Et sis de M. versionis hujus sacris disserit in Praef. Videndus est Thuanus lib. 36. Histor. num. 16. pariter le Long. Walton.

BIBLIA

SACROSANCTA TESTA
mēti Veteris & Noui, è sacra Hebræo
rum lingua Græcorúmque fontibus,
consultis simul orthodoxis inter
pretib. religiosissime translata
in sermonem Latinum.

Authores omnemq; totius operis rationem ex subiecta intelliges Præfatione.

Ex Legato Illustriss: Cocini.

PAVLVS ROM. XV.

Quæcunq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per pa tientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

TIGVRI EXCVDEBAT C. FROSCHOVERVS
ANNO M. D. XLIII.

Encomium Scripturæ ſanctæ, quæ uerbum dei eſt.

Deuteronomij 4.

SCISCITARE idq́ à priſcis temporibus quæ ante fuerunt, ex eo die quo creauit deus hominem ſuper terram, ab extremitate cœli uſq; ad extremitatẽ eius, ſi unquam facta ſit huiuſmodi res magna, aut audita ſit ſimilis huic. Num audiuit unquam populus uocem dei loquentis de medio ignis, & uiuus mãſit? Tu per apparitiones edoctus es Dominum ipſum eſſe deum, nec eſſe alium præter eum. De cœlis fecit te audire uocem ſuam, ut erudiret te, & in terra oſtẽdit tibi ignem ſuum magnum, & uerba eius audiſti è medio ignis.

Deuteronomij 13.

INCEDITE poſt dominum deum ueſtrũ, illum timete, illius præcepta cuſtodite, illius uocem audite, illi ſeruite, atq; illi adhærete.

Pſalmo 12. & 19.

ELOQVIA domini eloquia mũda, argentum excoctum in catino terreo, ſepties depuratum. Lex domini integra eſt, conuertens animam: teſtimonium domini uerum, imperitis ſapientiam ſuppeditans. Decreta domini recta ſunt, cor exhilarantia: præceptum domini repurgatum, illuminans oculos. Timor domini mundus, perſtans perpetuò: iudicia domini uera ſimulq; iuſta. Magis expetibilia quàm ſit aurum uel præſtantiſſimum atq; plurimum, & dulciora melle & fauo ſtillantibus.

Lucæ 16.

HABENT Moſen & prophetas, audiãt illos. Si Moſen & prophetas non audiunt, neq; ſi quis ex mortuis reſurrexerit, credent.

2. Timoth. 3.

TV perſiſtito in his quę didiciſti, & quæ tibi concredita ſunt, cum ſcias à quo didiceris, & q; à puero ſacras literas noueris, quæ te poſſunt eruditũ reddere ad ſalutem, per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis enim ſcriptura diuinitus inſpirata, utilis eſt ad doctrinã, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem quæ eſt in iuſtitia, ut integer ſit dei homo, ad omne opus bonum apparatus.

DE OPERIS HVIVS INSTITUTO & ratione ad Christianum Lectorem Præfatio.

BEATVS Hieronymus ad Damasum scribens episcopum & de sua Noui testamenti noua è Græco uersione loquens, Pius est labor, inquit, quem suscepi, sed periculosa præsumptio iudicare de cæteris ipsum ab omnibus iudicandum, senis mutare linguam, & canescentem iam mūdum ad initia retrahere paruulorum. Quis enim doctus pariter uel indoctus, cū in manus uolumen sumpserit, & à saliua quā semel imbibit, uiderit discrepare quod legit, non statim erumpat in uocem me falsarium, me clamitans esse sacrilegum? qui audeam aliquid in ueteribus libris addere, mutare, corrigere. Hoc ipsum & nobis in hac nostra editione utriusq; testamenti ad Hebraicam & Græcam ueritatem facta euenturū certissime expectamus, præsertim in nostro illo crasso, exulcerato, ingrato & calumnioso sæculo, cui nihil quantumuis religiosum, sanctum & utile, summa quoq; fide & diligentia elaboratum, profertur, quod non impetat, calumnietur, & rabiose laceret. Verum consolabatur sese uir ille magnus contra inuidiam & calumniam hostium suorū hisce rationibus, quod Damasus primi nominis episcopus, uir doctus et sanctus hoc facere iusserat quod fecerat: quod eo in opere bona fide & magna usus fuerat diligentia, nil sacris addens, detrahens, uel etiam inuertens: & quod Nouum testamentum citra controuersiam Græce scriptum esse constet, unde lectionis ueritatem non è diuersis exemplaribus Latinis petere, sed ad Græcā originem reuerti oporteat, id quod pro uiri li sua præstiterit. Iisdem uero illis caussis cōfirmati sunt hactenus animi nostri contra calumniatorum sycophantias, qui huc nulla priuata libidine delati, sed fratrum precibus improbis cōpulsi, hoc laboris & hanc nouam editionem nostram ægre incepimus, & tandem deo iuuāte perfecimus. Neq; uero unus & alter episcopus, non unus & alter uir pius, sed complures ecclesiarum domini antistites, uiri pij iuxta & docti, confertim & indesinenter postularūt, ut quod hoc opere perficere conati sumus, tentaremus tandem. Initio quidem operam nostram hac in re negabamus omnibus, non tam quod illud quod à nobis postulabat̄ non esset in nostra facultate, uidereturq; requirere in linguis exercitatiores, & per omnia eruditiores, q̄ quod sæculum nostrum egregia, ac ueluti his rebus nata haberet ingenia, à quibus illud uideatur & postulandum esse & expectandum. Præterea extare hodie non unam Bibliorum ex Hebræorum & Græcorum fontibus depromptam trāslationem Latinam. Nec aliud esse scribendi genus magis obnoxium calumnijs, quàm translationes: præsertim cum non tanta uultuum, quanta sententiarum diuersitas sit, non apud mediocriter tantum doctos, sed etiam apud peritos & doctissimos quosdam, quibus nihil, nisi quod ipsi faciunt, placet, & quibus nihil satis doctum, maturum, expensum, exactum, exornatum, elegans, sublime deniq; & numeris omnibus absolutum esse uidetur. Quibus isti obijciebant, nemini sanè mortalium concessa esse omnia, neminem nouisse omnia, neq; expectandum cuiquam donec absolutus reddatur artifex. Cognitionem hominū esse imperfectam, iuxta illud Apostoli, Ex parte cognoscimus, ex parte prophetamus, interim dona concedi hominibus ut prosint: proinde donis concessis pro tempore & loco utendū esse ad utilitatem ecclesiarum. Florere quidem multa ingenia eaq; præstantissima, quæ si uellent, hac in re atq; alijs plurimum præstare possent: sed in tanta studiosorum ac

Causse & occasiones huius operis.

eruditorum turba, alios quidem alijs intẽtos, uel sacra prorsus negligere, uel sacris non unice incumbere: alios rursus toto uitæ cursu Ciceronianam uenari eloquentiam, uel linguarum exactissimam peritiam, uel certe omnium disciplinarum absolutissimã cognitionem: esse præterea alios qui prius multas adire gentes & regiones, & ex his multiplicia nõ modo Hebraica, sed Chaldaica quoq;, Arabica, & per uetusta Græca & Latina exemplaria colligere cogitent: quæ priusq̃ assequantur, aut sibi satisfaciant, & in his quicquã tentandum esse putent, uel senio uel nimijs & intempestiuis studijs conficiãtur, uel sero nimis incipientes nihil ad iustum finem perducant, ut ex huiusmodi ingenijs parum aut nihil iusti fructus perueniat ad ecclesiam. Imò istos ecclesiæ hoc quoq; damni dare, q non infelicia & satis alioqui instructa ingenia, suo exemplo territant, quo & ipsi nihil tentent: itaq; istorũ affectatione nimia, & horũ pusillanimitate admirationeq; immodica, fieri, ut ecclesiæ carendũ sit non tam præcellentiũ ingeniorum, q̃ mediocrium fructibus. Iam uero præstitisse quosdã uiros doctos & sanctos operam in uertendis sacris ex Hebræo libris non pœnitendã, maximeq; ab omnibus pijs & doctis laudandã. Horum tamen alios ita Græcæ uersioni addictos, alios Veteris interpretis religione sic obstrictos, & alios rursus Hebraicę phrasi adeo fuisse deditos & affixos, ut uersio Latina uel nõ usquequaq; ad Hebraicã ueritatẽ sit emẽdata, uel nimis Hebraica facta. i. ꝓpter Hebraismos relictos impedita, & in ea lingua nunq̃ uersatis, obscurissima. Addebant id scribendi genus satis certe periculosum esse, nec minus laboriosum, sed audendũ tentandumq; aliquid, & sustinendũ propter fratrum utilitatẽ & ecclesiæ commoditatẽ ineptientiũ opprobriũ. Doctos qui maligne obstrepunt & carpunt fratrũ pie susceptos labores non plus metuendos esse q̃ indoctos nõ intellecti operis contẽptores: cum constet utrosq; affectibus non sana duci ratione. Doctos fortassis hoc opere excitari posse, ut & ipsi ingenij sui faciant periculũ, & meliora, exactiora & doctiora exhibeant. Sed & neminẽ placere omnibus, satis esse prudẽtibus si placeant bonis & æquis. His & alijs æque ualidis arietibus nõ cessarunt animos nostros concutere, donec LEO IVDAE inter Tigurinæ ecclesiæ pastores & ministros non postremus, tandẽ illud D. Hierony. proferret, In templo dei offert unusquisq; quod potest, alij aurũ, alij argentũ, & lapides pretiosos, alij byssum & purpurã & coccũ offerunt, & hyacinthũ: nobiscũ bene agitur si obtulerimus pelles & caprarũ pilos. Et iterũ, Diuersa sunt dei dona & talẽta, maledictus qui non gnauiter talẽto sibi credito negotiatur: ego itaq; mea paupertate deprompta si quid lucrari queam, experiar. Itaq; pio zelo ausus est hic uir dei aliquid, primusq; inter nos Latinã uersionem Bibliorũ moliri cœpit. Ab initio autem si quid parasset, mox illud doctis aliquot exhibebat, explorans quid de eius conatu & laboribus alij quoq; sentirent: imò rogabat illos impense, ne quid dissimularẽt, sed ingenue q̃d uideretur indicarẽt. At placuit hic conatus optimis quibusq;: & adeo placuit successus, ut sedulò inhortarent̃ in opere cœpto ꝑgeret, absolutũq; ederet in lucem. In trãsferendo aũt usus est Leo Hebraico exẽplari, eoq; emendatissimo, quod religiosissime sequutus est, id ubiq; spectãs & sequens, ceu unicã cynosuram, & æternæ infallibilisq; ueritatis regulã. Interim consuluit etiã alia exemplaria Hebræa, præsertim in locis difficilioribus & ambiguis. Et quanq̃ neq; ex Græcis neq; ex uarijs Latinorũ editionibus lectionis ueritatem putauit esse petendã, consuluit tamen illas non infrequenter, neq; neglexit quæ de genuina lectione & germano sensu passim tradiderũt orthodoxi ecclesiæ interpretes. Adiutus est autem plurimũ opera & diligentia clarissimorũ uirorum, qui linguarum & rerũ peritissimi, ab annis iam XVIII. & amplius, Vetus testamentum ex ueritate Hebraica & è linguarum collatione, è doctissimorũ item interpretũ traditionib. in ecclesia Tigurina fidelissime exposuerunt. Horum iste auditor assiduus & diligentissimus

Leo Iudæ episcopus Tigurinus.

Vetus testamentum uersum ad ueritatem Hebraicam.

ex ore

ex ore ipſorum excepit,quæcunq; ex proprietate & ingenio Hebraicæ linguæ, ex Hebræorū Rabinis ſeu interpretibus,ex eccleſiaſticorū uirorum ueterum & neotericorum enarratione,è collatione exemplariū & diuerſa lectione, incredibili eruditione & induſtria,protulerunt: quæ demum domi recolligens, & cum ipſis authoribus librisq; authenticis conferens, diuina haud dubie prouidentia ſic præordinante,ueluti ſyluam futuro huic operi præparauit. His inquam omnibus adiutus,his deniq; conſultis omnibus, Latinam ſuam tranſlationem ſyncere ad ueritatem Hebraicam formauit atq; cōpoſuit:non alium ſibi hoc labore ſuo finem proponens,quàm eccleſiæ utilitatem,cui pro uirili ſua prodeſſe uoluit. Proinde nullibi mente præſente uel iota omiſit,nullibi quicquā malitioſe detorſit, nullibi ſciens & uolens tantillum corrupit aut deprauauit,nihil uſquam alieni infarſit, nihil impie detrūcauit,ſed quod reperit uertit,& ita ut potuit ac optimum ſimpliciſſimum maximeq; genuinum eſſe putauit,uertit,optima ubiq; fide utēs, & aliter ac melius interpretaturus,ſi meliora doctus fuiſſet. Ipſe enim in præfatiuncula ſua quā Prouerbijs Solomonis,uiuens adhuc,præpoſuit atq; uulgauit,Mihi hoc unicum(ait) ſemper in omnibus ſtudijs meis propoſitum fuit,hic unicus ſcopus, ad quem collimaui,ut id quod ore dei proditum eſſet mihi βάσανον,& ceu Lydiū lapidem ſequendum proponerem, neue tranſuerſum pilum ab eo deflecterem. Deinde ut mihi & alijs ea quæ ex ore dei obſeruaſſem ad uirtutem & ueram pietatem promouendam accommodarem,adeoq; multis prodeſſem. Hoc ſi aſſequor,ſatis mihi fuerit:ſin minus,contentus ero conſcientia recti,idq; feciſſe quod dictat charitas, quę nihil agit perperam. Hæc Leo hactenus. Porrò in uertendo non fuit ſuperſtitioſus. Senſum enim reddidit quàm fideliſſime, uerbis non nimium affixus inhæſit. Rurſus nō abuſus eſt libertate interpretis, maiorem religionem in ſacris adhibendam ratus quàm in prophanis. Vnde à uerbis,quoties ipſa res ferebat, quàm minimum receſſit. Interea uero orationis incommoda & ſalebras ſarſit & complanauit,hiatus expleuit,ſcabritiem expoliuit, breuitateq; mediocri illuſtrauit copia. Curauit ubiq; ut oratio ſiue uerſio eſſet ſimplex, & quantum potuit Latina, exceptis uerbis aliquot & idiomatis,quæ receptiora & notiora ſunt, utpote & ab apoſtolis uſurpata,quàm ut mutari conueniat aut neceſſe ſit, cuius generis ſunt Fides pro fiducia,Fidelis pro fidenti & ueraci,Benedictus pro laudandus, prædicandus aut laudatus,Benedicere pro fortunare,omnigenis bonis ditare,bene precari, laudare,prędicare,gratias agere & gratulari, Gratia pro fauore & beneficio gratuito ſiue condonatione, Confiteri pro libere fateri, laudare, uel cum laude prædicare, item cum gratiarumactione celebrare, Euangelizare pro lætum nuncium afferre: & quæ huius claſſis ac ordinis permulta alia ſunt. Videntur enim nobis quidam nimis eſſe moroſi, qui cum omnibus profeſſionibus ſiue facultatibus peculiaria quędam permittunt uocabula,ſolis id diuinis literis non concedunt, & utentes ijs mire ſuggillāt. Quid quod quædam in ſacris loquutiones ſunt, quæ uix poſſunt in alienam linguam terſe cōuerti,ut non ſimul pereat bona pars gratiæ adeoq; myſterij,quod aliās ex relicta linguæ proprietate rectius faciliusq; agnoſcit. At quis hic non uideat potiorem rationem habere oportere religionis, quàm linguæ exteræ auriumq; plus ſatis delicatarum? Iſte noſter ut in hoc opere non affectauit eloquentiam,ita munditiem, ſi qua in promptu fuit, non reſpuit. Sacræ enim literæ & à phaleris abeſſe uolunt, ne precarium quicquam habeant, & culta terſaq; ſimplicitate gaudent,non alio magis nomine,quàm quod ſacræ,id eſt ſpiritalis & planè cœleſtis doctrinæ ſunt internunciæ. Odit deus ſuperbam eloquentiam, ſed idem quoq; abominatur ſuperciliosam,arrogātem & rixoſam infantiam: probat autem idoneam propriam & caſtam dicendi mediocritatem ſancta cum religione coniunctam. Certe quo hic noſter omnia ageret religioſiſſime, ſicubi unum atq;

[illegible]

alterum uerbum pro explenda sententia adijcere oportuit, ne oratio esset hiulca & inabsoluta, mox illud suum supplementum notis huiusmodi [ ] inclusit, quo uidelicet sacrae scripturae sua constaret sanctitas integritasque. Verum haec & his similia in ipso opere deprehendet quisquis legerit cũ iudicio, fatebiturque fidelẽ hunc interpretem nil temere uel malitiose egisse, sed omnia optima cum ratione, fide & religione.

Equidem labor hic uirum optimum magno constitit. Priusquam enim illũ ad optatum finem perduxisset, mole grandis operis oppressus, in grauissimũ incidit morbum. Super quo cum consuleret medicos, respondebant nihil uitae uel sanitatis esse sperandum. Corpusculum enim senio debilitatum, tenerum alioqui, & fractum laboribus, denique cura & studijs immodicis, omnibus destitutum uiribus, nihil nisi lentam, sed eam tamen praesentissimam polliceri mortem. Nec admodum falsi sunt. Vbi enim mensibus aliquot decubuisset, sensit ipsus tandem omni succo uitali consumpto & uiribus semel omnibus exhaustis, nihil porrò superesse nisi mortem certissimam. Vocat itaque quatriduo antequam excederet è uiuis nos omnes qui ecclesiae in urbe Tigurina ministramus, pastores uidelicet, professores & diaconos, ac breui, sed euidẽti oratione exponit, quomodo hactenus in ecclesia Tigurina annos XIX. & amplius sit uersatus, quomodo uarijs sit exercitatus malis, quantaque dominus erga ipsum usus sit gratia & misericordia: quid item & quomodo ecclesiam sibi creditam à domino docuerit, & quod ea in re (utcũque aliâs se maximũ peccatorem esse agnoscat, deoque confiteatur, cum Apostolo dicens, Nullius fraudis mihi cõscius sum, sed non in hoc iustificatus sum,) optime sibi cõscius, traditę doctrinę & cõfessioni orthodoxae omnibus modis nũc immori desideret. Confitebatur autem indubitate & ex animo, se credere scripturae canonicae & spiritui sancto, tam in illis quàm in omnium fidelium cordibus per uniuersam ecclesiam testificanti, IESVM CHRISTVM uerum deum patri & spiritui sancto consubstantialem, uerum item hominem nobis consubstãtialem, à deo patre in mundum, secundum promissiones, missum, è spiritu sancto in utero & ex substãtia intemeratae uirginis Mariae conceptum, & ex eadem illa natũ, uerum & expectatum esse Messiam, regem, pontificem & saluatorem mundi: qui innocens & absque peccato pro peccatis nostris passus, à peccatis nostris nos pretioso suo sanguine lauerit, patri denique reconciliarit, deinde & uiuifica ueri sui corporis resurrectione uitã (natura nostra meritoque nostro mortuis & damnatis) reduxerit restitueritque, fideles suos omnes donans, gratuito, uita aeterna. Huic, inquit, Iesu Christo domino & liberatori meo, spei & saluti meae, me totum anima & corpore dedo & offero, huius misericordiae & gratiae innitor, huius promissionibus & aeternae ueritati, meis omnibus diffidens, totus confido & secure immorior, sperans firmiter ipsius me beatissimo illo & iam diu alijs praedicato, mihique desideratissimo fruiturũ consortio, in quo est gaudium plenissimum & laetitia sempiterna. Hic gratias agebat deo patri per Iesum Christũ amplissimas, pro beneficijs illis ingentibus sibi totique mortaliũ generi collatis: ueniam precatus delictorũ suorum & condonationẽ, primum quidẽ à deo, deinde à singulis nobis, si modo quenquã nostrum offendisset, condonans simul omnibus hominibus, qui ipsum uel uerbo uel facto conturbassent, pro ijs quoque ardentissima intercessione interpellans apud clementissimum deum. Hinc omnes nos adhortabatur ad sobriam uigilantiã, ad diligens pacis studium, ad preces perpetuas, ad ueram constantiam in doctrina & fide euãgelica, ad sedulam solicitudinẽ gregis à domino nobis commissi, ad Christianã denique charitatem mutuamque concordiam, nostrae fidei insuper diligẽtissime ac denuo cõmendans in primis ecclesiam, Christi sanguine redemptam, hinc uxorem suam & liberos, mox uiduam & pupillos futuros. Quibus magna cum grauitate absolutis, pre

Mors authoris huius editionis.

Confessio authoris.

cibus & obſecrationibus ex ardẽtiſſimo impetu animi effuſis, urbem Tigurinam Senatum populumq́;, miniſtros item eccleſiarũ adeoq́; totam eccleſiam, unà cum tota ſua familia, deo patri per Ieſum Chriſtum commendauit, ualedicẽs omnibus nobis, & amicis iubens benedicere. Poſtremo autẽ ad D. THEODORVM BIBLIANDRVM ſacrarum literarum in eccleſia Tigurina fideliſſimũ interpretem conuerſus, Te autem chariſſime mi Theodore, ait, per ipſum dominum Ieſum, cui ſeruimus, & per charitatem fraternam, qua arctiſſime omnes in unum corpus copulati ſumus, adeoq́; per ipſam eccleſiã, cui nos totos debemus, oro atq́; obteſtor, ut ea tu in noſtra Bibliorum uerſione abſoluas, quæ morbo hoc meo interceptus, trãsferre abſoluereq́; non potui. Octo uidelicet poſtrema capita Ezechielis, à quadrageſimo nimirum capite, Danielem totum, librum Iob integrum, Pſalmos ſiue hymnos quadragintaocto ultimos, à 102 ſcilicet Pſalmo, Libellos item Solomonis duos Eccleſiaſten & Cantica canticorũ, quos ob rerum & orationis difficultatem hactenus non attigi, uolẽs illos ultimo reſeruare conatui, ac ſingulari cum diligentia, ſiquidem ita deo meo placuiſſet, transferre. Potuiſſes autem ab initio longe felicius, doctius, ſimplicius & melius uniuerſa uertere Biblia: ſed quoniam id à te hactenus impetrare non potuimus, ſine modo ut moriens nunc hoc ſaltem à te impetrem. His nos omnes noſtram quoq́; adiunximus adhortationem, rogãtes ne ſe difficilem præberet morienti. Quibus tandem ille uictus, morientis præcipue precibus, ſuam hac in re operã ſancte promiſit: quanq́; is tum quoq́; afflictiſſima eſſet ualetudine, & tantũ non quereretur onus ſibi à nobis imponi, quod humeros requireret longe robuſtiores. Inter hæc clariſſ. uir D. CONRADVS PELLICANVS eccleſiæ Tigurinæ profeſſor linguæ ſanctæ, qua eſt facilitate & humanitate præditus, ſua ſponte, morienti omnem pollicetur operam. Cui ille mandabat ea fideliter reuideret quæ propter morbũ nondũ ipſe recognouerat, curaretq́; omnia è prælo q̃ caſtigatiſſima prodirent in lucem. Poſtq́; uero ad dominum feliciſſime migraſſet Leo, Bibliander ea quæ promiſerat fide præſentiſſima diligentiaq́; accuratiſſima præſtitit, quemadmodũ ipſi libri quos uertit abunde teſtabũtur. De quibus ideo pauca dicimus in præſenti, q́ certò nouimus illos nulla opus habere cõmẽdatione aliena: quippe quos noſtra laus nõ tantũ extulerit, quantũ ipſi ſeipſos.

Theodorus Bibliander. — *Conradus Pellicanus.*

Ac priuſquã hinc ſoluamus, teſtamur ante omnia beatæ memoriæ Leonem hunc ſuum laborem dicatũ uoluiſſe religioſiſſimis fideliſſimisq́; per agrũ Tigurinum fratribus, paſtoribus uerbi & eccleſiarũ miniſtris, quibus nos in præſenti hac noſtra Præfatione totum opus, ſicut ille uoluit, ac D. Theodorus cõprobauit, dedicamus, obſecrantes ut in hoc libro ſacroſancto, id quod uiri illi præſtãtiſſimi ſua illa dedicatione unice ſpectarunt, diligentiſſime ſeſe exerceant, quo aliquãdo paſtori ſummo Ieſu Chriſto domino noſtro redituro mox in iudiciũ, pro ouibus ſibi concreditis, rationẽ reddere poſſint. Obſecramus item omnes alios per orbem Chriſtianũ uerbi miniſtros eccleſiarũ prẽſides fratres & ſymmiſtas, deniq́; omnes Chriſti Ieſu religioſos cultores, quibus optimi illi uiri non minus q̃ noſtris illis deſudarunt, ut boni fidelem ipſorũ laborem conſulant, eoq́; ſemper & ubiq́; ad promouendam pietatem ſancte utantur.

Quibus dedicatum hoc opus.

Ex ijs autem quæ attulimus hactenus, intelligis amice Lector, inſtitutũ cauſſas adeoq́; omnem rationẽ huius nouæ editionis, præcipue autem qui ſint eius authores: porrò autem ad querelas quorũdam paucula hæc reſpondebimus, ſi fortè hos quoq́; placare queamus, quo & ipſi affectu poſito noſtra hæc æquis animis legãt, lectaq́; boni conſulant. De ijs enim qui non ducũtur affectibus, bene nobis pollicemur, ſperantes nos apud ipſos magnam inijſſe gratiã, tametſi non omnia aſſequuti fuerimus quæ alioqui ſtrenue ſumus ſequuti. Clamant illi ſacroſanctam & inuiolabilem eſſe ſcripturæ ſanctæ authoritatem, quam nos concutiamus & apud

Ad [illegible] & querelas.

simpliciores uertamus in dubium, dum præterita editione uulgari & recepta, qua hactenus usa est ecclesia, in diem uersiones ecclesiæ proferamus nouas, inter se uerbotim non congruentes. Quibus nos libere & ingenue fatemur scripturarum authoritatem inuiolabilem & oportere & debere esse in ecclesia. Quisquis enim has deprauat, inuertit, mutat aut detruncat, contumeliam facit spiritui sancto maximam: uerum hic addimus eam maiestatem in ipsis esse fontibus. Nam uersio semper fuit libera. Neq; enim probari poterit Christi ecclesiam ulli unquam certæ translationi fuisse alligatam. Extat Canon in Decretis canonicis Distinct. 9. sic pronuncians, Veterū librorū fides de Hebræis uoluminibus examinanda est: ita nouorum ueritas Græci sermonis normam desiderat. Verba mutuata sunt ex S. August. ad D. Hieronymum epistola. Quod si ecclesiæ ad unam aliquam certam uersionem Latinā fuissent astrictæ, perperam Augustinus ad ueritatē Hebraicam & Græcam ceu ipsos fontes remisisset, cum breuiore compendio ad uulgatam illam receptamq; Latinam potuisset relegare. Fatemur sanè fuisse aliquot Græcanicarum antistites ecclesiarum linguæ imperitos Hebraicæ, adeoq; ipsum Origenem Hebraice, ut aiunt, doctum, qui uno ore Græcæ uersioni tribuerunt plurimum, utpote ex qua putarunt ueritatem lectionis esse petendam. Verū quis ignorat complures fuisse uersiones Græcas, deq; ipsa LXX. interpretum uersione inter ueteres diuersissimas fuisse sententias? Certe horum translationem non ubiq; conuenire cum ueritate Hebraica pluribus ijsq; manifestissimis argumentis euincit S. Hierony. in suis operibus. Quibus illud accedit quod uulgaris ista nostra Latina, neq; Hebraicæ neq; Græcæ linguę per omnia respondet. In Nouo testamento, quod certò constat Græce scriptum esse ab apostolis, cuius quidem linguæ antistites illi & Latinorum quoq; non pauci ecclesiarum præsides peritissimi fuere, longe rectius & syncerius iudicarunt. Semper enim Græco usi exemplo, quisq; prout linguæ doctus erat, ecclesiæq; maxime intelligibile uidebatur, interpretans, transferebat. Vnde nimirum apud nos uel hodie remanet uaria illa Noui testamenti lectio siue uersio. Nam multis in locis aliter interpretatur Augustinus, aliter Cyprianus, aliter Hieronymus. Id quod beatæ memoriæ D. Eras. Roterodamus in suis illis ad Nouum testamentum annotationibus copiosissime euidentissimeq; demonstrat. Eodem uero iure in testamento Veteri ad ipsos Hebræos fontes, quo in Nouo testamento ad Græcos, recurrere licet. Præterea certum est occidentalem ecclesiam S. Hieronymi sæculo usam fuisse Latina uersione incertis quanquam translatam interpretibus, cuius tamen non tanta fuit authoritas, ut non auderet D. Hierony. translationem moliri nouam, ueteris quidem testamenti ad Hebraicam, Noui ad Græcā ueritatem castigati. De seipso enim scribens in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum, Nouum testamentū, inquit, Græcæ fidei reddidi, uetus iuxta Hebraicam transtuli. An uero illa uersio, quæ hodie uulgaris & recepta est Hieronymianaq; dicitur illa ipsa uersio sit, cuius ille meminit, nostrum non est pronunciare. Reclamant quidem non parū eius libri, maxime uero Quæstiones eius siue Traditiones Hebraicæ. Imò quo certius colliquescat ecclesias, ne ad ipsam quidem S. Hierony. editionem uulgatam fuisse astrictas ceu authenticam, uerum ijs suam libertatem in trāslationibus recipiendis aut repudiandis mansisse intactam, ipsius S. Hierony. testimonia subiūgam, perstringentia interim & nostrorum morosophorum morositatem. In præfatione Pentateuchi ad Desiderium scribens, Quid igitur, inquit, damnamus ueteres? Minime, sed post piorū studia in domo domini quod possumus laboramus, proq; nostra portione uirili in tabernaculo dei offerimus quod possumus, scientes opes alterius aliorum paupertate nō fœdari. Rursus idem in Pręfatione ad Iob, Habeant, ait, qui uolunt ueteres libros uel in membranis purpureis auro argentoq; descriptos,

Authoritas scripturæ inuiolabilis.

Versio libera.

Versio Hieronymiana.

ptos, uel uncialibus, ut uulgo aiũt, literis onera magis exarata quàm codices, dummodo mihi meisq; permittãt pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices quàm emendatos. Item in Præfatione Ezræ & Nehemiæ ad Domnionẽ & Rogatianum, Obsecro uos, ut priuata lectione contẽti, libros non efferatis in publicum, nec fastidiosis cibos ingeratis, uitetisq; eorum superciliũ, qui iudicare tantum de aliјs, & ipsi facere nihil nouerũt. Si qui autem fratrum sunt, quibus nostra non displicent, his tribuatis exemplar. Hactenus Hieronymus. Iam quod aiunt plurima eaq; diuersa exemplaria, uersiones deniq; illas nouas & multiplices non uerbotim consentientes suspectam reddere ueritatem canonicã, apud ignaros uetustatis & historiarum locum habet, apud peritos non habet. Certissimum enim est ueteres Orientis & Occidentis ecclesias pluribus iјsq; diuersis cum exemplaribus tum trãslationibus fuisse usos, quas ecclesiјs nihil obesse, prodesse autem plurimum sancte & crediderunt & asseuerauerunt. Neq; extat ullus in orbe liber, in quo describendo, reddẽdo uertendoq; plura laborarint egregia ingenia, quàm in Codice Bibliorum sancto. Nam ut in præsenti nihil dicam de Hebræorum interpretibus, de libris Chaldaicis & Arabicis, quorum alicubi meminit S. Hierony. an non magna fuit interpretum uarietas nascente iam ecclesia & Origenis sæculo? Hic certe famosissimos illos codices cõposuit, in quibus per columnellas singulas è regione separatim collocatas cuiusq; interpretis opus (quemadmodum apud Eusebium legitur) descripsit: ita ut primo omnium ipsa Hebræa uerba Hebraicis literis poneret, secũdo in loco per ordinem Græcis literis è regione Hebræa uerba describeret, tertiam Aquilæ editionem subiungeret, quartam Symmachi, quintã Septuaginta interpretum, sextam Theodotionis collocaret. Et propter huiusmodi compositionem exemplaria ipsa nominauit ἑξαπλᾶ, id est, sex ordinibus multiplicata conscriptaq;. Post istas uersiones dicuntur fuisse adhuc plures, Sexta uidelicet & Septima, & quæ dicebatur Cõmunis editio. Testatur præterea Origenes præter istas adhuc alias se reperisse in Actiaco littore apud Nicopolim, in Hiericho, ac aliјs quibusdam locis, quibus interpretum nomina non fuerint præfixa. De S. Hieronymi sæculo & conatibus iam diximus abunde satis. Post Hierony. testatur Augustinus plurimos in ecclesia scripturarũ esse interpretes, Noui testamenti maxime. Nam libro de Doctrina Christiana 2. cap. 11. Qui, inquit, scripturas ex Hebræa lingua in Græcam uerterunt linguam numerari possunt, Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cuiq; primis fidei temporibus in manus uenit codex Græcus, & aliquantulum facultatis sibimet utriusq; linguæ habere uidebatur, ausus est interpretari. Et in cap. 12. eiusdem libri addit, Quæ quidem res plus adiuuit intelligentiam quàm impediuit, si modo legentes non sint negligentes. Nam nonnullas obscuriores sententias plurium codicum sæpe manifestauit inspectio. Hæc hactenus August. Proinde antiquarũ rerum scriptorumq; ecclesiasticorum uel obliti uel ignari sunt, qui hodie tantopere obstrepunt piјs sanctorum & eruditorum interpretum laboribus. Nam quod queruntur uersiones non uerbotim & per omnia consentire, ineptum est. Sufficit enim si in sententia fideliter reddenda præsertim autem in dogmatum & religionis nostræ ueritate non dissentiant.

[illegible]

Vteunq; uero illud habeat, nos D. Hieronymi exemplo docti, nolumus cum quoquam propter uersionem uel editionem nostram digladiari, aut imperiosius à quoquam postulare nostram ut recipiat, ueterem conspuat. Quibus enim hæc nostra displicet, iјs manet integra & intacta uetus uulgaris & recepta illa sua, quã nos hac nostra minime damnamus: etsi interim aperte fateamur ipsam non ubiq; & semper cum Hebraica & Græca ueritate cõgruere. Imò nemini præiudicamus, neq; contemnimus in hoc uel alio scripti genere ulliùs piј & docti uiri labores & uigilias, quin potius probamus omnium sanctorum sanctam & sedulam diligen-

tiam, scientes optimum quenq; interpretem, fide optima, id doni quod cœlitus sibi concessit munificus dominus, ad ecclesiarum protulisse utilitatem: quo nomine laudem certe merentur eximiam, non malignum uituperium, tametsi non omnia ubiq; sint assequuti. Interim nō arbitramur nos assequutos hac editione omnia. Per omnia enim cum illustrissimo literarum antistite D. Eras. Rot. consentientes, ingenue poscimus ut quiq; conferant atq; expendant quod allatum est, atq; ita demum probent si attigimus scopum: emendent amice si quid ut homines aberrauimus à uia, & minus assequuti sumus, quod sedulo sumus sequuti. A quibus autem id non impetramus, hoc saltem donent nobis, ut credant nos simplici pioq; iuuandi studio quicquid hoc laboris est suscepisse. Quod si parum alicubi successit, error est, non scelus: & corrigi meremur, non damnari. Nihil enim magis agnoscimus quàm nos homines esse, & parum aut nihil scire quàm Iesum, & hunc crucifixum. Profiteantur ac polliceantur alij quantumuis ingentia, nos pro nostra tenuitate nihil iactātes profitemur, semper parati discere meliora. Iccirco si quis felicius, doctius & tersius sacra Biblia post illos nostros interpretes uerterit ex Hebræo in Latinum, nō inuidebimus, non calumniabimur, sed probabimus potius illorum fidem & diligentiam, domino agentes gratias, qui ecclesiæ suæ fidelia & felicia donat ingenia. His placauimus fortasse querulos illos, si modo apud ipsos quicquā ualet ueritas, æquitas, humanitas. Quod si nihilo minus calumniari, latrare, & fideles nostrorum uigilias lacerare perrexerint, iudicium iusto iudici committimus, freti bonitate caussæ, & quod nostro hoc labore omnibus prodesse, nemini obesse uoluimus. Interea si è re ueritatis & ecclesiarū uidebitur, respondebimus istorum etiam rabiosæ calumniæ. Verum pacem magis quàm bellum amamus.

Restat ut iam paucis alia quædam quæ & ipsa ad hoc opus pertinere uidentur perstringamus. Principio in dispositione librorum sacrorū, eo ferè usi sumus ordine, quem Cyprianus in Expositione symboli contexuit. Coniunximus enim libros historiarum omnes à condito orbe ultra instauratā urbem, à captiuitate Babylonica, quos alij ferè disiungunt. His subiunximus Prophetas maiores & minores XVI. quibus demum appendimus reliquos uarie cōtextos libros, librum uidelicet Iob, librum Hymnorum, & Solomonis libros tres. Porrò libri ecclesiastici omnes soli in unū uolumen sunt redacti, quos Lector Veteris testamenti libris canonicis coniungere, uel post canonem Noui testamenti collocare potest. De ordine autem Canonicorum utriusq; testamenti librorum, dicetur copiosius in Expositione instituta de Omnibus sanctæ scripturæ libris eorumq; præstantia. *De ordine librorum Bibliorum.*

Deinde quod contra omnium typographorum consuetudinem nullas libris sacris Præfationes præfiximus, hisce de caussis factū est. Præmisimus libris sacris, mox ab hac præfatione, Expositionem de omnibus sanctæ scripturæ libris, nō infelici breuitate cōprehendentem occasiones & cōsilia singulorum totius operis librorum. Reperientur item per uniuersum opus singulis capitibus sua esse apposita argumenta, semel adumbrantia non tam scopum q; cōtextum ferè eorum quæ dicuntur. Etenim potuit cōsilium authorum & orationis structura cōmodius ferè sic adumbrari, quàm prolixis & operosis præfationibus. Et quo suauius delectaremus Lectorem, appendimus uniuerso operi argumenta singulorū capitum, carmine comprehēsa, & à doctiss. uiro D. Rod. Gualthero in usum studiosorum cōscripta. Porrò argumenta quæ ijs librorum capitibus adiuncta reperies, quorum D. Leo translator est, Leonis quoq; industria sunt composita: aliorū author est D. Theodorus, qui suis quoq; libris suas annotationes apposuit, quemadmodum Leo suæ uersioni sua adiecit. *Præfationes librorum.*

Annotationes enim quas sparsim uides adiectas in margine, nō tam diuersitatem lectionis uersionisq; indicant quàm sensum aperiunt authorum, occasionem *De Annotationibus.*

submini-

ſubminiſtrantes ampliora cogitandi inueſtigandiq́ʒ, rationem nonnunquam red dunt uerſionis. Polliceri autem audemus paucula iſta annotata perfrequenter fu tura uice prolixiſſimi commentarij. Sed offendet nonnullos fortaſſis quod non raro res annotantur Grammaticæ, quas nõ oporteat miſceri theologiæ, in primis ſacris literis. Verum ſi non licet annotationes grammaticas, linguæ idiotiſmos, ſchemata, tropos, loquutionésue, & quę alia ſunt huius generis, in loco affigere ſa cris literis, cur Auguſt. in lib. de Doct. Chriſtiana grammaticã rectè loquendi ma giſtram ponit inter artes neceſſarias ad ſacrorum uoluminũ intelligentiã? Oportuit certe lectionis immutatæ cauſſam aliquoties annotari, quo uideant calumniatores malitioſe non peccatũ ab interpretibus nihil ab his temere poſitum eſſe atq́ʒ mutatum. Quaſi non idem ante nos fecerint maximi quiq́ʒ probatiſſimiq́ʒ doctores eccleſiæ, Origenes, Chryſoſtomus, Hieronymus & Ambroſius. Auguſtinus certe commonſtrat hypoſtigmas, digerit cola, cõmata & periodos, indicat tropos grammatiſtarum. Idem non unum librum condidit de loquutionibus, in quibus non puduit iam grandæuum & epiſcopum etiam puerilia tractare, quæ uidelicet in ſcholis puerorũ docentur. Interim multa præterierunt prudentes, omiſerũtq́ʒ noſtri interpretes, ne uolumen nimium excreſceret, & ſumptus plus nimio augeretur. His uero Annotationibus adiecit præſtãtiſſimus pietate & eruditione uir D. Conradus Pellicanus alterius generis annotata per opus integrum, Locos uidelicet cõmunes, & quæ in ſingulis capitibus memorabilia & in primis obſeruanda uidentur, mirifice Lectoris memoriam adiuuantia: locos item ſimiles & diſſimiles, ac qui hic obſcuriores uel breuiores, alibi uero illuſtriores copioſioresq́ʒ inueniuntur. Hos uulgo appellarunt Concordantias, quarum uſum indicans S. Au guſtinus in libro de Doct. Chriſtiana, docet ſcripturam per ſeipſam eſſe interpre tandam ſiue exponendam. Nam nullum in his locum uſpiam tam obſcure poni, qui non alibi apertius ſignificantiusq́ʒ legatur expreſſus.

Interpretatio nominum Hebraicorum. Porrò interpretationem Hebraicorum nominum, Chaldaicorum & Arabicorum, Græcorum item, his noſtris non appoſuimus, pręcipue quod ſparſim in uer ſione ipſa & annotationibus noſtrorum, ea ſatis dilucide expoſita ſunt uocabula, quæ ignorata officiunt ſanæ intelligentiæ ſcripturarum: extra quem uſum non ui demus quam utilitatem, aut quem locum habeant exoticarum uocum interpretationes, quæ uidentur rectius commodiusq́ʒ tradi in Lexicis.

Index Bibliorum. Sed & Indicem dictionum & rerum in Biblijs contentarũ nullum poſuimus. Nam extant Concordantiæ, quas uocant maiores: extat & copioſus D. Pellicani in Biblia index, libri ad res multas perutiles. Noluimus ergo grandem alioqui co dicem libris & additionibus non uſq́ʒadeo neceſſarijs reddere uaſtiorem.

Libri Ecclesiastici. Hactenus uero Eccleſiaſticorum librorum ideo nullam mentionem fecimus, q̃ ij peculiarem habeant appoſitã ab authore ſuo Præfationem, de omnibus ijs ſa tis perſpicue & copioſe differentem quæ de eo opere fuerunt dicenda. Hoc adijci mus authorem eius operis D. PETRVM CHOLINVM eo ipſo die conceſſiſſe ad ſuperos, lue extinctum peſtifera, quo ipſum opus ſuum typis deſcriptum eſt ac abſolutum. Fuit hic uir quinq́ʒ linguarũ peritus, egregie doctus, pius, ſanctimonia uitæ præclarus, generis patritij, fortis, conſtans & temperans: ac ut admodum laborioſus ita mire facilis, & minime arrogans: cuius mors uitæ per omnia reſpon dit. Nam ut hæc fuit innocentiſſima, ita illa minimum habuit acerbitatis, conſolationis & ſuauitatis plurimum. Obdormire ſuauiter in domino non mori uideba tur aſſiſtentibus.

De editione Noui testamenti. TESTAMENTVM NOVVM doctiſſime & fideliſſime uertit beatiſſimæ memoriæ magnus ille Eraſmus Roterodamus, qui ne unquam corrumpi poſſet emẽdata eius lectio, illuſtrauit ipſum omni pietate & eruditione refertiſſimis, nec

unquam satis laudatis Annotationibus, nihilominus collata est hæc nostra Noui testamenti editio cum ipsa ueritate Græca, è qua lectionis emendationem unice petendam esse omnes fatentur: consultis interim aliquot peruetustis exemplaribus & uersionibus, editione Hispaniensi siue Toletana, Gallicana siue Parisieñ. Anglicana denicꝫ & reliquis quibusdā codicibus. Speramus autem diligentes & æquos Lectores, qui hanc editionem cum alijs conferent, istam minime improbaturum. Potissimā uero in hac operam præstitere optimi & doctissimi uiri D. Petrus Cholinus & D. RODOLPHVS GVALTHERVS, felicis memoriæ Leonis in ministerio ecclesiastico successor, qui, quod illum præmatura mors abripuisset, maximam huius laboris partem sustinuit. Nam argumenta Noui testamenti omnia, & ea quocꝫ quæ à 14. cap. Actuum apostolorū elaborata ac annotata sunt, ad finem uscꝫ operis, solus ferè confecit: reliqua cum illo ac alijs communia habet. Complures enim fratres suam operam huic operi Biblico fidelem collocarunt. Rodolphus Gualtherus.

Quæ autem prius de editione Testamenti ueteris inculcauimus, eadem repetimus in præsenti, manere uidelicet ueterem uulgatamcꝫ editionem suis admiratoribus per nos omnino integram atcꝫ intactā, quippe quam nos hac nostra necꝫ mutamus necꝫ damnamus. Legatur illa in Theologorum scholis, canatur publice in templis, citetur sola in concionibus sacris, nullus obstat, nos nostra probanda tantum & iuuandi studio studiosis sacrarum literarum proponimus, quos non ingratos nobis fore speramus. Quid uero ingratius, ut egregie ille dicebat, quàm pro tot immensis laboribus uigilijscꝫ, quas tantū iuuandi studio susceperis, & quibus nulla par gratia referri queat, rependi rixas, conuitia atcꝫ calumniam, idcꝫ potissimum ab ijs ad quos maxime operis utilitas sit reditura? Cum ubicꝫ fœda est ingratitudo, tum in nullos æque par est gratos esse, atcꝫ in eos qui dispēdio rei pecuniariæ, iactura uoluptatū, multocꝫ ualetudinis, ipsiuscꝫ uitæ & periculo & detrimento, in hoc totis uiribus, remis & uelis, incumbunt, ut ingenij sui monumentis ecclesiæ consulant. Attamen nihil dubitamus multos odio nominis nostri, non res (quod & Hieronymus queritur,) sed personas consideraturos, magiscꝫ aliorum silentium quàm nostrum studium probaturos, in eo disertos se arbitrantes & doctos, si alieno magis operi detrahant, quàm quid ipsi possint dijudicent. Verum committimus hoc iudicio dei & posterorum. Dum uiuimus, & in uase fragili continemur, uidentur amicorum prodesse studia, & nocere æmulorum opprobria: postquam autem reuersa fuerit terra in terram suam, & tam eos qui scribūt, quàm illos qui de scriptis iudicant, pallida mors subtraxerit, & alia uenerit generatio, primiscꝫ cadentibus folijs, uirens sylua succreuerit, tunc sine nominum dignitate aut respectu sola iudicantur ingenia, nec considerat Lector cuius, sed quale sit quod legit, siue ille episcopus siue sit laicus, aut purpura, serico, uel uilissimo panno iaceat, non honorum diuersitate, sed operū merito iudicabitur. Domino IESV CHRISTO seruatori nostro in sæcula benedicto, omnium donorum munifico largitori, & sponso ecclesiæ suæ amabilissimo, sit laus & gratiarum actio semper. Qua ratione proposita editio Noui test.

DE

De omnibus ſanctę ſcripturę libris, eorúmque præſtantia & dignitate,

Heinrychi Bullingeri Expoſitio, ad Lectorem Chriſtianum.

SAPIENTIA dei clamat apud ſapientiſſimum mortalium Solomonem in Prouerbijs ad omnes omnium ordinum ætatumq́ꝫ homines, ac dicit, Audite, loquar enim authentica ac inſignia, & pronunciata mea recta ſunt. Veritatem enim meditatur guttur meum, & labia mea abominantur iniquitatem. Omnes ſermones mei iuſti ſunt, nec eſt in eis incuruum aut peruerſum. Credenti ſunt plani, & recti ijs qui inueſtigant ſcientiam. Apud me eſt conſilium & conſeruatio, apud me inquam eſt iudicium & magnificentia. Quæ cũ ita habeant, miror quis malus genius illos agat, qui BIBLIA ſacra, ſapientiæ huius ueræ fontem unicum & copiæ cornu ditiſſimum atq́ꝫ inexhauſtum faſtidiunt, in falſam uero & fucatam ſapientiam inſaniunt. Inuenias enim hodie inter ſtudioſos nõ paucos, qui toti & per omnem uitam fucis & impoſturis philoſophicis addicti, ad Bibliorum nomen & nauſea afficiantur & horrore quodam concutiantur. Nimirum eloquentiam & eruditionem in illis deſiderant, barbariem & craſſam ruſticitatem oderunt.

Biblia eloquentia.

Atqui mirum profecto eſt, ſi Eloquentiam ſibi ceu uitæ ſcopum præfixerunt, ad quem omnia ſtudia uitæ ſuæ referant. Aliud uero ſpectandũ eſſe ſapientibus in hac uita ipſi quoq́ꝫ eorum teſtati ſunt philoſophi. M. Cicero eloquentiæ princeps à philoſopho non requirit eloquentiam. Nam libro de Finibus bon. & mal. primo de Epicuro uerba faciens, Oratio me iſtius philoſophi, inquit, non offendit. Nam & complectitur uerbis quod uult, & dicit planè quod intelligam: & tamen à philoſopho ſi afferat eloquentiã non aſperner, ſi non habet, non admodum flagitem. Igitur cur iſti nobis Cicerone iniquiores ſunt? An uero neſciunt in Bibliis noſtris cœleſtem philoſophiam ad uulgarium etiam hominum captum eſſe traditam? Et Cicero diſerte docet eloquentiam ſine ſapientia uehementer eſſe pernicioſam. Oportebat ergo ſapiẽtiam magis quàm eloquentiam expetere, pręſertim cum idem ille in Oratorijs partitionibus eloquentiam finiat non aliud eſſe quàm copioſe loquentem ſapientiam: quiſquis ergo ſapientia deſtituitur, licet linguam habeat diſertam & inſtructam ad dicendum, loquens non eloquens appellabitur. Non enim idem eſt dicere & bene dicere, loquentia & eloquentia. Poſſunt quidem inſani & uecordes uerba profundere, & faciunt plærunq́ꝫ largiter, & præter rem omnino, & ei quod decet quodq́ꝫ expedit aduerſantia. Vir ſapiẽter eloquens uerborum non eſt prodigus, ſed dicit quæ proſint, quæq́ꝫ ad deſtinatum finem pertineant, & ita dicit quemadmodũ oportet, cum multis, cum paucis, cum eruditis, cum rudibus, cum pari, cum inferiori, cum maiori, ſeruato ſemper temporis & loci decoro. Atq́ꝫ his finibus ipſi eloquentię magiſtri gentiles eloquentiam ueram circũſcripſerunt. Cæterũ cum nulli ſcriptores authoribus ſacris uerborum minus prodigi fuerint, utilia tantum, & omnia ad certum finem, ad beatitudinem uidelicet conſequẽdam, & ad tranquille, iuſte & honeſte uiuendum, deſtinarint, eaq́ꝫ plano & perſpicuo dicendi genere, obſeruato ubiq́ꝫ perſonarũ, temporum & locorum decoro, propoſuerint, audacter & uere dico ſolos ſcriptores Biblicos uera uſos eſſe eloquentia. Id quod non reuellent ſeductricis philoſophiæ uani admiratores, niſi ſubuerterint prius eloquentiæ deſcriptionem, quam ex ſuis ipſorũ authoribus protulimus: aut euicerint ſcriptores noſtros tales non eſſe quales prædicamus. Quod ut iuſtis argumentis nunquam efficient, ita ſimul atq́ꝫ iſtud uelle cœperint, blaſphemiæ, ſacrilegij, & crimine læſæ diuinæ maieſtatis non abſoluentur.

Iam & D. Aurelius Auguſtinus lib. de Doctr. Chriſt. 4. cap. 6. Audeo dicere, ait, omnes qui recte intelligunt quod ipſi loquuntur ſcriptores ſacri, ſimul intelligere non eos aliter loqui debuiſſe. Sicut enim quædam eloquẽtia eſt quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilem: nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ non congruat eloquẽtis: ita eſt quædam quæ uiros ſumma authoritate digniſſimos planeq́ꝫ diuinos decet. Hac illi loquuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa, ipſis enim congruit: alios autem quanto uidetur humilior, tanto altius non uentoſitate, ſed ſoliditate tranſcendit.

Biblicæ loquutiones.

Sed offendunt molliculas eruditorum iſtorum aures loquutiones Hebræorum, Latinis hoc eſt delicatis auribus inſolitæ, barbaræ, prædurę, & prorſus intolerabiles. Scilicet quia expolita, mollis, & ſuauiter ubiq́ꝫ cadens, & dulci harmonia oblectans dictio, ſupremũ illud bonum eſt quod appetant omnes, quod unice reſpiciant omnes, & ſine quo optima etiã credãtur eſſe peſſima, obſoleta ac barbara. Imò prodit ſe hic maxime iniquitas & malitia noſtra. Etenim nõ ſola Hebræorum lingua loquutiones ſuas habet, habent & Græci & Latini ſuos

idiotismos, quos nemo hactenus uituperauit, aut parum elegantes dixit. Præterea scripsere nec pauci nec paucis de constructionibus & idiotismis linguæ Græcanicæ & Latinæ: scripse runt multi de tropis, metaplasmis & schematibus. In quibus uersari & exerceri, quæ scire & ediscere, quibus deniq; orationem uariegare pulchrum uidetur esse & elegans. Nemo queri tur de insolentia & loquutionibus istarum linguarum: sola diuina & cœlestis lingua propter suos loquẽdi modos, propter sua schemata insolita nostris auribus, scabra, horrida & barba ra esse uidetur. Sordet enim Adamo ueteri quicquid purum & diuinum, adlubescit & pro batur quicquid terrenum, lutulentum, affectatum ac impurum est. Versus est in Latinã lin guã Plato, uersus est Aristoteles, uersus est Lucianus, uersus est Plutarchus & Isocrates, uer sa sunt infinita Græcorum epigrammata, aspera in illis complanata sunt, dura emollita, hian tia commissa, cõfusa digesta, & Latinis auribus insueta, ad Latinam reducta formam: igitur si tantopere offendit forma loquendi dicendiq; Hebraica, quare non paratis nobis Biblia La tina? quia gentilitia magis adlubescunt. Quid quod facultatum augendarum gratia liberos nostros mittimus in Gallias, in Italiam, & extimas Hispaniæ oras, ut earum gentium linguas ad unguem ediscant, quo rectius ac expeditius mercari liceat cum Gallis, Italis & Hispanis? Nullis hic laboribus, nullis parcitur sumptibus, omnia suauia & utilia esse putantur, solam linguam sacram discere aut illius loquẽdi formis paulò insuetioribus asuescere, amarum, in utile, & quàm alienissimum à liberalibus ingenijs esse creditur. Ita uero prodit se malitia no stra. Certè si uel dimidium temporis ac diligentiæ eius, cuius non piget rebus impendere ni hili, daremus rebus sacris, sacrũ eloquium sorderet nobis minus, magisq; adlubescerent lo quutiones, & si raræ, eruditæ tamen.

Iam quod ad eruditionem attinet sacrarum literarum, non uideo quid aliud sit eruditio uera, ꝗ sapientia uera: & sapientia uera aliud, ꝗ philosophia uera. Cicero enim ipse in libro Officiorum 2. Qui appetunt sapientiam, inquit, philosophi nominantur, nec quicquã aliud est philosophia, si interpretari uelis, ꝗ studium sapientiæ. Sapientia autem est, ut à ueteribus philosophis definitum est, rerum diuinarũ & humanarum caussarumq; quibus eæ res con tinentur scientia. Ad quem modum & Plato in libro quem de philosophia scripsit, ostendit philosophi officium esse diuina nosse, & gubernare humana: in illo contemplatiuam, in hoc actiuam philosophiam comprehendens. Nam Platonici totam philosophiam partiuntur in Speculatiuam, Actiuam, & Sermocionalem: ad Speculatiuam retulere Metaphysicam, Phy sicam & Mathematicam: ad Actiuam, Ethicã Politicam & Oeconomiam: ad Sermocinalem uero Grammaticam, Logicam & Rhetoricam. Putauerunt autem Sermocinali uiam sterni ad Actiuam & Contemplatiuam philosophiam, in qua sapientiæ ueræ uersetur exercitatio & uis. Meminit horum & Cicero Academicarum quæst. libro 1. Iam si sacris deest eruditio, caret & sapientia, hoc est, rerum diuinarum humanarumq; scientia. Rursus si sacra Biblia scientiam tradunt rerum diuinarũ humanarumq;, sapientiam tradũt, ergo & philosophiam uerã. Sed uideamus quid tractetur doceaturq; in Biblijs, hoc est in cœlesti philosophia, ut si mul etiam per compendiũ, & ueluti per transennam Lectori appareat quid è cognitione Bi bliorũ expectet, & ꝗd in his omnis sapientiæ copiæcornu mũdo proposuerit diuina bonitas. Biblica eruditio.

BIBLIA pluratiuo numero tantum, libri dicuntur & uolumina. Nam Græcis Biblos Biblia. siue Biblion uolumen est ac libellus, itaq; à Græcis mutuata & scripturæ sanctæ data est ap pellatio, quæ perinde ualet ac si tu dicas, Libri aut Volumina sacra, siue Codex rerum sacra rum. Idem ille sacer codex TESTAMENTVM appellatur, adeoq; & Vetus & Nouum Te stamentum. Accipitur autem Testamentũ aliquando in sacris pro ordinatione aliqua, meta Testamentum. phora sumpta à morientibus, qui testamenta condunt, id est animi sui sententiã ordinatis re bus suis ut uolũt testãtur, & per metalepsim accipitur testamentũ pro ipsa re testata: ita enim peccatorũ remissio testamentum esse dicitur. Vsurpatur testamentum & pro fœdere ac pa cto. Nam deus fœdere quodam se nobis obstrinxit, expositis cõditionibus quid expectemus ab eo, & quid faciamus. Conditiones sunt, Deus uerus uult esse deus, hoc est, omnisufficien tia pater & copiæcornu mortalibus. At hi deum illũ pro deo suo uenerari & colere debent, fi de, innocentia & charitate. Huc autẽ pertinent omnes promissiones, Ego sum deus tuus & seminis tui post te. Semen mulieris conteret caput serpentis. In semine tuo benedicentur o mnes tribus terræ. Rursus pertinẽt huc omnia instituta uitæ, ipse præsertim decalogus. Non habebis deos alienos coram facie mea, &c. Sancti estote, quia & ego sanctus sum. Dilige pro ximum tuum sicut teipsum. Hoc autem testamentum & fœdus, hæc ordinatio & obtestatio dei incommutabilis unica & sempiterna est. Nam una est omnium sæculorum ecclesia, una est sanctorum uera fides & religio. Vnde ergo nobis Veteris & Noui testamẽti nomina exi stunt? Nimirum è tradendi modo: quod enim ad ipsam attinet substantiam unicum est. Ex pendenti enim quæ res ueteribus sint traditæ, apparebit quod nihil aliud tradiderint nobis apostoli Christi. Veteribus traditũ est unum esse deum, hunc solum esse colendũ, colendum Scopus sacrorum bibliorum.

autem

autem spiritu innocentia & fide: item unicam esse orbis iustitiam & redemptionem, unicum esse sacerdotem & sacrificium uerum Iesum Christum dei & hominis filium. Sperandam quoq; à deo animarum perpetuitatem & resurrectionem corporum. At quid aliud tradiderunt nobis apostoli domini? ergo quod ad fidei testamentiq; substantiam attinet, idem prorsus traditum est utrisq;. Iam uero quod modum attinet quo illud nobis idemq; istis traditum est, Paulus, Veteribus, inquit, omnia contingebant in figura: nobis autem illa euenere citra figuram. Christum enim, qui legis perfectio est, dedit nobis deus, ut nūc ueluti præsens præteritumq; hoc est completum ueneremur, quod isti complendum adhuc uelatum in typo habebant, imò uerius expectabant. Atq; hunc ad modum tradendi ratio diuersa cernitur. Illi habebant figuras, nos ipsam rem: illi externis & ceremonialibus gaudebāt, nos spiritualibus significatisq; rebus citra typos exultamus. Eò autem pertinet sacerdotium Aaronicum & sacrificiorum cruentæ formæ uariæ, typi sacerdotij & sacrificij Christi. Atq; ex hac diuersa tra-

[illegible] ditione existūt iam Veteris & Noui testamenti uoces. Siquidem ea traditio qua per typos & figuras religio tradita est ueteribus, appellatur Testamentum uetus: sed ea quæ citra figuras Christum legis perfectionem nobis describit & exhibet, Nouum testamentum dicitur: non ideo nouum quod ueteres Christum nescierint, sed collatione ad uetus, & quod nouum populum Gentium scilicet ecclesiam, in hoc fœdus per Christum & prædicationem euangelicam constat esse receptam. Ex quibus nunc rectius intelliges quomodo Biblia nominentur Testamentum Vetus & Nouum. Neq; enim ipsi Bibliorū scripti libri magis sunt ipsum testamentum, quàm tabulæ siue literæ testamentales ac fœderum ipsum testamentum & fœdus sunt: interim ab omnibus Testamentū & Fœdus dicuntur: igitur ex eo quod describunt hoc nominis sortiuntur. Quia itaq; prioribus Bibliorum libris describuntur præcepta, promissiones, facta, ritus, traditiones, & modi uarij, quibus deus mortalium genus in testamento fœdereq; suo & in religione uera instituit & deduxit, ideo inquam Testamētum uetus appellari cœpere. Et quia libri posteriores describūt q̄modo in Christo omnia impleta & innouata adeoq; restituta sint, q̄modo itē nouus populus ex Iudæis & Gētibus collectus in unū corpus coierit, fideq; & charitate deū in Christo coluerit, ideo inquam Testamentū nouum cognominati sunt. Hæc in genere de inscriptione & instituto philosophiæ nostræ cœlestis diximus, iam singulorum librorum argumenta consiliaq; breuiter constricta subijciemus, ubi tamen prius nonnihil de librorum ueteris & noui testamenti ordine & distinctione dixero.

[illegible] D. Hieronymus in Præfatione lib. Regum & Danielis indicat scripturam ueteris testamenti apud Hebræos distingui in tres partes, in Legem uidelicet, in Prophetas, & in Hagiographa. Legis libros, ex illorum traditione, quinq; numerat, Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros, Deuteronomium: atq; hūc facit primum sacrorum librorum ordinem. In secundo ordine, quem prophetarum appellauit, octo ponit libros, nempe librum Iosue, Iudicum, cui coniungit libellum Ruth, Samuelis, Malachim, Isaiæ, Ieremiæ cum Threnis, Ezechielis, & librum XII. prophetarum. Idem annotauit XII. hosce prophetas non eodem ordine numerari ab Hebræis & LXX. interpretibus. Hos enim hunc ordinem sequi, Oseas, Amoz, Micheas, Ioel, Abdias, Ionas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Haggeus, Zacharias, Malachias. Illos uero hūc ordinem seruare, Oseas, Ioel, Amoz, Abdias, Ionas, Micheas, Nahum, Abacuc, Sophonias, Haggeus, Zacharias, Malachias. In Hagiographorum ordine, qui tertius est, recenset libros nouem, uidelicet librum Iob, librum Psalmorum, qui incisionib. siue distinctionibus quinq;, & uno uolumine comprehenditur, librum Parabolarum Solomonis: eiusdem Ecclesiasten, Cantica canticorum, librum Danielis, Verba dierum, quæ significantius χρονικὸν appellauerimus, siue Annales, librum Ezræ, cui connectitur Nehemias, & librum Esther. His autem omnibus collatis existimat Veteris legis libros colligi 22. Admonet tamen esse qui librū Ruth & Lamentationes Ieremiæ numerēt inter hagiographa, iuxta quorum supputationem colligātur ueteris testamenti 24. libri. Alij enim ex Hebræorum sententia hagiographos libros numerant undecim, quos hoc ordine collocant. Primo loco ponunt librum Paralipomenon siue Præteritorum, qui apud nos in duos diuiditur: deinde numerant Psalmos: his subiungunt Prouerbia Solomonis, quibus apponunt Iob: quinto loco sequitur Ruth, sexto Ecclesiastes, septimo subdūtur Threni siue Lamentationes Ieremię, octauum locum tenent Cantica canticorum, nonum Hester, decimum Daniel, ultimum uero

Hagiographa. Ezras cum suo Nehemia. Cæterum Hagiographa nuncuparūt opinor, sancta siue sanctorum scripta, quæ uidelicet proximæ sint authoritatis. Primi enim & secūdi ordinis libros ipsi deo tribuunt authori, hos ascribunt sanctis. Ego uero, ut libere quod sentio dicam, non uideo quomodo hi quoq; libri nō possint eadem ratione & eodem iure deo authori attribui, quo superiores: nec uideo cur nō isti quoq;, hoc est primi & secūdi ordinis libri, uocari queant hagiographi, id est sancti libri à sanctis scripti. De omnibus enim prophetis, Dauide etiam, Daniele & Solomone loquens S. Petrus, Omnis, inquit, prophetica scriptura non est

priuatæ interpretationis. Non enim uoluntate hominis allata est olim prophetia, sed à spiritu sancto impulsi loquuti sunt sancti dei homines. Certè hos cum illis parem obtinere authoritatem, cum alijs multis argumētis euincitur, tum illo potissimum quod dominus Iesus ac apostoli Psalmorum, Danielis ac quorundam aliorum librorum inter Hagiographos positorū testimonijs perinde usi sunt in docenda & confirmanda religione sana, ac Mosis, Isaiæ & reliquorum. Sunt alij qui ex argumento & materia uoluminum omnes testamenti ueteris libros partiuntur in quatuor partes, in libros uidelicet Legales, Historiales, (illorū utor uerbis) Sapiētiales & Prophetales. Legis libros quinq; numerant omnibus cognitissimos, historiam tradentes XIII. nempe Iosue, Iudicum, Ruth, Regum IIII. Paralipomenon II. Ezram, Nehemiam, Hester & Iob. Porrò libros sapientiam docentes recensent 5. illos Solomonis sapientissimi mortalium sapientissimos libellos. In prophetarum ordinem conijciunt Psalmos, Prophetas item maiores IIII. & minores XII.

Iosephus de libris Test. ueteris.

Non dissimulabo hic & Iosephi de libris testamenti ueteris iudicium. Nam contra Apionem disputans, Neq; innumera, inquit, apud nos habentur uolumina inter se inuicem discordantia, sed duo tantum & uiginti libri sunt, qui omnium temporum seriem continent, qui & iuste creduntur diuinitus inspirati. Ex quibus quinq; sunt Mosi, continentes leges uitæ, & successionis humanæ prosapiam usq; ad ipsius Mosis terminum pertēdentem. A morte uero Mosis usq; ad Artaxerxen, qui post Xerxen regnauit apud Persas, quæ gesta sunt Prophetæ, quiq; per ea tempora uixere, tredecim uoluminibus conscripserunt. Reliqui uero quatuor libri hymnos in deum & uitæ instituta ac monita mortalibus tradunt. Ab Artaxerxe autem usq; ad nostrum tempus scripta sunt omnia, fide tamen non eadem quæ primis habetur digna ducūtur, ideo quod non extiterit prophetarum iugis & explorata successio. His protinus addit quod uehementer authoritatem commendat scripturarum, Rebus igitur his constat quàm nos uenerabiliter utamur scripturis nostris. Nam cum tot sæcula intercesserint, neq; addere quis unquam, neq; auferre, neq; permutare quid ausus est, sed omnibus gentis nostræ hominibus insita hæc quodammodo, atq; ingenita fides est, CREDERE HAEC DEI ESSE CONSVLTA, & his iugiter inhærere, & pro his (si ita res poposcerit) libenter & animam ponere. Hactenus Iosephus. Admodum uero probatur mihi hoc Iosephi de diuinis libris iudiciū, quod ferè imitatus Cyprianus, siue is Ruffinus est (quod Ioanni Cassiano libro de Incarnatione unigeniti 7. uidetur) in expositione symboli, huiusmodi contexit sacrorum librorum ordinem, qui mihi semper & optimus & simplicissimus esse uisus est. Coniungit autem libros historicos continuo ordine omnes: deinde prophetarum quoq; scripta omnia connectit, ita ferè, Primo loco ponit Pentateuchum, id est quinq; libros Mosis, quibus mox adiungit prophetas, quos alij priores nuncupant, nempe librum Iosue, Iudicum, cum libello Ruth, Samuelis lib. 2. quos alij uocant primum & secundum Regum, & duos Regum libros, quos nos appellamus tertium & quartum lib. Regum. His protinus compingit reliquos historiarum libros, duos uidelicet Præteritorum siue Paralipomenon, Hester, Ezræ 2. Nehemias enim hic pro altero computatur, qui alibi cum Ezra pro uno ponitur. Post hos collocat prophetas quos uocamus maiores, Isaiam, Ieremiam, Ezechielem & Danielem, quibus coniungit lib. XII. prophetarum, eorum inquam quos cognominamus minores, quorum nomina superius sunt recensita. Tandem uero & reliquos collocat insignes & omnigena sapientia cœlesti refertissimos libros, librum uidelicet Iob, Psalmos, & 3. Solomonis libellos. Huic autem numero certo & luculento includit omnes canonicos testamenti ueteris libros. Nec plures numerarunt Melito antiquissimæ Sardensis ecclesiæ episcopus, & Origenes ille Alexandrinæ scholæ apostolicæ doctor. Illius meminit Eusebius Ecclesiasticæ historiæ lib. 4. cap. 25. huius autem lib. 6. cap. 18. non tamen eodem utuntur in ijs collocandis recensendisq; ordine. Quemadmodum nihil dubito pro diuersitate exemplarium uoluntateq; & sententia librariorum adhuc alios & nouos librorum sacrorum ordines reperiri, dum hic præponit librum aliquem, quem alius posteriori loco collocandum existimat, non tam ratione certa quàm beneplacito suo commotus. Verum hic non erit curiose solicitus Lector cordatus, qui nouit rei non ordinis potissimam haberi oportere curam. Neq; ego tot uerbis hac de re disseruissem, nisi intellexissem quosdam anxie huiusmodi tractationem postulare.

Simplicissimus librorum ordo.

Ordo & numerus lib. Noui testamenti.

Noui testamenti codex absoluitur libris XXVII. Est enim Euangelica historia quatuor & libris & authoribus descripta. Vnico libro continentur Acta apostolorum. S. Pauli epistolæ numerantur XIIII. nempe una quæ Romanis inscripta est, II. Corinthijs, singulæ Galatis, Ephesijs, Philippensibus, Colossensibus, II. rursus Thessalonicen. & totidē Timotheo, una ad Titum, una ad Philemonem, & una ad Hebræos scribitur. Sequuntur illas epistolæ Canonicæ VII. nempe una Iacobi, Petri II. Ioannis apostoli III. & Iudæ una. Postremū locum occupat Apocalypsis siue reuelatio facta Ioanni apostolo, & edita ab eodem. His uero

libris

libris Noui testamenti canonẽ absolui uno ore testatur uniuersa uetustas, testantur sanctissimi quicq; ecclesiarum doctores, S. Hieronymus in suis illis Præfationibus, August. de Doct. Christ. lib. 2. cap. 8. Cyprianus item in expositione symboli. Nihil ab ijs uariat Origenes, nisi quod indicat esse in hoc canone libros aliquot de quibus nonnihil aliqui ueterum addubitarint. Nam de epistola Pauli ad Hebræos, Dico, inquit, sicut mihi à maioribus traditum est, quia manifestissime Pauli est, & semper omnes antiqui maiores nostri ita eam ut Pauli epistolam susceperunt. Author Eusebius Ecclesiast. hist. lib. 6. cap. 18. Origenem quoq; imitatus idem ille Eusebius, Vt omnem (inquit) Noui testamẽti canonem designemus, primo nobis omnium Euangeliorum cœlestis quadriga iungatur: his Acta apostolorum copulentur: post hos Pauli epistolæ socientur, quas manifeste XIIII. esse constat, quæ in authoritate habentur. Licet non nesciam apud Latinos de epistola quæ ad Hebræos scribitur, haberi dubitationem. Consequatur uero has prima Ioannis epistola, similiter & Petri prima. Hæc sunt de quibus nulla unquam prorsus extitit dubitatio. Sequenti loco iam sunt illa, de quibus à nõnullis dubitatum est, Reuelatio siue Apocalypsis Ioannis, & epistola Iacobi, sed & Iudæ, Petri quoq; secunda, & item Ioannis secunda & tertia, siue hæ ipsius euangelistæ, siue etiam alterius eius nominis fuerint. Hactenus ille lib. 3. cap. 3. & 25. Docui uero aliâs quorundam hominum hæsitatione non labefactari authoritatem scripturarũ, quæ non confirmatur hominum testimonijs iudicijsue, sed diuina & cœlesti comprobatione. Extat in Bibliotheca ecclesiæ Tigurinæ in collegio superiori uetustissimum & emendatissimum exemplum manu scriptum Bibliorum, quod in Epistolis apostolorum primo loco collocat septem epistolas canonicas, ea tamen serie qua apud nos ordinãtur, ut primo ponatur Iacobi, inde Petri, postea Ioannis, hinc Iudæ: ijs demum subiunguntur epistolæ Pauli 14. quarum postremum locum obtinet epistola ad Hebræos. Euangelistæ in eo primas tenent, succedunt Acta: postremas post omnes uidelicet epistolas obtinet Apocalypsis. Sed hæc hactenus de numero, ordine & distinctione librorum Codicis sacrosancti, redimus modo ad argumenta & consilia singulorum utriusq; testamenti librorum.

Moses & libri eius quinq.

MOSES omnium sacrorum scriptorum ueluti parens & canalis aureus, per quem cœlestis doctrina à deo translata est ad homines, omnem pietatem & ueram sapientiam quinq; libris complexus, mira diligentia & fide admirabili sanctissimaq;, toti mundo tradidit. Quæ ab exordio mundi usq; ad ætatem suam descripsit, ita descripsit, ut per manus & sancti spiritus inspirationem acceperat: legem uero ministerio dei edidit: cui gesta quadraginta annorum, quibus oberrauit Israel in deserto, quandoquidem istorũ maxima pars fuerat, omniaq; & uiderat & gesserat, adiecit. Continent autem libri illi historiam annorum 2570. Nam Genesis annos habet 2390. Ab Adam enim ad diluuiũ sunt anni 1656. à diluuio uero ad exitum Abrahæ è Chaldæa 363. inde uero ad mortem Iosephi 290. Exodus habet annos adflictionis residuos 140. primiq; exitus anni gesta: reliqui tres libri absoluunt 40. annorum spatiũ, quibus oberrarunt in deserto: qui omnes collati efficiunt annos 2570.

Genesis.

Primus liber exponit originem & caussas omniũ rerum, præsertim hominis ortum, qualis fuerit ab initio, quomodo lapsus & restitutus sit, quomodo ab uno nati sint omnes, perq; terras sparsi, flagitijs enormibus diluuium in se ab irato deo deriuarint: rursus qui in illo seruati omnibus regnis dederint principium, postremo Abrahami, Isaaci, Iacobi & Iosephi sanctorum patriarcharum qui ante legem tabularem uixerunt, uitæ describuntur, mores, illustria dicta & facta, religio, & quomodo è terra Chanaan descenderint in Aegyptum. Et ob hos aliosq; uiros beatos dictus est à quibusdam hic Mosis liber primus, Liber iustorum: obtinuit tamen apud nos & maiores nostros illorum appellatio qui uocauerunt Genesim, haud dubie ab origine & generatione omnium rerum à qua librum Moses auspicatur.

Exodus.

Secundus liber indicat, quomodo Israelitæ in Aegypto per Pharaonem oppressi, duce Mose liberati, atq; per mare rubrum in desertum abducti sint, quomodo cõtra Amalechitas pugnarint, cœlitus depluto pane pasti sint, quomodo magistratum, iubente deo, crearint, postremo & leges acceperint, ueram religionem, mores sanctos, ceremonias & ritus, deniq; iustam politiam describentes ac præcipientes, ubi etiam peccatum ipsorum circa uitulum fœde designatum perstringitur. Ab exitu uero, quem præcipue exponit, totus liber dictus est Exodus.

Leuiticus.

Huic pulchre subnectitũ liber tertius, qui à Leuiticis ministerijs quæ instituit, nomen obtinuit, & appellatus est Leuiticus. Præcipit enim de Sacrificiorũ speciebus, de uotis, de pollutionibus & cõtagione, de generali expiatione scelerũ, de licito & nephario cõcubitu, de sanctimonia, & his rebus similibus. Spargit quædã de politia, præcipue tamẽ tradit ritus sacros, ut appellare liceat Ius pontificium. In hoc uidere licet ꝙ deceat sanctos, doctos & integros esse sacerdotes. In hoc item omnia euangelij mysteria, licet typis inuoluta, ipsum Christi sacerdotium & sacrificium, adeoq; tota redemptio, & omnes Christi uirtutes continentur.

Quartus liber Numerorũ dictus est, ideo fortassis quod in eo agitur census populi Israelitici. Describit gesta à secundo anno egressionis ad mortem usq; Mosis. Referuntur in eo egregia uariorum motuum tumultuumq; in republica & populo rebelli exempla: indicatur quę sors aut quis euentus obueniat seditiosis: ostenditur & mira sors eorum qui præsunt reipub. Intoleranda & à suis & ab exteris illata ferocius patitur patiẽtissimus & constantissimus hominum Moses, qui tamen & ipse non caret suo uitio. Multa ponuntur in hoc libro quæ ad politiam pertinent & religionem, illud maxime, quod ostenditur pontifices à reipublicæ negotijs non abhorrere, neq; reipublicæ præfectum magistratũ à religione alienum esse debere. Ad finem propè describuntur grauia bella, & leges quædam copiosius explicatæ in campis Moabiticis. Numerorum.

Quintus & ultimus liber Deuteronomion, id est lex secundaria dicitur, quasi quis dicat secundum iam exposita. Hic additur superioribus à Mose ueluti Enchiridion & Compendium totius philosophiæ cœlestis, in quo continentur omnia quæ ad beate uiuendum pertinere uidentur. Commẽdatur breuitate, & est quasi Commentarius ac explicatio Decalogi. Voluit autem dominus hunc librum semper suorum atteri manibus. Nam in ipso ita attemperauit omnia, ut omnibus ætatibus conueniant & ordinibus. Deuteronomium.

Iosue liber ostẽdit præcipue diuinæ promissionis ueritatem, nempe quomodo post mortem Mosis Israeliticus populus in terram promissam duce Iosue, unde & nomen obtinuit, ut à primaria eius drammatis persona, inductus sit, excisis ac deletis Chananæorum principibus ac populis, in ultionem maximorum scelerum. Suppeditat & geographiam quandã terræ sanctæ, & exhibet exemplum optimi principis & populi obsequẽtissimi. Historiam texit annorum fortè 26. aut 27. Iosue.

Iudicum liber nomen accepit à Iudicibus populi Israelitici, quorum res gestas & reipublicæ administrationem præclare describit. Fuere aũt in populo iudices XIII. si ipsum quoq; Iosue numeres. Et iudices illi non erant principes & monarchæ, sed populi liberi pastores præsides & consules. Depingitur ergo liberi populi adeoq; libertatis status, uices, uictoriæ, clades, oppressiones, liberationes, iudicia & uarij motus. Pingũtur uarij casus, pingitur uulgi ingenium mutabile, & ad pessima quæq; procliue: pingitur ueræ religionis cum superstitione mirabile certamen. Adiungitur præterea exemplum ac status reipublicæ in qua nullus est magistratus, sed quisq; quod sibi bonum uidetur sequitur, & quem finem nimia illa licentia sortiatur, funestissimum. Sequũtur enim bella ciuilia, & intestina pernities, miraq; rerum conturbatio confundit omnia. Texitur historia annorum 336. si uidelicet huc referas annos Iosue, & è Heli administratione priores annos 20. Iudicum.

Ruth libellus à potissima persona nomen inuenit. Argumentum planè comicum est. Habet graues tentationes, casus difficiles, sed finem sortitur lætissimum. Docet ergo uirtutibus sua parata esse præmia, & deum casibus tristibus lætissimũ dare finem, modo pergamus esse honesti, nullumq; laborem fugiamus sanctum. Texit item catalogũ Dauidici adeoq; Messiæ generis, ad consequentem historiam & cognitionem promissionum dei opidò utilem. Pertinet historia ad tempora Iudicum. Ruth.

Sequuntur deinde duo libri Samuelis, & duo libri Melachim siue Regum. Opus hoc uarium est & multiplex, salutari & multijuga eruditione refertum. Confirmantur & explicantur illustrissimis exemplis & diuinæ leges & promissiones. Ducuntur ex his Psalmi & sermones siue homelię prophetarum. Breuiter inter optimos, uenustissimos, doctissimos & maxime necessarios Bibliorum libros, hi non postremi sunt. Iudicum liber pinxit statum Democratiæ, siue malis Aristocratiæ, Samuelis & Regum historia Monarchiam suis coloribus delineat: ergo non tantum persona regis describitur, sed aulæ quoq; & totius regni forma, boni & mali. Reperiuntur in his insignia exempla omnium ordinum, sacra & prophana, mira legum uariatio, religionis multiplex obseruatio & neglectus, egregia exẽpla fidei, perfidiæ, prudentiæ, iustitiæ, fortitudinis, deniq; omnium partium uitæ: item qui boni & fideles sacerdotes, qui peruersi: qui principes boni, qui tyranni. Verũ nemo potest obiter & in argumento immensam rerum augustissimarum materiam & utilitatem amplissimam istorũ librorum complecti. Primus tantum præcipue describit Samuelis & Saulis regnum: secundus Dauidis: tertius Solomonis gloriam pingit, & mox demonstrat quomodo pręclara regna dilabantur, nisi seruentur studio ueræ pietatis, religionis, uirtutis & concordiæ: ergo posteriori parte ostenditur quomodo reges Israelitarum & Iudæorum mutuis ceciderint uulneribus, quo modo reges Aegyptiorum & Assyriorum sibi in auxilium magnis sumptibus conduxerint, adeoq; & occasionem dederint inuadendi regnum Israelitarum: id quod quartus liber copiose persequitur: addens & Iudæorum fata ac excidium, quod antecessit principium captiuitatis, quæ incepit à Iechonia, & incidit in annum à condito mundo 3430. Historia enim Samuelis complectitur annos 100. uidelicet Heli posteriores 20. Samuelis & Saulis 40. Libri Regum IIII.

Acto.13. & Dauidis 40. at duo libri Regum ad captiuitatem usq; habent annos 425. menses 6. quibus si addideris annos historię Mosaicæ & Iudicum, reperies 3430. annos. His adde captiuitatis Babylonicæ 70. annos, & habebis à 20. Heli anno, 493. menses 6. Cæterum in numerum 70. annorum captiuitatis uenit libellus siue historia Hester.

Hester. Quæ enim scribuntur de Hester, uidentur facta esse sub Astyage, cui fortassis permiserat potētissimus uictoriosissimi regis Nabuchodonozoris filius & princeps monarcha Euilmerodach imperium in eas gentes quas primum caput Hester recenset. Idem dictus uidetur (quantum ex 9. Danielis cap. coniectari ferè licet) Assuerus regiæ dignitatis uocabulo qui reuera appellabatur Astyages: is uidelicet qui Cyri fuit auus maternus, pater Darij, non Hystaspis, sed prisci illius ac Medi, à Xenophonte Cyaxares cognominati, qui secum in Mediam abduxit Danielem, tum quoq; satrapias possidens 120. Septem enim quas pater Assuerus, sicut Hester 1. dicitur, possederat, tunc cesserant haud dubie Persis, quibus tandem & reliquæ subijciebantur, post mortem uidelicet Darij Medi, cuius filiam uxorem duxerat Cyrus, uictor dominus & monarcha Babylonis, Mediæ & Persiæ. Verum utcunq; id habeat, describitur isto libello uita aulica, stulta, insana & perniciosa. Splendent ibi, luxuq; dissoluta ac perdita sunt omnia. Sunt ibidem & casus tristes, anxietates, pericula, proditiones. Conferuntur inter se Vasthi superba ac rebellis & Hester humilis, pia, obsequens & pudica. Aman exemplum præfert ambitiosi, iniusti & crudelis tyranni, qui ex modicis initijs effertur in summum dignitatis fastigium, & protinus deijcitur, ac suspendio finit uitam, exemplum instabilis fortunæ, & quid maneat crudelia consilia omnibus in aula uersantibus relinquens. Contra uero Mardocheus typus est principis optimi, omnibusq; uirtutibus exornatissimi, ergo stabilis est eius fortuna, seruatq; uirtutibus suis & se & populum suum, sed & studijs suis plurimum prodest regi extero. Quemadmodum autem libellus Ruth, ita hic quoq; ex præcipua persona nomen accepit.

Esdras. Sequuntur libri, qui quid à captiuitate populo dei euenerit, exponunt. Et initio quidem liber Esdræ ueritatem promissionis dei prædicat. Clamat enim populus Israeliticus ad dominum in Babylonica captiuitate, & exauditur à domino. Completis ergo annis septuaginta, fauore Cyri regis libertate donati redeunt in Iudæā, non sine auro & regijs muneribus quæ templo reperato inferrent. Extruunt ergo aram, & ad templi extructionem accinguntur: uerum impediuntur 42. annis. Demum sub Dario iuniore extructum & dedicatum est. Post quæ uenit Esdras, qui leges & iudicia restaurans, corrigit magna quædam ecclesiæ procerumq; ecclesiæ uitia.

Nehemias. Post hunc uenit & Nehemias è captiuitate in terram sanctam, qui urbem Hierosolymorum restaurat & munit, populum præterea iniquis quorundam exactionibus oneribus usurisq; leuat, mira solertia & constantia ciues asserit, & quædam in ecclesia corrigit. In his mira energia depinguntur artes & insidiæ satellitum Antichristi impedientium ecclesiæ ædificium ne procedat, docetur item quanta opus sit uigilantia & prudentia, ut hostes populi dei fallamus atq; uincamus. Continet hæc historia annos 70. A primo enim anno Cyri ad 20. Darij colliguntur 58. hinc ad 32. Darij 12. anni, quibus muri urbis restituti sunt.

Paralipomena. Restat adhuc liber Annalium, quem Græci & Latini in duos diuiserunt, ac Paralipomenon uocarunt, id est, præteritorum aut omissorum. In his enim quædam quæ omissa sunt in superiori Regum maxime historia plenius referuntur. Certum tamen est, hos non illos esse Annales regum Iuda aut Israelis, quorum mentio non raro fit in libris Regum. Fuerunt isti haud dubie copiosissimi rerum gestarum regum Iuda & Israelis Commentarij, qui iniuria temporum perierunt. Alijs sanè uidentur illi libri compendium quoddam & epitome esse historiæ diuinæ, Iudæ regum præcipue. Conferunt maxime ad expositionem prophetarum. Et hactenus quidem recensuimus omnes libros diuinæ historiæ quæ ab initio mundi ad reparatam usq; Hierosolymorum urbem, hoc est, usq; ad tricesimumsecundum annum Darij, comprehendit annos 3488. menses 6. Tot reperiet quisquis sacram historiam diligenter euoluerit. Nos enim hanc supputationem ex annis patriarcharum, iudicum, regum ac ducum subduximus. Nec refert quod & Iosephus & Eusebius alijq; multi aliud sequuntur, nos scriptores sacros adeoq; ipsam ueritatem sequuti sumus. Venimus iam ad alios quoq; libros diuinæ scripturæ.

Iob. Iob præcipue docet sacrosanctæ crucis sustinentiam, nec id philosophicis præceptiunculis, sed admirabili tractatione considerationeq; diuinæ prouidentiæ. Initio quidem ipsa historia, afflictio scilicet uiri iustissimi, rarumq; dei iudicium præmittitur. Deinde uero hoc iudicium siue dei negotiū multiplici disputatione discutitur. Postremo sequitur uictoris corona & triumphus. Atq; in hoc libro plus syncerae philosophiæ traditur, quàm in omnibus libris

omnium philosophorum: quorum nulli de hoc negotio quicquam puri tradiderūt. Epicurei enim à cruce uocāt ad delicias, Peripatetici inter summa mala morbos egestatem & ignominiam numerant. Stoici quidam periculis circumuentos uel præcipitio sibi uel laqueo aut sica uiolentaꝗ morte cōsulere, ac sese malis subducere suadēt. Alij uero alijs stultiora docent.

Liber Psalmorum opus est planè diuinum, uarium, mire elegans, iucundum, utile & eruditum. Voluit autem sapientia dei quæ omnes disciplinas perstrinxit & musicam attingere, pureꝗ tractare, si fortè à musica impuriore ac planè lasciua homines abstrahere posset. Ergo quæcunꝗ Dauid cæteriꝗ eius gentis uiri philosophi, poetæ, sacerdotes, uiri docti, pij sanctiꝗ sancta & erudita cantica conscripsere de uarijs rebus per tempora uaria & diuersa, ea omnia uoluit in hoc libro semel exhibere mundo sanctissimus deus. Continent enim Psalmi laudes diuinas rerumꝗ diuinarum, uaria exempla inuocationis, supplicationis, querelarū, gratiarum actionis, pœnitentiæ. Scripti sunt alij de uarijs uitæ officijs, de egregijs dictis & factis, item de impijs dictis & factis: breuiter omnis generis formas uitæ hic liber suppeditat, docens quomodo in omnibus casibus uitæ oporteat esse animatos dei seruos. Significat autem Psalmus hymnum, carmen siue cantum, aut si mauis odam: perinde enim hæc inscriptio Liber psalmorū sonat, atꝗ si quis dicat, Liber odarum, siue liber Hymnorum. Psalterium.

De Solomone legis 3. Reg. 4. capite. Et loquutus est Solomon tria millia parabolarum & carmina eius fuerunt quinꝗ & mille. Cæterum ista omnia non peruenerunt ad nos. Habuit autem in aula familiares sibi uiros sanctos ac doctos, qui ex omnibus optima quæꝗ & quantum nobis satis erat, sic prospiciente mundo dei prouidentia ac bonitate, collegerunt, & tribus libellis nobis tradiderunt. Solomon. Primus dicitur Prouerbiorum siue Sententiarum Solomonis. Ponit enim gnomas, id est communes sententias: breues quidem, sed acutas & certas, ualentes communiter ad res multas, & pro multis. His pronūciat quid uerum sit, quid falsum: quid bonum, quid malum: quid expetendum sit, quid fugiendum: spargit alicubi & parænéses. Prouerbium alioqui finierunt nonnulli apud Græcos, sermonem esse ad uitæ rationem conducibilem, moderata quadam obscuritate, multam in sese continentem utilitatem. Erasmus putauit prouerbium esse celebre dictum, scita quapiam nouitate insigne. Prouerbia.

Secundus appellatur Ecclesiastes. Est autem Ecclesia Græcis id quod nobis concio, populus inquam euocatus ad audiendum de reipublicæ negotijs. Et Ecclesiazin est apud concionem uerba facere, Ecclesiastes uero qui publicitus orat, siue differit apud ecclesiam multitudinemꝗ. Fingitur ergo in eo libello magna ex toto orbe astare populi concio, inter se de summo bono concertans, prodire autem concionatorem Solomonem, ac omnium damnare sententias, ac dicere, Vanitas uanitatū, & omnia uanitas. Siquidem in prima illa libelli parte tractat famosam illam de summo bono quæstionem, quod utiꝗ est coniungi cum deo, & hoc in perpetuum frui. Refutat itaꝗ eorum opiniones, qui summum bonum constituerunt in scientia siue peritia multarum rerum, in uoluptatibus, in gloria siue excellentia, aut in diuitijs: ubi interim de iusto & moderato usu uoluptatum & facultatum præcipit. In posterioribus capitibus informat iudicium de bonis & malis, expetēdis & fugiendis, idꝗ per huiusmodi sententias quales posuit in Prouerbijs. Ecclesiastes.

Tertius est Canticum canticorum libellus, planè allegoricus. Figurato enim sermone docet quale & quantum bonum sit coniungi cum deo: id quod summum bonum est. Fingitur sponsus deus & sponsa fidelis anima. Multa mentio amorum, complexuum, osculorum, pulchritudinis & formæ. Quibus adumbrauit diuini amoris ac coniūctionis diuinæ ingenium iucunditatem ac uim. Ita enim uoluit nobiscum balbutire diuina bonitas, id est, sese nobis loquendo attemperare: quando in rebus humanis amoribus nihil est suauius, admirabilius & efficacius. Nemo ergo fœdum amorem sibi aut lasciui obscœniue quicquam concipiet. Sacra, casta & pudica hic sunt omnia. Canticum canticorum dicitur, id quod perinde est ac si dicas, Canticum excellentissimum, seu carmen præstantissimum. Ea enim est euidentia & significatio geminationis Hebraicæ: ita dicunt Sanctum sanctorum, id est, sanctum sacratissimum. Cantica canticorum.

Sequuntur iam libri siue Orationes, Sermones aut Homeliæ, Declamationésue prophetarū. Fuerunt prophetæ uates & oratores diuini, uiri philosophi seu sapientes, concionatores sacri, sacerdotes, aut alioqui è plebe selecti homines, uitæ morumꝗ magistri, pietate uitę, rerum peritia, spiritu, feruore, animi constantia & dexteritate, eloquentia deniꝗ uberrima efficacissimaꝗ illustres & prorsus admirabiles. Et apud priscum illud sæculum mediæꝗ ætatis homines ꝗ͠ plures floruisse prophetas clarissimos constat, inter quos fuere Samuel, Helias, Nathan, Heliseus, Micheas filius Iemla, quorum sermones ex integro ad nos non peruenere, nisi quatenus eorum dicta & facta describuntur in historia sacra: interim quantum nobis necesse & satis est, ueluti per manus accepimus, orationes scilicet ac lucubratiōes XVI. maximę illustriū prophetarum. Hi omnes omnia sua dicta & facta ad communē Bibliorum scopum Prophetæ.

Scopus prophetarum. ſcopum dirigunt. Partim uero hiſtorias contexunt, partim orationes componunt. In hiſtorijs exempla proponunt uitæ fidei ac uirtutum, pingunt diuinam potentiam, ueritatem ac bonitatem. In orationibus pulchre docent quale ſit ingenium dei, quæ eius uolũtas, quibus oblectetur uel offendatur, quomodo illi ſeruiendum ſit, in fide, ueritate, iuſtitia, integritate ac charitate. Hortantur, dehortantur, & conſolantur. Grauiſſime accuſant ſcelera, in primis neglectũ fœderis, idololatriam & perfidiam, homicidia, periuria, fraudes, dolos, uſurã, pauperum oppreſſionem, iniurias, ſtupra, luxum, adulteria, & id genus alia flagitia. Omnibus modis uocant ad pœnitentiam, proponunt promiſſiones & beneficia dei, præmia ampliſſima, minantur iram & dira dei ſupplicia. Rurſus de ſemine Abrahæ, Chriſto domino uero deo & homine ac benedictione eius, de redemptione, iuſtificatione, deq; regno & uniuerſo myſterio eius, item de Gentium uocatione, Iudæorum repudio, & de gloria eccleſiæ ac uirtutibus adeo clare aperteq; diſſerunt, ut hiſtoriam euangelicam rerum præteritarum non futurarum contexuiſſe uideantur. Atq; hic ille communis eſt ſcopus omnium ſanctorum dei prophetarum, de quorum libris ſigillatim nunc paucula ſubijciam.

Iſaias. Iſaias liberalibus inſtitutus artibus, prophetauit ad minimũ annos 60. Floruit enim ſub Ozia, Iothan, Ezechia, & Manaſſe, cæterũ ut ex Oziæ & Manaſſis regno nihil accipiamus, imperium trium aliorum regum prorogatur in 61. annum. Quinq; primis capitibus ſui ſæculi corruptiſſimũ ſtatum accuſat, & reuocat ad pœnitentiam. Deinde ſubijcit uiſionem quandam ſibi temporibus Iothan exhibitã. Hinc collocat orationes temporibus Achas habitas. Denunciat & peregrinis quibuſdam gentibus ſua fata. Præterea bellum illud Aſſyriacũ memorabile, grauiſſimum & reuera admirandum diligenter deſcribit, & quas ante hoc bellum orationes habuit ad regem & plebem. A 40. uero capite de liberatione per Cyrum è Babylonica captiuitate prophetat, conſolans populum domini afflictũ, & ubiq; ueram religionem defendens, falſam oppugnans. Poſtremo à cap. 49. in finem uſq; libri uaticinatur de Chriſto & eccleſia, adeo aperte ut S. Hierony. cenſuerit eum non tam prophetam dicendum eſſe quàm euangeliſtam. Ita enim uniuerſa, inquit, Chriſti eccleſiæq; myſteria ad liquidum proſequutus eſt, ut non putes eum de futuro uaticinari, ſed de præteritis hiſtoriam contexere. Idem in præfatione 1. lib. Comment. ad Iſaiam, Nullus putet me, ait, uoluminis iſtius argumentũ breui cupere ſermone comprehendere, cum uniuerſa domini ſacramẽta præſens ſcriptura contineat, & tam natus de uirgine Immanuel, quàm illuſtrium patrator operum atq; ſignorum, mortuus ac ſepultus, & reſurgens ab inferis, & ſaluator uniuerſarum gentium prædicetur. Quid loquar de phyſica, ethica & logica? Quicquid ſanctarum eſt ſcripturarum, quicquid poteſt humana lingua proferre, & mortaliũ ſenſus accipere, iſto uolumine continetur. Hæc Hieronymus.

Ieremias. Ieremias propheta eloquio ad Iſaiæ urbanitatem non acceſſit, nonnihil habens durioris ſtili, imò facilioris, & magis ad uulgarem captũ inclinantis, ſed ſenſibus par eſt. Fuit è uiculo Anathot, qui ab urbe tribus diſtabat miliaribus, ſacerdos ex ſacerdotibus, & in matris utero ſanctificatus. Iuuenis admodum prophetico fungi officio cœpit, & quod ipſe teſtatur 13. Ioſiæ anno docere orſus eſt, & poſt ſubuerſam etiam urbem, id eſt poſt 40. annos nondum prophetare ceſſauit, imò prophetans ob parrheſiam nimbo lapidum obrectus ſpiritum domino contradidiſſe dicitur. Accuſauit peccata ſæculi ſui, idololatriam, perfidiam, auaritiam, fraudes, crudelitatem, luxum, uocauit item ad pœnitentiam & uirtutes. Nam fidem in deum diligenter docuit, & uitæ officia præſcripſit. Diſſeruit & de captiuitate, captiuos cõſolatus eſt, & uicinis Gentibus excidium prædixit. Non ſemel autem de Chriſto prophetauit & regno eius. Idem compoſuit & Threnodiam, elegiam ſiue carmen lugubre, quo luget inclytæ urbis & clariſſimi regni interitum. In eo tamen ſcripti genere mira apparent diuinæ iuſtitiæ & bonitatis argumenta.

Ezechiel. Ezechiel ortus & ipſe è ſacerdotibus, raptus eſt cum Iechonia in captiuitatem Babylonicam. Eadem uero docuit in Babylone, quæ in Iudæa ſanctus Ieremias. Inſerit ubiq; pro munere prophetico locos cõmunes de Chriſto & regno eius. Idem prophetat & contra Tyrum & alias gentes etiam his annuncians dei iudicia. Cæterum plurimus eſt in deſcriptione reſtituendi templi & urbis nouæ, myſteria haud dubie eccleſiæ inuolucro quodam inuoluta proponens.

Daniel. Daniel iuuenis admodum cum Iechonia abductus eſt in Babylonem. Hic aliquot utiles & illuſtres ſui temporis hiſtorias mira elegantia deſcripſit, cuius generis ſunt ueræ & falſę ſapientiæ pugna, & religionis & ſuperſtitionis certamen. Vixit ad tẽpora uſq; Cyri regis Perſici octogenarius iam & grandioris nimirum ætatis. Fuit hic tantæ ſapientiæ uir, ut locũ dederit prouerbio, Daniele ſapiẽtior. Eo enim uſus eſt Ezechiel in cap. 28. Datum eſt ei & polyhiſtoris nomen ab omnibus ſapientibus. Nam ut omnium regnorum fata recenſet, ita breui hiſtoria uel prophetia uerius complectitur & abſoluit, quod logodedali gentiũ uix multis

incipiunt libris. Solus uere pingit res Babyloniorum, Persarum, Macedonum & Romanorum. Idem ille pingit res Christi, regnum Christi, Antichristi ortum, conscelerationem & interitum, sed & urbis & orbis excidium, iudicem Christum, iudicium extremum, corporum resurrectionem, & uitam sempiternam.

Sequuntur prophetæ duodecim, quos appellāt minores, sanè non propter exilitatem argumenti aut operis ac eruditionis, sed propter breuitatem, & quod superioribus quatuor, quos maiores appellant, magnitudine, prolixitate & copia sunt dispares. Primum locū obtinet Oseas, tersi ingenij & eloquij uir, nisi quod succinctior paulò est & ideo obscurior. Prophetauit maxime contra decem tribus, id est contra regnum Israeliticum, quanquam & tribum Iuda alicubi etiam perstringat. Increpat scelera sacerdotum, principum & populi. Fuit enim acer idololatriæ & scelerum insectator, religionisq; & iustitiæ ueræ constans & fortis defensor. Suadet illis pœnitentiam ni semel perire malint. Disserit & de uocatione omnium gentium. Minores prophetæ. Oseas.

Ioel uidetur prophetasse temporibus Ezechiæ unà cum Isaia post excidium decem tribuum. Hortatur regnum Iuda ad pœnitentiam, proponit horrēdam diem domini, miseriam interim pingens, quam pœnitenti uita effugere possint. Deinde lætiora promittit, disserens de charismatibus ecclesiæ, cuius interpretem habemus Petrum in Actis. Ioel.

Amos neq; propheta neq; prophetæ filius, id est, nullis liberalibus artibus institutus, sed idiota & rusticus fuit, nihilominus culta acri & cōcisa oratione decem tribubus prædicat ut reliqui prophetæ inculcans pœnitentiam. Mox in uicinas quasdā gentes eiaculatur sententias compactas ex domini iusto supplicio & hominum peccato. Infestus admodum fuit religionibus Ieroboamiticis & molli sacerdotum cātui. Prophetauit & de uocatione gentium. Vixit & docuit regnante in Israele Ieroboam iuniore, & in Iuda siue Ierusalem rege Ozia. Amos.

Abdias disserit contra Idumæam temporibus Achab regis Israel: & quamuis omniū breuissimus sit, summatim tamen omnia religionis ueræ capita comprehendit, Deum scilicet colendum esse, & charitate quidem colendum, hoc est, fratri nullam omnino irrogandam esse iniuriam. Dominum enim iniurias uindicare. Præterea ostēdit salutem esse in Zion, in ipso uidelicet Christo & fideli ecclesia. Præcipue tamen prædicit Idumæis interitum, caussas excidij ostendit, & indicat nihil esse quod è malo impendente possit liberare. Abdias.

Ionas typū gessit Christi morientis ac resurgētis, id quod ipse dominus apud Matthæum tradidit. Reliquit nobis historiam eleganter descriptam, quæ depingit nobis naturam dei, quàm potens, bonus & iustus sit, quod & Gentiū deus sit: quàm uana sint hominum cōsilia, instituta contra dominum: quæ sit uera pœnitentia, quæ hominum imbecillitas, & quod tumida caro etiam in sanctis hominibus suam existimationem cupiat esse saluam, licet id cum multorum detrimento coniunctum sit maximo. Vixit sub rege Israelis Ioram, propheta & apostolus Gentium, licet & suis hominibus prædicarit, ceu scribitur 4. lib. Reg. 14. cap. Ionas.

Micheas uidetur fuisse imitator Isaiæ, certè ijsdē temporibus uixit, & eodem usus est mecœnate rege Ezechia sanctissimo. Declamauit præcipue contra duas tribus, deinde contra decem. Minatur illis exitium ob peccata, reuocat eos ad pœnitentiam. Inuehitur in pseudoprophetas. Prophetat de restitutione per Christum, de regno Christi, de Gentiū uocatione. Docet euidenter salutem obtingere per Christum credentibus, & ueram pietatem uerū esse dei cultum. Micheas.

Nahum claruit & ipse sub Ezechia, & docuit post Ionam. Perorauit contra regnū Assyriorum & eius metropolim Niniuen. Fingit autem à deo fœciales literas scribi & mitti Assyrijs quibus bellum indicatur ostendaturq; quis & quàm potens sit deus ille Niniuitarum hostis, quas ob causas delere statuat urbem tantam & regnum uetustissimū, & hypotyposi subijcit quomodo perditurus sit. Quibus sanè exhibuit egregium sed horrendum exemplum omnibus antiquis potentibusq; sed sanguinarijs regnis: rursus consolatione eximiam ijs qui aliqua iniusta premuntur tyrannide. Nahum.

Abacuk probabile est floruisse sæculo Manassis post captam Niniuen, & circa principium monarchiæ Babylonicæ. Cæterum sub Manasse nephario & cōsceleratissimo rege subuertebatur omnis religio uera, exultabant autem scelera & impia superstitio, cædebantur multi, effundebatur sanguis innoxius, exulabatq; omnis probitas. Videbatur autē quibusdam deus in utranq; dormire aurem, ideoq; acerbius expostulabāt cum eo pij. Hic ergo prodit insignis propheta Abacuk, & consolatur afflictos, territat contra tyrannos. Hortatur enim pios, ne desperent in afflictionibus. Deum enim breui uindicem affuturū, qui per Chaldæos peccata & tyrannidem sit puniturus: sed addit & hos fore insolentes, ut excedant modum, uastandos itaq; & ipsos prædicit, Iudæos uero reducendos, & tum quidē Messiam orbi fore præstandum, sub quo aurea sæcula sint futura. Abacuk.

Sophonias temporibus Iosiæ regis cum Ieremia prophetauit. Cum autem iusta reforma- Sophonias.

tione

tione religionem restituisset rex, erant inter principes & è plebe non pauci qui maluissent su perstitionem, ideoque meliora subinde, hoc est, superstitiosiora, expectabant tempora, quibus scilicet uera religio iterum excinderetur. Horum ergo perfidā impietatem hic accusat, hortaturque ad pœnitentiam, prædicens pœnam infligendam per Babylonium, ad quem tamen & malum hoc aliquando etiam peruenturū sit, ut ex deuicto dei populo non adeo magnam habeat exultandi materiam. In fine dicit Zion restituendam, & uaticinatur de temporibus Christi.

Haggeus. Haggeus sub Dario Histaspe restituti populi ingratitudinem accusat, ignauiā eorum increpat quod segnius restituant templum, restitutionem ergo urget, monens ne hostiū formidine perculsi deficiant ab opere. Ad finem manifesta ponit uaticinia de Christo & ecclesia.

Zacharias. Zacharias eodem tempore floruit quo Haggeus, idemque argumentum tractauit, inhortans populum & duces maxime ad templi ædificium. Hic tamen peculiariter populi Israelitici fata uidet, plurima cum Daniele communia habet. Instituit item mores & ad uirtutes incitat. Texit que plurima & aperta de Christo & ecclesia eius uaticinia, in qua re admirabilis & in primis euangelicus est. Differit præterea de postremis quæ post Christi ascensionem sequuta sunt temporibus.

Malachias. Malachias, qui ultimum locum occupat, siue is idem ille Zacharias siue Esdras (quod & S. Hieronymo uisum est) sit, siue alius quispiam scriptor diuinus, acerbe admodum accusat sacerdotes, ipsorū taxans auaritiam inexplebilem, ignauiam socordem, & libidinem fœdissimam. Accusat item murmur populi, & leuium quorūdam hominū blaspheme contra deum susceptum. Postremo subijcit quædam de temporibus Christi, & de iudicio extremo, in quo cuique rependetur iuxta studia & opera sua. Videtur autem etiam hic propheta docuisse sub Dario.

Cæterum à 32. Darij anno, qui incidit in 3. annum Olympiadis 72. nihil habemus ueteris ac canonicæ scripturæ usque ad tempora Christi, nisi ea quæ propheta Daniel cum Zacharia euidenter adumbrauit, nempe imperium à Persis transferendum ad Macedones, ab his rursum ad tetram illam multorumque regnorum uastatricem belluam Romam & principes Romanos: at sub his oriturum Christū dominum, qui peccata mundi expiet, iustitiam sempiternam adducat, gentibusque sibi adiunctis, Iudaicam gentem repudiet, subuerso simul templo, & urbe per Romanos radicitus excisa. Atque harum quidem stupendarum profecto rerum supputationem, hoc est annorum numerū adijciens, ait, Numerabis ab extructa siue restaurata urbe, hoc est, ab Darij 32. anno hebdomadas 69. id est, annos 483. (totidem enim annos efficiēt 69. per septenariū numerū multiplicata) & habebis annos Christi, aduentus inquam in carnem. Et cum hac supputatione cōgruunt etiam gentiū olympiades. Olympias apud illos habuit annos quatuor. Incidit ergo Darij 32. annus in olympiadis 72. annū 3. porrò Octauij Augusti Cæsaris 42. annus, in quo constat Christū dominum in carnē uenisse, incidit in olympiadis 194. annum 3. iam ergo si à 194. subducas superiores 72. remanebunt 122. olympiades, quas si multiplices per quaternarium numerum, colliges annos 488. tempus uidelicet 69. hebdomadum, quinque duntaxat annis superantibus. Dixi enim 69. hebdomades conficere annos 483. Atqui exiguus hic 5. annorū numerus tantę luci nullas offundit tenebras. Habemus ergo in Biblijs nostris certam & continuam ab exordio mundi ad Christum usque historiam. Et haud dubie dedisset scriptores ecclesiæ plures diuina sapientia, nisi iudicasset has notas & compendium illud Danielis sufficere pijs. Præterea non uidebantur istorū temporum gesta magnopere pertinere ad institutionem sanctorum. Fuere enim ut turbulentissima sic corruptissima quoque. Certè quæ Iosephus in Antiquitatibus suis biblicæ historiæ adiecit non adeo multum conducunt industrijs ac pijs lectoribus. Plæraque enim scripta sunt de dolis, mendacijs, perfidia, parricidijs & nephandis crudelibúsue dictis & factis Iudaicorum pontificum, & Herodis uiri in omni scelere & impietate trismegisti. Videntur itaque certo, utili & sancto dei optimi consilio corruptissimi illius sæculi gesta non ad plenum esse perscripta, sed à Daniele & Zacharia perstricta tantū. Hoc enim necessariū & ita nobis utile erat. Hæc autem diximus de Veteris testamēti libris canonicis, copiosius fortassis, quamuis non sine fructu & consilio certo. Subijciemus his argumenta librorum Testamenti noui.

Inter scriptores Testamenti noui primum locum occupant Euangelistæ, id est euangelicæ historiæ scriptores. Est autem EVANGELIVM uox huius significationis noua, nouæ rei indita. Veteres enim τὰ εὐαγγέλια appellarunt præmia quæ dabantur fausta nunciātibus. Nam Cicero ad Atticum, O suaues epistolas, ait, quibus euāgelium deberi fateor. Nos uero usurpamus non pro ipso præmio, sed pro ipso nuncio læto, id est, pro prædicatione rei beatæ & felicis, quod uidelicet datus est nobis à patre cœlesti filius, & in hoc omnia quæ ad beate uiuendum pertinent. Angelus enim domini apud Lucam ad pastores clamat, Ne metuatis, ecce enim euangelizo uobis gaudium magnum, quod obueniet toti populo,

quoniam natus est uobis hodie saluator, qui est Christus Iesus. Euãgelium ergo prædicat no
bis gaudium & animi tranquillitatem, quæ existit ex eo quod filium suum misit deus propi-
tiationem & redemptionem totius mundi. Quo nomine & Paulus Euangelium esse finiuit
potentiam dei ad salutem omni credẽti. Nam potentia dei, siue brachium dei, filius dei est Ie
sus Christus dominus noster, qui omnibus credentibus ad iustitiam & salutem consequen-
dam satis est. Proinde qui hoc negotium salutis ac iustitiæ, quomodo uidelicet in mundũ ue Euangelistæ.
nerit Christus, fidem & pœnitentiam docuerit, & mundum redemerit à diabolo & omni ini
quitate, describunt, Euangelistæ appellantur. Horum autem numerantur quatuor, quanq̃
ipsa denominatio ad multo plures extendi possit.

Inter illos primi duo oculati & auriti testes sunt: quæ enim referunt ea uiderũt, magnaq̃
gestarum rerum pars fuerunt, Matthæus & Ioannes. Nam ab ipso domino Iesu inter præci-
puos allecti sunt in collegiũ apostolicum. Et Matthæus quidem apostolus prior scripsit & Matthæus.
edidit historiam de euangelico negotio contextam, nono demum ab ascensione domini, ut
quibusdam uisum est, anno. Indicat autem pulchro & historico ordine, & mira rerum dige-
stione & luce, natales Christi, & quæ præcesserunt reuelationem ac publicam functionem
eius. Deinde uero ubi iam officio suo fungi inciperet, quomodo & quales delegerit discipu-
los, quod docẽdi genus sequutus sit, quid & quomodo docuerit: rursus quanta miracula de
signarit, quantáue beneficia cõtulerit populo: item quid egerit publice, quid priuatim, quid
cum aduersarijs, quid cum amicis, quid cum infirmis & peccatoribus, quid cum obstinatis
& contemptoribus. Explicat præterea quibus claruerit uirtutibus, quomodo exemplũ præ-
tulerit uitæ, quanta polluerit authoritate. Postremo quomodo à discipulo Iudæis proditus,
ab his gentibus traditus, indignissime tractatus, tandẽ & in crucẽ adactus, mortuus sit & se-
pultus, tertia uero die resurrexerit, rediuiuũ se suis exhibuerit, hinc cœlos ascenderit, missis
in orbem terræ apostolis, qui omnibus salutem per mortem Christi partã nunciarent, & cre-
dentes deo totos consecrarent.

Ioannes sero tandem suam historiam de incarnato uerbo scripsisse atq; euulgasse dicitur. Ioannes.
Viderat haud dubie quæ scripserat Matthæus, cogitauit ergo ei adijcere coronidem, doctri-
narum ac sermonum Christi maxime, earumq; rerum quæ ille uidebatur aut præterijsse aut
breuius perstrinxisse. Vnde duabus his mutuo sibi nexis historijs plenissima & absolutissi-
ma habetur omnium rerum gestarum & præclare dictorum Christi historia.

Marcum aiunt fuisse discipulum S. Petri apostoli, quisquis autem fuerit, uirum certè præ Marcus.
stitit eruditione, fide & diligentia admirabilem. Nam compendio quodam Euangelium do-
cta quadam breuitate constringit. & nobis ceu epitomen euangelicæ historiæ reliquit. Sunt
qui dicant illum ita descripsisse Euangelium sicuti acceperat à Petro. Incertum autem est
quando ediderit.

Lucas non fuit apostolus sed apostolicus, apostolorum inquam discipulus, & comes indi Lucas.
uiduus, Pauli præsertim. Hic duos conscripsit de Euangelica historia libros. Priore comple-
xus est dicta & facta Christi, quemadmodũ & Matthæus & Marcus, nisi quod quædam co-
piosius explicat. Posteriore exponit quibus modis Christus reliquerit terras, ubi, quo lo Acta apostolo-
co, quibus modis aduenerit promissus ille spiritus, quibus initijs cœperit ecclesia, quæ fuerit rum.
eius infantia, qui auctus, quæ ecclesiæ iustæ facies, quæ doctrina apostolorũ, qui ueteris ec-
clesiæ ritus, quæ studia, quæ religio, fides, quæ doctrina falsa, quinam falsi prophetæ, qui ue-
ri, qualia utrorũq; ingenia, quæ artes, qui mores: qualia sint mũdi studia, quales persequen-
tium animi, successus qualiáue fata, item quomodo receperit mundus Euangelium. Pluri-
ma enim scribuntur de Petri & aliorum apostolorum concionibus & factis, de Pauli aposto
li prædicatione & profectionibus. Vnde & libro nomen inditum, & Acta apostolorum ap-
pellatus est. Continet autem uniuersa Euangelica & apostolica historia annos circiter 60. Supputatio tem-
Nam Christus uidetur natus fuisse annos 33. cũ numeraretur 18. annus Tiberij Cæsaris, eo- porum Noui testamenti.
dem autem sublatus est in crucem: inde uero ad 4. Neronis annum supputantur anni 28. Et
Paulus secundo Neronis anno Romam uinctus uenit, & biennium in libera custodia exe-
git. Hactenus uero historiam suam texuit Lucas, qui uixit annis 84. & bona pace excedẽs,
sepultus est in Bithynia.

Iam quod quidam nescio quorum Euangeliorum Nicodemi, Thomæ, Barptolemæi & Historia euan-
nonnullorum aliorum meminerunt, ad ipsam Canonicorum librorum absolutionem planè gelica & apo-
nihil pertinet. Nam ipse Ioannes testatur ea quæ de Christo tradidit sufficere ad fidem facien stolica absoluta est.
dam quæ saluet. Vnde & beatus pater Cyrillus, Non omnia, inquit, quæ fecit dominus con
scripta sunt, sed quæ scribentes tam ad mores q̃ ad dogmata putauerunt sufficere: ut recta fi
de & operibus ac uirtute rutilantes, ad regnum cœlorum perueniamus, per Christum do-
minum nostrum. Præterea dubiũ non est quin cæteri apostoli uiderint quæ de Christo qua-
tuor isti prodiderant: ergo cum agnoscerent omnia planè esse tradita quæ ad pietatem perti-
nent,

nent, non putarunt uel necessarium uel operæpretium fore, ut quicquam ipsi uel adderent, uel denouo scriberent. Quod si scripsissent, non aliud scribere potuissent, ꝙ quod priores euulgarant. Et hoc quidem in ijs quibus utimur uidere licet. Nam quantula quæso illa diuersitas est, quæ in tribus primis apparet? Fortassis uoluerunt antiqui quatuor eiusdẽ argumenti scriptores extare, duos scilicet apostolos, & duos apostolicos, ut collatis omnibus, colliqueceret de euangelica historia non posse neq; ampliorem, neq; aliam ab hac traditionem commendari scripto, etiamsi centum huius generis prodeant scriptores, cum constet quatuor illos authores authenticos & ueritatis testes ueracissimos, eadem prorsus de eodem scripsisse negotio. Igitur qui uerum fateri uoluisset, eadem nimirum dixisset quæ quatuor illi priores dixerant. At quorsum pertinebat eandem rem infinitis libris cõmendare ecclesijs, quę abunde potuit quatuor testimonijs & narratione explicari? Eodem consilio uidetur & Lucas nec omnia nec omnium apostolorum acta descripsisse. Alij enim apostoli non aliam sequuti sunt rationem neq; in docendo, neq; in ratione uitæ. Possunt ergo ex unius & alterius apostoli gestis omnium aliorum gesta æstimari. Igitur prudentiæ non defectui ascribendum est, quod hactenus modo progreditur euangelica & apostolica historia.

Scopus apostolorum. Sequuntur nunc Epistolæ apostolorũ ad diuersas ecclesias scriptæ, de fide in Christũ, de pœnitentia uera uitæq; innocentia, quem quidem scopũ omnes communem habent. Occasiones epistolarũ diuersæ sunt, & argumẽta diuersa. Prima ordine & nobilissima erudita pietate Romanis inscribitur ab apostolo Paulo, in qua Euangeliũ ita descripsit, sicut hoc Iudæis & Gentibus prædicauit. Ergo ante omnia disputat de peccato, & euincit omnes homines peccato esse obnoxios. Deinde disserit de iustitia, & ostendit sola Christi gratia per fidem, & non per opera uel per merita ulla iustificari credentes. Mox effectũ gratiæ & fidei explicat, docens iustificatos pœnitentem uiuere uitam, cauere sibi à sceleribus, uiuere sancte & moderate. Præterea disputat de lege & legis ui, de pugna & ingenio renati hominis, de uocatione gentium, & repudio restitutione quoq; Iudæorum. Postremo uitam salutaribus & uarijs instituit præceptis.

Ad Romanos.

Ad Galatas. Iam ea quam Galatis scripsit, ueluti compendiũ ac epitome est eius quæ ad Romanos extat. In ea enim disputat de iustificatione per fidem in Christum contra iustificationem legis & operum: format item uitam iustificatorũ fide. Ab initio epistolæ multis agit de uocatione sua, ut authoritatem sibi asserat apostolicam, quam hostes gratiæ collapsam cupiebant.

Ad Hebræos. Epistola ad Hebræos elegans & doctum exemplũ est, qua ratione & quibus modis prædicarit genti Iudaicæ Christum. Ab initio ergo protinus claris scripturæ testimonijs demonstrat Iesum Christũ uerum esse deum & hominem, unde non oporteat doctrinam eius contemnere, uerum item ac unicũ esse sacerdotem hostiamq; perpetuam, ut ad expiationẽ & purgationẽ nullis opus sit Aaronicis uel sacerdotibus uel sacrificijs. Nam absolutã iustificationem possidere quisquis Christũ in fide possideat. Et fide omnes testamẽti ueteris sanctos placuisse deo, seruijsse ei patientia, charitate & innocẽtia uitæ, ad quas ille uirtutes adhortatur. Ad finem adijcit quasdam institutiones uitæ.

Ad Ephes. Epistola ad Ephesios breue & illustre exemplũ est, quomodo Gentibus prædicarit Christum. Docet aũt sola gratia in Christo per fidẽ iustificari credẽtes. In Christo enim omnẽ esse plenitudinẽ, & ꝑ hũc gentes recõciliari deo. Deinde uarias subijcit de officijs uitę paræneses.

Ad Coloss. Epistola ad Colossen. illius ueluti compendium est. Idem enim argumẽtum tractatur, & breuius quidem, nisi quod in hac seuerius increpat pseudapostolos Iudaismum miscentes Euangelio.

Ad Philip. Philippenses hortatur ex urbe misso epistolio, ne uinculis suis offendantur, sed pergãt in ueritate recepta: hortatur item ut unanimes sint, & caueant à pseudoapostolis, merita & legem cũ Euãgelio inculcantibus. Ad finẽ tradit salutaria quædã, ut aliâs sæpe, pręcepta uitæ.

1 ad Cor. In prima epistola ad Corinthios uaria tractat, corrigit tamen præcipue uitia eius ecclesiæ. Disserit contra philosophiã sæcularem pro simplicitate euangelij, de ministerio uerbi & prouentu siue gloria quæ inde existit ad unicum deum referenda: disserit etiam cõtra infamem Corinthiorũ luxum & libidinem: item de coniugio, diuortio, digamia & uirginitate. Disputat de fugiẽdis sacris peregrinis, de iustis Christianorũ sacris rite celebrandis restituendisq;, de charismatibus ecclesiæ uarijs & concordia siue charitate, de linguis & usu prophetiæ, de resurrectione mortuorum, & alijs quibusdam rebus utilibus.

2 ad Cor. Posterior ad Corinth. epistola propemodum apologetica est. Cõfert in hac tamen legem cum Euangelio, ostendit quanta puritate euangelium prædicarit, quantis cum periculis, & quanto cum successu. Disserit item de beneficentia in pauperes. Postremo plurima congerit de rebus suis, pro asserenda authoritate sua contra pseudoapostolos.

1 ad Thess. In priore ad Thessalonicen. laudat Thessalonicen. fidem & constantiam, quam & confirmans hortatur ut perseuerent in fide, & ut uitam puram Christoq; dignam uiuant, uitẽq; mor

tuos gentili planctu non lugeant: ubi interim diſputat de reſurrectione mortuorum, de iudicio uenturo, de uigilia & ſanctimonia Chriſtianorum.

In poſteriore præcipue pingit Antichriſtum & regnum eius, & fucos ignauum pecus à præſepibus arcet. 2. ad Theſſ.

In prima ad Timotheum epiſtola proponit abſolutiſſimum exemplar paſtoris ſiue epiſcopi euangelici. Nam diſputat de uera ſiue ſana & falſa peruerſaq; doctrina, de uita, moribus & familia epiſcopi, de ſtudio eius & cura rei eccleſiaſticæ, de uitandis quæſtionibus inutilibus, rixis & auaritiæ uinculis inexplicabilibus. 1. ad Timoth.

In epiſtola ad Titum eadem ferè repetit, ſed ſuccinctius. Nam indicat qui nam deligendi ſint ad munus paſtorale. Hinc perſonarū & ætatū officia informat. Inculcat myſteriū gratiæ & iuſtificationē fidei: ſed & quæſtiones ſophiſticas & hæreticos inſanabiles uitare præcipit. Ad Titum.

In 2. ad Timoth. epiſtola cōmendat Timotheo & doctrinā ſanam & eccleſiam, admonet eum officij ſui, & ne ullis terreatur malis, prophetatq; de apoſtaſia ſæculi poſtremi. 2. ad Timoth.

Philemoni autem breui, ſed mire euidēti, docto, & charitatis Chriſtianæ referto epiſtolio fugitiuum ſeruum Oneſimum diligenter commendat, è uinculis ſcribens ex urbe Roma. Atq; hoc eſt compendium cœleſtis illius philoſophiæ quam Paulus apoſtolus didicit in tertio cœlo, & 14. epiſtolis nobis reliquit. Ad Philē.

Quæ reſtant apoſtolorum epiſtolæ ſeptem breues & ſanctiſſimæ, appellātur à ueteribus & Canonicæ & Catholicæ. Canonicæ, quia maxime pertinēt ad canonem ſcripturæ: Catholicæ autem, quia ſcriptæ ſunt non ad certas quaſdā eccleſias, ſed ad uniuerſas. Et Petrus quidem apoſtolus binas ſcripſit. In priore hortatur ad patientiam & fidei conſtantiam, & obiter explicat myſteria quædam fidei. Inſtituit preterea uitam ſanctam, cōiuges, afflictos, ſeruos, & presbyteros ſiue populi paſtores. In poſteriore ꝓphetat de poſtremis illis infelicibus, hoc eſt, noſtris Antichriſtianis temporibus, monens ut ſynceritatem doctrinæ euangelicæ amplectamur, & mordicus retineamus. Cui quidem argumento per omnia reſpondet epiſtola Iudæ apoſtoli. Canonicæ epiſtolæ ſeptem. Petrus. Iudas.

Iacobus apoſtolus ſui tēporis mores ac peccata uulgaria grauiter accuſat, docens religionem ueram non uerſari circa garrulitatem & inanem fidei iactationem, ſed circa pietatem, quæ uere bonorum operum ferax ſit. Tradit idem plurima, eaq; maxime neceſſaria & ſalutaria uitæ præcepta. Iacobus.

Ioannes apoſtolus & euangeliſta, dilectus domini diſcipulus, ternas ſcripſit epiſtolas. In prima inculcat charitatem & puritatem uitæ, ueræ fidei fructus. In ſecunda quoq; ac tertia eandem charitatem ac ueritatem commendat, monens cauendum eſſe ab hæreticis. Ioannes.

Vltimus liber ab eodem conſcriptus apoſtolo, Græcum præfert titulū, nam dicitur Apocalypſis, id quod reuelationem ſignificat. In eo enim libro prophetico dicendi genere pingit quæ ſibi reuelarat dominus, fata eccleſiæ, & quæ ei obuentura ſint ad finem uſq; ſæculi. Plurima in eo ex Ezechiele, Daniele, Zacharia, & alijs prophetis mutuata reperies. Ita autē placuit diuinæ bonitati, mature & in tempore eccleſiam ſuam futurorum admonere malorum, quo ſibi caueat prudentius, & deum oret ardentius. Apocalypſis.

Plures libros non habet noui teſtamēti Canon. Nec magnopere curandū exiſtimo quod à quibuſdam traditur quoſdam ueterum dubitaſſe de epiſtola ad Hebræos, de epiſtola poſteriore Petri & Iudæ, de epiſtola Iacobi & Apocalypſi. Quid enim ad nos quod pauci aliquot ſuis affectibus corrupti de rebus certis & authenticis authoribus dubitarunt? Credendū eſt planè, hos quos recenſuimus libros teſtamenti utriuſq;, à ſpiritu dei profectos, & à prophetis apoſtolisq; domini eccleſiæ dei eſſe traditos: atq; in his doceri omnem ueritatem certā, nihil ijs uel erroris miſceri uel mēdacij. Hæc dicta eſt ueteribus Canonica, id eſt regularis ſcriptura, quod à deo nobis data ſit uitæ & ueritatis regula, qua omnia probemus, & iuxta quam uiuamus. Hebræi appellant legem thora, quod nominis generaliter uerbo dei, adeoq; toti ſcripturæ ſanctæ attribuunt. Significat autem thora directorium: unde & Græci uidentur mutuaſſe ſuum illud uocabulū Canon, ꝗd & ipſum interpretari potes Directoriū, lex & regula. Canonici libri.

Reliquum eſt, ut nōnihil dicam de libris Eccleſiaſticis, quos nonnulli appellarūt Apocryphos, uocabulo rei fortè non per omnia idoneo congruóue. S. Hiero. in prologo quē nuncupauit Galeatū, poſtq; Canonicos lib. 22. enumeraſſet, conſequētia appendit, Quicquid extra hos eſt, inter apocrypha eſt ponedū. Igitur Sapiētia, quæ uulgo Salomonis inſcribitur, & Ieſu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Paſtor, nō ſunt in canone. Machabæorū primum librū Hebraicum reperi. Secundus Græcus eſt, quod ex ipſa quidē phraſi probari poteſt. Et reliqua. Porrò S. Auguſt. lib. de Ciuitate dei 18. cap. 36. Machabæorū libros dicit haberi pro canonicis ab eccleſia. Atq; idem rurſus non tantū ipſis tribuit, quantū ijs qui extra cōtrauerſiam ſunt canonici: quemadmodū uidere licet in lib. eius 2. cōtra Gaudentij epiſt. cap. 23. rurſus de Doct. Chriſt. lib. 2. cap. 8. Cæterū D. Hierony. prologo in Prouer. Solomonis, Machabæorum De libris eccleſiaſticis & apocryphis.

bræorum libros, ait, legit quidem ecclesia, sed eos inter canonicas scripturas nō recipit. Atq; idem ille Hierony. de Baruch propheta & Ieremiæ epistola, huic subiecta, scribēs, attestatur ipsa in canone Hebræo nō cōtineri, sed in uulgata modo editione. Et in prologo Danieli præfixo testatur nec Susannę historiā, nec Hymnū trium puerorū, nec Belis Draconisq; fabulas (illius utor uerbis) apud Hebræos inueniri. Verū de Susannæ historia longe aliud uisum est Origeni, qui plurimū fidei ei tribuit, quanq; non neget apud Hebræos non inueniri. Hactenus quid alij senserint de libris Ecclesiasticis retuli. Ego uero arbitror, saluo interim omniū

Hagiographa. aliorū iudicio, istos libros rectissime Hagiographa dici posse, nimirū à sanctis uiris de rebus scriptos sacris: post canonicos tamen libros collocandos, quippe cum quibus non parem obtinent authoritatem. Nam omnino discernendū puto inter libros Apocryphos & Ecclesiasticos.

Apocrypha. Significat ἀποκρύπτω occulo aut abscondo. Sunt igitur Apocrypha occulta siue latentia scripta, quæ domi quidem aut priuatim pro suo cuiq; animo phas esset legere, cæterū in publicis conuentibus, præsertim autem in templis sacris, non recitentur, neq; quisquā illorum authoritate premeret. Cuius generis est Euangeliū Nicodemi, & Thomæ, & Barptolemæi,

Ecclesiastica. alijq; huius notæ q; plures, quorū catalogus cōtexitur in Decretis canonicis, Dist. 15. Ecclesiastici libri dicti uidentur illi, quos, quanq; non sint in canone Hebræo, ecclesia tamen quia sancta tradunt, & canonicis non contradicunt, recipit, ac in sanctorū cœtibus legit. Nec primus hęc profero, docuit hoc ipsum ante me Cyprianus siue Ruffinus in expositione Symboli, cuius uerba, si quis requirat, hæc sunt, Sciendū est quod & alij post canonicos libri sunt, qui nō canonici, sed Ecclesiastici à maioribus appellātur, ut est Sapientia Solomonis, & alia Sapiētia, quæ dicitur Iesu filij Sirach, qui liber apud Latinos hoc ipso generali uocabulo Ecclesiasticus appellatur, quo uocabulo nō author libelli, sed scripturæ qualitas cognominata est. Eiusdem ordinis est libellus Tobiæ & Iudith & Machabæorū libri: quæ omnia legi quidem in ecclesijs uoluerunt, non tamen proferri ad authoritatē ex his fidei confirmandā. Cæteras uero scripturas Apocryphas nominauerunt, quas in ecclesijs legi noluerunt. Tantum ille. Ex istis porrò libris Ecclesiasticis alij tradūt historiam, alij uero sunt prophetici, uitæ tradentes præcepta, quorum argumenta nunc paucis & obiter perstringemus.

Tobias. Inter historias in plærisq; exemplaribus primum locum tenet liber Tobiæ, qui mea quidem sentētia multo felicius Xenophonte & Aristotele Oeconomiā tradit. Nam & exemplis uiuis omnia demonstrat, & præceptis saluberrimis, nec minus perspicuis, instituit. Tobias enim senior paterfamilias aduersam experitur fortunam & secundā, tam in corpore q; in fortunis, attamen in illa rerū uicissitudine nihil bono patrefamilias indignū committit. In summa paupertate & afflictione integrā retinet religionem, & innocentiam, & iustitiam, nullibi confugiens ad fraudes, aut dolos, quibus sarciat inopiam, imò in maxima egestate beneficia præstat, dum in eo quod potest, officium faciens, sepelit mortuos. Dictis & factis, id est exemplo sanctissimo uersatur in domo sua, imperiū æquum retinens in uxorem, filium, familiam. Præterea cōdit testamentū, instituit filiū plenissime, posteritati cōsulit, gratū sese erga deū & homines exhibet, & ubiq; boni patris familias munere defungit. Cęterū Tobias iunior senioris filius, pietatis in parentes exemplū præferens, religiosus est, & sancte parentibus obsequitur, quos in omnibus colit & reueretur. Idem laboriosus est, sedulus, humanus, sobrius, castus, & in omnibus religiosus. Præterea celebratur hoc libro nuptiarum honestas: docetur q; sancte oporteat contrahere matrimonia, & seruare contracta: item q; male cedat si nuptias nō dextro & religioso pede accedamus. Docet noxia è domibus & familijs nullo præsentiore remedio q; studio pietatis depelli: crucem quoq; sanctorum felicissimum sortiri euentum: impios perpetuò in sua impietate perire: ac his sanctissimis similia multa.

Iudith. Historia Iudith, sicut & Tobię, à potissima persona nomen habēs, mirificis coloribus pingit impiorū crudelem tyrannidem, superbiā & fastum arrogantem, & luxū perditissimum, interim maxima quæq; de suis, id est humanis, præsumētem uiribus. Amplificatur ergo Holofernis regij ducis maiestas, potentia, uirtus militaris & luxuria plus q; Persica. Ei opponitur uidua humilis, imbellis ac fragilis, sed pia & casta, fide & precibus, humilitate et prudentia pugnans contra insuperabilem illam potentiā. Fide enim uera in deum & precibus se armans, deinde crapula ducis, cupiditate & arrogantia, sancte & prudenter utens, impium in suo ipsius impietatis laqueo capit, ac suo ipsum gladio iugulat. In his apparet mirum dei consilium, suos cruce exercentis, & non protinus liberantis, tandem uero omnem impiorū potentiam citra negotium, & non sine risu dissipantis. Exerit ergo ille semper uires suas, & liberat omnes in se sperantes. Iudith uero celebrans dei beneficium, docet nos gratitudinem, deumq; solum in bello uictoriam, & in pace felicitatem conferentem, inuocandum esse & colendum.

Susanna. Susannæ historia elegantissimum exemplum est coniugalis fidei probitatisq; matronalis. Traditur eadem deum iustos asserere innocentiamq; tueri, iniustos autem, fornicarios,

adulteros, & in primis iudices iniquos punire, & mirum in modum pudefacere.

Belis & Draconis historia.

Danielis & sacerdotum Belis certamen super cultu externo deorum ac idolorum, incredibili cum iucunditate pingit ueræ ac falsæ religionis ingenium, huius uidelicet pudendas artes & confusionem probrosissimam, illius uero probam simplicitatem & gloriam ac uictoriam splendidissimam. Viderint autem qui eam historiam pro fabula damnãt, quibus nitantur authoribus: ego uideo historiam refertissimam esse multiplici fructu & eruditione. Ita uidetur non alienum esse à calumnia quod dicitur, uix tot otij pueris in fornace fuisse, ut carmine potuerint ludere. Nam pari ratione multa possent etiam in canonicis libris eleuari. In Iona certè legitur, Et orauit Ionas ad dominum deum suum de uisceribus piscis. Non incredibile uidetur hoc, confortãte Ionam domino, & de otio puerorum in fornace disputatur ab otiosis hominibus. Hymnus ipse elegantissimus est dei præconium ac operum eius, & inuitatio ad laudem eius.

Hymnus trium puerorum.

Ezræ 3.

Ezræ tertius repetit quædam ex quarto libro Regum, & retexit plæraq; quæ per librum Ezræ ac Nehemiæ exponuntur, nonnulla tamen copiosius explicans, multa & egregia pietatis exempla suppeditans.

Fragmenta Hester.

Porrò Fragmenta Hester suppeditant elegantia precum exempla, & alia quædam utilia.

Machabæorũ primus.

Machabæorũ liber primus simplicitate & puritate stili nonnihil resipit ueteris phraseos, id est canonicæ scripturæ, selectissima exhibens fidei exempla. Nam fidei in deum fortitudinis, magnanimitatis, temperãtiæ, constantiæ ac pietatis in deum & patriã uiuacissima exempla sunt, cum illustriss. heroe Matthatia patre filij clarissimi. Pugnãt hi pro patria & sanctis legibus contra impios, incredibili fortuna utentes, & felicitate tamen sua non abutũtur. Nam in primis & religiose religionem & cultum dei collapsum restaurãt, & rempublicam fœdissime laceratam restituunt & ornant. Discant hinc iustam & religiosam militandi contra infideles rationem, quibus id muneris per legitimam dei uocationem est impositum. Casus in hoc libro uarij & admirandi eueniunt, in quibus ubiq; eluceſsit dei ueritas, bonitas, sanctitas, æquitas, misericordia, iustitia, & cætera quæ in deo celebrat scriptura, asserentis suos, & punientis aduersarios. Ac tantus omnino hic liber est, ut boni illo nõ possent citra iacturam carere.

Secundus Machabæorum.

Secundus liber Machabæorum stilo dissimilis est omnibus alijs libris, planè Græcus, & Græcæ eloquentiæ plurimum habens, cui ueteres non tantum tribuerũt, quantum primo. Multas retexit historias quę primo libro puriore simplicitate sunt expositæ. Continet tamen percelebre illud septem fratrum martyrium, & Eleazari senis omnibus pijs imitandam constantiam ac fidem: quæ Cæcilius Cyprianus in Exhortatione ad martyrium copiose producit.

Confessio Manassis.

Manassis confessio formulam nobis exhibet ueræ pœnitentiæ & iustæ confessionis peccatorum apud deum faciendæ. Hanc aiunt Græce repertam esse in Bibliotheca Victoriana Parisijs. Hactenus enim Latine tantum scripta extitit.

Liber Sapientiæ.

Inter reliquos libros qui uitæ instituta tradunt, merito apud plærosq; primum locum habet liber Sapientiæ. Nam reuera hoc est quod audit, Sapientia, fortassis Solomonis à primis appellata authoribus: non quod putarint Solomonem illius esse authorem, sed quod sapientia quæ in eo tradita est, Solomone uideatur digna. Scriptus est stilo elegantissimo. Continet sapientiæ encomium, quid sit & quanta, quis eius effectus, quantopere pro ipsa consequenda laborandum & orandum sit omnibus. In his deum sanctissime celebrat, quem rectè nouisse, ipsissima est sapientia. Rursus persequitur falsam sapientiam, ipsiusq; ueræ sapientiæ pestem funestissimam, cultum idolorum siue simulachrorum. De quo & Lactãtius dixit, ibi nullam esse religionem, ubicunq; sit simulachrorum cultus. Præterea alia q̃plurima doctissime tradit, quæ ad ueram uidentur pertinere sapientiam. Huc ergo accedant, quicunq; ueræ philosophiæ discendæ cupidi sunt.

Ecclesiasticus.

Ecclesiasticus, qui Iesu filio Sirach inscribitur, plæraq; cum Prouerbijs Solomonis habet cõmunia, nisi quod hic noster copiosior est, & minus difficultatis habet. Ex eo rectius & minore cum periculo discent moralem philosophiam studiosi, quàm ex ullo Platone aut Aristotele. Ad finem ferè attexit præclaram sanctorum patrũ, eorumq; fidei laudem, quò fortassis respexit apostolus Paulus, cum 11. cap. epistolæ ad Hebræos conscriberet: in quo fidẽ quoq; antiquorum celebrauit, non tam ut cognosceremus, quàm ut imitari niteremur. Religiosissime autem totum opus suum oratione ad deum effusa conclusit.

Baruch.

Baruch propheta sanctæ ecclesiæ doctoribus perfrequenti in usu fuit. Scripsit libellum in captiuitate Babylonica. Ideo tribuit deo iustitiam, qui meritum Iudæis supplicium irrogarit, adeoq; confitetur peccatum, accusatq; Gentis suæ ceruicosam inobedientiam atq; perfidiam. Præterea ueniam orat delictorũ, & ut deus sui populi misertus, tandem reducat in patriam.

triam.

triam. Iam quo fidem in cordibus illorum excitet, promittit restitutionem Israelis.

Epistola Ieremiae. Epistola Ieremię inscripta & adiecta libello Baruch, admonitio est docta & euidēs, ne uidelicet captiui in Babylone, à deo uero auersi, deos reuereantur Babyloniorum. Iccirco grauissime inuehitur in idololatriam, suadens ut uerum deum adorent, & ei soli seruiant.

Esdrae 4. Quartus liber Ezrae uisiones siue reuelationes habet, uaria populi dei fata continens. Cui tametsi inter hactenus recensitos minimum semper tribuerint uetusti, tamen non prorsus damnarunt. Habet enim suum usum & fructum.

His omnibus placuit iam appendere quae praecellentiss. eruditione uir D. Theodorus Bibliander de Ecclesiasticis libris nō sine eximio lectorum fructu disseruit de Optimo genere explicandi Hebraica, in quibus & summam quoq; librorum attingit, & tempora, quae nos non apposuimus, perstringit. Verba eius haec sunt, Ecclesiasticos libros etiam Hagiographa nominant & sancta scripta, quae & si non habent idoneam authoritatem roborandi ea quae in contentionem ueniūt, ut canonici scriptores, non tamen reijciuntur ut Apocrypha, qualis fuit prophetia Eldad & Medad, Ascēsio Mosis, Apocalypsis Heliae, & multa id genus maligni spiritus commenta. Ecclesiastici autem libri etiam in scholam & auditoria fidelis populi admissi sunt, & tam uenerādi multis, ut Iudith etiam in ordinem canonicae scripturae à quibusdam reponatur. Eos ordine temporū seruato enumerare placet. Pars eorum librorum continet historias à temporibus Ezechiae usq; ad ortum Pompei, qui primus Iudaeis abstulit regnum.

Typus librorum [illegible]. Tobias à D. Hieronymo ex Chaldaeo sermone translatus in Latinum, sicut & Iudith, memorat res gestas in Assyrijs post abductas x. tribus in seruitutem, insigni exemplo docens pietatem mutuam parentum & liberorum & coniugum. Iudith fidei & constantiae naturam ostendens, refert Bethuliam à duce Nabuchodonozor patris magni Nabuchodonozor, qui Zedechiam & Ioachim & Iechoniam cepit, obsessam, opera uero sanctissimae foeminę Iudith liberatam. Dubium uero mihi est, an eo bello factum sit, quo & Manasses rex Iudae in Assyrios deportatus, sed mox remissus est domum. Nam illo regnāte in Medis Dioces, qui & Arphaxat cognominatur, Ecbatana condidit. Quanquā non me latet Iosephum haec ad Cambysen traijcere. Habet Daniel appendicem de Susanna & Beli Dracone. Habet Hester quaedam addititia. Ezrae tertius liber repetit de phase Iosiae, quod in Regum libris habetur, & post reditum è Babylonia quae in Ezra & Nehemia, interposito certamine ingeniorum atq; sapientiae, in quo uictor euasit Zorobabel. Machabaeorum libri afflictionem Israelis per Antiochum Epiphanem & Macedonas memorant, in quibus luculentissimus typus Antichristi geritur. Pars Ecclesiasticorum librorum de pietate atq; morum institutione disputat. Baruch enim colligens sententias Isaiae & Ieremiae quae ad ψόγον idolorum faciunt, idololatriam insectatur grauissima uituperatione. Ezrae quartus liber habet uarias prophetias, & plurimus est in uisis, ut Ezechiel, Zacharias, Daniel. Iesus filius Sirach circa Olympiadem 138. Ecclesiasticum librum edidit, quem & Sapientiam nominant, & Hieronymus apud Hebraeos titulo Parabolarum inscriptum reperit. Tradit autem philosophiam gnomis, qui mos uetustus admodum est, & plaeraq; in Ecclesiaste & Prouerbijs Solomonis ante dicta sunt. Liber Sapientiae, qui tribuitur Philoni Iudaeorum eloquentissimo & alteri Platoni, ut Critici dicunt, copiosius prosequitur & Graeca eloquētia quae in Prouerbiorum initio ad laudes uerae sapientiae pertinent. Oratio Manassis, quae in Graecis exemplaribus desideratur, planè phrasim Hebraicam redolet. Tantum Theodorus noster. Nos ad institutum nostrum nunc reuertimur.

[illegible] & [illegible] philosophorum. Habetis Lectores quantum per argumenta & periochas complecti & proponere licuit philosophiae nostrae coelestis opes & eruditionem amplissimam. Dicite nunc aduersarij quid nobis deesse uideatur, aut quid à philosophia illa uestrate putetis nobis esse emendicādum? Profecto si uerum fateri uolueritis, dicetis nulla nos destitui parte uerę eruditionis & sapientię. Fateor sanè nihil tradi in Biblijs de Sermocionali philosophię parte, uel de Physicis rebus & Mathematica. Hae autem ueluti ancillulae quaedam sunt quae ad illam reginam omnium artium ac disciplinarum perducunt, informantq; ut cum ipsa colloqui & ex ipsa diuinarum humanarumq; peritiā ueram haurire queamus, sermocionalis praesertim. Neq; damnamus studia sobria & moderata istarum partium: imò scimus illa omnino necessaria & sobrie cognoscenda esse feliciter uolenti in studio uerae sapientiae uersari. Neq; succensemus si omnes philosophiae partes diligenter cognoscantur, sed ut adsit tamen modus. Siquidem habet id quoq; & usum & fructum suum. Hoc ergo dicimus ueram illam sapientiam quae tractat metaphysica, id est, quae scire conuenit de deo rebusq; intellectualibus supernaturalibusq;, & de ethica, id est, moribus aut uirtutibus uiuendiue normis, & de politica ac oeconomia, id est de publicis & priuatis siue domesticis rebus rite administrandis gerendisue, non modo tradere Biblia nostra, sed melius etiā, certius, planius pleniusq; tradere. Philosophi enim uestri de his obscura & falsa multa prodiderunt. Nā Aristoteles, qui in hac parte apud uos regnat,

& tantũ nõ pro deo adoratur, illa quæ tradit de moribus, imò & de natura, obſcurauit de induſtria. Prȩterea ſentẽtijs uſus eſt de ambiguis & in utrunq; latus flexibilibus. Nã ut omnes ſcriptores q̃ ante ipſum fuerãt carpſerat, ita talionẽ ueritus ſemper timuit oriturũ aliquẽ qui ipſius dicta etiam laceraret, ergo cauit ſibi ſemper uia qua elabi deprehenſus poſſet, ne teneretur. Idem ipſe ad Alexandrũ regem teſtatus eſt, neminem cõmentarios ſuos intellecturũ, niſi qui ab ſe domi audiuiſſet. Affectauit item quoddam dicendi genus preſſum & aſtrictum Attico etiam breuius & contractius, ut interdũ non tam eloqui uideatur q̃ res indicare. Id quod acerrimi iudicij uir Io. Lodo. Viues in ipſo obſeruauit. In Moralibus ſuis tradit multa impia, ſanæ rationi & religioni noſtræ prorſus aduerſa. Plato uero qui Ariſtotele in multis ſyncerior eſt, circa æterni numinis maieſtatem deſignauit quod merito omnem eius philoſophãdi rationem reddit ſuſpectam. Quod enim de deo uerũ cognouit, metu impeditus libere profiteri non eſt auſus. Habeo hic teſtem Iuſtinũ philoſophum & martyrem, qui in Admonitorio ad Gentes, Plato, inquit, Moſis aliorumq; prophetarũ de uno deo demonſtraturus doctrinam, quã dum eſſet in Aegypto percepit, ueritus tamen quæ Socrati acciderant, ne in ſe Anytum quendã & Meletum excitaret, quibus apud Athenien. læſæ diuinȩ maieſtatis accuſaretur, metu uidelicet cicutȩ, uarium quendã & tectum inuolucris ſermonẽ de dijs molitus eſt, quo eorũ poſſet opinio ſtare, qui plures deos autumarẽt, eodemq; pariter ijs aſſentiri qui contraria illis arbitrarentur, ſicuti facile eſt deprehendere ex ijs quæ ſcripta reliquit. Hæc ſcilicet deſignarunt duo illi inter philoſophos uiri principes & quaſi dij, ergo quid expectet uir bonus è uulgo illo & turba philoſophorũ, ſi uidelicet tantæ tenebræ deprehenduntur in iſtis luminibus? Nemo ignorat opinor quid cæci iudicarint de anima, quantas de hac excitarint turbas, quamq; fatuas omniq; ſale carentes effutiuerint ſententias. De ſummo bono tot propemodũ inuexerunt opiniones quot ſunt in anni curriculo dies. Breuiter de nulla ferè re ad ueram beatitudinem uirtutemq; pertinente recte iudicarunt: & tamen illos duces cæcos ſequimur, illis addicti ſumus, illos adoramus & admiramur plus q̃ uniuerſa Biblia, imò neminem uere eruditũ arbitramur, niſi in iſtis errorũ & ſordiũ lacunis probe ſit uolutatus. Quanto rectius conſultiusq; fecere magni illi quondã in eccleſia uiri, qui deſerto philoſophiæ ſtudio, in quo tamen hactenus omniũ philoſophantiũ calculo fuerant excellentiſſimi, totos ſeſe contulere ad ſtudia Bibliorũ, id eſt philoſophiȩ noſtræ, ueluti ex enormibus mendacijs & imposturis tenebriſq; Cymerijs tranſeuntes ad illuſtriſſimũ ueritatis ſolem? Origenẽ dico, Iuſtinum, Pantænum, Cyprianũ, & innumeros alios philoſophos & oratores clariſſimos, quorũ ſpiritus nunc uiuunt apud dominũ. Igitur non iubeo quenq; ad cæcos illos magiſtros aut ad erroneos illorum ſenticoſoſq; libros accedere, quaſi in his aliquid ſynceri & certi ſit repertu rus. Ad ſacra Biblia omnes quanta uoce & ſpiritu poſſum uoco. Vna enim ſpes homini, una ſalus in hac doctrina, quã nobis tradunt Biblia, poſita eſt. Omnis ſapientia hominis iuſta in hoc uno eſt, ut quiſq; deum in Chriſto pro ſuo deo cognoſcat, de quo omnes omniũ philoſophorũ libri ne uerbũ quidem prodiderunt: ut cognito fide uera & ſpe infracta adhæreat, utq; dominũ hunc potentiſſimũ & patrem beneficentiſſimum charitate & uitæ innocentia colat. Hoc noſtrũ dogma, hæc ſententia eſt. Quanta itaq; uoce poſſum teſtificor, proclamo, denuncio. Hoc eſt illud quod philoſophi omnes in tota uita ſua quæſierunt, nec unq; tamen cõprehendere ac tenere potuerũt, quia non recte illud quærentes aut prauã religionẽ tenuerunt, aut totam penitus ſuſtulerunt. Faceſſant igitur illi omnes qui humanã uitam non inſtruunt, ſed turbant. Quid enim docent? aut quem inſtruunt qui ſeipſos non inſtruxerũt? Quem ſanare ægroti, quem regere cæci poſſunt? An expectabimus donec Socrates aliquid ſciat? aut Anaxagoras lumen in tenebris inueniat? aut Democritus ueritatem de puteo extrahat? aut Empedocles dilatet animi ſui ſemitas? aut Arceſilas & Carneades uideant, ſentiant, percipiant? Ecce uox DE COELO ueritatem docens, & nobis ſole ipſo clarius lumen oſtendens, aperte, diſerte, certe & indubitate in Biblijs loquitur. Huc ergo nos omnes, quibus eſt cura ueræ ſapientiæ, cõferamus. Quid nobis iniqui ſumus? & ſapientiam ſuſcipere cunctamur? Qui uult ſapiens & beatus eſſe, audiat dei uocem, diſcat Ieſum Chriſtũ dei iuſtitiã & ſapientiam, in quo omnes theſauri ſapientiæ dei & ſcientiæ reconditi ſunt, ſacramentũ fidei & natiuitatis ſuæ norit, mundana contemnat, cœleſtia ſuſcipiat, ut poſt hanc miſerabilem & calamitoſam uitam ſummum illud bonum, ad quod natus eſt, poſſit adipiſci.

Verũ oblectat & mire afficit in prophanis ſcriptoribus iucunda uarietas & tradendi modus eruditus. Age ergo, explicent nobis, ſi libet, modos illos tradendi pulchre & erudite uariegatos. Tradiderunt illi nobis ſapientiã, inquiunt, pulcherrimis & acutiſſimis diſputationibus, iucundiſſimis dialogis, epiſtoliſq; elegantibus, ut uidere licet in Platone, Ariſtotele & Seneca: deinde orationibus diſertiſſimis atq; doctiſſimis, ut Iſocrates, Cicero & Demoſthenes: amœniſſimis præterea fabulis ac allegorijs, ut Homerus & Maro: ſed & Sententijs, apophthegmatis, chrijs atq; prouerbijs, ut breuibus, ita omni eruditione inſignibus, ceu fecerũt

Ariſtoteles.

Plato.

Collatio ſacrorum cum prophanis.

ſapientes

sapientes illi Græcorum septem, Chrysippus & Diogenianus: historijs quoque euidentibus & picturatissimis, quod fecit Herodotus Halicarnasseus, Diodorus Siculus & Liuius Patauinus. Cæterũ si largi illi gentiliũ authorum prædicatores sacris ut prophanis essent assueti, inuenissent iam olim & in Biblijs illos tradendi modos uarietate iucundos & amabiles, quos ita mirantur in fucatis, fallacibus & perditis illis magistris errorũ. Prædicant acutas philosophorum disputationes editas de sapientia. At Cic. lib. de Oratore 1. non ueretur dicere, Fremant omnes licet, dicã quod sentio, Bibliothecas me Hercle omniũ philosophorum unus mihi uidetur XII. tabularũ libellus, si quis legum fontes & capita uiderit, & authoritatis pondere & utilitatis ubertate superare. Porrò quis nesciat Decalogũ diuinæ legis leges XII. tabularum multis post se parasangis relinquere? Fremant ergo licet & nostri illi admiratores uanarum disputationũ philosophicarum præposteri, dicam & ego quod sentio & quod longe uerissimũ esse credo, Bibliothecas omniũ philosophorum unus decalogus, uel unus Deuteronomij libellus, si quis legum fontes capita finesque excusserit, & authoritatis pondere & utilitatis ubertate certo & multo superare. In libro Iob disputant methodo planè philosophica uiri sapientia religioneque admirabiles: quibus si conferas disputatores uel Platonicos uel Ciceronianos præ illis planè sordescere uidebis. Quod & Hiero. agnoscẽs, Omnes leges, ait, dialectica propositione, assumptione, cõfirmatione, conclusione determinat. Singula in eo uerba plena sunt sensibus. Iam una uel eloquentissimi Pauli, uel Petri facundissimi, uel Ioannis disertissimi epistola, plus ueræ sapiẽtiæ sanctæ, eruditionis & iustæ elegãtiæ habet, quàm omnes omnium philosophorũ epistolæ. Neque desunt nobis oratores clarissimi, Isaias, Micheas, Ioel, Oseas, & infiniti alij, qui de rebus utilissimis eruditissimas cultissimasque nullo prorsus exornationis genere carentes orationes nobis reliquerũt. Miramini omnes Periclis tonitrua, Demosthenis ac Ciceronis in dicendo energiã: dicuntur hi mire auditorũ animos commouisse, & quò uoluerunt impulisse. Hoc uero si tantam laudem meretur, quid de Paulo nostro dicetis, qui læto ac intrepido uultu, licet in catenis staret, corã potẽtissimo eodemque eruditissimo rege Agrippa, coram principibus Syriæ, & coram ipso præside Iudææ Festo, caussam suam propriam & capitalem quidem religionisque omnibus gentibus inuisæ, adeo docte & euidenter egit, ut ipse rex Agrippa sibijpsi ereptus clamaret, Paululũ abest ut non mihi persuadeas fieri Christianũ: imò ipse Festus euidentissima oratione euictus, & in stuporẽ abductus magna uoce clamabat, Insanis Paule, multæ te literæ ad insaniã conuertũt. Erat hic alioqui non

Cicero. incultus, nec indoctus, neque philosophiæ studijs infestus Festus. Quid hic obsecro in tantorum hominũ corona, in tanto omnium hominum odio, in tantis accusatorũ calumnijs, præterea in caussa capitali, adeoque in ipsis catenis fecisset princeps eloquentiæ uestræ Cicero? Non potuisset haud dubie metu intercluso spiritu uel uerbum singultire. Quondam enim, ceu Plutarchus de eo refert, non catenis uinctus & abductus, sed lectica molli in forũ deportatus, ut caussam non suam uel sui capitis, sed Milonis ageret, uisis armis Pompeianis, quæ undique fulgebant, stupore cõfusus est, tandemque tremens, ac uoce uix faucibus euulsa, trepide sermonẽ incepit non dicere, sed singultire. Præterea habemus sapientiã ueram, uenustissimis quoque allegorijs ac figmentis obtectã, in typicis uidelicet illis ceremonijs, in multis parabolis, inque canticorũ cãticis: in quibus certo plura inuenies mysteria siue arcana sapiẽtiæ uenusta, casta & utilia, quàm in omnibus omniũ epicorum, lyricorũ ac dithyrambicorũ poetarum fabulis ac carminibus prophanis. Expoliunt hi sanè suaui uerborum lenocinio fabulas suas, interim uero melle litum offerunt gladiũ. Pleraque enim horũ prodita sunt de stupris, adulterijs, libidinibus, fraude & dolo, de crudelitate & cædibus, de inani gloria & rebus nephãdissimis: nostrũ poema purum est, salutare, de rebus proditũ honestissimis, ergo & omnis periculi exors. Quis uero Solomone nostro breuiores, acriores, aptiores & certiores protulit omnis generis sentẽtias? De eodem legimus 3. lib. Reg. 4. cap. Et dedit deus sapientiã Solomoni atque intelligentiã supra modum eximiã, & latitudinem cordis quasi arenã maris. Et excelluit sapientia Solomonis sapientiã omnium filiorũ Orientis, atque omnem sapientiã Aegypti. Erat enim omnium mortaliũ sapientissimus. Et uenerunt ex cunctis populis qui audirent sapientiam Solomonis, imò & ex omnibus terræ regibus qui audierant de sapientia eius. Venit ad ipsum & regina Sabæ regio apparatu mirifice instructa, & sapientia ad miraculũ usque pollens: quæ cum de omnibus rebus cum ipso contulisset, & politiam œconomiamque eius diligenter perspexisset, dixisse fertur, Vera est fama quam audiui in terra mea de eloquio tuo & sapientia. Nolui autem credere, donec ipsa ueni & oculis meis omnia uidi: & ecce non est mihi nunciata uel media pars rerum tuarum, adeo excellis sapientia, & ipsam de te famam superas. Beatissimi ergo serui tui, qui stant in conspectu tuo quotidie, & audiunt sapientiam tuam. Hæc scilicet indubitata & longe maxima sapientiæ nostræ encomia nemo miratur: miramur autem fabulas quasdam & res inanes, quas de ineptissimis philosophis, de Apollonio præsertim, uanissimi homines tradiderunt, quomodo is intrauit Persas, pe-

transiuit Caucasum, Albanos, Schytas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetrauit, & ad extremum latissimo Physon amne transmisso peruenit ad Brachmanas, ut Iarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem inter paucos de natura rerum audiret disputantem. Miramur potius Pythagoræ & Platonis studia, quorū hic Aegyptum adijsse, ille Memphyticos uates accessisse periculosissimo itinere dicitur. Subsistite hic paululum, & ut cum ratione insaniatis expēdite. Laudibus & admiratione dignos existimatis qui longinquas ad nescio quos Sophos peregrinationes susceperunt ut discerent: nostros uero illos negligitis & contemnitis ad quos totus orbis ut disceret accelerauit, utpote intelligens numen supremum inter nostros absolutissimæ eruditionis & sapientiæ thronum ac cathedram erexisse. Qui ergo fit ut idē & uos nō agnoscatis qui eos hoc agnouisse cernitis, quos tantopere admiramini? Iam uero tantum abest ut careamus historia, ut nostra sit antiquior, liberior & certior de rebus prodita & maioribus & utilioribus. Et M. Tullius Cicero quid sit historia describens in Oratore suo, Historia, inquit, est testis temporum, lux ueritatis, uita memoriæ, magistra uitæ, nuncia uetustatis. Quæ si recte dixit, uere ego dixero, Christianos duntaxat uerā habere historiam. In supputatione enim & notatione temporū nihil certi inuenias, præsertim ante repertas olympiades, quæ demū Isaiæ sæculo sub rege Iothan dicūtur inuentæ, pleraque ergo istorum confusa sunt, & indigesta nonnunquam & fabulis interrupta, maxime apud Græcos historicos, qui magis gentem suam euehere, quàm ueritatem proferre studuerūt. Hinc enim Græca historia ab ipso Cicerone, Quintiliano & Iuuenali mendaciorum damnata est. Et Ioan. Lodo. Viues diserte, Quidā quo minus, inquit, possent redargui, non ausi sunt de rebus Græcorum mentiri, longe ergo petierūt historiam in qua tutius mentirentur: res Persicas, res Aegyptiacas, res Chaldæas desumpserunt sibi, ut Herodotus, quem uerius mendaciorum patrem dixeris quam quomodo illum uocant nonnulli parentem historiæ, & Diodorus Siculus, quem nescio cur Plinus dicat desijsse primum apud Græcos nugari, cum nihil sit eo nugacius. Præterea frequenter de rebus leuibus & nihili scribunt, in quibus nihil est neque fructus neque utilitatis. Creberrime descriptionibus otiosis ac curiosis nimis quam superstitiose occupati loquentiam suam ostentant, uitam hominū non erudiunt. Nostra uero paucis describit ea quæ sunt utilia, & libere quidem ac uere describit, apponit ubique temporum notas, regna pulchre discriminat, in omnibus erudit, nihil præter rationem dicit. Sed & sola & præ omnibus alijs uetustatis nuncia uocari meretur. Nam ab initio mundi exorsa, progreditur in ipsam usque monarchiam Persicam ad Xerxis usque tempora. At Iosephus contra Apionem Alexandrinū, qui historias, ait, apud Græcos conscribere tentauerunt, id est, hi qui circa Cadmum Milesium ut Acusilaus Argiuus, & post hunc quicunque alij fuisse referūtur, paulum tempus Persicam, ut uidere est apud Hellanicū, militiam præcessere. Proinde ibi Græcorum historici inceperunt historiam scribere, ubi nostri desierunt. Latinorum uero historici Græcis multo iuniores sunt. Claret itaque nostra an illorū uerius & melius dicatur uetustatis nuncia. Postremo quemadmodum eruditione & iucunda uarietate sacri prophanis authoribus adeo nō impares sunt, ut merito superiores habeantur, ita gloria & illustri nominis fama in omnibus ab exordio mundi regnis excelluerunt, ut nihil agant qui aiunt uel hoc nomine commendabile esse studium philosophiæ, quod ab omnibus semper summo habitum fuerit in pretio. Vetustissima enim in orbe regna fuisse perhibentur Aegyptiacum & Assyriū. Porrò quanto in pretio habiti sint in illo Ioseph & Moses omnibus est notissimum. In hoc autem philosophiæ nostræ ueritas præcipue enituit, cum iuxta Isaiæ uaticiniū ad mœnia Hierosolymorū nocte una caderent Assyriorum centena octogintaquinque millia. Quid quod nostræ philosophiæ sectatoribus adeoque nostris philosophis ipsum numen æternum & sapientissimū regnum cōcessit amplissimum, uictorijs clarum, in toto orbe illustrissimum, & super æthera notum? Certè ut de Samuelis, Iosue, Dauidis imperio nihil dicam, nónne de Solomone legimus, Magnificatus est rex Solomon super omnes reges terræ, tam in diuitijs quam in sapientia? Et ut in monarchia Babylonica summa potestas Danieli nostro legitur contradita, ita totum Medorum regnum administrauit Mardochæus noster. Apud Persarū reges potentissimos Cyrum & Darium maxima quædam philosophis nostris concessa sunt. Claret hoc in Iosua, Esdra & Nehemia, quorū opera, fauore tamen Persicorū principum, & templum & urbs Hierosolymorum reparatur. Sub Macedonico imperio transfertur lex nostra in linguam Græcam, idque postulante & iubente gloriosissimo rege Aegypti Ptolemæo Philadelpho, qui etiam incomparabilis pretij munera ad templum Hierosolomitanum misit. At sub Romanorū monarchia per uniuersum orbem philosophia biblica sparsa, atque adeo promptis animis recepta est à toto mundo, ut peritiores sua sponte ualedicerent impostrici uestræ philosophiæ. Quid ergo uictam & sepultam denuo ab inferis reuocare conamini? aut quid restat aliud quam ut desertis mendacijs totos nos antiquissimæ, certissimæ & saluberrimæ philosophiæ Biblicæ instituendos tradamus?

Gloria authorum sacrorum.

COM-

COMPENDIVM ET SCOPUS TOTIUS ſACRÆ SCRIPTURÆ

pus totius ſacræ Scripturæ utriuſque Teſtamenti.

Exod. 3. Deut. 6. Gen. 17. Gen. 1. Psal. 33. Coloss. 1. Esai. 40. 1. Cor. 12. Psal. 145. Psal. 95. — *DEVS trinus & unus.*

Docent nos libri Veteris teſtamenti, Deum illum, quem coluerunt Adam, Noë, Abraham, & reliqui patres noſtri, ſolum uerum eſſe deum, eumq́ omnipotentem & æternum, qui propter bonitatem ſuam, Verbo ſuo cœlum & terrã & quæ in eis ſunt, uiſibilia & inuiſibilia, creauit, Spiritu autem ſuo omnia uiuificat atq́ conſeruat: à quo omnia procedũt, ſine quo nihil quicquam eſt: iuſtum & miſericordem, quiq́ omnia operetur in omnibus, ſecundum uoluntatem ſuam æquam, iuſtam, bonam: quem merito reuereantur & adorent omnes creaturæ.

Gen. 1. & 2. Psal. 8. Gen. 3. Rom. 5. Ephes. 2. Heb. 2. — *Homo. Peccatum. Ira, mors & damnatio.*

Ad hæc ipſum hunc deum creaſſe Adam primum hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, dominumq́ eum conſtituiſſe omnium creatorum in terra. Qui quidem Adam, inuidia & fraude diaboli, creatoris ſui præcepto non obediens, ſuo peccato, peccatum in hunc mundum inuexit tale tantumq́, ut nos ſecundum carnem ab ipſo progeniti, natura filij iræ ſimus, & ob id morti, dãnationi, iugo & tyrannidi diaboli obnoxij reddamur.

Gen. 3. & 22. 2. Sam. 7. Esai. 53. Iere. 23. Daniel. 9. Zach. 3. — *Gratia. Promiſsio ſeu euangelium. Fides antiquorum.*

Porrò autem promiſſum fuiſſe à deo patre ſemen illud benedictum Ieſum Chriſtum filium ſuum ſaluatorem noſtrum ipſi Adæ, Abraham, Iſaac, Iacob, Dauidi & reliquis patribus, qui à peccatis & tyrannide diaboli liberaret eos, qui uiua fide huic promiſſioni crederent, ipſiq́ Ieſu Chriſto fiderent, liberationem hanc ab ipſo & per ipſum ſperantes. Eſt autem hæc promiſſio ſæpiſſime repetita in libris Veteris teſtamenti.

Exod. 19. & 20. 2. Cor. 3. Rom. 3. & 4. Galat. 3. Rom. 8. Hebr. 9. & 10. — *Lex. Sacrificia ueterum.*

Interea autem dum à patribus expectabatur promiſſa ſalus & liberatio, quod ea eſt hominũ natura, tam ſuperba atq́ adeo corrupta, ut nõ libẽter ipſi uelint ſe agnoſcere peccatores, quibus promiſſo Salutari ſit opus, Legem ſcriptam in tabulis lapideis datã fuiſſe à deo per Moſen, ut per eam agnito peccato & cordis humani malitia, ardentius ſitirent homines Chriſti aduentum, qui ipſos à peccatis redimeret, quod lex ipſa & legis ſacrificia ac hoſtiæ non præſtabant. Erant enim umbræ & figuræ ueræ oblationis Chriſti, qua peccata omnia obliteranda erant & abolenda.

Rom. 9. 1. Cor. 10. Galat. 4. Luc. 13. & 14. Rom. 1. Tit. 3. — *IESVS Chriſtus ſaluator mũdi mittitur.*

Noui autem teſtamenti libris docemur CHRISTVM illum promiſſum (qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula) & in libris ueteris teſtamenti adumbratum ſacrificijs ac figuratum, miſſum tandem à patre fuiſſe, eo tempore, quod apud ſe conſtituerat & in prophetis prædixerat, eo inquam tempore quo abundabat omnis iniquitas. Miſſum autem & incarnatum, mortuum & ex mortuis reſuſcitatũ, non ex bonis cuiuſquã operibus (nam omnes erant peccatores) ſed ut uerax, abundantes gratiæ ſuæ diuitias, quas promiſerat, exhiberet, & ſecundum miſericordiam ſuam nos ſaluos faceret.

Quæ & quanta nobis data in Chriſto.

In Nouo igitur teſtamẽto planiſſime

ostenditur, quod Iesus Christus uerus agnus, & uera mundi hostia, uenit, ut nobis Ioan.1. 1.Cor.5.
pacem cum patre conciliaret (ipse est enim pax nostra) lauando nos à peccatis no- Ephe.2. Col.1.
stris in sanguine suo, & liberaret à seruitute diaboli (cui peccando seruiebamus) in 1.Pet.1. 1.Ioan.1.
filiosque dei adoptaremur per ipsum, cohæredesque eius efficeremur. Rom.6. Ioan.1. Rom.8.

Fides.

Vt autem singulare hoc & maximũ
optimi dei beneficiũ erga nos agnoscamus, dat nobis deus spiritũ suum sanctum, Ioan.16.& 14. Ioan.6.
cuius fructus & donum est fides in deum & Christũ eius. Nam sine spiritu sancto, Ephe.4.
quo signamur, neque credere possumus deum patrem misisse Messiam, neque Iesum Heb.11.
Obsignatio & securitas. esse Christũ. Nullus enim (inquit Paulus) dicere potest Dominus Iesus, nisi in spi 1.Cor.12.
ritu sancto. Idem spiritus testatur spiritui nostro quod sumus filij dei, & diffundit Roma.8. Roma.5.
Charitas. Spes. in uiscera nostra eam charitatẽ, quam describit Paulus Corinthijs: præterea spem, 1.Cor.13.
quæ est certa uitæ æternæ expectatio, cuius idem ipse arrabo est & pignus, nobis 2.Cor 1. Ephe.1.
impertitur, & alia spiritualia dona, de quibus Paulus ad Galatas. Gal.5.

Iustificatio & sanctificatio.

Per hãc itaque in Christum fiduciam
& fidẽ, quæ per charitatẽ operatur & se charitatis operibus exerit, ad ea hominem Gal.5. Iacob.2.
mouẽs, iustificamur & sanctificamur, id est Deus & pater domini nostri Iesu Chri Rom.3. 1.Cor.1.
sti (qui & pater noster effectus est per ipsum fratrem nostrũ) nos pro iustis & san- Ioan.20.
ctis habet, sua gratia (nempe propter Christi meritum ac satisfactionem, cui soli Roma.4. Ephe.2.
hæc gloria debetur, non ullis nostris uel meritis uel operibus) non imputans no- Gal.2. 2.Cor.5.
bis ad gehennam delicta nostra.

Bona opera.

Venit denique Christus ipse ut nos Titum 2.
per ipsum sanctificati & purificati à peccatis, uoluntatem eius, operibus bonis se- Matth.7.
ctantes, quæ carnis sunt abnegemus, ac libere seruiamus ei in iustitia & sanctitate Coloss.3. Luc.1.
omnibus diebus nostris: & ut per bona opera (quæ pręparauit deus, ut ambulare Ephe.2.
Fides inanis. mus in illis) nos ostendamus ad hanc gratiam uocatos: quæ quidem bona opera, 2.Cor.6. 2.Pet.1.
qui non habet, testatur se fidem in Christũ non habere, qualẽ ille in nobis requirit. 1.Ioan.1.2.3.

Christus solus omnia suæ ecclesiæ.

Ad eum oportet nos accedere, & ala 1.Pet.2.
cri animo ipsum sequi, ut nos doceat et perficiat. Est enim caput corporis sui, quod Ephe.1.& 5. Matth.23.&
est ecclesia, sanctorum communio. Est magister noster mitis & humilis corde: ex- 11. Ioan.13.
emplar nostrum, à quo discere oportet innocentiam, patientiam, humilitatem, so-
brietatem, fortitudinem, constantiam, omnes denique uirtutes & iustã recte uiuen- Matth.5. Luc.6.
di normam. Noster præterea episcopus & summus pontifex, unus mediator dei 1.Pet.2. Hebr.5.
et hominum, qui nunc ad dexteram dei patris sedet, nobis aduocatus factus, orans 1.Timoth.2. Roma.8.
Oratio & Gratiarumactio. interpellansque pro nobis: qui proculdubio impetrabit, quod uel ab ipso, uel ipsius 1.Ioan.2. Ioan.15.& 16.
nomine à patre petierimus: si modo petẽtes ita illum facturum esse crediderimus. Matth.7. Iac.1.
Sic enim promisit. Et qui in Christo sunt, pro beneficijs sibi collatis perpetuas Phil.4.
agunt gratias.

Pœnitentia.

Ne igitur dubitemus, si quando pec 1.Ioan.1.
cauerimus, cum pœnitentia (ad quam nos initio statim suæ prædicationis inuitat Marc.1. Matth.4.
Venia peccatorum & indulgentia. & incitat) cumque fiducia accedere ad thronum gratiæ eius: credentes quod miseri- Luc.24. Heb.4.
cordiam consequturi sumus. Nã ideo uenit ut peccatores sua gratia saluos faceret. 1.Timoth.1. Matth.9.

Hic

Scripturæ.

Hicnimirum eſt Chriſtus Ieſus, qui

2.Theſſ.2. poſt interfectum ſpiritu oris ſui hominem peccati, ſedebit in maieſtate ſua, omnes *Antichriſtus.*
Matth.24. iudicaturus, uniuerſa prius omnium qui mortui fuerũt hominum carne è mortuis *Iudicium.*
1.Cor.15. reſuſcitata, & redditurus unicuiq; propria corporis prout geſſit, ſiue bonum ſiue
2.Cor.5. Ioan.5. malum: dicturusq; eſt ijs qui à dextris erunt, qui in hoc mundo futura bona expe-
Matth.25. ctauerint, Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum uobis regnum à conſti- *Vita æterna, & mors ſiue damnatio æterna.*
tutione mundi. Iis autem qui à ſiniſtris, Diſcedite à me maledicti in ignem æter-
1.Cor.15. num, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Tunc uero finis erit, cum regnũ deo
Eſa.66. 1.Theſſ.4. & patri tradiderit filius, cum quo regnabunt ſancti ſine fine in ſæcula ſæculorum.

Hæc ut cognoſcamus, bonitate dei

2.Pet.1. per ſpiritum eius ſanctum tradita ſunt nobis ſacra hæc Biblia, creditæ claues regni *Scriptura.*
Matth.16. Ioan.20. cœlorum, ipſumq; diuinitus inſtitutum eſt miniſterium uerbi dei ſeu prædicatio- *Miniſteriũ uerbi & ſacramentorum.*
Marc.16. Luc.4. nis euangelicæ: inſtituta ſunt ſacramenta, beneuolentiæ dei, noſtræq; redemptio-
Rom.6. Ephe.5. nis ſignacula ſiue teſtimonia, & arcanorum dei ac eccleſiæ myſtica ſacra, ut cogno
1.Cor.11. Ioan.17. ſcamus inquam & credamus unum ſolum eſſe deum uerum, & quem miſit Ieſum *Finis ad quem omnia dirigamus.*
Ioan.20. 1.Ioan.5. Chriſtum, utq; credentes uitam habeamus in nomine eius.

Prĕter hoc fundamentũ nemo aliud

1.Cor.3. Gala.1. poteſt ponere, optatq; Paulus eum anathema eſſe, qui aliam fidem & ſalutem an- *Anathema.*
nunciarit quàm per Ieſum Chriſtum, etiamſi fuerit angelus de cœlo. Domino Ie
ſu Chriſto regi & liberatori orbis ſit cũ patre & ſpiritu ſancto honor, laus & glo-
ria in ſæcula ſæculorum. Amen.

LIBER GENESIS Hebraice Beresith.

CAPVT PRIMVM.

[illegible] IN PRINCIPIO CREAVIT DEVS COELVM A
& terram. Terra autem inculta erat ac uacua, tenebræq́ue
supra abyssum: et spiritus dei motabat supra aquas. Di-
Hebr. 11. a xitq́ue deus, Fiat lux: factaq́ue est lux. † Viditq́ue deus lucem
quod bona esset: & diuisit deus inter lucem & tenebras,
appellauitq́ue deus lucem, diem, & tenebras appellauit no
ctem: fuitq́ue uespera & mane dies [a]unus. Et dixit deus,
[illegible] Fiat †expansio in medio aquarum, & diuidat inter aquas
& aquas. Et fecit deus expansionem istam, & diuisit in-
ter aquas sub expansione, & inter aquas supra expansionem: & fiebat ita. Appella
uitq́ue deus expãsionem, cœlum: & fuit uespera & mane dies secũdus. Et dixit deus,
[illegible] †Congregentur aquæ sub cœlis unum in locum, ut adpareat cõtinens: fiebatq́ue sic.
Et appellauit deus continẽtem, terram, collectionem uero aquarum appellauit ma
ria: uiditq́ue deus quod esset bonum. Et dixit deus, Progerminet terra germen her- B
bam seminificantem semen: lignum frugiferum, ferens fructũ iuxta speciem suam,
cuius semen sit in semetipso super terram: & fiebat ita. Et protulit terra germen her
bam seminificantem semen iuxta speciem suam: & lignum ferens fructum, quod se
men [habuit] in semetipso secundũ speciem suam: & uidit deus quod esset bonum:
[illegible] factaq́ue est uespera & mane dies tertius. Dixitq́ue deus, †Fiant luminaria in expãsio
Dan. 4. c ne cœlorum, ut distinguãt inter diem & noctem, †sintq́ue in signa, & stata tempora,
in dies & annos. Et sint in luminaria in expansione cœlorum, ut lumen præbeant
[illegible] super terram: fiebatq́ue ita. †Et fecit deus duo magna luminaria, luminare [uidelicet]
maius, quod dominaretur interdiu: & luminare minus, quod dominaretur noctu,
tum etiam stellas. Posuitq́ue ea deus in expansione cœlorum, ut lucem præberẽt su
per terrã. Et ut dominarẽtur die ac nocte, distinguerentq́ue inter lucem & tenebras.
Viditq́ue deus quod esset bonum. Et fuit uespera & mane dies quartus. Et dixit C
[illegible] deus, †Scaturiãt aquæ reptile animæ uiuentis, & uolatile quod uolitet super terram
ante expansionem cœlorum. Et creauit deus cetos magnos, & omnem animam [b]ui
uentem reptantem, quam aquæ scaturierãt iuxta species suas, & omne uolatile pen
natum, [quodq́ue] secundũ speciem suam: & uidit deus quod esset bonum. Benedi-
xitq́ue illis deus dicẽs, Fructum edite & augescite, & implete aquas in maribus, & uo
lucris multiplicetur super terrã. Et fuit uespera, fuitq́ue mane dies quintus. Et dixit
deus, Producat terra animans uiuens secundũ speciem suam, iumentum, & reptile,
& bestiam terræ, secundum speciem suam: & fiebat ita. Fecitq́ue deus bestiam terræ
secundum speciem suam, & iumentum ecundum speciem suam, & omne quod re-
ptat super terram secundum speciem suam: & uidit deus quod esset bonum. Et di D
[illegible] xit deus, Faciemus hominem in imagine nostra, secundum simulacrum nostrum,
& dominentur in piscem maris, & in uolucrem cœli, & in iumentum, & in omnem
terram, & in omne reptile quod reptat super terrã. †Creauit itaq́ue deus hominem
in imagine sua, in imagine dei creauit eum, marem & fœminam creauit eos. Et be-
nedixit illis deus, dixitq́ue ad eos deus, Fructũ edite & augescite, & implete terram,
[illegible] & subijcite eam, † & dominamini in piscẽ maris, & in uolucrem cœli, & in omnem
bestiam quæ reptat super terrã. Et dixit deus, Ecce, dedi uobis omnem herbã semi
nificantem semen, quæ est in superficie uniuersæ terræ, & omne lignũ in quo est fru
ctus, lignum [uidelicet] quod semen seminificat, uobis in cibum erit. At omni be-
stiæ terræ, & cunctis uolucribus cœli, & omni ei quod reptat super terram in quo

De creatione cœli & terræ, adeoq́ue rerum omnium: de mũdi opificio, ordineq́ue pulcherrimo creaturarũ per sex dies absoluto, maxime uero de homine, cuius gratia cætera omnia creata sunt.

[a] Vel dies primus.

[b] Anima uiuens, pro animante, aut animato, aut uiuente.

est anima uiuens sit omne uiride olus in cibū: & fiebat ita. Et uidit deus omne quod
fecerat, & ecce, †erat ualde bonū. Et facta est uespera & mane dies sextus. CA. II. Deut.32.a Eccli.39.a

De sanctificatione Sabbati ac requie, de hortis deliciarum quibus excolendis homo præficitur, deinde creatione Heuæ, atque institutione coniugij.

A PErfecti sunt itaque cœli & terra, & omnis exercitus illorū. Et absoluit deus die se-
ptimo opus suū quod fecerat, † & quieuit die septimo ab omni opere suo quod Exod.20.b Hebr.4.b
fecerat. Et benedixit deus diei septimo, & sanctificauit eū: nā eodē die ab omni ope
re suo quieuerat, quod faciēdo deus creauerat. Istæ sunt generationes cœlorū & ter
ræ, quę creata erant in die quo fecerat DOMINVS deus terrā & cœlos. Et omne ᵃuir
gultum agri antequā esset in terra, & omnem herbā agri antequā germinaret, quo
niam nō pluuerat DOMINVS deus super terram, nec erat homo qui coleret terram.
B Et uapor ascendebat è terra, & irrigabat uniuersam superficiem terræ. † Finxit igi Sap.10.a Tob.8.b
tur DOMINVS deus hominem puluerē de humo, & inflauit in nares eius spiritum
uitalem, †factusque est homo in animā uiuentem. Et plantauit DOMINVS deus ᵇhor 1.Cor.15.b
tos delicatissimos ab Oriēte, & collocauit illuc hominē quem finxerat. Fecit etiam
germinare DOMINVS deus de humo omnem arborem uisu delectabilem & in ci-
bum commodam: & †arborem uitæ in medio hortorum, arborem quoque scientiæ Prou.3.b Apoc.2.a
boni et mali. Et fluuius egrediebatur de delitijs ut irrigaret hortos, ut inde dilapsus
fieret in quatuor capita. † Nomen unius Pison: is circuit totam terram Hauila, ubi Eccli.24.e
C est aurum: & aurum terræ illius bonū est: est quoque illic Bdelliū, & lapis ᶜSchoham.
Nomen uero fluuij secundi Gihon, is circumit totam terram Kusch. Porrò nomen
tertij fluuij est Hidekel, is cursum suum agit ad oriētalem plagā Assyriæ. Et fluuius
quartus est Euphrates. Tulit itaque DOMINVS deus ipsum Adam, & posuit eum in
hortos delicatos, ut coleret & custodiret illos. †Præcepitque DOMINVS deus homi Eccli.15.e
ni dicens, De omni ligno hortorum comede, de arbore uero scientiæ boni & mali,
de ea [inquam] haudquaquam comedas: nam quacunque die ex ea comedes, ᵉmorte
morieris. Et dixit DOMINVS deus, Non est commodum ut homo solus sit, faciam
illi adiutoriū, quod coram eo sit. Finxerat enim DOMINVS deus de humo omnem
bestiam agri, & omnem uolucrem cœli, & adduxerat [ea] ad hominem, ut uideret Adam nomina imponit animantibus.
D quomodo appellaret ea. (Quodcunque enim nomen Adam uiuētibus indidit, hoc
nomine nominabantur.) Indidit itaque Adā nomina cuique iumento, & uolatili cœli,
omnique bestiæ agri: Adę uero non inueniebatur adiutorium quod coram eo esset.
Immisit igitur DOMINVS deus soporem in Adam, & obdormiuit, tulitque unam ex
costis eius, carnem illius loco claudens. †Et ædificauit DOMINVS deus costā quam Institutio sancti matrimonij.
tulerat de homine in mulierem, & adduxit eam ad hominem. Et dixit homo, Hoc †1.Cor.11.b
nunc os ex ossibus meis, & caro ex carne mea, propter hoc uocabitur ᶠuirago, eo Malach.2.c
quod de uiro sumpta sit hæc. †Propterea deseret uir patrem & matrem suam, & hæ Matth.19.a Mar.10.a
rebit uxori suæ, eruntque in carnem unam. *Erant autem uterque nudus Adam & u- Ephes.5.c 1.Cor.6.c
xor eius, nec erubescebant. CAPVT III. *Gen.3.b

ᵃ Creauerat scilicet deus.

ᵇ Quidam legunt hortos in Eden.

ᶜ Schoham, ut quidā uolunt, Onyx est.

ᵈ Kusch Aethiopiam quidam interpretantur.

ᵉ Potest etiam legi, certissime morieris.

ᶠ Vira dici posset, si uir hoc fœmininum apud Latinos reciperet.

De lapsu hominis ad quem serpens impulit, de pœna utriusque, & consolatione seu promissione homini facta.

A SErpens †uero callidior erat omni bestia agri, quam fecerat DOMINVS deus, qui Sap.2.d Eccli.25.d
dixit ad mulierem: Ita ne? dixit deus, Non comedetis de omni ligno hortorum? 2.Cor.11.a
Et dixit mulier ad serpentem, De fructu ligni hortorum comedemus, de fructu ue-
ro arboris, quæ est in medio hortorum, dixit deus, Ne comedatis ex ea, neque contin
gatis eam, ne forte moriamini. Et dixit serpens ad mulierem, †Haudquaquam mo Iohan.8.d 2.Cor.11.a
riemini. Verum deus nouit, quod ipso die quando comederitis ex ipsa, aperientur
B oculi uestri, eritisque sicut dij, scientes bonum & malum. Et uidit mulier quod arbor Transgressio mandati.
illa esui commoda esset, & oculis desiderabilis, iucūdaque arbor illa ad erudiendum, Eccli.25.d
tulit de fructu eius, †& comedit, dedit denique & uiro suo secū, qui & ipse comedit. 1.Tim.2.d
† Et aperti sunt oculi amborum: cognitoque quod nudi essent, cōsuerunt folia ficus, Gene.2.d
feceruntque sibi cinctoria. Audierūt autē uocem DOMINI dei deambulantis in hor Peccantes deū fugiunt & peccatū excusant.
tis ad auram diei: absconditque se Adam & uxor illius à facie DOMINI dei inter ar-
busta hortorū. Vocauit ergo DOMINVS deus ipsum Adam, & dixit ad eum, Vbi
es tu?

es tu? Qui ait, Vocem tuã audiui in hortis, & extimui quod nudus essem, & absco̅di me. Et dixit, Quis indicauit tibi quod nudus esses? Nimirum de ipsa arbore, de qua præceperã tibi ne comederes ex ipsa, comedisti. Et dixit Adam, Mulier ipsa C quam dedisti ut mecum esset, ipsa dedit mihi de arbore, & comedi. Et dixit DOMINVS deus ad mulierem, Quur hoc fecisti? Et dixit mulier, †Serpe̅s seduxit me, & comedi. Et dixit DOMINVS deus ad serpe̅tem, Quoniam hoc fecisti, execratus es præ omni iume̅to, & præ omni bestia agri, super uentrem tuum gradieris, & puluerem comedes cunctis diebus uitæ tuæ. †Ponamq; inimicitias inter te, & inter ipsam mulierem, inter semen deniq; tuum & inter semen illius. * Ipsum co̅culcabit tibi caput, & tu co̅culcabis ei *calcaneum. Ad mulierem dixit, Dolorem tuum & conceptum tuum cumulatissime multiplicabo, in dolore paries filios, & ad uirũ tuum erit desiderium tuum, † ipseq; dominabitur tibi. Ad Adam uero dixit, Quandoquidem D audisti uocem uxoris tuæ, & comedisti de arbore, de qua præcepi tibi, dicens, Non comedes ex [ea], execrata est humus propter te, in dolore comedes eam cunctis diebus uitę tuæ: spinam atq; tribulũ progerminabit tibi, & manducabis herbam agri. In sudore uultus tui uesceris pane, donec reuertaris in humũ, ex ea eñi sumptus es: †siquidem puluis [es], & in puluerem reuersurus. Et appellauit Adã nomen uxoris suæ Heua, eo quod sit mater omnis uiuentis. Fecit quoq; DOMINVS deus ipsi Adam & uxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et dixit DOMINVS deus, Ecce, homo iste factus est quasi unus ex nobis, ut sciret bonum & malum, & nunc [periculum est] ne forte mittat manũ suam, & accipiat etiam de arbore uitæ, & comedat, & uiuat perpetuò. Et emisit eum DOMINVS deus ex hortis delicatissimis, ad colendam humum de qua sumptus fuerat. Expulit itaq; hominem, & collocauit à plaga Orientali hortorum delicatorum Cherubim, & laminam gladij micantem & sese uertentem, ad custodiendum iter arboris uitæ.

Apoc. 12. c. — Semel saluator a Deo promissus. — Ieremiæ 31 … — Mulier erat … peccati. — 1. Cor. 14. f. — Homo labori … — Eccle. 40. b. — Homo de Paradiso ejectus.

* Alij legunt pro calcaneo uestigium.

CAPVT IIII.

PORrò Adam cognouit Heuã uxorem suam, quæ co̅cepit, & peperit Cain, dice̅s, A Adquisiui uirum cum DOMINO. Rursumq; peperit fratrem eius †Habel, & fuit Habel pastor ouium, Cain uero fuit agricola. Exactis autẽ aliquot diebus, factum est ut adferret Cain de fructu telluris munus DOMINO. Sed & Habel adduxit de primogenitis ouium suarum, & de adipe illarũ: & †respexit DOMINVS ad Habel, & ad munus eius, ad Cain uero & ad munus eius non respexit. Iratus itaq; Cain uehementer, & co̅ncidit uultus eius. Et dixit DOMINVS ad Cain, Quare succensus es tu? & quur co̅ncidit uultus tuus? Nónne si bene *egeris, feres? & si non bene egeris, ad fores peccatum cubat? & ad te desiderium *illius, & tu dominaberis ei. Et lo- B quutus est Cain ad Habel fratrem suum. Factumq; est quũ essent in agro, †insurrexit Cain aduersus Habel fratrẽ suum, * & occidit eum. Et dixit DOMINVS ad Cain, Vbi est Habel frater tuus? Et dixit [Cain,] Nescio, nunquid custos fratris mei ego sum? Dixit ergo [DOMINVS,] Quid fecisti? † Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de humo. Nũc itaq; execratus tu è terra, quę aperuit os suum, ut exciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Quum humum excolueris, amplius non dabit tibi robur suum, †uagus & profugus eris in terra. Et dixit Cain ad DOMINVM, Iniquitas mea maior est quàm ut remittatur. En eiecisti me hodie è terra, & à facie tua abscondar, ut sim uagus & profugus in terra: fiet itaq;, ut quicquid me inuenerit, interficiat me. Et dixit ad eum DOMINVS, Propterea quidquid interfecerit Cainũ, septuplo uindicabitur. Et posuit DOMINVS signum in Cain, ne interficeret eum quidquid inueniret illum. Egressus itaq; Cain à facie DOMINI, habitauit profugus in *terra ab Oriente deliciarũ. Et cognouit Cain uxorem suam, quæ concepit & peperit Hanoch: extruensq; ciuitatem, uocauit nomen illius ciuitatis iuxta nomen filij sui Hanoch. Porrò ipsi Hanoch natus est Irad, Irad autem genuit Mehuiaël, & Mehuiaël genuit Methusaël, Methusaël uero genuit Lamech. Et Lamech duxit C

Cain. — Abel. — Ado. 17. a. — Hebr. 11. a. — Sap. 10. a. — 1. Iohan 3. b. — *Sap. 10. a. — Matth. 23. c. — 1. Ioan 3. b. — Iud. 1. d. — † Hebr. 12. d. — Cain maledictus. — Prou. 28. c. — Desperat Cain. — Henoch. Prima ciuitas. — Mathusael.

Describitur cędes Caini cruenta, ad … crudele parricidium, deinde de qua sit pœna … eius. Recensetur genealogia eiusdem ad Lamech usq;.

*Nisi malis legere feret, cedet ad utilitatem: nã infinitũ est.
*illius, uidetur ad peccatum referendum esse: sic de Eire latino intelligo.

*Hic legunt quidam in terra Nod, ut Nod sit proprium loci.

D sibi duas uxores, nomen unius erat Ada, & nomen alterius Zilla. Genuitq; Ada *Lamech bigamus.*
ipsum Iabal, qui fuit pater eorum qui habitant in tentorijs, & peculij. Nomen ue *Pastores.*
ro fratris sui Iubal, qui fuit pater omnium qui tractant citharam & fides. Et Zilla *Musica.*
quoq; genuit Tubalkain, qui [b]expoliebat quodcunq; opificium tum æris tum fer *Artifices.*
ri: soror uero Tubalkain Naëma. Et dixit Lamech ad uxores suas Adam & Zil
lam, Audite uocem meam uxores Lamech, auscultate sermonem meum, quoniam
uirum occidi in uulnus meum, & puerum in liuorem meum. Si septuplo †uindi *Homicidium Lamech.*
cabitur Cain, certe Lamech septuagies septies. Cognouit autem Adam rursus *Gen. 4. c*
uxorem suam, & ipsa peperit filium, appellauitq; nomen eius Seth, quia posuit mi *Seth.*
hi [inquit] deus semen aliud pro Habel quem interfecit Cain. Et ipsi Seth natus est
filius, & uocauit nomen eius Enos: tum cœptum est inuocari nomen DOMI *Religio.*
NI.

[b] *Potest etiam legi, qui expoliebat cuncta, opifex æris & ferri.*

CAPUT V.

Recensetur genealogia humani generis ab initio ad Noam usq;.

A HIc est liber generationũ hominis, in die quo creauit deus hominem, †in simu *Epilogus breuis superiorũ.*
lachro dei fecit illum, marem & fœminam creauit eos: & benedixit illis, uoca *Sap. 2. d* *Eccli 17. a*
uitq; nomen illorum Adam, in die quo sunt creati. *Vixit autem Adam centũ tri *Supra 1. d* *Adã hominem sonat.*
ginta annis, genuitq; in simulachro suo, iuxta imaginem suam [filium,] & uocauit *1. Par. 1. a*
nomen illius Seth. Factiq; sunt dies Adam postquã genuerat Seth, octingenti an *Adæ mors.*
ni, & genuit filios & filias. Fuerũt itaq; cuncti dies Adam quos uixit, nongẽti an
ni, & triginta anni, & mortuus est. Et uixit Seth quinq; annis & centum annis, & *Seth.*
genuit Enos. Et uixit Seth postquam genuerat Enos, septem annis, & octingen
tis annis, & genuit filios & filias. Factiq; sunt cuncti dies Seth duodecim anni, &
B nongenti anni, & mortuus est. Enos uixit nonaginta annis, & genuit Kenan. *Enos.*
Vixitq; Enos postquã genuerat Kenan, quindecim annis, & octingẽtis annis, &
genuit filios & filias. Fueruntq; cũcti dies Enos quinq; anni & nongenti anni, &
mortuus est. Kenan uero uixit septuaginta annis, & genuit Mahalaleel. Vixit *Cainan.*
deinde Kenan postquã genuerat Mahalaleel, quadraginta annis & octingẽtis an
nis, & genuit filios & filias. Fueruntq; cuncti dies Kenan decem anni & nongenti
anni, & mortuus est. Mahalaleel uero uixit quinq; annis, & sexaginta annis, & *Malaleel.*
genuit Iared. Vixit quoq; Mahalaleel postquam Iared genuerat, triginta annis &
C octingentis annis, & genuit filios & filias. Factiq; sunt cuncti dies Mahalaleel no
naginta quinq; anni & octingenti anni, & mortuus est. Porrò Iared uixit sexagin *Iared.*
taduobus annis & centũ annis, & genuit Henoch. Deinde uixit Iared postquam
genuerat Henoch, octingentis annis, & genuit filios & filias. Fuerũtq; cuncti dies
Iared sexagintaduo anni & nongenti anni, & mortuus est. †Henoch autem uixit *Henoch.*
sexagintaquinq; annis, & genuit Mathusalah. Et ambulauit Henoch cũ deo post *Eccli 44. c* *Hebr. 11. a*
quam genuit Mathusalah trecentis annis, & genuit filios atq; filias. Fuerũtq; cun
cti dies Henoch sexagintaquinq; anni & trecẽti anni. Et ambulauit Henoch cum
D deo, & non ipse, quia †tulit eum deus. Vixit autem Mathusalah octoginta septem *4. Reg 2. a* *Mathusalah.*
annis, & centum annis, & genuit Lamech. Et uixit Mathusalah postquam genue
rat ipse Lamech octogintaduobus annis, & septingentis annis, & genuit filios &
filias. Et fuerunt cũcti dies Mathusalah nouem & sexaginta anni atq; nongẽti an
ni, & mortuus est. Lamech uero uixit octogintaduobus annis & centum annis, *Lamech.*
& genuit filium. Appellauitq; nomen eius Noah, dicens, Iste cõsolabitur nos ab *Noe.*
opere nostro, & à dolore manuum nostrarũ de terra, † cui maledixit DOMINVS. *Gene. 3. d*
Et uixit Lamech postquam ipse genuerat Noah, nonagintaquinq; annis, & quin
gentis annis, & genuit filios & filias. Fueruntq; cuncti dies Lamech septuaginta
septem anni, & septingenti anni, & mortuus est. Noah uero fuit [a]natus annos
quingentos, & genuit Noah Sem, Ham, & Iapheth.

Discedo hic de industria à regula Grãmaticorũ, qui supra centum maiorem numerum præponunt, & cum copula & sine copula. Nam nec Plinius adeo religiose supra centum obseruauit, interposita coniunctione. In summa, uolui sequi Ebraica: peto ergo ueniã à delicatis auribus, & quod toties annos contra Latinum morem repeto.

[a] *Ebr. Fuit filius quingentorum annorum.*

CAPUT VI.

Describitur malitia et consceleratio humani generis, ob quam diluuium uenit, in quo seruatur Noah per arcã, prouidente hoc domino: & de structura arcæ.

A ET factum est, quum cœpissent homines multiplicari super terram, nataeq; es *Filij Noe.* *Causa diluuij.*
sent illis filiæ. Viderunt [z]filij dei filias hominum, quod elegantes essent, & du
xerunt

xerunt sibi uxores ex omnibus quas[a] elegerant. Dixitq́ DOMINVS, Non[b] conten
1.Pet.3.d det spiritus meus perpetuò cū homine, eo quod caro est, †eruntq́ dies illius centum
Centum uiginti anni dati ad cōuersionem. & uiginti anni. Fuerūt uero in diebus illis [c]Nephilim in terra, & etiam posteaquā
filij dei ad filias hominum uenissent, & illæ genuissent eis, isti [facti sunt] robu-
Cordis malitia deum commouet. sti à sæculo, uiri celebres. Videns autem DOMINVS quod multa esset malitia ho B
Infra 8.d minum in terra: & [quod] omne figmentum cogitationum cordis humani dunta
1.Reg.15.c xat malū esset, idq́ omni tempore, †pœnituit DOMINVM quod fecisset hominem
in terra, & contristauit sese in corde suo. Et dixit DOMINVS, Delebo hominem
quem creaui, à superficie terræ, tam homines quàm iumenta, tam reptilia quàm
uolatilia cœli, pœnitet enim me quod fecerim eos. Noah autē nactus est gratiam
in oculis DOMINI. Istæ sunt generationes Noah. Noah uir fuit iustus & integer
Ambulare cum deo. suo sæculo, cum deo ambulauit Noah. Genuitq́ Noah tres filios, Sem, Ham, &
Iapheth. Corrupta erat autem terra corā deo, & impleta uiolētia. Et uidit deus ter
ram, & ecce corrupta fuit, nam omnis caro corruperat uiam suam super terram.
Dixit itaq́ deus ad Noah, Finis uniuersæ carnis uenit coram me, nam repleta est C
Forma arcæ. terra uiolentia corā illis, & ecce, ego perdā eos cum ipsa terra. Fac tibi arcam de li-
gnis [b]Gopher, in [c]māsiones interstingues arcā, & bituminabis eam intus & extra
bitumine. Et hoc [modo] facies eam, trecentorū cubitorum erit longitudo arcæ,
quinquaginta cubitorum latitudo eius, & triginta cubitorum altitudo eius. Fe-
nestram facies arcæ, & ad cubitum eam superne consummabis: ostium uero arcæ
in latere eius pones, infimis, secundarijs, & tertiarijs [interstitijs] facies eam. Et ec
ce ego, ego [inquam] adduco defluxū aquarum super terram, ad perdendum o-
mnem carnem in qua est spiritus uitalis sub cœlis, quidquid est in terra expirabit.
Et [f]cōfirmabo fœdus meū tecum, uenies q́ in arcam tu & filij tui, uxor tua, & uxo- D
res filiorum tuorum tecum. Et ex omni animāti, omniq́ carne bina de singulis du
ces in arcam, ut uiua seruentur tecū, mas autem & fœmina erūt. De uolucre quoq́
iuxta speciem suam, & de iumēto iuxta speciem suam, & de omni reptili terræ iux
ta speciem suam, bina ex omnibus uenient ad te, ut cōseruentur. Et tu tolle tecum
ex omni cibo qui comeditur, & colliges ad te, ut sit tibi & illis in escā. Quod fecit
Noah, iuxta omnia quæ præcepit ei deus sic fecit.

CAPVT VII.

Dixitq́ DOMINVS ad Noah, †Ingredere tu & omnis domus tua in arcam, quia A
uidi te iustū coram me in generatione ista. Ex omni † iumento mundo acci-
pies tibi [a]septena, marem & fœmellam eius, de iumento uero immundo bina, ma-
rem & fœmellam eius. De uolucre quoq́ cœli septena, marem & fœminam, ad
[b]seruandū semen super uniuersam terram. Quoniam intra septem adhuc dies ego
pluam super terram quadraginta dies, & quadraginta noctes, & delebo è terra o-
mnem substantiam quam feci. Fecit itaq́ Noah iuxta omnia quæ præceperat illi B
deus. Noah autem [c]natus erat sexcentos annos, quando defluxus aquarū factus
est super terrā. †Venit itaq́ Noah & filij eius, uxor eius & uxores filiorū suorum
cū eo ad arcā, propter aquas diluuij. De iumento mundo, & de iumento immun
do, & de uolucre, deq́ omni eo quod reptat super terrā, bina uenerūt ad Noah in
arcā, mas & fœmina, quemadmodū deus mādauerat ipsi Noah. Et factū est [post]
septē dies, uenerunt aquæ diluuij super terrā. In anno sexcentesimo uitæ Noah,
mense secūdo, decimoseptimo die mensis, eodē scilicet die, rupti sunt omnes fon-
tes, abyssi magnæ, & fenestræ cœli apertæ sunt. Et fuit pluuia super terrā quadra
ginta dies, & quadraginta noctes. Ipso eodē die ingressus est Noah, †Sem, Ham, C
& Iapheth filij Noah, & uxor Noah, tresq́ uxores filiorū eius cū eis in arcā. Ipsi &
omne animās iuxta speciem suam, & omne iumentū iuxta speciem suā, omneq́ re
ptile quod reptat super terrā iuxta speciem suam, & omne uolatile iuxta speciem
suam, omne deniq́ uolatile, omneq́ pennatum. Veneruntq́ ad Noah in arcam

[a] Quidam pro filijs dei legunt filij principum, alij filij Elohim.
[b] Pro contendet alij dicunt, iudicabit, litigabit.
[c] Nephilim à cadendo nomen habent, ego dicerem Defectores, alij gigantes.
[b] Gopher, quidam pinum, quidā cedrum, quidam cupressum exponunt.
[c] Ebr. Nidos facies ipsam arcam.
[f] Ebr. Faciā stare, seu erigam fœdus.
Ingreditur Noah arcam iuxta præceptū domini: uenit diluuium, et pereunt omnia præter Noah & quæ cum eo sunt.
[a] Ebr. Septem & septem.
[b] Eb. Ad uiuificandū semen super faciem uniuer.
[c] Ebr. Filius sexcentorum annorum.

bina ex omni carne in qua fuit spiritus uitalis. Et introeuntes mas & fœmina ex
omni carne uenerunt, quemadmodum præceperat illi deus, & clausit DOMINVS
B post eum. Stagnauitq́ diluuiũ quadraginta dies super terrã, & auctæ sunt aquæ, *Moles aquarum diluuij.*
sustuleruntq́ arcam, ut eleuaretur supra terram. Inualuerunt itaq́ aquæ, auctæq́
sunt uehementer super terrã, incessitq́ arca super aquas. Inualuerunt autem aquæ
supra modum in terra, opertiq́ sunt omnes montes excelsi, qui fuerunt sub uni-
uerso cœlo. Quindecim cubitis inualuerunt aquæ superne, ut operirentur mon-
tes. †Et expirauit omnis caro quæ reptabat super terram, uolucrũ, iumentorum, *Sap. 10. a Eccli 39. e*
bestiarum, omniumq́ reptilium quæ repunt super terram. Vniuersi deniq́ homi- *Diluuio pereunt omnes.*
nes, & quidquid erat in cuius naribus spirabat flatus uitæ, de omnibus quæ in sic
co [degũt] mortua sunt. Deletumq́ est omne quod subsistebat, quodq́ erat in su
perficie humi tam homines quàm iumenta, reptilia, uolucres deniq́ cœli: deleti in-
quam sunt de terra, ut solus Noah superstes maneret, & quę cum eo erant in arca.
Auctæ sunt itaq́ aquæ super terrã centũ quinquaginta diebus. CAP. VIII.

Quomodo remiserint aquę, & quid post egressum Noah ex arca deinceps factum sit.

A ET recordatus est deus ipsius Noah, cunctorumq́ animãtium, & omnium iu-
mentorum quæ erant cum eo in arca, & ᵃadduxit deus uentum super terram,
& remiserunt aquæ. Et obstructi sunt fontes abyssi, atq́ fenestræ cœli, & cohibi- *Imminuuntur aquæ rursum.*
ta est pluuia de cœlo. Et reuersæ sunt aquæ de terra, ᵇmagis magisq́ decrescentes,
imminutæq́ sunt aquæ post centum quinquaginta dies. Septimo uero mense de *Arca requiescit.*
cimaseptima mensis resedit arca super montes ᶜArarat. Et aquæ quidẽ magis ma
gisq́ decrescebant usq́ ad decimum mensem, decimo enim mẽse prima [die] men
sis uisa sunt cacumina montium. Factũ est autem post quadraginta dies, ut Noah
aperta fenestra arcæ quã fecerat, coruum emitteret, qui egressus ᵈultro citroq́ uo
B litabat, donec siccarentur aquæ super terram. Emisit quoq́ columbam à se, ut ui-
deret, si imminutæ essent aquæ à superficie humi, at columba non inueniens quo
pedem reponeret, reuersa est ad eum in arcam, erant enim aquæ in superficie uni-
uersæ terræ. Ille uero exerta manu recepit eam, introduxitq́ eam ad se in arcam.
Porrò quum expectasset adhuc alios septem dies, rursus emisit columbã ex arca,
quæ ueniens ad eum sub uesperam, folium oleæ decerptum in ore suo [gestabat.]
Cognouit ergo Noah quod aquæ imminutæ essent super terram. Expectatis au
tem adhuc septem diebus alijs, rursum emisit columbam, quæ ultra non est reuer-
sa ad eum. Factumq́ est sexcentesimoprimo anno, [mense] primo eiusdemq́ pri-
mo [die] exiccatæ sunt aquæ de terra, amouitq́ Noah operculum arcæ, & prospe
xit, & ecce superficies terræ erat siccata. Porrò in mense secũdo, uigesimoseptimo
C die mẽsis, arefacta est terra. Loquutus est autem DOMINVS ad Noah, dicẽs, Egre
dere ex arca, tu & uxor tua, filij tui & uxores filiorum tuorum tecum, cuncta ani-
mãtia quæ tecum sunt, ex omni carne, tam in uolatili, quàm in iumẽto, tum etiam
omni reptili quod reptat super terram, educ tecum, ut repant in terra, † fructum *Gene. 1. d*
edant atq́ augescant. Egressus est itaq́ Noah, & filij eius, & uxor eius, uxores de
niq́ filiorum eius cum eo, sed & omnia animãtia, & reptilia, deniq́ & uolatilia o-
mnia, imò quidquid repit super terrã, egressa inquam sunt ex arca iuxta familias
D suas. Aedificauit autem Noah aram DOMINO, & accepit ex omni †pecore mun- *Leuit. 12.*
do, & ex omni uolucre mundo, & obtulit holocausta super aram. Odoratusq́ est
DOMINVS odorem ᵉsuaueolentem, & dixit DOMINVS ad cor suum, Posthac non
amplius execrabor terram propter hominem, †figmentũ enim humani cordis ma *Cor hominis malum.*
lum est ab adolescentia sua, neq́ percutiã ultra omne uiuens quemadmodum feci. *Prouer. 22. b*
†Adhuc [erunt] omnes dies terræ, sementis & messis, frigus & æstus, æstas & hy- *Gene. 45. a Ieremiæ 33. d*
ems: dies & nox non cessabunt. CAPVT IX.

Fœdus init deus cum Noah, & quædam præcepta ei præscribit: describitur quoq́ eius ebrietas & nuditas, filiorum deniq́ execratio et benedictio.

A ET benedixit deus Noah & filijs eius, dixitq́ ad eos, †Fructũ ferte & multi fia- *Confirmatio coniugij. Supra 1. c. & d*
tis, repleteq́ terrã. Pauor & tremor uester erit super omne animãs terræ, & su
per

ᵃ *Eb. Pertrãsire fecit.*
ᵇ *Ebr. Eundo & redeundo.*
ᶜ *Ararat Armeniam ferè exponunt.*
ᵈ *Ebr. Exibat & redibat.*
ᵉ *Ebr. Odorem quietis aut trãquillitatis, q. tranquillaret dominum.*

per omne uolatile cœli, quidquid mouetur aut repit in terra, quidquid est in pisci
bus maris, traditũ est in manus uestras. Quidquid †mouet, quidquid uiuit, sit uo-
bis in escam, quasi herbam uirentem dedi uobis omnia. Veruntamen *carnem
in anima sua sanguine [scilicet] suo nõ comedetis. Etenim † sanguinem uestrum
animarum uestrarum requiram, de manu [inquam] cunctorum animantiũ requi-
ram eum, tum etiam de manu hominis, & de manu uiri fratris eius requiram ani-
mam hominis. †Qui effundit sanguinem hominis, huius sanguis per hominem B
effundetur, quoniam *in imagine dei fecit hominem. Vos autem fructum edite,
augescite, prolificate in terra, & multi fiatis in ea. Dixit quoq; deus ad Noah & ad
filios eius qui cum eo erant, nempe sic, Ecce confirmo fœdus meum uobiscum, &
cum semine uestro post uos, & cum omni anima uiuẽte quę uobiscum est, tam in
uolatili quàm in pecore, & in omni bestia terræ quæ est uobiscum, ex cunctis quæ
ex arca egressa sunt, iuxta cuncta animantia terræ. †Confirmaui aũt fœdus meum
uobiscũ, ut non excindatur ultra omnis caro aquis diluuij, neq; erit amplius dilu-
uium ad dissipandum terram. Et dixit deus, Hoc erit signum fœderis, quod ego C
do inter me & inter uos, & inter omnem animã uiuentem quę uobiscum est, in ge
nerationes perpetuas. Arcum meum posui in nube, eritq; signũ fœderis inter me
& terram. †Eritq; quum obnubam nubem super terram, tum conspicietur arcus
in ipsa nube. Tum recordabor fœderis mei, quod est inter me & uos, deinde etiã
inter omnem animã uiuentem in omni carne, nec erunt ultra aquæ in diluuium,
ut dissipent uniuersam carnem. Quin arcus in nube erit, quem cũ uidero, recorda
bor fœderis perpetui, [quod est] inter deum et inter omnem animam uiuentem in
omni carne, quæ est super terram. Dixitq; deus ad Noah, Hoc est signũ fœderis
quod constitui inter me & omnem carnem quę est super terram. Erant autem filij
Noah qui egressi erant ex arca, Sem, Ham, & Iapheth. Porrò Ham pater fuit Cha-
naan. Tres isti, filij sunt Noah, & ab his disperſa est uniuersa terra. †Cœpit autem D
Noah uir agricola plantare uineam. Quumq; de uino biberet, inebriatusq; esset,
nudauit sese in [a]tentorio. Porrò Ham pater Chanaan, quum uideret uerenda pa-
tris sui, indicauit [hoc] duobus fratribus suis, qui erant foris. Et sumpto Sem atq;
Iapheth uestimento suo, posuerunt illud super humerum amborum, & acceden-
tes retrorsum, operuerunt uerenda patris sui, auersis scilicet faciebus suis, ne ui-
derent uerenda patris sui. Quumq; euigilasset Noah à uino suo, & resciuisset quę
fecerat ei filius suus minor natu, dixit, Execratus Chanaan, [b]infimus seruus sit fra-
trum suorum. Dixitq;, Laudãdus DOMINVS deus Sem, sitq; Chanaan illi seruus.
Dilatet deus Iapheth, ut habitet in tentorijs Sem, Chanaan uero sit eorũ seruus.
Vixit autem Noah post diluuium annis [c]trecentis & quinquaginta, fueruntq; cun-
cti dies Noah nongenti anni & quinquaginta, & mortuus est.

CAP. X.

HAec sunt generationes filiorum Noah, Sem, Ham, & Iapheth, natiq; sunt illis A
filij post diluuiũ. †Filij Iapheth, Gomer, & Magog, & Madai, & Iauan, atq;
Tubal, & Mesech, & Thiras. Filij uero Gomer Aschkenan, Riphath, Thogar
ma. Porrò filij Iauan Aelischa, Tharsis, Cithim & Dodanim. Ab istis diuisæ sunt
insulæ gentiũ in regionibus suis, quæq; iuxta linguam suam, iuxtaq; familias suas
in nationibus suis. Filij uero Ham, Chus, Mitzraim, Phut, atq; Chanaan. Porrò
filij Chus, Seba, Hauila, Sabta, Raema, & Sabthecha. Filij autem Raema, Scheba B
& Dedan. Chus genuit Nimrod, is cœpit esse heros uiolentus in terra. Fuit enim
robustus uenator coram DOMINO. Idcirco dicitur, Quasi Nimrod robustus ue
nator coram DOMINO. Fuit autem principium regni illius †Babel, Erech, Acad,
atq; Kalne in terra Sinear. De terra illa egressus est Assur, & ædificauit Niniuen:
& plateas ciuitatis, atq; Calah. Resen quoq; inter Niniuen & Kalah, quæ est ciui
tas magna. Porrò Mitzraim genuit Ludim, Anamim, Lehabim, & Naphtuim.

[a] Ebr. In medio tentorij sui.

[b] Eb. Seruus seruorũ sit fratribus.

[c] Anni Ebræis subinde ad singulos numeros repetuntur, quod quia Latinis auribus ingratum est, omisimus.

De propagatione generis humani ex Noah & filijs eius, deq; regnorum & Monarchiarum in orbe potentissimorum initijs.

Patrusim quoque & Casluhim, è quibus egressi sunt Philisthijm & Caphthorim. Palestini.
C Chanaan autem genuit Zidon primogenitũ suum, & Heth. Item Iebusi, Amorri, Chananæi.
Girgasi, Hiui, Haarki & Hasini. Sed & Aruadi, Zemori, Hemati, & postea dissi-
patæ sunt familiæ Chananææ. Fuit autem terminus Chananæi à Zidon uenien
te te in Gerar, usque ad Gazan, & eunte te in Sodomam & Gomorram, & Adma
& Zeboim usque ad Lesa. Hi sunt filij Ham in cognationibus, linguis suis, terris &
nationibus suis. Ipsi quoque Sem, qui pater est omnium filiorum Eber, & frater ma Filij Sem.
ior natu ipsius Iapheth, nati sunt [filij.] Filij ergo Sem [fuerũt] Elam, Assur, Arpha
chsad, Lud atque Aram. Filij Aram, Vz, Hul, Gether & Mas. Porrò Arphachsad
D genuit Selah, Selah aũt genuit Eber. Eber quoque nati sunt duo filij, nomen unius
Peleg: nam in diebus suis diuisa est terra, & nomen fratris sui Iactan. Porrò Iactan Phaleg diuisio.
genuit Almodad, Saleph, Hazarmaueth & Iarah. Sed & Hadoram, Vzal, Dikla,
Obal, Abimael & Scheba. Item Ophir & Hauila & Iobab, omnes isti filij Iactan.
Et erat habitatio à Mesa pergẽte te in Sephar montem Orientis. Isti sunt filij Sem Terræ à quibus diuisæ post diluuium.
E secundum familias & linguas suas, in terris & nationibus suis. Hæ itaque familiæ
sunt filiorum Noah iuxta cognationes suas in populis suis. Et ab illis diuisæ sunt
gentes in terra post diluuium.

CAPVT XI.

De structura turris Babylonicæ, deque linguarum confusione, à qua recensentur generationes à Sem usque ad Abraham.

A ERat autem uniuersa terra unius labij, sermonumque eorundem. Et factum est Sermo in terra unus.
quum proficiscerentur ab Oriente, inuenerunt campum planum in terra Si- Sap.10.a
near, & habitarunt ibi. Dixeruntque [a] alter ad alterũ, Agite, ducamus lateres, & in-
cendamus incendium. Fuitque illis later pro lapide, & [b] argilla pro cemento. Dixe
runtque, Agite, ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius caput [pertingat] ad coe
los usque, faciamusque nobis nomen, ne fortè dispergamur in uniuersam terram.
Descendit autem DOMINVS ut uideret ciuitatem & turrim, quam ædificabant fi-
lij hominũ. Dixitque DOMINVS, En populus unus est, idemque labium istis omni-
bus, & hoc cum cœperũt facere, posthac nihil prohibebit eos, quin sic pergant con
B summare omnia quæcunque temere apud se statuerũt. Agitedum, descendamus, & Trinitatis nota.
confundamus ibi labiũ ipsorũ, ne alter alterius labium percipiat. †Dispersit itaque Deut.32.a
eos DOMINVS ex illo loco in uniuersam terram, cessaueruntque ab extructione ci-
uitatis illius. Idcirco nomen eius uocatum est Babel, quod ibi confudisset DOMI Babel confusio, permixtio.
NVS labium uniuersæ terræ, & inde dispersisset eos in uniuersam terram. †Hæ 1.Par.1.b
sunt generationes Sem. Sem quum esset natus annos centũ, genuit Arphachsad,
biennio post diluuium. Vixitque Sem postquam genuerat Arphachsad quingen Aetas Sem.
tis annis, genuitque filios & filias. Arphachsad uero uixit trigintaquinque annis, & Arphachsad.
genuit Sela. Vixitque Arphachsad postquam genuit Sela quadringentis tribus an
C nis, genuitque filios & filias. Porrò Sela uixit triginta annis, & genuit Eber. Vi- Sala.
xitque Sela postquam genuit Eber annis quadringentis & tribus, genuitque filios &
filias. Eber uixit trigintaquatuor annis, & genuit Peleg. Vixitque Eber postquam Eber.
Peleg genuit, quadringentis annis & triginta, genuitque filios & filias. Peleg uero Phaleg. 1.Par.1.b
uixit triginta annis, & genuit Reu. Vixitque Peleg postquam Reu genuit, nouem
annis & ducentis, genuitque filios & filias. Porrò Reu uixit annis trigintaduobus, Reu.
& genuit Serug. Vixitque Reu postquam Serug genuit septem annis ac ducentis,
& genuit filios atque filias. Serug uixit triginta annis, & genuit Nahor. Vixitque Se Serug.
rug postquam Nahor genuit ducentis annis, genuitque filios ac filias. Et uixit Na Nachor.
hor uigintinouem annis, & genuit Thare. Vixitque Nahor postquã genuit Tha-
D re decem & nouem annis atque centum annis, genuitque filios & filias. Thare uero Thare.
uixit septuaginta annis, & genuit Abram, Nahor atque Haran. Istæ itaque sunt ge-
nerationes Thare. Thare genuit Abram, Nahor & Haran. Haran uero genuit
Lot. Et mortuus est coram patre suo in patrio solo, nempe in Vr Chaldæorum.
Duxerũt autem Abram & Nahor sibi uxores. Nomen uxoris Abram fuit Sarai,
nomen

[a] Ebr. Dixerũt unusquisque ad proximum suum.
[b] Quidam legunt bitumen.

nomē uero uxoris Nahor, Milca, filia fuit Haran patris Milcæ & patris Iesca. Fuit autem Sarai sterilis, nec erat illi proles. Et tulit Thare filium suum Abram, & Lot filium Haran, filium scilicet filij sui, & Sarai nurum suam, uxorem Abram filij sui: & egressi sunt simul de Vr Chaldæorum, ut commigrarent in terram Chanaan, (Thare moritur.) ueneruntꝙ usꝙ ad Charan, habitaueruntꝙ ibi. Fueruntautem dies Thare anni ducenti & quinꝙ. Mortuusꝙ est Thare in Charan.

CAP. XII.

(Act. 7.a) DIxit autem DOMINVS ad Abram, †Exi è [a]terra tua, de patria tua, & de domo A patris tui, ad terram quam ostēdam tibi. Faciamꝙ te in gentem magnam, & benedicā tibi, & magnificabo nomen tuum, tuꝙ sis benedictio. Benedicā quoꝙ (Infra Gal. 3.b; Infra 18.c, 22.d, 26.a) eis qui tibi benedicunt: maledicentibus uero tibi, maledicam & ego: †benedicenturꝙ in te uniuersæ familiæ terræ. Egressus est itaꝙ Abram sicut præceperat ei (Heb. 11.b) DOMINVS, iuitꝙ cū eo Lot. †Septuagintaquinꝙ annos natus erat Abram quum egrederetur ex Charan. Et tulit Abram Sarai uxorem suam, & Lot filium fratris (Gen. 14.c) sui, uniuersamꝙ †substātiam suam quam comparauerant, sed & animas [b]quas adquisierāt in Charan, egressiꝙ sunt ut irent in terram Chanaan. Et cum uenissent B in [c]regionem Chanaan, pertransiuit Abram regionem usꝙ ad locum Sichem, & (Gen. 10.d, 13.b; Gen. 17.a, 24.a) usꝙ ad [d]quercetum Moreh. †Chananæus autem tum erat in ea regione. †Apparuit autem DOMINVS Abram, & dixit, Semini tuo dabo terram istam. Et ædificauit ibidem aram DOMINO qui ei adparuerat. Soluensꝙ illinc, uersus montem qui erat ab Oriente ipsi Bethel, tetendit tentoriū suum, [ut haberet] Bethel ab Occidente, & Hai ab Oriente, extruensꝙ aram DOMINO, inuocauit in nomine DOMINI. Soluēs rursus Abram iuit, & uenit uersus Meridiem. Orta autē fame in ea C regione, descendit Abrā in Aegyptū, ut ibidē [aliquandiu] habitaret, grauis enim fames erat in terra. Factumꝙ est, quum propius accessisset, uelletꝙ iam introire (Gen. 20.a, 26.a) Aegyptum, dixit ad Sarai †uxorem suam, En scio te esse mulierem pulchro aspectu: erit itaꝙ, quum uiderint te Aegyptij, dicēt, Hæc illius est uxor, & interficient (Infra 20.a) me, te uero uiuā seruabunt. Dic obsecro, quod soror mea sis, ut benefiat mihi propter te, uiuatꝙ anima mea gratia tui. Factū est itaꝙ, quum uenisset Abram in Ae D gyptum, quod Aegyptij contemplarentur mulierem, erat enim supra modū formosa. Quumꝙ uiderent eam principes Pharaonis, laudauerunt eam apud Pharaonem, raptaꝙ est mulier in aulam Pharaonis. Et is quidem benigne fecit ipsi Abram propter illam, fueruntꝙ ei oues, boues, & asini, serui & ancillæ, [e]asinæ & cameli. Adflixit autem DOMINVS Pharaonem & domū eius plagis magnis propter Sarai uxorem Abram. Vocauit igitur Pharao Abram, & dixit, Qur fecisti mihi hoc? quare nō indicasti mihi, quod uxor tua esset? Quare dixisti, Soror mea est? Et [ferè] accepissem eam mihi in uxorem. En igitur uxorem tuam, tolle eam & uade. Præcepitꝙ Pharao super eo uiris, ut deducerent eum cum uxore sua, omnibusꝙ quæ habuit.

> A Transit Abrā ex Charan euocatus à domino, cui benedixit dominus. Deinde fame exorta, descēdit in Aegyptum: rapitur uxor eius in aulā Pharaonis, qui admonitus pœnis, eam uxorem reddidit.
>
> [a]Ebr. Vade tibi.
>
> [b]Ebr. Quas fecerāt.
>
> [c]Ebr. Terram Chanaan.
>
> [d] Quidam cōuallem interpretantur. More uidetur uiri nomen esse.
>
> [e]Quidam mulos intelligunt.

CAPVT XIII.

ASCendit itaꝙ Abram de Aegypto, ipse & uxor eius, & omnia quæ habebat, A atꝙ Lot cum eo Austrum uersus. Erat autem Abrā grauis ualde, nempe pe- (Gen. 13.b) core, argento & auro. Iuit autem ad profectiones suas ab Austro ad Bethel, †usꝙ ad locum ubi fuerat tentorium eius ab initio, inter Bethel scilicet & Hai, ad locum (Supra 12.a) nempe aræ illius quā initio fecerat, † & [a]inuocabat illic Abram nomen DOMINI. Quin & ipsi Lot, qui comes erat Abram, erant greges & armenta, & tentoria, nec (Gen. 36.a) cepit eos terra ut simul habitarent, †fuit enim possessio eorum multa, nec potuerunt simul habitare. Exorta itaꝙ est lis inter pastores pecoris Abram, & inter pa B (Gen. 12.b) stores pecoris Lot. † Habitabat autem tum Chananæus atꝙ Pheresæus in terra. Dixit ergo Abram ad Lot, Ne quæso sit iurgium inter me & te, & inter pastores meos atꝙ pastores tuos, ([b]fratres enim sumus.) † An non uniuersa terra coram te est? Separare quæso à me, si tu †ad [c]leuam, ego ad dexteram concedam: si uero tu

> A Reuersis Abram & Lot in Chananæā regionē, lis inter pastores eorum orta est, & quoniā ea regio pecoribus utriusꝙ non sufficeret, separatus est alter ab altero.
>
> [a]Ebr. Vocabat in nomine domini.
>
> [a]Potest etiā legi, Vbi inuocauerat nomen domini.
>
> [b]Ebr. Viri fratres sumus nos.
>
> [c]Ebr. Si tu sinistrabis, ego dextrabo (si ita licet) infinitiuē tamen sunt.

dexteram, ego sinistrã eligam. Sublatis igitur Lot oculis suis, uidit omnia æquora campi Iordanis, quæ uniuersa irrigua erant. Nam priusquam uastaret DOMINVS Sodomam & Gomorram, ea pars quæ circa Zoar est, erat sicut hortus DO- Lot in Sodomis.
C MINI, & sicut terra Aegypti. Elegit itaq; sibi Lot uniuersa æquora campi Iordanis, profectusq; est Lot ab Oriente, [a]secessitq; alter ab altero. Abram habitauit in terra Chanaan, Lot uero habitauit in ciuitatibus æquoris aperti, & pertendit tentoria Sodomam usq;. Porrò †Sodomitæ ualde mali erãt, & peccatores coram DOMINO. Dixitq; DOMINVS ad Abram postquam separatus est Lot ab eo, Attolle quæso oculos tuos, & uide à loco ubi tu es, ad Aquilonem & Meri-
D diem, ad Orientem & Occasum. †Nam omnem terram quam tu uides, eandem tibi dabo, & semini tuo usq; in sempiternum. Ponam quoq; semen tuum quasi puluerem terræ: si poterit homo numerare puluerẽ terræ, numerabitur & semen tuum. Surge, perambula terram in longitudine & latitudine sua, tibi enim dabo eam. Mouens igitur Abram tentorium, uenit & habitauit iuxta [a]quercetũ Mamre, quod est in Hebron, extruxitq; illic aram DOMINO.

Aegyptus fertilissima regio.
Sodomitæ mali.
Ezech. 16. e
Promissio repetita Abræ.
Sup. 12. b
Infra 15. b
26. a
Act. 7. a
Altare domino extruitur.

[a] Ebr. Separatus est uir à fratre suo.

[a] Alij conuallem interpretantur. Mamre uiri nomen est.

CAP. XIIII.

De bello regũ in quo abducitur Lot cũ suis. Abram persequens hostes, nepotẽ suum reducit. Melchizedek redeuntes è bello humaniter excipit, cui dat Abram primitias.

A FActum est autem [hisce] diebus, ut Amraphel rex Sinear, Arioch rex Aelasar, Kedorlaomar rex Elam, & Tideal rex gentiũ, bellum inirent contra Bera regem Sodomorũ, & contra Girsam regem Gomorræ, contra Sineab regem Adama, & contra Semeber regem Zeboim & regẽ Bela (hæc est Zoar.) Omnes isti coniunxerunt [copias] in ualle [a]Siddim, quæ nunc est mare salsum. Duodecim enim annis seruierant ipsi Kedarlaomar, tertio uero decimo anno rebellarunt. Quartodecimo igitur anno uenit Kedarlaomar socijq; reges cum eo, & percusserunt Rephaim in Astheroth Karnaim, atq; Susim in Ham, & [b]Emim in planicie Kiriathaim. Et Horæũ in montanis suis Seir, usq; ad campestria Paran, quæ sunt iuxta desertum. Reuersiq; uenerunt ad En Mispat, hæc est Kades, & percusserũt omnem regionẽ Amalek, sed & Amorræum habitantem in Hazazon Thamar.
B Et egressus est rex Sodomæ, rex Gomorræ, rex Adama, rex Zeboim, & rex Bela, ipsa est Zoar, & aciem instruxerunt aduersus illos in ualle Siddim, [nempe] aduersus Kedarlaomar regem Elam, & Thideal regem gentiũ, & Amraphel regem Sinear, & Arioch regẽ Elasar, quatuor reges aduersus quinq;. Porrò uallis Siddim abundabat foueis argillosis. Fugerunt autem rex Sodomæ atq; Gomorræ, & ceciderunt ibi: qui uero remanserant, fugerunt uersus montes. Et accipientes omnem substantiam Sodomorum, & Gomorræorum, & omnem commeatum eorum, abierunt. Lot quoq; nepotem Abram ex fratre abduxerunt, & substan-
C tiam eius, & recesserũt, habitabat enim Sodomæ. Et uenit quidam qui euaserat, & indicauit [hoc] Abram [a]Hebræo, qui [tum] habitabat in [b]quercetis Mamre Amorræi, fratris Aescol, & fratris Aner, qui fœdus [c]habebant cum Abram. Audiens uero Abram quod captus esset frater suus, exercitatos ac instructos suos, uernas scilicet, numero trecentos, decem & octo expediuit, & insequutus est illos usq; ad Dan. Et diuisis copijs, ipse & serui eius [irruerunt] super eos noctu, percusserunt eos, & insecuti sunt eos usque Hoba, quæ est ad leuam Damasci. Reduxitq; omnem substantiam, sed & Lot fratrem suum substantiamq; eius reduxit, deinde & mulieres & populum. Egressus itaque rex Sodomorũ obuiam ei (posteaquam reuersus est à cæde Kedarlaomar, & regum qui cum eo fuerant) in ual-
D lem planam, quæ uallis regum dicta est. †Et Malchizedek rex Salem protulit panem & uinum, & hic sacerdos erat dei altissimi. [f]Benedixitq; ei, & ait, Benedictus Abram deo excelso, qui possidet cœlum & terram. Et benedictus deus excelsus, qui tradidit hostes tuos in manum tuam: dedit itaque illi decimas ex omnibus. Et dixit rex Sodomæ ad Abram, Da mihi animas, substantiã tolle tibi. Respondit Abram regi Sodomorum, [g]Leuaui manum ad DOMINVM deum excelsum posseso-

Sodoma diripitur.
Abram eripit Lot.
Heb. 7. a

[a] Siddim quidam cinerum interpretantur, quidam camporum.
[b] Hæc propria quidã appellatiua faciunt.
[a] Quidam legunt Abrã ibri, hoc est qui flumen transierat: ac si diceres, Transflumanus.
[b] Vel conuallibus.
[c] Vel socij erant & cõfœderati Abram.
[f] Benedixit, hoc est, laudauit, et uirtutem eius commendauit. Alij aliter exponũt.
[g] Leuare manum gestus est iurantium.

possessorem coeli & terrae, ne [b]quidquam accipiam ex omnibus quae tua sunt, ne filum quidem aut calceamenti corrigiam, ne dicas scilicet, Ego ditaui Abram: his tantum exceptis quae insumpserunt pueri, deinde & portione uirorum illorum Aner, Aescol & Mamre, qui mecum profecti sunt, isti accipiant partem suam.

[b]Eb. Si à filo usq; ad corrigiā calceamenti, & si ex omnibus tuis quidquam accepero.

CAPUT XV.

Deus protector & merces bonis.

POst haec gesta, factum est uerbum DOMINI ad Abram in uisione [quadam] in A
[a]hunc modum, Ne timeas Abram, ego [b]clypeus tuus sum, & merces tua admodum ampla. Et dixit Abram, DOMINE deus, Quid dabis mihi, quū ego incedam sterilis? & [c]dispensator domus meae est hic Damascenus Eliezer. Et ultra loquutus est Abram, En, mihi nō dedisti semen, & ecce filius domus meae haeres meus est. Et ecce uerbum DOMINI factum est ad eum in hunc modū, Hic non erit haeres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, is erit haeres tuus. Eduxitq; eum foras, & dixit, †Suspice quaeso coelū, & numera (si potes) stellas: & dixit illi, *Sic erit semen tuum. †[d]Credidítq; Abram DOMINO, [e]imputatáq; est ei haec [fides] ad iustitiam. Et dixit ad eum, Ego sum DOMINUS qui eduxi te de *Ur Chaldaeorum, B
ut darem tibi terram istam, ut possideres eam. Et ait, DOMINE deus, Unde scire possum quod possessurus sim eam? Respondit ei, Tolle mihi buculam triennem, & capram [f]triennem, atq; arietem triennem, turturem quoq; & pullum columbarū. Haec omnia sibi accipiens, secuit ea per medium, posuitq; unamquanq; partem è regione comparis sui, caeterum aues non dissecuit. Descenderuntq; uolatilia super cadauera illa, Abram uero ea proturbabat. Cumq; sol occūberet, ir- C
ruit sopor super Abram, & ecce horror tenebrosus ac magnus irruit in eum. Et dixit ad Abram, †Hoc tibi [g]persuasissimum sit, semen tuum peregrinū fore in terra non sua, & [h]subijcient eos seruituti, adfligentq; eos quadringentis annis. Veruntamen gentem cui seruituri sunt, ego iudicabo, & post haec egredientur cum magna possessione. Tu autem ibis ad patres tuos in pace, & sepelieris in senectute bona. Saeculo autem quarto reuertētur huc. Hactenus enim nondum comple- D
ta est iniquitas Amorraeorum. Factumq; est occidente sole, ut caligo fieret, & ecce furnus fumans, pertransijtq; fax ardens inter particulas illas. Eodem die †pepigit DOMINUS foedus cum Abram his [i]articulis, *Semini tuo dedi terram istam, à fluuio Aegypti usque ad fluuium magnum, nempe Euphratem. Cinaeum, Kenizaeum, Cadmonaeum, Hethaeum, Pheresaeum, & Rephaim. Sed & Amorrhaeum, Chananaeum, Gergesaeum atque Iebusaeum.

Novae promissiones fide Abra... & ... de prole scilicet & numerosa posteritate, quae ut adfligenda sit in terra aliena, ita expleto tempore sit magno cum cumulo restituenda & amplificanda.
[a]Ebr. dicendo.
[b]Clypeus, protectio, defensio.
[c]Potest & sic legi, et filius sterilitatis meae in domo mea est hic Eliezer Damascenus, adoptatus scilicet in filium à me. Haec lectio magis quadrat sequētibus.
[d]Ebr. Credidit in domino, seu in dominū.
[e]Ebraei legunt, Et reputauit hanc ei ad iustitiā. Ego malui Paulum interpretem sequi post septuaginta.
[f]Alij legunt Meschullescheth, nō triennē, sed sectā in tres partes, ut ternarius numerus non ad tēpus, sed ad partes animalium referatur.
[g]Ebr. Cognoscēdo cognosces.
[h]Potest etiā legi, Et operabuntur in eis.
[i]Ebr. Dicendo.

CAP. XVI.

SArai itaque uxor Abram [a]nihil peperit ei: habuit autem ancillam Aegyptiam, A
Hagar nomine. Dixit ergo Sarai ad Abram, En amabo, constrinxit me DOMINUS ne parerem, [b]ingredere quaeso ad ancillam meam, si fortè ex ea [c]aedificer. Obedijt autem Abrā uoci Sarai. Tulitq; Sarai uxor Abram, Hagar Aegyptiam ancillam suam, à fine decem annorum, quibus habitauerat Abram in terra Chanaan, & dedit eam Abrā marito suo uxorem. Et quum ingressus esset ad Hagar, concepit illa. Cumq; [d]intelligeret se concepisse, uiluit domina eius in oculis Hagar. Et dixit Sarai ad Abram, Iniuriam meam [e]tibi acceptā refero, ego dedi [f]ancil B
lam meam in gremium tuum, quae intelligens se grauidā, uilis sum [g]coram ea. DOMINUS iudicet inter me & te. Dixit autem Abram ad Sarai, En ancilla tua in [h]manu tua est, fac illi quod tibi [i]uisum fuerit. Quum ergo Sarai eam adfligeret, fugit Hagar à facie eius. Inuenit autem eam angelus DOMINI iuxta fontem aquae in deserto, iuxta fontem [inquā] qui est in uia Sur. Dixitq;, Hagar ancilla Sarai, unde uenisti, & quo uadis? Illa dixit, A facie Sarai dominae meae ego fugio. Dixitq; ad eam angelus DOMINI, Reuertere ad heram tuam, & te sub manus eius subde. Porrò loquutus est ad eam angelus DOMINI, †Multiplicabo semen tuum [k]uehe- C
menter, ut prae multitudine numerari nō possit. Et rursus dixit ad eam angelus

Sterilis Sarai ancillā marito uxorē locat, quę quū grauida facta esset, contēpsit prę se dominā suam. Electa è domo, ab angelo edocta tandē redijt, ac obsequētior fit.
[a]Loquutio est Ebraica, Nihil peperit .i. fuit sterilis & infoecunda.
[b]Ingredi seu uenire ad aliquā honesta circūloquutio est maritalis congressus, aut cuiuscūq; cōcubitus.
[c]Aedificandi uerbo Ebraei pro instaurādi aut conseruādi utuntur.
[d]Eb. Quū uideret, uidere pro intelligere.
[e]Authorē facit maritum iniuriae: q.d. tui quae mecum agis.
[f]honeste maritalē societatē circūloquitur.

DOMINI, Ecce tu prægnans es, paries𝝄 filium, & uocabis nomen eius Ismaelem,
audiuit enim DOMINVS adflictionē tuam. Hic erit [l]homo ferus, manus eius con
tra omnes, & manus omniū contra eum: [m]corā omnibus fratribus suis habitabit.
D Vocauitq́ Hagar nomen DOMINI loquentis ad eam, Tu deus qui uides me: sic
enim [n]cogitauerat, An non etiā hic uidi post uidentem me? Idcirco uocatus est pu
teus ille, puteus uiuētis uidentis me, qui est inter Kades & Bared. †Peperit autem Gal.4.c
Hagar ipsi Abram filium, appellauitq́ Abrā nomen filij sui, quem pepererat illi
Hagar, Ismaëlem. [o]Octogintasex annorum erat Abram, quādo Hagar peperit ei
Ismaëlem.

CAPVT XVII.

A QVum Abram natus iam esset annos nonagintanouem, †apparuit ei DO- Gen.12.b
MINVS, & dixit ad eum, Ego sum El [a]Schadai, [b]ambula coram me, & esto
integer, ponamq́ fœdus meum inter me & inter te, & multiplicabo te uehemen-
ter nimis. [c]Procidítq́ Abram pronus, & loquutus est cum eo deus, in [d]hanc sen-
tentiam, En †ego [ferio] tecum fœdus meum, erisq́ pater multarū [e]gentium. Nec Eccli.44.c Roma.4.c
uocabitur ultra nomen tuum Abram, quin potius Abraham erit nomen tuum,
B †quoniam te patrem multis gentibus constitui. Ego crescere te faciam uehemen- Rom.4.c
ter nimis, ponamq́ te in gentes, sed & reges ex te prodibunt. Et confirmabo fœ-
dus meum inter me & inter te, interq́ semen tuum post te in generationibus suis
fœdere perpetuo, [f]ut sim scilicet tibi deus, & semini tuo post te. Daboq́ tibi & se
mini tuo post te, [g]terram hanc in qua tu peregrinus es, nempe totā terram Cha-
naan, in possessionem perpetuam, eroq́ illis deus. Rursumq́ dixit deus ad Abra
ham, Et tu custodies fœdus meum, tu [inquam] & semen tuum post te in genera-
tionibus suis. Hoc autē est †fœdus meum, quod obseruabitis inter me & uos, de Circuncisio signum fœderis.
niq́ inter semen tuum post te, [h]Circuncidatur uobis omnis mas. Circūcidetis ue Act.7.a
ro carnem præputij uestri, †quod erit signum fœderis inter me & uos. *Omnis Roma.4.b Luc.2.c
mas qui fuerit in generationibus uestris dierū octo, circuncidetur uobis, siue uer *Leuit.12.a Gene.21.a
na fuerit, siue ære comparatus seruus à quocūq́ extraneo, qui non est de semine
tuo. [i]Omnino uerna, & emptitius ære tuo comparatus, circūcidi debent, ut sit fœ
dus meū in carne uestra fœdere sempiterno. Porrò mas præputiatus, cuius præ
putium carnis circuncisum non fuerit, huius anima excindatur è populo suo, fœ-
C dus [enim] meū irritū fecit. Dixit quoq́ deus ad Abrahā, Sarai uxorē tuam non
appellabis Sarai, sed Sarah erit nomen eius. Et benedicā ei, etenim dedi tibi filiū
ex ea: benedicā [k]ei, eritq́ in gentes, & †reges populorū ex ea [l]nascentur. Procidit Matth.1.a
Abrahā [m]pronus, & gauisus est, [n]cogitauitq́ in corde suo, [o]Cētenarióne nascetur
[proles?] Et Sarah nonagenaria paritura ne est? Dixitq́ Abrahā ad deū, Vtinā Is-
maël uiuat corā te. Ad quem dixit deus, Profectò †Sara uxor tua pariet tibi filiū, Gene.18.a
uocabisq́ nomen eius Isaac, & ego cōfirmabo fœdus meū cū eo, ut sit fœdus sem
piternū semini quoq́ eius post eum. Audiui quoq́ te, quod ad Ismaëlē attinet, en
benedixi ei, & faciam illum crescere, multiplicaboq́ eum uehementer nimis, duo Benedictio Ismael.
D decim duces generabit, & [p]faciam illum in gentem magnam. Fœdus uero meum
confirmabo cum Isaac, quem pariet tibi Sara ad præstitutum tempus istud, anno
altero. Et desijt loqui cum eo, ascēditq́ deus ab Abraham. Et accepit Abraham
Ismaëlem filium suum, & omnes uernas, & omnes eos quos ære suo comparaue-
rat, omnes scilicet mares inter uiros qui erant in domo Abrahæ, & circūcidit car
nem præputij illorum ipso eodem die, quemadmodū loquutus fuerat deus cum
eo. Porrò Abraham natus erat nonagintanouem annos, quum circūcidebatur
caro præputij sui. Ismaël uero filius eius natus erat tredecim annos, quādo circun
cisus est ipse in carne præputij sui. Vno eodemq́ die circuncisus est Abraham &
Ismaël filius eius, sed & omnes [q]domestici eius, uernæ, & qui ab alienigenis pecu
nia comparati erant, circuncisi sunt cum eo.

CAPVT XVIII.

Adparuit

---

[h] Ebr. In oculis eius, qui Ebraismus frequēs est in scripturis.
[k] In manu esse, est in potestate esse, in ære tuo.
[i] Ebr. Quod bonum est in oculis tuis.
[k] Ebr. Multiplicando multiplicabo.
[l] Ebr. Homo onager.
[m] Ad faciem omnium fratrum.
[n] Ebr. Dicendo.
[o] Ebr. Filius erat octoginta sex annorum.

Mutantur nomina Abrā & uxori, cōfirmanturque promissiones, inter fœdus est Abrahā dūs, adiuncto symbolo circūcisionis, & obsignatur fœdus interposito sacramento.

[a] El, fortis deus. Schadai, omnisufficiens deus, qui non solum diues sit & opulentus ut omnia possit, sed & tam benignus ut abunde omnia in omnes largissime transfundat.
[b] Ambulare pro conuersari.
[c] Ebr. Cecidit in faciem suam.
[d] Ebr. Dicens uel dicendo.
[e] Ebr. Eris in patrem multitudini gētium.
[f] Ebr. Vt sim tibi in deum.
[g] Ebr. Terram peregrinationis tuæ, id est, quam incolis, aut in qua aduena habitas.
[h] Ebr. Circuncidi uobis, Himol passiuus infinitiuus.
[i] Ebr. Circuncidendo circuncidatur.
[k] Ei scilicet Saræ.
[l] Ebr. Erunt.
[m] Ebr. In faciē suam.
[n] Ebr. Dixit in corde
[o] Filio centum annorum, sic de Sara, filia nonaginta annorū.
[p] Ebr. Dabo.
[q] Ebr. Viri domus.

Gen. 19.a
* Transitio ne [illegible]
Abraham hospitalis excipit [illegible]
Heb. 13.a

ADparuit autē ei DOMINVS in ^a querceto Mamre, ipse uero † sedebat in ostio A
tabernaculi in ipso ^b feruore diei. Quūq; sublatis oculis respexisset, ecce * tres
uiri stabant iuxta eum, quos cum uidisset, occurrit eis de ostio tabernaculi, & in-
curuauit se uersus terram, & dixit, Amabo domine, si ^c hanc gratiam à te impetra-
re possum, ne quæso pretereas seruum tuum. Adferatur quæso pauxillum aquæ,
ut lauentur pedes uestri, ^D recumbite sub arbore, ego uero adferam frustum panis,

Psal. 103.b

& † reficite cor uestrum, deinde transite, idcirco enim ad seruum uestrum diuerti-
stis. Illi autem dixerunt, Fac quemadmodum es loquutus. Festinauit itaq; Abra-
ham in tabernaculum ad Saram, & dixit, Accelera, commisce tres ^e modios farinæ
purgatissimæ, & fac placētas. Abraham uero currens ad armenta, & accepto ^f iu
uenco pingui ac bono, dedit [eum] puero, qui festinauit, & parauit illū. Butyrum B
quoq; tulit & lac, & iuuēcum quem parauerat, & apposuit eis, ipse uero iuxta eos
sub arbore, ipsis comedētibus, stabat. Dixerunt autē ad eum, Vbi est Sarah uxor
tua? Respondit, En in tabernaculo est. Et dixit, ^g Certissime reuertar ad te circiter

[illegible]

^h tempus uiuentis, † & ecce Saræ uxori tuæ filius erit. Sarah uero audiebat hoc in
ostio tabernaculi, quod erat post illum. Equidem Abraham & Sarah senes erant,
^i prouectæq; ætatis, ut menses desijssent Saræ iuxta morem fœminarū. Risit itaq;
Sarah apud sese, dicens, Posteaquam cōsenui, herusq; meus grandi est ætate, num
uoluptati indulgebo? Dixitq; DOMINVS ad Abraham, Cur sic risit Sarah, dicēs,
Num uere paritura sum, quum sim uetula? An ergo deo quidquā est difficile? ad
tempus definitum ^k circiter tempus uiuētis reuertar ad te, & Sarah habebit filium.

[illegible] Abra- [illegible]

Negauit autem Sarah, & dixit, Non risi: timuit enim. Et ille dixit, Nihil, imò risi-
sti. Consurgentes ergo uiri isti illinc, respexerunt Sodoma uersus. Abraham ue-
ro ibat cum eis, ut eos deduceret. Dixit autem DOMINVS, Num celabo Abraha C
mum quæ ego gesturus sum? quum Abraham omnino futurus sit in gentem ma
gnam & robustam, benedicendæq; sint in eo omnes nationes terræ? Hoc quoq;
scio, quod mandaturus sit filijs suis, & domui suæ post se, ut custodiant uiam DO
MINI, faciantq; iustitiam & iudicium, in hoc, ut adducat DOMINVS super Abra-

[illegible]

hamum quæ loquutus est ad eum. Ait itaq; DOMINVS, Fama Sodomorum &
Gomorræorum multa est, & peccatum eorum supra modum graue, descendam
nunc, & uidebo, num ita habeat quemadmodum regionis illius fama ad me per-
uenit: si fecerunt, actum de illis est: sin minus, ut sciam. Diuerteruntq; inde uiri il
li, & abierunt Sodoma, Abraham uero stabat adhuc coram DOMINO. Et acce-
dens Abraham dixit, Num iustum cum impio perdes? Fortassis fuerint quinqua
ginta iusti intra urbem, num etiam perdes, & loco non parces propter quinqua-
ginta iustos, qui illic sunt? Absit à te ut rem hanc facias, & interficias iustū cum im
pio, fiatq; ut impio sic iusto: absit inquā à te, num is qui iudex est uniuersæ terræ,
^l æquitatem non seruabit? Et dixit DOMINVS, Si Sodomis intra mœnia quinqua D
ginta iustos inuenero, uniuerso huic loco illorum gratia parcam. Et respondens
Abraham, dixit, En obsecro, induxi animum, ut loquerer cum domino meo, qui

[illegible]

puluis sum & cinis. Quid? si quinquaginta iustis, quinq; defecerint? nū ob quinq;
totam illam ciuitatem uastabis? Et dixit, Si illic inuenero quadragintaquinq;, nō
uastabo. Rursumq; loquutus est cū eo, hisce uerbis, Quid si inueniantur illic qua
draginta? Respondit, Nihil faciam propter quadraginta. Et dixit, Ne quæso iram
moueat domino meo, si loquar, inuenientur fortasse illic triginta. Et dixit, Si in-
uenero ibi triginta, nihil faciam. Dixitq; iterum ille, En obsecro, obsequutus sum
animo meo ausus loqui ad dominum meum, fieri poterit, ut inueniātur fortassis
ibi uiginti. Et dixit, Ob uiginti nō uastabo. Et dixit, Ne quæso iram moueat dño
meo, si uel iam loquutus fuero, quid si inueniātur ibi decē? Et dixit, Non uastabo
ob decem. Postquā uero cessasset DOMINVS loqui ad Abrahā, abijt, & Abraham

A Apparet dñs Abrahæ, & tempus partus Saræ definit. Deinde iudiciū domini in Sodomitas Abrahæ manifestatur, & serijs precibus pro ipsis interpellat.

^a Alij in conuallibus.

^b Ebr. Secundum calorem diei.

^c Ebr. Si inueni gratiā in oculis tuis, ne quæso transeas à seruo tuo.

^D Ebræ. Innitimini. Paßiuus imperat.

^e Seum, mensuræ genus fuit, forte quadrantalis.

^f Ebr. Et tulit filiū bouis tenerū et bonum, &c. & festinauit ut faceret eum, &c.

^g Eb. Reuertendo reuertar.

^h Potest etiam legi, iuxta tempus uitæ.

^i Eb. Venerāt in dies, cessauit ut esset Saræ uia sicut mulieribus.

^k Seu circa tempus uitæ.

^l Eb. Non faciet iudicium?

reuersus est ad locum suum.

CAPVT XIX.

Hospitio excipit Lot angelos, puniuntur scelerati, educitur pius Lot cum suis, & quum unum periculum effugit, incidit in alterum.

A VEneruntque duo angeli Sodoma sub uesperam, & Lot sedebat in porta Sodomorum, uidensque Lot, assurgit, itque eis obuiam, inclinat pronus facie terram uersus demissa, & ait, En obsecro domini mei, diuertite quæso ad domũ serui uestri, pernoctate, lauate etiam pedes uestros, & mane consurgentes proficiscimini uiam uestram. At illi dixerunt, Non, sed in platea pernoctabimus. Ille uero efflagitabat uehementius, ut ad se diuerterent. Ingressi itaque sunt domũ eius, qui instruxit eis cœnam, & pinsuit placentas infermentatas, & comederunt. Prius autem quàm irent cubitum, ciues urbis, ciues scilicet Sodomorum, undique cinxerũt domum, à puero ad senem usque, quin uniuersa plebs ab extremis locis urbis. Vocauerunt autem Lot, & dixerunt ei, Vbi sunt uiri illi qui ad te hac nocte ingressi

Libido Sodomitarum.

B sunt? educ illos ad nos, ut cognoscamus eos. Egressus autẽ Lot ad eos foras, clausit post se ianuam, & dixit, Ne quęso fratres mei malum hoc committatis, en, sunt mihi duæ filiæ, quæ uiros nondum sunt expertæ, quas ad uos educam, agite cum illis quod collibitũ fuerit, modo uiris illis nihil faciatis, in hoc enim sub umbram tabulati mei introierunt. Et dixerunt, Concede huc. Et rursus dixerũt, Vnus ille ut incola uenit, & plane ius [nobis] dicet? te igitur plus quàm illos infestabimus. †Vehementi igitur impetu irruentes in uirum (nempe Lot) accesserunt ut fores effringerent. Exerentes autem uiri illi manus suas introduxerũt ad se Lot in domum, clauseruntque ianuam. Cæterum uiris illis qui erant iuxta fores domus à minimo ad maximum usque oculos ᵃpræstrinxerunt, ut hallucinarentur, †nec fatigati

2. Pet. 2. b

Sap. 19. c

ᵃEb. Percusserũt eos cæcitatibus, aut caecutientia.

C quidem inuenirent ostium. Et dixerunt uiri illi ad Lot, Habes adhuc quempiam hic, generum, filios tuos, & filias tuas, & quæcunque habes in ciuitate educ de loco isto. Nam nos perdemus locũ istum, eo quod ingens sit clamor illorum ᵇcoram DOMINO, misitque nos DOMINVS ut perdamus illum. Egressus est itaque Lot, & loquutus est ad generos suos, qui ducturi erãt filias suas, dixitque [ad eos,] Surgite, egredimini de loco isto, quoniã subuertet DOMINVS ciuitatem istam: fuit autem hic ᶜsermo ludicrus generis suis. Exoriente autem aurora, instabant angeli Loto, & dixerunt, Surge, accipe uxorem tuam, & duas filias tuas ᵈquæ supersunt, ne

ᵇEbr. coram facie domini.

ᶜEb. Fuit quasi ludẽs in oculis generorum suorum.

ᵈEbr. Quæ inuentæ sunt.

D forte perdaris in iniquitate ciuitatis. Quumque moram necteret, uiri illi apprehẽsa manu eius, manuque uxoris eius, sed & manu duarum filiarum eius, (uolebat enim parcere ei DOMINVS) eduxerunt eum, collocaruntque eum extra ciuitatem. Quũque eduxissent eum extra ciuitatem, dixit, Serua uitã tuam, neque respectes post te, neque consistas in tota ista planicie, effuge montem uersus, ne forte absumaris. Dixitque Lot ad eos, Ne quæso mi domine, en gratiam à te impetraui, magnificaque bonitate tua me prosequutus es, ut in uita me seruares, en ego non potero effugere uersus montem, ne forte me insequatur hoc malum, & peream. En oppidulum hoc uicinum, ut illuc confugiam, paruulũ enim est, [permitte] quęso ut ibidem seruer: (an non paruulum est?) ut uiuat anima mea. Et dixit ad eum, En in hac quoque re ᵉexaudiui te, ut nolim subuertere oppidulum illud de quo loquutus es, †festina, & illic seruare: neque enim facere possum quidquam, donec tu illuc uenias: & hãc ob

ᵉEbr. Suscepi faciem tuam.

Dominus parcit ac pœnã retinet propter unum pium. Sap. 10. a

E causam appellatum est nomen oppiduli illius Zoar. Porro sol ortus iam erat super terram, quum Lot ueniret Zoar. Pluuit igitur DOMINVS super Sodomam & Gomorram sulphure & igni à DOMINO de cœlis, & subuertit ciuitates illas, & totam illam planiciem, omnes quoque habitatores illarũ urbium, simulque germen terrę. Vxor uero Lot retrospectauit post illum, & facta est statua salis. Abraham uero summo mane consurgens, [properat] ad eum locum, ubi steterat coram DOMINO, & prospiciens uersus Sodomam & Gomorram, & uersus uniuersam terram istius planiciei, & en uapor illius terræ ascendebat, quemadmodũ uapor fornacis calcariæ. Cumque perderet deus ciuitates illius planiciei, recordatus est deus

Sodomorũ excidium. Isa. 13. d Ierem. 50. a Ezech. 16. f Amos 4. d Osee 11. c Luc. 17. f Iudæ 1. c

Vxor Lot fit statua salis. Luc. 17. g

Lot propter Abrahã liberatur.

Abrahæ,

Abrahæ, ut eximeret Lot ex [f]ipsa subuersione, qua subuertit ciuitates illas, in qui-
bus Lot habitabat. Ascendit uero Lot de Zoar, habitauitq; in monte, unà cum F
duabus filiabus suis, timuit enim habitare in Zoar, [g]habitauit ergo in speluca ipse
& duæ filiæ eius. Dixit autem primogenita ad natu [h]minorem, Pater noster se-
nuit, neq; uir superest in terra, qui [i]nos ducat more uniuersæ terræ, adesto, dabi-
mus uinum bibere patri nostro, dormiemusq; cum eo, ut seruemus semen è patre
nostro. Nocte itaq; illa dederunt uinum bibere patri suo, ingressaq; est primoge
nita, & dormiuit cum patre suo: ille uero non animaduertit, neq; dum filia accum
beret, neq; dum surgeret. Postera die dicebat maior natu ad minorē, En ego dor G
miui heri cum patre meo, dabimus ei uinū & hac nocte, & ueni tu, & dormi cum
eo, ut seruemus semen è patre nostro. Dederunt ergo uinum patri suo etiam illa
nocte, surgensq; minor natu dormiuit cum eo: at ipse non aduertit neq; quando
illa accubuit, neq; quando surrexit. Et conceperunt duæ filiæ Lot ex patre suo. Pe
perit autem primogenita filiū, & appellauit nomen eius Moab, is est pater Moa-
bitarum usq; in hunc diem. Sed & minor natu peperit filium, appellauitq; nomen
eius Ben Ami, is est author filiorū Amon usq; in præsentē diem.

[f] Ebr. De medio subuersionis.
[g] Eb. Sedit.
[h] Ebræi minorem & maiorem dicunt.
[i] Ebr. Qui ad nos ueniat.

CAP. XX.

Profectus Abraham illinc in terram australem, consedit inter Cades, & inter A
Sur, incolaq; fuit in Gerar. Dixitq; Abraham de uxore sua, quod soror eius
esset. Misit ergo rex Gerar Abimelech, & tulit Saram. Venit autem deus ad Abi-
melech per somniū noctu, & dixit ad eum, En tu morieris propter mulierē quam
tulisti, marito enim iuncta est. Abimelech uero non accesserat ad eam, & ait, Do-
mine, num gentem iustam quoq; interficies? an non ipse dixit, Soror mea est? sed
& ipsa dixit, Frater meus est: in integritate cordis mei, & innocētia manuum mea
rum hoc feci. Dixitq; ad eum deus per somnium, Et hoc noui, quod in integritate B
cordis tui hoc feceris, atq; ideo cohibui te quo minus peccares in me, nec permisi
ut eam attingeres. Nunc igitur restitue uiro uxorem, est enim propheta, is pro te
orabit, ut superstes uiuas. Quod si non restitueris, hoc scito, certissime te mori-
turum, nec te solum, sed & omnia quæ habes. Summo itaq; mane surrexit Abime
lech, & conuocauit omnes seruos suos, & loquutus est omnes hosce sermones co
ram auribus illorū, & timuerunt uehementer. Post hoc uocauit Abimelech Abra C
hamum, & dixit ei, Quid fecisti nobis? quid uero in te peccaui, quod adduxisti su-
per me, & regnum meum peccatum tam grande? Commisisti [a]aduersum me, quæ
committere minime conueniebat. Et dixit Abimelech ad Abraham, Quid specta
sti, ut rem istam designares? Respondit Abraham, Cogitaui, fortassis non uiget ti
mor dei in isto loco, fiet ergo, ut me propter uxorem meam interficiant. Atqui re-
uera soror mea est, nam filia est patris mei, tametsi filia matris meæ non sit, factaq;
est mihi uxor. Cumq; errare me faceret deus à domo patris mei, dixi ad eam, Hoc
in me beneficiū colloca, in omni loco ad quem sumus peruenturi, dic de me quod
[b]frater sim tuus. Tulit itaq; Abimelech oues & boues, seruos & ancillas, & dedit D
ea Abrahæ, reddiditq; illi Sarā uxorem suam. Dixitq; Abimelech, Ecce, terra mea
tibi [c]patet, habita ubi tibi uisum fuerit. Ad Saram autem dixit, En dedi fratri tuo
mille argenteos, idq; pro uelamento erit oculis tuis, & euidens argumentum co-
ram omnibus qui tecum sunt. Orauit itaq; Abraham ad deum, & sanauit deus
Abimelech & uxorem eius, atq; ancillas eius, & pepererunt. [d]Concluserat enim
DOMINUS omnem uuluam domus Abimelech propter Sarah uxorem Abraha-
mi.

Quum esset incola Abraham in terra Gerar, rapta est Sara in aulam regis, credebatur enim soror eius esse. Rex oraculo admonitus, reddit uiro uxorē non sine muneribus, precibusq; Abrahæ à mulcta liberatur.

[a] Ebr. Opera fecisti quæ fieri non oportebat. Sensus, Non æquum fecisti.
[b] Ebr. Frater meus est.
[c] Eb. Coram te est.
[d] Ebr. Concludendo concluserat.
[d] Concludere uuluā, est sterilem reddere.

CAPUT XXI.

Visitauit autem DOMINUS Saram, quemadmodum promiserat, præstititq; DO A
MINUS Saræ quemadmodum fuerat loquutus. Nam concepit & peperit Sa
rah ipsi Abrahæ filium in senectute sua, idq; ad tempus definitum quod prædixe-
rat ei deus. Et Abraham appellauit nomen filij sui qui sibi natus erat, & quem ei

Natus Isaac circunciditur & ablactatur. Eijcitur Hagar cum filio suo: initur fœdus inter Abimelech & Abrahamum.

genuerat Sarah, Isaac. Circuncidit quoque Abraham filium suum, quum esset na-
tus dies octo, †quemadmodum praeceperat illi deus. Porrò Abraham ipse natus Supra 17. b Matth. 1. a
erat centum annos, cum nasceretur ei Isaac filius suus. Sarah uero dixit, Deus [a]fe
cit mihi gaudium, ut omnis qui audierit, cogratuletur mihi. Dixitque, Quis diceret
Abrahae, Sara lactat filios, & quod genuerim filiũ in senectute sua? Creuit itaque
puer, & ablactatus est, instruxitque Abraham conuiuium magnũ eodem die quo
ablactabatur Isaac. Vidit autem Sarah filium Hagar Aegyptiae, quem genuerat
Abrahae, lasciuientem. Et dixit ad Abrahamum, †Eijce ancillam hanc, simulque fi Gal. 4. d
lium eius, filius enim istius ancillae nõ erit haeres cum filio meo, nempe cum Isaac.
B Doluit [b]autem hic sermo Abrahamo uehementer, idque filij sui causa. Dixitque deus
ad Abrahã, Ne doleat tibi de puero & de ancilla tua, obtempera uoci Sarae in o-
mnibus quae dixerit tibi, †in Isaac enim uocabitur tibi semen. Quin & filium an- Veri filij Abrahae ex Isaac
cillae faciam in gentem, siquidem semen tuum est. Surrexit itaque Abraham dilu- Rom. 9. b Heb. 11. d
culo, & tulit panem ac urceum aquae, deditque Hagar, imponens humero eius, pue
rum quoque ei dedit, & amandauit eam, quae abiens errauit in deserto Beer Seba. Agar est simul le eijcitur.
Cumque iam consumptae essent aquae urcei, proiecit puerũ sub uirgultũ quoddã.
Ipsa uero abiens, [c]consedit è regione procul, quantũ est teli iactus: dixit eñ, Non
possum uidere mortem pueri: sedensque è regione, sustulit uocem suam & fleuit.
C Audiuit autem deus eiulatum pueri, uocauitque angelus dei Hagar de coelo, & di-
xit ad eam, Quid est tibi Hagar? Ne metuas, quoniam exaudiuit deus eiulatũ pue
ri, eodem loci ubi est. Surge, tolle puerũ, & manu tua eum apprehende, quoniam
faciam eum in gentem magnam. Et aperuit deus oculos eius, ut uideret fontem
aquarum, abijt ergo & impleuit urceum aqua, deditque potũ puero. Adfuit autem
deus puero, & creuit, habitauitque in solitudine, fuitque iaculandi peritus. Habitauit
autem in deserto Pharan, & accepit illi mater sua uxorem ex Aegypto. Eodem
tempore conuenerunt Abrahamum Abimelech [rex] & Phichol summus impera
tor eius, hisce uerbis, Deus adest tibi in cunctis quae tu facis: iura igitur mihi hoc,
[d]ne dolo malo mecum, cum prole ac posteris meis agas, iuxta beneficentiam qua
tecum egi, tu quoque mecum agas, & cum terra in qua tu incola fuisti. Dixitque A-
braham, Ego iurabo. Arguit autem Abraham regem Abimelech de causa putei
D aquae, quem ui eripuerãt serui Abimelech. Et dixit Abimelech, Nescio quis istam
rem fecerit, neque tu mihi indicasti, neque ego unquã de hac re audiui quidquam ni
si hodie. Accepit uero Abraham oues & boues, deditque Abimelech, sanxerũtque
ambo isti foedus. Et Abraham statuit septem agnas ouium seorsum. Dixit au-
tem Abimelech ad Abrahamum, Quid sibi uolunt septem istae agnae quas seor-
sum statuisti? Respõdit, Septem istas agnas accipies de manu mea, ut sint mihi te-
stes, quod istum puteum foderim. Idcirco loco illi nomen inditum est Beer Seba,
quod uterque illic iurasset. Sãcito itaque foedere in Beer Seba, surrexit Abimelech &
summus imperator eius Phichol, & reuertũtur in terram Palestinorum. Conseuit
autem [Abraham] arboretum in Beer Seba, inuocauitque ibidem nomen dei aeter-
ni. Incola itaque fuit Abraham in Palestina diebus multis.

CAP. XXII.

A POst haec gesta tentauit deus Abrahamum, dicebatque ad eum, †Abraham. Et re Iudith 8. c Eccli 44. d Heb. 11. d
spondit, En praesto sum. Et ait, Tolle nunc filium tuum, unicum illum tuum,
quem unice amas, Isaac inquam, & uade in terram Moria, & sacrifica eum ibidem
holocaustum super unum montium, quem tibi indicaro. Surgens itaque Abra- Obedientia ad uerbum dei.
ham diluculo, instrato asino, accepit secum duos pueros, & Isaac filium suum, de-
inde diffindit ligna ad holocaustum, surgit, & abit ad locum de quo dixerat illi
deus. Tertio die sublatis oculis suis Abrahã, uidit locum illum à longe. Dixitque
Abraham ad pueros suos, Vos manete hic cum asino, ego uero & puer ibimus il
B luc adoraturi, deinde reuertemur ad uos. Accepit itaque Abraham ligna holocau-
sti, &

[a] Potest & sic legi, Risum me exposuit dominus, omnis qui audierit ridebit me.

Lasciuire, est improbius & petulantius ludere.

[b] Eb. Malum fuit hoc uerbum in oculis Abrahae.

[c] Eb. Sedit sibi.

[d] Ebr. Si mentitus fueris mihi.

Tentatur Abrahae fides, quum Isaac unigenitum & dilectissimum filium singulare iubetur, ac ex tam graui periculo liberatur. In fine sunt quaedam de Nahor & Milca.

[Typus Christi [illegible]] sti, & imposuit ea Isaac filio suo, ipse uero manu sua ignem gestabat & cultrũ, pro
fectiq́ sunt duo illi simul. Dixit ergo Isaac ad patrem suum, Pater mi. Qui respon
dit, Præsto sum fili mi. Et dixit, En ignis & ligna, ubi uero pecus est pro holocau
sto? Respondit Abrahã, Deus prouidebit sibi pecus in holocaustum mi fili. Per=
rexerunt autem ambo illi unà. Quumq́ uenissent ad locum de quo deus illi di=
[illegible] xerat, extruit ibi Abraham aram, rogum struit, Isaac filium suum colligat, impo=
nitq́ illum rogo qui erat in ara: extenta deinde manu Abraham, apprehendit cul
trum ut mactet filium suum. Angelus autem DOMINI clamauit ad eum è cœlo C
hisce uerbis, Abraham, Abraham. Qui respondit, En adsum. Angelus autem ait,
Ne extendas manum tuam in puerũ, neq́ facias illi quidquam, iam enim cogno=
ui quod timeas deum, quum & filio tuo unico illo tuo propter me nihil peperce=
[illegible] ris. Sublatis itaq́ oculis suis Abraham, respexit, & en aries retro implicitus erat
uepreto cornibus suis. Et abijt Abraham, tulitq́ arietem illum, & immolauit eum
holocaustum pro filio suo. Nominauit autem Abraham nomen illius loci, DO
MINVS uidebit: quemadmodum etiamnum hodie dicitur, In monte DOMINVS
uidebitur. Angelus autem DOMINI uocauit Abrahamum secundo de cœlo, di=
Psal 104.a xitq́, Per memetipsum iuraui (dicit DOMINVS) quandoquidem rem hanc fe= D
Eccli 44.d 1 Mach 2.f cisti, nec pepercisti filio tuo, unico illo tuo, certissime [a]benedicam tibi, & multi=
Luc 1.g Heb 6.c plicabo uehementer semen tuum quemadmodum stellas cœli, & arenam quæ est
in littore maris, possidebit semen tuum portam hostium tuorum. Benedictas de
Christus. niq́ ducent se in †semine tuo omnes gentes orbis, eo quod uocẽ meam audiuisti.
[illegible] Reuersus est itaq́ Abrahã ad pueros suos, & surgentes uenerunt pariter in Beer
Seba, habitabatq́ Abrahã in Beer Seba. Factũ est aũt post hæc negotia, ut Abra=
Nachor. hæ nunciaretur tale nuncium, En & ipsa Milcha peperit filios fratri tuo Nahor,
nempe ipsum Vtz primogenitum suum, Butz fratrem eius, Kemuel patrem Sy=
Bethuel. Rebecca. rorũ, Chesed, Hazo, Pildas, Idlaf atq́ Bethuel. Porrò Bethuel genuit Rebeccam.
Octo istos genuit Milcha Nahor fratri Abraham. Sed & concubina eius nomi=
ne Reuma genuit Tebah, Gaham, Tahas & Maacha.

CAP. XXIII.

Vixit autem Sarah centum uigintiseptem annis, tot fuerũt anni totius uitæ Sa= A
ræ. Et mortua est Sarah in Kiriath [a]Arba: hæc eadẽ est Hebron, in terra Cha
naan: uenitq́ Abraham ut lugeret Saram, defleretq́ eam. Surgẽs itaq́ Abraham
à funere suo, loquutus est ad [b]Hethæos in hanc sententiam, Peregrinus & inco=
la sum apud uos, date mihi possessionem sepulchralem apud uos, ut sepeliam fu=
nus meum corã [c]me. Responderunt autem [d]Hethæi Abrahę, & dixerunt ad eum,
Audito nos domine, princeps [e]diuinus es tu inter nos, in selectissimis monumen
tis sepeli funus tuum, nemo ex nobis prohibebit [tibi] sepulchrum suum, quo mi
nus sepelias funus tuum. Surgens autem Abraham, incuruauit se coram populo B
istius regionis, nempe coram Hethęis. Porrò loquutus est cum eis hisce uerbis, Si
uobis [f]cordi est, ut sepeliam funus meum coram me, audite me, & conuenite mihi
Ephronem filium Zohar, ut det mihi speluncam duplicem quam habet, quæ scili
cet est in extremitate agri sui, & eam det mihi pro iusto [g]pretio, ut sit possessio se=
pulchralis. Ephron uero habitabat inter Hethæos. Ephron ergo Hethæus Abra
hamo respondit, audientibus [h]hoc Hethæis, uniuersis scilicet qui ingrediebantur
portam oppidi sui, & dixit, Nequaquã mi domine, audi me potius, do tibi agrũ, C
do quoq́ tibi speluncã, & eam do tibi [i]corã populo meo, ut sepelias funus tuum.
Incuruauit se Abraham corã populo regionis, & loquutus est ad Ephronem au=
diente hoc populo istius regionis, in hanc sententiam, Tantum si tu mihi auscul=
tares, ego do pretiũ agri, hoc accipe à me, & tum sepeliam funus meum illò. Rur=
sum respondit Ephron Abrahamo & dixit, Mihi ausculta mi domine, terra hæc
quadringentorum siclorum argenti est: quid hoc autem est inter me & te? funus

[a] Benedicere est locu pletare, fortunare, ditare, felicẽ reddere: sed ob mysterium nolui quidquã mutare.

De morte & sepultura Saræ.

[a] Kiriath Arbe ciuitas quatuor: quidam Arba nomen gigãtis faciunt.

[b] Eb filios Heth.

[c] Eb De facie mea.

[d] Eb. Filij Heth.

[e] Eb. Princeps dei.

[f] Ebr. In animabus uestris.

[g] Eb. Pleno argento.

[h] Ebr. In auribus filiorum Heth.

[i] Eb. In oculis filiorũ populi mei.

D ergo tuum sepeli. Obtemperat igitur Abraham Ephroni, expenso argento quod
indicarat Ephron, idq; audientibus Hethæis, quadringentis nempe siclis argenti,
publicæ [k]& probatæ monetæ. Ager itaq; Ephronis, in quo duplex spelūca erat,
è regione Mamre, ager inquam & spelunca quæ est in eo, sed & omnia ligna in a-
gro & uniuersis finibus circunquaq;, Abrahæ in possessionem [l]accedit, [m]præsen-
tibus Hethæis, uniuersis scilicet qui portam oppidi illius ingrediuntur. Post hæc
sepeliuit Abraham Saram uxorem suam in speluncam agri duplicem, è regione
Mamre, hæc est Hebron in terra Chanaan. [n]Accessit itaq; ager & spelunca quę in
eo erat, ipsi Abrahæ in possessionē sepulchralē ab Hethæis. CAP. XXIIII.

[k] Ebr. Ad mercatorē transeuntis.
[l] Accedit uerbum forense, quo utitur Columella 1. lib. 7. cap. Ebræus habet surrexit.
[m] Eb. In oculis filiorū Heth.
[n] Ebr. Surrexit.

Sara sepelitur.

Mambre quę & Hebron.

Describitur hoc capite qualiter Isaac prouidentia patris & cura serui exor electa sit et adducta.

A Brahā senex iam erat & [a]prouectæ ætatis, & DOMINVS [b]fortunauerat Abra
hamum in cunctis. Dixit ergo Abraham ad seruum suum, seniorem domus
suæ, qui præerat omnibus quæ habebat, Pone quæso manū tuam subtus fœmur
meum, iuramentoq; te per deum cœli & terræ adigam, ne accipias uxorem filio
meo de filiabus Chanaan, inter quos ego habito, sed petas terram meam natalemq;
meum solū, & isthinc uxorem filio meo Isaac adducas. Dixit uero seruus ad eum,
Fortassis mulier illa me sequi nolit, ut ueniat in hanc regionem, reducámne filium
tuum in terrā de qua tu egressus es? Cui respondit Abrahā, Caue filiū meum illuc
reducas. DOMINVS deus cœli, qui tulit me de domo patris mei, & de patrio meo
solo, & qui loquutus est ad me, quiq; iurauit mihi, dicens, Semini tuo dabo istam
terram, is mittet angelum suum ante te, ut adducas inde uxorem filio meo. Quod
si mulier te sequi nolit, liber eris ab hoc meo iuramēto, modo ne filiū meum isthuc
reducas. Admouit igitur seruus manum suam subtus fœmur Abrahami domini
B sui, & ei hac de re iurauit. Et accipiens seruus decem camelos de camelis domini
sui, abijt: (erat enim omne bonum domini sui in potestate sua,) & surgēs abijt in
[c]Aram naharaim ad urbem Nahor. Porrò camelos fecit accubare extra urbem iu
xta puteum aquæ sub tempus uespertinum, eo scilicet tempore quo solent egredi
haurientes [puellæ.] Dixitq;, DOMINE deus heri mei Abraham, fac [d]obsecro, au-
spicatum sit quod cœpi hodie, bonitate tua prosequere herum meum Abraham.
En ego asto ad fontem aquæ, egrediunturq; [e]puellæ huius ciuitatis ut hauriant a-
quam: puella itaq; ad quam dixero, Inclina quæso cadum tuum ut bibam, illaq; di
xerit, Bibe, quin & camelis tuis potum dabo: eam ipsam certissime explorasti ser-
uo tuo Isaac, atq; in hac ipsa sciam, quod beneficio prosequutus sis herum meum.
Priusquam uero finem loquendi faceret, en Rebecca egrediebatur: hæc nata erat
Bethueli filio Milcha uxoris Nahor fratris Abrahæ, ferebatq; cadum suum super
humero suo. Erat autem puella hæc specie peruenusta, deinde & uirgo, quippe
quam uir nullus cognouerat. Hæc descendit ad fontem, impleuitq; cadum suum,
& ascendit. Seruus autem accurrens dixit, Potum præbe mihi quæso, nempe pau
C culum aquæ ex cado tuo. Quæ ait, Bibe mi domine: moxq; deposito cado suo su-
per manum suam, dedit illi potum. Cumq; dedisset illi potū, dixit, Quin & came-
lis tuis hauriam, donec abūde satis biberint. Porrò festinanter effudit cadū suum
in canalem potoriū, & cucurrit iterum ad puteum ut hauriret, hausitq; omnibus
camelis illius. Vir autem admiratione puellæ attonitus, tacite secū expendit, for
tunarit DOMINVS iter suum necne. Quumq; cameli satis abunde iam poti erant,
protulit uir inaurem auream dimidij sicli, & duas armillas super manus eius, qua-
rum pondus erat decem [siclorum] auri. Dixitq;, Filia cuius es? indica quæso mi-
hi, éstne locus nobis in domo patris tui ad pernoctādum? Respondit ei, Filia sum
Bethuelis filij Milcha, quem peperit ipsi Nahor. Dixitq; ad eum, Et stramentum
& pabulum abunde est nobis, quin & locus ad pernoctandum. Inclinans uir ille
uerticem [f]adorauit DOMINVM, dixitq;, Laudandus DOMINVS deus domini mei
Abrahæ, qui non intermisit, quin bonitatē suam & fidem erga herū meum osten-
deret:

[a] Eb. Venitq; in dies.
[b] Eb. Benedixerat.

Mos Israëlis patribus sanctis. Infra 47. c

Fides Abrahę in dei promissiones. Supra 12. b

[c] Aram naharaim, quidam Mesopotamiam, aut Syriam interamnē intelligunt.
[d] Eb. Hakre, Fac occurrere, id est bene fortunato, faue, annue uotis, da bonum euentum.
[e] Ebr. Filiæ hominum aut uirorum.

Rebeccæ modestia.

[f] Adorare pro gratias agere.

deret: me enim, quũ in uia essem, ad domum fratrum domini mei deduxit DOMINVS. Puella interim currens nunciauit hæc in domo matris suæ. Rebeccæ autem D frater erat nomine Laban, qui cucurrit ad uirũ foras ad fontem: (uiderat enim inaurem & armillas in manibus sororis suæ, audieratq; uerba Rebeccæ sororis suæ dicentis, Sic loquutus est ad me uir ille:) & uenit ad uirum stantem apud fontem iuxta camelos, & dixit, Veni benedicte DOMINI, cur foris stas? ego præparaui initus locũ pro camelis tuis. Intrauit itaq; uir ille domũ, & camelis clitellas [a]detraxit, dabatq; [Laban] stramẽtum ac pabulũ pro camelis, & aquã ut lauaret pedes suos, pedesq; uirorum qui cum illo uenerant. Deinde apposuit ei cibum. Dixit autem [seruus,] Non comedã donec negotia mea confecero. Qui dixit, Loquere. Dixit ergo, Seruus sum Abrahę, [b]locupletauit autem DOMINVS herum meum insigniter, ut potens sit, deditq; illi greges & armenta, argentum & aurum, seruos & ancillas, camelos & asinos. Porrò Sarah uxor heri mei peperit filium hero meo, idq; quum iam uetula esset, cui dedit omnia quæ habet. Adegitq; me herus meus iuramento, & dixit, Non accipias filio meo uxorem de filiabus Chanaan, in cuius regione ego habito, sed uade ad domũ patris mei, & ad cognationem meam, illinc adferas filio meo uxorem. Dixi autem ad herum meum, Fortassis nolit me sequi B uxor. Ad quod respondit mihi, DOMINVS in cuius conspectu [hactenus] uersatus sum, mittet angelũ suum tecum, & prosperabit iter tuum, ut adferas filio meo coniugem de cognatione mea, & de domo patris mei. Tunc absolutus eris à iuramento quo te adegi, si ieris ad cognationem meam, & ipsi tibi non dederint, iuramento quo te adegi liberaberis. Ego itaq; ueni hodie ad fontem, & dixi, DOMINE deus heri mei Abrahæ, si tu iter meum, quo proficiscor, prosperum fecisti, en ego sto ad fontem aquæ, sic ergo fiat, puella quæ exierit aquam haustura, ad quam dixero, Potum præbe mihi, nempe pauculum aquæ ex cado tuo: illaq; responderit mihi, Et tu bibe, & camelis tuis hauriam: hæc eadem sit coniunx quam certissime destinauit DOMINVS filio heri mei. Priusquam uero finiuissem sic uoluere in [i]corde meo, en Rebecca egressa est, ferens cadum suum in humero suo, descẽditq; in fontem & hausit aquam, dixiq; ad eam, Potũ prębe mihi, obsecro. Illa uero confestim, cado suo à se posito, dixit, Bibe, quin et camelis tuis potũ dabo. Bibi ego, camelis quoq; ipsa potum dedit. Interrogãs autem eam dixi, Filia, cuius es tu? Respondit, Filia sum Bethuelis filij Nahor, quem illi peperit Milcha. Tum admoui F faciei eius inaurẽ, & manibus eius armillas, inclinatoq; uertice [k]gratias egi DOMINO, & laudaui DOMINVM deum heri mei Abrahæ, qui me recto itinere deduxit, ut caperem filiam fratris heri mei filio eius. Iam uero si uultis herum meum beneficijs & summa fide prosequi, significate: si uero non uultis, iterum significate mihi, ut uertam [l]me aliorsum. Respondit Laban atq; Bethuel, & dixerunt, Hoc negotium à DOMINO egressum est, non possumus quidquã [m]contra te loqui. Ecce Rebecca coram te adest, accipe, & abi, sitq; uxor filio heri tui, quemadmodum DOMINVS loquutus est. Factum est autem, ut audiret seruus Abrahæ uerba illorum, inclinauit pronus ad terram, & gratias egit DOMINO. Protulit autem seruus uasa argentea & aurea, atq; uestimenta, & dedit [ea] Rebeccę, fratri autem eius ac matri dedit [n]dulces fructus. Comederunt ergo & biberũt, ipse & uiri qui cum ipso erant, & pernoctarũt. Mane cum surrexissent, dixit ille, Amandate me ad herum meum. Respondit frater puellæ & mater eius, Maneat puella nobiscum [o]aliquot diebus, postea eat. Dixit illis seruus, Nolite me remorari, quandoquidem DOMINVS iter meum fortunauit, dimittite ergo ut abeam ad herum meum. Illi autem di- G xerunt, Vocabimus puellam, & interrogabimus ex ore eius. Vocarunt ergo Rebeccam, & dixerunt ad eam, Vis ire cum uiro illo? Et respondit, Ibo. Amandarunt itaq; Rebeccam sororem suam atq; nutricem eius, seruum quoq; Abrahæ &

[a] Eb. Aperuit.
[b] Eb. Benedixit.
[i] Eb. Loqui in corde.
[k] Ebr. Adoraui & benedixi.
[l] Eb. Siue ad dexterã siue ad sinistram.
[m] Ebr. Non possumus loqui aduersum te malum siue bonum.
[n] Quidam munera dicunt.
[o] Eb. Dies autem decem.
Repetit puellæ consilium.

a Benedicere est uale dicere, simulq; fau sta omnia imprecari.

comites eius. a Benedixerũt autem Rebeccæ, dixeruntq; ad eam, Soror nostra es, sis in mille millia, semenq; tuum possideat portas hostiũ suorum. Surrexit itaq; Rebecca & puellæ eius, & conscensis camelis sequutæ sunt uirum. Tulit itaq; seruus ille Rebeccam, & abijt. Isaac autem ueniebat ea uia qua itur ad puteũ uiuentis & uidentis me, (hoc enim erat nomen putei,) habitabat enim in terra australi. Egressus autem erat Isaac sub uesperam in campum ad meditandum: qui cum attolleret oculos suos, uidit aduentantes camelos. Rebecca quoq; sustulit oculos suos, & uiso Isaac, decidit de camelo. Dixit ergo ad seruũ, Quis est uir ille qui deambulat in cãpo nobis obuiã? Respondit seruus, Is est herus meus. Arrepto itaq; peplo, operuit se. Seruus narrauit Isaac omnia ea quę gesserat. Introduxit ergo eã Isaac in tentorium Saræ matris suæ, & duxit Rebeccam ut esset ei uxor, & amauit eam, consolationemq; accepit Isaac post matrem suam.

CAP. XXV.

Abraham ducit aliam uxorẽ, plures procreat liberos: describuntur interim mors Abrahæ, generationes Ismaelis & Isaac, partus Rebeccæ. Vendit Esau primogenita.

Filij Ceturæ. 1. Par. 1. c

A ABraham uero duxit rursus uxorem, cui nomen Ketura, quæ peperit ei Zimran, Iaksan, Medan, Midian, Iisbak & Sua. Iaksan uero genuit Seba & Dedan. Filij Dedan fuerũt Assurim, Letusim & Leumim. Porrò filij Midian Epha, Epher, Henoch, Abida & Heldaah: omnes hi fuerũt filij Keturæ. Deditq; Abraham quidquid habebat ipsi Isaac. Filijs uero pallacarum quas habuit Abraham, dedit Abraham munera, & amãdauit eos ab Isaac filio suo dum adhuc uiueret, ad Orientem ad terram Kedem. Et isti sunt dies annorum uitæ Abraham, quibus uixit, centũ & septuagintaquinq; anni. Defecit autem Abraham, & mortuus est in senectute bona, senex & [uitæ] satur, collectusq; est ad populos suos. Isaac uero & Ismaël filij eius sepelierunt eum in spelunca duplici, in agro Ephronis filij
B Zohar Hethæi, qui erat è regione Mamre, quem agrum emerat Abraham ab Hethæis: illic sepultus est Abrahã & Sarah uxor eius. Post mortem Abrahæ deus benedixit Isaac filio eius, habitauitq; Isaac ad puteum uiuentis & uidentis me.

Genealogia Ismaelis. 1. Par. 1. b

Hæ sunt generationes Ismaëlis filij Abraham, quem pepererat Hagar Aegyptia, ancilla Saræ ipsi Abrahæ. Et hæc sunt nomina filiorum Ismaëlis in nominibus suis secundũ generationes suas. Primogenitus Ismaëlis Nebaioth, deinde Kedar, Adbeel, Mibsam, Misma, Duma, Massa, Hedar, Thema, Ietur, Naphis, & Kedma. Hi sunt filij Ismaëlis, & hæc eorum nomina, per uillas suas & castella, duodecim principes populorũ suorum. Hi uero sunt anni uitæ Ismaël, centum anni & trigintaseptem: defecitq; & mortuus est, collectusq; ad populos suos. Habitauerunt autem ab Heuilah usq; ad Sur, quæ est è regione Aegypti, itinere Assur uer-
C sus, coram facie omniũ fratrum suorũ cecidit. Hæ uero sunt generationes Isaac filij Abrahæ. Abraham genuit Isaac. Natus autem erat Isaac quadraginta annos, quum duceret sibi uxorem Rebeccam filiam Bethuelis Syri de Padan Aram, sororem Laban Syri. Et orauit Isaac DOMINVM pro uxore sua, sterilis enim erat. Et exoratus est ab eo DOMINVS, concepitq; Rebecca uxor eius. Et collidebant se se filij in utero eius, dixitq; Rebecca, Si sic, cur ego hoc? Abijt igitur inquisitura DOMINVM. DOMINVS uero dixit ad eam, Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex uisceribus tuis diuidentur: alter autem altero erit robustior, & maior seruiet minori. Impletis uero diebus eius ut pareret, en gemini in utero eius.

Mesopotamiam uocant.

Hec Paulus ex ponit ad Romanos 9. c. Esau Osee 12. a. Iacob Mat. 1. a

D †Egressusq; prior rufus ueluti gausapina uillosa totus hispidus: uocauerunt ergo nomen eius Esau. Deinde prodijt & frater eius, manusq; eius prẹhendit calcem Esau, uocatumq; est nomen eius Iacob. Porrò Isaac natus erat sexaginta annos cum illi nascerentur. Creuerunt itaq; paruuli, & fuit Esau uir gnarus uenandi, & amans campi: Iacob uero uir fuit integer, habitãs in tentorijs. Isaac dilexit Esau, a quod ferina gustui eius [grata esset:] Rebecca uero Iacob diligebat. Coxit autẽ Iacob b pultem quandam, & ueniebat Esau ex agro, eratq; lassus. Et dixit Esau ad Iacob, Ingere mihi de rufo, de rufo inquam isto, lassus enim sum: & hinc uocatum est

a Eb. Eo quod uenatio in ore eius.
b Ebr. Coctionem.

est nomen eius Edom. Dixitq; Iacob, Vende mihi hodie ius tuum primogenito-
rum. Et dixit Esau, En uado ut moriar, quid ergo mihi ius hoc primogenitorum?
Primogenita uendit Esau. Hebr. 12. Respondit Iacob, Iura mihi hodie: & iurauit ei, uendiditq; ipsi Iacob ius suũ, quod
ei ut primogenito debebatur. Iacob ergo dedit Esau panem, & quod ex lentibus
coxerat: ille uero comedit & bibit, surgensq; abijt, uilipenditq; Esau ius primoge
nitorum.

CAPVT XXVI.

Puteos fodit in medio hostium. ORta autem fame in terra ultra famem priorem quę fuerat in diebus Abrahã, A
commigrauit Isaac ad Abimelech regem Palestinorũ in Gerar. Apparuit au
tem ei DOMINVS, & ait, Ne descendas in Aegyptum, sed habita in terra quam in
Promissio dei ad Isaac de Chanaan. Supra 12. b. 13. d. 15. d. dicaro tibi. Incola sis in hac regione, & ego ero tecum, benedicamq; tibi: nam tibi
& semini tuo dabo omnes terras istas, & confirmabo iuramentũ quod iuraui A-
braham patri tuo, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & dabo semini
Supra 12. a. 18. c. 22. d. *Christo. tuo omnes terras istas, [a]benedicenturq; in semine *tuo omnes gentes terræ, eo
quod obtemperauit Abraham uoci meæ, & [b]obseruauerit obseruationẽ meam, B
pręcepta mea, statuta mea, & leges meas. Habitauit itaq; Isaac in Gerar. Cumq; ui
Hoc etiam nunc mos est locorum. ri loci illius interrogarent de uxore sua, respondit, Soror mea est: ueritus dicere,
Vxor mea est: [cogitans,] fortè habitatores illius loci occident me propter Rebec
cam, quæ uenusta erat aspectu. Cumq; morã traheret eodem loci diebus aliquot,
contigit ut Palestinorũ rex Abimelech per fenestram prospiciens, uideret Isaac lu
dentem cum Rebecca uxore sua. Abimelech ergo accersito Isaac, dixit, Nimirum C
uxor tua est, cur ergo dixisti quod soror tua sit? Respondit Isaac, Hoc nempe con
silio, ne fortè morerer illius gratia. Abimelech ait, Cur hoc fecisti nobis? In procli
ui [fuit,] ut aliquis è populo dormisset cũ uxore tua, & adduxisses super nos cul-
pam. Mandauit itaq; Abimelech omni populo, dicẽs, Qui uirum illũ & uxorem
eius tetigerit, confestim occidatur. Seminans autem Isaac in terra illa, adquisiuit
eodem anno centũ modios, [c]locupletauitq; eum DOMINVS. Auctus itaq; uir ille
promouit subinde, donec supra modum eueheretur. Habuit enim possessionem
gregum & armentorũ, & famulitium multum. Inuidebant ergo ei Palestini, & o- D
mnes puteos quos foderant serui patris sui in diebus Abraham, obruerunt Pale-
stini, opplentes eos humo. Dixit itaq; Abimelech ad Isaac, Secede à nobis, nam
potentior es nobis plus satis. Soluens ergo isthinc Isaac, castrametatus est in ual
le Gerar, illicq; habitauit. Refodit autem Isaac puteos aquæ, quos foderant in die
bus Abraham patris sui, quosq; obstruxerant Palestini post mortem Abrahæ, &
uocauit eos nominibus, iuxta ea nomina quæ pater eis indiderat. Foderunt itaq;
serui Isaac in ualle, & inuenerunt ibi puteum aquarũ uiuarum. Rixati autem sunt
pastores Gerar cum pastoribus Isaac, dicentes, Nostra est aqua: uocatumq; est no
men putei illius [d]Esek, quod pro eo contenderant. Et foderunt alium puteum, & E
pro illo quoq; rixabantur, & uocauit nomen eius [e]Sitna. Soluẽs illinc, fodit alium
puteum, de quo non contenderũt, uocauitq; nomen eius [f]Rehoboth: quia dixit,
Quoniam nunc dilatauit nos DOMINVS, ut crescamus in terra. Ascenditq; inde
in Beer Seba, & apparuit ei DOMINVS eadẽ nocte, & dixit, Ego sum deus Abra-
ham patris tui, ne metuas, quoniam ego tecum sum, & benedicam tibi, atq; multi
plicabo semen tuum propter Abraham seruum meũ. Extruens autem illic aram, F
inuocauit nomen DOMINI, extenditq; tentorium suum, & foderũt serui Isaac ibi
Iusiurandum Abimelech. puteum. Venit autem ad eum Abimelech de Gerar, cœtusq; amicorũ eius, & Phi
chol summus imperator. Et dixit ad eos Isaac, Quare uenistis ad me, cũ tamẽ odio
me habeatis, & eieceritis me à uobis? Qui responderunt, Omnino uidimus DO-
MINVM tibi adesse, ô tu [g]fortunate DOMINI, et diximus, Sit iuramentũ inter nos,
inter nos inquam & inter te, feriemusq; fœdus tecum, ut non adficias nos malo,
quemadmodũ & nos te non attigimus, nec fecimus tibi quidquam nisi bonum, G

A Isaac fame cõpulsus incola fit in Gerar, confirmatur fœdus ictum cum Abraham, rapitur uxor in aulam, & quo magis locupletatur à domino, hoc magis est inuisus Palæstinis.

[a] Felices se ducent.

[b] Eb. Custodierit custoditionem meam.

[c] Eb. Benedixit.

[d] Esek contentio seu iurgium, uiolentia.

[e] Sitna odium seu inimicitiæ.

[f] Rehoboth latitudines.

[g] Benedicte.

& dimittemus te in pace. Instruxit itaq; eis conuiuium, & comederunt atq; biberunt. Mane autem surgentes iurauit alter alteri, dimisitq; eos Isaac, illi uero recesserunt ab eo in pace. Hoc ipso die uenerunt serui Isaac, & nunciarunt ei de [b]puteo quem foderant, dixeruntq; ei, Inuenimus aquam. Et uocauit illum [c]Sibea: ob hanc causam nomen ciuitatis illius est Beer Seba, usq; in hodiernum diem. Cumq; Esau natus iam esset quadraginta annos, duxit uxorem nomine Iehudith, filiā Beeri Hethæi, & Basmath filiam Elon Hethæi. Quæ res excruciabat animum non solum Isaac, sed & Rebeccæ.

[b]Ebr. De negotio putei.
[c]Sibea septem significat, aut iuramentum.
Beer Seba urbs.
Digamia Esau.
Infra 27. B

CAPUT XXVII.

Iacob matris consilio benedictionem præripit fratri, indignabundus Esau de interficiendo fratre consultat. Hoc cū mater rescisset, Iacob à se amandat.

A Cumq; iam senio confectus esset Isaac, ita ut oculi eius caliginosi cæcutirent, uocauit Esau filium suum natu maiorem, & dixit ad eum, Fili mi. Is respondit illi, Adsum pater. Et dixit, En ego iam senui, & nescio diem mortis meæ, cape ergo instrumenta tua, pharetram tuam & arcum tuum, & egredere in agrū, ut ueneris mihi uenationem, paresq; mihi cibos delicatos quos appeto, hos adfer mihi ut comedam, & tibi ex [a]animo fausta ac felicia imprecer antequam moriar. Rebecca uero audiuit Isaac loquentem cum filio suo Esau. Abijt ergo Esau in agrum, ut uenaretur uenationem, & eam adferret. Dixitq; Rebecca ad Iacob filium suum, En audiui patrem tuum loquentem cum fratre tuo Esau, dicentemq;, Adfer mihi ferinam, & para mihi cibos delicatos, ut comedam, & fausta ac felicia tibi imprecabor coram
B DOMINO ante mortem meam. Audi ergo uocem meam mi fili, in his quæ tibi mandauero. Vade quæso ad gregem, & adfer mihi isthinc duos hœdos caprarum bonos, ut coquā eos cibos patri tuo gratos, quos tu inferes ad patrem tuum ut edat, impreceturq; tibi fausta & felicia antequam moriatur. Dixit autem Iacob ad Rebeccam matrem suam, En Esau frater meus uir hispidus est, ego uero læuis & glaber, quid si pater meus me attrectet, & uidear ei insidias struere, accersamq; mihi execrationem & non faustam imprecationem? Rursus mater ad eum, Mihi (inquit) eueniat hæc execratio tua mi fili, modo uoci meæ auscultes, & uadas atq; adferas mihi. Abiens itaq; tulit, & attulit matri suæ, & parauit mater eius cibos delicatos gratos patri suo. Accepit autem Rebecca uestimenta cōcupita Esau filij sui maioris natu, quæ secum in domo habebat, & induit ea Iacob filium suum natu minorem. Sed & hœdorū pellibus uestiuit manus eius, & læuorē colli eius, tradiditq; cibos quos
C parauerat, panemq; in manus Iacob filij sui. Qui quū uenisset ad patrem suum, ait, Pater mi. Is uero respōdit, Adsum. Quis es tu fili mi? Dixitq; Iacob ad patrē suum, Ego sum Esau primogenitus tuus, feci quod mandaueras mihi: surge quæso, sede & comede de uenatione mea, ut ex animo mihi fausta ac felicia impreceris. Et respondit Isaac filio suo, Quid isthuc mi fili, quod tam cito inuenisti? Qui ait, Quòd DOMINUS deus [b]tuus coram me bene fortunauit. Dixitq; Isaac ad Iacob, Accede quæso ut tangā te fili mi, filius meus Esau an sis, an minus. Et accessit Iacob ad patrē suum Isaac, illeq; attrectans eum, dixit, Vox Iacob, manus uero manus sunt Esau.
D Atqui non cognouit eum, eo quod manus eius essent sicut manus Esau fratris sui hispidæ. Et [c]imprecatus est ei omnia felicia & fausta, & dixit, Túne es filius meus Esau? Respondit, Ego idem. Et dixit, Adfer mihi de uenatione fili mi, ut comedā, utq; tibi ex animo fausta ac felicia imprecer. Et apposuit ei, & comedit: intulit quoque uinum, & bibit. Dixit autem ad eum Isaac pater eius, Accede quæso, & osculare me fili mi. Accessit ille, & osculatus est eum, olfecitq; fragrantiam uestimentorum eius, imprecatusq; est ei fausta ac felicia, & ait, En odor filij mei queadmodum odor agri, quem [d]uberem & lætum fecit deus. Det itaq; tibi deus de rore cœli, ubertatemq; terræ, & copiam frumenti ac musti. Seruiant tibi populi, & incuruēt se tibi nationes, sis dn̄s fratrum tuorum, ut se inclinent tibi filij matris tuæ. Qui tibi mala fuerit imprecatus, huic mala imprecatio [e]obueniat: qui uero bona tibi fuerit imprecatus, is felix & faustus sit. Cumq; iam Isaac complesset imprecationem faustam, uixq;

[a]Ebr. Benedicat tibi anima mea.
[b]Eb. Fecit occurrere ante faciem meam.
[c]Eb. Benedixit ei.
[d]Ebr. Benedixit.
[e]Eb. Maledicens tibi sit maledictus: benedicens tibi, sit benedictus.

dixitq; egresso Iacob à patre suo Isaac, uenatu uenit frater eius Esau. Et is quoq; para E
uit cibos delicatos, quos intulit ad patrē suum, dixitq; patri suo, Surgat pater meus & edat de uenatione filij sui, ut mihi ex animo bene imprecetur. Et dixit illi Isaac pater suus, Quis es tu? Ait ille, Ego sum filius tuus, primogenitus tuus Esau. Et expauit Isaac ingenti pauore, idq; supra modum, & ait, Quis? Vbi ergo ille qui uenatus est uenationem, & intulit mihi, & ego comedi ex omnibus priusquam tu uenires, & imprecatus sum ei fausta & felicia, eritq; faustus & felix? Cū Esau audiret uerba patris sui, eiulauit eiulatu magno & uehementer amaro, & dixit patri suo, Et mihi bene precare pater mi. Qui respondit, Venit frater tuus fraudulenter, & præripuit imprecationē tuam faustā. Et dixit, An nō uere uocatū est nomen eius Iacob? Sup F
plantauit enim me iam secundo, ius primogenitum meum tulit, & en nunc quoq; præripuit mihi faustā imprecationem. Et addidit, An non & mihi imprecationem bonam retinuisti? Respondit Isaac & dixit ad Esau, En præfeci illum tibi dominū, omnesq; fratres eius constitui illi seruos, frumēto & musto suffulsi eum, & tibi hic quid faciam fili mi? Et dixit Esau ad patrem suum, Mi pater, an unicā duntaxat imprecationem faustā habes? Imprecare & mihi felicia: sublataq; uoce sua fleuit Esau.

Benedictio Esau. Heb. 11. d

Respondit ei Isaac pater suus, & dixit, In ubere solo sit habitatio tua, & de rore cœli desuper. Gladio tuo uiues, & fratri tuo seruies: futurum est autem cum [f]humiliaris, ut frāgas iugum eius de collo tuo. Odit ergo Esau Iacob propter faustam illam G
imprecationē, quam imprecatus ei fuerat pater eius, cogitauitq; Esau in corde suo, Appropinquabunt dies luctus patris mei, occidamq; Iacob fratrem meum. Nunciata uero sunt Rebeccæ uerba Esau filij sui natu maioris, misit ergo & accersiuit Iacob filium minorem natu, dixitq; ad eum, En frater tuus Esau hoc uno se solatur, ut te interficiat. Nunc igitur me audies fili mi, surge & fuge ad Laban fratrem meum in Charan, habitaq; cum eo paucis diebus, donec fratris tui furor remittat, donec inquam ira fratris tui à te auertatur, & obliuiscatur eorū quæ tu aduersus eum commisisti. Tum mittā, & accersam te illinc, cur orbarer utroq; uestrum uno eodemq; die? Et dixit Rebecca ad Isaac, [g]Tædet me uitæ meæ, idq; propter filias Hethæas, si Iacob uxorem duxerit de filiabus Hethæis quales istæ sunt, de filiabus inquā istius regionis, ad quid mihi uita?

[f] Alij legunt, Quum abieceris: alij, cū dominaberis.

[g] Legunt quidā, Breuiaui in uita mea.

CAPVT XXVIII.

Deo uota pro bitur ei iridem autem.

VOcans itaq; Isaac Iacob, ualedixit & bene precatur ei, mandatq; ei, dicens, Ne A
ducas uxorem de filiabus Chanaan. Surge, uade in [a]Padan Aram, ad domum Bethuelis, qui auus tuus est maternus, isthinc duc tibi uxorem de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem [b]omnipotēs [c]benedicat tibi, & faciat te crescere, atq; multiplicet te, ut fias in cœtum populorum. Det quoq; tibi benedictionem Abrahæ, tibi & semini tuo tecum, ut hæreditate accipias terrā quam incolis, quam dedit deus Abrahę.

Ose. 12. d

Amandauit itaq; Isaac Iacob, & ille abijt in Padan Aram ad Laban filium Bethuelis Syri fratrem Rebeccæ, matris Iacob & Esau. Animaduertens autē Esau B
quod Isaac benedixisset Iacob, & quod misisset eum in Padan Aram, ut isthinc sibi duceret uxorem, præcepissetq; ei cum ualediceret, dicens, Non ducas uxorem de filiabus Chanaan, & quod Iacob obtemperasset patri suo & matri suæ, abijssetq; in Padan Aram. Intelligens etiam Esau quod filiæ Chanaan [d]displicerent Isaac patri suo, abijt ipse ad Ismaelē, & duxit sibi uxorem Mahalath filiam Ismaelis filij Abraham, sororem Nebaioth, ultra uxores suas. Egressus itaq; Iacob de Beer Seba, profectus est Charan. Incidit autem fortè fortuna in quendā locum, ubi pernoctauit, nam sol occiderat, & tollens de lapidibus illius loci, fecit sibi ceruicalia, & dormiuit in eodem loco. Et habuit somnium, & en scala erat posita in terram, cuius culmen C
pertingebat usq; in cœlum, angeliq; dei ascendebant & descendebant per eam. Deus autem innitebatur scalę, dixitq; ad eum, Ego sum DOMINVS deus Abraham patris tui, & deus Isaac, terrā in qua tu dormis tibi dabo & semini tuo. Eritq; semen

Amandatur Iacob à patre ad Laban, & quid in uia ei contigerit.

[a] Mesopotamiam interpretatur.

[b] Schadai omnisufficiens.

[c] Benedicat, id est felicitet, & saluum faciat te.

[d] Ebr. Quod male essent in oculis Isaac.

tuum sicut puluis terræ, & tu erumpes usq; ad mare occidentale, ad Orientem, ad
Septentrionem, & ad Meridiem: [a]benedicenturq; in te & in semine tuo omnes fa
miliæ terræ. En ego adsum tibi, & custodiam te quocunq; fueris profectus, & re=
ducam te in terram istam, neq; deseram te, donec fecero quæcunq; ad te loquutus
sum. Euigilans autem Iacob è somno suo, ait, Reuera DOMINVS est in isto loco,
D & ego non noueram. Et timuit ac dixit, Quàm terrificus est locus iste, non est hic
nisi domus dei & porta cœli. Consurgens autem Iacob diluculo, tulit lapidem
quem sibi ceruical capitis sui posuerat, & erexit illum in statuam, fuditq; oleum su
per summitatem eius, & uocauit nomen loci illius Bethel (etenim nomen illius ci
uitatis antea Lus erat.) Vouit & uotũ hisce uerbis, Quandoquidẽ deus mihi ad=
fuit, & custodiet me in uia ista qua proficiscor, & dabit mihi panem ad comeden=
dum, & uestimẽtum ad induendum, reuersurus quoq; fuero incolumis & saluus
ad domum patris mei, erit mihi DOMINVS in deum. Et lapis iste quem posui in
statuam, erit domus dei: & quodcunq; dederis mihi, de hoc decimam tibi dabo.

[a] Benedicentur, id est felicitabuntur, felices fient.

Christus promittitur. Supra 12.a

Consolatio diuina.

Domus dei.

Bethel, Luza.

Victus & uestitus petuntur.

CAPVT XXIX.

Aduentus Iacob in Charan, qualiterq; exceptus à Laban: item de uxoribus eius Rahele & Lea.

A LEuauit itaq; Iacob pedes suos, & perrexit ad terram eorum qui ad [a]Orientem
habitant. Et uidit puteum in campo, iuxta quem cubabãt tres greges ouium:
nam ex puteo isto adaquabant greges istos, eratq; ingens lapis [b]super puteo. Col
lectiq; sunt illuc omnes greges, uolutoq; lapide ab ore putei, adaquabant oues, &
reuoluebãt lapidẽ super puteũ in locum suũ. Dixitq; ad eos Iacob, Fratres mei un
de estis? Qui responderũt, De Charan sumus. Et dixit ad eos, Nostisne Laban fi=
liũ Nahor? Illi uero dixerũt, Nouimus. Dixitq; rursus ad eos, Rectène habet? Re=
sponderũt, Recte, en Rahel filia eius uenit iam cũ grege. Et dixit, Multũ adhuc diei
superest, adeoq; nec tẽpus pecora cogendi, potũ ergo præbete ouibus, euntesq; pa
scite. Qui responderũt, Non possumus donec cõgregentur omnes greges, & uol
B uatur lapis à puteo, ut potũ demus ouibus. Cũ adhuc loqueretur cũ eis, uenit Ra=
hel cum grege patris sui quem ipsa pascebat. Cumq; uidisset Iacob Rahelẽ filiam
Laban auũculi sui, gregemq; eius, accessit & reuoluit lapidem à puteo, & adaqua
bat gregem Laban auunculi sui. Osculatus quoq; est Iacob Rahelem, sublataq;
uoce sua fleuit. Nunciauitq; Iacob Raheli quod ipse esset [c]frater patris eius, & fi=
lius Rebeccæ. Illa uero currens nũciauit hæc patri suo. Cum uero Laban audisset
rumorem de Iacob filio sororis suæ, currens ei obuiam, amplexatus est eum atque
osculatus, & introduxit eum in domum suam, & ille narrauit ipsi Laban negotia
ista cuncta. Ad quem Laban ait, Profecto os meum & caro mea es tu, & mansit
cum eo [d]mensem totum. Dixit uero Laban ad Iacob, An quia frater meus es, gra=
tis mihi seruires? Indica mihi quæ sit merces tua. Erãt autem ipsi Laban duæ filiæ:
nomen maioris natu erat Lea, minoris uero nomen Rahel. Porrò Lea habebat
C oculos debiles, Rahel uero erat pulchra forma & uenusta facie. Dilexit autem Ia=
cob Rahelem, & ait, Seruiam tibi septem annis pro Rahele filia tua natu minori.
Laban respondit, Satius est ut eam tibi dem quàm alij uiro: mane apud me. Serui
uit itaq; Iacob pro Rahele septem annis, qui uisi [e]sunt ei dies pauci, eo quod eam
deamaret. Dixit autem Iacob ad Laban, Cedo [mihi] uxorem meam, quoniam
dies mei exacti sunt, & [f]ueniam ad eam. Congregauit ergo Laban omnes uiros
illius loci, & instruxit conuiuium. Aduentãte uespera, accepit Leam filiam suam,
& introduxit eam ad Iacob, & ingressus est ad eam. Dedit ad hæc Laban ipsi Leæ
filiæ suæ Zilpam ancillã suam ut famula esset. Cumq; iam mane esset, en ea erat
Lea. Dixit ergo Iacob ad Laban, Cur fecisti mihi hoc? an non pro Rahele seruiui
tibi? cur ergo imposuisti mihi? Respondit Laban, Non est hic mos nostri loci, ut
minor natu elocetur ante maiorem natu. Absolue hanc hebdomadẽ, locabiturq;
D tibi & ista pro seruitio, quod adhuc alijs septẽ annis mihi seruiturus es. Hoc fecit
Iacob,

[a] Ebr. Filiorũ Orientis.

[b] Eb. Super os putei.

Fratres dicuntur cognati.

Osculum pe- rum.

[c] Frater pro sobrinis, consanguineis, nepote ex sorore.

[d] Eb. Per dies mẽsis.

[e] Eb. Fuerunt in oculis suis quasi uni dies.

[f] Venire ad aliquã, periphrasis est maritalis congressus. Sic ingredi, posset etiã legi, Adeam eam.

Iacob, & absoluit istam hebdomadem, & dedit ei Rahelem filiam suam uxorem. Dedit & Laban Raheli filiæ suæ Bilham ancillam suam ut esset famula. Ingressus ergo Iacob ad Rahelem quoq;, & amauit Rahelem præ Lea, seruiuitq; illi adhuc alijs septem annis. Videns autē DOMINVS quod exosa esset Lea, reddidit eam [a]fœcundam, mansitq; Rahel sterilis. Lea igitur concepit, & peperit filium, uocauitq; nomen eius Ruben: sic[b] enim cogitabat, Vidit DOMINVS afflictionē meam, nunc igitur diliget me maritus meus. Rursum concipiens peperit filium, & ait, Quandoquidē DOMINVS audiuit me odio haberi, dedit mihi & istum, uocauitq; nomen eius Simeon. Rursusq; concepit, & peperit filium, & dixit, Et nunc quoq; copulabitur mihi maritus meus, quandoquidem peperi ei tres filios: & ob hanc causam uocatum est nomen eius Leui. Denuo concepit & peperit filium, dicens, Et nunc gratias agam DOMINO: & idcirco uocauit nomen eius Iuda: destititq; parere.

Ruben. Simeon. Leui. Iuda.

[a] Ebr. Aperuit uuluā eius.
[b] Ebr. Dicendo.

CAPVT XXX.

A Cernens uero Rahel quod nihil pareret ipsi Iacob, æmulata est sororem suam, dixitq; ad Iacob, Da mihi liberos: si id minus, morior. Iacob autem ira incensus aduersus Rahelē, dixit, [a]Num dei loco sum ego, qui prohibet [b]quo minus parias? Rahel ait, En ancilla mea Bilha, ingredere ad eam, ut pariat super genua mea, ut ego ex ea ædificer. Dedit itaq; Bilha ancillam suam ipsi Iacob uxorem, & Iacob ingressus est ad eam. Concipiens itaq; Bilha, peperit ipsi Iacob filium. Et ait Rahel, [c]Causam meam egit deus, & exaudiuit uocem meam, dans mihi filium: & ob id uocatū est nomen eius Dan. Rursum concipiens Bilha ancilla Rahelis, peperit filium secundum ipsi Iacob. Et dixit Rahel, Vicissitudinibus dei paria feci cum B sorore mea, ut etiam præualeam: uocauitq; nomen eius Naphtali. Vidēs autem Lea quod destitisset parere, accepit Zilpam ancillā suam, deditq; eam Iacob uxorem. Peperit itaq; Zilpa ancilla Leæ ipsi Iacob filium, & ait Lea, Auspicato: uocauitq; nomen eius Gad. Zilpa ancilla Leæ peperit Iacob filium secūdum. Dixitq; Lea, In beatitudine mea, nam beatam me ducēt filiæ: uocauitq; nomen eius Aser. Egressus Ruben in diebus messis triticeæ, inuenit mandragoras in agro, attulitq; eas ad Leam matrem suam, & dixit Rahel ad Leam, Da mihi quæso de mādragoris filij tui. Cui illa respondit, An parum est quod accipis uirum meum, insuper et mādragoras filij mei accipies? Dixit Rahel, Dormiat igitur tecum hac nocte pro C mandragoris filij tui. Venit igitur Iacob è rure sub uesperam, & egressa est Lea ei obuiam, & ait, Ad me uenies, conduxi enim te mandragoris filij mei: & dormiuit cum ea nocte illa. Exaudiuit autem deus Leam ut conciperet, & pareret ipsi Iacob filium quintum. Et dixit Lea, Reddidit [mihi] deus mercedem meam, eo quod dederim ancillam meam marito meo: uocauitq; nomen eius Issachar. Rursum concepit Lea, & peperit ipsi Iacob sextum filium. Et dixit Lea, Donauit me deus bona dote, nunc cohabitabit mihi maritus meus, quoniam peperi ei sex filios: uocauitq; nomen eius Zebulon. Post hæc peperit filiā, cuius nomen uocauit Dina. Et recordatus est deus Rahelis, exaudiuitq; eam deus, & [d]reddidit eam fœcūdam. D Quæ concipiens peperit filium, dicēs, Sustulit deus opprobriū meum: uocauitq; nomen eius Ioseph, dicens, Adijciat mihi DOMINVS filium alterum. Cumq; peperisset Rahel Ioseph, contigit ut Iacob diceret ad Laban, Dimitte me, ut uadam ad locum meum, & ad terram meam: da mihi uxores meas, & liberos meos, pro quibus seruiui tibi, ut abeam: tu nosti seruitium meum quod tibi seruiui. Respondit ei Laban, Si nunc [e]gratiam hanc à te impetrare possum, indica mihi mercedem tuam, & dabo: obseruaui enim hoc quod DOMINVS me propter te fortunauit. Et dixit ad eum, Tu nosti quomodo seruierim tibi, & quale pecus fuerit tibi me pastore. Nam modicum quod tibi fuit antequam ad te uenirem, uehementer auctum est, & quod DOMINVS te fortunarit mei [f]causa, nunc uero quando tandem E

Dan. Naphtali. Gad. Aser. Mandragoræ mercedi dantur pro Iacob. Issachar. Zebulon. Dina. Dominus benedicit propter Iacob.

Recensentur alij liberi qui nati sunt Iacob. Redire parat in patriā, perfide cum eo agit socer. Dominus uero uirū locupletat & fortunat.
[a] Ebr. Num pro deo sum.
[b] Ebr. Qui priuat te fructu uentris.
[c] Ebr. Iudicauit, ius dixit, uindicauit.
[d] Ebr. Aperuit uuluā eius.
[e] Si inueni gratiam in oculis tuis.
[f] Eb. Ad pedē meum.

domui meæ prospiciam? Qui ait, Quid dabo tibi? Respondit Iacob, Nihil dabis mihi, si feceris mihi istam rem, iterum pascam & custodiam oues tuas. Trāsibo hodie per omnes greges tuos, separa tu illinc omne pecus punctis respersum & maculis uariegatum, & quidquid fuluum erit in agnis, punctis respersum, & maculis uariegatum in capris, merces mea fuerit, & respondebit pro me iustitia mea postero [a]tempore, ueniet enim ad mercedem meam coram te. Quidquid ergo in capris aut punctis respersum, aut maculis uariegatum, in agnis uero fuluum non fuerit, furtum hoc esto apud me.

[a] Ebr. Crastino die.

F Dixit ergo Laban, Age, modo fiat quod dixisti. Relegauit igitur eadem die hircos circulatos, & maculis uariegatos, omnesq; capras punctatas & maculosas: omnes inquam, in quibus albedinis aliquid fuit: deinde quicquid in agnis fuluum fuit, & dedit eas sub manus filiorum suorum. Interstinxit uero inter se & Iacob iter trium dierum. Et Iacob pascebat oues Laban reliquas. Porrò Iacob accepit uirgas uirides de populo, auellana & castanea, & deglubit eas ut albedo appareret, denudās scilicet quod album erat in uirgis. Et posuit uirgas, quas deglubcrat, in canales aquarios in quos decurrebant aquæ, illuc enim conueniebant

G oues ad bibendum. [Posuit autem uirgas] è regione ouium, ut potum uenientes in ardescerent conciperentq;. In ardore ergo oues concipiebāt ad uirgas, & pariebāt circulatas, punctis respersas, & maculis uariegatas. Iacob autem separauit agnos, & direxit faciem gregis aduersus circulatas & cunctas fuluas quę erant in grege Laban: posuit enim sibi greges seorsim, non ad oues Laban. In omni igitur admissura [b]ouium robustiorum posuit Iacob uirgas in canales ante oculos ouium, hoc scilicet agens, ut in admissura conspectis uirgis conciperent. In [admissura] autem debilium ouium non ponebat. Erant ergo debiliores Laban, robustiores uero ipsius Iacob. Auctus est ergo uir in immensum, ut esset ei magnus grex, ancillæ, serui, cameli & asini.

[b] Quidam pro robustis primitiua legūt, pro debilib. serotina.

Ditescit Iacob.

CAPVT XXXI.

Simultate soceri intellecta, Iacob reditum in patriam meditatur. Abeuntem cū uxoribus & rebus suis Laban insequutus, duriter reprehēdit, atq; cum eo de furto expostulat, tandem inito foedere uterq; uiā suam conficit.

A ET audiuit uerba filiorum Laban, qui sic loquebantur, Rapuit Iacob quidquid est patris nostri, & ex his quæ patris nostri sunt, omnem istam gloriā parauit. Vidit quoq; Iacob faciem Laban, animaduertitq; eam non esse erga se quemadmodum fuerat heri & nudiustertius. Et dixit DOMINVS ad Iacob, Reuertere ad terram patrum tuorum, & ad natale solum, ego tibi adero. Mittens igitur Iacob, accersiuit Rahelem & Leam in agrum ad gregem suum. Et dixit ad eas, Video faciem patris uestri non esse erga me quemadmodum heri & nudiustertius, ueruntamen deus patris mei mihi adfuit. Et uos quidē nostis, quod toto robore meo seruiui patri uestro, pater autem uester dolo malo egit mecum, & immutauit mercedē meam iam decies, neq; tamen permisit deus ut me læderet. Quum diceret, Quæ punctis respersæ sunt, sint merces tua, nascebantur omnes oues punctis respersæ: si uero di

Deus seruat suos & defendit.

B ceret, Circulis obuinctæ erunt merces tua, nascebantur omnes oues circulatæ. Eripuit igitur deus peculium patri uestro, & mihi dedit. Et hoc quoq; factum est, in ouium admissura sustuli oculos meos, uidiq; per somnium hircos obuinctos circulis, punctis respersos, & albis maculis notatos, qui inibant gregem. Tum dixit ad me angelus dei per somnium, Iacob. Et respondi, Præsto sum. Et dixit, Attolle quęso oculos tuos, & obserua omnes hircos obuinctos circulis, punctis respersos, & albis maculis notatos qui ineunt gregem: uidi enim quæcunq; in te cōmisit Laban. Ego sum deus Beth El, cui illic statuam erexisti, quoq; loci mihi uotum uouisti: surge igitur, & egredere ex ista terra, & redi in patriam tuam. Respondit Rahel simulq; Lea, & dixerūt ad eum, Num pars aut hæreditas adhuc nobis est in domo patris nostri? An non extraneæ ab eo reputatæ sumus? Vendidit enim nos, deinde & argentū nostrū insumpsit: quandoquidē ergo omnes opes quas eripuit deus patri nostro, nostræ sunt liberorumq; nostrorum, fac quidquid deus tibi manda-

C uit. Surrexit itaq; Iacob, & imposuit filios suos & uxores suas camelis, abduxitq;

D omnes

omnes greges suos, & omnes facultates suas quas parauerat, omnes opes possessio
nis suæ, quas adquisierat in Padan Aram, ut remearet ad Isaac patrem suum in ter
ram Chanaan. Laban autem abierat ut tonderet oues suas, furata est interim Ra-
Furtum cor. hel simulachra patris sui: Iacob uero furatus est cor Laban Syri, eo quod abitum
suum illi non indicasset. Fugit itaque ipse & omnia quæ illius erant, surrexitque &
traiecit fluuium, dirigens faciem suam uersus montem Gilead. Die tertio nuncia
tum est ipsi Laban quod Iacob fugisset. Et sumens secum fratres suos, insequutus
[illegible] est illum itinere septem dierum, & apprehendit eum in monte Gilead. Venerat D
autem deus in somno nocturno ad Laban Syrũ, & dixit ad eum, Caue quidquam
[a]loquaris cum Iacob. Assequutus est itaque Laban Iacob: fixerat autem tabernacu [a] Ebr. Ne loquaris à bono usque ad malum.
la sua Iacob in monte, sed & Laban cũ fratribus suis tetẽdit [tentoria sua] in mon
te Gilead. Ait itaque Laban ad Iacob, Quid fecisti quod furatus es cor meum, & ab
duxisti filias meas ueluti [b]bello captas? Cur [c]me clàm & inscio, fugam capessere uo [b] Ebr. Captiuas gladio.
luisti? Quin mihi indicasti, ut te cum gaudio amandassem, deduxissemque cum can [c] Eb. Cur absconditus es ad fugiendum, & furatus es me?
ticis, tympanis & cithara? Insuper non permisisti ut oscularer filios meos & filias
meas. Stulte quidem egisti. Et satis [d]potens essem uobis malefacere, at deus patris [d] Eb. Essei ad deũ ma nus meæ.
uestri heri ad me dixit, Caue loquaris [e]cum Iacob quidquam. Quod si omnino [e] Eb. A bono usque ad malum.
abire collibitum fuit, utpote desiderio paternæ domus flagranti, cõtinuóne deos
meos furari oportuit? Respondit Iacob & dixit ad Laban, Eo quod timui, cogita-
uique te ui rapturum esse filias tuas mihi. Cæterum is apud quem deos tuos inuene
ris, non uiuat coram fratribus nostris: recognosce tibi, si quid apud me est, & cape
tibi. Nesciebat autẽ Iacob quod Rahel eos esset furata. Ingressus ergo est Laban E
tabernaculum Iacob, tabernaculum Leæ, tabernaculumque duarum ancillarum, &
non inuenit. Egressusque tabernaculum Leæ, uenit in tabernaculum Rahelis.
Porrò Rahel simulachra illa acceperat, & posuerat ea sub stratũ cameli, inseditque
eis: & cum Laban contrectasset totum tabernaculum, nihil tamen inuenit. Rahel
autẽ dixit ad patrem suum, Ne succenseat [f]dominus meus quod nõ possum assur [f] Eb. Ne iram moueat in oculis domini mei quod non surgo ante faciem tuam, quia uia mulierum mihi.
gere tibi, quia iuxta consuetudinem fœminarum mihi accidit. Perscrutans itaque,
non inuenit simulachra. Hoc iram mouit ipsi Iacob, ut litigaret cum Laban, & di
ceret, Quæ præuaricatio mea? aut quod denique peccatum meum, quod sic inarde-
scens me insequeris? Contrectasti omnem suppellectilem meam, quid ex uniuer-
sa suppellectili domus tuæ deprehendisti? Profer huc coram fratribus meis & fra
tribus tuis, ut isti inter nos duos disceptent. En uiginti istis annis fui tecum, oues
tuæ & capræ tuæ non sunt abortæ, sed neque arietes gregis tui comedi. A feris lace F
ratum tibi non attuli: ego, si quid peccatum, pœnas dedi. E manu mea requirebas
si quid uel interdiu, uel noctu furto surreptum fuerat. Interdiu consumpsit me æ-
stus, nocturno uero tempore gelu, fugitque somnus meus ab oculis meis. Viginti
istis annis inquam seruiui tibi in domo tua, quatuordecim annis pro duabus filia
bus tuis, & sex annis pro ouibus tuis, & immutasti mercedem meam iam decies.
Et nisi deus patris mei, deus Abraham, & pauor Isaac adfuisset mihi, nunc quoque
uacuum me amandasses: sed adflictionem meam, & laborem manuum mearum
respexit deus, & redarguit [te] heri. Laban respondit, & dixit ad Iacob, An non
filiæ istæ meæ sunt, & filij isti filij mei, sed & greges isti greges mei, imò quidquid
tu uides an non meum est? & filiabus istis quid facerem hodie, aut filijs earũ quos
Fedus inter Laban & Iacob. pepererunt? Veni igitur, feriemus ego & tu fœdus, quod testis loco sit inter me &
te. Accepto itaque lapide Iacob statuam erexit, dixitque ad fratres suos, Legite lapi-
des. Qui adferentes lapides, tumulum excitarunt, & ibi super eum comederunt.
Vocauitque eum Laban [g]Iegar Schahadutha, Iacob uero uocauit eum Galeed. Di- G [g] Vtraque uox tumulum testimonij sonat.
xitque Laban, Tumulus iste testis est hodie inter me & inter te: & idcirco uocatum
est nomen eius Galeed. Et [h]Mitzpa, quoniam dixit, Speculetur DOMINVS inter [h] Mitzpa specula.

me & inter te, quando fuerimus separati alter ab altero. Si adflixeris filias meas, &
si duxeris uxores ad filias meas, nemo nobiscum est: en deus testis est inter me &
inter te. Rursumq́ dixit Laban ad Iacob, En iste tumulus, & en statua quam erexi
inter me & te: testis esto tumulus iste, & testis quoq́ hæc statua, quod ego tumu-
lum istum non transibo ad te, nec tu tumulū istum & statuam istam ad me ad ma-
lum. Deus Abraham, & deus Nahor, deus quoq́ patris illorum, iudicent inter
nos. Et iurauit Iacob per pauorem patris sui Isaac. Mactauit quoq́ Iacob uicti-
mam in monte, inuitauitq́ fratres suos ut manducarent panem. Et comederūt pa
nem, pernoctarūtq́ in monte illo. Consurgensq́ Laban diluculo, osculatus est
filios suos & filias suas, & imprecatus est eis felicia. Valedicensq́ Laban, abijt re-
uersus ad locum suum.

CAP. XXXII.

Proficiscenti Iacob obuiā fiunt angeli, legatos ante se mittit ut placet fratrem Esau, à quo sibi uehementer metuit. Munera ergo adornat, quibus eum demulceat. Luctatur Iacob cū angelo, superior euadit, & fit ex Iacob Israel.

a Mahanaim, castra aut turmae.

A IAcob uero profectus est itinere suo, cui obuiā facti sunt angeli dei. Quos cum
uidisset Iacob, dixit, a Castra sunt hæc dei: & uocauit nomen loci illius Mahana-
im. Iacob autem nuncios ante se præmisit ad Esau fratrem suum in terram Seir, in
regionem Edom. Mandauitq́ eis dicens, Sic dicetis domino meo Esau, Sic dicit
seruus tuus Iacob, Apud Laban aduena fui, illicq́ moram traxi hactenus. Et sunt
mihi boues, asini & oues, serui & ancillæ, misiq́ nunciatum hæc domino meo, ut
B impetrarem gratiam apud te. Reuersi sunt nuncij ad Iacob, dicētes, Venimus ad
fratrem tuum, nempe ad Esau, qui tibi obuiam uenit, habetq́ secum quadringen-
tos uiros. Timuit uero Iacob uehemēter, anxiusq́ fuit: distribuit ergo populum
qui secum erat, oues quoq́ & boues & camelos in duas turmas, aitq́, Si uenerit
Esau ad unam turmam, & trucidauerit eam, euadet altera, reliquaq́ manebit. Et
C dixit Iacob, Deus patris mei Abraham, & deus patris mei Isaac, DOMINE qui dixi
sti ad me, Reuertere in terram tuam, & in patriam tuam, & omnino benefaciam ti
bi, inferior sum omni beneficentia omniq́ fide quam seruo tuo exhibuisti: quo-
niam baculo meo transiui Iordanem istum, & nunc creui in duas turmas: eripe me
quęso è manu fratris mei, de manu Esau, nam timeo eum, ne ueniat & trucidat ma
trem simul cum filijs. Et tu quidem promisisti, quod uelis mihi benefacere, redde-
req́ semen meum ueluti harenam maris, quæ præ multitudine numerari non po-
D test. Pernoctauit itaq́ illic nocte illa, & accepit de ijs quæ sibi in manum ueniebāt,
munus ipsi Esau fratri suo. Nempe capras ducentas, hircos uiginti, oues ducētas,
& arietes uiginti, camelas lactantes cum pullis earum triginta, uaccas quadragin-
ta, & tauros decem, asinas uiginti, & pullos decem. Tradiditq́ [isthæc] in manum
seruorum suorum, quemlibet gregem seorsim, & ait ad seruos suos, Transite ante
E me, & facite spatium inter gregem & gregem. Præcepitq́ priori dicens, Si occur-
rerit tibi Esau frater meus, & interrogauerit te hisce uerbis, Cuius es tu, quò ua-
dis, & cuius ista quæ te præcedunt? Dices, Hæc sunt Iacob serui tui, munus hoc
missum domino meo Esau, & en ipse subsequitur nos. Huiusmodi mandata de
dit secundo & tertio, omnibus deniq́ qui greges sequebantur, nempe ut sic loque
rentur ad Esau, sicubi inuenirent eum, dicerentq́ quod Iacob seruus eius sequere
tur eos. Sic enim cogitabat, Placabo eum munere quod me antecedit, deinde uide
bo faciem eius, fortasse me b exaudiet. Præcessit itaq́ munus faciem eius, ipse ue-
F ro eadem nocte mansit in castris. Nocte uero consurgens, tulit duas uxores suas,
& duas ancillas suas, undecim quoq́ natos suos, & traiecit uadum Iabok. Accipi-
ens ergo eos, transmisit eos ultra torrentem, transmisit quoq́ quidquid habuit: &
mansit Iacob solus, descenditq́ cum eo uir in harenam donec aurora oriretur: qui
uidens quod non posset ei præualere, tetigit uolam fœmoris eius, & uola fœmo-
ris Iacob luxata est, dum ille luctaretur cū eo. Dixitq́, Dimitte me, exorta est enim
aurora. Et dixit, Non dimittam te, nisi bona mihi fueris imprecatus. Et dixit ad
eum, Quod est nomen tuum? Respondit, Iacob. Ait, Nomen tuum ultra non
uocabitur

Cōsolationem accipit à deo per angelos.

In periculis orat deū ex fide.

b Ebr. Suscipiet faciem meam.

[illegible]

uocabitur Iacob, sed Israël: nam & ᶜElohim & hominibus tanquã princeps supe-
rior euasisti. Iacob interrogans dixit, Indica quæso nomen tuum. Et dixit, Cur sic G
interrogas de nomine meo? Faustaq; imprecatus est ei ibidem. Et uocauit nomen
loci illius ᵇPniel: quoniã uidi [inquit] Elohim facie ad faciem, & erepta est anima
mea. Ortusq; est ei sol cum pertrãsisset Pniel, & ipse claudus erat fœmore suo: ob
id filij Israël etiamnum hodie non comedunt neruum obstupefactum in concaui
tate fœmoris, eo quod tetigerit concauitatem fœmoris Iacob neruo obstupefa-
cto.

ᶜ Elohim uocẽ Ebraicam reliqui, quia uarie eam exponũt, quidam pro deo, quidam pro angelo.
ᵇ Pniel, facies dei.

CAPVT XXXIII.

[illegible]

AT tollens Iacob oculos suos uidit, & ecce Esau uenit quadringẽtiq; uiri cum A
eo. ᵃDistribuit itaq; filios ad Leam, Rahelem, atq; duas ancillas: collocauit au
tem ancillas & filios illarum in primo ordine, deinde Leam & liberos eius, Rahe-
lem tamen & Ioseph postremo. Ipse uero ante illos præcedens, septies pronus ter
ram uersus inclinat, quousq; fratri appropinquaret. Esau uero obuiam illi currẽs,
amplexatus est eum, ruitq; in collum eius, & osculatus est eum, fleueruntq;. Attol
lens autem oculos suos, uidit mulieres & pueros, dixitq;, Qui tibi isti? Et respon- B
dit, Pueri sunt quos benignitate sua deus donauit seruo tuo. Accedentes itaq; an
cillæ & nati earum, inclinarunt. Appropinquauit & Lea cum filijs suis inclinan-
tes. Post hæc adductus est Ioseph & Rahel, & incuruati inclinant. Dixit autem
[Esau,] Quæ tibi uniuersa hæc turma, cui obuiam ueni? Respondit, Vt gratiam ac
fauorem impetrarem ᵇcoram domino meo. Et dixit Esau, Abũde satis mihi adest
mi frater, maneat tibi quod tuum est. Ad quem ait Iacob, Ne quæso, si impetro gra
tiam corã te, accipe hoc munus meum de manu mea: nam in hoc uidi faciem tuam, C
quemadmodũ uidetur facies Elohim: ᶜgratum ergo mihi fac, cape quæso ᵈhonora
rium munus meum quod tibi allatũ est, benigne enim mihi fecit deus, & satis ha-
beo. Flagitãte autem illo, accepit [Esau,] & ait, Moue castra, & proficiscamur, ego
te præcedam. Respondit illi [Iacob,] Dominus meus nouit nimirum quod pueri
teneri sunt, deinde sunt mihi oues & boues ᵉfœtæ, quas si impulero uno die, mori
entur omnes oues. Trãseat quæso dominus meus ante seruum suum, ego sensim
incedam, quatenus ferunt pecora ante me, & quatenus pueri ferre possunt, donec
peruenero ad dominũ meum in Seir. Dixit ergo Esau, Constituam quæso quos-
dam de ijs qui mecum sunt, qui tecum maneant. Iacob respondit, Cur istud? [Sa- D
tis est] si gratiam impetro coram domino meo. Reuersus est itaq; Esau eadem die
itinere suo uersus Seir: Iacob uero profectus in ᶠSuchoth, extruxit sibi domũ ten-
toriaq; suis pecoribus: hinc uocatum est nomen loci illius Suchoth. Venitq; Ia-
cob incolumis in Sichem, quæ est in terra Chanaan, dum rediret ex Padan Aram,
& habitauit ẽ regione illius ciuitatis. Emit quoq; partem agri, ubi tenderet taber-
naculum suum, de manu filiorum Hemor patris Sichem, centum probatis num-
mis: ibiq; constituit arã, ᵍinuocauitq; ibi fortẽ deum Israelis.

Quo pacto exceptus sit Iacob ab Esau, & quod inita gratia quisq; ad sua redierit.
ᵃ Ebr. Dimidiauit.
ᵇ Ebr. Vt inuenirem gratiã in oculis domini mei.
ᶜ Vel, Redi mecum in gratiam.
ᵈ Eb. Benedictionem.
ᵉ Quidam legunt, Lactentes, ut de pullis intelligatur.
ᶠ Suchoth, tentoria, tabernacula.
ᵍ Alij legunt, Vocauit arã fortem deum Israelis.

CAP. XXXIIII.

[illegible]

Corruptio Dinae.

DIna filia Leæ, quam pepererat ipsi Iacob, egressa est ut filias illius regionis ui- A
deret: quam ut uidit Sichem filius Hemor Hiuei principis illius regionis, ra-
puit eam & dormiens cum ea, cõstuprauit eam. Adhæserat enim animus eius Di-
næ filiæ Iacob, amauit puellam, ᵃpellexitq; eam uerbis. Et dixit Sichem ad Hemor
patrem suum, Cura ut hæc puella detur mihi uxor. Audiuit autem Iacob quod [Si
chem] polluisset Dinam filiam suam, filij autem eius erant in agro apud pecora
sua, & dissimulauit donec uenirent. Porrò Hemor pater Sichem egressus est ad
Iacob, ut cum eo loqueretur. Venientes autem filij Iacob ẽ rure, atq; audientes, se-
se discruciarunt uiri illi, & commouit eos uehemẽter, quod is rem tam nephariam
designasset in Israële, dormiendo scilicet cum filia Iacob, quod factũ minime con-
ueniebat. Loquutus est ergo Hemor cum eis in hanc sententiam, Sichem natus B
meus ᵇdeperit filiam uestram, obsecro igitur ut detis eam ei uxorem. Iungite nos-

Raptus Dinæ, stuprũq; eius quo à Sichem fuerat oppressa, ex qua re grauissimũ latrocinium deinde sequutum est.
ᵃ Eb. Loquutus est in cor puellæ.
ᵇ Eb. Anima filij mei concupiscit filiam uestram.

bifcum affinitatem,collocate nobis filias ueftras,& noftras filias uobis ducite. Habitabitisq; nobifcum,regio ipfa uobis patebit,ut in ea habitetis, negotiemini, atq; etiam contineamini. Sichem quoq; dixit ad patrem puellæ & ad fratres eius, Sinite ut [a]impetrem hoc à uobis,quidquid dixeritis ad me, dabo, auctionem facite uel in immenfum,idq; erga me,cum donationis propter nuptias, tum dotis, dabo quidquid indicaueritis mihi,modo detis mihi puellam hanc uxorem. Refponderunt filij Iacob ipfi Sichem & Hemor patri eius dolofe, expoftulantes fuper eo quod fororem ipforum Dinam polluiffet.

[a]Ebr. Inueniam gratiã in oculis ueftris.

C Dixerunt ergo ad eos,Rem iftam facere haudquaquam poffumus,ut collocemus fororem noftram uiro præputium habenti,id enim probrofum nobis effet. Veruntamen in hoc obfignati fecuri erimus de uobis,fi fueritis ficut nos fumus,ut circuncidantur uobis omnes mares. Tum collocabimus filias noftras uobis,ducemusq; nobis filias ueftras, habitabimusq; uobifcũ, & erimus uobifcum unus populus. Quod fi nos non audieritis,ut fcilicet circuncidamini,recipiemus filiam noftram & abibimus. Placuerunt uero uerba illorũ cum ipfi Hemor,tum Sichem filio eius. Et iuuenis quidem nihil cunctatus eft facere rem iftam,deperibat enim filiam Iacob,eratq; honoratior omnibus qui in domo patris erant. Venit itaq; Hemor & Sichem filius eius ad portam ciuitatis fuæ, loquutiq; funt cum ciuibus fuis in hunc modum, Viri ifti pacem nobis offerunt,ut habitare eis liceat in noftra regione,in eaq; negotiari. Et terra quidem fatis ampla eft coram eis,ducemus ergo nobis filias eorum uxores,collocabimusq; filias noftras eis: attamen hac in re obfignantur erga nos uiri illi ut nobifcum habitent, coeantq; nobifcum in unum populum,fi cuncti mares nobis circũcidantur, quemadmodum ipfi circuncifi funt. Pecora illorum,facultatesq; illorum,& iumenta illorum,an non noftra futura funt,fi illis hoc figno obftringemur,ut nobifcum habitent? Vniuerfi itaq; [b]ciues illius urbis obfequuti funt ipfi Hemor et Sichem filio eius,omnesq; mares illius urbis circuncifi funt.

In portis erant iudicia. Priuata libido fit communis exitium.

[b]Ebr. Qui egreffi funt portas illius ciuitatis.

D Tertio itaq; die, quum effent in dolore ciues,duo filij Iacob Simeon & Leui, fratres Dinæ, arreptis gladijs fuis,urbem introierũt confidenter,interfecerũtq; omnem marem,quin & Hemor atq; Sichem filium eius trucidarunt [c]gladio,tuleruntq; Dinam ex domo Sichem,& abierunt. Filij uero Iacob uenientes fuper occifos,defpoliarunt ciuitatem,eo quod polluerãt fororem fuam. Oues quoq; & boues atq; afinos illorũ,& quicquid erat in urbe & in agro,rapuerunt, fed & cunctam fubftantiam omnemq; pubem, atq; uxores illorum ceperũt, atq; prædam abegerunt,cum omnibus quæ intus erant. Dixit uero Iacob ad Simeon & Leui, Conturbaftis me, putidumq; me reddidiftis coram habitatoribus iftius regionis, nempe coram Chananæo & Pherifæo, & ego quidem paruo fum numero, congregabuntur ergo illi aduerfum me, & trucidabunt me, uaftaborq; ego & domus mea. Illi uero refponderũt, An ergo ut fcorto abuti forore noftra debuit?

Iniquus zelus duorũ fratrum, quem adiuuant cæteri.

[c]Ebr. In ore gladij.

CAPVT XXXV.

Iacob emigrans iubet ut fimulachra abijciant. Moritur Rahel. Ruben polluit torum patris fui.

A DIxit autẽ deus ad Iacob, Surge afcende in Beth El, & habita ibi,faciesq; ibi arã deo,qui apparuit tibi quum coram Efau fratre tuo fugeres. Tum dixit Iacob ad domũ fuam, & ad omnes qui fecum erant, Abijcite deos alienos qui funt inter uos,mundamini, & immutate ueftimenta ueftra. Nam furgentes afcendemus in Beth El, & ibi faciã aram deo,qui refpondit mihi in die adflictionis meę,& adfuit mihi in uia quam ambulaui. Dederũt itaq; ipfi Iacob omnes deos alienos quos habuerunt, inaures quoq; quæ erant in auribus illorum, & defodit eos Iacob fubter quercum quæ erat iuxta Sichem. Et quum emigrarent,fuit terror dei fuper ciuitates illas quæ erant per circuitum illorum,ut filios Iacob non infequerentur.

Terretur impij, ne pijs incommodent.

B Venit itaq; Iacob Luzam,quę eft in terra Chanaan,ipfa eft Beth El, ipfe & cunctus populus qui cum ipfo erat. Et extruxit illic arã,[d]appellauitq; locum illum, Deus Beth El: nam eodem loci apparuerat ei deus quum fugeret fratrem fuum. Mortua uero eft

[d]Poteft etiam legi, Inuocauit deũ Bethel.

Debora

Debora nutrix Rebeccæ moritur. Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta est sub Beth El sub quercu: & uocatū est no
men [loci] illius Quercus fletus. Rursus apparuit deus ipsi Iacob quum rediisset
Secundo nominatur Israel à deo. è Padan Aram, & benedixit ei. Et dixit ad eum deus, Nomen tuum est Iacob, ul-
tra non uocabitur nomen tuum Iacob, sed Israël erit nomen tuum: uocatumq; est
Schadai omnipotens, sufficiens. Promissiones amplæ dei. nomen eius Israël. Dixit uero ad eum deus, Ego sum deus Schadai, cresce & au-
gesce, gens, imò congregatio gentium ex te prodibit, quin & reges è lumbis tuis
egredientur. Et terram illam quam dedi Abrahamo & Isaac, tibi dabo, & semini C
tuo post te terram istam. Ascendit itaq; deus ab eo, in loco ubi loquutus fuerat
cum eo. Posuit autem Iacob statuam lapideam in eodem loco in quo cum eo lo-
quutus fuerat, libās super eam libamen, & fundens super eam oleum: uocauit no
Bethel domus dei. men loci illius, in quo deus fuerat cum eo loquutus, Beth El. Cumq; proficisce-
rentur de Beth El, abessentq; iugerū arui ab Ephrata, parturijt Rahel, inq; parien
do difficulter habuit. Cumq; sic grauiter haberet in partu suo, dixit ad eam obste
trix, Ne timeas, nam & hunc habebis filium. Cumq; efflaret animam,) morieba-
tur enim) uocauit nomen eius Benoni, pater uero eius uocauit eum Beniamin. *Benoni filius doloris mei.*
Mortua itaq; est Rahel, & sepulta in uia qua itur Ephrata: hæc est Beth Lehē. Et *Beniamin filius dexteræ.*
collocauit Iacob statuam ad sepulchrum eius. Hæc est statua monumenti Rahel
usq; in præsentem diem. Profectus ergo Israel tetendit tabernaculum suum ul- D
tra turrim Eder. Cum itaq; Israel habitaret in ea regione, iuit Ruben & dormiuit
cum Bilha concubina patris sui, quod audiuit Israel. Filiorum autem Iacob fuerūt
Filij Iacob. duodecim. Filij Leæ, primogenitus Iacob Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar &
Zebulon. Filij Rahelis, Ioseph & Beniamin. Filij autem Bilha ancillę Rahel, Dan
& Naphtali. Et filij Zilpa ancillæ Leæ, Gad & Aser. Hi sunt filij Iacob, qui nati
sunt ei in Padan Aram. Et uenit Iacob ad Isaac patrem suum in Mamre in Kiriath
Arba, quæ est Hebron, ubi incolæ fuerant Abraham & Isaac. Fuerunt autem dies
Moritur Isaac. Isaac centum anni & octoginta. Deficiens autem Isaac mortuus est, collectusq; ad
populos suos senex & satur dierum: filij autem eius Esau & Iacob eum sepelie-
runt.

CAPVT XXXVI.

Recensentur duces qui ex Esau fuerunt, & [illegible] grato eius à Iacob.

Vxores Esau. HAc autē sunt generationes Esau, qui & Edom. Esau duxerat uxores suas de A
filiabus Chanaan, nempe Ada filiam Elon Hithæi, & Aholibama filiā Ana
1. Par. 1. c filiæ Zibeon Hiuæi. Sed & Basmath filiam Ismaël sororem Nebaioth. †Ada pe-
perit ipsi Esau Eliphas, & Basmath peperit Rehuel. At Aholibama peperit Iehus,
Ialam atq; Corah. Et hi sunt filij Esau, qui nati sunt ei in terra Chanaan. Tulit au
tem Esau uxores suas, filios suos & filias suas, & omnes animas domus suæ, peco
ra sua, iumenta sua, cunctamq; possessionem suam quam comparauerat in terra
Diuiduntur patriarchæ. Chanaan, & abijt in terram è regione fratris sui Iacob. Plurimæ enim facultates
erant illis, nec poterant habitare simul, sed nec terra quam incoluerāt ferre eos po
Esau habitat in montem Seir. tuit propter pecora quæ habebant. Habitauit ergo Esau in monte Seir, Esau aū
tem est Edom. Istæ autem sunt generationes Esau patris Edom in monte Seir. B
Generationes filiorum ex Esau. Et ista sunt nomina filiorum Esau, Eliphas filius Ada uxoris Esau, Rehuel filius
Basmath uxoris Esau. Filij Eliphas fuerunt Theman, Omar, Zepho, Gatham &
Kenas. Porrò Thimna fuit pellex ipsius Eliphas filij Esau, & peperit ipsi Eliphas
Amalechitæ. Amalek: & hi sunt filij Ada uxoris Esau. Isti uero fuerunt filij Rehuel, Nahath,
Zera, Samma & Miza: isti fuerunt filij Basmath uxoris Esau. Isti fuerūt filij Aho
libama filię Ana, filiæ Zibeon uxoris Esau, peperitq; ipsi Esau Iehus, Ialam & Ko
ra. Isti sunt duces filiorum Esau, & hi filij Eliphas primogeniti Esau. Dux The-
man, dux Omar, dux Zepho, dux Kenas, dux Korah, dux Gathā, dux Amalek.
Isti sunt duces ex Eliphas in terra Edom, & hi sunt filij Ada. Hi quoq; sunt filij Re
huel filij Esau. Dux Nahath, dux Zera, dux Samma, dux Mizah: isti sunt duces ex
Rehuel in terra Edom, & hi sunt filij Basmath uxoris Esau. Porrò isti sunt filij

C Aholibama uxoris Esau, dux Iehus, dux Ialã, dux Korah: isti sunt duces ex Aholi
bama filia Ana uxore Esau. Isti itaq; sunt filij Esau, & hi duces eorũ, is est Edõ. Isti
uero sunt filij Seir Horgi, qui habitauerãt in terra, Lotã, Sobal, Zibeõ, & Ana. Itẽ 1. Par. 1.c
Dison, Ezer atq; Disan. Et hi sunt duces Horæi filij Seir in terra Edom. Fuerũtq;
filij Lotan, Hori & Heman, Soror uero Lotan Thimna. Et isti filij Sobal, Aluan
& Manahath, Ebal, Sepho, atq; Onam. Isti sunt filij Zibeon & Aiah atq; Ana.
Hic est Ana qui inuenit mulos in deserto, quũ pasceret asinos patris sui Zibeon.
Et isti sunt filij Ana, Dison: & Aholibama filia Ana. Hi uero sunt filij Disan,
Hembdan, Esban, Iithran atq; Cheran. Isti sunt filij Ezer, Bilhan, Zaheuan & A-
kan. Et hi filij Disan, Vtz & Aran. Hi duces Horgi, dux Iotan, dux Sobal, dux Zi
beon, dux Anah, dux Dison, dux Ezer, dux Disan: isti sunt duces Horæi secun-
E dum duces eorum in terra Seir. Isti uero sunt reges qui regnauerant in terra E-
dom, antequam regnaret rex super filios Israel. Regnauit autem in terra Edom,
Bela filius Beor, & nomen ciuitatis suæ Dinhaba. Mortuo Bela, regnauit pro eo
Iobab filius Zerah de Botzra. Cumq; mortuus esset Iobab, regnauit pro eo Hu-
sam de terra Theman. Mortuo Husam regnauit pro eo Hadad filius Bedad, qui
percussit Midian in campo Moab: & nomen ciuitatis suæ Auith. Hadad mor-
tuo, regnauit pro eo Samla de Masreka. Mortuo Samla, regnauit pro eo Saul de
Rehoboth fluuio. Mortuus uero est Saul, & regnauit pro eo Baal Hanan filius
Achbor. Sed & Baal Hanan filius Achbor mortuus est, & regnauit pro eo Ha-
dar: & nomen ciuitatis suæ Pahu, nomen uero uxoris suæ Mehetabeel, quæ fuit
filia Matred filiæ Mezahab. Hæc ergo sunt nomina ducum Esau iuxta familias
suas, & iuxta loca sua secundum nomina sua. Dux Thimna, dux Aluah, dux Ie-
theth, dux Aholibama, dux Ela, dux Pinon, dux Kenatz, dux Theman, dux Mib
zar, dux Magdiel, dux Iram. Isti inquã sunt duces Edom iuxta habitationes suas
in terra possessionis eorum. Ipse est Esau pater Edumæorum. Iacob aũt habitauit
in terra in qua pater eius incola fuerat, nẽpe in terra Chanaan. CA. XXXVII.

Incipit historia de Ioseph, qui ut à patre unice dilectus erat, ita fratribus est exosus, idq; propter somnia quædã. Venditus fuit à fratribus Ismaelitis, & in Aegyptum abductus.

A ISTæ sunt generationes Iacob. Ioseph quum esset natus annos decem & septem,
pascebat oues cum fratribus suis, & ipse puer [agebat] cum filijs Bilha, atq; cum
filijs Zilpa uxorum patris sui, & deferebat Ioseph infamiam eorum malam ad pa Iosephi zelus contra fratres peccantes.
trem eorum. Israel autem diligebat Ioseph super omnes filios suos, quod [a]natus
esset ei in senectute sua, & fecit ei tunicam [b]uariam. Fratres autem eius quum ani-
maduerterent quod pater eorum amaret eum prę cunctis fratribus suis, odio pro
sequuti sunt eum, nec poterãt cum eo pacate loqui. Et Ioseph somniauit somniũ,
B quod cum fratribus narrasset, plus odisse eum cœperunt. Dixit enim ad eos, Au
dite quæso somnium istud quod somniaui. En colligabamus in agro mergites, & Somnium primum.
ecce merges meus erectus stabat, mergites uero uestri tanquã in gyro meum mer-
gitem proni uenerabantur. Cui dixerunt fratres eius, An ergo tu rex regnabis
super nos, & dominus nobis imperitabis? Hinc maius odium conceperunt aduer
sus eum, idq; propter insomnia sua, atq; huiusmodi sermones. Rursus uero aliud
somnium somniauit, quod narrans fratribus suis, ait, En & hoc somnium somnia Alterum somnium.
C ui, Sol & Luna unà cum undecim stellis me proni uenerabantur. Cumq; hoc retu
lisset patri suo, fratribusq; suis, increpauit eum pater suus, dixitq; ei, Quid hoc so-
mnij quod somniasti? An ego & mater tua fratresq; tui ueniemus, & corã te pro-
ni procidemus? Aemulati sunt itaq; eum fratres sui, pater uero obseruabat nego-
tium istud. Abierunt autẽ fratres eius, ut pascerent gregem patris sui in Sichem.
Dixitq; Israel ad Ioseph, An non fratres tui pascunt in Sichem? agedum mittam
te ad eos. Respondit, En præsto sum. Dixitq; ad eum, Vade quæso, & uide si re-
cte habeant fratres tui, & si grex recte ualeat, idq; ad me refer. Misit itaq; eum de
D ualle Hebron, & uenit in Sichem. Reperit autẽ eum uir quidam errantem in cam-
po,

[a] Eb. Eo q; filius esset senectutis.
[b] Alij legunt, tesselatam.

po, interrogabatq́ eũ, Quid quæris? Respondit, Fratres meos quæro, indica quæ
so mihi ubi pascant. Et dixit uir ille, Profecti sunt hinc, audiui eos dicentes, Abea
mus in Dothain. Insequutus est ergo Ioseph fratres suos, & inuenit eos in Do-
(Cõspiratio fratrum in necem Ioseph.) than. Videntes autem eum procul, antequam accessisset eos, machinati sunt ei ne
cem, [c]dixitq́ alter ad alterum, En magister iste somniorũ uenit, adeste, occidamus
eum, & demittamus eum in puteum aliquem, dicemusq́, Bestia mala eum deuo-
rauit, & uidebimus qualiter cadãt somnia eius. Audiens hoc Ruben, conatus est E
eum liberare ex eorum manu, & dixit, [d]Ne uitam ei eripiamus. Et rursum dixit ad
eos Ruben, Ne sanguinem effuderitis, sed demittite eum in hanc cisternam, quæ
est in solitudine, & manum ne inferatis ei: [hoc nempe cõsilio] ut eriperet eum ex
illorũ manu, & restitueret eum patri suo. Cumq́ uenisset Ioseph ad fratres suos,
nudauerũt eum tunica sua, tunica illa uaria qua erat indutus. Et arripientes eum,
demiserunt eum in cisternam uacuam in qua non erat aqua. Ipsi uero considũt ad
edendum cibum: & cum attollerent oculos, uiderunt in uia Ismaëlitas uenientes
è Gilead, quorum cameli ferebant aromata, resinam & [e]stacten: ibant autem ut de
(Iudas uendendum non occidendum consuluit.) portarent hæc in Aegyptum. Et dixit Iuda ad fratres suos, Quid lucri, si fratrem F
nostrum occiderimus, & sanguinem eius obtexerimus? Adeste, uendamus eum
Ismaëlitis, nec inferamus nos ei manus, frater enim noster est & caro nostra. Et au
(Sap. 10.c Psalm. 104.b) dierunt eum fratres eius. Cumq́ præterirent Madianitę negotiatores, †extracto
& sublato Ioseph è cisterna, uendiderũt eum Ismaëlitis uiginti [siclis] argenti, qui
duxerunt eum in Aegyptum. Et reuersus est Ruben ad cisternam, & ecce Ioseph
non erat in cisterna: conscidit ergo uestem suam, & reuersus ad fratres suos, dixit,
Puer nuspiam comparet, & ego quò ibo? Tulerunt itaq́ tunicam Ioseph, & ma-
ctantes hœdum ex capris, tinxerunt tunicam sanguine. Miserunt autem tunicam G
illam uariam, tuleruntq́ eam ad patrem suum, dicentes, Hoc inuenimus, dignosce
(Tunica filij [illegible]) quæso, tunica filij tui sit, an nõ. Et agnouit eam, dixitq́, Tunica filij mei est, bestia
mala deuorauit eũ, omnino laceratus est Ioseph: conscissisq́ uestimẽtis suis, impo
suit saccũ lumbis suis, seq́ discruciãs filij sui causa, idq́ multis diebus. Surrexerũt
uero omnes filij eius cũctæq́ filiæ eius, ut eum cõsolarẽtur, at noluit consolationẽ
admittere: dixitq́, Quin lugens descẽdam ad filium meum in sepulchrũ: fleuitq́
super eum pater suus. Porrò Madianitæ uendiderunt eum in Aegyptum Poti-
phari cubiculario Pharaonis, [f]capitaliũ rerum præfecto.

CAP. XXXVIII.

(Concupiscentia Iudæ. 1.Par.2.a) CONtigit illo tempore, ut Iuda descenderet à fratribus, & diuerteret ad quen- A
dam Adulamitem, Hiram nomine. Vidit ibidem Iuda filiam [a]cuiusdam ne-
gotiatoris qui uocabatur Sua, & ducens eam, ingressus est ad eam. Concipiens il
la peperit filium, uocatumq́ est nomen eius Er. Rursum uero concipiens peperit
filium, uocauitq́ nomen eius Onan. Peperit ultra filiũ, quem uocauit Sela, & fuit
[b]ipse in Cherib cum illa hunc pareret. Accepit autem Iuda uxorem primogenito
suo Er, nomine Thamar. Et fuit Er primogenitus Iuda malus coram oculis DO- B
MINI, & interfecit eum DOMINVS. Dixit ergo Iuda ad Onan, Ingredere ad uxo-
rem fratris tui, & duc eam uxorẽ, ut exuscites semen fratri tuo. Sciens uero Onan
quod semen non esset ei futurum si ingrederetur ad uxorem fratris sui, disperdit
ad terram, ne daret semen fratri suo. Displicuit hæc res quam fecerat DOMINO, id
circo & hunc occidit. Dixit itaq́ Iuda ad Thamar nurum suam, Mane uidua in
domo patris tui, donec Sela filius meus adolescat: idq́ eo cõsilio, ne & iste, quem-
admodum fratres sui, moreretur. Abijt ergo Thamar, & mansit in domo patris C
sui. Cumq́ multi dies præterijssent, moritur filia Sua uxor Iuda: qui consolatione
accepta, ascendit ad tonsores ouium suarum in Thimnath, ipse & Hiram amicus
eius Adulamites. Nunciatum uero est ipsi Thamar, in hanc formam, Socer tuus
ascendit in Thimnath, ut tondeat oues suas. Illa uero à se positis uestimentis ui-

[c] Eb. Dixit uir ad fratrem suum.

[d] Eb. Ne percutiamus eum in anima.

[e] Forte Lotum fuit.

[f] Alij legunt, præfecto cocorũ: alij, præfecto pretorio, &c.

Abrũpitur narratio Ioseph, & interseritur de Iuda, qui compressa nuru sua Thamar, ex ea suscepit duos filios. Pertinent autem hæc ad seminis benedicti seriem.

[a] Quidam legunt, hominis Chananæi.

[b] Quidam legũt, & fuit in mendacio, hoc est, amplius non peperit.

duitatis ſuæ, obtexit atq; obduxit ſe peplo, & conſedit ad biuium, in propatulo
qua itur Thimnatah. Viderat enim adoleuiſſe Selam, neq; ſe datam illi uxorem.
Quam quum uidiſſet Iuda, exiſtimauit eam eſſe meretricē, operuerat enim faciem
D ſuam. Declinans ergo ad eam è uia, dixit, Age, ſine quæſo ad te ingrediar (neſcie-
bat enim quod nurus ſua eſſet.) Illa uero reſpondit, Quid dabis mihi, ſi ad me uis
ingredi? Qui dixit, Mittam ex grege hœdum caprarum. Ait illa, An non pignus
mihi dabis donec mittas? Qui ait, Quale nam pignus darem tibi? Illa reſpondit,
Annulum tuum, faſciam tuam, atq; baculum quem manu geſtas. Dans itaq; ei, in
greſſus eſt ad eam, & cōcepit ex eo. Et ſurgens abijt, poſitoq; peplo ſuo, induit ue
E ſtimenta uiduitatis ſuæ. Miſit autem Iuda hœdum ex capris per manum amici ſui
Adulamitæ, ut reciperet pignus de manu mulieris, at ille non inuenit eam. Inter-
rogauit ergo homines loci illius hiſce uerbis, Vbi eſt illa meretrix, quæ [ſedebat]
in propatulo ad uiam? Illi reſponderunt, Nulla fuit hic meretrix. Reuerſus eſt igi-
tur ad Iudam, dixitq; illi, Non inueni eam, ſed & homines iſtius loci dixerunt nul-
lam fuiſſe illic meretricem. Et dixit Iudas, Sibi ſeruet, ne & nos pudefiamus: en mi
F ſi hœdum hunc, & non inueniſti eam. Poſt tres menſes fermè nunciatum eſt Iu-
dæ tale nuncium, Thamar nurus tua ſcortata eſt, & ex ſcortatione cōcepit etiam.
Iudas ait, Educite eam, ut comburatur. Cumq; educeretur, miſit ad ſocerum ſuum
hiſce uerbis, E uiro cuius hæc ſunt, grauida ſum: addiditq;, Dignoſce quæſo cuius
ſit hic annulus, hæc faſcia, & baculus iſte. Et agnouit Iudas, & dixit, Iuſtior me eſt,
G eo quod non dederim eam filio meo Sela: neq; ultra cognouit eam. Cumq; adue- Math. 1. a
niſſet tempus ut pareret ipſa, gemelli erant in utero eius, & in pariendo unus ma-
num exeruit, qua arrepta obſtetrix, coccino filo circumligabat, dicens, Is primus
egreſſus eſt. Contigit autem ut is manum ſuam retraheret, & egrederetur frater
eius, dixitq; illa, Cur rupiſti tibi rupturam? Et uocatum eſt nomen eius Paretz. Phares.
Poſtea egreſſus eſt frater eius, in cuius manu filum coccinum erat, & uocatum eſt Zara.
nomen eius Zarah.

CAPVT XXXIX.

Reſumitur hiſtoria Ioſeph, qui quū eſſet charus hero ſuo, ſolicitatur ab uxore de ſtupro: cui dum non conſentit, ac ſi reus eſſet, in carcerem coniicitur.

A PORRÒ Ioſeph deductus eſt in Aegyptum, emitq; eum Potiphar cubicularius Venditur Ioſeph Phutiphari.
Pharaonis, præfectus rerum capitaliū, uir Aegyptiacus: emit eum inquam, de
manu Iſmaelitarum, qui abduxerant eum illuc. Et DOMINVS adfuit ipſi Ioſeph,
ut eſſet uir, cui omnia proſpere caderent, eratq; in domo domini ſui Aegyptij.
Cumq; uideret herus eius quod DOMINVS adeſſet ei, quodq; DOMINVS cuncta Ex deo proſperitas iuſto.
quæ gerebat Ioſeph, ſub manu eius fortunaret, nactus eſt Ioſeph gratiam coram
domino ſuo, ſeruiuitq; ei: præfecitq; eum domui ſuæ, tradens ſub manū eius quæ
cunq; habebat. Ab eo tēpore ergo, quo eum domui ſuæ & omnibus rebus ſuis Benedictio domini propter Ioſeum.
præfecerat, DOMINVS domum Aegyptij propter Ioſeph fortunauit, quin quid-
B quid habebat, ſiue domi ſiue ruri, fœcundum reddidit DOMINVS. Reliquit ergo
quæcunq; habebat in manu Ioſeph, nec quidquā cum eo nouit, niſi cibum quem
edebat. Erat autem Ioſeph eleganti forma & pulchro aſpectu. Factum eſt autem
poſt hæc, ut uxor heri ſui iniectis in Ioſeph oculis, diceret, Dormi mecum. Qui re-
nuens ait ad uxorem heri ſui, En herus meus mecum nihil nouit earum rerū quæ
in domo geruntur, quin cuncta quæ habet in manum meam cōcredidit. Non eſt
maior me quiſpiam in hac domo, nec excepit à me quidquam præter te, eo quod
tu uxor illius es: quomodo igitur deſignarem ingens hoc flagitium, ut peccem &
in deum? Cumq; ſic quotidie cum Ioſeph loqueretur, ipſe tamen eam non audit,
C nec dormire uult cum ea, imò nec cum ea eſſe. Contigit ergo quodam die, ut do-
mum ueniret, faceretq; opus ſuum, nec eſſet quiſpiam ex familiaribus in domo. Il
la apprehendit eum ueſte eius, dicens, Dormi mecum: qui relicta ueſte ſua in ma-
nu illius, fugit, & egreſſus eſt foras. Cū uero illa uidiſſet quod reliquiſſet ueſtem
ſuam in manu eius, fugiſſetq; foras, uocauit domeſticos ſuos, dixitq; ad eos, En in
troduxit

troduxit ad nos uirum Hebræum, ut nobis illuderet, nam uenit ad me ut mecum dormiret, ego uero sublata uoce clamaui. Cumq́; is audiret me attollere uocem & clamare, ueste sua apud me relicta fugit, & egressus est. Et collocauit uestem eius apud sese, donec ueniret herus eius domum. Tunc loquuta est ad eum hisce uer- D
bis, Venit ad me seruus Hebræus, quem adduxisti nobis ut illuderet mihi, quum uero sustulissem uocem meam & clamarem, relicta ueste sua apud me, fugit foras. Audiens uero dominus eius uerba uxoris suæ, quę ad illum erat loquuta, nempe, Sic fecit mihi seruus tuus, excăduit ira eius. Tollensq́; herus Ioseph, coniecit eum in *carcerem, in eum locum ubi uincti regis conclusi tenebantur. Et Ioseph fuit illic in carcere. At DOMINVS aderat ipsi Ioseph, & inclinauit ad eum beneficĕtiam, & dedit illi ut fauore eum prosequeretur ergastularius. Et tradidit præfectus carceris uniuersos uinctos qui in carcere erant sub manum Ioseph, & quidquid ibidem faciebăt, ipse faciebat. Nihil curæ gerebat præfectus carceris manu sua, quandoquidĕ DOMINVS aderat ipsi Ioseph. Et quidquid faciebat ipse, fortunauit DOMINVS.

*Eb. in domo carceris uel putei.

CAPVT XL.

Quum esset in carcere Ioseph, interpretatus est somnia uinctis, & prædixit quid esset euenturum.

POst hæc gesta contigit, ut regis Aegyptij pocillator & pistor peccarent aduer- A
sus dominŭ suum, regem scilicet Aegypti. Iratusq́; est Pharao aduersus duos præfectos, nempe aduersus præfectum pocillatorum, & aduersus præfectum *pistorum. Et cõiecit eos in carcerem, in domum uidelicet magistri suppliciorum, in eum carcerem in quo Ioseph uinctus tenebatur. Et pręfectus rerum capitaliŭ præfecit illis Ioseph, qui & ministrabat eis, fueruntq́; aliquot dies in carcere. Somniarunt uero uterq́; somnium, quisq́; suum somnium eadem nocte, & quisq́; iuxta interpretationĕ somnij sui, pocillator scilicet & pistor regis Aegyptij, qui uincti tenebantur in carcere. Et ueniens ad eos Ioseph mane, contemplatus est eos, & en erant consternati. Percunctatus est itaq́; præfectos Pharaonis, qui secum erant in carcere domini sui, hisce uerbis, Cur tristis est uultus uester hodie? Qui responderunt ei, Somnium somniauimus, nec est qui interpretetur. Dixitq́; ad eos Ioseph, An non dei sunt interpretationes? Narrate quæso mihi. Recĕsuit itaq́; præfectus B
pocillatorum somniŭ suum ipsi Ioseph, dixitq́; ei, Quum somniarem, en uitis erat coram me, & in ipsa uite tres palmites, uitis uero quasi germinabat exoriente florĕ eius, & maturătibus botris in flagellis eius. Sed & crater Pharaonis erat in manu mea, & accipiens uuas expressi eas in craterem Pharaonis, dediq́; craterem in manum Pharaonis. Dixit uero ad eum Ioseph, Hæc est interpretatio eius, tres palmites, tres dies sunt. Intra tres dies Pharao extollet caput tuum, & te in gradŭ tuum reponet, ut præbeas craterem Pharaoni in manum eius, iuxta pristinum morem quum esses à caliculis [regis,] tu modo sis apud te mei memor quum tibi bene fue C
rit, ut mihi uel hoc beneficiŭ præstes, ut mei mentionem facias apud Pharaonem, & cures ut extrahar ex hac domo, quia furtim sublatus sum è terra Hebræorum, neq́; hic quidquam designaui, ob quod me in hanc foueam conijcerĕt. Intelligens autem pistorum præfectus expositionem hanc esse faustam, ait ad Ioseph, Et ego somnium habui. Erant tria canistra alba super caput meum. Porrò in superiori canistro erăt uarij generis cibi Pharaonis, opere pistorio parati, & aues comedebăt ex canistro quod erat super caput meum. Responditq́; Ioseph, & dixit, Hæc est in D
terpretatio eius, tria canistra sunt tres dies, intra triduŭ tollet Pharao caput tuum à te, agetq́; te in crucem, ut aues comedant carnes tuas. Factum itaq́; est die tertio, qui erat dies natalitius Pharaonis, ut instrueret conuiuium omnibus seruis suis, & recensuit caput præfecti pocillatorum, atq́; caput præfecti pistorum, inter seruos suos. Et pręfectum quidem pocillatorŭ restituit, ut esset pocillator suus, qui & præbuit craterem in manum Pharaonis. Præfectum uero pistorum suspendit, quemadmodum coniecerat eis Ioseph. At præfectus pocillatorum Iosephi non

*Quidam legunt, cocorum, seu archimagirum.

est recordatus, sed tradidit eum obliuioni.

CAPVT XLI.

Somnia quorũ habet Pharao, quæ dũ Ioseph exponit, dominus fit totius Aegypti.

A POst duos annos somnians erat Pharao. Stabat ad riuum, & ascendebant è riuo
septem uaccæ aspectu pulchrę, & carne pingues, pascentes in loco palustri. Post
illas ascendebant aliæ septem uaccæ de riuo, deformes illæ & tenui carne, stabantq;
iuxta illas uaccas in littore riui. Et uaccæ illæ quæ deformes erant atq; macilentæ,
deuorabant septem uaccas quæ erant eleganti forma & pingues: & euigilauit Pha
rao. Rursum uero dormiens, somniauit secundo. Septem spicæ pullulabant in cul
mo uno, plenæ quidem & bonæ. Et rursus septem spicæ tenues & Euro exhaustæ
germinabant post illas. Deuorabantq; spicę tenuiores, septem spicas crassas & ple
nas. Euigilauitq; Pharao, & ecce somnium erat. Mane facto palpitabat *cor eius,
mittensq; conuocauit omnes magos Aegypti, & cunctos sapientes eius, narrauitq;
Pharao somnium suum eis, nec erat coniector qui ea Pharaoni interpretaretur.

*Eb. Spiritus eius.

B Loquutus est ergo præfectus pocillatorum ad Pharaonem in hanc sententiam, Su
beunt mihi hodie peccata mea. Pharao iratus aduersus seruos suos, coniecerat me
in carcerem in domum præfecti suppliciorũ, me inquam & præfectum pistorum.
Somniabamus autem somnium ego & ille eadem nocte, uterq; iuxta somnij sui in
terpretationē somniabamus. Erat autem ibidem nobiscũ puer quidam Hebræus,
seruus præfecti capitalium rerum, cui cum recenseremus, interpretatus est nobis so
mnia nostra, utriq; uidelicet iuxta suum somnium. Quemadmodum uero coniecit
nobis, sic euenit: me restituit loco meo, illum uero in crucem egit. Mittens ergo
Pharao uocauit Ioseph, & ilico eduxerunt eum è fouea, detonsus uero, mutatis ue
stibus uenit ad Pharaonem. Et dixit Pharao ad Ioseph, Somniaui somnium, & con
iector non est qui explicet, ego uero de te audiui loqui, quod possis somnia quæ au
dieris interpretari. Respondit Ioseph Pharaoni, & dixit, Deus uel absq; me pro
C spera respōdebit Pharaoni. Loquutusq; est Pharao ad Ioseph, Quum somniarem
uisus sum mihi stare super ripam fluuij, & en de fluuio septem uaccę pingues carne
ascendebant, formaq; eleganti, pascentes in loco palustri: rursus ascenderunt post
illas septem aliæ uaccæ, tenues quidem & deformissimæ, macilentæ, quales non ui
di in tota terra Aegypti. Et deuorauerunt uaccæ illæ macilētæ & deformes, septem
priores uaccas pingues. Et tametsi essent ingressæ in uiscera illarum, animaduerti
tamen non poterat illas in uiscera istarum introijsse, nam aspectus istarum erat, ut
prius, deformis. Et euigilans, rursus uidi per somnium meum septem spicas pullu
lantes, ex uno culmo plenas et pulchras: fuerunt rursus aliæ septem spicæ exiccatæ,
tenues, & Euro exhaustæ, quæ pullularunt post priores. Deuorauerúntq; spicæ il
læ tenues, septem spicas bonas. Hæc narraui Magis, & non fuit qui mihi interpre
taretur. Et respondit Ioseph Pharaoni, Somnium Pharaonis idem est, & quæ deus
D facturus est, nota facit Pharaoni. Septem uaccæ elegantes, sunt septem anni: & se
ptem spicæ bonæ itidem septem anni sunt, unum idemq; est somnium. Septem er
go uaccæ macilentæ & tenues, quæ post priores ascenderunt, septem sunt anni: &
septē spicæ uacuæ & Euro exhaustæ, etiā septem anni sunt famis. Hoc est uerbum
quod loquutus sum ad Pharaonem, & hoc facturus est deus, & ostēdit id Pharao
ni. Ecce ueniunt septem anni fertilissimi per totam terram Aegypti: & rursus, dein
de uenient post illos septē anni famis, & obliuioni tradetur cuncta abundantia per
terram Aegypti, & fames conficiet terram ipsam. Nec cognoscetur ubertas in terra
ob famem illam superuenientem, nam grauissima erit. Quod uero iteratum est so
mnium bis super Pharaonem, [significat] quod firmiter decretum est hoc à deo, fe
stinaturumq; deum, ut id perficiat. Nunc ergo prouideat sibi rex uirum aliquem in
dustrium & sapientem, quem præficiat super terram Aegypti. Faciat & hoc Pha
rao, constituat præfectos super terram, & accipiat partem quintam de terra Aegy
E pti per septem annos ubertatis. Congregent quoq; omne alimentũ per annos bo
nos

Exaltatur pius è carcere in aulam.
Psal. 104. b

nos sequentes, & conuehāt frumentum sub manum Pharaonis, & annonam per
ciuitates conseruent, eritq; alimētum hoc ad reseruationem ipsi terræ pro septem
annis famis, qui futuri sunt super terrā Aegypti, ne terra fame conficiatur. Placuit
hic sermo Pharaoni & cūctis ministris eius: & dixit Pharao ad seruos suos, Num
inueniri potest uir qui huic possit cōparari, in quo nempe sit spiritus dei? Dixitq;
Pharao ad Ioseph, Quandoquidem deus hæc omnia tibi nota fecit, nullus est qui
Psal 104.b 1.Mach 2.f Act 7.b te prudentia & sapientia æquet, †tu igitur sis super domum meam, & ad tuum im
perium uniuersus populus meus ᵃcibum capiet, solio duntaxat honoratior te ero.
Et rursum dixit Pharao ad Ioseph, En constitui te super totam terram Aegypti.
Et auferens Pharao annulum suum de manu sua, inseruit illum manui Ioseph, ue
stiuitq; eum uestimentis byssinis, & imposuit torquem aureum in collum eius.
Iussit quoq; eum uehi in curru secundo quem habebat, & clamauerunt coram eo
ᵇAbrech, & constituit eum super totam terram Aegypti. Et dixit Pharao ad Io- F
seph, Ego sum Pharao, sine nutu tuo non sustollet quispiam manum suam aut pe
dem suum per totam terram Aegypti. Vocauitq; Pharao nomen Ioseph ᶜZaph-
[illegible] Ioseph. nat Paeneah, & dedit ei Asnath filiam Potipharis, sacerdotis in On, uxorem.
Egressus est itaq; Ioseph in terram Aegypti. Erat uero Ioseph natus annos trigin
ta, quādo stetit coram Pharaone rege Aegypti. Et egrediens Ioseph à Pharaone,
pertransijt totam terram Aegypti. Septem annis autem fertilibus protulit terra
acernos, ille uero conuexit omnem prouentum septem annorum, qui fuit per to-
tam terram Aegypti, & reposuit alimentū in urbibus, cuiuslibet agri prouentum
conuexit in eam urbem quam ambiebat [ager.] Et conuexit Ioseph frumentū ue-
hementer multum, tanquam arenam maris, ut à numerando cessaret, innumerum
enim erat. Natiq; sunt Ioseph duo filij antequā ueniret annus famis, quos illi pe-
Filij Ioseph. Manasses. pererat Asnath filia Potipharis sacerdotis in On. Vocauitq; Ioseph nomen pri- G
mogeniti Manasse, [ac si diceret,] Quoniam effecit deus ut cuncti laboris mei, &
Ephraim. uniuersæ domus patris mei obliuiscerer. Nomen uero secundi uocauit Ephraim,
[ac si diceret,] Quoniam effecit deus ut fructū haberem in terra adflictionis meæ.
Exactis itaq; septem annis fertilibus qui fuerunt in terra Aegypti, uenire cœperūt
septem anni famis, quemadmodum prædixerat Ioseph. Fuit itaq; fames in omni
bus regionibus, in cuncta autem terra Aegypti fuit annona. Cumq; fames grassa
ri inciperet etiam in tota terra Aegypti, clamauit populus ad Pharaonem pro ci-
bo. Et dixit Pharao ad omnes Aegyptios, Ite ad Ioseph, & quod ille dixerit uo-
bis, facite. Fuit itaq; fames illa in uniuersa terra. Aperuit ergo Ioseph omnia [hor-
rea] in quibus erat [annona,] & distraxit Aegyptijs. Inualuerat em̄ fames per ter-
ram Aegypti. Omnes quoq; regiones uenerunt in Aegyptum, frumentatum à Io
seph, inualuerat enim fames per uniuersam terram.

CAP. XLII.

Act 7.a INtelligens autem Iacob annonam esse in Aegypto, dixit ad filios suos, Cur sic A
desides cunctamini? Addiditq;, En audiui quod annona sit in Aegypto, descen
dite illuc, & emite nobis illinc frumenta, ut in uita superstites maneamus, nec mo-
riamur. Descenderunt ergo decem fratres Ioseph, ut frumentum emerent ab Ae-
gyptijs. Beniamin uero, fratrem Ioseph, non misit Iacob cum fratribus suis, dixit
enim, Forte accidet ei pernicies. Venerunt itaq; filij Israël ad coemendū simul cum
alijs qui ueniebāt: fuit enim fames in terra Chanaan. Ioseph autem dominus erat
super terram, ut ipse uenderet omni populo terræ. Accedentes itaq; fratres Io-
Agnoscit fratres Ioseph, & [illegible] seph, proni uersus terram inclinant. Videns autem Ioseph fratres suos, cognouit
eos, sed alienum se simulat erga eos, loquiturq; cum eis dure, & dixit ad eos, Vn-
de uenistis? Responderūt, De terra Chanaan, ut emamus alimenta. Ioseph autem B
cognouit fratres suos, ipsi uero non cognouerunt eum. Recordatusq; Ioseph so-
mniorum quæ de eis somniauerat, ait ad eos, Exploratores estis, uenistisq; ut nu-

ᵃQuidam legunt, Armabitur, quidā osculabitur.

ᵇAbrech quidem tenerum patrem interpretantur: quidā geniculabor tibi, quidā faustam acclamationem putant.

ᶜZaphnat Paeneah, penetrator arcanorum.

Fratres Ioseph in Aegyptum descendunt frumentatum, tentantur & adfligūtur aliquousq; à fratre: & catastropha est quasi somniorum.

ditatem terræ obſeruetis. Ad quem illi dixerunt, Non domine, ſed ſerui tui eſcam emptum uenerunt. Nos omnes filij ſumus unius uiri, probi ſumus, nec exploratores, ſerui tui. Quibus rurſum ait, Minime, ſed ueniſtis ut nuditatem terræ exploretis. Illi rurſus dixerunt, Duodecim fratres ſerui tui ſumus nos, filij unius uiri in terra Chanaan, & minor natu etiamnum hodie cum patre noſtro manet, unus ue

C ro nõ extat. Et dixit ad eos Ioſeph, Hoc eſt quod loquutus ſum ad uos, quum dicerem, Exploratores eſtis, in hoc [quaſi experimento] probemini (uiuit Pharao:) hinc nõ exibitis, niſi ueniat huc frater ueſter minor natu. Mittite ex uobis unum, qui adducat fratrem ueſtrum, uos interim uincti eritis, ut probẽtur uerba ueſtra, nũm ueritas ſit uobiſcum: quod ſi minus, uiuit Pharao, exploratores eſtis. Copu

D lat itaq; eos in carcerem tribus diebus. Tertio demũ die dixit ad eos Ioſeph, Hoc facite ut uiuatis (deum enim metuo) ſi probi eſtis, frater ueſter unus uinciatur in carcere ueſtro, uos autem ite, & uehite frumẽtum domibus ueſtris [ut occurratur] fami, fratrem uero ueſtrum natu minorem adducite ad me, ut explorentur uerba ueſtra, uerâne ſint, ne pereatis. Et fecerunt ſic. Dixitq; alter ad alterum, Profecto ſcelerati fuimus, idq; erga fratrem noſtrũ, quum uideremus animi ſui anxietatem, neq; exaudiremus eum, etiam dum magnopere nos precaretur, idcirco uenit hæc adflictio ſuper nos. Reſpondit eis Ruben, dicens, An non dicebam uobis, ne peccaretis aduerſus puerũ, ſed non audiebatis? iam uero ſanguis eius exquiritur. *Supra 37. d*

E Neſciebant autem quod Ioſeph intelligeret, erat enim interpres inter eos. Et auerſus ab eis Ioſeph, fleuit, reuerſusq; ad eos, loquutus eſt cum eis: tulit autem ex eis Simeonem, uinxitq; eum ipſis cernẽtibus. Porrò præcepit Ioſeph, ut impletis uaſis illorum frumẽto, reſtituerent pecuniam illorum, cuiuſq; ſcilicet in ſaccũ ſuum, darentq; eis uiaticum pro itinere: factumq; eſt eis ſic. Impoſito ergo frumento ſuo aſinis ſuis, receſſerunt illinc. Et aperiens unus ſaccum ſuum, ut daret pabulum aſino ſuo in diuerſorio, uidit pecuniam ſuam in ſacco ſuo. Qui dixit ad fratres ſuos, Reddita eſt pecunia mea, en eſt in ſacco meo. [a]Exanimati ergo ſunt, & obſtupefa *Commiſeratio ad pœnitentes.* *[a] Eb. Exiuit cor illorum.* *Reſipiſcẽtia in periculis.*

F cti dixerũt inter ſe mutuo, Cur hoc fecit nobis deus? Venerunt itaq; ad Iacob patrem ſuum in terram Chanaan, & indicauerunt ei omnia quæ illis acciderant, dicentes, Vir ille dominus terræ acerbe loquutus eſt nobiſcum, tractauitq; nos ac ſi fuiſſemus exploratores terræ. Cui diximus, Probi ſumus, non exploratores: ſumus enim duodecim fratres, filij patris noſtri, unus autem non extat, minor natu etiamnum hodie eſt apud patrem noſtrum in terra Chanaan. Et rurſum dixit ad nos dominus terræ, In hoc experiar, probíne ſitis, relinquite apud me unum aliquem ex fratribus ueſtris, & annonam tollite pro domibus ueſtris, & abite, adducite q; fratrem ueſtrũ natu minorem ad me, ut ſciam uos non ſpeculatores, ſed probos eſſe: tum dabo uobis fratrem ueſtrum, & in hac terra negotiari poteſtis.

G Cumq; ſaccos ſuos effunderẽt, quiſq; reperit faſciculum pecuniæ ſuæ in ſacco ſuo. Videntes autem ipſi & pater illorum faſciculos pecuniarum ſuarũ, metu perculſi ſunt. Dixitq; ad eos Iacob pater illorum, Orbaſtis me, Ioſeph non extat, nec Simeon adeſt, & Beniamin quoq; tollitis, [b]ego ſolus hæc omnia patiar. Dixit ergo Ruben ad patrẽ ſuum, Si hunc tibi non reduxero, interfice duos filios meos: commenda [c]illum fidei meæ, & ego tibi eum reſtituam. Et ait, Filius meus non deſcendet uobiſcum, nam frater eius eſt mortuus, & ipſe ſolus reliquus eſt: ſi illi accideret pernicies in itinere quo proficiſcimini, deduceretis ſenium meum cum dolore in foueam. *Parentũ anguſtia ex filiorum improbitate enata.* *[b] Ebre. in me hæc omnia.* *[c] Eb. Da eum in manum meam.* *Miſeria ex filijs.*

CAPVT XLIII.

Reuertũtur filij Iacob in Aegyptum, ducentes ſecum Beniamin, & in grauiores tentationes incidunt.

A INualuerat autem fames in terra, quumq; abſumpſiſſent in cibo annonã quam ex Aegypto aduexerant, dixit pater eorum ad eos, Reuertimini, & emite nobis paulum alimenti. Iuda reſpondit ei, & dixit, Sanćte obteſtatus eſt nos uir ille, & dixit, [a]Ne ueniatis in cõſpectum meum, niſi frater ueſter ueniat uobiſcum: ſi ergo miſeris *Adflictione premente multa ſunt toleranda.* *[a] Eb. Ne uideatis faciem meam.*

miseris fratrem nostrum nobiscum, descendemus, & ememus tibi alimentũ: si ue-
Supra 42.d ro non miseris, non descendemus: nam uir ille dixit ad nos, Ne ueniatis in conspe
[illegible] ctum meum, nisi frater uester fuerit uobiscum. Dixit ergo Israel, Cur tam inique B
mecũ egistis, ut indicaretis uiro illi, quod superesset uobis adhuc frater? Respon-
derunt, Diligenter percunctatus est uir ille nos de progenie nostra, dicens, Viuit
ne adhuc pater uester? estne uobis frater? Et secundum huiusmodi sermones re-
spondimus ei: num prescire poteramus eum dicturũ, Adducite fratrem uestrum?
Dixitq; Iudas ad Israel patrem suum, Mitte puerum mecum, ut surgamus & abea
mus, uiuamusq;, & non moriamur nos & tu, ac pubes nostra. Ego spondeo pro
eo, de manu mea require eum: si eum non reduxero ad te, & ante conspectũ tuum
collocauero eum, ero peccati reus in te omnibus diebus. Etenim nisi moram tra-
xissemus, iam secundo reuersi essemus. Et dixit ad eos Israel pater eorum, Siqui- C
dem omnino ita fieri oportet, facite hoc, & accipite de nobilissimis [fructibus] ter
ræ in uasa uestra, & deferte uiro illi munus, paululum resinæ, & paululũ mellis,
aromata & [b]stacten, [c]iuglãdes & amygdala, & pecuniam aliam accipite in manum
uestram, deinde & pecuniã quæ reposita est in saccos uestros, deferte in manu ue-
stra, fortasse erratum est. Capite & fratrem uestrum, surgite, reuertiminiq; ad ui-
[illegible] rum. Deus omnipotens det, ut gratiam impetretis coram uiro illo, ut remittat uo
biscum fratrem uestrũ alium, & hunc quoq; Beniamin: ego interim quemadmo-
[illegible] dum orbatus sum, orbatus ero. Acceperunt itaq; uiri illi munus illud, & dupli-
cem pecuniam in manum suam, & ipsum Beniamin, & surgentes descenderũt in
Aegyptum. Cumq; starent coram Ioseph, & Ioseph uideret Beniamin cum illis, D
dicebat præfecto domus suæ, Introduc uiros illos in domum, & macta tu ac para,
uiri enim illi mecum prandebunt. Fecit uir ille quemadmodũ præceperat Ioseph,
introduxitq; uiros illos in domum Ioseph. Timuerunt autem uiri, quum essent
introducti in domum Ioseph, dicebantq;, Propter pecuniam ipsam quæ in saccos
nostros ab initio reposita est, introducti sumus, ut deuoluat [hoc] in nos, irruatq;
in nos, & capiat nos atq; asinos nostros, seruitutiq; subijciat. Et accesserũt uirum
illum qui dispensator erat domus Ioseph, loquutiq; sunt ad eum ad ostiũ domus,
& dixerunt, Mi domine, descendimus primum ut emeremus alimentum, quumq; E
uenissemus in diuersorium, aperuimus saccos nostros, & en cuiusq; pecunia erat
in sacco suo, pecunia inquam nostra iuxta pondus suum, quam reportauimus in
manu nostra, sed & aliam pecuniam portauimus in manu nostra, ut emamus ali-
mentum, nescij quis nam pecuniã reposuerit in saccos nostros. Qui ait, Este [a]bo
no animo, ne metuatis, deus uester, & deus patris uestri dedit uobis thesaurum in
saccos uestros, pecunia uestra peruenit ad me: eduxitq; ad eos Simeonem. Dein-
[illegible] de introduxit uir ille uiros illos in domum Ioseph, & dedit eis aquam ut lauarent
pedes suos, deditq; pabulum asinis eorum. Et illi instruxerũt munus interim, do-
nec ueniret Ioseph meridie, audierant enim se illic pransuros. Ingresso uero Io- F
seph domum, intulerunt ei munus, quod habebant, in domum, procideruntq; co
ram illo in terram. Interrogauit autem eos, num recte haberent omnia, & dixit,
[illegible] Pater uester senex, de quo mihi dixeratis, rectene ualet? uiuitne adhuc? Responde
runt, Pater noster seruus tuus recte ualet, & uiuit adhuc, & proni inclinabant.
Sublatis autem oculis suis, uidit Beniamin fratrem suum, filiũ matris suæ, dixitq;,
Estne iste frater uester minor natu, de quo mihi dixeratis? Et ait, Deus misereatur
[illegible] tui fili mi. Festinauitq; Ioseph (incaluerunt enim uiscera eius erga fratrem suum,) G
& quæsiuit ut fleret, ingressusq; penetrale, fleuit ibi. Et lauãs faciẽ suam exiuit, &
[illegible] continuit se, & ait, Apponite panem. Et posuerunt ei seorsim, illisq; seorsim, Ae-
gyptijs quoq;, qui cum eo comedebant, seorsim: quia non possunt Aegyptij co-
medere cibum cum Hebræis, siquidem abominandum est hoc Aegyptijs. Sede-

[b] Quidam pro stacte balsamũ legunt, quidam lotum.
[c] Batnim, quidam nuces, quidã pineas interpretãtur, quidam poma palmarum.

[a] Ebr. Pax nobis.

runt itaq; è regione ipſius, primogenitus iuxta primogenituram ſuam, & minores
natu iuxta ætatem ſuam: miratiq; ſunt uiri illi quiſq; cum proximo ſuo. Et tulit à ſe
fercula ad illos, auctumq; eſt ferculum Beniamin præ omniũ aliorum ferculis, idq;
quintuplo: & bibentes cum eo, uino ſunt exhilarati.

CAP. XLIIII.

Rurſus tentantur fratres Ioſeph, & in grauiſſima pericula conijciũtur, ubi elucet amor eorũ in patrem & Beniamin.

A IOſeph autem præcepit magiſtro domus ſuæ, & dixit, Imple ſaccos uirorum il- Tẽtatio amica quidem, ſed ſeria.
lorum frumento quantum capere poſſunt, & repone cuiuſq; pecuniã in ſaccum
ſuum. Scyphum præterea meum, ſcyphum inquam argenteum, pone in ſaccum na
tu minoris, unà cum pecunia frumenti ſui. Et fecit is iuxta mandatum Ioſeph quod
mandauerat. Mane quum illuceſceret, emiſſi ſunt uiri illi cum aſinis ſuis. Cumq; ur
bem eſſent egreſſi, & haud longe abeſſent, ait Ioſeph ad magiſtrũ domus ſuæ, Sur-
ge, & inſequere uiros illos, & quum apprehenderis eos, dic ad eos, Quare reddidi- Malũ non pro bono reddendum.
B ſtis malum pro bono? An non hoc eſt è quo potat dominus meus, & quo augurijs
ſcrutatur? male feciſtis hac in re. Apprehendẽs ergo illos, loquutus eſt cum illis uer
ba iſta. Et reſponderunt illi, Quare loquitur dominus meus talia uerba, abſit hoc Conſcientia ſecura.
ut ſerui tui rem iſtam deſignent. En pecuniam quam inuenimus in ſaccis noſtris, re
portauimus ad te ex terra Chanaan, & quomodo furaremur aurum uel argentum
è domo domini tui? Apud quemcunq; ex ſeruis tuis hoc inuentum fuerit, is moria
C tur, & nos quoq; ſerui erimus domini mei. Qui ait, Etiam. Fiat ergo iuxta uerba Sententia præceps.
ueſtra, apud quem inuentus fuerit [ſcyphus,] is ſit ſeruus meus, & uos innocentes
eritis. Feſtinantes itaq; depoſuerunt quiſq; ſaccũ ſuum in terram, & aperuit unuſ-
quiſq; ſaccum ſuum. Et incepit ſcrutari à maiore natu, deſijtq; in minore, & inuen- Inter prauos non tuta innocentia.
tus eſt ſcyphus in ſacco Beniamin. Illi uero conſciſſis ueſtibus ſuis, rurſus onerarũt
aſinos ſuos, & redierunt in ciuitatem. Veniensq; Iuda & fratres eius in domum Io-
D ſeph, qui adhuc ibi aderat, corruerũt coram eo ſuper terram. Quibus dixit Ioſeph,
Quidnam hoc eſt quod feciſtis? an non ſcitis quod certiſſime augurari poteſt uir ta
lis, qualis ego ſum? Et dixit Iuda, Quid dicemus ad dominum meum? quid loque
mur? aut qua ratione excuſabimus noſipſos? Deus inuenit iniquitatem ſeruorum
tuorum, en ſerui ſumus domini noſtri, nos inquam, & is in cuius manu inuẽtus eſt
ſcyphus. Qui reſpondit, Hoc procul ſit à me, ut iſtud faciã: is in cuius manu inuen-
tus eſt ſcyphus, erit ſeruus meus, uos autem aſcendite in pace ad patrem ueſtrum.
E Tum acceſſit eum Iuda, & dixit, Mi domine, liceat mihi quæſo ſeruo tuo loqui co- Iudas pius, prudens & eloquens.
ram domino meo, & ne ſuccenſeat ira tua aduerſus ſeruũ tuum, tu enim es perinde
ac ipſe Pharao. Interrogauit † dñs meus ſeruos ſuos hiſce uerbis, Eſtne uobis pater Supra 42.a
aut frater? Et diximus ad dominũ meum, Eſt nobis pater ſenex, & puer paruus qui
natus eſt ei in ſenectute, cuius frater mortuus eſt, relictusq; ipſe ſolus ex matre ſua,
quem & pater ſuus unice diligit, † & dixiſti ad ſeruos tuos, Adducite eum ad me, ut Sup. 42.a
F ponam oculos ſuper eum. Diximus uero ad dominum meum, Non poterit puer
deſerere patrem ſuum: nam ſi dereſeret patrẽ ſuum, moreretur ille. Et dixiſti ad ſer
uos tuos, Si non deſcẽderit frater ueſter minor natu uobiſcum, ne ueniatis amplius
in conſpectum meum. Factum ergo eſt ut aſcenderemus ad ſeruum tuum patrem
meũ, & indicaremus ei uerba domini mei. Dixit autẽ pater noſter, Redite & emite
nobis parum alimenti. Et reſpondimus, Non poſſumus deſcendere, ſi uero frater
noſter minor nobiſcum fuerit, deſcendemus: nam non audebimus uidere faciem
uiri illius, ſi frater noſter minor non fuerit nobiſcũ. Et dixit ſeruus tuus pater meus
ad nos, † Vos ſcitis quod uxor mea duos mihi peperit, unus quidem egreſſus eſt à Supra 37.a
me, de quo dixi, omnino laceratus eſt, & non uidi eum hactenus, & tollitis quoque
iſtum à me: ſi quæ ei pernicies accidat, deducetis ſenium meum in adflictione in fo
G ueam. Nunc igitur quum uenero ad ſeruum tuum patrem meum, & puer ille nobi
ſcum non fuerit (quandoquidem animus patris cum animo illius colligatus eſt,) ui
deritq; puerum non adeſſe, morietur, deducentq; ſerui tui caniciem ſerui tui patris
noſtri

nostri cum dolore ad sepulchrum. Etenim seruus tuus spopondit pro puero co-
ram patre meo, dicens, Si nō reduxero eum ad te, peccauero in patrem meum per
petuo. Nunc igitur remaneat quęso seruus tuus pro puero illo, ut sit seruus domi
ni mei, & puer ascendat cum fratribus suis. Nam quomodo possem ascendere ad
patrem meum, si puer non fuerit mecum? nisi fortè uidere uellem malum quod ac
cidet patri meo.

CAPVT XLV.

NOn potuit autem Ioseph se continere corā omnibus qui stabant iuxta illum; A
quin clamaret, Submouete omnes uiros à me: & non māsit uir ullus cum eo,
dum se cognoscendum præberet Ioseph fratribus suis. Emittebatq; uocem suam
cum fletu, & audierūt hoc Aegyptij, audijt quoq; domus Pharaonis. Et dixit Io-
seph ad fratres suos, Ego sum Ioseph, uiuitne adhuc pater uester? Et non poterant
fratres sui ei respondere, adeo terrore erant obstupefacti coram illo. Dixit ergo B
Ioseph ad fratres suos, Accedite quæso ad me: & accesserunt, & dixit, Ego sum Io
seph frater uester, quem uendidistis in Aegyptum. Nunc igitur nolite [a]mœrore
confici, neq; commouemini intra uos, quod me huc uendidistis, quoniam ad con
seruationem misit me deus ante uos. Et quidem hoc biennio fames fuit in terra,
restant autem adhuc quinq; anni, in quibus neq; agros colent neq; metent. Misit
ergo me deus ante uos, ut ponerem uobis reliquias in terra, & uitam uestram ser-
uarem, ad magnam euasionem. Itaq; uos non misistis me huc, sed deus, qui & po- C
suit me patrem Pharaoni, & dominū totius domus suæ, & dominatorem per to-
tam terram Aegypti. Festinate ergo & ascendite ad patrem meum, & sic dicetis il-
li, Filius tuus Ioseph sic loquutus est, Constituit me deus dominum totius Aegy-
pti, descende igitur ad me, ne differas. Habitabis in terra Gosen, erisq; penes me,
tu & filij tui, & nepotes tui, greges tui & armenta tua, & quæcunq; habes. Ego ti- D
bi illic cibum administrabo, (quoniam [restant] adhuc quinq; anni famis,) ne for
tè inopia labores tu & domus tua, & cuncta quæ habes. Ecce oculi uestri uident,
simulq; oculi fratris mei Beniamin, quod os meum loquitur ad uos. Referetis er-
go patri meo omnem gloriam meam in Aegypto, & omnia quæ uidistis. Accele-
rate & adducite patrem meum huc. Et ruit in collū Beniamin, fleuitq; super col-
lum eius: sed & Beniamin fleuit super collū illius. Et osculās omnes fratres suos,
fleuit super eos, & postea loquuti sunt fratres eius cum eo. Et fama ipsa audita est E
in domo Pharaonis, ut dicerent, Venerunt fratres Ioseph: & placuit Pharaoni &
seruis eius. Dixitq; Pharao ad Ioseph, Dic ad fratres tuos, Hoc facite, onus impo-
nite iumentis uestris, & euntes pergite in terram Chanaan, & adducite patrem ue
strum, & domos uestras, & uenite ad me, & dabo uobis bonum terræ Aegypti,
& comedite pinguedinem terræ. Et tu quidem iussus es, Facite hoc, accipite uobi-
scum plaustra è terra Aegypti pro pube uestra, & pro uxoribus uestris, & aduehi
te patrem uestrum, & uenite. Ne [b]pœniteat uos, si suppellectilem uestrā post uos F
relinquatis, quia bonum uniuersæ terræ Aegypti uestrum erit. Fecerunt autem
sic filij Israel, deditq; eis Ioseph currus iuxta mandatum Pharaonis: dedit etiam eis
commeatum pro itinere, dedit insuper singulis uestes mutatorias. Ipsi Beniamin
autem dedit trecentos argenteos, & quinq; mutatorias uestes. Patri autem suo mi
sit in hunc modum, Decem asinos ferentes de bonis Aegypti, & decem asinas fe-
rentes frumentum, panem, & cibum pro patre suo ad iter. Amandauitq; fratres G
suos ut abirent, & dixit ad eos, Ne tumultuemini in uia. Ascenderūt itaq; ex Ae
gypto, & uenerunt in terram Chanaan, ad Iacob patrem suum. Et nunciarūt ei di
centes, Ioseph adhuc uiuit, quin dominatur per totam terram Aegypti. [c]Vacilla-
bat autem cor eius, non enim credebat illis. Et loquuti sunt ad eum cuncta uerba
Ioseph quæ loquutus fuerat ad ipsos, cernensq; quadrigas quas miserat Ioseph ad
ferendū eum, reuixit spiritus Iacob patris eorum. Dixitq; Israel, Sat superq; quod

Postq; satis sceni erat, cognoscendū se præbet Ioseph fratribus suis, & lætissima catastropha tragœdia grauissima finitur.

[a] Eb. Non uret in oculis uestris, aut ne flagret in oculis uestris, scilicet ira, ob id q; me uendidistis.

[b] Eb. Non parcat oculus uester uasis uestris. Quod alij sic exponunt, Nihil supellectilis illic relinquatis, sed omnia adducite.

[c] Alij legūt, Defluxit cor illius.

Prouidentia dei circa pios & impios.

Ioseph filius meus adhuc uiuit, ibo & uidebo eũ priusquã moriar. CA. XLVI.

Iacob parat se ad iter, descendit in Aegyptũ, & honorifice à filio excipitur.

A PRofectus itaq; Israel cum omnibus quæ habebat, uenit in Beer Seba, & sacrifi-
cauit sacrificia deo patris sui Isaac. Et dixit deus ad Israel in apparitione noctur
na, in hunc modum, Iacob Iacob. Et respondit, Ên præsto sum. Et dixit, Ego sum Promissio renouatur ad Israelem.
deus, deus patris tui, ne metuas descendere in Aegyptum, quoniam in gentem ma
gnam faciam te ibidem. Ego descendam tecum in Aegyptum, & reducam te, & Io
seph ponet manum suam super oculos tuos. †Et surrexit Iacob de Beer Seba, tu Act.7.b
leruntq; filij Israel Iacob patrem suum, & paruulos suos atq; uxores suas in plau-
stris, quæ miserat Pharao ad ferendum eum. Et tollentes pecora sua, & omnes fa-
cultates suas, quas parauerant in terra Chanaan, uenerunt in Aegyptum, Iacob &
uniuersum semen eius cum eo. Filij eius, & nepotes eius cũ ipso, sed & neptes ex
filijs, omne deniq; semen suum duxit secũ in Aegyptum. Hæc sunt autem no- Filij Iacob in Aegyptum descendentes.
B mina filiorum Israel qui uenerunt in Aegyptum. Iacob cum filijs suis, primogeni Exod.1.a.6.b
tus Iacob, Ruben. Filij uero Ruben, Hanoch, Phallu, Hetzron, & Charmi. Filij Si
meon, Iemuel, Iamin, Ohad, Iachin atq; Zohar, & Saul filius Chananitidis. Filij
Leui, Gerson, Kahath, & Merari. Filij Iehuda, Er, Onan, Sela, Peretz atq; Zerah.
Mortuus uero est Er & Onan in terra Chanaan. Filij Peretz fuerũt Hetzron atq;
Hamul. Porrò filij †Issachar, Thola, Phua, Iob & Simron. Filij uero Zebulon, 1.Par.7.a
Sered, Elon & Iachleel. Hi filij Leæ, quos genuit ipsi Iacob in Padan Aram, unà
cum Dina filia sua, omnes animæ filiorum eius & filiarum eius, trigintatres. Filij
autem Gad, Ziphion, Haggi, Suni & Ezbon, Eri, & Arodi, atq; Areli. †Filij A- 1.Par.7.f
ser, Iimna, Iisua, Iisui, & Bria, atq; Serah soror eorum. Filij autem Bria, Heber &
Malkiel. Isti filij Zilpa, quã dedit Laban Leæ filiæ suæ, peperitq; istos ipsi Iacob:
C sedecim nempe animæ. Filij Rahel uxoris Iacob erant Ioseph & Beniamin. †Na- Supra 41.f
tiq; sunt ipsi Ioseph in terra Aegypti, Manasses & Ephraim, quos peperit ei As-
nath filia Potipharis sacerdotis in On. †Filij Beniamin, Bela, Becher, Asbel, Ge- 1.Par.7.b.8.a
ra, Naaman, Ehi & Rosch, Muppim, Huppim & Ard. Hi filij Rahel, quos pepe-
rit ipsi Iacob: omnes animæ quatuordecim. Filij Dan, Husim. Filij Naphtali,
Iachzeel, Guni, Iezer & Sillem. Hi filij Bilha, quam dedit Laban Raheli filiæ suæ,
peperitq; istos Iacob: omnes animæ septem. Itaq; omnes animæ quæ uenerunt
cum Iacob in Aegyptum, egressæ de fœmore eius, (præter uxores filiorum Iacob)
omnes inquam animæ sunt sexagintasex. Filij uero Ioseph, qui nati sunt ei in Ae
gypto, duæ animæ. Omnes itaq; animæ domus Iacob quæ uenerunt in Aegy-
ptum, sunt septuaginta. Præmisit autem Iudam ante se ad Ioseph, ut dirigeret an Septuaginta ingressi Aegyptum.
D te se ad Gosen, ueneruntq; in Gosen. Et apparans Ioseph currum suum, ascendit
obuiam Israeli patri suo in Gosen. Et ut uisus est ab eo, ruit in collum eius, fleuitq;
super collum eius uehementer. Et dixit Israel ad Ioseph, Iam moriar, postea quam
uidi faciem tuam, & quod tu adhuc uiuis. Dixitq; Ioseph ad fratres suos, & ad do-
mum patris sui, Ascendam & indicabo Pharaoni, dicamq; ei, Fratres mei, & do-
mus patris mei qui fuerunt in terra Chanaan, uenerunt ad me, sunt autem pasto-
res gregum, (fuerunt enim homines pecuarij) adduxeruntq; greges suos, armen-
ta sua, & omnia quæ habent. Et si fieret, ut Pharao uos uocet, & dixerit, Quod est
opus uestrum? Respondebitis, Viri pecuarij sunt serui tui à pueritia nostra usq;
in præsens: nõ solum nos, sed & patres nostri: ut scilicet habitare possitis in terra
Gosen, quoniã abominãdi sunt Aegyptijs cuncti pastores ouiũ. CA. XLVII.

Recepti filij Israel in terram Gosen, fames grassatur per totam Aegyptum, ut & pecora et agros pro uictu cogantur uendere. Iacob moriturus adigit filiũ Ioseph iuramento, ut funus suũ sepeliat in terra Chanaan.

A VEnit itaq; Ioseph & indicauit Pharaoni, dixitq;, Pater meus, et fratres mei, gre
ges eorum atq; armenta eorum, unà cum omnibus quæ habent, uenerunt è
terra Chanaan, & en sunt in terra Gosen. Accipiens autem quosdam è fratribus
suis, nempe quinq; uiros, statuit eos corã Pharaone. Dixit autem Pharao ad fra-
tres Ioseph, Quod est opus uestrum? Et responderunt Pharaoni, Pastores ouium
sunt

sunt serui tui, tam nos quàm patres nostri. Dixeruntq; ad Pharaonem, Ut incola
mus hanc regionem uenimus, non enim sunt pascua gregibus quos habent serui
tui, quoniam grassatur fames in terra Chanaan: liceat igitur quęsumus, seruis tuis
ut habitent in terra Gosen. Et dixit Pharao ad Ioseph, Pater tuus & fratres tui ue B
nerunt ad te, [a]terra Aegypti tibi patet, cura ut pater tuus & fratres tui habitent in
melioribus [locis] terræ, habitent inquam in terra Gosen: & si deprehenderis in-
ter eos uiros aliquos industrios, præfice eos pecori meo. Adduxit quoq; Ioseph
patrem suum Iacob, & statuit eum coram Pharaone. Et Iacob salutabat Pharao-
nem. Dixit autem Pharao ad Iacob, Quot sunt dies annorum uitæ tuæ? Iacob re-
[illegible] spondit Pharaoni, Dies annorum quibus peregrinus fui, triginta sunt & centum
anni: pauci quidem & mali fuerunt dies annorum uitæ meæ, nec attigerũt dies an
norum uitæ patrum meorum, quibus ipsi fuerunt peregrini. Agens itaq; gratias
Iacob Pharaoni, egressus est à conspectu eius. Assignauit itaq; Ioseph patri suo C
& fratribus suis ubi habitarent, & dedit eis possessiones in terra Aegypti, in opti
mis locis regionis, nempe in terra Raëmses, quemadmodum mãdauerat Pharao.
Porrò Ioseph administrauit cibum patri suo & fratribus suis, & toti domui patris
Panes Aegypti [illegible] sui, [b]ut solet pubi [fieri.] Non fuit panis per uniuersam terram Aegypti, quo-
niam grassabatur fames adeo, ut nõ solum Aegyptus, sed & regio Chanaan præ
caritate annonæ contabesceret. Ioseph igitur collegit omnem pecuniam quæ
inueniebatur in terra Aegypti, & in terra Chanaan, pro frumẽto quod illi coeme
bant, & intulit Ioseph illam pecuniam in domum Pharaonis. Cumq; iam consum
pta esset pecunia de terra Aegypti, atq; de terra Chanaan, uenerunt omnes Aegy
ptij ad Ioseph, & dixerunt, Da nobis panem, cur morimur corã te, quum pecunia
defecerit? Respondit Ioseph, Date pecora uestra, & quandoquidem defecit pecu- D
nia, dabo uobis pro pecoribus uestris. Adduxerunt igitur pecora sua ad Ioseph,
& dedit Ioseph illis frumentum pro equis, atq; pro pecudibus ouium, & pro ar-
mentis, & pro asinis, & sustentauit illos cibo illo anno pro omnibus pecoribus
[illegible] suis. Exacto illo anno, uenerunt ad eum secundo anno, dixeruntq; ad illum, Non
celabimus hoc dominum meum, exhaustam esse pecuniam, deinde & possessio-
nes pecorum esse apud dominũ meum, nec reliquum est coram domino meo, nisi
corpora nostra, & humus nostra: cur morimur te id cernente? non solum autem
nos, sed & agri nostri: eme nos & terram nostrã pro cibo, erimusq; & nos & ter-
ra nostra seruientes Pharaoni, modo da semen ut uiuamus, & non moriamur, né
ue terra in solitudinem redigatur. Emit ergo Ioseph totam humum Aegypti ipsi E
Pharaoni, quoniã uendiderunt Aegyptij quisq; agrum suum, eo quod fames gra
uis erat super eos, factaq; est humus Pharaonis. Populum uero ipsum transtulit
[illegible] in ciuitates ab extremis finibus Aegypti. Attamen terram sacerdotum non emit,
quoniam demensum erat certum constitutum à Pharaone sacerdotibus, ut come
derent demensum quod largitus erat eis Pharao, & ideo non uendiderũt terram
suam. Et dixit Ioseph ad populum, Ecce emi uos hodie, simulq; terram uestram
[illegible] Pharaoni, en uobis semen ut seminetis terram, ex prouentu uero eius quintam da F
bitis Pharaoni, quatuor partes uestræ erunt pro semine agri, atq; ut uos comeda-
tis, & qui sunt in domibus uestris, & pubes uestra. Qui responderunt, Tu serua
sti nos in uita, nos erimus serui Pharaonis, modo nanciscamur gratiam in oculis
domini mei. Fecit autem Ioseph hoc decretum super terram Aegypti usq; in hũc
diem, ut quinta pars esset Pharaonis: nisi quod terra sacerdotum, atq; ea sola, non
facta est Pharaonis. Habitauit itaq; Israel in terra Aegypti, nempe in Gosen, &
detenti in ea creuerunt atq; multiplicati sunt uehementer. Vixitq; Iacob in terra
Aegypti decem & septem annis: fueruntq; dies Iacob, & anni uitæ suæ, centum &
quadragintaseptem anni. Appropinquarunt autem dies Israel ut moreretur, & G

[a] Ebr. Terra Aegypti est ante faciẽ tuam.

[b] Alij aliter. Ebr. Ad os pubis.

uocauit filium suum Ioseph, dixitq́ʒ ei, Si hanc à te impetro gratiam, obsecro, pone nunc manum tuam subter fœmur meum, & fac mihi hoc beneficium, idq́ʒ bona fide, ne me sepelias in Aegypto, iacebo cum patribus meis: transferas ergo me ex Aegypto, atq́ʒ sepelias me in sepulchro illorum. Et respondit, Ego faciã iuxta mandatum tuum. Et ille ait, Iura mihi. Et iurauit ei. Inclinauit ergo Israel uersus caput lecti.

Mos iurãdi patriarchas.

Iacob uult sepeliri cum maioribus.

CAP. XLVIII.

Iacob ægrotans benedicit & fausta imprecatur filijs Ioseph.

Visitare ægrotos.

A Post hæc gesta nunciatum est ipsi Ioseph, En pater tuus ægrotat. Et tulit secum duos filios suos Manasse & Ephraim. Et nunciatũ est ipsi Iacob tale nuncium, Ecce filius tuus Ioseph uenit ad te. Et cõfortauit sese Israel, & resedit super lectum. Dixitq́ʒ Iacob ad Ioseph, Deus omnipotens †uisus est mihi in Lusa in terra Chanaan, benedixitq́ʒ mihi, & dixit ad me, Ecce ego faciam te crescere, & multiplicabo te, daboq́ʒ te ut sis cœtus populorum, & tradam terram hanc semini tuo post te, ut possideant eam perpetuò. Et nunc duo filij tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti priusquam ad te uenirem in Aegyptum, mei futuri sunt, Ephraim scilicet & Manasse,

Gene. 28. c Gene. 35.

Adoptãtur duo filij Ioseph Israeli in filios, ut sit eius portio duplex. Iosue 13. b. & 16. 17. a

B sicut Ruben & Simeon. Filij ᵃautem tui, si qui post hos tibi nascentur, tui erunt, iuxta nomen fratrum suorum appellationem accipient in possessione sua. Equidem quũ redirem ex Padan Aram, mortua est iuxta me Rahel in terra Chanaan in uia, quum adhuc iugero arui abessem ab Ephrata, sepeliuiq́ʒ eam ibidem in uia Ephrat, quæ est Beth Lehem. Et uidens Israel filios Ioseph, dixit, Qui sunt isti? Respondit Ioseph patri suo, Filij mei sunt quos dedit mihi deus in hoc [loco.] Et dixit, Adduc quæso eos ad me, ut fausta illis imprecer. Erant autem oculi Israel graues præ senio, nec poterat uidere. Et adduxit illos ad eum, qui osculum dedit eis, & eos est complexus. Dixitq́ʒ Israel ad Ioseph, Quod faciem tuam uiderem,

ᵃEbr. Generatio tua.

Supra 35. c

Ioseph in filijs benedictus.

C nunquam apud me cogitassem, & ecce deus ostendit mihi etiam semen tuum. Et eduxit Ioseph eos de gremio eius, & pronus ᵇinclinauit ad terrã. Accepit autem Ioseph utrunq́ʒ, Ephraim dextera sua ad sinistram Israelis, & Manasse sinistra sua ad dexteram Israelis, & duxit ad illum. Extendens autem Israel dexteram suam, posuit super caput Ephraim, qui erat minor natu: & sinistram suam super caput Manasse, sciens ac prudens dirigens manus suas, tametsi Manasse esset primogenitus. †Et fausta imprecatus est ipsi Ioseph, & ait, Deus, in cuius conspectu ambulauerunt patres mei, Abraham & Isaac: deus qui pascit me tota uita mea in hunc usq́ʒ diem: †angelus quoq́ʒ ipse, qui tutatus est me ab omni malo, summa felicitate fortunet pueros istos, ᶜuocentur nomine meo, nomineq́ʒ patrum meorum Abra-

ᵇQuidam legũt, Proni inclinarunt ad terram: ut de filijs intelligatur.

Heb. 11. d

Supra 32. a 31. d Matth. 18. b

ᶜEb. Vocetur nomen meum in eis.

D ham & Isaac, & augescant in immensum in ipsa terra. Vidẽs autem Ioseph quod poneret pater suus manũ suam dexteram super caput Ephraim, ægre tulit, & apprehensa manu patris sui, transferre eam uoluit de capite Ephraim super caput Manassis. Et dixit Ioseph ad patrem suum, Non sic mi pater, nam iste est primogenitus, pone dexterã super caput eius. Sed pater eius renuit, & dixit, Scio fili mi, scio, ipse quoq́ʒ in populum euadet, & magnus erit, ueruntamen frater eius natu minor, erit illo maior, & semen eius erit ᵈimpletio gentium. Imprecatus est itaq́ʒ eis fausta eodem die, & ait, In te fausta imprecabitur Israel, ut dicat, Ponat te deus sicut Ephraim, & sicut Manassen. Et præposuit Ephraim ipsi Manasse. Dixit uero Israel ad Ioseph, En ego morior, & deus erit uobiscũ, reducetq́ʒ uos ad terram patrũ uestrorum. Et ego †dedi tibi ᵉportionem unam supra ᶠfratres tuos, quam tuli de manu †Amorræi gladio meo ac arcu meo.

Iacob prophetat moriturus.

ᵈQuidam legũt, erit plenum gentibus.
ᵉPotest etiam legi, dedi tibi Sichem: nam illic sepultus est Ioseph.
ᶠPotest etiam legi, iuxta fratres tuos.

Iosue 13. a. 16. a

Iosue 24. b

CAP. XLIX.

Iacob moriens filijs suis fausta imprecatur, simul ipsis futura prædicit, deq́ʒ altissimis mysterijs uaticinatur.

Testamentum propheticum Israelis.

A Vocans autem Iacob filios suos, ait illis, Congregamini, ut prædicam uobis quid euenturum sit uobis posteris temporibus. Congregamini, & audite filij Iacob, audite Israelem patrem uestrum. Ruben primogenitus meus tu es, robur quidem meum, at principium doloris mei, præcipuus ferendo, præcipuus robore, diffluens ueluti aqua: non excelles [prærogatiua,] quoniam ascẽdisti lectum

Ruben. Supra 35. d 1. Par. 5. a

patris

Simeon. Leui. Supra 34.d.

patris tui, tum stratum meum prophanasti ascendēdo. Simeon & Leui fratres,
arma uiolenta macheræ [a]eorum, in arcanum eorum non ueniat anima mea, non
in unum conueniat gloria mea cum cœtu illorum, quoniam in furore suo occi-
derunt uirum, & pro libidine sua suffoderunt [b]murum. Maledictus æstus ipso-
rum, quoniam uehemens est: & indignatio eorum, quia dura: dispartiar eos in Ia
cob, & †dispergam eos in Israel. Iehuda, tu es, te laudabunt fratres tui, manus tua B
in ceruice hostium tuorum, genuflectent tibi filij patris tui. Catulus leonis Iehu-
da, de præda fili mi ascendisti: demisit se & accubuit ueluti leo, & ueluti leæna,
quis excitabit eum? Non recedet sceptrū de Iehuda, & legislator de pedibus eius,
donec ueniat [c]Schilo, & ad illum gentes confluent. Ligans ad uitem pullū suum,
& ad [d]Sorek filius meus asinam suam. Eluet in uino uestimentum suum, & in san
guine uuarum operimentum suum. [e]Rubicundi oculi à uino, & dentes candidi à
lacte. Zebulon ad portum maris habitabit, & ad stationem nauium, latere suo
ad Zidonē pertinget. Isachar asinus [f]osseus, accubans inter duos fines. Videns
requiem quod esset bona, & terram quod esset amœna: inclinauit humerū suum
ad baiulandum, factusq; est [g]uectigalis. Dan iudicabit populum suum, quemad
modum alia tribus Israel. Futurus est Dan serpens in uia, & aspis in semita, mor-
dens calcaneos equi, ceciditq; eques eius retrorsum: expectabo salutē tuam ô DO
MINE. Cuneus latronum grassabitur in Gad, at ipse tandem uictoria potietur. C
De Aser pinguis panis illius, ipseq; dabit delicias regibus. Naphtali ceruа cele
ris, edens uerba elegantia. Ioseph filius fructum edens, filius ad [h]fontem fructum
edens, filiæ incedentes super murū. Irritarunt eum, contenderunt cum eo, & odio
prosequuti sunt eum periti sagittandi, māsit tamen arcus eius firmus, roborataq;
sunt brachia manuum eius, idq; per fortem Iacobi, hinc pastor lapis Israeli. A deo
patris tui qui adiuuit te, & cum omnipotente qui benedixit te. Benedictionibus
cœli desuper, benedictionibus abyssi cubantis infra, benedictionibus uberum &
uteri. Benedictiones patris tui ampliores sunt, quàm benedictiones maiorū meo
rum, usq; ad [i]desiderabiles colles qui iam olim fuerūt, eruntq; super caput Ioseph,
& in uertice [k]Nazarçi fratrum suorum. Beniamin lupus diripiens, mane come-
det prædam, & ad uesperam diuidet spolium. Omnes istæ sunt duodecim tri- D
bus Israel, & hoc est quod loquutus est pater eorum ad illos, & bene precatus est
eis, cuiq; iuxta suam imprecationē. Pręcepit pręterea eis, & ait ad eos, Cū ego ad
populum meum collectus fuero, sepelite me ad patres meos, in spelunca quæ est
in agro Ephronis Hithæi, †in spelunca inquam duplici in agro, qui est è regione
Mamre in terra Chanaan, quem agrum emit Abraham ab Ephrone Hithæo in
possessionem sepulchralem. Vbi scilicet sepulti sunt Abraham & Sara uxor eius,
illic etiam sepulti Isaac & Rebecca uxor eius, ibi etiam sepeliui ego Leam. Emptus
est uero ager & spelunca quæ in eo est ab Hethitis. Cumq; iam finem faceret Ia-
cob præcipiendi filijs suis, collegit pedes suos ad lectum, & expirans, collectus est
ad populos suos. Ruitq; Ioseph in faciē patris sui, & fleuit super eum, osculatusq;
est eum.

Iosu 19. a. 11. b. Iudas, unde Christus nasciturus erat secundum carnem. Ioh 1 g. 7. d. Matth. 2. a. — Zebulon. — Isachar. — Dan. — Christus liberator. — Gad. — Aser. Nephthali. Ioseph. 1. Par. 5. a — Beniamin. — Supra 23. d — Iacob expirat.

[a] Quidam legunt habitatio eorum.
[b] Potest etiā legi, subneruarunt taurum.
[c] Schilo, felicitator.
[d] Sorek, uitis nobilissimi generis.
[e] Quidam legunt, Rubicundiores oculi uino, & dentes candidiores lacte.
[f] Osseus habēt Ebræa, pro præduro, robusto, aut lacertoso.
[g] Eb. tributo seruiēs.
[h] Alij legunt, iuxta oculum fructum edens.
[i] Quidam legūt, usq; ad terminos collium, uel circuitus.
[k] Nezir, segregatus.

CAPVT L.

Porrò Ioseph seruis suis medicis mandauit, ut aromatibus condirent patrem A
suum. Et exacti sunt ei quadraginta dies (nam sic implentur dies corū qui con
diuntur,) & luxerunt eum Aegyptij septuaginta diebus. Transactis autem die-
bus luctus eius, loquutus est Ioseph ad domū Pharaonis, in hæc uerba, Impetrem
quæso hanc gratiam à uobis, ut loquamini ad Pharaonem huiusmodi uerba, Iu-
ramēto adegit me pater meus, dicens, En ego morior, sepeli me in sepulchro meo
quod mihi fodi in terra Chanaan: nunc igitur ascendā & sepeliam patrem meum,
atq; reuertar. Et dixit Pharao, Ascende & sepeli patrem tuum quemadmodum te
sacramento adegit. Quum igitur Ioseph ascēderet ad sepeliendum patrem suum, B

Magna cura ac pietate mortuum patrem sepelit Ioseph, moritur deinde & ipse, quū antea mandatum dedisset fratribus de transferendis ossibus suis.

Exequiæ Aegyptiorum pro Iacob.

ascenderunt cum eo omnes serui Pharaonis, seniores domus eius, & cuncti senes
terræ Aegypti. Sed et uniuersa domus Ioseph & fratres eius, atq; domus patris sui,
duntaxat pubem suam, greges suos atq; armenta sua reliquerunt in terra Gosen.
Ascenderunt quoq; cum eo currus & equites, & facta est turma magna nimis. Et
uenerunt ad aream Atad, quæ est cis Iordanem, & planxerunt ibi planctu magno
ac acerbissimo, luxitq; patrem suum septem diebus. Habitatores autem illius regio
nis, nempe Chananæi, quum uiderent luctum in area Atad, dixerunt, Luctum in-
gentem habent Aegyptij: & ob hanc causam uocatum est nomen illius [loci] Abel
[a]Mitzraim, qui [b]est cis Iordanem. Fecerunt ergo ei filij eius quemadmodum man
dauerat illis. Nam abduxerunt eum filij eius in terram Chanaan, & sepelierunt in
†spelunca duplici agri, quam emerat Abrahã cum agro in possessionem sepulchra
C lem, ab Ephron Hithæo, è regione Mamre. Reuersusq; est Ioseph in Aegyptum
postquam sepelierat patrem suum, ipse & fratres eius, atq; omnes qui ascenderant
cum eo, ad sepeliendũ patrem eius. Fratres autem Ioseph [c]animaduertentes quod
pater eorum mortuus esset, dixerũt, Quid si odio nos prosequatur Ioseph, planeq;
rependat nobis uniuersum malum quod in eum designauimus? Significabant er-
go [ei] in hanc sententiam, Pater tuus priusquam moreretur sic mandauit, Sic dice-
tis Ioseph, Ignosce quæso fratribus tuis in iniquitate & peccato eorũ, nam male fece
runt tibi: & nunc ignosce quæso iniquitati seruorum dei patris tui. Ioseph autem
fleuit quum illi loquerentur cum eo. (Venerant enim fratres sui ad eum, & proni
prociderant in terram coram eo, dicentes, Ecce, nos sumus serui tui.) Quibus dixit
D Ioseph, Ne metuatis, num dei loco ego sum? Equidem uos cogitastis aduersus me
malum, at deus cogitauit idipsum in bonum, ut faceret quemadmodum hodie ap-
paret, ut scilicet seruaret in uita populum multum. Ne igitur metuatis, ego admini
strabo cibum uobis, & pubi uestræ: consolatusq; est eos, & loquutus est [a]in cor eo
rum. Habitauit itaq; Ioseph in Aegypto ipse & domus patris sui, uixitq; centũ &
decem annis. Vidit etiam Ioseph ex Ephraim tertios filios. †Sed & filij Machir filij
Manasse nati sunt super genua Ioseph. Dixit uero Ioseph ad fratres suos, †Me mor
tuo, deus certissime uisitabit uos, & reducet uos è terra ista, ad terram quam iurauit
Abraham, Isaac & Iacob. Et Ioseph adegit filios Israel tali sacramento, Quum deus
uos uisitabit, asportate ossa mea hinc. Mortuus itaq; est Ioseph, quum esset natus
centum & decem annos, & condierunt eum aromatibus, posuerūtq; [eum] in ar-
cam in Aegypto.

Atad spina.

[a]Abel Mitzraim, luctus Aegyptiorum.
[b]Alij legendum putant, ultra Iordanem.

Supra.23.d Act.7.b.

[c]Pro animaduertentes alij legunt, & timuerunt.

Prouidẽtia dei consilia mala in bonum uertit.

[a]Loqui in cor, est ad animum loqui, & sic, ut cor persuadeas, et tranquillum reddas, excepto omni metu.

Num.32.g

Heb.11.d

Ioseph moritur

Liber Exodus, Hebr. Velle semoth.

CAPVT I.

Cum augesceret numerus filiorũ Israel, tyrannus seruitute graui eos premit, & crudelissime in eos sæuit.

A HAEC sunt nomina filiorum Israel, qui uenerunt in Ae-
gyptum cum Iacob, quisq; cum domo sua ingressus est:
Ruben, Simeon, Leui & Iehuda, Isaschar, Zebulõ & Ben
iamin, Dan, Naphtali, Gad & Aser. Fuerũt aũt omnes
animę egressę de fœmore Iacob, septuaginta: Ioseph uero
fuit in Aegypto. Mortuusq; est Ioseph, & omnes fratres
B eius atq; totũ hoc seculũ. Et creuerunt filij Israel, uermiũq;
more scaturiebant, aucti in immensum, & roborati supra
modũ, ut terra ipsis impleretur. Exoriť interim rex nouus
super Aegyptũ, qui Ioseph nõ nouerat, qui dixit ad populũ suũ, En populus filio-
rum Israel maior est & fortior nobis, agite, callide circũueniamus eũ, ne augescat: fie
rec

Gen.46.a Ingressi Aegyptũ filij Iacob.

Act.7.a

Nouus rex, mos nouus.

ret enim, si nobis bellum ingruat, ut iunctus hostibus contra nos pugnaret, atque ex terra emigraret. Constituerunt ergo super [populum Israel] præfectos qui tributa exigerent, adfligerentque eum oneribus suis, extruxeruntque urbes Pharaoni, quæ essent repositoria, nempe Pithom & Raemses. Quo uero magis eum adflixerunt, C hoc magis augescebat & erumpebat, ut [a] nauseam conciperent à filijs Israel. In seruitutem itaque redegerunt Ægyptij filios Israel, idque cum sæuitia. Hinc facta est illis uita amara, in seruitute illa graui ac dura, nempe luto & lateribus, omnique seruitio ruris. [In summa,] omnis seruitus, qua illos premebant, sæuissima erat. Dixit præterea rex Aegypti obstetricibus Hebræis, quarum una uocabatur Siphra, altera Pua: dixit inquã, Quando in partu adfueritis Hebræis mulieribus, uideritisque eas in partu filium parturire, interficite eum: si filia fuerit, uiuat. Timuerunt uero D obstetrices deum, & non fecerunt quod præceperat eis rex Aegypti, seruaruntque filios uiuos. Rex ergo Aegypti uocauit obstetrices, dixitque ad eas, Cur fecistis rem istam, ut seruaretis filios uiuos? Responderunt obstetrices Pharaoni, Quoniam Hebrææ mulieres non sunt sicut mulieres Aegyptiæ, sunt enim uegetæ, & priusquã ueniat ad eas obstetrix, pariunt. Et benefecit deus obstetricibus, & multiplicatus est populus, & roborati sunt uehementer. Quandoquidem uero obstetrices deum timuerãt, fecit [b] eis domos. Præcepit autem Pharao omni populo suo, dicens, Omnem prolem masculam in flumen deijcite, omnem fœminam uero seruate uiuam.

[a] Quidam legunt, ut excitarẽtur propter Israel.

[b] Eis apud Ebræos masculinũ est lahem, sed refertur ad obstetrices.

CAPUT II.

Moses infans exponitur in ripa fluminis, extractus à filia Pharaonis, in aula educatur, quum uero percussisset quendam, fuga elapsus in Midian uenit, pastor ouium factus, Ziporam filiam sacerdotis uxorẽ ducit, torquẽtur interim Israelitæ, & anxie ad deum clamant.

Abijt uir de domo Leui, & duxit filiam Leui. Et concipiens mulier illa, pepe- A
rit filium, & uidens eum esse elegantem, abscondit eum tribus mensibus. Et quum illum amplius abscõdere non posset, accepit sibi arculam arundineã, quam bitumine atque pice obleuit, & posuit in eam infantem illum, exposuitque in carecto ad littus fluminis. Statuebat autem se soror eius procul, ut resciret quid futurum esset illi. †Porrò filia Pharaonis descendit lotum in flumine, & puellæ eius deambulabant in littore fluminis, & uisa arcula in carecto, misit famulam suam ut tolleret eam. Cumque aperuisset, uidit esse infantem, & ecce puer fleuit, & miserta illius, dixit, De Hebræorum pueris est hic. Dixit autem soror eius ad filiam Pharaonis, Vadámne ut uocem tibi mulierem nutricem ex Hebræis, quæ tibi puellũ lactet? Respondit filia Pharaonis, Vade. Abijt ergo puella, & aduocauit matrem pueri. B
Ad quam ait filia Pharaonis, Cape puerum istum, & lacta mihi eum, ego dabo tibi mercedem. Et mulier accepit puerum, & nutriuit eum. Adoleuit autem puer, & adduxit eum ad filiã Pharaonis, factusque est ei loco filij, & uocauit nomen eius Mose: dixit enim, Ex aquis traxi eum. Contigit uero quodã tempore quum iam adoleuisset Mose, ut egrederetur ad fratres suos, et uideret quod onera baiularẽt. Cumque uidisset uirum Ægyptium percutientem quendam Hebræum, qui erat ex fratribus suis, cumque quaquauersum circumspexisset, uidissetque neminem adesse, ferijt Aegyptium, & abscondit eum in harenam. Egressus deinde altera die, cum contenderent duo uiri Hebræi, dixit ad uiolentum, Quare tu percutis proximum tuum? Qui respondit, Quis cõstituit te principem & iudicem super nos? An ista C
loqueris tu, ut me occidas, quemadmodum occidisti Aegyptium? Moses ergo timuit, dixitque, Profecto hoc negotiũ palàm factũ est. Audiens Pharao sermonem istũ, quærebat ut occideret Mosen. Moses aũt fugiens à cõspectu Pharaonis, habitauit in terra Midian, seditque iuxta puteũ. Erant aũt sacerdoti in Midian septem filiæ, quæ uenerũt haustũ, ut implerent canales, adaquarentque oues patris sui. Et uenerunt pastores & eiecerunt eas. Tum surrexit Moses & adfuit eis, potumque dedit ouibus illarum. Cumque uenissent ad Rehuel patrem suum, dixit ille, Quare hodie tam festinanter uenistis? Responderunt, Vir Aegyptius asseruit nos de manu pastorum, deinde hausit nobis, & adaquauit oues. Et dixit ad filias suas, Et ubi is

Arcula Mosis.

D est, quare sic dimisistis uirum illum? uocate eum ut comedat cibum. Et cõsensit Mo
ses habitare cum uiro illo, deditq; ille Ziporam filiam suam Mosi. †Quæ quum pe Infra 18.a 1.Par.23.b
perisset filiũ, uocauit ille nomen eius Gersom: dicebat nempe, Peregrinus fui in ter
ra aliena. Cumq; multi dies essent exacti, mortuus est rex Aegypti, suspiraruntq; fi
lij Israel propter seruitutem, & clamauerunt, ascenditq; clamor illorum ad deum ex
seruitute. Audiuitq; deus planctum illorũ, & recordatus est deus fœderis sui cum
Abrahã, Isaac & Iacob. Aspexitq; deus filios Israel, & cognouit deus. CAP. III.

Apparens deus Mosi pascenti gregem soceri sui, amandat eum ad regem Pharaonem.

A PAscebat aũt Moses oues Iethro soceri sui sacerdotis Midian, duxitq; oues post Moses pastor.
desertum, & uenit ad Horeb montem dei. Visusq; est illi angelus DOMINI in
flamma ignis de medio rubi. Et respexit, & ecce rubus ardebat igne, nec tamen con
sumebatur. Dixit ergo Moses, Concedam quæso, & uidebo uisionem istam ma-
gnam quare rubus non comburatur. Videns autem DOMINVS quod abiret spe-
B ctatũ, uocauit eum deus de medio rubi, & dixit, Moses Moses. Qui respondit, Ad-
sum. Et ait, Ne huc accedas propius, solue calceamẽta de pedibus tuis, quoniam lo-
cus in quo tu stas, terra sancta est. Et dixit, †Ego deus patris tui, deus Abrahã, deus Matth.22.c Mar.12.c
Isaac, & deus Iacob. Moses operuit faciem suam, quoniã ueritus est aspicere deum. Lucæ 20.f.
Et dixit DOMINVS, Omnino uidi afflictionem populi mei qui est in Aegypto, &
audiui clamorem eorum [qui fit] propter exactores quos habent, quoniam scio do
C lores eorum: descẽdi quoq; ut liberem eos de manu Aegyptiorum, educamq; eos
de terra ista ad terram bonam & spatiosam, ad terram fluentem lacte & melle, ad lo
ca Chananæi, Hithæi, Amorrhæi, Pheresæi, Hiuæi atq; Iebusæi. Clamor ergo filio
rum Israel uenit ad me, uidiq; oppressionem illam qua Aegyptij opprimunt eos.
Nũc ergo age, te mittam ad Pharaonem, ut educas populum meum filios Israel ex Vocatur Moses ad aedua.
Aegypto. Dixit autem Moses ad deum, Quis sum ego, ut adeam Pharaonem, &
D educã filios Israel ex Aegypto? Et respondit, Ego enim ero tecum, & hoc tibi esto Consolatur uocatus.
signum quod ego miserim te, postquam eduxeris populum istum de Aegypto, ser
uietis deo super monte isto. Et ait Moses ad deum, En, si ueniens ad filios Israel, di
xero eis, Deus patrum uestrorũ misit me ad uos: ipsiq; interrogauerint me, Quod
est nomen eius? quid respondebo eis? Et respondit deus Mosi, [a]Sum qui sum. Et Essentiale dei nomen.
ait, Sic dices filijs Israel, SVM misit me ad uos. Et rursus dixit deus ad Mosen, Sic
E dices filijs Israel, DOMINVS deus patrum uestrorum, deus Abraham, deus Isaac, &
deus Iacob, misit me ad uos: hoc est nomen meum in perpetuum, & hoc memora-
culum meum in omnia sæcula. Vade & congrega seniores Israel, dicesq; ad eos,
DOMINVS deus patrum uestrorum uisus est mihi, deus Abrahã, Isaac & Iacob, di-
F cens, Omnino uisitaui uos, & quod factũ est uobis in Aegypto [scio,] & dixi, Edu
cam uos de afflictione Aegyptiorũ ad terram Chananæi, Hithæi, Amorræi, Phe-
resæi, Hiuæi atq; Iebusæi, ad terram fluentem lacte & melle. Postquam uero uocem
tuam audierint, ibis tu & seniores Israel ad regem Aegypti, dicetisq; ad illum, DO-
MINVS deus Hebræorũ obuiam factus est nobis, liceat igitur nobis, ut eamus iter
trium dierum in desertum, & sacrificemus DOMINO deo nostro. Et ego quidẽ scio Præscientia dei.
quod rex Aegypti non permissurus est uobis ut abeatis, & ne ualida manu quidẽ.
G Ego uero extendam manum meam, & percutiam Aegyptum cunctis mirabilibus
meis quæ facturus sum in ea, tum demũ emittet uos. Daboq; populo huic gratiam
apud Aegyptios, fietq; quum abieritis, nõ abeatis uacui, sed postulabit mulier à ui-
cina sua, & ab incola domus suæ uasa argentea, & uasa aurea, & uestimenta, quę im
ponetis filijs uestris, & filiabus uestris, & [b]auferetis Aegyptũ. CAP. IIII.

[a]Ebræi ad uerbũ habent, Ero qui ero: & Erit misit me ad uos: uel, Eram qui eram.

[b]Potest etiã legi, & eripiemini ex Aegypto.

Moses post longam excusationem, à deo miraculis & ensdatis instructus, legationem obit.

A REspondit uero Moses, & ait, En nõ credẽt mihi, neq; audient uocẽ meã, sed di Miracula pro non credulis dantur à deo.
cent, DOMINVS nõ apparuit tibi. Et ait ad eũ DOMINVS, Quid hoc est quod
manu tua [gestas?] Respondit, Baculus. Et dixit, Abijce eum ad terram: & abiecit
eum ad terram, & factus est coluber. Et Moses fugit à conspectu eius. Et dixit DO- Primum.

MINVS

MINVS ad Mosen, Extende manum tuam, & apprehende caudam eius. Et extensa
sa manu sua apprehendit eum, factusque est baculus in manu eius. Vt credant [scili
cet] quod DOMINVS deus patrum suorum uisus sit tibi, deus [uidelicet] Abrahã,
deus Isaac, & deus Iacob. Rursus dixit DOMINVS ad eum, Insere quæso manum B
tuam in sinum tuum: & inseruit manum suam in sinum suum, & quum exeruisset
eam, ecce manus eius leprosa erat ueluti nix. Et dixit, Reduc manũ tuam in sinum
tuum: & rursus inseruit manum suam in sinum suum, proferensque eam è sinu suo,
& ecce restituta erat quemadmodũ caro eius. Erit itaque, si non fidem habuerint ti
bi, neque audierint uocem prioris signi, credẽt tamen uoci posterioris signi. Quod
si nec duobus istis signis crediderint, nec uocem tuam audierint, accipies de aquis
fluminis, & effundes in siccam [humum,] eruntque aquæ illæ quas de flumine acce-
peris, erunt inquam sanguis in ipsa sicca [humo.] Et dixit Moses ad DOMINVM, C
Mi domine, ego [a]non sum eloquens ab heri & nudiustertius, etiam ex eo tempo- [a]Ebr. Vir uerborum.
re quo loquutus es ad seruum tuum, sum enim graui ore, & graui lingua. Et dixit
DOMINVS ad eum, Quis dedit homini os? aut quis facit mutum aut surdum, ui-
dentem aut cæcum? an non ego DOMINVS? Vade ergo, † & ego adero ori tuo, do
ceboque te quæ loquaris. Qui ait, Obsecro DOMINE, mitte nunc per manum [eius
quem] mittes. Et iratus est furor DOMINI aduersus Mosen, & dixit, An non Aha
ron frater tuus Leuita? scio quod is omnino [b]eloquens est, & ecce is etiam egredi- D [b]Eb. Quod loquẽdo loquitur ipse.
tur tibi obuiam, & uiso te, lætabitur corde suo. Tu loqueris ad eum, & pones uer
ba ista in os eius, & ego adero ori tuo, & ori ipsius, doceboque uos quid agere de-
beatis. Et ipse loquetur pro te ad populum, ipseque erit tibi uice oris, tu autem eris
ipsi uice [c]dei. Baculum istum cape in manũ tuam, quo signa edes. Abijt itaque Mo [c]Eb. Ipse erit tibi pro ore, tu autem eris ei pro deo.
ses, & reuersus est ad Iether socerum suum, & dixit ad eum, Liceat mihi quæso ut
uadam & reuertar ad fratres meos qui sunt in Aegypto, & uideam uiuántne ad-
huc. Et dixit Iethro ad Mosen, Vade in pace. Dixit quoque DOMINVS ad Mosen E
in Midian, Vade, reuertere in Aegyptum, quoniã mortui sunt omnes uiri illi qui
quærebant animam tuam. Accepit itaque Moses uxorem suam & filios suos, & ue
xit eos super asino, reuersusque est in terram Aegypti: accepit quoque Moses bacu-
lum dei in manum suam. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Quum ingressus atque re
uersus fueris in Aegyptum, uide ut facias in cõspectu Pharaonis omnia prodigia
quæ ego posui in manum tuam, ego uero retinebo cor illius, ut non dimittat po-
pulum. Dicesque ad Pharaonem, Sic dicit DOMINVS, Israel est filius meus primo- F
genitus, & ego quidem dixi ad te, ut dimitteres filium meum, ut seruiat mihi: quan
doquidem uero tu renuis dimittere, ecce ego occidam filium tuum, [nempe] pri-
mogenitum tuum. Contigit autem in itinere, in ipso diuersorio, ut occurreret ei
DOMINVS, uolebatque eum occidere. Zipora autem arrepto acuto silice, abscidit
præputium filij sui, applicuitque pedibus eius, dicens, Quoniam sponsus sanguinis
tu mihi. Destititque ab eo. Tunc dixit illa, Sponsus sanguinis ob circuncisionẽ. Di G
xit autem DOMINVS ad Aharonem, Vade Mosi obuiam in desertum: & abiens,
obuiã factus est illi ad montem dei, osculatusque est eum. Et exposuit Moses Aha
roni uniuersa uerba DOMINI qui miserat eum, & cuncta signa quæ ei mandaue-
rat. Moses ergo & Aharon abierunt, & congregauerũt omnes seniores filiorum
Israel. Et Aharon loquutus est omnia uerba quę loquutus erat DOMINVS ad Mo
sen, fecitque signa coram oculis populi. Et populus credidit, & audientes quod uisi
tasset DOMINVS filios Israel, aspexissetque adflictionẽ eorum, uertice inclinato ado
rarunt.

CAPVT V.

POstea ingressi sunt Moses & Aharon, & dixerunt ad Pharaonẽ, Sic dicit DO- A Adeunt Pharaonem Moses & Aharon, mandatumque dñi proponũt, rex crudelior factus, atrocius furit in Israelitas.
MINVS deus Israel, Dimitte populum meum, ut festum diem mihi celebrent in
deserto. Dixit autẽ Pharao, Quis est DOMINVS, ut audiam uocem eius, & dimit-

tam Israelem? Nescio DOMINVM, nec Israelem dimittam. Et dixerunt, Deus He-
*Alij legūt, occurrit nobis.
bræorum *uocauit nos, liceat nobis quæso, ut eamus iter trium dierū in desertum,
& sacrificemus DOMINO deo nostro, ne fortè accidat nobis pestilentia aut gla-
dius. Et ait rex Aegypti ad eos, Tu Moses & Aharon cur abstrahitis populum
ab operibus suis? Ite ad onera uestra. Dixit quoq; Pharao, En multus est nunc po
B pulus terræ, & uos facitis ut cessent ab oneribus suis. Et præcepit Pharao eodem
die exactoribus qui erant in populo, atq; præfectis eius, in hanc sententiam, Post-
hac non dabitis paleas populo ad ducendos lateres, quemadmodum heri & nu-
diustertius, ipsi eant & colligant sibi paleas, at demensum laterum quod antea fe-
cerunt imponetis eis, nec minuetis ex eo, otio enim torpent ipsi, & ideo clamāt di-
centes, Ibimus & sacrificabimus deo nostro. Aggrauetur seruitus super uiros, ut
faciant [aliquid] in ea, neq; respiciant ad res uanas. Egressi itaq; exactores popu-
li & præfecti eius, dixerunt ad populum hisce uerbis, Sic dixit Pharao, Ego nō da
bo uobis paleas, uos ipsi ite, & tollite uobis paleas ubicunq; inueneritis, nec immi
C nuitur de opere uestro quicquam. Et dispersus est populus per totā terram Ae-
gypti, ut colligerent stipulas pro paleis. Exactores autem urgebant, dicentes, Per-
ficite opus uestrum, cuiusq; diei demensum suum, perinde ac dum erant uobis pa
leæ. Et uapulabant præfecti filiorum Israel quos constituerant exactores Pharao-
nis super eos, dicebaturq; [eis,] Quare non complestis demensum uestrum lateri-
tium, quemadmodum antea, nec heri nec hodie? Venerūt itaq; præfecti filiorum
Israel, & expostularunt apud Pharaonem hisce uerbis, Cur sic facis seruis tuis? Pa
lea non datur seruis tuis, interim dicunt nobis, Ducite lateres, & ecce serui tui ua-
pulāt, & peccatū populo tuo [imputatur.] Qui ait, Vacatis uos, uacatis [inquam,]
D & ob id dicitis, Ibimus & sacrificabimus DOMINO. Ite ergo & operamini, palea
non dabitur uobis, demensum tamen laterum uos reddetis. Viderunt ergo præ-
fecti filiorum Israel sese esse in adflictione, quum diceretur, Non minuetur de late-
ribus uestris, demensum scilicet uniuscuiusq; diei. Et obuiam facti Mosi & Aha-
roni, quum egrederentur à Pharaone, stantes aduersum eos, dixerunt ad eos, Vi-
deat DOMINVS super uos, & iudicet, qui fœtere fecistis odorem nostrum coram
Pharaone, & coram seruis eius, dando scilicet gladium in manum eorum, ut nos
interficiāt. Reuersus est itaq; Moses ad DOMINVM, & ait, Domine, quare tàm ini
que agis cum hoc populo? cur nam misisti me? Ex eo enim tempore, quo ueni ad
Pharaonem ut loquerer tuo nomine, adflixit populū istum, nec tu populū tuum
liberasti. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Iam uidebis quæ facturus sim Pharaoni,
quoniam per manum ualidam dimittet eos, & per manū robustam è terra sua eos
eijciet.

Impi...
Tentan... in adue...
Pharaonis impietas iam [illegible]
Impatientia uulgi aduersus pastores.
Oratio ad deū, asylū ultimum.

CAPVT VI.

Clarius instruit dñs Mosen, quē rursum ad populum mittit. Recensetur genealogia Israelitarum, potissimū Mosis & Aharonis. Per epilogum refricantur superiora.
Iehoua, essentia immutabilis, eterna, præsens.
Promissionum dei cōfirmatio.

A ET loquutus est deus ad Mosen, & dixit ad eum, Ego DOMINVS. Et apparui
Abrahæ, Isaac & Iacob, in deo Schadai, & in nomine meo IEHOVA nō sum
eis notus factus. Erexi quoq; fœdus meū cum eis, ut darē eis terrā Chanaan, terrā
in qua peregrini ipsi fuerūt, & in qua incolæ fuerūt: audiui quoq; planctū filiorū
Israel, quos Aegyptij seruitute premūt, & recordatus sum fœderis mei. Dic ergo
filijs Israel, Ego DOMINVS, & educā uos de oneribus Aegypti, & eruā uos de ser
uitute eorū, & asserā uos brachio exerto, & iudicijs magnis. Assumā quoq; uos
mihi in populū, eroq; deus uester, & scietis quod ego DOMINVS deus uester, qui
B educo uos de oneribus Aegypti. Introducam quoq; uos ad terram pro qua leua
ui manum meam ut darem eam Abrahæ, Isaac & Iacob, daboq; uobis eam ut eam
possideatis, ego DOMINVS. Moses ergo in hunc modum loquutus est cum filijs
Israel, uerum ipsi non audierūt Mosen præ angore spiritus, & propter seruitutem
grauissimā. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicēs, Ingredere & loquere ad
Pharaonē regē Aegypti, ut dimittat filios Israel è terra sua. Et loquutus est Moses
coram

coram DOMINO, dicens, Ecce filij Israel non audiunt me, quomodo ergo Pharao
me audiret, qui sum incircuncisus labijs? Et loquutus est DOMINVS ad Mosen &
Aharonem, & mandatũ dedit eis ad filios Israel, & ad Pharaonẽ regem Aegypti,
ut filios Israel de terra Aegypti educerẽt. Hæc sunt capita domus patrũ suorum, C
filij Ruben primogeniti Israel, Henoch, Pallu, Hetzron & Charmi: hę familiæ Ru
ben. Et filij Simeon, Iemuel, Iamin, Ohad, Iachin, Zohar & Saul filius Chananí
tidis: hæ familię Simeon. Et hæc sunt nomina filiorũ Leui ad generationes suas,
Gerson, Kahat, & Merari. Anni autem uitæ Leui centum anni & trigintaseptem.
Filij Gerson, Libni & Simehi per familias suas. Et filij Kahath, Amram, Iitzhar,
Hebron & Vsiel. Anni autem uitæ Kahath, centum & trigintatres. Et filij Mera-
ri, Mahali & Musi: hę familię Leui per generationes suas. Et Amrã duxit sibi uxo
rem Iochebed amitam suam [maiorem,] quæ peperit ei Aharonem & Mosen. Et
anni uitæ Amram centum & trigintaseptem anni. Filij Iitzhar, Korah, Nepheg,
& Zichri. Et filij Vziel, Misaël, & Elzaphan, & Sithri. Et Aharon duxit sibi uxo D
rem Elisaba filiam Aminadab sororem Nahason, quæ peperit ei Nadab, Abihu,
Eleazar, & Ithamar. Filij uero Korah, Assir, Elkana, & Abiasaph: hæ familiæ Ko-
ritarum. Porrò Eleazar filius Aharonis duxit sibi uxorem de filiabus Putiel, quæ
peperit ei Pinhas: & hæc sunt capita patrum Leuitarum iuxta familias suas. Hic
est Aharon & Moses, ad quos dixit DOMINVS, Educite filios Israel è terra Aegy-
pti secundum exercitus suos. Ipsi sunt qui loquebantur ad Pharaonem regem Ae
gypti, ut educerent filios Israel ex Aegypto. Is est Moses & Aharon. Factumq́ est
in die quo loqueretur DOMINVS ad Mosen in terra Aegypti, loquebatur ad Mo
sen in hunc modum, Ego DOMINVS, loquere ad Pharaonem regem Aegypti o-
mnia quæ ego loquor ad te. Et dixit Moses coram DOMINO, En ego incircũcisus
sum labijs, & quomodo audiet me Pharao?

Iochebed soror zui Amram: alij legũt, Patruelẽ suam.

CAP. VII.

ET dixit DOMINVS ad Mosen, Ecce cõstitui te deum Pharaoni, eritq́ Aharon A
frater tuus propheta tuus. Tu loqueris omnia quæ ego tibi mando, Aharon
autem frater tuus loquetur ad Pharaonẽ, ut dimittat filios Israel è terra sua. Et ego
indurabo cor Pharaonis, & signa mea atq́ portẽta mea multa faciam in terra Ae-
gypti, & non audiet uos Pharao, & extendam manum meam super Aegyptum, et
educam exercitus meos & populum meum, [nempe] filios Israel, è terra Aegypti
in iudicijs magnis. Et scient Aegyptij quod ego sum DOMINVS, quum extende-
ro manum meam super Aegyptum, & eduxero filios Israel de medio eorum. Fe-
cit itaq́ Moses & Aharon quemadmodum præcepit eis DOMINVS, sic inquam fe
cerunt. Fuit autem Moses natus octoginta annos, & Aharon natus annos octo
gintatres, quũ loquerentur ad Pharaonem. Et dixit DOMINVS ad Mosen & Aha
ron in hũc modum, Si loquutus fuerit ad uos Pharao hisce uerbis, *Ostẽdite por B
tentum, dices ad Aharonem, Tolle baculum tuum, & abijce coram Pharaone, ut
fiat serpens. Venit itaq́ Moses & Aharon ad Pharaonẽ, & fecerunt ita sicut iusse
rat DOMINVS, abiecitq́ Aharon baculũ suum corã Pharaone & corã seruis eius,
& factus est coluber. Vocauit autem Pharao etiam sapientes & incantatores, & fe
cerunt quoq́ sic, ipsi magi Aegypti incantationibus suis. Proiecerunt nempe sin-
guli suas uirgas, & factæ sunt dracones, at baculus Aharonis deuorauit uirgas il-
lorum. Et induruit cor Pharaonis, & non audiebat eos, quemadmodum loqu-
tus fuerat DOMINVS. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Ingrauatum est cor Pharao-
nis, renuit dimittere populum, uade ad Pharaonem diluculo, ecce egreditur ad a-
quas, & stabis in ripa fluminis obuiam ei, tollesq́ baculum qui est in colubrũ uer- C
sus, in manum tuam, & dices ad eum, DOMINVS deus Hebræorum misit me ad te
hisce mãdatis, Dimitte populum meum, ut seruiant mihi in deserto, & ecce hacte-
nus audire noluisti, sic ergo dixit DOMINVS, In hoc cognosces quod ego DOMI-

Moses & Aharõ exequuntur mandatum domini, signa edunt coram Pharaone, sed nequicquam, magis enim magisq́ cor eius induratur.

*Ebr. Date pro nobis.

NVS, en ego percutiam baculo quem manu gesto super aquam quæ est in flumi-
ne, & uertetur in sanguinem. Pisces uero qui sunt in flumine moriẽtur, & compu
trescet flumen, & delassabuntur Aegyptij, [ut non possint] bibere aquas de flumi
D ne. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Dic ad Aharonem, Tolle baculum tuum, & ex
tende manum tuam super aquas Agypti, super flumina eorũ, super riuos eorum,
& super stagna eorũ, & super cunctas collectiones aquarũ quas habẽt, ut fiant san
guis, sitq́ue sanguis per totã regionẽ Aegypti, tam in ligneis quàm lapideis [uasis.]
Moses & Aharon fecerũt quemadmodũ mãdarat DOMINVS. Et eleuato baculo Signum I. Aquarũ in sanguinem uersio.
percussit aquas quæ erant in riuo coram oculis Pharaonis, & coram oculis seruo
rum eius, uersæq́ue sunt omnes aquæ quæ erant in riuo in sanguinem. Pisces quoq́ue
Computruit, id est fœtuit. qui erant in riuo mortui sunt, & computruit riuus, ut non potuerint Aegyptij bi
bere de riuo, fuitq́ue sanguis per totam terram Aegypti. Et fecerunt quoq́ue sic incan Sap. 17. b
tatores Aegypti susurrationibus suis, & induruit cor Pharaonis, ut non audiret
eos, quemadmodum loquutus fuerat DOMINVS. Reuersus Pharao redijt in do-
mum suam, nec corde suo hoc expendit. Foderũt autem omnes Aegyptij circum
flumen, aquas ut biberent, quoniam non potuerunt bibere de aquis riui. Et exa-
cti sunt septem dies postquam percussit DOMINVS riuum.

CAP. VIII.

Quo maiora eduntur signa, hoc magis indurescit tyrannus, etiamsi aliquando resipiscentiam præ se ferat.

A Dixit autem DOMINVS ad Mosen, Ingredere ad Pharaonẽ, & dic ad eum, Sic II. Ranarum.
dicit DOMINVS, Dimitte populum meum, ut seruiãt mihi. Quod si tu dimit-
tere renueris, en ego percutiam omnes terminos tuos ranis. Et ebulliet fluuius ra
nas, quæ ascendent, & uenient in domum tuam, & in cõclaue cubilis tui, & super
stratum tuum, & in domum seruorum tuorum, & in populum tuum, in furnos
tuos, & in [a]farinam tuam aquis cõspersam. Sed & in te atq́ue in populum tuum, &
in omnes seruos tuos ascendẽt ranæ. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Dic ad Aha
ronem, Extende manũ tuam cum baculo tuo super fluuios, riuos ac stagna, ut ad-
B ducas ranas super terram Aegypti. Et extendit Aharon manũ suam super aquas
Aegypti, & ascenderunt ranæ, & operuerunt terram Aegypti. Et fecerunt quoq́ue
sic magi incantationibus suis, & adduxerunt ranas super terram Aegypti. Et uo-
cans Pharao Mosen & Aharonẽ, ait, Orate ad DOMINVM, ut auferat ranas à me
& à populo meo, & dimittam populum ut sacrificent DOMINO. Et dixit Moses
C ad Pharaonem, [b]Gloriare de me, quando orabo pro te, pro seruis tuis, & pro po
pulo tuo, ut exterminentur ranæ à te, & à domibus tuis, & duntaxat in flumine su
persint. Qui ait, Cras. Et ille dixit, Iuxta uerbum tuum [fiat,] ut cognoscas quod
non est sicut DOMINVS deus noster. Recedent itaq́ue ranæ à te, & à domibus tuis,
à seruis tuis, & à populo tuo, duntaxat in fluminæ reliquæ erunt. Et exiuit Moses Orant pro impio.
& Aharon à Pharaone, & clamauit Moses ad DOMINVM propter ranas quas po
suerat Pharaoni. Et fecit DOMINVS iuxta uerbum Mosis, & mortuæ sunt ranæ Ranarũ acerui.
D de domibus, de [c]atrijs, & de agris. Et collegerũt eas aceruatim, & [d]computruit ter
ra. Videns autẽ Pharao quod facta esset respiratio, aggrauauit cor suum, & non
audijt eos, quemadmodum dixerat DOMINVS. Et dixit DOMINVS ad Mosen,
Dic ad Aharonem, Extende baculum tuum, & percute puluerem terræ, ut uerta- III. Cinipbes uel pediculi in hominibus & iumentis.
tur in [e]pediculos per totam terram Aegypti. Et fecit sic. Et extendit Aharon ma-
num suam cum baculo suo, ferijtq́ue puluerem terræ, & redactus est in pediculos,
tam in hominibus quàm in iumentis. Omnis puluis terræ uersus est in pediculos
in tota terra Aegypti. Et fecerunt quoq́ue sic magi incantationibus suis, ut produ-
cerent pediculos, sed non potuerunt. Fuerunt itaq́ue pediculi in hominibus & in iu
E mentis. Dixerunt ergo magi ad Pharaonem, Digitus dei hic est. Et induruit cor Digitus, id est potentia dei.
Pharaonis, & non audiuit eos, quemadmodum loquutus fuerat DOMINVS. Di-
xit ergo DOMINVS ad Mosen, Consurge mane, & colloca te ante Pharaonem, en IIII. Animalia uaria.
egredietur ad aquas, & dic ad eũ, Sic dixit DOMINVS, Dimitte populũ meum ut
seruiat

[a] Potest etiam legi, in reliquias: uel in receptacula reliquiarum tuarum.

[b] Potest & legi, Sis me præstantior: uel, Nu magst dich des rhümen: uel, vertröst dich des zů mir.

[c] Potest etiam legi, de uillis.

[d] Computruit pro fœtuit.

[e] Quidã culices aut ciniphes legunt.

seruiant mihi. Alioqui non dimiseris populum meum, en ego mittam in te, in ser
uos tuos, in populum tuum, & in domos tuas [f]uarij generis insecta, & implebun
tur domus Aegyptiorū uarij generis insectis, deinde & terra ipsa in qua ipsi sunt.
Et separabo in die illa terram Gosen, in qua populus meus habitat, ut in ea nulla F
sint insecta, ut intelligas quod ego sum DOMINVS in medio terræ. Et ponam re-
demptionem inter populum meum, & inter populum tuum, cras erit signū illud.
Musca grauissima. Sap. 16.b Fecitq; DOMINVS sic, & uenerunt uarij generis insecta, atq; ea grauia, in domum
Pharaonis, & in domum seruorum eius, & in omnem terram Aegypti, & corru-
pta est terra ab insectis illis. Et aduocauit Pharao Mosen atq; Aharonem, & ait,
Pro se orari Mosen rogat. Ite, sacrificate deo uestro in ipsa terra. Et respondit Moses, Non conuenit ut ita
faciamus, quoniam abominationem Aegyptiorum sacrificaremus DOMINO deo
nostro: en si abominationem Aegyptiorum sacrificaremus ipsis cernentibus, an
non lapidibus nos obruerent? Ibimus uiam trium dierum in desertum, & sacrifi- G
cabimus DOMINO deo nostro, quemadmodum nobis dixerit. Et ait Pharao, Di
mittam uos ut sacrificetis DOMINO deo uestro in deserto, modo ne longius abea
tis, oratecq; pro me. Et dixit Moses, Ecce ego egrediēs à te, rogabo ad DOMINVM
ut recedant insecta hæc à Pharaone, à seruis eius, & à populo eius cras, modo Pha
rao ultra ne fallat, ac populum sacrificatum DOMINO non dimittat. Et exijt Mo
ses à Pharaone, & orauit ad DOMINVM. Et fecit DOMINVS iuxta uerbum Mo-
sis, & abstulit insecta illa à Pharaone, à seruis eius, & à populo eius, ut ne unū qui-
Induratio Pharaonis. dem ex eis superesset. Et adgrauauit Pharao cor suum etiam tum, & non dimisit
populum.

CAP. IX.

V. Mors pecorū. Dixit autem DOMINVS ad Mosen, Ingredere ad Pharaonē, & loquere ad eum, A
Sic ait DOMINVS deus Hebræorum, Dimitte populū meum ut seruiant mi-
hi: si uero renueris tu dimittere, & adhuc retinueris eos, ecce manus DOMINI erit
super pecora tua quæ sunt in agro, in equis, in asinis, in camelis, in armentis & gre
gibus, pestilentia [erit] grauissima. Et separabit DOMINVS inter pecora Israel, &
inter pecora Aegypti, ut non moriatur ex omnibus quæ sunt filiorum Israel quid
quam. Et posuit DOMINVS certum tempus, dicens, Cras faciet DOMINVS rem
hanc in terra. Fecit igitur DOMINVS postero die rem hanc, & mortuum est omne B
pecus Aegypti, & de pecore filiorum Israel ne unum quidem mortuum est. Et mi
sit Pharao, & ecce de pecore Israelis ne unum quidem mortuum fuit. Et ingraua-
VI. Vlcera et uesicæ. tum est cor Pharaonis, ut non dimitteret populum. Et ait DOMINVS ad Mosen
& Aharonē, Accipite uobis uolas uestras plenas fauilla fornacis calcariæ, & spar
gat eam Moses cœlum uersus corā Pharaone. Eritq; puluis super uniuersam ter-
ram Aegypti, ut fiat in homine & iumento apostema germinans ulcera in uniuer
sa terra Aegypti. Et tulerunt fauillam de fornace calcaria, steteruntq; coram Pha
raone, & sparsit eam Moses cœlum uersus, & facta sunt apostemata germinantia C
ulcera tā in hominibus quàm in iumētis. Magi non poterant consistere corā Pha
raone propter apostemata, quoniam fuerūt apostemata in magis, & in omnibus
Aegyptijs. Et retinuit DOMINVS cor Pharaonis, ut non audiret eos, quemadmo
VII. Grando. dum loquutus fuerat DOMINVS ad Mosen. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Sur-
gito mane, & colloca te in conspectum Pharaonis, & dic ad eum, Sic dicit DOMI-
NVS deus Hebræorum, Dimitte populum meum ut seruiant mihi, [a]iam enim ego
mittam omnes plagas meas in cor tuum, & in seruos tuos, & in populum tuum,
ut intelligas quod non sit mei similis in uniuersa terra. Iam enim extendi manum
Hunc locum citat Paulus ad Rom. 9. meam, ut percutiam te & populū tuum peste, & excinderis è terra. Equidem ob D
id te constitui, ut ostenderem tibi potentiam meam, & ut enarretur nomen meum
in uniuersa terra. Adhuc tu te aggerē opponis populo meo, ut non dimittas eos?
Ecce ego depluam cras hoc ipso tempore grandinem grauissimam, qualis nō fuit

[f] Arob à commixtione nomen habet.

Pestis grassatur in pecus, ulcera in homines & iumenta, sed & grando in totam Aegyptū, indurescit autem magis magisq; tyrannus.

[a] Ebr. Hac uice.

in Aegypto, ab eo die quo fundata est usq; in præsens. Mitte igitur & coge pecus tuum, & quidquid ruri habes: quidquid uel hominum uel iumētorum inuentum ruri fuerit, nec in domum collectum, super illos descendet grando, & morientur.

E Qui itaq; ex seruis Pharaonis uerbum DOMINI metuit, curauit ut serui sui & pecus suum domum fugerent: qui uero cor suum ad uerbum DOMINI non adcommodauit, reliquit seruos suos & pecora sua in agro. Et ait DOMINVS ad Mosen, Extende manū tuam uersus cœlum, ut sit grādo in tota terra Aegypti super homines, super iumenta, & super uniuersam herbam agri in terra Aegypti. Et extendit Moses baculum suum uersus cœlum, & DOMINVS edidit tonitrua & grādinem, discurritq; ignis per terram, & depluit DOMINVS grandinem super terram Aegypti. Et fuit grando, & ignis sese recipiens intra grandinem, grauissima quidem, & qualis non fuerat per totam terram Aegypti, ex eo tempore quo facta est gens.

Sap. 16. c & 19. d

F Et percussit grando illa in uniuersa terra Aegypti, omne quod fuit in agro, tam homines quàm iumenta, sed & omnem herbam agri percussit grando, & omnia ligna campi confregit. Duntaxat in terra Gosen, in qua erant filij Israel, non fuit grando. Mittens ergo Pharao, uocauit Mosen & Aharonē, dixitq; ad eos, Peccaui etiam nūc, DOMINVS iustus est, ego uero & populus meus impij. Orate DOMINVM, & [b]abunde sat, si nō fuerint tonitrua dei & grando, dimittam uos, nec est quod ultra maneatis. Et dixit Moses ad eum, Egrediens urbem, expādam manus meas ad DOMINVM, cessabuntq; tonitrua, & grando ultra non erit, ut scias quod

Confessio peccati hypocritica.

[b] *Alij legunt, plus tonitruorū quàm esse consueuit: ac si diceret, Satis est.*

G DOMINI sit terra. Et [c]scio, quod, priusquam tu & serui tui timeretis in conspectu dei, & linum & hordeum percussa sunt, hordeū enim maturuerat, & linum in calamos iuerat: triticum uero & far non percussa sunt, eo quod adhuc latuerant. Egressus autem Moses à Pharaone ex urbe, expandit manus suas ad DOMINVM, cessaruntq; tonitrua, nec pluuia fusa est in terram. Videns autem Pharao quod pluuia cessasset, & grando atq; tonitrua, perrexit peccare, & aggrauauit cor suum ipse & serui eius. Et obriguit cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel, quemadmodum dixerat DOMINVS [d]per Mosen.

[c] *Quidam legūt, scio quod antequam oro timeatis deum: alij, scio q. nondū timeatis.*

Oratio sobria.

[d] *Eb. In manu Mosis.*

CAPVT X.

VIII. Locustarum.

Sequuntur alia quædam signa, locustarum nempe & tenebrarum, et de pertinacia Pharaonis.

A ET dixit DOMINVS ad Mosen, Ingredere ad Pharaonem, nam ego aggrauaui cor eius, & cor seruorū eius, ut ponerē signa mea hæc inter eos, & ut narrares ante aures filij tui, & nepotis tui, quæ ego tentauerim in Aegypto, & signa mea quæ posui inter eos, & ut sciatis quod ego DOMINVS. Venit itaq; Moses & Aharon ad Pharaonem, & dixerunt ad eum, Sic dixit DOMINVS deus Hebræorum, Quousq; renuis humilis esse coram me? dimitte populum meum ut mihi seruiāt: alioqui si recusas dimittere populum meum, ecce adducam cras locustas in fines

B tuos. Et operient superficiem terræ, ut terra uideri non possit, depascentq; residuum quod seruatum est, quodq; relictum est uobis à grandine, comedent etiam omnem arborem germinantem uobis in agro. Insuper domos tuas implebunt, & domos omnium seruorum tuorum, & domos omnium Aegyptiorum, quales non uiderunt patres aut aui tui, à die quo ipsi fuerunt super terram, usq; in hunc diem: & respiciēs exiuit à Pharaone. Dixerūt uero serui Pharaonis ad eum, Quandiu erit hoc nobis offendiculo? dimitte homines illos ut DOMINO deo suo seruiāt,

Sap. 16. b

C uisne prius experiri Aegyptū esse perditum? Et retracti sunt Moses atq; Aharon ad Pharaonē, dixitq; ad eos, Ite & seruite DOMINO deo uestro. Qui uero sunt qui abibunt? Et dixit Moses, Cum pueris nostris, & cum senibus nostris ibimus, cum filijs nostris atq; filiabus nostris, cū gregibus & armentis nostris ibimus, qm̄ dies festus DOMINI nobis est. Et ait ad eos, Ita fiet, DOMINVS uobiscum [e]quum dimittam uos & pubem uestram, uidete, an non malum moliamini? Non sic, uiri eant & seruiant DOMIMO, nam & hoc uosipsi postulastis: & eiecit eos à facie Pharaonis.

[e] *Potest etiam legi, sit ita dominus uobiscū, quemadmodum ego dimittam uos.*

D Ait ergo DOMINVS ad Mosen, Extende manum tuam super terram Aegypti pro

locusta,

locuſta, ut aſcendat ſuper terram Aegypti, & depaſcat omnem herbam terræ, & o-
mne quod grando reliquum fecit. Extendit itaq; Moſes baculum ſuum ſuper ter
ram Aegypti, adduxitq; DOMINVS uentũ orientalem ſuper terrã toto illo die & to
ta nocte. Mane facto, attulit Eurus locuſtam, aſcenditq; locuſta ſuper totã terram
Aegypti, & demiſit ſe in omnibus finibus Aegypti, eaq; uehementer grauis: ante il
lam nõ fuit talis locuſta, nec talis poſt illam uentura eſt. Operuit enim ſuperficiem B
totius terræ, ut terra obſcuraretur, & comedit omnem herbam terræ, atq; omnem
fructum arborum quem reliquum fecerat grando: nõ relictum eſt aliquid uiroris,
tam in arboribus quàm in herba agri per totam terram Aegypti. Pharao itaq; ili-
co uocauit Moſen & Aharonem, dixitq;, Peccaui in DOMINVM deum ueſtrum, &
Similes poeni[illegible] in uos. Ignoſce igitur quæſo peccato uel nunc, & rogate DOMINVM deum ueſtrũ,
ut auferat à me duntaxat iſtam mortem. Exiuit ergo à Pharaone, & orauit DOMI
NVM. Et uertit DOMINVS uentum occidentalem fortiſſimum, & ſuſtulit locuſtas,
defixitq; eas in mare carectoſum, ut in omnibus finibus Aegypti ne una quidem ſu
pereſſet. Et retinuit DOMINVS cor Pharaonis, ut non dimitteret filios Iſrael. Di- F
xitq; DOMINVS ad Moſen, Extende manum tuam uerſus cœlum, ut ſint tenebræ
IX. Tenebræ palpabiles. ſuper terram Aegypti, & tenebræ quidem quas palpet aliquis. Et extendit Moſes
manum ſuam uerſus cœlum, factæq; ſunt tenebræ obſcuriſſimæ in uniuerſa terra
Sap. 17. a Aegypti tribus diebus, non uidit quiſpiam proximum ſuum, nec ſurrexit quis de
[b]loco ſuo tribus diebus, omnibus filijs Iſrael autem lux fuit in ſuis habitationibus. [b]Ebr. De ſubtus ſe.
Sap. 18. a Vocauit itaq; Pharao Moſen, & dixit, Abite, ſeruite DOMINO, uerũtamen greges G
ueſtri & armenta ueſtra maneant, etiam pubes ueſtra eat uobiſcum. Et dixit Mo-
ſes, Tu etiã dabis in manus noſtras ſacrificia & holocauſta, ut [c]ſacrificemus ea DO- [c]Ebr. Vt faciamus.
MINO deo noſtro, etiam pecora noſtra ibunt nobiſcum, nõ relinquetur uel ungu-
la, ex illis enim accipiemus ut ſeruiamus DOMINO deo noſtro. Et nos quidẽ non-
dum ſcimus quid [a]ſacrificaturi ſimus DOMINO, donec illuc uenerimus. Et retinuit [a]Ebr. in quo ſeruiemus.
DOMINVS cor Pharaonis, ut non uellet eos dimittere. Et dixit ei Pharao, Recede à
me, caue ne ultra uideas faciem meam, nam quacũq; die uidebis conſpectũ meum,
morieris. Et dixit Moſes, Quemadmodum loquutus es, non uidebo ultra conſpe-
ctum tuum.

CAP. XI.

Grauiora adhuc comminatur dominus per Moſen, primogenitorum uidelicet internecionẽ, & iubet ut Aegyptijs uaſa auferant.

[Margin: Supra 3. b / Infra 12. e]
ET dixit DOMINVS ad Moſen, Adhuc unam plagam adducam ſuper Pharao- A
nem & ſuper Aegyptum, tum tandem uos hinc dimittet: quumq; plene [a]dimit
tet, omnino expellet uos hinc. Loquere quæſo audiente populo, ut quiſq; à proxi
mo ſuo, & quæq; à proxima ſua uaſa argentea & aurea poſtulet, conciliabitq; DO-
Eccli. 45. a MINVS gratiam populo coram Aegyptijs. Quin & uir ille Moſes excellentiſſi- B
mus erat in terra Aegypti coram ſeruis Pharaonis, & coràm populo. Et dixit Mo-
X. Mors primogenitorum. ſes, Sic dixit DOMINVS, Circa medium noctis ego exibo in ipſam Aegyptum, mo
rieturq; omne primogenitũ in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui ſedet
in ſolio eius, uſq; ad primogenitum ancillæ, quæ eſt poſt molam, atq; omne primo
genitum iumẽtorum. Et erit clamor magnus per totam terrã Aegypti, qualis nun- C
quam fuit, & qualis nunquam futurus eſt. Apud cunctos autẽ filios Iſrael non [b]mu
tiet canis lingua ſua, neq; in hominibus neq; iumentis, ut cognoſcatis quale diſcri-
men habeat DOMINVS inter Aegyptios & inter Iſraelitas. Deſcẽdentq; omnes ſer
ui tui iſti ad me, & proni procumbent mihi, dicentes, Egredere tu & cunctus popu
lus qui ſub [c]te eſt, & tum tandem egrediar. Et exiuit à Pharaone iratus. Dixit au- D
tem DOMINVS ad Moſen, Pharao uos non audiet, ut multa fiant prodigia mea in
terra Aegypti. Moſes itaq; & Aharon fecerunt omnia hæc prodigia coram Pha-
raone, & DOMINVS retinuit cor Pharaonis, ut non dimitteret filios Iſrael è terra
ſua.

[a]Ebr. Quũ dimiſſio conſummata erit.
[b]Quidam legunt, nõ exeret lingua canis.
[c]Ebr. Sub pedibus tuis.

CAPVT XII.

Traditur ritus edendi agni pascalis: interficiuntur primogenita, populus eijcitur.

A ET dixit DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem in terra Aegypti in hanc sen-
tentiam, Mensis iste erit uobis principium mensium, is erit uobis primus in
mensibus anni, loquimini ad omnem cœtum Israel, dicentes, Decimo huius men-
sis tollant singuli sibi pecudem iuxta [a]domos patrum, pecudem pro domo. Si ue-
ro domus minor fuerit quàm ut edendo agno [sufficiat,] sumat is & uicinus eius,
propinquus scilicet domui eius, pro numero animarũ, numerabitis ad pecudem,
quãtum singuli edant. Pecus sit [b]integra, mascula, annicula, quam ex ouibus aut
capris accipietis. Et hanc quidem seruabitis usq; ad decimumquartum diem hu-
B ius mensis, mactabitq; eam omnis cœtus cõgregationis Israel inter uesperas. Tol
lant insuper de sanguine, ponẽtq; in duobus postibus, & in superis liminibus do
morum, in quibus eam edent. Et comedẽt carnem illam eadem nocte, assam igni,
& placentas infermentatas, cum amaris [herbis] comedent eam. Non comedetis
ex ea [c]crudum, aut quod coctione coctum sit aqua, sed igni assum, caput eius cum
cruribus atq; interioribus, ne reseruetis ex ea quidquam usq; mane: quod uero ex
ea usq; mane relictum fuerit, igni comburetis. Sic autem comedetis illam, Lum-
bi uestri sint accincti, calceamẽta uestra in pedibus uestris, & baculus uester in ma
nu uestra, & comedetis eam cum festinatione, [d]pæsa hoc DOMINO. Et transibo in
terra Aegypti nocte illa, & cædam omne primogenitum in terra Aegypti, tam in
hominibus quàm iumentis, & in cunctis dijs Aegypti edam iudicia, ego DO-
MINVS. Et sanguis ille erit uobis signũ in domibus in quibus uos fueritis, cumq;
sanguinem illũ uidero, preteribo uos, nec erit in uobis plaga internecionis, quum
C cecidero in terra Aegypti. Eritq; uobis dies ille monumentũ, & celebrabitis eum,
festũ DOMINO in posteritate uestra, statuto perpetuo celebrabitis eum. Septem
diebus comedetis placentas infermentatas, ueruntamen primo die abolebitis fer-
mentum è domibus uestris: quicunq; enim fermentatum comederit, à primo die
ad septimum usq;, excindatur anima huiusmodi ex Israele. Et primo quidem die
conuocatio sancta, & die septimo conuocatio sancta erit uobis, nullum opus fiet
in eis, duntaxat quod editur ab omni anima, hoc solum fiet à uobis. Et obseruabi
tis infermentata, nam hoc ipso die eduxi exercitus uestros de terra Aegypti. Ob-
seruabitis igitur hunc diem apud posteros uestros ritu perpetuo. In primo, †deci Leui.23.a Num.28.c
moquarto die illius mensis sub uesperam comedetis placentas infermẽtatas, usq;
ad uigesimumprimum diem mensis ad uesperam. Septem diebus non inuenie-
tur fermentum in domibus uestris, nam quicunq; fermentatum ederit, siue inco-
D la is sit, siue indigena terræ, excindetur anima illa de cœtu Israelis. Nihil fermenta
tum comedetis, sed in omnibus habitationibus uestris infermentatas placẽtas co
medetis. Conuocauit autem Moses omnes seniores Israel, & dixit ad eos, [e]Ite
& tollite uobis ouiculã pro familijs uestris, & mactate Pæsa. Accipite quoq; †fa- Heb.11.e
sciculum hysopi, & tingite in sanguine qui fuerit in pelui, & contingite supera li-
mina & duos postes sanguine qui est in pelui, nullusq; ex uobis fores domus suę
egrediatur usq; mane. Transibit enim DOMINVS ut cædat Aegyptios, quũq; san
guinem in superis liminibus, & in duobus postibus uiderit, transiliet DOMINVS
ianuam illam, neq; permittet uastatorem ingredi domos uestras ut cædat. Obser
uabitis itaq; uerbum istud, ut sit & tibi & filijs tuis perpetuus ritus. Fietq; quum
introieritis terram, quam DOMINVS uobis iuxta pollicitationem suam daturus
est, hunc cultum seruabitis. Deinde si filij uestri ad uos dixerint, Quis hic cultus
uester? Respondebitis, Mactatio Pasa hæc DOMINO, qui prætenjt domos filio-
rum Israel in Aegypto, quum cæderet Aegyptios, & domos nostras liberauit.
E Populus uero inclinato uertice, gratias [f]egit. Abierunt itaq; filij Israel, & fecerũt
quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi & Aharoni, sic inquam fecerunt.
Et factum est media nocte, quod DOMINVS cæderet omne primogenitũ in terra
Aegypti,

[a] Domus pro familia.

[b] Integra, quæ omni uitio caret.

[c] Na, crudum intellige, quod nondũ plene assum est.

[d] Pæsa, transitus uel preteritio, trãsilitio.

[e] Eb. Trahite & accipite, ut Germanus dicit, Ziehend hin.

[f] Vel, adorauit.

Aegypti, à primogenito Pharaonis ſedentis ſuper ſolium eius, uſque ad primogenitum captiui qui eſt in [a]carcere, deinde & omne primogenitum iumentorum. Et ſurrexit Pharao noctu, ipſe & omnes ſerui eius, atque cuncti Aegyptij, & factus eſt clamor magnus in Aegypto, quoniam nõ erat domus in qua non eſſet mortuum aliquid. Et uocauit Moſen & Aharonẽ noctu, & dixit, Surgite, exite è populo meo, tam uos quàm filij Iſrael, & ite ſacrificatum DOMINO iuxta uerbum ueſtrum: quin & greges ueſtros, armentaque ueſtra tollite, quemadmodum loquuti eſtis, & abite, atque fauſta mihi imprecamini. Et inſtabant Aegyptij populo, ut feſtinãter eos expellerent è terra: dicebant enim, Omnes morimur. Et tulit populus maſſam farinaceam aqua ſubactam antequam fermentaretur, reliquias ſuas in ueſtibus ligatas ſuper humerum ſuum. Et filij Iſrael fecerunt iuxta mandatum Moſis, poſtulantes F uidelicet ab Aegyptijs uaſa argentea, & uaſa aurea, & ueſtes. Et DOMINVS conciliauit gratiam populo coram Aegyptijs, ut petita darent eis, & abſtulerunt Aegyptijs. Profecti ſunt itaque filij Iſrael de Raemſes in Suchoth circiter ſexcẽta millia pe ditum fortium uirorum, præter pubem. Sed & promiſcuum [uulgus] plurimum aſcendit cum eis, oues quoque & boues & pecora admodum multa. Coxerunt ergo maſſam farinaceam, quam extulerant ex Aegypto, placentas infermẽtatas, quoniam non fermentauerãt: eiecti enim ab Aegyptijs non potuerunt moram facere, nec etiam uiaticum ſibi parare. Habitationis uero tempus, quo filij Iſrael in Aegypto habitarunt, fuerunt anni quadringenti triginta. Exactis uero quadringentis triginta annis, ipſo eodem die egreſſi ſunt omnes exercitus DOMINI è terra Aegypti. Nox hæc obſeruabilis DOMINO, qua eduxit eos de terra Aegypti. Hæc inquã nox illa DOMINI eſt, quam obſeruare debẽt omnes filij Iſrael per poſteritates ſuas.

Et dixit DOMINVS ad Moſen & Aharonẽ, Hic ritus ſit Pæſah, nullus extraneus G edat ex eo. Et omnis [b]ſeruus ære emptus, poſtquam circunciderís eum, comedet ex eo. Incola & mercenarius ex eo non comedant. [†]In una domo comedatur, non exportabis è domo de carne illa foras, nec os confringetis in eo. Vniuerſus cœtus Iſrael facient ipſum. Et ſi aduena apud te incola fuerit, & fecerit Pæſah DOMINO, circũcidatur ei omnis mas, & tunc accedat, ut faciat ipſum, & ſit ut indigena terræ, nullus enim incircunciſus ex eo comedat. Eadem lex erit indigenæ & incolæ qui inter uos habitat. Fecerunt autem omnes filij Iſrael, quemadmodum præceperat DOMINVS Moſi & Aharoni: ſic [inquam] fecerunt. Eodem ergo ipſo die eduxit DOMINVS filios Iſrael de terra Aegypti cum exercitibus ſuis.

CAP. XIII.

LOquutuſque eſt DOMINVS ad Moſen in hanc ſententiam, Conſecra mihi omne A primogenitum aperturam omnis uuluæ in filijs Iſrael, tam in homine quàm in iumento, meum enim eſt. Et dixit Moſes ad populũ, Meminiſſe [oportet] diei huius, in quo egreſſi eſtis de Aegypto, de domo ſeruorum, quoniã potenti manu eduxit uos DOMINVS iſthinc, ne comedatur fermentatum. Vos hodie egredimini in menſe Abib. Cumque DOMINVS introduxerit te in terram Chananæi, Hithæi, Amorræi, Hiuæi & Iebuſæi, quam iurauit patribus tuis, ut tibi daret, terram fluentem lacte & melle, præſtabis in hoc menſe huiuſmodi obſequium, ſeptem diebus comedes infermentata, ſeptimo die feſtus dies DOMINI eſt. Placentæ infermentatæ comedentur ſeptem diebus, ut ne uideatur quidem apud te, neque fermentatum, neque fermentum in cunctis finibus tuis. Indicabis autem illo die filio tuo, dicens, Propterea B hoc fecit mihi DOMINVS, quum educeret me ex Aegypto. Eritque tibi ſignum ſuper manũ tuam, & monumẽtum inter oculos tuos, ut ſcilicet ſit lex DOMINI in ore tuo, quoniã manu ualida eduxit te DOMINVS de Aegypto. Cuſtodies igitur hunc ritum ſtato tempore, idque [a]iugiter. Cumque introduxerit te DOMINVS in terrã Chananæi, quam iurauit tibi & patribus tuis, dederitque tibi eam, [b]mancupi facies omnẽ [c]primogenitum DOMINO, & omne primogenitũ fœtus iumenti, quod tibi fuerit,

Marginal notes:

[a]Eb. in domo putei uel foueæ.

Egreſſio filiorum Iſrael. [partly illegible]

430. annos habitauerant in Aegypto. [partly illegible]

Ritus celebrandi Phaſe.

Num. 9.b Ioan. 19.d

[b]Ebr. Omnis ſeruus uir.

[illegible] 34.c Num. 8.c Luc. 2.d Leui. 27.c

Conſecrantur primogenita domino: reſtricatur præceptum de azymis, & iubetur ut liberis beneficia domini inculcẽt, ducit dñs Iſraelem nõ recta, ſed per deſertũ, trãſferuntur oſſa Ioſeph. Dominus præcedit interdiu columna nubis, noctu columna ignis.

Memoriale liberationis celebrandi. [partly illegible]

[a]Eb. A dieb. in dies, id eſt, quotannis, ut quidam uolunt.

[b]Eb. Tranſire facias ſcilicet ex tuo dominio ad domini cultũ.

[c] Apertio a uuluæ seu matricis, est primogenitum.

mares DOMINI [sunt.] Omne primogenitum autem asini pecudem redimes: si uero non redemeris, frange ei ceruicem: & omne primogenitum hominis de filijs
C tuis redimes. Cumque interrogauerit te cras filius tuus, dicens, Quid hoc? Dices ad eum, DOMINVS eduxit nos potenti manu ex Aegypto, è domo seruorum, cumque Pharao grauatim dimitteret nos, interfecit DOMINVS omne primogenitũ in terra Aegypti, à primogenito hominis usque ad primogenitum iumenti, & hac causa ego sacrifico DOMINO omne primogenitum masculinum, atque omne primogenitum filiorum meorum redimo. Sit itaque signum super manũ tuam, & monumentum inter oculos tuos, quod DOMINVS eduxerit nos ualida manu ex Aegypto. — Institutio rum in fi de.

Factum est autem quum Pharao dimitteret populũ, non duxit eos deus per uiam
D terræ Palæstinorũ, quæ propior erat, quoniam ait deus, Ne fortè pœnitudine ducatur populus quum uiderint prælium, & reuertantur in Aegyptum: sed circunduxit deus populum, uia deserti maris carectosi, & [b] armati ascenderunt filij Israel è terra Aegypti. Tulit quoque Moses secum ossa Ioseph, sacramento enim adegerat [Ioseph] filios Israel, dicẽs, Deus certissime uisitabit uos, tum abducetis hinc uobiscum ossa mea. Profecti itaque de Suchoth, castrametati sunt in Etham à fine deserti. Et præcedebat eos DOMINVS interdiu per columnã nubis, ut deduceret eos per uiam, noctu uero per columnam ignis, ut luceret eis, quo incederent die noctuque. Interdiu columna nubis non recessit à conspectu populi, nec ignis columna noctu. — Gen. 50 d; Num. 14 c; 1. Cor. 10. a; Num. 9. d

[b] Hamuschim, quidã exponũt quinto seculo, alij quinquagenati, si ita licet, uel quinquageni.

CAPVT XIIII.

Pharao populum persequitur, dominus autẽ populum suum asserit è manu eius & hostẽ perdit.

[a] Quidam Migdal proprium relinquũt.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad filios Israel, ut reflectentes maneant ante Pi Hahiroth inter [a] turrim & mare, è regione Baal Zephon, coram eo castrametentur ad mare. Nam Pharao dicet de filijs Israel, Perplexi sunt in terra, desertum eos conclusit. Et ego roborabo cor Pharaonis, ut persequatur uos, & gloriosus ero in Pharaone, & in cuncto exercitu eius, sciantque Aegyptij quod ego sum DOMINVS. Et fecerunt sic. Nunciatum est autem Aegyptio regi quod populus fugeret, & uersum est cor Pharaonis & seruorũ eius con-
B tra populum, ut dicerent, Cur hoc fecimus, ut dimitteremus Israelem, ne nobis seruiret? Et accingens currum suum, tulit secum populum suum. Accepitque sexcẽtos electos currus, & omnes currus Aegypti, & [duces] [b] triarios super quenquam illorum. Et roborauit DOMINVS cor Pharaonis regis Aegypti, persequutusque est filios Israel. Filij autem Israel egressi erant excelsa manu. Et Aegyptij persequuti sunt illos, & apprehenderunt eos castrametantes ad mare. Omnis equitatus curruum Pharaonis atque equites eius, & copiæ eius iuxta Pi Hahiroth è regione Baal
C Zephon. Cumque Pharao applicuisset, sustulerũt filij Israel oculos suos, & ecce Aegyptij proficiscebantur post eos, timueruntque uehementer, & clamauerunt filij Israel ad DOMINVM, & dixerunt ad Mosen, An nulla erant sepulchra in Aegypto, ut educeres nos, ut moreremur in deserto? Cur hoc fecisti nobis, ut educeres nos ex Aegypto? An nõ hoc est quod [c] loquuti sumus ad te in Aegypto, dicentes, Sine nos ut seruiamus Aegyptijs? satius enim nobis fuerat seruire Aegyptijs, quàm ut moreremur in deserto. Et dixit Moses ad populum, Ne timueritis, cõsistite, & uidete salutem DOMINI, quam uobis hodie feret: nam quos hodie uidistis Aegy-
D ptios, posthac ultra perpetuò nõ uidebitis. DOMINVS bellum geret pro uobis, & uos tacebitis. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Quid clamas ad me? Loquere ad filios Israel, ut proficiscãtur, tu uero tolle in sublime baculum tuum, & extende manum tuam super mare, & disseca illud, ingredianturque filij Israel per medium maris in sicco. Et ecce ego firmabo cor Aegyptiorum, ut illos insequantur, & gloriosus ero in Pharaone, & in uniuerso exercitu eius, in curribus eius, & in equitibus eius. Et cognoscent Aegyptij quia ego DOMINVS, quum gloriosus fuero factus in Pharaone, in quadrigis eius, & equitibus eius. Et soluens angelus dei qui præcedebat — 1. Mach. 4. a; Desperabundi murmurant.; Clamor cordis.; Transitus maris.

[b] Equites uidentur fuisse cataphracti.

[c] Ebr. addit, An non hoc est uerbũ: quod respuit Latinitas.

cedebat

cedebat castra Israelis, ibat post eos. Migrauit quoque columna nubis quæ erat an
te eos, & stetit à tergo illorum. Venitque inter castra Aegyptiorum, & inter castra B
Israelitarum, & fuit nubes & tenebræ [Aegyptijs,] illustrauit uero noctem [Israeli
tis,] ut alter ad alterum tota ista nocte non accederet. Et extendit Moses manum
suam super mare, & DOMINVS effecit ut decurreret mare per orientalem uentum
uehementem tota illa nocte, & fecit mare ut esset siccum, & discissæ sunt aquæ. Et
ingressi sunt filij Israel in medium maris in sicco, & aquæ [fuerũt] illis murus à de-
xtra corũ, & à sinistra eorum. Et insequuti Aegyptij, ingressi sunt post eos ad me
dium maris, totus [scilicet] equitatus Pharaonis, currus eius, & equites eius. Fa- F
Sup.13.b ctumque est in custodia matutina, ut respiceret DOMINVS ad castra Aegyptiorum
in columna ignis & nube, & castra Aegyptiorum conturbauit, & [a]constrinxit ro
tas curruum eius, atque difficulter duxit eum, ut diceret Aegyptius, Fugiam à con-
spectu Israelis, DOMINVS enim pugnauit pro eis contra Aegyptios. Et dixit DO-
MINVS ad Mosen, Extende manum tuam super mare, ut reuertantur aquæ super
Aegyptium, super currus eius, & super equites eius. Et extendit Moses manum
suam super mare, & reuersum est mare in [c]alueum suum ante lucem, fugerũtque Ae
gyptij obuiam illi. Et præcipitauit DOMINVS Aegyptios in medium maris, & re- G
fluebant aquæ, operueruntque quadrigas & equites, atque totum exercitum Pharao
nis, qui mare ingressi fuerant post illos, ut ne unus quidem ex eis superesset. Filij
autem Israel iuerunt per medium maris in sicco, & aquæ fuerunt eis uice muri à de
xtra eorum, & à sinistra eorum. Seruauit itaque DOMINVS illo die Israelem de ma
nu Aegyptiorũ, ut Israelitæ uiderent Aegyptios mortuos ad littus maris. Vidit
quoque Israel manũ illam potentẽ, quã exeruerat DOMINVS cõtra Aegyptios: & ti
muit populus DOMINVM, crediderũtque DOMINO & Mosi seruo eius. CA. XV.

[b] Potest etiã legi, amo-uit rotas.

[c] Quidam legunt, in robur suum.

Canunt domino epinicium & gratias agunt pro beneficijs, uenit populus in Marath ubi dulcescunt aquæ.

Sap.10.d TVnc cecinit Moses & filij Israel canticũ istud DOMINO, & cecinerunt in hunc A
modum, Cantabo DOMINO, quia magnifice magnificẽtiam suam exeruit,
Esa.12.a [a]equum & currus eius [b]sublatos in altũ deiecit in mare. Dominus est †robur &
Psal.117.a carmen meum, qui fuit seruator meus: iste [inquam dominus] est deus meus, hũc
decorabo: deus patris mei, hunc extollam. DOMINVS uir bellator, DOMINVS
nomen eius. Quadrigas Pharaonis & copias eius deiecit in mare, & electi tria-
rij eius demersi sunt in mari carectoso. Abyssi eos operuerunt, descenderũt in
profunditates ueluti lapis. Dextera tua ô DOMINE, excellenti uirtute eminuit,
dextera tua ô DOMINE hostem confregit. Et in multitudine magnificẽtiæ tuæ
subuertisti insurgentes contra te, misisti furorẽ tuum, qui deuorauit eos tanquam
stipulam. In flatu narium tuarum coaceruatæ sunt aquæ, flumina constiterunt B
ut cumulus, abyssi coagulatæ sunt in [c]medio mari. Hostis dixit, Persequar, ap-
prehendam, diuidam spolia, implebitur eis anima mea: exeram gladium meum,
perdet eos manus mea. Vento tuo flauisti, mare eos operuit, demersi sunt ue-
luti plumbũ in aquis uehementibus. Quis tui similis in dijs ô DOMINE? Quis
sicut tu magnificus sanctitate? formidabilis laudibus, faciens admiranda? Ex-
tendente te dexterã tuam deglutiuit eos terra. Duxisti tua bonitate populum
istum, quem asseruisti, duxisti tua fortitudine ad habitaculũ sanctuarij tui. Au
dientes [hoc] populi contremuerũt, dolor apprehendit habitatores Palestinæ.
Tunc perterriti sunt duces Edom, robusti Moab, apprehendit eos tremor, deflu
xerunt omnes habitatores Chanaan. Cadat super eos tremor & pauor, in ma-
gnitudine brachij tui obstupescant quasi lapis, donec pertransierit populus tuus C
ô DOMINE, donec pertransierit populus iste quẽ adquisiuisti. Introduces eos,
& plantabis eos in monte hæreditatis tuæ, [ad] habitaculum mansionis tuę, quod
tu parasti DOMINE [ad] sanctuarium domini, quod manus tuæ firmauerunt.
Dominus regnabit in sæculum, & in perpetuum. Quoniam ingressus eques

[a] Potest etiam legi, equũ & equitẽ eius.
[b] Ebr. Exaltauit.

[c] Ebr. In corde maris.

dl

Pharao cum curribus suis & equitibus suis mare, & reduxit DOMINVS super eos
aquas maris: filij autem Israel profecti sunt per siccum in medio mari. Et sum=
psit Maria prophetis soror Aharonis tympanũ in manum suam, & egressæ sunt
omnes mulieres post eam cum tympanis & [b]choris. Et Maria [uicissim] respon=
dit eis, Cantate DOMINO, quia magnifice magnificentiam suam exeruit, equos &
currus eius sublatos in altum deiecit in mare. Mandauit itaq; Moses, ut Israelitæ
soluerent à mari carectoso: egressi ergo in desertum Sur, profecti sunt tribus die=
D bus per desertum, & non inuenerunt aquam. Et uenerunt in Mara, nec poterant
aquas [c]Mara bibere, eo quod amaræ essent: & ob hoc appellauit nomen eius Ma
ra. Et murmurãs populus aduersus Mosen, dixit, Quid bibemus? Et clamauit ad
DOMINVM. Et DOMINVS ostẽdit ei lignũ, quod cũ immisisset in aquas, †dulces
factæ sunt aquæ. Ibi dedit ei statuta & iudicium, & ibi tentauit eum. Et ait, Si dili=
genter audieris uocem DOMINI dei tui, & quod rectum in oculis eius est feceris, et
auscultaueris præceptis eius, custodierisq; omnia statuta eius, nullum languorem
quẽ Aegyptijs immisi, tibi immittã, quia ego DOMINVS te sanãs. CAP. XVI.

[b] Quidam legunt, tibijs.

[c] Mara amarũ sonat.

Murmurant ob aquas amaras. Iudith. 5. c Eccli. 40. a

Murmuranti populo coturnices mittit dominus, & manna depluit.

A ET uenerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta pal
mæ, & castrametati sunt ibi iuxta aquas. Soluentes autem de Elim, uenerunt
omnis cœtus filiorum Israel ad desertum Sin, quod est inter Elim & Sina, quinto
decimo die mensis secundi post egressum eorum è terra Aegypti. Et omnis cœ=
tus filiorum Israel murmurabat cõtra Mosen & Aharonem in deserto. Et filij Is=
rael dixerunt ad eos, Vtinam [a]mortui essemus per manum DOMINI in terra Ae=
gypti, quando sedebamus nos ad ollas carnium, & quãdo comedebamus panem
ad satietatem, quoniam eduxistis nos in desertum istud, ut omnem congregatio=
B nem istam fame conficeretis. Et ait DOMINVS ad Mosen, En ego depluam uo=
bis panẽ de cœlo, & egredietur populus, ut colligant demensum in singulos dies,
ut probem eum, ambulétne in lege mea nec ne. Die uero sexto parent quod infe=
rant, eritq; illud duplum, huius respectu quod collegerunt in singulos dies. Di=
xitq; Moses & Aharon ad uniuersos filios Israel, Vesperi scietis quod DOMINVS
eduxit uos de terra Aegypti, mane autẽ uidebitis gloriam DOMINI, eo quod au=
dierit ipse murmurationẽ uestram cõtra DOMINVM: nos enim quid sumus, quod
aduersum nos murmurastis? Et ait Moses, Quum DOMINVS dederit uobis ad
uesperam carnes ad edẽdum, & panem mane ad satietatem, [testabitur] se audisse
querimonias uestras, quibus mussitatis aduersus eum. Quid enim nos sumus? nõ
C cõtra nos sunt querimoniæ uestræ, sed contra DOMINVM. Et dixit Moses ad A=
haronem, Dic ad omnem cœtum filiorum Israel, Accedite in conspectũ DOMINI,
quoniam audiuit querimonias uestras. Contigit autem, quum loqueretur Aha
ron ad omnem cœtum filiorum Israel, ut respicerent ad desertum, & ecce gloria
DOMINI uisa est in nube. Loquutusq; est DOMINVS ad Mosen, dicens, Audiui
querimonias filiorum Israel, loquere ergo ad eos in hanc sententiam, Inter uespe=
ras comedetis carnes, & mane saturi eritis panibus, scietisq; quod ego sum DOMI
NVS deus uester. Factumq; est uesperi, ascendit coturnix operuitq; castra, & [b]ma=
ne proiectus fuit ros circum castra; quo abscedente, ecce in superficie deserti minu
D tum quiddam & orbiculare, minutum tanquam pruina super terram. Et uidentes
filij Israel, dixerunt quisq; ad proximum suum, Hoc est Man, nesciebãt enim quid
esset. Et ait Moses ad eos, Hic est panis, quem dedit uobis DOMINVS in cibum.
Hoc est uerbum quod præcepit DOMINVS, colligite ex eo, quisq; quantum edat,
Gomer pro capite iuxta numerum animarum uestrarum, quisq; pro his qui sunt
in tentorio suo accipite. Et filij Israel fecerũt sic, & collegerũt, alij plus, alij minus.
Et quum metirentur per Gomer, nihil superfuit ei qui plus, nihil defuit ei qui mi=
E nus collegerat: quisq; collegit quantum ad uescendum [satis fuit.] Et ait Moses
ad

Fontes in Elim & palmæ.

Sin desertum. Sap. 11. a

[a] Ebr. Quis det ut mortui essemus.

Querimonia cõtra dei ministros uindicatur à domino.

Eccli. 45. a

Pluit coturnices & manna. Num. 11. b Psal. 77. c Sap. 16. c Iohan. 6. d

[b] Ebr. Proiectio roris quæ proiectio cum ascenderet.

Seruatum Man computruit. ad eos, Nemo quidquam residuum faciat ex eo usque mane. Qui non audierũt Mosen, sed quidam reseruarunt ex eo usque mane, & produxit uermes & computruit, & iratus est aduersus eos Moses. Collegerũt autem illud mane per singulos dies, quisque quantum ad uescendum [satis fuit,] quumque sol incalesceret, liquefiebat. In die sexto collegerunt panem duplicem, duo scilicet Gomer pro uno. Et uenerunt omnes primores congregationis, & retulerũt Mosi, & dixit ad eos, Hoc est quod DOMINVS loquutus est, Quies sabbati sancti cras est DOMINO, quod pinsere uolueritis, pinsite: & quod coquere uultis, coquite, atque omne quod superest, reponite uobis ut seruetur usque mane. Et reposuerunt illud usque mane, quemadmodum præceperat Moses, & non cõputruit, neque uermis natus est in eo. Et ait Moses, Comedite ipsum hodie, quoniam sabbatum est hodie DOMINO, hodie nõ inuenietis in campo. Sex diebus colligetis, & in die septimo sabbatum est, quo die F
nõ erit. Contigit aũt ut quidã è populo septimo quoque die exirent ad colligendũ, & non inuenerũt. Et ait DOMINVS ad Mosen, Quandiu renuitis obseruare præcepta mea & leges meas? Videte, DOMINVS dedit uobis sabbatum, & ob id dat uobis sexto die panẽ pro duobus diebus, maneat igitur quisque in loco suo, & non egrediatur ullus de loco suo septimo die. Quieuit itaque populus die septimo. Domus Israel autem appellauit nomen illius Man, & erat ueluti semen coriandri album, & gustus eius ut placentæ mellitæ. Dixitque Moses, Hoc est uerbũ quod præcepit DOMINVS, Imple Gomer ex eo, quod seruetur apud posteros uestros, ut uideant panem, quem uobis edendũ dedi in deserto, quando eduxi uos de terra Aegypti. Et ait Moses ad Aharonem, Accipe [a]uasculum, & pone in eo Gomer plenum Man, & repone illud coram DOMINO, ut seruetur pro posteris uestris. Et Aharon reposuit illud coram testimonio ut seruaretur, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Et comederũt filij Israel Man annis quadraginta, donec uenirent ad terram habitandam. Man inquam comederunt donec uenirent ad terminum terræ Chanaan. Porrò Gomer est tertia pars Epha.

Sabbatum die non colligendum. — Man. — Man reseruatur pro posteris. — Num. 9 d, Iosue 5 c. — Gomer.

[a] Ebr. Vasculũ unum.

CAP. XVII.

In Raphidim castra.

PRofectus itaque uniuersus coetus filiorũ Israel de deserto Sin, per profectiones suas [a]iuxta præceptum DOMINI, & castrametati sunt in Raphidim, ubi non erat aqua ut biberet populus. Et expostulauit populus cum Mose, & dixerunt, Date nobis aquam ut bibamus. Quibus ait Moses, Cur mecum expostulatis? cur tentatis DOMINVM? Sitiuit ergo illic populus aquam, & querebatur aduersus Mosen, dicens, Quare effecisti tu ut ascenderemus de Aegypto, ut me & filios meos atque pecora mea siti interficeres? Et clamauit Moses ad DOMINVM, dicens, Quid B
faciam populo huic? parũ abest quin me lapidibus obruant. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Transi coram populo, & tolle tecum de senioribus Israel, & baculum tuum quo fluuium percussisti, †tolle in manum tuam, & uade. Ecce ego sto ante te illic super petram quę est in Horeb, & tu percuties petram, & egredientur ex ea aquæ ut bibat populus. Et Moses fecit sic corã oculis seniorum Israel. Vocauitque nomen loci illius [b]Massa & Meriba, propter contentionem filiorũ Israel, & quod tentassent DOMINVM hisce uerbis, Est ne DOMINVS in medio nostri, an non? C
Venit Amalek, & pugnabat cũ Israele in Raphidim. Et dixit Moses ad Iehosua, Elige nobis uiros, & egrediens pugna contra Amalek, & cras ego stabo in uertice collis, & baculus dei in manu mea. Et Iehosua fecit quemadmodum prçceperat ei Moses, pugnauitque contra Amalek. Moses autem, Aharon & Hur ascenderũt in uerticem collis. Factumque est, cum in sublime attolleret manus suas Moses, Israel superior fuit: quando uero manus remittebat, superior fuit Amalek. Manus D
uero Mosis graues fuerunt, tulerunt ergo lapidem, & supposuerunt [eum] illi, & sedit super eo. Aharon uero & Hur fulcierũt manus eius, unus hinc, alter isthinc: & fuit [c]firmus manibus suis usque ad solis occasum. Debilitauit itaque Iehosua Ama

A Datur aqua è petra querulanti populo, prælium fit cum Amalek.

[a] Ebr. Os domini.

Num. 20 a — Psal. 77 b, 1 Cor. 10 a — Tentare deum. — Amalek [illegible] — Iudit. 4 b, Esa. 11 a, Deut. 25 d

[b] Massa tentatio. Meriba contentio aut lis.

[c] Ebre. Fuit firmitas manibus suis: nisi malis legere, Fides man fit manibus eius.

ᵃEb. In ore gladij.

lek, atq; populum eius ᵃgladio. Dixitq; DOMINVS ad Mosen, Consigna hoc in li-
brum ad monumentum, & commenda auribus ipsius Iehosua, quoniã plane de-
lebo memoriam Amalek de sub cœlo. Et extruxit Moses aram, uocauitq; nomen
eius DOMINVS ᵃNissi. Et dixit, [sublata] manu super solium dei, [Iuro] quod præ
lium DOMINI [futurũ sit] contra Amalek per omnia sæcula.

ᵃNissi interpretatur uexillum meum.

CAP. XVIII.

Iethro socer Mosis genero uxorem & liberos adducit, consilioq; dato de constituendo magistratu super populum, domum reuertitur.

ᵃVel, post dimissionem eius.

A ET audiuit Iethro sacerdos Midian, socer Mosis, omnia quæ fecit deus Mosi
& Israeli populo suo, quod eduxisset DOMINVS Israelem ex Aegypto. Tulit
itaq; Iethro socer Mosis Ziporam uxorem Mosis postquam ᵃremiserat eam, &
duos filios eius, quorum unius nomen erat Gersom, quoniã dixerat, Aduena fui Mosis filij.
in terra aliena: nomen uero alterius Eliezer, quoniam [dixerat,] Deus patris mei
in auxilio meo, qui eripuit me de gladio Pharaonis. Venit itaq; Iethro socer Mo
sis, & filij eius, & uxor eius ad Mosen in desertum, ubi scilicet ipse ad montem dei
castra fixerat. Et dixit ad Mosen, Ego Iethro socer tuus uenio ad te, sed & uxor
tua, atq; duo filij eius cum ea. Et egressus Moses obuiã socero suo, incuruauit se,
& osculatus est eum, & interrogauit alter alterum num recte haberent [omnia,] in
B gressiq; sunt tentorium. Et recensuit Moses socero suo omnia quæcunq; fecerat Magnifica facta dei prædicatur gentili.
DOMINVS Pharaoni & Aegyptijs propter Israelem, omnem deniq; molestiã quę
eis in itinere contigerat, & [quomodo] liberasset eos DOMINVS. Et Iethro læta-
tus est super omni bonitate qua prosequutus est DOMINVS Israelem, quodq; libe
rasset eum de manu Aegyptiorum. Et ait Iethro, Laudandus DOMINVS, qui libe Iethro dominũ confitetur.
rauit uos de manu Aegyptiorum, & de manu Pharaonis, quiq; eripuit populum
istum à manu Aegyptiorum. Nunc cognoui quod magnus est DOMINVS præ
omnibus dijs, quoniam in ea re ᵇqua illi insolenter egerũt contra illos, [perierũt.]
Et accepit Iethro socer Mosis holocaustum & sacrificia deo. Venitq; Aharon &
omnes seniores Israel, ad comedendum panem cum socero Mosis coram deo.
C Postero die sedit Moses ad iudicandum populum, stabatq; populus coram Mo- Moses populũ iudicat solus, iuxta legẽ dei.
se à mane usq; ad uesperam. Et uidens socer Mosis omnia quæ ille faciebat popu
lo, ait, Quid hoc est quod facis populo? Quare tu solus sedes, & cunctus populus
stat iuxta te à mane usq; ad uesperam? Et respondit Moses socero suo, Quoniam
uenit populus ad me, ut consulat deum. Quũ fuerit illis causa aliqua, uenit ad me,
& ego ius dico inter uirum & proximũ suum, & ostendo statuta dei & leges eius.
Et ait socer Mosis ad eum, Res quam tu facis non est bona, omnino marcesces, &
tu & populus iste qui tecum est: nam grauius est negotium, quàm ut tu hoc solus
conficias. Audi igitur uocem meam, consulam tibi, & erit deus tecum. Tu gere Deut. 1. b
ᶜcuram populi coram deo, & refer causas ad deum, & doce eos statuta & leges, &
D uiam eis ostende in qua ambulent, atq; opus quod faciant. Porrò ex omni popu- Typus eligẽdi magistratus.
lo tu prospice uiros fortes, timentes deum, uiros ueraces, odientes auaritiã, & ᵈpræ
fice illos tribunos, centuriones, quinquagenarios atq; decuriones. Illi iudicent po
pulum omni tempore: omnem rem uero grauem quæ inciderit, ad te referent, ipsi
uero uniuersas res paruas iudicent, leuabuntq; te quum ferent tecum. Si hoc fece-
ris, [in his quæ] deus præcipiet subsistere poteris: deniq; omnis populus iste redi-
re [poterit] ad locum suum in pace. Obediuit itaq; Moses uoci soceri sui, & fecit
omnia quæ ille dixerat. Et elegit Moses uiros fortes ex omni Israele, & constituit
eos capita super populũ, [nempe] tribunos, centuriones, quinquagenarios & de-
curiones. Illiq; iudicauerunt populum omni tempore, causas uero difficiles refe-
rebant ad Mosen, cunctas uero res paruas ipsi iudicarunt. Dimisit autem Moses
socerum suum, abijtq; ᵉis in regionem suam.

ᵇPotest etiam sic legi, Quoniam ea res qua illi insolescebãt, super eos scilicet irruit.

ᶜEb. Sis tu populo è regione dei.

ᵈEbr. Et pone ad uel super eos.

ᵉEbr. Abijt sibi.

CAPVT XIX.

Cõstituto magistratu, rogantur leges: præmittitur autem præparatio quædam, & colloquutio Mosis cum deo in monte Sinai.

A MEnse tertio quum egressi essent filij Israel ex terra Aegypti, ipsa die uenerũt Num. 33. e
in desertum Sinai. Soluentes enim ex Raphidim, uenerunt in desertum Si-
nai, & castrametati sunt in ipso deserto, mansitq; illic Israel è regione montis. Mo
ses

ſes uero aſcēdit ad deum, & uocauit eum DOMINVS de monte, dicens, Sic dices do
mui Iacob, & annuncia filijs Iſrael, Vos uidiſtis quæ feci Aegyptijs, & geſtaui uos
ſuper alis aquilarum, & duxi uos ad me: ſi ergo diligenter audieritis uocem meam,
& fœdus meum cuſtodieritis, eritis mihi peculium præ omnibus populis: mea [qui
dem] eſt omnis terra, uos autē eritis mihi regnum ſacerdotale, & gens ſancta. Hæc
ſunt uerba quæ loqueris ad filios Iſrael. Venit itaq; Moſes & uocauit ſeniores po
puli, & [a]propoſuit illis omnia uerba iſta quæ præceperat ei DOMINVS. Et reſpon- B
derunt omnis populus pariter, & dixerunt, Quæcunq; loquutus eſt DOMINVS fa-
ciemus: & retulit Moſes uerba populi ad DOMINVM. Et dixit DOMINVS ad Mo-
ſen, Ecce ego ueniam ad te in denſa nube, ut populus audiat me tecum loquentem,
& etiam credant tibi perpetuo. Et nunciauit Moſes uerba populi DOMINO. Et ait
DOMINVS ad Moſen, Vade ad populū, & conſecra eos hodie & cras, lauentq; ue-
ſtimenta ſua, ut ſint parati in diem tertium, quoniam in die tertio deſcendet DOMI
NVS in oculis totius populi in montem Sinai. Et circūſcribe termino populum cir
cunquaq;, dicens, Cauete uobis, ne aſcendatis in montem, neq; extremitatem eius C
attingatis: quicunq; montem attigerit, morte moriatur: non feriet eum manus, ſed
lapidibus obruatur, aut telo petatur, ſiue iumentum fuerit, ſiue homo, non uiuat.
Quum protractus fuerit ſonitus [b]Iobel, ipſi aſcendent in montem. Et deſcēdit Mo
ſes de monte ad populum, & conſecrauit populum, & lauerunt ueſtimenta ſua. Et
dixit ad populum, Sitis parati in diem tertiū, neq; acceſſeritis ad uxores. Factumq;
eſt die tertio quū eſſet mane, facta ſunt tonitrua & fulgura, & nubes graues ſuper
montem, & uox cornu uehementiſſima, & expauit uniuerſus populus qui erat in
caſtris. Et Moſes populum obuiam deo è caſtris eduxit, & conſtiterūt ad imam ra
dicem montis. Mons autem Sinai totus fumabat, eo quod deſcendiſſet ſuper eum
DOMINVS in igne, & aſcendit fumus eius tanquam fumus fornacis calcariæ, & to-
tus mons uehementer contremuit. Cumq; uox cornu incenderetur, & fieret uehe- D
menter fortis, loquebatur Moſes, & deus reſpondebat ei in uoce. Deſcendit itaq;
DOMINVS in montē Sinai, in uerticem montis. Et quum uocaſſet DOMINVS Mo
ſen in uerticem montis, aſcendit Moſes. Et dixit DOMINVS ad Moſen, Deſcende,
obteſtare populum, ne fortè prorumpant ad DOMINVM ut contemplentur, cor-
ruantq; ex eis multi. Quin & ſacerdotes, qui accedunt ad DOMINVM, ſe conſecrēt,
ne fortè DOMINVS eos diſſipet. Et ait Moſes ad DOMINVM, Populus nō poterit
aſcēdere montem Sinai, tu enim obteſtatus es nos, dicens, Limita montem, & con
ſecra eum. Et dixit ei DOMINVS, Vade, deſcende, & aſcende tu & Aharon tecum,
ſacerdotes autem & populus non prorumpant, ut aſcendant ad DOMINVM, ne in
illos irrūpat. Deſcēdit itaq; Moſes ad populū, et loquutus eſt cum eis. CA. XX.

Loquutusq; eſt deus omnia uerba iſta, dicēs, Ego DOMINVS deus tuus, qui edu A
xi te ex terra Aegypti, de domo ſeruorum. Ne ſint tibi dij alij coram me. Ne
feceris tibi ſtatuam, nec ullū ſimulachrū [eius] quod eſt in cœlis ſuperne, nec quod
eſt in terra ſubtus, nec quod in aquis eſt ſub terra: non [a]adorabis ea, neq; coles ea,
quia ego DOMINVS deus tuus fortis, [b]indignabundus, perſequens iniquitatem pa
trum in filijs, in tertijs & in quartis, odientibus [ſcilicet] me, & proſequens bonita-
te in mille, his qui diligunt me, & præcepta mea obſeruant. Ne ſumas nomen DO B
MINI dei tui uane, quoniam neutiquam impunitum dimittet DOMINVS eum qui
nomen ſuum uane ſumpſerit. Memineris diei ſabbati, ut ſancte colas illum. Sex
diebus operaberis, & omnia negotia tua conficies, ſeptimo autem die ſabbatū eſt
DOMINI dei tui: non facies ullum opus, neq; tu, neq; filius tuus, neq; filia tua, neq;
ſeruus tuus, neq; ancilla tua, neq; iumentum tuum, neq; aduena tuus qui eſt intra
portas tuas. Quoniam ſex diebus fecit DOMINVS cœlum & terrā, mare & omnia
quæ in eis ſunt, ſeptimo aūt die quieuit, idcirco DOMINVS diem ſabbati celebrem

Marginal notes:

Moſes propo[nit] uerbū dei.

[a] Ebr. Poſuit ante faciem.

[b] Iobel cornu eſt aut buccina, aut ſonus illis editus.

Decalogi leges proponuntur à domino, populus inſolito ſpectaculo terretur.

[a] Poteſt etiā legi, non incurues te eis.

[b] Kana indignabundum tranſtuli, non æmulatorē: ea enim uox nō ſolū affectum ſignificat qui inter amantes eſt, & non fert corriualem, ſed eū quo animus commouetur & ſuis & ſuorum contumelijs & iniurijs: quæ ſignificatio huc quadrare uidetur.

fecit,& eum cõsecrauit. Cole patrem tuum & matrem tuam,ut longius prorogen- Deut. 5. b Math. 15. a
C tur dies tui in terra,quam DOMINVS deus tuus dat tibi. Ne occidas. Ne sis mœ Ephes. 6. a
chus. Ne fureris. Ne respondeas contra proximum tuum falso testimonio.
Ne concupiscas domum proximi tui, ne concupiscas uxorem proximi tui, nec Rom. 7. b. 13. c
seruum eius,nec ancillã eius,nec bouem eius, nec asinum eius, nihil [deniq;] quod
est proximi tui. Omnis itaq; populus uidit tonitrua & lampades,& uocem buc
cinæ,& montem fumantem: quod quum uideret populus,uacillabat, & stetit pro
cul. Et dixerunt ad Mosen,Loquere tu nobiscum,& audiemus: & ne loquatur no
biscum deus,ne fortè moriamur. Et ait Moses ad populũ,Ne timueritis, quoniam
deus uenit ut uos tentaret,& ut metus eius sit coram uobis,ne peccetis. Et populus Tentat ut metuatur dominus. Heb. 12. c
D stetit procul,Moses uero appropinquauit ad caliginem,in qua erat deus. Et dixit Deut. 18. c
DOMINVS ad Mosen, Sic dices filijs Israel, Vos uidistis quod de cœlo loquutus
sim uobiscũ: non facietis [c] me, deos argenteos,nec deos aureos facietis uobis. Aram Infra 27. b 38. a
de terra mihi extrues, & super eam sacrificabis holocausta tua & salutares tuas ho-
stias,oues tuas,& boues tuos, in omni loco in quo meminisse fecero nominis mei,
ueniam ad te,& benedicam tibi. Et si aram de lapidibus extruxeris mihi,ne extruas Deut. 27. a Iosue 8. f
ex ijs qui expoliti sunt: si enim cultrum tuum ei admoueris,contaminabis eam. Ne
per gradus ad arã meã ascendas,ne uerenda tua iuxta eam retegãtur. CA. XXI.

[c] Alij legũt,mihi: dij mecum.

A HAec autem sunt iudicia quæ propones eis. Si seruum Ebræum emeris,sex an- Deut. 15. c Iere. 34. c
nis seruiet,septimo uero exeat liber, [idq;] gratis. Si [a] solutus uenit,solutus ex- De seruis emendis.
eat: si uero uxorem habuerit,uxor eius cum eo exeat. Si herus eius dederit ei uxo-
rem,& hæc pepererit ei filios aut filias, uxor & liberi eius erũt heri sui,ipse uero exi
bit solus. Quod si seruus ille constãter dixerit,Diligo herũ meum,uxorem meam
& liberos meos,non egrediar liber: adducet illum herus eius ad [b] deos, & admoue-
bit eum ad ostiũ uel ad postem,perforabitq; herus eius aurem eius subula,seruietq;
B ei perpetuo. Et si quispiam uendiderit filiam suam ut sit ancilla, non exibit ut ser- Filia uendita in ancillam.
ui exeunt. Si displicuerit oculis heri sui quod nõ despondet eam, sinat eam redimi,
populo alieno uendendi eam potestatem non habet,quandoquidem ipse eam de-
spexit. Si autem filio suo desponderit eam,iure filiarum aget cum ea. Si alteram si-
bi duxerit,cibum eius,operimentum eius, & ius coniugale, quo ei respondere de-
bet,non minuet. Quod si ista tria ei non præstiterit,egredietur illa gratis absq; pe-
C cunia. Qui hominem percusserit ut moriatur, morte plectatur. Et qui non te- Homicidium. Leuit. 24. c
tendit insidias, sed deus destinauit [illum] in manum eius, constituam tibi locum, Deut. 19. a Num. 35.
quo confugiat. Si uero aliquis uolens & callide machinatur proximo suo ne-
cem, ab ara mea illum rapias, ut interficiatur. Percutiens patrem suum & ma-
trem suam,morte multetur. Qui furatus fuerit hominẽ,& uendiderit eum, & de-
prehensus fuerit in manu eius,morte multetur. Qui patri suo & matri suæ maledi Maledicens parenti.
cit,morte multetur. Si rixati fuerint uiri,& alter alterum uel lapide uel pugno cæ- Leuit. 20. b Prouer. 20. c
D ciderit,ut [tamen] non moriatur,sed lecto decumbat: si surrexerit, & egressus fue- Math. 15. a Marc. 7. b
rit foras baculo suo [innixus,] absoluatur percussor, attamen [damnũ] uacationis Rixantes.
illius,& impensas in medicos præstabit. Et si uerberauerit quispiam seruum suum Seruum percutiens.
aut ancillam suam uirga,ut moriatur sub manu eius,de illo omnino sumatur ultio:
ueruntamen si uno die aut per duos perstat, ultio de eo nõ sumatur, argentũ enim
ipsius est. Si contenderint uiri,& pulsauerint mulierem ferentem uterum, ut abor- Pregnantem percutiens.
tiat,nec tamen exitialis fuerit noxa,omnino multetur talis iuxta æstimationẽ quam
E imponit ei maritus mulieris,quam dabit pro arbitrorum sententia. Quod si noxa
fuerit exitialis,dabis animã pro anima. Oculum pro oculo,dentem pro dente,ma- Pœna talionis. Math. 5. f
num pro manu,pedem pro pede,adustionem pro adustione, uulnus pro uulnere, Leuit. 24. d Deut. 19. d
liuorem pro liuore. Et si quispiam ferit oculum serui sui,uel oculum ancillæ suæ,ut
pereat,manumittet eum pro oculo suo. Et si dentem seruo suo aut ancillæ suæ ex-
cusserit,

Ferentur leges quædam iudiciales,ut de seruitutibus,de homicidijs & alijs rebus,& constituuntur pœnæ transgressionibus.

[a] Ebr. Si cum corpore aut ueste uenit.

[b] Scriptura iudices deos uocat.

cusserit, manumittet illum pro dente suo. Et si bos impegerit in uirum uel in mu- F
lierem, ut moriantur, bos ille omnino lapidibus obrui debet, nec comedatur caro
eius, dominus autem bouis insons sit. Quod si bos cornupeta fuit ab heri & nu-
diustertius, & denunciatum est domino eius, & non custodierit eum, & is uirum
aut mulierem interfecerit, lapidibus obruatur bos ille, & dominus eius interficia-
tur. Et si pretium piaculare ei fuerit impositum, quidquid ei imponitur det, ut ani
mam suam redimat. Si uero filium aut filiam petierit cornu, idém iudicium fiet il-
li. Si seruum aut ancillam bos cornu petierit, dabit domino eius triginta siclos ar-
genti, bosq; lapidibus obruatur. Si quis foueam aperuerit, aut si quispiam fode- G
rit foueam, & eam nō obruerit, & ceciderit in eam bos aut asinus, dominus foueæ
rependet, argentum restituet domino eius, & quod mortuum est, eius erit. Si ali-
cuius bos bouē proximi sui cornu petierit, & ille mortuus fuerit, uendant bouem
uiuum, & diuidant pretiū eius, sed & mortuum diuidant. At si constiterit bouem
fuisse cornupetam ab heri & nudiustertius, & dominus eius nō custodiuit eum,
omnino bouem pro boue reddet, & mortuus ei cedet.

CAP. XXII.

SI quis furatus fuerit [a]bouem uel pecudem, & hęc mactauerit aut uendiderit, red A
det quinq; boues pro boue illo, & [†]quatuor oues pro una pecude. Si deprehen
sus fuerit fur [b]cum instrumento perfossorio, & uerberatus mortuus fuerit, aduer-
sus [c]percussorem non dabitur capitalis actio. Si sol fuerit ortus super eum, capita
lis [d]erit in eum actio, omnino reddet: & si nō habet, pro furto suo uendatur. Si ue-
ro furtū manifeste in manu eius deprehendit, siue bos fuerit siue asinus aut pecus,
illaq; uiua fuerint, duplū reddat. Si quispiā depasci fecerit agrū aut uineam, & im
miserit iumentum suum, ut depascatur agrum alterius, [ex] præstantibus agri sui,
& præstantibus uineæ suæ rependet. Si egressus fuerit ignis, apprehenderitq; spi
nas, ut uel acerui, uel stantes segetes, uel ager absumātur: qui [e]incendit, omnino re
pendet quod exustum est. Si quispiam dederit custodienda proximo suo [f]pecu- B
niam, [g]aut uasa, & surrepta fuerint de domo uiri illius, si fur fuerit deprehēsus, red
dat duplum: si uero fur non fuerit deprehensus, adducetur dominus domus ad
[h]deos, quod non extenderit manum suam in rem proximi sui. Quidquid tandem
præuaricationis [inciderit] propter bouem, propter asinū, propter pecudem, pro
pter uestem, imò propter [i]omnem rem perditā, quum quispiam dicit hoc sic esse,
causa amborum ueniet ad deos, & quem dij damnauerint, is reddat duplum pro-
ximo suo. Si quis dederit proximo suo asinū, uel bouem, uel pecudem, aut quod-
cunq; iumentum ad custodiendum, & illud fuerit mortuum, aut confractū, aut ui
abactum nemine uidente, iusiurandum DOMINI inter utrosq; interueniat, quod
non extenderit manum suam in rem proximi sui: quod recipiet dominus eius, &
[alter] non restituet. Si uero furto surreptum ei fuerit, domino eius repēdat. Si [à C
feris] laceratum est, adducat eum testem, & laceratum non rependet. Si quis postu
lauerit à proximo suo, & id confractum fuerit uel mortuum, domino eius nō præ
sente, omnino rependet: si uero dominus eius fuerit cum eo, non rependet, quan-
doquidē mercede conductus pro mercede sua uenit. Si quis pellexerit uirginem
nondum desponsam, concubueritq; cum ea, donatione donabit eam, [eritq;] ei u-
xor. Quod si pater puellæ renuerit ei dare illam, argentum dependet iuxta dona-
tionem uirginum. Malefica mulier non uiuat. Quicunq; cum iumento concum
bit, morte multetur. Qui sacrificat dijs, præterquam DOMINO soli, excindatur.
Aduenæ ne uim inferas, neq; opprimas eum, nā & uos aduenæ fuistis in terra Ae
gypti. Nullā uiduam nec pupillum adfligetis: si uero omnino adfligere eos perga D
tis, indubie ad me clamabunt, & ego certissime exaudiam eos, & excandescet na-
sus meus, atq; interficiam uos gladio, & erunt uxores uestræ uiduæ, & filij uestri
orbi. Si mutuo dederis pecuniam populo meo pauperi, [nempe] qui tecū est, non

Leges de furto, de damno dato ac infecto, de deposito ac cōmodato, de locato ac mutuo, et alijs de illata iniuria, &c.
[a]Per bouem armēta, per pecudem greges intellige.
[b]Quidam legunt, in effringendo.
[c]Ebr. Non illi sangui nes.
[d]Ebr. Sanguines ei.
[e]Ebr. Qui incēdit in censionem.
[f]Ebr. Argentum.
[g]Sub argento omnia argentea & aurea intelige, sub uasis omnem supellectilem.
[h]Dij sunt iudices.
[i]Ebr. Propter omnē perditionem.

k Per morsum fœnus intellige.

l Alij legunt, quo nuditatē suam cōtegat.

m Plenitudo arida, lachryma liquida.

eris ei tanquam exactor, neq; inferes ei k morsum. Si pignus acceperis uestimentum proximi tui, sub occasum solis illud ei restitues: hoc enim est tegumentū eius unicum, hoc est uestimentum eius quo l cutem suam [cōtegat,] in quo dormit: fiet autem, si ad me clamauerit, ut ego eum exaudiam, quoniam misericors sum. Dijs non maledices, & principem in populo tuo ne execreris. m Plenitudinem tuam & lachrymā tuam ne differas. †Primogenitum filiorū tuorum mihi dabis, sic quoq; facies cum boue tuo, & cum ouibus tuis: septem diebus erit cum matre sua, octauo die mihi ipsum dabis. Et eritis mihi sancti homines, neq; comedetis carnem lacerati in campo, sed cani projicietis ipsam.

Pignus reddendum. Magistratus et principes. Act. 23.a Decimæ. Leuit. 22.b Ezech. 44.g Caro lacerata.

CAPVT XXIII.

Variæ sunt leges, quarum quædam ad fora, quædam ad ceremonias attinent, quædam uero internum formant hominem.

a Potest etiam legi, ne magnifacias, uel ne feras.

b Ebr. Ne ponas manum tuam cum impio.

c Ebr. Non eris.

e Rabbim, non tātum multos, sed etiam primores significat & præcipuos.

d Alij legūt, relinquēdo relinqueris cū eo.

e Potest etiam legi, à re falsa longe absis.

f Potest etiam legi, negotia iustorum, aut res iustas.

A NE a recipias rumorem uanum, neq; b paciscaris cum impio, ut sis testis iniquus. Ne c sequaris e multos ad malefaciendū, neq; respondeas in iudicio, declinando post multos, ut peruersum quid committas. Ne ornes pauperem in causa sua. Si occurreris boui inimici tui, aut asino eius erranti, mox reduces eum illi. Si uideris asinum eius qui te odit succumbentem sub onere suo, num cessabis? [&] d derelinques eum? Num desertum deseres? Ne flectas iudicium pauperis tui in causa sua. A e uerbo mendaci longissime absis, innocentem & iustum ne occidas, nec e-
B nim impium iustum censebo. Munus ne recipias, quoniam munus excæcat oculatos, & peruertit f uerba iustorum. Aduenam ne premas, uos enim nouistis animus aduenarum [qualiter affectus sit,] quandoquidem aduenæ fuistis in terra Aegypti. Sex annis seminabis terram tuam, & colliges prouentum eius: in septimo uero relinques eam, atq; deseres eam, ut comedant pauperes populi tui, & de resi-
C duo eorum comedent bestiæ agri: sic quoq; facies uineto tuo, & olíueto tuo. Sex diebus facies opera tua, septimo autem die quiesces, ut quiescat bos tuus, & asinus tuus, & respiret filius ancillæ tuæ, & peregrinus. Omnia quæcūq; dixi uobis, seruate, & nominis aliorum deorum ne mentionem quidem feceritis, ne audiatur ex ore tuo. Ter in anno celebrabitis mihi dies festos. Solennem diem azymorum seruabis, septem diebus comedes placentas infermentatas, quemadmodum præcepi tibi, stato scilicet tempore mensis Abib, quoniam eodem egressus es ex Aegypto. Coram me g nemo appareat uacuus. Et [seruabis etiam] diem festū messis præcocium fructuum operis tui, quos seminasti in agro. Et diem festum collectio-
D nis, qui fit in exitu anni, quum opera tua ex agro collegeris. Omnis mas tuus ter in anno appareat in conspectu DOMINI dei. Non h mactabis sanguinem sacrificij mei cum fermento, neq; pernoctabit adeps celebritatis meæ usq; mane. Principium primitiuorum fructuum telluris tuæ inferes in domum DOMINI dei tui. Ne coquas hœdum in lacte matris suę. Ecce ego mitto angelū ante faciem tuam, ut custodiat te in uia, & introducat te ad locū quem paraui. i Obseruans sis illius, audiq; uocem eius, ne sis illi rebellis, neq; enim [impune] feret præuaricationes ue-
E stras, quoniam nomen meum est k in eo. Si uero diligenter audieris uocem eius, & feceris omnia quæ loquar, hostis ero hostibus tuis, & adfligentes te adfligam. Nam pręcedet te angelus meus, & introducet te ad Amorræum, Hithæum, Pherisæum, Chananæum, Hiuæum atq; Iebusæum, illos autem excindam. Ne adores illorum deos, neq; coles illos, neq; facias iuxta opera illorum, sed funditus diruas
F eos, & statuas eorum minutim confringas. Et seruietis DOMINO deo uestro, qui cibum tuum & aquas tuas l fortunabit, & auferam à te morbos. Non erit in terra tua abortiens aut sterile [quidpiam,] numerum dierum tuorum implebo. Terrorem meum mittā ante te, & tumultuari faciam omnes populos ad quos tu uenies, efficiamq; ut cuncti hostes tui terga uertant coram te. Mittā quoq; ante te m crabrones, qui Hiuæum, Chananæum & Hithæum ante te expellāt. Nec tamen uno anno ejiciam eum ante te, ne forte terra uasta fiat, & n bestiæ agrestes contra te multi-
G plicentur. Paulatim ejiciā eum ante te, donec crescas, & hæreditate capias terram.

Mendacium. Aequitas iudiciorum. Inimicis quoq; benefaciendū. Deut. 22.a Munera. Deut. 16.d Eccli. 20.d Gen. 45.a Sabbatum terræ. De fructu tertij. Sabbatum dieī. Festum azymorum. Supra. 13.a Infra. 34.c Deut. 16.d Eccli. 35.a Pentecostes. Tabernaculorum. Sanguis. Primitiæ. Deut. 24.c Infra. 34.c Angelus ducit populum. Infra. 33.a Iosue. 24.c Deut. 7.c Dij & statuæ. Seruire deo. Deut. 7.c Chananæos paulatim eijciendos.

g Ebr. Vultus mei nō uidebuntur inaniter.

h Quidā legunt, non sacrificabis.

i Ebr. Custodire à facie eius.

k Ebr. In medio illius.

l Ebr. Qui benedicet.

m Ebr. Crabronem.

n Ebr. Bestia agri.

Terminum tuum ponam à mari carectoso, usq; ad mare Palestinorum, & à deser-
to usq; ad fluuium, nam tradam habitatores terræ in manus uestras, & tu expelles
eos ante te. †Ne ferias cum eis & cum dijs eorum fœdus: nec habitent in terra tua,
ne fortè peccare te faciant contra me: si enim colueris deos eorum, tibi offendiculo
erit.

Fluuius est Euphrates. Deu. 7. a. Iudic. 34. b

CAP. XXIIII.

Reficiuntur leges latæ et promulgatæ, & ostenditur quo ritu sanctum fœdus.

AD Mosen quoq; dixit, Ascende ad DOMINVM tu & Aharon, Nadab & Abi A
hu, & septuaginta ex senioribus Israel, & adorabitis procul. Moses uero so-
lus penetrabit ad DOMINVM, ipsi uero non accedant, nec populus ascendat cum
eo. Venit itaq; Moses, & narrauit populo omnia uerba DOMINI, & om̃ia iudicia:
responditq; cunctus populus una uoce, & dixerunt, Omnia uerba quæ loquutus
est DOMINVS, faciemus. Et scripsit Moses omnia uerba DOMINI, surgensq; mane B
extruxit aram infra ad montem, & duodecim columnas secundum duodecim tri-
bus Israel. Misitq; iuuenes filiorũ Israel, qui adduxerunt holocausta, & sacrificarunt
uictimas salutares DOMINO, nempe boues. Et Moses accepto dimidio sanguinis,
fudit in crateres, dimidium uero sanguinis sparsit super aram. Et accepto libro fœ-
deris, legit audiente [a]populo. Qui dixerunt, Cuncta quæ loquutus est DOMINVS,
faciemus, & obtemperabimus. Tulit quoq; Moses sanguinem, & sparsit super po
pulum hisce uerbis, En sanguis fœderis quod pepigit DOMINVS uobiscum super
cunctis hisce sermonibus. Ascenditq; Moses, Aharon, Nadab & Abihu, & septua C
ginta ex senioribus Israel. Et uiderunt deum Israelis, eratq; sub pedibus eius quasi
opus quoddam lapideum Sapphirinum, & quasi ipsum cœlũ clarum. Selectis au-
tem ex filijs Israel non intulit manum suam, etiamsi uiderent deum. Et comederunt
atq; biberunt, Et ait DOMINVS ad Mosen, Ascende ad me in montem, & esto ibi,
daboq; tibi tabulas lapideas, & legem atq; præcepta, quæ scripsi ut eos dirigant. Et
surgens Moses & minister eius Iehosua, ascendit Moses in montem dei. Dixitq; ad D
seniores, Expectate nos hic, quousq; ad uos reuertamur: ecce Aharon & Hur uo-
biscum sunt, qui habuerit causas, accedat eos. Ascenditq; Moses montem, & nubes
montem obtexit. Habitauit autem gloria DOMINI super montẽ Sinai, & obtexit
eum nubes sex diebus, uocauitq; Mosen die septimo de medio nubis. Et aspectus
gloriæ DOMINI, quasi ignis lambens in uertice montis in oculis filiorum Israel. Et
ingressus est Moses in [b]ipsam nubem, ascenditq; montem. Et fuit Moses in monte
quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.

Lex lecta populo legenda. Sanguis fœderis. Heb. 9. e. Moses cum deo. Seniores populum iudicant.

[a] Ebr. In auribus populi.

[b] Ebr. In mediũ nubis.

CAP. XXV.

Aliæ leges ceremoniales planæ & futurorum umbræ, de externo cultu dei quem præscripsit tum Iudæis, de extructione arcæ & altarũ rerũ.

LOquutusq; est DOMNVS ad Mosen huiusmodi uerba, Loquere ad filios Israel, A
ut accipiant mihi [a]Thruma: ab omni uiro qui cor suum ex munificẽtia [ad hanc
rem] appulerit, accipietis mihi Thruma. Hæc autem sit Thruma, quam accipietis
ab eis, aurum, argentum & æs, hyacinthinum [sericum,] purpureum, coccinum bis
tinctum, byssum & [pilos] caprarum. Pelles deniq; arietum rubras, & pelles [b]me-
lium, & ligna Sitim. Oleum ad luminare, odoramenta ad oleum unctionis, & aro-
mata ad suffitum. Lapides [c]Schoham, & lapides [d]qui includantur ad Ephod & ad
pectorale. Et faciant mihi sanctuarium, ut habitem inter eos. Iuxta omnia quæ ego
ostendo tibi, tam iuxta exemplar tabernaculi, quàm iuxta exemplar cunctorum ua
sorum eius, sic facietis. Facient etiam arcam ex lignis Sitim, cuius longitudo sit duo
rum cubitorum & dimidij: latitudo autem eius cubitum [habeat] & dimidium, &
altitudo eius cubitum & dimidium. Obducesq; eam auro mũdo, intus & foris ob B
duces eam, & facies super eam in circuitu coronam auream. Fundes quoq; ei qua-
tuor circulos aureos, quos ponas in quatuor angulis eius: duo circuli erunt in uno
illius latere, & duo circuli in altero illius latere. Et facies uectes ex lignis Sitim, & au
ro eos obduces, inseresq; uectes illos in circulos qui sunt ad latera arcæ, ut illis fera
tur arca. Eruntq; uectes in circulis arcæ, nec ab ea tollẽtur. Et in arcam repones [e]te
stimonium quod tibi dabo. Et facies [f]propitiatorium ex auro mundo, duorum cu-

Tabernaculum templi. Heb. 9. a. Heb. 9. a. Arca federis. Propitiatorium.

[a] Thruma hoc in loco quarumcunq; rerum munificum & liberale donum significat quod domino separatur.

[b] Quidam legunt, pelles ianthinas.

[b] Melis animal quod uulgo Taxo uocatur.

[c] Schohã quidam interpretãtur pro onyche.

[d] Eb. Lapides impletionis.

[e] Quidam legunt, testificationem.

[f] Operculũ arcæ est, quod propitiatoriũ alij, alij oraculum faciunt.

bitorum & dimidij erit longitudo eius, & cubiti ac dimidij latitudo eius. Facies quoq; duos Cherubim aureos, solidos facies eos, in duabus extremitatibus propitiatorij. Cherub unum fac ab extremitate ista, & Cherub unũ ab extremitate alia, ex ipso inquam propitiatorio facietis Cherubim in duabus extremitatibus eius. Cherubim duo.

C Eruntq; Cherubim expandentes alas superne, tegentes alis suis propitiatorium, seq; mutuo intueantur Cherubim, faciebus ad propitiatoriũ uersis. Pones autem propitiatorium superne super arcam, & intra arcam pones testimoniũ quod ego dabo tibi. Illic te [a]conueniam, & colloquar tecum è propitiatorio inter duos Cherubim, qui sunt super arca testimonij, de hisce rebus omnibus quæ tibi mandaturus sum ad filios Israel. Mensam quoq; facies de lignis Sitim, duorũ cubitorum erit lõgitudo eius, latitudo eius unius cubiti, cubiti & dimidij altitudo eius. Et obduces eam auro mundo, faciesq; ei coronam auream per circuitum: sed & [b]limbo palmario eam circuncludas, & huic limbo addas per ambitum auream coronam. Et fac ei quatuor annulos aureos, & pone annulos illos in quatuor angulos, qui sunt in quatuor pedibus eius. Sub limbo erunt annuli pro loculis uectium, ad gestandum mensam. Facies autem uectes ipsos ex lignis Sitim, & obduces eos auro, ut illis mensa gestetur. Facies quoq; acetabula eius, & cochlearia eius, dimidiatas fistulas eius, & instrumenta quibus purgantur, quibusq; funditur, hæc [inquam] Mensa propositionis. Vasa sacra.

[a] *Potest etiã legi, ibi testificabor tibi, aut contestabor te.*

[b] *Et facies ei clausuram.*

D facies ex auro mundo. Et pones super mensam [c]panes facierum coram me iugiter. Facies & candelabrum ex auro mũdo, ductile fiat candelabrum, scapus eius, calami eius, calices eius, sphærulę eius, et flores eius ex ipso fiant. Et sex calami prodibũt de lateribus eius, tres calami candelabri ex uno latere eius, & tres calami ex altero latere eius. Tres calices in formam amygdali facti in calamo uno, cum sphęrula & flore, & tres calices amygdali formam habentes in altero calamo cum sphęrula & flore, sic sex calamis qui ex candelabro prodeunt. In ipso cãdelabro autem quatuor sint calices amygdali formam habentes cum sphęrulis & floribus suis. Eritq; [semper] sub duobus [quibusq;] calamis, quæ ex ipso [candelabro] prodeunt, sphęrula una: sunt autem calamorum sex qui ex candelabro prodeunt. Sphęrulæ eorum & calami eorum ex ipso erunt, totumq; ipsum [opus] unum erit solidum ex auro mundo. Facies quoq; lampades eius septem, & collocabis lampades eius in sublimi, ut illuminet [quæq;] è regione. Emunctoria quoq; eius & uascula eius [in quibus emuncta excipiuntur,] ex auro mũdo [fiant.] Talentum auri mundi faciet illud, cum uniuersis uasis istis. Et uide ut facias ad exemplar eorum quæ tibi in monte [h]demonstrata sunt. Candelabrum. Heb. 8.b Act. 7.f

[c] *Panes facierum, qui alias panes propositionis uocantur: hoc est, propositi ad spectandum in cõspectu dei & hominum.*

Sensus est redditus, uerba Ebræa aliter numerantur.

[h] *Eb. Quod tu factus es uidere.*

CAPVT XXVI.

De tabernaculo & iis quæ ab tabernaculum pertinent extruendũ & ornandum.

A TAbernaculum facies, decem aulæa [ex] bysso torta, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, Cherubim facies in eis [a]opere textorio. Longitudo unius aulæi erit uigintiocto cubitorum, & latitudo aulæi unius erit quatuor cubitorum, eandem mensurã habebunt singula aulęa. Quinq; aulæa coniuncta erunt, alterum ad alterum, & [reliqua] quinq; aulæa coniũcta erunt, alterum ad alterum. Facies quoq; ansulas hyacinthinas in oris uniuscuiusq; aulæi, ut extremis suis alterum alteri consocietur. Vnicuiq; [scilicet] aulæo facies quinquaginta ansulas in oris, ut extremis suis alterum alteri consocietur, excipientibus sese mutuo ansulis.

B Facies & quinquaginta fibulas aureas, & cõsocia fibulis illis aulæum cum aulæo, ut sit tabernaculum unum. Facies & aulæa de pilis caprarum, ad tentorium super tabernaculũ, facies autem undecim aulæa. Longitudo aulæi unius sit triginta cubitorum, & latitudo aulæi unius quatuor cubitorũ, eandem mensuram habeant undecim aulæa. Et cõsociabis quinq; aulæa inter se, & sex aulæa inter se, & duplicabis aulæum sextum è regione prospectus tabernaculi. Et facies quinquaginta

C ansulas in oris uniuscuiusq; aulæi, ut finibus suis altera alteri consocietur. Facies deinde quinquaginta fibulas æneas, & inseres fibulas in ansulas, iungesq; tento-

[a] *Quidam legũt, opere artificioso, quidã polymito.*

Hebraica hic aliter habent, sed sensus est integer.

rium

rium illud, ut fiat unum. Et quod excedit abundatq; in aulæis tentorij, [nempe] di
midium aulæi quod abundat, excedet in posterioribus tabernaculi, ut [scilicet] cu
bitus hinc, & cubitus illinc in longitudine aulæorum tentorij abundet, sitq; exces-
sus in lateribus tabernaculi hinc & illinc, ut ipsum operiat. Facias & tegumentum
ipsi tentorio ex pellibus arietum rubris, & summum operimentū ex pellibus me-
lium. Facies quoq; asseres pro tabernaculo de lignis Sitim, quæ stent erectæ. Lon
gitudo asseris erit cubitorum decem, latitudo unius asseris cubiti & dimidij. Duo D
dēticuli fiant in unoquoq; assere incisi alter è regione alterius: sic facias omnibus
asseribus tabernaculi. Et facies asseres pro tabernaculo, uiginti asseres in angulo
uersus Meridiem. Et quadraginta bases argenteas sub uiginti illis asseribus, duas
bases sub uno assere pro duobus dētibus, & duas bases sub assere altero pro duo
bus denticulis eius. Pro alio latere tabernaculi quod est ad plagam aquilonarem
uiginti asseres erūt, & quadraginta bases illorum argenteæ, duæ scilicet bases sub
assere uno, & duæ bases sub assere alio. In latere uero occidētali tabernaculi facies
sex asseres. Facies etiam duos asseres in angulis tabernaculi in duobus lateribus, E
qui [b]gemini erunt infra, sic gemini erunt in capite suo ad annulum unum: sic erit
utrisq; ipsis, in duobus angulis erunt. Et erunt octo asseres, & eorum bases argen
teæ, bases uidelicet sedecim, duę bases sub assere uno, & duæ bases sub assere alio.
Et facies uectes de lignis Sitim, quinq; pro asseribus tabernaculi in latere uno. Et
quinq; uectes pro asseribus tabernaculi in latere altero, & quinq; uectes pro asse-
ribus tabernaculi in latere angulorum Occidentis. Medius autem uectis per me- F
dium asserum [transiens,] contignet à fine ad finem. Asseres autem obduces au-
ro, & annulos eorum facies aureos, ut sint receptacula uectium, uectesq; ipsos au-
ro obduces. Et eriges tabernaculum ipsum iuxta ordinem suum, qui tibi in mon-
te monstratus est. Facies & uelum ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis
tincto, & bysso torta, Cherubim facies in eo opere [c]textorio. Affigasq; illud su-
per quatuor columnas argenteas, quæ sunt factæ ex lignis Sitim, auroq; obductę,
uncinisq; earum aurei super quatuor basibus argenteis. Affigasq; uelum illud sub G
fibulis, ut illic intra uelum reponas arcam testimonij, & separabit uobis uelum il-
lud sanctum à sancto sanctorum. Et pones propitiatorium super arcam testimo-
nij in sancto sanctorum. Mensam uero pones extra uelum, & candelabrum è re-
gione mensæ, ad latus scilicet tabernaculi australe, & mēsam pones in latere aqui
lonari. Et facies uelum ostio tentorij ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino
bis tincto, & bysso torta opere acupictoris. Et illi uelo facies quinq; columnas
[ex lignis] Sitim, & obduces eas auro, & uncini earum erūt aurei, fundesq; pro eis
quinq; bases æreas.

CAP. XXVII.

Facies & aram ex lignis Sitim, quinq; cubitorum in longitudine, & quinq; cu- A
bitorum in latitudine: quadrata fiat ara: altitudo eius erit trium cubitorum. Et
facies ei cornua in quatuor angulis eius, sintq; cornua eius ex ipsa, & obduces eam
ære. Facies quoq; ollas eius ad cineres [excipiendos,] & [a]scopas eius, pelues eius
sparsorios, fuscinulas eius, ignis receptacula, atq; cuncta uasa eius ex ære facies. Fa
cies quoq; illi cancellulos æreos opere reticulato, & ad rete illud facies quatuor an
nulos æreos in quatuor extremitatibus eius, ponesq; ipsum [reticulatū opus] sub
ambitum aræ, ut sit rete hoc inferne usq; ad medium aræ. Facies & uectes aræ, ue-
ctes [de lignis] Sitim, quos ære obduces, & inserentur uectes eius in annulos. E- B
runtq; uectes in duobus lateribus aræ ad gestandum eam. Facies autem aram ex
tabulis, ut sit [intus] inanis aut caua: quemadmodum ostendit tibi in monte, sic fa
cient. Et facies atriū tabernaculi in angulo meridionali, tapetes ipsi atrio ex torta
bysso, longitudine centum cubitorum pro uno latere. Columnæ eius erūt uigin-
ti, & bases earum æneæ uiginti, uncini autem columnarum & cincturæ earum ar-

[b]Vel geminati infer ne.

[c]Quidam legunt, artificioso, uel ingenioso.

De ara, atrio, & oleo sacro, &c.

[a]Vel palas ut dij legunt, batilla.

gentea. Sic quoq; uersus angulum septentrionalem, secundum longitudinem ha
bebunt tapetes centum cubitorum longitudinem, & columnæ illius uiginti, & ba
ses earum æneæ uiginti, uncini autem columnarum & cincturæ earum argentea.
C Porrò latitudo atrij ad angulum occidentalem [habebit] tapetes quinquaginta cu
bitorum, & columnæ earum erunt decem, & bases earum decem. Latitudo uero
atrij ad orientalē plagā, [habebit] quinquaginta cubitos. Quindecim cubitorū ta
petes ad latus, & colūnæ earū tres, & bases earū tres. In altero latere erunt tapetes
quindecim, columnæ earū tres, & bases earū tres. In porta atrij erit uelum uiginti
cubitorū, ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta o-
pere acupictorio, columnæ earū quatuor, & bases earum quatuor. Omnes colu
mnæ atrij circunquaq; cincturas habebunt argenteas, uncini earum erunt argen-
D tei, & bases earum æneæ. Longitudo atrij centum cubitorū, & latitudo quinqua-
ginta in quinquaginta: altitudo uero quinq; cubitorū, ex bysso torta, & bases ea-
rum æneæ. Omnia instrumēta tabernaculi, in omni ministerio eius, & omnes cla
ui eius, atq; omnes claui atrij, ænei erunt. Præcipies quoq; tu filijs Israel, ut adfe- Oleū lucernæ.
rant tibi oleum oleæ, purum & contusum, ad luminare, ad accendendū lucernam
iugiter. In tentorio cōstituto extra uelum, quod est iuxta testimonium, ordinabit
eam Aharon & filij eius, à uespera usq; mane coram DOMINO. Ritus hic perpe
tuus erit filijs Israel, etiam apud posteros illorum.

CAP. XXVIII.

De uestibus sacerdotalibus, & consecratione sacerdotum.

A ET tu adhibe tibi Aharonem fratrem tuum, filiosq; eius cum eo, è medio filio-
rum Israel, ut sacerdotio mihi fungatur Aharon, Nadab, Abihu, Eleazar atq;
Ithamar filij Aharonis. Et facies uestes sanctas Aharoni fratri tuo ad gloriam &
decorem. Et tu loqueris ad omnes qui sapienti sunt corde, quos repleui spiritu sa
pientiæ, ut uestes Aharoni faciant ad consecrādum se, & ut mihi sit sacerdos. Hæ
autem sunt uestes quas facient, pectorale, humerale, interula sinuosior, & tunica
stricta, tiara & zona: has sanctas uestes facient Aharoni fratri tuo & filijs eius, ut
sacerdotio fungatur mihi. Et hi accipient aurum, & hyacinthinū [sericum,] & pur

Ephod Ebraice, Græce Epomis, chlamys est humeralis.

B pureum, & coccinū bis tinctum, & byssum. Humerale facient ex auro, hyacinthi- Humerale.
no [serico,] purpureo, coccino bis tincto, atq; bysso torta opere textorio polymi-
to. Duo humeri sibi cohærentes erunt, adq; duas extremitates committētur. Tex
tura polymita limbi eius quæ est superne in eo, sit quemadmodū opus eius, quin
ex ipso sit, nempe ex auro, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, &
bysso torta. Accipies quoq; duos lapides Schoham, & exculpes in eis nomina fi-
liorum Israel, sex nomina illorum in lapide uno, & sex nomina reliqua in lapide Sap.18.d
altero, secundum generationes illorum. Opere artificis, qui gemmas scalpit, & si-
gna cælat, duos illos lapides exculpes, nominibus filiorum Israel, curabisq; ut au-
reis spintribus circundati includantur. Ponesq; duas illas gemmas in humeris E-
phod, ut sint gemmæ monumenti pro filijs Israel. Aharon autem portabit nomi-

Schoham ferè onychinos interpretantur.

Ephod humerale.

C na eorum coram DOMINO, in utroq; humero suo ad monumentum. Facies & au
rea spintra, & duas catenulas ex auro mundo, easq; in extremitatibus opere com-
plicato facies, & inseres catenulas istas aureas complicatas spintribus fibulatis. Fa
cies deinde pectorale iudicij opere textili polymito, quemadmodum opus hume Pectorale.
ralis, facies illud, nempe ex auro, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tin-
cto, & bysso torta, facies illud. Quadratum erit & duplicatum, palmum habēs in
longitudine sua, & palmum in latitudine sua, quod implebis gemmarum insitio-
ne, quatuor uidelicet ordinibus gemmarū. Ordo Sardonychis, Topasij, & Sma-
ragdi ordo unus. Secundus ordo Carbunculi, Sapphiri & Adamantis. In tertio
ordine Lyncurius, Achates, & Amethistus. In quarto ordine Hyacinthus, Onyx,
& Iaspis, auro erunt inclusi palis suis. Et gemmæ istæ erunt cum nominibus filio-
rum Israel, duodecim scilicet pro nominibus illorum exculptæ, ut signa cælari so-
lent,

lent, singulæ nominibus suis iuxta duodecim tribus. Facies quoque pectorali cate- D
nulas complicato opere ex auro mundo quæ sint in extremitate. Et ipsi pectorali
facies duos annulos aureos, & pones eosdem duos annulos in duabus extremita
tibus pectoralis. Et inseres duas aureas catenas complicatas in duos annulos qui
sunt in extremitatibus pectoralis. Et alias duas extremitates duarum catenularum
complicatarũ inseres in duo spintra fibulata, ponesque in humeris Ephod è regio-
ne ipsius. Facies & duos alios annulos aureos, quos pones in duabus extremitati
bus pectoralis in ora eius, quæ est uersus Ephod intus. Et facies duos annulos au
reos, & pones eos in duobus lateribus Ephod inferne è regione iuxta commissu-
ras eius, supra texturam polymitam ipsius Ephod. Connectentque pectorale annu E
lis suis ad annulos Ephod fascia hyacinthina, ut sit supra texturã polymitã ipsius
Ephod, & non separetur pectorale ab ipso Ephod. Et gestabit Aharon nomina
filiorũ Israel semper in pectorali iudicij super cor suum quum ingreditur sanctũ,
pro monumento coram DOMINO. Pones quoque in pectorali iudicij Vrim &
Thumim, eruntque super cor Aharonis quum ingreditur coram DOMINO, & ge-
stabit Aharon iudicium filiorum Israel super cor suum iugiter coram DOMINO.
Facies quoque [a]interulam laxiorem ad Ephod, quæ sit tota hyacinthina. In summo
eius circa medium eius sit foramen, & circum foramen limbus opere textorio fiat
illi, quemadmodum limbus loricæ, ne dirumpatur. Et facies in fimbrijs eius [infe F
rioribus] mala punica ex hyacinthino [serico,] purpureo, & coccino bis tincto,
idque per ambitum fimbriarum eius, & tintinnabula inter illa per ambitum. Tin-
tinnabulum aureum, & malum punicum: tintinnabulum aureum & malum puni
Eccl.45.b cum sit in fimbrijs interulæ laxioris per ambitum. Hac uestietur Aharon quum
ministrat, ut audiatur sonus eius, quum ingreditur in sanctum in conspectũ DO-
MINI, & quum egreditur, ut non moriatur. Facies & laminam ex auro mundo,
& scalpes in ea cælaturas, ut solent sigilla [cælari,] sanctum DOMINO. Et pones il
lam super fasciam hyacinthinam, ut sit super tiara in anteriori parte tiaræ. Et hæc
erit in fronte Aharonis, ut ferat iniquitatem consecratorum, quæ consecrant filij
Israel cunctis donis suis sanctis, manebitque iugiter in fronte eius pro reconciliatio
ne eorum coram DOMINO. Facies quoque strictam tunicam byssinam, & tiaram G
byssinam, & zonam facies opere Phrygio. Et filijs Aharonis facies tunicas, facies
& cincturas, & pileolos etiam facies eis, in gloriam & decus. Et uesties ijs Aharo
nem fratrem tuum, & filios eius, & unges eos, & implebis manus eorum, & conse
crabis eos, ut sacerdotio mihi fungantur. Facies quoque illis femoralia linea, ut te-
gant carnem uerendorum, quæ pertingant à lumbis usque ad femora. Et ijs indu-
entur Aharon & filij eius, quum uenerit in [b]tentorium constitutum: uel quum ac-
cedunt ad aram ad ministrandum in sancto, ne ferant iniquitatem, & moriantur.
Statutum perpetuum hoc sit illi, & semini eius post ipsum.

CAP. XXIX.

Leu.8.a ET hoc quoque facies eis ad consecrãdum eos, ut mihi sacerdotio fungãtur, Tol- A
le iuuencum unum ex bubus, & arietes duos integros. Panes quoque azymos,
& placentas infermentatas oleo permixtas, & lagana infermẽtata oleo uncta: hæc
facies ex similagine triticea, ponesque ea in canistrũ unum, & offeres ea in canistro,
unà cum iuuenco & duobus arietibus. Aharonem uero & filios eius adduces ad
ostium tentorij cõstitutionis, & aqua eos lauabis. Tollesque uestes, & indues Aha
ronem tunicam strictam, & interulã laxiorem, Ephod & pectorale, & cinges eum
textura quæ est in ipso Ephod. Pones etiam tiaram super caput eius, & coronam
sanctam pones super tiaram. Accepto deinde oleo unctionis, fundes super caput
eius, & unges eum. Deinde & filios eius adduces, & indues eos tunicis: cinges
quoque eos cinctura, Aharonem uidelicet & filios eius, & obuincies eos pileolis,
eritque eis sacerdotium in statutum perpetuum. Implebis quoque manum Aharonis,

Ephod humerale.

Ephod est, quod alibi humerale dixi.

Vrim, claritas, illustratio.
Thumim, innocẽtia, integritas.

[a]Posset etiam dici stolis, poderis.

Alij intelligunt exsculptum in ea fuisse sanctum nomen יהוה

Impletio manuũ symbolum initiationis.

[b]Eb. Tentoriũ constitutionis.

Initiantur sacerdotes.

B & manuum filiorum eius. Poſt hæc †adduci facias iuuencum ante tentoriũ conſti Leuit.1.b
tutionis, & admouebit Aharon & filij eius manus ſuas ſuper caput iuuẽci. Et ma-
ctabis iuuencũ illum coram DOMINO, ad oſtium tentorij conſtituti. Et tollens de
ſanguine iuuenci, pones ſuper cornua aræ digito tuo, & omnem ſanguinem fun-
des ad baſim aræ. †Accipies quoq; uniuerſum adipem qui obtegit [a]inteſtinum, & Leuit.3.a
reticulum quod eſt circa epar, & duos renes, & adipem qui eſt ſuper eos, & incen-
des ſuper aram. Carnem uero iuuẽci, & cutem eius, & fimũ eius, extra caſtra igne
combures, [b]peccatum eſt. Accipies deinde alterũ arietem, & Aharon atq; filij eius
manus ſuas ſuper caput arietis ponent. Et ubi arietem mactaueris, accipies de ſan
guine eius, & ſparges per ambitum arę, arietem autem ipſum incides iuxta inciſio
C nes ſuas, & lauabis inteſtinum eius, atq; crura eius, ponesq; ad inciſiones eius, &
ad caput eius. Deinde incendes totum arietem ſuper aram, holocauſtum hoc DO
MINO, odor gratiſſimus & ſuaueolens, ſacrificium igne confectum DOMINO.
Alterum uero arietem tolles, & admouebit Aharon & filij eius manus ſuas ſuper
caput arietis illius, et mactato ariete, ſumes de ſanguine eius, ponesq; ſuper auricu
lam molliorem auris Aharonis, & ſuper auriculam molliorem auris filiorum ſuo
rum dexteram, & ſuper pollicem manus ipſorum dexterum, & ſuper pollicem pe
dis eorum dexterum, & ſparges ſanguinem ſuper aram per ambitum. Et accipies
de ſanguine qui eſt ſuper arã, & de oleo unctionis, & ſparges ſuper Aharonem,
& ſuper ueſtes eius, & ſuper filios eius, & ſuper ueſtes filiorum eius cum ipſo, &
conſecrabitur ipſe, & ueſtimenta eius, atq; filij eius, & ueſtimenta filiorũ eius cum
D eo. Tolles quoq; adipem de ariete, & caudam, & adipem qui inteſtinum obtegit,
& reticulũ iecoris, & duos renes, & adipem qui circa ipſos eſt, & armũ dextrum,
eſt enim aries [c]impletionis. Sed & globum panis unum, placentam unam panis
oleo permixtam, & laganum unum de caniſtro azymorum quod eſt coram DO-
MINO. Et omnia hęc pones ſuper manus Aharonis, & ſuper manus filiorũ eius,
& facias ea motari [d]Tenupha coram DOMINO. Et deinde tolles ea de manu illo-
rum, & incendes ſuper aram ad holocauſtum, in odorem ſuaueolentem corã DO
E MINO, ſacrificium igne confectum eſt DOMINO. Tolles etiam pectuſculum de
ariete cõſecrationis Aharon, & motabis ipſum [e]Thruma coram DOMINO, eritq;
pars tua. Conſecrabis itaq; pectuſculũ Tenupha, & armum eleuationis quod mo
tum, & qui in altum ſublatus eſt, de ariete conſecrationis, propter Aharonem &
propter filios eius. Et erit Aharonis & filiorũ eius ſtatuto perpetuo de filijs Iſrael,
quoniam Thruma eſt, Thruma inquam à filijs Iſrael, & à ſacrificijs eorum [f]pacifi-
cis, Thruma eorũ DOMINO. Porrò ueſtes ſanctæ quas habet Aharon, erunt filio
rum eius poſt ipſum, ut ungant in eis, & impleant manũ ſuam in eis. Septem die-
bus induet eas ſacerdos ſucceſſor eius, qui eſt de filijs eius, quãdo uenerit ad tento
rium conſtitutũ, ut miniſtret in ſancto. Tolles aũt arietem conſecrationis, & co-
ques carnem eius in loco ſancto, comedetq; Aharon & filij eius carnem arietis, &
†panes qui ſunt in caniſtro iuxta oſtiũ tentorij conſtitutionis. Veſcentur inquam Leuit.8.f
illis, eo quod propitiatio per ea facta ſit, ad implendum manus illorum, & ad con-
F ſecrandum eos. Alienus autem non edet, quia ſancta ſunt. Si quid de carne conſe
crationis aut de panibus ſuperfuerit uſq; mane, cõbures hoc reſiduum igne, non
comedetur, quoniã ſanctum eſt. Sic facies Aharoni & filijs eius, iuxta omnia quæ
præcepi tibi, ſeptem diebus implebis manum illorum. Et [g]iuuencũ peccati facies
per [h]ſingulos dies pro [i]expiationibus, & [k]expiabis aram, quum ſuper ea expiaue-
ris, & unges eam, ut conſecres eam. Septem diebus expiabis ſuper ara, & cõſecra-
bis eam, eritq; ara [l]ſanctum ſanctorum: quicunq; tetigerit aram, [m]ſacer eſto. Hoc
eſt autẽ quod facies ſuper aram, duos agnos anniculos iugiter per ſingulos dies.
Vnum agnum mane facies, & alterum facies inter ueſperas. [n]Decimã quoq; [par-
tem]

[a] Quidam uentrem legunt.

[b] Peccatum, id eſt, ſacrificium quo peccatum expiatur.

[c] Impletionis, id eſt, conſecrationis, initiationis.

[d] Tenupha ſacrificiũ eſt, quod dextrorſum & ſiniſtrorſum motatur aut uentilatur.

[e] Thruma uero genus eſt ſacrificij, quod ab imis ad ſuperna eleuatur, quod interpretamur eleuationem. Aliquãdo relinquimus Ebraicas uoces.

[f] Sablomim aliquando pacifica trãsfero, aliquando gratulatoria, aliquando ſalutaria. Sunt autem ſacrificia, quibus pro reb. bene geſtis & felicibus gratiæ aguntur.

[g] Iuuencus peccati, qui pro peccato immolatur.

[h] Ebr. Per diem.

[i] Vel, pro propitiatis.

[k] Eb. Depeccabis.

[l] Sanctiſsima, ſacroſancta, ſanctiorq; cæteris.

[m] Poteſt etiam legi, Quidquid aram contigerit, ſanctum erit.

[n] Menſuræ nomẽ obmiſſũ apud Ebræos.

tem] similaginis mixtam oleo cōtuso, quartam partem Hin, & libamen uini quartam partem Hin ad agnum unum. Agnum autem alterum facies inter uesperas, quemadmodum sacrificium cibarium matutinū, & quemadmodum libationem eius facies ei, ut sit odor suaueolens & sacrificium igne confectum DOMINO. Hoc holocaustum iuge sit etiam posteris uestris ad ostium tentorij constituti corā DOMINO, ubi conueniam uos ut tecum loquar. Illic paciscar cum filijs Israel, & consecrabitur [locus] in gloria mea. Et ego sanctum reddam tabernaculum constitutionis, & aram, sed & Aharonem atque filios eius consecrabo, ut mihi sacerdotio fungantur. Habitaboque in medio filiorum Israel, & ero deus illorum. Et scient quod ego sum DOMINVS deus eorū, qui eduxi eos è terra Aegypti, ut habitarem in medio illorum, Ego DOMINVS deus eorum.

CAP. XXX.

De ara in qua incendebantur odores, de censu capitū, de labro æneo, & cōsecratione olei & odorum.

Eius repetitur in Ebreo.

A Ram quoque facies ad incendendum suffimentum, de lignis Sitim facies eam. Cubitum habebit longitudo eius, cubitumque latitudo eius: quadrata erit: cuius altitudo duos habebit cubitos, cornuaque eius ex ipsa erūt. Et obduces eam auro mundo, nempe tectum eius, parietes eius per ambitum, & cornua eius, & facies ei coronam auream per ambitum. Facies ei & duos annulos aureos sub corona, & facies in duobus angulis eius, in utroque latere eius, ut sint loculi ipsis uectibus, ut eis ipsa gestetur. Facies autē uectes ex lignis Sitim, & obduces eos auro. Et pones eam [foris] ante uelum, quod est iuxta arcam testimonij, coram propitiatorio quod est super [a]testimonium, ubi tibi paciscar. Et Aharon adolebit super ea incensum aromatum singulis mane, quādo scilicet instruxerit [b]lucernas, adolebit incensum. Similiter inter uesperas, quum promouet Aharon lucernas, adolebit ipsum, eritque hoc suffimentum iuge coram DOMINO in posteritatibus uestris. Ne adferatis super eam incensum alienum, aut holocaustum, aut cibarium sacrificiū, sed nec libamen fundetis super eam. Semel in anno expiabit Aharon super cornua eius, B

[illegible] idque per sanguinem hostiæ peccati, [quæ fit] pro his qui expiantur: semel inquam in anno expiabit super eam in posteritatibus uestris, [c]sacrosancta est DOMINO. Loquutusque est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Quum [d]censum egeris secundum capita filiorum Israel, iuxta censum eorum, dabunt singuli expiationem animæ suæ DOMINO, quando eos censueris, ut non sit in eis plaga, quum ipsi censen-

[illegible] tur. Quicunque ergo in censum uenit, hoc dabit, dimidium siclum iuxta siclum sanctuarij: siclus autē habet uiginti Gera, munus ergo DOMINO erit dimidius siclus. Quicunque in censum transit, ab eo qui natus est uiginti annos, & supra, dabit [e]munus DOMINO. Qui diues est, nihil plus dabit: nec qui pauper est, minus dabit dimidio siclo, ad dandum munus DOMINO, ad expiandum animas uestras. Hanc expiatorum pecuniam à filijs Israel acceptam, tradas in cultum tentorij cōstitutionis, ut sit filijs Israel ad monumētum coram DOMINO, ut propitius sit animabus

[illegible] uestris. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, †Facies & labrum æneum, C & basim eius æneam ad lauandum, & pones ipsum inter tentoriū constitutionis, & inter aram, & fundes in ipsum aquam, ut Aharon & filij eius manus suas & pedes suos ex eo lauent. Quando enim ingressuri sunt tentoriū conuentionis, aqua se lauabunt, ne moriātur: aut cum accessuri sunt ad aram, ut ministrēt, & adoleant sacrificium quod igne confit, lauabunt inquam manus suas & pedes suos, ne moriantur. Hic ritus perpetuus sit eis, tam Aharoni quàm semini eius per posterita-

[illegible] tes suas. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Sume tibi odoramenta præstantissima, myrrhæ sponte fluentis quingentos, cinamomi aromatici dimidium eius, nempe ducentos [f]quinquaginta, & calami aromatici ducētos quinquaginta, casiæ uero quingentos secundum siclum sanctuarij, & Hin olei de olea. Ex hoc conficies oleum unctionis sanctum, unguentum cōfectum opere unguentarij, eritque oleum unctionis sanctæ. Vnges autem eodem tentorium conuētionis,

[a] *Testimoniū pro arca testimonij ponitur.*

[b] *Lucernæ Lampades sunt aut elychnia.*

[c] *Sanctum sanctorum est.*

[d] *Ebr. Quum receperis caput filiorum.*

[e] *Thruma hic donum aut munus significat quod domino separatur, ut supra 25. cap.*

[f] *Siclus ad singulas species uidetur esse referendus.*

& arcam testimonij,& mensam,& omnia instrumenta eius, candelabrũ & instru
menta eius,aram quoq; incensi: sed & aram holocausti,& omnia instrumẽta eius,
labrum & basim eius. Hæc inquam consecrabis,ut sint sacrosancta: quicunq; hæc
contigerit,sacer esto. Vnges quoq; Aharonem & filios eius,& cõsecrabis eos,ut
D mihi sacerdotio fungantur. Ad filios uero Israel loqueris in hunc modum,Hoc
oleum unctionis sanctæ meum erit per posteritates uestras, super carnem homi-
nis nõ fundetur,nec talem compositionem facietis qualis hæc est, sancta enim est,
& sancta uobis esto. Quicunq; tale confecerit,aut qui posuerit de hoc super alie-
num,excindetur è populo suo. Et dixit DOMINVS ad Mosen,Sume tibi aroma *Confectio thymiamatis.*
ta,balsamum,ungulam [caballinam,] galbanũ, aromata ista unà cum thure mun-
do,quodq; seorsim æqualiq; pondere sit. Ex ijs facies suffimentum, unguentum
uidelicet opere unguentarij commixtum,mundum & sanctum. Et contundes ex
illo puluerem,ponesq; ex eo coram testimonio in tentorio conuentionis, ubi tibi
paciscar,sacrosanctum erit uobis. Et si suffimentũ uultis uobis facere,talem com-
mixtionem,qualis illa est,ne feceritis,sanctum enim DOMINO erit. Quicunq; ta-
lem fecerit,ut eam olfaciat,excindetur è populo suo.

CAP. XXXI.

De sanctuarij structoribus, de obseruatione sabbati, & lapideis tabulis.

A LOquutusq; est DOMINVS ad Mosen,dicens,En ego nominatim uocaui Beza
leel filium Vri,filij Hur de tribu Iehuda,& impleui eum spiritu dei, sapiẽtia, iu
dicio,peritia,& omni opere,ad texendum polymita, ad operãdum in auro,argen
to & ære. In artificio quoq; gemmas inserendi,& fabrefactione lignorum, ad ope
randum deniq; in omni opere. Et ecce, adiunxi ei Ahaliab filium Ahisamach ex
tribu Dan,& in cor uniuscuiusq;,qui sapienti est corde, ego dedi sapientiam,ut fa
B ciant quæcunq; præcepi tibi. Nempe,tentorium conuentionis,& arcam testifica-
tionis,& propitiatorium quod super illam est,& cuncta uasa tentorij. Sed & men
sam & uasa eius,candelabrum mundum cum omnibus instrumentis suis,& aram
incensi, & aram holocausti,& omnia instrumẽta eius,labrum cum basi sua,& [a] ue
stimenta quibus quæ supersunt [inuoluuntur,] & uestimenta sancta pro Aharo-
ne sacerdote,& uestimenta sacerdotalia filiorum eius. Oleum quoq; unctionis,&
suffimentum aromaticum pro sanctuario, secundum omnia quæ præcepi tibi fa-
C cient. Et dixit DOMINVS ad Mosen in hunc modũ, Et tu loquere ad filios Israel *Supra 20.b Ezech.20.b*
hisce uerbis, Veruntamen sabbata mea obseruabitis, quoniam signũ est inter me
& inter uos in posteritates uestras,ut sciatis quod ego DOMINVS qui sanctos uos *Ezech.20.b*
reddo. Obseruabitis igitur sabbatum, quoniam sanctum est uobis : prophanans
ipsum,morte multetur. Quicunq; enim opus in eo fecerit, excindetur anima illa è
D populo suo. Sex diebus fiet opus,die septimo sabbatũ est,quies sancta DOMINO. *Exod.20.b*
Quicunq; fecerit opus in sabbato,morte multetur. Obseruabũt igitur filij Israel
sabbatum,ut faciant sabbatum per posteritates suas fœdere perpetuo. Inter me e-
nim & inter filios Israel signum hoc est perpetuum,quoniam sex diebus fecit DO- *Gen.2.a*
MINVS cœlum & terram,septimo autem die quieuit & refocillatus est. Dedit au
tem DOMINVS Mosi,posteaquã cessasset loqui cum eo in monte Sinai,duas tabu
las testimonij,tabulas lapideas scriptas digito dei.

CAPVT XXXII.

Populus morã nectente Mose,murmurat, & grauissimũ idololatriæ scelus designat fabricato & erecto iuuenco. Suppliciumq; sumitur de sceleratis , ad radicem montis fractis tabulis.

A VIdens autem populus quod morã faceret Moses descendendi de monte, con
gregatus est populus ad Aharonẽ,& dixerunt ad eum,Surge,fac nobis deos
qui nos præcedant,Mosi enim uiro isti,qui effecit ut nos ascẽderemus è terra Ae-
gypti, nescimus quid [a] acciderit. Et dixit Aharon ad eos, Abrumpite inaures
aureas,quæ [pendent] in auribus uxorum uestrarum,filiorum uestrorum, & filia
rum uestrarũ,& adferte ad me. Abruperũt ergo populus inaures aureas omnes
quæ pependerant in auribus suis,& attulerũt ad Aharonem. Qui sumens de ma-
B nu illorum,finxit illud stilo,& fecit hoc ipsum,uitulum fusum. Et dixerũt,Isti sunt *Vitulus aureus.*
dij tui, ô Israel,qui effecerunt ut ascenderes à terra Aegypti. Quod uidens Aha- *Psal.105.b Act.7.e*
ron,

[a] Quidam legunt,uestes ministerij.

[a] Ebr. Quid ei sit factum.

ron, extruxit aram coram eo. Et clamauit Aharon, & dixit, Cras erit festus dies DO
MINO. Postero die summo mane consurgentes, immolauerunt holocausta, & ad
Gen.10.b duxerunt gratulatoria. Et sedit populus ut manducaret & biberet, & surrexerunt
ad ludendum. Loquutus est autem DOMINVS ad Mosen, Vade, descende, quo-
niam populus tuus quem adduxisti ex Aegypto, corrupit [uiam suam,] deflexerũt
illico à uia quam præceperam eis, fecerunt sibi uitulum fusum, & adorarunt eum,
3.Reg.12.g atq; sacrificarunt ei, dixeruntq;, Isti sunt dij tui, ô Israel, qui fecerũt te ascendere è ter
ra Aegypti. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Vidi populũ istum, & en populus est
præfractæ ceruicis: adquiesce ergo mihi, ut excandescat furor meus in eos, consu- C
mamq; eos, te autem faciam in gentem magnam. Et [b]precatus est Moses corã DO
Psal.105.b Oratio Mosis pro populo. Num.14.c MINO deo suo, & dixit, Cur excãdesceret, ô DOMINE, furor tuus in populũ tuum,
quem eduxisti è terra Aegypti magna uirtute, & manu forti? Cur sic dicerent Aegy
ptij, Ad malum eduxit eos, nempe ut occideret eos in montibus, utq; cõficeret eos
[c]è terra? Reuertere ab ira furoris tui, pœniteatq; te mali huius contra populũ tuum.
Memineris Abrahæ, Isaac & Israelis seruorum tuorum, quibus per temetipsum iu
Gen.12.b.15.b 48.c rasti, & loquutus es ad eos, Augebo semen uestrum quemadmodum stellas cœli,
& uniuersam terram hanc de qua dixi, dabo semini uestro, quam perpetua hæredi
tate possidebunt. Pœnituit itaq; DOMINVM mali, quod loquutus fuerat se facturũ D
populo suo. Et uertens se Moses descendit de monte, habebatq; duas tabulas te-
Tabulæ à deo scriptæ. stimonij in manu sua, quæ tabulæ scriptæ erant ab utraq; facie. Erantq; tabulæ illæ
opus dei, & scriptum hoc fuit scriptum dei, sculptum in tabulis. Audiens autem
Iehosua uocẽ populi cum iubilo, ait ad Mosen, Vox bellica est in castris. Et dixit,
Vox hæc non est eorum qui respondeant fortiter, nec uox est eorum qui respon-
deant infirmiter, quin uocem cantantium uicissim audio. Quumq; iam ad castra ap
propinquasset, uidit uitulum & choros. Et excanduit nasus Mosis, & abijciens ta-
bulas è manu sua, eas infra ad montem confregit. Et tollens uitulum quem fecerãt, E
combussit [eum] igne, & comminuit eum in puluerem, & spargens in aquam, po-
Obiurgatio Aaron. tum dedit filijs Israel. Et ait Moses ad Aharonem, Quid fecit tibi populus ille, ut in
duceres super eum tam grande peccatum? Et respondit Aharon, Ne commoueat
iram domino meo, tu nosti quod populus iste in molestia fuerit, dixerunt enim mi
hi, Fac nobis deos qui nos præcedant, nescimus enim quid Mosi uiro isti, qui nos
è terra Aegypti eduxit, acciderit: & dixi ad eos, Qui aurum habent, abrumpant, &
dent mihi. Hoc abieci in ignem, exiuitq; uitulus ille. Et uidit Moses populũ quod F
nudatus esset, quodq; Aharon nudasset eum ad ignominiam coram eis qui cõtra
eos insurrecturi erant. Et stans Moses in porta castrorum, ait, Qui DOMINI est, ad
me [accedat.] Et congregati sunt ad eum omnes filij Leui, quibus ait, Sic dicit DO-
MINVS deus Israel, Ponite quisq; gladium suum super femur suum, transite & re-
dite de porta ad portam in castris, & trucidet quisq; fratrem suum, & quisq; proxi
Idololatræ interfecti à Leuitis. mum suum, quisq; inquam propinquũ suum. Fecerunt autem filij Leui iuxta uer
bum Mosis, & ceciderunt eodem die è populo circiter tria millia uirorum. Et ait
Moses, [d]Consecrate hodie manus uestras DOMINO, quisq; in filio suo, & in fratre
suo, ut detur uobis hodie fausta imprecatio. Postero die dixit Moses ad populũ, G
Vos peccastis peccatum magnũ, nunc igitur ascendam ad DOMINVM, si quo mo-
do propitiari queam peccatũ uestrum. Reuersus est igitur Moses ad DOMINVM,
& ait, Obsecro, peccauit populus iste peccatũ grande, & fecerunt sibi deos aureos.
Nunc igitur remitte peccatum hoc eorum: aut si non uis [remittere,] expunge me
quæso ex libro tuo quem scripsisti. Et respondit DOMINVS Mosi, Qui mihi pecca
uit, hunc expungam è libro meo. Vade igitur, duc populum ad eum [locum] de
quo loquutus sum tecũ, ecce angelus meus ibit ante te, in die autẽ uisitationis meæ
uisitabo hoc eorum peccatum in eis. Et plagam intulit DOMINVS populo, quòd fe

[b] Ebr. Et infirmauit Moses faciem dei.
[c] Ebr. De superficie terræ.
[d] Eb. implete manus uestras.

cissent uitulum, quem fecerat Aharon.

CAPVT XXXIII.

Populus territus dolet. Moses extruit tabernaculũ, loquitur dominus cum eo in nube.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, Vade & ascende hinc, tu & populus, quem eduxisti è terra Aegypti, ad terram (quam iuraui Abrahamo, Isaac & Iacob, dicens, †Semini tuo dabo eam. Et mittam ante te angelum, & eijciam Chananæum, Amorræum, Hithæum, Pherisæum, Hiuæum atq; Iebusæum,) ad terram scilicet fluentem lacte & melle: ego enim non ascendam in medio tui, eo quod populus sis præfractæ ceruicis, ne fortè te in uia conficiam. Audiens autem populus uerbum istud malum, luxerunt, nec ullus ornamentum suum sibi adhibuit. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Dic ad filios Israel, Vos estis populus duræ ceruicis, semel [a]subito irruam in medium tui, & conficiam te: pone igitur ornamentum tuum à te, ut sciam quid faciam tibi. Et spoliarunt se filij Israel ornamentis suis ad montem Horeb.

Gen. 12. b
Exod. 23. e
Iosue. 24. c
Deut. 7. c

Supra 32. a

[a] Ebr. Vno momẽto.

B Et Moses tollens tentoriũ, tetendit sibi extra castra procul à castris, & uocauit ipsum tentorium [b]conuentionis. Hinc factum est, ut quicunq; quærere uellet DOMINVM, exiret ad tentorium conuentionis, quod erat extra castra. Et hoc quoq; fiebat, quoties exiret Moses ad tentoriũ, surgebat uniuersus populus, stabantq; singuli ad ostium tentorij sui, & uiderũt post Mosen, donec tentorium esset ingressus. Quumq; ingressus esset Moses tentorium, descendit columna nubis, & stetit ad ostium tentorij, & loquutus est cum Mose. Et uidit cunctus populus columnã nubis stantem ad ostium tentorij, & surgebat cunctus populus, pronicq; incuruabãt, quisq; in ostio tentorij sui.

[b] Constitutionis seu conuentionis tabernaculũ & tẽtorium appellatur, q. cõstituisset dominus conuenissetq; cum Mose, se illic uisibili signo affuturum responsaq; daturum.

C Loquebatur autẽ DOMINVS ad Mosen facie ad faciem, quemadmodum quis cum amico suo loquitur. Cumq; rediret in castra, minister eius Iehosua filius Nun puer, non recedebat è tentorio. Et dixit Moses ad DOMINVM, Ecce tu dicis ad me, Duc populum istum, tu uero nõ ostendisti mihi quem missurus sis mecum: dixisti autem, Noui te ex nomine, sed & gratiam coram me nactus es. Si igitur hanc gratiam apud te impetraui, ostende quæso mihi uiam tuam ut te cognoscam, & ut gratiam coram te impetrem, & attende quod populus tuus gens ista sit. Et ait, [c]Facies mea ibit, & requiem tibi præstabo. Dixit ad eum, Si facies tua non ierit, ne ducas nos hinc: in quo enim cognoscetur nunc quod impetrarim coram te gratiam, ego & populus tuus? An non [tum] quum tu nobiscum ieris, tum scilicet eximij erimus cum ego tum populus, præ omnibus populis qui habitãt in superficie terræ?

Gratiam inuenire corã deo.

[c] Ebr. Facies meæ ibunt.

D Et ait DOMINVS ad Mosen, Et hoc quoq; faciam quod loquutus es, conciliasti enim tibi fauorem apud me, teq; ex nomine noui. Qui ait, Ostende mihi quæso gloriam tuam. Et respondit, Ego efficiam ut coram te trãseat omne bonum meum, & exclamabo nomen DOMINI coram te, & miserebor cuius miserebor, & uisceribus commouebor super quem uisceribus commouebor. Dixitq;, Non poteris uidere faciem meam, non [d]enim uidebit me homo, & uiuet. Et ait DOMINVS, Ecce locus est apud me, & statues te super petram. Quumq; gloria mea trãsierit, ponam te in fissuram petræ, & tegam manum meam super te, donec transiero. Et rursum auferam manum meam, tum tu post me uidebis, facies uero meæ non uidebuntur.

Optat uidere gloriam dei.

Rom. 9. c

[d] Alij sic exponunt, Nõ uidebit me homo dũ uiuit: hoc est, Nõ dabitur homini in hac uita ut plene deũ uideat.
Et pro ut.

CAP. XXXIIII.

Alijs tabulis à domino acceptis, Moses ad populum reuertitur qui fulgore uultus eius terretur.

A ET ait DOMINVS ad Mosen, Scalpe tibi duas tabulas lapideas priorum instar, & scribam super eas tabulas uerba quæ fuerunt in tabulis prioribus quas fregisti. Esto ergo paratus mane, ut mane ascendas in montem Sinai, & stes mihi illic in cacumine montis. Nemo ascendat tecum, nec ullus uideatur in toto monte, nec oues nec boues pascantur ad [a]montem istum. Scalpsit igitur duas tabulas lapideas instar priorum, & mane consurgens Moses, ascẽdit in montem Sinai, quemadmodum præceperat ei DOMINVS, tulitq; in manu sua duas tabulas lapideas. Et descẽdens DOMINVS per nubem, stetit ibidem cum eo, & exclamauit [b]nomen DOMINI. Et transiens DOMINVS coram eo, clamauit, DOMINVS, DOMINVS, [c]deus, misericors, beneficus, leni [d]animo, immẽsæ bonitatis ac ueritatis [aut fidei,] tenax

Totã naturam suã hisce uocibus expressit deus, e. ã hi. totus sermo dei est, nõ Mosis.

[a] Vel, è regione montis.

[b] Ebr. In nomine domini.

[c] Pro deus quidam legunt fortis: est enim El.

[d] Eb. Longis naribus, uel patiens.

tenax bonitatis in mille, condonans iniquitatem, tranſgreſſionem & peccatum: at impunita minime dimittens, uiſitans iniquitatem patrum in filijs & nepotibus, in tertijs & quartis. Et feſtinans Moſes inclinauit ſe terram uerſus, & adorauit. Dixitq;, Sine quæſo, ut hanc apud te gratiam impetrem, ô domine, ut dominus meus eat in medio noſtri: & quãdoquidem populus eſt præfractæ ceruicis, tu propitius B ſies iniquitati noſtræ & peccato noſtro, & in hæreditatẽ nos accipias. Qui dixit, Ecce ego excindam fœdus coram uniuerſo populo tuo, faciam rara quædam, quæ creata non ſunt in uniuerſa terra, neq; in ulla natione, & uidebit omnis populus, in cuius medio tu es, opus DOMINI, nam terribile erit hoc quod faciam tecum. Obſerua ergo tu quæcũq; ego tibi hodie præcipio, en ego eijcio ante te Amorrhæum, Chananæum, Hithæum, Phereſæum, Hiuæum & Iebuſæum. † Caue ne ferias fœdus cum habitatore terræ, ad quam tu uenis, ne fortè cedat hoc in ruinam in medio tui. Quin aras eorum diruite, & ſtatuas eorum confringite, atq; lucos eorum ſuccidite. Ne adores deum alienũ, (quia DOMINVS indigne fert [iniurias,] nomen eius eſt deus indigne ferens [iniurias,]) ne fortè, ſi fœdus ineas cum habitatore terræ, illi poſt deos ſuos ſcortãtes, & dijs ſuis ſacrificantes, te quoq; uocent, comedasq; de [e]ſacrificio eorum: †ducas inſuper filijs tuis illorũ filias, quæ poſt deos ſuos ſcortantes, filios quoq; tuos ſcortari faciant poſt deos ſuos. Deos fuſos ne feceris tibi. C Azymorum ſolennitatem cuſtodies, ſeptem diebus comedes placentas infermentatas, id quod tibi præcepi ad ſtatum tempus, menſis ſcilicet Abib, nam in menſe Abib egreſſus es ex Aegypto. Omnem primogenitũ meum eſt, & omne primo[f]genitum pecus tuum maſculum meum eſt, ſiue ex armẽto ſit, ſiue ex grege. Aſini autem primogenitũ redimes pecude: ſi uero non redemeris, frãge ei ceruicem: omne quoq; primogenitum filiorum tuorũ redimes. Corã me nemo appareat uacuus. Sex diebus operaberis, ſeptimo autem die quieſces, tam in ſemente quàm in meſſe ſabbatum ages. Solennitatem hebdomadũ facies tibi, quum præcoces fruges demetuntur, & ſolennitatem collectionis uertente anno. Ter in anno appareat omnis mas tuus ante conſpectũ dominatoris DOMINI dei Iſraelis, quoniam eijciam gentes ante te, & dilatabo terminos tuos, ut nemo terram tuam deſideret, quum tu ter in anno aſcẽdis, ut appareas coram DOMINO deo tuo. Non mactabis ſanguinem uictimæ meæ cum fermento, neq; pernoctabit uſq; mane mactatio ſolennitatis Paſſah. Principium primitiuorum fructuum terræ tuæ inferes in domum DOMINI dei tui. Ne coquas hœdũ in lacte matris ſuæ. D Et dixit DOMINVS ad Moſen, Scribe tibi uerba iſta, quoniam iuxta iſtorum uerborum rationem ſanciui fœdus tecum, & cum Iſraele. Fuit autem illic cum DOMINO quadraginta dies, & quadraginta noctes, nec panem edens, nec aquam bibens, [g]ſcripſitq; ſuper tabulas uerba fœderis, nempe decem uerba. Factumq; eſt, quum deſcenderet Moſes de monte Sinai, erant duæ tabulæ teſtimonij in manu Moſis, quum deſcenderet [inquam] de monte. Moſes autem neſciebat quod radios eiacularetur cutis faciei eius ex [h]colloquio diuino. Aharon uero & omnes filij Iſrael uiderũt Moſen, & ecce radios eiaculabatur cutis faciei eius, ut ad eum accedere formidarent. Et quum uocaſſet eos Moſes, reuerſi ſunt ad eum Aharon, & omnes primores qui erant in cœtu, loquutusq; eſt Moſes ad eos. Deinde acceſſerunt quoq; omnes filij Iſrael, & præcepit eis cuncta quæ loquutus fuerat cum eo DOMINVS in monte Sinai. Quumq; [i]ceſſaſſet loqui Moſes cum eis, poſuit uelamen ſuper faciem ſuam. Rurſum quum ingrederetur Moſes in conſpectum DOMINI, ut cum eo loqueretur, auferebat uelum, donec egrederetur. Et egreſſus loquebatur cum filijs Iſrael quæ iuſſus erat. Videbantq; filij Iſrael faciem Moſis, quod radios eiacularetur cutis faciei Moſis, tum reduxit Moſes uelamen ſuper faciem ſuam, donec ingrederetur ad loquendum cum eo.

CAP. XXXV.

Marginal notes (left): Exo. 34. / Deut. 5 — Supra 23.d / Deut. 7.a — 3. Reg. 11.a — Azymorum ſolennitas. — De primogenitis. Supra 13.a.22.29. — Sabbatum. — Feſtũ pentecoſtes & tabernaculorum. — Supra 23.c — Supra 23.c / Deut. 14.c — Verba decem. Deut. 4.b — Velamen ſuper faciem Moſis. 2. Cor. 3.c

Marginal notes (right): [e] Ebr. De ſacrificio eius. — [f] Ebr. Quicquid uuluam aperit: ſeu, Omnis apertura uuluæ uel matricis. — [g] Dominus ſcripſit in tabulas, ut ab initio huius capitis patet. — [h] Ebr. Quum loqueretur cum eo. — [i] Quidã ſic, Quum Moſes pergeret loqui cum eis.

Refricantur leges quę dę, & maxime quæ ad structuram tabernaculi attinent definiuntur. Populus largiter contribuit, conducuntur structores tabernaculi, congesta materia.

*Thruma uoluntarium & munificum donum, ut supra 25. cap.

A MOses coacto uniuerso cœtu filiorum Israel, dixit ad eos, Hęc sunt uerba quæ præcepit DOMINVS, ut ea faciatis. †Sex diebus fiet opus, dies septimus sit uobis sanctus, sabbatum quietis est DOMINO: quicunque opus in eo fecerit, morte mulctetur. Ne accēdatis ignem in die sabbati in omnibus habitationibus uestris. Et ait Moses ad omnem cœtum filiorum Israel, dicens, Hoc est uerbum quod præcepit DOMINVS deus, dicens, Capite ex uobis *Thruma DOMINO, quicunque cor suum ex munificentia [ad hanc] rem appulerit, is adferat Thruma DOMINO, nempe aurum, argentum atque æs, hyacinthinum [sericum,] purpureum, coccinum bis tinctum, byssum, & [pilos] caprarum. Pelles quoque arietum rubras, & pelles melium, unà cum lignis Sitim. Et oleum ad luminare, odoramenta ad oleum unctionis, & aromata ad suffitum. Lapides quoque Schoham, & lapides qui includantur in Ephod, & in pectorali. Quicūque uero inter uos sunt corde sapienti, hi ueniant,

(Exod. 20. b 23. b. 34. c)

B & faciant quodcūque imperauit DOMINVS. Nempe tabernaculum, tentoriū eius, operimentū eius, fibulas eius, asseres eius, uectes eius, columnas eius, et bases eius. Arcam quoque & uectes eius, & propitiatorium, atque uelum obtentionis. Mensam & uectes eius, & omnia uasa eius, & panem faciErum. Candelabrum luminaris, et instrumenta eius, & lampades eius, & oleum ad luminare. Aram incensi, & uectes eius, oleum unctionis, & aromata ad suffitum, uelum quoque ostij ad ingressum tabernaculi. Aram holocausti, & æreum reticulū quod habet, uectes eius, & omnia uasa eius. Labrum & basim eius. Tapetes atrij, columnas eius, & bases eius, & uelum in portam atrij. Clauos tabernaculi, & clauos atrij cum funibus eorum, & uestimenta quibus quæ supersunt [inuoluūtur] ad ministerium in sanctuario, & uestimenta sancta Aharoni sacerdoti, & uestimenta filiorum eius, ut sacerdotio fun-

C gantur. Et egressus est uniuersus cœtus filiorum Israel à conspectu Mosis. Et uenit quisque quem cor suum ferebat, & quicunque spiritu fuit prompto ac uolūtario, & obtulerunt Thruma DOMINO ad opus tentorij constitutionis, & ad omne ministerium eius, & pro uestibus sanctis. Et uenerunt uiri cum mulieribus, quicunque uoluntario erant corde, & obtulerunt fibulas, & inaures, annulos, & ornamēta: omnia illa instrumēta aurea erant, & quicūque motabat Tenupha auri DOMINO. Quicunque habebant hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum, & pilos caprinos, & pelles arietum rubras, & pelles melium, hæc attulerunt. Quicunque in sublime tollebant Thruma argenti & æris, obtulerunt Thruma DOMINO. Quicunque habebant ligna Sitim pro uniuerso opere ministerij, ea obtulerunt. Omnes quoque mulieres quæ erant sapienti corde, manibus suis nebant, & quod nendo operatæ erant, attulerunt: nempe hyacinthinū [sericum,] purpureum, coccinum bis tinctū, & byssum. Sed & omnes mulieres quas incitabat cor suum, neuerunt industrie pilos caprinos. Principes quoque attulerūt lapides Schoham, &

(Promptitudo offerentium.)

D gemmas inserendas in Ephod & pectorale. Odoramenta quoque, & oleum pro luminari, & pro oleo unctionis, & aromata ad suffitū. Omnis uir & mulier qui promptum cor habuerunt offerendi, pro cuncto opere, quod iusserat DOMINVS fieri per manum Mosis, offerebant filij Israel uoluntarium DOMINO. Et ait Moses ad filios Israel, Videte, DOMINVS ex nomine destinauit Bezaleel filium Vri, filij Hur de tribu Iehuda. Et impleuit eum spiritu dei, sapientia, intelligentia, sciētia & omni artificio. Qui polymitarius est artifex ad operādum in auro, & in argento, & in ære. Deinde artifex gemmarius, qui gemmas includit, in artificio quoque ligni, ut quodcunque opus ingeniosum fabrefaciat. Dedit insuper in cor eius ut docere possit, ipse & Ahaliab filius Ahimasach de tribu Dan. Impleuitque eos sapientia cordis, ut facere possint omne opus fabrile polymitum, & Phrygium, hyacintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso, textorioque opere, factores omnium operum, & polymiti ingeniosi.

(Exod. 31. a)

CAPVT XXXVI.

Fecit

Populus liberaliter confert. Artifices & structores omnia faciunt iuxta praescriptum domini.

FEcit itaq; Bezaleel & Ahaliab, & quicunq; sapienti erant corde, quibus DOMI- A
NVS dedit sapientiam & iudiciū, ut scirent facere omne opus pro cultu sanctua
rij, atq; omnia quæ præcepit DOMINVS. Et uocauit Moses Bezaleel & Ahaliab, &
omnem uirum qui industrio erat corde, quibus DOMINVS sapientiam in cor indi
dit, atq; omnem eum qui sponte sua ad hoc ferebatur, ut accederet ad opus hoc per
Teruma. ficiendum. Acceperunt itaq; à Mose omnem contributionem, quam contulerāt fi-
lij Israel ad opus ministerij sanctuarij, ut ipsum perficerent. Et illi quidem quotidie
mane plura adhuc uoluntaria dona ad eum conferebant. Et uenerunt omnes sapi-
entes, qui uniuersum opus sanctuarij faciebant, quisq; ab opere suo cui faciendo in
sistebat, & loquuti sunt ad Mosen, dicētes, Populus plus adfert, quàm opus sit pro
cultu & opere quod DOMINVS fieri præcepit. Præcepit ergo Moses, ut uoce [præ
conum] per castra euulgari iuberent, in hanc sententiam, Nec uir nec mulier ultra
quidquam doni adferat ad opus sanctuarij. Prohibitus itaq; est populus, ne quid
amplius adferret, nam satis erat materiæ ad uniuersum opus perficiendum, ita ut su
Exod. 26.a peresset. Fecerūt itaq; omnes qui sapienti erant corde, per hos qui faciebant opus
Aulæa. tabernaculi, decem aulæa ex bysso torta, hyacinthino [serico,] purpureo, & cocci-
no bis tincto, Cherubim fecit in eis opere polymito. Longitudo unius aulæi erat B
uigintiocto cubitorum, & latitudo aulæi unius quatuor cubitorum, eadem mensu
ra erant omnia aulæa. Et cōsociauit quinq; aulæa, unum ad alterum: & rursus con-
sociauit quinq; aulæa, unum ad alterum. Fecit etiam ansulas ex hyacintho in oris
uniuscuiusq; aulæi, ut extremis suis alterum alteri consociaretur. Et fecit quinqua-
ginta fibulas aureas, & coniunxit aulæa unum ad alterum illis fibulis, factumq; est
tabernaculum unum. Fecit & aulæa de pilis caprarum pro tentorio tabernaculi,
Exod. 26.b undecim aulæa fecit. Longitudo unius aulæi habuit triginta cubitos, & latitudo
unius aulæi habuit quatuor cubitos, eandem mensuram habebāt undecim aulæa.
Aulæa. Et consociauit quinq; aulæa seorsim, & rursus sex seorsim. Fecit quoque ansulas
quinquaginta unicuiq; aulæo in oris, ut extremis suis alterum alteri consociaretur,
excipiētibus sese mutuo ansulis. Fecit deinde quinquaginta fibulas æneas, ad con
iungendum tentorium illud in unum. Et fecit tegumentū super illud tentorium C
ex pellibus arietum rubris, & tegumentum ex pellibus melium super illud. Fecit
Asseres. & asseres pro tabernaculo ex lignis Sitim, stantes. Decem cubitorum erat longi-
Exod. 26.c tudo asseris, latitudo uero asseris cubiti unius & dimidij. Duos denticulos habe-
bat unusquisq; asser, qui incisi erant alter è regione alterius: sic fecit omnibus asseri
bus tabernaculi. Fecit [inquam] asseres pro tabernaculo, nempe uiginti asseres uer
sus plagam meridionalem, & quadraginta bases argenteas fecit sub uiginti asseres,
duas bases sub unū asserem pro duobus denticulis eius, & duas bases sub alio asse
re pro duobus denticulis eius. Alteri lateri tabernaculi, quod est ad angulum aqui
lonarem, fecit uiginti asseres, & quadraginta bases argenteas, duas bases sub uno-
quoq; assere. Ad latus uero tabernaculi occidētale fecit sex asseres. Et duos asseres
fecit in angulis tabernaculi pro utroq; latere, qui gemini erant infra, sic gemini e-
rant in capite suo ad annulū unum: sic fecit pro duobus illis, pro duobus [inquam]
angularibus. Et fuerunt octo asseres, bases autem eorum argenteæ sedecim erant,
Vectes. sub unoquoq; assere duæ bases. Fecit & uectes ex lignis Sitim, quinq; pro asseri- D
bus tabernaculi in latere uno: & quinq; uectes pro asseribus tabernaculi in latere al
tero, & quinq; uectes pro asseribus tabernaculi ad duo latera Occidentis. Fecit &
uectem intermedium, qui per medium asserū [transiens,] cōtigneret à fine ad finem.
Et asseres ipsos obduxit auro, eorumq; annulos fecit aureos, qui essent loculi, ipsis
Velamen. uectibus, obduxitq; uectes auro. Fecit & uelum ex hyacinthino [serico,] purpu-
reo, coccino bis tincto, & bysso torta, Cherubim fecit in ipsis opere polymito. Fe-
cit quoq; illi quatuor columnas de lignis Sitim, easq; auro obduxit: uncini autem

earum aurei erant,& fudit pro eis quatuor bases argenteas. Fecit quoque uelamen in ostiũ tabernaculi ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta opere Phrygio. Et columnas eius quinque cum uncinis earum, obduxitque capita illarum & ambitus illarum auro, bases autem earum erant æneæ.

CAPVT XXXVII.

De arca & propitiatorio. De Cherubim, mensa, candelabro, & caeteris.

A Fecit quoque Bezaleel arcam de lignis Sitim, longitudo eius fuit duorum cubitorum & dimidij, latitudo eius cubiti unius & dimidij: sic quoque altitudo eius cubiti & dimidij. Et obduxit eam auro mundo intus & foris, fecitque illi coronam auream per ambitum. Fudit pro ea quatuor annulos aureos pro quatuor angulis eius, duos uidelicet annulos pro uno eius latere, duos annulos pro altero eius latere. Fecit & uectes de lignis Sitim, & obduxit eos auro. Et inseruit uectes in annulos in lateribus arcæ ad gestandum arcam. Fecit & propitiatoriũ de auro mundo, longitudo eius fuit duorum cubitorum & dimidij, latitudo autem eius unius cubiti atque dimidij. Fecit & duos Cherubim aureos, solidos fecit eos à duabus ex
B tremitatibus propitiatorij. Cherub unum ab extremitate hac, & Cherub alterum ab extremitate ista: ex ipso propitiatorio fecit ipsos Cherubim, in extremitatibus scilicet eius. Et expandebant Cherubim alas superne, obtegentes alis suis propitiatorium: facies uero eorum erãt, ut alter alterum respiceret, faciebus Cherubim ad propitiatoriũ uersis. Et fecit mensam ex lignis Sitim, longitudo eius erat duo Exod. 25. c
rum cubitorum, latitudo eius unius cubiti, altitudo eius cubiti unius atque dimidij. Et obduxit eam auro mundo, & fecit ei coronam auream per ambitum. Et fecit ei limbum palmarium per ambitum, limbo autem addidit per ambitum coronam auream. Et fudit quatuor annulos aureos, & posuit annulos illos ad quatuor angulos qui sunt in quatuor pedibus eius. Sub limbo erant annuli illi, loculi scilicet
C pro uectibus ad gestãdum mensam. Et fecit uectes de lignis Sitim, & obduxit eos auro ad gestandum mensam. †Fecit & uasa pro ipsa mensa ex auro mundo, nem- Exod. 25. d
pe acetabula eius, cochlearia eius, dimidiatas fistulas eius, & instrumenta quibus purgantur, quibusque funditur. Fecit & candelabrum ex auro mũdo, solidum (inquam) fecit candelabrũ, scapus eius, calami eius, calices eius, sphærulæ eius, & flores eius ex ipso erant. Sex calami prodibant de lateribus eius, tres calami candelabri ex latere uno, & tres calami candelabri ex latere altero. Tres calices in formam amygdali in uno calamo, cũ sphærula & flore, & tres calices in amygdali formam in altero calamo cum sphærula & flore: sic erat in sex calamis, qui ex ipso candelabro prodibant. Et in ipso candelabro quatuor erant calices formam amygdali habentes cum sphærulis & floribus suis. Eratque [semper] sub duobus [quibusque] calamis, quæ ex ipso [candelabro] prodeunt, sphærula una: erant autem calamorum, qui ex ipso candelabro prodeunt, sex. Sphærulæ eorum, & calami eorum ex ipso
D erant, totumque ipsum [opus] unum erat solidum ex auro mundo. Fecit & lampades septem cum emunctorijs eius, & uasis [in quibus emuncta excipiuntur,] ex auro mundo. Ex talento auri mundi fecit ipsum cum omnibus uasis eius. Fecit & aram suffitus ex lignis Sitim, longitudo eius erat unius cubiti, & latitudo eius cubiti unius: quadrata erat: altitudo eius erat duorum cubitorũ, ex ipso quoque prodibant cornua eius. Et obduxit ipsam auro, tectum uidelicet eius, & parietes eius circunquaque, atque cornua eius. Et fecit ei coronam auream per ambitum. Et fecit ei duos annulos aureos sub corona eius in duobus angulis eius, & in duobus lateribus eius, pro receptaculis uectiũ, ut gestaretur ipsis. Et fecit uectes ipsos ex lignis Sitim, obduxitque eos auro. Fecit & oleum unctionis sanctum, & suffimentum aromaticum mundum opere unguentarij.

CAP. XXXVIII.

De ara holocausti, & oblationes Sanctuarij.

A Fecit quoque aram holocausti ex lignis Sitim, quinque cubitorum erat longitudo eius, & quinque cubitorũ latitudo eius: quadrata erat: & trium cubitorum erat altitudo

altitudo eius. Et fecit quatuor cornua eius in quatuor angulis eius: ex ipsa erant
cornua eius, & obduxit eam ære. Fecit quoque omnia instrumenta aræ, ollas, & scopas, & pelues sparsorias, & fuscinulas, et ignis receptacula: omnia instrumẽta eius
fecit ænea. Et aræ fecit cancellulos æreos opere reticulato, sub ambitum aræ inferne usque ad medium aræ. Et fudit quatuor annulos ex ære ad extremitates reticulati operis, ut sint loculi uectiũ. Et fecit uectes ex lignis Sitim, & obduxit eos ære,
Exod. 30.d & inseruit uectes in annulos ad latera aræ, ut ara illis gestetur, ex asseribus cauam
Labrum aeneum. cam fecit. Fecit & labrum æneum, & basim eius æneam cum speculis excubãtium,
Atrium quæ ad ostium tentorij constitutionis excubabant. Atrium quoque fecit in angulo qui est uersus meridionalem plagam, & tapetes atrij erãt ex bysso torta centum B
cubitorum. Columnæ earũ erant uiginti, & bases earum æneæ uiginti: uncini autem columnarum, & cincturæ earum argenteæ. Versus angulũ aquilonarem [tapetes] centum cubitorum, columnæ earum uiginti æreæ: uncini columnarum, &
cincturæ earum erant ex argento. Ad angulum occidentalem erant tapetes quinquaginta cubitorum, columnæ earum decem, & bases earum decem: uncini uero
columnarum & cincturæ earum erant ex argento. Ad angulum orientalem [tapetes] quinquaginta cubitorum. Erant autem tapetes quindecim cubitorum ad latus, columnæ earum tres, & bases earum tres. Ex alio deinde latere hinc & hinc ad
portam atrij tapetes quindecim cubitorum, cum columnis suis tribus, & basibus
earum tribus. Omnes tapetes atrij per ambitum erant ex bysso torta. Bases uero C
columnarum æneæ erant, & uncini columnarum & cincturæ earum argentea, capita uero earum obducta erant argento, & cingebantur cingulis argẽteis omnes
columnæ atrij. Velum uero quod erat in porta atrij, erat opus Phrygium, ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso torta, habens uiginti cubitos in longitudine, & in altitudine ac latitudine quinque cubitos secundum proportionem tapetium atrij. Columnæ earum erant quatuor, & bases earum quatuor æneæ, uncini autem earum argentei, & obductio capitum earum atque cincturæ earum ex argento. Omnes quoque claui tabernaculi & atrij per circuitum erant
ænei. Hæc est summa tabernaculi, tabernaculi inquam testimonij, quæ ratione
subducta est iuxta præceptum Mosis, ministerium Leuitarum in manu Ithamar filij Aharonis sacerdotis. Et Bezaleel quidem filius Vri filij Hur de tribu Iehuda, fecit quidquid DOMINVS præceperat Mosi. Cum illo autẽ erat Ahaliab filius Ahisamach de tribu Dan, faber, & artifex, & acupictor, in hyacintho, purpura, cocco
Supputatio ... bis tincto & bysso. Omne aurum factum ad opus, in omni opere sanctuarij, & au D
Exod. 30.b ri [quod datum fuit ad] Tenupha, fuit uigintinouem talenta, & septingenti triginta sicli, secundũ siclum sanctuarij. Argenti uero quod ex censu cœtus [collectum]
erat centum talenta, mille & septuagintaquinque sicli, secundum siclum sanctuarij.
Semissis pro capite, dimidium sicli iuxta siclum sanctuarij, pro omni eo qui transibat in numerum, ab eo qui natus erat uiginti annos, & supra, pro sexcentis millibus & tribus millibus, & quingentis quinquaginta. Et fuerunt centum talenta argenti ad fusionem basium sanctuarij, & basium ueli, ex centum inquã talentis centum bases, talentum pro base. Sed & mille septingentos, & septuagintaquinque uncinos fecit columnis, & obduxit capitella earũ, & fecit cincturas earum. Aeris uero quod ad Tenupha [oblatum erat,] septuaginta talẽta, & bis mille quadringenti sicli. Fecit autem ex eo bases ad ostium tentorij constitutionis, & aram æneam,
& reticulum æneum pro ea cum omnibus instrumentis aræ. Sed & bases atrij per
ambitum, & bases pro porta atrij, & omnes clauos tabernaculi, & omnes clauos
atrij per circuitum.

CAP. XXXIX.

De uestibus sacerdotalibus.

DE hyacinthino uero [serico,] purpureo, & coccino bis tincto fecerunt uestes *inuolutionis quæ seruirent sanctuario. Fecerunt & uestes sanctas Aharoni A

*Quidã dicũt ministerij: posset etiã dici inuolucra.

quemadmodum præceperat DOMINVS ipsi Mosi. Et fecit Ephod ex auro, hyacin Ephod.
tho, purpura, cocco bis tincto, & bisso torta. †Et diduxerũt bracteas aureas ut ab- Exod. 28.
scinderentur fasciæ, quæ texebantur inter hyacinthum, purpuram, & coccum bis
tinctum, & byssum, opere scilicet polymito. Humeros fecerunt ei cohærentes, ut
ad duas extremitates eius committãtur. Textura polymita limbi eius quæ erat su
perne in eo, erat quemadmodum opus eius, quin ex ipso fuit, nempe ex auro, hya
cintho, purpura, cocco bis tincto, & bysso torta, quemadmodum præceperat DO
B MINVS Mosi. Fecerunt quoq; lapides Schoham, circũdatos aureis spintribus, scal
ptos cælaturis eius qui signa cælat, cum nominibus filiorum Israel. Et posuit eos
in humeris Ephod, ut essent lapides monumenti pro filijs Israel, sicut præceperat
DOMINVS Mosi. Fecit & pectorale opere textili polymito, quemadmodũ opus Pectorale.
humeralis, ex auro, hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto, & bysso
torta. Quadratum fuit, atq; duplicatum fecerunt pectorale illud, cuius longitudo
palmum habebat, & latitudo palmũ, duplicatum. Et impleuerunt ipsum quatuor
ordinibus gemmarum. Ordo Sardonychis, Topasij & Smaragdi ordo unus. Se
C cundus ordo Carbunculi, Sapphiri & Adamantis. In tertio ordine Lyncurius,
Achates & Amethystus. In quarto ordine Hyacinthus, Onyx & Iaspis, circunda-
[b]Ebr. In impletionibus suis. ti palis aureis, [b]quibus erãt inserti. Et gemmæ istæ erant cum nominibus filiorum
Israel, nempe duodecim, pro nominibus illorum, exculptæ ut signa exculpi solẽt,
singulæ nominibus suis iuxta duodecim tribus. Fecerunt quoq; pectorali catenu
las complicato opere ex auro mundo in extremitatibus. Fecerunt & duo spintra
aurea, & duos annulos aureos, & posuerunt duos annulos in duabus extremitati
bus pectoralis, & inseruerunt duas aureas catenulas, complicatas in duobus an-
nulis, in extremitatibus pectoralis. Sed & alias duas extremitates duarum [catenu
larum] complicatarum, inseruerunt in duo spintra fibulata, posueruntq; ea in hu-
meros Ephod è regione ipsius. Fecerunt & duos annulos aureos, quos posuerũt
in duobus humeris Ephod inferne, è regione iuxta commissuras eius, supra textu
D ram polymitam ipsius Ephod. Et consociarunt pectorale annulis suis ad annulos
Ephod fascia hyacinthina, ut esset supra texturam polymitã ipsius Ephod, ut non
separetur pectorale ab ipso Ephod. Ad Ephod fecit interulã laxiorem opere tex- Laxior tunica.
tili, quæ fuit tota hyacinthina. Et foramen erat in medio interulę, instar foraminis
loricæ, & circa foramen limbus per ambitum, ne dirumperetur. Feceruntq; in fim
brijs interulæ mala punica ex hyacinthino [serico,] purpureo, coccino bis tincto,
& bysso torta. Fecerunt & tintinabula ex auro mundo, posueruntq; tintinabula
E inter mala punica in fimbrijs interulæ per ambitum, inter mala punica. Tintina-
bulum & malum punicum, [& rursus] tintinabulum & malum punicum in fim-
brijs interulæ per ambitum ad ministrandum, quemadmodum præceperat DO-
MINVS Mosi. Fecerunt quoq; tunicas byssinas opere textili pro Aharone & filijs
suis. Et tiaram byssinam, & pileolos byssinos decoros, & femoralia linea ex torta
bysso. Et zonã ex bysso torta, hyacinthino [serico,] purpureo, & coccino bis tin-
cto opere Phrygio, quemadmodum DOMINVS Mosi præceperat. Et fecerunt la- Lamina sacra.
minam coronam sanctam ex auro mundo, & scripserunt super eam scripturam,
F ut signa cælari [solent,] Sanctum DOMINO. Et adhibuerunt ei fasciam hyacinthi-
nam, qua alligaretur tiaræ sursum, quemadmodum DOMINVS Mosi præceperat.
Absolutum est itaq; uniuersum opus tabernaculi tentorijq; constitutionis, & fe-
cerunt filij Israel iuxta omnia quæ præceperat DOMINVS Mosi, sic fecerunt. Et at-
tulerunt tabernaculum ad Mosen, tentorium & omnia instrumenta eius, fibulas
eius, & asseres eius, & uectes eius, & columnas eius, & bases eius. Et tegumentum
ex pellibus arietinis rubris, & tegumentum ex pellibus melium, & uelum obten-
tionis. Arcam testimonij, & uectes eius, atq; propitiatorium. Et mensam omniaq;
eius

eius inſtrumenta,& panem facierum. Luminare mundum,lampades eius,lampa G
des diſpoſitas,& omnia inſtrumēta eius,& oleum ad luminare. Et aram auream,
& oleum unctionis,& ſuffimentum aromaticum, & uelum ad oſtium tentorij.
Aram quoq; æneam,& reticulum eius æneum,uectes eius,& omnia inſtrumenta
eius,labrum & baſim eius. Tapetes atrij,& columnas eius,& baſes eius. Et uelum
pro porta atrij,& clauos eius,atq; funes eius, ſed & cuncta inſtrumenta cultus ta-
bernaculi ad tentorium conſtitutionis. [c]Veſtes quibus inuoluuntur res quæ per
tinent ad miniſterium ſanctuarij,ueſtes ſanctas pro Aharone ſacerdote, & ueſtes
filiorum eius,in quibus ſacerdotio fungerentur. Iuxta omnia quæ præceperat DO
MINVS Moſi,ſic fecerunt filij Iſrael pro uniuerſo miniſterio. Et uidit Moſes uni-
uerſum opus,& ecce abſoluerant hoc,ſicut præceperat DOMINVS ſic inquam fe-
cerant. Et [d]laudauit eos Moſes.

[c]Alij dicunt, Veſtes miniſterij.

[d]Ebr. Benedixit eos Moſes.

CAPVT XL.

Erigitur tabernaculū à Moſe, & diſponuntur omnia ordine pulcherrimo.

LOquutusq; eſt DOMINVS ad Moſen,dicens,In die mēſis primi,in primo men A
ſis,eriges tabernaculum tentorij conſtitutionis. Et pones in eo arcam teſtimo
nij,& obteges arcā uelo. Inferasq; menſam,& ordinabis eam iuxta diſpoſitionem
ſuam:inferes & candelabrum,& in ſublime collocabis lampades eius. Pones de-
inde aram auream incenſi coram arca teſtimonij,& pones uelum ad oſtium taber
naculi. Aram uero holocauſti pones ante oſtium tabernaculi tentorij conſtitutio
nis. Labrum ipſum pones inter tabernaculum conſtitutionis,& inter aram,& po
nes illuc aquas. Pones & atrium per circuitum, & expandes uelum ad portā atrij.
Tolles & oleum unctionis,& unges tabernaculum,& quidquid in eo eſt,& con-
Exod. 30.a ſecrabis illud cum uniuerſis inſtrumentis ſuis,ut ſit ſanctum. Vnges & aram ho-
locauſti,atq; omnia inſtrumenta eius,& conſecrabis aram,ut ſit ara ſacroſancta.
Vnges & labrum atq; baſim eius, & conſecrabis ipſum. Et adduces Aharonem B
Exod. 29.a & filios eius ad oſtium tentorij conſtitutionis,& lauabis eos aqua. Indues quoq;
Aharoni ueſtes ſanctas,& unges eum,conſecrabisq; eum , ut ſacerdotio mihi fun
gatur. Sed & filios eius adduces,& indues eos tunicis. Et unges eos quemadmo-
dum unxiſti patrem eorum,ut ſacerdotio mihi fungātur: futurum enim eſt, ut ſit
illis unctio eorum in ſacerdotium perpetuum in poſteritatibus ſuis. Fecit autem
Moſes iuxta omnia quæ præcepit ei DOMINVS, ſic inquam fecit. Et factum eſt,
Num. 7.a menſe primo,anno ſecundo, primo mēſis erectum eſt tabernaculum. †Erexit au
tem Moſes tabernaculum illud,ponens baſes eius, & ponens aſſeres eius , & po-
nens uectes eius,& erigēs columnas eius. Extenditq; tentorium ſuper tabernacu-
lum,& poſuit tegumentum tentorij ſuper illud ſuperne, ſicut præceperat DOMI-
NVS Moſi. Tulit quoq; teſtimonium,& repoſuit illud in arcam , addiditq; uectes
arcæ,& poſuit propitiatorium ſuper arcam. Et inferens arcam in tabernaculum,
obtendit uelum obtentionis,operiens eo arcam teſtimonij, quemadmodum præ
ceperat DOMINVS Moſi. Poſuit & menſam intra tentorium conſtitutionis ad C
latus tabernaculi ſeptentrionale,extra tamen uelum. Et diſpoſuit ſuper eam ordi
nem panis in cōſpectu DOMINI,ſicut præceperat DOMINVS Moſi. Poſuit & can
delabrum in tentorium conſtitutionis,è regione menſæ,ad latus tabernaculi me-
ridionale. Erexit & lampades coram DOMINO , quemadmodū DOMINVS ipſi
Moſi præceperat. Et aram auream poſuit in tentorium conſtitutionis ante ue-
lum. Et adoleuit ſuper ea ſuffimentum aromaticum,quemadmodum præceperat
DOMINVS Moſi. Suſpēdit & uelamen ad oſtium tabernaculi. Et aram holocau
ſti poſuit ad oſtium tabernaculi tentorij cōſtitutionis , & ſacrificauit ſuper ipſam
holocauſtum,& cibarium ſacrificium, quemadmodū præceperat DOMINVS Mo
ſi. Poſuit & labrum inter tentorium conſtitutionis,& inter aram,& immiſit in il-
lud aquam ad lauandum. Et lauerunt ex eo Moſes, & Aharon & filij eius manus D
ſuas & pedes ſuos quū introirēt in tentoriū conſtitutionis,& quū appropinqua-

rent ad aram, lauerunt, ſicut DOMINVS Moſi præceperat. Erexit quoq; atriū per circuitum tabernaculi & aræ, & poſuit uelamen ad portam atrij, & abſoluit Moſes opus illud. Et nubes obtexit tentorium conſtitutionis, & gloria DOMINI impleuit tabernaculum. Et Moſes non potuit introire in tentorium conſtitutionis, eo quod nubes habitaret ſuper ipſum, & quod gloria DOMINI impleret tabernaculum. Quumq; nubes in altum tolleretur à tabernaculo, proficiſcebantur filij Iſrael per cunctas profectiones ſuas. Quando uero nubes non tolleretur in altū, non proficiſcebantur, uſq; ad diem quo ſuſtolleretur. Nam nubes DOMINI erat ſuper tabernaculum interdiu, & ignis erat in eo noctu coram oculis uniuerſæ domus Iſrael, in omnibus profectionibus ſuis.

3.Reg.8.b Num 9.c Ezech 9.a

Liber Leuiticus, Hebraice Vaicra.

CAPVT I.

De ritu holocauſtorū quæ fiunt uel de armento uel de grege.

A VOCAVIT autē Moſen, & loquutus eſt DOMINVS ad eum è tentorio conſtitutionis in hanc ſententiam: Loquere ad filios Iſrael, & dic ad eos, Si quiſpiam ex uobis adduxerit ſacrificium DOMINO, ex animalibus his, nempe de bobus & ouibus, adducetis ſacrificia ueſtra. Si holocauſtum fuerit ſacrificium eius ex armento, adferat [uitulū] marem integrū, & adducat eum ad oſtium tentorij conſtitutionis, ut acceptus ſit ipſe coram DOMINO. Et admouebit manum ſuam ſuper caput holo

Ola. Holocauſtū ex armento aut bobus.

Exod.29.b

B cauſti, & acceptū erit pro eo, ut expiatio pro eo fiat. Et [a]mactabit uitulum coram DOMINO, & adducent filij Aharonis ſacerdotes ſanguinem, ſpargentq; illum ſuper aram per ambitum, quæ [ara] eſt ad oſtium tentorij cōſtitutionis. Deinde detracta pelle, incidat holocauſtum iuxta inciſiones ſuas. Ponentq; filij Aharonis ſacerdotis ignem ſuper aram, & ſtruent ligna ſuper ignem. Et conſtruant filij Aharonis ſacerdotes inciſiones, caput uidelicet & [b]exta ſuper ligna, quæ ſunt in ara ſuper ignem. Ventrem autem eius & crura eius aqua lauabit, & incēdet ſacerdos omnia in ara holocauſti, ſacrificium hoc igne confectum, odor ſuaueolens DOMINO.

[a] Mactabit ſcilicet Leuita aut ſacerdos.

[b] Quidam pro extis truncum legunt.

C Si uero de grege fuerit ſacrificiū eius, de ouibus ſcilicet aut capris holocauſtum, adducat marem integrū. Et mactet ipſum ad latus aquilonare ipſius aræ coram DOMINO, ſpargantq; filij Aharonis ſacerdotes ſanguinem eius ſuper aram per circuitum. Et incidant ipſum inciſionibus ſuis, nempe caput ſuum & exta, conſtruetq; ſacerdos ea ſuper ligna quæ ſunt in ara ſuper ignem. Ventrē uero & crura aqua lauabit, & adducet ſacerdos uniuerſa, & incendet in ara holocauſtum, ſa-

Holocauſtū ex gregibus.

D crificium hoc igne cōfectum odor ſuaueolens DOMINO. Si uero holocauſtum quis DOMINO offerre uoluerit ex auibus, adducat de turturibus aut pullis columbarum ſacrificium ſuum. Sacerdos adferet ipſum ad aram, cōtorquebitq; caput eius, & incendet in ara, ſanguis uero eius iuxta parietem aræ guttatim effundatur. Et tollet uentriculum eius cum pluma, & projiciat eam iuxta aram ad Orientem, ad locum cineris. Et findet ipſum cum alis ſuis, ſed non ſeparet, incendetq; ipſum ſacerdos in ara ſuper ligna quæ ſunt ſuper ignem, ut ſit holocauſtum igne confectum odor ſuaueolens DOMINO.

Holocauſtū ex auibus

CAP. II.

De cibarijs ſacrificijs.

A ANima quæ DOMINO cibarium ſacrificiū offerre uoluerit, ſit eius oblatio de ſimilagine. Et fundat ſuper eam oleum, & ponat ſuper eam thus. Adferatq; eam ad filios Aharon ſacerdotes, & apprehendat inde uolam ſuam plenam de ſimila

Mincha. Sacrificium de barijs, uel libamina.

mila eius, & de oleo eius, cũ uniuerso thure eius, & incendet sacerdos monumen-
tum eius super aram, sacrificium hoc igne confit in odorem suaueolentem DOMI-
Eccli 24 NO. Residuum uero illius cibarij sacrificij erit Aharonis & filiorum eius, sacrosan
ctum de sacrificijs DOMINI. Et si attuleris oblationem, cibarium scilicet sacrifi-
cium ex ijs quæ in fornace coquũtur, sit placenta similaginea, azyma oleo consper
sa, & lagana infermentata deuncta oleo. Si uero munus tuum oblatum fuerit de B
sartagine, erit simila infermẽtata oleo subacta. Comminues autem eam minutim,
& fundes super eam oleum, sacrificium cibarium est hoc. Si sacrificium cibarium,
quod adfers, est de frixorio, fiat de similagine cum oleo. Et inferes sacrificium hoc
cibarium, quod factum est ex illis, ad DOMINVM, & adferes illud sacerdoti, ut ad-
ducat illud ad arã. Et sacerdos tollat separatim de sacrificio isto cibario monumen
tum eius, & adolebit [illud] in ara, ut sit sacrificium igne confectũ ad odorem sua-
ueolentem DOMINO. Et quod residuum fuerit de sacrificio isto cibario, erit Aha- C
ronis & filiorum eius, sacrosanctum est de sacrificijs quæ igne fiunt DOMINO.
Infermentata sint sacrificia. Omne donum quod DOMINO adfertis, infermentatum sit, nullum enim fermen
tum nullumq́ mel incendere debetis in sacrificijs DOMINI quæ igne fiunt. Ex pri
mitiuis quidem [fructibus] adferetis munus DOMINO, super aram uero nõ ascen
Sale condita. dent ad odorem suaueolentem. Omne munus sacrificij tui cibarij sale condias,
Matth 5.b Marc 9.e Col 4.a ne unquam desit sal fœderis dei tui in cibarijs tuis sacrificijs, sed in omni munere
tuo sal adhibebis. Si uolueris sacrificiũ cibarium adferre DOMINO ex primitijs, D
adferas cibarium sacrificium è primitijs tuis, nempe fruges maturescentes [a]igne to
stas, quas profudit fertilissimus ager. Ponas etiam super illud oleum & thus: sacri
ficium hoc cibarium. Et sacerdos adolebit monumentum eius, [nempe] illius [b]pro
fusionis, & illius olei, unà cum uniuerso thure, sacrificium hoc quod igne confit
DOMINO.

[a] *Alij sic legunt, Fruges maturescentes igne tostas, spicas inquam in far cõtusas.*
[b] *Eb. illius contusionis.*

CAP. III.

SI uero sacrificium eius fuerit sacrificium [a]gratiarumactionis, attuleritq́ illud de A
armento marem aut fœminam, integrum adferat coram DOMINO. Et ponet
manum suam super caput sacrificij sui, iugulabitq́ illud ad ostium tentorij consti
tutionis, & spargẽt filij Aharonis sacerdotes sanguinẽ super aram per ambitum.
Et offeret de sacrificio gratulatorio, quod igne confiat DOMINO, nempe adipem
[illegible] qui operit uentrem, & omnem †pinguedinem quæ est circa uentrem. Et duos re-
nes, & adipem qui est circum eos, & super omentum iliorũ, & reticulum quod est
super iecur, unà cum renibus tollet. Et incendent illud filij Aharonis in ara [b]super B
holocausto, quod est super ligna, ut fiat sacrificiũ igne DOMINO ad odorem sua-
ueolentem. Si uero de grege fuerit munus eius ad sacrificium gratulatorium DO-
MINO, offerat marem aut fœminam, sed integrum. Vt si ouem attulerit pro sacri
ficio, adducat illam in conspectum DOMINI. Deinde ponat manum suam super
caput sacrificij sui, & mactet ipsum ante tentorium constitutionis, spargantq́ filij
Aharonis sanguinem eius super aram per circuitum. Et sacrificet de uictima gra- C
tulatoria sacrificium, quod igne confit DOMINO, nempe adipem eius, integrã cau
dam, quæ iuncta est spinæ dorsi, [c]tollet, adipem quoq; qui obtegit uentrem, & o-
mnem adipem qui est super intestina. Duos quoq; renes, & adipem qui est circa
eos, & super abdomen iliorum, & reticulũ quod est super iecur, cum renibus [d]tol-
let. Sacerdosq́ illud incendet in ara, ut sit cibarium sacrificium igne confectũ DO-
MINO. Si autem capra fuerit munus eius, adducat hanc in conspectum DOMINI,
& imponat manum suam super caput eius, mactabitq́ illam ante tentorium con-
stitutionis, & spargant filij Aharonis sanguinem eius super aram per circuitum.
Et offeret de illo sacrificium suum, sacrificium, quod igne confit, DOMINO, nem-
pe adipem qui obtegit uentrem, & omnẽ adipem qui est super uentrem. Et duos
renes, & adipem qui est super eos, & super ilijs, & reticulum super iecur, unà cum

De olähmis, & gratulatorijs aut salutaribus sacrificijs.
[a] *Schelamim hostiæ sunt quæ offeruntur rebus bene gestis, gratulatoriæ, et pro gratiarumactione, salutares, pacificæ, &c. repensionum.*
[b] *Alij legunt, cum holocausto.*
[c] *Eb. Tollet eam.*
[d] *Eb. Tollet ea, ea omnis abundãt Latinis, quũ interim illis demptis, sensui nihil decedat.*

renibus tollet. Et adolebit ea sacerdos in ara, cibarium sacrificium quod igne con-
fit, ut sit ad odorem suaueolentem DOMINO omnis †adeps. Ritus hic perpetuus Leui.7.a
sit ad posteros uestros, per cunctas habitationes uestras, ut nullū adipem nullumq́ Gen.9.a
sanguinem edatis.

CAP. IIII.

De sacrificio pro peccans, quod sacerdos sacrificat pro omni coetu uel pro priuatis.

[a] Schegag, peccatum est, in quod ex incogitantia, imprudentia & errore, impellente scilicet affectuum mole ac impetu, animus perplexus præcipitatur, quo minus rationis ac spiritus iudicium audiat.

[b] Vnctū sacerdotem pro summo intelligunt.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad filios Israel in hanc
sententiam, Anima si peccauerit per [a]errorem in cunctis prohibitionibus DO-
MINI, quæ fieri non debebant, ipse uero unum ex illis fecerit. Vt si sacerdos [b]inun-
ctus peccauerit ad delictum populi, adducat pro peccato suo quod peccauit, iuuen
cum ex bubus integrum DOMINO ad sacrificium pro peccato. Et adducat iuuen-
cum illum ad ostium tentorij constitutionis in conspectum DOMINI, ponetq́ su-
per caput iuuenci manum suam, & mactet iuuencum coram DOMINO. †Et sacer- Leui.9.b
dos unctus capiat de sanguine iuuenci, & inferat eum in tentorium constitutionis.
Intingatq́ sacerdos digitū suum in sanguinem, & spargat de illo sanguine septies
B coram DOMINO ante uelum sanctuarij. Ponetq́ sacerdos de isto sanguine super
cornua aræ incensi aromatici coram DOMINO, quæ ara est in tentorio constitutio
nis, & cunctum sanguinem iuuenci, fundet ad basim aræ holocausti, quod est ad
ostium tentorij constitutionis. Et omnem adipem iuuenci, qui est sacrificium pro
peccato, tollendo separabit ex eo, nempe adipem qui obtegit uentrem, & omnem
adipem qui est circa intestinum. Sed & duos renes, & adipem qui est super eos, &
super ilia, & reticulum iecoris cum renibus tollet, quemadmodum separando tolli
tur in boue qui fit pro sacrificio gratulatorio. Et incendet ea sacerdos in ara holo-
C causti. †Pellem uero iuuenci, & omnem carnem eius, cum capite eius, & cruribus Exod.29.b Num.19.a
eius, & cum intestinis eius, & fimo eius. [Breuiter,] totum iuuencum extra castra ef
feret, ad locum mundū ubi cineres effunduntur, & cōburet illum ibi super ligna in
igne, iuxta locum ubi cineres effundūtur, comburetur. Quod si totus cœtus Israel Leui.9.a Num.15.d
errore peccauerit, res uero hæc cœtum latuerit, & fecerint quidpiam ex omnibus
prohibitionibus DOMINI, quæ facere non debebant, atq; deliquerint, quū notum
fuerit factum peccatum quod peccarunt, adducet cœtus iuuencū ex bubus pro pec
cato, & adducent illum ante tentorium constitutionis. Et seniores cœtus admoue-
bunt manus suas super caput iuuenci corām DOMINO, & mactabitur iuuencus in
D conspectu DOMINI. Inferetq́ sacerdos unctus de sanguine iuuenci ad tentorium
constitutionis. Et intinget sacerdos digitum suum in sanguinem, & sparget septies
corā DOMINO ante uelum. Ponat deinde de sanguine illo super cornua aræ, quæ
est in conspectu DOMINI in tentorio constitutionis, & totum sanguinem fundet
ad basim aræ holocausti, quæ est ante ostium tentorij constitutionis. Et cunctū adi
pem separando tollet ab eo, & incendet super ara. Facietq́ cum iuuenco isto, quem
admodum fecit cum iuuenco pro peccatis: sic inquā faciet cum isto, & expiabit pro
eis sacerdos, & propitiabitur ipsis. Efferet aūt iuuencum istum extra castra, & com
E buret eum, sicut combussit iuuencum primum, [c]peccatum est cœtus. Si princeps
peccauerit per errorem, ac deliquerit, & fecerit quidpiam ex omnibus prohibitioni
bus DOMINI dei sui, quas facere nō debebat, si illi constiterit de peccato suo quod
commisit, adferat munus suum, nempe hircum caprarum marem integrum. Et ap-
plicet manum suam super caput hirci, mactabitq́ eum in loco ubi mactari solet ho
locaustum in cōspectu DOMINI, [b]Peccatum enim est. Tolletq́ sacerdos de sangui-
ne sacrificij quod fit pro peccato digito suo, & ponat super cornua aræ holocausti,
& sanguinem eius fundet ad basim aræ holocausti. Totum autē adipem eius ado-
lebit in ara instar adipis sacrificij gratulatorij. Et expiabit pro eo sacerdos, ut à pec-
F cato suo [liberetur,] & propitiabitur ei. Et si anima aliqua peccauerit per errorem è
populo terræ, feceritq́ unum ex prohibitionibus DOMINI, quas facere non debe-
bat, atq; sic deliquerit. Si innotuerit ei peccatum suum quod peccauit, adducet mu-
nus

[c] Peccatū, id est sacrificium pro peccato.

[b] Peccatum, id est sacrificiū pro peccato.

nus suum hircum caprarum integrum, aut capram pro peccató suo quod peccauit.
Et admoueat manum suam super caput [c]peccati, & mactet peccatum in eo loco ubi *[c]Peccatum, id est hostiam pro peccato.*
holocausta mactari solẽt. Tũc accipiet sacerdos de sanguine eius digito suo, & po-
nat super cornua aræ holocausti, & omnem sanguinẽ eius effundet ad basim aræ.
Separandoq; tollet omnem eius adipem, quemadmodum separando tollitur de sa- G
crificio gratulatorio, & incendat sacerdos super ara, ut sit odor suaueolens DOMI-
NO, & expiet pro eo sacerdos, & propitiabitur ei. Et si ouem adduxerit pro sacrifi-
cio peccati sui, adducat fœmellam integram. Ponetq; manum suam super caput sa-
crificij pro peccatis, & iugulabit eam in hostiam pro peccato in loco ubi mactãtur
holocausta. Et tollet sacerdos digito suo de sanguine hostiæ pro peccato, ponetq;
super cornua aræ holocausti, & cunctum sanguinem fundet ad basim aræ. Et uni-
uersum adipem eius tollet, quemadmodum tollitur adeps ab oue in sacrificio gra-
tulatorio, & incẽdet sacerdos ea in ara, ut fiat DOMINO sacrificiũ igne confectum,
expiabitq; sacerdos illũ à peccato suo quod commisit, & remittetur ei. CAP. V.

Si peccauerit anima, audieritq; uocem [a]execrationis, testisq; fuerit ipse, siue uide- A *De sacrificijs quæ fiũt pro execratione aut periurio, & pro errore ac ignorantia.*
rit, siue cognitum habuerit, si non indicauerit, iniquitatem suam feret. Aut si ani- *[a]Quidam legunt, iuramenti, quidam blasphemiæ, aut periurij.*
ma tetigerit rem aliquam immundam, siue cadauer fuerit bestiæ immundæ, siue ca-
dauer iumenti immũdi, siue cadauer reptilis immundi, idq; eum latuerit, is immun
dus est, & deliquit. Aut si tetigerit immunditiã hominis, quæcunq; tandem immun
ditia eius fuerit, qua pollui posset, idq; eum latuerit, posteaquam ei constiterit, deli-
ctum incurrit. Aut si anima iurauerit effutiendo labijs ut malefaciat aut benefaciat,
iuxta omnia quæ temere effutire solet homo iurãdo, idq; latuerit eum, ipseq; rescie-
rit se deliquisse in aliquo horum. Si sic in aliquo horũ deliquerit, confiteatur quod B
ea re peccauit, & adducat DOMINO sacrificiũ pro delicto suo, pro peccato inquam
suo quod peccauit, fœminam ex grege, ouem aut capram ad sacrificium pro pecca-
to, & expiabit eum sacerdos à peccato suo. †Si uero [b]facultas adferendæ ouis aut ca *[b]Eb. Et si non attigerit manus eius sufficientiam pecudis.*
præ defuerit ei, adferat DOMINO pro delicto suo quod cõmisit, duos turtures, aut
duos pullos columbinos: alterum pro peccato, alterum ad holocaustum. Adferat
autem eos sacerdoti, qui sacrificet primum illum qui est pro peccato, cõtorquendo
scilicet caput eius, iuxta ceruicem eius, ita tamen ut non separet. Et sparget de san-
guine illius hostiæ pro peccato ad parietem aræ, reliquum uero sanguinem gutta-
tim ad basim aræ effundat: [c]peccatum est. Alterũ uero faciet pro holocausto, iuxta *[c]Peccatum, id est sacrificiũ pro peccato.*
ritum, & expiabit illum sacerdos à peccato suo quod peccauerat, & remittetur ei. Si C
uero facultas adferendi duos turtures aut duos columbinos pullos ei defuerit, adfe
rat munus suum is qui peccauit, decimam scilicet partem similaginis Epha pro sacri
ficio peccati: at oleum non ponet super illud, neq; etiam thus addat, est enim [b]sacri- *[b]Eb. Peccatum est.*
ficium pro peccato. Offerat autem eam [similaginem] sacerdos, apprehendatq; sa
cerdos de ea uolam suam plenam, monumentum scilicet eius, & incendet in ara, ut
sit DOMINO sacrificium igne confectum, sacrificium scilicet pro peccato. Et expia-
bit eum sacerdos à peccato suo quod commisit in aliquo scilicet horum, & remitte-
tur ei, eritq; sacerdotis, quemadmodum cibarium sacrificium. Et loquutus est DO
MINVS ad Mosen, dicens, Anima si fuerit aliqua præuaricatione præuaricata, & D
peccauerit per errorem in his quæ DOMINO sunt consecrata, adducat DOMINO
pro delicto suo, arietem integrum ex grege iuxta æstimationem tuam argenti pon
derosi, iuxta †siclum sanctuarij, ut sit pro sacrificio delicti. Eam uero rem consecra
tam, in qua peccauit, restituet, addita ad eam quinta eius parte, quam tradat sacerdo
ti, sacerdos uero expiabit pro eo, ariete scilicet qui pro delicto sacrificatur, & remit-
tetur ei. Quod si anima peccauerit, & fecerit quiddam ex prohibitionibus DOMI
NI, quæ fieri non debent, nescieritq;, & ita deliquerit, feret iniquitatem suam. Is ad
ferat ad sacerdotem pro hostia delicti arietem integrum ex grege, iuxta æstimatio-

nem tuam, & sacerdos expiabit eum ab errore suo in quo errauit ignorauitq́, & remittetur ei. Sacrificium hoc est pro delicto, quo expiat [quis] delictum coram DOMINO. Loquutusq́ est DOMINVS ad Mosen, dicens, Anima si peccauerit, & scelus designarit contra DOMINVM, negando uidelicet proximo suo depositum, uel datum in manum suam, aut rapiendo, calumniamq́ faciendo proximo. Aut si rem perditam inuenit, & eam negauerit, iuraueritq́ falso super quapiam re, ex omnibus his quç facere solet homo, inq́ his peccare. Si itaq́ peccauerit & deliquerit, restituat raptũ quod rapuit, aut quod per calumniam extorsit, aut depositum quod illi fuit cõmissum, aut rem perditam quam inuenit, quin totum illud super quo peierauit, reddet sortem, addita ei quinta eius parte, reddat inquã ei cuius est, in die quo expiat delictum suum. Sacrificiũ uero pro delicto suo adducat DOMINO, arietem nempe integrum ex grege, iuxta tuam æstimationem, ad sacrificium delicti ipsi sacerdoti. Et expiet pro eo sacerdos coram DOMINO, & remittetur ei, quidquid illud fuerit quod fecit, & in quo deliquit.

CAPVT VI.

De holocaustis quotidianis, alijsq; sacrificijs, & quid sacrificare debeat sacerdos quum inungitur.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Præcipe Aharoni & filijs eius in hanc sententiam, Hæc est lex holocausti. Holocaustum sit in pyra aræ tota nocte usq́ mane, & ignis ipsius aræ incensus sit in ea. Induetq́ sacerdos uestimẽtum suum lineum, & lineis femoralibus induet carnẽ suam, leuet cineres quos absumpsit ignis holocausti in ara, ponetq́ eos iuxta aram. Et exuens uestes suas, induet alias uestes, efferetq́ cineres extra castra ad locum mũdum. Ignis uero in ara incensus maneat, nec unquam extinguatur, quin sacerdos per singulos dies mane ligna in ara incendat, & aptet super eam holocaustũ, adolebitq́ super eam adipes sacrificiorum pacificorum. Ignis semper accensus sit in ara, nec unquam extinguatur. Hæc uero lex est sacrificij cibarij. Adferent illud filij Aharonis coram DOMINO ante aram, separandoq́ tollet ex illo uola sua, ex similagine scilicet ipsius sacrificij cibarij, & de oleo eius, totumq́ thus, quod est super sacrificium cibarium, incendetq́ in ara monumentum eius, in odorem suaueolentem DOMINO.

Holocaustum. *Lege sacrificij.* *Ignis perpetuus.* *Sacrificium cibarium, quod dicitur Mincha.*

B Quod uero ex eo superfuerit, comedent Aharon & filij eius: placẽtæ infermentatæ comedentur in loco sancto, in atrio tentorij constitutionis comedent illud, non coquetur fermentatum. Hoc ipsum dedi eis, ut sit pars eorum ex sacrificijs meis quæ igne fiunt, sacrosanctum est, quemadmodum sacrificium pro peccato, & sacrificiũ pro delicto. Omnis mas ex filijs Aharonis comedet ex eo: ritus hic perpetuus sit in posteritatibus uestris, de sacrificijs quæ igne cõfiunt DOMINO. Quicunq́ contingit ea, sacer esto. Loquutusq́ est DOMINVS ad Mosen, dicens, Hoc sit munus Aharonis & filiorum, quod adferent DOMINO, ab eo die quo fuerit unctus. Decima pars Epha similaginis pro iugi sacrificio, dimidium eius mane, & dimidium eius uespere. In sartagine cum oleo fiet, maceratam adferas eam, *cocta scilicet frusta cibarij sacrificij adferas, odorem suaueolentem DOMINO. Et sacerdos qui pro eo unctus fuerit de filijs eius, faciet istud: ritus hic perpetuus sit, DOMINO totũ incendatur. Omne sacrificium cibarium sacerdotis totũ [incensum] erit, nec comedetur.

**Quidam legunt, rotulas scissas.*

C Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiã, Loquere ad Aharonem, & ad filios eius hisce uerbis, Hæc est lex hostiæ pro peccato. In loco ubi mactatur holocaustum, mactabitur & hostia pro peccato coram DOMINO, sacrosancta enim est. Sacerdos qui sacrificat hostiam pro peccato, eam comedet, in loco sancto comedetur, nempe in atrio tentorij cõstitutionis. Quicunq́ contigerit carnem eius, sacer esto. Et si de sanguine eius sparsum fuerit super aliquam uestem, quod aspersum fuerit lauabis in loco sancto. Vas autẽ fictile in quo cocta fuerit, frangetur: & si in uase æneo cocta fuerit, defricabitur, & aqua lauabitur. Omnis mas ex sacerdotibus comedet illam, sacrosancta enim est. Et omnis hostia peccati, de cuius sanguine infertur in tentoriũ constitutionis, ad expiãdum in sanctuario,

Hostia pro peccato. *Heb. 13.b*

non

non comedetur, sed igne cremabitur.

CAP. VII.

Hostia pro delicto.

HAec uero lex est hostiæ pro delicto, sacrosancta est. In loco ubi mactant holo A
caustum, ibi quoque mactent hostiam pro delicto, & sanguinem eius sparget,
super aram per circuitum. Omnem adipem eius adferet de eo, caudam, & adipem
eius qui obtegit intestina. Duos quoque renes, & adipem qui super eos est, & qui
est super ilijs, & reticulum quod est super iecur cum renibus tollet. Et incendet ea
sacerdos super ara, ut sit sacrificium quod igne confit DOMINO. Est enim hostia
pro delicto. Om̃is mas de sacerdotibus ex ea comedet, in loco sancto comedetur,
est enim sacrosancta. Sicut hostia pro peccato, sic hostia pro delicto, eadẽ illis lex
est; & erit sacerdotis qui per eam expiat. Sacerdos qui adfert alicuius holocaustũ,
illius erit pellis holocausti quod sacrificauit. Et omne sacrificium cibarium quod
coctum est in fornace, & quodcunque fit in frixorio, & in sartagine, sacerdotis illius
erit qui illud sacrificat. Et omne sacrificium cibarium quod permixtum est oleo,
quin & aridum, erit omnium filiorum Aharonis, unius ut alterius. Hæc est lex B

Hostia pacificorum.

sacrificij pacificorum, cum offertur DOMINO. Si pro [a]gratiarumactione obtule
rit ipsum, offerat pro sacrificio illo gratiarumactionis placentas azymas oleo per
mixtas, & extenuatas placentas infermentatas oleo unctas, & similaginem mace-
ratam, lagana oleo subacta. Cum placentis panis fermẽtati, adducet sacrificium
suum, pro hostia gratiarumactionis pacificorum suorum. Et adferet ex eo unum,
ex uniuerso sacrificio Thruma DOMINO, quæ erit sacerdotis spargentis sangui-
nem pacificorum. Porrò caro sacrificij gratiarumactionis pacificorum suorum,
eodem die quo adfertur edi debet, nec reponat ex eo quidquam usque mane. Si au

Vota & sponte oblata.

tem ex uoto uel sponte attulerit sacrificium suum, comedetur eodem die quo ad-
fert sacrificiũ suum: postero uero die si quid residuum manserit, edi potest. Quod
autem manserit de carne sacrificij in diem tertium, igne cõburetur. Quod si omni
no quidpiam comestum fuerit de carne pacificorum suorum die tertio, fauorem
non consequetur offerens illud, nec reputabitur ei, quin abominatio erit, & ani-
ma quæ comederit, feret iniquitatem suam. Caro quæ tetigerit quancunque immun C
ditiam, non comedetur, sed igne comburetur. Munda sit [b]omnis caro, & qui car-
nem comederit. Anima quæ comederit carnem de hostia pacificorum quę DOMI
NI sunt, & habuerit in se immunditiam suam, excindetur anima eiusmodi de po-
pulis suis. Anima uero quæ tetigerit aliquid immundum, siue sit hominis immun
ditia, siue immundum animal, aut immunditia reptilis, & comedet de carne sacri-
ficij pacificorũ, quod DOMINI est, excindetur anima huiusmodi de populis suis.
Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Loquere ad filios Israel hisce uerbis,

Adeps & sanguis non comedendi.

Omnem adipem bouis, & ouis, atque capræ non comedetis. Adipis cadaueris, &
adipis discerpti à bestia usus esse potest ad omnia opera, modo huiusmodi non
edatis. Omnis enim qui adipẽ animalis, quod adducitur ad sacrificiũ quod igne
cõfit DOMINO, comederit, anima illa edens excindetur è populis suis. Et omnem
sanguinem ne edatis, in cunctis habitationibus uestris, siue auis sit, siue iumenti.
Quæcunque anima sanguinem aliquem comederit, huiusmodi anima excindatur è
populo suo. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere D
ad filios Israel huiusmodi uerba, Qui adducit sacrificiũ pacificorum suorum DO-
MINO, adducat suam illam oblationem DOMINO, de sacrificio pacificorum. Ma-
nus eius adducãt sacrificium quod igne confiat DOMINO, adipem cum pectuscu-
lo adferet ipse, pectus quidem ut agitetur ad [c]Tenupha corã DOMINO. Adipem
uero incendet sacerdos in ara, eritque pectus Aharonis & filiorum eius. Armum
quoque dextrum dabitis [b]Thruma sacerdoti, ex sacrificijs pacificorum uestrorum.
Qui ex filijs Aharonis obtulerit sanguinem pacificorum atque adipem, is habebit
armum dextrum pro portione. Nam pectus Tenupha, & armus Thruma acce-

De sacrificijs pro delicto: De sacrificijs gratulatorijs seu gratiarumactionis, quæ pacifica dicuntur, de adipe & sanguine, de unctione sacerdotali.

[a]Quidam dicunt, laudis, quidam confessionis.

Thruma separatum quoddã munus, quod DOMINO in sublime tollitur.

[b]Alij legũt, Qui carne sunt munda, carnem edent.

[c]Tenupha quod dextrorsum & sinistrorsum agitatur.

[b]Thruma quod sursum & deorsum agitatur.

pi à filijs Israel, de sacrificijs pacificorum ipsorum, & dedi ea Aharoni sacerdoti
& filijs eius, statuto perpetuo à filijs Israel. Hæc est unctio Aharonis & filiorũ eius Epilogus.
de sacrificijs DOMINI, à die quo attulit eos, ut sacerdotio fungerẽtur coram DOMI
NO, quæ præcepit eis DOMINVS dari, in die unctionis eorum à filijs Israel, statuto
perpetuo in posteritatibus suis. Hæc est lex holocausti, & sacrificij cibarij, & ho-
stiæ pro peccato, & hostiæ pro delicto, pro initiatione, & pro sacrificio pacificorũ.
Quam scilicet præcepit DOMINVS Mosi in monte Sinai, quum mandaret filijs Is-
rael in deserto Sinai, ut adferrent sacrificia sua DOMINO.

CAP. VIII.

De unctione & initiatione Aharonis & filiorũ eius, atq; tabernaculi.

A LOquutus est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Accipe Aharonem & filios eius cum
eo, & uestes, atq; oleum unctionis, & iuuencũ pro peccato, & duos arietes, atq; Exod.28.a.
canistrum placẽtarum infermentatarũ. Et congrega uniuersum cœtum ad ostium
tentorij constitutionis. Et Moses fecit quemadmodum præceperat ei DOMINVS,
congregatusq; est cœtus ad ostium tentorij constitutionis. Et dixit Moses ad cœ
tum, Hoc est uerbum quod præcepit DOMINVS, ut fiat. Et adduxit Moses Aha-
ronem & filios eius, & lauit eos aqua, & induit eum tunicã strictam, & cinxit eum
zona, sed & interulã laxiorem induit eum, & induit eum humerale, & cinxit illud
B textura polymita quæ erat in humerali, cingens scilicet illum eo. Posuit & pectora-
le super eum, reponens in pectorali Vrim & Thumim. Deinde posuit tiaram in ca
pite eius, ponens super tiaram in anteriori parte eius, laminã auream coronam san
ctam, sicut præceperat DOMINVS Mosi. Accepit quoq; Moses oleum unctionis, Exod.30.e
& unxit tabernaculum & quidquid fuit in eo, & consecrauit ea. Et spargens de illo
super aram septies, unxit aram & omnia instrumenta eius, labrum & basim eius ut
cõsecraret ea. †Fundens autẽ de oleo unctionis super caput Aharonis, unxit eum, Eccli.45.c
ut eum consecraret. Et applicans Moses filios Aharonis, induit eos tunicis, atq; ac-
cinxit eos cinctura, & adhibuit eis pileolos, quemadmodũ præceperat DOMINVS
Mosi. Adduxit quoq; iuuencum pro peccato, & posuit Aharon atq; filij eius ma-
C nus suas super caput iuuenci, qui fuit sacrificium pro peccato. Quo mactato, Mo-
ses accepit sanguinem, quem digito suo posuit super cornua aræ per ambitum, &
expiauit aram, & sanguinem fudit ad basim aræ, consecrauitq; ipsam, & expiauit
pro ea. Et tollens uniuersum adipem, qui erat super uentrem, & reticulum iecoris,
& duos renes, atq; adipem eorum, incendit Moses in ara. Iuuencũ uero & pellem
eius, carnem eius, & excrementũ eius extra castra igne combussit, quemadmodum
præceperat DOMINVS Mosi. Et adducto ariete pro holocausto, imposuerunt Aha
ron & filij eius manus suas super caput arietis. Quo mactato, Moses sparsit sangui
D nem super aram circunquaq;. Et incidens arietem in suas incisiones, incendit Mo-
ses caput, & alias incisiones cum extis. Ventrem uero & crura lauit aqua. Et incen-
dit Moses totum arietem super ara in holocaustum, ut fieret odor suaueolens, & sa
crificium quod igne confit DOMINO, quemadmodum DOMINVS Mosi præcepe
rat. Adduxit deinde arietem alterum, arietem scilicet consecrationis, & imposue Exod.29.c
runt Aharon & filij eius manus suas super caput arietis. Quem mactans Moses,
tulit de sanguine eius, & posuit super auriculã molliorem auris Aharonis dextræ,
E & super pollicem manus eius dextræ, & super pollicem pedis eius dextri. Et addu-
cens Moses filios Aharonis, posuit de sanguine super teneriorem partem auris eo
rum dextræ, & super pollicem manus eorũ dextræ, & super pollicem pedis eorum
dextri, sparsitq; Moses sanguinem super aram per circuitum. Tulit deinde adipem Exod.29.d
atq; caudam, & omnem adipem qui erat super uentrem, reticulum iecoris, & duos
renes cum adipe eorum, & armum dextrum. De canistro quoq; azymorum quæ
erant coram DOMINO, tulit placentam unam infermentatam, & placentam panis
delibuti unam, & laganum unum, & posuit super adipes, & super armũ dextrum.
Et hæc omnia posuit super manus Aharonis, & super manus filiorum eius, & agi-
tauit

tauit ea Tenupha coram DOMINO. Deinde tulit Moses ea de manibus eorum, et adoleuit in ara [a]super holocaustum, fuit enim hoc sacrificium [b]consecrationis igne Exod.29.c confectum DOMINO in odorem suaueolentem. Et accipiens Moses pectus, agita F uit ipsum Tenupha coram DOMINO, fuit enim de ariete consecrationis ipsi Mosi pars hæc, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Tulit etiam Moses de oleo unctionis, & de sanguine qui erat in ara, & sparsit super Aharonem, & super uestimenta eius, & filios eius, atque uestimenta filiorum eius cum eo, consecrauitque Aharonem, uestimenta eius, & filios eius, atque uestimenta filiorum eius cum eo. Et dixit Moses ad Aharonē, & ad filios eius, Coquite carnē in ostio tentorij constitutionis, ibidemque comedite eam unà cū pane, qui est in canistro cōsecrationis, Exod.29.f quemadmodum [c]præcepi hisce uerbis, †Aharon & filij eius comedent eam. Quod uero de carne & pane reliquum fuerit, igne comburetis. De ostio quoque G tentorij constitutionis septem diebus non exibitis, ad eum usque diem quo impleti fuerint dies consecrationis uestrę: septem enim diebus implebit manum uestram, sicut fecit hac die, sic præcepit DOMINVS fieri ad expiandum uos. Porrò die noctuque sedebitis in ostio tentorij constitutionis septem diebus, & obseruabitis obseruationem DOMINO, ut nō moriamini, sic enim iussus sum. Fecit itaque Aharon & filij eius omnia uerba quæ DOMINVS [b]per Mosen præceperat.

CAP. IX.

FActum est autem octauo die, ut uocaret Moses Aharonem atque filios eius, se- A Exod.29.a niores que Israelis. Dixit autem ad Aharonem, †Tolle tibi uitulum [a]iuuenem ex armēto ad hostiam pro peccato, & arietem in holocaustum, integros [utrosque,] & adduc in cōspectum DOMINI. Ad filios uero Israel dices hisce uerbis, Tollite hircum ex capris pro hostia peccati, & uitulum, & agnū, anniculos, integros pro holocausto. Bouem quoque & arietem pro pacificis, ad sacrificandum coram DOMINO, & oblationem [b]Minha oleo cōspersam, hodie enim DOMINVS apparebit uobis. Tulerunt itaque quæ præcepit Moses, ante tentorium cōstitutionis, & accessit uniuersus coetus, steterūtque corā DOMINO. Et ait Moses, Hoc est uerbum quod B præcepit DOMINVS ut faciatis, & apparebit uobis gloria DOMINI. Et ait Moses Heb.5.b.7.d ad Aharonem, †Accede ad aram, & fac [c]sacrificium tuum pro peccato, & holocaustum tuum, & fac expiationem pro te, & pro populo, & fac etiam sacrificium populi, ut expies eos, quemadmodū præcepit DOMINVS. Accessit igitur Aharon ad aram, & mactauit uitulum quem habuit pro peccato. Et attulerunt filij Aharonis sanguinem ad eum, & intingens digitum suum in sanguine, posuit super cornua aræ, fuditque sanguinem ad basim aræ. Adipem uero & renes, & reticulum iecoris de illa hostia peccati, incendit in ara, quemadmodum pręceperat DOMINVS Mosi. Porrò carnem & pellem igne combussit extra castra. Mactauit & holo- C caustum, & porrexerunt Aharoni filij eius sanguinem, quem sparsit super aram per circuitum. Sed & holocaustum ipsum administrarūt ei, cum incisionibus suis, & capite, quæ incendit super arā. Lauit quoque uentrē & crura, & incendit cum [b]holocausto in ara. Deinde adduxit sacrificium populi, accipiens caprum, quem habuit populus hostiam peccati, & mactans eum, confecit eum pro hostia peccati, quemadmodum priorem. Et sacrificauit holocaustum, & fecit illud iuxta ritum. Adduxit & cibarium sacrificium, implens manum suam ex eo, & incendēs in ara præter holocaustum matutinum. Mactauit & bouem, & arietem, sacrificium scili D cet gratulatorium, quod populus habuit. Et filij Aharonis porrexerunt ei sanguinem, quem sparsit super aram per ambitū. Et adipes de boue, & ariete, & caudam, & obtegentem [adipem,] & renes atque reticulum iecoris. Et posuerunt adipes super pectusculum, & incendit adipes in ara. Pectuscula uero & armum dexterum mouit Aharon Tenupha coram DOMINO, quemadmodum præceperat Moses. Et leuans Aharon manum suam super populum, fausta est eis imprecatus, tum de

Quid sit Tenupha, uide cap 29. Exodi, & supra 7. cap.
[a] Alij legunt, cum holocausto: alij, post holocaustum.
[b] Ebr. impletionum.
[c] Quidā legūt, iussus sum.
[b] Eb. In manu Mosis.
Octauo die pro se primū Aharon, deinde pro populo sacrificat, igne coelesti omnia deuorante.
[a] Ebr. Vitulum filium bouis.
[b] Minha est cibarium sacrificium.
[c] Ebr. Fac peccatum tuum.
[b] Potest etiam legi, super holocausto, aut post.

scendit [ab ara,] ubi fecerat hostiam pro peccato, & holocaustum, atque gratulatoria. Et ueniens Moses atque Aharon in tentorium constitutionis, egressi bene precati sunt populo, uisaque est gloria DOMINI uniuerso populo. Et egressus est ignis à facie DOMINI, deuorauitque in ara holocaustum, & adipes: quod uidens uniuersus populus, lætis uocibus exclamans, ceciderunt in facies suas.

CAP. X.

Nadab & Abihu inferentes ignem alienum, igne absumuntur. Interdicitur uini potus sacerdotibus, definitur illis pars ex sacrificijs. De hirco pro peccatis qui combustus fuit.

A ET accipientes filij Aharonis Nadab & Abihu quisque acerram suam, †imposito igne, miserunt in eas incensum, & attulerunt coram DOMINO ignem alienum, de quo nihil eis præceperat DOMINVS. Et egressus ignis à facie DOMINI, deuorauit eos, mortuique sunt in conspectu DOMINI. Et ait Moses ad Aharonem, Hoc est quod loquutus est DOMINVS, quum diceret, In his qui mihi appropinquant sanctus ero, & in conspectu uniuersi populi gloriosus. Et Aharon tacuit. Vocauit ergo Moses Misaël & Elzaphan, filios Vsielis, qui fuit patruus Aharonis, & dixit ad eos, Accedite, efferte fratres uestros è sanctuario extra castra. Et illi accedentes, tulerunt eos in tunicis suis extra castra, sicut loquutus fuerat Moses.

Num.3.a.26.g 1.Par.24.a

Exod.19.

B Et ait Moses ad Aharonem, & ad Eleazarum atque Ithamarū filios eius, Capita uestra ne nudetis, nec uestimenta uestra discindatis, ne moriamini, & ne indignatio cadat super uniuersum coetū, sed fratres uestri, nempe tota domus Israel, defleant deflagrationem quam incendit DOMINVS. Et de ostio tentorij constitutionis ne egredimini, ne forte moriamini, quoniā oleum unctionis DOMINI est in uobis. Et fecerunt iuxta uerbum Mosis. Et loquutus est DOMINVS ad Aharonem hisce uerbis, Vinum & siceram non bibes, tu & filij tui qui tecum sunt, quum ingressi fueritis tentorium cōstitutionis, ne moriamini: statutum hoc sit sempiternum per posteritates uestras. Et ut discernatis inter sanctum & inter prophanum, inter immundum & mūdum.

Officiū sacerdotum.

C Vtque doceatis filios Israel omnia statuta quæ DOMINVS ad eos *per Mosen loquutus est. Et loquutus est Moses ad Aharonem, & ad Eleazarum, & Ithamarum filios eius residuos, Tollite cibarium sacrificiū quod superest ex eis sacrificijs, quæ igne consiunt DOMINO, & comedite illud infermētatum iuxta aram, quoniā sacrosanctum est. Comedetis illud, inquam, in loco sacro: est enim demensum tuum, & demensum filiorum tuorum, de eis sacrificijs quæ igne consiunt DOMINO, quoniam sic iussus sum. Et pectusculum Tenupha, armumque Thruma comedetis in loco mundo, tu & filij tui, atque filiæ tuæ tecum, siquidē pro iure tuo, & pro iure filiorum tuorum data sunt [ista] de sacrificijs pacificorum filiorum Israel. Armum Thruma, & pectusculū Tenupha cum sacrificijs adipum

*Eb. In manu Mosis.

De Tenupha & Thruma uide Exodi cap. 29.

D quæ igne fiunt, inferent, ut motitent Tenupha coram DOMINO. Hoc erit tibi, & filijs tuis tecum, statutum perpetuum, quemadmodum præcepit DOMINVS. Hircum †quoque pro peccato diligenter quæsiuit Moses, & ecce erat combustus. Iratus est ergo cōtra Eleazar atque Ithamar filios Aharonis superstites, & ait, Quare non comedistis hostiam pro peccato in loco sacro, quum sit sacrosancta, illamque uobis dederit, ut auferatis iniquitatem coetus, ad expiandum eos in cōspectu DOMINI? En sanguis eius non est illatus intra sanctuarium interius, omnino debueratis comedere eam in sanctuario, quemadmodum præceperam. Aharon autem respondit Mosi, En attulerunt hodie hostiam suam pro peccato; & holocaustum suum coram DOMINO, taliaque mihi acciderunt, & si comedissem hostiam pro peccato hodie, num hoc benefactum esset in oculis DOMINI? Quod quum audisset Moses, boni consuluit.

2.Mach.2.c

CAP. XI.

De discrimine mundorum & immundorum animalium.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen & Aharonem, dicens, Loquimini ad filios Israel in hanc sentētiam, †Hoc est animal quod comedetis ex omni iumento quod est super terram. Quidquid ex iumētis ungulam separat, & ungulas fissura findit, ruminationem sursum reuocans, hoc comedatis. Verūtamen hoc non comedetis ex his quæ ruminationem sursum reuocāt, & ex his quæ ungulam separant,

Deut.14.a

parant, camelus, qui sursum quidem ruminationem reuocat, at ungulam non se-
parat, & ob id immundus sit uobis. [a]Cuniculus, qui & ipse ruminat, sed ungulam
non separat, immundus sit uobis. Et lepus, qui ruminationem reuocat sursum, at
2. Mach. 6. ungulam non separat, immundus sit uobis. Et sus, quũ ungulam separet, findatq́ꝫ
fissura ungulam, ruminationem tamen non reuocat, immundus sit uobis. De car
Immunda in aquis. ne eorum ne edatis, & cadauer illorum ne tangatis, sed immunda sint uobis. Ex B
omnibus uero quæ in aquis sunt, hoc comedetis: quæcunqꝫ in aquis pinnulas ha-
bent & squamas, tam in mari quàm in fluminibus, ea comedetis. Et quidquid pin
nulas non habet ac squamas, in mari & fluminibus, ex omnibus reptilibus aquati
cis, & ex cuncta anima uiuente quæ in aquis est, abominandum sit uobis. Abomi
nanda inquam sint uobis, de carne eorum ne comedatis, & cadauer illorum hor-
reatis. Quidquid in aquis pinnulas & squamas non habet, sit uobis abominan-
Aues immundæ. dum. In auibus hæc sunt, à quibus horrere nec ea comedere debetis, abominãda
enim sunt, Aquila, accipiter, aquila marina, uultur & miluus iuxta speciem suam.
Omnis coruus iuxta speciem suã. Struthio, [b]noctua, cuculus, nisus iuxta speciem
suam: nycticorax, mergulus, bubo, [c]porphyrion, ibis, pelecanus, ciconia, & gracu
lus iuxta speciem suam, upupa & uespertilio. Quidquid ex uolucribus repit & C
uadit super quatuor, abominandum uobis esto. Veruntamen istud comedetis
ex omni reptili pennato, quod graditur super quatuor, cui scilicet sunt suffragines
super pedes eius, quibus saltare potest super terram. Ex quibus hæc [d]comedetis,
Arbe iuxta speciem suam, & Saleam iuxta speciem suam, & Hargol iuxta speciem
suam, & Hagab iuxta speciem suam. Omne uero reptile alatũ quod quatuor pe
des habet, abominandum esto uobis. In istis polluemini, & quicunqꝫ cadauer illo D
Animalia immunda. rum tetigerit, immundus sit usqꝫ ad uesperam. Omne animal quod separat un-
gulam, sed fissuram non findit, nec ruminationem sursum reuocat, immunda hæc
sint uobis: quicunqꝫ tetigerit ea, immundus erit. Et quidquid graditur super ma-
nus suas, in omni animali quod ambulat super quatuor, immunda sint uobis ta-
lia: & quicunqꝫ tetigerit cadauer illorum, ad uesperam usqꝫ sit immundus. Et qui
portauerit cadauer illorum, lauet uestimenta sua, eritq́ꝫ immundus usqꝫ ad uespe-
ram: immunda hæc sint uobis. Et in reptili quod reptat super terrã, hoc uobis im-
mundum sit, Mustela & mus, crocodilus iuxta speciem suam. Ericius, limax, stel- E
lio, lacerta & chamæleon: hæc immunda sint uobis in omni reptili: quicunqꝫ teti-
gerit ea mortua, immundus erit usqꝫ ad uesperam. Et super quodcunqꝫ ceciderit
cadauer eorum, immundum erit, siue fuerit uas ligneum, siue uestis, siue pellis, siue
saccus, siue quodcunqꝫ uas in quo fit aliquod opus, per aquam traducatur, sitq́ꝫ im
mundum usqꝫ ad uesperam, & tum mundabitur. Omne quoqꝫ uas fictile, in quod
aliquid ex his inciderit, immundum erit quidquid intra ipsum fuerit, uasq́ꝫ ipsum
Cibus. confringetis. Sed & omnis cibus qui comedi solet, super quem uenerit aqua [hu-
Potus. iusmodi,] immundus erit: & omnis potus qui bibi solet, in quocunqꝫ fuerit uase,
immundus erit. Et omne super quod ceciderit cadauer illorum, immundum erit, F
Furnus. furnus & ollæ diruantur, quia immunda sunt, eruntq́ꝫ uobis immunda. At fons,
puteus, & aquarum collectio munda erit: & qui cadauer illorum tetigerit, immun
dus erit. Quod si cadauer illorum ceciderit super quodcunqꝫ [e]semen quod semina
Sementis. tur aut seminari possit, mundum erit. Sin aqua fusa fuerit super semen, & cecide-
rit super illud cadauer illorum, immũdum erit uobis. Si fuerit mortuum aliquod
iumentum, quod à uobis edi potest, & aliquis tetigerit cadauer eius, is immundus
erit usqꝫ ad uesperam. Qui comederit de morticino eius, lauabit uestimenta sua,
& erit immundus usqꝫ ad uesperam: sic qui portauerit cadauer eius, lauabit uesti-
Reptile. menta sua, & immundus erit usqꝫ ad uesperam. Deniqꝫ omne reptile quod reptat G
super terram, abominandum sit uobis, nec comedatur. Quidquid incedit super

[a] Pro cuniculo quidã legũt, mus mõtanus.

[b] Quidã accipitrem putant.

[c] Pro porphyriõe alij legunt, uespertilio.

[d] Hæc quatuor nomina ideo reliqui, q̃ uarie ab interpretibus traducta sunt. Significant autem fere locustarum, cicadarũ, ac brucorũ species, Græci uocant attelabos.

[e] Quidam per semen legumina intelligũt.

pectus, & quidquid ambulat super quatuor, aut quod plures habet pedes, in omni reptili quod reptat super terram, ea non comedetis, quoniã abominanda sunt. Ne reddatis abominandas animas uestras in ullo reptili, neq; polluetis uos in eis, ut immundi fiatis in eis, quoniã ego sum DOMINVS deus uester: sanctos ergo uos seruate, & sancti estote, quoniam ego sanctus sum, & ne polluatis animas uestras in ullo reptili quod reptat super terram. Ego enim sum DOMINVS, qui eduxi uos de terra Aegypti, ut essem deus uester: sancti ergo sitis, quia ego sanctus sum. Hæc est lex iumentorũ, & uolucrum, omnisq; animæ uiuẽtis quæ reptat in aquis, & omnis animæ quæ reptat super terram. Ut scilicet discrimen fiat inter immundum & inter mundũ: inter animal quod edi potest, & inter animal quod edi non debet.

1.Pet.1.c

Epilogus.

CAP. XII.

Qua lege quoq; ritu enixæ à partu purificentur.

A Loquutusq; est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, & dic, †Mulier si suscepto [a]semine marem pepererit, septem diebus immũda erit, iuxta dies separationis menstruorum suorum erit immunda, *octauo die circunci-
B detur caro præputij [pueri,] deinde maneat trigintatribus diebus in sanguine purificationis suæ: nihil sanctum tangat, in sanctuarium non ingrediatur, donec fuerint exacti dies purgationis suæ. Si uero fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta separationem suam, & sexagintasex diebus manebit in
C sanguine purificationis suæ. Quumq; exacti fuerint dies purgationis suæ, pro filio uel filia, adducet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbinum, aut turturem pro hostia peccati, ad ostium tentorij constitutionis, & ad sacerdotem. Qui adducto illo in conspectum DOMINI, expiabit pro ea, mundabiturq; à
D fonte sanguinis sui. Et hæc est lex pro pariente marem uel fœminam. Si uero facultas adferendi agni ei defuerit, accipiat duos turtures, aut duos pullos columbinos, unum pro holocausto, & alterum pro hostia peccati, et expiabit pro ea sacerdos, & munda erit.

Luc.2.d Iohan.7.c *Luc.2.c

Luc.2.d

[a] Ebr. Si seminificauerit.

[a] Vel semen fecerit.

CAP. XIII.

De lepra, & leprosorũ purificatione.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Si fuerit in cute carnis alicuius hominis tumor, seu scabies serpens fuerit, siue candicãs macula, ut sit in cute carnis eius macula lepræ, ducetur ad Aharonem sacerdotem, uel ad aliquem ex filijs eius sacerdotibus. Tum inspiciet sacerdos maculam in cute carnis: si pilus in ipsa macula uersus est in candorẽ, & aspectus maculæ subsidet profundior scilicet quàm sit cutis carnis eius, macula hæc lepra erit, & inspiciet eum sacerdos, & immundũ eum pronunciabit. Si uero candicãs macula fuerit in cute carnis eius, & aspectus eius nõ fuerit profundior ipsa cute, nec pilus eius uersus fuerit in candorem, occludet sacerdos maculã septem diebus, tum inspiciet [a]eum sacerdos die septimo, & si macula steterit specie sua, nec creuit macula in cute, occludet eum sacerdos secũdo septem diebus. Et tum inspiciet eum sacerdos septimo die rursus, & si obscurior fuerit macula, nec creuit macula in cute, mundũ pronunciabit eum
B sacerdos, scabies est serpens, lauabit igitur uestimenta sua, & mundus erit. Quod si scabies hæc serpens omnino creuerit in cute postquã à sacerdote inspectus est, & mũdus iudicatus, debet denuo inspici à sacerdote. Vidẽs igitur sacerdos quod scabies illa serpens creuerit in cute, immundum pronũciabit illum sacerdos, quoniam lepra est. Quum macula lepræ fuerit in homine, adducatur ad sacerdotem, sacerdosq; ipse inspiciat, & si tuberculum candidum fuerit in cute, mutaueritq; pilum in candorem, uiuacitas quoq; [b]carnis recẽtis fuerit in tuberculo illo, lepra erit inueterata in cute carnis eius, immundumq; pronunciabit eum sacerdos, & non includet eum, siquidem immundus est. Si uero omnino floruerit lepra in cute, & operuerit lepra ipsa uniuersam cutẽ maculæ, à capite eius usq; ad pedes eius, quidquid cadit sub obtutum oculorum sacerdotis, inspiciet eum sacerdos: & en si operuerit lepra ipsa totam carnem eius, mũdam iudicabit hanc maculã, eo quod tota
uersa

[a] Hoc est, eum in quo macula apparet.

[b] Per recẽtẽ carnem aut uiuã, uidetur intelligere carnẽ putridam.

uersa sit in candorem, eritque ille mundus. In die uero illa, quando uisa fuerit in eo C
uiua caro, immundus erit, inspicietque sacerdos carnem illam uiuam, & immũdum eum pronunciabit, caro enim illa uiua immunda est, lepra est. Aut si reuersa fuerit caro uiua, & mutata est in candorem, ueniet ille ad sacerdotem, & inspiciet eum sacerdos: & si macula uersa fuerit in candorem, mundam pronũciabit sacerdos maculam illam, mũdus enim est. Et caro in cuius cute fuerit ulcus, illudque fuerit sanatum, si enatus fuerit in loco illius ulceris tumor albicans, aut macula candicãs, subrufa tamen, inspicietur à sacerdote: & quum inspexerit sacerdos, fueritque aspectus eius profundior ipsa cute, & pilus eius mutatus fuerit in albedinem, immundum pronunciabit eum sacerdos, macula lepræ est ex ulcere germinans. Et si eam inspexerit sacerdos, nec fuerit in ea pilus albicans, nec ea fuerit humilior ipsa cute, ipsa tamen obscura est, includet eum sacerdos septẽ diebus. Et si omnino dilatata fuerit in ipsa cute, immundum pronunciabit eum sacerdos, macula est. Si uero in sese steterit macula illa, & non fuerit dilatata, cicatrix est ulceris, & mundum pronunciabit eum sacerdos. Quod si caro aliqua fuerit, in cuius cute fuerit adustio ignis, & uiuum illud adustionis habuerit maculam candicantem, subrufam, aut albam, D
inspiciet eam sacerdos, & si uersus fuerit pilus in alborem in candicante illa macula, & aspectus eius fuerit profundior ipsa cute, lepra est in ipsa adustione efflorescens, & ideo immundum pronunciabit illum sacerdos, macula enim est lepræ. Si autem, quum inspexerit eam sacerdos, non fuerit in macula illa pilus subalbicans, neque ea fuerit profundior cætera cute, sed fuerit subobscurior, includet eum sacerdos septem diebus, inspicietque eum sacerdos die septimo, & si omnino dilatata fuerit in ipsa cute, immundum pronunciabit eum sacerdos, est enim macula lepræ. Et si in sese steterit macula illa candicans, nec dilatata fuerit in cute, sed fuerit subobscura, tumor est adustionis, & sacerdos pronunciabit eum mundum, est enim cicatrix adustionis. Vir siue mulier si habuerit maculam in capite uel barba, inspiciet sacerdos maculam illam, & si aspectus eius profundior fuerit cute ipsa, fueritque in ea [b]pilus subfuluus, iudicabit illum sacerdos immũdum, est enim psora foeda, & lepra capitis aut barbæ. Si uero sacerdos inspexerit maculã istius psoræ, & aspectus eius non fuerit profundior reliqua cute, nec fuerit in ea pilus niger, includat sacerdos [eum qui habet] maculam psoræ septem diebus, septimo die inspiciat sacerdos maculam: si non creuerit psora, nec fuerit in ea pilus fuluus, & aspectus E
psoræ illius non fuerit profundior ipsa cute, faciet se tonderi: ita tamen ut psora non tondeatur, & includat sacerdos [eum qui habet] psoram septem diebus, idque secundo, & septimo die inspiciat sacerdos psoram illam: si psora ipsa non creuerit in cute, neque aspectus eius fuerit profundior cute, mundum pronunciabit eum sacerdos, lauabitque uestimenta sua, & erit mundus. Quod si psora in ipsa cute creuerit post eius emũdationem, inspiciat sacerdos, & si macula ipsa in cute creuit, non inquirat sacerdos de fuluo pilo, immundus est. Si autem psora in specie sua perstiterit, & pilus niger in ea pullulauerit, sanata est psora, & ille mũdus erit, mundũque pronunciabit eum sacerdos. Vir siue mulier, si in cute carnis eorum maculæ fuerint, maculæ inquam candicantes, inspiciet sacerdos: & si in cute carnis eorum fuerint maculæ albicantes subobscuræ, lentigo est in cute germinans, mundus est. Si è capite alicuius pili fuerint euulsi, caluus is & mũdus est: si defluxerint pili à fronte capitis sui, recaluaster est & mundus. Si uero in recaluastri loco aut occipite cal F
uo macula fuerit [a]alba subrufa, lepra germinãs est in caluitie eius anteriori seu caluitie posteriori eius. Inspiciet autem eum sacerdos, & si tumor maculæ albus subrufus fuerit in caluitie eius anteriori, uel posteriori caluitie eius, cutisque carnis fuerit secundum aspectum lepræ, is leprosus est, & immundus, omnino immundum pronunciabit eum sacerdos, macula eius est in capite eius. Leprosus in quo fuerit,

[b] *Ebr. Pilus aureus tenuis.*

[a] *Ebræi per albũ & rufum, purpureũ ac permixtum colorem significant, qui ex albo & rufo fit, quidã dicunt luteum.*

macula, huius uestimenta lacera sint, & caput eius nudum, mentum superum sit in
uolutum, pollutus & immundus clamabit. Omnibus diebus quibus macula fue-
rit in eo, contaminatus & immundus erit, seorsim habitabit, extra castra sit mãsio
eius. Vestis in qua fuerit macula lepræ, siue lanea fuerit uestis, siue linea, siue fue-
rit in stamine uel subtegmine lineo aut laneo, siue in pelle, siue in opere pelliceo.

ᶜQuidam pro lurida liuida aut uiridis legunt.

Si inquam macula huiusmodi ᶜlurida fuerit uel subrufa, in ueste aut in pelle, aut in
stamine aut subtegmine, aut in quocunq; instrumento pelliceo, macula lepræ est,
demonstrabiturq; sacerdoti. Sacerdos igitur inspiciet maculam illam, & includet
[eum qui habet] maculam, septem diebus, septimo die inspiciet maculã, quæ si di-
latata fuerit in ueste, aut in stamine, aut subtegmine, aut in pelle, aut in quocunq;
G eo quod conficitur ex pelle, lepra est corrodens; & macula immunda. Comburet
itaq; uestem, aut stamen, aut subtegmen, siue laneum fuerit, siue lineum, aut quod-
cunq; instrumentũ pelliceum in quo fuerit macula, quia lepra corrodens est, igne
comburetur. Quod si sacerdos uiderit maculam non creuisse in ueste, aut in stami
ne, aut subtegmine, aut in quocunq; instrumento pelliceo, præcipiet sacerdos, ut
C lauent id in quo est macula, includetq; illud denuo septem diebus: posteaquã ue-
ro lotum fuerit, inspiciet sacerdos maculam ipsam, & si macula speciem suam non
mutauerit, nec ipsa macula creuit, immunda est, igne combures eam, corrosio est
in caluitio occipitis, aut in recaluastri loco. Et si uiderit sacerdos maculam obscu-
riorem redditam postquam lota est, scindat eam à ueste, aut à pelle, aut à stamine,
aut à subtegmine. Et si adhuc apparuerit in ueste, aut in stamine, aut subtegmine,
aut in quocunq; instrumento pelliceo, [lepra] repullulascẽs est, igne exures macu
lam quæ est in ea. Et uestis siue stamen sit, siue subtegmen, siue quodcunq; instru-
mentum pelliceum, quæ laueris, si recesserit macula ab eis, lauabitur secundo, &
tunc mundum erit. Ista est lex plagæ lepræ, in ueste lanea uel linea, stamine uel
subtegmine, & in omni instrumento pelliceo, ad emundandum uel contaminan-
dum ipsum.

CAP. XIIII.

Præscribiet quo ritu ac quibus sacrificijs lepra purgetur, & quomodo restituatur leprosus.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Hæc lex est leprosi, in die
emundationis suæ. Adducetur ad sacerdotem, egredieturq; sacerdos extra ca
stra, & inspiciet sacerdos, si sanata est macula lepræ à leproso, præcipiet sacerdos,
ut tollat is qui mundandus est duas auiculas uiuas & mundas, & lignũ cedrinum,
& coccum bis tinctum, atq; hysopum. Et præcipiet sacerdos mactari unam auem
super uase fictili, super aquis uiuis. Auiculam uero uiuã accipiat cum ligno cedri-
no, cocco bis tincto, & hysopo, & intinget ea cum aue uiua in sanguine auis iugu

ᵃMũdabit, id est, mundũ pronunciabit: externa scilicet ceremonia mundum declarabit qui prius mundus est.

latæ ad aquas uiuas. Et asperget super mundandum à lepra septies, & ᵃemunda-
bit eum, dimittetq; auem uiuam in superficiem campi. Et mundatus lauabit uesti-
menta sua, & radet omnes pilos suos, lauabit inquam in aqua, ut mundus sit, post
hoc ueniat in castra, & manebit extra tentoriũ suum septem diebus. Septimo die
radet omnes pilos suos, nempe caput suum, barbam suam, & supercilia oculorum
suorũ: in summa, omnes pilos suos radet, & lauabit uestimenta sua, lauabit quoq;

ᵇIntegra pecus dicitur, quæ omni uitio caret.

B carnem suam aqua, & mundus sit. Octauo die accipiat duos agnos ᵇintegros, &
ouiculam unam anniculam integrã, & tres decimas similaginis pro cibario sacrifi
cio, quod permixtum sit oleo, & unum Log olei. Sacerdos autem purificans col- *Log [illegible]*
locabit uirum mundandum & ista coram DOMINO ante ostium tentorij consti-
tutionis. Et tollat sacerdos agnũ unum, & sacrificet eum pro delicto, & Log olei,
& moueat ea Tenupha coram DOMINO. Agnum mactabit in eo loco, ubi macta
tur hostia pro peccato, & holocaustũ, in loco scilicet sacro. Nam sicut hostia pro
peccato, sic hostia pro delicto sacerdotis est, sacrosanctum est. Et tollet sacerdos
de sanguine hostiæ pro delicto, quem ponet sacerdos super teneriorẽ auriculam
auris dextræ eius qui purificatur, & super pollicẽ manus eius dextræ, & super pol-

cem pedis eius dextri. Accipiat quoque sacerdos de Log olei, & fundat super ma- C
num sacerdotis sinistrā. Deinde intingat sacerdos digitū suum dextrum in oleo,
quod est in manu sua sinistra, & de oleo septies digito suo coram DOMINO asper
gat. De residuo uero oleo quod est in manu sua, ponet sacerdos super molliorem
auriculam auris dextrę eius qui purificatur, & super pollicem manus eius dextræ,
& super pollicem pedis eius dextri, supra sanguinem hostiæ pro delicto. Et resi-
duum olei quod est in manu sacerdotis, ponet super caput mundandi, expiabitque
eum sacerdos corā DOMINO. Faciet quoque sacerdos hostiam pro peccato, & ex-
piabit mundandum ab immunditia sua, & postea mactet holocaustum. Et sacrifi-
cabit sacerdos holocaustum & sacrificium cibarium in ara, & expiabit eum sacer-
[illegible] dos, eritque mundus. Si uero is pauper fuerit, ut hæc non sint in facultate eius, su
mat agnum unum pro hostia delicti ad Tenupha, ut expietur pro eo, & unam de
cimam similaginis mixtā oleo pro sacrificio cibario, & Log olei. Sed & duos tur-
tures, aut duos pullos columbinos, ut fuerit in facultate eius, quorū unus erit pro
hostia peccati, & alter pro holocausto. Adducet autē eos die octauo ad sacerdo- D
tem pro emundatione sui, ad ostium tentorij constitutionis coram DOMINO.
Tum accipiat sacerdos agnum pro hostia delicti, & Log olei, motabitque ea sacer-
dos Tenupha coram DOMINO. Mactabitque agnum pro hostia delicti, & sumet
sacerdos de sanguine hostiæ pro delicto, & ponet super teneriorem auriculam au
ris dextræ eius qui purificatur, & super pollicē manus eius dextræ, atque super pol-
licem pedis eius dextri. De oleo quoque fundet sacerdos super uolam sacerdotis si-
nistrā. Et sparget sacerdos digito suo dextro de oleo quod est in uola sua sinistra,
septies coram DOMINO. Ponetque idem sacerdos de oleo quod est in uola sua su-
per teneriorem auriculam auris dextræ purificandi, & super pollicem manus eius
dextræ, atque super pollicem pedis eius dextri, ad eum scilicet locum ubi sanguis ho
stiæ pro delicto [fuerat positus.] Residuum uero olei quod est in manu sacerdo-
tis, ponet super caput mundandi, ut expiet eum coram DOMINO. Faciet quoque
unum ex turturibus, aut pullis columbinis, de ijs scilicet quos apprehēdit manus
eius, de ijs inquam quos apprehenderit manus eius, unum [paret] pro hostia pec-
cati, & alterum in holocaustum, cum sacrificio cibario, expiabitque sacerdos emun-
dandum coram DOMINO. Hæc lex sit eius in quo est macula lepræ, & in cuius
facultatē non sunt [hæc] pro sui emundatione. Et loquutus est DOMINVS ad E
Lepra domorum. Mosen & Aharonem in hanc sententiam, Quum ueneritis in terram Chanaan,
quam ego do uobis possidendam, & dedero maculam lepræ in domo terræ pos-
sessionis uestræ. Veniet is, cuius est domus, & indicabit sacerdoti hisce uerbis,
Quasi macula [lepræ] uidetur mihi esse in domo. Et iubebit sacerdos ut domum
illam expurgēt, priusquam sacerdos eam ingrediatur ad inspiciendum maculam,
ne immundum fiat quidquid est in domo illa: post hoc debet ingredi sacerdos ad
inspiciendum domum, & ut inspiciat maculam. Si macula fuerit in parietibus do-
mus, foueæ scilicet luridæ aut subrufæ, & aspectus earum profundior erit ipso
pariete, exibit sacerdos è domo ad ostium domus, & occludet domum septem die
bus, die septimo reuertetur sacerdos, & si uiderit creuisse maculam in parietibus
domus, præcipiat sacerdos ut eruant lapides in quibus est macula, & proijciāt eos F
extra ciuitatem ad locum immundum. Et domum illam radant intus circūquaque,
effundentque puluerem quem abraserint, extra ciuitatem ad locum immundum.
Et accipiant lapides alios, quos in locum istorum lapidum substituant, accipiatque
alium puluerem, cum quo domui tectorium obducat. Et si macula redierit, & pul
lulauerit in domo postquam eruti fuerint lapides, & postquā abraserint domum
atque tectoriū obduxerint, ueniet sacerdos, & si uiderit creuisse maculam in illa do-
mo, lepra corrodens est in domo illa, immunda est. Diruet ergo domum illam, la

pides eius, ligna eius, & cũctum puluerem illius domus efferet extra ciuitatem ad locum immũdum. Et qui ingressus fuerit domum illam omnibus diebus quibus clausit eam [sacerdos,] immundus erit usq; ad uesperam. Qui iacuerit in domo il-
G la, lauabit uestimenta sua: & qui comederit in domo illa, eluet uestimenta sua. Et si sacerdos uenerit, uideritq; non creuisse plagam in domo postquã oblita est domus, mundam pronunciabit sacerdos domum illam, quoniam sanata est plaga illa. Accipiat autem ad expiandam domum istam duas auiculas, & lignum cedrinum, & coccum bis tinctum, & hysopum, unam auiculam mactabit super uase fictili & super aqua uiua. Deinde sumat lignum cedrinũ, & hysopum atq; coccum bis tinctum cum auicula uiua, intinget ea in sanguine auis mactatæ, & in aquis uiuis, aspergatq; domum septies. Et expiabit domum illam sanguine auis, & cum aquis uiuis, & aue uiuente, ligno cedrino, hysopo, atq; cocco bis tincto. Auiculam autem uiuẽtem dimittet extra ciuitatem in superficiem campi, expiabitq; domum illam, & munda erit. Hæc est lex pro quacunq; plaga lepræ & psoræ. Pro lepra Epilogus.
C quoq; uestis & domus, pro tumore, pro scabie serpente, & pro macula candicante, ad docendum scilicet, quo die inquinari, & quo die mundari debeat. Hæc est lex de lepra.

CAPVT XV.

De uariis fluxibus immundis, siue in uiro fuerint, siue in muliere, interim etiam de eorum lustratione.

[a] Pro Quicunq;, Hebraice est, uir uir.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen & Aharonem in hanc sententiam, Loquimini ad filios Israel, & dicite ad eos, [a] Quicunq; fluxũ habuerit è carne sua, fluxu suo immundus erit. Hæc uero erit immunditia eius in fluxu suo, si caro eius fluxum suum expuit, aut si caro eius obstructa fuerit à fluxu suo, hæc immunditia eius est. Omne stratum super quo iacuerit sic fluens, immũdum erit, & omnis res super qua sederit, immunda est. Et quicunq; stratũ eius tetigerit, lauabit uestimenta sua in aquis, & immundus erit usq; ad uesperam. Et qui sederit super aliquo, super quo fluens sedit, eluet uestimenta sua, & lotus aqua immundus erit ad uesperam usq;. Qui tetigerit carnem eius qui fluit, eluet uestimenta sua, & lauabit aqua, eritq; immundus usq; ad uesperam. Et si conspuerit is qui fluxum habet in mundum aliquem, eluet ille uestimenta sua, & lotus aqua, immũdus erit usq; ad uespe-
B ram. Quidquid ad equitatum aut uecturam pertinet, si is qui fluxum habet illud inscenderit, immundum erit. Et quicunq; tetigerit rem quamlibet quæ sub eo est, immundus erit usq; ad uesperam: & qui gestauerit ista, eluet uestimenta sua, & lauabit aqua, & immundus erit usq; ad uesperam. Et quemcunq; tetigerit is qui fluxum patitur, & manus suas aqua non abluit, eluet uestimẽta sua, & lotus aqua, immundus erit usq; ad uesperam. Vas testaceum, quod tetigerit fluens, cõfringetur, & omne uas ligneum aqua abluatur. Posteaquam uero fluens à fluxu suo munda- Leuit. c. 4
tus fuerit, numerabit sibi septẽ dies pro sui emundatione, & lotis uestimentis suis, lauabit & carnẽ suam aquis uiuis, & sic mũdus erit. Die octauo accipiat sibi duos turtures, aut duos pullos columbinos, & ueniat in conspectum DOMINI, nempe ad ostium tentorij constitutionis, & tradet illos sacerdoti. Sacerdos autem faciet illos, alterum pro hostia peccati, alterũ pro holocausto, expiabitq; eum sacerdos
C. coram DOMINO à fluxu eius. Vir de quo egreditur [b] proiectio seminis, lauabit totam carnem suam aqua, & immũdus erit usq; ad uesperam. Omnis uestis, atq; omnis pellis in qua fuerit proiectio seminis, eluetur aqua, & immunda erit usq; ad uesperam. Et mulier cum qua dormierit uir qui habet proiectionem seminis, lauabunt [uterq;] aqua, & immũdi erunt usq; ad uesperam. Mulier uero quæ fluxum habuerit, fueritq; fluxus eius sanguis de carne eius, manebit septem dies in [c] mensibus suis: quicunq; eam tetigerit, immundus erit usq; ad uesperam. Et omne super quo illa iacuerit tempore separationis suæ, immundum erit: & omne super quo sederit, immundum erit. Quicunq; tetigerit lectum eius, eluet uestimẽta sua, & lotus aqua, immũdus erit usq; ad uesperã. Et quicunq; rem ullã tetigerit, super qua

[b] Quidam legunt, somniale semen, hoc est, quod somno effluit.

[c] Ebr. In separatione sua.

qua illa sederit, eluet uestimenta sua, lotusq; aqua, immūdus erit usq; ad uesperam.
Leuit.18.e Et si quispiam stratum aut instrumentū aliquod tetigerit super quo illa sederit, immundus erit usq; ad uesperam. Et si omnino iacuerit uir cum ea quæ [a]menses suos habet, immundus erit septem diebus, & omne stratum super quo iacuerit, immundum erit. Mulier si multis diebus fluxu sanguinis sui effluxerit, quum non sit tempus profluuij sui, aut si fluit supra profluuium suum, omnes dies fluxus immundi iudicentur, quemadmodum dies separationis suæ, eritq; ipsa immūda. Omne stratum super quo iacuerit omnibus diebus fluxus sui, sit ei quemadmodum stratū separationis suæ, & omne instrumentum super quo sederit, immūdum erit, quemadmodum immunditia separationis suæ. Et quicunq; aliquid istorū tetigerit, immundus erit, is eluet uestimenta sua, & lotus aqua, immundus sit usq; ad uesperam. Et si fuerit mundata à fluxu suo, numerabit sibi septem dies, deinde mundabitur. Die octauo accipiat sibi duos turtures, aut duos pullos columbinos, & ferat eos ad sacerdotem ad ostium tentorij constitutionis. Et faciet sacerdos alterum pro hostia peccati, alterum pro holocausto, expiabitq; eam sacerdos coram DOMINO à fluxu immunditiæ suæ. [c]Religiose ergo prohibeatis filios Israel ab immūditijs suis, ne in immunditijs suis moriantur, si polluerint tabernaculum meum quod est inter eos.
Epilogus. Ista est lex eius qui fluxū patitur, & de quo egreditur proiectio seminis, in quo polluitur. Item eius quæ ob profluuium separatur, aut qui fluit fluxu suo, siue mas sit, siue foemina, & eius qui cum immunda iacuerit.

D [a]Separatio, dies aut tempus separationis, periphrasis est menstrum muliebrium, nam tum separatæ habitabant.

[c]Alij legunt, separetis filios Israel.

CAP. XVI.

Quo tempore, quoq; ritu summus sacerdos sanctuarium ingredi debeat. De duobus hircis, & ieiunio septimi mensis.

A Supra 10.a ET loquutus est DOMINVS ad Mosen †post mortem duorum filiorum Aharonis, quando appropinquarunt coram DOMINO, & mortui sunt. Dixitq; DOMINVS ad Mosen, Loquere ad Aharonem fratrem tuum, ne omni tempore introeat in sanctuarium, intra scilicet uelum coram propitiatorio quod super arcam est, ne moriatur, quoniam in nube apparebo super propitiatorium. In [a]hoc ingrediatur Aharon sanctuarium, nempe cum [b]iuuenco bouis, qui sit pro peccato, & cum ariete pro holocausto. Tunica stricta linea sancta uestietur, & femoralia linea sint super carnē eius, & zona linea accingatur, & tiara linea amiciatur: hæc sancta sunt uestimenta, & lauabit aqua carnem suam cum induerit ea. Accipiat autem à cœtu B
filiorum Israel duos hircos caprarum pro peccato, & arietem unū in holocaustum. Et adducet Aharon iuuencum suum pro peccato, & expiabit pro se & pro domo sua. Deinde accipiet & duos hircos, & collocabit eos coram DOMINO ad ostium tentorij cōstitutionis. Et sortietur Aharon super duos hircos, sors una erit pro DOMINO, altera sors pro [c]capro sacro qui amandatur. Et adducet Aharon hircum illum super quem ducta est sors DOMINI, & faciet eum pro peccato. Alter uero hircus, super quem ducta est sors ut amandetur, statuetur uiuus coram DOMINO, ut isto expiet, ut amādet illum, caprum scilicet emissarium, in desertum. Et iuuencum quē habet adducat pro hostia peccati, & expiet pro se & pro domo sua, mactabitq; C
iuuencum suum pro peccato. Accipiat quoq; acerram plenam ignitis carbonibus ex ara quæ est coram DOMINO, & uolam suam plenam incenso aromatico contuso, & inferat intra uelum. Ponetq; incensum super ignem coram DOMINO, ut [b]fumus suffitus obtegat propitiatorium quod est super [c]testimonium, ne moriatur. Deinde accipiat de sanguine iuuenci, & spargat digito suo corā propitiatorio Orientem uersus, & coram propitiatorio spargat digito suo de sanguine illo septies. Et mactet hircum pro peccato, qui est pro populo, & inferat sanguinem eius intra uelum, faciatq; cum sanguine illo, quemadmodū fecit cum sanguine iuuenci, spargens scilicet eum uersus propitiatorium, & coram propitiatorio. Et expiabit super sanctuarium ab immunditia filiorum Israel, & à transgressionibus eorum, pro cunctis peccatis eorū: & sic quoq; faciet tentorio constitutionis, quod habitat cum eis inter immunditias eorum. Nullus aūt homo sit in tentorio constitutionis, quum D

[a]In hoc, id est, isto pacto & ritu.
[b]Ebr. Filio bouis.

[c]Emissariū alij uocant. Azazel uariè exponitur.

[b]Nubes pro fumo.
[c]Arca dicitur testimonium, q. testimonium in ea seruaretur.

ille ingreditur ad expiandum in sanctuario, donec egrediatur, & expiauerit pro se
& pro domo sua, atque pro uniuerso cœtu Israelitico. Et egressus ad aram quæ est
coram DOMINO, expiationem faciet super eam, sumetque de sanguine iuuẽci, & de
sanguine hirci, & ponat super cornua aræ per circuitum. Spargetque super eam di-
gito suo de sanguine septies, & emũdabit ipsam, atque eam sanctificabit ab immun-
ditijs filiorum Israel. Et quum cessauerit ab expiando sanctuarium, & tentorium
B constitutionis, & aram, tum adferat hircum uiuum. Imponetque Aharon utranque
manum suam super caput hirci uiuentis, & confitebitur super ipsum cunctas ini- Cõfessio peccatorum.
quitates filiorum Israel, & omnes trãsgressiones eorum, omniaque peccata eorum,
ponens scilicet eas super caput hirci, & amandet [eum] per manum uiri tempesti-
ui in desertum. Et feret hircus ille super se omnes iniquitates illorum in terram se-
paratam, amandabitque hircum in desertum. Et ueniet Aharon ad tentorium con-
stitutionis, & exutis uestimentis lineis, quibus indutus fuit dum introiret sanctua-
rium, reponat ea isthic, lotaque carne sua aqua in loco sancto, induet uestimẽta sua,
& egressus faciat holocaustum suum, & holocaustum populi, & expiet pro se &
F pro populo. Adipem hostiæ pro peccato incendat in ara. Porrò, is qui amanda-
uit hircum [f]in campum caprarum, eluet uestimẽta sua, lotaque carne sua in aqua, in-
gredietur post hoc in castra. Iuuencum uero qui est pro peccato, & hircum qui est
pro peccato, quorum sanguis illatus est ad expiandum sanctuarium, efferat foras
extra castra, †ut comburantur igne cum pellibus, carne & excremento eorum. Et Heb. 13. b
is qui comburit ea, eluet uestimenta sua, & lota carne sua, tum tandem castra ingre
diatur. Erit & hoc statutum uobis perpetuum, ut mense septimo, decimo mensis
[g]dejiciatis animas uestras, nec ullum opus faciatis, siue indigena sit, siue incola, qui
G incolit inter uos. Quoniam eodem die expiabitur pro uobis, ut mundi fiatis, & Leuit. 23. e Festum expiationum.
mundi sitis ab omnibus peccatis uestris coram DOMINO. Sabbatũ sabbatorum
hoc uobis, & dejicietis animas uestras ritu perpetuo. Expiabit autẽ sacerdos qui Vniuersale sacrificium.
unctus fuerit, & cuius manus fuerit consecrata, ut sacerdotio fungatur pro patre
suo, induetur que uestimentis lineis atque sanctis. Expiabit uero sanctuariũ sanctum,
& tentorium constitutionis, expiabit & aram, & sacerdotes, & uniuersum popu-
lum cœtus expiabit. Sitque uobis hoc statutum perpetuum, ut expiet filios Israel ab
omni peccato eorum semel in anno. Et fecit quemadmodum pręcepit DOMINVS
Mosi.

[f] *Azazel quidã loci nomen esse putant, quidam campũ quo abeunt capræ pastũ.*

[g] *Quidam legunt, adfligatis.*

CAP. XVII.

Quo in loco sacrificia mactanda sint, interdicitur esus sanguinis, quoque spectent ceremoniæ, & quatenus illis tribuendum.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad Aharonem &
filios eius, atque ad cunctos filios Israel, & dices ad eos, Hoc est uerbũ quod prę
cepit DOMINVS, dicens, [a]Quicunque è domo Israel mactauerit bouem, aut ouem,
aut capram in castris, aut qui mactauerit extra castra, & ad ostium tentorij consti-
tutionis non attulerit, ut sacrificet sacrificium DOMINO ante tabernaculum DO-
MINI, sanguis imputabitur uiro illi, [b]sanguinẽ fudit, excindeturque uir ille è medio
B populi sui. Proinde quando filij Israel adducunt sua sacrificia, quæ sacrificare uo-
lunt in planitie campi, adducant talia ad DOMINVM, nempe ad ostiũ tentorij con
stitutionis, ad sacerdotem, ut ea DOMINO sacrificẽt sacrificia gratulatoria. Et spar
get sacerdos sanguinem super aram DOMINI, quæ est ad ostium tentorij constitu
tionis, & adolebit adipem DOMINO in odorem suaueolentem. Nec [c]ultra sacrifi-
cent sacrificia sua [d]satyris, post quos scortati sunt. Ritus hic erit perpetuus eis, etiã
apud posteros suos. Dices autem ad eos, Quicunque è domo Israel, aut ex incolis
C qui inter uos habitãt, holocaustum aut sacrificium attulerit, nec adduxerit hoc ad
ostium tentorij constitutionis, ut DOMINO illud faciat, is excindetur de populis
suis. Et quicunque è domo Israel, aut de incola qui inter uos habitat, ullum sangui-
nem comederit, ponam faciem meam contra animam talem quæ comederit san-
guinem, & excindã eam de medio populi sui. Nam anima carnis est in sanguine,
& ego

[a] *Hæc nõ de mactatione animaliũ, quæ ad esum fit, intelligenda sunt, sed de mactatione sacrificiorum.*

[b] *Quidã legũt, imputabitur uiro illi sanguis, ac si sanguinem fudisset.*

[c] *Ratio institutionis sacrificiorũ apud Iudæos.*

[d] *Seirim pilosi sunt & capri, quales satyros fingunt: intelligit autem dæmones, qui istis speciebus se obtulerunt hominibus, & quos in syluis ac nemoribus coluerũt.*

Sanguine fit expiatio peccatorum. & ego dedi illum uobis super aram, ad expiandum animas uestras, sanguis enim
animam expiabit. Et ob id dixi filijs Israel, Nulla anima ex uobis sanguinem edat,
deinde nullus incola qui habitat inter uos sanguinē edat. Quicunq; ex filijs Israel,
& incola qui habitat inter uos, uenatus fuerit uenationē feræ aut uolucris, quæ co-
medi potest, effundat sanguinem eius, & obruat eum puluere. Nam anima omnis D
Gen. 9.b carnis sanguis eius est, pro [c]anima eius est: ob id dixi filijs Israel, Nullius carnis san-
guinem comedetis, quia anima omnis carnis sanguis eius est: quicunq; comederit,
excindetur. Omnis quoq; anima (siue indigena sit, siue incola,) quæ cadauer aut di
scerptum à feris comederit, lauabit uestimenta sua aquis, & immūdus sit usq; ad ue
speram, & tunc mundus erit. Et si non eluerit, carnemq; suam non lauerit, feret no-
xam suam.

[c]Quidam legunt, in anima eius est: sic habent Ebrei.

CAP. XVIII.

ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere ad filios Is- A
rael, & dices ad eos, Ego DOMINVS deus uester. Secundum opera terræ Aegy
pti, in qua habitastis, ne feceritis: & secundum opera Chananaicæ terrę, in quā ego
uos introduco, ne feceritis, in [a]ritibus eorum ne incedatis. Iudicia mea facietis, ritus
Rom 10.a Ezech. 20.b Gal. 3.b meos obseruabitis, ut in illis incedatis: ego DOMINVS deus uester. Custodietis er-
go ritus meos, & iudicia mea, quæ faciens homo, in eis uiuet: ego DOMINVS. Nul
lus ad quascunq; [b]reliquias carnis suæ accedat, ad retegendum uerenda: ego DOMI
NVS. Verenda patris tui, & uerēda matris tuæ ne retegas: mater tua est, ne retegas
uerenda eius. Verenda uxoris patris tui ne retegas, turpitudo enim patris tui est.
Verenda sororis tuæ, quæ filia est patris tui, aut filia matris tuæ, [c]siue domi sit geni B
ta, siue foris, ne retegas turpitudinem earum. Verēda neptis ex filio tuo, aut neptis
ex filia tua, ne retegas turpitudinem earum, quia turpitudo tua [d]est. Verenda filiæ
uxoris patris tui, quæ genita est à patre tuo, soror tua est, ne retegas turpitudinem
eius. Verenda amitæ tuæ ne retegas, quoniam reliquiarum est patris tui. Veren-
da materteræ tuæ ne retegas, reliquiarum enim matris tuæ est. Verenda patrui tui
ne retegas, ad uxorem eius ne accedas, uxor est patrui tui. Verēda nurus tuæ ne re C
tegas, est enim uxor filij tui, idcirco ne retegas uerenda eius. Verenda fratriæ tuæ
ne retegas, ignominia enim est fratri tuo. Verenda uxoris & filiæ eius ne retegas:
neptem ex filio eius, & neptem ex filia eius ne ducas, ad retegendum turpitudinem
eius, reliquiæ sunt ipsæ, & nephas est. Vxorem ad sororem suam ne ducas ad [e]la-
cessendum, ut scilicet retegas turpitudinem eius, uiuente adhuc illa. Ad mulierem
quæ mensibus suis impolluta est, ne accedas, ad retegendum uerenda eius. [f]Vxo-
rem proximi tui proiectione seminis tui ne contamines. De semine tuo ne des, ut
4.Reg. 23.a ipsi Molech traducatur, neq; prophanes nomen dei tui: ego DOMINVS. Cum ma
re ne concumbas eo concubitu quo cum fœmina solet, abomināda res est. Ne con D
cumbas cum ullo iumento, ut polluaris eo: neq; mulier stabit coram iumento, ut se
Gentil opera maculanda. [illi] prostituat, quia [g]confusio est. In his omnibus ne polluamini, nam in hisce o-
mnibus gentes polluuntur, quas ego eijcio ante uos. Et hinc cōtaminata est terra,
& ego uisitaui iniquitatem eius super eam, & terra ipsa euomuit habitatores suos.
Vos igitur custodietis statuta mea & iudicia mea, & ex omnibus istis abominādis
rebus nullam designabitis, siue indigena quis fuerit, siue incola qui inter uos habi-
tat. Quoniam omnes istas abominationes fecerunt homines terræ illius qui fuerūt
ante uos, ut polluta sit terra. An ergo terra uos non euomet, si pollueritis eam, sicut
euomuit gentē quæ fuit ante uos? Nam quicunq; fecerit quidpiā ex cūctis istis abo-
minationibus, excindentur animæ sic facientes è medio populi sui. Obseruabitis
itaq; obseruationē meam, ne quidpiam designetis ex ritibus illis abominandis qui
facti sunt ante uos, ne polluamini in eis: ego DOMINVS deus uester.

Quatenus inter consanguineos & affines matrimonia coeant, & quatenus ab omni turpitudine abstinendum.

[a]Hukoth ritus significat, mores, consuetudines, statuta, legitima, decreta, ceremonias, præscriptiones.
[b]Per reliquias cōsanguineos & propinquos intelligūt. Sunt enim reliquiæ carnis, quæ ad unitatem totam trahuntur.
[b]Potest & sic legi ex Ebræo, Nullus ad reliquias carnis suæ accedat, ut obuoluat turpitudinem, &c. Sic ne obuoluas turpitudinem patri tuo.
[c]Quidam Moledeth exponunt, quæ adoptata est in filiam.
[d]Ebr. Sunt.
[e]Potest etiam legi, ad copulandum, seu ad æmulandum.
[f]Ebr. Ad uxorē proximi tui ne des proiectionem tuam seminis, ut eam polluas.
[g]Alij legūt, quia scelus est.

CA. XIX.

ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere ad uniuer- A
1.Pet. 1.c sum cœtum filiorum Israel, & dices ad eos, Sancti estote, quia ego sanctus sum

Miscellanea quædam præceptorum, quæ partim ad rationem honestatis, partim ad morū formationem pertinent.

DOMINVS deus uester. Quisq; matrem suam & patrem suum reueremini, & sab- Parentes. Sabbata.
bata mea custodite: ego DOMINVS deus uester. Ne respiciatis ad idola, neq; deos Idola.
fusiles uobis faciatis: ego DOMINVS deus uester. Si sacrificaueritis sacrificium pa
cificorum DOMINO, ut gratum sit sacrificabitis illud. Eodem die & postero come
B detur sacrificium uestrum, & si quid residuum manserit in diem tertium, igne com
buretur. Quod si omnino die tertio comedetur, execrabile est, & non acceptum.
Qui comederit ipsum, feret iniquitatem suam, eo quod sanctum DOMINI propha
nauit, & excindatur anima huiusmodi è populis suis. Quum messem terræ uestræ Messis.
messueritis, ne tam exacte angulum agri tui metẽdo deseces, & spicilegium messis
tuæ ne colligas. Ne facias racemationem uineæ tuæ, & acinorũ reliquias in uinea
tua ne collegeris, sed eas pauperi & incolæ relinquas: ego DOMINVS deus uester.
C Non furabimini, ne mentiamini, nemo dolo malo agat cum proximo suo. Ne iu Furtum. Mendacium.
retis per nomen meũ nequiter, neq; prophanabis nomen dei tui: ego DOMINVS. Periurium. Exod. 20. b
Ne uim facias proximo tuo, nec deprædæris [ipsum:] [a]opus mercenarij ne perno- Deut. 5. b Eccli 10. a
ctet apud te usq; mane. Ne maledicas surdo, neq; offendiculum ponas coram cæ Deut. 24. c Tob 4. c
co, quin potius [b]timebis deum tuum: ego DOMINVS. Ne feceritis iniquum quid Surdus. Aequitas.
in iudicio, ne †suscipias faciem pauperis, nec reuerearis faciem potentis, iuste iudi Acceptio personarum.
cabis proximo tuo. Ne incedas [c]mercator in populo tuo, neq; stes contra sangui
D nem proximi tui: ego DOMINVS. †Ne oderis in corde tuo fratrem tuum, at pla- Odium. 1 Ioan. 2. b, 3. c
ne reprehendas proximũ tuum, ne feras propter eum peccatum. *Ne ulciscaris, Eccli 19. b Vindic.
ne sis iniuriarum memor erga filios populi tui, sed †diliges proximum tuum ut te *Matth. 18. b Luc. 17. a
ipsum: ego DOMINVS. Ritus meos seruabitis. Ne facias coire iumentum tuum Dilectio amici. †Matth. 5. g. 22. d
mixtim, neq; agrum tuum mixtim seras, uesteq; ex lana & lino contexta [d]ne indua Rom. 13. c Gal. 5. c
ris. Vir qui dormierit cum muliere proiectione seminis, quæ ancilla est, sed uiro Iac. 2. b Ager.
E desponsa, uerũtamen redempta omnino non est nec manumissa, [e]inquisitio fiat, Vestis.
non morientur, quia non fuit libera. Adducet insuper ipse DOMINO pro delicto
suo ad ostium tentorij constitutionis, arietem, qui sit hostia pro delicto, & expia-
bit pro eo sacerdos corã DOMINO per arietem qui hostia est pro delicto, pro pec
cato suo quod commisit. Et quum ueneritis in terram, & omnigenas arbores esui
aptas [f]plantaueritis, fructus earum ac si præputium haberent censebitis. Tribus Fructus primi.
annis erunt uobis ac si præputium haberent præputiati, nec edentur: quarto an-
F no cuncti fructus earum sancti erunt & laudabiles DOMINO: in quinto demũ an
no comedetis fructus earũ, ut uberior sit uobis prouentus earum: ego DOMINVS
deus uester. Ne edatis [g]cum sanguine, nec magicam exerceatis, neq; tempora ob Magica.
seruabitis. [h]Ne in gyrum attondebitis angulũ capitis uestri, neq; uities angulum Coma.
barbæ tuæ. Incisionẽ mortui gratia ne ponatis in carne uestra, neq; scripturæ no Barba. Mortuus.
tam uobis imprimatis: ego DOMINVS. Ne prostituas filiam tuã, ut scortari eam Stigmata.
facias, ne & terra scortetur, impleaturq; terra scelere. Sabbata mea obseruabitis, Sabbatum.
& sanctuarium meum reuerebimini: ego DOMINVS. Nolite uerti ad pythones, Pythones.
G & hariolos ne inquiratis, ut in eis polluamini: ego DOMINVS deus uester. Corã
canicie assurgas, & honora faciem senis, metuasq; deum tuum: ego DOMINVS. Si Senex.
cõmoratur †aduena in terra uestra, ne afficiatis eum molestia, sed sit apud uos in- Aduena. Exod. 22. c
cola qui commoratur uobiscum, quemadmodũ indigena ex uobis, diligasq; eum
sicut teipsum, quia & uos incolæ fuistis in terra Aegypti: ego DOMINVS deus ue-
ster. Ne feceritis quidpiam iniqui in iudicio, in dimẽsione, in pondere, & in men Iudicium. Regula.
sura. Bilanx iusta, lapides iusti, Epha iustum, & Hin iustum sit uobis: ego DOMI- Pondus. Mensura.
NVS deus uester, qui eduxi uos è terra Aegypti, custodietis itaq; om̃es ritus meos,
& cuncta iudicia mea, ut faciatis ea: ego DOMINVS.

CAP. XX.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Sic dices ad filios Israel, Quicunq; Leuit. 18. e
è filijs Israel, aut ex incolis qui commorantur in Israele, de semine suo dederit
ipsi

[a] Opus pro mercede operis.
[b] Ebr. Timebis à deo tuo.
Rachil.
[c] Mercator metaphorice ponitur pro impostore, nã frequenter technis & artib. homines circũueniunt. Alij susurronem intelligũt, significantur homines dolosi, subdoli, qui rem suã cum iactura proximi augent, sycophantæ, delatores, qui nisi mentiantur, lucri nihil habent.
[d] Ebr. Non ascendat super te.
[e] Examen, cognitio.
[f] Fructus arborum tribus primis annis incircuncisi, adeoq; immundi censebantur. Ebr. Præputiabitis præputium eius fructum eius.
[g] Vel, super.
[h] Iudæi sic legũt, Nec in gyro attondebitis angulũ. Sed uidetur nõ uetare tonsionẽ, sed potius calamistratos crines & barbæ deformitatem, quod effœminatorum est.

Repetitur hic quædã leges, & sanciuntur pœnæ.

ipsi Molech, morte multabitur, populus terræ lapidibus eum opprimet. Et ego
statuam faciem meam cōtra uirum huiusmodi, & eum de medio populi sui excin-
dam, eo quod dederit de semine suo ipsi Molech, ut cōtaminaret sanctuariū meū,
& prophanaret nomen meum sanctū. Et si omnino populi regionis oculos suos
[a]absconderint à uiro isto, qui de semine suo Molech dederit, & eum non interfece
rint, statuam ego faciem meam contra uirum huiusmodi, & contra cognationem
eius, & excindam eum, & omnes qui scortantur post eum, ut scortentur post Mo-
Superstitio. lech, è medio populi sui. Et anima quæ respexerit post pythones, & post hario-
los, ut post eos scortetur, ponam faciem meam contra animam illam, & excindam
1.Pet.1.c eam de medio populi sui. Sanctificamini igitur, & estote sancti, quia ego sum DO- B
MINVS deus uester. Seruate ritus meos ut faciatis eos: ego DOMINVS sanctificās
Parentes. Exod.21.c Prouer.20.c Matth.15.a Mar.7.b Maledict. Adulteria. Ioan.8.a Deut.22.d uos. Quicunq; patri suo, aut matri suæ maledixerit, morte multetur, patri enim
suo & matri suæ maledixit, [b]capitali pœna dignus est. Et uir qui adulterium com-
mittit cum uxore alicuius, qui adulterium inquam committit cum uxore proximi
sui, omnino moriatur adulter & adultera. Qui dormierit cum uxore patris sui, &
uerenda patris sui retexerit, morte multetur uterq;, capitali pœna plectantur. Qui
dormierit cum nuru sua, ambo morte multentur, scelus designarunt, ultimo sup-
plicio sunt digni. Et si quis dormierit cum mare concubitu fœminæ, abominan-
dam rem ambo fecerunt, morte multentur, digni enim sunt morte. Si quis duxe
rit uxorem & matrem eius, nephas hoc est, eum & ipsas igne comburent, ut nō sit
nephas in medio uestri. Si quis concumbit cū iumento, morte multetur, & iumen C
tum quoq; interficiatis. Mulier quæ ad pecus accedit, ut ei se prostituat, occidas
mulierem atq; iumentum, morte multentur, ultimo supplicio digni sunt. Vir qui
acceperit sororem suam, filiam patris sui, aut filiam matris suæ, & intuitus fuerit ue
renda eius, ipsaq; intuita fuerit uerenda illius, [c]ignominia est, [d]excindantur coram
populo [suo,] uerenda sororis suæ retexit, iniquitatem suam feret. Et uir qui dor-
mierit cum muliere habente menses, & retexerit uerenda eius, denudaueritq; ue-
nam eius, & ipsa retexerit fontem sanguinis sui, excindantur ambo è medio popu
li sui. Verenda sororis matris tuæ, atq; sororis patris tui, ne retegas, quoniam [e]re
liquias suas denudauit, peccatum suum ferent. Vir qui dormierit cum uxore pa- D
trui sui, & ignominiam patrui sui retexerit, ferent iniquitatem suam, orbi morien
tur. Vir si acceperit uxorem fratris sui, [f]abominanda res est, turpitudinem fratris
sui retexit, orbi erunt. Custodietis itaq; omnia statuta mea, & omnia iudicia mea,
ut faciatis ea, ne euomat uos terra in quam ego uos introduco, ut in ea habitetis.
Ne incedatis iuxta ritus gentis huius, quam ego eijcio ante uos, quoniam omnia
ista fecerūt, ideo eos cum fastidio repuli. Vobis autem dixi, Vos hæreditate possi
debitis hanc terram, & ego dabo uobis eam, ut eam possideatis, terram fluentem
lacte & melle: ego DOMINVS deus uester, qui segregaui uos à populis. Vos igi-
tur discrimen facite inter iumentum mundum & immundum, inter auem immun
dam & mundam, ne contaminetis animas uestras in iumentis & auibus, atq; in
[g]omni eo quod reptans scaturit terra, quod segregaui à uobis ut immundum. Eri
Lex. tis itaq; mihi sancti, quia ego DOMINVS sanctus sum, & segregaui uos de popu-
Pythonici eo- rum Deu.18.b 1.Reg.28.b lis, ut essetis mei. Vir aut mulier, in quibus python uel spiritus hariolandi fuerit,
omnino interficiant, lapidib. obruēt eos, capitali supplicio digni sunt. CA. XXI.

ET dixit DOMINVS ad Mosen, Loquere ad sacerdotes filios Aharonis, & dic A
ad eos, Propter funus nemo funestetur in populis suis, at super [a]cognato suo,
qui propinquus est eius, pro patre scilicet suo, & pro matre sua, pro filio suo, &
pro filia sua, & pro fratre suo, super sorore sua uirgine, quæ ei iuncta est, quæ uirū
nondum habet, contaminari potest. Non polluet se, qui uir est [magnus] in popu
lo suo, ut sese prophanet. Ne caluitiem inducant capitibus suis, angulum barbæ

[a] Hoc est, si dissimula rint & cōniuerint.

[b] Ebr. Sāguis eius sit super eum.

[c] Hāsed hic pro ingenti ponitur scelere, quod commiseratione magna dignum est.

[d] Ebr. Excindātur in oculis filiorum populi.

[e] Reliquias suas, id est, cognatam suam.

[f] Nidah scelus, ac si quis adiret mulierē quæ menses habet.

[g] Vel in omni reptili.

Quæ puritate pollere debeant sacerdotes, religionis antistites.

[a] Ebr. Super reliquijs suis.

suæ ne attondeant, & in carne sua incisuras ne faciant. Sancti erunt deo suo, &
non polluent nomen dei sui, quoniam sacrificia quæ igne consiunt DOMINO, pa
B nes uidelicet dei, ipsi sacrificant, ideo sancti erunt. Scortum ne ducant uxorem,
neq; prophanam, neq; ducant mulierem repudiatam à marito suo, quia [talis] san
ctus est deo suo. Sanctificabis itaq; eum, quia panes dei tui sacrificat ipse, ideo san
ctus erit tibi, quia sanctus ego DOMINVS qui uos sanctifico. Et si filia sacerdotis
cœperit scortari, patrem suum hæc prophanat, igne exuratur. Sacerdos uero ma-
gnus inter fratres suos, super cuius caput fusum est oleum unctionis, & qui conse
crauit manum suam ut uestibus indueretur, is caput suum nō nudabit, nec uestes
suas laceret. Propter nullius mortui animas ingredietur, sed nec super patre suo
C aut super matre sua polluetur. E sanctuario non egredietur, nec prophanabit san
ctuariū dei sui, quia super eum est corona olei unctionis dei sui: ego DOMINVS.
Vxorem in uirginitate eius ducet, uiduam uero, repudiatam, prophanam & me- Ezech 44.f
retricem, illas inquam, nō ducet, sed uirginem de populis suis ducet uxorem. Nec
[b]prophanabit semen suum in populis suis, quia ego DOMINVS sanctifico eum. Et
loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere ad Aharonem,
dicens, Quicunq; de semine tuo in generationibus suis habuerit uitium, ne appro
pinquet ut offerat panem deo suo, quoniam quicunq; uitium habuerit, nō debet
D appropinquare: si uidelicet sit cæcus, aut claudus, aut nasum habens depressum,
aut si monstrosis sit membris, aut qui contritum habet pedem, aut manum confra
ctam, aut [c]gibbosus, aut [b]minutus, aut uitiato oculo, qui scabiem habet purulentā,
aut aridam mordicantem, aut qui est [c]testiculo obligato. Quicunq; uitiū aliquod
habuerit, & est de semine Aharonis sacerdotis, non accedat ut sacrificet sacrificia
quæ igne fiunt DOMINO. Nam quandoquidem uitium habet, non accedere de-
bet ut panem dei sui offerat. Panem quidem dei sui de sacrosanctis ac consecratis
edat, modo ad uelum ne accedat, neq; ad aram, quum uitium habeat, ne propha-
net sanctuarium meum: ego enim sum DOMINVS sanctificans eos. Loquutus est
est itaq; Moses ad Aharonē & filios eius, & ad cunctos filios Israel. CA. XXII.
A LOquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad Aharonem & ad
filios eius, ut abstineant à consecratis filiorum Israel, & non polluant nomen
meum sanctum, in his quæ sanctificant mihi: ego DOMINVS. Dic ad eos, etiam
ad posteros eorum, Quicunq; accesserit de uniuerso semine uestro ad sancta, quæ
[a]sanctificant filij Israel DOMINO, qui in se habet immunditiā suam, excindetur ani
ma illa à cōspectu meo: ego DOMINVS. Quicunq; de semine Aharonis leprosus
fuerit, aut fluxum patiens, de sanctificatis non comedat, donec mundetur: & qui
tetigerit quemcunq; qui super mortuo immunditiam contraxit, uel [qui contige-
rit] aliquem cui exierit, aut qui proiecerit semen, aut qui contigerit quodcunq; re-
ptile quod eum contaminat, aut hominē à quo contaminari potest, iuxta omnem
illius immuditiam: anima inquam quæ tale quid contigerit, immūda erit usq; ad
uesperam, neq; comedat de sanctificatis, donec lauerit aqua carnem suam, sole oc-
B cidente, mundus erit, & tum demum edat de consecratis, quia [b]panis illius est. Ca Exod. 22.d Ezech. 44.f
dauer, & à feris discerptum ne edat, ut eo contaminetur: ego DOMINVS. Obser-
uent igitur obseruationem meam, ne accersant sibi noxam, & moriantur in ea, si
prophanauerint illam: ego DOMINVS sanctificans eos. Nullus alienigena san-
ctum comedat, nec inquilinus sacerdotis, neq; mercenarius edat sanctum. Quod
si sacerdos emerit aliquem suo ære, is comedet ex eo, & natus in domo eius, hi in-
quam comedēt de pane eius. Et si filia sacerdotis nupserit uiro extraneo, hæc ea-
dem de Thruma consecratorum non edat. Filia sacerdotis si fuerit uidua, aut repu
diata, & semen non habuerit, sed redierit ad domum patris sui, comedet de pane
patris sui, quemadmodum in pueritia sua: at nullus extraneus uescetur ex eo. Et si
quispiam

[b]Prophanat semen, qui alienigenā, non Israeliticam ducit.

[c]Pro gibboso, quidā legunt, qui habet supercilia coeuntia: Gab enim superciliū significat etiam.
[b]Pro dak minuto, quidam legunt, pellem in oculo habens.
[c]Hernioſi aut rupti obligatos habent testiculos.

[t]Quales debeant esse sacerdotes, qualis eorū familia, & qualia debeāt esse sacrificia.

[a]Sāctificare, est rem aliquā deo dedicare, consecrare & offerre.

[b]Panis Ebræis cibum significat.

quiſpiam ex conſecrato ederit ignorans, addat ſuper illud quintam partem ſuam,
& det ſacerdoti cum conſecrato. Et ne prophanent ſancta filiorum Iſrael, quæ in
ſublime tollunt DOMINO, ne ſibi aſciſcant iniquitatem, quum comederint ſancti
ficata illorum: quia ego DOMINVS ſanctificans eos. Et loquutus eſt DOMINVS C
ad Moſen in hanc ſententiam, Loquere ad Aharonem, & ad filios eius, & ad cun-
ctos filios Iſrael, & dices ad eos, Quicunque è domo Iſrael, & de incola in Iſrael, attu
lerit donum ſuum, de cunctis uotis ſuis, atque de cunctis uoluntarijs ſuis, quæ addu
xerint DOMINO in holocauſtum, [adferatis hoc] ut grati ſitis, nempe marem inte-
grum è bobus, ex ouibus, aut capris. Quidquid uero uitium aliquod habet, illud
ne adducatis, neque [a]enim gratos uos redderet. [b]Quicunque adduxerit ſacrificiũ pa-
cificorum DOMINO, ut ſeparet uel uotum, uel uoluntarium munus, in quo placa-
re uult, boue aut oue illud faciat, qui ſint ſine [c]uitio, nec ſit aliquod uitium in eis.
Cæcum, aut confractum, aut labijs ſciſſum, aut uerrucoſum, quod ſcabiem habet
purulentam, aut impetiginem: iſta ne offeratis DOMINO, nec ignitum ſacrificium
ponetis de illis ſuper aram DOMINI. Bouem & pecudem enormibus aut contra D
ctis membris, facere poteris pro uolũtario dono, at pro uoto non erit acceptum.
Quod impulſu fractum eſt, aut contuſum, aut ruptum, aut exectum, ne ſacrificetis
DOMINO, & in terra ueſtra ne feceritis. Sed neque de manu alienigenæ offeretis
[d]panem deo ueſtro de omnibus iſtis, eo quod corruptio eorũ ſit in eis, habeantque
uitium in ſeipſis, & ideo non grata erunt pro uobis. Et loquutus eſt DOMINVS
ad Moſen, dicẽs, Quum bos, aut ouis, aut capra nata fuerit, ſeptem diebus maneat
ſub matre ſua, die uero octauo & deinceps grata erit DOMINO, pro ſacrificio
quod igne conficit. Bouem aut pecudem unà cum fœtu ſuo ne mactetis eodem die.
Et ſi uolueritis ſacrificare DOMINO ſacrificium laudis, ſacrificabitis ut grati ſitis.
Eodem die comedetur, ne reliquum faciatis ex eo quidquam uſque mane: ego DO-
MINVS. Cuſtodietis itaque præcepta mea, & facietis ea: ego DOMINVS. Neque pro
phanabitis nomen ſanctum meum, ut ſanctificer in medio filiorum Iſrael: ego DO
MINVS ſanctificãs uos. Qui eduxi uos è terra Aegypti, ut eſſem deus ueſter: ego
DOMINVS.

CAP. XXIII.

ET loquutus eſt DOMINVS ad Moſen hiſce uerbis, Loquere ad filios Iſrael, & A
dices ad eos, Statæ feriæ DOMINI, quas uocabitis [a]conuocationes ſanctas: hæ
ſunt ſtatæ feriæ meæ. Sex diebus fiet opus, die uero ſeptimo ſabbatum eſt quietis
conuocatio ſancta, nullum facietis opus, ſabbatum enim eſt DOMINO in cunctis
habitationibus ueſtris. Iſtæ ſunt ſtatæ feriæ DOMINI cõuocationes ſanctę, quas
indicetis temporibus ſuis. Primo menſe, decimoquarto menſis, inter ueſperas Pæ
ſa eſt DOMINO. Et in quindecimo die menſis iſtius, feſtus eſt dies azymorum DO
MINI, ſeptem diebus infermentatas placentas edetis. Primo die ſancta conuoca-
tio erit uobis, nullum opus ſeruile facietis. Sed offeretis ſacrificiũ quod igne con-
ficit DOMINO, per ſeptem illos dies, ſeptimo quoque die conuocatio ſancta eſt, nul-
lum opus ſeruile facietis. Et loquutus eſt DOMINVS ad Moſen in hanc ſententiã, B
Loquere ad filios Iſrael, & dices ad eos, Quum ueneritis in terrã quam ego do uo
bis, & meſſueritis meſſem eius, infercetis [b]Gomer de primitiuis fructibus meſſis ue
ſtræ, ad ſacerdotem, qui motabit Gomer coram DOMINO ad placationem ueſtri,
poſtridie ſabbati motabit illud ſacerdos. Eodem autem die quo motaueritis Go-
mer, facietis ouem [c]integrã, marem, anniculam holocauſtũ DOMINO. Cibarium
autem ſacrificiũ eius, fiet ex duabus decimis ſimilaginis, quod commixtũ ſit oleo,
ut fiat ſacrificium igne DOMINO in odorem ſuaueolentem, & libatio eius ſit de ui
no, nempe quarta pars Hin. Panem, & [e]molam, & ſpicas toſtas ne edatis in eum
uſque diem quo attuleritis ſacrificium deo ueſtro, ſtatutũ ſit hoc perpetuum etiam
poſteris ueſtris in cunctis habitationibus ueſtris. Numerabitis autem uobis à cra C

> Oblationes quales ſint.
> Deut 15.d Eccli 35.b
> [a]Vel, iſtud enim non fieret in placationem ueſtri.
> [b]Pacifica diuiduntur in uota & uoluntaria.
> [c]Quæ ſint uitia aut maculæ.
> [d]Panis pro omni ſacrificio quod eſui eſt aptum.
> De ferijs & ſtatis feſtis.
> Exod 23.b Deu 16.b
> [a]Vocationes pro cõuocationibus & comitijs, nam in diebus feſtis populus conuocabatur.
> Dies ſolemnes paſchæ.
> Pãſa trãſitus eſt, aut feſtus dies paſchatis.
> Exod 12.
> Primitiæ.
> [b]Gomer Ebræis omer, menſura eſt.
> [c]Integrum eſt quod omni uitio caret.
> [e]Vel, Far toſtum.

[e] Quidam legunt hebdomades plenas.

stino die sabbati, à die inquam, qua obtuleritis Gomer Tenupha, [e] septem sabbata quæ integra sint, usque ad crastinum septimi sabbati numerabitis quinquaginta dies, & adferetis DOMINO sacrificium cibarium nouum. Ex habitationibus uestris adferetis panes Tenupha duos ex duabus decimis similaginis, quique sint cum fermento cocti ex primitijs DOMINO. Cum panibus adferetis septem agnos integros anniculos, & iuuencum ex bobus unum, atque arietes duos qui sint holocaustum DOMINO, cum sacrificijs cibarijs, & cum libamētis suis, ut sint sacrificia quæ igne consiant DOMINO in odorem suaueolentem. Deinde facietis hircum ex capris unū pro hostia peccati, & duos agnos anniculos pro sacrificio pacificorum. *Panes primitiarum.*

D Motabitque ea sacerdos cum panibus primitiarū, agitando coram DOMINO, cum duobus agnis, eruntque hæc sancta DOMINI, sacerdotis. Et uocabitis hunc ipsum diem ut sit uobis [f] conuocatio sancta, nullum opus seruile facietis: ritus perpetuus sit in cunctis habitationibus uestris, etiā apud posteros uestros. Et quum messueritis messem terræ uestræ, ne tam exacte angulum agri tui in messe tua deseces, & spicilegium messis tuæ ne colligas, pauperi & aduenæ relinques illud: ego DOMINVS deus uester. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere ad filios Israel, & dic, Mēse septimo, primo die mensis erit uobis [g] quies, monumentum [h] clangoris, conuocatio sancta. Nullum opus seruile facietis, nisi quod adferetis sacrificium quod igne consit DOMINO. Et loquutus est DOMINVS ad *Num.19.b Deut.24.b* *Festū tubarum.* *Expiationum festum.*

[f] Potest etiam legi, Et legetis eodem die lectionem sacram, uel proclamabitis.

[g] Vel, sabbatum.
[h] Thrua clangor est iobel seu buccinæ, iubilus, aut classicum.

E Mosen in hanc sententiā, Veruntamen in decimo septimi mensis huius, dies erit expiationum, is sit uobis sancta conuocatio, & [i] adfligetis animas uestras, & adferetis sacrificium quod igne consit DOMINO. Nullum opus hoc ipso die facietis, quia dies expiationum est, ad expiandum uos coram DOMINO deo uestro. Quoniam omnis anima quæ non afflicta fuerit hoc ipso die, excindetur è populis suis. Et omnis anima quę fecerit quodcunque opus hoc ipso die, perdam animam talem è medio populi sui. Nullū opus facietis, ritus sit perpetuus apud posteros uestros in omnibus habitationibus uestris. Sabbatū quietis sit uobis, affligetisque animas uestras in nono mensis sub uesperam, à uespera in uesperam quiescetis in sabbato uestro. *Supra 16.g Num.29.b*

[i] Vel, humiliabitis.

F Et loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, & dices, In quindecimo die mensis huius septimi, festus dies est tabernaculorum septem diebus DOMINO. Die primo cōuocatio sancta est, nullum opus seruile facietis, septem diebus adferetis sacrificia quæ igne consiunt DOMINO, †octauo autem die conuocatio sancta erit uobis, adferetisque sacrificia quæ igne consiūt DOMINO, [k] concio erit hoc [die,] nullum opus seruile facietis. Hæ sunt statæ feriæ DOMINO, quas uocabitis cōuocationes sanctas, ut adferatis sacrificia quę igne consiūt DOMINO, holocausta, cibaria sacrificia, uictimas & libamina, singulis diebus suum demensum. Præter sabbata DOMINI, & præter dona uestra, præter omnia uota uestra, & præter omnia uoluntaria munera uestra quæ tribuitis DOMINO. *Tabernaculorum festum.* *Iohan.7.a*

[k] Azereth uarie exponitur, quidam dicunt concio, quidam collecta, quidam retentio. Nam hoc die conueniebat populus & conferebat aliquid de frugibus ad usus necessarios, & diutius retinebatur.
[l] Ebr. Manus pro frōdibus aut ramis.

G Veruntamen in decimoquinto die septimi mensis, cum collegeritis prouentum terræ, celebrabitis diem festū DOMINO septem dies. Primo die requies erit, & dies octauus requies. Die primo accipite uobis fructū ligni speciosi, [l] ramos palmarum, & ramos arboris densæ, & salices torrentis, lætabiminique corā DOMINO deo uestro septem dies. Et celebrabitis diem istum festum DOMINO septem diebus in anno. Statutum hoc perpetuum sit ad posteros uestros, ut mense septimo celebretis hunc diem festum. In tabernaculis manebitis septem diebus, omnes indigenæ de Israel sedebūt in tabernaculis, ut posteri uestri sciant quod ego fecerim habitare in tabernaculis filios Israel, quum educerem eos è terra Aegypti: ego DOMINVS deus uester. Et Moses loquutus est ad filios Israel de statis ferijs DOMINI.

CAPVT XXIIII.

Loquutusque

A De oleo ad lucernas, de panibus propositionis aut facierũ, & de pœna quorundam scelerum.

ᵃEbr. Ad ascendendum, uel ad faciẽdum ascendere.

ᵇIugiter, tota scilicet nocte, à uespera usq; in auroram.

LOquutusq; est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Præcipe filijs Israel, ut adferant ad te oleum oleæ purum & contusum ad luminare, ad ᵃincendendum lucernam ᵇiugiter. Aharon concinnabit eam coram DOMINO in tentorio constitutionis extra uelum testimonij, à uespera usq; mane, idq; iugiter, statutum sit perpetuum etiam posteris uestris. Super candelabrum mundum concinnabit lucernas coram DOMINO iugiter. Tolles quoq; similaginem, & pinses ex ea duodecim placentas, duæ decimæ erunt in una placenta. Ponesq; eas duobus ordinibus, sex scilicet ordine [uno] super mensam mundam coram DOMINO. B Pones etiam thus purum super ordine illo, ut sint panes ad monumẽtum, atq; ad sacrificium quod igne consit DOMINO. Singulis sabbatis concinnabit illos coram DOMINO iugiter, à filijs Israel fœdere perpetuo. Eruntq; Aharonis & filiorum eius, qui comedent eos in loco sacro, nam sacrosancti sunt ei, de sacrificijs quæ igne consiunt DOMINO, statuto perpetuo. Egressus est autem filius mulieris Israelitidis, qui filius erat uiri Aegyptij inter filios Israel, iurgatiq; sunt in castris, filius Israelitidis, & quidam Israelita. Et filius Israelitidis ᶜdiserte expressit insigne illud nomen, & uilipendit. Adduxeruntq; eum ad Mosen. C Nomen autem matris eius erat Selomith, quæ erat filia Dibri ex tribu Dan. Et posuerunt eum in carcerẽ, ut exponeretur eis sententia DOMINI. Loquutus est ergo DOMINVS ad Mosen in hanc sentẽtiam, Educ blasphemum extra castra, & quicunq; audierunt ponant manus suas super caput eius, lapidibusq; obruat eum uniuersus cœtus. Et ad filios Israel sic loqueris, Quicunq; blasphemauerit deum suum, feret peccatũ suum. Et qui diserte expresserit nomen DOMINI, morte multetur, omnino lapidibus obruet eum uniuersus cœtus, siue indigena fuerit, siue incola, quum diserte expresserit nomen [illud,] interficiatur. Et qui percusserit ᵈullam animam hominis, morte multetur. Et qui animam iumenti percusserit, restituat ipsum, animam scilicet pro anima. D Et qui detrimento affecerit proximum suum, huic fiet quemadmodum ipse fecit. Fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente: quidquid homini uitij aut detrimẽti infert, hoc idem ei inferatur. Et qui percusserit iumentũ, reddat ipsum: qui uero hominem percusserit, interficiatur. Idem iudiciũ erit uobis, sicut aduenæ, ita & indigenæ, quia ego DOMINVS deus uester. Et loquutus est Moses ad filios Israel, eduxeruntq; blasphemum extra castra, & obruerunt eum lapidibus. Et filij Israel fecerunt quemadmodum DOMINVS Mosi præcepit.

Duodecim placentæ. — Num. 15. a — Poena talionis. Exod. 21. d Leu. [illegible] — Matt. 5. f Exod. 21. c Deut. 19. d — Aequale iudicium. — [illegible]

ᶜQuidam legunt, blasphemauit.

ᵈAnima pro uita ponitur aut uiuente.

CAP. XXV.

A De septimo anno, & sabbato septem annorũ, libertateq; quinquagesimi anni.

ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in monte Sinai in hanc sententiam, Loquere ad filios Israel, & dices ad eos, Quum ueneritis in terram quam ego do uobis, quiescet terra, & habebit sabbatum DOMINI. Sex annis seminabis, & sex annis putabis uineam tuam, & fructum eius colliges, septimo uero anno sabbatum quietis erit terræ, sabbatum [inquam] DOMINI, agrum tuum non seminabis, nec uineam tuam putabis. Quod ex deciduo ᵃmessis tuæ sponte nascitur, ne metas: & uuas quas tibi ᵇseparare uolebas, ne uindemies, annus enim quietis erit terræ, eritq; sabbatum terræ uobis in cibum, tibi, seruo tuo, ancillæ tuæ, mercenario tuo, & inquilino tuo qui tecum commoratur, sed & iumento tuo, & bestiæ quæ est in terra tua, erit cunctus prouentus terræ in cibum. Numerabis quoq; tibi septem sabbata annorum, septem scilicet annos septies, eruntq; tibi septem annorum sabbata quadragintanouem anni. Et circummittes clangorem buccinæ in mense septimo, decimo [die] mensis, in die inquam expiationum circummittetis cornu per uniuersam terram uestram. Et cõsecrabitis annum illum, annum uidelicet quinquagesimum, B & proclamabitis libertatẽ in terra omnibus habitatoribus eius, iubileus enim erit hic [annus] uobis, & redibitis quisq; ad possessionem suam, & quisq; ad cognationem reuertimini. Annus ille quinquagesimus iubileus erit uobis annus, ne seminetis, neq; ea quæ ex deciduo sponte nascuntur metatis, neq; religiose consecrata uin

Exod. 23. b — De septimo anno. — De anno quinquagesimo. — De anno iubi[leo].

ᵃAlij Saphiah exponunt pro ijs quæ reponuntur, ut est in Esaia cap. 37.

ᵇAut religiose consecrare.

demietis. Iubileus enim ille sanctus sit uobis, de agro comedetis, prouentum scili
cet eius. In anno iubilei istius, redibitis quisq; ad possessionem suam. Et si uendi
deritis [c]uenditionem proximo tuo, aut comparas [aliquid] de manu proximi tui,
ne decipiatis quisq; fratrem suum, iuxta numerum annorum post iubileum com-
pares à proximo tuo, & pro ratione annuorũ prouẽtuum uendat tibi. Iuxta mul-
titudinem annorũ augebis pretium eius, & iuxta paucitatem annorũ minues pre
C tium eius, quoniam numerum prouentuum ipse uendit tibi. Ne adfligatis quisq;
proximũ, sed time deum tuum, quia ego DOMINVS deus uester. Obseruate itaq;
statuta mea, & iudicia mea seruate, ut ea faciatis, tũ tuti habitabitis in terra, tumq;
dabit terra fructum suum, comedetisq; dum saturi sitis, securiq; sedebitis in ea. Et
si dixeritis, Quid edemus anno septimo, cum neq; seminemus, neq; annonam no-
stram congregemus? Ego [b]mandabo benedictionem meam uobis anno sexto, &
edet annonam pro tribus annis. Seminabitis quidem in anno octauo, sed come-
detis de annona ueteri usq; ad annum nonum, donec uenerit prouentus eius co-
medetis uetera. Terra non uendetur ad [c]depulsionem, mea enim est terra, uos au
D tem incolę & inquilini estis apud me. In omni autem terra possessionis uestræ [f]re
demptionem permittetis terræ. Si tenuis factus fuerit frater tuus, & uendiderit de
possessione sua, ueneritq; [g]uindex eius qui propinquus est illi, is redimat uẽditio-
nem fratris sui. Qui autem uindicem non habuerit, apprehẽdat manus eius quid-
quid inuenit, quod satis sit pro redemptione sua, subducatq; annos uenditionis
suæ, & restituat quod superest ei cui uendidit, & reuertatur ad possessionẽ suam.
Quod si in facultate eius non tantum fuerit ut reddat illi, erit uenditio eius [rei] in
manu emẽtis eam usq; ad iubileum, in iubileo uero exit & reuertitur ad possessio
nem eius. Et si quis uendiderit domum habitabilem in urbe quæ muro cingitur,
redemptio eius sit usq; ad finem anni in quo uenditur: isti sint dies redemptionis
eius. Si uero non redemerit, fueritq; ei finitus annus integer, [h]cedet domus huius-
modi quæ est in urbe muris cincta, ei qui eam emit ad [i]depulsionem, etiam poste-
E ris suis: nec exit, ne in iubileo quidẽ. At domus paganæ, quæ muro per ambitum
non fuerint cinctæ, reputantur quemadmodum ager terræ, ideoq; habent ius uen
dicationis, & in [k]iubileo redeunt. Ciuitates uero Leuitarum, & domus ciuitatum
possessionis eorum perpetuo iure redimi possunt à Leuitis. Et si quis emerit à Le
uitis, domus uendita, & oppidũ possessionis suæ in iubileo [l]exit, eo quod domus
Leuiticarum urbium possessio eorum sunt inter filios Israel. Ager uero suburba-
nus qui est iuxta urbes eorum, non potest uendi, nam is perpetuo ab eis posside-
tur. Si ad inopiam fuerit redactus [m]frater tuus, nutaueritq; [n]manus eius tecum, si-
ue aduena fuerit, siue inquilinus, corrobora eum, ut tecum uiuat. Ne acceperis ab
eo fœnus, neq; plus [o]æquo, sed time deum tuum, ut tecũ uiuere possit frater tuus.
Ne des illi pecuniam tuam ad fœnus, neq; des illi alimentum tuum ad excessum:
ego DOMINVS deus uester, qui eduxi uos ẽ terra Aegypti, ut darem uobis terram
F Chanaan, & essem uobis deus. Si ad inopiã redactus fuerit frater tuus apud te,
& uenditus fuerit tibi, ne [p]in seruitutem eum redigas, quemadmodum [q]seruos [so
lemus,] sed sit tibi quemadmodum mercenarius & inquilinus, seruietq; tibi usq;
ad annum iubilei, tum egredietur à te, ipse & filij eius cum eo, reuerteturq; ad fami
liam suam, & ad possessionem patrum suorum reuertatur. Nam serui mei sunt,
quos eduxi ẽ terra Aegypti, ideoq; non uendentur [r]quemadmodũ serui. Ne do-
mineris ei in sæuitia, sed time deum tuum. Seruus tuus & ancilla tua, quos tu habe
bis, ẽ gentibus erũt, quæ sunt circum uos, ab illis inquam emas seruos & ancillas.
Sed & de filijs inquilinorum qui commorantur apud uos, ab illis inquam compa
rare poteritis, deniq; à familia eorum qui uobiscum sunt, & quos genuerunt in ter
ra uestra, hi erunt quos uos possideatis. Hos ueluti hæreditario iure possidebitis
etiam

Mutatio personarum frequens apud Ebræos.
[c]*Vẽditio pro re quæ uenditur.*
[b]*Mãdare pro mittere.*
Benedictio est multiplicatio annonæ.
[c]*Depulsio seu deiectio est, ubi sic uenditur, ut possessor in uniuersum & possessiõe sua, & redimendi iure deijciatur.*
[f]*Redemptio pro iure redimendi.*
[g]*Vindex qui ius habet uendicãdi aut redimendi.*
[h]*Ebræi habent Surgere, uerbum forense significat in dominium alterius uenire.*
[i]*Ad depulsionem cedet, id est, sic eius erit ut aliũ ex eius possessione depellat. Ebræus dicit, surget.*
[k]*Eb. In iubileo exit.*
[l]*Exit, id est, libera erit, redibit ad uenditorem.*
[m]*Frater pro proximo, sed Ebræo.*
[n]*Manus pro facultate: manus nutat, quũ facultas deest.*
[o]*Ebr. Excessum.*
[p]*Vel, ne ad seruitiũ eo utaris.*
[q]*Seruus lybeigen.*
Mercenarius qui pro mercede seruit. Hic proprie ponitur, sed aliàs seruus aliquando pro mercenario aut famulo reperitur.
[r]*Ebr. Seruorum uenditione.*

Solicitudinem tollit.
Terræ uenditio.
Redemptio agrorum.
Domus uenditio.
Leuitarum uenditiones.

etiam filijs uestris post uos, ut possideāt possessionem [a]perpetuo, illis ad seruitium
utimini. Fratribus uero uestris filijs Israel, fratri inquam suo nullus imperitabit sæ-
uiter. Quod si aduena aut inquilinus apud [t]te ditescit, & frater tuus iuxta eū ad ino G
piam redigitur, ut uendatur aduenæ aut inquilino apud te, aut stirpi quæ est de fa-
milia aduenæ, postquā is fuerit uenditus, uendicatio ei erit, aliquis ex fratribus eius
uendicare eum poterit. Siue is sit patruus eius, siue filius patrui eius, redimere eum
poterit, aut [u]reliquiæ carnis eius, qui scilicet sit de familia eius, redimere eum pote-
rit, aut si ipse [x]tantū adquisierit, redimatur. Subducat rationem cum emptore suo,
ab anno quo uenditus illi fuit, usque ad annum iubilei, æstimabiturque pecunia uendi
tionis eius pro ratione annorum, secundum dies mercenarij agetur cum eo. Si ad-
huc multi restiterint [y]anni, secūdum illos restituat redemptionem suam de pecunia
scilicet qua emptus est: & si pauci anni restiterint ad annū iubileum, subducat sibi,
iuxta annos suos restituat redemptionem suam. Agetur cum eo quemadmodum
cum mercenario per singulos annos, nec dominetur ei sæuiter te uidente. Quod si
ad hunc modum redemptus non fuerit, anno iubilei exeat, & ipse, & filij eius cum
[illegible] eo. Filij enim Israel mei sunt serui, mei inquam sunt serui, quos eduxi è terra Aegy-
pti: ego DOMINVS deus uester.

CAP. XXVI.

Exod. 20.a Deut. 5.a Psal. 96.b NE feceritis uobis idola, nec sculptum simulacrum, neque statuam erigatis uobis, A
sed nec lapidem [a]figuratū ponatis in terra uestra, ut adoretis ad eum, quia ego
DOMINVS deus uester. Sabbata mea custodietis, & sanctuarium meum reuerebi-
Deut. 28.a mini: ego DOMINVS. Si in statutis meis incesseritis, & præcepta mea custodieri-
tis, feceritisque ea, dabo pluuias uestras suo tempore, & terra dabit annonam suam,
& arbor agri dabit fructum suum. Et apprehēdet apud uos tritura uindemiam, &
uindemia apprehendet sementem, & comedetis panem uestrum in satietate, habita
Iob 11.d bitisque tuti in terra uestra. Et dabo pacem in terra, dormietis, & nemo terrebit. Effi
ciam ut cesset nocens bestia in terra, nec gladius grassabitur per terram uestram.
Vos persequemini hostes uestros, qui cadent ante uos gladio: quinque ex uobis per B
sequentur centum, & centum ex uobis persequētur decem millia. Et cadent hostes
uestri ante uos gladio. Ego enim respiciā ad uos, & faciam uos crescere, augeboque
uos, & firmiter seruabo fœdus meum uobiscum. Comedetis uetus inueteratum, &
uetus propter nouum efferetis. Et ego ponam tabernaculum meum in medio ue-
2 Cor. 6.d stri, & animus meus uos non fastidiet. Ego ambulabo inter uos, & ero deus uester,
uosque eritis populus meus. Ego DOMINVS deus uester, qui eduxi uos è terra Ae-
gypti, ne essetis illorum serui, & lora iugi uestri confregi, & effeci ut erecti incedere
Deut. 28.b Thren. 2.f Malach. 2.a tis. Quod si non audieritis me, neque feceritis omnia præcepta ista: & si auersati fue
ritis statuta mea, & iudicia mea animus uester fastidierit, ut non faciatis cuncta præ
cepta mea, quin potius fœdus meum irritum facitis, ego quoque hoc faciam uobis, C
[b]uisitabo uos terrore, tumore, & febri ardente, quæ oculos consumant, & animum
contabescere faciant. Semen uestrum frustra seminabitis, quia hostes uestri ipsum
comedent. Ponam præterea faciem meam aduersum uos, ut corruatis coram hosti
bus uestris, dominabunturque uobis hi qui uos oderūt, quin fugietis quando nemo
uos persequitur. Et si nec inter illa mihi obtemperaueritis, addam uobis septuplo
plus castigationis propter peccata uestra. Et frangam superbiam [c]roboris uestri, fa
ciamque cœlum uestrum ueluti ferrum, & terram uestram ueluti æs. Et consumetur
[b]robur uestrum frustra, nam terra uestra non dabit annonam suam, & arbores ter-
ræ non dabunt fructum suum. Et si contumaciter aduersum me perrexeritis, neque D
me audire uolueritis, septuplo augebo uobis pœnam iuxta peccata uestra. Immit-
tamque in uos bestiam agri, quæ uos orbos reddet, & excindet iumenta uestra, & im
minuet uos, deuastabunturque uiæ uestræ. Et si nec illis castigari poteritis, quin po-
tius aduersum me contumaciter perrexeritis, incedam & ego contra uos contuma-

[a] Quidam perpetuo ad sequentia referūt.
[t] Pro ditescit Ebræi legunt, Si manus eius apprehenderit.
[u] Reliquiæ carnis, id est, aliquis de stirpe eius.
[x] Ebr. Si manus eius apprehenderit.
[y] Ad iubileum scilicet.

Refricantur quædā leges cæterę quidem, sed quæ ad pietatem & sanctimoniam pertinēt, quibus exuscitantur animi. Promittitur ingens felicitas obseruatoribus legis, statuūtur pœnæ grauissimæ transgressorib.
[a] Quidam legunt, lapidē imaginationis, id est, qui imaginationem iuuet.
[b] Ebr. Praeficiā uobis terrorem.
[c] Robur pro cōtumacia.
[b] Robur pro conatu.

citer, & percutiam uos adhuc septuplò propter peccata uestra. Et inducam super
uos gladium, qui ulciscatur ultionem fœderis. Et quum collecti fueritis intra ciui
tates uestras, mittam pestilentiam inter uos, trademiniq; in manus inimici. Et cum
[e] Baculus corporis fulcrum, sic panis corpus fulciens.
confregero uobis [e]baculum panis, pinsent decem mulieres panem uestrum in fur
no uno, reddentq; panem uestrum in pondere, comedetis, & non saturabimini.
E Et si nec in hoc me audieritis, sed cõtumaciter aduersum me perrexeritis, incedam
& ego aduersum uos contumaciter in furore meo, & castigabo uos septuplo plus
propter peccata uestra. Comedetisq; carnem filiorum uestrorum, & carnem filia-
rum uestrarum deuorabitis. Ego uastabo excelsa uestra, & excindam solaria [ido
la] uestra, ponamq; cadauera uestra super cadauera idolorum uestrorum, & auer-
sabitur uos anima mea. Redigam quoq; urbes uestras in solitudinem, & deuasta-
bo sacella uestra, nec odorabo odorem uestrũ suaueolentem. Redigam & terram
[f] Vel, Eam nafient.
in solitudinem, ut hostes uestri, qui eam incolẽt, super hac [f]obstupescant. Vos au-
tem disijciam in gentes, distringamq; post uos gladium, & erit terra uestra uasta-
ta, & urbes uestræ desertæ. Tum tandem fruetur terra sabbatis suis cũctis diebus
desolationis suæ, quum uos estis in terra hostium uestrorum, tum inquam terra
quiescet, & sabbatis suis pro uoto fruetur, cunctis diebus desolationis quiescet, eo
F quod non quieuit in sabbatis uestris, quum habitaretis in ea. Porrò qui ex uobis
[g] Ebr. Dabo mollicieem in cor illorum.
superstites fuerint, ijs [g]indam animi consternationem in terra hostium suorũ, per
sequeturq; eos strepitus folij quod mouetur, & cum declinarint fuga gladiũ, cor-
ruent nemine persequente. Impingẽt quisq; in fratrem suum, ac si gladius adesset,
quum tamen nemo persequatur, nec consistere poteritis coram hostibus uestris.
Et peribitis inter gentes, deuorabitq; uos terra hostiũ uestrorum. Et si qui ex uo-
bis residui fuerint, contabescent in iniquitate sua in terra hostium uestrorum, atq;
in iniquitatibus patrum suorum cum eis contabescent. Tum confitebuntur ini- *Confessio peccatorum.*
quitatem suam, & iniquitatem patrum suorum, in præuaricatione sua qua in me
sunt præuaricati, quodq; contumaciter aduersum me perrexerunt. Hinc & ego in
cedam cum eis aduersus, & inferam eos in terram hostium suorum, ut uel tum cor
G illorum incircuncisum se submittat, & tum expiabunt iniquitatem suam. Et recor *Clementia dei.*
dabor fœderis mei cum Iacob, & etiam fœderis mei cum Isaac, & fœderis mei cum
Abraham memor ero, etiam terrę memor ero. Et terra deserta ab eis, sabbatis suis
fruetur, quum scilicet ipsis destituetur, tum expiabunt iniquitatem suam, quod iu
dicia mea spreuerint, & statuta mea fastidierit anima illorum. Sed & hoc, quum
fuerint in terra hostium suorum non auersabor eos, neq; eos fastidiam, ut penitus
consumere eos, aut fœdus meum cum eis irritum facere uelim: ego enim sum DO
[h] Ebr. Fœderis priorum.
MINVS deus eorũ. Ego recordabor propter eos [h]pristini fœderis, quũ educerẹm
eos è terra Aegypti spectãtibus gentibus, ut essem illorum deus: ego DOMINVS.
Hæc sunt statuta, & iudicia, & leges, quas dedit DOMINVS inter se, & inter filios *Epilogus.*
[i] Ebr. Per manũ Mosis.
Israel in monte Sinai [i]tradente Mose.

CAP. XXVII.

De uotis, & uotorum redemptione.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, &
dic ad eos, Homo qui eximium aliquod uotũ nuncuparit, animas scilicet DO-
MINO, iuxta æstimationem tuam [fiat.] Erit autem hæc æstimatio tua, maris à ui-
[a] Autores quidã classici, existimationem non æstimationem, in hoc significatu legendum putant.
[b] Quidam legunt, secundum pondus.
[c] Quidam ad æstimationẽ non addũt tua, quia Caph postremũ superfluum censent.
cesimo anno usq; ad sexagesimum, [a]æstimatio tua sit quinquaginta sicli argẽti, [b]iu
xta siclum sanctuarij. Si uero fœmina fuerit, sit æstimatio tua triginta sicli. Et si fue
rit quinq; annorũ usq; ad uiginti annos, erit æstimatio tua, maris uiginti sicli, fœ-
minæ decem sicli. Ab eo uero qui est unius mensis, usq; ad annos quinq;, erit [c]æsti
matio tua pro mare quinq; sicli argẽtei, pro fœmina æstimatio tua tres sicli argen-
tei. Porrò qui est sexaginta annorũ & supra, fueritq; mas, erit æstimatio tua quin
decim sicli, pro fœmina uero decem sicli. Quod si tenuior fuerit tua æstimatione,
collocabit se coram sacerdote, & sacerdos æstimabit eum iuxta facultatem uouen
tis,

tis,sic æstimabit eum sacerdos. Si utro [b]pecus fuerit de quo adferũt DOMINO mu nus,quicũq; dederit ex eo DOMINO,sanctum sit, nec ipsum immutet,nec commu tet,nec bonum malo,nec malum bono. Quod si omnino animal animali commu B tauerit,erit tam illud, quàm quod commutatũ est eo,sacrum. Omne uero pecus immundum,de quo DOMINO sacrificium non adfertur, collocent huiusmodi pe cus coram sacerdote,quod sacerdos æstimet,siue bonum sit siue malum,iuxta æsti mationem sacerdotis,sic erit. Quod si omnino redimere uelit ipsum,adijciat quin tam eius partem [c]ad æstimationem. Si uero quispiam domum suam cõsecrauerit, ut cõsecratum sit DOMINO, hanc æstimabit sacerdos siue bona sit, siue mala,& ut eam sacerdos æstimauerit,ita sit [d]ratum. Si uero is qui consecrauit domum, uolue rit redimere eam,addat quintam partem pecuniæ ad æstimationem,& erit eius. Si quis agrũ possessionis suæ consecrauerit DOMINO, æstimabitur ille iuxta semen tem eius,sementis Homer ordei quinquaginta siclis argenteis. Si ab anno iubileo consecrauit agrum suum,secundum æstimationem ratum erit. Si uero post iubi leum consecrauerit agrum suum,supputabit ei sacerdos pecuniã, iuxta numerum C annorum,qui adhuc restant usq; ad annum iubilei, & subtrahetur ab ipsa æstima tione. Quod si is qui consecrauit agrũ, ipsum omnino redemerit, superaddat æsti mato pretio quintam partem,& confirmabitur ei. Et si non redemerit agrum,sed uendiderit eum alteri, nõ poterit eum amplius redimere,sed erit ager ille,in anno iubileo quum exierit liber,consecratus DOMINO,sicut ager qui omnino deuotus est,eritq; possessio eius sacerdotis. Et si quis agrum à se emptum,& qui non est ex agris possessionis suæ,consecrauerit DOMINO, supputabit ei sacerdos summam æstimationis usq; ad annum iubileum,dabitq; illi æstimationem in die illo, conse crata est DOMINO. In anno uero iubileo reuertetur ager ad eum à quo iste eum emit,[e]ad eum inquam cuius est terræ proprietas. Omnis uero taxatio fiat iuxta si clum sanctuarij: habet autem siclus uiginti [f]Gera. At primogenitum, quod ex pe coribus iure primogenitorum dicatum est DOMINO, non potest quispiam illud consecrare,siue bos sit,siue pecus, DOMINI est. Si uero fuerit ex animali immũdo, D redimet iuxta æstimationem & addat super illud quintam eius partem: & si non redemptũ fuerit,uendatur iuxta æstimationem tuam. †Veruntamen nullum [g]Hæ rem (quod quispiam DOMINO deuouerit ex omnibus quæ habet ab homine ad iumentum usq;, & usq; ad agrum possessionis suæ) uendi potest,nec etiam redi mi,nam omne Hærem sacrosanctum est DOMINO. Nullum Hærem,quod deuo tum est ab homine,redimatur,sed omnino interficiatur. Omnis decima terræ,quæ fit de semine terræ,aut de fructu arborum, DOMINI est,& consecrata DOMINO. Quod si quispiam omnino redimere aliquid uoluerit ex decimis suis, superaddat illis quintam eorum partem. Et omnis decima armenti & gregis,& omnium quæ [h]sub uirga transeunt,decimum quodq; consecratum erit DOMINO. Ne disquirat inter bonũ & malum,nec commutet ipsum: quod si omnino cõmutauerit ipsum, erit tam hoc quàm illud quo commutatum est, cõsecratum DOMINO, nec redimi poterit. Hæc sunt præcepta, quæ mandauit DOMINVS Mosi ad filios Israel in monte Sinai.

Vide. Exod. 30.b Num. 3.g Ezech. 45.d

[b] Ex mundis animalibus licebat adducere sacrificium domino, ex immũdis nõ item.

[c] Ad pro supra uel ultra.

[d] Ebr. ita stabit.

[e] Alij legunt, ad eum qui emit eum.

[f] Gera ferè obolum interpretantur.

[g] Hærem, quod ferè anathema trãsferũt, omnis res quæ deuota est domino deo, uel ad usum sacrum, uel ad internetionem.

[h] Sub uirga transire, est esse sub cura pastoris.

Liber Numeri, Hebr. Vaiedabber.

CAPVT I.

Tertius iam cēſus agitur populi Iſraelitici, & delectus habetur eorum qui ad militiam idonei erāt. Tribu Leuitica ad ſacerdotium & miniſterium ſacrum allecta.
ᵃEb. Tollite caput.
ᵇEb. Qui exeunt ad exercitum.

A ET LOQVVTVS eſt DOMINVS ad Moſen in de
ſerto Sinai, in tentorio cōſtitutionis, in prima menſis ſe-
cundi, in anno ſecundo poſteaquam egreſſi eſſent è ter-
ra Aegypti, in hanc ſententiam, ᵃAgite cenſum uniuerſi Exod. 30.b Num. 26.a
cœtus filiorum Iſrael iuxta familias ſuas, iuxtaq; domum
patrum ſuorum cum numero nominum, omnes mares
[recenſete] iuxta capita ſua. Tu & Aharon agite delectũ
per exercitus ſuos, eorum qui uiginti ſunt annorum, &
ſupra, quicũq; uidelicet ᵇapti ſunt ad militiam in Iſraele:
eruntq; uobiſcum uiri de ſingulis tribubus, quorũ quiſq; caput ſit domus patrum
ſuorum. Et hæc ſunt nomina uirorũ qui ſtabunt uobiſcum. De Ruben, Elizur
filius Sedeur. De Simeon, Schelumiel filius Zuri Schadai. De Iehuda, Nahaſon fi
B lius Amminadab. De Iſaſchar, Nathanel filius Zuar. De Zebulon, Eliab filius
Helon. De filijs Ioſeph & Ephraim, Eliſama filius Ammihud. De Manaſſe, Ga-
maliel filius Pedazur: De Beniamin, Abidan filius Gedeoni. De Dan, Ahieſer fi-
lius Ammiſchadai. De Aſer, Pagiel filius Achran. De Gad, Eliaſaph filius De-
huel. De Naphtali, Ahira filius Enan. Hi magni ᶜnominis erāt in cœtu, primores
tribuum patrum ſuorum, capita [nempe] ᵈtribuni militum in Iſraele. Viris iſtis,
qui nominibus ſuis diſerte expreſſi ſunt, acceptis, Moſes & Aharon uniuerſum
cœtum conuocari iuſſerunt, in primo [die] menſis ſecundi. Et ᵉprofeſſi ſunt nata-
les ſuos per familias ſuas, & per domos patrum ſuorum, iuxta nomina ab his qui
nati erant uiginti annos & ſupra, iuxta capita ſua. Quemadmodum præcepit DO
MINVS Moſi, ſic recenſuit eos in deſerto Sinai. Fuerunt itaq; filij Ruben primo
geniti Iſraelis, per generationes ſuas, & per familias ſuas, perq; domos patrũ ſuo-
rum, iuxta numerum nominum, iuxtaq; capita ſua, omnes mares ab eo qui uigin-
C ti annos natus erat & ſupra, quicunq; ad bellum apti erant, cenſus inquam eorum
qui de tribu erant Ruben, fuit quadragintaſex millia & quingenti. De filijs Si-
meon per generationes ſuas, per familias ſuas, atq; per domos patrũ ſuorum, cen
ſus eorum iuxta numerum nominum, iuxtaq; capita ſua, omnes mares ab eo qui
uiginti erat annorum & ſupra, quicunq; bello apti erant, cenſus inquam eorũ qui
erant è tribu Simeonis, fuit quinquagintanouem millia, & trecēti. De filijs Gad
per generationes ſuas, per familias ſuas, atq; per domos patrum ſuorum, iuxta nu
merum nominum, ab his qui uiginti erant annorum & ſupra, quicunq; erant ad
militiam apti, cenſus inquam eorũ qui erāt de tribu Gad, fuit quadragintaquinq;
D millia, ſexcenti & quinquaginta. De filijs Iehuda per generationes ſuas, & per fa
milias ſuas, atq; per domos patrum ſuorum, iuxta numerum nominũ, ab his qui
uiginti annos nati erant & ſupra, omnes qui ad bellum apti erant, cenſus inquam
eorum qui erant de tribu Iehuda, fuit ſeptuagintaquatuor millia, & ſexcenti. De
filijs Iſaſchar per generationes ſuas, & per familias ſuas, atq; per domos patrũ ſuo
rum, iuxta numerum nominum ab his qui uiginti erant annorum & ſupra, qui-
cunq; ad bellum erāt idonei, cenſus inquam eorum qui erant è tribu Iſaſchar, fuit
quinquagintaquatuor millia, & quadringenti. De filijs Zebulon per generatio
nes ſuas, per familias ſuas, & per domos patrum ſuorum, iuxta numerum nomi-
num ab his qui uiginti erant annorum & ſupra, quicunq; apti erant bello, cenſus
inquam eorũ qui erant è tribu Zebulon, fuit quinquagintaſeptem millia, & qua-
dringenti. De filijs Ioſeph, nempe de filijs Ephraim per generationes ſuas, & fa-
milias

ᶜEbr. Viri uocati ſeu nominati.
ᵈPoteſt etiam legi, capita χιλιάδων.
ᵉVel, Nomina dederunt ex natalib. ſuis.

milias suas, atque per domos patrum suorum, iuxta numerum nominũ, ab his qui B
uiginti erant annorum & supra, omnes qui bello apti erãt, census inquam eorum
qui erant è tribu Ephraim, fuit quadraginta millia & quingenti. De filijs Ma-
nasse per generationes suas, & per familias suas, atque domos patrũ suorum, iuxta
numerum nominum ab his qui uiginti erãt annorum & supra, omnes bello apti,
census inquam eorum qui erant è tribu Manasse, trigintaduo millia & ducenti.
De filijs Beniamin per generationes suas, per familias suas, atque per domos patrũ
suorum, iuxta numerum nominum ab his qui uiginti erant annorũ & supra, qui-
cunque ad bellum erant idonei, census inquam eorum qui erant è tribu Beniamin,
trigintaquinque millia, & quadringenti. De filijs Dan per generationes suas, per D
familias suas, atque per domos patrum suorum, iuxta numerum nominum ab his
qui uiginti erant annorum & supra, quicunque apti erãt ad bellum, census inquam
eorum qui erant è tribu Dan, sexagintaduo millia & septingenti. De filijs Aser E
per generationes suas, per familias suas, atque per domos patrum suorum, iuxta nu
merum nominum ab his qui uiginti erant annorum & supra, quicunque ad bellum
erant apti, census inquam eorum qui erant de tribu Aser, quadraginta millia, mil-
le, & quingẽti. De filijs Naphtali per generationes suas, per familias suas, & per
domos patrum suorum, iuxta numerum nominum ab his qui uiginti erant anno
rum & supra, omnes bello apti, census inquam eorum qui erant è tribu Naphtali,
quinquagintatria, millia & quadringenti. Iste est census quẽ egit Moses & Aha
ron cum principibus Israel, uiris scilicet duodecim, qui è domo patrum suorũ [se-
[illegible] lecti erãt.] Fuerunt aũt omnes censi ex filijs Israel iuxta domos patrũ suorũ, ex his
qui uiginti annos & supra nati, & qui ex Israele ad bellũ apti erant, omnes inquã
censi, sexcẽta millia, atque triginta millia, quingenti & quinquaginta. Leuitæ uero
iuxta tribus patrũ suorum, inter illos [f]non sunt censi: loquutus enim erat domi- G [f]Vel, non se censue-
nus in hanc sententiam, Veruntamen tribum Leui non censebis, & illorum ne a- runt.
gas cẽsum inter filios Israel, sed præficies Leuitas tabernaculo testimonij, & omni
[illegible] bus instrumentis eius, & omnibus quæ in eo sunt, portabunt arcam, & omnia in-
strumenta eius, & in eo ministrabunt, & circa tabernaculum manebunt. Et quum
tabernaculum transferendum est, deponent Leuitæ illud: cumque figendum est ta-
bernaculum, Leuitæ erigent ipsum: si alienus quispiam accesserit, interficiatur.
Mansiones autem facient filij Israel, unusquisque in [g]turma sua, et quisque sub uexillo [g]Vel, in castris suis.
suo per exercitus suos. Leuitæ uero castra [sua] ponent circum tabernaculum te
stimonij, ne indignatio ueniat super cœtum filiorum Israel. Excubabunt itaque Le
uitæ in custodia tabernaculi testimonij. Et fecerũt filij Israel iuxta omnia quæ præ
cepit DOMINVS Mosi, sic inquam fecerunt.

CAP. II.

LOquutusque est DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem in hanc sententiam, A Instituitur ordo militæ-
Quisque ex filijs Israel castra figat sub uexillo suo, & sub signis domus patrum tis, et singulis tribubus
suorum, è regione circum tentorium constitutionis castra figant. Ponent autem sua loca assignãtur: ubi
castra Orientem uersus ad exorientem solem, qui sunt sub uexillo castrorum Iehu tabernaculũ, ubi castra
da per exercitus suos, & princeps filiorum Iehuda fuit Nahason filius Aminadab. locanda præcipiunt.
Exercitus autem eius, & census eorum, septuagintaquatuor millia & sexcenti. Iu-
xta hunc castra ponent qui sunt de tribu Issachar, fuitque princeps filiorum Issachar
Nethaneel filius Zuar, exercitus eius atque census eius quinquagintaquatuor mil-
lia & quadringenti. Tribus Zebulon, & princeps filiorum Zebulon, Eliab fi-
lius Helon: porrò exercitus eius & cẽsus eius, quinquagintaseptem millia, & qua-
dringenti. Vniuersi autem census castrorum Iehuda centum millia, octoginta mil
lia, & sex millia atque quadringenti, per exercitus suos, & primi ipsi proficiscantur.
Vexillum castrorum Ruben uersus Austrum sit per exercitus suos, princeps au-
tem filiorum Ruben fuit Elizur filius Zedeur. Porrò exercitus eius & census eius B

quadragintasex millia & quingenti. Et iuxta eum castrametabũtur tribus Simeon,
princeps uero filiorũ Simeon Selumiel, filius Zuri Sadai: porrò exercitus eius &
census eorũ quinquagintanouem millia atq; trecenti. Tribus quoq; Gad, & prin
ceps filiorum Gad fuit Eliasaph filius Rehuel: porrò exercitus eius & cẽsus eorum
quadragintaquinq; millia, sexcenti & quinquaginta. Vniuersi qui censi sunt ex ca-
stris Ruben, centum millia atq; quinquagintaquinq; millia, mille & quadringenti
quinquaginta per exercitus suos, & hi secundo loco proficiscantur. Tentorium ue
ro constitutionis proficiscetur cum turba Leuitarum in medio castrorum, & sicut
castrametantur, sic etiam proficiscantur, unusquisq; in loco suo sub uexillo suo.
C Vexillum castrorum †Ephraim cum exercitibus suis ad Occidentem [castramete- Psal.79.a
tur,] & princeps filiorum Ephraim, Elischama filius Amihud, exercitus eius & cen
sus eorum quadraginta millia & quingenti. Iuxta hunc erit tribus Manasse, & prin
ceps filiorũ Manasse, Gamaliel filius Pedazur, exercitus eius & cẽsus eorũ triginta
duo millia & ducẽti. Tribus quoq; Beniamin, & princeps filiorũ Beniamin, Abi
dan filius Gideoni, exercitus eius & census eorũ trigintaquinq; millia & quadrin-
genti. Vniuersi qui censi sunt è castris Ephraim, centum millia & octo millia, atq;
centum per exercitus suos, & hi tertio loco proficiscentur. Vexillum uero castro-
rum Dan cum exercitibus suis Aquilonem [tenebit,] fuitq; princeps filiorum Dan
Ahiezer filius Ami Sadai, exercitus eius & census eorum sexagintaduo millia &
D septingenti. Iuxta eum castrametabuntur tribus Aser, & princeps filiorum Aser,
Pagiel filius Achran, exercitus eius & census eorum quadragintaunum millia &
quingenti. Tribus quoq; Naphtali, & princeps filiorum Naphtali, Ahira filius
Enan, & exercitus eius atq; census eorum quinquagintatria millia & quadringẽti.
Vniuersi qui censi sunt è castris Dan, centum millia, & quinquagintaseptem millia
& sexcenti, & postremo loco proficiscentur cum uexillis suis. Hic est census filio-
rum Israel iuxta domos patrum suorum, uniuersi scilicet qui censi sunt castrametan
tes iuxta exercitus suos, sexcenta millia, tria millia, quingenti & quinquaginta. Le-
uitæ uero non sunt censi inter filios Israel, sicut præceperat DOMINVS Mosi. Et fe- Num.1.g
cerunt filij Israel iuxta omnia quæ mandauerat DOMINVS Mosi, sic enim castra fi-
xerunt cum uexillis suis, & sic profecti sunt iuxta familias suas, & iuxta domos pa-
trum suorum.

CAPVT III.

Recensetur generatio Aharonis & Mosis, & destinantur officia leuitis, & cultus dei instituitur.

A ET hæc sunt generationes Aharonis & Mosis eo die quo loquutus est DOMI-
NVS cum Mose in monte Sinai. Et sunt nomina filiorum Aharonis, primoge Exod.6.d
nitus Nadab, Abihu, Eleazar, & Ithamar. Hæc sunt nomina filiorum Aharonis
sacerdotum, qui uncti erant, quorum manus [a]consecratæ erant, ut sacerdotio funge
rentur. †Mortuusq; est Nadab & Abihu coram DOMINO quum offerrent ignem Leuit.10.a
alienum coram DOMINO in deserto Sinai, nec habuerunt filios, & sacerdotio fun- 1.Par.24.a
ctus est Eleasar & Ithamar [b]corã patre suo Aharone. Loquutus est DOMINVS ad
Mosen, dicens, Adduc tribum Leui, & constitue eam coram Aharon sacerdote, ut
ei ministrent. Et ipsi custodiãt obseruationem eius, & obseruationem uniuersi cœ
tus ante tentorium constitutionis, ut obeant ministerium tabernaculi. Ipsi custo-
dient omnia instrumẽta tentorij constitutionis, & obseruationem filiorum Israel,
B ut obeant ministerium tabernaculi. Et dabis Leuitas Aharoni et filijs eius, deditit
enim sunt ei ex filijs Israel. Aharon uero & filios eius præficias, ut custodiant sacer-
dotiũ suum: [c]alienus si accesserit, interficiatur. Et loquutus est DOMINVS ad Mo
sen in hanc sententiam, Ecce ego tuli Leuitas de medio filiorum Israel pro omni pri-
mogenito quod uuluam aperit in filijs Israel, & Leuitæ erunt mei, meum enim est
omne primogenitũ, à die quo percussi omne primogenitũ † in terra Aegypti, con Exod.13.
secraui mihi omne primogenitum in Israele, tam in hominibus quàm in iumentis,
C mea inquam erunt: ego DOMINVS. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in de-
serto

[a] Ebr. implete.

[b] Hoc est, superstite adhuc patre.

[c] Alienus, qui ex alia est tribu quàm Leui, nec ad hoc electus.

ferto Sinai hiſce uerbis, Recenſe filios Leuitarum, iuxta domos patrum ſuorum, iuxta familias ſuas, omnem marem ab eo qui unius eſt menſis & ſupra recenſebis eos. Recenſuit itaq; eos Moſes iuxta præceptum DOMINI, quemadmodū mandauerat. Fueruntq; iſti filij Leui iuxta nomina ſua, Gerſon, Kahath & Merari. Et hæc ſunt nomina filiorum Gerſon iuxta familias ſuas, Libni & Simei. Filij uero Kahat in familijs ſuis, Amram, Izhar, Hebron & Vziel. Et filij Merari in familijs ſuis, Maheli & Muſi. Hæ ſunt familiæ Leuitarum iuxta domos patrum ſuorum. Ipſi Gerſon familia Libni & familia Simei, iſtæ ſunt familiæ Gerſonicæ. Cenſus eorum ab eo qui erat unius mēſis & ſupra, cenſus inquam eorum ſeptem millia & quingenti. Porrò familiæ Gerſonicæ poſt tabernaculum caſtrametentur ad *Occidētem. Princeps autem domus patriæ Gerſonitarum Eliaſaph filius Lael. Et filiorum Gerſon cuſtodia erit in tentorio conſtitutionis, [obſeruabūt in- D quam] tabernaculum & tentorium, tegumentum eius, & uelum quod erat ad oſtium tentorij cōſtitutionis, item aulæum atrij, & uelum ad oſtium atrij, quod eſt iuxta tabernaculum, & aram circunquaq;, & funes eius, ad omne miniſteriū eius. Ipſius Kahat erat familia Amram, & familia Izhar, & familia Hebron, & familia Vſiel: & hæ ſunt familiæ Kahatitarum. Numerus omnium marium ab eo qui unius erat menſis & ſupra, octo millia & ſexcenti, & hi excubabūt in cuſtodia ſanctuarij. Familiæ autem Kahatitarum caſtra figent ad latus tabernaculi *meridionale. Primarius patriæ domus familiarum Kahatitarum fuit Elizaphan filius Vſiel, & illi cuſtodient arcam, menſam, candelabrū, aras & uaſa ſanctuarij, in quibus miniſtrat, uelum quoq; & quidquid ad miniſterium eius [pertinet.] Summus autem E princeps Leuitarum fuit Eleazar filius Aharonis ſacerdotis, epiſcopus eorū qui excubāt in cuſtodijs ſanctuarij. Ipſius Merari familia Maheli, & familia Muſi: hæ ſunt familiæ Meraritarum. Cenſus eorum iuxta numerum omnium marium ab eo qui erat unius menſis & ſupra, ſex millia & ducenti. Princeps autem patriæ domus in familijs Merari erat Zuriel filius Abihail, & hi caſtra ponēt in latere tabernaculi ſeptentrionali. Et functio cuſtodiæ filiorum Merari, aſſeres tabernaculi, & uectes eius, columnæ eius, & baſes eius, & omnia inſtrumēta eius, & quidquid eſt miniſterij eius. Columnæ quoq; atrij per circuitum, cum baſibus earum, claui earum, & funes earum. Porrò ante tabernaculum ad plagam orientalem ante tentorium conſtitutionis caſtra ponent Moſes & Aharon atq; filij eius, obſeruantes cu- F ſtodiam ſanctuarij, & cuſtodiam filiorum Iſrael: & alienus ſi acceſſerit, interficietur.

Leuitarum numerus. Omnis autem cenſus Leuitarum quos recēſuit Moſes & Aharon iuxta iuſſionem DOMINI per familias ſuas, omnes mares ab eo qui unius fuit menſis & ſupra, fuerunt uigintiduo millia. Et dixit DOMINVS ad Moſen, Recenſe omne primogenitum maſculinum de filijs Iſrael, ab eo qui eſt unius menſis & ſupra, & accipe numerum nominum eorum, tollesq; Leuitas mihi. *Leuitæ pro primogenitis.* Ego enim ſum DOMINVS, pro omni primogenito filiorum Iſrael, & iumenta Leuitarum pro omnibus primogenitis filiorum Iſrael. Recenſuit itaq; Moſes quemadmodum præceperat ei DOMINVS, omnia primogenita filiorum Iſrael. Fuerūtq; omnia primogenita maſcula iuxta numerum nominum, ab eo qui erat unius menſis & ſupra, iuxta cenſum eorum, uigintiduo millia, ducenta & ſeptuagintatria. Loquutusq; eſt DOMI- G NVS ad Moſen, dicens, Tolle Leuitas pro omnibus primogenitis filiorum Iſrael, & pecora Leuitarum pro pecoribus eorum, eruntq; Leuitæ mei: ego DOMINVS. Pro redimendis uero ducentis & ſeptuagintatribus, qui ex primogenitis inter filios Iſrael Leuitas excedunt, accipies quinos ſiclos ad ſingula capita, ſiclum ſcilicet ſanctuarij accipies, (habet autem ſiclus uiginti Gera) dabisq; pretium Aharoni & filijs eius, redemptitios ſcilicet qui ſuperſunt in eis. Tulit itaq; Moſes pretium redemptionis ab his qui ſuperfuerunt ultra redemptos Leuitarum, à primogenitis

*Ebr. Ad mare.

*Quidam legit, dexterum.

filiorum Israel accepit pecuniam istam, nempe mille, trecentos & sexagintaquinque
siclos, iuxta siclum sanctuarij. Deditque Moses pecuniam redemptorum Aharoni Exod.30.b Leuit.37.c Ezech.45.d
[f]Eb. Iuxta os domini. & filijs eius [f]iuxta uerbum DOMINI, quemadmodum præceperat DOMINVS
Mosi.

CAP. IIII.

Kahatitis sua officia assignantur.
[a]Eb. Tolle caput.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem hisce uerbis, [a]Collige
summam filiorum Kahat de medio filiorum Leui, iuxta familias suas, iuxtaque
domos patrum suorum, ab eo qui natus est †triginta annos & supra, usque ad eum 1.Par.24.a
qui quinquaginta est annorum, quicunque militię aptus est, ut exequantur opus in
tentorio constitutionis. Hoc uero munus erit filiorum Kahat in tentorio consti-
tutionis, [nempe in] sancto sanctorum. Quum igitur castra soluunt, ingredietur
Aharon & filij eius, & deponant uelum tegumenti, inuoluentque in eo arcam testi-
monij: super hoc uero ponant operimentum ex pellibus melium, expãdantque de-
super pallium totum hyacinthinum, & [b]ponant uectes eius. [c]Mensam facierũ ob
uoluent panno, qui totus sit hyacinthinus, ponantque super eam acetabula, cochlea
ria, & instrumẽta purgatoria, & dimidiatas fistulas in quibus funditur, eruntque su
per eam panes iugiter. Expandentque super hæc tegumẽtum coccinum dibaphon,
operientque illud uelo ex pellibus melium, & ponent uectes eius. Tollãt etiam te-
gumentum hyacinthinum, & obuoluant candelabrũ luminaris & lampades eius,
& emunctoria eius, & uascula eius [in quibus emuncta excipiuntur,] atque cũcta ua
sa olearia, quibus illi ministeria sua exequũtur. Ponantque tam ipsum quàm omnia
instrumenta eius in tegumentum ex pellibus melium, & collocent super uectes.
Deinde expandãt hyacinthinum tegumentũ super aram auream, & tegant ipsam
B tegumento ex pelle melium, & inserant uectes eius. Tollantque omnia instrumen-
ta, quibus ministerium explent in sanctuario, & inuoluãt in panno hyacinthino,
operiantque ea tegumento ex pellibus melium, & ponant super uectes. Repurgent
aram cineribus, & expandant super eam tegumentum purpureum. Ponantque su-
per eam omnia uasa eius, quibus ministrant in ea, nempe ignis receptacula, & fu-
scinulas, & scopas, & pelues sparsorias, omnia denique aræ instrumenta, & expan-
dant super ea tegumentum ex pellibus melium, inserantque uectes eius. Quumque
Aharon & filij eius absoluerintque [hoc], obtexerintque sanctuariũ, & omnia instru
menta sanctuarij, quando iam transferenda sunt castra, post hæc accedant filij Ka
hat, ut [ista] ferant, neque tamen attingant sancta, †ne moriantur. Hoc est onus filio 2.Reg.6.b
rum Kahat in tentorio constitutionis. Præfectura autem Eleazar filij Aharonis
sacerdotis [hæc est,] Oleum luminaris, incensum aromaticum, iuge sacrificium ci-
barium, oleum unctionis, cura quoque totius tabernaculi, & omniũ quę in eo sunt,
in sanctuario scilicet & omnibus uasis eius. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen
& ad Aharonem, dicens, Non excindatis tribum familiæ Kahat è medio Leuita-
rum. Hoc uero facite eis, ut uiuant & non moriantur, si accesserint ad sanctum san
ctorum, Aharon & filij eius ingrediantur & deponãt ea, unicuique pro officio suo,
atque pro onere suo, ipsi uero non introeant, ut cõtemplentur quum inuoluuntur
C sancta, ne moriantur. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam,
Collige etiam summam filiorum Gerson per domus patrum suorum, & per fami Gersonitarum officium.
lias suas, recense autem eos ab eo qui uiginti est annorum, usque ad eum qui natus
est quinquaginta annos, quicunque aptus est militiæ, ut illi in tentorio constitutio-
nis ministrent. Hoc uero sit officium familiæ Gersonicæ, ut seruiant & baiulent.
Baiulabunt (inquam) aulæa tabernaculi, & tentorij constitutionis, tegumentum
eius, & tegumẽtum ex pellibus melium, quod est super illud supremum, uelamen
quoque ostij tentorij cõstitutionis. Tapetes quoque atrij, & uelũ quod est ad ostium
portę atrij, quod [atrium] circuit tabernaculum & aram, & funes, & omnia instru
menta ministerij ipsorum, omnia denique quæ illis obueniunt, exequentur. Secun-
dum

[b]Super humeros scilicet, ad ferendam arcam: uel, in annulos.
[c]Mensa facierum dicitur, quod in ea ponebantur panes facierum, ut in Exod. 25.

dum uerbum Aharonis & filiorum eius fiet omne ministerium filiorum Gerson, in omni onere eorum, & in cuncto ministerio eorũ, & recensebitis eis omnia onera eorum quæ obseruent. Hoc itaq; officium est familiarũ filiorum Gerson in tentorio constitutionis, & custodia illorum erit sub manu Ithamar filij Aharonis sacerdotis. Porrò filios Merari recensebis iuxta familias suas, & domos patrũ suorum, numerabis autem eos ab eo qui † triginta est annorum, usq; ad eum qui natus est quinquaginta annos, quicunq; ad militiam aptus est, ut seruiant in ministerio tentorij constitutionis. Hæc autem erit obseruatio oneris eorum ad omne ministerium eorum in tentorio cõstitutionis. Asseres tabernaculi, & uectes eius, & columnæ eius, & bases eius. Columnæ quoq; quæ sunt circum atrium, & bases eius, & claui eius, cum funibus earum, & omnibus instrumẽtis earum, & quidquid ad ministerium eorum [pertinet,] numerabitis nominatim instrumenta, quæ custodient & ferent. Hoc est officium familiarum filiorum Merari, iuxta omne ministerium in tentorio constitutionis, sub manu Ithamar filij Aharonis sacerdotis. Numerauit itaq; Moses & Aharõ & primores cœtus filios Kahat iuxta familias suas, & iuxta domos patrum suorum, ab eo qui triginta erat annorum & supra, usq; ad eum qui quinquaginta annos natus erat, quicunq; scilicet militiæ aptus erat, ut ministrarent in tentorio constitutionis. Fueruntq; numeri eorum per familias suas duo millia, septingenti & quinquaginta. Hic census est familiarũ Kahat, quicunq; scilicet ministrare poterant in tentorio cõstitutionis, quos recensuit Moses & Aharon iuxta uerbum DOMINI in manu Mosis. Numeri autem filiorum Gerson per familias suas, & domos patrum suorum sunt, ab eo qui triginta fuit annorum & supra, usq; ad eum qui quinquaginta natus est annos, quicunq; ad bellum apti fuerunt, ad seruiendum in tentorio constitutionis, fuerũt inquam numeri eorum iuxta familias suas & domos patrum suorum, duo millia, sexcẽti atq; triginta. Iste est census familiarum filiorum Gerson, quicunq; in tentorio constitutionis ministrare poterat, quem recensuit Moses & Aharon iuxta os DOMINI. Numeri autem familiarum filiorum Merari per familias suas, & per domos patrum suorum sunt, ab eo qui triginta erat annorũ & supra, usq; ad eum qui natus erat quinquaginta annos, quicunq; ad bellum apti erant, ad seruiendum in tentorio cõstitutionis, fuerunt inquam numeri eorum iuxta familias suas, tria millia, ducẽti. Hæc est summa familiarum filiorum Merari, quos numerauit Moses & Aharon iuxta os DOMINI per manum Mosis. Omnes itaq; numeri Leuitarũ quos recensuit Moses & Aharon atq; principes Israel iuxta familias suas & domos patrum suorum, ab eo qui triginta fuit annorum & supra, usq; ad eum qui natus erat quinquaginta annos, quicũq; ueniebat ut ministraret in ministerio, & inseruiret oneri gestando in tentorio constitutionis, fuerunt inquam quum recenserentur ipsi, octo millia, quingenti, octoginta. Iuxta os DOMINI numerauit eos per manum Mosis, unumquenq; iuxta ministerium suum, & onus suum, & præfecturam suam, quemadmodum præceperat DOMINUS Mosi.

CAP. V.

ET loquutus est DOMINUS ad Mosen in hanc sententiam, Præcipe filijs Israel, A ut eijciant è castris † omnem leprosum, & omnem qui fluit, & quicũq; [a] mortui contactu contaminatus est, & marem & fœminã eijciatis: extra castra inquam eijciatis eos, ne contaminent castra sua, in quorum medio ego habito. Et filij Israel fecerunt sic, eieceruntq; eos extra castra, quemadmodũ loquutus fuerat DOMINUS ad Mosen, sic fecerunt filij Israel. Et loquutus est DOMINUS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, Vir aut mulier si fecerint ex omnibus peccatis [cõtra] hominem, ut scilicet præuaricatione præuaricentur aduersus DOMINUM, deliqueritq; anima huiusmodi, confiteantur peccatũ suum quod fecerunt, & restituat [b] culpam suam in sorte sua, quintamq; partem illi superaddat, detq; illi in quem deli-

Quomodo cœtus populi dei repurgatus esse debeat à sceleratis hominibus, qui sint excludendi è castris, & de lege zelotypiæ.

[a] Super anima polluti, est contactu mortui pollui.

[b] Delictum aut culpa hic pro re ponitur quæ ablata est.

quit. Quod si uiro illi uindex nullus fuerit cui delictum restituatur, delictum DO-
MINO restituatur, sacerdoti uidelicet, supra arietem expiationum, per quem expia
B tio pro illo fit. Et omnis Thruma, quæ fit ex omnibus sanctis filiorū Israel, quam
adferūt sacerdoti, ipsius erit. Sancta quoque uniuscuiusque ipsius erunt, & quidquid
homo sacerdoti dederit, ipsius sit. Loquutus est DOMINVS ad Mosen in hāc sen
tentiam, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, Cuiuscunque uxor defecerit, & desi- Deut.22.b
gnauerit contra eum scelus, dormieritque uir cum ea proiectione seminis, idque latet
maritum eius, celaturque eum quod immunda ipsa sit facta, neque testis est aduersus
eam, neque ipsa deprehensa. Si hunc inuaserit uehemens zelus, ut indignetur zelo
quodam aduersus uxorem suam, ipsa polluta existente: aut si inuaserit eum uehe-
mens zelus, ut indignetur zelo quodam aduersus uxorem suam, tametsi non fue-
rit polluta: adducat uir talis uxorem suam ad sacerdotem, adferatque simul donum
illius pro ea, nempe decimam partem Ephi farinæ hordeaceæ, at oleum non fun-
det super eam, neque ponat thus super eam, quoniam sacrificium cibarium est zeli,
donum inquam memoriale, quod meminisse sceleris facit. Sacerdos uero sacrifi
C cium illud sacrificet, & statuat illud coram DOMINO. Sumat insuper sacerdos a-
quas sacras in uase fictili, & de puluere qui fuerit in pauimento tabernaculi tollat
sacerdos, & ponat in aquā. Statuat præterea sacerdos mulierem ante DOMINVM, Aquæ amaritudinis.
& nudet caput mulieris, & det in manus eius sacrificium illud memoriale, quod sa
crificiū est zeli, habeatque sacerdos in manu sua aquas [a]amaras execrationis. Et ob-
testetur eam sacerdos, & dicat ad mulierem illam, Si nō dormiuit uir tecum, si non
defecisti ad immunditiā sub marito tuo, libera euades ab aquis istis amaris & exe-
cratis. Si uero defecisti sub marito tuo, & polluta es, concubuitque tecum uir alius
quàm maritus tuus. Obtesteturque sacerdos mulierem talem direque deuoueat, & di
cat sacerdos mulieri, Det te DOMINVS in execrationem & iuramentum in medio
populi tui, quum scilicet effecerit DOMINVS, ut femur tuum deijciatur, & uterus
tuus intumescat. Ingrediantur aquæ istæ execrantes in uiscera tua, ut intumescat
D uterus tuus, faciantque deijci femur tuum: dicatque mulier, Amen, amen. Scribat in-
super sacerdos execrationes illas in librum, & abradat [eas] in aquas amaricantes.
Iubeatque [sacerdos] ut mulier bibat aquas illas amaricantes & execrantes. Et acci-
piat sacerdos sacrificium cibarium zeli è manu mulieris, & moueat illud ante DO
MINVM, & adducat illud ad aram. Apprehendat quoque sacerdos ex isto sacrificio
cibario uolam plenam ad monumētum eius, incendetque in ara, & post hoc det mu
lieri potum illius aquæ. Quum uero aquas potauerit, si fuerit polluta & scelus de-
signauerit aduersus maritum suum, ingredientur in eam aquæ istæ execrantes ut
amaricent, & intumescet uenter eius, cadetque femur eius, erit mulier illa execrata in
medio populi sui. Si uero polluta non fuerit mulier huiusmodi, sed munda, noxæ
eximetur, & [b]fœcunda reddetur. Hæc lex est zelotypiæ, quando mulier à marito
suo defecerit, & polluta fuerit. Aut quum maritum inuaserit spiritus amarus, ut
æmuletur zelo erga uxorem suam, & statuerit uxorem coram DOMINO, & fece-
rit sacerdos iuxta uniuersam legem istam. Eritque uir innocēs ab iniquitate, mulier
uero ipsa feret noxam suam.

CAP. VI.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hæc uerba, Loquere ad filios Israel, &
dices ad eos, Vir siue mulier si diserte uouerint uotum [a]Nasir, ut separent DO
MINO, à uino & sicera abstineat, acetum uini & siceræ non bibat, imò quidquid
[b]reliquum est ex uuis non bibat, præterea nec recentes uuas, nec passas comedet,
idque toto tempore quo ipse Nasir est. Nihil denique edat quod fit è uite uinifera, si-
ue acini sint, siue uinacea. Porrò toto tempore quo durat uotum eius Nasir, †no- Iud.13.b Amos.2.c
uacula nulla admoueri debet capiti eius, quin sacer sit, donec expleat dies quibus
se DOMINO segregauit, nutriendo scilicet comam capillorum capitis sui. Toto
denique

[a] Quidā legūt, aquas amaricātes execrantes.

Amen, Sic omnino fiat.

[b] Ebr. Seminabitur semine.

De uoto & ritu Nazaræorū & benedictione Israelis.

[a] Nasir separatus, cōsecratus, segregatus.

[b] Mischrat, Quicqd exprimitur ex uuis aut uuas resipit.

deniq; tempore quo se DOMINO segregauit, ad mortuum non ingrediatur, imò
ne in patris quidem sui, aut matris suę, aut fratris sui, aut sororis suæ morte pollua
tur, eo quod [c]Næser dei sui est super caput eius. Cunctis diebus separationis suæ B
sacer est DOMINO. Quod si quispiam mortuus fuerit apud eum subito & repenti
no casu, contaminabitur caput comæ suæ, radat ergo caput suum in die purgatio
nis suæ, nempe in die septimo radet illud. Die uero octauo adferat duos turtures,
aut duos pullos columbinos ad sacerdotem, ad ostium tentorij constitutionis. Fa
cietq; sacerdos unum pro peccato, alterū pro holocausto, & expiabit illum ab eo
quod peccauit aduersus animam suam, & consecrabit caput eius in die illo. Et se
parabit se DOMINO dies illos quibus est Nasir, adducetq; agnum anniculum pro
delicto, dies uero priores irriti sint, quoniam polluit Næser separationis suæ. Hęc
autem est lex Nazaræi, quando absoluerit dies separationis suæ, eodem die appli C
cet sese ad ostium tentorij constitutionis, adferatq; donum suum DOMINO, nem
pe agnum unum anniculum integrum ad holocaustum, & ouiculam unam anni
culam integram pro peccato, & arietem unum, eumq; integrum pro sacrificio gra
tiarum actionis. Canistrum quoq; infermentatorum, nempe placentas similagi
neas, placentas unctas oleo, & lagana infermentata oleo delibuta, cum sacrificio
eorum cibario, & cum libaminibus eorum. Adferat [ea] sacerdos corā DOMINO,
& faciat hostiam eius pro peccato, atq; holocaustum eius. Arietem uero faciet pro
sacrificio gratiarum actionis DOMINO, cum canistro infermentatorum, facietq; sa
Act. 21. a cerdos sacrificium eius cibarium, & libationem eius. Et radet Nazaræum in ostio
tentorij cōstitutionis, nempe caput [b]Næser eius, tollatq; pilos capitis Næser eius,
ponatq; in ignē, qui est sub sacrificio gratulatorio. Tollat quoq; sacerdos armum D
coctum de ariete, & placentam unam infermētatam è canistro, laganum quoq; in
fermentatū unum, & ponat super manus Nazaræi postquam raserit comā suam.
Et moueat ea sacerdos Tenupha coram DOMINO, consecrata hæc erunt sacerdo
ti, præter pectusculū Tenupha, & præter armum Thruma. Post hæc poterit Na
sir uinum bibere. Hæc lex est Nazaræi, qui uouerit donum suum DOMINO pro
consecratione sua, exceptis his quæ apprehenderit manus eius iuxta rationem uo
ti sui quod uouit, sic faciat iuxta præscriptum separationis suæ. Loquutusq; est
DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad Aharonem & ad filios eius in hāc
Leui. 9. Eccli. 36. c sententiam, †Sic bene precemini filijs Israel, dicetisq; ad eos, Benedicat tibi DOMI
NVS, & custodiat te, illustret DOMINVS faciem suam super te, & misereatur tui.
Attollat DOMINVS faciem suam super te, & det tibi tranquillitatem. Ponent itaq;
nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis.

CAP. VII.

Exod. 40. a FActum est autem eo die, quum absoluisset Moses tabernaculi erectionem, †un A
xissetq; ipsum, consecrassetq; ipsum & cuncta uasa eius, aram quoq; & uniuer
sa instrumēta eius: quum talia, inquam, unxisset & consecrasset, ut adferrent prin
cipes Israelis, capita scilicet per domos patrum suorū, qui principes erāt tribuum,
qui præerant censibus, quod adferrent, inquam, [a]dona sua corā DOMINO sex cur
rus tectos, & duodecim boues, currum unum pro duobus principibus, & bouem
unum pro uno, adduxeruntq; ea ante tabernaculum. Et dixit DOMINVS ad Mo
sen hisce uerbis, Cape [hæc] ab eis, ut sint in ministerium cultus tentorij constitu
tionis, tradesq; ea Leuitis, unicuiq; iuxta ministerium suum. Accipiens itaq; Mo
ses currus & boues, tradidit eos Leuitis. Duos currus et quatuor boues dedit filijs
Gerson iuxta ministerium eorum. Et quatuor currus atq; octo boues dedit filijs
Merari, iuxta ministerium eorum, sub manu Ithamar filij Aharonis sacerdotis. Fi
lijs uero Kahat nihil dedit, nam ministerium rerum [b]sacrarum illis iniūctum erat,
quas humeris [suis] gestabant. Adferebant insuper principes ad aræ initiationē
eo die quo inungebatur, adferebant, inquam, principes dona sua ante aram. Et ait

[c] Nāser, Ornamētum quoddā & corona: alij pro Nāser uotū separationis legunt.

[b] Nāser uarie exponunt, quidam pro cæsarie aut coma, quidā pro separatione, quidā pro consecratiōe: synekdocha autem coma pro consecratione ponitur, q. ea domino cōsecrata erat, & is qui eam nutriebat domino segregatus certis diebus.

Quid munerum post tabernaculi erectionem à principibus Israelis allatum sit.

[a] Alij pro Korban sacrificia legunt.

[b] Quidam legūt, sanctuarij.

B DOMINVS ad Moſen, Singulis diebus ſinguli principes ſua dona adferant ad aræ
initiationem. Attulit itaq; primo die donum ſuum Nahaſon filius Aminadab de Oblatio principis tribus Iehuda.
tribu Iehuda. Eratq; donum ipſius catinus argenteus unus, centum & triginta ſiclo
rum, phiala una argẽtea ſeptuaginta ſiclorum iuxta pondus ſanctuarij, utrunq; ex
his plenum fuit ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario. Cochleare unum
Eb. Iuuencus unus filius bouis. aureum decem [ſiclorum,] plenum ſuffitu. Iuuencus unus, aries unus, agnus anni-
culus unus ad holocauſtum, hircus caprarum unus ad hoſtiam pro peccato. Pro ſa
crificio uero gratulatorio, boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi
quinq;. Hoc fuit donum Nahaſon filij Aminadab. Secũdo die attulit Nathaneel Iſaſchar.
filius Zuar princeps [tribus] Iſaſchar, attulit inquam donum ſuum, catinum unum
argenteum centum & triginta ſiclorum, phialam argenteam unam ſeptuaginta ſi-
clorum iuxta ſiclum ſanctuarij, utraq; plena ſimilagine oleo commixta pro ſacrifi-
cio Minha. Cochleare unum aureum decem [ſiclorum,] plenum ſuffitu, iuuencum
ex bobus unum, arietem unum, agnum anniculum unum in holocauſtum, hircum
caprarum unum pro hoſtia peccati. Et pro ſacrificio gratulatorio boues duos, arie
tes quinq;, agnos anniculos quinq;. Hoc fuit donum Nathaneelis filij Zuar. Ter
tio die princeps filiorum Zebulon Eliab filius Helon, cuius donum fuit catinus u- Zebulon.
nus argenteus centum & triginta ſiclorum, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclo-
rum iuxta ſiclum ſanctuarij: utrunq; ex his plenum fuit ſimilagine oleo conſperſa
C pro ſacrificio cibario. Cochleare unum aureum decem [ſiclorum] plenum ſuffitu.
Iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtum, hircus ex capris
unus pro hoſtia peccati, & pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;,
hirci quinq;, agni anniculi quinq;. Hoc donum fuit Eliab filij Helon. Quarto die
princeps filiorum Ruben Elizur filius Sedeur, cuius donum fuit catinus argenteus Ruben.
unus centum triginta ſiclorum, phiala una ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum ſan-
ctuarij: utrunq; ex his plenum fuit ſimilagine oleo permixta pro ſacrificio cibario.
Cochleare unum aureum decem [ſiclorum] plenum ſuffitu: iuuencus unus, aries
unus, agnus anniculus unus, ad holocauſtum ſcilicet, hircus caprarum unus ad ho-
ſtiam pro peccato, pro ſacrificio autem gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hir-
ci quinq;, & agni anniculi quinq;. Hoc donum fuit Elizur filij Sedeur. Quin-
to die princeps filiorum Simeon, Selumiel filius Zuri Saddai, cuius donum fuit ca Simeon.
tinus argenteus unus centum & triginta ſiclorum, phiala argẽtea una ſeptuaginta
ſiclorum iuxta pondus ſanctuarij: utraq; plena ſimilagine oleo conſperſa pro ſacri
ficio cibario: cochleare aureum unum decem [ſiclorum] plenum ſuffitu, iuuencus
D unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocauſtũ, hircus caprarum unus pro
hoſtia peccati, & pro ſacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;,
agni anniculi quinq;. Hoc fuit donum Selumiel filij Zuri Saddai. Sexto die prin
ceps filiorum Gad Eliaſaph filius Dehuel, cuius donum fuit catinus unus argẽteus Gad.
centum & triginta ſiclorum, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorum iuxta ſiclum
ſanctuarij: utraq; plena ſimila conſperſa oleo pro ſacrificio cibario: cochleare au-
reum unum decem [ſiclorum] plenum ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus an
niculus unus in holocauſtum, hircus caprarum unus pro hoſtia peccati, & pro ſa-
crificio gratulatorio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinq;.
Hoc fuit donum Eliaſaph filij Dehuel. Septimo die princeps filiorum Ephraim,
Eliſama filius Ammihud, cuius donum fuit catinus argenteus unus centum trigin Ephraim.
ta ſiclorum, phiala una argentea ſeptuaginta ſiclorũ iuxta ſiclum ſanctuarij: utraq;
plena ſimilagine oleo conſperſa pro ſacrificio cibario, cochleare aureum unum de-
cem [ſiclorum] plenum ſuffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in
holocauſtum, hircus ex capris unus pro hoſtia peccati, pro ſacrificio uero gratula-
torio boues duo, arietes quinq;, hirci quinq;, agni anniculi quinque. Hoc fuit do-
num

Manasse. num Elisama filij Ammihud. Octauo die princeps filiorum Manasse, Gamliel B
filius Pedazur, cuius donum fuit catinus argenteus unus centum & triginta siclo-
rum, phiala una argentea septuaginta siclorum, iuxta siclum sanctuarij: utraqꝫ ple
na similagine oleo conspersa pro sacrificio cibario, cohleare aureum unum decem
[siclorum] plenum suffitu, iuuencus unus, aries unus, agnus anniculus unus in ho
locaustum, hircus ex capris unus pro hostia peccati, & pro sacrificio gratulatorio
boues duo, arietes quinqꝫ, hirci quinqꝫ, agni anniculi quinqꝫ. Hoc fuit donũ Gam
Beniamin. lielis filij Pedazur. In die nona princeps filiorum Beniamin, Abidan filius Gi-
deoni, fuitqꝫ donum eius catinus unus argenteus centum & triginta siclorũ, phia-
la argentea una septuaginta siclorum iuxta siclum sanctuarij: utraqꝫ plena simila-
gine oleo permixta pro sacrificio cibario, cochleare unum aureum decem [siclo-
rum] plenum suffitu, iuuẽcus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocau-
stum, hircus caprarũ unus pro hostia peccati, & pro sacrificio gratulatorio boues
duo, arietes quinqꝫ, hirci quinqꝫ, agni anniculi quinqꝫ. Hoc fuit donum Abidan fi
Dan. lij Gideoni. Decimo die princeps filiorum Dan, Ahiezer filius Ammi Saddai,
cuius munus fuit catinus unus argenteus centum & triginta siclorum, phiala una
argentea septuaginta siclorũ, iuxta siclum sanctuarij: utraqꝫ plena similagine oleo F
permixta pro sacrificio cibario, cochleare unũ aureum decem [siclorum] plenum
suffitu, iuuẽcus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocaustum, & hircus
ex capris unus pro hostia peccati, & pro sacrificio gratulatorio boues duo, arietes
quinqꝫ, hirci quinqꝫ, agni anniculi quinqꝫ. Hoc donũ fuit Ahiezer filij Ammi Sad
Aser. dai. Vndecimo die princeps filiorum Aser, Pagiel filius Ochran, cuius donum
fuit catinus argenteus unus centum & triginta siclorũ, phiala argentea una septua
ginta siclorum, iuxta siclum sanctuarij: utraqꝫ plena similagine oleo permixta pro
sacrificio cibario, cochleare unũ aureum decem [siclorum] plenum suffitu, iuuen-
cus unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocaustum, hircus ex capris unus
pro hostia peccati, & pro sacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinqꝫ, hirci
quinqꝫ, agni anniculi quinqꝫ. Hoc fuit donum Pagielis filij Ochran. Porrò duo-
Naphtali. decimo die princeps filiorum Naphtali, Ahira filius Enan, cuius donum fuit cati-
nus argenteus unus centum & triginta siclorum, phiala argentea una septuaginta
siclorum iuxta siclum sanctuarij: utraqꝫ plena similagine oleo permixta pro sacrifi G
cio cibario, cochleare aureum unum decem [siclorum] plenum suffitu, iuuencus
unus, aries unus, agnus anniculus unus in holocaustum, hircus ex capris pro ho-
stia peccati, & pro sacrificio gratulatorio boues duo, arietes quinqꝫ, hirci quinqꝫ,
agni anniculi quinqꝫ. Hoc fuit donum Ahira filij Enan. Hæc fuit initiatio aræ
in die quo fuit inuncta, à principibus scilicet Israelis, catini argẽtei duodecim, phia
læ argenteæ duodecim, cochlearia aurea duodecim. Centum & triginta [siclos ha
buit] catinus unus, phiala uero una septuaginta, omniaqꝫ uasa argentea bis mille
& quadringentos, iuxta siclum sanctuarij. Cochleariorum uero aureorum duode
cim fuerunt plena suffitus, singula uero decem [fuerunt siclorum] iuxta siclum san
ctuarij. Porrò uniuersum aurum cochlearium fuit centum & uiginti [siclorum.]
Iuuencorum uero ex bobus uniuersorum pro holocausto fuerunt duodecim, arie
tum duodecim, agnorum anniculorum duodecim, cum sacrificio eorum cibario,
& hircorum ex capris, qui pro hostia peccati [fuerunt] duodecim, omnium boum
pro sacrificio gratulatorio uigintiquatuor, arietum sexaginta, hircorum sexagin-
ta, agnorum anniculorum sexaginta. Hæc fuit initiatio aræ quum inungeretur.
Quumqꝫ ueniret Moses in tentorium constitutionis ut [b]loqueretur cum eo, audi-
uit uocem colloquentis ad eum è propitiatorio, quod erat super arcam testimonij
inter duos Cherubim, & loquebatur ad eum.

CAP. VIII.

[b]Loqueretur quidã passiue exponũt, uel impersonaliter, Munstr.

De situ candelabri & lucernarũ, de Leuitarũ lustratione, sacrificiis, & ætate Leuitarũ, &c.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Loquere ad Aharo
nem, & dic ad eum, Quum collocas tu in sublimi lampades, septem illæ lampa Exod.25.8
des uersus candelabrum lucere debent. Fecit sic Aharon, collocauitq; lampades
eius uersus candelabrum, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Erat au-
tem opus candelabri ex auro solido tam scapus eius quàm flores eius, solidũ erat,
iuxta uisionem quam ostendit DOMINVS Mosi sic fecit candelabrum. Loqu-
tusq; est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Tolle Leuitas è medio filiorum Israel,
B & purifica eos. Sic autem facies eis, Quum purificas eos, sparge super eos [a]aquas
peccati, & traducãt nouaculam per omnem carnem suam, eluantq; uestimẽta sua,
& sese purificent. Deinde sumant iuuencum è bobus cum sacrificio suo cibario,
nempe similaginem oleo commixtã, & alium iuuencum è bobus accipies pro ho-
stia peccati. Et quum adduxeris Leuitas ante tentorium constitutionis, congrega
bis uniuersum cœtum filiorũ Israel. Et adduces Leuitas in conspectum DOMINI,
componẽtq; filij Israel manus suas super Leuitas. Et motabit Aharon Leuitas mo
tatione coram DOMINO à filijs Israel, ut scilicet ministrent in cultu DOMINI. Le-
uitæ uero ponent manus suas super caput iuuencorum, & facies unum pro pecca
to, & alterum in holocaustum DOMINO, ut expies Leuitas. Collocabis uero Leui
tas ante Aharonem, & ante filios eius, & motabis eos Tenupha DOMINO. Sepa-
C rabisq; Leuitas à filijs Israel, eruntq; Leuitæ mei. Post hoc ingredientur Leuitæ,
ut ministrent in tentorio cõstitutionis, purificabisq; eos, & agitãdo agitabis eos.
Quoniam donatitij sunt ipsi mihi donati à filijs Israel, pro omnibus [b]primogeni-
tis, pro primogenitis inquam omnium filiorum Israel assumpsi eos mihi. Meum
enim est omne †primogenitum filiorum Israel, tam in hominibus quàm in iumen Exod.13.a Supra 3 cap. Luc.2.d
tis, à die quo percussi omne primogenitum in terra Aegypti, cõsecraui eos mihi.
Tulitq; Leuitas pro omnibus primogenitis filiorũ Israel. Dedi autem Leuitas do
natitios Aharoni & filijs eius de medio filiorum Israel, ut exequãtur ministerium
filiorum Israel in tentorio constitutionis, utq; expient pro filijs Israel, ne sit inter
filios Israel plaga, si accedant filij Israel ad sancta. Fecitq; Moses & Aharon, & uni
uersus cœtus filiorum Israel cum Leuitis iuxta omnia quæ præceperat DOMINVS
D Mosi de Leuitis, sic inquã fecerunt filij Israel. Expiarũt ergo se Leuitæ, elueruntq;
uestimenta sua, & motauit eos Aharon Tenupha corã DOMINO, expiauitq; pro
eis Aharon ut eos purificaret. Postea ingressi sunt Leuitæ, ut exequerentur mini-
sterium suum in tentorio cõstitutionis, coram Aharone coramq; filijs eius, quem
admodum præceperat DOMINVS Mosi de Leuitis, sic fecerunt eis. Et loquutus
est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Hoc quoq; ad Leuitas [pertinet,] ab eo qui natus
est uigintiquinq; annos & supra, ingredietur [quisq;,] ut exercẽdo [se] exerceat in
ministerio tentorij constitutionis: quum uero quinquaginta fuerit annorum, re-
uertatur ab exercitio ministerij, neq; ultra seruiat, sed cum fratribus suis seruiat in
tentorio constitutionis, ut obseruet custodiam, nihil autem [grauis] seruitij faciet.
Sic ages cum Leuitis in obseruatione eorum.

CAP. IX.

De festo passah, et qua liter celebrandum sit ab immundis, item de nube super tentorium.

A LOquutusq; est DOMINVS ad Mosen in deserto Sinai, in anno secundo egres- Exod.12.a Leuit 23.a Deut.16.a
sus eorum è terra Aegypti in mense primo, hisce uerbis, Faciant filij Israel
Passah stato suo tempore. Quartodecimo die huius mensis inter uesperas faciant
ipsum stato suo tempore, iuxta omnes ceremonias eius, & iuxta omnes ritus eius
faciant ipsum. Et loquutus est Moses ad filios Israel ut facerent Passah. Fecerunt
itaq; Passah in primo [mense,] quartadecima die mensis inter uesperas in deserto
Sinai, iuxta omnia quæ mandauerat DOMINVS Mosi, sic fecerunt filij Israel. Fue
runt autem quidam [a]contaminati mortuo quodam, qui eodem die Passah facere
non poterant: accesserunt ergo ad [b]Mosen & Aharonem eodem die, dixeruntq;
uiri illi ad eum, Nos mortuo quodam contaminati sumus, cur prohibemur quo
minus

[a] Aquæ peccati sunt expiatoriæ & lustrales quia immissus fuit cinis rufæ uaccæ quæ pro peccato sacrificabatur, Inf. 19. cap.

[b] Ebr. Qui uterũ aperiunt.

[a] Ebr. Immundi super anima hominis.

[b] Ebr in conspectum Mosis.

minus adferamus DOMINO donum ſtato ſuo tempore inter ᶜcæteros filios Iſrael? B
Reſpondit illis Moſes, Subſiſtite, ut audiam quid ueſtri cauſa præcipiat DOMI-
NVS. Loquutus eſt ergo DOMINVS ad Moſen in hanc ſententiam, Loquere ad fi
lios Iſrael, dicendo, Quicunq; contaminatus fuerit mortuo aliquo, aut in uia pere
gre à uobis, aut poſteris ueſtris, is faciet DOMINO Paſſah: at facient illud in menſe
ſecundo, decimoquarto die menſis inter ueſperas: comedant autem illud cum in-
fermentatis placentis, & herbis amaris. Nihil relinquāt ex eo uſq; mane, nec os ex
eo cōfringant, iuxta omnes ritus Paſſah faciant ipſum. Qui mundus fuerit, nec in
itinere, ceſſatq; à celebrando Paſſah, huius anima excindatur de populis ſuis, eo
quod munus DOMINI non attulit ſtato ſuo tempore, & is peccatum ſuum feret.
Quod ſi aduena quiſpiam apud uos cōmoratur, uoluerítq; facere DOMINO Paſ- C
ſah, faciat illud iuxta ritus & ceremonias eius. Eadem lex tam uobis ſit quàm adue
næ & indigenæ terræ. Porrò ᵇquo die erexit [Moſes] tabernaculū, nubes obtexit
ipſum tabernaculum tentorij teſtimonij: aduentante autem ueſpera, apparebat ſu
per tabernaculo ueluti ſpecies ignis uſq; mane. Sic fiebat iugiter, ut nubes ipſum
obtegeret, & noctu ſpecies ignis. Quumq; nubes ſuſtolleretur ab ipſo tentorio,
tum demum proficiſcebantur filij Iſrael, eodem uero loci ubi nubes iſta reſedit, il-
lic caſtrametati ſunt filij Iſrael. Iuxta os DOMINI ſoluerūt filij Iſrael, & iuxta os DO
MINI caſtra fixerunt, cunctis diebus quibus manſit nubes ſuper tabernaculum, &
ipſi in caſtris reſederunt. Quod ſi nubes aliquot diebus ſuper tabernaculum mo- D
ram traheret, obſeruabant filij Iſrael cuſtodiam DOMINI, nec ſoluerunt. Cumq;
nubes certis ᶜaliquot diebus maneret ſuper tabernaculum, iuxta os DOMINI reſe-
derunt, & †iuxta os DOMINI ſoluerunt. Fiebat & hoc, quum nubes maneret à ue
ſpera ad mane uſq;, nubeſq; mane aſcenderet, ſoluerunt: aut ſi nubes per diem &
noctem manſiſſet, & deinde aſcenderet, ſoluerūt. Si uero nubes moram traheret
ſuper tabernaculum duobus diebus, aut menſem, aut annum, manendo ſcilicet ſu
per ipſum, manſerunt & filij Iſrael, nec ſoluerunt: mox ut aſcendebat, ſoluerunt.
Iuxta os DOMINI in caſtris reſederunt, & iuxta os DOMINI caſtra mouerunt, cu-
ſtodiā DOMINI obſeruantes iuxta præceptū DOMINI per manū Moſis. CA. X.

ET loquutus eſt DOMINVS ad Moſen hiſce mandatis, Fac tibi duas †tubas ar- A
genteas, ductiles facies eas, quas in hoc habebis, ut conuoces cœtum, & [indi-
ces illis] quando mouenda ſint caſtra. Quum ergo clangetis iſtis [tubis,] conuoca
buntur ad te uniuerſus cœtus ante oſtium tentorij cōſtitutionis. Si uero una dun
taxat clanxerint, congregabuntur ad te principes, ᵃtribuni Iſraelis. Si uero ᵇſonitu
inciſo clanxeritis, ſoluēt caſtra, ea ſcilicet quæ ad Orientem poſita ſunt. Quum ſe-
cundo clanxeritis ſonitu inciſo, ſoluent caſtra quæ ſita ſunt ad Meridiem, ſonitu
inciſo clangent quum ſoluere uolunt. Quando uero cœtus fuerit congregandus,
clangetis duntaxat, nec edetis clangorem inciſum. Filij autem Aharonis ſacerdo-
tes tubis clangent. Et hic ritus ſit uobis poſteriſq; ueſtris perpetuus. Et ſi ingreſſi
fueritis bellum in terra ueſtra contra hoſtem qui uos oppugnat, claſſicum canetis
tubis, & fiet ueſtri memoria corā DOMINO deo ueſtro, ut ſeruemini ab hoſtibus
ueſtris. In die quoq; lætitiæ ueſtræ, in ſtatis ferijs ueſtris, ac in initijs menſium ue- B
ſtrorum clangetis tubis ſuper holocauſtis ueſtris atq; ſacrificijs gratulatorijs ue-
ſtris, ut uobis ſint monumentum coram deo ueſtro: ego DOMINVS deus ueſter.
Factum eſt autem anno ſecundo, menſe ſecundo, uigeſimo menſis, ſublata eſt nu-
bes à tabernaculo teſtimonij. †Et profecti ſunt filij Iſrael profectionibus ſuis ex de
ſerto Sinai, demiſitq; ſe nubes in deſerto Paran. Prima fuit hæc profectio iuxta
os DOMINI per manum Moſis. Vexillum autem caſtrorum filiorum Iuda, pro
fectum eſt primo ordine cum copijs ſuis, eratq; ſuper exercitum eius Nahaſon fi-
lius Aminadab. Super exercitum tribus filiorum Iſachar, Nathanael filius Zuar.

ᶜEbr. In medio filiorum Iſrael.

ᵇVel, quo die erectū eſt tabernaculum.

ᶜEb. Diebus numeri.

De tubis argenteis & profectiōe filiorū Iſrael, & ordinibus eorum.

ᵃEbr. Capita miliū.
ᵇTrua ſonitus eſt tubæ inciſus & inæqualis, ut cum claſſicum aut receptui canitur. Thekæ uero clangor eſt æquabilis eodemq; tenore.

Et ſuper exercitum tribus filiorum Zebulon fuit Eliab filius Helon. Detractumq́
eſt tabernaculum, & profecti ſunt filij Gerſon, & filij Merari portātes ipſum taber
naculum. Profecta quoq́ ſunt caſtra Ruben cum uexillo & copijs ſuis, eratq́ ſuper
C exercitum eius Elizur filius Sedehur. Super exercitū uero tribus filiorum Simeon
fuit Selumiel filius Zuri Saddai. Et ſuper copias tribus filiorum Gad, Eliaſapha fi
lius Deuel. Profectiq́ ſunt & Kahathitæ ferentes ſanctuarium, & illi erexerunt ta
bernaculum, donec iſti uenirēt. Profectum eſt deinde uexillum caſtrorū filiorum
Ephraim cum copijs ſuis, & ſuper exercitū eius Eliſchama filius Ammihud, ſuper
exercitum uero tribus filiorū Manaſſe Gamliel filius Pedazur. Et exercitui tribus
filiorum Beniamin præfuit Abidan filius Gideoni. Profectum eſt & uexillum ca
ſtrorum filiorum Dan, colligēs omnia agmina cum copijs ſuis, & ſuper exercitum
eius Ahieſer filius Ammiſchadai. Super copias autem tribus filiorum Aſer, Pagiel
filius Achran. Et ſuper copias tribus filiorū Naphtali, Ahira filius Enan. Hæ ſunt
profectiones filiorum Iſrael cum copijs ſuis quum proficiſcebantur. Et dixit Mo
D ſes ad Hobab filium Reguel Madianitā, qui affinis fuit Moſis, Nos proficiſcimur Exod.2.d
ad locum de quo DOMINVS dixit, Dabo eum uobis: proficiſcere ergo nobiſcum,
& benefaciemus tibi, quoniā bonum loquutus eſt DOMINVS ſuper Iſraelem. Qui
reſpondit ei, Non ibo, ſed ad terrā meam, & ad patriam meam reuertar. At ille ait,
Ne quæſo nos deſeras, quoniam tu noſti manſiones noſtras in deſerto, & eris no
bis uice ᶜoculorum. Et hoc quoq́ fiet ſi nobiſcū proficiſceris, de bono illo quo affi
ciet nos DOMINVS, tibi quoq́ benefaciemus. Profecti ſunt itaq́ de monte DOMI
NI itinere trium dierum, & præcedebat eos arca fœderis DOMINI itinere trium die
rum, ad inueſtigandum eis locum quietis. Et umbram faciebat eis DOMINVS nu
be interdiu, quum è caſtris proficiſcerētur. Quumq́ proficiſceretur arca, dixit Mo
ſes, †Surge DOMINE, & diſſipētur hoſtes tui, & fugiant qui te oderunt à facie tua. Psal.67.a
Quū uero reſideret, dixit, Reuertere DOMINE ad decies millia Iſraelis. CAP. XI.

ᶜHoc eſt, Dux noſter eris, habebis locū, quē habet oculus in corpore.

Impatiens populus & mannæ pertæſus, murmurat & carnes poſtulat, quas dat eis dominus, ſed non ſine pœna.

A Contigit autem quum populus moleſtiam & dolorem quendā cauſaretur, ut
ea res diſpliceret in auribus DOMINI. Quūq́ DOMINVS audiret, exarſit furor
eius, & incenſus eſt ignis DOMINI in eos, deuorauitq́ partem caſtrorum. Et clama
uit populus ad Moſen: orante autem Moſe ad DOMINVM, reſedit ignis. Et uoca
tum eſt nomen illius loci Tabera, eo quod ignis DOMINI in eos deflagraſſet. Por
rò uulgus promiſcuum quod erat inter eos, concupiſcentia exarſerant, fleueruntq́
denuo, quin & filij Iſrael [concupierunt & fleuerunt] dicentes, Quis paſcet nos car 1.Cor.10.a
nibus? In memoriam nobis redeūt piſces quos comedebamus in Aegypto gratis,
B deinde & cucumeres, & pepones, porrū, cepe, & allia. Et nunc animus noſter aret,
nihilq́ prēter Man oculi noſtri [uident.] Erat autem †Man quaſi ſemen coriandri, Exod.16.c Sap.16.c Psal.77.c
& ſpecies eius quaſi ſpecies ᵃBdellij. Diffundebanturq́ populi colligentes & mo Iohan.6.d
lentes in mola, aut conterentes in mortario, aut coquentes in olla, & facientes ex eo
placentas, & erāt ſapor eius quemadmodum ſapor placentarū oleo delibutarum.
Et quum noctu ros deſcenderet ſuper caſtra, deſcendebat Man quoq́ cum ipſo.
Moſes uero audiuit populum ſecundū familias ſuas flentē, quenq́ ſcilicet in oſtio
tabernaculi ſui, & ira DOMINI exarſit uehementer, ſed & Moſi ᵇdiſplicuit. Dixit er
go Moſes ad DOMINVM, Cur malo hoc multaſti ſeruum tuum? Cur uero coram
C te gratiam non impetro? quod onus uniuerſi huius populi ſuper me ponis. Num
ego concepi uniuerſum populum iſtum? num ego peperi eum? ut dicas ad me, Fer
eum in ſinu tuo, quemadmodū geſtat nutritius infantem, in terrā quam iuraſti pa
tribus eius? Vnde mihi caro ut dem uniuerſo populo huic, qui flent coram me, &
dicūt, Da nobis carnes ut manducemus? Ego non potero ſolus ferre hunc popu
lum, nimis grauis eſt mihi. Quod ſi omnino ſic mecum agere [ſtatuiſti,] quæſo ut
occidione me occidas, (ſi quidem gratiam apud te impetraui,) ne cogar uidere ma
lum

Taberah incendium ſonat.

ᵃBedola quidem pro cryſtallo, quidā pro margarita exponūt.

ᵇEbr. Malum fuit in oculis eius.

Onus Mosis partitur in multos.

lum meum. Et ait DOMINVS ad Mosen, Congrega mihi septuaginta uiros ex senioribus Israelis, quos tu nosti esse senes in populo, deinde & præfectos eius, & adduc eos ad tentorium constitutionis, ut stent ibi tecum. Ego uero descendam, D
& loquar illic tecum, & de spiritu qui in te est, quadantenus segregabo, & ponam super eos, ut ferant onus populi tecum, ne tu solus feras. Ad populum uero dices, Sanctificamini in crastinũ diem, & comedetis carnes, quia fletus uester [uenit] ad aures DOMINI, nempe quod dixistis, Quis pascet nos carnibus? bene fuit nobis in Aegypto: DOMINVS ergo dabit uobis carnes, & comedetis. Non die uno comedetis, neq; duobus diebus, non quinq; diebus, neq; decem diebus, sed neque uiginti diebus. Quin totum [a]mẽsem, donec exeat [caro] è naribus uestris, ut sit uobis nausea, eo quod respueritis DOMINVM qui est in medio uestri, & fleueritis coram eo, dicentes, Cur sic egressi sumus ex Aegypto? Et ait Moses, Populus, in cu E
ius medio ego sum, sexcenta millia peditum habet, & tu dicis, Carnes dabo eis, ut toto mense comedant. Num oues & boues mactabuntur eis, [b]ut sufficiat eis? Aut [fortasse] omnes pisces maris congregabuntur eis, qui sufficiant eis? Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, Num manus DOMINI breuis facta est? Videbis igitur an sermo meus eueniat, an minus. Egressus ergo Moses, loquutus est ad populũ uerba DOMINI, cõgregauitq; septuaginta uiros de senioribus populi, & collocauit eos per ambitũ tentorij. Et descẽdit DOMINVS in nube, & loquutus est ad eũ, & quadãtenus segregauit de spiritu qui erat super eum, deditq; septuaginta senioribus uiris: & cõtigit, quũ spiritus requiesceret super eos, ut propheterent & non F
cessarent. Remanserãt autẽ duo uiri in castris, quorum prioris nomen erat Eldad, & alterius nomen Medad, requieuitq; & super istos spiritus: hi inter scriptos quidem erant, at non exierant ad tentoriũ, sed prophetarunt in castris. Puer ergo currens, nunciauit Mosi, dicens, Eldad & Medad prophetãt in castris. Et respondit Iehosua filius Nun minister Mosis, unus ex iuuenibus eius, & dixit, Mi domine Moses, coërce illos. Moses autem respondit ei, An tu zelaris pro me? [c]Vtinã uniuersus populus DOMINI prophetent, & det DOMINVS spiritũ suũ super eos. [f]Ingressus est itaq; Moses in castra, ipse & seniores Israel. Et profectus est †uentus à DOMINO, qui abripiens coturnices à mari, disiecit [g]eos ad castra circunquaq; spatio itineris diurni, ferè duobus cubitis in superficie terræ. Et surgens populus, col G
legerũt toto illo die & tota nocte, toto deniq; sequenti die coturnices: quiq; parũ collegit, collegit decem Homer: expanderuntq; sibi expansiones circum castra. Carne autem adhuc existẽte inter dentes eorum, necdum cõtrita, exarsit furor DOMINI aduersus populum, & percussit DOMINVS populum clade admodum magna. Et uocatum est nomen loci illius Kibroth Hataasa, eo quod sepelierant illic populum cupiditate flagrantem. Porrò de Kibroth Hataasa soluit populus, & [uenit] in Hazeroth, manseruntq; in Hazeroth.

[a] Ebr. Mensem dierũ.
[b] Eb. Vt inueniat eis.
[c] Ebr. Quis det ut uniuersus, &c.
[f] Ebr. Et collectus est.
[g] Ebr. Prostrauit in castra quasi itinere diei hinc, & quasi itinere diei isthinc. Homer mensura est.
Kibroth Hataasa sepulchra concupiscentiæ uel cupiditatis: loco nomen ex euentu dedit.

CAP. XII.

Murmurat Aharon et Maria contra Mosen. Maria lepra punitur.

LOquuta autem est Maria simulq; Aharon contra Mosen propter mulierem il A
lam [a]Kuschitam quam duxerat, nam uxorem Kuschitam duxerat. Dixerũt autem, Num uero duntaxat per Mosen loquutus est DOMINVS? An non etiam per nos loquutus est? Et audiuit DOMINVS. (Fuit autem Moses [b]modestissimus uir, supra omnes mortales qui [c]fuerunt in orbe.) Dixit ergo illico DOMINVS ad Mosen, Aharonem & Mariam, Exite uos tres ad tentorium constitutionis: & illi tres egressi sunt. Descenditq; DOMINVS in columna nubis, & stetit in ostio tentorij, & uocauit Aharonem & Mariam, exieruntq; ambo illi. Et ait, Audite quæso uer B
ba mea, Si fuerit propheta DOMINI inter uos, per uisum me ei manifestabo, per somnium loquar ei. At nõ sic seruo meo Mosi, †qui in tota domo mea fidelis est. Ore ad os loquar ei & uisione, sed non in ænigmatibus & simulacro intuetur DOMINVM: & cur non ueriti estis loqui contra seruum meum Mosen? Et excanduit

[a] Ethiopissam quidã exponunt.
[b] Legi etiã potest, mitissimus, mansuetissimus.
[c] Ebr. Qui fuerunt in superficie terræ.

nasus DOMINI aduersus eos,& abijt. Et nubes recessit à tentorio, & ecce Maria
leprosa fuit ueluti nix,respexitq; Aharon Mariam,& ecce erat leprosa. Dixit er-
go Aharon ad Mosen,Obsecro domine,ne obtrudas nobis peccatum hoc,quod
imprudenter ausi sumus,& quod commisimus : quæso ne ista fiat quasi mortuum
D quod egreditur de utero matris suæ, & cuius caro ferè consumpta est. Clamauit
itaq; Moses ad DOMINVM,dicens,O deus,quæso ut sanes eam. Et ait DOMINVS Leuit.13.14.
ad Mosen,Si pater eius serio spuisset in faciem eius, an non septem diebus pudo-
re suffundi deberet? Concludatur septem diebus extra castra, & postea in cœtum
recipiatur. Conclusa igitur fuit Maria septem dies extra castra,& populus nō pro
ficiscebatur,donec Maria in ecclesiam recolligeretur. Post hoc profectus est popu Num.33.e
lus de Hazeroth,& castrametati sunt in deserto Paran.

CAP. XIII.

De exploratoribus qui missi in terrā Chanaan, quorum quidam redeun tes populū terruerunt, quidā uero animarunt.

[a] Ebr. Virum unum & uirum unum ex tribu.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Mitte tibi uiros qui explorent
terram Chanaan,quam ego daturus sum filijs Israel, ex [a] singulis tribubus pa-
trum suorum uirum unum mittetis, nempe præcipuum quenq; inter eos. Misit
itaq; eos Moses de deserto Paran iuxta os DOMINI, omnes illi primores fuerunt
inter filios Israel. Hæc autem sunt nomina eorum. De tribu Ruben,Sammua fi-
B lius Zakkur. De tribu Simeon, Saphat filius Hori. De tribu Iuda,Caleb filius
Iephunæ. De tribu Isachar, Igeal filius Ioseph. De tribu Ephraim, Hosea filius
Nun. De tribu Beniamin,Palti filius Raphu. De tribu Zebulon,Gaddiel filius
Sodi. De tribu Ioseph,ex tribu scilicet Manasse,Gaddi filius Susi. De tribu Dan,
Ammiel filius Gemalli. De tribu Aser,Sethur filius Michael. De tribu Naph-
tali,Nahbi filius Vophsi. De tribu Gad,Gehuel filius Machi. Hæc sunt nomi
C na uirorum quos misit Moses ut explorarent terram. Appellauitq; Moses Hosea Ose, qui & Io sue.
filium Nun Iehosua. Et amandans eos Moses, ut terram Chanaan explorarent,
dixit ad eos,Ascendite hac Meridiem uersus,ut transcendatis montes. Considera
bitis autem terram qualis sit, & populum qui in ea habitat, fortísne sit an debilis,
exiguúsne sit an multus. Qualis [inquam] sit terra in qua ille habitat, bona an ma-
la:quales deinde ciuitates in quibus ille [populus] habitat, in castrísne, an in mu-
nitis locis [habitent.] Qualis inquam sit terra,pinguísne an macilēta:arbores sint
D in ea an non. Estote igitur fortes, & adferte de fructu illius regionis (erat enim
tum tempus quum præcoces essent uuæ.) Ascenderunt itaq;, & explorauerunt
terram à deserto Zin usq; ad Rehob, ubi itur in Hamath. Et ascendentes Meri-
diem uersus,& [b] uenit ad Hebron,ubi erant Ahiman, Sesai & Talmai, filij Anak.
Hebron autem extructa erat septem annis ante Zoan [urbem] Aegypti. †Vene Deut.1.a
E runt deniq; usq; ad torrentem Eschol, inde decerpserūt termitem & botrum uua-
rum unum,quem duo gestarunt uecte, [acceperunt] quoq; de malogranatis & de
ficubus. Vocatus autem est locus ille torrēs Eschol,propter botrum illum,quem Eschol botrus
inde decerpserant filij Israel. Reuersi sunt postquam terrā explorassent quadra-
ginta diebus exactis. Et euntes uenerunt ad Mosen & ad Aharonem,atq; ad uni-
uersum cœtum filiorum Israel in deserto Paran in Kades,& retulerunt negotium,
& uniuersum testimonium,ostendentes eis fructum illius regionis. Recēsentesq;
F ei dixerunt,Venimus in regionem in quam nos misisti, & certe fluit lacte & mel-
le,& hic est fructus eius : cæterum populus qui habitat in ea regione robustus est,
& urbes munitæ & maximæ:quin & posteros Anak uidimus illic. Amalek habi-
tat in ea regione ad Austrum,deinde & Hithæus, Iebusæus atq; Amorræus habi
tat in montibus,Chananæus uero habitat ad mare,& ad littus Iordanis. Caleb au
tem compescuit populum erga Mosen,& dixit,Omnino ascendemus,& occupa-
G bimus eam,nam omnino obtinere eam poterimus. Viri autem qui cum eo ascen-
derant dixerunt, †Nequaquam poterimus ascēdere ad populum istum,quoniam Num.14.a
robustior est nobis. Et euulgarunt infamiam illius regionis quam explorauerāt,
dixe-

[b] De Calebo hoc quidam intelligunt, sed potest esse numeri enallage & exponi, Et uenerūt. Hoc enim Ebræis familiare est, præsertim in collectiuis, ut uerbo plurali singularem nominatiuum & econtra subijciant pluralem singulari.

dixeruntq́ ad filios Israel, Regio illa quam ad explorandam pertrãsiuimus, regio est quæ deuorat habitatores suos, præterea uniuersus populus quem uidimus in ea, homines ᵃsunt monstrosæ magnitudinis. Vidimus quoq́ illic Nephilim posteros Anak de Nephilim, fuimusq́, nostro ᵇquidem iudicio, ueluti locustæ, quin sic quoq́ fuimus illorum iudicio.

De Nephilim uide Gen. 6.

ᵃEbr. Viri mensurarum.

ᵇIn oculis nostris, in oculis illorum.

CAP. XIIII.

SVblata itaq́ ac edita uoce sua uniuersus cœtus populi fleuerunt nocte illa. Et A murmurantes aduersum Mosen & Aharonem uniuersi filij Israel, dixerunt ad eos uniuersi scilicet de multitudine, Vtinam mortui essemus in terra Aegypti, aut in solitudine ista mortui essemus. Cur uero induxit nos DOMINVS in hanc terrã, ut gladio occũberemus, fierentq́ uxores nostræ & pubes nostra præda? An non præstaret, ut reuerteremur in Aegyptum? Et dixerunt alter ad alterum, Eligemus ducem, & reuertemur in Aegyptum. Ceciderunt autem Moses & Aharon in facies suas coram uniuerso cœtu congregationis filiorum Israel. Porrò Iehosua filius Nun, & Caleb filius Iephunæ, qui fuerunt ex his qui terram explorauerant, scissis uestimentis suis, dixerunt ad uniuersum cœtum filiorum Israel in hanc sententiam, Regio ista quam inuestigandam pertransiuimus, supra ᵃmodum bona re B gio est. Si DOMINVS uoluerit nobis esse propitius, inducet nos in regionẽ illam, & dabit eam nobis, quæ regio affluit lacte & melle, modo contra DOMINVM ne sitis perfidi. Vos uero ne formidetis populũ illius regionis, quoniam cibus noster erit, umbra eorum recessit ab eis, nobiscum uero est DOMINVS, ne igitur timueritis eos. Dixerunt uero omnes qui erant in cœtu isto, Obruantur hi lapidibus. Apparuit autem gloria DOMINI in tentorio constitutionis coram omnibus filijs Israel. Et ait DOMINVS ad Mosen, Quousq́ populus iste me ᵇblasphemat? Quandiu non credent mihi in cunctis signis quæ feci inter eos? Percutiam eum peste, & excindam eum, faciamq́ te in gentem maiorem & robustiorem quàm sit illa. Et dixit Moses ad DOMINVM, At audient [hoc] Aegyptij, (nam in robore tuo edu- C xisti populũ istum è medio eorum) diceturq́ hoc habitatoribus huius terræ, (audierunt enim quod tu DOMINVS sis in medio huius populi, & quod tu, ô DOMINE, oculo ad oculum appares, & quod nubes tua steterit supra eos, & quod in columna nubis præcesseris eos interdiu, in columna ignis autem noctu.) Quod si istum populũ ueluti ᶜhominẽ aliquem unũ interfeceris, dicẽt gentes, quæ famam tuam audierunt, sic, Non potuit DOMINVS populum istum introducere in istam regionem, quam iuramento pollicitus est eis, idcirco mactauit eos in deserto. Magnificetur ergo (quæso) robur domini mei, quemadmodum loquutus es, dicens, †DOMINVS ᵈlonganimis est, & immensæ bonitatis, condonans iniquitatem & transgressionem, at impunita minime dimittens, uisitans iniquitatem patrum in filijs & nepotibus in tertijs & quartis. Propitius esto quæso iniquitati populi huius, iuxta magnitudinem bonitatis tuæ, sicut cõdonasti populo huic ex Aegypto usq́ huc. Et ait DOMINVS, Propitius factus sum iuxta uerbum tuum. Verunta- D men uiuo ego, uniuersa terra implebitur gloria DOMINI. Etenim omnes uiri qui uiderũt gloriam meam & signa mea quæ feci in Aegypto, & in solitudine, & iam decies me tentauerũt, neq́ audierunt uocem meam, ᵉnon uidebunt terram quam iuraui patribus eorum, sed & omnes qui me irritant, non uidebunt eam. Seruus autem meus Caleb cum quo alius fuit spiritus, quiq́ post me impleuit, illum intro ducam in terram in quam ipse uenit, & semen eius hæreditate capiet eam. Quin & Amalek & Chananæum, qui habitat in ualle [hæreditate capiet.] Cras ergo uersi, ᶠproficiscimini in desertũ uia maris carectosi. Et loquutus est DOMINVS ad Mo E sen & ad Aharonem in hanc sententiam, Quousq́ tandem [feram] congregationem hanc pessimam, quæ murmurat aduersum me? Murmurationes filiorũ Israel quibus ipsi murmurãt contra me, audiui. Dic ad eos, Viuo ego, dicit DOMINVS,

Murmurat populus contra ducem Iosue & Caleb prædicantes bonitatẽ regionis, compescunt murmur, & ante mẽ populum ira dei defensus in ingratos.

Eccli. 46. b 1. Mach. 2. f

ᵃEbr. Bona est ualde ualde.

Vmbra pro defensione.

ᵇPotest etiam legi, irritat aut prouocat.

Exod. 13. d

Possit etiam legi, ad unum usq́.

Exod. 34. Psal. 103. b Exod. 20.

ᵈEbr. Longis naribus aut tardus iræ.

ᵉEbr. Si uiderint.

Iosu. 14. b

ᶠEbr. Proficiscimini uobis, pleonasmo Ebraico.

si non, ut loquuti estis corã auribus meis, sic facturus sum uobis. In solitudine ista Deut. 1. f / Ios. 5. c. d / Psalm. 105. e
corruent corpora uestra, & omnes censi uestri iuxta omnem numerum uestrum,
ab eo qui uiginti natus est annos & supra, quicunque contra me murmurastis. Ne-
quaquam introibitis in terram cuius gratia manum meam leuaui, ut collocarem
uos in ea, præter Caleb filium Iephunæ, & Iehosua filium Nun. Pubem quoque ue-
stram, de qua dixistis quod prædæ futura sit, hanc introducã, ipsi quoque agnoscẽt
F terram quam uos respuistis. Et cadauera uestra corruent in solitudine ista. Porrò Scortatio.
filij uestri pascent in deserto quadraginta annis, & ipsi ferent scortationes uestras,
donec consumantur corpora uestra in deserto. Pro [f]numero dierum quibus ex-
plorastis terram, nempe quadraginta diebus, (diem [g]pro anno [reputabo]) feretis
iniquitatem uestram †quadraginta annis, ut intelligatis [h]prohibitionem meam. Psal. 94. d
Ego DOMINVS loquutus sum; si [i]non fecero istud uniuersæ huic multitudini ma-
læ, quo conspirant aduersum me, in deserto isto consumentur, & illic morientur.
Et uiri quos misit Moses ad explorandum terram, quique reuersi occasionem queri
tandi [k]contra eum uniuersæ multitudini præbuerunt, in hoc quod infamiam ter-
ræ euulgantes obtruserunt: uiri, inquam, tales qui euulgarunt †infamiam malam 1. Cor. 10. b / Hebr. 3. d / Iudæ 1. b
huius terræ [l]coram DOMINO subita internecione morientur. Iehosua uero filius
Nun, & Caleb filius Iephunæ, qui ex uiris illis sunt qui ierant exploratum terram,
G uiuent. Et Moses loquutus est uerba ista ad uniuersos filios Israel, & luxit popu
lus ualde. Mane uero consurgentes ascenderunt in cacumen montis, dicentes, En
præsto sumus, ascendemusque ad eum locum de quo dixit DOMINVS, nam pecca-
uimus. Et ait Moses, Quare sic transgredimini uerbum DOMINI? non bene ce-
det. Ne ascendatis, DOMINVS enim non est in medio uestri, ne corruatis corã ho-
stibus uestris. Nam Amalek & Chananæus sunt illic ante uos, corruetisque gladio,
eo quod sic à DOMINO defeceritis, nec aderit uobis DOMINVS. At illi corrobo-
rantes se, ascenderunt in cacumen montis, arca uero fœderis DOMINI & Moses
non mouerunt à medio castrorum. Descendens autem Amalek & Chananæus,
qui habitabant in monte illo, percusserunt eos, atque contriuerunt eos usque in Hor
ma.

[f] Vel, secundum numerum dierum.
[g] Ebr. bis ponitur.
[h] Hoc est, ut intelligatis quid sit trãsgredi quæ ego prohibeo.
[i] Si non fecero, hoc est, certissime faciã: est asseueratio.
[k] Iaschubu Vaialinu, quidam interpretantur, Qui denuo murmurare fecerũt, postquam scilicet admoniti essent à pijs.
[l] Quidam hãc sententiam totam in præterito legũt, ut illi mortui fuerint, hi uero superstites manserint.

Horma loci nomen ex euentu, ut infra cap. 21.

CAPVT XV.

De ritu sacrificiorum quædã referuntur. Qua pœna multatus sit qui sabbatum uiolauit. Iubet Moses ut monumenta diuinæ legis uestibus assuant.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sentẽtiam, Loquere ad filios Is-
rael, & dic ad eos, Quum ueneritis in terrã in qua habitabitis uos, quam ego
do uobis, uolueritisque DOMINO facere sacrificium quod igne cõfit, holocaustum
aut uictimam singulare quoddam uotum aut uoluntariũ, aut statas ferias uestras,
ut faciatis scilicet odorem suaueolentem DOMINO de armentis aut pecoribus, ad
ferat DOMINO, is qui adducit donum suum sacrificiũ cibarium, nempe decimam
partem similaginis commixtã quarta parte Hin olei, sed & uinum pro libamine,
quartam scilicet partem Hin facias cum holocausto aut uictima, pro agno uno.
Aut ad arietem facias sacrificium cibarium duas decimas similaginis, quæ cõsper-
sæ sint tertia parte Hin olei. Vini uero pro libamine tertiã partem Hin, adferasque
B odorem suaueolentem DOMINO. Quando uero iuuencum feceris pro holocau-
sto, aut pro singulari quodam uoto, aut pro gratulatorijs DOMINO, adferat cum
iuuenco sacrificium cibarium tres decimas similaginis conspersas oleo, dimidium
uidelicet Hin. Vinum quoque adferas pro libamine, nempe dimidium Hin, pro sa-
crificio quod igne confit in odorem suaueolẽtem DOMINO. Sic etiam fiet pro bo
ue quolibet, aut pro agno ouium aut [hœdo] caprarum, iuxta numerum quem in
[sacrificijs] feceritis, iuxta eundem & [a]in his facere debetis. Omnis indigena faciat
ista sic, ut adferat sacrificiũ quod igne confit in odorem suaueolentem DOMINO.
Quod si quispiam aduena apud uos commoratur, aut quicunque inter uos fuerit,
etiam apud posteros uestros, qui facere uoluerit sacrificium quod igne confit, in
odorem suaueolentem DOMINO, is facere debet quemadmodũ uos facitis. Con-
gregationi

[a] In his, scilicet cibarijs & libaminibus.

gregationi ritus idem, & uobis & aduenæ qui commoratur [uobiscum,] ritus perpetuus posteris uestris fuerit coram DOMINO, idem scilicet & uobis & aduenæ. Lex eadem & ritus idem sit uobis & aduenæ qui uobiscū commoratur. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, †Quum ueneritis in terram in quam ego uos introduco, quum comederitis de panibus terræ, tollendo in altum separabitis DOMINO Thruma, primam uidelicet præcipuamq; [partem] ex farina uestra aquis conspersa, & subacta in altum tollendo separabitis Thruma, placentam nempe, quemadmodum ex area separando tollitis, sic & illam separabitis, de prima præcipuaq; [parte] farinæ uestræ aquis cōspersæ dabitis Thruma DOMINO apud posteros uestros. Quod si per incogitantiam aut errorem omnia ista præcepta nō feceritis quæ DOMINVS ad Mosen loquutus est, omnia inquam quæ præcepit uobis DOMINVS per manum Mosis, ab eo scilicet die quo præcepit DOMINVS Mosi, & deinceps per posteritates uestras, si inquā contingat quod à [b]congregatione aliquid per incogitantiam aut errorem fieret, debet tota congregatio facere iuuencum unum ad holocaustū in odorem suaueolentem DOMINO, similiter & sacrificium eius cibarium, & libamen eius iuxta ritum, & hircum ex capris unum pro peccati hostia. Expiabitq; sacerdos uniuersum cœtum filiorū Israel, & remittetur eis, quia ignorantia est, & ipsi [c]adducent sacrificium suum quod scilicet igne confit DOMINO, hostiam quoq; pro peccato ante conspectum DOMINI pro ignorantia sua. Et remittetur toti cœtui filiorum Israel, & etiam aduenæ qui inter uos commoratur, quandoquidem totus populus in errore & incogitantia [inuoluitur.] Si autem anima aliqua una peccauerit per ignorantiam erroremq;, adducere debet capram anniculā pro hostia peccati, & expiabit sacerdos animā talem, quæ errauit per ignorātiam, hostia peccati quam [sacrificat] pro ignorantia coram DOMINO, ut expiet eam, & remittetur ei. Eadē lex erit uobis, si quid per ignorantiam aut errorem cōmittitur, tam indigenæ qui de filijs est Israel, quàm aduenæ qui commoratur inter uos. Anima uero quæ aliquid fecerit elata [a]manu, siue ex indigenis fuerit, siue ex aduenis, excindetur anima huiusmodi è medio populi sui, quia blasphemauit DOMINVM. Nam uerbū DOMINI spreuit, & præceptum eius irritū fecit, omnino ergo excindi debet huiusmodi anima, manebitq; iniquitas eius super eam. Quum uero filij Israel essent in deserto, inuenerūt uirū quendam colligentem ligna die sabbati. Qui uero eum ligna colligentem inuenerunt, duxerunt eum ad Mosen & Aharonem, atq; ad uniuersum cœtum. Et posuerūt eum in carcerem, quoniam non erat expressum quid faciendum esset ei. Dixit ergo DOMINVS ad Mosen, Morte multetur uir talis, obruatq; eum uniuersus cœtus filiorum Israel lapidibus extra castra. Eduxit itaq; eum uniuersa multitudo extra castra, & obruerunt eum lapidibus, & mortuus est, quemadmodū præceperat DOMINVS Mosi. Et ait DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, ut [†]faciant sibi fimbriam in alis uestimētorum suorum apud posteros suos, ponantq; super alarum fimbriam uittam hyacinthinam, eritq; in fimbria, & uidebitis eam, & memores eritis omniū præceptorū DOMINI, & facietis ea, neq; peruestigetis post cor uestrum, aut post oculos uestros post quos scortari soletis. Quin memores sitis, & facietis omnia præcepta mea, eritisq; sancti deo uestro. Ego DOMINVS deus uester, qui eduxi uos de terra Aegypti, ut essem uobis deus. Ego DOMINVS deus uester.

CAPVT XVI.

Korah [a]autem filius Iitzhar filij Kahath filij Leui, & Dathan atq; Abiram filij Eliab, sed & On filius Peleth de filijs Ruben, insurrexerūt contra Mosen, unà cum alijs uiris de filijs Israel ducentis & quinquaginta, qui principes erant synagogæ, uiri nobiles, qui statis [temporibus in concionem] uocabantur. Congregatiq; sunt aduersus Mosen & aduersus Aharonem, & dixerunt ad eos, Sat [b]superq; uo-

---

Marginal notes (left): Exod. 23. c. & 34. Deut. 8. c. — De Thruma in de Exodi 25. c. 30. d. — Hoc peccatum non est ad mortem. — Exod. 20. c. — Leuit. 24. c. — Deut. 22. b. Matth. 23. a. — Eccl. 45. c. Iuda. a. 1. Cor. 10. b.

Marginal notes (right): *Quidam non de farina conspersa & subacta tantū, sed de omni primitiuo fructu intelligunt, & maxime esculento, ex quo farina aquis conspersa fit, ut primaria quæq; domino authori & largitori consecrentur, tū enim omnia reliqua sancta fore, Rom. 9.*

[b]Ebr. Ab oculis congregationis, *scilicet, sed errore.*

[c]Vel adduxerunt.

Anima pro homine.

[a]*Elata aut excelsa manu peccare, est ex destinata malitia peccare, adeoq; ad mortem. Alludit autē ad morem superborum, qui manus iactant, nec patiuntur ut aliquis eos à proposito auocet.*

De seditione quæ fuit concitata per Core, Dathan & Abiram, deq; eorū pœna qui tumultus excitant, aut cum authoribus conspirant.

[a]Ebr. Tulit Kora, & *insurrexerūt: ut Germanismo, Er nam vñ wutscht vf. Vel legatur, adsumpsit, scilicet ad se cæteros.*

bis, quoniã uniuersi in cœtu sancti sunt, & DOMINVS est in medio eorum, cur esse Exod.19.a
remini super congregationem DOMINI? Audiens [hoc] Moses, cecidit in faciem
suam, & loquutus est ad Kora & ad omnem cœtum eius, dicens, Mane notũ faciet
DOMINVS, qui sint eius, quis sanctus sit, & quis ad eum accedere debeat, quemq́ si
bi elegerit, qui ad ipsum accedat. Hoc facite, accipite uobis [c]acerras, tam Kora quàm
B uniuersus cœtus eius, & ponite in eas ignem, imponiteq́ eis cras suffitum aromati
cum coram DOMINO, eritq́ uir ille quem elegerit DOMINVS, sanctus, nimium uo
bis [sumitis] filij Leui. Et dixit Moses ad Kora, Auscultate quæso filij Leui, an pa Num.3.a
rum hoc uobis est, quod deus Israel segregauit uos è congregatione Israel, ut adiun
geret uos sibi, ut exequeremini ministerium tabernaculi DOMINI, & ut staretis co-
ram cœtu, & ministraretis eis? Adiunxit (inquam) te & omnes fratres tuos Leui te-
cum, insuper & sacerdotium affectatis? Ob hanc enim causam tu & omnis cœtus
tuus cõspiratis aduersus DOMINVM, Aharon uero quis est, quod contra eum mur
muratis? Misit autem Moses, & uocauit Dathan & Abiram filios Eliab, qui dixe
runt, Non ascendemus. An parum est, quod effecisti ut ascenderemus nos è terra,
quæ affluit lacte & melle, ut interficeres nos in deserto, nisi & imperium ac tyranni
C dem tibi in nos sumeres? Præterea num induxisti nos in terram quæ lacte & melle
affluit? num dedisti nobis hæreditatem agrorũ & uinearum? †an uiris illis oculos Num.13.d
excæcabis? non ascendemus. Excanduit autẽ Moses ualde, & dixit ad DOMINVM,
Ne respicias ad eorum sacrificium cibarium, ne asinum [d]quidem ab eis accepi, neq
quenquam illorũ læsi. Et dixit Moses ad Kora, Tu & omnis congregatio tua ade
ste coram DOMINO, tu inquam & illi, atq́ Aharon, idq́ cras, & accipite quisq́ acer
ram suam, & imponite eis incensum, & offerte coram DOMINO, quisq́ ex ducẽtis
& quinquaginta acerra sua, tu quoq́ Aharon, quisq́ habeat suam acerram. Et acce
perunt quisq́ acerram suam, & imposuerunt eis ignem, deinde & incensum eis im-
posuerunt, & steterunt ad ostium tentorij cõstitutionis, unà cum Mose & Aharo-
ne. Congregauit quoq́ ad eos Korah omnem cœtum ad ostium tentorij constitu
tionis, uisaq́ est gloria DOMINI uniuersæ multitudini. Loquutus est autem DOMI
NVS ad Mosen & ad Aharonem hisce uerbis, Separamini è medio cõgregationis
D huius, ut consumam eos illico. Qui procidentes in facies suas dixerunt, Fortis deus
spirituum uniuersæ carnis, num si unus aliquis peccauerit, aduersus totum cœtum
indignaberis? Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad multitu
dinem, & dic, Agite [e]procul circunquaq́ à tabernaculo Kora, Dathan & Abiram.
Surgens itaq́ Moses, iuit ad Dathan & Abiram, eumq́ sequuti sunt seniores Israe
lis, loquutusq́ est ad cœtum, dicens, Recedite quæso à tentorijs uirorum istorum
impiorum, & nolite tangere quidquam quod eorum est, ne fortè consumamini in
uniuerso peccato eorum. Separati itaq́ sunt de tabernaculo Kora, Dathan & Abi
ram circunquaq́. Dathan uero & Abiram egressi, steterunt in ostio tentoriorum
suorũ, cum uxoribus suis, liberis suis, & pube sua. Et dixit Moses, In hoc cognosce-
tis quod DOMINVS miserit me, ut facerem cuncta ista opera, neq́ ex corde meo. Si
morientur isti morte qua solent uniuersi homines, uisitanturq́ uisitatione uniuer-
E sorum hominũ, non misit me DOMINVS. Si uero DOMINVS omnino [noui quid- Psal.105.b Deut.11.a
quã] creauerit, aperueritq́ humus os suum, & deuorauerit eos unà cum omnibus Num.26.b
quæ habent, descenderintq́ uiui ad inferos, nosse debetis, quod uiri isti irritarint
DOMINVM. Contigit autem quum perfecisset [Moses] omnia uerba ista, quod
tellus sub illis dehisceret. Aperuitq́ tellus os suum, & degluttijt eos, atq́ domos eo-
rum, & omnes homines qui cum Korah erant, cum uniuersa suppellectile. Et de-
scenderunt ipsi cum omnibus quæ habuerunt uiui ad inferos, operuitq́ eos terra,
& perierunt de medio congregationis. Omnis autem Israel qui circum eos fuerãt,
fugerunt ad clamorem illorum, dixeruntq́, Ne fortè & nos terra deglutiat. Sed &
ignis

[b] *Ebr. Multum uobis, subintelligitur autẽ, sumitis, nimium uobis sumitis.*

[c] *Vel, receptacula ignis, kolpfannen.*

[d] *Ebr. Asinum unum.*

[e] *Quidam legunt, Facite circũquaq; ascẽdere ad tabernaculũ, Korah, Dathan & Abiram.*

ignis egressus est à DOMINO, qui deuorauit ducētos & quinquaginta illos uiros qui suffitum faciebant. Porrò DOMINVS loquutus est ad Mosen, dicens, Dic Eleazaro filio Aharonis sacerdotis, ut leuet acerras è medio incēdij, & spargat ignem ultra, quoniam sacræ sunt, acerræ istæ peccatorum sint pro animabus eorum, fiant ex eis laminæ diductæ, eisq; obducatur ara, nam attulerunt eas coram DONINO, F
& sacræ sunt, eruntq; in signum filijs Israel. Accepit itaq; Eleazar sacerdos acerras istas æreas quas attulerant combusti, & extenuarunt eas pro obductione aræ, monumētum scilicet filijs Israel, ne quis alienus accedat, qui scilicet non est de semine Aharonis, ad incendēdum suffitum coram DOMINO, ne accidat illi quod Korah & cœtui eius, quemadmodum loquutus fuerat DOMINVS de eo, per manum Mosis. Postero die murmurauerunt contra Mosen & contra Aharonem uniuersa multitudo filiorum Israel, hisce uerbis, Vos interfecistis populū DOMINI. Cumq; congregaretur multitudo aduersus Mosen & aduersus Aharonem, respexerūt ad tentorium constitutionis, & ecce nubes operuit ipsum, uisaq; est gloria DOMINI. Venitq; Moses & Aharon ante tentorium cōstitutionis. Et loquutus est DOMI G
NVS ad Mosen in hanc sententiam, Separemini è medio congregationis istius, ut consumam eos subito. Illi autem prociderūt in facies suas. Et dixit Moses ad Aharonem, Tolle acerram, & pone in eam ignem ex ara: impone & incensum, & †ilico ad cōgregationem profer, & propitiare pro eis, egressa enim est ira à facie DOMINI, & clades iam cœpit. Tulit itaq; Aharon quemadmodum loquutus fuerat Moses, & cucurrit in mediam concionem, & ecce clades cœperat in populo, imponensq; incensum, expiauit populum. Et quum staret inter mortuos & uiuos, cohibita est clades. Fuerunt autem eorum qui mortui sunt in clade ista, quatuordecim millia & septingenti, præter eos qui mortui erant in negotio Korah. Reuersusq; est Aharon ad Mosen ad ostium tentorij constitutionis, & cohibita est clades.

CAPVT XVII.

A *Miraculo quodā ostēditur Aharonē cum suis ad munus sacerdotale electum esse.*

ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Loquere ad filios Israel, & cape ab eis singulas uirgas iuxta patrias domos, à cunctis scilicet primoribus eorū iuxta domos patrum suorū, duodecim nempe uirgas, scribesq; super cuiusq; uirgam nomen eius. Nomen uero Aharonis scribes super uirgā Leui, singulæ enim uirgæ ad caput domus patrum suorum pertinēt. Repone autem eas in tentorium constitutionis coram testimonio, eo loci ubi uobiscum paciscar. Fiet autem ut uirga illius uiri quem elegero germinatura sit, ut auertam à me querimonias filiorum B
Israel, quibus aduersum uos murmurant. Et loquutus est Moses ad filios Israel, dederuntq; ei omnes primores illorum singuli principes singulas uirgas iuxta domos patrum suorū, duodecim uidelicet uirgas, fuitq; uirga Aharonis inter uirgas illas. Et reposuit Moses uirgas illas coram DOMINO in tentorio testimonij. Factum est autem postero die, †quum ueniret Moses in tentorium testimonij, en uirga Aharonis pro domo Leui floruit, proferens germen, & prorūpens in florem, C
reddidit amygdala. Moses protulit omnes uirgas à cōspectu DOMINI ad uniuersos filios Israel: quas quum uidissent, accepit quisq; suam uirgam. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Restitue uirgam Aharonis ante testimonium, ut †reseruetur in si D
gnum filiorum rebellium, & cesset murmuratio eorum à me, ne moriantur. Fecit itaq; Moses quemadmodum præceperat ei DOMINVS, sic inquam fecit. Et dixerunt filij Israel ad Mosen, dicentes, Ecce expiramus, perimus, actum est de nobis omnibus. Quicūq; ad tabernaculum DOMINI [a]accesserit, morietur: num finem facimus expirando?

[a] *Ebr. Accedendo accesserit.*

CAP. XVIII.

A *Restringitur Leuitarū & sacerdotum officia, & quid pro his præmij capiant definitur.*

DIxit uero DOMINVS ad Aharonem, Tu et filij tui, & domus patrum tuorum tecum feretis iniquitatem sanctuarij, tu quoq; & filij tui tecum feretis iniquitatem sacerdotij uestri. Fratres quoq; tuos de tribu Leui, de tribu patris tui adiun

ges tibi, ut iungantur tibi, tibiq; ministrent, tu inquam & filij tui tecum coram ten
torio testimonij. Ipsi custodient custodiam tuam, & custodiam uniuersi tentorij,
ueruntamen ad uasa sanctuarij & ad aram non accedant, ne moriantur tam ipsi
quàm uos. Addentur quidem tibi, & custodient custodiam tentorij constitutio-
nis pro cuncto ministerio tentorij, alienus autem ad uos non accedet. Custodietis
itaq; custodiam sanctuarij, et custodiam aræ, ut amplius nulla sit indignatio super
filios Israel. Ego siquidem tuli †fratres uestros Leuitas è filijs Israel, qui donũ uo- Num.3.a
bis sint dediti ij DOMINO, ut exequãtur ministerium in tentorio constitutionis.
Tu igitur & filij tui tecum custodietis sacerdotiũ uestrum, in cunctis quæ ad aram Deut.18.a
pertinent, & in his quæ intra uelum sunt ministerium exequẽtes, dedi enim uobis
B officium sacerdotale tanquam munus: si alienus accesserit, morietur. Et loquu-
tus est DOMINVS ad Aharonem, Ecce ego dedi tibi custodiam Thrumæ meæ de
cunctis sanctificatis filiorum Israel, tibi inquam dedi ea ad unctionem, & filijs tuis
statuto perpetuo. Istud uero tuum erit de sancto [a]sanctorum de igne, omne sacrifi- De igne erant holocausta quæ tota, & ex alijs quantum pars cremabatur.
cium eorum, omne sacrificium cibarium eorum, omnis hostia eorum quæ fit pro
peccato, omnis deniq; hostia quæ fit pro delicto eorum, quas mihi adferunt, hæc
tibi & filijs tuis sacrosancta esto. In sacrosancto [loco] comedes illud, omnisq; mas
comedet de eo, sanctũ sit tibi. Et hoc quoq; tuum erit, Thruma quam dono dant
ipsi, & omnis Tenupha filiorum Israel, ea tradidi tibi, filijs tuis, & filiabus tuis te-
cum, idq; statuto perpetuo, omnisq; qui mundus fuerit in domo tua, ex eo come-
det. Omnem pinguedinem olei, omnem quoq; pinguedinem musti & frumenti,
quã ipsi ex primitiuis fructibus DOMINO adferunt, hæc inquam tibi tradidi. Præ-
cocia insuper & quæcunq; primo maturuerint in terra eorum, quæ attulerint DO
MINO, tua erunt, de quibus uescentur omnes qui in domo tua mundi fuerint.
Omne quoq; [b]Herem in Israele tuum sit. †Omne deniq; [c]primogenitum cuiusc- Exod.34.c
cunq; carnis, quod attulerint DOMINO, siue ex hominibus fuerit, siue ex animali-
C bus, tuum erit: hominis tamen primogenitũ omnino redimes: sic quoq; redimes
primogenitum iumenti immundi. (Redemptiones uero eius [sic sint,] redimes
quum sunt unius mensis, iuxta æstimationem argenti, nempe quinq; siclis iuxta si
clum sanctuarij, qui habet uiginti Gera.) Veruntamen primogenitum bouis, aut Exod.30.b Leuit.27.c
primogenitum ouis, aut primogenitũ capræ non redimes, hæc enim sancta sunt, Ezech.45.b
ideo sanguinem eorum sparges super aram, & adipem eorum incendes pro sacri-
ficio quod igne confit, odorem suaueolentem DOMINO. Caro autem eorum tua
est, quemadmodũ pectusculum Tenupha, & armus dexter, hęc tua sunt. Omnem
Thruma sanctificatorũ, quam adferunt filij Israel DOMINO, tibi dedi, & filijs tuis
atq; filiabus tuis tecũ statuto perpetuo, fœdus salis perpetuum sit hoc coram DO-
MINO tibi & semini tuo tecum. Dixit DOMINVS ad Aharonem, In terra eorum Deut.18.a Ezech.44.d
nihil possidebis, nec pars ulla erit tibi inter eos, ego sum pars tua, & hæreditas tua
inter filios Israel. Filijs uero Leui dedi cunctas decimas Israelitarũ, ut scilicet possi
deant eas, pro ministerio eorum quod ipsi exequuntur in tentorio cõstitutionis.
Filij uero Israel ultra non accedẽt ad tentorium cõstitutionis, ne ferant peccatum,
D & moriantur. Leuitæ exequentur ministeriũ in tentorio constitutionis, & illi ipsi Iosu.13.B
ferent iniquitatẽ suam, ritus hic perpetuus erit etiam posteris uestris. †Inter filios Act.4.d
Israel nullam obtinebunt hæreditatem, sed decimas filiorum Israel, quas illi leuan
do in altum separãt Thruma DOMINO, eas scilicet dedi Leuitis, ut sit eorum hæ-
reditas, idcirco dixi eis, Inter filios Israel nullam habebitis hæreditatem. Loqu-
tusq; est DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam, Et ad Leuitas loqueris, & dices
ad eos, Quum acceperitis decimas à filijs Israel, quas ego de ipsis uobis dedi, ut sit
hæreditas uestra, leuando in altum separabitis ex ipsis Thruma DOMINO, nem-
pe decimã partem de decimis. Et reputabitur uobis Thruma uestra, ac si fieret de
frumento

[a] Posset etiam legi, de sacrosanctis quæ igne consumuntur.

Pinguedo pro præstantissimo optimo ac syncerissimo.

[b] Herem quid sit, uide in cap. ultimo Leuiticorum.

[c] Ebr. Omnis apertura matricis.

frumento areæ, aut de plenitudine torcularis. Sic & uos leuando in altum separabitis Thruma DOMINO, de cunctis decimis uestris quas acceperitis à filijs Israel, & dabitis de eis Thruma DOMINO, quæ erit Aharonis sacerdotis. De cũctis muneribus uestris leuando in altum separabitis omnem Thruma DOMINO, nempe de omni pinguedine eius sanctificationem eius de ea. Et dices ad eos, Cum uos leuando in altum separabitis pinguedinem eius de ea, reputabitur Leuitis quemadmodum prouẽtus areæ, aut prouentus torcularis. Comedetisq; ipsam [decimam] in omni loco, uos & filij uestri, quoniam hæc est merces uestra pro ministerio uestro in tentorio constitutionis. Ne feratis super ea peccatum quum separaueritis de pinguedine eius de ea, & sanctuarium filiorũ Israel non prophanabitis, ne moriamini.

CAP. XIX.

A De uacca rufa, de cinere eius & aqua lustrali.

LOquutus est DOMINVS ad Mosen & ad Aharonem in hanc sententiam, Hæc est ceremonia legalis quam dominus præcepit hisce uerbis, Loquere ad filios Israel, ut adducãt ad te bucculam rufam, sine uitio, in qua nihil possit reprehendi, cui iugum non fuit impositum, tradetisq; eam Eleazaro sacerdoti, ut educat eam foras extra castra, curetq; ut mactetur coram se. Et tollat Eleazar sacerdos de sanguine eius digito suo, spargetq; è regione tentorij constitutionis de sanguine eius septies. Comburat quoq; ante oculos suos bucculam illam cum pelle eius, carne eius, & sanguine eius, sed & excrementum eius comburet. Tollat etiam sacerdos lignum cedrinum, & hysopum, & coccinum bis tinctũ, & projciat ea in medium cõbustionis illius bucculæ. Eluet deinde sacerdos uestimenta sua, & lauet carnem B suam aquis, post hoc ingrediatur castra, & immundus erit sacerdos usq; ad uesperam. Et qui comburit illam, eluat uestes suas, & carnem suam [a]aquis, & immũdus sit usq; ad uesperam. Colliget autem uir mũdus cineres illius bucculæ, & reponat extra castra ad locum mundum, ut reseruetur à congregatione filiorum Israel ad [b]aquas sparsorias, †peccatum enim est. Eluet quoq; & is qui cineres bucculæ colligit uestes suas, & immundus erit usq; ad uesperam. Hoc filijs Israel, & peregrinis qui inter eos commorantur, esto perpetuum statutum. Qui tetigerit mortuum cuiuscunq; animæ humanæ, immũdus erit septẽ diebus. Et is expiabit se hac [aqua] tertio die & septimo die & mũdabitur: si uero [c]se tertio atq; septimo die non [d]expiauerit, non mundabitur. Quicunq; tetigerit mortuum humanæ animæ quod mortuũ fuerit, & se non expiauerit, polluit tabernaculum DOMINI, excindeturq; C anima huiusmodi ex Israele, eo quod aqua sparsoria non est sparsa super eam, unde & immundus erit, manebitq; deinceps in eo immunditia eius. Hæc lex est hominis qui moritur in tentorio. Omnis qui ingressus fuerit tentorium, & omnis qui fuerit in tentorio, immundus erit septem diebus. Omne quoq; uas apertum super quo operculum alligatum non est, immundum erit. Et quicunq; in agro cadauer gladio cæsum tetigerit, aut alioqui mortuum, aut ossa hominis, aut sepulchrum, immundus erit septem diebus. Accipiant igitur pro immundo isto de cinere combustionis peccati, & infundãtur super illum aquæ uiuæ in uas aliquod, D & accipiat mundus aliquis hysopum, & intingat in aquam, & spargat super tentorium, & super omnia uasa, atq; super animas quæ fuerint illic, & super eum qui tetigit ossa, aut interfectũ, aut mortuum, aut sepulchrum. Spargetq; mundus super immundum die tertio & septimo, & expiabit eum die septimo, & eluet uestimẽta sua, & lauet aquis, & mundus sit ad uesperam. Qui uero pollutus fuerit, & se non expiauerit, excindatur anima huiusmodi ex congregatione, eo quod sanctuarium DOMINI polluit, & quod aqua sparsoria nõ fuit sparsa super eum, immũdus ipse. Erit igitur eis hoc statutum perpetuum, ut qui aspersus fuerit aqua lustrali, & uestimenta sua eluat: & qui tetigerit aquam lustralem, immundus sit usq; ad uesperam. Et [e]quodcunq; immundus tetigerit, immũdum erit, & anima quam tetigerit,

Heb. 9.b

Exod. 29.b Leui. 4.c

Peccatum pro expiatione peccati.

Lex tangentis immunda.

[a]Ebr. Bis aquis ponitur.

[b]Quidã legũt, aquas separationis, hoc est, quibus separati restituũtur, asperguntur, & lustrantur.

[c]Alij legunt, si se tertio die non depeccauerit, septimo die nõ mundabitur, potest ergo dici aqua lustralis.

[d]Ebr. Depeccauerit.

[e]Alij sic legunt, quicunq; tetigerit immundum, immundus erit, & anima tangens immunda erit.

immunda erit uſq; ad ueſperam.

CAP. XX.

Maria moritur in Kades, murmurat populus ſitibundus, cui aqua ex petra profluit. Labitur & Moſes cũ Aharone. Edomitæ tranſitum negant. Aharon moritur et in monte ſepelitur.

A VEnerũt autem filij Iſrael, uniuerſus ſcilicet cœtus, in deſertũ Zin, primo menſe, manſitq; populus in Kades: mortua autem eſt ibi Maria, ſepultaq; eodem loci. Multitudo autem non habebat aquam, cõgregatiq; ſunt aduerſus Moſen & aduerſus Aharonem. Et populus diſceptans cum Moſe in hanc ſententiam loquitur, Vtinam & nos expiraſſemus dum expirarẽt fratres noſtri coram DOMINO, cur †induxiſtis cõgregationem DOMINI in deſertum iſtud, ut in eo moriamur & nos & iumenta noſtra? Cur effeciſtis ut aſcenderemus nos ex Aegypto, ut introduceretis nos in locum iſtum malum, ubi nec ſemen eſt, nec ficus, nec uites, neq; mala punica, nec aqua etiam quam bibamus? Venit itaq; Moſes & Aharon à conſpectu congregationis ad oſtium tentorij conſtitutionis, & prociderũt in facies ſuas,

Exod.17.b

B uiſaq; eſt eis gloria DOMINI. Et loquutus eſt DOMINVS ad Moſen in hanc ſententiam, Tolle baculum, & congrega cœtum, tu & Aharon frater tuus, & loquimini ad petram ipſis cernẽtibus, quæ dabit aquas ſuas, educesq; illis aquam è petra, ut potum des cœtui, & iumentis eorum. Tulit itaq; Moſes baculum ante DOMINVM ut ille iuſſerat. Et congregauerunt Moſes atq; Aharon cœtum ante petram, & dixit eis, Audite quæſo uos rebelles, num †de petra iſta educemus uobis aquas? Leuataq; manu ſua Moſes, percuſſit petrã baculo ſuo bis, & profluxerunt aquæ multæ, bibitq; cœtus, & iumẽta eorum. Et ait DOMINVS ad Moſen & ad Aharonem, Quandoquidem †non crediſtis mihi, ut ſanctificaretis me coram filijs Iſrael, non introducetis cœtum iſtum in terram quam dedi eis. Hæ ſunt aquæ contentionis, ubi contenderũt filij Iſrael aduerſus DOMINVM, & ſanctificatus eſt

Sap.11.a

Psal.77.b 1.Cor.10.a

Deut.1.f

Aquæ contentionis.

C in eis. Miſit uero Moſes nuncios ex Kades ad regem Edom [hiſce mandatis,] Sic ait frater tuus Iſrael, tu noſti omnem moleſtiam qua [a]ſumus affecti, deſcenderant patres noſtri in Aegyptum, & nos quoq; uerſati fuimus in Aegypto multis diebus, Aegyptij uero & nos & patres noſtros adflixerunt, quumq; clamaremus ad DOMINVM, exaudiuit querelam noſtrã, miſſoq; angelo eduxit nos ex Aegypto, & en ſumus in Kades urbe extrema finium tuorum, liceat nobis quæſo ut tranſeamus terrã tuam, neq; tamen tranſire uolumus per agros aut uineas, ſed nec aquam de puteis bibemus, proficiſcemur uia regia, neq; ad dexteram, neq; ad ſiniſtram declinantes, donec fines tuos tranſierimus. Reſpondit ei Edom, Nequaquam tranſibis per me, ne tibi gladio occurram. Cui dixerunt filij Iſrael, Aſcendemus itinere [b]trito, & ſi aquas tuas biberimus ego & pecora mea, dabo pretium pro eis, modo ne negotium [faceſſas nobis] pedes tranſibo. Et dixit, Ne tranſeas. Et egreſſus Edom occurrit eis cum populo graui, & manu robuſta. Noluit itaq; Edom permit-

[a] Ebr. Quæ nos inuenit.

[b] Vel uia publica.

D tere Iſraeli ut tranſiret per fines ſuos. Deflexit ergo Iſrael ab eo, & profecti de Kades uenerunt filij Iſrael cum uniuerſa multitudine in montem Hor. Et ait DOMINVS ad Moſen & ad Aharonem in monte Hor iuxta terminum terræ Edom, in hanc ſentẽtiam, Colligatur Aharon ad populos ſuos, non enim ueniet in terram quam dedi filijs Iſrael, eo quod exacerbaſtis [c]os meum iuxta aquas contentionis. Tolle Aharonem & Eleazar filium eius, & duc eos in montem Hor, exuesq; Aharonem ueſtibus ſuis, induesq; eas Eleazar filium eius. Aharon uero colligetur, & morietur illic. Fecit itaq; Moſes quemadmodũ præceperat DOMINVS. Et aſcenderunt in montem Hor, uidente tota congregatione. Et exuit Moſes Aharonem ueſtibus ſuis, & induit eas Eleazar filium eius, mortuusq; eſt Aharon illic in uertice montis, & deſcendit Moſes atq; Eleazar de monte. Videns autem uniuerſus cœtus, quod expiraſſet Aharon, fleuerũt Aharonem triginta diebus uniuerſa domus Iſrael.

[c] Alij legunt, rebelles fuiſtis ori meo.

Eleazarus ſubſtituitur.

Deut.10.b

CAPVT XXI.

Deſcribuntur grauiſſima & cruentiſſima bella: pugnat populus cum Chananæo & uincit: recrudeſcit murmur, puniuntur populus ſerpẽtibus. Vincit Og regẽ Baſan & Sihonem regẽ Amorrhæorum.

A QVumq; Chananæus rex Arad, qui habitabat ad Meridiem, audiſſet quod ueniret Iſrael per uiam exploratorum, pugnauit contra Iſraelem, & abduxit quoſdam

quosdam ex eis captiuos. Vouit autem Israel uotum DOMINO, dicens, Si omni
De Hærem Le. … no tradideris populum istum in manum meam, deuouebo urbes eorum Hærem.
Et exaudiens DOMINVS uocem Israelis, tradidit ei Chananæum, & [Israel] deuo-
uit eos Hærem, sic etiam urbes eorum, & uocauit nomen loci Horma. Et profe-
cti sunt de monte Hor per uiam maris carectosi, ut circuirent terram Edom, & in
uia [a]animus populi tædio affectus est. Loquutusque est populus contra deum & B
contra Mosen, Cur effecistis ut ascenderemus ex Aegypto, ut moreremur in soli-
tudine? quia nec panem habemus, nec aquas, & animus noster cibum hunc uilem
Sap. 16. a 1. Cor. 10. b fastidit. DOMINVS igitur misit in populum serpentes urentes, qui populũ mor-
debãt: & mortuus est ex Israele populus multus. Veniẽs igitur populus ad Mosen,
dixerũt, Peccauimus, quia loquuti sumus contra DOMINVM & contra te, ora DO
Christi domini figura, Ioan. 3. b MINVM, ut auferat à nobis serpentes istos. Et orauit Moses pro populo. Dixitque
DOMINVS ad Mosen, Fac tibi [serpentẽ] urentẽ, & pone eum super palũ in subli-
me sublatũ, fietque, si serpẽs aliquem momorderit, intueatur eum, & incolumis erit. C
Fecit itaque Moses serpẽtem æneũ, et posuit eum super palũ erectũ, fiebatque, si quem
momordisset serpens, intuens serpentem æneum, sanabatur. Filij Israel soluen-
tes castra fixerunt in Oboth. Soluentesque ex Oboth, castra fixerunt in Ie Abarim
in deserto ad faciem Moab ad orientem solem. Hinc soluentes castrametati sunt
in [b]ualle Zared. Et hinc soluẽtes castra fixerunt [c]ultra Arnonem, qui [fluuius] est
Iud. 11. c in deserto, proflues à finibus Amorræi. Est enim Arnon limes Moab, inter Mo-
ab & Amorræum. Hinc dicitur in libro præliorum DOMINI, [D]quæ gessit in [ma
ri] carectoso, & quæ in torrentibus Arnon. Et impetus scaturiens torrẽtium, qui D
tendit ad habitationem Ar, incumbitque in limitem Moab. Et illinc in Beer. Hic
est Beer de quo dixit DOMINVS ad Mosen, Cõgrega populũ, & dabo eis aquam.
Tum canebat Israel canticum istud, [e]Ascende Beer, alternis canite ei. Beer istum
foderunt principes, duces populi effoderunt eum, cum legislatore & baculis suis.
Porrò ex deserto [uenerũt] in Mathana. De Mathana uero in Nahaliel. Et de Na
haliel in Bamoth. De Bamoth uero in uallẽ quæ est in campo Moab, ad [f]uerticem
Deut. 2. f Iud. 11. d collis, & uertitur ad faciem deserti. †Et misit legatos ad Sihon regem Amorræo E
rum hisce mandatis, Transire mihi liceat per terram tuam, non declinabimus neque
in agros, neque in uineas, nec bibemus aquas de puteis, sed regia uia incedemus, do
nec fines tuos transierimus. At Sihon Israeli non permisit ut fines suos pertransi-
ret, quin cõgregauit Sihon omnem populum suum, & egressus occurrit Israeli in
Psal. 134. c Amos 2. c desertũ, & uenit in Iahza, & pugnauit contra Israelem. Et Israel [g]ferijt eum gladio,
& occupauit terram eius ab Arnone ad Iabok usque, & usque ad filios Ammon, quo
niam Arnon fortis limes erat filiorum Ammon. Et occupauit Israel omnes ciuita F
tes istas, & habitauit Israel in omnibus ciuitatibus Amorræorũ, in Hesbon & in
omnibus [h]filiabus eius. Fuerat siquidem Hesbon urbs Sihonis regis Amorræo-
rum, qui [i]prius pugnauerat contra regem Moab, & tulerat uniuersam terrã eius
de manu eius usque ad Arnonem. Hinc fit, ut qui prouerbijs utũtur, dicant, Venite
in Hesbon, ædificetur & apparetur urbs Sihoni. Quoniam ignis erũpet ex Hes-
bon, & flamma ex urbe Sihon: deuorauit Ar in Moab, possessores excelsorũ Ar
Iud. 11. c non. †Væ tibi Moab, perijsti popule Chemosch. Fusi sunt fugitiui filij eius, & fi-
liæ eius in præda abductæ sunt Sihoni regi Amorræorum. Lucerna eorum Hes-
bon [scilicet] perijt usque ad Dibon, & uastauimus usque ad Nopha, quæ [pertingit]
ad Medeba. Habitauit itaque Israel in terra Amorræorum. Et Moses misit ad ex G
plorandum Iaaser, cœperuntque uiculos eius, & eiecit Amorræum qui erat illic. Et
Deut. 3. a uersi †ascenderunt uiam Basan, & egressus Og rex Basan, occurrit eis, ipse & uni
uersus populus eius, ut præliaretur in Edrei. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Ne
metuas eum, in manum enim tuam dedi eum, & uniuersum populum eius, atque re

[a] Ebr. Anima populi breuis facta est: quod fit laborãtibus & ijs qui spirare uix possunt.

Ie Abarim, aceruí solitudinum.

[b] Quidam legunt, in torrente.

[c] Mecheber, alij cis Arnonem legũt, non enim transierant: quidam, ex opposito Arnõis. Aug. legit trãs.

[D] Vaheb, quidã onus, molem, aut excidium interpretãtur. Aug. legit inflammauit. Beer, puteus.

[e] Quidã sic, & iuxta puteum alternis ei canebant.

[f] Quidam legunt in uerticem Pisga.

[g] Ebr. In ore gladij.

[h] Filiæ oppidula sunt & uici qui sunt sub metropoli.

[i] Quidam legunt, qui pugnauerat aduersus primum regem.

gionem eius, fac ei quemadmodum fecisti Sihoni regi Amorræorum, qui habita
uit in Hesbon. Percusserunt igitur eum, & filios eius, & uniuersum populū eius,
ut nullus ei superesset, occupaueruntq́ regionem eius. CAP. XXII.

De Balak rege Moabitico. & pseudopropheta Balaam.

A ET proficiscētes filij Israel castrametati sunt in uastis locis Moab, cis Iordanem
[ex opposito] Hiericho. Balak autem filius Zipor uidit omnia quæ fecerat
Israel Amorræis. Metuitq́ sibi Moab ualde à populo illo, multus enī erat. Et ᵃper
uigil fuit Moab propter filios Israel. Dixit ergo Moab ad seniores Midian, De-
pascet nunc exercitus ille quidquid circum nos est, quemadmodū bos uiridia cam
pi depascit. Imperitabat autem Moabitis tunc temporis Balak filius Zipor. Mi Iof.24.b
sit ergo legatos ad Bileam filium Beor in Pethor, quæ est iuxta fluuium in terra fi
B liorum populi sui, qui uocarent eum huiusmodi uerbis, En populus egressus est
ex Aegypto, qui operit superficiem terræ, habitatq́ cōtra me. Veni igitur quæso,
& execrare mihi populum istum, potentior enim me est, si quo modo eum cędere
atq́ eijcere è terra possim: nam certo noui eum felicem fore, cui tu bona precatus:
eum rursus execratum, cui tu mala imprecatus fueris. Abierunt itaq́ ᵇseniores
Moab, & seniores Midian, eratq́ præmium diuinationis in manu eorum: qui ue-
nientes ad Bileam, recensuerunt ei mandata Balak. Is autem respondit eis, Ma-
nete hic noctem istam, & referam uobis sermonem quem DOMINVS loquutus ad
me fuerit. Manserunt itaq́ principes Moab apud Bileam. Et ueniens ᶜdeus ad Bi
C leam, dixit, Qui sunt uiri isti qui tecum [sunt?] Respondit Bileam deo, Balak filius
Zipor rex Moab misit ad me, En populus egressus est ex Aegypto, qui operuit
faciem terræ, ueni igitur & execrare mihi illum, si quo pacto eum debellare atq́ eij
cere queam. Ait autē deus ad Bileam, Ne eas cum eis, neq́ execreris populū hunc,
quoniam faustus est. Et surgēs Bileam sub lucem, dixit ad principes Balak, Ite in
terram uestrā, DOMINVS enim non permittit ut uobiscū uadam. Surgentes itaq́
principes Moab, uenerunt ad Balak, sic renunciantes, Noluit Bileam ire nobiscū.
Rursus ergo misit Balak plures principes & honoratiores prioribus. Qui uenien
tes ad Bileam dixerunt ei, Sic dicit Balak filius Zipor, Ne quæso recuses, quin ue-
nias ad me, magnificentissime enim te tractabo, & faciam quæcunq́ dixeris mihi:
D adesto obsecro, & execrare mihi populum istum. Et respondens Bileam, dixit ad
seruos Balak, Si daret mihi Balak domum suam argento & auro plenam, non ta- Balaam nō potest maledicere contra domini uoluntatem.
men transgredi possum uerbum DOMINI dei mei, ut uel paruum uel magnum fa
ciam. Nunc igitur manete hic quæso & istam noctem, ut intelligam quid DOMI-
NVS porrò loquuturus sit mecum. Veniens igitur deus nocte ista ad Bileam, di-
xit, Si uiri illi uenerunt te uocatum, surgens uade cum eis, attamen uerbum quod
ad te fuero loquutus, hoc facias. Surrexit itaq́ Bileam mane, & strauit asinā suam,
& abijt cum principibus Moab. Et excāduit ira dei quod proficisceretur ipse, col-
locauitq́ se angelus DOMINI in uiam, ut impediret eum. Ipse aūt sedit super asina
sua, habebatq́ secū duos pueros suos. Videns aūt asina angelū DOMINI stantem 2.Pet.2.d Iud,1.d
in uia, districtumq́ gladiū eius in manu eius, decessit asina de uia, iuitq́ in agrum:
E & Bileam uerberauit asinam, ut rediret in uiam. Stetit autem angelus DOMINI
in angusta semita uinearum, eratq́ ex utraq́ parte maceria. Viso autem angelo
DOMINI asina, ad maceriam coacta, pressit pedem Bileam ad maceriam: is autem
rursus uerberauit eam. Angelus autem DOMINI perrexit, & in loco angusto ste
tit, ut nulla esset uia declinandi, neq́ ad dexteram, neq́ ad sinistram. Cernens igi-
tur asina angelū DOMINI, succubuit sub Bileam, & iratus Bileam uirga percussit
asinam. Et aperuit DOMINVS os asinæ, & dixit ad Bileam, Quid feci tibi quod Asina loquitur.
F me iam ter uerberasti? Et ait Bileam ad asinam, Quod mihi illudis, si gladium ma-
nu haberem, iam te interficerem. Et ait asina ad Bileam, An nō ego sum asina tua,
qua ueheris ab eo tempore in hodiernum usq́ diem? num tale quidpiam facere ti
bi solita

ᵃ Patz, alij legūt, horruit: alij, fastidiū cepit.

ᵇ Seniores pro legatis, quos Græci πρεσβευτὰς aut πρέσβεις uocant, uidentur poni.

ᶜ Elohim quidam pro angelo exponunt.

bis sólita sum? Et dixit [Bileam,] Non. Retexit autem DOMINVS oculos Bileam, ut uideret angelum DOMINI stantem in uia, gladiumq; districtum in manu eius, inclinata ergo uertice procidit in faciem suam. Et dixit ad eum angelus DOMINI, Cur iam ter uerberasti asinã tuam? En ego egressus sum ut te impedirem, aberrat enim uia tua coram me, & uidens me asina, declinauit iam ter: quę si non declinasset corã me, te interfecto, ipsam incolumem seruassem. Et ait Bileam ad angelum DOMINI, Peccaui, quoniam non noui quod tu aduersum me in uia stares: quod si tibi displicet, [a]reuertar. Ait angelus DOMINI ad Bileam, Vade cum uiris illis, at uerbũ quod ego fuero ad te loquutus, loqueris. Profectus est itaq; Bileam cum principibus Balak. Audiẽs autem Balak uenisse Bileam, obuiam ei egreditur ad ciuitatem Moab, quæ est in termino Arnon in extremis finibus. Et ait Balak ad Bileam, An non misi ad te, ut te accerserem, cur ergo non uenisti ad me? nimirum quod te non satis honorifice possim tractare? Et respondit Bileam ipsi Balak, En ueni nunc ad te, num uero loqui quidquam potero? uerbum quod posuerit deus in ore meo, hoc loquar. Et abiens Bileam cum Balak, & uenerũt in ciuitatem platearum. Et mactãs Balak boues & oues, misit ipsi Bileam & principibus qui cum eo erant. G

[a] Eb. Reuertar mihi.

CAP. XXIII.

SEquenti luce Balak assumpto Bileam, duxit eum in excelsa Baal, ut isthinc uideret partem extremã populi. Et ait Bileam ad Balak, Extrue mihi hic septẽ aras, & para mihi septem boues, & septem arietes. Fecit ergo Balak quemadmodũ Bileam iusserat, sacrificauitq; Balak & Bileam [a]bouem & arietem in ara. Et dixit Bileam ad Balak, Sta tu iuxta holocaustum tuum, & ego uadam, si fortè DOMINVS mihi obuiam fiat, & quidquid mihi ostenderit, id indicabo tibi. Et ascendit in [b]excelsa. Quum uero ipsi Bileam obuiam factus fuisset deus, ait [Bileam] ad eum, Septem aras instruxi, & sacrificaui in unaquaq; bouem & arietem. DOMINVS uero indidit sermonem ori Bileam, & ait, Reuertere ad Balak, & sic loquere. Quumq; redisset ad eum, en stabat ille iuxta holocaustum suum, ipse & omnes principes Moab. Is aũt sumpta parabola dixit, De Aram duxit me Balak rex Moabitarum, de montibus orientalibus ueni execrare mihi Iacob, & ueni inquã detestare Israelem. Quomodo mala imprecabor ei cui nõ mala imprecatur deus? aut quomodo detestabor eum quem nõ detestatur DOMINVS? Quoniam de summitate silicum uideo eum, atq; de collibus intueor eum. Ecce populus [c]seorsim habitabit, & inter gentes sese non [d]reputabit. Quis numeret puluerem Iacob? & numerum quartæ partis Israelis? Moriatur anima mea morte iustorum, & sit [e]extremũ meum quemadmodum illius. Dixit uero Balak ad Bileam, Quid facis mihi? accersiui te ut mala imprecareris hostibus meis, tu uero strenue fausta imprecaris. Qui respondẽs, ait, An non obseruare debeo, ut loquar istud quod DOMINVS ori meo indidit? Et ait ad eum Balak, Veni quæso mecum ad alium quempiã locum, unde [populum] istum uidere possis, uel partem duntaxat, totum uero non uideas, ut isthinc execreris mihi eum. Adduxit ergo eum in agrum speculatorum, in [f]uerticem collis, & extruxit septem aras, sacrificans in singulis singulos boues & arietes. Dixit autem ad Balak, Sta hic iuxta holocaustum tuum, ego isthic si mihi occurratur [expectabo.] Obuiam itaq; factus est DOMINVS ipsi Bileam, & indidit ei sermonem in os eius, & dixit, Reuertere ad Balak, & loquere ad hunc modum. Et quum uenisset ad eum, ecce is stabat iuxta holocaustum suum, & principes Moab cum eo. Et dixit ad eum Balak, Quid loquutus est DOMINVS? Qui sumpto sermone ænigmatico, respondit, Surge Balak & audi, ausculta [g]me fili Zipor, † Deus non uir est ut mentiatur, aut filius hominis ut pœniteat: num ipse dicit, & non facit? num loquitur, & non ratum faciet? En cœpi bona ac fausta imprecari, fausta inquã imprecari, nec [h]uertam illa. Nihil uanitatis uidetur in Iacob, neq; quidquã molestiæ

A Bileam obsequitur regi impio contra præceptum domini, & tentat execrare populũ Israel: uertit autẽ dominus sermonem eius ut bona & fausta ei imprecetur.

[a] Super singulis aris singulos boues & arietes uidentur sacrificasse.

[b] Aliqui legunt solus.

Aram Syriã dicunt.

B

[c] Vel solitarius, solus.

[d] Alij reputabitur.

[e] Alij legunt, posteritas mea.

C

[f] Alijs placet, ut Pisga appellatiuum sit pro colle, in uerticẽ collis: alijs ut sit proprium Pisga.

† 1.Cor.24.ab

[g] Ebr. Filius eius Ziporis.

[h] Vel non recitabo.

[f]Alij, fortitudo, alij celeritas.
[h]Alij, monocerotis.

D in Israele, DOMINVS deus eius est cum eo, & iubilus regis in eo. Deus, qui eduxit
eos ex Aegypto, est ei ueluti [f]robur [h]rhinocerotis. Nō est incātatio in Iaacob, neq;
diuinatio in Israele. Quum fuerit opportunū dicitur ipsi Iaacob & Israeli quid deus
operetur. En populus [ille] consurget ut leæna, & ueluti leo sese eriget: nō accuba
bit, donec comedat prædam, & sanguinem occisorum bibat. Et dixit Balak ad Bi
leam, Nec execreris eum, neq; fausta ei imprecaris. Et respondens Bileam, dixit ad
Balak, An nō loquutus sum ad te, Quidquid DOMINVS loquutus fuerit, idipsum
faciam? Et dixit Balak ad Bileam, Veni quæso, ducam te in alium locum, si fortasse
deo uisum fuerit, ut inde execreris mihi populū. Adsumpto igitur Balak Bileam
in uerticem Peor, qui uisitur è regione deserti. Et dixit Bileam ad Balak, Extrue mi
hi hic septem aras, & para mihi hic septem boues, atq; septem arietes. Et fecit Balak
quemadmodum iusserat Bileam, sacrificauitq; singulos boues & arietes in singulis
aris.

CAP. XXIIII.

Pergit impius propheta execrare populum, at deus uertit sermonem eius in ore eius, ut cōtra animi sententiam fausta imprecetur.
[a]Alij, augurijs.
[b]Ebr. Spiritus dei factus est super eū & adsumpsit parabolā.
[c]Schadai.

A Videns autem Bileam quod placeret in oculis DOMINI ut fausta imprecaretur
Israeli, non profectus est ut antea ut occurreret [a]incātationibus, sed uersa facie
sua uersus desertum Bileam, subleuatisq; oculis suis, uidit Israelem habitantem se-
cundum tribus suas, & spiritus dei [b]instigauit eum, ut instituto sermone ænigmati
cōsic loqueretur, Dixit Bileam filius Beor, dixitq; uir obscuratus oculo. Dixit audi
tor eloquiorum dei, qui uisum [c]omnipotentis uidit, cui cadenti oculi reuelati sunt.
Quàm pulchra sunt tentoria tua ô Iaacob, habitationes tuæ ô Israel. Quemadmo-
dum [d]torrentes extenduntur, & sicut horti ad flumina, sicut [e]Aloe quam plantauit
B DOMINVS, & sicut cedri iuxta aquas. Stillat aqua de situla eius, et semen eius erit ue
luti aquæ multæ. Altus erit rex [f]eius ab Agag, magnificabiturq; regnū eius. Deus
eduxit eū ex Aegypto, robur [g]eius ut rhinocerotis, deuorabitq; gētes hostes suos,
& ossa eorum [h]arrodet, sagittasq; suas confringet. Accubat, iacetq; ut leo, & quasi
leæna: quis excitaret eum? Qui tibi fausta imprecabitur, fausta imprecabuntur ei-
dem: qui uero te execratur, erit & is execratus. Et incaluit nasus Balak aduersus
Bileam, complicatisq; manibus dixit Balak ad Bileam, Vocaui te ut hostibus meis
mala imprecareris, & en iam ter illis sedulo fausta es imprecatus, [i]fuge igitur ad lo-
cum tuum, [k]statueram quidem omnino, ut magno te honore afficerem, at DOMI-
C NVS obstitit, quo minus te honorem. Respondit Bileam ipsi Balak, An non lega
tis tuis, quos ad me miseras, dixeram, Si Balak dederit mihi domum suam argento
& auro plenam, non possum transgredi imperium domini, ut faciam uel bonū uel
malum ex corde meo, sed quod DOMINVS fuerit loquutus, hoc loquar strenue.
Nunc igitur proficiscor ad gentem meam, adesto igitur consulam tibi, quid factu-
rus sit populus iste populo tuo, idq; nouissimis diebus. Sūpto itaq; sermone æni
gmatico, dixit, Dixit Bileam filius Beor, & dixit uir obscuratus oculo. Dixit audi-
tor eloquiorum dei, & qui nouit scientiam altissimi, qui uisum uidit omnipotētis,
D cui cadenti retecti sunt oculi. Videbo eum, sed non modo: intuebor eum, sed non
cominus. Incedet stella ex Iaacob, & surget sceptrum ex Israele, & confringet proce
res Moab, & diruet omnes [l]filios Seth. Et erit Idumæa [m]possessa, & Seir cedet ho-
stibus suis in possessionem, & Israel fortiter aget. Qui dominatur erit ex Iaacob, &
perdet reliquias ex ciuitate. Cumq; uidisset Amalek, sumpto sermone ænigmati-
co, dixit, Principium gentium Amalek, [n]at postremum eius prorsus peribit. Ke-
næum uero uidens, sumpto sermone ænigmatico, dixit, Robusta est habitatio tua,
& [o]ponis in petra nidum suum. Etenim Kenæus comburetur, donec Assur capti-
uum te abduxerit. Institutoq; sermone ænigmatico suo, ait, Heu quis uiuet quum
deus id fecerit? Et naues ex partibus Chitim adfligent Assur, deinde adfligent &
Eber, qui [p]& ipse perpetuo peribit. Surgens autem Bileam, abijt, & reuersus est in
locum suum. Sed & Balak abijt uiam suam.

[d]Alij, ualles.
[e]Ahalim alij exponunt pro tabernaculis, sed uidetur arbor odorifera.
[f]Vel, eleuabitur rex eius super Agag, hoc est, plus quàm Agag.
[g]Alij, celeritas aut fortitudo monocerotis.
[h]Alij, cōfringet, commolief, Græci emedullabit, si ita liceat, hoc est, exhauriet omne robur.
[i]Ebr. Fuge tibi.
[k]Ebr. Dixeram.

Christi aduentus prædictio. Matth. 2.

[l]Quidam intelligunt quotquot sese ei opponūt, Seth enim ponere est.
[m]Alij legūt, possessio.
[n]Vel, primus Amalek tandem peribit.
[o]Ebr. Ponere.

De Romano imperio.

[p]Vel & is tandē peribit.

CAP. XXV.

Habitauit

HAbitauit autem Israel in Sitim, & cœpit populus scortari cum filiabus Moab: A
quæ quum populum ad sacrificia deorum suorum inuitarent, edit populus, &
adorarunt deos earum. Et coniugatus est Israel ipsi Baal Peor, & incanduit ira DO
MINI aduersus Israelem. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Tolle omnia capita popu
li, & suspende eos DOMINO aduersus solem, ut recedat [a]furor DOMINI ab Israele.
Tunc dixit Moses ad iudices Israelis, Trucidate quisque uiros suos qui sese coniuga
runt Baal Peor. Et ecce uir quidā ex Israelitis uenit, & adduxit ad fratres suos Ma- B
dianitidem quandā, idque in oculis Mosis, atque uniuersæ multitudinis filiorū Israel,
qui flebant ante ostiū tentorij constitutionis. Cūque [hoc] uideret Pinhas filius Elea
zaris sacerdotis, surrexit è medio concionis, & accepta hasta in manū suam, sequu-
tus uirum Israelitā in fornicem, †utrosque & Israelitā & ipsam Madianitidem transfi
xit [b]per ilia eius, & cohibita est clades à filijs Israel. Perierunt autem in clade ista ui- C
gintiquatuor millia. Loquutus est aūt DOMINVS ad Mosen in hanc sententiam,
Pinhas filius Eleazaris filij Aharonis sacerdotis amolitus est furorem meum à filijs
Israel, eo quod zelo quodam [ultus est] indignationem meam inter eos, ut non ab-
sumerem filios Israel in mea indignatione. Dic igitur, En [c]ego feriā cum eo fœdus
meum, pacem, habebitque tam ipse quàm semen eius post eum, fœdus sacerdotij per
petui, eo quod zelum habuit pro deo suo, & perlitauit pro filijs Israel. Porrò no- D
men uiri Israelitæ occisi, qui cum Madianitide occisus est, fuit Zimri filius Salu, qui
fuit princeps in domo patria [tribus] Simeonis. Nomen uero mulieris Madianiti-
dis interfectæ erat Cosbi, quę fuit filia Zur, qui caput fuit populorum in domo pa
tria Madianitarum. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sentētiam, Ho
stiliter impetere Madianitas [cōuenit,] trucidate ergo eos, nam & illi hostiliter ege-
runt uobiscum insidijs suis, quas insidiose tetenderūt uobis in negotio Peor, & in
negotio Cosbi filiæ principis Madianitarum sororis suæ, quæ interfecta est in die
cladis, [quæ facta est] propter negotium Peor.

CAPVT XXVI.

POst cladem istam loquutus est DOMINVS ad Mosen & ad Eleazar filium Aha A
ronis sacerdotis in hanc sententiam, Agite [a]censum uniuersi cœtus filiorum Is-
rael, ab ijs qui uiginti sunt annorū & supra, iuxta domos patrum suorum, omnem
scilicet qui [b]aptus est in Israele ad militiā. Et loquutus est ad eos Moses & Eleazar
sacerdos in uastis cāpis Moab, iuxta Iordanē Ieriho, hisce uerbis. [Cū his scilicet lo-
quuti sunt] qui erant uiginti [c]annorum & supra, quemadmodum præceperat DO-
MINVS Mosi. Et filij Israel, qui egressi sunt ex terra Aegypti [hi sunt.] †Ruben pri
mogenitus Israelis: filij uero Ruben, Hanoch, hinc familia Hanochitarū: & Pallu,
unde familia Palluitarū. De Hetzron familia Hetzronitarum. De Charmi familia
Charmitarum. Hæ sunt familiæ Rubenitarum, fueruntque in censu suo quadragin-
tatria millia, septingenti & triginta. Porrò filij Pallu, Eliab. Filij autem Eliab, Ne-
muel, Dathan & Abiram: is est Dathan & Abiram nobiles in cœtu, qui aduersus B
Mosen & Aharonem eiaculabantur [uerba contentiosa] in cœtu Korah, quum eia
cularentur [uerba contentiosa] aduersus DOMINVM, & tellus aperiebat os suum,
& deglutijt eos. Deinde & Korah, [qui perijt] in morte congregationis, quū ignis
deuoraret ducentos & quinquaginta uiros, ut fierent [d]exemplū. Filij autem Korah
non sunt mortui. †Filij Simeon iuxta familias suas. Ipsi Nemueli fuit familia Ne-
muelitarum. De Iamin familia Iaminitarum. Iachin, unde familia Iachinitarum. De
Zerah familia Zarhitarū. Et de Saul familia Saulitarum. Istæ sunt familiæ Simeo-
nis, uigintiduo millia ducenti. Filij Gad iuxta familias suas. Zephon, unde fami-
lia Zephonitarum. Haggi, unde familia Haggitarum. Schuni, unde familia Schu-
nitarum. Osni, unde familia Osnitarum. Eri, unde familia Eritarū. Arod, unde fa-
milia Aroditarum. De Arheli familia Arhelitarum. Istæ sunt familiæ filiorū Gad
iuxta census suos, quadraginta millia & quingenti. Filij Iehuda, Er & Onan, mor

Scortantur filij Israel cū Moabiticis mulieribus, inaugurantur Baali, punitur populus.

[a]Ebr. Furor nasi domini.

Iosu. 22. f. Deu. 4. a

Phinees occidit impios. 1 Mach. 2. g Psal. 105. e 1 Cor. 10. b

[b]Ebre. Per fossam eius, id est, genitale membrum: alij aliter per maledictionem idem sentientes.

Psal. de com. Phinees.

[c]Ebr. Ego do illi fœdus.

1 Mach. 2. f Eccli. 45. d

Denuo censetur populus bello aptus, numerus est 601730.

[a]Ebr. Tollite caput.

[b]Ebr. Qui ad bellum egredi potest.

[c]Alij legunt, Quemadmodum præceperat dominus Mosi & filijs Israel cum egressi essent, &c. Simili modo recensete eos ut antea.

Gen. 46. b Exod. 6. b 1 Par. 5. a

Supra 16. cap.

[d]Ebr. Facti sunt in signum.

1 Par. 4. a

tuus q̃ est Er & Onan in terra Chanaan. Fuerunt autem filij Iehuda iuxta familias Gen.38.a.b
C suas, Sela, unde familia Selanitarum. Peretz, unde familia Parzitarum. Zerah, un-
de familia Zerahitarum. Porrò filij Peretz fuerunt Hetzron, unde familia Hetzro
nitarum. Hamul, unde familia Hamulitarum. Istæ sunt familiæ Iehuda iuxta census
suos, septuagintasex millia & quingẽti. Filij Isachar iuxta familias suas. Thola, un
de familia Tholitarum. Pua, unde familia Puitarum. Iasub, unde familia Iasubita-
rum. Simron, unde familia Simronitarũ. Istæ sunt familiæ Isachar iuxta cẽsus suos,
sexagintaquatuor millia & trecenti. Filij Zebulon iuxta familias suas. Sered, un-
de familia Sarditarum. Elon, unde familia Elonitarum. Iahleel, unde familia Iahlee
litarum. Istæ sunt familię Zebulonitarum per census suos, sexaginta millia & quin
genti. Filij Ioseph per familias suas Manasse & Ephraim. Filij Manasse, Machir, Iosue 17.a
D unde familia Machiritarum. Machir uero genuit Gilead, & à Gilead familia Gilea
ditarum. Isti sunt filij Gilead, Ihezer, unde familia Ihezeritarum. Helek, unde fami-
lia Helekitarum. Asriel, unde familia Asrielitarum. Sechem, unde familia Sichimi-
tarum. Semida, unde familia Semidahitarum. Hepher, unde cognatio Hepherita-
rum. Zelaphead uero filius Hepher nõ habuit filios, sed filias. Et nomina filiarum
Zelaphead, Mahla, Noa, Hagla, Milca & Thirza. Istæ sunt familię Manasse & cen
sus eorum, quinquagintaduo millia & septingenti. Isti uero sunt filij Ephraim iu-
xta familias suas, Suthela, unde familia Suthelitarũ. Becher, unde familia Bechrita
rum. Tahan, unde familia Tahanitarum. Hi uero sunt filij Suthela, Eran, unde fa-
milia Eranitarum. Istæ sunt familiæ Ephraim iuxta census suos, trigintaduo millia
E & quingenti, & hi sunt filij Ioseph secũdum familias suas. Filij uero Beniamin iu-
xta familias suas, Bela, unde familia Balhitarũ. Asbel, unde familia Asbelitarum.
Ahiram, unde familia Ahiramitarum. Sephupham, unde familia Sephuphamita-
rum. Hupham, unde familia Huphamitarum. Fuerũt autem filij Bela, Ard & Naẽ
man, unde familia Arditarum, & de Naẽman familia Naẽmanitarum. Isti sunt filij
Beniamin iuxta familias suas, & secundum census suos, quadragintaquinq; millia
& sexcenti. Isti sunt filij Dan secundum familias suas, Suham, unde familia Suha-
mitarum. Istæ inquam sunt familiæ Dan iuxta familias suas. Omnes familiæ Suha
mitarum iuxta census suos, sexagintaquatuor millia & quadringenti. Filij Aser
secundum familias suas, Iimna, unde familia Iimnitarum. Iisui, unde familia Iisuita-
rum. Beriah, unde familia Berihitarũ. Heber, unde familia Heberitarum. Malkiel,
unde familia Malkielitarum. Nomen uero filiæ Aser, Serah. Istæ sunt familiæ filio
F rum Aser iuxta census suos, quinquagintatria millia & quadringẽti. Filij Naph-
tali secundum familias suas, Iachzeel, unde familia Iachzeelitarum. Guni, unde fa-
milia Gunitarum. Iezer, unde familia Iezritarũ. Sillem, unde familia Sillemitarũ.
Istæ sunt familiæ Naphtali secundum familias suas & census eorum, quadraginta Eccli 16.b
quinq; millia & quadringenti. Isti sunt census filiorum Israel, sexcẽta millia, mille,
septingenti & triginta. Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Istis distri Num.33.f Iosu.11.d
buatur terra in hæreditatem iuxta numerũ nominum. Quorum multi sunt, his au-
gebis hæreditatem suam: qui uero pauciores, ijs minorem dabis hæreditatẽ: cuiq;
dabitur hæreditas iuxta censum suum. Veruntamen sorte diuidatur terra, & secun
dum nomina tribuum patrum suorum hæreditatem accipiant. Per ᵃsortem diuida
tur hæreditas eius inter multos & paucos. Porrò isti sunt census Leuitarum iuxta
familias suas, Gerson, unde familia Gersonitarum. Kahath, unde familia Kahathi-
G tarum. Merari, unde familia Meraritarum. Istæ sunt familiæ Leuitarũ, familia Lib-
nitarum, familia Hebronitarum, familia Mahlitarum, familia Musitarum, familia
Korhitarum. Kahat uero genuit Amram. Porrò nomen uxoris Amram Iochebed Exod.6.c
filia Leui, quam ᵇpeperit ipsi Leui in Aegypto. Et peperit ipsi Amram Aharonem,
& Mosen, & Mariam sororem eorum. Aharoni uero natus est †Nadab et Abihu, Leuit.10.a Num.3.a
Eleazar

ᵃHebr. iuxta os sortis.

ᵇVxor scilicet.

Eleazar & Ithamar. Mortuus autem est Nadab & Abihu quum adferrent ignem alienum coram DOMINO. †Fuerũt autem census eorũ uigintitria millia, omnes scilicet mares ab eo qui mensem erat natus & supra, non enim censi erant inter filios Israel, eo quod non esset illis data hæreditas inter filios Israel. Hi sunt census quando Moses & Eleazar sacerdos recensuerũt filios Israel in uastis cãpis Moab ad Iordanem Iericho. Et inter istos nullus fuit ex his, quos recensuerunt Moses & Aharon sacerdos, quando recensuerũt filios Israel in deserto Sinai. Dixerat enim de eis DOMINVS, Omnino morientur in deserto, ne unus quidem ex eis reliquus fuit, nisi Caleb filius Iephunæ, & Iehosua filius Nun.

Supra 14. cap.

CAP. XXVII.

ACcesserunt autem †filiæ Zelaphead filij Hepher, filij Gilead, filij Machir, filij A
Manasse, de familia Manasse filij Ioseph: suntq́ hæc nomina filiarum eius, Mahla, Noa, Hagla, Milcha & Thirza. Stantes uero ante Mosen & ante Eleazarum sacerdotem, atq́ ante principes eorum, & uniuersum cœtum, iuxta ostiũ tentorij constitutionis, dicebant, Pater noster mortuus est in deserto, nec tamen fuit in cœtu conspiratorum aduersus DOMINVM, in cœtu scilicet Korah, sed mortuus est in peccato suo, nec habuit filios. Cur ergo aboleretur nomẽ patris nostri è medio familiæ suæ, propterea quod nõ habet filium? Da igitur nobis possessionem inter fratres patris nostri. Retulit autem Moses causam illarum ad DOMINVM. B
Et DOMINVS loquutus est ad Mosen hisce uerbis, Probe loquutæ sunt filiæ Zelaphead, omnino dabis illis possessionem hæreditatis inter fratres patris sui, & transferes hæreditatẽ patris sui ad eas. Ad filios autem Israel loqueris sic, Si quispiam mortuus fuerit absq́ filijs, transferetis hæreditatem eius ad filias eius. Si uero nec filiam habuerit, dabitis hæreditatem eius fratribus eius. Et si nec fratres ei fuerint, dabitis hæreditatem eius fratribus patris eius. Quod si pater eius fratres nullos habuerit, dabitis hæreditatem consanguineo eius propinquiori qui fuerit de familia eius, is possidebit eam: & sit hoc filijs Israel statutum legitimũ, quemadmodum præcepit DOMINVS Mosi. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Ascende in C
montem istum Abarim, & contemplare terram quam dedi filijs Israel. Postquam uero contẽplatus eam fueris, colligẽris ad populos tuos etiã tu, quemadmodũ collectus est Aharon frater tuus, eo quod [a]exacerbastis os meum in deserto Zin, in contentione multitudinis, ne sanctificaretis me in aquis coram oculis eorum. Hæ sunt aquæ contentionis in Kades in deserto Zin. Et Moses loquutus est ad DOMINVM, dicens, Præficiat DOMINVS deus spirituum uniuersę carnis uirum super hunc cœtum, qui egrediatur ante eos, quiq́ ingrediatur ante eos, qui educat eos, & qui introducat eos, ut non sit cœtus DOMINI ueluti oues quæ pastorem nõ habent. Et dixit DOMINVS ad Mosen, Assume tibi ipsum Iehosua filium Nun, ui- D
rum in quo est spiritus, & impone manum tuam super eum, & statue eum coram Eleazar sacerdote, & coram uniuersa multitudine, & da illi mandata illis spectantibus. Dabis quoq́ ei de [b]decore tuo, ut omnes in cœtu filiorum Israel audiant. Et stabit ante Eleazarũ sacerdotem, qui interrogabit pro ipso secundum ritũ Vrim, idq́ coram DOMINO, & iuxta uerbum eius egredientur, iuxtaq́ uerbum eius ingredientur, tam ipse quàm uniuersi filij Israel, & uniuersus cœtus cum eo. Fecit autem Moses quemadmodũ pręceperat ei DOMINVS, tulitq́ Iehosua, & statuit eum ante Eleazarum sacerdotem, atq́ ante uniuersum cœtum. Et impositis ei manibus suis, mandata dedit ei, quemadmodum DOMINVS loquutus fuerat [c]per Mosen.

A Quid filiabus detur si filij nulli superſint. Inauguratur loco Mosis Iehosua imperator & dux populi.

[a] Alij legunt, rebelles fuistis ori meo.

[b] Transferas in eum gloriam tuam, ornando & commendãdo eum uerbis, ostẽdasq́ eum diuinitus inauguratum, ut authoritatem habeat, ut ipsi pareant quemadmodum tibi.

[c] Ebr. Per manũ Mosis.

CAPVT XXVIII.

LOquutusq́ est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Pręcipe filijs Israel, & dices ad eos, A
Sacrificium meum panis mei quod fit ad sacrificium ignitum in odorem suaueolentem, custodietis, ut sacrificetis mihi (ea) stato suo tempore. Dicesq́ ad eos, Hoc est sacrificium quod igne confit, quod sacrificabitis DOMINO, agnos annicu-

A Refricantur leges quædam, quæ religionem & cultum dei respiciunt, quæ ut seruentur magistratus est curare.

los integros duos quoqꝫ die in holocauſtum continuum: agnum unum facies ma
ne, alterum agnum autem facies inter ueſperas. Decimam quoqꝫ partem Ephi ſi- Num.15.
milaginis pro ſacrificio cibario, quæ mixta ſit oleo contuſo, quarta ſcilicet parte
Hin. Holocauſtum hoc iuge, quale factum eſt in monte Sinai, in odorem ſuaueo- Exod.29.
lentem, ſacrificium quod igne confit DOMINO. Libatio uero eius ſit quarta pars
Hin pro agno uno, in ſanctuario fac libari ſiceram DOMINO. Agnum uero alte-
rum facies inter ueſperas (cuius ſacrificium cibarium & libamen ſit quemadmo-
dum eius qui mane fuit ſacrificatus,) ſacrificium quod igne confit in odorem ſua-
B ueolentem DOMINO. Die autẽ ſabbati duos agnos anniculos integros, & duas De holocauſto ſabbati alterum pro ſacrificio.
decimas ſimilaginis pro ſacrificio cibario, quæ commixta ſit oleo, cum libamine Matth.12.a
ſuo. Holocauſtum hoc ſabbati, quod ſingulis ſabbatis fieri debet, ſupra holocau-
ſtum continuum & libamen eius. In initijs quoqꝫ menſium ueſtrorum ſacrifica- De ſacrificijs neomeniarum.
bitis DOMINO holocauſtum, nempe duos iuuencos ex bobus, & arietem unum,
agnos anniculos integros ſeptem, tres etiam decimas ſimilaginis in ſacrificium ci
barium, quæ cõſperſa ſit oleo, pro iuuenco uno: & duas item decimas ſimilaginis
in ſacrificiũ cibarium, quæ ſit oleo conſperſa, pro ariete uno. Et pro ſingulis agnis
ſingulas decimas ſimilaginis oleo conſperſas in ſacrificiũ cibarium, holocauſtum
in odorem ſuaueolentem, & ſacrificium quod igne cõſit DOMINO. Libamina ue-
C ro eorum medium Hin pro iuuẽco, tertia pars Hin pro ariete, & quarta pars Hin
uini pro agno. Hoc ſit holocauſtum ſingulis menſibus, in menſibus anni. Sed &
hircus ex capris unus pro hoſtia peccati fiet DOMINO, ſupra holocauſtum iuge,
cum libamine ſuo. In menſe primo decimoquarto die menſis eſt Paſſah DOMI De ferijs paſchalibus.
NI, & in quintodecimo die menſis eiuſdem feſtus dies eſt, per ſeptem dies placẽtæ Exod.12.c
infermentatæ edentur. Primo die conuocatio ſancta ſit, nullum opus ſeruile facie Leuit.23.a
tis, ſed adferetis ſacrificium quod igne cõſit DOMINO in holocauſtum, nempe iu-
uencos è bobus duos, arietem unum, & ſeptem agnos anniculos, qui integri uo-
bis fuerint. Cibarium autem ſacrificium eorum fiat ex ſimilagine oleo conſperſa,
& facietis tres decimas pro iuuenco uno, & duas decimas pro ariete uno. Singu-
las quoqꝫ decimas pro ſingulis agnis, quorum ſunt ſeptem. Caprum deniqꝫ pro
peccato unum, ad expiandum pro uobis. Iſta facietis præter holocauſtum matuti
D num, quod ſit in iuge holocauſtum. Ad hunc modũ per ſingulos dies ſeptem die
rum facietis, panis ſacrificij eſt quod igne confit DOMINO in odorem ſuaueolen-
tem, ultra iuge holocauſtum cum libamine ſuo, fiat. Septimo die conuocationem
ſanctam habebitis, nullum opus ſeruile facietis. In die porrò primitiuorum fru- Feriæ nouarum frugum.
ctuum, quum attuleritis DOMINO cibarium ſacrificiũ nouum in hebdomadibus
ueſtris, debet uobis eſſe ſancta conuocatio, nec ullum opus ſeruile in eo facietis.
Et adferetis holocauſtum in odorem ſuaueolẽtem DOMINO, iuuencos ex bobus
duos, arietem unum, & ſeptem agnos anniculos. Cibarium ſacrificium eorum fiat
de ſimilagine oleo cõſperſa, nempe tres decimæ pro iuuenco uno, & duæ decimæ
pro ariete uno, pro ſingulis autem agnis, quorum ſunt ſeptem, ſingulæ decimæ.
Hircus ex capris unus pro expiatione ueſtri. Hæc facietis, excepto iugi holocau-
ſto, & ſacrificio ſuo cibario, erũtqꝫ uobis integra cũ libaminib. ſuis. CA. XXIX.

De feſtis diebus ſeptimi menſis, & eorum ſacrificijs. A IN menſe uero ſeptimo, in prima die menſis erit uobis conuocatio ſancta, nullũ Septimus menſis.
opus ſeruile facietis, dies clãgoris erit uobis. Et facietis holocauſtum DOMINO
in odorem ſuaueolentem, iuuencum unum è bobus, arietem unum, agnos anni-
culos integros ſeptem. Cibarium ſacrificium eorum fiat de ſimilagine oleo con-
ſperſa, nempe tres decimæ pro iuuenco uno, & duæ decimæ pro ariete, & pro ſin
gulis agnis, quorum ſunt ſeptem, decima una: & hircus caprarum unus pro pecca
ti hoſtia, ad ueſtri expiationem. Præter holocauſtum menſis, & eius ſacrificium ci
barium, & præter holocauſtum iuge & eius ſacrificium cibarium & libamina eo-
rum,

rum, quę ritu suo fiant DOMINO, in odorem suaueolentē sacrificij quod igne con fit. Decima die huius mensis septimi, erit uobis cōuocatio sancta, adfligetisq; animas uestras, & nullum opus facietis. Adferatis autem DOMINO holocaustum in odorem suaueolentem, iuuencum ex bobus unum, arietem unum, agnos anniculos septem, qui integri erunt uobis. Cibarium eorum sacrificium erit de similagine oleo cōspersa, nempe tres decimæ pro iuuenco, & duæ decimæ pro ariete uno, B pro singulis agnis, quorum sunt septem, singulæ decimæ. Hircus ex capris unus pro hostia peccati, præter hostiam peccati quæ fit pro expiatione, & præter iuge holocaustum, & sacrificium eius cibarium, & libamina eorum. Decimoquinto die mensis septimi erit uobis conuocatio sancta, nullum opus seruile facietis, & festum diem agetis DOMINO septem diebus, & adferetis DONINO holocaustum quod igne confit in odorem suaueolentem, iuuencos è bobus tredecim, duos arietes, agnos anniculos, qui sint integri, quatuordecim. Sacrificium uero eorum cibarium erit de similagine oleo permixta, nempe tres decimæ pro singulis ex tredecim iuuencis, duæ decimæ pro ariete uno, ex duobus arietibus. Singulæ decimæ pro singulis agnis qui sunt quatuordecim. Hircus ex capris unus pro hostia peccati, præter holocaustum iuge, & eius sacrificium cibarium, & libamen eius. Die C secūdo duodecim iuuencos ex bobus, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim. Porrò sacrificia eorum cibaria, & libamina eorum, pro iuuencis scilicet, arietibus & agnis, fiant pro numero eorum, & pro ritu suo. Hircum quoq; ex capris unum pro hostia peccati, præter iuge holocaustum, & cibarium eius sacrificium, & libamina eorum. Tertio die undecim iuuencos, duos arietes, agnos anniculos integros quatuordecim, cibarium sacrificium eorum, & libamina eorum pro iuuencis, arietibus & agnis fiat iuxta numerū eorum, ut conuenit. Fiat & hircus pro peccato unus, præter iuge holocaustum, & sacrificium eius cibarium & libamen eius. Die quartō iuuēcos decem, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, sacrificium eorum cibarium, & libamina eorum pro iuuencis, arietibus & agnis fiat secundum numerum eorum, ut ritus habet. Fiat & hircus ex capris unus pro hostia peccati, præter holocaustū iuge, & cibarium eius sacrificium, & libamen eius. Quinto die iuuencos nouem, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, sacrificium eorum cibarium & libamina eorum pro iuuencis, arietibus & agnis fiat iuxta numerū eorum, & pro ritu. Fiat & hircus pro peccato unus, præter holocaustum iuge, & cibarium eius sacrificiū & libamen eius. Sexto die iuuencos octo, arietes duos, agnos anniculos integros quatuordecim, D & sacrificium eorum cibarium, & libamina eorum pro iuuēcis, arietibus & agnis pro numero illorum, & ut mos habet. Hircus deniq; pro peccato unus fiat, præter holocaustum iuge, & sacrificium eius cibarium, & libamen eius. Septimo die septem iuuencos, duos arietes, agnos anniculos integros quatuordecim, & sacrificia eorum cibaria, & libamina eorum pro iuuēcis, arietibus & agnis, iuxta numerum eorum & pro ritu. Et hircus pro peccato unus fiat, præter holocaustum iuge, & sacrificium eius cibarium, & libamen eius. Octauo demū die sit uobis concio, nullum opus seruile in eo facietis, adferatis autem holocaustū quod igne confiat DOMINO in odorem suaueolentem, nempe iuuencum unum, arietem unum, agnos anniculos integros septem, sacrificia eorum cibaria, & eorum libamina pro iuuenco, ariete & agnis, iuxta numerum eorum ut conuenit. Et hircus fiat pro peccato unus, prēter holocaustum iuge, & sacrificium eius cibarium, & libamen eius. Hæc facietis DOMINO in statis uestris ferijs, (præter uota uestra, & uoluntaria uestra sacrificia,) pro holocaustis uestris, & pro cibarijs sacrificijs uestris, & pro libaminibus uestris, & pacificis uestris. Et narrauit Moses filijs Israel omnia quę præcepit DOMINVS Mosi.

CAPVT XXX.

De uotis, qualiter fieri, aut non fieri: seruari, aut non seruari debeāt.

A Loquutus est Moses cum primoribus tribuum filiorū Israel hisce uerbis, Hoc est uerbum quod prçcepit DOMINVS. Si uouerit quispiam uotum DOMINO, Deut. 23. d
aut omnino iuramento aliquo animam suam obstrinxerit, is uerbum suum non infirmet, sed quodcūque egressum est ex ore eius, hoc faciet. Mulier uero si uouerit uotum DOMINO, obstringendo se in domo patris sui, idque in adolescentia suà, si pater eius uotum eius audiuerit, aut uinculum eius quo animam suam obstrinxit,
B illudque dissimularit, rata erunt omnia uota illius, ratumque erit quidquid illud tandem sit quo animā suam obstrinxit. Quod si pater eius renuerit illud eodem die, quo ipse omnia uota eius, & uincula eius quibus animam suam obstrinxit, audierit, non ratum erit, & DOMINVS propitius erit ei, quod pater illud renuerit. Si [a]uero [mulier] marito [desponsa] fuerit, quæ super se uota aliqua habet, aut quid incautius labijs eius excidit, quo animam suam obstrinxit, audieritque [hoc] maritus eius, & eodem die quo audit dissimularit hoc tacendo, uota eius rata erunt, sed &
C obligationes eius, quibus [b]animam suam obligauit, firmabuntur. Quod si eodem die quo maritus eius renuerit illud, irritumque fecerit uotum eius quod super se habet, & id quod incautius labijs eius excidit, quo animā suam obligauit, propitius erit ei DOMINVS. Votū uero uiduæ aut repudiatæ, quodcunque tandem illud fuerit quo animā suam obstringit, ratum sit super eam. Quod si familia alicuius uouerit, aut omnino animam suam iuramento obstrinxerit, illeque audiēs tacuerit, nec illud prohibuerit, rata erunt omnia uota eius, deinde & obligationes eius, quibus animam suam obstrinxit, firmabuntur. Si uero paterfamilias plane [uota] ista resciderit, eo scilicet die quo audierit omne illud, quod incautius labijs familiæ suæ
D exciderit, & uota eius, & obligationem animç eius, haudquaquam firma erunt, paterfamilias irrita ea fecit, & DOMINVS propitius erit familiæ. [Breuiter,] omne uotum atque omne iuramentum, quod obligat ut [c]adfligatur anima, hoc potest paterfamilias uel confirmare, uel irritum facere, [sic uidelicet,] si omnino tacendo dissimularit [d]diebus aliquot paterfamilias, rata habet omnia uota familiç: deinde & omnes obligationes eius quas habet super se, quum scilicet tacuerit eodem die quo audiuit illud. Sin posteaquam audiuerit, omnino irrita ista facit, feret ipse culpam familiæ. Hæc sunt statuta quæ præcepit DOMINVS Mosi, inter maritū & uxorem eius, atque inter patrem & filiam eius, quæ in puellari adhuc ætate est, & in domo patris sui.

Lex generalis. Epilogus.

[a] Ebr. Si essendo fuerit uiro.

[b] Animā pro ipso homine capi non ignoro, uolui tamen uerba Ebraica adnumerare, ne quid temere & irreligiosius uerterē. Etwas vff sich nemmen, est aliquid ligare super animā. Super animam ergo aliquid ligare, est sese ad aliquid obstringere, idque seueriter, ut uoto aut iuramento.

[c] Adfligere animam, est castigationem aliquam aut abstinentiam suscipere.

[d] Eb. De die in diem.

CAP. XXXI.

Describitur bellū contra Madianitas, & uictoria Israelitarum, deinde & præmium militum, ac prædæ distributio.

A Et loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sentētiam, [a]Persequere iniurias filiorum Israel de Madianitis, post hoc colligêris ad populos tuos. Loquutus est igitur Moses ad populum hisce uerbis, Instruite uiros è uobis ad prælium, qui pugnent aduersus Madianitas, sumantque ultionem DOMINI de eis. De singulis tribubus [deligantur] mille, ut ex omnibus tribubus Israel mittatis ad prçlium. Delecti sunt itaque ex singulis tribubus mille ex [b]millibus Israel, duodecim uidelicet millia instructi ad prælium. Misit ergo Moses eos ad prælium, nempe ex singulis tribubus mille, eos inquam, & Pinhas filium Eleazaris [c]sacerdotis, unà cum [d]uasis sanctuarij, [erantque] tubæ quibus classicum canitur, in manu eius. †Pugnarunt itaque contra Madianitas, quemadmodum præcepit DOMINVS Mosi, & trucidarunt omnē marem, & reges quoque Madian interfecerūt cum uulneratis suis, nem-
B pe Eui, Rekem, Zur, Hur atque Reba, quinque reges Madian, & Bileam filium Beor trucidarunt gladio. Captiuas quoque duxerunt filij Israel mulieres Madian, atque pubem eorum, & cuncta iumenta eorum, [e]omnia pecora eorū, & omnem substantiam eorum diripuerunt. Sed & cunctas urbes eorum in quibus fuerunt habitationes eorum, & arces eorum exusserunt igne. Acceptis itaque uniuersis spolijs, & cuncta [f]præda tam hominum quàm iumentorum, abduxerunt captiuos, prædam & spolia ad Mosen & ad Eleazar sacerdotem, & ad multitudinem filiorum Israel in castra

Num. 25. c Iosue 13. c Num. 22. c Balaam occiditur.

[a] Vlcisci pro punire. Sic Ebræi ulciscere ultionem, id est, persequere iniurias.

[b] Alij, ex chiliarchis, ducibus, præfectis Israelis. Forte Ebræi suo alphe pro innumera quoque multitudine, quemadmodum Græci μυρίον πλῆθος utuntur.

[c] Ebræi repetunt, ad prælium.

[d] Alij legūt, uasa sancta.

[e] Quidam legunt, omnem substantiā eorum.

[f] Quidam pro mancipijs exponunt.

in castra quæ erant in cāpis Moab iuxta Iordanem [è regione] Hiericho. Egressi
Gen.14.e sunt itaq; Moses & Eleazar sacerdos atq; omnes principes multitudinis †extra ca
stra illis obuiam. Et Moses iratus est contra præfectos exercitus, nempe contra
tribunos, & cēturiones qui uenerāt è prælio belli. Dixitq; ad eos Moses, Omnes C
Num.25.a foeminas uos uiuas seruastis? En istæ fuerunt filijs Israel, iuxta †consilium Bileam,
Apoc.2.c Num.22. occasio, ut præuaricarentur aduersus DOMINVM in negotio Peor, ut fieret clades
Iud.21.b in coetu DOMINI. †Interficite igitur omnem marem è pube, interficite quoq; om-
nem foeminam quæ uirum concubitu experta est. Ex pube autem quæcunq; puel
Num.19.b læ uiri concubitū expertæ non sunt, seruentur uobis uiuæ. Vos uero manete ex-
tra castra septem diebus, quicunq; animam interfecit, & qui tetigerit cadauer, puri
ficetur die tertio, & septimo, tam uos quàm captiui uestri: omnis quoq; uestis, &
[a]quidquid est pelliceum, omne quoq; opus ex pellibus caprinis, & omne uas li- [a]Eb. Vas pelliceum.
gneum [b]expiabitis. Et ait Eleazar sacerdos ad uiros exercitus qui [i]ad præliū pro [b]Ebr. Depeccabitis.
Leui.6.d.11.e fecti erant, Hoc est decretum legis, quod †præcepit DOMINVS Mosi. Verūtamen [i]Alij legūt, qui è prælio redierant.
aurum, argentum, [k]æs, ferrum, stannum & plumbū, quidquid [l]deniq; ignem fert, [k]Alij dicūt chalybē.
De illis aquis uide supra cap. 19. per ignem traducatis, ut mūdetur, ueruntamen in aquis sparsorijs expietur. Quid D [l]Ebr. In ignem uenit uel ingreditur: schema Ebraicum est.
quid uero ignem non fert, traducatis per aquas. Eluetis insuper uestimenta uestra
Deu.20.b Iud.4.f septimo die, & mundabimini, & tum demum in castra ingrediemini. Ait uero
DOMINVS ad Mosen in hæc uerba, Age censum captæ prædæ tam in hominibus
quàm in iumentis, tu & Eleazar sacerdos, & præcipui patres multitudinis, & diui
de [m]prædam inter eos qui in prælium profecti bellum gesserunt, & inter totā mul [m]Malkoa, si Rabinis credimus, præda est hominum & animaliū, nō aliorū rerum.
titudinem. Leuādo autem tolles DOMINO [n]portionem de militibus qui profecti [n]Alij legunt, cēsum.
sunt in prælium, nempe animam unam ex quingentesima quaq;, tam in homini-
bus quàm in armentis, asinis & gregibus. Tolletisq; de portione eorum, ut des
Eleazaro sacerdoti Thruma DOMINO. De portione uero dimidia filiorum Israel
accipies [o]portionem unam de quinquagesimo quoq;, tam ex hominibus quàm ex E [o]Ebr. Vnum adprehensum.
armentis, asinis, gregibus, & cunctis iumentis, & dabis illa Leuitis, qui obseruant
custodias tabernaculi DOMINI. Fecitq; Moses & Eleazar sacerdos quemad-
Numerus prædæ. modum præceperat DOMINVS Mosi. Fuitq; præda talis, præterquàm quod diri
puit populus exercitus, ouium sexcenta millia, & septuagintaquinq; millia: boum
septuagintaduo millia, asinorū unum & sexaginta millia: animæ autem humanæ
ex mulieribus quæ uiros concubitu expertæ non erant, omnium inquam anima-
rum trigintaduo millia. Dimidia pars uero eorum qui in bellum profecti erant
in numero ouium trecenta millia, & trigintaseptem millia, & quingentæ. Portio
uero DOMINI de ouibus illis sexcentæ, & septuagintaquinq;. Porrò boum trigin F
tasex millia, & portio de illis DOMINO septuagintaduo. Asinorum triginta mil-
lia quingenti, de quibus portio DOMINI sexaginta unus. Animarum uero huma
narum sedecim millia, de quibus portio DOMINI erat trigintaduę animæ. Dedit
ergo Moses portionem Thruma DOMINI Eleazaro sacerdoti, quemadmodum
præceperat DOMINVS Mosi. Porrò dimidia pars filiorum Israel, quam segrega
uerat Moses de militibus, dimidia scilicet pars multitudinis habuit ouium trecen-
ta millia, & trigintaseptem millia & quingēta. Boum trigintasex millia, asinorum
triginta millia quingenta: animarum uero hominum sedecim millia. De ista dimi
dia parte filiorū Israel accepit Moses portionem unam de quinquagesimo quoq;,
tam ex hominibus quàm ex iumentis, & dedit eam Leuitis, qui obseruabāt custo-
diam tabernaculi DOMINI, quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Acce- G
dentes autem ad Mosen hi qui præfecti erant super millia exercitus, nempe tribu-
ni & centuriones, dixerunt ad Mosen, Serui tui egerunt censum militum qui sunt
sub manu nostra, nec desideratur ex eis ne unus quidem: offerimus itaq; donum
DOMINO, quod quisq; adquisiuit ornamentorum aureorum, tibialia, armillas,

[b] Ebr. In singulari ponuntur.

[b] annulos, inaures, & torques, ut expiemus animas nostras coram DOMINO. Acce
pit itaque Moses & Eleazar sacerdos aurum istud ab eis, ornamentaque omnia ex eo
facta. Vniuersi autem auri, quod Thruma DOMINO separarunt à tribunis & cen-
turionibus, sedecim mille, septingenti, & quinquaginta sicli. Militũ autem qui fue-
rant in exercitu rapuerat quisque pro se. Accipiẽs igitur Moses Eleazar sacerdos au
rum à tribunis & centurionibus, intulit illud in tentorium constitutionis in monu
mentum filijs Israel coram DOMINO.

CAP. XXXII.

Rubenitis, Gaditis & dimidiæ tribui Manasse possessiones cis Iordanem definiuntur.

A Porrò filijs Ruben fuerunt pecora multa, & filijs Gad copia admodũ multa, qui
uiderunt terram Iahzer atque terram Gilead, & en locus commodus pecori. Ve-
nerunt ergo filij Ruben, & filij Gad, dixeruntque ad Mosen, & ad Eleazarum sacer-
dotẽ, atque ad principes multitudinis, Ataroth, & Dibon, Iahzer, & Nimrath, Hes-
bon, & Eleale, Sebam, Nebo, & Beon, regio scilicet, quam percussit DOMINVS an
te cœtum Israelis, regio est commoda pecoribus, & serui tui habent pecora. Et ad-
diderunt, Si impetramus fauorem coram te, detur regio ista seruis tuis ut eam possi
deant, neque ducas nos ultra Iordanem. Respondit autem Moses filijs Gad, & filijs
B Ruben, Num ergo fratres uestri ad pugnam ibunt, & uos hic sedebitis? Cur retra-
hitis cor filiorum Israel, quo minus transeant in terram quam dedit eis DOMINVS?
Sic quoque fecerunt patres uestri, quũ mitterem eos ex Kadesbarnea ut perlustrarẽt Num.13.d
terram. Ascenderant enim usque ad torrentem Eschol lustrantes terram, sed retraxe
runt cor filiorum Israel, ut renuerent ingredi terram quam dedit eis DOMINVS.
Et exarsit ira DOMINI eodem die, ut iuraret hisce uerbis, Non uidebũt uiri illi qui Num.14.c
ascenderunt ex Aegypto, ab eo qui uiginti natus est annos & supra, terram quam
iuraui Abrahamo, Isaac & Iacob, eo quod non [a] perfecerunt post me, præter Caleb
filium Iephunæ Kenizeũ, & Iehosua filium Nun, nam hi perfecte sequuti sunt DO-
C MINVM. Et exarsit ira DOMINI aduersum Israel, ut circũduceret eos in deserto an
nis quadraginta, donec consumeretur totum hoc sæculum quod peccauerat coram
DOMINO. Et en uos loco patrum uestrorum surrexistis, [b] additamẽtum scilicet ho-
minum peccatorum, ut adderetis amplius ad furorem DOMINI aduersus Israelem.
Si post eum auersi fueritis, permittet ut hi quoque diutius in deserto maneãt, sicque to-
tum populum istum perdetis. Et accedentes ad eum dixerunt, Septa ouium extrue
mus hic pecoribus nostris, & oppida pro pube nostra, nos autem armati festinabi
D mus ante filios Israel, donec introduxerimus eos in locũ suum, pubes uero nostra
manebit in oppidis munitis, ut tuti sint [c] à habitatoribus terræ. Non reuertemur ad
domos nostras, donec quisque ex filijs Israel occupet suam hæreditatẽ. Nam nos nul
lam recipiemus hæreditatem trans Iordanem & ultra, quandoquidem ad nos per-
uenit hæreditas nostra cis Iordanem ad orientem solem. Moses ergo dixit ad eos,
Si rem istam feceritis, ut proficiscamini antepilani coram DOMINO in bellũ, transie Iof.1.b
ritque quisque ex uobis armis instructus Iordanem coram DOMINO, tantisper dum
ipse expulerit hostes suos ante se, terraque subacta fuerit coram DOMINO, tum tan-
dem reuerti potestis, eritisque innoxij apud DOMINVM, & apud Israelem, eritque ter-
E ra ista in possessionem uobis coram DOMINO. Si uero nõ sic feceritis, en peccastis
in DOMINVM, & intelligetis peccatum uestrum quum [b] apprehẽderit uos. Extruite
uobis oppida pubi uestræ, & septa gregibus uestris, quodque ex ore uestro prodijt,
facite. Responderunt ergo Gaditæ & Rubenitæ Mosi, & dixerunt, Serui tui faciẽt
quemadmodũ dominus meus iubet. Pubes nostra, uxores nostræ, pecora nostra,
& cuncta iumenta nostra manebunt hic in urbibus Gilead, serui autem tui transi-
bunt omnes armati ad pugnam ac bellum coram DOMINO, quemadmodum do-
minus meus loquitur. Et præcepit eis Moses, nempe Eleazaro sacerdoti, Iehosua
filio Nun, & præcipuis patribus tribuum filiorum Israel. Dixitque Moses ad eos, Si Iof.4.c
trãsierint filij Gad & filij Ruben uobiscum Iordanem, omnes scilicet ad bellum ac-

[a] Hoc est, non sunt me perfecte sequuti, aut non perfecerunt negotiũ à me cœptum.

[b] Alij, multiplicatio.

[c] Ebr. A facie habitatorum terræ.

[b] Ebr. Quum inueni et uos.

cincti coram DOMINO, ut terra coram uobis ſubijciatur, dabitis eis terram Gilead F
in poſſeſſionem. Si uero non tranſierint uobiſcum armati, capient hæreditatem in
medio ueſtri in terra Chanaan. Et reſponderunt filij Gad & filij Ruben in hunc
modum, Quod loquutus eſt DOMINVS ſeruis ſuis, ſic faciemus. Tranſibimus ar-
mati coram DOMINO in terram Chanaan, ut nobis maneat poſſeſſio hæreditatis
Ioſ. 13.b.12.a Deut. 3.b noſtræ cis Iordanem. Dedit itaq; illis Moſes ſcilicet Gaditis, Rubenitis, & dimi-
diæ tribui Manaſſe filij Ioſeph, regnum Sihonis regis Amorræorum, & regnum
Og regis Baſan, terram cum ciuitatibus eius in finibus, & ciuitates iſtius terræ cir-
cunquaq;. Et ædificarunt filij Gad, Dibon & Ataroth atq; Aroër. Item Atroth, So G
phan, Iahzer, Iogbeha, Bethnimra, & Betharan ciuitates munitas, & ſepta gregum.
Filij uero Ruben extruxerũt Heſbon, Eleale, Kiriathaim, Nebo & Baalmeon, mu
tantes nomen, & Sibma, & uocarũt nominibus nomina urbiũ quas extruxerant.
Gen. 50.d Et abeuntes filij Machir filij Manaſſe in Gilead, ceperunt eam, expellentes Amor-
ræum qui in ea habitabat. Deditq; Moſes Gilead ipſi Machir filio Manaſſe, & ha-
bitauit in ea. Iair uero filius Manaſſe abijt, & cepit uiculos eorum, uocauitq; eos Ha
Deut. 3.d. uoth Iair. Nobah quoq; abijt, & cepit Kenath & uiculos eius, uocauitq; eam No-
bah ex nomine ſuo.

CAPVT XXXIII.

Itinerarii Iſraelitarum. Exod. 14. ISTæ ſunt profectiones filiorũ Iſrael, qui egreſſi ſunt de terra Aegypti iuxta copias A
ſuas ſub manu Moſis & Aharonis. Et ſcripſit Moſes egreſſus eorum, eorumq;
profectiones iuxta os DOMINI. Et ſunt iſtæ profectiones eorum iuxta egreſſus eo
Exod. 12.f rum. Profecti itaq; ſunt de Raemſes in primo menſe quintadecima die primi men
ſis, poſtridie Paſſah egreſſi ſunt filij Iſrael manu excelſa, coram oculis cunctorũ Ae
gyptiorum, quum Aegyptij ſepelirent eos quos percuſſerat DOMINVS in eis, nem
pe omnia primogenita, & in dijs eorũ ediderat iudicia DOMINVS. Soluentes itaq;
filij Iſrael de Raemſes, caſtra fixerunt in Sucoth. Et profecti de Sucoth, mouerũt ca
Exod. 13.d ſtra in Etham, quę eſt in extremitate deſerti. Et † de Etham profecti, reflectunt ad Pi
Exod. 14.a.c Hahiroth quæ eſt è regione Baalzephon, poſueruntq; caſtra ante * turrim. Et † pro B
ficiſcentes de Hahiroth, tranſierunt per medium maris in deſertum, & euntes iter
Exod. 15.d.16. trium dierum in deſerto Etham, caſtrametati ſunt in Mara. Soluentes uero de † Ma
ra, uenerunt in Helim. Porrò in Helim fuerunt duodecim fontes aquarũ, & ſeptua
ginta palmæ, & ibi caſtra fixerũt. Et profecti ex Elim, caſtrametati ſunt ad mare ca-
Exod. 16.a rectoſum. Soluentes autem † à mari carectoſo, caſtra fixerũt in deſerto Sin. De Sin
profecti, caſtrametati ſunt in Daphka. Et proficiſcentes de Daphka, poſuerunt ca-
Exod. 17.a ſtra in Alus. De Alus † autẽ profecti, caſtrametati ſunt in Raphidim, ubi nulla fuit
Exod. 19.a aqua ut populus biberet. Proficiſcentes autem ex † Raphidim, caſtrametati ſunt in
deſerto Sinai. De deſerto Sinai ſoluerunt, & caſtra fixerũt in Kibroth Hataaſa. Et C
Num. 11.g Num. 11.d proficiſcentes de Kibroth Hataaſa, caſtra poſuerunt in Hazeroth. Proficiſcẽtes de
† Hazeroth, caſtra poſuerunt in Rithma. Et de Rithma proficiſcentes, caſtrametati
Num. 13.a ſunt in Rimon Paretz. Profecti de Rimon Paretz, caſtrametati ſunt in Libna. De
Libna profecti, caſtrametati ſunt in Riſſa. De Riſſa ſoluentes, caſtra fixerunt in Ke
helatha. Profecti autem de Kehelatha, caſtrametati ſunt in monte Sepher. Et profi-
ciſcentes de monte Sepher, caſtra fixerũt in Harada. Et proficiſcẽtes de Harada, ca
ſtra fixerunt in Makheloth. Profecti de Makheloth, caſtrametati ſunt in Thahath.
Et proficiſcentes de Thahath, caſtra fixerunt in Thara. De Thara ſoluerunt, & ca- D
ſtra mouerũt in Mithka. Proficiſcentes de Mithka, caſtrametati ſunt in Haſmona.
Deut. 10.b Et profecti de † Haſmona, caſtra fixerunt in Moſeroth. De Moſeroth profecti, ca-
ſtrametati ſunt in Bene Iaakon. Et ſoluẽtes de Bene Iaakon, caſtra fixerunt in Hor
Gidgad. Profectiq; de Hor Gidgad, caſtra fixerũt in Iatbatha. De Iatbatha ſoluen-
tes, caſtrametati ſunt in Abrona. Proficiſcentes de Abrona, caſtra fixerunt in E-
zion Gaber, Et proficiſcentes de Ezion Gaber, caſtrametati ſunt in deſerto Zin,

Recenſentur mãſiones filiorum Iſrael, refricantur præcepta quædam de exterminandis Chananæis, & demoliẽda omni idololatria.

* Quidã Migdal pro priũ legunt.

quæ est Kades. De †Kades soluentes, castra posuerunt in monte Hor, qui est in fini Num.20.a
E bus terræ Edom. In quem montem †Hor Aharon ascenderat iuxta os DOMINI, Num.20.d Deut.32.g
ibiq́ mortuus erat, anno quadragesimo exitus filiorum Israel de terra Aegypti, in
mense quinto, primo die mensis. Fuitq́ Aharon natus centũ & uigintitres annos,
quũ moreretur in mõte Hor. Et audiuit Chananæus rex †Arad, qui habitabat uer Num.21.a
sus Meridiem in terra Chanaan, aduentũ filiorum Israel. Et profecti sunt de mon
te Hor, castrametatiq́ sunt in Zalmona. De Zalmona profecti sunt, & fixerunt ca
stra in Phunon. De †Phunon profecti, castra fixerũt in Oboth. De Oboth soluen Num.21.c
F tes, castrametati sunt in Ie Abarim, & in termino Moab. Profecti de Iim, castrame-
tati sunt in Dibon Gad. Et profecti de Dibon Gad, castra fixerunt in Almon Di-
blataim. Soluentes autẽ de Almon Diblataim, castrametati sunt in montibus Aba
rim coram Nebo. Et proficiscentes de montibus Abarim, castrametati sunt in cam
pis Moabiticis ad Iordanem Iericho. Posuerunt autem castra ad Iordanem à Beth
Iesimoth usq́ ad Abel Sittim in campis Moabiticis. Porrò in campis Moabiticis
ad Iordanem scilicet Iericho, loquutus est DOMINVS ad Mosen in hanc sentẽtiam,
G Loquere ad filios Israel, & dices ad eos, Quandoquidem iam Iordane transmisso, Exod.23.d
terram Chanaan introibitis, expelletis omnes habitatores regionis illius ante uos,
& perdetis omnia simulachra eorum, & omnes fusiles imagines eorum confringe-
tis, & omnia excelsa eorum diruetis. Accepta autem terra in hæreditatem, habitabi
tis in ea, nam ego dedi uobis illam terrã, ut eam possideatis. Distribuetis autem ter
ram in hæreditatem, idq́ sorte secundum familias uestras: quorũ multi sunt, ĳs au-
gebitis hæreditatem suam, & quorũ sunt pauci, ĳs minorem dabitis hæreditatem,
ut cuiq́ illic sors educta fuerit, sic maneat ei, & diuidetis hæreditatem secundum tri
bus patrum uestrorum. Quod si habitatores illius terræ non eieceritis ante uos, fu
turum est, ut hi quos residuos ex eis feceritis, sint sudes præacuti in oculis uestris, &
lanceæ lateribus uestris, adfligentq́ uos in terra quam incoletis. Tum fiet, ut uobis
faciam quæ illis facere decreueram.

CAP. XXXIIII.

Definiuntur limites terræ Chanaan, & hi qui terram diuidere debent.

A ET loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicens, Præcipe filĳs Israel, & dices ad
eos, Quum uos ueneritis in terram Chanaan, sit hæc terra quæ cedet uobis in
hæreditatem, terra scilicet Chanaan cum limitibus suis. Sit †autẽ latus meridianum Iosue 15.a
à deserto Zin secundum Edom, & sit uobis limes meridianus à fine maris salsi ad
Orientem. Et circumeat uobis limes à Meridie ad ascensum Akrabim, & transeat
usq́ ad Zin, sintq́ exitus eius ab Austro in Kades Barnea, exeatq́ in Hazar Adar,
& transeat in Azmon. Reflectat iam limes ab Azmon ad torrentem Aegypti, ter-
B mínetq́ mari. Porrò occiduus limes sit uobis mare magnum, is sit uobis limes occi
duus. Hic uero erit uobis limes septẽtrionalis, à mari magno signabitis uobis mon
tem Hor, de monte uero Hor describetis ubi itur in Hamath, eruntq́ exitus limitis
Zedad. Et exibit limes ad Ziphron, termineturq́ Hazar Enan, is sit uobis limes
septentrionalis. Signabitis deinde uobis limitem Orientis, ab Hazar Enan in Se-
pham. Et descendet limes de Sepham in Ribla ab Oriente Ain, & descẽdat limes,
C pertingatq́ ad latus maris Cinereth ad Orientem. Et rursus descendet limes ad Ior
danem, termínetq́ ad mare salsum, atq́ hæc sit uobis terra cũ limitibus suis circun-
quaq́. Præcepit itaq́ Moses filĳs Israel, dicens, Hæc est terra quam sorte distribue
tis, quam iussit DOMINVS dari nouem tribubus, atq́ dimidiæ tribui. Nam accepe
rant tribus filiorum Ruben iuxta domos patrum suorum, & tribus filiorum Gad
iuxta domos patrum suorum, atq́ dimidia tribus Manasse, acceperant inquam hæ
reditatem suam. Duæ tribus & dimidia inquam tribus acceperãt hæreditatẽ suam
cis Iordanẽ Iericho ad orientem solem. Loquutusq́ est DOMINVS ad Mosen hi-
sce uerbis, Hæc sunt nomina uirorum qui distribuent uobis terram, Eleazar sacer-
D dos, & Iehosua filius Nun. Singulos quoq́ principes ex singulis tribubus accipie-
tis

ds ad distribuendam terram. Hęc uero sunt nomina uirorum. De tribu †Iuda, Caleb filius Iephunæ. De tribu filiorũ Simeon, Samuel filius Amihud. De tribu Benjamin, Elidad filius Cislon. De tribu filiorum Dan, princeps Buki filius Iagli. De filijs Ioseph pro tribu filiorum Manasse, princeps Haniel filius Ephod. De tribu uero filiorum Ephraim, princeps Kemuel filius Siphtan. De tribu filiorum Zebulon, princeps Elizaphan filius Parnach. De tribu filiorũ Isachar, princeps Paltiel filius Azon. De tribu filiorum Aser, princeps Ahihud filius Schlomi. De tribu filiorum Naphtali, princeps Pedahel filius Amihud. Isti sunt quibus præcepit DOMINVS, ut hæreditatẽ diuiderent filijs Israel in terra Chanaan.

CAP. XXXV.

LOquutus est DOMINVS ad Mosen in campis Moabiticis iuxta Iordanem Iericho in hanc sententiam, Præcipe filijs Israel, ut dent hæreditate possessionis suæ Leuitis oppida ad habitãdum, & agros suburbanos ad oppida per ambitum eorum dabitis Leuitis. Oppida ista habebunt, ut in eis habitent: suburbanos uero eorum agros habebunt pro iumentis suis, pro familia sua, & pro cũctis animalibus suis. Suburbani uero agri quæ Leuitis dabitis iuxta oppida, [porrigentur] à muro oppidi extra mille cubitis circunquaq;. Dimetiemini autem foris extra oppidum orientale latus bis mille cubitos, & latus meridionale bis mille cubitos, & latus occidentale bis mille cubitos, & latus septentrionale bis mille cubitos: oppidum uero ipsum sit in medio. Hi erunt suburbani agri ipsis ad oppida. De oppidis autem quæ Leuitis dabitis, erunt sex oppida refugij, quas constituetis, ut illuc confugiat homicidia, & ultra hæc dabitis quadragintaduo oppida, ut scilicet cuncta oppida quæ Leuitis dabitis, sint quadragintaocto oppida, ipsa & suburbani agri eorum. Et oppida quæ dabitis, erunt de possessione filiorum Israel: qui multa habent, multa dabunt: ab his autem qui pauca habent, pauca accipietis, quisque iuxta hæreditatem suam quam hæreditate accepit, dabit Leuitis de oppidis suis. A

Quæ sit Leuitarum pars. Vrbes refugij deliguntur, & de homicidiorum differentia.

B

Et loquutus est DOMINVS ad Mosen, dicẽs, Loquere ad filios Israel, & dic ad eos, Quum uos transmisso Iordane ueneritis in terram Chanaan, constituetis uobis ciuitates, quæ sint uobis ciuitates refugij, ut illuc confugiat omnis homicida qui interfecerit animam per imprudentiam. Et erunt uobis ciuitates illæ asyla à uindice, ut non interficiatur homicida, donec stare possit coram cœtu ad iudicium. Ciuitatum autem quas dabitis pro asylis, sint uobis sex. Tres ciuitates dabitis cis Iordanem, & tres ciuitates dabitis in terra Chanaan, & hæ ciuitates asyla erunt. Sex istæ ciuitates asyla erunt, tam filijs Israel, quàm incolis & inquilinis qui inter eos habitant, ut illuc confugiat quicunq; cædem animæ perpetrauerit per imprudentiam. Si quispiam ferit aliquem telo ferreo ut moriatur, is homicida est, morte multetur homicida talis. Et si ferit illũ lapide manuario, quo quis mori potest, ut moriatur, C is est homicida, debetq; homicida talis morte multari. Aut si telo ligneo, quo quis mori potest, illum ferierit ut moriatur, homicida est, & morte multetur homicida talis. Vindex sanguinis ipse interficiet homicidam illum, quum scilicet in eum incurrit interficiet eum. Quod †si odio eum pulsauerit, aut [quidpiam] in eum iecerit ex insidijs, & is mortuus fuerit, aut ex inimicitia manu sua percusserit eum ut moriatur, morte multetur homicida, homicida enim est, uindex sanguinis interficiat homicidam illum ubicunq; deprehenderit eum. Si uero subito absq; inimicitia pulsauerit eum, aut quodcũq; telum super eum iecerit absq; insidijs, aut iecerit in eum quemcunq; lapidem, ipso non uidente, (quo quis mori possit,) ut fuerit mortuus, nec fuit inimicus eius, nec malum fuit ei machinatus, iudicabit cœtus inter homicidam & uindicem sanguinis super huiusmodi causis, eruetq; cœtus homicidam è manu uindicis sanguinis, & reducet eum cœtus ad ciuitatẽ refugij sui, ad quam perfugerat, in qua manebit usq; ad mortem summi sacerdotis, qui oleo sancto inũctus est. Quod si omnino homicida talis limitem ciuitatis asyli sui quo D

confugerat egressus fuerit, & inuenerit eum uindex sanguinis extra limitem ciui-
tatis asyli sui, & trucidauerit eum uindex sanguinis, reus sanguinis non agetur.
Quoniã manere debebat in ciuitate asyli sui, donec moreretur sacerdos magnus,
& post mortem magni sacerdotis tum demum homicida in terram possessionis
suæ reuerti. Hæc statuta debẽt uobis esse legitima, etiam ad posteros uestros, in
cunctis habitationibus uestris. Quicunq; percusserit animam, per testes debet in- Vnius testimonio nemo condemnandus.
terfici homicida talis, at unus testis non debet testificari ut interficiatur aliquis.
Neq; recipiatis pretium redemptionis pro uita homicidæ, qui ad mortem conde-
mnatus est, sed omnino interfici debet. Neq; recipere debetis pretium redemptio
nis ab eo qui confugit ad ciuitatem asyli, ut liceat ei redire in terrã, antequam mo-
riatur magnus sacerdos. Ne faciatis ut terra in qua habitatis *fallat, sanguis enim
facit ut terra fallat, nec potest terra à sanguine, qui in ea effusus est, expiari, nisi per
sanguinem illius qui sanguinem fudit. Ne igitur contaminetis terram in qua habi
tabitis, in cuius medio ego habito. Ego enim DOMINVS qui habito in medio fi-
liorum Israel.

*Ebr. Ne faciatis terram hypocritam: alii qui legunt, ne polluatis.

CAP. XXXVI.

Ne hæreditates et possessiones permisceãtur, conciliatur Anomœa seu Anthologia.

A Accesserunt autem capita patrum de familia filiorum Gilead filij Machir, filij
Manasse, de familia filiorum Ioseph, & loquuti sunt coram Mose, & coram Num.27.a
principibus & præcipuis patribus filiorum Israel, & dixerunt, DOMINVS præce-
pit domino meo, ut daretur filijs Israel terra in hæreditatem, idq; per sortem. Ad
hæc domino meo præceptũ est à DOMINO, ut detur hæreditas fratris nostri Zal-
phead filiabus suis, quas si aliquis ex filijs tribuum filiorum Israel duxerit uxores,
B auferetur hæreditas earum ab hæreditate patrum nostrorum, adijcieturq; hæredi
tati illius tribus, in quam peruenerunt, & à sorte hæreditatis nostræ separabitur.
Deinde quum aduenerit annus iubileus filijs Israel, accedet hæreditas earũ ad hæ Iubileus.
reditatem illius tribus in quam illæ perueniunt, & sic separabitur illarum hæredi-
tas ab hæreditate patrum nostrorum. Et præcepit Moses filijs Israel secundũ im Lex specialis.
perium DOMINI, dicens, Recte loquuntur filij de tribu Ioseph, hoc ergo uerbum
C est quod præcepit DOMINVS filiabus Zalphead, dicens, Nubant quibus uolue-
rint, modo familiæ tribus patris sui nubant, sic enim hæreditas filiorum Israel de Tob.7.a
tribu in tribum non transferetur, quum scilicet quisq; ex filijs Israel in hæreditate
tribus patrum suorũ hæserit. Quin quæcunq; filia hæreditatem aliquam possede Lex generalis ex priori.
rit in tribu filiorum Israel, nubat uni ex familia tribus patris sui, ut filij Israel quisq;
possideat hæreditatem patrum suorum, & non transferatur hæreditas de tribu
una in aliã, sed quisq; adhæreat hæreditati suæ [quam habet] in tribubus filiorum
D Israel. Quemadmodum itaq; DOMINVS præcepit Mosi, sic fecerunt filiæ Zal-
phead. Nupseruntq; Mahla, Thirza, Hagla, Milcha & Noa filiæ Zalphead filijs
patruorũ suorum, his uidelicet qui erant de familia filiorum Manasse filij Ioseph
nupserunt, mansitq; hæreditas earum apud tribum familiæ patris earum. Hæc Epilogus.
sunt præcepta & iudicia quæ præcepit DOMINVS per manum Mosis filijs Israel
in campis Moabiticis iuxta Iordanem [è regione] Hiericho.

Liber

Liber Deuteronomij, Hebraice Elle haddebarim.

CAPVT I.

Titulus. HAEC sunt uerba quæ loquutus est Moses ad omnem A
Israelem cis Iordanem, in deserto in locis uastis è regio-
ne maris carectosi, inter Paran, & inter Tophel, Laban,
Hazeroth atq; Dizahab, [a]itinere undecim dierum à Ho
reb, uia montis Seir ad Kades Barnea. Et factũ est in
quadragesimo anno, mense undecimo, primo die men-
sis, quod loqueretur Moses ad filios Israel, iuxta omnia
Num.21. quæ DOMINVS per ipsum mandauit ad eos. Postquam
percussisset Sihon regem Amorræorum, qui habitaue-
rat in Hesbon, & Og regem Basan, qui habitauerat in Aschtaroth in Edrei. Cis
Iordanẽ in terra Moab statuit Moses apud se explanare legem hanc, & dixit, DO B
MINVS DEVS noster loquutus est ad nos in Horeb in hanc sententiam, Sat [b]su-
perq; mansistis apud montem istum, cõuersi soluite, & proficiscimini ad montem
Amorræorũ, & ad loca illi uicina, siue sint in planitie, siue in montanis, siue in ual
libus, siue in locis [c]sterilibus, siue in littore maris, ad terram Chananæorum, & ad
Libanũ, & ad fluuium illum, fluuium inquam Euphratem. En tradidi in conspe-
ctu uestro terram, uenite & occupate terrã, quam iurauit DOMINVS patribus ue-
stris Abrahæ, Isaac & Iacob, ut daret [eam] ipsis, & semini eorum post eos. Tum
dicebam ad uos hęc uerba, Non possum uos solus sustinere. Iam DOMINVS deus
uester auxit uos, nam estis hodie aucti ut stellæ cœli, (DOMINVS deus patrum ue C
strorum auctiores uos reddat, ut sitis millecuplo plures quàm nunc, & bona im-
precetur uobis, quemadmodum pollicitus est uobis,) & nunc quomodo ferrem
Exod.18.c solus molestiam uestrã, onus uestrum, & lites uestras? Adhibete ex uobis sapien-
tes, prudentes, & [d]spectatæ [integritatis] uiros, secundum tribus uestras, & consti
tuam eos ut præsint uobis. Tum respondistis mihi & dixistis, Placet sermo iste
Principes quales esse debeant. quem loquutus es ut faciamus. Tuli itaq; capita ex tribubus uestris sapientes, &
spectatæ [integritatis] uiros, & cõstitui eos ut essent principes super uos, tribuni,
centuriones, quinquagenarij, decuriones ac præfecti, secundum tribus uestras.
Ad hæc præcepi iudicibus uestris tunc temporis, & dixi, [e]Audite [causas] inter fra
tres uestros, & iudicate iuste inter uirum & fratrem eius, & inter peregrinũ eius.
Leui.19.c Deut.16.d Prouer.24.c Eccl.42.a Iac.2.a Ioh.7.d Non agnoscetis facies in iudicio, ut magnũ sic & paruum audiatis, nec quenquam
mortalem formidetis, iudicium enim hoc dei est, omnem uero causam difficilem
ad me referatis, quam ego audiam. Eodem quoq; tempore pręcepi uobis omnia
uerba quæ facere debebatis. Profecti itaq; de Horeb, per uniuersum desertũ ua- D
stum & horridum transiuimus, (quod uidistis) per uiam montis Amorræi, sicut
præcepit nobis DOMINVS deus noster, & uenimus in Kades Barnea. Tum dixi,
Venistis ad montem Amorræi, quem DOMINVS deus noster nobis daturus est.
Ecce DOMINVS deus tuus dedit coram te terrã istam, ascende & occupa, sicut pol
Num.13.a licitus est tibi DOMINVS deus patrum tuorũ, ne timeas neq; terrearis. Accessistis
autem ad me omnes, & dixistis, Mittemus ante nos uiros qui explorent nobis ter
ram, qui nobis renuncient per quod iter ascendamus, & ciuitates ad quas uenie-
mus. Placuit hoc mihi, & tuli ex uobis duodecim uiros, ex quaq; tribu unum, qui
uersi ascenderunt in montem, ueneruntq; ad torrentem Eschol, & explorauerunt
eam. Et accipientes in manus suas de fructibus terræ illius, attulerũt ad nos, renun E

Refricat Moses quondã, & ob oculos ponit eis beneficia dei, simulq; eorum ingratitudinẽ & pertinaciam taxat.

[a] Alij sic, Vndecim dierũ iter est ab Horeb per montem Seir usq; ad Kades Barnea.

[b] Eb. Multum sedere uos.

[c] Nãgeph alij pro meridie exponunt.

[d] Alij, eruditos aut peritos, gnaros.

[e] Eb. Audire inter fratres, suple conuenit aut oportet.

ciaruntq; nobis responsum tale, Bona est terra quam DOMINVS deus noster dat
nobis: at uos noluistis ascẽdere, sed exacerbastis os DOMINI dei uestri, & murmu
rantes in tentorijs uestris, dixistis, Quandoquidem DOMINVS nos odit, ideo edu Num.13.14.
xit nos de terra Aegypti, ut traderet nos in manũ Amorræi, & perderet nos: quò
ascendemus nos? Fratres nostri liquefecerunt cor nostrum, in hoc quod dixerũt,
Populus ille maior & excelsior nobis est, habens urbes magnas, & in cœlum usq;
munitas, & uidimus quoq; illic filios Enakim. Tum dixi uobis, Ne sitis animo
cõsternato, neq; timeatis ab illis, DOMINVS deus uester, qui incedit ante uos, ipse
pugnabit pro uobis, secundum omnia ea quæ fecit uobiscum in Aegypto uobis
spectantibus. Quin & in deserto quoq; uidisti, quomodo gestarit te DOMINVS
deus tuus, quemadmodũ gestat homo filium suum, in omni uia quam iuistis, do-
F nec ueniretis ad locum istum. Et hac in re nõ credebatis DOMINO deo uestro, qui
præcessit uos in uia, ut exploraret uobis locum ubi quiesceretis: † nocte quidem Exod.13.d
[præcessit] in igne ut uideretis uiam in qua incederetis, interdiu autem in nube.
Audiuit itaq; DOMINVS uocem uerborum uestrorum, & indignatione commo-
Eb. Si uidebit. tus, iurauit in hanc formam, Nemo ex istis uiris, & ex hac praua generatione [f]uide
bit terram istam bonam, quam iuraui me daturum patribus uestris, præter Caleb Num.14.d
filiũ Iephung, is uidebit eam, atq; ei dabo terrã quã calcauit, atq; filijs suis, eo quod
perfecte impleuit post DOMINVM. Sed & contra me sese commouit DOMINVS
uestri causa, ut diceret, Neq; tu illuc uenies. Iehosua uero filius Nun, qui coram te Num.20.b
stat, is introibit in eam, hunc corrobora, nam is distribuet hanc terram Israelitis.
Et pubes uestra quam dixistis prędam fore, & liberi uestri qui hodie inter bonum
& malum nihil discernunt, ĩ ingredientur illuc, & illis dabo eam, ipsiq; eam occu-
G pabunt. Vos autem conuersi proficiscimini uersus desertũ uiam maris carectosi,
& respondentes dixistis mihi, Peccauimus DOMINO, ascẽdemus & pugnabimus
iuxta omnia quæ prȩcepit nobis DOMINVS deus noster: & accinctus est quisq; ar
mis suis bellicis, mutuoq; adhortati estis ad ascendendũ in montem. Et dixit DO-
MINVS ad me, Dic eis, ne ascendatis, néue pugnetis, ego enim non sum in medio
uestri, ne adfligemini ante hostes uestros. Loquebar igitur uobis, at uos non au-
diebatis, sed exacerbantes os DOMINI, insolentes ascendebatis in montem: egres-
susq; Amorræus, qui habitabat in monte illo, obuiam uobis, persequutus est uos
quemadmodum apes facere solent, & percussit uos in Seir usq; Horma. Et reuer-
si fleuistis coram DOMINO, & DOMINVS non audiuit uocem uestram, & non at-
tendit uos. Sedistis itaq; in Kades diebus multis, secundum dies uidelicet quibus
mansistis.

CAPVT II.

Excipiuntur gentes aliquot, cõtra quos pugnare non debebant. Sihon uero traditur suis eis.

A VErsi igitur profecti sumus in desertũ uiam maris carectosi, quemadmodum
DOMINVS loquutus erat ad me, & circuiuimus montem Seir diebus multis. Mons Seir.
Et loquebatur DOMINVS ad me, dicens, Satis circuistis montem istum, uertite ad
Aquilonem, & populo præcipe dicens, Vos transibitis limitem fratrũ uestrorum
filiorum Esau, qui habitant in Seir, qui timebunt à uobis, cauete igitur diligenter,
ne ostendatis uos feroces contra eos, quoniam nihil dabo uobis de terra eorum,
ne uestigium quidem pedis, quoniam dedi montem Seir ipsi Esau possidendum.
Cibum emetis ab eis pecunia ut comedatis, quin & aquam emetis ab eis argento
B ut bibatis: nam DOMINVS deus tuus fausta tibi est imprecatus in omni opere ma
nuum tuarum, nouit proficisci tuum in deserto isto uasto his quadraginta annis,
fuitq; tecum DOMINVS deus tuus, ut tibi nihil defuerit. Transeuntes uero à fratri
bus nostris filijs Esau habitantibus in Seir à uia plana, ab Elath, & Ezion Gaber,
deflex imus & transiuimus uiam deserti Moab. Dixitq; DOMINVS ad me, Moa Moabitæ.
bitas non premas hostiliter, neq; ferocias in eos bello, quoniam non dabo tibi de
terra eius possessionem, quandoquidem filijs Lot dedi [a] Ar, possidendam.

[a] Ar oppidi & regionis nomen.

Emim

ᵇEmim antea in ea habitarunt, populus magnus & multus, tum etiam procerus ut
ᶜAnakim, quos Moabitæ uocant Emim, ᵈgigantes reputati sunt quemadmodum C
Enakim. In Seir uero olim habitarunt Horæi, quorum possessionem occuparũt
filij Esau, & uastarunt eos ante se, habitaruntq́ in loco eorum, sicut fecit Israel ter-
ræ possessionis suę, quã eis DOMINVS dedit. [Dixi itaq́,] Surgite igitur & transi-
te torrentem Zæred, & trãsiuimus torrentem Zæred. Et dierum quidem quibus
profecti sumus à Kades Barnea, donec transiremus torrentem Zæred, fuerunt tri
Num. 14. gintaocto anni, donec uniuersa ætas uirorum qui bello apti erant, consumeretur
de medio castrorum, quemadmodũ iurauerat eis DOMINVS. Quin & manus DO
MINI fuit contra eos, ut perderet eos è medio castrorum, donec plane consumpti
essent. Quumq́ iam omnes uiri bello apti confecti essent, interijssentq́ è populo,
loquutus est DOMINVS ad me in hanc sententiã, Tu trãsis hodie limitem Moab, D
Filij Ammon. nempe Ar: & quum appropinquaueris filijs Ammon, ne premas eos hostiliter,
neq́ ferocias in eos bello, de terra enĩ filiorũ Ammõ nihil dabo tibi ut possideas,
filijs enim Lot dedi eam possidendã. Terra Rephaim & ipsa reputatur, sederũtq́
in ea iam olim Rephaim quos Ammonitæ uocant Zamzumim, populus fuit ma
gnus & multus, tum etiam procerus quemadmodũ Enakim, quos DOMINVS ex-
cidit ante eos, & occuparunt eos, habitaruntq́ [illic] pro ipsis, quemadmodum fe
cit filijs Esau habitantibus in Seir, quum extirparet Horæos à facie eorum, ut ipsi
possiderẽt eos, habitarentq́ [illic] illorum loco in hunc usq́ diem. Hauæos quoq́
habitantes in Hazerim usq́ Gaza, Caphtorim egressi ex Caphtor exciderũt eos, E
& habitarũt ipsi loco illorum. Surgite itaq́, soluite & traijcite torrentem Arnon,
ecce dedi in manum tuam Sihon regem Hesbon Amorræorum atq́ terram eius,
incipe possidere, & capesse aduersus eum prælium, incipiam hoc ipso die immit-
tere pauorem tuum, & timorem tuum super populos qui ubiq́ sub cœlo sunt, ut
qui uel famam de te audierint contremiscant, & coram te infirmentur. Misi ergo
Kedemoth oppidum. nuncios à deserto Kedemoth ad Sihon regẽ Hesbon cum mãdatis pacificis, nem-
Num. 21. c pe huiusmodi, Liceat quæso ut transeam per regionem tuam, ᵉuia recta ibo, non
declinabò neq́ ad dexteram, neq́ ad sinistram, commeatum pecunia uendes mihi
ut comedam, & aquam pecunia dabis mihi ut bibam, licet saltem ut pedes trans-
eam, quemadmodum fecerunt mihi filij Esau qui habitant in Seir, & Moabitæ ha F
bitantes in Ar, quousq́ traiecero Iordanem, in terram quam DOMINVS deus no-
ster tradidit nobis. Sihon autem rex Hesbon non permisit ut trãsiremus per sua,
nam indurauerat DOMINVS deus tuus animum eius, & corroborauerat cor eius,
ut traderet eum in manum tuam, quemadmodum hodiernus dies [declarat.] Et di
xit DOMINVS ad me, †Ecce cœpi tradere coram te Sihon & terram eius, incipe oc-
cupare, ut possideas terram eius. Egressus itaq́ obuiam nobis Sihon, ipse & uni-
uersus populus eius, ut congrederetur [nobiscum] in Iaza, quem tradidit DOMI- G
NVS deus noster coram nobis, & percussimus eum, & filios eius, atq́ cunctum po
pulũ eius. Cepimus quoq́ eodem tempore omnes ciuitates eius, & excidimus ad
internetionem usq́ omnes ciuitates, uiros, mulieres, & pubem, neminem reliqui-
mus superstitem, cæterum iumenta diripuimus nobis, & prædam ciuitatum quas
ceperamus. Ab Aroër quæ est ad littus torrentis Arnon, & à ciuitate quæ est in
torrẽte usq́ ad Gilead, non fuit ciuitas quæ ᶠsuperior esset nobis, DOMINVS deus
noster tradidit eas omnes ante nos, duntaxat ad terram filiorum Ammon non ac
cessisti, ad omnem limitem torrentis Iabok, & ad ciuitates montanas, & ad omnia
quæ præcepit DOMINVS deus noster.

CAP. III.

VErsi autem ascendimus per iter Basan. Et egressus rex Basan occurrit nobis, A
ipse & uniuersus populus eius, ut congrederetur nobiscum in Edrei. Tum
dixit DOMINVS ad me, Ne timeas eum, tradidi enim in manũ tuam eum, & cun-

ᵇEmim horribiles & formidãdi homines.
ᶜAnak proprium gigantis nomen, deinde Enakim generali uocabulo dicitur.
ᵈPrò gigantibus alij Rephaim legũt. Sũt autem Rephaim ualidi & maximis uiribus homines.
ᵉEbr. Viam uiã ibo.
ᶠEbr. Ciuitas alta.

Og rege Basan interfecto, regio ipsius capitur & uastatur, quã Ruben, Gad & dimidia tribus Manasse occupat. Inauguratur Iehosua loco Mosis.

ctum populum eius, atq; terram eius, tu facies ei †quemadmodum fecisti Sihon re Num. 21. e
gi Amorræorum, qui habitauit in Hesbon. †Tradidit itaq; DOMINVS deus no Num. 21. g
ster in manū nostram etiam Og ipsum, regem Basan, & uniuersum populū eius,
percussimusq; eum, ut non superesset ei reliquus, & cepimus eodem tempore o-
mnes ciuitates eius, nec fuit ciuitas ulla quam non caperemus ab eis, sexaginta ciui
tates per uniuersum tractum Argob regni Og in Basan. Erantq; omnes istæ ur
bes altis muris, foribus & repagulis munitæ, præter ciuitates quæ muros non ha-
bebant, quarum erant admodum multæ. Has ad internecionem usq; excidimus,
[a] Alij legunt, omnes uiros urbium. sicut feceramus Sihon regi Hesbon, uastando funditus [a] omnes urbes, uiros, mu-
lieres & pubem. Cuncta tamen iumenta, & spolia ciuitatum diripuimus nobis.
B Ademimus itaq; eodem tempore terram istam de manu duorum regum Amor-
ræorum quæ erat cis Iordanem, à torrēte Arnon usq; ad montem Hermon. (Por
rò Sidonij uocant [montem] Hermon Sirion, & Amorræi uocant eum Senir) o-
mnes ciuitates in planitie sitas, & uniuersam Gilead, atq; omnē Basan, usq; ad Sal
cha & Edrei, quæ erant ciuitates regni Og in Basan. Solus enim Og rex Basan re-
[b] Ebr. An non ipse est in Rabbath. manserat ex reliquijs Rephaim, & [b] en lectus eius erat lectus ferreus, qui adhuc uisi
tur in Rabbath filiorum Ammon, nouem cubitos habet longitudo eius, & qua-
tuor cubitos latitudo eius iuxta cubitum uirilem. Et hanc quidem terram occupa-
uimus tum, ab Aroer quæ est ad torrentem Arnon, & dimidium montis Gilead,
& ciuitates eius †dedi Rubenitis & Gaditis, reliquam uero partem Gilead, & uni Num. 32. f
uersam Basan, regnū uidelicet Og, dedi dimidiæ tribui Manasse, omnem scilicet
C tractum Argob cum tota Basan, quæ & ipsa uocabatur terra Rephaim. Iair filius Basan terra gigantum.
Manasse occupauit omnem tractum Argob usq; ad limitem Gesuri & Maachati,
[c] Hauoth uillæ aut pagi. & nominauit ea [loca] iuxta nomen suum, Basan [c] Hauoth Iair usq; in hodiernum
diem. Ipsi Machir uero dedi Gilead. Porrò Rubenitis & Gaditis dedi de Gilead,
usq; ad torrētem Arnon, medium torrentis, & limitem, usq; ad Iabok torrentem,
qui limes est filiorū Ammon. Vasta quoq; loca & ipsum Iordanem atq; limitem
[d] Pisga quidā propri um relinquunt. à Cinereth usq; ad mare solitudinis, mare uidelicet salis, sub scatebris [d] collis ad O-
rientem. Eodem tempore præcepi uobis, dicens, DOMINVS deus uester dedit uo
bis terram istam, ut possideatis eam, in primo pilo transibitis ante fratres uestros
[e] Ebr. Filij roboris. filios Israel, omnes scilicet [e] qui uiri estis: tantum uxores uestræ, pubes uestra, & pe Num. 32.
cora uestra (scio enim quod multum pecoris uobis est) manebunt in ciuitatibus
uestris quas dedi uobis, donec dominus requiē dederit fratribus uestris, sicut uo-
bis, & occupauerint ipsi quoq; terrā, quam DOMINVS deus uester dedit eis ultra
D Iordanem, tum reuertemini quisq; ad possessionē suam quam dedi uobis. Et ipsi
†Iehosua præcepi eodem tempore hisce uerbis, Viderunt oculi tui cuncta quæ fe- Num. 27. f
cit DOMINVS deus uester duobus istis regibus, sic faciet omnibus regnis ad quæ
tu iam trāsis. Ne timueritis eos, quia DOMINVS deus uester ipse pugnabit pro uo
bis. Oraui autem illo tempore ad DOMINVM, dicens, Domine deus tu cœpisti
ostendere seruo tuo magnitudinem tuam, & manum tuam robustam, (quis enim
est deus in cœlis aut in terra, qui faciat secundum opera tua, & potentiam tuam?)
liceat quæso ut & ego transeam & uideam terram istam bonam quæ est ultra Ior-
danem, montemq; illum bonum & Libanum. At DOMINVS †commotus aduer- Deut. 31. & 14. a
sum me uestri causa, non exaudiuit me, sed dixit ad me DOMINVS, Sat tibi sit, ne
[f] Quidam Pisga montis nomen putāt: alij collē interpretātur. quid amplius hac de re ad me loquaris: ascende in uerticem [f] collis, & sublatis ocu-
[g] Mare pro occidente ponunt Ebrei. lis tuis ad [g] mare ad Septētrionem, ad Meridiem, & ad Orientem, circumspice ocu
lis tuis, quia non traijcies Iordanem istum. Et præcipe ipsi Iehosua, robora & ani-
ma eum, quoniam ipse præcedet populum istum, & ipse sorte diuidet eis terram
istam quam uides. Mansimus uero in ualle è regione domus Peor.

CAPVT IIII.

Audi

AVdi igitur Israel statuta & iudicia quæ ego doceo uos, ut faciatis, utque uiua- A
tis, introeatis, & possideatis terram quam DOMINVS deus patrũ uestrorum
dat uobis. Ad uerbũ meum quod ego præcipio uobis, nihil adijcietis, nihil item
ei detrahetis, ut obseruetis præcepta DOMINI dei uestri, quę ego præcipio uobis.
†Oculi uestri uiderunt quæ fecit DOMINVS in Baal Peor, nam omnem uirum qui
inceßit post Baal Peor, hunc perdidit DOMINVS deus tuus è medio tui. Vos con
tra qui adhæsistis DOMINO deo uestro omnes, etiamnum hodie, uiuitis. Ecce do-
cui uos statuta & iudicia, sicut pręcepit mihi DOMINVS deus meus, ut sic faciatis in
medio terrę ad quã uos uenitis ut eam occupetis. Custodietis itaque & facietis, hæc
eñ est sapientia & intelligẽtia uestra corã populis qui audiẽt omnia statuta ista, ut
dicãt, Duntaxat populus sapiens & intelligẽs est gens hæc magna. Quæ eñ gens B
magna est, quæ sic habeat deum suũ sibi amicũ & familiarẽ, quemadmodũ DOMI
NVS deus noster est in omibus quibus inuocamus eũ? Et quæ gens magna est, cui
sint statuta & iudicia iusta, secundũ uniuersam legem istam quã ego propono uo-
bis hodie? Modo caue tibi, & custodi animũ tuum diligenter, ne unquã obliuisca
ris corũ quę uiderunt oculi tui, & ne fortè recedãt à corde tuo cunctis diebus uitæ
tuæ, sed †nota facias ea filijs tuis, & nepotibus tuis. Diem pręsertim quo stetisti co
ram DOMINO deo tuo in Horeb, quum diceret DOMINVS ad me, Congrega mi-
hi populum, & faciam ut audiant uerba mea, quæ discant, ut timeant me cũctis die
bus quibus ipsi uicturi sunt super terram, & filios suos doceant. Accessistis autem
& stetistis sub monte, mons autem ardebat igne ad ᵃmediũ cœli usque, in quo erant
tenebræ, nubes & caligo, loquebaturque DOMINVS ad uos de medio ignis, & qui-
dem uocem uerborum uos audiebatis, at simulachrum nullum uidebatis, ultra uo
cem. Tum promulgabat uobis fœdus suum quod præceperat uobis ut faceretis,
decem uerba nẽpe, quæ scripsit super tabulas duas lapideas. Mihi uero eodẽ tem C
pore præcipiebat DOMINVS, ut docerẽ uos statuta & iudicia, ut faceretis ea in ter
ra, in quam transitis ut eam possideatis. Cauete ergo accurate, quàm chara uobis
est anima uestra (quandoquidẽ nullum omnino simulachrum eodem die, quo lo
quutus est uobiscũ DOMINVS in Horeb è medio ignis, uidistis) ne ᵇfortè peruer-
se quid agatis, faciendo scilicet uobis sculptile simulachrum cuiuscũque figuræ, for-
mam maris aut fœminæ, formam cuiuscunque animantis quæ est in terra, formam
cuiuscunque uolucris pennatæ quæ uolat in cœlo, formam cuiuscunque reptantis su
per terram, formam cuiuscunque piscis qui est in aquis sub terra. Et ne fortè attol-
las oculos tuos in cœlos, & uisis sole, luna, stellis cum uniuerso exercitu cœlorum,
prosternaris, & adores colasque ea, quæ distribuit DOMINVS deus tuus omnibus
populis sub uniuerso cœlo. Vos autem assumpsit DOMINVS, atque eduxit uos de
ᶜfornace ferrea, de Aegypto scilicet, ut essetis ei in populũ & hæreditatem, ut hæc
dies [declarat.] Cõmouitque se DOMINVS aduersum me uestri causa, ut iuraret ne
transirem Iordanem, neque introirem in terrã illam bonam, quam DOMINVS deus D
tuus dat tibi in hæreditatem, sed morerer in hac terra, & non trãsirem Iordanem,
uos autem transibitis & possidebitis terram istam bonam. Cauete ergo ne quan-
do obliuiscamini fœderis DOMINI dei uestri quod pepigit uobiscũ, ut faciatis uo
bis sculptile, aut simulachrum cuiuscũque rei quod prohibuit tibi DOMINVS deus
tuus, quia DOMINVS deus tuus ignis consumens est, & deus indigne ferens. Si
genueris filios & nepotes, & ᵈcommorantes in terra peruerse egeritis, faciendo sci
licet quancunque sculptam imaginem, feceritisque malum in oculis dei tui, ut ad iram
prouoces eum: obtestor contra uos hodie cœlum & terram, quod subito peribi-
tis de terra, ad quam uos traiecto Iordane transitis, ut eam possideatis, nec prolon
gabitis dies super eam, sed omnino exterminabimini. Disijciet uos DOMINVS in
populos, & reliqui eritis pauci numero in gẽtibus, ad quas uos DOMINVS ducturus

Post refricationem diuinorum beneficiorum, legem dei eis refricat & commendat. Desinunt ... Asyta.
Addere aut detrahere uerbo dei, est illud peruertere.

Num. 25. a
Recens factum allegat.

Adhærentes domino.

Vera sapientia et cognitio ac bona lege.

Quid docendi filij.
Exod. 19. c

ᵃ*Ebr. Cor cœli.*

Simulachrum ni omnino uid.

ᵇ*Ebr. Ne corrumpatis.*

ᶜ*Fornax ferrea, pro miserrima ac grauissima seruitute.*

Simulachrum nisi uidere...

ᵈ*Vehemens numeri heterosis seu enallage.*

B rus est. Seruietis'que ibi dijs, qui sunt opus manuum hominis, nempe ligno & lapi-
di, qui non uident, neque audiunt, neque comedunt, neque odorantur. Inde tum [e]quæ-
res DOMINVM deum tuum, atque inuenies, si quidem eum inuestigaueris toto cor-
de tuo, atque toto animo tuo. Quum fueris in adflictione, & deprehenderint te o-
mnia quæ hic dicũtur, tum [f]tandem reuerteris ad DOMINVM deum tuum, & obe-
dies uoci eius, nam deus [g]misericors, est DOMINVS deus tuus, non faciet te langue
re, neque disperdet te, neque obliuiscetur fœderis patrum tuorum quod illis iurauit.
Etenim sciscitare, idque à priscis temporibus quæ ante fuerũt, ex eo die quo creauit
deus hominem super terram, & [percurrite] ab extremitate cœli usque ad extremita
tem cœli, si unquã facta sit huiusmodi res magna, aut audita sit similis huic. Num
audiuit unquam populus uocem dei loquẽtis de medio ignis, (sicut tu audiuisti,)
& uiuus mansit? Aut tentauit ne deus, ut ingrederetur & tolleret sibi gentem è me
dio gentis, per tentationes, signa, prodigia, bella, manum ualidam, brachium exer
tum, perque [h]terrores magnos, iuxta quæ omnia fecit uobis DOMINVS deus uester
F in Aegypto, spectantibus id oculis tuis? Tu per [i]apparitiones edoctus es DOMI-
NVM ipsum esse deum, nec esse alium præter eum. De cœlis fecit te audire uocem
suam, ut erudiret te, & in terra ostendit tibi ignem suum magnũ, & uerba eius au-
diuisti è medio ignis. Et quoniam dilexit patres tuos, elegit semen eorũ post eos,
†& [k]eduxit te in facie sua uirtute sua magna ex Aegypto, ut gẽtes magnas & te ro-
bustiores ante te eijceret, atque te intoduceret, & daret tibi terram illarum in hæredi
tatem, id quod hæc [probat] dies. Agnoscas igitur hodie, & in cor tuum reuoca
quod DOMINVS ipse est deus in cœlis superne, & in terra inferne, nec est alius: &
custodi statuta eius, & pręcepta eius quæ ego mando tibi hodie, ut bene tibi sit, &
filijs tuis post te, ut proroges dies super terram, quam DOMINVS deus tuus dat ti
G bi cunctis diebus. Tum segregauit Moses tria oppida cis Iordanem ad solem
orientem, ut illuc confugeret homicida, qui per imprudentiam proximum suum
occideret, neque odio eum fuerit prosequutus [l]antea, fugeritque ad unam ex ijs oppi-
dis, ut uiuat, nempe †Bezer in deserto in terra plana Rubenitis, & Ramoth in Gi-
lead Gaditis, & Golan in Basan Manassitis. Hæc itaque lex est, quam proposuit
Moses in conspectu Israelis, hæc sunt testimonia, statuta & iudicia quæ loquutus
est Moses ad filios Israel, quum exijssent ex Aegypto, cis Iordanem in ualle iuxta
Beth Peor in terra Sihonis regis Amorræorũ, qui habitauerat in Hesbon, quem
percusserat Moses & filij Israel, quum exijssent ex Aegypto, & occupauerant ter-
ram eius, & terram Og regis Basan, duos reges Amorræorum, qui erant cis Ior-
danem ad exorientem solem, ab Aroer quę est ad ripam torrentis Arnon, usque ad
montem Sion, qui & Hermon, & omnem planitiem cis Iordanẽ ad orientem usque
ad mare, quod est in planitie sub scatebris collis.

CAP. V.

A VOcauitque Moses uniuersum Israelem, & dixit ad eos, Audi Israel ritus & iudi
cia quæ ego hodie loquor in auribus uestris, ut discatis ea, & in hoc seruetis
ut faciatis. DOMINVS deus noster pepigit nobiscũ fœdus in Horeb, non cum pa-
tribus nostris excidit DOMINVS fœdus hoc, sed nobiscum, qui omnes etiamnum
hodie hic uiuimus. Facie ad faciem loquutus est DOMINVS nobiscũ in monte de
medio ignis, & ego stans inter DOMINVM & inter uos eodem tempore, annũcia-
ui uobis uerbum DOMINI, uos enim timuistis ab igne, nec montem ascẽdistis: sic
autẽ dixit, Ego DOMINVS deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de [a]domo ser-
uitutis. Non erunt tibi dij alij corã me. Ne feceris tibi statuam cuiuscunque effigiei
[eius] quod est in cœlo desuper, & quod est in terra subtus, & quod in aquis est
sub terra: nõ adorabis ea, neque coles ea, quia ego sum DOMINVS deus tuus, fortis
indignabundus, persequens iniquitatem patrũ in filijs, in tertijs & quartis, odien
B tibus [scilicet] me, & prosequens bonitate in mille, his qui me diligũt, & præcepta
mea

[e] Enallage numeri.
[f] Eb. In postremis diebus.
[g] Ebr. Viscerosus.
[h] Alij legunt apparitiones.
[i] Eb. Tu factus es uidere.
[k] Enallage personarum.
[l] Ebr. Ab heri & nudiustertius.
Beth Peor, fatum Peor.
Refricat Moses leges dei, & populum ut sere uent religiosissime obtestatur.
[a] Eb. De domo seruorum.

mea obseruant. Non sumes nomen DOMINI dei tui uane, quia neutiquam impu
nitũ dimittet DOMINVS eum qui nomen eius uane sumpserit. Obseruare diem
sabbati [oportet] ut eum sanctifices, quemadmodũ præcepit tibi DOMINVS deus
tuus. Sex diebus operaberis, & cõficies omnia negotia tua, septimo autem die sab
batum est DOMINI dei tui: non facies ullũ opus, neq; tu neq; filius tuus, filia tua, fa
mulus tuus atq; ancilla tua, bos tuus, asinus tuus, atq; omnia iumẽta tua, sed & pe
regrinus tuus qui est intra portas tuas, ut quiescat seruus tuus, & ancilla tua sicut
& tu. Et memineris quod & tu seruus fueris in terra Aegypti, & eduxerit te DO
MINVS deus tuus illinc per manum ualidam, & brachium exertum, [a]idcirco præ
cepit tibi DOMINVS deus tuus, ut obserues diem sabbati. Honora patrem tuum
& matrem tuam, sicut præcepit tibi DOMINVS deus tuus, ut prorogẽtur dies tui,
utq; bene tibi sit in terra quam DOMINVS deus tuus dat tibi. Ne occidas. Ne sis C
mœchus. Ne fureris. Ne respondeas cõtra proximum tuum falso testimonio.
Ne concupiscas uxorem proximi tui, néue domum proximi tui desideres, nec a
grum eius, nec seruum eius, nec ancillam eius, nec bouem eius, nec asinũ eius, nec
quidquam quod est proximi tui. Verba hæc loquutus est DOMINVS ad cun
ctam congregationem uestram in monte, de medio ignis, nubis ac caliginis, uoce
magna, nec quidquam adiecit, scribens ea in duas tabulas lapideas, tradensq; eas
mihi. Quumq; audissetis uocem de medio tenebrarum, monte ipso igne arden
te, accessistis ad me, unà cum principibus tribuum uestrarum, & seniorum uestro
rum, & dixistis, Ecce ostendit nobis DOMINVS gloriam suam, & magnificentiam
suam, & uocem eius audiuimus de medio ignis: hoc ipso die uidimus quod deus
cum homine loquitur, illo uiuo manente. Cur igitur moriemur, ut deuoret nos
ignis ille magnus? Si iterũ audierimus uocẽ DOMINI dei nostri, moriemur. Quæ D
enim unquã caro fuit, quæ audierit uocem dei uiuentis, loquentis de medio ignis
ut nos, & uiua mãserit? Accede tu & audi omnia quę dicturus est DOMINVS deus
noster, & tu loqueris ad nos omnia quę loquuturus est DOMINVS deus noster ad
te, & nos audiemus & faciemus. Audiuit autem DOMINVS uocem uerborũ ue
strorum quum loqueremini ad me. Et dixit DOMINVS ad me, Audiui uocem uer
borum populi huius quæ sunt ad te loquuti, recte senserunt in omnibus quæ sunt
loquuti, [c]utinam sit tale cor in eis, ut timeant me, & ut seruẽt omnia præcepta mea
cunctis diebus, ut bene sit illis & filijs eorum perpetuò. Vade dic eis, Reuertimini
in tentoria uestra, tu uero asta hic iuxta me, & loquar ad te omnia præcepta, ritus,
iudicia quæ doceas illos, ut faciant [ea] in terra quã ego do eis possidendam. Ob
seruabitis igiť, ut opere exequamini sicut præcepit uobis DOMINVS deus uester,
ne recedatis neq; ad dexteram, neq; ad sinistram. Per uniuersum iter quod præce
pit DOMINVS deus uester incedetis, ut uiuatis, & bene sit uobis, prorogetisq; dies
in terra quam possidebitis.

CAP. VI.

HAec autem sunt præcepta, ritus, iudicia, quæ pręcepit DOMINVS deus uester, A
ut [ea] uos docerem, ut faciatis ea in terra ad quam uos trãsitis & possideatis.
Vt scilicet timeas DOMINVM deum tuum, & custodias omnes ritus eius atq; præ
cepta eius quæ ego tibi præcipio, tu & filius tuus, atq; nepos tuus cunctis diebus
uitæ tuæ, ut prorogentur dies tui. Audies igitur Israel, & seruabis ut facias, ut be
ne tibi sit, & ut augescatis ualde, sicut pollicitus est DOMINVS deus patrũ tuorum
tibi, terram fluentem lacte & melle. Audi Israel, DOMINVS deus noster DOMI
NVS unus est, †diliges itaq; DOMINVM deũ tuum ex toto corde tuo, & tota anima
tua, & pro omni [a]uirili tua. Sint uerba ista quæ ego tibi hodie præcipio in corde B
tuo, & [b]inculces ea filijs tuis, & loqueris de eis quum domi tuæ resides, & quum in
uia incedis, quum cubitũ uadis, & quum surgis, ligabis deniq; ea in signum ad ma
num tuam, eruntq; [c]monumenta inter oculos tuos, scribes quoq; ea super postes

o

Sabbatum. Exod. 20.b Gen. 2.a Heb. 4.b

Parentes hono randi. Exod. 20.c Eccli 3.b Matth. 15.a Mar. 7.b Ephe. 6.a Matth. 5.c.d Rom. 7.b

Ingenium legis ... ...

Verbo dei ... ...

Regula omnis ... ...

Expositio prin ... præcepti.

Matth. 22.d Mar. 12.c Luc. 10.e

... ...

[a]Quidam legunt, ut obserues domino deo tuo diem sabbati, uel ut agas.

[c]Ebr. Quis det.

Idem facit quod superiori capite, ad obseruationẽ mandatorum dei adhortatur, filiosq; suos ea doceant.

†Diligere nõ est simpliciter affectu in eũ ferri, sed simul studium quoddam significat deo gratificandi, & gloriam eius amplificandi.

[a]Seu, ex omni facultate tua.

[b]Ebr. Acues.

[c]Totaphoth fasciæ frõtales, in qbus præcepta scripta erant.

domus tuæ, & in portis tuis. Quū introduxerit te DOMINVS deus tuus in terrā
quam iurauit patribus tuis Abrahā, Isaac & Iacob, & dederit tibi ciuitates magnas
& bonas quas tu nō ædificasti, domos quoque plenas omnibus bonis quas tu non
impleuisti, & puteos excisos quos tu nō effodisti, uineas & oleas quas tu nō plan
tasti, comederisque & satiatus fueris, caue ne obliuiscaris DOMINI, qui te eduxit de
terra Aegypti, de domo seruorum. DOMINVM deum tuum timebis, & illum co- *Deus timēdus, Soli seruiendū.*
C les, iurabisque per nomen eius. Ne sequamini deos alienos, deos uidelicet populo- *Math. 4.b Luc. 4.b*
rum qui circum uos habitāt, quoniam DOMINVS deus tuus, qui in medio tui est,
deus est indigne ferēs, ne forte indignetur uultus DOMINI dei tui contra te, & ex-
Massa tētatio est, hinc loci nomen Exo di 17.b
terminet te de terra. Ne tentetis DOMINVM deum uestrū, sicut tentastis in Mas- *Num. 21.b*
sa. Diligentissime custodietis præcepta DOMINI dei uestri, atque testimonia eius,
& ritus eius quæ præcepit tibi, faciesque quod rectum & bonū est ante oculos DO-
MINI, ut bene tibi sit, ut introeas & possideas terram illam bonam, quam iurauit
DOMINVS patribus tuis, ut pellere possis ante te omnes hostes tuos, quemadmo-
[a] Ebr. Cras.
dum loquutus est DOMINVS. Quumque interrogauerit te [a] posteris temporibus *Præcepta dili gēter docēda.*
filius tuus, dicens, Quid sibi uolunt hæc testimonia, ritus & iudicia quæ præcepit
D DOMINVS deus noster uobis? Respondebis filio tuo, Serui fuimus Pharaonis in
Aegypto, & eduxit nos DOMINVS ex Aegypto manu ualida, ediditque DOMINVS
signa & portenta magna & noxia in Aegypto, in Pharaone & in cuncta familia
eius, idque nobis spectantibus, nos uero eduxit illinc, ut introduceret nos, & daret
nobis terram quam iurauit patribus nostris, præcepitque nobis DOMINVS ut face-
remus omnia statuta ista, & timeremus DOMINVM deum nostrum, idque bono no
stro, cunctis diebus, ut uiuamus, quemadmodum est hodie. Eritque iustitia nobis, si
custodierimus & fecerimus omnia præcepta ista in cōspectu DOMINI dei nostri,
sicut præcepit nobis.

CAPVT VII.

Vetatur commercium cum impijs, quin potius iubetur ut eos persequā tur & eijciant.

A QVum introduxerit te DOMINVS deus tuus in terram ad quam tu proficisce
ris ut eam possideas, & eiecerit gentes multas ante te, nempe Hithæum, Ger
gesæum, Amorræum, Chananæum, Pherizæum, Hiuæum, & Iebusæum, septem
gentes maiores & robustiores te, tradideritque eas DOMINVS deus tuus ante te, fe-
ries eas, & omnino exterminabis, nec feries cum eis pactū, neque miserearis earum, *Exod. 23.d 34.b*
[a] Ebr. Eius enallage numeri.
ne iungas cum eis affinitatem, filiam tuam ne des filio [a] earum, neque filiam earum
despondeas filio tuo, quoniam auocabit filium tuum à me, seruientque dijs alijs, &
cōmouebitur furor DOMINI contra uos, ut cito te deleat. Sic autē facies eis, Aras
eorum diruetis, statuas eorum confringetis, lucos eorum succidatis, & scalpta eo- *Statuæ subuertendæ.*
B rum simulachra igne cōburetis. Nam populus sanctus es tu DOMINO deo tuo, te
elegit DOMINVS deus tuus, ut sis ei populus peculiaris præ omnibus populis qui
sunt super faciem terræ. Neque ob id uos tam ardenter dilexit ac elegit DOMINVS
quod plures sitis alijs populis, (quum sitis pauciores omnibus populis,) sed quia
dilexit uos & seruare uoluit iuramētum, quod iurauit patribus uestris, eduxit uos *Deut. 14.a 26.d*
DOMINVS ualida manu, & redemit te de domo seruitutis, de manu Pharaonis re-
gis Aegypti. Scias itaque quod DOMINVS deus tuus ipse est deus, deus fidelis, ser
uans fœdus illud, & misericordiam diligentibus se, & seruantibus præcepta eius
in mille sæcula: rependit denique ijs qui odiunt eum in facies suas, ut perdat eos, nec
[b] Alij legunt, in facie sua, id est, manifeste.
C tardat, quin ijs qui eum odiunt in facies [b] suas rependat. Custodies itaque præcepta,
ritus & iudicia, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias ea. Quod si audieritis iudi-
cia ista, et custodieritis atque feceritis ea, seruabit & tibi DOMINVS deus tuus fœdus
[c] Alij legunt, benedi cet.
& beneficentiam, sicut iurauit patribus tuis. Diliget te, [c] fortunabit te, atque multipli
cabit te, fortunabit quoque fructum uentris tui, & fructum terræ tuæ, frumentum
tuum, uinum tuum & oleum tuum, fœtum boum tuorū, & greges pecorum tuo-
[d] Alij, benedictus.
rum, in terra quam iurauit patribus tuis ut daret tibi. [d] Fortunatus eris præ omni
bus

Exod. 23.d bus populis, non erit in te †sterilis, neque in iumẽtis tuis. Auferet quoque DOMINVS à te omnem languorem, & cũctas ægritudines Aegypti malas (de quibus tu scis,) non inferet tibi, sed ponet eas super uniuersos hostes tuos. Tu deuorabis omnes D populos, quos DOMINVS deus tradet tibi: oculus tuus non parcat eis, neque colas deos eorũ, nam id tibi in laqueum foret. Si dixeris in corde tuo, Plures sunt gentes istæ quàm ego, quomodo possem eijcere eas? Ne timueris eas, sed diligenter recole quæ fecerit DOMINVS deus tuus Pharaoni, & toti Aegypto. *Tentationes magnas quas uiderunt oculi tui, & signa atque prodigia, & manum ualidam, atque brachium extentum, per quæ eduxit te DOMINVS deus tuus: sic faciet DOMINVS deus tuus cunctis populis, à quibus tu metuis. Sed & crabrones mittet DOMINVS deus tuus in eos, donec pereant hi qui reliqui sunt, quique absconditi fuerunt metu tui. Ne cõsternaris metu illorum, quoniam DOMINVS deus tuus est in medio tui, deus fortis & terribilis. Eijciet autem DOMINVS deus tuus gentes istas paulatim B ante te, nec poteris eas subito excindere, ne forte multiplicentur contra te bestiæ agrestes: sed DOMINVS deus tuus tradet eas coram te, & tumultu magno perdet eas, donec deleuerit eas. Sed & reges earum tradet in manũ tuam, & abolebis nomen earum sub cœlo, nec quisquam consistere poterit corã conspectu tuo, donec uastaueris eas. Sculptilia deorum ipsarũ igne combures, argentum & aurũ quod in illis est ne concupiscas, ut tibi tollas, ne forte impingas in eo, quoniam abominanda res est DOMINO deo tuo. Ne ergo inferas abominationem in domũ tuam, ne fias Hærem quemadmodũ illud est: omnino execreris illud, planeque ab eo horreas, Hærem enim est.

Dicere in corde, Ebraismus est, pro cogitare intra se.

**Forte tentationes pro conatibus.*

Margin: Idololatria occidenda. — Exod. 23.c 33.a Iosu. 24.c — Sculptilia comburenda. 2.Mach. 12.g — De Hærem Lex alibi.

CAPVT VIII.

OMne præceptum quod ego tibi præcipio hodie, custodietis ut faciatis, ut uiuatis & multi fiatis, ut introeatis & possideatis terram, quam iurauit DOMINVS patribus uestris. Recorderis cũcti itineris per quod duxit te DOMINVS deus tuus his quadraginta annis per desertũ, ut affligeret te, & tentaret te, ut experimento quodã innotesceret quid esset in corde tuo, num scilicet seruares præcepta eius an minus. Adflixit itaque te, & passus est te fame laborare, aluitque te manna, quod nec tu nec patres tui nouerunt, ut scilicet ostenderet tibi, quod †non in solo pane uiuit homo, sed in omni eo quod prodit ex ore DOMINI homo uiuet. Vestimentum tuum super te uetustate non est detritum, nec pes tuus intumuit hisce quadraginta annis. Sed & hoc expendas tecum in corde tuo, ut sicut quis castigat filium suũ, sic castigat te DOMINVS deus tuus. Custodi igitur præcepta DOMINI dei tui, ut incedas in uijs eius, & ut timeas eum. Quoniam DOMINVS deus tuus introducet te in terrã bonam: terram in qua sunt torrẽtes aquarum, fontes & abyssi erumpentes ex uallibus & montibus. Terram in qua est triticum, & hordeum, uineæ, ficus, & mala punica, terram in qua est oleum olearum & mel. Terram in qua absque penuria panem comedes, nec quoquam egebis in ea: terram cuius lapides ferrum, & de cuius montibus chalybem effodies. Quum igitur comederis, & satur factus C fueris, age gratias DOMINO deo tuo in terra illa bona quam dedit tibi. Caue ne forte obliuiscaris DOMINI dei tui, & nõ custodias præcepta eius atque iudicia eius, & ritus eius, quæ ego præcipio tibi hodie, ne forte comedas, & satur factus domos pulchras extruas & inhabites. Armenta tua & greges tui augescant tibi, aurum & argentum multum sit tibi, & quidquid denique habes augescat, & hinc eleuetur cor tuum, & obliuiscaris DOMINI dei tui, qui te eduxit de terra Aegypti, de domo seruitutis, qui dux tuus fuit in deserto magno & horribili, [in quo fuerunt] serpentes urentes, scorpiones, & siccitas absque ulla aqua. Ipse uero proliciuit tibi aquam è petra durissima. Ipse te aluit manna in deserto, quod nescierunt patres tui, ut scilicet D adfligeret & tentaret te, atque sic tibi *tandem benefaceret. Ne diceres in corde tuo, Virtus mea & robur manus meæ parauit mihi hanc opulẽtiam. Memineris itaque

Margin (A): Sollicitudinem ultra anxiam eximit, ostẽdens ex præteritis beneficijs & futuris, quantam curam gerat dominus pro suis, modo præcepta eius custodiant.

Margin: Matt. 4.a Luc. 4.a — Num. 20.b 21.b Exod. 17.a

**Vel, postea.*

dei tui, quia ipse est qui dat tibi uirtutem ut opes tibi pares, ut scilicet confirmet fœdus suum quod iurauit patribus tuis, ut testatur dies hæc. Si uero omnino oblitus fueris DOMINI dei tui, atque sequutus fueris deos alios, & colueris eos, adoraueris que eos, certissime (quod & testor uobis hodie) peribitis, quemadmodum gentes quas DOMINVS perdidit ante uos, sic peribitis & uos, eo quod non obedieritis uoci DOMINI dei uestri.

CAPVT IX.

Nihil esse uirium humanarum, nihil ergo nobis arrogandum, quum sint munera dei omnia. Damnat Moses eos qui temere de dei iudicijs pronunciant.

[a] Prouerbij uice iactatum.

[b] Vos pro nam, uel sed, sic & hi.

A AVdi Israel, tu transis hodie Iordanem, ut ingrediaris, & possideas gentes magnas & robustiores te, ciuitates magnas & munitas in cœlū usque, populum magnum & procerū, filios Enakim, de quibus tu nosti & audisti, Quis [a]staret coram filijs Anak? Scias itaque hodie, quod DOMINVS deus tuus ipse est qui præcedit te, ignis deuorās, ipse delebit eos, & ipse prosternet eos ante te, ipse exterminabit eos, atque cito perdet eos, quemadmodū pollicitus est tibi DOMINVS. Ne in corde tuo, cū expulerit eos DOMINVS deus tuus ante te, sic cogites, Propter iustitiā meā introduxit me DOMINVS ut possiderem terrā hanc, [b]nā propter impietatē gentiū istarū DOMINVS expellet eas ante te. Non propter iustitiā tuam, & propter rectitudinem cordis tui, tu uenis ut possideas terram earum, sed propter impietatem gentium istarum DOMINVS deus expellit eas ante te, ut scilicet uerbum quod iurauerat patribus tuis, Abrahamo, Isaac & Iaacob, inconcussum seruaret. Scias igitur quod non propter iustitiā tuam dat tibi DOMINVS deus tuus terram istam bonam

B possidendam, quum sis populus præfractæ ceruicis. Reuoca in mentem, & ne obliuiscaris quomodo irritaueris DOMINVM deum tuum in deserto, ab eo die quo egressus es de terra Aegypti, & uenisti ad locū istum, quàm fueritis rebelles aduersus DOMINVM. Sed & in †Horeb ad iram cōcitastis DOMINVM, & iratus DOMINVS contra uos, uoluit uos excindere, quum scilicet ascēderem in montem, ut acciperem tabulas lapideas, tabulas fœderis quod DOMINVS ferijt uobiscum, & manerem in monte quadraginta dies & quadraginta noctes, quādo nec panem comedi, nec aquam bibi. Et dedit quidem mihi DOMINVS duas tabulas lapideas, scriptas digito dei, erantque in eis [c]omnia uerba quæ loquutus erat DOMINVS uobiscum in monte de medio ignis, in die comitiorum. Exactis quadraginta diebus & quadraginta noctibus, dedit mihi DOMINVS duas tabulas lapideas, tabulas fœderis. Dixitque mihi DOMINVS, Surge, & festinanter hinc descende, quoniam [d]perperam egit populus tuus quem eduxisti de Aegypto, recesserunt cito de uia quam

[c] Eb. Secundū omnia uerba.

[d] Eb. Corrupit.

C præscripseram eis, fecerunt enim sibi simulachrum fusum. Et rursum dixit DOMINVS ad me in hæc uerba, Vidi populum istum, & en populus est præfractæ ceruicis, [e]sine ut excindā eos & deleam nomen eorum sub cœlo, & faciam te in gentem robustiorem & maiorem quàm sint illi. Vertens itaque descendi de monte, mons autem igne ardebat, erantque tabulæ fœderis in ambabus manibus meis: & uidi, & ecce peccaueratis in DOMINVM deum uestrum, & feceratis uobis uitulum fusum, recesseratis cito de uia quam uobis præscripserat. Et apprehensis duabus tabulis, abieci eas de ambabus manibus meis, atque confregi eas uobis spectantibus. [f]Prostratus ergo coram DOMINO (ut antea) quadraginta dies & quadraginta noctes, nec panem comedi, nec aquam bibi, propter omnia peccata uestra quæ perpetraueratis, faciendo malum in oculis DOMINI, ut eum ad iram prouocaretis. Expaui enim à naso & calore DOMINI quo indignabatur DOMINVS cōtra uos, ut etiam statuerit uos perdere, sed exaudiuit me DOMINVS etiam tunc. Et aduersum Aharonem quoque exarsit DOMINVS ualde, uolens delere eum, tum supplicabā & pro Aharone illo ipso tempore. Peccatum quoque uestrum quod fecistis, nempe uitulum, tuli, & igne illum combussi, & contudi eum molendo, idque bene, donec pul-

[e] Eb. Desiste à me.

[f] Ebr. Prostraui ergo me.

Locorum nomina ex euētu. Tabera, incendium. Massa, tētatio. Kibroth Hataaba, sepulchra concupiscentiæ.

D uis fieret tenuis, abiecique puluerem eius in torrētem qui è monte defluit. Et in Tabera quoque, in Massa, & †in Kibroth Hataaba irritastis DOMINVM, & quum DOMINVS

MINVS mitteret uos de Kades Barnea, huiusmodi mandatis, Ascēdite & occupa-
te terram quam dedi uobis, exacerbastis os DOMINI dei uestri, & non credidistis
ei, neq; auscultastis uoci eius. Amari fuistis in DOMINVM à die quo uos cognoui.
Procidi itaq; corā DOMINO per quadraginta dies & quadraginta noctes, quibus
meipsum prostraui, quoniam decreuerat DOMINVS quod uellet uos delere. Ora
ui igitur ad DOMINVM, & dixi, Domine deus, ne perdas populum tuum & hære-
ditatem tuam, quā redemisti magnitudine tua, atq; de Aegypto manu ualida edu
xisti. Recordare seruorum tuorum Abrahæ, Isaac & Iaacob, & ne respicias ad du-
ritiam huius populi, ad impietatem eius, & ad peccatū eius. Ne fortè dicant in ter-
ra de qua eduxisti nos, Non potest eos DOMINVS introducere in terram quā pol
licitus est eis, odio habuit eos, & ob hoc eduxit eos, ut interficeret eos in deserto.
En ipsi, populus tuus & hæreditas tua, quos uirtute magna & brachio exerto edu
xisti.

CAPVT X.

IN illo tempore dixit DOMINVS ad me, Scalpe tibi duas tabulas lapideas instar A
priorum, & ascende ad me in montem, faciesq; tibi arcam ligneam. Et scribam
in tabulas illas uerba illa quæ fuerant in prioribus tabulis quas cōfregisti, ponesq;
eas in arcam. Feci igitur arcam de lignis Sitim, & scalpsi duas tabulas lapideas in
star priorum, ascendiq; in montem, habens duas tabulas in manu mea. Et scripsit
in tabulis secundum priorem scripturam, decem uerba quæ loquutus fuerat DO-
MINVS ad uos in monte de medio ignis in die comitiorū, deditq; eas DOMINVS
mihi. Et conuersus descendi de monte, & posui tabulas in arcā quam extruxeram,
& sunt ibi, quemadmodū præceperat mihi DOMINVS. †Filij autem Israel pro- B
ficiscebantur de Beeroth filiorū Iaekan in Mosera, ubi mortuus est †Aharon atq;
sepultus, & functus est sacerdotio pro eo Eleazar filius eius. Hinc proficiscebātur
in Gudgoda, & de Gudgoda in Iotbata terram quæ torrentes habet aquarum.
Tunc temporis separauit DOMINVS tribum Leui, ut portaret arcam fœderis DO
MINI, & ut astaret coram DOMINO ad ministrandū ei, beneq; imprecaretur in no
mine eius usq; in præsentem diem. Et ob hanc causam nō cessit Leuitis pars & hæ
reditas cū fratribus suis, sed DOMINVS est hæreditas illorū, sicut DOMINVS deus
tuus illis loquutus est. Ego autem steti in monte iuxta priores dies, quadraginta C
dies & quadraginta noctes, exaudiuitq; me DOMINVS etiam tum, & noluit te DO
MINVS perdere. Et dixit DOMINVS ad me, Surge & præcede in profectione po-
pulum istum, ut ingrediantur & possideant terram quam iuraui patribus eorum,
ut traderem eis. Et nūc Israel, quid DOMINVS deus tuus petit à te, nisi ut timeas
DOMINVM deum tuum, & ut incedas in cunctis uijs eius, diligas eum, & seruias
DOMINO deo tuo toto corde tuo, & tota anima tua? ut scilicet custodias præce-
pta & statuta eius, quæ ego præcipio tibi hodie bono tuo. En DOMINI dei tui cœ
lum est, & cœli cœlorum, terra quoq; & quidquid in ea est, duntaxat tamen in pa-
tres tuos amorem effudit DOMINVS, ut eos diligeret, & eligeret semen eorū post
eos, nempe uos, præ omnibus populis, ut hodie [uidere licet.] Circuncidite igitur D
præputium cordis uestri, & ceruicem uestram amplius ne induretis, quia DOMI-
NVS deus uester ipse est deus deorum, & dominus dominorū, deus magnus, for-
tis & metuendus, qui † personam non recipit, neq; accipit munus. Ipse ius dicit pu
pillo & uiduæ, atq; amat peregrinū, ut det illi uictum & uestitum. Diligite igitur
& uos peregrinū, quia peregrini fuistis in terra Aegypti. DOMINVM deum tuum
time, & ei serui, adhære ei, & iura per nomen eius. Ipse est laus tua, et deus tuus, qui
fecit tecum magnalia hæc, & terribilia illa quæ uiderūt oculi tui. †Cum septuagin
ta animabus descenderūt patres tui in Aegyptū, & nūc posuit te DOMINVS deus
tuus, & multiplicauit te ueluti stellas cœli.

Pergit in recensione scelerum eorum, ut eos ad resipiscentiā & gratitudinē adducat, recordationis interim mentionem faciens & pacti.

CAP. XI.

Exhortatio est ad mandatorum dei obseruationem: argumenta ducuntur à facili, utili, honesto, ut fortius moueat & excitet.

[a] Eclipsis hic esse potest, ut subintelligatur, loquor. Aut, quod melius uidetur, sic, Cognoscite hodie quod filij uestri non uiderũt hi, pro quod & planus erit sensus.

[b] Sub pedibus esse, loquutio est, id est, in alicuius potestate esse.

A Dilige itaq; DOMINVM deum tuum, & obserua custoditionẽ eius, ritus eius, iu
dicia eius, & præcepta eius, idq; cunctis diebus. Cognoscite hodie (quoniam
non [a]cum filijs uestris, qui non cognouerunt neq; uiderunt disciplinam DOMINI
dei uestri,) magnalia eius, manum eius ualidam, & brachium eius extentum, signa
eius & opera eius, quæ fecit inter Aegyptios, Pharaoni regi Aegypti, & uniuersæ
regioni eius: quę deniq; fecit copijs Aegypti, equis eius, atq; curribus eius, quomo
do reduxerit aquas maris carectosi super eos, dum illi insectarẽtur uos à tergo, per
dideritq; eos usq; in præsentem diem: sed & quæ fecit uobis in deserto, donec ue-
niretis ad locum istum: item quæ fecit ipsi †Dathan & Abiram, & filijs Eliab filij Num. 16.a
Ruben, dum terra os suum aperiret, & deuoraret eos, simulq; domus eorũ, & ten-
toria eorum, & cunctam substantiam eorum [b]quam habebant in medio uniuersi
Israelis. Etenim oculi uestri uiderunt uniuersum opus DOMINI magnum quod
B fecit. Custodite igitur omnia præcepta, quæ ego præcipio tibi hodie, ut corrobo-
rati introeatis & possideatis terram, ad quam uos trãsitis possidendam, & ut pro-
rogetis dies super terram quam iurauit DOMINVS patribus uestris, ut daret illis
atq; semini eorum terram fluentem lacte & melle. Quoniam terra ista ad quam tu
iam proficisceris ut occupes eam, non est sicut terra Aegypti de qua egressi estis,
ubi seminabas semen tuum, & rigabas [c]pedibus tuis quemadmodum hortum ole
rum. Terra autem ista ad quam tu trãsis ut eam possideas, montes habet & ualles,
& ex aquis cœlestibus irrigatur. Hanc terram DOMINVS deus tuus [d]inuisit, suntq;
oculi DOMINI dei tui iugiter super eam, ab initio anni ad finem usq;. Si itaq; dili-
genter audieritis præcepta mea, quæ ego pręcipio uobis hodie, ut diligatis DOMI
NVM deum uestrum, & seruieritis ei toto corde uestro, & toto animo uestro, da-
bo pluuiam terræ uestrę suo quoq; tempore, pluuiam tempestiuam & serotinam,
ut colligas frumẽtum tuum, uinum tuum, & oleum tuum. Dabo insuper herbam
in agro tuo pro iumentis tuis, ut & tu comedas & satieris. Cauete autem, ne cor Idololatria fugienda.
[e]uestrum seducatur, ut recedatis & seruiatis dijs alijs, adoretisq; eos, & exardescat
C ira DOMINI contra uos, claudatq; cœlum ne ueniat pluuia, & terra non det pro-
uentum suum, pereatisq; cito de terra ista bona, quam DOMINVS dat uobis. Re- Omnia ad uerbum dei referenda & pueris ac proximis.
ponite itaq; uerba ista mea in cor uestrum, & in animum uestrum, eaq; ut signum
ligate ad manum uestram, ut sint ueluti [f]monimentum inter oculos uestros. Do-
cete etiã ea filios uestros, ut serio [g]loquãtur de eis, quũ desides domi tuæ, & quum
es in itinere, quum cubitum uadis, quum surgis: scribes quoq; ea super postes do-
mus tuæ, & in portis tuis, ut prorogentur dies uestri, & dies filiorum uestrorum
super terram, quam iurauit DOMINVS patribus uestris, ut daret eis, tantisper dum
dies cœlorum sunt super terram. Si diligenter custodieritis omnia præcepta illa
quæ ego præcipio uobis, ut faciatis ea, nẽpe ut diligatis DOMINVM deum uestrũ,
& ambuletis in omnibus uijs eius, adhærcatisq; ei, exterminabit DOMINVS cun-
ctas gentes istas à facie uestra, & uos occupabitis gentes magnas, & quæ robustio
res sunt uobis. †Omnis locus quem planta pedis uestri calcauerit, uester erit, à de Iosue 1.a
serto & Libano, à fluuio inquam Euphratis, usq; ad mare ultimũ erunt limites ue
D stri. Nemo [h]audebit uobis resistere, quoniam pauorem uestrum & timorem ue-
strum dabit DOMINVS deus uester super faciem totius terræ quam calcaturi estis,
sicut loquutus est uobis. En ego pono hodie in cõspectu tuo benedictionem & Benedictio obedientibus uerbo dei.
execrationem. Benedictionem, si obtẽperaueritis præceptis DOMINI dei uestri,
quę ego pręcipio uobis hodie: execrationẽ uero, si nõ obedieritis pręceptis DOMI
NI dei uestri, & recesseritis à uia quã ego pręcipio uobis hodie, ut sequamini deos
alios, quos non nouistis. Quum itaq; DOMINVS deus tuus introduxerit te in ter
ram, ad quam tu proficisceris ut eam possideas, pones benedictionem super mon
tem Garizim, & execrationem super montem Ebal, qui [i]sunt trãs Iordanem post Deut. 27.b.c.d
uiam

[c] Discurrẽdo scilicet, & per elices ac riuos ex Nilo deriuando.

[d] Ebr. Quærit, id est, dominus custos & uigil est terræ, ut Act. 4.

[e] Alij legunt, Ne cor uestrũ dilatetur, per arrogantiam scilicet & fastum. Sed melius uidetur, Ne sitis tam stulti ut persuasione aliqua sinatis uobis imponi, ut Ephes. 4. nam omnis idololatria ex uana persuasione nascitur.

[f] Totaphoth, fasciæ sunt frõtales quibus inscripta sunt præcepta dei.

[g] Alij sic legunt, ut loquantur in eis, id est, mox ut balbutiũt, discant loqui in præceptis domini: & forte melius.

[h] Ebr. Non statuet se quis in faciẽ uestrã.

[i] Ebræi cum interrogatione legunt, An non isti sunt trãs Iordanem: & hæc uehementer affirmant.

uiam occasus solis in terra Chananæi, qui habitat in planitie è regione Gilgal, iuxta querceta More. Vos trāsibitis Iordanem, ut introeuntes possideatis terram, quā DOMI[illegible]VS deus uester dat uobis, hæreditate accipietis eam, & habitabitis in ea. Obseruate ergo ut faciatis omnia statuta & iudicia quæ ego hodie uobis propono.

CAP. XII.

Explicantur leges diuinæ latae, & ostenditur effectus religionis, quæ se externis fructibus declarat.

a Aliqui legunt, uastabitis loca cum dijs eorum.

b Thrumah.

c Thrumah.

Idololatria [illegible] enda.

Præcepta dei seruanda.

A sanguine abstinendum.

Leui [illegible]. Gen. 28. c Deu. 19. c

HAec sunt statuta & iudicia, quæ custodietis ut faciatis in terra quā DOMINVS A
patrum tuorum tibi dedit, ut illam possideas cunctis diebus quibus uicturus
es super terrā. Omnino [a]uastabitis omnia loca in quibus coluerunt gentes, quas
uos occupabitis, deos suos, super montes excelsos, super colles, & sub omni arbore frondosa. Diruetis aras eorum, & statuas eorum cōfringetis, atque lucos eorum igne comburetis, & sculptilia deorū quos habent concidetis, & abolebitis nomen eorū de loco illo. Vos nō sic facietis DOMINO deo uestro, sed eum locum (quem elegerit DOMINVS uester ex cūctis tribubus uestris, ut ponat nomen suum ibi, habitetque illic) quæretis, atque illò uenietis. Illuc adferetis holocausta uestra, uictimas uestras, decimas uestras, [b]munus liberale manus uestræ, uota uestra, uoluntaria uestra munera, atque primogenita armentorum & gregum uestrorum, ibique epulabimini corā DOMINO deo uestro, & lætabimini in omnibus (ad quæ admoliti estis manum uestram) uos & domus uestræ, in quibus benedixit te DOMINVS deus tuus. Ne feceritis iuxta omnia quę nos hodie hic facimus, unusquisque scilicet quod sibi uisum fuerit. Nec enim adhuc uenistis ad requiem & hæreditatem, quam DOMINVS deus tuus daturus est tibi. Quum uero transmisso Iordane in terra habita B
ueritis, quam DOMINVS deus uester tradidit uobis possidendam (& requiem uobis dederit de cunctis hostibus uestris qui circunquaque sunt, sederitisque securi) ad locum quem elegerit DOMINVS deus uester, ut in eo ponat nomen suum, adducetis omnia quæ ego præcipio uobis, nempe holocausta uestra, sacrificia uestra, decimas uestras, munus liberale manus uestræ, omnia uota uestra selecta quæ uoueritis DOMINO. Et lætabimini coram DOMINO deo uestro, uos & filij uestri, filię uestræ, & ancillæ uestræ, sed & Leuita qui est intra portas uestras, quoniā is nec partem nec hæreditatem habet uobiscum. Caue, ne fortè sacrifices holocausta tua in omni loco quem uideris, sed in loco quem elegerit DOMINVS in una tribuum tuarum, ibi inquam sacrifices holocausta tua, & illic fac quæcunque ego præcipio tibi. Verūtamen pro omni animi tui desiderio mactabis, & comedes carnem, iuxta benedictionem DOMINI dei tui quā dedi tibi, in omnibus portis tuis: tam immūdus quàm mūdus ex ea comedēt quemadmodū capream aut ceruū: modo sanguinem ne edatis, sed in terram effundatis ueluti aquam. Non poteris comedere in portis C
tuis decimā frumenti tui, nec musti tui, nec olei tui, nec primogenita armentorum tuorum, & gregum tuorum, sed nec omnia uota tua quæ tu uoueris, nec uoluntaria tua, nec [c]munus magnificū manus tuæ, sed coram DOMINO deo tuo comedes ea, in loco quem elegerit DOMINVS deus tuus, tu & filius tuus, atque filia tua, seruus tuus & ancilla tua, atque Leuita qui est intra portas tuas, lætaberisque coram DOMINO deo tuo in cunctis, ad quæ admoueris manum tuam. Caue ne fortè deseras Leuitam cunctis diebus tuis super terram tuam. Quum dilatauerit DOMINVS deus tuus limitem tuum quemadmodū pollicitus est tibi, † & dixeris, Comedam carnes, (habet enim animus tuus desiderium edendi carnem) poteris pro omni desiderio animi tui carnes edere. Si uero procul à te fuerit locus quem elegerit DOMINVS deus tuus, ut illuc ponat nomen suum, mactabis de armentis tuis & gregibus tuis quæ dederit tibi DOMINVS, quemadmodum præcepi tibi, & comedes in portis tuis pro omni desiderio animi tui, & sicut caprea comeditur atque ceruus, sic comedes illa: mundus & immūdus pariter uescentur illis, modo in hoc sis firmus, ne sanguinē edas (nam sanguis est ipsa anima,) ne ergo comedas animam D

cum ipsa carne: nō inquam comedas ipsum, sed eum in terram ut aquam effunde. Ne comedas ipsum, ut bene tibi sit, & filijs tuis post te, sed fac quod rectū est in oculis DOMINI. Attamen sancta tua quæ fuerint tibi, & uota tua tolles, & uenies ad locum quem elegerit DOMINVS, faciesq́ holocausta tua, carnem & sanguinem super aram DOMINI dei tui, sanguis uero sacrificiorum tuorum effundetur iuxta arā DOMINI dei tui, & carnē ipsam comedes. Obserua & audi omnia uerba ista quæ ego pręcipio tibi, ut bene tibi sit, atq; filijs tuis post te perpetuo: [idq́ fiet] si feceris quod bonum & rectum est in oculis DOMINI dei tui. Quando succiderit DOMINVS deus tuus ante te gētes ad quas tu uenies ut eas possideas, tuq; eas occupas, & in terra earū habitas, caue tibi ne quando (quū iam deuastatæ sunt) sectādo eas illaqueeris: ne scilicet requiras deos earum, dicens, Quemadmodū gentes illæ deos suos coluerunt, sic ego quoq; faciam. Nequaquam sic facies DOMINO deo tuo, nam quidquid abominandum est DOMINO, quodq́ odit, fecerunt dijs suis, etenim & filios suos & filias suas igne dijs suis combusserūt. Quidquid ego uobis præcipio, id obseruabitis ut faciatis: ad hoc nihil addes, ab eo nihil detrahes.

Idololatria fugienda.

CAP. XIII.

Proponitur hic iudicium doctrinæ & prophetiæ, & qua pœna plectēdi falsi prophetæ.

[a] *Alij sic legunt, dederitq; signū aut portētum, qui loquutus ad te dixerit, Eamus, &c.*

Relatiua ista omnia emphatikoteros intelligenda sunt, illi, scilicet soli deo, & nulli alij.

[b] *Alij legūt, aduersus Dominū, sed in idem recidit.*

Tentatur fides nostra miraculis.

A SI surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium somniet, [a] dederitq; tibi aut signum aut portentum, eueneritq́ signum & portētum quod prædixit tibi, atq; is dixerit, Eamus post deos alios (quos non nouisti,) & seruiemus eis: non audies uerba prophetæ illius, aut eius qui somniauerit huiusmodi somniū, quia tentat uos DOMINVS deus uester, num sitis amantes DOMINI dei uestri in toto corde uestro, & in tota anima uestra. Incedite post DOMINVM deum uestrum, illum timete, illius præcepta custodite, illius uocem audite, illi seruite, atq; illi adhærete. Propheta autem talis, aut somniorū somniator interfici debet, eo quod defectionem loquutus sit à [b] DOMINO deo uestro (qui eduxit uos de terra Aegypti, & redemit te de domo seruitutis) utq; te depelleret à uia quā pręscripsit tibi DOMINVS deus tuus, ut in
B ea ambulares, & ideo exterminabis malum è medio tui. Si te clanculum solicitauerit frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus, aut filia tua, aut uxor gremij tui, aut proximus quem ut propriam uitam [amas,] dicēdo, Eamus & seruiamus dijs alijs, quos nec tu nouisti, nec patres tui, fuerintq́ ex dijs populorū qui circum uos sunt, siue prope fuerint tecum, siue procul à te, ab una extremitate terrę, ad aliam extremitatem terræ: ne adquiescas ei, neq; audies eum, nec parcat ei oculus tuus, neq; indulgeas, neq; abscondas eum, sed omnino occidas eum, & †manus tua prima sit in eo Deut. 17. b
C ut occidatur talis, deinde & manus totius populi. Obrue eum lapidibus donec moriatur, hoc em̄ molitus est, ut depelleret te à DOMINO deo tuo, qui te eduxit de terra Aegypti, de domo seruitutis. Hoc omnes Israelitæ audiant & timeant, ne ultra designent rem tam nephandam in medio tui. Si in aliqua urbium tuarū, quas DOMINVS deus tuus dat tibi ut in eis habites, audieris hanc famam, Egressi sunt uiri filij Belial è medio tui, & solicitarūt ciues urbis suæ hisce uerbis, Eamus & seruiamus dijs alijs quos non nouistis: inquiras, inuestiges & interroges diligēter, & si uerum est & certum uerbū illud quod istiusmodi abominatio facta sit in medio tui, omni
D no feries inhabitatores illius ciuitatis [c] gladio, & uastato eam gladio, & quidquid in ea est, etiā iumēta eius. Vniuersa autē spolia eius comportabis in mediū fori eius, & succendes urbem igne, & in uniuersum omnia spolia eius DOMINO deo tuo, ut sit perpetuo aceruus, nec reædificetur amplius. Nec hærebit in manu tua quidquā de illo Hærem, ut reuertatur DOMINVS à furore iræ suæ, & intimo affectu erga te commoueatur, misereaturq́ tui, & multiplicet te, quemadmodum iurauit patribus tuis. Audies itaq; uocē DOMINI dei tui, ut custodias omnia præcepta eius quę ego præcipio tibi hodie, ut quod rectū est in oculis DOMINI dei tui facias.

[c] *Eb. In ore gladij.*

CA. XIIII.

Pręcipitur populo dei, ne se prophanis gētium ritibus contaminent, & de ciborum discrimine, quod pręceptorum tempo[rarium] fuit.

A FIlij estis uos DOMINI dei uestri, ne ergo laceretis uosipsos, neq; ponetis caluitiū inter oculos uestros propter mortuum, nam populus sanctus es DOMINO deo tuo,

tuo, & te elegit DOMINVS, ut sis ei populus peculiaris præ omnibus populis qui sunt super superficiem terræ. Nihil ergo quod abominandum est comedas. Hoc est pecus quod comedetis, bouem, pecudem ouium, et pecudem caprarũ, ceruum, capream, [a]ibicem, [b]hircoceruum, unicornem, urum, & tarandum. Et omne animal quod separat ungulam, & findit fissuram utriusq; ungulæ, ruminationem sursum reuocans in pecoribus, hoc comedetis. Hoc tamen non comedetis ex his qui ruminationem sursum reuocant, & ex his qui ungulam separant ac fissuram, nempe camelum, leporem, & cuniculum, quæ quidem ruminationem reuocãt, at ũngulam non separant, immunda ergo erunt uobis. Et sus tametsi ungulam separat, non tamen ruminat, ideo immundus sit uobis. De carne talium non comedetis, & cadauer eorum non tãgetis. Hoc uero comedetis ex omnibus quæ in aqua sunt. Quidquid pinnulas habet & squamas, comedetis: quidquid uero pinnulas & squamas non habet, non comedetis, immundum sit uobis. Omnem auem mundã comedetis. Hæc uero sunt de quibus non comedetis, Aquila, accipiter, aquila marina, uultur, pica, & miluus iuxta speciem suam. Omnis quoq; coruus iuxta speciem suam. Struthio, noctua, cuculus, nisus iuxta speciem suam. Nycticorax, bubo, porphyrio, ibis, pelecanus, & mergulus, ciconia, graculus iuxta speciem suã. Vpupa, et uespertilio. Quidquid ex uolucribus repit, immundũ sit uobis, nec comedatur. Omnem uero uolucrem mundam edere potestis. Ne edatis ullum morticinum, C sed peregrino qui est intra portas tuas dabis illud, ut ipsum comedat, aut uendas ipsum alieno, quia tu populus sanctus es DOMINO deo tuo. Ne coquas hœdum in lacte matris suæ. Exacte decimabis cunctos prouentus sementis tuæ, quos ager singulis annis profundit. Et comedes coram DOMINO deo tuo (in loco quem elegerit ut nomen suum illic ponat) decimam frumenti tui, uini tui, & olei tui, atque primogenita armẽtorum tuorũ, & gregum tuorum, ut discas timere DOMINVM deum tuum cunctis diebus. Quod si longior fuerit uia quàm tu sis ferendo, quandoquidẽ procul est à te locus ille quem elegerit DOMINVS deus tuus ut ponat nomen suum illic, fortunaritq; te DOMINVS deus tuus, dabis [c]pro pecunia, & colligata pecunia in fasciculum in manum tuam, ibis ad locum quem elegerit DOMINVS deus tuus, & exponas pecuniã pro omnibus quæ desiderat animus tuus, pro bobus & pro ouibus, pro uino & sicera, pro cunctis deniq; quæ auet animus tuus, & comedes ibi coram DOMINO deo tuo, & lętaberis tu atq; domus tua. Et Leuitam qui est intra portas tuas ne [b]deseras, quia nec partem nec hæreditatem tecũ habet. D

A [c]fine tertij anni selige omnes decimas annonæ tuæ illius anni, & reponas intra portas tuas, uenietq; Leuita, qui non habet partem & hæreditatem tecũ, & peregrinus, pupillus atq; uidua, qui sunt intra portas tuas, & comedẽt atq; saturabũtur, ut locupletet te DOMINVS deus tuus in cuncto opere manus tuæ quod feceris.

CAPVT XV.

A Principio [a]septimi anni facias [b]remissionem. Hæc uero sit ratio remissionis. A Omnis [c]creditor remittere debet manũ suã, is scilicet qui mutuo dedit proximo suo, neq; urgeat proximũ suũ aut fratrem suũ, nam indicta est remissio DOMINI. Ab alieno poteris exigere: qui uero frater tuus est, hũc requiescere sinat manus tua. Omino nõ sit in te inops, quoniã [d]ubertim locupletabit te DOMINVS in terra quã DOMINVS deus tuus dat tibi ut eam hæreditate possideas, modo diligẽter audias uocẽ DOMINI dei tui, ut custodias et facias totũ istud pręceptũ quod ego tibi hodie præcipio. Quandoquidem DOMINVS deus tuus te locupletauit quemadmodum pollicitus est tibi: mutuo dabis multis gentibus, tu uero mutuo nihil accipies: dominaberis gentibus multis, ipsæ uero tibi non dominabuntur. Si fuerit B in te pauper aliquis, scilicet ex fratribus tuis, intra unam portarum tuarum, in terra tua, quam DOMINVS deus tuus dabit tibi: ne obfirmes cor tuum, neq; cõtrahas

[a] Alij legũt bubalum aut bouẽ syluestrem.
[b] Tragelaphum.

[c] Decimas uidelicet quæ uendi debent.
[b] Ebr. Ne deseras eũ.
[c] Alij legunt à principio, alij post finẽ trium annorum.

De septimo anno, & qualiter affectos esse oporteat erga pauperes et seruos.
[a] Ketz finem aut extremitatem significat, quod non solum de exitu rei, sed & de initio intelligi uolunt Rabini.
[b] Remissionẽ uocem receptam uulgo nolui mutare, per hanc uero nõ omnimodã donationem, sed intermissionem aut cessationem intelligi uolo.
[c] Ebr. Vir mutui.
[d] Ebr. Benedicendo benedicet.

manum tuam à fratre tuo paupere, sed liberaliter aperias illi manum tuam, & des il Math. 5. g Luc. 6. c
li mutuum quod satis sit penuriæ eius qua laborat. Caue ne fortè subeat cor tuum
cogitatio impia, talis scilicet, Accelerat annus septimus, annus uidelicet remissio-
nis, & ob hoc malignus sit oculus tuus erga fratrem tuum pauperem, ita ut nō des
ei, & ille clamet contra te ad DOMINVM, fiatq; tibi peccatum. Omnino dabis
ei, & non sit pectus tuum malignū quum tu das ei, nam huius rei gratia DOMINVS
deus tuus [c]locupletabit ac fortunabit te in cūctis operibus tuis, & in cunctis ad quę
admoueris manum tuam. Quoniam nunquam deerunt pauperes in terra, proinde Math. 26. a
præcipio tibi, dicens, Liberaliter aperi manū tuam fratri tuo, pauperi tuo atq; ino-
C pi tuo in terra tua. Si uenditus fuerit tibi frater tuus Ebræus aut Ebræa, seruie- Exod. 21. a Iere 34. c
ritq; tibi sex annis, anno septimo manumittes eum à te. Quum eum à te manumit-
tis, ne amādes eum uacuum, sed munifice eum circūcingas de gregibus tuis, de hor-
reo tuo, atq; de torculari tuo, quibus te locupletauit DOMINVS deus tuus ut des il-
li. Reuoca in memoriam quod & tu seruus fuisti in terra Aegypti, & quod te libe-
rauerit DOMINVS deus tuus, ob quā causam ego tibi [f]hoc præcipio hodie. Quod
si dixerit ad te, Non egrediar à te, diligo enim te & familiam tuam, eo quod fuerit ei
bene apud te, sumes subulam, & transfigas ea aurem ad ostium, seruietq; tibi perpe
D tuo, quin & famulæ tuæ sic facies. Ne [g]graueris eum manumittere à te, quoniā du-
plex est merces mercenarij sex illis annis quib. tibi seruiuit, & DOMINVS deus tuus
[h]dedit tibi rerum successum & felicitatem in omnibus quæ feceris. Omne primo
genitum quod natum fuerit in armēto tuo, & in grege tuo quod masculum est, con
secrabis DOMINO deo tuo, neq; operaberis primogenito bouis tui, neq; tondebis
primogenitum gregis tui. †In conspectu DOMINI dei tui comedes illud per singu- Leuit. 22. e Eccli 35. b
los annos, in loco quem elegerit DOMINVS, tu & domus tua. Quod si uitium ali-
quod fuerit in eo, nempe si fuerit claudum, uel cæcum, uel habuerit aliud malum ui
tium, nō mactabis illud DOMINO deo tuo, sed intra portas tuas comedes illud, tam
immundus quàm mūdus pariter, ut capream & ceruum, modo ne sanguinem eius
edas, sed in terram eum ut aquam fundes.

[c] Ebr. Benedicet.

[f] Ebr. Verbum istud.

[g] Ebr. Ne graue sit in oculis tuis.

[h] Ebr. Benedixit.

CAP. XVI.

De festis ter annuis & A rijs.

Abib mensis aut tempus, quum fruges propendent ad maturitatem: etiam pro spicis aut frugibus accipitur: aliquādo pro uerno tempore: apud Ebræos iulius est.

A OBserua mensem Abib, ut facias Passah DOMINO deo tuo, quoniam in mēse
Abib DOMINVS deus tuus de Aegypto noctu te eduxit. Sacrificabis igitur Exod. 12.
Passah DOMINO deo tuo, oues & boues in loco quem elegerit DOMINVS, ut illic
nomen suum ponat. Non comedas in eo fermentatum, sed septem diebus placētas Phase festum.
infermentatas comedes, panes adflictionis, eo quod festinanter egressus sis de ter-
ra Aegypti, ut recorderis diei exitus tui de terra Aegypti cunctis diebus uitæ tuæ.
Nec uidebitur tibi fermentum in omnibus finibus tuis septem diebus, neq; perno-
ctet ad lucem usq; de carne quam mactasti in uespera prioris diei. Non poteris ma
ctare Passah intra unam portarum tuarum quas DOMINVS deus tuus dederit tibi,
B duntaxat in loco quem elegerit DOMINVS deus tuus ut collocet nomen suum, illic
mactabis Passah ad uesperam, quū sol occidit stato tempore quo egressus es ex Ae
gypto. Coques itaq; & comedes in loco quem elegerit DOMINVS deus tuus, mane
reuerteris & ibis ad tentoria tua. Sex diebus comedes infermentatas placentas, die
uero septimo sit cœtus DOMINO deo tuo, nullum opus facies. Numerabis deinde Pentecoste.
tibi septem hebdomades, postquam cœperis falcem [mittere] in segetem incipies
numerare septem hebdomades. Faciesq; festū diem hebdomadum DOMINO deo Exod. 23. Leuit. 23.
tuo: uoluntarium munus dabit manus tua, quemadmodum fortunarit te DOMI-
NVS deus tuus. Et lætaberis coram DOMINO deo tuo, tu & filius tuus, filia tua, ser-
C uus tuus, ancilla tua, atq; Leuites qui est intra portas tuas, sed & peregrinus, pupil-
lus & uidua qui [a]tecum uersantur, in loco quem elegit DOMINVS deus tuus, ut ha-
bitet nomen suum illic. Memineris quod & tu seruus fuisti in Aegypto, ideo custo
di & facritus illos. Facies deinde tibi festum diem tabernaculorum septem dies,
quum

[a] Ebr. Qui in medio tui sunt.

Tabernaculorum festum. quum collegeris de area tua, atque de torculari tuo. Lætaberisque in die festo tuo, tu & filius tuus, filia tua, seruus tuus, atque ancilla tua, Leuita, peregrinus, pupillus atque uidua, qui sunt intra portas tuas. Septem diebus festum diem ages DOMINO deo tuo, in loco quem elegerit DOMINVS, quoniam felicem rerum successum dedit tibi DOMINVS deus tuus in cunctis prouentibus tuis, & in omni opere manuum tuarum, omnino igitur sis lætus. Ter in anno apparebit omnis mas tuus coram DOMINO deo tuo, in loco quem elegerit, nempe in die festo infermentatorum, in D

Exod. 23. b 34. c Eccli 35. d

die festo hebdomadum, & in die festo tabernaculorũ, nec apparebit in conspectu DOMINI uacuus. Quisque iuxta donum manus suæ, & iuxta benedictionem DOMINI dei tui, quod dedit tibi.

Hic incipiunt quidam caput 17. Exod. 23. a Leui. 19. c Supra 1. c Eccli 20. d

Iudices & apparitores constitues tibi secundum tribus tuas in omnibus ciuitatibus tuis, quas DOMINVS deus tuus dat tibi, qui iudicent populum iusto iudicio. Ne flectas iudicium, neque agnoscas personas, neque accipias munus, quoniam munus excæcat oculos sapiẽtum, & peruertit [b] causas iustas. Iustitiam iustitia persequaris, ut uiuas & possideas terram quam DOMINVS deus tuus dat tibi. Non plantabis tibi lucum ex ullis arboribus iuxta aram DOMINI dei tui quam facies ibi. Neque eriges tibi statuam quam odit DOMINVS deus tuus.

[b] Alij legunt, uerba iustorum.

CAPVT XVII.

Præscribuntur iudicibus quædam leges secundum quas iudicent.

Pura idololatria.

NOn sacrificabis DOMINO deo tuo bouem aut pecudẽ in quibus sit uitiũ aut ullum malum, quoniam abominatur hoc DOMINVS deus tuus. A Quãdo inuentus fuerit in medio tui intra unam portarũ tuarum quas DOMINVS deus tuus dat tibi, uir siue mulier, qui fecerit quod malũ est in oculis DOMINI dei tui, ut trãsgrediatur fœdus eius, ieritque & coluerit deos alios, & adorauerit eos, ueluti solem aut lunam, aut quemcunque exercitum cœlorum, de quo non præcepi: illudque indicatur tibi, & tu audieris, diligenter inquire, & en si uerum & certũ est, factam esse istam abominationem in Israel, educes uirum huiusmodi aut mulierem talem qui perpetrarũt rem istam malam, ad portas tuas, uirum aut mulierem, & obrues eos lapidibus, & moriantur. Iuxta os duorum aut trium testium morte multetur, B iuxta os unius testis non interficiatur. Manus testiũ prima erit contra eum ad interficiendũ eum, deinde manus totius populi, exterminabisque malum è medio tui.

Deut. 19. d Matth. 18. b 2. Cor. 13. a

Si causa aliqua insolita & difficilior, quàm ut te ex ea explicare possis, in iudicio suborta fuerit inter [a] sanguinem & sanguinẽ, inter litem & litem, & inter plagam & plagam in actionibus iudicialibus in portis tuis, surge & ascende ad locũ quem elegerit DOMINVS deus tuus, ueniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui in diebus illis fuerit, & inquire, illique indicabũt tibi quod æquum est & iustum, tuque ages iuxta præscriptum quod tibi indicarunt de loco illo quem elegit DOMINVS, & obserua ut facias secundum omnia quæ te docuerint. Iuxta legem C quam tibi præscribent, & iuxta sententiam quam dicent tibi, ages, nec declinabis à uerbo quod tibi annunciant, neque ad dexteram, neque ad sinistram. Si quis contumaciter & superbe egerit, ita ut nolit audire sacerdotem qui [b] astat coram DOMINO deo tuo ut ibi ministret, aut iudicem, uir talis morietur, & exterminabis malum ex Israele, idque audiant omnes in populo, timeantque ne ultra contumaciter agant.

1. Par. 19. c

[a] Per sanguinem capitales res intelligit.

[b] Stare coram domino, est ministrum esse domini.

Instituendo regis.

Quum ueneris in terrã quam DOMINVS deus tuus dat tibi, possederisque eam, & in ea habitaueris, & dicturus es, Constituam super me regem, quemadmodum omnes gentes quæ circum me sunt: omnino [c] regem super te pones quem elegerit DOMINVS deus tuus, de medio fratrum tuorum constitues super te regem: non autem præficere tibi potes hominem alienum, qui non est frater tuus. Modo D ne sibi talis equos multos paret, neque populum in Aegyptũ reducat ut equos multiplicet, nam DOMINVS dixit uobis, Ne ultra redeatis per uiam istã. Deinde ne sibi multas mulieres paret, ne recedat cor eius, neque multiplicet sibi multum auri & argenti. [b] Quum sederit in solio regni sui, describet sibi exemplar huius legis in li-

[c] Videtur potius permissio esse quàm lex.

[b] Ebr. Et erit cum sederit.

bro coram sacerdotibus Leuitici generis, eritque illud penes eum, ut legat in eo cun-
ctis diebus uitæ suæ, ut scilicet discat timere DOMINVM deum suum, & seruare o-
mnia uerba legis huius atque statuta ista, ut faciat ea. Et ne extollat cor suum super
fratres suos, neque recedat à præcepto neque ad dexteram, neque ad sinistram, ut proro
get dies in regno suo, ipse & filij eius in medio Israelis.

Epitomen ut compendiū de summæ legis rex descriptum habeat.

CAP. XVIII.

Sacerdotibus & Leuitis definitur pars ex sacrificijs & ministerio. Damnatis omnibus superstitionibus, promittitur magnus ille et uerus propheta, simulque falsus propheta qui sit indicatur.

A SAcerdotes Leuitici generis, & tota tribus Leui nec partem nec hæreditatem ha
bebunt cum Israelitis, sed †sacrificia quæ igne consiunt DOMINO, & hæredita-
tem eius comedent, & ob id nullam hæreditatem habebunt in medio fratrum suo-
rum, sed DOMINVS est hæreditas eorum, sicut pollicitus est [a]eis. Porrò ius sacerdo
tum, quod eis à populo, nempe ab his qui sacrificant sacrificia, siue bos sit, siue pe-
cus, debetur, hoc est, Dabũt sacerdoti armũ, & utranque maxillam atque uentriculum.
Primitias quoque frumenti tui, uini tui, & olei tui, atque primitias uelleris ouiũ tuarum
dabis ei. Nam illum elegit DOMINVS deus tuus ex cunctis tribubus tuis, ut stet ad
B ministrandum in nomine DOMINI, ipse & filij eius cunctis diebus. Et si uenerit Le
uita ex una ciuitatum tuarum ex uniuerso Israele, ubicunque ipse commoretur, uene
rit inquam ex omni desiderio animi sui ad locũ quem elegerit DOMINVS, ministra
bit in nomine DOMINI dei sui, quemadmodum omnes fratres sui Leuitæ, qui illic
[b]stant in cõspectu DOMINI: æquales portiones comedẽt, præter [c]uenditiones suas
[quas habent] à patribus. Quum tu ueneris in terram quam DOMINVS deus dat
tibi, ne asuescas facere iuxta abominandos ritus gentium istarum. Non inueniatur
in te qui traducat †filium suum aut filiam suam per ignem, nec diuinus qui diuinan
do futura prædicit, nec mathematicus, nec ueneficus, nec maleficus, nec incantator,
C nec consulens [d]pythonem, nec magus, nec †à mortuis sciscitans. Abominatur enim
DOMINVS quicunque ista facit, & ob istas abominationes excindit eos DOMINVS
deus tuus ante te. Sis igitur integer cum DOMINO deo tuo, nam gentes istę, quas
tu iam occupabis, audiunt mathematicos & diuinos, tibi uero sic facere nõ permit
tit DOMINVS deus tuus. Prophetam de medio tui, ex fratribus tuis sicuti me,
excitabit tibi DOMINVS deus tuus, illum audietis. Iuxta omnia quę postulasti à DO
MINO deo tuo in Horeb in die congregationis, quando dicebas, Non ultra audiã
uocem DOMINI dei mei, & magnum illum ignem nõ uidebo amplius, ne moriar.
Dixitque DOMINVS ad me, Bene egerunt in hoc quod loquuti sunt, prophetam †ex
D citabo eis de medio fratrum suorum, sicut te, ponamque uerba mea in os eius, & lo-
quetur ad eos quæcunque mandauero illi. Et homo qui non audierit uerba mea,
quæ loquetur in nomine meo, in illum ego inquiram. Propheta autem qui præ-
sumpserit loqui uerbum in nomine meo, quod ut loqueretur ego non præcepi, aut
qui loquitur in nomine aliorum deorum, morietur propheta talis. Quod si in cor-
de tuo dixeris, Quomodo scire poterimus uerbum quod non loquutus est DOMI
NVS? Quando scilicet propheta talis loquitur in nomine DOMINI, & non factum
fuerit uerbum, neque euenerit: hoc uerbum est quod non loquutus est DOMINVS,
sed propheta ille temere loquutus est, ne igitur metuas ab eo.

Num. 18. c. d
Deut. 10. b
1. Cor. 9. b

[a] Eb. Ei, scilicet tribui Leui.

De aduenientib. Leuitis, qui ex urbe de commigrant Hierosolyma.

[b] Stare pro ministrare ponitur, sed emphasi quadã indicat, magnam obseruationẽ diligentiamque esse debere in ministris dei.

[c] Vẽditio pro re uendita, aut pretio rei uenditæ.

Idololatris omnes fugiendi.

Leui. 20. a

[d] Vel habẽs spiritum familiarem.

1. Reg. 28. a

Christus propheta promittitur.
Exod. 20. d
Ioh. 1. g
Act. 3. d. 7. e

Ioh. 1. g

CAP. XIX.

Repetit de asylis quædam, & de homicidarũ damnatione ac pœna.

A QVum exciderit DOMINVS deus tuus gentes, quarũ terram DOMINVS deus
tuus daturus est tibi, & possederis eas, habitaueris que in ciuitatibus earũ, atque
in domibus earum, separabis tibi tria oppida in medio terræ tuæ, quã DOMINVS
deus tibi possidendam dabit. Muniesque tibi uiam, & in tres partes diuides limitem
terræ tuæ, quam DOMINVS deus tuus dat tibi in hæreditatem, ut scilicet illuc confu
giat omnis homicida. Hac uero causa homicida illuc cõfugiat, ut uitam seruet, is sci
licet, qui percusserit proximum suum per imprudentiam, nec odio prosequutus est
eum antea. Vt quũ quis cum proximo suo proficiscitur in syluam, ut ligna cædat,
& fugiente manu eius cum securi ut succidat arborem, elabatur ferrum è capulo, &
B feriens proximum eius ut moriatur, is iam confugiat ad unum ex his oppidis, ut ser

Num. 35. b
Iosu. 20. a

uet

uet uitam; ne fortè uindex sanguinis insequens homicidam, quum incaluerit cor eius, cum apprehendat, &, quia uia longa est, uitã illius tollat: qui tamen iudicium mortis non [commeruit], eo quod non est eum prosequutus odio antea. Proinde ego præcipio tibi, dicens, Tria oppida separabis tibi. Quod si DOMINVS deus limitem tuum dilatauerit, quemadmodum iurauit patribus tuis, dederitq́ tibi uni-
Gen.28.c uersam terram quam pollicitus est se daturum patribus tuis, tu custodies uniuersum præceptum istud, ut facias ipsum quod ego tibi hodie pręcipio, ut scilicet diligas DOMINVM deũ tuum, & ambules in uijs eius cunctis diebus, addasq́ tibi ad-
Iosu.20.c huc tria †oppida præter tria ista, ne scilicet effundatur sanguis innoxius in medio C
terræ tuæ, quam DOMINVS deus tuus daturus est tibi in hæreditatem, & ne sit su-
Num.35.c per te sanguis. Quod si quispiam oderit proximum suum, & insidians illi, insurrexerit aduersus eum, [a]percusseritq́ animam eius ut mortuus fuerit, ac deinde confugerit ad unum istorum oppidorũ, mittent seniores oppidi illius, & abripiãt eum illinc, tradantq́ eum in manum uindicis sanguinis, ut moriatur. Ne parcat ei oculus tuus, sed excindas sanguinem innoxium ex Israele, ut bene sit tibi. Ne transferas limitem proximi tui quem limitarunt priores, in hæreditate tua quam tu occupabis in terra quam DOMINVS deus tuus dat tibi possidendam. Ne surgat testis D
unus contra aliquem in quacunq́ iniquitate, in quocunq́ peccato, & in quacunq́
Deut.17.b Matth.18.b Iohan.8.c noxa in qua peccatum fuerit, sed in ore duorum testium, aut in ore trium testium actio confirmabitur. Si surrexerit testis iniquus contra aliquem respondẽdo contra illum defectionem, stabunt ambo illi homines quibus lis est, in conspectu DOMINI coram sacerdotibus, & iudicibus qui fuerint illis diebus, & inuestigabũt iu-
2.Cor.13.a Heb.10.e Dan.13.g dices diligenter, & en, si testis huiusmodi testis mendax fuerit, mendacium respondens contra fratrem suum, facietis ei quemadmodum ipse scelerate cogitauerat facere fratri suo, & exures malum è medio tui, ut reliqui id audiant & timeant, neq́
Lex talionis. Matth.5.d Exod.21.c Leuit.24.c audeant amplius designare rem hanc malã in te. Nec parcet oculus tuus, animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede.

a Percutere animam, est letale uulnus infligere, ut moriatur.

CAPVT XX.

Quibus rationibus bella sint gerenda à populo dei, & obiter de causis bellorum.

A QVum egressus fueris ad bellum cõtra hostes tuos, & uideris equos, currus, & populum te maiorem, ne metuas ab eis, DOMINVS deus tuus tecũ est, qui eduxit te de terra Aegypti. Quum estis in procinctu ad pugnam, accedet sacerdos, & loquetur ad populum, & dicet ad eos, Audi Israel, uos hodie congredimini cum hostibus uestris in pugna, ne ergo mollescat cor uestrum, neq́ timeatis, ne festinetis, neq́ paueatis à facie eorum, quoniam DOMINVS deus uester proficiscitur uobiscum, ut pugnet pro uobis contra hostes uestros, & seruet uos. Præco-
1.Mach.3.g nes quoq́ loquãtur ad populum, dicentes, Qui extruxit domum nouam, nec eam B
initiauit, abeat & reuertatur in domum suam, ne fortè in prælio occumbat, & alius quispiam initiet eam. Qui plantauit uineam, & nondum prophanauit eam, abeat
Quid sit prophanare uineã, uide Leuit. 19.e & reuertatur in domũ suam, ne fortè in bello cadat, & alius quispiam prophanet eam. Qui sibi uxorem despondit, & [a]nondum accepit eam, abeat & reuertatur in domum suam, ne fortè in bello cadat, & alius quispiam accipiat eam. Addãt præ-
Iud.7.a terea præcones, loquanturq́ ad populũ huiusmodi uerba, Qui formidolosus est & pusillanimis, abeat & reuertatur in domũ suam, ne liquefaciat cor fratrum suorum, quemadmodum est cor suum. Quum præcones cessauerint loqui ad popu- C
lum, [b]constituant principes exercitus in caput populi. Quum autem accesseris ad ciuitatẽ ut illam oppugnes, offeras ei pacem, si pacate responderit tibi, aperueritq́ tibi, omnis populus qui in ea inuentus fuerit, sint tibi tributarij, seruiantq́ tibi. Quod si nullam tecũ fecerit pacem, sed pugnauerit contra te, oppugnabis eam, & quum DOMINVS deus tuus tradiderit eam in manum tuam, feries in ea gladio omnem marem, duntaxat mulieres, pubem, iumẽta, & quidquid fuerit in ciuitate,

a Nondum duxit eam in domum suam.

b Potest etiam legi, Et uisitabunt uel recensebunt principes exercitũ, uel delectũ facient in exercitu.

ſed & omnia ſpolia eius tibi diripies, & frueris ſpolijs hoſtium tuorum, quos tradi
dit tibi DOMINVS deus tuus. Sic facies omnibus ciuitatibus quæ procul à te ſunt,
D quæ non ſunt de urbibus iſtarũ gentium. Veruntamen de ciuitatibus iſtorum po-
pulorum, quos DOMINVS tibi dedit in hæreditatem, nihil uiuum permittas quod
ſpirat, ſed omnino uaſtabis eos ad internetionem uſq;, nempe Hithæum, Amor-
ræum, Chananæum, Pheriſæum, Hiuæum & Iebuſæum, quemadmodum præcepit
tibi DOMINVS deus tuus, ne ſcilicet doceant uos facere ſecũdum cunctas ſuas abo-
minationes, quas ipſi fecerunt dijs ſuis, & peccetis in DOMINVM deum ueſtrum.
Quum obſederis ciuitatẽ diebus multis, & pugnaueris cõtra eam ut occupes eam,
ne perdas arbores eius ut impellas ſecurim in eas, ſed comedas ex eis, & non ſucci-
das: num enim arbor campi homo eſt, ut ueniat coram te in obſidionem? Dunta-
xat illam arborem, quam noſti eſſe arborem quæ fructũ non ferat, nec eſui aptam,
illam inquam perdes & ſuccides, atq; extrues propugnaculum contra iſtam ciuita-
tem quæ contra te belligerat, donec ſubijcies eam.

Sub Chananæo Gergeſæus intelligi poteſt.

CAP. XXI.

De cædis aut tollendis homicidijs, ut purgata & tuta ſint oppida & itinera, traduntur bellica quædã præcepta, & alia pluriмaq; ualde utilia.

A SI in terra quam DOMINVS deus tuus dat tibi poſſidẽdam, interfectus inuentus
fuerit iacens in campo, neq; ſcitur quis eum occiderit, egredientur ſeniores tui
atq; iudices tui, & metientur uſq; ad ciuitates quæ ſunt circum interfectum: ciuitas
quæ propior fuerit interfecto, illius ciuitatis ſeniores uitulam ex armento accipiãt,
cum qua adhuc nihil operis factum eſt, quæq; iugum non traxit, & deducant ſenio
res illius ciuitatis uitulam illam in uallem ſolidam, quæ nec colitur, nec ſeritur, & il-
lic incidant ei ceruicem in ualle. Accedentq; ſacerdotes filij Leui, (quos elegit DO-
MINVS deus tuus ut miniſtrent ei, & benedicant in nomine DOMINI, & iuxta quo
rum os omnis forenſis actio & plaga finitur) & omnes ſeniores ciuitatis illius, qui
acceſſerint ad interfectũ illum, lauabunt manus ſuas ſuper uitulam cui inciſa eſt cer
B uix, reſpondebuntq; dicentes, Manus noſtræ non fuderunt ſanguinem iſtum, nec
oculi noſtri uiderunt, propitius eſto populo tuo Iſrael, quem redemiſti DOMINE,
& ne [a]imputes ſanguinem innoxium in medio populi tui Iſrael, ut expientur à ſan-
guine. Et tu expurgabis ſanguinem innocentẽ de medio tui, ſi uolueris facere quod
rectum eſt in oculis DOMINI. Quando egreſſus fueris in bellũ contra hoſtes tuos,
tradideritq; eos DOMINVS deus tuus in manum tuam, ut ducas eos captiuos, uide
riſq; inter captiuos mulierem forma uenuſtam, deperiſq; eam, poteris eam tibi ac-
cipere in uxorem. Introduces ergo eam in domum tuam, illaq; radet caput ſuum,
[b]aptabitq; ungues ſuos, auferet quoq; ueſtimentum captiuitatis ſuæ à ſe, & ſedebit
C in domo tua, deplorabitq; patrem ſuum & matrem ſuam [c]integrum mẽſem, & tum
tandem introibis ad eam, & eris maritus eius, ipſaq; erit tibi uxor. Sin tibi non pla
cuerit, patiaris eam abire pro uoto ſuo, neq; tamen eam pecunia uendere, neque ad
[d]opus uti ea poteris, eo quod oppreſſiſti eam. Si uiro alicui fuerint duæ uxores, al
tera dilecta, altera odioſa, genuerintq; ei filios tam dilecta quàm odioſa, & filius o-
dioſæ fuerit primogenitus, adueneritq; dies quo diuiſurus eſt filijs ſuis quos habet
hæreditatem ſuam, non poterit primogenitum facere filium dilectæ, [e]donec ſuper-
ſtes eſt primogenitus filius odioſæ: ſed filium odioſæ agnoſcet primogenitum, da-
bitq; ei portionem duplicem de omnibus quæ poſſidet, quandoquidem is princi-
D pium eſt uirtutis eius, & ob hoc debetur ei ius primogenitum. Si quiſpiã filium
habuerit defectorem & rebellem, qui uocem patris ſui & uocem matris ſuæ audire
noluerit, quumq; caſtigauerint eum, noluerit eis obtemperare, apprehendent eum
pater eius & mater eius, educẽtq; eum ad ſeniores ciuitatis illius, & ad portam eius
loci, dicentq; ad ſeniores ciuitatis illius, Filius hic noſter defector eſt & rebellis, nec
uult audire uocem noſtram, comeſſator eſt & potator: lapidibuſq; eum obruent
omnes ciues illius ciuitatis, donec moriatur, & expurgabis malum de medio tui, ut
omnes Iſraelitæ audientes timeant. Quando fuerit in aliquo peccatum morte di-
gnum,

Quid ſit ius primogenitum. 1.Par.5.a

[a] Ebr. Ne des.

[b] Variant hic interpretes, quidã dicunt, reſecet ungues, quidam creſcere ſinat: ſed poteſt intelligi, amputet ungues eaq; ſectione aptet.

[c] Ebr. Per menſem dierum.

[d] Alij legunt, neq; negotiari ea potes.

[e] Ebr. Corã facie primogeniti.

gnum, & interfectus fuerit, age eum in crucem, cadauer uero eius non pernox erit
Gal. 3.b in ligno, sed mox sepelies illud illo eodem die, quoniam maledictio dei est suspen
sus, & non polluces terram tuam quam DOMINVS deus tuus dat tibi in hæredita-
tem.

CAP. XXII.

SI *uideris bouem aut pecudē fratris tui fugatos, ne dissimules occultādo te ab A
eis, sed plane reduces eos ad fratrem tuum. Quod si frater tuus non est prope
Exod. 23.a apud te, nec nosti eum, adsume ᵃillos in domum tuam, ut sint †tecum donec quęsie
rit eos frater tuus, restituasq́ eos illi. Sic quoq́ facies asino eius, & sic ages cum ue
stimēto eius, sic quoq́ facies cum omni eo quod amisit frater tuus, quod perdidit,
& tu inuenisti illud, neq́ enim id dissimulare aut cælare poteris. Si uideris asinum
fratris tui aut bouem eius cadentes in itinere, ne dissimules abscondēdo te ab eis,
quin subleuando subleues eos. Mulier ne gerat arma uirilia, nec uir induatur ue
stimento muliebri, quoniam abominandus est DOMINO deo tuo quisquis illa fe
cerit. Quando occurrerit conspectui tuo in itinere nidus auium, in quacunq́ ar-
bore, aut in terra, in quo sunt pulli aut oua, matre incubante aut pullis ipsis, aut o-
uis, non tollas matrem cum pullis, sed omnino dimittas matrē, pullos uero capies
tibi, ut scilicet bene tibi sit, & proroges dies. Quum extruis domum nouam, facias
loricam tecto tuo, ne ponas sanguinem in domum tuam, quum quispiam caderet ■
ex ea. Ne conseras uineam tuam diuersis generibus, ne fortè ᵇsanctifices uniuer-
sum semen quod conseris, atq́ uineæ prouētum. Non arabis cum boue & asino
Num. 15.d simul. Ne induas uestē quæ ex lano & lino simul contexta est. Fimbriolas crassio-
res facito tibi in quatuor alis uestimenti tui quo te operis. Si quispiam uxorem du
xerit, accesseritq́ ad eam, & odisse eam cœperit, obtruseritq́ ei technas uerborū,
diuulgans de ea famam malam, ut si dicat, Duxi hanc mulierem, & quum essem ad
eam ingressus, nō inueni in ea signa uirginitatis: tollēt pater puellæ & mater eius,
& proferēt signa uirginitatis puellæ ad seniores ciuitatis qui sunt in porta, dicetq́
pater puellæ ad seniores, Hanc filiam meam dederam uiro uxorem, cœpitq́ eam
odisse, & en obtrudit ei commenta uerborum, & dicit, Non inueni in filia tua uir
ginitates, hæc uero sunt signa uirginitatis filiæ meæ, & expandent uestimentum
coram senioribus ciuitatis. Tollentq́ seniores ciuitatis illius uirum illum, & casti- C
gabunt eum, damnabuntq́ eum centum [siclis] argenti, quos dabunt patri puellę,
eo quod sparsit famam malam de uirgine Israelitica, habebitq́ is eam in uxorem,
nec poterit eam dimittere cunctis diebus suis. Quod si uerum est uerbum illud, &
signa uirginitatis in puella non fuerint inuenta, ducēt puellam ad ostium domus
patris sui, obruentq́ eam ciues illius ciuitatis lapidibus, ut moriatur, quia fecit ne-
phas in Israel, scortādo in domo patris sui, & exures malum è medio tui. Si depre-
henditur quispiam qui dormierit cum muliere quę habet maritum, morientur am
bo illi, tam uir qui iacuit cum muliere, quàm mulier ipsa, & exures malū ex Israele.
Si fuerit alicui desponsa puella uirgo, inueneritq́ eam quispiam in ciuitate, & dor
mierit cum ea, educetis utrūq́ ad portam ciuitatis illius, & obruetis eos lapidibus
ut moriantur: puella quidem, quod non clamauit in ciuitate: uir autem quod op- D
pressit uxorem proximi sui, exuresq́ malum è medio tui. Si in agro deprehende
rit uir puellam desponsam, & uim illi intulerit, dormieritq́ cum ea, morietur uir
qui dormiuit cum ea, solus: puellæ nihil facies, quum culpam mortis non habeat:
quoniam sicut consurgit quis contra proximum suum, & interficit animam eius,
sic se habet res ista. Nam in agro inuenit eam, clamauitq́ puella desponsa, & non
fuit qui eam liberaret. Si inuenerit uir puellam uirginem quę nondum desponsa
est, apprehensaq́ ea dormierit cum ea, & deprehensi fuerint, dabit uir ille qui cum
Exod. 22.d ea concubuit, patri puellæ quinquaginta argēteos, habebitq́ eam uxorē, eo quod
oppressit eam, nec poterit eam dimittere cunctis diebus suis. Nemo ducet uxo-

Ponuntur hoc capite præcepta quædam miscellanea, spectantia tamen maxime furtum, falsum testimonium, & adulterium ut ista caueamus, & charitati studeamus.

*Ebraica uerba aliter habent, sed sensui nihil decedit.

ᵃEbr. illum, mutaui numerum, ut sensus esset clarior.

ᵇQuidam legunt, ne forte prophanes uniuersum semen.

rem patris sui, neque alam patris sui reteget.

CAP. XXIII.

Qui sint apti ut ingrediantur in cœtum domini, officiaque publica gerant, definitur.

Introire aut uenire, hic nō simpliciter puto intelligendū esse, quum se quis alijs immiscet, sed dignitate aliqua aut honesto officio fungi in cœtu Domini.

ᵃPotest etiam legi, occurrerunt.

A NOn introibit qui laceratis est [testiculis] attritus, aut execto ueretro, in cœtum DOMINI. Mamser non ingredietur in cœtum DOMINI, ne decima quidem generatione introibit sibi in cœtum DOMINI. Ammonites & Moabites in congregationē DOMINI non introibit, ne decima quidem generatione quispiam ex ipsis ingredietur in cœtum DOMINI, idque perpetuo. Causa, quod nō ᵃanteuerterunt uos pane & aqua in uia quum exiretis ex Aegypto, & quod conduxerit aduersum te Bileā filiū Beor de Pethor Arā Naharaim, ut te execraretur. At noluit DOMINVS deus audire Bileam, quin potius cōuertit DOMINVS deus tuus execra- Num. 22.a 23.a

B tionem tibi in benedictionem, nam diligit te DOMINVS deus tuus. Ne quæras quod ad eorū pacem ac salutē pertineat cunctis diebus tuis in sæculū. Edumæum ne abomineris, quia frater tuus est: nec abomineris Aegyptium, quandoquidē peregrinus fuisti in terra eius. Filij qui ex eis nati fuerint, tertia tandem generatione in cœtum DOMINI uenient. Quum egressus fueris exercitu contra hostes tuos, custodies te ab omni re mala. Si fuerit in te uir, qui non sit mundus ex euentu aliquo nocturno, is egrediatur extra castra, nec reuertatur in castra, sed sub uesperā lauet se aqua, & post solis occasum ingrediatur iterum in castra. Locus quoque sit tibi extra castra, ad quem foras egrediaris, lignumque præacutum in baltheo, cum Bellum.

C quo foris sedens fodias, conuersusque operias excrementū tuum. Nam DOMINVS deus tuus uersatur in medio castrorum tuorum, ut te eripiat, & tradat hostes tuos ante te, & ob hanc causam castra tua sancta sint, ne quam rem obscœnam uideat, & se à te auertat. Ne includas seruum hero suo, qui ereptus ad te [uenit] ab hero suo, tecum habitabit in medio tui, ubicunque elegerit locum in una ciuitatū tuarum, ut sibi fuerit uisum, nec inferas ei uim. Ne sit scortum de filiabus Israel, neque ᵇpathicus sit de filijs Israel. Ne inferas mercedem meretricis aut pretium canis in domum DOMINI dei tui in quocunque uoto, quoniam abominatio est DOMINO deo tuo utrunque. Ne ᶜmorsum inferas fratri tuo fœnore pecuniæ, aut fœnore alicuius Scortum. Vsura.

ᵇAlij legūt, scortator aut catamitus: prohibetur autem omnis quæstus meretricius fœdus ac turpis.

ᶜPer morsum Ebræi fœnus intelligūt quo nocemus proximo.

D esculenti, imò fœnore cuiuscunque rei qua morderi possit. Alienum mordebis fœnore, fratrem autē tuum non mordebis, ut felicitet ac fortunet te DOMINVS deus tuus in omni re, ad quam extendis manum tuam, in terra ad quam tu proficisceris ut eam possideas. Quum uotum uoueris DOMINO deo tuo, ne differas pręstare illud, nam DOMINVS deus tuus omnino requiret hoc à te, ne fiat tibi peccatum. Si uero à uouēdo cessas, non erit in te peccatum. Si quid egressum est è labijs tuis, fac ut serues & pręstes, sicut uouisti DOMINO deo tuo sponte, & quemadmodum loquutus es ore tuo. Quum ueneris in uineam proximi tui, uuas comede pro animi tui desiderio, quantum satis est, at in uas tuum nihil reponas. Si ueneris in segetem proximi tui, spicas manu tua decerpas, falcem autem segeti proximi tui ne admoueas. Votum. Vinea.

CAPVT XXIIII.

De libello repudij, de priuilegio noui mariti, cæterisque charitatis pręceptis.

ᵃLibellus repudij uulgo dictus, Ebræis excisionis aut exterminij dicitur, quod is libellus semel datus, reditionē omnē uiro adimeret ad repudiatā, ceu resectis ac radicitus euulsis rationib. reconciliandi.

ᵇPollutio hæc aut cōtaminatio non criminalis est aut flagitiosa, sed legalis & religiosa, uir enim prior qui eā abiecerat, pollutam iudicauerat.

A QVum quispiā ducit uxorem, maritaueritque eam [sibi,] euenit autem ut hæc nihil gratiæ in oculis eius impetret, ut si inueniat in ea rem aliquam fœdam, scribat ei libellum ᵃabscissionis, quem det ei in manum, & ejciat eam è domo sua. Quæ exiens è domo eius, si abiens alij uiro nupserit, ac is posterior maritus cœperit eam odisse, scripseritque & ipse ei libellum abscissionis, tradideritque ei in manum eius, amādaueritque eam de domo sua, aut si uir ille posterior, qui illam uxorem duxerat, mortuus fuerit, non poterit eam maritus prior, qui illam à se repudiarat, rursus ducere sibi uxorem, quandoquidem ᵇpolluta est. Nam ᶜabominatio hæc est coram DOMINO, & ne feceris peccare terram, quam DOMINVS deus tibi dat, ut hæ- Matth. 5.a 19.a Mar. 10.a

B reditate eam possideas. Quum duxerit quispiam uxorem nouam, ne egrediatur in militiam, nec quidquam ᵇaliud ei iniungatur, sed immunis sit pro domo sua anno uno, læteturque cum uxore sua quam duxit. Nemo pignoris loco accipiat inferiorem

riorem & superiorem molarem, nam is [c]uitam oppignorauit. Si deprehensus fue
rit quispiam qui fuerit furatus [f]animam ex fratribus suis de filijs Israel, & ad opus
suum fuerit eo usus, & uẽdiderit eum, morietur fur talis, exuresq́ malum è medio
Leuit. 13. Deut. 17. tui. Sis cautus in [g]macula lepræ, obseruaq́ diligenter, facietisq́ iuxta omnia quæ
docuerint uos sacerdotes Leuitici generis: quemadmodũ præscripsi eis, sic obser-
uabitis & facietis. Meminisse oportet quid DOMINVS deus tuus fecerit Mariæ in
Num. 12. itinere cum egrederemini ex Aegypto. Quum mutuo dederis aliquid proximo
tuo, ne introeas domũ eius, ut pignus illinc tollas, sed sta foris, & uir ille cui tu mu C
tuo dedisti, proferat ad te pignus foras. Quod si uir huiusmodi pauper est, nõ dor
mies [h]in pignore eius, omnino reddes ei pignus quum sol occidit, ut is dormiat in
uestimento suo, beneq́ tibi ac fausta imprecetur, atq́ id iustitia tibi erit coram DO
Leuit. 19.c Tob. 4.c MINO deo tuo. Ne neges aut ui retineas mercenario pauperi & inopi, siue sit de
fratribus tuis, siue de peregrinis tuis qui sunt in terra tua atq́ intra portas tuas, die
suo dabis ei mercedem suam, neq́ sol occidat super eum, quoniam pauper est, &
ad eam [mercedem] [i]attollit animum suum, ne cõtra te ad DOMINVM clamet, & ce
4 Reg. 14.b 2 Par. 25.b Ezech. 18.a dat tibi in peccatum. Non interficientur patres pro filijs, nec filij occidantur pro
patribus, sed quisq́ pro peccato suo interficiatur. Ne declines iudicium peregrini, D
& pupilli, neq́ pignoris loco uestem uiduę accipias, quin potius memineris quod
& tu seruus fuisti in Aegypto, et redemit te DOMINVS deus tuus inde, idcirco prę
cipio tibi ut hanc rem facias. Quum messueris messem tuam in agro tuo, & obli-
tus fueris manipuli in agro, ne reuertaris ut illum tollas, sed erit peregrini, pupilli
& uiduæ, ut felicitet & locupletet te DOMINVS deus tuus in omni opere manus
tuæ. Quum strinxeris oleam tuam, ne diligẽtius stringas post te, peregrini, pupil-
li & uiduæ erit. Quum uindemiaueris uineam tuam, ne racemationem facias post
te, erit peregrini, pupilli & uiduæ. Et memineris te quoq́ seruũ fuisse in terra Ae-
gypti, idcirco ego præcipio tibi ut hanc rem facias.

CAP. XXV.

SI fuerit oborta lis inter aliquos, uenient ad iudicium, & [a]iudicent eos, iustumq́ A
pronuncient eum qui iustus est, impium uero condemnent. Qud si impius cæ
dendus est, prosternat eum iudex, & iubeat eum cædi in cõspectu suo iuxta impie
2 Cor. 11.f tatem eius, idq́ [certo] numero. Quadragenis [plagis] uerberet eum, nec ultra ad-
det, ne forte si uerberando plura hisce uerbera addita fuerint, frater tuus uilis red-
1 Cor. 9.a 1 Timoth. 5.c datur in oculis tuis. Ne obuincias [os] bouis in tritura sua. Si habitauerint unà
fratres, mortuusq́ fuerit alter eorum absq́ filio, ne nubat uxor demortui alieno ui
ro foris, sed leuir eius ingrediatur ad eam, & ducat eam sibi uxorẽ, cognationisq́ B
iure erga eam utatũ. Et primogenitus quem illa pepererit, succedet in nomẽ fratris
sui defuncti, ut nõ deleatur nomen eius ex Israele. Quod si uir ille uxorẽ fratris sui
ducere noluerit, [b]ascẽdat fratria eius ad portã, dicatq́ senioribus, Leuir meus recu
sat fratri suo suscitare semen in Israel, nec uult me iure propinquitatis ducere. Quẽ
Matth. 22.c Mar. 12.b Luc. 20.d Ruth 4.b uocabunt seniores ciuitatis suæ, & loquentur cum eo. Quod si perstat dicendo,
Non placet mihi ut eam ducã, accedat fratria eius ad eum in conspectu seniorum,
& detracto calceo leuiri sui de pede eius, spuat coram eo, conceptisq́ uerbis dicat, C
Sic fiat uiro qui non ædificat domũ fratris sui. Vocabiturq́ nomen eius in Israele
domus spoliati calceo. Si rixati fuerint uiri inter se, [c]alter scilicet cum altero, accesse
ritq́ alterius uxor ut eripiat maritũ suum de manu percutiẽtis eum, misśaq́ manu
sua [d]uerenda eius apprehenderit, abscindas manũ eius, nec parcet oculus tuus. Ne
sint tibi in sacculo tuo diuersi [e]lapides, magnus scilicet & paruus. Ne sint tibi in
domo tua diuersa Epha, magnũ scilicet & paruum. Quin pondus æquũ et iustum
sit tibi, & Epha æquum & iustũ sit tibi, ut prorogẽtur dies tui super terram quam D
DOMINVS deus daturus est tibi. Nam abominatio DOMINO deo tuo est quicũq́
[illegible] ista facit, & quicunq́ iniquitatem perpetrat. Memineris quæ fecerit tibi Amalek

[c]Leuitatẽ istam & inconstantiam in repudiandis uxoribus dominus auersatur.
[b]Ebr. Trãsibit super eum.
[c]Capitur autem anima pro uita, & uita pro uictu quo uita sustentatur.
[e]Vel, Nã hoc pignus uita eius est.
[f]Rursus anima pro homine.
[g]A causis lepræ potissimũ cauere iubet dominus, à murmure, impatientia & inobedientia.
[h]In pignore eius dormire, est manere pignus eius apud te dũ dormis, aut tecũ pernoctare.
[i]Attollere animã ad aliquã rem, est eam desiderare, et inhiare auide.

Varia & multa præcepta, quæ huc spectãt, ut nihil agatur affectu priuato, nihil crudeliter, omnia suo modo & certo ordine iuris, omnia suo loco & tẽpore.
[a]Iudices scilicet.
[b]Ascendere ad portã, loquutione Ebraica est ire in forum, seu ad tribunal, ad iudices.
[c]Ebr. Vir & frater eius.
[d]Eb. Cõfusiones eius ut Germanice sin scham.
[e]Ebr. Ne sit tibi in sacculo tuo lapis & lapis.
Lapis pro pondere, Epha pro mensura.

in uia quum exiretis ex Aegypto, quomodo occurrerit tibi in itinere, & detrūcarit in extremo agmine tuo lassos quosq;, & qui erant in extrema parte exercitus tui, cū tu esses lassus & defessus, & non timuerit deum. Quū igitur DOMINVS deus tuus tibi requiem dederit de omnibus hostibus tuis qui circū te sunt, in terra quam DOMINVS deus tuus dat tibi hæreditatem, ut possideas eam, delebis memoriam Amalek sub cœlis, ne obliuiscaris. Exod.17.a

CAPVT XXVI.

De primitiuis frugibus & decimis, quibus gratitudinem pro innumeris beneficijs dei ostēdere deberent, ijsq; animari ad præceptorum obseruationem.

A QVum ingressus fueris in terram quam DOMINVS deus tuus daturus est tibi hæreditatem, possederisq; eam, inhabitaueris q; eam, tolles de primitijs cunctorum fructuum telluris, quos inuehis de terra tua, quā DOMINVS deus tuus dat tibi, & ponens in sporta, proficisceris ad locum quem eliget DOMINVS deus tuus, ut collocet nomen suum illic, ueniensq; ad sacerdotē qui in diebus illis fuerit, dices ad eum, [a]Agnosco hodie DOMINO deo tuo, quod ueni in terram quā DOMINVS patribus nostris daturum se nobis iurauit. Accipietq; sacerdos sportam de manu tua, & reponet eam coram ara DOMINI dei tui, & tu conceptis uerbis perges dicere coram DOMINO deo tuo, Syrus pater meus [b]periturus erat, & descendit in Aegyptū, ibiq; peregrinus fuit cum ualde paucis hominibus, at auctus est illic in gen-
B tem amplissimam, fortem & multam, adflixeruntq; nos Aegyptij, & subiugarunt nos, posueruntq; super nos durissimam seruitutem: & quum clamassemus ad DOMINVM deum patrum nostrorum, exaudiuit DOMINVS uocem nostram, uiditq; adflictionem nostram, laborem nostrū & oppressionem nostram. Et eduxit nos DOMINVS de Aegypto robusta manu, extētoq; brachio & terrore magno, signis & prodigijs, & introducēs nos in locum istum, dedit nobis terram hanc fluentem lacte & melle. Nunc igitur adfero primitiuos fructus telluris, [c]quā dedisti mihi DOMINE. Tu uero dimissis illis coram DOMINO deo tuo, adorabis corā DOMINO deo tuo, lætaberis in omni bono, quod dedit DOMINVS deus tuus tibi & domui
C tuæ, tu & Leuita atq; peregrinus qui est in medio tui. Quumq; compleueris dare decimas, omnes scilicet decimas prouentus tui, in anno tertio, qui est annus decimarum, dabis Leuitis, peregrinis, pupillis & uiduis, ut comedant intra portas tuas, & saturentur. Dicesq; coram DOMINO deo tuo, Sustuli sanctum de domo, dediq; ipsum Leuitis, peregrinis, pupillis & uiduis, iuxta uniuersa præcepta tua quæ præcepisti mihi: non sum transgressus præcepta tua, nec obliuioni tradidi. Non comedi in dolore meo ex eo, nec [b]sustuli quidquam ex eo in immunditiam, neq; dedi ex eo quid mortuis, sed audiui uocem DOMINI dei mei, & feci iuxta omnia quæ præcepisti mihi [c]DOMINE. [†]Aspice de habitaculo sancto tuo de cœlis, & benedic populum tuum Israel, atq; terræ quam dedisti nobis, quemadmodum iurasti patribus
D nostris terram lacte & melle manentem. [d]Hodie DOMINVS deus tuus præcipit tibi, ut facias statuta ista atq; iudicia, ut serues & facias ea toto corde tuo, & tota anima tua. Tu hodie fecisti dicere DOMINVM quod uelit esse deus tuus, utq; ambules in uijs eius, obserues statuta eius, præcepta eius atq; iudicia eius, audiasq; uocē eius. Dominus rursum te fecit dicere hodie, ut esses ei populus peculiaris, sicut loquutus est tibi, & custodias omnia mandata eius, & ut ponat te excelsiorem cunctis gentibus quas fecit, ut sis in laudem, & celebre nomen, & in gloriam, & sis populus sanctus DOMINO deo tuo, sicut loquutus est.

Frequens mutatio personarum obseruanda.

Isa. 63. d Baruch.2.d

Deut.7.a

Alludit ad uerba fœderis Gen 17 & Exodi 20. Exod.24.b

[a]Eb. Annunciaui: ponitur autem annunciare pro profiteri, cōfiteri, agnoscere, ut 1. Cor. 11. annunciare mortē domini, laudare, celebrare, &c.

[b]Quidam legunt, Syrus perdebat patrem meum.

[c]Posset etiam legi, quos.

[b]Qui perdidi legūt, sensum reddunt, nam quæ in immunditiam dantur, perduntur, ut in scurras, balatrones, &c.

[c]Quidā codices non habent domine.

[d]Alij, hodie, intelligunt pro eo die, quo dominus se populo, & populus se deo obstrinxit & addixit, Exod. 19. & 20. & sic legunt, Tu eodem die addixisti te domino deo tuo, ut esset deus tuus: rursus, Deus addixit se tibi eodem die, ut tu sis ei populus peculiaris: sensus in idem recidit. Deus enim addixit se nobis fœdere perpetuo se fore deū nobis, nos addiximus nos ei, nos fore populum: aut contra, nos petimus ut sit deus noster, ipse petit ut simus populus eius, omnia tamē ex ipso sunt, ipso dicente & efficiēte omnia fiūt ex amore scilicet eius erga nos.

CAP. XXVII.

Ad obseruationem legis populus obstringitur, quæ pœna trāsgressoribus, quæ præmia legis obseruatoribus sit constituta.

A PRæcepitq; Moses & seniores Israel populo, dicētes, Custodite omnia præcepta quæ ego præcipio uobis hodie. Hoc uero fiet, quum traieceritis Iordanem, [ueneritisq;] in terram quam DOMINVS deus tuus dat tibi, erige tibi lapides magnos, & obduc eos calce, scribeq; super eos omnia uerba legis huius quando transieris, eo quod ueneris in terram quam DOMINVS deus dat tibi, terram fluentem lacte & melle, sicut loquutus DOMINVS deus patrum tuorum tibi. Quādo itaq; Iordanem traieceritis, erigetis lapides istos, quos ego hodie uobis præcipio, in monte Ebal, & Exod.20.d Iosu.8.f

Præceptum de lapidibus, & præceptum de ara uidetur idem esse.

obducetis

obducetis eos calce. Aedificabis quoq; ibi aram DOMINO deo tuo, aram de lapi- B dibus, super quos ferrum non leuabis, de lapidibus integris ædificabis aram DOMINI dei tui, & sacrificabis super eam holocaustum DOMINO deo tuo. Sacrificabis quoq; pacifica sacrificia, & comedes ibi, lætaberisq; coram DOMINO deo tuo. Et scribes super lapides omnia uerba legis huius, idq; luculēter & clare. Loquutusq; est Moses & sacerdotes Leuitici generis ad uniuersum Israelem in hunc modum, Israel ausculta & audi, Hodie factus es populus DOMINI dei tui, audies igitur uocem DOMINI dei tui, & facies præcepta eius, atq; statuta eius quæ ego præcipio tibi hodie. Præcepitq; Moses populo illo die, dicēs, Hi stabūt ad benedicendum populo super montem Garizim cum trāsieritis Iordanem, Simeon, Leui, Iehuda, Isachar, Ioseph & Beniamin. Et isti stabunt ad execrandum in monte Ebal, Ruben, Gad, Aser, Zebulon, Dan & Naphtali. Leuitę quoq; conceptis uerbis di- C cent ad cunctos Israelitas sublata uoce, Execratus uir ille quicunq; fecerit sculptile aut fusile simulachrum, abominationem DOMINI, opus manuum artificis, posueritq; illud in abscondito. Et respondebunt uniuersi de populo, & dicent, Amen.

Deut. 5.a Execratus est qui [a]maledicit patri suo aut matri suę, & dicet om̄is populus, Amen. [b]Execratus qui mouet limitem proximi sui, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui cæcum errare aut impingere facit in itinere, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus qui declinare facit iudicium peregrini, pupilli & uiduæ, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus qui dormit cum uxore patris sui, quoniam retegit alam patris sui, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui cubat D cum ullo iumento, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui concūbit cum sorore sua, filia patris sui, aut filia matris suæ, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus qui dormit cum socru sua, & dicet uniuersus populus, Amen. Execratus qui proximum suum clàm percutit, & dicet omnis populus, Amen. Execratus qui accipit munus, ut percutiat animam sanguinis innocentis, & dicet uniuersus populus, Amen. Gal. 3.b Execratus qui non perfecte [c]præstat uerba huius legis ut faciat ea, & dicet uniuersus populus, Amen.

[a] Potest etiā legi, qui contemptui habet.
[b] Posset etiam dici ut faustus, infelix, nam Aruer & Baruch opponuntur, alterum infaustũ significat & infelicem, alterũ faustum & felicem.
[c] Potest etiā legi, Qui non erigit aut rata habet.

CAPVT XXVIII.

SI diligenter audieris uocem DOMINI dei tui, & custodieris feceris&q; omnia præ- A cepta mea quæ ego pręcipio tibi hodie, ponet te DOMINVS deus tuus excelsiorem cunctis nationibus terræ. Venientq; super te omnes [b]benedictiones istæ, & apprehendent te, si audieris uocem DOMINI dei tui. [a]Faustus eris in urbe, faustus in agro. Faustus fructus uentris tui, fructus telluris tuæ, atq; fœtus iumentorū tuorum, fœtus boum tuorum, & gregum ouium tuarum. Fausta sporta tua, atq; reliquiæ tuæ. Faustus eris quum ingrederis, faustus quum exieris. Efficiet DOMINVS ut hostes tui qui aduersum te insurgunt, ante te corruant. Per iter unum egredientur aduersum te, & per septē uias fugient ante faciem tuam. Mandabit DOMINVS ut super te [ueniat] benedictio in promptuaria tua, atq; in omnia ad quæ admolitus fueris manum tuam, fortunabitq; te in terra quam DOMINVS deus tuus dat tibi. [c]Eriget te DOMINVS sibi in populum sanctum, sicut iurauit tibi, si mandata dei tui custodieris, & in uijs eius incesseris. Omnes populi terræ uidebunt quod nomen DOMINI inuocatum sit super te, & timebunt à te. DOMINVS quoq; te [b]reli- B quū faciet, idq; bono [tuo] in fructu uentris tui, in fœtu iumentorū tuorum, & in prouentu telluris tuæ, in terra quā iurauit DOMINVS patribus tuis, ut daret [eam] tibi. Aperiet tibi DOMINVS thesaurum suum bonum, nempe cœlum, ut det pluuiam terræ tuæ suo tempore, & ut benedicat uniuerso operi manus tuæ, ut possis [c]mutuo dare gentibus multis, tu uero nihil mutuo accipias. Ponet quoq; te DOMINVS in caput, & non in caudam, erisq; duntaxat supra, neq; unquā eris infra, si audieris præcepta DOMINI dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, ut custodias & facias. Ne deflectas à cunctis sermonibus quos ego præcipio uobis hodie, neq; ad

Incitātur & impelluntur animi ad legis obseruationem, partim utilitatis & præmij specie proposita, partim metu suppliciorum.
[a] Si cui libet, uulgata uoce (Benedictus,) utatur, nempe qui à nostra abhorret.
[b] Benedictio pro omni felicitate & prosperitate ponitur, in corpore, animo, fortunis. Execratio pro omni calamitate & miseria.
[c] Hæc spiritualis est benedictio ac promissio.
[b] Alij legunt, abūdare faciet.
[c] Promißio potius est q̄ permißio aut præceptio.

dexteram neq; ad sinistram, ut eas post deos alios, & eos colas. Quod si uocem Leuit. 26. b Thren. 2. f Mal. 2. a Baruch 1. d
DOMINI dei tui non audieris, ut custodias & facias cuncta præcepta eius & statu-
ta eius quæ ego tibi præcipio hodie, uenient super te omnes execrationes istæ, &
apprehendent te. Execratus eris tu in urbe, execratus in agro. Execrata erit spor
ta tua, & reliquiæ tuæ. Execratus fructus uentris tui, & fructus telluris tuæ, foetus
boum tuorum, & greges ouium tuarum. Execratus in introitu tuo, execratus in
exitu tuo. Mittet DOMINVS in te [f]egestatem, conturbationẽ & [g]increpationem,
C in omnia quæ [h]institueris & quæ feceris, donec deleat te, & perdat te subito, pro-
pter malitiam studiorum tuorum, quibus me deseruisti. Adhærescere faciat tibi
DOMINVS pestem, donec cõsumat te de superficie terræ, in quam tu uenis ut eam
possideas. Percutiet te DOMINVS tumore, ardore, inflãmatione, æstu consumen-
te, siccitate, [i]robigine, [k]aurigine, & insequentur te donec pereas. Erunt tibi cœli su
per caput tuũ ærei, & tellus quæ sub te est ferrea. Dabit DOMINVS terræ tuæ pro
pluuia arenam & puluerem, de cœlis descendet super te donec fueris deletus. Da-
bit quoq; te DOMINVS prostratum ante hostes tuos, ad quos uno itinere egredie
ris, & per septem itinera coram eis fugies, erisq; ut caput [super te] commoueãt o-
mnia regna terræ. Erit præterea cadauer tuum cibus omni uolucri cœli & bestiæ
terræ, nec erit qui absterreat. Percutiet quoq; te DOMINVS ulcere Aegyptiaco, fi
cu, scabie fluida, & scabie sicca, ita ut sanari non possis. Percutiet te DOMINVS a-
mentia, cæcitate & subita cõturbatione cordis. Et eris palpans in meridie, quem
admodum palpat cæcus in tenebris, neq; prosper eris in uijs tuis: & omnino talis
eris, qui uim & iniuriam patiatur, quiq; diripiatur, idq; cunctis diebus, nec erit qui
eripere possit. Vxorem [tibi] desponsabis, & alius cum ea concũbet: domum ex
trues, & non habitabis in ea: uineam quoq; plantabis, & non [l]prophanabis eam.
Bos tuus mactabitur spectantibus id oculis tuis, & tu non comedes ex eo: asinus
D tuus rapietur à conspectu tuo, nec reuertetur ad te. Oues tuæ tradentur hostibus
tuis, nec erit qui tibi auxilium ferat. Filij tui & filiæ tuæ tradentur populo alij, &
oculi tui spectantes hoc tabescent super his tota die, nec erit tantum uiriũ ut sis fe-
rendo. Fructũ terræ tuæ, & uniuersum laborem tuum comedet populus quem tu
non nouisti, erisq; omnino talis qui uim & iniuriam patiatur, ac conquassetur o-
mnibus diebus. Væsanus quoq; eris propter ea quæ oculis tuis uidere cogeris.
Percutiet te DOMINVS ulcere noxio in genubus & cruribus, quod curari haud-
quaquam poterit, à planta pedis tui usq; in uerticem tuum. Ducet te DOMINVS
regemq; tuum, quem constitues super te, ad gentem, quam nec tu nouisti, nec pa-
tres tui, & seruies illic dijs alijs, nẽpe lapidi & ligno. Erisq; ut à te stupeãt, te exem
plo utentur, de te linguam acuant omnes populi ad quos te DOMINVS duxerit.
Multũ seminis proferes in agrum, parum colliges, uastabit illud locusta. Vineas Mich. 6. d Aggei 1. b
plantabis & coles, sed uinũ nõ bibes neq; colliges, eo quod uermis sit illud absum
pturus. Oleæ erunt tibi per cũctos fines tuos, & tamen non unges te oleo, quia ex
cutietur olea tua. Filios & filias generabis, & nullos habebis, quia abibũt in capti-
E uitatem. Omnes arbores tuas, & fructus terrę tuæ perdet [m]ærugo. Peregrinus qui
tecũ habitat, ascendet, & te sublimior erit, & tu longe infra desidebis. Ipse tibi mu-
tuo dabit, & tu illi nihil dabis mutuo: ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Veni-
ent deniq; in te omnes execrationes istæ, quæ & insequentur te, & apprehendent
te, donec cõsumaris, eo quod non audiuisti uocem DOMINI dei tui, ut custodires
præcepta eius atq; statuta eius quæ præcepit. Erunt in [n]signum & in portentum
in te & in semine tuo perpetuo, eo quod non seruieris DOMINO deo tuo in lætitia
& bonitate cordis tui, quum tamen tibi omnia affluerent: seruies igitur hosti tuo
quem immittet DOMINVS tibi, in fame, siti, nuditate, & omnium rerum penuria.
Et ponet iugum ferreum super collum tuum, donec te deleat. Excitabit contra te

[f] Alij legunt maledi-ctionem.
[g] Alij legunt perdi-tionem.
[h] Eb. Ad quæ miseris manum tuam: uel, in omnem missionẽ ma nus tuæ.
[i] Pestis est frugũ, quã alij uredinẽ, alij car-bunculum nominãt.
[k] Alij legunt, pallore, alij ærugine.
[l] Prophanare, est cõ-munẽ facere: sensus est, non uesceris fru-ctu uineæ.
[m] Zilzal Græci ery-sibe transtulerunt, quod Theophrastus æruginem interpre-tatur, uitium est se-getũ: alijs magis pla-cet rubigo uel robi-go. Quidam genus locustæ dicũt zilzal.
[n] Pœnæ scilicet istæ si gna sunt irati dei.

DOMINVS

DOMINVS gentẽ è lõginquo ab extremitate terræ, quæ inuolabit ut aquila, gentẽ
cuius linguam tu non capies, gentem ᵒimpudentem facie, quæ faciem senis non
reuerebitur, nec miserebitur adulescentis. Hæc comedet fœtum iumentorum tuo
rum, & fructum telluris tuæ, donec te deleat, ut nihil reliquum faciat tibi, neq; fru-
menti, neq; uini, neq; olei, neq; fœtus boum tuorum, neq; gregis ouium tuarum,
donec te perdat. Et premet te in omnibus ᵖportis tuis, donec deiecerit muros tuos F
sublimes, & munitiones in quas tu per totam terrã tuam fiduciam collocas, & pre
met te in omnibus urbibus tuis per uniuersam terram tuam, quam dedit tibi DO-
MINVS deus tuus. Et in hac obsidione & adflictiõe, quibus te adfliget hostis tuus
in cunctis urbibus tuis, comedes fructum uentris tui, carnem filiorum tuorum, &
filiarum tuarum, quos dedit tibi DOMINVS deus tuus. Oculus uiri teneri & ual-
de delicatuli qui in te est, inuidebit fratri suo, atq; uxori gremij sui, & his qui ex fi-
lijs eius reliqui sunt, ne scilicet det alicui eorum de carnibus filiorum suorum quos
comedet, quãdoquidem ex omnibus sibi nihil aliud reliquum est, in obsidione &
adflictione, quibus te adfliget hostis tuus in cunctis urbibus tuis. [Mulier] quoq;
tenera & delicatula, quæ in te est, quæ præ delicijs & teneritudine nunquam tenta
uit plantam pedis sui super terram collocare, ᑫinuidebit oculo suo uiro gremij sui,
filio suo & filiæ suæ, ʳfelicitati quoq; suæ recẽs à se editæ, & filijs suis quos gignet,
quoniam comedet eos in secreto, quum iam omnia desunt, in obsidione & adfli-
ctione, quibus te adfliget hostis tuus in portis tuis. Si non seruaueris ut facias
omnia uerba legis huius, quæ scripta sunt in libro isto, & nõ timueris nomen hoc
gloriosum & tremendum, DOMINVM deum tuum, noua quædam, rara & magna
atq; durabilia uerbera, tum etiam infirmitates malas & durabiles, infliget DOMI-
NVS tibi & semini tuo, reducetq; in te omnem morbum Aegypti, à quibus tu me-
tuisti, & adhærescent tibi. Omnem quoq; languorem, & omnes adflictiones quæ G
non sunt scriptæ in libro legis huius, ˢadducet DOMINVS super te, donec te deleat.
Et pauci numero [ex uobis] reliqui erunt, quum essetis antea multi ut stellæ cœli,
quod non audiuisti uocem DOMINI dei tui. Fietq;, ut sicut DOMINVS lætatus est
de uobis ut uobis benefaceret, & uos multiplicaret, sic lætabitur DOMINVS de uo
bis ut perdat uos, & ut deleat uos, atq; euellemini à superficie terræ in quam tu ue
nis ut eam possideas. Disijciet quoq; te DOMINVS in omnes populos, à fine terræ
usq; ad finem terræ, ibi seruies dijs alijs, quos neq; tu neq; patres tui nouerunt, li-
gno nempe & lapidi. Et apud gentes huiusmodi requiem non inuenies, neq; erit
quo plantam pedis tui colloces, & dabit tibi DOMINVS cor palpitans, cõsumptio
nem oculorum, & mœrorem animi. Et pendebit uita tua ante te, paucbis nocte &
interdiu, nec fidere potes uitæ tuæ. Mane dices, Quis dabit uesperum? Vesperi di-
ces, Quis dabit mane? propter pauorem cordis tui, quo paucbis, & propter uisum
oculorum quod uidebis. Et reducet te DOMINVS in Aegyptũ nauibus, per uiam
quam dixi tibi, Non uidebis eam amplius, & uenum exponêris ibidem hostibus
Epilogus. tuis in seruos & ancillas, & non erit qui emat. Hæc sunt uerba fœderis quod prę
cepit DOMINVS Mosi, ut feriret cum filijs Israel in terra Moab, præter fœdus illud
quod ferijt cum eis in Horeb.

CAP. XXIX.

VOcato autem omni Israele Moses, dixit ad eos, Vos uidistis omnia quæ fecit A
DOMINVS uobis spectantibus in terra Aegypti, Pharaoni & omnibus seruis
Exod.19.a eius, atq; uniuersæ terræ eius, tentationes magnas quas uiderunt oculi tui, signaq;
illa magna atq; portenta. Nec dedit uobis DOMINVS cor ad intelligendũ, & ocu-
Deut.8.a los ad uidendum, atq; aures ad audiendum usq; in præsentem diem. Ego quidem
duxi uos quadraginta annis per desertum, nec sunt uetustate attrita uestimenta ue
stra super uos, nec calceamentum tuum uetustate consumptum est in pede tuo. Pa
nem non edistis, nec uinũ aut siceram bibistis, ut sciretis quod ego sum DOMINVS.

ᵒEbr. Robusta facie, quæ non feret uel suscipiet faciem senis.

ᵖPortæ pro urbibus.

ᑫPro inuidebit, legi potest, machinabitur malum.

ʳPro felicitate alij legunt, secundinæ quæ egreditur inter pedes. Sed uidetur de filia recens edita intelligi debere, quæ est felicitas matris, aut de filio.

Ebraica uerba hîc paulo aliter habent, sed sensus est integer.

ˢAlij Iaalẽ ab olam exponunt, & seculis faciet transire super te, ut perpetuæ sint pœnæ, nec statim recedant.

Exactius quædam ex superioribus refricat, ut eos ad obseruationem legis obliget, ne propter ingratitudinem è terra pellantur.

deus uester. Et uenistis ad locum istum, egressus'q; obuiam nobis Sihon rex Hes- Deut. 3. a
bon, & Og rex Basan congressus est [nobiscum,] quos percussimus. Accipientes
autem terram eorum, dedimus eam in hæreditatem Rubenitis & Gaditis, & dimi-
B diæ tribui Manasse. Custodietis itaq; uerba fœderis huius, ut faciatis ea, ut pruden
ter agatis omnia quæ facturi estis. Vos omnes hodie statis coram DOMINO deo
uestro, capita uestra, tribus uestræ, seniores uestri, & [a] præcones uestri, atq; omnes
uiri Israelitæ, pubes uestra, uxores uestræ, & peregrinus tuus qui est in castris tuis,
à [b] lignatore tuo usq; ad aquatores tuos, ut trãseas in fœdus DOMINI dei tui, & in
[c] iuramentum eius, quod DOMINVS deus tuus hodie ferit tecum, ut erigat te hodie
sibi in populum, & ipse sit tibi deus quemadmodum pollicitus est tibi, & quemad-
modum iurauit patribus tuis, Abrahamo scilicet, Isaac & Iacob. Non autem uobi-
scum duntaxat ego ferio pactum istud & iuramentum istud, sed & cum omni eo
qui hodie apud nos hic stat corã DOMINO deo nostro, & cum eo qui hodie non
est hic nobiscum. Vos enim scitis qualiter habitauerimus in terra Aegypti, & quo
C modo transierimus per medias gentes per quas transistis. Vidistis quoq; [d] abomi-
nationes earum, & idola earum, lignum & lapidem, argentũ & aurum, quæ apud
illos erãt. Ne fortè sit in uobis uir aut mulier, familia aut tribus aliqua, cuius cor se
auertat hodie à DOMINO deo nostro, ut abeat & seruiat dijs gentium istarũ, & ne
fortè sit in uobis radix germinans fel & absynthium. Sed & quum audierit uerba
execrationis huius, felicitatẽ sibi promittat in corde suo, dicẽs, Pax erit mihi, etiam
si incessero iuxta libidinem cordis mei, ut [e] finiatur ebria cum sitiẽte. Non uult DO
MINVS huic propitius esse, sed tum fumabit furor DOMINI, & indignatio eius ad
uersus uirum talem, & cubabit super eum omnis execratio quæ scripta est in hoc li
bro, delebitq; DOMINVS nomen eius sub cœlo. Separabitq; DOMINVS eum ad
malum ex omnibus tribubus Israel, iuxta omnes execrationes fœderis, quod scri-
ptũ est in libro huius legis. Et dicet generatio posterior, scilicet filij uestri, qui post
uos exorientur, & alienus qui ueniet de terra remota, quum uisuri sunt uerbera hu
D ius terræ, & languores quibus DOMINVS illã languere facit, sulphure & sale exu-
rentibus uniuersam terram eius, ut seminari non possit, non germinante neq; exo
riẽte in ea ulla herba, sicut in loco subuersionis † Sodomæ & Aemoræ, Admæ & Gen. 19. e
Zeboim, quas subuertit DOMINVS in ira sua atq; in furore suo, dicent inquam o-
mnes gentes, Cur DOMINVS huic terræ sic fecit? Quæ est ira furoris tam im̃ẽsi?
Et respondebũt, Quod fœdus DOMINI dei patrum suorum deseruerint, quod pe 3 Reg. 9. b Iere. 22. c.
pigit cum eis quum educeret eos de terra Aegypti, nam abierunt & seruierunt dijs
alijs, adorauerunt'q; eos, deos quos non cognouerunt, & quos non diuisit eis, &
exarsit furor DOMINI contra terram istam, ut induceret super eam omnem execra
tionem quę scripta est in libro isto: & euulsit eos DOMINVS de terra eorum in ira,
furore & indignatione magna, disiecitq; eos in terram aliam, ut testatur hæc dies.
[f] Abscondita DOMINO deo nostro, reuelata uero ad nos & ad filios nostros [atti-
nent] dum durat sæculum, ut faciamus omnia uerba legis huius. CAP. XXX.

[a] Alij legũt, præfecti.

[b] Alij legũt, Calones & lixas.

[c] Alij pro iuramento execrationẽ legunt.

[d] Alij legunt, fœditates & excrementa.

[e] Alij legunt, ut addatur ebria sitiẽti: alij, ut addatur madidus sicco.

[f] Alij sic legunt, Arcana domini dei nostri nobis reuelata sunt.

Ostendit peccantibus esse reditum per pœnitentiam ad deũ misericordem.

A QVum itaq; uenerint super te omnia ista, nempe benedictio & execratio, quę Doctrina contra desperationem.
ego posui ante faciem tuam, † & reuocabis ad cor tuum, apud cunctas gen- Psal. 105. d
tes ad quas te propulerit DOMINVS deus tuus, conuersus'q; fueris ad DOMINVM
deum tuum, uoci'q; eius obedieris iuxta omnia quæ ego præcipio tibi hodie, tu &
filij tui, toto corde tuo atq; tota anima tua, conuertet quoq; DOMINVS deus tuus
captiuitatem tuam, & intimis uisceribus miserationis afficietur erga te, & conuer-
sus colliget te de cũctis populis, in quos te dispersit DOMINVS deus tuus. Etiamsi 2. Mach. 1. f
fueris eiectus tu usq; ad fines cœlorum, illinc te colliget DOMINVS deus tuus, atq;
inde te tollet. Et introducet te DOMINVS deus tuus in terram quam possederunt
patres tui, & possidebis eam, benefacietq; tibi, & multiplicabit te magis quàm pa-
tres

tres tuos. Et circuncidet DOMINVS deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ut dili- B
gas DOMINVM deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut uiuas. Po-
net quoque DOMINVS deus tuus omnes execrationes istas super hostes tuos, & su-
per eos qui te oderunt, & qui te persequũtur, siquidem tu reuersus audieris uocem
DOMINI, atque feceris omnia præcepta eius quæ ego mando tibi hodie. Et [a]eximiũ
te faciet DOMINVS deus tuus in omni opere manus tuę, in fructu uentris tui, & in
fœtu iumentorum tuorum, & in fructu terræ tuæ ad bonum, quoniam reuertetur
DOMINVS, ut lętetur super te bono [tuo,] sicut lætatus est super patres tuos, si mo
do audieris uocem DOMINI dei tui, ut custodias præcepta eius, & statuta eius quę C
scripta sunt in libro legis huius, & si conuersus fueris ad DOMINVM deum tuum
Rom. 10 b ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Etenim præceptum istud quod †ego tibi
Dilucio cauilli quod precepto non pareant. præcipio hodie, nõ est [b]absconditũ à te, nec tam remotũ. Nõ est in cœlis, ut dicas,
Quis ascendet nobis in cœlos, ut ipsum nobis adferat, annuncietque nobis illud, ut
faciamus ipsum? Nec est ultra mare, ut dicas, Quis traijciat nobis mare, & adferet
nobis, & annunciet nobis ut ipsum faciamus? Sed ualde propinquum est tibi uer
bum, in ore tuo, & in corde tuo, ut facias [illud.] Ecce posui hodie ante te uitã atque
bonum, mortem denique & malum. Nam ego præcipio tibi ut diligas DOMINVM
deum tuum, ut incedas in uijs eius, atque custodias pręcepta eius, statuta eius atque iu D
dicia eius, ut uiuas & multipliceris, fortunetque te DOMINVS deus tuus in terra, ad
quam tu iam uenis ut eam possideas. Sin retrospexerit cor tuum, & non obedie
ris, sed impulsus adoraueris deos alios, seruierisque eis, denũcio uobis hodie quod
certissime peribitis, nec prorogabitis dies super terram, ad quam tu trãsmisso Ior-
dane iam uenies ut eam possideas. Obtestor hodie aduersum uos cœlũ & terram,
uitam & mortem proposui uobis, benedictionem & execrationem: elige igitur ui
tam, ut uiuas tu & semen tuum, ut scilicet diligas DOMINVM deum tuum, & obe-
dias uoci eius, adhæreasque ei, quoniam ipse est uita tua, & longitudo dierum tuo-
rum, ut habites super terram, quam iurauit DOMINVS patribus tuis, Abrahamo,
Isaac & Iaacob, ut [ipsis] eam daret.

CAPVT XXXI.

Mosis mors. Abiens itaque Moses, loquutus est uerba ista ad omnẽ Israelem. Et dixit ad eos, A
Ego hodie sum natus centũ & uiginti annos, nec possum ultra egredi & in-
Deut. 3 d Num. 27 a gredi, & dixit DOMINVS ad me, Tu non trãsibis Iordanẽ istum, DOMINVS deus
tuus ipse transibit ante te, & delebit gentes istas ante te, tu uero [a]possidebis eas.
Iehosua quoque ille præcedet te, quemadmodum loquutus est DOMINVS. Et faciet
Num. 21 e DOMINVS eis quemadmodum fecit †Sihon & Og regibus Amorræorum, atque
terræ eorũ quos ipse exterminauit. Tradetque eos DOMINVS ante faciem uestram,
Deut. 7 a ut faciatis eis iuxta totum hoc pręceptũ quod mandaui uobis. †Fortes igitur esto-
te & agite gnauiter, ne timeatis neque terreamini ab ipsis, quia DOMINVS deus tuus
ipse comitatur te, non faciet te remissum, neque deseret te. Vocauit autem Moses Ie B
Num. 27. hosua, & dixit ad eum in oculis totius Israelis, Fortis esto, & gnauiter age, quoniã
tu ingredieris cum populo isto in terram, quam iurauit DOMINVS patribus eo-
rum, ut daret eis, & tu diuides eis eam in hæreditatem. Sed & DOMINVS ipse præ
cedet te, & ipse aderit tibi, nec remissum te faciet, nec te deseret: ne ergo timeas, ne
animo frãgaris. Et scripsit Moses legem istam, & tradidit eam sacerdotibus filijs
Leui, qui portabant arcam fœderis DOMINI, atque cunctis senioribus Israel, præce
pitque Moses eis hisce uerbis, A fine [b]septem annorum in stato festo. anni remissio- C
nis in solennitate tabernaculorum, quando conuenit cũctus Israel, ut appareat in
conspectu DOMINI dei tui, in loco quem sibi elegerit, leges hanc legem coram uni
uerso Israele ipsis audientibus. Congregabis autem populum, uiros, mulieres, &
pubem, sed & peregrinum tuum qui est intra portas tuas, ut audiant, & ut discãt,
timeantque DOMINVM deum uestrũ, custodiantque & obseruent omnia uerba legis

[a] Alij legunt, abundare te faciet.

[b] Alij legunt, impossibile aut difficile, obscurum, mirabile, mirificum, rarum, insuetum, insolitũ, nam uox Ebræa hæc omnia significat.

Cõsolatur eos, ne concidant ob mortem eius, successorem instituit suũ, & legẽ eis commendat.

[a] Alij legunt, expelles eas.

[b] Aliqui legũt, à principio, ut supra 15. cap. annotatum est.

huius. Filij quoque eorum qui nihil nouerunt, audiant & discant, ut timeant DOMI
NUM deum uestrum cunctis diebus quibus uiuetis super terram, in quam uos tra
D iecto Iordane introitis ut eam possideatis. Et dixit DOMINUS ad Mosen, Ecce
appropinquarunt dies tui ut moriaris, uoca igitur Iehosua, & collocate uos in ten
torium cõstitutionis, ut dem ei mandata. Abijt ergo Moses & Iehosua, & statue
runt se in tentoriũ constitutionis. Et apparuit DOMINUS in tentorio in columna
nubis, stetitque columna nubis super ostio tentorij. Et dixit DOMINUS ad Mosen,
Ecce tu dormies cũ patribus tuis, & surget populus & scortabitur [sequẽdo] deos
alios, huius terræ scilicet in quam ueniet, deseret me, & irritũ faciet fœdus meum
quod pepigi cum eo. Et irascetur furor meus in eum in die illo, deseramque eos, & (Enallage perso narum.)
abscondam faciem meam ab eis, eritque in deuorationẽ, & apprehendent eum mul
ta mala, & adflictiones, ut dicturus sit illo die, An nõ ideo me ista mala apprehen
E dunt, quod deus non est in medio mei? Eodem die ego omnino abscondã faciem
meam propter uniuersum malum quod facit, nempe quod se conuertit ad deos a-
lios. Nunc igitur scribite uobis canticum istud, & doce ipsum filios Israel, & inse-
re hoc ori ipsorum, ut sit mihi canticum istud in testem contra filios Israel. Nam in
troducam eum in terram quam iuraui patribus eius, fluentem lacte & melle, & co
(ᵃAlij, blasphemabũt.) medens satiabitur & pinguescet, conuertetque se ad deos alios, & seruient eis, & ᵃir-
ritabunt me, & irritum facient fœdus meum. Cumque acciderint ei multa mala atque
adflictiones, respondebit ei canticum istud coram eo tanquam testis, quoniã nun
F quam excidet semini eius ex ore. Nam cognoui figmentum cordis eius, quod ipse
hodie facit, antequam introducam eum in terrã quam iuraui. Scripsit igitur Mo
ses canticum istud eadem die, & docuit ipsum filios Israel. Præcepitque Iehosua filio (Dominus præ cipit Iehosue.)
Nun, dicẽs, Corroborare & esto robustus, quoniam tu introduces filios Israel in
terrã quam iuraui eis, & ego ero tecum. Factumque est ut cessasset Moses scribere
uerba legis huius in libro, & consummasset ea, præcepit Moses Leuitis portanti-
bus arcam fœderis DOMINI, dicens, Accipite librum legis huius, & reponite eum
G in latere arcæ fœderis DOMINI dei uestri, ut sit ibi contra te in testimonium. Ego
enim noui rebellionem tuam, & ceruicem tuam præfractam, etenim etiamnum ho
(ᵇAlij legũt, morosi, molesti.) die quum adhuc sum uobiscum uiuens, estis ᵇrebelles DOMINO, quanto ergo ma
gis post mortem meam? Congregate ad me omnes seniores tribuum uestrarum,
& præfectos uestros, ut loquar in auribus eorum uerba ista, & obtester aduersum
(ᶜEbr. Corrumpẽdo corrumpetis.) eos cœlum & terram. Noui enim quod post mortem meam ᶜcertissime perperam
agetis, & deficietis de uia quam præcepi uobis, occurretque uobis tandem malum,
quoniam perperam agetis in oculis DOMINI, ut prouocetis eum per opus manus
uestræ. Loquutusque est Moses in auribus totius cœtus Israelitici uerba cantici hu-
ius, donec complesset ea.

CAPUT XXXII.

(Recitat Moses canticum coram populo, & procul spectat terram quam non ingreditur.)
A Audite cœli nam loquar, audiatque terra uerba oris mei. Stillabit ueluti pluuia (Doctrina.)
doctrina mea, fluet ut ros eloquium meũ, sicut imber pluuius super herbã, &
sicut stillæ super plãtulas. Quoniam inuocabo nomen DOMINI, tribuite magni
ficentiam deo nostro. Opus petræ illius solidum est, quoniã omnes uiæ eius sunt (Opera dei.)
iudicium, deus uerax, absque uanitate, iustus & rectus est. Peruersa hæc & detorta
generatio corrupit sibi, nõ filij eius in maculis suis. Hoccine repẽditis DOMINO?
popule stulte & non sapiens: an nõ ipse est pater tuus qui te comparauit? qui te fe-
cit? quique te firmauit? Memineris dierum priscorum, expendite animo annos prio
rum sæculorum: interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: senes tuos, & dicent
B tibi. Quum altissimus possessiones distribueret gentibus, quumque dispergeret fi (Gene. 11.)
lios hominum, constituit limites populorum pro numero filiorum Israel. Quo-
(ᵈAliqui legũt pro inuenit satisfecit uel suffecit.) niam pars DOMIMI populus eius, & Iaacob funiculus hæreditatis eius. ᵈInuenit (Gene. 9. Exod. 19.)
eum in terra solitudinis, in uasto [loco] ululatus & deserto. Circunduxit eum, &
erudiuit

erudiuit eum, custodiuitque eum perinde ac pupillam oculi sui. Quemadmodum aquila excitans nidum suum, & super pullos suos uolitans, expandensque alas suas tollit illum, & portat eum super alas suas. Solus DOMINVS duxit eum, & nõ fuit cum eo deus alienus. Inuexit eum in sublimitatibus terræ, ut comederet prouentus agrorũ, deditque ei ut sugeret mel de petra, oleumque è durissimo saxo, butyrum C boum, & lac ouium, cum adipe [b]arietũ pinguium, & hircorum, cum [c]adipe delicatissimi tritici, & sanguinem uuæ [d]biberet meracum. Et pinguis factus rectus calcitrauit: crassus factus es, obesus, & adipe obductus. Dereliquit deum factorem suum, & [e]ingratus fuit petræ salutis suæ. Ad indignationẽ eum alienis [diis] prouocauerunt, abominationibus eum ad iracundiam concitarunt. Sacrificarũt cacodæmonibus, nõ deo, diis quos non nouerũt, nouis qui nuper exorti sunt, quos patres uestri nihil reueriti sunt. Petræ quę te genuit oblitus es, excidit tibi deus qui te parturiit. Et uidit DOMINVS, & irritatus est, propter prouocationem filiorum suorũ & filiarum suarum. Et dixit, Abscondam faciem meam ab eis, spectabo quid tandem [facturi sint] illi. Quoniã generatio est peruersa, filii in quibus nulla est fides. Ipsi †prouocauerũt me ad indignationem in eo qui non est deus, ad iracundiam me concitarũt uanitatibus suis, & ego quoque prouocabo eos in eo qui non est populus, in gente stulta irritabo eos. Quoniam ignis succẽsus est in D furore meo, & exardescet ad infimos inferos usque, deuorabitque terram cum fructu eius, & inflammabit fundamenta montium. Congregabo super eos mala, sagittas meas euacuabo in eos. Adusti fame, consumpti ardenti lue, & amara ægritudine, quin & dentes bestiarum immittam in eos, cum [f]furore serpentium in puluere. Foris orbabit gladius, in penetralibus terror, tam iuuenem quàm uirginem, lactentem cum uiro cano. Statuerã quidem quod disiicere uellem eos per angulos [terræ,] tollereque memoriam eorum è mortalibus, nisi ferociam hostium ueritus essem, ne fortè hostes eorũ sibi id arrogarent, ne fortè dicerent, Manus nostra excelsa, & non DOMINVS, operatus est uniuersum hoc. Quoniam gens est quæ perdit consilia, neque est eis intelligentia aliqua. O si saperent intelligerentque hoc, expenderentque quid tandem futurũ sit ipsis. Quomodo persequeretur unus mil E le, & duo fugarent decem millia, nisi petra eorũ uendidisset eos, & DOMINVS conclusisset eos? Nam petra eorum nõ est ut petra nostra, [huiusque rei] & hostes nostri iudices sunt. Quoniam de uinea Sodomorũ uitis eorum, atque de aruis Amorræ. Vua eorum uua [g]fellis, botrus amarissimus eis. Virus draconum uinum eorum, & fel aspidum sæuum. An non hoc repositum est apud me, & obsignatum in thesauris meis? †Vltio mihi est & repensio ad tempus, labetur pes eorum, appropinquat dies quo perdantur ipsi, & festinant quæ imminent eis. Quoniam iudicabit DOMINVS populũ suum, & in seruis suis se [h]solabitur, nam uidebit uires eorum abiisse, & in nihilum abiisse conclusum & derelictum. Et dicet, Vbi sunt dii eorum, petra in quem sperauerunt? Quorum adipem ex sacrificiis [i]comederunt, & quorum uinum in libaminibus biberunt. Surgant & opitulẽtur uobis, sint uobis in latibulũ. Videte igitur quod ego, ego inquam ipse sum DOMINVS, F & nõ est deus pręter me: ego occido, & rursus uiuifico: ego uulnus infligo, & ego medebor, nec est qui è manibus meis eripere possit. Quoniã sublata manu mea in cœlum, dicam, Viuo ego in æternum. Quum exacuero fulgorem gladii mei, tum manus mea apprehendet iudicium, rependamque ultionem hostibus meis, simulque odiẽtibus me rependã. [k]Imbuam sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes, propter sanguinem occisorũ, propterque captiuos, [l]ut hosti summatim ultiones [rependam.] Excitate ô gentes ad iubilum populum eius, quoniam sanguinem seruorũ suorum ulciscetur, & uindictam rependet hostibus suis, & propitius erit terræ suæ & populo suo. Veniens itaque Moses, loquutus est

Exod. 19.
Supra 32.
Rom. 10. d
Isa. 65. a
1. Reg. 2. b
Tob. 13. a
Sap. 16. b
Isa. 63. a

[b] Alii legunt, arietum Basan, quæ regio est fœcundissima.
[c] Ebr. Cum adipe renum frumenti: alii referunt adipem & renes ad hircos, sed simpliciter est similitudo præstantissima & optima.
[d] Ebr. Biberes, sed nolui mutare personam tam subito, sunt creberrimæ heteroses personarum, quas ad claritatem moderatus sum sententiæ.
[e] Alii legunt, stulte egit cum petra salutis suæ.
[f] Venenũ serpentum intelligit.
[g] Alii, absynthii.
[h] Solari est explere cupidinem ulciscẽdi.
[h] Alii pœnitudine ducetur, uel miserebitur.
[i] Comederunt alii ad deos, alii ad Iudæos referunt.
[k] Ebr. Inebriabo.
[l] Aliqui legunt, à capite nudatorum: alii, à capite ultionum hostis.

G omnia uerba cantici huius in auribus populi, ipſe & Hoſea filius Nun. Et quum finem feciſſet Moſes, quumq; loquutus eſſet omnia uerba hæc ad uniuerſum populum Iſrael, dixit ad eos, Ponite cor ueſtrum ad omnia uerba quæ ego teſtificor uobis hodie, præcipietisq; ea filijs ueſtris, ut cuſtodiant & faciant omnia uerba legis huius: nec ſit uobis hic ſermo uanus, quoniam eſt uita ueſtra, & in hoc uerbo prolongabitis dies ſuper terram, ad quam uos tranſmiſſo Iordane proficiſcimini ut eam poſſideatis. Et loquutus eſt DOMINUS ad Moſen eodē die in hæc uerba, Aſcēde montem iſtum Abarim, montem Nebo, qui eſt in terra Moab è regione Hiericho, & contemplare terram Chanaan quam do filijs Iſrael poſſidendam, & morere in monte in quem tu aſcendis, colligerisq; ad populos tuos, †quemadmodum mortuus eſt Aharon frater tuus in monte Hor, & collectus eſt ad populos ſuos, eo quod præuaricati †eſtis cōtra me in medio filiorum Iſrael iuxta aquas Meruba in Kades deſerti Zin, quod me non ſanctificaſtis in medio filiorū Iſrael. E regione ſpectabis terram hanc, illuc autem nō uenies, ad terram inquam quam ego do filijs Iſrael.

Num. 20.d 33.e

Exod. 17.a Num. 20.a 27.c

CAP. XXXIII.

Benedicit Iſ moriens populo, eiq; fauſta imprecatur ualedicens, ſicut ſata illorū prænunciant.

A HAec eſt benedictio qua benedixit Moſes uir dei filios Iſrael ante mortē ſuam, dixitq;, DOMINUS de Sina uenit, & ortus eſt eis ex Seir, illuxit de monte Pharan, & uenit cum decem millibus ſanctorum, à dextris ignea lex ad eos. Et uehementer diligit populos, omnes ſancti eius ſunt in manibus tuis. Et ipſi inſerti intra pedes tuos, accipient ex uerbis tuis. Legem præcepit nobis Moſes hæreditariam cœtui Iaacob. Et fuit [a]æquabilis rex, quum ſe cōgregarent capita populi, ſimulq; tribus Iſrael. Viuat Ruben, & nō moriatur, ſintq; homines illius pauci numero. Et hæc eſt [benedictio] Iuda. Et dixit, Audi DOMINE uocē Iuda, & ad populum ſuum duc eum: manus eius multæ erunt ei, tu opem ei feres contra hoſtes

Exaſſege per ſonæ ſubtr., & multiþ comm.

[a]Ebr. Et fuit in recti tudine rex, quod Ebræi pro Iſraele exponunt.

B ſuos. Et ad Leui ſic dixit, Thumim ſunt tui, tui ſunt Vrim, uiroq; qui in te pius fuerit, quem tentaſti in Maſſa, & quem ad cōtentionem prouocaſti ad aquas Meriba. Qui dicit patri ſuo & matri ſuæ, Non uidi eum, & fratres ſuos non cognouit, neq; filios ſuos agnoſcit, quoniā cuſtodierūt eloquia tua, & fœdus tuum tenaciter ſeruabunt. Docebunt ipſum Iaacob iudicia tua, & Iſraelem legem tuam. Incenſum ponent coram naribus tuis, & holocauſtum in aram tuam. Benedic DOMINE opibus eius, & opus manuum eius tibi probetur. Contūde lumbos eorum qui inſurgunt aduerſus eum, & eorum qui odio eum habent ne inſurgant. Ad Beniamin dixit, Dilectus DOMINI ſecurus habitabit iuxta eum, inumbrabit ſuper

De Vrim & Thummim uide Exod. 28. Exod. 17.

C eum tota die, & inter humeros eius habitabit. Ad Ioſeph dixit, Benedicta eſt à DOMINO terra eius à delicatiſſimis et dulciſſimis fructibus cœli, à rore, & ab abyſſo inferne cubāte, à delicatiſſimis & dulciſſimis fructibus ſolis, & à dulciſſimis ac delicatiſſimis [b]fructibus menſium, & à capitibus montium orientalium, & à delicatiſſimis fructibus collium qui iam olim fuerunt, à fructu delicatiſſimo terræ, & à copia eius. Et fauor habitantis in rubo, ueniat in caput Ioſeph, & in uerticem Nazaræi inter fratres ſuos. Decor eius ut primogeniti bouis illius, & cornua illius ut cornua unicornis, quibus populos deturbabit pariter uſq; ad fines terræ, atq; hæc ſunt decē millia Ephraim, & iſta millia Manaſſe. Ad Zebulon ait, Lætare Zebulon in exitu tuo, & Iſachar in tabernaculis tuis. Populos ad montem uocabunt, ubi ſacrificabunt ſacrificia iuſtitiæ, quoniam inundationem marium ſugent, & reconditos theſauros arenæ. Et ad Gad dixit, Benedictus qui dilatat Gad, ut leo moratur, qui lacerat brachium cum uertice. Primū ſibi proſpexit, quod illic eſſet portio legiſlatoris laqueati, & ueniet cum principibus populi, & faciet iuſtitiam

Benedictā, benediſſima, beatiſſima.

[b]Ebr. Electione bonarum, electio autem maturus eſt fructus, hunc curſu mēſes cōſtant, in quibus fruges matureſcunt.

Exod. 3.a

Fauor in rubo, pro deo ipſo qui in rubo apparuit.

D DOMINI, atq; iudicia eius cum Iſraele. Ad Dan ait, Dan catulus leonis, deſilit à Baſan. Et ad Naphtali dixit, Naphtali ſatur eſt [diuino] beneplacito, atq; plenus benedictione DOMINI, Occidētem & Meridiē occupabit. Ad Aſer quoq;

ait,

ait, Aser benedictus ob filios, gratus fratribus suis, in oleo tinget pedẽ suum. Fer-
rum & æs sub calceamentis tuis, & [a]longæuus eris in senectute tua. Non est deus
ut [deus] Israelis, qui cœlos inequitat, auxiliator tuus, & magnificentia eius æther
est, qui iam olim habitatio dei est, & inferne brachia in mundo [extendit]. Et ex-
pellet ante faciem tuam hostem, & dicit, Vastato. Habitabit itaque solus Israel secu-
Ierem. 33.b rus, & oculus Iaacob ad terram frumenti & uini, quin & cœli eius stillabũt rorem.
Beatus es tu ô Israel, qui tui similis ô popule? saluus in DOMINO, qui est clypeus
auxilij tui, & gladius gloriationis tuæ. Et mentientur tibi inimici tui, & tu calcabis
in excelsis eorum.

[a] Alij legunt, in fortitudine tua. Ebr. Secundum dies tuos senium tuum.

CAP. XXXIIII.

ASCendit itaque Moses ex campis planis Moab in montẽ Nebo, & in uerticem A
2. Mach. 2.a Deut. 3.d collis qui est è regione Iericho, †ostenditque illi DOMINVS uniuersam terram
Gilead usque Dan, & omnẽ Naphtali, & terram Ephraim atque Manasse, & omnem
terrã Iuda usque ad mare nouissimum. Meridiem denique, & campestrem planitiem
Gen. 12.b. 15.d Iericho, quę est ciuitas palmarum, usque Zoar. Et ait DOMINVS ad eum, Hæc est B
terra quam iuraui Abrahamo, Isaac & Iaacob, & dixi, Semini tuo dabo eam, osten
di tibi eam ut oculis tuis uideres, illuc uero nõ introires. Mortuus igitur est Mo
ses seruus DOMINI in terra Moab iuxta os DOMINI. Et sepeliuit eum in ualle in
Ibid. c terra Moab contra domum Peor, & nullus hominum cognouit sepulchrum eius
in hunc usque diem. Erat autem Moses natus centum & uiginti annos quum mo- C
reretur, oculi eius non caligarant, [a]maxillæ eius nihil defecerant. Defleruntque itaque
filij Israel Mosen in planitie campestri Moab triginta diebus, & cõpleti sunt dies
fletus & luctus Mosis. Iehosua uero filius Nun repletus est spiritu sapientiæ, eo
quod posuerit Moses manus suas super eum, obedieruntque filij Israel ei, & fecerũt
sicut præceperat DOMINVS Mosi. Et non surrexit propheta amplius in Israel si- D
cut Moses, quem nosset DOMINVS facie ad faciem, secundum omnia signa & pro
digia, propter quæ miserat eum DOMINVS, ut faceret in terra Aegypti, corã Pha-
raone & omnibus seruis eius, atque coram uniuersa terra eius, & secundũ cunctam
manum robustam, & omnem terrorem magnũ quem fecit Moses in oculis totius
Israelis.

Moses ascenso monte moritur, fit in morte publicus luctus.

Occiduum scilicet.

[a] Vel, uigor eius non fugerat.

Liber Iosue, Hebraice Iehosua.

CAPVT I.

FACTVM uero est post mortẽ Mosis serui DOMINI, A
ut loqueretur DOMINVS ad Iosuam filiũ Nun ministrũ
Mosis in hanc sententiam, Moses seruus meus mortuus
est, surge itaque & traijce Iordanem istum, tu & omnis po
pulus iste, in terram quam ego do eis, nempe filijs Israel.
Omnem locum quem calcauerit planta pedis uestri, tra-
didi uobis, quemadmodũ loquutus sum ad Mosen, A
deserto & Libano isto, usque ad fluuium magnũ, fluuium
Deut. 11.c inquam Euphraten, omnis terra Hithęorum usque ad ma
re magnum contra occasum solis erit limes uester. Non se statuet quisque cõtra fa
ciem tuam cũctis diebus uitæ tuæ: quemadmodum fui cum Mose, [sic] ero tecum,
Infra. 9.a non faciam te remissum, neque deseram te. Sis igitur fortis & robustus, tu enim di- B
uides in hæreditatem populo huic terram quam iuraui patribus eorum, ut darem
[eam] illis, modo tu sis fortis & admodũ robustus, ut custodias & agas secundum
Infra. Deute. 3.c uniuersam legem quam præcepit tibi Moses seruus meus. Ne recedas ab ea neque

Post mortẽ Mosis imperator fit Iehosua, qui mandata à deo accepit.

ad dexteram,neq; ad sinistram, ut prudenter agas in omnibus in quibus incedis.
Non recedet liber legis huius ab ore tuo,sed meditaberis in eo die noctuq;, ut cu-
stodias & agas iuxta omne illud quod scriptum est in eo,tunc enim prosperũ red-
des iter tuum,tunc prudenter ages. An non pręcepi tibi, Sis fortis & robustus,ne
formides,néue animo frãgaris? quoniam ego DOMINVS deus tuus adsum tibi in
C omnibus ad quæ tu proficisceris. Præcepit igitur Iehosua præfectis populi, di
cens, Trãsite per media castra,& præcipite populo in hanc sententiam, Parate uo
bis uiaticũ,adhuc enim intra tres dies traijcietis Iordanem hunc, ut ueniatis in ter-
ram,eamq; occupetis, quam DOMINVS deus uester daturus est uobis ut possidea
tis eam. Ad Rubenitas quoq; & Gaditas,atq; ad dimidiam tribum Manasse lo-
quutus est Iehosua,dicens, Meminisse [oportet] uerbi quod præcepit uobis Mo-
ses seruus DOMINI hisce uerbis, DOMINVS deus uester quietem dedit uobis, de-
ditq; uobis terram hanc,uxores uestræ,pubes uestra, & pecora uestra manebũt in
terra quam dedit uobis Moses cis Iordanem,uos autem quicunq; uiri sunt fortes,
trãsibitis in [a]primipilari ordine ante fratres uestros,auxiliumq; illis feretis, donec Num.32.d
D DOMINVS requiem dederit fratribus uestris sicut uobis, & possideant quoq; ipsi
terram quam DOMINVS deus uester dat eis, & tũc redibitis ad terram hæreditatis
uestræ,possidebitisq; eam,quã dedit uobis Moses seruus DOMINI cis Iordanem
ad solem orientem. Et responderunt ipsi Iehosuæ dicentes, Omnia quæ præcepi-
sti nobis faciemus,& ad omnia ad quæ miseris nos ibimus,sicut obediuimus in o-
mnibus Mosi, sic quoq; obediemus tibi, modo sit DOMINVS deus tuus tecũ sicut
fuit cũ Mose. Quicunq; rebellis fuerit ori tuo,& uerbis tuis nõ obedierit in omni
bus quę ei mandaueris,interficiatur,modo age fortiter & strenue.

[a] Aliqui legunt, quinquageni: aliqui accincti.

CAP. II.

Mittuntur exploratores, qui à Rahab excepti, salui redierunt.

A Misit itaq; Iehosua filius Nun de Sittim duos uiros, qui arte quadam & occul-
te explorarent,hisce mandatis,Ite & perspicite terrã atq; Iericho. Qui abeun Iacob.2.d Hebr.11.f
tes diuerterunt in domum cuiusdam mulieris quę erat [a]caupona meritoria,cui no
men fuit Rahab, & [b]quieuerunt illic. Annunciatum est autem regi Iericho hisce
uerbis,En uenerunt huc uiri ista nocte de filijs Israel,ut terrã explorent. Misit itaq;
rex Iericho ad Rahab huiusmodi mandatis, Profer uiros qui tecum diuerterunt,
quiq; ingressi sunt domum tuam,uenerunt enim ut uniuersam terram explorent.
Tollens autem mulier duos illos uiros,abscondit [c]eos,dixitq;,Sic est,uenerũt qui
dem uiri ad me,sed ignoraui unde nam essent: quumq; iam tenebresceret,clauden
daq; iam esset porta,egressi sunt uiri,nec scio quò abierint uiri illi,insequimini eos
festinanter,apprehendetis nimirum eos. At ipsa duxit eos sursum super tectum,
absconditq; eos sub cauliculis lini qui structi erãt ei sub tecto. Ciues uero insequu
B ti sunt eos per uiam Iordanis ad uada usq;. Porta autẽ clausa est posteaquã egressi
sunt qui eos insequebantur. Porrò antequam quieti se dedissent uiri illi,[mulier]
ascendit ad eos supra tectũ,dixitq; ad uiros,Noui quod DOMINVS tradiderit uo-
bis hanc terram,irruit enim terror uester super nos,omnesq; terrę huius habitato
res [b]consternati sunt metu uestri. Siquidem audiuimus qualiter exiccauerit DOMI
NVS aquas maris carectosi ante uos quũ exiretis ex Aegypto, & quæ feceritis duo Num.21.e Fides Rahab
bus regibus Amorræorum, qui ultra Iordanem fuerunt, nempe ipsi Sihon & Og
quos omnino excidistis: quo audito, liquefactũ est cor nostrum, neq; perstat am-
plius spiritus in quoquã metu uestri,quoniã DOMINVS deus uester ipse est deus
in cœlis superne,& subtus in terra. Nũc igitur iurate mihi quæso per DOMINVM,
quandoquidem ego in uos benigna fui,uos quoq; beneficium sitis præstituri do-
mui patris mei,[huiusq; rei] detis mihi symbolum haud fallax. Conseruate in uita
patrem meum & matrem meam,fratres meos & sorores meas, & quidquid illi ha
C bent,eripite animas nostras à morte. Viri uero illi responderunt ei, Animas no
stras pro uobis morti [deuouemus] præstituros nos & beneficium & fidem tibi,
quum

[a] Alij legunt, meretrix.
[b] Eb. lacuerunt.
[c] Hebræi legunt eum.
[b] Eb. Liquefacti sunt à facie uestra, seu dissoluti.

quium DOMINVS tradiderit nobis terram istam, modo ne prodatis negotium no
strum. Demisit itaq; eos fune per fenestram, quãdoquidem domus eius erat iuxta
mœnia urbis, habitabat enim ipsa propter murum. Dixit autem ad eos, Ite mon-
tem uersus, ne forte obuiam uobis fiant qui uos sunt insequuti, ibiq; absconsi lati-
tate tres dies, donec persequutores redierint, tum demũ persequemini iter uestrũ.
Viri uero illi dixerunt ad eam, Nos fidem nostram liberabimus ab hoc iuramẽto
quo nos adegisti, si ingressis nobis in regionem, coccinum istum funem ligaueris
in fenestra per quam nos demittis, inq; domum tuam congregaueris ad te patrem
tuum, matrem tuam, & fratres tuos, quin & totam familiam patris tui. Quicunq;
egressus fuerit foras extra ostia domus tuæ, huius sanguis sit super caput eius, & D
nos innoxij erimus: quicunq; uero tecum fuerit in domo, si huic uis inferatur, san-
guis eius sit super caput nostrum. Quod si hoc negotium nostrum prodis, liberati
erimus ab hoc iuramento tuo, quo nos adegisti. Et respondit, Quemadmodum
loquuti estis, sic fiat. Et dimisit eos, abierũtq;, ipsa uero ligauit funem coccinum
in fenestra. Abeuntes autem peruenerunt in montem, ibiq; delituerunt tres dies,
donec redijssent persequutores. Quæsierãt autem eos persequutores per omnem
uiam, nec inuenerant. Conuersi ergo duo illi uiri, descenderunt de monte, traij-
cientesq; uenerunt ad Iehosua filium Nun, & narrauerunt ei omnia [b]quæ eis acci-
derant. Dixerunt autem ad Iehosua, DOMINVS tradidit uniuersam hanc terram in
manũ nostrã, metu nostri omnes habitatores terræ istius diffluxerunt. CA. III.

[b] *Quidquid eos inue nerat.*

SVrgente uero diluculo Iehosua, mouerunt è Sittim, perueneruntq; ad Iordanẽ, A
ipse & cuncti filij Israel, pernoctaruntq; ibi priusquam traijcerent. Post tertium
diem transibant præcones per media castra, præceperuntq; populo hisce uerbis,
Quum uideritis arcam fœderis DOMINI dei uestri, & sacerdotes Leuitas illam fe-
rentes, soluetis & uos è loco uestro, proficisceminiq; post illam: sic tamen, ut spa-
tium sit inter uos & illam, circiter duo millia cubitorum, ne ad eam appropinque-
tis, ut sciatis qua uia uobis sit incedendum, nam hac uia antea non incessistis. Di-
xitq; Iehosua ad populum, [a]Consecrate uosipsos, nam cras faciet DOMINVS in me B
dio uestri admiranda quædam. Loquutus est deinde Iehosua ad sacerdotes hisce
uerbis, Tollite arcam fœderis, & trãsite ante populum. Hi autem tollentes arcam
fœderis, præcesserunt populũ. Et dixit DOMINVS ad Iehosuam, Hodie incipiam
te magnificare in oculis totius Israelis, ut intelligant me tecũ fore quemadmodum
fui cum Mose, & tu præcipies sacerdotibus ferentibus arcam fœderis, in hanc sen
tentiam, Cum ueneritis ad primam partem aquarum Iordanis, consistetis in ipso
Iordane. Dixitq; Iehosua ad filios Israel, Huc adeste, & audite uerba DOMINI dei
uestri, & addidit Iehosua, In hoc cognoscetis quod deus uiuens sit in medio uestri, C
& omnino expellat ante uos Chananæũ, & Hithęum, & Hiuæum, & Pherizęum,
& Girgesæum, & Amorræũ, & Iebusæum. Ecce arca fœderis dominatoris totius
terræ trãsit ante uos in Iordanem. Nunc igitur tollite uobis duodecim uiros ex tri
bubus Israel, ex singulis tribubus singulos uiros: & quum constiterint plantæ pe-
dum sacerdotum qui portant arcam DOMINI dominatoris uniuersæ terræ intra
aquas Iordanis, aquæ Iordanis scindẽtur, & aquæ illæ quæ superne defluunt, †con
sistent instar muri. Factum est autem quum proficisceretur populus è tabernacu
lis suis ut transiret Iordanem, [ibant] ante populum sacerdotes qui portabant ar- D
cam fœderis. Quumq; hi, qui arcã [fœderis] portabant, ingrederentur Iordanem,
pedesq; sacerdotum qui arcam ferebant, tincti essent in prima parte aquarum, (so
let enĩ †Iordanis super omnes ripas suas cũctis diebus messis effundi) constiterũt
aquæ quæ superne defluebant instar muri, ualde procul à ciuitate Adam, quę erat
à latere Zarthan: quæ uero infra erant [aquę,] defluebant ad mare solitudinis, ma
re scilicet salis, separatæ defecerunt, transijtq; populus è regione Iericho. Stabant

Iehosua cum exercitu ad Iordanem proficiscitur, Leuitis cum arca præcedentibus. Iordanis partim constitit: partim defluxit, donec populus Dei sicco pede transiret.

[a] *Vel sanctificamini.*

[b] Alij, firmi.

autem ſacerdotes, qui portabant arcam fœderis DOMINI, in ſicco in medio Iorda-
ne [b] præparati, & cunctus Iſrael trãſibat in ſicco, donec uniuerſus populus perfecte
tranſiſſet Iordanem.

CAP. IIII.

Eriguntur duodecim lapides in monumentum.

A Contigit autem poſteaquam uniuerſa multitudo plene Iordanem tranſijſſet,
ut loqueretur DOMINVS ad Iehoſua, dicens, Tollite ex populo duodecim ui
ros, de ſingulis tribubus unũ, & præcipite illis in hanc ſententiam, Tollite uobis
hinc de medio Iordanis, à loco ubi ſtant pedes ſacerdotum præparatorum, duode
cim lapides, quos trãsferetis uobiſcũ, & relinquatis eos eo loci, ubi hac nocte eſtis
permanſuri. Vocauitq́ Iehoſua duodecim uiros, quos ordinauerat de filijs Iſrael,
ſingulos de ſingulis tribubus. Et dixit eis Iehoſua, Tranſite ante arcã DOMINI dei
ueſtri per mediũ Iordanis, & tollat quiſq́ ueſtrũ lapidem unum ſuper humerum
B ſuum, iuxta numerum tribuum filiorũ Iſrael, ut ſit hoc inter uos ſignum, ut quum
interrogauerint filij ueſtri cras patres ſuos, dicentes, Quid ſibi uolunt hi lapides a-
pud uos? Reſpõdebitis eis, quomodo interciſæ fuerint aquæ Iordanis ante arcam
fœderis DOMINI. Quum enim illa tranſiret Iordanem, ſciſſæ ſunt aquæ Iordanis,
factiq́ ſunt lapides iſti in monumentum filijs Iſrael perpetuò. Fecerunt autem fi-
lij Iſrael ſic, quemadmodum præceperat Iehoſua, & ſuſtulerunt duodecim lapides
de medio Iordanis, ſicut DOMINVS loquutus fuerat ad Iehoſua, iuxta numerũ tri-
buum filiorum Iſrael, tranſtuleruntq́ illos ſecum ad locum ubi pernoctarũt, & re
poſuerunt eos illic. Duodecim quoq́ lapides erexit Iehoſua in medio Iordane, eo
[a] loci ubi ſteterant pedes ſacerdotum qui portabant arcam fœderis, ubi manent in
C hunc uſq́ diem. Sacerdotes uero ferentes arcam conſiſtebãt in medio Iordane, do
nec perficeretur quidquid præceperat DOMINVS Iehoſuæ, ut loqueretur ad popu
lum, iuxta omnia quæ præceperat Moſes Iehoſuæ, & feſtinãtes populi tranſierũt.
Quumq́ iam tranſiſſet omnis populus, tranſiuit & arca DOMINI & ſacerdotes an
te populum. Tranſierũt autem filij †Ruben, filij Gad, dimidiaq́ tribus Manaſſe Num. [illegible]
primipilares ante filios Iſrael, quemadmodum præceperat eis Moſes: circiter qua-
draginta millia accincti ad bellum, tranſierunt ante DOMINVM ad pugnam ad pla
nitiem Iericho. Eodẽ die illuſtrem fecit DOMINVS Iehoſuam in oculis totius Iſrae-
lis, timueruntq́ eum ſicut timuerant Moſen cunctis diebus uitæ eius. Et dixit DO Deut. [illegible]
MINVS ad Iehoſuam hiſce uerbis, Præcipe ſacerdotibus portãtibus arcam teſtimo
nij, ut aſcendant è Iordane. Præcepit ergo Iehoſua ſacerdotibus dicens, Aſcendite
è Iordane. Factumq́ eſt cum aſcẽdiſſent ſacerdotes ferentes arcam DOMINI è me-
dio Iordanis, extractæq́ eſſent plãtæ pedum ſacerdotum in ſiccum, reuerſæ ſunt
aquæ Iordanis in locum ſuum, inundaruntq́ ſuper omnes ripas eius ſicuti heri &
D nudiuſtertius. Aſcenderũt uero populi è Iordane decima die menſis primi, poſue
runtq́ caſtra in Gilgal in extremitate orientali Iericho. Et duodecim iſtos lapides,
quos tulerant de Iordane, erexit Iehoſua in Gilgal, loquutusq́ eſt ad filios Iſrael hi
ſce uerbis, Quum interrogauerint cras filij ueſtri patres ſuos, & dixerint, Quid [ſi
bi uolunt] lapides iſti? Declarabitis filijs ueſtris dicentes, Iſrael in iſto Iordane per
ſiccum trãſiuit. Nam exiccauit DOMINVS deus ueſter aquas Iordanis ante uos do
nec tranſiretis, quemadmodum prius †fecerat DOMINVS deus ueſter in mari care Exod. 14.
ctoſo, quod exiccauit ante nos donec tranſiremus, ut cognoſcerent omnes populi
terræ manum DOMINI, quæ tam ualida eſt, & ut timeretis DOMINVM deum ue-
ſtrum cunctis diebus.

[a] Ebr. Sub ſtatione.

CAP. V.

Terror inuadit reges ultra Iordanem, circuncidit(ur) populus in Gilgal, & celebrãt Paſſah, nouo cibo ueſcuntur de ſuo manna, apparet Iehoſuæ angelus.

A Qvumq́ omnes reges Amorræorum, qui erãt trans Iordanem ad Occiden-
tem, omnesq́ reges Chananæorum qui erant ad mare, audiſſent, quod exic
caſſet DOMINVS aquas Iordanis ante filios Iſrael, donec trãſiſſent, liquefactum eſt
cor eorum, nec fuit amplius ſpiritus in eis metu filiorum Iſrael. Tunc temporis
dixit DOMINVS ad Iehoſuam, Fac tibi [a] cultros acutos, & effice denuo ut filij Iſrael

[a] Alij legunt, lapides acutos, aut cultros lapideos.

ſecundo

secundo circuncidantur. Et Iehosua fecit sibi cultros acutos, & circuncidit filios Israel in colle præputiorum. Hæc uero causa est cur circũcidit Iehosua uniuersum populum qui egressus fuerat ex Aegypto, mares uidelicet, quod omnes uiri bello apti mortui erant in deserto, in itinere cum egrederentur ex Aegypto. Circuncisi enim erant omnes de populo qui egressi erant, cunctus autem populus qui nati fuerant in deserto, in ipso itinere quum ex Aegypto egrederentur, non erant circuncisi. Nam filij Israel quadraginta annos oberrarũt in deserto, donec tota gens uirorum bello aptorum qui ex Aegypto egressi fuerant cõsumpta esset, eo quod

Num. 14.

non audierant uocem DOMINI, & quod DOMINVS iurauerat illis, se non ostensurum illis terrã quam iurauerat patribus eorum, ut daret nobis terram fluentem lacte & melle. Filios itaq; illorum, quos suscitauit pro eis, circuncidit Iehosua, quoniam habebant adhuc præputia, nec fuerant in itinere circuncisi. Factũ est autem C
cum iam tota natio plene circuncisa esset, manserunt in eodẽ loco in castris donec sanarentur. Et ait DOMINVS ad Iehosuam, Deuolui hodie à uobis probrum Aegypti. Hinc loci illius nomen appellatum est Gilgal in hunc usq; diem.

Gilgal. — Gilgal deuolutio.

Manserũt itaq; filij Israel in Gilgal, & celebrarunt Passah decimoquarto die mensis ad uesperam, in planis campis Iericho. Comederũt quoq; de frumento superioris anni huius terræ, idq; postridie paschatis, placentas infermentatas, & spicas nouas tostas, ipso eodem die.

Man deficit.

Et desijt Man postridie eius diei, quo cœperãt comedere de frumento terræ, nec habuerunt ultra filij Israel Man, sed de prouentu terræ Chanaan [b]anno illo comederũt. Contigit autem, quum esset Iehosua prope Iericho, ut sub- D
latis oculis suis uideret uirum stantem contra se, habentem gladium districtum in manu sua. Abijt autem Iehosua ad eum, & dixit ei, Nobisne [aduenisti] an aduersarijs nostris? Et dixit, Non. Etenim ego dux exercitus DOMINI nunc adueni. Et procidẽs Iehosua pronus in terrã adorauit, dixitq; ad eum, Quid dominus meus

Exod. 3. c

loquitur ad seruum suum? Respondit dux exercitus DOMINI Iehosuæ, Tolle calceamentum tuum de pede tuo, locus enim in quo stas [c]sanctuarium est. Fecitq; sic Iehosua.

[b] Alij legunt, anni illius.

[c] Alij, sanctus est.

CAPVT VI.

Quo pacto Iericho à filijs Israel capiatur & occupetur.

ERat [a]autem Iericho clausa, probe inquam clausa erat metu filiorum Israel, ita ut A
nemo nec egredi nec ingredi posset. Et dixit DOMINVS ad Iehosuam, En Iericho & regem eius uiros fortissimos in manũ tuam tradidi. Circundabitis autem urbem omnes qui bello apti sunt, circumeundo scilicet urbem semel, idq; facietis sex diebus, & septem sacerdotes ferant septem cornua arietina ante arcam. Septimo uero die circũibitis ciuitatem septies, classicumq; canant sacerdotes cornibus. Cumq; cornu arietino sonum incenderint, uosq; sonum cornu audieritis, uociferetur uniuersus populus magno classico, tunc corruet murus urbis subtus se, ascẽdatq; populus, quisq; ante se. Vocans igitur Iehosua filius Nun sacerdotes, dixit ad eos, Tollite arcam fœderis, & septem sacerdotes ferant septem cornua arietina ante arcam DOMINI. Ad populum autem dixit, Transite & circundate ciuitatem, primipilaris autem ordo transeat ante arcam. Posteaquã autem Iehosua loquu- B
tus esset ad populum, tulerũt septem sacerdotes septem cornua arietina, & transeuntes ante arcam DOMINI clanxerũt cornibus, sequebaturq; eos arca fœderis DOMINI. Et primipilares præcedebant sacerdotes, qui classicum canebant cornibus, extremum autem agmen ibat post arcam, eundo & clangendo cornibus. Et præcepit Iehosua populo hisce mãdatis, Ne iubilum aliquem, aut sonum uoce edatis, neq; egrediatur uel uerbũ ex ore uestro, usq; ad eum diem quo dixero uobis, Vociferamini: tum iubilum edite. Circũduxit itaq; arcam DOMINI circumeundo ciuitatem semel, & redeuntes in castra, pernoctarunt in castris. Sub lucem surrexit Iehosua, tuleruntq; sacerdotes arcam DOMINI: septem quoq; sacerdotes ferentes septem cornua arietina, præcedebant arcam DOMINI, & classicum canebant cor-

[a] Eb. Claudebat Iericho, & clausa erat.

In ordine primipilari aut acie prima, fuerunt Rubenitæ, Gaditæ & dimidia tribus Manasse, ut patet Num. 32.

nibus, primipilares uero præcedebant eos, & extremum agmen arcam DOMINI
sequebatur, quæ præcedebat cum clangore cornuum. Circuierunt ergo urbem &
C altero die semel, & reuersi sunt in castra. Feceruntq; sic sex diebus. Illucescente se-
ptimo die, mane surrexerunt quum aurora exoriretur, & circumierunt ciuitatem
(ut constitutum erat) septies, duntaxat uidelicet hoc die circumierunt ciuitatem se
pties. Quumq; iam septimo fieret, clangebant sacerdotes cornibus, dixerat enim
Iehosua ad populum, Vociferamini, quia tradidit DOMINVS uobis ciuitatem. Sit
Hoc est, uastitati adedicatur. uero urbs Hærem DOMINO, ipsa urbs scilicet, & omnia quæ in ea sunt, duntaxat
Rahab caupona meritoria in uita seruetur, ipsa uidelicet & omnes qui sunt cum ea
in domo, nam † abscondit nuncios quos miseramus. Veruntamen uos cauete ab Iof.2.b
Hærem, ne forte uastantes capiatis de Hærem, faciatisq; castra Israelitica Hærem,
turbetisq; ea. Quidquid est argēti, auri, æreorum atq; ferreorum uasorum, conse
cratum sit DOMINO, atq; in thesaurum DOMINI ueniat. Iubilans igitur populus,
clanxerunt cornibus. Quumq; audisset populus sonum cornu, uociferabatur & Heb.11.f
ipse populus iubilo magno, & corruit murus subter se, ascenditq; populus in ur-
bem, quisq; suo loco, & ceperunt ciuitatem. Trucidarūt quoq; gladio omnia quæ 2.Mach.12.c
[b] Eb. A uiro ad mulierem. erant in ciuitate, tam [b] uiros quàm mulieres, tam pueros quàm senes, boues, pecu-
D des & asinos. Duobus autem uiris qui terram † explorauerant, præcepit Iehosua, Supra 2.c Heb.11.f
Introite domū mulieris meritoriæ, educiteq; illinc mulierem ipsam, & omnia quæ
habet, quemadmodum ei iureiurando affirmastis. Ingressi itaq; iuuenes illi explo
ratores, eduxerunt Rahab & patrem eius, matrem eius, fratres eius, & omnia quæ
habebat, sed & omnes familias eius eduxerunt, & reposuerūt eos extra castra Israe
litica. Porrò ciuitatem ipsam succenderunt igni, cum omnibus quæ fuerūt in ea,
duntaxat argentum & aurum, uasa ænea & ferrea posuerūt in thesaurum domus
DOMINI. Rahab uero cauponam & domum patris eius, & omnia quæ habebat,
seruauit Iehosua, habitauitq; ipsa inter Israelitas in hūc usq; diem, eo quod abscon
disset nuncios, quos miserat Iehosua ad explorandum Iericho. Tunc temporis iu-
rauit Iehosua hisce uerbis, Execratus † uir coram DOMINO, qui surrexerit & reædi 3.Reg.16.g
ficauerit urbem hanc, nempe Iericho: in primogenito suo fundamentū eius iaciet,
& in minimo natu suo collocabit portas eius. Fuit itaq; DOMINVS cum Iehosua,
& fama eius euulgata est per uniuersam terram.

CAP. VII.

Punitur qui ex deuotis domino clam furatur. A PRæuaricati sunt autem filij Israel præuaricationē, idq; in Hærem. Achan enim Iof.22.c
filius Charmi, filij Zabdi, filij Zerah de tribu Iuda abstulit de Hærem, & exar-
sit ira DOMINI contra filios Israel. Misitq; Iehosua uiros de Iericho ad Hai, quæ
erat iuxta Bethauen ab Oriente ipsi Beth El, & dixit ad eos hæc uerba, Ascendite
& explorate terram. Ascenderūt ergo uiri illi, & explorauerunt Hai, & reuersi ad
Iehosua, dixerunt ei, Ne ascendat uniuersus populus, sed ascendāt circiter duo aut
tria millia uirorum qui ferient Hai, ne fatiges populum uniuersum usq; illuc, quia
illorum pauci sunt. Ascenderunt itaq; illuc de populo circiter tria millia uirorum,
& fugerunt à facie uirorum Hai, percusseruntq; ciues Hai ex illis circiter triginta
sex uiros, persequutiq; sunt eos à porta usq; Sebarim, trucidaruntq; eos in descen-
su. Cor ergo populi liquefactum est, factumq; quasi aqua. Et Iehosua scindens ue-
stimenta sua, procidit in faciem suam super terram coram arca DOMINI usq; ad ue
B speram, ipse & seniores Israelis, & sparserunt puluerem super capita sua. Dixitq;
Iehosua, Ah DOMINE deus, cur sic traduxisti populū tuum istum ultra Iordanem,
ut traderes nos in manum Amorræi, & perderes nos? O si libuisset nobis manere
cis Iordanem. Quid dicam mi domine, posteaquam Israel coram hostibus suis ter
ga uertit? Vt audient Chananæi & omnes habitatores terræ, circūuallabunt nos,
& excindent nomen nostrum de terra, & quid facies nomini tuo magno? Et di-
[c] Eb. Surge tibi. xit DOMINVS ad Iehosuam, [c] Surge, cur sic cadis super faciē tuam? Israel peccauit,
fœdusq;

fœdusq́ meum quod præcepi eis transgressi sunt, & acceperunt de Hærem, & fu
rati sunt, & mentiti, reponentes in suppellectili sua, & ideo non poterunt stare filij
Israel coram hostibus suis, sed terga uertent ante inimicos suos, eo quod Hærem
facti sunt, nec amplius ero posthac uobiscum, si non excideritis Hærem de medio
uestri. Surge sanctifica populum, & dic, Sanctificate uos in crastinum diem, quo-
niam sic iussit DOMINVS deus Israel. Hærem est in medio tui ô Israel, idcirco sta-
re aduersum hostes tuos nequaquā poteris, donec abstuleritis Hærem de medio
uestri. Accedite ergo mane secundum tribus uestras, & tribus quam deprehende C
rit DOMINVS accedet secūdum familias suas, & familia quam deprehenderit DO-
MINVS accedet secundum domos, & domus quam deprehenderit DOMINVS ac-
cedet uiritim. Et qui deprehensus fuerit in Hærem, igni cōburetur tam ipse quàm
omnia quæ habet, eo quod transgressus est fœdus DOMINI, & quod perpetraue-
rit scelus in Israele. Mane igitur consurgens Iehosua, applicuit Israelem secūdum
tribus suas, & deprehensa est tribus Iuda. Deinde quum applicaret familias Iuda,
deprehendit familiam Zarhitarum. Rursum applicans familiam Zarhitarum ui-
ritim, deprehensus est Zabdi. Et applicans domum eius uiritim, deprehensus est
Achan filius Charmi filij Zabdi, filij Zerah de tribu Iuda. Et dixit Iehosua ad A-
chan, Fili mi, da quęso gloriam DOMINO deo Israelis, & da illi [b]confessionem, in- [b]Alij, laudem.
dicaq́ mihi quid feceris, ne cæles me. Respondens Achan dixit ad Iehosuā in hanc
sententiā, Reuera ego peccaui contra DOMINVM deum Israelis, sic enim & sic feci.
Vidi inter spolia chlamydem Babylonicam unam eamq́ pretiosam, ducentos si-
clos argēti, & linguam auream unam, cuius pondus erat quinquaginta siclorum:
hæc concupiscēs rapui, & ecce abscondita sunt sub terra in medio tentorij mei, &
pecunia est sub illis. Misit itaq́ Iehosua nuncios, qui quum cucurrissent ad ten- D
torium eius, ecce abscondita iacebant in tentorio eius, & pecunia sub illis. Tollen
tes igitur ea ex tentorio, attulerunt ad Iehosuam, & ad cunctos filios Israel, ponen-
tes ante DOMINVM. Tollens igitur Iehosua Achan filium Zerah, & pecuniam,
& chlamydem, & linguam auream, filios quoq́ eius & filias eius, boues eius, & asi
nos eius, & oues eius, tentorium quoq́ eius, quin omnia quę habuit, unà cum uni
uerso Israele, deduxerūt ea in uallem Achor. Et ait Iehosua, Quandoquidem con-
turbasti nos, cōturbabit te DOMINVS in die isto. Lapidibusq́ eos obruentes cun
cti Israelitæ exusserūt eos igni: & quum eos lapidibus adobruissent, erexerunt su
per eos aceruum lapidum magnum, [qui durat] in hunc usq́ diem. Et reuersus est
DOMINVS ab ira furoris sui, & ob hoc uocatū est nomen loci illius Vallis Achor
in hunc usq́ diem.

CAPVT VIII.

Ait autem DOMINVS ad Iehosuam, Ne metuas, neq́ animo frangaris, tolle te- A
cum omnem populum militiæ aptum, & consurgens ascende ad Hai, en tra-
didi in manum tuam regem Hai, atq́ populum eius, ciuitatem eius, atq́ terrā eius,
tu fac Hai atq́ regi eius, quemadmodū Iericho & regi eius fecisti, prædam tamen
eius, & iumenta eius diripietis uobis, pones quoq́ insidias ciuitati post eam. Sur-
rexit itaq́ Iehosua & omnis populus qui bello aptus erat, ut ascenderet in Hai, &
delegit Iehosua triginta millia uirorum fortium, dimisitq́ eos noctu, prȩcepitq́ eis
dicens, En collocabitis insidias urbi, sed post urbem, nec tamen nimis remote ab B
urbe, sitisq́ omnes parati, ego uero & cunctus populus qui mecum est, appropin
quabimus urbi: quumq́ illi exierint ut occurrant nobis, quemadmodum antea fe
cerunt, fugiemus nos coram eis, illi autem exibunt nosq́ insequentur, nosq́ elicie
mus illos ex urbe, nam dicturi sunt, Fugiunt à facie nostra sicut antea: nam nos fu
giemus coram eis, uos uero interim consurgentes ex insidijs occupabitis urbem,
tradet enim eam DOMINVS deus uester in manum uestram. Quumq́ obtinueri
tis urbem, [†]incendetis eam igne, iuxta uerbum DOMINI facietis: ecce, præcepi uo-

Capitur Hai, uastatur & igni traditur. Ara in Hebal extruitur, leguntur execrationes & bonæ imprecationes, de quibus Deut. 27.

[†]Ignem succēderunt in parte aliqua urbis non ut uastarent sed ut signum suis darent.

bis. Misit igitur illos Iehosúa, qui abeuntes ad locum insidiarum, ibiq; manserũt
inter Beth El & inter Hai, ab Occidente urbis Hai. Iehosua uero mansit nocte il
C la in medio populi. Et consurgens summo mane Iehosua, recensuit populũ, ascen
ditq; ipse & seniores Israel ante populum cõtra Hai. Omnes quoq; ex populo qui
bello apti erant, qui scilicet cum eo erant, ascenderunt, accedentesq; uenerũt ad ur
bem, castra ponẽtes ab Aquilone Hai, ut esset uallis inter eos & inter Hai. Et acce
pit fermé uirorũ qnq; millia, collocauitq; eos in insidijs inter Beth El & inter Hai
ab occidua plaga urbis. Et populi collocarũt omnia castra quæ erãt ab Aquilone
urbi, & insidias suas [quæ erant] ab Occidente, contra urbem, & profectus est Ie-
hosua eadem nocte in medium uallem. Quumq; id uideret rex Hai, festinãter con
surrexerunt, idq; mane, & ciues illius urbis erumpentes, occurrerunt Israeli ut pu-
gnarent, tam ipse quàm omnis populus eius, ad præstitutum tempus ante plani-
tiem, ignorans quod insidiæ ei essent collocatæ post urbem. Iehosua uero & uni
uersus Israel simularũt se cæsos ante illos, fugeruntq; per uiam solitudinis. Et con
D uocati sunt omnes populi qui erant in ciuitate, ut insequerentur eos, insequutiq;
sunt Iehosua, pellecti scilicet ex urbe, ut non reliquus esset uir, ne unus quidem, in
Hai & Beth El, qui non egressus esset post Israelem, dimiseruntq; ciuitatem, & in-
sequuti sunt Israelem. Et ait DOMINVS ad Iehosuam, Extende telum quod est in
manu tua contra Hai, quoniam in manum tuam tradam eam. Et extendit Iehosua
telum quod habebat manu sua contra urbem, & ilico consurgentes qui in insidijs
erant de loco suo, prouolaruntq; quum extenderet ille manum suam, ueneruntq;
in urbem, occuparunt eam, & ilico incenderunt eam igne. Porrò ciues Hai re-
trospectãtes uiderunt fumum ciuitatis in cœlum usq; ascendentem, neq; [a]facultas
fuit illis fugiendi neq; huc neq; illuc. Et populus qui fugiebat uersus solitudinem,
E conuersus est in persequentes. Iehosua uero & omnis Israel animaduertẽtes quod
insidiæ cepissent ciuitatem, & quod fumus ciuitatis in sublime iret, conuersi sunt,
& percusserũt uiros Hai. Et illi egressi sunt ex urbe obuiam illis, ut essent [hostes]
inter Israelitas, illis hinc, illis uero isthinc existentibus. Et percusserunt eos do-
nec nullus ex eis superesset, neq; effugeret. Regem uero Hai uiuum ceperũt, & ad
duxerunt eum ad Iehosuam. Quumq; iam cessarent Israelitæ trucidare cunctos ci
ues Hai in planitie solitudinis, ubi persequuti erant eos, & cecidissent uniuersi gla
dio ad internetionem usq;, reuersi sunt omnes Israelitæ in Hai, & percusserũt eam
quoq; gladio. Cunctorum uero qui eo die ceciderunt, tam uirorum quàm mulie-
rum, fuerũt duodecim millia, & illi homines omnes fuerunt ex Hai. Iehosua ue
ro non reduxit manum suam quam cum telo extenderat donec funditus uastasset
F omnes habitatores Hai. Veruntamen iumenta & spolia ciuitatis illius diripuerũt
Israelitæ sibi, iuxta uerbum DOMINI quod mandauerat Iehosuæ. Et exussit Ieho-
sua Hai, redegitq; eam in aceruum perpetuum, & in solitudinẽ in hunc usq; diem.
Regem uero Hai in arborem suspendit usq; ad tempus uespertinum. Quumq; sol
occideret, iussit Iehosua ut cadauer eius deponerẽt de arbore, & proijcerẽt ipsum
ad fores portæ urbis, excitarentq; super ipsum aceruum magnũ lapidum, qui [ma
net] usq; in præsentem diem. Tum extruxit Iehosua aram DOMINO deo Israe- Deut. 27. a Exod. 20. d
lis in monte Ebal, sicut præceperat Moses seruus DOMINI filijs Israel, & sicut scri-
ptum est in libro legis Mosis, aram uidelicet de lapidibus integris, super quos ne-
mo ferrum leuauit, sacrificaueruntq; super eam holocausta DOMINO, & sacrifica-
G uerunt hostias gratulatorias. Scripsit quoq; super lapides [b]secundariam legem
Mosis, [c]quam scripserat ante filios Israel. Et omnis Israel atq; seniores eius, præfe-
cti & iudices stabant utrinq; circa arcam coram sacerdotibus Leuitici generis por
tantibus arcam fœderis DOMINI, aduenæ quoq; & indigenæ. Dimidia pars illo-
rum [stabat] uersus montẽ Gerizim, & dimidia pars illorũ uersus montem Ebal,
quemad-

[a] Alij legunt, non fuit illis locus.

[b] Alij, repetitionem legis, aut summã, & melius, aut descriptiõ uel epitomen.

[c] Alij ad Iehosuam hoc referunt, alij ad Mosen: qui ad Iehosuam referunt legunt scripsit.

quemadmodum Moses seruus DOMINI anteà praeceperat, nempe ut benediceret populo Israel. Postea legit omnia uerba legis, benedictiones & execrationes, iuxta omnia quae scripta sunt in libro legis. Nec fuit ullum uerbum ex omnibus quae praeceperat Moses, quod non legerit Iehosua coram tota cōgregatione Israelis, [stantibus] mulieribus & paruulis atque peregrinis aduenientibus in medio eorum.

CAP. IX.

FActumque est ut audirent haec cuncti reges qui erant trans Iordanem, in monta- A
nis & locis planis, atque in uniuerso littore maris magni è regione Libani, nem-
pe Hithaei, Amorraei, Chananaei, Pherezaei, Hiuaei & Iebusaei, cōgregati sunt unà,
ut pugnarent contra Iehosuam & contra Israelem uno [a]consensu. Gibeonitae ue
ro quum audissent quae fecerat Iehosua ipsi Iericho & Hai, egerunt & ipsi uafricie
quadam, abierūt enim prae se ferentes ac si peregre missi uenissent, ferentes saccos
ueteres in asinis suis, utresque uini ueteres, laceros & resarctos, calceamenta quoque
uetera & commaculata in pedibus suis, uestimenta denique habebant uetera super
se, & omnis panis, quem pro uiatico suo acceperant, aridus erat & mucidus. Ve-
nerūt ergo ad Iehosuam in castris Gilgal, dixeruntque ad eum, & ad uiros Israel, Ve
nimus ex terra admodum remota, pangite ergo nobiscū foedus. Respondit [b]quis-
piam ex Israelitis ipsi Hiuaeo, Fortè tu habitas [c]in medio mei, quomodo ergo foe-
dus tecum ferirem? Et dixerūt ad Iehosuam, Nos serui tui sumus. Quibus rursum
ait Iehosua, Quinā estis uos? & unde uenitis? Responderunt ei, Serui tui uenerunt B
de remotis terris propter famam DOMIMI dei tui, siquidem famā eius audiuimus,
Num. 21. & quaecunque in Aegypto fecit, sed & cūcta quae fecit †duobus regibus Amorraeo
rum, & qui fuerunt ultra Iordanem, Sihon regi Hesbon, & Og regi Basan qui fuit
in Astaroth, unde dixerunt nobis seniores nostri, & omnes inhabitatores terrae
nostrae in hanc sententiam, Tollite in manu uestra uiaticum ad iter, & ite illis ob-
uiam, diciteque illis, Serui uestri sumus, pangite ergo nobiscū foedus. Hic panis no-
ster quo aluimus nosipsos interim dum absumus à domibus nostris, calidus fuit
eo die quo egrediebamur ut proficisceremur ad uos, & ecce nunc aridus est & mu
cidus. Isti quoque utres uini quos nouos impleuimus, ecce rupti sunt, sed & uesti-
menta haec nostra atque calceamenta nostra uetustate detrita sunt ob iter tam longū
& immensum. Et acceperunt uiri illi [Israelitae] de uiatico illorum [d]incōsulto DO- C
2 Reg. 21. MINO. †Fecit itaque Iehosua cum eis pacem, & ferijt cum eis foedus, ut seruaret eos
uiuos, & principes coetus iurauerunt eis. Exactis tribus diebus posteaquam foe-
dus icerant, audierunt illos esse uicinos suos, habitareque in medio ipsorum. Et pro
fecti filij Israel, peruenerunt tertio die ad ciuitates illorū, (erant autem ciuitates eo-
rum, Gibeon, Kephira, Beeroth & Kiriath Iearim,) nec percusserūt eos filij Israel,
eo quod eis principes coetus per DOMINVM deum Israelis iurassent. Et murmura
bat totus coetus contra principes. Dixerunt uero cuncti principes ad uniuersum
coetum, Nos iurauimus illis per DOMINVM deum Israelis, idcirco non possumus
in eos irruere: hoc uero faciemus eis, seruabimus eos uiuos, ne ueniat super nos in
dignatio propter iuramentū quod iurauimus eis. Dixeruntque rursus ad eos prin-
cipes, Viuant, & sint calones & lixae pro toto coetu, quemadmodum loquuti sunt
eis principes. Et uocatis eis Iehosua, loquutus est ad eos in hanc sentētiam, Qua- D
re imposuistis nobis hisce uerbis, Valde remoti habitamus à uobis, quum tamen
in medio nostri habitetis? Execrati igitur eritis uos, nec excindetur è uobis seruus
& qui ligna caedant, & aquam hauriant domui dei. Qui respondentes Iehosuae, di
xerunt, Quoniam certissime indicatū est seruis tuis quod praecepisset DOMINVS
deus tuus Mosi seruo suo, quod daturus esset uobis uniuersam hanc terram, & quod
excisurus esset cunctos habitatores terrae ante uos, ob hoc timuimus uehementer
animabus nostris à uobis, & fecimus rem istam, en sumus in manu tua, quod tibi

A Gentium reges contra Israelitas conspirant, Gabaonitae dolis efficiunt ut in foedus recipiantur.

[a] Ebr. Vno ore.

[b] Vel quisque ex Israelitis.

[c] In medio mei, id est, in hac terra quā dominus mihi possidendam dedit.

[d] Ebr. Et os domini nō interrogauerunt.

[c] *Alij legunt, & fecit rectum.*

uidetur bonum & rectum nobis facere, hoc facito. Et fecit[c] eis sic, liberauitque eos è
manu filiorum Israel ut non occiderent eos. Et constituit eos Iehosua eodem die
ut essent lignatores & aquatores in cœtu, & pro ara DOMINI in hunc usque diem,
in loco quem elegerit.

CAPVT X.

Gibeon à regibus obsessa, à Iehosua seruatur, obtenta uictoria reges quinque suspenduntur, & aliæ urbes à Iehosua capiuntur.

A QVum uero Adonizedek rex Hierosolymorum audisset quod Iehosua obti
nuisset Hai, & eam uastasset, & ut fecisset Iericho & regi eius, ita quoque Hai
& regi eius fecisset, quodque pacem iniissent ciues Gibeon cum Israelitis, & essent in
ter eos, timuerunt ualde, quoniam Gibeon urbs fuit magna, sicut una ex regalibus
urbibus, maior Hai, & ciues eius omnes uiri erant fortissimi. Misit ergo Ado
nizedek rex Hierosolymorum ad Hoham regem Hebron, & ad Piream regem Iar
muth, & ad Iaphiam regem Lachis, & ad Debir regem Eglon, huiusmodi manda
tis, Ascendite ad me & auxilio mihi sitis, ut percutiamus Gibeon, quoniam pacem
inierunt cum Iehosua & cum filijs Israel. Congregati igitur ascenderunt quinque re
ges Amorræorum, rex Hierosolymorum, rex Hebron, rex Iarmuth, rex Lachis, rex
Eglon, isti cum uniuersis castris suis castrametati sunt contra Gibeon ut oppugna
B rent eam. Miserunt ergo ciues Gibeon ad Iehosuam in castra quæ erant in Gilgal,
hisce mandatis, Ne retrahas manum tuam à seruis tuis, ascende ilico ad nos, & ser
ua nos, opemque fer nobis, quoniam congregati sunt contra nos omnes reges Amor
ræorum qui habitant in montibus. Et ascendit Iehosua ex Gilgal, ipse & totus po
pulus qui bello aptus erat cum eo, & cuncti uiri fortes. Et ait DOMINVS ad Ieho
suam, Ne timeas ab eis, quoniam tradidi eos in manum tuam, nec stabit quispiam
ex eis coram te. Venit autem Iehosua subito ad illos, nam ascenderat tota nocte ex
Gilgal. Et conturbauit eos DOMINVS ante Israelitas, percussitque eos cæde magna
in Gibeon, & insequutus est eos per uiam ascensus Bethoron, percussitque eos usque
C in Azeka & Makeda. Quumque fugerent ante Israelitas, & essent in descensu Beth
oron, deiecit DOMINVS super eos lapides grandes de cœlo, usque in Aseka, mor
tuique sunt multo plures eorum qui lapidibus grandinis interierunt, quàm fuerint
illorum quos interfecerant filij Israel gladio. Tum loquutus est Iehosua ad DOMI
NVM eo scilicet die quo DOMINVS tradidit Amorræum ante Israelitas, & ait [d] præ
sentibus Israelitis, Sol † siste gradum in Gibeon, & luna in ualle Aialon. Constitit Esa. 28.f Eccli. 46.a
itaque sol, & luna stetit, donec se gens de hostibus suis ulcisceretur. An non hoc in li
bro iusti scriptum est? Constitit itaque sol in medio cœli, nec festinauit ad occasum
ferè integro die. Nec fuit talis dies ante illum nec post illum, ut exaudiret DOMINVS
uocem hominis; quoniam DOMINVS pugnauit pro Israele. Reuersusque est Iehosua
& omnis Israel cum eo ad castra in Gilgal. Fugerunt autem quinque reges isti, &
absconditi delituerunt in quadam spelunca in Makeda. Et nunciatum est Iehosuæ
D hisce uerbis, Inuenti sunt quinque reges absconditi in spelunca in Makeda. Et ait Ie
hosua, Voluite lapides grandes ad os speluncæ, & constituite uiros circa eam qui
eos custodiant, uos uero ne consistatis, sed insequimini hostes uestros, & cædite ex
tremum agmen, neque permittatis ut ingrediantur ciuitates suas, quia tradidit eos
DOMINVS deus uester in manum uestram. Et factum est quum cessasset Iehosua
atque filij Israel à cædendo illos ualde ingenti cæde ad internetionem usque, ut reliqui qui
ex illis supererant, ingrederentur in urbes munitas. Et reuersus est uniuersus po
pulus saluus in castra ad Iehosuam in Makeda, ut nemo uel mutierit lingua sua con
tra filios Israel. Dixit autem Iehosua, Aperite os speluncæ, & educite ad me ex spe
lunca quinque istos reges. Et fecerunt sic, eduxeruntque ad eum ex spelunca quinque
istos reges, nempe regem Hierosolymorum, regem Hebron, regem Iarmuth, re
gem Lachis, & regem Eglon. Quumque educerent reges istos ad Iehosuam, uocauit
Iehosua cunctos uiros Israel, dixitque ad principes qui præerant bello, quique cum eo
E profecti erant, Huc adeste, & ponite pedes uestros super colla regum istorum. Illi

[d] *Ebr. in oculis Israel.*

ergo

ergo accedentes restiterunt pedibus suis in ceruicibus regũ istorum. Et ait ad eos
Iehosua, Ne metuatis, neq; paueatis, quin uiriliter & fortiter agatis, quoniam sic fa-
ciet DOMINVS cunctis inimicis uestris contra quos pugnatis. Post hęc trucidauit
eos Iehosua, & interfectos suspendit in quinq; arboribus, & manserunt suspensi in
arboribus usq; ad uesperam. Quum tempus appeteret ut sol occideret, iussit Iehó-
sua ut depositos de arboribus proijcerent eos in speluncam in qua delituerãt, & po
suerunt lapides grandes ad os speluncæ, qui [manent] in hunc usq; diem. Et Ma
keda cepit Iehosua eodem die, & percussit eam gladio, regemq; eius interfecit, [b]cum
omni eo quod in ea uiuebat: nihil fecit reliquum, sed fecit regi Makeda quemadmo
dum fecerat regi Iericho. Transiuit deinde Iehosua & cunctus Israel cum eo à Ma
Lebna. keda in Libna, pugnauitq; contra Libna. Et DOMINVS tradidit eam & regem eius F
in manum Israelis, quam percussit gladio, simulq; quidquid in ea uitam habebat: ni
Supra 6. hil fecit in ea reliquum, sed fecit regi eius †quemadmodũ regi Iericho fecerat. Tran
siijt deinde Iehosua & omnis Israel cũ eo à Libna in Lachis, castraq; fixit cõtra eam,
Lachis. & oppugnauit eam. Et tradidit DOMINVS Lachis in manum Israelis, qui capiens
eam postero die, percussit eam gladio, & quidquid uiuum in ea erat, quemadmo-
dum fecerat in Libna. Tunc ascẽdit Horam rex Gæser ut suppetias ferret ipsi La-
chis, quem percussit Iehosua & populum eius, ut nemo ex eis reliquus esset. De La
Eglon. chis transiuit Iehosua & omnis Israel cum eo ad Eglon, positisq; castris contra eam,
oppugnarunt eam, & expugnata ea eodem die, percusserũt eam gladio, atq; omne
illud quod in ea uitam habebat interemit eodem die, quemadmodum fecerat in La
Hebron. chis. Ascendens autem Iehosua & omnis Israel cum eo de Eglon in Hebron, op- G
pugnarunt eam, captamq; percusserunt gladio, regem scilicet eius, & cunctas ciuita
tes eius, quidquid deniq; in ea uiuebat, nec fecit quidquam reliquum, sed fecit ei iu
xta omnia quæ fecerat Eglon. Et proruit eam, & quidquid fuit in ea uiuum. Et re
Debir. uersus Iehosua atq; omnis Israel cum eo in Debir, oppugnauit eam, quumq; eam ce
pisset, & regem eius, atq; cuncta oppida eius, percusserunt eos gladio, & internetio
ni dedit quidquid in ea uiuum fuit: nihil fecit reliquum, quemadmodũ fecerat He-
bron, sic faciebat & Debir, & regi eius, & quemadmodũ fecerat Libna & regi eius.
Et percussit Iehosua uniuersam regionem montanam, & meridianam, & ualles flu
uiales, & cunctos reges eorum: nihil fecit ex eis reliquum, quidquid spirauit de-
dit internetioni, quemadmodum præceperat DOMINVS deus Israeli. Percussit au
tem eos Iehosua à Kades Barnea usq; ad Asam, & uniuersam terrã Gosen usq; Gi-
beon. Cunctos hos reges & terrã eorum cepit Iehosua semel, quoniam DOMINVS
deus Israelis pugnauit pro Israele. Et reuersus est Iehosua atq; om̃is Israel in castra
quæ erant in Gilgal.

CAPVT XI.

Q Vum hæc audisset Iabin rex Hazor, misit ad Iobab regem Madon, & ad re A
gem Simron, & ad regem Achsaph, sed & ad reges qui erant ad Aquilonem
in montanis & loco campestri contra Meridiem Cineroth, & in locis planis, atq;
in regionibus Dor ab [a]Occidente, & ad Chananæum qui erat ab Oriente & Occi-
dente, & ad Amorræum, Hithæum, Pherizæum & Iebusæum in montanis, & ad
Hiuæũ qui erat sub Hermon in terra Mitzpa. Illi egressi sunt atq; uniuersa castra
cum eis, populus multus nimis, ut arena quæ est in littore maris, [b]equites & currus
ualde multi. Isti reges omnes congregati sunt, & uenientes iunxerunt castra apud
aquas Merom, ut congrederentur cum Israelitis. Et ait DOMINVS ad Iehosuam,
Ne metuas ab illis, quoniam cras iuxta hoc tempus ego tradam eos omnes [c]saucios B
coram Israele, equis eorum neruos incides, & currus eorum igni combures. Ve-
nit itaq; Iehosua & cũctus populus bello aptus cum eo, aduersum illos iuxta aquas
Merom repente irruentes in eos, & tradidit eos DOMINVS in manum Israelis, per-
cusseruntq; eos, & insequuti sunt eos usq; Zidonẽ maiorem, & usq; ad [b]calefactio-

[b] Ebr. Omnẽ animal quæ in ea erat.

Grauissimum bellum describitur, in quo contra plures reges Iehosua pugnans uictor euadit.

[a] Vel à mari.

[b] Alij, equos.

[c] Vel interfectos.

[b] Alij combustiones.

nes aquarum,& usque ad uallem Mitzpa,quæ est ad Orientem,percutientes eos,ut
neminem ex eis reliquum facerent. Fecitque eis Iehosua quemadmodum præcepe
rat ei DOMINVS,equis eorum neruos incidit,& currus eorum igne combussit.
Et reuersus Iehosua eodem tempore cepit Hazor,& regem eius ferijt gladio. Ete- Hazor.
C nim Hazor ante fuerat caput omnium istorum regnorum. Percusserunt insuper
gladio quidquid in ipsa uitam habebat,[cuncta] uastantes : nihil reliquum facien-
tes quod spirabat,Hazor quoque ipsam igne succendit. Omnes quoque ciuitates re
gum istorum,& uniuersos reges earũ cepit Iehosua,& percussit eos gladio , & in-
ternetioni dedit eos,†quemadmodum præceperat Moses seruus DOMINI: uerun Deut. 7.a
tamen omnes urbes quæ stabant in tumulis suis non combussit Israel,præter Ha-
zor solam quam incẽdit Iehosua. Et uniuersa spolia ciuitatũ istarum atque iumen-
ta diripuerunt sibi filij Israel,omnes tamen homines percusserũt gladio, donec ex
cinderent eos , nec quidquã quod spirabat reliquum fecerunt. Quemadmodum
DOMINVS præceperat Mosi seruo suo,†sic Moses præceperat Iehosuæ,& Iehosua Exod. 34.b Deut. 7.a
sic fecit,ut non dempserit quidquam ex omnibus quæ præceperat DOMINVS Mo
si. Occupauit itaque Iehosua uniuersam terram illam, montanam & uniuersam me
ridionalem,atque omnẽ terram Gosen,decliuia atque cãpestria loca , montem quoque
Israel & loca eius humiliora. A ᶠmonte diuisionis,qui ascẽdit in Seir,usque ad Baal
D Gad in conualle Libani infra ad montem Hermon : cunctos quoque reges earũ ce-
pit,percussit eos atque trucidauit eos. Diebus multis bellum gessit Iehosua cum o-
mnibus regibus istis , nec fuit ulla ciuitas quæ pacem inierit cũ filijs Israel,exceptis
Hiuæis qui habitabant in Gibeon,sed bello omnes [ciuitates] obtinuerunt. Siqui
dem à DOMINO hoc fuit, qui confortabat cor illorum , ut bello resisterent Israeli,
utque illi eos internetioni darent,nec ulla eis misericordia exhiberetur,sed excinde-
rentur,quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi. Eodem uero tempore ue-
nit Iehosua,& excidit Enakim ex montibus,à Hebron,Debir, Anab,& de cunctis Enakim occisi.
montanis Iehuda,& de cũctis montanis Israel, uastauit inquam [eos] Iehosua cum
ciuitatibus eorum. Nullus ex Enakim relictus est in terra filiorum Israel,duntaxat
in Asa,Gath,& in Asdod relicti sunt. Cepit itaque Iehosua uniuersam terram, iuxta
omnia quæ loquutus fuerat DOMINVS ipsi Mosi. Et Iehosua tradidit eam Israeli
tis in hæreditatẽ iuxta diuisiones & tribus eorũ,quieuitque terra à bellis. CA. XII.

ᶠQuidam legũt, monte nudo uel caluo.

Recensentur regum nomina qui ab Israelitis occisi sunt.

A HI sunt reges terræ illius quos percusserunt filij Israel, & possederũt terram eo
rum cis Iordanem ad exorientem solem , à torrente Arnon usque ad montem
Hermon,& ad omnem planitiem orientalem. Sihon rex Amorræorum qui habi
tabat in Hesbon,& imperitabat ab Aroer , quæ est iuxta ripam torrentis Arnon,
& à medio torrentis,& dimidia Gilead usque ad Iabok torrentem,qui est limes filio
B rum Ammon. A planitie quoque usque ad mare Cineroth ad Oriẽtem, & usque ad
mare solitudinis,mare inquam salis ad Orientem,uia Beth Iesimoth , & à Meridie
subter scatebras colliũ. Et limitẽ Og regis Basan,qui reliquus erat ex Rephaim, Og rex Basan.
habitabatque in Astaroth & Edrai, & imperitabat in monte Hermon,& in Salcha,
atque in uniuersa Basan , usque ad limitem Gessuri & Maachati , & dimidio [monte]
Gilead,qui limes erat Sihon regis Hesbon. Hos percusserunt Moses seruus DO
MINI & filij Israel , tradiditque illam [terram] Moses seruus DOMINI possidendam
C Rubenitis,Gaditis,& dimidiæ tribui Manasse. Isti uero sunt reges terræ quos
percussit Iehosua & filij Israel ultra Iordanem ad Occidentem, à Baal Gad quæ est
in ualle Libani usque ad montem diuisionis,qui ascendit in Seir , quã dedit Iehosua
Israeli possidendam per portiones suas. In montibus & cõuallibus, in planitie,&
fluuijs,in deserto,& in Meridie,Hithæus, Amorræus,Chananæus,Pherizæus,Hi
uæus & Iebusæus. Rex Iericho unus,rex Hai , quæ est à latere Beth El,unus , rex Reges occisi 31.
D Hierosolymorum unus,rex Hebron unus,rex Iarmuth unus,rex Lachis unus,rex

Eglon

Eglon unus, rex Gæzer unus, rex Debir unus, rex Geder unus, rex Horma unus,
rex Arad unus, rex Libna unus, rex Adullã unus, rex Makeda unus, rex Beth El
unus, rex Tapua unus, rex Hepher unus, rex Aphek unus, rex [a]Sarõ unus, rex Ma
don unus, rex Hazor unus, rex Simron Meron unus, rex Achsaph unus, rex Taa
nach unus, rex Megido unus, rex Kedesch unus, rex Iakneam de Charmel unus,
rex Dor de regione Dor unus, [b]rex Goim in Gilgal unus, rex Thirza unus. Om-
nium regum trigintaunus.

[a] Alij Lasaron legũt.

[b] Quidam legunt rex gentium.

CAPVT XIII.

QVumq; iam Iehosua consenuisset, [a]prouectæq; esset ætatis, dixit DOMINVS A
ad eum, Tu iam senex factus es prouectęq; ætatis, restatq; adhuc admodum
multa terra quam occupetis. Hæc uero est terra quæ adhuc restat, [b]Omnes limites
Philistinorum, & uniuersa Gessuri, de [c]Schihor qui est coram Aegypto, usq; ad li
mitem Ackron ad Aquilonem, quæ inter Chananæos reputantur, quinq; scilicet
satrapiæ Palestinorum, nempe Asathæa, Asdodæa, Ascalonæa, Gethæa, Aekro-
næa & Auæa. Ab australi quoq; parte tota terra Chananæorum, & [d]decliue latus
ad Zidonios usq; Aphek, ad limitem Amorræi. Et terra Giblæorum, & uniuer-
sus Libanus ad orientem solem, à Baal Gad subtus ad montem Hermon, donec
uentum est ad Hemath. Omnes habitantes in montanis à Libano usq; ad calefa
ctiones aquarum, & Zidonios, ego exterminabo à facie filiorum Israel, modo tu
sorte eam diuidas Israelitis, ut hæreditate [accipiant] quemadmodum præcepi ti-
bi. Tu itaq; diuide terram istam in hæreditatem nouem tribubus, & dimidiæ tri- B
bui Manasse, cum [e]ea enim Rubenitæ & Gaditæ acceperunt hæreditatem suam
†quam dedit eis Moses cis Iordanem ad Orientem, quemadmodũ tradidit eis Mo
ses seruus DOMINI. Ab Aroër quæ est ad ripam torrentis Arnon, & ab urbe quæ
est in medio torrẽtis, & uniuersam planitiem Medeba usq; Dibon. Omnes quoq;
ciuitates Sihon regis Amorræorum qui regnauit in Hesbon, usq; ad limitem filio
rum Ammon, Gilead quoq;, & limitem Gessuri atq; Maachati, & omnẽ montem
Hermon, cum uniuersa Basan usq; ad Salcha, totum regnum Og in Basan, qui re-
gnauit in Astaroth & Edrai, quiq; superfuit ex reliquijs Rephaim, hos inquã per-
cussit Moses & expulit eos. Gessuri autem & Maachati non expulerũt filij Israel,
sed habitauit Gessur & Maachat inter Israelitas in hunc usq; diem. Tribui uero
Leui non dedit hæreditatem, sed sacrificia DOMINI dei Israelis quæ igne consiunt
hæreditas eius est, sicut loquutus est illi. Dedit autem Moses tribui filiorũ Ruben
iuxta familias suas, ut esset limes eorum ab Aroër, quæ sita est ad ripam torrentis C
Arnon, & ab urbe quæ est in medio torrentis, & tota planities usq; Medeba, Hes-
bon cũ uniuersis oppidis suis quæ sunt in planitie, Dibon, & [f]Bamoth Baal, Beth
Baal Meon, Iaza, Kedemoth, Mephaath, Kiriathaim, Sibma, & Zereth Sahar in
monte uallis, domũ [g]Peor, & scatebras collis, sed & Beth Iesimoth. Omnes quoq;
ciuitates planitiei, & uniuersum regnum Sihon regis Amorræi, qui regnauit in
Hesbon, †quẽ percusserat Moses cum principibus Midian Eui, & Rekem, Zur,
Hur atq; Reba, qui principes fuerunt Sihonis, habitantes in terra. Bileam quoque
filium Beor diuinatorem occiderunt filij Israel gladio cum interfectis eorum. Et
fuit limes filiorum Ruben Iordanis cum termino suo. Hæc fuit hęreditas filiorum
Ruben secundum familias suas, ciuitates & uillæ earum. Dedit insuper Moses tri
bui Gad, nempe filijs Gad, per familias suas. Fuit autem limes eorũ Iazer, & omes
ciuitates Gilead, & dimidia pars terræ filiorũ Ammon, usq; ad Aroër quæ est co-
ram Rabba. Et ab Hesbon usq; Ramath, Mitzpe, & Bethonim, & à Mahanaim
usq; ad limitem Debir. In ualle quoq; Beth Haram, & Beth Nimra, Succoth, & D
Zaphon reliquię regni Sihon regis in Hesbon, ad Iordanem & limitem eius, usq;
ad extremitatem maris Cinnereth cis Iordanem ad Orientem. Hæc est hæreditas
filiorum Gad per familias suas, ciuitates & uillæ earum. Dedit insuper Moses

Recensentur reliqua loca quæ ultra Iordanẽ adhuc erãt occupanda.

[a] Ebr. Veneratq; in dies.

[a] Venire in dies Ebraismus est pro consenescere aut senio esse confectum.

[b] Alij legunt, Galilea Palestinorum.

[c] Schihor alij turbidum, alij Nilum interpretantur.

[d] Pro Meara alij speluncam legũt, alij Meara relinquunt.

[e] Cum ea, id est, cum altera dimidia tribu Manasse.

Num. 32.

Gessuri, Machati. Num. 18.c

Possessio Rubenitarum.

[f] Alij Bamoth appellatiuum legunt, excelsa Baal: sic & domus Baal.

[g] Alij legunt Beth Peor.

Num. 31.a

Bileã occisus.

Possessio tribus Gad.

Dimidiæ tribus Manasse possessio.

dimidiæ tribui Manasse, & fuit dimidiæ tribui filiorũ Manasse per familias suas.
Limes eorum fuit à Mahanaim, uniuersa Basan, totum regnum Og regis Basan,
omnesq; uici Iair, qui sunt in Basan, sexaginta ciuitates. Dimidia quoq; Gilead,
Astaroth, & Edrai ciuitates regni Og in Basan filiorum Machir, filij Manasse, di-
midiæ scilicet partis filijs Machir iuxta familias suas. Hæc sunt quæ hæreditate
distribuit Moses in campestribus locis Moab cis Iordanem [è regione] Iericho ad
Orientem. Tribui uero Leui non dedit Moses hæreditatem, (quoniam) DOMI
NVS deus Israel est hæreditas eorum, ut pollicitus est eis.

CAP. XIIII.

Refricatur terræ diuisio, & quid præ alijs Calebo cesserit.

A HAec uero sunt quæ hæreditate acceperunt filij Israel in terra Chanaan, quæ di
stribuerũt illis Eleazar sacerdos, & Iehosua filius Nun, atq; capita patrum de
tribubus filiorum Israel. Sorte autem hæreditatem illam suam acceperunt, †quem Num.34.a
admodũ præceperat DOMINVS per [a]Mosen, ut daret nouem tribubus atq; dimi-
diæ tribui. Nam duabus tribubus & dimidiæ tribui dederat Moses hæreditatem
cis Iordanem. Leuitis autem nullam dedit hæreditatem inter illos, etenim filij Io-
B seph facti sunt duæ tribus, nempe Manasse & Ephraim, ideo non dederũt partem
Leuitis in terra, nisi ciuitates ad habitandum, cum agris earum suburbanis pro pe
coribus & possessione eorum. Quemadmodum præceperat DOMINVS Mosi, sic
fecerunt filij Israel diuidentes terram. Accedentibus autem filijs Iehuda ad Ieho-
suam in Gilgal, Caleb filius Iephunæ Kenisæus dixit ad eum, Tu nosti sermonem
quem loquutus †est DOMINVS ad Mosen uirũ dei, mei & tui gratia in Kades Bar Num.14.d
nea. Natus eram quadraginta annos quũ mitteret me Moses seruus DOMINI ex
Kades Barnea ad explorãdum terram, & retuli rem ipsam sicut erat in corde meo.
C Fratres autem mei qui ascenderant mecum, liquefecerũt cor populi, ego [b]uero per
fecte sequutus DOMINVM deum meum, iurauitq; Moses eodẽ tempore hisce uer-
bis, [c]Certe terra quam calcauit pes tuus, tibi & filijs tuis cedet in hæreditatem per- Supra 1.a
petuam, eo quod perfecte sequutus es DOMINVM deum. Et en seruauit me DOMI
NVS in uita, sicut loquutus est, istis quadragintaquinq; annis, ex eo tempore quo
loquutus est DOMINVS sermonem hunc ad Mosen, quo profectus est Israel in de
serto. Nũc igitur hodie sum natus octogintaquinq; annos, hactenus tam ualidus, Eccli 46.b
D quàm fui eo die quo misit me Moses: ut fuit robur meum tum, ita & nũc est robur
meum, siue belligerandum, siue egrediendum, siue etiam ingrediendum sit. Nunc
igitur da mihi montem istum, de quo loquutus est DOMINVS die illa. Tu enim au
disti eodem die, q; Anakim sunt ibi, & ciuitates magnæ & munitæ, si forte DOMI-
NVS mihi adfuerit, ut possim eos expellere, quemadmodũ DOMINVS pollicitus
est. [b]Benedixit uero ei Iehosua, & dedit Calebo filio Iephunæ †Hebron in hæredi 1.Mach.2.f
tatem. Atq; hinc Hebron cessit ipsi Caleb filio Iephunæ Kenesæo in hæreditatem
in hunc usq; diem, eo q; perfecte sequutus sit DOMINVM deum Israelis. Porrò no
men Hebron antea fuit Kiriath Arba. Fuit enĩ [Arba] homo magnus inter [c]Ana-
kim. Et terra quietem habuit à bellis.

[a] Ebr. In manu Mosis.

[b] Ebræ. Impleui post dominum.

[c] Ebr. Si non terra tibi erit.

[b] Benedicere hic pro collaudare poni uidetur.

[c] Anak uir fuit giganteus, hic omnes gigãtes Anakim dicti.

CAPVT XV.

Describitur sors Iuda.

A HAec uero fuit sors tribus filiorum Iehuda per familias suas, nempe uersus li-
mitem Edom deserti Zin ad Meridiem, ab extremitate australi. Fuitq; limes Num.34.a
eorũ meridianus, ab extremitate maris salsi, à [a]petra respiciente Meridiem. Et egre
ditur ad [locum] qui fuit à Meridie ad ascensum [b]Akrabim, pertrãsiens usq; Zin,
ascendensq; à Meridie ad Kades Barnea, transiens Hetzron, atq; ascendens ad A-
dar, reflectens ad Karkaa. Hinc transit in Azmon, exitq; ad torrentem Aegypti, &
fuerunt exitus huius limitis in occidua plaga, atq; hic sit ([c]uobis) limes meridiona
lis. Limes uero oriẽtalis est mare salsum usque ad extremitatem Iordanis, & limes
B in angulo aquilonari à lingua maris & ab extremitate Iordanis. Ascenditq; limes
ille in Beth Hogla, & transit ab Aquilone ad Betharaba, & hinc ascendit limes il-
le ad lapidem Bohan filij Ruben. Rursus ascẽdit hic limes in Debir à ualle Achor, Bohan pollex.
&

[a] Ebr. Lingua, alij dicunt à littore uel extremitate.

[b] Akrabim montana quæ se in modũ scorpionum incuruant, legunt alij ad ascensum scorpionum.

[c] Rabini Iudæorum pro uobis cis exponunt.

& uersus Aquilonem respicit Gilgal, quæ est iuxta ascensum Adumim, quę est ab
Austro torrẽti, pertransitq́ limes ille ad aquas [b] Enschemes, & fines eius sunt iuxta
fontem Rogel. Ascenditq́ hic limes per uallem filiȷ Hinnom, iuxta latus Iebusæi à
Meridie, hæc est Hierosolyma. Rursum ascendit hic limes in uerticem montis qui
est è regione uallis Hinnom ad Occidentẽ, quiq́ est in extremitate uallis Rephaim
ad Aquilonem. Deflectit autem limes ille à uertice montis ad fontem aquæ Neph C
toah, egrediturq́ ad ciuitates mõtis Ephron, & hinc uergit limes ille in Baala quæ
est Kiriath Iearim. Et circuit limes ille à Baala uersus Occidentẽ usque ad montem
Seir, & transit ad latus montis Iearim ab Aquilone, quæ est Chesalon, descenditq́
in Betschemes, trãsitq́ in Thimna. Et rursum egreditur limes ille ad latus Ekron
uersus Aquilonem, & deflectit idem limes in Siceron, pertransitq́ montem Baa-
la, exiens in Iabneel, desinuntq́ fines huius limitis ad mare occidentale. Limes ue-
ro occidentalis est mare magnum, isq́ limes limes est filiorũ Iehuda per circuitum
Sors Caleb. in familiȷs suis. Porrò Calebo filio Iephunæ dedit (Iehosua) partem in medio fi-
liorum Iehuda iuxta os DOMINI ad Iehosuam, nempe Kiriath Arba patris Anak,
Iud. 1. quæ est Hebron. Et † Caleb eiecit inde tres filios Anak, scilicet Sesai, Ahiman atq́ D
Thalmai, qui filiȷ fuerũt Anak. Hinc ascendit ad habitatores Debir, & fuit nomen
Debir antea Kiriath Sepher. Et ait Caleb, Qui percusserit Kiriath Sepher, & eam
ceperit, huic dabo Achsam filiam meam uxorem. Cepitq́ eam Othoniel filius Ke-
nas [e] fratris Caleb, & dedit ei uxorem filiam suam Achsam. Factum est autẽ quum
ingrederetur ipsa, persuasit ei ut postularet à [f] patre suo agrum, & demisit [sese] ex
asino. Dixitq́ ad eam Caleb, Quid [g] tibi? Et respõdit illa, Da mihi [h] donũ aliquod,
quandoquidem terrã mihi [i] siccaneam dedisti, da mihi quoq́ irriguam aquis. Et de E
dit ei irrigua superiora, & irrigua inferiora. Hæc itaq́ est hæreditas tribus filio
Catalogus ur- rum Iehuda per familias suas. Fuerunt autem ciuitates in extremitatibus ipsi tri-
bium Iuda. bui filiorum Iehuda. Ad limitem Edom ad Austrum Kabzeel, Eder, Iagur, Kina,
Dimõa, Adada, Kedes, Hazor, Iithnan, Ziph, Telem, Bealoth, Hazor, Hadatha,
Kerioth, Hetzrõ quæ est Hazor, Amam, Sema, Molada, Hazar Gadda, Hesmon,
Bethpalet, Hazar Sual, Beer Seba, Bisothia, Baala, Hiȷm, Azem, Eltholad, Chesil,
Horma, Ziglag, Madmana, Sansanna, Lebaoth, Schilhim, Ain & Rimon. Om-
nium citatum uigintinouem cum uillis earum. In campestribus uero locis Estaol, F
Zarea, Asna, Zanoa, Enganim, Tapua, Enam, Iarmuth, Adulam, Socho, Aseka,
Saaraim, Adithaim, Gadara, & Gedorothaim, ciuitates quatuordecim cum uillis
earum. Zenan, Hadasa, Migdalgad, Dilean, Mitzpa, Iackteel, Lachis, Botzkath,
Eglon, Chabbon, Lachmam, Chitlisch, Gederoth, Bethdagon, Naëma, & Make-
da, sedecim ciuitates cum uillis earũ. Libna, Aether, Asan, Iiphtah, Asna, Nezib,
Kehila, Achsib, & Maresa, ciuitates nouem cum uillis earũ. Aekron cum [k] filiabus
suis & uillis suis. Ab Aekron & Occidente omnes quæ sunt ad latus Asdod cum
uillis suis. Asdod cũ filiabus suis et uillis suis. Asa cũ filiabus suis, & uillis suis usq́
ad torrentem Aegypti, & mare magnum limes est. In montanis porrò Samir, Ia-
thir, Socho, Danna, Kiriathsanna, quæ est Debir, Anab, Esthemo, Anim, Gosen,
Holon & Gilo, undecim ciuitates cum uillis earum. Arab, Duma, Essean, Ianum, G
Bethtappuah, Apheka, Humta, & Kiriath Arba, quæ est Hebron, atque Zior, ci-
uitates nouem cum uillis earũ. Maon, Charmel, Ziph, Iutah, Iisreel, Iokdeam, Za-
noah, Cain, Gibea & Thimna, ciuitates decem cum uillis earũ. Halhul, Bethzur,
& Gedor, Maërath, Beth Anoth, & Eltekon, ciuitates sex cum uillis earũ. Kiriath
Baal, ipsa est Kiriath Iearim & Rabba, ciuitates duæ cum uillis earum. In deserto
Betharaba, Middin, Sechacha, & Nibsan, ciuitas salis, & Engedi, ciuitates sex cum
uillis earum. Iebusæos uero habitatores Hierosolymorum non potuerunt filiȷ Ie-
huda exterminare, sed mansit Iebusæus cum filiȷs Iehuda Hierosolymis usque in

[b] Aliȷ fontem solis interpretantur.
[e] Aliȷ legũt, frater Calebi.
[f] Aliȷ patre eius.
[g] Eclipsis est, ommittitur enim uel est, uel uis, Germani dicunt, was ist dir?
[h] Ebr. Benedictionẽ.
[i] Aliȷ legunt australẽ.
[k] Filias uocant Ebræi oppidula aut castella.

præsentem diem.

CAPVT XVI.

Descriptio sortis Ephraim.

A EDucta quoq; sors est pro filijs Ioseph, à Iordane Iericho usq; ad aquas Iericho
ad Orientem, & desertum quod ascendit de Iericho in montem Beth El. Egre
diturq; à Beth El ad Lusam, & transit ad terminum Arki in Ataroth. Et rursus de
B scendit uersus mare ad terminum Iaphleti ad terminum Beth Horon inferioris, &
usq; ad Gaser, & fines eius desinunt ad mare. Acceperunt igitur hæreditatem filij
Ioseph Manasse & Ephraim, fuitq; limes filiorum Ephraim secundũ familias suas,
fuit inquam limes hæreditatis eorum ab orientali plaga Ataroth, Addar, usq; ad
C Beth Horon superiorem. Et exit limes ille ad mare, & ad Michmat à Septẽtrione,
reflectitq; idem limes in orientem ad Taenath Silo, & hinc trãsit ab Oriente in Ia-
noah. Et descendẽs à Ianoah in Ataroth atq; Naërath, pertingit ad Iericho, & exit
ad Iordanem. De Tappuah uero uergit limes ille cõtra mare ad torrẽtem Kanna,
D suntq; exitus eius uersus mare. Et hæc est hæreditas tribus filiorũ Ephraim secun-
dum familias suas. Ciuitates uero segregatæ pro filijs Ephraim fuerunt in medio
hæreditatis filiorum Manasse, omnes ciuitates cum uillis suis. Et non expulerunt
Chananæum habitantẽ in Gaser, sed mansit Chananæus in medio Ephraim usq;
in hunc diem, fuitq; uectigalis.

Mare hic ferè pro occidente ponitur.

CAP. XVII.

De portione & sorte tribus Manasse.

A HAec fuit sors tribus Manasse, qui fuit primogenitus Ioseph. Machir primoge
nitus Manasse, & pater Gilead, qui fuit strenuus miles, & possedit Gilead &
Basan. Obtigit [a] quoq; † reliquis filijs Manasse secundum familias suas, nempe fi- Num.26.d
lijs Abiæser, filij Helek, filijs Asriel, filijs Sechem, filijs Hepher, filijs Semida, hi enim
fuerunt filij Manasse filij Ioseph mares per familias suas. Porrò Zelaphead filius
Hepher, filij Gilead, filij Machir, filij Manasse, non habuit filios, sed filias, quarum Num.27.a. & 36.a
nomina hæc sunt, Mahla, Noa, Hagla, Milca, Thirza. Accesserunt autem in con-
spectum Eleazaris sacerdotis, atq; in conspectum Iehosuæ filij Nun, & in conspe-
B ctum principum, dicentes, DOMINVS præcepit Mosi, ut daret nobis hæreditatem
inter fratres nostros. Dedit ergo eis iuxta os DOMINI hæreditatẽ inter fratres pa-
tris earum. Et [b] ceciderũt funiculi Manasse decem, præter terram Gilead & Basan
quæ est cis Iordanem. Nam filiæ Manasse possederũt hæreditatẽ inter filios eius,
fuitq; terra Gilead reliquorum filiorum Manasse. Fuit autem limes Manasse ab
Aser ad Michmethath, è regione Sechem, uergitq; limes ille uersus dextram ad ha
bitatores En Tappuah. Fuit autẽ ipsius Manasse terra Tappuah, est enim Tap-
puah iuxta terminum Manasse filijs Ephraim. Et hinc descendit limes ad [c] torren
tem Kanna uersus Meridiem ad torrẽtem ciuitatum istarum Ephraim, & inter ci-
C uitates Manasse, & limes Manasse ab Aquilone ad torrentem, exitus autem eius
ad mare, ipsi Ephraim ad Meridiem, & Manasse ad Aquilonem, mare uero est li-
mes eius, & in Aser contingunt [sese] ab Aquilone, in Isachar autem ab Oriente.
Et habuit Manasse in Isachar & in Aser, Bethsean & uicos eius, Iibleam & [b] uicos
eius, habitatores Dor & uicos eius, habitatores En Dor & uicos eius, habitatores
Thaënach & uiculos eius, habitatores Megiddo & uicos eius, tres regiones. Et fi-
lij Manasse non potuerunt occupare has ciuitates, quum tamen Chananæus ani-
mum hanc terrã inhabitandi despondisset. Contigit tamen quum uires sumerent
filij Israel, ut Chananæum uectigalem facerent, sed funditus non exciderunt eum.
Loquutiq; sunt filij Ioseph ad Iehosuam dicentes, Quare dedisti mihi possidẽdam
unam tantum sortem & unum funiculum, quum sim populus tam multus, & DO
D MINVS me hactenus tam ubertim locupletauerit? Respondit illis Iehosua, Quan-
doquidem tu multus es populus, ascende ergo in syluam, & [c] para tibi illic in terra
Pherizæi atq; Rephaim, quandoquidem mons Ephraim tibi angustior est. Di-
xerunt autem filij Ioseph, Non possumus [f] montem istum assequi, quãdoquidem
ferreos currus habent omnes Chananæi habitantes in terra conuallium, & hi qui
sunt

[a] Sors scilicet.

[b] Dimidiæ tribui Manasse cis Iordanẽ data sors erat, reliquæ dimidiæ ultra Iordanẽ hi funiculi cadũt.

[c] Quidam legunt, torrentẽ arundinis, alij Nahalkana.

[b] Ebr. Filiabus uel filiis.

[c] Scilicet nouas sedes.

[f] Ebr. Nõ inuenietur nobis mons iste.

ſunt in Bethſean atq; in oppidulis eius, & hi qui ſunt in ualle Iiſreel. Et dixit Iehoſua ad domum Ioſeph, nempe ad Ephraim & Manaſſe, Populus quidem multus es, & robur habes magnum, idcirco nõ habebis unam [tantum] ſortem, ſed mons ille tuus erit in quo eſt ſylua, hunc [a]para, eruntq; [b]fines eius tui, ſiquidẽ Chananæũ iſtũ eieceris, licet ferreos currus habeat ipſe, & ualde robuſtus ſit.

[a]Alij, hanc ſuccide.
[b]Ebr. Exitus ipſius, id eſt, quà longe mõs extenditur.

CA. XVIII.

Arca cum tẽtorio repo nitur in Silo, mittuntur exploratores, iterum fit diuiſio, deſcribitur ſors Beniamin.

A Congregata eſt uniuerſa contio filiorum Iſrael in Silo, illicq; collocarunt tentorium conſtitutionis, quandoquidem terra ſubacta erat coram eis. Remanſerant autem ex filijs Iſrael reliqui, quibus hæreditatem ſuam nondum diſtribuerant, nempe ſeptem tribus. Et ait Iehoſua ad filios Iſrael, Quouſq; eſtis ceſſatores, quo minus eatis & occupetis terrã quam dedit uobis DOMINVS deus patrum ueſtrorum? [a]Date tres uiros ex [b]quaq; tribu, ut mittam eos, qui ſurgant & perambulent terram, & deſcribant eam iuxta hæreditatem ſuam, reuertanturq; ad me, diuidãtq; eam in ſeptem partes, ſtabitq; Iehuda in limite ſuo à Meridie, & qui ſunt de domo Ioſeph ſtabũt in limite ſuo à Septentrione. Vos itaq; deſcribetis terram in ſeptem partes, & referetis huc ad me, & iaciam uobis ſortem hic coram DOMINO deo noſtro. Leuitæ autem nullam partem habẽt inter uos, quoniam ſacerdotium DOMINI eſt hæreditas eorum. Gad quoq; & Ruben, & dimidia tribus Manaſſe iam acceperũt hæreditatem ſuam cis Iordanem ad Orientem, quam dedit illis Moſes ſeruus DOMINI.

[a]Ebr. Date uobis.
[b]Ebr. Ex uno tribu.

B Surgentes itaq; uiri abierunt, præcepitq; Iehoſua abeuntibus, ut deſcriberẽt terram, dicens, Ite & perambulate terram & deformate eam, & reuertimini ad me, ut hic proijciã uobis ſortem coram DOMINO in Silo. Abeuntes ergo uiri illi, pertranſierũt terram, deformantes eam in libro, facientes ſeptem partes oppidatim, reuerſiq; ſunt ad Iehoſuam in caſtra quæ erant in Silo. Et iecit eis Iehoſua ſortem in Silo coram DOMINO, diſtribuitq; ibi Iehoſua terram pro filijs Iſrael ſecundum portiones ſuas. Et aſcendit ſors tribus filiorum Beniamin per familias ſuas, exijtq; limes ſortis eorum inter filios Iehuda, & inter filios Ioſeph. Factus eſt autem limes eorum ad angulum aquilonarem à Iordane, & aſcendit limes ad latus Iericho ab Aquilone, & aſcendit in montem contra Occidentem, extremitates eius fuerunt ad deſertũ Bethauen. Et hinc tranſit terminus ille in Luſam, ad latus Luſæ uerſus Meridiem, ipſa eſt Beth El: & rurſus deſcẽdit idem limes in Athrotadar, ad montẽ qui eſt ad Meridiem Beth Horon inferioris.

Lus quæ & Bethel.

C Et hinc uergit limes ille, circuitq; angulũ maris ad Meridiem, à monte qui eſt contra Beth Horon ad Meridiem, deſinuntq; fines eius ad Kiriath Baal, ipſa eſt Kiriath Iearim, ciuitas filiorum Iehuda, hic eſt angulus occidentalis. Angulus uero meridianus eſt ab extremitate Kiriath Iearim, exitq; terminus ille ad Occidentẽ, & exit ad fontem aquę Nephtoah. Et deſcendit terminus ille ad extremitatem montis qui eſt coram ualle filij Hinnom, in ualle Rephaim ad Aquilonem, & deſcẽdit in uallem Hinnom ad latus Iebuſæi ad Meridiem, deſcendens ad fontem Rogel. Reflectit uero ab Aquilone, & egreditur ad En Semes, & inde egreditur [ad loca] Geliloth, quæ ſunt iuxta aſcenſum Adumim, deſcendens ad lapidem Bohan filij Ruben.

Cariat Baal.

D Et pertrãſiens ad latus è regione [c]Araba ſeptentrionalis, deſcendit in campeſtria. Et rurſum tranſiens idem limes uerſus latus Beth Hagla ad Aquilonẽ, deſinunt fines limitis eiuſdem ad linguã maris ſalſi contra Aquilonem, ad extremitatem Iordanis meridionalem, & hic eſt limes meridianus. Iordanis uero terminat hunc limitem in angulo orientali. Atq; hæc eſt hæreditas filiorum Beniamin, iuxta limites ſuos in circuitu per familias ſuas. Fuerunt autem ciuitates tribus filiorum Beniamin per familias ſuas, Iericho, Beth Hagla, & uallis Kezitz, Betharaba, Zemaraim, Bethel, Auim, Parah & Ophrah, Kephar Amonai, Ophni & Geba, ciuitates duodecim cũ uillis earũ. Gibeon, Rama, Beeroth, Mitzpa, Kephira, Moza, Rekem, Iirpeel, Tarela, Zela, Eleph, & Iebuſi, ipſa eſt Ieruſalem, Gibeath, Kiriath, ciuitates quatuor-

[c]Alij legũt, planitiei.

decim cum uillis earum. Hæc est hæreditas filiorum Beniamin secundum familias suas.

CAP. XIX.

De sortibus Simeonis, Zabulō, Isachar, Aser, Naphtali, Dan.

A EGressa est sors alia pro Simeone, pro tribu inquam filiorum Simeon per fami-
lias suas, fuitq; hæreditas eorum inter hæreditatem filiorum Iehuda. Et habue-
runt illi in hæreditate sua Beersеba, Seba, Molada, Hazarsual, Bala, Azem, Eltho- Simeon.
lad, Bethul Horma, Ziklag, Beth Markaboth, Hazar Susa, Beth Lebaoth, & Sa-
ruhen, ciuitates tredecim cū uillis earum. Ain, Rimon, Ether, Asan, ciuitates qua-
tuor cum uillis earum. Et omnes uillæ quæ erant per circuitum ciuitatum istarum
usq; ad Baalath, Beer, & Ramath ad Austrum. Hæc est hæreditas tribus filiorū Si-
meon iuxta familias suas. De funiculo filiorum Iehuda fuit hæreditas filiorum Si-
meon, nam pars filiorum Iehuda maior fuit quàm illorū, ut hæreditatem caperent
filij Simeon in hæreditate ipsorum. Educta est sors tertia filijs Zebulon per fa- Zebulon.
milias suas, fuitq; limes hæreditatis eorum usq; ad Sarid, & ascendit limes eorū uer-
sus mare occidētale, & ad [a]Mareala, pertingitq; Dabeseth, & inde pertingit ad tor-
rentem qui est è regione Iakneam. Et reflectens de Sarid uersus exorientem solem
ad limitem [b]Kisloth Thabor, exit in Dabrath, ascendens Iaphia. Et hinc transiens
ad plagā orientalem in Githa Heber, Itakazin, exit in Rimon [c]Metoar, & hinc in
B Nea. Et idē limes circuit ab Aquilone in Nathon, ut sint exitus eius uallis Iephtah
El, Katath, Nahalal, & Simron, Iidala, & Beth Lehem, ciuitates duodecim cum pa-
gis earum. Hæc est hæreditas filiorum Zebulon per familias suas, atq; hæ sunt ci-
uitates cū pagis earum. Porrò pro Isachar educta sors est quarta, filijs inquam Isachar.
Isachar pro familijs suis. Fuit autē limes eorum, Iisreela, Kesuloth, Sunem, Hapha-
raim, Sion, Anaharath, Harabith, Kision, Abetz, Remeth, Engannim, Enhadda
& Beth Pazetz. Pertingitq; limes ille Thabor, & Sahazima, atq; Beth Semes, &
desinūt fines limitis eorum in Iordanem, ciuitates sedecim cum uillis earum. Hæc
est hæreditas tribus filiorum Isachar per familias suas, & hæ sunt ciuitates cum pa-
gis earum. Et educta est sors quinta pro tribu filiorum Aser per familias suas. Aser.
Fuit autem limes eorum, Helkath, Hali, Beten, Achsaph, Alamelech, Amead, Mi-
seal, pertingitq; in Charmel ad Occidentem, & in Sihor Libnath. Et reflectens ad
exortum solis in Beth Dagon, pertingit Zebulon & uallem Iiphtael ad Septētrio-
C nem Beth Emek & Nehiel, egrediturq; in Kabul ad sinistram. Ad Hebron quoq;,
Rehob, Hammon & Kana usq; ad Zidonem magnam. Reflectit deinde limes hic
in Rama, & usq; ad ciuitatem munitam Zor. Rursus reflectit hic limes in Hosa,
exitusq; eius sunt uersus mare à funiculo Achsiba, Vma quoq;, Aphek, et Rehob,
ciuitates uigintiduæ cum pagis earum. Hæc est hæreditas tribus filiorū Aser per
familias suas, & hæ sunt ciuitates cum pagis earum. Pro filijs Naphtali educta Naphtali.
est sors sexta, pro filijs inquam Naphtali per familias suas. Fuitq; limes eorum ab
Heleph, Elon in Zaenannim, Adami, Nekeb et Iabneel, usq; Lakum, exitusq; eius
uersus Iordanem. Reflectens inde limes ille uersus Occidentem in Asnoth Tha-
bor, [d]uergit illinc in Hukok, pertingitq; Zebulon à Meridie, Aser uero pertingit
ab Occidente, Iehudam ad Iordanē ab ortu solis. Ciuitates uero munitę sunt [e]Zid-
dim, Zer, Hammath, Rakath, & Chinnareth, Adama, Harama, Hazor, Kædes,
Edrehi, Enhazor, Iireon, Migdaël, Horem, Beth Hanath, & Beth Semes, ciuitates
undeuiginti cum uillis earum. Hæc est hæreditas tribus filiorum Naphtali per fa-
D milias suas, & hæ ciuitates atq; uillæ earū. Pro tribu uero filiorū Dan per fami- Dan.
lias suas, educta est sors septima. Fuitq; limes hæreditatis eorum Zoreah, Estaol,
& Ir Semes, Saalabin, Aialon, Iithla, Elon, Thimnatha, Ekron, Eltheke, Gibthon,
Baalath, Iehud, Bneberak, Gath Rimmon, Meiarkon, & Harakon, cum termino
qui est è regione Iapho, [f]& ab his exit limes filiorum Dan. Et ascenderūt filij Dan,
& oppugnarunt Læsem, capientesq; eam, percusserunt eam gladio, atq; possede-
runt

[a] *Alij legunt, perturbatio aquarum.*

[b] *Quidam tenes legunt aut medium.*

[c] *Alij legunt, Methoar appellati deformans lineam in Nea.*

[d] *Alij legunt, occurrit.*

[e] *Alij legunt, Hezidim.*

[f] *Potest & sic legi, Et ab his egressi terminum filij Dā ascenderunt.*

runt eam, incolentes eam, appellaueruntq́ eam Læsem Dan, iuxta nomen Dan pa
tris sui. Hæc est hæreditas tribus filiorum Dan per familias suas, & hæ ciuitates &
uillæ earum. Cessauerunt itaq; sorte diuidere terram per limites eius, dederuntq́
Iosue possessio. filij Israel hæreditatem ipsi Iehosuæ filio Nun in medio eorum. Iuxta os DOMINI
dederunt ei ciuitatem quam postulauerat, nempe Timnath Særah in monte E-
phraim, & instaurans ciuitatem illam, habitauit in ea. Istæ igitur sunt hæredita
tes, quas sorte diuiserũt Eleazar sacerdos, & Iehosua filius Nun, & capita patrum
ex tribubus filiorum Israel in Silo coram DOMINO ad ostium tentorij cõstitutio-
nis; cessaueruntq́ diuidere terram.

CAPVT XX.

ET loquutus est DOMINVS ad Iehosuam, dicens, Loquere ad filios Israel hisce A *Definiuntur asyla iuxta præceptum domini.*
uerbis, Date ex uobis ciuitates confugij, de quibus loquutus sum ad uos per
Exod.21.c Num.35.b Deut.19.a [a]Mosen, ut illuc scilicet confugiat homicida, qui [b]hominem cædit in perplexitate, *[a]Ebr. Per manũ Mosis.*
& per imprudentiam, erunt [hæ ciuitates] uobis cõfugia à uindice sanguinis. Qui *[b]Ebr. Qui animam.*
ergo confugerit ad aliquam ex his ciuitatibus, stabit ad ostium portæ ciuitatis, lo-
queturq́ [c]audientibus senioribus ciuitatis illius causas suas, illiq́ [d]recipiãt eum ad B *[c]Ebr. In aures seniorum.*
se intra ciuitatem, & dent ei locum ut cum eis habitet. Quod si uindex sanguinis *[d]Ebr. Colligent.*
eum insequitur, ne tradant homicidam in manum eius, quoniam per impruden-
tiam percussit proximum suum, nec odio est eum prosequutus [e]antea. Manebit *[e]Ebr. Ab heri & nudiustertius.*
itaq; in ciuitate illa, donec se iudicio sistat coram cœtu, & usq; ad mortem summi
sacerdotis qui tum fuerit, tum tandem reuertatur homicida talis, & ueniat in ciui- C
tatem suam & ad domum suam, & ad ciuitatem ex qua fugerat. Et consecrarunt
Kædes in [f]Galilæa in monte Naphtali, & Sechem in monte Ephraim, atq; Kiriat *[f]Ebr. Galil.*
Arba, quæ est Hebron, in monte Iehuda. Cis Iordanem uero è regione Iericho ad
Deut.4.g Orientem, †constituerũt Bæzer in deserto in planitie de tribu Ruben, & Ramoth D
in Gilead de tribu Gad, atq; Golan in Basan de tribu Manasse. Istæ fuerunt ur-
bes constitutæ pro omnibus filijs Israel, & pro peregrino qui commoratur inter
eos, ut ad eas confugeret quicunq; hominem percussisset per imprudentiam, neq;
moreret per manũ uindicis sanguinis donec sisteretur corã comitijs.

CA. XXI.

ACcesserũt autem capita patrum Leuitarum ad Eleazarum sacerdotem, & ad A *Definiuntur oppida & agri suburbani pro Leuitis.*
Iehosuam filium Nun, & ad capita patrum qui erant super tribus filiorum Is-
rael, loquutiq́ sunt ad eos in Silo in terra Chanaan, hisce uerbis, DOMINVS præce
Num.35.a pit †per Mosen, ut darentur nobis oppida ad habitandum cum agris suburbanis
earũ pro iumentis nostris. Dederunt itaq; filij Israel Leuitis de possessionibus
suis, iuxta os DOMINI oppida ista cum suburbanis agris suis. Educta est itaq; sors
Sors Cahathitarum. pro familia Kahathitarum. Fueruntq́ per sortem [data] filijs Aharonis sacerdotis
qui erant de Leuitis, à tribu Iehuda, à tribu Simeon, & à tribu Biniamin tredecim
oppida. Et reliquis filijs Kahath, à familijs tribus Ephraim, & à tribu Dan, atq; di
Gersonitarum. midia tribu Manasse sorte data sunt decem oppida. Porrò filijs Gerson, à fami-
lijs tribus Isachar, & à tribu Aser, & à tribu Naphtali, atq; à dimidia tribu Manas-
Meraritarum. se in Basan data sunt per sortem tredecim oppida. Filijs Merari per familias suas
à tribu Ruben, & à tribu Gad, atq; à tribu Zebulon data sunt duodecim oppida.
Dederunt itaq; filij Israel Leuitis oppida ista cum suburbanis agris eorum per sor
tem, ut præceperat DOMINVS per Mosen. Dederunt uero filij de tribu Iehuda, & B
1.Par.6.d filij de tribu Simeon oppida ista, quæ nominatim sic uocantur. Filiorũ uero Aha-
ronis de familia Kahath, qui erant de filijs Leui prima sors fuit, quibus dederũt Ki
riath Arba patris Anok, ipsa est Hebron in monte Iuda cũ suburbanis agris eius
per circuitum eius. Agrum †uero illius ciuitatis & uillas eius dederunt Caleb filio
Supra 14.d Iephunæ pro sua possessione. Filijs autẽ Aharonis sacerdotis dederunt oppidum
cõfugij pro homicidis, Hebron & agros eius suburbanos, Libna quoq; & agros
eius suburbanos, Iathir et agros eius suburbanos, Este Moa et agros eius suburba

nos, Holon & agros eius suburbanos, Debir & agros eius suburbanos, Ain & a-
gros eius suburbanos, Iuta & agros eius suburbanos, Beth Sæmes & agros eius
suburbanos, oppida nouẽ à duabus tribubus istis. De tribu uero Beniamin, Gi
beon & agros eius suburbanos, Geba & agros eius suburbanos, Anathoth & a-
gros eius suburbanos, Almon & agros eius suburbanos, oppida quatuor. Om̃ia
oppida filiorum Aharonis sacerdotum tredecim oppida sunt cum agris suis sub-
urbanis. Familijs uero filiorum Kahath Leuitarum, qui residui erant ex filijs Ka Caathitarum.
hath, sortem suam oppidorũ habuerunt à tribu Ephraim. Dederunt eis oppidum
cõfugij pro homicida Sechem, & agros eius suburbanos in monte Ephraim, Gæ
ser & agros eius suburbanos, Kibzaim & agros eius suburbanos, Beth Horon &
C agros eius suburbanos, oppida quatuor. De tribu uero Dan, Eltheke & agros
eius suburbanos, Gibethon & agros eius suburbanos, Aialon & agros eius sub-
urbanos, Gath Rimmon & agros eius suburbanos, oppida quatuor. De dimi-
dia tribu Manasse, Thanach & agros eius suburbanos, & Gath Rimmon cũ sub-
urbanis prædijs suis, oppida duo. Omnia oppida decem cum prædijs suis subur-
banis pro familijs reliquis filiorum Kahath. Porrò filijs Gerson, qui & ipsi erant Gersonitarum.
de familijs Leuitarum, à tribu Manasse dimidia [obuenit] oppidum cõfugij pro
homicida Golan in Basan cum prædijs suis suburbanis, & Beesthera cum suis pre
dijs suburbanis, oppida duo. Et de tribu Isachar, Kision & agri eius suburbani,
Dabrath & agri eius suburbani, Iarmuth & agri eius suburbani, Engannim & a-
gri eius suburbani, oppida quatuor. Et de tribu Aser, Miseal & agri eius subur-
bani, Abdon & agri eius suburbani, Helkat & agri eius suburbani, Rehob & agri
eius suburbani, oppida quatuor. De tribu Naphtali, oppidum confugij pro ho
micida, Kedes in Galil & prædia eius suburbana, Hamoth Dor & prædia eius sub
urbana, Karthan & agri eius suburbani, oppida tria. Omnium oppidorum Ger-
sonitarum per familias suas, tredecim oppida cum prædijs suis suburbanis. Reli
quis familijs filiorum Merari, qui & ipsi Leuitæ erãt, à tribu Zebulon [data sunt] Meraritarum.
Iokneam & agri eius suburbani, Kartha & agri eius suburbani, Dimna et agri eius
suburbani, Nahelal & agri eius suburbani, oppida quatuor. De tribu Ruben,
Bæzer & agri eius suburbani, Iaza & agri eius suburbani, Kedemoth & agri eius
D suburbani, Mephaath & agri eius suburbani, oppida quatuor. De tribu quoq;
Gad oppidum confugij pro homicida, Ramoth in Gilead & agri eius suburbani,
Mahanaim & agri eius suburbani, Hesbon & agri eius suburbani, Iaazer & agri
eius suburbani, omnium oppidorum quatuor. Omnium itaq; oppidorum filio
rum Merari per familias suas, qui residui erant ex familijs Leuitarum, fuerũt iuxta
sortem eorum oppida duodecim. Vniuersorum autem oppidorum Leuitarum
in possessionibus filiorum Israel, fuerunt oppida quadragintaocto cum prædijs
suis suburbanis. Fuerũtq; hæc oppida singula seorsim posita, circum uero illa agri
suburbani, idq; de singulis his oppidis [intellige.] Dedit itaq; DOMINVS Israeli o-
mnem terram quam iurauerat se daturum patribus eorum, possederuntq; eam, &
habitarunt in ea. Et DOMINVS dedit eis requiem circunquaq;, iuxta omnia quæ
iurauerat patribus eorum, & non restitit eis quispiam in faciem ex omnibus ini-
micis eorum, omnes hostes eorum tradidit DOMINVS in manus eorum. Non
cecidit uel unum uerbum de omni uerbo bono quod loquutus fuerat DOMINVS
ad domum Israel, uniuersa euenerunt.

CAPVT XXII.

Remittuntur Rubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Manasse, extruitur ara ab eis, oritur dissidium, sed satisfactione audita sopitur.

A TVm uocabat Iehosua Rubenitas, Gaditas, & dimidiã tribum Manasse, dixitq;
ad eos, Vos custodiuistis omnia quæ præcepit uobis Moses famulus DOMI-
NI, & obediuistis uoci meæ in omnibus quæ præcepi uobis, nõ reliquistis fratres
uestros istis multis diebus in hunc usq; diem, sed custodiuistis diligenter preceptũ
DOMINI dei uestri. Quandoquidẽ igitur DOMINVS deus uester requiem dedit
fratribus

fratribus [a]uestris, quemadmodū pollicitus erat eis, reuertimini [a]& redite ad uestra, — [a]Ebr. Ite uobis.
Num.32.f ad tentoria uestra, ad terrā possessionis uestræ, quam †dedit uobis Moses seruus
DOMINI ultra Iordanem, modo diligenter custodiatis & faciatis præceptum & le-
gem quam Moses seruus DOMINI uobis præcepit, ut diligatis DOMINVM deum
uestrum, & eatis in omnibus uijs eius, ut custodiatis præcepta eius, & ut adhærea-
tis ei, seruiatisq́ꝫ ei ex toto corde uestro, & ex tota anima uestra. Quumq́ꝫ eos Ie- B
hosua [b]collaudasset, dimisit eos, abieruntq́ꝫ ad tentoria sua. Et dimidiæ tribui Ma- — [b]Ebr. Benedixit eos, id est, collaudauit seu ualedixit.
nasse dederat Moses in Basan, & alteri dimidiæ dedit Iehosua inter fratres suos ci-
tra Iordanem ad [c]occiduam plagam: proin & hos dimisit Iehosua ad tentoria sua, — [c]Ebr. Ad mare.
[postea quam] eis ualedixisset. Et ait ad eos hæc uerba, Vos reuertimini ad tento-
ria uestra cum opibus multis, & cum ingenti copia pecoris, [onusti] argēto, auro,
ære, ferro, uestimentisq́ꝫ multis, diuidite prædam hostium uestrorū cum fratribus
uestris. Versi igitur filij Ruben, filij Gad, & dimidia tribus Manasse abierunt à fi-
lijs Israel de Silo quæ est in terra Chanaan, ut uenirent in terram Gilead, ad terram
possessionis suæ, quam obtinuerant iuxta os DOMINI [d]per Mosen. Et uenerūt C — [d]Ebr. In manu Mosis.
ad limites Iordanis qui est in terra Chanaan, extruxeruntq́ꝫ filij Ruben, filij Gad,
Altare extruitur. & dimidia tribus Manasse ibidem aram iuxta Iordanem, aram magnificam & spe-
ctabilem. Et audierunt filij Israel quod diceretur, Ecce ædificauerunt filij Ruben, fi-
lij Gad, & dimidia tribus Manasse aram è regione terræ Chanaan in limitibus Ior-
danis è regione filiorum Israel. Quod cum audissent filij Israel, cōgregati sunt uni-
uersa multitudo filiorum Israel in Silo, ut ascenderent contra eos & belligerarēt.
Et miserūt filij Israel ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad dimidiam tribū Manasse
in terram Gilead, Pinhas filium Eleazar sacerdotis, sed & decem principes cū eo,
de quaq́ꝫ tribu Israel unum principem iuxta domos patrum, qui singuli capita erāt
secundum familias patrū suorum in millibus Israel. Venientes itaq́ꝫ ad filios Ru-
ben, ad filios Gad, & ad filios dimidiæ tribus Manasse in terram Gilead, loquuti
sunt cum eis in hæc uerba, Sic dixerūt uniuersus cœtus DOMINI, Quæ est ista per-
fidia, qua perfidi estis in deum Israelis, ut recederetis hodie à DOMINO, quum ex-
truxistis uobis aram, ut rebelles essetis contra DOMINVM. Num parui ducitur no- D
Num.25.a bis iniquitas †Peor, à qua nondū purificati sumus in hūc usq́ꝫ diem, propter quam
facta est clades magna in cœtu dei? Et uos quidem auersi estis hodie à DOMINO,
fietq́ꝫ, ut quum uos hodie rebelles fueritis aduersus DOMINVM, ipse cras cōtra uni-
uersam multitudinem Israelis irascatur. Porrò si terra possessionis uestræ immun-
da est, transite ad terram possessionis DOMINI, in qua manet tabernaculum DO-
MINI, & possessionē occupate inter nos, & ne rebelles sitis aduersus DOMINVM,
neq́ꝫ contra nos rebelles sitis, ut extruatis uobis arā, præter aram DOMINI dei no-
Supra 7.a stri. An non Achan filius Zærab præuaricationem præuaricatus est in Hærem, &
ira desæuit in uniuersum cœtū Israelis? qui tametsi esset uir unus, nō tamen [solus]
perijt in iniquitate sua. Responderunt filij Ruben, filij Gad, & filij dimidiæ tribus
Manasse, & loquuti sunt ad capita millium Israel, Deus [e]deorum DOMINVS, deus E — [e]Alij legunt, fortis deorū, alij fortis deus.
deorum DOMINVS ipse nouit, & Israel quoq́ꝫ cognoscet, si per rebellionē, aut per
præuaricationem contra DOMINVM [hoc factum est,] [f]tu nō serues nos hodie, ut — [f]Apostrophe ad deū.
scilicet extrueremus nobis aram ad recedendum à DOMINO, aut ad sacrificādum
super ea holocaustum & sacrificium cibarium, aut ut faceremus super ea sacrificia
pacificorum. DOMINVS ipse requirat, si nō magis ex solicitudine ac cura huius rei
fecimus, quod scilicet dixerimus, Dicent aliquando filij uestri ad filios nostros hi-
sce uerbis, Quid [g]uobis cū DOMINO deo Israelis? Limitem posuit DOMINVS in- — [g]Ebraismus est pro, Quid uobis commercij cum deo?
ter nos & inter uos, ô filij Ruben & filij Gad, nempe Iordanem, atq́ꝫ idcirco nō est
uobis pars in DOMINO: & sic filij uestri occasionem dabunt filijs nostris, quo mi-
nus timeant DOMINVM, idcirco diximus, Age extruemus nunc nobis aram, non

pro holocausto neq; pro sacrificio, sed ut sit testis inter nos & uos, atq; inter poste
F ritates nostras post nos, ut exequamur cultum DOMINI coram eo in holocaustis
nostris, in sacrificijs nostris, atq; in pacificis nostris, & non dicāt aliquando filij ue
stri filijs nostris, Non est uobis pars in DOMINO. Diximus igitur, Si futurum est
ut sic dicant [b] aliquando ad nos & ad posteritates nostras, dicamus, Videte exem-
plar aræ DOMINI, quod fecerūt patres nostri, non ut ibi sacrificent holocausta aut
sacrificia, sed ut esset testis inter nos & inter uos: absit longe à nobis ut rebelles si-
mus aduersus DOMINVM, & ut auertamur hodie à DOMINO, ut ædificaremus a-
ram pro holocaustis, pro sacrificijs cibarijs, aut alijs hostijs, aliam ab ara DOMINI
dei nostri quę est coram tabernaculo eius. Audiens uero Pinhas sacerdos, & prin
cipes multitudinis & capita milliū Israelis, qui cum eo erant, uerba ista quæ loqu
ti fuerant filij Ruben, filij Gad, & filij Manasse, placuit eis. Dixitq; Pinhas filius
G Eleazar sacerdotis ad filios Ruben, ad filios Gad, & ad filios Manasse, Iam cogno
scimus q; DOMINVS sit inter nos, quandoquidem non designastis præuaricatio-
nem istam aduersus DOMINVM, nunc liberastis filios Israel de manu DOMINI.
Reuersus est itaq; Pinhas filius Eleazar sacerdotis & principes à filijs Ruben, à fi-
lijs Gad de terra Gilead ad terrā Chanaan ad filios Israel, & retulerunt illis respon
sum. Placuit hæc res filijs Israel, & gratias egerunt deo filij Israel, nihilq; [amplius]
dixerunt de ascendendo contra eos ad prælium, & de uastando terram quam in-
habitabant filij Ruben atq; filij Gad. Et uocauerūt filij Ruben & filij Gad aram
istam Testimonium nostrum, q; DOMINVS sit deus.

CAP. XXIII.

A ET factum est post dies multos, posteaquam DOMINVS requiem præstitisset
Israeli ab omnibus hostibus eorum circunquaq;, ut Iehosua consenesceret [a] se-
nioq; grauaretur. Vocans ergo Iehosua uniuersum Israelem, seniores eius, prin-
cipes eius, iudices eius & præfectos eius, dixitq; ad eos, Ego senex iam sum & pro
uectæ ætatis, & uos uidistis omnia quæ fecit DOMINVS deus uester cunctis genti-
bus istis in cōspectu uestro, quomodo DOMINVS deus uester pugnauerit pro uo
bis, en ego prostraui uobis gentes istas reliquas, ut accipiatis eas hæreditate tribu-
bus uestris, à Iordane, & omnes gentes quas excidi, & mari magno ad solis occa-
B sum. Et DOMINVS deus uester expellet eas ante uos, atq; exterminabit eas à con-
spectu uestro, & uos possidebitis terram illarum, quemadmodū pollicitus est DO
MINVS deus uester uobis. Estote ergo uehementer fortes, ut custodiatis & facia-
tis omne quod scriptum est in libro legis Mosis, ne recedatis ab eo neq; ad dexte-
ram, neq; ad sinistram, ne quum ueneritis inter gentes istas, istas inquam quæ uo-
biscum supersunt, commemoretis aut iuretis per nomen deorum earum, & ne co-
latis eos, neque adoretis eos, sed adhæreatis DOMINO deo uestro, sicuti fecistis in
hūc usq; diem. Et expellet DOMINVS ante uos gentes multas atq; fortes, quemad-
C modum & in hunc usq; diem nemo potuit stare coram facie uestra. Vir unus ex
uobis persequetur mille, quoniam DOMINVS deus uester ipse pugnabit pro uo-
bis, sicut pollicitus est uobis. Obseruate ergo quàm chara est uobis anima uestra,
ut diligatis DOMINVM deum uestrum. Etenim si auersi fueritis, & reliquijs ista-
rum gentium quæ uobiscum sunt adhæseritis, si iunxeritis cum eis connubia, si in
gressi fueritis ad eas, & ipsæ ad uos, certo experiemini q; DOMINVS deus uester
amplius non expellet gentes istas à facie uestra, sed erunt uobis in laqueū & offen
diculum, & [b] stimuli lateribus uestris, & [c] spinæ in oculis uestris, donec pereatis de
D terra hac bona quā dedit uobis DOMINVS deus uester. Et ecce ego hodie ingre-
dior uiam uniuersæ terræ, & uos scitis in toto corde uestro atq; tota anima uestra,
quod non [d] irritum fuit uel uerbum unum de cunctis sermonibus bonis, quos lo-
quutus est DOMINVS deus uester de uobis, sed quod omnia euenerūt uobis, non
cecidit ex eo uerbum ullum. Quemadmodum uero omne uerbum bonum, quod
loquutus

[b] Ebr. Cras.

Iosue senex & morti uicinus, monet populum ut diligenter persistat in mandatis dei, inq; uera religione.
[a] Ebr. Venerat in dies.

Non iurandum per nomina idolorum.

Deus diligendus.

[b] Aliqui legunt sentinia.
[c] Pro spinis alij legūt lanceę.
[d] Ebr. Non cecidit.

Via uniuersæ terræ.

loquutus est DOMINVS deus uester ad uos, uenit super uos: sic adducet quoque DO
MINVS super uos omne uerbū malum, donec deleat uos de terra hac bona quam
dedit uobis DOMINVS deus uester, quum per fide transgressi fueritis, praeuaricati
fueritis foedus DOMINI dei uestri quod praecepit uobis, si scilicet iueritis atque colue
ritis deos alios adoraueritisque eos, irascetur furor DOMINI contra uos, & peribitis
ilico de terra hac bona quam dedit uobis.

CAP. XXIIII.

Congregās autem Iehosua uniuersas tribus Israel in Sechem, uocauit seniores A
Israelis, & principes eius, iudices eius atque praefectos eius, steterūtque corā deo.
Et ait Iehosua ad uniuersum populum, Sic dixit DOMINVS deus Israel, Trans flu-
Gen. 11. d uium habitarunt [a]olim patres uestri, †nempe Thaerah pater Abrahae, & pater Na
hor, seruieruntque dijs alijs, & ego tuli patrem uestrum Abraham trans fluuium, &
duxi illum in uniuersam terram Chanaan, & auxi semen eius, & dedi ei Isaac. Sed
Gen. 21 a 25. d & ipsi Isaac dedi Iaacob atque Esau, & tradidi ipsi Esau montem †Seir, ut possideret
Gen. 36 a *Gen. 46. a eum, Iaacob *autem & filij eius descenderunt in Aegyptū, misique †Mosen & Aha-
†Exod. 3. c ronem, & adflixi Aegyptum quemadmodum feci in medio eius, & [b]tandem edu-
Exod. 12. f *Exod. 14. a xi uos. †Eduxi inquam patres uestros ex Aegypto, & quum uenissent ad *mare, B
insequuti sunt Aegyptij patres uestros usque ad mare carectosum cum curribus &
equitatu. Et quum clamassent ad DOMINVM, posuit caliginem inter uos & Ae-
gyptios, & adduxit super eos mare, & operuit eos, & oculi uestri uiderunt quae fe
cerim [c]in Aegypto. Vos mansistis in deserto diebus multis, & introduxi uos in
Num. 21. e terram Amorraeorum qui habitant trans Iordanem, qui †& pugnauerunt contra
uos, tradidique eos in manum uestrā, ut occuparetis terram eorum, exterminauique
Num. 22. a eos à facie uestra. Surgens †deinde Balak filius Zippor rex Moabitarū, pugna-
uit contra Israelem, & mittēs uocauit Bileam filium Beor, ut diris uos deuoueret, C
sed ego nolui audire Bileam, quin benedicēdo benedixit uobis, & ego eripui uos
Supra 3. d. 6. a de manu eius. Transmisso uero Iordane uenistis ad Iericho, & †pugnauerūt con
tra uos domini Iericho, Amorraei nempe, Pherizaei, Chananaei, Hithaei, Girgesaei,
Supra 11. d Hiuaei & Iebusaei, tradidique eos in manum uestram. †Misi insuper crabrones ante
faciem uestram, qui expulerunt eos ante conspectum uestrum, nempe duos reges
Amorraeorum: nō autem gladio tuo, aut arcu tuo. Et dedi uobis terram pro [d]qua
nihil laborasti, & urbes quas nō extruxisti, in quibus uos habitatis: uineas & oleas
quoque quas non plantastis, de quibus uos uescimini. Nunc igitur timete DOMI-
NVM, & seruite illi in integritate & [e]fide, & tollite deos quos coluerunt patres ue-
stri trans fluuium & in Aegypto, & seruite DOMINO. Quod si uobis seruire DO D
MINO displicuerit, eligite uobis hodie cui seruiatis, diisne quibus seruierūt patres
uestri qui fuerunt trans fluuium, an dijs Amorraeorum in quorum terra uos habi
tatis, ego quidem & domus mea seruiemus DOMINO. Respondit populus &
ait, Absit à nobis, ut relinquamus DOMINVM, & seruiamus dijs alijs, quoniā DO-
MINVS deus noster ipse duxit nos & patres nostros ex terra Aegypti, & de domo
seruitutis, qui & in oculis nostris fecit haec signa magna, custodiēs nos in omni uia
per quam profecti sumus, & in omnibus populis per quos transiuimus. Eiecit
quoque DOMINVS ante nos omnes populos, & Amorraeum habitantem in terra:
seruiemus ergo & nos DOMINO, quoniam ipse est deus noster. Et ait Iehosua E
ad populum, Non poteritis seruire DOMINO, deus enim sanctus est ipse, & deus
uindex, ut non ferat praeuaricationem uestram, & peccata uestra. Si deserueritis
DOMINVM, atque dijs alienis seruieritis, cōuersus adfliget uos, exterminabitque uos,
posteaquam uobis benefecit. Et ait populus ad Iehosuam, Minime, quin DOMI-
NO seruiemus. Et ait Iehosua ad populum, Testes estis contra uosipsos quod ele
Foedus populi cum domino. gistis uobis DOMINVM ut illi seruiatis. Et dixerūt, Testes utique. Auferte igitur
deos alienos qui sunt inter uos, & inclinate cor uestrū ad DOMINVM deum Israe-

A Describuntur comitia, in quibus Iehosua longa oratione beneficia dei ipsis recenset & foedus cum deo renouat, obligat iureiurando populū ad obseruationem religionis unius dei, describitur etiam mors Iehosuae & Eleasari.
[a] Alij legunt, antiquitus.
[b] Vel post hoc eduxi.
[c] Vel in Aegyptios.
[d] Vel in qua nihil laborastis.
[e] Vel ueritate.

F lis. Dixit populus ad Iehosuã, DOMINO deo nostro seruiemus, & uoci eius obe-
diemus. Feriit itaque Iehosua foedus cum populo eodem die, & proposuit ei cere-
monias & iudicia in Sechem. Scripsit quoque Iehosua uerba ista in libro legis dei,
& accipiens lapidem magnum, erexit eum ibidem subter quercum, quæ erat in san
ctuario DOMINI. Et ait Iehosua ad uniuersum populum, Ecce lapis iste erit no- Lapis in testimonium.
bis testis, quoniã audiuit omnia uerba DOMINI quę loquutus est nobiscum, eritque
testis contra uos, ne fortè abnegetis deum uestrum. Dimisit itaque Iehosua popu-
lum, quenque ad hæreditatem suam. Posteaquã uero hæc gesta essent, mortuus Moritur Iehos.
est Iehosua filius Nun seruus DOMINI, quum esset natus centum & decem annos,
G sepelieruntque eum intra terminum possessionis suæ in Thimnath Særah, quæ sita
est in monte Ephraim, à Septentrione montis Gaas. Et seruiuit Israel DOMINO
cunctis diebus Iehosuæ, & cunctis diebus seniorum qui post Iehosuam dies suos
prorogarunt, & qui nouerant omnia opera DOMINI quæ fecerat Israeli. Sed & Ossa Ioseph sepeliuntur.
ossa Ioseph, quæ tulerãt †filii Israel ex Aegypto, sepelierũt in Sechem in parte agri Gen.50.d
quem emerat Iacob †à filiis Hemor patris Sechem centum nummis. Et fuerunt fi- Gen.33.d
liis Ioseph in hæreditatem. Eleazar quoque filius Aharonis mortuus est, quem se- Eleazar moritur.
pelierunt in colle Pinhas filii eius, qui datus est ei in monte Ephraim.

Liber Iudicum, Hebr. Sophtim.

CAPVT I.

Post mortem Iehosuæ Iudas rebus præficitur, qui Chananæis subiugatis Hierosolyma occupat.

ªEbr. Quis ab initio pugnabit.

A

ACTVM est post mortem Iehosuæ, ut interrogarẽt
filii Israel DOMINVM hisce uerbis, Quis ascendet nobis,
quo duce ªgeramus bellum contra Chananæos? Et re-
spondit DOMINVS, Iehuda ascendet, en tradidi terram
in manum eius. Et dixit Iehuda ad Simeonem fratrem
suum, Ascende mecum in sorte mea, ut bellum geramus
contra Chananæum, & ego quoque tecũ ibo in sorte tua.
Et abiit cum eo Simeon. Ascendit itaque Iehuda, & tra-
didit DOMINVS Chananæum & Pherizæum in manus
eorum, & percusserunt ex eis in Besek decem millia uirorũ. Et inuenientes ᵇAdo ᵇDominus Besek.
ni Besek in Besek, pugnauerunt contra eum, percusseruntque Chananæum & Phe
B rizæum. Fugit autem Adoni Besek, quem persequuti sunt, & apprehendentes
eum, resecuerunt pollices manuum eius atque pedum eius. Et ait Adoni Besek, Se-
ptuaginta reges amputatis pollicibus manuum atque pedum eorum collegerũt sub
mensa mea: quemadmodum feci, sic mihi deus rependit: & introducentes eum in
Ierusalem, ibidem mortuus est. Quumque Hierosolyma oppugnarent filii Iehu-
da, ceperunt eam, percusseruntque [eam] gladio, & inieceruntignem in ciuitatem.
Postea descenderunt filii Iehuda, ut oppugnarent Chananæum habitantẽ in mon
C tanis & ad Meridiem, & in campestribus. Profectus est autem Iehuda cõtra Cha
nanæum habitãtem in Hebron (nomen autem Hebron antea fuit Kiriath Arba)
& percusserũt †Sesai, Ahiman atque Thalmai. Hinc profectus ad habitatores De Ios.15.b
bir. Nomen autem Debir antea fuit Kiriath Sepher. Et ait Caleb, Qui percusserit
Kiriath Sepher, ceperitque eam, huic dabo Achsam filiã meam uxorem. Cepit uero
ᶜAlii legunt, frater Calebi minor natu. eam Othoniel filius Kenas ᶜfratris Calebi qui natu illo minor erat, & dedit ei Ach Othoniel. Caleb.
ᵈAlii legunt patre eius. sam filiam suam uxorem. Quum uero illa ingrederetur, persuasit ei ut postularet à
ᵈpatre suo agrũ. Et quum demitteret se ex asino, dixit ei Caleb, Quid tibi? Ipsa ue-
ro dixit

ro dixit ei, Da mihi donum aliquod, quoniã terram ſiccaneam dediſti mihi, da mi-
hi etiam irrigua. Et dedit ei Caleb irrigua ſuperiora & inferiora. Filij autem Ke- D
nei affinis Moſis, aſcenderunt de ciuitate Palmarum cum filijs Iehuda in deſertum
Iehuda, quod eſt in Meridie Arad, abeunteſq́ habitauerunt cum populo. Sed &
Iehuda abijt cum Simeone fratre ſuo, & percuſſerunt Chananæum habitantem in
Horma. Zephath, uaſtarũtq́ eam, & appellauit nomen eius Horma. Cepit inſuper Iehu-
Gaza. Aſkalon. da Gazam atq́ limitem eius, & Aſkalon limitemq́ eius, Accaron & limitem eius.
Accaron. Et DOMINVS adfuit Iudæ ut expelleret montanos, qui uero in uallibus habitabãt
non potuit expellere, quod ferratos habebãt currus. Ipſi Caleb dederũt Hebron, E
Num.14. †quemadmodum loquutus fuerat Moſes, qui & illinc expulit tres filios Anak. Ie-
buſæum uero qui Hieroſolymis habitabat, non expulerũt filij Beniamin, quin Ie-
buſæus habitat cum filijs Beniamin in Ieruſalem in hunc uſq́ diem. Qui de domo
Ioſeph erant aſcenderũt in Beth El, & fuit DOMINVS cum eis. Hi uero qui de do
Beth El. mo Ioſeph erãt, explorauerũt Beth El (cuius urbis nomen antea erat Luſa:) quiq́
Luſa. obſeruabant, uiderunt uirum quendam egredientem ex urbe, ad quem dixerunt,
Oſtende nobis quæſo aditũ ad hanc urbem, & beneficio te afficiemus. Qui quum
aditum eis ad urbem indicaſſet, percuſſerũt urbem gladio, uirum autem illum &
omnem familiam eius ablegarunt. Abiens uero uir ille in terram Hithæorum, ex- F
truxit ciuitatẽ, uocauitq́ nomen eius Lus, & hoc eſt nomen eius in hũc uſq́ diem.
Manaſſe quoq́ non uaſtauit Bethſean & filias eius, Thaënach & filias eius, habi-
tatores Dor & filias eius, habitatores Iibleam & filias eius, & habitatores Megid-
do & filias eius, licet animũ Chananæus in terra iſta habitandi deſpondiſſet. Hoc
tamen factum eſt ut Iſrael quum inualuiſſet, Chananæo tributum imponeret, ſed
funditus non excidit eum. Sed & Ephraim non expulit Chananæum habitantem
in Gazer, ſed habitauit Chananæus in medio eius, nempe in Gazer. Zebulon
quoq́ nõ expulit habitatores Kitron, & habitatores Nahelol, ſed Chananæus ha
bitauit in medio eius, tributumq́ ferre ſunt coacti. Sic Aſer non expulit habitato
res Acco, & habitatores Zidon, & Achlab, Achſib atq́ *Helba, Aphik & Rehob: G *Alij legunt Helba.
& Aſaræus habitauit inter Chananæos habitantes in terra, quoniam non potuit
eijcere eum. Naphtali non expulit habitatores Beth Sæmes, & habitatores Beth
Aenath, ſed habitauit inter Chananæos habitantes in terra, factiq́ ſunt habitato-
res Beth Sæmes & Beth Aenath illis tributarij. Amorræi adflixerunt filios Dan
uſq́ in montem, nec permiſerunt illi ut deſcenderet in uallem, tametſi Amorræus
habitãdi in monte Hæres, in Aialon, & in Saalbim animum deſponderat. Inuale-
ſcente autem manu domus Ioſeph, [Amorræi] tributum ferre coacti ſunt. Porrò
limes Amorræi fuit ab *aſcenſu ſcorpionum, à petra ipſa & ſupra. *Alij legunt Akrabim.

CAP. II.

ASCendit autem angelus DOMINI de Gilgal in Bochim, & ait, Adduxerã uos A
ex Aegypto, & introduxeram uos in terram quam iuraui patribus ueſtris, di
Deut.7. xeramq́, Nunquam faciam irritum fœdus meum [quod pepigi] uobiſcum, modo
uos ne feriatis fœdus cum habitatoribus huius terræ, quin potius aras eorum di-
ruatis. At uos non audiſtis uocem meam. Cur ergo hoc feciſtis? Ego quoq́ dixi,
Non eijciam eos ante uos, ſed erunt uobis in *ſpinas, & dij eorum offendiculo. *Alij ſcrutinia.
Factumq́ eſt quum loqueretur angelus DOMINI uerba iſta ad omnes filios Iſrael,
ut populus ſublata uoce flerent. Vocaueruntq́ nomen illius loci Bochim, & ſacri
ficauerunt ibidem DOMINO. Nam quum dimiſiſſet Iehoſua populum, abierunt B
filij Iſrael quiſq́ in hæreditatem ſuam, ut occuparent terram. Et ſeruiuit populus
DOMINO cunctis diebus Iehoſuæ, atq́ cunctis diebus ſeniorum, qui prorogarũt
dies poſt Iehoſuam, qui ſcilicet uiderãt uniuerſum opus DOMINI magnum quod
fecerat Iſraeli. Et mortuus eſt Iehoſua filius Nun ſeruus DOMINI, quum eſſet na
tus centũ & decem annos, ſepelieruntq́ eum in termino hæreditatis ſuæ in Thim

Angelus domini apparet admonetq́ ut fœderis memores reſipiſcãt, quoties dominum offendunt graues dãt pœnas. Bochim loci nomen à flendo dictum eſt.

nath Hæres in monte Ephraim à Septentrione monti Gaas. Sed & cunctum hoc
sæculum collectum est ad patres suos, surrexitq; alia generatio post illos, quæ DO
MINVM & opus quod fecerat Israeli, non cognouit. Fecerũt ergo filij Israel ma
lum in oculis DOMINI, seruieruntq; Baalim. Et deserentes DOMINVM deum pa
trum suorum qui eduxit eos de terra Aegypti, abierunt post deos alios, post deos
C populorum qui erant circum eos, & adorauerunt eos, atq; ad iram concitauerunt
DOMINVM, & derelicto DOMINO, coluerunt Baal atq; Astaroth. Et incaluit
[b]furor DOMINI aduersus Israelem, tradiditq; eos in manum diripientiũ eos, qui di
ripuerũt eos, & uendidit eos in manum hostium eorum qui circum eos erant, nec
potuerunt amplius stare corã hostibus suis, quin [c]quocunq; egrederentur, manus
DOMINI fuit contra eos ad malum, quemadmodum minatus fuerat DOMINVS, si
cutq; iurauerat eis DOMINVS. [In summa] adflixit eos grauiter. Suscitauit autem
DOMINVS iudices qui liberarent eos de manu diripientiũ eos: sed & [b]iudices suos
audire renuerunt, quin potius scortati sunt post deos alios, & adorauerũt eos, de
feceruntq; cito à uia qua incesserant patres eorum, ut obedirent mandatis DOMI
D NI, sed non [c]fecerunt sic. Quumq; DOMINVS iudices eis excitasset, adfuit DOMI
NVS iudici, seruauitq; eos de manu hostium eorum cunctis diebus illius iudicis.
Nam pœnitudine ducebatur DOMINVS propter suspiria illorum [quę emittebãt]
metu opprimẽtium & adflictantium eos. Mox ut iudex moreretur, resilierunt, &
corruptiores erant quàm patres eorũ, sectantes alios deos, quos coluerũt, quosq;
adorarũt, nihilq; diminuerũt de studijs suis, deq; uia sua dura. Tum rursus exæ
stuauit nasus DOMINI aduersus Israelem, ut diceret, Quandoquidẽ gens ista trãs
greditur fœdus meum quod mãdaui patribus eorũ, nec audierunt uocem meam,
nec ego ultra expellam aliquem ante eos, ex his gentibus quas moriens Iehosua re
liquit, ut Israel istis tentetur, custodiántne uiam DOMINI, incedantq; in ea, sicut pa
tres eorum custodierunt, nec ne. Reliquit ergo DOMINVS gentes illas, nec cito ex
terminauit eos, neq; tradidit eas in maum Iehosuæ.

[b] Ebr. Nasus.

[c] Quocunq; se uerterent, quidquid adgrederentur.

[b] Iudices hic sunt administri iustitiæ, uindices libertatis & religionis.

[c] Quemadmodum scilicet patres fecerunt.

CAPVT III.

A HAc autem sunt gentes quas reliquit DOMINVS, ut tentaret illis Israelem, nem
pe omnes qui non nouerant uniuersa prælia Chanaan, tantum in hoc, ut ge
neratio filiorum Israel nosset, utq; docerent eos belligerare, eos dũtaxat qui antea
non norunt. Quinq; nempe satrapæ Palestinorum, & cuncti Chananæi, atq; Zi
donij, & Hiuæi, qui scilicet habitabant in monte Libano à monte Baal Hermon,
usq; dum uenias in Hemath. Fuerunt hi inquam, per quos tentabat [DOMINVS]
Israelem ut manifestum fieret, audiréntne mandatum DOMINI quod præceperat
patribus eorum per Mosen. Quumq; sic habitarent filij Israel inter Chananæos,
Hithæos, Amorræos, Pherizæos, Hiuæos & Iebusæos, duxerũt sibi filias eorum
uxores, filiasq; suas dederunt filijs eorum, seruieruntq; dijs eorum. Et fecerunt fi
lij Israel malum in oculis DOMINI, obltiq; DOMINI dei sui, coluerunt Baalim &
Aseroth. Et exarsit ira DOMINI aduersus Israelitas, ut uenderet eos in manus Chu
san Riseathaim regis Aram Naharaim, seruieruntq; filij Israel ipsi Chusan Risea
B thaim octo annis. Et quum clamassent filij Israel ad DOMINVM, excitauit DOMI
NVS seruatorem filijs Israel, atq; liberauit eos, nempe Othonielem filiũ Kenas fra
tris Caleb, qui illo minor natu erat. [a]Factusq; est super eum spiritus DOMINI, &
[b]iudicauit Israelem, & egressus est in præliũ, tradiditq; DOMINVS in manum eius
Chusan Riseathaim regem Syriæ, præualuitq; manus eius contra Chusan Risea
thaim. Et quieuit terra quadraginta annis, & mortuus est Othoniel filius Kenas.
Rursus fecerunt filij Israel malum in oculis DOMINI, roborauitq; DOMINVS Eg
lon regem Moabitarum cõtra Israelem, eo quod fecissent malum in oculis DOMI
NI. Congregauit autem ille ad se filios Ammon atq; Amalek, & abiens percussit
Israelem, & occupauerunt ciuitatem palmarum. Seruierunt ergo filij Israel Eglon
regi

Recensentur gẽtes quædam quæ relictæ sunt ut ipsis Israelitæ tententur exerceréturq;, cum quibus cum se iungunt Israelitæ, puniuntur à domino, cum rursus resipiscentes clamant, seruantur.

[a] Hoc est, dominus excitauit animum eius, donauit eum fortitudine.

[b] Hoc est, asseruit, liberauit.

Aod liberat.

regi Moabitico decem & octo annis. Quumq; clamarēt filij Israel ad DOMINVM, excitauit eis DOMINVS seruatorem Ehud filium Gera, filij Iemini, qui uir erat clausa [c]manu dextera. Miseruntq; filij Israel per [d]ipsum munus ipsi Eglon regi Moab. Fecerat autem Ehud sibi gladiū utrinq; acutum [e]longitudine cubitali, accinctusq; C
eo sub tunica sua stricta in dextro femore, obtulit munus ipsi Eglon regi Moab. Fuit autem Eglon homo ualde obesus. Quumq; iam obtulisset munus, ablegauit populum, nempe eos qui munus portauerant. Ipse uero reuersus à [f]simulachris in Gilgal, dixit, Est mihi uerbum quoddā secretum ad te ô rex. Is autem [g]silentium iussit. Egressi ergo sunt ab eo omnes qui stabāt coram eo. Ehud uero introiuit ad eum, sedebatq; ille solus in cœnaculo cōtabulato. Et dixit Ehud, Est mihi uerbum dei ad te. Et surrexit è solio. Ehud uero missa manu sua sinistra, præhēdit sicam de dextro femore suo, defixitq; eam in uentrem eius, adeo ut capulus laminā sequeretur, adepsq; laminā concluderet, neq; enim sicam extraxit è uentre eius. Et [h]egressus Ehud prætorium uersus, uenit ad [i]subsellia, clausisq; post se foribus cœnaculi obserauit. Quo egresso, uenerunt serui eius, uidentesq; fores cœnaculi obseratas, dixerunt, Certe [k]tegit pedes suos in cōclaui cōtabulati. Quumq; iam expectassent D
donec eos puderet, nec ipse fores cœnaculi aperiret, sumpta claue aperuerūt: & ecce herus eorum mortuus iacebat in terra. Interim uero dum illi cunctantur, euadit Ehud, & transiens sculptilia, seruatus est inter condensa ueprium. Contigit autem quum ingrederetur, ut cornu classicum caneret in monte Ephraim, descenderūtq; cum eo filij Israel de monte, proficiscebaturq; ipse ante eos. Et ait ad eos, Sequimini me, nam tradidit DOMINVS hostes uestros, nempe Moabitas, in manū uestrā. Qui descendētes post ipsum, uada Iordanis, ubi traijcitur ad Moabitas, occupant, nec quenquam traijcere sinunt. Percusserūt itaq; eodem tempore ex Moabitis uirorum circiter decem millia, qui omnes fuerunt obesi omnesq; strenui milites, ne unus quidem euasit. Subactus est itaq; Moab in die illo sub manu Israel, quieuitq; terra octoginta annis.

Moabitæ occiduntur.

Samgar.

Post hunc fuit Samgar filius Anath, qui in Palestina percussit sexcentos uiros stimulo boum, qui & ipse Israelem seruauit.

CA. IIII.

Alia liberatio populi Israelitici per Deboram & Barak.

Filij uero Israel porrò fecerunt malum in oculis DOMINI. Et mortuo Ehud uendidit eos DOMINVS in manum Iabin regis Chanaan, qui regnauit in Hazor, A
qui habuit imperatorē exercitus nomine Siseram, & is habitabat in Haroscheth gentium. Clamabant autem filij Israel ad DOMINVM, nam habuit ille nongentos currus ferratos, adflixitq; filios Israel uehementer, idq; annis uiginti. [a]Iudicabat autem Israelem tunc temporis mulier, Debora nempe, prophetis, uxor Lapidoth: & ipsa quidē Debora habitabat sub palma inter Rama et Beth El in mōte Ephraim, ascendebantq; ad eam filij Israel ut iudicium [peterent.] Quæ mittens accersiuit Barak filium Abinoam de Kædes Naphtali, dixitq; ad eum, An [b]non præcepit tibi DOMINVS deus Israel, Vade & [c]contrahe [exercitum] in monte Thabor, & accipias tecum decem millia uirorum de filijs Naphtali, atq; de filijs Zebulon? Ego uero contraham ad te ad torrentem Kisson Siserā ducem exercitus Iabin, cum curribus eius & copijs eius, tradamq; eum in manus tuas. Dixit uero Barak ad eam, B
Si mecum ieris, proficiscar: si uero non profecta fueris mecum, non ibo. Quæ ait, Ibo tecū certissime, ueruntamen gloria non erit tua hac profectione qua iam proficisceris, quoniam in manum mulieris uendet DOMINVS Siseram. Surgens itaq; Debora, profecta est cum Barak in Kædes. Vocans autem Barak Zebulon & Naphtali in Kædes, & [d]ascēdit pedes cum decem millibus uirorū, ascenditq; cum eo Debora. Heber aūt Kenæus de filijs Hobab affinis Mosis, abscesserat de Kain, tetenderatq; tentorium propter quercetū in Zenaim quæ est iuxta Kædes. Nunciatumq; est Siseræ q ascendisset Barak filius Abinoam in montē Thabor. Tunc congregauit Sisera omnes currus suos, nempe nongentos currus ferratos, & uni-

[c]Quidā dicunt claudæ: alij legunt, ambidexter erat.
[d]Ebr. Per manū eius.
[e]Quidam legunt, palmi longitudine.
[f]Alij legunt, lapicidinis.
[g]Ebr. Et ait, tace. Germanice, still.
[h]Alij legunt, exiuit stercus.
[i]Potest etiam legi, ad exedras.
[k]Tegere pedes, Ebraismus est, quo rem obscœnam honeste circumloquuntur, id est, exonerat uentrem.
[a]Iudicabat mulier, id est, diuinæ legis gnara populo petenti responsa ex oraculis dei dabat, sy gab jnen bscheid.
[b]Interrogatio est certa asseueratio quæ probatione nō eget.
[c]Alij legunt, trahe in montem, id est, proficiscere, sic Germani züch uff den berg.
[d]Vel, ascēdit, & post eum decem millia uirorum, seu abduxit post se decem, &c.

uerſum populum quem habebat, ab Haroſcheth gentium ad torrentem Kiſſon.
C Tum dixit Debora ad Barak, Surge, quoniam hæc eſt dies in qua DOMINVS tra-
[a] Interrogatio uehementer affirmat.
didit Siſeram in manum tuam, an non DOMINVS egreſſus eſt [a] ante te? Et deſcen-
dit Barak de monte Thabor, decemq́ millia uirorum ſequebantur eum. Et con-
turbauit DOMINVS Siſeram & omnes currus eius, & uniuerſum exercitũ eius gla Psal. 82. c
dio coram Barak, ut deſcenderet Siſera de quadriga, & pedes effugeret. At Barak
inſequutus eſt currus & exercitum uſq ad Haroſcheth gentium, ceciditq́ uniuer-
ſus exercitus Siſaræ gladio, ut ne unus quidẽ ſupereſſet. Porrò Siſera pedes effu
[b] Pax pro ſocietate & amicitia.
gerat ad tentoriũ Iaël uxoris Heber Kenæi, quod [b] pax eſſet inter Iabin regem Ha- Iahel occidit Siſaram.
zor, & inter domum Heber Kenæi. Egreſſa Iaël obuiam ipſi Siſeræ, ait ad eum,
Concede mi domine, concede ad me, nec metuas. Qui quum ad eam in tentorium
conceſſiſſet, illa operuit eum quodam tegumento. Et [Siſera] dixit ad eam, Potum
D mihi præbe, aquę paululum, quoniam ſitio. Illa uero aperiens utrem lactis, dedit
illi potum, rurſusq́ operuit eum. Ille autem ad eam dixit, Sta in oſtio tentorij, & ſi
quiſpiam uenerit, teq́ hiſce uerbis interrogauerit, Eſt ne hic quiſpiam? Dicas, Ne-
mo. Porrò Iaël uxor Heber accepit clauum tentorij, ponensq́ malleum in manu
ſua, uenit ad eum tacite, transfixitq́ clauum per tempora eius, atq in terram depe-
git. Ipſe uero ſopore oppreſſus & laſſus, mortuus eſt. Quumq́ Barak Siſeram in-
ſequeretur, egreſſa eſt Iaël obuiam ei, & dixit ad eum, Veni, & oſtendã tibi uirum
quem tu quæris. Qui quum ingreſſus eſſet ad eam, ecce iacebat Siſera mortuus,
eratq́ clauus in tempore eius. Subegit itaq deus illo die Iabin regem Chanaan co
ram filijs Iſrael, & manus Iſraelitarum promouit fortiter, & inualuit contra Iabin
regem Chanaan, donec Iabin regem Chanaan excinderent.

CAP. V.

Epinicion pro uictoria, quam dedit dominus Deboræ & Barak.
A CEcinit uero Debora atq Barak filius Abinoam eodẽ die tale canticũ, Quan
doquidem perſequutus eſt iniurias Iſraeli illatas, conuenit ut uos qui uolũta-
rij eſtis in populo gratias agatis DOMINO. Audite reges, auribus percipite prin
cipes, ego DOMINO canam, pſallam DOMINO deo Iſraelis. Qum exires ô DOMI
NE ex Seir, quum incederes de agro Edom, terra contremuit, & cœli ſtillarunt, a-
deoq́ & nubes ipſæ ſtillarunt aquas. Montes fluxerunt à facie DOMINI, Sinai
iſte ante DOMINVM deum Iſraelis. In diebus Samgar filij Anath, in diebus Iaël
erant uiæ deſolatæ: qui iter faciebant, declinabant per ſemitas obliquas. Defece-
rant pagani: in Iſraele inquam defecerant, donec ego Debora ſurgerem, ſurgerem
[a] Eligebat, Iſrael ſcilicet, uel quiſq; in Iſraele: alij legunt, deus elegit noua, tunc eis (hoſtis) in portis.
mater in Iſraele. Simul ac deos nouos [a] eligebat, bellũ in portis [erat,] nec tamen
B clypeus nec haſta uiſa ſunt in quadraginta millibus Iſraelis. Cor meum ad præſi
des legum qui ſunt in Iſraele, uos qui uoluntarij eſtis in populo gratias agite DO-
MINO. Vehentes mulis nitidis, qui præſidetis iudicijs, quiq́ per itinera inceditis
[b] Vel, de ijs loquimini.
[hæc] [b] enarrate. A uoce iaculatorum inter haurientes, ibi acute diſſerent de iuſti
tijs DOMINI, de iuſtitijs inquam DOMINI ruſticani homines eius in Iſraele, tũc de
ſcẽdet populus DOMINI in portas. Expergiſcere expergiſcere Debora, expergi-
ſcere expergiſcere, cane cãticum, ſurge Barak, & captos duc captiuos tuos fili Abi
noam. Tũc dominabitur qui reliquus fuerit magnificis populi, quin DOMINVS
dominabitur mihi per gigantes. De Ephraim radix illorum cõtra Amalek, poſt
te Beniamin in populis tuis, ex Machir deſcenderunt legiſlatores, & ex Zebulon
[c] Periphraſis eſt eruditorũ & ſapientum qui eloquentia perſuadere potuerunt.
trahentes in [c] baculo ſcribæ. Principes quoq mei in Iſachar cum Debora, ſed &
Iſachar quemadmodum Barak in ualle miſſus pedes, in diuiſionibus Ruben [uiri]
magni decretarij cordis. Cur ſediſti inter duos limites, ut audires ſcilicet boatus
C gregum, ad diuiſiones Ruben magnorum [uirorum] qui erãt decretarij cordis.
Gilead citra Iordanem quieuit, & Dan cur apud naues degit? Aſer ſedit in ſtatio-
ne nauium apud maria, & in rupturis ſuis manet. Populus Zebulon deuouit ui
tam ſuam in mortem, ſic & Naphtali in excelſis campi. Venerũt reges & pugna
uerunt,

uerunt, tunc pugnauerunt reges Chanaan in Taenach ad aquas Megiddo, at lu-
crum pecuniæ nullum [b]abstulerunt. De cœlis pugnatum est, stellæ inquam è sta-
tionibus suis pugnarunt cum Sisera. Torrens Kison deuoluit illos, torrens [c]Ke-
dumim torrens Kison: calcabas fortiter ô anima mea. Tunc concussæ sunt un-
gulæ equorum propter uehemētem impetum fortium eius. Maledicite Meros,
dixit angelus DOMINI, omnino maledicite habitatoribus eius, quoniam non ad- D
fuerūt auxilio DOMINO, [f]auxilio inquam DOMINO cum fortibus. Laudetur su-
pra mulieres Iaël uxor Heber Kenæi, supra mulieres in tentorio laudetur. Aquã
quum ille peteret, lac illa dedit, in phiala magnatum obtulit butyrum. Manum
suam abstulit clauo, & dexteram suam malleo laborum, percutiens Siseram, amo-
uit caput eius, uulnerauit & perfodit tēpora eius. Inter pedes eius incuruatus cor
ruit & iacuit: inter pedes eius inquam incuruatus corruit, quo loco recubuerat, il-
lic corruit interemptus. Mater Siseræ per fenestram prospiciens eiulat, per cancel-
los inquam: cur frustratur [me] currus eius quo minus ueniat? cur tardant [g]rotæ
quadrigarum eius? Sapientes quæque ex præcipuis mulieribus, quæ erant apud
ipsam, respondebant illi, quin & ipsa sibiipsi reddebat uerba. An non inueniunt
& diuidunt spolia, cuique militi forti amicam unam uel duas, prædam uestium uari
colorum Siseræ: prædam inquam uaricolorum uestium & acupictorū, sed & præ
dam uestis uaricoloris utrinque acupictæ ad [h]colla. Sic pereant omnes hostes tui,
ô DOMINE: qui uero diligunt eum, sint sicut sol quum oritur in fortitudine sua.
Porrò terra ipsa secura & tranquilla fuit quadraginta annis.

[b] Id est, nullã prædam sunt assequuti, quod sperauerant.

[c] Kedumim, id est, qui iã olim à priscis temporibus fuit.

[f] Vel non uenerunt in auxilium domini in fortibus.

[g] Ebr. Vices.

[h] Quidam exponunt singulis capitibus uel præcipuo cuique.

CAP. VI.

FIlij autē Israel male egerunt in oculis DOMINI, tradiditque eos DOMINVS in ma A
num Midian septem annis. Inualuit ergo manus Madianitarum contra Israeli-
tas, ut facerent sibi filij Israel metu Madianitarum in montibus receptus quo con-
fluerent, siros quoque & arces. Nam quum seminasset Israel, ascenderunt Madiani-
tæ & Amalekitæ orientales quoque, pariter inquam ascenderūt aduersus [a]Israelem,
castraque ponentes contra Israelitas, uastarunt prouentum telluris usque dum uenias
Asa, nullum uictum fecerūt reliquum Israelitis, neque in pecudibus, neque in bobus,
neque in asinis. Nam ascendebant & ipsi, & pecora eorum, ueniebantque cum tento-
rijs suis, idque magna multitudine instar locustarum, ut nō esset numerus ipsorum
& camelorum ipsorum, ueniebantque in terram, ut uastarent eam. Et attenuatus est
Israel uehemēter à Madianitis, clamaueruntque filij Israel ad DOMINVM. Factum
ergo est quum clamarent filij Israel ad DOMINVM propter Madianitas, misit DO- B
MINVS prophetam quendã ad filios Israel, qui ait ad eos, Sic dicit DOMINVS deus
Israel, Ego eduxi uos de Aegypto, & eduxi uos de domo seruitutis, ego liberaui
uos de manu Aegyptiorum, & de manu omnium qui uos adflixerunt, & eieci eos
ante faciem uestram, dedique uobis terram eorum. Et dixi ad uos, Ego DOMINVS
deus uester, ne metuatis deos Amorræorum, in quorum terra uos habitatis: sed
non obediuistis uoci meæ. Venit autem & angelus DOMINI, & sedit sub [b]ulmo
quæ est in Ophra, quæque erat Ioas patris Esri, cuius filius Gedeon, qui triticum in
torculari exterebat, ut absconderet à Madianitis. Apparensque illi angelus DOMI
NI, dixit ad eum, Sit DOMINVS tecum uir fortissime. Cui respondit Gedeon, Mi
domine, si DOMINVS est nobiscū, cur nobis uniuersum istud accidit? & ubi sunt C
omnia miracula eius, quæ narrauerunt nobis patres nostri hisce uerbis, An nō ex
Aegypto duxit nos DOMINVS? Nunc uero dereliquit nos DOMINVS, & tradidit
nos in manum Madianitarum. Et respiciēs ad eum DOMINVS, dixit, Vade in hac
uirtute tua, & †seruabis Israelem de manu Madianitarū: an non ego misi te? Qui
respondit ei, Mi domine, quo seruabo Israelem? tribus mea [c]millenaria tenuis est
in Manasse, & ego quoque paruus sum in domo patris mei. Et dixit ad eum DO-
MINVS, Ego ero tecum, percutiesque Madianitas tanquam uirum unum. Cui ille

Quum essent sub Madianitis, liberantur per Gedeonem.

[a] Ebr. Contra eum et contra eos.

[b] Alij sub quercu.

[c] Aut chiliarchia.

respondit, Quæso si impetraui gratiam coram te, ede mihi signum quod tu loqu-
tus sis mecum, ne recedas quæso hinc donec ad te rediero, & eduxero sacrificium
D meum cibarium, & ponam illud ante te. Qui ait, Ego manebo donec redieris. In-
gressus itaq; Gedeon parauit hœdũ ex capris, & Epha farinæ, placentas infermen
tatas cum carne posuit in canistro, ius uero carnium in olla. Quumq; hæc ad illum
extulisset, obtulit ei sub ulmo. Et dixit ad illum angelus dei, Tolle carnem & pla-
centas infermentatas, & repone ea super petram istam, & effunde ius: & ille sic fe-
cit. Et mittens angelus DOMINI extremitatem baculi quem manu tenebat, tetigit
carnem & panes infermentatos, ascenditq; ignis de petra, & absumpsit carnem &
placentas infermentatas. Angelusq; DOMINI abijt à conspectu eius. Et uidens
*Ebr. Nã ideo uidi. Gedeon quod angelus DOMINI esset, ait, Ah domine deus, uidi *angelum DOMI
NI facie ad faciem. Et dixit ad eum DOMINVS, Pax tibi, ne timeas, non morieris.
E Et ædificans ibi Gedeon aram DOMINO, uocauit eam, DOMINVS pax, quæ durat Ara Gedeonis.
in hũc usq; diem in Oprath patris Esri. Factumq; est eadem nocte ut DOMINVS
diceret ad eum, Accipe iuuencum ex armẽtis patris tui, & alium iuuencum septem
annorum, & dirue aram Baal quam habet pater tuus, lucum quoq; qui est iuxta
eam succide, & extrue aram DOMINO deo tuo in uertice huius rupis in loco apto,
tollensq; iuuencum alium, sacrifica eum in holocaustũ super ligna luci, quem suc-
cides. Accepit itaq; Gedeon decẽ uiros ex seruis suis, & fecit quemadmodũ iusse-
rat eum DOMINVS. Metuens autem id facere ob domum patris sui, & ob homi-
nes illius ciuitatis, fecit nocte. Mane quum surrexissent homines illius ciuitatis,
F ecce ara Baal erat diruta, lucusq; iuxta ipsam succisus, iuuencus quoq; secundus in
holocaustum sacrificatus super ara extructa. Dixerũt ergo alter ad alterum, Quis
fecit rem istam? Et quũ inquirerent & interrogarent, dixerunt, Gedeon filius Ioas
fecit hanc rem. Ciues ergo illius ciuitatis dixerunt ad Ioas, Educ filium tuum, ut in
terficiatur, quoniam destruxit aram Baal, & lucum qui fuit iuxta eam succidit. Re-
spondit Ioas omnibus illis qui iuxta se stabant, Num uos agetis causam Baal? uós
ne seruabitis ipsum? Quicunq; egerit causam Baal, antequam lucescat, moriatur.
*Ierubaal uindex Baal. Si deus est, uindicet sese de eo qui diruit aram eius. Vocatus est itaq; illo die *Ieru-
baal, eo quod dixisset, Vindicet sese Baal de eo qui diruit aram eius. Vniuersi
autem Madianitæ, Amalekitæ & orientales congregati sunt pariter, & transeun-
*Iisreel locus est in tribu Manasse. G tes castra posuerũt in ualle *Iisreel. Spiritus autem DOMINI induit Gedeonem, &
cum cornu classicum cecinisset, uocatus est Abieser ut sequeretur eum. Misit præ
terea nuncios ad uniuersum Manassen, qui & ipse uocatus, sequutus est eum. De
inde misit nuncios ad Aser, Zebulon & Naphtali, qui ascenderunt illis obuiam.
Et dixit Gedeon ad deum, Seruabisne Israelem per manum meam? sicut loquutus
es. En ego ponam uellus lanigerum in area, quod si ros fuerit duntaxat in uellere, Fides Gedeonis.
reliqua humo sicca manente, cognoscã Israelem liberandum esse per manũ meam
quemadmodum loquutus es. Atq; ita factũ est: nam quum postero die mane sur
geret, excutiens uellus illud, expressit rorem ex uellere phialam plenam aqua. Ait
autem Gedeon rursus ad deum, Ne quæso excandescat ira tua aduersum me, si ad
huc semel loquar, nam tẽtabo adhuc semel illo uellere: sit quæso siccitas in solo uel
lere, & super uniuersam terram sit ros. Fecitq; deus sic nocte ista, nam fuit siccitas
in solo uellere, & in omni terra fuit ros.

CAP. VII.

Sumpto exercitu & diuiso, Madianitas adgreditur & uincit.

A Mane consurgens Ierubaal, qui idem & Gedeon, & omnis populus qui erat
cum eo, castrametati sunt iuxta *En Harod, castra autem Madianitarũ erant
*En Harod fons mentis. illis à Septentrione à colle More in ualle. Dixitq; DOMINVS ad Gedeonem, Po-
pulus qui tecum est, maior est quàm ut tradam Madianitas in manum eorũ, ne for
tè glorietur Israel contra me, dicatq;, Manus mea liberauit me: clama igitur audien
te populo, & dic, Qui timidus est aut formidolosus, reuertatur, summoq; mane Deut. 20 b 1. Mach. 3 f
abeat

[b]abeat à monte Gilead. Et reflexerunt ex populo uiginti duo millia, relictis decem
millibus. Et dixit DOMINVS ad Gedeonem, Adhuc populus multus est, deduc B
eos ad aquas, & illic separabo tibi: de quocunque dixero tibi, Is tecum ibit, tecum eat:
de quocunque uero dixero, Is non proficiscetur tecum, non proficiscatur. Deduxit
itaque populũ ad aquas, & ait DOMINVS ad Gedeonem, Quicunque lingua sua lam-
berit aquas quemadmodũ canis lambit, eum seorsum statues: & omnem qui pro-
cumbit pronus super genua sua ut[c] bibat. Fuerunt ergo lambentium aquam ma-
nu ad os admota numero trecenti uiri, totus uero reliquus populus curuatis ge-
nibus suis aquam bibebat. Et ait DOMINVS ad Gedeonem, Trecentis istis uiris
qui lamberunt seruabo uos, tradamque Madianitas in manum tuam, omnis autem
populus abeat quisque ad locum suum. Sumpserũt itaque populus uiaticum in ma- C
nus suas, & cornua sua, dimisitque omnes Israelitas, quenque ad tẽtoria sua, & retinuit
[d]trecẽtos illos uiros, castra autem Madianitarum erant ei infra in ualle. Factumque
est nocte illa ut DOMINVS ei diceret, Surge, descende in castra, quoniam tradidi ea
in manum tuam. Quod si descendere times, descende tu & Pura puer tuus ad ca-
stra, audies enim quid isti loquantur, & tum [e]corroborabũtur manus tuæ, ut in ca
stra descendas. Descendit itaque ipse & Pura puer eius ad [f]armatos qui erant in fini D
bus castrorum [excubantes.] Midian autem & Amalek, & omnes orientales iace
bant in ualle instar locustarum multi, & cameli eorum innumeri erant, & multi ue
luti harena quæ est in littore marino. Quumque accessisset Gedeon, uir quidam re-
censebat proximo suo insomnium, & dixit, Ecce somnium somniaui, strepitus pa
nis ordeacei sese uoluentis ad castra Madianitarum, uenitque ad [g]tentorium, & per
cussit illud ut caderet, & subuertit illud superne, & cecidit tentorium. Respondit
proximus eius, & dixit, Nihil hoc aliud est nisi gladius Gedeonis filij Ioas Israeli-
tæ: tradidit nanque deus Madianitas in manum eius, & omnia castra. Quum uero E
Gedeon audisset [h]enarrationem somnij, simulque interpretationem eius, [i]adorauit,
reuersusque in castra Israelitarum, ait, Surgite, quoniam tradidit DOMINVS castra
Madianitarum in manum uestram. Et distributis trecentis uiris in tres [k]ordines,
tradidit cornua in manus singulorum, & uacuos cados, in cadorum autem medio
faces. Dixit autem ad eos, Me spectetis & sic agite, quum uenero ad [l]primam par
tem castrorum, quod fecero, hoc idem & uos facite. Quumque cornu classicum ceci
nero ego, omnesque qui mecum sunt, & uos cornibus classicũ canetis per ambitum
omnium castrorum, dicetisque, DOMINO & Gedeoni. Venit itaque Gedeon, &
cum eo centum uiri ad [m]primam castrorum partem ab initio mediæ uigiliæ, subito F
excitantes uigiles, clangentesque cornibus, collidentesque cados quos manu sua [ge-
stabant.] Clanxerunt itaque tres isti ordines cornibus, & confringebant cados, te
nentes sinistra sua manu faces, dextra uero manu sua cornua quibus clangebant,
& clamabant, Gladius DOMINI & Gedeonis. Stabãt autem [n]quisque suo loco per
ambitum castrorum. Concurrerunt autem omnia castra uociferãtes & fugientes.
Psal. 83.c Trecenti autem illi clangebant cornibus, direxitque DOMINVS cuiusque gladium in
proximum suum, idque per omnia castra. Et fugit turma usque ad Beth Sita in Zere-
rath, usque ad limitem Abel [o]Mehola, & usque in Tabbath. Euocati itaque Israe- G
litæ de Naphtalim, & de Aser, & de omni Manasse persequuti sunt Madiani-
tas. Misit quoque Gedeon nuncios ad uniuersum montem Ephraim hisce manda
tis, Descẽdite, præuertite Madianitas, & præripite eis aquas usque ad Beth Bara &
Iordanem. Et conuocati omnes ex Ephraim, ceperunt aquas usque ad Beth Bara &
Esa. 10.f Iordanem. †Apprehenderunt autem duos principes Madianitarum Oreb &
Psal. 83.c Zeeb, & occiderũt Oreb in petra Oreb, & Zeeb interfecerũt in torculari Zeeb.
Insequuti sunt autem Madianitas, allatis capitibus Oreb & Zeeb ad Gedeonem
trans Iordanem.

CAP. VIII.

[b] Alij, uelociter abeat.

[c] Repetendũ per zeugma, seorsum statuas, nam eclipsis est.

[d] Vel, & in trecentis istis fortiter egit, uel uictoriam obtinuit.

[e] Vel, strenue grauiterque agent manus tuæ.

[f] Vel ad quinquagenos.

[g] Tentorium pro omnibus castris, genus pro numero.

[h] Ebr. Fractionem eius.

[i] Id est, gratias egit.

[k] Ebr. In tria capita uel tria principia.

[l] Ebr. Extremam.

[m] Dubium an ad tempus an ad locum pertineat, sed uidetur ad locum referendum esse, ut perfractis primis excubijs, irruperint in medias: alij ad tempus trahunt.

[n] Ebr. Quisque sub se.

[o] Quidam legunt, ad limitem planitiei.

Loca ab euentu à cede principium nomina recipiunt, est autem anticipatio.

Aegrefcens Ephraim fe neglectum, expoftulat cum Gedeone, Iordane transmiffo perfequitur Sebah & Zalmuna. Ciues Succoth & Phanuel digna poena multans, pretium rependitur Gedeoni, demum moritur.

a Spiritus pro ira & ftomacho.

A EPhraimitæ autẽ dixerunt ad eum, Quid hoc eft quod nobis fecifti, ut nos non
uocares quum proficifcereris in prælium contra Madianitas? & uehementer
expoftularunt cum eo. Quibus ille refpondit, Quid ego nunc feci quod ueftro
facto æquari poffit? An non racematio Ephraim præftantior eft uindemiæ Abie
fer? Deus tradidit in manus ueftras Oreb & Zeeb principes Madian, quid uero
ego facere potuiffem quod huic facto ueftro fimile effet? Tunc remifit a fpiritus
illorũ ab illo quum loqueretur hoc uerbum. Venit itaq; Gedeon ad Iordanem,
ut tranfiret ipfe & trecenti uiri qui erant cum eo, fatigati quidem & infequentes.
Et dixit ad ciues Succoth, Date quæfo populo qui comitatur me globos panum,
laffi enim funt, ut ego perfequar Zebah & Zalmuna reges Madianitarũ. Refpon
B derunt aũt primores urbis Succoth, Num uola Sebah & Zalmunæ iam eft in ma Iteria.
nu tua, ut demus exercitui tuo panes? Gedeon ait, Quum igitur DOMINVS tradi-
derit Sebah & Zalmuna in manum meam, atteram carnem ueftram fpinis ac tri-
bulis deferti. Afcendit autem illinc in Pnuel, loquutusq; eft ad eos eifdem uer-
bis. Et refponderũt ei ciues Pnuel, quemadmodum refponderant ciues Succoth.
Dixit autem & ad ciues Pnuel in hanc fentẽtiam, Quum reuerfus fuero faluus, di-
ruam turrim iftam. Fuerunt autẽ Sebah & Zalmuna in Karkor, habentes fecum
C caftra fua circiter quindecim millia [uirorũ,] qui omnes reliqui fuerunt ex uniuer-
fis caftris oriẽtalium, quum cecidiffent centum & uiginti millia uirorum, ftringen
tium gladium. †Et afcendens Gedeon per uiam eorum qui degebãt in tentorijs Ofee.10.d
ab orientali plaga Noba & Iagbeha, percuffit exercitum, erat enim exercitus fecu-
rus. Et quum fugerẽt Sebah & Zalmuna, infequutus eft eos, apprehenfisq; duo
bus regibus Madianitarũ Sebah & Zalmuna, difturbauit uniuerfum exercitum.
Et reuerfus eft Gedeon filius Ioas è prælio à loco accliui ad b orientalem plagam.
Cepit autem puerum quendam ex ciuibus Succoth, & interrogans eum, annota-
uit primores Succoth & feniores eius, nempe feptuagintafeptem uiros. Ingredi-
ens autẽ ad ciues Succoth, dixit, En [uobis] Sebah & Zalmuna, qui mihi infultan
D do dixiftis, Num uola Sebah & Zalmuna nunc eft in manu tua, ut demus panes
focijs tuis defatigatis? Accepit itaq; feniores ciuitatis, fpinas atq; tribulos deferti,
& c docuit illis ciues Succoth. Turrim quoq; Pnuel diruit, & interfecit ciues urbis.
Dixit aũt ad Sebah & Zalmuna, Quales fuerunt uiri illi quos interfeciftis in Tha
bor? Et refponderunt, Tibi fimiles erant illi, unus forma fimilis regis filijs. Et di-
xit, Fratres mei fuerũt, & filij matris meæ, uiuit DOMINVS, fi uiuos feruaffetis eos,
non trucidarem uos. Dixit ergo ad Iether primogenitũ fuum, Surge, trucida eos.
Puer aũt non diftrinxit gladiũ fuum, meticulofus nẽpe, quia puer. Et ait Sebah &
E Zalmuna, Surge tu & irrue in nos: ut enĩ uir eft, fic eft fortitudo eius. Surgẽs itaq; Psal.83.c
Gedeon, interfecit Sebah & Zalmuna, tulitq; oreas bullatas quæ erãt in collis ca-
melorum eorum. Dixerunt uero Ifraelitæ ad Gedeonem, Impera nobis, & tu &
filius tuus atq; nepos tuus, quoniam liberafti nos de manu Madianitarum. Ge-
deon autem refpondit illis, Non imperitabo fuper uos, neq; filius meus imperita-
bit uobis, DOMINVS imperitabit uobis. Et dixit ad eos Gedeon, Poftulationem
à uobis poftulo, ut detis mihi quifq; inaurem è fpolio fuo: (habebãt enim inaures
aureas quum effent Ifmaelitæ.) Et refponderunt, Omnino dabimus. Et expãden
F tes ueftem, proiecerũt illuc quifq; inaurem ex fpolio fuo. Fuitq; pondus inaurium
aurearum quas poftulauerat, mille & d feptingentorum aureorum, præter bullas
& collaria, ueftesq; purpureas, quas habuerant reges Madian, & præter torques
quæ fuerunt in collis camelorum ipforum. Fecit autem Gedeon ex illis Ephod,
& repofuit illud in ciuitate fua Ophra. Scortatiq; funt poft ipfum omnes Ifraeli-
tæ in loco ifto, & factum eft ipfi Gedeoni & domui eius in offendiculum. Suba- Ephod offendiculum.
ctus eft itaq; Madian corã filijs Ifrael, nec amplius erexerunt caput fuum, quieuitq;
terra

b Alij antequam fol occubuiffet.

c Docuit uel erudiuit eos: fchema Ebraicũ fimile Germanico, Er lert fy, hoc eft caftigabat aut puniebat.

d Siclus aut aliud ponderis nomen frequenter omittitur ab Ebraeis, quod & Latinis familiare eft.

terra quadraginta annis in diebus Gedeonis. Abiens igitur Ierubaal filius Ioas,
habitauit in domo sua. Habuit autem Gedeon septuaginta filios, qui egressi erāt a
ex femore eius, habuerat enim plures uxores. Et cōcubina eius quę erat in Sichem
peperit ei quoque filium, & imposuit ei nomen Abimelech. Mortuus uero est Ge
deon filius Ioas in senectute bona, sepultusque in sepulchro Ioas patris sui in Ophra
quæ fuit patris Esritarum. Contigit autem post mortem Gedeonis, ut auerteren
tur filij Israel, & scortarentur post Baalim, posueruntque sibi Baal Berith in deum,
nec recordati sunt amplius Israelitæ domini dei sui, qui liberauerat eos de manu
cunctorum hostium suorum qui erant circum ipsos, nec præstiterunt beneficia in
domum Ierubaal Gedeonis, iuxta omne bonum quod ipse præstiterat Israelitis.

Gedeonis 70. fi. 14.

Abimelech.

Gedeonis mors.

CAPVT IX.

Abiens autē Abimelech filius Ierubaal in Sichē ad fratres matris suæ, loquutus A
est cum eis, & cū uniuersa familia domus patris matris suæ in hæc uerba, Lo
quimini quæso audientibus cunctis ciuibus Sichem, Quid uobis præstabilius, an
ut dominētur uobis septuaginta uiri omnes filij Ierubaal, an ut imperet uobis uir
unus? Memineritis me esse os uestrū, carnemque uestram. Loquuti sunt itaque auun
culi eius de eo in aures omnium ciuium Sichem uniuersos sermones istos: inclina
tumque est cor eorum post Abimelech, ut dicerent, Frater noster est. Dederunt in
super ei septuaginta argenteos ex phano Baal Berith, quibus cōduxit Abimelech
perditos & uagos homines, qui eum sequuti sunt. Et ueniens in domum patris sui
in Ophrath, trucidauit fratres suos filios Ierubaal, septuaginta nēpe uiros super la
pide uno. Reliquus uero factus est Iotham filius Ierubaal minimus natu, qui ab
sconditus fuit. Collectis autē omnibus ciuibus Sichem, uniuersaque domo Millo,
abierunt elegeruntque Abimelech regem sub [a]quercu prope Sichem sita. Quod B
quum Iotham nunciassent, abijt, & stans in uertice montis Garizim, sublata uoce
sua clamauit, dixitque ad eos, Audite me, ô uiri Sichem, audiatque uos deus, Ibant ali
quando arbores, ut regem super se inungerent: dixerunt ergo ad oleam, Imperita
nobis. Olea autem respondit eis, Num relicta pinguedine mea, quam in me & dij
& homines magnificaciunt, ibo & satagam super arbores? Dixerunt ergo arbores
ad ficum, Age tu imperita super nos. Quibus ficus respondit, Num deserta dulce
dine mea & fructu meo bono, ibo ut satagam super arbores? Arbores ergo ad ui
neam dixerunt, Age tu, imperita nobis. Quibus dixit uinea, Num deserto musto
meo quo exhilaro & deos & homines, uadam ut satagam super arbores? Dixerūt
ergo uniuersi arbores ad [b]dumum, Veni tu & imperita nobis. Respondit dumus
arboribus, Si bona fide ungitis me uobis regē, uenite & cōfidite sub umbra mea:
quod si minus, exeat ignis ex dumo, & deuoret cedros Libani. Nunc igitur si bo C
na fide & candide agitis in constituendo Abimelech regem, & si bene egistis cum
Ierubaal & cum domo eius: & si [c]pro merito suo rependitis ei, quandoquidem pa
ter meus pro uobis pugnauit, & obiecit animam suam ex opposito, eripuitque uos
de manu [d]Madianitarum. Et uos insurrexistis cōtra domum patris mei hodie, tru
cidastisque filios eius, uiros nēpe septuaginta super uno lapide, & præfecistis super
ciues Sichem regem Abimelech filium ancillę eius, eo quod frater uester est. Si in
quam bona fide & candide cum Ierubaal & cum domo eius hodie egistis, lætami
ni cum Abimelech, læteturque ipse uobiscū: sin minus, egrediatur ignis ab Abime
lech, & deuoret ciues Sichem, atque domum Millo: egrediatur rursus ignis de uiris
Sichem & de domo Millo, & deuoret Abimelech. Discedens igitur Iotham fugit,
& abijt Beera, mansitque ibi metu Abimelech fratris sui. Quumque Abimelech iam
tribus annis dominium exercuisset in Israelitas, [e]misit deus spiritum malum inter
Abimelech & inter ciues Sichem, ut ciues Sichem deficerent ab Abimelech, ut sci
licet iniuria [illata] septuaginta filijs Ierubaal ueniret, & ut sanguinem eorum de

A Abimelech ambitione imperium, interfectis septuaginta fratribus suis, occupat Sichem & Thebes.

Baal Berith dominus foederis.

[a] Alij legunt in planitie statuæ iuxta Sichem.

[b] Quidam legunt, rhamnū, alij cornū.

[c] Ebr. Si iuxta retributionem manuum eius egistis cum eo.

[d] Eclipsis est. subintelligitur bene, aut uos iudicate, &c.

[e] Misit spiritum malum, Ebraismus est, id est, simultatē & odium inseuit eis cacodemon, domino iusto iudicio permittente.

uolueret [deus] ſuper Abimelech fratrem eorũ qui eos occiderat, adeoq; & ſuper
D ciues Sichem, qui manus eius roborauerant ut occideret fratres ſuos. Collocarũt
autem [f]ei Sichimitæ inſidias in uerticibus montium, diripientes eos omnes qui il-
lac apud eos tranſirent. Nunciatum eſt autem hoc ipſi Abimelech. Et uenit Gaal Gaal contra Abimelech.
filius Aebed cũ fratribus ſuis, tranſieruntq; in Sichem, quo uiro ciues Sichem con
fidebant. Egreſſi ergo in agrum, uindemiauerunt [g]uineas ſuas, atq; calcarunt, [h]hy
mnosq; concinebant, ingreſſiq; phanum deorum ſuorum [publicis epulis inſti-
tutis] comederunt & biberunt, & maledixerunt ipſi Abimelech. Gaal autem filius
Aebed dixit, Quis eſt Abimelech? & quis eſt Sichem ut ſeruiamus ei? an non eſt fi
lius Ierubaal & Sebul præfectus eius? Seruite potius uiris Hemor patris Sichem:
cur enim ſeruiremus illi? [i]Vtinam detur populus iſte ſub meam poteſtatem, mox
tollam Abimelech. Et dixit ipſi Abimelech, [k]Auge copias tuas, & egredere. Au-
diens autem Sebul præfectus urbis uerba Gaal filij Aebed, incaluit naſus eius, &
[l]clàm miſſis nũcijs ad Abimelech, huiuſmodi ei ſignificauit, En Gaal filius Aebed
E & fratres eius uenerunt in Sichem, & occupãt ciuitatem contra te, ſurge igitur no-
ctu, tu & populus qui tecum eſt, & colloca inſidias in campo, quumq; mane ſol il-
luxerit, diluculo conſurgas, & ad urbem tendas, ipſe uero & populus quem ſecum
habet egredientur contra te, facias [m]ergo ut uſus feret. Surgens itaq; Abimelech
& omnis populus qui cũ ipſo fuit, noctu, collocarunt inſidias contra Sichem qua
tuor ordinibus. Egreſſus ergo Gaal filius Aebed, ſtetit in foribus portæ ciuita-
tis, ſurrexitq; Abimelech & populus qui cũ eo erat, ex inſidijs. Et uidens Gaal po
pulũ, dixit ad Sebul, En populus deſcendit de uerticibus montium. Sebul autem
dixit ad eum, Vmbrã montium tu uides quaſi homines. Gaal uero rurſus loqu-
tus eſt, & dixit, En populus deſcendit [n]è medio terræ, ad hæc acies una uenit de uia
querceti augurũ. Cui reſpondit Sebul, Vbi nunc eſt os tuum, quo dicebas, Quis
eſt Abimelech, ut ſeruiamus ipſi? An non hic populus eſt quem contẽpſiſti? Egre
dere nũc, & pugna aduerſus eum. Egreſſus itaq; Gaal ante uiros Sichem, pugna
uit cõtra Abimelech, & perſequutus eſt eũ Abimelech, fugitq; ante eum, & cecide
F runt multi uulnerati uſq; ad fores portæ. Et habitauit Abimelech in Aruma, & Se
bul eiecit Gaal & fratres eius, ne habitarent in Sichem. Contigit poſtero die, ut
populus egrederetur in campum, idq; nunciarunt Abimelech. Qui tollens popu-
lum, diſtribuit eum in tres turmas, & collocauit inſidias in campo: & quum uide-
ret, en populus egrediebatur è ciuitate, conſurgensq; contra eos, percuſſit eos. Et
Abimelech quidem & turmæ quæ cum ipſo erant, extenderũt ſe, ſteteruntq; in fo
ribus portæ ciuitatis: aliæ uero duæ turmæ irruerunt ſuper omnes qui in campo
erant, & percuſſerunt eos. Et Abimelech quum toto illo die oppugnaſſet ciuita
tem, cepit eam, trucidauitq; populum qui in ea erat, ciuitatemq; ipſam diruit, & ſa-
le eam [o]ſeminauit. Quod audientes cuncti ciues qui erãt in turri Sichem, ingreſſi Turris Sichem.
ſunt arcem phani dei Berith. Nunciatumq; eſt Abimelech, omnes ciues turris Si-
chem congregatos eſſe: aſcẽdit ergo Abimelech montem Zalmon, ipſe & omnis
populus qui cum eo erat, accepitq; Abimelech ſecures in manum ſuam, & ſuccidit
arborum ramos, quos ſublatos impoſuit humeris ſuis. Dixitq; populo qui cum
G eo erat, Quod me uidiſtis facere, uos feſtini facite quemadmodum ego feci. Succi-
dentes igitur cuncti illi uiri qui erant in populo, ramos, ſequuti ſunt Abimelech,
& admouerunt ad arcem, incẽderuntq; hiſce ramis arcem igni, ut morerentur o-
mnes uiri qui erant in turri Sichem, fermè uirorum & mulierum mille. Abijt er-
go Abimelech ad Thebetz, & poſuit caſtra contra Thebetz, & expugnauit eam.
Erat autem in medio illius urbis turris fortiſſima, quò confugerunt omnes uiri &
mulieres, & omnes ciues urbis, clauſiſq; poſt ſe oſtijs, aſcenderunt tectum turris.
Veniens autem Abimelech ad turrim oppugnabat eam: & quum acceſſiſſet ad
oſtium

[f] Poteſt etiam legi, ſibi, ut referatur ad Sichimitas.

[g] Alij legunt, uineas eorũ, ſcilicet Abimelech et ſuorum, quos pro hoſtibus ducebãt iam.

[h] Alij laudes, uel gaudia, uel choros inſtituebant.

[i] Ebr. Quis det ut iſte populus ſit ſub manu mea: pro, O ſi contingeret mihi imperiũ ſuper iſtũ populum.

[k] Abſenti ſcilicet inſultando.

[l] Alij legunt, in dolo, alij proprium loci nomen eſſe uolũt Tharma.

[m] Ebr. Sicut inuenerit manus tua, Ebraiſmus eſt.

[n] Ebr. Ex umbilico terræ, quidam collem dicũt, alij planitiem.

[o] Sale ſeminare, eſt incultam & inhabitabilem reddere.

ostium turris, ut eam igni incenderet, deiecit mulier quædam fragmen lapidis mo
laris in caput Abimelech, confregitq̃ illi caluariam. Qui mox accersito puero suo
armigero, dixit ad eum, Distringe gladium tuum, & interfice me, ne forte dicãt de
me, Mulier interfecit eum. Perfodit itaq; eum puer eius, & mortuus est. Vidẽtes
autem Israelitæ mortuum esse Abimelech, abierũt, quisq; ad locum suum. Repen
dit itaq; deus Abimelech malum quod cõtra patrem suum designarat, interficien-
do septuaginta fratres suos, sed & cunctum malum ciuium Sichem reddidit deus
in caput eorum, uenitq̃ super eos execratio Iotham filij Ierubaal.

CAP. X.

SVrrexit autem post Abimelech Thola filius Puah, filius [a]Dodo, uir de Isachar A
ad seruãdum Israelem, habitauitq̃ in Samir in monte Ephraim, & iudicauit Is-
raelem uigintitribus annis, & mortuus, sepultus est in Samir. Post hunc surrexit
Iair Gileadites, qui iudicauit Israelem uigintiduobus annis. Hic habuit triginta fi-
lios, uehentes super triginta pullis: habuerunt & triginta oppida, quæ uocantur
Deut.3. [b]Hauoth Iair in hunc usq; diem, & sunt in terra Gilead. Mortuus est autem Iair,
& sepultus in Kamon. Filij autem Israel rursus fecerunt malum in oculis DOMI- B
NI, colueruntq̃ Baalim, & Astaroth, & deos [c]Aram, deos Zidon, & deos Moabi
tarum, & deos filiorum Ammon, deos deniq; Palestinorum, deseruerũtq̃ DOMI-
NVM, & non seruierunt ei. Et incaluit nasus DOMINI aduersus Israelem, ut uen-
deret eos in manum Palestinorum, & in manum filiorum Ammon. Et attriuerũt
ac confregerunt filios Israel illo [b]anno, idq; decem & octo annis, cunctos scilicet fi
lios Israel qui erant cis Iordanem, in terra Amorræi quæ est in Gilead. Sed & filij
Ammon traiecerunt Iordanem ut dimicarent cõtra Iudam, Beniamin, & domum C
Ephraim. [Res] itaq; Israelitarum supra modum angustæ fuerunt. Et clamauerũt
filij Israel ad DOMINVM hisce uerbis, Peccauimus tibi, & sane deseruimus deũ no-
strum, coluimusq; Baalim. Dixit itaq; DOMINVS ad filios Israel, An non [e]Aegy-
ptij, Amorræi, filij Ammon, & Palestini, sed & Zidonij, Amalek & Maon adfli-
xerũt uos, & liberaui uos de manu eorum quum ad me clamaretis? At uos me de-
reliquistis, & coluistis deos alios, hac de causa uos ultra nõ eripiam, ite & clamatẽ
ad deos quos elegistis, ij uos seruent in tempore adflictionis uestræ. Et filij Israel D
dixerunt ad DOMINVM, Peccauimus, fac tu nobis [f]quidquid tibi uisum fuerit, mo
do eripias nos [g]de præsenti periculo. Abstulerunt uero à se deos alienos, & ser-
uierunt DOMINO, ut [h]animus eius iram remitteret propter adflictionem Israelis.
Conuocati autem filij Ammon castrametati sunt in Gilead, sed & filij Israel cõgre
gati castrametati sunt in Mizpa. Et dixerũt primores populi de Gilead, quisq; ad
proximum suum, Quicunq; bellum cõtra Ammonitas auspicabitur, is caput erit
super cunctos habitatores Gilead.

CAP. XI.

IEphte Gileadites heros fuit fortis, filius cuiusdam mulieris meretricis, [a]suscepit A
hunc Iephte Gilead, sed & uxor Gilead filios ei pepererat, qui quũ adoleuissent,
Iephte eiecerunt, dixeruntq̃ ad eum, Non eris hæres in domo patris nostri, filius
enim es ex aliena muliere. Fugiens igitur Iephte metu fratrum suorum, habitauit
in terra Tob, collectiq; sunt ad eum homines perditi qui cum eo [b]egrediebantur.
Factumq̃ est ut post dies [aliquot] Ammonitæ pugnarent cõtra Israelitas. Quumq;
pugnarent Ammonitæ aduersus Israelem, profecti sunt seniores Gilead, ut addu
cerent Iephte de terra Tob, dixerũtq; ad Iephte, Veni, & sis dux noster, ut bellum
geramus contra Ammonitas. Iephte respondit senioribus Gilead, An non uos B
estis qui me odistis, adeoq; me è domo patris mei eiecistis, quid ergo nunc ad me
uenitis quum in adflictione estis? Dixerunt seniores Gilead ad Iephte, Et hanc ob
causam iam reuersi sumus ad te, ut eas nobiscum, & bellum geras contra Ammo-
nitas, sisq; nobis caput, omnibus scilicet qui in Gilead habitamus. Respõdit Ieph-
te senioribus Gilead, Si me reducitis ut bellum geram contra Ammonitas, tradi-

t

2.Reg.11.c. Abimelech à muliere occiditur.

Idololatria Israelitarum.

Surgunt alij seruatores Israelis, Thola & Iair, sed peccãtibus Israelitis, puniuntur à domino.

[a] Alij legunt, patrui eius, ad Abimelech referentes.

[b] Hauoth Iair, uillæ seu oppida Iair.

[c] Aram Syriam interpretantur.

[b] Primo scilicet post mortem Iair.

[e] Ebraice sunt ablatiui, illi de Aegyptijs, de Amorræis, id est, ipsi Aegyptij, &c.

[f] Ebr. Secundum omne quod bonũ est in oculis tuis.

[g] Ebr. De die isto, dies pro malis & periculis quæ instant ex ira dei ob peccata.

[h] Ebr. Et anima eius breuis facta est in labore Israelis, ut scilicet uoluntatem suam extendere iã non posset ad puniendũ Israelem, cum uideret eorum adflictionem.

Eligitur dux belli Iephte, qui uincit Ammonitas in Mizpa.

[a] Ebr. Fecit parere, sed masculinũ est & ad patrem refertur.

[b] Egrediendi uerbo Ebræi pro militandi utuntur ut Germani, vßziehen uel reisen.

deritq́ eos DOMINVS córam me, egóne ero caput uestrum? Dixerunt ergo senio
res Gilead ad Iephte, Audiat DOMINVS inter nos, si non fecerimus iuxta sermonẽ
tuum. Abijt itaq; Iephte cum senioribus Gilead, præfecitq́ eum populus sibi in ca
put & in principem. Loquutusq́ est Iephte omnes sermones suos corã DOMINO
in Mizpa. Misit itaq; Iephte legatos ad regem Ammonitarum hisce mandatis,
C [a]Quid mihi est negotij tecum quod ad me uenisti, & belligeras in terra mea? Rex
autem Ammonitarũ respondit legatis Iephte, Quoniam †Israel occupauit terram Num. ? (illegible)
meam quum ex Aegypto ascenderet, ab Arnone scilicet usq; ad Iabok, & usq; ad
Iordanem, nunc ergo restitue eas in pace. Iephte rursum misit alios legatos ad re
gem Ammoniticum, dixitq́ illi, Sic dixit Iephte, Israel non accepit terram Moab,
nec terram filiorum Ammon, sed quum ipsi ascenderent ex Aegypto, proficiscere
turq́ Israel per desertum ad mare carectosum, uenit in Kades. Tum Israel legatos
†misit ad regem Edom, qui dicerent, Liceat mihi quæso trãsire per regionẽ tuam: Num. ? (illegible)
sed noluit audire rex Edom. Misit quoq; [legatos] ad regem Moab, neq; is uoluit.
Mansit itaq; Israel in Kades. Cumq́ proficisceretur per desertũ, circumiuit terram
Edom, & terram Moab, ueniens ab exortu solis ad terram Moab, castrametatus
D est cis Arnonem, nec uoluit †ingredi limitem Moab (siquidem Arnon limes est Num. ? (illegible)
Moab.) Misit itaq; Israel legatos ad Sihon regem Amorræorũ, regẽ Hesbon, si-
gnificauitq́ illi Israel hisce uerbis, Liceat quæso nobis trãsire per regionẽ tuam, do
nec uenerimus ad [b]locum nostrum. At Sihon non fidit Israeli, ut daret ei trãsitum
per limitem suum: quin Sihon congregans uniuersum populum suum, castrame
tatus est in Iahza, & pugnauit contra Israelem. DOMINVS ergo deus Israelis tradi-
dit Sihonem & uniuersum populum eius in manum Israelis. Israel itaq; percussit
eos, & occupauit uniuersam terram Amorræi, qui terram illam incoluit. Occupa-
runt insuper omnem limitem Amorręi, ab Arnon usq; ad Iabok, & à deserto usq;
E ad Iordanem. DOMINVS ergo deus Israel [c]eiecit Amorræos ante populũ suum
Israel, & tu conaris possidere eum? Quod si daret tibi aliquid possidendum Cha-
mos deus tuus, an tu id nõ possideres? Possidebimus ergo & nos quę nobis possi
denda tradidit DOMINVS deus noster coram nobis. An uero tu plus iuris habes
quàm †Balak filius Zipor rex Moab? Num litem habuit is cum Israele? num pu- Num. ? (illegible)
gnauit contra eos? Ad hæc Israel trecentis annis inhabitauit Hesbon & uiculos
eius, Aroer & uiculos eius, omnes deniq; ciuitates quæ sunt ad ripas Arnonis, cur
tum non asseruistis eas? Ego itaq; in te nihil peccaui, tu uero inique mecũ agis pu-
gnando contra me, iudicet DOMINVS, qui iudex est, hodie inter filios Israel, & in-
ter filios Ammon. At rex Ammonitarũ non audijt uerba Iephte, quæ [per lega-
F tos] ei mandauerat. Factus [f]uero est super Iephte spiritus DOMINI, ut transiret
ad Gilead atq; ad Manasse, & hinc transijt ad Mizpa Gilead, à Mizpe Gilead
transiuit ad Ammonitas. Vouit autem Iephte uotum DOMINO, & ait, Si omni- Votum Iephte.
no tradideris Ammonitas in manũ meam, quodcunq; egressum fuerit mihi ob-
uiam è foribus domus meæ, quum ab Ammonitis saluus rediero, DOMINI erit, sa
crificaboq́ illud holocaustum. Trãsiuit itaq; Iephte ad filios Ammon, ut bellum
contra eos institueret, tradiditq́ DOMINVS eos in manũ eius, & percussit eos cæ-
de admodum magna, ab Aroer usq; dum uenias in Minnith uiginti ciuitates, &
usq; Abel [g]Keramim, subactiq́ sunt Ammonitæ coram filijs Israel. Veniens au-
tem Iephte in Mizpa ad domum suam, en filia eius egreditur ei obuiam cum tym-
panis & choris, quam unicã & dilectam habebat, [h]nec enim habuit alios liberos.
Quum hanc uidisset, scidit uestimenta sua, & dixit, Heu mi filia, omnino proster-
nis me & perturbas me. Etenim [i]aperui os meum ad DOMINVM, neq; recantare
G possum. Quæ respondit illi, Mi pater, si aperuisti os tuum ad DOMINVM, fac mi-
hi iuxta id quod egressum est de ore tuo, quandoquidẽ DOMINVS ultus est te de
hostibus

[a] *Ebr. Quid mihi & tibi.*

[b] *Ebr. Locum meum.*

[c] *Alij legũt, fecit possidere, id est, tradidit, & in idem recidit, tradidit hanc terram Israelitis eiecto Amorræo.*

[f] *Ebraismus est, id est, incitauit, commouit eum.*

[g] *Abel Keramim planities uinearum.*

[h] *Ebr. Nec filium nec filiam habuit.*

[i] *Aperire os non sine schemate et emphasi dicitur, significat autẽ stulte, temere, & imprudenter uerba profundere aut uouere, ut Germanus, das maul zwyt vffthůn.*

hostibus tuis, nempe de Ammonitis. Dixitque ad patrem suum, Fiat mihi hæres, sed abstine à me duobus mensibus, ut eam, descendamque ad montes, deploremque uirginitatē meam, ego scilicet cum sodalibus meis. Qui ait, Vade. Dimisitque eam duobus mensibus. Abijt igitur illa cum sodalibus suis, & deplorauit uirginitatem suam in montibus. Exactis duobus mensibus, reuersa est ad patrem suum, qui fecit ei iuxta uotum suum quod uouerat. Et ipsa uirum nō cognouit, & facta est consuetudo in Israele, ut [a]annua uice uenirent filiæ Israel [b]ut dissererent cum filia Iephte Gileaditæ, quatuor scilicet diebus in anno.

[a] Ebr. De diebus in diem.
[b] Alij legunt, ad plangēdum: alij, ad consolandum. Non solitaria uirgo degebat.

CAP. XII.

Grauissimum bellum exoritur inter Israelitas & tribum Ephraim.

Conuocati uiri Ephraim, transierunt uersus Aquilonem, & dixerunt ad Iephte, Quare profectus es in prælium contra Ammonitas, nos uero non appellasti, ut proficisceremur tecum? incendemus domum tuam tecum igne. Quibus respondit Iephte, Grauis [a]disceptatio fuit mihi & populo meo cum Ammonitis, & quum uocarem uos, non asseruistis me de manu eorum. Videns uero quod tu seruator non esses, posui [b]animam meam in manum meam, & transiui contra filios Ammon, tradiditque eos DOMINVS in manum meam. Cur ergo hodie contra me ascendistis, ut bellum mihi inferatis? Congregās ergo Iephte uniuersos uiros Gilead, pugnauit contra Ephraim, percusseruntque uiri Gilead Ephraim, quod dixissent, Vos fugitiui estis Ephraim, uos inquā Gileaditę inter Ephraim et inter Manasse. Ceperūtque Gileaditæ uada Iordanis ante Ephraim, & fiebat quum dicerent hi qui ex Ephraim effugissent, Trāsciam: dixerunt ei uiri Gilead, Es ne Ephratæus? Dicebàtque is, Non: tunc dicebant ad eum, Profer quæso Schiboleth, tunc dixit, Siboleth: non enim recte enunciare poterat. Tum apprehēso eo, trucidabāt eum apud uada Iordanis, cecideruntque ex Ephraim eodem tempore quadragintaduo millia.

[a] Ebr. Vir contentionis fui.
[b] Animam in manus ponere, est certū & ineuitabile discrimē, & ultima quæque experiri & in se recipere, deuouere sese uel uitam suam, sin leben wagen.

Iephte moritur. Iudicauit autem Iephte Israel sex annis, mortuusque est Iephte Gileadites, et sepultus in ciuitatibus Gilead. Abesan. Post hunc iudicauit Ibzan de Beth Lehem Israelē, habuitque triginta filios, & triginta filias, quas elocauit foras, & ab exteris triginta filias filijs suis accersiuit, iudicauitque Israelem septem annis. Et mortuus Ibzan, sepultus est in Beth Lehē. Elon. Post eum iudicauit Israelem Elon Zebulonites, iudicauitque Israelem septem annis. Et mortuus est Elon Zebulonites, atque sepultus in Aialon in terra Zebulon. Abdon. Post hunc iudicauit Israelem Abdon filius Hillel Pirhathonites. Hic habuit quadraginta filios, & triginta nepotes, uehentes super septuaginta pullos. Iudicauitque Israelem octo annis. Mortuus est autē Abdon filius Hillel Pirhathonites, & sepultus est in Pirhathon in terra Ephraim in mōte Amalek.

CA. XIII.

Incipit historia de Samsone, qualiter patri & matri sit prænunciatus ab angelo.

Filij Israel rursus designarunt malū in oculis DOMINI, tradiditque eos DOMINVS in manus Palestinorum quadraginta annis. Erat autem uir quidam de Zareah, de familia Dan, nomen eius erat Manoah, cuius uxor sterilis fuit, nec peperit. Huic mulieri apparuit angelus DOMINI, dixitque ad eam, Ecce tu sterilis es, nec paris, concipies uero & paries filium: caue ergo ne uinum bibas aut siceram, & nihil quod immundum est comedas, quoniā tu imprægnata paries filium, cuius capiti nouacula nulla admoueatur, nam puer ille Nasir dei erit ex ipso utero, is incipiet seruare Israelem de manu Palestinorum. (De Nasir Num. 6.) Veniens autem mulier illa narrauit [hæc] marito suo eiusmodi uerbis, Vir dei uenit ad me, cuius aspectus erat quemadmodum aspectus angeli dei admodum uenerandus, nec interrogaui eum undenam esset, nec ipse nomen suum indicauit mihi. Is dixit mihi, Ecce tu concipies & paries filium, ne ergo bibas uinum aut sicerā, & nihil immūdi comedas, quoniam puer iste ex utero Nasir erit dei, usque ad diem mortis suæ. Precatus est itaque Manoah DOMINVM, & dixit, Mi domine, uir dei quem misisti rursum quæso ueniat ad nos, doceatque nos quid faciamus puero nato. Exaudiuit autem DOMINVS uocem Manoah, uenit enim angelus dei denuo ad mulierem illā dum esset in agro, Manoah marito eius absente. Festinans ergo mulier cucurrit & nunciauit marito

ſuo, dicens ad eum, En uir ille qui hodie ad me uenerat, apparuit mihi. Et ſurgens
Manoah, ſequutus eſt uxorem ſuam, ueniensq́ ad uirum illum, ait illi, Es tu uir il-
le qui loquutus es ad hanc mulierem? Is ait, Ego ſum. Dixit Manoah, Fiat igitur
C quod dixiſti. Sed quod erit *præſcriptum pueri & opus eius? Reſpondit angelus
DOMINI ipſi Manoah, Cauebit uxor ab omnibus de quibus loquutus ſum ei.
Quidquid de uite uinifera exit, ipſa non edet: uinum & ſiceram nõ bibet, nihil im
mundi comedet: [in ſumma,] quidquid præcepi ei, obſeruabit. Manoah dixit ad
angelum DOMINI, Sine quæſo ut te detineamus, interim parabimus coram te hœ
dum ex capris. Angelus autem DOMINI reſpondit Manoah, Etiamſi detineas me
nõ tamen comedam de pane tuo: quod ſi holocauſtum facere uolueris, DOMINO
ſacrifica illud. Neſciebat autem Manoah ipſum eſſe angelum DOMINI. Dixit er-
go Manoah rurſum ad angelum DOMINI, Quod eſt nomen tuum? ut honorare
te poſſimus quum euenerit quod dixiſti. Reſpondit angelus DOMINI, Quur hoc
quæris de nomine meo, quũ ipſum ſit reconditum? Tulit itaq; Manoah hœdum
ex capris, & ſacrificium cibarium, & ſacrificauit ſuper petram DOMINO, & mirifi-
D ce egit, uidentibus Manoah & uxore eius. Factum eſt enim quum flamma aſcen-
deret ex ara cœlum uerſus, ut angelus DOMINI in flamma aræ aſcenderet, uidenti
bus [id] Manoah & uxore eius, qui & in faciem ſuam corruerũt ſuper terram. An
gelus autem DOMINI denuo non apparuit Manoah & uxori eius. Tunc cogno-
uit Manoah quod angelus dei fuiſſet. Et dixit Manoah ad uxorem ſuam, Certiſſi
me moriemur, nam deũ uidimus. Cui uxor ſua reſpondit, Si uoluiſſet DOMINVS
nos occidere, nõ accepiſſet de manu noſtra holocauſtum & cibarium ſacrificium,
neq; oſtendiſſet nobis iſta omnia, neq; ſecundum tempus nunciaſſet nobis hoc.
Peperit itaq; mulier illa filium, & uocauit nomen eius Samſon. Creuitq́; puer, &
benedixit eum DOMINVS. Et cœpit ſpiritus DOMINI per uices eum agitare in ca-
ſtris Dan, inter Zarea & Eſthaol.

*Ebr. iudicium.

Angelis non ſacrificandum.

Samſon naſcitur.

CAP. XIIII.

A SAmſon deſcẽdit in Thimnath, uidensq́; in Thimnath mulierem de filiabus Pa
leſtinorum, aſcendit & indicauit patri ſuo atq; matri ſuæ hiſce uerbis, Vidi in
Thimnath de filiabus Paleſtinorum, quam [precor] mihi adiungatis uxorem. Ad
quem ait pater ſuus & mater ſua, An nulla eſt inter filias fratrũ tuorum, & in uni-
uerſo populo meo mulier, ut tu uadas accipere uxorem de Paleſtinis incircunciſis
iſtis? Reſpondit Samſon patri ſuo, Adiunge mihi illam, *quoniam placet mihi.
Pater autem eius & mater eius non ſciebant, quod hoc eſſet à DOMINO, & quod
occaſionem ipſe quæreret à Paleſtinis. Nam eo tempore Paleſtini imperitabãt Iſ-
raelitis. Deſcẽdit itaq; Samſon cum patre ſuo & matre ſua in Thimnath, quumq́;
ueniſſent ad uineta Thimnath, en catulus leonis adultior rugiebat occurrens ei.
B Et ſpiritus DOMINI proſpere egit in eo, ut diſcerperet eum, uti ſolet diſcerpi hœ-
dus, nec quidquam habebat in manu ſua. Et non indicauit neq; patri ſuo, neq; ma
tri ſuæ quod fecerat. Deſcendens autem loquutus eſt cum muliere, placuit enim
Samſoni. Reuerſus autem poſt aliquot dies, ut illam acciperet, declinauit ut uide
ret cadauer leonis, & ecce examen apũ erat in corpore leonis & mel, quod accipi-
ens in manus ſuas abij̃t, edens inter eundũ, & perueniẽs ad patrẽ ſuum & matrem
ſuam dedit eis ut & ipſi comederẽt, nec indicauit eis quod accepiſſet mel ex corpo
re leonis. Et deſcendit pater eius ad mulierem, & Samſon parauit ibi conuiuium,
C ſic enim iuuenes facere ſolebant. Factumq́; eſt quum illi uidiſſent eum, acceperunt
triginta ſodales qui eſſent cum eo. Et dixit ad eos Samſon, Proponam uobis quæ
ſo ænigma, ſi plane ipſum mihi ſeptem diebus conuiuij̃ aperueritis, & inueneritis,
dabo uobis triginta ſindones, & triginta ueſtes mutatorias: ſi uero explicare mihi
nõ poteritis, dabitis uos mihi triginta ſindones, & triginta ueſtes mutatorias. Qui
reſponderunt ei, Propone nobis ænigma tuum, ut audiamus ipſum. Et ait ad eos,

Quæ fecerit Samſon adultus iam, & de coniugio eius.

*Ebr. Quoniam ipſa recta in oculis meis.

Nuptiæ Samſonis.

De comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt dulcedo: nec potuerunt explica-
re ænigma illud tribus diebus. Septimo ergo die dixerunt ad uxorem Samſonis,
Induc maritum tuum, ut nobis ænigma iſtud aperiat, ne igne te & domum patris
tui incendamus: an uero nos huc uocaſtis ut ad inopiam nos redigeretis? Et fleuit D
uxor Samſonis apud eum, & dixit, Duntaxat odis me, nec diligis me, quandoqui
dem ænigma propoſitum [b]populo meo, mihi nō explicas. Qui ait, Ecce patri meo
& matri meæ nō indicaui, & tibi indicarē? Fleuit itaq; apud eum ſeptē diebus, qui
bus conuiuium durabat, ſeptimo uero die indicauit ei, quandoquidem urſit eum.
Ipſa uero enarrauit ænigma populo ſuo. Septimo ergo die antequam ſol occide-
ret, ciues urbis dixerunt ad illum, Quid dulcius melle, quid leone fortius? Qui ait
ad eos, Niſi uitula mea araſſetis, non inueniſſetis ænigma meum. Et ſpiritus DO-
MINI proſpere egit in eo, ut deſcenderet in Askalon, & cæderet ex eis uiros trigin
ta, exuuiasq; eorum tollens, mutatorias ueſtes his qui ænigma explicuerāt dedit.
Et incaluit naſus eius, aſcenditq; in domum patris ſui. Vxor uero Samſonis data
eſt alij ex æqualibus ſuis, quem ſodalem ſibi habuerat.

[b]Ebr. Filijs populi mei.

CAPVT XV.

Contigit poſt dies aliquot in diebus triticeæ meſſis, ut Samſon inuiſeret uxo- A
rem ſuam cum hœdo caprarum, diceretq;, Ingrediar ad uxorem meam in cu-
biculum. At pater uxoris non permiſit ei ut ingrederetur. Dixit autem pater uxo
ris, Omnino mihi [a]perſuaſeram, te illam certo odiſſe, dedi ergo eam ſodali tuo: ſo
ror uero eius minor natu an non pulchrior iſta eſt? habeas ergo eam loco illius.
Samſon dixit ad eos, [b]Innocentior ſum ſemel Paleſtinis, ut eis malū inferam. Abijt
ergo Samſon & cepit trecentas uulpes, acceptisq; facibus, & coniūctis earum cau
dis, poſuit facem unam inter duas caudas, accenſisq; facibus igni, miſit [uulpes] in
ſtantes ſegetes Paleſtinorum, & incendit non aceruos modo, ſed & ſtantem ſege-
tem, & uineas & oleas. Et dixerunt Paleſtini, Quis hoc fecit? Et dixerūt, Samſon B
gener Thimnei, quod abſtulerit uxorem eius, dederitq; eam ſodali ſuo. Aſcēden
tes itaq; Paleſtini, combuſſerunt eam & patrem eius igne. Quibus ait Samſon,
Quandoquidem hoc feciſtis, uindictam de uobis ſumam, & tandem ceſſabo. Et
percuſſit eos ab armo ad femur uſq; cæde magna. Et deſcendēs ſedit in prærupta
petra Etham. Aſcenderunt ergo Paleſtini, & caſtrametati ſunt in Iuda, ſparſi in Le
hi. Et dixerunt uiri Iehuda, Quare aſcendiſtis ad nos? Reſponderunt, Vt ligemus
Samſonem aſcendimus, & ut faciamus illi quemadmodū ipſe nobis fecit. Deſcen-
derunt ergo tria millia uirorum de Iehuda ad prærupta petræ Etham, & dixerunt
ad Samſonem, An non ſcis quod Paleſtini nobis dominātur? cur igitur nobis id
feciſti? Reſpondit eis, Sicut fecerunt mihi, ſic ego feci eis. Ad quem illi dixerunt, C
Nos deſcēdimus ut te ligemus, & tradamus te in manum Paleſtinorum. Reſpon-
dit eis Samſon, Iurate mihi q; uos non ſitis irruituri in me. Et dixerūt ei, Non. Sed
omnino ligabimus te, & tradēmus te in manum eorum, at te plane non interficie-
mus. Ligaueruntq; eum duobus nouis funibus, educētes eum de petra. Cūq; ipſe
ueniſſet uſq; ad Lehi, & Paleſtini iubilarent ei obuiam uenīētes, ſpiritus DOMINI
proſpere egit in ipſo, factiq; ſunt funes qui erāt in brachijs eius, ut lina igne cōbu
ſta, & diffluxerūt uincula eius à manibus ſuis. Et inueniēs maxillā aſini putreſcen
tem, miſſaq; manu ſuſtulit illam, & percuſſit cum ea mille uiros. Et ait Samſon, D
[c]Maxilla aſini [trucidaui] aceruum [hoſtium,] imò duos aceruos, aſini maxilla cæ-
cidi mille uiros. Cumq; finiſſet ſermones, abiecit mandibulam è manu ſua, & uo
cauit locum illum [b]Ramath Lehi. Quum autem uehementer ſitiret, clamauit ad
DOMINVM, & ait, Tu effeciſti magnā hanc ſalutem per manum ſerui tui, & nunc
ſiti enecor, & incido in manum incircunciſorum iſtorum. Tum diſſecuit DOMI-
NVS molarem qui erat in Lehi, ut profluerent ex eo aquæ, quas dum biberet, [c]refo
cillatus eſt, & reuixit. Et hinc uocatum eſt nomen eius, Fons inuocantis, qui in Le

Quo pacto Samſon ſeſe de Paleſtinis ulciſcitur.

[a]Ebr. Dixi dicendo quod odiēdo odiſſes eam.

[b]Ebr. Mundus aut innocens ſum à Phili ſtinis. Loquutio eſt, id eſt, teſtor meam in nocentiam, quod quidquid facturus ſum poſthac Paleſtinis, id iure feciſſe uidear, nempe ab his læſus.

[c]Ludit in uoce Hamor (quod aſinū & aceruum ſignificat) per anaclisim, q.d. Maxilla aſini aceruatim proſtraui hoſtes hic & illic.

[b]Ramath Lehi, eleuatio maxillæ.

[c]Ebr. Reuerſus eſt ſpiritus eius.

hi est usq; in hunc diem. Iudicauitq; Israëlem in diebus Palestinorum uiginti annis.

CAPVT XVI.

Samson cum esset fortissimus, & mira per uirtutē dei efficeret, per mulierem dementatus & infirmatus hostibus traditur illudendus.

A ABiens Samson in Gasa, uidit illic mulierem meretricem, ingressusq; est ad
eam. Asothęis autem dictum est, Venit Samson huc. Circumeuntes ergo, in
sidiasq; ei struentes tota illa nocte in portis ciuitatis, simularūt se mutos & surdos
tota illa nocte, hoc consilio, ut eum mane sub lucem occiderent. Dormiens itaque
Samson ad medium usq; noctis, media nocte surrexit, & apprehendens fores por
tæ ciuitatis cum duobus postibus, amouit eas unà cum uecte, impositasq; hume-
ris suis, portauit eas in cacumen montis, qui est è regione Hebron. Cōtigit post
hæc, ut amaret mulierem quandā iuxta torrentem Sorek, cuius nomen erat Dali-
la. Ad quam quum ascendissent principes Palestinorum, dixerunt ad eam, Illecta
eum uerbis, & experire in quo sit robur eius tam magnum, & qua in re possimus
B ei esse superiores, ut ligatum adfligamus, dabitq; tibi quisq; nostrum mille & cen-
tum [a]argēteos. Dixit ergo Dalila ad Samsonem, Indica mihi quæso in quo sit ro
bur tuum tam magnum? & quo possis ligari atq; subigi? Respondit ei Samson, Si
ligauerint me septem funibus recentibus qui nondum sicci sunt, ero debilis [b]sicut
cæteri homines. Attulerunt ergo ad eam principes Palestinorum septem recen-
tes restes, qui nondum sicci erant, illaq; ligauit eum hisce [restibus.] Insidiantes in-
terim sedebāt ipsi Dalilæ in cubiculo. Dixit ergo [Dalila] ad eum, Palestini immi-
nent tibi ô Samson. Qui illico rupit funes illos, ut rumpi solet funiculus stuppeus
dum [c]ignem sentit, neq; cognitum est robur eius. Dixitq; Dalila ad Samsonem,
C En fefellisti me, & loquutus es mihi mendacia, indica ergo mihi quo possis uinci-
ri. Et dixit ad eam, Si me fortiter uinciant rudētibus nouis, quibus nihil operis ad
huc factum sit, ero infirmus, & sicut alius quispiam. Accepit igitur Dalila rudētes
nouos, & uinxit eum illis, dixitq; ad eum, Palestini imminent tibi ô Samson: (erāt
autem insidiæ in conclaui) & abrupit eos à brachijs suis tanquam filum. Dixitq;
Dalila ad Samsonem, Hactenus fallis me, & mendacijs mecum agis, indica mihi
quo possis uinciri. At ille ait ad eam, Si septem cincinnos capitis mei iugo texto-
rio intexueris. Infigens illa clauum, dixit ad eum, Palestini imminent tibi ô Sam-
son. Et expergiscens è somno suo, clauum texturæ cum iugo extraxit. Dixitq; rur
D sus ad eum, Quomodo dicis, Amo te, quum cor tuum non sit mecum, iam ter me
fefellisti, nec indicasti mihi in quo sit robur tuum ingens. Factumq; est, quum illa
uerbis suis singulis diebus urgeret eum, negotiūq; ei facesseret, ut anima eius [d]tan-
tum non enecaretur. Indicans ergo ei totū cor suum, dixit ei, Nouacula [e]nunquam
admota est capiti meo, sum enim Nasir dei ab utero matris meę: si fuero rasus, rece
det à me robur meum, infirmatusq; ero similis omnibus cæteris hominibus. [f]Ani
maduertens autem Dalila, quod ei totum cor suum indicasset, misit accersitū prin
cipes Palestinorum hisce uerbis, Ascendite adhuc semel, quoniam indicauit mihi
E totum cor suum. Ascenderunt igitur principes Palestinorum, ferentes pecuniam
in manu sua. Effecit autem [Dalila] ut dormiret super genua eius, & uocato uiro,
detondet septem cincinnos capitis eius, cœpitq; adfligere eum, & recessit robur
eius ab eo. Et ait, Palestini imminēt tibi ô Samson. Qui è somno suo expergiscēs,
[g]cogitauit, Egrediar etiam nunc sicut aliâs, ut [h]excutiam [me,] ignorans q DOMI-
NVS recessisset ab eo. Apprehendentes autem eum Palestini, effoderunt oculos
eius. Duxeruntq; eum in Gasa, & uinxerunt eum duabus æneis catenis, ut mole-
ret in loco uinctorum. Cœpit uero capillus capitis sui renasci, ut rasus fuerat. Sa
trapæ autem Palestinorum congregati, ut sacrificium magnum sacrificarent deo
F suo Dagon, & ut lætarentur, dixerūt, Tradidit deus noster in manus nostras Sam
sonem hostem nostrum. Et populus quoq; quū uidissent eum, laudauerūt deum
suum, dicentes, Deus noster tradidit hostem nostrum in manum nostram, & ua-
statorem

[a] Omittitur siclus.
[b] Ebr. Sicut unus ex hominibus.
[c] Ebr. Dum olfacit ignem, uel cum ignis eum afflat, incendio efflatus.
[d] Ebr. Vt anima eius mutilaretur ad mortem.
[e] Ebr. Non ascēdit su per caput.
[f] Ebr. Videns.
[g] Ebr. Dixit.
[h] Ebr. Excutiar.

Samsoni delusio secundo.
Samsonis excæcatio.
Dagō idolum.

ſtatorem terræ noſtræ, qui ex [l] nobis multos interfecit. Cõtigit autem, quum cor
corum lætum eſſet, ut dicerent, Vocate Samſonem, ut riſum nobis exhibeat. Vo-
carunt ergo Samſonem è carcere, & ludebat coram eis. Collocaruntq́ eum inter
columnas. Et ait Samſon ad puerum qui ducebat eum manu ſua, Duc me ut at-
tingam columnas quibus domus ſuſtinetur, ut innitar eis. Porrò domus ipſa re-
ferta erat uiris & mulieribus, aderantq́ omnes ſatrapæ Paleſtinorum, quin & ſu-
per tectum erant ferè tria millia uirorum & mulierum ſpectantiũ ludentem Sam-
ſonem. Samſon autem clamans ad DOMINVM, dixit, DOMINE deus, memento G
mei quæſo, & corrobora me quæſo uel nunc ô deus, ut unam ultionem ſumã de
Paleſtinis pro duobus oculis meis. Complexus itaq́ eſt Samſon duas columnas
intermedias, quibus domus ipſa nitebatur, & quibus fulciebatur, alteram dextera
ſua, alterã ſiniſtra ſua, ſimulq́ dixit Samſon, Morietur anima mea cum Paleſtinis.
Et quũ toto robore inclinaret, cecidit domus ipſa ſuper ſatrapas, ſuperq́ omnem
populum qui erant in ea. Fueruntq́ eorum plures quos moriens interfecit, quàm
quos in uita ſua occiderat. Deſcenderuntq́ fratres eius, & uniuerſa domus patris
eius, & tulerunt eum, ducentesq́ eum ſepelierunt inter Zarea & inter Eſthaol in
ſepulchro Manoah patris ſui. Et ipſe quidem iudicauerat Iſraelem uiginti annis.

Oratio Samſonis.

Samſonis mors.

[l] Ebr. Qui auxit interfectos noſtros.

CAPVT XVII.

VIr fuit de monte Ephraim, cuius nomen Micha, qui dixit ad matrẽ ſuam, Mil- A
le & centum [a] argentei qui ſurrepti ſunt tibi, & tu diris [b] deuouebas, loqueba-
risq́ me audiente: en inquam ea pecunia apud me eſt, ego ſurripui eam. Et ait ma-
ter eius, Benedictus ſis DOMINO mi fili. Quumq́ reſtituiſſet mille & cẽtum illos
argenteos matri ſuæ, ait mater eius, Conſecraui hanc pecuniam DOMINO de ma-
nu mea tibi filio meo, ut facias ſculptile & fuſile [ſimulachrum,] nũc igitur eam tibi B
reſtituo. Quum uero ille matri ſuæ pecuniã denuo reſtituiſſet, accepit mater eius
ducentos argenteos, & dedit eos fuſori, qui fecit ex eis ſculptile [ſimulachrum] &
fuſile, fuitq́ illud in domo Micha. Fuit & apud uirũ illum Micha ædes ſacra dei:
fecit quoq́ Ephod & Theraphim, & conſecrauit manum unius ex filijs ſuis, qui fa-
ctus eſt ei ſacerdos. In iſtis diebus non erat magiſtratus legitimus in Iſraele, ſed C
quiſq́ quod ſibi rectum uidebatur, faciebat. Fuit autem adoleſcens de Beth Le-
hem Iuda, de familia quoq́ Iuda, & hic Leuita erat, commorabaturq́ ibi. Hic abijt
de ciuitate Beth Lehem Iuda, ut commoraretur ubi [locum] inueniret: & uenit in
montem Ephraim ad domum Micha, ut pergeret uia ſua. Ad quem dixit Micha,
Vnde uenis? Cui reſpondit Leuites, Ego ſum de Beth Lehẽ Iuda, & uado ut com D
morer ubicunq́ poſſim. Ad quem Micha ait, Mane apud me, & eſto mihi pater
& ſacerdos, ego uero dabo tibi decem argenteos cum [c] fuerit opus, & demenſum
ueſtimentorum, & alimoniam tuam: & iuit Leuita. Et Leuita conſtituit in animo
ſuo q́ uellet manere cum uiro illo, factusq́ eſt ei puer ille ac ſi fuiſſet quiſpiam ex
filijs ſuis. Et cõſecrauit Micha manum Leuitæ, factusq́ eſt ei adoleſcens ille ſacer-
dos, & fuit in domo Micha. Dixit autem Micha, Nunc ſcio q́ benefaciet mihi DO-
MINVS, q́ Leuita factus eſt ſacerdos meus.

De Micha, & eius ſuperſtitione.

[a] Omittitur Sicli.

[b] Poteſt etiam intelligi ut hanc pecuniam deo conſecrarit aut uouerit antequã eam amiſiſſet.

De Ephod Exodi 28. Terapim imagines ſunt Gen. 31. Poteſt autem hic intelligi omne inſtrumentum iſtius religiõis falſæ.

Leuita Bethlehemita.

[c] Ebr. Ad dies.

CAP. XVIII.

ILlis diebus (inquam) [a] non erat magiſtratus legitimus in Iſraele, & tribus Dan A
iiſdem diebus quærebat ſibi poſſeſſionem in qua habitaret, nam hactenus ſibi
ſors hæreditatis non ceciderat inter tribus Iſrael. Miſerunt ergo filij Dan ex fami
lia ſua quinq́ uiros è finibus ſuis, uiros inquam fortes ac ſtrenuos, de Zarea & de
Eſthaol, qui terram explorarẽt atq́ peruestigarẽt eam: dixeruntq́ ad eos, Ite & ex
plorate terram. Qui quum ueniſſent ad montem Ephraim, ad domũ Micha, per
noctarunt illic. Quumq́ ueniſſent ad domum Micha, agnouerunt uocem adole-
ſcentis Leuitæ: quumq́ illuc diuertiſſent, dixerunt ad eum, Quis te huc adduxit?
quid hic agis? quid tibi hic [negotij?] Reſpondit eis, Sic & ſic fecit mihi Micha, B

Danitæ quum ſedes nouas quærerent, diuertẽt apud Micham, cui & idolum & ſacerdotem abſtrahunt.

[a] Ebr. Melech rex, à conſidendo dictus, ſignificat autẽ omnem legitimum magiſtratum.

mercedeq́ me conduxit, ut ſim ei ſacerdos. Et illi dixerũt ad eum, Interroga quæ
ſo deum, ut intelligamus an proſperum ſit iter noſtrũ quo proficiſcimur. Reſpon
dit eis ſacerdos, Ite in pace, DOMINVS præſens eſt itineri ueſtro in quo proficiſci-
mini. Abierunt ergo quinq; illi uiri, & uenerunt in Lais, uideruntq́; populũ qui
in ea erat ſecure habitantem, iuxta morem Zidoniorum, otioſum ac ſecurum, ne-
mo erat in ea regione qui [b]pudefaceret [quenquã aliqua] in re, nec erat apud quem
eſſet rerum ſumma: deinde erãt dirempti à Zidonijs, nec erat eis [c]negotium cum
C quoquam hominum. Veniẽtes itaq; [exploratores] ad fratres ſuos in Zareah ac
Eſthaol, dixerunt ad eos fratres eorum, Quid [d]uos? Illi dixerunt, Surgite, aſcende-
mus contra eos, contemplati ſumus iſtam regionem, & ecce admodum bona eſt,
uos [e]autem deſidetis, ne ſitis ignaui, quin proficiſcamini, ut ueniatis & occupetis
iſtam terram. Quum fueritis profecti, uenietis ad populum ſecurum, & regio ipſa
ſpatioſa eſt utrinq;, & hanc dabit DOMINVS in manus ueſtras, locus eſt in quo ni
hil deſideratur quod eſt in terra. Soluentes itaq; ex Danitis illinc de Zareah &
Eſthaol uiri ſexcenti, accincti armis bellicis, aſcenderunt caſtrametãtes in Kiriath
Iearim, quæ eſt in Iuda, unde & locus ille nomen accepit, Caſtra Dan, ad hunc uſq;
diem, poſt Kiriath Iearim. Illinc tranſeuntes in montem Ephraim, uenerũt uſq; ad
D domum Micha. Reſponderunt uero quinq; illi uiri qui ierant ad explorandũ ter-
ram Lais, & dixerunt ad fratres ſuos, Noſtis q; in domibus iſtis eſt Ephod, Thera
phim, ſculptile & fuſile ſimulachrum? Deliberate ergo quid faciatis. Et conceden-
tes illuc uenerunt in domum adoleſcẽtis Leuitæ, nempe in domum Micha, & [f]in-
terrogauerunt eum, num recte haberent [omnia.] Porrò ſexcenti illi uiri Danitæ
accincti armis bellicis conſiſtebant ad oſtium portæ. Et aſcendentes quinq; illi ui-
E ri, qui ierant exploratum terram, uenerũt illuc, & acceperũt ſculptile, Ephod, The
raphim & fuſile ſimulachrum, ſtante ſacerdote in oſtio portæ, iuxta ſexcẽtos illos
uiros qui erant inſtructi armis bellicis. Introeuntes igitur illi domũ Micha, tulerũt Idola Michæ.
ſculptile, Ephod, Theraphim, & fuſile. Ad quos ait ſacerdos, Quid uos facitis?
Cui reſponderũt, Tace, impone manum ori tuo, & ueni nobiſcum, ut ſis pater &
ſacerdos noſter: num melius eſt ut ſis ſacerdos domus unius hominis, an ut ſacer-
dos ſis tribus & familiæ Iſraelticæ? Collibuit ergo animo ſacerdotis, & accipiens
Ephod, Theraphim & ſimulachrũ, profectus eſt cum populo. Cõuerſi uero abie-
runt, ordinaruntq́; pubem, pecora & [g]impedimenta ante ſe. Quumq́; iam procul
F à domo Micha ueniſſent, conuocati ſunt uiri qui fuerant in domibus quę fuerunt
prope domũ Micha, & inſequebantur Danitas. Clamantibus igitur eis poſt Da-
nitas, uertentes illi facies ſuas, dixerũt ad Micha, Quid tibi uis, quod ſic quiritaris?
Et reſpondit, Deos meos quos feci abducitis unà cum ſacerdote, & abitis, quid ue
ro mihi ultra eſt? & quid hoc quod dicitis mihi, Quid tibi uis? Ad quem dixerunt
Danitæ, Caue ne quis [h]audiat uocem tuam poſt nos, ne fortè milites qui ſunt ani-
mo amarulento irruant in uos, & perdas ſimul uitam tuam & uitam familiæ tuæ.
Quumq́; Danitæ proficiſcerentur itinere ſuo, & Micha uideret q; fortiores ſe
eſſent, conuerſus redibat domũ ſuam. Illi igitur auferentes ea quæ fecerat Micha,
unà cum ſacerdote quem ille habuerat, uenerunt in Lais, ad populum otioſum &
G ſecurum, percuſſeruntq́; eos gladio, ciuitatemq́; exuſſerunt igni, nec erat qui eos li Lais incenditur.
beraret, quoniam longe aberant à Zidone, nec fuit ei negotium cum quoquã ho-
minũ, ſitaq́; erat in ualle quæ protenditur ad Beth Rehob. Et inſtaurantes ibidem
ciuitatem, habitarunt in ea. Vocarunt autem nomen ciuitatis illius Dan, iuxta no-
men Dan patris eorum, qui natus fuerat ipſi Iſraeli, quum antea nomen ciuitatis il
lius Lais fuerit. Filij autem Dan erexerunt ſibi ſimulachrum ſculptile. Ionathan au
tem filius Gerſom, filij Manaſſe, atq; filij eius fuerũt ſacerdotes in tribu Dan, uſq;
ad diem tranſmigrationis terræ. Erexerũt inquam ſibi ſimulachrum Micha, quod
ipſe

[b] Ebraica hic ualde obſcura ſunt & uarie tractata ab interpretibus, ego hũc puto eſſe ſenſum, pudefacere pro increpare & arguere: niſi uelis legere, neminem pudebat alicuius rei, ſed Machlim hiffeil eſt.
[c] Negotium pro fœdere aut ſocietate uidetur poni.
[d] Eclipſis eſt, egiſtis ſcilicet: aut, quid refertis.
[e] Alij ſic legunt, uos ergo feſtinate.
[f] Ebr. Interrogauerunt ad pacem, Ebraica loquutio eſt, ſignificat aut ſalutare aliquem aut interrogare quomodo ualeat.
[g] Alij legũt, reliquam ſubſtantiam.
[h] Ebr. Ne facias audire uocem tuam: hoc eſt, tace, ne quid amplius quiriteris.

ipse fecerat, cunctis diebus quibus domus dei fuit in Silo.

CAP. XIX.

IN diebus quibus nullus legitimus magistratus erat in Israele, fuit Leuites quidā A
qui commorabatur aduena in lateribus montis Ephraim, [a]duxitq; uxorem con
cubinam de Beth Lehem Iuda. Et [b]scortata est concubina eius [c]contra eum, disces-
sitq; ab eo ad domum patris sui in Beth Lehem Iuda, mãsitq; illic dies aliquot, nem
pe quatuor menses. Surgens itaq; uir eius, sequutus est eam, [d]ut amice loqueretur
ad eam, eamq; reduceret, habens secum puerum suum, & duos asinos. Illa ergo in-
troduxit eum in domum patris sui: uidensq; eum pater puellæ, lætus ei occurrit, &
retinuit eum socer eius, pater scilicet puellæ, mansitq; cum eo tres dies, comedẽtes,
bibentes, ac ibidem pernoctantes. Die tertio quum mane surrexissent, surrexit Le
uita ut abiret. Pater autem puellę dixit ad generũ suum, Corrobora cor tuum buc B
cella panis, & tum demum ibitis. Consedentes igitur, comederunt & biberũt duo
illi simul: dixitq; pater puellæ ad uirum illum, [e]Assenti quæso, ut hic pernoctes, iu
cundumq; sit cor tuum. Quũ uero uir ille surgeret ut abiret, coegit eum socer eius,
ut reuersus, illic ea nocte maneret. Quinto die mane consurgẽs ut abiret, ait pater
puellæ, Corrobora quæso cor tuum. Moram itaq; nectunt donec inclinaret dies,
simulq; ederunt duo isti. Consurgit autẽ uir ille, ut abiret ipse & concubina eius,
atq; puer eius. Dixit itaq; pater puellę socer eius ad eum, En dies remisit, [uergitq;]
ad uesperam, pernoctate quæso: en [f]dies occumbit, pernocta hic, ut lætum sit cor C
tuum, cras surgetis mane, ut prosequamini iter uestrum, utq; eas in tentoria tua.
At uir ille noluit pernoctare, sed surgens abijt, uenitq; prope Iebus, quæ est Hiero
solyma, & cum eo erant [g]bijuges asini, & concubina eius. Quumq; essent apud Ie
bus, dies descenderat ualde. Dixitq; puer ad dominum suum, Veni quęso diuerte
mus ad ciuitatem istam Iebusæorum, & pernoctabimus in ea. Respondit ei domi-
nus eius, Non diuertemus in urbem alienam, [eorum] qui non sunt ex filijs Israel,
sed transibimus usq; Gibea. Et dixit puero suo, Age, accedemus ad alterũ istorum
locorum, ut pernoctemus in Gibea, aut in Rama. Transeuntes igitur iuerunt, & D
occubuit eis sol iuxta Gibea, quæ est Beniamitarũ. Diuertentes ergo illuc, ingressi
sunt, ut in Gibea pernoctarẽt. Et introiens sedit in platea ciuitatis, nec erat qui [h]re-
ciperet eos in domum in qua pernoctarent. Et ecce uir quidã senex ueniebat sub
uesperã ab opere suo è rure, qui & ipse erat de monte Ephraim, peregrinusq; com
morabatur in Gibea. Ciues autem illius loci filij Iemini erant. Is itaq; sublatis ocu-
lis suis, uidit uirum istum qui de uia uenerat, in platea ciuitatis. Dixitq; senex ille,
Quo uadis? & unde uenis? Respondit ei, Transimus de Beth Lehem Iuda ad late-
ra montis Ephraim, unde ego sum, & profectus sum in Beth Lehem Iuda: nũc ue-
ro ad domum DOMINI uado, nec est qui me hospitio accipiat: habemus nos & pa E
leas & pabulum pro asinis nostris, deinde panis & uinum est mihi & ancillæ tuæ,
& puero qui est cũ seruo tuo, nihilq; deest. Vir ille senex dixit, Bono [i]sis animo,
ego sarciã quidquid tibi deest, modo ne in platea pernoctes. Introducẽs igitũ eum
in domum suam, præbuit pabulum asinis, & lauantes pedes suos, comederũt atq;
biberunt. Quumq; exhilararent cor suum, ecce uiri ciuitatis, qui erant filij Belial,
circũdantes domũ, impetu ferebantur ad ostium, dixeruntq; ad uirũ illum senem,
ad patrem familias scilicet, hisce uerbis, Profer uirum istum qui ingressus est in do
mum tuam, ut cognoscamus eum. Et egressus uir ille, pater nempe familias, & di- F
xit ad eos, Ne quæso fratres, ne hoc malũ designetis, quandoquidẽ uir ille ingres-
sus est domum meam, ne designetis scelus hoc horrendum. En filia mea uirgo, &
concubina eius, educam nunc eas, has [k]humiliate, & facite eis quod uobis uidetur,
modo in uirum hunc ne tam horrendum scelus designetis. At uiri illi audire eum
noluerunt. [l]Apprehendens itaq; uir ille concubinam suam, eduxit [eam] foras ad
eos: qui [m]cognoscentes eam, illuserunt ei tota nocte usq; mane, cum aurora exori-

Sequentibus hisce tribus capitibus grauissimum & memorabile bellum describitur, & quæ fuerit illius causa simul indicatur.

[a]Alij legũt, mulierẽ concubinam: nã Ebraica uox ischa & mulierem & uxorem significat.

[b]Quidam uerbum scortãdi pro deserendi aut recedendi per ecstasin intelligunt, hinc Chaldæus dicit, contempsit eum.

[c]Alij legunt, præter ipsum, uel apud ipsum.

[d]Ebr. Vt loqueretur in cor eius.

[e]Ebraica uox significat animum despondere, uel ad faciẽdum aliquid uel nõ faciendũ. q d. depone animũ abeũdi & adijce ut maneas.

[f]Alij legũt, en requies diei uel mansio diei.

[g]Iugum asinorum, id est, par asinorum.

[h]Ebr. Colligeret.

[i]Ebr. Pax tibi, defectus tuus super me sit.

[k]Humiliandi uerbo Ebræi pro constuprandi utuntur & affligendi.

[l]Aliqui legunt, tenebat eã, quasi non traditurus.

[m]Verbum cognoscendi quod ad uocem ipsam attinet honeste sonat, at ratio ipsa loquendi praua est corrupta & nephearia, ut uerbum amandi in Germanico & nivo Græcum.

retur eam dimittentes. Sub lucem uenit mulier, & cecidit ante ostium domus uiri
illius in qua erat maritus eius, donec illucesceret. Mane itaq; consurgēs herus eius,
aperuit fores domus, egressusq; est, ut proficisceretur itinere suo, & en uxor côcu
G bina eius iacebat ante ostium domus, manusq; eius super inferum limen. Dixitq;
ad eam, Surge, ut eamus. Quæ non respondit. Vir ergo ille sublatā ea super asino,
surrexit, & abijt in locū suum. Veniens autem in domū suam, accepto cultro, præ-
hensaq; concubina sua, in frusta conscidit cum ossibus suis, nempe in duodecim a 1.Reg.11.
frusta, & misit eam in omnes terminos Israelis. Fiebat uero ut quicunq; uideret, di
ceret, Nihil tale neq; factum est neq; uisum, ab eo tempore quo ascenderūt filij Is-
rael de terra Aegypti in hunc usq; diem, [a]expendite hanc rem, consulite, loquimi-
ni.

[a] Ebr. Ponite uobis su per ea re, cor scilicet.

CAPVT XX.

De pœna nepharij alius sceleris.

A EGressi sunt itaq; omnes filij Israel, & côtio ad [a]unū coacta est, à Dan usq; Beer
Seba usq; ad terram Gilead, ad DOMINVM in Mizpa. Et statuerunt se anguli
totius populi, omniū scilicet tribuum Israel, in contionem populi dei, nempe qua-
dringenta millia peditum [b]bello aptorum. (Audierunt autem Beniamitæ quod fi
lij Israel ascendissent in Mizpa.) Dixerūtq; filij Israel, Dicite quomodo factum sit
malū illud. Et respondens uir Leuita, maritus mulieris interfectæ, ait, Ego ueni in
Gibea Beniamitarum unà cum concubina mea, ut illic pernoctarem: insurgētesq;
aduersus me ciues Gibea, cinxerunt me & domum noctu, præ se ferentes ac si uel-
lent me interficere, quin concubinam meam oppresserunt ut mortua sit: arripiens
itaq; concubinam meam, conscidi eam in frusta, circūmisiq; eam in omnem regio
nem possessionis Israel, quoniam fecerūt scelus & nephandū flagitium in Israele:
ecce uos omnes filij estis Israel, [c]curate negotium hoc, & deliberate in rem præsen-
B tem. Surrexit itaq; ad unū uniuersus populus, & dixerunt, Non ibimus quisq;
in tentorium suum, nec recedemus hinc quisq; in domū suam, quin hoc faciemus,
contra Gibea [ascendemus] contra eam per sortem. Accipiemus decimum quenq;
ex centum per singulas tribus Israel, & ex mille centesimum quenq;, ex decem mil-
libus millesimū quenq;, qui accipiant commeatū pro populo qui hoc facturus est,
qui ueniat contra Gibea Beniamitarū propter uniuersum hoc scelus quod patra-
uit in Israele. Et congregati sunt omnes Israelitæ contra urbem, ad unū conso-
ciati. Miserunt autem tribus Israel uiros per uniuersam tribum Beniamin, qui dice
rent, Quod est hoc malū quod factū est in uobis, tradite igitur uiros illos filios Be
lial, qui sunt in Gibea, ut occidamus eos, & excindamus malū ex Israele. At Benia
mitæ noluerunt audire uocem fratrum suorum filiorum Israel. Quin congregati
sunt Beniamitæ ex ciuitatibus in Gibea, ut egressi pugnarent contra filios Israel.
C Recensiti ergo sunt eodem die filij Beniamin ex ciuitatibus, uigintisex millia uiro
rum, qui bello fuerūt apti, exceptis habitatoribus Gibea, quorum censi sunt septin
genti uiri electi. In uniuerso autem populo illo selecto, fuerūt septingēti uiri, quo
rum dextra manus [b]inepta erat, & illi omnes iaculando è funda lapidem, pilum ca
pitis ferire potuissent, nec aberrassent. Seorsim deinde recēsiti sunt Israelitarū, præ
ter Beniamin, quadringenta millia uirorum, qui gladiū distringere poterant: hi o-
mnes milites fuerūt bellorum gnari. Consurgētes itaq; ascenderunt [c]domū dei,
consulueruntq; deum, & dixerunt filij Israel, Quis ascendet nobis, quo duce gera-
mus bellum contra Beniamitas? Et respondit DOMINVS, Iehuda erit in primo pi
lo. Surgentes igitur filij Israel mane, posuerunt castra contra Gibea, egressi enim
erant filij Israel ut pugnarēt cum Beniamin: & Israelitæ instruxerunt aciē bellicam
contra eos iuxta Gibea. Egressi uero Beniamitæ de Gibea, ex Israelitis eo die ui-
D rorum uigintiduo millia ad terram prostrauerunt. Et corroborans sese populus
Israëliticus, rursus instruunt aciem in eo loco, quo primo die aciem instruxerant.
Ascenderant autem filij Israel, & fleuerant coram DOMINO usq; ad uesperam, &
consu-

[a] Ebr. Tanquam uir unus, uel ut consenserint, ac si unus fuisset: aut ad unum omnes, ut nemo deesset.

[b] Ebr. Qui gladium euaginare possunt.

[c] Ebr. Adferte negotium & consulite hic, uel adferte sermonē, rationem.

[b] Alij, ambidextros exponunt, alij capti dextra uel clausa dextra.

[c] Quidam Bethel proprium faciunt, sed uidetur appellatiuum esse, nam domus dei tum erat in Silo.

Ordo hoc in capite perturbatus est, nempe artificialis, nō naturalis. Primū enim Ebraico more summatim res proponitur, deinde per exegesim particulatim explicatur, & digeritur. Hoc si obseruetur clara erunt quæ obscura uidentur.

consuluerant DOMINVM hisce uerbis, An rursus congrediar cum fratre meo, nem
pe filijs Beniamin? Et dixerat DOMINVS, Ascendite contra eum. Congressi sunt
ergo Israelitæ cum Beniamitis postero die, egressis Beniamitis obuiam illis de Gi-
bea postero die, & ex filijs Israel adhuc decem & octo millia uirorum in terram pro
strauerũt, qui omnes [f]distringere gladium potuerunt. Ascenderunt igitur omnes
filij Israel, atque uniuersus populus, & uenerunt [g]in domum dei flentes & sedentes il
lic coram DOMINO, ieiunauerunt denique die illo usque ad uesperam, sacrificarunt
quoque holocausta & pacifica in conspectu DOMINI. Et interrogauerunt Israelitæ
DOMINVM (erat enim illis diebus illic arca fœderis DOMINI dei. Et Pinhas filius
Eleazar filij Aharonis [h]stabat in cõspectu eius illis diebus,) hisce uerbis, Rursúmne
egrediar in prælium aduersus fratrem meum, filios nempe Beniamin, an cessabo?
DOMINVS ait, Ascendite, quoniam cras tradam eum in manum tuam. Collocauit
itaque Israel insidias per circuitum Gibea. Et ascendentes filij Israel contra filios Ben
niamin die tertio, aciem instruxerunt contra Gibea quemadmodum semel atque ite- B
rum. Et egressi filij Beniamin obuiam populo, extracti scilicet ex urbe, cœperuntque
populum ferire atque uulnerare sicut semel atque iterum fecerant in semitis, quarũ una
ascendit Beth El, & altera in Gibea per agrum, circiter triginta uiros de Israel. Nam
dixerãt filij Beniamin, Corruent ante nos ut antea. Et filij Israel dixerãt, Fugiemus
& proritabimus eos ex urbe in semitas. Surgentes itaque omnes Israelitæ de loco
suo, aciem instruxerũt in Baal Thamar, sed & insidiæ Israelitarum egressæ sunt de
loco suo, nempe de [i]uireto Gaba. Venerunt itaque contra Gibea decem millia uiro
rum electorum ex omni Israele, & prælium incendebatur, nec norant illi tantum si-
bi imminere periculũ. Percussit itaque DOMINVS Beniamitas ante Israelitas, & tru
cidarunt filij Israel de Beniamin in die illa uirorum uigintiquinque millia & centum,
qui omnes apti erant bello. Quũ igitur uidissent filij Beniamin quod corruissent
[Israelitæ,] (dederant enim Israelitæ Beniamitis [k]locum, nam fisi sunt insidijs quas F
collocauerant prope Gibea: & qui in insidijs fuerunt, festinantes extenderũt se uer
sus Gibea, extracti scilicet ex insidijs, & trucidarunt totam urbem gladio. Symbo-
lum enim constitutum fuerat inter Israelitas, & inter eos qui collocati erant in loco
insidiarum, ut ipsi [interficerent] gladio, quum illi excitarent eleuationem fumi ab
urbe. Versi enĩ sunt filij Israel in pugna,) cœpit Beniamin trucidare uulneratos ex
Israelitis circiter triginta uiros, dixerũtque, Profecto corruunt ante nos ut antea. Cũ
uero [l]fumus cœpisset ascendere ex urbe, columna scilicet fumi, respiciebat Benia-
min post se, & ecce [m]uniuersa ciuitas ascendebat cœlum uersus. Quumque uerteren
tur Israelitæ, territi sunt Beniamitæ, uidentes sibi imminere periculum. Versis ergo
coram Israelitis uersus uiam deserti, prælium insequutũ est eum grauiter: & qui de
urbibus exierant, trucidabant eos in medio [n]ipsius, circundederant enim Beniami- G
tas, strenue eos insequentes, uiam [o]præripientes eis, ne tutũ locum inuenirent, usque
ad Gibea ab exortu solis. Ceciderunt uero ex Beniamitis decem & octo millia ui-
rorum, qui omnes fuerant strenui milites. Versi ergo fugerunt desertum uersus ad
petram Rimon. Et racemationem fecernut ex ipsis in semitis, uirorum quinque mil-
lia, & adhæserunt illis usque in Gideom, percutientes ex ipsis duo millia uirorum.
Omnium autem uirorũ qui ceciderunt ex Beniamitis ea die, fuerunt uigintiquinque
millia, qui stringere gladium potuerunt, quique omnes strenui fuerunt milites. Ver
si itaque fugerunt in desertum ad petram Rimon, sexcenti scilicet uiri, manseruntque
in petra Rimon quatuor mẽsibus. Porrò Israelitæ reuersi sunt ad filios Beniamin,
& percusserunt eos gladio, tam homines in urbibus quàm iumenta, quidquid de-
mũ inueniebatur, & in omnes ciuitates inuentas immiserunt ignem. CA. XXI.

IVrauerunt autem Israelitæ in Mizpa hisce uerbis, Nemo ex nobis elocet filiam
suam Beniamitis uxorem. Venitque populus in [a]domum dei, & fleuerũt illic usque

[f] Distringere aut edu cere gladiũ, periphrasis eorum qui bellandi sunt gnari, aut bello apti.
[g] Alij legũt, uenerũt in Bethel.
[h] Standi uerbum pro ministrandi.
[i] Alij legunt, à latere, alij à decliui loco.
[k] Fugiendo scilicet.
[l] Ebr. Eleuatio.
[m] Ebr. Vniuersitas ciuitatis.
[n] Ipsius scilicet Israelis, erant enim ab Israelitis undique circundati.
[o] Alij legunt, conculcãtes eos in loco quo se tutos fore putabant: alij, conculcantes eos in quiete, id est, sine periculo. Alij Menuah proprium faciunt.
[a] Alij legũt Bethel.

[illegible]

ad uesperam coram deo, sublataq́ꝫ uoce sua fleuerunt fletu magno, & dixerunt, O
DOMINE deus Israel, quur factum est istud in Israel, ut desideretur hodie de Israel
una tribus? Postero die mane surrexerunt populi, ut extruerent aram illic, sacrifi
carentq́ꝫ holocausta & gratulatoria. Et dixerunt filij Israel, Quis est qui nõ ascen
dit in comitia ad DOMINVM ex omnibus tribubus Israel? (Erat enim factum iura-
mentum magnum illi qui non ascenderet ad DOMINVM in Mizpa, nempe, q̃ is
morte multaretur.) Et pœnitudine ducti sunt Israelitæ propter Beniamin fratrem
suum, & dixerunt, Excisa est hodie tribus una de Israel. Quid faciemus eis qui reli
cti sunt, ut uxores habeãt? Nos iurauimus per DOMINVM, ne demus illis filias no
B stras uxores. Et dixerunt, Est ne aliquis de tribubus Israel qui non ascendit ad DO
MINVM in Mizpa? Et ecce ex Iabes Gilead ne uir quidẽ uenerat in castra & in co-
mitia (numeratus enim est populus, & en ne uir quidẽ aderat ex habitatoribus Ia-
bes Gilead.) Miserũt [b] ergo illuc exercitum, nempe duodecim millia uirorum, qui
erant strenui milites, præceperũtq́ꝫ eis, dicẽtes, Ite & trucidate habitatores Iabes Gi
lead gladio, tam mulieres q̃ pubem. Sic autem facietis, Omnem marem, atq́ꝫ om-
nem mulierem quæ experta est concubitum uiri, excindetis. Inuenerunt autem
de habitatoribus Iabes Gilead quadringentas puellas uirgines, quæ non cogno-
uerant uirum concubitu maris, has adduxerunt ad castra in Silo, quæ est in terra
Chanaan. Miserunt itaq́ꝫ tota contio, loquuti ad filios Beniamin qui erant in pe
C tra Rimon, reuocaueruntq́ꝫ eos in pace. Reuersi sunt igitur Beniamitæ in tempore
illo, & dederunt eis uxores, quas uiuas seruauerãt ex mulieribus Iabes Gilead, sed
non suffecerũt eis. Et doluit populus propter Beniamin, q̃ DOMINVS rupturam
fecisset in tribubus Israel. Dixerũt itaq́ꝫ seniores multitudinis, Quid faciemus re-
liquis, ut & ipsi uxores habeant? Muliebris enim sexus in Beniamin uastatus erat.
Et dixerunt, [c] Hæreditas in Beniamin eorum erit qui euaserũt, & non delebitur tri
bus ex Israele. Porrò nos non poterimus eis dare uxores de filiabus nostris, (iura-
uerant enim filij Israel hisce uerbis, Execratus qui dederit Beniamitæ uxorem) di-
xerunt ergo, Ecce quotannis solennitas DOMINI est in Silo, quæ est ab Aquilone
ipsi Beth El, & ad exortũ solis ad uiam quæ ascendit de Beth El in Sichem, & à Me
D ridie Lebona. Præceperunt ergo filijs Beniamin hisce uerbis, Ite & ponite insidias
in uineis, & quum uideritis filias egredientes Silo, & choros ducentes, exibitis uos
è uineis, & rapietis uobis, quisq́ꝫ scilicet sibi uxorem de filiabus Silo, ibitisq́ꝫ in ter-
ram Beniamin. Et cũ uenerint patres earũ, aut fratres earũ nobiscum expostulatu
ri, dicemus ad eos, Impartite eis hanc gratiam, quandoquidem nos in prælio non
accepimus unicuiq́ꝫ uxorem, nec uos dedistis eis, ut hoc tempore delinquatis. Fece
runt ergo sic filij Beniamin, acceperuntq́ꝫ uxores iuxta numerum suum, rapientes
ex his quæ choros ducebant, & abeuntes, reuersi sunt ad hæreditatem suam, & in-
staurantes ciuitates, habitarunt in illis. Abierunt quoq́ꝫ inde eodem tempore fi-
lij Israel, quisq́ꝫ ad tribum suam, & ad familiam suam, singuli exeuntes illinc, quisq́ꝫ
ad suam hæreditatẽ. Istis diebus non erat legitimus magistratus in Israele, quisq́ꝫ
quod sibi uidebatur rectum, faciebat.

[b] *Potest etiam legi, Congregatio miserũt duodecim, ut sit syllepsis, ut infra.*

[c] *Vel, euasioni Beniamin erit sors.*

Liber

Liber Ruth.

CAPVT I.

IN diebus Iudicũ fames exorta est in terra. Abijt uir qui- A
dam de Beth Lehem Iehuda, ut peregrè habitaret in re-
giones Moab, ipse & uxor eius atq; duo filij eius. Erat
autẽ nomen uiri illius Elimelech, & nomen uxoris suæ
Naëmi, nomina duorum filiorum Mahlon, & Chilion:
Ephratæi erant de Beth Lehem Iehuda: uenientesq; in
regiones Moab, degebãt illic. Et mortuo Elimelech ma
rito Naëmi, superstes mansit ipsa, & duo filij eius. Et du
xerunt sibi uxores Moabitidas: nomen unius erat Or-
pha, & nomen alterius Ruth, habitaueruntq; illic fermè decẽ annis. Mortui sunt
& duo illi Mahlõ & Chilion, relictaq; fuit uidua illa post duos filios suos, & post
maritũ suum. Consurgens ergo cũ nuribus suis, reuersa est è regionibus Moab, B
audierat enĩ in regionibus Moab, q̃ DOMINVS inuisisset populũ suum, cibumq;
eis dedisset. Egressa est itaq; è loco in quo degerat, duæq; nurus eius cum ea pro
fectæ in uia, ut redirent ad terram Iehuda. Dixit autem Naëmi duabus nuribus
suis, Ite, reuertimini, quæq; in domum matris suæ, DOMINVS benefaciat uobis,
quemadmodũ uos pietatem exhibuistis & mortuis & mihi, det uobis DOMINVS
ut requiem inueniatis, quæq; in domo mariti sui: & osculata est eas. Illæ uero sub
lata uoce sua fleuerunt, dixeruntq; ad eam, Reuertemur tecum ad populum tuum.
Et ait Naëmi, Reuertimini filiæ meæ, cur mecum iretis? Num filij mihi sunt in ute
ro ultra, qui uobis esse possint mariti? Reuertimini filiæ meæ, & abite, quoniã se-
nior sum quàm ut uxor fiam marito. Et si maxime dicerẽ, Spes mihi est ut hac no- C
cte nubam uiro, simulq; filios pariam, num uos expectabitis eos donec adolescãt?
Num uos superstites manebitis propter eos, quo minus nubatis uiris? Minime, fi
liæ meæ, [a]nam alioqui plus satis doleo uestri gratia, q̃ manus DOMINI me diuexa
uit. Illæ autem sublata uoce rursum fleuerunt, & Orpha osculata est socrũ suam,
Ruth uero hæsit ei. Et [socrus] ait, En fratria tua reuersa est ad populũ suum, & ad
deos suos, sequere & tu fratriam tuam. Et respondit Ruth, Ne obstes mihi, ut te de
serta reuertar, quin quocunq; ieris, ego quoq; ibo: & ubicunq; deges, ego quoque
degã: populus tuus populus meus, & deus tuus deus meus: ubi tu mortua fueris,
ibi & ego moriar, ibiq; sepeliar: (siquidem DOMINVS sic mihi fecerit, porroq; [b]fa- D
cturus est) sola mors me à te separabit. Videns itaq; illam firmiter apud sese sta-
tuisse q̃ uellet ire cum ea, destitit loquendo ei obstrepere. Ibant ergo duæ illæ do-
necuenirẽt Beth Lehem. Factumq; est, ut introeũtibus eis Beth Lehem, urbs to-
ta strepitu quodam illarum gratia cõmoueretur, ut dicerent, An non [c]hæc est Naë
mi? Quæ respondit eis, Ne uocetis me Naëmi, quin potius Maram me uocetis, q̃
supra modum omnipotens me diuexauerit. Ego opulenta abibam, uacuam me re
duxit DOMINVS, quid ergo me Naëmi uocatis, quum DOMINVS me deiecerit, &
omnipotens me diuexauerit? Sic ergo reuersa est Naëmi & Ruth Moabitis nurus
eius cum ea, reuersa in quã ex regione Moab, ueneruntq; Beth Lehem quũ messis
ordeacea inciperet.

Elimelech peregre pro fectus famis tẽpore cum uxore & duobus filijs in terram Moab, uiduq; Naëmi reuertitur cum Ruth.

[a] *Alij legunt, plus mi hi doleret quàm uo bis, quia manus domi ni exiuit contra me.*

[b] *Alij, non sub forma conditionis hæc, sed iuramenti legunt, sic faciat mihi deus, & sic addat, si mors se parabit inter me & te.*

[c] *Potest & legi enun ciatiue non interro gatiue. Hæc est illa Naëmi honestissima matrona, ut hæc sit emphaticum.*
Naëmi pulchra aut iucunda.
Mara amara adfli cta.

CAPVT II.

HAbuit autem maritus Naëmi consanguineum quendã fortem opulentumq;, A
qui scilicet erat de familia Elimelech, cuius nomen erat Boas. Et dixit Ruth
Moabitis ad Naëmi, Liceat mihi quæso ut eam rus, & colligam spicas, post eum
scilicet in cuius oculis gratiam impetrarim? Et illa respondit ei, Vade mi filia. Ab-

Colligit Ruth in agro Boas affinis sui

iens igitur peruenit in agrum,& collegit post messores, forteq́ fortuna in agrum
Boas inciderat qui erat de familia Elimelech. Et ecce Boas ueniens è Beth Lehem,
dixit ad messores, DOMINVS uobiscum. Et responderũt ei, Benedicat tibi DOMI-
NVS. Boas rursum dixit ad puerũ suum, qui stabat iuxta messores, Cuius est hæc
puella? Respõdit puer qui astabat messoribus, & ait, Puella est Moabitica, quæ re
uersa est cũ Naëmi ex regione Moab, dixitq́, Liceat quæso mihi colligere & con-

[a]Vel, quod redierit domum perpusillum est, uix paululum domum rediit.
[b]Ebr. An non præcepi, interrogatio uehementer asseuerat, id est, certissime præcepi.

B gregare spicas post messores, & ingressa perstat adhuc à mane usq́ nunc, quod [a]se
dit in tuguriolo perpusillum est. Dixit autem Boas ad Ruth, Audisne filia mea?
Ne uadas ut colligas in alio agro, neq́ hinc transeas, quin potius hic hæreas puel-
lis meis, oculi tui sint ad agrum quem demetunt, sequeris eas, [b]præcepi enim pue-
ris ne te lædant: proinde si sitieris, uade ad uasa & bibe quod hauserint pueri. Illa
autem procidens in faciem suam prona inclinat, dixitq́ ad eum, Cur gratiam im-
petraui in oculis tuis, q̃ tu me agnoscis, quũ sim aliena? Et respondens Boas, dixit
ad eam, Indicatum est mihi, indicatum est, totum illud, quod fecisti socrui tuæ post
obitum mariti tui, q̃ scilicet patre tuo & matre tua, quin & patrio solo tuo deser-
tis, concesseris ad populũ quem non cognouisti antea: rependat DOMINVS operi

[c]Sub alas confugere est sub tutelam & defensionem dei confugere.
[d]In cor loqui, est amice cõpellare & consolari.
[e]Porrexit ei, quispiam scilicet ex messoribus.
[f]Pudefacere pro prohibere, q enim prohibent aut negant, faciunt ut petentes rubore suffundantur.

C tuo, & fiat merces tua solida à DOMINO deo Israelis, quæ uenisti ut sub alas [c]eius
confugeres. Illa uero dixit, Impetrem gratiam coram te, mi domine, qui consola-
tus es me, & loquutus es in [d]cor ancillę tuę, quum ego ne quidem sim ut una ex an
cillis tuis. Et dixit ei Boas, Quum tempus est edendi, cõcede huc, & comede de pa-
ne, & intingito buccellam tuam in acetum. Sedit itaq́ illa à latere messorũ, & [e]por
rexit ei far tostum: quæ comedit ad satietatem, & reliquum fecit. Et rursus surrexit
ut colligeret. Boas autem præcepit pueris suis hisce uerbis, Et inter manipulos
ipsos ei colligere liceat, neq́ eam [f]pudefaciatis, quin & de industria ei transmittite
ex manipulis, & relinquite ut colligat, neq́ eam increpetis. Collegit igitur illa in
D agro usq́ ad uesperam, & extriuit id quod collegerat, fuitq́ ferè Epha ordei. Et ba
iulans ingressa est ciuitatem. Quumq́ socrus eius uidisset quod collegerat, protu
lit [Ruth] & id quoq́ quod refecta reliquum fecerat, & dedit ei. Socrus autem eius
dixit ad eam, Vbi collegisti hodie? & ubi operata es? sit ille qui te agnouit benedi-
ctus. Indicauit autem illa socrui suæ, quo pacto se gessisset erga eum, dixitq́, No-
men uiri apud quem hodie opus feci, est Boas. Et ait Naëmi ad nurum suam, Sit il
le benedictus à DOMINO, qui non desistit à pietate sua neq́ erga uiuos, neq́ erga
mortuos. Et rursum dixit ad eam Naëmi, Propinquus noster est uir ille, & ex his
qui uindices sunt nostri. Dixit ergo Ruth Moabitis, Loquutus est insuper ad me,
hæreas pueris meis quos habeo, donec plene messuerint totam messem meam. Et
respondit Naëmi Ruth nurui suæ, Placet filia mea q̃ cum puellis eius egrederis, ne
quis tibi in alio agro obstet. Hæsit itaq́ [Ruth] puellis Boas colligendo spicas, do
nec messis hordeacea & messis triticea plene perficeretur. Cæterum apud socrum
suam uersabatur.

CAPVT III.

Occasio scribitur per quam Ruth uxor Boas facta sit.

[a]Vel nemo te norit.

A ET dixit ad eam Naëmi socrus eius, Quæram tibi ô mea filia requiem, ut bene
sit tibi. An ergo non Boas propinquus noster est, cum cuius puellis tu fuisti?
En is uentilat in area ordeum hac nocte, lauabis igitur, & te inunges, amicierisq́
uestimentis tuis, & descendes in horreũ, ut [a]nemo sentiat te [adesse,] donec ille ple
ne ederit & biberit. Quumq́ ille quieti se dat, animaduerte locum in quo recũbit,
& accedes, discooperiesq́ locum pedum eius, & ibi iacebis, ipse uero indicabit tibi
B quid facias. Ad quam illa dixit, Quæcunq́ mihi mandaueris faciam. Descẽdens
itaq́ in aream, fecit quæcunq́ præceperat illi socrus eius. Et cum comedisset Boas
& bibisset, exhilarassetq́ cor suum, & ingressus esset ut dormiret in extrema par-
te acerui, uenit illa clàm, & retexit circa pedes eius, accubuitq́. Et factum est circa
medium noctis, ut expauesceret uir ille: & quum contrectasset, ecce mulier iacebat
ad

ad pedes eius. Dixitq́, Quis es tu? Respōdit illa, Ego sum Ruth ancilla tua, [b]expan
de alam tuam super ancillā tuam, quia uindex es. At ille ait, Benedicta tu filia mea
DOMINO, ampliasti pietatem tuam posteriorem supra priorem, quum non sequu C
ta es adolescentes, siue pauperes fuerint siue diuites: ne ergo metuas filia mea, quæ
cunq; dixeris, faciam tibi, siquidem [c]totum forū populi mei nouit quod mulier sis
uirtute prædita. Nunc itaq; uerū est quod ego sum uindex, est tamen & alius me
propinquior. Pernocta igitur [hic] hac nocte, quum illucescet, si is tibi ius uindicis
præstiterit, bene, præstet: si uero ei nō placuerit ut tibi ius uindicis præstet, ego ius
uindicis præstabo, uiuit DOMINVS: quiesce igitur usq; mane. Quieuit itaq; iuxta
pedes eius usq; mane, & surrexit antequam quisquam alium nosse posset. Dixit
autem ille, Ne palàm fiat mulierē uenisse in horreum: & addidit, Adhibe pallium D
quod super te est, & tene illud. Et quū illud teneret [Ruth, Boas] demensus est sex
[Epha] ordei, & imponens ei, ingressus est ciuitatem. Quumq́ illa uenisset ad so
crum suam, dixit [socrus eius,] Quid tibi [d]filia mea? Et hæc exposuit ei quæcunq;
fecerat ei uir ille, & dixit, Sex [Epha] hordei ista dedit mihi: nam dixit ad me, Non
uenies uacua ad socrum tuam. Tum illa ait, [e]Sede filia mea, dum resciscas quomo
do cadat hæc res, siquidem uir ille haudquaquam conquiescet, donec hoc ipso die
negotium effecerit.

CAP. IIII.

Ascendens autem Boas ad portam, consedit illic, & ecce præterijt uindex ille A
de quo Boas dixerat, cui ait, Accede, quisquis tandē sis, & sede hic. Qui con-
cedens sedit. Et acceptis decē uiris ex senioribus urbis, dixit, Consedete hic: & con
sederūt. Dixitq́ ad uindicem, Partem agri quā habuit frater noster Elimelech, uen
dere [cogitur] Naëmi, quæ redijt de regione Moab: ego uero cogitaui ut hæc tibi
significarem, diceremq́, ut uendicares: si ergo uendicare uolueris, [a]uendica coram
[b]sedentibus illis, & coram senioribus populi mei: si uero uendicare nolueris, indi-
ca mihi ut sciam: nō est enim præter te qui uendicet, & ego post te. Et dixit, Ven B
dicabo. Addidit Boas, Eodem die quo agellū possederis de manu Naëmi, possi
debis & Ruth Moabitidem uxorem defuncti, ut exuscites nomen demortui in hæ
reditate sua. Respondit uindex, Non possum mihi uēdicare, ne forte uastem hæ-
reditatem meam, uendica tu tibi ius propinquitatis meæ, quoniam ego uendicare
Deu.25.b non potero. Erat autem iam olim hæc [consuetudo] in Israele, in uendicatione, &
in commutatione ad firmandum negotium quodcunq;, ut aliquis detraheret cal-
ceum suum, daretq́ proximo suo: & hæc fuit obtestatio in Israele. Dixit igitur pro
pinquus ad Boas, Posside tibi: simulq́ detraxit calceamentum suum. Et ait Boas
ad seniores, & ad cūctum populum, Testes uos estis hodie, q́ possederim omnia
quæ fuerunt Elimelech, & omnia quæ fuerunt Chilion & Mahlon de manu Nae C
mi, sed & Ruth Moabitidē uxorem Mahlon adquisiui mihi uxorem, ut suscitem
nomen defuncti in hæreditate sua, ut non excindatur nomen demortui de fratri-
bus suis, & de porta loci eius: testes (inquam) uos estis hodie. Et dixerūt omnes
qui ex populo erant in porta cum senioribus, [c]Testes. DOMINVS faciat huic mu-
lieri quæ ingreditur domum tuam, sicut Raheli & Leæ, quæ duæ ædificauerūt do
mum Israel, & tu strenue age in Ephrata, & fias magni nominis in Beth Lehem.
Gen.38.g Fiat domus tua ut domus Parez (quē peperit Thamar ipsi Iudę) de semine quod
tibi DOMINVS ex hac puella dederit. Duxit itaq; Boas Ruth, & facta est ei uxor.
Et quum ingressus esset ad eam, dedit ei DOMINVS ut cōciperet, pareretq́ filium. D
Et dixerunt mulieres ad Naemi, Laudandus DOMINVS, qui non permisit ut defi-
ceret tibi hodie uindex, quo minus uocaretur nomēn eius in Israele. Qui sit tibi re
ductor animæ tuæ, & qui sustētet senectutem tuam, quoniam nurus tua quæ te di
lexit, genuit ei, & hæc ipsa melior est tibi quàm septem filij. Accipiēs autem Nae-
mi filium, posuit eum in gremium suum, fuitq́ nutrix eius. Et uicinæ imponebant

[b] *Alam expandere super aliquē, metaphora est sumpta à uolucribus, est aliquē in tutelam suscipere.*

[c] *Ebr. Omnis porta, in portis autē erant iudicia & fora, seu porta pro tota urbe per synecdocham.*

[d] *Vel, que tu.*

[e] *Sede pro sis quieta.*

Boas iure propinquitatis fit maritus Ruth, ex qua Obed susulit auum Dauidis.

[a] *Tertia persona pro secunda.*

[b] *Sedentes hic uidentur capi pro iudicibus legitimis. Alij legunt, coram habitatoribus.*

[c] *Subintellige sumus.*

ei nomen, dicentes, Natus est Naemi filius: uocaueruntq; nomen eius Obed. Ipse
est pater Isai patris Dauidis. Sunt autẽ istæ generationes Pærez. Pærez genuit
Hezron. Hezron autem genuit Ram. Ram autem genuit Amminadab. Ammi-
nadab uero genuit Nahasson. Nahasson autẽ genuit Salma. Salma genuit Boas.
Boas genuit Obed. Porrò Obed genuit Isai, & Isai genuit Dauid. Matth. 1

Liber primus Samuelis, quem nos primum Regum dicimus.

CAPVT I.

Elkana duas uxores habet, altera cum Samuelem parit cõsecrat eum domino.

A FVIT uir quidã ex Ramathaim Zophim, ex monte E-
phraim, cuius nomen †Elkana, filius Ierohã, filij Elihu, fi- 1.Par. 6
lij Tohu, filij Zuph, Ephratæus. Et is duas habuit uxo
res, nomen unius fuit Hanna, alterius nomen Peninna.
Peninna filios habuit, Hannæ nulli fuerũt liberi. Ascen
dit uir ille †quotãnis de ciuitate sua, ut adoraret & sacri- Exod. 23. Deut. 16.
ficaret DOMINO exercituum in Silo, ubi erant duo filij
Eli, Hophni & Pinhas sacerdotes DOMINI. Et quum
esset dies ille [festus,] immolauit Elkana, deditq; Penin-
næ uxori suæ & cũctis filijs eius, atq; filiabus eius partes, Hannæ uero unam dun-
taxat partẽ dabat demisso uultu, nam diligebat Hannam, DOMINVS autem [a]con- Gen. 30.
cluserat uterũ eius. Porrò diuexatrix eius etiam ad iram concitauit eam, propterea
B q; DOMINVS clauserat uterum eius. Quumq; is annua uice sic faceret, quum ista
quoq; ascenderet ad domum DOMINI, illam quoq; diuexabat: quæ flebat, nihilq;
comedebat. Dixit autẽ ad eam Elkana maritus eius, Hanna cur fles? & quare non
edis? quid uero turbatur cor tuum? An non ego apud te potior sum quàm decem
filij? Surrexit itaq; Hanna postquam comedisset in Silo, & postquam bibisset, &
Eli sacerdos sedebat super solium iuxta postem templi DOMINI, ipsa uero [b]quum
esset mœsto animo, precata est DOMINVM, abundeq; fleuit, uotum deinde uouit,
dicens, DOMINE exercituum, si [c]respexeris adflictionem ancillę tuæ, & recordatus Anna orat.
fueris mei, neq; fueris oblitus ancillæ tuæ, sed dederis ancillæ tuæ [d]filium, dedica-
bo eum DOMINO cunctis diebus uitæ suæ, neq; [e]nouacula admouebitur capiti
eius. Quumq; constanter oraret coram DOMINO, Eli obseruabat os eius. Hanna
autem loquebatur in corde suo, & duntaxat labia eius mouebantur, uox autẽ eius
C non audiebatur. Eli ergo eam temulentam esse iudicabat, dixitq; ad eam Eli, Quo
usq; ebria eris? depone uinũ tuum à te. Respondit Hanna, & ait, Minime, mi do
mine, ego mulier sum ægro [f]animo, uinum & siceram nõ bibi, sed effudi animum
meum coram DOMINO, ne [g]connumeres me ancillam tuam inter filias Belial, nam
ex multitudine meditationis meæ & turbationis meæ hactenus loquuta sum. Cui
Eli respondens, ait, Vade in pace, deus Israel præstet tibi petitionem tuam quam
petisti. Quæ ait, Impetret ancilla tua gratiam apud te. Abiens ergo mulier itinere
suo, comedit, neq; fuit [h]amplius mœsta. Consurgentes igitur mane, adorauerũt
coram DOMINO, & reuersi uenerunt in domum suam in Ramatha. Cognouit
itaq; Elkana Hannam uxorem suam, & DOMINVS recordatus est eius. Nam fa-
ctum est, ut reuolutis aliquot diebus, cõciperet Hanna, & filium pareret, cuius no- Samuel
men uocauit Samuel, [dicens nempe,] Quoniã à DOMINO postulaui eum. Ascen
dit

[a] Concludere uterum periphrasis est sterilitatis.

[b] Ebr. Amara anima flendo fleuit.

[c] Ebr. Si uidendo uideris in adflictionem.

[d] Ebr. Semen uirile.

[e] Ebr. Nouacula non ascendet.

[f] Ebr. Duro spiritu.

[g] Ebr. Ne des famulã tuam coram filiabus Belial.

[h] Ebr. Vultus non fuerunt amplius ei, supple, tristes uel collapsi.

dit autem uir ille Elkana, & tota familia eius, ut sacrificaret DOMINO sacrificiũ [l]die D
rum, & uotum suum. Hanna uero non ascendit, sed dixit marito suo, Quum puer
fuerit ablactatus, tũc ducam eum, ut appareat coram DOMINO, & maneat ibi per-
petuò. Respondit ei Elkana maritus eius, Fac quod tibi uidetur, mane, donec ab
lactes eum, modo DOMINVS firmet [k]uerbum suum. Mansit itaq; mulier, & lacta
uit filium suum, donec eum ablactaret. Quumq; ablactasset eum, duxit illum se-
cum, cum tribus iuuencis, & Epha farinæ, atq; utre uini, & introduxit eum in do-
mum DOMINI in Silo, eratq; [l]admodum puer. Mactantes autem iuuencum, addu
xerunt puerũ ad Eli, ipsaq; dixit, Mi domine, uiuit anima tua mi domine, ego sum
mulier illa, quæ hic stabam coram te, ut orarem ad DOMINVM: pro puero isto ora
ui, deditq; mihi DOMINVS petitionem meam, quam ab eo petieram, & ego quoq;
mancipaui eum DOMINO cunctis diebus quibus ipse mancipatus erit DOMINO.
Et gratias egit DOMINO.

[l] Sacrificium dierum forte dicitur, quod diebus festis & solennibus fiebat.

[k] Quod scilicet per Eli loquutus est.

[l] Aetate scilicet tenuer.

CAP. II.

O[a]Rauit ergo Hanna, & ait, Exultat cor meum in DOMINO, cornu meum exal A
tatur in DOMINO. [b]Dilatatum est os meum super inimicos meos, quoniam
lætata sum in salute tua. Non est sanctus ut est DOMINVS, quoniam nihil est præ
ter te, & non est petra ut deus noster. Ne sitis multi in loquendo magnifica ac su-
perba, [c]cesset asperior sermo ex ore uestro, quia deus sciẽtiarum DOMINVS est, &
[d]conatus eius perficiuntur. Arcus fortium contritus est, & qui impingebant accin
xerunt robur. [e]Saturi cibo, coacti sunt pro mercede seruire: & famelici [f]cessarunt,
Deut 32. f Tob 13. a Sap. 16. b donec sterilis peperit septem, & quę aucta erat liberis, infirmaretur. † DOMINVS ne B
ci dat, & uitæ restituit: deijcit in [extremum] barathrum, [rursusq;] euehit. DOMI-
NVS pauperem facit, & locupletat: deijcit & sublimem facit. Excitat è puluere te-
nuem, & inopem è stercore extollit, ut collocet cum principibus, faciatq; ut hæredi
tate capiant solium gloriæ. Quoniam DOMINI sunt columnæ terræ, & posuit su-
per eas orbem. Pedes bonorum suorum seruabit, impij uero in tenebris compe-
scẽntur, quoniã non in robore ualidus erit quispiam. Hostes DOMINI conteren
Regni Christi. tur, & super ipsos in cœlis tonabit. DOMINVS iudicat fines terræ, & dabit robur
regi suo, exaltabitq; cornu Christi sui. Abijt itaq; Elkana in Ramath ad domum C
suam. Puer uero ministrabat DOMINO coram Eli sacerdote. Porrò filij Eli filij
[a]erãt Belial, nec cognouerunt DOMINVM, nec ius quod [b]sacerdotes habuerunt er
gã populum. Quicunq; sacrificabat sacrificium, mox aderat puer sacerdotis quum
caro adhuc coquebatur, fuscinulam tridentem manu sua gestãs, quam incutiebat
in lebetem aut ahenum, in cacabum aut ollam, quidquid ergo fuscinula educebat,
accepit sacerdos sibi. Ad hunc modum faciebant omnibus Israelitis qui ueniebãt
in Silo. Etiam antequam adolerent adipem, ueniebat puer sacerdotis, & dicebat
sacrificanti, Da carnem ut coquam sacerdoti, neque enim accipiet à te carnem co-
ctam, sed crudam. Vir immolans respondebat ei, Omnino incendent adipem, D
iuxta hoc quod hac die solet, & tunc accipe tibi iuxta animi tui desiderium. Qui re
spondit, Quin iam dabis: sin minus, ui tollam. Fuit itaq; peccatũ puerorum gran-
de nimis coram DOMINO, q; homines despicatui haberent sacrificia DOMINI. Sa
muel uero puer ministrabat coram DOMINO, amictus Ephod lineo. Faciebatq; ei
mater eius interulam paruam, & singulis annis adferebat quum ascenderet cum ui
ro suo, ut immolaret uictimam dierum. Eli autem bona imprecatus est Elkanæ &
uxori eius hisce uerbis, Det tibi DOMINVS semen de ista uxore pro ista petitione
quam postulauit à DOMINO. Abierũtq; ad locum suum. Etenim DOMINVS ui- E
sitauit Hannam, ut conciperet & pareret tres filios & duas filias, creuitq; puer Sa-
muel coram DOMINO. Eli autem erat ualde senex, audiuitq; omnia quæ facie-
bant filij sui uniuerso Israeli, & q; dormirent cum mulieribus quæ excubabant ad
ostium tentorij constitutionis, dixitq; ad eos, Quamobrẽ facitis res istas? nam ego

Carmen gratulatorium Hannę. Heli cum filios suos non seueriter castigat, ipse & filij uno die pereunt.

[a] Orare pro laudare & gratias agere.

[b] Dilatare os, est facere copiã loquendi ac canendi.

[c] Atak uetus & durum significat.

[d] Quidã legũt, conatus (hominũ) nõ perficiuntur: sed sensus uidetur esse, quod decreta dei rata sint.

[e] Quidam panem ad mercedem iungunt.

[f] Scilicet fame laborare, diuites iam facti.

[a] Filij Belial dicũtur qui destituti sunt religione, pietate & omni probitate.

[b] Alij legunt, & hoc iure agebant sacerdotes cum populo.

audio ab uniuerso populo isto negotia uestra mala. Ne filij mei, nō enim bona est fama quam audio, ꝙ [i]transgredi facitis populum DOMINI. Si peccauerit homo in hominem, iudices de hoc iudicant: quod si quis contra DOMINVM peccat, quis se se arbitrum interponet? Sed non audiuerūt uocem patris sui, quia DOMINVS uoluit eos interficere. Puer autem Samuel proficiendo crescebat, meliorq́ euadebat, tam apud deum quàm apud homines. Venit autem uir dei ad Eli, &
F ait ad eum, Sic dicit DOMINVS, An non domui patris tui manifeste reuelatus sum quum essent in Aegypto, in domo Pharaonis? Eligendo scilicet eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut offerret super ara mea, & adoleret incensum, atq; portaret Ephod coram me, & dedi domui patris tui omnia sacrificia filiorum Israel quæ igne consiunt: quare conculcatis sacrificium meum, & sacrificium meum cibariū, quæ præcepi in habitaculo, & honorasti filios tuos plus quàm me, ut saginaretis uos de primitijs omnium sacrificiorum populi mei Israel? Propterea dicit DOMINVS deus Israel, Omnino †ita [k]decreueram, ꝙ domus tua & domus patris tui incederet coram me perpetuò. Iam uero dicit DOMINVS, Absit à me, quin honore prosequar eos qui me honore prosequuntur: & qui me contemnūt, igno
E minia afficientur. Ecce dies uenient, ut succidam [l]brachium tuum, & brachium patris tui, ut non sit senex in domo tua. Et aspicies æmulum in habitaculo, in omnibus in quibus benefecerit Israeli, nec erit senex in domo tua cunctis diebus. Nec tamen uirum tibi de ara mea excindam, ut deficiāt oculi tui, animusq́ tuus tabescat, & omnes qui in domo tua multiplicantur, uiri morientur. Et hoc erit tibi signum quod eueniet duobus filijs tuis, Hophni & Pinhas, uno die morientur ambo, suscitaboq́ mihi sacerdotem fidum, qui iuxta cor meum, & iuxta animum meum agat, & ædificabo ei domum fidelem, incedetq́ [m]coram Christo meo cunctis diebus. Et erit, ut quicunq; residuus māserit in domo tua, ueniat ut sese illi prosternat pro obolo argēteo, & globo panis, dicatq́, Coopta me quæso uni alicui ex sacerdotijs, ut comedam buccellam panis.

CAPVT III.

A PVer autem Samuel ministrabat DOMINO coram Eli, & sermo DOMINI [a]pretiosus erat in diebus illis, neq; [b]uisio uulgaris. Factum est autem quodam tempore, ut Eli iaceret in loco suo, (oculi autem eius incipiebāt caliginosi esse, ut uidere non posset,) & Samuel iaceret in [c]templo DOMINI in quo fuit arca, antequam lucerna dei extingueretur. Vocauit itaq; DOMINVS Samuelem. Qui ait, Ecce adsum. Et currens ad Eli, dixit, Ecce adsum, quoniam uocasti me. Qui dixit, Non uocaui, reuertere, quiesce. Qui abijt & quieti se dedit. Rursum uocauit DOMINVS Samuelem, & consurgens Samuel abijt ad Eli, dixitq́, En præsto sum, uocasti enim
B me. Qui dixit, Non uocaui fili mi, reuertere & dormi. Samuel autem [d]nōdum nouerat DOMINVM, nec adhuc reuelatum fuerat ei uerbum DOMINI. Et DOMINVS tertio uocauit Samuelem, qui surgens abijt ad Eli, & ait, En adsum, uocasti enim me. Et intellexit Eli ꝙ DOMINVS uocasset puerū. Dixit igitur Eli ad Samuelem, Vade & quiesce: quod si denuo uocauerit te, dices, Loquere DOMINE, quoniam audit seruus tuus. Abijt ergo Samuel, & quieuit in loco suo. Venit itaq; DOMINVS & stetit, & uocauit ut semel atq; iterum, Samuel, Samuel. Respondit Samuel, Loquere DOMINE, quoniam audit seruus tuus. Et ait DOMINVS ad Samuelem,
C En ego faciam rem in Israele, ut quicunq; audierit, ambæ aures eius [e]tinniant. In illa die suscitabo contra Eli omnia quæ loquutus sum super domum eius ab initio incipiam [f]& perficiam. Indicaui autem ei quod [g]iudicaturus sim domum eius perpetuò, propter iniquitatem quam ipse non ignorauit, ꝙ scilicet filij [h]eius contemptores fuerunt, nec ipse mœrore eos affecit. Et hanc ob causam iuraui domui Eli, quod iniquitas domus Eli nō sit expianda perpetuò, neq; [i]uictimis, neq; sacrificio cibario. Dormiuit autē Samuel usq; mane, aperuit quoq; ostia domus DOMINI.

[i] Alij legunt, quā trāsfundit populus domini.

[k] Ebr. Dixerā dicendo. Dicere dei, est decernere.

[l] Brachiū pro potentia, robore, uirtute.

[m] Vel, ante Christum meum.

Oraculū fit ad Samuelem de Heli.

[a] Pretiosus pro raro.

[b] Visio pro reuelatione ac prophetia.

[c] Hechal media pars templi aut sanctuarij ante sanctū sanctorū.

[d] Nondum nouerat dominum, id est, nondum nouit morē domini, quo utitur cum alloquitur suos prophetas.

[e] Aures tinniunt, prouerbialiter dicitur, pro consternari, & obstupefieri in re graui & horrenda.

[f] Ebr. Incipiendo & perficiendo. Hoc est, præstabo re quod uerbis minitor.

[g] Iudicare pro uindicare & punire.

[h] Alij legunt, propter iniquitatē, q. ipse nouit q. filij eius cōtemptos se faciebāt: alij, Lahem ad ceremonias referunt, quod filij eius despicabiles fecerunt ceremonias.

[i] Vel, hæc iniquitas quā admiserūt in sacrificijs nō expiabitur.

Et Samuel quidem ueritus est indicare uisionem ipsi Eli. Vocans ergo Eli Samue
lem, dixit, Samuel fili mi. Qui respondit, Præsto sum. Dixit ille, Quod est uerbum D
quod loquutus est ad te? Ne quæso me cæles, [k]sic faciat tibi deus, & sic addat, si cæ
les me uel uerbũ ex omni sermone quem loquutus est ad te. Indicauit itaq; Samuel
ei omnia uerba, & nihil cęlauit eum. Qui ait, Ipse est DOMINVS, quod sibi bonum
uidetur, faciat. Creuit autem Samuel, & DOMINVS fuit cum eo, nec; [l]proiecit in
terram ex omnibus uerbis suis. Cognouit autem omnis populus à Dan usq; [m]ad
Beer Seba, q; Samuel fidelis esset propheta DOMINI. DOMINVS porrò apparuit
in Silo, quoniam reuelatus est DOMINVS Samueli in Silo per uerbum DOMINI.

[k] Formula est adiurã di & obtestandi. Sensus est, Ita te tractet ut me erat tractaturus, quin grauius puniat si me cæles.
[l] Hoc est, nihil irritũ fecit, aut impediuit.
[m] Synecdocha comprehẽdit uniuersum populum.

CAPVT IIII.

FVit autem uerbũ Samuelis ad omnem Israelem. Et egressus est Israel obuiam A
Palestinis in prælium, castraq; metati sunt prope Aeben [a]Aeser, Palestini autem
castrametati sunt in Aphek. Et aciem instruxerũt Palestini contra Israelem: exten
toq; prælio, corruit Israel coram Palestinis, percusseruntq; in acie per campum cir
citer quatuor millia uirorum. Et ueniente populo in castra, dixerunt seniores Is
raelis, Quare strauit nos hodie DOMINVS coram Palestinis? Adducemus ad nos
de Silo arcam fœderis DOMINI, ut illa ueniẽs inter nos, seruet nos de manu hostis
nostri. Misit itaq; populus in Silo, & attulerunt illinc arcã fœderis DOMINI exer
cituum, sedentis inter Cherubim. Erãt quoq; ibi duo filij Eli iuxta arcam fœderis
dei, Hophni scilicet & Pinhas. Factumq; est quum uenisset arca fœderis DOMINI B
in castra, uociferatus est cunctus Israel magno iubilo, ut terra tremeret. Audientes
autem Palestini uocem iubili, dixerũt, Quæ nam est uox istius magnæ uociferatio
nis in castris Ebræorũ? Et innotuit eis quod arca DOMINI uenisset in castra. Me
tuentesq; Palestini dixerunt, Venit deus in castra. Rursumq; dixerũt, Væ nobis,
quoniam nõ erit sicut heri & nudiustertius: uæ nobis, quis eruet nos è manu deo
rum istorum fortium? Isti sunt dij, qui percusserunt Aegyptum tot plagis in deser
to. Confirmamini, esteq; uiri, ô Palestini, ne quando seruire cogamini Ebræis,
quemadmodum ipsi seruierunt uobis: este ergo uiri, & pugnate. Pugnauerunt
itaq; Palestini, & Israelitæ cæsi sunt, fugeruntq; singuli in tentoria sua, & cædes fa
cta est uehementer magna, ut caderent ex Israele triginta millia peditum. Sed & ar
ca dei capta fuit, & duo filij Eli mortui, Hophni scilicet & Pinhas. Currẽs autem C
quidam ex Beniamin de acie, uenit eodem die in Silo, cuius uestes scissæ erãt, & ter
ra super caput eius: quumq; ueniret, ecce Eli sedebat super sellam respiciens uersus
uiam, cor enim eius erat cõsternatum propter arcam dei. Et ubi uir ille uenisset in
ciuitatem & nunciasset, uociferata est tota ciuitas. Et audiens Eli uocem clamoris,
dixit, Quæ est uox huius tumultus? Vir autẽ ille festinanter uenit & indicauit Eli.
Erat autem Eli natus nonaginta & octo annos, stabantq; oculi eius, ut nõ posset
uidere. Et ait uir ille ad Eli, Ego uenio de acie, ego inquã hodie fugi ex acie. Et ait il
le, Quid rei fuit fili mi? Respondit nuncius ille, & ait, Fugit Israel coram Palestinis,
& cædes magna facta est in populo, sed & duo filij tui Hophni & Pinhas mortui
sunt, & arca dei capta est. Et factum est simul ac ille arcæ dei mentionem faceret, ut D
caderet retrorsum è sella pone portam, fractaq; ceruice moreretur: erat enim uir se
nex & grauis, iudicaueratq; Israelem quadraginta annis. Nurus autem eius uxor
Pinhas, quæ ad partum grauida erat, audiens rumorem q; & arca dei capta esset,
quodq; mortuus esset socer suus & maritus suus, incuruauit se & peperit, uersi enĩ
erant in eam anxij dolores eius. Quumq; adesset tempus ut moreretur ipsa, dice
bant quæ ei astabant, Ne metuas, quoniã peperisti filium. Sed non respondit, nec
apposuit cor suum. Et uocauit puerum Ichabod, dicens, Transmigrauit gloria de
Israele ob captam arcam dei, ob socerũ eius, & maritũ eius. Et rursum ait, Trãsmi
grauit gloria de Israele, quoniam capta est arca dei.

Pugnãt Palestini cum Israelitis & uictores euadunt, capitur arca à Palestinis. Filij Eli ambo cadunt cum patre.
[a] Aeben Aeser, lapis adiutorij: loci nomen ex euentu, per anticipationem.

CAP. V.

Arca dei à Palestinis capta excruciat eos, & irreligiosis grauem poenam minatur.

[a] Dagon Palestinorũ deus.

A POrrò Palestini accepta arca dei, duxerunt illam ab Aeben Aeser Asotum. Rur
sum sumpserunt Palestini arcã dei, & introduxerunt eam in domum [a] Dagon,
collocauerũtq́ eam iuxta Dagon. Et quum Asotij postero die mane surrexissent,
ecce Dagon iacebat ante eam in terra, nempe ante arcam DOMINI, tollentesq́ Da
gon restituerũt eum in locum suum. Et quum postera luce iterum mane surrexis
sent, ecce iacebat Dagon coram ea in terra, corã arca scilicet DOMINI, & caput Da
gon atq́ duæ palmæ manuum eius recisæ erant super limen, duntaxat Dagon reli
B ctus erat in eo. Hinc sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur phanum Da
gon, non calcãt limen Dagon in Asoto, in præsentem usq́ diem. Manus autem
DOMINI grauis fuit in Asotios, & perdidit eos, † percussitq́ eos in [b] podicibus, nõ Psal.77.A
Asotum duntaxat, sed & limites eius. Et uidentes ciues Asoti sic fieri, dixerũt, Ne
maneat arca dei Israelis nobiscum, quoniam dura est manus eius super nos, & su
C per Dagon deum nostrum. Mittentes itaq́ congregauerunt omnes satrapas Pa
lestinorũ ad se, dixeruntq́, Quid faciemus arcæ dei Israelis? Responderũt, Trans
eat arca dei Israelis in Gath. Circunduxerunt ergo arcam dei Israelis. Et factum
est quum eam transtulissent, ut manus DOMINI immineret urbi admodum uehe
menti impetu, percuteretq́ homines urbis illius, non obscuros modo & humiles,
D sed & magnos, ut laterent eis morbi. Miserunt ergo arcã dei in Accaron. Cumq́
arca dei uenisset Accaron, clamarunt ciues Accaron hisce uerbis, Circunduxerũt
arcam dei Israelis ad me, ut me & populum meum interficiant. Miserunt ergo &
congregarunt omnes satrapas Palestinorum, dicentes, Amandate arcam dei Israe
lis, ut redeat in locum suum, neq́ perdat me & populum meum. (Fuit enim grassa
tio mortis in tota [c] ciuitate, nimisq́ illic inualuerat manus dei.) Porrò uiri qui non
moriebantur, multati sunt in podicibus, ut clamor ciuitatis in cœlos usq́ ascende
ret.

[b] Epolim uarie exposuerũt. Hic uero uidetur significare aut intestinũ præcipuum, quod Græci colon uocant, aut morbũ qui in eo est, qui & ficus dicitur: alij dissenteriam fuisse putant.

[c] Alij legunt, in omni ciuitate, ac si morbus fuisset in omnibus urbibus Palestinorum.

CAP. VI.

Remittunt Palestini arcam Israelitis non sine muneribus & sacrificijs.

A FVit ergo arca DOMINI in agro Palestinorũ septem mensibus. Et uocantes Pa
lestini sacerdotes & diuinos, dixerunt, Quid faciemus arcæ DOMINI? indicate
nobis quo cum remittamus illam ad locum suum. Qui dixerũt, Si remittitis arcam
dei Israelis, ne uacuam eam remittatis, sed omnino reddetis ei sacrificium expiato
rium pro delicto, tum demũ sanabimini, notumq́ fiet uobis cur manus eius non
recesserit à uobis. Et dixerunt, Quod uero sacrificium illud expiatoriũ erit quod
illi reddemus? Responderunt, Iuxta numerum satraparum Palestinorum quinq́
podices aureos, & quinq́ mures aureos: eadem enim plaga est omnibus & princi Podices aurei.
pibus uestris. Facietis igitur imagines anorum uestrorũ, & imagines murium ue
strorum qui uastãt terram, & dabitis gloriam deo Israelis, si fortè [a] remittat manus
eius à uobis, à dijs uestris, & à terra uestra. Cur induratis [b] cor uestrũ, quemadmo
B dum Aegyptij & Pharao ipse † indurarunt cor suum? an non quum illusisset eis, Exod.12.A
[tandem] dimiserunt eos ut abirent? Capite igitur & facite plaustrum unum no
uum, & bucculas duas [c] lactantes, quibus iugum nondum est impositum: iungite
bucculas plaustro, reduciteq́ uitulos earũ ab eis domum. Tolletis deinde arcam
DOMINI, & imponetis illã plaustro, simulq́ uasa aurea, quæ redditis ei sacrificium
expiatorium, ponite in arculam ad latus eius, & dimittetis eam ut abeat. Et uidete,
si uia termini sui ascenderit Beth Semes, [b] ipse nos malo hoc ingenti affecit: sin mi
nus, certi sumus manum eius nos non multasse, sed casu nobis hoc accidisse. Fe
cerunt ergo uiri illi sic, tollentes duas bucculas lactantes, iunxeruntq́ eas plaustro,
uitulosq́ earum domi incluserunt. Porrò arcam DOMINI imposuerũt plaustro,
C arculam quoq́ cum muribus aureis, atq́ cum imaginibus [c] colorum suorum. Buc
culæ ergo rectà per uiam incedebãt, per uiã scilicet uersus Beth Semes, & quidem
eadẽ semita incedebant, eundo & mugiendo, ut neq́ ad dexterã neq́ ad sinistram
deflecterent. Sed & satrapæ Palestinorum sequebantur eas usq́ ad limitem Beth
Semes.

[a] Ebr. Leuem faciat manum suam: uel, leuis fiat manus eius.

[b] Indurare cor est pertinacẽ esse, contumacem, & præfractum, & contumaciter resistere.

[c] Alij legunt, ascẽdentes: sic enim Ebræi habẽt ad uerbum, id est lactantes. die yeq angond, vsgond, adulescentes scilicet.

[b] Scilicet dominus deus Israelis.

[c] Ebr. teborim. Teborim et Epolim de quo supra dixi idem sunt, nam ferè omnes Epolim per Teborim exponunt.

Semes. Bethsemesitæ uero demetebāt messem tritici in ualle, sublatisq́ oculis suis uiderunt arcam, gauisiq́ sunt quum uidissent. Venit itaq; plaustrum in agrum Iehosuæ Bethsemesitæ, & illic constitit, fuit enim illic lapis magnus. Et concidentes ligna plaustri atq; bucculas, obtulerunt holocaustum DOMINO. Porrò Leuitæ deposuerūt arcam DOMINI, & arculam quæ penes eam erat, in qua erant aurea illa instrumenta, posueruntq́ super lapidem magnum. Ciues autem Beth Semes sacrificarunt holocausta, & immolauerunt uictimas DOMINO eodem die. Quod uidentes quinq; principes Palestinorum, Accaron eodem die reuersi sunt. Et illi sunt ani aurei quos restituerunt Palestini DOMINO pro sacrificio expiatorio delicti. Pro Asoto unum, pro Gasa unum, pro Askalon unum, pro Gath unū, & pro D Accaron unum. Et mures insuper aureos iuxta numerum omnium ciuitatum Palestinorum, nempe secundum quinq; satrapas, tam urbium quæ munitæ fuerunt, quàm pagorum qui non fuerunt muniti, ad [lapidem] usq; [f]luctus magnum, super quem reposuerant arcam DOMINI usq; in præsentem diem in agro Iehosuæ Beth semesitæ. Porrò ciues Beth Semes percussit [DOMINVS:] q́ introspexissent in arcam DOMINI, percussit inquā in populo septuaginta uiros, & quinquaginta millia uirorum. Populus uero luxit, q́ DOMINVS populum tanta clade percussisset. Dixerunt ergo ciues Beth Semes, Quis stare poterit coram DOMINO deo isto sancto? & ad quem [g]ascendet à nobis? Et missis nuncijs ad ciues Kiriath Iearim dixerunt, Palestini reduxerunt arcam DOMINI, descendite ergo, & deducite eam ad uos.

Numerus est mutatus.

[f]Ebr. Vsq; ad Abel magnum. Quidā Abel planitiem dicunt, quidam luctum.

[f]Lapis luctus ex euētu & clade dicitur.

[g]Arca uidelicet.

CAP. VII.

Venerunt itaq; ciues Kiriath Iearim, & reducentes arcam DOMINI, introduxerunt eam in domum Abinadab in Gibea, & Eleazar filium eius consecrarūt, A ut custodiret arcam DOMINI. Et factum est à die quo māsit arca in Kiriath Iearim, ut multi transirent dies, uiginti nempe anni, & lamentatione quadam post DOMINVM uniuersa domus Israel anhela fuit. Et dixit Samuel ad uniuersam domum Israel hisce uerbis, Si toto corde uestro reuertimini ad DOMINVM, auferte deos alienos & Astharoth è medio uestri, & præparate cor uestrum ad DOMINVM, & ei soli seruite, tum liberabit uos è manu Palestinorum. Abstulerunt ergo filij Israel [a]Baalim & Astharoth, & soli DOMINO seruierunt. Dixit uero Samuel, Congre B gate uniuersum Israelē in Mizpa, & orabo pro uobis ad DOMINVM. Qui quum conuenissent in Mizpa, hauserunt aquam, & effuderunt [eam] coram DOMINO, ieiunauerūtq; die illo, & dixerunt ibi, Peccauimus DOMINO. Et iudicauit Samuel filios Israel in Mizpa. Audientes autem Palestini quod congregati essent filij Israel in Mizpa, ascenderunt principes Palestinorum ad Israel. Quod quum audirent Israelitæ, timuerunt à Palestinis. Dixeruntq; filij Israel ad Samuelem, Ne sileas quo minus clames pro nobis ad DOMINVM deum nostrum, ut seruet nos de manu Palestinorum. Et Samuel accepto agno lactenti uno, sacrificauit illum DO C MINO, holocaustum integrum: clamauitq; Samuel ad DOMINVM pro Israele, & exaudiuit eum DOMINVS. Factumq; est quum Samuel sacrificaret holocaustum, ut Palestini appropinquarent cōgressuri cum Israelitis. At DOMINVS ingenti sonitu illo die super Palestinos intonuit, & cōturbauit eos, ut cæderentur coram Israel. Egressi igitur filij Israel de Mizpa, insequuti sunt Palestinos, & percusserūt eos usq; ad locum qui est sub Bethcar. Samuel autem accepit [b]lapidem quendam, & posuit eum inter Mizpa & inter [c]Schen, & uocauit nomen eius [d]Aeben Aeser, dicens, Hucusq; auxiliatus est nobis DOMINVS. Et humiliati sunt Palestini, nec D uenerūt amplius in limitem Israelis. Fuitq; manus DOMINI contra Palestinos cunctis diebus Samuelis. Restitutæ quoq; sunt Israelitis ciuitates quas abstulerāt Palestini Israelitis, ab Accaron usq; Gath cum terminis earum, asseruitq; eas Israel de manu Palestinorum. Et fuit pax inter Israelem & [e]Amorræum. [f]Iudicauit autem

Eccl. 46.a

Excipitur arca honorifice à ciuibus Kiriath Iearim, & in domū Abinadab reponitur. Admonetur populus à Samuele ut resipiscant & uero corde ad dominum relictis idolis cōuertantur, hoc si fiat salutē & propitium deum promittit.

[a]Baalim masculinum est, Astharoth fœmininū, & uidentur ijs uocibus significari dij deæq; gentium.

[b]Vel, lapidē unum.

[c]Schen quidam præruptam petram interpretantur.

[d]Aeben Aeser, lapis auxilij seu auxiliaris.

[e]Amorrhæi nomen generale est & pro omnibus Palestinis hic poni uidetur.

[f]Iudicare pro ius dicere.

Samuel Israelē cunctis diebus uitę suæ. Ibat uero singulis annis, & circuibat Beth
El, Gilgal & Mizpa, iudicauitq́ Israelem in cūctis hisce locis. Redibatq́ in Rama,
quoniā illic erat domus eius, & ibi quoq; iudicauit Israelem, & ædificauit ibi aram
DOMINO.

CAP. VIII.

Populus pertæsus libertatis regē petit, occasionē præbuit eis tyrannis filiorum Samuelis. Samuel prædicit quantum molestiarum sub rege sit eis deuorandum.

A FActum est autem ut Samuel posteaquam iam senuisset, filios suos iudices con-
stitueret super Israelem: fuitq́ nomen primogeniti filij sui Ioel, & nomen secun
di Abia. Hi erant iudices in Beer Seba, nec incesserunt in uijs eius, sed declinarunt
post auaritiam, accipientes munus, & peruertentes iudicium. Cōgregati sunt igi
tur cuncti seniores Israel, & accesserunt ad Samuelē in Rama. Dixeruntq́ ad eum,
En tu senuisti, & filij tui non incedunt in uijs tuis, †constitue igitur nobis regē, qui Osee 9.b.13.c Act.13.c
B nos iudicet, iuxta morem omniū gentium. ᵃDisplicuit autem sermo iste Samueli,
quod dixissent, Da nobis regem qui nos iudicet. Et precatus est Samuel DOMI-
NVM. Dixitq́ DOMINVS ad Samuelem, Audi uocem populi in omnibus quæ di-
cunt tibi, non enim te reprobant, sed me reprobarūt ne regnem super eos. Secun-
dum omnia opera quæ fecerunt ab eo die quo eduxi eos ex Aegypto in hunc usq;
diem, quum scilicet me derelinquerent, & dijs alijs seruirēt, ita tibi quoq; faciunt.
Audi igitur uocem illorū, ueruntamen sancte obtesteris eos, iusq́ regis qui regna
turus est super illos, indicato illis. Et dixit Samuel cuncta uerba DOMINI populo,
qui regem ab eo postulauerat. Et dixit, Hoc erit ius regis qui regnabit super uos.
C Filios uestros accipiet, & ponet eos sibi in currum suum, ut sint equites eius, & cur Regum ius.
rant ante currū eius. Ponet quoq; eos sibi in tribunos, & quinquagenarios, & qui
arent agros suos, & metant messem suam, atq; qui conficiāt arma bellica, & instru
menta currus eius. Filias deinde uestras tollet, ut sint unguentariæ, cupedinariæ
& pistrices. Agros quoq; uestros, uineta uestra, & oliueta uestra optima tollet, &
tradet seruis suis. Semina uestra, & uineas uestras decimabit, dabitq́ eunuchis suis
ac seruis suis. Seruos uestros, & ancillas uestras, iuuenes quoq; uestros ᵇelegantes,
& asinos uestros accipiet, illisq́ sua opera conficiet. Quin & gregem uestrum deci
D mabit, eritisq́ ei serui. Et clamabitis eo die ᶜpropter regem uestrū quem elegistis
uobis, & DOMINVS ᵇnon exaudiet uos illo die. Populus uero noluit audire uo-
cem Samuelis, sed dixerūt, Minime, sed regē habebimus nos, & erimus nos quoq;
ut [reliquæ] omnes gentes, ut ius dicat nobis rex noster, & exeat ante nos, & bella
nostra gerat. Audiuit itaq; Samuel cunctos sermones populi, retulitq́ eos ad au-
res DOMINI. Et ait DOMINVS ad Samuelem, Audi uocem eorum, & præfice eis
regem. Et dixit Samuel ad Israelitas, Ite quisq; ad ciuitatem suam.

ᵃEbr. Malus fuit in oculis Samuelis.

ᵇEbr. Bonos.

ᶜEbr. A facie regis uestri.

ᵇEbr. Non respondebit uobis.

CAP. IX.

Saul quærens asinas patris sui, à Samuele ex iussu domini in regem ungitur.

A VIr quidam erat de Beniamin, cuius nomen Kis, filius Abiel, filij Zeror, filij Be 1.Par.9.d 1.Reg.14.f
corath, filij Aphiah, filij uiri Iemini, heros fortis, qui filiū habebat cui nomen
Saul, iuuenis erat & pulcher, nec ᵃerat inter filios Israel illo pulchrior, nā ab hume
ro suo & supra procerior erat omni populo. Perierant autem asinæ Kis patris
Saul, dixitq́ Kis ad Saul filium suum, Adsume quæso tecum aliquem è pueris, &
consurgens uade ac quære asinas. Trāsiuit ergo montem Ephraim, deinde transi-
uit per terram Salissa, & non inuenerunt. Transierūt igitur per terram Schaalim,
& non [erant:] & transierunt per terram Iemini, nec inuenerunt. Quum uero ue-
nissent in terram Zuph, dixit Saul puero suo quem secum habebat, Veni, reuerte
mur, ne forte pater meus relicta [cura] asinarum, de nobis sit solicitus. Qui dixit ei,
En uir dei est in ista ciuitate, & uir est honorabilis, quidquid loquitur, certissime
euenit: ibimus ergo isthuc, si forte indicet nobis uiam nostram quam eamus. Re-
B spondit Saul puero suo, Ibimus ergo, quid uero feremus uiro? Panis ᵇenim nullus
est amplius in uasis nostris, nec munus est quod feramus uiro dei: quid enim ha-
bemus? Rursum ergo respondit puer Sauli hisce uerbis, En inuenta est in manu
mea quarta [pars] sicli argēti, quam dabo uiro dei, ut indicet nobis uiam nostram.

ᵃAlij legunt, electus & bonus, nec erat melior eo.

ᵇEbr. Panis abijt.

Sic dicebat olim quisq; in Israele, qui inquisiturus deũ proficiscebatur, Venite, ibi-
Propheta uidens. mus ad uidentem. Qui enim hodie propheta dicitur, antea [dictus est] uidens. Di
xit ergo Saul ad puerum suum, [c]Recte loqueris, age, ibimus. Profecti sunt itaq; in
ciuitatem in qua erat uir dei. Commodũ ascenderant cliuum urbis, quum inueni-
rent puellas egredientes ad hauriendum aquam, quibus dixerunt, Est ne hoc in lo
co uidens? Quæ respondentes eis, dixerunt, Est, en ante te est: festina ergo, quoniã
hodie uenit in ciuitatem, siquidem [b]sacrificiũ est hodie populo in excelso: quumq;
ueneritis in ciuitatem, ilico inuenietis eum antequam ascendat ad excelsum, ubi co
medet: neq; enim comedit populus donec ipse ueniat. Ipse enim consecrat sacrifi-
cium, & post hoc comedunt inuitati: nunc igitur ascendite, quoniam [e]hodie inue-
nietis eum. Ascenderunt ergo ad ciuitatem, ueneruntq; in medium urbis, & ecce
Act. 13. c Samuel exijt eis obuiã ascensurus in excelsum. (Porrò [f]pridie quàm uenisset Saul,
indicauerat DOMINVS Samueli ad hũc modum, Cras iuxta istud tempus mittam C
ad te uirum de terra Beniamin, quem unges in principem super populum meum
Israel, ut liberet populũ meum de manu Palestinorum, quoniã respexi populum
meum, quandoquidẽ clamor eorum uenit ad me.) Quumq; Samuel uidisset Sau-
lem, [g]suggessit ei DOMINVS, En hic est uir de quo tibi dixeram, is [h]continebit po-
pulũ meum. Accedẽs ergo Saul ad Samuelem in media porta, dixit, Indica quæ-
so mihi ubi sit domus uidentis. Samuel respondit Sauli, & dixit, Ego sum uidens,
ascende mecum in excelsum, & epulamini hodie mecum, cras dimittam te, & quid
quid est in corde tuo, indicabo tibi. De asinabus uero perditis tibi die ab hinc ter-
tio, ne sis [i]anxius in corde tuo, nam sunt inuentæ. Ad quem uero [attinet] quid-
quid expetibile est in Israele? an nõ tibi & toti domui patris tui? Respondit autem
Saul, & dixit, An non filius Iemini ego sum, de [k]minima tribu Israel? sed & familia
mea minor est omnibus familijs tribus Beniamin, cur igitur talia mecũ loqueris? D
Apprehendens itaq; Samuel Saulem & puerum eius, introduxit eos in cameram,
deditq; eis locum præcipuum inter eos qui inuitati erant, quorum fermè erant tri-
ginta uiri. Dixit autẽ Samuel ad coquum, Da partem quã dedi tibi, & de qua dixe-
ram ut eam apud te reponeres. Sustollens itaq; coquus armũ et quod super ipsum
erat, & apposuit Sauli. Et ait [Samuel,] Ecce quod reliquum est, pone ante te & co
mede, nam ad tempus constitutum seruatũ est tibi, quũ dicerem, Inuitaui populũ.
Epulatus est igitur Saul eo die cum Samuele. Et quũ descenderent de excelso in
ciuitatem, loquutus est cum Saule super tectum. Mane quum surrexissent, aurora
exoriente, uocauit Samuel Saulẽ super tectum, & dixit, Surge, dimittã te. Et Saul
surrexit, egressiq; sunt ambo ipse & Samuel foras. Et descendẽtibus ipsis parte ali
quã ciuitatis, dixit Samuel ad Saul, Loquere ad puerum ut antecedat nos. Et præ-
terijt. Et tu consiste ad tempus ut indicem tibi uerbum dei.

CAP. X.

Act. 13. c ACcipiens uero Samuel uasculũ olearium, fudit super caput eius, & osculatus A
est eum, dixitq;, An nõ DOMINVS unxit te ducem super hæreditatem suam?
Hodie, simul atq; à me discesseris, reperies duos [a]uiros ad sepulchrum Rahel, in li-
mite Beniamin in Zelzal, qui dicent ad te, Asinæ sunt inuentæ quas tu quæsitum
ieras, paterq; tuus abiecta asinarũ ratione, solicitus est pro uobis, ut dicat, Quid fa-
ciam filio meo? Isthinc progressus porrò, uenies ad quercetũ [b]Thabor, ubi inci-
dent in te tres uiri ascendentes ad deum Beth El, unus portans tres hœdos, alius fe
rens tres globos panis, tertius gestans lagenam uini, qui te [c]salutato, dabunt tibi
duos panes, quos accipies de manu eorũ. Post hec uenies ad [d]collem dei, ubi sunt
stationes Palestinorum. Quumq; ingressus fueris isthic urbem, obuium habebis
chorum prophetarũ descendẽtium de excelso, anteq; eos psalterium, tympanum, B
tibia & cithara, & hi prophetabunt. Et spiritus DOMINI prompte te inuadet, ut
prophetes & tu cum eis, muterisq; in uirũ alium. Quum itaq; tibi hæc signa eue-

[c] Ebr. Bonus est sermo tuus.

[b] Sacrificium hic pro publicis epulis uidetur accipi, quæ ex sacrificijs populo dabãtur.

[e] Ebræ. Quoniam secundum diem inuenietis eum.

[f] Ebr. Vno die antequam ueniret Saul dominus reuelauerat aurem Samueli.

[g] Ebr. Respondit.

[h] Vel, dux erit populi mei.

[i] Ebr. De eis ne ponas in cor tuum.

[k] Ebr. De minimis tribubus.

Saul inunctus à propheta populo sistitur in comitijs.

[a] Viri fuerunt ex Ephrata in tribu Iuda ubi sepulchrũ est Rahelis, sed obuij facti sunt Sauli in Beniamin.

[b] Quidam legunt, planitiem Thabor, quidam quercetum umbilici. Sed uidetur Thabor proprium esse non mõtis quidem illius nominati, sed querceti illius: nam sæpe idem nomen uaria loca obtinent.

[c] Ebr. Te interrogabunt ad pacem.

[d] Alij Gibea proprium relinquunt.

ªEbr. Quidquid inuenerit manus tua.

nerint, fac tibi quæcunque ªin manum tuam inciderint, quoniã deus est tecum. Descendes quoque ante me in Gilgal, & ecce ego descẽdam ad te, ut sacrificem holocausta, & ut immolem sacrificia gratulatoria. Septem dies expectabis, donec ego uenerim ad te, ostẽderimque tibi quid facias. Factum est itaque quum ille uertisset humerum suum, abissetque à Samuele, ut deus cor eius aliter immutaret, uenirẽtque omnia signa illa in die illo. Et quũ uenisset illuc, nempe ad collẽ, ecce chorus prophetarũ uenit ei obuiã, prompteque eum inuasit spiritus dei, ut prophetaret inter eos. Factumque est ut omnes qui eum ab heri & nudiustertius nouerint aspicerẽt eum, & ecce prophetabat cum prophetis. Dixit ergo populus, nempe quisque ad proximũ

C suũ, Quid est hoc, quod factũ est filio Kis? Num & Saul inter prophetas? Et quidam isthinc respondẽs dixit, Et quis est pater eorũ? Propterea cessit in prouerbiũ, Num & Saul est inter prophetas? Cessauit autẽ ᶠprophetare, & uenit ad excelsum. Et patruus Saulis dixit ad eum & ad puerũ eius, Quò abieratis? Respondit, Quæsitum asinas: quumque uidissemus quod non [essent,] uenimus ad Samuelem. Et ait patruus Saulis, Indica quæso mihi quid dixit uobis Samuel. Respondit Saul patruo suo, Constanter affirmabat nobis asinas esse inuẽtas. Cæterum de negotio regni, de quo loquutus fuerat Samuel, nihil indicauit ei. Et cõuocauit Samuel populum ad DOMINVM in Mizpa, dixitque ad filios Israel, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Ego adduxi Israelem de Aegypto, & liberaui uos de manu Aegyptiorũ, & de manu omnium regnorum qui uexarunt uos, uos autem reprobastis hodie deum uestrũ, qui uos seruauit ex cunctis adflictionibus uestris, & pressuris uestris, & di

D xistis ei, Præfice nobis regem. Nunc ergo state coram DOMINO secundũ tribus uestras, & secundũ chiliades uestras. Et quum Samuel applicasset cunctas tribus Israel, deprehensa est tribus Beniamin. Et quũ rursum applicasset tribũ Beniamin iuxta familias suas, deprehensa est familia Matri, deprehensusque Saul filius Kis. Quumque illum quæsissent, non est inuentus. Interrogauerunt igitur rursus DOMINVM, an adhuc uir [ille] uenturus esset isthuc? Et respondit DOMINVS, Ecce inter arma latitat. Currentes igitur, tulerunt eum inde, & constitutus in medio populi, super omnem populũ ab humero & supra eminebat. Dixitque Samuel ad uniuersum populũ, Videtis quem elegit DOMINVS, & quod ei nõ sit similis in omni populo? Et iubilans uniuersus populus, dixerunt, Viuat rex. Et loquutus est Samuel ad populum ius regni, & scripsit in libro, reposuitque corã DOMINO, & dimisit Samuel uniuersum populũ, quenque ad domũ suam. Sed & Saul abijt in domũ suam in Gibea, & comitati sunt eum ex exercitu, ij quorũ deus cor tetigerat. Porrò filij Belial dixerunt, Quid? iste nos seruaret? Et contemnentes eum, non obtulerunt ei munus. Is uero fuit tanquam dissimulans.

Supra 19.I

Prouerbium.

ᶠProphetare hic est canere deo laudes et hymnos, & de rebus diuinis loqui.

CAP. XI.

Occupata Iabes à rege Ammonitarũ à Saule asseritur.

A Ascenderat autem Nahas Ammonites, & castra fixit contra Iabes Gilead. Dixerunt ergo omnes ciues Iabes ad Nahas, Feri nobiscũ fœdus, seruiemusque tibi. Respondit eis Nahas Ammonites, Hac lege fœdus uobiscũ feriam, si omnium uestrũ oculum dextrum effodero, probrumque hoc uniuerso Israeli impegero. Ad quem seniores Iabes dixerunt, Inducias da nobis septem dies, & mittemus nũcios in omnes limites Israelis, & si nemo fuerit qui asserat nos, ªegrediemur ad te. Ve

B nientes igitur nuncij in Gibea Saulis, loquuti sunt hæc uerba in auribus populi, omnisque populus sublata uoce sua fleuit. Et ecce Saul ueniebat ex agro post pecus, & ait Saul, Quid est populo quod [sic] flent? Et recensuerunt ei uerba uirorum Iabes. Prompte ergo inuasit spiritus dei Saulem, quũ huiusmodi uerba audisset, & incaluit nasus eius uehemẽter, assumensque par boum, in frusta conscidit eos, & misit per omnes limites Israelis per manum nunciorum, dicens, Quicunque non fuerit egressus post Saulem & post Samuelem, sic fiet bobus eius. Et cecidit pauor DOMINI super populum, egressique sunt ad ᵇunum usque. Et recensuit eos in Besek, fueruntque

ªEgredi hic cum emphasi dicitur, facere deditionem: relictis Israelitis cõcedere ad partes Ammon.

ᵇEbr. Quasi unus uir.

runtq; filiorum Israel trecenta millia, & uirorum Iehuda triginta millia. Dixerũtq; C
ad nuncios qui uenerant, Sic dicetis ciuibus Iabes Gilead, Cras cum sol incaluerit,
erit uobis salus. Et uenerunt nuncij, indicaueruntq; ciuibus Iabes, & gauisi sunt.
Et dixerũt ciues Iabes, Cras egrediemur ad uos, & facietis nobis iuxta omnia quæ
uobis bona uidētur. Postero die factum est, ut Saul ordinaret populum in tria ca-
pita, uenientesq; in media castra in uigilia matutina, percusserũt Ammonitas, do-
Supra 10.d nec incalesceret dies, quiq; reliqui fuerũt adeo sparsi sunt, ut ne duo quidem ex eis
simul relinquerentur. Dixitq; populus ad Samuelem, Quis est qui dixit, Regna- D
réme Saul super nos? Date uiros illos, & interficiemus eos. Et dixit Saul, Non in-
terficietur quisquã hoc die, quoniam hodie salutem operatus est DOMINVS in Is-
raele. Dixit autem Samuel ad populũ, Venite, eamus in Gilgal, & innouemus ibi
regnum. Et iuit uniuersus populus in Gilgal, & inaugurarũt isthic Saulem regem
coram DOMINO in Gilgal, sacrificaruntq; ibi [c]sacrificia gratulatoria coram DOMI-
NO, & lætati sunt ibi admodum Saul & cuncti Israelitæ.

[c] Quidam legunt, uictimas & pacifica.

CAP. XII.

SAmuel uero dixit ad uniuersum Israelem, Ecce auscultaui uoci uestræ in omni- A
bus quæ loquuti estis ad me, & præfeci uobis regem, nũc igitur ecce rex ipse in-
cedit ante uos. Etenim ego senex sum & canus, (filij uero mei uobiscum sunt,) &
Eccli 46.d uersatus sum coram uobis à pueritia mea in hunc usq; diem. [a]En ego, [†b]testificabi-
mini de me coram DOMINO, & coram uncto eius, cuius bouem accepi? cuius ue-
ro asinum accepi? cui uim intuli? aut quem cõtriui? de cuius uero manu accepi mu-
nus expiatorium, ut ei oculis meis [c]conniuerem? & restituam uobis. Dixerunt,
Non intulisti nobis uim, nec confregisti nos, nec accepisti quidquam de manu ul-
lius hominis. Et dixit ad eos, Testis est DOMINVS contra uos, & testis est unctus
eius in die hac, quod non inuenistis in manu quidquam. Et ait [populus,] Testis.
Dixitq; Samuel ad populũ, [a]DOMINVS, qui fecit Mosen & Aharonẽ, & qui edu- B
xit patres uestros ex terra Aegypti. Nunc igitur state, sistamq; me iudicio uobiscũ
coram DOMINO de omnibus iustitijs DOMINI quas fecit uobiscum, & cum patri-
Gen 46.a bus uestris. †Quum Iacob ingressus esset Aegyptum, & clamassent patres uestri
ad DOMINVM, misit DOMINVS Mosen & Aharonem, qui eduxerunt patres ue-
Iudicum 4.a stros ex Aegypto, collocaruntq; eos in istum locũ. Et quum †obliti essent DOMI-
NI dei sui, uendidit eos in manum Sisaræ ducis exercitus Hazor, & in manum Pa-
lestinorum, & in manum regis Moab, qui bellum gesserunt cum eis. Et clamaue-
runt ad DOMINVM, dixerũtq;, Peccauimus, deseruimus DOMINVM, & coluimus
Baalim & Astharoth, nunc ergo eripe nos de manu hostium nostrorum, & seruie-
mus tibi. Tunc misit DOMINVS Ierubaal, & [c]Bedan, Iephte, & Samuel, & eripuit
uos de manu hostiũ uestrorum qui circũ uos erant, ut tuto habitaretis. Sed & uidi- C
stis q; Nahas rex filiorũ Ammon uenit contra uos, & dixistis ad me, Non, sed rex
imperitabit nobis, quum tamen DOMINVS deus uester [f]rex uester esset. Nunc igi-
tur en rex uester, quem elegistis, quem postulastis, en DOMINVS constituit super
uos regem. Si timueritis DOMINVM, & seruieritis ei, atq; uocem eius audieritis,
neq; rebelles fueritis ori DOMINI, tam uos q̃ rex qui imperat uobis, eritis [g]post
DOMINVM deum uestrũ. Quod si uocem DOMINI non audieritis, oriq; DOMINI
rebelles fueritis, erit manus DOMINI contra uos, & contra patres uestros. Sed & E
nunc consistite, & spectate rem istam grandem, quam DOMINVS facit coram ocu-
lis uestris. An nõ hodie messis fuerit triticeæ? Clamabo ad DOMINVM, & edet [b]to-
nitrua & pluuiam, ut cognoscatis & uideatis quod malitia uestra magna sit, quam
fecistis in oculis DOMINI, postulãdo uobis regem. Et clamauit Samuel ad DOMI-
NVM, & edidit DOMINVS tonitrua & pluuiam in die illa, uniuersusq; populus ue-
hementer timuit DOMINVM & Samuelem. Et dixit uniuersus populus ad Samue- D
lem, Precare pro seruis tuis ad DOMINVM deum tuũ, ne moriamur, quoniã omni

Samuel innocẽtia sua asserta, cuius testimoniũ à populo extorquet, ostendit Israelitis longa beneficiorum dei recensione, quàm grauiter deum, postulando regem, offenderint, monens nihilominus, ut adhuc (quandoquidem res facta infecta reddi nõ possit) bona fide & cõstanter tanto benefactori hærẽt, nec unquam ab eo desciscant, interim ut regi electo obediant.

[a] En ego, exhibentis est, & subintelligitur asto uel præsto sum.

[b] Ebr. Respondeatis contra me.

[c] Ebr. Vt abscõderem oculos meos super eo.

[b] Eclipsis est, dominus scilicet est testis, qui fecit, &c.

[e] Alij legũt, filiũ Dã.

[f] Ebr. Et dominus deus rex uester.

[g] Eritis post deũ, hoc est, respicietis in omnibus deum, eum sequemini.

[b] Ebr. Voces.

bus peccatis nostris hoc adiecimus, ut peteremus nobis regem. Et ait Samuel ad populum, Ne metuatis, uos quidem uniuersum hoc malum designastis, ueruntamen ne recedatis à DOMINO, quin potius seruite DOMINO in toto corde uestro. Ne recedatis [inquam] præsertim post uana, quæ nil proderũt, nec eripient, quandoquidem uana sunt. Etenim DOMINVS non deseret populũ suum, idꝗ propter nomen suum magnũ, quandoquidem animũ adiecit [ad hoc] DOMINVS, ut uos sibi faciat in populum. Et à me quoꝗ procul absit, ut peccem cõtra DOMINVM, cessemꝗ pro uobis supplicare: quin potius dirigã uos in uia bona & recta, modo timeatis DOMINVM, & seruiatis ei in ueritate, in toto corde uestro. Etenim considerate quàm magnifica uobis fecerit. Quod si pergitis malefacere, & uos & rex uester peribitis. — Exemplum.

CAP. XIII.

A Saul fuit in regno suo [quemadmodũ] puer [a]unius anni, sicꝗ regnauit duobus annis super Israelem. Elegit autem sibi Saul tria millia ex Israele, duo millia fuerunt cum Saule in Michmas, & in monte Beth El, mille uero fuerũt cum Ionathan in Gibea Beniamin: reliquum uero populũ amandauit, quenꝗ ad tentoria sua. Et Ionathan percussit [b]stationem Palestinorũ quæ erat in colle, audieruntꝗ id Palestini: & Saul cornu classicũ canebat per uniuersam terram, dicens, Audient [hoc] [c]Ebræi. Et omnes Israelitæ audierũt ꝙ diceretur, Percussit Saul stationem Palestinorũ, & etiam ꝙ fœteret Israel apud Palestinos: cõuocatus est itaꝗ populus post Saulem in Gilgal. Et Palestini quidem congregati sunt, ut pugnarent cum Israelitis, triginta scilicet millia curruum, sex millia equitum, & populus multus quasi harena quæ est in littore maris, ascenderũtꝗ & castrametati sunt in Michmas [d]ex opposito Bethauen.
B Viri autem Israelitæ uidentes sese in angustias redactos, (populus enim pressus erat,) abscondit se populus in speluncas, in spineta, in petras, in arces, atꝗ in foueas. Porrò [e]transIordanes traiecerunt Iordanem in terram Gad & Gilead. Saul autem adhuc erat in Gilgal, omnisꝗ populus [f]sequutus eum territus est. Et expectauit septem dies usꝗ ad tempus constitutũ à Samuele, sed non uenit Samuel in Gilgal, diffluxitꝗ populus ab eo. Et dixit Saul, Adferte ad me holocaustum & pacifica sacrificia, & sacrificauit holocaustum. Quumꝗ iam confecisset holocausta, Samuel uenit, & egressus est Saul ei obuiam, ut [g]gratularetur aduẽtũ eius. Samuel ergo ait, Quid fecisti? Respondit Saul, Quandoquidẽ uidi ꝙ populus à me dilaberetur, neꝗ tu ueniebas ad tempus dierũ præstitutum, & ꝙ Palestini congregati essent in Michmas, cogitaui, Descendent nũc Palestini ad me in Gil
C gal, [h]necdum DOMINVM consulueram, [i]ausus ergo sum [uel inuitus] sacrificare holocaustum. Et ait Samuel ad Saul, Stultus factus es, non obseruasti præceptũ DOMINI dei tui quod ille tibi præcepit. Equidem parauerat DOMINVS regnũ tuum super Israelem perpetuò, sed iam non firmum erit regnum tuum, †quæsiuit DOMINVS sibi uirum iuxta cor suum, cui præcepit DOMINVS ut dux sit super populum suum, quoniã tu non obseruasti quæ præcepit tibi DOMINVS. — Act. 13. d.

Et surgens Samuel ascendit de Gilgal in Gibea Beniamin, & Saul recensuit populũ (qui [adhuc] inueniebatur apud eum,) ferè sexcentos uiros. Manserunt ergo Saul & Ionathan filius eius, atꝗ populus [k]qui sibi erat, habitãtes in colle Beniamin. Palestini uero castra
D metati sunt in Michmas. Et egressus est [l]uastator ille ex castris Palestinorum cum tribus [m]agminibus. Vnum agmen uergebat uersus Aphra ad terram Sual. Aliud agmen uergebat itinere Beth Horon. Porrò tertium agmen uertebat ad uiam termini qui conspicitur supra uallem Zeboim uersus desertũ. Nec inueniebatur per totam terram Israel faber, dixerãt enim Palestini, Ne fortè faciant Ebræi gladium aut lanceam. Quin omnes Israelitæ descenderunt ad Palestinos, quisꝗ scilicet ad reficiẽdum cultrum suum [aratri,] uomerem suum, securim suam, & sarculũ suum fossorium, (quandoquidẽ [n]acies cultrorum [aratri,] uomerum, furcarum tridentium,

Initia regni Saulis describuntur, & bellum quod cum Palestinis gestum est. Saul propter inobedientiam à domino reijcitur.

[a]Varie expõitur hic locus, sed uidetur ad innocentiam referri debere. Ebræi notam similitudinis frequenter omittunt, quæ apposita, lucem reddit orationi.

[b]Alij legunt, Percussit præsidẽ in Geba: alij præsidium exponunt nezib.

[c]Alij legunt, audient hoc transIordanes, scilicet Manassis dimidia pars, Gad, & Ruben.

[d]Vel, ad orientem Bethauen.

[e]Ibrim alij exponunt Ebræi, sed uidentur esse duæ tribus & dimidia. Nã Ibrim sunt ulteriores.

[f]Alij legunt, mouit se post eum.

[g]Ebr. Vt benediceret eum.

[h]Ebr. Et faciẽ domini nõ rogaui. Faciem domini rogare, est dominum consulere loco & ritu à deo præscripto.

[i]Ebr. Roboraui me, & obtuli holocaustum.

[k]Ebr. Qui inuentus erat cum eis.

[l]Vastatorem uocat Philistæum, qui exercitum educit ut uastaret regionem Israelitarum.

[m]Ebr. Cum tribus capitibus. Vnũ caput, &c.

[n]Alij legunt, limæ.

tium, & securium obtusæ erãt,) & ad [a]reficiendum stimulũ. Quando igitur immi
nebat dies prælij, non inueniebatur nec gladius nec lancea in manu totius populi
qui fuit cum Saule & cum Ionathan, Sauli tamen & Ionathan filio eius [b]inuenieba
tur. Et egressa est [q]statio Palestinorũ ad [r]transitum Michmas. CAP. XIIII.

Accidit uero quodam die, ut diceret Ionathan filius Saul ad puerũ suum qui fe A
rebat arma sua, Veni, penetrabimus præsidium Palestinorum, quod est è re-
gione huius [loci.] Hoc uero patri suo non indicauit. Saul autem habitabat in ex-
tremitate Gibea sub [a]Rimon quę est in Migron, & populus qui cum eo, erat circi-
Supra 4.d ter sexcentos uiros. Et Ahias filius Ahitob frater Ichabod filij Pinhas, filij Eli, erat
sacerdos DOMINI in Silo, ferebatq; Ephod, nec sciebat populus quod abijsset Io-
nathan. Erat autẽ inter transitus, ubi Ionathan conabatur penetrare ad præsidium
Palestinorum, [b]prærupta petra in transitu hinc, & petra prærupta in transitu ist-
hinc: nomen unius erat Bozez, nomen alterius Sene. Scopulus unus stabat ab
Aquilone è regione Michmas, alter uero à Meridie è regione Gaba. Dixit itaq;
Victoria dei est. Ionathan ad adolescentem armigerum suum, Age, penetrabimus in præsidium in
circuncisorũ istorum, si fortè DOMINVS faciat pro nobis, quoniã non fuerit [c]DO- B
2.Par.14.a MINO difficile seruare in multitudine aut paucitate. Respõdit ei armiger eius, Fac
quidquid est in corde tuo, [d]indulge tibi, en adsum tibi pro uoto tuo. Et dixit Iona
than, Ecce, nos transibimus ad uiros istos, reuelabimurq; eis: q; si dixerint nobis,
Consistite donec uenerimus ad uos, [e]consistemus in loco nostro, nec ascendemus
ad eos: si autem dixerint, Ascendite ad nos, ascendemus, quoniam tradidit eos DO
MINVS in manus nostras, sitq; hoc nobis signum. Ambo ergo illi reuelati sunt sta
tioni Palestinorum. Dixeruntq; Palestini, En Ebræi prorepunt è cauernis in qui-
bus sese abdiderant. Responderunt itaq; uiri qui erant in statione ipsi Ionathan &
armigero eius, dixeruntq;, Ascendite ad nos, & [f]ostendemus uobis rem. Aitq; Io-
nathan ad armigerum suum, Ascende post me, quoniam DOMINVS tradidit eos
in manum Israelis. Ascendit itaq; Ionathan manibus suis & pedibus suis, sequeba
turq; eum armiger eius: quiq; coram Ionathan ceciderũt, hos armiger eius trucida
bat post eum. Fuit hæc prima strages, in qua Ionathan unà cũ armigero suo per- C
cussit circiter uiginti uiros, idq; fermè dimidio sulco iugeri in agro. Factus est au-
tem pauor in castris, tum in agro, tum in omni populo qui erat in prę sidio, quin &
hi qui [g]grassabantur territi sunt, terraq; ipsa tremuit, & incidit pauor dei. Specula
tores autem Saulis uiderunt in Gibea Beniamin, & ecce diffluxit multitudo, ultro
citroq; [h]discurrens. Dixit ergo Saul ad populũ quem secũ habebat, Recẽsete quæ-
so, & dispicite, quis nam ex nobis abierit. Quumq; recensuissent, en aberat Iona-
than & armiger eius. Aitq; Saul ad Ahiam, Applica arcam dei: (fuit enim eodem
die arca dei [i]cum filijs Israel) factumq; est, loquente adhuc Saule cum sacerdote, ut
tumultus qui erat in castris Palestinorum, augesceret, incresceretq; uehementer.
Dicebat ergo Saul ad sacerdotem, [k]Reduc manus tuas. Clamore itaq; conuocatus
est Saul & omnis populus qui cum eo erat, ueneruntq; in prælium, & ecce gladius
cuiusq; stringebatur in proximum suum, eratq; tumultus ualde magnus. Porrò
Ebræi qui cum Palestinis erant, nempe qui heri & nudiustertius undequaq; ascen
derant cum eis in castra, & hi etiam [reuertebantur] ut essent cum Israelitis qui fue
runt cum Saule & Ionathan. Omnes quoq; Israelitæ qui sese absconderãt in mon D
te Ephraim, audientes q; Palestini fugerent, insequuti sunt & ipsi eos in prælio il-
lo. Et seruauit DOMINVS Israelem in die illa, pertransijtq; pugna [usq;] Bethauen.
Coactis eodem die Israelitis, ausus est Saul populum iuramento adstringere hisce
uerbis, Quicunq; panem comederit usq; ad uesperam, donec ultionem sumpsero
de inimicis meis, sit execratus. Populus itaq; uniuersus nõ gustauit [l]panem. Et uni
uersa terra uenit in syluam, & erat mel in superficie campi, & uenit populus in syl-

[a]Alij legunt, ad insti-gendum.
[b]Hoc est, Saul aliena de adeptus est gladiũ.
[q]Statio pro militibus stationarijs.
[r]Est enim trãsitus de Michmas in Gabaa.
Ionathan irruit clam patre in hostes, & ex eis quosdam perdit. Cõtra præceptũ patris mel e-dit, pater uolens eum oc cidere, à populo prohibetur. Saul hostibus gra uis est.
[a]Quidam Rimõ & Migron appellatiua interpretantur. Rimon malũ punicum, Migron agrum.
[b]Ebr. Dens petræ, id est, acutus scopulus.
[c]Ebr. Constrictio.
[d]Ebr. Declina tibi, ecce ego tecum iuxta cor tuum.
[e]Ebr. Stabimus subtus nos.
[f]Vel, docebimus uos, ut sit sarcasmos.
[g]Mazab milites stationarij esse uidẽtur, qui in præsidio erãt aut acie ordinata. Maschith uero, qui per regionem grassabãtur, agmẽ prædando & perdendo uastantes.
[h]Alij legunt, & eundo concutiebatur.
[i]Ebr. Et filij Israel.
[k]Vel, collige manibus tuis.
[l]Panis pro omni cibo intelligitur.

uam, & ecce fluxus mellis, nullus autem reducebat manum suam ad os suum, reue
rebatur enim populus iuramentũ. Ionathan autem non audierat quum pater eius
populum sacramẽto iurisiurandi adstrinxerat: extendit itaq; extremitatem uirgæ
quã manu gestabat, intingẽs eam in fauum mellis, admouitq; manũ suam ori suo,
clarioresq; redditi sunt oculi eius. Respondẽs autem quidã è populo, dixit, Omni
no iureiurando obstrinxit pater tuus populum, dicens, Execratus sit uir qui come
E derit cibũ hodie. (Populus autem labore delassatus erat.) Et dixit Ionathan, Pa-
ter meus turbauit terram, uidete quæso, ut illustrati sint oculi mei, ꝙ parum mellis
istius gustauerim, quanto uero magis si comedẽdo comedisset populus hodie de
præda hostiũ suorũ quam inuenit? An uero non maior strages edita esset in Pale
stinos? Percusserũt itaq; eodem die Palestinos à Michmas usq; Aialon, defatiga
tusq; est populus uehementer. Et irruit populus in prædam, acceperuntq; oues, &
boues, & uitulos, mactaueruntq; in terram; comeditq; populus cum sanguine. Et
annunciantes Sauli dixerunt, Ecce populus peccat DOMINO, comedens cum san
guine. Qui ait, Præuaricati estis, uoluite ad me iam lapidem magnum. Et rursum
dixit Saul, Dispergimini in populum, & dicite eis, Adducite ad me quisq; bouem
suum, & quisq; pecudem suam, & mactate hic, & comedite, ne peccetis contra DO
MINVM, comedendo cũ sanguine. Et adduxerũt uniuersus scilicet populus, quisq; Leui.7.c.17
bouem suum manu sua, idq; nocte ista, & mactarũt ibi. Extruxit quoq; Saul aram
DOMINO, & eam quidem cœpit ædificare ut esset ara DOMINI. Et ait Saul, De-
scẽdamus noctu post Palestinos, prædabimurq; eos usq; ad lucem matutinam, ne
F quenquam faciamus ex eis reliquum. Et dixerunt, Quod tibi uidetur facito. Et ait
sacerdos, Accedamus hic ad deum. Et interrogauit Saul deum, An non descen-
dam post Palestinos? Tradésne eos in manus Israelis? At DOMINVS eo die nihil
respondit ei. Dixitq; Saul, Adeste huc omnes anguli populi, cognoscite & uidete
per quem hodie hoc peccatum commissum sit. Viuit enim DOMINVS, qui seruat
Israelem, si fuerit in Ionathan filio meo, certissime morietur: nemoq; erat in uniuer
so populo qui responderet ei. Dixit itaq; ad omnem Israelem, Vos eritis in latere
uno, ego uero & Ionathan filius meus erimus in altero latere. Dixerũt ergo popu-
lus ad Saulem, Quod bonum tibi uisum fuerit facito. Et dixit Saul ad DOMINVM
deum Israelis, Decerne [m]integritatem. Et deprehẽsus est Ionathan atq; Saul, popu
lus [n]uero euasit. Saul ergo ait, Iacite inter me & inter Ionathan filium meum, depre
hensusq; est Ionathan. Dixit ergo Saul ad Ionathan, Indica mihi quid feceris. Et in
dicauit ei Ionathan, & dixit, Gustans gustaui cum extrema parte uirgæ quam ma-
G nu mea gestaui parũ mellis, & en moriar? Respõdit Saul, Sic faciat mihi deus, sicq;
addat, quia certissime morieris Ionathan. Et ait populus ad Saulẽ, Num Ionathan
moreretur, qui fecit salutem hanc magnam in Israele? Absit, uiuit DOMINVS, [o]si ce
ciderit de pilo capitis sui in terram, quandoquidem cum deo egit hodie. Liberauit
itaq; populus Ionathan ut non interficeretur. Ascendit autem Saul posteaquam
insequutus esset Palestinos, abieruntq; Palestini in locum suum. Porrò Saul na-
ctus regnum Israel, bella gessit aduersus omnes hostes suos circum circa, contra
Moab, contra [p]Ammonitas, contra Edom, contra reges Zoba, & contra Palesti-
nos, & in omni ad quod se uertebat, præfracte agebat. Parauit quoq; exercitum,
& percussit Amalek, uindicauitq; Israelem è manu diripiẽtium eum. Fuerunt au
tem filij Saul, Ionathan, Isui, & Malchi Sua. Nomina uero duarũ filiarũ eius, no-
men primogenitæ Merab, nomen uero minoris natu Michal: nomen uxoris Saul
Ahinoam, quę erat filia Ahimaaz. Nomen uero imperatoris exercitus sui Abner, 1.Reg.9.a
filius fuit Ner patrui Saulis. Porrò Kis pater Saulis, & Ner pater Abner, filij fue- 1.Par.9.e
runt Abiel. Erat autem bellum graue contra Palestinos cunctis diebus Saulis. Et
quẽcunq; uidisset Saul uirũ fortẽ & militiæ aptũ, hunc sibi adiũgebat. CA. XV.

[m] Prouocatio est su-perba, nec satis pia ad exactam dei iustitiam.

[n] Ebr. Populus exiuerunt.

[o] Si pro non, formula est iurandi Ebraica.

[p] Ebr. Contra filios Ammon.

Dixit autem Samuel ad Saulem, DOMINVS misit me ut ungerem te regem su- A
per populum suum Israel, audi ergo uocem uerborum DOMINI, sic dicit DO
MINVS exercituum, Recensui quid fecerit Amalek Israeli, & quid posuerit ei in uia
quum ascenderet ex Aegypto, uade ergo & cæde Amalek, & excindetis quæcunque
habet, nec misericordia erga eum mouearis, interfice tam uirum quàm mulierem,
infantem & sugentem, bouem & pecudem, camelum & asinum. Et [a]conuocans
populum Saul, recensuit eos in [b]Telaim, ducenta millia peditum, & decem millia
uirorum Iehuda. Et ueniẽs Saul ad ciuitatem Amalek, duxit exercitum in uallem.
Dixit quoque Saul ad Kenæum, Ite, recedite & descendite è medio Amalekitarum, B
Exod.18. ne forte te cum illo perdam, tu enim beneficentiam exercuisti cum omnibus filijs
Israel quum ascenderent ex Aegypto. Recessit itaque Kenæus ab Amalekitis. Et
Saul percussit Amalek ab Hauila petẽte te Sur quæ est è regione Aegypti. Agag
quoque regem Amalek uiuum apprehendit, cunctum populũ autem interfecit [c]gla
dio. Saul autem pepercit cum populo ipsi Agag, & præstantioribus gregibus,
pinguioribusque armentis atque agnis, & cunctis quæ præstantia fuerunt, nec uolue
runt ea excindere: uniuersum uero quod contemptũ erat & flaccidum, exciderũt.
Factum est itaque uerbum DOMINI ad Samuelem in hanc sententiam, Pœnitet me C
quod regem constituerim Saulem, quoniam [d]auersus est à me, nec uerba mea rata ha-
buit. Samuel autem exæstuans dolore, clamauit ad DOMINVM tota illa nocte.
Quumque diluculo surrexisset Samuel, ut mane obuiam iret Sauli, nunciatũ est Sa-
mueli in hanc sententiam, Saul uenit in Carmel, & ecce statuit sibi [e]trophæum, &
uersus transijt in Gilgal. Venit ergo Samuel ad Saulem, dixitque ei Saul, Benedi-
ctus tu DOMINO, ratum habui uerbum DOMINI. Samuel ait, Et quis balatus gre
gum istorum in auribus meis, & armentorum boatus quem ego audio? Respon- D
dit Saul, De Amalek adduxerunt ea, quoniam populus pepercit præstantissimis
ouibus & bobus, ut ea immolent DOMINO deo tuo, reliqua uero excidimus. Ait
ergo Samuel ad Saulẽ, Sine, indicabo tibi id quod loquutus est DOMINVS ad me
hac nocte. Et dixit ei, Loquere. Dixit ergo Samuel, An non quum paruus esses in
Supra 9.a oculis tuis, caput factus es tu tribubus Israel, unxitque te DOMINVS regem super Is-
raelem? Et misit te DOMINVS in [f]expeditionem, & ait, Vade, & excinde peccato-
res Amalek, & bellũ gere contra eos, donec eos conficias: cur ergo non audisti uo
cem DOMINI? quin ad prædã uersus, designasti quod malum est in oculis DOMI-
NI. Et dixit Saul ad Samuelẽ, Imò, audiui uocem DOMINI, iuique ea uia qua me mi E
serat DOMINVS, adduxi autem Agag regem Amalek, Amalekitas autem excidi.
Porrò populus accepit de præda oues & boues, præcipua ipsius Hærem, ut sacrifi
Quæ hostia deo placeat. cet eã DOMINO deo tuo in Gilgal. Et dixit Samuel, Num tam uolupe est DOMI
Eccl. 4.d Osee 6.c Matth. 9.b NO in holocaustis & uictimis, quàm quum auditur uox DOMINI? Ecce obedire
præstat sacrificijs, & auscultare præstat arietum adipi. Quoniam contumacia pec-
catum est magiæ: & obfirmare animum, peccatum est idololatriæ. Quandoqui-
dem ergo tu abiecisti uerbum DOMINI, abiecit & ipse te, ne sis rex. Et dixit Saul
ad Samuelem, Peccaui, quod trãsgressus sum os DOMINI, & uerba tua, quoniam
timui populum, acquieuique uoci eorum: fer itaque quæso peccatum meum, & reuer
tere mecum, ut adorem DOMINVM. Et ait Samuel ad Saulem, Non reuertar te-
cum, quoniã reprobasti uerbum DOMINI, & DOMINVS te reprobauit, ne sis rex
super Israelem. Quumque uerteret se Samuel ut abiret, tenuit ille alam pallij sui, &
scindebatur. Et dixit ad eum Samuel, Scidit DOMINVS hodie regnũ Israelis à te,
& dedit illud proximo tuo qui te melior est, neque fallet uictor Israelis, neque pœnitu F
dine ducetur, quandoquidem non est homo, ut pœnitudine ducatur. Ait ille, Pec
caui, sed nunc id honoris mihi exhibe quæso coram senioribus populi mei, & co-
ram Israele, & reuertere mecum, ut adorem DOMINVM deum tuum. Versus itaque

Saul iubetur præcepto domini excindere Amalekitas, cui dum non paret, regno deijcitur.

[a]Ebr. Et fecit audire, scilicet per præcões.
[b]Quidã Telaim pro agnis exponunt.
[c]Ebr. In ore gladij.
[d]Ebr. Versus est de post me.
[e]Ebr. Manum.
[f]Ebr. In uia.

Samuel post Saulem, adorauitq́ Saul DOMINVM. Dixit autem Samuel, Addu-
cite ad me Agag regem Amalek: uenitq́ ad eum [a]Agag delicatus. Et dixit Agag,
Profectò recessit [b]amaror mortis. Et dixit Samuel, Quemadmodum gladius tuus
G orbauit mulieres, sic orba erit mater tua pre mulieribus. Et dissecuit Samuel ipsum
Agag coram DOMINO in Gilgal. Abijt uero Samuel in Rama, Saul uero ascen-
dit in domum suam in GibeaSaul. Neq́ post hac uidit Samuel Saulem usq́ ad
diem mortis suæ, quoniam lugendo se conficiebat Samuel propter Saulem, quod
DOMINVM pœnituisset q̃ cõstituisset Saulẽ regem super Israelẽ.

[a]Ebr. Agag deliciarum.
[b]Præ se ferre uidetur hoc sermone contemptum mortis.

CAP. XVI.

Samuel Saulem luget donec à domino reprehenditur, & Dauid eligi iubetur. Cacodæmõ uexat Saulẽ, Dauid cithara mitigat furorem.

A Dixit uero DOMINVS ad Samuelẽ, Quousq́ tu luges Saulem, quum ego repro
bauerim eum ne regnet super Israelem? Imple cornu tuum oleo, & uade, mit-
tam te ad Isai Bethlehemitam, quoniam in filijs eius prouidi mihi regem. Et dixit
Samuel, Quomodo irem? Si Saul audierit, interficiet me. Respondit DOMINVS,
Accipe bucculam in manus tuas, & dic, Ad sacrificandum DOMINO ueni, & uoca
Isai ad sacrificium, ego ostendam tibi quid facias, ungesq́ mihi quem ego dixero
tibi. Samuel itaq́ fecit sicut loquutus est DOMINVS. Quumq́ uenisset Beth Le-
hem, obstupuerunt seniores urbis obuiam ei facti. Et ait [quispiam ex eis,] [a]Sal-
B uúsne aduenis? Respondit, Saluus, uenio sacrificatũ DOMINO, sanctificamini igi-
tur, & uenite mecum ad uictimam: sanctificansq́ Isai & filios eius, uocauit eos ad
sacrificium. Factum est autem quum illi uenissent, ut ipse uideret Eliab, diceretq́,
Certe coram DOMINO est Christus eius. Et ait DOMINVS ad Samuelem, Ne re-
spicias ad formã eius, & ad proceritatem staturæ eius, quoniã reprobaui: hũc non Psal.7.d
enim quod uidet homo: homo enim uidet quod oculis obuersatur, sed DOMINVS
intuetur cor. Vocauit igitur Isai Abinadab, & traduxit eum coram Samuele, qui
dixit, Nec hunc elegit DOMINVS. Post hoc traduxit Isai Samma, & ait, Etiam hũc
non elegit DOMINVS. Curauit itaq́ Isai ut trãsirent septem filij sui corã Samuele.
Et dixit Samuel ad Isai, DOMINVS nõ elegit istos. Rursusq́ dixit Samuel ad Isai,
[b]Adsúntne omnes pueri? Qui ait, Est adhuc reliquus minimus natu, qui pascit
C oues. Et ait Samuel ad Isai, Mitte, & [c]adduc eum, non enim [d]discumbemus donec
iste huc uenerit. Misit ergo & adduxit eum: eratq́ ille rufus, pulchra forma, & [e]læ-
ta facie. Et ait DOMINVS, Surge & unge eum, hic enim est. Accepit igitur Samuel
cornu olei, & unxit eum in medio fratrum eius. Ab illo die & deinceps †spiritus 2.Reg.7.b Psal.77.d. 88 b
DOMINI agitare cœpit Dauidem. Surgens uero Samuel abijt in Rama. Porrò Act.7.b.
à Saule recessit spiritus DOMINI, turbauitq́ eum spiritus malus à DOMINO. Et di
xerunt serui Saulis ad eum, En spiritus dei malus turbat te, dicat quæso dominus
noster seruis tuis qui corã te sunt, ut quærant aliquem qui norit [f]cithara canere, ut
quũ fuerit super te spiritus dei malus, ille ludat manu sua, & bene sit tibi. Respon-
dit Saul seruis suis, Dispicite ergo mihi aliquem qui egregie moduletur, & adferte
D [eum] ad me. Respondit autem unus ex pueris, dicens, En uidi filium Isai Bethle-
hemitam, qui psallendi peritus est, ad hæc uir fortis, uirtute præditus, strenuusq́
bellator, prudens in [gerendis] [g]rebus, uir deniq́ formosus, & cum quo est DOMI
NVS. Misit igitur Saul nuncios ad Isai hisce [h]mandatis, Mitte ad me Dauidem fi-
lium tuum, qui cum ouibus est. Accipiens ergo Isai asinum, panẽ, & lagenã uini,
hœdumq́ unũ ex capris, misit ad Saulẽ per manum Dauidis filij sui. Veniens au-
tem Dauid ad Saulẽ, stetit corã eo, & dilexit eum ualde, factusq́ est armiger eius.
Mittens autem Saul ad Isai, ait, [i]Stet quæso Dauid corã me, inuenit enim gratiã in
oculis meis. Factũ ergo est, quoties spiritus dei erat super Saulẽ, Dauid accepta
cithara, pulsauit manu sua, et tum refrigeriũ fiebat Sauli, meliusq́ habuit, recessitq́
ab eo spiritus malus.

[a]Ebr. An pax uenire te.
[b]Ebr. Sunt ne pueri consumati, aut finiti: uel, defecerũt ne pueri?
[c]Ebr. Accipe eum.
[d]Ebr. Circũdabimus: sedebant enim in corona ad mensam.
[e]Ebr. Bona.
[f]Aliqui Cenorem interpretantur, Ebræis est Kinor.
[g]Quidam Nebon dabar exponunt pro bono rhetore, ac eloquẽte.
[h]Ebr. Dicendo.
[i]Standi uerbo pro ministrandi utuntur Ebræi.

CAP. XVII.

Monomachia inter Goliath & Dauidem describitur, quã tamen dũ Antagonistam, præsidio dei feliciter, nec sine gloria Dauid uicit.

A Congregantes Palestini copias suas ad præliũ, collecti sunt in Socho, quæ est
in Iuda, posueruntq́ castra inter Socho, & inter Aseka in termino Dammim.
Sed

Sed & Saul & uiri Israelitici congregati sunt, castrametatiq; sunt in ualle quercus,
& instruxerunt aciem aduersus Palestinos. Et Palestini quidē stabant super mon
tem hinc, Israelitæ super montem stabant isthinc, eratq; uallis inter eos. Egressus
autem est uir [a]inter duas acies ex castris Palestinorū, Goliath erat nomen eius, de
Gath: altitudo eius erat sex cubitorum & palmi, galea chalybea erat in capite eius,
& lorica squamata induebatur: pondus autē loricæ habuit quinq; millia siclorum
chalybis, ocreas chalybæas habuit in pedibus suis, clypeus chalybæus erat inter sca
pulas eius, contus lanceæ eius ut iugum texētium, lamina uero lanceæ eius habuit
sexcētos siclos ferri, præcedebatq; ante eum ferens hastam. Qui stans prouocabat
ordines Israeliticos, & dixit eis, Cur egressi estis? congredi scilicet prælio? An non B
ego sum Palestinus, & uos serui Saulis? Eligite uobis uirum qui ad me descēdat, si
poterit pugnā inire mecū, & me trucidare, erimus serui uestri: si autem ego [b]supe-
raro eum percussero q; eum, eritis uos serui nostri, seruietisq; nobis. Addiditq; Pa
lestinus, Ego hodie probro affeci castra Israelitica, [dicēs,] Date mihi uirum, ut pu
gnam simul ineamus. Audiens autem Saul cunctiq; Israelitæ uerba ista Palestini,
perculsi sunt pauore, timueruntq; uehementer. Dauid autē erat filius cuiusdam
Ephratæi de Beth Lehem Iuda, cuius nomen erat Isai, qui habuit octo filios, eratq;
hic uir in diebus Saulis senex, & [c]ueniebat inter [d]homines. Profecti autem erant
tres filij Isai maiores [natu] sequuti Saulem in militiam, & nomina trium filiorum
eius, qui ad bellum profecti erāt, Eliab primogenitus, secundus Abinadab, tertius
uero Samma. Dauid autem erat minimus [natu,] profecti itaq; erant tres maiores
post Saulem. Porrò Dauid iuerat & redierat à Saule, ut pasceret oues patris sui in
Beth Lehem. Accessit itaq; Palestinus ille mane quū illucesceret dies, simulq; sub
uesperā, statuebatq; se [sic] dies quadraginta. Dixit autem Isai ad Dauidem filium
suum, Cape quæso fratribus tuis Epha tosti huius frumenti, decemq; panes istos,
& defer cito in castra ad fratres tuos. Decem insuper istos lacteos caseos fer tribu- C
no militū, inuiseq; fratres tuos, nū recte ualeant: accipe deniq; [e]diuersi generis quæ
dam, quæ illis [adferas.] Porrò Saul, ipsi & omnes Israelitæ erāt in ualle quercus
belligerantes cum Palestinis. Consurgens autem Dauid mane, [f]dimisit oues cu-
stodi, & acceptis [his,] abijt, quemadmodū Isai præceperat ei, uenitq; in uallum ca-
strorum. Egressus enim erat exercitus ut acies instruerēt, classicumq; canebant ad
pugnam. Instruxerant inquā tam Israelitæ quàm Palestini aciem, ut esset acies con
tra aciem. Dauid ergo abiectis armis à se in manum cuiusdā custodientis arma, cu-
currit in aciem, ueniensq; interrogat de fratribus suis num salui sint. Loquente au
tem illo cum eis, ecce uir ille intermedius (nomen eius erat Goliath Palestinus de
Gath) ascendebat ex ordinibus Palestinorū, loquebaturq; huiusmodi uerba, quæ
audiebat Dauid. Quicunq; autem ex Israelitis uirum illum uidissent, fugerunt à fa
cie eius, timueruntq; uehementer. Et dixit quisq; ex Israelitis, An non uidistis uirū
illum ascendentem? nempe q; ascendit ut probrum obijciat Israeli? Et rex quidem
ditabit eum magnis opibus, qui istum trucidarit, tradetq; ei filiam suam, tum & do
mum patris sui libertate donabit. Dixit ergo Dauid ad uiros qui stabāt cum eo D
in hanc sententiā, Quid fiet uiro illi qui percusserit istum Palestinū, probrumq; ab
stulerit ab Israele? Nam quis Palestinus iste incircūcisus, qui contumelijs afficit or
dines dei uiuentis? Respondit ei populus secundū istud uerbum, Sic fiet tali uiro
qui eum percusserit. Audiens autē Eliab frater eius maior natu illum loquentem
cum uiris, succensuit irā Eliab in Dauidem, & dixit, Cur huc descendisti? & apud
quem abiecisti paucas illas oues in deserto? ego noui arrogantiā tuam, malitiamq;
cordis tui, q; in hoc scilicet descēdisti ut præliū spectares. Et dixit Dauid, Quid igi
tur feci? An [g]non is sermo est? Versus igitur ab illo obuiā fit alij, & loquutus est ut
antea. Responderuntq; ei [quidā] è populo iuxta [h]priorem sermonē. Auditaq;

[a] Benaim quidam intermedium, quidam monstrosæ magnitudinis exponūt: posset etiam dici, inter duos montes.

[b] Ebr. Si potuero ei.

[c] Venire hic aut ingredi, administrationem aliquam significare uidetur, ut supra Deut 25. dictum est. Fuit uir primarius, in officio aliquo & gradu.

[d] Vel, inter uiros.

[e] Ebr. Cōmixtionem eorum: sed uarie exponi potest, uaria, promiscua, cōmixta.

[f] Ebr. Abiecit.

[g] Scilicet qui in ore omnium uertitur, & quem omnes iactant.

[h] Ebr. Secundum uerbum istud.

[i] Ebr. Tulit eum.
[k] Vel, propter ipsum, uel propter istã rem.

sunt uerba quæ loquebatur Dauid, quæ relata sunt coram Saule, qui & [i]accersiuit
eum. Et ait Dauid ad Saulem, Ne concidat ullius hominis cor [k]in sese, seruus tuus
ibit & depugnabit cum Palestino isto. Et dixit Saul ad Dauidem, Non poteris ire
aduersus Palestinum illum, ut cum eo congrediaris, quoniã adolescens es tu, ipse
autẽ uir est bellandi gnarus, idq́ ab adolescentia sua. Respondit Dauid ipsi Sauli,
E Seruus tuus pascebat oues patris sui, irruit autẽ leo & ursus, abripuitq́ pecudem
de grege, egressus ego post illum, trucidaui eum, eripuiq́ ex ore eius: quumq́ in- Eccli 47.a
surgeret aduersum me, apprehendi eum fortiter barba cum mandibula, percussi
eum, & interfeci eum. Non leonem ergo duntaxat, sed & ursum interfecit seruus
tuus: erit itaq́ Palestinus iste incircuncisus tanquã unus ex illis, quoniã contume-
liose insultauit ordinibus uiuentis dei. Addiditq́ Dauid, DOMINVS qui liberauit
me de [l]uiolẽtia leonis, & de ferocia ursi, is eripiet quoq́ me è manu Palestini istius.

[l] Ebr. De manu.

Et dixit Saul ad Dauidem, Vade, & DOMINVS sit tecum. Et induit Saul Daui
dem uestimentis suis, imposuitq́ capiti eius galeam chalybæam, induitq́ eum lori
ca. Cinxit quoq́ Dauid gladium eius super uestimẽta sua, conatusq́ est incedere,
quandoquidẽ periculum nunquam fecerat. Et dixit Dauid ad Saulem, Non pos-
sum in istis incedere, quandoquidẽ periculum nunquam feci. Abiecit ergo Dauid
à se ista, & accepto baculo suo in manũ suam, elegit sibi quinq́ leues lapides è tor-
rente, posuitq́ eos in instrumentum pastorale [m]quod habuit, inq́ peram, & funda
eius erat in manu eius, accessitq́ ad Palestinum. Ibat & Palestinus, incedens & ap-
F propinquans ad Dauidem, uirq́ ferens hastam præcedebat eum. Quumq́ Pale-
stinus intuitus esset, uidissetq́ Dauidem, despexit eum: fuit enim iuuenis & rubi-
cundus cum formæ elegantia: aitq́ Palestinus ad Dauidem, Num ego canis sum,
quod tu uenis ad me cum baculis? Deuouitq́ Palestinus [n]Dauidem dijs suis. Di-
xitq́ Palestinus ad Dauidẽ, Accede ad me, & dabo carnẽ tuam uolatili cœli, & be-
stiæ agri. Dixit Dauid ad Palestinum, Tu uenis ad me cum gladio, lancea & cly-
peo, ego autẽ uenio ad te in nomine DOMINI exercituum, qui deus est ordinum
Israeliticorũ, cui tu insultasti. Concludet te DOMINVS hoc die in manũ meam, per
cutiamq́ te, atq́ auferã caput tuum à te, et tradã [o]cadauera castrorũ Palestinorũ ho
die uolucribus cœli, & feris terræ, ut [p]sciant omnes qui sunt super terrã, quod deus est
in Israele: sciet insuper uniuersa congregatio ista, quod DOMINVS non seruat gladio
& hasta, etenim DOMINI est prælium hoc, isq́ tradet uos in manus nostras. Fa-
ctumq́ est quum consurrexisset Palestinus ut proficisceretur, cõgrederetur q́ cum
Dauide, festinauit & Dauid & [q]cucurrit in conflictum obuiã Palestino. Mittens
ergo Dauid manum suam in perã, tulit inde lapidem, fundamq́ contorsit, ferijtq́
Palestinum in fronte eius, inseditq́ lapis in fronte eius, conciditq́ in faciem suam
G super terrã. †Superiorq́ euasit Dauid Palestino funda & lapide, ferijtq́ Palestinũ, Psal. [illegible].d 1.Mach.4.d
interfecitq́ eum, quum non esset gladius in manu Dauidis. Currens præterea Da
uid, stetit super Palestinum, & accipiens gladium illius, extrahensq́ ipsum è uagi-
na sua, interfecit eum, eodemq́ caput eius abscidit. Videntes autẽ Palestini quod
mortuus esset gigas eorum, fugerunt. Surgentes itaq́ uiri Israel & Iuda, clamore
bellico insequuti sunt Palestinos, donec uenias in [r]uallem, & usq́ ad portas Acca-
ron, cecideruntq́ uulnerati ex Palestinis in uia Saaraim, usq́ ad Gath & Accaron.
Et reuersi filij Israel ab insequutione Palestinorum, uastarunt castra eorum. Tol-
lens itaq́ Dauid caput Palestini, portauit illud in Ierusalem, arma uero eius posuit
in tabernaculo suo. Quumq́ Saul uidisset Dauidem prodire obuiam Palestino,
dixerat ad Abner imperatorem exercitus, Cuius filius est adolescẽs ille ô Abner?
Respondit Abner, Viuit anima tua ô rex, si noui. Dixitq́ rex, Interroga tu cuius fi-
lius sit adolescens ille. Quum uero reuerteretur Dauid à cæde Palestini, tulit eum
Abner, & duxit eum in cõspectum Saulis, habentem caput Palestini in manu sua.
Et

[m] Ebr. Quod ei.
[n] Alij legunt, maledixit ei in deo suo, scilicet, deo Dauidis.
[o] Ebr. Cadauer.
[p] Eb. Vt sciant omnis terra.
[q] Potest & sic legi, Effecit Dauid ut curreret acies, scilicet spectatum pugnam.
[r] Quidam Gaie proprium esse putãt uallis alicuius.

Et ait ad eum Saul, Cuius filius es tu adolescens? Respondit Dauid, Filius sum serui tui Isai Bethlehemitæ.

CAP. XVIII.

Posteaquam cessasset [Dauid] loqui ad Saulem, animus Ionathan cõglutinatus est animo Dauidis, ut diligeret eum Ionathan ut [a]animam propriam. Accepitq; eum Saul eodem die, neq; [b]permisit eum redire in domum patris sui. Feriit itaq; Ionathan & Dauid fœdus, quum diligeret eum ut propriam animam. Exuit autem Ionathan tunicam [c]qua erat indutus, & dedit eam Dauidi, sed & interiorem uestem suam deinde, & gladiũ suum & arcum suum cum baltheo suo. Et egressus Dauid, quocunq; illum mittebat Saul, prudenter [rem] gessit, & præfecit eum Saul militibus, eratq; acceptus in oculis totius populi, simulq; in oculis seruorum Saulis. Factum autem est, quum ipsi uenirent, rediretq; Dauid à cæde Palestini, egressæ sunt mulieres ex cunctis ciuitatibus Israel cum canticis & [d]tibijs obuiam Sauli regi, cum tympanis, cum lætitia & fidibus. Alternis autem canebant mulieres ludentes, & dixerunt, Percussit Saul suos [e]mille, & Dauid suos decem mille. Hoc Sauli uehementer iram commouit, displicuitq; hoc uerbum in oculis eius, ut diceret, Dederũt Dauidi decem millia, mihi autem dederunt millia, & porrò profectò illi [f]regnum. Saul ergo maligne intuebatur Dauidem ex hoc die, & deinceps. Postero die contigit ut spiritus dei malus Saulem inuaderet, utq; prophetaret intra domum, Dauid autem psalleret manu sua, sicut cæteris diebus, & esset lancea in manu Saulis. Tollens igitur Saul lanceam, [g]cogitauit, [h]Traiecto Dauide infigam lanceam parieti. Declinauit aũt Dauid à facie eius bis: timuitq; sibi Saul à Dauide, quod DOMINVS esset cum eo, recessissetq; à Saule. Amandauit igitur Saul eum à se, constituitq; eum tribunum militum, ut egrederetur & [i]ingrederetur coram populo. Dauid autem in omnibus uijs suis prudenter agebat, DOMINVSq; erat cum ipso. Quumq; uidisset Saul quod supra modum prudens esset, metuit sibi ab eo. Vniuersus autem Israel & Iuda diligebat Dauidem, quoniam ipse egrediebatur & ingrediebatur ante eos. Et ait Saul ad Dauidem, Ecce dabo Merob filiam meam maiorem natu tibi uxorem, modo sis mihi [k]uir fortis, belligeresq; bella DOMINI. Saul tamen cogitabat, Non erit manus mea contra eum, sed manus Palestinorum erit contra eum. Et ait Dauid ad Saulem, Quis sum ego, & quæ uita mea, aut familia patris mei in Israele, ut gener fiam regis? Factumq; est in tempore quo danda erat Merab filia Saulis ipsi Dauidi, ut daretur Adrieli Meholathitæ uxor. Amauit autem Dauidem Michal filia Saulis, indicaruntq; id Sauli: [l]quæ res placuit Sauli. Dixit ergo Saul, Dabo eam illi, ut sit ei in laqueum, utq; sit contra eum manus Palestinorum. Dixitq; Saul ad Dauidẽ, In [m]alterutra eris mihi gener hodie. Mandauitq; Saul seruis suis, Loquimini clàm ad Dauidem in hanc sententiam, En fauet tibi rex, omnesq; serui eius amant te, fias ergo gener regis. Et loquuti sunt serui Saulis uerba ista in auribus Dauidis. Dixitq; Dauid, Num uero leue uobis uidetur, generum fieri regis? quum ego sim uir pauper & obscurus. Et renunciarunt serui Saulis ipsi, dicẽtes, Iuxta hæc uerba loquutus est Dauid. Et ait Saul, Sic dicetis Dauidi, Rex non delectatur donatione propter nuptias, nisi centum præputijs Palestinorum, ut uindicta sumatur de hostibus regis. Saul autem cogitabat hoc effectum ut Dauid per manum Palestinorum prosterneretur. Quumq; serui eius indicassent uerba ista Dauidi, placuit hæc res in oculis Dauidis, ut gener fieret regis. Necdum exacti erant dies, Dauid surrexit & abijt unà cum uiris suis, & percussit ex Palestinis ducentos uiros, quorum præputia Dauid attulit: & impleuerunt ea regi, ut scilicet gener fieret regi: deditq; Saul Michal filiam suam ei uxorem. Vidẽs autem Saul, animaduertensq; q; DOMINVS esset cum Dauide, quodq; Michal filia Saulis eum diligeret, plus metuit sibi Saul à Dauide, fuitq; Saul hostis Dauidi cunctis diebus. Et egressi sunt principes Palestinorum, quumq; egrederentur ipsi, Dauid pruden

Eccl.47.a

A Coeunt inter se Ionathan & Dauid firmissima amicitia. Dauid prudenter omnia gerens, celebs prẽhatur [?], sed non caret inuidia cum gloria, quum et a rege insidijs [?] struuntur.

[a] Anima pro toto homine: anima Ionathe, id est, ipse Ionathã: dilexit eũ ut animam suam, id est, ut seipsum.

B

[b] Ebr. Non dabat.

[c] Ebr. Quæ super eũ.

[d] Quidam legũt, choris.

[e] Ebr. Legunt in millibus.

C [f] Supple dabunt.

[g] Ebr. Dixit.

[h] Ebr. Percutiã in Dauidẽ & in parietem.

D [i] Egredi & ingredi ante populum, significat omnia populi negotia transacta esse & pependisse à Dauide.

[k] Ebr. Filius fortitudinis.

B

[l] Ebr. Et rectum fuit uerbum istud in oculis Saulis.

[m] Ebr. In duabus, subintelligitur autem filiabus, uel, ut alij uolunt, uicibus.

E

a

a Ebr. Preciosum.

tius egit quam omnes serui Saulis, ut fieret nomē eius ualde a illustre.

CAP. XIX.

De insidijs & atroci odio quibus crudelissimus rex Saul innocētē Dauidē persequitur, & quibus medijs manus eius effugiat Dauid.

a Ebr. Complacuit ad modum in Dauide.

A ET loquutus est Saul ad Ionathan filium suum, & ad cunctos seruos suos, ut oc
ciderent Dauidem, sed Ionathan filius Saulis a egregio fauore Dauidem prose
quebatur. Nunciauit itaque Ionathan Dauidi, dicens, Saul pater meus quærit [occa
sionem] ut te interficiat, caue igitur quæso usque mane, sedensque in occulto abscon-
de te: ego uero egrediar, & stabo ad manum patri meo in agro in quo tu fueris, lo-
quarque pro te ad patrem meum, & si quid uidero, indicabo tibi. Loquutusque est Io
nathan bonum pro Dauide ad Saulem patrem suum, & dixit ad eum, Ne peccet
rex in seruū suum Dauidem, quoniam nihil designauit aduersus te, sed opera eius
ualde utilia tibi fuerunt, posuit enim animam suam in manū suam, & percussit Pa
lestinum, & fecit DOMINUS salutem magnā uniuerso Israeli: tu uidisti & gauisus
es, cur ergo peccares contra sanguinem innocētem, ut interficeres Dauidem absque
causa? Audiens autem Saul uocem Ionathan, iurauit, b Viuit DOMINUS, si interfi-

b Formula iurandi Ebraica: si pro non.

B ciatur. Et Ionathan uocans Dauidem, indicauit ei cuncta uerba ista, introduxitque
Dauidem ad Saulem, ut esset coram eo sicut heri & nudiustertius. Factum est au
tem rursus bellum, & egressus Dauid pugnauit contra Palestinos, percussitque eos
cæde magna, fugeruntque coram eo. Factus est autem spiritus DOMINI malus in
Saule, sedebatque in domo sua, habens lanceam in manu sua, Dauid uero ludebat
manu. Et conatus est Saul traiecto Dauide lanceam defigere in parietē: at ille sub-
duxit se corā eo, & defixit lanceam in parietem, & Dauid fugiēs, ereptus est eadem
nocte. Misit ergo Saul nuncios ad domum Dauidis, qui eum obseruarent, atque
mane eum interficerent. Indicauit [hoc] Dauidi Michal uxor eius hisce uerbis, Ni-
si tu serues animam tuam hac nocte, cras interfectus eris. Demisit ergo Michal Da
uidem per fenestram, qui abiens effugit, atque ereptus est. Tollens autem Michal

c Alij dicūt, ceruical, alij pellē caprinam, alij comā factitiam, alij utrē, uel lagenā, alij uillosum aut pilosum pileolum.

C imagines, posuit super lectum, & c uittam ex pellibus caprinis ad capita ipsarū, ope
ruitque ueste. Et quum Saul misisset nuncios ut tollerent Dauidem, dicebat illa, Ae
grotus est. Rursum misit Saul nuncios ut uiderent Dauidem, dicēs, Afferte eum
ad me in lecto, ut eum interficiam. Quumque nuncij essent ingressi, ecce imagines
iacebāt in lecto, & uitta ex pellibus caprinis ad capita ipsarum. Ait autem Saul ad
Michal, Cur mihi sic imposuisti? & dimisisti inimicū meum ut euaderet. Respon
dit Michal Sauli, Quoniam ipse dixit mihi, Omitte me, ne forte te interficiam. Da
uid igitur fugiens ereptus est, & uenit ad Samuelē in Rama, indicauitque ei omnia
quæ fecerat sibi Saul: & abijt ipse & Samuel, & habitauerunt in d Naioth. Nuncia

d Quidā Naioth & Rama appellatiua exponūt, pro domibus aut scholis in excelso, & sic esset Nauoth.

D tumque est Sauli hisce uerbis, Ecce Dauid est in Naioth in Rama. Et misit Saul nun
cios qui adducerent Dauidem. Et uidit cuneum prophetarum prophetantium, &
Samuelem stantem antistitem super eos, factusque est spiritus dei super nūcios Sau
lis, ut & ipsi prophetarent. Et nunciarunt [hoc] Sauli. Is misit alios nuncios, qui &
ipsi prophetarunt. Saul autem rursus misit tertios nuncios, & hi quoque propheta-
runt. Abiens ergo & ipse in Rama, uenit ad puteum magnum qui est in e Sechu,

e Quidam Sechu appellatiuum faciunt in fede.

& interrogās ait, Vbi sunt Samuel & Dauid? Et respondit [quidam,] Ecce in Na-
ioth in Rama: & uenit super ipsum quoque spiritus dei, & eundo ibat atque prophe-
tabat, donec ueniret in Naioth in Rama. Ipse quoque exutis uestibus suis, coram Sa
muele prophetauit, & procidit nudus tota illa die, & tota nocte. Hinc dicitur, Est Prouerbium. Supra 10.c
rie Saul inter prophetas?

CAP. XX.

Ionathan fugitiuū Dauidē in extremo periculo positum consolatur: uerbis amicis erigit, & summa fide amico adest.

A FVgiens uero Dauid de Naioth in Rama, uenit & dixit coram Ionathan, Quid
feci? quæ iniquitas mea? aut quod peccatum meum corā patre tuo, quod quæ-
rit animā meam? Qui dixit ei, Absit, nequaquā morieris, en pater meus nihil facit
siue magnum sit siue paruum, quod auri meæ nō reuelet, quomodo ergo clàm ha
beret me pater meus hanc rem? nequaquam hoc. Et Dauid rursum iurauit, dicēs, Scit
plane pater tuus quod gratus a sum tibi, ideo cogitat, Ne resciscat hoc Ionathan, ne for

a Ebr. Quod inueni gratiā in oculis tuis.

tè dolore

tè dolore afficiatur. Et profecto ut uiuit DOMINVS, & uiuit anima tua, uix passus
inter me & mortem intercessit. Et ait Ionathan ad Dauidem, Quidquid pro [b]uoto
desideras, faciam tibi. Respondit Dauid ipsi Ionathan, Ecce cras neomeniæ erunt,
quum omnino deberem cum rege ad mēsam discumbere, tu uero dimittas me, ut
abscondar in agro usq; ad uesperam tertiæ diei. Si pater tuus accurate de me per- B
quisierit, dicas, [c]Obnixe precatus est à me, ut ei liceat [d]festinato ire in Beth Lehem
ciuitatem suam, quoniam sacrificium gentilitium est ibi solenne toti familiæ. Si sic
dixerit, Bene est, recte habent res serui tui. Quod si ira fuerit concitatus, plane no-
ueris apud ipsum consummatam esse malitiam. Hoc ergo beneficium præsta ser-
uo tuo, quoniam in fœdere DOMINI adduxisti seruum tuum ad te. Quod si est ali-
qua iniquitas in me, interfice tu me, quid enim ad patrem tuum me introduceres?
Et dixit Ionathan, Absit à te, quoniam si cognouero consummatam esse malitiam
patris mei, ut super te ueniat, an non [putas] q; tibi sim indicaturus? Et dixit Dauid
ad Ionathan, Quis mihi [e]indicabit? aut si dure responderit tibi pater tuus? Et ait Io-
nathan ad Dauidem, Age, egrediamur in agrum. Egressiq; sunt ambo in agrum:
& dixit Ionathan ad Dauidē, DOMINVS deus Israel (si explorauero patrem meum C
cras iuxta hoc tempus, aut perendie, isq; beneuolum se erga Dauidem [ostēderit,]
[f]si non tum misero ad te, [g]reuelaroq; tibi,) DOMINVS inquam faciat sic Ionathan,
sicq; addat. Quod si uisum fuerit patri meo, ut te malis [afficiat,] id quoq; tibi re-
uelabo, dimittamq; te ut in pace abeas, sitq; DOMINVS tecum quemadmodum fuit
cum patre meo. Si id non [præstitero,] [h]nec mihi uiuo, nec mortuo beneficiū DO-
MINI præstiteris. Et si non [fecero] hoc, succidas beneficentiam tuam à domo mea
perpetuò. Si inquam non [fecero] hoc, quum DOMINVS exciderit hostes Dauidis
è terra, excindat & Dauid Ionathan unà cū domo [sua,] requiratq; [id] DOMINVS
de manu hostium Dauidis. Ad hæc [i]iurauit Ionathan Dauidi, per dilectionē nem- D
pe qua illum diligebat, (diligebat autem eum ut propriam animam,) & dixit ei Io-
nathan, Cras sunt neomeniæ, tuq; desideraberis, (uacabit enim locus in quo tu ac-
cumbere soles,) tertio autem die descendes continuo, uenies q; in locum ubi latita-
ueras die profesto, sedebisq; pone lapidem Asel, iaciamq; tres sagittas ad latus, ia-
ciendo scilicet mihi ad scopum. Mittā deinde puerum, Vade [k]quære iacula. Si igi-
tur dixero ad puerū, En sagittæ à te [iacent] huc uersus, cape eum, & ueni, res enim
tuæ saluæ sunt, & nihil est negotij, uiuit DOMINVS. Quod si sic dixero adolescēti,
En sagittæ à te & ultra [promissæ iacent,] uade, quoniā amandauit te DOMINVS.
Porrò, uerbi quod ego & tu loquuti sumus, sit DOMINVS inter me & inter te [te-
stis] perpetuò. Latuit ergo Dauid in agro, & factæ sunt neomeniæ, discubuitq;
rex ut ederet panem. Sedebat autē rex in solio suo, quemadmodum aliàs, in solio E
scilicet ad parietē, & surrexit Ionathan, sedebatq; Abner ad latus Sauli, uacauitq;
locus Dauidis. Illo die nihil loquutus est Saul, cogitabat eñ, Fortè accidit ei quid-
piam, ut [l]non sit mūdus. Contigit autem crastino, hoc est, altero die post nouam
lunam, ut uacaret locus Dauidis, diceretq; Saul ad Ionathan filium suum, Quare
nō uenit filius Isai, nec heri nec hodie ad panem? Et respondit Ionathan Sauli, Ob-
nixe precatus est à me Dauid, ut liceret ei ire in Beth Lehē, dixit enim, Dimitte me
quæso, habet enim sacrificium familia nostra in ciuitate, & hoc ipsum mādauit mi-
hi frater meus: si igitur hanc [m]gratiam impetro apud te, sine quæso ut abeam, inui-
samq; fratres meos: & hæc causa est cur non uenerit ad mensam regis. Incaluit au-
tem nasus Saulis contra Ionathan, dixitq; ad eum, Fili mulieris rebellis, an non id F
intelligo, te filium Isai elegisse, ut & te & matrem tuam ignominiose pudefacias?
Nam cunctis diebus quibus filius Isai super terra uiuit, neq; tu firmaberis, neq; re-
gnum tuum. Mitte igitur & adfer eum ad me, quoniam [n]morti est obnoxius. Re-
spōdit aūt Ionathan Sauli patri suo, & dixit ad eum, Cur occidetur? Quid fecit? Iecit

[b] *Ebr. Quid dixerit anima tua.*

[c] *Ebr. Postulando postulatus est.*

[d] *Ebr. Currere.*

[e] *Si scilicet recte habeat, (est enim defectiua oratio) aut si mansuete responderit.*

[f] *Formula iurandi Ebraica.*

[g] *Ebr. Reuelauero auribus tuis.*

[h] *Quidam enuntiatiue legunt, Non negabis mihi beneficentiam, siue dum uiuo, siue dum mortuus fuero, neq; excindas beneficentiam tuam à domo mea in æternū, etiam tum quum dominus hostes tuos exciderit, &c.*

[i] *Alij, Adiecit Ionathan adiurare Dauidem.*

[k] *Ebr. Inueni sagittas.*

[l] *Ebr. geminant hoc.*

[m] *Ebr. Si inueni gratiam in oculis tuis, elabar quæso.*

[n] *Ebr. Filius est mortis.*

ergo Saul contra eum lanceã, ut eum transfigeret: animaduertitq́ꝫ Ionathan quod omnino constitutum esset à patre suo, interficere Dauidem. Surrexit ergo Ionathan à mensa ªuehementer iratus, neq́ꝫ comedit panem altera die post nouam lunam, erat enim dolore affectus propter Dauidẽ, et q́ꝫ pater suus pudefecisset eum. Mane facto egressus est Ionathan in agrum ad locum quem Dauidi constituerat, eratq́ꝫ puer paruus cum eo. Et ait ad puerum suum, Curre, & quære sagittas quas eiaculor. Quumq́ꝫ curreret puer, ipse sagittas traijciebat ultra puerũ. Veniente autem puero ad locum sagittæ quã torquebat Ionathan, clamauit Ionathan post puerum, & dixit, An nõ sagitta ultra te est? Et rursum clamauit Ionathan post puerũ, Festina celeriter, ne stes. Colligẽs ergo puer Ionathan sagittas, uenit ad dominum suum. Porrò puer nihil huius nouit, duntaxat Ionathan & Dauid rem nouerant. Tradidit itaq́ꝫ Ionathan arma sua puero qui cum eo erat, dixitq́ꝫ ei, Vade, & fer in ciuitatem. Et quum abijsset puer, surrexit Dauid à parte meridionali, cadẽsq́ꝫ pronus in terrã, ter inclinat: & mutuo osculãtes, fleuerunt quisq́ꝫ corã altero, quousq́ꝫ Dauid plus fleret. Dixit ergo Ionathan ad Dauidẽ, Vade in pace, & quæ nos ambo iurauimus per nomen DOMINI hisce uerbis, DOMINVS sit inter me & inter te, inter semen meum, & inter semen tuum, [firma sint] perpetuò. Surgẽs igitur [Dauid] abijt, Ionathan uero ingressus est ciuitatem.

ªEbr. In ira furoris, uel in calore nasi.

CAP. XXI.

Dauid fuga elapsus uenit in Nob, receptus ab Ahimelech sacerdote, postquam comedisset de panibus propositis, ad regem Achis transfugit.

A ET uenit Dauid in Nob ad Ahimelech sacerdotẽ. Ahimelech autem occurrens Dauidi, obstupuit, dixitq́ꝫ ad eum, Cur solus es tu, nemoq́ꝫ tecũ? Et ait Dauid ad Ahimelech sacerdotem, Rex mãdauit mihi quoddam negotium, dixitq́ꝫ mihi, Nemo quidquam resciat huius rei, ob quam te amando, & quam tibi mandaui, ad hæc pueris indicaui locum quendam certum. Nunc igitur quid habes in potestate
B tua? Da mihi panes quinq́ꝫ in manum meam, uel quidquid inuentum fuerit. Et respondẽs sacerdos Dauidi, ait, Non est panis laicus sub manu mea, sed duntaxat sacrum habeo panem: si seruati sunt pueri, præsertim à mulieribus. Respondit Dauid sacerdoti, & ait ad eum, Mulieres quidẽ reclusæ nobis fuerunt, tam heri quàm nudiustertius quum exirem, fueruntq́ꝫ ªuasa puerorũ sancta, & hic publicus ᵇmos est, quanto uero magis hodie sanctificatur [panis] in uase? Dedit itaq́ꝫ sacerdos sacrum [panem:] nec enim erat ibi panis alius quàm panes faciERUM, qui erant amoti à conspectu DOMINI, ut ponerentur panes ᶜrecentes eo die quo illi amouebantur. Erat autem ibidem quidam ex seruis Saulis eodem die detentus coram DOMINO, cuius nomen erat Doëg, Aedomæus, præfectus præpotẽs pastorum quos habebat Saul. Ait autem Dauid ad Ahimelech, An nõ est hic in manu tua lancea aut gladius? gladium enim meum & arma mea non accepi in manum meam, nam uerbis regis festinatum erat. Et dixit sacerdos, Gladius quidem Goliath Palestini, quem tu trucidasti in ualle quercus, en inuolutus est uelo quodam post Ephod, si illum uis tibi accipere, accipe, quia præter illum nullus alius hic est. Et ait Dauid, Non est huic similis, da eum mihi. Et surgẽs Dauid die illa, fugit à facie Saulis, uenitq́ꝫ ad Achis regem Gath. Dixerunt autem serui Achis ad eum, An non hic est
D Dauid rex terræ? An nõ huic canebãt in ᵇchoris, huiusmodi uerbis, Percussit Saul suos mille, & Dauid suos decẽ mille? ᶜVoluebat autem Dauid hæc uerba in corde suo, & timuit ualde à facie Achis regis Gath. Et immutauit ᵈhabitũ suum in oculis eorum, simulauitq́ꝫ se furere inter manus eorum, exarauitq́ꝫ [unguibus] in ualuis portarum, ᵉdefluens saliuam suam in barbam suam. Dixit itaq́ꝫ Achis ad seruos suos, En uidetis hominem uesanorum more sese adflictantem, cur ergo induxistis eum ad me? Num furiosis ego careo? ut adduceretis istum quoq́ꝫ, ut uesanorum more sese adflictaret? Num is ueniet in domum meam?

Leuit. 24.

De panibus faciei uide Exodi 25. & Leuit. 24. Matth. 12.

ªVasa corpora intelligit.
ᵇObscurus est locus, alij aliter interpretãtur. Et hæc uia polluta est, dicunt quidam.
ᶜEbr. Calidi.

ᵇAlij legũt, in tibijs.
ᶜEbr. Posuit.
ᵈEb. Gustum: capitur autẽ pro habitu aut gestibus corporis.
ᵉDefluo in actiua uoce, ac transitiue usus sum: est enim Ebræis hiffeil, ac si dixissem deriuans.

CAP. XXII.

Quũ effugisset Dauid in Adullã, ueniũt ad eũ fratres & cognati, quibus Moabitico regi cõmẽdatis, redit in Iudæã, colligens ad se quadringentos uiros. Doeg prodit et trucidat iussu Saulis Ahimelech cũ cæteris sacerdotibus. Abiathar seruatus ad Dauidem concedit.

A DAuid ergo inde abiens, effugit in speluncam Adullam. Audientes id fratres eius, & uniuersa domus patris eius, illuc ad eũ descenderunt. ªConfluxerũtq́ꝫ ad

ªEb. Et collegerũt se.

ad eum omnes uiri adflicti, & quicunq; obærati erant alieno ære, cuncti deniq; qui amaro erant animo, factusq; est eorum princeps. Habuit itaq; secum circiter quadringentos uiros. Et abiens inde Dauid in Mizpe Moab, dixit ad regem Moab, Egrediatur quæso pater meus & mater mea ad uos, donec sciam quid facturus sit mihi deus. Et duxit eos in conspectum regis Moabitici, habitaruntq; cum eo cunctis diebus quibus Dauid fuit in arce. Dixit uero Gad propheta ad Dauidem, Noli desiderare in arce, age, proficiscere in terram Iuda. Abiens ergo Dauid, uenit in syluam Hareth. Audiuit autem Saul [b]prodijsse Dauidem, uirosq; qui cum eo erant. Saul autē sedebat in Gibea subter arborem in Rama, habens lanceam suam in manu sua, & cuncti serui sui stabāt iuxta eum, dixitq; Saul ad seruos suos qui eum circunstabant, Auscultate obsecro filij Iemini, [c]num dabit filius Isai omnibus uobis agros & uineas, & constituet omnes uos tribunos & centuriones? Quandoquidē cōspirastis uos omnes cōtra me, nec est qui reuelet [d]auribus meis quod & filius meus [fœdus] pepigerit cum filio Isai: nemo insuper ex uobis est quem id mecū male habeat, [e]quiq; indicet mihi quod filius meus excitauit seruum meum contra me, ut struat insidias, quemadmodum hodie [uidere est.] Respondens Doëg Aedumæus, (qui & ipse stabat inter seruos Saulis,) dixit, Vidi filiū Isai uenientem in Nob ad Ahimelech filium Ahitob, qui consuluit pro eo DOMINVM, deditq; ei commeatū, dedit ei insuper gladium Goliath Palestini. Mittens autem rex, ut accerserent Ahimelech filium Ahitob sacerdotem, & omnem domū patris eius, sacerdotes uidelicet, qui erant in Nob: ueneruntq; omnes ad regem. Tunc dixit Saul, Audi quæso fili Ahitob. Et dixit, En [f]adsum domine. Et ait ad eum Saul, Quare conspirastis aduersum me, tu & filius Isai, in hoc quod dedisti ei panem & gladium, consuluistiq; pro eo deum, ut insurgeret aduersum me, strueretq; insidias, ut hodie [est uidere.] Respōdit Ahimelech regi, & ait, Et quis est inter omnes seruos tuos fidelis ut Dauid, qui & gener regis est, qui ad iussa [g]tua recessit, inclytusq; est in domo tua? Nū hodie [primum] cœpi pro eo consulere deum? Absit hoc à me, ne imputet rex rem [hanc] seruo tuo in uniuersa domo patris mei, nihil enim sciuit seruus tuus de toto isto negotio nec paruum nec magnum. Et ait rex, Omnino morieris Ahimelech, tu & omnis domus patris tui. Dixitq; rex ad [h]emissarios qui stabant iuxta eum, Circundate [illos,] & interficite sacerdotes DOMINI, quoniam & illorum [i]manus est cum Dauide, & quum cognoscerent ipsum fugisse, non reuelarunt id [k]mihi. At serui regis noluerunt inferre manus suas, ut irruerent in sacerdotes DOMINI. Tunc ait rex ad Doëg, Verte tu, & irrue in sacerdotes. Et uersus Doëg Aedumæus, irruit in sacerdotes, interfecitq; eodem die octogintaquinq; uiros, [l]ferentes Ephod lineum. Ipsam quoq; Nob percussit gladio, tam uiros quàm mulieres, infantes quoq; & lactentes, boues & asinos, pecudes quoq; gladio. Seruatus est autem filius unus Ahimelech filij Ahitob, Abiathar, fugitq; post Dauidē. Et nunciauit Abiathar Dauidi quomodo Saul occidisset sacerdotes DOMINI. Et ait Dauid ad Abiathar, Sciebam eo die quum illic esset Doëg Aedumæus, quod certissime esset nunciaturus Sauli, ego [m]occasio fui omnium interfectorū ex domo patris tui, mane apud me, ne metuas, quicunq; enim animā meam quæsierit, animam quoq; tuam quæret, nam apud me custoditus eris.

B C D

[b] Eb. Quod notus esset factus.
[c] Ebr. Etiam.
[d] Ebr. Auri meæ.
[e] Eb. Reuelet auri meæ.
[f] Ebr. Ecce ego domine.
[g] Ebr. De auditu tuo.
[h] Ebr. Cursores.
[i] Manus pro consilio, auxilio.
[k] Ebr. Auri meæ.
[l] Non quod tum ferrent cū interficerentur, sed quod essēt in ea ætate, eoq; ordine ut ferre possent, hoc est, ut ministrarēt in sacerdotio domini.
[m] Ebr. Ego circuiui in omni anima domus patris tui.

CAPVT XXIII.

NVnciauerunt autem Dauidi dicentes, En Palestini oppugnant Keilam, & diripiunt horrea. Consuluit ergo Dauid DOMINVM, dicens, Vadámne & percutiam Palestinos istos? Et DOMINVS respondit Dauidi, Vade, tu percuties Palestinos, liberabisq; Keilam. Et dixerūt uiri qui erant cum Dauide ad eum, Ecce nos hic in Iuda metuimus, quanto magis si Keilam profecti fuerimus ad exercitum Palestinorū? Dauid secundo consuluit DOMINVM. Responditq; ei DOMINVS, & dixit, Surge, descende in Keilam, dabo enim Palestinos in manum tuam. Abijt ergo

A Dauid cum seruasset Keilam, ipse quoq; per dominū è manu Saulis liberatur Ionathane consolatur & Ziphæi produnt.

[a] Ebr. Viri.

David & [a]milites eius in Keilam, pugnauitq; cōtra Palestinos, & abegit pecora eorum, & percussit eos cæde magna, seruauitq; David ciues Keila. Quum autem Abiathar filius Ahimelech fugisset ad Davidem in Keilam, contigit ut & Ephod in manu eius descenderet. Nunciatū est ergo Sauli Davidem uenisse in Keilam,
B & ait Saul, Tradidit eum deus in manu mea, quoniam conclusus est, quum scilicet uenit in ciuitatem ualuis & uectibus [munitam.] Saul ergo [per præcones] [b]conuocauit uniuersum populū ad præliū, ut descenderent in Keilam, obsidionemq; cingerent Davidē militesq; eius. Animaduertens autem David q Saul contra eum meditaretur malū, dixit ad Abiathar sacerdotem, Applica Ephod. Aitq; David, DOMINE deus Israelis, seruus tuus certo audiuit q Saul [c]conetur uenire cōtra Keilam, ut perdat ciuitatem propter me, tradéntne ciues Keilæ me in manum eius? Descendétne Saul, quemadmodum audiuit seruus tuus? DOMINE deus Israel, indica quæso seruo tuo. Et dixit DOMINVS, Descēdet. Dixitq; David, Tradéntne ciues Keilæ me & milites meos in manū Saulis? Et respondit DOMINVS, Tradent. Surrexit ergo David & milites eius fermè sexcenti uiri, & egressi sunt de Keila, profectiq; sunt quocunq; proficiscebantur. Quumq; nunciatū esset Sauli Davidē è Keila effugisse, [d]destitit ab expeditione. Manebat autē David in deserto in arcibus, habitauitq; in monte in deserto Ziph, & quærebat eum Saul cunctis diebus, sed
C non tradidit eum deus in manū eius. Videns itaq; David q egressus esset Saul, quæreretq; animam eius, manebat ipse David in deserto Ziph in sylua. Consurgens autem Ionathan filius Saulis, profectus est ad Davidem in syluam, confirmauitq; manum eius in deo, dixitq; ad eum, Ne metuas, quoniam non deprehendet te manus Saulis patris mei, & tu quidem regnabis super Israelem, & ego ero à te secundus, & hoc certū esse nouit pater meus. Pepigeruntq; ambo isti fœdus coram DOMINO: David autem mansit in sylua, & Ionathan rediit in domū suam. Ascenderunt autem Ziphæi ad Saulem in Gibea, dicentes, An non David sese occultat apud nos in arcibus in sylua, quæ est iuxta collem Achila, qui est à dextra deserti? Descende igitur ô rex, poteris enim pro omni [e]uoto tuo descendere, nos uero tradēmus eum in manū regis. Dixitq; Saul, [f]Laudandi uos à DOMINO, q uos mei miseret: ite quæso, & adhuc apparate, animaduertite & uidete locū eius in quo fuerit pes eius, & quis uiderit eum ibi, mihi enim dictū est, eum esse uehementer callidum.
D Considerate ergo, & rescite omnia latibula in quibus sese abscondit, tunc redite ad me, ad [g]certū [tempus,] & ibo uobiscū: si in terra fuerit, scrutabor eum per omnia [h]millia Iuda. Surgentes illi abierunt in Ziph ante Saulem, David uero & milites eius erant in deserto Maon, in planitie quæ est ad dexteram Iesimon. Profectus est & Saul cum uiris suis ad quærendum: & nunciauerunt Davidi, hinc descendit in petram, habitauitq; in deserto Maon. Quod cum audisset Saul, insequutus est Davidem in desertū Maon. Ibat itaq; Saul ex latere montis uno, & David cum uiris suis in latere montis altero, festinauitq; David præcipitanter ut effugeret ante Saul, sed Saul & uiri eius cingebant Davidem & milites eius ut eos apprehenderent. Venit autem nuncius ad Saulem, dicens, Ilico ueni, quoniam impetu quodam irruerūt Palestini in terram. Versus ergo Saul ab insequutione Davidis, profectus est obuiam Palestinis: ob hoc nomen adeptus est locus ille [i]Sæla Hamahelekoth. Tunc ascēdit David, & habitauit in arcibus En Gedi. CA. XXIIII.

A CONtigit uero quū Saul reuerteretur ab insequutione Palestinorū, ut nunciarent [quidam] ei, dicentes, En David est in deserto En Gedi. Assumptis igitur tribus millibus delectorū [a]militum ex omni Israele, Saul abiit, ut inuestigaret Davidem & uiros eius in summitatibus rupium quas conscendunt rupicapræ. Veniens itaq; ad septa ouium in itinere, ubi est spelunca, quam ingressus est Saul [b]exonerandi uentris gratia, David autem & milites sui in lateribus speluncæ sedebant.

[b] Ebr. Fecit audire.

[c] Ebr. Quærat.

[d] Ebr. Cessauit exire.

[e] Ebr. Iuxta omne desideriū animæ tuæ.
[f] Ebr. Benedicti.

[g] Alij legunt, cum certo responso, hoc est, quū res firma est & certa.
[h] Erant tribus in chiliades sub tribunis distributæ.

[i] Petra diuisionis.

David cum posset Saulem occidere, uita eum donat, exemplū est quo modo cū hostibus agendum, & quanta potestate deus suos seruet.
[a] Ebr. Virorum.
[b] Ebr. Vt tegeret pedes suos, qua periphrasi Ebræi honeste opus naturæ circumloquuntur.

bant. Dixerũt ergo uiri Dauidis ad eum, En hic est dies de quo loquutus est ad te DOMINVS, Ecce ego trado hostes tuos in manus tuas, faciesꝗ ei quod uisum fuerit tibi. Surgens autẽ Dauid, clàm abscidit alam paludamenti quod habebat Saul. [a]Post hoc reprehendit Dauidem cor suum, ꝙ abscidisset alam [paludamenti] Saulis, dixitꝗ ad uiros suos, [b]Seruet me DOMINVS, ne rem istam designem contra dominum meum Messiam DOMINI, ut scilicet inferam ei manũ, est enim unctus DOMINI. B Auulsit itaꝗ Dauid milites suos uerbis, nec permisit ut insurgerent cõtra Saulem. Porrò Saul surgens è spelunca, abijt itinere [suo.] Post hæc surrexit & Dauid, & egressus è spelunca, clamauit post Saulem hisce uerbis, Domine mi rex. Et quũ Saul respexisset, Dauid inclinato uertice pronus sese incuruat. Dixitꝗ Dauid ad Saulem, Cur audis uerba [c]hominum qui ita loquuntur, ecce Dauid quærit malum contra te? En hodie uiderunt oculi tui, ꝙ DOMINVS hodie te in manum meam in ipsa spelunca tradiderit: & fuerunt quidem qui dicerent ut te occiderem, at parcitum est tibi: dixi enim, Non inferam manũ meam domino meo, quandoquidem unctus DOMIMI est. C Vide pater mi, uide quoꝗ alam paludamenti tui in manu mea, abscidi enim alam paludamẽti tui, nec tamen te occidi: cognosce igitur & uide ꝙ nihil [f]mali molior, nihil præuaricationis, nihil in te pecco: tu uero uenaris animã meam, ut tollas eam: iudicet DOMINVS inter me & te, uindicetꝗ me DOMINVS à te, ut manus mea in te non sit. Quemadmodũ ueteri prouerbio dicitur, Ab impijs egreditur impietas: manus itaꝗ mea non sit in te. Post quem egressus est rex Israelis? aut quem demũ persequitur? [nimirum] mortuum canem, & [g]pulicem aliquem. Sit igitur arbiter DOMINVS, & iudicet inter me & te, ipse inspiciat, & agat causam meam, liberetꝗ me è manu tua. Factum est autem quum Dauid complesset loqui hęc uerba ad Saulem, ut Saul diceret, An non hæc uox tua fili mi Dauid? Sublataꝗ uoce sua Saul fleuit, & dixit ad Dauidem, Tu es me iustior, retribuisti enim mihi bonũ, quum ego te malis affecerim: D & tu quidem hodie satis indicasti quãta bonitate sis me prosequutus, ꝙ me, quum DOMINVS me in manum tuã conclusisset, non interfeceris. Etenim, quis deprehenso hoste suo, [h]incolumem eum abire permittit? DOMINVS rependat tibi bonũ pro isto die, quo mihi benefeceris. Equidem scio ꝙ certissime regnaturus sis, quodꝗ firmũ futurum sit regnum Israelis in manu tua: iura igitur mihi per DOMINVM, ne excindas semen meũ post me, neꝗ deleas nomen meum de domo patris mei. Iurauit itaꝗ Dauid Sauli, abijt Saul in domũ suam, sed & Dauid atꝗ milites sui ascenderũt in arcẽ.

CA. XXV.

MOrtuus est autem Samuel, & congregati sunt omnes Israelitæ, & planxerũt A eum, sepelientes eum in domo sua in Rama. Surgens autem Dauid abijt in desertũ Paran. Et erat uir quidã in Maon, [a]cuius operæ fuerũt in [a]Carmelo, eratꝗ uir ille [b]præpotẽs, habens ouium tria millia, milleꝗ capras. Factumꝗ est ut oues suas tonderet in Carmel. Porrò nomen illius uiri erat Nabal, & nomen uxoris suæ Abigail: fuitꝗ mulier illa claro ingenio, & uenusta forma: uir autem erat durus, & malis studijs præditus, eratꝗ Calebita. Audiuit itaꝗ Dauid in deserto, ꝙ Nabal tonderet oues suas, misit ergo Dauid decem pueros, & ait ad pueros ipsos, Ascendite in Carmel, & uenientes ad Nabal, salutabitis [c]eum meo nomine, dicetisꝗ, Vitam, pacem & incolumitatem [optamus] & tibi & domui tuæ, omnibusꝗ quæ habes. B Audiui igitur ꝙ tonsores habeas, nunc autẽ pastores quos habes fuerunt apud nos, quos nunquã ignominia affecimus, neꝗ illis quidquam defuit cunctis diebus quibus fuerũt in Carmel, interroga pueros tuos, qui id indicabũt tibi, inueniant hi pueri gratiã in oculis tuis, quandoquidẽ opportuno [b]tempore uenimus, da obsecro, quidqd deprehẽderit manus tua, seruis tuis, & filio tuo Dauidi. Quumꝗ uenissent pueri Dauidis, loquuti sunt ad Nabal omnia uerba ista nomine Dauidis, & [c]siluerũt. Et respondens Nabal seruis Dauidis, ait, Quis est Dauid?

Marginal notes:

Messias, Christus, unctus.

Prouerbium.

Samuel 4.d

[a]Ebr. Factum est post sic, ut cor ipsum Dauidem percuteret.

[b]Ebr. Absit mihi à domino ut faciam.

[c]Ebr. Hominis loquentis.

[f]Ebr. Quod in manu mea non est mali & præuaricatio.

[g]Ebr. Pulicẽ unum.

[h]Ebr. Bonam uiã ire permittit.

Describitur mors Samuelis, & historia de Nabal & Abigail.

[a]Vel, cuius opus fuit in Carmelo, sin gewárb. Potest etiã legi, Opus eius in fertilitate agri, aut cultura. Nam Carmel cultum agrũ significat.

[a]Carmel uidetur hic esse nomen oppiduli in Iudæa, non montis in Galilea.

[b]Eb. Valde magnus.

[c]Eb. Quæretis nomine meo ad pacem, & dicetis, Sic ad uitã et tibi pacẽ, & domui tuæ pacem, & omnibus quæ tibi pacem.

[b]Ebr. Quoniã uenimus bono die: uel, uenimus auspicato.

[c]Ebr. Et quieuerunt.

& quis est filius Isai? multi sunt hodie serui qui sese ab heris suis abrumpunt, num
acciperem panem meum, [f]aquas meas, & [g]obsonium meum quod mactaui tonso-
ribus meis, & darem uiris qui unde sunt nesciam? Versi igitur pueri Dauidis iti-
nere suo, redierunt, & uenientes indicarunt ei omnia uerba ista. Et ait Dauid ad ui-
C ros suos, Accingat quisque gladium suum. Et accincti sunt singuli gladio suo, sed &
Dauid accinctus est gladio suo, & [h]sequuti sunt Dauidem fermè quadringenti ui-
ri, ducenti autem manserunt apud impedimenta. Porrò puer quidam ex [reli-
quis] pueris indicauit Abigail uxori Nabal hisce uerbis, En misit Dauid nuncios
ex deserto salutatum herum nostrũ, qui inuectus est in eos. Homines uero illi ma-
gno [i]usui nobis fuerunt, nec nos pudefecerunt, neque defuit [k]nobis quidquam cun-
ctis diebus quibus conuersati sumus cum eis: dum fuimus in agro, fuerunt nobis
uice muri & nocte & interdiu, cũctis diebus quibus cum eis oues pauimus. Nunc
igitur delibera & despice quid facias, nam malum plene conceptũ est cõtra herum
nostrum, & contra uniuersam domũ eius. Et ipse [l]perditus homo est, nec sana ra-
tione præditus, ita ut nemo cum illo uel loqui audeat. Festinãs ergo Abigail, ac-
cepit ducẽtos panes, duos utres uini, quinque oues [m]paratas, & quinque [n]sata tosti far-
ris, centum denique ligaturas uuarum passarum, & ducentas massas ficuum, & im-
D posuit [illa] asinis, & ait ad pueros suos, Præcedite faciem meam, en ego [o]uos se-
quar: marito autem suo Nabal non indicabat. Et conscenso asino, descendit clàm
per montem: & en Dauid & milites eius descendebant ei obuiam, ipsaque obuia fa-
cta est illis. Dixerat [p]autẽ Dauid, Profecto [q]uanũ est quod custodiui omnia quæ ha-
bet ille in deserto, ut nihil desideratũ sit ex omnibus quæ habet, & is rependit mihi
malum pro bono: sic faciat deus hostibus Dauidis, sicque addat, si ad matutã usque
mingentem ad parietem reliquũ fecero ex omnibus quæ habet. Quũque Abigail
uidisset Dauidem, ilico descendit ab asino, procidensque prona corã Dauide, incur-
uauit se ad terram: procidens inquã ad pedes eius, dixit, Mi domine, in me sit hæc
iniquitas, sine loquatur famula tua in auribus tuis, & audi uerba ancillæ tuæ. Ne
ponat quæso dominus meus cor suum contra uirũ istum Belial, contra Nabal in-
quam, nam [r]nomini suo respondet: Nabal est nomen eius, & stultitia est cum eo:
E ego uero ancilla tua non uiderã pueros domini mei quos miseras. Nunc ergo mi
domine, uiuit DOMINVS, & uiuit anima tua, en prohibuit te DOMINVS, ne eousque
erumperes, ut [s]sanguinem funderes, seruauitque tibi [t]manũ tuam. Sint igitur quem-
admodũ Nabal hostes tui, & quicunque machinantur domino meo malum. Nunc
igitur donũ hoc quod attulit famula tua domino meo, detur pueris qui à [u]pedibus
sunt domini mei: remitte obsecro transgressionem famulæ tuæ, nam omnino do-
mum firmã faciet DOMINVS domino meo, nam dominus meus bella gerit DOMI-
NI, nihil mali [x]hactenus dum uixisti, inuentum est in te. Insurgat licet homo ut te
persequatur, insidieturque uitæ tuæ, erit tamen anima domini mei ligata in fasciculo
uiuentiũ cum DOMINO deo tuo, animã uero hostium tuorum eiaculabitur in me-
dia uola fundæ. Quumque DOMINVS prosequutus fuerit dominũ meum omni bo-
nitate, quemadmodũ tibi pollicitus est, præceperitque ut dux sis super Israelem, non
erit tibi domino meo hoc in uacillationẽ, & offendiculum cordis, ut scilicet effun-
F deres sanguinẽ absque causa, ut dominus meus se seruet: quumque benefecerit DOMI-
NVS domino meo, memineris ancillæ tuæ. Et ait Dauid ad Abigail, Laudan-
dus DOMINVS deus Israel, qui effecit ut mihi hodie obuiam uenires. [y]Gratiam ha-
beo moribus tuis [festiuissimis,] tibique beneficium debeo, quę me hodie coërcuisti
quo minus [z]sanguinẽ funderem, liberaremque me manu mea. Etenim, uiuit DOMI-
NVS deus Israel, qui prohibuit me ne malo te afficerem: nam si non festinasses, ue-
nissesque mihi obuiam, usque ad matutam non factus fuisset reliquus ipsi Nabal min-
gens ad parietem. Suscepit ergo Dauid de manu eius quod attulerat ei, simulque
dixit

[f] Aqua in genere pro omni potu: species pro genere.
[g] Ebr. Mactatũ meũ.
[h] Ebr. Et ascenderũt post Dauidem.
[i] Eb. Boni fuerunt nobis ualde.
[k] Vel, nihil amisimus.
[l] Eb. Filius est Belial, de loquendo ad eum.
[m] Ebr. Factas.
[n] Saim mensuræ species, Latinè sata dicere cogũtur: nisi Saim Ebraicã uocem seruare malis.
[o] Ebr. Ego uenio post uos.
[p] Hæc uerba uidetur indignabũdus Dauid loquutus esse legatis reuersis, uel fortassis in itinere ad seruos, ut ipsa Abigail audierit.
[q] Ebr. Ad mẽdacium.
[r] Eb. Vt nomen eius, sic ipse.
[s] Ebr. Ne uenires in sanguines.
[t] Alij legunt, manus tua salutẽ adfert tibi.
[u] Eb. Qui ambulãt ad pedes domini mei.
[x] Ebr. A diebus tuis.
[y] Eb. Benedictus gustus tuus, & benedicta tu. Capiũt autem gustum pro habitu totius corporis in sermone, forma, dexteritate, &c.
[z] Eb. Quo minus uenirem in sanguines.

dixit ei, Ascende in pace in domũ tuam, en exaudiui uocem tuam, suscepiꝗ; faciem
tuam. Venit itaꝗ; Abigail ad Nabal, & en habebat is conuiuiũ in domo sua ue-
luti conuiuium regium, & cor ipsius Nabal erat hilare in ipso, eratꝗ; satis ebrius:
ipsa uero non indicabat ei quidquam, nec paruum nec magnũ usꝗ; ad lucem po-
steri diei. Factum est igitur mane, quum Nabal uinum †cõcoxisset, retulit ei uxor G
eius negotium illud, emortuumꝗ; est cor eius in ipso, ut fieret tanquam lapis. Post
decẽ deinde dies percussit DOMINVS ipsum Nabal, ut moreretur. Dauid autem
quum audiret mortuum esse Nabal, ait, Laudãdus DOMINVS, qui uindicauit cau
sam opprobrij mei de manu Nabal, & seruũ suum prohibuit à malo, rependitꝗ;
malitiam Nabal DOMINVS in caput ipsius. Misit insuper Dauid, loquutusꝗ; est
cum Abigail, ut acciperet eam sibi in uxorem. Venientes itaꝗ; serui Dauidis ad
Abigail in Carmel, loquuti sunt cum ea in hanc sententiam, Dauid misit nos ad
te, ut ducat te sibi uxorem. Quæ surgens pronã sese incuruat, dicens, Ecce sit ancil
la tua famula, ut lauet pedes seruorum domini mei. Ilico ergo surgens Abigail, in-
scendit asinum, sequutæꝗ; sunt uestigiũ eius quinꝗ; puellæ eius, ipsa autem sequu-
ta est nũcios Dauidis, & facta est ei uxor. Sed & Ahinoam duxit Dauid de Iesreel,
fueruntꝗ; ambæ uxores eius. Saul enim dederat Michal filiam suam Dauidis uxo
rem, Phalti filio Lais, qui fuit de Gallim.

†Ebr. Cũ uinum exiisset à Nabal.

CAP. XXVI.

Ziphæi uenerunt ad Saulem in Gibea, dicentes, An non Dauid abdidit sese in A
colle Hachila, quæ est è regione deserti? Surgens igitur Saul, descendit in de-
sertum Ziph, habens secum tria millia uirorum delectorum ex Israele, ut quæreret
Dauidem in deserto Ziph. Et castrametatus est Saul in colle Hachila, qui est è re-
gione deserti iuxta uiam. Dauid autẽ manebat in deserto, uiditꝗ; ꝙ Saul inseque-
retur eum in desertũ. Misit igitur Dauid exploratores, intellexitꝗ; Saulem ad cer-
tum [negotium] uenisse. Et surgens Dauid, uenit ad locum ubi Saul castra posue-
rat, uiditꝗ; Dauid locũ in quo dormiuit Saul & Abner filius Ner imperator exer-
citus eius. Saul autem dormiebat intra uallum, populus uero in castris erãt circum
eum. Et respondens Dauid, ait ad Ahimelech Hithæum, & ad Abisai filium Zer-
uia fratrem Ioab in hæc uerba, Quis descendet mecum ad Saulem in castra? Et di-
xit Abisai, Ego descendã tecum. Venit itaꝗ; Dauid & Abisai ad populũ noctu,
& ecce Saul dormiẽs iacebat intra uallum, & lancea eius fixa erat in terra ad caput
eius, Abner autem & populus iacebant circũ eum. Ait ergo Abisai ad Dauidem, B
Tradidit deus hodie hostem tuum in manum tuam, sine obsecro ut uno ictu defi-
gam eum lancea in terram, nec iterem. Dixit autem Dauid ad Abisai, Ne interfi-
cias eum, quis enim impune manũ suam inferret uncto DOMINI? Addiditꝗ; Da-
uid, Viuit DOMINVS, nisi DOMINVS percutiat eum, aut dies eius ueniat ut obeat,
aut in prælium descendens intereat, ªseruet me DOMINVS, ne manum meam infe-
ram uncto DOMINI: quin lanceam quæ ad caput eius est accipe, & urceum aqua-
rium, & ᵇabibimus. Tulit itaꝗ; Dauid lanceam & urceũ aquarium de capite Sau
lis, & abierunt illi, nemine uidente, nemine id aduertẽte, nemineꝗ; euigilante, quo
niam omnes dormiebant, nam grauissimus sopor à DOMINO in eos irruerat. Et
transiens Dauid in ulteriorem locũ, stetit in uertice montis eminus, existente mul-
to spatio inter eos, & clamauit Dauid ad populum, & ad Abner filiũ Ner, in hæc
uerba, Nihil respondes Abner? Respondit Abner, & dixit, Quis es tu, qui clamas C
ad regem? Et dixit Dauid ad Abner, An nõ uir es tu? & quis similis tui in Israele?
Cur igitur non custodiuisti dominum tuum regem? ingressus enim est quispiam
ex populo, ut perderet dominum tuum regem: hoc omnino bonum nõ est quod
fecisti: uiuit DOMINVS, digni estis extremo ᶜsupplicio, ꝙ non custodiuistis domi-
num uestrũ, nempe unctum DOMINI. Nunc igitur uide ubi sit lancea regis, & uas
aquarium, quæ ad caput eius erant. Et cognoscens Saul uocem Dauidis, ait, An

Ziphæi produnt Dauidem Sauli. Dauid uenit in castra Saulis, quũ potuisset eum occidere, parcit ei & accepta lancea eius ac scypho, abit.

ªEbr. Absit mihi coram domino.

ᵇEbr. Ibimus nobis.

ᶜEbr. Filij estis mortis.

non hæc uox tua est fili mi Dauid? Et dixit Dauid, Vox mea est domine mi rex. Et
ait, Quare dominus meus sic persequitur seruū suum? quid enim designaui? quid
uero mali est in manu mea? Nunc ergo audiat queso dominus meus rex uerba ser
ui sui. Si DOMINVS incitat te contra me, odoretur sacrificiū placatorium: si autem
filij hominum, execrati sint in conspectu DOMINI, nam eijciunt me hodie, ne con
sociare me possim hæreditati DOMINI, in hoc quod dicunt, Vade cole deos alios.
D Ne itaq; cadat sanguis meus in terrā coram DOMINO, quoniam egressus est rex Is
raelis, ut pulicem unum quęrat, perinde ac si quis perdicem in montibus persequa
tur. Et dixit Saul, Peccaui, reuertere fili mi Dauid, nihil mali tibi ultra inferam, eo
q; anima mea pretiosa hodie fuerit in oculis tuis, en stulte egi, & erraui admodum
ualde. Et respondens Dauid, ait, En lancea regis, transeat unus ex pueris & tollat
eam, DOMINVS aūt rependat unicuiq; iuxta iustitiā suam, & iuxta fidē suam, quo
niā tradiderat te DOMINVS hodie in manū meam, ego uero nolui manum meam
inferre uncto DOMINI: & ecce quemadmodum anima tua hodie magnifica fuit in
oculis meis, sic magnifica sit anima mea in oculis DOMINI, qui eripiat me ex omni
adflictione. Et dixit Saul ad Dauidē, [a]Laude dignus es tu fili mi Dauid. Et facies,
& omnino perficies. Dauid autem abijt itinere suo, & Saul in locum suum reuer
sus est.

[a] Ebr. Benedictus.

CAP. XXVII.

Dauid, quum uenisset ad Achis regē, Siceleg nactus.

A COgitauit autem Dauid in corde suo, Incidam una dierum in manum Saulis,
ideo nihil mihi consultius, quàm ut fuga euadam in terram Palestinorum, ut
Saul à me absistat, neq; ultra me per omnes terminos Israelis inuestiget, effugiāq;
manus eius. Surgens itaq; Dauid, transijt ipse & sexcenti uiri qui cum ipso erant,
ad Achis filiū Maoch regem Gath. Et habitauit Dauid apud Achis in Gath, ipse
B & milites eius, quisq; cum domo sua: sed & duæ uxores eius, Ahinoam Iesreelitis,
& Abigail Carmelitis, uxor scilicet ipsius Nabal. Nūciatumq; est Sauli q; Dauid
fugisset in Gath, nec ultra inuestigauit eum. Dixit autē Dauid ad Achis, Si nunc
inueni fauorem in oculis tuis, detur mihi locus in aliqua urbe in agro, ut ibidē ha
bitem: cur enim habitaret seruus tuus tecum in urbe regia? Dedit itaq; ei Achis in
die illa Ziklag, hinc Ziklag facta est regum Iuda usq; in hunc diem. Fuit uero nu
merus dierum quibus cōmorabatur Dauid in agro Palestinorum, quatuor [a]men
C ses & dies aliquot. Ascendit autem Dauid & milites eius, & irruperunt in Gessu
ræos, Girsæos, & Amalekitas: hæ enim [gentes] iam olim regionē istam incolue
rant, ubi itur in Sur usq; ad terram Aegypti. Et percussit Dauid regionē, non per
misit uiuere nec uirum, nec mulierē: abegit quoq; oues & boues, asinos atq; came
los & uestes, & reuersus uenit ad Achis. Et ait Achis, Vbi fecistis hodie [b]impres
D sionem? Et dixit Dauid, Ad Meridiem Iuda, & ad Meridiem Ierahmeel, & ad Me
ridiem Kenæi. Nec uirū, nec mulierē uiuos seruabat Dauid, ut induceret in Gath:
hoc [c]nempe consilio, Forte annunciarent de nobis [aliquid,] dicendo, Sic fecit Da
uid, & hic mos eius erat omnibus diebus quibus cōmorabatur in regione Palesti
norum. Et credidit Achis ipsi Dauidi, cogitans, Omnino sordet illi gens sua Israe
litica, eritq; seruus meus perpetuò.

[a] *Quidā tamen dies pro annis exponunt, & sic legūt, anno & quatuor mensibus.*

[b] *Alij legūt, hodie ne fecistis impressionē?*

[c] Ebr. Dicendo.

CAP. XXVIII.

Dauid ab Achis exercitui præficitur, Samuel ab impio rege incantatricis arte euocatur.

A COntigit ut in diebus illis Palestini congregarent turmas suas, exercitūq; [con
scriberent,] ut pugnarent contra Israelitas. Dixit ergo Achis ad Dauidē, Per
suasissimum hoc tibi esto, quod mecum egressurus sis in prælium, tu & uiri tui. Et
ait Dauid ad Achis, Cognosces ergo & tu quid facturus sit seruus tuus. Rursumq;
dixit Achis ad Dauidem, Ponam igitur te custodem capitis mei cunctis diebus.
Porrò Samuel mortuus erat, planxerantq; eum omnes Israelitæ, sepelierantq; eum
in Rama ciuitate sua. Et Saul eiecerat è terra pythones & diuinos. Cōgregati igi
tur Palestini, uenerunt & castrametati sunt in Sunem, cōgregauitq; & Saul uniuer
sum Israelem, & castrametati sunt in Gilboa. Videns autem Saul castra Palestino
rum,

rum timuit, & expauit cor eius supra modũ. Quumq; Saul cõsuluisset DOMINVM,
nõ respondit ei DOMINVS, neq; per somnia, neq; per Vrim, neq; per prophetas.
Dixit ergo Saul ad seruos suos, Quærite mihi mulierem quę habeat pythonem, ut B
uadam ad eam, sciscitérq; ex ea. Et dixerũt serui eius ad eum, Ecce est mulier in En
Dor, quæ spiritũ habet pythonis. Saul ergo cõmutato habitu, indutus est aliis ue-
stimentis, abiitq; ipse & duo uiri cum eo, ueneruntq; ad mulierem illam noctu. Et
ait, Diuina mihi quæso in pythone, & fac mihi ascendere quem dixero tibi. Et ait
mulier ad eum, En tu nosti quid fecerit Saul, quomodo exciderit è terra pythones
& diuinos, cur ergo tu laqueum tendis uitæ meæ, ut me mortis periculo exponas?
Et iurauit ei Saul per DOMINVM, dicẽs, Viuit DOMINVS, si quid culpæ tibi hac ex
re imputetur. Et dixit mulier, Quem euocabo tibi? Respõdit, [a]Euoca mihi Samue
lem. Et uidens mulier Samuelem sublata uoce clamauit, dixitq; mulier illa ad Sau-
lem hæc uerba, Cur fefellisti me? tu enĩ es Saul. Et ait ad eam rex, Ne metuas: quid
uidisti? Dixit mulier ad Saulem, [b]Deos uidi ascendẽtes de terra. Qui dixit ei, Quæ
est forma eius? Et dixit illa, Vir senex ascendit, isq; amictus est pallio. Intellexit au C
Eccli 46.d tem Saul q; Samuel esset, inclinauitq; pronus, & procidit. †Dixit autẽ Samuel ad
Saulem, Cur inquietũ me reddidisti ut me reduceres? Et dixit Saul, Valde sum an-
xius, nam Palestini pugnãt contra me, & deus recessit à me, nec ultra respondet mi
hi, neq; per manus prophetarum, neq; per somnia, & euocaui te, ut ostendas mihi
quid sim facturus. Et ait Samuel, Et quare me interrogas, quum DOMINVS à te re
Supra 15.d cesserit, factusq; sit hostis tuus? Et DOMINVS quidem [c]fecit quemadmodũ loqu-
tus est in manu mea, & scidit DOMINVS regnum de manu tua, deditq; illud proxi
mo tuo Dauidi. Quandoquidem enim non obediuisti uoci DOMINI, nec perfeci-
sti iram furoris eius in Amalek, idcirco fecit tibi DOMINVS hodie rem istam. Tra-
detq; DOMINVS Israelem tecum in manum Palestinorum, & cras tu & filii tui me-
cum erunt: sed & castra Israelitica tradet DOMINVS in manum Palestinorum. Et
ilico corruit Saul in terram quantus [d]quantus erat, timuitq; uehemẽter à uerbis Sa D
muelis, ut nullum robur esset amplius in eo, tota enim die totaq; nocte nihil [e]come
derat. Veniens autẽ mulier ad Saul, uidensq; eum uehemẽter territum, ait ad eum,
Ecce obediuit famula tua uoci tuæ, & deuoui [f]uitã meam, audiuiq; uerba tua quæ
ad me loquutus es, audi igitur & tu obsecro uocem ancillæ tuæ, proponã tibi buc-
cellam panis, ut comedas, ut sit in te robur, ut uia tua proficiscaris. Qui renuẽs ait,
Non edam. At serui eius simul cum muliere flagitando effecerunt ut obtempera-
ret eis. Surgens itaq; de terra, sedit super lectum. Habuit autẽ mulier illa domi uitu
lum pinguem, quem ilico mactauit, acceptaq; farina, subegit, coxitq; ex ea azymos
panes, attulitq; ante Saul & ante seruos eius. Et quum comedissent, surrexerũt, &
profecti sunt nocte illa.

CAP. XXIX.

CONgregatis itaq; Palestinis cũ uniuersis copiis suis in Aphek, Israelitæ castra A
metati sunt in Ain, quæ est in Iesreel. Porrò principes Palestinorum incede
bãt per centurias & chiliades, Dauid & milites eius incedebãt in posteriori [agmi-
ne] cum Achis. Dixerunt ergo principes Palestinorum, Qui sunt Ebræi isti? Re-
spondit Achis principibus Palestinorum, An non hic Dauid est seruus Saulis re-
gis Israel, qui mecum fuit hisce diebus aut hisce annis? non deprehendi in eo quid-
quam, ab eo die quo defecit, usq; in hunc diem. Et irati sunt contra eum satrapę Pa B
1.Par.12.d lestinorum, dixeruntq; ad eum satrapæ Palestinorum, Remitte uirum istum, ut re
deat ad locum suum quem illi destinasti, nec descẽdat nobiscum in prælium, ne sit
nobis in prælio aduersarius. Qua enim re sese gratum exhiberet domino suo? an
non capitibus uirorum istorum? An non hic est Dauid, de quo alternis canebant
in choris huiusmodi uerbis, Percussit Saul millia sua, & Dauid decem millia sua?
Vocauit itaq; Achis Dauidem, & ait ad eum, Viuit DOMINVS, quoniam rectus C

[a] Ebr. Fac ascendere
[b] Elohim deos significat, angelos, & iudices.
[c] Ebr. Fecit sibi.
[d] Ebr. Plenitudine staturæ suæ.
[e] Ebr. Nõ comederat panem.
[f] Ebr. Posui animam meam in manum meam.

Principes Palestinorum cogunt regem, ut uel inuitus Dauidẽ, qui bello præsens erat, domũ remittat, non enim satis ei fidebant.

[a] *Ebr. In oculis meis.*

[b] *Potest etiã legi, ne offendas oculos principum.*

fuisti tu & bonus [a]coram me, siue exires, siue ingredereris mecum in castris, nec de-
prehendi in te malum, à die quo uenisti ad me, usq; in hunc diem: at in oculis princi
pum tu non es bonus. Reuertere igitur, & abi in pace, ne mali quidpiam [b]designes
in oculis principum Palestinorum. Et ait Dauid ad Achis, Quid feci? quid depre-
hendisti in seruo tuo, à die quo uersatus sum tecum, in præsentem usq; diem? ut non
II proficiscar & bella geram aduersus hostes domini mei regis? Et respondens Achis
ait ad Dauidem, Scio quod bonus es, & es in oculis meis perinde ac angelus dei, at
principes Palestinorum dixerunt, Non ascendet is nobiscum in prælium: surge igi
tur summo mane, & serui domini tui qui uenerunt tecum, & mane consurgentes
quum illuxerit, abite. Surrexit igitur Dauid mane, ipse & milites eius, ut abirẽt,
reuerterenturq; in terram Palestinorum. Palestini autem ascenderunt in Iesreel.

CAPVT XXX.

Amalekitæ occupant Ziklag, præda autem à Dauide rursus asseritur.

[a] *Percutere pro uastare, diruere.*

A QVum autem uenisset Dauid & milites eius in Ziklag tertio die, Amalekitæ
irruperant in Meridiẽ, & ad Ziklag, [a]percusserantq; Ziklag, & incenderant
eam igni. Porrò mulieres quæ in ea erant abduxerãt captiuas, à parua ad grandem
usq;, neminem tamen occiderant, sed abegerant, iterq; suum profecti erant. Venit
itaq; Dauid & milites eius ad oppidum, & ecce erat igne exustum, uxores uero eo-
rum, filij eorum, atq; filiæ eorum erant abactæ. Dauid itaq; & populus qui cum eo
erat, uoce sua sublata adeò fleuerunt, ut nullum esset amplius in eis robur flendi.
Duæ quoq; uxores Dauidis captæ erant, nempe Ahinoam Iesreelitis, & Abigail
B uxor Nabal Carmelitæ. Et Dauid fuit ualde anxius, nam populus cogitabat quo-
modo eum lapidibus obruerent, erat enim populus uniuersus animo exacerbato,
quisq; propter filios suos, & propter filias suas. Dauid autem corroborauit sese in
DOMINO deo suo, aitq; Dauid ad Abiathar sacerdotem filium Ahimelech, Appli
ca quæso mihi Ephod. Et Abiathar applicuit Ephod ad Dauidem. Et Dauid in-
terrogat DOMINVM, dicens, Insequarne turbam istam militarem? assequine eam
possum? Et dixit ei, Insequere, nam certissime apprehendes, & plane asseres. Pro-
fectus itaq; est Dauid, ipse & sexcenti uiri qui cum eo erant, & uenerunt usq; ad tor
C rentem Besor, reliqui autem constiterũt. Insequutus est itaq; Dauid cum quadrin
gentis uiris, ducenti autem uiri constiterunt, nempe qui resederunt ne transirẽt tor
rentem Besor. Et deprehendentes uirum Aegyptium in campo, quem captum ad-
duxerunt ad Dauidem, dederuntq; ei panem ut comederet, dederuntq; ei bibere a-
quam. Dederunt ei insuper fragmentum massæ ficuum, & duas ligaturas uuarum
passarum. Quũq; comedisset, [b]redijt ad sese: nam neq; panem ederat, nec aquam
biberat tribus diebus & tribus noctibus. Et ait ad eũ Dauid, Cuius es tu? & unde
tu? Responditq; iuuenis Aegyptius, Seruus sum cuiusdã Amalekitæ, & dereliquit
D me herus meus, q; tribus diebus ægrotassem. Vastatores [c]nos irrupimus ad Meri-
diem, & ad eam partem quæ est Iuda, & ad Meridiem Caleb, incẽdimusq; Ziklag
igni. Et ait ad eum Dauid, Potésne me deducere ad turmã illam militarem? Et ait,
Iura mihi per deum ne me interficias, néue me tradas in manũ heri mei, & deducam
te ad turmam illam. Deduxit ergo eum, & ecce disiecti iacebãt super uniuersam ter
ram, comedentes & bibentes, atq; festũ agentes diem propter uniuersam illam præ
dam ingentem, quam abduxerant è terra Palestinorum, & è terra Iehuda. Et per-
E cussit eos Dauid à crepusculo usq; ad uesperam posterioris [diei,] ut ne unus qui-
dem ex eis elaberetur, præter quadringentos iuuenes, qui camelos conscẽderant &
effugerant. Et asseruit Dauid omnia quæ abduxerant Amalekitæ, sed & duas uxo
res suas liberauit Dauid, ut nihil desideraretur eis neq; paruum neq; magnum, tam
de filijs quàm de filiabus, de præda ac omnibus quæ eis abstulerãt, omnia ista redu
xit Dauid. Et tulit Dauid omnes greges & armenta, duxeruntq; ea [a]ante res illas, et
dixerunt, Hæc est præda Dauidis. Venit autem Dauid ad ducentos uiros, qui rese
derant

[b] *Eb. Reuersus est spiritus eius ad eum.*

[c] *Alij legunt, Irrupimus ad Meridiẽ Cerethi, id est in Palestinos.*

[a] *Vel, ante res ipsius.*

derant ne sequerentur Dauidem, quos manere iusserant ad torrentem Besor, qui
egressi obuiam Dauidi, obuiamq; populo qui cum illo erat. Accessit ergo Dauid F
ad populum, salutauitq; illos. Iniqui autem & perditi inter milites qui cum Daui-
de profecti erant, respondentes dixerunt, Quandoquidem hi nobiscum non sunt
profecti, nihil dabimus eis de præda quam asseruimus, nisi cuiq; uxorem suam, &
filios suos, quos abducant & abeant. Et ait Dauid, Ne sic feceritis fratres mei cum
his quæ dedit nobis DOMINVS, qui seruatis nobis, militarem istam turbam quæ
in nos irruit, tradidit in manus nostras. Quis uero audiret uos hac in re? Etenim
æqua debet esse pars & eorum qui descendunt in prælium, & eorum qui manent
ad impedimenta, simul partiantur: fuit [a]enim ab hoc die & iam olim cõstitutus hic G
mos & ritus in Israele usq; in præsentem diem. Veniẽs autem Dauid in Ziklag,
misit de præda senioribus Iuda, nempe amicis suis, huiusmodi mãdatis, En uobis
donũ de præda hostium DOMINI. His uidelicet in Beth El, & in Ramoth ad Me
ridiem, & ijs qui erant in Iathir. His quoq; qui erant in Aroër, & qui in Sip He-
moth, & in Esthemoa. His deniq; q sunt in Rachal, & q in ciuitatibus Ierahmeel,
& qui in ciuitatibus Kenæi. Sed & his qui erant in Horma, & qui in Bor Asan, &
qui in Athach, & his qui in Hebron, & in omnibus locis in quibus erat uersatus
Dauid & milites eius.

[a]Alij, uolunt esse uerba historici, ergo Dauidis seci citantis legem. Sunt qui sic legant, Contigit ut ex hoc die & deinceps constitueretur hoc institutum & morem, &c.

CAP. XXXI.

Palestini autem congressi sunt cum Israelitis, fugeruntq; uiri Israelitæ coram Pa A
1.Par.10.a lestinis, & corruerunt uulnerati in monte Gilboa. Palestini autem sectati Sau-
lem & filios eius, percusserunt Palestini Ionathan, Abinadab atq; Malki Sua filios
Saulis. Inualescebat autem prælium contra Saulem, & deprehenderunt eum iacu-
latores, hi scilicet qui arcu ualebant, [a]uulneratusq; grauiter est à sagittarijs. Dixit
ergo Saul ad armigerum suum, Distringe gladium tuum, & eo me transfodias, ne
præputiati isti uenientes, me transfodiant, mihiq; cum probro illudant. Armiger B
autem eius nolebat, quoniam uehementer metuebat. Accepto igitur gladio Saul,
irruit in eum. Videns autem armiger eius Saulem mortuum, ruit & ipse in ensem
suum, & obijt cum eo. Mortuus itaq; est Saul & tres filij eius, armiger eius, omnes
deniq; uiri eius eodem die simul. Et uidẽtes Israelitæ qui erant citra uallem, quiq;
erant citra Iordanem, q fugissent Israelitæ, quodq; mortui essent Saul & filij eius, C
relictis urbibus, fugerunt. Venientes igitur Palestini inhabitarunt eas. Contigit
uero postero die, ut uenirent Palestini ad exuendum interfectos. Inuenerunt ergo
Saulẽ & tres filios eius, iacentes in monte Gilboa, & præcidẽtes caput eius, exuen
tesq; arma eius, miserũt ad terram Palestinorum circunquaq;, ut nunciarẽt [id] in
phano idolorũ suorum, atq; in populo. Et reponentes arma eius in phanũ Astha- D
2.Reg.2.a roth, corpus eius in muro Bethsan suspenderunt. Audiẽtes hoc ciues Iabes in Gi-
lead quod fecerant Palestini Sauli, surrexerunt omnes uiri fortes, profectiq; sunt
tota illa nocte, & abstulerunt corpus Saulis, atque corpora filiorum eius de muro
[illegible] Bethsan, & uenientes in Iabes combusserunt ea ibi. Accipientesq; ossa eorum, se-
[illegible] pelierunt subter arborem in Iabes, & ieiunauerunt septem diebus.

Congrediuntur Palestini cum Israelitis, & superiores euadunt, cadunt Ionathan & alij filij regis in Gilboa, Saul uidens se non posse effugere, mortẽ sibi gladio suo conscicit.

[a]Alij legũt, & uehementer timuit, aut mœrore & dolore consternatus est.

Liber secundus Samuelis, quem nos secundum Regum dicimus.

CAPVT I.

Nūciatur Dauidi mors Saulis, nuncius infausti nuncij graue tulit præmiū. Luget Dauid Saulem.

A CONTIGIT autem, ut post mortem Saulis Dauid reuerteretur de cæde Amalek, mansitq; duos dies in Ziklag. Contigit ergo die tertio, ut ueniret quidã ex castris ab ipso Saule, cuius uestimenta scissa erant, terraq; super caput eius: quumq; ueniret ad Dauidem, procidit in terram, & honorem exhibuit. Dixit autem ad eum Dauid, Vnde uenis? Qui ait ad eum, Euasi ex castris Israeliticis. Dixit ergo Dauid ad eum, Quid uero rei fuit, indica obsecro mihi. Is respondit, Populus fugit è prælio, multiq; ex populo ceciderunt, & mortui sunt: ad hæc mortuus est Saul & Ionathan filius eius. Ait ergo Dauid ad adolescentē illum qui hæc ei nunciabat, Qui scire potes q̃ Saul mortuus sit, Ionathanq; filius eius? Respondit adolescēs qui nunciabat ei, Fortè fortuna delatus sum in montē Gilboa, & ecce Saul innixus erat hastæ suæ, inse-
B quentibus eum curribus & equitum præfectis: quumq; uersus retrospectasset, uidens me, uocauit me, dixitq;, Ecce præsto sum. Et dixit mihi, Quis es tu? Dixiq; ad eum, Ego sum Amalekita. Rursusq; dixit ad me, Insiste mihi quæso, & trucida me, apprehendit enim me [a]corona, enimuero tota adhuc anima mea est in me. Institi ergo ei, & trucidaui eum, sciebam enim q̃ non esset uicturus posteaquã cecidisset. Et accepi coronam quæ erat in capite eius, & armillam quæ fuit in brachio eius, & adportaui ea huc ad dominum meum. Dauid autem apprehēsis uestimentis suis, scidit ea, simulq; omnes uiri qui cum ipso erant. Luxerūt ergo & fleuerunt, ieiunaueruntq; usq; ad uesperam propter Saulem, & propter Ionathan filium eius, propter populum deniq; DOMINI, & propter domum Israel, q̃ gladio corruissent. Et dixit Dauid ad adolescentem qui ei [hæc] nunciabat, Vnde es tu? Et respondit, Ego sum filius exteri cuiusdam, nempe Amalekitæ. Dixitq; ad eum Dauid, Quomodo uero non ueritus es inferre manum tuam ad perdendum †Christum DOMI-
C NI? Dauid ergo uocato uno ex iuuenibus, dixit, Adesto, & impetum fac in illum. Percussit ergo eum, & mortuus est. Et dixit ad eum Dauid, Sit sanguis tuus super caput tuum, quandoquidem os tuum testatum est contra te, dicens, Ego interfeci Christum DOMINI. Lamentatus est autem Dauid huiusmodi lamentatione [b]Saulem & Ionathan filium eius. Et dixit, ut [c]docerēt filios Iuda arcu, ecce scriptum est in libro [d]iusti, [e]Decus Israelis in excelsis tuis uulneratum est, quomodo corruerūt heroes? Ne nuncietis [ista] in Gath, ne prædicetis in plateis Askalon, ne fortè lætentur filiæ Palestinorum, ne fortè exultent filiæ incircuncisorum. Montes Gil-
D boa, ne [ueniat] super uos ros, neq; pluuia, neq; agri oblationum, quoniam illic clypeus heroum ignominiose abiectus est, clypeus Saulis, ac si non esset unctus oleo. A sanguine uulneratorū, à pinguedine heroū, arcus Ionathan nunq̃ reflexit, neq; gladius Saulis rediit uacuus. Saul & Ionathan amabiles & iucundi in uita sua, in morte quoq; sua nō sunt separati: ueloiores fuerūt aquilis, fortioresq; leonibus. Filiæ Israel flete Saulem, qui uos uestiebat coccino, idq; delicate, quiq; uestimentis uestris inducebat aurea ornamenta. Quomodo ceciderunt heroēs in medio prælio, Ionathan in excelsis tuis uulneratus [cadit.] Doleo tui causa frater mi Ionathan, fuisti mihi supra modum iucundus, mihi prǣstātior fuit amor tuus, q̃ amor mulierum. Quomodo ceciderunt heroes, & perierunt arma bellica?

Fleuit. Ieiunant.

Psal. 104. b

[a] Equitū scilicet, qui me incluserunt. Alij dicunt terror, alij angustiæ.

[b] Ebr. Super Saulem.
[c] Vt assuefacerent filios Iuda in usu arcus, hoc est, exercerent eos in rebus militaribus.
[d] Liber iusti uidetur esse liber legis, quasi dicas, liber iuris in quo æquū & iustum discitur.
[e] Decus Israelis, intelligit Saulem, ut uidetur: alloquitur autē terrã aut montes per prosopopœiã. Ebr. Est caprea aut hinnulus Israelis.

CAP. II.

De initijs regni Dauidici in Hebron, ubi & partium inter se dissidentium affectus pulchre describuntur in Abner & Ioab.

A POst hæc factum est, ut Dauid consuleret DOMINVM hisce uerbis, Ascēdámne in unam ex ciuitatibus Iuda? Et ait DOMINVS ad eum, Ascende. Rursumq; ait

Dauid

Dauid, Quò ascendam? Et dixit, In Hebron. Ascẽdit igitur illuc Dauid, & etiam
duæ uxores eius, Ahinoam Iesreelitis, & Abigail quæ fuerat uxor Nabal Carmeli
tæ. Adduxit quoq; Dauid uiros qui cum eo fuerãt, singulos cum familia sua, & ha
1.Mach.2.f bitauerunt in ciuitatibus Hebron. Et uenientes †uiri Iuda unxerunt Dauidem in
1.Reg.31.d regem super domum Iuda. Nunciaruntq; †Dauidi hisce uerbis, Viri Iabes Gilead
sunt qui sepelierunt Saulem. Misit ergo Dauid legatos ad ciues Iabes Gilead, di
xitq; ad eos, Laudati uos DOMINO, qui hãc pietatem exhibuistis domino uestro, B
nempe Sauli, & sepelijstis eum. DOMINVS igitur & uos beneficio & ueritate pro-
sequatur: sed & ego beneficium tale præstabo uobis qui hanc rem fecistis: confir-
mentur ergo manus uestræ, sitisq; filij fortes, quandoquidẽ mortuus est dominus
uester Saul, meq; unxerunt super se regem hi qui de domo Iuda sunt. Abner au-
tem filius Ner imperator exercitus quem habuerat Saul, tulit Isboseth filium Sau-
lis, & transtulit illum in Mahanaim, cõstituitq; eum regem super Gilead, & super
Asuri, & super Iesreel, Ephraim, Beniamin, & super totum Israelem. Quadragin-
ta annos natus fuit Isboseth filius Saulis, cum regnare inciperet super Israelem, re-
Anni regni Dauidis. gnauitq; duobus annis, duntaxat domus Iuda sequebatur Dauidem. Fuit autem C
numerus dierum quibus Dauid rex fuit in Hebron super domum Iuda, septem an
norum & sex mensium. Egressusq; Abner filius Ner, & serui Isboseth filij Saulis
de Mahanaim in Gibeon. Ioab uero filius Zeruia seruiq; Dauidis egressi obuiam
facti sunt illis iuxta piscinam Gibeon pariter, cõstiteruntq; hi ad piscinam hinc, &
illi ad piscinam illinc. Dixitq; Abner ad Ioab, Consurgant quæso adolescentes, &
[a]ludant coram nobis. Et dixit Ioab, Consurgant [sanè.] Consurrexerunt ergo &
transierũt numero duodecim de Beniamin & de Isboseth filio Saulis, rursus duo-
decim ex seruis Dauidis. Apprehendit autem quisq; caput proximi sui, [fixitq;] en
sem suum in latus comparis sui, conciderùntq; pariter: uocatusq; est locus ille Hel D
kat [b]Hazurim, qui est in Gibeon. Factumq; est prælium satis acre eodem die, nam
inferior fuit Abner & milites Israelis coram seruis Dauidis. Fuerunt illic tres filij
Zeruia, nempe Ioab, Abisai & Asaël. Asaël autem erat uelox pedibus suis, [c]quem
admodum caprea in aperto campo. Et insequutus est Asaël ipsum Abner, nec de-
clinabat eundo, neq; ad dexteram, neq; ad sinistram, quin Abner hæreret. Abner
autem uersus retrospexit, & ait, An non tu es Asaël? Respondit, Ego plane. Ait ad
eum Abner, [d]Declina siue ad dextram tuam, siue ad sinistram tuam, & apprehẽde E
tibi aliquem ex adolescentibus, ut capias tibi armaturam eius. Et Asaël noluit desi
stere à persequendo eum. Rursusq; dixit Abner ad Asaëlem, Recede à me, quid
enim te humi sternã? quomodo uero attollerẽ faciem meam corã fratre tuo Ioab?
Quũ uero nollet abire, ferijt eum Abner [e]posteriore parte lanceæ ad [f]uiscera uita-
lia, ut exiret lancea à tergo eius. Cecidit ergo ibidẽ, locoq; suo mortuus est. Fiebat
aũt, ut quicũq; uenirent ad locũ illũ ubi ceciderat, mortuusq; fuerat Asaël, consiste
rent. Ioab autem & Abisai insequuti sunt ipsum Abner, occubuitq; sol quum ue- F
nissent ad collem [g]Ama qui est è regione Giah, iuxta uiam deserti Gibeon. Con-
gregatiq; sunt filij Beniamin post Abner conglobati in agmen unum, steteruntq;
in uertice cuiusdam collis. Clamans uero Abner ad Ioab, dixit, An perpetuò de-
uorabit gladius? ignoras amaritudinem tandem sequuturam? Quousq; non dices
populo, ut reuertatur ab insequendo fratres suos? Et ait Ioab, Viuit deus, nisi [h]lo-
quutus fuisses, [i]iamdudum subductus fuisset populus quisq; ab insequutione fra-
tris sui. Receptui ergo cecinit Ioab cornu, & constitit uniuersus populus, nec ultra G
insequutus est Israelitas, nec ultra pugnauit. Porrò Abner & milites eius abierũt
per campũ planum tota illa nocte, traieceruntq; Iordanẽ, & profecti sunt per uni-
uersam Bithron, ueneruntq; Mahanaim. Ioab quoq; reuersus ab insequendo
ipsum Abner. Et cum congregasset cunctum populum, desiderati sunt ex seruis

[a] Velitationem tam seriam ludum uocat.

[b] Ager cultorũ, seu ager heroum.

[c] Ebr. Quẽadmodum una ex capreis quæ sunt in agro.

[d] Ebr. Decline tibi.

[e] Potest etiã legi, percussit eum tandẽ lancea: uel percussit eũ retro se lancea.

[f] Eb. Sub quintam scilicet costam, ubi uulnus letale fuit. Viscerum autem uitalium quinq; sunt, cor, pulmo, iecur, lien, fel.

[g] Quidam hæc duo appellatiua exponunt. Ama pro fronte metaphorice, & Giah pro incilibus.

[h] Alij legunt, O si loquutus fuisses.

[i] Ebr. Quoniam tunc de mane.

Dauidis undeuiginti uiri, & Asaël. Serui autem Dauidis trucidarant ex Beniami
tis & militibus Abner trecentos uiros & sexaginta, qui mortui erant. Et tollentes
Asaelem, sepelierunt eum in sepulchro patris sui in Beth Lehem. Et profecti sunt
tota nocte Ioab & uiri eius, & diluculabat eis [quũ uenissent] in Hebron. CA. III.

Quum iam annis aliquot inter domum Saulis & Dauidis, qui in Hebron regnabat, concertatum esset, Abner affectu libidinis superatus, perfidus fit in dominũ suum, & regnũ Dauidis, sed nõ impune, tradit.

A Diutinum itaq; bellum fuit inter domũ Saulis, & inter domum Dauidis. Pro-
mouit interim Dauid & confortabatur, domus Saulis autem magis magisq;
attenuabatur. Porrò †Dauidi nati sunt filij in Hebron, primogenitus eius fuit 1.Par.3.a
Ammon ex Ahinoam Iesreelitide. Secundus [filius] eius fuit Chileab ex Abigail,
quæ fuerat uxor Nabal Carmelitæ. Tertius Absolom filius Maacha filiæ Thal-
mai regis Gessur. Quartus Adonia filius Haggith. Quintus Sephatia filius Abi-
tal, & sextus Iithream de Egla uxore Dauidis. Isti nati sunt Dauidi in Hebron.
Quumq; esset bellum inter domum Saulis, & inter domum Dauidis, factum est ut
Abner confortaret sese in domo Saulis. Habuerat autem Saul pellicem nomine
B Rizpa, quæ fuit filia Aia, dixit ergo [Isboseth] ad Abner, Quare ingressus es ad
pellicem patris mei? Abner aũt uehementer cõmotus est propter uerba Isboseth,
& dixit, Num caput canis ego sum, qui cõtra Iuda hodie beneficijs prosequor do-
mum Saulis patris tui, fratres eius & amicos eius? neq; tradidi in manum Dauidis,
& tu inquiris hodie in me iniquitatẽ huius mulieris: sic faciat deus ipsi Abner, sicq;
addat ei, quoniam sicut iurauit DOMINVS Dauidi, sic faciam ei, ut transferatur re-
gnum de domo Saulis, firmeturq; solium Dauidis super Israelem & super Iuda, à
Dan usq; Beer Seba. Et ne uerbum quidem potuit ultra respondere ipsi Abner,
quandoquidem eum metuebat. Misit itaq; Abner nuncios ad Dauidem [a]pro se
hisce mandatis, Cuius est terra? quiq; dicerent, Feri fœdus tuum mecũ, & ecce ma-
C nus mea erit tecum, & reducã ad te uniuersum Israelem. Qui ait, Bene, feriam te-
cum fœdus, ueruntamen rem unã postulo ego à te, nẽpe, Ne uideas faciem meam,
ni prius adducas Michol filiam Saulis, cum ueneris uidere faciẽ meam. Misit præ
terea Dauid nuncios ad Isboseth filiũ Saulis hisce mãdatis, Redde uxorem meam 1.Reg.18.g
Michol, quam mihi centum præputijs Palestinorum despondi. Misit ergo Isbo
seth, & tulit eam à marito, nempe à Paltiel filio Lais. Maritus autem eius profectus
est cum ea, eundo uidelicet flens post eam usq; Bahurim. Et ait ad eum Abner, Va
de, reuertere: & reuersus est. Porrò Abner sermonem habuit cum senioribus Is-
rael in hanc sententiã, Tam heri q̃ [b]nudiustertius hoc agebatis, ut Dauid esset rex
uester, nunc igitur satagite, quoniã DOMINVS loquutus est ad Dauidem hisce uer
D bis, Per manum serui mei Dauidis seruabo populum meum Israel de manu Palesti
norũ, & de manu omnium inimicorũ eius. Neq; solum loquutus est Abner [hæc]
in auribus Beniamin, sed & abijt Abner ut loqueret in auribus Dauid in Hebrõ,
quidquid uisum fuerat Israelitis, & uniuersæ domui Beniamin. Et uenit Abner
ad Dauidẽ in Hebron, & cum eo uiginti uiri. Dauid autem apparauit ipsi Abner
& uiris qui cum eo uenerãt conuiuium. Dixitq; Abner ad Dauidem, Surgam, ibo
& congregabo ad dominum meum regem cunctum Israelem, ut tecum fœdus fe-
riant, & tu omnibus pro omni animi tui uoto imperes. Et amãdauit Dauid ipsum
Abner, abijtq; in pace. Et ecce serui Dauidis & ipse Ioab ueniebat ab excursione,
adferentes secum magnam prædam. Et Abner non erat cum Dauide in Hebron,
nam amandauerat eum, abieratq; in pace. Quumq; †Ioab atq; omnis exercitus qui 3.Reg.2.a
cum eo erat uenissent, nunciarunt ipsi Ioab dicẽtes, Venit Abner filius Ner ad re-
E gem, & dimisit eum, abijtq; saluus. Veniens ergo Ioab ad regem, dixit, Quid feci-
sti? ecce uenit Abner ad te, cur ergo dimisisti eum ut abiret? Tu nosti Abner filiũ
Ner, q̃ iccirco uenerit ut tibi imponat, resciatq; exitum tuum & introitum tuum,
omniaq; quæ tu agis expiscetur. Egressus itaq; Ioab à Dauide, misit nũcios post
Abner, qui reduxerunt eum de puteo Sira, ignorante Dauide. Quumq; Abner
reuersus

[a] Alij legunt, secreto: alij, è loco suo in quo erat.

[b] Heri & nudiustertius, id est, hactenus.

reuersus esset in Hebron, abduxit eum Ioab ad medium portæ ut cum [e] eo insidiose loqueretur, ferijtque eum in [a] uitalia uiscera, & mortuus est propter [e] sanguinem Asael fratris eius. Hoc quum Dauid postea resciret, dixit, Innocens ego sum, & regnum meum à DOMINO in perpetuum, à [f] sanguine Abner filij Ner, [g] recidat in caput Ioab, & super uniuersam domũ patris sui, ut non excindatur è domo Ioab fluxum patiens, leprosus, & qui baculo innitatur, cadens gladio, & pane deficiens. F
Ioab igitur & Abisai frater eius occiderũt Abner, quod is occidisset fratrem eorum in Gibeon in prælio. Dixit autem Dauid ad Ioab & ad cunctum populum qui secum erat, Discindite uestimenta uestra, & accingite uos saccis, & plangite Abner: rex uero Dauid ibat post feretrũ, & sepelierunt Abner in Hebron, attollensque uocem suam rex, fleuit ad sepulchrum Abner, fleuitque omnis populus. Et lamentabatur rex ipsum Abner, & ait, Num Abner morte [b] stultorum morietur? Manus tuæ non sunt uinctæ, nec pedes tui compedibus contracti, sed sicut quis cadit ante [i] iniquos homines, sic cecidisti. Et uniuersus populus rursum deplorauit ipsum. Cũque G
uniuersus populus uenisset ut [k] comederet panem cum Dauide, clara adhuc die iurauit Dauid, dicens, Sic faciat mihi deus, & sic addat, si ante occasum solis [l] gustem panem, uel aliud quidquam. Vniuersus ergo populus cognouit, & placuit [hoc] in oculis eorum: & quidquid rex faciebat, bonũ uidebatur in oculis totius populi. Nam omnis populus atque uniuersus Israel cognouerũt eodem die, non esse à rege quod Abner filius Ner occisus sit. Et ait rex ad seruos suos, An non cognoscitis quod imperator & quidem magnus cecidit hodie in Israele? Ego autem etiamnũ tener sum, & rex unctus, & uiri illi filij Zeruia mihi satis [m] duri sunt, repẽdat DOMINVS facienti malum iuxta malitiam suam.

[e] Alij legũt, per temeritatem.
[a] Vel, sub quintam scilicet costam.
[e] Ebr. In sanguine.
[f] Ebr. A sanguinibus.
[g] Ebr. Recidant scilicet sanguines.
[b] Stultus pro ignauo uidetur poni, alij pro impio exponunt & nequam.
[i] Ebr. Ante filios iniquitatis.
[k] Ebr. Ad scindendum uel frangendum panem.
[l] Gustare pro edere.
[m] Ebr. Me duriores uel duriores à me.

CAPVT IIII.

Qvumque audisset filius Saulis mortuum esse Abner in Hebron, remiserunt manus eius, omnesque Israelitæ territi sunt. Habuit autem filius Saulis duos uiros qui erant præfecti [a] latronum: unius fuit nomen Baana, alterius uero nomen erat Rechab: filij erant Rimmon Beerothitæ, de filijs Beniamin, siquidem & Beerothitæ censi sunt ad Beniamin. Fugerant autem Beerothitæ illi in Gitthaim, commoratique sunt illic usque in hunc diem. Habuit quoque Ionathan filius Saulis filium claudum pedibus, quinque natum annos quum fama Saulis & Ionathan uenisset ex B
Iesreel, tollẽsque eum nutrix sua fugit: in fuga autem quum festinaret, cecidit [puer,] claudus effectus: huius nomen erat Mephiboseth. Profecti autem filij Rimmon Beerothitæ, nempe Rechab & Baana, ingressi sunt, quum ferueret dies, domũ Isboseth, qui super lectum suum [b] meridie quiescebat. Venerunt autem ad medium domus accepturi triticum, & percusserunt eum in [c] uiscera uitalia. Rechab autem & Baana frater eius fuga elapsi sunt. Quum enim ingressi fuissent domum, iacebat ille super lecto suo in cubiculo ubi cubare solebat, & trucidantes illum interfecerunt, absciderunt que caput eius, & capite accepto, abierunt tota nocte per uiã campestrem, attuleruntque caput Isboseth ad Dauid in Hebron, dicentes ad regem, Ecce caput Isboseth filij Saulis inimici tui, qui insidiatus est uitæ tuæ, equidẽ deus ultus est hodie dominum meum regem de Saule & de semine eius. Respondẽs autem Dauid Rechab & Baana fratri eius filijs Rimmon Beerothitæ, dixit ad eos, Viuit DOMINVS, qui redemit animam meam de omni adflictione, quoniam † quum quidã nunciaret mihi & diceret, En Saul mortuus est, & is quidem sibi uidebatur faustum quiddam nunciare, hunc apprehensum trucidaui in Ziklag, ut darem ei præmium pro nuncio, quanto magis quum uiri impij occiderint iustum in domo sua, & super lectum suum? An non requirerem sanguinem eius de manu uestra, et uos è terra excinderem? Præcepit itaque Dauid iuuenibus qui interfecerunt eos, absciderunt que manus eorum atque pedes, & suspenderunt super piscinam in Hebron, caput uero Isboseth acceperunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron. A
C
D

Proditores trucidant regem Isboseth, in quos animaduertit Dauid.
[a] Latrones Latinis olim dicti, qui nunc milites mercenarij, qui in cæde & ex cæde uiuunt, maleficijs & scelere pascũtur. Ebræis gedudim, Blůtharst.
[b] Alij legunt, in lecto meridiano.
[c] Vel sub quintam.

Dauid regno inaugeratus, Palestinos uincit.

ªArctißimam amicitiã & cognationem significant.

ᵇHoc est, tu eris princeps super Israelem.

ᶜSolenne est Græcis regẽ uocare ποιμένα λαῶν.

ᵈAlij, pro senioribus senatores legunt.

CAPVT V.

A VEnerunt itaq; omnes tribus Israel ad Dauidem in Hebron, dicentes, Ecce nos
sumus ªos tuum, & caro tua, sed & heri & nudiustertius, quum Saul regnaret 1.Par.11.a
super nos, tu eras ᵇeducens & introducens Israelem, aitq; DOMINVS ad te, Tu ᶜpa
sces populum meum Israel, & tu eris princeps super Israelem. Venerunt ergo o-
mnes ᵈseniores Israelis ad regem in Hebron, & pepigit rex Dauid fœdus cũ eis co-
ram DOMINO, & unxerunt Dauidem regem super Israelem. Dauid erat natus
triginta annos quũ rex fieret, †regnauitq; quadraginta annis. In Hebron regna- Infra 3. Reg. 2.c
uit super Iudam septem annis & sex mensibus: Hierosolymis autẽ regnauit trigin
tatribus annis super uniuersum Israelem & Iudam. Abijt autem rex & uiri eius in
Ierusalem ad Iebusæum habitatorem eius regionis, qui loquutus est ad Dauidem
dicens, Non ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos & claudos, qui dicunt, Non ue-
B niet huc Dauid. Cepit ergo Dauid arcẽ Zion, quæ ciuitas est Dauidis. Et ait Da
uid eodem die, Quicunq; percusserit Iebusæum, & ᵉaccesserit ad imbrices, & clau-
dos ac cæcos [percusserit] odiosos animæ Dauidis: & ob hoc dixerunt, Cæcus &
claudus non introibit domũ. Habitauit autem Dauid in arce illa, uocauitq; ipsam
ciuitatem Dauidis. Et ædificauit per circuitũ à Millo & intra. Promouit itaq; Da-
uid, & promouendo magnus fit, & DOMINVS exercituum erat cum eo. Misit 1.Par.14.a
quoq; Hiram rex ᶠZor ad Dauidẽ legatos, simulq; ligna cedrina, fabros lignarios,
& latomos ac murarios fabros, qui extruxerunt domum Dauidi. Et cognoscens
Dauid q DOMINVS cõfirmasset eum regem super Israelem, & q exaltatũ esset re-
C gnum eius propter populũ eius Israel, duxit Dauid adhuc cõcubinas & uxores dé 1.Par.14.b
Ierusalem, postquã uenerat de Hebron, natiq; sunt Dauidi adhuc filij & filiæ. Et
hæc sunt nomina eorũ qui nati sunt ei in Ierusalẽ, Sammua, Sobab, Nathan, & So
lomon, Gibhar, Elisua, Næphek, Iaphia, Elisama, Eliada & Eliphalet. Audientes 1.Par.14.b.c.d
autem Palestini q unxissent Dauidem regem super Israelem, ascenderunt cuncti
Palestini ut ᵍquærerent Dauidem. Quod quũ audisset Dauid, descendit in arcem.
Venerunt autem Palestini, & diffuderunt se in ualle Rephaim. Consuluit igitur
Dauid DOMINVM, dicens, Ascendámne contra Palestinos? Tradésne eos in ma-
num meam? DOMINVS autem respondit ipsi Dauidi, Ascende, quoniã certissime
tradam Palestinos in manus tuas. †Veniens itaq; Dauid in Baal Perazim, per- 16.c.d
cussit eos ibi Dauid, & dixit, Dissipauit DOMINVS hostes meos coram me instar
D aquarũ quæ dissipantur: ideo nomẽ loci illius uocatũ est ᵇBaal Perazim. Et reli-
querunt ibi sculptilia sua, quæ tulit Dauid & uiri eius. Rursum ascenderũt Pale-
stini, diffuderuntq; se in ⁱuallem Rephaim. Et quũ Dauid consuluisset DOMI-
NVM, respondit, Non ascendes, sed circumeas post eos, uenies q; ad eos è regione
ᵏmororum: quumq; audieris sonitũ incessus in apicibus mororum, ˡtum gnauiter
rem geras: nam tunc DOMINVS egressus est ante conspectũ tuum, ut percutiat ca-
stra Palestinorum. Et Dauid fecit sic quemadmodũ ei præceperat DOMINVS, &
percussit Palestinos à Gaba, usq; dum uenias in Gaser.

ᵉConditionem omittit.

ᶠZor Tirum exponunt.

ᵍQuærere hic cum emphasi dicitur. Quærit hostem, qui impetu quodam adoritur.

ᵇAlij legunt, planicies Perazim.

ⁱVallis heroum.

ᵏAlij legunt, pyrorũ.

ˡAlij legunt, curres: alij, te mouebis.

CAP. VI.

A DAuid autem congregauit rursum omnem ªdelectum [militem] in Israele, nem 1.Par.13.b
pe triginta millia. Et exurgens Dauid abijt unà cũ omni populo quem secum
habebat ᵇex Baale Iuda, ut trãsferret illinc arcã dei, cuius ᶜnomen uocat̃ nomen DO
MINI exercituũ, habitantis super ipsam inter Cherubim. Vexerunt ergo arcam dei
super plaustro nouo, & tulerunt eam de domo Abinadab, quæ erat in ᵈcolle. Vsa
autem & Ahio filij Abinadab deducebant plaustrum illud nouum. Quumq; duce 1.Reg.7.a
rent illud cum arca dei de domo Abinadab quæ erat in colle, præcedebat ᵉAhio ar
cam ipsam, Dauid uero & uniuersa domus Israelitica ludebãt coram DOMINO ua-
rijs [instrumentis] ᶠligneis abiegnis, citharis, nablis, tympanis, sistris, & cymbalis.
Quumq; uenissent in aream ᵍparatã, misit Vsa [manũ] ad arcam dei, tenuitq; eam,
declinabant

ªAlij legunt, omnem iuuentutem seu omnes iuuenes.

ᵇAlij legunt, ex ciuibus aut uiris Iudæ. Videtur autẽ proprium esse loci in tribu Iuda.

ᶜAlij legunt, super quam inuocatum est nomen: uel potest esse palilogia, ut oratio sit augustior, quæ uocatur nomen nomen domini, &c.

De reductione arcæ, & punitione Vsæ.

ᵈGibea, quidam collẽ interpretãtur editiorem, in qua fuerit domus Abinadab, & uerisimilius uidetur. Nam Abinadab habitabat in Kiriat Iearim, ut patet septimo capite prioris libri. Alij, Gibe proprium uolunt.

ᵉQuidam legũt, Vsa & frater eius pro Ahio.

ᶠAlij, cedrinis: alij, ex buxo.

1.Par.13.b declinabant enim boues. Et incanduit furor DOMINI in Vsam, percussitque eum B [a] Alij Nachon proprium faciunt, arcam Nachon.
ibi deus propter temeritatem istam præcipitem, & mortuus est ibi coram arca dei.
Et exæstuat Dauid dolore quod DOMINVS dirupisset rupturã in Vsa, & uocauit locum illum Pærez Vsæ usque in hunc diem. Et timens Dauid DOMINVM in die illa, dixit, Quomodo ad me ueniret arca DOMINI? Noluit itaque Dauid deducere ad se arcam DOMINI in ciuitatem Dauidis, sed abduxit eam Dauid in domum Obed Edom Githæi. Et mansit arca DOMINI in domo Obed Edom Githæi tribus mensibus, [b] fortunauitque DOMINVS Obed Edom, & uniuersam domum eius. Nũciatumque † est regi Dauidi in hæc uerba, DOMINVS fortunauit domum Obed Edom & omnia quæ habet, propter arcam dei. Et abiens Dauid, adduxit arcam dei de domo Obed Edom, in ciuitatem Dauidis cum lætitia. Et factum est quum progressi essent illi qui ferebãt arcam DOMINI sex passibus, sacrificauit bouem, & pecus pingue. Dauid autem saltauit toto robore coram DOMINO, eratque Dauid amictus Ephod lineo. Dauid igitur & omnis domus Israel ducebant arcam DOMINI cum iubilo & uoce tubæ. Contigit autem quum arca DOMINI ueniret in ciuitatem Dauidis, ut Michol filia Saulis prospiceret per fenestram, & uideret regem Dauidem gnauiter saltantem coram DOMINO, uilipenditque eum in corde suo. Et introducẽtes arcam DOMINI, collocauerunt eam in locũ suum, in medio tentorij, quod tetenderat ei Dauid, & sacrificauit Dauid holocausta & gratulatoria sacrificia coram DOMINO. Quumque Dauid absoluisset holocausta & sacrificia gratulatoria, bene [i] imprecatus est populo in nomine DOMINI exercituum. Et distribuit uniuerso populo, & uniuersæ multitudini Israelis, tam uiris quàm mulieribus, singulis placentam panis unam, & frustum carnis unũ, & [k] pultem unam, & abijt omnis populus, quisque in domum suam. Reuersus est autem Dauid ut salutaret domum suam, & egressa Michol obuiam Dauidi, ait, Quàm gloriosus fuit hodie rex Israel, qui hodie nudus incessit corã ancillis seruorum suorũ, ac si leuissimus quisque nudus incederet. Et ait Dauid ad Michol, Coram DOMINO [scilicet] ludam, qui me elegit prę patre tuo atque uniuersa domo eius, quique mihi mãdauit ut essem princeps super populum DOMINI, nempe super Israelem. Quin & uilior ero quàm nunc, eroque humilis in oculis meis, & cum ancillis de quibus dixisti, cum illis inquã gloriosus ero. Ipsi Michol ergo non fuit filius usque in diẽ mortis suæ.

Margin notes: 1.Par.15.a (beside "Nũciatumque"); Perez ruptura. [b] Ebr. Benedixit. C (beside "progressi... pecus"). [i] Ebr. Et benedixit. Liberalitas principis. D [k] Alij legunt lagenam scilicet uini.

CAP. VII.

Factum est autem ut rex sederet in domo sua, dederatque illi DOMINVS requiem circũquaque ab uniuersis inimicis eius. Ait ergo rex ad prophetam Nathan, En ego nunc habito in † domo cedrina, arca autem DOMINI manet intra aulæum. Et dixit Nathan ad regem, Vade, & fac quidquid est in corde tuo, quoniam DOMINVS est tecum. Factum est autẽ eadem nocte, ut fieret uerbum DOMINI ad Nathan in hanc sententiam, Vade & dic seruo meo Dauidi, Sic ait DOMINVS, Num tu extrues mihi domũ ut ego [illic] habitem? Etenim non habitaui in domo ab ea die qua [a] eduxi filios Israel ex Aegypto, in hunc usque diem, sed fui deambulãs in tentorio & tabernaculo. Et in omnibus in quibus ambulaui cũ omnibus filijs Israel, num loquutus sum uerbũ unum cum aliqua tribuum Israelis, cui præcepi ut pasceret populũ meum Israel, ut dicerem, Quare non ædificastis mihi domũ cedrinam? Nunc ergo dices ad seruum meum Dauidem, Sic ait DOMINVS exercituum, Ego tuli te [b] de septo quum sequereris oues, ut esses princeps super populũ meum, nempe super Israelẽ, & fui tecũ in omnibus quocunque ambulasti, excidi insuper omnes hostes tuos ante te, [c] fecique tibi nomen celebre, ut nomen [habẽt] celeberrimi in terra. Constituam quoque locũ populo meo Israeli, & plantabo eum, ut habitet in loco suo: neque tumultuabitur amplius, filij quoque iniqui ultra eum non adfligent ut antea, ab ea scilicet die qua constitueram iudices super populũ meum Israel. Requiem insuper tibi dabo ab omnibus hostibus tuis. Præterea DOMINVS tibi

Margin notes: A Dauid statuit apud se, ut domino domũ extruat, aliud uero à domino per prophetam suggeritur. Colloquitur Dauid cum domino, & gratias agit. 1.Par.17.a (beside "ego nunc habito"). [a] Ebr. Feci ascendere. 1.Reg.16.a (beside "Nunc ergo"). B [b] Eb. De post ouibus. [c] Facere nomen magnum, est celebrẽ facere, illustrem, famigeratum, gloriosum.

[a] Facere domū, Ebraica loquutione est dare sobolē, & amplia re familiam.

nunciat, quod & tibi quoq; facere [a] domū uelit DOMINVS. †Quum exacti fuerint Brod.1. 4.Reg.8.e
dies tui, dormierisq; cū patribus tuis, excitabo semen tuum post te, quod egredie-
tur de utero tuo, regnūq; eius firmabo. Is †extruet domū nomini meo, & ego con- 3.Reg.5.a 1.Par.22.c a Heb.1.b
firmabo soliū regni eius perpetuò: ego * ero ei pater, & ipse erit mihi filius: quem,
C quum inique egerit, castigabo uirga uirorū, & uerberibus filiorū hominum, bene
ficentia autem mea non recedet ab eo, quemadmodū abstuli à Saule, quem sustuli
à facie tua. Et firmabitur domus tua & regnum tuum perpetuò coram facie tua, fir
mumq; erit soliū tuum perpetuò. Iuxta omnia hæc uerba, & iuxta omnem hanc
uisionem, sic loquutus est Nathan ad Dauidem. Ingressus itaq; Dauid, sedit co
ram DOMINO, & dixit, Quis sum ego DOMINE deus, & quæ domus mea, q; me
tantopere euehis? Quin hoc tibi parū adhuc uisum est DOMINE deus, nisi & por-
rò in longinquum pollicitationem facias ad domum serui tui, & [e] hæc est directio
ipsius Adæ DOMINE deus. Quid uero ultra addere potest Dauid ut ad te loqua- Oms.
tur? tu cognouisti seruum tuum DOMINE deus. Omnia ista magnifica fecisti pro-
pter uerbum tuum, & iuxta cor tuum, ut nota faceres ea seruo tuo. Idcirco magnifi
catus es DOMINE deus, quoniā non est similis tui, & non est deus præter te, iuxta
omnia quę audiuimus auribus nostris. Quæ uero gens est in terra, quemadmodū
populus tuus Israel, cuius deus [f] iret ut sibi populū redimeret, sibiq; nomen [g] pone-
D ret, faceretq; uobis magnifica & stupēda opera in terra tua, propter populū tuum
quem redemisti tibi ex Aegypto, gentem cum [h] iudicibus eius? Firmasti tibi popu
lum tuū Israel, ut esset populus tuus perpetuò, & tu DOMINE factus es eorū deus.
Nunc igitur DOMINE deus, uerbū quod loquutus es ad seruum tuum, & ad do-
mum eius, excita in sæculū, & fac quod loquutus es: sic eñ magnificabitur nomen
tuum perpetuò, ut dicatur, DOMINVS exercituum est deus super Israelē, & domus
serui tui Dauidis firma erit ante faciem tuam. Tu enim DOMINE exercituū deus
Israel, reuelasti auri serui tui hæc uerba, domū extruam tibi. Et ob hanc causam ser
uus tuus inuenit [i] corde suo, ut oraret ad te istā precationem. Nūc ergo DOMINE
deus, tu es deus, & uerba tua erunt uera, qui loquutus es ad seruū tuum bonū hoc.
Et nūc adijce animū, & benedic domui serui tui, ut perpetuò sit ante faciem tuam,
quoniam tu DOMINE deus loquutus es, & benedictione tua benedicetur domus
serui tui perpetuò.

[e] Varia hic dicūt, alij interrogatiue legūt, Est ne hæc lex hominis?

[f] Ebr. Cuius dij irent.
[g] Ponat sibi nomen, id est, celebris fiat & gloriosus.
[h] Alij legūt, cum dijs suis: sic habent Ebraica.

[i] inuenit cor suum, ausus est.

CAP. VIII.

De bellis quæ felicissime gessit Dauid præsidio domini contra exteras gentes, quas uicit, subegit, & uectigales fecit.

A POst hæc percussit Dauid Palestinos, & subegit eos, ademitq; Dauid [a] frenum 2.Par.18.a
frontis de manu Palestinorū. Percussit quoq; Moabitas, mensusq; est eos fu
ne, prostrauit [b] eos in terram, & mēsus est eos duobus funiculis ad interficiendum
scilicet, & integrū funem ad seruandum in uita, factiq; sunt Moabitæ Dauidi serui
pendentes uectigal. Ad hæc percussit Dauid Hadaræser filiū Rehob regem Zo-
ba, quum proficisceretur ut reduceret potentiā suam ad Euphratem. Cepit autem
Dauid ex eis mille & septingentos equites, & uiginti millia uirorū peditum. Ad
hæc inutiles [c] reddidit Dauid omnes currus, centū tamen currus ex eis reliquos fe-
B cit. Quumq; uenisset [d] Aram Damasci, ut opem ferret ipsi Hadaræser regi Zoba;
percussit Dauid ex Syris uigintiduo millia uirorū. Et constituit Dauid præfectos
in Syria Damasci, factiq; sunt Syri serui Dauidi, tributaq; ei penderunt. Et serua-
uit DOMINVS Dauidem in omnibus ad quæ profectus est. Accepit quoq; Dauid
clypeos aureos quos habuerant serui Hadaræser, & intulit eos Hierosolyma. De
Betha autē & Berothai ciuitatibus Hadaræser, tulit rex Dauid æs admodum mul
C tum. Audiens autem Thoi rex [e] Hemath q; Dauid percussisset omnes copias Ha
daræser, misit Thoi Ioram filium suum ad regē Dauidem pro ambienda pace, gra
tulatūq; q; bello adortus esset Hadaræser, quodq; trucidasset eum: quoniā Thoi
hostis erat infensus ipsi Hadaræser, erantq; in manu eius uasa argētea, uasa aurea,
& uasa ænea, quæ dedicauit Dauid rex DOMINO, cum auro & argento quod de-
dicauerat

[a] Varia de hoc freno dicunt, uidetur aūt significari metaphorice imperiū quod Philistæi in Israelitas hactenus habuerāt, per Dauidē sublatū esse à fronte Israelitarū. Alij legunt, frenū seruitutis, & in idem recidit.
[b] Vel, solo eos æquans.
[c] Alij legūt, subneruauit.
[d] Aram pro Syria exponunt aut Celosyria.
[e] Hemath Antiochiā dicunt.

dicauerat ex omnibus gentibus quas subegerat, nempe de Syris, de Moabitis, de Ammonitis, de Palestinis, de Amalekitis, & de præda Hadaræser filij Rehob regis Zoba. Quumq; Dauid reuerteretur, percussissetq; ex Syris decem & octo mil D
lia in ualle salis, illustrauit [sibi] nomen. Constituit deniq; Dauid præfectos, per totam Aedom inquam præfectos constituit, ut omnes Aedomitæ serui essent Dauidis. Et seruauit DOMINVS Dauidem in omnibus ad quæ proficiscebatur. Regnauitq; Dauid super uniuersum Israelem, dicebatq; Dauid [f]ius, & administrauit iustitiam uniuerso populo. Porrò Ioab filius Zeruia imperator erat exercitus, Iosaphat autem filius Ahilud erat à commētarijs, Zadok filius Ahitub, & Ahimelech filius Abiathar erant sacerdotes, Seraia scriba, Benaia filius Iehoiada erat sup Chreti & Pleti, & filij Dauidis erant [g]primores.

[f] Ebr. Fecit iudicium & iustitiam.

[g] Alij legunt, sacerdotes, uel discipuli sacerdotū & prophetarum.

CAPVT IX.

Dixit autem Dauid, Est ne quispiam adhuc reliquus de domo Saulis? ut benefa A
ciam illi propter Ionathan. Erat uero in domo Saulis seruus quidā, cuius nomen Ziba: quem quū uocassent ad Dauidem, ait rex ad eum, Túne es Ziba? Qui ait, Seruus tuus est. Et dixit rex, Nemóne amplius reliquus est ex domo Saulis, cui exhibeam beneficentiā dei? Dixitq; Ziba ad regem, Restat adhuc filius Ionathan, claudus pedibus. Dixit ergo ad eum rex, Vbi uero is est? Dixit Ziba ad regē, En B
est in domo Machir filij Ammiel de Lodebar. Misit itaq; rex Dauid, & tulit eū de domo Machir filij Ammiel de Lodebar. Veniens autem Mephiboseth filius Ionathan filij Saulis ad Dauidem, procidit in faciem suam incuruatus. Et ait rex, Mephiboseth. Qui respondit, En præsto sum ego seruus tuus. Ait ad eum Dauid, Ne metuas, omnino enim benefaciā tibi propter Ionathan patrem tuum, restituamq; C
tibi cunctos agros Saulis patris tui, tuq; comedes panem ad mensam meam perpetuò. Et reuerēter se inclinans dixit, Quis est seruus tuus? q; respicis ad canem mortuum, qualis ego sum. Vocauit itaq; rex Zibam seruum Saulis, & dixit ad eum, Quæcunq; Saulis fuerunt, totiusq; domus eius, tradidi filio domini tui. Coles igitur fundum illius, tu, filij tui, & serui tui, colligesq; [prouentus,] ut cedant filio domini tui in cibum de quo edat: cæterum Mephiboseth filius domini tui perpetuò edet panem in mensa mea. Erant autem ipsi Ziba quindecim filij, & uiginti serui. D
Aitq; Ziba ad regem, Iuxta omnia quæ præceperit dominus meus rex seruo suo, sic faciet seruus tuus. [Dixit rex,] Mephiboseth edet in mēsa mea, quemadmodum [quispiam] ex filijs regis. Habebat insuper Mephiboseth filium paruum nomine Micha: quidquid uero habitabat in domo Ziba, mancipatū erat seruitio Mephiboseth. Porrò Mephiboseth habitabat in Ierusalem, quoniam comedebat iugiter super mensam regis, & erat claudus utroq; pede.

Fidē seruat Dauid ijs qui ex familia Saulis erāt reliqui, propter iusiurandum quo se Saul & Ionathan obstrinxerat.

CAP. X.

Contigit post hæc ut moreretur rex Ammonitarum, regnauitq; Hanun filius A
1.Par.19 eius pro eo, aitq; Dauid, †Beneficentia prosequar Hanonem filium Nahas, quemadmodum pater eius me prosequutus est beneficentia. [a]Misit itaq; Dauid legatos suos, ut consolarentur [eum] propter [mortem] patris sui. Venerunt itaq; legati Dauidis in regionem Ammonitarum. Dixerunt ergo principes Ammonitarum ad Hanonem herum suum, Num Dauid cōsolatores ad te misit, ut patrem tuum honoret coram te? an non magis misit Dauid seruos suos ad te in hoc, ut exploret atq; perscrutetur urbem, subuertatq; eam? Tulit itaq; Hanon seruos Dauidis, rasitq; partem quandam barbæ eorum, & præscidit indumenta eorum partim ad nates eorum usq;, & amandauit eos. Quod quum nunciassent Dauidi, B
misit obuiam eis: erant enim uiri illi magna ignominia affecti: dixitq; rex, Manete in Iericho, donec repullulet barba uestra, tum reuertimini. Animaduertentes autem Ammonitæ [b]inuisos se esse Dauidi, miserunt ijdem Ammonitæ, & mercede conduxerunt Syros de domo Rehob & Syros Zoba uiginti millia peditum, & à rege Maacha mille uiros, & ab Istob duodecim millia uirorum. Quod quum au

Dauid cum extēderet beneficia sua in exteros, ignominia afficiuntur eius legati à rege Ammonitarum, ex quo deinde grauissima bella oriuntur.

[a] Ebr. Misit ad consolandū per manus seruorum suorum.

[b] Ebr. Quod fœtidi facti essent corā Dauide.

disset Dauid, misit Ioab & uniuersum exercitum strenuorum bellatorum. Egressi autem Ammonitæ, aciem instruxerunt ad ostium portę, erantq; Syri de Zoba & Rehob, Istob, & Maacha seorsim in campo. Videns autē Ioab prælium & à fronte & ᶜà tergo sibi imminere, delegit ex omni iuuentute quæ erat in Israele, & instru

C xit aciem contra Syros, reliquum uero populum tradidit sub manum Abisai fratris sui, eumq; instruxit contra Ammonitas, aitq;, Si fuerint Syri me ualidiores, opem mihi feres: sin filij Ammon tibi præualuerint, adero ego tibi auxiliū laturus. Sis ergo fortis, quin & nos fortes simus ᵇpro populo nostro, & pro ciuitatibus dei nostri: cæterum DOMINVS faciat ᶜquod sibi bonum uideatur. Accessit itaq; Ioab & populus quem secum habebat, ut manum consereret cum Syris, illi autem conspecto eo fugerunt. Porrò Ammonitæ uidentes q̃ Syri fugissent, fugerūt & ipsi à facie Abisai, ueneruntq; in ciuitatem. Reuersus ergo Ioab à filijs Ammon, uenit Hierosolyma. Et uidētes Syri sese coram Israelitis corruisse, rursus collecti sunt. Mittensq; Hadaræser, eduxit Syros qui erant trans fluuium, & uenerunt cum co

D pijs suis, præcedente eos Sobach, qui erat imperator exercitus Hadaræser. Hoc quum nunciatum esset Dauidi, congregauit uniuersum Israelem, & traiecto Iordane uenit in Helam. Syri autem instruētes aciem aduersus Dauidem, pugnam inierunt cum eo. Syrus autem fugit coram Israele, percussitq; Dauid ex Syris septingentos currus, & quadraginta millia equitum, ipsum quoq; Sobach imperatorem exercitus eius percussit, qui & ibi mortuus est. Videntes autem uniuersi reges, serui scilicet Hadaræser, q̃ corruissent corā Israele, pace inita cum Israelitis, seruierunt eis, ueritiq; Syri opem ferre amplius Ammonitis.

CAP. XI.

A FActum est autem anno uertente, sub id tempus quo solent reges egredi, ut mitteret Dauid Ioab atq; seruos suos cum eo, quin & uniuersum Israelem, ut uastarent Ammonitas, oppugnarentq; Rabba. Dauid uero remāsit in Ierusalem. Contigit autem sub tempus uespertinū, ut surgeret Dauid de lecto suo, deambularetq; super tectum domus regiæ, & uideret de tecto mulierem quandā forma supra modum uenusta. Et misit Dauid, sciscitans de muliere illa, dicens, Est ne hęc Bathsaba filia Eliham, uxor Vriæ Hithæi? Et missis nuncijs Dauid, tulit eam: quæ quum ingressa esset ad eum, dormiuit ille cum ea: ipsa autem sanctificauerat se ab immūditia sua, reuersaq; est in domum suam. Hæc mulier concepit, & mittens indicauit [hoc] Dauidi hisce uerbis, Grauida facta sum. Et misit Dauid ad Ioab [hisce mandatis,] Mitte ad me Vriam Hithæum. Misit itaq; Ioab Vriam ad Dauidem. Ve

B niens autē Vrias ad eum, interrogauit eum Dauid quomodo ualeret Ioab populusq;, & num recte haberet bellum? Et ait Dauid ad Vriam, Descende in domum tuam, & laua pedes tuos. Egresso autem Vria de domo regis, sequutum est eum ᵃdonum regis. Dormiuitq; Vrias iuxta hostium domus regiæ, cum omnibus seruis domini sui, neq; descendit in domum suam. Hoc quum nunciassent Dauidi, dicentes, Vrias non descēdit in domum suam, ait Dauid ad Vriam, An non ex itinere uenisti? cur ergo non descendisti in domum tuam? Respondit Vrias Dauidi, Arca, Israel, & Iuda sunt sub tētorijs, & dominus meus Ioab atq; serui domini mei [iacent] in superficie campi, & ego ingrederer domum meam, ut comedam & bibam, atq; dormiā cum uxore mea? Per uitam tuam, & per uitam animæ meæ, rem istam non faciam. Et ait Dauid ad Vriam, Mane hic etiam hunc diem, cras amandabo te. Et mansit Vrias in Ierusalem eodem die & crastino. Et quum uocasset

C eum Dauid, comedit coram eo, & bibit, inebriauitq; eum. Et egressus uespere, ut dormiret in strato suo cum seruis domini sui, domum uero suam non descendit. Mane facto, scripsit Dauid epistolam ad Ioab, quam misit per manum Vriæ. Scripsit autē in epistola huiusmodi uerba, Constituite Vriam è regione imminētis ualidæ pugnæ, uosq; recedite post eum, ut trucidetur, & moriatur. Factum ergo est, quum

ᶜEbr. Quod esset cōtra eum facies belli.

ᵇLatinus diceret, pro focis & aris.

ᶜEbr. Quod bonū est in oculis suis.

De adulterio Dauidis cum Bethsaba, & interfectione mariti Vriæ.

1.Par.20.a

Leui.15.a

ᵃAlij legunt, ferculū.

Epistola Vriæ.

quum Ioab obseruaret ciuitatem, ut poneret Vriam in eum locum, ubi persuasum
haberet uiros esse fortissimos. Egressi ergo ciues illius urbis, pugnauerunt cum
Ioab, cecideruntque de populo & de seruis Dauidis, mortuus est etiam Vrias Hi-
thæus. Et mittens Ioab nunciauit Dauidi de omnibus negotijs belli, præcipiens
nuncio dicens, Quum cessaueris loqui ad regem de cunctis negotijs belli, si [b]con- ([b] Ebr. Et fiet si ascenderit furor regis.)
tingat regem uehementi ira commoueri, dixeritque tibi, Cur pugnando tam prope
ad urbem accessistis? an non exploratum habuistis iaculaturos eos è muro? Quis
Iud. 9.g †ferijt Abimelech filium Ierubeseth, an non mulier deiecit fragmentum lapidis
molaris è muro, & interibat in Thebez? Cur accessistis ad murum? dices, Etiã ser- D
uus tuus Vrias Hithæus mortuus est. Abijt ergo nuncius, & ueniens nũciauit
Dauidi omnia, propter quæ illum miserat Ioab. Et dixit nũcius ad Dauidem, Ve-
hementi impressione in nos irruerunt hostes, egressi ad nos in campum, nos uero
illos [insequuti] sumus usque ad fores portarum, & deiecerunt iaculatores in seruos
tuos è muro, mortuique sunt de seruis regis, mortuusque est seruus tuus Vrias Hi-
thæus. Et ait Dauid ad nuncium, Sic dices ad Ioab, Ne tibi displiceat hæc res, sic
[c]enim, & sic deuorat gladius, intende bellum tuum contra urbem ut eam subruas, ([c] Alij legũt, ut hunc, sic illum.)
& corrobora eum. Audiens autem uxor Vriæ quod mortuus esset Vrias mari-
tus eius, luxit maritum suum. Quumque luctus transijsset, misit Dauid, [d]transtulitque ([d] Ebr. Collegit eam.)
eam in domum suam, factaque est ei uxor, & peperit ei filium. At hæc res quam de
signauit Dauid, [e]displicuit DOMINO. ([e] Ebr. Mala uisa est in oculis domini.)

CAP. XII.

(Mittitur propheta à domino ad Dauidem, ut eum sceleris sui admoneat. Dauid cum agnoscit peccatum, gratiam impetrat. Filius ex adulterio natus, moritur.)

Misit autẽ DOMINVS Nathan ad Dauidem, qui ueniens ad eum, dixit ei, Erant A
duo uiri in ciuitate eadem, alter diues, alter autẽ pauper. Diues habebat oues
& boues admodum multos. Pauper uero nihil habebat omnino, præter unicam
ouiculam, quam emerat, quamque nutrierat, adoleueratque hæc cum eo, simulque cum
liberis suis, comedit de buccella eius, & de poculo eius bibit, sed & dormiebat in
gremio eius, eratque ei instar filiæ. Quumque ueniret quispiam iter [a]faciens ad uirum ([a] Ebr. Res est non persona, capitur tamen pro persona, ut patet in fine sermonis.)
diuitem, pepercit ille ouibus & bobus suis, ne caperet de his ad mactandũ peregre
uenienti ad se, quin rapuit ouiculã uiri illius pauperis, & præparauit eam uiro qui
peregre uenerat ad se. Exæstuauit aũt nasus Dauidis uehementer aduersus hunc B
uirũ, et dixit ad Nathan, Viuit DOMINVS, is qui hoc designauit morte [b]dignus est, ([b] Ebr. Filius est mortis.)
Exod. 22.a reddatque ouiculam †quadruplo, quod hanc tantam rem designauit, quodque non absti
nuit. Dixit autem Nathan ad Dauidem, Tu es uir talis: sic dixit DOMINVS deus
Israelis, Ego unxeram te regem super Israelem, eripueramque te de manu Saulis, ego
dederam tibi domum domini tui, & uxores domini tui in gremiũ tuum: dederam
insuper tibi domũ Israel & Iehuda: hoc si parum fuerit, adiecissem [c]tibi multo plu- ([c] Ebr. Sicut illa, sicut illa.)
ra, cur ergo tam leue æstimasti uerbũ DOMINI, ut coram eo malũ faceres? Vriam
Hithæum gladio trucidasti, & uxorẽ illius duxisti tibi uxorem: interfecisti autem
eum gladio Ammonitarum: nõ igitur recedet gladius de domo tua perpetuò, eo C
quod non digne æstimaueris me, & rapueris uxorem Vriæ Hithæi, ut esset tibi uxor.
Sic dicit DOMINVS, Ecce ego exuscito super te malũ de domo tua, accipiamque uxo
Infra 16.d res tuas te uidẽte, & dabo [eas] †amico tuo, qui dormiet cum uxoribus tuis in con
spectu solis huius. Tu quidem clàm [hoc] designasti, ego uero faciã rem istam co-
Eccl. 47.b ram toto Israele, & coram sole hoc. Dixit ergo Dauid ad Nathan, Peccaui DO-
MINO. Et ait Nathan ad Dauidem, Et DOMINVS trãstulit peccatum tuum, non D
morieris, quandoquidem uero re ista omnino hostibus DOMINI occasionem de-
disti blasphemandi, morietur etiam certissime filius qui natus est tibi. Abijt uero
Nathan in domum suam, & DOMINVS percussit puerum quem pepererat uxor
Vriæ Dauidi, ut de eo actum esset. Dauid autem flagitauit deum pro puero, ieiu-
nauitque Dauid ieiunium, & ingressus pernoctauit dormiens in terra. Consurrexe
runt autem seniores domus suæ ad eum ut erigerent eum è terra: at ipse noluit, nec

noluit cibum cum eis capere. Septimo autem die puer moritur, nec audebant serui
E ei nunciare quod puer esset mortuus: dicebāt enim, Quum puer adhuc uiueret loqu-
ti sumus ad eum, nec uoluit audire uocem nostrā, quomodo ergo si dixerimus ad
eum, Puer mortuus est? quin grauiter feret. Animaduertens autem Dauid quod
serui sui [inter se] mussitarent, intellexit infantem esse mortuum, dixitque Dauid ad
seruos suos, Mortuus est ne puer? Illi autem dixerūt, Mortuus est. Surgens ergo
Dauid è terra, lauit, & unxit se, commutata ueste sua, & ingressus domum DOMI-
NI, adorauit. Veniens deinde in domū suam, poposcit: & apposuerunt ei panem,
& comedit. Tunc dixerunt ad eum serui eius, Quid hoc est quod fecisti? Propter
infantem, quum adhuc uiuus esset, ieiunasti & fleui te dedisti: quo mortuo, surgis
F & comedis panem. Qui ait, Viuente adhuc puero ieiunaui & fleui, sic cogitans,
Quis scit, si misereatur mei deus ut puer uiuus maneat? nunc autem quum sit mor-
tuus, quid ieiunarem? num potero eum reuocare ultra? ego uado ad eum, is nō re-
dibit ad me. Et consolatus est Dauid Bathsabam uxorem suam, ingressusque ad
eam, dormiuit cum ea, quæ †peperit filium, uocauitque nomen eius Solomo, & DO- Solomon nascitur
MINVS dilexit eum, misitque per manum Nathan prophetæ, & uocauit nomen eius Matth. 1.a
Iedidia propter DOMINVM. Porrò Ioab pugnabat contra Rabba filiorum Am- 1.Par.20.a
mon, obtinuitque urbem regni. Et misit Ioab nuncios ad Dauidem hisce uerbis, Pu-
G gnaui contra Rabba, & cepi urbem aquarum, nunc igitur congrega reliquum po-
pulum, & pone castra ad urbem ipsam, ut tu capias eam, ne ego capiam urbem, uo-
ceturque [b]meo nomine. Congregauit igitur Dauid cunctū populum, profectusque
est contra Rabba, oppugnauitque eam, & cepit eam. Et tulit coronā [c]regis eorum
de capite eius, cuius pondus erat talentum auri, erantque in ea lapides pretiosi, impo-
sitaque fuit capiti Dauidis: quin & prædam ualde ingentem è ciuitate asportauit.
Populū uero qui in ea erat eduxit, & posuit sub serras, & sub tribulas ferreas, sub
ferreas secures, coniecitque eos in fornacem calcariam. Sic fecit uniuersis ciuitatibus
Ammonitarū, reuersusque est Dauid cū uniuerso populo Hierosolyma. CA. XIII.

[b] Ebr. Et uocetur nomen meū super eam. [c] Quidam legunt, coronam Dyalcham, idoli scilicet Ammonitarum.

Deperit Amnon sororem Thamar, qua constuprata ab Absolome fratre interficitur.

A POst hæc contigit, ut Amnon filius Dauidis deperiret sororem Absolomis filij
Dauidis uenustam, nomine Thamar: [quæ res] ita cruciabat Amnonem, ut so-
roris suæ Thamar gratia sese in morbū coniiceret: erat enim uirgo, impossibileque
uidebatur [a]Amnoni ut faceret ei quidquam. Habebat autem Amnon amicum
nomine Ionadab, filium Simea fratris Dauidis, eratque Ionadab uir ualde [b]uafer, is
dixit ei, Cur tu ô fili regis sic macilentus es, idque singulis [diebus] mane? an non in-
dicabis mihi? Respondit ei Amnon, Ego amore Thamar sororis Absolomis fra-
tris mei captus sum. Dixit ergo ad eum Ionadab, Recumbe super lectum tuum, &
assimula te ægrotum, quumque uenerit pater tuus ut te inuisat, dic ad eum, Veniat
quæso Thamar soror mea, ut me cibo reficiat, faciatque me spectante iusculum, ut
B quum uidero, edam è manu eius. Decubuit ergo Amnon & morbum simulauit,
uenitque rex ut eum inuiseret. Ait autē Amnon ad regem, Veniat quæso Thamar
soror mea, & coquat me spectante duo liba, quæ comedam è manu eius. Misit er-
go Dauid ad Thamar in domū eius, & ait, Vade quæso in domum Amnonis fra-
tris tui, & para ei iusculum. Abiit ergo Thamar in domum Amnonis fratris sui,
qui decubuit: & accepta farina subegit, & coxit eo uidente, coxit inquam liba. Et
tollens sartaginem, effudit coram eo, ipse uero nolebat edere. Dixitque Amnon, Ex-
pellite omnes uiros à me: & egressi sunt omnes uiri ab eo. Et dixit Amnon ad
Thamar, Infer iusculum in cubiculum, ut edam è manu tua. Acceptis igitur libis
C quæ coxerat Thamar, intulit Amnoni fratri suo in cubiculum. Et quum ea illi ad-
moueret ut ederet, apprehendit ille eam, aitque ad eam, Veni, dormi mecum soror
mea. Illa autem respondit ei, Nequaquam frater mi, ne opprimas me, quoniam sic
non fit in Israele: ne scelestū hoc facinus designes: quò enim cōfugerem cum pro-
bro

[a] Vel, uidebatur ei satis magna res esse, si ei quidquam faceret. [b] Ebr. Sapiens.

bro meo? quin & tu fieres quemadmodum scelestorum aliquis in Israele? loquere
quæso ad regem, non negabit me tibi. At ille noluit audire uocem eius, quin ea ap
prehensa oppressit eam, atq; concubuit cum ea. Et exosam habuit eam Amnon
uehementi & ingenti odio, ut odium quo eam prosequebatur maius esset amore
quo eam amauerat. Dixit ergo Amnon ad eam, Surge, & abi. Quæ respondit ei,
Quamobrem? Hoc malum maius est altero quod in me admisisti, q me expellis.
At ille noluit illi auscultare, sed accersito puero suo, qui ei ministrabat, ait, Aman-
da istam à me foràs, & obserato ostium post eam. Habebat autem [Thamar] tu- D
nicam [c]uariam super se, talibus enim pallijs indutæ erant filiæ regis uirgines. Et ex
pellens eam minister eius foràs, obserauit ostium post eam. Thamar uero accepto
cinere, posuit super caput suum, & tunicam illam uariam, qua erat induta, scidit, &
posita manu sua super caput suũ, celeriter ibat & uociferabatur. Et ait ad eam Ab-
solom frater eius, An non Aminon frater tuus fuit tecum? Tace ergo soror mea,
frater tuus est, ne magnopere [b]crucies te propter hanc rem. Et mãsit Thamar de-
solata in domo Absolomis fratris sui. Rex uero Dauid audiens [c]ista omnia, ue
hementer indignatus est. Absolom autem neq; mali quidpiam, neq; boni loqu-
tus est cum Amnone, odio enim prosequebatur Amnonẽ, propterea q Thamar
sororem suam compressisset. Post duos annos contigit, ut Absolom haberet E
tonsores in Baal Hazor, quæ est iuxta Ephraim, inuitaretq; Absolom omes filios
regis. Venit quoq; Absolom ad regem ipsum, & ait, En seruus tuus habet tonso-
res, eat quæso rex & serui eius cum seruo tuo. Respondit rex Absolomi, Non fili
mi, non ibimus omnes, ne grauemus te. Quumq; ille flagitando ei instaret, neq;
uellet ire, Absolom ualedixit ei, & dixit, An ergo non iret nobiscum Amnon fra-
ter meus? Et respondit ei rex, Cur iret tecum? Et quum instaret ei Absolom, dimi-
sit cum eo Amnonem, & cũctos filios regis. Præceperat autem Absolom pueris
suis, dicens, Obseruate quæso quum Amnon à uino hilari fuerit animo, quumq; F
ego uobis dixero, Percutite Amnonem, ut interficiatis eum: neq; metuatis, an non
ego præcepi uobis? Confortamini ergo, & [f]estote uiri fortes. Fecerunt ergo pue
ri Absolomis Amnoni sicut præceperat Absolom. Surgẽtes itaq; omnes filij re-
gis, inscenderunt quisq; mulum suum & fugerũt. Quumq; essent adhuc in itine-
re, rumor peruenit ad Dauidem, hisce uerbis, Percussit Absolom omnes filios re-
gis, ut ne unus quidem ex eis sit reliquus. Surgens itaq; Dauid discidit uestimen
ta sua, & iacuit in terra, [g]astabantq; ei omnes serui eius discissis uestibus. Respon-
dens autem Ionadab filius Simeah fratris Dauidis, ait, Ne dicat dominus meus q
omnes filios regis interfecerint, nam solus Amnon mortuus est: nam ad preceptũ
Absolomis constitutum fuit, ab eo die quo Amnon oppressit Thamar sororem
eius: ne sit igitur rex [b]solicitus de hoc, ut dicat, Omnes filij regis mortui sunt, nam G
solus Amnon perijt. Et Absolom fugit. Sublatis autẽ oculis suis puer qui erat
in specula, circũspexit, & ecce turba multa ueniebat in uia post eum de latere mon
tis. Et ait Ionadab ad regem, Ecce filij regis ueniunt, sic enim habet res quemadmo
dum seruus tuus dixit. Quumq; cessasset loqui, ecce filij regis uenerunt, & subla-
ta uoce sua fleuerunt: sed & rex ipse, cunctiq; serui eius fleuerunt fletu admodum
magno. Porrò Absolom fugit, & abijt ad Thalmai filiũ Ammihur regem Ges-
sur. Et [Dauid] luxit propter filium suum cunctis diebus. Absolom uero quum fu
gisset, uenissetq; in Gessur, fuit ibi tribus annis. Et cessauit [ira] Dauidis, [h]ne ultra
educeret exercitum ad quærendum Absolom, consolationem enim acceperat su-
per Amnone qui mortuus erat.

CAP. XIIII.

Animaduertit autem Ioab cor regis [pronum] esse ad Absolom, mittẽs igitur A
Ioab in Thekoa, tulit inde mulierem uafrã, dixitq; ad eam, Simula quæso te
lugentẽ, deinde & uestibus lugubribus induere, nec oleo ungaris, quin potius si-

[c] Alij, tessellatam.

[b] Ebr. Ne ponat cor tuum ad hanc rem.

[c] Ebr. Ista omnia uerba.

[f] Ebr. Estote filij roboris aut uirtutis.

[g] Astare dicuntur regi, quicunq; in aula sunt. Nam Nizabim etiam præsides significat.

[b] Ebr. Ne ponat rex hoc negotium super cor.

[h] Et cessauit Dauid egredi ad Absolom. Licet uerbum sit fœmininũ, sed hic sunt uariæ sententiæ.

Quibus artibus Absolom per Ioab reuocatus sit.

milis sis mulieri, quæ se pro mortuo diebus multis luctu confecit, ingressa autẽ ad
regem, loquaris cum eo in hanc formam, (ᵃpræiuit autem Ioab uerbis quæ loque-
retur.) Loquuta est ergo mulier illa Thekoitis ad regem, procidẽs scilicet super fa
ciem suam in terram, & reuerentiam exhibens regi, ait, Serua ô rex. Ad quam rex
ait, ᵇQuid tibi uis? Respondit illa, Equidẽ mulier uidua ego sum, & maritus meus
obijt, habuit autem ancilla tua duos filios, hiq; duo rixati inter sese in agro sunt, ne
mineq; præsente qui [litem] inter eos dirimeret, percussit alter alterum, & interfe-
B cit eum. Et ecce insurrexit uniuersa familia aduersus ancillam tuam, & dicunt, Tra
de illum qui interfecit fratrem suum, ut suppliciũ de eo ᶜsumamus, pro uita fratris
sui quem trucidauit, insuper excindamus etiam hæredem. Sic extinguere [conan-
tur] scintillam meam quæ reliqua est, ne supersint marito meo ᵈnomen & reliquiæ
super terram. Et ait rex ad mulierem, Vade in domum tuam, ego causa tui manda
bo. Dixitq; mulier illa Thekoitis ad regem, Domine mi rex, scelus hoc mihi immi
net domuiq; patris mei, rex & thronus eius sine culpa erunt. Et ait rex, Si quis uel
C uerbo contra te egerit, duc illum ad me, [efficiam] ne quid te amplius lædat. Quæ
ait, ᵉIuret quæso rex per DOMINVM deum tuum (siquidem multi sunt uindices san
guinis, qui perdere [tentant]) ne excindant filium meum. Et respondit [rex,] ᶠVi-
uit DOMINVS, si ceciderit de capillo filij tui in terram. Ait mulier, Liceat quæso an
cillę tuæ uerbum loqui ad dominum meum regem. Et ait, Loquere. Dixit mulier,
Cur ergo cogitasti huiusmodi aduersus populum dei? an nõ rex delinquit quum
loquitur tale uerbum, ne reducat rex expulsum suum? Siquidem ᵍcertissime mori-
mur, & instar aquæ quæ in terram defluunt, quæ colligi non possunt, nec aufert
deus animam, sed omnino cogitat, ut ʰnon reijciat à se qui reiectus est. Veni itaq; Ezech.18.c
ut loquerer ad regem dominum meum sermonem hunc, etiamsi deterruerint me 33.c
D quidam è populo, at ancilla tua dixit, Loquar nũc ad regem, si fortè faciat rex hoc
quod postulat ancilla tua, quoniã exaudiet rex, ut liberet ancillam suam de manu il
lius uiri, qui excindere uult me & filiũ meum simul ex hæreditate dei: dixitq; ancil
la tua, Sit quæso uerbũ domini mei regis ad tranquillitatem, quoniã sicut angelus
dei, sic est dominus meus rex, ut audiat bonũ & malũ, & erit DOMINVS deus tuus
tecum. Et respondit rex, & dixit ad mulierem, Ne quæso cæles à me ⁱquidquam
quod ego te interrogo. Et ait mulier, Loquatur dominus meus rex. Et dixit rex,
E An non ᵏhæc omnia agis auspicio ac consilio Ioab? Respondens mulier ait, Per ui
tam animæ tuæ ˡdomine mi rex, non est quispiam nisi Ioab seruus tuus, per omnia
quemadmodum loquutus est dominus meus rex, ipse præcepit mihi, ipseq; posuit
ᵐin os ancillæ tuæ omnes sermones istos, utq; sic circuirem schemate istius oratio-
nis, hoc effecit Ioab seruus tuus. Et dominus meus sapiens est iuxta sapientiam an
geli dei, ut sciat omnia quę sunt in terra. Et dixit rex ad Ioab, En feci rem hanc, ua
de & reuoca puerũ Absolom. Procidit Ioab super faciem suam in terrã, & gratijs
actis ⁿualedixit regi. Dixitq; Ioab, Hodie cognouit seruus tuus, q impetrarim fa-
uorem in oculis tuis domine mi rex, ᵒsiquidem præstitit rex petitionẽ seruo suo.
F Surgens itaq; Ioab abijt in Gesur, & abduxit Absolom in Ierusalem. Et ait rex,
Abeat in domũ suam, neq; uideat faciem meam. Reuersusq; est Absolom in do
mum suam, neq; uidit faciem regis. Non fuit uir tam elegans ut Absolom in o-
mni Israele, qui [sic] ᵖlaudaretur supra modũ. A plãta pedis sui in uerticẽ usq; non
fuit quidquã ᵠreprehensibile in eo. Quum tonderet caput suum, (quod fiebat sin-
gulis annis ad finem anni, q scilicet tonderet, eo q [capillitium] grauaret ipsum,)
quum (inquã) tonderet [comam,] pendebat capillitium capitis sui ducentis siclis,
pondere regio. Natiq; sunt Absolom tres filij, & filia una, cuius nomen erat Tha-
mar: fuit hæc mulier pulchro aspectu. Mansit itaq; Absolom in Ierusalẽ duobus
annis, ut faciem regis non uideret. Misit ergo Absolom ad Ioab, ut mitteret eum
ad

ᵃEbr. Posuit Ioab uerba in ore eius.
ᵇEbr. Quid tibi?
ᶜEbr. Vt interficiamus eũ in anima fratris sui.
ᵈEbr. Ne ponatur nomen uiro meo.
ᵉEbr. Mentionem faciat rex domini dei tui: mentionẽ autem facere nominis dei, periphrasis iuramenti.
ᶠHæc formula est iurandi Ebraica, id est, per deum uiuentem, non cadet quidpiam ex capillo capitis, id est, non perdetur, ut Matth. 10.
ᵍEbr. Moriendo morimur.
ʰAlij legunt, nõ parcit: alij, non respicit.
ⁱEbr. Verbum.
ᵏEbr. An non manus Ioab tecum est in omni hoc.
ˡEb. Viuit anima tua domine mi rex, si est uir ad dexteram uel ad sinistram ex omnibus quæ loquutus est dominus meus rex, nisi seruus tuus Ioab.
ᵐLatinus diceret, ipse figurauit os ancillæ tuæ.
ⁿAlij benedixit regi, alij bene precatus est regi.
ᵒEbr. Siquidẽ rex fecit uerbum serui sui.
ᵖEbr. Ad laudandum ualde.
ᵠVel, non fuit in eo macula, aut uitium.

ad regem: at [Ioab] noluit uenire ad eum, neq; quum ſecundo [ad eum] miſiſſet, ue
nire uoluit. Dixit ergo [Abſolom] ad ſeruos ſuos, En agrum Ioab quem habet pe
nes me in quo eſt ordeum, ite & ſuccendite eum igne. Succenderũt ergo ſerui Ab
ſolomis agrum igne. Surgens itaq; Ioab uenit ad Abſolom in domũ eius, dixitq;
ad eum, Quare ſuccenderunt ſerui tui agrũ meum igni? Reſpondit Abſolom ipſi
Ioab, En miſi ad te, dicẽs, Veni huc, ut mittam te ad regem: dixi enim, Cur ueni de
Geſur? ſatius eſſet me adhuc illic eſſe, [effice] igitur ut uideam faciem regis: q; ſi eſt
in me iniquitas, interfice me. Venit igitur Ioab ad regem, & indicabat ei [hoc.]
Vocauit itaq; [rex] Abſolom, & is uenit ad regem, inclinataq; facie ſua terram uer
ſus coram rege, rex oſculatus eſt Abſolom.

CAP. XV.

Poſt hæc contigit, ut Abſolom pararet ſibi currum & equitatum, & [a]quinqua- A
ginta celeres qui eum ſtiparent. Ante lucem uero ſurgens Abſolom, ſtabat ad
latus uiæ quo itur ad portas, omnemq; uirum qui cauſam habebat, ueniebatq; ad
ad regẽ ut diſceptaret, accerſiuit Abſolom ad ſe, & dixit, E qua ciuitate es tu? Cũq;
is reſponderet, Ex aliqua tribuum Iſrael eſt ſeruus tuus, ait ad eum Abſolom, En,
tu habes bonam & iuſtam cauſam, at nemo eſt à rege [conſtitutus] qui te audiat.
Dixitq; Abſolom, O ſi [b]ego eſſem iudex in terra, ut ad me ueniat quicunq; litẽ ha-
bet & ius petit, ut pro eo ſententiã dicam. [c]Ad hæc, quũ quis adiret [eũ,] & incli-
naret ſe ei, exerta manu præhenſabat eum, oſculabaturq; eum. Ad hunc modũ fe- B
cit Abſolom cunctis Iſraelitis, qui ueniebãt ad regem diſceptandi gratia, furatusq;
eſt Abſolom cor uirorũ Iſrael. Contigit autem [d]appetẽte anno quadrageſimo,
ut diceret Abſolom ad regẽ, Liceat quæſo mihi, ut eam & perſoluã uotum meum
in Hebron, quod DOMINO uoui: uouit enim ſeruus tuus uotũ quum degerem in
Geſur in Syria, hiſce uerbis, Si DOMINVS me omnino reduxerit in Ieruſalem, cul-
tum exhibebo DOMINO. Dixitq; ad eum rex, Vade in pace. Qui ſurgens, profe-
ctus eſt in Hebron. Miſit autem Abſolom exploratores per omnes tribus Iſrael
hiſce mandatis, Quum audieritis ſonũ buccinæ, dicetis, Regnat Abſolom in He-
bron. Porrò cum Abſolom abierant de Ieruſalem ducẽti uiri [ab eo] uocati, ie-
rantq; in ſimplicitate ſua, nihil omnino ſcientes. [e]Accerſiuit quoq; Abſolom Ahi- C
tophel Gilonitam, qui erat à conſilijs Dauidi, è ciuitate ſua Gilo, interim dum ipſe
ſacrificabat ſacrificia, factaq; eſt conſpiratio ualida, populus enim confluxit ad Ab
ſolom, auctusq; eſt. Venit quidam qui [hæc] nunciaret Dauidi, hiſce uerbis, Cor
Iſraelitarum inclinat poſt Abſolom. Tum ait Dauid cunctis ſeruis ſuis qui erant
cum eo in Ieruſalem, Surgite, fugiamus, nam nullus [f]noſtrũ euadet ſi expectaueri-
mus Abſolom: properate ut abeamus, ne forte ipſe properans nos apprehendat,
[g]periculoq; nos inuoluat, feriatq; urbem gladio. Dixerunt ergo ſerui regis ad re-
gem, En [h]ſerui tui præſto ſunt ad omnia quæ domino regi placent. Egreſſus eſt D
ergo rex cum tota domo ſua, & quidem pedibus ſuis. Et reliquit rex decem mulie
res concubinas, ut cuſtodirent domũ. Egreſſus itaq; rex & omnis populus pedi-
bus ſuis, ſteterunt procul à domo, cuncti autẽ ſerui eius tranſibant ad manũ eius, ſi
cut & omnes Chreti, atq; omnes Plethi, & omnes Githæi, uiri nempe ſexcenti, qui
uenerant [i]pedites de Gath, qui præcedebant faciem regis. Dixitq; rex ad Ithai Gi
thæum, Cur & tu proficiſceris nobiſcũ? reuertere, & mane cum rege, es enim adue
na, ſimulq; exul [k]extra patriam tuam. Heri aduenisti, cur te ut nobiſcũ proficiſcere
ris hodie excirem? Ego quidem proficiſcor, quocunq; tandem profectus fuero, tu
reuertere, & reduc fratres tuos, tecum bonitas & fides. Ithai reſpondit regi, dicens,
Viuit deus, & uiuit dominus meus rex, ubicũq; fuerit dominus meus rex, ſiue hoc E
ad mortẽ ſiue ad uitam [fuerit,] illic erit & ſeruus tuus. Tum dixit Dauid ad Ithai,
Veni igitur, & tranſito. Trãſijt itaq; Ithai Githæus omneſq; milites eius, omniſq;
pubes quæ cum ipſo erat. Et fleuit tota terra uoce magna, omniſq; populus tranſi

Abſolom defectionem meditatur, ambit regnũ, è quo pellit patrem, Dauid cum ſuis fugit.

[a] *Ebraick ſchema ita habet, quinquaginta uiros qui ante eum currerent: ego malui dicere celeres, nã ſic olim uocati ſunt, quos iam ſatellites dicunt.*

[b] *Ebr. Quis me cõſtituet iudicem?*

[c] *Ebr. Et factum eſt.*

[d] *Ebr. Mikez à fine quadraginta annorum. Obſeruandum hic, quod annotaui in caput 15. Deut.*

[e] *Ebr. Et miſit.*

[f] *Ebr. Non erit euaſio nobis à facie Abſolomis.*

[g] *Ebr. Impellat ſuper nos malum, percutiatq; urbẽ in ore gladij*

[h] *Ebr. Iuxta omnia quæ elegerit dominus meus rex, en ſerui tui.*

[i] *Ebr. Pede ſuo: alij legunt, cum eo, hoc eſt, eum ſecuti.*

[k] *Ebr. Migrans de loco tuo: alij exponũt, uagus es & inſtabilis loco: alij, redi in locum tuum.*

bat, deinde & rex ipse transiuit torrentem Kidron, & omnis populus trāsibat uia
quæ ducit ad desertū. Et ecce Zadok & omnes Leuitæ cum eo ferebant arcā fœde
ris dei, collocaruntq́ arcam fœderis dei. Ascendit autem Abiathar, donec cunctus
populus plene transisset ex urbe. Et ait rex ad Zadok, Reduc arcā dei in urbem, si
nactus fuero fauorem corā DOMINO, me restituet, ostēdetq́ mihi & se & habita-
F culū suum: quod si dixerit, Nihil te delector, præsto sum, faciat mecū q̄d sibi bonū [illegible]
uisum fuerit. Et dixit rex ad Zadok sacerdotem, An non es tu uidens? Reuertere
tu incolumis in urbem, sintq́ duo filij uestri uobiscū, nempe Ahimaaz filius tuus,
& Ionathan filius Abiathar: dispicite, ego morā necto in [l]cāpis deserti, donec nun
ciū à uobis uenerit, quod me certiorē reddat. Reduxit ergo Zadok & Abiathar
arcam dei in Ierusalem, & manserūt illic. Porrò Dauid ascendit cliuū olearum,
ascendens uidelicet & flens, incedens operto capite & nudis pedibus, quin & om-
nis populus quem secū habebat, operuerunt quisq́ caput suū & ascenderūt, ascen
dendo flentes. Nunciauit autem [quispiā] Dauidi, dicens, Ahitophel quoq́ est
cum his qui conspirarunt cū Absolom. Tum ait Dauid, Irritū fac ô DOMINE con
G silium Ahitophel. Quūq́ peruenisset Dauid ad uerticem, ut illic adoraret deum,
uenit ei obuiā Husai Archites, discissaq́ fuit eius uestis, humū habens super caput
suum. Ad quem ait Dauid, Si mecū transmiseris, eris mihi oneri: si uero redieris in
urbem, dixerisq́ ad Absolom, Seruus tuus ero ô rex, quemadmodū hactenus ser-
uus fui patris tui, sic ero nunc seruus tuus: hac ratione irritū facies mihi consilium
Ahitophel. [m]An non illic tecum erit Zadok & Abiathar sacerdotes? quidquid er-
go è domo regis audieris, nunciabis Zadok & Abiathar sacerdotibus: cum his
quoq́ illic sunt duo filij eorū, Ahimaaz, qui est ipsius Zadok, & Ionathan, qui est
ipsius Abiathar, per illorū manus mittetis ad me quidquid audieritis. Venit itaq́
Husai amicus Dauidis in ciuitatē. Venit & Absolom in Ierusalē. CA. XVI.

A QVum uero Dauid paululū transisset è uertice, en Ziba puer Mephiboseth
uenit ei obuiā, simulq́ par asinorum stratorū, super quos erant ducenti pa-
nes, centum ligaturæ uuarū passarum, & centum [massæ] fructuum æstiuorū, & la
gena uini. Et ait rex ad Ziba, Quid tibi hæc? Respondit Ziba, Asini sunt pro do-
mo regis, ut eis uehantur, panes uero & fructus æstiui sunt pro pueris ut edant, ui-
num ut bibāt qui fatigati sunt in deserto. Aitq́ rex, †Vbi est filius domini tui? Re Infra 19.a
spondit Ziba regi, En sedet in Ierusalem, quoniā dixit, Hodie restituent mihi Israe
litæ regnū patris mei. Dixit ergo rex ad Ziba, En tua sint quæcunq́ habet Mephi
boseth. Et ait Ziba, Gratias ago, nanciscar fauorē in oculis domini [a]mei regis.
Venit itaq́ rex Dauid Bahurim usq́, illinc egrediebatur quidā de familia domus 3.Reg.2.b
B Sauliticæ, nomine Semei, filius Gera, is egrediendo egrediebatur, & maledixit, ad
hæc lapidibus petijt Dauidē, omnesq́ seruos regis Dauidis, omnem populū, he-
roesq́ omnes, qui erant ei à dextra & à sinistra. Sic autē dicebat Semei quum male
diceret ei, Egredere, egredere sanguinarie, tu uir Belial, DOMINVS repēdit tibi uni
uersum sanguinē domus Sauliticę, cuius loco tu regnasti, tradiditq́ DOMINVS re
gnum in manū filij tui Absolomis, idq́ tuo malo, quoniā [b]sanguinarius es. Ait au
tem Abisai filius Zeruia ad regē, Cur maledicit canis iste mortuus domino meo
C regi? sine ut abeam, & tollā caput eius. Et ait rex, Quid [c]mihi uobiscum negotij filij
Zeruia? maledicit sic, quoniā DOMINVS iussit eum, ut Dauidi maledicat: quis igi-
tur dicat, Cur sic fecisti? Dixitq́ Dauid ad Abisai & ad omnes seruos suos, Ecce fi-
lius meus qui egressus est è uisceribus meis insidiatur uitæ meæ, quanto igitur ma
gis filius iste Iemini? Permittite ei ut maledicat, quoniā DOMINVS præcepit ei, for
tasse DOMINVS respiciet [a]adflictionē meam, rependetq́ mihi DOMINVS bonum
pro maledictis illius hoc eodē die. Quumq́ Dauid & uiri eius per uiam incederēt,
ibat Semei in latere montis è regione illius, ibat inquā & maledicebat, iaciebatq́ la
pides

[l]Eb. Ad uada uel ad transsitiones deserti, sed per metathesin uocem Ebræam exponunt Rabini.

Verba Ebraica paulo aliter numerātur.

[m]Asseueratio per interrogationem.

Donatur Ziba bonis Mephiboseth, Semei regi maledicit, Absolom rem habet cum concubinis patris sui.

[a]Eb. In oculis tuis.

[b]Eb. Vir sanguinum.

[c]Ebr. Quid mihi & uobis, loquutio est, pro, Quid mihi uobiscum negotij?

[a]Alij legunt, in oculum meum.

pides contra eum, ſimulq́ſpargebat puluerem. Venerunt autem rex & cunctus
populus qui erat cum eo fatigati, & ibi refecit ſeſe. Abſolom autem & omnis po-
pulus Iſraeliticus uenerunt in Ieruſalem, cumq́ eo Ahitophel. Quumq́ ueniſſet
Huſai Archites amicus Dauidis ad Abſolō, dixit Huſai ad Abſolom, Viuat rex,
uiuat rex. Dixit autem Abſolom ad Huſai, Hoccine beneficiū tuum amico tuo [re
pendis?] cur non profectus es cū amico tuo? Reſpondit Huſai ipſi Abſolom, Ne- D
quaquam, ſed quem elegerit DOMINVS & populus iſte, nempe uniuerſus Iſrael, il
lius ero, & cum illo manebo. Ad hæc cui ego inſeruirem, an non coram filio eius?
quemadmodum ſeruiui coram patre tuo, ſic ero coram te. Et dixit Abſolom ad
Ahitophel, [e]Agitedum proferte conſilium, quid faciamus. Et dixit Ahitophel ad
Abſolom, Ingredere ad concubinas patris tui, quas reliquit ut domū cuſtodirent,
audietq́ uniuerſus Iſrael, ꝙ [f]odioſus ſis factus patri tuo: ſic roborabuntur manus
omnium qui tecum ſunt. Tetenderunt ergo ipſi Abſolom tentorium ſuper te-
ctum, & ingreſſus eſt Abſolom ad concubinas patris ſui in oculis totius Iſraelis.
Supra 12.c Etenim conſiliū quod dedit Ahitophel illis diebus fuit, ac ſi quis conſuluiſſet ora-
culum dei: ſic fuit omne conſilium Ahitophelis, tam apud Dauidem, quàm apud
Abſolom.

[e]Ebr. Adferte nobis conſilium.

[f]Ebr. Quod fœtidus ſis factus.

CAP. XVII.

Proponuntur conſilia, & deliberatur quomodo opprimatur Dauid. Conſiliū Ahitophel cōſilio Huſai irritū fit, domino ita prouidente ac negotium temperante.

At uero Ahitophel ad Abſolom, Deligam nunc duodecim millia uirorum, & A
conſurgens perſequar Dauidem noctu, irruamq́ in eum quum ipſe ſit laſſus
& remiſſis manibus, terreboq́ eum, ut fugiat om̄is populus qui cū eo eſt, feriamq́
ſolum regem, populum uero uniuerſum reducam ad te: quumq́ omnes uiri quos
tu cupis ad te reducti fuerint, pax erit uniuerſo populo. Is ſermo uiſus eſt rectus
in oculis ipſius Abſolom, & in oculis omnium ſeniorum Iſraelis. Dixit autem Ab
ſolom, Voca quæſo & ipſum Huſai Architen, ut audiamus ipſum [a]quoq́ quid di
cat. Quumq́ ueniſſet Huſai ad Abſolom, loquutus eſt Abſolom ad eum, dicēs,
Sic [b]loquutus Ahitophel, obſequemúrne conſilio eius? Sin minus, dic tu. Tum di B
xit Huſai ad Abſolom, Conſilium quod in præſens dedit Ahitophel, non eſt bo-
num. Addiditq́ Huſai, Tu noſti ꝙ pater tuus militesq́ eius uiri ſint ſtrenui & for
tes, ad hæc amaro animo, non ſecus ac urſus in campo [catulis ſuis] orbatus. Iam
pater tuus uir eſt bellandi gnarus, nec pernoctat cum populo. En ipſe iam latitat,
ſiue in aliqua ſpelunca, ſiue in alio quopiam loco, ſi iam ad primum cōgreſſum ex
eis cadāt aliqui, omnino fama hæc ſpargetur, & dicetur cladem factam eſſe in exer
citu Abſolomis, hinc fiet, ut & hi qui fortes alioqui ſunt, & qui pectora habent leo
nina, molleſcant ac liquefiant: nam hoc Iſraelitis omnibus exploratiſſimū eſt, pa-
trem tuum uirum eſſe fortem, militesq́ eius uiros bellicoſos. Etenim ego conſu- C
lo, ut ad te citiſſime cōgregetur uniuerſus Iſrael, à Dan uſq́ ad Beer Seba, qui mul
titudine arenam maris æquat: deinde, ut tu ipſe præſens adſis in conflictu, tum ir-
ruemus in eum, ubicunq́ tandem locorum fuerit inuentus: irruemus inquam in
eum, quemadmodum ros cadit ſuper terram, nec unum quidem, neq́ ex eo, neque
ex his qui cū eo ſunt, faciemus reliquum. Quod ſi ſe receperit in urbem aliquam,
admouebunt omnes Iſraelitæ funes illi urbi, & trahemus eam uſq́ ad torrētem, ut
ne lapillus ibi inueniatur. Ait itaq́ Abſolom & omnes Iſraelitæ, Conſiliū Hu-
ſai Arachitæ melius eſt ꝙ conſilium Ahitophelis. Siquidem DOMINVS ordina- D
uerat, ut conſilium Ahitophelis bonum irritum fieret, ut DOMINVS induceret ma
lum ſuper Abſolom. Dixit uero Huſai ad Zadok & Abiathar ſacerdotes, Sic &
ſic conſuluit Ahitophel ipſi Abſolom & ſenioribus Iſrael: tale uero conſilium ego
dedi, ilico ergo per nuncios indicate Dauidi huiuſmodi uerba, Ne pernoctes hac
nocte in campeſtribus locis deſerti, ſed mox traijce, ne fortè abſorbeatur & rex, &
uniuerſus populus qui cum ipſo eſt. Porrò Ionathan & Ahimaaz ſtabant iuxta
fontem [c]Rogel, abijt ergo ancilla quædam & indicauit eis, ipſiq́ abeuntes indica-

[a]Ebr. Quid in ore eius etiam ipſe.

[b]Ebr. Secundū hunc ſermonem loquutus eſt, Faciemus ne uerbum eius?

Hic Ebræa uerba aliter habent, ſed ſenſui nihil decedit.

[c]Rogel quidā appellatiue pro fullone transferunt.

uerunt regi Dauid, illi enim palàm urbem ingredi non audebāt. Videns autem
E eos puer, nunciauit ipſi Abſolom: atq; illi duo properanter abierunt, ueneruntq;
in domū cuiuſdam uiri in Bahurim, qui puteum habebat in atrio ſuo, in quem de-
ſcenderunt: tollensq; uelum quoddam mulier, expandit [b]ſuper puteum, & ſparſit
ſuper ipſum [c]ordeum contuſum, ne res hæc innoteſceret. Et uenientes ſerui Abſo
lom in domum ad mulierem, dixerunt, Vbi eſt Ahimaaz & Ionathan? Reſpondit
eis [f]mulier, Traiecerunt uadum aquarum. Quumq; quæſiuiſſent, & non inueniſ-
ſent, reuerſi ſunt in Ieruſalem. Factum ergo eſt, poſtquam illi abijſſent, ut aſcen-
derent hi de puteo, irentq; & nunciarent regi Dauidi, dicerentq; ad Dauidem, Sur
gite & propere traijcite aquas, quoniam ſic conſuluit contra uos Ahitophel. Sur
F rexit itaq; Dauid & omnis populus qui erat cum eo, & traiecerūt Iordanem ante-
quam aurora exoriretur, ut ne unus quidem deſideraretur qui non tranſiſſet Ior-
danem. Porrò Ahitophel uidens nō ſucceſſiſſe conſilium ſuum, ſtrauit aſinum,
& conſurgens abijt in domum ſuam, & ad ciuitatem ſuam, & diſpoſita domo ſua,
ſtrāgulatus eſt, & mortuus, ſepultus eſt in ſepulchro patris ſui. Dauid uero ue-
nit in Mahanaim, & Abſolom Iordanem tranſmiſit, ipſe & cum eo omnes Iſraeli-
tæ. Et conſtituit Abſolom Amaſam pro Ioab ſuper exercitum. Fuit autem Ama
ſa filius cuiuſdam uiri Iſraelitæ nomine Iithra, qui [g]ingreſſus erat ad Abigal filiam
G Nahas ſororem Zeruia matris Ioab. Caſtrametatus eſt itaq; Iſrael & Abſolom
in terra Gilead. Cūq; ueniſſet Dauid in Mahanaim, [attulerunt] Sobi filius Nahas
de Rabba Ammonitarum, Machir filius Ammiel de Lodebar, & Barſillai Gilea-
dites de Roglim, lectos, pelues, uaſa fictilia, triticum, & ordeum, farinam & ſpicas
toſtas, fabas, lentem atq; far toſtum, mel, butyrum, oues, & caſeos uaccinos, quę at
tulerunt Dauidi & populo qui cum eo erat, ut comederent. Dixerant enim, Popu
lus ille famelicus eſt, & delaſſatus, & ſitim patitur in deſerto.

[b] Ebr. Super faciē putei.
[c] Alij triticum.
[f] Alij legūt ſic, quum paululū aquæ [deguſtaſſent] præterierunt.
[g] Ingreſſus ad illam, id eſt, coniugem ſeu uxorem eam habuit.

CA. XVIII.

Committuntur exercitus utriuſq;. Dauidis ſuperior euadit. Abſolom ſpiculis traiectus in arbore perit, non ſine dolore patris.

A DAuid recenſuit populum quem ſecum habebat, & conſtituit ſuper eos tribu
nos & centuriones. Porrò tertiam populi partem miſit ſub manum Ioab, rur
ſus tertiam partem ſub manum Abiſai filij Zeruia fratris Ioab, & tertiam deinde
partem ſub manum Ithai Githæi. Et ait rex ad populū, Omnino & ego uobiſcum
egrediar. Populus uero dixit, Nequaquā egredieris, nam etiamſi nos fugerimus,
nullam noſtrum habebunt rationem: quin ſi ex nobis dimidia pars perierit, [a]non
multum penſi habebunt. Etenim noſtrum [b]fermè ſunt decem millia, & melius eſt
ut tu nobis ex urbe opem feras. Dixit ergo ad eos rex, Quod uobis uidetur faciā.
Conſtitit itaq; rex apud portam, egrediente uniuerſo populo per centurias & chi
liades. Et præcepit rex ipſi Ioab, Abiſai & Ithai, dicens, Leniter [agatis] mihi cum
B puero Abſolom. Audiuit hoc omnis populus q; rex præciperet omnibus duci-
bus de Abſolom. Egreſſus eſt itaq; populus in campum congreſſurus cum Iſrae
litis, factumq; eſt prælium in ſylua Ephraim. Corruit autem illic populus Iſrael
coram ſeruis Dauidis, & facta eſt illic clades magna eodem die, nempe uiginti mil
lium, diſperſo prælio illic ſuper faciem uniuerſæ terrę: pluresq; è populo ſylua per
didit eo die, quàm uorarit gladius. Datus eſt autem Abſolom conſpectui ſer-
uorum Dauidis, qui Abſolom uehebat ſuper mulū, mulusq; ipſe uenit ſubter den
ſam quercum, eamq; magnam: qua quercu caput eius retentū eſt, ut [a]penderet ipſe
inter cœlum & inter terram, [b]tranſeunte mulo cui inſederat. Quod quum quidam
uidiſſet, nunciauit ipſi Ioab, & dixit, Ecce uidi Abſolom pendentem ad quercum.
C Dixit ergo Ioab ad uirum qui [hoc] nunciauerat, Si uidiſti, cur [e]non illic ad terram
eum proſtrauiſti? ego dediſſem tibi decem [f]argēteos [nūmos,] & baltheum unum.
Vir autem ille dixit ad Ioab, Nequaquam ego, ſi penderes in manus meas mille ar
genteos [ſiclos,] non inquam inferrem manum meam filio regis: nobis enim au-
dientibus rex præcepit tibi, Abiſai, & Ithai, hiſce uerbis, Cauete, ne quis [lædat] pue
rum

[a] Ebr. Nō ponent cor ſuper nos.
[b] Alij legunt, Quoniam tu æquas noſtrū decem millia. Vel etiamſi noſtrum decem millia interficiātur, non magnopere ſcilicet curabunt.
[a] Ebr. Datusq; eſt inter.
[b] Ebr. Et mulus qui ſub eo tranſibat.
[e] Ebr. Cur nō percuſſiſti eum in terram.
[f] Alij Siclos intelligunt.

rum Abſolom. Aut ſi feciſſem, cur mentirer cum periculo uitæ meæ, quum regem
nihil cælari poſſit, an uero tu ex [g]oppoſito te collocares? Et dixit Ioab, Non ſic ex-
pectabo [h]corã te: & tollens tria ſpicula manu ſua, defixit ea in cor Abſolom, quum
adhuc uiueret in medio quercus. Et circundantes decem adoleſcentes, armigeri ſci
licet Ioab, percuſſerunt Abſolom, & interfecerunt eum. Quumq́ buccina receptui D
cecinißet Ioab, reuerſus eſt populus ne inſequeretur Iſraelem, quoniam pepercit
Ioab populo. Accepto autem Abſolom, abiecerũt eum in foueam magnam in ſyl-
ua, & poſuerunt ſuper eum aceruum lapidum ingentem, fugeruntq́ omnes Iſrae-
Monimentum Abſolomis. litæ in tabernacula ſua. Et Abſolom dum adhuc uiueret, accepta [i]pyramide, collo-
cauit eam ſibi, quæ eſt in ualle regis: dixerat enim, Nõ eſt mihi filius, ut relinquam
memoriam nominis mei, uocauitq́ pyramidem illam ſuo nomine: uocata enim eſt
[k]monumentum Abſolomis in hunc uſq́ diem. Ahimaaz autem filius Zadok di
xit, Liceat mihi quæſo ut currã & nunciem regi, q́ DOMINVS eum aſſeruit de ma-
nu hoſtiũ eius. Et ait ad eum Ioab, Hodie non [l]eris fauſtus nuncius, nunciabis alio
die: hac die non nunciabis, quandoquidem filius regis mortuus eſt. Et ait Ioab ad E
Chuſi, Vade tu, & ſignifica regi quę uideris. Incuruans ergo ſe Chuſi coram Ioab,
cucurrit. Ahimaaz filius Zadok rurſus dixit ad Ioab, Quid uero fieret, ſi & ego
poſt Chuſi currerem? Ait Ioab, Fili mi cur tu curreres? nihil [m]præmij de iſto nũcio
referes. [Rurſus dixit,] Quid uero ſi curram? Ait ad eum, Curre. Cucurrit igitur
Ahimaaz per iter campeſtre, & anteuortit ipſum Chuſi. Porrò Dauid cõſidebat
inter duas portas, & ierat ſpeculator ſuper tectum portæ in muro, attollens autem
oculos ſuos uidit, & ecce quidã currebat ſolus. Clamauit ergo ſpeculator, & nun-
ciauit regi. Dixitq́ rex, Si ſolus eſt, fauſtum nuncium eſt in ore eius. Is uero celerri-
me ibat, & cominus appropinquabat. Speculator uidit alium quendã currentem, F
clamauitq́ ſpeculator ad portæ cuſtodem, dicens, Ecce uir quidam ſolus currit. Et
dixit rex, Et hic nuncius eſt. Addidit ſpeculator, Video curſum prioris ac ſi eſſet
curſus Ahimaaz filij Zadok. Rex ait, Hic bonus uir eſt, uenitq́ ut fauſta nunciet.
Clamans itaq́ Ahimaaz dixit ad regem, Salus, ſimulq́ pronus procidit coram re-
ge in terram, dixitq́, Laudandus DOMINVS deus tuus, qui cõcluſit uiros illos, qui
manus ſuas contra dominum meum regem ſuſtulerunt. Dixitq́ rex, Saluúſne eſt
puer Abſolom? Reſpondit Ahimaaz, Vidi magnum tumultũ quum Ioab ſeruus G
[n]regis mitteret ſeruum tuum, nec ſcio quid fuerit. Dixit autem rex, Circumi & col-
loca te illuc. Circuiuit ergo & conſtitit. Et ecce uenit Chuſi, dixitq́ Chuſi, Gau-
deat dominus meus rex de fauſto nuncio, quoniam DOMINVS hodie uindicauit
te de manu omnium qui contra te inſurrexerant. Dixit ergo rex ad Chuſi, Saluús
ne eſt puer Abſolom? Reſpondit Chuſi, Fiant quemadmodũ puer ille hoſtes do-
mini mei regis, omneſq́ qui inſurgunt aduerſum te ut noceant. Tum rex com-
motus aſcendit in cœnaculum portæ, & fleuit, eundoq́ ſic dicebat, O fili mi Abſo
lom, fili mi, fili mi Abſolom, [o]utinam pro te mortuus eſſem, Abſolom fili mi, fili
mi.

CAPVT XIX.

NVnciatum eſt autem ipſi Ioab, Ecce rex flet & luctu ſe conficit propter Abſo- A
lom. Conuerſa itaq́ eſt ſalus illius diei in luctum uniuerſo populo. Audiuit
enim populus eodem die ut diceretur, Dolore afficitur rex ob filium ſuum. Sub-
duxit [a]ergo ſe furtim populus eo die ingrediendo urbem, perinde ac populus ſub
ducere ſe ſolet, qui pudore afficitur quum terga uertit in prælio. Porrò rex ob-
uoluta facie clamauit, idq́ magna uoce, Fili mi Abſolom, Abſolom fili mi, fili mi.
Ingreſſus ergo Ioab domum ad regem, ait, Pudefeciſti hodie uultus omnium ſer-
uorum tuorum, qui hodie eripuerũt animam tuam, & animam filiorum tuorum,
& filiarum tuarum: deinde animam uxorum tuarum, & animam concubinarum
tuarum, diligendo uidelicet eos qui te odio proſequuti ſunt, & odiendo eos qui te

[g] Varie hic exponũt interpretes, Alij legunt ſine interrogatione, Tu te ex aduerſo collocares.
[h] Alij ſic: Non ſic adgrediar cũ te uidẽte.
[i] Fornicẽ aut trophe um ſibi conſtituit.
[k] Ebr. Manus Abſolom.
[l] Ebr. Vir boni nũcij.
Chuſi quidã pro Aethiope legunt.
[m] Ebr. Et tibi nõ merces exiens, Es wirt dir kein lon drußgon.
[n] Ebr. Quum mitteret ſeruũ regis Ioab, & ſeruum tuum, me ſcilicet.
[o] Ebr. Quis det ut pro te.
Dauid dolens ob mortem filij, à Ioab duriter increpatur, tandem ſibi reſtitutus, à cunctis Iſraelitis reducitur.
[a] Hoc eſt, urbem ſunt ingreßi, non cum triumpho ut uictores ſolẽt, ſed ut ij qui fuga elapſi ſunt & uicti. Alij legunt, quod ſe ſubduxerint alius ambò, non in urbem.

diligunt, etenim declaras hodie nihili tibi esse principes & seruos. Equidem intelli
go hodie, si Absolom modo uiueret, etiam si nos omnes hodie interfecti essemus,
B tum demum tuo iudicio [b]rem recte habere. Surge igitur, egredere, & [c]demulce uer
bis cor seruorum tuorum: nam id tibi iuro per DOMINVM, si non egressus fueris,
ne unus quidem hac nocte tecum hærebit, atq; hoc malum plus incommodabit, q̃
omnia mala quæ tibi euenerũt à iuuentute tua in hunc usq; diem. Surrexit itaq;
rex, & consedit in porta: quod indicatũ est uniuerso populo hisce uerbis, En sedet
rex in porta. Venit itaq; cunctus populus ad regem. Israel autem fugerat quisq;
in tentoria sua. Factum est autem ut omnis populus [d]disceptaret in omnibus tri
bubus Israel, diceretq;, Rex liberauit nos è manu hostium nostrorum, idemq; asse
ruit nos de manu Palestinorum, iam uero cogitur fugere è terra metu Absolomis,
& Absolom quem unxeramus super nos, mortuus est in prælio: cur igitur [e]cessa
tis, quo minus regem restituatis? Rex uero Dauid misit ad Zadok, & ad Abia
thar sacerdotes, hisce mandatis, Loquimini ad seniores Iuda in hanc sententiam,
C Quare uos estis postremi ad reducendum regem in domum suam? (siquidem ser
mo totius Israelis uenit ad regem in domum suam) fratres [f]mei uos estis, os meum
& caro mea uos estis, quare ergo estis uos postremi in reducendo regẽ? Cæterum
ad Amasam dicite, An non tu quoq; es de osse meo, & de carne mea? [g]Sic faciat mi
hi deus, & sic addat, si non imperator exercitus sis futurus coram me loco Ioab cun
ctis diebus. Et [h]flexit cor omnium uirorum Iuda, ueluti uiri unius, ut mitterent ad
regem [hisce mãdatis,] Reuertere tu, & omnes serui tui. Reuersus est † igitur rex, 1.Reg.2.b
& uenit ad Iordanem usq;, Iuda autem uenit in Gilgal, ut descẽderet obuiam regi,
traduceretq; regem per Iordanem. Porrò Semei filius Gera, filij Iemini, qui erat
de Bahurim, propere descendit cum uiris Iuda obuiam regi Dauidi, cumq; eo mil
le uiri ex Beniamin. Iam Ziba puer domus Saulíticæ, atq; quindecim filij eius, &
D uiginti serui eius cum eo prospere traiecerunt Iordanem ante regem. Transiuit
deinde nauis, ut traduceret familiam regis, utq; faceret [i]quod ei placeret. Semei ue
ro filius Gera procidit corã rege quum ille traijceret Iordanem, & dixit ad regem,
Ne imputet mihi dominus meus iniquitatem, neq; memineris eorũ quæ peruerse Supra 16.a
egit seruus tuus eo die quo egressus est dominus meus rex de Ierusalẽ, ut rex hoc
corde [k]uolutet: etenim ego seruus tuus agnosco me peccasse, & hodie primus ue
ni ex omni domo Ioseph, ut descenderem obuiam domino meo regi. Abisai au
tem filius Zeruia respondens dixit, An ob hanc rem Semei non interficeretur, q̃
scilicet maledixit Christo domini? Dauid ait, Quid mihi uobiscum filij Zeruia?
estis enim mihi hodie impedimẽto, num hodie quispiam in Israele interficeretur?
an non agnosco me hodie esse regem in Israele? Dixitq; rex ad Semei, Non morie
E ris: & iurauit ei rex. Porrò Mephiboseth filius Saulis descendit obuiam regi,
non [l]lauerat pedes suos, neq; raserat barbam suam, sed & uestes suas non eluerat,
ab eo uidelicet die qua egressus erat rex, usq; in eum diem quo rex saluus rediret.
Quumq; uenisset Hierosolyma obuiam regi, dixit rex ad eum, Quare non profe
ctus es mecum Mephiboseth? Respondit, Domine mi rex, seruus meus dolo me
cum egit, quoniam dixerat seruus tuus, Sternam mihi asinũ, & equitabo illo, iboq;
ad regem, (nam claudus est seruus tuus,) sed falsò traduxit [me] seruũ tuum coram
domino meo rege. Equidem dominus meus rex est quemadmodum angelus dei:
fac igitur quod [m]tibi uidetur, nam uniuersa domus patris mei [n]obnoxia fuit morti
corã domino meo rege, tu uero posuisti seruum tuum inter conuiuas mensę tuæ:
quid igitur iuris ultra habeo, ut cõquerar amplius aduersus regem? Et dixit ei rex,
[o]Quid opus est pluribus uerbis? Pronunciaui, ut tu & Ziba agros diuidatis. Et ait Supra 16.a
Mephiboseth ad regem, Quin ipse uniuersos accipiat, posteaquã dominus meus
F rex incolumis redijt in domum suam. Sed & Barsilai Gileadites descenderat de
Roglim,

[b] Eb. Tunc rectũ esse in oculis tuis.
[c] Ebr. Loquere in cor seruorum.
[d] Eb. Iudicatus est populus, hoc est, quisq; alterũ obiurgans, culpam hanc in aliũ retecit: alij legũt, populus ambiguus fuit, suspẽsus: alij, certabat.
[e] Ebr. Cur tacetis aut dissimulatis.
[f] Quum intelligeret rex animũ Israelitarum pronũ in se, admonet Iudam ut antevortat Israelitas.
[g] Formula iurãdi aut promittendi.
[h] Sermo scilicet sacerdotum seu regis.
[i] Ebr. Quod bonum esset in oculis eius.
[k] Eb. Vt rex ponat super cor.
[l] Ebr. Non fecerat pedes, neq; fecerat barbam, superius scilicet labium.
[m] Ebr. Quod bonum est in oculis tuis.
[n] Ebr. Viri mortis.
[o] Ebr. Quid loqueris amplius uerba tua? Dixi, Tu & Ziba diuidite agros.

Roglim,& trãſierat cum rege ad Iordanem,ut eum per Iordanẽ deduceret. Eratq́
Barſilai admodum ſenex,nempe octoginta natus annos, qui cibos adminiſtraue-
rat regi quum maneret in Mahanaim,erat enim uir præpotens. Dixit itaq; rex ad
3.Reg.2.b Barſilai, Tu tranſi mecum,& alam te apud me in Ieruſalem. Et ait †Barſilai ad re-
gem,ᵖQuales ſunt dies annorum uitæ meæ,ut aſcẽderem cum rege Hieroſolyma?
natus ſum hodie annos octoginta,num diſcernere poſſum inter bonũ & malum?
num ſeruus tuus guſtare poterit quę comedo & quæ bibo?num audirem amplius
uocem cantorum & cantatricum? cur uero ſeruus tuus domino meo regi poſthac
oneri eſſet?ſeruus tuus tranſibit paululum Iordanem cum domino meo rege, cur
enim tantam retributionẽ mihi rependeret rex? liceat quæſo ſeruo tuo ut redeam,
utq; moriar in ciuitate mea apud ſepulchrum patris mei & matris meæ: en eſt ſer-
uus tuus Chimham,is trãſeat cum domino meo rege,huic fac quod tibi uiſum fue-
rit. Dixit itaq; rex, Tranſeat ergo Chimham mecum, & ego faciam ei quod mihi G
uiſum fuerit: quidquid uero tu poſtulaueris à me,faciam tibi. Tranſiuit itaq; uni-
uerſus populus Iordanem,ſed & rex tranſiuit atq; oſculatus eſt rex ipſe Barſilai,&
ᑫualedixit eum:isq; reuerſus eſt ad locũ ſuum. Trãſijt ergo rex in Gilgal,& Chim
ham tranſijt cum eo,atq; cunctus populus Iuda,& deduxerunt regem, ſimulq; di-
midia pars populi Iſrael. Et ecce omnes uiri Iſrael ueniebant ad regem, dixeruntq;
ad regem,Quare uiri Iuda fratres noſtri ʳfurtim te ſubduxerunt, traduxeruntq; re
gem & familiam eius ultra Iordanem,& omnes uiros Dauidis cum eo?Reſpondit
quiſq; ex Iuda Iſraelitis,ˢRex eſt mihi arctiori amicitia iunctus,cur uero hæc res bi-
lem tibi mouit? Num cibos à rege accepimus nos? Num uero ᵗdonatiuũ aliquod
nobis accepimus?Dixerũt uero Iſraelitæ ad Iudæos huiuſmodi uerba,Ego habeo
in rege decem portiones, & in ipſo quoq; Dauide te ſupero, cur igitur me ſpreui-
ſti?an non ego prior uerba feci de reducẽdo rege meo? At ſermo uirorum Iuda ue
hementior fuit q̃ ſermo Iſraelitarum.

CAP. XX.

IBi oblatus fortè fortuna uir quidã Beli Iaal,cuius nomen Seba,qui fuit filius Bi- A
chri,ᵃuir Iemini,is claſſicum cecinit tuba,ſimulq; ait,Non eſt nobis pars in Daui
de,neq; hæreditas in filio Iſai,[recipiat] ſe quiſq; ex Iſrael in tentoria ſua. Aſcendit
itaq; ᵇomnis Iſrael ab ipſo Dauide, & ſequebatur Seba filium Bichri. Qui autem
erant ex Iuda adhærebant regi ſuo à Iordane uſq; Ieruſalem. Venit itaq; Dauid in
domum ſuam in Ieruſalem,accepitq; rex decem mulieres concubinas, quas ad cu-
ſtodiendam domum reliquerat, & tradidit eas in domum quandam cuſtodiẽdas,
cibumq; adminiſtrauit eis,ſed non eſt ingreſſus ad eas,manebantq; concluſæ uſq;
ad diem mortis ſuæ,uiuentes uiduæ. Ait autem rex ad Amaſam, Conuoca mihi B
uiros Iuda in diem tertium,& tu quoq; hic adſis. Abijt igitur Amaſa ut conuoca-
ret Iuda,diſtulitq; ultra tempus quod ei conſtitutũ erat. Tunc dixit Dauid ad Abi
ſai,Seba filius Bichri magis nunc incommodabit q̃ Abſolom, tu igitur accipe ſer
uos domini tui,& eum inſequere,ne ᶜoccupet ciuitates munitas,& ſubducat ſe cõ-
ſpectui noſtro. Egreſſi ſunt itaq; poſt eum uiri Ioab,& Chreti & Phlethi,& for-
tiſſimi quiq;:egreſſi ſunt autem è Ieruſalem,ut inſequerentur Seba filium Bichri.
Quumq; eſſent apud lapidem magnum qui eſt in Gibeon, & Amaſa præcederet C
eos,erat Ioab accinctus tunica ſua qua erat indutus, ſuper quã ſuccinctus erat gla-
dio,qui in uagina iugi in modũ ad lumbos eius pendebat, ſic ut facile exiret & ex-
cideret. Et ait Ioab ad Amaſam,Num recte uales frater mi?& tenuit dextera ipſius
Ioab barbam Amaſæ ut oscularetur eum, Amaſa uero non ᵈobſeruabat gladium,
quem manu tenebat Ioab, & ferijt eum gladio in ᵉuitalia uiſcera, & effudit uiſce-
ra eius in terram, neq; iterauit in eo [ictum,] & concidit. Porrò Ioab & Abi- D
ſai frater eius inſequuti ſunt ipſum Seba filium Bichri. Conſtitit autem quidam ex
pueris Ioab apud ᶠinterfectum, & dixit, Qui fauet ipſi Ioab, quiq; Dauidi, ſequa-

ᵖEbr. Secũdum quid ſunt dies annorum uitarum mearum?

ᑫEbr. Benedixit.

ʳEbr. Furati ſunt.

ˢEbr. Propinquus eſt ad ad me rex, ut Germani, Er iſt mir naach, id eſt, gefründet, uerwandt.

ᵗEbr. Portando portatum.

Conſpirat Seba aduerſus regem, quo fit ut bona pars Iſraelitarum à rege deficiat. Amaſa trucidatur à Ioab, q & Seba inſequens interficit.

ᵃQuidam legunt, uiri Iemini.

ᵇEbr. Omnis uir Iſrael.

ᶜEbr. Ne inueniat ſibi.

ᵈVel, Amaſa non cauit, quia niſchmar actiue ſeu neutraliter exponitur.

ᵉAlij, ſub quintam ſcilicet coſtam.

ᶠEbr. Apud eum.

tur ipsum Ioab. Amasa autem uolutabatur in sanguine in media uia. Videns au-
tem quidam quod omnis populus consisteret, amoto Amasa ex itinere in agrum, pro
iecit super eum uestimentum, quandoquidem uidebat quod omnes uenientes iuxta il
lum consisterent. Cumque iam è uia amotus esset, præterijt quisque sequutus Ioab ad
E insequendum Seba filium Bichri. Et pertransijt omnes tribus Israel, Abel & Beth
Maacha, & omnia [a]loca Berim, isti uero congregati insequuti sunt eum. Venien-
tes igitur obsederunt eum in Abel Beth Maacha, & affuderunt aggerē ad urbem.
Et [b]stetit mulier sapiens in propugnaculo, (omnis autē populus qui cum Ioab erat
uolebant uastare & deijcere murū,) & clamauit ex urbe, Audite, audite, dicite quæ
so ad Ioab, Accede huc propius ut loquar tecum. Qui quum accessisset ad eam, di-
xit mulier, Es ne tu Ioab? Respondit, Ego sum. Quæ dixit ad eum, Audi uerba an
F cillæ tuæ. Et respondit, Audio. Illa rursum loquuta est in hanc sententiam, Omni-
no primum loquendum erat cum Abel, deque repetundis agendum, [c]sicque peragen Deut. 20.a
da postulatio. Ego sum ex pacificis & fidelibus Israel, tuque quæris interficere ciuita
tem & matrem in Israele. Cur [moliris] deuorare hæreditatem DOMINI? Respon-
dit Ioab, dicēs, Absit absit procul à me, ut uel deuorem, uel uastem, negotium non
sic habet, sed homo quidā de monte Ephraim, cuius nomen est Seba, filius Bichri,
sustulit manum suam aduersus regem, nempe contra Dauidem, hunc unum date,
G & abscedam ab urbe. Ait ergo mulier ad Ioab, En caput eius deijcietur ad te è mu-
ro. Et uenit mulier illa ad cunctum populum cum sapiētia sua, illi ergo abscisso ca-
pite Seba filij Bichri, deiecerūt ad Ioab: qui cum buccina receptui caneret, [milites]
diuulsi sunt ab urbe, quisque in tentorium suum, Ioab Hierosolyma ad regem reuer
so. Præfectus autē fuit Ioab uniuerso exercitui Israelitico, Benaia autem filius Ieho Supra 8.d
iada super Chereti & Phlethi, Adorā fuit quæstor [d]ærarius, Iehosaphat filius Ahi
lud fuit à commētarijs, Seua aūt scriba, Zadok atque Abiathar sacerdotes, & etiam
Ira Iairæus fuit sacerdos Dauidis.

CAP. XXI.

A DAuidis temporibus oborta est fames, idque annos tres continuos. [a]Consuluit
autē Dauid DOMINUM. Dixitque DOMINUS, Propter Saulem, & propter do
mum [eius] sanguinariam, eo quod interfecit Gibeonitas. Vocatis itaque Gibeoni-
tis rex, loquutus est cum eis. Gibeonitæ uero non fuerunt de filijs Israel, sed de reli
quijs Amorræorum, †quibus filij Israel iurauerant, Saul autem molitus est eos oc- Iosue 9.a
cidere, zelo uidelicet quodam quem habuit pro filijs Israel & Iuda. Dixit autē Da-
uid ad Gibeonitas, Quid [b]faciam uobis, & qua re expiabo, ut fausta imprecentur
hæreditati DOMINI. Responderunt ei Gibeonitæ, [c]Non[poscimus] nobis aurum
aut argentum à Saule & à domo eius, neque hoc urgemus, ut aliquis ex Israele inter
ficiatur. Ait ille, Quid ergo dicitis quod faciā uobis? Responderunt regi, Virum
illū qui perdidit nos, & cogitauit insidiose cōtra nos, [d]perdemus, ne extet in omni-
B bus terminis Israel: dentur nobis septem uiri de filijs eius, quos agemus in crucem
DOMINO in Gibeath Saulis, electi DOMINI. Dixit rex, Ego dabo. Pepercit autem
rex Mephiboseth filio Ionathan filij Saulis, †propter iuramentum DOMINI quod 1.Reg. 18.a
fuit inter eos, inter Dauid scilicet & Ionathan filium Saulis: sed accepit rex duos fi-
lios Rizpæ filiæ Aiæ, quos pepererat Sauli, nēpe Armoni & Mephiboseth, dein-
de & quinque filios Michol filiæ Saulis, quos pepererat Adrieli filio Barsillai Meho
lothitæ, tradiditque eos in manum Gibeonitarum, egerunt eos in crucem in monte
coram DOMINO, ceciderūtque septem illi pariter, occidebanturque in diebus messis
ab initio, quum primū meterētur hordea. Tollens autem Rizpa filia Aia saccum,
expandit eum sibi super petram ab initio messis, donec stillauit aqua super eos de
cœlo, nec permisit uolucrem cœli super eos desidere interdiu, aut bestias agri no-
C ctu. Nunciatumque est Dauidi quid faceret Rizpa filia Aia cōcubina Saulis. Abijt
ergo Dauid, & tulit ossa Saulis, atque ossa Ionathan filij eius à ciuibus Iabes Gilead,
qui

[a] Alij legunt, omnes ciues Beerim.
[b] Alij, stabat referunt ad aggerē, alij ad bellum seu exercitū, alij ad urbem.
[c] Clarigatio fuit Romanis, quum iniecta hasta in fines hostis, res repetebāt, & bellum per fecialē indicebant, de qua hic dicere uidetur.
[d] Ebr. Super tributū.

Oborta fame filij Saulis Gibeonitis tradūtur, Dauid pugnat cōtra Palestinos.
[a] Ebr. Quæsiuit faciem domini.
[b] Ebr. Vt benedicāt: alij in secunda persona legunt, ut benedicatur.
[c] Alij, non est nobis causa pecuniaria cū Saule.
[d] Alij legunt, qui cogitauit contra nos ut excinderemur, ne extaremus.

1.Reg.31.c qui clam tulerant eos de platea Betsan, in qua suspenderãt eos Palestini eo tẽpore
quo Palestini percusserant Saulem in Gilboa, sustulit inquam ossa Saulis & ossa
Ionathan filij eius, & ossa eorũ qui suffixi erant collegerũt, sepelieruntq; ossa Sau-
lis & Ionathan filij eius, in terra Beniamin in [e]Zela in sepulchro Kis patris eius, & [e]Alij legũt, in latere.
fecerunt omnia quæ præceperat rex: post hæc deus propitius [f]factus est terræ. [f]Ebr. Exoratus est.
Bella quatuor. I. Rursus factum est prælium Palestinorum contra Israelitas, descenditq; Dauid &
serui eius cum eo, & bellum gesserunt cum Palestinis, Dauid autem fatigatus est.
Etlisbi in Nob, qui natus fuit ex Rephaim, (pondus lanceæ eius habebat trecẽtos
siclos chalybis, ipseq; nouo [gladio] accinctus erat:) is dixerat se occisurum Daui- D
dem, sed Abisai filius Zeruia tulit ei opem, percussitq; Palestinum, eumq; interfe-
cit. Tunc uiri Dauidis iurantes dixerũt, Nunquam posthac egredieris nobiscum
II. in pugnam, ne extinguas lucernam Israelis. Post hæc contigit ut instauraretur bel
lum in Nob cum Palestinis, tũc trucidauit Sibbechai Husathites ipsum Saph, qui
III. erat ex Rephaim. Factum deinde & aliud prælium in Gob cum Palestinis, ubi El
hanan filius Iaaræ Orgim Bethleemites, Goliath quendam Githæum trucidauit,
IIII. cuius hastæ lignum erat instar iugi textorij. Aliud deinde fuit prælium in Gath,
fuit illic uir quidam monstrosa magnitudine, qui [g]digitos manuum habuit duode [g]Ebr. Digiti manuũ eius & digiti pedum eius, sex & sex.
cim, & pedũ digitos item duodecim, numero uidelicet uigintiquatuor, qui & ipse
natus erat ex Rephaim in Gath, is cum probra iaceret in Israelitas, trucidauit eum
Ionathan filius Simea fratris Dauidis. Quatuor isti nati sunt ipsi Rapha in Gath,
cecideruntq; per manum Dauidis, & per manũ seruorũ eius.

CAP. XXII.

Porrò Dauid loquutus est ad DOMINVM uerba huius cantici, eo tempore quo A Carmẽ gratulatorium quod canit Dauid domino, qui eum è manu Saulis, & omnium hostium eripuerat.
eripuerat eum DOMINVS è manu omnium hostium eius, et de manu Saulis, &
dixit, DOMINVS petra mea, propugnaculum meum, & ereptor meus. Deus ru-
pes mea, illo nitar, clypeus meus, & cornu salutis meæ, arx mea, & asylum meum, [a]Ebr. Contritiones mortis, seu cõfractiones.
Psal. 18 a seruator meus à uiolẽtia asseres me. DOMINVM [†]laude dignum inuocabo, absq;
inimicis meis seruabor. Quum circundedissent me mortales [a]contritiones, tor-
rẽtesq; [b]Beli Iaal terruissent me. [Quũ] me funes foueæ cinxissent, laqueiq; mor [b]Beli Iaal pro perditis hominibus utuntur Ebræi.
tis me præuertissent. [Quum] angustum esset mihi, inuocabam DOMINVM, atq; [†]Tempora sunt mutata, nã id res ipsa & carminis ratio postulat.
ad deum meum clamabam, & exaudiuit de templo suo uocem meam, ut primum
clamor meus ad aures eius [peruenit.] Commouebatur & contremiscebat terra,
fundamenta cœlorum fremebant & conquassabantur, quoniam ipse irascebatur.
Ascẽdebat fumus è naribus ipsius, & uorans ignis ex ore eius, ita ut de eo carbo-
nes incenderentur. Flectebat cœlos ac descẽdebat, sub pedibus eius caligo. Ve
hebatur super Cherub, & uolabat, ferriq; uidebatur alis [c]pernicibus. Circũquaq; B [c]Ebr. Super alas uenti.
iuxta se tenebras posuerat instar tabernaculorum, aquas atras, & densissimas nu-
bes. De fulgore qui coram eo erat, prunæ ardentes incendebantur. Tonabat è
cœlis DOMINVS, altissimusq; edebat uocem suam. Sagittas eiaculabatur, disijcie
batq; [d]eos, fulgur mittebat, & consternatos reddidit eos. Tum apparebant pro- [d]Relatiuum eos ad hostes Dauidis retuli: alij ad sagittas & fulgura.
fundissima aquarum receptacula, retegebantur orbis fundamẽta ab increpatione
DOMIMI, à respiratione flatus nasi sui. E sublimi demissa [manu] arripiebat me,
atq; extrahebat ex aquis uehemẽtibus. Eripiebat me ab hostibus potẽtibus, nem
pe de osoribus meis, qui me superiores erant. Qui me tempore calamitatis meæ
præuerterãt, at DOMINVS fuit mihi fulcrum. Educebat me in locũ spatiosum, eri
piebat me, fauebat enim mihi. Rependebat mihi DOMINVS iuxta iustitiã meam, C
& iuxta puritatem manuum mearũ retribuebat mihi. Obseruaueram enim uias
DOMINI, neq; [e]impie defecerã à deo meo. Ante oculos enim cũcta instituta eius [e]Aliqui legunt, nunquam contumax fui erga deum meum.
teneo, & mores eius à me non abijcio. Integre & cãdide uersor coram illo, & ser
uo me ne quid praui designem. Rependit itaq; mihi DOMINVS iuxta iustitiam
meam, iuxta puritatem meam coram oculis eius. Qui bonitati studet, ei benigne

[f] *Ebr. Repurgato.*

facies, & erga uirum simpliciter integrum, integrũ te exhibes. Cum [f] candido can
dide agis: cum eo uero qui prauus & incuruus incedit, tu quoq; peruerse incedis.
Etenim populum adflictum tu seruas, oculi uero tui super elatos ut eos deprimas.
Tu siquidẽ lucerna mea es ô DOMINE, tenebras meas illustrat DOMINVS. Quo
niam in te [g] cuneos militares perrumpo, & in deo meo trãsilio murum. Dei uia in
tegra est, eloquium DOMINI repurgatum, scutum est omnium in se sperantium.
Quis enim deus præter DOMINVM? aut quis est petra prẹter deum nostrũ? Deus
est qui me uirtute roborat, & facit uiam meam expeditã. Pedes meos pares facit
[pedibus] ceruarũ, & in editis meis collocat me. Instruit manus meas ad pugnam,
datq; ut arcũ chalybæum brachijs meis confringam. Tu protẽdis mihi clypeum
salutis tuæ, & ex mansuetudine tua augustũ me facis. Dilatas passum meum sub
D tus me, ne uacillent uertebrẹ meæ. Persequebar hostes meos, & excindebam eos,
nec reuertebar donec eos internecioni darem. Funditus perdebam eos, ac uulne
rabam [adeo,] ut subsistere non possent, caderentq; subtus pedes meos. Virtute
heroica me ad bellũ instruis, & prosternis sub me quotquot contra me insurgũt.
Efficis ut terga mihi uertant hostes mei, & ut perdam osores meos. Quocunq; se
uertunt, non est qui seruet eos: ad DOMINVM, nec respondet eis. Contundo eos
ut puluerem terræ, ut lutum platearum cõminuo eos, atteroq; eos. Tu eripis me
de contentionibus populi mei, seruas me ut sim caput gentium, populi quos non
noueram seruiunt mihi. [h] Exteri mendaciter sese mihi [subijciebant,] mox ut auri
bus percipiebant, seruiliter mihi supplices fiebant. Alienigenæ marcescebant, pa
uebãtq; in penetralibus suis. Viuat DOMINVS, & laudatus sit qui est petra mea,
altus uehatur deus, qui est petra salutis meæ. Is inquam deus, qui donat mihi ut
ultionem sumam, & subijcit mihi populos. Qui educit me ex hostibus meis, tu [ô
DOMINE] in sublime ducis me ab his qui contra me insurgunt, eripis me ab eo ui
ro qui mihi uim & iniuriam intentat. Hanc ob † causam gratias tibi agam inter Rom.15.b
gentes ô DOMINE, & nomini tuo psallam. Propter magnitudinẽ salutis [i] qua re
gem tuum [ditas,] & q; beneficijs prosequeris Christũ tuum Dauid, & semen eius
in perpetuum.

[g] *Alij sic legunt, in te expeditus miles curro.*

[h] *Ebr. Filij alienigenæ mentiebantur, ad auditum auris audiebantur mihi.*

[i] *Alij, qui magnam salutem dedit regi suo: alij, quia in immẽsum auges salutifera dona regi tuo, &c. Sed Ebr. Migdal adiectiuum faciunt.*

Persona mutata.

CAP. XXIII.

Enumerantur hic Dauidis ultima uerba, nominaq; heroũ suorum, qui egregijs factis clari fuerunt.

A HAec sunt uerba quæ Dauid postremis temporibus loquutus est. Dixit Da Habet speciem carminis.
uid filius Isai, & ait uir ille, qui constitutus erat ut esset unctus dei Iaacob, gra
tissimus psaltes in Israele. Spiritus DOMINI loquutus est per me, & eloquiũ eius
fuit in lingua mea. Deus Israel dixit mihi, loquutus est petra Israelis, dominator
super homines iustus sit, dominator [habeat] timorem dei. Et sicut lux [a] matutæ
quum sol oritur, [b] matuta inquam quæ non habet nubes præ fulgore suo, propter
pluuiam uidelicet quẹ herbam ẽ terra [elicit.] Non inquã sic erit domus mea cum
deo, quoniam fœdus [c] perpetuum pepigit mecum, quod per omnia ordinatum est
& seruatum: quandoquidem omnis salus mea & omnis uoluntas [firma est,] neq;
ut [germen] crescit. Contrà [d] uir perditus erit ut spina in uniuersum euulsa, quam
nemo manu attrectat. Quod si quis eas attingere [cogatur,] armet [manum suam]
ferro, aut ligno hastæ, aut certe igne quo eas in stirpe sua exurat. Hæc sunt no 1.Par.11.b
mina heroum, quos habuit Dauid quum sederet in [e] solio sapientiæ. Præcipuus
inter tres hic fuit, qui excitabat hastam suam semel super octingentos uulneratos.
B Huic succedit Eleasar filius Dodi filij Ahohi inter tres heroes [qui fuerũt] cum Da
uide, quum probris lacesserẽt Palestinos, collecti scilicet illic ad prælium ascenden
tibus Israelitis. Is exurgens percussit Palestinos, donec defatigaretur manus eius,
obrigesceretq; manus eius ad gladium. Atq; illo ipso die DOMINVS magnã salu
tem edidit, reuersusq; est populus ipsum sequutus, duntaxat ad prẹdam excurrẽs.
Post hunc Samma filius Age Hararites, congregatis Palestinis in globum, fuit ibi
ager lentium plenus, fugitq; populus metu Palestinorum. Tum is cõstitit in me
dio

[a] *Similitudo est partim, partim dissimilitudo.*

[b] *Regnum meum seu domus mea est ut lux clarissima, quæ subinde augescit, nec ullas habet tenebras.*

[c] *Ebr. Posuit mihi.*

[d] *Ebr. Belijaal.*

[e] *Obscurissimus est hic locus, & uarie distractus ab interpretibus. Quidam legunt, Iasebbeam Hachmoni (nã sic appellatur in lib. 1. Paralip. cap. 11.) alij, sedens in solio sapientiæ, referunt ad illum præcipuum inter tres, quem uocant Adino Haczni.*

dio agro,& eripuit populum,trucidauitq; Palestinos,edente DOMINO ingentem
salutem. Descenderunt uero tres isti principes, qui erant ex triginta præcipuis du
cibus, tempore messis ad Dauidem in speluncam Adullam,agmen uero Palestino
rum castra sua habuit in ualle Rephaim. Dauid tum erat in arce,& præsidium Pa-
lestinorũ in Beth Lehem. Accẽsus ergo Dauid desiderio quodam dixit, Vtinam
quispiam mihi ex aqua fontis illius qui est in Beth Lehem ad portam potum ferat.
Tum tres illi heroes penetrarunt castra Palestinorum, haurientesq; aquam è fon- C
te Bethlehemitico qui erat ad portã,ferebant illam & attulerunt ad Dauidem: ipse
uero noluit eam bibere,sed libauit eam DOMINO, dicens, Procul sit hoc à me DO-
MINO adiuuante,ne istud committã: an non hic sanguis est uirorum, qui [f]cum pe
riculo uitæ suæ [illuc] profecti sunt? Nec uolebat eam bibere. Et hæc quidem fece-
Abisai. runt hi tres heroes. Porrò Abisai frater ipsius Ioab filius Zeruia caput ternarij, is
excitauit lanceam suam super trecentos, quos strauit,& in ista triade [præcipuum]
habuit nomen: in triade ista excelluit inquam gloria, at non pertigit ad tres [prio-
Benaia. res.] Benaia deinde filius Iehoiada filius cuiusdam strenui hominis, inclytus rebus
gestis,de Kabzeel, is percussit duos leones Moab, is ipse descendit atq; percussit
leonem in media fouea,quum esset tempus niuis. Et is idem percussit Aegyptium
quendam præstanti forma uirum: erat autem in manu Aegyptij hasta,is autem de
scendit ad eum baculo, & ui rapta hasta de manu Aegyptij,ferijt eum hasta ipsius.
Hæc patrauit Benaia filius Iehoiada,habuitq; nomen inter tres heroës. Ex trigin- D
ta prestantissimus fuit,ad tres autẽ non peruenit. Hunc constituit Dauid [g]ut esset
audiens ei. Asael quoq; frater ipsius Ioab [b]inter triarios [recẽsetur:] Elhanan filius
Dodo Bethlehemites, Samma Harodæus, Elika Harodæus, Hælez Paltites, Ira fi-
lius Ikesch Thekoites, Abiæser Anethotites, Mebunnai Husatites, Zalmon de
Ahoha, Maharai Netophatites, Heleb filius Baana Netophatites, Ithai filius Ri-
bai de Gibeath filiorum Beniamin, Benaia Pirathonites, Hiddai de torrentibus
Gaas, Abialbon Arbatites, Asmaueth Barhumæus, Eliahba Saalbonæus, filij Ia-
sen Iehonatan, Samma Hararites, Ahiã filius Sarar Hararites, Eliphelet filius A-
hasbai, filij Maachati, Eliam filius Ahitophel Gilonites, Hezrai Carmelites, Paa-
rai Arbites, Igal filius Nathan de Zoba, Bani Gadites, Zalek Ammonites, Naha
rai Beerothites, q armiger fuit Ioab filij Zeruia, Ira Iithrites, Gareb Iithrites, Vria
Hithæus, uniuersi trigintaseptem.

[f] Ebr. Qui in animabus suis uerunt.

[g] Vt præsto scilicet adstaret, & audiret ac auscultaret iussis regijs.

[b] Alij legũt, inter triginta: sed Schalisch & schalischim non numeri, sed dignitatis & officij esse uidetur.

CAPVT XXIIII.

Dauid numerat populũ, qua re dominũ offendit, & grauiter ab eo punitur.

FVror DOMINI rursus concitatus est aduersus Israelem, & incitauit Dauidem A
in eis, ut diceret, Vade numera Israelem & Iuda. Ait itaq; rex ad Ioab imperato
rem exercitus quem habuit, Circumi Israelem à Dan usq; ad Beer Seba, & recẽsete
populum, ut sciam numerum populi. Et dixit Ioab ad regem, Adijciat DOMINVS
deus tuus ad populum aliquot [a]centurias, quas oculi domini mei regis uideãt: cur
uero dominus meus rex illius rei cupidine flagrat? At regis imperium erga Ioab &
duces exercitus præualebat. Egressus itaq; est Ioab unà cum ducibus exercitus à
conspectu regis, ut recenserent populum Israel. Et transeuntes Iordanem, manse-
runt in Aroër, ad dexteram ciuitatis quæ est in medio torrente Gad, & ad Iaaser.
Deinde uenerunt in Gilead & in terram inferiorem [b]Hadschi: tum uenerunt in
Dan Iaan, & circum Zidon: ueneruntq; ad munitionem Tyri, & ad cunctas ciui-
tates Hiuæorum & Chananæorum, egressi ad Meridiem Iehuda in Beer Seba.
Quumq; peragrassent uniuersam terrã, reuersi sunt Ierusalem exactis nouem men B
sibus & uiginti diebus. Deditq; Ioab numerum & summam populi ipsi regi. Fuit
autem [summa] Israelis octingenta millia uirorum fortium bello [c]aptorum: uiro-
rum autem Iuda fuerunt quingenta millia uirorum. Posteaquam autem Dauid
populum sic numerasset, doluit [a]corde suo, aitq; Dauid ad DOMINVM, Insigniter
peccaui in hoc quod feci, transfer quæso ô DOMINE, iniquitatẽ serui tui, quoniam

[a] Ebr. Sicut hos, sicut illos cẽtum uicibus.

[b] Alij, Hadschi interpretantur nouam, ut sit appellatiuum.

[c] Ebr. Educentiũ gladium.

[a] Ebr. Percussit Dauidem cor suum.

Videntes olim prophetæ dicti, ut patet 1. Samuelis 9.

uehementer stulte egi. Quumq; mane surrexisset Dauid, factum est uerbum DOMINI ad Gad prophetam, qui erat Videns ipsius Dauidis, in hanc sententiã, Vade, & loquere ad Dauidem hisce uerbis, Sic dicit DOMINVS, Tria tibi defero, tu ex his unum tibi eligito, quod tibi faciam. Veniens igitur Gad ad Dauidem, nunciauit ei, dixitq; ad eum, Visne ut ueniant tibi septem anni famis in terra tua? aut uis ut fugias tribus mensibus coram hostibus tuis ut te persequantur? aut ut sit pestis

Famem. Bellum. Pestis.

C tribus diebus in terra tua? Delibera nunc, & dispice, quid referam ei qui me misit. Ait ergo Dauid ad Gad, Supra modum angor, incidamus quæso in manum DOMINI, (quoniam multæ sunt miserationes eius,) in manus hominum ne cadam. Misit itaq; DOMINVS pestilentiam in Israelem à mane usq; ad tempus definitum, & mortui sunt ex populo à Dan usq; Beer Seba septuaginta millia uirorum. Et quum extẽdisset angelus manum suam super Ierusalem, ut illam quoq; adflictaret, pœnitudine ductus est DOMINVS super malo, & dixit ad angelum uastantem populum, Sat iam, remitte manum tuam. Et angelus DOMINI fuit iuxta horreum Arafnæ Iebusæi. Dixitq; Dauid ad DOMINVM quum uidisset angelum percutientem populum, & dixit, Ego peccaui, ego inique egi, oues autem istæ quid fecerũt? sit quæso manus tua contra me, & contra domum patris mei. Et uenit Gad ad Da

D uidem in die illa, & ait ad eum, Ascende, excita aram DOMINO in area Arafna Iebusæi. Et ascendit Dauid iuxta uerbum Gad quod præceperat DOMINVS. Respiciensq; Arafna, uidit regem & seruos eius transeuntes ad se, & egressus Arafna incuruauit se coram rege pronus in terram. Et dixit Arafna, Cur uenit dominus meus rex ad seruum suum? Respondit Dauid, ut emam à te horreum, ut extruam aram DOMINO, & arceatur clades à populo. Tunc dixit Arafna ad Dauidem, Accipiat & sacrificet dominus meus rex quod ei uidetur: en boues in holocaustum, & instrumenta boum in ligna. Omnia dedit rex Arafna regi. Dixitq; Arafna ad regem, DOMINVS deus sit tibi propitius. Et dixit rex ad Arafnam, Nequaquam, omnino emam à te pretio, nec sacrificabo DOMINO deo meo holocausta gratis. Emit itaq; Dauid horreum & bouem quinquaginta siclis argenteis. Et extruens ibi aram DOMINO Dauid, sacrificauit holocausta & gratulatoria, propitiusq; factus est DOMINVS terræ, & cohibita est clades ab Israele.

Liber Regum primus, quem nos tertium Regum dicimus.

CAPVT I.

Dauid senio confectus fouetur à iuuencula. Adonias ambit regnum. Solomon regno inauguratur.

a Ebr. Venit in dies.

b Sochenetb uarie exponunt, fotrix, cubicularia, thesauraria, apta, utilis, &c.

A CVVM Dauid iam senex esset a prouectæq; ætatis, texerunt eum uestimentis, at non potuit calefieri. Dixerunt igitur ei serui sui, Quærant domino meo regi puellam uirginẽ, quæ astet regi, & eum b foueat, dormiatq; in gremio tuo, ut calefiat dominus meus rex. Quærẽtes itaq; puellam pulchrã in omnibus terminis Israel, inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. Erat hæc puella admodum uenusta, fuitq; fotrix regis, & ministrauit ei, & rex non cognouit eam. Porrò † Adonias filius Hagith sese efferens dixit, Ego regnabo: fecitq; sibi currus & equites, & quinquaginta uiros celeres ante se. Pater uero ipsius noluit eum mœrore afficere

† 2. Reg. 15. 1

toto

toto [a]æuo suo, ut diceret, Cur sic facis? Erat autem ualde pulchro aspectu, genue- — [a] Ebr. A diebus suis.
ratq; cum †post Absolom. Communicabat autem res suas cum Ioab filio Zeruia B — † 2.Reg 3.a
& cum Abiathar sacerdote, qui opem suam tulerunt ipsi Adoniæ. Zadok autem
sacerdos, & Benaias filius Iehoiada, Nathan propheta, Simei atq; Rei, & proceres
quos habuit Dauid non steterunt ab Adoniah. [b]Mactans autem Adonias oues — [b] Alij legunt sacrificans.
& boues, & pinguia [pecora] iuxta lapidem Soheleth, qui situs erat pone fontem
†Rogel, inuitauit omnes fratres suos, filios scilicet regis, atq; cunctos uiros Iehu- — † Iosue 15.b, 18.c
da seruos regis. Nathan uero prophetã, & Benaiam & alios proceres, & Solomo-
nem fratrem suum nõ inuitauit. Dixit igitur Nathan ad Bathsebam matrem So-
lomonis in hanc sententiam, An non audiuisti q regnat Adonias filius Hagith,
ignorante id domino nostro Dauide? Adsis ergo, & dabo tibi cõsilium, ut serues
animam tuam, & animam filij tui Solomonis. Vade & ingredere ad regem Daui
dem, & dic ad eum, Domine mi rex, an non iurasti famulæ tuæ hisce uerbis, Solo-
mon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum? Cur ergo re
gnat Adonias? Ecce te adhuc loquente ibi ad regem, ingrediar ego post te, & colo C
phonem addã uerbis tuis. Ingressa est itaq; Bathseba ad regem in cõclaue, eratq;
rex ualde senex, & Abisag Sunamitis ministrabat regi. Bathseba inclinato uertice
procumbit regi: dixitq; rex, Quid tibi [petis?] Respondit ei, Domine mi, tu iurasti
per DOMINVM deum tuum famulæ tuæ, [c]Solomon filius tuus regnabit post me, — [c] Eb. Quod Solomon filius tuus regnaturus sit post me.
ipseq; sedebit super solium meum, & en Adonias occupat nunc regnum, & nunc
domine mi rex [hæc] ignoras: nam mactauit boues, saginatum pecus, & oues mul — [d] Imitatur Bathseba uerba regis.
tas, inuitauitq; omnes filios regis, Abiathar sacerdotẽ, & Ioab imperatorem exer-
citus, Solomonem autem seruum tuum non inuitauit: ad te autem domine mi rex
oculi omnium Israelitarum intenti sunt, ut indices eis quis sedere debeat super so-
lium domini mei regis post ipsum, alioqui futurum est, quum dormierit dominus
meus rex cũ patribus suis, ut & ego & filius meus Solomon peccatores reputabi-
mur. Quũq; adhuc loqueretur illa cum rege, en Nathan propheta uenit, & nun-
ciauerunt regi, dicentes, En propheta Nathan adest. Et quum ad regem ingredere
tur, procubuit ante regem pronus facie sua uersus terram. Aitq; Nathan, Domine
mi rex, túne dixisti, Adonias regnabit post me, ipseq; sedebit super solium meum? D
descendit enim hodie & mactauit boues, & saginatum pecus, & oues multas, inui
tauitq; omnes filios regis, & duces exercitus, sed & Abiathar sacerdotẽ, & ecce epu
lantur & bibunt coram eo, dixerũtq;, Viuat rex Adonias: me uero seruum tuum,
& Zadok sacerdotem, Benaiam filium Iehoiada, & Solomonem seruũ tuum non
inuitauit: num à domino meo rege negotium hoc mandatum est? nec indicasti ser
uo tuo quis sessurus sit super solium domini mei regis post eum. Et respondẽs
rex Dauid, ait, Vocate mihi Bathsebam. Quæ ingressa in conspectum regis, stetit
ante regem. Et iurauit rex, dicens, Viuit DOMINVS, qui redemit animã meam ab
omni adflictione, q sicut iuraui tibi per DOMINVM deum Israelis, dicendo, Filius
tuus Solomon regnabit post me, ipseq; sedebit super solium meum loco mei, sic fa
ciam hodierno die. Inclinauit ergo se Bathseba facie uersus terram, & quum genu
flexisset regi, dixit, Viuat dominus meus rex Dauid in sæculum. Et ait rex Da E
uid, Vocate mihi ipsum Zadok sacerdotem, Nathan prophetam, & Benaiam fi-
lium Iehoiada. Et quum uenissent ad regem, dixit rex eis, Sumite uobiscũ seruos
domini uestri, & uehite Solomonem filium meum mula mea, & deducite eum ad
Gihon, illicq; ungat eum Zadok sacerdos & Nathan propheta regem super Israe
lem, clangetisq; cornu, dicentes, Viuat rex Solomon. Vos autem ascendetis post
eum, ut ueniat & sedeat in solio meo, nam ipse regnabit pro me: nam de illo man-
do, ut sit princeps super Israelẽ, & super Iudã. Respondit ergo Benaias filius Ieho
iada ipsi regi, & dixit, [f]Amen, sic dixit DOMINVS deus domini mei regis: Quem- — [f] Amen fiat, ratũ sit.

admodum DOMINVS fuit cũ domino meo rege, sic sit cũ Solomone, augustiusq́ faciat solium eius, q̃ fuerit soliũ domini mei regis Dauidis. Descendit itaq; Zadok sacerdos, Nathan propheta, Benaias filius Iehoiada, Chrethi atq; Pleti, & uexerunt Solomonem super mula regis Dauidis, duxerũtq́ eum †ad Gihon. Et tollens Zadok sacerdos cornu olei ex tentorio, unxit Solomonem, clanxeruntq́ cor 2.Par.32

F nu, omnisq́ populus clamauit, Viuat rex Solomon. Ascenditq́ post ipsum omnis populus, & populi canebant tibijs, lætabanturq́ gaudio magno, ut terra præ clamore illorum dehisceret. Et audiuit Adonias omnesq́ inuitati qui erant cum eo, (qui iam edendi finem fecerãt,) audiuit & Ioab sonitum cornu, & ait, Cur urbs sic strepitu tumultuatur? Adhuc eo loquente, en Ionathan filius Abiathar sacerdotis uenit, ad quem dixit Adonias, Ingredere, quoniam [a]uir es frugi, & nimirum fausta nuncias. Respondens Ionathan dixit Adoniæ, [b]Profecto dominus noster rex Dauid constituit regem Solomonem, misitq́ cum eo rex Zadok sacerdotem, & Nathan prophetam, atq; Benaiam filium Iehoiada, sed & Cerethi & Pelethi, & uexerunt eum mula regia, unxerũt deniq; eum in Gihon Zadok sacerdos & Nathan propheta, ut sit rex, & ascenderunt inde lætantes, & cõmota est ciuitas: & hic strepitus est quem audistis. Sedit insuper Solomon super solium regni. Quin &

G serui regis uenerunt, ut [c]gratularentur domino nostro regi Dauidi, dicẽtes, Decoret deus tuus nomen Solomonis supra nomen tuum, & augustius reddat solium eius, q̃ fuerit solium tuum. Et procubuit rex ad lectũ, sicq́ loquutus est rex, Laudandus DOMINVS deus Israelis, qui dedit hodie [aliquem] qui sedeat in solio meo uidentibus oculis meis. Illi uero territi sunt, & surrexerunt omnes inuitati qui cũ Adonia erant, abierũtq́ quisq; sua uia. Porrò Adonias metuens faciem Solomonis, surrexit & abijt, tenuitq́ cornua aræ. Nunciatumq́ est Solomoni hisce uerbis, En Adonias metuit regem Solomonem, nam tenet cornua aræ, dicens, Iuret mihi hac ipsa die rex Solomon, q̃ non trucidet seruum suum gladio. Et dixit Solomon, Si fuerit homo frugi, nihil cadet de capillitio eius in terram: si uero malum fuerit in eo deprehensum, morietur. Misit itaq; rex Solomon, & abduxerũt eum ab ara: & ueniens gratias egit regi Solomoni. Dixitq́ ad eum Solomon, Vade in domum tuam. 1.Reg.2.a

[a] Sic exposui Heb.
[b] Quidam exponũt, Ah, heu.
[c] Eb. Vt benedicerẽt.
Latini ad aram confugere dicunt.

CAPVT II.

David morti uicinus, Solomonẽ ut in uia dei pergat adhortatur, et de quibusdam supplicium sumere præcipit.

A Appropinquauerunt autem dies Dauidis ut moreretur, præcepitq́ Solomoni filio suo, dicens, Ego uado uiam [a]uniuersæ terræ, fortis esto, & sis uir. Obserua obseruationẽ DOMINI dei tui, ut ambules in uijs eius, & custodias statuta atq; præcepta eius, iudicia eius, atq; testimonia eius, quemadmodum scriptum est in lege †Mosis, ut prudenter agas quæcunq; acturus es, & ad quęcunq; te illic uerteris, Deut.17.d & ut DOMINVS ratum habeat uerbum suum quod loquutus est ad me hisce uerbis, Si custodierint filij tui uiam suam, ut coram me ambulẽt bona fide, toto scilicet pectore & toto animo, hoc affirmo, q̃ tibi non excindetur uir de solio Israelis. Iam tu nosti quid Ioab filius Zeruia mihi fecerit, quæ scilicet fecerit duobus imperatoribus exercituum Israel, nempe ipsi †Abner filio Ner, & *Amasæ filio Iether, quos 2.Reg.3.f *2.Reg.20.b

B occidit, sanguinem bellicum fundens in pace, ponensq́ sanguinem bellicũ in baltheo suo qui erat super lumbos eius, atq; in calceamento suo quod erat in pedibus eius. Tu facies pro sapientia tua, ne deducas canos eius in foueam in pace. Porrò filijs Barsillai Gileaditæ benefacias, ut sint conuiuæ mensæ tuæ, illi enim ad me uenerunt quum fugerem præ [b]metu Absolom fratris tui. Deinde tecum est Simei filius Gera filij Iemini de Bahurim, †qui maledixit mihi acerbissima maledictione, 2.Reg.16.b 2.Reg.19.d eo die quo proficiscebar Mahanaim, descendit tamen obuiam mihi ad Iordanem, & iuraui ei per DOMINVM, dicens, Non interficiam te gladio. Verum ne illi sinas hoc impune abire, quandoquidem uir sapiens es tu, non ignarus qualiter illi facere debeas, ut deducas canos eius in sepulchrum in sanguine. Dormiuit itaq;

[a] Ire uiã uniuersæ carnis, loquutione Ebraica significat mori, et eam uiam ire, quam omnes mortales eũt.
[b] Ebr. A facie.

1.Par.29.f 2.Reg.5.a Act.2.c & 13.d Dauid cum patribus suis, sepultusq́ est in ciuitate Dauidis. Porrò dies quibus re
gnauit Dauid super Israelem, fuerunt quadraginta anni: septem annis regnauit in
Hebron, in Ierusalem autem regnauit trigintatribus annis. Sedit igitur Solo-
mon in solio Dauidis patris sui, & firmatum est regnum eius uehementer. Ve- C
nit autem Adonias filius Hagith ad Bathsebā matrem Solomonis, dixitq́ illa, Ve
nisne pacatus? Qui respōdit, Pacatus: simulq́ dixit, Est mihi aliquid quod loquar
tecum. Ipsa ait, Loquere. Et dixit, Tu nosti quod regnū mihi debebatur, hucq́ re-
spexisse cūctos Israelitas, ut ego regno inaugurarer, at regnum translatum est, ob-
uenitq́ fratri meo, (nam à DOMINO ordinatum est ei,) peto ergo à te petitionem
quandam, ne mihi [a]eam neges. Quæ ait ad eum, Loquere. Et dixit, Loquere quæ-
so cum Solomone rege, qui tibi nihil negat, ut det mihi Abisag Sunamitidē uxo-
rem. Et ait Bathseba, Bene, loquar pro te cū rege. Venit ergo Bathseba ad regem
Solomonem, ut loqueretur ei pro Adonia. Rex surgit ut ei obuiam iret, & ho-
noris gratia se ei inclinat. Rursusq́ consedit in soliū suum, & positum est solium
pro matre regis, considitq́ ad dexteram ei. Quæ ait, Petitionem quandam paruu-
lam ego peto à te, quam ne neges mihi obsecro. Dixitq́ rex ei, Postula mater mea, D
neq́ enim negare possum. Quæ dixit, Detur quęso Abisag Sunamitis uxor fratri
tuo Adoniæ. Et respondit rex Solomon, dixitq́ ad matrem suam, Cur postulas
Abisag Sunamitidem Adoniæ? Postula ei & regnum, nam ipse est frater meus na
tu maior me, & habet à se Abiathar sacerdotem, atq́ Ioab filium Zeruia. Iurauitq́
rex Solomon per DOMINVM, dicens, Sic faciat mihi deus, & sic addat, quoniā con
tra animam suam loquutus est Adonias uerbum istud. Nunc igitur uiuit DOMI-
2.Sam.7. NVS, qui ordinauit me, atq́ collocauit me super solium Dauidis patris mei, & qui
fecit [b]mihi domum, quemadmodum [c]pollicitus est, interficietur hodie Adonias.
Misit igitur rex Solomon per manum Benaiæ filij Iehoiada, & irruit in eum, atq́
mortuus est. Porrò ad Abiathar sacerdotē dixit rex, Vade in Anathoth ad agros
tuos, es enim morti [f]obnoxius: uerum hodie non interficiam te, quoniam portasti E
1.Sam.22.f arcam DOMINI coram Dauide patre meo, deinde adflictus es in omnibus quibus
adflictus est pater meus. Eiecit ergo Solomon Abiathar ne esset sacerdos DOMI-
NI, ut perficeretur uerbum DOMINI quod loquutus fuerat super domum Eli in Si
1.Sam.2. lo. Venit autē rumor ad Ioab, nam & Ioab declinauerat post Adoniam, licet post
Absolom non declinarit. Fugitq́ Ioab ad tentorium DOMINI, & tenuit cornua
[g]aræ. Nunciatumq́ est regi Solomoni, q́ fugisset Ioab ad tentorium DOMINI, &
q́ esset pone aram: misitq́ Solomon Benaiam filium Iehoiada hisce mandatis, Va
de, & impetum fac in eum. Ingressus igitur Benaias templum DOMINI, dixit ad
eum, Sic præcipit rex, egredere. Qui ait, Non, sed hic moriar. Benaias retulit regi
hoc uerbum, dicens, Sic loquutus est Ioab, & sic respondit mihi. Dixitq́ ei rex, Fac
sicut loquutus est, impetu irrue in eum, atq́ sepeli eum, & amoue [b]sanguinem à me
& à domo patris mei, quem temere ac sine causa effudit Ioab, reddetq́ DOMINVS
sanguinem eius super caput eius, qui impetu facto irruit in duos uiros, qui eo iu- F
2.Sam.3.e stiores & meliores erant, feriens eos gladio, ignorante Dauide patre meo, nempe
2.Sam.20.c ipsum †Abner filium Ner imperatorem exercitus Israelis, & Amasa filium Iether
2.Sam.20. imperatorem exercitus Iuda. Reuertetur itaq́ sanguis eorū in caput Ioab, & in ca-
put seminis sui perpetim. Super Dauidem autem, & super semen eius, atq́ super
solium eius erit perpetuò pax à DOMINO. Ascendens igitur Benaias filius Iehoia
da, irruit in eum, atq́ interfecit eum, & sepultus est in domo sua in deserto. Consti
tuitq́ rex Benaiam filium Iehoiada loco eius super exercitū, & Zadok sacerdotem
constituit rex pro Abiathar. Et mittens rex accersiuit Simei, dixitq́ ad eum, Aedifi
ca tibi domū in Ierusalem, & habita ibi, nec egrediaris illinc siue huc, siue illuc: qua
cunq́ enim die egressus fueris, transierisq́ torrentem Kidron, id certissime scias q́

[a] Ebr. Ne reuerti facias faciem meam.

[b] Domū facere, Ebraico tropo significat familiam augere & posteritatem, seu ut alij uolunt regno inaugurari.

[c] Ebr. Loquutus est.

[f] Ebr. Vir mortis.

[g] Ad aram confugere diceret Latinus, sed nolui omittere cornua.

[b] Ebr. Sanguines.

occidione occidêris, eritq́ſanguis tuus ſuper caput tuum. Et ait Simei ad regem, Recte habet res, quemadmodum loquutus eſt dominus meus rex, ſic faciet ſeruus tuus. Habitauit itaq; Simei Hieroſolymis multis diebus. Contigit autem poſt tres
G annos, ut aufugerent ipſi Simei duo ſerui, ad Achis filium Maacha regem Gath, quod nunciarunt [quidam] Simei, dicentes, En ſerui tui ſunt in Gath. Et ſurgens Simei inſtrato aſino ſuo, profectus eſt in Gath ad Achis, ut quæreret ſeruos ſuos. Profectus eſt itaq; Simei, & reduxit ſeruos ſuos ex Gath. Nunciatum eſt autē Solomoni q abijſſet Simei ex Ieruſalem in Gath, redijſſetq́. Tum rex miſit & accerſiuit ipſum Simei, & dixit ad eũ, An non iureiurando te adſtrinxi per DOMINVM, obteſtatusq́ ſum te, dicens, Quacunq; die egreſſus fueris, & huc ſeu illuc ieris, certo certius ſcias q occidione occidaris? Et dixiſti ad me, Bene habet res, audiui. Cur igitur non ſeruaſti iuramentum DOMINI, & præceptum quod tibi præcepi? Et dixit rex ad Simei, Tu noſti omne malum, cuius conſcium eſt cor tuum, quod commiſiſti in patrem meum Dauidem, repēdet igitur DOMINVS malũ in caput tuum, rex autem Solomon benedictus, & ſolium Dauidis erit firmum in conſpectu DOMINI perpetuò. Præcepit itaq; rex ipſi Benaiæ filio Iehoiada, qui egreſſus irruit in eum, ut moreretur. Et confirmatũ eſt regnũ in manu Solomonis. 2.Reg.16.

CA. III.

Solomon ſapientiam à deo poſtulat, qua uberrime donatus, cauſam inter duas mulieres dirimit.

ᵃAlij exponunt Rak pro attamen.

A SOlomon autem affinitatem cõtrahit cum Pharaone rege Aegypti: duxit enim filiam Pharaonis, & introduxit eam in ciuitatem Dauidis, donec plene ædificaret domum ſuam & domum DOMINI, atq; muros Ieruſalem circũquaq;, ᵃtantum populus ſacrificabat in excelſis, quoniam nondũ erat extructa domus nomini DOMINI uſq; ad dies illos. Solomon autem dilexit DOMINVM, ambulans in inſtitutis Dauid patris ſui, duntaxat in excelſis ſacrificabat & adolebat. Ibat autem rex in Gibeon, (illud enim erat pręcipuum excelſum,) & ſacrificabat illic, mille holocauſta ſacrificabat Solomon ſuper illa ara. DOMINVS autē uiſus eſt Solomoni in Gibeon per ſomnium in ipſa nocte, dixitq́ deus, Poſtula quod dem tibi. Et dixit Solomon, Tu ingentibus beneficijs proſequutus es ſeruum tuum Dauidem patrem meum, quemadmodum & ipſe ambulauit coram te in ueritate, in iuſtitia & rectitudine cordis tecum, & ſeruaſti illi magnam hanc beneficentiam, ut dares illi filium
B qui ſederet in ſolio eius, ut hæc dies [declarat.] Nunc igitur DOMINE deus meus, tu conſtituiſti ſeruum tuum regem pro Dauide patre meo, ego uero puer ſum paruus, ignorans egredi & introire. Et ſeruus tuus eſt in medio populi tui quem elegiſti, & quidē populus eſt multus, qui numerari non poteſt, nec recenſeri præ multitudine, Da igitur ſeruo tuo cor ᵇaudiens, ad iudicandum populũ tuum, ut diſcernam inter bonum & malum: quis enim populum hunc tuum tam pręcellentem & ᶜamplũ iudicare poſſet? ᵈPlacuit hęc res coram DOMINO, q Solomon poſtulaſſet rem huiuſcemodi. Et dixit deus ad eum, Quandoquidem poſtulaſti rem talem, & nõ poſtulaſti tibi dies multos, neq; petiſti tibi diuitias, neq; petiuiſti animã hoſtiũ tuorum, ſed poſtulaſti tibi ut intelligeres, ut audire poſſes iudiciũ, en ego feci iuxta uerba tua, en ego dedi tibi cor ſapiens & intelligens, ut ſimilis tui ante te nõ fuerit, neq; poſt te talis ſurrecturus ſit qualis tu es. Quin & quę non poſtulaſti dedi tibi, nempe diuitias & gloriam, adeo ut tui ſimilis nullus fuerit inter reges cunctis die-
C bus tuis. Quod ſi in uijs meis ambulaueris, cuſtodierisq́ ſtatuta & præcepta mea, quemadmodum ambulauit pater tuus Dauid, prorogabo dies tuos. Quumq́ Solomon euigilaſſet, & en fuit ſomniũ, uenitq́ Hieroſolyma, & ſtetit coram arca fœderis DOMINI, ſacrificans holocauſta, & faciens hoſtias pacificas, inſtruxitq́ conuiuium cunctis ſeruis ſuis. Tunc uenerunt duæ mulieres meretrices ad regem, ſteteruntq́ corã eo, aitq́ una ex his mulieribus, Domine mi rex, ego & iſthæc mulier ijſdem ædibus cohabitabamus, peperiq́ apud eam domi: cõtigit autem tertio die q ego peperiſſem, ut & hæc eadē etiam pareret: habitabamusq́ ſimul nos, nec alius

Margin notes: 2.Par.1.a — Obedie dei. — Sapientia poſtulanda. — Primũ quęrendum regnũ dei. Sap.7.b

ᵇAlij legunt, intelligens.

ᶜEbr. Grauem, ſed in bonam partem, ideo amphibolum ſuſtuli.

ᵈEbr. Bonum uiſum eſt hoc uerbũ in oculis domini.

alius quispiam nobiscum erat in domo, utrisque nobis exceptis. Mortuus est autem
filius mulieris huius noctu, quum ipsa incubuisset super eum: hæc autē nocte me-
dia consurgens, tulit filiū meum de me, ancilla tua dormiente, posuitque eum in gre
mium suum, filium autem suum mortuum posuit in gremiū meum. Quumque sur-
rexissem ut filium meū lactarem, en mortuus erat: quumque mane illuceret, diligen-
ter eo considerato, intellexi meum non esse filium quem ego pepereram. Porrò al
tera mulier dixit, Non, sed filius meus uiuit, & filius tuus mortuus est. Rursum ue D
rò illa ait, Non, sed filius tuus mortuus est, meus autē filius uiuit: sicque [a]altercaban-
tur coram rege. Rex uero ait, Hæc dicit, Is filius meus uiuit, & filius tuus mortuus
est: illa dicit, Haudquaquam, sed filius tuus mortuus est, meus autem filius uiuit.
Dixit ergo rex, Adferte mihi gladium. Et attulerunt gladium ad regem. Tum rex
ait, Dissecate puerum uiuum in duas [partes,] & date dimidium uni, & dimidium
alteri. Et dixit mulier ea, cuius filius erat uiuus, ad regem, (miseratione enim inca
luerant uiscera eius ob filium suum,) dixit inquam, Obsecro mi domine, date huic
puerum uiuum, occidione ne occidatis eum: contra altera dixit, Neque mihi, neque ti
bi detur, sed dissecetur. Et rex respondens, dixit, Date illi natum uiuum, neque occi-
dione occidatis eum, hæc enim est mater eius. Audierunt itaque omnes Israelitæ iu
dicium illud quod iudicauerat rex, & timuerunt à rege, quod uiderent sapientiam
dei in eo in iudicando.

[a]Ebr. Loquebantur.

CAP. IIII.

Factus est itaque rex Solomon rex super omnem Israelem. Hi uero fuerunt prin A
cipes eius, Azarias filius Zadok sacerdotis, Eli Horeph & Ahiha filij Sisa, scri
bæ, Iehosaphat filius Ahilud à cōmentarijs. Benaias filius Iehoiada erat super exer
citum, & Zadok atque Abiathar sacerdotes. Azarias filius Nathan erat super præfe
ctos, & Zabud filius Nathan sacerdos familiaris regis. Porrò Ahisar erat præfe-
ctus [a]prætorio, & Adoniram filius Abda erat super tributa. Habuit autem Solo-
mon duodecim præfectos super cunctum Israelem, qui annonam parabāt pro re-
ge & domo eius, singuli uidelicet singulis mensibus anni, annonam pro uictu ad-
ministrabāt. Hæc autem sunt nomina eorum, filius Hur in monte Ephraim, filius
Dæker in Makaz, & in Saalbim, atque Beth semes, Elon & Beth Hanan. Filius He-
sed in Aruboth, cuius erat & Socho, atque uniuersa terra Hepher. Filius Abinadab
in uniuerso termino Dor, qui Taphath filiam Solomonis habuit uxorem. Baana B
filius Ahilud erat super Taanach & Megiddo, & super totam Bethsan, quæ est iu
xta Zarthanam subter Iesreel, à Bethsan usque ad planitiem Mehola, usque ad locum
qui est cis Iakmeam. Filius Gæber in Ramoth Gilead, cuius erant & oppida Iair fi
lij Manasse, quæ sunt in Gilead: ad eum quoque pertinebat tractus Argob, quæ est
in Basan, sexaginta ciuitates magnę, muris, repagulis & seris [munitæ.] Ahinadab
filius Hiddo [præfectus erat] Mahanaim. Ahimaaz in Naphtali, q duxit Basmath
filiam Solomonis uxorem. Baana filius Husai fuit in Aser atque Aloth. Et Iehosa-
phat filius Paruah in Isachar. Simei filius Ela in Beniamin. Gæber filius Vri in ter
ra Gilead, terra Sihon regis Amorræorum, & Og regis Basan. Ad hæc erat præ
ses unus super [uniuersam] terram. Erant enim Iuda & Israel multi aucti uidelicet
Eccli 47.a ut arena maris, comedentes, bibentes, & lætantes. Dominabatur itaque Solomon C
super uniuersa regna, [b]à fluuio illo, usque ad terram Palestinorū, & ad limitem Ae-
gypti, & ferebant munera, seruiebantque Solomoni cunctis diebus uitæ eius. Fuit
autem cibus Solomonis pro die uno, triginta Cori similaginis, & sexaginta Cori
farinæ, decem boues saginati, & uiginti boues pascales, centumque oues, præter cer
uos, capreas, [c]ibices, saginata & altilia. Quoniam ipse imperitabat in omni regio-
ne [d]trans fluuium, à Tipsa usque ad Asa, super omnes reges trans fluuium, pacemque
habuit cum omnibus seruis suis per circuitum. Degebat quoque Iuda & Israel in tu
to, quisque uidelicet sub uite sua, atque sub ficu sua, à Dan usque Beer Seba, cuncto tem

Regnum Solomonis describitur, quo ordine dispositum, quamque magnificum fuerit, & quanta sapientia præcelluerit.

[a]Posset etiā dici, præfectus aulæ uel curiæ.

[b]Euphratem intelligit.

[c]Alij legūt, bubalum & bouē syluestrem.

[d]Pro trans alij legūt cis, & forte melius.

pore quo uixit Solomon. Habuit insup Solomon quadraginta millia septa equo 2.Par.9.d
rum ad rem suam curulem, & duodecim millia equorum [e]kataphraktorum. Atq;
D hi præfecti commeatum aut annonam suppeditarunt regi Solomoni, & omnibus
qui ueniebãt ad mensam regis Solomonis, quisq; suo mense, ut nihil deesset. Hor-
deum quoq; & [f]paleas equis & iumentis aduehebant ad locũ ubi erat [rex,] quisq;
iuxta demensum suum. Concessit deus Solomoni †sapientiam & prudentiã am Eccl.47.a
plam satis, & [g]latitudinem cordis, perinde ac arenam quæ est in littore maris, ut ex
celleret sapientia Solomonis omnium qui eum [h]antecesserant sapientiam, simulq;
omnem sapientiam Aegypti: quin cunctis hominibus sapientior fuit, etiam ipso
Ethan Esraita, & ipso Heman, & Chalcol, atq; Darda filijs Mahol: fuitq; nomen
eius in omnibus gentibus circunquaq;. Loquutus quoq; est ter mille parabolas, Parabolæ
& carminum eius fuerunt quinq; supra mille. Disseruit etiam sapienter de lignis, Cantica
à cedro quæ est in Libano, usq; ad hyssopũ quæ progemminat ex pariete: simulq;
disseruit de animantibus, de uolucribus, de reptilibus atq; piscibus, ut uenirent ex
cunctis populis auditum sapiẽtiam Solomonis, ex omnibus etiam regibus orbis,
ad quos fama sapientiæ eius peruenerat.

[e] Alij equites cataphractos intelligunt.

[f] Alij legũt stramẽta.

[g] Latitudinem cordis pro innumera rerum cognitione intelligunt.

[g] Si uis Latine loqui, dic amplum cor uel ingenium.

[h] Alij legũt, omnium qui ad Orientem habitarunt.

CAP. V.

Paratur materies ad templi ædificationem, quæ omnia pulcherrimo ordine & mira breuitate describuntur, ex quo & opes ac magnificentia imperij Solomonici intelligi potest.

A MIsit quoq; Hiram rex Tyri seruos suos ad Solomonẽ, audiuerat enim quod
unxissent eum regem pro patre eius: etenim Hiram [a]dilexerat Dauidẽ cun-
ctis diebus. Tum misit Solomon ad Hirã hisce mãdatis, Tu nosti q̃modo Dauid
pater meus nõ potuit ædificare ædẽ nomini DOMINI dei sui ob bella quę eum un
diq; cinxerant, donec DOMINVS hostes eius pedibus eius subegerit, nunc uero re
quiem præstitit mihi DOMINVS deus meus circunquaq;, ut non sit qui se mihi op-
ponat, aut malũ obijciat. Et en ego statui q; uelim ædificare ædẽ DOMIMI dei mei,
quemadmodũ loquutus est DOMINVS ad Dauidem patrem meum, hisce uerbis,
Filius tuus quem pro te collocabo in solium tuum, ipse ædificabit ædem nomini 2.Reg.7.b 1.Par.22.a
B meo. Iube igitur ut succidant mihi cedros ex Libano, erunt autem serui mei seruis
tuis iuncti, daboq; ego tibi mercedem pro seruis tuis quidquid tu ipse dixeris, tu e-
nim haud ignarus es, neminem inter nos esse, qui cædendorum lignorum gnarus
sit quemadmodum Zidonij. Quum igitur Hiram uerba Solomonis audisset,
uehementer gauisus est, dixitq;, Laudandus DOMINVS hodie, qui dedit Dauidi fi Gentilis agnoscit deum.
lium sapientem, ut præsit populo huic tam ingẽti: misitq; Hiram ad Solomonem
huiusmodi mandatis, Intellexi ea quæ ad me misisti, ego faciam quæcunq; tibi gra
ta sunt, cum lignis scilicet cedrinis, & lignis [b]piceis, serui mei deuehent [ea] ex Liba
no ad mare, tum componã ea in rates, [uehẽs] ea in mari ad eum usq; locum quem
C tu mihi significaueris, illic ea exponam, tuq; tolles. Tu rursus facies quæ mihi gra-
ta sunt, si commeatũ mihi dederis. Factũ itaq; est, ut Hiram daret Solomoni li-
gna cedrina, & ligna picea pro omni uoto eius: Solomon uero daret Hiram uigin
ti mille Coros tritici in cibũ pro domo eius, & uiginti Coros olei contusi: hæc da-
bat Solomon ipsi Hiram singulis annis. Dedit quoq; DOMINVS sapientiã So Supra 3.b
lomoni, quemadmodũ ei pollicitus fuerat. Fuit etiam pax inter Hirã & inter So
lomonem, pepigeruntq; duo illi fœdus inter se. [c]Extraxit quoq; Solomon [d]sum-
mam ex omni Israele, fuitq; summa illa triginta millia uirorũ, quos misit in Liba-
num, decem millia uidelicet per mensem alternatim: quum per mẽsem fuissent in
Libano, manebant duobus mẽsibus domi suæ: Adoniram autẽ huic summæ præ
D erat. Habuit insuper Solomon septuaginta millia eorũ qui baiulabant onera, &
octoginta millia [e]fabrorũ in monte: præter eos quos Solomon habuit præfectos
operi, nempe tria millia & trecenti, qui præerant multitudini quæ faciebat opus.
Præcepitq; rex ut aduherẽt lapides magnos, lapides pretiosos, lapides deniq; po-
litos pro fundamento ædis, quos scalpserunt ædificatores Solomonis, & ædifica-
tores Hirã, & [f]Giblim, parabãtq; ligna & lapides ad ædificandũ ædem.

[a] Posset etiã dici, Hiram charus fuit Dauidi.

[b] Alij legũt, abiegnis: alij, larignis.

[c] Ebr. Fecit ascẽdere.

[d] Alij tributum exponunt.

[e] Aut cæsorum, aut latomorum.

[f] Giblim quidem exponunt λατόμους seu scalptores: quidã à Gebal deducunt.

CA. VI.

Factum

2.Par.3.a FActum itaque est in anno octogesimo super quadringentesimum ab egressu fi- A
liorum Israel de terra Aegypti, anno quarto, mense Sif, is est mensis secundus,
quo Solomon regnauit super Israelem, aedificare coepit aedem DOMINI. Et ea qui
dem aedes quam aedificauit rex Solomon DOMINO, habuit sexaginta cubitos sua
lõgitudine, uiginti latitudine sua, atque triginta cubitos altitudine sua. Porticus erat
ante structuram aedis, cuius longitudo uiginti cubitorum erat secundum latitudi-
nem aedis, latitudo autem eius decem fuit cubitorum ante aedem. Fecit insuper aedi
fenestras [a]lumina uidelicet ualuata. Extruxit deinde ad parietẽ aedis [b]ambitus cir-
cunquaque cum parietibus aedis circunquaque, tam ipsi templo quàm ipsi adyto, & fe
cit latera circunquaque. Ambitus infimus quinque fuit cubitorum latitudine sua, me-
dij latitudo sex habuit cubitos: tertius uero latitudine sua septem habuit cubitos,
nam foris defectiones aedi fecerat per ambitum, ne apprehenderent parietes aedis.
Caeterũ ipsa aedes quum extrueretur, extruebatur lapide integro ut erat aduectus,
ut in extruenda ea, neque mallei, neque secures in aede audirentur, nihil denique ferreo-
rum instrumentorum. Ostium lateris intermedij erat in dextro aedis latere, ascen-
debaturque per cochleas ad intermedium, & ab intermedio in [c]tabulata superiora. B
Extruxit itaque aedem, absoluitque eam, cõcamerauitque aedem fornicis in modum [b]or
dinibus [asserum] cedrinorum. Aedificauit quoque ad totam illam aedem ambitus,
altitudine quinque cubitorũ haerentes aedi lignis cedrinis. Et factum est uerbum
DOMINI ad Solomonem in hanc sententiam, Haec aedes quam extruis tu, si ambu
laueris in institutis meis, & iusta mea feceris, seruaueris que praecepta mea, incedẽdo
2.Reg.7.c uidelicet in eis, firmabo ego uerbum meum tecum, quod loquutus sum ad Daui-
1.Par.22.b dem patrem tuum, habitaboque in medio filiorũ Israel, neque deseram populũ meum
Israel. Extruxit itaque Solomon aedẽ, & absoluit eam, & extruxit parietes aedis in-
tus tabulis cedrinis, à pauimento aedis ad contignationẽ usque laquearem obduxit
ligna intus, ipsum pauimentum obduxit intus lignis [e]piceis. Aedificauit uiginti cu
Oraculum bitis à lateribus aedis asseribus cedrinis à pauimento ad parietes, interius ad [f]ady-
tum sancti sanctorum. [g]Aedes ipsa habuit quadraginta cubitos, nempe ipsum san
ctum per se. Porrò [asseres] ipsi cedrini qui erant intus in aede extrudebãt nodos C
prominulos, floresque apertos: omnia ex cedro erant, ut lapis nullus uideretur. Iam
adytum ipsum intra aedem interius praeparauit, ut illic poneret arcam foederis DO
MINI, quod adytum per se habuit uiginti cubitos longitudinis, uiginti cubitos la-
titudinis, & uiginti cubitos altitudinis, quod obduxit [h]auro optimo, & aram ob-
duxit cedro. Obduxit etiam Solomon aedem ipsam ab intus auro optimo, tradu-
cens repagula auro obducta ante adytum, & obduxit [parietem] illum auro, quin
totam aedem auro obduxit, donec totã aedem absolueret: sed & totam aram quae
erat pone adytum obduxit auro. Fecit insuper in ipso adyto duos Cherubim ex li
gnis [i]pineis, altitudo utriusque decem fuit cubitorũ. Vna ala ipsius Cherub habuit
quinque cubitos, altera quoque ala ipsius Cherub quinque cubitos, ut essent decem cu-
biti ab extremitate alarũ eius, ad extremitatem alarũ eius. Sic & alter Cherub de-
cem habuit cubitos, erat enim utrique Cherubim eadẽ statura, eademque forma, nam
altitudo unius erat decem cubitorũ, sicque alterius Cherub. Collocauit autem ipsos
Cherubim intra domũ interiorem, expanderuntque Cherubim alas, unius ala atti-
git parietem, alterius deinde Cherub ala attigit alterũ parietem, alaeque eorũ altera
alteram attigit in medio aedis. Obduxit insuper Cherubim auro, & omnes parie- D
tes aedis circunducens exculpsit sculpturis extantibus, nẽpe Cherubim, & palmis,
floribusque apertis, & intus & foris. Quin & pauimentum aedis auro obduxit in-
tus scilicet & foris. Porrò ad ostiũ [k]adyti fecit fores de [l]lignis pineis, limine & po-
stibus quinquangulis. Duae ianuae erant de lignis pineis, exculpsitque in eis extãtes
Cherubim & palmas, apertos flores, obduxitque auro, et obduxit Cherubim & pal

Quo tẽpore aedes ędificari coepta sit, qualique magnificentia extructa.

[a]Vel, prospectiones clatratas, uel fenestras diductas & cõtractas. Nam quae lucis plurimum dare debent, foris contractae intus diductae esse debẽt. Rursus quae plurimum aeris, foris diductae intus contractae esse debent. Quidam legunt fenestras obliquas.

[b]Quidam lazia exponũt thalamos, quidam tabulata.

[c]Ebr. In tertia.

[b]Vel, cõtignationem ac laquear fecit incisis ualleculis in strictiores tabulas ordinibus cedrinis infulsis.

[e]Alij, abiegnis aut larignis.

[f]Adytum sanctũ sanctorũ est: aut oraculum, ante quod ara fuit incensi.

[g]Hechal palatiũ est, aedes magnifica, basilica, hic pro media parte templi puto accepi quod sanctum dicitur.

[h]Ebr. Auro concluso ad uerbum.

[i]Alij ex lignis oleae, alij ex larignis.

[k]Hoc intelligunt de adyto et de basilica.

[l]Alij, oleaginis, alij, larignis.

mas bracteis aureis tenuibus. Sic quoq; fecit ad ostium basilicæ, nempe postes de lignis [m]pineis, sed quadrangulos. Duæ ianuæ erant de lignis piceis, duo latera uolubilia unius ianuæ, & duo latera uolubilia [n]alterius ianuæ, in his exculpsit Cherubim, palmas, flores apertos, obduxitq; antepagmenta auro iustificato. Extruxit in super atriũ interius tribus ordinibus lapidum politorũ, & uno ordine cedrorum dedolatarũ. Quarto anno in mense Sif, fundata est ædes DOMINI, & in anno undecimo in mense Bul, (is est mensis octauus,) absoluta est ædes secundũ omnes rationes suas, & secundum omnia quę ad eam pertinebant, ædificauitq; eam septem annis.

[m]Quidam legũt, abiegnis.
[n]Bisores uidẽtur fuisse, unaquæq; duabus ualuis.
[illegible]

CAPVT VII.

De domo ipsius Salomonis: & regia æde.
[o]Alij uolunt ordinis esse numerũ, legũtq; tredecimo anno.

A SOlomon extruxit etiam suam domũ, idq; †[o]tredecim annis, absoluens totã domum suam. Extruxit quoq; domũ saltus Libani, cuius longitudo centũ fuit cubitorum, latitudo uero eius quinq; cubitorũ, altitudo eius triginta cubitorũ, super quatuor ordines columnarũ cedrinarum, erantq; cedrinæ trabes dedolatæ super columnas. Contabulatumq; fecit cedrinũ superne ad illas trabes quæ fuerunt positę super columnas quadragintaquinq;, nam unusquisq; ordo habuit quindecim. Lumina deinde erant triplici ordine, ut fenestra fenestræ esset iuncta, idq; tribus [p]parietibus. Omnia foramina fenestrarũ postesq; quadrata erant, fenestraq; fenestræ uicinæ iuncta tribus parietibus. Et fecit porticũ columnarum, cuius longitudo fuit quinquaginta cubitorũ, latitudo uero eius triginta cubitorum, & porticus erat ante ipsas, columnæq; & trabes crassæ ante eas. Et porticũ fecit solij, ubi ius diceret, nempe porticũ iudicij, & contignauit eam cedro à pauimento ad pauimentum. Domus uero eius in qua habitabat, aliud atriũ habuit à domo ad porticũ simili opere. Domum quoq; ædificauit filiæ Pharaonis †quam duxerat Solomon,

†Infra 9.b

[p]Eb. Tribus uicibus.

†Supra 3.a

B quemadmodũ porticum illam. Omnia illa fuerũt ex lapidibus pretiosis, & ad normam ueluti expolitis seu quadratis, serraq; sectis, tam intus q̃ foris, à fundamento usq; ad suggrundia, sic extra usq; ad atrium magnũ. Fuit uero fundatum lapidibus pretiosis lapidibusq; magnis, è quibus quidam lapides decem erant cubitorũ, quidam octo cubitorũ. Superne erant lapides pretiosi, & ad quandã normam quadrati, atq; cedri. Atrium quoq; magnũ circunquaq; triplici ordine quadratorum lapidum, ordineq; uno dolatarũ cedrorum: sic erat & atrium ædis DOMINI interius, & porticus ædis. Misitq; rex Solomon, [q]accersiuitq; Hiram de Tyro, qui erat filius uiduæ de tribu Naphtali, (pater eius fuit uir Tyrius,) fabrum ærariũ, imbutum sapientia, intelligẽtia & scientia in faciundo omni opere ex ære, is uenit ad Solomonem regem, & fecit uniuersum opus eius. Finxit is duas columnas æneas, altitudo columnæ unius erat decem & octo cubitorũ, & utranq; columnã †ambie-

[illegible]
[illegible]

Hæc uidentur facta esse ab initio ut est 2. Reg. 5.
[q]Ebr. Tulit.

Columnæ.
[illegible]

[r]Hut linea est circũmetiens columnam.

C bat [r]circulus duodecim cubitorũ. Fecit & duo epistylia sphærica, quæ ponerentur super capita columnarũ quę fusa erant ex ære: quinq; cubitorũ erat altitudo unius epistylij, quinq; cubitorũ altitudo alterius epistylij. [Fecit insuper] cancellos opere reticulato, & zonas opere concathenato ad epistylia quæ erant in cono columnarum, septenas uidelicet utriq; epistylio. Quumq; fecisset columnas, addidit operi reticulato alterius [columnæ] duos ordines malorũ punicorum, quæ ambirent & tegerent epistylia quæ erant in summo [columnarum:] simili ratione fecit epistylio alterius [columnæ.] Epistylia quæ erant in cono columnarum, opus habebant [s]florulentum, quale fuit in porticu, quatuor cubitis. Habuerunt & epistylia quæ erant supra duas columnas desuper è regione uentris citra opus reticulatum ordines ducentorum malorum punicorum, idq; per ambitum utriusq; epistylij. Erexit deinde columnas illas ante porticum basilicæ: quumq; erigeret columnam dexteram, uocauit nomen eius Iachin: erigẽs uero columnam sinistram, uocauit nomen eius Boas. In fastigio columnarum erat opus florulentum: sicq; absolutũ est opus

[s]Opus lilij legũt alij.

[t]Mare significat hic lacũ, nẽpe uas quoddam magnum & capacissimum.

D columnarum. Porrò [t]mare fecit fusum, decem cubitorũ à labio eius ad labium eius [illegible]

rotundum

rotundum per ambitum, altitudo eius erat quinque cubitorum, & linea triginta cubitorum cingebat ipsum per ambitũ. Sub labio eius erãt nodi per ambitũ qui cingebant ipsum mare, decem uno cubito, duo scilicet ordines nodorum, qui erant fusi cum ipso mari. Stabat super duodecim boues, tres respiciebant ad Aquilonem, tres respiciebant uersus [a]mare, tres item uerterunt facies ad Meridiem, & tres respiciebãt ad Orientem: super his stabat mare desuper, posteriora autem eorũ omnia erant introrsus. Crassities eius palmum habebat, & labium eius erat fabrefactum ut labium crateris germinante lilio, capiebatque duo millia Batorum. Et fecit decem machinas æneas, cuiusque machinæ longitudo quatuor fuit cubitorũ, latitudo eius quatuor cubitorum, & altitudo eius trium cubitorum. Sic uero fabrefactæ fuerũt machinæ. [b]Abacos habuerunt intra limbos conclusos, atque in abacis illis intra limbos inclusis, leones erãt, boues, & Cherubim. Supra limbos pes erat superne, ad cuius infimã partem item leones erant & boues, tum etiam additamenta quædam opere bracteato. Singulæ machinæ habebant rotas æneas quatuor, & tabulas æneas: deinde erant in quatuor angulis eius humeri sub labro ipso ad latera uniuscuiusque, qui humeri fusi erãt, quisque è regione alterius pone additamentũ. Os eius intra coronamentũ & supra cubitum habebat, osque eius rotundũ erat ut opus pedis, habens sesquicubitum. Et supra os eius erant extantes noduli, quorum abaci quadrati erant non rotundi. Quatuor rotæ erant sub abacis, axesque rotarũ in machina ipsa, altitudo rotæ erat sesquicubiti. Erat autem factura rotarũ ut factura currus, [f]axes earum, modioli earũ, radij earum, & canthi earum: omnia hæc fusa erant. Quatuor insuper humeri ad quatuor angulos machinæ cuiuslibet, atque hi humeri eius ex machina procedebãt. Et supra machinam altitudo erat sesquicubiti rotunda circunquaque, & in summo machinæ limbi eius & abaci eius ex ipsa. Exculpserat enĩ super tabulas limbos, & super abacos eius Cherubim, leones & palmas, quemadmodum in abaco quolibet & additamento circunquaque. Ad hunc modum fecerat decem machinas, eodẽ modo fusas, eadem mensura, eademque formatura omnibus. Fecit præterea decẽ labra ærea, singula labra capiebant quadraginta Batos, singulaque labra quatuor erant cubitorum, singulisque machinis singula labra imposuit. Et collocauit quinque machinas ad latus ædis dextrum, & quinque ad latus ædis [k]sinistrũ. [l]Lacũ uero posuit à latere ædis dextro ad Orientẽ, Meridiẽ uersus. Fecit quoque Hirã lebetes, [m]scopas, pelues sparsorios, & absoluit uniuersum opus, quod ipsi Solomoni fecit pro æde DOMINI, nempe columnas duas & epistylia rotunda cum coronamentis super capita columnarũ duarum, retia duo quæ tegerent duos globos coronatos in summo columnarum. Mala quoque punica quadringenta super duo retia, duos scilicet ordines malorum punicorum in quolibet reti, ut tegerent globos duos coronatos in summo columnarum. Machinas item decem, & labra decem super machinas, mare unum, & boues duodecim sub mari. [n]Lebetes quoque, & [o]scopas, pelues [p]sparsorios, & omnia uasa huiusmodi quę fecit Hiram regi Solomoni pro æde DOMINI ex ære polito. In æquore plano Iordanis fudit ea rex, in argilla densa inter Succoth & Zarthan. Et [q]reliquit Solomon omnia uasa, quę uehementer multa essent, nec æris pondus inuestigari potuerit. Fecit itaque Solomon omnia uasa quæ pertinebant in ædem DOMINI, aram auream, & mensam super quam erãt panes facierum, ex auro. Cãdelabra quinque ad dexterã, & quinque ad sinistram ex auro purissimo ante adytum: & flores, lampades, & emunctoria ex auro: crateres, falces, pelues sparsorios, cochlearia, & ignis receptacula ex auro purissimo: cardines quoque ianuarum ædis interioris, sancti scilicet sanctorum, & pro ualuis ædis basilicæ, ex auro [fecit.] Absoluit itaque uniuersum opus quod fecit rex Solomon in æde DOMINI, & intulit ea Solomon quæ dedicauerat pater eius, argentum scilicet, aurum, atque uasa, reposuitque ea in thesauros ædis DOMINI.

Basis maris.

Lauacra decem ænea.

[illegible]

[a]Mare pro occasu ponitur.

[b]Abacos uoco spacia aut campos latos inter limbos laterales, qui quoniam limbis clauduntur & circũ septi sunt, Ebraice clausuræ uocantur. E

[f]Alij gab pro cãthis legunt, & hischuk pro modiolis, uel bischuk pro annulis ferreis quæ continẽt modiolos. F

Ebraica uerba paulo aliter habent, sed sensus est integer.

[k]Ebr. Sinistrum eius.

[l]Lacum uoco mare fusum.

[m]Scopas alij palas uocant. G

[n]Alij dicunt chaldaria.

[o]Pro scopis alij palas habent.

[p]Pro pelues sparsorios alij legunt aspersoria uel aspergilla.

[q]Reliquit scilicet, ut non quæreret pondus.

CAPVT VIII.

Infertur arca in templũ non sine honore & gaudio. Salomon orat & gratias agit, & dedicatio templi festũ agit diem.

A TVnc conuocauit Solomon seniores Israelis, omnia capita tribuum, & eos qui 2.Par.5.a
primores erant patrum filiorum Israel ad regem Solomonem Hierosolyma,
ut adducerent arcam fœderis DOMINI, de ciuitate Dauid, ea est Zion. Congrega
tiq; sunt ad regem Solomonẽ omnes uiri Israelis in mense Ethanim in die festo: is
est mensis septimus. Veneruntq; cũcti seniores Israelis, & sacerdotes tulerũt arcã.
Et adduxerunt arcã DOMINI, & tentoriũ constitutionis, & omnia uasa sacra quæ
erant in tentorio, adduxerunt inquam ea sacerdotes & Leuitæ. Et rex Solomon
atq; uniuersus cœtus Israelis, qui ad eum conuenerant cum eo ante arcã, sacrifican
tes oues & boues, qui præ multitudine nec numerari nec recenseri potuerunt. In-
tuleruntq; sacerdotes arcam fœderis DOMINI in locum suum, in adytum ædis, in
sanctum sanctorum subter alas Cherubím. Nam Cherubim expandebant alas su
per locũ arcæ, circundabantq; Cherubim tam arcam q̃ uectes eius è supernis. Effe
cerunt quoq; ut prominerent uectes, ut uiderentur capita uectium de sancto ante
adytum, foris autem non uidebantur, fueruntq; ibi in hunc usq; diem. In arca nihil
erat nisi duæ tabulæ lapideæ, quas illic reposuerat Moses in Horeb, quas excide- Heb.9.a Exo.34.d
rat DOMINVS cum filijs Israel, quum ipsi exirent è terra Aegypti. Quumq; egrede
rentur sacerdotes ex sancto, nubes impleuit domum DOMINI, nec potuerunt sa-
B cerdotes stare ac ministrare propter nubem, nam impleuerat gloria DOMINI do-
mum DOMINI. Tum dixit Solomon, DOMINVS dixit se habitaturum in cali- 2.Par.6.a
gine, Omnino ædificaui domum habitationem tibi, ut habites [ibi] perpetuò. Et
uersa facie sua rex, collaudauit, bonaq; imprecatus est uniuersæ cõgregationi Israe
lis, totaq; congregatio Israel stetit: dixitq;, Laudandus DOMINVS deus Israel, qui
ore suo loquutus est ad Dauidem patrem meum, manuq; sua exequutus est, dicẽs,
Ab eo die quo eduxi populum meum Israelem ex Aegypto, nõ elegi ciuitatem ex
omnibus tribubus Israelis ad ædificãdum domum, in qua esset nomen meum, sed
Dauidem elegi, ut præesset populo meo Israel. Equidem pater meus Dauid corde
suo conceperat †extruere scilicet ædem pro nomine DOMINI dei Israel, sed DOMI 2.Reg.7.a
NVS deus Israelis dixit ad Dauidem patrem meum, Quandoquidem statueras in
corde tuo extruere ædem nomini meo, bene quidẽ fecisti quod hoc corde tuo sta-
tueras, attamen tu non extrues ædem, sed filius tuus qui de lumbis tuis egredietur,
is extruet ædem nomini meo. Confirmauit itaq; DOMINVS uerbum suum quod
loquutus est, & surrexi ego pro Dauide patre meo, sedens in solio Israel, quemad-
modum loquutus est DOMINVS, & ædificaui domum nomini DOMINI dei Israe-
lis. Posui quoq; ibi locum pro arca, in qua est fœdus DOMINI, quod pepigit cum
C patribus nostris, quum ipse educeret eos ex Aegypto. Constitit autem Solomon
ante aram DOMINI, coram uniuerso cœtu Israelis, & expandẽs manus suas in cœ-
lum, dixit, DOMINE deus Israelis, †non est tibi similis deus neq; in cœlis superne, 2.Mac.2.b
neq; in terra inferne, qui seruas fœdus & beneficentiam seruis tuis ambulantibus
coram te toto corde suo, qui seruasti seruo tuo Dauidi patri meo quæ pollicitus es
ei, quæ loquutus es ore tuo, manu tua præstitisti, ut [testatur] hæc dies: nunc igitur
DOMINE deus Israelis, serua Dauidi patri meo seruo tuo, quę pollicitus es ei, hisce
uerbis, †Non excindetur tibi uir coram me, qui sedeat in solio Israelis, si modo filij 2.Reg.7.b
tui obseruauerint uiam suam, ut ambulent coram me, quemadmodum tu ambula
sti in conspectu meo. Nunc igitur ô deus Israelis, firmum quæso sit uerbum tuum
quod loquutus es ad seruum tuum Dauidem patrem meum. Itáne uere deus habi
tat in terra? En cœli, cœliq; cœlorum te non *capiũt, quanto minus ædes ista quam
extruxi? At tu respicies ad orationẽ serui tui, & ad precationẽ eius DOMINE deus
meus, ut audias uotum & orationẽ, quam seruus tuus orat hodie coram te, ut sint [illegible]
oculi tui aperti ad domum istam nocte & die, ad locum scilicet hũc de quo dixisti,

Tabernaculum aut tentoriũ usq; ad tempora Solomonis fuerat in Gibeon.

Capiunt, id est, circumscribunt.

Erit

Deut. 12. b Erit †nomen meũ illic: ut audias orationẽ quam orat seruus tuus in loco isto. Au-
dies quoq; precationem serui tui, & populi tui Israel, quum orauerint in loco isto,
exaudiesq; in loco habitationis tuæ in cœlis: neq; exaudies tantũ, sed & propitius
Iuramentum. eris. Quum peccauerit quispiam aduersus proximum suum, susceperitq; super se D
Exod. 22. b 2. Par. 6. b ᵇiuramentum, quo sese obstringit, ueneritq; iuramentum coram ara tua in hac do- ᵇAla etiã execratio-
mo, tu audies in cœlo, & facies atq; ius dices seruis tuis, ut impiũ ostendas eum qui nem potest signifi-
impius est, dando scilicet ᶜuiam eius in caput eius: utq; iustum pronuncies iustum, care. ᶜVia Ebraico sche-
Bellum. dando scilicet ei iuxta iustitiam eius. Quum corruerit populus tuus Israel coram mate pro actione &
hoste, eo q; peccauerint in te, reuersi aũt fuerint ad te, & laudauerint nomen tuum, opere, hic pro crimi-
orauerint atq; suppliciter rogauerint te in domo ista, tu exaudies in cœlis, propi- ne & scelere. Viam
tiusq; eris peccato populi tui Israel, & reduces eos in terrã quam dedisti patribus dare in caput, est mul-
Pluuia. eorum. Quum cœlum fuerit clausum ut non sint pluuiæ, eo q; in te peccauerint, tare, aut in aliquem
si precati fuerint hoc in loco, confessiq; fuerint nomini tuo, reuersi scilicet à pecca- animaduertere, puni-
tis suis quandoquidem eos adfligis, tu exaudies in cœlis, propitiusq; eris peccato re pro merito.
seruorũ tuorum, atq; populo tuo Israel, dirigens eos in uiam bonam qua incedãt,
dabisq; pluuias super terram tuam, quam dedisti populo tuo hæreditatem. Porrò
Fames. si fames fuerit in terra, aut pestilentia, aut si fuerit robigo, aurigo, locusta, aut bru- Hinc Robigus deus
Pestis. cus si fuerit, aut si hostis eius eum obsederit in terra portarum suarum. [In summa] & Robigalia.
quæcunq; tandem adflictio, aut quicunq; morbus [inciderit,] omnem orationem
omnemq; supplicationẽ quæ facta fuerit à quocunq; homine ex uniuerso populo
tuo Israel, (ut quisq; norit afflictionẽ corde suo,) si expãderit manus suas ad domũ
istam, tu exaudies in cœlis, in habitaculo mansionis tuæ, propitiusq; eris, & facies,
Corda deus nouit solus. & dabis unicuiq; iuxta omnes uias suas, (quandoquidẽ tu cor eius nosti:) tu enim ■
solus nouisti cor omnium filiorum hominum, ut scilicet timeant te cunctis diebus
quibus ipsi uiuunt in superficie terræ quã dedisti patribus nostris. Sed & alienum
qui nõ est de populo tuo Israel, qui è longinqua regione propter nomen tuum ue-
Nomen dei. nerit, (audient enim nomen tuum magnum, manũ tuam robustam, atq; brachium
tuum extentum, uenientq; oraturi in domo ista,) audies tu in cœlis in habitaculo
mansionis tuæ, faciesq; omnia pro quibus alienigena clamauerit ad te, ut cogno-
scant uniuersi populi terræ nomen tuum, & timeãt te sicut populus tuus Israel, sci-
Bellatores orent pro uictoria. antq; q; nomen tuum inuocatũ est super domum istam quam ædificaui. Si egres-
sus fuerit populus tuus Israel ad bellum contra hostem suum, ea scilicet uia qua tu
eos mittis, orauerintq; ad DOMINVM uersus urbem quam tu elegisti, & uersus do-
mum quam ædificaui nomini tuo, tu in cœlis exaudies orationem eorum, & sup-
Peccatores omnes. plicationem eorum, *dicesq; eis ius. Si peccauerint in te, (quãdoquidem non est †Vel, asseret eos.
2 Par. 6. g Eccle. 7. c homo qui non peccet,) & iratus fueris cõtra eos, tradiderisq; eos coram hostibus,
1 Iohan. 1. d ut abducant eos qui eos capiunt, in terram hostium, siue id procul fuerit, siue pro-
pe, reuocauerintq; ad cor suum, in terra in quam captiui abducti sunt: si inquã resi-
Confessio. puerint, supplicauerintq; tibi in terra eorũ qui eos captiuos tenent, dixerintq;, Pec-
cauimus, peruerse egimus, impie fecimus: conuersiq; fuerint ad te toto corde suo,
totoq; animo suo in terra hostium suorũ, qui eos captiuos abduxerunt, orauerint
ad te uersus terram suam quam dedisti patribus eorum, uersus ciuitatem quam ele-
gisti, & uersus ædem quam ædificaui nomini tuo, tu exaudies in cœlis, in habitacu-
lo firmo mansionis tuæ orationem eorum, atq; supplicationem eorum, & ius red-
des eis, propitiusq; eris populo tuo, qui peccauerat contra te, & omnibus præua-
ricationibus eorum, quibus præuaricati sunt contra te, & conciliabis eis gratiã co-
ram illis qui eos captiuos tenent, ut misericordia erga eos moueantur: ipsi eñ sunt
populus tuus & hereditas tua, quos eduxisti ex Aegypto è medio fornacis ferreæ:
sint ergo oculi tui aperti ad precationem serui tui, atq; ad precationem populi tui
Israel, ut exaudias eos in omnibus pro quibus ad te clamauerint, quoniã tu segre-

[b] Posset etiam legi, præ omnibus.

gasti eos tibi in hæreditatem [b] ex omnibus populis terræ, quemadmodum loqu-
tus es per manum serui tui Mosis, quãdo eduxisti patres nostros de Aegypto DO-
MINE deus. Quumq́ Solomon cessasset orare ad DOMINVM uniuersam ora-
tionem & precationem istam, surrexit ante aram DOMINI, nec ultra flexit genua
sua, nec manus suas expandit in cœlum, sed stans beneprecatus est uniuersæ eccle-
siæ Israelis magna uoce, dicens, Laudandus DOMINVS, qui dedit requiem popu-
lo suo Israel, iuxta omnia quæ loquutus est, non cecidit uerbũ ullum ex omni ser-
mone eius bono, quem loquutus est per Mosen seruũ suum. Sit DOMINVS deus
noster nobiscum, quemadmodum fuit cum patribus nostris, ne derelinquat nos,
G neq́ deserat nos, ut inclinet cor nostrum ad se, ut ambulemus in uijs eius, & custo-
diamus præcepta eius, statuta eius atq́ iudicia eius, quę præcepit patribus nostris,
ueniantq́ uerba mea quibus precatus sum coram DOMINO ad DOMINVM deum
nostrum die ac nocte, ut ius dicat seruo suo, & populo suo Israeli, singulis diebus

Iudiciũ apud Ebræos repetitur.

iuxta rationem suam, ut sciant uniuersi populi terræ, q̃ DOMINVS est deus, & non
alius. Sit igitur cor uestrum perfectum cum DOMINO deo nostro, ut ambuletis
in statutis eius, & custodiatis præcepta eius, ut hodierno die. Porrò rex & omnis
Israel cum eo immolabant hostias coram DOMINO, & sacrificauit Solomon sacri
ficium gratulatoriũ quod sacrificauit DOMINO, nẽpe duo & uiginti millia boum,
& centum atq́ uiginti millia ouium, & initiarunt domum DOMINI rex, & cuncti
filij Israel. Eodem die sanctificauit rex medium atrij quod erat ante ædem DOMI
NI, quoniam fecit illic holocausta & cibarium sacrificium, & adipes pacificorum,
eo q̃ ara ærea quę erat coram DOMINO, minor erat q̃ ut caperet holocausta, & sa
crificia cibaria, atq́ adipes pacificorum. Et fecit Solomon eodem tempore solen
nitatẽ, omnisq́ Israel cum eo, cœtus magnus, ab eo quo itur in Hemath usq́ ad tor
rentem Aegypti, coram DOMINO deo nostro septenis diebus, nempe quatuorde
cim diebus. Octauo uero die dimisit populum, ipsiq́ gratulantes regi, abierunt in
tentoria sua lætantes & hilari corde, pro uniuersis beneficijs quæ cõtulerat DOMI
NVS Dauidi seruo suo, & Israeli populo suo.

CAP. IX.

Apparet Dominus Solomoni, magnifica pollicens, si præcepta eius seruauerint.

A QVumq́ Solomon absoluisset ædificium ædis DOMINI, & ædes regias, uni 1.Par.7.c
uersumq́ quod Solomon facere uoluit, uisus est DOMINVS Solomoni se-
cundo, quemadmodũ †apparuerat ei in Gibeon. Dixitq́ DOMINVS ad eum, Ex- Supra 3.a
audiui orationem tuam & precationem tuam, quam precatus es in cõspectu meo,
sanctificaui enim domum istam quam ædificasti, ut ponerem nomen meum ibi in
æternum, eruntq́ ibi oculi mei & cor meum cũctis diebus. Et tu si ambulaueris co
ram me, quemadmodum ambulauit Dauid pater tuus in integritate cordis & in
æquitate, & feceris om̃ia quæ pręcepi tibi, seruauerisq́ statuta mea, & iudicia mea,
confirmabo solium regni tui super Israelem perpetuò, quemadmodum pollicitus
sum Dauidi †patri tuo hisce uerbis, Nõ succidetur ex te uir de solio Israelis. Quod 2.Reg.7.b 1.Par.22.b.c
si omnino auersi fueritis uos & filij uestri à me, & non custodieritis præcepta mea
& statuta mea quę [a] proposui uobis, sed abieritis & colueritis deos alios, eosq́ ado

[a] Ebr. Quæ posui ante faciem uestram.

B rraueritis, succidam ego Israelem è superficie terræ, quam tradidi eis, & domũ hanc
quam sanctificaui nomini meo, abijciam à cõspectu meo, eritq́ Israel prouerbium
& fabula apud omnes populos, & domus ista quæ excelsa erat: quicunq́ eam pręte-
rierit, obstupescet & sibilabit, dicentq́, Cur DOMINVS huic terræ & huic domui
sic fecit? Respondebiturq́, Eo q̃ dereliquerunt DOMINVM deum suum, qui edu- Deut 29.d Ierem.22.c
xit patres eorum de terra Aegypti, & apprehenderunt deos alios, adoraueruntq́
eos, propterea inquam induxit DOMINVS super eos uniuersum malum istud. Et 2.Par.8.a
post uiginti annos, quum Solomon absoluisset extructionem utriusq́ ædis, nem
pe ædis DOMINI & ædis regiæ, Hiramq́ rex Tyri attulisset Solomoni ligna cedri
na, ligna picea, aurum, & quidquid ille desiderabat, tunc Solomon rex dedit ipsi
Hiram

Hiram uiginti ciuitates in terra Galilææ. Et egressus est Hiram de Tyro ut uide-
rèt ciuitates quas dederat ei Solomon, nec [b]placuerunt ei. Dixitq́, Quæ sunt istæ
ciuitates quas dedisti mihi frater? Vocauitq́ eas terram [c]Cabul in hunc usq; diem.
Misitq́ rex Hiram regi centum & uiginti talenta auri. Et hæc summa est uecti- C
galis quod Solomon rex exegit quum ædificaret ædem DOMINI, & ædes suas, de
inde & Millo, & murum Ierusalem, Hazor, & Megiddo, atq; Gazer. Pharao enim
rex Aegypti ascenderat, & ceperat Gazer, igniq́ eam succenderat, Chananæũ præ
terea, qui inhabitator erat urbis, interfecerat, tradideratq́ eam nomine dotis filiæ
suæ uxori Solomonis. Solomon itaq; rursus extruxit Gazer, & Beth Horon infe
riorem, Baalath quoq; & Thadmor in deserto in terra. Ad hæc omnes ciuitates
thesaurorũ quas habuit Solomon, sed & ciuitates curruum, & ciuitates equitum,
quidquid deniq; pro uoto suo Solomon ædificare uoluit in Ierusalem, in Libano,
& in uniuersa terra imperij sui. Omnibus quoq; qui reliqui fuerũt ex Amorræis,
Hithæis, Pherizæis, Hiuæis, Iebusæis, qui non fuerunt ex filijs Israel, filijs inquã eo
rum qui reliqui facti sunt in terra post eos, quos uastare ac excindere filij Israel nõ
poterant, his Solomon tributum ac seruitutẽ imperauit in hunc usq; diem. Por D
rò ex filijs Israel Solomon neminem in seruitutẽ redegit, quin potius milites erãt,
ministri eius, principes eius, duces triarij eius, principes [d]curruum eius, & equites
eius. Et hi præfecti erant & præpositi à Solomone super opus, quingẽti nempe &
2.Par.8.c quinquaginta, qui regebãt populum, & operas imperabant. Cæterum filia Pha-
raonis ascẽdit de ciuitate Dauid, in ædes suas quas ædificauerat ei [Solomon:] ædi
ficauit etiam tunc Millo. Et sacrificauit Solomon ter in anno holocausta & pacifi-
ca super aram quam extruxerat DOMINO, & adoleuit præter ista suffimenta quæ
erant coram DOMINO [posteaquam] absoluisset ædem. Parauit insuper rex Solo
mon naues in Ezeon Gæber, quæ est iuxta Eloth ad littus maris carectosi, in terra
Edom, quibus Hiram seruos suos misit nautas, & gnaros maris, cum seruis Solo
monis, qui proficiscentes in Ophir, tulerunt illinc auri talenta quadringenta & ui
ginti, aduexeruntq́ ad regem Solomonem.

CAP. X.

2.Par.9.a Matth.12.d Luc.11.d PORrò regina Saba posteaquam audisset famam Solomonis ex nomine DOMI A
NI, uenit ut tentaret eum acutis quæstionibus. Venit autem Hierosolyma cum
[a]exercitu maximo, cum camelis portantibus odores, & magnam uim auri, lapides
quoq; pretiosos. Quumq́ uenisset ad Solomonem, loquuta est cum eo quidquid
corde suo cõceperat. Et exposuit ei Solomon omnia uerba eius: nihil omnino fuit
absconditum regi, quod ei nõ explicaret. Quumq́ regina Saba uidisset omnem
sapientiam Solomonis, & domum quam ædificauerat, sed & cibum mensæ eius,
mansionem seruorum eius, & [b]statum eorum qui ei ministrabãt, & uestes eorum,
& [c]potum eius, & holocausta eius quæ sacrificabat in æde DOMINI, nõ erat [d]ultra
spiritus in ea: dixitq́ ad regem, Vera fuit fama quam audiui in terra mea, de rebus
tuis, atq; de sapientia tua, nec fidem habui, donec uenirem, uiderentq́ oculi mei, &
ne dimidium quidem mihi nunciatum est, adeò excellis sapientia & elegãtia ultra
famam quam audieram. Beati uiri tui, & beati serui illi tui qui astant corã te, & au- B
diunt sapientiam tuam. Sit DOMINVS deus tuus laudandus, qui te fauore comple
xus est, ut poneret te super soliũ Israelis, certe q; DOMINVS dilexit Israelem in per-
petuum, & constituit te regem, ut ius [e]diceres, & iustitiam administrares. Ad hæc
dedit regina illa regi centum & uiginti talenta auri, & odoramentorum magnam
uim, lapides quoq; pretiosos: huiusmodi odores tantaq; copia quales dedit regina
Saba regi Solomoni, ultra nunq̃ uenerũt. Porrò classis Hiram quæ portabat au
rum de Ophir, aduehebat & ligna [f]Almugim ualde multa ex Ophir, simulq́ lapi-
des pretiosos. Rex autem fecit ex lignis Almugim fulcra pro æde DOMINI, proq;
ædibus regijs, citharas quoq; & [g]Nabla cantoribus; non uenerũt unquam huius-

[b]Ebr. Non fuerũt re
ctæ in oculis eius.
[c]Kabul conclusum di
citur, forte ob sterili
tatem.

[d]Alij legũt, equitum
eius.

Ebr. est singularis
numeri.

De aduẽtu reginæ Sa
ba ad Solomonẽ, ad fa
mam magnificẽtiæ eius
& sapientiæ concitæ.
[a]Alij exponunt Hail
pro pompa fastuosa
& regia, alij pro co
pia rerum.

[b]Alij legũt gradum.
[c]Alij, poculum eius.
[d]Extra se rapta præ
admiratione & stu-
pore.

[e]Ebr. Ad faciendũ iu
dicium & iustitiam.

[f]Quidam uolũt esse
Thina ligna.
[g]Laurentius Nablia
uult: instrumẽta sunt
musica. Nablum quĩ
dam Chelim uolunt
esse, aut Barbiton.

modi ligna Almugim, nec uisa sunt usque in hunc diem. Iam rex Solomon reginæ Saba dedit quodcunque pro uoto suo expetisset, & quidquid postulasset, præterque quod donauit ei Solomon pro regia [b]munificentia ac liberalitate. Versa igitur abijt in regionem suam, ipsa uidelicet & serui eius. Porrò pondus auri quod uenit Solomoni singulis annis, fuit sexcena & sexagena sex talenta auri: excepto eo

C quod [accepit] à [i]mercatoribus, à negotiatoribus atque aromatarijs, ab omnibus regibus [k]Arabiæ, & principibus terrarum. Fecit quoque Solomon ducentas hastas ex auro ductili, singulæ hastæ habebant sexcenas [minas] auri, & trecenta scuta ex auro ductili, ternas minas auri ad singula scuta, quæ reposuit in domum saltus Libani. Fecit deinde rex solium magnum eburneum, obduxitque illud auro optimo: Thronus Solomonis. sex gradibus [ascendebatur] ad solium, & summum solij rotundum erat à tergo, utrinque ad locum sedis [l]reclinatoria erant, & bini leones stabāt pone reclinatoria, stabāt quoque duodeni leones illic in sex gradibus utrinque, huiusmodi factum non est in uniuersis regnis. Omnia denique pocula regis Solomonis aurea erant, sic & cūcta uasa domus saltus Libani ex auro erant puro, nam temporibus Solomonis non erat argentū, quippe nihili pensum, siquidem classis marina regi erat in [m]mari

D cum classe Hiram: ternis annis semel ueniebat classis in mari, ferens aurum, argentum, ebur, simias & pauones. Et præcelluit rex Solomon omnes reges orbis cū diuitijs tum sapientia. Vniuersa terra quærebat uultum Solomonis, ut audiret sapientiam eius, quam indiderat DOMINVS cordi eius. Et hi quidem adferebant quisque munus suum, nempe uasa argētea, uasa aurea, uestimēta, arma bellica, odores, equos & mulos, idque singulis annis. Cōgregauit Solomon currus & equites, ut essent ei mille & quadringēti currus, & duodecim millia equitum, quos posuit in ciuitates curruum, & cum rege in Ierusalem. Et aduexit rex argentum Hierosolyma ut lapides, & cedros aduexit ut moros, quæ in planis campis abundant. Porrò equi [n]Solomoni educti sunt ex Aegypto, nam societas mercatorum regiorum accipiebat byssum per commutationem. Ascendit itaque & exiuit quadriga ex Aegypto sexcentis argenteis, & celes centum & quinquaginta, sic educebāt manibus suis omnibus regibus Hithæorum, & regibus Aram.

[b]Ebr. Secundum manum regis, hoc est, ul tro, uel ut regem decuit.

[i]Tharim quidā pro legatis exponūt, qui inquirendi gratia regem adibant.

[k]Acræb alij pro Occidente exponunt.

[l]Ebr. Manus.

Argentum non erat in uasis scilicet.

[m]Alij Tharsis pro loco exponunt.

[n]Ebr. Exitus equorū qui fuerunt Solomonis.

CAP. XI.

De amore Solomonis, quo contra præceptum domini in mulieres exardet, ob quam rem dominus iratus, aduersarium ei dedit. De morte & sepultura eius.

A ADamauit uero rex Solomō mulieres †alienigenas multas, & filiā Pharaonis, Moabitidas, Ammonitidas, Zidonias, & Hithæas, de gētibus scilicet de quibus præceperat DOMINVS filijs Israel, Ne ingredimini ad eas, & hæ non ingredientur †ad uos: profecto inclinabūt corda uestra post deos suos: ijs inquā adhæsit Solomon amore. Habuitque uxores regias septingētas, & cōcubinas trecētas: itaque uxores eius cor eius auerterūt. Nam quū iam senio confectus esset Solomon, uxores eius inclinarunt cor eius post deos alios, ut cor eius non esset syncerū cum DOMINO deo suo, sicut cor Dauid patris eius. Nam abijt Solomon post Asthoreth deum Zidoniorum, & post Milcom abominationem Ammonitarum. Designa-

Deut. 17. d Eccl. 17. A

Eccl. 44. b

B uitque Solomon quod displicuit DOMINO, neque perfecte sequutus est DOMINVM, quemadmodū pater eius Dauid. Tunc ædificauit Solomon excelsum ipsi Chamos abominationi Moab, in monte qui est è regione Ierusalē, & Molech abominationi filiorum Ammon. Et in hunc modum fecit uniuersis uxoribus suis alienigenis, quæ adolebant, & sacrificabant dijs suis. Iratus ergo est DOMINVS contra Solomonem, quod auersum esset cor eius à DOMINO deo Israelis, qui †ei bis apparuerat, deque hac re ei præceperat, ne sequeretur deos alios, & nō seruauerat quod mandauerat ei DOMINVS. Dixit itaque DOMINVS ad Solomonem, Quandoquidem hoc apud te fuit, nec seruasti fœdus meum, & statuta mea quæ tibi præcepi, omnino †rescindam à te regnum, & tradam illud seruo tuo. Veruntamen te [o]uiuente illud non faciam, propter Dauid patrem tuum, at de manu filij tui scindā illud. Nec

C tamen totum regnū scindam, sed tribum unam dabo filio tuo propter Dauid seruum

Supra 9. a. & 3. a

Infra 12. d

[o]Ebr. In diebus tuis.

uum meum, & propter Ierusalem quam elegi. Et excitauit DOMINVS Solomo
ni aduersarium, nempe Hadad Edomæum, qui erat de regio semine, qui erat in E
2.Reg 8.d dom. †Quum enim Dauid esset in Edom, & ascēderet Ioab imperator exercitus,
ut sepeliret interfectos, percussit ille omnes mares in Edom. (Nam sex mēsibus ha
bitauit ibi Ioab & omnis Israel, donec excinderet omnem marem in Edom.) Et fu
gerat Hadad, ipse & uiri Edomæi de seruis patris eius cum eo, ut uenirent in Aegy
Hadad. ptum, eratq́ Hadad puer paruus. Et surgentes de Midian, uenerūt in Paran, tol
lentesq́ secum uiros de Paran, uenerunt in Aegyptum ad Pharaonem regem Ae
gypti, qui dedit ei domum, & constituit ei cibum, insuper & regionem assignauit
ei. Nactus est ergo Hadad plurimū fauoris corā Pharaone, adeo ut daret ei sororē D
uxoris suæ uxorem, sororem inquam Thaphenes reginæ. Peperit autem ei soror
Thaphenes Genubath filium suum, quem educauit Thaphenes intra domū Pha
raonis, eratq́ Genubath de familia Pharaonis inter filios Pharaonis. Quumq́ au
disset Hadad in Aegypto, ꝙ dormisset Dauid cū patribus suis, quodq́ mortuus
esset Ioab imperator exercitus, dixit Hadad ad Pharaonem, Dimitte me ut uadam
ad terram meam. Cui dixit Pharao, Quid uero defuit tibi apud me? Et en [occasio
nem] quæris eundi in terrā tuam. Qui respondit, Nihil, uerum omnino me dimit
Razon. tas. Excitauit ei insuper deus aduersarium Rason filium Eliada, qui fugerat ab he
2.Sam.10. ro suo Hadad Aeser rege Zoba, collectisq́ [b]ad se uiris, factus est dux turmæ milita
ris, quum Dauid percuteret eos, abieruntq́ Damascum, habitaruntq́ illic, regna
runtq́ in Damasco. Fuit is aduersarius Israeli cunctis diebus Solomonis, cum ca E
adflictione quam [ei intulit] Hadad, qui multauit Israelē, regnauitq́ super Aram.
Ieroboam. Ieroboam quoq́ filius Nebat Ephratæus de Zareda, cuius matris nomen erat Ze
ruha, (mulier fuit uidua) seruus Solomonis, leuauit manum suam contra regem.
Et hæc fuit causa, quod manum sustulit contra regem. Solomon ædificabat Mil
lo, claudens rupturam ciuitatis Dauidis patris sui. Et uir iste Ieroboam robustus
erat & strenuus, uidensq́ Solomon adolescentem, ꝙ is faciundo operi [instaret,]
præfecit eum uniuerso oneri domus Ioseph. Factū est illo tempore ut Ieroboam
egrederetur Hierosolymis, inueniretq́ eum Ahia Silonites propheta in ipsa uia,
Ahia. & erat is opertus pallio nouo, erantq́ ambo illi soli in agro. Et apprehēdens Ahia F
pallium illud nouum quo erat amictus, discidit illud in duodecim frusta, dicēs ad
Ieroboam, Cape tibi decem partes, quoniā sic ait DOMINVS deus Israelis, Ecce ego
scindo regnū de manu Solomonis, & dabo tibi decem tribus, habebitq́ ille unam
duntaxat tribum, idq́ propter Dauidem seruum meum, & propter Ierusalem ciui
tatem quā ex omībus tribubus Israelis elegi, eo ꝙ me deserto, adorauerint Astho
reth deum Zidoniorum, & Chamos deum Moab, atq́ Malchom deum Ammo
nitarum, neque ambulauerint in uijs meis, ut facerent quod rectum esset in oculis
meis, nempe statuta mea & iudicia mea, sicut Dauid pater eius. Non tollam totum
regnum de manu eius, sed ducem ponā eum cunctis diebus uitæ eius, propter Da
uidem seruum meum quem elegi, qui custodiuit præcepta mea atq́ statuta mea.
Tollam autem regnū de manu filij eius, & dabo ipsum tibi, nempe decem tribus.
Et filio eius dabo tribum unam, ut sit lucerna Dauidi seruo meo cūctis diebus an
te faciem meam in Ierusalem, ciuitate quam elegi mihi, ut ponerem nomen meum
illic. Porrò te assumam, & regnabis iuxta omnia quæ desiderat anima tua, & eris G
rex super Israelem. Quod si audieris omnia quæ præcepero tibi, & ambulaueris in
uijs meis, fecerisq́ quod rectum est in oculis meis, ut custodias statuta mea & præ
cepta mea, quemadmodum fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & ædificabo tibi
domum firmam, quemadmodum Dauidi ædificaui, & tradam tibi Israelem, & ad
fligam semen Dauidis propter hoc, attamen non cunctis diebus. Quæsiuit er
go Solomon ut interficeret Ieroboā. Surgens itaq́ Ieroboam, fugit in Aegyptum

[b] Quidam legunt, cōtra eum, nēpe, dominum suum Hadad Aeser in quem perfidus erat, & transfuga.

ad Sisak regem Aegypti, mãsitq; in Aegypto usq; ad mortem Solomonis. Re
liqua autem uerborum ac gestorum Solomonis, & omnia quæ fecit, & sapientia
eius, an nõ scripta sunt in libro rerum Solomonis? Porrò dies quibus Solomon
regnauit in Ierusalem super omnem Israelem, fuerunt quadraginta anni. Dormi- Solomonis
uitq; Solomon cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauidis patris sui. Re mors.
gnauitq; Rehabeam filius eius pro eo.

CAPVT XII.

Ob quas causas regnum scissum sit, & de impietate ac idololatria Ieroboam.

A PRofectus est autem Rehabeam in Sichem, quoniam uniuersus Israel ueniebat Roboam.
in Sichem, ut eum regno inaugurarent. Et factum est, quum id audiret Iero- 2.Par.10.a
boam filius Nebat, qui adhuc erat in Aegypto, (fugerat enim metu Solomonis re
gis, habitabatq; in Aegypto,) miserunt & accerserunt eum. Venerunt ergo Iero
boam & omnis cœtus Israelis, & loquuti sunt ad Rehabeam in hunc modum, Pa-
ter tuus adgrauauit iugum nostrum, tu itaq; remitte aliquid de [a]prædura illa serui
tute, & de iugo illo graui quibus nos pressit pater tuus, tibiq; seruiemus. Qui ait
ad eos, Ite adhuc tres dies, & reuertimini ad me. Abijt ergo populus. Inijt autem
B consilium rex Rehabeam cum senioribus qui coram Solomone patre suo, quum
adhuc uiueret, ministrauerant, & ait, Quid consulitis uos, quod respondeam huic
populo? Et loquuti sunt ad eum, dicentes, Si hodie morem gesseris isti populo,
eiq; inseruieris, & respondendo eis, uerba bona eis fueris loquutus, inseruient tibi
cunctis diebus. At is derelicto consilio seniorũ quod ei dederant, inijt consilium
cum iuuenibus qui cum eo adoleuerãt, quiq; coram eo ministrabant, aitq; ad eos,
Quid uos consulitis quod respondeam huic populo? quandoquidem dixerũt ad
me hæc uerba, Remitte quidpiam de iugo quod pater tuus posuit super nos. Iu- Consilium iuuenum.
uenes uero qui cum eo adoleuerãt loquuti sunt ad eum in hanc sententiam, Sic lo-
queris ad populum istum, qui loquutus est ad te huiusmodi sermones, Pater tuus Eccl.47.d
C adgrauauit iugum nostrum, tu uero remitte nobis aliquid: sic inquam loqueris ad
eos, Exiguum meũ crassius erit lumbis patris mei: pater itaq; meus pressit uos one
re, & imposuit uobis graue iugum, ego quiddã adijciam iugo uestro: præterea pa
ter meus castigauit uos flagellis, ego autem castigabo uos flagris aculeatis. Venit
itaq; Ieroboam & uniuersus populus ad Rehabeam die tertio, quemadmodum lo
quutus fuerat rex, dicens, Reuertimini ad me die tertio. Et respondit rex populo
aspere, relicto consilio senũ quod ei dederant: loquutus est autem ad eos iuxta con
silium iuuenum, dicẽs, Pater meus aggrauauit iugum uestrum, ego uero adijciam
iugo uestro: pater meus castigauit uos flagellis, ego autẽ castigabo uos flagris acu
D leatis. Neq; auscultauit rex populo, quoniam fuit [b]reuolutio à DOMINO, ut con
firmaret uerbum suum, †quod loquutus fuerat DOMINVS [c]ministerio Ahia Silo- Supra 11.f
nitæ ad Ieroboam filium Nebat. Vidẽs itaq; uniuersus populus quòd rex eis non Regni Israel
adquieuisset, respondit populus regi sermonem dicentes, Quæ pars nobis in Da- scissio.
uide? Nõ est hæreditas in filio Isai: ad tentoria tua ô Israel: prouide domui tuæ Da
uid. Et abijt Israel in tentoria sua. Porrò Rehabeã regnauit super filios Israel qui
habitabant in ciuitatibus Iuda. Misit autem rex Rehabeam Adorã qui erat [con
stitutus] super uectigal, quem cuncti Israelitæ lapidibus obruerunt, ut moreretur.
E Rex autem Rehabeam sategit ut conscenderet currum, & fugeret Hierosolyma.
Defecerunt ergo Israelitæ à domo Dauidis in hũc usq; diem. Et factum est quum
audisset uniuersus Israel quòd reuersus esset Ieroboam, mittentes acciuerũt eum in cœ
tum, cõstitueruntq; eum regem super uniuersum Israelem, nec fuit ulla tribus quæ
sequeretur domum Dauidis, præter solam tribum Iuda. Quumq; uenisset Re-
habeam Hierosolyma, cõgregauit uniuersam domum Iuda, & tribum Beniamin,
centum scilicet & octoginta millia electorum qui bellum gerere potuerunt, ut pu-
gnaret contra domum Israel, & reduceret regnum ad Rehabeam filium Solomo-
nis. †Factus est ergo sermo dei ad Semahiam uirum dei in hanc sententiã, Dic ad 2.Par.11.a
Rehabeam

[a] Ebr. De seruitute patris tui dura, et de iugo eius graui quod dedit super nos.

Standi uerbo pro ministrandi.

[b] Versio uel rotatio dicunt alij causa quoq;.

[c] Ebr. in uel per manum.

Rehabeam filium Solomonis regem Iuda, & ad cunctam domum Iuda atque Benia
min, & ad reliquum populum huiusmodi uerba, Sic dicit DOMINVS, Ne ascenda- F
tis, neque pugnetis contra fratres uestros filios Israel, reuertimini quisque in domum
suam, hæc enim res à me facta est. Audierunt ergo uerbum DOMINI, & reuersi
sunt, ut abirēt iuxta uerbum DOMINI. Aedificauit autem Ieroboam Sichem in
monte Ephraim, habitauitque in ea, & egressus illinc ædificauit Penuel. [b]Cogitauit [b]Ebr. Dixit.
Supra 11.f autem Ieroboam in corde suo, Reuertetur nunc †regnum ad domū Dauidis, si po
pulus iste ascenderit sacrificatum in domo DOMINI in Ierusalem, reuerteturque cor
populi istius ad dominum suum, ad Rehabeam regem Iuda, & occident me, reuer
tenturque ad Rehabeam regem Iuda. Cōsilio ergo inito rex, fecit duos uitulos au-
Exod 32.b reos: dixitque ad eos, Satis iam ascendistis Hierosolyma, en dij tui qui te ascēdere fe-
cerunt de terra Aegypti. Posuit autem unum in Beth El, & alterū posuit in Dan, G
[c]deditque hæc res occasionem peccato, nam populus abijt coram uno usque in Dan. [c]Ebr. Facta est hæc res in peccatum.
3.Par.11.c Fecit etiam domum excelsorum, & fecit sacerdotes de [f]fece populi, qui non fuerūt [f]Vel de extremis po
de filijs Leui. Instituit quoque Ieroboam solennitatem in mense octauo, nempe de puli: quod uarie ex-
cimoquinto die mensis, iuxta solennitatē quæ est in Iuda, & sacrificabat super ara: ponunt.
sic fecit in Beth El, ut sacrificaret uitulis quos fecerat, constituitque in Beth El sacer-
dotes excelsorum quæ fecerat. Sacrificabat insuper holocausta super ara quam fe-
cerat in Beth El decimoquinto die mensis octaui, in mense uidelicet quem ipse in
corde suo excogitauerat, fecitque solennitatem filijs Israel, & sacrificauit in ara, adole
uitque incensum.

CAP. XIII.

ET ecce uir dei iussu DOMINI uenit de Iuda in Beth El, stanteque Ieroboam ad A
Admonetur Ieroboam per prophetam, sed nec penitus resipiscit. Propheta rediens quum faceret contra præceptū domini, à leone interficitur.
aram ut adoleret, clamauit contra aram ex mandato DOMINI, & ait, Ara, ara,
Iosias prædicitur. sic dicit DOMINVS, Ecce †filius nascitū domui Dauidis, Iosias nomine, qui super te
4.Reg.23.d sacrificabit sacerdotes excelsorū, qui thura super te adolent, & humana ossa super
Signum. te comburent. Dedit insuper eodem die portentum, dicens, Hoc est portentum
quod loquutus est DOMINVS, ecce ara findetur, effundeturque cinis qui super ea
est. Quum ergo rex audisset uerbum uiri dei, qui clamauerat contra aram in Beth
El, exerta manu sua Ieroboā de ara, dixit, Apprehendite eum: & manus eius quam B
Miraculum. contra eum extenderat, arescebat, ut eam ad se retrahere non posset. Ara insuper
fissa est, & effusus cinis ex ara iuxta portentum quod dederat uir dei secundū uer-
bum DOMINI. Respondēs autem rex, dixit ad uirum dei, Precare obsecro faciem
DOMINI dei tui, & supplica pro me, ut restituatū mihi manus mea. Et precatus est uir
dei faciem DOMINI, reuersaque est manus regis ad eum, & facta est ut antea. Et lo-
quutus est rex ad uirum dei, Veni mecum domū ut reficiaris, munusque tibi dabo.
Et dixit uir dei ad regem, Si dares mihi dimidium domus tuę, non irem tecum, nec
ederem panem, nec aquam biberem in loco isto, quoniam sic præceptum est mihi
per uerbum DOMINI in hanc sententiam, Ne comedas panem, neque bibas aquam,
neque reuertaris per uiam qua uenisti. Abijt itaque per aliam uiam, nec est reuersus C
Maledicit propheta. uia qua uenerat in Beth El. Habitauit autem in Beth El senex quidam prophe
ta, cuius filius uenit, & narrauit totum negotiū quod fecerat uir dei eo die in Beth
El, deinde & uerba quæ loquutus fuerat ad regem, hæc narrarunt patri suo. Dixit
ergo pater eorum ad eos, Qua uia abijt? Et ostenderūt ei filij sui uiam qua abierat
uir dei qui uenerat de Iuda. Qui ait ad filios suos, Sternite mihi asinum: & straue-
runt ei asinum, inscenditque eum. Sequutus ergo uirum dei, inuenit eum sedentem
sub quercu, dixitque ad eum, Es tu uir dei qui uenisti de Iuda? Qui dixit, Ego. Et di-
xit ad eum, Proficiscere mecum domum, & ede panem. Respondit, Non est [a]mihi D [a]Ebr. Non possum.
integrum ut reuertar tecum, & ut tecum proficiscar. Ad hæc nec edam panem, nec
bibam aquam tecum in loco isto, quoniam mandatum habeo ex uerbo DOMINI,
Ne comedas panem, nec bibas aquam ibi, nec reuertaris ut proficiscaris ea uia qua

uenisti. Qui dixit ad eum, Et ego propheta sum sicut tu, loquutusq́ est ad me angelus iussu DOMINI in hanc sententiam, Reduc eum tecum in domū tuam, ut comedat panem, & bibat aquam. At mentitus est ei. Reuersus est itaq; cum eo, & comedit panē in domo eius, atq; bibit aquam. Quumq́ sederent ad mensam, factum est uerbum DOMINI ad prophetam qui reduxerat eum. Et clamauit ad uirum dei
E qui uenerat de Iuda, Sic dicit DOMINVS, Quandoquidem rebellis fuisti ori DOMINI, neq; custodiuisti præceptum quod præcepit tibi DOMINVS deus tuus, sed reuersus es, & comedisti panem, atq; bibisti aquam in loco de quo DOMINVS tibi dixerat, ne ederes panem, neq; aquam biberes, nō ueniet funus tuum in sepulchrum patrum tuorum. Posteaquā igitur comedisset panem, bibissetq́ aquam ille, strauit ei asinū propheta ille qui reduxerat eum. Quumq́ abijsset, inuenit eum leo in uia, & interfecit eum. Contigit ergo quum esset funus eius stratū in uia, asinusq́ astaret iuxta ipsum, astaretq́ & leo iuxta funus, ut uiri transirent, uiderentq́ funus stratum in uia, & leonem astantem iuxta funus: qui uenientes, dixerunt [hæc] in ci
F uitate in qua propheta senex habitabat. Audiens autem propheta qui eum de uia reduxerat, dixit, Hic uir dei rebellis fuit sermoni DOMINI, ideo tradidit eum DOMINVS leoni, qui discerpens eum interfecit eum, iuxta uerbum DOMINI quod loquutus est ad eum. Loquutusq́ ad filios suos, dixit, Sternite mihi asinū. Qui strauerunt. Ille uero abiens, inuenit funus eius stratū in uia, asinus aūt & leo astabant iuxta funus, ut leo neq; funus deuorarit, nec asinū discerpserit. Tollens ergo propheta funus uiri dei, imposuit illud asino, & reduxit illud. Et uenit senex ille propheta in ciuitatem, ut lugeret & sepeliret eum. Posuit autem corpus eius in sepul Sepultura. Planctus.
G chrum suum, & planxerunt eum, Heu frater mi. Quumq́ sepelijsset eum, loquutus est cum filijs suis, dicens, Quum ego mortuus fuero, sepelite me in sepulchrum in quo uir dei sepultus est, reponite ossa mea iuxta ossa illius. Nam certissime eueniet hoc ipsum quod clamauit in sermone DOMINI cōtra aram quę est in Beth El, & contra omnes domos excelsorū quæ sunt in urbibus Samariæ. Post hoc negotium Ieroboam non recessit à uia sua mala, sed conuersus fecit sacerdotes excelsorum de fece plebis, & qui ei placebat, illum [b]consecrabat ut fieret sacerdos excelsorum. Quæ res cessit in peccatū domui Ieroboam, ut excinderet & deleret [eam] è terra.

[b] *Ebræ. Impleuit eius manum. Nam quod Græcis est finitio, Ebræis est impletio, Latinis initiatio.*

CAP. XIIII.

Ieroboam cōsulit prophetam de morbo filij, filius moritur cum patre, cui succedit Nadab. Quædā de Rehabeam.

A EOdem tempore ægrotabat Abiah filius Ieroboam. Tum dixit Ieroboam ad uxorem suam, Surge quæso teq́ aliam simula, ne cognoscant te esse uxorem Ieroboam, proficiscereq́ in Silo, illic enim est Ahia propheta, qui loquutus est mihi quod futurus essem rex super populū istum. Accipe autem in manu tua panes decem, & placentas, atq; uasculū mellis, & uade ad eum, ut indicet tibi quid euenturum sit puero. Vxor Ieroboam sic fecit, surrexit enim & abijt in Silo, uenitq́ in domum Ahia. Ahia autem non poterat uidere, quoniā obriguerant oculi eius præ senecta eius. Dixerat autem DOMINVS ad Ahiam, Ecce uxor Ieroboam ueniet ut sciscitetur à te uerbum pro filio suo, (ægrotat enim,) tu igitur sic & sic loquaris ad
B eam. Contigit ergo quum ingrederetur ipsa, ut alienam se simularet: quum uero Ahia audisset strepitū pedum eius quæ ingrediebatur per ostium, ait, Ingredere uxor Ieroboam, quare te simulas alienam? Ego uero asperam legationem adfero, uade dic ad Ieroboam, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Quandoquidem euexi te è medio populi, & constitui principem super populum meum Israel, scidiq́ regnum de domo Dauidis, & tibi tradidi, tu uero nō fuisti sicut Dauid seruus meus, qui custodiuit præcepta mea, quiq́ ambulauit post me toto corde suo, ut faceret duntaxat quod rectum erat in oculis meis, tu uero malum designasti super omnes
C qui fuerunt ante te, (iuisti enim ac fecisti tibi deos alios, & fusiles, ut irritares me, & proiecisti me post tergum tuum:) ob hoc en ego adduco adflictionem super do

mum

num Ieroboam, & excindam ipsi Ieroboam mingentem ad parietem, clausum &
derelictum in Israele, & expurgabo posteros domus Ieroboam, quemadmodum
stercus expurgatur, donec plene consumetur. Qui mortuus fuerit ipsi Ieroboam
in ciuitate, hunc comedẽt canes: & qui mortuus fuerit in agro, hunc comedẽt aues
coeli, quoniam DOMINVS loquutus est. Tu itaq; surge, & uade in domũ tuam:
quum ingressus fuerit pes tuus in ciuitatẽ, morietur puer, & lugebunt eum omnes
Israelitæ, & sepelient eum: solus enim ille de Ieroboam in sepulchrũ ueniet, quod D
boni aliquid in eo inuẽtum sit erga DOMINVM deum Israelis in domo Ieroboam.
Suscitabit insuper DOMINVS sibi regem super Israelem, qui excindet domum Iero
boam quæ hodie est: quid uero si iam? Percutiet enim DOMINVS Israelem, ut si
arũdo agitatur in aquis, & euellet Israelem de terra hac bona quam dedit patribus
eorum, & disperget eos ultra fluuium, eo φ fecerint sibi lucos, qui ad iram prouo
cauerunt DOMINVM. Tradetq; Israelem propter peccata Ieroboam, qui peccauit,
& qui peccare fecit Israelem. Surrexit itaq; uxor Ieroboã, abijt & uenit in Thir
za: quumq; uenisset ad limen domus, mortuus est puer. Et sepelientes eum, plan- E
xerunt eum omnes Israelitæ, iuxta uerbum DOMINI, quod loquutus fuerat [a]per
Ahiam prophetam. Reliqua gesta Ieroboam, nẽpe qualiter bella gesserit, quo-
modoq; regnauerit, en hæc scripta sunt in libro [b]annalium regum Israelis. Porrò
dies quibus regnauit Ieroboam, sunt uigintiduo anni. Quum obdormiuisset cum
patribus suis, regnauit pro eo Nadab filius eius. Rehabeam autẽ filius Solomo-
nis regnauit in Iuda: quadraginta unum annos fuit Rehabeam natus quum esset
rex factus, regnauitq; septendecim annis in Ierusalem, ciuitate quam elegit DOMI-
NVS, ut ibi poneret nomen suũ præ omnibus tribubus Israel. Nomen matris eius
fuit Naama Ammonitis. Et fecit Iuda malum in oculis DOMINI, & irritauerunt F
eum super omnia quæ designauerant patres eorum in peccatis suis quæ peccaue-
runt. Nam extruxerunt etiam ipsi sibi excelsa, statuas & lucos in omni colle alto, et
subter omnem frondosam arborem. Fuerunt etiam katamiti in terra, feceruntq;
iuxta omnes abominationes gentiũ, quas profligauit DOMINVS ante filios Israel.
Factum est autem anno quinto regis Rehabeam, ut ascenderet Sisak rex Aegypti
contra Ierusalem, tulitq; thesauros ædis DOMINI, & thesauros domus regię, & uni
uersa diripuit. Accepit deniq; omnia scuta aurea quæ fecerat Solomon. Rex au- G
tem Rehabeam fecit illorum loco scuta chalybæa, commisitq; manibus eorum, qui
præerant satellitibus obseruantibus ostium domus regiæ. Et factum est, ut satel-
lites ea portarent quoties rex ingrederetur in ædem DOMINI, & tum reponebant
ea in thalamum satellitum. Reliquum gestorum Rehabeam, & omnia quæ fe-
cit, an non hæc scripta sunt in annalibus regum Iuda? Fuit autem bellum inter Re
habeam & inter Ieroboã cunctis diebus. Dormiuitq; Rehabeam cũ patribus suis,
& sepultus est cum patribus suis in ciuitate Dauid. Nomen matris eius fuit Naa-
ma, quæ fuit Ammonitis. Regnauitq; pro eo filius eius Abiam. CAP. XV.

ANno decimooctauo regis Ieroboam filij Nebat regnauit Abiam super Iuda. A
Is regnauit tribus annis Hierosolymis. Nomen matris eius fuit Maacha, filia
fuit Abisalom. Ambulauit autem [Abiam] in omnibus peccatis patris sui quę fè
cerat ante eum, nec fuit cor eius perfectum cum DOMINO deo suo, sicut cor Dauid
patris sui. At propter Dauidem dedit ei DOMINVS deus eius lucernam in Ierusa-
lem, ut suscitaret filiũ eius post eum, utq; firmaret Ierusalẽ, φ Dauid fecisset quod
rectum erat in oculis DOMINI, à nulloq; deflexisset quod ei pręceperat, idq; omni B
bus diebus uitæ suæ, præterquã in [a]facinore quod commisit aduersum Vriam Hi
thæum. Fuit autem bellum inter Rehabeam, & inter Ieroboam cunctis diebus ui
tæ suæ. Reliquum rerum Abiam, & omnia quæ fecit, an non hæc scripta sunt in
libro [b]annalium regum Iuda? Fuitq; bellum inter Abiam & inter Ieroboam. Dor

[a] *Ebr. In manu Ahiæ.*

[b] *Nisi malimus dicen te diarij: nam Ebr. ei habẽt uerborum die tum.*

Recensentur quorundam regum facta, nẽpe, Abiam, Asa, Baasa, Iosaphat.

[a] *Ebr. In sermone Vriæ Hithæi.*

miuit autē Abiam cum patribus suis, sepelieruntq; eum in ciuitate Dauidis, regna Abiā moritur.
uitq; Asa filius eius pro eo. Anno itaq; uigesimo ipsius Ieroboam, regnauit Asa Asa pius. 2 Par. 14.a
super Iuda, regnauit autem annis quadraginta uno in Ierusalem. [b]Nomen matris
eius Maacha filia Abisalom. Asa autem fecit quod rectum fuit in oculis DOMINI,
C quemadmodum pater eius. Sustulit enim katamitos è terra, & amouit cunctas foe
ditates quas fecerant patres eius. Sed & Maacha matrem suam loco mouit, ne do-
mina esset, eo quod fecerat lucum ipsi [c]Miplæzæth, & excidit Asa Miplæzæth ma
tris suæ, & exussit iuxta torrentem Kidron. Veruntamen excelsa [b]non sustulerūt,
duntaxat cor Asa perfectū fuit cum DOMINO omnibus diebus suis. Intulit quoq;
sanctificata patris sui, & sanctificata sua in ædem DOMINI, aurum, argentū, & ua-
sa. Fuit autē bellum inter Asa, & inter Baasa regem Israelis cunctis diebus eorum.
Ascendit autem Baasa rex Israel contra Iuda, & muniuit Rama, nec dedit [c]commea
tum ad Asam regem Iuda. Et tollēs Asa omne argentū & aurum, quod reliquum
erat in thesauris ædis DOMINI, & thesauros domus regiæ, tradiditq; ea in manus
D seruorum suorum, misitq; eos rex Asa ad Benhadad filium Tabrimmon, filij He-
zion, regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, hisce mādatis, Foedus esto inter me
& inter te, ut inter patrem meum, & inter patrem tuum: & en mitto ad te munus
argenti atq; auri, ut uenias irritumq; facias foedus tuum cum Baasa rege Israelis, ut
is à me abscedat. Morē itaq; gessit Benhadad regi Asa, & misit imperatores exer-
cituum quos habuit, contra ciuitates Israeliticas, & percussit Hion, & Dan, atque
Abel, Bethmaacha, & uniuersam [regionem] Cineroth, cum omni terra Naphta-
li. Quumq; hoc audisset Baasa, cessauit munire Rama, mansitq; in Thirza. Porrò
rex Asa diuulgauit [hoc] per uniuersum Iuda, nemo exemptus fuit, & sustulerūt la
pides atq; ligna de Rama, quibus munierat Baasa, & ædificauit cū eis rex Asa col-
lem Beniamin & Mizpa. Reliquum omnium gestorum Asa, & uniuersa ma-
gnificentia eius, atq; omnia quæ fecit, & ciuitates quas ædificauit, an non hæc scri-
pta sunt in libro annalium regum Iuda? Veruntamen tempore senectæ suæ ægro
tauit pedibus suis. Dormiuitq; Asa cū patribus suis, & sepultus est cum patribus Asa moritur.
suis in ciuitate Dauidis patris sui, regnoq; inauguratus, pro eo Iehosaphat filius eius. Iosaphat.
F Nadab uero filius Ieroboam regnauit super Israelem secūdo anno Asa regis Iuda, Nadab impius.
regnauitq; super Israelem annis duobus. Et fecit malum in oculis DOMINI, am-
bulans in uia patris sui atq; in peccato eius, quo peccare fecit Israelem. Cōtra eum
conspirationem fecit Baasa filius Ahia, qui erat de domo Isachar, percussitq; eum
Baasa in Gibethon quæ est Palestinorum, quoniam Nadab & omnis Israel obsi-
debant Gibethon. Interfecit aūt eum Baasa anno tertio Asa regis Iuda, & regnum
occupauit pro eo. Factumq; est quum ipse regnaret, ut percuteret uniuersam do- Domus Ierob. eradicatur.
mum Ieroboam, ut nihil spirās de Ieroboam faceret reliquum, donec deleret eum,
G iuxta [†]uerbū DOMINI quod loquutus fuerat per Ahiam Silonitam seruum suum, Supra 14.a
propter peccata scilicet Ieroboam quæ ipse fecerat, & quibus peccare fecerat Israe-
lem, propterq; irritationem suam qua irritauerat DOMINVM deum Israelis. Reli-
quum gestorum Nadab & omnia quæ fecit, an non hæc scripta sunt in libro anna
lium regū Israelis? Fuitq; bellum inter Asa & inter Baasa regem Israelis cūctis die
bus eorum. Anno igitur tertio Asa regis Iuda regnauit Baasa filius Ahiæ super o-
mnem Israelem in Thirza uigintiquatuor annis. Et fecit malū in oculis DOMINI,
ambulans in uia Ieroboam & in peccato eius quo peccare fecerat Israelem.

CAP. XVI.

De regno Ela, Simri, & Amri. A FActum est autem uerbū DOMINI ad Iehu filium Hanani contra Baasa in hunc
modum, Quandoquidem euexi te de coeno, & posui te principem super popu
lum meum Israel, tu autem ambulasti in uia Ieroboam, & fecisti peccare populum
meum Israel, ut prouocares me in peccatis eorum, en ego excindā posteros Baasa,
&

[b] Videtur mater hic poni pro Auia, quemadmodum pater sæpe pro auo aut proauo.

[c] Miflæzæth quidam Priapi simulachrum uolunt fuisse, notæ est fœtur. 1160b.

[b] Alij legunt, excelsa non abierunt.

[c] Ebr. Ut non daret exeuntem & ingredientem.

[illegible] &posteros domus eius,& ponam domũ tuam sicut† domũ Ieroboam filij Nebat.
Qui de Basa mortuus fuerit in ciuitate,hũc comedent canes:& qui ei mortuus fue-
rit in agro,hunc comedent uolucres cœli. Reliquum rerum Baasa,& quę fecit,
[illegible] atq; uirtus eius,an non hæc scripta sunt in libro †annalium regum Israel? Dormi- B
[illegible] uit itaq; Baasa cũ patribus suis,& sepultus est in Thirza, regnauitq; Ela filius eius
loco eius. Porrò uerbũ DOMINI ᵃper Iehu filij Hanani prophetæ fuit super Baa- ᵃEbr. Per manum Iehu.
sa,& super domum eius,atq; super omne malum quod fecit in oculis DOMINI, ut
irritaret eum opere manuum suarum,ut fieret sicut domus Ieroboam,& quoniam
occiderat eum. Anno uigesimosexto Asa regis Iuda regnauit Ela filius Baasa su-
per Israelem in Thirza, duobus uidelicet annis. Et fecit coniurationē contra eum
seruus eius Simri princeps super mediam partem curruum, eratq; [Ela] in Thirza C
bibens,& inebriatus est in domo Arza, qui præfectus erat prætorio in Thirza.
[illegible] Veniensq; Simri percutiens eum interfecit eum anno uigesimoseptimo Asa regis
Iuda,& regnum occupauit illius loco. Et factum est quum ipse regnaret,sederetq;
in solio eius,ut percuteret omnem domum Baasa, nec reliquum ex ea faceret min-
gentem ad parietem,propinquos quoq; eius & amicos eius. Deleuit itaq; Simri
omnem domum Baasa, iuxta uerbum DOMINI quod loquutus fuerat contra Baa
sa per Iehu prophetam , propter uniuersa scilicet peccata Baasa, & peccata Ela filij
eius,quæ peccauerant, quibusq; peccare fecerant Israelem,ut irritarēt DOMINUM
deum Israelis in uanitatibus suis. Reliquæ res Ela,& omnia quæ fecit, an nõ hæc D
scripta sunt in libro annalium regum Israel? Anno uigesimoseptimo Asa regis Iu-
da,regnauit Simri septem diebus in Thirza, populus interea castra fixerat oppu-
gnando Gibethon Palestinorum. Audiuit autem populus in castris huiusmodi
uerba,Simri fecit coniurationem,& trucidauit regem,ob id constituerunt omnes
[illegible] Israelitæ ipsum Amri imperatorē exercitus,regem super Israelem eodem die in ca-
stris. Ascendit ergo Amri & omnis Israel cum eo de Gibethon,& obsidebãt Thir
[illegible] zam. Quumq; Simri uideret captam ciuitatem,ingressus est palatiũ domus regiæ,
& combussit se & domum regiam igni,& mortuus est,propter peccata scilicet suã E
quæ peccauit,faciendo malum in oculis DOMINI, & ambulãdo in uia Ieroboam,
atq; peccatis eius quæ fecit,& quibus peccare fecerat Israelem. Reliqua gesta Sim
ri,& conspiratio eius quam excitauit,an non hæc scripta sunt in libro annalium re
gum Israelis? Tunc diuisus est populus Israel in duas partes, dimidium populi
Thibni. sequebatur Thibni filium Ginath,constituens eum regem:& aliud dimidium iuit
post Amri:at præualuit populus qui sequebatur Amri, præ alio qui sequebatur
Thibni filium Ginath:mortuoq; Thibni,regnauit Amri. Anno trigesimopri
mo Asa regis Iuda,regnauit Amri super Israelē duodecim annis, in Thirza regna
[illegible] uit sex annis. Hic emit montem Schomron ab quodam Schæmer duobus talen F
tis argẽti,ᵇædificansq; montem,& uocauit nomen ciuitatis quam ædificauit, iuxta ᵇAedificauit mõtem, id est,urbem in monte.
nomen Schæmer, qui dominus fuerat montis Schomron. Fecit autem Amri q̃d
displicuit DOMINO,peiorq; fuit omnibus qui eum pręcesserant. Nam ambulauit
in omni uia Ieroboã filij Nebat,& in peccatis eius quibus peccare fecerat Israelem,
ut ad iracundiam incitaret DOMINUM deum Israelis in uanitatibus suis. Reliquã
rerum Amri, & omnia quæ fecit, ac fortitudo eius ᶜquam ostendit,an nõ hæc scri ᶜEbr. Quam fecit.
[illegible] pta sunt in libro annalium regum Israel? Dormiuit itaq; Amri cum patribus suis,
& sepultus est in Schomron,regnauitq; Ahab filius eius pro eo. Regnauit ergo
[illegible] Ahab filius Amri super Israelem anno trigesimooctauo Asa regis Iuda. Regna- G
uit inquã Ahab filius Amri super Israelem in Schomron uigintiduobus annis.
Et fecit Ahab filius Amri quod displicuit oculis DOMINI, super omnes qui antẽ
eum fuerant. Nam leue ducebat incedere in peccatis Ieroboam filij Nebat,accepit
[illegible] insuper uxorem Isæbel filiam Eth Baal regis Zidoniorum,iuitq; & coluit Baal,&

adorauit eum. Erexit etiã ipsi Baal arã in phano Baal, quod extruxerât in Scho
ron. Fecit insuper Ahab lucos: adiecit quoq; Ahab facere ea quibus irritaret
MINVM deum Israelis, plus omnibus regibus Israelis qui ante eum fuerant. In
bus eius extruxit Hiel Bethelites Iericho, in Abiram primogenito suo funda
& in Segub minimo natu eius ponit fores eius, iuxta †uerbum DOMINI, quod
quutus fuerat per Iehosua filium Nun.

CAP. XV

De fame & gestis sub Helia propheta.

[a]Ebr. In cuius conspectu steti.

[b]Ebr. Diuerte tibi.

[c]Quidam putãt esse torrentem Kanna, de quo Iosue 16. & 17.

A Dixit autem Elias Thisbites ex inquilinis Gilead ad Ahab, †Viuit DOMI
deus Israelis, coram quo [a]ministro, si fuerit hisce annis ros & pluuia, nisi i
os meum. Factumq; est uerbum DOMINI ad eum in hanc sentẽtiam, Vade h
& [b]diuerte ad plagã orientalem, & abscõdere in [c]torrente Chrith, qui est è re
ne Iordanis. Eritq; ut bibas de torrente, ego uero coruis mandaui ut te illic pa
Abijt itaq;, & fecit iuxta uerbum DOMINI: abijt inquam, & sedit iuxta torren
Chrith, qui est è regione Iordanis. Corui uero attulerunt ei panem & carnem
ne, similiter panem & carnem uespere, & bibebat de torrente. Post aliquot
exiccato torrente, (nam nihil pluebat super terram,) factum est uerbum DOM
ad eum in hanc sententiam, Surge, † & uade in Sareptam quæ est Zidonis, &
B commorare, en præcepi ibi mulieri uiduæ ut te alat. Surgens itaq; abijt in S
ptam, quũq; uenisset ad portam ciuitatis, en erat illic mulier uidua colligens lig
& uocans eam, dixit, Adfer mihi obsecro paululum aquæ in uase, ut bibam. Ill
tem abeunte ut ferret, clamauit ille post eam, dicens, Fer quæso mihi & buccel
panis in manu tua. Quę dixit, Viuit DOMINVS deus tuus, si est mihi panis co
duntaxat pugillum plenum farina habeo in cado, & parũ olei in lecytho, & en
ligo ligna duo, ut ingrediar & apparem ipsum mihi atq; filio meo, comedamu
ipsum, deinde moriamur. Dixitq; ad eam Elias, Ne timeas, uade & fac iuxta
bum tuum, ueruntamen fac mihi prius inde paruum subcinericium panem, &
C porta ad me, tibi uero & filio pares postea. Quoniã sic dicit DOMINVS deus I
lis, Farina cadi non deficiet, & oleum lecythi non minuetur, usq; ad eum diem
DOMINVS pluuiam dederit super faciem terræ. Abijt itaq; illa, & fecit secun
uerbum Elię, comeditq; ipsa & ipse, & domus eius [b]multo tempore. Neq; cess
farina cadi, nec oleum lecythi defecit iuxta uerbum DOMINI quod loquutus
rat per Eliam. Post hæc gesta contigit ut ægrotaret filius mulieris illius quæ
domina domus, fuitq; morbus eius tam grauis, ut ne flatus quidem in eo reliq
esset. Dixitq; illa ad Eliam, Quid mihi tecum est uir dei? uenisti ad me ut reuoc
D ad memoriã iniquitatem meam, interficeresq; filium meum? Dixit ad eam, Da
hi filium tuum. Et ipse tulit eum de gremio eius, portauitq; eum in cœnaculũ,
ipse solitus erat habitare, posuitq; eum in lectum suum, clamansq; ad DOMIN
ait, DOMINE deus meus, tu etiam uiduam illam, apud quam aduena maneo,
gis interficiendo filium eius? Et admensus est sese ad puerũ ter, clamauitq; ad
MINVM, & dixit, DOMINE deus meus, redeat quæso anima pueri huius intra
ra eius. Et exaudiuit DOMINVS uocem Eliæ, reuersaq; est anima pueri in eum
uixitq;. Et tollens Elias puerum, detulit eum de cœnaculo in domum inferio
& tradidit eum matri eius, simulq; dixit Elias, En uiuit filius tuus. Et ait muli
Eliam, Nunc noui quod uir dei es, & uerbum DOMINI in ore tuo uerum est

[b]Ebraice, diebus.

CAPVT XV

Spectaculum hic mirabile & pulcherrimũ proponitur: disputat Elias contra Baalitas, & occidit eos.

A MVltis diebus elapsis, tertio demũ anno factum est uerbũ DOMINI ad E
in hanc sententiam, Vade, & te ipsi Ahab trade conspicendum, dabo
pluuiam super terram. Abijt itaq; Elias, ut se conspiciendũ daret ipsi Ahab,
uehemens fames erat in Schomron. Vocauit autẽ Ahab Abdiam, qui erat
fectus prætorio. (Abdias autem uehementer timens fuit DOMINI, nam quu
bel excinderet prophetas DOMINI, tulit Abdias centum prophetas, abscon

eos quinquagenos uiros in speluncis, aluitq; eos pane & aqua.) Et dixit Ahab ad
Abdiam, Vade per regionem, ad cunctos fontes aquarum, & ad omnes torrētes,
si fortè inueniamus gramen, ut uiuos conseruemus equos & mulos, ne nos desti-
tuamur iumentis. Diuiserūt ergo sibi regionem, ut eam peragrarent. Ahab solus
ibat una uia, altera uia ibat solus Abdias. Quūq; Abdias esset in itinere, obuium B
habuit sibi Eliā: quumq; agnouisset eum, procidit super faciem suam, & dixit, An
non tu es dominus meus Elias? Respondit ei, Sum: uade & dic hero tuo, En Elias
[adest.] Qui ait, Quid commerui, quod tradis seruum tuum in manū Ahab, ut me in-
terficiat? Viuit DOMINVS deus tuus, [a]si gens sit aut regnum, quò non miserit do- [a]Si pro non.
minus meus te quæsitum. Quumq; dixissent, Non [adest,] regnum & gentem iu-
ramento obstrinxit, quod te non inuenisset: nūc uero dicis, Vade, & dic hero tuo, En
adest Elias. Quumq; ego à te recessero, spiritus DOMINI te tollet ad locū aliquem
quem ego ignoro, ego uero ueniens & nuncians ipsi Ahab: quum ille te non inue-
nerit, occidet me, ego autē seruus tuus metuo DOMINVM à pueritia mea. An non
indicatum est [tibi] domino meo quid ego fecerim, quum Isæbel occideret prophe C
tas DOMINI, quod absconderim de prophetis DOMINI centū uiros, quinquagenos
in speluncis, & eos pane & aqua aluerim? Nunc dicis tu, Vade & loquere ad herum
tuum, En Elias adest, ut scilicet occidat me. Et dixit Elias, Viuit DOMINVS exer-
cituum, coram [b]quo ministro, hodie uidebor illi. Abijt igitur Abdias obuiam ipsi [b]Ebr. in cuius conspe ctu steti.
Ahab, & indicauit ei: uenitq; Ahab obuiam Eliæ. Quumq; Ahab uideret Eliam,
Elias arguit Achab. dixit Ahab ad eum, An non tu es ille qui conturbat Israelem? Qui respondit, Ego
non turbo Israelem, sed tu & domus patris tui, quum deserueritis præcepta DOMI
NI, & tu incedis post Baalim. Mitte igitur & congrega ad me omnem Israelem in
montem Charmelum, & prophetas Baal quadringētos & quinquaginta: prophe
tas quoq; lucorum quadringentos, qui edunt de mensa Isæbel. Misit igitur A-
hab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in montem Charmelum. Et D
accedens Elias ad omnem populum, ait, Quousq; claudicatis uos in duas [c]partes? [c]Ebr. In duos palmites: fluctuāt enim & uacillāt palmites uento agitati, est ergo prouerbialis sermo.
Si DOMINVS est deus, sequimini eum: sin Baal, ite post ipsum. Populus autem ne
uerbum quidem respondit. Dixit ergo Elias rursum ad populum, Solus ego reli-
quus sum propheta DOMINI, prophetarū autem Baal sunt quadringenti & [d]quin [d]Ebr. Adijcitur uiri, quod Latinis pleonasmum facit.
quaginta, [e]dentur itaq; nobis duo boues, eligāt uero illi sibi bouem unū, secentq; [e]Eb. Dent actiue, sed impersonaliter nos protulimus.
eum in frusta, ponantq; super ligna, at ignem nullum supponant: alterum bouem
ego parabo, ponamq; [eum] super ligna, & ignem nullum supponam. Tum inuo
cabitis nomen [f]deorum uestrorum, & ego inuocabo [g]nomen DOMINI, hac condi [f]Posset etiā legi, dei uestri. [g]Ebr. In nomine.
tione, [h]ut deus sit ille qui per ignem responderit. Et respondit uniuersus populus, [h]Eb. Et erit, deus qui per ignem responderit is sit deus.
dicens, Rectè [i]habet res. Dixit ergo Elias ad prophetas Baal, Eligite uobis bouem [i]Eb. Bonus est sermo.
unum, & facite primum, uestrum enim plures sunt, & inuocate nomen deorum ue
strorum, sed ignem ne supponatis. Acceperunt ergo bouem unum, quem dedit E
eis, & parauerunt, inuocaueruntq; nomen Baal, à summa luce ad meridiem usq;,
dicentes, O Baal [k]exaudi nos. Sed nec uox erat, neq; qui responderet. Porrò ipsi [k]Ebr. Responde nobis.
ad aram quam fecerant, saltitabant. Adueniente meridie, Elias illusit eis, dicens,
Clamate sublate uoce, quandoquidem deus est, fortassis colloquium habet, aut ne
gotium aliquod, aut est in profectione, aut dormit, & expergefiet. Clamauerunt
itaq; ingenti uoce, & incidebant sese cultris & lanceolis suo more, donec sanguinē
effunderēt super se. Factum ergo est, quū transisset meridies, ut [l]prophetarent usq; [l]Prophetare hic capitur pro sacra facere, sacros ritus peragere, carmina sacra canere.
ad tempus sacrificij uespertini, & non erat uox, neq; respondens, neq; auscultans.
Tum dixit Elias ad uniuersum populum, Accedite ad me. Et accesserunt omnis
populus ad eum. Is uero refecit aram DOMINI quæ diruta erat. Elias autem acce-
ptis duodecim lapidibus iuxta numerum tribuum filiorum Iacob, (ad quem fa-
Gen. 32. ctus erat sermo DOMINI hisce uerbis, Israeli erit tibi nomen,) & extruxit ex lapidi

m Ebr Fecit fossam secundū domū duorum satorum feminis.

F bus aram in nomine domini. Fecit m insuper elices circum aram qui capiebāt duo
sata seminis: struxit deinde ligna, & in frusta concidit bouem, imposuitq; lignis, et
ait, Implete quatuor cados aqua, & fundite super holocaustū, atq; super ligna. Et
dixit, Denuo hoc facite: & denuo fecerunt. Et dixit, Facite hoc tertio: fecerūtq; ter-
tio. Currebāt itaq; aquæ circum aram, impleuitq; aqua elices. Factumq; est, quum
adesset tempus ut sacrificaretur holocaustū, accessit Elias propheta, & ait, DOMI-
NE deus Abraham, Isaac & Israelis, fiat hodie manifestum q; tu sis deus in Israele, et
q; ego sim seruus tuus, & q; tuo iussu hæc omnia fecerim. Exaudi me DOMINE, ex
audi me, ut populus iste cognoscat te solum esse DOMINUM deum, quodq; tu tan
dem reduxisti cor eorum. Tum decidit ignis DOMINI, & deuorat holocaustum,
ligna, lapides, & puluerem: sed & aquas quæ erant in elicibus lambit. Hoc quum
uidisset uniuersus populus, prociderūt in facies suas, & dixerunt, DOMINUS ipse
G est deus, DOMINUS ipse est deus. Et ait Elias ad eos, Comprehendite prophetas
Baal, ut nullus ex eis euadat. Et apprehenderūt eos, duxitq; eos Elias ad torrētem
Kison, & trucidauit eos ibi. Tum dixit Elias ad Ahab, Ascende, comede, & bi
be, quoniam impetum ingentis pluuiæ [audio.] Ascendit itaq; Ahab ut comede-
ret & biberet, Elias autē ascendit in uerticem Carmeli, & prosternens se in terram,
posuit faciem suam inter genua. Dixitq; ad puerum suum, Ascende quæso, & spe-
cta uersus mare. Et ascendens spectauit, dixitq;, Nihil est. Qui rursum ait, Redito
septies. Factum est autem, quum septimo [iret] ut diceret, En parua nubecula, acū
esset hominis manus, ascendit de mari. Qui dixit, Ascende, & dic ipsi Ahab, n Iun-
ge equos currui, & descende, ne te cohibeat pluuia. Interea cœli tenebrescebāt nu-
bibus & uento, & o facta est pluuia magna. Ascendensq; Ahab uenit in Iesreel. Et
manus DOMINI facta est super Eliam, ut accinctis lumbis suis præcurreret Ahab,
quousq; ueniret in Iesreel.

n Ebr. Liga.

o Ebr Et factū est donec sic & sic, &c.

CAP. XIX.

Elias ad minas Isabelis fugit metu perculsus, ab angelo alitur & confortatur alloquitur cum domino. Heliigus ao co uocatur.

a Ebr. Ad animā suā.

b Ebr. Vnam iuniperum.

c Ebr. Nam multa à te uia.

A Ahab indicauit Isabeli omnia quæ fecerat Elias, & uniuersum id, quod omnes
prophetas ense interfecerit. Misso igitur nūcio ad Eliam, dixit, Sic faciāt dij,
sicq; addant, si non cras iuxta id tempus posuero animam tuam sicut animam alicu
ius ex illis. Quod quū uidisset, surrexit, & abijt a quocunq; eum animus [ferebat,]
& uenit Beersseba, quæ est in Iuda, ubi puerum suum reliquit. Ipse uero ibat in de-
sertum itinere diei, & ueniens sedit b subter iuniperum, cupiuitq; animę suæ ut mo
reretur, & dixit, Satis iam ô DOMINE, tolle animam meam, quoniam non sum me
lior patribus meis. Iacens autem subter iuniperum, obdormiuit, & ecce angelus te
tigit eum, simulq; dixit ei, Surge & comede. Quumq; respexisset, ecce erat ad caput
B eius placētula super prunas cocta, & uas aquæ: edit itaq; & bibit, & rursum obdor
mijt. Reuersusq; angelus DOMINI secūdo tetigit eum, dicēs, Surge, ede, nam c mul
tum itineris tibi reliquum est. Surgens ergo edit & bibit, profectus uirtute illius ci
bi quadraginta diebus & quadraginta noctibus usq; in montē dei Horeb. Quūq;
illuc peruenisset in speluncam, pernoctauit illic, factumq; est uerbum DOMINI ad
eum, & dixit ei, Quid hic tibi Elia? Qui dixit, Zelo quodam zelatus sum pro DO
MINO deo exercituum, quod filij Israel fœdus tuum dereliquerūt, aras tuas dirue-
runt, & prophetas tuos gladio occiderunt, & ego solus reliquus sum, quærūtq;
animam meam, ut eam tollant. Dixitq;, Egredere, & sta in monte coram DOMI-
C NO, & en DOMINUS trāsiens, & uentus ingens ac fortis diffindēs montes, & con-
fringens petras coram DOMINO, at DOMINUS non est in uento: post uentū illum
commotio, sed non in commotione DOMINUS. Post commotionem ignis, neq;
in igne DOMINUS: post ignem autem sibilus tranquillus & tenuis. Quem quū au
disset Elias, operuit faciem suam pallio suo, & egressus stetit ad ostium speluncæ,
& ecce uox facta est ad eum in hunc modum, Quid hic tibi Elia? Respondit, Zelo
quodam zelatus sum pro DOMINO deo exercituū, q; filij Israel relicto fœdere tuo
aras

aras diruerũt, & prophetas tuos gladio occiderunt, et ego solus reliquus sum, quæ
runtq́ animam meam ut tollant eam. Et dixit DOMINVS ad eum, Vade, & reuer
tere per uiam tuam, & per desertum in Damascũ, & ingredere ut ungas Hasaëlem
regem super Syriam, & Iehu filium Nimsi unge regem super Israelem, Elisæum au D
tem filiũ Saphat de Abel Mehola unge, ut sit propheta pro te. Erit autem qui ser-
uatus fuerit à gladio Hasaëlis, hunc interficiet Iehu: & qui euaserit gladium Iehu,
hunc interficiet Elisæus. Porrò in Israele seruabo reliquos septem millia, quorum
omnium neq; genua incuruata sunt ante Baal, neq; os osculatum est eum. Abiens
itaq; illinc, inuenit Elisæum filium Saphat agrũ colentem, habentemq́ ante se duo
decim iuga, ipse quoq; ex duodecim erat. Transiens autẽ Elias coram eo, proiecit
pallium suum super eum. Qui dimissis bobus, cucurrit post Eliam, dixitq́, Liceat
quæso mihi osculari patrem meum, & matrem meam, tum te sequar. Ad quem ille
dixit, Vade, & reuertere, quid enim facerem tibi? Qui quum discessisset ab eo, tu
lit par boum, & mactauit illud, cum instrumentis uero boum coxit eorum carnes,
deditq́ populo ut comederent. Tum surrexit, & sequutus est Eliam, & ministra-
uit ei.

CAP. XX.

Pugnat Benhadad rex Syriæ contra Samariam et Israelem, sed uincitur.

PORrò Benhadad rex Syriæ congregauit omnes copias suas, cumq́ eo triginta A
duo reges cum equis & curribus: sic ascendẽs obsedit Samariam, bellumq́ in-
dixit ei. Et missis nuncijs ad Ahab regem Israelis in ciuitatẽ, dixit ei, Sic dixit Ben
hadad, Argentum tuum, & aurum tuum meum est, sed & uxores tuæ, & liberi tui
elegantes mei sunt. Et respondẽs rex Israelis, dixit, Iuxta uerbum tuum domine mi
rex, tuus sum ego, & quidquid habeo. Legati autem reuersi sunt, & dixerunt, Sic
dicit Benhadad, dicens, Miseram ad te istiusmodi mandata, ut argentum tuum, &
aurum tuum, uxores tuas & liberos tuos dares mihi, uerũtamen cras iuxta id tem-
pus mittam ad te seruos meos, qui scrutabũtur domum tuam, domosq́ seruorum
tuorum, & quidquid desiderabile est in oculis tuis, accipient in manus suas, & tol-
lent. Conuocatis igitur omnibus senioribus Israelis, rex dixit, Cognoscite & ui-
dete quæso, q; malum is quærat, quãdoquidem ad me miserat pro uxoribus meis, B
pro liberis meis, pro argento meo & pro auro meo, neq; negaui ei. Et dixerunt ad
eum omnes seniores & uniuersus populus, Ne audias eum, neq; adquiescas ei. Di
xit ergo ad legatos Benhadad, Dicite domino meo regi, Quidquid missis legatis
à seruo tuo primum postulaueras, facturus eram, istam aũt rem facere nequaquam
possum. Abierunt itaq; nuncij, retuleruntq́ responsum. Benhadad rursum mi-
sit ad eum, & dixit, Sic faciant mihi dij, & sic addant, si suffecerit puluis Samariæ, ut
ex uniuerso populo qui me sequitur, quisq; uel pugillum capiat. Respondens aũt
rex Israel, dixit, Dicite, Ne glorietur [a] qui accingit [baltheũ,] ut qui soluit. Factum
est autem quum audisset sermonem istum, potaretq́ cum regibus in tentorijs, ut
diceret ad seruos suos, [b] Insistite. Et institerunt aduersus ciuitatem. Et en prophe-
ta quidam accessit ad Ahab regẽ Israelis hisce mandatis, Sic ait DOMINVS, Vidi- C
sti turbam hanc maximam? En ego tradam eam in manũ tuam hoc die, ut scias me
esse DOMINVM. Et dixit Ahab, Per quem? Qui ait, Sic dicit DOMINVS, Per adole
scentes principum prouinciarum. Qui rursum dixit, Quis instruet prælium? Et re
spondit, Tu. Recensuit ergo adolescentes principum prouinciarum, quorum fue
runt ducenti trigintaduo. Post hos recensuit quoque uniuersum populum,
omnes filios Israel, septem scilicet millia: egressiq́ sunt meridie. Porrò Benhadad
potans ebrietati indulsit in tentorijs, ipse uidelicet & reges, nempe trigintaduo re
ges, qui ei auxilio uenerant. Egressi sunt itaq; adolescentes principum prouincia
rum primi. Miseratq́ Benhadad: qui renunciarũt ei, dicentes, Egressi sunt uiri de
Samaria. Qui ait, Seu ad pacem sint egressi, seu ad pugnandum, [c] apprehendite eos
uiuos. Hi autem egrediebantur, nempe adolescentes principum prouinciarum,

Deus promittit bona Achab

[a] Alij legunt, ne glorietur gibbosus, ut rectus uel aptus. Sensus uidetur talis, non canendum esse epinicium ante uictoriam.
[b] Ebr. Ponite.
[c] Ebr. Viuos a... dite, bis pon...

[a] Vel, Percusserũt al ter alterum.

D & exercitus post eos. Tum percussit quisq; [a] uirum suum, Syriq; fugerunt, perse-
quentibus Israelitis, euasitq; rex Syriæ Benhadad cum equis & equitibus. Rex ue-
ro Israel egressus est, et percussit equos & currus, percussit quoq; Syros magna cla
de. Accedens autem propheta ad regem Israelis, dixit ad eum, Vade, & corrobo
rare, scito ac uide quid facturus sis, quoniam anno reuertente ascendet rex Syriæ
contra te. Etenim serui regis Syriæ dixerant ad eum, Dij montiũ sunt dij eorum,
ideo nobis facti sunt superiores: ô si pugnandum nobis sit cum eis in æquore pla
no, certe superiores illis erimus: sic igitur facies, deme reges, quenq; è suo loco, suf-
ficeq; pro eis duces, recenseq; tibi exercitum qualis fuit exercitus qui tibi cecidit,
equos ut [priores] equos: sic & currus quemadmodum [priores] currus, & dimica
bimus cum eis in patenti campo, nimirum illis erimus superiores. Is autem audi-
ta eorum uoce, fecit sic. Vertente anno Benhadad Syros recenset, ascenditq; in
E Aphek dimicaturus contra Israelẽ. Sed & filij Israelis recẽsiti sunt, & sumpto com
meatu, profecti sunt illis obuiã, posueruntq; filij Israel castra contra eos, ac si essent
duo [e] denudati greges caprarum, Syri autem replent terram. Et accedens uir dei, di
xit ad regem Israelis, Sic dicit DOMINVS, Quandoquidem Syri dixerunt, DOMI-
NVS est deus montium, nõ deus uallium, tradam uniuersam istam multitudinem
ingentem in manum tuam, ut cognoscatis me esse DOMINVM. Posuerunt autem
illi castra pone istos septem diebus, septimoq; die manus prælio conseruerũt, per-
cusseruntq; filij Israel ex Syris uno die peditum centum millia, reliqui fugerunt in
Aphek in urbem, corruitq; murus super septem & uiginti millia uirorum, qui reli
qui facti fuerant. Benhadad autem fugiens uenit in ciuitatem de penetrali in pene
trale. Dixerũt autem ad eum serui eius, En audiuimus de regibus Israelis q; sint fa-
ciles reges, accingamus igitur lumbis nostris saccos, & capita nostra restibus inse-
F remus, egrediemurq; ad regem Israelis, si [f] fortè te uita donet. Accinxerunt itaque
lumbos suos saccis, inseruerũtq; capita sua restibus, uenientesq; ad regem Israelis,
dixerũt, Seruus tuus Benhadad dicit, [g] Vita quæso donetur mihi. Qui ait, Viuitne
adhuc? frater meus est. At uiri illi faustũ omen interpretati, arripuerunt confestim
hoc ab eo, dixeruntq;, Frater tuus Benhadad. Et ait, Ite, adducite eum. Et egressus
est ad eum Benhadad: iussitq; ascendere eum in currum, [h] dixitq; ad eum, Vrbes
quas pater meus patri tuo ademit, restituã, ponasq; tibi plateas in Damasco, quem
admodum pater meus posuit in Samaria, teq; pacto dimittam. Et pepigit cum eo
fœdus, dimittens eum. Vir quidam de filijs prophetarum dixit ad proximum
suum, idq; iussu DOMINI, Cæde me obsecro. Vir autem ille nolebat eum cædere.
Tum dixit ad eum, Quandoquidem uocem DOMINI nõ audiuisti, en ut primum
G à me abieris, feriet te leo. Factumq; est quum ab eo discessisset, offendit eum leo,
& ferijt eum. Inuenit deinde uirum alium, ad quem dixit, Cæde me quæso. Vir
autem ille cęcidit eum, & uulnus cædẽdo inflixit. Abiens igitur propheta, statuit
se ante regẽ in itinere, immutauitq; sese puluere quẽ asperserat faciei suæ. Quumq;
transiret rex, clamauit ad regem, & dixit, Seruus tuus egressus est in prælium, & en
recesserat uir quem quidam ad me duxit, dicens, Custodi uirũ istum: si fuerit amis-
sus, erit anima tua pro anima illius, aut talentum argenti pendes: quumq; seruus
tuus huc & illuc se uerteret, is nusquam fuit. Et dixit ad eum rex Israelis, Sic erit iu-
dicium tuum, tu pronunciasti. Is autem extemplo abstersit [i] puluerem à facie sua,
quẽ rex Israelis agnouit, q; scilicet ex prophetis esset. Et dixit ad eum, Sic dicit DO-
MINVS, † Quandoquidem dimisisti è manu tua [k] uirum quem ego excindere iusse-
ram, erit anima tua loco animæ illius, & populus tuus loco populi eius. Abijt ue-
ro rex Israel in domum suam, abalienatus & indignabundus, uenitq; Samariam.

[e] Alij legũt, parui greges. Sunt autẽ denudati, qui sparsim palantes in mõtibus oberrant.

[f] Ebr. Si fortè uiuam seruet animã tuam.

[g] Ebr. Viuat quæso anima mea.

[h] Dixit, scilicet Benhadad.

[i] Quidam Apher pro uitta, tenia, aut tegumento exponunt.

[k] Ebr. Virum anathematis mei.

CAPVT XXI.

Post

POst hæc gesta Naboth Iesreelita uineam habebat pône palatiū Ahab regis Samariæ: loquutusq́ est Ahab cum Naboth, dicens, Da mihi uineam tuam, ut sit mihi hortus olerum, quandoquidem uicina est ædibus meis, daboq́ tibi illius loco uineam ista meliorem: aut si mauis, dabo tibi pecuniæ pretiū pro ea. Et ait Naboth ad Ahab, Seruet me DOMINVS, ne dem tibi hæreditatem patrum meorum. A

Naboth quam regi petenti uineam negat, Iisabelis consilio interficitur,

Venit ergo Ahab domum suam abalienatus & indignabundus, propter sermonem quem ei responderat Naboth Iesreelites, q̄ dixisset, Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum: decumbensq́ in lecto suo, uertit faciem suam, neq́ comedit panem. B Veniens autem ad eum Isabel uxor eius, dixit ad eum, Cur animus tuus sic abalienatus est, curq́ cibum non uis sumere? Ad quam ille ait, [Hac de causa,] q̄ loquutus sum cum Naboth Iesreelita, & dixi ad eum, Da mihi uineam tuam pro pecunia: aut si mauis, dabo tibi uineam pro ea: is uero respondit, Non dabo tibi uineam meam. Dixitq́ ad eum Isabel uxor eius, Tu nunc exerceres regnum super Israelem? Surge, ede cibum, hilare sit cor tuum, ego dabo tibi uineam Naboth Iesreelitæ. Scripsit itaq́ literas nomine Ahab, & consignauit eas annulo eius signatorio, & misit literas illas ad seniores & uiros generosos qui erant in ciuitate eius habitantes cum Naboth. C Scripsit autem literas huiusmodi uerbis, Indicite ieiunium, & collocate ipsum Naboth [a]primo loco in populo: collocate insuper duos uiros [b]perditos aduersus eum, qui testes sint, sicq́ loquantur, Blasphemasti deum & regem: & tum educite eum, atq́ lapidibus eum petite, ut moriatur. Fecerunt ergo ciues urbis suæ, nempe senes & generosi qui habitabant in urbe eius, quemadmodum miserat ad eos Isabel, & quemadmodū scriptum erat in literis quas miserat ad eos. Indixerunt ergo ieiunium, collocaruntq́ Naboth inter primores populi. Venientes deinde duo uiri perditi, sederunt è regione ipsius: tulerūtq́ uiri illi perditi testimonium contra Naboth coram populo, dicentes, Naboth blasphemauit deum & regem. D Educentes ergo eum foras extra ciuitatem, lapidibus eum obruerunt, & mortuus est. Deinde miserunt ad Isabelem, dicētes, Lapidibus obrutus est Naboth, atque mortuus. Vt autem Isabel audiuit Naboth lapidibus interemptum esse, dixit eadem Isabel ad Ahab, Surge, possidé uineam ipsius Naboth Iesreelitæ, quem tibi pro pecunia dare noluit, quoniam Naboth non uiuit, sed mortuus est. Audiens Ahab mortuum esse Naboth, surrexit Ahab ut descenderet in uineam Naboth Iesreelitæ, & possideret illam. Factū est autem uerbum DOMINI ad Eliam Thesbiten in hanc sententiam, Surge, descēde obuiam Ahab regi Israelis qui est in Samaria, en in uinea est Naboth, in quam descendit ut eam possideat, & loquere ad eum hisce uerbis, Sic dicit DOMINVS, Interfecistine, & possidebis etiam? Tum rursum loqueris ad eum hisce uerbis, Sic dicit DOMINVS, Eodem loci quo linxerūt canes sanguinem Naboth, lingent quoq́ canes sanguinē tuum, tuum inquam. E Et ait Ahab ad Eliam, Deprehendisti me hostis meus? Qui ait, Deprehendi, quandoquidem teipsum [c]uendidisti malum designare in oculis DOMINI, en [+]ego adducam super te malū, & expurgabo post te, & excindam ipsi Ahab mingentem ad parietem, reclusum & derelictum in Israele. F Et tradam domū tuam [+]ut domum Ieroboam filij Nebat, & sicut domum [+]Baasa filij Ahiæ, propter irritationem qua irritasti, & effecisti ut peccaret Israel. Sed & de Isabele loquutus est DOMINVS in hanc sententiam, Canes comedēt Isabelem in propugnaculo Iesreel. Qui ipsi Ahab mortuus fuerit in ciuitate, hunc canes comedent: qui uero in agro fuerit mortuus, hunc comedent aues cœli. Veruntamen nullus fuit Ahab similis, qui sese uenderet malū designare in oculis DOMINI, eo quod incitaret eum Isabel uxor sua. Is enim fecit supra modum res abominādas, qui impura [d]stercora sequutus est, iuxta omnia quæ fecerūt Amorrei, quos eiecit DOMINVS ante filios Israel. G Factum est autem quū audiret Ahab uerba ista, ut scissis uestibus suis, & carni suæ

[a] Potest etiā legi, inter primores populi.
[b] Ebr. Filij Belial.
[c] Venditum esse aut uenundatum peccatis, est sese totū dedere ac deuouere sceleribus.
[d] Stercora uocat [...]

4.Reg.9.b

Supra 15.g
Supra 16.a

4.Reg.9.g

D

[c] Alij legūt, demissus incederet.

sacco imposito ieiunaret, dormiretq́; in sacco, & nudis [c] pedibus incederet. Tum
factus est sermo DOMINI ad Eliam Thisbiten in hunc modum, An non uidisti q̃
Ahab humilis sit factus coram me? Quādoquidem ergo humilis factus est coram
me, non inducam adflictionem illam suis diebus, sed [†] in diebus filiorum suorū ad 4.Reg.9.d
ducam adflictionem super domum eius.

CAPVT XXII.

Ahab & Iosaphat confunctis copijs bellum parant cōtra Ramoth Gilead, quibus prophetæ Michæ non obsequuntur, ambo periclitantur.

A SEderunt ergo tribus annis, ut nullū esset bellum inter Syros & inter Israelem.
Anno autem tertio factum est ut Iosaphat rex Iuda descenderet ad regem Israe-
lis. Tum dixit rex Israel ad seruos suos, Scitisne quod nostra sit Ramoth Gilead?
Nos autem socordes sumus, q̃ non tollimus eam de manu regis Syriæ. Et ait ad Io 2.Par.18.a
saphat, Visne proficisci mecū bellaturus contra Ramoth Gilead? Iosaphat respon
dit regi Israelis, Quemadmodum ego, sic & tu: quemadmodum populus meus, sic
& populus tuus: quemadmodū equi mei, sic & equi tui. Dixitq́; Iosaphat ad regē
Israelis, Consule quæso hodie uerbum DOMINI. Congregās ergo rex Israel pro-
phetas ferè quadringentos uiros, dixit ad eos, Proficiscárne in bellum contra Ra-
moth Gilead, an omittam? Illi dixerunt, Ascende, nam tradet [eam] DOMINVS in
manum regis. Et ait Iosaphat, Est ne adhuc hic propheta DOMINI, ut per eum in
quiramus? Et ait rex Israel ad Iosaphat, Est adhuc uir quidam per quem possemus
B DOMINVM quærere, at ego prosequor eum odio, quoniam nunquam prophetat
mihi bonum, sed duntaxat malum, nempe Micheas filius Iemla. Dixitq́; Iosaphat,
Ne loquatur rex sic. Vocauit itaq; rex Israelis quendā ex cubicularijs, & dixit, Ad-
duc confestim Micheam filium Iemla. Cæterum rex Israel & rex Iosaphat rex Iuda
considebant uterq; in solio suo, induti uestibus, in area iuxta ostium portæ Sama-
riæ, uniuersiq́; prophetæ prophetabant in conspectu eorum. Fecerat autem Ze-
dekias filius Chnaana sibi cornua ferrea, et ait, Sic dicit DOMINVS, Istis feries tu Sy
ros, donec in uniuersum eos conficias. Omnes quoq; prophetæ ad hunc modum
prophetabant, dicentes, Ascendito in Ramoth Gilead, & feliciter ages, quoniam
tradet [eam] DOMINVS in manū tuam. Porrò nuncius qui ierat Micheam uo-
catum, loquutus est ad eum, dicens, En uaticinia prophetarum uno ore fausta re-
gi [prædicunt,] sit quæso [a] uerbum tuum consonum illorum uerbis, uaticinare &
tu fausta. Micheas dixit, Viuit DOMINVS, quodcunq; dixerit DOMINVS ad me, Prophetæ uerbum dei loquuntur.
hoc loquar. Et uenit ad regem, dixitq́; rex ad eum, Michea, proficiscamúrne bella
C turi contra Ramoth Gilead, an omittamus? Is uero dixit ad eum, Ascende, feliciter ironia.
rem geres, tradet enim DOMINVS [eam] in manū regis. Dixitq́; ad eum rex, Quo-
ties te iureiurādo adigam, ut non loquaris ad me præter ueritatem in nomine DO-
MINI? Tum dixit [Micheas,] Vidi uniuersum Israelem dispersum in montibus
ueluti oues quibus non est pastor, dixitq́; DOMINVS, Illi non habēt dominum, re-
uertatur quisq; domum suam incolumis. Et ait rex Israel ad Iosaphat, An non di
xeram tibi, Is nihil boni uaticinatur mihi, sed malum duntaxat? Tum dixit, Audi Pseudoprophetarum seductio.
ergo uerbum DOMINI, Vidi DOMINVM sedentē in solio suo, & omnis exercitus
cœlorum stabat iuxta eum ad dexteram eius, & ad sinistram eius, dicebatq́; DOMI
NVS, Quis persuadebit Ahab ut ascendat & cadat in Ramoth Gilead? Quumq́;
alius [b] aliud diceret, egrediebatur spiritus quidā, & stans coram DOMINO, ait, Ego
D persuadebo ei. Aitq́; DOMINVS ad eum, Qua in re? Is ait, egrediar, eroq́; spiritus
mendax in ore omnium prophetarum eius. Dixit ergo, Persuadebis, simulq́; effi
cies: egredere itaq;, & fac sic. Et nunc, en DOMINVS dedit spiritum mendacem in
os omnium prophetarum istorum, loquutusq́; est DOMINVS super te malum.
Accedens autem Zedekias filius Chnaana, percussit Micheam in maxillam, & ait, Micheas percutitur à pseudoprophetis.
Vbi nam transiuit spiritus DOMINI à me, ut tibi loqueretur? Et ait Micheas, Ecce
tu uidebis ipso eodem die, quando de penetrali in penetrale fugeris ut abscondā-
ris. Ait itaq; rex Israel, Tolle Micheam, & reduc eum ad Amon præfectum ciui-
tatis,

[a] Ebr. Sit uerbum tuum sicut uerbum unius ex his.

[b] Ebr. Dixit is in sic & is in sic.

tatis, & ad Ioas filium regis, dicesq́, Sic ait rex, Conijcite hunc in [c]carcerem, & date
ei cibum, panem & aquam, ut solet [b]adflictis, donec ego incolumis rediero. Tum
dixit Micheas, Si reuersus fueris incolumis & saluus, DOMINVS non est loquutus
per me. Et simul dixit, Audite omnes populi. Ascendit itaq; rex Israel, & Iosa
phat rex Iuda in Ramoth Gilead, dixitq́; rex Israel ad Iosaphat, Mutandus est habi
tus, & eundum in bellum, tu uero indue uestimenta tua. Immutauitq́; se rex Israel,
& ingressus est bellum. Rex uero Syriæ præceperat ducibus curruum, quos ha- B
bebat trigintaduos, dicens, Ne conseratis manus neq; cum magno, neq; cum par-
uo, præterquam cum solo rege Israelis. Quum igitur duces curruum uiderent Io
saphat, dixerunt, Profecto is est rex Israel: & concesserũt ad eum, ut cum eo pugna
rent, clamauitq́; Iosaphat. Quum uero duces curruum uiderent q non esset rex Is-
rael, diuerterunt ab eo. Quidam autem intendens arcum quàm maxime potuit, fe
rijt regem Israelis inter [e]iuncturas [thoracis,] & inter loricam. Et dixit aurigæ suo,
Versa manu tua, educ me ex castris, quoniam uulneratus sum. Et [f]desijt prælium
eo ipso die. Porrò rex suffultus stabat in curru prope Syros, & mortuus est uespe-
re, effluxitq́; sanguis ex uulnere in sinũ currus. Transijt autem iubilus per castra,
sub occasum solis, in hũc modũ, Quisq; in ciuitatem suam, & quisq; in terrã suam.
Rex autem mortuus est, uenitq́; Samariam, sepelieruntq́; regem in Samaria. Qui-
dam autem perfudit currum in piscina Samaria, linxerũtq́; canes sanguinem eius, F
Supra 21.c meretricesq́; lauerũt [[g]currum,] †iuxta uerbum DOMINI quod loquutus erat.
Reliquum gestorum Ahab, & quæcunq; fecit, domus quoq; eburnea quam extru
xit, & omnes ciuitates quas ædificauit, an nõ hæc scripta sunt in libro annalium re
gum Israelis? Dormiuit itaq; Ahab cum patribus suis, & regnauit Ahasias filius
Iosaphat rex. eius pro eo. Porrò Iosaphat filius Asa regnare cœpit super Iuda quarto anno
Ahab regis Israelis, fuitq́; Iosaphat natus trigintaquinq; annos quum regnare cœ-
pisset, & regnauit uigintiquinq; annis Hierosolymis. Nomen matris eius fuit A-
zuba filia Silhi. Ambulauit autem in omni uia Asa patris sui, nec declinauit ab ea,
faciens quod rectum erat in oculis DOMINI: ueruntamen excelsa non sunt demo-
lita, adhuc enim populus sacrificabat & adolebat in excelsis. Pacem quoq; fecit Io G
saphat cum rege Israelis. Reliquum gestorũ Iosaphat, & fortitudo eius qua præ
ditus fuit, & bella quæ gessit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Iu-
dæ? Reliquias quoq; katamitorum, qui remanserant in diebus Asa patris sui, ipse
sustulit è terra. Tunc non fuit rex in Aedom, qui præfectus esset regno. Iosaphat
fecit quoq; decem naues, quę per mare ueniebant in Ophir, ut aurũ [adueherent:]
sed non profectæ sunt, quoniam fractæ sunt naues illæ in Ezion Gaber. Tunc
ait Ahasias filius Ahab ad Iosaphat, Eant serui mei cũ seruis tuis in nauibus: at Io-
Iosaphat moritur. saphat noluit. Dormiuit itaq; Iosaphat cum patribus suis, & sepultus est cum patri
bus suis in ciuitate Dauidis patris sui, regnauitq́; Ioram filius eius pro eo.

[c] Ebr. In domum carceris.
[b] Ebr. Cibate eum pane adflictionis, & aqua adflictionis.
[e] Alij intelligunt locum ubi committebatur lorica.
[f] Ebr. Et ascendit pugna: sic utuntur Germani ascendere, Es gaat uff, hoc est, nihil superest.
[g] Vel arma bellica.

Liber Regum secundus, quem nos quartum Regum dicimus.

CAPVT I.

De regno Ahasiæ & [illegible]

A AHASIAS filius Ahab regno Israelitico in Samaria in-
auguratus est anno decimoseptimo Iosaphat regis Iuda,
regnauitq; duobus annis super Israelem. Designauit au-
tem malum in cōspectu DOMINI, ambulauitq; in uia pa-
tris sui, in uia matris suę, atq; in uia Ieroboam filij Nebat,
qui effecerat ut scelerate ageret Israel. Nam coluit Baal, et
adorauit eum, irritauitq; DOMINVM deum Israelis, iuxta
omnia quæ designauerat pater eius. Defecit autē Moab
ab Israele post mortem Ahab, cecidit q; Ahasias per can- *Ochosias ægrotat.*
cellos cœnaculi sui quod habuit in Samaria. Quumq; ægrotaret, misit nuncios,
mandauitq; eis, Ite & consulite Baal Sebub deum Ekron, sim ne conualiturus ab
hoc morbo meo? Angelus autē DOMINI loquutus est ad Eliam Thisbiten, Sur-
ge, ascende obuiam nuncijs regis Samariæ, & loquere ad eos, An non est deus in
Israele, quod uos proficiscimini consultum Baal Sebub deum Ekron? Atq; ob id
sic dicit DOMINVS, De lecto quem [a]ascendisti, non descēdes, sed moriendo morie-
B ris: simulq; abijt Elias. Quūq; reuersi essent nuncij ad eum, dixit ad eos, Quid ita
reuertimini? Responderunt ei, Ascēdit uir quidam obuiam nobis, dixitq; ad nos,
Ite & reuertimini ad regē qui misit uos, & loquimini ad eum, Sic dicit DOMINVS,
An non est deus in Israele, q tu mittis consultum Baal Sebub deum Ekron? Idcir-
co de lecto quem ascendisti non descendes, sed moriendo morieris. Qui dixit ad
eos, Quis habitus uiri illius qui uobis obuiā factus, taliaq; uerba loquutus est? Et
responderūt ei, Vir ille pilosus fuit, & lumbis suis accinctus zona coriacea. Tum *Elias [illegible].*
ait, Elias est Thisbites. Misitq; ad eum principē super quinquaginta, & quinqua-
ginta quos habuit sub se. Is ascendit ad eum, & ecce sedebat in uertice montis: lo-
quutusq; est ad eum, O uir dei, rex [b]mandauit ut descendas. Respondit Elias, & di-
xit ad principem super quinquaginta, Si uir sum dei ego, descendat ignis de cœlo,
C deuoretq; te & quinquaginta tuos. Tum descendebat ignis de cœlo, deuorauitq;
eum & quinquaginta eius. Rex rursus misit ad eum aliū principem quinquagena-
rium cū quinquaginta uiris quos sub se habuit: is quoq; respondit & dixit ad eum,
O uir dei, sic dixit rex, Descende confestim. Quibus respondens Elias dixit, Si uir
dei ego sum, descēdat ignis de cœlo, & deuoret te atq; quinquaginta tuos. Descen-
debat autem ignis dei de cœlo, & deuorabat eum cum quinquaginta suis. Rursus
misit [rex] tertiū principem quinquagenarium cum quinquaginta quos sub se ha-
buit. Et ascendēs quinquagenarius ille princeps tertius, incuruauit se super genua
sua ante Eliam, obsecrauitq; eum, & dixit, O uir dei, pretiosa sit quæso anima mea,
& anima seruorum tuorum, nempe quinquaginta istorum, in oculis tuis, ecce de-
scendit ignis de cœlo, & deuorauit duos principes quinquagenarios priores cum
D quinquagenis eorum, sit itaq; anima mea in pretio ante oculos tuos. Et loquutus
est angelus DOMINI ad Eliam, Descende cum eo, ne formides ab eo. Qui consur-
gens descēdit cum eo ad regem, loquutusq; est ad eum, Sic dicit DOMINVS, Quan-
doquidem misisti nūcios ad consulendū Baal Sebub deum Ekron, ac si non esset
deus in Israele: de lecto quē ascendisti, non descēdes, sed moriendo morieris. Mor-
tuus est itaq; iuxta uerbū DOMINI qđ Elias loquutus fuerat, & regno inauguratus *Ochosias mori-tur.*
est

[a] *Ascendere lectū, est ægrotare: descēdere è lecto, est conualescere.*

[b] *Ebr. Rex dixit, Descende.*

est eius loco Ioram, anno scilicet secundo Ioram filij Iosaphat regis Iuda, quoniam non habuit filium. Reliquum gestorũ Ahasiæ quæ fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Israel?

CAP. II.

FActum est autem quum DOMINVS subuehere uellet Eliam turbine in cœlum, ut iret Elias cũ Elisæo de Gilgal, diceretq́ꝫ Elias ad Elisæum, Mane quæso hic, quoniam DOMINVS misit me in Beth El. Dixit ergo Elisæus, Viuit DOMINVS, uiuitq́ꝫ anima tua, si deseram te: descenderuntq́ꝫ Beth El. Et egressi filij prophetarum qui erant in Beth El ad Elisęum, dixerunt ei, Nostine quod DOMINVS hodie tollet dominum tuum, ne sit posthac *magister tuus? Et ait, Etiam, noui ego, tacete. Dixit rursus ad eum Elias, Elisæe, mane hic quæso, quoniam misit me DOMINVS in Iericho. Qui ait, Viuit DOMINVS, uiuitq́ꝫ anima tua, si deseram te: ueneruntq́ꝫ Iericho. Accesseruntq́ꝫ filij prophetarũ qui erant in Iericho ad Elisæum, & dixerunt ad eum, Nostine quod DOMINVS hodie tollet à te dominum tuum? Qui respondit, Etiam, ego noui, tacete. Dixit Elias ad eum, Mane quęso hic, quoniam DOMINVS misit me ad Iordanem. Qui ait, Viuit DOMINVS, & uiuit anima tua, si deseram te: ibantq́ꝫ duo illi. Porrò quinquaginta uiri ex filijs prophetarum uenerunt, & steterunt à longe è regione, duo autem illi steterunt iuxta Iordanem, Et sumens Elias palliũ suum, & inuoluẽs illud, percussit aquas, diuisæq́ꝫ sunt huc & illuc, ut ambo transirent in sicco. Quumq́ꝫ transissent, dixit Elias ad Elisæum, Postula quod tibi faciam, antequam tollar à te. Et ait Elisæus, Sit quæso duplex portio tui spiritus super me. Qui dixit, Rem difficilẽ postulasti, si uideris me tolli à te, fiet tibi sic: si minus, non erit. Factum itaq́ꝫ est quum ita proficiscerentur & confabularentur, ut currus igneus atq́ꝫ equi ignei utrosq́ꝫ diuellerent, ascenderetq́ꝫ Elias turbine in cœlum, Elisęus uero uidẽs clamabat, Pater mi, pater mi, currus Israelis & equites eius: neq́ꝫ uidit eum amplius: apprehensis autem uestimentis suis, scidit eas in duas partes, leuatoq́ꝫ pallio Elię quod ceciderat ab illo, reuersus est, & stetit ad ripam Iordanis, tollensq́ꝫ palliũ Eliæ q̃d ceciderat ab illo, percussit aquã, ac dixit, Vbi est DOMINVS deus Eliæ, etiam ipse? Quũq́ꝫ ferijsset aquas, diuisæ sunt huc atq́ꝫ illuc, & transijt Elisæus. Videntes autem eum filij prophetarum qui erant in Iericho à longe, dixerunt, Spiritus Eliæ quiescit super Elisæo: ueneruntq́ꝫ ei obuiam, prociderunťq́ꝫ in terram coram eo. Dixeruntq́ꝫ ad eum, Ecce sunt cum seruis tuis quinquaginta uiri fortes, eant quæso illi & quærant dominum tuum, fortassis sustulit eum spiritus DOMINI, proiecitq́ꝫ eum in aliquem montem, aut in uallem aliquam. Qui ait, Ne mittatis. At illi flagitarũt eum donec pudore perpelleretur, ut diceret, Mittite. Miserunt ergo quinquaginta uiros, qui quęsierũt eum tribus diebus, sed non inuenerunt eum. Quumq́ꝫ reuersi essent ad eum, (qui manserat in Iericho,) dixit ad eos, An non dixerã uobis, Ne eatis? Porrò uiri ciuitatis dixerũt ad Elisæum, En habitatio ciuitatis huius commoda est, ut dominus meus uidet, at aquæ malæ sunt, & terra sterilis. Tum dixit, Afferte mihi phialã nouam, & ponite in eam sal. Et attulerunt ad eum. Egressus autem ad scaturiginem aquarum, proiecit illuc sal, & ait, Sic dicit DOMINVS, Sanaui aquas istas, ut post hac ex illis neq́ꝫ mors sit, neq́ꝫ sterilitas. Sanatæ itaq́ꝫ sunt aquæ usq́ꝫ in diem hunc, iuxta uerbum Elisæi quod loquutus est. Ascendit deinde in Beth El, quumq́ꝫ per uiam ascenderet, exierũt pueruli ex urbe, illudentes ei, dicentesq́ꝫ ad eum, Ascende calue, ascende calue. Et respiciens post se, uidit eos, & execratus est eos in nomine DOMINI. Egressæ ergo ex sylua duæ ursæ, discerpserunt ex eis quadragintaduos pueros. Abijt inde in montem Carmelum, & inde reuersus est in Samariam.

A — De ascensu Eliæ, in cuius locum Elisæus [illegible]

* Eb. A capite tuo, potest simpliciter Ebraismus esse, id est, à te: uel ad caput esse est magistrum esse, ut ad pedes esse, discipulum.

B — Elias pallio [illegible] aquas diuidit.

C — Elias rapitur. Eccli 48.a

D

CAP. III.

IOram filius Ahab rex factus est super Israelem in Samaria, anno decimooctauo Iosaphat regis Iuda, regnauitq́ꝫ duodecim annis. Fecit autem malum in oculis DOMINI, attamen non sicut pater eius, & sicut mater eius, nã abstulit statuas Baal,

A — De bellis Ioram [et Io]saphat cõtra M[oab]

quas fecerat pater eius. Veruntamen hæsit in peccatis Ierobo*a*m filij Nebat, qui effe
cit ut scelerate ageret Israel, nec recessit ab eis. Porrò Mesa rex Moabitarū armen
tarius erat, pendebatq; [uectigal] regi Israelitico, nempe centum millia agnorum,
& centum millia arietum cum lana. Mortuo autem Ahab, rex Moabitarum defe
cit à rege Israelis. Egressus ergo rex Ioram quodam die de Samaria, recensuit uni
uersum Israelem, & abiens misit ad Iosaphat regem Iuda hisce mandatis, Rex Moa
bitarum perfide defecit à me, proficisceris ne mecum contra Moabitas in prælium?
Respondit, Ascendam, ut [a]enim ego sum, sic tu es: & sicut populus meus, sic & po
pulus tuus: sicut equi mei, sic equi tui. Et ait, Qua uia ascēdemus? At ille respondit,
B Via deserti Edom. Profectus est itaq; rex Israel, & rex Iuda, atq; rex Edom: quūq;
circumissent in itinere septem diebus, non habuerunt aquam exercitui & iumen-
tis quæ eos sequebātur. Dixitq; rex Israel, Aeha, nimirum DOMINVS uocauit tres
istos reges, ut tradat eos in manus Moabitarum. Dixit uero Iosaphat, An nō est
hic propheta DOMINI, ut sciscitemur DOMINVM per eum? Respondit quidam ex
seruis regis Israelis, & ait, Est hic Elisæus filius Saphat, qui [b]aquas fudit super ma-
nus Eliæ. Dixitq; Iosaphat, Apud hunc est uerbum DOMINI. Descenderunt ergo
ad eum rex Israel, Iosaphat, atq; rex Edom. Tum ait Elisæus ad regē Israelis, Quid
mihi tecū? uade ad prophetas patris tui, & ad prophetas matris tuæ. Aitq; ad eum
rex Israel, Ne sic, quādoquidem inuitauit DOMINVS tres istos reges, ut tradat eos
in manus Moabitarum. Elisæus ait, Viuit DOMINVS exercituum, in cuius conspe
ctu sto, nisi faciem Iosaphat [c]regis Iuda reuererer, non dignarer ut te uel aspicerem,
C nunc uero psalten mihi adhibete. Quumq; caneret psaltes, facta est super eum ma
nus DOMINI. Et ait, Sic dicit DOMINVS, Facite iuxta hunc alueum multos [d]elices,
quoniam sic dicit DOMINVS, Non uidebitis uentum, neq; pluuiam uidebitis, nihi
lo tamen minus alueus iste aquis inūdabit, ut & uos bibatis, & pecora uestra, atq;
iumenta uestra, idq; leue erit in oculis DOMINI: dabit insuper Moabitas in manū
uestram, ferietisq; omnem ciuitatem munitam, & omnem urbem electam, atq; uni
uersas arbores electas deijcietis, omnes fontes aquarum obturabitis, & omnem a-
grum fertilem lapidibus inutilem reddetis. Factum autem est mane iuxta id tem-
pus, quo solebat sacrificari sacrificium cibarium, ut aquæ uenirēt per uiam Edom,
terraq; ipsa inundaret aquis. Cuncti autem Moabitæ audientes q; ascēdissent re
ges ut pugnarent contra eos, conuocarunt omnes qui expediti erant, & supra, ste-
teruntq; ad fines: & mane quum sol oriretur super aquas, uiderunt Moabitæ è re-
D gione aquas rubras ueluti sanguinem. Et dixerunt, Sanguis est, uastando uastati
sunt reges, mutuo sese confecerunt, ad prædam igitur ô Moab. Quumq; perue-
nissent ad castra Israelis, insurrexerunt Israelitæ, & percusserūt Moabitas, ut fuge-
rent coram eis: at isti insequuti eos percusserunt Moabitas, & subuerterūt urbes,
& in singulos agros feriles singuli proiecerunt lapides suos, & impleuerunt eos,
omnes fontes aquarum obstruxerunt, & omnem arborem bonam deiecerūt, dun
taxat in Kirhæresch reliquos fecerunt lapides eius, funditores uero circumierunt
[eam,] & percusserunt eam. Videns autem rex Moabitarum q; bellum [e]grauius
esset q; quod ipse sustinere posset, tulit secum septingentos, [f]qui gladio uti pote-
rant, ut irrumperent aduersus regem Edom, sed non potuerunt. Arripiens igitur
primogenitum suum, qui regnaturus erat pro eo, sacrificauit eum holocaustum
super murum, factaq; est magna indignatio contra Israelem. Soluerūt ergo ab eo,
& reuersi sunt in terram suam.

CAP. IIII.

A MVlier quædam de uxoribus filiorum prophetarum clamauit ad Elisæum, di
cens, Seruus tuus uir meus mortuus est, tu uero nosti q; seruus tuus metuens
fuit dei. Iam uero uenit creditor ut tollat duos filios meos sibi in seruos. Ad quam
dixit Elisæus, Quid faciam tibi, indica mihi quid habes domi? Quæ dixit, Ancilla-
tua

[a] Quasi dicat, offero me a omnia, quibus ut uis pro arbitrio uti potes.

[b] Periphrasis est mini stri, hoc est, qui mini strauit Eliæ: quoniā uero nō dicitur sine emphasi & significatione ad præsens negotium, reliqui, ne mutarem quidpiam.

[c] Eb. Nisi susciperem aut ferrem faciem Iosaphat: hoc est, nisi facerem hoc in gratiam eius.

[d] Ebr. Foueas foueas.

[e] Ebr. Quod bellum fortius esset ipso.

[f] Ebr. Educentes gladium.

De miraculis aliquot Elisæi.

Elisæus in ... [illegible]

Elisæus aquas impetrat.

Moabitæ uincuntur.

Filius regis sacrificatur.

Olei donū per prophetam. tua nihil habet domi q̃ lecythum olei. Cui ait, Vade & posce tibi uasa foris ab o-
mnibus uicinis tuis, uacua uasa, eaq; nō pauca: quumq; fueris ingressa, claude post
te, postq; filios tuos ianuam, & funde in omnia uasa ista: quodq; fuerit repletū, se-
pone. Abijt itaq; mulier ab eo, & clausit ianuam post se & post filios suos, qui adhi
bebant ei [uasa,] ipsaq; infundebat. Quūq; iam uasa impleta essent, dixit ad filium
suum, Adhibe mihi adhuc [aliud] uas. Is autem ait ad eam, Nullū est amplius uas:
constititq; oleum. Venit hæc, & nūciauit uiro dei. Qui ait, Vade & uende oleum, B
Hospitalitas. & redde creditori, tu & filij tui cum eo quod superest uitam sustinete. Contigit
quodam tempore, ut Elisæus transiret Sunem, illic erat mulier quædam insignis,
quæ retinuit eum ut ederet cibum, unde factum est, ut quoties transiret, diuerteret
illò, ut ederet cibum. Tum ait illa ad maritum suum, En quæso, noui quod is qui
subinde apud nos præterit, uir dei sanctus est, faciamus quæso cœnaculum paruo
pariete, & ponamus ei in eo lectum, mensam, solium atq; cādelabrum, ut quum ad
nos uenerit, illuc diuertat. Factum ergo est quodam die, ut ueniret illuc, & diuerte
ret in cœnaculum, dormiretq; in eo. Tum dixit [Elisæus] ad puerum suum, Voca
Sunamitidem illam: quumq; eam uocasset, stetit ipsa corā eo. Rursumq; ait ille ad
eum, Dic ad eam, Inseruijsti nobis omni studio isto ac diligētia, quid facimus tibi?
est ne tibi negotium aliquod apud regem, aut imperatorem? Quæ respondit, Ego C
habito in medio populi mei. Dixit ille, Quid ergo ei faciendum? Respondit Gehe
si, Profecto nō habet filium, & maritus eius senex est. Dixit [Elisæus,] Voca eam.
Et is uocauit eam, & [mulier] stetit ad ostium. Dixitq; ille, Ad tempus hoc constitu
Filius generandus promittitur. tum iuxta tempus animantis, tu amplexaberis filium. At illa dixit, Ne illudas famu
læ tuæ mi domine uir dei. Concepit ergo mulier, & peperit filium ad tempus hoc
præstitutum iuxta tempus animantis quod definierat ei Elisæus. Cumq; puer ado
leuisset, factum est quodam die ut egrederetur ad patrem suum, & ad messores, di
ceretq; ad patrem suum, Caput meum, caput meum [doleo.] Et ille ait ad puerum
Filius moritur. quendā, Fer eum ad matrem suam. Qui cum tulisset eum, adduxissetq; eum ad ma
trem suam, sedit super genua eius usq; ad meridiem, & mortuus est. Illa uero ascen
dens, posuit eum super lectum uiri dei, & obseratis [foribus] circa eum, exijt. Et uo D
cato marito suo, ait, Mitte quæso mecum aliquem ex pueris, & asinam, nam pro-
pere proficiscar ad uirum dei, & reuertar. Qui ait, Cur proficisceris ad eum hodie,
quum nec sit noua luna, nec sabbatum? Respondit illa, Vale. Strato asino dixit ad
puerum, Duc & proficiscere, ne moram nectas mihi, quo minus uehar, nisi quū di
xero tibi. Profecta itaq; uenit ad uirum dei in montem Carmelum. Quumq; uir
dei eam uidisset procul, dixit ad Gehesi puerū suum, En Sunamitis ista, curre quæ-
so ei obuiam, & dic ad eam, Valésne tu? ualétne maritus tuus? ualétne puer? Quæ
respondit, Valent recte. Venit autem ad uirum dei in montem, & apprehendit
pedes eius. Accessitq; Gehasi, ut eam depelleret. Et dixit uir dei, [a] Sine eam, quādo- E [a] Vel, Absiste ab ea.
quidem mœsto est animo, quod DOMINVS me cælauit, neq; reuelauit mihi. At il-
la dixit, Postulauíne ego filium à domino meo? an non dicebam, Ne fallas me? Et
dixit [Elisæus] ad Gehasi, Accinge lumbos tuos, & tolle baculū meum in manum
tuam, & uade. Quod si [b] quispiā obuius tibi factus fuerit, ne eum salute impartias: [b] Ebr. Si inueneris uirum.
si quispiam te salutauerit, ne respondeas ei, & pone baculum meum super faciem
pueri. Tum dixit mater pueri, Viuit DOMINVS, & uiuit anima tua, si dimisero te.
Surgens ergo sequutus est eam. Porrò Gehasi præcesserat eos, & posuerat baculū
super faciem pueri, sed nec uox erat, nec sensus: reuersus est ergo ei obuiam, indica
uitq; ei, dicens, Puer non euigilauit. Quumq; Elisæus uenisset in domū, ecce puer
Elisæi oratione puer resuscitatur. dormientis in [c] morem iacebat positus super lectum eius. Ingressus ergo clausit F [c] Ebr. Factus cubans super lectum eius.
ostium post utrūq;, & precatus est DOMINVM, & ascendēs iacuit super puerū, po
nēs os suū super os eius, & oculos suos super oculos eius, manusq; suas super ma-

nus eius. Quumq; sic prostratus incumberet ei, calefacta est caro pueri. Et rediens
deambulabat in domo, iam huc, iam illuc, deinde ascendit, & rursus incubuit ei.
Tum puer [a]sternutauit septies, aperuitq; oculos suos. [Elisæus] autem uocato Ge
hasi ait, Voca Sunamitidem hanc. Vocauit igitur eam. Quæ quum ingressa esset
ad eum, dixit ille ad eam, Tolle filium tuum. Ingressa itaq; procidit ad pedes eius
incuruata terram uersus: tollensq; filium suum, egressa est. Elisęus autem reuersus
est in Gilgal, fuitq; fames in terra, & filij prophetarũ uersabantur apud eum. Tum
dixit ad puerum suum, Apponito ollam magnam, & coque pultem filijs prophe-
tarum. Egressus ergo unus in agrum ut colligeret herbas uirides, inueniensq; fru-
E ticem agrestem, collegit ab ea coloquintidas agrestes, impleuitq; uestem suam, &
rediens incidit in ollam pultem, neq; enim compertum habebat, & effudit uiris ut
comederent: quumq; de coctione illa ederent, clamabant dicentes, Mors est in ol- Mors in oll.
la, ô uir dei: nec potuerũt comedere. At ille ait, Adferte farinam, quam inspersit in
ollã, & ait, Effunde populo ut comedant: tum nihil mali amplius fuit in olla. Por
rò uir quidam ueniebat de Baal Salisa, ferẽs panes primitiarum, nempe uiginti pa Panis multipli catur.
nes ordeaceos, & frumentum recens in [c]folliculis suis, dixitq;, Da populo ut come
dat. Et respondit minister eius, Quid uero dabo istud centum uiris? Rursum ait il-
le, Da populo ut comedat, nam sic ait DOMINVS, Comedent, & supererit. Posuit
itaq; ante eos, & illi comedẽtes, reliquũ fecerũt iuxta uerbũ DOMINI. CA. V.

A NAaman imperator exercitus regis Syriæ fuit uir clarus ac spectatissimus in cõ
spectu domini sui, nam DOMINVS dederat salutem Syriæ per eum, fuitq; uir
strenuus, sed leprosus. Egressi autẽ erant Syri grassatores, & captiuam duxerant
de terra Israel paruam quandam puellam, quæ [a]ministrabat uxori ipsius Naaman,
hæc dicebat a dominam suam, Vtinam herus meus esset apud prophetam qui est
in Samaria, tum enim [b]sanaret eum à lepra sua. Et ingressus exposuit [hæc] domi-
no suo, dicens, Sic & sic loquuta est puella quæ est ex terra Israel. Tũ dixit rex Sy-
B riæ, Vade & ingredere, mittamq; literas ad regem Israelis. Is autem profectus acce
pit in manum suam decem argenti talenta, & auri sex millia, decem insuper uestes
mutatorias, tulitq; literas ad regem Israelis in hanc sentẽtiam, Quum peruenerint
literę istæ ad te, en ego misi ad te Naaman seruum meum, ut cures eum à lepra sua.
Contigit autem ut rex Israel perlecta [epistola,] sciderit uestimenta sua, dixeritq;,
Egóne deus sum, ut interficiam, & rursus uitæ restituam? Is mittit ad me, ut curem
hominem à lepra sua: enimuero aduertite quæso & uidete, quã ansam captet con-
tra me. Quũ uero Elisæus uir dei audijsset q rex Israel conscidisset uestem suam,
C misit ad regẽ huiusmodi uerbis, Quare conscidisti uestes tuas? ueniat igitur ad me,
experietur certe prophetã esse in Israele. Venit itaq; Naaman cum equitatu suo,
& curru suo, & constitit ad fores domus Elisæi: misitq; Elisæus nuncium ad eum
hisce mãdatis, [c]Vade, & laua septies in Iordane, & restituetur tibi caro tua, adeoq;
munda erit. Naaman indignatione commotus, abijt & dixit, En, cogitaram apud
me, Omnino exibit, & stans inuocabit nomen DOMINI dei sui, motabitq; manũ
suam ad locum, & curabit lepram: an non præstãt Abana & Parpar fluuij Dama-
D sci omnibus aquis Israelis? an non si lauero in eis, mundus ero? Versus itaq;, abijt
indignabundus. Accedentes autem serui eius, loquuti sunt ad eum, & dixerũt, Mi
pater, si propheta magnã rem tibi mandasset, an non faceres? quanto magis quum
dixit ad te, Laua, & mundus eris? Descendit igitur, & tinxit [se] septies in Iordane Lucæ 4.
iuxta uerbũ uiri dei, mutataq; est caro eius sicut caro pueri parui, & mundatus est.
Rediens igitur ad uirum dei ipse & omnis comitatus eius, stetit ante eum, & dixit, Confessio dei.
En obsecro, noui q non sit deus in uniuersa terra, nisi in Israele, cape quæso [a]mu-
E nus à seruo tuo. Ille autẽ dixit, Viuit DOMINVS, ante quem sto, si accepero. Cũq;
is flagitasset, renuit ille. Tum dixit Naaman, An non dari poterit seruo tuo de hu
mo

[a] Alij, oscitauit. Puer repetitur, quod Latinis infrequens est.

[c] Quidam legunt, in ueste sua.

Naaman Syrus à lepra mundatur, Gehasi seruus Elisæi lepra punitur.

[a] Ebr. Quæ fuit corã uxore, uel in conspectu uxoris Naaman.

[b] Ebr. Colligeret. Colligere autem pulchra metalepsi dicitur pro restituere aut sanare: nam qui à lepra curantur, iterum restituũtur societati reliquorum hominum.

[c] Ebr. ire, supple oportet, uel eundum est.

[a] Ebr. Benedictionem.

mo illa onus, quantum par mulorum [fert?] siquidem seruus tuus posthac non sa
crificabit holocaustum aut sacrificium dijs alijs, sed soli DOMINO: hac in re propi-
tius sit DOMINVS seruo tuo, quum ingressus fuerit dominus meus phanum Rim
mon, ibiq; adoraturus, innixus fuerit super manum meam, si & ego procidero in
phano Rimmon: si inquam & me procidere contigerit in phano Rimmon, hac in
re propitius sit DOMINVS seruo tuo. Ad quem ille ait, Vade in pace. Quumq; pro
fectus esset ab eo iugerum arui, [e]dixit Gehasi famulus Elisæi uiri dei [intra se], En F
dominus meus pepercit [rebus] huius Syri Naaman, quo minus acciperet de ma-
nu eius quæ attulerat, uiuit DOMINVS, si non cucurrero post ipsum, & accepero ali
quid ab eo. Sequutus est ergo Gehasi ipsum Naaman, quē Naaman uidens post
se currentem, ilico [f]desilijt de quadriga, occurrēs ei & dicens, Rectene [omnia?] Re
spondit ille, Recte: en dominus meus misit me, dicens, En uenerunt modo ad me
duo adolescentes de monte Ephraim, qui sunt ex filijs prophetarum, da quæso eis
talentum argenti, & duas uestes mutatorias. Et ait Naaman, Bono sis animo, cape
duo talenta: coēgitq; eum, ut ligaret duo talenta argenti in duos sacculos, simulq;
duas uestes mutatorias, & imposuit [illa] duobus pueris suis, ut portarent ante
ipsum. Veniens autem in locum quendam secretum, acceptis his de manu ipso- G
rum, reposuit in domo, & uiros amandauit ut abirent. Porrò ipse ingressus stetit
coram domino suo: dixitq; ad eum Elisæus, Gehasi unde? Qui ait, Nusquam abijt
seruus tuus. Ille uero dixit ad eum, An non cor meum iuit, quū reuersus est homo
de curru suo tibi obuiam? Num tempus est corradēdi uestes, olíueta, uineas, oues
& boues, seruos & ancillas? Adhærebit igitur lepra ipsius Naaman tibi & semini
tuo semper. Et egressus est à conspectu eius leprosus sicut nix.

Dixit pro cogitauit. — *Eb. Lapsus est seu cecidit.*

Auaritia Giezi. — Giezi leprosus.

CAP. VI.

Dixerunt autem filij prophetarum ad Elisæum, Ecce locus in quo tecum habita A
mus angustior est [a]quàm ut nos capiat, liceat ergo nobis quæso, ut eamus ad
Iordanem, & tollamus inde singuli trabem unam, faciamusq; nobis locum in quo
habitemus. Et respondit, Ite. Dixit autem unus, Adijce animum quæso ut eas cum
seruis tuis. Et respondit, Ego ibo. Et profectus est cum eis: qui uenientes ad Iorda
nem, secuerunt ligna. Contigit autem quum unus [ex ijs] arborem dejiceret, ut [b]se-
curis caderet in aquam, clamaretq; & diceret, Heu mi domine, hæc [securis] mutuo
accepta est. Vir dei ait, Quò cecidit? Is ostendit ei locum. Qui præcidens lignum, B
proiecit illuc, & natauit securis. Dixit ergo, Tolle. Qui extensa manu sua, extraxit
eam. Rex Syriæ gessit bellum contra Israelem, & inito consilio cum seruis suis, di
xit, Alicubi ad certum locum castra mea erunt. Misit ergo uir dei ad regem Israe-
lis, & dixit, Caue transeas hunc locum, nam Syri illic demissi [latitant.] Tum misit
rex Israelis ad eum locum de quo dixerat uir dei, & dispositis custodijs, obseruari
eum iussit, idq; [c]sæpius. Turbatum igitur est cor regis Syriæ huius rei gratia, uoca
tisq; seruis suis, dixit ad eos, An igitur mihi non indicaretis, quis ex nobis regis Is-
raelis [esset?] Tum dixit unus ex seruis eius, Nequaquam domine mi rex, sed Eli- C
sæus propheta qui est in Israele, is indicat regi Israelitico uerba quæ tu loqueris in
penetrali cubiculi tui. Qui ait, Ite & uidete ubi nam sit, ut mittam & tollam eum. In
dicatum est ergo ei his uerbis, En est in Dothan. Misit igitur illuc equos & currus,
& exercitum grauem, qui nocte uenientes circumsederunt ciuitatem. Consurgens
autem mane minister uiri dei ut egrederetur, en exercitus circumsedebat ciuitatem
cū equis & curribus. Tum dixit puer eius ad eū, Heu domine mi, quid faciemus?
Qui respondit, Ne metuas, nam eorum qui nobiscum, plures sunt q̄ eorum qui
cum illis. Orauitq; Elisæus & ait, Aperi quæso DOMINE oculos eius ut uideat. Et D
aperuit DOMINVS oculos pueri, uiditq;, & ecce mons plenus erat equis & curri-
bus igneis circum Elisæum. Cumq; illi descenderēt ad eum, orauit Elisæus ad DO
MINVM, & dixit, Feri quæso gentē istam cæcutientia: & ferijt eos cæcutiētia iuxta

De miraculis aliquot quæ dominus per Elisæum Israelitis præstitit. — *[a]Ebr. Angustus est à nobis.* — *[b]Ebr. Ferrum.* — *[c]Ebr. Nō semel neq; bis.*

Ferrum natat. — Beneficium prophetæ. — Oculorum apertio.

uerbum Elisæi. Dixit ergo ad eos Elisæus, Hæc nō est uia, neq; hæc urbs est, sequimini me, ducamq; uos ad uirum quem quæritis: duxit autem eos in Samariam. Factumq; est quum uenissent in Samariā, ut diceret Elisæus, DOMINE aperi oculos istorum ut uideant: aperuitq; DOMINVS oculos eorum, uideruntq;, & ecce erāt in

E medio Samariæ. Dixit autem rex Israel ad Elisæum quum eos uidisset, An nō trucidando trucidabo pater mi? Respondit, Ne trucides, quos uero tu gladio tuo & arcu tuo ceperis, hos trucida, quin appone eis panem & aquam, ut comedant & bibant, abeantq; ad dominum suum. Apparauit itaq; eis splendidum apparatum: quumq; comedissent & bibissent, dimisit eos. Illi uero abierunt ad dominū suum, nec ultra uenerunt grassatores Syri in terram Israeliticā. Post hæc contigit, ut Benhadad rex Syriæ congregato uniuerso exercitu suo, ascenderet, oppugnaretq; Samariam. Fuit uero fames magna in Samaria, & ecce illi obsederunt eam donec caput asini ueniret octoginta [a]argenteis, & quarta pars [c]Cabi farraginis columbinæ

F quinq; argenteis. Quumq; rex Israel transiret ad murū, clamauit mulier quędam ad eum, & dixit, Fer opem domine mi rex. Qui ait, Quandoquidem DOMINVS tibi non fert opem, unde ego tibi ferrē opem? de horreóne, an de torculari? Dixitq; ad eam rex, Quid tibi [uis?] Respondit, Ista mulier dixit ad me, Da filium tuum ut comedamus eum hodie, filium aūt meum cras comedemus: coximus igitur filium meum, & comedimus eum, postero die dixi ad eam, Da filiū tuum ut comedamus eum, illa uero abscondit filiū suum. Quum ergo rex audisset uerba mulieris illius, scidit uestimenta sua, transibatq; per murum, uidente hoc populo: porrò penitius

G super carnem suam saccū habebat, dixitq;, Sic faciat mihi deus, sicq; addat, si caput Elisæi filij Saphat steterit hodie super eo. Porrò Elisæus sedebat domi suæ, sedebantq; cum eo seniores. Et præmisit [rex] quendā ante se: qui nuncius antequam ueniret ad eum, dixit [Elisæus] ad seniores, An non uidistis q; [f]latro iste miserit, ut tollat caput meum? Obseruate, quum uenerit nuncius claudite ostium, & premite eum ostio: an nō strepitus pedum heri sui sequitur eum? Adhuc eo cum illis loquente, ecce nuncius descendit ad eum, & dixit, En hęc adflictio à DOMINO est, quid ultra [g]expectarem DOMINVM?

CAP. VII.

A Dixit autem Elisæus, Audite uerbum DOMINI, sic dicit DOMINVS, Cras iuxta hoc tempus satum similaginis siclo [emetur,] & duo sata hordei uno siclo in porta Samariæ. Respondit triarius quidam, à [a]quo pendebat rex, uiro dei, & dixit, Ecce si DOMINVS faceret fenestras in cœlo, num fieret res ista? [Elisæus] dixit, En tu uidebis [id] oculis tuis, sed ex eo non comedes. Fuerunt autem quatuor uiri leprosi ad ostium portæ, qui [b]dixerunt inter se, Quid hic sedemus donec moriamur? Si statuerimus [c]urbem hanc ingredi, quandoquidē fames est in urbe, moriemur in ea: si uero hic manebimus, itidem moriemur: agite igitur [d]deficiamus ad co

B pias Syrorum, si nos uita donabunt, uiuemus: sin interficient, moriemur. Surrexerunt ergo in crepusculo, ut irent in castra Syrorum, & uenientes ad [e]prima castra Syrorum, ne uir quidē illic erat, (effecerat enim DOMINVS, ut in castris Syrorum audiretur strepitus curruum, sonitus equorum, & strepitus ingentis exercitus, ut diceret quisq; ad alium, En rex Israel conduxit aduersum nos reges Hithæorum, & reges Aegyptiorum, ut ueniant contra nos: & surgentes fugerunt in crepusculo, relinquentes tentoria sua, equos suos, asinos suos, & castra ipsa ut erant, fugeruntq; [f]quò uoluntas tulit.) Quū igitur leprosi ad prima castra uenissent, ingressi tentorium unum, comederunt & biberunt, tuleruntq; illinc argentum, aurum, & uestes, & abeuntes absconderunt: & reuersi ingressi sunt aliud tentorium, et illinc

C quoq; tulerunt, & abeuntes absconderunt. Dixerunt autem quisq; ad proximum suum, Non rectè facimus, hodie dies est fausti nuncij, & nos dissimulamus, si expectauerimus ad auroram usq;, deprehēdet nos [g]iniquitas: agite igitur, ingrediamur, &

[a]Quidam siclum subintelligunt.
[c]Cabus mensuræ species est.

[f]Ebr. Filius latronis iste uel istius, sed uidetur loquutio esse, ut filij Achiuorum pro Achiuis.
[g]Alij legunt, quid ultra exspectabo à domino? Sed uidetur diffidentis esse uox.
Miraculum grande describitur qua ratione fames subito cessarit.

[a]Eb. Super cuius manu rex innitebatur aut fulciebatur, forte molliciem regis indicat.
[b]Ebr. Vir ad proximum suum.
[c]Eb. Si dixerimus, ingrediamur urbem.
[d]Ebr. Cadamus.
[e]Ebr. Ad extremitatem castrorum, extremum autē de ultimo & primo dici potest. Nec enim uerisimile est, leprosos omnia castra usq; ad extrema penetrasse.
[f]Eb. Ad animā suam: quod uarie intelligi potest, Vel, ubi animā suā seruare possent: Vel, quo ferebat animus.
[g]Iniquitas pro pœna quæ iniquitati debetur.

Hostes emol. uno excipitur.
Fames in Samaria.
Dux incredulus.
Samaria liberatur.

Leprosi nunciant. & annunciemus domui regis. Venientes igitur clamauerunt ad custodes portæ ciuitatis, indicaruntq́ illis dicentes, Venimus in castra Syrorum, & ecce ne uir quidem ullus illic erat, nec uox hominis, sed equi ligati, & asini ligati, cæterum castra ipsa ut erant. Custodes itaq́ portarum clamauerunt, & indicauerunt hoc intus domui regis. Rex ergo noctu surgens ait seruis suis, Indicabo uobis quid fecerint nobis Syri, sciunt q́ fame laboramus, egressi ergo sunt è castris, ut alicubi in agro sese abscondāt, [b]hoc consilio, ut nos (si urbē egressi fuerimus,) uiuos capiant, urbemq́ ipsi occupent. Tum respondens unus ex seruis eius, dixit, Accipiātur quinq́ equi qui reliqui sunt in urbe, (hi [i]enim tantum efficient quātum uniuersa multitudo Israelitica, si seruentur: rursus perinde erūt ut tota multitudo Israelitica, si pereunt,) quos mittemus, & explorabimus. Acceperunt ergo equos ad duos currus, quos misit rex ut sequerentur castra Syrorum, hæc mandans, Ite & explorate. Abeuntes D illi sequuti sunt eos usq́ ad Iordanē, & ecce omnes uiæ plenæ erant uestibus & uasis, quæ Syri abiecerant in festinatione sua. Reuersi igitur nuncij, nunciarunt hęc regi, & egressus populus, diripuerunt castra Syrorum. Tum factum est ut satum similaginis ueniret siclo, & duo sata hordei siclo, iuxta uerbū DOMINI. Porrò rex Incredulus conculcatur. constituit triarium illum principem, cuius humeris innitebatur ad portā, conculcauitq́ eum populus in porta, & moriebatur, iuxta uerbum quod loquutus fuerat uir dei cum rex descēderet ad eum. Factum inquam est quemadmodum loquutus erat uir dei ad regem in hūc modum, Duo sata hordei siclo [uendentur,] & similaginis satū siclo cras iuxta id tempus in porta Samariæ: ad quod responderat princeps ille uiro dei, & dixerat, Si DOMINVS faceret fenestras in cœlis, num res illa fieret? Dixeratq́ ille, En tu uidebis oculis tuis, sed inde non comedes. Factum est ergo ei sic, conculcauitq́ eum populus in porta, & mortuus est.

Regum 4.8 CAP. VIII.

LOquutus est autem Elisæus ad mulierem illam, cuius filium uitæ restituerat, hi A sce uerbis, Surge & uade, tu & domus tua, & peregre cōmorare ubicunq́ commorari potes, quoniam uocauit DOMINVS famem quæ hisce septem annis ueniet super terram. Surrexit itaq́ mulier illa, & fecit iuxta uerbum uiri dei, abijtq́ tam ipsa quàm domus eius, & peregre commorata est in terra Palestina septem annis. Quumq́ exacti essent septem anni, reuersa est mulier è terra Palestina, egressaq́ ut postularet apud regem domū suam & agrum suum. Rex autem loquutus est cum Gehasi ministro uiri dei in hæc uerba, Narra quæso mihi egregie gesta quæcunq́ B fecit Elisæus. Narrabat ergo ille regi, quomodo uitæ restituisset mortuū, interim autem mulier cuius filium uitę restituerat, postulauit apud regem domum suam & agrum suum: dixitq́ Gehasi, Domine mi rex, hæc est mulier, atq́ hic est filius eius quem uitæ restituit Elisæus. Quumq́ rex interrogasset mulierem, recēsebat illa ei: deditq́ ei rex cubicularium quendam, dicens, Restitue ei omnia quæ sua sunt, atq́ cunctos prouentus agri, à die quo dereliquit terram, usq́ in præsens [tempus.] Porrò Elisæus profectus est in Damascū, ægrotante Benhadad rege Syriæ, quod C nunciatum est [a]regi his uerbis, Vir dei uenit huc. Tum dixit rex ad Hasaelem, Tolle in manu tua munus, & uade obuiam uiro dei, ut consulas DOMINVM per eum hisce uerbis, Conualiturúsne sum ab hoc morbo meo? Profectus est Hasael ei obuiam, accepto munere in manū suam, omniq́ bono Damasci, onere scilicet, quod quadraginta [ferrent] cameli, & ueniens stetit ante eum, dixitq́, Filius tuus Benhadad rex Syriæ misit me ad te hisce mandatis, Conualiturúsne sum ab hac infirmitate mea? Elisęus dixit ad eum, Vade & dic ei, Certissime cōualesces: ostendit tamen mihi DOMINVS q́ certissime moriturus sit. Porrò uir dei firmata facie sua stetit donec pudefieret, nam fleuit. Tum dixit Hasael, Quare flet dominus meus? Qui re- D spondit, Quoniam noui quæ tu facturus sis mala filijs Israel, nam munitiones [b]eorum igne combures, & iuuenes eorum gladio trucidabis, infantes eorum allides,

[b]Ebr. Dicentes, quū egressi fuerint de ciuitate capiemus eos uiuos, & ciuitatē ingrediemur.
[i]Verba Ebræa aliter habēt, sed periphrasi clariorē sensum reddidi.

Incidit alia fames quæ durauit septē annis. De Benhadab & Hasael, & de regno Ioram.

[a]Ebr. Ei.

Quod Eliæ à domino præceptum erat 1.Reg.19. per Elisæū hic perficitur.

[b]Ebr. Mittes in ignē.

& prægnātes eorum diſſecabis. Dixit ergo Haſael, Quid nam? canisne eſt ſeruus
tuus, ut deſignet ſcelus iſtud tam grande? Reſpondit Eliſæus, DOMINVS oſtendit Haſael rex futurus.
mihi te futurum regem ſuper Syriam. Abijt itaq; ille ab Eliſæo, & uenit ad DO-
MINVM ſuum. Ad quem ille dixit, Quid dixit Eliſæus? Reſpōdit, Dixit mihi q; cer
tiſſime ſis cōualiturus. Poſtero die accepit [Haſael] ſtragulum, & immerſum aquæ
E expandit ſuper faciem eius ut moreretur: regnauitq; Haſael pro eo. Anno quin- Haſael rex.
to Ioram filij Ahab regis Iſraelis, & Ioſaphat regis Iuda, regnum accepit Ioram fi- 2. Par. 21. b
lius Ioſaphat regis Iuda: trigintaduos annos natus erat quū inauguraretur regno,
regnauitq; octo annis Hieroſolymis. Ambulauit in uia regum Iſrael, ſicut fecerūt
hi qui fuerūt de domo Ahab. Nam filia Ahab erat uxor eius, fecitq; malum in ocu
lis DOMINI: ſed DOMINVS noluit excindere Iudam propter Dauidē ſeruum ſuū,
ſicut †promiſerat ei, q; daturus eſſet ei lucernam de filijs ſuis cūctis diebus. Eodem 2. Reg. 7. b
tempore defecit Edom, quum eſſet ſub manu Iuda, nam conſtituerunt ſuper ſe re-
gem. Tranſiuit ergo Ioram Zair, ipſe & omnes currus eius ſecum, conſurgensq;
F noctu percuſſit Edomæos qui eum circūſederant, unà cum principibus curruum,
& fugit populus in tentoria ſua. Sic defecit Edom quo minus eſſet ſub poteſtate
Iuda uſq; in hunc diem. Tunc etiam defecit Libna eodem uidelicet tempore. Re Libna.
liquum geſtorum Ioram, & omnia quæ fecit, an non hæc ſcripta ſunt in libro an-
nalium regū Iuda? Dormiuit itaq; Ioram cum patribus ſuis, & ſepultus eſt iuxta
patres ſuos in ciuitate Dauidis, regnumq; obtinuit pro eo Ahaſias filius eius. An-
no duodecimo Iorā filij Ahab regis Iſrael regno inauguratus eſt Ahaſias filius Io- 2. Par. 22. a
G ram regis Iuda: natus erat uigintiduos annos Ahaſias quum regnare cœpiſſet, re-
gnauitq; anno uno Hieroſolymis. Nomen matris eius erat Athalia, quæ fuit filia
Amri regis Iſraelis. Ambulauit autem in uia domus Ahab, fecitq; malum in oculis
DOMINI ſicut domus Ahab, erat enim affinitate iunctus domui Ahab. Profectus
eſt quoq; Ioram filius Ahab in bellum contra Haſaelem regem Syriæ in Ramoth
Gilead, percuſſeruntq; Syri ipſum Ioram. Reuerſusq; eſt Ioram rex ut mederetur
in Ieſreel uulneribus quæ inflixerāt Syri ante Ramoth (Gilead,) quum bellū geſſe
rat contra Haſaelem regem Syriæ, deſcenditq; Ahaſias filius Ioram rex Iuda, ut in-
uiſeret Ioram filium Ahab in Ieſreel, nam illic ægrotabat. CAP. IX.

Iehu inauguratus re-gno ſtirpem Achab fun-ditus excindit. A ELiſæus propheta uocato quodam ex filijs prophetarum, ait illi, Accinge †lum 3 Reg. 19. c
bos tuos, & accipe uaſculū illud olearium in manū tuam, & uade in Ramoth
Gilead, & quū illuc ueneris, diſpice illic ubi ſit Iehu filius Ioſaphat filij Nimſi. Cæ-
terum ingreſſus, iube ut ſurgat è medio fratrum ſuorū, & introduc eum in abſtru
ſiſſimum aliquem locum, deinde accipe uaſculum olei, et effunde ſuper caput eius,
& dic, Sic ait DOMINVS, Vnxi te regem ſuper Iſraelē, apertoq; oſtio fuge, nec mo
ram nectas. Abijt itaq; miniſter prophetæ in Ramoth Gilead, & quum eſſet in-
greſſus, ecce imperatores exercitus conſedebant, & dixit, Habeo aliquid quod te-
cum loquar ô imperator. Tum dixit Iehu, Ad quem ex omnibus nobis? Qui di-
ᵃEbr. In domum, ſcilicet in interiora domus. xit, Ad te imperator. Et ſurgens ingreſſus eſt in ᵃcubiculum, fuditq; ille oleum ſu-
B per caput eius, & dixit ad eum, Sic dicit DOMINVS deus Iſraelis, Vnxi te regem ſu 1. Reg. 19.
per populum DOMINI, nempe ſuper Iſraelem: tu trucidabis domum Ahab domi
ni tui, ut ulciſcar ſanguines ſeruorum meorum prophetarū, & ſanguines cuncto-
rum ſeruorū DOMINI de manu †Iſabelis, interibit nanq; uniuerſa domus Ahab, 3. Reg. 21. f
excindam enim ipſi Ahab mingentem ad parietem, cōcluſum & derelictum in Iſ-
raele, ponamq; domum Ahab ſicut domū Ieroboam filij Nebat, & ſicut domum
†Baaſa filij Ahia. Porrò Iſabelem comedent canes in agro Ieſreel, nec erit qui ſepe 3. Reg. 15. g
liet. Aperuit oſtium & fugit. Iehu uero egreſſus eſt ad ſeruos domini ſui, & dixit 3. Reg. 16. a
ᵇEbr. Inſanus, mendacium. [quidam] ei, Rectène res habent? quam ob cauſam ingreſſus eſt ad te uęſanus ille?
Qui ait eis, Nouiſtis hominem illū, & quæ ſit loquacitas eius. Dixerunt illi, ᵇMen-
tiris,

tiris, indica nobis. At ille ait, Sic & sic loquutus est ad me, dicēs, Sic ait DOMINVS, C
Ego unxi te regem super Israelem. Mox acceperunt quisq; uestem suam, & posue
runt subter eum ad [a]tumulum quo ascenderet, clanxeruntq; cornu, & dixerunt, Ie-
hu regnat. Coniurationem itaq; fecit Iehu filius Iosaphat filij Nimsi contra Ioram,
quum Ioram obsideret [b]Ramoth Gilead, ipse & uniuersus Israel coram Hasaale re
ge Syriæ, reuersusq; esset rex Ioram ut mederetur in Iesreel uulneribus quę inflixe
rāt ei Syri. Dixit ergo Iehu, Si uobis cordi est, nemo exibit nec euadet ex urbe, qui
uadat & nunciet in Iesreel. Ascendens itaq; Iehu currum, abijt in Iesreel ubi Ioram
decumbebat. Descenderat quoq; Ahasias rex Iuda illuc, ut inuiseret Ioram. Porrò D
speculator qui stabat in turri Iesreel, uidit globū Iehu incedentem, & dixit, Ego ui-
deo globum. Et ait Ioram, Accipe equitem, & mitte eis obuiā, qui experiatur num
recte [c]habeant res. Profectus est itaq; eques obuiam ei, & dixit, Rex quærit, num
pax sit? Et dixit Iehu, Quid tibi cum pace? reflecte post me. Speculator autem nun
ciauit dicens, Nuncius uenit usq; ad illos, nec reuertitur. Misit igitur aliū equitem,
qui ueniens ad eos ait, Sic dicit rex, Est ne pax? Respondit Iehu, Quid tibi & paci?
retrocede post me. Rursus nūciauit speculator, dicens, Et is ad eos uenit, nec reuer
titur: incessus est ut incessus ipsius Iehu filij Nimsi, nam insane incedit. Dixit Iorā, E
[d]iunge equos. Et iunxit equos currui suo, egressusq; Iorā rex Israel, & Ahasias rex
Iuda, quisq; suo curru: exierūt inquam obuiam ipsi Iehu, deprehendentes eum in
agro Naboth Iesreelitæ. Et factum est, quum uidisset Ioram ipsum Iehu, dixit, Est
ne pax Iehu? Qui respondit, Quæ pax, quum adhuc [supersint] Isabelis matris tuæ
artes meretriciæ, & ueneficia eius tam multa? Tum Ioram manibus suis uersis, fu-
git, & simul ad Ahasiam dixit, Proditio est ô Ahasia. Iehu autem [e]præhenso arcu
manu sua, ferijt Iorā inter scapulas, ut penetraret sagitta cor eius, concideretq; ipse
incuruus in currum suum. Tum dixit [Iehu] ad Bidkar triariū suum, Tolle, & deij
ce eum in partem agri Naboth Iesreelitæ: memini enim (quum ego & tu simul cur
ru uecti sequeremur Ahab patrem eius,) DOMINVM sustulisse onus hoc super eū, F
1.Reg.21 (quum diceret DOMINVS,) Nimirum sanguines Naboth, & sanguines filiorum
eius, quos heri uidi, (ait DOMINVS,) rependā tibi in prędio isto. Tolle igitur eum,
& abijce eum in agrum iuxta uerbum DOMINI. Porrò Ahasias rex Iuda hoc ui-
dens, fugit per uiam domus horti, quem insequutus Iehu, dixit, Ferite & hunc in
quadriga, in cliuo Gur iuxta Iibleam, qui fugiens Megiddo, ibidem defunctus
est. Serui autem eius uexerūt eum curru Hierosolyma, sepelieruntq; eum illic cum
patribus suis in sepulchro suo in ciuitate Dauidis. Anno undecimo, anno scilicet
Iorā filij Ahab, regnauerat Ahasias super Iudam. Quumq; proficisceretur Iehu
ad Iesreel, audiuit hoc Isabel, fucoq; pinxit faciem suam, & ornauit caput suū, pro-
1.Reg.16 spiciens è fenestra: & ingrediente Iehu portam, dixit illa, Num prospere cessit hoc G
Simri, q; trucidauit herum suum? Ille uero sublata facie sua uersus fenestram, dixit,
Quis est apud me, quis? Hoc attenderunt duo uel tres eunuchi, quibus dixit, Præ-
cipitate eam: & præcipitarūt eam, ut de sanguine eius spargeretur ad parietē, & ad
equos, & cōculcauit eam. Ingressus uero comedit & bibit, dixitq;, Inuisite execra-
tam hanc, & sepelite eam, quia filia regis est. Abeuntes itaq; ut eam sepelirēt, nihil
inuenerunt de ea, nisi caluariam, & pedes, atq; uolas ambarum manuum. Reuersi
1.Reg.21 igitur nunciauerunt ei. Qui ait, Verbum DOMINI hoc est, quod loquutus est [b]per
seruum suum Eliam Thisbiten, dicens, In agro Iesreel comedent canes carnem Isa
belis. Fuit itaq; cadauer Isabelis quasi stercus super faciem agri in prędio Iesreel, ut
nemo dicere posset, Hæc est Isabel.

CAPVT X.

Habuit uero Ahab septuaginta filios in Samaria, scripsitq; Iehu literas, & mi- A
sit in Samariam ad primores Iesreel, ad seniores, & ad nutritios Ahab huius-
modi mandatis, Mox quum uenerit hæc epistola ad uos penes quos sunt filij do-

[a] Alij legunt, ad fastigium graduum: alij, in similitudinem tribunalis: alij, iuxta horarium graduum, aut solare.

[b] Ramoth Gilead quidam putāt fuisse tunc Syrorum. Alij cōtra putāt regis Israel fuisse, & sic uidetur uerba sonare: custodiebat rex Ioram urbem metu regis Syriæ, ne is eam caperet.

[c] Eb. Et dicat, pax ne?

[d] Ebr. Liga.

[e] Ebr. Impleuit manū suam arcu: quidā sic exponunt, tetēdit arcum pro uirili.

De Simri quomodo trucidarit Baasa herū suum, est 1. Regū 16. atq; illud impune non abijt ei. Alludit ergo fortaßis Isabel ad facinus illud, & minatur similem exitum Iehu. Alij uolunt quod per impotentiam muliebrem uocarit Iehu Simri parricidā scilicet heri sui: & tunc sic legēdum erit, Num prospere cedet hoc Simri q; trucidarit herū suū?

[b] Ebr. Per manum serui.

Qualiter trucidarit Iehu filios Achab, & Ahasiæ fratres, deinde etiam sacerdotes Baal.

mini ueſtri,item currus atq; equi ſunt apud uos, habetis inſuper urbem munitam
& arma. Diſpicite quis ſit melior & æquior ex filijs domini ueſtri,hunc ponite in
ſolium patris ſui,& pugnate pro domo domini ueſtri. Timuerunt ergo illi admo
dum uehementer,& dixerunt,Ecce duo reges non potuerunt ſtare coram eo,quo
modo nos ſtaremus? Miſit ergo præfectus prætorio, & qui ciuitati præerat,& nu
tritij ad Iehu huiuſmodi mandatis, Serui tui ſumus, quidquid mandaueris nobis,
B faciemus,neq; regem eligemus,tu quod tibi uidetur,facito. Scripſit ergo ſecundo
literas ad eos huiuſmodi uerbis,Si mei eſtis,ſicq; uoci meæ uultis obtemperare, tol
lite capita uirorũ qui ſunt filij domini ueſtri, & uenite cras iuxta id tempus ad me
in Ieſreel. Erant autem filij regis ſeptuaginta uiri,erantq; apud magnates urbis qui
eos educabant. Quumq; epiſtola ueniſſet ad eos,tulerũt filios regis,& trucidarũt
ſeptuaginta uiros,poſueruntq; capita eorum in ſportis,& miſerunt ad eum in Ieſ-
reel. Veniens itaq; nuncius,indicauit ei,dicens,Attulerunt capita filiorum regis.
Qui ait,Ponite ea in duos aceruos in introitu portæ uſq; mane. Mane facto egreſ-
ſus eſt,& ſtans dixit ad uniuerſum populum, Vos eſtis iuſti, ecce ego conſpiraui
C contra dominũ meum,occidiq; eum,quis uero illos omnes trucidauit? Hic diſcite,
q; ſermo DOMINI quem loquutus eſt ſuper domum Ahab,non [a]irritus ſit, quan-
doquidem DOMINVS fecit quæ loquutus eſt per ſeruum ſuum Eliam. Percuſſit 1.Reg.21.g
itaq; Iehu omnes qui reliqui erãt de domo Ahab in Ieſreel, omnes magnates eius,
omnes notos eius,& ſacerdotes eius,ut nemo reliquus ei ſupereſſet. Surgẽs de-
inde,profectus eſt,& uenit in Samariam: erat ibi in itinere caſa paſtoralis, ubi de-
prehendit Iehu [b]fratres Ahaſiæ regis Iuda,aitq;,Qui eſtis uos? Et dixerunt,Fratres
ſumus Ahaſiæ,deſcendimusq; ut ſalutemus filios regis, & filios reginæ. Qui ait,
Præhendite eos uiuos. Quos quum cepiſſent uiuos,trucidarunt eos iuxta puteum
caſæ paſtoralis,nempe quadraginta uiros, nec fecit quenquã ex eis reliquum. Di
ſcedens inde,inuenit Ionadab filiũ Rechab ſibi obuiũ, ſalutatoq; eo,dixit ad eum,
D Eſt ne cor tuum rectum, ſicut cor meum rectum eſt cum corde tuo? Reſpondit Io-
nadab,[c]Omnino eſt. Cedo igitur [inquit,] manum tuam. Et præbuit ei manum
ſuam. Tum iuſſit eum aſcendere ad ſe in currum,& dixit, Veni mecum,& uide ze
lum meum pro DOMINO: uexeruntq; eum in curru ſuo. Quumq; ueniſſet Sama-
riam,trucidauit omnes qui de Ahab reliqui erant in Samaria, donec deleret eum,
iuxta uerbum DOMINI quod loquutus fuerat ad Eliam. Congregans uero Iehu 1.Reg.16.f
uniuerſum populum,dixit ad eos,Ahab parum coluit ipſum Baal, Iehu autem au
guſtius eum colet: uocate igitur mox ad me omnes prophetas Baal, omnes culto-
res eius,atq; cunctos ſacerdotes eius, ne quiſquam deſit,quoniam magnum eſt mi
hi ſacrificium [peragendum] ipſi Baal: quicunq; igitur defuerit,non uiuet. Hoc au
tem aſtu fecit Iehu,ut perderet cultores Baal. Dixitq; Iehu,[d]Indicite cœtũ ipſi Baal:
& conuocarunt. Miſit deinde Iehu in omnem Iſraelem, & uenerunt omnes culto-
res Baal,nec defuit quiſquam qui non ueniret: ingreſſiq; ſunt phanum Baal, & re
pletum eſt phanum Baal [e]undiq;. Tum dixit ad eum qui præfectus erat ſacris ueſti
bus,Profer ueſtes omnibus cultoribus Baal. Et protulit eis ueſtes. Ingreſſus itaq;
Iehu & Ionadab filius Rechab [f]phanũ Baal,dixit ad cultores Baal, Diſpicite & ui-
dete ne fortè hic ſit inter uos quiſpiã ex cultoribus DOMINI,ſed ſoli cultores ipſius
Baal. Cumq; ingreſſi eſſent ut facerent ſacrificia & holocauſta, collocauit Iehu fo-
ris octoginta uiros,quibus dixit,Quicũq; euaſerit de uiris illis quos ego adduxi in
F manus ueſtras,erit anima illius pro anima eius. Quum uero abſoluiſſet ſacrificia
holocauſtorum,dixit Iehu ſatellitibus & ducibus,Ingredimini & trucidate eos,ne
quis euadat: & percuſſerunt eos [g]gladio, abieceruntq; [cadauera eorum] ſatellites
& duces,& abierunt in [h]ciuitates [alias,ubi erant] templa Baal,& efferentes ſtatuas
ædis Baal,cõbuſſerunt eas. Confregerunt quoq; ſtatuam Baal,& diruerũt ædem Baal conflagrat.
Baal,

[a] Eb. Quod de ſermone nihil cadit in terram.

[b] Filij Ahaſiæ dicuntur qui fuerunt nepotes ex fratrib. ut patet ex Par. 2.Par. 22.d

[c] Ebr. Eſt & eſt: quidam uero poſterius (eſt) ad Iehu referũt.

[d] Ebr. Sanctificate.

[e] Ebr. Ab ore ad os.

[f] Quidam Beth Baal proprium uolũt eſſe.

[g] Ebr. In ore gladij.

[h] Ebr. Eſt ciuitatem, ſingulare,ſed uidetur pluraliter poſſe dici.

Baal,& fecerũt eam latrinam uſq; hodie. Sic deleuit Iehu ipſum Baal de Iſraele,ᶜue-
runtamen à peccatis Ieroboam filij Nebat,qui effecit ut Iſrael ſcelerate ageret, non
receſſit Iehu quo minus ea ſequeretur, nempe uitulos aureos qui erant in Beth El
& in Dan. Dixit ergo DOMINVS ad Iehu,Quandoquidẽ ſtudio quodam rectum
feciſti in oculis meis,& iuxta omnia quæ fuerũt in corde meo,feciſti domui Ahab,
Merces in tempore. ſedebunt tibi filij ſuper ſolium Iſraelis in quartam uſq; generationem. Cæterum G
Iehu non obſeruauit,ut ambularet in lege DOMINI dei Iſraelis toto corde ſuo, nec
receſſit à peccatis Ieroboam,(qui effecit ut ſcelerate ageret Iſrael.) Sub id tempus
cœpit DOMINVS trũcare Iſraelem, percuſſitq; eos Haſael in omnibus terminis Iſ-
raelis,à Iordane ad exortum ſolis,omnem terram Gilead, Gaditas, Rubenitas, &
qui erant de Manaſſe,ab Aroer uſq; ad torrẽtem Arnonem, Gilead nempe & Ba-
ſan. Reliquum geſtorũ Iehu,& omnia quæ fecit,atq; robur eius,an non hæc ſcri-
pta ſunt in libro annalium Iſrael? Dormiuitq; Iehu cum patribus ſuis,& ſepelierũt
eum in Samaria,& regnauit Iehoahas filius eius pro eo. Porrò dies quibus regna-
uit Iehu ſuper Iſraelem in Samaria,uiginti & octo ſunt anni.

CAP. XI.

Porrò Athalia mater Ahaſiæ uidens q̃ mortuus eſſet filius ſuus,ſurrexit & per- A
2.Par.22.c didit omne ſemen regium. Tollens autẽ Iehoſeba filia regis Ioram,ſoror Aha-
ſiæ, ipſum Ioas filium Ahaſiæ,clàm ſurripit eum è medio filiorum regis qui occiſi
erant,ipſum ſcilicet & nutricem eius in cubiculo lectorum, & abſconderunt eum
metu Athaliæ,itaq; non eſt occiſus. Fuit autẽ apud eam abſconditus in domo DO-
Ioas rex. 2.Par.23.a MINI ſex annis,regnãte Athalia ſuper terram. Anno deinde ſeptimo miſit Iebo-
iada,& accerſiuit centuriones ut milites eſſent & celeres, & introductis ijs ad ſe in
domũ DOMINI,inijt cum eis fœdus,iureq; iurando eos adſtringens in domo DO-
MINI,oſtendit eis filium regis,præcepitq; eis dicens, Hoc eſt ᵃquod facere debetis, B
tertia pars ueſtrum ingredientur ſabbato, & excubabũt excubias ædis DOMINI,
& tertia pars erit in porta Sur, tertia deinde pars ad portã poſteriorem quæ eſt ce-
lerum,& cuſtodietis cuſtodiã domus ᵇMaſſa. Duæ uero partes,omnes ſcilicet qui
ſabbato exeunt,obſeruabitis cuſtodiam domus DOMINI iuxta regem. Et circun-
dabitis regem circũquaq;,quiſq; habeat arma manu ſua: quicunq; uero intra ſepta
fuerit ingreſſus,trucidetur: ut ſitis cum rege ſiue fuerit egreſſus ſiue ingreſſus. Fe-
cerunt ergo centuriones iuxta omnia quæ præceperat Iehoiada ſacerdos, accepe-
runtq; ſinguli uiros ſuos qui ſabbato ingreſſuri erant,cum his qui ſabbato exituri
erant,& uenerunt ad Iehoiada ſacerdotem. Dedit autem ſacerdos centurionibus
haſtas & ſcuta regis Dauidis quæ erant in domo DOMINI. Steteruntq; celeres,&
habuit quiſq; arma ſua in manu ſua,à latere domus dextero,uſq; ad latus domus ſi- C
niſtrum,iuxta altare circum regem. Educens autem filium regis,impoſuit ei coro-
nam,& [dedit ei] teſtimoniũ, & regem eum conſtituerunt,ungentes eum,& com-
ploſis manibus dixerunt, Viuat rex. Audiens autem Athalia uocem currentis
populi,ingreſſa eſt ad populum in templum DOMINI. Quumq; uidiſſet,ecce rex
ſtabat pro more prope columnam,cantores uero & tubæ iuxta regem,& cunctus
populus terræ lætabatur & clangebat tubis. Tum Athalia ſciſſis ueſtimentis ſuis,
clamauit,Coniuratio,coniuratio. Præcepit ergo Iehoiada ſacerdos centurionibus
Athalia occiditur. qui præfecti erãt exercitui,& dixit ad eos, Educite eam extra templum ad ſepta, &
ſi quis eam fuerit ſequutus,interficiatur gladio: præceperat enim ſacerdos ne inter
ficeretur in templo DOMINI. Fecerũt ergo ei ᶜſpatium,& uenit in uiam per quam D
equi ingrediebantur in domum regis,illic eſt interfecta. Pepigit autem Iehoiada
fœdus inter DOMINVM & inter regem atq; inter populum, ut ſcilicet eſſet popu-
lus DOMINI,deinde & inter regem & populum. Et ingreſſus eſt uniuerſus popu-
lus in phanum Baal,& diruerũt illud,altaria quoq; eius, & imagines eius fruſtilla-
Mathan occiditur. tim confregerunt. Mathan quoq; ſacrificum Baal occiderunt coram altaribus, &

ᶜQuidam ſic legunt, ueruntamen peccata Ieroboam nõ tulit nẽ pe uitulos,&c.

Athalia regios filios interficiente,ſeruatur Ioas,qui educatus à Ioiada in regem ungitur occidata Athalia.

ᵃEb. Additur uerbũ.

ᵇMaſſa uarie interpretatur, quidam dicunt domũ mactationis.

ᶜAlij legũt,impoſuerunt ei manus.

posuit sacerdos custodiam super domum DOMINI. Tulit deinde centuriones, duces & satellites, atque cunctum populum terræ, & deduxerunt regem de domo DOMINI, & uenerunt per uiam portæ satellitum ad domũ regis, seditque super solium regum. Et lætatus est cunctus populus terræ, conquieuitque ciuitas, interfecta Athalia gladio iuxta domum regis. Iehoas quum regno inauguraretur, natus erat septem annos. Anno septimo ipsius Iehu inauguratus est Iehoas regno, quadraginta annis regnauit in Ierusalem. Nomen matris eius fuit Zibia de Beer Seba. Fecit autem Iehoas rectum in oculis DOMINI cunctis diebus suis quibus eum direxit Iehoiada sacerdos: attamen excelsa non recedebãt, populus enim adhuc immolabat & adolebat in excelsis.

CAPVT XII.

Qualiter regnauerit Iehoas sub Iehoiada, qualiter ipso defuncto

[a] Potest etiã legi, sanctorum.

[b] Eb. Argentũ transeuntis uiri.

[c] Ebr. Omnem pecuniam quam quisque ascendere facit super cor.

A Dixit autem Iehoas ad sacerdotes, Omnem pecuniam [a]sanctificatorum quæ illata est in domum DOMINI, nempe [b]pecuniam uirorũ qui in censum transeunt, pecuniam animarum [quam quisque dat] pro æstimatione sua, omnem pecuniam denique quam singuli sponte [c]conferunt in domum DOMINI, accipiant sibi sacerdotes quisque de noto suo, & hi instaurent sarta tecta ædis, ubicunque inuenitur aliqua ruina. Factũ est aũt, ut in anno uigesimotertio regis Iehoas sacerdotes sarta tecta ædis non instaurassent: uocãs igitur rex Iehoas Iehoiadam pontificem & sacerdotes,

Tres species pecuniarum.

Instauratio templi.

B dixit ad eos, Cur non instaurastis sarta tecta ædis? Ne igitur accipiatis uos pecuniam de notis uestris, sed ad sarta tecta ædis conseruãda date eam. Obsignatum itaque est sacerdotibus, ne acciperent pecuniam à populo, neque instaurarent sarta tecta ædis, sed sacerdos Iehoiada accepta arcula, in operculo eius foramen perforat, posuitque eam iuxta aram ad dexteram ubi ingressus est in templum DOMINI, posueruntque illuc sacerdotes, qui limen obseruabant, omnem pecuniã quæ illata erat in ædem DOMINI. Contigit autem ut quum pecuniam uiderent multã esse in arcula, ascẽderet scriba regius & summus sacerdos, qui numeratam pecuniam inuentam in æde DOMINI, [d]colligarunt, pecuniamque certam dederunt in manus eorum qui faciebãt opus, & eorum qui inspectores erant ædis DOMINI, qui expendebãt

[d] Alij legunt, formarunt.

C eam fabris lignarijs, & structoribus qui reficiebant ædẽ DOMINI, murarijs quoque fabris, lapicidis, & his qui comparabãt ligna, & lapidum scalptoribus, quibus conseruarentur sarta tecta ædis DOMINI. [In summa,] ad [e]omne quod pertinebat ad instaurationem templi. Veruntamen de pecunia illa illata in ædem DOMINI non fiebant phialæ argenteæ, nec musica instrumenta, nec pelues sparsorij, nec tubæ: nullũ inquam uas neque aureum neque argenteum fiebat pro templo DOMINI, quoniam dabãt eam [pecuniam] his qui faciebãt opus, & qui ea reficiebant ædem DOMINI. Nec ratio exigebatur à uiris huiusmodi, in quorum manus pecuniæ illæ datæ erant, ut ipsi darent eam his qui faciebant opus, nam bona fide agebant. Cæterum pecunia pro delicto, & pecunia pro peccatis, nõ inferebatur in ædem DOMINI, quod sacerdotum esset. Tunc ascendit Hasael rex Syriæ, & bellũ gessit contra Gath, cepitque eam, [f]statuitque apud se Hasael ascendere contra Ierusalem. Tum Iehoas rex Iuda tulit omnia sanctificata quæ consecrauerant Iosaphat, Iorã, & Ahasias patres eius reges Iuda, quæque ipse consecrauerat, atque omne aurum quod repertum fuit in thesauris ædis DOMINI, & in domo regis, misitque Hasaeli regi Syriæ, & recessit à Ierusalem. Reliquum gestorũ Iehoas, & omnia quæ fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Insurrexerunt autem serui eius, & coniurantes conspirarunt, trucidaruntque Iehoas in [g]Beth Millo, quum descenderet in Silla. Iosabar filius Simeath, & Iehosabad filius Somer serui eius trucidarunt eum; & mortuus est, sepelierũtque eum cum patribus suis in ciuitate Dauidis, regnauitque pro eo filius eius Amazias.

[e] Ebr. Quod exibit, ut Germani loquuntur, was vßgieng, id est, quidquid incidere potuit.

[f] Ebr. Statuit faciem suam, loquutio est.

Sanctificata dantur pro pace.

[g] Alij legũt, in domo Millo.

Ioas interficitur à seruis.

CAP. XIII.

Gesta Ioachas, Ioas, Ieroboam, & de miraculo Elisei.

A Anno uicesimotertio Ioas filij Ahasiæ regis Iuda, Iehoahas filius Iehu super Israelem in Samaria regnauit decem & septem annis, designauitque malum in

oculis

oculis DOMINI incedens post peccata Ieroboam filij Nebat, (qui effecit ut scelerate ageret Israel,) nec destitit ab eis. Et iratus furor DOMINI contra Israelitas, tradidit eos in manum Hasael regis Syriæ, & in manum Benhadad filij Hasaelis cũctis diebus. Precatus est ergo Iehoahas faciem DOMINI, & exaudiuit eum DOMINVS, quoniam aspexit adflictionẽ Israelis qua rex Syriæ adflixit eos, deditq́ DOMINVS Israeli seruatorem, ne plus subessent [a]manui Syrorum, habitaueruntq́ Israelitæ in tentorijs suis, quemadmodum retro temporibus. Veruntamen non recesserunt à peccatis domus Ieroboam, qui effecit ut scelerate ageret Israel, sed ambularunt [b]in eis. Ad hæc perseuerauit lucus in Samaria. Non fecit reliquum ipsi Iehoahas populum, nisi quinquaginta equites, & decem currus & decem millia peditum, quando B quidem rex Syriæ perdidit eos, & reddidit eos uelut puluerem exterendo. Reliquum gestorum Iehoahas, & quidquid fecit, deinde & robur eius, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Israel? Dormiuit ergo Iehoahas cum patribus suis, sepelieruntq́ eum in Samaria, & regnauit pro eo Ioas filius eius. Anno tricesimoseptimo Ioas regis Iuda regnauit Iehoas filius Iehoahas super Israelem in Samaria sedecim annis, & designauit malum in oculis DOMINI, nõ recessit ab omnibus peccatis Ieroboam filij Nebat, qui effecit ut scelerate ageret Israel, sed in his ambulauit. Reliquum gestorum Ioas, & quæcunq́ fecit, ac robur eius quo bellum gessit contra Amasiam regem Iuda, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Israel? Dormiuit itaq́ Ioas cum patribus suis, occupauitq́ Ieroboam sedem eius, & sepultus est Ioas in Samaria cum regibus Israelis. Porrò Elisæus laborabat C morbo suo, quo & mortuus est, descenditq́ ad eum Ioas rex Israel, & flens coram eo, dixit, Pater mi, pater mi, currus & equites eius. Tum dixit ad eum Elisæus, Accipe arcum & sagittas. Et accepit sibi arcum & sagittas. Dixit ergo ad regem Israelis, [c]Dirigito arcum manu tua: direxitq́ manu sua. Elisæus autem positis manibus suis super manus regis, ait, Aperi fenestram ortum uersus. Quumq́ aperuisset, dixit Elisæus, Eiaculare. Et iaciente eo [sagittam,] dixit [Elisæus,] Sagitta salutis DOMINI, & sagitta salutis contra Syros, tu percuties Syros in Aphek, donec eos penitus perdas. Rursus ait, Accipe sagittas: & quum caperet, dixit ad regem Israelis, Feri terrã: ferijtq́ ter, & tum destitit. Tum uir dei indignatus ei, dixit, Si ferijsses quinquies aut sexies, percussisses Syros ad internecionem usq́, nunc uero ter percuties Syros. Mortuo Elisæo sepelierunt eum: eodem ipso [d]anno grassatores Moabitę D irruerunt in terram. Contigit aũt, quum quidam sepelirent hominem, uiderentq́ globum grassatorum, ut proijcerent hominem illum in sepulchrum Elisæi, qui de uolutus †attigit ossa Elisæi, & reuixit erectus in pedes suos. Porrò Hasael rex Syriæ adflixit Israelitas cunctis diebus Iehoahas. Dominus autem benigne fecit eis, misertusq́ illorũ respexit eos, idq́ propter fœdus suum cum Abrahamo, Isaac & Iaacob, neq́ uoluit eos excindere, neq́ abijcere eos à facie sua usq́ nunc. Mortuus est autem Hasael rex Syriæ, regnauitq́ Benhadad filius eius pro eo. Et uersus Iehoas filius Iehoahas, tulit urbes de manu Benhadad filij Hasaelis, quas ille acceperat de manu Iehoahas patris sui in bello, nam ter percussit eum Ioas, & restituit ciuitates Israeli.

Oratio regis. — Ioachaz moritur. Ioas regnat. — Ieroboam rex. — Elisæus moritur. — Eccl. 48.b — Hasael moritur.

[a] Ebr. Et exierunt de sub manu.

[b] Ebr. In ea, scilicet uia, uel in isto peccato.

[c] Eb. Fac equitare arcum: alij legunt, Tende arcum.

[d] Alij legũt, anno ineunte.

CAP. XIIII.

Anno secundo Ioas filij Iehoahas regis Israel, inauguratus est regno Amasias A filius Ioas regis Iuda. Vigintiquinq́ annos fuit natus quum cœpisset regnare, & regnauit uigintinouem annis in Ierusalem. Nomen matris eius Ihoadam de Ierusalem. Is fecit quod rectum erat in oculis DOMINI, at non ut Dauid pater eius: iuxta omnia quæ fecerat Ioas pater eius, fecit. Duntaxat excelsa non recesserant, nam populus adhuc sacrificabat & adolebat in excelsis. Quumq́ regnũ firmatum B esset in manu eius, percussit seruos suos qui trucidauerãt regem patrem suum, cæterum filios homicidarum non interfecit, quemadmodum scriptum est in libro le

Amasias. — 2.Par.25.a

De regno Ioas, Amasiæ, Ieroboã, & Azariæ.

gis Mosis, in quo præcepit DOMINVS hisce uerbis, Ne interficiantur patres pro fi- Deut. 24.c Ezech. 18.e
liis, neque interficiantur filii pro patribus, sed quisque ob peccatum suum moriatur.
Is etiam percussit Idumæorum decem millia in ualle Salis, & obtinuit [a] petrã in bel
C lo, & uocauit nomen eius Iacteel usque in hunc diem. Tũc misit Amasias legatos ad
Iehoas filium Iehoahas filii Iehu regem Israelis, hisce mandatis, Age spectemus nos
mutuo coram. Tum misit Iehoas rex Israel ad Amasiam regem Iuda huiusmodi re
sponsionem, An non carduus qui est in Libano, misit ad cedrum quæ est in Liba
no huiusmodi uerbis, Da filiam tuam filio meo uxorem? & præteriit fera agri quæ
in Libano fuit, & conculcauit carduum. Cædens cæcidisti Edom, hinc eleuatũ est
cor tuum: gloriare itaque, & mane domi tuæ, cur enim tuo malo præ te fers tantam
ferociam, ut cadas tu & Iuda tecum? Non obtemperauit Amasias: ascendit ergo Ie
hoas rex Israel, & sese mutuo coram spectarunt, ipse & Amasias rex Iuda, in Beth
Semes quæ est in Iuda. Corruit autem Iuda coram Israele, fugeruntque quisque in ten
D torium suum. Sed & Amasiam regem Iuda apprehẽdit Iehoas rex Israelis in Beth
Semes. Post hæc uenit Hierosolyma, & rupit murum Hierosolymorum à porta
Ephraim usque ad portam anguli, quadringentis cubitis. Et accepit omne aurum &
argentum, omnia uasa quæ inueniebantur in domo DOMINI, & in thesauris do- [illegible]
mus regis, filios quoque obsides, & reuersus est in Samariam. Reliqua gestorum
Iehoas quæ egit, & fortitudo eius, & qualiter bellum gesserit contra Amasiam re-
gem Iuda, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Israel? Dormiuitque Ie-
hoas cũ patribus suis, & sepultus est in Samaria iuxta reges Israelis, regnauitque Ie-
roboam filius eius pro eo. Vixit autem Amasias filius Ioas rex Iuda post mortem
Iehoas filii Iehoahas regis Israel quindecim annis. Reliqua gestorum Amasiæ an
E non hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Fecerunt autem contra eum
conspirationem in Ierusalem, & quũ confugeret Lachis, miserunt post eum in La
chis, & illic trucidarunt eum, tollentesque eum super equis, sepultus est in Ierusalem
ciuitate Dauidis cũ patribus suis. Vniuersus itaque populus Iuda accepit Asariam
qui natus erat sedecim annos, & constituerunt eum regem pro Amasia patre suo.
Is ædificauit Elath, & reduxit eam ad Iudam posteaquam rex dormisset cum patri
bus suis. Anno decimoquinto Amasiæ filii Ioas regis Iuda, regnauit Ieroboam
filius Ioas super Israelem in Samaria quadragintaunum annos: Et designauit ma-
lum in oculis DOMINI, nec recessit ab omnibus peccatis Ieroboam filii Nebat, qui
F effecit ut scelerate ageret Israel. Is restituit terminum Israel, ab eo quo itur Hamath,
usque ad mare [b] solitudinis, iuxta sermonẽ DOMINI quem loquutus est per seruum
suum Ionam filium Amithai, qui fuit de Gath Hepher. Siquidem DOMINVS uide
rat adflictionem Israelitarũ ualde acerbam, & quod pessum issent reclusi & derelicti,
quodque nemo esset qui auxilium ferret Israeli. Nec loquutus erat DOMINVS quod
uellet delere nomen Israelis sub cœlo, ideo seruauit eos per manum Ieroboam filii
Ioas. Porrò reliqua gestorum Ieroboam, & omnia quæ fecit, atque fortitudo eius
qua belligeratus est, deinde qualiter restituerit Iudæ & Israeli Damascum & He-
math, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis? Dormiuitque Iero- Ieroboam moritur.
boam cum patribus suis, cum regibus Israelis, regnauitque Zacharias filius pro eo.

CAPVT XV.

A ANno uicesimoseptimo Ieroboã regis Israelis regno inauguratus est Asarias Azarias.
filius Amasiæ regis Iuda: sedecim annos natus quum regnum capesseret, re-
gnauitque in Ierusalẽ quinquagintaduobus annis: nomen matris eius Iecholeia dẽ
Ierusalem. Hic fecit quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat
Amasias pater eius: ueruntamen excelsa non recedebant, quin adhuc populus sa-
crificaret & adoleret in excelsis. DOMINVS autẽ adflixit regem lepra, fuitque lepro- 2.Par.26.d
sus usque ad diem obitus sui, habitans in domo libera. Cæterum Iotham filius regis
præfectus

[a] Aliqui Sela proprium faciunt.

[b] Alii legunt, mare planiciei: multa enim habet nomina.

De gestis quorundam regum, Asariæ scilicet aliorumque. Asarias & Osias idem.

præfectus erat prætorio, iusq; dicebat populo terræ. Reliquum gestorum Asariæ, & omnia quæ fecit, an non hæc scripta sunt in libro annaliũ regum Iuda? Dormiuit itaq; Asarias cum patribus suis, sepelieruntq; eum ad patres suos in ciuitate Dauidis, regnauitq; Iotham filius eius pro eo. Anno tricesimooctauo Asariæ regis Iuda, regnauit Zacharias filius Ieroboam super Israelem in Samaria sex mensibus. Et designauit malum in oculis DOMINI, sicut fecerãt patres eius: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui occasio scelerate agendi fuit Israelitis. Contra Zacharias occiditur. hunc coniurauit Sallum filius Iabes, & percutiens eum præsente populo interfecit eum, regnumq; loco eius occupauit. Reliquum gestorum Zachariæ, en hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis. Et hoc est †uerbum DOMINI quod loquutus erat ad Iehu, dicens, [a]Sedebunt tibi filij in solio Israelis in quartam usq; generationem: & ita factum est. Porrò Sallum filius Iabes regnum occupauit anno tricesimonono Asariæ regis Iuda, & regnauit mensem dierum in Samaria. Ascendens uero Menahem filius Gadi de Thirza, uenit Samariam, & percussit Sallum filium Iabes in Samaria, & interfecit eum, occupauitq; regnum pro eo. Reliquum gestorum Sallum, & coniuratio eius qua coniurauit, ecce hæc scripta sunt in libro annalium regũ Israelis. Tunc percussit Menahem Thipsa, & omnes qui erant in ea, etiam limites eius à Thirza: percussit autem eam, eo quod non aperiebant [ei,] & omnes grauidas eius dissecuit. Anno tricesimonono Asariæ regis Iuda regnauit Menahem filius Gadi super Israelẽ decem annis in Samaria, & fecit malum in oculis DOMINI: non recessit à peccatis Ieroboam filij Nebat, (qui peccandi occasio fuit Israelitis,) cunctis diebus suis. Venit autem Phul rex Assur in terram, & dedit Menahem ipsi Phul argenti mille talenta, [b]ut ei suppetias ferret, ut confirmaret regnum in manu eius. Emulgebat autem Menahem hoc argẽtum ex Israele, ex omnibus opulentis, ex singulis capitibus quinquaginta siclos argenti, quod daret regi Assyrio: reuersusq; est rex Assyrius, nec mansit illic in terra. Reliquum gestorum Menahem, & quæcunq; fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Israelis? Dormiuit itaq; Menahem cum patribus suis, & successit ei in regno Pekahia filius eius. Anno quinquagesimo Asariæ regis Iuda, regnauit Pekahia filius Menahem super Israelem in Samaria duobus annis. Et designauit malum coram oculis DOMINI, non recessit à peccatis Ieroboam filij Nebat, qui peccandi occasio fuit Israelitis. Coniurauit autem aduersus eum Pæka filius Romeliæ, qui erat triarius princeps eius, is percussit eum in Samaria in palatio ædis regiæ cũ Argob & Ariæ, & cum eo erant quinquaginta uiri ex filijs Gileaditarũ, & interfecit eum, regnauitq; pro eo. Reliqua gestorum Pekahiæ, & omnia quæ fecit, ecce hæc scripta sunt in libro annalium regum Israel. Anno quinquagesimosecundo Asariæ regis Iuda regnauit Pæka filius Romeliæ super Israelem in Samaria uiginti annis, & designauit malũ in oculis DOMINI: non recessit à peccatis Ieroboam, qui Israelitis occasio peccandi fuerat. In diebus Pæka regis Israel uenit Tiglat Pileser rex Assyriorum, & cepit Iion, Abel, Beth Maacha, Ianoah, Kædes, Hazor, Gilead, & Galilam, atq; uniuersam terram Naphtali, & trãstulit eos in Assyrios. Et fecit coniurationem Hosea filius Ela aduersus Pæka filium Romeliæ, & percutiens eum, interfecit eum, regnauitq; ipse pro eo, anno uidelicet uicesimo Iotham filij Vsiæ. Reliquum gestorum Pæka, & omnia quę fecit, ecce hęc scripta sunt in libro annalium regum Israelis. Anno secundo Pæka filij Romeliæ regis Israel regnare cœpit Iotham filius Vsiæ regis Iuda: uigintiquinq; annos fuit natus quũ cœpisset regnare, & regnauit sedecim annis Hierosolymis: nomẽ matris eius fuit Ierusa filia Zadok. Is fecit quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat Vsias pater eius, ipse quoq; fecit: ueruntamen excelsa non recesserant, quin populus adhuc in excelsis sacrificaret & adoleret. Is quoq; ædificauit portam domus DOMINI super

[a] Ebr. Sedebunt tibi quarti filij.

[b] Ebr. Vt esset manus eius cum eo.

riorem. Reliquum gestorum Iotham, & omnia quæ fecit, an nō hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Sub idem tempus cœpit DOMINVS mittere in Iudam Rezin regem Syriæ, atque Peka filium Romeliæ. Dormiuit uero Iotham cum patribus suis, & sepultus est iuxta patres suos in ciuitate Dauidis patris sui, regnauitque pro eo filius eius Ahas. *Iotham moritur.*

CAP. XVI.

De regno Ahas, & conatu regum qui contra Iudam bella moliebantur.

A ANno decimoseptimo Pæka filij Romeliæ regno inauguratus est Ahas filius Iotham regis Iuda: uiginti annos fuit natus Ahas quum regnare cœpisset, & regnauit sedecim annis in Ierusalem, & nihil fecit quod rectū esset in oculis DOMINI dei sui, quemadmodum [rectum fecerat] Dauid pater eius, sed ambulauit in uia regum Israelis: quin & filium suum traduxit per ignem iuxta abominationes gentium, quas excidit DOMINVS ante filios Israel. Sacrificauit præterea & adoleuit in excelsis & super colles, & sub omni arbore frondosa. Tunc ascendit Rezin rex Syriæ, & Pæka filius Romeliæ rex Israel Hierosolyma, ut bellum gererent & obsiderent Ahas, sed non potuerunt eum expugnare. Eodem tempore recuperauit *Achas rex. 2.Par.28.A* *Ierusalem obsidetur. Isa.7.A*

B Rezin rex Syriæ Elath ipsis Assyrijs, & expulit Iudæos ex Elath, quin Syri uenientes in Eloth, habitauerunt illic usque ad hæc tempora. Tum Ahas legatos misit ad Tiglat Pileser regem Assyriorū hisce mādatis, Seruus tuus & filius tuus ego sum, ascende & assere me de manu regis Syriæ, & de manu regis Israelis, qui insurgunt contra me. Tollensque Ahas argentum & aurum quod inueniebatur in æde DOMINI, & in thesauris domus regiæ, misit regi Assyriæ munus. Obsequutus est ergo ei rex Assyrius, & ascendit rex Assyrius cōtra Damascum: & quum eam cepisset, transtulit eam in Kir, & interfecit ipsum Rezin. Profectus est autē rex Ahas obuiam ipsi Tiglat Pileser regi Assyrio in Damascum, illic uisa ara quæ erat in Damasco, misit rex Ahas ad Vriam sacerdotem similitudinem & deformationem il- *Achas auxilia petit Assyriorum.* *Translatio regni Syriaci in Assyria. Damascus capitur.*

C lius aræ iuxta omnem fabrefactionem eius. Vrias autem sacerdos extruxit aram iuxta omnia quæ miserat rex Ahas ex Damasco: sic inquam fecit Vrias sacerdos, donec ueniret rex Ahas ex Damasco. Veniens itaque rex de Damasco, uidit aram, sacrificauitque in ea. Incendit holocaustum suum, & cibarium sacrificiū suum, fudit libamen suū, sparsitque sanguinem gratulatoriorum sacrificiorum *iuxta aram. Altare quoque æneum quod coram DOMINO erat, admouit extra faciem ædis inter altare & inter templum DOMINI, posuitque illud ad latus aræ uersus Aquilonem. Et præcipiens rex Ahas ipsi Vriæ sacerdoti, dixit, In ara magna incende holocaustum matutinum, & cibarium sacrificium uespertinum, holocaustum quoque regis, *Achas idololatra.*

**Quidam legunt, supra aram: quidam, ad aram.*

D & cibarium eius sacrificium, unà cum holocausto totius populi terræ, & cum cibario eorum sacrificio, & cum libaminibus eorum, & omnem sanguinem holocausti, atque omnem sanguinem hostiæ sparges iuxta aram illam: de altari uero æneo ego curabo. Fecit autē Vrias sacerdos iuxta omnia quæ præceperat ei rex Ahas. Resecuit etiam rex Ahas abacos machinarum, & amouit ab eis labra, deinde deposuit lacum à bobus æneis qui erant subter ipsum, posuitque ipsum super pauimentum lapideum. Pulpitum quoque sabbati, quod ædificauerant in æde, & transitum regis exteriorem conuertit ad domum DOMINI in gratiam regis Assyrij. Reliquum gestorum Ahas quæ fecit, an nō hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Dormiuitque Ahas cum patribus suis, & sepultus est iuxta patres suos in ciuitate Dauidis, regnoque inauguratus est Ezechias filius eius pro eo. *Achas moritur.*

CA. XVII.

Capta Samaria à Salmanasar, Israel captiuus abducitur in Assyrios.

A ANno duodecimo Ahas regis Iuda regnauit Hoseas filius Ela in Samaria super Israelem nouem annis, & designauit malum in oculis DOMINI, sed non sicut reges Israelis qui fuerunt ante eum. Contra hunc ascēdit Salmanasar rex Assyriorum, factusque est ei Hoseas seruus, & pendit ei tributum. Deprehendit autē rex Assyrius coniurationē in Hosea, nam miserat legatos ad So regem Aegypti, nec pendebat quotannis tributū regi Assyrio: obsedit eum rex Assyrius, & uinctum *Osee tributarius Assyriis.*

eum coniecit in carcerem. Ascenditq; rex contra omnem terram, & ascendēs contra Samariam, oppugnauit eam tribus annis. Anno nono Hoseæ cepit rex Assyrius Samariam, & transtulit Israelem in Assyrios, collocans eos in Hala & Habor iuxta fluuium Gosan, & in ciuitatibus Medorum. Nam quum filij Israel peccarēt B DOMINO deo suo, qui eduxerat eos de terra Aegypti, de manu Pharaonis regis Aegypti, & timerent deos alios, ambularent insuper in ceremonijs [a]statutis ac moribus gentium, quas eiecerat DOMINVS à facie filiorum Israel, [& in institutis] regum Israelis quæ ipsi fecerant: quumq; filij Israel clam [b]uersarent animo res prauas contra DOMINVM deum suum, ut ædificarent sibi excelsa in omnibus ciuitatibus suis, siue turres essent quibus custodes adhibentur, siue urbes munitæ. Erigerent deniq; sibi statuas & lucos in omni colle excelso, & subter omnem arborem frondosam, adolentes illic suffitum in omnibus excelsis ritu gentium quas DOMINVS transtulerat ante eos. [In summa,] designarent res pessimas ad prouocandum DOMINVM, seruientes [[c]fœdissimis] idolis, de quibus DOMINVS dixerat eis, Ne committatis [b]rem tam nephariam. Quumq; DOMINVS sancte obtestaretur Israelem & Iudam per [c]omnes prophetas, per omnes [inquam] uidentes, huiusmodi uerbis, Reuertimini à uijs uestris malis, & custodite præcepta mea, & instituta mea, iuxta omnem legem quā præcepi patribus uestris, & quam misi ad uos per seruos meos C prophetas, noluerunt audire, sed indurarunt ceruicem suam, quemadmodum patres eorum ceruicem [indurauerant,] qui nunquā crediderunt DOMINO deo suo. Auersati enim sunt statuta eius, & fœdus eius quod pepigerat cum patribus eorū, & contestationes eius, quibus contestatus est erga illos, sectantes uanitatem, unde & ipsi uani facti sunt, sectantes gentes quæ circa ipsos undiq; erant, quum DOMINVS uetuisset, ne illarum ritu facerent, derelinquentes omnia præcepta DOMINI dei sui, facientes sibi fusile, [nempe] duos uitulos, facientes & lucum, adorātes cunctam militiam cœlorum, seruientesq; ipsi Baal, traducentes insuper filios suos & filias suas per ignem, usi diuinationibus & ueneficijs, mancipantes se sceleribus perpetrandis in oculis DOMINI, ut ipsum ad iram prouocarēt: iratus uehemēter DOMINVS contra Israelitas, eiecit eos à facie sua: nihil reliquum fuit præter solam tribum Iuda. Sed & Iuda non seruauit præcepta DOMINI dei sui, sed ambulauerunt in moribus & institutis Israelitarum, quas illi fecerant. Fastidiuit ergo DOMI D NVS uniuersum semen Israelis, & adflixit eos, tradiditq; eos in manus diripientiū, donec abijceret eos à conspectu suo. Abscidit [se] Israel à domo Dauidis, & constituerunt sibi regem Ieroboam filium Nebat, abstraxit autē Ieroboam Israelem, quo minus sequeretur DOMINVM, & fecit eos peccare peccatū grande, & filij Israel ambulauerunt in omnibus peccatis Ieroboam quæ ille fecerat, nec recesserunt ab eis, donec amoueret DOMINVS Israelem à conspectu suo, quemadmodum minitatus fuerat per omnes seruos suos prophetas, trāslatusq; est Israel de terra sua in Assyrios usq; in hodiernum diem. Præterea adduxit rex Assyriorum [homines] de Babel, de Chutta, de Aua, de Hemath, & de Sepharuaim, & collocauit eos in ciuitatibus Samariæ loco filiorum Israel qui possederunt Samariam, & habitauerūt in ciuitatibus eius. Factum est autem principio quum illic habitare cœpissent, ut non timerent DOMINVM, mitteretq; DOMINVS leones in eos, qui eos occidebant. Dixerunt ergo ad regem Assyrium, Gentes illæ quas transtulisti & collocasti in ciuitatibus Samariæ, non nouerunt ritum deorum huius terræ: & immisit in eos leones, & en interficiunt eos, eo q ignorant ritum deorum huius terræ. Præcepit ergo rex Assyrius hisce mādatis, Adducite illuc aliquem ex sacerdotibus quos inde transtulistis, qui ueniant & habitent illic, & doceant eos ritum deorum huius terræ. Venit itaq; quidam ex sacerdotibus quos transtulerant de Samaria, & habitauit in Beth El, docebatq; eos qualiter timerent DOMINVM. Fecerunt uero sin-

Samaria capta. Iudith 18.6

Ierem. 25.b

Vituli aurei.

Consecratio filiorum. Diuinationes.

1 Reg. 12.c

Ieroboam.

Ierem. 25.b

[a]Hukoth hæc omnia significat.

[b]Vel, absconderunt res prauas quæ rectæ & firmæ non erant, ac si deus nō uideret omnia.

[c]Gillulim sordes sunt stercora, hic & aliàs sæpe pro idolis ponitur.

[b]Eb. Rem istam.

[c]Ebr. In manu prophetarum.

gulæ gentes sibi deos suos, & reposuerunt in templis excelsorum quæ fecerant Sa
maritæ, singulæ gentes in ciuitatibus suis in quibus habitabãt. Qui ex Babel [f]erãt,
[fecerunt sibi] Succoth Benoth, & uiri qui ex Chut uenerant fecerunt Nergal, uiri
F ex Hemath fecerunt Asima, Auitæ fecerunt Nibhaz & Tharthak, & Sepharuitæ
comburebãt filios suos igne ipsi Adramelech & Anamelech dijs Sepharuaim. Ti
mebant itaque DOMINVM, & ordinarunt sibi ex obscuris hominibus qui inter eos
erant sacerdotes excelsorum, qui illis in phanis [g]excelsorum sacrificarẽt. Et DOMI
NVM quidem metuebant, deos uero suos coluerunt iuxta ritum gentium quę illos
illinc transtulerant. Vnde etiamnum hodie iuxta pristinos ritus faciunt, ut neque
DOMINVM timeant, neque suos ipsorum ritus & ceremonias obseruent, neque agant
secũdum legem & præcepta, quæ mandauerat DOMINVS filijs Iaacob, cui nomen
dedit Israeli. Pepigerat quidem DOMINVS cum eis fœdus, præceperatque eis dicẽs,
Ne timueritis alios deos, neque adoretis eos, ne colatis eos, neque sacrificetis eis, sed
G DOMINVM, qui eduxit uos de terra Aegypti magna uirtute & brachio extẽto, hũc
timete, hunc adorate, huic sacrificate. Statuta, iudicia, legem & præcepta quæ præ-
scripsit uobis seruate, ut faciatis [ea] cunctis diebus, neque timueritis deos alios. Insu
per & fœdus quod excidi uobiscum, ne obliuiscamini, neque deos alios timueritis,
quin DOMINVM deum uestrũ timete, ipse liberabit uos de manu omnium inimi-
corum uestrorum. At illi non obtemperarunt, sed iuxta pristinam cõsuetudinem
suam egerunt. Gentes itaque illæ timuerunt DOMINVM, & simul seruierunt sculpti
libus suis, filij eorum & nepotes eorum haud secus fecerũt quàm patres eorum, sic
quoque faciunt in hunc usque diem.

[f] Ebr. Viri Babel.

[g] Ebr. Qui essent facientes: ubi facere pro sacrificare ponitur. Cum faciam uitulum pro frugibus, &c.

Gentium dij multi.

Deo & demonibus seruiunt.

Gene. 32.d

Deus solus adorandus.

Fœdus dei cogitandum.

CAP. XVIII.

De regno Ezechię, de Senharib quomodo oppugnarit urbem, & de impia legatorum eius oratione.

A Factum est autem anno tertio Hoseæ filij Ela regis Israelis, ut regno inaugura-
retur Ezechias filius Ahas regis Iuda: uigintiquinque annos natus erat quũ cœ-
pisset regnare, regnauitque uigintinouem annis in Ierusalem. Nomen matris eius
fuit Abi, quæ filia fuit Zachariæ. Fecit autem quod rectũ erat in oculis DOMINI,
iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Is sustulit excelsa, confregit statuas, suc-
cidit lucos, contriuit denique serpentem æneum quem fecerat Moses, nam ad hæc
usque tempora adolebant ei filij Israelis, & [a]uocatum fuit nomen eius [b]Nehustan. Fi
duciam collocauit in DOMINO deo Israelis: nõ fuit eius similis ante eum nec post
eum in omnibus regibus Iuda. Adhærebat enim DOMINO, nec deflexit ab eo, ser
B uans præcepta quæ mandauit DOMINVS Mosi. Et fuit DOMINVS cum eo, ut pro
spere ageret in omnibus ad quæ egrediebatur. Rebellis fuit regi Assyrio, & non
seruiuit ei. Percussit quoque Palestinos usque Gasa & terminos eius, siue turres essent
quibus custodes adhibentur, siue urbes munitæ. Factum est ergo anno quarto
regis Ezechiæ, is est annus septimus Hoseæ filij Ela regis Israel, ut ascenderet Sal-
manasar rex Assyriorum contra Samariam, & oppugnaret eam, ceperuntque eam,
exactis tribus annis: anno scilicet sexto Ezechiæ, qui nonus est annus Hoseæ regis
Israelis, capta est Samaria. Transtulit autem rex Assyrius Israelem in Assyrios,
collocauitque eos in Hala & Habor iuxta fluuium Gosan, et in ciuitates Medorum,
eo quod non audierant uocem DOMINI dei sui, sed trãsgressi sunt fœdus eius, & cun
C cta quæ præcepit Moses famulus DOMINI nec audierunt, nec fecerunt. Anno
igitur decimoquarto regis Ezechiæ ascẽdit Sanherib rex Assyrius contra omnes
ciuitates munitas, & cepit eas. Misitque Ezechias rex Iuda ad regem Assyrium in
Lachis huiusmodi mandatis, Peccaui, reuertere à me, & quæcunque mihi imposue-
ris, feram. Imposuit ergo rex Assyriorum Ezechiæ regi Iuda trecenta talenta ar-
genti, & auri triginta talenta. Dedit itaque Ezechias omne argentum quod inuenie
batur in æde DOMINI, & in thesauris domus regis. Eodem tempore expoliauit
Ezechias ianuas templi DOMINI & [c]postes, quos obduxerat Ezechias rex Iuda, &
dedit ea regi Assyriorum. Tum misit rex Assyrius Thartan, Rab Saris, & Rab
Sake

Ezechias rex. 2. Par. 29.a

Num. 21.c

Ezechiæ laus.

[a] Ebr. Vocauit, rex uel populus, uel impersonaliter.

[b] Nehustan, ac si dicas æreolum.

Sup. 17.a

Translatio Israelis in Assyrios.

2. Par. 32.a Isa. 36.a Eccl. 48.

[c] Alij legunt, superliminaria: alij, laminas.

Minæ Sennacherib.

sake de Lachis ad regem Ezechiam cum exercitu graui cōtra Ierusalem: qui ascen D
dentes, uenerunt Hierosolyma. Ascendentes autem uenerunt & constiterunt ad
aquæductum piscinæ superioris, qui est in uia agri fullonis. Et quum clamassent
ad regem, egressus est ad eos Eliakim filius Hilkiæ, qui erat præfectus prætorio,
Sobna scriba, atq; Ioah filius Asaph à commentarijs. Tum dixit ad eos Rabsake,
Dicite quæso Ezechiæ, Sic dicit rex magnus, rex nempe Assyriorū, Quæ tandem
est hæc fiducia qua tu fidis? Dicis, certe uerbis labiorum, at consilio & fortitudine
[opus erit] gerendo bello: quo itaq; nunc confidis q̄ à me defecisti? An niteris ful
cro isto arundineo confracto, nempe Aegyptio: cui si quispiam innixus fuerit, ma
num eius penetrat, & eam perforat? Talis est Pharao rex Aegypti omnibus qui il
Blasphemia. lo nituntur. Quod si mihi dixeritis, Nos fidimus DOMINO deo nostro. An nō is E
est, cuius excelsa atq; aras sustulit Ezechias? & dixit ad Iudam & ad Ierusalem, Co-
ram altari isto adorabitis Hierosolymis. Sed nūc quæso obsides da dño meo regi
Assyrio, daboq; ego tibi equorum duo millia, num tu illis equites imponere pote
ris? Quomodo ergo retundes faciem unius ducis uel minimi inter seruos domini
mei, ut fidas Aegyptijs propter currus & equites? Num uero [b]citra consilium &
iussum DOMINI huncin locum, ut eum uastem, ascēdi? Quin DOMINVS dixit ad
me, Ascēde in hanc terram, & uasta eam. Tum dixit Eliakim filius Hilkiæ, Sob
na, & Ioah ad Rabsake, Loquere quæso ad seruos tuos Syriace, nā [c]callemus nos,
nec loquaris nobiscum Iudaice, ut populus iste audiat qui in muris est. Dixitq; ad F
eos Rabsake, Num ad dominū tuum & ad te misit me dominus meus, ut hæc uer-
ba loquerer? an non potius ad miseros istos qui in muris excubāt, quo minus ster
cora sua edere, & urinam suam uobiscum bibere cogantur? Stans itaq; Rabsake,
clamauit uoce magna Iudaice, loquutusq; est hisce uerbis, Audite uerbū regis ma-
gni, regis Assyrij: sic dicit rex, Ne imponat uobis Ezechias, quoniam non poterit
uos asserere de manu mea: nec est ut uos Ezechias fidere iubeat DOMINO, dicēs,
Indubie liberabit nos DOMINVS, ne tradatur urbs ista in potestatem regis Assy-
rij: nolite audire Ezechiā, quoniā sic pollicetur rex Assur, Si mihi [d]obsequuti fueri
tis, ut exeatis ad me, comedet quisq; de uite sua, & de ficu sua, & bibet quisq; aquas
putei sui, donec ueniam & abducam uos ad terram quæ uestræ terræ similis est, ter
ram quæ habet frumentum & uinum, terram quæ habet panem & uineas, terram G
quæ habet oleas, oleum & mel, ut uiuatis & non moriamini. Ne audiatis Ezechiā,
Blasphemia in deum. quoniam seducit uos quum dicit, DOMINVS liberabit nos. Num liberando libe-
rauerunt dij gentium, quisq; terram suam de manu regis Assyrij? Vbi est deus Ha
math & Arphad? Vbi est deus Sepharuaim, Hena, & Iua? potuerúntne isti libera-
re Samariā de manu mea? Aut quis est ex omnibus dijs nationum, qui regionem
suā de manu mea asserere potuerit, q̄ DOMINVS liberaret Ierusalē de manu mea?
Tacuit autem populus, nec responderunt ei uerbum: præceptum enim regis erat,
qui dixerat, Ne respondeatis ei. Venit autem Eliakim filius Hilkiæ, qui erat præ-
fectus prætorio, Sobna scriba, & Ioah filius Asaph à commentarijs ad Ezechiam,
scissis uestibus, & commemorarunt ei uerba Rabsake.

CAP. XIX.

Supra ET factum est, ut rex Ezechias, audito [hoc sermone,] scinderet uestimenta sua, A
& operiret se sacco, ingrederetúrq; ædem DOMINI. Misit interim Eliakim qui
erat præfectus prætorio, Sobnam scribam, & seniores sacerdotum indutos saccis
ad Iesaiam prophetam filium Amoz, qui dicerent ad eum, Sic dicit Ezechias, Hæc
dies est dies angustiæ, correptionis & irritationis, ut quum fœtus ad procinctum
partus uenit, & parientem uis enitendi deficit. Nimirum audiuit DOMINVS deus
tuus uerba Rabsake, quem rex Assyriorum, dominus eius, misit, ut probra iaceret
in deum uiuentem, & criminaretur uerbis, quæ audiuit DOMINVS deus tuus. Tu
ergo intendes orationem pro reliquijs quæ adhuc supersunt. Venerunt ergo ser

[b] Ebr. Nunc nū absq; domino ascendi?

[c] Ebr. Nam audimus nos. Audire pro intelligere.

[d] Ebr. Facite mecum benedictionem, & exite.

Qualiter se gesserit Ezechias in ista obsessione, & quomodo solatus sit.

B ui regis Ezechiæ ad Iesaiam. Quibus Iesaias respondit, Sic dicetis ad dominū ue-
strum, Sic dicit DOMINVS, Ne timeas propter uerba quæ audiuisti, quibus cōtra
me serui regis Assyriȷ contumeliose loquuti sunt. Ecce ego mittam in eum [a]uentū,
cuius sonitum protinus ut audierit, reuertetur in terram suam: ego uero curabo ut
in terra sua gladio corruat. Rabsaces autem reuersus, offendebat regem Assyrio
rum oppugnantem Lobnam, resciuerat enim q̃ à Lachis profectus esset. Rumor
enim erat de Tharhaka rege Aethiopum, q̃ profectus esset ad pugnandum cōtra
eum: quem quum audisset, misit alios legatos ad Ezechiam cum hisce mādatis, Sic
referetis Ezechiæ regi Iudæ, Ne te seducat deus tuus, quo tu fidis, ut dicas, Ierusalē
non tradetur in potestatem Assyriorum, tu enim audiuisti quę nam fecerint reges
C Assyriorum omnibus nationibus eas excindendo, & tu euaderes? Num liberarūt
dij gentium eas quas expugnauerunt maiores mei? Gosan, Haran, Rezeph, & fi-
lios Eden qui erāt in Thalassar? Vbi est rex Hamath, rex Arphad, rex ciuitatis Se-
pharuaim, Hena, & Aua? Accepit ergo Ezechias epistolam de manu legatorum,
& quum legisset eam, ascendit in ædem DOMINI, & expādit eam Ezechias coram
DOMINO, orauitq; Ezechias coram DOMINO in hūc modum, DOMINE deus Is-
raelis, qui Cherubim inhabitas, tu solus deus es omnium regnorum terrę, tu enim
fecisti cœlum & terrā, præbe DOMINE aurem tuam & ausculta, aperi oculos tuos
& inspice, & expende uerba Sanherib, qui legatione missa probra iecit in deum ui
uentem. Equidē uerum esse agnosco DOMINE, q̃ reges Assyriȷ uastauerint gen-
tes & regiones earum, quodq; deos eorū igni tradiderint: quandoquidem isti non
erant dij, sed opus manuum humanarum è ligno aut lapide, unde & perdiderunt
D eos. Nunc ergo DOMINE deus noster, serua nos quæso de manu Sanherib, ut co-
gnoscant omnia regna terræ te solum esse DOMINVM deum. Misit autem Iesaias
filius Amoz ad Ezechiā [nuncios] cum huiusmodi mandato, Sic dicit DOMINVS
deus Israelis, Ea quæ orando petiuisti à me super Sanherib rege Assyriorum, audi
ui: & hoc est uerbum quod DOMINVS contra eum respondet, [b]Contempsit ac sub
sannauit te [ô rex] uirgo filia Zion, post te caput mouit filia Ierusalē. Tu uero cui
opprobrasti? cui maledixisti? in quem edidisti uocem? contra quem sustulisti [c]fa-
stum oculorum tuorum? contra sanctum Israelis. Missis enim legatis tuis cōtume
E lias iecisti in dominum, & dixisti, Copia equitatus mei in iuga montiū ascendam,
ad latera uidelicet Libani, & succidam excelsa cedrorum eius, electas pinus eius, in
troibo in habitaculum summitatis eius, ad saltum agrorum eius cultorum. Ego fo
diam & bibam aquas alienas, & exiccabo plantis pedum meorū omnes riuos qui
pro munitione sunt. An non audiuisti q̃ hoc [negotiū] iam olim fecerim, retroq;
temporibus formauerim illud: iam uero adduco illud, nempe ut uastem urbes mu
nitas, & redigam eas in aceruos & ruinas, quarū habitatores ut manci trepidabūt,
ac erubescent, similes erunt gramini agri, oleri uiridi, & fœno tectorum, quod an-
F tequam enascatur, plærunq; exaret. Ego cōuersationem tuam, ego profectionem
tuam, & reditum tuum noui, æque furorem tuum contra me. Quandoquidem er-
go furis contra me, ascendit secura opulentia tua in aures meas, & ob id inferā ha-
mum naribus tuis, & lupatum meum in labra tua, quo te retro agam ea uia qua ue
nisti. Et hoc sit tibi [ô Ezechia] signum, hoc anno comedes reposita, proximo an-
no quæ sponte nascētur, tertio uero anno sementē facietis & metetis, uineas quoq;
plantabitis, & fructum earum edetis. Rursumq; in unū coibit quod euadet de do-
mo Iuda, iactaq; deorsum radice quod reliquum est fructum sursum reddet. Quo-
niam prodibūt reliquiæ de Ierusalem, & seruati de monte Zion. Hæc faciet zelus
G DOMINI exercituum. Propterea sic promittit DOMINVS de rege Assyriorum, Ne
quaquam ingredietur in urbem istam, neq; spiculū huc iaculabitur, non occurret
ei clypeus, neq; excitabitur contra eam agger: ea uia qua uenit, redibit, & in istam
urbem

[a] Alij legunt, spiritū.

Mutata sunt hic quædam, sed citra sensus iacturam.

Blasphemia Sanacherib.

Confessio uera per prophetam.

[b] Alij hæc uerba ad regē referūt, sed uerba sunt fœminina.

[c] Ebr. Altitudinē oculorum.

Signum [illegible] rae.

urbem nō introïbit, dicit DOMINVS. Propugnabo enim ut seruem urbem istam, propter meipsum, & propter Dauid seruum meum. Egressus itaq; eadem nocte angelus DOMINI, percussit in castris Assyriorū centena octogintaquinq; millia: quumq; mane surgerent, ecce omnes iacebant mortui. Soluit ergo isthinc, & abijt Sanherib rex Assyriorum, & mansit in Niniue. Factum est autem, quum aliquando adoraret in æde Nisroch dei sui, ut Adramelech, & Saræzer filij eius ipsum trucidarent gladio, & confugerēt in terram Ararat, regnaretq; Esarhadon filius eius pro eo.

CAP. XX.

Ezechias letali morbo correptus uita prorogatur, ostendit gentili regi thesauros, & offendit dominum.

QVodā tempore ægrotabat Ezechias letaliter, ueniebat ergo ad eum Iesaias A filius Amoz propheta, & dicebat ad eum, Sic dicit DOMINVS, Manda domui tuæ, morieris enim & nō uiues. Vertebat ergo [Ezechias] faciem suam ad parietem, & orans ad DOMINVM, dixit, Memento quæso DOMINE q; ambulaui coram te in fide, & integro corde, & quæ tibi placent feci. Fleuitq; Ezechias magno fletu. Antequam uero Iesaias egressus esset [a] medium atrij, factus est sermo DOMINI ad Iesaiam in hunc modum, Reuertere, & dicito ad Ezechiam principem populi mei, Sic dicit DOMINVS deus Dauid patris tui, Exaudiui precationem tuam, uidi lachrymas tuas, ecce ego te sanabo, ut tertio die ascēsurus sis in ædem DOMINI. Addam ad dies tuos quindecim annos, & de manu regis Assyriorum liberabo te B & urbem hanc, & protegā urbem istam propter me, & propter Dauidem seruum meum. Et ait Iesaias, Accipite massam ficuum: quam captam posuerunt super ulcus, & conualuit. Dixit autem Ezechias ad Iesaiam, Quod nam signum erit q; DOMINVS sanaturus sit me? & q; sim tertio die ascēsurus in ædem DOMINI? Respondit Iesaias, Hoc erit tibi signū à DOMINO, quod facturus sit rem istam DOMINVS quam promisit, [b] Visne ut umbra decem gradibus progrediatur, an ut decem gradibus retrogrediatur? Respondit Ezechias, Facile fit ut declinet umbra decem gradibus, at nō ut retrocedat decem gradibus. Clamauit itaq; Iesaias propheta ad DOMINVM, & retraxit umbram per gradus quibus descenderat in hora Achas. Eo- C dem tempore misit Merodach Baladan filius Baladan rex Babylonię literas & donarium ad Ezechiam, audierat enim q; ægrotasset Ezechias. Et [c] lætatus est Ezechias super illis, & ostendit eis omnes cellas aromatum, argenti, auri, odorum, unguentorum optimorum, uniuersum armamentarium suum, & quidquid erat in thesauris suis: nihil erat quod non ostenderet eis Ezechias, cum domi suę, tum per omne regnum suum. Venit autem Iesaias propheta ad regem Ezechiam, dixitq; ad eum, Quid dixerunt uiri illi? aut unde uenerunt ad te? Cui respondit Ezechias, De terra longinqua uenerunt ad me à Babylone. Tum ille rursum dixit, Quid inspexerunt domi tuæ? Respondit Ezechias, Quidquid est domi meæ inspexerunt, nihil est in thesauris meis quod non ostēderim eis. Tunc dixit Iesaias ad Ezechiā, Audi uerbum DOMINI, Ecce uenient dies, ut Babylonem auferatur quidquid est D domi tuæ, & quidquid reposuerunt patres tui usq; ad hunc diem, nec quidquā fiet reliquum, ait DOMINVS. Quin & ex filijs tuis qui ex te prodibunt, quosq; generabis, auferent, & erunt eunuchi in aula regis Babylonij. Dixit autem Ezechias ad Iesaiam, Bene uertat cōsilium DOMINI quod exposuisti, & dixit, Modo pacatæ sint atq; tutæ res diebus meis. Reliquum gestorum Ezechiæ, & omne robur eius, & quod fecerit piscinam & aquæductum, introduxeritq; aquas in ciuitatem, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Dormiuitq; Ezechias cum patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo.

[a] *Ebr. Medium urbis.*

[b] *Potest etiam sic legi, Vmbra progressa est decem gradibus, uis ne ut retrocedat?*

[c] *Ebr. ad uerbum habent, Et audiuit eos Ezechias, obsequens scilicet eis, & plausibiliter excipiens.*

CAP. XXI.

De regno impij regis Manasse.

DVodecim annos natus fuit Manasses quū inauguraretur regno, regnauitq; A quinquaginta annis in Ierusalem. Nomen matris eius fuit Hephziba. Designauit autem quod displicuit DOMINO iuxta abominationes gentium, quas eiecerat DOMINVS ante filios Israel. Nam uersus extruxit excelsa quæ demolitus fue

rat Ezechias pater eius, & erexit aras ipsi Baal, fecit lucum quemadmodum fecerat Ahab rex Israelis, adorauit omnem exercitū cœli, & coluit illa. Aedificauit quoq; altaria in ęde DOMINI, de qua dixerat DOMINVS, In Ierusalem ponā nomen meū. 2.Reg.7.b
Extruxit insuper aras pro omni militia cœli in duobus atrijs domus DOMINI, traduxit filium suum per ignem, uacabat arti ariolādi & augurijs, instituit pythones & diuinos, & ingentia mala designauit in oculis DOMINI, ut illum ad iram conci-
B taret. Posuit sculptile luci quem fecerat, in domo de qua dixerat DOMINVS ad Dauidem, & ad Salomonem filiū eius, In domo ista & in Ierusalem quam elegi ex omnibus tribubus Israelis, ponam nomen meum perpetuò. Nec ultra sinā ut Israel emigret ex hac terra quam tradidi patribus eorū, modo custodiant & faciant iuxta omnia ea quæ præcepi eis, & iuxta uniuersam legem quā mādauit eis seruus meus Moses. At illi non audierunt, nam seduxit eos Manasses, ut facerent peiora quàm gentes quas deleuit DOMINVS à facie filiorum Israel. Et loquutus est DOMINVS per seruos suos prophetas in hanc sententiam, Eo q; Manasses rex Iuda fecit abominationes istas, & in his omnibus malitia superauit Amorręos qui ante eum fuerunt, quodq; effecit ut Iuda peccaret idolis suis, idcirco sic dicit DOMINVS deus Israelis, Ecce ego adduco malum super Ierusalem & Iudā, ut ei qui illud audierit, am-
C bæ aures eius tinniant. Et extendam super Ierusalem regulam Samarię, & pondus domus Ahab, & detergam Ierusalem, quemadmodum quis patinam detergit, & eam uertit. Deseram reliquias hæreditatis meæ, & tradam eas in manum hostium ipsorum, & patebunt direptioni & depopulationi omnium hostium suorum, eo q; malū designarint in oculis meis, & q; irritauerint me, ab eo die quo egressi sunt patres eorum de Aegypto usq; in hunc diem. Sed & sanguinis innoxij plurimum fudit Manasses, donec impleret Ierusalem *ad summum usq;, supra peccatum quo peccare fecit Iudam, ut faceret malum in oculis DOMINI. Reliqua gestorū Manassis, & omnia quæ fecit, & peccatum eius quod peccauit, an non hęc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Dormiuitq; Manasses cum patribus suis, & sepultus est in horto domus suæ, in horto Vsæ, regnoq; inauguratus est Amon filius
D eius pro eo. Vigintiduos annos natus erat Amon quū regno fuit inauguratus, & regnauit duobus annis in Ierusalem: fuitq; nomen matris eius Mesullæmeth filia Haruz de Iotba. Designauit autem malitiā in oculis DOMINI, sicut fecerat Manasses pater eius. Ambulauitq; in omni uia in qua ambulauit pater eius, colēs idola quę & pater eius coluerat adoraueratq;. Et dereliquit DOMINVM deum patrum suorū, & non ambulauit in uia DOMINI. Conspirantesq; cōtra eum serui Amon, interfecerunt regem in domo sua. Et percussit populus terræ omnes qui coniurauerant contra regem Amon, & constituit populus regem Iosiam filiū eius pro eo. Reliquum gestorum Amon quæ fecit, an non hæc scripta sunt in libro annalium regum Iuda? Sepeliuit autem eum [populus] in sepulchro suo in horto Vsæ, & regnauit Iosias filius eius pro eo.

*Ebr. Ore ad os, vel vndiq.

Manasses moritur. Amon regnat. Amon occiditur. Ierem.15.a 2.Reg.7.b 3.Reg.8.b

CAPVT XXII.

De regno piissimi & integerrimi regis Iosiæ. Iosias rex. 2.Par.34.a

A OCto annos natus fuit Iosias quum regno inauguraretur, regnauitq; triginta annis & uno in Ierusalem. Nomen matris eius fuit Iedida, quę filia fuit Adaia de Bozkath. Hic fecit quod rectum erat in oculis DOMINI, ambulauitq; in omni uia Dauid patris sui: non recessit neq; ad dextram neq; ad sinistram. Factumq; est in anno decimooctauo regis Iosiæ, ut mitteret rex Saphan filium Azaliæ filij Mesullam scribam in domo DOMINI huiusmodi mandato, Ascēde ad Hilkiam sacerdotem magnum, ut in summam redigant pecuniam quæ illata est in domum DOMINI, quam collegerunt custodes liminis à populo, dentq; eam in manus eorum qui opus faciunt, quiq; constituti sunt super domum DOMINI, tradantq; eam ijs qui faciunt opus in domo DOMINI, ad instauranda sarta tecta templi, fabris nempe [lignarijs,] structoribus, & murarijs, ad comparandū ligna & lapides scalptos, ad

Templi instauratio.

ad instaurandum templum. Veruntamen non exigatur ratio ab illis, in quorum B
manus pecuniæ illæ dantur, sed bona fide agant. Dixit autẽ Hilkias sacerdos sum-
mus ad Saphan scribam, Codicẽ legis inueni in domo DOMINI. Tradiditq́ Hil-
kias codicem illum ipsi Saphan, ut eum legeret. Veniens autem Saphan scriba ad
regem, retulit ad regem hoc negotium, & ait, Ordinarunt serui tui pecuniam quæ
inuenta est in templo, & tradiderunt eam in manum eorum qui opus faciunt præ
fectis ædi DOMINI: indicauit quoq; Saphan scriba regi, dicẽs, Hilkia sacerdos de
dit mihi codicem, legitq́ in eo Saphan coram rege. Et factum est, quum audisset
rex uerba codicis legis, scidit uestimenta sua. Et mandauit rex ipsi Hilkiæ sacerdo-
ti, Ahikam filio Saphan, Achbor filio Micheæ, & Saphan scribæ, atq; Asaiæ mini
stro regio, dicẽs, Ite, & sciscitamini DOMINVM pro me, pro populo, & pro uniuer C
so Iuda de uerbis huius codicis inuenti, quoniam furor DOMINI magnus succen-
sus est in nos, q́ patres nostri non audierint uerba codicis huius, ut facerent iuxta
omne illud quod scriptũ est nobis. Abijt itaq; Hilkias sacerdos, Ahikam, Ach
bor, Saphan, atq; Asaia ad Huldam prophetissam uxorem Sullam filij Tikua, filij
Harham custodis uestium, quæ habitabat Hierosolymis in altera parte, & loquuti
sunt cũ ea. Quæ dixit ad eos, Sic dixit DOMINVS deus Israelis, Dicite uiro qui uos
ad me misit, Sic dixit DOMINVS, Ecce ego adduco calamitatem super locũ istum,
& super eos qui eum inhabitant, nempe omnia uerba huius codicis quem legit rex
Iuda, eo q́ dereliquerũt me, & thus incenderunt dijs alijs, ut irritarent me in omni D
opere manuum suarum, & accendetur furor meus contra locum istum, & non [a]ex
tinguetur. Porrò ad regem Iuda, qui misit uos ut consuleretis DOMINVM, sic [b]di
cetis, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Quandoquidem propter uerba quæ audisti
emollitum est cor tuum, & humilis factus es coram DOMINO, quando audiuisti
quæ minatus sum contra locum istum, & contra habitatores eius, ut fierent in de-
solationem & execrationem, & concidisti uestimenta tua, fleuistiq́ corã facie mea,
en & ego exaudiui, dicit DOMINVS. Idcirco ecce ego colligam te ad patres tuos, &
tu colligêris ad sepulchra tua in pace, ut oculi tui non uideant uniuersum malum
quod ego adduco super locum istum. Hi uero hanc responsionem retulerunt re-
gi.

CAPVT XXIII.

QVumq; rex misisset, congregati sunt ad eum omnes seniores Iuda & Ierusa- A
lem. Ascendit autem rex in ædem DOMINI, unà cum omnibus uiris Iuda,
& cunctis habitatoribus Ierusalem, cum sacerdotibus & cũ prophetis & omni po
pulo, à minore ad maiorem usq;, legitq́ audientibus ipsis omnia uerba libri fœde
ris, qui repertus fuerat in æde DOMINI. Et rex stans iuxta columnam, pepigit fœ-
dus coram DOMINO, nempe ut ambularent post DOMINVM, & obseruarent præ
cepta eius, testimonia eius, atq; statuta eius, toto corde, totaq́ anima, ut rata habe-
rent uerba fœderis huius quæ scripta erant in libro illo, [a]stabatq́ uniuersus popu-
lus in fœdus illud. Præcepit insuper rex Hilkiæ sacerdoti magno, & sacerdotibus
posterioris ordinis, atq; custodibus liminis, ut efferrent † ex templo DOMINI cun-
cta uasa quæ facta fuerant ipsi Baal, lucis, & uniuersæ militiæ cœli, & combussit ea
foris extra in campis Kidron, tulitq́ puluerem eorũ in Beth El. Aboleuit quoq; B
[b]Kamurim quos fundauerant reges Iuda, ut thura incenderent in excelsis & ciuita-
tibus Iuda circumeuntes Ierusalem: simulq́ eos qui adolebant ipsi Baal, soli, lunæ,
influentijs, & omni militiæ cœli. Eiecit quoq; lucum de domo DOMINI extra Ie-
rusalem ad torrentem Kidron, & combussit eum ibi ad torrentem Kidron, cõmi-
nuitq́ in puluerem, & proiecit puluerem eius super sepulchra filiorum populi. Di
ruit deinde domos catamitorum quæ erant iuxta domum DOMINI, ubi mulieres
texebant domunculas ipsi luco. Et adduxit omnes sacerdotes ex ciuitatibus Iuda,
& contaminauit excelsa ubi sacerdotes adoleuerant, à Geba usq; ad Beer Seba, &

Deuteronomion inuenitur.

Hulda prophetissa.

2.Par.34.

Baal. Sol. Luna. Lucus.

[a]Extinguetur cõmode dixi, licet Ebræi neutrum habeant, ut Germani, wirt nit lõschen.

[b]Ebr. Ad eum: quod omisi propter cacophoniam uitandam.

Curat rex Iosias ut liber fœderis legatur & omnibus innotescat, utq; uera religio & uerus dei cultus instauretur.

[a]Seu, steterunt in fœdere.

[b]Kamurim ab ardore uidẽtur habere nomen, à deuotione mentis: ut si dicas, Seraphici.

diruit excelsa portarum, quæ erant ad ostium portæ Iehosua præfecti urbis, quæ ad
sinistram erant cuiq; in porta ciuitatis. Veruntamen non ascenderant sacerdotes
excelsorum ad aram DOMINI in Ierusalem, sed comedebant placentas infermen-
C tatas inter fratres suos. Porrò & Tophet prophanauit quod est in ualle filiorum Tophet.
Hinnom, ne quis traduceret filium suum aut filiam suam per ignem ipsi Moloch.
Aboleuit deniq; equos quos dederãt reges Iuda soli in introitu templi DOMINI, Solis currus. Aræ idolorum.
iuxta cœnaculũ Neth Anmelech eunuchi qui erat in [c]Paruarim: etiam quadrigas
solis igne combussit. Sed & altaria quæ erant super tectum cœnaculi Ahas, quæ fe
cerãt reges Iuda, & altaria quæ fecerat Manasses in duobus atrijs domus DOMINI
cõfregit rex, & currẽs inde proiecit puluerem in torrentẽ Kidron. Excelsa quoq;
quæ erant è regione Ierusalem ad dextrã montis uastationis, quæ ædificauerat So- 3.Reg.11.b
lomon rex Israelis ipsi Asthoreth [b]idolo Zidoniorũ, et ipsi Chamos idolo Moab,
& ipsi Milchom idolo filiorum Ammon prophanauit rex, confregitq; statuas, &
D succidit lucos, & impleuit locum eorũ ossibus humanis. Sed & †altare quod erat 3.Reg.13.
in Beth El, & excelsum quod fecerat Ieroboã filius Nebat, qui Israelitis occasio pec
candi fuit: altare inquam illud & excelsum confregit, & combussit excelsum, com-
minuitq; in puluerem, & succendit lucum. Versus autem Iosias uidit sepulchra
quæ illic erant in monte, mittensq; tulit ossa de sepulchris, & concremauit [ea] su- Ossa mortuorum.
per altari, ut prophanaret illud iuxta uerbum DOMINI quod prædixerat uir dei,
qui uerba illa prædicauerat. Dixit enim, Quæ hæc statua quã ego uideo? Respon-
derunt ei ciues urbis, Sepulchrum est uiri dei, qui uenit de Iuda, & prædicauit hæc 3.Reg.13.a
uerba quæ fecisti super aram Beth El. Qui ait, Sinite eum quiescere, nemo loco mo
ueat ossa eius. Ita seruata sunt ossa eius cum ossibus prophetæ qui de Samaria ue-
nerat. Omnes deniq; domos excelsorum quæ erant in ciuitatibus Samariæ, quas
fecerant reges Israelis, ad irritandũ [DOMINVM,] abstulit Iosias, fecitq; eis quemad
E modum fecerat omnibus in Beth El. Et mactauit cunctos sacerdotes excelsorum Occidit sacerdotes excelsorum.
qui erant ibidem super altaribus, atq; cõbussit ossa humana super illis, reuersusq;
est Hierosolyma. Et præcepit rex uniuerso populo, dicens, Celebrate Passah DO Phase celebratur.
MINO deo uestro, secundum quod scriptum est in libro fœderis huius. Nec fuit ta 2.Par.35.a 3.Esd.1.a
le Passah à diebus Iudicum qui iudicauerunt Israelem, & cunctis diebus regum Is-
raelis, atq; regum Iuda. Anno decimooctauo regis Iosiæ factũ est Passah illud
DOMINO in Ierusalem. Sed & pythones, magos, idola, atq; cunctas abominatio Pythones. Anoth.
nes quæ conspiciebantur in terra Iuda & in Ierusalem expurgauit Iosias, ut rata ha
beret uerba legis quæ scripta erãt in codice, quem repererat Hilkias sacerdos in do
mo DOMINI. Ante eum non fuit talis rex, qui conuersus fuerit ad DOMINVM to Iosiæ laus.
to corde suo, tota anima sua, totisq; uiribus suis iuxta uniuersam legẽ Mosis, nec
F exortus est post eum talis. Veruntamen DOMINVS nõ est auersus ab æstu uehe-
menti furoris sui, quo concitatus erat furor eius aduersus Iudam, propter cunctas
irritationes quibus prouocauerat eum Manasses. Dixitq; DOMINVS, Iudã quoq;
auferam à cõspectu meo, quemadmodum abstuli Israelem, & auersabor ciuitatem Infra 24.a.
istam quam elegeram, nempe Ierusalem, & ædem de qua dixeram, Nomen meum
erit illic. Reliquum rerum Iosiæ, & omnia quæ gessit, an non hæc scripta sunt in
libro annalium regum Iuda? In diebus suis ascendit Pharao Necho rex Aegy-
pti contra regem Assyriorum ad fluuium Euphraten, cui dum obuiam proficisci-
tur rex Iosias, eo conspecto occidit eum in Megiddo. Serui eius deuehentes eum Iosias occiditur.
mortuum de Megiddo, uexerunt eum Hierosolyma, & sepelierunt eum in sepul- 2.Par.35.e
G chro suo. Porrò populus terræ accepit filium Iosiæ ipsum Iehoahas, quẽ unctum
constituerunt regem pro patre suo. Vigintitres annos natus fuit Iehoahas quum Ioachas rex.
regno inaugurauetur, regnauitq; tribus mẽsibus in Ierusalem. Nomen matris suæ
fuit Hamuel, filia fuit Ieremiæ de Libna. Is designauit malum in oculis DOMINI,
iuxta

[c]Quidam paruarim appellatiuum uolũt, in uillis aut suburbijs.

[b]Pro idolo Hebraice ponitur abominatio, & ea quidem fœda.

iuxta omnia quæ designauerant patres sui. Vinxit autem eum Pharao Necho in
Ribla in regione Hamath, ꝗ regnum occupasset Hierosolymis. Imposuit insuper
mulctam super terram, argenti centum talenta, auri unum. Tum constituit Pha-
Eliakim rex uel Ioachim. rao Necho regem ipsum Eliakim filium Iosiæ pro Iosia patre eius, mutauitꝗ ei no
men Iehoiakim. Porrò ipsum Iehoahas tulit, qui ueniens in Aegyptum, illic mori-
tur. Iehoiakim autem pendit Pharaoni argentum hoc & aurum, indicto tamen sti
pendio regioni, ut daretur pecunia iuxta imperium Pharaonis, à quo ꝗ iuxta æsti-
mationem exigens argentum & aurum, idꝗ ab [uniuerso] populo terræ, ut daret
[hoc] Pharaoni Necho. Vigintiquinꝗ annos natus fuit Iehoiakim quum inau-
guraretur regno, regnauitꝗ undecim annis Hierosolymis. Nomen matris eius
fuit Sebuda, quæ fuit filia Pedaia de Ruma. Et is designauit malū in oculis DOMI-
NI, iuxta omnia quæ designauerant patres eius.

CAP. XXIIII.

AScendit in diebus eius Nebukad Næzar rex Babyloniorum, cui seruus est fa A
ctus Iehoiakim tribus annis, sed uersus defecit ab eo. Misit autem in eum DO
MINVS grassatores Chaldæos, grassatores Syros, grassatores Moabitas, & grassa
tores ex Ammonitis, quos misit in Iudam ut eum perderent, iuxta uerbum DOMI
NI quod loquutus erat per seruos suos prophetas. Veruntamen iuxta os DOMI
NI hoc factum est contra Iudam, ut tolleret [eum] à facie sua, cum propter peccata
Manassis, iuxta omnia quæ designauerat, tum etiam propter sanguinem innocen
tem quem effuderat, repleueratꝗ Ierusalem sanguine innoxio, ideo DOMINVS no
luit propitius esse. Reliquum gestorum Iehoiakim, & omnia quæ fecit, an non hæc B
Ioachim moritur. scripta sunt in libro annalium regum Iudæ? Dormiuit itaꝗ Iehoiakim cum patri-
Ioachin rex. bus suis, & regnauit Iehoiachin filius eius pro eo. Porrò rex Aegypti amplius
non egressus est terram suam, quoniam rex Babylonis occupauerat omnia quæ
erant regis Aegypti, à fluuio Aegypti, usꝗ ad fluuium Euphraten. Iehoiachin na
tus erat decem & octo annos quum cœpisset regnare, regnauitꝗ tribus mensibus
Hierosolymis. Nomen matris eius Nehusta, quæ filia fuit Elnathan de Ierusalem.
Designauit & is malum in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat pater eius.
Dan. 1.a Sub idem tempus ascenderunt serui Nebukad Næzar regis Babylonij contra Ie- C
rusalem, uenitꝗ ciuitas in obsidionem. Sed & Nebukad Næzar rex Babel uenit
contra urbem, & oppugnabant eam serui eius. *Egressus est ergo Iehoiachin rex
Iuda ad regem Babylonium, ipse & mater eius, serui eius, principes eius, atꝗ eunu
chi eius. Et tulit eum rex Babyloniæ anno octauo regni sui. Et extulit illinc omnes
thesauros domus DOMINI, & thesauros domus regis, & concidit omnia uasa au-
rea quæ fecerat Solomon rex Israelis in æde DOMINI, sicut loquutus fuerat DOMI
NVS. Transtulit deinde omnem Hierosolymā, omnes proceres, & omnes heroes
fortes, nempe decem millia, in captiuitatem, omnes artifices atꝗ inclusores: nihil
Hier. 52 fuit reliquum præter inopem plebem terræ. Transtulit & Iehoiachin in Babylo- D
nem, matrem regis, uxores regis, eunuchos eius atꝗ potentes terræ, hos abduxit in
captiuitatem de Ierusalem in Babylonem. Omnes deniꝗ uiros bello aptos, nem-
pe septem millia: item artifices & inclusores mille, & quidquid roboris erat bello
Mathanias uel Sedechias rex. Iere. 37.a & 52.a aptum duxit rex Babylonis in captiuitatem Babylonem. Constituit autem re-
gem rex Babylonis Mathaniam patruum eius pro eo, & mutauit ei nomen Zede
kias. Vigintiunū annos natus erat Zedekias quum inauguraretur regno, regna
uitꝗ undecim annis in Ierusalem. Nomen matris eius fuit Hamital, quæ filia fuit Ie
remiæ de Libna. Designauit autem malum in oculis DOMINI iuxta omnia quæ fe
cerat Iehoiakim. Etenim iuxta furorem DOMINI actum est contra Ierusalem & Iu-
dam, donec projceret eos à conspectu suo, & rebellis fuit Zedekias aduersus re-
gem Babylonis.

CAPVT XXV.

Nebukad Næzar obsidet urbem, & capto Iehoiachin, spoliatoꝗ templo, Mathaniam regem creat.

*Egredi hic pro dedere se ponitur, & in potestatem uictoris uenire.

Obsidetur Ierusalem à Babylonio, capitur & euertitur.

A ET factum est anno nono quum regnaret [Zedekias,] mense decimo, decima
[die] mensis, ut ueniret Nebukad Næzar rex Babylonis, ipse & omnis exerci- Ierem. 39.a & 52.a
tus eius cõtra Ierusalem. Is obsedit eam, & excitauit aduersus eam munitiones, [a]ob
sessaq́ est urbs usq; in undecimum annum Zedekiæ regis. Nona mensis inualuit
fames in urbe, [adeò] ut non esset cibus populo terræ. Scissa igitur urbe, [fugerũt]
noctu omnes uiri bellatores, ea uia quæ est ad portam inter duos muros iuxta hor
B tos regios, Chaldæis urbem circumsedentibus, abieruntq́ uersus campestria. Inse
quutus autem exercitus Chaldæorum, apprehendit regem [Zedekiam] in campis
Iericho, quum uniuersus exercitus eius dissipatus esset ab eo. Comprehensum er- Sedechias capitur.
go regem, adduxerũt eum in Reblam ad regem Babylonium, ubi [b]iure damnaue-
runt eum. Porrò filios Zedekiæ trucidarũt in conspectu eius, & oculos Zedekiæ
cæcos reddidit, uinxitq́ eum duabus catenis, & perduxit eum Babylonem. Men-
se quinto, septima die mensis, (is est annus decimusnonus regis Nebukad Næzar
regis Babyloniæ,) uenit Nebusar Adan præfectus rerum [c]capitalium, seruus regis
Babyloniæ Hierosolyma, & incendit ædem DOMINI, & domum regis, omnes de- Psal. 79.a
niq; domus Hierosolymitanas, & cunctas ædes magnificas incendit igne. Muros
insuper Hierosolymorũ qui ambiebant [urbem,] diruit uniuersus exercitus Chal
C dæorum, qui fuit cum præfecto rerum capitalium. Qui uero reliqui de populo in
urbe facti erant, quiq; profugerant ad regem Babylonis, & qui reliqui facti erant
ex uulgo, hos inquam transportauit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium.
Pauperes autem terræ reliquit Nebusar Adan præfectus capitalium rerum, ut ui- Iere. 27.d
neas & agros colerent. Porrò columnas æreas quæ erant in æde DOMINI, [d]machi
nas, & mare æneum quod erat in æde DOMINI, comminuerũt Chaldæi, & omne
æs ex illis tulerunt Babylonem. Lebetes, scopas, cultros, cochlearia, & omnia uasa
ænea quibus ministrabatur, tulerũt, [e]receptacula ignis, [f]pelues sparsorias, quarum
D alia aurea erant, alia uero argẽtea, tulit præfectus rerum capitalium. Columnarum
ambarum, maris autem unius, & machinarũ omniumq́ uasorum illorum quæ fe-
cerat Solomon pro æde DOMINI, pondus æris rationem superabat. Erat enim co- 1.Reg.7.b
lumnæ unius altitudo decem & octo cubitorum, eratq́ epistylium æneum super Iere. 52.e 2.Par. 3.d
ipsam, & altitudo epistylij trium erat cubitorum, super epistylio erat reticulatum
opus, & mala punica per ambitum: omnia erant ænea. Ad hunc modum erat & al
tera columna cum reti. Tulit quoq; Nebusar Adan præfectus capitalium rerum
Sariam primarium sacerdotem, & Zephoniam sacerdotem [g]secundũ ab eo, tresq́
custodes [h]liminis. Ex urbe autem tulit eunuchum unum, qui erat magister mili-
E tum, & quinq; uiros [i]ministros regis, qui inueniebantur in urbe. Scribam deniq;
exercitus, ex populo terræ in militiam conscribendi officio præfectum, cum sexa-
ginta uiris de populo terræ inuentis in urbe. Tulit hos inquã Nebusar Adan præ
fectus rerum capitaliũ, & adduxit eos in Reblam ad regẽ Babylonis. Et percussit
eos rex Babylonis & occidit eos in Rebla in terra Hamath. Sic abduxit Iudam ca-
ptiuum è terra sua. Reliquo autem populo, quem reliquũ fecit Nebukad Næzar
rex Babylonis in terra Iuda, præfecit Godoliam filium Ahikam filij Saphan. Au- Godolias. Iere. 40.b
dientes autem omnes proceres exercitus, ipsi scilicet & [cæteri] uiri q; præfecisset
F rex Babylonis Godoliam, uenerunt ad Godoliam in Mizpa. Nempe Ismael filius
Nethaniæ, Iohanan filius Kareæ, Seraia filius Tanhumet Netophathites, & Iaasa-
nias filius Maachathi, hi cũ militibus suis. Iurauitq́ illis Godolias & militibus eo-
rum, & dixit ad eos, Ne metuatis à seruis Chaldæorum, habitate in terra, & seruite
regi Babylonis, & [k]bene erit uobis. Factum est autem mense septimo, ut ueniret
Ismael filius Nethaniæ filij Elisama de semine regio, & decem uiri cum eo, qui tru-
cidabant Godoliã ut moreretur. Iudæos quoq; & Chaldæos qui fuerãt cum eo in
Mizpa, Consurgensq́ omnis populus, à minori ad maximũ usq;, cũ ducibus exer
citus,

[a] *Ebr. Vrbs uenit in obsidionem.*

[b] *Ebr. Loquuti sunt cum eo iudicia.*

[c] *Alij legunt, præfectus prætorio: alij, magister suppliciorũ. De quo Gene. 37.*

[d] *Alij dicunt, bases.*

[e] *Mortariola dicunt alij.*

[f] *Alij dicunt, aspersoria.*

[g] *Vel, secundi ordinis.*

[h] *Alij legunt, gazophylatij: alij, sacrorum.*

[i] *Ebr. Qui uidebant faciem regis, apparitores scilicet, qui ad nutum regis aspicientes stabant, seu consiliarij.*

[k] *Vel, benefaciet nobis.*

citus, profecti sunt in Aegyptũ, metuerunt enim à Chaldęis. Factũ uero est in trice G
simoseptimo anno captiuitatis Iehoiachin regis Iuda, mense duodecimo, uicesima
septima die mẽsis, ut Euilmerodach rex Babylonis ipso anno regni sui restitueret
Ioachin exaltatur. capitis diminutionẽ Iehoiachin regis Iudæ, & educeret eum de carcere. Loquutus
quoq; est cum eo humaniter, & constituit solium eius super solium [reliquorum]
regum qui cum eo erant in Babylone. Mutauit & uestem captiuitatis eius. Cibum
quoq; sumebat apud eum perpetuò cunctis diebus uitæ eius. Victus quoq; perpe
tuus dabatur ei à rege certo demenso in singulos dies uitæ eius.

Liber Paralipomenon primus. Hebraice, Dibre haiamim.

CAPVT I.

Gen. 5. b. c. d. e. b. Gene. 10. a. — ADAM, Seth, Enos, Kenan, Mahalaleel, Iared, Hanoch, A Recensentur genealogiæ & familiæ.
Metusala, Lamech, Noë, Sem, Ham, & Iaphet. Filij Ia-
phet, Gomer, Magog, Madai, Iauan, Thubal, Mæsech,
Thiras. Filij Gomer, Askenan, Diphath, & Thogar-
ma. Filij Iauan, Elischa, Tharsisa, Kithim, & Dodanim.
Filij Ham, Kusch, Mizraim, Put & Kanaan. Filij Kusch,
Seba, Hauila, Sabtha, Raëma, & Sabthecha. Filij Raa-
Gen. 10. b. ma, Seba & Dedan. Porrò Chusch genuit †Nimrod:
hic cœpit esse heros uiolentus in terra. Mizraim genuit
Ludim, Anamim, Lehabim, Naphtuhim, Patrusim, & Chasluhim, è qbus egressi
sunt Palestini & Capthorim. Chanaan genuit Zidon primogenitum suum, &
Heth, & Iebusæum, Amorræum, Girgesæum, Hiuæum, Arkæum, atq; Sinæum. B
Sem. Gen. 10. d. 11. b. Deniq; Aruadæum, Zemaræum, & Hamathæum. Filij Sem [fuerunt] Elam,
Assur, Arphachsad, Lud, Aram, Vz, Hul, Gether atq; Masech. Arphachsad ge-
nuit Schala, Schala genuit Eber. Porrò ipsi Eber geniti sunt duo filij, nomẽ unius
erat Paleg, q̃ in diebus eius diuisa fuisset terra: nomen uero fratris sui erat Iaktan.
Iaktan genuit Almodad, Saleph, Hazarmaueth, Iera, Hadoram, Vsal, Dikla, Ebal,
Abimael, Seba, Ophir, Hauila, & Iobab: hi omẽs fuerũt filij Iactan. Sem, Arphach
sad, Sala, Euer, Peleg, Reu, Serug, Nahor, Tharah, Abram, qui & Abraham. Fi
Abraham. Gen. 11. d. — lij Abrahæ, Isaac & Ismael. Et hæ sunt generationes eorũ, Primogenitus Ismael,
Ismael. Gen. 25. b. — Nebaioth, Kedar, Adbeel, Mibsam, Misma, Duma, Masa, Hadad, Thema, Ietur, C
Naphis & Kedma. Isti sunt filij Ismaelis. Filij autem Keturæ cõcubinæ Abrahæ,
hæc genuit Zimram, Iaksan, Medan, Midian, Iisbak & Sua. Filij Iaksan [fuerũt,]
Seba & Dedan. Filij Midian, Epha, Epher, Hanoch, Abida, Eldaah: isti omẽs fue-
Isaac. Gen. 25. b. — runt filij Ketura. Abraham autem genuit Isaac. Porrò filij ipsius Isaac, Esau & Is
rael. Filij Esau, Eliphas, Rehuel, Iehus, Iaëlam, Korah. Filij Eliphas, Theman, O-
mar, Zephi, Gaetham, Kenan, Thimna, & Amalek. Filij Rehuelis, Nahath, Særa,
Sama, & Misa. Filij Seir, Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, Dison, Ezer, & Disan. Filij
autem Lotan, Hori, Homam: soror uero Lotan, Thimna. Filij Sobal, Alian, Ma-
nahath, Ebal, Sebi, & Onam. Filij Zibeon, Aia & Ana. Filij Ana, Dison. Filij Di
son, Hamran, Aesban, Iithran & Cheran. Filij Ezer, Bilhan, Saauan, & Iaëkan.
Esau. Gen. 36. b. — Filij Dison, Vz & Aran. Isti uero sunt reges qui regnauerunt in terra Edom, an D
tequã regnaret rex aliquis super filios Israelis. Bela filius Beor, nomenq; ciuitatis

eius fuit Dinhaba. Mortuo Bela, regnauit pro eo Iobab filius Sera de Bozra. Mor-
tuus autem est Iobab, regnauitq́ pro eo Husam, de terra Themanorum. Et mor-
tuus est Husam, regnauitq́ pro eo Hadad filius Bedad, qui percussit Madianitas
in terra Moabitarum: nomen ciuitatis eius erat Auith. Mortuo Hadad successit ei
in regno Samla de Masreka. Mortuus quoq́ Samla, & regnauit pro eo Saul de Re-
boboth fluminis. Mortuo Saul, regnauit pro eo Baal Hanan filius Achbor. Mor
tuus est & Baal Hanan, regnauitq́ pro eo Hadad, cuius urbis nomẽ Pahi: nomen
uero uxoris eius Mehetabel filia Matred, filij Mesaba. Mortuo Hadad, duces facti
sunt in Edom. Dux Thimna, dux Alia, dux Iethet, dux Aholibama, dux Ela, dux
Pinon, dux Kenas, dux Theman, dux Mibzar, dux Magdiel, dux Iram. Hi fuerũt
duces Edom.

CAP. II.

A ISti sunt filij Israel, Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar, Zebulon, Dan, Ioseph, *Filij Iacob Gen. 35.g &*
Beniamin, Naphtali, Gad & Aser. Filij Iuda, Er, Onan & Sela: tres illi nati sunt *30.a 35.c d Gen 38.a*
ei ex filia Sua Chananitide. Fuit aũt Er primogenitus Iuda, malus corã DOMINO, *Gen. 46.b Infra 4.a*
ob id occidit eum. Porrò Thamar nurus eius peperit ei Pærez & Sara, ut omnes *Matth. 1.a*
filij Iuda essent quinq́. Filij Pærez, Hezrõ & Hamul: filij uero Sara, Simri, Ethan,
Heman, Chalchal & Dara: omnium fuerunt quinq́. Filij Charmi, Achar, qui tur- *Iosue 7.a*
B bauerat Israelem, quum præuaricaretur in Hærem. Filij uero Ethan, Asarias. Fi-
lij deinde Hezron qui nati sunt ei, Ierahmeel, Ram, & Chelubai. Porrò Ram ge- *Ruth 4.d*
nuit Aminadab, Aminadab genuit Naason principem filiorũ Iuda. Naason au-
tem genuit Salma, Salma uero genuit Boas, Boas genuit Obed, & Obed genuit
Isai. Isai genuit primogenitum suum Eliab, secundum Aminadab, tertiũ Simea, *Isai ad Iesse. 1.Reg.16.b*
quartum Nethaneelem, & Raddai quintum, sextum Ozem, septimum Dauidem.
Sorores autem eorũ erant Zeruia & Abigail. Filij Zeruia, Abisai, Ioab, & Asa- *Filij Saruie.*
hel, tres nempe. Porrò Abigail genuit Amasam, pater autẽ Amasæ Iether Ismae
C lites. Chaleb autem filius Hezron genuit Asubam ex uxore, & Ierihoth: suntq́ hi
filij eius, Ieser, Sobab, Ardon. Mortua Asuba duxit Chaleb ipsam Ephrath, quæ
peperit ei Hur. Cæterum Hur genuit Vri. Vri autem genuit Bezaleel. Postea ue-
nit Hezron ad filiam Machir patris Gilead, duxitq́ eam quum esset ipse natus se-
xaginta annos, illaq́ peperit ei Segub. Segub autem genuit Iair, qui habuit uiginti *Iair.*
tres ciuitates in terra Gilead. Cepitq́ Gesur & Aram uiculos Iair ab eis. Kenath
quoq́ & filias eius, oppida sexaginta. Omnes isti fuerũt filij Machir patris Gilead.
Quumq́ mortuus esset Hezron, apud Chaleb in Ephratha, genuit ei uxor Hez-
D ron Abia, Assur, patrem Thekoa. Fuerunt autẽ filij Ierahmeelis primogeniti Hez
ron, primogenitus Ram, Buna, Oren, Ozem, & Ahia. Obtigit autem ipsi Ierah-
meeli uxor alia nomine Atara, quæ fuit mater Onam. Et filij Ram primogeniti Ie
rahmeelis fuerunt Maaz, Iamin & Eker. Filij autem Onam fuerunt Sammai & Ia-
da: filij Sammai Nadab atq́ Abisur. Porrò nomen uxoris Abisur Abihail, pepe-
ritq́ ei Aliban, & Molid. Filij Nadab, Sæled & Appaim. Mortuusq́ est Sæled
absq́ liberis, & filij Appaim Iishi, & filij Iishi, Sesan, & filij Sesan, Ahlai. Filij au-
E tem Iada fratris Sammai, Iether, & Ionathan, mortuusq́ est Iether absq́ filijs. Por-
rò filij Ionathan, Peleth & Sasa: hi fuerũt filij Ierahmeelis. Sesan non habuit filios,
sed filias. Habuit quoq́ Sesan seruum Aegyptiũ nomine Iarha: deditq́ Sesan filiã *Sesa.*
suã seruo suo Iarha uxorẽ, quę peperit ei Athai. Athai aũt genuit Nathan, Nathan
genuit Sabad, Sabad genuit Eplal, Eplal genuit Obed. Obed uero genuit Iehu, Ie
hu genuit Asariã, Asarias genuit Halez, Halez genuit Eleasa, Eleasa genuit Sismai
Sismai genuit Salum. Porrò Salum genuit Iekamiam, Iekamias uero genuit Elisa-
ma. Filij aũt Chaleb fratris Ierahmiel, Mesa primogenitus eius, q pater fuit Siph, *Caleb.*
F & filij Maresa patris Hebron. Filij Hebron, Kora, Tapua, Rekem, & Sãma. Sam-
ma genuit Raham patrem Iarkam, Rekem uero genuit Samai. Cæterum filius Sa-
mai,

Fortasse pro Simri Charmi scribendum fuerat, aut infra pro Charmi Simri.
Hærem quid sit uide ultimo Leuiticorum.

mai, Maon. Maon deinde fuit pater Bethzur. Porrò Epha concubina Chaleb genuit Haran, Moza & Gases. Haran autem genuit Gases. Filiј autem Iahdai, Regem, Iotham, Geschan, Pelet, Epha & Saaph. Concubina Chaleb Maacha, de qua genuit Sæber & Thirhana. Peperit quoq; eadem Saaph patrem Madmana, & Seua patrem Machbena, & patrem Gibea. Filia autem Chaleb fuit Achsa. Isti fuerũt filiј Chaleb filiј Hur primogeniti Ephratæ, Sobal pater Kiriath Iearim, Salma pa- G
ter Bethlehẽ, & Hareph pater Beth Gader. Fuerunt quoq; ipsi Sobal patri Kiriath Iearim filiј, qui uidebat dimidiũ Manhitarum. Familiæ autem Kiriath Iearim sunt Iethritæ, Haputhitæ, Hassumathitæ, & Hamisraitæ, ex quibus egressi sunt Zarathitæ & Estaulitæ. Filiј Salma Bethlehemitæ, & Netophatitæ *coronæ domus Ioab, & dimidium Manahitarum Zareitarum. Familiæ porrò scribarum inhabitantium Iahbez Tirathæi, Simathæi, Suchathæi. Hi sunt Kenæi, uenie͂tes ab Hamath patre domus Rechab.

*Ataroth quidã proprium faciunt nõ coronæ, quia Num. 32. recensetur inter urbes.

CAP. III.

Dauid filij. 2 Reg. 3.a

HI fuerunt filiј Dauidis, qui nati sunt ei in Hebron. Amnon primogenitus ex A
Ahinoam Iesreelitide. Secũdus erat Daniel ex Abigail Carmelitide. Tertius Absolom filius Maacha filiæ Thalmai regis Gessur. Quartus Adonias filius Haggith. Quintus Sephatia ex Abital. Sextus Iithream ex Aegla uxore sua. Sex illi nati sunt ei in Hebron, regnauitq; illic septem annis & sex mensibus, in Ierusalem uero regnauit trigintatribus annis. Porrò in Ierusalẽ nati sunt ei isti, Simeia, Sobab, Nathan, & Solomon, quatuor ex Bath Sua filia Ammiel. *Ibhar quoq; et Elisama, B
Eliphalet, Noga, Nepheg, Iaphia, Elisama, Eliada, & Elipheled, nouem: om͂es filiј Dauidis, exceptis filiјs concubinarũ, eratq; Thamar soror eorum. Filius aũt Solomonis Rehabeam, cuius filius fuit Abias, & huius filius Asa, cuius filius Iosaphat, is habuit filium Ioram, huius filius Ahasias, deinde Ioas filius illius, huius filius Amasias, huius filius Asarias, huius filius Iotham, huius filius Ahas, huius fi- C
lius Ezechias, huius filius Manasses, huius filius Amon, huius filius Iosias. Porrò filiј Iosiæ, primogenitus Iohanan, secundus Iehoiakim, tertius Zedekias, & quartus Sellum. Filiј autem Iehoiakim, Iechonias filius eius, & Zedekias filius eius. Filiј Iechoniæ, Assir & Sealthiel filius eius, Malkiram quoq; & Pedaia, Senazar, Iekamia, Hosama, & Nedabaia. Filiј autem Pedaia, Serubabel & Semei. Filius Serubabel, Mesullam, Hanania, & Selomith soror eorum, Hasuba quoq;, Ohel, Bere- D
chia, Hasadia, & Iusahesed, quinq;. Filius uero Hananiæ Pelatia & Esaia. Filiј Rephaia, filiј Arnan, filiј Obadiæ, filiј Sechaniæ. Filiј deinde Sechaniæ, Semaia: & filiј Semaia, Hatus, Igeal, Bariah, Nearia & Saphat, sex. Filius Neariæ, Eliohenai, Hiskia, Asrikam, tres. Filiј autem Eliohenai, Hodias, Eliaschib, Pelaia, Accub, Iohanan, Delaia, & Anani, septem.

2 Reg. 5.a — *Reges Iuda filij ad Sedechiam.* — *Math. 1.b*

*Quidam codices habent Ibhad.

CAPVT IIII.

Genealogia filiorum Iuda. Supra 2.a. Gen. 38.d. & 46.b

FIliј Iuda, Perez, Hezron, Charmi, Hur & Sobal. Reaia uero filius Sobal genuit A
Iahath, Iahath genuit Ahumai atq; Lahad. Et hæ sunt familiæ Zareathitarum. Ele *pater Etham Iisreel, Iisma, & Iidbas: nomen sororis eorũ Hazlelponi. Penuel pater fuit Gedor, Eser pater Husa, & hi filiј Hur primogeniti Ephratæ patris Bethlehem. Assur uero pater Tekoe duas habuit uxores, Helea & Naara. Peperitq; ei Naara Ahuzam, Hepher, Themni & Ahasthari: isti sunt filiј Naara. Filiј uero Helea, Zæreth, Iezohar & Ethnan. Porrò Koz genuit Anub & Zobeba, & fami- B
liam Aharhel filiј Harum. Et fuit Iabez honorabilior fratribus suis, uocauitq; mater eius nomen eius Iabez, dicens, Quia in dolore peperi eum. Et inuocauit Iabez deum Israelis, dicens, Si benedicendo benedixeris mihi, & dilataueris terminum meum, fueritq; manus tua mecum, fecerisq; me [liberum] à malo, ut nõ noceat mihi. Dedit itaq; deus quæ postulauerat. Chelub autem frater Sua genuit Mehir, qui fuit pater Esthon. Esthon genuit Bethrapha, Paseah, & Thehinna patrem ciuitatis Nahas: hi sunt uiri Recha. Filiј autẽ Kenas, Othniel & Seraia, & filiј Othniel, C

Alia. — *Oratio Iabez.*

*Alij legunt, hæc est paterna successio Etham.

ᵃ Geharasim quidem appellatiue exponunt uallis fabrorum.

Hathath. Porrò Meonothai genuit Ophram, & Seraia genuit Ioab patrem ᵃGeharasim, fuerunt enim fabri. Filij autem Chaleb, filij Iephune, Iru, Ela, & Naam. Filij Ela, Kenas: filij autem Ichalelel, Siph & Sipha, Thiria, & Asarel. Filij Esra, Iæther & Mæred, Epher & Ialon, pepericꝙ Miriam & Sammai, atꝙ Iisbah patrem Esthemoa. Et uxor eius Iehudia peperit Iæred patrem Gedor, & Heber patrem Socho, atꝙ Iekuthiel patrem Sanoah: & isti sunt filij Bithiah, filiæ Pharaonis, quam duxe- *Caleb.*

D rat Mæred. Et filij uxoris Hodia sororis Naham patris Kehila, Garmi & Esthemoa Maachathites. Filij uero Simon, Ammon & Rinna, Ben Hanan & Thilon. Filij uero Iishi & Ben Soheth. Filij Sela, filij Iuda, & pater Lecha, & Laada pater Maresa, & familiæ operationis lini in domo Asbea, Iokim quoꝙ & uiri Chozeba, Ioas & Saraph, qui dominati sunt in Moab, & Iasubi Lahem: & ᶜuerba ista uetera sunt. Isti sunt figuli habitantes ᵇNetaim & Gedera cum rege in opere suo ibi- *Filij Sela. Gene. 38.a*

ᶜ Quidam propria relinquunt Hadbarim Athikim.

ᵇ Alij Netaim plantationum, & Gedera sepium exponunt.

E dem commorantes. Filij Simeon, Nemuel, Iamin, Iarib, Zæra & Saul, Sallum filius eius, Mibsam filius eius, & Misma filius eius. Porrò filij Misma, Hamuel filius eius, Sachur filius eius, Simei filius eius. Habuit autem Simei sedecim filios, & sex filias: fratres autem eius non habuerũt filios multos, sed & uniuersa familia eorum non est aucta usꝙ ad [numerum] Iuda. Habitarunt autem in Bersabea, Molada & Hazar Sual, in Bilha, in Ezem, in Tholad, in Bethuel, in Horma, in Ziklag, in Beth Marcaboth, in Hazar Susim, in Beth Birei, atꝙ in Sarraim: istæ sunt ciui- *Simeon. Gene. 46.b*

F tates eorum, usꝙ dum Dauid regnauit. Et uillæ eorum, Etham & Ain, Rimmon, Thochen, & Asan, oppida quinꝙ. Et uniuersi uiculi eorum qui fuerunt circum istas ciuitates usꝙ ad Baal. Hæc est habitatio eorum, atꝙ propagatio ipsorum Mesobab, & Iamlech atꝙ Iosa filius Amaziæ. Et Ioel, atꝙ Iehu filius Iosibia, filij Seraia, filij Asiel, Elioenai, Iaacoba, Iesohaia, & Asaia, Adiel, Iesimeel, & Benaia. Et Sisa filius Siphi, filij Allon, filij Iedaia, filij Simri, filij Semaia. Isti sunt inclyti principes per familias suas, qui uehementer instaurarunt domum patrum suorum. Et abierunt dum itur Gedor usꝙ ad orientalem plagam uallis, quæsitũ pascua gregi suo.

G Inuenerunt autem pinguia & bona pascua, & terram utrinꝙ spatiosam, quietam insuper & felicem, quoniam ex Ham antea illic habitauerant. Veneruntꝙ isti qui nominatim scripti sunt in diebus Ezechiæ regis Iuda, & attriuerunt tentoria atꝙ habitacula eorum quæ inuenta sunt illic, exciderunt ꝙ eos usꝙ in præsentem diem, habitarũtꝙ ipsi [illic] illorum loco, ꝙ illic essent pascua pro gregibus suis. Ad hæc profecti sunt quidam ex filijs Simeon ad montem Seir, uiri nempe quingenti, quibus præfuerunt Pelatia, Nearia, Rephaia, Vsiel, & filij Iishi. Percusseruntꝙ reliquias quæ euaserãt ex Amalek, & habitauerũt illic in hunc usꝙ diem. CA. V. *Cham stirps deleta.* *Amalechitæ percussi.*

A PORRÒ filij Ruben primogeniti Israelis sunt: (is quum esset primogenitus, uiolasset ꝙ lectum patris sui, datum est ius primogenitorum filijs Ioseph filij Israelis: nec tamen iuxta hoc ius primogenitum censa est familia, quoniam Iuda præualuit fratribus, & princeps fuit ex hac [tribu,] licet ius primogenitum [maneret] ipsi Ioseph.) Filij inquam Ruben primogeniti Israelis, Hanoch & Pallu, Hezron & Charmi. Filij Ioel, Semaia filius eius, Gog filius eius, Simei filius eius, Micha filius eius, Reaia filius eius, Baal filius eius, Beera filius eius, quem abduxit Teglat Phalassar rex Assyriorum: is fuit princeps inter Rubenitas. Et fratres eius per familias suas, quando genus suum censebant, erat princeps Iehiel & Zacharias. Porrò Bela filius Asan, filij Sema, filij Ioel: ipse habitauit in Aroer usque ad Nebo & Baal *Cognatio Ruben. Gene 35.d 49.a Iudæ datum regnum. Iosepho duplex portio. Gene. 48.b Exod 6.a Num. 26.a*

B Meon. Ab Oriente quoꝙ habitauit usꝙ dum uenitur in desertũ à fluuio Euphrate, habuerunt enim pecora multa in terra Gilead. Et in diebus Saulis bellum gesserunt cum Haggaræis, cecideruntꝙ illi in manus eorum, & habitauerunt in tentorijs eorum in uniuersa superficie orientalis plagæ Gilgal. Filij uero Gad è regione eorum habitarũt in terra Basan usꝙ ad Salcha. Eratꝙ Ioel caput, & Saphan secundus *Habitatio Ruben.* *Agareni occisi.* *Gad habitatio.*

dus [ab eo,] Ianai uero & Saphat in Basan. Porrò fratres eorū pro domo patrum suorum, Michael, Mesullam, Seba, Iorai, Iakan, Sia atq; Eber, septem. Isti sunt filij Abihail, filij Huri, filij Iaroah, filij Gilead, filij Michaël, filij Iesisai, filij Iahdo, Bus. Ahi filius Abdiel, filij Guni princeps fuit domus patrum suorum. Habitaueruntq; C
in Gilead, in Basan, & in uiculis eius, atq; in omnibus suburbanis locis Saron, iuxta exitus eorum. Omnes hi recensiti sunt per familias suas in diebus Iotham regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Israelis. Fuerūt autem Rubenitæ, Gaditæ, atq; dimidia tribus Manassis fortes uiri, qui poterant gestare scutum & gladiū, & tendere arcum, asuetiq; bellis: erant eorum quadragintaquatuor millia, septingēti & sexaginta bello apti. Bellum quoq; gesserunt cum Haggaræis, Iethur, Naphis, & Nodab. Et adiuti sunt aduersum illos, datiq; sunt Haggaræi in manus eorū, om-

[Prælia cū oc-casione.] nesq; qui cum illis erant, quoniam clamauerant ad deum in bello, exaudiuitq; eos, quoniam fisi sunt illi. Et ceperunt pecora eorum, & camelos eorum, quinquaginta millia, ouium ducenta & quinquaginta millia, asinorū duo millia, & hominum

[Bellū domini.] uiuentium centum millia, multi insuper uulnerati ceciderunt: prælium enim istud D
erat à deo, habitaueruntq; in locis eorum usq; ad transmigrationem. Et filij dimidiæ tribus Manassis habitauerūt in terra à Basan usq; ad Baal Hermon, & Senir, atq; montem Hermon, uehemēter enim creuerant. Istiq; fuerunt principes domus patrum eorum, Epher & Iishi, Eliel, Asriel, Ieremias, Hodaias atq; Iahdiel uiri heroes & bellicosi, ad hæc uiri inclyti, & principes domus patrum suorum. Præuari-

[Israelitæ ob ido-lolatriam captiuan-tur ab Assyrijs.] catores autem fuerunt aduersus deum patrum suorum, scortantes post deos populorum terræ, quos exterminauerat deus à facie eorum. Excitauit autē deus Israelis spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritum Tiglath Pilnæser regis Assyrij, qui transduxit eos, nempe Rubenitas, Gaditas, & dimidiam tribum Manasse, & duxit eos in Hala, Habor, Hara, & ad fluuiū Gosan usq; in hūc diem. CA. VI.

[Capitulo Le-uitarum. Gen. 46.b Exo. 6.b [illegible] Aaron.] Filij Leui, †Gerson, Kahath & Merari. Filij autem Kahath, Amram, Iizhar, Hebron & Vsiel. Filij Amram, Aharon & Moses, atq; Maria. Filij Aharonis autem, Nadab, Abihu, Eleasar, & Ithamar. Eleasar uero genuit Pinhas, Pinhas genuit Abisua, Abisua genuit Buki, Buki genuit Vsi, Vsi autem genuit Seraia, Seraia genuit Meraioth, Meraioth genuit Amariam, Amarias genuit Ahitub, Ahitub genuit Zadok, Zadok genuit Ahimaaz, Ahimaaz genuit Asariam, Asarias genuit Iohannan, Iohannan genuit Asariam. Is sacerdotio functus est in domo quam extruxit Solomon in Ierusalem. Genuit autem Asarias Amariam, & Amarias genuit Ahitub, Ahitub genuit Zadok, Zadok autem genuit Sallum, Sallum B
genuit Hilkiam, Hilkias genuit Asariam, Asarias genuit Seraia, Seraia genuit Iehozadek, Iehozadek autem abijt, quum DOMINVS captiuos abduceret Iuda & Ie-

[Leui & c Gerson. Laab.] rusalem per manum Nebukad Næzar. Filij Leui, Gersom, Kahath, & Merari. Hæc uero sunt nomina filiorum Gersom, Libni & Simei. Filij autē Kahath, Amram, Iizhar, Hebron & Vsiel. Filij Merari, Maheli & Musi. Istæ ergo sunt familiæ Leui iuxta patres eorum, Ipsius Gersom, Libni filius eius, filius eius Zimma, Ioah filius eius, Iddo filius eius, Sera filius eius, Ieatrai filius eius. Filij ipsius Kahath, Aminadab filius eius, Kora filius eius, Assir filius eius, Elkana filius eius, Ebiasaph filius eius, & Assir filius eius, Thahath filius eius, Vliel filius eius, Vsia filius eius, & Saul filius eius. Filij Elkana, Amasai & Ahimoth. Elkana: filij Elkana, Zophai filius eius, & Nahath filius eius, Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elkana fi-

[Merari.] lius eius. Porrò filij Samuelis, [a]primogenitus Vasni & Abia. Filij Merari, C
Mahali huius filius Libni, huius filius Simhi, huius filius Vsa, huius filius Simha, huius filius Haggia, huius filius Asaia. Et hi sunt quos constituit Dauid super can-

[Cantores.] tica ædis DOMINI, postquam requiem habuit arca. Ministrabant autem coram tabernaculo tentorij constitutionis canticis, donec Solomon extrueret ædem DO-

[a] *Alij legūt, primogenitus & secūdus qui dam legunt & seni.*

MINI Hierosolymis, steteruntq; in ministerio suo iuxta ritum eis [præscriptum.]
Hi autem assistebant cum filijs suis, de filijs Kahathitarũ, Heman cantor filius Ioel, Heman.
filij Samuel, filij Elkana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thoa, filij Zuph, filij Elkana, fi
lij Mahath, filij Amasai, filij Elkana, filij Ioel, filij Asaria, filij Zeponia, filij Tha-
hath, filij Assir, filij Ebiasaph, filij Kora, filij Iizhar, filij Kahath, filij Leui, filij Israel.
D Et frater eius Asaph stabat ad dexterã eius, & fuit Asaph filius Berechiæ, filij Sim- Asaph.
ha, filij Michaelis, filij Baaseia, filij Malkia, filij Ethni, filij Særa, filij Adaia, filij E-
than, filij Sima, filij Simei, filij Iahath, filij Gersom, filij Leui. Porrò filij Merari fra
tres eorum erant ad sinistram, nempe Ethan filius Kisi, filij Abdi, filij Malluch, filij Ethan.
Hasabiæ, filij Amasiæ, filij Hilkiæ, filij Amzi, filij Bani, filij Samer, filij Mahli, filij
Musi, filij Merari, filij Leui. Et fratres eorum Leuitæ [b] donatitij ad omne ministe Leuitæ.
rium tabernaculi ædis dei. Aharon uero & filij eius adolebãt incensum super al-
tare holocausti, atq; super altare incensi, ad omne opus sanctisanctorum, & ad ex-
piandũ pro Israelitis, iuxta omnia quæ præceperat Moses famulus dei. Isti autem Aharonis filij.
sunt filij Aharonis, Eleasar, cuius filius Pinhas, & huius filius Abisua, huius filius
Buki, huius filius Vsi, huius filius Seraia, huius filius Meraioth, huius filius Ama-
ria, huius filius Ahitub, huius filius Zadok, huius filius Ahimaas. Et istæ sunt ha Habitationes Aharonitarum.
bitationes eorum per castella eorum, atq; terminos eorum, filiorum scilicet Aha-
E ronis per familiam Kahathitarum, nam illis fuit hæc sors. Dederunt enim eis He-
bron in terra Iuda & suburbanos agros eius circum illam. Agrum autem ciuitatis
& uillas eius dederunt Chaleb filio Iephune, filijs uero Aharonis dederunt ciuita Caleb. Iosu. 14. b
tes refugij, Hebron uidelicet, & Libna cũ suburbanis suis, Iathir & Estemoa cum
suburbanis suis, Hilen quoq; cum suburbanis eius, Debir cum suburbanis eius,
Asan & suburbana eius, Bethsemes & suburbana eius. De tribu uero Beniamin,
Geba cum suburbanis eius, Allemeth cum suburbanis eius, Anathoth & suburba
na eius: omnes ciuitates eorum tredecim ciuitates, per cognationes suas. Reliquis
filijs Kahath, de familia tribus, de dimidia tribu dimidij Manasse, in sorte ciuitates Cahath.
decẽ. Et filij Gersom per familias suas, ex tribu Isachar, ex tribu Aser, ex tribu Na
phtali, & ex tribu Manasse in Basan ciuitates tredecim. Et filijs Merari per fami- Merari.
lias suas, ex tribu Ruben, & ex tribu Gad, & ex tribu Sebulon in sorte duodecim
F ciuitates. Deduntq; filij Israel Leuitis ciuitates & suburbana eorum loca. Dede-
runt inquam per sortem ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, atq;
ex tribu filiorum Beniamin ciuitates istas quas nominibus uocauerunt. Et his
qui erant ex familijs filiorum Kahath, fuerunt ciuitates & terminus eorum ex tri-
bu Ephraim. Deduntq; eis ciuitates refugij, Sichem & suburbana eius in monte Vrbes refugij. Iosu. 21. b
Ephraim, Geser & suburbana eius, Beth Horon & suburbana eius, Aialon & sub
urbana eius, Gath Rimmon & suburbana eius. Ex dimidia aũt tribu Manasse,
Aner & suburbana eius, Bileam & suburbana eius pro familia filiorum Cahath, Cahath.
qui residui erant. Filijs autem Gersom ex familia dimidiæ tribus Manasse, Go- Gersom.
lan in Basan & suburbana eius, Astharoth & suburbana eius. Ex tribu Isachar,
Kedes & suburbana eius, Dabrath et suburbana eius, Ramoth & suburbana eius,
G Anem & suburbana eius. Ex tribu Aser, Masal & suburbana eius, Abdon &
suburbana eius, Hukok & suburbana eius, Rehob & suburbana eius loca. Ex
tribu autem Naphtali, Kedes in Galilæa & suburbana eius, Hammon & suburba
na eius, Kiriathaim & suburbana eius. Filijs uero Merari residuis [dederunt] ex Merari.
tribu Zebulon, Rimmono & suburbana eius, Thabor & suburbana eius, & ul-
tra Iordanem Iericho ad Orientem Iordanis ex tribu Ruben, & Bezer in deserto
cum suburbanis eius, Iahza cum suburbanis eius, Kedemoth cũ suburbanis eius,
Mephaath cum suburbanis eius. Ex tribu Gad, Ramoth in Gilead cum subur
banis eius, Mahanaim cum suburbanis eius, Hesbon cum suburbanis eius, & Ia-
ser

[b] Alij legunt, constituti erant uel assignati.

ser eum suburbanis eius.

CAPVT VII.

De cognatione Isachar. Gen. 46. b

Filij uero Isachar, Thola, Phua, Iasub, Simron, quatuor. Et filij Thola, Vsi, Re- A
phaia, Ieriel, Iahmai, Iibsam atque Samuel, capita in familia patrū suorum à Tho
la, uiri fortes per generationes suas: numerus eorū in diebus Dauidis uigintiduo
millia & sexcēti. Filij Vsi, Iisraia: filij Iisraia, Michael, Obadia, Ioel, & Ischia, quinque,
omnes principes. Erātque cum eis in generationibus suis secundū familiam patrum
suorum cunei militares bello apti trigintasex millia, quod multiplicassent uxores & fi
lios. Fratres quoque eorum secūdum omnes familias Isachar uiri fortes erant & mi-
lites numero octoginta & septem millia recensiti in uniuersum. Beniamin, Bæla, B
Bæcher & Iediel, tres. Filij Bæla, Ezbon, Vsi, Vsiel, Ierimoth & Iri, quinque princi-
pes familiæ patrum, uirorum fortium recensitorum per genealogias fuerūt uigin-
tiduo millia trigintaquatuor. Filij uero Bæcher, Semira, Ioas, Elieser, Elioënai,
Omri, Ieremoth, Abia, Anathoth & Alameth, hi omnes filij Becher. Numerus au
tem secūdum genealogiam generationesque suas, & principes familiarum patrum
suorum uirorum fortium erant uiginti millia & ducenti. Porrò filij Iediel, Bilhan, C
& filij Bilhan, Iehus, Beniamin, Ehud, Chanaëna, Setan, Tharsis & Ahisahar. O-
mnes isti fuerunt filij Iediel, principes patrum & uiri bello apti, quorum erant de-
cem & septem millia atque ducenti, qui ad bellum proficisci poterāt. Suppim quoque
& Huppim filij Hir, & Husim filij Aher. Filij autem Naphtali, Iahziel, Guni, Ie-
zer, & Salum filij Bilha. Filij Manasse, [a]Asriel quem peperit ipsa: cōcubina eius
Aramia peperit Machir patrem Gilead. Machir autē accepit uxores ipsi Huppim
& ipsi Suppim: nomen sororis eius Maacha, nomen autem secundi Zelophead,
habuitque Zelophead filias. Peperit autem Maacha uxor Machir filium, & nomi- D
nauit nomen eius Pæres, nomen autem fratris eius Sares: filij autem eius Vlam &
Rækem. Et filij Vlam Bedan. Et hi sunt filij Gilead filij Machir, filij Manasse. So-
ror uero eius Moleched peperit Ishud, Abieser & Mahela. Porrò filij Semida fue
runt Ahian, Sechem, Likhi & Aniham. Filij autem Ephraim, Sutalah, huius fi-
lius Bæred, huius filius Tahath, huius filius Eleada, huius filius Thahath, huius fi-
lius Sabad, huius filius Sutela, huius filius Aeser, & Elead. Et occiderunt eos uiri
Gath nati in illa terra, eo quod descenderāt ut acciperent pecora eorū. Et mœrore affe E
ctus est Ephraim pater eorū multis diebus, uenerūtque fratres eius ut eum cōsolaren
tur. Et quum ingressus esset ad uxorem suam, cōcepit illa & peperit, & uocauit no
men eius Beria, quod calamitas hæc contigisset domui eius. Filia autem eius fuit Seera,
quæ ædificauit Beth Horon inferiorem atque superiorem, & Vsen Seera. Huius
filius fuit Ræpha, huius filius Ræscheph, huius filius Thæla, huius filius Thahan,
huius filius Laedan, huius filius Amihud, huius filius Elisama, huius filius Non,
huius filius Iehosua. Possessio eorum & habitationes ipsorum Beth El, & [b]uiculi F
eius, ad Orientem Naaran, ad Occidentem Gæser & uiculi eius, Sichem & uiculi
eius, Adaia & uiculi eius. Et ad partes filiorum Manasse, Beth Sean & uiculi eius,
Thaanach & uiculi eius, Megiddo & uiculi eius, Dor & uiculi eius: in istis habita
uerunt filij Ioseph filij Israel. Filij Aser, Iimna, Iisua, Iisuai, & Beria atque Særa so
ror eorum. Filij Beria, Heber & Malkiel: is est pater Birsaith. Heber autem genuit
Iaphlet, Somer, Hotham, Suaque sororem eorum. Filij Iaphlet, Pasach, Bimhal, As-
uath: isti sunt filij Iaphlet. Filij Somer, Ahi, Roga, Iehuba & Aram, & filius Helem G
fratris eius, Zophah, Iimna, Sæles & Amal. Porrò filij Zophah, Sua, Harnepher,
Sual, Beri & Iimra, Bæzer, Iahod, Sama, Silsa, Iithran & Beera. Filij uero Iæther, Ie
phune, Pispa, & Ara. Filij autē Vlla, Ara, Hanniel, & Ricia. Omnes isti filij Aser,
capita domorum patriarum, clari heroes ac bellatores duces præcipui, qui sese insi
nuarunt iuxta genus suum apti bello iuxta numerum suum, uirorū nempe uigin-
tisex millia.

Beniamin filij. Gen. c. 46. c

Naphtali filij.

Ephraim filij.

Aser filij. Gen. 46. d

[a] Asriel uidetur esse ex uxore, Machir ex concubina.

[b] Pro uiculis Ebræi habent filias.

CAP. VIII.

A Beniamin uero genuit Bæla primogenitum suum, Asbel secundũ, Ahrah tertium, Noah quartum, & Rapha quintum. Fueruntq́ filij Bæla, Addar, Gera, Abihud, Abisua, Naaman & Ahoah, Gera, Sephuphan & Huram. Isti autẽ sunt filij Ehud, & hi sunt capita patrum habitantium in Gæba, & transtulerunt eos in Manahath. Et Naaman, Ahia & Gera, is trãstulit eos, genuitq́ Vsam & Ahihud, Saharaim quoq; genuit in campo Moab, postea quam dimiserat illos, erantq́ uxores eius Husim & Baara. *Beniamin fi. Gen 46 c Supra 7 b*

B Et sustulit ex uxore sua Hodes, Iobab, Zibiam, Mesam, Malkam, Ieuz, Sachiam atq; Mirmam: hi fuerunt filij eius capita patrum. Porrò ex Husim genuit Abitub & Elpaal. Filij autem Elpaal, Eber, Misham & Samed: is ædificauit Ono, Lod & uiculos eius. Beria uero & Sema fuerũt præcipui patres habitantium Aialon: ipsi effugarunt habitatores Gath. Et Ahio, Sasak, & Ieremoth, Zebadia, Arad, Ader, Michael, Iispa, Ioha, filij Beria, Zebadia, Mesullam, Hiski, Heber, Iismerai, Iislia & Iobab filij Elpaal, Iakim, Sichri, Sabdi, Elienai, Zilthai, Eliel, Adaia, Beraia, Simrath filij Simhi, Iispam, Eber, Eliel, Abdon, Sichri,

C Hanan, Hanania, Elam & Anthothia, Iiphdeia, & Pnuel filij Sasak, Samserai, Seharai, Athalia, Iaresia, Elia, & Sichri filij Ieroam. Isti sunt præcipui patres & principes in familijs suis: & isti habitauerunt Hierosolymis. In Gibeon autem habitarunt, Abi Gibeon: & nomen uxoris eius Maacha, & filius eius primogenitus Abdon, Zur, Kis, Baal, Nadab, Gedor, Ahio & Sachar. Porrò Mikloth genuit Simeam, qui & ipsi habitarũt è regione fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus *Infra 9 d*

D suis. Ner genuit Kis, Kis genuit Saulem, Saul genuit Iehonathan, Malkisua, Abinadab & Esbal. Filius Iehonatan fuit Merib Baal, Merib Baal genuit Micham: filij autem Michę, Pithon, Melech, Tharea & Ahas, Ahas genuit Iehoadam, & Iehoiada genuit Alemeth, Azarmeueth atq; Simri, Simri autem genuit Moza, Moza genuit Bineam, cuius filius Rapha, cuius filius Elasa, cuius filius Azel. Porrò Azel habuit sex filios, quorum nomina sunt, Asrikam, Bochri, Ismael, Searia, Obadia & Hanan: omnes isti filij Azel. Filij autem Esek fratris eius, Vlam primogenitus eius, Iehus secundus, Eliphelet tertius. Fueruntq́ filij Vlam uiri & heroes fortes, periti sagittandi, qui genuerunt multos filios & nepotes, eorum centũ & quinquaginta. Omnes isti de filijs Beniamin. *Genus Saul. 1 Reg 14 g Infra 9 g* *Vlam fil.*

CAPVT IX.

A Omnes itaq; Israelitæ iuxta genus censi scripti sunt in libro regum Israelis & Iuda, translatiq́ sunt in Babylonem propter præuaricationem suam. Habitatores primi, qui fuerunt in possessione sua in ciuitatibus suis, Israelitæ, sacerdotes, Leuitæ & Nethinæi. In Ierusalem quidem habitarunt ex filijs Iuda, ex filijs Beniamin, ex filijs Ephraim & Manasse. Vthai filius Amihud, filij Omri, filij Imri, filij Bani, ex filijs Pærez filij Iuda. Et de Siloni Asaia primogenitus, & filij eius. Et de *De officijs sacerdotum & Leuitarum.*

B filijs Særah, Iehuel atq; fratres eorum sexcẽti nonaginta. De filijs uero Beniamin, Sallu filius Mesullam filij Hodauia, filij Senua. Et Iibneia filius Ieroham, atq; Ela filius Vsi, filij Michri, & Mesullam filius Sephatiæ filij Rehuel filij Iibniæ. Fratres autem eorum secundum cognationes suas, nongenti & quinquaginta sex: omnes isti uiri primarij patresq́ iuxta domus patrum suorum. Ex sacerdotibus quoq; Iedaia, Iehoiarib & Iachin, Asarias filius Hilkiæ, filij Mesullam, filij Zadok, filij Meraioth, filij Ahitub principis domus dei. Et Adaia filius Ieroham, filij Phashur, filij Malkiæ, & Maasai filius Adiel filij Iachsera, filij Mesullam, filij Mesillemith, filij

C Imer. Et fratres eorum capita domus patrum suorum mille & septingenti atq; sexaginta, uiri strenui in opere ministerij domus dei. Et de Leuitis, Semaia filius Hasub filij Abrikam, filij Hasabiæ de filijs Merari. Bakbakar quoq;, & Hæres, atq; Galal, sed & Mathania filius Michæ, filij Sichri, filij Asaph, & Obadia filius Semaiæ, filij Galal, filij Ieduthun, & Berechia filius Asa, filij Elkana, qui habitabat in uillis Netophati. Porrò ianitores, Sallum, Accub, Talmon, & Ahiman, & frater

eorum

eorum Sallum præcipuus. Et usq; huc in porta regis, quæ erat ad Orientem illi ia-
Sallum. nitores fuerunt per mãsiones filiorum Leui. Et Sallum filius Koræ, filij Ebiasaph,
filij Korah, & fratres eius de domo patris sui Korahitæ super opus ministerij, cu- D
stodientes limina tentorij, & patres eorum erant super castra DOMINI, custodien-
Phinees. tes introitum. Et Pinhas filius Eleasar dux fuit super eos, quod antea DOMINVS fue-
Zacharias. rat cum eo. Porrò Zacharias filius Meselemiæ excubias agebat ad portam taber-
naculi cõstitutionis. Omnes isti clari erant ad portas & limina, nempe ducenti &
Dauid. duodecim, recensiti per genealogias suas in uillis suis, quos constituerat Dauid &
Samuel uidẽs. Samuel [a]uidẽs, propter [b]fidem eorũ. Ipsi igitur & filij eorũ ad portas domus DOMI-
NI, & domus tabernaculi ianitores erant per custodias suas. Erant aũt ianitores il-
li ad quatuor uentos, ad Orientem, ad Occidentem, ad Septentrionem, & ad Me-
ridiem. Et fratres eorum [manebant] in uillis, ut uenirent septimo quoq; die singu-
lis temporibus cum illis. Erant illi sub fide quatuor insignium ianitorum, nempe E
Leuitæ, qui cõstituti erant super gazophylacia, & super thesauros domus dei. Per-
noctabant quoq; circa domum dei, nam illis commissa erat custodia, erantq; super
claues [constituti,] ut singulis diebus mane aperirent. Quidam ex eis erant super
uasa ministerij, nam numerata inferebant ea, & numerata exportabant. Quidam
deinde erant cõstituti super uasa, & super omnia uasa sanctuarij, super similam &
uinum, super oleum & thus, atq; odores. Ex filijs porrò sacerdotum quidam con-
ficiebant unguenta ex odoramentis. Cæterum Mathathias ex Leuitis, qui primo-
Leuit.6. genitus erat Sallum Korita, bona fide [cõstitutus] erat super ea quæ fiebant in sar-
Panes propositionis. tagine. Quidam ex filijs Kahath & de fratribus eorum erant super [c]panes ordi-
nandos, quos scilicet pararent per singula sabbata. Porrò isti sunt cantores præ- F
cipui patres Leuitarum in [b]exedris prominentibus, quibus die noctuq; incumbe-
bat opus. Isti sunt præcipui patres Leuitarum, & capita secundum generationes
Sup.8.c suas habitantes in Ierusalem. In Gibeon autem habitauerunt Abi Gibeon, & Ie-
hiel: nomen uxoris eius Maacha. Filius eius primogenitus erat Abdon, Zur, Kis,
Baal, Ner, Nadab, Gedar, Ahio, Zacharias, Mikloth. Porrò Mikloth genuit Si- G
meam: qui & ipsi habitauerunt coram fratribus suis in Ierusalem, cum fratribus in-
Saulis familia. Supra 8.d quam. Ner genuit Kis, Kis genuit Saulem, Saul genuit Ionathan, Malchisua, Abi-
nadab, & Esbal. Filius Ionathan fuit Merib Baal, Merib Baal genuit Micham. Fi-
lij Michæ fuerunt Pithon, Mælech, & Thaherea. Porrò Ahas genuit Iaara, Iaara
genuit Alæmeth, Asmaueth & Simri, Simri genuit Mozam, Moza genuit Bine-
am, cuius filius fuit Rephaia, & huius filius Elasa, huius filius Azel. Azel uero sex
habuit filios, quorum nomina sunt Asrikam, Bochru, Ismael, Saria, Obadia, atque
Hanam. Hi filij Azel.

CAP. X.

Saul à Philisteis superatur. 1.Reg.31.a Palestini prælium inierunt cum Israelitis, fugeruntq; Israelitæ [a]metu Palestino- A
rum, ut caderẽt uulnerati in monte Gelboa. Insequuti autem Palestini Saulem
urgendo eum & filios eius: trucidarunt Palestini Ionathan, Abinadab, atq; Mal-
chisuam filios Saulis. Inualescebat autem prælium contra Saulem, & deprehende-
runt eum iaculatores, hi scilicet qui arcu ualebant, grauiterq; uulneratus est à sagit-
tarijs. Dixit ergo Saul ad armigerum suum, Distringe gladiũ tuum, & eo me trãs- B
fodias, ne præputiati isti uenientes, mihi cum probro illudant. Armiger autẽ eius
Saul se occidit. nolebat, quoniã metuebat uehementer. Arrepto igitur gladio Saul, irruit in eum.
Videns ergo armiger eius quod mortuus esset Saul, ruit & ipse in ensem, & moritur.
Mortuus est itaq; Saul & tres filij eius, & uniuersa domus eius simul cum eo mo-
riuntur. Quod quum uidissent [b]omnes Israelitæ qui erant in ualle, quod fugissent, &
quod obijssent Saul & filij eius, relictis urbibus suis, fugerunt. Veneruntq; Palestini
& inhabitarunt eas. Contigit uero postero die, ut uenirent Palestini ad exuendũ C
interfectos, inuenerunt ergo Saulem & filios eius iacẽtes in monte Gelboa, & exu-

[a] Videns pro propheta ponitur, ut 1. Samuel. 9.
[b] Fides significat hoc in loco trium, ut Cicero utitur in lib. Off.
[c] Alij legũt, panes ordinatos.
[b] Alij, in gazophylacijs aut cameris.
Argumentum idem est cum 31. cap. 1. Samuelis.
[a] Ebr. Fugit uir Israel à facie Philistijm.
[b] Ebr. Viri Israel.

to eo, tulerũt caput eius & arma eius, & miserunt [ea] in terram Palestinam circun
quaq;, ut faustum illud nuncium esset idolis eorum & populo. Posuerunt deinde Palestinorum opera spolia ex Saul.
arma in phano Dagon dei sui, capite eius suspenso in phano Dagon. Audientes Galaaditæ
D autem omnes [ciues] Iabes Gilead, quod fecerant Palestini ipsi Sauli, surrexerunt Saul sepeliũt.
omnes uiri fortes, & tulerunt corpus Saulis, & corpora filiorum eius, & intulerũt
ea in Iabes, sepelientes ossa eorum subter quercum in Iabes, ieiunãtesq; septem die Ieiunium.
bus. Mortuus est itaq; Saul in transgressione sua, qua [a]transgressus erat cõtra DO Saul quare occisus.
MINVM, nempe contra uerbũ DOMINI quod non custodiuit, & quod pythonem 1.Reg.15.e 1.Reg.28.b
consuluit interrogãdo, neq; requisiuit DOMINVM, ob hoc interfecit eum, transtu
litq; regnum ad Dauidem filium Isai.

[a] Potest etiam legi, propter transgressionem.

CAP. XI.

A CONgregatæ sunt autem omnes Israelitæ ad Dauidem in Hebron, dicentes, Dauid in regem inungitur.
Ecce os tuum, & caro tua nos sumus, sed & heri & nudiustertius, quum Saul 2.Reg.5.a
adhuc regnaret, tu educebas & introducebas Israelem, aitq; DOMINVS deus tuus
ad te, Tu pasces populũ meum Israelem, tuq; princeps eris super populum meum Pascere populum.
Israelem. Venerunt quoq; omnes seniores Israelis ad regem in Hebron, pepigitq;
rex Dauid fœdus cum eis in Hebron coram DOMINO, & unxerunt Dauidem re
gem super Israelem iuxta promissionem DOMINI [factam] per [a]Samuelem. Profe
ctus est autem Dauid & uniuersus Israel in Ierusalem, ipsa est Iebus, habitarũtq; il Iebus & Iebusæi.
B lic Iebusitæ in terra. Dixerunt ergo ciues Iebus ad Dauidẽ, Non ingredieris huc.
Cepit autẽ Dauid arcem Zion, quæ ciuitas est Dauidis. Dixitq; Dauid, Quicunq; Sion capitur.
primus percusserit Iebusæum, is caput erit & princeps. Ascendit ergo in primis
Ioab filius Zeruia, factusq; est princeps. Et habitauit Dauid in arce, ob hoc uoca
runt eam ciuitatem Dauidis. Aedificauit quoq; ciuitatem illam per circuitum à
Millo usq; ad circuitum, Ioab uero reliquum urbis instaurauit. Promouit ergo
Dauid, & promouendo magnus fit, & DOMINVS exercituũ cum eo. Hæc sunt Catalogus fortium Dauid.
capita heroum quos habuit Dauid, & qui strenue egerũt cum eo in regno eius, & 2.Reg.23.a
C cum uniuerso Israele, ut regem illum constituerent iuxta uerbum DOMINI super
Israelem. Et hic numerus est heroum quos habuit Dauid, Iaschabeam filius Hach
moni præstantissimus [b]inter triarios, is excitabat semel hastam suam contra trecen
tos uulneratos. Post hunc fuit Eleasar filius Dodo Ahohites, qui erat [c]inter tres
heroes. Hic fuit cum Dauide in Pas Damim, collectis illic Palestinis in prælium;
fuitq; pars campi plena hordeo, & fugiente populo metu Palestinorũ, statuerũtq;
se in medium agri, & tutati sunt eum, percusseruntq; Palestinos. Et salutem præsti Victoria domini est.
tit DOMINVS, & quidem magnam salutem. Descenderunt autem tres de triginta
D principibus super petram ad Dauidem in speluncam Adullam, castra autem Pale
stinorum erant in ualle Rephaim, existẽte tum Dauide in præsidio, & statione Pa
lestinorum in Beth Lehem. Accensus ergo Dauid desiderio quodam, dixit, Quis
potum dabit mihi aquis ex puteo Beth Lehem qui est ad portam? Tum tres illi pe
netrarunt castra Palestinorũ, haurientes aquam è fonte Bethlehemitico qui est ad
portã, & tollentes [eam,] attulerunt ad Dauidẽ: at Dauid nolebat eam bibere, sed
libauit eam DOMINO, dixitq;, Procul sit hoc à me DOMINO adiuuãte, ne commit Dauid in religione aquæ potu.
tam istud. Num ego sanguinem uirorum istorum biberem cum uitæ ipsorum pe
riculo, qui cum periculo uitæ suæ hanc attulerunt? Noluit ergo eam bibere. Et hęc
E quidem fecerunt tres illi heroes. Porrò Abisai frater Ioab caput ternarij, is excita
uit lanceam suam super trecentos uulneratos, & in ista triade [pręcipuum] nomen
habuit, quin in ista triade inter duos gloria excelluit, fuitq; illis princeps: at ad tres
[priores] non pertigit. Benaia filius Iehoiada, filius cuiusdam strenui hominis, in Banaias.
clytus rebus gestis de Kabzeel, is percussit duos leones Moab. Is ipse descendit, &
percussit leonem in media fouea, quũ esset tempus niuis. Et is idem percussit Ae
gyptium quendam, uirum monstrosę magnitudinis, cubitis erat quinq;. Habebat
autem

[a] Ebr. Per manum Samuelis.

[b] Alij legũt, inter triginta. Vide 2. Samuelis 23.

[c] Alij legunt, filius patrui eius.

autem Aegyptius ille lanceam instar liciatorij [quo utuntur] textores, descenditque [Benaia] ad eum cum uirga, & rapuit lanceam è manu Aegyptij, interficiens eum sua ipsius lancea. Hæc fecit Benaia filius Iehoiada, habuitque [præclarum] nomen inter tres heroes, quin & inter triginta gloria præcelluit ipse, tametsi ad tres non pertingeret: hunc constituit Dauid ut esset audiens ei. Fuerunt & illi heroes fortissimi, Asaël frater Ioab, Elhanan filius [b]Dodo de Bethlehem, Samoth Harodites, Helez Pelonites, Ira filius Ikes Iekuites, Abiæser Anthotites, Sibchai Husathites, Ilai Ahohites, Maharai Netophathites, Heled filius Baana Netophathites, Ithai filius Ribai de Gibeath filiorum Beniamin, Benaia Pirathonites, Hurai de torrentibus Gaas, Abiel Arbathites, Asmaueth Baharumites, Eliaba Saalbonites. Filij Hasem Gisonites, Ionathan filius Sage Hararites, Ahiam filius Sachar Hararites, Eliphal filius Vr, Hepher Mecheratites, Ahia Pelonites, Hezro Carmelites, Naari filius Asbai, Ioel frater Nathan, Mibhar filius Hagri, Zælek Ammonites, Naharai Berothites armiger Ioabis filij Zeruia, Ira Iethrites, Gareb Iethrites, Vrias Hithæus, Sabad filius Ahelai, Adina filius Sisa Rubenita, princeps Rubenitarũ, & cum eo triginta. Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mithnites, Vsias Asterathites, Sama & Iehiel filij Hotam Aroerites, Iediheel filius Simri, & Ioha frater eius Hatizithes, Eliel Mahauimes, Ieribai atque Iosauia filij Elnaam, & Iithma Moabites, Eliel & Obed, atque Iaasiel Mezobaiatites.

Vide 2. Sam. 23.

[b] Alij legunt, patruus.

CAPVT XII.

Coniurati Dauidi in Ziklag.

A Hi uenerunt ad Dauidem in Ziklag, quum adhuc conclusus esset metu Saulis filij Kis, erantque ex heroibus qui auxiliares [ei] fuerunt in rebus bellicis. Instructi autem erant arcu, utraque ualẽtes manu, lapidibus, iaculis, & arcu. De fratribus Saulis ex Beniamin præcipuus erat Ahiesser & Ioas filij Semaa Gibeathitæ, Iesiel atque Pelet filij Asmaueth, Beracha & Iehu Antothites, Iismaia Gibeonites fortis inter triginta, & super triginta, Iirmeia, Iahasiel, Iohanan, & Iosabad Gederathites, Elhusi, Ierimoth, Bealia, Semarias, & Sephatias Haruphites, Elkana, Iisia, Asreel, Ioæser, Iasabeam, [a]Hakorhim, Ioëla, Sebadia, filij Ieroham de [b]Gedud. De Gaditis quoque segregati sunt quidã ad Dauidẽ [cũ esset] in præsidio deserti, heroes fortes, B & uiri militares bello apti, instructi lancea & conto, quorum facies leonum facies referebant, & celeritate capreas in montibus. Eser præcipuus, Obadia secundus, Eliab tertius, quartus Masmana, Ieremias quintus, Athai sextus, Eliel septimus, Iohanan octauus, Elsabad nonus, Ieremias decimus, Machbonai undecimus. Hi fuerunt ex filijs Gad principes exercitus, minor super centum, [c]maior super mille. Hi sunt qui traiecerunt Iordanem mense primo quum exundaret omnibus ripis suis, & fugarunt omnes [habitatores] ualliũ ad ortum & ad occasum. Venerunt quoque ex filijs Beniamin atque Iuda [b]ad præsidiũ Dauidis. Et Dauid obuiam eis egressus, C respondit & dixit ad eos, Si ad salutem & ad auxilium ferendũ uenistis ad me, erit & cor meum unitum uobiscum: si uero ut circumueniatis me, hostibusque meis [tradatis,] (quum sim iniuriæ expers,) inspiciat deus patrum nostrorũ, atque [id] aperte prodat. Tum spiritus induit ipsum Amasai ducẽ inter triginta, [ut diceret,] Tibi [uenimus] ô Dauid, & tecũ [erimus] ô fili Isai. Pacem [optamus,] pacem inquam tibi, & pacem auxiliaribus tuis, quandoquidem & deus tuus auxilio tibi est. Suscepit ergo eos Dauid, & constituit eos capita manipulorum. Ceciderũt & quidam de Manasse ad Dauidem, quum ueniret cum Palestinis in prælium cõtra Saulem, tametsi opem illis non ferrent, quia satrapæ Palestinorum †consulto eum remittebant, dicentes, [Periculo] capitum nostrorum deficiet ad dominum suum Saulem. Ergo ex Manassitis ad eum defecerunt quum proficisceretur in Ziklag, Adna, Io D sabad, Iediael, Michael, Iosabad, Aelihu, & Zilthai tribuni Manassitarum. Et hi opem tulerunt Dauidi contra grassatores, quandoquidem omnes illi heroes fortes fuerunt, factique imperatores exercitus. Et tum singulis diebus ueniebant ad Da

[a] Posset hic legi, Korhitæ.

[b] Posset legi, de grassatoribus.

[c] Ebr. Vnus ad centũ paruus, & magnus ad mille: quæ uarie exponũtur. Quidam unum persequutum esse centum. Alij aliter.

[b] Alij legũt, ut præsidio essent Dauidi.

Adiuncti Dauidi duces.

† 1. Reg. 29. b

uidem qui ei suppetias ferrent, donec fieret exercitus ingens instar exercitus dei. Atq; hic est numerus principum qui instructi erant ad prælium, quiq; uenerūt ad Dauidem in Hebron, ut reducerēt regnum Saulis ad eum iuxta imperium DOMINI. Filiorum Iuda qui ferebant lanceam & contū, sex millia & octingenti, accincti ad prælium. Filiorum Simeon heroum fortium ad pugnam, septem millia centum.

Numerus principum.

E De filijs Leui, quatuor millia sexcēti, Ioiada quoq; princeps [de stirpe] Aharonis, & cum eo tria millia septingenti. Et Zadok iuuenis heros fortis, & domus patris eius principes uigintiduo. De filijs Beniamin fratribus Saulis, tria millia, & usq; ad illud tempus multi ex eis obseruabant custodiam domus Saulis. Porrò de filijs Ephraim, uiginti millia & octingenti heroum fortissimorum, qui insignes fuerūt in domo patrum suorum. Ex dimidia tribu Manasse, decem & octo millia [uirorum,] qui recensiti nominibus uenerunt ad inaugurandum Dauidem regem. Ex filijs Isachar item ducenti principes gnari temporum, & periti quid faciendum esset Israeli, à quorum ore omnes fratres eorum [pendebant.]

F De Sabulon uero quinquaginta millia, eorum qui ad bellum egredi [poterant,] & instructi erant omni armorum bellicorum genere, ad cōgressum, idq; haud [c]duplici corde. De Naphtali principes mille, cumq; eis trigintaseptem millia cum lancea & hasta. Ex Danitis eorum qui instructi erant ad bellum, uigintiocto millia, & sexcenti. De Aser uero, eorum qui apti erāt bello, & instructi in aciem, quadraginta millia.

[c] Eb. Et non corde ac corde.

G Porrò trans Iordanem de Rubenitis, Gaditis, atq; dimidia tribu Manasse, centum & uiginti millia, omni armorum bellicorū genere [instructa.] Hi omnes uiri bellicosi & instruentes aciem, corde integro uenerūt in Hebron, ut constituerent Dauidem regem super omnem Israelem. Quin & cuncti reliqui Israelitæ [uenerunt] uno corde, ut constituerēt Dauidem regem. Fueruntq; illic apud Dauidem tribus diebus, edentes & bibentes: præparauerāt enim eis fratres eorum. Sed & qui illis uicini erant usq; ad Isachar, Sebulon & Naphtali, adferebant panem asinis, camelis, mulis & bobus, cibum farinaceum, massas ficuum, & ligaturas uuarum passarum, uinum & oleum, boues & oues abunde satis. Erat enim gaudium in Israele.

Numerus exercitus Dauidis.

CAPVT XIII.

De reductione arcæ. *2.Sam.6.a*

A DAuid autem inijt consilium cum tribunis & centurionibus, & cum omnibus principibus. Dixitq; Dauid ad omnem cœtum Israelis, Si uobis [a]uidetur, atq; DOMINO deo nostro [est,] passim mittemus ad fratres nostros qui reliqui sunt in omnibus terris Israeliticis, & cum his ad sacerdotes & Leuitas qui sunt in ciuitatibus suis suburbanis, ut congregentur ad nos, reducemusq; arcā dei nostri ad nos,

[a] Ebr. Si bonum uobi scū, & à domino deo nostro, dispergemus, mittemus.

B quoniam non requisiuimus eam à diebus Saulis. Dixerunt autem omnes qui erāt in cœtu, ut faceret sic, nam id uidebatur uniuerso populo. Conuocauit ergo Dauid uniuersum Israelem à Sihor Aegypti, usq; dum uenitur Hamath, ut adducerēt arcam dei de Kiriath Iearim. Ascendit ergo Dauid & omnis domus Israel in ascensu Kiriath Iearim, quæ est in Iuda, ut illinc transferrent arcam DOMINI dei habitantis inter Cherubim, ubi nomen [eius] inuocatur. Vexerūt autem arcam dei super

C plaustro nouo de domo Abinadab, Vsa [b]uero & Ahio duxerunt plaustrum. Porrò Dauid & uniuersus Israel ludebāt coram deo totis uiribus, canticis, citharis, nablis, tympanis, cymbalis atq; tubis. Quumq; uenissent in areā Chidon, misit Vsa manum suam ad arcam ut [c]teneret eam, (declinabant enim boues,) & incāduit furor DOMINI in Vsam, percussitq; eum, q; misisset manū suam in arcā, mortuusq; est ibi corā deo. Et exæstuat Dauid dolore, q; DOMINVS dirupisset rupturam in

[b] Alij legunt, Vsa & frater eius.

[c] Ebr. Vt teneret arcam.

Vsa occiditur à domino. Num.4.b

D Vsa, & uocauit locum eundem Pærez Vsæ in hunc usq; diem. Et timens Dauid DOMINVM eodē die, dixit, Quomodo introducerem ad me arcā dei? Et non deduxit Dauid arcā ad se in ciuitatem Dauidis, sed abduxit eam ad domū Obed Edom Githei. Et mansit arca dei in domo Obed Edom, nempe in domo eius tribus mensibus,

sibus,& fortunauit DOMINVS domum Obed Edom,& omnia quæ habebat.

CAPVT XIIII.

2.Reg.5.b M Isit autem Hiram rex Zor legatos ad Dauidē, simulq́ȝ ligna cedrina, fabros A
murarios,& fabros lignarios,ad ædificandum ei domum. Et cognoscēs Da
uid q DOMINVS confirmasset eum regem super Israelem,quodq́ȝ exaltatum esset
regnum eius propter populum suum Israelem, duxit Dauid adhuc uxores in Ieru-
salem, & genuit Dauid plures filios & filias. Et hæc sunt nomina natorum quos
habuit in Ierusalem, Sammua, Sobab, Nathan, & Solomon, Gibhar, Elisua, Elpa- B
2.Reg.5.c.d let, Noga, Negeph, Iaphia, Elisama, Beeliada & Eliphalet. Audientes autem Pale-
stini q unctus esset Dauid rex super uniuersum Israelem, ascenderunt cuncti Pale
stini ut quærerēt Dauidem. Hoc quum audisset Dauid, egressus est ante eos. Ve
nerunt ergo Palestini,& diffuderūt se in ualle Rephaim. Consuluit igitur Dauid
DOMINVM, dicens, Ascendámne cōtra Palestinos? tradésne eos in manū meam? C
Tum DOMINVS dixit ei, Ascende, dabo eos in manus tuas. Ascēdit itaq; Dauid
in Baal Perazim,& illic percussit eos Dauid: et dixit Dauid, Dissipauit DOMINVS
hostes meos per manum meam quemadmodum aquæ dissipantur: ob hoc uoca-
runt nomen illius loci Baal Perazim. Reliquerunt autem illic deos suos, dixitq́ȝ
Dauid, ut comburerent eos igni. Rursum autem quum facerent irruptionem Pa
lestini in uallem, consuluit & Dauid rursus deum. Tum dixit ei deus, Ne ascēdas D
post eos, reflecte ab eis, ut uenias ad eos è regione [a]mororum. Quumq́ȝ audieris so
nitum incessus in apicibus mororū, tum erumpe in prælium, nam [tum] egressus
est deus ante te, ut percutiat castra Palestinorū. Dauid ergo fecit quemadmodum
præceperat ei deus,& percusserunt castra Palestinorum à Gibeon usq; Gasra. [b]Ce
Dauidis nomen & terror. lebre itaq; factum est nomen Dauidis in omnibus terris, deditq́ȝ DOMINVS pauo
rem eius super omnes gentes.

Dauid parat materiam futuro tēplo & ædibus suis, ducit plures uxores, Palestinos uincit.

[a] Legunt alij, pirorū.

[b] Ebr. Exijt nomen.

CAPVT XV.

Num.4.a.b F Ecit autem sibi domos in ciuitate Dauidis, & parauit locum arcæ dei,& teten- A
dit ei tentorium. Tunc dixit Dauid, Arca dei portari non debet nisi à Leuitis,
illos enim elegit DOMINVS ut portent arcam DOMINI,& ministrent ei perpetuò.
Et congregauit Dauid uniuersum Israelem Hierosolyma, ut trāsferret arcam DO
MINI ad locum suum quem præparauerat ei. Collegit quoq; Dauid filios Aharo-
nis & Leuitas. Ex filijs Kahath [erat] Vriel princeps & fratres eius, centum atq; ui
ginti. Ex filijs Merari, Asaia princeps & fratres eius, ducenti atq; uiginti. Ex filijs
Gersom, Ioel princeps & fratres eius, centum & triginta. Ex filijs Elizaphan, Se-
maia princeps & fratres eius, ducenti. De filijs Hebron, Eliel princeps & fratres
eius, octoginta. De filijs Vsiel, Aminadab princeps & fratres eius, centū atq; duo
decim. Porrò Dauid uocauit Zadok & Abiathar sacerdotes, atq; Leuitas, Vriel,
Asaiam, Ioel, Semaiam, Eliel atq; Aminadab,& dixit ad eos, Vos qui estis præci- B
pui patres inter Leuitas, sanctificate uosipsos atq; fratres uestros, & transferte ar-
cam DOMINI dei Israelis ad [locum] quem ei præparaui. Quandoquidē enim hoc
Sup.13.d †ab initio non [fecistis,] rupturam in nobis fecit DOMINVS deus noster, quia non
Num.4. [solicite] requisiuimus eum quemadmodum oportuit. Sanctificati igitur sunt sa
cerdotes & Leuitæ, ut adducerent arcam DOMINI dei Israelis. Portaruntq́ȝ filij Le
Num.4.b uitarum arcam dei, sicut præceperat Moses iuxta uerbum DOMINI, humeris suis
impositis uectibus. Præcepit insuper Dauid principibus Leuitarum, ut constitue
rent de fratribus suis qui cantarent instrumentis musicis, nablis scilicet, citharis &
cymbalis, sonitum ederent, attollerentq́ȝ uocem in lætitia. Constituerunt autē Le-
uitæ ipsum Heman filium Ioël,& de fratribus eius Asaph filium Berechiæ, & de fi
lijs Merari & fratribus eorū Ethan filium Kusaia. Et cum eis fratres eorum secun- C
di ordinis Sachariam filiū Iaasielis, Semiramoth, Iehiel, Vnni, Eliab, Benaia, Maa
seia, Mathitia, Eliphale, Mikneia, Obed Edom,& Iehiel ianitores. Cantores igi-

Paratur arcæ tabernaculum, & quo ritu feratur à Leuitis.

tur, Heman, Asaph, & Ethan resonabant cymbalis æneis. Sacharias autem, Asiel, Semiramoth, Iehiel, Vnni, Eliab, Maaseia, & Benaia, in nablis super ᵃAlamoth. Porrò Mathitias, Eliphale, Mikneia, Obed Edom, Iehiel & Asasia [ludebãt] citharis ᵇsuper octaua ad ᶜincitãdum. Kenania princeps erat Leuitarum in latione: ipse enim moderabatur ᵈlationem, quoniam prudens erat. Berechias autem & Elkana erant ianitores arcæ. Et Sechanias, Iehosaphat, Nethaneel, Amasai, Sacharias, Benaia & Elieser sacerdotes canebant tubis corã arca dei. Obed Edom & Iehia erant
D ianitores arcæ. Dauid autem & seniores Israelis atque tribuni profecti sunt ut adducerẽt arcam fœderis DOMINI de domo Obed Edom cum lætitia. Quumque deus adiuuisset Leuitas portantes arcam fœderis DOMINI, immolauerunt septem boues & septem arietes. Porrò Dauid indutus erat linea ueste, omnes quoque Leuitæ portãtes arcam, cantores deinde, & Chenania princeps lationis cum cantoribus: super Dauide insuper Ephod erat lineum. Vniuersi itaque Israelitæ deducebant arcam fœderis DOMINI cum clangore, & uoce buccinæ atque tubarum, cymbalis, nablis atque citharis concrepãtes. Quumque arca fœderis DOMINI ueniret in ciuitatem Dauidis, Michal filia Saulis prospiciens per fenestram, uidit regem Dauidem saltantem & ludentem, & despexit eum in corde suo.

Cantores, Heman, Asaph, Ethan. — *2.Reg.6.c* — *Dauid à Michal despicitur.*

ᵃ*Super alamoth quidem appellatiue legunt in absconditO.*
ᵇ*Alij legunt, super Haschminith, & intelligunt instrumentum musicum.*
ᶜ*Alij legunt, ad uincendum.*
ᵈ*Latio hic capitur pro tota pompa in qua arca ferebatur.*

CAP. XVI.

A INtroducta igitur arca dei, collocarunt eam in medio tentorij quod Dauid pro ea tetenderat, & obtulerunt holocausta & gratulatoria sacrificia coram deo. Quumque Dauid finem faceret offerendi holocausta & sacrificia gratulatoria, ᵃbona imprecatus est populo in nomine DOMINI. Distribuit prçterea uniuersis Israelitis tam uiris quàm mulieribus, cuique libum unum panis, frustum carnis, & ᵇpultem. Et constituit ante arcam DOMINI ministros ex Leuitis, qui recolerent, confiterentur & laudarent DOMINVM deum Israelis. Asaph prçcipuus erat, post eum Sacharias, Iehiel, Semiramoth, Iehiel, Mathitia, Eliab, Benaias, Obed Edom, & Iehiel, [hi ludebant] instrumentis musicis, nablis & citharis. Asaph concrepabat cymbalis, Benaias, Iahasiel sacerdotes iugiter [clangebant] tubis corã arca fœderis dei. ᶜHoc autem in primis cõstituit eodem tempore Dauid, ut per Asaph & fratres eius lau-
B daretur DOMINVS. Celebrate DOMINVM, inuocate nomen eius, uulgate inter populos studia eius. Canite ei, psallite ei, disserite de omnibus admirandis gestis illius. Gloriamini in nomine sancto eius, lætetur cor eorum qui studiose inquirũt DOMINVM. Quærite DOMINVM & robur eius, inquirite faciem eius assidue. Memores estote admirandorum operum eius quæ patrauit: prodigiorum eius, & iudiciorum, quæ ore suo [pronunciauit.] O semen Abrahæ serui eius, ô filij Iacob electi eius. Ille est DOMINVS deus noster, iudicia eius [sunt] in uniuersa terra. Memores estote per omne æuum fœderis sui, & uerbi quod præcepit in mille sæcula. Quod excidit cum Abrahamo, & iurisiurandi sui cum Isaac. Quod confirmauit ipsi Iacob statuto, & Israeli fœdere sempiterno. Tibi inquiẽs dabo terram Chanaan, ᵈfuniculum hæreditatis uestræ. ᵉQuum essetis homunculi admodum exiguo numero, & in ea [terra] aduenæ. Et migrarent ex una natione in aliam, ex uno regno ad populum alterius [regni.] Nunquam tamen permisit ut quisquam
C uim illis faceret, quin potius illorũ gratia reges castigauit. Ne attigeritis [inquiẽs] unctos meos, & prophetis meis nolite quicquam mali facere. Canite DOMINO omnis terra, euangelizate indies salutem eius. Enarrate in gentibus gloriã eius, apud omnes populos stupenda opera eius. Quoniam magnus est DOMINVS, & uehementer laudandus: & is etiam tremendus est præ omnibus dijs. Nam cũcti dij populorum nihili sunt, DOMINVS autem cœlos condidit. Celebritas & magnificentia est coram ipso, potentia & hilaritas in loco eius. Tribuite DOMINO ô familiæ populorum, tribuite DOMINO gloriam & potẽtiam. Tribuite DOMINO gloriam quæ respondet nomini ipsius, ferte munus, & uenite in conspectum eius.

Arca reponitur in locum suum cum sacrificijs & gratulatione. — *2.Reg.6.d* — *Laudare deum.* — *Psal.104.b Esa.12.a* — *Promissiones.* — *Gen.17.12.* — *Incipit commemorare beneficia dei.* — *Psal.95.a* — *Laus dei.*

ᵃ*Ebr. Benedixit, pro gratias egit, uel sancta imprecatus est.*
ᵇ*Alij legũt, lagenam uini scilicet.*
ᶜ*Vel, Tum primũ instituit Dauid ut laudaretur dominus, nã ante eum nullus sic instituerat cantores.*
ᵈ*Funiculus pro sorte aut portiõe ponitur, quòd terra Chanaan per funes Israelitis distributa sit, ut patet in libro Iosue.*
ᵉ*Persona mutatur solita enallage.*

eius. Prosternite uos coram DOMINO in magnifico & splendido sanctuario, me
tuite ab ipso quotquot habitatis in terra, & orbis firmatus est, ut nutare nequeat.
Lætentur cœli, & gestiat terra, dicantque in exteris nationibus, DOMINVS regnat.
Reboet mare & quidquid in eo est, exultet ager & quidquid in eo continetur.
Tunc iubilum edent arbores syluæ coram DOMINO, quoniam uenit ut iudicet ter
ram. Celebrate DOMINVM, quoniam bonus est, quoniam bonitas eius perpetua
est. Et dicite, Serua nos ô deus salus nostra, congrega nos & libera nos ex genti- D
bus, ut celebremus nomen tuum sanctum, & gloriemur in laude tua. Laudādus
DOMINVS deus Israelis ab æterno usque in sempiternum, & dicat omnis populus,
Amen, & laudet DOMINVM. Dimisit itaque ibi coram arca fœderis DOMINI
Asaph & fratres eius, ut coram arca assidue ministrarent, iuxta eum morem [quem
cōstituerat] de die in diem. Cæteræ Obed Edom & fratres eorum sexagintaocto
erant. Et Obed Edom filius Iedithun, & Hosa ianitores erāt. Zadok aūt sacerdos
& fratres eius sacerdotes erant in cōspectu tabernaculi DOMINI, in excelso quod
erat in Gibeon, ut sacrificarēt holocausta DOMINO in ara holocausti, idque iugiter
& mane & uespere, iuxta omne quod scriptum est in lege DOMINI quam præce-
pit Israeli. Erantque cum eis Heman & Iedithun, & reliqui electi quorū nomina ex-
pressa sunt, ad celebrandū DOMINVM, quod sempiterna sit eius bonitas. Et iuxta eos
Heman & Iedithun [canentes] tubis & cymbalis, concentum facientes musicis in-
strumentis & canticis diuinis, filij uero Iedithun ianitores erant. Et abierunt cun-
ctus populus, quisque domum suam, & uersus est Dauid ut bona imprecaretur do-
mui suæ.

CAP. XVII.

1.Sam.7.a

CONtigit autem quum habitaret Dauid in domo sua, ut diceret Dauid ad Na A
than prophetam, En ego habito in domo cedrina, arca autem fœderis DOMI
NI sub auleis. Dixit ergo Nathan ad Dauidē, Fac quidquid est in corde tuo, quo-
niam deus tecum est. Eadem nocte fiebat uerbum dei ad Nathan in hunc modū,
Vade & dic ad Dauidem seruum meum, Sic ait DOMINVS, Tu nō ædificabis mi-
hi domum ut [illic] habitem. Etenim non habitaui in domo ab eo die quo eduxi fi
lios Israelis usque in hunc diem, sed fui [transiens] de tentorio in tentorium, & de ta
bernaculo in omnibus in quibus ambulaui cum omni Israele. Num uerbū loqu-
tus sum ad aliquem ex iudicibus Israelis, quibus præcepi ut pascerent populum
meum, ut dixissem, Quare non extruxistis mihi domum cedrinam? Nunc ergo di
ces ad seruum meum Dauidem, Sic dicit DOMINVS exercituum, Ego tuli te de se- B
pto quum oues sequereris, ut esses princeps super populum meum Israel, & fui te-
cum in omnibus quocunque ambulasti, excidi insuper omnes hostes tuos ante te, fe
cique tibi nomen celebre, ut nomen [habent] celeberrimi in terra: constituam quoque
locum populo meo Israeli, & plantabo eum, ut habitet in loco suo: neque tumultua-
bitur amplius, filij quoque iniqui ultra eum non adfligent ut antea, ab eo scilicet tem
pore quo constitueram iudices super populum meum Israelem. Humiliabo insu-
per cūctos hostes tuos, & indicabo tibi quod DOMINVS ædificaturus est tibi domū.
Quin & hoc erit, quum exacti fuerint dies tui, ut uadas cum patribus tuis, excitabo
semen tuum, quod erit ex filijs tuis post te, regnumque eius firmabo, is extruet mihi
domum, & ego confirmabo solium eius perpetuò: ego ero ei pater, & ipse erit mi
hi filius: bonitatem quoque meam nō adimam ei, quemadmodum ademi ab eo qui C
fuit ante te, sed firmabo eum in domo mea, atque in regno meo perpetuò, firmumque
erit solium eius in sempiternum. Iuxta omnia hæc uerba, & iuxta omnem hanc *ui
sionem, sic loquutus est Nathan ad Dauidem. Ingressus itaque Dauid rex sedit co
ram DOMINO, & dixit, Quis sum ego DOMINE deus, & quæ domus mea, quod me
tantopere euehis? Quin hoc tibi parum uisum est ô deus, nisi & porrò in longin-
quum pollicitationem facias ad domum serui tui, & respicias me ut respici solent

Proponit Dauid extruere ædē domino, sed dominus aliud iubet.

Hic uerbo dei dicitur nihil ualet.

Omnis prosperitas donum dei.

Christus promittitur ædificaturus ecclesiam.

**Visio pro reuelatione, nam prophetis reuelauit dominus uoluntatē suam: qui & uidētes dicti sunt aut contemplatores.*

hominesprçstantes DOMINE deus. Quid uero ultra addere potest Dauid [ut loquatur] ad te quod accedat ad gloriā serui tui? & tu cognouisti seruum tuum. Domine propter seruum tuum, & secundum cor tuum fecisti omnem hanc magnificentiam, ut nota faceres cunctas magnificentias. DOMINE non est similis tui, neque est deus praeter te, iuxta omnia quae audiuimus auribus nostris. Quae [b]uero gens est in terra quemadmodū populus tuus Israel, cuius deus iret sibi redimere populum, ut poneres tibi nomen magnum & tremendum, eijciendo gentes ante populum tuum quem redemisti ex Aegypto? Tu posuisti populum tuum Israelem tibi in populum usque in sempiternum, & tu DOMINE fuisti eorum deus. Nunc igitur DOMINE, uerbū tuum quod loquutus es de seruo tuo, & de domo eius ratum sit perpetuò, ut facias quod pollicitus es: ratum inquā fiat, ut magnificetur nomen tuum in sempiternum, ut dicatur, DOMINUS exercituum est deus Israelis, deus inquam est Israelis, domusque serui tui Dauidis firma erit coram te. Quandoquidem tu deus meus [c]indidisti seruo tuo, ut extrueret ei domum, idcirco [a]ausus fuit seruus tuus orationem instituere in conspectu tuo. Nunc igitur DOMINE, tu es deus, qui loquutus de seruo tuo bonum hoc, adijce igitur animum ut benedicas domui serui tui, ut perpetuò duret ante faciem tuam: cui enim tu benedixeris DOMINE, is in aeternum benedictus est.

[b] Ebrae. additur una gēs, ut Germani, wo ist ein volck: sed Latini istus articulus non utuntur.

D

Ex gratia Israel dei populus.

[c] Ebr. Reuelasti aurē serui tui.
[a] Ebr. Seruus tuus inuenit.

Oratio et promissio dei praesens.

CAP. XVIII.

A Dauid bella gerit contra exteras nationes, quas auxilio domini deuicit & uectigales fecit.

POst haec gesta percussit Dauid Palestinos, & subegit eos, cepitque Gath & filias eius de manu Palestinorum. Percussit & Moabitas, & facti sunt Moabitae serui Dauidi qui penderēt uectigal. Ad haec percussit Dauid Hadaraeser regem Zoba ad Hamath, quum proficisceretur ut statueret potentiam suam ad fluuium Euphratem. Cepit autem Dauid ex eis mille currus, septem millia equitū, atque uiginti millia uirorum peditum. Reddidit praeterea Dauid [a]inutiles omnes currus, centum tamen currus ex eis reliquos fecit. Quūque uenisset Syria Darmasci, ut opem ferret Hadaraeser regi Zoba, percussit Dauid ex Syris uirorū uigintiduo millia. Et constituit Dauid [praefectos] in Syria Darmasci, factique sunt Syri serui Dauidi uectigal pendentes. Seruauit enim DOMINUS Dauidem in omnibus ad quae profectus est. Porrò Dauid accepit clypeos aureos quos habuerant serui Hadaraeser, & intulit eos Hierosolyma. De Tibhath uero, & de Chun ciuitatibus Hadaraeser tulit aes admodum multum, de quo Solomon fecit aeneum mare, columnas & uasa aenea.

2.Sam.8.a
Moabitae tributarij.

B [a] Alij, subneruauit, intelligūt enim equorū neruis incisis inutiles factos currus.

Syria tributaria.

1.Reg.7.
Hemathus pacem petit.

C Audiens autem Thohu rex Hamath, quod Dauid percussisset omnes copias Hadaraeser regis Zoba, misit Hadoram filium suum ad regem Dauidem, pro ambiēda pace, gratulatumque quod bello adortus esset Hadaraeser, quodque illū percussisset, quoniam Tohu hostis erat infensus ipsi Hadaraeser. Omnia uero uasa aurea, argētea, & aerea dedicauit Dauid rex DOMINO, cū auro & argento, quod tulerat ex omnibus gentibus, nēpe de Edom, de Moab, de filijs Ammon, de Palestinis & Amalekitis. Porrò Abisai filius Zeruia percussit Edom in ualle salis, decem & octo uidelicet

D millia. Constituit praeterea praefectos in Edom, factique sunt omnes Edomaei serui Dauidi, seruauit enim DOMINUS Dauidem in omnibus ad quae profectus est. Regnauitque Dauid super uniuersum Israelē, dicebatque ius, & administrauit iustitiam uniuerso populo suo. Porrò Ioab filius Zeruia imperator erat exercitus, Iehosaphat filius Ahilud erat à commētarijs, Zadok filius Ahitub, & [b]Abimelech filius Abiathar erant sacerdotes, Sauesa scriba, Benaia filius Iehoiadae fuit super Chereti & Peleti, & filij Dauidis erant primores ad manum regis.

Edomitae serui facti.

[b] In libris Regum est Abimelech.

CAP. XIX.

A Qua ignominia affecerit Hanon rex Ammonitarum seruos Dauidis.

COntigit post haec ut moreretur rex Ammonitarum Nahas, regnauitque loco eius Hanun filius eius, aitque Dauid, Beneficentia prosequar Hannonē filium Nahas, quoniam pater eius me quoque prosequutus est beneficentia. Misit itaque Dauid legatos qui consolarentur eum super patre suo. Venerunt itaque legati Dauidis in terram Ammonitarum ad Hannonem, ut eum consolarentur. Dixerunt autem

2.Reg.10.a
Misericordia consolatur.

tem progeres filiorum Ammon ad Hannonem, Num Dauid cōsolatores ad te mi
sit, ut honoret patrem tuum coram te, an non magis uenerūt ad te serui eius, ut per
scrutentur & explorent terram, subuertantq́ eam? Tollēs igitur Hannon seruos
Dauidis, rasit eos, & præcidit indumenta eorum partim ad nates usq;, & amanda-
uit eos, illiq́ abierunt. Nunciarūt autem Dauidi de uiris illis, qui misit eis obuiā, B
(erant enim uiri illi magna ignominia affecti,) dixitq́ rex, Manete Iericho, donec
repullulet barba uestra, tum reuertimini. Animaduertentes autem Ammonitæ
inuisos se esse Dauidi, misit Hanon & filij Ammon argēti mille talenta, ut condu-
cerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, atq; de Zoba currus & equites,
conducentes sibi trigintaduo millia curruum, & regem Maacha atq; populū eius:
qui uenientes castrametati sunt ante Medaba: quin & Ammonitæ cōgregati sunt
de ciuitatibus suis, & uenerunt ad bellandum. Dauid [hæc] audiens, misit Ioab
atq; omnem exercitum strenuorum militum. Egressiq́ Ammonitæ aciem instru C
xerunt ad ostium portæ: reges uero qui uenerant, seorsim erant in campo. Vidēs
autem Ioab sibi imminere prælium & à fronte & à tergo, delegit ex omni iuuētute
quæ erat in Israele, & instruxit aciem contra Syros: reliquum uero populum tradi
dit sub manum Abisai fratris sui, instructa acie cōtra Ammonitas, aitq́, Si fuerint
Syri me ualidiores, opem mihi feres: sin Ammonitæ tibi præualuerint, adero ego
tibi auxilium laturus. Sis ergo fortis, quin & nos fortes simus pro populo nostro,
atq; pro ciuitatibus dei nostri: cæterum DOMINVS faciat quod sibi bonum uidea
tur. Accessit itaq; Ioab, & populus quem secū habebat, ut manus consereret cum
Syris, illi autem conspecto eo, fugerunt. Porrò Ammonitæ uidentes q; Syri fu- D
gissent, fugerūt & ipsi à facie Abisai, ueneruntq́ in ciuitatem, Ioab uero uenit Hie-
rosolyma. Videntes autem Syri sese coram Israelitis corruisse, missis legatis eduxe
runt Syros qui erant trans fluuiū, prȩcedente eos Sobach, qui erat imperator exer
citus Hadaræser. Hoc quum nunciatum esset Dauidi, congregauit uniuersum Is-
raelem, & traiecto Iordane uenit ad eos, & instruxit aciem cōtra eos. Quumq́ Da
uid instruxisset aciem contra Syros, inierunt & ipsi prælium cum eo. At Syrus fu
git à facie Israelis, interfecitq́ Dauid ex Syris septem millia curruum, & quadragin
ta millia uirorum peditum: trucidauit quoq; Sophach imperatorem exercitus. Vi
dentes itaq; serui Hadaræser, quod corruissent ante Israelitas, pace inita cū Daui-
de, facti sunt serui eius: nec uoluit Syrus opē ferre amplius Am̄onitis.

CA. XX.

FActum autem uertente anno sub id tempus quo solēt reges egredi, duxit Ioab A
copias exercitus, & deuastauit terram Ammonitarum. Veniēs autem circum-
sedit Rabba, manente Dauide Hierosolymis, Ioab autem percussa Rabba subruit
eam. Porrò Dauid accepit coronā *regis eorum de capite eius, & inuenit eam ha-
bentem pondus talenti auri, erātq́ in ea lapides pretiosi, impositaq́ fuit capiti Da B
uidis: quin & prædam ualde ingentem è ciuitate asportauit. Populū uero qui erat
in ea, eduxit & adflixit eos serra, & rastris ferreis, serrisq́. Eodē modo fecit Dauid
omnibus ciuitatibus filiorum Ammon, reuersusq́ est Dauid & omnis populus
Hierosolyma. Post hæc factum est ut exurgeret bellum in Gaser cum Palestinis, C
& percuteret Sibechai Husathites Sippai, qui erat de filijs Rephaim, qui fuerūt sub
acti. Rursum factum est bellū cum Palestinis, & percussit Elhanan filius Iair Lah-
mi fratrem Goliath Gethæum, cuius hastæ lignum instar iugi erat quo utūtur tex
tores. Rursus factū est bellum in Gath, fuitq́ uir monstrosa magnitudine, qui ha- D
bebat digitos sex & sex, uigintiquatuor, & hic natus erat ipsi Rapha: quum autem
probra iaceret in Israelē, percussit eum Ionathan filius Semeia fratris Dauidis. Hi
nati sunt ipsi Rapha in Gath, eecideruntq́ per manum Dauidis, & per manum ser
uorum eius.

CAPVT XXI.

Ammonitæ cōtra Dauid.

Ioab [illegible]

Domino cōsilia commendanda.

Dux occiditur Syrorum.

Syri seruiunt Dauid. 2.Sam.10.a

Rabba destruitur. 2.Sam.12.d

Palestini uincuntur. 2.Reg.21.d

Gigas [illegible]

De alijs bellis, in quibus uictor fuit Dauid.

*Alij legunt Malchā, Malcham enim idolum fuit Ammonitarum.

Dauid numerat popu lum, qua re dominum offendit & grauiter punitur.

A SVrrexit autem satan contra Israelem, & incitauit Dauidem ut numeraret Israelem, dixitq; Dauid ad Ioab & ad primores populi, Ite, numerate Israelem à Beer Seba usq; ad Dan, & adferte mihi, ut sciam numerum eorum. Et ait Ioab, Adijciat DOMINVS ad populum suum aliquot centurias, an nō domine mi rex hi omnes serui sunt domini mei? Cur quærit hoc dominus meus? cur [recidet] hoc delictum in Israelem? At regis imperium erga Ioab præualebat. Egressus ergo Ioab profectus est per uniuersum Israelē, redijtq; Hierosolyma, deditq; Ioab numerum & censum populi ipsi Dauidi. Fuit autem [summa] omnium Israelitarū uirorum bello [a]aptorum, undecies centena millia, & de Iuda quadringēta atq; septuaginta millia uirorum bello aptorum. Inter hos in censum non uenerunt Leuitæ & filij Beniamin, abominabatur enim Ioab imperium regis. Displicuit autem hæc res oculis dei, percussitq; Israelem. Dixit autem Dauid ad deum, Insigniter peccaui, quod designaui hanc rem, transfer igitur quæso iniquitatem serui tui, quoniā uehementer stulte egi. B Loquutus est itaq; DOMINVS ad Gad [b]uidētem Dauidis in hanc sententiam, Vade & loquere ad Dauidem in hæc uerba, Sic dicit DOMINVS, Tria inclinabo super te, ex his tu unum elige quod faciam tibi. Et ueniens Gad ad Dauidem, dixit ad eum, Sic dicit DOMINVS, Recipe tibi, aut tribus annis famem, aut ut tribus mensibus deficias metu aduersariorū tuorum, teq; apprehendat gladius hostium tuorum, aut tribus diebus gladium DOMINI, & pestilentiam in terra, & angelum DOMINI grassantem per omnes terminos Israelis: dispice igitur quid referam ei qui misit me. Tum dixit Dauid ad Gad, Supra modum angor, incidā quæso in manum DOMINI, (quoniam miserationes eius uehementer multæ sunt,) in manum autem hominum non cadam. Misit igitur DOMINVS pestilentiam in Israelem, & ceciderunt ex Israelitis septuaginta millia uirorum. Misitq; DOMINVS angelum in Ierusalem ut uastaret eam: quumq; sic uastaret, uidit DOMINVS, & pœnitudine ductus est super hoc malo, dixitq; ad angelum uastantem, Sat iam, remitte manum tuam. Angelus autem DOMINI constitit iuxta horreum Arnan Iebusæi. C Sublatis autem oculis suis Dauid, uidit angelum DOMINI stantem inter cœlum & inter terram, habentem gladium districtum manu sua, directum contra Ierusalē, procidītq; Dauid & seniores saccis tecti in facies suas, dixitq; Dauid ad deū, An non ego sum qui iussi numerari populum? Ego ipse sum qui peccaui, & omnino male egi, oues uero istæ quid fecerunt? DOMINE deus meus, sit quæso manus tua contra me, & contra domum patris mei, in populum autem tuum ne plaga [sæuiat.] Dixit ergo angelus DOMINI ad Gad, ut diceret Dauidi, ut Dauid ascenderet, & erigeret aram DOMINO in horreo Arnan Iebusæi. Ascendit ergo Dauid iuxta mandatum ipsius Gad, quod mandauerat ei nomine DOMINI. Conuersus autem Arnan, uidit angelum, erantq; cum eo quatuor filij eius, qui absconderunt se, Arnan uero exterebat triticum. Et quum uenisset Dauid ad Arnan, respiciens Arnan uidit Dauidem, & egressus de horreo, procidit pronus in terram ipsi Dauidi. Ait ergo Dauid ad Arnan, Da mihi locum horrei in quo extruam aram DOMINO, daq; eundem mihi pro [c]pecunia quæ plene satisfaciat, ut coërceatur clades D à populo. Dixitq; Arnan ad Dauidē, Cape tibi, & faciat dominus meus rex quod sibi uideatur: en & boues do in holocausta, & plaustrum dentatum in ligna, triticum deinde in sacrificium cibarium, omnia do. Tum dixit rex Dauid ad Arnan, Haudquaquam, quin emendo emam, idq; pecunia quæ plene satisfaciat: nō enim rapiam DOMIÑO ea quæ tua sunt, nec sacrificia holocausti gratis. Dedit itaq; Dauid ipsi Arnan pro loco illo siclos auri pondere sexcētos: ædificauitq; Dauid illic altare DOMINO, in quo sacrificauit holocausta & sacrificia salutaria, & inuocauit DOMINVM, qui respondit ei per ignē de cœlis in ara holocausti. Et quum loquutus esset DOMINVS ad angelum, reduxit ille gladium suum in uaginam suam.

Eodem

Marginalia: 2.Sam.24. — [a]Ebr. Educentium gladium. — Pœnitentia confessio. — [b]Videns pro propheta. — Pœnarum tria genera. — Pestilentia eligitur. — Pœnitentia Dauidis. — Angelus domini. — [c]Ebr. In pleno argento. — Rex non sacrificat gratuito.

Eodem tempore quũ uideret Dauid φ exaudisset eum DOMINVS in horreo Ar- F
Tabernaculũ & ara in Gabaon. 2.Par.1.a
nan Iebusæi, sacrificauit illic. Porrò tabernaculum DOMINI quod fecerat Moses
in deserto, & altare holocausti, erãt tum in colle Gibeon, ut nõ potuerit Dauid [il-
lò] ire in conspectum eius ut consuleret deum, quod territus esset ob gladium an-
geli DOMINI. Et ait Dauid, Hæc est domus DOMINI dei, & hæc ara ad holocau-
stum Israelis.

CAPVT XXII.

PRæcepit autem Dauid ut congregarentur aduenæ qui erant in terra Israel, & A
Materiam cõparabit Dauid ad extructionẽ ædis dei.
constituit latomos qui excinderẽt lapides politos, ad extruendum ædem dei.
Deinde & ferri multum parauit ipse Dauid ad seras & ianuas portarum & ad iun
cturas, ad hæc & multũ æris sine pondere, ligna quoq; cedrina innumera, nam ad-
duxerãt Zidonij & Tyrij innumera ligna cedrina ad Dauidem. Tum ait Dauid,
Filius meus Solomon puer est & tener, domus autem quæ ædificanda est DOMI-
NO magnifica, quæ sublimitatem, nomen [excellens,] decusq; habeat in uniuersis
nationibus, apparabo igitur ei. Præparauit itaq; Dauid multa ante mortem suam.
Solomoni iniũgitur templi extructio.
Vocauit aũt Solomonem filium suum, præcepitq; ei ut extrueret ædem DOMINO
deo Israelis, aitq; Dauid ad Solomonem, Ego uolui mi fili, ædificare ædem nomi- B
ni DOMINI dei mei, ut apud me statueram, at uerbum DOMINI factum est ad me
in hanc sententiam, Fudisti multum sanguinis, & prælia magna gessisti, non ædi-
ficabis nomini meo ædem, sanguinis enim multum fudisti in terram coram me, ec
ce filius qui tibi nascitur, hic uir erit tranquillus, (ego enim dabo ei tranquillitatem
Solomonis nomen. 2.Reg.7.b 3.Reg.5.a Heb.1.a
ab omnibus hostibus eius circunquaq; : siquidem Solomon erit nomen eius : da-
boq; pacem & tranquillitatẽ super Israelem in diebus eius,) ille ædificabit domum
nomini meo: & is erit mihi filius, egoq; ero ei pater, & firmabo solium regni eius
super Israelem in sempiternum. Nunc igitur fili mi, sit DOMINVS tecũ, ut prosper- C
rime tibi cedat, tu ædificabis ædẽ DOMINO deo tuo, sicut loquutus est de te. Quin
Intelligentia dei cũ timore & pietate.
dabit tibi DOMINVS intelligentiam & prudentiam, dabitq; tibi præcepta ad Israe
lem, ut custodias legem DOMINI dei tui: tum prospere cedet tibi, quum obseruaue
ris & feceris statuta & iudicia quæ præcepit DOMINVS Mosi ad Israelem. Sis igi-
tur fortis & robustus, ne timeas, ne paueas. En ego pro paupertate mea paraui
pro æde DOMINI auri centum millia talentorum, argenti mille millia talentorum,
porrò æris & ferri non est pondus, multum enim est: ligna quoq; & lapides præ-
paraui, quibus tu adijcere [poteris.] Habes iam multos apud te qui opus perfici- D
ant, latomos & scalptores lapidũ, ac fabros lignarios, multos deniq; qui industrij
sunt in omni opere. Auri, argenti, æris & ferri nullus numerus: surge & fac, eritq;
DOMINVS tecum. Præcepit præterea Dauid cunctis proceribus Israelis, ut au-
xilio essent filio suo Solomoni: an nõ [inquit] DOMINVS deus uester est uobiscũ,
& dedit uobis tranquillitatem circunquaq;, quãdoquidem sub manum meam tra
didit habitatores terræ, & subacta est terra corã DOMINO, & coram populo eius.
Cor & animus domino præbenda.
Præbete ergo cor uestrum & animum uestrum, ut quæratis DOMINVM deum ue-
strum: surgite & ædificate sanctuarium DOMINI dei, ut adducatis arcam fœderis
DOMINI, & uasa dei sancta in ædẽ nomini DOMINI extructã.

CA. XXIII.

DAuid quum senio iam esset confectus, dierumq; satur, præfecit Solomonem A
Dauid iam senex, ministeria domus dei constituit.
filium suum regem super Israelem. Congregauit itaq; omnes proceres Israe-
lis, sacerdotes & Leuitas, & numerati sunt Leuitæ ab eo qui triginta natus erat an
nos & supra: fuitq; numerus eorum qui per capita & uiritim [censi erant,] triginta
& octo millia fortium uirorum. Ex his erant uigintiquatuor millia qui urgebant
opus domus DOMINI: præfectorum autem & iudicum sex millia, quatuor millia
ianitorum, quatuor millia eorũ qui laudant DOMINVM in instrumentis, quæ ego
Supra 6.a
feci ad laudandum. Distribuit autem eos Dauid in ordines ex filijs Leui, Gerson,
Kahath & Merari. De Gersonitis, Laëdan, & Simei. Filij Laëdan, præcipuus Ie-

B hiel, Setham, & Ioël, tres. Filij Simei, Selomith, Hasiel, & Haran, tres: hi fuerunt ca
pita patrum ex Laadan. Filij uero Simei, Iahath, Sina, Ieus & Beria: isti sunt filij Si
mei, nempe quatuor. Fuit autem Iahath præcipuus, & [a]Sisa secundus: Ieus uero &
Beria non fuerunt aucti liberis, sed fuerunt iuxta paternam familiam in eodem cen
su. Filij Kahath, Amram, Aharon & Moses: segregatus est Aharon ut sanctis præ
esset in sancto sanctorum, ipse & filij eius in sempiternum, adoleret incensum co-
ram DOMINO, ministraret ei, atque benediceret in nomine eius in sempiternum.
Moses quoque & filij eius appellati sunt iuxta tribũ Leui. Filij Mosis, Gersom &
Eliæser. Filij Gersom, Sebuel præcipuus. Filij autem Eliæser fuerunt Rehabia præ
cipuus, nec fuerunt filij alij ipsi Eliæser: filiorum autem Rehabia fuerunt supra mo
C dum plures. Filij Iizhar, Selomith præcipuus. Filij Hebron, Ieria primus, Amaria
secundus, Iohasiel tertius, Iekamiam quartus. Filij Vsiel, Micha primus, Iesia secun
dus. Filij Merari, Mahli & Musi. Filij Mahli, Eleasar & Kis. Mortuus est autem
Eleasar sine liberis, filias tamen habuit, quas duxerunt filij Kis fratres earum. Filij
Musi, Mahli, Eder & Ieremoth, tres. Hi sunt filij Leui secũdum domum patrum
suorum, capita patrum iuxta officia sua, & iuxta numerum nominũ, & secundum
capita eorũ qui faciebant opus in ministerio domus DOMINI, ab eo qui natus erat
uiginti annos & supra. Dixit enim Dauid, Requiem dedit DOMINVS populo suo
Israeli, ut habitet in Ierusalem in sempiternum. Et etiam Leuitis, ne portent taber-
naculum, & omnia uasa eius pro ministerio eius. Quoniam iuxta uerba Dauidis
D nouissima, erat numerus filiorũ Leui ab eo qui natus erat uiginti annos & supra.
Et illorum statio erat ad iussum filiorum Aharonis, pro ministerio domus DOMI
NI, super atria, exedras, & purificationem in omnibus quæ sancta erant, & in ope
re ministerij domus dei. Deinde ad panes ordinatos, similã, molam, ad lagana in-
fermentata in sartagine, in frixorio, & ad omnem mensuram & censum. Et ut sta-
rent mane singulis diebus ad confitendum atque laudandum DOMINVM, sic etiam
uespere, & ad offerendũ cuncta holocausta DOMINO sabbatis, neomenijs, & sta-
tis ferijs, numero & ritu qui erat eis [præscriptus,] idque iugiter ante conspectũ DO
MINI, utque obseruarent custodiam tentorij cõstitutionis, custodiamque sanctuarij,
& custodiam filiorum Aharonis fratrum suorum in ministerio domus DOMINI.

Caath familia. Exod. 2.a 6.c Heb. 5.b

Mosis familia. Exod. 2.d

Merari familia.

[a] Fortè olim fuit Sina, ut supra.

CAPVT XXIIII.

A FIliorum autem Aharonis hæ sunt distributiones: filij Aharonis, Nadab, Abi-
hu, Eleasar & Ithamar. Mortuus autem est Nadab & Abihu [a]coram patre eo-
rum, nec habuerunt liberos, functi ergo sacerdotio sunt Eleasar & Ithamar. Diui-
sique sunt per Dauidẽ, & erat Zadok ex filijs Eleasar, Ahimelech uero ex filijs Itha-
mar, secundum officia sua in ministerio suo. Et inuenti sunt filij Eleasar plures iu-
xta [b]capita uiritim quàm filij Ithamar, & diuisit eos. In filijs Eleasar erãt primores iuxta
domos patrias sedecim, & in filijs Ithamar iuxta domos patrum suorum, octo. Di
uisit autem eos per sortem hos ab illis, quoniam fuerunt principes sanctuarij, &
B principes dei de filijs Eleasar atque de filijs Ithamar. Et descripsit eos Semahia filius
Nethaneel scriba ex tribu Leui, coram rege & principibus, & Zadok sacerdote,
atque Ahimelech filio Abiathar, & præcipuis patribus, sacerdotibus atque Leuitis.
Domus patria una possessa fuit ab Eleasar, & altera possessa ab Ithamar. Egressa
autem sors prior pro Iehoiarib, secũda ipsi Iedaia, tertia ipsi Harim, quarta pro Se-
horim, quinta pro Malkia, sexta pro Miiamin, septima pro Hakoz, octaua pro A-
bia, nona pro Iesua, decima pro Sechania, undecima pro Eliasib, duodecima pro
Iakim, decimatertia pro Huppa, decimaquarta pro Iesebead, decimaquinta pro Bil-
C ga, decimasexta pro Immer, decimaseptima pro Hesir, decimaoctaua pro Hapizez,
decimanona pro Pethahia, uicesima pro Ieheskel, uicesimaprima pro Iachin, uicesi
masecunda pro Gamul, uicesimatertia pro Delaia, & uicesimaquarta pro Maasia.
Hæ

De eodem.

Leuit. 10.a Num. 3.a

[a] Alij legunt, ante patrem eorum.

[b] Vel, iuxta capita uirorum.

Sorte diuiduntur ministeria.

Hæ ſunt ordinationes eorũ iuxta miniſteria ſua, quando ingrediebantur domum DOMINI ſecundum ritum eorum, ſub manu Aharonis patris eorum, quemadmodum præceperat ei DOMINVS deus Iſraelis. Porrò filij Leui reſidui ſunt, de filijs Amram Subaël, de filijs Subaël Iedia: de Rehabia, fuitq; de filijs Rehabia primus Iſiah. De Iizhari, Selomoth, & de filijs Selomoth Iahath. Filij Ieria, Amaria ſecundus, Iahaſiel tertius, & Iekameam quartus. Filij Vſiel, Micha: de filijs Micha, Samir. Frater Michæ Iſſia, & de filijs Iſſiæ Zacharias. Filij Merari, Mahli & Muſi: filij Iahzia, Beno. Filij Merari de Iahzia, Beno, Soham, Zaccur & Ibri. De Mahli, Eleaſar, & hic nõ habuit filios. De Kis: filij Kis, Ierahmeel. Filij autem Muſi, Mahli, Eder, & Ierimoth. Hi ſunt filij Leuitarum iuxta domus patrũ ſuorum. Iecerunt & iſti ſortes è regione fratrum ſuorum filiorum Aharonis coram Dauide rege, & Zadok & Ahimelech, & præcipuis patribus, ſacerdotibus & Leuitis, præcipui ſcilicet patres è regione fratrum ſuorum minorum. D

CAP. XXV.

SEgregauerunt itaq; Dauid & principes exercitus in miniſterium filios Aſaph, Heman, atq; Ieduthun, quũ prophetarẽt in citharis, nablis & cymbalis: fuitq; numerus illorum uirorum qui [præfecti erant] operi miniſterij. De filijs Aſaph, Zaccur, Ioſeph, Nethania, & Aſarela filij Aſaph, qui erant ipſi Aſaph ad manum prophetanti iuxta regem. De Ieduthun: filij Ieduthun, Gedalia, Zeri, Eſaias, Haſabias, Mathitias, ſex ſub manu patris eorum Ieduthun prophetantis in cithara, in cõfeſſionibus & laudibus DOMINI. De Heman. Filij Heman, Bukia, Mathania, Vſiel, Sebuel, Ierimoth, Hanania, Hanani, Eliatha, Giddalthi, Romamthi, Eſer, Ioſbekaſa, Mallothi, Hothir, & Mahaſioth. Omnes iſti filij erant Heman, qui regis erat uidens in uerbis [a] diuinis, ut erigeretur cornu. Deditq; deus ipſi Heman quatuordecim filios, & tres filias: & hi omnes erant patri ſuo ad manum, canẽtes in domo DOMINI, in cimbalis, nablis & canoris, quando miniſterium [exequebantur] in domo dei, ad [b] iuſſum regis, Aſaph ſcilicet, Ieduthun, & Heman. Et fuit numerus eorum cum fratribus ſuis qui inſtituti erant in canticis DOMINI, omnium eorum qui [in his] pollebant, ducenti octogintaocto. Et iecerunt ſortes cuſtodiæ uiciſſim ut minoris, ſic maioris: ut intelligentis, ſic diſcipuli. Sors prima educta eſt ipſi Aſaph pro Ioſeph: ſecunda pro Gedalia ipſe & fratres ſui ac filij ſui, [nẽpe] duodecim: tertia pro Zaccur & filijs eius ac fratribus eius, duodecim. Quarta pro Iizri, filijs eius ac fratribus eius, duodecim. Quinta pro Nethania, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Sexta pro Bokia, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Septima pro Ieſarela, filijs eius, & fratribus eius, duodecim. Octaua pro Ieſaia, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Nona pro Mathania, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decima pro Simei, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Vndecima pro Aſreel, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Duodecima pro Haſabia, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimatertia pro Subael, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaquarta pro Mathitia, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaquinta pro Ieremoth, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaſexta pro Hanania, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaſeptima pro Ioſbekaſa, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimaoctaua pro Hanani, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Decimanona pro Mallothi, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Viceſima pro Eliatha, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Viceſimaprima pro Hothir, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Viceſimaſecunda Giddalthi, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Viceſimatertia pro Mahaſioth, filijs eius & fratribus eius, duodecim. Viceſimaquarta pro Romamthi, Aſer, filijs eius & fratribus eius, duodecim.

A De officio filiorum Aſaph, Heman & Ieduthun.

Aſaph. Ieduthun. Heman. B C D

[a] Poteſt etiam dici, in negotijs diuinis.

[b] Ebr. Ad manus.

CAPVT XXVI.

PArtes uero ianitorum. De Koritis, Meſelemia filius Kore, ex filijs Aſaph. Porrò Meſelemiæ filij [erant,] Sacharia primogenitus, Iediel ſecũdus, Sabadia ter-

A De officio & miniſterio ianitorum.

tius, Iathniel quartus, Elam quintus, Iehohanan sextus, & Eliehonai septimus. Fi
lij Obed Edom, Semaia primogenitus, Iehosabad secundus, Ioah tertius, Sachar
quartus, Nethaniel quintus, Ammiel sextus, Isachar septimus, Peultai octauus, q̃
niam benedixit ei deus. De Semaia quoq; filio eius nati sunt filij habẽtes dominiũ
in domo patris sui, erãt enim heroes strenui. Filij Semaia, Othni, Raphaël, Obed,
& Elsabad fratres eius, filij fortes Elihu & Semachia: omnes isti de filijs Obed E-
dom, ipsi & filij eorum atq; fratres eorum, uiri strenui & fortes in ministerio, sexa-
B gintaduo de Obed Edom. Filij quoq; Meselemiæ & fratres filij strenui, decem &
octo. Filij Hosa de filijs Merari, Simri præcipuus: licet non fuerit primogenitus,
posuit tamen eum pater eius ut caput esset: Hilkia secundus, Tebalia tertius, & Sa-
charias quartus: omnes filij & fratres Hosa, tredecim. Ad hos facta est distribu- Sors.
tio ianitorum ut essent capita heroum qui custodirent è regione fratrum suorum,
ad ministrandum in domo DOMINI. Et iecerũt sortes tam paruo q̃ magno iuxta
domum patrum suorum pro singulis portis. Ceciditq; sors ab Oriente super Sele
miam & Sachariam filium eius qui consilio & intelligentia ualebat, iecerũt sortes,
exiuitq; sors eius ad Septentrionem. Pro Obed Edom uero ad Meridiem & pro
filijs eius domus Asuppim. Pro Suppim & Hosa ad Occidentem cum porta quæ
[a] Quidam legũt, cum porta Schalechech. C uergit [a] ad semitam superiorem, custodia è regione custodiæ. Ad Orientem Leui-
tæ sex, ad Aquilonem interdiu quatuor, ad Meridiem interdiu quatuor, & ad A-
suppim bini & bini. Pro Pharbar ad Occidentem, quatuor in ascensu, & duo in
Pharbar. Istæ sunt ordines ianitorũ inter filios Kora, & inter filios Merari. Por-
rò Leuitæ, Ahia erat super thesauros domus dei, & super thesauros sacrorum. Fi- Thesaurorum præfecti.
lij Leadan, filij Gersunitarum de Laëdan pręcipui patres, de Laëdan inquam, Ger
suni & Iehieli. Filij Iehieli, Zetam & Ioel frater eius super thesauros domus DOMI
NI. De Amramitis quoq;, Iizharitis, Hebronitis, & Asielitis, Sebuel filius Gersom
filij Mosis erat princeps super thesauros, & fratres eius de Eliæser, cuius filius Re-
habia, cuius filius Iesaia, cuius filius Ioram, cuius filius Sichri, cuius filius Selomith.
Iste Selomith atq; fratres eius erant super omnes thesauros sacrorum, quæ conse-
D crauerat Dauid rex & præcipui patres, & tribuni, cẽturiones, & imperatores exer
citus, quę de bellis ac spolijs consecrauerant ad sarta tecta domus DOMINI. Sed &
cuncta quæ consecrauerat Samuel uidens, & Saul filius Kis, & Abner filius Ner,
atq; Ioab filius Zeruia: quicunq; aliquid sanctificauerat, erat hoc sub potestate Se
lomith & fratrum eius. De Iizhari erat Chenanias & filij eius [præpositi] operi Iudices.
externo super Israelem, erant enim præfecti & iudices. De Hebronitis erant Hasa
bias & fratres eius filij strenui, mille & septingenti in præfectura Israelitarum ultra
Iordanem ad Occidentem in omni opere DOMINI & ministerio regis. Inter He-
bronitas præcipuus erat Iedia, princeps inter Hebronitas iuxta generationes suas
& patres. Anno quadragesimo regni Dauidis, quæsiti sunt & inuenti in eis he-
roes strenui. In Iaser Gilead. Et fratres eius filij strenui, duo millia atq; septingenti,
patres præcipui quos Dauid rex constituit super Rubenitas, Gaditas, & super di-
midiam tribũ Manasse pro omni negotio dei & negotio regis. CA. XXVII.

De ordinibus imperatorum. A PORrò filiorum Israel iuxta numerũ suum qui erant capita patrum, tribuni, cen-
turiones & præfecti eorum, qui ministrabant regi ordinibus in omnibus ne-
gotijs, qui ingrediebantur & egrediebantur per singulos menses in omnibus an-
ni mensibus, singulisq; ordinibus erant uigintiquatuor millia. Super ordinem
primum pro mense primo erat Iasabeam filius Sabdielis, erantq; in ordine suo ui-
gintiquatuor millia. De filijs Pærez princeps super omnes imperatores exercitus
pro mense primo. Super ordinem mensis secundi erat Dodai Ahohites, & in or
dine illius erat Mikloth princeps, & in ordine eius quoq; erãt uigintiquatuor mil
lia. Imperator exercitus tertij pro mense tertio, Benaias filius Ioiadæ summi sacer-
dotis,

dotis, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Is est Benaias, heros inter triginta, &
super triginta, & in ordine eius erat Ammisabad filius eius. Quartus pro mense
quarto fuit Asaël frater Ioab, & Sabadia filius eius post eum, erantq; in ordine eius
uigintiquatuor millia. Quintus pro mense quinto erat princeps Samhud Iisrahi- B
tes, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Sextus pro mense sexto Ira filius Ikes
Tekoites, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Septimus pro mense septimo
Holez Pelonites de filijs Ephraim, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Octa-
uus pro mense octauo Sibbechai Husathites ipsius Sarhi, & in ordine eius uiginti
quatuor millia. Nonus pro mẽse nono Abiæser Anathotites ex filijs Gemini, &
in ordine eius uigintiquatuor millia. Decimus pro mense decimo Maharai Neto
phathites de [stirpe] Sarhi, & in ordine eius erant uigintiquatuor millia. Vndeci-
mus pro mense undecimo Benaias Pirhathonites de filijs Ephraim, & in ordine
eius uigintiquatuor millia. Duodecimus pro mense duodecimo Heldai Netopha
thites ex [familia] Othonielis, & in ordine eius uigintiquatuor millia. Erant præ
terea super tribus Israelis. Super Rubenitas princeps Eliæser filius Sichri. Super C
Simeonitas Saphatias filius Maacha. Super Leuitas Hasabias filius Kemuel. Su
per Aharonitas Zadok. Super Iudæos Elihu de fratribus Dauidis. Super eos
qui erãt ex Isachar Omri filius Michaelis. Super eos qui erãt ex Sebulon Iismaias
filius Obadiæ. Super eos qui erant ex Naphtali Ierimoth filius Asrielis. Super fi
lios Ephraim Hoseas filius Asasiæ. Super tribum dimidiam Manasse Ioel filius
Pedaiæ, & super [aliam] dimidiam tribũ Manasse in Gilead Iddo filius Sachariæ.
Super eos qui erant ex Beniamin Iaasiel filius Abner. Super Danitas Asariel fi-
lius Ieroham. Illi sunt imperatores tribuum Israeliticarum. Et non leuauit Da-
uid numerum eorum ab eo qui natus erat uiginti annos & infra, eo q; DOMINVS
Supra 22.a dixerat, Israelem multiplicandum ut stellas cœli. Cœperat quidem Ioab filius Zer
uia numerare, at non compleuit, q; ob id indignatio [dei] uenisset super Israelem,
Praeda sub[illegible] [illegible] Dauidis. nec relatus est numerus ad numerum annalium regis Dauidis. Super thesauros re D
gis erat Asmaueth filius Adielis, & super thesauros agrorũ in urbibus, uillis atq;
castellis Ionathan filius Vsiæ. Et super eos qui faciebant opus agrorum in cultura
telluris, erat Esri filius Kelub. Super uineas uero Simei Ramathæus. Et super ea
quę in uineis, super cellas uinarias, Sabdi Siphmites. Porrò super oleas & sycomo
ros quæ erãt in campestribus, Baal Hanan Gederæus, & super cellas olei Ioas. Su
per boues qui pascebant in Saron, Sitar Saronites: & super boues qui erant in ual
libus, Saphat filius Adlai. Super camelos Obil Iismeelita, & super asinas Iehedias
Meronotites: super oues Iasis Haggeręus. Hi omnes principes fuerunt super pos-
Officiarij Dauidis. sessionem Dauidis regis. Ionathan autem patruus Dauidis uir ualens consilio &
prudẽtia, scriba erat, & Iehiel filius Hachmoni erat cum filijs regis. Ahitophel erat
regi à cõsilijs, & Husai Archites amicus regis. Post Ahitophel fuit Ioiada filius Be
naiæ, & Abiathar, imperator exercitus regis erat Ioab.

CAP. XXVIII.

Congregauit autem Dauid omnes proceres Israelis, principes tribuum, prin- A Oratiò Dauidis ad proceres regni sui de structura ædis domini, quã absoluturus erat Solomon.
cipes ordinum qui ministrabãt regi, tribunos, centuriones cum principibus
omnis substantiæ & possessionis Dauidis, filios suos cum eunuchis, heroes, & o-
mnes uiros strenuos Hierosolyma. Surgensq; Dauid rex in pedes suos, ait, Audi-
te me fratres mei, & popule mi, ego statueram corde meo ædificare ædem, ut illic
requiesceret arca fœderis DOMINI, & pro scabello pedum dei nostri, parauerãq;
2.Reg.7.b ut ædificarem, sed deus dixit mihi, †Nõ ædificabis ædem nomini meo, es enim uir
bellator, & effudisti sanguines, elegitq; me DOMINVS deus Israelis præ omnibus
qui fuerunt in domo patris mei, ut perpetuò rex essem super Israelem: siquidem in
Iuda uoluit eligere ducem, & in domo Iuda quidem, domũ patris mei, inter filios
autem patris mei uoluit me regem constituere super uniuersum Israelem. Porrò

B ex omnibus filijs meis,(nam multos filios dederat mihi DOMINVS,) elegit Solomonem filium meum, ut is sederet in solio regni DOMINI super Israelem, dixitque mihi, Solomon filius tuus ipse ædificabit domũ meam & atria mea, nam hunc elegi mihi filium, egoque ero ei pater, confirmaboque regnum eius perpetuò, si gnauiter fecerit pręcepta mea atque iudicia mea, ut est hodie. Nunc igitur [propono hæc] in oculis omnis Israelis, congregationis DOMINI, & in auribus dei nostri, custodite & quærite omnia præcepta DOMINI dei uestri, ut possideatis terrã bonam, & hæreditatem relinquatis filijs uestris post uos perpetuò. Et tu Solomon fili mi, cognosce deum patris tui, & cole eum corde integro, animoque beneuolo, DOMINVS enim scrutatur omnium corda, omneque figmentum cogitationum intelligit: si studiose quæsieris eum, inuenietur à te: si uero eum dereliqueris, abijciet te perpetuò. Vide ergo, quandoquidẽ DOMINVS te elegit ut ædifices domũ in sanctuarium,

Sup. 9. b — *Seruiendũ deo corde perfecto. Cordium scrutator deus. Psal. 7. Deum quærere.*

C ut fortis sis & facias. Dedit autem David filio suo Solomoni deformationem porticus, & domuncularum eius, repositoriorũ eius, cœnaculorum eius, penetralium eius, atque domus propitiationis, deformationẽ quoque omniũ quæ secum habebat in animo pro atrijs domus DOMINI, & pro omnibus gazophylatijs quæ erant circunquaque, pro thesauris domus dei, & pro thesauris cõsecratorum, pro ordinibus quoque sacerdotũ & Leuitarum, & pro cuncto opere ministerij domus DOMINI, sed & pro uniuersis uasis cultus domus DOMINI. Pro auro in pondere, pro auro ad omnia uasa diuersorum ministeriorum, ad omnia uasa argentum in pondere, ad omnia uasa diuersorũ ministeriorum. Pondus auri ad candelabra, aurũ quoque ad lucernas eorum: aurum hoc erat in pondere pro singulis candelabris & lucernis eius: argentum quoque in pondere pro candelabro & lucernis eius, ut singulorum candelabrorũ ministerium exigebat. Deinde aurum certo pondere ad mensas dispositionis, pro singulis scilicet mensis: sic argentum pro mensis argenteis.

D Item aurum mũdum pro fuscinulis, pro peluibus sparsorijs, & dimidiatis fistulis, & pro crateris aureis, quenque suo pondere: deinde pro crateris argenteis, quenque suo pondere. Pro ara deinde incensi aurum purificatum pondere, deformationem quoque quadrigæ Cherubim aureorum qui expandebant [alas,] uelabantque arcam fœderis DOMINI. Omnia in deformatione ex manu DOMINI, qui me intelligentem reddidit in omni opere deformato. Dixit quoque David Solomoni filio suo, Age fortiter & strenue, ne timeas, neque animo frãgaris, quia DOMINVS deus meus tecum est: non faciet te remissum, neque te deseret, donec perficias uniuersum opus ministerij domus DOMINI. En ordines sacerdotum & Leuitarum (pro cũcto ministerio domus dei [ordinati,]) tecum sunt in omni opere, unà cum omni qui uoluntarius est sapientia & omni ministerio: deinde & principes & uniuersus populus ad omnia ea quæ præcipies.

Exemplo tutus plà à deo David.

CAP. XXIX.

Persequitur de ædificio ædis dominicæ, & quid ad hoc polliceantur principes.

A DIxit præterea David rex ad uniuersum cœtum, Solomonem filiũ meum unicum elegit deus, puer est & tener, opus autem arduum, quoniã ædes illa non hominis est, sed DOMINI dei. Ego quidem quàm maxime potui pręparaui pro domo dei mei aurum ad ea quæ aurea esse debent, argentum ad ea quæ argẽtea, æs ad ea quæ ærea, ferrum ad ea quæ ferrea, lignum ad ea quæ lignea: sed & lapides onychinos & [alios] qui inserantur, lapides rubros, [uariaque] pigmenta: deinde omnis [generis] lapides pretiosos, lapidesque marmoreos abunde multos. Præter hæc uero (quo sum propensus animo ad domum dei mei,) est mihi peculiare quoddam aurum & argentum, quod contuli ad domum dei mei, ultra omnia quæ præparaui

B pro æde sanctuarij, nempe tria millia talentorum auri, auri inquam de Ophir, & septem millia talentorum argenti depurati, ad obducendum parietes domorum. Porrò aurum ad ea quæ aurea esse debent, & argentum ad ea quæ argentea, atque pro cũcto opere [tradidi] in manum artificum; & quis hodie sua sponte [a]cõsecrat

[a] Ebr. Implebit.

manum

manum suam DOMINO? Principes ergo patrum, & principes tribuum Israelis, tri
buni, centuriones, unà cum principibus qui præerant operi regis sua sponte obtu
lerunt, dederūtq; pro ministerio domus dei auri talenta quinq; millia, solidorum
decem millia, argenti talenta decem millia, æris decem & octo millia talenta, & fer
ri centum millia talenta. Apud quencunq; uero inuenti sunt lapides, dederūt [eos]
in thesaurum ædis DOMINI per manum Iehiel Gersunitæ. Gauisus quoq; est po- C
pulus quum sua sponte tribuerent, quoniam integro ac perfecto corde sponte sua
Gratiarum actio Dauidis. dederunt DOMINO: quin & rex Dauid gauisus est ingenti gaudio. Et gratias egit
Dauid DOMINO in oculis totius cœtus, dixitq; Dauid, Benedictus tu DOMINE
deus Israelis patris nostri à sæculo usq; in sæculum: tua DOMINE est magnificen-
tia, & robur, gloria, uictoria, & honor, quoniam omnia quæ sunt in cœlis & in
terra, [tua sunt:] tuum DOMINE est regnū, tu te extollis super omnia ut sis caput.
Diuitiæ & gloria coram te, & tu dominaris omnibus, in manu tua est uirtus & ro
bur, in manu inquam tua, ad magnificādum & ad roborandum omnia. Nunc igi-
tur deus noster, nos confitemur tibi, & laudamus nomen magnificētiæ tuæ. Quis D
enim ego sum, & quis est populus meus, ut exprimeremus hanc uim ad libere do-
Accepta deo reddimus. nandum ista, quum omnia à te sint, atq; de manu tua ea tribuamus tibi? Siquidem
Sap. 2. b aduenæ sumus coram te, & inquilini sicut omnes patres nostri, ueluti umbra sunt
dies nostri super terram, neq; est ut [aliud] expectemus. DOMINE deus noster, o-
mnis hæc copia quam præparauimus ut ædificemus tibi domum nomini sanctita
tis tuæ, è manu tua est, tuumq; est uniuersum. Et noui ô deus, q; tu cor probas,
Cor simplex deo placet. & quod recti [tibi] placent: ego quidem in rectitudine cordis mei sponte obtuli o-
mnia ista, & populum tuum qui nunc hic inuentus est, uidi cōtribuere tibi propen
Recta mens postulanda à domino. so animo, idq; cum gaudio. DOMINE deus Abrahæ, Isaac & Israelis, patrū nostro E
rum, conserua istud in æternum, figmētum cogitationum cordis populi tui, & di-
rige cor eorum ad te. Sed & Solomoni filio meo da cor perfectum, ut custodiat
præcepta tua, testimonia tua, & statuta tua, ut faciat ea omnia, ædificetq; ædem ad
quam ego præparaui. Et ait Dauid ad uniuersum cœtum, Gratias agite nunc DO
MINO deo uestro. Et gratias egerunt tota congregatio DOMINO deo patrum suo
rum, & inclinato uertice procíderunt coram DOMINO & rege. Immolauerunt
quoq; DOMINO uictimas, obtuleruntq; DOMINO holocausta postero die post F
diem illum, iuuencos mille, arietes mille, oues mille cum libaminibus suis: multa sa
Comedunt coram deo. crificia [obtulit] uniuersus Israel. Comederunt præterea atq; biberunt coram DO
Salomon secundo ungitur. 3 Reg. 2. MINO eodem die, idq; cum magno gaudio. Inaugurarūtq; iam secūdo Solomo-
nem regem filium Dauidis, ungentes eum coram DOMINO in principem, & Za-
dok in sacerdotē. Seditq; Solomon in solio DOMINI rex pro Dauide patre suo,
& prospere egit, & obedierunt ei omnes Israelitæ. Sed & omnes principes & po-
tentes, cunctiq; filij regis dederunt manus suas sub Solomonem regem. Magnifi-
cauit autem DOMINVS Solomonem excellenter in oculis omnium Israelitarū, de-
ditq; ei gloriam regni, qualis non fuit ulli regi ante eum in Israele. Regnauit itaq; G
Dauid filius Isai super omnē Israelem, & dies quibus regnauit super Israelem, [fue-
runt] quadraginta anni: in Hebron regnauit septem annis, in Ierusalē uero regna-
Mors Dauidis. uit trigintatribus. Mortuus est itaq; in senectute bona, satur dierum, diuitiarum
& glorię, & regnauit Solomon filius eius pro eo. Porrò res gestæ à Dauide rege,
priores & posteriores, en illæ scriptæ sunt in libro annaliū Samuelis uidentis, atq;
Libri Nathan & Gad. in rebus Nathan prophetæ, & in rebus Gad uidentis, unà cū uniuerso regno eius,
& potentia eius, atq; temporibus quæ transierūt super ipsum & super Israelem, &
super cuncta regna terrarum.

Liber Paralipomenon ſecundus.
Hebraice, Dibre haiamim.

CAPVT I.

De regno Solomonis & eius oratione.
A CORROBORATVS eſt ergo Solomon filius Da- 1.Reg.2.a
uidis in regno ſuo, fuitq́ DOMINVS deus eius cum eo, &
extulit eum uehemēter. Dixitq́ Solomon ad uniuerſum
Iſraelem, ad tribunos, ad centuriones, ad iudices, & ad o-
mnes qui excellentes fuerunt in omni Iſraele, & ad capita
patrum. Abieruntq́ Solomon & omnis cœtus cum eo Tabernaculum in Gabaon.
in excelſum quod erat in Gibeon, nam illic erat tentoriū
conſtitutionis dei, quod fecerat Moſes ſeruus DOMINI
in deſerto. Equidem arcam dei adduxerat Dauid de Ki- 2.Sam.6.b
riath Iearim ad eum [locum] quem parauerat ei Dauid, ipſe enim tetenderat ei ten-
B torium Hieroſolymis. Altare quoq́ æneum quod fecerat Bezaleel filius Vri filij Exod.38.a
Hur, erat ibi coram tabernaculo DOMINI, quod quæſiuit Solomon & cœtus. Et
aſcēdit Solomon ibi ad aram æneam in conſpectu DOMINI, quæ erat coram ten
torio conſtitutionis, & ſacrificauit ſuper illam mille holocauſta. Apparuit autem Deus hortatur ad ſe precandum.
deus eadem nocte Solomoni, & dixit ad eum, Poſtula quod tibi dem. Et dixit So
lomon deo, Tu exhibuiſti patri meo Dauidi magnam beneficentiā, conſtituiſtiq́
C me regem loco eius. Ratum ergo nunc ſit uerbum ô DOMINE deus, [quod loquu-
tus es] ad patrem meum Dauidem, quia tu conſtituiſti me regem ſuper populum,
qui tam multus eſt q̄ puluis terræ, da mihi ergo ſapientiam & ſcientiam, ut egredi Sapientia petitur à Solomone.
& ingredi poſſim coram populo iſto: nam quis iudicaret populum iſtum tuum 1.Par.28.b
tam ingentem? Et dixit deus ad Solomonem, Quādoquidem iſtud fuit in corde Sap.9.b
tuo, ut non poſtulares diuitias, opes & gloriam, neq́ animam inimicorū tuorum,
ſed nec dies multos poſtulares, poſtulares autem tibi ſapientiā & ſcientiam, ut iu- 1.Reg.4.
dicare poſſes populum meum, ſuper quem te regem conſtitui, ſapientia & ſcientia
data eſt tibi, diuitias quoq́, opes & gloriam dabo tibi, qualis non fuit in regibus
D qui fuerunt ante te, neq́ poſt te fiet talis. Venit itaq́ Solomon ab excelſo quod 3.Reg.10.d
erat in Gibeon Hieroſolyma à conſpectu tentorij cōſtitutionis, & regnauit ſuper
Iſraelem. Congregauitq́ Solomon currus & equites, habuitq́ currus mille & qua 1.Reg.10.d
dringentos, duodecimq́ millia equitum, quos collocauit in urbibus curruum, &
cum rege in Ieruſalem. Aduexit itaq́ rex argentum & aurum in Ieruſalem quaſi la
pides: ſic quoq́ ligna cedrina aduexit ueluti ſycomoros, quorū magna copia [cre-
ſcit] in campeſtribus. Porrò [a]equi Solomoni educti ſunt ex Aegypto, nam ſocie-
tas [b]mercatorum quos habebat rex, accipiebat byſſum per cōmutationem. Aſcen
derunt itaq́ & exiuerunt ex Aegypto quadriga quæq́ ſexcentis argenteis, & celes
centum & quinquaginta: ſic educebant manibus ſuis omnibus regibus Hithæo-
rum, & regibus Aram.

[a] Ebr. Exitus equorū.
[b] Mihus uarie expoſuerūt, Hieronymus legit koa, ego pro cōgregatione puto accipi, tum mercatorū, dixi ergo ſocietas, tū pro filiorū collectione, pro quo dixi byſſum quo Aegyptus abundat.

CAP. II.

Propoſitum Solomonis de extruendo templo.
A STatuit autem [apud ſeſe] Solomon extruere ædem nomini DOMINI, deinde
& domū pro regno ſuo. Numerauitq́ Solomon ſeptuaginta millia uirorum Artifices Solomonis.
qui baiularent, & octoginta millia uirorū cæſorum in monte, & tria millia ac ſex-
centos eorum qui illis inſtarent. Miſit itaq́ Solomon ad Huram regem Zor hiſce 3.Reg.5.a
mandatis, [a]Quemadmodū egiſti cum Dauide patre meo, cui miſiſti cedros, ex qui
bus ædificaret ſibi domum in qua habitaret. En ego extruam ædem nomini DO-
MINI dei mei, quam ei conſecrem, incenſumq́ adoleam coram eo aromaticum, &
ut

[a] Defectiua oratio: poteſt enim ſubintelligi, Sic age mecum quoq́.

ut ordinentur [panes] perpetuò, utq; fiat holocaustum mane & uespere, sabbatis, neomenijs & statis ferijs DOMINI dei nostri, utq; hoc perpetuò sit in Israele. Do- B
mus uero quam ego ædificabo magna erit, quia magnus est deus noster supra omnes deos. Quis uero tanta præditus est uirtute, ut ædificet ei domum, cum cœli, cœlorumq; cœli illum non cōprehendant? Quis sum ego ut ædificem ei domum? Sed ad offerendum incensum coram eo: mitte igitur mihi uirum industrium, qui sciat operari in auro & argento, in ære & ferro, in purpura, coccino & hyacintho, quiq; sciat scalpere scalpturas, unà cum sapientibus qui sunt mecum in Iuda & Ierusalem, quos præparauit pater meus. Mitte quoq; mihi ligna cedrina, pinea, & [b] algumim de Libano, scio enim seruos tuos gnaros esse cædendorum lignorum in Libano, & ecce serui mei erunt cum seruis tuis, ut præparēt mihi ligna multa, quoniam domus quam ego ædifico magna erit & præcipua. Ecce uero pro sectoribus C
& cæsoribus lignorum dedi tritici contusi seruis tuis cororum uiginti millia, hordei cororum uiginti millia, uini batorum uiginti millia, & olei batorū uiginti millia. Respondit autem Hiram rex Zor per scriptum quod misit Solomoni, Quandoquidem DOMINVS dilexit populum suum, posuit te regem super eos. Dixitq; rursus Hiram, Laudandus DOMINVS deus Israelis, qui fecit cœlū & terram, quiq; dedit Dauidi regi filium sapientem, scientem, intelligentem & prudentem, qui extruat domum DOMINO, & domū pro regno suo. Mitto igitur uirum sapientem & intelligentia præditum, [quo usus est] pater meus Hiram, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui operari scit in auro & argento, in ære & ferro, in lapidibus & lignis, in purpura & hyacintho, in bysso & coccino, [sciens q́q;] D
scalpere scalpturas uarias, & ingeniose excogitare omnis generis opus ingeniosum, quod proponetur ei à sapiētibus tuis, atq; à sapientibus domini mei Dauidis patris tui. Nunc ergo triticum & hordeum, oleum & uinū, de quo dixit dominus meus, mittat seruis suis, nos uero secabimus ligna in Libano, quotquot tibi necessaria fuerint, adducemusq; ea tibi in ratibus per mare ad Iapho, tuq; feres ea Hierosolyma. Et numerauit Solomon omnes uiros aduenas qui erant in terra Israel, post numerum illorū quos numerauerat pater eius, inuentiq; sunt centum & quinquaginta millia, tria millia & sexcenti. Et fecit ex eis septuaginta millia oneribus ferendis, & octoginta millia qui cæderent in monte, tria deinde millia atq; sexcētos exactores, qui populum ad laborem urgerent.

Orandum in templo. — *De lignis.* — *Hiram promittit Salomoni auxilium pro templo.* — *Rex sapiens.* — *Aduenæ numerati.*

[b] Algumim seu almugim. 3.Reg.10.

CAP. III.

Cœpit itaq; Solomon ædificare domū DOMINI Hierosolymis in monte Mo- A
ria, ubi apparuerat [DOMINVS] Dauidi patri eius, in loco quē parauerat Dauid in horreo Ornan Iebusæi. Cœpit autem ædificare mense secundo, in [a] secundo [inquam] anno quarto regni sui. Hæc autem sunt in quibus Solomon edoctus fuit ut ædificaret domum dei, longitudo cubitorum fuit prima mensura, cubitorum inquam sexaginta, latitudo uero cubitorum uiginti. Porticus quæ erat ante faciem longitudinis, secundum latitudinem ædis uiginti erat cubitorum, altitudo eius centum & uiginti, obduxitq; intus auro mundo. Domum uero maiorem B
obduxit lignis abiegnis, quæ texit auro bono, & addidit illis palmas & catenas. Operuit præterea ædem lapidibus pretiosis ad decorem, aurum uero erat aurum de Paruaim: obduxit inquam domum, trabes, postes, parietes eius & ostia eius auro, sculpsitq; Cherubim in parietibus. Fecit & domum sancti sanctorum, cuius longitudo erat in facie latitudinis ædis cubitorum uiginti, & latitudo eius erat cubitorum uiginti, obduxitq; ipsum auro bono, talentis scilicet sexcētis. Porrò pondus clauorum habuit quinquaginta siclos auri, obduxit & cœnacula auro. Fecit præterea intra sanctum sanctorum duos Cherubim opere artificioso, & obduxit eos auro. Longitudo alarum Cherubim erat uiginti cubitorum, una enim ala erat C
quinq; cubitorum, pertingens ad parietem ædis, & altera ala similiter erat quinq;

Describitur extructio templi. — *3.Reg.6.a. 2.Reg.24. 1.Par.21.d*

[a] Aliqui intelligunt secundum diem mensis.

cubitorũ, pertingens ad alam alterius Cherub: sic ala Cherub alterius quinq; erat
cubitorum, pertingens ad parietem domus, & ala altera quinq; cubitorum, adhæ
rens alæ alterius Cherub. Alæ itaq; Cherubim istorum erãt extensæ cubitis uigin
D ti, ipsi autem stabant pedibus suis, erantq; facies eorum intro [uersæ.] Fecit quoq;
†uelum ex hyacintho, purpura, coccino & bysso, & induxit ei Cherubim: ante æ- Matth. 27.f
dem fecit duas †columnas longitudine cubitorum trigintaquinq;, quod uero ob- Iere 52.c.f 3.Reg.7.
ductum fuit capiti eius cubitorum quinq;. Fecit insuper catenas iuxta rationem, &
posuit in conum columnarum: fecitq; mala punica centũ, & posuit in catenis. Ere
xit autem columnas in prospectu templi, unam à dextera, alteram à sinistra: uocãs
nomen dexteræ Iachin, sinistræ Boas.

CAPVT IIII.

De uasis templi.

A ET fecit altare æneum, cuius longitudo erat uiginti cubitorum, latitudo eius ui Altare. 3.Reg.7.c.d.
ginti cubitorum, altitudo uero eius cubitorum decem. Fecit quoq; mare fu- Mare fusile.
sum, habens decem cubitos à labio suo ad labium suum, rotundum circunquaq;:
altitudo eius quinq; cubitorum, & linea triginta cubitorũ cingebat ipsum per am
bitum. Effigies quoq; boum erat subter ipsum per ambitũ qui ambiebant ipsum, Boues XII.
decem cubitis circumibant mare per ambitum. Duo ordines erant boum fusi in fu
sura eius. Stabat super duodecim boues, tres uertebant faciem ad Septentrionem,
tres respiciebant ad Occidentem, tres uersi erant ad Meridiem, & tres respiciebant
ad Orientem, eratq; mare illis supra impositum: posteriora autem eorum omnia
B erant introrsus. Crassities eius palmum habebat, & labium eius erat fabrefactum
ut labium crateris germinante lilio, capiebatq; batorum tria millia. Fecit insuper Conchæ X.
decem labra, & posuit quinq; à dextra, & quinq; à sinistra, ut lauarent & abluerẽt
in eis opus holocausti, mare autẽ ut in eo lauarent sacerdotes. Fecit quoq; decem Candelabra.
aurea candelabra iuxta normam eorum, & posuit in templum, quinq; à dextris, &
quinq; à sinistris. Fecit deinde decem mensas, posuitq; in templum, quinq; à dex- Mensæ X. Phialæ.
tris, & quinq; à sinistris: fecit pelues quoq; sparsorias aureas centũ. Fecit & atriũ Atrium sacerdotum.
sacerdotum, & atrium magnum, addens atrio ianuas, [a]ianuasq; eorũ obduxit ære. Atrium maius.
C Porrò mare posuit à latere dextro ad Orientem, ex aduerso Meridiei. Fecit quoq;
Hiram lebetes, scopas, & pelues sparsorias, absoluitq; Hirã opus quod fecerat re-
gi Solomoni in æde dei. Columnas duas, & epistylia rotunda cum coronamen- Epilogus.
tis super capita columnarum duarum, & reticula duo ad tegendum epistylia duo
rotunda, & coronamenta quæ erant super capita columnarum, mala punica qua-
dringenta in duobus retibus, duos nempe ordines malorum punicorum unicuiq;
reti, ut tegerẽt duo epistylia & coronamenta quæ erãt in summitate columnarum.
Fecit & machinas, posuitq; labra super machinas, mare unum, & boues duodecim
subter ipsum, lebetes quoq; & scopas, fuscinulas, & omnia instrumenta eorum fe-
D cit Hiram [b]pater eius regi Solomoni pro æde DOMINI ex ære [c]purificato. In cãpis
planis ad Iordanẽ fudit ea rex, in argilla densa inter Succoth & Zeredatha. Fecit
Solomon uasa ista omnia, eaq; multa admodũ, non potuit enĩ pondus æris inue
stigari. Fecit inquã Solomon omnia uasa quæ [pertinebãt] ad domũ dei, & arã au Ara aurea depi ... (?)
ream, mẽsas, & super eas panes facierũ, candelabra quoq;, & lucernas eorũ ex auro
puro, ut lucerent pro more coram adyto. Et florulenta, lucernæq;, atq; emũctoria
aurea erant, idq; ex perfectissimo auro. Falces quoq; & pelues sparsorij, & cochlea
ria, ignis receptacula ex auro puro. Ostiũ quoq; ædis & fores eius interiores, san-
cti sanctorum, & fores ædis basilicæ aureæ.

[a] *Alij cancellos aut gradus exponunt.*

[b] *Quidam legunt, Hiram Abif.*

[c] *Quidam legunt, ex ære polito.*

CAP. V.

Quæ intulerit Solomon in templum.

A ABsolutum est itaq; uniuersum opus quod fecit Solomon in æde DOMINI, in 3.Reg.7.g
tulitq; Solomon ea quæ consecrauerat Dauid pater eius, unà cum argento &
auro, atq; omnibus uasis, & posuit ea in thesauris domus dei. Tunc conuocauit 3.Reg.8.a
Solomon seniores Israelis, & omnia capita tribuum, & præcipuos patres filiorum
Israelis Hierosolyma, ut adducerent arcam fœderis DOMINI de ciuitate Dauidis,

ea est Zion. Congregati igitur sunt ad regem omnes uiri Israelitæ in solennitate,
nempe mense septimo. Veneruntq́ omnes seniores Israelis, portaueruntq́ Leui-
Arca in sancta sanctorum. tæ arcam. Deduxerunt autem arcam & tentorium constitutionis, atq́ cuncta uasa
sancta quæ fuerant in tentorio, & deduxerunt ea sacerdotes Leuitici. Rex autem B
Solomon & omnis cœtus Israelitarum, qui conuenerant ad ipsum coram arca, sa-
crificarunt oues & boues, qui præ multitudine nec narrari nec numerari possunt.
Intuleruntq́ sacerdotes arcam fœderis DOMINI in locum suum, in adytū ædis in-
tra sanctum sanctorum sub alas Cherubim. Expandebant autem Cherubim alas
duas super locum arcæ, operuerūtq́ Cherubim superne tam arcam q́ uectes eius.
Effecerunt quoq́ ut prominerent uectes, ut uiderentur capita uectium de arca an-
Quid in arca. te adytum, foris autem non uidebantur, fueruntq́ ibi in hunc usq́ diem. In arca ni C
hil erat nisi duæ tabulæ [a]quas reposuerat Moses [huc] in Horeb, quas exciderat DO
MINVS cum filijs Israel, quum exirent ipsi ex Aegypto. Et factum est quum egre-
derētur sacerdotes ex sanctuario, (siquidem omnes sacerdotes qui inueniebantur
sanctificati erant, nec erat ut seruarent ordines. Leuitæ quoq́ & cantores [b]uniuersi
sub Asaph, Heman, & Ieduthun, unà cum filijs eorum & fratribus eorum, induti
bysso, in cymbalis, & nablis, & canoris [psallentes] stantes ad Orientem aræ, & iu D
xta eos sacerdotes centum & uiginti canentes tubis. Quumq́ sic pariter tubis clan
gerent cantarentq́, & personaret uox eorum unà in laude & confessione DOMI-
NI, extollerentq́ uocē cum tubis & cymbalis, alijsq́ musicis instrumentis: quumq́
Templum plenum gloria domini. laudarent DOMINVM q́ bonus, & q́ bonitas eius perpetua esset,) impleta est do
mus nube, domus nempe dei, nec poterant sacerdotes stare ad ministrandum pro
pter nubem, nam gloria DOMINI domum dei impleuerat.

[a] Alij legunt, quas dederat Mosi in Horeb, scilicet dominus.

[b] Alij legunt, ad omnia.

CAP. VI.

Oratio Solomonis ad populum & ad deum.

3.Reg.8.b TVnc ait Solomon, DOMINVS dixit se habitaturū in caligine. Et ego ædifica- A
ui domum habitationem tibi, & habitaculū ut habites [illic] perpetuò. Et uer-
Concionatio. sa facie sua rex, collaudauit, bonaq́ imprecatus est uniuersæ congregationi Israe-
lis, totaq́ congregatio Israelis stetit, dixitq́, Laudandus DOMINVS deus Israelis,
qui ore suo loquutus est ad Dauidem patrem meum, manuq́ sua exequutus est, di
cens, Ab eo die quo eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ullam ciui
tatem ex cunctis tribubus Israelis, ad ædificandū domum, ubi esset nomen meum,
nec elegi uirum qui esset princeps super populum meum Israel, Ierusalem uero ele
gi, ut sit nomen meum illic, & Dauidem elegi ut esset super populū meum Israel.
Etenim Dauid pater meus corde suo conceperat, extruere scilicet ædē nomini DO
MINI dei Israelis: sed DOMINVS dixit ad Dauidē patrem meum, Quandoquidem B
statueras in corde tuo ædificare ædem nomini meo, bene quidem fecisti quod hoc
corde tuo statueras, attamen tu nō extrues ædem, sed filius tuus qui egredietur ex
lumbis tuis, is ædificabit ædē nomini meo. Confirmauit itaq́ DOMINVS uerbum
suū quod loquutus est, & surrexi ego pro Dauide patre meo, & sedi in solio Israe-
lis, quemadmodum loquutus est DOMINVS, ædificauiq́ domum nomini DOMI-
NI dei Israelis. Et posui illuc arcam in qua est fœdus DOMINI quod pepigit cum fi
lijs Israel. Constitit autem ante aram DOMINI, coram uniuerso cœtu Israelis, & ex
Basis aenea. pandit manus suas, quoniam fecerat Solomon labrum æneum, posueratq́ illud
in medio atrij, cuius longitudo quinq́ erat cubitorum, & latitudo eius quinq́ cu-
bitorum, & altitudo eius tres cubitos habebat: ad illud stabat & incuruabat se su-
per genua sua in conspectu totius cœtus Israelis, & expansis manibus in cœlum, di
2.Mach.2.b xit, DOMINE deus Israel, [a]non est tui similis ô deus, neq́ in cœlo neq́ in terra, qui C
custodis pactum & bonitatem seruis tuis ambulantibus coram te toto corde suo,
qui seruasti seruo tuo Dauidi patri meo quæ pollicitus es ei: quæ loquutus es ore
tuo, manu tua præstitisti, ut [testatur] hæc dies. Nunc igitur DOMINE deus Israe-
lis, serua Dauidi seruo tuo patri meo quæ pollicitus es ei hisce uerbis, Non excin-

[a] Vel, non est deus ut tu.

detur tibi uir coram me qui sedeat in solio Israelis, si modo filij tui obseruauerint
uiam meam, ut ambulent in lege mea, quemadmodum tu ambulasti coram me.
Nunc ergo, ô DOMINE deus Israelis, ratum sit uerbum tuum quod loquutus es ad
seruum tuum Dauidem. Itáne uere deus habitat cum homine in terra? En cœli cœ
liq; cœlorum te non capiunt, quanto minus ædes ista quam ædificaui? At tu respi
cies ad orationem serui tui, & ad precationem eius DOMINE deus meus, ut audias
uotum & orationem quam seruus tuus orat coram te, ut sint oculi tui aperti ad do
D mum istam die ac nocte, ad locum scilicet hũc de quo dixisti, Erit nomen meum il-
lic, ut audias orationem quam seruus tuus orat in loco isto. Exaudies quoq; preca
tionem serui tui, & populi tui Israel, quum orauerint in loco isto, exaudiesq; tu de
loco habitationis tuæ de cœlis: neq; exaudies tantum, sed propitius eris. Quum Iuramentum.
peccauerit quispiam aduersus proximum suum, susceperitq; super se iuramentum
quo sese obstringit, ueneritq; iuramẽtum coram ara tua in hac domo, tu audies de
cœlo, & facies, atq; ius dices seruis tuis, ut repẽdas impio, dando scilicet uiam eius
in caput eius, utq; iustum pronuncies iustum, dando scilicet ei iuxta iustitiam eius.
Quumq; corruerit populus tuus Israel coram hoste, eo q; peccauerint in te, reuersi Bellum.
autem fuerint, & laudauerint nomen tuum, orauerint & precati fuerint coram te
in domo ista, tu exaudies de cœlis, & propitius eris peccato populi tui Israel, & re-
E duces eos in terram quã dedisti eis & patribus eorum. Quum cœlum fuerit clau- Pluuiæ.
sum ut non sint pluuiæ, eo q; in te peccauerint, si precati fuerint in loco isto, con-
fessiq; fuerint nomini tuo, reuersi scilicet à peccatis suis, quandoquidem eos adfli-
gis, tu exaudies in cœlis, propitiusq; eris peccato seruorũ tuorum atq; populi tui
Israel, quoniam diriges eos in uiam bonam ut in ea ambulent, dabisq; pluuiam su Doctor deus.
per terram tuam quam hæreditatem dedisti populo tuo. Porrò si fames fuerit in Fames. Pestilentia.
terra, aut pestilentia, aut si fuerit [b] robigo, aurigo, locusta, aut brucus si fuerit, aut si Infra 20.b
hostis eius eum obsederit in terra portarũ suarum. [In summa,] quæcunq; tandem
adflictio, aut quicunq; morbus [inciderit,] omnem orationem, omnemq; supplica
tionem quæ facta fuerit à quocunq; homine, & ab uniuerso populo tuo Israel, (ut
quisq; cognorit adflictionem & morbum suum corde suo,) si expanderit manus
suas ad domum istam, tu exaudies de cœlis, de loco scilicet habitationis tuæ, propi
tiusq; eris, & dabis unicuiq; iuxta omnes uias suas, (quandoquidẽ tu cor eius nos- Corda omnium solus deus.
F sti,) tu enim solus nouisti cor filiorum hominum, ut scilicet timeant te cunctis die-
bus quibus uiuunt in superficie terræ quam dedisti patribus nostris. Sed & alie- Alienigenæ.
num qui nõ est de populo tuo Israel, qui uenerit è longinqua regione propter no
men tuum magnum, manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, uene-
rint inquam & orauerint in domo ista, tu exaudies de cœlis, de habitaculo mansio
nis tuæ, & facies iuxta omnia pro quibus alienigena ad te clamauerit, ut cognoscãt
uniuersi populi terræ nomen tuum, & timeant te quemadmodum populus tuus
Israel, sciãtq; q; nomen tuum inuocatum est super domum istam quam ædificaui.
Si egressus fuerit populus tuus ad bellum contra hostes suos, ea scilicet uia qua tu Bellatores orantes pro uictoria.
eos mittis, orauerintq; ad te uersus urbem hanc quam tu elegisti, uersus domum
quam ædificaui nomini tuo, tu de cœlis exaudies orationem eorum & supplicatio
G nem eorum, asseresq; eos. Si peccauerint in te, (quandoquidẽ non est homo qui 3.Reg.8.e Eccle.7.c 1.Ioh.1.d
non peccet,) & iratus fueris contra eos, tradiderisq; eos coram hostibus, ut abdu-
cant eos qui eos ceperunt in terram hostium, siue id procul fuerit, siue prope, reuo
cauerintq; ad cor suum in terra in quam captiui sunt abducti, si inquã resipuerint,
supplicauerintq; tibi in terra eorum qui eos captiuos abduxerunt, dixerintq;, Pec- Confessio.
cauimus, peruerse egimus, impie fecimus, conuersiq; fuerint ad te toto corde suo,
totoq; animo suo, in terra captiuitatis suæ ubi captos eos tenent, orauerint uersus
terram suam quam dedisti patribus eorũ, uersus ciuitatem quam elegisti, & uersus
ædem

[b] Alij carbunculum ponunt.

ædem quam extruxi nomini tuo, tu exaudies de cœlis de habitaculo firmo mansio
nis tuæ, orationem eorum atque supplicationem eorũ, & ius reddes eis, propitiusque
eris populo tuo qui peccauerunt contra te. Nunc ergo, ô deus meus, sint oculi tui
Psal.131.c aperti, † & aures tuæ intentæ ad orationem [quæ fit] in loco isto. Nunc exurge DO
MINE deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ: sacerdotes tui, ô DOMI
Salom. NE deus, induantur salute, & boni tui gaudeant bono. DOMINE deus ne auertas
faciem uncti tui, recordare bonitatum serui tui Dauidis.

CAP. VII.

3.Reg.8.g Qvumque Solomon finem fecisset orandi, ignis descendit de cœlis, & deuora- A
2.Mach.2.c uit holocaustum & uictimas, & gloria DOMINI impleuit domum, nec pote
rant sacerdotes ingredi domũ DOMINI, quia impleuerat gloria DOMINI domum
DOMINI. Omnes autem filij Israel uidentes descendere ignem, & gloriam DOMI
NI super domum, prociderunt faciebus in terram super pauimentũ, & adorarunt,
confitentes DOMINO quod bonus esset, & bonitas eius perpetua. Rex autem & cun-
3.Reg.8.g ctus populus sacrificabant uictimas coram DOMINO. Sacrificauitque rex Solomon
uictimam uigintiduorum millium boum, & centum atque uiginti millium ouium,
& initiarunt domum dei rex & cunctus populus, sacerdotes uero stabant in custo
dijs suis, atque Leuitæ habebant instrumẽta musica DOMINI quę fecerat Dauid rex
ad confitendum DOMINO quod bonitas eius perpetua esset, quũ laudaret Dauid per
manum eorum. Porrò sacerdotes clangebant tubis è regione ipsorum astantibus B
omnibus Israelitis. Sanctificauit præterea Solomon medium atrij quod erat an-
te ædem DOMINI, fecerat enim ibi holocausta & adipes pacificorum, eo quod altare
æneum quod fecerat Solomon capere non posset holocausta, sacrificiũ cibarium
& adipes. Fecit ergo eodem tempore Solomon festum diem septem diebus, &
omnes Israelitæ cum eo, cœtus magnus, ab eo quo itur in Hemath usque ad torren-
tem Aegypti. Octauo die fecerunt [a] contionem, quia initiationem aræ fecerunt se-
ptem diebus, & diem festum septem diebus. In die uero uicesimatertia mensis se-
ptimi dimisit populum in tentoria sua, lætantes & hilari corde, pro uniuersis bene
3.Reg.9.a ficijs quæ cõtulerat DOMINVS Dauidi, Solomoni & Israeli populo suo. Quumque
Solomon absoluisset ædem DOMINI, & domũ regis, uniuersumque quod in men-
tem uenit Solomoni ut faceret in æde DOMINI & in domo sua, idque prospere, ui- C
sus est DOMINVS Solomoni noctu, & dixit ei, Exaudiui orationem tuam, & elegi
mihi locum istum, ut sit domus in qua sacrificetur. Si constrinxero cœlum ut non
sit pluuia, & si mãdauero locustæ ut absumat terram, aut si misero pestilentiam in
populum meum, humiliatique fuerint hi qui sunt populus [b] meus super quos inuo-
catur nomen meum, precatique fuerint, & requisierint faciem meam, & conuersi fue
rint à uijs suis malis, ego exaudiam de cœlis, propitiusque ero peccatis eorum, sana-
boque terram eorum. Erunt igitur oculi mei aperti, & aures meæ intentæ ad oratio
nem quæ fit in loco isto. Nunc itaque elegi & sanctificaui domũ istam, ut illic sit no-
men meum in æternum, eruntque ibi oculi mei & cor meum cunctis diebus. Et tu si
ambulaueris coram me, quemadmodũ ambulauit Dauid pater tuus, & feceris o-
mnia quæ præcepi tibi, custodierisque statuta mea & iudicia mea, confirmabo soliũ D
regni tui, quemadmodum excidi cum Dauide patre tuo, hisce cõditionibus, Non
succidetur tibi uir imperans in Israele. Quod si uos auersi fueritis, & dereliqueritis
statuta mea & præcepta mea quæ proposui uobis, atque abeuntes colueritis deos a-
lios, & eos adoraueritis, euellam eos de terra mea quam dedi eis, & domum istam
quã sanctificaui nomini meo abijciã à facie mea, ponamque eam ut sit prouerbium
& fabula apud cunctos populos. Et super hanc domum quæ excelsa fuit, obstupe
scet quicunque præterierit, dicetque, Quam ob causam fecit DOMINVS sic huic terræ,
atque huic domui? Et respondebitur, Eo quod dereliquerũt DOMINVM deum patrum
suorũ, qui eduxit eos è terra Aegypti, & apprehenderunt deos alios, adorauerunt

A Descendente igne de cœlo, sacrificia grata fuisse domino ostenditur, & quid porrò factũ sit.

[a] A zareth quod contionẽ uerti, quid sit uide Leuit. 23.

[b] Vel, qui uocantur nomine meo, populus scilicet dei.

eos, & coluerunt eos, idcirco induxit super eos malum istud.

CAP. VIII.

De ciuitatibus quas ædificat Solomon & sibi subiugat, & de alijs quæ fecit.

A Post uiginti annos, quum Solomon ædificasset domum DOMINI & domum 1.R suam, contigit ut Solomon extrueret ciuitates illas quas dederat Hiram Solomoni, collocaretque in eas filios Israel. Et abiens Solomon in Hamath Zoba, [a]instaurauit eam, ædificauitque Thadmor in deserto, & cunctas ciuitates quæ erant in Hamath ædificauit ut essent [b]repositoria. Sed & Beth Horon superiorem ædificauit; atque Beth Horon inferiorem ciuitates munitas muris, portis & uectibus. Balaath quoque & omnia oppida quæ erant repositoria quæ Solomon habebat, etiam omnes ciuitates curruum, & ciuitates equitum: quidquid denique pro uoto suo Solomon B ædificare uoluit in Ierusalem, in Libano, & in uniuersa terra imperij sui. Omni denique populo qui reliquus fuit ex Hithæis, Amorræis, Pheresæis, Hiuæis, Iebusæis, qui non fuerunt Israelitæ, sed de filijs eorum qui reliqui facti sunt in terra post eos, quos filij Israel non perdiderunt, his Solomon tributum ac seruitutem imperauit in hunc usque diem. Porrò ex filijs Israel (quos Solomon non redegit in seruitutem & opus suum,) fuerunt milites qui belligerabant, duces triarij eius, & principes curruum eius, atque equites eius. Et hi præfecti erant quos habuit Solomon, quinquaginta & ducenti qui præerant populo. Transtulit quoque filiam Pharaonis ex ciuitate Dauidis in domum quam ei ædificauerat: dixit enim, Non habitabit uxor mea C in domo Dauidis regis Israelis, nam sacrosancta sunt illa ad quæ uenit arca DOMINI. Tum obtulit Solomon holocausta DOMINO super aram DOMINI quam extruxerat ante porticum, singulis diebus sacrificans iuxta præceptum Mosis, sabbatis, nouilunijs, & statis ferijs, ter scilicet in anno, nempe in festo die infermentatorum, in festo die hebdomadum, & in festo die tabernaculorum. Et constituit iuxta ordinationem Dauidis patris sui ordines sacerdotum, ut suo officio [inuigilarent,] Leuitas ad suas custodias, ad laudandum & ministrandum coram sacerdotibus, ut quæque dies [expostulabat,] & ianitores in suis ordinibus ad singulas portas: sic e-D nim erat præceptum Dauidis uiri dei. Nec recesserunt à præcepto regis de sacerdotibus & Leuitis, ad omnem rem & thesauros. Nam omne opus Solomonis paratum erat à die quando fundata est domus DOMINI, usque ad absolutionem eius, quando absoluta est domus DOMINI. Tunc profectus est Solomon in Ezion Gaber, & in Eloth in littore maris in terra Edom. Miserat enim ei Hiram per manum seruorum suorum naues, & famulos qui gnari erant maris, ueneruntque cum seruis Solomonis in Ophir, & tulerunt illinc auri talenta quadringenta & quinquaginta, & aduexerunt ad regem Solomonem.

[a] Alij legunt, obtinuit eam: alij, præualuit ei.

[b] Alij pro repositorijs legunt thesaurorum: Græci apothecas uocant: licet septuaginta ferè ὀχυρὰς transtulerint, fortè per metalepsim.

Populi ... rij Salom...

Dauid homo dei.

CAP. IX.

Regina Saba uenit ad Solomonem audita eius fama.

3.Reg.10.a Math.12.d Luc.11.d

A Regina quoque Saba audita fama Solomonis, uenit Hierosolyma ut tentaret Solomonem acutis quæstionibus, [uenit inquam] exercitu ualde magno, cum camelis portantibus odores, & aurum in copia, lapidesque pretiosos. Veniensque ad Solomonem, loquuta est cum eo quidquid fuit in corde eius. Solomon autem enarrauit ei omnia uerba eius, nihil omnino absconditum fuit Solomoni quod ei non explicaret. Videns igitur regina Saba sapientiam Solomonis, & domum quam extruxerat, sed & cibum mensæ eius, & habitationem seruorum eius, & stationem ministrorum eius, & uestes eorum, & potum eius, & uestes eorum, & cœnaculum eius per quod ascendebat in domum DOMINI, non erat amplius spiritus in ea, di-B xitque ad regem, Vera fuit fama quam audiui in terra mea de rebus tuis, atque de sapientia tua, nec fidem habui uerbis eorum, donec uenirem uiderentque oculi mei, & ecce ne dimidium quidem excellentis sapientiæ tuæ mihi nunciatum est, tu addis famæ quam audieram. Beati uiri tui, & beati serui tui illi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam: sit DOMINVS deus tuus laudandus, qui te fauore complexus est, ut poneret te super solium suum, ut esses rex DOMINI dei tui, eo quod deus tuus dilexit Israelem, ut firmaret eum perpetuò, deditque te regem super eos, ut administres

Rex Opt... populo donum dei.

Regina Saba dat munera Salomoni.

ministres ius & iustitiam. Dedit prætera regi centum & uiginti talenta auri, & odoramentorum magnam uim, lapides quoq; pretiosos: huiusmodi odores, quales attulerat regina Saba regi Solomoni, non fuerunt. Ad hæc serui Hiram & serui Solomonis, qui adferebant aurū ex Ophir, aduexerunt quoq; ligna Algumim, & lapides pretiosos. Et fecit rex ex lignis Algumim gradus in æde DOMINI atq; in ædibus regijs, & citharas, & nabla pro cantoribus: nec antea uisa sunt illis similia in terra Iuda. Porrò rex Solomon dedit reginæ Saba quodcunq; pro uoto suo expetisset, præter id quod ipsa attulerat ad regem. Versa igitur abijt in regionem suam cum seruis suis. Iam pondus auri quod uenit Solomoni singulis annis, fuit sexcena & sexagenasex talēta auri, excepto eo quod [accepit] à mercatoribus & negotiatoribus quæ ipsi adferebant. Sed & omnes reges Arabiæ, & præfecti prouinciarum aduexerūt aurum & argentum Solomoni. Fecit quoq; Solomon ducentas hastas ex auro ductili: singulæ hastæ habebant sexcenas [minas] auri ductilis: & trecenta scuta ex auro ductili trecenas [minas] auri singulis scutis, reposuitq; ea rex in domo saltus Libani. Fecit deinde rex solium magnum eburneum, obduxitq; illud auro mundo, & solio sex gradus, & aureum scabellum, quę solio adfixa erant, reclinatoria quoq; utrinq; eo loco quo sedebatur, & bini leones stantes pone reclinatoria: duodeni insuper leones stabant illic super sex gradus utrinq;. Huiusmodi factum non fuit in omnibus regnis. Omnia pocula regis Solomonis aurea erant, & omnia uasa saltus Libani ex auro erant puro. Temporibus Solomonis argentum nihili pensum erat, siquidem classis regis ibat in mari cum seruis Hiram: ternis annis semel ueniebat classis marina adferens aurum, argentum, ebur, simias atq; pauones. Et præcelluit Solomon rex omnes reges nationum opibus & sapientia, & uniuersi reges terræ quærebant uultum Solomonis, ut audirent sapientiam eius quam dederat deus in cor eius. Et hi quidem adferebant quisq; munus suum, nempe uasa argentea, uasa aurea, uestes, arma, odores, equos & mulos, idq; singulis annis. Habuit præterea Solomon quatuor millia septorū pro equis & curribus, & duodecim millia equitum, quos collocauit in ciuitates curruum, & cum rege in Ierusalem. Imperitauit autem super omnes reges, à fluuio usq; ad terram Palestinorum, & ad limitem Aegypti. Et aduexit rex argentum in Ierusalem ut lapides, & cedros aduexit ut sycomoros quæ in planitie abundant. Educebant quoq; equos ex Aegypto Solomoni, atq; ex omnibus regionibus. Reliquum gestorum Solomonis priorum & posteriorum, an non hæc scripta sunt in sermonibus Nathan prophetæ, & in prophetia Ahiæ Silonitæ, atq; in uisionibus Iedo uidentis contra Ieroboam filium Nebat? Regnauitq; Solomon in Ierusalem super omnem Israelem quadraginta annis. Dormiuitq; Solomon cum patribus suis, sepelieruntq; eum in ciuitate Dauidis patris sui, regnauitq; pro eo Rehabeam filius eius.

Omittūt ponderis nomen, oportet ergo aliquid intelligere, siue mina sit, siue talentum, siue siclus.

CAPUT X.

Ob quas causas regnum scissum sit.

Abijt autem Rehabeam in Sichem: in Sichem enim conuenerant omnes Israelitæ, ut eum regno inaugurarēt. Et factum est, quum Ieroboam filius Nebat, qui fuit in Aegypto, [hoc] audisset, (fugerat enim metu regis Solomonis,) reuersus est Ieroboam ex Aegypto. Mittentes ergo acciuerunt eum: uenitq; Ieroboam & omnes Israelitæ, & loquuti sunt ad Rehabeam in hæc uerba, Pater tuus aggrauauit iugum nostrū, tu igitur remitte aliquid de prædura illa seruitute, & de iugo illo graui quibus nos pressit pater tuus, tibiq; seruiemus. Qui ait ad eos, Intra triduum reuertimini ad me. Abijt itaq; populus, rex Rehabeam autem inijt consiliū cum senibus, qui coram Solomone patre suo quum adhuc uiueret, ministrauerant, & ait, Quid consulitis uos quod respondeam huic populo? Et loquuti sunt ad eum, dicentes, Si *hodie comem te præstiteris huic populo, moremq; eis gesseris, loquutusq; fueris ad eos uerba lenia, inseruient tibi cunctis diebus. At is derelicto con

**Ebr. Si fueris in bonum populo.*

silio seniorum quod ei dederant, inijt consilium cum iuuenibus qui cum eo adoleuerant, quiq; coram eo stabant, aitq; ad eos, Quid uos consulitis, quod respondeamus huic populo, qui loquuti sunt ad me, dicētes, Remitte quidpiā de iugo quod posuit pater tuus super nos? Tum iuuenes qui cum eo adoleuerāt loquuti sunt ad eum hisce uerbis, Sic dices ad populū qui loquuti sunt ad te hæc uerba, Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu ergo remitte quidpiam de iugo nostro: sic dices ad C *eos, Exiguum meum crassius erit lumbis patris mei. Pater itaq; meus pressit uos iugo graui, ego uero adijciam iugo uestro: pater meus castigauit uos flagellis, ego autem castigabo uos flagris aculeatis.* *Venit itaq; Ieroboam & uniuersus populus ad Rehabeam die tertio, sicut rex loquutus fuerat, dicēs, Reuertimini ad me die tertio. Et respondit rex populo aspere, reliquitq; rex Rehabeam consilium senum, loquutus est aūt ad eos iuxta consiliū iuuenū, dicens, Pater meus aggrauauit iugū uestrum, ego uero adijciam illi: pater meus castigauit uos flagellis, ego autem casti*D *gabo uos flagris aculeatis.* Neq; auscultauit rex populo, quoniam fuit [b]reuolutio à deo, ut confirmaret DOMINVS uerbum suum, quod loquutus fuerat ministerio Ahiæ Silonitæ ad Ieroboam filium Nebat. Quumq; uniuersi Israelitæ uidissent q; rex non adquieuisset eis, respondit populus regi hisce uerbis, Quæ pars nobis in Dauide? Non est hæreditas in filio Isai: ad tentoria tua ô Israel, prouide itaq; domui tuæ Dauid. Et abijt uniuersus Israel in tentoria sua. Super filios autem Israel qui habitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Rehabeam. Misit autem rex Rehabeam Hadoram, qui erat [constitutus] super uectigal, quem Israelitæ lapidibus obruerunt ut moreretur. Rehabeam autem rex fategit, ut conscenso curru fugeret Hierosolyma. Defecerunt itaq; Israelitæ à domo Dauidis usq; in hunc diem.

Consilium iuuenum.

Dura responsio ad populū.

[b]Alij legunt, causa, occasio.

Scissio regni.

Adoram lapidatur.

CAPVT XI.

A QVumq; uenisset Rehabeam Hierosolyma, cōgregauit domum Iuda & Beniamin, centum uidelicet & octoginta millia electorum qui bellum gerere poterant, ut pugnaret contra Israelitas, & reduceret regnum ad Rehabeam. Et factum est uerbum DOMINI ad Semeiam uirum dei in hanc sententiam, Dic ad Rehabeam filium Solomonis regem Iuda, & ad omnes Israelitas qui sunt in Iuda & Beniamin, hæc uerba, Sic dicit DOMINVS, Ne ascendatis, neq; pugnetis contra fratres uestros, reuertimini quisq; domum suam, quoniam à me facta est hæc res. Audierunt ergo uerba DOMINI, & reuersi sunt, quo minus proficiscerentur contra Ieroboam. Mansit autem Rehabeam Hierosolymis, ædificauitq; ciuitates munitas in Iuda, ædificauit Beth Lehem, & Etam atq; Tekoam, Bethzur, Socho, Adullam, Gath, Maresam, Ziph, Adoraim, Lachis, Aseka, Zarea, Aialon, & Hebron, quæ [erant] in Iuda & Beniamin, ciuitates munitas. Roborauit quoq; præsidia, & collocauit in ea duces & [a]thesauros ciborū, uinum quoq; & oleum, & in omnibus ciuitatibus scuta & lanceas, & roborauit eas supra modū, erantq; sub eo Iuda & Ben-
C iamin. Sacerdotes quoq; & Leuitæ qui erant in uniuerso Israele collegerūt se ad illū ex omni termino eorum. Relinquebant enim Leuitæ suburbanos suos agros atq; possessiones suas, concesseruntq; ad Iuda & Ierusalem, abiecerat enim eos Ieroboam & filij eius, ne sacerdotio fungerentur coram DOMINO. Constituitq; sibi sacerdotes pro excelsis, & pro dæmonijs, & pro uitulis quos fecerat. Sequuti quoq; sunt ipsos [Leuitas] ex omnibus tribubus Israelis, hi scilicet qui dederāt cor suum, ut quærerent DOMINVM deum Israelis, uenientes in Ierusalem, ut sacrifica-
D rent DOMINO deo patrum suorum. Roborauerunt itaq; regnum Iuda, & confirmauerunt Rehabeam filium Solomonis tres annos, quoniam ambulauerūt in uia Dauidis & Solomonis tribus annis. Duxit autem sibi Rehabeam uxorem Mahalath filiam Ierimoth, filij Dauidis, & Abihail filiam Eliab, filij Isai, quæ peperit ei filios, ipsum Iehus, & Semariam, & Saham. Post illam duxit Maacham filiam Abso-lom,

De regno Rehabeam quod obtinuit super Iuda & Beniamin.

3.Reg 12.a

Reuersus à pugna.

Aedificatio regis.

[a]Potest etiam legi, ciborū repositoria aut cellas.

Regnū Iuda & Beniamin.

Sacerdotes de mouentur.

Quærere dominum.

lom, quæ peperit ei Abiam, Athai, Sisam & Selomith. Dilexit autem Rehabeam
Maacham filiam Absolom supra omnes uxores & concubinas suas, quoniam de-
Vxores Roboam. cem & octo duxerat uxores, & sexaginta concubinas, genuitq; uigintiocto filios,
& sexaginta filias. Et constituit Rehabeam Abiam filium Maacham, ut caput esset
& princeps inter fratres suos, utq; regno præesset. Prudenter itaq; egit, erupitq;
præ omnibus filijs suis in omnibus terris, Iuda & Beniamin, & in omnibus urbi-
bus munitis, & dedit eis commeatũ in copia, & [b]petijt multas uxores. CA. XII.

3.Reg.14.f FActum est autem quum Rehabeam ordinasset regnum, roborassetq; illud, q A
derelinqueret legem DOMINI, omnisq; Israel cum eo. Anno ergo quinto regis
Rehabeam ascendit Sesak rex Aegypti contra Ierusalem, eo q prævaricati essent
contra DOMINVM. [Ascendit] autem cum mille & ducentis curribus, cumq; sexa
ginta millibus equitum: porrò populi qui uenerant cum eo ex Aegypto, non fuit
numerus, Lubim, Sukijm & Aethiopes. Ceperunt autem urbes munitas in Iuda,
Prophetis con[illegible] peccatores. perueneruntq; usq; ad Ierusalem. Venit itaq; Semaia propheta ad Rehabeam &
ad principes Iuda, qui collecti erant intra Ierusalem metu Sesak, dixitq; ad eos, Sic
ait DOMINVS, Vos dereliquistis me, & ego uos quoq; dereliqui in manu Sesak. B
[illegible] Submissi ergo facti principes Israelis & rex, dixerũt, Iustus est DOMINVS. Cumq;
uideret DOMINVS eos esse factos submissos, fit uerbum DOMINI ad Semaiam in
hanc sententiã, Submissi sunt, non ergo perdam eos, sed utcunq; seruabo eos, nec
[a]conflabitur furor meus contra Ierusalem per manum Sesak, serui tamen eius erũt
Sesac templum diripit. ut experiantur quid sit mihi seruire, & quid seruire regnis nationum. Ascendit er-
go Sesak rex Aegypti Hierosolyma, accepitq; thesauros domus DOMINI, & the-
sauros domus regis, omnia tulit: accepit & scuta aurea quæ Solomon fecerat. Fe- C
citq; rex Rehabeam illorum loco scuta chalybea, & commisit [ea] manibus princi-
pum qui cursoribus præerant, & qui custodiebant introitum domus regis. Quo-
tiescunq; rex introiuit domũ DOMINI, uenerunt celeres & tulerunt ea, referebãtq;
ea in cõclaue celerum. Quumq; submissior factus esset, auersa est ira DOMINI ab
3.Reg.14.f eo, ut non perderet eum in uniuersum, etenim in Iuda res [b]bonæ erant. Corrobo
ratus itaq; rex Rehabeam, regnauit in Ierusalem: fuit autem Rehabeam natus qua
dragintaunum annos quum inauguraretur regno, regnauitq; decem & septem an
nis in Ierusalem ciuitate quã elegit DOMINVS, ut collocaret illic nomen suum præ D
cunctis tribubus Israelis. Nomen matris eius erat Naama quæ fuit Ammonitis.
Designauit autem malũ, eo q non præpararet cor suum ut studiose quæreret DO
MINVM. Et res Rehabeam priores & posteriores, an nõ hæ scriptæ sunt in sermo-
nibus Semaiæ prophetæ, & Iddo uidentis, dum recensent generationum seriem?
Roboam moritur. Fuerunt etiam bella inter Rehabeam & Ieroboam cunctis diebus. Dormiuit au-
tem Rehabeam cũ patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauidis, regnauitq; eius
loco filius eius Abia.

CAP. XIII.

3.Reg.15.a ANno decimooctauo regis Ieroboam, regnum accepit Abia super Iudam, re- A
gnauitq; tribus annis in Ierusalem: fuit nomen matris eius Michaia, quæ fuit
Foedus Abiæ [illegible]. 3.Reg.12.e filia Vriel de Gibea: fuitq; bellum inter Abiam & Ieroboam. Congregauit autem
Abia ad prælium uiros strenuos & heroes aptos ad bellum, [nempe] quadringen
ta millia electorũ uirorum. Ieroboam autem instruxit aciem cõtra eum cum octin-
gentis millibus uirorum electorum qui erant strenui & fortes. Et consurgẽs Abia
[ascendit] montem Zemaraim, qui est in montibus Ephraim, & dixit, Audite me
Ieroboam & omnis Israel, An uobis est ignotũ, DOMINVM deum Israelis dedisse
regnũ ipsi Dauidi super Israelitas, idq; perpetuò, ei & filijs eius foedere [a]salis? Sur-
rexit aũt Ieroboam filius Nebat seruus Solomonis filij Dauidis, & rebellauit con
tra dominũ suum: ad hunc conglobati sunt uiri perditi filij Beliaal, & inualuerunt
cõtra Rehabeam filium Solomonis, quum Rehabeam esset puer & tenero corde, B

[b]Ebr. Postulauit multitudinem uxorum.

Contemnato regno Rehabeam, dereliquit legem domini, unde traditur in manum regis Aegypti, sed humilis factus, seruatur.

[a]Alij legũt, stillabit.

[b]Hebraica uerba duplicem continere sensum possunt, uel q res bene haberent in Iuda, uel q aliquid boni in Iuda adhuc superesset, propter quod dominus parceret. Ad uerbum sic, Etiã in Iuda fuit res, uel sermones boni.

De Abia & Ieroboam bellis [illegible] quæ inter ipsos fuerunt.

[a]Foedus salis dicitur firmissimum.

qui coram illis se tueri non posset: nunc ergo dicitis uos, fortiores uos esse contra regnũ DOMINI, quod est in manu filiorũ Dauidis, & uestrum quidem magna copia est, habetisq; uobiscũ uitulos aureos, deos scilicet quos uobis fecit Ieroboam. An non expulistis sacerdotes DOMINI, filios scilicet Aharonis, & Leuitas, & fecistis uobis sacerdotes quemadmodum & gentes nationum, ut omnis quicunq; uenit & cõsecrat manum suam iuuenco filio bouis, & septem arietibus, fiat sacerdos eorũ qui non sunt dij? Nos uero sumus DOMINI dei nostri, & hunc non deseruimus, & sacerdotes qui ministrant coram DOMINO, filij sunt Aharonis, & Leuitæ in opere. Qui incendunt DOMINO holocausta singulis [diebus] mane & uespere, deinde incensum aromaticum [adolent,] ordinantq; panes mensæ mundæ, & can- *Sacerdotes Ieroboam quales. 3.Reg.12.f*

C delabrũ aureum [aptant] cum lucernis eius, ut ardeãt semper in uespera, quoniam nos obseruamus obseruationes DOMINI dei nostri, quas [b] uos dereliquistis. Et ecce nobiscum deus caput, & sacerdotes, & tubæ, & classicum, ut insonet cõtra uos. O filij Israel, ne pugnetis cõtra DOMINVM deum patrum uestrorum, nam id non prospere uobis cedet. Ieroboam autem circũduxit insidias, ut ueniret post eos, fuerunt itaq; ante Iudam, & insidiæ à tergo eius. Et quum circumspexissent Iudæi, ecce [imminebat] eis prelium à fronte & à tergo, clamabantq; ad DOMINVM, & sacerdotes clangebant tubis. Et classicum cecinerunt Iudæi: quumq; sic classicum canerent Iudæi, cõtigit ut deus funderet Ieroboam & omnem Israelem coram Abia

[b] Potest etiã legi, & uos dereliquistis eũ.

Oratione uincunt hostes.

D & Iuda. Fugeruntq; filij Israel coram Iuda, & tradidit eos DOMINVS in manũ eorum. Et cædebant eos Abia & populus eius cæde magna, & ceciderunt uulnerati ex Israele uirorum electorum quingenta millia. Adflicti igitur sunt filij Israel illo tempore, inualueruntq; filij Iuda, eo q; innixi essent super DOMINVM deũ patrum suorum. Et persequutus est Abia Ieroboam, & cepit ciuitates eius, Beth El & uiculos eius, Iesanam & uicos eius, Ephraim & uicos eius. Nec retinuit Ieroboam amplius robur in diebus Abiæ, percussitq; eum DOMINVS, & mortuus est. Abia autem corroboratus est, & duxit uxores quatuordecim, genuitq; uigintiduos filios, & sedecim filias. Reliquum gestorum Abiæ, uiæ eius, uerbaq; eius scripta sunt in [c] historia Iddo prophetæ. Dormiuit autẽ Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauidis, regnauitq; Asa filius eius pro eo, & trãquilla fuit terra decem annis.

Ieroboam occisus à domino. Abiæ uxores.

[c] Alij legunt, in commentario.

CAPVT XIIII.

De regno Asæ.

A FEcit autem Asa quod bonum & rectum fuit in oculis DOMINI dei sui, abstulit enim altaria aliena & excelsa, confregit statuas, & succidit lucos. Et dixit ad Iuda, ut inquirerent DOMINVM deum patrum suorũ, facerentq; legem & præcepta. Abstulit præterea de omnibus urbibus Iuda excelsa & simulachra, fuitq; regnum tranquillũ coram eo. Aedificauit autem urbes munitas in Iuda, eo q; pacem haberet terra, nec esset contra eum bellum in illis diebus, siquidem DOMINVS dederat ei requiem. Dixit igitur ad Iudã, Aedificemus ciuitates istas, & circunducamus mu- *3.Reg.15.b* *Officia regis.* *Per quærentibus dominum.*

B ros, turres, portas, & uectes, superest [a] enim nobis terra, eo q; quæsierimus DOMINVM deum nostrum: quæsiuimus, & ille dedit nobis requiem circunquaq;: ædificauerunt ergo, & prospere eis cessit. Habuit quoq; Asa exercitum qui ferebat scuta & hastas, de Iuda [uirorum] trecẽta millia, & de Beniamin qui portabant scuta, & tendebãt arcus, ducenta & octoginta millia: hi omnes uiri erant strenui. Egressusq; est contra eos Særa Aethiops cum exercitu mille millium, & trecentis curri-

[a] Alij legunt, terra adhuc est quieta coram nobis.

Exercitus Asæ. *Rex Aethiopũ.*

C bus, & peruenit in Maresa. Exiuit & Asa contra eum, & aciem instruxerunt in ualle Zephatha ad Maresa. Clamauit autẽ Asa ad DOMINVM deum suum, & dixit, DOMINE, nihil [refert] apud te ut auxilium feras uel multis, uel his quibus non est robur: fer opem nobis ô DOMINE deus noster, quoniam te nitimur, & in tuo nomine aggredimur multitudinem istam, tu es DOMINVS deus noster, ne præualeat tecum mortalis. Fudit itaq; DOMINVS Aethiopes coram Asa & coram Iuda, fuge-

Oratio regis Asæ. 3.Reg.14.a

Dño perfectantes uincuntur Aethiopes.

runtq;

runtq; Aethiopes, quos insequutus est Asa & populus qui cum eo erat, usq; in Ge D
rar, corrueruntq; Aethiopes ut nullus ex eis uiuus superesset, quoniam confracti
sunt coram DOMINO & coram exercitu eius, tuleruntq; prędam ualde ingentem.
Percusserunt itaq; omnes ciuitates circum Gerar, quoniam pauor DOMINI erat su
per eos, diripueruntq; omnes urbes, eratq; præda magna in eis. Percusserũt etiam
tentoria pecorum, & abduxerunt oues multas, & camelos, reuersiq; sunt Hieroso
lyma.

CAPVT XV.

Sequuntur reliqua de regno Asæ.

Regni stabilitas.

FVitq; spiritus dei super Asariam filium Oded, qui egressus obuiam Asa, dixit A
ad eum, Audite me Asa & omnis Iuda atq; Beniamin, DOMINVS uobiscũ est,
si uos fueritis cũ eo: & si quęsieritis eum, inuenietur uobis: si uero reliqueritis eum,
relinquet & uos. Et quidẽ multis diebus in Israele non [quæsierunt] deum uerum,
non sacerdotẽ docentem, non legem. Quum uero in angustijs suis cõuersi essent
ad DOMINVM deum Israelis, quærerentq; eum, inuentus est ab eis. Et temporibus
illis non erat pax neq; exeunti neq; ingrediẽti, sed tumultus ingentes super omnes B
habitatores terrarum, & conteritur gens à gente, & urbs ab urbe, quoniam DOMI
NVS commouet eos omnis generis calamitatibus. Vos igitur estote fortes, ne re-
missæ fiant manus uestræ, est enim merces operi uestro. Quum ergo Asa uerba
ista atq; prophetiam Oded prophetæ audisset, confortatus est, & aboleuit abomi
nanda idola ex omni terra Iuda & Beniamin, atq; ex omnibus ciuitatibus quas ce-
perat in monte Ephraim. Et instaurauit altare DOMINI quod erat ante porticum
DOMINI. Congregauit quoq; omnem Iudam & Beniamin, aduenas cum eis ex C
Ephraim, & Manasse, & Simeone: nam multi ex Israelitis defecerũt ad eum, uiden
tes q; DOMINVS deus eius esset cum eo. Congregati itaq; sunt in Ierusalem mense
tertio, anno decimoquinto regni Asæ, immolaueruntq; DOMINO eodem die de
spolijs quæ adduxerant boum septingẽta, ouiũ septem millia. Inieruntq; fœdus
ut quærerent DOMINVM deum patrũ suorum in toto corde suo, & in tota anima
sua. Et quicũq; non quæreret DOMINVM deum Israelis, interficeretur, siue paruus
esset siue magnus, uir uel mulier. Et iurauerũt DOMINO uoce magna, atq; cum iu-
bilo, clangentes tubis & buccinis. De huiusmodi iuramento omnes Iudæi lætati D
sunt, nam toto corde suo iurauerant, & quæsierunt [eum] tota uoluntate, inuen-
tusq; est ab eis, & dedit eis DOMINVS requiem circunquaq;. Sed & Maacham ma
trem Asæ regis hanc amouit ne esset domina, quę fecerat Miplæzeth in luco, & ex
cidit Asa Miplæzeth eius, cõminuit & combussit in torrente Kidron. Nec tamen
recesserunt excelsa, ueruntamen cor Asæ integrum fuit quandiu uixit. Intulit præ
terea ea quæ pater suus consecrauerat, & quæ ipse consecrauerat in domum dei, ar
gentum scilicet & aurum atq; uasa, nec fuit bellum usq; ad trigesimumquintum an
num regni Asæ.

Numerus mutatus.

Merces.

Foedus populi & regis cũ domino.

CAP. XVI.

De bello inter Baasa & Asa.

ANno trigesimosexto regni Asę, ascẽdit Baasa rex Israelis contra Iudã, & *ædi A
ficauit Rama, ne permitteret quenquã uel egredi, uel ingredi ad Asam regem
Iuda. Et protulit Asa aurum ex thesauris ædis DOMINI & domus regiæ. Et misit
ad Benhadad regem Syriæ in Damascum hisce mãdatis, Fœdus est inter me & in-
ter te: inter patrem meum, & inter patrem tuum: en misi ad te argentum & aurum,
ut uenias & irritum facias fœdus tuum quod habes cum Baasa rege Israelis, ut is à
me recedat. Et adquieuit Benhadad regi Asæ, misitq; imperatores exercituũ quos
habuit ad ciuitates Israeliticas, atq; hi percusserũt Iion, Dan, & Abelmaim atq; mu B
nitiora oppida Naphtali. Quumq; audisset Baasa, destitit ab extructione Rama,
intermisitq; opus. Asa autem rex accepit uniuersam Iuda, & tollẽtes lapides de Ra
ma atq; ligna eius quibus ædificare uolebat Baasa, ædificauitq; cum illis Gæba &
Mizba. Sub id temporis uenit Hanani uidẽs ad Asam regẽ Iuda, & dixit ad eum,
Quandoquidem fisus es regi Syriæ, nec innixus es DOMINO deo tuo, ideo euasit

*Aedificare pro munire, ut Germanice, Die stett buwend, id est munitiones faciunt.

C exercitus regis Syriæ manum tuam. An non Aethiopes & Lubim habebant ualidissimũ exercitum in curribus & multis equitibus, sed quoniam nitebaris DOMINO, tradidit ille eos in manum tuam. Nam oculi DOMINI discurrunt per uniuersum orbem, ut roboret hos qui erga eum sunt integro corde. Stulte egisti in hoc, quoniam porrò bella contra te erunt. Et iratus Asa contra uidentem, tradidit eum in carcerem, erat enim secum hac de re cõmotus. Oppressit etiam Asa eodem tempore quosdã è populo. D Et ecce res gestæ Asæ priores & posteriores scriptæ sunt in libro regum Iuda & Israel. Aegrotauit autem Asa anno regni sui trigesimonono pedibus suis, donec morbus suus ualde incresceret, & in morbo suo non quæsiuit DOMINVM, sed medicos. Dormiuit ergo Asa cum patribus suis, mortuus'q́ est anno regni sui quadragesimoprimo. Et sepelierũt eum in sepulchris eius, quæ pro se exciderat in ciuitate Dauidis, & posuerunt eum in lecticam quam odoribus [b]delicatissimis & peregrinis arte pigmentaria conditis [c]impleuerat, & bustum ei fecerunt, idq́ magna admodum combustione.

Cor domini. Iob. 7.

Fides in deo, non in medicis habenda.

Asa mortuus cum pompa sepelitur.

[b]Senim ad uerbum esset meretricijs, sed uidetur hac uoce hic uti pro condimentis peregrinis, quibus superiores reges usi hactenus non erant, & quasi meretriciũ aliquid habentibus per metalepsim; nam huiusmodi pigmentis fere utuntur meretrices, & qui meretricios animos habent, ac molles.

[c]Impleuerat, scilicet sepeliens, uel impersonaliter.

CAP. XVII.

De regno Iosaphat.

A Regnauit autem Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit cõtra Israelem, & posuit exercitum in omnibus ciuitatibus Iuda munitis, & in terra Iuda præfectos collocauit: sic in ciuitatibus Ephraim quas ceperat pater eius Asa. Fuit ergo DOMINVS cum Iosaphat, quoniam ambulauit in uijs Dauidis patris sui primis, nec quæsiuit Baalim, sed deum patris sui quæsiuit, & in præceptis eius ambulauit, & nõ iuxta opera Israelis. Firmauitq́ DOMINVS regnum in manu eius, & dederunt B omnes Iudæi munera ipsi Iosaphat, ut haberet insigniter opes & gloriam. Extulit cor suum in uijs DOMINI, insuper amouit excelsa & lucos ex Iuda. Anno tertio regni sui misit proceres suos, [nempe] Benhail, Obadiã, Sachariam, Nethaneel, Micheam, ut docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas, Semeiam, Nethaniam, Sebadiam, Asahelem, Semiramoth, Ionathan, Adoniam, Tobiam, & Tob Adoniam Leuitas, & cum eis Elisama & Iehoram sacerdotes, qui docuerunt in Iuda, habebantq́ secum librum legis DOMINI. Circumierunt autem per omnes ciuitates C Iuda, & docuerunt populum. Irruit ergo pauor DOMINI super omnia regna nationum quæ circunquaq́ erant Iuda, ut non belligerarent contra Iosaphat. Attulerunt & de Palestinis munera & pondera argenti ipsi Iosaphat. Arabes quoq́ adducebant ei pecudes, [nempe] arietum septem millia & septingentos, & hircorum septem millia & septingentos. Promouit itaq́ Iosaphat & creuit in immensum, & ædificauit in Iuda arces & urbes ad repositoria. Fecit præclara [b]opera in urbiD bus Iuda, & habuit milites fortissimos heroes in Ierusalem. Porrò istæ sunt præfecturę eorum secundum domos patrum suorum. In Iuda tribuni [fuerunt] Adna princeps, & cum eo heroes fortissimi ter centum mille. Ad manum eius fuit Iehohãnan princeps, & cum eo ducẽta & octoginta millia. Ad manũ quoq́ eius Amasias filius Sichri, qui sponte se DOMINO dederat, & cum eo ducẽta millia heroum fortium. Ex filijs Beniamin fortissimus heros Eliada, & cum eo armatorum arcu & clypeo ducẽta millia. Ad manum eius Iehosabad, cumq́ eo centum & octoginta millia eorum qui expediti erant ad militiam. Illi ministri erant regis, præter eos quos collocauerat rex in ciuitatibus munitis per totã Iudæam.

1.Reg.15.

Fidit domino.

Diuitie timentibus domin.

Rex mittit per ducatores uerbi dei ad labdo ???

[b]Ebr. Et opus multũ fuit ei. Hoc sic exposui Latino more, & rabba pro insigni & præclaro, ut uisum est in 15. cap. Exod.

CA. XVIII.

Iosaphat iungit se impio regi Ahab cõtra dominum.

A Quumq́ Iosaphat abũdaret opibus & gloria, affinitate iũctus est ipsi Ahab. Expletis autem [aliquot] annis, descẽdit ad Ahab in Samariam, mactauitq́ ei Ahab multas oues & boues, simulq́ populo quem secum habuit, persuasitq́ illi ut cum eo ascenderet in Ramoth Gilead. Ait enim Ahab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda, Visne mecum proficisci in Ramoth Gilead? Respondit ei, Quemadmodum ego, sic & tu: quemadmodum populus tuus, populus meus, tecumq́ [proficiscemur] in bellum. Dixit insuper Iosaphat ad regem Israelis, Consule quæso hodie uerbũ DOMINI. Cõgregans ergo rex Israelis prophetas, quadringẽtos nempe uiros,

1.Reg.22.

Prophetæ falsi 400.

uiros, dixit ad eos, Proficiscamúrne in bellũ contra Ramoth Gilead, an omittam?
Illi dixerunt, Ascẽde, nam tradet deus in manum regis. Dixit aũt Iosaphat, Est ne B
adhuc hic propheta DOMINI, ut ab eo quæramus? Respondit rex Israelis ipsi Iosa-
Verbũ dei quæ [illegible] regibus. phat, Est adhuc uir quidam per quem DOMINVM possemus interrogare, at ego
odio eum prosequor, quoniam nihil boni mihi prophetat, sed cunctis diebus suis
Micheas solus [illegible] prophetis. malum: is est Micheas filius Iemla. Dixitq; Iosaphat, Ne loquatur rex sic. Vocauit
itaq; rex Israel cubicularium quendam, & dixit, Cõfestim accerse Micheam filium
Iemla. Cæterum rex Israelis, & Iosaphat rex Iuda sedebant uterq; in solio suo, indu
ti uestibus, sedebant autem in area iuxta ostium portæ Samariæ, omnesq; prophe
tæ uaticinabãtur coram eis. Fecerat autem Zedekias filius Chnaana sibi cornua C
ferrea, & aiebat, Sic dicit DOMINVS, Istis feries tu Syros, donec eos in uniuersum
perdas. Ad hunc modum omnes prophetæ uaticinabantur, dicentes, Ascẽde in
Ramoth Gilead, & feliciter ages, tradet DOMINVS in manum regis. Porrò nun-
cius qui uocatum ierat Micheam, loquutus est ad eum, dicẽs, En uaticinia prophe-
tarum uno ore fausta [prædicunt] regi, sit quæso sermo tuus consonus illorum ser
Prophetæ [illegible] loquantur. monibus, ut & tu fausta loquaris. Micheas dixit, Viuit DOMINVS, quodcunq; di
xerit DOMINVS ad me, hoc loquar. Et quũ uenisset ad regem, dixit rex ad eum,
Proficiscamúrne Michea bellaturi contra Ramoth Gilead, an omittamus? Is uero
Ironia Micheæ. dixit, Ascendite, res prospere cedet uobis, tradentur in manum uestram. Dixitq; D
ad eum rex, Quoties te iureiurãdo adigam, ne loquaris ad me nisi ueritatem in no
Veritas [illegible]. mine DOMINI? Tum dixit [Micheas,] Vidi uniuersum Israelẽ dispersum in mon
tibus ueluti oues quibus non est pastor, dixitq; DOMINVS, Illi non habent domi-
num, reuertatur quisq; domum suam incolumis. Ait ergo rex Israel ad Iosaphat,
An non dixeram tibi, Is nihil boni uaticinatur mihi, sed malum duntaxat? Tum di
xit [Micheas,] Audite ergo uerbum DOMINI, Vidi DOMINVM sedentem in solio
suo, & omnis exercitus cœlorum stabat ad dexteram eius, & ad sinistram eius, dice
Spiritus erroris [illegible]. batq; DOMINVS, Quis persuadebit Ahab regem Israelis, ut ascendat & corruat in E
Ramoth Gilead? Quumq; alius aliud dixisset, egrediebatur spiritus quidam, qui
stans coram DOMINO, dixit, Ego persuadebo ei. Aitq; DOMINVS ad eum, Qua
in re? Qui dixit, Egrediar, eroq; spiritus mendax in ore omnium prophetarũ eius.
Dixit ergo, Persuadebis, simulq; efficies: egredere, & fac sic: & nunc, en DOMINVS
dedit spiritum mendacem in os illorum tuorum prophetarum, loquutusq; est DO
Percutitur [illegible] propheta [illegible]. MINVS super te malum. Accedens autem Zedekias filius Chnaana, percussit Mi
cheam in maxillam, & dixit, Qua nam uia secessit spiritus DOMINI à me, ut tibi lo
queretur? Et ait Micheas, En tu uidebis ipso eodem die, quando è penetrali in pe- F
netrale fugeris, ut abscondaris. Ait autem rex Israelis, Tollite Micheam, & reduci-
te eum ad Amon præfectum ciuitatis, & ad Ioas filium regis, dicetisq;, Sic ait rex,
[illegible] propheta incarceratur. Ponite hunc in carcerem, & date ei cibum, panem scilicet & aquam, (ut solet adfli-
ctis,) donec ego incolumis reuersus fuero. Tum ait Micheas, Si reuersus fueris in-
columis & saluus, DOMINVS non est loquutus per me. Simulq; dixit, Audite om
nes populi. Ascendit itaq; rex Israelis, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Gilead,
Consilio [illegible]. dixitq; rex Israelis ad ipsum Iosaphat, Mutandus est habitus, & eundũ in prælium,
tu uero indue uestimenta tua: immutauitq; habitũ rex Israelis, & ingressus est præ
lium. Porrò rex Syriæ præceperat ducibus curruum, quos penes se habebat, di- G
cens, Ne conseratis manus neq; cum magno, neq; cum paruo, præterquam cum so
lo rege Israelis. Quum autem duces curruum uiderent ipsum Iosaphat, dixerunt,
[illegible]. Is est rex Israelis: & concesserunt ad eum ut pugnarent. Tum clamauit Iosaphat, &
DOMINVS auxiliabatur ei, abegitq; illos deus ab eo. Quumq; duces curruum ui
dissent q; non esset rex Israelis, diuerterunt ab eo. Quidam autẽ intendens arcum
q̃ maxime potuit, ferijt regem Israelis inter iuncturas [thoracis,] & inter loricam.

Is autem dixit aurigę, Versa manu tua, educ me ex castris, quoniã uulneratus sum.
Desijt itaq; prælium eo ipso die. Porrò rex Israelis suffultus stabat [a]in curru prope
Syros usq; ad uesperam, & mortuus est sole occidente. CAP. XIX.

> [a] Alij legunt, fecit stare currum.
>
> Ahab moritur.
>
> Post increpationẽ quę fiebat à domino per prophetã, Iosaphat cautius & magis solicite coram deo ambulat.
>
> Societas uitãda est cum peruersis.

A REuersus est autem Iosaphat rex Iuda incolumis domum suam in Ierusalem, egressusq; obuiam ei Iehu filius Hanani uidens, dixit regi Iosaphat, Túne impio auxilium ferre, & diligere eos [uoluisti] qui DOMINVM oderũt? Ob hanc rem [uenit] super te indignatio à DOMINO, ueruntamen res bonæ inuentæ sunt in te, quoniam excidisti lucos de terra, & præparasti cor tuum, ut quæreres deum. Habitauit itaq; Iosaphat Hierosolymis, conuersusq; egressus est ad populum à Beer Seba usq; ad montem Ephraim, reduxitq; eos ad DOMINVM deum patrũ suorum.

> Rex populum conuertit ad dominum.

B Cõstituitq; iudices in terra in omnibus ciuitatibus Iuda munitis, idq; oppidatim. Aitq; ad iudices, Dispicite quid agatis, nõ enim homini iudicabitis, sed DOMINO, qui uobiscum est in causis quas iudicatis, sit ergo metus DOMINI uobiscum: cauti ergo sitis & satagite, quoniam non est ulla peruersitas apud DOMINVM deum no-

> Exhortatio ad iudices.

C strum, ut uel [†a]personas suspiciat, uel munera recipiat. Sed & Hierosolymis constituit Iosaphat ipsi Israeli quosdam ex Leuitis & sacerdotibus, & ex præcipuis patribus ad iudicium DOMINI, & ad lites, [b]qui habitarent Hierosolymis. Præcepit autem illis huiusmodi mandatis, Sic facietis in timore DOMINI, in fide, [ueritate,] & candido corde. Quæcunq; causa aduenerit de fratribus uestris habitantibus in ciuitatibus suis, inter sanguinem & sanguinem, inter legem & præceptum, inter sta-

> [a] Ebr. Acceptio personarũ, & receptio munerum. Est autem recipere personas, mirari, suspicere, ut in eorum gratiam aliquid facias. Expende significationẽ dictionis Nasa & Masa.
>
> Deut. 10. d. Rom. 2. b. Gal. 2. b. Ephe. 6. b. Col. 3. d. Act. 10. d. 1. Pet. 1. c.
>
> Exhortatio regis ad Leuitas.

D tuta & iudicia, moneatis eos ne delinquãt contra DOMINVM, ne ira [DOMINI] ueniat super uos, & super fratres uestros: hoc si feceritis, non delinquetis. Et ecce habetis uobiscum Amariam summũ sacerdotem in omni negotio DOMINI, ad hæc Sebadiam filium Ismaelis principem domus Iuda in omnibus negotijs regis, [habetis] deniq; Leuitas executores corã uobis: fortes igitur estote, & satagite, eritq; DOMINVS cum eo qui bene [egerit.] CAPVT XX.

> [b] Alij legunt, & reuersi sunt in Ierusalem.
>
> Numerus est mutatus.
>
> In bello quod mouent cõtra eum Moabitæ & Ammonitæ, dominus opem fert Iosaphat.
>
> [a] Alij ex Ammonim legũt, ac si essẽt separati populi ab Ammonitis, uel ex eis nati.
>
> [b] Ebr. Dedit faciem suam ut quæreret.

A COntigit post hæc ut proficiscerentur Moabitæ & [a]Ammonitę, cumq; eis alij ex Ammonitis contra Iosaphat in prælium. Venerunt ergo qui nunciarent ipsi Iosaphat huiusmodi uerbis, Venit cõtra te ingens exercitus transmarinorum & Syrorum, & ecce ipsi sunt in Hazazon Thamar, quæ est Engadi. Metuit ergo Iosaphat, & [b]proposuit quęrere DOMINVM, indixitq; ieiunium uniuerso Iuda. Congregati etiã sunt qui erant in Iuda, ut quærerent à DOMINO, quin & ex omnibus ciuitatibus Iuda uenerunt interrogare DOMINVM. Stetit itaq; Iosaphat in cœtu Iuda & Ierusalem in æde DOMINI ante atrium nouum, & ait, DOMINE deus patrum nostrorũ, an non tu es deus in cœlis? an non tu imperitas in omnibus regnis

> Oratio cum ieiunio.
>
> Reges etiam implorare dominum in bello.
>
> Oratio Iosaphat.

B gentiũ? an non in manu tua robur est & potẽtia, nec est qui sese contra te statuat? An non tu deus noster expulisti habitantes huius terræ coram populo tuo Israel, dedistiq; eam semini Abrahæ amici tui perpetuò? Qui habitarunt in ea, ædificaueruntq; tibi in ea sanctuariũ nomini tuo, dicentes, Si irruerit super nos malum, gladius uindicans, pestilentia aut fames, stabimus in cõspectu domus istius & coram te, (siquidem nomen tuum est in domo ista,) & clamabimus ad te de tribulatione nostra, tu uero exaudies & opem feres. Nunc ergo Ammonitæ & Moabitæ & mons Seir, (per quos non permisisti transire Israelitas quum uenirent de terra Aegypti, sed diuerterunt ab eis, & non deleuerunt eos,) en illi rependũt nobis, ut uenientes exturbent nos de possessione tua, quam nobis possidẽdam dedisti, Deus

> Supra 6. e.
>
> Deut. 2. b.
>
> Diffidere homines uiribus, deo confidentes.

C noster an non iudicabis eos? In nobis quidem non est robur cõtra tam ingentem multitudinem quæ uenit contra nos, ignoramus quid nobis sit faciendum, sed ad te sunt oculi nostri. Omnis autem Iuda stabat coram DOMINO, unà cum pube sua, uxoribus suis, & liberis suis. Erat aũt [ibi] Iahasiel filius Sachariæ, filij Benaiæ, filij Iehiel, filij Mathaniæ Leuita de filijs Asaph, super [c]quẽ uenit spiritus DOMINI

> Propheta mittitur regi sancto ad solatium.
>
> [c] Ebr. Super quem factus est.

in

in medio coetu, qui dixit, Aduertite omnis Iuda, & habitatores Ierusalem, & tu rex Iosaphat, sic dicit DOMINVS uobis, Vos ne timueritis, neque animo frãgamini metu huius tantæ multitudinis, non enim uestrum est prælium, sed dei, cras descẽdite contra eos, en ipsi ascendunt per cliuum Ziz, inuenietis eos in fine torrentis ante desertum Ieruel: nec est ut uos pugnetis in hoc [prælio,] consistite, state, & uidete salutem DOMINI uobiscum. O Iuda & Ierusalem, nolite timere, neque animo frangi, cras exite cõtra eos, & DOMINVS erit uobiscum. Inclinauit ergo Iosaphat faciem [sua] terram uersus, sed & omnis Iuda, & habitatores Ierusalem prociderunt ante DOMINVM, adorantes DOMINVM. Surrexerunt autem Leuitæ de filijs Kahathitarum, atque de filijs Korhitarum, ut laudarent DOMINVM deum Israelis magna uoce, idque celebriter. Quumque mane surrexissent, egressi sunt in desertũ Thekoa, & illis egredientibus stetit Iosaphat, & ait, Audite me Iuda & habitatores Ierusalẽ, Credite in DOMINVM deum nostrum, & [a]fides seruabitur uobis: credite prophetis eius, & prospere uobis cedet. Consilio autẽ inito cum populo, collocauit quosdam qui cantarent DOMINO, & laudarent magnificentiam sanctitatis, egrederenturque ante armatum exercitum, & dicerent, Confitemini DOMINO, quoniam bonitas eius est perpetua. Eo uero tempore quo inciperent canticum & laudem, excitauit DOMINVS eos qui erant in insidijs super Ammonitas, Moabitas & habitatores montis Seir, qui uenerant contra Iudã, ut sese mutuo prosternerent. Nam Ammonitæ & Moabitæ steterunt contra habitatores montis Seir, ut perderent ac delerent eos. Quumque in uniuersum perdidissent habitatores Seir, iuuit quisque proximum suum ad [mutuum] interitum. Venit autem Iuda ad [c]Mizpe deserti, respexeruntque ad multitudinem, & ecce illi iacebant mortui in terra, nec ullus euaserat. Veniens ergo Iosaphat & populus eius, ut diriperent spolia eorum, inuenerũt in eis multum suppellectilis & uestium, insuper & uasa delectabilia quæ diripiebant sibi, ut ferre non possent: tribus diebus spolia distribuebant, multa enim erant. Quarto deinde die cõgregati sunt in uallem gratiarumactionis, quoniam illic gratias egerunt DOMINO, atque hac de causa uocarunt nomen eius loci uallis [f]gratiarumactionis usque in hunc diem. Porrò omnis Iuda & uiri Hierosolomitæ cum capite suo Iosaphat uersi sunt ut redirent Hierosolyma cum gaudio, nam DOMINVS exhilarauerat eos de hostibus suis. Venerunt ergo Hierosolyma cum nablis, citharis & buccinis ad ædem DOMINI. Venitque pauor dei super omnia regna nationum, quum audissent DOMINVM pugnasse contra hostes Israelis. Tranquillum itaque fuit regnum Iosaphat, & dedit ei deus tranquillitatem circunquaque. Et regnauit Iosaphat super Iudã: trigintaquinque annos natus erat quum inauguraretur regno, & regnauit uigintiquinque annos in Ierusalem. Asuba fuit nomen matris suæ, quæ fuit filia Silhi. Et incessit in uia Asæ patris sui, nec declinauit faciens quod rectum erat in oculis DOMINI: ueruntamen non recesserant excelsa, & populus adhuc non præparauerat cor suum ad deum patrum suorum. Reliqua gestorũ Iosaphat & priora & postrema, en ea scripta sunt in rebus Iehu filij Hannani, qui trãstulit [ea] in librum regum Israel. Post hæc societatem inijt Iosaphat rex Iuda cum [a]Ahasia rege Israel, qui impietati studuit: in hoc uero cõuenit cum eo, ut pararent naues quæ irent in [b]mari, & fecerunt naues in Ezion Gaber. Prophetauit autem Elieser filius Dodaua de Maresa contra Iosaphat hisce uerbis, Eo quod societatem inijsti cum Ahasia, disiecit DOMINVS opera tua: confractæque sunt naues, neque potuerunt uenire in mare.

Margin (left): Credendum prophetis dei. — In prælio laudi dei decantant. — Tollunt ad spolia. — Vallis benedictionis. — Gratiæ laudis pro uictoria. — Timor dei contra inimicos. — Excelsa adhuc stant. — Societates pro naufragio. — Mors Iosaphat.

Margin letters: D, E, F, G.

[a] Posset etiã legi, & firmi eritis, uel certi.

[c] Alij legunt, Mizpe appellatum pro specula.

[f] Legunt alij uallis benedictionis.

[a] Alij referũt hoc ad Iosaphat, quod impie fecerit se iũgẽdo Ahasiæ.

[b] Pro mari alij legũt Tharsis: alij legunt, ut irent in Tharsis.

CAPVT XXI.

A DOrmiuit autem Iosaphat cum patribus suis, sepultusque est ad patres suos in ciuitate Dauidis, regnoque inauguratus est pro eo Ioram filius eius. Habuit autem fratres qui filij erant Iosaphat, nempe Asariam, Iehielem, Sachariam, Asariam, Michaëlem, & Sephatiam: hi omnes filij fuerunt ipsius Iosaphat regis Israel. Dede

Succedit pio regi impius filius Ioram, sub quo Edom à Iuda deficit, & punitur Ioram ob impietatem.

ratq; eis pater eorum multa munera auri & argenti, deinde & delicata quædam, & ciuitates munitas in Iuda, regnũ autem dederat ipsi Ioram, nam ille erat primogenitus. Insurrexit autem Ioram aduersus regnum patris sui, & quum inualuisset, occidit omnes fratres suos gladio, simulq; [quosdam] ex principibus Israelis. Cum inauguraretur regno Ioram, natus erat trigintaduos annos, regnauitq; octo annis in Ierusalem. Ambulauit in uia regũ Israelis, sicut fecerat domus Ahabis, nam habebat filiam Ahabis uxorem, designauitq; malum in oculis DOMINI. Noluit autem DOMINVS uastare domum Dauidis, propter fœdus quod inierat cum Dauide, & quod promiserat se daturum lucernam illi & filijs suis cunctis diebus. In diebus eius defecit Edom, ne subesset sub manu Iuda, constituerũtq; super se regem. Transiuit itaq; Ioram cum principibus suis, habuitq; secum omnes currus suos, factumq; est ut noctu consurgeret & percuteret Edomæum qui eum circumsederat, simulq; principes currũ. Defecit itaq; Edom ne esset sub manu Iuda usq; in hunc diem. Quin & Libna eodem tempore defecit, ne esset sub manu eius, dereliquerat enim [Ioram] DOMINVM deum patrum suorum. Fecit excelsa in ciuitatibus Iuda, & fecit scortari habitatores Ierusalem, & seduxit Iudam. Venit autem ad eum scriptum quoddam ab Elia propheta in hanc sententiã, Sic dicit DOMINVS deus Dauidis patris tui, Quãdoquidem non ambulasti in uijs Iosaphat patris tui, & in uijs Asæ regis Iuda, sed ambulasti in uia regum Israelis, effecistiq; ut scortarentur Iuda & habitatores Ierusalem iuxta scortationes domus Ahabis: insuper et fratres tuos (domum patris tui,) qui te meliores fuerũt, occidisti, ecce DOMINVS percutiet plaga magna populum tuum, filios tuos, & uxores tuas, & cunctam substantiã tuam. Porrò te [percutiet] doloribus magnis, morbo uiscerũ tuorum, donec effluant uiscera tua præ dolore qui indies [crescet.] Excitauit ergo DOMINVS contra Ioram spiritum Palestinorum & Arabum qui erant ad latus Aethiopum. Qui ascendentes in Iudam, peruaserunt eam, & captiuam abduxerunt omnem substantiam, quę inueniebatur in domo regis, filios quoq; eius & uxores eius, & non est relictus ei filius, nisi Iehoahas, qui inter filios eius minimus natu erat. Post hæc omnia ferijt eum DOMINVS in uisceribus eius morbo incurabili. Factum autem est post dies aliquot, quum tempus esset exactum post finem annorum duorum, effluxerũt uiscera eius in ipso morbo eius, mortuusq; est pessimis morbis, nec fecerunt ei bustum quemadmodum busta fecerant patribus suis. Trigintaduos [annos] natus erat quum cœpisset regnare, regnauitq; Hierosolymis octo annis, uixitq; *illaudate, sepelierunt tamen eum in ciuitate Dauidis, sed non in sepulchris regum.

*Ebr. Iuit absq; desiderio, hoc est, ut nemo eum desideraret.

Margin: Ioram fratres occidit, filios regis. 2.Reg.8. — Vxor impia inducit malum. — 2.Reg.7.b — Edom rebellis percutitur. — Lobna rebellis. — Literæ Eliæ ad Ioram. — Excitat dominus hostes. — Ioram ubi tempore moritur.

CAPVT XXII.

De regno Ahasiæ. 4.Reg.8.f

Ciues autem Hierosolymitani inaugurarunt regem Ahasiam filium eius natu minorem loco eius, quoniam grassatores qui uenerãt cum Arabibus bellandi causa, occiderant omnes maiores natu. Regnum itaq; obtinuit Ahasias filius Ioram regis Iuda. Quadragintaduos annos natus erat Ahasias quũ cœpisset regnare, regnauitq; anno uno Hierosolymis. Nomen matris eius fuit Athalia filia Amri. Et hic ambulauit in uijs domus Ahab, nam mater eius cõsultrix ei fuit ut impie ageret. Designauit igitur malum in oculis DOMINI, quemadmodum domus Ahabis, nam illi consultores ei fuerunt post mortem patris sui ad perditionem eius. Quin ipse iuxta eorum consilia ambulauit, profectusq; est cum Ioram filio Ahab regis Israelitici in præliũ contra Hasaelem regem Syriæ in Ramoth Gilead, & percusserunt Syri ipsum Ioram, reuersusq; est ut sanaretur in Iesreel, quoniam uulnera habuit quæ inflixerãt ei in Rama, quum pugnaret cum Hasaele rege Syrorum. Descendit autem Asarias filius Ioram regis Iuda, ut inuiseret Ioram filium Ahabis in Iesreel, ibi enim ægrotabat. Erat autem hoc à deo, ut cõculcaretur Ahasias, dum ueniret ad Ioram. Nam quum uenisset, ipse egressus est cum Ioram obuiam Iehu filio

Margin: Ochosias impius. — A deo uindicta mali.

2. Reg. 9. lio Nimsi, quem unxerat DOMINVS, ut excinderet domum Ahab. Factum est er-
go quum Iehu iudicium exequeretur contra domum Ahab, ut deprehenderet pri
mores Iuda atque filios fratrum Ahasiæ, qui ministrabãt Ahasiæ, & interficeret eos.
Ochozias occiditur. Quæsiuit & Ahasiam, qui sese absconderat in Samaria, quem captum adduxerũt
ad Iehu, interfecerunt eum atque sepelierunt eum: dixerunt enim, Filius Iosaphat is
est, qui quæsiuerat DOMINVM in toto corde suo: nec erat domui Ahasiæ robur ut D
Athalia semen regiũ occidit. 4. Reg. 11. Ioas absconditur. retineret regnũ. Porrò Athalia mater Ahasiæ uidẽs quod mortuus esset filius suus,
surrexit, & perdidit omne semen regium in domo Iuda: tulit autem Iehosabeath fi
lia regis ipsum Ioas filium Ahasiæ, & clam surripuit eum è medio filiorũ regis qui
occisi erant, reposuitque eum & nutricem eius in cubiculo lectorũ, & abscondit eum
Iehosabeath filia regis Iorã uxor Iehoiadæ sacerdotis, & soror Ahasiæ metu Atha
liæ, ut non occideret eum. Fuit itaque cum eis in domo dei absconditus sex annis.
Athalia autem regnabat in terra.

CAP. XXIII.

4. Reg. 11. SEptimo deinde anno Iehoiada sumpto animo, adsumpsit cẽturiones, Asariam A Ioas auxilio & consilio Ioiadæ regno inauguratur, interfecta Athalia.
filium Ieroham, & Ismaelem filium Iehohanan, Asariam filium Obed, Maasiam
filium Adaiæ, & Elisaphat filium Sichri, secum in fœdus. Circumeuntes uero Iu-
dam, congregauerunt Leuitas ex cunctis urbibus Iuda, & præcipuos patres Israe-
2. Sam. 7. lis, & uenerunt Hierosolyma. Vniuersus autem cœtus in domo dei fœdus pepi
git cũ rege: dixitque ad eos, Ecce filius regis regnabit, sicut loquutus est DOMINVS
de filijs Dauidis, hoc ergo est quod facere debetis, tertia pars uestrum ingrediẽtur
sabbato ad sacerdotes & Leuitas & custodes portarum & liminum, tertia deinde
pars in domo regis, & tertia pars ad portam fundamenti, omnis denique populus
erit in atrijs ædis DOMINI. Nemo autem ingredietur ædem DOMINI, nisi sacerdo
tes & qui ministrant Leuitis, hi ingredientur, quia sancti sunt, omnis autem popu-
lus obseruabit custodiam DOMINI. Et circundabunt Leuitæ regem circunquaque, B
& habebit quisque arma sua manu sua: quicunque uenerit in ædem, trucidetur: & hi
sint cum rege dum ingreditur & dum egreditur. Fecerũt autem Leuitæ & omnis
Iuda iuxta omnia quæ preceperat Iehoiada sacerdos, adsumpseruntque quisque uiros
suos qui sabbato ingrediebantur, cum his qui sabbato egrediebantur, quia non
dissoluit sacerdos Iehoiada ordines. Dedit præterea Iehoiada sacerdos centurioni
bus hastas, clypeos, & scuta quæ fuerant regis Dauidis, fuerantque in domo dei. Et
collocauit cunctum populum, ut quisque haberet gladium manu sua, à latere templi
dextro, ad latus templi sinistrum iuxta altare & templũ, ut regem circunquaque cir-
cumstarent. Tum eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei coronã, & [dederunt] C
ei testimonium, & regem eum constituerũt, unxeruntque eum Iehoiada & filij eius,
dicentes, Viuat rex. Audiens autem Athalia uocem currentis populi, & eorũ qui
laudabãt regem, uenit ad populum in ædem DOMINI. Quumque circumspexisset,
ecce rex stabat ad columnam suam in introitu, *cantores uero & tubę iuxta regem, *Pro cantoribus alij legunt principes: sed facilis est lapsus in ʃmol & iamin.
& cunctus populus terræ lætabatur, & clangebant buccinis, & concinebant musi
cis instrumentis docentes laudare. Athalia aũt conscidit uestimenta sua, dixitque,
Coniuratio, coniuratio. Et egressus Iehoiada sacerdos ad centuriones qui erant
copijs præfecti, dixit ad eos, Educite eam extra ædem ad septa: si quis eam sequi-
tur, trucidetur gladio: præceperat enim sacerdos, Ne interfeceritis eam in æde DO
Athalia occiditur. MINI. Fecerunt ergo ei spatiũ utrinque, & uenit ad portam per quam equi ingredie-
bantur in domum regis, illic interfecerũt eam. Pepigit autem Iehoiada fœdus in-
ter se & inter cunctum populum, interque regem, ut essent populus DOMINI. De- D
Populus deos Baal abolet. inde ingressus est uniuersus populus in phanum Baal, & demoliti sunt illud, aras
quoque eius, & imagines eius confregerũt, sed & Mathan sacrificum Baal coram al-
taribus trucidarũt. Constituit deinde Iehoiada officia domui DOMINI sub manu
sacerdotum & Leuitarum, quemadmodum distribuerat Dauid in æde DOMINI.

qui sacrificarēt holocausta DOMINO, sicut scriptum est in lege Mosis, cum gaudio & cantico iuxta ordinationem Dauidis. Constituit quoq; ianitores iuxta portas domus DOMINI, ne quis ingrederetur qui quacunq; ratione immundus esset. Accepit præterea cēturiones & insignes quosq;, & qui in populo aliquid dominij habuerunt, & cunctum populum terræ, & deduxit regem de domo DOMINI, & uenientes in medium portæ superioris domus regis, collocauerunt regem super solium regni. Et lætatus est cunctus populus terræ, & urbs quieuit, postquam Athaliam gladio occiderunt.

CAP. XXIIII.

De regno Ioas, qualiter uiuo adhuc Ioiada, qualiter eo mortuo regnarit.

A Septem annos erat natus Ioas quum regnū caperet, regnauitq; quadraginta annis Hierosolymis: nomen matris eius fuit Zibia de Beer Seba. Fecit autē Ioas rectum in oculis DOMINI donec Iehoiada sacerdos uiueret. Accepit autem Iehoiada ei duas uxores, genuitq; filios & filias. Post hæc contigit ut Ioas corde uolueret de instauratione ædis DOMINI, congregauitq; sacerdotes & Leuitas, & dixit ad eos, Exite ad ciuitates Iuda, & congregate ex omni Israele pecuniam, ut instauretur quotannis domus dei uestri, & uos accelerate hoc negotium. At Leuitæ non

4.Reg.12.a — *Ioas instaurat dei templum.*

B accelerabant: uocās ergo rex Iehoiadam summum [sacerdotem,] dixit ei, Cur non perquiris à Leuitis, ut inferant à Iuda & Ierusalem in tentoriū testimonij uectigal, quod [constituit] Moses seruus DOMINI, & congregatio Israelis? (Athalia enim impia [mulier] & filij eius diruperant ædem dei, quin & omnia quæ erāt consecrata pro æde DOMINI, impenderunt ipsis Baalim:) præcepitq; rex ut facerent arculam, quam posuerunt foris ad portam ædis DOMINI. *Euulgarunt autem uoce [præconis] in Iuda & Ierusalem, ut adferrent DOMINO uectigal, quod Moses seruus dei [constituerat] Israeli in deserto. Et lætati sunt cuncti principes atq; omnis

Exod.30. — *Exod.30.b*

Ebr. Et dederunt uocem in Iuda.

C populus, & adferentes iniecerunt in arculam donec impleretur. Quumq; ueniret tempus ut ferrent arculam ad officia regis per manum Leuitarum, (nempe quum uiderent pecuniam esse multam,) uenit scriba regis, & qui constitutus erat à summo sacerdote, qui euacuata arcula tulerunt eam, & reportarunt eam in locū suum, idq; fecerunt suo quoq; die, collegeruntq; pecuniam multam, quam dedit rex & Iehoiada sacerdos facientibus opus ministerij in domo DOMINI, qui conduxerūt latomos & artifices, qui reficerēt ædem DOMINI: fabros quoq; ferrarios & ærarios,

D qui instaurarent ædem DOMINI: & hi operarij fecerunt opus, ascenditq; operis dispositio per illorum manus, qui collocarūt domū dei iuxta præparationem suam, eamq; firmarunt. Quumq; absoluissent, reliquum pecuniæ adferebant ad regem & Iehoiadam, qui fecit ex ea uasa ædi DOMINI, uasa ministerij, phialas, cochlearia, uasa aurea & argentea, sacrificabantq; holocausta in æde DOMINI iugiter cunctis

E diebus Ioiadæ. Senuit autem Iehoiada, saturq; dierum mortuus est: fuit aūt dum moreretur natus annos centum & uiginti, & sepelierunt eum in ciuitate Dauidis iuxta reges, quoniam benefecerat Israeli, & *cum deo & domo eius. Mortuo Iehoiada, uenerunt principes Iuda, & inclinarunt se regi, audiuitq; eos rex. Et deserentes domum DOMINI dei patrum suorum, seruierunt lucis & idolis, factaq; est indignatio[dei] super Iudam & Ierusalem propter hanc culpam eorum. Misitq; ad eos prophetas, qui eos reducerent ad DOMINVM, qui obtestati sunt eos, sed auribus non perceperunt. Induit autem spiritus dei Sachariam filium Iehoiadæ sacerdo-

Ioiada moritur. — *Ioas deprauatur.*

Supplendū aliquid, ut fidus fuit, uel tale aliquid.

F tis, qui stans in populo ait ad eos, Sic dicit deus, Cur transgressi estis uos præcepta DOMINI? non cedet uobis prospere, quandoquidem enim uos dereliquistis DOMINVM, derelinquet & uos. Illi autem conspiratione contra eum facta, lapidibus eum obruerunt, iubente hoc rege, in atrio ædis DOMINI: neq; recordatus est Ioas rex beneficētię eius qua eum affecerat Iehoiada pater eius, quin filiū eius occideret. Dixit autem ille in morte sua, DOMINVS inspiciat & inquirat. Vertente anno ascendit contra eum exercitus Syriæ, ueneruntq; contra Iudam & Ierusalem, & perdiderunt

Filius Ioiadæ occiditur à Ioas. — *Matth.23.d*

diderunt de populo omnes primores populi, & omnia spolia eorum miserunt re
gi Damasci. Venerat autem exercitus Syrorum cum paucis hominibus, tradiditq́
DOMINVS in manum eorũ exercitum ualidissimum, quòd DOMINVM deum patrum G
suorum deseruissent: cum Ioas quoq; iudicium exequuti sunt. Abeuntibus autem
illis ab eo, reliquerunt eum in languoribus multis, conspiraruntq́ contra eum ser
ui sui propter sanguines filiorum Iehoiadæ sacerdotis, & trucidarunt eum in lecto
suo ut moreretur, sepelieruntq́ eum in ciuitate Dauidis, nec sepelierunt eum in se-
pulchris regum. Isti uero sunt qui contra eum coniurarunt, Sabad filius Simeath
*Ammonites, & Iehosabad filius Simrith Moabites. Porrò de filijs eius & ingen-
ti uectigali cõtra eum, deq́ fundatione domus dei, en scripta sunt ea in inuentario
libri regum: regnauit autem loco eius Amazias filius eius.

*Alij in fœminino genere exponũt, Ammonitidis, &c. & Hebræa ita habere uidentur.

CAP. XXV.

4.Reg.14.a

De regno Amaziæ filij Ioas.

AMazias quum regno inauguraretur, natus erat uigintiquinq; annos, regna- A
uitq́ Hierosolymis annis uigintinouem: nomen matris suę fuit Iehoadan de
Ierusalem. Is fecit quod rectũ erat in oculis DOMINI, sed nõ integro corde. Quum
enim regnum eius iam firmatum esset, interfecit seruos suos qui trucidarãt regem
patrem suum: filios autem eorum nõ interfecit, quia sic scriptum est in lege in libro
Mosis, ubi præcepit DOMINVS in hanc sententiã, Non morientur patres propter
filios, nec filij morientur propter patres, sed unusquisq; morietur in peccato suo.

Deut. 24.c
4.Reg.14.b
Ezech.18.e

Congregauit autem Amazias Iudam, & constituit eos iuxta domos patrias, tribu B
nos & centuriones per uniuersum Iudam & Beniamin. Et recensuit eos ab eo qui
natus erat uiginti annos & supra, inuenitq́ eorum treceta millia electorum & qui
bello apti erant, quiq; ferre potuerunt hastam & clypeum. De Israele quoq; condu
xit uirorum fortium centum millia, idq́ centum talentis argenti. Venit autem ad
eum uir dei, dicẽs, Ne proficiscatur tecum ô rex, exercitus Israelis, quia DOMINVS
non est cum Israele, [nempe] cum omnibus filijs Ephraim: quòd si profectus fueris in
prælium strenue agendo, præcipitabit te deus coram hoste, quoniam in deo est ro
bur uel ut opem ferat, uel ut prosternat. Dixit autem Amazias uiro dei, Quid ue- C
ro fiet cum centum talẽtis quæ dedi exercitui Israelitico? Respondit uir dei, Habet
DOMINVS ut det tibi his plura. Separauit igitur Amazias turmam militum quæ
uenerat ad eum de Ephraim, ut abirent in locum suum, & æstuauit nasus eorũ ue-
hementer contra Iudam, reuersiq́ sunt ad locum suum in æstu nasi. Amazias uero
corroboratus, duxit populum suum, & profectus est in uallem salis, percussitq́ de
filijs Seir decem millia: deinde ceperũt filij Iuda uiuorum decem millia, & adduxe
runt eos in uerticem cuiusdam rupis, deiecerũtq́ eos è uertice rupis, dissilieruntq́
omnes. Porrò milites quos remiserat Amazias ne proficiscerentur cum eo in præ D
lium, irruerunt in ciuitates Iuda, à Samaria usq; ad Beth Horon, & percusserũt ex
eis tria millia, diripueruntq́ ingentem prædam. Quum uero Amazias redijsset à
cæde Edumæorũ, adduxit quoq; deos filiorum Seir, constituitq́ eos sibi deos, pro
cubuitq́ ante eos, & adoleuit eis. Irritatus est autem furor DOMINI contra Ama-
ziam, misitq́ ad eum prophetã qui diceret ei, Cur quæsiuisti deos populi, qui non
eripuerunt populum suum de manu tua? Contigit autem quum loqueretur ipse E
ad eum, ut diceret ei, Num constituerunt te consiliarium regi, cessa tibi, *cur enim
te cædant? Propheta uero cessans dixit, Scio quòd consilium inierit deus, ut perdat te
quòd hoc fecisti, neq; adquieuisti consilio meo. Amazias uero rex Iuda consilio inito
misit ad Ioas filium Iehoahas filij Iehu regem Israelis huiusmodi mandata, Age spe
ctemus nos mutuo coram. Tum misit Ioas rex Israelis ad Amaziam regem Iuda
huiusmodi mandata, Carduus qui est in Libano misit ad cedrum quæ est in Liba
no, dicens, Da filiam tuam filio meo uxorem, & præterijt fera quæ erat in Libano, F
& cõculcauit carduum: dicis, En tu percussisti Edom, & extollit te cor tuum ut glo
rieris: mane igitur domi tuæ, cur prouocas malum, ut tu cadas & Iuda tecum? At

*Quasi diceret, Caue ne uapules.

K 2

Amazias nõ audiuit, quoniam à deo erat, ut traderet eos in manum [hostis,] eo quod quæsierant deos Edom. Ascendit itaque Ioas rex Israelis, & sese mutuo coram spectarunt, ipse & Amazias rex Iuda in Beth Semes quæ est in Iuda. Corruit autẽ Iuda coram Israele, & fugerunt quisque in tentorium suum, Amaziam uero regem Iuda filium Ioas filij Iehoahas apprehẽdit Ioas rex Israelis in Beth Semes, & introduxit eum in Ierusalem, & dirupit murũ Ierusalem à porta Ephraim usque ad portam

G anguli quadringentis cubitis. Omne quoque aurum & argentũ & omnia uasa quæ inueniebãtur in domo dei apud Obed Edom, & thesauros domus regis, & filios obsidum, reduxit in Samariam. Vixit autem Amazias filius Ioas rex Iuda post mortem Ioas filij Iehoahas regis Israelis, quindecim annis. Reliquum gestorum Amaziæ priora & postrema, an non hæc scripta sunt in libro regum Iuda & Israelis? Ab eo tempore autem quo defecit Amazias à DOMINO, conspirarunt cõtra eum conspirationem in Ierusalem: quumque is fugisset in Lachis, miserũt post eum in Lachis, & interfecerũt eum illic, uexeruntque eum equis, & sepelierunt eum cum patribus suis in ciuitate Iuda.

Defecit Amazias.

CAPVT XXVI.

De regno Vsiæ, & pœna qua multatus est ob facinus quod irreligiose tentat.

A Acceperunt autem omnis Iuda Vsiam, qui natus erat sedecim annos, & constituerunt eum regem loco patris sui Amaziæ. Is ædificauit Eloth, & reduxit eam ad Iudam postquam dormiuit rex cum patribus suis. Quũ regno inaugurare tur Vsias, natus erat sedecim annos, regnauitque Hierosolymis quinquaginta duobus annis: nomen matris eius fuit Iecholia de Ierusalem. Fecit autem quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quę fecit Amazias pater eius. Et factum est ut quæreret deum in diebus Zachariæ, qui intelligens erat in [a]uidendo deum, & in istis diebus in quibus quærebat DOMINVM, dedit ei deus prosperum successum. Nam egressus pugnauit cõtra Palestinos, & rupit murum Gath, atque murum Iabnæ, & murum Azoti, & ædificauit ciuitates in Azoto, & in Palestina. Contulit quoque ei deus auxilium aduersus Palestinos, & contra Arabes habitantes in

4. Reg. 14. c

Dominũ quærit.

Pugna contra Palestinos.

[a] Alij legũt, in timendo deum.

B Gur Baal & Hameunim. Dederunt etiam Ammonitę munus Vsiæ, & [b]diuulgatum est nomen eius donec ueniret ad Aegyptum usque, nam supra modum fortiter egit. Aedificauit quoque Vsias turres in Ierusalem iuxta portã anguli, & iuxta portam uallis, & iuxta angulos, & firmauit eas. Aedificauit turres in deserto, & effodit puteos multos, quia habuit pecora multa tam in uallibus quàm in planis locis: agricolas & uinitores non solũ in montibus, sed & locis planis [c]fertilibus, studiosus enim fuit agriculturæ. Habuit quoque Vsias copias quæ belligerabant, & quæ turmatim in prælium egrediebantur iuxta numerum præfecturæ eorum, sub manu Iehiel scribæ, & Maasiæ præfecti, & sub manu Hananię qui erat ex principibus regis. Omnis numerus præcipuorum patrum & fortissimorũ heroum duo millia sexcenti. Et sub manu eorum fuit exercitus militaris trecentorum millium, atque septem millium & quingentorum qui belligerabant strenua uirtute, ut auxilio es-

[b] Ebr. Iuit nomen eius.

Agricola Osias.

[c] Alij legunt, Charmel.

C sent regi contra hostes. Pręparauit quoque eis Vsias omni scilicet exercitui clypeos, hastas, galeas, loricas, arcus & fundas pro lapidibus. Et fecit in Ierusalem ingeniose excogitata quædã tormenta aut machinas, quæ essent in turribus & mœnijs ad iaculandũ sagittas & lapides magnos. Exijt ergo nomen eius ad remota [loca,] eo quod mirifice sibi auxilia parauit, donec fortissimus fieret. At in fortitudine sua elatum est cor eius, [a]donec [omnia] perderet: nam transgressus est contra DOMINVM deum suum, ingressus in templum DOMINI, ut adoleret suffitum in ara incensi. Ingressus est autẽ post eum Asarias sacerdos, cumque eo sacerdotes DOMINI, [nempe] uirorum strenuorum octoginta, steteruntque iuxta Vsiam regem, & dixerũt ad eum, Non [licet] tibi ô Vsia, ut suffitum facias DOMINO, sed sacerdotum [est] qui

[a] Ebr. Vsque dum uastare.

D filij sunt Aharonis, qui consecrati sunt ad adolendum: egredere igitur ex sanctuario, trãsgressus enim es, quod tibi ad gloriam non [cedet] à DOMINO deo. Iratus ergo

ergo Vsias, (habuit autē in manu sua incensum ut illud adoleret,) & in hac ira sua contra sacerdotes exorta est lepra in fronte eius coram sacerdotibus in domo DOMINI iuxta aram incēsi. Et respexit eum Asarias summus sacerdos & omnes sacerdotes, & ecce leprosus erat fronte sua, & deturbarunt eum ex illo loco, cōpulsusq;
4.Reg.15.a ut egrederetur, quoniam DOMINVS percusserat eum. Fuit itaq; Vsias rex leprosus usq; ad diē mortis suæ, habitauitq; in domo libera, leprosus, quia seclusus erat à domo DOMINI. Porrò Iotham filius eius erat super domū regis, ius [c]dicens populo terræ. Reliquum gestorum Vsiæ priora & posteriora, scripsit Esaias filius Amoz propheta. Dormiuitq; Vsias cum patribus suis, & sepelierūt eum cum patribus suis in agro sepulturę, qui [paratus erat] regibus. Dixerunt enim, Leprosus
Iotham rex. est. Et regnauit Iotham filius eius loco ipsius.

[c]Alij legunt, regens populum terræ.

CAPVT XXVII.

4.Reg.15.g IOtham quum regno inauguraretur natus erat uigintiquinq; annos, regnauitq; sedecim annis Hierosolymis. Nomen matris eius erat Ierusa, quæ filia fuit Zadok. Fecit autem quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat pater eius Vsias, excepto q; non ingressus est templum DOMINI: populus quoq; adhuc peruerse agebat. Is ædificauit portam domus DOMINI superiorem, & in muri propugnaculis multa ædificauit. Aedificauit præterea ciuitates in montanis Iuda,
Vincit Ammonitas. & in nemoribus extruxit arces & turres. Is etiam bellum gessit cum rege Ammonitarū, quibus etiam superior factus est, ut darent ei Ammonitæ eodem anno centum talenta argenti, & decem mille coros tritici, atq; hordei decem mille. Hæc tribuerunt ei Ammonitæ, & deinceps anno secundo & tertio. Roboratus est ergo
Vias domini dirigit. Iotham, quoniam præparauit uias suas coram DOMINO deo suo. Reliquum gestorū Iotham, & omnia bella eius, & uiæ eius, ecce hæc scripta sunt in libro regum Israelis & Iuda. Vigintiquinq; annos natus erat quum regnare cœpisset, & regnauit sedecim annis Hierosolymis. Et dormiuit Iotham cum patribus suis, & sepelie-
Ahas. runt eū in ciuitate Dauidis, & regnauit Ahas filius eius pro eo.

A De regno Iotham & eius gestis.

B

C

D

CA. XXVIII.

4.Reg.16.a AHas natus erat uiginti annos quū regno inauguraretur, regnauitq; sedecim annis Hierosolymis, nec fecit quod rectū erat in oculis DOMINI quemadmodum Dauid pater eius, ambulauit enim in uijs regū Israelis, & fecit fusilia Baalim. Is etiam adoleuit incensum in ualle Hinnam, & concremauit filios suos igne, iuxta abominationes gentium quas eiecerat DOMINVS ante filios Israel. Sacrificauit quoq; & adoleuit in excelsis, & in collibus, atq; sub omni arbore frondosa. Tradi-
A Syris uincitur. dit ergo eum DOMINVS in manum regis Syrorum, qui percusserūt eum, & duxerunt ab eo multos captiuos, duxeruntq; Damascum: traditus quoq; est in manum regis Israelitici, qui percussit eum cæde magna. Occidit enim Peka filius Romeliæ in Iuda uno die [uirorum] centum & uiginti millia, qui omnes strenui fuerunt bellatores, eo q; deseruissent DOMINVM deum patrū suorum. Occidit deinde Sichri heros fortis Ephraita Maasiam filium regis, & Asrikam præfectū prætorio, & El-
Traducuntur captiui Iudæi. kana, qui secundus erat à rege. Ceperunt quoq; filij Israel de fratribus suis ducen [illegible] millia mulierum, filiorum & filiarum, diripueruntq; eis multam prædam, & ad-
Oded propheta. uexerunt prædā in Samariam. Fuit autem illic propheta DOMINI, cui nomen erat Oded, qui egressus in conspectum exercitus introeuntis Samariam, dixit ad eos, En DOMINVS deus patrum uestrorū in furore [quo concitus est] aduersus Iudam, tradidit eos in manus uestras, quos in ira occidistis, [quæ res] ad cœlum usq; peruenit: quin insuper [a]statuistis subijcere uobis Iudam & Ierusalem, ut serui sint & ancillæ, an non obnoxios culpæ uos redditis apud DOMINVM deum uestrum? Audite ergo me, & remittite [b]captiuos quos cepistis de fratribus uestris, quoniā DOMINVS iratus est uobis. Surrexerunt ergo uiri de primoribus filiorum Ephraim, Asarias filius Iehohanan, Berechias filius Mesillemoth, Ezechias filius Sallum, & Amasa filius Halai aduersus eos qui è militia ueniebant, & dixerunt ad eos, Ne in-

A De regno impij regis Ahas.

B

[a]Pro statuistis Ebræ. dicit dixistis.

[b]Ebr. Captiuitatem. Ponunt autem captiuitatem pro his qui captiui abducuntur.

troducatis captiuos huc, nam statuitis nobis culpam obtrudere coram DOMINO, ut adijciatis ad peccatum nostrum & ad culpam nostram, quum alioqui satis delicti sit nobis, & atrox ira contra Israelem. Dimisit igitur exercitus captiuos & prædam coram principibus & toto cœtu. Et surrexerunt uiri nominibus expressi, & apprehensis captiuis, uestierunt eos qui nudi inter eos erant ex spolijs, uestierunt inquam eos, & induerunt eos calceos: cibum & potum dederunt eis, deinde unxerunt eos, & duxerunt asinis eos omnes qui debiles erant, & introduxerunt Iereho ciuitatem palmarum ad fratres eorum, reuersiq; sunt ipsi in Samariam. Sub id tempus misit rex Ahas ad reges Assur, ut ei auxilio essent, uenerunt enim rursus Edomæi, & stragem fecerunt in Iuda, abduxeruntq; captiuos, sed & Palestini irruperunt in ciuitates cãpestres, & ad Meridiem Iuda, ceperuntq; Beth Semes & Aialon, & Gederoth, atq; Socho & [c]uiculos eius, Thimna & uiculos eius, Gimzo & uiculos eius, habitaueruntq; ibi. Humiliauerat enim DOMINVS ipsum Iuda propter Ahas regem [b]Israel, quoniã [c]denudauerat Iudam, & transgressione transgressus erat aduersus DOMINVM. Venit autem contra eum Thilgat Pilnæser rex Assyrius, qui [d]eum obsedit, nec roborauit eum, tametsi Ahas partem de æde DOMINI, deq; domo regis & principum dederit regi Assyrio, non tamen tulit ei auxilium. Porrò rex ipse Ahas eo tempore quo esset in angustijs, addidit & hoc, ut transgrederetur contra DOMINVM, sacrificauit nanq; dijs Damasci, qui eum percusserant, & dixit, Quandoquidem dij regum Syriæ auxilium eis ferunt, sacrificabo & ego eis, ut & mihi opem ferant: quum tamen hi ei & toti Israeli offendiculo fuerint. Collegit quoq; Ahas uasa domus dei, comminuit uasa domus dei, clausit ostia domus DOMINI, & [b]fecit sibi altaria Hierosolymis in omni angulo, sed & in singulis urbibus Iuda fecit excelsa ad adolendũ dijs alijs, irritãs DOMINVM deum patrum suorum. Reliquum rerũ eius, & omnes uiæ eius priores & posteriores, ecce hæc scripta sunt in libro regũ Iuda & Israel. Dormiuitq; Ahas cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Ierusalem: non aũt intulerunt eum in sepulchra regum Israel, regnauitq; pro eo Ezechias filius eius.

Iudæi capti a. missi sunt ab Israelitis. — Iudas ab Idumæis & Palæstinis affligitur. — Achas idololatra. — Moritur Achas.

C, D (margin letters)

c Ebr. & filias eius.

b Ponitur hic Israel pro Iuda, quod sæpe fit in hoc libro.

c Alij legunt, quia ad nationem sumpsit de Iuda q. transgressit.

d Alij legunt, obsedit eum, sed non præualuit ei.

b Alij legunt, fecit ei altaria, ut referatur ad dominum,

CAPVT XXIX.

De regno regis sanctissimi & pijssimi Ezechiæ.

A Ezechias quum regno inauguraretur natus erat uigintiquinq; annos, regnauitq; uigintinouem annis Hierosolymis. Nomen matris eius erat Abia, quæ erat filia Zachariæ. Is fecit quod rectum erat in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius. Ipse regni sui anno primo, mense primo aperuit ostia domus DOMINI, & reparauit ea. Et introduxit sacerdotes & Leuitas, colligẽs eos in plateam orientalem, dixitq; ad eos, Audite me Leuitæ, & sanctificamini nunc, atq; sanctificate ædem DOMINI dei patrum uestrorum, & efferte de sanctuario immunditiam, nam patres nostri transgressi sunt, & malum designarũt in oculis DOMINI dei nostri, deseruerunt eum, & auerterunt facies suas à tabernaculo DOMINI, & præbuerunt [ei] tergum. Quin & ostia uestibuli clauserunt, & extinxerunt lucernas, incensum non adoleuerunt, nec holocaustum sacrificarunt in sanctuario deo Israelis, hinc uenit ira DOMINI super Iudam & Ierusalem, ut traderet eos commouendos & uexandos, utq; stupori & sibilo sint quemadmodum cernitis oculis uestris. Et ecce patres nostri corruerunt gladio, filij nostri, filiæ nostræ, atq; uxores nostræ hanc ob causam in captiuitatem [abductæ sunt.] Nunc igitur [constitui] in corde meo pãgere fœdus cum DOMINO deo Israelis, ut auertat à nobis iram furoris sui. Filij mei, nolite molles esse, quia uos elegit DOMINVS ut stetis ante conspectum eius, & ministretis ei, ut sitis eius ministri, & qui adoleant incensum. Surrexerunt igitur Leuitæ, nempe Mahath filius Amasai, Ioël filius Asariæ de filijs Kahathitarum: de filijs uero Merari, Kis filius Abdi, & Asarias filius Iehalelel: de filijs deniq; Gersunitarum, Ioah filius Zimma, & Edem filius Ioah: de filijs quoq; Elisaphan, Simri & Iehiel: de filijs Asaph, Zacharias & Mathanias: de filijs Heman, Iehiel

4.Reg.18. — Templi & cultus diuini instauratio ab Ezechia. — Ad Leuitas oratio regis. — Leuitæ mundant domum domini ab idololatria.

B, C (margin letters)

hiel, & Simei: de filijs Ieduthun, Semaia & Vsiel: hi congregauerũt fratres suos, &
sanctificauerunt se, ueneruntque iuxta præceptum regis, & uerba DOMINI, ut mun
darent domum DOMINI. Ingressi autem sacerdotes interiora ædis DOMINI ut
eam mundarent, extulerunt omnem immunditiã quam inuenerunt in templo DO
MINI in atrium domus DOMINI, quam receperũt Leuitæ ut efferrent foras ad tor
rentem Kidron. Cœperunt autem prima mensis primi sanctificare, octauo die
mensis uenerũt ad porticum DOMINI, sanctificaueruntque ædem DOMINI diebus D
octo, die autem decimasexta mensis primi perfecerũt. Introgressi autem ad regem
Ezechiam, dixerunt, Mundauimus totam domum DOMINI, altare holocausti, &
omnia uasa eius, atque mensam dispositionis, & omnia uasa eius, sed & cuncta uasa
quæ dimisit rex Ahas in regno suo quum esset preuaricatus, præparauimus & san
ctificauimus, & ecce ea sunt coram ara DOMINI. Consurgens ergo summo mane
rex Ezechias, congregauit principes urbis, & ascendit in ædem DOMINI. Addu-
xerunt autem iuuencos septem, arietes septem, oues septem, atque hircos ex capris se- *Rex & principes orant & sacrificant.*
ptem in [a]sacrificium pro peccato, pro regno, pro sanctuario, & pro Iuda, dixitque ad [a]Ebr. Pro peccato.
sacerdotes filios Aharonis, ut sacrificarent in ara DOMINI. Et mactantes boues, E
sacerdotes exceperunt sanguinem, & sparserunt super aram, sic & arietes mactan-
tes sparserunt sanguinem super aram, mactantes denique agnos, sparserunt sangui
nem super aram. Quumque adduxissent hircos pro peccato coram rege & multitu-
dine, imposuerunt eis manus suas, mactantesque eos sacerdotes, expiauerũt sangui-
ne eorum altare, ut reconciliarent totum Israelem, quia pro omni Israele iussit rex
fieri holocaustum, & sacrificium [b]peccati. Constituit præterea Leuitas in domo [b]Ebr. Et peccatum.
DOMINI cum cymbalis, & nablis, atque citharis, iuxta præceptum Dauidis & Gad
uidentis regis, atque Nathan prophetæ: nam hoc fuit preceptum per manum DOMI
NI, & per manum prophetarum eius. Steteruntque Leuitæ cum instrumentis Da F
uidis, & sacerdotes cum tubis. Iussit autem Ezechias sacrificare holocaustũ in ara:
Cantor deo laudis. & sub idem tempus quo cœpit holocaustũ, cœpit & canticum DOMINI & tubæ,
atque instrumẽta Dauidis regis Israel. Vniuersus uero cœtus procidebat, canebãt
alij cantica, alij clangebãt tubis, idque totum [durabat] donec absolueretur holocau
stum. Quumque finem facerent sacrificandi, proni inclinarũt & rex & omnes qui
aderant cum eo, & adorarunt. Dixit ergo rex Ezechias, & principes ad Leuitas, ut
Hymni Domino. laudarent DOMINVM iuxta uerba Dauidis & Asaph uidentis. Et illi laudarunt
donec gaudium [fieret,] & inclinantes adorarunt. Ezechias respondens, dixit,
Nunc [c]cõsecrastis manũ uestram DOMINO, adeste ergo, & inferte sacrificia & gra G [c]Ebr. Implestis.
tiarum actiones in domum DOMINI: adduxitque cœtus sacrificia & gratiarum actio
nes, & holocausta etiam quicunque liberali erant corde. Fuit autem numerus holo-
Holocaustorum numerus. caustorum quæ adduxerant multitudo, boues septuaginta, arietes centũ, oues du-
centæ, quæ omnia erant pro holocausto DOMINI. Porrò sanctificatorũ erant bo-
ues sexcenti, & ouium tria millia. Iam sacerdotes pauciores erant, quam qui possent
omnium holocaustorum detrahere pelles, at fratres eorum Leuitæ opem tulerunt
illis donec opus perficerent, & donec sanctificarent se sacerdotes, nam Leuitæ ma
iorem cordis integritatem habuerunt ad se sanctificandum quam sacerdotes. Fuerunt
& holocaustorum ingens copia, cum adipibus pacificorum & libaminibus holo-
causti, & præparatũ est ministerium domus DOMINI. Lætatus est itaque Ezechias
& omnis populus, quod deus populum præpararit, & quod res ilico perfecta erat.

CAPVT XXX.

MIsit præterea Ezechias ad uniuersum Israelem & Iudã, & scripsit epistolas ad A *Ezechias reuocat populum ad dominum, & demolitur ea quæ impie induxerant.*
Ephraim & Manasse, ut uenirent Hierosolyma in ædem DOMINI, & face-
Pascha celebratur. rent Pæsa DOMINO deo Israelis. Et inijt rex consilium cum principibus suis, atque
uniuerso cœtu in Ierusalem, ut facerent Pæsa in mense secũdo, non enim tunc tem

poris facere poterãt, eo q sacerdotes non essent satis sanctificati, neq populus con
gregatus in Ierusalem. Placuit hæc res in oculis regis, & in oculis totius multitudi
nis. Et constituerunt rem, ut edita uoce diuulgaretur per omnem Israelem, à Beer
Seba usq Dan, ut uenientes facerẽt Pæsa DOMINO deo Israelis in Ierusalem, quia
non satis fecerant iuxta præscriptum. Abierũt ergo cursores cum epistolis quas
[acceperant] à manu regis & principum eius per uniuersum Israelem & Iudam, &
iuxta præceptum regis dicebãt, Filij Israel, reuertimini ad DOMINVM deum Abra
hæ, Isaac & Israelis, ipseq reuertetur ad reliquias quæ residuæ uobis sunt de manu
B regum Assur. Nolite esse sicut patres uestri, & sicut fratres uestri, qui transgressi *Reuersio ad dei cultum.*
sunt contra DOMINVM deum patrum suorum, qui tradidit eos in desolationem
quemadmodũ uos cernitis. Nunc itaq ne induretis ceruicem uestram sicut patres
uestri, date [a] manũ DOMINO, & uenite in sanctuariũ eius, q̃d sanctificauit in æter-
num, & seruite DOMINO deo uestro, ut recedat à uobis ira furoris sui. Si enim re-
uersi fueritis ad DOMINVM, fratres uestri & filij uestri miserationes [inuenient] co
ram illis qui eos captiuos tenent, reuertenturq in terram istam, quoniam clemens
& misericors est DOMINVS deus uester, nec auertet faciem à uobis, si ad eum fueri
tis conuersi. Transibãt itaq cursores de ciuitate in ciuitatem in terra Ephraim &
Manasse usq ad Zebulon, at isti deridebant eos & subsannabant eos. Verunta- *Irrisio religionis.*
men uiri quidã ex Aser, Manasse atq Zebulon submissiores facti, uenerũt Hiero
solyma. In Iuda quoq fuit [b] manus dei ut daret eis cor unum, ad exequendũ præ- *Deus cõuertit corda.*
ceptum regis & principum iuxta uerbum DOMINI. Et congregati sunt in Ierusa
lem populus multus, ut facerent solennitatem azymorum in mense secundo, ade-
C ratq cœtus maximus. Et surgentes abstulerunt altaria quæ erant in Ierusalem, &
cuncta uasa quibus adolebatur tulerũt, & abiecerunt ea in torrentem Kidron. Et
mactarunt Pæsa quartadecima mensis secundi, & sacerdotes & Leuitæ cum [c] uere- *Phase celebratur.*
cundia se sanctificarunt, & intulerunt in ædẽ DOMINI holocausta. Stabant quoq
in stationibus suis, iuxta ritũ suum, & iuxta legem Mosis uiri dei, sacerdotes etiam
spargebant sanguinem [acceptum] à manu Leuitarum. Multi enim erant in cœtu
qui non erant sanctificati, & Leuitæ [insistebãt] mactationi Pæsa pro omni eo qui
non erat mundus, ut sanctificarent [d] eum DOMINO. Multi enim ex populo, & plu
res ex Ephraim, Manasse, Isachar & Zebulon non fuerũt purificati, qui tamen Pæ
sa comederunt, non secundum præscriptum, quoniam Ezechias orauit pro eis hi
sce uerbis, DOMINVS qui bonus est expiabit omnem qui cor suum præparauit ad *Oratio pro nõ sanctificato populo.*
quærendum deum, DOMINVM inquam deum patrum suorũ, etiamsi non sit mun
datus iuxta purificationẽ sanctuarij. Et DOMINVS exaudiuit Ezechiam, sanauitq
populum. Fecerunt itaq filij Israel qui præsentes erant in Ierusalem solennitatem
D azymorum septem diebus cum magno gaudio, & laudabant DOMINVM singulis
diebus, Leuitæ & sacerdotes instrumẽtis potentiam DOMINI [canebant.] Loquu
tusq est Ezechias in cor omnium Leuitarum qui cordati erant, qui recte sentiebãt
de DOMINO, ut ederent stata ista solennitate septem diebus, offerrentq sacrificia
gratulatoria, & laudarent DOMINVM deum patrũ suorum. Inito autem consilio
uniuersus cœtus [statuit] ut & posteriores septem dies idem facerent, quod & fece
runt, idq cum gaudio, quoniam Ezechias rex Iuda seorsim [ex munificentia] de-
dit cœtui mille iuuencos, & septem millia ouium, quin & principes separarũt pro
multitudine iuuencos mille, & ouium decem millia, & multi sacerdotum sanctifi-
cati sunt. Et læta est uniuersa congregatio Iuda, sacerdotes & Leuitæ, insuper &
uniuersa congregatio quæ ex Israele uenerat: sed & aduenæ qui uenerant de terra
Israel, & qui habitabant in Iuda. Factaq est lætitia magna in Ierusalem, quoniam
à diebus Solomonis filij Dauidis regis Israelis non fuit tale [gaudiũ] in Ierusalem.
Et surgentes sacerdotes atq Leuitæ bona imprecati sunt populo, auditaq est uox *Leuitæ populo benedicunt.*
eorum,

[a] *Dare manus, est se se dedere.*

[b] *Hoc est, deus p gratiam suam & potentiam effecit & operatus est.*

[c] *Pudore & uerecundia moti se præpararunt, quum uiderent totum populum tam sedulum.*

[d] *Vel sic, Qui non erat mundus ad sanctificandum dominum, uel domino.*

eorum, & oratio eorum peruenit ad firmum habitaculum sanctitatis eius in cœlum.

CAPVT XXXI.

Quomodo præcepto Ezechiæ populus religionem repurgarit.

Demolitio idololatriæ.

A QVumq́ hæc omnia absoluta essent, egressi sunt omnes Israelitæ qui præsentes fuerant ex ciuitatibus Iuda, & confregerunt statuas, demoliti sunt lucos, & diruerunt excelsa atq́ altaria per totam [terram] Iuda & Beniamin, in Ephraim quoq́ & Manasse, donec omnia abolerent. Tum reuersi sunt omnes filij Israel, quisq́ ad possessionem suam & ciuitates suas. Porrò Ezechias constituit ordines sacerdotum & Leuitarum ad ordines suos quenq́ pro officio suo & sacerdotes & Leuitas, [nempe ut sacrificarent] holocaustum, gratulatoria sacrificia, ut ministrarent, ut confiterentur & laudarent in portis castrorum DOMINI. Portio uero regis de substantia eius erant quotidiana holocausta mane & uespere, item holocausta pro sabbatis, neomenijs & statis ferijs, ut scriptum est in lege DOMINI. Præcepit etiam populo qui habitabat Hierosolymis, ut darent partē sacerdotibus & Leuitis, ut tenaces essent in lege DOMINI. Quumq́ hoc uerbum [regis] diuulgatum B esset, auxerunt filij Israel primitias frumenti, uini, olei, mellis, & omnis prouentus agri, sed & cunctas decimas attulerūt, idq́ affatim. Filij quoq́ Israel & Iuda, qui habitabant in ciuitatibus Iuda, etiam ipsi decimas boum & ouium, atq́ decimas sanctas quæ erant consecratæ DOMINO deo suo attulerunt, & dederunt plures [a]aceruos. Mense tertio cœperunt [dare] aceruos ut fundamentum iacerent, & septimo mense absoluerunt. Venientes autem Ezechias & principes uiderunt aceruos, & gratias egerunt DOMINO & populo eius Israel. Interrogauit etiam Ezechias à sacerdotibus & Leuitis de aceruis, cui respondens Asarias sacerdos summus de domo Zadok, ait, Quando cœptū est adferri dona in domum DOMINI, comestum est ad satietatem usq́, multumq́ superfuit, quoniam DOMINVS benedixit populo suo, ut reliqua sit tāta copia. Iussit aūt Ezechias ut pararēt cellas in æde DOMINI, & C præparauerūt. Bona igitur fide intulerūt primitias & decimas, & quæ erant consecrata, cōstitutusq́ est sup ea Chonanias Leuita, & Semei frater eius [b]secūdus, & Iehiel, Asasia, Nahath, Asael, Ierimoth, Iosabad, Eliel, Ismachias, Mahath, & Benaias præfecti erāt per [c]Chonaniam & Semeiam fratrē eius iussu Ezechię regis, Asarias aūt princeps erat in domo DOMINI. Kore filius Iimna Leuita ianitor ad ortum, erat [constitutus] super ea quæ sponte offerebātur deo, & super separata dona DOMINI, & super sancta sanctorum. Ad illius manum erant Eden, Miniamin, Iesua, Semaia, Amarias, & Sechanias, in ciuitatibus sacerdotū sub fide [constituti,] ut darent fratribus suis iuxta ordines, ut maiori, ita & minori. Exceptis quos recensuerat in maribus ab eo qui natus erat tres annos & supra, omni scilicet qui ingredie- D bātur domū DOMINI, iuxta demēsum cuiusq́ diei, pro ministerio eorū, pro custodijs eorū, & pro ordinibus eorū. Et his q inter sacerdotes reputati erāt per domos patrū suorū, & Leuitis, ab eo qui natus erat annos uiginti & supra, per custodias suas & ordines suos. Deinde his qui in pube eorum censebantur, uxoribus quoq́ eorum, filijs & filiabus eorum, pro omni multitudine, nam fide illorum sanctificabantur sancta. Filijs quoq́ Aharonis sacerdotibus qui erāt in agris suburbanis ciuitatum suarum, per singulas ciuitates, uiri qui expressi sunt nominatim, ut darent portiones omni mari in sacerdotibus, & omnibus qui censi erant inter Leuitas. Ad hunc modum fecit Ezechias in omni Iuda, fecitq́ quod bonum, rectum & uerum erat coram DOMINO deo suo. In omni opere quod cœpit in ministerio domus dei, in lege & præceptis, quærebat deū suum, fecitq́ [illud] toto corde, & prospere cessit.

Rex sacerdotes cōstituit ac Leuitas.

Confessio del. Neh. 12.

Decimæ Iudæ concessæ dei.

[a] Ebr. Dederunt aceruos aceruos: alij legunt, dederunt singuli aceruos: sed geminatio dictionum uidetur excellentiā quandam & exaggerationem significare.

[b] Potest etiam legi, secundi ordinis.

[c] Ebr. A manu Chonaniæ.

CAPVT XXXII.

De obsidione qua pressit Senacherib Ierusalē, & de ægrotatione Ezechiæ.

4. Reg. 18. c. Esa. 36.

A POst illa gesta & fidem illam, uenit Sanherib rex Assyriorum, & ingressus Iudam, castrametatus est aduersus ciuitates munitas, [a]statuitq́ illas abruptas sibi [uendicare.] Videns ergo Ezechias quod Sanherib [b]uenisset, & statuisset etiā ipsi

[a] Potest esse uocum traiectio, & dixit pro statuit, scilicet apud sese illas ad se rapere, uel ruptas sibi as facere. Ebraica uerba sic habent, & dixit ad rumpendum eas ad se. Quidam intelligunt eum uoluisse serere dißidia in urbibus, & sic scißis urbibus eas sibi uendicare.

[b] Ebr. Quod facies eius ad bellum cōtra Ierusalē. Potest etiā sic reddi, Vidēs Ezechias quod Sanherib ueniret Hierosolyma bellaturus: ut sit traiectio uocū, quæ huic authori familiaris est.

Ierusalem bellum inferre, inijt consiliũ cum principibus suis & cum heroibus suis, ut obturarent aquas fontium, qui extra urbem erant, & hi auxilio ei fuerunt: congregatus enim est multus populus, & [a]obstruxerũt omnes fontes, simulq́ torrentem qui inundat in medio terræ, dicentes, Cur uenirent reges Assyriæ, & inuenirent aquas multas? [b]Roboratus itaq; [Ezechias,] ædificauit omnes muros ruptos, & [c]excitauit [munitiones] super turres, aliumq́ murum foris, roborauitq́ Millo in
B ciuitate Dauidis: fecit q́q; [d]multa tela & clypeos. Constituit præterea imperatores super populũ q bellũ gererent, congregauitq́ eos ad se in platea portæ ciuitatis, loquutusq́ est [e]in cor eorum huiusmodi uerbis, Fortes estote, & agite strenue: ne timueritis, neq; animo frangamini metu Assyrij regis, aut metu totius multitudinis quæ cum eo est, apud nos enim plures sunt quàm cum illo. Cum illo est brachium carneum, nobiscum autem DOMINVS deus noster, ut auxilietur nobis, & pugnet nostras pugnas. Populus ergo nixus est uerbis Ezechiæ regis Iuda. Post hæc misit Sanherib rex Assyriorũ legatos suos Hierosolyma, (nam ipse oppugnabat Lachis, cumq́ eo quidquid roboris habebat,) ad Ezechiã regem Iuda, & ad omnem Iuda, qui fuerunt Hierosolymis, huiusmodi mandatis, Sic dicit Sanherib rex Assy-
C riorum, Quò nitimini uos, qui habitatis in obsessa Ierusalem? An uero Ezechias uobis persuadet, ut tradatis uos morti, fame & siti, his nempe sermonibus, DOMINVS deus noster liberabit nos de manu regis Assur? An non Ezechias is est qui abstulit excelsa eius atq; aras eius, & ait ad Iudam & Ierusalem, dicens, Dũtaxat coram hac una ara adorabitis, & super hac incensum adolebitis? An ignoratis quid ego fecerim & patres mei omnibus populis terrarum? Potuerúntne, etiamsi maxime se posse existimarint, dij gentium terrarũ liberare terram eorũ de manu mea? Quis uero est ex omnibus dijs gentium illarum quas exciderunt patres mei, qui liberare potuerit populum suum de manu mea, q́ deus uester possit uos liberare de
D manu mea? Ne ergo seducat uos Ezechias, neq; lactet uos sic, ne credatis ei, quoniã nullus est deus cuiuscunq; nationis aut regni, qui potuerit asserere populũ suum de manu mea, & de manu maiorum meorum, quanto minus deus uester asserere poterit uos de manu mea? Et alia quædam loquuti sunt legati eius contra DOMINVM deum, atq; contra Ezechiam seruum eius. Ad hæc scripsit epistolas, in quibus blasphemauit DOMINVM deum Israelis, loquutusq́ est contra eum, dicens, Sicut dij gentium terrarum non potuerũt liberare populum suum de manu mea, sic deus Ezechiæ non asseret populum suum de manu mea. Clamauerũt etiam Iudaice contra populum Hierosolymitanũ qui in muris [excubabant,] ut terrerent eos,
E pauidosq́ redderent, sicq; urbem caperent. Loquutiq́ sunt contra deũ Ierusalem, sicut contra deos populorum terræ, qui erant opus manuum hominum. Orauit ergo Ezechias rex & Esaias filius Amoz propheta gratia huius rei, & clamauerũt in cœlum. Misit autẽ DOMINVS angelum, & perdidit omnes heroes bellatores, duces & principes in castris regis Assyrij, reuersusq́ est ipse cum [f]ignominia in regionem suam, & ingressus phanum dei sui, ubi eum prostrauerũt gladio hi qui de uisceribus eius exierant. Seruauit itaq; DOMINVS Ezechiam, & ciues Hierosolymitanos à manu Sanherib regis Assyrij, & à manu omnium, & [g]tutatus est eos circunquaq;. Multi etiam attulerunt Hierosolyma munera DOMINO, dona quoq; pretiosa ipsi Ezechiæ regi Iuda, & euectus est post hæc coram omnibus gentibus.
F Quodã uero tempore ægrotabat Ezechias letaliter, & orauit ad DOMINVM, qui loquutus ei, dedit prodigium: at Ezechias non rependit iuxta hoc quod ei impensum erat, quin potius elatum est cor eius, ut indignatio excitaretur contra Iuda & Ierusalem. Veruntamen submissior factus est Ezechias quum elatum fuisset cor eius, ipse uidelicet & ciues Hierosolymitani, ut non ueniret super eos indignatio DOMINI in diebus Ezechiæ. Erat autem Ezechias opulentus, cui etiam accessit in

signis

[a] Hoc scilicet consilio obstruxerunt fontes, ne rex Assyrius ueniens, aquas inueniret: sic diceret Latinus, quod Ebræus per interrogationẽ effert.
[b] Vel sumpto animo.
[c] Ebr. Ascendit super turres, uel ascendere fecit.
[d] Alij, Schelah pro missilibus interpretãtur & forte melius, alij pro gladijs.
[e] In cor loqui, est familiariter & blande alloqui, commoda oratione compellare.
[f] Ebr. Cum pudore faciei.
[g] Vel sustulit eos undiq;, scilicet hostes.

Munit urbem & creat duces rex.

Rabsaces. Conatur impie auertere populum à deo.

Blasphemia in deum.

Angelus percussor.

Sennacherib occiditur à filijs.

Ezechias ægrotat. 4. Reg. 20.a Esaiæ 38.a

signis gloria, parauerat enim sibi thesauros argenti, auri, lapidum pretiosorũ, odo
Diues Ezechias. rum, clypeorum, omniumq; uasorum ex quibus uoluptas capitur. Repositoria in
super ad prouentum frumenti, uini & olei, septa quoq; pro omnis generis pecori-
bus, & septa pro gregibus. Parauit quoq; sibi ciuitates, & pecudes, & boues, eosq; C
multos, quoniam deus dederat ei substantiam ualde multam. Is Ezechias obstru
xit scaturigines aquarũ Gihon superioris, & direxit eas deorsum ad Occidentem
ciuitatis Dauidis, & prospere cessit Ezechiæ in omnni opere suo. Quumq; princi
Tentatur Ezechias. pes Babylonis misissent ad eum oratores interrogatum de portento quod fuerat
in terra, dereliquit eum deus, ut tentaret eum, notumq; fieret quidquid fuit in cor-
de eius. Reliquum rerum Ezechiæ, & beneficẽtiæ eius, en hæc scripta sunt in [b]pro [b]Ebr. in uisione.
Moritur. phetia Esaiæ filij Amoz prophetæ, in libro regum Iuda & Israelis. Dormiuit itaq;
Ezechias cum patribus suis, & sepelierũt eum in insignioribus sepulchris filiorum
Dauidis, gloriam ei exhibẽtes in morte sua omnis Iuda & ciues Hierosolymitani,
regnauitq; Manasses filius eius pro eo.

CAPVT XXXIII.

4. Reg. 21. a DVodecim annos natus erat Manasses quũ regnare cœpisset, regnauitq; an- A De regno impij regis Manassis & conuersione eius.
nis quinquagintaquinq; Hierosolymis. Designauit autem malum in oculis
DOMINI iuxta abominandas res gentiũ, quas eiecerat DOMINVS ante filios Israe-
lis. [a]Reædificauit enim excelsa quæ diruerat Ezechias pater eius, & excitauit aras [a]Vel, si utrunq; uerbũ uis reddere, dic, Relapsus ædificauit.
Manasses idololatra. Baalim, & fecit lucos, adorauit omnem militiam cœlorum, & coluit [b]eam. Extru- [b]Vel, sacra fecit ei: nam omnia istis signi ficat Abad.
xit deinde aras in æde DOMINI, quum tamen DOMINVS dixisset, In Ierusalem erit
2. Reg. 7. b nomen meũ perpetuò. Aedificauit quoq; altaria uniuersæ militiæ cœlorũ in duo
Duo atriis. bus atrijs ædis DOMINI, & traduxit filios suos per ignẽ in ualle filiorũ Hinnom:
erat mathematicus, ueneficus, maleficus, [c]pythonem cõsulebat, magiam exercebat. [c]Eb. Fecit pythonẽ.
[In summa,] multa mala designauit in oculis DOMINI, quibus eum irritabat. Po- B
suit insuper sculptile simulachrum quod fecerat in ædem dei, quum tamen deus di
2. Reg. 7. b 3. Reg. 8. b xisset ad Dauidem & ad Solomonem filium eius, In æde ista & in Ierusalem, quam
elegi præ omnibus tribubus Israelis, ponam nomen meum in æternum, nec ultra
auferam pedem Israelis de terra quam constitui patribus uestris, modo obseruent
& faciant cũcta quæ præcepi eis in uniuersa lege, ritibus atq; iudicijs per [b]Mosen. [b]Ebr. Per manũ Mosis.
Manasses itaq; in errorẽ abduxit Iudam & ciues Hierosolymitanos, ut malitia gen
tes superarent quas deleuit DOMINVS ante filios Israelis. Loquutus est autem DO
MINVS ad Manassen, & ad populum eius, at non attenderunt: adduxit igitur DO
Manasses capitur. MINVS contra eos principes exercitus regis Assyriorum, qui ceperunt Manassen
compedibus, uinxeruntq; eum catenis duabus, ducentes eum in Babyloniam.
Orans exauditur. Quũ uero in angustias adductus esset, precatus est faciẽ DOMINI dei sui, admodũ C
submissus factus in cõspectu dei patrũ suorũ. Quumq; orasset eum, [c]exauditus est: [c]Eb. Exoratus est ei, scilicet deus.
exaudiuit enĩ supplicationẽ eius, & reduxit eum Hierosolyma in regnũ suum, tum
cognouit Manasses q; DOMINVS esset deus. Post hæc ædificauit murum exterio-
rem ciuitati Dauidis, ad Occidentẽ Gihon in ualle, & ubi itur ad portam piscium,
& circum Ophel, & ualde altum fecit eum: posuit quoq; duces exercitus in omni-
bus ciuitatibus munitis per Iudam. Abstulit etiam deos alienos, & simulachra ex
æde DOMINI, & cuncta altaria quæ extruxerat in monte ædis DOMINI, & in Ieru
Immolat sacrificia. salem, proiecitq; extra ciuitatem. Reparauit item altare DOMINI, & immolauit su-
per ipsum sacrificia pacificorum & gratiarum actionis, præcepitq; ipsi Iuda, ut serui
rent DOMINO deo Israelis. Veruntamen populus adhuc sacrificabat in excelsis, [b]li [b]Alij legunt, itmen domino deo suo.
Oratio Manassis. cet DOMINO deo suo. Reliquum gestorum Manassis, & oratio eius ad deum
suum, & sermones uidentium qui ad eum sunt loquuti in nomine DOMINI dei Is-
raelis, en hæc scripta sunt in rebus regum Israelis. Oratio quoq; eius, & quomodo D
exauditus sit, omnia peccata eius, transgressio eius, loca in quibus ædificauerat ex-
celsa, & lucos cõstituerat atq; simulachra anteq; se submitteret, en ista scripta sunt

in uerbis uidentium. Dormiuit autem Manasses cum patribus suis, sepelierūtq; *Moritur.*
eum in domo sua, & regnauit Amon filius eius pro eo. Natus erat Amon uiginti
duos annos quum regno esset inauguratus, regnauitq; duobus annis Hierosoly-
mis. Designauit autem malum in oculis DOMINI, quemadmodum designauerat
pater eius. Nam omnibus sculptilibus quæ fecerat pater eius, sacrificauit Amon, *Amon idololatra occiditur.*
& coluit ea. Sed non est submissior factus in cōspectu DOMINI sicut Manasses pa
ter eius submissus factus fuerat, quin Amon iste auxit delictum. Conspirarunt au
tem aduersus eum serui eius, interfeceruntq; eum in domo sua, populus autem ter
ræ percusserunt omnes illos qui conspirauerāt contra regem Amon, & constitue
runt regē idem populus terræ Iosiam filium eius pro eo.

CA. XXXIIII.

De regno Iosiæ & egregijs eius factis.

A OCto annos natus erat Iosias quum inciperet regnare, regnauitq; in Ierusalem *Iosias pius. 4. Reg. 22. a*
annis trigintaunum. Is rectum fecit in oculis DOMINI, & incessit in uijs Da-
uidis patris sui: non [a]recessit neq; ad dexteram, neq; ad sinistram. Octauo anno re
gni sui, quum adhuc puer esset, cœpit quærere deum Dauidis patris sui: anno ue-
ro duodecimo cœpit expurgare Iudam & Ierusalem ab excelsis, lucis, sculptilibus
& fusilibus. Dirueruntq; corā eo altaria Baalim, & simulachra quæ superiori æta- *Demolitur aras.*
te super illa fuerunt, demolitus est: lucos etiam, & sculptilia, & fusilia contriuitatq;
B comminuit, & sparsit super sepulchra eorum qui sacrificauerant eis. Ossa quoq; sa
cerdotum combussit in altaribus eorum, & mundauit Iudam & Ierusalem. Idem
[fecit] in ciuitatibus Manasse, Ephraim, & Simeon usq; in Naphtali in desolatis lo
cis eorum circunquaq;. Diruit altaria atq; lucos, & sculptilia comminuit & contri-
uit, cunctaq; simulachra confregit per uniuersam terram Israelis, reuersusq; est Hie
rosolyma. Regni sui anno duo de uigesimo quum expurgasset terram atq; ædem, *Instaurat dei cultum Iosias rex.*
misit Saphan filium Azaliæ, & Maasiam præfectum urbis, & Ioah filium Ioahas à
memoria, ut instaurarent ædem DOMINI dei sui. Venientesq; ad Hilkiam sacer-
dotem magnum, dederunt pecuniam quæ illata fuerat in ædem dei, quam college
C rant Leuitæ custodes liminis de manu Manasse & Ephraim, atq; ab uniuersis reli-
quijs Israelis, & ab omni Iuda ac Beniamin, reuersiq; sunt Hierosolyma. Dederunt
[inquā] in manum eorū qui faciundo operi in æde DOMINI inspectores cōstituti
erāt, q̄ dederant eam facientibus opus, laborātibus in æde DOMINI, instaurātibus
sarta tecta ædis. Dederunt inquam artificibus & structoribus, ut compararent [b]la
pides excisos, & ligna ad compages & axes domorum, quas uastauerant reges Iu-
da. Viri autem huiusmodi, faciebant opus bona fide: præpositiq; eis erant Iahath,
Obadias: Leuitæ de filijs Merari, Zacharias & Mesullam de filijs Kahathitarum,
qui solicitarent opus: sed & Leuitæ omnes qui eruditi erant in instrumentis musi-
cis. Super baiulos uero & solicitatores omnium qui opus faciebant, & singula mi-
D nisteria, ex Leuitis erant quidam & scribis, ex præfectis & ianitoribus. Quumq;
efferrent pecuniam illatam in ædem DOMINI, inuenit Hilkias sacerdos librum le *Liber legis inuentus in templo.*
gis DOMINI, [qui datus erat] [c]ministerio Mosis. Respondens autem Hilkias, di-
xit Saphan scribæ, Librum legis inueni in æde DOMINI. Deditq; Hilkias librum
ipsi Saphan, Saphan uero portauit librum ad regem: referens simul ad regem ne-
gotium hisce uerbis, Quidquid datum est in manum seruorum tuorum, ipsi perfi-
ciunt. Conflabāt autem pecuniam inuentam in æde DOMINI, dederūtq; eam in
manum inspectorum, inq; manū facientium opus. Indicauit præterea Saphan scri
ba regi, dicens, Librum dedit mihi Hilkias sacerdos: legitq; in eo Saphan corā re-
ge. Quum uero rex audisset uerba legis, discidit uestimenta sua. Præcepitq; rex *Rex consultationem proponit.*
Hilkiæ, & Ahikam filio Saphan, atq; Abdon filio Micheæ, & Saphan scribæ, &
E Asaiæ seruo regis huiusmodi mandatis, Ite, cōsulite DOMINVM pro me, & pro re-
liquijs Israelis & Iuda, super uerbis libri qui est inuentus, quoniam magnus est fu-
ror DOMINI, qui conflatus est contra nos, eo q; patres nostri non custodierūt uer
bum

[a] Latinius erat, Ne tantillum aberrauit: sed nolui Ebraismum mutare certa ratione.

[b] Potest etiam legi, lapides quadratos aut politos.

[c] Ebr. In manu Mosis.

bum DOMINI, ut agerent iuxta omnia quæ ſcripta ſunt in libro iſto. Abijt itaq;
Hulda propheti-ſsa. Hilkias & quibus rex [mandauerat] ad Huldam prophetiſſam uxorem Sallum fi-
lij Tokhath, filij Haſra cuſtodis ueſtiũ, habitabat enim illa Hieroſolymis in ſecun-
da [parte,] & loquuti ſunt ad hunc modum. Dixit autem illa, Sic dicit DOMINVS
deus Iſraelis, Dicite uiro qui miſit uos ad me, Sic dicit DOMINVS, Ecce ego addu-
co malum ſuper locũ iſtum, & ſuper habitatores illius omnes maledictiones quæ
ſunt ſcriptæ in libro quem legerunt corã rege Iuda, eo q; dereliquerunt me, & ado
leuerunt dijs alijs, ut me prouocarẽt in cunctis operibus manum ſuarum, unde &
furor meus ſtillabit ſuper locũ iſtum, nec reſidebit. Ad regem autem Iuda qui mi- F
ſit uos ad conſulẽdum DOMINVM, ſic dicetis inquam ad eum, Sic dicit DOMINVS
Compunctio regis. deus Iſraelis, Quandoquidem [propter] uerba quæ audiſti, cor tuum molle eſt fa-
ctum, & ſubmiſſior factus es in conſpectu dei quum audiuiſti uerba eius ſuper lo
cum iſtum, & ſuper habitatores eius, ſubmiſſior factus es [inquam] coram me, &
diſcidiſti ueſtimenta tua, atq; fleuiſti in conſpectu meo, audiui & ego, dicit DOMI-
NVS. Ecce ego colligam te ad patres tuos, colligeriſq; intra ſepulchra tua in pace,
nec uidebunt oculi tui omne malum quod ego induco ſuper locum iſtum, atq; ſu-
4.Reg.23.a per habitatores eius. Illi ergo retulerunt regi ſermonem. Miſit ergo rex & con-
gregauit omnes ſeniores in Iuda & Ieruſalem, aſcenditq; rex in ædem DOMINI, ſi-
mulq; omnes uiri Iuda & ciues Hieroſolymitani, ſed & ſacerdotes & Leuitæ, & o- G
Lex domini legitur corã populo. mnis populus à maiore ad minorem uſq;, & legit in auribus eorũ omnia uerba li-
bri fœderis huius inuenti in æde DOMINI. Stetitq; rex in ſtatione ſua, & pepigit
fœdus coram DOMINO, ut ambularent poſt DOMINVM, utq; cuſtodirent præce-
pta eius, teſtimonia eius, & ſtatuta eius in toto corde ſuo, atq; in tota anima ſua, &
Fœdus renouatur cum deo. facerent uerba fœderis huius, quæ ſcripta erant in libro iſto. Fecit etiam [a]ſtare [pa- [a]Ebr. In fœdere.
cto] quicunq; Hieroſolymis & in Beniamin erant, & fecerunt habitatores Hiero-
ſolymitani fœdus dei, dei [inquam] patrũ ſuorum. Abſtulit quoq; Ioſias omnes
abominationes ex omnibus terris filiorum Iſraelis, & tranſtulit cunctos quos re-
pererat in Iſraele, ut ſeruirent DOMINO deo ſuo: nec receſſerunt à DOMINO deo
patrum ſuorum cunctis diebus.

CAPVT XXXV.

4.Reg.23.d 3.Eſd.1.a FEcit autem Ioſias Hieroſolymis Pæſa DOMINO, mactarũtq; Pæſa decimaquar A Ioſias paſcha celebrat, & quum multa pie in religione conſtituiſſet, prælio occumbit.
ta menſis primi. Et conſtituit ſacerdotes in cuſtodijs ſuis, confirmauitq; eos in
miniſterio ædis DOMINI. Ait autem ad Leuitas qui erudiebant omnem Iſraelem,
quiq; ſancti erãt DOMINO, Ponite arcam ſanctitatis in domo quam ædificauit So
lomon filius Dauidis rex Iſraelis, ne ſit uobis onus in humeris, nunc ſeruite DOMI
NO deo ueſtro, & populo eius Iſraelitico. Præparate [uos] ſecundum domos pa-
trum ueſtrorum in ordinibus ueſtris, iuxta præſcriptum Dauidis regis Iſraelis, &
ſecundum ſcriptum Solomonis filij eius. State in [a]ſanctitate ſecundum diſtinctio- [a]Alij legunt, in ſanctuario.
nem domus patrum, iuxta fratres ueſtros filios populi, in ordine domus patrũ Le
uitarum, immolate Pæſa, ſanctificamini atq; præparate fratres ueſtros, ut faciant iu
xta uerbum DOMINI per [b]Moſen. Segregauit autem [ex munificẽtia] Ioſias filijs [b]Ebr. Per manũ Moſis.
populi oues, agnos & hœdos caprarum, omnia ad Pæſa, pro omni eo qui præſens
erat, numero triginta millia, boum autem tria millia, atq; de ſubſtantia regis. Prin- B
cipes quoq; eius ſponte populo & ſacerdotibus atq; Leuitis ſegregauerunt, Hil-
kias, Zacharias atq; Iehiel principes ædis dei, dederunt ſacerdotibus ad paſchales
hoſtias duo millia & ſexcenta [pecudum,] boues uero trecentos. Chonanias au-
tem & Semaias & Methaneel fratres eius, atq; Haſabias, Iehiel, & Ioſabad princi-
pes Leuitarum ſegregauerũt pro Leuitis hoſtias paſchales [pecudum] quinq; mil
lia, & quingentos boues. Parato itaq; miniſterio, ſteterunt ſacerdotes in ſtatione [c]Ebraica ſic habent, ſparſerũt ſacerdotes de manu eorum: quæ quoniã obſcura ſunt, uolui ea clara reddere ſenſu expreſſo.
ſua, Leuitæ quoq; in ſuis ordinibus iuxta mandatum regis. Et immolauerunt Pæ-
ſa, & [c]ſparſerunt ſacerdotes [ſanguinem acceptum] de manu Leuitarũ, Leuitæ ue-

*Hoc est, detrahebãt pelles & coria hostijs & uictimis.

ro *expoliabant. Sustulerunt autem holocaustum, ut darent ea ordinibus secundum domos patrum ex filijs populi, adducerentque DOMINO quemadmodum scriptum est in libro Mosis, eodem modo cum bobus. Coxerunt quoque Pæsa igne iuxta morem, quæ uero sanctificata fuerunt, coxerunt in ollis, ahenis & caldarijs, & festinato [distribuerunt] omnibus filijs populi, deinde parauerũt sibi & sacerdotibus, nã sacerdotes, filij scilicet Aharonis, in sacrificãdis holocaustis & adipibus [occupati erãt] ad noctẽ usque: parauerũt ergo Leuitæ sibi & sacerdotibus filijs Aharo

C nis. Cantores denique filij Asaph erãt in statione sua iuxta p̃ceptũ Dauidis, Asaph, Heman & Ieduthun uidentis regis. Et ianitores erant ad singulas portas, nec licebat eis recedere de ministerio suo, quoniam fratres eorum Leuitæ parauerunt eis. Paratum itaque est omne ministerium DOMINI in die illa, ut facerent Pæsa, & sacrificarent holocausta super aram DOMINI, iuxta præceptum regis Iosiæ. Fecerunt ergo filij Israel qui præsentes erant Pæsa tempore illo, & festum diem azymorum septem diebus. Et non est factum tale Pæsa in Israele, à diebus Samuelis prophetę, quin nullus regum Israelis tale Pæsa fecerat quale fecit Iosias, & sacerdotes, & Leuitæ, & omnis Iuda ac Israel qui præsentes erãt, unà cum ciuibus Hierosolymitanis. Anno decimooctauo regni Iosiæ factum est Pæsa illud. Post omnia ista quum Iosias præparasset domum, ascendit Necho rex Aegypti, ut bellũ gereret in Charchemis ad Euphraten, egressusque est Iosias obuiam ei. Qui mittẽs ad eum legatos,

Iosias bello occiditur. 4.Reg.23.d

*Alij legunt, non contra te hodie, scilicet ueni, sed contra domũ: sed uocula atha in causa fuit, quo minus sic legerim.
†Ebr. Cessa tibi.

D ait, Quid negotij mihi tecum est rex Iuda? ne sis hodie contra te, nam *contra domum bellum meum, & deus dixit ut festinarem, †caue tibi à deo, qui mihi adest, ne te perdat. At nõ reflexit Iosias faciem suam ab eo, quin potius prælio eum adgressurus mutauit habitum, nec obtemperauit sermonibus Necho ex ore dei, & profectus cum eo pugnaturus in campo Megiddo. Iaculatores autem petierunt regem Iosiam sagitta, dixitque rex seruis suis, Transferte me, quoniam uehementer saucius sum. Transtulerunt igitur eum serui sui de curru, & imposuerũt eum currui secundo quem habebat, uexeruntque eum Hierosolyma: mortuus autem est & sepultus in sepulchris patrum suorum, omnisque Iuda & Ierusalem luxerunt Iosiam. Composuit autem Ieremias lugubre carmen de Iosia, quod cecinerunt omnes cantores & cantatrices in lamentationibus suis propter Iosiam usque hodie: quin & morem hunc instituerunt in Israele, & scripta sunt hæc in lamentationibus. Reliquum rerum Iosiæ, & beneficentiæ eius, secundum quod scriptum est in lege DOMINI, uerba quoque eius tum priora tum posteriora, ecce hæc scripta sunt in libro regũ Israelis & Iuda.

Zach.12.d

Lamentatio. Iere.

CAP. XXXVI.

De regno Iehoazas, Eliakim, Iehoiakim, Iehoiachin & Zedechiæ, de destructione regni Iudaici & urbis Hierosolymorum.

A TVlit autem populus terræ Iehoahas filium Iosiæ, constitueruntque eum regem pro patre suo in Ierusalem. Vigintitres annos natus erat Iehoahas quum cœpisset regnare, & regnauit tribus mẽsibus Hierosolymis, quem [regno] mouit rex Aegypti in Ierusalem, & imposuit mulctam super terram, argenti centum talenta, & auri unum. Cõstituit autem rex Aegypti ipsum Eliakim fratrem eius regem super Iudã & Ierusalem, mutauitque ei nomen Iehoiakim, Ioahas autẽ fratrem eius tulit Necho, & duxit eum in Aegyptum. Iehoiakim quum regno inauguraretur natus erat uigintiquinque annos, regnauitque Hierosolymis annis undecim, & designauit malum in oculis DOMINI dei sui. Ascendit ergo contra eum Nebukad Næzar rex Babylonis, uinxitque eum catenis duabus, ut duceret eum in Babylonem.

4.Reg.23.d

Math.1.b

4.Reg.24.

B De uasis quoque ædis DOMINI intulit Nebukad Næzar in Babylonẽ, & reposuit ea in phano suo in Babylone. Porrò reliqua gesta Iehoiakim, & abominationes quas fecit, quodque in eo inuentum est, ecce hæc scripta sunt in libro regum Israelis & Iuda, regnauitque Iehoiachin filius eius pro eo. Octo annos erat natus Iehoiachin quum inauguraretur regno, regnauitque tribus mensibus & decem diebus in Ierusalem, & designauit malum in oculis DOMINI. Vertẽte anno misit rex Nebukad

Næzar

Næzar, & duxit eum in Babylonem, unà cum desiderabilibus uasis domus DOMI
NI, constituítq; Zedekiam [a] fratrem eius regem super Iudam & Ierusalem. Erat au- *[a] 2. Regum 24. Zedechias patruus dicitur, hic frater: apparet ergo fratres uarie dici Ebræis, ut aliàs sæpe est dictum.*
tem Zedekias quum regno inauguraretur natus uigintiunum annos, regnauítq;
in Ierusalem undecim annis. Et designauit malum in oculis DOMINI dei sui, nec se
Iere. 38. a se submisit coram Ieremia propheta [qui loquebatur] ex ore dei. Quin & aduersus C
regem Nebukad Næzar rebellis fuit, qui eum sacramento dei adegerat: sed ille in-
durauit ceruicem suam, & obstinauit cor suum, ut nõ reuerteretur ad DOMINUM
deum Israelis. Sed & omnes principes, sacerdotes, & populus ipse auxerunt præ-
uaricationem, præuaricantes iuxta cunctas abominationes gentium, & inquinan-
tes domum DOMINI, quam sanctificauerat in Ierusalem. Misit autem DOMINUS
deus patrum eorum ad eos mane surgẽdo & nuncios suos mittendo, quoniã par-
cere [cupiebat] populo suo, atq; habitaculo suo. At illi subsannabant nuncios dei,
& contemnebant uerba eius, illudentes prophetis eius, donec ascẽderet furor DO
4. Reg. 25. c MINI aduersus populum suum, & donec nullum esset remedium. Adduxit enim
contra eos regem Chaldæorũ, qui occidit iuuenes eorum gladio in domo sanctua-
rij eorum, & nõ pepercit ulli iuueni, nec uirgini, nec seni, nec decrepito, omnes tra-
didit in manus eius. Omnia deniq; uasa domus dei, magna & parua, thesauros do D
mus DOMINI, thesaurosq; regis & principũ eius, omnia tulit Babylonem. Et com
busserunt domum dei, atq; confregerunt murum Ierusalem, & omnia palatia eius
combusserunt igne, uastatis omnibus uasis eius desiderabilibus. Quod reliquum
fuit à gladio, transtulit Babylonem, factíq; sunt ei & filijs eius serui, usq; dum Per-
sa potiebatur regno, ut impleretur uerbum DOMINI in ore Ieremiæ, donec placi-
tum esset terræ in sabbatis suis: cunctis enim annis desolationis quietem egit, do-
Iere. 25. c & 29. c 1. Esd. 1. a nec implerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum,
quum consummatum esset uerbum DOMINI [prolatum] per os Ieremiæ, excitauit
DOMINUS spiritũ Cyri regis Persarum, qui edictũ diuulgauit per totum regnum
suum, idq; scripto, in hanc sentẽtiam, Sic dicit Cyrus rex Persarum, Omnia regna
terræ dedit mihi DOMINUS deus cœlorum, & ipse commisit mihi, ut ædificem ei
ædem in Ierusalem quæ est in Iuda: quicunq; ergo in uobis est de uniuerso populo
eius, sit DOMINUS deus eius cum eo, atq; ascendat.

Liber Ezræ.

CAPUT I.

Iere. 25. c. & 29. c 2. Par. 36. d 1. Esd. 2. a ANNO primo Cyri regis Persarum (ut perficeretur uer A *Cyrus Persarũ rex copiã abeũdi facit Iudæis in terrã suam, & reædificandi templum & urbem.*
bum DOMINI ex ore Ieremiæ,) excitauit DOMINUS spi-
ritum Cyri regis Persarum, ut diuulgari faceret uocem
in toto regno suo, idq; scripto in hanc sententiam, Sic di
cit Cyrus rex Persarum, Omnia regna terræ dedit mihi
DOMINUS deus cœli, ipseq; mãdauit mihi, ut [a] ædificẽ ei *[a] Eb. Ad ædificãdum: alij ad Cyrũ referũt, ut ædificem.*
ædes in Ierusalẽ quæ est in Iuda. Quicũq; ergo ex uobis B
ex omni populo eius [fuerit,] sit deus eius cum eo, ascen-
datq; Hierosolyma quę est in Iuda, & ædificet ædem [b] DO *[b] Vel domino deo.*
MINI dei Israelis, ipse est deus qui est in Ierusalem. Et omnis qui reliquus fuerit in
omnibus locis in quibus commoratus incola fuit, succurrant illi homines eius loci
argento, auro, suppellectile, & iumẽtis, cum munere spontaneo ad ædem dei quæ
est in Ierusalem. Surrexerunt ergo capita patrum Iuda & Beniamin, sacerdotes C

quoque & Leuitæ, & omnes quorum spiritum deus excitarat ut ascenderent, & ædificarent ædem DOMINI quæ erat in Ierusalem. Omnes præterea qui circum eos erant, corroborarunt manus eorum uasis argenteis & aureis, suppellectile, iumentis atque muneribus, præter id quod sponte quisque offerebat. Rex insuper Cyrus deprompsit uasa æris DOMINI, quæ auexerat Nebukad Nezar Hierosolymis, posueratque ea in phanum dei sui: deprompsit ea inquam Cyrus rex Persarum ad manum Mithridatis, qui fuit à thesauris, qui numerauit ea ipsi Sesbazar primario Iuda. Erat autem hic numerus eorum, Phialarum aurearũ triginta, phialarum argentearum mille, cultrorum undeuiginti, peluium aurearum triginta, peluium argentearum alterius formæ quadringentæ decem, aliorum uasorum mille. Omnium [in summa] uasorum aureorum & argenteorũ erant quinque millia & quadringenta. Hæc omnia auexit Sesbazar unà cum his qui captiui fuerant, & ascendebãt è Babylone Hierosolyma.

Ad bonum excitat spiritus domini.

D

CAP. II.

Catalogus eorum qui è Babylone Hierosolymas conscenderunt.

ᵃProuincia uidetur Iudæa dici, nã in prouinciam à Romanis redacta erat.

ᵇAlij legunt, Filij Pahath Moab.

1.Esd.7.b 3.Esd.5.a

A HI autem filij sunt ᵃprouinciæ, qui ascenderunt de captiuitate transmigrationis, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, & reuersi sunt Hierosolyma & in Iuda, quisque in ciuitatẽ suam. Qui uenerunt cum Serobabele, Iesu, Nehemia, Seraia, Reeleia, Mardochæo, Bilsan, Mispar, Biguai, Rehum, Baana. Numerus uirorum populi Israelis. Filiorum Pareos duo millia, centũ & septuagintaduo. Filiorum Saphatiæ trecenti septuagintaduo. Filiorũ Arah septingenti, septuagintaquinque. Filiorũ ᵇducis Moab, de filijs Iesua & Ioab duo millia octingenti & duodecim. Filiorum Elam mille ducenti, quinquagintaquatuor. Filiorum Sathu nongenti quadragintaquinque. Filiorum Sachai septingenti & sexaginta. Filiorum Bani sexcenti quadragintaduo. Filiorum Bebai sexcenti uigintitres. Filiorum Asgad mille, ducenti & uigintiduo. Filiorum Adonicam, sexcenti & sexagintasex. Filiorum Bikuai duo millia, quinquagintasex. Filiorum Adin quadringenti & quinquagintaquatuor. Filiorum Ater de Ezechia, nonagintaocto. Filiorum Bezai trecenti uigintitres. Filiorum Iora centum & duodecim. Filiorum Haschum ducenti & uigintitres. Filiorũ Gibbar nonagintaquinque. Filiorum Bethlehem centum & uigintitres. Virorum Netopha quinquagintasex. Virorum Anathoth centum & uigintiocto. Filiorum Asmaueth quadragintaduo. Filiorum Kiriath Arim Kephira & Beeroth septingenti & quadragintatres. Filiorum Harama & Gæba, sexcenti & uigintiunus. Virorum Michmas centum & uigintiduo. Virorum Bethel & Haai ducenti & uigintitres. Filiorum Nebo quinquagintaduo. Filiorum Magbis centum & quinquagintasex. Filiorum Elam alterius, mille ducenti & quinquagintaquatuor. Filiorum Harim trecenti & uiginti. Filiorum Lod, Hadid & Ono septingenti & uigintiquinque. Filiorum Iericho, trecenti & quadragintaquinque. Filiorum Sanaa tria millia, sexcenti & triginta. Sacerdotes filiorum Iedaia de domo Iesua nongenti & septuagintatres. Filiorũ Imer mille quinquagintaduo. Filiorum Pashur mille, ducenti & quadragintaseptem. Filiorum Harim mille, decem & septem. Leuitæ. Filiorum Iesua & Kadmiel de filijs Hodauiæ septuagintaquatuor. Cantores. Filiorum Asaph centum & uigintiocto. Filij ianitorum. Filij Sallum, filij Ater, filij Talmon, filij Akub, filij Hatita, filij Sobai: omnes hi centũ trigintanouem. ᶜNethinæi, filij Ziha, filij Hasupha, filij Tabbaoth, filij Keros, filij Siaha, filij Padon, filij Lebana, filij Hagaba, filij Akub, filij Hagab, filij Samlai, filij Hanan, filij Giddel, filij Gahar, filij Reaia, filij Rezin, filij Nekoda, filij Gasam, filij Vsa, filij Paseah, filij Besai, filij Asna, filij Meonim, filij Nephusim, filij Bakbuk, filij Hakupa, filij Harhur, filij Bazluth, filij Mehira, filij Harscha, filij Barkom, filij Sisera, filij Thamah, filij Nezia, filij Hatipha, filij seruorum Solomonis, filij Sotai, filij Sophereth, filij Peruda, filij Iaala, filij Darkon, filij Giddel, filij Sephatia, filij Hatul, filij Pochereth, Hazbaim, filij Ami. Omnium Nethinæo-

B

C

Sacerdotes. *Leuitæ.* *Cantores.* *Ianitores.* *Nethinæi.*

ᶜDonatiui.

Genealogia. Nethinæorum & filiorum seruorum Solomonis trecenti & nonagintaduo. Isti
uero ascenderunt de Thel Melah, & de Thel Harsa, Cherub, Addan & Immer, &
non poterant indicare familiam patrum suorum, atque semen suum, ex Israelene es-
sent. Filij Dolaia, filij Tobia, filij Necoda, sexcēti & quinquagintaduo. Et de filijs
sacerdotū, filij Habaia, filij Hakoz, filij Barsillai, qui duxit de filiabus Barsillai Gi- D
leaditæ uxorem, uocatusque est iuxta nomen earum. Hi quęsierunt scriptum suum,
ut sese in familiam [aliquam] insererent, at non sunt inuenti, ideo reiecti sunt à sa-
cerdotio. Dixitque Hathirschata eis, ne ederent de sancto sanctorum, donec sacerdos
staret cum Vrim & Thumim. Vniuersæ multitudinis ad unum usque, quadragin
taduo millia, trecēti & sexaginta, præter seruos eorum & ancillas eorum, quorum
erant septem millia, trecēti & trigintaseptem, erantque eis cantores & cantatrices du
centi. Equi eorum septingenti & trigintasex, muli eorum ducenti & quadraginta
quinque, cameli eorum quadringēti trigintaquinque, asinorum sex millia, septingen-
ti & uiginti. Et ex præcipuis patribus quum uenissent ad ædem DOMINI quæ
erat Hierosolymis, liberales se exhibuerunt pro domo dei, ut collocarent eam su-
per basi sua. Pro uiribus suis dederunt ad thesaurum operis, [a]aurearum drachma
rum unam & sexaginta millia, & argenti minas quinquies mille, & uestes sacerdo
tales centum. Consederuntque sacerdotes, Leuitæ, & quidam ex populo, cantores
& ianitores, atque Nethinæi in ciuitatibus suis, & cunctus Israel in urbibus suis.

[a] Alij legunt, auri drachmas sexies decem millia & mille. Hæc per anticipationem dicuntur.

CAPVT III.

Congregato populo Hierosolymis, sacerdotes aram extruūt, festos dies celebrant, sacra faciūt, & templo extruendo sese accingunt.

3.Reg.5.a QVumque iam appeteret septimus mensis, essentque filij Israelis in ciuitatibus, A
cōgregatus est populus ad unū usque Hierosolymis. Tū surrexit Iesua filius
Iozadek, & fratres eius sacerdotes, atque Serobabel filius Sealtielis, & fratres eius,
& extruxerunt altare dei Israelis, ut sacrificarent in eo holocausta, sicut scriptum est
in lege Mosis uiri dei. Firmarūt autem altare super bases suas, quoniam terror po
pulorum nationum erat super eos, & sacrificarunt in eo holocausta DOMINO, ho
Festum tabernaculorum. locausta [inquam] matutina & uespertina. Celebrarunt etiam diem festū taber
naculorum sicut scriptum est, & holocausta singulis diebus pro numero & ritu &
pro demenso cuiusque diei. Deinde & holocaustum iuge, in neomenijs, & in singu B
lis statis ferijs DOMINO consecratis, & in omnibus quæ sponte & liberaliter offe-
Instauratio templi. rebant DOMINO. A primo die mensis septimi cœperunt sacrificare holocausta
DOMINO, templo DOMINI nondum fundato. Dederūt autem pecuniam latomis
& artificibus, cibum, potum, & oleum Zidonijs & Tyrijs, ut adducerent ligna ce
drina, de Libano ad mare lapho, quemadmodum Cyrus rex Persarum eis indulse
rat. Anno secundo quū uenissent ad ædem dei in Ierusalem, mense secundo cœ
perūt Serubabel filius Sealtielis, & Iesua filius Iozedek, & reliqui fratres eorum sa- C
cerdotes & Leuitæ, atque omnes qui uenerant ex captiuitate Hierosolyma, & consti
tuerunt Leuitas qui erant nati uiginti annos & plus, ut urgerent opus ædis DOMI
NI. Stetit ergo Iesua & filij eius atque fratres eius, Cadmiel quoque & filij eius, filij Iu
da ad unum usque, urgentes eos qui faciebāt opus in æde dei. Filij Henadad, filij eo
rum, atque fratres eorum Leuitæ. Quumque structores fundamēta iacerent templi
Gratiarum actio pro templo fundato. DOMINI, statuerunt sacerdotes indutos cū tubis, & Leuitas filios Asaph cum cym
balis laudantes DOMINVM, quemadmodum [a]constituerat Dauid rex Israelis. Vi- D
cissim itaque canebant in laude & confessionibus DOMINI, [nempe] quod bonus esset,
& quod in æternum beneficentia eius super Israelem. Porrò uniuersus populus uoci-
ferabatur iubilo magno laudādo DOMINVM quod [b]fundaretur ædes DOMINI. Mul
ti quoque ex sacerdotibus & Leuitis, atque præcipuis patribus & senioribus, qui uide
rant domum priorem, quum ista domus coram oculis eorum fundaretur, flebant
uoce magna: multi contrà uocem extollebant cū iubilo & gaudio, ut populus non
posset discernere uocē iubili & gaudij à uoce fletus populi, nam populus iubilum

[a] Ebr. Ad manus Dauidis.

[b] Ebr. In fundari.

ingentem edebat, ut uox procul audiretur.

CAP. IIII.

Quidam ex gentibus uolebant simul cum Iudæis ædificare, hoc cum non permittuntur, impediunt quo minus opus pergat.

[a] Ebr. Filij trāsmigrationis.

A AVdiuerūt autem hostes Iuda & Beniamin, q̄ hi [a] qui ex captiuitate redierant, ædificarent templum DOMINO deo Israelis, & accedētes ad Serubabelem & ad præcipuos patres, dixerunt ad eos, Aedificabimus uobiscum, quæremus enim perinde ac uos deum uestrum, & sacrificamus ei à diebus Esarhaddon regis Assyrij, qui nos huc transtulit. Dixit ergo eis Serubabel atq; Iesua, & reliqui præcipui patres Israelis, Non conuenit ut uos nobiscū ædificetis ædem deo nostro, sed nos simul ædificabimus DOMINO deo Israelis, quemadmodū præcepit nobis rex Cyrus, rex Persarum. Factum ergo est ut populus illius regionis infirmarent manus populi Iuda, & deterrerent eos ab ædificando. Conduxerunt insuper contra eos consultores, qui irritum faciebant consilium eorum cunctis diebus Cyri regis Persarum, usq; ad [b] regnum Darij regis Persarum. Et in regno Asueri, initio regni

[b] Post Cyrum regnauit Cambises, qui & Xerses, hunc sequutus Darius, qui & Artaxerses: ita uidetur ordo habere, ut sint appellatiua Xerses & Artaxerses: Xerses pugnator, Artaxerses fortis pugnator.

[c] Quidam Bischlam intelligunt appellatiue in pace uel pacifice, bono scilicet regis.

[b] Potest etiā legi, Rehum à secretis, uel ab epistolis, uel à commentarijs.

B eius, scripserunt accusationem contra habitantes in Iuda & Ierusalem. In diebus uero Artaxersis scripsit [c] Bislam, Mithridates, Tabeel, & reliqui eius consilij ad Artaxersem regem Persarum, eratq; scriptura exemplaris scripta Syriace, & explicatio quoq; Syriaca. [b] Rehum author epistolæ, & Simsai scriba scripserunt epistolam quandam de Ierusalem ad Artaxersem regem isto tenore, Tunc Rehum author epistolę & Simsai scriba, & reliqui complices eorum, Dinæi, Apharsathchæi, Tarpelæi, Apharsæi, Archauæi, Babylonij, Susanechæi, Dehauæ, Elamitæ, & reliqui populi quos transtulit Asnapar magnus & gloriosus, & collocauit illos in ciuitatibus Samariæ, unà cum alijs qui sunt trās flumen & ultra. Hoc est exemplar epistolæ quam miserunt ad Artaxersem regem, Serui tui, uiri scilicet trans flumen

Epistola ad Artaxersem.

C & ultra, Notum sit regi, q̄ Iudæi qui ascenderunt à te ad nos, uenerūt in Ierusalem urbem rebellem & pessimā, quam ædificant, & muros eius è fundamentis ducunt, & fundamēta iaciunt. Nunc igitur notum sit regi, si ciuitas ista reædificatur, & muri eius fuerint instaurati, munus, tributum & uectigal minime dabunt, idq; regijs pensionibus incommodabit. [e] Nunc ergo quum hæc omnia præsentia sunt, templum omnino destruximus, neq; potuimus ignominiā regis diutius uidere, & idcirco misimus, & regi indicauimus, ut inquirat in libro [f] historiarū patrum tuorum, & inuenies in libro historiarum, cognoscesq; urbem hanc rebellem esse, & incommodantē regibus et prouincijs, quodq; in ea urbe retro temporibus fuerūt, qui ad defectionē solicitarūt, quam ob causam & urbs hæc uastata est. Insuper & hoc indicamus regi, si urbs hæc fuerit reædificata, & muri ex fundamentis refecti, nullam

[e] Alij legunt, nunc ergo omnes nos qui coram sumus.

[f] Chald. Memoriarū.

D partem ultra flumen habebis. Misit autem rex mandatum ad Rehum qui erat à commentarijs, Simsai scribam, atq; reliquos eiusdem consilij qui habitabant in Samaria, & ad reliquos qui erant trans fluuium, Pacem & longæuitatem, Epistola quam ad nos misistis, explicata est lectaq; coram me, datum est autem à me decretum, & inquisierunt atq; inuenerunt, q̄ ciuitas ista retro temporibus sese eleuauit contra reges, quodq; in ea rebellio & defectio facta est. Ad hæc, fuerunt in Ierusalem reges præpotentes, qui [g] imperium obtinuerunt in omni [regione] transfluuiana, datumq; est illis tributum, stipendium & uectigal. Interponite ergo mādatum, ut uiri isti cessent, neq; urbs ista reædificetur, donec à me mandetur. Cauti estote, ut istud fiat: cur enim [hinc] nasceretur damnum quod regibus incommodaret? Mox ut exēplar epistolæ Artaxersis regis lectum est coram Rehum & Simsai scriba, atq; alijs eiusdem consilij complicibus, abierunt festinanter Hierosolyma ad Iudæos, & impedierunt eos brachio & ui. Tum impeditum est opus ædis dei in Ierusalem, cessatūq; est usq; ad secundum annū regni Darij regis Persarū.

[g] Vel imperitarunt super omnes qui sunt trans fluuium.

CA. V.

Sub prophetis Haggæo & Zacharia, post tempus ... impedimentum.

A PRophetauit autem Haggæus propheta, & Zacharias filius Iddo, qui fuerunt prophetæ ad Iudæos in Iudæa & Ierusalem, in nomine dei Israelis [prophetantes] eis. Tum surrexerunt Serubabel filius Sealtielis, & Iesua filius Iozadak, & cœperunt

1.Esd.6.a Hag.1.

perunt

perunt ædificare ædem dei in Ierusalem, erantq́ cum eis prophetę dei, [eos] fulcientes. Eodem tempore uenit ad eos [a]Thathnai, qui præfectus erat trãs fluuiũ, & pręfectus militum, atq́ complices eorum, & sic dixerũt ad eos, Quis dedit uobis mandatum hanc domum ædificandi, murosq́ eius à fundamentis reficiendi? Tum iuxta tenorem diximus eis quæ essent nomina uirorum qui hoc ædificium reficerẽt. Atqui [b]oculus dei eorum fuit super seniores Iudæorum, ut nõ potuerint eos impedire, donec causa perueniret ad Darium, tum & [ipsi Iudæi] per epistolam respon- B derunt de hac re. Porrò exemplar epistolæ quam misit Thathnai præfectus ultra flumen, & dux militum complicesq́ eius Apharsechæi, qui erãt trans fluuium, ad Dariũ regem, & intra hoc scripta erat causa quã miserunt ad eum, Dario regi, Pax integra. Notũ sit regi q́ profecti sumus ad prouinciam Iudæorum, ad domum dei magni, quæ ædificatur [c]lapidibus ingentibus, trabes quoq́ ponuntur in parietibus, opusq́ ipsum fit mira celeritate, & feliciter succedit per manus eorũ. Tunc interrogauimus senes illorum, & hunc in modum diximus ad eos, Quis dedit uobis mandatum reædificandi hanc domum, & muros istos ex fundamentis reficiendi? C Sed & nomina eorũ interrogauimus ab eis, ut indicaremus tibi, & ut scriberemus nomina uirorum qui capita sunt inter eos. Hi uero hoc modo responderunt, dicentes, Nos sumus serui illius, qui deus est cœli & terræ, & ædificamus domũ quę extructa retro temporibus erat ante multos annos, quam rex Israelis magnus ædificauerat & fundauerat. Quandoquidem uero patres nostri irritarunt deum cœli, tradidit eos in manum Nabuchodonosoris regis Babylonici & Chaldęorum, qui ædem hanc deuastauit, & populum eius transtulit captiuum in Babylonem. At- D qui anno primo Cyri regis Babylonis rex Cyrus posuit edictum de hac domo dei ut reædificaretur. Quin & uasa templi dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonosor sustulerat è templo Hierosolymitano, & abduxerat ea in phanũ quod erat in Babylone, ea protulit Cyrus rex de phano Babylonis, quę tradita sunt ei cui nomen Sesbazar, quem ducem cõstituerat, dixitq́ ad eum, Tolle uasa ista, & abi, atq́ [d]repone ea in templo quod est Hierosolymis, domusq́ dei ædificetur in basi sua. Venit ergo tum Sesbazar, & iecit fundamẽta ædis dei quæ est in Ierusalem: abq́ eodẽ tempore usq́ in præsens ædificatur, neq́ dum absoluta est. Nunc itaq́ si regi uidetur, perquiratur in repositorio thesaurorum regis, quod est isthic in Babylone, sit ne hoc à rege Cyro constitutum, decretum, ut reædificetur ædes dei in Ierusalem, atq́ de hac re animum regis nobis mittat.

Epistola ad Darium regem.

1.Reg.6.

2.Par.14.25.

Esd.1.

CAPVT VI.

1.Esd.6. TVm constituit Darius rex mandatum, ut quęrerent in bibliotheca, in eo loco A ubi thesauros reponebant in Babylone, inuentumq́ est in [a]Ahmatha, in arce quæ est in regione Medorum, uolumen quoddam in quo sic memoriæ proditum erat, Anno primo Cyri regis constituit Cyrus rex decretum de templo dei in Ierusalem, ut domus in loco ubi sacrificent ædificetur, & fundamẽta eius perficiantur, altitudine sexaginta cubitorum, & latitudine sexaginta cubitorum. Ordines lapidum ingentium tres, [b]ordo uero lignorum unus: & quidquid deest, ex domo [c]regis suppeditetur. Sed & uasa templi dei aurea & argẽtea, quæ auexerat Nabuchodonosor de templo quod fuit Hierosolymis, intuleratq́ ea Babylonem, restituantur, inferãturq́ in templum Hierosolymitanum in locum suum, [d]collocatoq́ ea in ædem dei. Nunc itaq́ tu Thathnai pręfectus trãs fluuium, tuq́ imperator exerci B tus & complices horum, uos Apharsechęi qui estis trans fluuium, procul absistite isthinc. Relinquite opus ædis dei huius, pręfectus Iudęorũ senesq́ ipsi Iudęorum ædificent ædem illam dei in loco suo. A me constitutum est decretum, quid faciatis cum senioribus Iudęorum illis in ædificãdo ædem illam dei, nempe ut de uectigalibus regis, quas habet ex tributo trans flumen, diligentissime expensę suppeditentur uiris istis, nec quisquam impediat. Et quidquid necessarium fuerit, siue uitu

[a] Chald. Stharbosnai.

[b] Oculus pro cura, gratia, prouidentia.

[c] Chald. Lapide nobili, qui scilicet baiulari nõ potest, sed dũtaxat uoluitur aut plaustris uehitur.

[d] Chald. Fac uenire.

Darius rex, reselicato decreto Cyri copiam facit Iudæis reædificandi templum & urbem.

[a] Ahmatha Chaldaicam uocem reliqui, quod uideatur metropolis esse Medorum. Plinius Ekbatana uocat. Alij pro arcula exponũt aut tablino. Posset & hic locus dici grammatophylatiũ, ubi literæ seruantur.

[b] Chald. Cohæreścentia pro ordine aut serie.

[c] Alij legunt, sumptus suppeditẽtur, aut expensæ.

[d] Tu scilicet Serubabel collocato.

li ſint, ſiue arietes, ſiue agni ad holocauſta deo cœli, frumentum, ſal, uinũ, & oleum
iuxta quod dixerint ſacerdotes qui ſunt Hieroſolymis: hęc dentur eis ſuo quoque
die demenſum ſuum, idq; abſq; ulla cunctatione, ut habeant unde offerant ſuaueo
lentia deo cœli, utq; orent pro uita regis & filiorum eius. Eſt præterea & à me tale
cõſtitutum decretum, ut quicunq; mortalium hoc edictum mutarit, tollatur trabs
de domo eius, in quam erectam ſuſpendatur, inſuper & domus eius huius rei gra
C tia in ſterquilinium redigatur. Deus quoq;, qui nomen ſuum illic collocauit, extir
pet omnem regem & populũ, qui manum ſuam admolitus fuerit, ut uel mutet uel
lædat domum iſtam dei quæ eſt Hieroſolymis. Ego Darius hoc edictum ſtatui,
ut diligenter & exacte fiat. Tum Tathnai præfectus regionis transfluuianæ, Templum abſoluitur
imperator exercitus, & cęteri complices eorum, mox ut Darius rex huiuſmodi mi 3.Esd.7.a
ſerat, exacte ſunt exequuti. Seniores ergo Iudæorum ædificabant, & proſpere il
lis ſucceſſit, per prophetiam Haggęi prophetę, & Zacharię filij Iddo, ædificabant;
inquam, fundamentum iacientes ex decreto dei Iſraelis, & ex decreto Cyri & [e]Da
rij, (qui [f]& Artaxerſes,) regis Perſarum. Abſoluta eſt autem ædes iſta die ter
tio menſis Adar, anno ſexto regni Darij regis. Fecerunt itaq; filij Iſrael, ſacerdo Dedicatur templum.
tes & Leuitæ, reliquiq; qui ex [g]captiuitate redierãt, initiationẽ ædis dei huius cum
D gaudio. Obtuleruntq; ad initiationem domus dei huius iuuencos centum, arie
tes ducentos, agnos quadringentos, & hircos caprarum pro expiatione totius Iſ
raelis duodecim, iuxta numerum tribuum Iſraelis. Et ſacerdotes ſtatuerunt in or
dinibus ſuis, & Leuitas in ſuis partitionibus pro miniſterio dei qui [colitur] in Ie
ruſalem, quemadmodum ſcriptum erat in libro Moſis. Celebrarunt quoq; qui Num.9.b.
ex captiuitate redierant Paſa in quartadecima menſis primi, nam & ſacerdotes &
Leuitæ mundati erant, erantq; omnes pariter puri. [h]Mactarunt itaq; Paſa omni
bus qui è captiuitate redierant, & fratribus ſuis ſacerdotibus, & ſibipſis. Comede
runt ergo filij Iſraelis qui è captiuitate redierant, [i]& quicunq; ſegregatus erat ab im
munditia gentium terræ, [ueneratq;] ad eos, ut quęreret DOMINVM deum Iſraelis.
Et fecerũt ſolennitatem azymorum ſeptem diebus in gaudio, quandoquidem ex
hilarauerat eos DOMINVS, conuerteratq; cor regis Aſſur ad eos, ut cõfortaret ma
nus eorum in opere ædis dei, dei uidelicet Iſraelis.

[e]Sub tribus regibus, Cyro, Cãbiſe & Dario, incipitur & abſoluitur ſtructura templi & urbis.
[f]Vo ſ ante Artaxerſes eſt expoſitiua particula.
[g]Chald. Filij captiuitatis uel tranſmigrationis.
[h]Leuitæ mactarunt Paſa.
[i]Periphraſis proſelytorũ & aduenarum, qui ad fidẽ Iudaicam conceſſerant.

CAPVT VII.

Eſras mittitur ab Artaxerſe Hieroſolyma cũ mandato ad præfectos trans fluuium.

A POſt hæc geſta [erat] in regno Artaxerſis regis Perſarum Eſras filius Seraię, filij 3.Esd.8.a
Aſariæ, filij Hilkię, filij Sallum, filij Zadok, filij Ahitub, filij Amarię, filij Aſa
riæ, filij Meraioth, filij Seraheia, filij Vſi, filij Buki, filij Abiſua, filij Pinhas, [a]filij E
leaſari, filij Aharonis ſacerdotis ſummi. Hic Eſra aſcendit de Babylone, idẽq; ſcri
ba erat promptus in lege Moſis, quam dederat DOMINVS deus Iſraeli. Huic rex
dedit (quandoquidẽ manus DOMINI dei ſui erat cum eo,) quidquid ipſe petebat.
Aſcenderuntq; de filijs Iſraelis, de ſacerdotibus & Leuitis, cantoribus, ianitoribus
& Nethinęis in Ieruſalẽ, anno ſeptimo Artaxerſis regis. Venit autem Hieroſoly
ma mẽſe quinto, ſeptimo anno regis. Prima enim [die] menſis primi [b]inchoatus
eſt aſcenſus è Babylone, & prima [die] menſis quinti uenit Hieroſolyma, quando
quidem manus dei ſui bona erat cum eo. Siquidem [c]Eſras parauerat cor ſuum, ut
inquireret legẽ DOMINI, & ut [eam] faceret, utq; doceret in Iſraele ceremonias &
B iudicium. Hoc eſt autem exemplar ſcripti quod dedit Artaxerſes Eſræ ſacerdo Eſdras doctor legis.
ti & ſcribæ, ſcribę inquam uerborum & præceptorum DOMINI, atq; ſtatutorum
eius in Iſraele. Artaxerſes rex regum Eſræ ſacerdoti & ſcribę legis dei cœli, [d]inco Edictum Artaxerxis.
lumitatem & diuturnitatem. Conſtitutum eſt à me decretum, ut quicunq; ſponte
uoluerit in regno meo de populo Iſrael, ſacerdotibus & Leuitis proficiſci Hiero
ſolyma, is tecum proficiſcatur, eo q; tu à rege, & ſeptem conſiliarijs eius miſſus ſis,
ut inuiſas Iudam & Ieruſalem in lege dei tui quæ eſt in manu tua. Et ut [tecum] fe
ras argentum & aurum quod rex & conſiliarij eius ſponte offerunt deo Iſraelis, cu
ius

[a]Omittũtur hic quidam gradus, qui poſiti ſunt in lib. Annalium 1. cap. 6. & 29.
[b]Fundamentũ uocat initium, quum Eſras de reditu apud ſe cõſtituiſſet.
[c]Encomium Eſræ.
[d]Genit abſolutio omnium bonorum.

ius domicilium est in Ierusalem. Omne insuper argentum & aurum quod inuene
ris in uniuersa prouincia Babyloniorum, cũ his quæ populus spõte dederit quæq;
sponte obtulerint sacerdotes ad ædem dei sui quæ est in Ierusalem, ut ea pecunia
celeriter coëmas iuuencos, arietes & agnos, deinde cibaria eorum sacrificia, & eo- E
rum libamina, & adferas ea ad aram domus dei uestri quæ est Hierosolymis: de re
liquo argenti & auri agite quod tibi & fratribus tuis uisum fuerit, iuxta uolũtatem
dei uestri. Et uasa quę tradita sunt tibi ad cultũ ædis dei tui, restitue in conspectum
dei in Ierusalem. Porrò reliquum quod necessarium fuerit pro æde dei tui, quod
tibi expendendum acciderit, expendas è thesauris regis. Equidem à me Artaxer-
se rege edictum promulgatum est ad omnes qui thesauris prefecti sunt trans flu-
uiũ, ut quidquid postulauerit à uobis Esras sacerdos scriba legis dei cœli, ilico fiat,
usq; ad argenti talenta centum, & usq; ad tritici coros centũ, ad uini batos centum,
& usq; ad olei batos centũ, sal uero ne scribatur. Et quidquid deniq; est quod præ-
ceptum est à deo cœli, fiat diligenter domui dei cœli, ne irascatur super regnum, re
gem & filios eius. Et id quoq; uobis notũ facimus, ne uobis sumatis authoritatem D
imperandi eis tributum, stipendium aut uectigal, omnibus inquam sacerdotibus,
Leuitis, cantoribus, ianitoribus, nethinæis atq; ministris ædis dei huius. Et tu Esra
pro sapientia dei tui, quæ est in manu tua, ex me [constitue] iudices & causidicos,
qui iudicent uniuersum populum transfluuianum, omnes eos qui nouerunt leges
dei tui: qui uero non nouerunt, eos doceatis. Quicunq; autem facere noluerit le-
gem dei tui, atq; legem regis, de hoc ilico fiat iudicium, siue ad mortem, siue ad era-
dicationẽ, siue ut facultatibus mulctetur, siue ut uinciatur. Laudandus DOMINVS
deus patrum nostrorũ, qui indidit hoc cordi regis, ut ornaret ædem DOMINI quæ
est Hierosolymis, quiq; inclinauit ad me beneficentiam corã rege, consiliarijs eius,
atq; cunctis principibus & heroibus regis. Porrò ego corroboratus sum, quan-
doquidem manus DOMINI dei fuit mecum, & congregaui de Israel præcipuos
quosq; qui ascenderent mecum.

CAPVT VIII.

Hi autem sunt pręcipui patres eorum, & qui genealogiam suam indicarũt, qui A
ascenderũt mecum in regno Artaxersis regis de Babylone. Ex filijs Pinhas,
Gersom: de filijs Ithamar, Daniel: de filijs Dauidis, Hattus. De filijs Sechaniæ, de
filijs Pharos, Zacharias, & cum eo qui recẽsiti sunt, uirorum centum quinquagin-
ta. De filijs ducis Moab, Eliehoenai filius Zerahiæ, & cum eo uiri ducẽti. De filijs
Sechaniæ filius Iahesiel, & cum eo trecẽti uiri. De filijs Adin, Ebed filius Ionathan,
& cum eo quinquaginta uiri. De filijs Elam, Esaias filius Athaliæ, & cũ eo septua-
ginta uiri. De filijs Sephatiæ, Sabadias filius Michaelis, & cum eo octoginta uiri.
De filijs Ioab, Obadias filius Iehiel, & cum eo ducenti decem & octo uiri. De filijs B
Selomith, filius Iosiphia, & cum eo centũ & sexaginta uiri. De filijs Bebai, Zacha-
rias filius Bebai, & cum eo uigintiocto uiri. De filijs Asgad, Iohanan filius [a]Haka-
tan, & cum eo centum & decem uiri. De filijs Adonikam, qui erãt nouissimi, quo-
rum nomina hæc sunt, Eliphælet, Iehiel, & Semeia, cumq; eis uiri sexaginta. De fi-
lijs Biguai, Vthai, & Sabud, & cum eo septuaginta uiri. Cõgregaui autem eos ad
[b]fluuium qui uenit ad Ahaua, mansimusq; illic tribus diebus. Quumq; considera-
rem populum atq; sacerdotes, de filijs Leui nullum ibi reperi. Misi igitur Eliefer, C
Arielem, Semeiam, Elnathan, Iarib, Elnathan, Nathan, Sachariam & Mesullã pri-
mores, deinde & Ioiarib & Elnathan prudentes. Et dedi eis mandatũ ad Iddo pri-
morem in loco Caspio, posuiq; in os eorum uerba quæ loquerentur ad Iddo, (&
ad) fratres eius Nethinæos in loco Caspio, ut adducerẽt ad nos ministros ædis dei
nostri. Et adduxerunt nobis (ut manus dei nostri bona erat super nos) uirum in-
telligẽtem de filijs Mahali, filij Leui, filij Israelis, & Serebiam, filios eius atq; fratres
eius decem & octo, sed & Hasabiam, & cum eo Esaiam de filijs Merari, fratres eius

Recensentur quidam qui cum Esra ascenderunt, & quid porrò sit actum.

[a] Alij legunt, minor natu.

[b] Alij legunt, ad flumium Haba ad Ahoua.

D & filios eorũ uiginti. Et de Nethinæis, quos instituerat Dauid & principes, ut mi- *Nathinæi.*
nistrarent Leuitis, Nethinæos ducentos uiginti, qui omnes expressi erant nomini
bus. Indixi quoq; illic ieiunium ad fluuium Ahaua, ut [a]adfligeremus nos coram
deo nostro, & inquireremus ab eo uiam rectã, nobis, pubi nostræ, & omnibus re-
bus nostris. Puduit enim me postulare à rege exercitum & equites, qui tutarentur
nos ab hostibus in itinere. Nam sic dixeramus regi, Manus dei nostri est super o-
mnes qui quærunt eum in simplicitate, potentia uero & furor eius contra omnes
E qui derelinquũt eum. Ieiunauimus itaq;, & inquisiuimus à deo nostro hac de re; *Ieiunium.*
& exaudiuit [b]nos. Tum separaui de principibus sacerdotũ duodecim, Serebiam,
Hasabiam, & decem cum eis de fratribus eorum, appendiq; eis argentũ, & aurum,
& uasa Thruma ædis dei nostri, quæ separatim contribuerũt rex, consiliarij eius,
& principes eius, uniuersusq; Israel, qui tum inuenti erant. Et appendi in manum
eorum argenti talenta sexcenta & quinquaginta, uasorum argenteorum centũ ta
lenta, auri centum talenta. Pelues aureas uiginti, habentes [c]solidos millenos, & ua
sa ænea auricoloria elegãtia duo expetibilia ut aurũ. Dixiq; ad eos, Vos estis con
secrati DOMINO, & uasa quoq; sanctificata sunt, aurum & argentum istud sponte
F data sunt DOMINO deo patrum uestrorum. Vigilate & custodite, quousq; appen
deritis coram præcipuis sacerdotibus, Leuitis, & præcipuis patribus Israelis in Ie-
rusalem, in gazophylatijs ædis DOMINI. Acceperunt itaq; sacerdotes & Leuitæ
pondus argenti & auri, atq; uasa, ut ferrent Hierosolyma in ædem dei nostri. Pro-
fecti autem de flumine Ahaua duodecima mensis primi, ut iremus Hierosolyma, *Deus dux itine-ris Esdræ.*
manusq; dei nostri fuit super nos, & eripuit nos de manu hostiũ & insidiatorum
in itinere. Quumq; uenissemus Hierosolyma, mansimus ibi tribus diebus, die ue-
ro quarto appensum est argentũ & aurum, atq; uasa in æde dei nostri per manum
G Meremoth filij Vriæ sacerdotis, eratq; cum eo Eleasarus filius Pinhas, atq; cum il-
lis erant Iosabad filius Iesua, & Noadia filius Binnui Leuitæ. Iuxta numerũ & pon
dus omnium scriptum est uniuersum pondus eodem tempore. Porrò hi qui de ca
ptiuitate redierant, obtulerũt holocausta deo Israelis, iuuencos duodecim pro uni
uerso Israele, arietes nonagintasex, oues septuagintaseptẽ, hircos pro peccato duo
decim, omnia in holocaustum DOMINI. Dederunt autem edicta regis satrapis re-
gis atq; præfectis qui erant trans fluuium, qui [f]susceperunt populum & domum
dei.

CAPVT IX.

A QVum hæc essent absoluta, accesserũt ad me principes, dicentes, Populus Is- *1.Esd.8.c*
rael, sacerdotes & Leuitæ non sunt separati à populis nationum, [quin] iu-
xta earum abominationes [fecerunt,] nempe Chananæorum, Hithæorum, Pheri
zæorum, Iebusæorum, Ammonitarum, Moabitarũ, Aegyptiorum, & Amorræo
rum, duxerunt enim sibi & filijs suis de filiabus eorum, & commixtũ est semen san
ctum cum populis nationum, & manus quidem principum & magistratuum pri-
ma fuit in hac præuaricatione. Quum uero audissem hanc rem, discidi uestem
meam, & chlamydem meam, euulsi crines capitis mei atq; barbæ meæ, sediq; deso-
latus. Congregati sunt itaq; ad me omnes qui formidarunt ad uerba dei Israelis,
ob transgressionem eorum qui captiui fuerant, sediq; ego desolatus usq; ad sacrifi
B cium uespertinũ. Et in sacrificio uespertino surrexi ab adflictione mea, cum scissu-
ra uestis meę atq; pallij mei, flexi genua mea, expãdiq; manus meas ad DOMINVM
deum meũ, & dixi, Mi deus, pudore suffundor, & erubesco faciem meam attolle- *Confessio peccatorum.*
re ad te deus meus, quoniam iniquitates nostræ caput nostrum transcendũt, & de
lictum nostrum increuit ad cœlos usq;, à diebus patrum nostrorum sumus in ma-
gna culpa in hũc usq; diem, & in iniquitatibus nostris traditi sumus nos, reges no
stri & sacerdotes nostri in potestatem regum nationum, in gladium, in captiuita-
tem, in despectionem, & ut pudefieremus facie, ut hœc dies [testatur.] Et nunc qui
dem

[a] Alij legunt, ut humiliaremus, nã ans utrunq; significat.

[b] Eb. Exoratus est nobis.

[c] Pro solidis alij drachmas legunt.

[f] Potest etiã legi, eleuauerunt, erexerũt, promouerunt.

Quid cum his actũ sit qui gentium commertio matrimonia commaculauerant.

dem nō adeo pridem ſubita miſeratione dignatus eſt nos DOMINVS deus noſter, C
ut reliquas faceret nobis reliquias quaſdam, & ut daret nobis clauum in loco [a]ſuo ſancto, ut illuminaret oculos noſtros deus noſter, utq; daret nobis uel modicam [b]reſpirationē in ſeruitute noſtra. Serui enim ſumus nos, & in ſeruitute noſtra non deſeruit nos deus noſter, ſed inclinauit ſuper nos beneficentiam in conſpectu regum Perſarum, ut daret nobis uiuificationem ad erigendū ædem dei noſtri, & ad inſtaurādum uaſtitates eius, & ut daret nobis [c]murum in Iuda & Ieruſalem. Quid uero nunc poſt hæc dicemus deus noſter? Quandoquidem deſeruimus mandata

Deut. 7.a tua, quę mandaſti per manum ſeruorum tuorum prophetarū, dicens, Terra quam uos ingredimini ut eam poſſideatis, terra eſt immunda, propter impuritatem populorum regionum, propter abominationes inquam eorū quibus impuritatibus ſuis eam impleuerūt ad [d]ſummum uſq; : ne ergo elocetis filias ueſtras filijs eorum, D
neq; filias eorum nuptui tradatis filijs ueſtris, neq; quæratis pacem eorum aut bonum eorum perpetuò, ut roboremini, & comedatis bonum terræ, utq; illam hæreditate capiatis filijs ueſtris in æternum. Poſteaq; uero omnia ſuper nos uenerunt propter opera noſtra mala, & propter ingentia delicta noſtra, tu tamen ô deus noſter peperciſti, ne [nos] [e]deprimeres ob iniquitates noſtras, quin dediſti nobis reliquias, quemadmodum hoc [declarat.] Num ergo relabi nos [conueniebat] ut irrita faceremus præcepta tua, & affinitatem contraheremus cum populis abominationum illarum? An non [merito] iraſceris contra nos, donec [nos] conſumas, ut neq; reliquiæ [ſuperſint,] nec qui euadant? DOMINE deus Iſraelis, tu iuſtus es, quoniam relictæ ſunt nobis reliquiæ quædam, id quod hodierna dies [declarat,] ecce nos ſumus coram te in delictis noſtris, & ob id ne conſiſtere quidem poterimus in conſpectu tuo.

CAPVT X.

3.Esd.8.g QVum ergo Eſras oraret, flens confiteretur, & proſtratus iaceret ante ædem A
dei, congregati ſunt ad eum ex Iſraelitis cœtus ualde magnus uirorum, mulierum & puerorum, quoniam populus fleuit magno fletu. Reſpondens autē Sechanias filius Iehiel de filijs Elam, dixit ad Eſram, Nos præuaricati ſumus contra deum noſtrū, q collocauimus [nobis] uxores exteras de populis terræ, at ſpes eſt Iſraeli q ad hanc rem attinet, [a]feriemus enim iam fœdus cum deo noſtro, & eijciemus cunctas uxores, cumq; ipſis & prolem iuxta conſilium DOMINI & eorum qui trement ad præcepta dei noſtri, fiatq; iuxta legem. Surge, quoniam hoc negotium
3.Esd.9.a tibi [incumbit,] noſq; tibi aderimus, fortis ergo ſis, & [rem] adgredere. Surrexit itaq; Eſras, & ſacramento adegit principes, ſacerdotes, Leuitas & uniuerſum Iſraelem, ut agerent iuxta hoc uerbum: & iurarunt. Surrexit itaq; Eſras ante ædem dei, & ingreſſus eſt in camerā Iehohanan filij Eliaſib : quumq; illuc eſſet ingreſſus, nec panem comedit, nec aquam bibit, q mœſtus eſſet ob tranſgreſſionem eorum qui è captiuitate redierant. Proclamarunt autem uoce per Iudam & Ieruſalem, ut con- B
gregarentur Hieroſolymis cuncti qui abducti fuerant: quicunq; uero non ueniret intra triduum, iuxta conſilium principū atq; ſeniorum, publicaretur uniuerſa ſubſtantia eius, ipſeq; ſepararetur à cœtu eorum qui è captiuitate redierunt. Congregati ſunt itaq; omnes uiri Iuda & Beniamin Hieroſolymis intra tres dies, mēſe nono, uiceſima menſis, ſederuntq; uniuerſus populus in platea domus dei, trementes
Confeſſio lauda. hac de re, & propter pluuias. Surgens autem Eſras ſacerdos, dixit ad eos, Vos præuaricati eſtis, collocaſtisq; [uobis] uxores exteras, ut adijceretis delicto Iſraelis, nūc igitur date [b]laudem DOMINO deo patrum ueſtrorum, & facite uolūtatem eius, & ſeparemini à populis terræ, atq; ab uxoribus exteris. Reſponderunt autem cuncta multitudo, & dixerunt uoce magna, Omnino quemadmodū loquutus es ad nos, faciemus, at populus multus eſt, & tempus pluuium, nec poteſt (populus) ſtare in platea foris: ad hæc opus hoc non eſt diei unius aut duorum, nam hac re multum

[a] Vel, in loco ſanctitatis ſuæ.

[b] Viuificatio pro reſpiratione.

[c] Sepes uel murus pro munitione urbis.

[d] Ebr. Ore ad os.

[e] Alij legunt, tu declinaſti infra de iniquitatibus noſtris, hoc eſt, demerſiſti eas ne uiderentur, neue apparerent.

Fœdus ſancitur, ut reiectis uxoribus alienigenis, mundētur, & qui tales fuerint recenſentur.

[a] Ferire fœdus, pro instaurare fœdus et renouare.

[b] Alij legūt, date confeſſionem, hoc eſt, fatemini uos peccaſſe, nec negate, nec extenuate crimen.

ᵃEb. Stent quæſo, ſed ſtare hic ſuper negotio, eſt præfectũ eſſe negotio, utq; hoc frequens eſt q. ſtādi uerbum pro accinctum eſſe ad aliquod negotium ponitur & miniſtrandi.
ᵇSeparati, id eſt ſelecti.
ᶜAlij legunt, uiri nominati, hoc eſt, illuſtres.

ᵈDare manus, ſignificat ſeſe dedere, & fateri uictum eſſe.

peccauimus. ᵃPræficiātur quæſo principes noſtri uice totius cœtus, & quicunq; eſt C in ciuitatibus noſtris, qui collocauit uxores exteras, ueniat is præfinitis tēporibus, ſintq; cum eis ſeniores cuiuslibet ciuitatis atq; iudices eius, quouſq; auertant furorem iræ dei noſtri à nobis, quantum ad hoc negotium attinet. Præfecti ſunt autem huic negotio Ionathan filius Aſahelis, & Iahſia filius Thikua: quibus auxilio erant Meſullam & Sabbetai Leuites. Fecerunt ergo ſic qui è captiuitate redierant, & ᵇſeparati ſunt Eſras ſacerdos, & uiri ᶜpræcipui ſcilicet patres, iuxta domos patrū ſuorum, quiſq; nomine [ſuo,] ſederuntq; die prima menſis decimi, ut inquirerent rem. Exequuti autem ſunt [negotium hoc] cum omnibus uiris qui collacauerant [ſibi] uxores exteras, uſq; ad diem primum menſis primi. Et deprehenſi ſunt de filijs ſacerdotum qui [ſibi] collocauerant uxores exteras. De filijs Ieſua filij Ioſedek, & de fratribus eius Maeſia & Elieſer, Iarib atq; Gedalia. Et ᵈdederunt manus ſuas ut eijcerent uxores ſuas, & expiarent delictum ſuum ariete ouium. Et de filijs Imer Honani & Sebadia. De filijs Harim, Maaſias & Elias, Semaias, Iehiel & Vſias. De filijs Paſhur, Elioenai, Maeſia, Iſmael, Nethaneel, Ioſabad, Eleaſa. De Leuitis autē D Ioſabad, Simei, Kelaia, qui & Kelita, Petahia, Iuda atq; Elieſer. Et de cantoribus, Eliaſib: & de ianitoribus, Sallum & Tælem atq; Vri. Ex Iſraele: de filijs Pharhos, Ramia, Ieſia, Malkia, Miamin, Eleaſar, Malkia, atq; Benaia. De filijs Elam, Mathania, Zacharias, Iehiel, Abdi, Ierimoth & Elias. De filijs Zatthu, Elioenai, Eliaſib, Mathanias, Ierimoth, Sabad, Aſiſa. Et de filijs Bebai, Iehohanan, Hanania, Sabai & Athlai. De filijs Bani, Meſullam, Malluch, Adaia, Iaſub, Seal & Ieramoth. De filijs ducis Moab, Adna, & Chelal, Benaia, Maeſia, Mathania, Bezaleel, Binnui & Manaſſe. Filij uero Harim, Elieſer, Iiſia, Malkia, Semahia & Simeon, Biniamin, Malluch, & Semaria. De filijs Haſum, Mathenai, Mathatha, Sabad, Eliphelet, Ieremai, Manaſſe & Semei. De filijs Bani, Maëdai, Amram, & Vel, Benaia, Bedia, & Cheluhu, Vania, Meremoth, Eliaſib, Mathania, Mathenai & Iaeſai, Bani, Binnui, & Semei, Selemia, Nathan, & Adaia, Machnadbai, Saſai, & Sarai, Aſreel, Selemia & Semaria, Sallum, Amaria, & Ioſeph. De filijs Nebo, Iehiel, Mathatias, Sabad, Sebina, Iaddai, Ioel & Benaia. Omnes iſti duxerāt uxores exteras, & ex his quædam erant quæ liberos pepererant.

Liber Nehemię, qui & ſecundus Ezrę dicitur.

CAPVT I.

Legit Nehemias & deplorat captiuitatē populi.

ᵃMutāt perſonam non ſine cauſa.

Ieiunium & oratio. Dan. 9.

A VERBA Nehemiæ filij Hachaliæ. Et factū eſt in menſe Kiſleu, anno uiceſimo, fui ego in Suſan arce, ueniítq; Hanani unus ex fratribus meis, ipſe et uiri de Iuda, quos interrogaui de Iudæis qui reliqui erant ex captiuitate, & de Ieruſalem. Dixerunt autem mihi, Qui reliqui ſunt relicti de captiuis, ſunt ibi per prouinciam in adflictione magna, & in opprobrio: ad hæc eſt murus Ieruſalem in B terruptus, & portæ eius exuſtæ igne. Et factū eſt quum hæc audiſſem, ſedi & fleui, & mœſtus [aliquot] diebus, ieiunaui, & oraui coram deo cœli, & dixi, Obſecro DOMINE deus cœli, deus magne, & terribilis, ſeruans fœderis & beneficentiæ ᵃhis qui te diligunt, & mandata tua

tua obseruant: sit quæso auris tua attenta, & oculi tui aperti, ut audias orationē ser
ui tui, quā ego oro coram te hodie, die noctuq́ pro filijs Israelis seruis tuis, & con- C
fiteor peccata filiorum Israelis quæ peccauimus cōtra te, quin ego & domus patris
mei peccauimus. Omnino dissoluti sumus tibi, neq́ custodiuimus præcepta, cere
monias & iudicia quæ pręcepisti Mosi seruo tuo. Memineris quæso uerbi quod
Deut. 28. 30. mandasti Mosi seruo tuo, dicens, Vos quum perfide agetis, ego dispergam uos in
ter gētes: q̃ si reuersi fueritis ad me, & custodieritis pręcepta mea, feceritisq́ ea, eti-
Misericordia dei. amsi propulsi fueritis usq́ ad extremitatem cœlorum, illinc congregabo eos, & ad D
ducam eos ad locum quem elegi, ut ibi collocem nomen meum. Et illi quidem ser-
ui tui sunt, & populus tuus, quem redemisti uirtute tua magna, & manu tua uali-
da. Obsecro domine, sit quæso auris tua intēta ad orationem serui tui, & ad pre-
cationem seruorum tuorum, qui cupiunt timere nomen tuum: & prospere age ho
die quæso cum seruo tuo, & fac ut misericordiam inueniat coram uiro illo. Equi-
dem ego eram regi à poculis.

CAP. II.

Contigit ergo in mense Nissan, uicesimo anno Artaxersis regis, ut uinū esset A
ante eum, egoq́ leuato uino præberem illud regi, neq́ [a]fueram [antea] tristis
coram eo. Tum dixit rex ad me, Cur [b]tristis est uultus tuus, quum non ægrotes?
non potest id fieri quin corde habeas quod doleat. Ego uero uehemēter timui, di-
xiq́ ad regem, Rex uiuat in æternū, quur uero uultus meus tristis non esset, quum
urbs & domus sepulchrorum patrum meorum uastatæ sint, portæ uero eius igni
Oratio. exustæ? Tum ait rex ad me, Quid ergo tu postulas? (ego [interim] orabā ad deum
cœli.) Respondi ego regi, Si placet regi, sicq́ seruus tuus gratiam nāciscitur in con
spectu tuo, [peto] ut mittas me in Iudæam ad ciuitatem sepulchrorū patrum meo-
rum, ut illam ædificem. Dixit ergo rex ad me sedente penes eum uxore, Quantum B
temporis sumet sibi profectio tua? aut quando tandem redibis? Placuit ergo regi,
& dimisit me, & cōstitui ei certum tempus: dixiq́ regi, Si uisum fuerit regi, dentur
mihi literæ ad duces qui sunt ultra fluuium, qui me transducant donec ueniam in
Iudęam. Deinde & epistola ad Asaph custodem regij saltus, ut det mihi ligna pro
tignis ad portas palatij quod est iuxta templum, & ad muros ciuitatis, atq́ pro do
Manus dei. mo ad quam uenio. Dedit ergo rex mihi iuxta manum dei mei, quæ bona erat er-
ga me. Quum autem uenirem ad pręfectos trans fluuium, dedi illis epistolas re-
gis: miserat autem rex mecum imperatores exercitus & equites. Quumq́ audisset
Sanballat Horonites, & Tobias seruus Ammonites, admodū displicuit eis, q̃ ue-
nisset homo qui [c]studeret commodis Israelitarum. Veni ergo Hierosolyma, & C
mansi illic tres dies, surgensq́ noctu ego, & uiri pauci mecum, nec ulli hominū in-
dicaui quid deus meus indidisset cordi meo, ut facerē Hierosolymis: ne iumētum
Consideratio murorum. quidem mecum erat, nisi iumentū cui insidebam. Egressus aūt portam uallis no-
ctu coram fonte draconum, ad portam sterquilinij, [d]consideraui muros Ierusalem
qui rupti erant, & portas quæ igne erant consumptæ. Transiui ad portam fontis
atq́ piscinam regis, neq́ locus erat iumento subter me ut transiret. Ascendi autem
noctu per torrentem, & rursus considerabam murum, reuersusq́ ueni per portam
uallis, & redij. Porrò magistratus nesciebāt quò ego abijssem, aut quid facerem:
imò nec Iudæis, nec sacerdotibus, nec nobilibus, nec magistratibus, nec reliquis
Hortatur ad ædificandum. qui opus faciebant hactenus indicaueram. Dixi ergo ad eos, Vos uidetis calami- D
tatem in qua sumus, quomodo Ierusalem uastata sit, & portæ eius igni exustę, ade
ste igitur, ædificabimus murū Ierusalem, ne ultra simus probro. Indicaui præterea
eis manum dei mei, q̃ hęc bona esset erga me, similiter & uerba regis quæ dixerat
mihi. Illi autem dixerunt, Surgamus igitur, & ædificemus: roboraueruntq́ manus
suas ad bonum. Audiens autem Sanballat Horonites, & Tobias seruus Ammo-
nites, & Gæsem Arabs, subsannarunt nos, & illuserunt nobis, dicentes, Quæ est

Nehemias impetrat copiam abeundi ad suos qui erāt Hierosolymis.
[a] Alij legūt, fui ei tristis, hoc est, uidebar ei adflictus. Vis est in lo & po: quidā legunt, nō fui ingratus in conspectu eius. Potest & interrogatiue legi, an non essem tristis ante eum?
[b] Eb. Cur tristes sunt uultus.
[c] Ebr. Qui quæreret bonum filijs Israel.
[d] Alij legunt, dirui.

hæc res quam uos facitis? an non aduersus regem paratis defectionem? Ego uero
respondens illis, dixi ad eos, Deus cœli dat nobis prosperum successum, & nos ser
ui eius consurgentes ædificamus, uobis autem non est pars, neq; ius, neq; memo-
ria in Ierusalem.

CAP. III.

Diligenter describit ædificium.

A SVrrexit autem Eliasib sacerdos magnus atq; fratres eius sacerdotes, & ædifica
uerunt portam gregis, hi sanctificauerunt eam, & collocarunt ostia eius, & usq;
ad turrim Mea [a]sanctificarunt eam, & usq; ad turrim Hananeel. Et ad manũ eius
ædificauerunt uiri Iereho, & ad manum eius ædificauit Sachur filius Imri. Portam
autem piscium ædificauerunt filij Senaa, qui & trabes eius posuerunt, & collocaue
runt ostia eius, seras eius, & repagula eius. Ad manum eorũ firmauit Meremoth
filius Vriæ filij Hakoz: & ad manum illorum ædificauit Mesullam filius Berechiæ
B filij Mesesabeel: ad illorum manus firmauit Zadok filius Baana: ad quorũ manum
ædificauerunt Thekoitæ: magnates uero eorum non inseruerunt collum suum in
opus domini sui. Portam uero ueterem instaurarunt Ioiada filius Pasea, & Mesul-
lam filius Besodiæ, hi posuerunt trabes eius, & collocarũt ostia eius, seras eius, atq;
uectes eius. Ad illorum manũ ædificauit Melatia Gibeonites, & Iadon Meronoti
tes uiri Gibeon & Mizpa, pro [b]Kisse præfecto trans fluuium. Ad illorũ manum
ædificauit Vsiel filius Harhaia ex metallarijs, ad cuius manũ ædificabat Hananias
C filius [c]Harakahim, [d]& reliquerunt Ierusalem usq; ad murum latum. Porrò ad ma-
num istorum ædificauit Rephaia filius Hur, primarius dimidiæ partis Ierusalem,
& iuxta illorum manũ ædificauit Iedaia filius Harummaph, & iuxta domum eius:
ad illius manum ædificauit Hattus filius Hasabnia. Alteram partem instaurauit
Malkia filius Harim & Hassub filius ducis Moab, atq; turrim [e]Tanurim. Ad ma-
nũ huius ædificauit Sallũ filius Halohesch primarius dimidiæ partis Ierusalẽ, ipse
& filiæ eius. Portam uallis reparauit Hanun & habitatores Sanoah, ipsi ædificaue-
runt eam, & collocarunt ostia eius, seras eius, & uectes eius, & mille cubitos in mu
ro usq; ad portam stercoris. Portam uero stercoris reparauit Malkia filius Rechab
princeps collegij Bethcarem, ipse instaurauit eam, & posuit ualuas eius, seras eius,
D atq; uectes eius. Portam fontis reparauit Sallun filius Chalhose, primarius colle-
gij Mizpa: is inquam ædificauit eam, contexit eam, collocauit ostia eius, seras eius,
& uectes eius: sed & murum piscinæ [f]Selah uersus hortum regis, & usq; ad gradus
descendentes à ciuitate Dauidis. Post eum ædificauit Nehemias filius Asbuk, pri-
marius dimidij collegij Beth Zur, usq; ad [locum] è regione sepulchrorum Daui-
dis, & usq; ad piscinam factam, & usq; ad domum fortium. Post hunc ædificaue-
runt Leuitæ, Rehum filius Bani, & ad eius manum ædificabat Hasabia primarius
collegij Keila in collegio suo. Post hunc ædificabãt fratres eorum Bauai filius He-
E nadad, primarius collegij Kehila: & ad huius manum ædificabat Eser filius Iesua,
princeps Mizpa partem alteram è regione ascensus armamentarij angularis. Post
hunc indignatione quadã motus ædificauit Baruch filius Sachai alteram [g]partem
ab angulo usq; ad ostium domus Eliasib sacerdotis magni. Post hunc ædificauit
Meremoth filius Vriæ filius Hakoz mensuram secũdam ab ostio domus Eliasib,
usq; ad finem domus Eliasib. Post illum ædificauerunt sacerdotes uiri planitiei, &
post illum ædificabat Beniamin & Hassub contra domum suam: post hunc ædifi
cauit Asarias filius Maasiæ filij Ananiæ iuxta domum suam. Post hunc ædificabat
Binnui filius Henadad mensuram secundam à domo Asariæ usq; ad angulum &
F usq; ad flexuram. Palal deinde filius Vsai à conspectu anguli & turris prominen-
tis à domo regis superiori, quæ erat iuxta atrium carceris: post eum Pedaiah filius
Pareos. Porrò Nethinæi habitabant in munitione usq; ad prospectũ portæ aqua
rum ad Orientem, & turrim prominentem. Post illum ædificabant Tekoitæ alte-
ram mensuram à prospectu turris magnæ prominentis, usq; ad murũ munimenti.

Catalogus ædificantium murum.

[a] Sanctificare Iudei exponũt pro magnifice præparare: potest etiã intelligi pro ordiri & fundamenta iacere. Sic firmare pro ædificare usurpant.

[b] Quidã kisse appellatiuum faciunt pro solio.

[c] Quidam Rakahim exponũt pro aromatarijs.

[d] Iudei asab pro roborarunt exponunt.

[e] Quidam Tanurim appellatiue exponunt, furnorũ, & halohesch incãtatoris.

[f] Quidam Silo exponunt.

[g] Pro parte alij uicũ legunt uel confiniũ.

Porrò

Porrò à porta equorum ædificabant ſacerdotes, quiſq; è regione domus ſuæ. Poſt G
illum ædificabat Zadok filius Imer è regione domus ſuæ, & poſt eum ædificauit
Semeias filius Sechaniæ cuſtos portæ orientalis. Poſt hunc ædificauit Hanania fi-
lius Selemiæ, & Hanum filius Zalaph ſextus, menſuram alteram: poſt eum ædifi-
cauit Meſchulam filius Berechiæ è regione cameræ ſuæ. Poſt illum ædificauit Mal
kia filius aurifabri uſq; ad domum Nethinæorum & negotiatorum cõtra portam
Miphkad uſq; ad cœnaculum anguli flexi. Inter cœnaculum uero anguli flexi uſq;
ad portam gregis ædificauerunt aurifabri & negotiatores.

CAP. IIII.

Præfecti gentiū conan tur impedire opus, ſed Iudæi pergunt confiſi domino.

QVum uero audiſſet Sanballat quod ædificaremus murũ, iram mouit ei, ue- A
hementerq; indignatus eſt: ſubſannans ergo Iudæos, dixit coram fratribus
ſuis & militibus Samariæ: ſic autem dixit, Quid faciunt imbecilles Iudæi? num per
mittetur [hoc] eis? num ſacrificabũt? num [uno] die perficient? num lapides ex acer
uis pulueris qui combuſti ſunt excitabũt? Erat autem Tobias Ammonites penes
eum, & ait, Aedificent ſanè, uulpes aſcendet, & murũ eorum lapideum dirumpet.

Oratio Nehemiæ.

Audi deus noſter, deſpecti enim ſumus, tu repende opprobrium eorum in caput
eorum, & fac eos deſpectos in terra captiuitatis eorum, ne operias iniquitatem eo-
rum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia ad indignationem irri
tarunt ædificantes. Aedificauimus itaq; murum, & colligatus eſt totus murus
uſq; ad dimidiam partem eius, & populus animũ habuit ad ædificandum. Factum B
uero eſt quum audiſſet Sanballat, & Tobia, Arabes, Ammonitę & Azotij, quod
ᵃmurus Hieroſolymitanus reparatus eſſet, q; cœpiſſent interruptiones obſtrui, ue
hementer irati ſunt. Conſpirarunt itaq; pariter omnes, ut proficiſcerentur & op
pugnarẽt Hieroſolyma, negotiumq; ei faceſſerent. At nos orauimus ad deum no
ſtrum, & conſtituimus cuſtodiam cõtra eos, die noctuq; propter eos. Dixit autem
Iuda, Robur baiulorum elanguit, interim plurimum ruderis eſt, ut non poſſimus
ædificare in muro. Ad hæc dixerũt hoſtes noſtri, Non ſciant neq; uideant, donec
uenerimus inter eos, & interfecerimus eos, effecerimusq; ut ceſſet opus. Contigit
quoq; ut uenientes Iudæi qui iuxta illos habitabãt, dicerent nobis decies, ex omni

ᵃEb. Quod aſcẽdiſſet cicatrix muri.

Armati ædifi. [illegible]

bus locis ex quibus ad nos ᵇdiuerterent. Conſtitui ergo ab inferioribus locis poſt C
muræ in loca munitiora, collocaui inquam populum per familias cum gladijs ſuis,
cum lanceis ſuis, atq; arcubus ſuis. Quumq; uidiſſem, ſurrexi, & dixi ad nobiles &
ad magnates, adq; reliquum populũ, Ne timueritis ab illis, memineritis potius do
mini magni & terribilis, pugnateq; pro fratribus ueſtris, filijs ueſtris, filiabus ue-
ſtris, uxoribus ueſtris, atq; domibus ueſtris. Quum uero audiſſent hoſtes noſtri
rem nobis cognitam eſſe, irritum fecit deus conſilium eorum, noſq; omnes reuer-
ſi ſumus ad murum, quiſq; ad opus ſuum. Ab eodem die pars iuuenũ opus facie-
bant, pars eorum tenebãt lanceas, ſcuta, arcus & loricas, principes uero erant poſt
uniuerſam domum Iuda. Porrò qui murum extruebant & baiulatores, ac qui one
ra imponebant, altera manu ſua opus faciebãt, altera uero telum tenebant: & ædi-
ficantiũ ſinguli accincti erant gladijs ſuis ſuper lumbos ſuos, ſimulq; ædificabant, D
clangor uero tubæ penes me erat. Dixi aũt ad nobiles & ad magnates reliquumq;
populum, Opus hoc ingens eſt & amplum, nos uero ſuper muro diſperſi ſumus
longius quiſq; ab alio: quocunq; ergo loco ſonitum cornu audieritis, illuc congre
gemini ad nos, & deus noſter pugnabit pro nobis. Nos operi inſiſtemus, cæterũ
pars illorum lanceas tenebit ab aſcenſu auroræ, donec ſtellæ oriãtur. Tum quoq;
dixi ad populũ, Quiſq; cum puero ſuo pernoctet in medio [urbis] Hieroſolymæ,
ut noctu ſint nobis excubiæ, interdiu autẽ opus. Porrò ego, fratres mei, pueri mei,
uiriq; qui excubabant retro me, ueſtes noſtras non exuebamus, ne ᶜmeiendi qui-
dem gratia.

ᵇTaſchubu ſecũdam perſonam mutaui in tertiã, quod ſimplici us ſic uideretur: alij aliter, ſed ſenſus ſine uerbo intellecto non conſtabit.

ᶜAlij legunt, niſi la uandi cauſa.

CAPVT V.

Oritur clamor in populo propter egeſtatem & caritatem.

*Cogimur addidi, quod mihi Ebraica uim hanc continere uidebantur: niſi malimus futura in præterita mutare, quod clariorē redderet ſenſum, & cauſam ſeditionis exprimeret.

A ORtus autem eſt ingens clamor populi & uxorum eius contra fratres eorū Iu-
dæos. Erant enim qui dicerēt, Filiorum noſtrorum, filiarum noſtrarum, no
ſtrumq́ plures ſunt, frumentum ergo accipere [*cogimur,] ut comedamus & uiua-
mus. Erant deinde qui dicerent, Agros noſtros, uineas noſtras, & domos noſtras
oppignorauimus, ut in fame frumentum acciperemus. Erant poſtremo qui dice
rent, Mutuo accepimus pecuniam, ut tributū regi [penderemus,] ſuper agros no-
ſtros & uineas noſtras, & ecce caro noſtra eſt ſicut caro fratrum noſtrorum, & filij
noſtri ſicut filij eorum, & ecce in ſeruitutem redegerunt nos, filios noſtros & filias
noſtras ut ſeruiant, ſuntq́ quædam ex filiabus noſtris ſeruituti ſubiectæ, neq́ ſup-
petit nobis facultas: deinde & agros noſtros & uineta noſtra alij habent. Doluit
B hoc mihi uehementer quum audirem clamorem eorū, & huiuſmodi uerba, & con
ſiliū cepi in corde meo, obiurgauiq́ magnates & proceres, dixiq́ ad eos, Vos im- Vſura petit, bonant.
ponitis onus quiſq́ ſuper fratrem ſuum: indixi etiam eis magna comitia, dixiq́ ad
eos, Nos redemimus fratres noſtros Iudæos, qui uenditi fuerunt gentibus, quan-
tum quidem potuimus, & uos iterū uenditis fratres ueſtros qui à nobis redempti
ſunt? Illi uero tacuerunt, nec inuenerūt quid reſponderent. Et dixit [Nehemias,]
Quod uos agitis, nō eſt bonum, an non in timore dei noſtri ambularetis, propter
probrum gentium quæ nos odiunt? Et ego, & fratres mei, atq́ pueri mei, commo-
dato damus eis pecunias & frumentum, remittamus quæſo hæc onera. Reſtituite
quæſo eis hodie agros ſuos, uineas ſuas, olíueta ſua, & domos ſuas, & centeſimam
C pecuniæ & frumenti, uini & olei, quam per uſuram ab eis exegiſtis. Tum illi dixe-
runt, Reſtituemus, nec ab eis exigemus, faciemus quemadmodum dixiſti. Aduo
cans autem ſacerdotes, iuramentoq́ illos adegi, ut facerēt iuxta uerbum iſtud. Ad
hæc excuſſi gremiū meum, & dixi, Sic excutiat deus omnem uirum qui non ratum
habuerit uerbum iſtud, de domo ſua, & de labore ſuo, ut ſic excuſſus ſit & uacuus.
Dixitq́ tota concio, Amen, laudaueruntq́ DOMINVM: & fecit populus iuxta uer
bum iſtud. Quin ab ea die, qua me conſtituit ut dux eſſem in terra Iuda, ab anno
uiceſimo uſq́ ad annum triceſimumſecundum Artaxerſis regis, annis nempe duo
D decim, ego cum fratribus meis cibum præfecto [debitum] non comedi: priores au Ducis ſtatu & [illegible]
tem duces qui ante me fuerant, grauarunt populum, acceperuntq́ ab eis panem &
uinum, tandem etiam argenti quadraginta ſiclos: quin & pueri eorum tyrānidem
exercuerunt in populū, ego uero ſic non feci propter timorem dei. Inſuper & hunc
murum operando inſtauraui, nec agrum emimus, ſed cuncti pueri mei congrega-
ti ſunt ibi ad opus. Porrò Iudæi & magiſtratus centum & quinquaginta uiri, &
qui ueniebant ad nos ex gentibus quæ circum nos ſunt, [edebant] in menſa mea.
Hinc factum eſt, ut ſingulis diebus pararetur bos unus, oues electę ſex: ſed & aues
parabantur mihi: decimo quoq́ die dabatur omnibus uinum affatim: nec tamen
hac in re panem præſidi [debitum] exegi, nam aggrauata erat ſeruitus ſuper popu
lum iſtum. Memineris mihi deus meus ad bonum, quodcunq́ feci populo huic.

CAPVT VI.

De inſidijs Sanballat & Tobiæ quas parant Nehemiæ.

A FActum eſt præterea quum auditum eſſet à Sanballat & Tobia, à Gæſem Ara
be, reliquisq́ hoſtibus noſtris, q́ murum ædificaſſem, ut nulla in eo ſupereſſet
ruptura, licet ad hoc tempus uſq́ ualuas nondū collocauiſſem in portis, miſit San
ballat & Gæſem ad me huiuſmodi mandatis, Veni, & conſultabimus inter nos in
uiculis quæ ſunt in planitie Ono. Hi autem moliebātur me afficere malo. Ego igi
tur miſi nuncios ad eos, qui dicerent, Opus ingens ego facio, nec potero deſcēde-
re: cur enim interquieſceret opus? [quod fieret,] ſi remitterem, & ad uos deſcende-
rem. Ad hunc modum quater ad me miſerunt, ego uero eis iuxta hunc modum rè
B ſpondi. Tum rurſum miſit ad me Sanballat quinto puerū ſuum eiſdem uerbis; Epiſtola ad Nehemiam.
qui epiſtolam apertam habebat in manu ſua, in qua ſcriptum erat, Auditum eſt in
gentibus,

gentibus,atq; Gæsem hoc dixit, te cum Iudæis defectionem meditari, & in hoc te
extruere murum,ut rex eorum fias:[& alia] in hanc sententiam. Ad hæc institueris
prophetas,q prædicent de te in Ierusalē, dicentes, Rex est in Iuda:nūc uero huius-
modi sermones apud regem audientur,ueni igitur,ut inter nos cōsultemus. Tum
Responsio Nehemiæ. misi ad eum,dicens, Non est factum secūdum uerba ista quæ tu dicis,quin tu ea ex
corde tuo comminisceris. Omnes enim illi terrebant nos,dicentes,Dissoluantur C
manus eorum ab opere,ne absoluatur. Nūc [a]igitur [ô deus,] corrobora manum
meam. Ego quoq; ueni in domū Semaiæ filij Delaiæ,filij Mehetabel,qui erat clau
sus,& dixit,Conueniamus ad domum dei in medio templi,claudamusq; ostia tem
pli,quoniā ueniunt ut te occidant,atq; noctu uenient te interfecturi. Tum respon
di,Num uir qualis ego sum fugiet? num quispiam qualis ego sum templum ingre
dietur,ut uitam tueatur? Nequaquā ingrediar. Tum cognoui quod deus non mi-
sisset eum,ut ad me prophetaret,sed q Tobias & Sanballat mercede eum condu-
xerant:atq; in hoc erat conductus iste,ut territus id facerem,peccaremq;,ut famam
[de me] malam haberent,quam mihi probro obijcerent. Memineris ô deus meus,
Tobiæ & Sanballat,quemadmodum illa fecerint,sed & Noadiæ prophetissæ,&
reliquis prophetis,qui me terruerūt. Absolutus est itaq; murus uigesimaquin- D
ta [die] Elul,post quinquagesimumsecundum diem. Postquam uero audissent
omnes hostes nostri, [b]uidissentq; omnes gentes quæ circum nos erant, [c]cadebant
ualde in oculis suis,cognoueruntq; à deo factum esse opus hoc. Etiam eisdem tem
poribus illustres quidam in Iuda frequenter missitabāt epistolas suas ad Tobiam,
& rursum à Tobia uolitabant ad istos. Nam multi in Iuda confœderati ei erant,q
gener esset Sechaniæ filij Arah , deinde & filius eius Ionathan duxerat filiam Me-
sullam filij Berechiæ. Quin & bonitatem eius corā me prædicabant,& rursus uer
ba mea foris spargebant apud eum , ut mitteret Tobias epistolas ad me terren-
dum.

[a] Ex ingenti affectu incidit in orationem ad deum.

[b] Quidam pro uidissent legūt ,timuerūt. [c] Cadere in oculis, loquutio est pro timere ,aut cōsilio esse destitutum,alij pro humiliatum esse exponunt.

CAPVT VII.

ET factum est postquam extructus esset murus,collocaui & ostia,& constituti A
sunt ianitores,cantores atq; Leuitæ. Tum præcepi Hanani fratri meo,& Ha-
naniæ principi arcis Hierosolymitanæ, (erat enim is uir fidelis & dei,præ multis,
metuens ,) dixi inquam ad eos , Ne aperiantur portæ Ierusalem donec sol inca-
luerit, donec uero steterint [in excubijs,] claudantur portæ firmentúrque : erant
enim constitutæ custodiæ ex ciuibus Hierosolymitanis , quisq; scilicet in custodia
sua, & quisque è regione domus suæ. Nam ciuitas utrinq; ampla erat & ma-
Populi numeratio. gna, populusq; paucus in ea, & domus non erant extructæ. Dedit insuper
deus meus in cor meum,ut conuocarem optimates,magnates,& populum , ut fa-
milias suas indicarent, inueniq; librum prosapiæ eorum qui primū ascenderant, B
inueniq; in eo scriptū,Hi sunt filij prouinciæ,qui ascenderunt de captiuitate trans-
migrationis, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis , & reuersi sunt
Hierosolyma & in Iudam,quisq; in ciuitatem suam. Qui uenerunt cum Serubabe
le,Iesua,Nehemias,Asarias,Raamias,Nahamani,Mardochai, Bilsan, Mispereth,
Biguai,Nehum,Baana. Numerus uirorum populi Israel. Filiorum Pharos,duo
millia,centum & septuagintaduo. Filiorum Sephatiæ, trecēti & septuagintaduo.
Filiorum Arah, sexcenti & quinquagintaduo. Filiorum ducis Moab,filiorum Ie- C
sua & Ioab duo millia octingenti, decem & octo. Filiorum Elam,mille,ducenti,&
quinquagintaquatuor. Filiorū Zathu octingenti quadragintaquinq;. Filiorum
Sachai,septingenti & sexaginta. Filiorum Binnui,sexcenti quadragintaocto. Fi-
liorum Bebai,sexcenti uigintiocto. Filiorum Asgad,duo millia,trecenti & uigin-
tiduo. Filiorum Adonikam,sexcenti & sexagintaseptem. Filiorū Biguai,duo mil-
lia sexcenti & septem. Filiorum Adin,sexcenti & quinquagintaquinq;. Filiorum
Ater ex Hiskia,nonagintaocto. Filiorum Hasum,trecenti uigintiocto. Filiorum

Quæ post extructionem murorum facta sint.

Eccli 49.d

1.Esd.2.a

Bezai, trecenti uigintiquatuor. Filiorum Hariph, centum & duodecim. Filiorum
Gibeon, nonagintaquinq;. Virorum Bethlehem & Netopha, centum & octogin
taduo. Virorum Anathoth, centũ & uigintiocto. Virorum Beth Asmaueth, qua
dragintaduo. Virorum Kiriath Iearim, Kephira & Beeroth, septingẽti & quadra-
D gintatres. Virorum Rama & Geba, sexcenti & uigintiunus. Virorum Michmas,
centum & uigintiduo. Virorum Bethel & Hai, centum uigintitres. Virorum Ne
bo alterius, quinquagintaduo. Filiorum Elam alterius, mille ducenti & quinqua-
gintaquatuor. Filiorum Harim, trecenti & uiginti. Filiorũ Iericho, trecenti & qua
dragintaquinq;. Filiorum Lod, Hadid, & Ono, septingenti & uigintiunus. Filio-
rum Senaa, tria millia, nongenti & triginta. Sacerdotes. Filiorum Iedaiæ de do
mo Iesua, nongenti & septuagintatres. Filiorũ Immer, mille & quinquagintaduo.
Filiorum Pashur, mille, ducẽti & quadragintaseptem. Filiorum Harim, mille atq;
decem & septem. Leuitæ. Filiorum Iesua ex Kadmiel, & ex filijs Hodua, septua
gintaquatuor. Cantores. Filiorum Asaph, centum & quadragintaocto. Ia-
nitores. Filij Sallum, filij Ater, filij Talmon, filij Accub, filij Hatita, filij Sobai: [o-
E mnium illorum] centum trigintaocto. Nethinæi. Filij Ziha, filij Hasupha, filij
Tabaoth, filij Keros, filij Sia, filij Padon, filij Lebana, filij Hagaba, filij Salmai, filij
Hanan, filij Giddel, filij Gahar, filij Rehaia, filij Rezin, filij Nekoda, filij Gasam, fi-
lij Vssa, filij Paseah, filij Besai, filij Meunim, filij Nephusim, filij Bakbuk, filij Haku
pha, filij Harhur, filij Bazlith, filij Mehida, filij Harsa, filij Barkos, filij Sisera, filij
Thamah, filij Nezia, filij Hatipha. Filij seruorũ Solomonis, filij Sotai, filij Sophe
reth, filij Pherida, filij Iaala, filij Darkon, filij Giddel, filij Sephatia, filij Hattil, filij
Pochereth ex Zebaim, filij Amon. Omniũ Nethinæorum & filiorum seruorum
Solomonis, trecenti & nonagintaduo. Isti uero qui ascenderunt de Thel Mela,
Thel Harsa, Cherub, Addo & Immer, non potuerunt indicare domum patrũ suo
rum atq; semen suum, an scilicet ex Israele essent. Filij Delaiæ, filij Tobiæ, filij Ne-
F koda, sexcenti & quadragintaduo. Et de sacerdotibus filij Habaia, filij Hakoz, fi
lij Barsil, qui duxit uxorem de filiabus Barsillai Gileaditæ, & uocatus est nomine
earum. Illi quæsiuerunt scripturam suam & lineam generationis, sed non sunt in-
uenti, ideo repudiati sunt à sacerdotio. Dixitq; ad eos Hathirsatha, ne comederent
de sancto sanctorum, donec consurgeret sacerdos Vrim & Thumim. Totius igi
tur multitudinis ad unum usq;, quadragintaduo millia, trecenti & sexaginta, præ
ter seruos eorum atq; ancillas eorum, quorum fuerunt septem millia, trecẽti trigin
taseptem. Fuerunt & inter eos cantores & cantatrices, nempe ducenti & quadra-
gintaquinq;. Equi eorum erant septingenti trigintasex, & muli eorum ducẽti qua-
dragintaquinq;, cameli quadringenti trigintaquinq;, asinorũ sex millia septingen
G ti & uiginti. Pars autem præcipuorum patrum dederunt pro opere, Hathirsatha
dedit in thesaurum auri solidos mille, pelues quinquaginta, tunicas sacerdotales
quingentas & triginta. Et ex præcipuis patribus dederũt pro thesauro operis, au-
ri solidos uiginti mille, & argenti minas bis mille ducentas. Quod autem reliqui
ex populo dederunt, auri solidi uiginti mille, & argenti minæ bis mille, & tunicæ
sacerdotales sexagintaseptem. Habitauerũtq; sacerdotes & Leuitæ, ianitores, can-
tores, & ex populo, Nethinæi quoq; & omnis Israel in ciuitatibus suis, accessitq;
mensis septimus, & filij Israel erant in ciuitatibus suis.

Hucusq; refertur quid in Commẽtario scriptũ fuerit. Exin Nehemiæ historia te xitur.

CAP. VIII.

Cõgregato populo in festo die tabernaculorũ, Esdras legit librum legis.

[a] Ebr. Vt uir unus.

A CONgregatus est autem uniuersus populus ad [a] unũ usq; in plateam, quæ erat
ante portam aquarum, & dixerũt ad Esram scribam, ut afferret librum legis
Mosis, quam præceperat deus Israeli. Attulit ergo sacerdos Esra legem corã mul-
titudine [quæ erat] ex uiris & mulieribus, & quicunq; intelligentes erant ut audi-
rent in prima mensis septimi. Et legit in eo in platea quæ erat ante portam aqua-
rum, à luce [matutina] usq; ad meridiem, in conspectu uirorum & mulierum intel
ligentium,

ligentium, erantq́ aures totius populi [intenti] in librum legis. Et stetit Esras scriba super [b]turriculam ligneam, quam ad hanc rem fecerant, stetitq́ penes eum Mathathias, Sema, Anaia, Vrias, Hilkias, & Maasias ad dexterã eius, ad leuã uero eius B Pedaia, Misaël, Malkia, Hasum, Hasbaddana, Zacharias, & Mesullam. Et aperuit Esras scriba librum in conspectu totius populi, (eminebat enim supra uniuersum populum:) quumq́ illum aperuisset, stetit uniuersus populus. Et [c]laudauit Esra DOMINVM deum magnũ: responditq́ cunctus populus, Amen, amen: sublatisq́ manibus suis, inclinatoq́ uertice & facie terrã uersus adorarunt DOMINVM. Porrò Iesua, Bani, Serebia, Iamin, Accub, Sabethai, Hodia, Maasia, Kelita, Asaria, Iosabad, Hanan, Pelaia, atq́ Leuitæ docebant populum in lege, & populus erat in statione sua. Et legerunt in libro, in lege [d]dei luculẽter, explicãtes sensum, & erudientes inter legẽdum. Dixit autem Nehemias, qui & Hathirschatha, & Esras sacerdos C ac scriba, & Leuitæ (qui erudiebãt populum,) ad omnem populum, Dies hodiernus sanctus est DOMINO deo uestro, ne ergo luctu uosipsos conficiatis, neq́ fleatis, (flebat enim omnis populus quum audirent uerba legis:) dixit ergo ad eos, Ite & comedite pinguia, & bibite dulcia, & mittite partes ei cui nihil est paratum, dies enim hodiernus sanctus est domino nostro: neq́ doleatis, nam gaudiũ DOMINI est robur uestrum. Porrò Leuitæ compescebant omnem populum, dicentes, Silete, quoniam dies iste sanctus est: nolite tristes esse. Abijt itaq́ cunctus populus, ut comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret gaudium magnum, intellexerãt enim uerba quæ manifestauerãt eis. Postero die rursus collecta sunt capita patrum totius populi, sacerdotes & Leuitæ ad Esram scribam, ut erudiret [eos] in uerbis legis, inueneruntq́ scriptum in lege quam DOMINVS præceperat per manum Mo D sis, ut filij Israelis sedeant in tentorijs in solennitate mensis septimi. Et ut diuulgẽt edita uoce per cunctas ciuitates suas, & per Ierusalem, dicẽtes, Egredimini in montem, & afferte frondes oleæ, & frondes [e]ligni pinguis, frondes Hadas, frondes palmarum, & frondes densæ arboris, ut fiant tentoria sicut scriptũ est. Exierunt itaq́ populi & attulerũt, feceruntq́ sibi tabernacula, unusquisq́ super tectum suum, & in atrijs suis, atq́ in atrijs domus dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim. Fecerunt ergo omnis multitudo, qui reuersi fuerant ex captiuitate, tabernacula, sederuntq́ sub tabernaculis, quoniam non fecerant sic à diebus Iosue filij Nun, filij Israelis, usq́ in illum diem, fuitq́ gaudium admodum magnum. Legit preterea [Esras] in libro legis dei singulis diebus, à die primo usq́ ad diẽ ultimum, & fecerunt festũ diem septẽ diebus, octauo die erat concio pro more.

Consolatio populi.

Festum tabernaculorum.

Lex legitur populo.

[b] *Turris pro suggestu per catachresim.*

[c] *Ebr. Benedixit.*

[d] *Ebr. Fecerunt intelligere, hoc est, submonebant populũ ut diligenter auscultarẽt, & cum fructu.*

[e] *Per lignum pingue balsamum quidam intelligunt, quidam cedrum.*

CA. IX.

RVrsum die uicesimaquarta huius mẽsis congregati sunt filij Israel in ieiunio, A & in saccis, puluerem q́ super se [habebant,] separatiq́ sunt qui erant de semine Israelis, à cunctis filijs extraneis, & stantes confessionẽ fecerunt de peccatis suis, & iniquitatibus patrum suorum. Et surrexerunt in stationibus suis, legeruntq́ in libro legis DOMINI dei sui quater per diem, quaterq́ cõfitebantur & adorabãt DOMINVM deum suum. Et surrexit super gradum Leuitarum Iesua, & Bani, Kadmiel & Sebania, Bunni & Serebia, Bani & Chenani, clamaueruntq́ uoce magna ad DOMINVM deum suum. Et dixerunt Leuitæ, Iesua & Kadmiel, Bani & Hasabnia, Serebia & Hodia, Sebania & Pethahia, Surgite & laudate DOMINVM deum uestrum à sæculo usq́ in sæculum, & benedicant nomini [a]maiestatis tuæ quod exaltatum est super omnem benedictionem & laudem. Tu solus es DOMINVS, tu fecisti cœlum, & cœlos cœlorum, atq́ omnem exercitum eorũ, terram & omnia quæ B sunt super eam, maria & quidquid in eis est, & tu uiuificas ista omnia, sed & exercitus cœlorũ te adorat. Tu es DOMINVS deus qui elegisti Abram, & eduxisti eum ex Vr Chaldæorum, & imposuisti ei nomen Abraham, inuenistiq́ cor eius fidele coram te, ut ferires cum eo fœdus, ut dares ei terram Chananæorum, Hithæorum,

1 Esd. 9. c Confessio peccatorum.

Confessio laudis.

Gen. 11. d

Legitur lex, admonetur populus ut laudet dominum, & agnoscat beneficia eius.

[a] *Subita personæ mutatio.*

Amorræorũ, Pherisæorum, Iebusæorum & Girgesęorum, ut traderes inquam [eam] semini eius, & rata fecisti uerba tua, quoniã iustus es tu. Vidisti quoque afflictionem patrũ nostrorum in Aegypto, clamoremque eorum audisti iuxta mare carectosum. Edidisti insuper signa & portẽta in Pharaone & in cũctis seruis eius, atque in omni populo terræ eius. Tu enim noueras quod petulanter cum eis agerẽt, fecistique tibi nomen, quemadmodũ hęc dies [testat.] Dissecuisti mare ante faciem eorum, ut transirent per mediũ maris in sicco, persequutores autem eorum deiecisti in profundũ, ueluti quũ
C lapis [deijcitur] in ualidissimas aquas. Sed & per columnam nubis duxisti eos interdiu, & per columnam igneam noctu, ut illustrares eis uiam in qua incedebant. Descendisti in montem Sinai, loquens cum eis è cœlo, & dedisti eis iudicia recta, & leges ueras, ceremonias, & bona præcepta. Ostendisti eis sabbatum tuum sanctum, & præcepisti eis mandata, ceremonias, & leges per manum Mosis serui tui. Dedisti insuper eis panem è cœlo in fame eorum, & aquam eduxisti eis de petra in siti eorum, & promisisti eis ut ingrederentur & possiderent terram hanc, pro [b] qua leuasti manum tuam ut dares illis. Ipsi uero & patres nostri petulanter egerunt, & indurarunt ceruicem suam, nec audierunt præcepta tua. Quin audire renuerunt, neque memores fuerunt mirabilium tuorum quæ fecisti cum eis, sed indurauerunt ceruicem suam, & [c] elegerunt ducem, ut reuerterentur in seruitutem suam in contu
D macia sua. Sed tu ô deus propitiationum, clemens, misericors, longanimis, & multæ beneficẽtiæ, non deseruisti eos. Sed & quum fabricassent sibi uitulum fusilem, dixissentque, Isti sunt dij tui qui eduxerunt te de terra Aegypti, & designassent ingentes blasphemias, tu in miserationibus tuis multis non dereliquisti eos in deserto: nam columna nubis interdiu nõ recessit ab eis, quo minus dirigeret eos in uia: nec columna ignis noctu, quo minus luceret eis in uia per quam incedebant. Spiritum quoque tuum bonum dedisti ad erudiendum eos, nec Man tuum prohibuisti ab ore eorum: quin & aquam dedisti eis, ut sitim suam [restinguerent.] Aluisti eos in deserto quadraginta annos, ut nihil eis deesset: uestimenta eorum non sunt uetustate detrita, nec intumuerunt pedes eorum. Dedisti eis insuper regna & populos, & diuisisti eos per terminos, ut possiderent terram Sihon, & terram regis Hesbon, & terram Og regis Basan. Filios eorum multiplicasti ut stellas cœli, & introduxisti eos in terram, de qua dixeras patribus eorum, quod essent ingressuri &
E occupaturi. Ingressi itaque sunt filij, & possederunt terrã, & tu subiecisti in conspectu eorum habitatores terræ, Chananæos, & tradidisti eos in manum eorum unà cum regibus eorum & populis terræ, ut facerent cum eis pro uoto suo. Ceperunt urbes munitas & humum pinguem, possederuntque domos omni bono plenas, puteos excisos, uineas, olifueta, arbores [d] frugiferas, idque in copia. Comederunt & saturi, adeoque pingues facti, delicate uixerũt in ista tua magna bonitate. Illi autem rebelles facti defecerunt à te, & abiecerunt legem tuam post tergum suum, & occiderunt prophetas tuos, qui eos obtestantes, conabantur eos ad te reducere. [In summa] insigniter [te] irritarunt. Tu igitur tradidisti eos in potestatem hostium suorum, qui eos presserunt, & in tempore pressuræ suæ clamauerunt ad te, tuque eos è cœlo exaudisti, & in miserationibus tuis multis dedisti eis seruatores, qui eos asse
F ruerunt de manu hostium suorum. Quumque [data esset] eis requies, rursus malum designarunt in conspectu tuo, tu igitur dereliquisti eos in manu hostium suorum, qui tyrannidem in eos exercuerunt: quumque iterum cõuersi ad te clamarent, exaudisti eos de cœlo, liberastique eos iuxta miserationes tuas, idque multis temporibus. Et obtestatus es eos, ut reduceres eos ad legem tuam, ipsi autem superbe egerunt, nec audierunt pręcepta tua, sed peccarunt in iudicia tua, in quibus homo, si faceret ea, uiueret, præbueruntque humerũ [suum] rebellem, & indurarunt ceruicem suam, ne audirẽt. [e] Distulisti etiã cum eis annis multis, obtestans eos spiritu tuo per ma-

num

[b] Leuare manũ, symbolũ est iurisiurandi: ac si diceret, quã iureiurando promisisti.

[c] Ebr. Dederunt caput.

[d] Ebr. Arbores esiles seu esculentas.

[e] Ebr. Traxisti.

Ingratitudo.

Spiritus doctor.

num prophetarum tuorum, ſed non auſcultarunt, ideo tradidiſti eos in manū po-
Confessio bo- na. pulorum nationum. At pro tua ingēti miſeratione non perdidiſti eos totos, neq;
dereliquiſti eos, quod deus es clemens & miſericors. Nunc igitur deus noſter,
deus magne, fortis & tremende, qui ſeruas fœdus & benignitatem, ne ſit uulgaris
in conſpectu tuo omnis hæc calamitas, quæ deprehendit & nos & reges noſtros, G
principes noſtros, ſacerdotes noſtros, prophetas noſtros, patres noſtros, & cun-
ctum populum tuum, à diebus regum Aſſyriacorū, in præſentem uſq; diem. Equi
dem tu iuſtus es in omni eo quod accidit nobis, quoniā fideliter egiſti, nos autem
impie egimus. Reges noſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri
non fecerunt legem tuam, neq; attenderunt præcepta tua, & teſtimonia tua quæ
conteſtatus es eis. Et ipſi in regno ſuo, & in bonitate tua magna quam exhibuiſti
eis, & in terra lata atq; fertili quam dediſti coram eis, non ſeruierūt tibi, neq; auerſi
ſunt à ſtudijs ſuis peſſimis. En nos hodie ſerui ſumus, & terra quam dediſti patri-
bus noſtris, ut ederent fructum eius & bona eius, ecce nos ſerui ſumus in ea. Hæc
prouentum ſuum regibus multum edit, quos poſuiſti ſuper nos propter peccata
noſtra, qui dominantur in corpora noſtra, in pecora noſtra pro ſua libidine, ut ſi-
mus in magnis anguſtijs. Atq; in his omnibus ferimus [fœdus] firmum, & ſcribi-
mus, idq; obſignatum [per] principes noſtros, Leuitas noſtros, & ſacerdotes no-
ſtros.

CAPVT X.

Renouant fœdus, & obsignant, & qui tales fuerint obsignatores, recensentur.

AT q; hi [dati] ſunt ad obſignandum. Nehemias Hathirſatha, filius Hachaliæ A
& Zedekias, Seraias, Aſarias, Ieremias, Paſhur, Amaria, Malkia, Hattus, Se-
bania, Malluch, Harim, Meremoth, Obadias, Daniel, Ginthon, Baruch, Meſullā,
Abia, Mijamin, Maaſias, Bilgai, & Semahia, hi ſacerdotes. Leuitæ uero Ieſua filius
Aſanias, Binnui de filijs Henadat & Kadmiel, & fratres eorum, Sechania, Hodia,
Kelita, Pelaia, Hanan, Micha, Rehob, Haſabia, Sachur, Serebia, Sebania, Hodia,
Bani & Beninu. Capita autem populi fuerunt, Parhos dux Moab, Elam, Satu,
Bani, Bunni, Aſgad, Bebai, Adonia, Biguai, Adin, Ater, Ezechias, Aſur, Hodia,
Haſum, Bezai, Hariph, Anathoth, Nebai, Magpias, Meſullā, Heſir, Meſeſabeel,
Zadok, Iaddua, Pelatia, Hanan, Anaia, Hoſea, Hanania, Haſſub, Halohes, Pilha,
Sobek, Rehum, Haſabna, Maaſia, Ahia, Hanan, Anan & Malluch, Harim atque B
Baana, & reliqui de populo, ſacerdotibus, Leuitis, ianitoribus, cantoribus & Ne-
thinæis, & quicunq; erat ſeparatus à gentibus nationum ad legem dei, uxores eo-
rum, filij eorum, & filiæ eorum, & quicunq; intelligentia ualebat. Hi ratum habe-
Fœdus populi cum deo. bant cum fratribus ſuis & optimatibus ſuis, ueniebantq; in [a]execrationem & [b]iura
mentum, ut ambularent in lege dei, quæ data erat per manū Moſis ſerui dei, & cu-
ſtodirent atq; facerent cuncta præcepta DOMINI dei noſtri, & iudicia eius, atq; ſta
tuta eius, & q; non elocaremus filias noſtras populis terræ, neq; duceremus filias
eorum filijs noſtris. Ad hæc ſi populi terræ adferrent merces aut uenale quid in
die ſabbati ad uendendum, ne acciperemus ab eis in ſabbato & in die ſancto. De- C
De remiſſione hic Deut. 15. inde ut remiſſionem faceremus ſeptimo anno in omnis [c]generis oneribus, item ut
conſtitueremus ſuper nos præcepta, ut imponeretur nobis ſingulis annis tertia
pars ſicli pro miniſterio domus dei noſtri, pro panibus qui ordināṫur, pro iugi ſa-
crificio, pro holocauſto iugi, in ſabbatis, neomenijs & ſtatis ferijs, pro ſanctificatis
& hoſtia pro peccato ad expiādum Iſraelem, & [ad] omne opus domus dei noſtri.
Iecimus & ſortes ſacerdotes, Leuitæ & populus de adductione lignorum, ut infer
rentur in domum dei, iuxta domos patrum noſtrorum, temporibus cōſtitutis ſin
gulis annis, ad cremādum in altari DOMINI dei noſtri, quemadmodum ſcriptum
Exod. 23. 34. eſt in lege, utq; afferremus primitiuos fructus telluris noſtræ, primitiuos ſcilicet
fructus omnium fructuum cuiuſcunq; arboris, idq; ſingulis annis in domum DO-
MINI. Primogenita quoq; filiorum noſtrorum, & pecorum noſtrorum, ſicut ſcri- D

[a] Iuriſiurando adiuncta eſt execratio, cui ſe deuouent, ſi pacti non fuerint ſeruātes.
[b] Venire in fœdus, ut Germani dicunt in pundt kummen, iure iurādo ſe aſtringere.

[c] Ebr. Et onus omnis manus, ut Germanus dicit, aller hand beſchwärd pro allerley.

Hactenus ex commētario Ezræ.

ptum est in lege. Primogenita boum nostrorum, & ouium nostrarum, ut ea scili- Exod.23.
cet inferremus in domum dei nostri pro sacerdotibus ministrãtibus in domo dei
nostri. Primitiua quoq; esculentorum nostrorum, & munificarum separationum
nostrarum, fructũ cunctæ arboris, uinum & oleum afferremus sacerdotibus in pe
nuaria domus dei nostri, & decimas telluris nostræ Leuitis, ut Leuitæ decimas ha
berent in omnibus urbibus in quibus opus nostrum exercemus. Et ut sacerdos fi
lius Aharonis cum Leuitis partẽ habeat in decimis Leuiticis. Et Leuitæ ipsi addu-
cent decimam partem decimæ in domum dei nostri, in penuaria & gazophylatia.
Quoniam in penuaria inferre debẽt filij Israel & filij Leui [a]munificum donũ quod
separãt de frumẽto, uino & oleo, ubi uasa sunt sanctuarij, & sacerdotes ministran-
tes, ianitores & cantores, ne derelinquamus ædem dei nostri.

CAP XI.

A HAbitauerunt autem principes populi in Ierusalem, reliquus autem populus
proiecit sortem, ut decimus quisq; habitaret in Ierusalem ciuitate sancta, no-
uem autẽ partes in oppidis. [a]Laudabatq; populus omnes uiros qui se spontaneos
præbuerũt ut habitarent in Ierusalẽ. Isti aũt sunt primores prouinciæ qui [b]habita
uerunt in Ierusalẽ, & in ciuitatibus Iuda, quisq; in possessione sua & in ciuitatibus
suis, Israelitæ, sacerdotes, Leuitæ, Nethinæi, & filij seruorum Solomonis. In Ieru
salem habitauerunt de filijs Iuda, de filijs Beniamin. De filijs Iuda, Athaia filius
Vsiæ, filij Sachariæ, filij Amariæ, filij Sephatiæ, filij Mahalaleel. De filijs Parez,
Maasia filius Baruch, filij Chal Hose, filij Hasaig, filij Adaiæ, filij Ioiarib, filij Sacha
riæ, filij Silonitæ. Hi omnes filij erant Parez, habitantes in Ierusalem, eorum qua-
B dringenti sexagintaocto fortes uiri. Isti autẽ sunt filij Beniamin, Sallu filius Me
sullam, filij Ioël, filij Pedaiæ, filij Kolaiæ, filij Maasiæ, filij Ithiel, filij Esaiæ, & post
eum Gabai, Sallai, nongenti & uigintiocto. Ioël uero filius Sichri præfectus erat il
lis, & Iudas filius Hasnua erat [præfectus] super alteram partem urbis. De sacerdo
tibus, Iedaia filius Ioiarib, Iachin, Seraia filius Hilkiæ, filij Mesullam, filij Zadok, fi
lij Meraioth, filij Ahitub princeps domus dei. Et fratres eorum facientes opus do
mus, octingenti & uigintiduo. Et Adaia filius Ieroham filij Pelalia, filij Amzi, filij
Sachariæ, filij Pashur, filij Malchia. Et fratres eorum præcipui patres, quorũ erant
ducenti & quadragintaduo. Amassai autem filius Asreel, filij Ahsai, filij Mesile-
moth, filij Imer. Et fratres eorum heroes fortes centũ & uigintiocto: super hos præ
fectus erat Sabdiel filius magnatum. De Leuitis, Semaias filius Hasub, filij Asri-
C kam, filij Hasabiæ, filij Buni: & Sabethai, Iosabad, erãt super opus externũ domus
dei ex capitibus Leuitarum. Mathanias filius Micha, filij Sabdi, filij Asaph, præci
puus erat qui præibat in confessione & oratione. Et Bakbukia secundus ex fratri
bus suis, & Abda filius Sammua filij Galal, filij Ieduthun. Omnium Leuitarum in
ciuitate sancta, ducenti octogintaquatuor. Ianitores autẽ, Accub, Talmon & fra
tres eorum custodes pro portis, centum & septuagintaduo. Reliquorum autem
Israelitarum, sacerdotum & Leuitarum in cunctis oppidis Iuda, quisq; erat in hæ-
reditate sua. Porrò Nethinæi habitabant in Ophel, & Ziha ac Gipsa erant super
Nethinæos. Præfectus Leuitarum in Ierusalem erat Vsi filius Bani, filij Hasabiæ,
filij Mathaniæ, filij Micha. De filijs Asaph, cantores è regione operis domus dei.
Erat enĩ præceptũ [c]regis de illis, & firma [constitutio] de cãtoribus, cuiq; diei suum
D demensum. Ad hæc erat Pethahia filius Mesesabeel de filijs Særa, filij Iuda ad ma-
num regis in omni negotio quod cum populo [agendũ erat.] Et ad uillas & agros
eorum. De filijs Iuda habitauerũt in Kiriath Arbe & uiculis eius, & in Dibon &
uiculis eius, in Iekabzeel & uiculis eius, in Iesua, in Molada, & in Beth Palet. In uil-
la Sual, in Beer Seba atq; uiculis eius, in Ziklag & Mechona atq; in uiculis eius. In
En Rimon, in Zorha, in Iarmuth, in Zanoah, Adullam & uiculis earũ, in Lachis
& agris eius, in Aseka & uiculis eius, habitaruntq; à Beerseba usq; ad uallem Hin-
nom.

[a] Thruma hic habetur Ebraice, de quo uide Exod. 25. & 30.

Distinguuntur habitationes pro populo, tam in urbe quàm in agro.

[a] Ebr. Benedixit pro laudauit, uel gratias egit.

[b] Apud Ebræos habitauerunt repetitur, iuxta pleonasmum.

[c] Regẽ hunc quidam Darium intelligunt, sed uidetur de Dauide dici, qui talia ordinauerat, ut patet 2. Annalium 15.

nom. Et filij Beniamin à Gæba, Michmas, Aia, Bethel & filiæ eius, Anathoth,
Nob, Anania, Hazor, Rama, Hithaim, Hadid, Zeboim, Nebalad, Lod & Ono
ualle artificum. Leuitæ uero habebant possessionem tam in Iuda quàm in Benia-
min.

CAPVT XII.

Nomina sacerdotum & Leuitarum, qui cum Serubabele ascenderunt, [illegible] muri Ierusalem.

ISti sunt sacerdotes & Leuitę qui ascenderunt cum Serubabele filio Sealtielis, & A
Iesua: Seraia, Ieremias & Esras, Amaria, Malluch, Hattus, Sechania, Rehum, Me
remoth, Iddo, Ginthoi, Abia, Mijamin, Maadia, Bilga, Semaia, Ioiarib, Iedaia, Sal
lu, Amok, Hilkia & Iedaia. Isti fuerunt præcipui sacerdotes & fratres eorũ in die-
bus Iesua. Leuitæ uero, Iesua, Binnui, Kadmiel, Serebia, Iehuda, Mathania super
laudes ipse & fratres eius. Bakbukia & Hunni fratres eorũ è regione ipsorum ad
custodias. Iesua autem genuit Ioiakim, Ioiakim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Io-
iada, Ioiada genuit Ionathan, Ionathan genuit Iadua. In diebus Ioiakim fuerunt
hi sacerdotes capita patrum. Ipsi Seraia, Meraia: ipsi Ieremiæ, Hanania: ipsi Esræ,
Mesullam: ipsi Amariæ, Iehohanan: ipsi Melichu, Ionathan. Sebaniæ, Ioseph. Ipsi
Harim, Adna. Ipsi Meraioth, Helkai. Ipsi Iddo, Zacharias. Ipsi Ginthon, Mesul-
lam. Abiæ, Sichri. Ipsi Miniamin & Moadia, Piltai. Ipsi Bilga, Sammua. Ipsi Se-
maiæ, Iehonathan. Ipsi Ioiarib, Mathenai. Ipsi Iedaiæ, Vsi. Ipsi Sallai, Kallai. Ipsi A-
mok, Eber. Hilkiæ, Hasabia. Ipsi Iedaia, Nethaneel. Porrò Leuitæ in diebus Elia B
sib, Ioiada, Iohanan, & Iaddua conscripti præcipui patres & sacerdotes ad regnum
Darij Persæ. Filij Leui pręcipui patres conscripti in libro Annalium, & ad tempo
ra Iohannan filij Eliasib. Capita Leuitarum, Hasabia, Serebia, & Iesua filius Kad
miel, & fratres eorum è regione ipsorum ad laudandum & confitendũ iuxta præ-
ceptum Dauidis uiri dei, custodia è regione custodiæ. Mathania, Bakbukia, Oba
dia, Mesullam, Talmon, Accub, obseruantes portas, custodia [eorum] erat pro li-
minibus portarum. Hi fuerunt in diebus Ioiakim filij Iesua, filij Iozadak, & in die
bus Nehemiæ præfecti, atq; Esræ sacerdotis & scribæ. Et in dedicatione muri Ieru
salem quæsiuerunt Leuitas de omnibus locis suis, ut adducerẽt eos Hierosolyma,
ut facerent dedicationem, & gaudium, & in gratiarumactione & cantico, in cym-
balis, nablis & citharis. Congregatiq; sunt filij [a]cantorum, & ex planitie circum Ie-
rusalẽ, & ex uillis Netophati, sed & de domo Gilgal, & de regionibus Gæba atq;
Asmaueth, nam cantores extruxerant sibi uillas circum Ierusalem. Purificati etiam
sunt sacerdotes & Leuitæ, & purificarunt etiam populum, portas & muros. Tum C
adduxi principes Iuda super murum, & constitui duos magnos [choros] laudan-
tium, euntes ad dexteram super murum uersus portam sterquilinij. Post eos ibat
Hosaia & pars principũ Iuda, Asaria quoq;, Esras & Mesullã, Iuda & Beniamin,
Semeia & Ieremia. Et de filijs sacerdotum cum tubis, Sacharias filius Ionathan, filij
Semaiæ, filij Mathaniæ, filij Michaię, filij Sacur, filij Asaph. Et fratres eius Semaia,
Asreel, Milelai, Gilelai, Maai, Nethaneel, Iuda atq; Hanani cum instrumentis mu
sicis Dauidis uiri dei, & Esræ scribæ ante eos. Iuxta portam fontis ascenderunt è
regione ipsorũ per gradus ciuitatis Dauidis in ascensu muri, [b]superne ad domum
Dauidis, usq; ad portam aquarum ad Orientem. Alter iam cœtus laudantiũ ibat
ex aduerso quem ego sequebar, & pars populi super murum, ultra turrim furno-
rum usq; ad murum latiorem, & ultra portam Ephraim, & ad portam ueterem, &
ad portam piscium, & turrim Hananeel, & turrim Mea, usq; ad portam gregum,
& constiterunt ad portam custodiæ. Steterunt itaq; duo chori laudantiũ in do-
mo dei, & ego & pars magnatum mecum. Sacerdotes quoq;, Eliakim, Maasia, Mi D
niamin, Michaia, Elioënai, Sacharia, & Hanania cũ tubis. Et Maasia, Semaia, Elea
sar, Vsi, Iehohanan, Malkia, Elam & Aser, & cantores resonauerunt, quibus erat
præfectus Iizrahias. Obtulerunt ergo eodem die magna sacrificia, & læti sunt,
quoniam deus exhilararat eos magna lætitia: sed & mulieres & pueri gauisi sunt,

Dedicatio muri.

[a] *Filij cantorũ dicuntur pro cantoribus: ut filij Achiuorum, pro Achiuis: sic filij prophetarũ, pro his qui prophetiæ operam dabant.*

[b] *Pro superne alij legunt ultra.*

auditumq́ eſt procul gaudium Hieroſolymorum. Conſtituti ſunt deniq; illo die uiri ſuper gazophylatia, ad munifica dona, ad primitias & decimas, quas inferebāt in eas ex agris ciuitatū, portiones ſcilicet legales ſacerdotibus & Leuitis, quoniam gaudium Iudæ fuit ſacerdotibus & Leuitis qui ſtabant. Et obſeruabāt cuſtodiam dei ſui, & cuſtodiam puram, cantores & ianitores ſecundum præceptum Dauidis & Solomonis filij eius. Quoniam temporibus Dauidis & Aſaph retro temporibus [conſtituti fuerant] qui cantarent canticum laudis & confeſſionis deo. Et omnes Iſraelitæ in diebus Serubabelis atq; temporibus Nehemiæ partes dabāt cantoribus & ianitoribus quoq; die ſuum demenſum, & ſanctificabant Leuitas, Leuitæ uero ſanctificabant filios Aharonis.

Custodes thesaurorum.

CAPVT XIII.

Separant è populo dei alienigenas, faciunt cameras Leuitis, sabbati obſeruatio innouatur.

Deut. 23.

A Eodem die lectū eſt in libro Moſis audiente populo, & inuentum eſt ſcriptum in eo, q̄ Ammonites & Moabites non ingredi debeant in cœtum dei perpetuò, q̄ non anteuertiſſent filios Iſraelis pane & aqua, quin [populus ille] conduxit Bileam, ut execraretur [Iſraelem.] Verum deus noſter uertit execrationem iſtam in [a]benedictionem. Factum ergo eſt quum illi audiſſent legem, ſepararūt omnem [b]commixtionem ex Iſraele. Ante uero iſtud Eliaſib ſacerdos poſitus erat in camera domus dei noſtri, qui propinquus fuit ipſi Tobiæ. Et fecit ei camerā magnam, ubi antea reponebant ſacrificia cibaria, thus, uaſa, decimas frumēti & uini & olei, quæ ex præcepto erant Leuitarum, cantorum atq; ianitorum, item Thruma ſacerdotum. In his omnibus autem non fui Hieroſolymis, quia anno triceſimoſecundo Artaxerſis regis Babylonis ueni ad regem, & poſt dies exactos [c]reuocatus ſum à rege, & ueni Hieroſolyma. Rediens autem Hieroſolyma, intellexi malum quod deſignauerat Eliaſib propter Tobiam, nempe q̄ feciſſet ei cameram in atrijs do-
B mus dei. Et doluit mihi uehementer, eieciq́ omnia uaſa domus Tobiæ foras ex camera, præcepiq́ ut mundarēt cameras, & reſtitui illuc uaſa domus dei, unà cum ſacrificio cibario & thure. Reſciui inſuper q̄ partes Leuitarum non fuerant datæ, & quod Leuitarum & cantorum, qui facere debebāt opus, quiſq; fugiſſet in agrum ſuum. Increpans ergo magiſtratus, dixi, Cur derelinquitur domus dei? Congregauiq́ eos, & collocaui eos in gradum ſuum, & omnis Iuda adduxit decimas frumenti, uini & olei in repoſitoria. Conſtitui autem ſuper theſauros, Selemiam ſacerdotem, & Zadok ſcribam, & Pedaiam de Leuitis, & ad manum eorum Hanan filius Sachur, filij Mathaniæ, fidi enim habiti ſunt: in horum poteſtate erat diſtribuere partes fratribus ſuis. Memineris mei ô deus meus hanc ob rem, nec ſinas aboleri beneficentiam meam quam exhibui in domo dei mei, & in obſeruantijs eius. Sub idem tempus uidi Iudæos calcantes in torcularibus in ſabbato, & inferentes manipulos [frugum,] onerantesq́ aſinos, ingerentes deniq; die ſabbati in [urbem] Ieru-
C ſalem uinū, uuas, ficus, [breuiter] omne onus, quos ego [grauiter] obteſtatus ſum eodem ipſo die quo uendebant ipſi uictum. Tyrij quoq; habitabant in ea, qui inferebant piſces & omnis generis merces, & uendebant Hieroſolymis filijs Iuda in ſabbato. Tum obiurgaui optimates Iuda, & dixi ad eos, Quæ eſt hęc res mala quā deſignatis, prophanantes diem ſabbati? An nō idem fecerunt patres ueſtri, & adduxit deus noſter omne malum illud ſuper nos, & ſuper ciuitatem iſtam? uos autem adijcitis iram ſuper Iſraelem, quum prophanatis ſabbatum. Contigit deinde ut incidentibus umbris in portis Ieruſalem ante ſabbatum, iuberem oſtia claudere, nec iuſſi reſerare ea uſq; poſt ſabbatū: cōſtitui præterea ex pueris meis quoſdam pro portis, ne inferretur onus die ſabbati. Pernoctarunt itaq; negotiatores, & qui omnia uenalia uenum exponebant, extra Ieruſalem ſemel atq; iterum. Obteſtatus igitur eos, dixi eis, Cur uos pernoctatis ante mœnia? ſi denuo feceritis, inijciam uobis manus. Ab eo tempore non uenerūt in ſabbato. Dixi quoq; ad Leuitas ut ſe purificarent, & uenientes cuſtodirent portas ad ſanctificandū diem ſabbati.

Leuitis partes dantur.

Contra sabbati transgressores.

[a] *Benedictio pro ſacta imprecatione.*
[b] *Commixtio dicitur quidquid ex gētibus ſe Iſraelitis immiſcuerat, & cum eis è captiuitate aſcēderat.*
Quid ſit Thruma, Exod. 25. 30.
[c] *Eb. Poſtulatus ſum, ſcilicet à Iudæis, ut ex Perſia redirē Hieroſolyma: alij legunt, impetraui copiā abeundi à rege.*

bati. Etiam huius memineris erga me deus meus, & parce mihi secundum multitu
Contra uxores alienigenas. dinem beneficentiæ tuæ. Vidi præterea in diebus illis Iudæos, qui collocauerant D
[sibi] uxores Asoticas, Ammoniticas & Moabiticas, quorum filij loquebātur par
tim Asotice, nec Iudaice loqui norant, sed lingua populi ac populi. Obiurgaui igi
tur eos, & execratus sum eos, percussiq́ quosdam ex eis, & depilaui eos, iureq́ iu-
rando astrinxi eos per deum, Ne inquam, dederitis filias uestras filijs eorū, nec du-
3.Reg.3.b xeritis ex filiabus eorum filijs uestris & uobis. An non Solomon rex Israelis in il-
lis peccauit? quum tamen in multis gentibus non esset rex ei similis, nempe qui di-
3.Reg.11.a lectus erat deo suo, & quem constituerat deus regem super cunctū Israelem, nihi-
lo tamen secius exteræ mulieres in peccatū pertraxerunt. An uero uobis hoc nunq̃
est auditum, ut uniuersum istud tam grande malum designetis, & præuaricemini
contra deum nostrum *ducendo uxores alienigenas? De filijs porrò Ioiadæ filij
Eliasib summi sacerdotis quidam gener factus est ipsi Sanballat Horonitæ, quem
ego à me fugaui. Memineris eorum ô deus meus, qui polluunt sacerdotium atq́
[illegible] pactum sacerdotij & Leuitarum. Purificaui igitur eos ab omnibus extraneis, &
constitui custodias sacerdotum & Leuitarum, quenq́ in suo opere. Et pro ad-
ductione lignorum temporibus constitutis, sic pro primitijs. Memento mei deus
meus ad bonum.

*Vel, cohabitando uxoribus alienis.

Liber Ester.

CAPVT I.

FACTVM est in diebus Asueri, (is est Asuerus qui A
imperitabat ab India usq́ ad Aethiopiam centum & ui-
gintiseptem prouincijs,) in diebus inquam illis quū se-
deret rex Asuerus in solio regni sui quod erat in Susan
metropoli. Anno tertio regni sui apparauit conuiuium
cunctis principibus suis atq́ seruis suis, robur Persarum
atq́ Medorū cum ducibus & præsidibus prouinciarum
erat coram eo. Ipse uero ostentabat opes & gloriā regni
sui, & rarum splendorem magnificētiæ suæ, idq́ diebus
multis, nempe centum octoginta diebus. Exactis autem illis diebus, parauit rex
populo quoq́, omni scilicet q̃ inuentus fuit in Susan metropoli, siue summi essent
siue infimi, conuiuium septem diebus in atrio hortorum domus regis. [Erant illic B
aulæa] cādida, carbasina & hyacinthina, funibus byssinis & purpureis suspensa su
per *arcus argenteos [qui innitebantur] columnis marmoreis. Lectuli erant aurei
& argentei super pauimento constrato lapide marmoris Pario & uaricolore. Po-
tabant ex uasis aureis, *mutabantq́ uasa alia post alia: uinum [dabatur] regiū, idq́
copiosum iuxta *imperiū regis. Erat & lex bibendi, ut neminem quis cogeret, nam
sic ordinarat rex per omnes qui præerant in domo sua, ut facerēt iuxta cuiusq́ uo-
luntatem. Sed & Vasthi regina apparauit conuiuium fœminarum in domo regia
quæ erat regi Asuero. Die septimo quum cor regis à uino exhilaratum esset, di-
xit ad Mehuman, Biztham, Harbonam, Bigtham, Abagtham, Zethar & Charcas
septem cubicularios, qui ministrabāt in conspectu regis Asueri, ut introducerent C
Vasthi reginam in conspectum regis cum corona regia, ut ostenderet populis &
principibus pulchritudinem eius, eleganti enim erat forma. At regina Vasthi re-
nuit uenire iuxta imperium regis per *cubicularios, hinc rex uehemēter iratus est,

Asuerus insigni conuiuio suo apparato, reginam Vasthi uocat, quæ dū uenire renuit regno exuitur.

Veteres lectis ad conuiuia utebātur, iacentesq; cœnabant.
*Alij gelile annulos intelligunt.
*Ebr. Vasa ex uasis mutantes.
*Alij legūt, iuxta munificentiam regis, est enim Ebraice iuxta manum regis.

*Ebr. Per manum cubiculariorum.

[e]Per peritos temporum quidam historiarum doctos, quidam consuetudinum & morum gnaros intelligunt.

ut exardesceret furor eius in eo. Tum ait rex ad sapientes [e]peritos temporū, (hunc enim morem habebat rex) ante omnes qui legum & iudiciorū gnari erant, (ex intimis autem [consiliarijs] qui ei assidebant, tum erant Carschan, Sethar, Admatha, Tarsis, Meres, Marsena & Memuchan, septem scilicet principes Persię & Medię, intuentes uultum regis, qui primas obtinebāt in regno,) Quid fiet reginæ Vasthi iuxta legem, quod non fecit imperiū regis Asueri, quod [imperauit] per cubicularios? Respondit Memuchan coram rege & principibus, Regina Vasthi non in solum regem peccauit, sed & contra omnes principes, & cōtra omnes populos qui sunt
D in omnibus prouincijs regis Asueri, diuulgabitur enim factum reginæ apud omnes mulieres, ut contemnāt maritos suos in oculis suis, dicētes, Rex Asuerus iussit introduci Vasthi reginam in conspectum suum, at illa non uenit, quin & hoc ipso die uxores principum Persarum & Medorum, quæ factum reginæ audierunt, dicent cunctis principibus regis, & satis erit contemptus ac indignationis. Si igitur uidetur [f]regi, exeat edictum regium à conspectu eius, scribaturque iuxta decreta Persarum & Medorum, (quæ transgredi fas non est,) ut Vasthi in conspectum regis Asueri nō ingrediatur, deinde dignitatem regiam quam ipsa habuit det rex sociæ ipsius, quæ melior ipsa est. Audietur hæc sententia regis, quā edet per uniuersum regnum suum, (quod magnum est,) & in pretio habebunt omnes mulieres maritos suos, siue summæ fuerint siue infimæ. Placuit hoc uerbum [g]tam regi quàm principibus: fecitque rex quemadmodum loquutus erat Memuchan, mittēs epistolas per omnes prouincias regis, in singulas inquam prouincias secundum scripturam eius [prouinciæ:] ad singulos etiam populos iuxta linguam eorum, ut quisque maritus imperitaret in domo sua. Loquutus itaque est iuxta liguam cuiusque populi.

[f]Ebr. Si ad regem bonum.

[g]Ebr. In oculis regis.

De imperio uiri in uxorem.

CAPVT II.

Ester regi introducitur, Mardochæus proditionem indicat.

A POst hæc gesta, quū furor regis Asueri resedisset, mentionē fecit ipsius Vasthi, & eorum quæ commiserat, & sententiæ quæ in eam lata erat, dixeruntque pueri regis qui ei ministrabant, [a]Quærant regi puellas uirgines formosas. Constituit itaque rex inspectores quosdam per omnes prouincias regni sui, qui congregarent omnes puellas uirgines eleganti forma, ad Susan regiam arcem in gynæcium, sub manū Hege eunuchi regis custodis mulierum, qui daret eis [b]mundū muliebrem: quæ uero puella placeret oculis regis, regina fieret pro Vasthi. Placuit hæc res regi, ut sic faceret. Erat tum Iudæus quispiā in Susan regia arce, cuius nomen Mardochæus, filius Iair, filij Simei, filij Kis, uir Iemini, qui abductus fuerat Hierosolymis cum transmigratione ea quæ abducta fuerat cum Iechonia rege Iuda, quem captiuum abduxit Nabuchodonosor rex Babylonius. Is enutriebat Hadasa quæ & Ester, filiam patrui sui, quandoquidem nec patrem habuit nec matrem: erat autem puella uenusta forma, & elegāti aspectu, quam Mardochæus post mortem patris
B eius & matris eius sibi in filiam adoptauerat. Quum ergo præceptum regis & decretum eius euulgatum esset, congregarenturque puellæ multæ in Susan regiam arcem sub manum Hegai, recepta est & Ester in ædes regias sub manū Hegai custodis mulierum. Placuit hæc puella oculis eius, [c]cōciliauitque sibi gratiam in conspectu eius, festinansque dedit ei mundū eius & partes eius, atque [curauit] ut ei darētur septem puellæ accommodæ ex ædibus regijs, & in gynæcio mutauit eam & puellas eius, idque bono [earum.] Porrò Ester non indicabat populum suum, & natale suum solum, quoniam Mardochæus præceperat ei ne indicaret. Singulis autem diebus deambulabat Mardochæus ante atriū gynæcij, ut resciret ualerétne Ester, & quid ei fieret. Quumque appeteret tempus cuiusque puellæ, ut ingrederetur ad regem Asuerum, (exactis uidelicet duodecim mensibus,) quibus unicuique fiebat iuxta ritum mulierum, (nam sic absoluebantur dies quibus se comebant, sex menses
C scilicet in unctione myrrhina, & sex menses odoribus & mundo muliebri:) cum hac

[a]Quærāt, scilicet serui, uel quæratur impersonaliter, man suche: solent enim tertijs personis absolute uti.

[b]Ebr. Ornamenta earum uel sua.

Mardochæi progenies. 2. Reg. 24. d

[c]Ebr. Tulit beneficentiam.

hac itaq; [præparatione] ingrediebatur puella ad regem, & [b]quancunq; diceret, da batur ei, ut cum ea ingrederetur è gynęcio in ædes regias. Vespere ingrediebatur, & mane reuertebatur ad gynęcium aliud, sub manū Saasgas eunuchi regis custodis concubinarum: nec ingrediebatur ultra ad regem, nisi rex eam uellet, uocareturq; nominatim. Quum itaq; appeteret tempus Ester filię Abihail patrui Mardochęi, (qui eam sibi filiam adoptauerat,) ut ingrederetur ad regem, nihil postulauit, nisi quod diceret Hegai eunuchus regis custos mulierum. Siquidem Ester gratiam conciliauit in oculis omnium qui eam intuebantur. Recepta est itaq; Ester ad regem Asuerum in ædes eius regias mense decimo, is est mensis Tebeth, anno septimo regni eius. Adamauit autem rex ipsam Ester præ cunctis mulieribus, nactaq; est gratiam & beneficentiam in conspectu eius supra omnes uirgines, [adeo] ut imponeret capiti eius diadema regium, faceretq; eam reginam loco Vasthi. Et D
apparauit rex conuiuium magnum cunctis principibus suis & seruis suis, nempe conuiuium Ester, [c]remisitq; prouincijs, & dedit fercula[regia] pro regia munificentia. Quumq; denuo congregarentur uirgines, sedebat Mardochęus pro porta regis, Ester uero non indicauerat natale suum solum, nec populum suum, quemadmodum præceperat ei Mardochęus: quin & iussum Mardochæi faciebat Ester, quemadmodum [ante] dum fuerat sub educatione eius. Sub idem tempus quum Mardochęus sederet pro portà regis, iratus est Bigthan & Thæres, duo eunuchi regis ex custodibus liminis, conantes manus inferre regi Asuero. Cognita est hęc res à Mardochęo, qui indicauit [hoc] Ester reginæ, Ester autem dixit [hoc] regi nomine Mardochęi. Et inquisitione facta, inuentum est negotiū hoc, amboq; in crucem acti sunt. Scriptum est hoc in libro annaliū coram rege.

Ester introducitur ad regem.

Insidiæ regis.

[b]Potest legi, quodcunq; peteret.

[c]Hanaha pro remisit exposui, ut rex aliqd scilicet de tributo prouincijs remitteret: alij exponūt, trāquillitatem fecit in prouincijs.

CAP. III.

POsteaquam hæc essent gesta, euexit rex Asuerus Haman filium Hamedatha A
Agagęum, & extulit eum, posuitq; soliū eius supra omnes principes quos habebat secum. Et omnes serui regis qui erant pro porta regis genuflectebāt & procidebāt coram Haman, (sic enim de eo præceperat rex,) Mardochęus uero nec genuflectebat, nec procidebat. Dixerunt ergo serui regis qui erant pro porta regis ad Mardochęum, Qur tu præteris pręceptū regis? Quumq; quotidie sic loquerentur ad eum, non audiebat eos: quod illi ipsi Haman indicarunt, ut uiderēt num res Mardochęi consisterent, indicauerat enim eis se Iudæū esse. Videns itaq; Haman q Mardochęus nō genuflecteret nec ante eum procumberet, repletus est [a]fu B
rore, leueq; ducebat inferre manus soli Mardochęo, (indicauerant enim ei populum Mardochęi:) quin Haman conatus est omnes Iudęos delere, qui in uniuerso regno Asueri erant, & qui erant de populo Mardochęi. Mense primo, hic est mēsis Nisan, anno duodecimo regis Asueri, [b]curauit iacere Pur, hoc est sortem, coram Haman, idq; quotidie & singulis mēsibus, usq; in mensem duodecimum, hic est mensis Adar. Dixit ergo Haman regi Asuero, Est populus [c]quidam disiectus & dispersus inter populos per omnes prouincias regni tui, quorum leges uariant ab omnium populorum [legibus,] qui nec regis decreta faciunt, nec expedit regi ut illos sic dimittat: si ergo uidetur regi, scripto [edictū] promulgetur, ut hi perdan C
tur, decemq; millia talentorum argēti appendam per manus eorum qui opus hoc exequentur, ut inferantur in thesauros regis. Tulit rex annulū suum de manu sua, deditq; eum Haman filio Hamedatha Agagæo hosti Iudæorum: aitq; rex ad Haman, Pecunia data sit tibi, simulq; populus iste, ut agas cū illo quod tibi uisum fuerit. Scribæ igitur regis uocati sunt mense primo, decimatertia die eiusdem, & scriptum est sicut præcepit Haman ad omnes præfectos regis, & ad duces qui pręerāt singulis prouincijs, & ad principes singulorum populorum, ad unamquanq; prouinciam secūdum scripturam eius, & ad quenq; populum secundum linguā eius: scriptū autem est nomine regis Asueri, obsignatumq; annulo regis. Missæ autem D

Haman euectus apud regem, odio Mardochęi Iudæos omnes excindere conatur.

[a]Repetitur Haman in Ebraicis.

[b]Sortibus ducendis quærit opportunitatem auspicandi tam crudelem rem.

[c]Alij legunt iuxta literam Ebraicam, Est unus populus: ac si ostēderet facilitatem negotij.

ſunt literæ per manus curſorum ad omnes prouincias regis, ad delēdum, occiden
dum & perdendũ omnes Iudæos, tam iuuenem quàm ſenem, pueros quoq; & mu
lieres, idq; uno eodemq; die, nempe decimatertia die mēſis duodecimi, qui eſt men
ſis Adar, utq; eorum facultates eorum prædæ paterent. Exemplar ſcripti erat, ut
affigeretur edictum in omnibus & ſingulis prouincijs, uulgareturq; uniuerſis po
pulis, ut eſſent parati ad illum diem. Egreſſi itaq; curſores impulſi imperio regis,
& affixum eſt decretum in Suſan arce regia. Porrò rex & Haman ſedebant & bibe
bant, quum interim ciuitas Suſan perplexa eſſet.

CAP. IIII.

Vt in mœrore graui ſunt Iudæi, conſilio & ſedulitate Mardochæi & Eſter inſidiæ Haman infringuntur.

[a] Alij legũt, nemo enim ſacco indutus portas regis ingredi auſus fuit.

A QVum uero Mardochęus cognouiſſet omnia quę fiebant, diſcidit ueſtimen
ta ſua, induitq; ſaccum cum cinere, & egreſſus in medium urbis, clamauit cla
more magno & amaro. Et peruenit uſq; ad portas regis, (non [a]enim ingredi aude
bat portas regis quum ſacco indutus eſſet.) Quin & in omni prouincia, regione
& loco, quo uerbum regis & decretum eius peruenerat, luctus erat magnus apud
Iudæos, ieiunium, fletus, lamentum, ſaccus & puluis ſtratum [erat] multis. Venien
tes autem puellæ Eſter & eunuchi eius, nunciauerunt ei, & conſternata eſt regina
uehemēter, & miſit ueſtes quas indueret Mardochęus, depoſito à ſe ſacco ſuo, ſed
B non accepit. Vocauit ergo Eſter Hathach quendam ex eunuchis regis, quos rex
conſtituerat, [ut miniſtrarent] ante eam, & dedit ei mandatum ad Mardochæum,
ut reſciret q̃d hoc negotij eſſet, aut cur hoc [faceret.] Exiuit igitur Hathach ad Mar
dochæum in plateam ciuitatis, quæ erat ante portam regis. Indicauit ergo ei Mar
dochæus quidquid ſibi acciderat, explicationem quoq; pecuniæ quam pollicitus
erat Haman ſe appenſurum in theſauros regios contra Iudæos ut perderētur: ſed
& exemplar regij decreti, quod affixum erat in Suſan ad perdendum eos, dedit ei,
ut oſtenderet ipſi Eſter, indicaretq; ei, & mandaret ſimul illi ut ingrederetur ad re
C gem, obſecraretq; coram eo pro populo ſuo. Ingreſſus ergo Hathach, nunciauit
ipſi Eſter uerba Mardochæi. Dixitq; Eſter ipſi Hathach, deditq; ei mãdata ad Mar
dochæum, Omnes ſerui regis, & populi prouinciarum regis ſciũt, q; quicunq;, uir
ſit ſiue mulier, introierit ad regem in atrium interius inuocatus, unam de eo ſenten
tiam eſſe ut interficiatur: is tantum uiuet, cui rex ſceptrum aureum porrexerit, iam
ego uocata nõ ſum hiſce triginta diebus, ut regem adeam. Hæc uerba Eſter, re
nunciarunt ipſi Mardochæo. Dixit autē Mardochæus, ut renunciarent ipſi Eſter
[ad hũc modum,] Ne putes te animam tuam ſeruaturam in domo regis præ omni
D bus Iudæis: ſi enim omnino tacueris hoc tempore, aliunde orietur Iudæis reſpi
ratio & liberatio, tu uero & domus patris tui peribitis: & quis ſcit, ſi ad hãc oppor
tunitatem ad regnum perueneris. Dixit autem Eſter, ut nunciarent Mardochæo,
Vade, & congrega omnes Iudæos qui ſunt in Suſan, & ieiunate pro me, ne come
datis, neq; bibatis tribus diebus & tribus noctibus, ego etiam cum ancillis meis ie
iunabo ſic, tum ingrediar ad regem, (quod tamen in more non eſt,) etiamſi mihi
omnino pereundum fuerit. Abiens igitur Mardochæus, fecit iuxta omnia quæ
pręceperat ei Eſter.

CAPVT V.

Eſter quum inuitaſſet regem & Haman, crum pit inuidia Haman in Mardochæum.

[a] Eb. Tulit gratiam.

[b] Ebr. Si ſuper regem bonum.

A FActum eſt autem die tertio, ut indueretur Eſter regio [cultu,] ſtaretq; in atrio
interiori domus regię è regione ędium regiarum, ſedente rege ſuper ſolium re
gni ſui in palatio regni contra oſtiũ domus. Quumq; uideret rex Eſter reginam
ſtantem in atrio, [a]conciliauit ſibi gratiam in oculis eius, porrexitq; rex aureum ſce
ptrum quod manu ſua tenebat ipſi Eſter, & accedens Eſter, attigit ſummitatem ſce
ptri: aitq; rex ad eam, Quid eſt tibi Eſter regina, & quę petitio tua, uſq; ad dimidiũ
regni, & dabitur tibi. Reſpondit Eſter, Si regi [b]uiſum fuerit, ueniat rex & Haman
hodie ad cõuiuium quod apparaui ei. Dixitq; rex, Adducite cito Haman, ut faciat
B uerbum Eſter. Venit igitur rex & Haman ad conuiuiũ quod apparauerat Eſter.
Dixitq; rex ad Eſter in conuiuio uini, Quæ eſt poſtulatio tua, & dabitur tibi, &

quæ petitio tua, usque ad dimidiũ regni, & fiet. Respondens Ester, ait, Petitio mea & postulatio [hæc est,] Si nacta sum gratiam in oculis regis, & si regi uisum fuerit, ut annuat petitioni meæ & præstet quod peto, Veniat rex & Haman ad conuiuiũ quod parabo eis, cras autem faciam iuxta uerbum regis. Egressus itaque Haman C
eodem die lætus & hilari corde: quumque Haman uideret Mardochæum in porta regis quod nec surgeret, nec terreretũ ab eo, impletus est Haman furore aduersus Mardochæum. Dissimulauit autem Haman, & ueniens domum suam, misit & aduocauit amicos suos, & Sares uxorem suam. Et recẽsuit Haman eis gloriam opum suarum, & multitudinem filiorum suorũ, & cuncta in quibus rex eum euexerat, & quod extulisset eum supra principes & ministros regis. Dixitque Haman, Etiam regina D
Ester neminẽ introduxit cum rege ad cõuiuium quod parauerat, præter me: quin & cras inuitatus sum ab ea unà cum rege: at hoc totum haudquaquã commodum mihi est, quantisper Mardochæum Iudæum uideo sedentem pro porta regis. Ait autem ad eum Sares uxor eius, atque omnes amici eius, Fiat lignum quod altitudine sit quinquaginta cubitorum, & facto mane loquere cum rege, ut suspendant Mardochæum in eo, tu uero lætus ingredere cum rege ad conuiuium. Placuitque hæc res ipsi Haman, & curauit ut pararetur lignum.

CAP. VI.

NOcte ista fugit somnus regem, iussitque ut afferrent librum rerum memorabilium atque annales, qui lecti fuerunt coram rege. Inuentũ est autem scriptum, A
quomodo Mardochæus indicarit de Bigthana & Thæres duobus eunuchis regis qui custodes erant liminis, quod scilicet hi conati fuissent manus inferre regi Asuero. Dixitque rex, Qualis honor aut magnificẽtia Mardochæo exhibita est huius rei gratia? Responderunt pueri regis qui ei ministrabant, Ne tantillum quidem ei repensum est. Et dixit rex, Quis est in atrio? (Venerat autem Haman in atrium exterius B
ædium regiarum, ut loqueretur cum rege de suspendẽdo Mardochæo in lignum quod illi parauerat.) Dixerunt ergo pueri regis ad eum, Ecce Haman stat in atrio. Dixit ergo rex, Ingrediatur. Et quum Haman esset ingressus, dixit ad eum rex, Quid faciendũ est uiro quem uoluerit rex honore afficere? *Cogitauit autem Haman in corde suo, Quem uellet rex honore afficere quàm me? Respondit ergo Haman regi, Vir quem dignatur rex honore prosequi, hunc introducant, & regio uestitu uestiant quo rex solet indui, deinde & equo [uehatur] quo solet uehi rex, imponaturque corona regia in capite eius. Dent insuper uestimentum & equum in manum C
alicuius, qui ex principibus est & satrapis regis, ut induant uirum illum quem rex honore uult prosequi, hunc imponant super equum in platea ciuitatis, & clament ante eum, Sic fiet ei quem rex honore uult prosequi. Tum dixit rex ad Haman, Ilico cape uestimentum & equum, & quemadmodum loquutus es, sic facias Mardochæo Iudæo sedenti pro porta regis: ne sinas excidere uel uerbulum ex omnibus quæ loquutus es. Tum accepit Haman uestimentum & equum, & induit Mardochæum, & uexit eum equo per plateam urbis, & exclamauit coram eo, Sic fiet ei quem rex honore uult prosequi. Reuersus est autem Mardochæus ad portam D
regis, & Haman impulsus ad domum suam, mœstus & cooperto capite. Narrauit autem Haman Sares uxori suę, & omnibus amicis suis omne quod ei acciderat: & dixerunt ad eum sapientes sui & Sares uxor eius, Si de semine Iudæorum est Mardochæus coram quo cadere cœpisti, non poteris eum superare, sed cadendo cades ante conspectũ eius. Quumque adhuc loquerẽtur cum eo, adfuerũt eunuchi regis, & sategerunt introducere Haman ad conuiuiũ quod parauerat Ester.

CA. VII.

INgressus est itaque rex & Haman ut biberent cũ Ester regina. Et ait rex ad Ester A
etiam altera die in cõuiuio uini, Quæ est postulatio tua Ester regina, & detur tibi: quæ petitio tua, ad dimidium usque regni, & fiet. Respondẽs Ester regina, dixit, Si nacta sum gratiã in oculis tuis ô rex, sique uisum fuerit regi, detur mihi anima mea

Iubet rex ut monumenta, hoc est indicia proferantur, recitantur Mardochæo, idque per Haman insculpsit summum hostem.

*Ebr. Dixit in corde suo.

Quum essent in conuiuio rex & Haman, [illegible] quas parauerat [illegible] Mardochæo [illegible] in authorem [illegible].

B in petitione mea, & populus meus in petitione mea. Vendidi enim sumus ego & populus meus, ut [nos] excindant, trucident & perdant: & utinã uenditi essemus in seruos & ancillas, tum enim tacuissem, uerum hostis non supputat damnum regis. Respondens autem rex Asuerus, dixit ad Ester reginam, Quis est iste? & ubi est iste, qui corde suo plene statuerit hoc facere? Ester ait, Vir aduersarius & hostis
C est iste malus Haman. Territus est autem Haman coram rege & regina. Et surgens rex à potatione uini in furore suo, [abijtq;] in hortos iuxta palatium. Haman autem stans rogabat Ester pro uita sua, animaduertebat enim sibi malum omnino definitum esse à rege. Quum uero rex ex hortis palatij rediisset in locũ in quo conuiuium uini fuerat, corruerat Haman super lectũ super quo Ester [sedebat.] Tum
D ait rex, An uero & reginam comprimere uult in domo me præsente? Qum sermo iste exisset ex ore regis, faciem ipsius Haman [a]operuerunt. Dixit autem Harbona, unus ex eunuchis regis coram rege, En lignum quoq; quod parauit Haman Mardochæo, ([b]qui salutẽ regis curauit,) stat in domo Haman, altitudine quinquaginta cubitorum. Dixit ergo rex, Suspendite eum in illo. Suspenderũt ergo Haman in ligno quod parauerat Mardochæo, resedita; furor regis. CAP. VIII.

[a]Alij legunt, facies Haman opertæ sunt, intelligentes Haman ad sermonẽ regis pudore territũ, faciem obtexisse.

[b]Ebr. Qui loquutus est bonum super regem.

Rescinditur edictũ Haman per Asuerum, & liberantur Iudæi.

A IPso eodem die dedit Asuerus rex Ester reginæ domum Haman hostis Iudæorum, uenitq; Mardochæus in cõspectum regis, Ester enim indicauerat qualiter ei esset [iunctus.] Tulitq; rex annulum suum quem ab Haman abstulerat, & tradidit eum Mardochæo, & constituit Ester Mardochæum super domum Haman. Rursum quoq; Ester loquuta est coram rege, accidítq; pedibus eius, flens & obsecrans eum ut tolleret malum Haman Agagæi, & machinationem eius quam excogitauerat cõtra Iudæos. Porrexit autem rex sceptrum aureum ipsi Ester, surgensq; Ester stabat coram rege, dixitq;, Si regi placuerit, & si nacta sum gratiam in conspectu eius, sicq; hæc res commoda uidetur regi, & ego bona [iudicata fuerim] in ocu-
B lis eius, scribatur, ut reuocentur literæ [quæ continent] machinationem Haman filij Hamedatha Agagæi, quas scripsit ad perdendum Iudæos qui sunt in uniuersis prouincijs regis. Quomodo enim potero [ferre] & uidere calamitatem quę deprehendet populũ meum? aut qui possum [ferre] & uidere perditionem gentis meæ? Ait itaq; rex Asuerus ad Ester reginam, & ad Mardochæũ Iudæum, Ecce domum Haman dedi Ester, quem egerũt in crucem, eo q; intulit manum suam Iudæis, uos iam scribite ad Iudæos quod bonum uobis uidetur nomine regis, & obsignate annulo regis: scriptum enim quod exaratum est nomine regis, & obsignatum annulo regis, nemo audet refringere. Vocati sunt ergo eodem tempore scribæ regis, mense tertio, is est mensis Siuan, uicesimatertia eiusdem, & scriptũ est iuxta omnia quæ præcepit Mardochæus, ad Iudæos & ad satrapas, præfectos & principes pro-
C uinciarum, quæ sunt ab India usq; ad Aethiopiam, prouincijs centum atq; uiginti septem, cuiq; prouinciæ secundum scripturam eius, & cuiq; populo secundum linguam eius, Iudæis etiam iuxta scripturam & linguam eorum. Scripsit autem nomine regis Asueri, & obsignauit annulo regis, misitq; literas per manum cursorum, qui uehebãtur equis uelocibus ueredis & iuuenibus mulis, q; rex daret Iudæis, qui in omnibus & singulis ciuitatibus essent, facultatẽ sese congregandi & standi pro uita sua, ad excindendum, ad trucidandũ & perdendum omnes copias, populum, prouinciam, qui eos adfligunt, & pubem, & mulieres, prædamq; eorum diripiendi. Idq; uno eodemq; die per omnes prouincias regis Asueri, nempe decimatertia
D die mensis duodecimi, is est mensis Adar. Exemplar autem scripti erat, ut affigeretur edictum in omnibus & singulis prouincijs, uulgareturq; omnibus populis, ut Iudæi parati essent in diem illum, ad sese asserendum ab hostibus suis. Porrò cursores qui uehebantur uelocibus ueredis, festinanter egressi sunt impulsi præcepto regis. Edictum autem affixum est in Susan arce regia. Mardochæus quoq;

Adar Februarium dicunt.

Cursores pro ueredarijs.

egressus

egressus est à rege cultu regio ornatus, hyacinthino uidelicet & candido, corona
quoque aurea eaque magna, pallio deinde byssino atque purpureo, iubilâte & exultan
te urbe Susan. Ortaque est lux Iudæis, gaudiũ, exultatio & honor, in omnibus de-
nique & singulis prouincijs, & in omnibus ac singulis ciuitatibus quò peruenerat
uerbum regis & decretum eius, habebant Iudæi gaudium & exultationem, conui-
uium & diem bonum. Multi quoque ex populis terræ simulabant se Iudæos, quan-
doquidem pauor Iudæorum ceciderat super eos.

CAP. IX.

MEnse duodecimo, qui est mensis Adar, decimatertia die eiusdem, quum iam A
appeteret [tempus] ut uerbum regis & decretum eius perficeretur, eo scilicet
die quo hostes Iudæorum sperabant se tyrannidem exercere in eos, uersæ sunt ui-
ces, ut Iudæi dominarentur in hostes suos. Congregati enim erant Iudæi in ciui-
tatibus suis in omnibus prouincijs regis Asueri, ut inferrẽt manum in eos qui ma
la eis machinabantur, nec potuit quisquam coram eis consistere, quoniam pauor
eorum inciderat super omnes populos. Sed & cuncti principes prouinciarum, sa
trapæ & duces, & qui exequebant̃ opera [regia,] honore prosequebantur Iudæos,
eo quod pauor Mardochæi inciderat super eos. Erat enim Mardochæus magnus in B
domo regis, & fama eius exierat per omnes prouincias, quia uir ille Mardochæus
promouebat & magnus fiebat. Percusserũt itaque Iudæi omnes hostes suos ictu
gladij, [edentes] cædem & perditionem, agentes cum hostibus suis pro uoto suo.
Porrò in Susan arce regia interfecerunt Iudæi & perdiderunt quingentos uiros.
Super hæc Parsandatha, Dalphon, Asphata, Poratha, Adalia, Aridata, Parmasta,
Arisai, Aridai, & Vaizatha decẽ filios Haman, filij Hamedatha hostis Iudæorum
interfecerunt, in prædam autem manũ suam non iniecerunt. Illo eodem die per-
uenit numerus occisorum in Susan arce in conspectum regis. Dixitque rex ad Ester
reginam, In arce Susan interfecerunt & perdiderunt Iudæi quingentos uiros, atque
decem filios Haman, quid fecerunt (putas) in reliquis prouincijs regis? Quæ uero C
est postulatio tua quæ detur tibi? aut quæ est adhuc petitio tua, & fiet? Respondit
Ester, Si regi placet, [facultas] detur etiam cras Iudæis qui sunt in Susan, ut faciant
iuxta decretum huius diei, suspendantque decem filios Haman in ligno. Et annuit
rex ut sic fieret, & affixum est decretum in Susan: & suspenderunt decem filios Ha
man. Congregati enim Iudæi qui erant in Susan, decimaquarta die mẽsis Adar,
interfecerunt trecentos uiros, at in prædam manum suam non iniecerunt. Reli-
qui quoque Iudæi qui erant in prouincijs regis, congregati steterunt pro anima sua,
& ut tranquilli essent ab hostibus suis, interfecerunt ex hostibus suis septuaginta-
quinque millia, nec tamen iniecerunt manum suam prædæ. Decimatertia die men D
sis Adar [hoc fiebat,] quieuerunt uero die decimaquarta eiusdem, celebrãtes eum
diem conuiuio & gaudio. At Iudæi qui erant in Susan congregati fuerunt deci-
matertia eiusdem, atque decimaquarta eiusdem, decimaquinta uero eiusdem quieue
runt, & eodem die habuerunt conuiuium & gaudium. Ideo Iudæi in rure & uicis
habitantes celebrant decimumquartum diem mensis Adar cum gaudio & conui-
uio, & [a]festum agunt diem, ad hæc quisque portiones mittit proximo suo. Consi-
gnauit autem Mardochæus gesta illa, & misit literas ad omnes Iudæos qui erant
in uniuersis prouincijs regis Asueri, siue prope essent, siue procul, ut constitutio-
nem facerent super se, ut celebrarent decimumquartum diem mensis Adar, atque de E
cimumquintum eiusdem, idque singulis annis. Hos inquam dies quibus requiem si
bi parauerant Iudæi ab hostibus suis, & mensem illum qui uersus eis fuerat à tristi
tia in lætitiam, & à luctu in diem bonum, ut celebrarent illos dies conuiuio & gau
dio, & mitteret quisque portiones proximo suo, & dona pauperibus. [b]Suscepe-
runt hoc Iudæi, quod & ipsi cœperant facere, & quod Mardochæus scripserat ad
eos, Quomodo Haman filius Hamedatha Agaggi hostis omnium Iudæorum mo

Afferunt se Iudæi ab hostibus, filij Haman aguntur in crucem, statuitur festum Iudæis.

[a] Eb. Faciunt bonum diem.

[b] Ebr. Suscepit.

litus fuerit perdere Iudæos, & quomodo idem Pur, id est sortem, iecerit ad delendum eos, & ad perdendum eos: præterea quomodo [Ester] introierit in conspe-
F ctum regis, dixeritq; ut literis refringeretur machinatio eius mala quam excogitauerat contra Iudæos, [recideretq;] in caput eius, ut suspenderent eum & filios eius in lignum. Hac de causa uocauerunt dies illos Purim, propter nomen sortis, & propter omnes sermones huius epistolæ, & quidquid ipsi uiderant in hoc negotio, & quidquid eis acciderat. Ratum ergo habuerunt & susceperunt Iudæi super se & super semen suum, atq; super omnes qui eis iuncti fuerint, ut nemo negligat quin hos duos dies celebret, ut scripti sunt & destinati singulis annis. Dies enim memoriales sunt, celebresq; in omnem posteritatem & generationem, per singulas prouincias & ciuitates. Dies Purim illi nunquam obliuioni tradentur inter Iudæos, memoriaq; eorum nunquam recedat à semine ipsorum. Scripsit præterea Ester regina filia Abihail, & Mardochæus Iudęus summa diligētia, ut ratam haberent hanc secundam epistolam Purim. Misitq; literas ad omnes Iudæos,
G ad centum uigintiseptem prouincias regni Asueri, Pax [uobis] & firmitas. Firmiter seruandi sunt dies illi Purim suis temporibus, quemadmodum eos instituit illis Mardochęus Iudæus, & Ester regina: & quemadmodum ipsi obligarunt animas suas, & posteros suos ad ieiunia & preces: & ut Ester sermone confirmauit negotium istarum Purim, & in libro consignauit. Porrò Asuerus rex uectigal imposuit terrę & insulis marinis. Gesta quoq; cuncta fortitudinis & roboris sui, deinde insignis claritas magnificentię Mardochæi, qua eum euexerat rex, an non hęc scripta sunt in libro annalium regum Medorū & Persarum? Erat enim Mardochæus Iudæus secundus à rege Asuero, & magnus inter Iudęos, acceptus denique multitudini fratrum suorum, studens saluti populi sui, salutemq; ac pacem curans omnibus posteris suis.

Iesaias

Titulus.

ᵃVISVM Iesaiæ filij Amoz, quod contemplatus est super Iudam & Ierusalem in diebus Vsiæ, Iotham, Ahas, & Ezechiæ regum Iuda.

CAPVT I.

AVDITE cœli, ausculta tellus, quoniam DOMI- A
NVS loquitur, Filios educaui & euexi, ipsi autem
perfide desciuerunt à me. †Agnoscit bos domi-
num suũ, & asinus præsepe ᵇheri sui, [at] Israel non
agnoscit, populus meus sese non intelligit. Heu
gentem scelestam, populum iniquitate ᶜonustum,
ᵈsemen malitiosum, filios ᵉperditissimos, deserue- B
runt ipsum DOMINVM, ipsum sanctum Israelis ir
ritauerunt, & à tergo defecerunt. Ad ᶠquid per-
cuteremini ultra, additurí scilicet defectionem? Omne ᵍcaput languet, &
omne cor mœret, à planta pedis ad uerticem usq;, nihil est integrum in ʰeo,
uulnus, tumor, purulentaq; plaga. Non sunt fota, non obligata, neq; oleo
Infra 5.d emollita. Terra uestra deuastata, urbes uestræ igne succensæ sunt, terram
uestram, eam ipsam [inquam] alieni deuorant, [idq;] uobis aspicientibus, [ut
sit] uastatio, ⁱquemadmodũ in euersione hostili [fit.] Et relicta est filia Zion C
sicut tuguriolum in uinea, sicut diuersoriolum nocturnum in cucumerario,
Rom. 9.f sicut ciuitas obsessa. Nisi DOMINVS exercituum reliquas fecisset nobis re
Gene 19.c liquias admodum paucas, sicut Sodoma essemus, & Gomorrhæ similes.
Iere. 6.e Amos 5.f Audite ᵏuerbum DOMINI tyrãni Sodomorum, ausculta & tu Gomorrhæ
plebs legem dei nostri. Ad quid ˡmihi multitudo sacrificiorum uestrorum
Omnis externus cultus sine cordis puritate, deo displicet. (dicit DOMINVS?) Holocausta arietum, & adipem saginatorum ᵐfastidio,
boum cruorem, agnorum & hircorum non amo. Quum ueniretis ad com D
parẽdum coram me, quis postulat id à manu uestra, ut calcaretis atria mea?
Ne ultra afferatis frustraneum ⁿmunus, incensum res est mihi abominãda,
neomenias, sabbatum, ᵒpanegyres non possum, [nempe] uanitatem & con
cursum. Neomenias uestras & statas ferias ex animo odi, lassum reddunt
me, defessus sum ferendo. Et quum expanderitis manus uestras, abscon-
dam oculos meos à uobis, etiamsi multiplicaueritis orationem haudquaq;
Infra 59.a et Pro. 1.b exaudiam, †manus uestræ plenæ sunt ᵖsanguinibus. *ᑫLauate, mundos fa E
cite, auferte malitiam studiorum uestrorum à conspectu oculorũ meorum,
ʳcessate adfligere, discite beneficijs prosequi, sciscitemini iudicium, dirigite
oppressum, ius dicite pupillo, causam uiduæ suscipite. Adeste quæso, & ˢdi
sputemus, dicit DOMINVS: si peccata uestra fuerint ut coccus, niue reddun-
tur albiora: si rubent instar purpuræ, sicut natiua lana fiunt. Si uolueritis
& audieritis, bonis terræ fruemini: si uero renueritis, ac cõtumaces fueritis,
Obiectio criminum. gladio deuorabimini, quoniam os DOMINI loquutum est. Quomodo F
meretrix facta est urbs fidelis? æquitatis plena, in qua iustitia uersabat̃, nunc
autem parricidæ? Argentum tuum scoria factum est, & merum tuum aqua
uitiatum, principes tui defectores, & partiarij sunt furum, quisq; eorum dili
Iere. 5.g git munus, inhiat retributionibus, pupillo ius non reddunt, & causa uiduæ
Persona loquens in propheta. nõ peruenit ad eos. Propterea dicit dominus ᵗDOMINVS exercituum, for-
tis Israelis, Heu consolationem capiam de hostibus meis, & uindictam su-
mam de inimicis meis. Et admoliar manũ meam tibi, & excoquam ad pu-
rum putum scoriam tuam, & auferam omne ᵘstannum tuum, deinde resti-

ᵃVisum capitur pro prophetia aut reuelatione: dicebantur enim prophetæ uidentes olim, 1. Sam. 9. ergo opus illorũ uisum uel uisio nominatur. Contemplantur enim prophetæ & inspiciunt acie mentis suæ dei cõsilia super mortales, quæ & eis nonnunquã spectris quibusdam obijciuntur.

Criminatio grauissima populi Iudaici, cum enumeratione diuinorũ beneficiorũ, & denunciatione grauissimarũ pœnarum, nisi resipiscat. Oratio uidetur esse continua eiusdem argumenti usq; ad sextũ caput, sub Osia & Iotham.

Exclamatio cum graui obtestatione, tũ propter sceleris enormitatem, tum ut uictos faciat auditores.

†Amplificatio per comparationem.

ᵇEbr. Dominorum suorum.

ᶜEb. Grauem seu degrauatum.

ᵈEbr. Semen malorum.

ᵉEbr. Corruptores.

ᶠApostropha ad populum.

ᵍEb. Omne caput ad morbum.

ʰIn eo, scilicet populo uel corpore.

ⁱEbr. Secundum subuersionem alienorum. Ponuntur autẽ alieni pro hostibus.

ⁱAlij legunt in rebus grauibus, periculosis, aut dubijs.

ᵏExordiolum parans attentionem.

ˡOccupatio.

ᵐEbr. Plenus sum aut satur.

ⁿMinha sacrificium est cibariũ, aut munus.

ᵒEbr. Cõuocare cœtum: alij legunt legere lectionem sacram, nam Mikra biblia uocãt Iudæi & pro azereth legunt ieiunium Est autem azereth retẽtio populi in ecclesia: posui pro cœtu aut strepitu populi.

ᵖSanguines cũ Ebræis dixi contra regulas grãmaticas Latinitatis, ut emphasim & uim Ebraicam exprimerem. Per sanguinẽ enim Ebræi atrocissima quæq; scelera intelligunt, ut sunt oppressio pauperũ in corpore, animo, fortunis, cædes, fundere sanguinẽ innoxium, uiolentia, corruptio iudiciorũ, iniusti contractus, &c. idq; uirtute synekdoches.

ᑫConsilium prophetæ, quo futurum malũ euadant, & quæ sit uera pietas quæ deo probetur.

ʳPotest etiam legi, cessate male facere, discite benefacere.

ˢEbr. Arguamur.

ᵗAlij legunt, deus exercituum.

ᵘAlij plumbum legunt.

tuam iudices tuos quemadmodum olim fuerunt, & senatores tuos sicut antiquitus. Tum tandem [x]dicetur de te, Ciuitas iustitiæ, urbs fidelis. Zion iudicio redimetur, & captiuitas eius iustitia. Contritio autem præuaricatorum & peccatorum simul [ueniet,] & deserentes DOMINVM consumentur. Quoniam pudefient ab idolis, quibus uos delectati estis, & erubescetis propter hortos quos elegistis. Quoniam eritis sicut quercus cuius folia defluunt, & sicut hortus quem nulla [irrigat] aqua. Redigeturq; insignis ille thesaurus [in quo fiduciam collocatis,] in stuppam, & fabricator eius in scintillam, flagrabuntq; ambo simul, nemine extinguente.

x Ebr. Dicent tibi, sed tertijs personis sæpe impersonaliter utuntur.

Subita mutatio personæ.

Sculptilia & idola intelligit, in quibus tanquam fortibus fidebant.

CAP. II.

Digreditur propheta parũ à proposito, describens augustissimum Christi regnũ, idq; in cõsolationem piorũ, deinde redit ad propositum.

a Ebr. In postremo dierum.

Titulus, sed ad nouum.

Mich. 4. a

A VErbum quod uidit Iesaias filius Amoz super Iudam & Ierusalem. Et †erit [a]temporibus postremis, erit [inquam] mons domus DOMINI præparatus in uertice montium, & editior erit [cunctis] collibus, cõfluentq; ad eum omnes gentes, & proficiscẽtur multi populi, dicentes, Adeste, & ascendemus ad montem DOMINI, ad domũ dei Iacob, & docebit nos de uijs suis, ambulabimusq; in semitis eius: quoniã de Zion exibit lex, & uerbum DOMINI de Ierusalem. Ius dicet inter gentes, arguetq; populos multos. Illi ergo concident gladios suos in ligones, & lanceas suas in falces, nec feret gens B contra gentem gladium, necq; ultra bello asuescent. Venite ô domus Iacob, & ambulabimus in luce DOMINI. At deseruisti populum tuum, domum Iacob, eo q abundant [magica] plus q̃ [b]orientales, & mathematicis ut Palestini, & in filijs alienigenarum [c]sategerunt. Abundat terra [e]eius argento & auro, & thesaurorum nullus est finis. Deinde & equis impleta est terra eius, & quadrigarũ eius nullus est finis. Idolis quoq; plena est terra eius, operi manuum suarum geniculantur, & ei quod fecerũt digiti sui. Homo C se incuruat, & uir sese demittit, ne [e]remittas eis. Abi in petram, & abscondete in terram, præ pauore DOMINI, & præ gloria magnificẽtiæ suæ. Sublimitas oculorum hominis humilis erit, & mortaliũ altitudo [f]incuruabitur, atq; illo die DOMINVS solus superior erit. Quoniam dies DOMINI exercituum [erit] super omnem superbiã & altitudinem, superq; omnem elatum ac humilem. Deinde super omnes cedros Libani sublimes & eleuatas, & super omnes quercus Basan, super omnes montes excelsos, & super omnes editos colles, super omnem turrem altam, & super omnem murum munitum. Super uniuersas quoq; naues Tharsis, & super uniuersa quę uisu aut D spectatione desiderabilia sunt. Et incuruabitur celsitudo hominis, & mortalium altitudo deprimetur, & DOMINVS solus superior erit in die illo. Porrò idola in uniuersum permutabit. Ingredictur in specus petrarum, & in hiatus terræ præ formidine DOMINI, & splendore maiestatis eius, cum exurrexerit ut concutiat terram. In illo die abijciet homo idola sua argẽtea, & idola sua aurea, quæ sibi fecerant ut ea colerent, in foramina talparum & uespertilionum, quo [expeditius] subeant in cauernas rupium, & in cacumina petrarũ prę formidine DOMINI, & præ splendore maiestatis eius, quum exurrexerit concutere terram. Cessate uobis ab homine, in cuius nare flatus est: in quo enim is reputatur?

Hortatur Iudæos, ut & ipsi hanc lucem non negligant.

Apostropha subita ad deũ, sese corrigit propheta.

Causa cur deus deseruerit.

b Mikædẽ alij exponunt, plus q̃ priores, uel olim, ab initio.

c Hoc est, magno & nimio studio hærent gentibus.

e Eius, scilicet Iacob uel populi Iudaici.

e Indignitate rei & Zelo gloriæ diuinæ commotus propheta, imprecatur, seu uaticinatur peccatum hoc eorum nulla uenia dignum esse.

Redit ad propositũ, pœnam minatur.

f Alij legunt, exaltabitur.

g Alij legunt, ut humilietur: uel ut humilis sit.

Osee 10. b
Luc. 23. d
Apoc. 9. b

Mutatio numeri.

CAPVT III.

Redit propheta ad enumerationẽ pœnarum, quas iratus deus immissurus sit, simulq; ostẽdit quibus sceleribus deum prouocauerint, nõ uiris modo, sed & fœminę.

a Latinius fuerat, omnem uim annonæ, sed nolui tam procul ab Ebraicis discedere.

b Ebr. Eleuatũ facie bus, uel spectabilem uultu.

c Alij legunt, sapientem fabrorum, indistincte.

d Alij legunt, paruuli seu effœminati.

A QVoniam ecce DOMINVS deus exercituum aufert de Ierusalem, & de Iuda fulcientem [uirum,] & fulcientem [fœminam:] [a]omne fulcrũ panis, & omne fulcrum aquę. Heroem & militem, iudicem & prophetã, coniectorem & senem, ducem quinquagenarium, & [b]authoritate suspiciẽdum, senatorem & [c]sapientẽ, architectos & oratorem. Et dabo pueros [qui sint] principes eorum, & [d]infantes imperitabunt eis. Vim facient, tum populus ipse, tum quisq; proximo suo. Insolescent, adolescens contra senem, & obscurus

ſcurus contra nobilem. Etenim apprehendet quiſque fratrem ſuum qui
eſt de domo patris ſui, [dicens,] Veſtem habes, præfectus noſter eris, ruina
hæc ſub manu tua. [e]Deierabit ille eodē die, dicetq́ꝫ, Non ero obligās, ſed & B
domi meæ neq́ꝫ cibus eſt, neq́ꝫ ueſtis, nolite ergo me pręficere populo. Quo
niam impegit Ieruſalem, & Iuda corruit, quandoquidem lingua eorum atq́ꝫ
ſtudia eorum contra DOMINVM [ſunt,] ut prouocarent oculos maieſtatis
eius. Habitus uultus eorum [f]teſtatur contra eos, & peccatum ſuum prædi
Antipophora. cant ſicut Sodoma, nec cælant. Væ animæ eorum, quoniam [g]rependēt eis
malum. Dicite iuſto [h]quod bonū, ſiquidem fructu ſtudiorum ſuorum fru-
entur. Væ impio malo, quoniam ſecundum opera manuum ſuarū [i]repen
detur ei. Populū meum exactores ſui [k]racemando ſpoliant, & fœminæ im
perant ei. Popule mi, qui te [l]dirigunt ſeductores ſunt, & iter ſemitarū tua- C
Apoc.2.b rum [m]deprauant. Conſiſtit ad †litigādum DOMINVS, & ſtat ut iudicet po
pulos, DOMINVS ueniet ad iudicio experiendū cum ſenioribus populi ſui,
Apoſtropha eſt & alio ... contra principes. ac [n]principibus eius. Etenim uoſipſi [o]incendiſtis uineam illam, & ſpolium
pauperis [eſt] in domibus ueſtris. Cur ad egeſtatē redigitis populū meum,
& facies pauperum commolitis? dicit dominator DOMINVS exercituum.
Dixit & [hoc] DOMINVS, Quandoquidem faſtuoſæ ſunt filię Zion, & por
recto collo incedūt, ac fallaci [p]oculorum nutu, incedendo molliter & fracte
eunt, & pedibus ſuis ornamenta adhibēt: caluam reddet dominus uerticem D
filiarum Zion, & DOMINVS uerenda earū nudabit. In die illa adimet [eis]
dominus decus ornamentorum pedum, fibulas & bullas, collaria, armillas,
& [q]mitras, uittas, tibialia, ueſtes ſtrictas, [r]faſciculos redolētes, inaures, annu-
los, frontales infulas, ſuppara, palliola, pepla, acus, ſpecula, ſindones, caly-
ptras, & theriſtra. Eritq́ꝫ pro muſco tabes, pro cinctura diffluxus, pro opere
calamiſtri caluitium, pro faſcia pectorali ſaccus, & pro uenuſtate aduſtio.
Viri tui gladio cadent, & robur tuum in bello. Mœrebunt & lugebūt por-
tæ eius, & deſolata in terra ſedebit.

Metaphora ſumpta à chirurgis, qui uulnera obligant.
[e]Iiſcha tollet aut renuet.
[f]Ebr. Diſpoſitio uultus eorum reſpondit eis, uel teſtatur contra eos, & hoc eſt prodere.
[g]Executores, ſcilicet diuinæ iuſtitiæ.
[h]Quod bonū, ſupple, ſit ei futurum: uel, quod bonum agat: uel, quod bene habeat: uel, q. bene agat.
[i]Ebr. Retributio manuum ſuarum fiet ei.
[k]Ebr. Racemantur, ſed eſt ſingulare: alij legūt, infantes ſunt: quia uero racemationem facere pro expilare & ſpoliare ponitur, addidi, ſpoliant.
[l]Pro dirigunt quidam legunt, beatum dicunt.
[m]Ebr. Deuorant.
[n]Non ueniet cum principibus, ſed contra eos.
[o]Pro incendiſtis alij legunt, depaſti eſtis, ſeu euacuaſtis.
[p]Ebr. Mentiētes oculis, uel nutu, uel mendacibus oculis.
[q]Alij legunt, limbos cum foliolis trementibus.
[r]Ebr. Domulos animæ, nos uocamus poma ambre uel muſti.

CAPVT IIII.

APprehendēt in illa die ſeptem mulieres uirum unum, dicentes, Panem A
noſtrum comedemus, & ueſtimētis noſtris ueſtiemur, modo nomine
tuo [a]uocemur, tollasq́ꝫ opprobrium noſtrum. In die illa erit germen DO
MINI in [b]magnificentiam & gloriam, & fructus terræ in ſublimitatem & de
corem, his qui [c]euaſerint Iſraelitis. Et fiet, ut qui reliquus fuerit in Zion, &
qui reſiduus māſerit in Ieruſalem, [d]ſanctus uocetur: omnis [ſcilicet] qui Hie-
roſolymis inter uiuos [e]ſcriptus fuerit. Poſteaquā eluerit dominus ſordes B
filiarū Zion, & ſanguines Ieruſalem expiauerit de medio eius, in ſpiritu iu-
dicij, & ſpiritu incēdij. Et creabit DOMINVS ſuper omnem habitationem
montis Zion, & ſuper omnem cœtum eius nubem & fumum interdiu, no-
cte autem ſplendorem ignis flammantis, quia ſuper omnem gloriam [erit]
protectio. Eritq́ꝫ tabernaculum in umbram interdiu ab æſtu, & in ſuffu-
gium ac receptum à nimbo & pluuia.

Proſequitur pœnā contumacium, ſimul gratiam diuinā poſt pœnam pollicetur.
[a]Ebr. Vocetur nomen tuum ſuper nos.
[b]Ebr. In capream.
[c]Ebr. Euaſioni Iſraelis.
[d]Ebr. Sanctus dicetur ei.
[e]Alij legunt, ad uitam acceſſi.

CAPVT V.

Vide Tituli ... Exordij. Iere. 2.d Matth. 21.d AGe canam dilecto meo, cantilenam patruo meo, uineæ eius. Vinea A
fuit dilecto [a]meo in cornu loco uberi, quam ſepiuit, & elapidauit, con-
ſeuitq́ꝫ eam [b]nobiliſſimis uitibus, extruxit in ea turrim, ſed & lacum in ea ex
cidit, & expectauit ut ederet [c]uuas, ſed reddidit labruſcas. Nunc igitur ô
habitator Ieruſalem & uir Iuda, decernite quæſo inter me & inter uineam
meam. Quid ultra faciundum erat uineæ meæ quod non fecerim ei? Cur
igitur me ſperante uuas redditurам, labruſcas protulit? Et nunc plane no B
tum faciam uobiſipſis, quid nam facturus ſim uineæ meæ, [d]tollā ſepem eius
ut [e]depaſcatur: rumpam maceriam eius, ut conculcetur, & reddam eam ua-

Obiurgat eos, quod ingrati diuinis beneficijs cōtumaciter in ſceleribus pergant, proponit autem hæc ſub allegoria.
[a]Ebraice, in cornu filio olei.
[b]Ebr. Sorek.
[c]Ebr. Facere uuas dicunt, & pro labruſcis alij ſpinas legūt.
[d]Ebr. Auferatur uel auferre, ſic rumpere infinite.
[e]Vel ut incendatur.

[f]Ebr. Ascendet sentis & spina.
Clauis allegoriæ seu interpretatio.
Paranomasia Ebraica reddi cõmode non potest.
Epanodus, redit enim propheta ad obprobrationẽ scelerum, & ostendit quæ sint labruscæ.

stam, non putabitur, neq; fodietur, exorietur [in ea] [f]sentis ac spina, nubibus quoq; interdicam, quo minus pluuiam in eam depluant. Porrò uinea DOMINI exercituum domus Israel est, & uir Iuda plantula eius delicata, qui expectauit iudicium, & ecce conciliabulum: iustitiam, & ecce clamor. Væ his qui copulant domum domui, & agrum agro cõtinuant, donec locus de- *Auaritia.*
C ficiat. Num uos soli habitabitis in terra? In auribus DOMINI exercituum [obtestor,] si non domus multæ magnæ & pulchræ desolatæ erũt, ut nemo inhabitet. Porrò uinearũ decem iugera reddent Batum unum, & Homer sementis reddet Epha. Væ his qui mane se accingunt ut sectentur *siceram, *Ebrietas.* prorogantes id ad crepusculum usq;, uino eos incendente, in quorum conuiuijs [g]cithara, & nablum, tympanum & tibia cum uino [iunguntur,] at interim opus DOMINI non contemplantur, nec opus manuum eius considerant. Ideo in captiuitatem abit populus meus, q cognitionem nullam ha-
D bet, & [h]gloria eius fame maceratur, & multitudo eius siti aret. Hinc & inferi ingluuiem suam dilatant, & ore suo præter modum dehiscunt, ut [illò] descendat splendor eius, multitudo eius, & opulẽtia eius, & qui in his lætantur. [Hoc pacto] incuruatur homo, deprimitur uir, & oculi sublimium concidunt. DOMINVS autem exercituum altus fit in iudicio, & deus sanctus sacrosanctus fit in iustitia. Tum pascentur agni iuxta [i]demensum suum, & arietes [k]palantes solitudines detondebunt. Væ his qui iniquitatem funi- *Contemptus dei & securitas in peccato.*
E bus uanis, & peccatum ueluti nexibus plaustri protendunt, qui dicunt, Acceleret, festinet opus eius ut uideamus: appropinquet & ueniat consiliũ sancti Israelis, ut experiamur. Væ his qui dicunt malum esse bonum, & bo- *Reprobus sensus & peruersum iudicium.* num malum: qui ponũt tenebras lucem, & lucem tenebras: amarum dulce, & dulce amarum. Væ qui in oculis suis sapientes sunt, & suo iudicio intel- *Præsumptio & contemptus consiliorum dei.* ligentes. Væ qui gigantes sunt ad hauriendum uinum, & uiri strenui ad miscendam siceram. Qui impium ob munus iustum pronunciant, & iusti- *Corruptio iudicum & ex[...]ectes iustitiæ. Supplices [...] tam crimina.* tiam iustorum tollunt ab eis. Quapropter sicut lingua ignis stipulam de-
F uorat, & culmus flamma residet, [sic] radix eorum putrefiet, & flos eorum ut puluis [l]euanescet, quoniam repudiarunt legem DOMINI exercituum, & uerbum sancti Israelis contumeliose blasphemarunt. Ideo [m]incensa est ira DOMINI in populũ suum, ut extenta manu super eum, percuteret eum, ut contremiscerent montes, & [n]cadauera eorum [o]instar stercoris in medijs plateis [proiecta iacerent:] in his omnibus non est auersa ira eius, sed adhuc manus eius extẽta. Et eriget signum [p]genti quæ procul [est,] & sibilo annuet ei ab
G extremitate terræ, quæ cõfestim uelox & leuis aderit. Non est lassus, neq; impingens [q]inter eos, nullus soporulentus aut somniculosus. Baltheum [r]renum suorum nullus aperit, neq; soluit corrigiam calceamenti sui. Sagittæ *Atrocitas hostis graphice descripta.* eorum acutæ, & omnes arcus eorum extenti. Vngulæ equorum [s]eius silici, & rotæ eius turbini similes existimantur. Vox eius [gentis] par est leonis [t]rugitui, rugitq; sicut leonũ catuli. Frendet ergo, & prædam apprehendet: dimittet, nec tamen euadere sinit. [u]Frẽdet in eum isto die sicut mare fremit. Intuebimur tunc terram, & en [nobis] tenebras, & angustiam, & lux obtenebrescet in caligine sua.

*Sicera omnis potus est inebrians.
[g]Canora alij legunt.
[h]Eb. Gloria eius uiri famis: ponitur autem gloria pro gloriosis & inclytis ipsius metonimicos.
Q uum deus exempla iustitiæ suæ edit, supplicijs impiorum sacrosanctus fit.
Sanctus pro sublimi & inuiolato, sacrosancto.
[i]Alij legunt, iuxta morẽ suum.
[k]Alij legunt, solitudiens pinguium aduenæ comedent.
[l]Ebr. Ascendet, more Germanico, das huß gadt in rotem fhür vff, hoc est, euanescit & perit igne.
[m]Ebr. Excandescit nasus.
[n]Ebr. Cadauer.
[o]Alij legunt, resectum uel lacerum.
[p]Ebr. Gentibus: quia uero sequẽtia omnia singularia sunt, mutaui numerum.
[q]Ebr. In ea scilicet gente.
[r]Ebr. Non aperitur baltheus.
[s]Eius, scilicet gentis.
[t]Ebr. Rugitus ei sicut leoni.
[u]Frendet hostis in populum iudaicum.

CAP. VI.

Ostendit propheta uocationem & missionem suam, & populi ob ingratitudinem excæcationem.

A ANno quo [a]mortuus est rex Vsias, uidi dominum sedere in solio sublimi & ædito, & fimbriæ eius replebant regiam. Seraphim autem superne imminebant ei, [b]senæ alæ erant singulis, binis obuelabat faciem [b]suã, binis obtegebat pedes suos, & binis uolabat. Clamabat [c]quoq; alius ad alium, & dixit, †Sanctus, sanctus, sanctus DOMINVS exercituũ, plena est uni- *Apoc. 4. c*
B uersa tellus maiestate eius. Quin & à uoce clamantis commouebantur postes

[a]Alij legũt, in anno mortis Vsiæ: alij, in anno mori.
[b]Malui dicere Latina forma q̃ Ebraica, sex alæ, sex alæ uni: de sensu tamen nihil imminui.
Q ui duos seraphim fuisse tantum putant, utriq; dicunt.
[c]Alius ad alium dixi, quod plures credã, nã si duos, dixissem, alter ad alterum, Ebræus dicit iste ad istum.
[b]Q uidam intelligũt Seraphim obtegisse faciẽ & pedes sedentis in throno: sed uidentur suas obtegisse facies & pedes.

Apoc.14.c stes cum liminibus, impletaq́ eſt domus ipſa fumo. Dicebam ergo, Væ mi
hi, quoniam ad ſilentium redactus ſum, eo q homo ſim polluta habens la-
bia, & q habitem in medio populi habentis labia polluta, uiderūt oculi mei
regem, & DOMINVM exercituum. Volauitq́ ad me unus ex Seraphim, ha C
bens in manu ſua carbonem incenſum correptū forcipe ex ara, & adhibens
hunc ori meo, dixit, En tetigit hoc labia tua, ut recedat iniquitas tua, & ex-
pietur peccatum tuum. Vocem quoq domini audiebam dicentem, Quem
nam mittam? aut quis ibit nobis? Reſpondebam ergo, En ego, mitte me. Di
Matth.13.b Marc.4.b Luc.8.b Iohan.12.f Act.28 Rom.11.b cebat ille, Vade, & dicito populo iſti, Audiēdo audite, & ne intelligatis: &
uidendo uidete, neq cognoſcatis, craſſum reddito cor populi huius, & au-
res eius fac hebetes, & oculos eius obline, ne forte uel oculis ſuis uideat, uel D
auribus ſuis audiat, uel corde intelligat, quo conuerſus ſaluti reſtituatur.
Tum ego dixi, Quouſq domine? Donec, inquit, uaſtatæ fuerint urbes, ut
nemo ſit qui inhabitet, & in domibus nullus ſit homo, tellusq́ redigatur in
ſolitudinem. Longiſſime autem ablegabit DOMINVS homines, eritq́ de-
ſolatio [e]multa in [f]terra. Erit tamen adhuc in ea [g]decima, quæ capietur & di-
ripietur, ſicut ulmus & quercus quum fulcrū eis ſubmittitur: ſemen ſanctum
fulcrum eius.

[e]Quidā (multa) ad tempus re-ferūt, quod deſolatio aut derelictio diu ſit duratura. Alij legunt, multa ſit quæ relicta eſt, ſcilicet uidua orba.
[f]In medio terræ Ebraiſmus eſt.
[g]Pro decima alij legūt, decimatio: alij, decas.

CAPVT VII.

A Achas quū perculſus eſſet metu regum, à domino conſolatio & robur offertur, quæ dū ſpernit, à propheta corripitur.

Ab hoc capite uſq; in quindecimum orationes ſunt ſub Ahas, ſtatus partim ſuaſorius, partim iudicialis.

FActum eſt autem in diebus Ahas filij Iotham, filij Vſię regis Iuda, ut Re A
4.Reg.16.a zin rex Syriæ, & Pæka filius Romeliæ rex Iſraelis, aſcenderēt Ieruſalem,
ut eam expugnarēt, quam tamen expugnare non [a]potuerunt. Nunciatum
itaq́ eſt domui Dauidis in hanc ſententiam, [b]Duxit [exercitum] Syrus ad
Ephraim. Commotum ergo eſt cor [c]eius, atq cor populi eius, ut quum ar
bores ſyluæ à uento cōmouentur. Dixit ergo DOMINVS ad Ieſaiam, Age,
egredere tu & [d]Sear Iaſub filius tuus obuiam ipſi Ahas, ad finem cliui piſci-
næ ſuperioris, ad ſemitam agri fullonis, & dicito ei, Obſerua & ſis tranquil-
lus, ne timeas, neq molleſcat cor tuum à duabus caudis iſtorū titionum fu-
migantiū, [hoc eſt,] ab æſtu naſi Rezin, & Syri, atq filij Romeliæ, eo q ma-
lum conſilium cōtra te inierint Syrus, Ephraim, & filius Romeliæ, [ſic] [e]con B
ſpirando, Aſcēdemus in Iuda, & excitabimus eum, ſcindamusq́ eū ad nos,
regem quoq in eo conſtituemus filium Tabeal. Sic dicit DOMINVS deus,
Non [f]ratū erit neq fiet. Etenim caput Syriæ Damaſcus, caput uero Dama-
ſci Rezin, ſed adhuc intra ſexagintaquinq annos ſupprimetur Ephraim, ut
non ſit populus. Et quidem caput Ephraim Samaria, Samariæ uero caput
filius Romeliæ. Si [g]non credideritis, non eritis firmi. Adiecit & [hoc] DO-
MINVS loqui ad Achas, dicendo, Pete tibi ſignum à DOMINO deo tuo, de
[h]profundo pete, aut in altitudinē eius ſurſum. Dixitq́ Achas, Non poſtu-
Prouidentia Christus labo, nec tentabo DOMINVM. Dixit ergo, Audite igitur domus Dauidis,
An [i]parum eſt, q de uobis moleſtia hominibus [uenit,] niſi & deo meo mo
leſti ſitis? Idcirco daturus eſt uobis ſignum dominus ipſe, [k]Ecce uirgo illa C
Matth.1.d Luc.1.c concipiens & pariens eſt filium, & uocabis nomen eius Immanu El, butyro
& melle ueſcetur, ut ſciat auerſari malum, & eligere bonum. Quia priuſq́
puer iſte ſciat auerſari malum, & eligere bonum, relinquetur terra quam tu
Status iudicialis deteſtaris, à duobus regibus eius. Adducet DOMINVS cum ſuper te, tum
ſuper populum tuum, & ſuper domum patris tui tempora, qualia non fue-
runt ab ipſo die, quo receſſit Ephraim à Iuda, nempe regem Aſſyrium. Fiet
4.Reg.19.b eodem tempore, ut DOMINVS ſibilo annuet muſcæ, quæ eſt ad finem flumi
num Aegypti, & api quæ eſt in terra Aſſyriorum. Hæ omnes uenient &
conſident in uallibus deſertis, & cauernis petrarum, in omnibus caſis, & [l]in
omnibus palatijs. Eo item tempore radet dominus nouacula mercede con- D

[a]Ebr. Non potuit, prolepſi dicitur.
[b]Alij legunt, Naha. Societatē inijt Syrus cum Ephraim.
[c]Eius, ſcilicet regis Ahas, uel domus Dauidis.
[d]Alij Sear appellatiuum faciunt, pro reliquo, nos Oecolampadium ſequuti coniunximus, ut Sear Iaſub proprium ſit, idq́ propter myſterium.
[e]Ebr. Dicendo.
[f]Vel, non conſiſtet, non ſtabit, non ſurget.
[g]Varie exponunt hanc ſententiam, alij, ſi non credideritis [ſit,] quia nō fideles eſtis: alij, ſi non credideritis, fides uobis non ſeruabitur.
[h]Alij legunt, de profundis inferorū, ſiue ſuperne, de excelſo.
[i]Poteſt etiam legi, an uobis parum eſt.
[k]Hieronymus legit, Ecce uirgo concipiet & pariet, Oecolampadius prægnans & pariens, Mūſterus impregnata pariet: alij legunt, Virgo grauida pariens eſt filiū. Deinde Karath alij exponunt uocās eſt, uel uocabit: alij uoces, ut ſit imperatiuus fœmininus.
[l]Alij legunt, in frutetis & foraminibus: alij, in ſpinetis & dumetis, &c.

ducta,[nempe] trãsfluuianis,rege Aſſyrio, caput & pilum pedum,& etiam barbam detondebit. Futurum etiam eſt eo tempore,ut uir nutriat [m]buccu lam armenti,& duas oues. Fietq́ ut ob lactis quod faciũt,copiam,butyrum edat,butyro enim & melle ueſcetur, quicunq́ reliquus fuerit in terra. Erit quoq́ illo tempore,ut omnis locus in quo fuerint mille uineæ, mille argenteis [n][nummis coëmptæ,] in ueprerum ac ſpinetum uertatur. Sagittis & ar cu illuc ueniet,quoniam uepres & ſpinæ occupabunt uniuerſam terram: ſic & omnes montes qui ſarculo ſarriebãtur, non uenies illò metu ueprium & ſpinarũ,ſed mittetur illò armentũ,& pecus cõculcabit.

[m]Poteſt etiam legi, bucculam, bouem & duas oues ſeruabit.

[n]Vel, ſiclis.

CAP. VIII.

A E T dixit ad me DOMINVS,Sume tibi paginam magnam, & ſcribe in eo ſtilo [a]hominis Maher Schalal,Hasbas. Adhibui ergo mihi teſtes fide dignos,[nempe] Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Berechiæ: acceſſi deinde ad inſignẽ illam prophetiſſam, quæ cõceperat & pepererat filiũ. Dixitq́ DOMINVS ad me, Voca nomen eius Maher Schalal,Habas,qa prius q̃ puer ille norit ſonare Abi & Imi, tollet copias Damaſci & ſpoliũ Samariæ ante regem Aſſyriorũ. Rurſus loquutus eſt DOMINVS ad me,dicẽs,

B Quãdoquidem abhorret populus iſte ab aquis Siloe ſenſim defluentibus, ipſo autem Rezin ac filio Romeliæ gaudet: idcirco ecce DOMINVS adducet ſuper eum aquas fluuij fortes & ingentes, [uidelicet] regem Aſſyriorũ cum omni potentia ſua,qui ſuperato undiq́ alueo ſuo, & egreſſus ultra omnes ripas ſuas, *redũdabit in Iudam,refluens & tranſiens uſq́ dum collum pertingat. Futurumq́ eſt,ut extenſione alarum ſuarũ impleat latitudinem terræ tuæ ô Immanu El. Societatem inite ô populi,at inferiores eritis: auſcultate qui in remotis eſtis regionibus,accingamini,at inferiores eritis: accingamini [inquam,] at inferiores eritis: inite conſilium,& fiet irritum: loquimi-

C ni ſermonem,ſed non ſtabit,quoniam Immanu El [nobiſcum deus.] Sic enim dixit DOMINVS ad me, Quum manu [me] apprehenderet,& me erudiret,quo minus incedam in uia populi huius,dicens, Ne dicatis,Coniuratio: ad omnia quum populus iſte dicit coniuratio,deinde à [b]terrore eius ne formidetis,neq́ [animo] frãgamini. Quin potius DOMINVM exercituum ipſum ſanctificate,is ſit timor ueſter,is ſit pauor ueſter. Is erit [c]ſanctuarium, & †lapis offendiculi,& petra ruinæ duabus domibus Iſraelis: in laqueũ deinde,& in tendiculã ei qui habitat in Ieruſalem. Ad quæ multi impingent, corruent,conterentur,irretientur & capientur. [d]Colligatio teſtimonij,ob ſignatio legis [eſt] in diſcipulis meis, expectaboq́ DOMINVM,qui abſcon

D dit faciẽ ſuam à domo Iacob,ſed præſtolabor eum. En ego & pueri quos dedit mihi DOMINVS, [e]miraculo & portento[ſumus] in Iſraele,à DOMINO exercituum habitante in monte Zion. Quod ſi dixerint uobis, Sciſcitamini à pythonicis & diuinis,qui muſſitant & diſſertant. An non [quæq́] gens ſuos deos conſulit? Num pro [f]uiuis apud mortuos? Ad legem [g]& teſtimonium [accedant] quibus lux deeſt, an non ſecundum iſtum ſermonem dicant. Quam qui neglexerit,indurabitur & eſuriet. Quumq́ eſurierit,ſeſe irritans,maledicet regi ſuo & deo ſuo. Suſpiciet ſurſum, & terram ſpectabit, & ecce anguſtiæ & tenebræ, circumuolans anguſtia, & nebula circunfuſa.

Scaforia & cõſolatoria ora.

Iudicialis ora.

Luc.2.c Rom.9.g 1.Pet.2.b Due domus ſunt Iſrael & Iuda.

Heb.2.d

*Accuſantur Iudæi à propheta, quod deſerto deo, cum impijs idololatris ſocietatẽ ineunt, & eis nituntur. Promittit tamen ab initio fidelibus ſalutẽ per Emmanuelem, quem hic Mahar Schalal uocat, &c.

[a]Hoc eſt ſtilo humano, quo ſcribere ſolent homines.

Maher Schalal, feſtinato prædam: Hasbas, accelera direptionem.

Abi, pater mi.

Imi, mater mea.

*Vel reciprocabit.

Apoſtropha ad hoſtes populi dei.

[b]Ebr. Timorem eius ne timueritis, quod mutaui, ne quis acti ue intelligeret.

[c]Sanctuariũ hic pro aſylo & tutiſſimo loco ponitur. Eb. Erit in lapidem, in petrã, &c.

Videtur propheta hæc loqui.

[d]Alij legunt, hæc per imperatiuum, liga, obſigna.

[e]Ebr. In miracula & portenta pluratiuo numero.

Occupatio eſt cõtra curioſos.

[f]Intellige, conſilium quæritur: uel ſic lege, pro uiuis ne ad mortuos.

[g]Ebraica ad uerbũ ſic habent, Ad legem & teſtimonium, ſi non iuxta hunc ſermonem dixerint quod nõ ei lux auroræ.

[a]Dominus ſcilicet uel hoſtis Teglat Phalaſar 2. Reg. 16. 17. deinde Salmanaſar.

CAP. IX.

A E Tenim non expediet ſeſe is qui ſe in anguſtias [huiuſmodi] coniecit, quemadmodum ſuperiori tempore[dum] leuiter [a]adfligebat terram Sebulon & terram Naphtali,poſtea uero grauius adflixit, uia maris ultra Iordanem,in finibus gentium. [b]Populi qui [c]ambulant in tenebris, uiderunt lucem magnam, & habitantibus in terra umbræ mortis,ijs affulſit lux.

Docet ex præteritis malis futura cauere: de regno Chriſti interſerit, & tum ad eorum ſcelera arguenda redit.

[b]Hæc ad tempora Senaherib referunt, eloquitur autem propheta futura uerbis præteritis, propter certitudinem diuinarum promiſſionum.

[c]Eb. Eſt populus q ambulerũt.

Multi-

Multiplicasti ᵇgentem, at non magnificasti lętitiam. Lætati sunt coram te,
quemadmodum in messe gaudium [est,] & quemadmodum exultant in di
uisione prædæ [uictores.] Quoniam iugum oneris eius, & uirgam hume-
Iud. 7. f. ri eius, & uirgam exactoris eius cōfregisti, sicut ᵉtemporibus Madian. Equi
dem omnis ᶠprofligatio profligantis [fit] strepitu tumultuoso, & uolutatio
neuestimēti in sanguine: [at hoc bellū] erit adustione & deuoratione ignis.
Iohan. 3. Puer enim natus est nobis, filius[q́] datus est nobis, cuius imperium erit su- B
per humero eius, & ᵍuocabitur nomen eius Admirabilis, Cōsiliarius, Deus,
Regnum Chri sti pax. Heros fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis. Ad proferendū imperium,
& ad pacem quæ finem non habet, super solium Dauidis, & super regnum
eius [sedebit,] ut instauret illud & fulciat illud iudicio & iustitia, ab hinc usq;
Epiphonema. in æternum. Zelus DOMINI exercituum faciet hoc. Verbum misit DO
MINVS in Iacob, & cecidit in Israelem. Et norunt tum populus uniuersus E-
phraim, tum ʰhabitatores Samariæ in fastu & magnitudine cordis sui, dice
re, Lateritia corruerunt, sed quadro [lapide] ædificabimus: ⁱsycomori exci-
sæ sunt, sed cedros sufficiemus. At DOMINVS roborabit hostes Rezin con
tra eum, & inimicos eius summatim conglobabit, ut Syrus à fronte, & Pale C
stini à tergo [adoriantur,] & Israelem ᵏtoto rictu deuorent. Atq; in omni
hoc non remittit ira eius, sed manus eius adhuc extēta est. Nam & populus
iste non redit ad eum qui se percussit, & DOMINVM exercituum non quæ-
runt. Excindet ergo DOMINVS de Israele caput & caudam, ramum & iun
cum die uno. Senex & authoritate suspiciendus, is est caput: propheta au-
tem docens falso, hic cauda est. Et qui populum hunc ˡdirigunt, seductores
sunt: & qui diriguntur, deglutiuntur. Idcirco iuuenibus eorum non gau-
det dominus, & pupillorum suorum ac uiduarum suarum nō miserebitur, D
quia simul omnes hypocritæ sunt & mala perpetrant, & ᵐomnium os loqui
tur nefaria. In omnibus istis non remittit ira eius, & manus eius adhuc ex-
tenta est. Quoniam ardet impietas, haud secus q̃ ignis, qui sentes & spinas
deuorat, & qui exardet in uepretis condensis syluæ, sic ⁿconuoluentur super
bię fumi. In ira DOMINI exercituum obscurata est terra, & erit populus ue
luti fomentum ignis: ᵒnemo enim cuiquam parcit. Rapiet ad dextram, &
esuriet: ad sinistram comedet, sed non satiabitur: comedet quisq; carnē bra-
chij sui. Manasse ipsum Ephraim, & Ephraim ipsum Manasse, simul illi ᵖlu
dam. In omni hoc non remittit ira eius, & manus eius adhuc est extenta.

CAPVT X.

VAe his qui decernunt decreta iniqua, & scribis qui scribunt molestiam, A
ut detrudāt tenues à causa, & rapiant iudicium pauperum populi mei,
uiduas spoliant, & pupillos deprædantur. Quid enim facietis in die uisita
tionis & uastationis de longinquo uenientis? Ad quem confugietis pro au
xilio? & ubi relinquetis gloriam uestram? ᵃnisi forte [quisquam ex uobis] in
curuet se inter uinctos, & sub interfectis cadat. In omni isto nō est auersus
furor eius, sed adhuc manus eius extenta est. Heus Assur uirga furoris B
mei, is est baculus, in manu eorū indignatio mea, ad gentem hypocriticam
mittam eum, & contra populum qui indignationem meam [commeruit]
mandabo ei, ut auferat spolia, & diripiat prædam, ut redigat eum in concul
cationem instar luti quod in plateis est. Ipse autem [rem] non sic perpēdet,
neq; sic cogitat cor eius, sed in corde eius est, ut gētes nō ᵇpaucas uastet atq;
excindat. Dicit enim, ᶜAn non principes mei simul [uniuersi] reges [sunt?]
Ordem ... An non ut Charchemis, sic & Kalno? An nō Hamath ut Arphad? An non
Samaria erit ut Damascus? Quandoquidē ᵈuirtute mea paraui ᵉregna idoli,

ᵇHæc uerba quidam dicta putant ad Emmanuelē, alij ad Senaherib.

ᵉEbr. In die Madian.

ᶠEbr. Omne profligere: alij legunt omnis prædatio: alij, omnis uiolētia: alij, omne bellum.

ᵍTertijs personis utuntur sæpe impersonaliter, ut uocatum est.

Alij aliter construunt hæc nomina.

Redit ad statum iudicialē, & ostendit eos esse perdēdos, causas ostendens quod sceleribus scateant.

ʰEbr. Habitator.

ⁱAlij legunt. sycamini.

Superbia & arrogantia quæ magnitudine cordis significatur.

ᵏEbr. Omni ore: posset & legi, pleno ore, hoc est, auide.

ˡPotest & sic legi, qui hunc populū beatificant, id est, beatum & felicem pronunciant, seductores sunt, & qui beati pronunciantur, deglutiuntur.

ᵐPotest etiam legi, toto ore loquūtur nefaria: mutatur enim numerus non sine causa.

ⁿAlij, prosiliunt.

ᵒEbr. Vir ad fratrē suum non parcet.

ᵖSubintellige comedent per zeugma.

Minatur pœnam incredulis: pios consolatur.

ᵃAlij aliter, sine me incuruatus est sub compede, & subter interfectos cadent. Hieron. ne incuruemini sub uinculo, & cum interfectis cadatis.

Narratione hac argumentatur contra eos, qui spem ponebant in Assyrium, & ostendit eos stultos & impios esse.

ᵇLyptote.

ᶜHæc cogitauit aut loquutus est arrogans Senaherib anno 4. Ezechiæ regis: introducitur ergo loquēs iā per prolepsin, perstringit interim propheta idololatriam regum Israelis & populi Iudaici.

ᵈEbr. Manus mea inuenit.

ᵉIdoli regna, in quibus idola colebantur.

C quorum ſculptilia [plura ac præſtantiora fuerunt] ꝙ Ieruſalem & Samariæ.
An non quemadmodum feci Samariæ & idolis eius, Hieroſolymis & ſimu
lachris eius facere potero? Futurum autem eſt, quũ dominus perfecerit uni
uerſum opus ſuum in monte Zion & in Ieruſalem, uiſitabo & fructũ [a]ma
gnitudinis cordis regis Aſſur, & decorem celſitudinis oculorum eius. Sic
enim dixit, In robore manus meæ feci [iſta,] & in ſapientia mea, intellectu e
nim præditus ſum. Fines populorum ſuſtuli, & [e]penuaria eorum depręda
D tus ſum, & [f]ſedentes uelut gigas detraxi. Manus mea inuenit copias popu
lorum ueluti nidum, & ut colliguntur oua derelicta, ſic collegi ego uniuer
ſam terram, nec fuit qui uel ala motitaret, aut aperto ore muſſitaret. Num
gloriabitur ſecuris aduerſus eum qui ea ſecat? aut ſerra magnificabitur ad
uerſus eum qui ſe tractat? [Quod perinde eſſet,] ac ſi uirga ſeſe [g]eleuaret con
tra eum qui ipſam fert, & baculus ſeſe extolleret quaſi lignum non [eſſet.]
Propterea mittet DOMINVS deus exercituũ in pingues eius maciem, & ſub
gloriam eius incendium incendet, ut dum ignis incenditur. Erit autem lux
E Iſraelis ignis, & ſanctus eius flamma, quæ incẽdet & deuorabit ſpinas ac ue
pres eius die uno: gloriã quoꝙ ſyluæ eius, & fertiliſſimi campi eius, & [h]ani
ma & carne conſumabit, fietꝙ ut puluis teredinis. Arbores quoꝙ ſyluæ
eius reliquæ, ad eum numerum redigentur, ut puer eas conſcribere poſſit.
Eo tempore non ultra nitentur [i]reliquiæ Iſraelis, & qui euaſerunt de domo
Iacob, eo qui ſe percuſſit, ſed nitẽtur DOMINO ſancto Iſraelis [k]ex fide. Sear
Iaſub reſiduum Iacob ad deum fortem. Quoniã ſi fuerit, ô Iſrael, populus
tuus ſicut harena maris, reſiduum in eo reuertetur. [l]Conſummatio expoli
F ta affluens iuſtitia. Quoniam †cõſummatam & expolitam [eccleſiam] faciet
DOMINVS deus exercituum in medio totius terræ. Ideo ſic dicit DOMI
NVS deus exercituũ, Ne timeas popule meus qui in Zion habitas ab Aſſy
rio, uirga quidem percutiet te, & baculum ſuum leuabit contra te in uia Ae
gypti: at poſt [m]puſillum, minusꝙ puſillo furor & indignatio mea finie
tur ad ignominiam eorum. Excitabit DOMINVS exercituum contra eum
flagellum, quemadmodũ in cæde Madianitarum in petra Oreb, & uirgam
ſuam leuabit ſuper mare in uia [n]Aegypti. Tum quoꝙ fiet ut recedat onus
eius de humero tuo, & iugum eius de collo tuo, quin præ [o]pinguedine laxa
G bitur iugum eius. Veniet ad Aiath, & tranſibit in Migron, apud Michmas
recenſebit arma ſua. Tranſibunt uadum, Geba noctu diuertent. Formida
bit Rama, Gibeath Saulis fugiet. Hinni uoce tua filia Gallim, fac ut attendat
Laiſa, humilis Anathoth. Mota eſt Madmena, ciues Gebim [p]cõfirmamini.
Adhuc intra diem in Nob ſtabit, agitata manu ſua [minitabitur] monti fi
liæ Zion, colli Ieruſalem. Ecce DOMINVS deus exercituum amputabit pa
uore ramum [iſtum,] & proceræ ſtaturæ [arbores] excindentur, & ſublimes
humiliabũtur. Attondebuntur uepreta ſyluæ ferro, & Libanus ipſe per for
tem cadet.

CAP. XI.

A TVm prodibit ſurculus de [a]ſtirpe Ieſſe, & flos de radicibus eius naſce
tur, ſuper quo ſpiritus DOMINI requieſcet, ſpiritus ſapientiæ, & intelli
gentiæ, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientię & timoris DOMINI.
Et faciet eum [b]ſpirare timore DOMINI. Non ad aſpectum oculorũ ſuorum
iudicabit, neꝙ ad [c]famam quæ ad aures eius [adfertur] arguet, ſed iudicabit
cum iuſtitia pauperes, & cum æquitate arguet pro mãſuetis terræ. Terram
percutiet uirga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Erit
autem iuſtitia cingulum lumborum eius, & fides baltheus fœminum eius.
B Cõmorabitur lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit, identidem
iuuencus

[a] Magnitudo cordis, arrogantia eſt: celſitudo oculorum, faſtus & ſupercilium.

[e] Aliter, & præparata, uel in futurum ſepoſita.

[f] Sedentes, ſcilicet in ſolijs regijs.

[g] Ebraica hic ualde obſcura ſunt, atq; ob hoc difficilia: uerbum ſic habent, Secundum mouitare uirgam, & qui eam leuat, ſecundum extollere baculum, non lignum.

[h] Eb Ab anima ad carnem, hoc eſt, penitus: & ultio diuina nõ in animam tantum ſæuit, ſed & in corpore aliquando apparet.

[i] Euaſio pro his qui euaſerunt.

[k] Alij legunt, in ueritate.

Sear Iaſub, uide ſupra 7. cap. Sear Iaſub, ſemper alludit ad nomen filij Ieſaiæ, in quo reliquiæ Iacob adumbratæ ſunt.

[l] Per conſummationẽ ſimilaginem & medullam in populo intelligit, quæ relicta eſt & ſeruata: ſic quidẽ nos exponimus, non neſcij quod alij aliter legunt, & per conſummationẽ perditionem, ac per haruz definitam ac deſtinatam intelligunt.

[m] Ebr. Quoniam adhuc parũ, plus quàm parum.

[n] In uia Aegypti, id eſt, quemadmodum olim in Aegypto: utuntur enim uia pro more aut conſuetudine.

[o] Alij legunt, computreſcet: ſed uidetur dicere, mole ſua ruet, & præ felicitate peribit.

[p] Alij legunt, collegerũt ſe: alij, colligemini: uel, colligite uos.

4.Reg.19 g / Isaia 37 g

Allegoria ſeuit omnia.

Reſiduum reuertetur / Isaia 10 I

Cõſolatio piorum.

Iud.7 g / Exod.14 d

Deſcripſit expeditionem ac profectionem Aſſyrij in Iudæam.

Allegoricus ſermo.

Poſt exciſum regnum Senaherib, per [illegible] redit propheta ad deſcriptionem regni Chriſti, & quam felicitatem pij [illegible] habituri in iſto regno.

[a] Alij legunt, de trunco.

[b] Spirare hic non pro flare accipitur, ſed pro odorem emittere, nam de flore dixit, tametſi & odor flatus ſit.

[c] Auditu Ebræi pro re audita aut fama utuntur ut Latini: uobis autem clarius dare, ne eſſet obſcuritas.

Act.13 d

2.Theſ.2 d

Isaia 65 X

iuuencus, leo & pecus pingue simul [erunt,] & puer paruus minabit ea. Vacca & ursus pascentur, simul accubabunt catuli eorum. Leo sicut bos paleas comedet. Delectabitur lactens aspidis antro, quumque fuerit ablactatus inseret manum suam in speluncam reguli. Non adficient malis, neque uastabũt per omnem sanctum montem meum, plena enim erit terra scientia DOMINI, perinde ac dum aquæ maris [omnia] tegunt. Tunc quoque usuueniet, ut C

Rom.15.c radicem Iesse, (quæ stat in †signum populorum,) gentes quoque requirant, eritque requies ipsius gloria. Futurum quoque est, ut illa die dominus secundo manum suam admoliatur, ut possideat reliquum populi sui, quod reliquum factũ est ab Assyrio, ab Aegyptio, à Pathros, à Kusch, ab Elam, à Sinear, ab Hamath, & ab insulis maris. Et attollet signum gentibus, & colliget eiectos Israelis, & [a]dispersos Iuda congregabit à quatuor plagis terræ. Abscedet zelus Ephraim, & hostes Iuda excindentur: Ephraim non æmulabitur Iudam, neque Ephraim hostiliter premet Ephraim, sed inuolabũt in humerum Palestinorum ad Occidentem, & simul deprædabũtur filios Orientis: [e]Edom & Moab manus suas [illis] submittent, & filij [f]Amon illis parebunt. Et funditus excindet DOMINVS [g]linguam maris Aegypti, & agitabit manum suam super flumen in fortitudine uenti sui, & percutiet illud in septem torrentes, & [h]efficiet eum pedibus permeabilem. Eritque transitus reliquijs populi sui quæ reliquæ erunt ab Assyrijs, quemadmodum factũ est

Exod.14.f Israeli eo tempore quo ascenderet ipse de terra Aegypti.

CAP. XII.

Gratulatorium carmen est, sed uicem habet Epilogi magnifice constructi. Exod.15.a Psal.117.c

ILlo die dices, Gratias ago tibi ô DOMINE, quoniam iratus eras mihi, sed mutato uultu misertus es mei. Ecce deus salus mea est, fidam eo, & non timebo. Quia fortitudo mea, & cãticum DOMINVS deus, & factus est salus mea. Haurietis aquas in gaudio de fontibus seruatoris, & dicetis in illa die, Confitemini DOMINO, & inuocate in [a]nomine eius, prædicate in populis [b]consilia eius, memoresque sitis, quoniam exaltatum est nomen eius. Psallite DOMINO, quoniam magnificum fecit: notum fit hoc in omni terra. Hinni & iubila habitatrix Zion, quoniam magnus est in medio tui sanctus Israelis.

CAPVT XIII.

Titulus. [a]ONVS Babylonis quod contemplatus est Iesaias filius Amoz.

SVper montem [b]excelsum tollite signum, eleuate uocem ad eos, annuite manu, ut ingrediantur portas [c]principum. Ego præcepi [d]sanctificatis meis, quin & heroes meos uocaui ad iram meam [exequendam,] quique gloria mea lætantur. Vox multitudinis in montibus instar populi ingentis, uox fragoris, [ac si] regna gentium coiuissent, DOMINVS exercituum recenset exercitum bellicum. Veniunt de terra longinqua, de finibus cœlorum, DOMINVS & [e]uasa indignationis eius, ad uastandum uniuersam [f]terram.

Apostrophe ad Babylonios. Vlulate, quia prope est dies DOMINI, quæ tanquam uastatio ab omnipotente aderit. Idcirco omnes manus remittent, & omnium mortalium [g]corda liquescent. Terrebuntur compages, & dolores comprehendẽt eos: dolebunt ut parturiens, quisque ad proximum suum obstupescet, facies eorum

Describit iram domini. [h]flammas referunt. Ecce dies DOMINI sæuus aderit, & excandescentia atque æstus nasi, ut redigat terram in solitudinẽ, & peccatores eius ex ea excindat.

Ezech.32.b Ioel 3.c Matth.24.c Mar.13.c Luc.21.e Actuum.2.c Nam †stellæ cœlorum & [i]sydera eorum non splendebunt lumine suo. Obtenebrescet sol in ortu suo, & luna non lucebit lumine suo. Et uisitabo [k]orbem ob malitiam, & impios ob iniquitatem eorum. Fastum superborum compescam, & tyrannorum elationem deijciam. Pretiosiorem faciam uirum auro purgatissimo, & hominem massa auri ex Ophir. Propterea concutiam cœlos, & terra loco suo mouebitur in excandescentia DOMINI exer- C

[a]Dispersiones more suo pro dispersis dicunt.

[e]Eb. Edom & Moab missio manuum eorum, Significatur autem obedientia.

[f]Ebr. Filij Amõ auditio eorum, uel obedientia.

[g]Per linguam quidam Nilum intelligi uolũt, sed uidetur ora aut littus dici.

[h]Ebr. Et faciet ire calciamẽtis.

Gratiarum actio & laus est quam pij & liberati domino canunt.

[a]Potest etiam legi, inuocate nomen eius: alij legũt, prædicate nomen eius.

[b]Potest etiam legi, studia eius, morem eius.

Hactenus à 7. cap. continua uidetur esse oratio, deinceps decem orationes sequuntur ad diuersas gentes.

Prædicit propheta & Babylonijs suam pœnam.

[a]Ebræi legunt onus Babylonis quod uidit, &c. Admonuit ab initio huius prophetæ, deũ reuelare prophetis suis quæ ipse facturus sit mortalibus, ut in tẽpore præmoneant. Graue ergo excidium quod minatur Babylonijs, Onus dicitur, qua illos depressurus sit deus: & tituli hæc oratio uicem habet: posset dici graue uaticiniũ, infaustũ, triste, acerbum.

[b]Posset etiam dici, super montem uerticosum: alij, caliginosum aut tenebricosum.

[c]Pro principum alij legunt, munificorum aut beneficorum.

[d]Sanctificati dicuntur qui ad hanc rem parati erãt, & sacramento militari astricti.

[e]Vasa sunt instrumenta & media per quæ deus punit.

[f]Terram uniuersam, id est, uniuersum orbem Babyloniorum.

[g]Ebr. Cor in singulari dicit.

[h]Eb. Facies flãmæ facies eorũ.

[i]Kesile alij pro hyadibus, alij, pro orione legũt, sed hic in genere pro cõstellatione ponitur.

cituũ, & in die caloris furoris eius. Et [l]erit ceu caprea agitata, & ouis quam nemo colligit, quisq; ad populum suum respiciet, & quisq; ad terram suam confugiet. Quicunq; deprehendetur, cõfodietur: & qui sese defendere [m]parat, cadet gladio. Infantes eorum elidentur in conspectu eorum, domus eorum diripientur, & uxores eorum uitiabuntur. Ecce ego Medos excitabo in eos, qui argentum nihili reputant, nec auro oblectantur. Arcus pueros elident, & fructus uentris non miserebuntur, nec oculus eorum parcet [[n]na- Psal. 136.b

D tis] filijs. [o]Et subuertetur Babylon, regnorum ornamẽtum, & splendoris Chaldæorum decus, quemadmodum subuertit deus Sodomam & Gomorrham. Gene. 19.e [p]Non sedebit in perpetuum, neq; habitabit usq; in sæculum & sæculum. Non figet ibi tabernaculum Arabs, neq; pastores illic [greges] accubare facient. Sed ibi [q]cubabũt Zijm, & implebunt domus eorum Ohim, habitabuntq; ibi iuuenes struthiones, & saltabunt ibi Satyri. Alternis canent bubones in magnificis ædibus eorũ, & dracones in palatijs [r]uoluptuosis. Atq; tempus eius prope adest, neq; protrahent dies eius. CA. XIIII.

A Quia miserebitur DOMINVS Iacob, & eliget adhuc Israelẽ, & in terram eorum eos reducet, adiungenturq; illis aduenæ, iungenturq; domui Iaacob. Tollent [a]eos populi, & introducent eos ad locum suum, [b]possidebitq; eos domus Israel in terra DOMINI in seruos & ancillas. Et captiuos ducent eos quorum captiui fuerãt, imperitabuntq; suis exactoribus. Et fiet die illa quum DOMINVS requiem tibi dederit ab eo qui te adfligit, à tremore tuo, & à seruitute ista graui, qua seruitum est à te, sumes hoc [c]dicterium super rege Babylonis, ac dices, Quomodo cessat exactor, cessat aurum tribu-

B tarium? Contriuit DOMINVS baculum impiorũ, sceptrum dominantium. [Qui baculus] [d]percutit populos in indignatione plaga quæ non recedit, imperitat gentibus in furore, [e]persequutionẽ patitur absq; miseratione. Quieta ergo ac tranquilla est omnis terra, iubilat [f]læta uoce. Quin & abietes & cedri Libani de te lætãtur, [dicentes,] Ab hinc quo tu iacuisti, nemo est qui ascendat ad incidendum nos. Inferi subtus commoti sunt, ut tibi aduenienti occurrant, excitarũt tibi gigantes omnes hircos terræ, excitarũt [inquam]

C de solijs suis omnes reges gentium. Hi omnes alternis [te] celebrabunt, & dicent ad te, An & tu quoq; sicut nos uulneratus es, & nostri similis factus? Detractus est ad inferos fastus tuus, strepitus nablorũ tuorum. Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum [erunt] uermes. Quomodo decidisti de cœlo Lucifer auroræ fili? ad terrã adflictus es, qui gentes uulnerabas? Quum tamen tu in corde tuo sic [g]cogitaueris, Cœlos conscendam, superne secundum stellas dei exaltabo solium meum, & sedebo in monte cõstituto, in lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, altissimo

D [h]æqualis ero. Veruntamen ad inferos detractus es, ad latera laci. Videntes te inclinabunt se ad te, ut [propius] te considerent, [dicentes,] An ne hic est uir iste qui tremefecit terram, & regna concussit? qui orbem deserto similem reddidit? urbes eius excidit, uinctis eius domum non aperuit? Omnes reges gentiũ, omnes [inquam] iacent cum gloria quisq; domi suæ, tu autem abiectus es de sepulchro tuo, ut surculus abominandus, ueluti exuuiæ interfectorum qui ferro confossi sunt, descendẽtium ad lapides laci tanquam ca-

E dauer proculcatum. Non eris socius sepulturæ eorum, quoniam terram tuam uastasti, populum tuum occidisti, non uocabitur in æternum nomen facinorosorum. Præparate filijs eius mactationem propter parentum eorum iniquitatem, ne [postliminio] surgant, & terram occupent, ac superficiem orbis [i]arcibus compleant. Surgam contra eos, ait DOMINVS exerci-

tuum,

---

[k]Eb. Visitabo super orbem malum, & super impios iniquitatem eorum.
[k]Orbem Babylonicũ intelligit.
[l]Erit, scilicet Babylon, aut qui in ea habitat.
[m]A saphaph deduxi nisp[h]e: alij legũt collectus, uel q cõcursat: & in eundẽ sensum redit, der sich zweer wil stellen.
[n]Addidi natis, nam per fructus uentris intelligit foetũ in utero materno adhuc existentem.
[o]Ebr. Et erit Babel quæ caprea fuit regnorũ, decus, fastus Chaldæorum, iuxta subuersionem.
[p]Sedere pro habitare Ebræis frequens est.
[q]Zijm uarie exponitur, reliqui ergo uocem Ebraicam, feræ tamen sunt horrendæ & mõstrosæ. Sic ohim, cercopitheci dicunt quidam, alij simiæ, &c.

Præparatur cõsolatio Iudaicæ gentis per digressiunculam, redit deinde ad insultationẽ potentissimi regis.

Zijm quidã putãt martes, marder uel iltys, uel ululas, ohim echo, hoc est, uocis reboatum.
[r]Alij oneg pro uerbo legunt, in palatijs uoluptuantur.
[a]Alij legunt, capient populos.
[b]Pro possidebit legũt quidam, hereditare facient eos.
[c]Maschal latissime est significationis Ebræis: Septuaginta Threnum dicunt, alij parabolam & carmẽ lugubre quidem est, sed ironicum, dixi ergo dicterium, quo restituti Iudæi, hosti insultarent.
[d]Quidam (percutientem) referunt ad deũ, sed uidetur ad Babylonium esse referendum, qui baculus & uirga dei dicitur.
[e]Qui omnes uexauit, iam & ipse patitur.
[f]Eb. Pluraliter iubilarũt iubilo.
[g]Ebr. Dixeris.
[h]Ebr. Assimilabo me.
[i]Arim quidam urbes exponũt, alij arces aut munitiones, alij hostes.

Adficitur aliquid de uocatione gentium ad ecclesiam.

tuum, & excindam nomen Babylonis, & reliquias cum filijs & nepotibus, ait DOMINVS. Ponam eam ut fibri occupent, & in ſtagna aquarum, ſcopa F quoq; uaſtatrice uerram eam, dicit DOMINVS exercituum. Quin & iurauit DOMINVS exercituum, dicens, Si [h] non ut imaginatus ſum ita ſit futurum: & Occupatio. [ſi non] ut ſtatui, ita ſit firmum futurum, nempe ut & Aſſyrium cōteram in terra mea, & in montibus meis cōculcem eum, & recedet iugum eius ab eis, & onus illius ab humero eius abſcedet. Hoc eſt conſilium quod decretum eſt ſuper uniuerſam terram, & hæc manus quę extenta eſt ſuper omnes gentes. DOMINO enim exercituum [aliquid] conſtituente, quis ipſum faciet irritum? quumq; extēderit manum ſuam, quis eam reflectet? Titulus. [a] Anno quo G mortuus eſt Ahas rex, fuit onus iſtud. Ne læteris tu Paleſtina uniuerſa, quod confracta eſt uirga eius qui te percuſſit, nam de radice colubri naſcetur [l] regulus, & foetus eius erit preſter uolans. Et pauperes depaſcent primogenitos fructus, & egeni ſecure accubabunt. Porrò radicem tuam fame enecabo, & reliquias tuas ipſe occidet. 4.Reg.18. [m] Vlula porta, clama ciuitas, liquefacta eſt Paleſtina, uniuerſa ſcilicet tu, quoniam ab Aquilone fumus uenit, nec eſt [n] qui ſe ſubducat diebus feſtis eius. Quid tum reſpondebitur nuncijs gentis? Quod DOMINVS fundauit Zion, & in illa fidutiam habebūt pauperes populi eius.

> [h] Aſſeueratio eſt, ac ſi diceret, omnino ita erit ut putaui, & quod cōſultaui, firmiter ſtabit.
>
> [a] Grauis prophetia cōtra Paleſtinos, qui ex morte Achas non nihil ſpei conceperant perdendi Iudam: propheta eripit eis hoc gaudium, & dicit, Acriorem hoſtem habebitis, Ezechiam uidelicet, ſub quo peius habebitis quam ſub patre.
>
> [l] Regulum diminutiuum poſui pro primogenito rege, quod illud magis in uſu ſit pro ſerpente ueneratiſſimo.
>
> [m] Proſopopœia, & ſingularis numerus pro plurali, item: porta pro iudicibus, & urbs pro ciuibus.
>
> [n] Es wirt ſich keiner von der hilwyhe abſünderen: uel ſic, nemo ſe ſubducet, ut inter eos conuentum eſt.

CAPVT XV.

Titulus. ONus Moab. Quoniam noctu uaſtata eſt Ar, Moab ad ſilentium re- A dactus eſt. Quoniā in nocte uaſtata eſt Kir Moab, ad ſilentiū reducta. [a] Aſcendit in [b] Baith & Dibon ad excelſa ad flendum, ſuper Nebo & ſuper Ierem.48.f Ezech.7.a Mediba Moab ululabit, in omnibus capitibus eius eſt caluitium, omnis barba detonſa eſt. In compitis eius ſacco ſunt accincti, in tectis autē eius & plateis eius quiſq; ululabat, atq; in fletum [c] ſoluebantur. Vociferabatur Heſbon & Eleale, ut uox eorū uſq; ad Iahaz audiretur, & ob id expediti Moab uociferabantur, animus eius [d] doluit. Cor meum uociferabatur propter Moab, [e] fugitiui eius ad Zoar uitulam trimam, quoniā per cliuum Luhith cum fletu aſcendebant, ea enim uia quæ Horonaim [ducit] clamorem cladis excitabant. Quoniā aquæ Nimrim deſolatæ erant, unde & uiride exaruit, B defecit herba, olus nullum ſupererat. Ad eundem modum quidquid reliquū fecerant, & quod [f] repoſuerant, [g] Arabes ſuper torrētem deportabant. Quia clamor permeabat terminos Moab, ut ab Eglaim uſq; ad Beerelim omnia unus eſſent ululatus. Quoniam aquæ Dimon cruoris erant plenæ, quoniam ponam ſuper Dimon additamenta, his qui euaſerūt Moabitis & reliquijs regionis leonem.

> Ex gentibus quibuſdam ſua fata prædicit.
>
> [a] Aſcendit, ſcilicet Moab, nam maſculum eſt uerbum.
>
> [b] Baith delubrum uidetur fuiſſe idoli.
>
> [c] Ebr. In fletum deſcendebant.
>
> [d] Pro doluit alij legunt, ignauus fuit & deſperatus.
>
> [e] Alij legunt, uectes eius: intelligunt autem fortes & milites.
>
> [f] pro pekuda: quod repoſuerāt poſui, quæ enim reponūtur, ſæpe uiſitantur & inſpiciuntur.
>
> [g] Locus hic obſcurus eſt propter Arabim, quod uarie exponunt, quidam pro ſalicibus quidam pro Arabibus, quidam uero Arabim relinquunt.

CAP. XVI.

4.Reg.3. MIttite agnū dominatori terræ de Sæla deſerti ad montem filiæ Zion. A Etenim quemadmodum auis uaga nido eiecta, ſic erūt filiæ Moab ad uada Arnonis. Aduocate cōſilium, facite decretum, [a] pone umbram tuam ueluti noctem in ipſo meridie, abſconde propulſos, & uagos ne prodas. Habitent apud te profugi mei, Moab ſis tu illis latibulum à facie uaſtatoris, quoniam ceſſauit emunctor, defecit uaſtator, conſumptus eſt cōculcator de terra. Et ſolium [b] præparabitur in beneficentia, ſedebitq; ſuper eo in ueritate in tentorio Dauidis, iudicans, inquirens iudicium, & accelerās iuſtitiam. B

Audiuimus ſuperbiam Moab quod ſupra modum faſtuoſus ſit, arrogātiæ Ierem.48.c eius, faſtui eius & furori eius [c] lacerti eius non reſpondent. Idcirco ululabit Moab ad Moab, uniuerſus ipſe ululabit, ad [d] dolia Kir Haræſcheth gemite, attamen percuſſi, quoniam arua ſuburbana Heſbon exciſa ſunt, uineas Sibma domini gentium conculcarunt, electiſſimæ propagines eius uſq; ad Iaaſer pertigerunt, errarūt in deſerto, palmites eius abiecti iacuerūt, mare tranſ- C

> Perſequitur pœnā Moabitarum, & cauſas malorum enumerat.
>
> [a] Pone o Moab: numerus eſt mutatus, licet priora duo uerba etiam in quibuſdam codicibus pluralia ſint.
>
> [b] Alij legunt, firmabitur aut inſtaurabitur.
>
> [c] Ebr. Non ſic brachia eius, uel uectes eius. Significatur autem Moabitas ſibi plus ſumpſiſſe, quàm præſtare potuerint.
>
> [d] Alij aliter legūt, ad fundamēta urbis cocti lapidis meditamini, ſed clandi.

mittentes. Propterea in fletu meo deflebo Iaaser, uineta Sibmæ, irrigabo te lachrymis meis ô Hesbon & Eleale, quoniã super [e]æstiuos fructus tuos, & super messem tuam [f]celeusma irruit. Sublatum est gaudium & exultatio tam de agro culto quàm de uinea, ut neque exultetur neque iubiletur. Vinum in torcularibus non calcabit calcator, celeusma quiescere feci. Idcirco uiscera mea instar citharæ remurmurãt propter Moab, & uenter meus ob [g]Kir Ha
D res. Fiet autem, ut Moab uidens [frustra] laborare in excelsis, proficiscetur ad sanctuarium suum ad orandum, sed non poterit. Hic est sermo quem loquutus est [h]hactenus DOMINUS super Moab. Nunc autem loquutus est DOMINUS hoc modo, In tribus annis, ueluti annis mercenarij, uilescet gloria Moab cum omni pompa eius quæ multa est, & reliquiæ plus quàm paucæ erunt, atque hæ [i]inualidæ.

CAP. XVII.

A ONus Damasci. Ecce Damascus [a]sublata est ne sit ciuitas, & erit uasta [b]ruina. Vrbes Aroër derelictæ gregum erunt, accubabunt, & nemo exterrebit. Cessabit & munitio ab Ephraim, & regnum à Damasco, & reliquiæ Syrorum similes erunt gloriæ filiorum Israelis, dicit DOMINUS exercituum. Erit quoque eodem tempore, ut attenuetur gloria Iacob, & crassitudo carnis eius macrescat. Erit ac si quis messem adhuc stantem congreget, is brachio quidem suo [c]manipulos demetit, contingit autem quum compre
B hendit manipulos: in ualle Rephaim ut spicilegium reliquum faciat in ea. Similis quoque destringenti oleã, [qui reliquas facit] duas aut tres baccas in summo fastigio, quatuor autem uel quinque in ramis eius frugiferis, dicit DOMINUS deus Israelis. In tempore illo respiciet homo ad factorem suũ, & oculi eius ad sanctum Israelis contuebuntur. Et non respiciet ad aras opus manuum eius, & ea quæ fecerunt digiti eius non intuebitur, neque lucos, neque simulachra. Illa die erunt ciuitates eius munitæ, ut [d]dum derelinquitur uir-
C gultum & fastigium arboris à facie filiorum Israelis, [e]& eris desolata. Quandoquidem oblita es dei salutis tuæ, & fortis petræ tuæ non meministi, idcirco plantabis plantationes [tam] amœnas, & insitionem [f]alienam conseres. Quo die tu plantabis, magno quidem studio satages: & mane quum conseris, curabis ut fructum edat: at quo die metendus & [g]possidendus erit [fructus,] cumulatim [demetes] dolorem desperatum ac ærumnosum. Heus
D multitudo populorum multorum, instar maris tumultuantiũ, & strepitus populorum instar strepitus aquarum immaniũ frementium. Frement populi instar fremitus aquarum multarum, sed increpabit [h]eam, & fugiet procul, & persequutionem sustinebit, ut puluis montium ante uentum, & sicut globus ante turbinem. Ad uesperam ecce turbatio, antequam uero aurora oriatur nusquam [apparet.] Hæc est pars eorum qui nos deprædãtur, & sors eorum qui nos diripiunt.

CAP. XVIII.

A VAe terræ nassæ alatæ quæ est [a]trans flumina [b]Kusch, mittenti legatos per mare, & in uasis iunceis in superficie aquarum. Ite [inquienti] nuncij ueloces, ad gentem distractam & expilatam, ad populum formidabilem ab eo [tempore] & deinceps, gentem auide expectantem & conculcatam, cuius terram flumina diripuerunt. Omnes uos qui orbem incolitis, incolæ scilicet terræ, [attenti estote,] ut quum signum sublatum fuerit in montibus
B uideatis, & quum cornu classicũ canitur, audiatis. Quoniam sic dixit DOMINUS ad me, Quiescam & contemplabor in habitatione mea firma, perinde ac calor [c]exiccans post pluuiam: & sicut nubes rorulenta in calore messis. Quoniam ante messem quum fructus maturi esse deberent, adhuc immaturus est: & dũ maturescere [deberet,] floret, tum [agricola] excindit mal

leolos

[e]Aestas pro fructibus æstiuis.
[f]Nõ quidem iubilus calcantiũ, sed barbaricus clamor hostiũ: alij legũt, celeusma cecidit, id est, perijt, defecit.

[g]Kir hâres urbs est in Moab, quidam Ar putant esse, quod cocto lapide sit extructa.

[h]Alij legunt, Moab tum uel ex tunc.

[i]Vel, atque hæ non pretiosæ.

Canuntur fata Syriæ, simul & Ephraim, hoc est Israelitis reiectis.
[a]Ebr. Fit recedere.
[b](Mei) uarie exponũt, quidam acervum, quidam uiscera: uiscera autem ruinæ lapides sunt & rudera, seu ligna.
[c]Pro manipulis alij spicas legunt.
Vallis Rephaim fertilißima.
[d]Alij Septuaginta imitati sic legunt, ut aratra & arboreta, quæ dereliquerunt Chananæi metu filiorum Israel. Ebræi ad uerbum sic habẽt, Nulla die erunt ciuitates roboris eius, sicut derelictio uirgulti & palmitis, quos dereliquerunt à facie filiorum Israel.
[e]Alloquitur regionem adeoque homines in ea habitantes.
[f]Aliena dicitur, quod alieni eã deuorant ac perdunt iuxta minas legis Deut. 28.
[g]Ebr. Moles meßis in die hereditatis, & dolor afflicti hominis.
[h]Eam, scilicet multitudinem: uel eum scilicet populum aut Assyrium.
[a]Pro trans alij cis legunt. Aetiopum caput Meroe, quod fluminibus undique circũdatum formã nassæ præbet. Vide Strabonẽ. Duo flũina duas alas præbent, alij alas uela intelligunt.
[b]Kusch ferè pro Aethiopibus exponunt.
Fingit Tarrahã Aethiopicum & Aegyptium regem potentißimũ legatos ad Iudæos, quibus societate iunctus erat, mittentẽ exhortantemque eos, ut se parẽt cum eo cõtra Senaherib. Legatione peracta, propheta ostendit sententiam domini sibi reuelatam esse cõtra eorum cõsilia, quæ uana sint futura, domino non dante successum.
[c]Perinde ac si sol desideret domi, quũ exiccare deberet post pluuiã: aut si ros desideret domi in æstu, tũ enim fructus non recte proueniunt, & rusticus iratus palmites excindit: nota similitudinem, sic deus faciet Aetiopi, &c.

Iere. 48. c

Epilogus.

Caput Syriæ Damascus ... ergo ... regio ... lis.

De populo Kuschæorum ... Iudæi;

Icolos falcibus, & propagines reiectiles incidendo tollit. Relinquuntur
[itaq;] simul uolatili montium & bestijs terræ, ut super eum auitium æstiuet, C
& cuncta bestia terræ super eum hyemet. In tempore isto adducetur mu
nus DOMINO exercituum, populus distractus & expilatus, & à populo for
midabili ab eo [tempore,] & deinceps, gens auide expectans & conculcata,
cuius terram flumina diripiunt, ad locũ nominis DOMINI exercituum mon
tem Zion.

CAP. XIX.

ONus Aegypti. Ecce DOMINVS uehitur super nubem leuẽ, & ueniet A
in Aegyptum, uacillabũtq; idola Aegypti à facie eius, & cor Aegypti
in ipso liquescet. Et [a]committã Aegyptios cum Aegyptijs, ut pugnet quisq;
cum fratre suo, & quisq; cum proximo suo, ciuitas cõtra ciuitatem, regnum
contra regnum. Et euacuabitur spiritus Aegypti intra ipsam, & consilium
eius deglutiam, tum inquirent apud idola, & apud magos, & apud pytho-
nes, & apud diuinos. Et tradam Aegyptum in manum domini crudelis,
& rex uiolentus imperitabit eis, dicit DOMINVS deus exercituum. Defici-
ent aquæ à mari, & [b]fluuius exiccabitur atq; arescet. Elongabuntur flumi-
na, exhaurientur & exiccabuntur riui aggeris, marcescẽt calamus & iuncus.
Virentes herbæ ad riuos, & iuxta [c]littus riui, atq; omne quod [d]seminatum B
fuit ad riuos, arefiet & propulsabitur ut non sit. Mœrebunt piscatores, lu-
gebunt omnes qui hamum in riuum eijciunt, & labefactati erunt expanden
tes uerriculum super faciem aquarum. Erubescent qui linum faciunt & [e]se
ricum, & nassas plectentes. Et omnes qui faciunt stagna, nempe [f]uiuaria,
contererentur sagenæ eius. Atqui stulti sunt principes Zoan, sapientiũ con
siliariorum Pharaonis consilium stultum est. Quomodo [ergo] dicitis ad
Pharaonem, Ego de sapientum, ego de priscorum regum stirpe prognatus
sum? Vbi nam, ubi sapientes tui? Exponant quæso tibi, num sciant quid
statuerit DOMINVS exercituum super Aegyptũ. Desponderunt [g]animum
principes Zoan, seducti sunt principes Noph, seduxerunt Aegyptum, [h]an
gulum baculos eius. Miscuit DOMINVS in medio eius [i]spiritũ diuarican- C
tem, & errare fecerũt Aegyptum in omni opere suo, perinde ac dum ebrius
errore circumagitur in uomitu suo. Nec erit Aegypto opus quod faciat si
ue caput, siue cauda, siue ramus, siue iuncus. Illa die erit Aegyptus sicut mu
lieres, horrebit ac pauebit à facie agitatę manus DOMINI exercituum quam
motitabit super ipsam. Terra quoq; Iuda Aegyptijs terriculamẽtum erit,
ut omnis qui meminerit [k]eius, ab hac paueat propter consiliũ DOMINI exer
cituum quod consultat super eam. In die illa erunt quinq; ciuitates in terra
Aegypti, quæ loquentur lingua [l]Chananaica, & quæ iusiurandum prętent
DOMINO exercituum. Vna [ex his] uocabitur Ir [m]Hæres. In die illa erit al
tare DOMINO in medio terræ Aegyptiacæ, & statua DOMINO iuxta termi-
num eius, ut sit in signum & testimoniũ DOMINO exercituum in terra Ae- D
gypti, quia clamabunt ad DOMINVM metu oppressorum, & mittet eis ser-
uatorem & magnatem, & liberabit eos. Cognoscetur DOMINVS ab Aegy
ptijs, [contrà] cognoscent Aegyptij ipsum DOMINVM in illa die, & colent
[eum] hostijs & muneribus, uouebuntq; uotum DOMINO, & reddent. Per
cutiet itaq; DOMINVS Aegyptum percutiendo & sanando, conuertenturq;
ad DOMINVM, & [n]propitius erit eis, ac sanabit eos. In die illa tritũ erit iter
ex Aegypto in Assyriam, & commeabunt Assyrij ad Aegyptios, & Aegy-
ptij ad Assyrios, & colent [DOMINVM] Aegyptij cum Assyrijs. In die illa
erit Israel [o]tertius Aegyptio & Assyrio, benedictio in medio terræ, cui bene
dixit DOMINVS exercituum, dicens, Benedictus populus meus Aegypti,

Tum offeretur populus Iudaicus munus domino, quum eum solum redemptorem agnoscẽt, perdito rege Aethiopico, et interfecto Senaherib: populus erit munus, & a populo feretur munus.

Pœnam interminatur Aegyptijs, adumbrantur tempora Christi, & gentium uocatio.

Idololatria & superstitio Aegyptiorum per [illegible] taxata.

[a] Vel conglobabo.

[b] Nilus scilicet.

[c] Os pro littore.

[d] Quidam semen pro legumine aut lente exponunt.

[e] Serikoth quidam pro retibus uersicoloribus aut maculis intersiinctis exponunt, quibus pisces alliciuntur.

[f] Ebr. Stagna animæ.

Taxantur Aegypti, quod sibi sapientiam arrogant.

[g] Pro Noalu dixi animum desponderunt, ut inopes consilij: alij legũt, stulti facti sunt, dum scilicet sibi summe placent.

[h] Alij legunt, tribuum eius: Hieronymus, populorum eius.

[i] Ebr. ad uerbum, spiritum diuaricantium.

[k] Eius, scilicet terræ Iuda.

[l] Ebr. Labio Chananaico.

[m] Ir Håres uarie exponitur, reliqui ergo uocẽ Ebraicã. Quidam legunt, ciuitas solis: quidã, desolationis.

[n] Ebr. Et exorabitur eis.

[o] Alij legunt trias.

Tharthan dux quidã Assyrius primarius.
Sargõ uidetur esse Senaherib.
Visum est, in quo propheta Iudæis ostendit, quàm stulte faciant, quod auxilium petãt ab ijs qui sese è malo uenturo liberare haudquaq̃ possint, tertio enim anno Aethiopes & Aegyptios, quibus ipsi nitantur, perdendos esse ab Assyrio. Hoc autem maxime urget propheta, ne carnis brachio fidat pij, hoc enim peccatum magnopere displicere deo.
[a]Ebr. Aperi saccum, ut Latini aperire caput dicunt, adempto scilicet pileo.
[b]Captiuitas pro captiuis, & transmigratio pro abactis in exilium ponitur.
[c]Discoopertos natibus uerenda, appositio est.
[d]Perterrefient, scilicet Iudæi.
[e]In quos respiciunt dixi, pro respectu eorum, nam hoc amphibolon est Mabat respectus est, id est ea res in quã respicimus aut fidimus. Sic dicitur gloriatio Iudæorum Aegyptus, quia Iudæi de eis gloriabantur.
[f]Insula pro Ierosolymis ponitur metaphoricos.
[a]Mare Babylonem uocat.
*Ordo uerborum est inuersus, sed sine sensus detrimento. Propheta uidetur ex admiratione uisi subito exclamare, ac si diceret, Omnia plena sunt præuaricatoribus & uastatoribus: hoc enim geminationem significare existimo: alij uero aliter interpretantur.
[b]Elam Persidis pars, pro Persa ponitur, et hæc uox dei est summi imperatoris ad milites suos, quos cõtra Babylõios excitat.
[c]Gemitum eius, id est, quẽ ipsa Babylon eis expressit, quos sibi subdidit.
[d]Pro concidi Ebræi habent, factus sum uacillãs aut diuaricãs ingredi, quod ex metu fit, ut pedes concidant & omnia mẽbra. Sunt autem uerba Balthasaris regis Babilonij, quæ imitatur propheta.
[e]Posuit, deus, uel hostis: uel impersonaliter, Man hat mirs gsetzt/gstelt.
Hac Brachilogia paucißimis uerbis mira arte, & uoluptuosum conuiuiũ, & subitus metus ac urbis oppugnatio describ.
[f]Leo exponunt pro quasi leo: alij leonem Cyrum intelligunt.
[g]Contriuit Persa.
[h]Babylon uidetur tritura dñi esse, ut ex Ieremia colligitur.
[i]Alij legunt, in sylua Arabiæ.
[a]Quod omnes duces dicit profugos, per synekdochã de perfidis intelligendũ, ut de Sobna & alijs compluribus.

opus manuum mearũ Assyrius, hæreditas autem mea Israel. CA. XX.

A ANno quo uenit Tharthan Asotum, (quum misisset eum Sargon rex Assyriæ,) oppugnauit Asotum, cepissetq; eam, eo [inquam] tempore loquutus est DOMINVS per manum Iesaiæ filij Amoz in hanc sententiam, Vade, & adime [a]saccum de lumbis tuis, & detrahe calceamentũ tuum de pedibus tuis. Qui faciebat hoc, nudus & discalceatus incedens. Et dixit DOMINVS, Sicut incedit seruus meus Iesaias nudus & discalceatus, trium anno

B rum signum & portentum super Aegyptum & super Aethiopiam: sic aget rex Assyriæ [b]captiuos Aegypti, & trãsmigrationem Aethiopiæ, pueros & senes nudos & discalceatos, [c]discoopertos natibus uerenda, [scilicet] Aegypti. Et [d]perterrefient atq; pudore suffundẽtur ab Aethiopibus in quos [e]respiciunt, & ab Aegyptijs de quibus gloriantur. Et dicet habitator [f]insulæ huius eadem die, Ecce tale est præsidium nostrum, quò confugimus auxilij causa, ut liberaremur à facie regis Assyrij, & quomodo euaderemus nos?

Insectatur nudi Aethiopibus & Aegyptijs qui inferet Senaherib. Aufertur quasi 18. & 19. capitũ.

CAPVT XXI.

A ONus deserti [a]maris. Visum prædurum mihi indicatum est, non aliter quàm quum procella ab Africo lata, à deserto terra horribili aduenit. *Præuaricator, præuaricator: uastator, uastator. Ascẽde [b]Elam, obside Mede, ego cessare faciam omnem gemitum [c]eius. Idcirco impleti sunt consternatione lumbi mei, tormina inuaserunt me instar torminũ parturientis, audiendo [d]concidi, uidendo obstupui. Cor meum palpitat, horror perterre-

B fecit me, crepusculum desiderij mei [e]posuit mihi in horrorem. Adornare mensam, circumspicere lucernam, comedere, bibere. Surgite principes, ungite clypeum. Quoniam sic dixit DOMINVS ad me, I, cõstitue speculatorem, qui quod uiderit, nunciet. Ille ergo quum contemplatus esset contemplatione multa & diligenti, uidit par equitum, quorum alter asino, alter ue-

C ro camelo uehebatur. Et [f]clamabat leo, Ego ô here mi ad excubandũ steti iugiter per diem, ego quoq; ad custodiam meam cõstiti per totam noctem, & ecce hic uenit eques quidã, par equitum [uidelicet,] & respondit, ac dixit, †Cecidit, cecidit Babylon, & omnia sculptilia deorum eius [g]contriuit ad terram. [h]Tritura mea & filius areæ meæ, quæ audiui à DOMINO exercituum deo Israelis, nunciaui uobis. Onus Duma. Clamat [quispiam] ad me de

D Seir, Custos, quid de nocte? Custos, quid de nocte? Dixit custos, Venit mane, & etiam nox: si interrogaueritis, interrogate: reuertimini, uenite. Onus contra Arabiam. In [i]saltu ad uesperam pernoctabitis, in uijs Dedanim, ô ciues Thema obuiam proferte aquas sitienti, pane suo occurrite pro fugo. Quia à facie gladiorum profugi facti sunt, à facie gladij districti, & à facie arcus intenti, & à facie ingrauescentis prælij. Sic enim dixit ad me DOMINVS, Adhuc intra annum, iuxta annos mercenarij, deficiet omnis gloria Cedar. Et reliquus numerus iaculatorũ fortium de filijs Cedar imminuetur, quoniam DOMINVS deus Israelis loquutus est. CA. XXII.

Duras fore Babylonis, Dumę & Arabum. Babylonis propria cladem & cladem per Medos & Persas futurã esse quodam dicit.

Abac. 2. a

Iere. 51. a Apoc. 14. b

[illegible]

A ONus uallis uisionis. Quid tibi hic [negotij] est, ut uniuersa conscẽderis super tecta? Plena tumultuũ, urbs tumultuosa, ciuitas [olim] exultans. Interfecti tui non occisi gladio, neq; bello mortui sunt. Omnes duces tui pariter [a]profugi facti sunt ab arcu, uincti [b]sunt, omnes deprehensi tui uincti sunt pariter, & longissime aufugerunt. Idcirco dixi, Auertite [oculos] à me, ut amaro fletui indulgeam: ne urgeatis ut me consolemini super uasta-

B tione filiæ populi mei. Hæc enim dies est perturbationis, conculcationis, ac perplexitatis domino deo exercituum in ualle uisionis, murum diruente, ut fragor in montibus [reboet.] Elam fert pharetrã, [c]currus cum equitibus [accingun-

Prophetia [illegible] Hierosolymæ [illegible] Assyriacum ob oculos ponit. Videtur autem pertinere ad tempora Ezechiæ & Senaherib.

[accinguntur,]parietes ᵇclypeis nudantur. Electissima uallium tuarum ple
na fuit curribus,& equites incunctanter ᶜportas adoriebantur. Reuelauit
operimentum Iuda, & respexisti in die illa ad armamētarium domus saltus.
Sed & rimas ciuitatis Dauidis uidistis quod multæ essent, collegistis aquas C
piscinæ inferioris. Domus quoq; Ierusalē numerastis,& domus diruistis
ut murū muniretis. Quin & lacum fecistis inter duos muros pro aquis pi-
scinæ ueteris,non ᶠhabita ratione eius qui eam fecit, neq; respexistis ad eum
qui eam iam olim finxit. Et uocauit DOMINVS deus exercituum in die illa
ad fletum & planctum, ad caluitium & ad cincturā sacci,& en ᵍlætitia & gau D
dium,cædendo boues,oues mactando, edendo carnes,& bibendo uinum,
edere,bibere,cras enim moriemur. Et reuelatum est [id] in auribus DOMI
NI exercituum,ʰnon expietur uobis hæc iniquitas, donec moriamini, dicit
DOMINVS deus exercituū. Sic quoq; dixit DOMINVS deus exercituum,
I,ingredere ad ⁱpræfectum istum super thesaurum,[nempe]ad Sobnam,qui
præfectus est prætorio,[& dic ad eum,] Quid est tibi hic? & quis tibi hic? q;
tibi sepulchrū hic excideris: (exciderat [nempe] sibi excelsum sepulchrum, E
& constituerat sibi in petra cubile,)ecce DOMINVS proijciet te ᵏproiectione
ô tu heros,& amiciendo amiciet te,circumligando circūligabit te fascia,uelu
ti trochū in terram spatiosam [proijciet te:] isthic ˡmorieris, isthic [erit] pom
pa quadrigarum tuarum,tu ô dedecus domus domini tui. Propulsabo te
ᵐde statione tua,atq; de ordine tuo mouebo te. Fiet autē illa die,ut uocem
seruū meum Eliakim filium Hilkiæ,& induam eum ueste tua,baltheoq; tuo F
eum cingam,& magistratum tuum tradam in manus eius. Is erit pater tum
ciuium Hierosolymæ,tum domus Iudæ. Clauem domus Dauidis ponam
super humerum eius,qui aperiet,& nemo claudet: claudet,& nemo aperiet.
Et figam eum clauum in loco ⁿfideli, & erit in sedem gloriæ domui patris
sui. Et pendebūt ab eo omnis gloria domus patris ipsius, stirpes,& ᵒposte G
ri,omnia uasa minora,tum crateres, tum uniuersa instrumenta musica. In
die illa dicit DOMINVS exercituum, recedet clauus iste qui fixus fuit in loco
fideli,euelletur & cadet,& pessum ibit onus quod ab eo [pendet,] quia DO-
MINVS loquutus est.

CAPVT XXIII.

ONus Tyri. Vlulate naues ᵃTharsis,quia uastata est, ut ne domus qui A
dem [superfit,] non ultra uenient de terra ᵇKittim,reuelatum est eis.
Silete habitatores insulæ, negotiator Zidonis,mare transmittens, te imple
bant. Et in aquis multis semen Sihor, & messis fluminis prouentus eius,
fuitq; emporium gentium. Erubesce Zidon,quoniam dixit mare, forti- B
tudo maris,dicens,Non parturiui,non peperi,nec educaui adulescētes, nec
euexi uirgines. Quum rumor ad Aegyptios [peruenerit,]perinde ad istum
rumorem dolebit ut Tyrus. Transite in Tharsis, ululate habitatores insu
læ. An non hæc gloriatio ᶜuestra est? cuius uetustas ab antiquis diebus est,
ducent eam pedes eius, ut peregre proficiscatur habitatum. Quis consul-
tauit hoc super Tyrum illam ᵈcoronatam? cuius negotiatores principes
sunt,cuius institores inclyti terræ. ᵉDOMINVS exercituum cōsultauit hoc,
ut prophanaret fastum omnis ᶠmagnificentiæ,ut ignominiosos redderet o-
mnes inclytos terræ. Transi terrā tuam instar fluminis filia ᵍTharsis,non C
est cingulum amplius. ʰManum suam ⁱextendit super mare, concussit re-
gna,DOMINVS mādauit aduersus ᵏChanaan,ut uastaret robora eius,& ait,
Non ultra luxu exultabis uim passa uirgo filia Zidon. Surge, transi ˡKi-
thim, nec isthic requiem tibi dabit. * Ecce terra Chaldæorū,talis populus
non fuit, Assur fundauit eam eis qui uasta loca inhabitabant, erexerūt arces

Textus Ebr. in excitiones, uō munitiones.

Sup. 2.b
1.Cor.15.f

Iob 12.b
Apoc.3.b

De bello Tyri & reliquarum ciuitatum.

ᵇAlij legūt, ab arcu ligati sunt, forte à iaculatoribus intercepti in fuga profugi.
Propheta graphice depingit futura mala, sicq; fletui dat, non admittens cōsolationem, ut & cæteros ad luctum & pœnitentiam (qua imminentia mala declinare possent) inuitet, & per mimesim ferociam hostis uocibus exprimit: licet enim murus dirutus non sit, hostis tamē eum diruere in animo statuerat, ni dominus malum hoc auertisset. Ob oculos ergo ponit, quomodo hostis machinas admoueat, hinc clamor ciuium qui in mōtibus resonat, &c.
ᶜLegunt alij, in curru hominis equites.
ᵇKir alij pro hirco exponunt, kir nudat clypeum.
ᶜEbr. Ponendo posuerunt portas: custodiā nimirū ad portas posuerunt ne quis elaberetur.
ᶠEbr. Non intuiti estis.
ᵍSic impij loquūtur, sic agunt securi diuinorum iudiciorum.
ʰEbr. Si expietur, formula iurādi Ebraica.
ⁱQuidā pro sochen cubiculum exponūt, alij cubiculariū, pro super domum posui præfectum prætorio. Sochen etiā pro scriba quidam intelligunt, alij pro præfecto annonæ. ᵏEbr. Viri.
ˡAliqui legunt, isthic finietur gloria curruum tuorum.
ᵐEbr. Subuertet te: mutaui personam, ut priori mēbro respondeat.
ⁿPotest etiam legi, loco firmo, fixo, certo.
ᵒEbr. Exitiões & excremēta.
Tyrus urbs insignis Phœniciæ, Ebræis Zor.
ᵃTharsis alij simpliciter mare interpretantur.
ᵇCithijm Cyprios quidā intelligunt.
Videtur alloqui Tyrios, quos frequentabant Zidonij mercatores: alij putant insulanis aut Cyprijs hoc dici.
Vertit sermonē ad matronam Zidonem.
Volunt quidā hunc sermonem dirigi ad omnes maritimas urbes & insulas.
ᶜAlij legunt, exultans uestra.
ᵈAut quæ omnibus ornamento fuit.
ᵉRespōdet sibi per subiectionē.
ᶠEbr. Omnis capreæ.
ᵍAlij legunt, O filia maris, aut nympha maris.
ʰDominus scilicet:
ⁱPro extendit alij legūt, inclinauit.
ᵏPro Chanaan alij emporium legunt, intelligentes Tyrū & Zidonē: legunt quidā robur eius, supple terræ Chananæ, metropolim intelligentes.

eius,[m]destruxerunt palatia eius,& redegit eam in ruinam. Vlulate naues
maris,quoniam uastatum est robur uestrum. Erit autem in die illa,ut obli
D uioni tradatur Tyrus annis septuaginta,iuxta dies unius regis: post septua
ginta annos usuueniet Tyro,quod [n]meretriculæ psaltriæ, [cui dicitur,] Su
me citharam,& circumi ciuitatem ô scortum obliuioni traditũ, [o]argute pul
sando,& omnigena carmina cantando,tui memoriam refrica. Exactis au
tem septuaginta annis,uisitabit DOMINVS Tyrum, reuertetur(que) ad merce Act.21.
dem suam, & exercebit [p]commertia cum omnibus regnis quæ sunt super fa
ciem terræ:attamen negotiatio eius ac merces eius sacrosanctæ erunt DOMI
NO:non reponetur negotiatio eius,nec recondetur, sed erit eorum qui ha Psal.45.
bitant ante DOMINVM,ad comedendum ad saturitatem,& ad operimẽtum Verus diuiti cum uitus.
[q]senum.

CAPVT XXIIII.

A ECce DOMINVS euacuat terram,& discerpit eam, deprauat faciem eius,
& dissipat habitatores eius. Et †erit sicut populus,sic sacerdos:sicut ser Ose.4.b
uus,sic dominus eius:sicut ancilla,sic domina eius:sicut emptor,sic uẽditor:
sicut fœnerator,sic fœnus accipiens:sicut debitor,sic qui ei dat [a]fœnus. Eua
cuando euacuabitur terra,& direptione diripietur, quoniam DOMINVS lo
quutus est hunc sermonem. Luxit,defluxit terra,deformatus est & deflu
xit orbis, deformati sunt sublimes populi terræ. Terra [b]hypocrita est sub Synecdo.
habitatoribus suis,quoniam transgressi sunt leges,mores immutarũt,& fœ
B dus sempiternum irritum fecerunt. Idcirco execratio consumpsit terram,
& deliquerunt habitantes in ea,propterea incaluerũt habitatores terrę, pau
ci(que) mortalium reliqui facti sunt. Luxit [c]mustum,deformatæ sunt uites,ad
gemitum tracti quicun(que) læto fuerant corde. Cessauit gaudium [d]tympano
rum,desijt strepitus lætantium,cessauit citharæ iucunditas. Non bibent ui
num cum cantico,sicera amara erit ijs qui eam bibent. Contrita est [e]ciuitas
uanitati [dedita,] clausa est omnis domus,ne quis ingrediatur. Clamor est
in plateis super uini[penuria,] obtenebrescet omne gaudium,migrabit gau
dium terræ. In urbibus relinquetur uastitas,& portæ deuastatione percu
C tientur. Quoniam sic erit in medio terræ,in medio populorum, ac si quis
oleas [residuas] decutiat,aut faciat [f]consummata uindemia, racemationem. Supra 17.
Hi attollent uocem suam, iubilabunt, in magnificentia DOMINI [g]uocifera
buntur de mari. Proinde glorificate in uallibus DOMINVM,in insulis ma
ris nomen DOMINI dei Israelis. Ab ala [h]terrę cantica audiuimus,decus iu
sto. Et dixi,Macilentia mea mihi,macilentia mea mihi. Heu me,[i]præuari
catores præuaricati sunt, præuaricatione præuaricatores præuaricati sunt.
Pauor ergo & fouea, ac laqueus super te ô habitator terræ, ut qui fugiat à Iere.48.e
uoce terrifica,incidat in foueam: & qui è fouea ascenderit, laqueo capiatur,
quoniam fenestræ superne aperientur, & concutientur fundamenta terræ.
D Vehementer crepabit terra,grauiter rumpetur terra, atrociter commouebi
tur terra. Nutando nutabit terra sicut ebrius, & transferetur sicut taberna
culum nocturnum,ingrauescet super eam prçuaricatio eius,cadet ut postea
nunquam resurgat. Erit & [hoc] illa die, uisitabit DOMINVS exercitum su
pernum in excelso,& super reges terræ qui sunt super terram, & colligẽtur
quemadmodum uincti solent colligi in lacum at(que) in carcerem includẽtur,
& post multos dies uisitabũtur. Erubescet luna,pudefiet sol,quum regna
bit DOMINVS exercituum in monte Zion & in Ierusalem, & [quum fuerit]
gloriosus coram senioribus suis.

CAPVT XXV.

A D[a]Omine deus meus es tu,exaltabo te,cõfitebor nomini tuo, quoniam
designasti admiranda,[b]cõsilia [tua sunt] procul uere & firmiter. Quo
niam

[l]Ebr. Kithim surge transi.
[*] Zuinglius sic legit, En terra Chaldæorum gens erat quæ se cundam non haberet: Assyrius condidit eam,sed Satyris.
[m]Pro destruxerunt quidã legunt excitarunt.
[n]Ebr. Vt cãtico meretricis, uel meretrici cantici.
[o]Eb. Bene cane,multiplica carmen, ut in memoriam redeas.
[p]Ebr. Fornicabitur,sed perstat in metaphora, & utitur uocibus per antistasim in contrario sensu.
[q]Alij legunt,robustum:alij, uetustum.

Vt singulis gentibus hactenus sua fata,ita iam omnibus omnium seculorum gentibus sua prædicit, & est generalis prophetia de die domini quandocun(que) punturus adest.
Videtur cohærere ad 28. caput us(que).
Indoles ac ingenium terræ propter peccata mutatur,ut est Gen.3. & ubiq; in prophetis.
Dies dicitur omnibus preuaricatoribus legis.
Non erit respectus personarũ, nec ullum discrimen.
[a]Vel qui exigit.
[b]Hypocrita est terra,cum specie pulchra multos promittit fructus,nullos uel paucos præbet.
[c]Thirosch omne poculentum.
[d]Significatur magna raritas hominum, & ingens penuria.
[e]Alij legunt,ciuitas uastitatis.
[f]Ebr. Vt racemi consummata uindemia.
[g]Ebr. Hinnient.
[h]Ala terræ,cardo est aut extremitas: loquitur autem propheta in persona omnium piorum, gratulans iustis suum decus esse,interim dolet de paucitate iustorum.
Intermiscet cõsolationes,quas pij in omnibus adflictionibus semper habent. Nã qui sub cruce sunt,sublatis capitibus,gaudent suã uidẽtes redẽptionem.
[i]Ludit in uoce boged uenusta paranomasia. Significat autem ista uerborum geminatione,immanitatem quãdam scelerum, & audaciam indicibilem.

[a]Quæ supra uaticinatus est,iã formæ orationis mutata canit, loquitur autem de impiorum pœnis, & præmio iustorum.
[b]Posset sic etiam legi, consilia procul uere amen.
Carmen gratulatorium piorum ac electorũ dei,prophetia deinde contra Moab & omnes hostes fidelis.

niam tu [b]ciuitatem in aceruum redegisti, urbem munitam in ruinam, palatium [c]alienorum, ut non sit ciuitas, neq; in æternum restituatur. Quo fit ut populus robustus te glorificet, ciuitas gentium tyrannicarum te timeat. Tu enim fuisti forte præsidium pauperi, robustū præsidium egeno dum in angustijs esset, refugium à nymbo, umbraculū ab æstu, quoniam spiritus uiolentorum tyrānorum †nymbi instar est qui in murum [irruit:] [&] ut æstus in loco siticuloso: strepitum alienorum humiliabis, æstum nube umbratili, [b]propaginem tyrannorum amputabis. Et faciet DOMINVS exercituum omnibus populis in monte isto, conuiuiū pinguium, conuiuium fecium, de pinguibus medullatis, fecibus defecatis. Tollet [e]quoq; [DOMINVS] in monte isto faciem inuolucri, quod inuolucrum est super omnes populos, & operimentum quod oppāsum est omnibus gentibus. Mortem absorbet [f]uincendo, & absterget DOMINVS deus lachrymā à cunctis faciebus, & opprobrium populi sui auferet ab uniuersa terra, quoniam DOMINVS loquutus est. Et [g]dicet in die ista, En hic est deus noster, [h]expectauimus eum, & seruauit nos. Hic est DOMINVS quē expectauimus, exultabimus & lætabimur in salute eius. Quia manus DOMINI intenta est monti huic, & exteretur Moab sub ipso, quemadmodum exteritur collectio palearum in sterquilinium. Expandet nempe manus suas in medio eius, quemadmodum natator extendit ad natandum, & deprimet fastum eius sub axillis manuum suarum. Munitionem deniq; & altum præsidium murorum tuorum inclinabit, deprimet, ac ad terram in lutum usq; deijciet.

Per medullata [illegible] poetæ & [illegible] ... oppositum.

Apo. 7. d. & 21. b

CAP. XXVI.

IN die illa cantabitur carmen hoc in terra Iuda, Vrbs fortis nobis est, salus ponet muros & propugnaculū. Aperite portas, ut ingrediatur gens iusta, [a]seruans fidei. [b]Figmento fulto seruabis pacem, [c]pacem [inquam,] quia in te speratum est. Sperate in DOMINVM in sempiternum usq;, quia in DOMINO deo est [d]petra perpetua, quia humiliat habitatores excelsi, ciuitatem altam deijciet, prosternet eam ad terram, & deducet eam ad lutū usq;, ut pes eam calcet, pedes pauperis, gressus tenuium. [e]Semita iusti recta est, [f]tu ô recte uiam iusti ponderas. Quin & in uia iudiciorum tuorum ô DOMINE te expectamus, ad nomen tuum, & ad memoriā tuam est desiderium animæ. Animo meo per noctem te desidero, & spiritu meo qui in me est ad te maturo. Nam quum iudicia tua [edita fuerint] in terra, discunt iustitiam qui orbem inhabitant. Impius etiam beneficijs [g]affectus non discit iustitiam, sed in [h]terra plana inique agit, & non uidebit maiestatem DOMINI. O DOMINE [quum] exaltatur manus tua non [i]uident, sed uidebūt [aliquando,] & pudefient æmulationē [quadā] populi [tui,] quin igne hostium tuorum deuorabis eos. DOMINE præparato nobis pacem, quandoquidem tu quoq; omnia opera nostra nobis operatus es. O DOMINE deus noster, [etiamsi] dominētur nobis domini præter te, duntaxat tamen tui nominisq; tui recordemur. [k]Mortui non [l]uiuent, & uiolenti tyranni non resurgēt, idcirco q; uisitasti & exterminasti eos, atq; perdidisti omnem memoriam eorum. Addidisti genti ô DOMINE, addidisti genti, glorificatus es, prorogasti omnes terminos terræ. Visitarunt te ô DOMINE in angustijs, clamor [m]murmuris disciplina tua [est] eis. Quemadmodū quæ uterum fert, quum ad pariendū appropinquat, parturit, & clamat in doloribus suis: sic nos fuimus in conspectu tuo ô DOMINE. Concepimus, parturiuimus, at ueluti uentum enixi sumus, salutes terræ non factæ [n]sunt, neq; cadent habitatores orbis. Mortui tui uiuent, & [quemadmodum] corpus meum resurgent. Expergiscimini & iubilate habitatores pulueris, quoniam ros herbarum ui

Psal. 45. d. (?) [illegible]

[illegible] ... allequi [illegible]

[b]Ebr. Tu posuisti de urbe in aceruum: uel, ne sit ciuitas.
[b]Singularis numerus pro pluralj, uel numerus pro genere: non enim de una aliqua urbe dicit, sed de omni præsidio humano, in quo fidunt homines.
[c]Per alienos, hostes populi dei intelligit, alienos ab institutis dei, moribus & uita.
†Explicat allegoriam qui nymbi sint & æstus, animosi & audaces spiritus tyrannorum, qui omnia uastant.
[b]Subita personæ mutatio, palmitem tyrannorum tollet.
[e]Idem uerbum Bilà perdere, tollere & deglutire significat.
[f]Alij dicunt, funditus absorbebit, uel ad uictoriam, uel in æternum.
[g]Dicet, scilicet quisq; piorum, uel dicetur impersonaliter.
[h]Expectare pro sperare aut fidere, certa scilicet & indefessa fide.
Per Moab adumbrātur omnes hostes populi dei.
[a]Alij legunt, seruās ueritatum.
[b]Iāzer figmentum est, factura, plasma, cogitatio, &c. Ergo et sic posset legi, cogitatio fulta aut suffulta est, quod deus seruat pacem his qui in se sperāt.
Perstat propheta in eodem argumēto, cōsolans & fulciens pios in afflictionibus, ne fluctuēt aut uacillēt, sed certa spe ac fiducia pauēter deo hæreāt, certo fore ut liberentur.
Mutantur subinde personæ.
[c]Repetitio dictionis pax, ingētem pacē & firmā significat.
[d]Alij legunt, in domino est fortitudo seculorum: alij, petra seculorum.
[e]Ebr. Semita iusto rectitudines: uel, semita rectitudinum iusto.
[f]Vel, uiā rectā iusti tu appēdis.
[g]Vel, misericordiā assecutus, supple à deo, unde merito se emendaret, peior tamen fit.
[h]Ebr. In terra rectitudinum aut æquitatum.
[i]Ludit in uerbo uidēdi per antistesim aut anaclasim: nō uidēt, hoc est, non considerant, sed uidebunt aliquando, ut sup. 5.
[k]Obseruandum de quibus mortuis hic loquatur, nempe de impijs & iniustis, qui dū uiuerēt scelesti fuerunt, & oppressores pauperum: transtuli ergo Rephaim, quod gigantes significat, in uiolentos tyrannos, hi nō uiuēt cum iustis, neq; resurgēt ad uitā æternā cum electis Psal. 1.
[l]Viuere capitur hic pro beate & feliciter uiuere.
[m]Alij legūt effuderūt murmur castigatione tua eruditi, discūt ad te querula uoce clamare.
[n]Alij legunt, non fecimus terræ salutes.

^a Alij legunt, terra gigantes eij ciet.

rentium ros tuus, & terram ^a uiolentorum tyrannorum tu deijcies. I [ergo] Propheta pios alloquitur.
popule mi, & ingredere in penetralia tua, & post te claude ostia tua, lateas
paululum uel ad momentum, donec prætereat indignatio. Ecce enim DO Prædicatio futurorum.
MINVS egreditur de loco suo uisitatum iniquitatem habitatorum terræ, & Mich. 1. a
proferet terra sanguines suos, neque occulet ultra interfectos suos.

CAPVT XXVII.

Sub persona Leuiathan serpentis iuxta historiã Babylonij interitus, iuxta catagogen dæmonis damnatio adumbratur simulque omnium impiorum, quocunque die dominus uindicaturus aderit. Simul est consolatio castigatorum, & nonnihil de uocatione gentium.

A IN die illa uisitabit DOMINVS gladio suo duro, grandi, & robusto Leuia Idem argumentum cum superiori.
than serpentem uectem, & Leuiathan serpẽtem contortum, & trucidabit
draconem qui in mari [est.] In die illa canite alternis uineæ Hemer. Ego
DOMINVS custodio eam, ac ^a tempestiue irrigo eam, ne forte ^b uisitet eam, cu
stodio eam die ac nocte. Iracundia non est mihi, Quis me ^c reddat ut sim ue
pris & spina in bello? ut iniquius quid cõtra eam designem, & eam simul in
cendam? Aut [quis] compellat fortitudinem meam, ut pacem mihi faciat,
B pacem mihi componat? Veniunt [dies in quibus] radices aget Iacob, pul
lulabit & florebit Israel, ut prouentus [eius] faciem orbis impleat. Num iu
xta percussionem percutientis eum percussit illum? Num iuxta cædem cæ
dentium eum cæsus est? In mensura dum amandas eam, iudicio ages cum
ea, abstulit in uento suo graui in die Euri. Propterea in hoc expiabitur ini
quitas Iacob, & hic omnis ^e fructus quum aufert peccatum eius, quum ponit
ipse omnes lapides aræ ut lapides ruderis confractos, ut non resurgant luci
C & imagines. Quum ciuitas munita solitaria erit, speciosa dimissa atque dere
licta instar eremi, ut uitulus ibi pascat, ibi cubet, & palmites eius absumat.
Quum exaruerint palmites eius, confringentur, mulieres uenientes inflam
mant eam, quoniam non est populus intelligẽs, idcirco is qui eum fecit non
D commouebitur erga eum miseratione, nec miserebitur eius fictor eius. Erit
quoque illa die, excutiet DOMINVS ab alueo fluminis, usque ad flumen Aegy
pti, & uos ô filij Israel sigillatim congregabimini. Et erit in die illa, clange
tur tuba magna, & ueniẽt qui perierãt in terra Assyria, & qui profugi erant
in terram Aegypti, & adorabunt DOMINVM Hierosolymis in monte san
cto.

Vt quinto cap. uineam Sorek, ita hic uineã ponit Hemer, antithesi uenusta, ut uideamus præstantiorem gratiã esse Iesu Christi q̃ legẽ. Hemer aũt alij pro optimo et præstãtissimo uino, alij pro rubro exponunt.

^a Ebr. Ad momenta.

^b Visitet, scilicet hostis, nocendo, aut inuadendo.

^c Alij sic legunt, Quis det mihi uepres & spinas, ut transeã in ea, & eam incendam?

Grauior semper est pœna qua ferit hostes deus, q̃ sit adflictio qua suos castigat, ut patet in Pharaone & reliquis.

Ostẽdit ueterem uineam ob sterilitatem repudiandam & excindendam, ut docet Christus Matth. 21. Iohan. 15.

^e Alij legunt, & hic est uniuersus fructus ablationis peccati eius, sed est infinitiuus.

Ab Euphrate ad Nilũ, nam hi fuerunt termini terræ Chananaicæ.

CAP. XXVIII.

Redit propheta ad reliquias decem tribuum Israel, simulque Iudæos, taxans eorũ scelera, nempe luxum & ebrietatem, simul pœnam intentãs. Taxat etiam eos qui humanis traditionibus populũ seducebant, lege dei neglecta.

A VAe coronæ superbiæ temulentorum Ephraim, & deciduo flori deco Tribus capitibus his, terra non abstulerit.
ris gloriæ eius, ^a quæ super caput est uallis opimæ, percussorum uino.
Ecce ^b fortis & robustus domini ueluti nymbus, grando & turbo confrin
gens, ueluti nymbus aquarum ualidarum inundantium ^c ualide in terram se
demittet. Pedibus conculcabimini ô corona superbiæ temulentorum E
phraim. Vsque ueniet deciduo flori decoris gloriæ eius, quæ est in capite
B uallis opimæ, quod præcoquo fructui antequam autumnus adest, quem si
mul atque uidit aliquis, dum adhuc in manu est eum deuorat. In die illa erit
DOMINVS exercituum ad coronam decoris, & diadema gloriæ reliquijs po
puli sui. Et in spiritum iudicij sedenti super tribunal, & in robur ^d transfe
rentibus bellum ad portam. Et etiam illi in uino perplexi sunt, & in sicera
aberrarunt, sacerdos & propheta perplexi sunt ob siceram, obruti uino, er
rant ob siceram, perplexi sunt in uidendo, uacillant in decernendo. Nam
omnes mẽsæ ita oppletę sunt uomitu & sordibus, ut nullus locus [superfit.]
C Quem igitur docebit scientiam? & quem faciet intelligere auscultationem?
ablactatos [nimirum,] & ab uberibus auulsos. ^e Quia præcipe ad præce
ptum, præcipe ad præceptum: expecta ad expectationem, expecta ad expe
ctationem: pusillum hic, pusillum isthic. Quoniam labijs blesis, & lingua 1. Cor. 14. d
alia loquetur ad populũ istum, qui loquutus ad eos fuerat, Hæc requies, refi
cite lassum, & hoc refrigerium, sed noluerunt audire. Et fuit eis uerbũ DO

^a Qui quæ legunt, de corona intelligunt: Qui uero qui legunt, de flore exponunt: & tunc legũt, qui, scilicet flos, in uertice est, &c.

^b Subintellige hostis uel dies domini adest: alij legunt, robur et uirtus domini.

^c Quidam Beiad, quod nos ualide interpretamur, legũt undique: alij legũt, dominus in manu hostem demittet: quidam intelligunt hostem deiecturum coronam in terram.

^d Alij legũt, auersantibus bellũ à porta.

^e Cum sannis excipiebãt uerbũ dei per prophetas missum Iudæi, & mimesi quadam uoces eorum imitantur, sed cum contemptu & irrisione.

MINI

MINI præcipe ad præceptũ, præcipe ad præceptum: expecta ad expectationem, expecta ad expectationem: pusillum hic, pusillum isthic. Idcirco ibũt & impingent retrorsum, & confringentur, irretientur & capientur. Au D
dite ergo uerbũ DOMINI uiri illusores, qui imperitatis super populũ istum qui est in Ierusalem. Quandoquidem dixistis, Pepigimus fœdus cum morte, & cum inferis pactum fecimus, ut quum inundans [f]uastatio pertranseat, non perueniat ad nos, posuimus enim mendacium refugium nostrum, & mendacio abscondemur: idcirco sic dixit DOMINVS deus, †En ego [g]fundo in Zion lapidem, lapidem probatũ, angularem, pretiosum, [h]solidissimum fundamentũ, fidens non festinabit. Et iudicium ad perpẽdiculum exigam, E
& iustitiam ad trutinam. Grandinis procella scopæ instar uerret mendacium fidutiam [uestram,] & latibulum aquæ inundantes obruent. Et abolebitur fœdus uestrum cum morte, & pactum uestrũ cum inferis non firmum erit: & quum exundans uastatio præterit, eritis ei in conculcationem. Mox ut pertransierit, rapiet uos, nam summo [i]diluculo pertransibit nocte & die, & fiet ut duntaxat uexatio faciat intelligere [k]auscultationem. Angustior enim erit lectus, quàm ut quis membra latius extendat: & operimentum strictius, quàm ut se eo quisquam inuoluat. Quoniam DOMINVS exiliet sicut F
in monte Perazim, & fremet ut in ualle Gibeon, ut faciat opus suũ, alienum opus suum, & ad operandũ operationem suam, alienam operationẽ suam.

Nũc igitur ne uobisipsis illudatis, ne fortè ualidiora fiant uincula uestra, quoniam consummatam & expolitam [ecclesiam] audiui à DOMINO deo exercituum super uniuersam terram. Auscultate & audite uocem meam, attendite & obtemperate sermoni meo. Num agricola omni tempore arat aperit & proscindit tellurem suam ad seminandum? Nónne ut æquauit su G
perficiem eius, uitiam spargit, ac cyminum dissipat, & ponit triticũ serie sua, & hordeum signato [loco,] tum far in suo termino? Et ut hæc rite peragat, erudit ac dirigit eum deus suus. Neq; enim tribula dentata exteritur uitia, nec circunducitur rota plaustri super cyminum, sed uirga excutitur uitia, & cyminum baculo. [l]Panis comminuitur, quandoquidem non perpetua tritura exteritur & strepitus rotæ plaustri ipsius, & ungulæ ipsius non comminuent eum. Et hoc à DOMINO exercituum proditũ est, qui miro agit consilio, & magnifico instituto.

CAPVT XXIX.

VAe Arieli Arieli ciuitati arci Dauidis. Adijcite annum ad annum, fe A
sti dies [a]euertentur. In angustũ redigam Arielem, ut sit mœrens & tristis, tum erit mihi sicut Ariel. Nam castra cõtra te figam circunquaq;, & angustum tibi faciam munitione: aggeres quoq; cõtra te excitabo, & humilis eris, loquerisq; de terra, & de puluere deiectæ ædes sermonẽ tuũ: erit enim uox tua uelut pythonis de terra [loquentis,] & de puluere eloquium tuum garriet. Et erit multitudo alienorum tuorum ut puluis tenuis, & multitu B
do tyrannorum, quemadmodum palea quæ momento ac subito fertur. À DOMINO exercituũ [b]uisitabitur tonitru, terræmotu, & fragore magno, turbine, procella, & flãma ignis uoracis. Et erit uniuersa multitudo gentium, quæ aduersus Arielem copias eductura est, omnis inquam exercitus militãs contra eum, & qui aggeres contra eum excitant, & qui eum obsidione cingunt, ut somnium nocturni uisi. Erit inquam ac si famelicus somniet q̃ comedat, quumq; euigilat, desideriũ eius frustratur: & ac si quis siticulosus som C
niet se bibere, cæterum euigilãs fessus est, & desiderium eius adhuc feruet: sic eueniet multitudini omnium gentium quæ cõtra montem Zion pugnaturæ sunt. Facite uosipsos tardos, & obstupescite: oblinite uobisipsis [ocu

Psal. 117.d Matth. 21.d Act. 4.b Rom. 10.c 1. Pet. 2.a

Iosue 10.c 1. Reg. 5.d 1. Par. 14.a

Supra 10. de hoc uide.

[f]Pro uastatione alij legunt flagellum.

[g]Ebr. Ego fundare, uel fundator.

[h]Ebr. Fundamẽtũ, fundamẽtũ.

[i]Ebr. Mane mane ut Germani frũy frũy.

[k]Auditio aut auscultatio capitur pro eo quod ipsi audiebãt, sed non credebant dicentibus prophetis.

Paucas fore reliquias prædicit, easq; per ignẽ excoctas & expolitas, imo strenuas & expeditas ad opus domini.

[l]Panis hic ponitur pro tritico aut farre, ex quo cõminuto fit panis: potest etiam legi, ad cibũ cõminuitur, ut subintelligatur lamed.

Post gentium fata redit ad Ierusalem, & imminentia ab Assyrijs mala uaticinatur, perstringens interim hypocrisim, & fiduciam quam collocabant in exteros.

Ariel leo est dei uel fortis, intelligit autem synecdochicé urbẽ Ierusalem, Ezech. 41.

[a]Alij legunt, feriæ circũibunt, hoc est, finientur.

Alieni hostes sunt populi dei, ut supra 25.

Iam prædicit interitũ regis Assyrij, nã hoc solẽt prophetæ cũ populo dei pœnam nunciãt, simul hostibus interitum denunciare.

[b]Visitabitur lego in tertia persona, intelligoq; de multitudine Assyrij: alij legunt, uisitaberis.

Duabus similitudinibus ostendit uanas fore spes hostiũ, qui prædæ inhiabãt, & urbis potiunde desiderio accensi erant.

los,] & estote obliti [oculis,] estote ebrij, sed non uino: uacillate, sed non si-
cera, quoniam miscuit uobis DOMINVS spiritum alti soporis, & cōstrinxit
oculos uestros, prophetas [uidelicet] uestros, & præcipuos uestros uidētes
D obtexit. Eritq; uobis uisio omniū perinde atq; uerba libri qui obsignatus
est: quem si offerat quis literarum perito, & dicat, Lege queso istum: respon
debit, Nequeo, quoniam obsignatus est. Quod si detur liber literarū rudi,
ac dicatur, Lege quæso istū: respondebit, Non noui literas. Et dixit DO-
MINVS, †Eo q; populus iste ore suo ad me accedit, & labijs suis me honorifi Matth. 15. a Mar. 7. b
ce prędicat, cor autem eius longe abest à me, & est ᶜtimor eorum erga me do
E ctus præcepto hominum, ideo en ipse quoq; addam, ut mirifice agam cum
populo isto, mira scilicet & portentosa, nempe, peribit sapientia sapientum
eius, & intelligentia prudentium eius sese abscondet. Væ his qui sese in Abd. 1. c
profundum abstrudunt, ut à DOMINO abscondant consilium, & ut opera
eorū sint in tenebris, quiq; dicunt, Quis uidet nos? & quis nouit nos? Quæ Eccli. 15. a
uestra ᵈperuersitas: ut lutū figuli reputabitur: si dicat opus factori suo, Non
F fecit me, & figulinū ad figulum suum dicat, Non fecit intelligens. An non
adhuc breuissimo tempore Libanus redigetur in agrum planū, & ager pla-
nus in syluam? Tunc audient surdi uerba libri, & oculi cæcorum ablatis ca
ligine ac tenebris, uidebunt. Tum rursus gaudebunt mansueti in DOMI-
NO, & egeni homines in sancto Israelis exultabunt. Quoniam desinit ty-
rannus, & cessat illusor, excindenturq; omnes qui iniquitati inuigilāt. Qui
ᵉpeccare faciunt hominem uerbo, qui arguenti in porta laqueos tendunt, &
G declinant in uanitate iustum. Propterea sic dicit DOMINVS qui redemit
Abraham ad domum Iacob, Non pudefiat modo Iacob, neq; nunc rubore
perfundantur facies eius, quum uiderit ipse natos suos, opus manuum mea
rum in medio sui sanctificare nomen meum, & sanctificare sanctum Iacob,
& deum Israelis formidare. Et errantes spiritu scient intelligentiam, atque
mussitatores discent doctrinam.

ᶜEbr. Timere ipsorum me.

ᵈEbr. Peruertere uestrum.

ᵉAlij legunt, errare facientes hominē in re quapiā: sed uidetur taxare falsos doctores, nam aliquot corruptorū hominum species hic recenset.

CAP. XXX.

A VAe filijs defectoribus, dicit DOMINVS, qui audent cōsilium capere, sed Noua prophetia, oratio eleganter ...
non ex me: quiq; fundunt fusionem, sed non ex spiritu meo, quo pecca
tum peccato adcumulent. Proficiscuntur ut in Aegyptum descendant, os
autem meum non interrogarunt, ut roborentur robore Pharaonis, & fidāt
umbræ Aegypti. Vertetur itaq; uobis fortitudo Pharaonis in pudorem,
& fiducia in umbram Aegypti in ignominiam. Nam principes eorum fue
runt in Zoan, & legati eorum Hanes peruenerunt. Omnes ᵃpudefient in
populo qui eis nō proderit, qui neq; auxilio erit, neq; prodesse poterit, sed
B qui cedet ad confusionem & ad opprobrium. *Baiularunt ᵇiumenta onus
per uiam australem, per terram discriminis & angustiæ [plenam,] è quibus
[prodeunt] leones & ᶜleenæ, regulus & prester urens ac uolitans: baiularūt
[inquam] in humeris pulli facultates illorum, & in gibbis cameli thesauros
eorum: ad populum qui prodesse non poterit, Aegyptij enim frustra & in-
utiliter auxiliabūtur. Propterea clamaui ad ᵈhanc, ᵉRobur eorum quiesce-
re. Nunc ergo uade, & scribe ᶠeam [rem] eis in tabulam, atq; in librum con
cipe eam, ut duret ad dies posteros, & usq; in sempiternū. Quod populus Sic Deut. 31.
iste contumax est, filij mendaces, filij qui non uolūt audire legem DOMINI.
C Qui dicūt ᵍuidentibus, Ne uideatis: & contemplantibus, Ne contemplemi
ni nobis plana, loquimini nobis blanda, contemplamini [nobis] illusiones,
recedite à uia, declinate à semita, facite quiescere à facie nostra sanctum Israe
lis. Propterea sic dicit Sanctus Israelis, Quandoquidem abhorretis à uer- Sequitur poena adueniens Iudæis ...
bo isto, & fiditis uiolentia & prauitate, illisq; innitimini, idcirco erit hæc ini
quitas

Taxat Iudæos quod auxiliū postulāt ab Aegyptijs & idololatris, rejecto uerbo dei.

Videtur hæc pertinere ad tempora Ezechiæ.

ᵃAlij legunt, omnes fœtere facient.

** Traiectio uocum, describit enim per hyperbatō horrorem deserti.*

ᵇAlij legūt, onus iumentorum Austri.

ᶜPro leena quidam leopardum legunt.

ᵈAd hanc, scilicet urbem Ierusalem.

ᵉTum fortes erunt, si sederint aut quieuerint, solida spe in deum coniecta: quidam tamen legunt, superbia eorum cessabit.

ᶠVel eam prophetiā, uel illud carmen: uel illud, absolute.

ᵍVidētes sunt prophetæ, sic et contemplantes qui spiritu reuelante futura contemplātur & predicūt, uiri diuinarū rerum prescij: uoca eos si libet, spectatores, hasim, seu cōtēplatores. Indicat eorum scelera, contemptum uidelicet uerbi dei: non q; hæc uerba palā effutirēt, sed quod sic in cordibus suis cogitarent.

quitas uobis perinde ut ruptura cadens, quum in muro sublimi, cuius ruina & conquassatio subito ex improuiso uenit. Cuius ruptura similis erit rupturæ uasis figulini, quod absque commiseratione comminuitur, ut non inueniatur in cōminutione eius testula ad ignem de foco [exceptum] fouēdum, aut ad hauriēdum aquas è puteo. Quoniam sic dixerat DOMINVS deus sanctus Israelis, [b]Sedendo & quiescendo seruabimini, in uacando & fidendo [situm] erit robur uestrū, sed non uoluistis, quin dixistis, Nequaquam, D sed equis effugiemus: fugietis igitur. [i]Celeres inscendemus: celeres ergo erunt qui uos insequentur. Mille [ueluti] unus à facie increpationis unius, à facie increpationis quinque fugietis, donec relicti fueritis ut malus in uertice montis, & ut uexillum in colle. Et ob id expectare iubet uos DOMINVS, ut misereatur uestri, & [ictum] [k]suspendit, ut sit uobis propitius, quoniam DOMINVS deus est iudicij, beati omnes qui eum expectant. Si populus in Zion sederit in Ierusalem, [l]omnino non flebis, miserēdo miserebitur tui, & ut primum audierit uocem clamoris tui, [m]respondebit tibi. Dabit quidem E dominus uobis panem angustiæ, & aquas molestiæ, at nō [n]auolet ultra [o]doctor tuus, sed oculi tui uidebunt doctorem tuum, sed & aures tuæ audient uerbum eius qui post te dicet, Hæc est uia, in hac incedite, siue ad dexteram, siue ad sinistram eatis. Tunc prophanabitis tectoriū sculptilium ex argento tuo, textile fusilis ex auro tuo, & semouebis ea, ueluti pannos menstruo imbutos, & [p]apage dices ei. Dabit præterea pluuiā semini tuo, quo terram seminasti, & panem prouentus terræ, eritque uber & pinguis. Depascet pecus tuum in illa die campum pascuum amplum. Tauri quoque & pulli qui terram colunt, farraginem sapidissimā comedent, quę uento & uanno euentilata est. In uniuersis mōtibus excelsis, & super omnes colles editos distincti riui erunt aquarū in die cædis magnæ, quum turres corruent. Sed & lux F lunæ erit sicut lux solis, & lux solis septies clarior erit, ut tanta sit quanta est lux septem dierum. In die qua DOMINVS obligabit cōquassationem populi sui, & uulnus plagæ eius sanauerit. Ecce nomen DOMINI de longinquo uenit, cuius uultus ardet ut grauissimus sit ferēdo, labia eius plena sunt fremitu, & lingua eius sicut ignis deuorans. [q]Flatus eius uelut torrēs inundans mediumque collum ambiens, ut euentilet gentes uentilatione nihili, & ut [r]frenum errare faciat in maxillis populorum. Et erit uobis canticū quemadmodum in nocte quum se ad diem festū sanctificant [solet,] & lætitia cordis, ut eius qui ad tibiam incedit, ut ueniat ad montem DOMINI, ad petram Israelis. Efficiet insuper DOMINVS, ut [s]audiatur maiestas uocis suæ, & in- G cussionem brachij sui ostēdet, cum furore uultus, & flamma ignis deuorantis, cum collisione [& dissipatione,] nymbo & lapide grādinis. Quia Assyrius à uoce DOMINI perterrefiet, in [t]baculū incutiet. Et erit uniuersus trāsitus baculi [u]fundati, quem incutiet ei DOMINVS cum tympanis & citharis, & bellis motationis pugnabit [x]cōtra ea. Præparata est prçterea iam olim Topheth, hæc etiam pro rege prçparata est, quam profundam & amplam fecit: penetrale eius ignis, uis lignorum ingens, quæ flatus DOMINI ceu sulphureus torrens incendit.

CAP. XXXI.

VAe his qui descendunt in Aegyptum pro auxilio, quique equis nitūtur, A & fiduciam habent in quadrigis quòd multæ sint, & in equitibus propter ingens robur eorum, sed ad sanctum Israelis non respiciūt, & ipsum DOMINUM non quęrunt. Sed & is sapiens est, & adduxit malū, & uerba sua [a]non abstulit, & insurget contra domum malitiosorū, & contra auxilium eorum qui uana operātur. Quin & Aegyptius homo est, & non deus: & equi eo- B

Obijcit interim illis uiolētiam & oppressionem pauperum, ex quis sibi thesauros corradebant.

[b]Alij legunt, reuertendo.

[i]Ebr. Celeri uehemur. Celeres autem dixi, quod & hi ueloces equi sunt.

Suasoria est & admonitoria, ut ad dominum reuertantur, is enim obuijs ulnis sit eos recepturus.

[k]Nam supra dixerat, manum domini adhuc extentam.

[l]Legunt quidam, et flebis: sensus est, si uacares & sederes iuxta præceptum domini, non esset ut fleres: uel, si ita feceris, nunquā flebis: uel, plorans non plorabis, id est, etiamsi ploras, tamen deus consolabitur, &c.

[m]Respōdebit, id est, annuet petitioni tuæ, exaudiet.

[n]Ebr. Alabitur.

[o]Pro doctore alij pluuiā legūt.

[p]Ebr. Exi, apage, dixi quod exi non satis exprimit indignationis emphasim, quæ est in uoce Ebr. Et autē dicitur & idolum intelligitur, numerus enim subinde mutatur.

Describit pulcherrimis allegorijs & similitudinibus, formidabile iudiciū domini in Assyrios, adeoque impios omnes.

[q]Pro flatu alij spiritum legunt, intelligentes impetū quo feratur deus in impios.

[r]Alij legūt, frenū seductiuum. Interfecto exercitu hostis, seruati electi gratulabuntur: idque non uulgariter aut ficte, sed uere & ex animo, ut qui petræ deo hæreant.

[s]Audire faciet, id est, celebrem reddet, dicunt alij.

[t]Nā baculus fuit Assyrius, sed dominus iam in illū percutiet: alij legunt, in baculo, uel, cum baculo.

[u]Fundati, id est, firmi: solent enim baculi aliquādo dum incutiuntur frangi, sed hic firmus erit leuique negotio hostem perdet, ut si quis cū tympanis & citharis rem perficeret, quasi per ludum, non tormentis bellicis, leui quadā, quasi uelitatione bellica.

x Cōtra ea, scilicet castra Assyriorum.

Hæc contio eiusdē argumenti est cum concione superioris capitis.

[a]Non abstulit, id est, non irrita fecit.

Aegyptius auxilium ferre non potest, ergo impij & stulti qui eo fidunt.

rum caro sunt,& non spiritus: quumq; DOMINVS extēderit manum suam,
corruet qui fert auxilium:& qui auxilium expectat,concidet, atq; omnes si
mul pessum ibunt. Quoniam sic dixit DOMINVS ad me,Quemadmodum
leo aut catulus leonis ad prædā suam rugit, & nihil pauet ad examen pasto
C rum qui ei occurrunt & uociferantur,neq; ad tumultum eorum animum de
ijcit, sic descendet DOMINVS exercituum ad propugnandum pro monte
Zion,& pro colle eius. Instar auis obuolantis proteget DOMINVS exerci
tuum Ierusalem,protegendo,liberando, transiliendo atq; seruando. Re
uertimini ô filij Israel,quantum defectione in profundum descendistis. Ete
nim abijciet in die illo quisq; simulachra argentea sua, & simulachra aurea
D sua,quæ fecerant uobis sceleratæ manus uestræ. Et cadet Assyrius gladio,
sed non uiri,& gladius non hominis deuorabit eum. Et fuga sibi consulet
à gladio,& electi eius uectigales [b]erūt. [c]Arcem suam præ metu præteribit,
& pauebunt principes eius à signo,dicit DOMINVS, cui lucerna fouetur in
Zion,& caminus in Ierusalem.

Dominus tueri potest,ergo illi fidendum:id ostendit duabus si militudinibus.

Supra 10.cap.rex Assyrius mi nabatur nidos cum auibus se perditurum,sed dominus hic promittit se defensurum suos, ut auis solet nidum suum.

Hostis cadet nostris, sed dei uiribus.

[b]Alij legunt, in dissolutionem erūt,ad tabē,ad consumptionē.
[c]Petra pro arce.

CAP. XXXII.

A ECce in iustitia regnabit rex ipse,& principes ipsi præerunt iudicio. Et
[a]erit uir [ille] uice latibuli à uento,& uice receptus à nymbo; sicut aqua
rum riui in arido loco, & sicut umbra immanis ac prominētis scopuli in ter
ra ubi laboratur [siti.] Non hallucinabuntur oculi uidentium,& aures au
dientium auscultabunt. Cor præcipitanter agentium intelliget scientiam,
& lingua balborum festinabit loqui †candida. [b]Sordidus non dicetur am
plius liberalis,neq; parcus dicetur magnificus. Quia sordidus sordida lo
quitur,& cor eius uanitatem concinnat,ut simulate agat, & ut loquatur con
B tra DOMINVM errorem,animam esurientem exhauriendo, & potum sitien
ti subtrahendo. Equidem parci arma pessima sunt,scelerata init cōsilia, ut
circumueniat simplices uerbis mēdacibus, & tum etiam quum [c]pauperi ius
dicit. Liberalis autē liberalia consultat, perq; liberalia facta clarus [b]surgit.
Mulieres opulentæ atq; otio deditæ,surgite,audite uocem meam,auscul
tate sermoni meo filiæ confidentes. Diebus [aliquot] supra annum,turba
bimini ô securæ,quia defecit uindemia, collector [frugum] uacuus redibit.
C Obstupescite ô opulentæ ac otiosæ, [imminet] confidentibus & securis tur
bare,expoliare,nudare & accingi lumbos. Plangētes ad ubera propter ar
ua desiderabilia,& propter frugiferā uitem.Super tellurem populi mei spi
na & uepris [e]excrescet,quia in omnibus domibus lætitia [est,] & in urbibus
petulans exultatio. Quia [f]palatia disiecta,& urbes frequentissimæ desertæ
erunt. Turres & propugnacula in speluncas redigentur perpetuas,in oña
grorum luxum, in pascua gregum. Donec effundatur super nos [g]spiritus
è supernis,& †redigatur desertum in agrum cultum, & ager cultus sylua re
D putetur. Et habitet iudicium in deserto,& iustitia in campo fertili sedeat.
Et erit opus iustitiæ pax,& cultus iustitiæ tranquillitas atq; securitas in per
petuum. Et sedebit populus meus in habitatione pacis, & in tabernaculis
securis,& in mansionibus opulentissimis. Et grandinabit in descendendo
in syluā,& in humili humilis erit ciuitas. O uos felices,qui ad omnes aquas
[h]feretis,immittentes pedem bouis & asini.

Scelere impiorum expiato, rediturum esse faciem iustitiæ & æquitatis. Vt supra 22.
Ostenditur obiter quod sit officium regis, & pij principis Psal.72.
[a]Per uirum illum Ezechiam intelligunt regem pium:alij impersonaliter legunt,id erit homini uice latebræ à uento.
†Candida,id est elegantia.
[b]Nabal homo dicitur durus,inhumanus,sordidus,auarus,stul stolidus. Collatiōe aūt pulchrè ostēdit reflorescere uirtutes omnes sub iusto et pio principe.
[c]Vel,quū pauper iudicium loquitur:uel sic,ut perdat pauperes uerbis mendacibus,& in loquendo pauperis ius,supple perdat.
[b]Surgit semper benefaciendo sese superare.
Hactenus de fœlicitate futura post bellū Assyriacum,iam malum attingit perferendū, quod tamen diuturnum non est. Vocat autem urbes mulieres,oppida aut pagos filias,figura perq̃ familiari omnibus linguis.
[e]Ebr. Ascendet.
[f]Ebr.In singulari dicuntur, palatium relictum, & multitudo urbis deserta.
[g]Spiritus pro fauore & gratia dei.
†Infra 35.8
[h]Potest & sic legi,feretis super aquas,propter mysteriū.

Sermo est de calamitatibus, quum essent undiq; angustiæ.

CAP. XXXIII.

A VAe uastanti,& tu non es uastatus: & præuaricanti, quum in te non sit
præuaricatum:quum uastare desieris,uastaberis & tu: & quum præua
ricari cessaueris, præuaricabuntur in te quoq;. DOMINE miserere nostri,
te enim expectauimus,esto brachium eorum qui mane [ad te currunt,] quin
sis salus nostra in tempore angustiarum.. A uoce fremitus [tui] fugerūt po
puli,ab exaltatione tua dissipatæ sunt gentes. Et colligetur præda uestra,
ut

Ostenditur & hos demum puniri, quibus ut uirga dominus puniendo suos utitur. Insultatur hosti,consolantur pij.
Quidam legūt hoc per interrogationem.
Varijs affectibus orationem inspirat propheta, nunc aduersarium increpando,nunc suos cōsolando,interdum precando,interdum gratias agendo.

Insultat hosti.
Orat in persona populi.
Redit ad insultationem.
Apostropha ad Assyrios.

ut si quis ᵃbrucos colligat, ut est discursus locustarũ in eo [loco] quo discur-
runt. Exaltatus est DOMINVS, quoniam habitat in excelso, impleuit Zion
iudicio & iustitia. Et erit ᵇfides temporibus tuis, fortitudo, salutes, sapien-
tia & scientia, timor DOMINI ipse thesaurus eius. Ecce ᶜnuncij eorum foris
clamãt, & legati pacis amare flent. Desolatæ sunt semitæ, cessat uiator, *ir- B
ritum fecit fœdus, spreuit ciuitates, nullius reputat homines. Luxit uastata
terra, pudefactus est Libanus succisus. Saron facta est deserto similis, excus-
sus est Basan & Carmelus. Nunc igitur exurgam dicit DOMINVS, nunc
exaltabor, nunc sublimis ero. Concipietis quisquilias, & stipulas parietis,
spiritus uester ignis, deuorabit uos. Et reddentur populi exusti sicut calx,
& sicut spinæ recisæ igne exurentur. Audite qui longe abestis quid fece-
rim, & uicini agnoscite potẽtiam meam. Metuũnt in Zion peccatores, te-
net tremor hypocritas: quis ex nobis [inquiunt] habitabit cum igne deuo-
rante? Quis nostrum habitabit cum ardoribus æternis? Qui ambulat in iu C
stitijs, & loquit̃ quæ recta sunt: qui abhorret ab emolumento quod per uim
& calumniam [extorquetur,] excutiens manus suas, ne munus contrectent:
qui aurem suam obturat, ne audiat ᵈsanguines: & oculos suos cõprimit, ne
intueantur malum. Hic in excelsis habitabit, propugnacula petrarum asy-
lum eius, huic panis & aquæ fideles dabuntur. Regem in decore suo uide-
bunt oculi tui, uidebunt terram longinquarum [regionum.] Cor tuum me
ditabitur terrore, Vbi nam scriba? ubi appensor? ubi scriba turrium? Popu
lum illum ᵉbarbarum non uidebis, nec populum ᶠabstrusi sermonis, quem
non possis intelligere: aut balbutienti lingua, quem non possis capere.
Contemplare Zionem urbẽ solennitatum nostrarum, uideant oculi tui Ie- D
rusalem, habitationem opulentam, tentorium quod non trãsferetur, cuius
claui in perpetuum loco non mouebuntur, cuius funes uniuersi nunquam
ᵍeuellentur. Quin potius isthic magnificus DOMINVS nobis, [ueluti] locus
ubi [circũfluunt] amplissimis utrinq; ripis flumina & riui, in quibus neq; tri
remis grassatur, neq; ea oneraria magna trãsit. DOMINVS enim iudex no-
ster, DOMINVS legislator noster, DOMINVS rex noster, ipse seruabit nos.
Rudentes tui laxati sunt, ut nec malum suum firmiter retinere, nec uelum ex
pãdere possint. Tum distributa sunt ornamẽta prædæ ingentis, ut & clau
di diripiant spolium. Nec dicet ullus habitator, ægrotus sum: populo qui
habitat in ea, remissa est iniquitas.

CAP. XXXIIII.

ADdeste gentes ad audiẽdum, & populi ad aduertendum. Audiat tel- A
lus, & quidquid ᵃin ea est, orbis & omnia germina eius, quia ira DOMI
NI [erit] super omnes gentes, & furor super omnem exercitum earum, deuo
uit eas, & tradidit eas mactationi, ut interfecti earum abijciantur, & ex cada
ueribus earum ascendat fœtor eorum, cruoreq; eorũ montes colliquescant.
Contabescet quoq; omnis exercitus cœlorum, & conuoluentur cœli ut co-
dex, & omnis exercitus eorum defluet, ut defluunt folia uitis & ficus. Quia
inebriatus est in cœlis gladius meus, ecce descẽdet super Edom, & super ᵇpo B
pulũ quem ultioni meæ deuoui. Gladius DOMINI impletus est sanguine,
& pinguis est adipe & sanguine agnorum & hircorũ, adipe renum arietum,
quia uictima DOMINO [est] in Bozra, & mactatio magna in terra Edom.
Et descendent unicornes cum eis, & tauri cum ᶜmagnificis, & rigabitur ter-
ra eorum sanguine, & puluis eorum adipe impinguabitur. Nam dies est ul
tionis DOMINO, annus repensionum ᵈad iudicium Zion. Et conuertẽtur
torrentes eius in picem, & puluis eius in sulphur, & erit terra eius pix ardẽs.
Neq; noctu, neq; interdiu extinguetur, in æternum ascẽdet fumus eius, à ge C

Deus exaltatur, ut supra ca. 2.

Ecclesiam induci ... & calamitatem populo ...

... pollicetur ... domino contra ... hostem.

Inuitat ad spectaculum.

... Psal. 15.

1. Cor. 1.

... ponit ... felicitatem.

Domini omnia ... nostræ ... ut ... bus.

Prælatione ac ... populo ...

... quod dicit ... perdendos ... impios ... deum.

... 63. a

ᵃAlij gebim pro foueis exponunt, in quas bruci & locustæ coniiciuntur, & tũc discursus ad homines refertur.
ᵇPro fide alij legunt ueritas.
ᶜPro nuncijs quidã legunt, angeli eorum: sed uidentur intelligi de legatis Ezechiæ, qui redeuntes a Rabsace, tristia retulerunt.
*Irritũ fecit fœdus Senaherib, uide 2. Reg. 18. Alij intelligunt deum rupisse fœdus, propterea quod populus in fœdere nõ steterat, ut supra 24.

Hæc sunt uerba infidelium.

Per subiectionem respondet.

ᵈSanguines immania scelera sunt, ut supra 1. cap.

Sic gratulando pij loquentur, tãto hoste liberati: sarcasmum habet.
ᵉAlij impudentẽ uel robustum.
ᶠEbr. Populum profundi labij ab audiendo.

Omnium oculos in Zion intentos facit, ut opus dei contẽplantes, confirmatiores hoc exemplo facti, soli deo hæreant.
ᵍAlij legunt, inueterascent.

Vertit sermonem ad Assyrios, sed perstat in priori metaphora.

Probat iudiciũ & ultionẽ dei imminere omnibus qui sunt hostes populi dei, sub persona Edom.
A speciali ad generale descendit, ut supra 24.
ᵃEbr. Omnis plenitudo eius.

ᵇEbr. Populũ anathematis mei ad iudicium.

Sub animalibus hostes ferocissimos intelligit & uoluptuarios.
ᶜAbirim quidam caballos intelligunt.

ᵈId est ut uindicetur ab hostibus suis Zion.

neratione ad generationem uastabitur, in perennem æternitatem non erit qui per eam transeat. Quin possidebunt eam [c]ibis & castor, bubo & coruus habitabunt in ea. Et extendet super eam regulam inanitatis, & [f]lapides uacuitatis. Ingenuos eius uocabunt, & non erit ibi regnum, & omnes principes eius in nihilum erunt redacti. [g]Succrescent in palatijs eius spinæ, urtica, & carduus in munitionibus eius, eritq; habitaculum draconũ, & atrium

[c]Vbi nos ibis, alij onocrotalus habent, alij pelecanus.
[f]Lapides intelligit quibus in bilance utimur.
[g]Ebr. Ascendet in palatijs.

D pullorum struthionum. Occurrent spiritus [h]horrendi ululis, & satyrus ad comparem suum clamabit: quin & Lamia isthic requiem sibi quæret, & inueniet sibi requiem. Ibi nidificabit uultur atq; pariet. In umbra ipsius fouebit oua, & exculpet. Milui quoq; ibidem congregabuntur, quisq; cum sodali suo. Sciscitamini ex libro DOMINI, & legite, unum ex his non deerit, neq; ullũ cum sodali suo desiderabitur, quia os eius præcepit, & spiritus eius congregauit ea. Ipse proiecit eis sortes, & manus eius distribuit eis funiculo, usq; in sæculum hæreditate possidebunt eam, à generatione in generationem habitabunt in ea.

[h]Zijm & lim uarie exponuntur. Vide supra cap. 14.

Sustuli figurã, & præposterum uerborum ordinem posui perspicuitatis gratia.

CAP. XXXV.

Consolatio est his qui uastati sunt, reparabũtur enim aliquando, licet enim grauia sint passi, læniora tamẽ uidebũt. Per anagogen de uocatione gentium & temporibus Christi intelliguntur, ubi ea omnia locupletissime per Christum impleta sunt.

A LAetabuntur desertum & solitudo, arida quoq; terra exultabit, & florebit ut lilium. Florebit amœnissime, exultabit magis ac magis, atq; iubilabit, gloria Libani dabitur ei, splendor Carmeli & Saron. Hi uidebũt gloriam DOMINI, maiestatem dei nostri. Corroborate manus languidas, &

B genua labantia confirmate. Dicite præcipitibus corde, Fortes estote, ne timeatis, ecce deus uester [cum] uindicta & retributione ueniet, deus ipse ueniet & seruabit uos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum reserabuntur. Tunc saliet claudus tanquam ceruus, & iubilabit lingua muti, quia excindent aquæ in deserto, & torrentes in terra arida. Redigeturq;

De cæcis & surdis supra 29. Matth. 11. c

C torrida terra in stagnum, & terra siticulosa in scaturiginem aquarum. In eo domicilio ubi dracones cubabant, erit herba uirens calami & iunci. Isthic quoq; erit semita & uia, & uocabitur uia sancta, pollutus non transibit per eam, & [a]ipse cum eis incedens in uia, ut [b]stulti non possint errare. Non erit

D isthic leo, neq; irruptio ferarum ascendet in eam, nec inuenietur, sed redempti [in ea] proficiscentur. Redempti [nempe] DOMINI redibunt, & ueniẽt cum iubilo in Zion, & gaudiũ perpetuum [erit] super caput eorum. Lætitia & gaudiũ apprehendẽtur, fugientq; labor & gemitus.

[a]Ebr. Et ipse eis, obscurum est quo referatur (ipse,) sed uidetur illud Hu referendũ esse ad dominũ, qui suis in hac uia ambulantibus ad erit, ipse cũ eis: si athnacta non obstaret, legerem, & ipse cum eis in hac uia incedens.
[b]Stultos capit pro simplicibus & incautis.

CA. XXXVI.

Historia est quomodo Senaherib oppugnarit urbem Ierusalem, & de fallu regis impij ac seruorum eius.

A FActum est autem quartodecimo anno regis Ezechiæ, ut Senaherib rex Assyriorum ascenderet contra omnes urbes Iuda munitas, & expugnaret eas. Misit ergo rex Assyrius [a]Rabsacen à Lachis Hierosolyma contra Ezechiam regem cum exercitu graui: qui quum constitisset ad [b]cliuum piscinæ superioris in uia agri fullonis, egressus est ad eum Eliakim filius Hilkiæ, qui erat præfectus prætorio, Sobna scriba, & Ioah filius Asaph à commentarijs. Dixitq; ad eos Rabsaces, Dicite quæso Ezechiæ, Sic dixit magnus rex, rex Assyriorum, Quæ confidentia hæc qua tu niteris? [c]Dixi, certe in uerbo labiorum, consilio & robore bello gerendo [opus est.] Nunc igitur

4. Reg. 18. c
2. Par. 32. a

[a]Rabsaken alij appellatiuum faciũt, magistrũ pocillatorum.
[b]Pro cliuo alij aquæductum legunt.

B quo tandem fidis, q contra me rebellare ausus es? Ecce tu fidis fulcro istius fractæ harundinis, [nempe] Aegyptio, cui si quis innitatur, in manum eius penetrat, & eam perforat: talis est Pharao rex Aegypti omnibus qui illo nituntur. Quod si dicas mihi, In DOMINVM deum nostrum speramus. An non is est cuius excelsa & aras sustulit Ezechias? & ad Iudam atq; Ierusalem dixit, Coram altari isto adorabitis. Sed nunc quæso [d]obsides da domino meo regi Assyrio, daboq; ego tibi equorum duo millia, num tu illis equites imponere poteris? Quomodo ergo retundes faciem unius ducis uel minimi inter seruos domini mei, ut fidas tu Aegyptijs propter currus et equites?

[c]Ebraica hic ualde obscura sũt, forte pro amarthi amartha scribẽdum erat, ut in libris Regum, & planior esset sensus. Verbum autem labiorum pro precibus capi puto, aut pro cõsolatione prophetica, quæ omnia impius hostis Ezechiæ eripere tentat.

[d]Verbũ hithaareb uarie exponitur: quidã dicunt, pacifcere cum domino meo: quidam, cõmisce te cum eo: uel, congredere cum domino meo.

Num uero citra consilium & iussum DOMINI in hunc locũ, ut eum uastem,
ascendi? Quin DOMINVS dixit ad me, Ascende in hanc terrã & uasta eam.
Tum dixit Eliakim & Sobna, & Ioah ad Rabsacen, Loquere quæso ad ser- C
uos tuos Syriace, nam callemus nos, nec loquaris nobiscũ Iudaice, ut popu-
lus iste qui in muris est †audiat. Dixitq; Rabsaces, Num ad dominũ tuum
& ad te misit me herus meus ut hæc uerba loquerer? an non potius ad mise-
ros istos qui in muris excubãt, quo minus stercora sua edere, & urinã suam
uobiscum bibere cogantur? Perstabat igitur Rabsaces, ac uoce magna cla-
mabat Iudaice, & dicebat, Audite uerba regis magni regis Assyriorum, Sic
dicit rex, Ne imponat uobis Ezechias, quoniam non poterit uos liberare.
Nec est ut uos Ezechias fidere iubeat DOMINO, dicendo, Indubie liberabit
uos DOMINVS, ne tradatur urbs ista in potestatem regis Assyriorum. No-
lite audire Ezechiam, nam sic pollicetur rex Assyriorum, Si ᵉhanc apud me D
gratiam ineatis, ut ᶠexeatis ad me, fruetur quisq; uinea sua, quisq; ficu sua, &
bibet quisq; aquas putei sui, donec ueniam & abducam uos ad terrã quæ ue
stræ terræ similis est, terram quæ habet frumẽtum & uinũ, terrã quæ habet
panem & uineas. Ne forte seducat uos Ezechias, dicens, DOMINVS eripiet
nos. Num liberarunt dij gentium quisq; terram suam de manu regis Assy
riorum? Vbi est deus Hamath & Arphad? Vbi deus Sepharuaim, &
quod assererẽt Samariam de manu mea? Aut quis est ex omnibus dijs na-
tionum, qui regionem suam de manu mea asserere potuerit, q; DOMINVS li
beraret Ierusalem de manu mea? Tacuerũt [legati,] & ne uerbum quidem
ei responderunt, præceptum enim regis erat, qui dixerat, Ne respondeatis.
Venit itaq; Eliakim filius Hilkiæ præfectus prætorio, Sobna scriba, & Io-
ah filius Asaph à commentarijs, ad Ezechiam scissis uestibus, & commemo
rarunt ei uerba Rabsacis.

† Audire pro intelligere.

ᵉ Ebr. Facite mihi uel me cum benedictionem.

ᶠ Exire pro deficere, & sese dedere.

CAPVT XXXVII.

4.Reg.19.a FActum est autem, ut rex Ezechias audito [hoc sermone,] scinderet uesti A
menta, & operiret se sacco, ingrederetur q; ædem DOMINI. Misit inte-
rim Eliakim, qui erat præfectus prætorio, Sobnam scribã, & seniores sacer-
dotum indutos saccis ad Esaiam prophetam filium Amoz, qui dicerent ad
eum, Sic dicit Ezechias, Hæc dies est dies angustiæ, correptionis & irritatio
nis, ut quum fœtus ad procinctum partus uenit, & parientem uis enitẽdi de
stituit. Nimirũ audiuit DOMINVS deus tuus uerba Rabsacis, quẽ rex Assy
riorum dominus eius misit, ut probra iaceret in deum uiuentem, & ut crimi
naretur uerbis quæ audiuit DOMINVS deus tuus. Tu ergo suscipias ora-
tionem pro reliquijs quæ adhuc supersunt. Venerũt itaq; serui regis Eze- B
chiæ ad Esaiam, quibus Esaias respondit, Sic dicetis domino uestro, Sic di-
xit DOMINVS, Ne timeas propter uerba quæ audiuisti, quibus me serui re-
gis Assyrij contumeliose lacerarunt. Ecce ego mittam ᵃuentũ contra eum,
cuius sonitum protinus ut audierit, reuertetur in terram suam, quem & ego
in terra sua gladio prosternam. Porrò Rabsaces reuersus, offendebat re-
gem Assyriũ oppugnantem Lobnam, resciuerat enim q; à Lachis soluisset.
Rumor enim erat de Tharhaka rege Aethiopum, q; profectus esset ad pu-
gnandũ contra eum: quem quum audisset, misit [alios] legatos ad Ezechiam
cum hisce mandatis, Sic dicetis Ezechiæ regi Iuda, Ne te seducat deus tuus,
in quo tu confidis, ut dicas, Ierusalem non tradetur in potestatem Assyrio- C
rum, tu enim audiuisti quæ nam fecerint reges Assyriorum omnibus natio
nibus, eas excindendo, & tu euaderes? Num liberarũt dij gentium eas quas
deuastarunt maiores mei? Gosan, Haran, Rezeph, & filios Eden, qui erãt in
Thalassar? Vbi est rex Hamath? rex Arphad? atque rex ciuitatis Sephar-

Quid rebus perturbatis rex Ezechias fecerit, qualẽ consolationem à domino per prophetam acceperit, & quomodo hostis per angelũ pro delatus sit.

ᵃ Alij legunt, spiritum, nempe pro animo, immittam ei alienam mentem, indam aliũ animum.

uaim, Hena & Aua? Accepit ergo Ezechias epistolam de manu legato-
rum, & quum legisset eam, ascendit in ædem DOMINI, & expādit eam Eze-
chias coram DOMINO, orauitq; Ezechias ad DOMINVM in hunc modum,
DOMINE exercituum, deus Israelis, qui Cherubim inhabitas, tu solus deus
es omnium regnorum terræ, tu enim fecisti cœlum & terram, inclina DOMI
NE aurem tuam, & ausculta: aperi DOMINE oculos tuos, & inspice, & audi
cūcta uerba Senaherib, qui legatione missa probra iecit in deum uiuentem.
D Equidem uerum esse agnosco DOMINE, quod reges Assyrij uastauerint gen-
tes, & cunctas regiones earum, quodq; deos eorum igni tradiderint, quādoqui
dem illi non erāt dij, sed opus manuum humanarum è ligno aut lapide, un-
de & perdiderunt eos. Nunc ergo DOMINE deus noster, serua nos quæso
de manu eius, ut cognoscant omnia regna terræ te solum esse deum. Mi-
sit autem Iesaias filius Amoz ad Ezechiam [nuncios] cum huiusmodi man-
dato, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Ea quæ orando petiuisti à me super
Senaherib rege Assyriorum, [audiui,] & hoc est uerbū quod respondit DO
MINVS cōtra eum, Contēpsit te, ac subsannauit te [ô rex,] uirgo filia Zion, *Verba sunt ad regem Assyrium.*
filia Ierusalem mouit post te caput. Cui uero tu opprobrasti? cui maledixi-
sti? in quem edidisti uocem? cōtra quem sustulisti fastum oculorum tuorum?

[b] Ebr. In manu seruorū tuorū.

Hostis populi dei impudenter hæc iactat, ac si perfecisset quæ corde conceperat: aliàs in futuro hæc posui.

E Contra Sanctum Israelis, [b] missis enim legatis tuis contumelias iecisti in do-
minum, & dixisti, Copia equitatus mei, in iuga montium ascendi ego, ad la
tera uidelicet Libani, & succidi excelsa cedrorum eius, electas pinus eius, &
introiui ad summitatem extremitatis eius, ad saltum agrorum eius cultorum.
Ego fodi & bibi aquas, & exiccaui plātis pedum meorum omnes riuos qui
pro munitione sunt. An non audiuisti quod hoc [negotium] iam olim fece- *Iam respondet deus ad impia cogitata Senaherib.*
rim, retroq; temporibus formauerim illud, iam uero adduco illud, nempe
ut uastem urbes munitas, & redigam eos in aceruos & ruinas, quarum habi
tatores ut manci trepidabunt ac erubescent, similes erunt gramini agri, oleri
F uiridi, & fœno tectorum, quod antequam enascatur, plærunq; exaret. Ego
conuersationem tuam, ego profectionem tuam & reditū tuum noui, æque
furorem tuum contra me. Quandoquidem ergo furis contra me, ascendit

[c] Ex qua fere insolentia nascitur, ergo quidam dicit insolentia.

Imperatiui pro futuris, per heterosin: uel, comedendum est.

secura [c] opulentia tua ad aures meas, & ob id inijciam hamum naribus tuis,
& lupatum meum in labia tua, & retro agam te ea uia qua uenisti. Et hoc
sit tibi [ô Ezechia] signū, Hoc anno comedes reposita, proximo anno quæ
sponte nascētur, tertio uero anno seminabitis & metetis, uineas quoq; plan
tabitis, & fructum earum edetis. Rursumq; coibit in unum quod euadet de
domo Iuda, iactaq; deorsum radice quod reliquum est, fructum sursum red
det. Quia prodibūt reliquiæ de Ierusalem, & seruati de monte Zion: hæc
faciet zelus DOMINI exercituum. Propterea sic promittit DOMINVS de re
G ge Assyriorum, Nequaquam ingredietur in urbem istam, neq; spiculū huc
iaculabitur: non occurret ei clypeus, neq; excitabitur contra eam agger. Ea
uia qua uenit redibit, & in istam urbem non introibit, dicit DOMINVS. Pro
pugnabo enim ut seruem urbem istam, propter meipsum, & propter Daui
dem seruum meum. Egressus itaq; angelus DOMINI, percussit in castris
Assyriorum centena octogintaquinq; millia: quumq; mane surgerent, ecce *4. Reg. 19. a*
omnes [b] iacebant mortui. Soluit ergo Senaherib rex Assyriorum, & abiēs *Iob 1. d*
habitauit in Niniue. Factum est autem quum aliquando adoraret in æde *Eccli. 48. A. 1. Mach. 7. f 2. Mach. 8. c*

[b] Ebr. Ipsi omnes cadauera mortuorum.

Nisroch dei sui, ut Adramelech & Sarezer filij eius ipsum trucidarent gla-
dio, & confugerent in terram Ararat, & regnauit Esarhadon filius eius pro
eo.

CAPVT XXXVIII.

Quodam

4 Reg 20.a 2 Par 32.d
QVodam tempore ægrotabat Ezechias letaliter, uenit ergo ad eum Ie- A
saias filius Amoz propheta, & dicebat ad eum, Sic dicit DOMINVS,
Manda domui tuæ, morieris enim tu, & non uiues. Vertebat ergo Eze-
chias faciem suam ad parietem, & orans ad DOMINVM, dixit, Mi DOMINE,
meméto quæso quod ambulauerim coram te in fide, & integro corde, & ꝙ
fecerim quæ tibi placent. Fleuitq́ Ezechias magno fletu. Factus est ergo
sermo DOMINI ad Iesaiam in hunc modum, I, & dic ad Ezechiam, Sic dicit
DOMINVS deus Dauidis patris tui, Exaudiui precationē tuam, uidi lachry-
mas tuas, ecce ego addo ad dies tuos quindecim annos, et de manu regis Af
syriorum te liberabo, & urbem hanc, & protegā urbem istam. Et hoc esto
tibi signum à DOMINO, ꝙ DOMINVS facturus sit rem istam quam promi-
sit. Ecce ego reducam umbrā gradibus quibus descēdit in hora Achas cum B
sole retrorsum decem gradibus. Reuersus est ergo sol decem gradibus, qui
bus gradibus scilicet descenderat.

Ezechiæ letali morbo correpto uita prorogatur. Restituitur canit domino.

Titulus
Scriptum Ezechiæ regis Iuda, quum ægrotasset & conualuisset ab ægro
tatione sua.

Ego dixi, in præcisione dierum meorum ibo ad portas inferorum, uisita
tus sum quum adhuc superessent anni. Dixi, Non uidebo dominum, do
minum inquam in terra uiuentium, non aspiciam ultra hominem cum habi
tatoribus huius [a]sæculi. Vita [b]mea translata est, & conuoluta à me instar C
tentorij pastoralis: præcidi ueluti textor uitam meam, à [*]fastigio incidit me,
à prima luce ad noctem usq́ cōficies me. [c]Supputabam usq́ ad auroram,
ut leo contriuit omnia ossa mea, à prima luce in noctem [o]conficies me.
Garriebam non aliter quàm grus, aut hirundo, gemebam ut columba, ten-
debāt oculi mei in sublime, [dicebam,] Vis mihi fit ô domine, fideiube pro
me. Quid loquar? & dixit mihi, & is idem fecit, mouitando [caput, concu
tiendo corpus, meditabor] omnibus annis meis, de amaritudine [hac] ani-
mi mei. Vltra eos uiuent domine, & in eis omnibus uita spiritus mei: tu D
me somno degrauas, & [rursum] uiuificas. Ecce ad incolumitatem [cedet]
mihi amara hæc amaritudo, & tu dilexisti animam meam ut [eam erueres] è
fouea nihili, quoniā abiecisti post tergū tuum omnia peccata mea. Neq́
[e]enim aut inferi te canunt, aut mortui te laudant, neq́ expectabunt descen-
dentes in foueam fidem tuam. Viuus uiuus [inquam] canet te, quemad-
modum & ego hodie, pater filijs notam faciet fidem tuam. DOMINVS ad
seruandum me [adfuit,] & cantica mea celebrabimus omnibus diebus uitæ
nostræ in æde DOMINI. Et ait Iesaias, Accipiant massam carycarum, &
conficiant emplastrū super ulcus, & conualescet. Et dixit Ezechias, Quàm
admirandū, ꝙ in domum DOMINI ascensurus sum.

Carmen est gratulatoriū, quo domino gratias agit pro ingentibus beneficijs.

[a] Alij hadel pro orbe exponūt.
[b] Alij legūt, incolatus uel ætas.
[*] Vel ab infirmitate.
[c] Vbi supputatio fit, fit & adequatio aut cōparatio, Man uerglycht eins gegen anderen.
[o] Quidam legunt in tertia persona, conficiet me, sed tunc ad morbū refertur: ego ad deum retuli, nam frequentes sunt heteroses personarum apud Ebræos.

[e] Ebr. Quis non fouea confitetur tibi, [neq́] mors laudabit te.

CAP. XXXIX.

4 Reg 20.c
EOdem tēpore misit Merodach Baladan, filius Baladan, rex Babyloniæ A
literas & donariū ad Ezechiam, audierat enim ꝙ ægrotasset & conua-
luisset. Et lætatus est Ezechias super illis, & ostēdit illis cellam aromatū, ar
gentū & aurū, odores, unguentū optimum, uniuersum armamentariū suū,
& quidquid inueniebatur in thesauris suis: nihil erat quod non ostenderet
eis Ezechias, cum domi suæ, tum per omne regnum suum. Venit autem B
Iesaias propheta ad regem Ezechiam, & dixit ad eum, Quid dixerunt uiri il-
li, & unde uenerunt ad te? Respondit Ezechias, De terra longinqua uene-
runt ad me à Babylone. Tum ille rursum dixit, Quid inspexerunt domi
tuæ? Respondit Ezechias, Quidquid est domi meæ inspexerunt, nec est C
quidquam in thesauris meis quod eis non ostēderim. Tunc dixit Iesaias
ad Ezechiam, Audi uerbum DOMINI exercituum, Ecce dies uenient, ut au-

Ezechias ostendit legatis Babylonici regis omnia, ob quod à domino increpatur.

feratur Babylonem quidquid domi tuæ est, & quidquid reposuerūt patres
D tui usq; in hunc diem, nec quidquam fiet reliquum, dicit DOMINVS. Quin
& ex filiis tuis, qui ex te prodibunt, quosq; generabis auferent, & erūt eunu
chi in aula regis Babylonici. Dixit autem Ezechias ad Iesaiam, [a]Beneuer
tat cōsilium DOMINI quod exposuisti: & dixit, Modo pacatæ sint atq; tutæ
res diebus meis.

[a]*Ebr. Bonus est sermo domini, quoniā loquutus es, & dixit, quod erit pax & ueritas in diebus meis.*

CAPVT XL.

Capta occasione à captiuitate Babylonica, consolatur populum, & ad pietatem inuitat. Anagoga est de liberatione facta per Christum

Sermo hic consolatorius ad 49. caput usq; durat, partim ad abductos: partim ad abducēdos habitus. Eximia enim consolatiōe opus habebāt, qui pro missionibus dei non credentes, deum irritarant, ut eos in grauißimam captiuitatem abduci sineb at inter gentes, ne in totū aut desperarēt, aut à deo ac uera religione, exēplo gentium, deficerent.

A CONsolamini consolamini populum meum, dicit deus uester: loquimi- Cyrus typū gerit Christi, illa
ni ad cor Ierusalem, & clamate ad eam, nam [a]militia eius expleta est, & hæc ad Christi
iniquitas eius remissa, dupla enim accepit de manu DOMINI pro omnibus tempora referuntur.
peccatis suis. [b]Vox †clamans in deserto, Parate uiam DOMINO, in soli- Math. 3. a Marc. 1. a
tudine planam facite semitam deo nostro. Exaltetur omnis uallis, omnis Luc. 3. a Iohan. 1. c
autem mons & collis humilietur. Quod curuum est fiat rectum, & præru-
B pta planities. Reuelabitur enim gloria DOMINI, uidebitq; omnis caro pa
riter, quoniam os DOMINI loquutum est. Vox dicebat, Clama: & dixit, Eccli. 14. c Iohan. 12. d
Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis beneficentia eius sicut flos 1. Pet. 1. d Iacob. 1. b
agri: fœnum ubi exaruit, decidit flos, quia spiritus DOMINI flauit in ipsum:
profecto fœnum populus. Exaret fœnum, defluit flos, uerbum autem dei
nostri stabit in æternum. Ascēde tibi in montem excelsum, ô Zion euan Vertit sermonē ad urbem Ierusalem, ut caput
gelizatrix, exalta fortiter uocem tuam ô euangelizatrix Ierusalem, exalta [in gentis Iudaicę.
C quam,] ne metuas: dic ciuitatibus Iuda, Ecce deus uester. Ecce DOMINVS
deus ueniet in robore, & brachiū suum dominabitur per sese: ecce merces
eius cum eo, & opus eius ante ipsum. Pascet †gregē suum ut pastor, & bra Ezech. 34. e 37. f
chio suo congregabit agnos, inq; gremio suo feret, fœtas autem suauiter du Iohan. 10. b
cet. Quis mensus est uola sua aquas, & cœlos palmo [quis] æstimauit? quis
comprehendit tribus [digitis] puluerem terræ, & appendit montes in state
ra, & colles in bilāce? Quis parauit † [c]spiritum DOMINI? [quis] uero à con Sap. 9. c Roma. 11. d
siliis ei fuit, & eum docuit? Cum quo iniit consiliū qui eum erudiret? [[d]quis] 1. Cor. 2. d
docuit eum in semita iudicii? [quis] docuit eum scientiam, & iter intelligētiæ
D [quis] declarauit ei? Ecce gentes [ad ipsum comparatæ] tanquam gutta si-
tulæ, & ut momentum quod bilancem [propendet] reputantur, ecce insulas
quasi minutissimum puluerem proiiciet. Libanus non satis esset ad incen-
dendum [ignem,] neq; feræ eius sufficerent holocausto. Omnes gentes co
ram eo tanquam nihil sunt, & res inanes atq; friuolæ reputātur illi [compa
ratæ.] Cui ergo similem facietis deum? aut quodnam simulachrum ador- Act. 17. d
E nabitis ei? Simulachrum fudit artifex, & auri fusor diducit illud, & argen-
teis laminis fusor [obducit.] Qui [e]opibus destitutus est, ut & is offerat, li-
gnum eligit quod non putrescit, & artificem industrium sibi quærit qui scul
ptile præparet, ne loco moueatur. †An [horū] rudes estis? An [hæc] non
audiuistis? An non à rerum primordio hoc nunciatum est uobis? An non
docti estis à iactis terræ fundamentis? Qui sedet supra globū terræ, & qui
F habitant in ea, [sunt] ueluti locustæ. Qui extendit cœlos ut cortinam, & ex
pandit eos instar tentorii, quod ad inhabitādum [figitur.] Qui redigit po-
tentes in nihilum, & reddit iudices terrę ut sint inanes, quin ut neq; planten
tur neq; seminentur, neq; radicem fundat in terra stirps eorum. Ad hæc,
protinus ut in eos flat exarent, & turbo eos tollit ut stipulam. Cui ergo me
similabitis? aut cui similis ero, ait sanctus? Attollite in sublime oculos ue-
stros, & contemplamini quis creauerit ista, producēs in numero exercitum
eorum, singula suis nominibus uocans, à multitudine uirium, & robore uir
G tutis, ut ne unum quidem deesset. *Cur ergo diceres, ô Iacob, & tu Israel
[cur sic] loquerere? Via mea abscondita est à DOMINO, & iudicium meum
à deo

[a]*Pro militia legi potest, definitum tempus.*

[b]*Fingit propheta se audire uocem inuitantem homines ad excipiendum liberatorem.*

Rationes adiicit cur non despondere debeant animū, quantacunq; enim potentia sit hostium qui eos captiuos tenent, potentiorem esse deum, qui eos sit certißime liberaturus Atq; ut hoc persuadeat, uirtutē ac potentiam dei graphice describit, & multis uerbis exprimit.

[c]*Alii legunt uentum, alii mentem.*

[d]*Quis ubiq; addidi, uirtute zeugmatis, ut clarior esset sensus.*

Iudæi habēt uerum, uiuum, æternum, & omnipotētē deum, qui eis bene uult & fauet, licet iam puniat, ergo nihil est quod metuant. Gentes idola habent opera manuum hominū, ergo uani sunt.

[e]*Ebr. Cuius opes in fiscum publicum raptę sunt.*

† Futura sunt apud Ebræos. Monet ut ad se redeāt, rationē subducāt, & expendant potentiam dei sui, & uanitatem idolorū, ex rebus creatis, &c. Magnifice autem tractat locū de omnipotentia dei.

**Verso sermone ad Israelitas, monet, ne huiusmodi uanas cogitationes admittāt, quod deus eorum obliuiscatur.*

à deo meo præterijt. An non ſcis? An non audiſti quòd [f]ſempiternus deus,
& DOMINVS ille qui extremitates orbis condidit, non laborat, nec laſſitudi
ne fatigatur, neque prudētia eius perueſtigari poteſt? Ipſe [potius] dat laſſo
uirtutē, & ei quem uires deficiunt, robur abunde ſuppeditat. Adoleſcentes
feſſi & anheli redduntur, & iuuenes selectiſſimi omnino concidunt. Qui
DOMINVM expectant, [g]nouas ſubinde uires recipiūt, ſuſtollent alas ut aqui
læ: current, nec fatigabūtur: ambulabūt, & non feſſi erunt. CA. XLI.

Silete mihi ô [a]inſulæ, reſumant populi nouas uires, accedāt, & tum loquan A
tur, pariter accedamus ad iudiciū. Quis excitauit ab Oriente iuſtitiam,
prædicabat eum [b]quocunque ueniebat, tradebat coram eo gentes, & imperi-
tare faciebat eum regibus, ut daret [eos] ut puluerem gladio ſuo, & ueluti ſti
pulā impulſam arcu ſuo. Perſequebatur eos, & euaſit incolumis, uia quam
pedes [c]eius ante nunquam fuerant ingreſſi. Quis operatus eſt, & fecit? uo
cans ſæcula ab initio, ego DOMINVS primus, & cum nouiſſimis ego ipſe.
* Viderunt inſulæ, & timuerunt, extremi fines terræ expauerunt, acceſſe- B
runt [tamen] & uenerunt. Quiſque proximo ſuo opem tulit, & fratri ſuo di
xit, Sis fortis. Faber lignarius confirmauit cōflatorem qui expolit malleo,
cum eo qui crebris uicibus incudē percutit, & dicit, Bonū hoc erit ad plum-
baturā, firmauitque [ſimulachrum] hoc clauis, ne loco moueretur. †Tu au
tem Iſrael ſeruus meus es, & tu Iacob quē elegi ſemen es Abrahæ amici mei.
Tu es quem apprehendi ab extremitatibus terræ, & ab eminentijs eius uo-
caui te, ac dixi tibi, Seruus meus eris tu, elegi te, neque unquam te repudiaui.
Ne timeas, quia ego tecum ſum: neque circūſpectes, quoniam ego deus tuus C
ſum, qui te corroboro, qui & opem tibi fero, & te dextera iuſtitiæ meæ ful-
cio. Ecce pudefient & ignominioſi erunt omnes qui [ira] ſuccendūtur con
tra te, redigentur in nihilum, & peribunt uiri qui litem contra te ſuſcipiunt.
Quæres eos, ſed non inuenies eos. Viri qui tecum contendunt, & qui bel
lum contra te mouere audent, erunt ſicut nihilum, & uelut quod non eſt.
Ego enim ſum DOMINVS deus tuus, qui te dextera tua apprehendo: ego di
co tibi, Ne timeas, ego tibi auxilium feram. Ne timeas tu, ô Iacob uermicu-
le, ô Iſrael qui pauco es numero, ego auxilium tibi feram, dicit DOMINVS, &
uindex tuus ſanctus Iſraelis. En ego faciam te plauſtrum, & tribulam no- D
uam dentatam, ut exteras montes atque comminuas, & colles in ſcobem redi
gas. Ventilabis eos, & uentus tollet eos, & turbo ſparget eos. Tu autem
exultabis in DOMINO, in ſancto Iſraelis te iactabis. Quum adflicti & ege-
ni aquas quærunt, nec [inueniunt,] & lingua eorum ſiti exaret, ego DOMI-
NVS exaudio eos, ego deus Iſraelis non deſero eos. Aperio in editiſſimis
uerticibus flumina, & in medijs campis fontes: deſertum uerto in ſtagnum
aquarū, & terram torridam in ſcaturigines aquarum. Dabo in deſerto ce- E
drum, ſpinum, myrtum & oleam: ponam in ſolitudine abietem, ulmum &
populum ſimul, ut uideant, cognoſcant, & alta mente reponant, & perpen-
dant ſimul quòd manus DOMINI fecit hoc, & ſanctus Iſraelis ipſum creauerit.
Adeſte cauſæ ueſtræ, dixit DOMINVS, adferte firmamenta ueſtra dixit rex
Iacob. Quin adferant [deos ſuos,] ut annuncient nobis quæ euentura ſint,
aut ſaltem quæ prius fuerunt indicent, ut reponamus in cor noſtrum, ut ſcia
mus nouiſſimum eorum, aut quæ in foribus ſunt exponant nobis. Nun- F
ciate quæ poſthac euentura ſunt, ut ſciamus uos deos eſſe: quin benefacite
aut malefacite, ut enarremus & uideamus pariter. Ecce uos eſtis ex nihi-
lo, & [b]factura ueſtra ex nihilo eſt, abominatio elegit uos. Excitaui ab Aqui
lone, & uenit: ab ortu ſolis uocabit in nomine meo, & ueniet [ſuper] princi-

Q

Citat & in ius uocat gentes. Proponit deus pacē ſuam cau ſam.

Gene. 14.

Infra 44 a. 48 b Apoc. 1 a. 22 c

Apoſtropha ad deos eorū.

Pronunciat deus quid ſit facturus.

[f]Alij legunt, deus ſæculi.

[g]Ebr. Mutant uirtutem.

Mutata figura orationis in ſermo cinationem inter deum & homines, in eadem argumentatione perſtat, probatque non ſolum reducendos Iu dæos ex captiuitate, ſed & hoſtes eorum perdendos eſſe.

[a]Inſulæ pro nationibus aut gen tibus inſularibus.

Abrahā euocatus à deo ex Vr Chaldæorum, primus iuſtitiam prædicabat, qui fide iuſtus, deū ubique quocunque peruenerat præ dicabat. Quē deus utcunque u-nus eſſet, ſemper tutatus eſt, ut eum potentiorē etiam regibus faceret, cur igitur poſteri eius deſperarent? exēplo ergo Abra hæ conſolatur & ut ſibi fidant exhortatur.

[b]Ebr. Ad pedem ſuum.

[c]Ebr. Trāſijt in pace, ſemita in pedibus ſuis non uenit.

*Iam tēpus eſt, ut pro ſe dicant gentes, audito quod propoſuit deus. Vident autem in ſe malam ſe habere cauſam, ideo timent: ne tamē uideantur cauſa ceſſiſ ſe, præfractē accedūt, & idola ſua conātur defendere. Interim mire extenuat propheta idolo rum uanitatem.

†Vides, o Iſrael, me uictorem eſſe, ergo ne timeas.

Elegi te ſine tuis meritis, cur ergo non aſſererem?

Vrget gentes, ut cauſam ſuam non deſerāt, quin uiciſſim pro ſe dicant, & oſſa ſua, id eſt fir miſſima argumenta ſua, addu-cant.

[b]Alij legunt, & opus ueſtrum ex clamore.

Obmuteſcentibus idololatris, deus denunciat quid facturus ſit: & eſt manifeſta prophetia de Cyro. Hos quum neſciāt diſ eorum, conſtat eos deos haud-quaquam eſſe.

pes ueluti [super] lutum, & conculcabit quemadmodum figulus lutum.
G Quis annunciauit [hæc] ab initio, ut sciremus, & porrò quid futurum sit, &
dicemus eum habere [e]causam potiorem? Sed nullus est qui annũciarit, nul
lus est qui prædixerit, neq; est qui audierit sermones uestros. Ego primus
sum qui [dico hæc] Zioni, [f]Ecce, ecce ipsi, & ipsi Hierosolymæ dabo læta ac
fausta nunciantem. Ego uidebor, & non uir, & de illis non est consultor:
si scisciter ab ipsis, ne uerbo quidem respondẽt. En uani sunt omnes illi, &
opera eorũ nihil, simulachra eorũ uentus sunt & res informis. CA. XLII.

[e]Ebr. Dicemus iustũ, id est, pronunciabimus eum iustam habere causam.

[f]Vel, ecce illi, filij scilicet tui, è captiuitate redeunt.

Prædicitur liberatio Iudæis per Cyrum facta, quæ typum habet liberationis omnium hominũ per Christum, ut patet ex cap. 12. Matthæi. Multa enim sunt quæ in Cyrũ minime cõpetunt, ad tẽpora ergo Christi aptat illa fides pij pectoris, præ dicitur nihilominus pœna cõtumacibus & incredulis.

A Ecce †seruus meus, quo nitar: electus meus, quo [unice] placatur anima Matth. 12.b Supra 2.
mea: dedi spiritũ meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non
clamabit, neq; efferetur, non faciet audiri in platea uocem suam. Arundi-
nem fractam non cõteret, & linum obscurum non extinguet, ad ueritatem
iudicium proferet. Non [a]hallucinabitur, nec præceps erit, donec ponat iu
dicium in terra, & ad legem eius insulæ expectabunt. Sic dicit DOMINVS
deus creator cœlorum, & qui extendit eos, qui expandit terram & germina
eius, qui respirandi uim tribuit populo eam [inhabitanti,] & spiritũ his qui
uersantur in ea. Ego DOMINVS uocaui te in iustitia, & apprehendam [te]
manu tua: custodiã te, & †dabo te in fœdus populi, in lucem gentibus. Vt Infra 49.b
B aperias oculos cęcorum, ut educas è carcere uinctos, de domo carceris seden
tes in tenebris. Ego DOMINVS, [b]Hu est nomen meum, & †gloriam meam Infra 48.b
alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus. Priora ecce uenerunt, &
noua ego annũcio, quæ ego uobis nota facio antequam exoriantur.

[a]Alij legũt, non obscurus erit: uel, non caligabit: alij, non erit tristis neq; turbulẽtus. Nõ erit mœstus neq; fractus.

[b]Hu nomẽ dei est: uel potest legi, Hoc est nomen meum: nam hu significat hic uel ipse. Deus enim sui similis est ab æterno.

Cantate DOMINO carmen nouum, laudem eius [canite] ad extrema ter-
ræ usq;. [Canant] qui in mare descendunt, & quidquid in eo est, insulæ &
qui in eis habitant. Tollant [uocem] desertum & ciuitates eius, uillę in qui
bus habitat Cedar, iubilent qui edita petrarum incolunt, de montium uerti
cibus plaudant. Tribuant DOMINO gloriam, & laudem eius in insulis an
nuncient. DOMINVS herois instar prodibit, & sicut miles [in procinctu
stans] zelum excitabit, uociferabitur, clamabitq;, & hostibus suis superior
C erit. †Hactenus diu silui, [num] igitur dissimularem? num me cõtinerem
[perpetuò? quin] more parturientis clamabo, anhelus gemam, & simul suspi
ria ducam. Vastabo montes & colles, & omnem herbam eorũ arefaciam, Allegoria est.
ponãq; flumina in insulas, & stagna exiccabo. Et ducã cæcos in uia quam
ignorabant, & dirigam eos per semitam quam nesciebant. Conuertam te-
nebras coram eis in lucem, & obliqua in planum. Hæc faciam eis, nec dẽre Allegoria.
linquam eos. *Acti sunt retrorsum, pudore pudefient quicunq; sculptili
fidunt, & qui dicũt fusili, Vos estis dij nostri. †Audite ô surdi, & aciem ad Hactenus caro [illegible]
uidendum intendite ô cæci. Quis cæcus, nisi seruus meus? & surdus æque
ac nuncius meus quem missurus sum? Quis [inquam] tam cæcus est ac per
fectus, & cæcus perinde ac seruus DOMINI? Vidisti [c]multa, at non obser
D uasti: patulæ sunt aures, at nemo audit. Egregiam quidem uoluntatem er-
ga uos habuit DOMINVS propter iustitiã suam, legem suam [inter uos] ma-
gnificã & augustã reddidit. †At populus iste direptus est & proculcatus,
illaqueans cũctos iuuenes suos, ut retrusi sint in carceres. Prædæ patuerũt
nemine liberante: proculcati sunt, & nemo dixit, Restitue. Quis ex uobis
hæc auribus capit? quis aduertit & attendit, ut in posterũ [caueat?] Quis au
tem tradidit Iacob ut conculcetur? & Israelem direptoribus? Númne DO-
MINVS? [d]Peccauimus ei, & noluimus incedere in uijs eius, nec audiuimus
legem eius. Propterea effudit super [e]eum iram furoris sui, & belli [f]impetũ,
& inflammauit eum undiq;, sed nõ animaduertit: exarsit contra ipsum, neq;
corde

Propheta ex affectu in laudem dei prorũpit, & omnia ad laudandum deum inuitat, qui tãta potentia suos sit liberaturus.

†Dicat quis, Si liberare uult & potest, cur non iampridem potentiam suam exeruit? Respondet huic obiectioni, Hactenus dissimulaui, uisusq; sum dormire, sed iam exurgam, &c.

*Antithesis, Meos seruabo, idololatras pudefaciam.

†Instituit iam sermonem ad increpationem populi Iudaici, taxans eorum cæcitatem, quod uidẽtibus oculis uidere nolint: q. d. Cur tãtis promissionibus increduli estis? Cur tot miracula non consideratis? At increduli uicissim prophetas per irrisionem cæcos & surdos uocãt.

[c]Raboth alij pro sæpe exponunt.

†Voluit quidem dominus uobis bene, & declarauit suam uoluntatẽ erga uos ingentibus beneficijs, at uos contempta iustitia & lege dei, ob peccata uestra iam calamitosi estis, & in captiuitatẽ ducemini, quod malum uos uestro iumento nobis aduexistis. Nec adhuc est quispiam inter uos, qui huius mali causam expẽdat, ut resipisceretis.

[d]Mutauit personam propter hastam.

[e]Super eum, id est, super populum suum.

[f]Impetum aut robur belli, pro grauissimo bello.

corde hoc expendit.

CAP. XLIII.

ET nunc sic dicit DOMINVS creator tuus ô Iacob, & formator tuus ô Is- A
rael, Ne timeas, ego eñ redemi te, uocaui [te] ᵃnomine tuo, ut meus esses
tu: quum transires aquas, ego tecum essem: quum uero flumina, non te ob-
ruerent: quum per ignem incederes, non cōbussereris, neq; flamma te incen
deret. Quia ego sum DOMINVS deus tuus, Sanctus Israelis, seruator tuus,
tradidi Aegyptum ut esset pro te piaculum: [dedi insuper] Aethiopes & Sa
bæos pro te, eo q̃ pretiosus fueris in oculis meis, q̃q; tanti esses, & q̃ te amo
re prosequerer, imò [quoduis genus] hominum pro te expendi, & populos
quosuis pro anima tua. Ne ergo timeas, quia ego tecũ sum, ab Oriente ad
ducam semen tuum, & ab Occidente colligam te. Dicam Aquiloni, Da: &
Austro, Ne prohibeas, adduc filios meos de longinquo, & filias meas à fini
bus orbis. Quicunq; uocatus est nomine meo, hunc enim creaui, finxi, & fe-
ci ad gloriam meam. [Omnino propositum est] educere populum cæcum, B
& cui sunt oculi, tam surdos quàm eos qui aures habent. *Congregētur
iam omnes gentes & populi, colliganturq; in unum, quis ex eis istud annun
ciat? significent nobis priora, producant testes suos, & ᵇabsoluentur: & au-
diant, & dicant, Verũ est. Vos testes mei dicit DOMINVS, & seruus meus
quem elegi, ut sciatis & credatis mihi, utq; intelligatis, q̃ ego sim illeipse: an-
Osee 13.b te me non est formatus deus, neq; post me erit. Ego Ego sum DOMINVS,
& præter me non est seruator. Ego annunciaui, & saluaui, & nota feci, &
nō est in uobis alienus. Et uos testes mei estis, dicit DOMINVS, q̃ ego sum
deus, q̃q; ab ᶜæterno ego ᵈilleipse, & q̃ nemo de manu mea eripit, q̃q; ne-
mo rescindit quod ego operor. Sic dicit DOMINVS assertor uester san-
ctus Israelis, Propter uos misi Babylonem, & detraxi uniuersos ᵉuectes, &
Chaldæos, quorum exultatio in nauibus est. Ego DOMINVS Sanctus ue- C
ster, creator Israelis, rex uester. Sic dicit DOMINVS qui uiam per mare præ
bet, iter per aquas uehementes, qui educit currus & equos, exercitum & ro-
bur, ut simul iaceant, & non resurgant, extincti ut linamentum expirent.
2.Cor 5.d Apoc.21.b Sed priorũ ne recordemini, & ueterũ ne memineritis: en ego facio †nouum
quid, iamiam efflorescet, num & hoc cognoscetis? Ponā etiam uiam in de-
Prosopopœia, quæ hyperbolen habet. Tam [illegible] serto, & flumina in solitudine. ᶠGloriam meam prædicabunt agrestes be-
stiæ, dracones, & pulli struthionum, q̃ dederim aquas in deserto, et flumina
in solitudine, ut potum habeat populus meus electus meus, populũ istum
quem finxi mihi, ut laudem meam enarrent. †Et tu Iacob nō inuocasti me,
ut mei gratia laboris aut molestiæ aliquid insumeres ô Israel, non adduxisti
mihi pecudem holocaustorum tuorũ, nec sacrificijs tuis me celebrasti. Nec D
ᵍego te coēgi ut seruires oblatione Minha, neq; negotium tibi feci thure.
Non emisti mihi pecunia calamum, neq; adipe uictimarum tuarum imbui-
sti me, quin potius me seruire fecisti in peccatis tuis, & negotium mihi fecisti
iniqtatibus tuis. Ego Ego illeipse sum, qui deleo transgressiones tuas, idq;
propter me, & peccatorum tuorũ non recordabor. Reduc mihi in memo-
riam, iudicabimur simul, narrato tu ʰid, cuius causa absolutionem speres.
Gene.3. Gene.12.20. Nume.20. Exod.32. Pater tuus iste primus [primo] peccauit, & interpretes tui perfide egerunt
contra me, & principes sanctuarij prophanaui, Iacob deuoui internetioni,
& Israelem [obieci] opprobrantibus.

CAP. XLIIII.

Perstat propheta in cœpto argumento [illegible] NVnc ergo audi ô Iacob serue meus, & Israel quem elegi. Sic dicit DO- A
MINVS factor tuus & qui te finxit, quiq; ab utero auxilio tibi fuit, Ne
timeas ô Iacob serue meus, & tu ᵃrecte quem elegi. Quia effundam aquas
super siticulosam, & flumina super aridam, effundam spiritum meum super

Perstat propheta in consolatione, docetq; sublatis causis, fore ut deus eos è captiuitate liberet. At in typo pertinent ad eam liberationē, quæ per Christum facta est.
ᵃEbr. Vocaui in nomine tuo. Quũ meus sis, quomodo te desererē? Quin potius, ut te seruarem, nobilissimas gentes perderē, modo mihi obtemperes, tanti te facio.
Per tres gentes oēs intelligit. Sic amat deus suos, ut non dubitet etiam alias gentes adfligere ut suos seruet, quod in Aegyptijs et alijs uidere licet. Meriti quidem erant extrema suis flagitijs, sed pepercit deus, & liberauit eos.
*Finge deum stantē cōtra gentes, & idola in actione forēsi, ut supra.
ᵇPro absoluētur dici potest, iusti pnuncientur uel iustificētur. Quũ pudore obmutescũt, nec producere testimoniũ possunt suæ deitatis, deus producit testes, quod ipse unicus & uerus deus sit.
ᶜAb æterno dixi pro mi iom, quod ad uerbum est de die.
ᵈPro hũ dixi illeipse, ipse idē scilicet, qui ab æterno deus est, semp sui similis, ac immutabilis
ᵉDominus detraxit uectes, id est, omnia impedimēta, omnes fortes, &c. Alij exponunt barihim fugitiuos.
Exempla quædam uetera refricat, ex quibus liquidũ fiat, deũ posse & uelle liberare eos è captiuitate Babylonica: exempla autem plurimam uim habent persuadendi. Sed transeamus, inquit, uetera, noua faciã, ad quæ comparata uetera, nihil erunt utcunq; maxima. Dicit autem de trāsitu per sinum Arabicum, & per Iordanem, deq; submersione Pharaōis, aut potius de extincto exercitu Senaherib, quem euocauit dominus, ut Esa.5. & 7.
ᶠEb. Honorabit me bestia agri.
†Vult quidam argumēto à minori taxari ingratitudinē populi Iudaici, Sic, Bestiæ me laudant, tu uero o popule meus, me nō laudas quē tamen ad hoc formauerā. Sed ut hunc sensum nō damnamus, ita putamus hæc ad superiora sic annecti. Ostendit se liberaturũ populũ suũ deus, nō prouocatus ullis beneficijs eorũ aut meritis, imo hæc apud se constituisse, quum ipsi de hoc ne cogitarent: ostendēs salutem nostram pendere nō ex meritis, sed à sola dei misericordia. Quod si homo quidpiam quod prior dederit deo, adferre conetur, tribunali se sistit deus, & iubet ut homo prior recēseat, sed nihil potest homo, ergo deus ostendit patres omnes peccasse, nullũq; etiam inter sanctissimos immunē à peccato fuisse. Ex sola ergo misericordia, & propter seipsum remittit peccata nobis deus.
ᵍReijcitur cultus externus sine fide, ut supra 1.
ʰVel, narra, ut absoluaris, & iustus pronunciaris.

[a]Per rectum Israelē intelligit, idem autē dicit alijs uerbis per interpretationem.
Allegoricé promittit eis eximium beneficium, Felicitabo posteritatem tuam, ut cum pluuia uenit super terram siccam.

semen tuum, & benedictionem meam super germina tua, & crescent ut in-
ter herbas, & sicut salices ad riuos aquarū. Alius dicet, Ego DOMINI sum:
alius nomine Iacob uocabit: alius autem manu sua scribendo DOMINO, no
mine Israelis cognominabitur. Sic dicit DOMINVS rex Israelis, & uindex Supra 41.b Infra 48.b Apoc.1.d. 22.c
eius, DOMINVS exercituū, Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & præ
ter me non est deus. Et quis mei similis? uocet & annunciet illud, atque hoc
disponat mihi, ab eo quo posui populum sæculi, & imminentia ac futura an
nuncient eis. Ne paueatis, & ne timeatis, an nō hactenus ego tibi [hæc] no
B ta feci & prædixi? & uos quidē testes mei estis, num est deus prēter me? num
formator quem ignorem? Formatores sculptilium omnes uani sunt, & ex Amplificatio per diminutionem.
petibilia eorum non proderūt, & quidem testes eorum ipsi sunt, quod non
uident, & non cognoscūt, propterea pudefient. Quis igitur fingat deum?
aut fusile [b]simulachrum, quod nihil prodest? En omnes partiarij [c]eius pu-
defient, & fabri ipsi sunt ex hominibus, congregētur omnes, stent, pauebūt,
& pudefient simul. Faber ferrarius forcipe [correpta,] operatur in prunis,
& scalpris fingit [d]illud, agit robusto brachio suo, quin esurit [interim] ut ui-
res deficiant: neque aquas bibens, ut lassus concidat. †Faber lignarius regu- Sup. 19.a
lam extēdit, designat illud rubrica, & format illud normis, et definit illud cir
cino, & dat ei formam uiri atque speciem hominis, ut in æde sedeat. [Accin-
git se] ad incidendum cedros, ut aduehat ilicem & quercum, & corroborat
C se in lignis saltus, plātat [e]cedrum, atque imbre auget. Fit [hæc] homini ad in-
cendendum [ignem], (accipit enim ex his [lignis,] & calefit, quin & incenso
[furno,] panem coquit,) deinde & deum [ex his] facit, & adorat: sculptile [f]il
lud facit, & coram illo procumbit. Partem eius incēdit igni, parte eius car-
ne [assa,] edit: assat assaturam, & satur fit: calefit etiam, & dicit, Euge, caleo,
& [g]ignem uidi. Reliquum autem eius simulachrum sibi facit, cui procum-
bit, quod adorat & ante quod precatur, dicens, Libera me, deus enim meus
es tu. Nihil neque sentiunt neque intelligunt, quia tectorium est super oculos
eorū, quo minus uideant, aut cordibus suis intelligāt. Nullus ad cor suum
reuocat, (neque enim sensu pollēt aut intellectu,) ut diceret, Partem eius igni
combussi, quin ad prunas eius panem coxi, assaui carnē & comedi, & ex re-
liquo eius abominandum [idolum] facerem? & ante truncum ligneum pro
cumberem? [h]Cinerem pascens, & cor errore seductū deuoluit [i]illum, ut men
tem suam non adserat, [k]neque dicat, An non dolus in dextera mea? Hæc me-
mineris Iacob & Israel, tu enim es seruus meus, quem in hoc finxi, ut seruus
D meus esses tu ô Israel, neque uenires unquam mihi in obliuionem. Ego dele
ui transgressiones tuas ut densas nebulas, & ut nubem peccata tua: reuerte-
re ad me, quia redemi te. Iubilate cœli, quia DOMINVS fecit, iubilum edi-
te profundissima terrę, prorumpite in lætas uoces ô montes, sylua & omnia
ligna eius, quia redemit DOMINVS Iacob, & in Israele gloriam suam amplifi
cabit. Sic enim loquutus est DOMINVS redemptor tuus, & qui te ab utero
finxit. Ego DOMINVS faciens omnia, cœlos extendo solus, & mea uirtute Ostendit quanta sit potentia dei.
terram expando, irrita facio signa mendaciū, & stultos ac insanos reddo di-
uinos, auerto sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultam reddo. [l]Ex-
cito uerbum serui mei, & consilium nunciorū meorum perficio. Dico Hie-
rosolymæ, Sis habitata: & ciuitatibus Iuda, Aedificemini, cuius uastitates e-
go restituam. Qui mando [m]abysso, Aresce, & flumina tua arefacio. Qui
dico Cyro, Pastor meus est, & omnem uolūtatem meam perficiet. Qui di-
co Ierusalem, Aedificaberis: & templo, Fundaberis.

Monet Israelitas ne sibi metuāt à dijs gentium.

Conuerso sermone ad idola & idololatras, antithesi quadam mire simulachra extenuat, & pulchre eis illudit.
[b]Vel, qui fingit idolū nihil illi proderit.
[c]Eius, scilicet idoli.
Instrumēta hæc alij aliter interpretantur: pro forcipe alij scalprū, pro scalpris alij terebras legunt.
[d]Illud scilicet idolū quod parat.
†Conatus fabrorum in fingendis idolis graphice describit, simul uanitatē eorū ostēdens. Si tam uani & infirmi sunt opifices, quàm infirmū est opus eorum, idolum?
[e]Pro cedro alij pinum legunt.
[f]Illud, scilicet lignum, uel ex illo ligno.

[g]Vidi ignē, id est, sensi ignem. Quā stultum est, ne dicam impium, ut homo ad imaginē dei creatus, & omnibus creaturis præfectus, creatore suo neglecto, trūco operi manuū suarū procumbit.

[h]Cinerem pascere prouerbiali sermone, est frustra & sine fructu laborare, rem uanam & nihili moliri.
[i]Illum, scilicet fabricatorem ac cultorem idolorum.
[k]Vt apud se sic reputet aut cogitet, forte erras, fieri potest ut erres, &c.
Inuitat omnes creaturas ad laudem dei hoc carmine propheta inanimatis sensum tribuēs per prosopopœiam.
Participia præsentis temporis in indicatiua præsentia uerti, idq; in prima persona ut dominus de se loquatur.
[l]Pro excito alij erigo legūt, aut ratum facio. Seruus autem est Moses, seu Esaias, seu etiā Christus.
[m]Per abyssum aut profunditatem Babylonem intelligunt.

CAPVT XLV.

Sic

A SIc dicit DOMINVS Messiæ suo Cyro, cuius dexteram præhendi, ut [a]subijciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum [b]aperiã, ad aperiendum ante faciem eius ualuas [portarum,] ut portę non claudantur. Ego ante te procedam, & loca aspera æquabo, ostia ænea confringam, & uectes ferreos demoliar. Dabo tibi thesauros in tenebris latentes, & quæ in occulto abstrusa sunt, ut cognoscas quod ego sum DOMINVS, qui te nomine tuo uoco, Deus Israelis. Propter seruum meum Iacob, & Israelem electum meum, uocaui te nomine tuo, & te cognominaui, quũ nondũ haberes mei notitiam. Ego DOMINVS, & nullus ultra, præter me non est deus. Accinxi te, quum adhuc ignarus esses mei, ut cognoscerent ab oriente sole, & ab occasu, quod nihilum sit præter me, ego DOMINVS, & nullus ultra. Formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans [c]malũ, ego DOMINVS facio omnia ista. Rorate cœli è supernis, & nubes stillent iustitiam: aperiatur terra, & B fructũ edant salutem & iustitiam, [quas] progerminare simul faciet, ego DOMINVS creaui illam. Væ disceptanti cum factore suo, uas fictile cum figulis luti [scilicet.] †Num enim dicit lutũ figulo suo, Quid facis? & operi tuo non sunt [d]manus. Væ qui dicit patri, Quid generabis? & matri, Quid parturies? Sic dicit DOMINVS, Sanctus Israelis & formator eius, Sciscitamini à me imminentia filijs meis, & de opere manuum mearum mihi mandate. Ego feci terram, & hominem super eam creaui. Ego [sum] cuius manus extenderunt cœlos, & omni militiæ eorum impero. Ego illum excitaui in iustitia, & omnes uias eius dirigam. Is ædificabit ciuitatem meam, & [e]captiuitatem meam dimittet: id autem neque pretio neque muneribus [adductus,] dicit DOMINVS exercituum. *Sic dicit DOMINVS, Labor Aegypti, & [f]nego C tiatio Aethiopum, & Sebaim uirorum magnorum ad te transibunt, & tui erunt, post te ibunt, in compedibus transibunt. Ante te flectentur, & supplices te precabuntur, tantum in [g]te est deus, præter quem nullus deus est. Omnino es tu deus absconditus, deus & saluator Israelis. Erubescant, pudefiant quoque omnes, cum ignominia abeant simul opifices idolorũ. Israel saluus est in DOMINO salute sempiterna, non erubescẽt, neque ignominia notabuntur per æterna sæcula. Quoniam sic dixit DOMINVS, creans cœlos, deus ille qui finxit terrã, qui [h]fecit eam, qui & parauit eam. Non creaui eam ut uasta esset, sed finxi eam ut inhabitaretur, ego DOMINVS & nullus [i]alius. Neque in occulto [k]loquutus sum, aut in obscuro terræ loco. Non dixi semini Iacob frustra, Quærite me, ego DOMINVS loquens iustitiam, annunciãs quæ recta sunt. Congregamini & uenite, accedite simul qui [l]euasistis ex D gentibus. Nihil norũt qui ligneum simulachrũ extollunt, & qui ad deum orant qui saluando non est. Annunciate & adducite, ut consilium pariter ineant. Quis prodidit hoc olim? & hactenus [quis] hoc annunciauit? An non ego DOMINVS, & non est alius deus præter me solum, deus iustus & saluans nullus præter me? Respicite ad me, & salui eritis omnes fines terrę, ego sum deus, & nullus ultra. Per memetipsum iuraui, egressa est ex ore meo [m]iustitia, uerbũ quod non retrocedet, Quod †mihi incuruabitur omne genu, & iurabit [mihi] omnis lingua. Duntaxat in DOMINO, dixit, sunt mihi iustitiæ & robur, usque ad ipsum ueniet, & pudefient eum prouocãtes. In DOMINO iustificabuntur, & [n]gloriabuntur omne semen Israelis.

CAPVT XLVI.

A COncidit Bel, corruit Nebo, quorum idola bestijs & iumentis fuerunt [imposita.] Oneribus uestris grauata pondere usque ad defatigationẽ, pondus idque graue, corruerunt, conciderunt pariter, nec potuerunt seruare

Epanodos, redit enim ad Cyrum, de quo supra exigerat dumtaxat.

Iere. 18.a
Rom. 9.d

Propheta uersu sermonẽ ad deum.

Rom. 14.b
Phil. 2.b

Fideles & uerbo credentes, sunt Israelitæ legitimi.

Pergit propheta in eodem argumento, quod 40. cap. cœperat, consolans populũ in captiuitate. Quæ de Cyro hic dicuntur, plenissime in Christo sunt præstita.

Meßias Cyrus dicitur, quod Christi ueri Meßiæ typũ gerit. Meßias Ebraice, Græce Christus, Latine unctus, per antonomasiam autem regem Meßias significat.

[a] Vbi nos legimus subijciã, alij extendã legunt, seu attenuabo.

[b] Aperire lumbos, symbolicus & tropicus sermo, pro infirmare robur, exarmare, ut nihil supersit uirium: in contraria significatione, lũbos accingere, robur & agilitatem dare in agendis rebus.

[c] Malum capitur pro aduersitate ac calamitate.

Videtur dominus hic responderi curiosis, qui rationẽ diuinorum consiliorum perscrutari uolebant, Si dominus uult liberare, cur nõ iam statim? cur nõ per Israelitam?

[d] Supplent quidam, adhibitæ.

Verso sermone alloquitur gentes, monẽs ne apud diuinos & ariolos, sed apud se solum futura inquirant, ipse enim solus sit omnipotens, & omnium creator. Possent & hæc per interrogationem legi, Vultis ne uos scrutari à me futura? uultis uos mihi in operibus meis imperare?

[e] Captiuitas pro his qui captiui tenebantur.

* Videtur alloqui Ierusalem, promittens ut gentes quoque sint in cultum unius dei, qui in Ierusalem colitur, accessuræ.

[f] Alij legunt, uiri tributarij.

[g] Alij legunt, Duntaxat in te est deus.

[h] Vel, firmauit eam.

[i] Ebr. Et non ultra.

[k] Mutaui tertiam personam in primam, quum de se loquatur dominus, at sine detrimento sensus.

Iterum conuocat gentes, ut pro se dicant, aut dei potentiam cognoscant.

[l] Alij legunt, seruati ex gentibus: uel, reliquiæ ex gentibus.

[m] Alij legunt, iustitiæ uerbum. Quidam hæc prophetæ tribuunt, alij iurantibus in domino.

[n] Vel, Laudabunt.

Continuus est adhuc sermo consolatorius, explicat ueram religionem & potentiam dei, cõtra falsam religionẽ damnat, & idola insultat.

Alloquitur iã idola, & eis insultat, quæ sic infirma fuerunt, ut nec se nec iumẽta potuerint liberare, quin anima ipsorum, id est, ipsa met abierũt in captiuitatẽ, à Cyro scilicet aucta.

Contiõne pulcherrima ostendit se uerum deum, illis portantur, ego uos porto, nutrico, alo tam in iuuenta quàm in decrepita, libero & seruo.

a Ebr. A uulua, uel à matrice.

onus, & anima eorum in captiuitatem abijt. Audite me domus Iacob, &
omnes reliquiæ domus Israel, qui gestamini [à me] ab utero, & baiulamini
B [à me] a à partu. Et usque ad senium ego ipse, & usque ad canitiem ego baiula-
bo: ego feci, & ego feram: & ego baiulabo, & eripiam. Cui [quæso] me ad
similabitis, æquiparabitis, aut comparabitis me, ut [ei] similis sim? Prodi-
gunt aurum ex marsupio, & argentum in bilance appendunt, mercede con-
ducũt conflatorem, & faciunt ex illo deum, cui procũbunt, quem adorant,
portant eum in humero, baiulant eum, & collocant eum in locum suum: [il
C lic] stat, nec de loco suo mouetur: & si quispiam ad eum clamat, nihil respon
det, de angustia sua nõ liberat eum. Memineritis huius, & corroborabimi
ni, redite ad cor ô præuaricatores. Memineritis priorum quæ iam olim [fa
cta sunt,] quod ego sum deus, & nullus ultra deus, neque quidquam mihi simile
est. Qui nũcio à principio postrema, & ab exordio ea quæ nondum facta
D sunt, qui dico, & consilium meum ratum est, & quidquid uolo facio. Vo-
co ab Oriente b uolucrem, de terra remotissima uirum cõsilij mei, simul atque
loquutus sum, ipsum adducam: protinus ut finxi, hoc idem faciam. Au-
dite me qui cõtumaci estis corde, & alieni à iustitia, adduxi iustitiam meam,
neque longe aberit, & salus mea non cunctabitur. Et dedi in Zion salutem,
Israeli magnificentiam meam.

Taxat illos qui idola sibi fingunt, ostendens interea quemadmodum sit idola & quale sint [illegible]. Baruch 6. e

Hortatur Israelitas ut firmi stent in domino, nec recipiant uanam gentium religionẽ, & si qui ceciderunt, resurgant.

b Per auitium aut auẽ, Cyrum & exercitum eius intelligit.

CAPVT XLVII.

Vaticinatur interitum & casum Babylonis, à quo nec dij eos liberare possunt.

A DEscende, & sede in puluere uirgo filia Babel, sede in terra, non [in] so-
lio filia Chaldæorum, non amplius nominabunt te teneram & delica
tam. Corripe molam, & mole farinã, dissolue cincinnos tuos, nudato plan
tam, & retectis cruribus transi flumina. Retegentur † uerẽda tua, & puden
da tua uidebuntur. Supplicium a sumam, & non occurram [ut] b homo.
Redemptor noster DOMINVS exercituum nomen eius, sanctus Israelis.
Sedeto c tacita, & ingredere tenebras filia Chaldæorum, nam ultra te nõ uo
B cabunt dominam regnorum. Equidem [ita] iratus eram populo meo, ut
prophanarem hæreditatem meam, & traderem eam in manum tuam, tu ue-
ro affectu miserationis non commota es erga eos, quin supra senes degraua
sti iugũ tuum supra modum. Et dixisti, In perpetuum ero domina, hucusque
non reposuisti illa in cor tuum, nec meministi postremi d illius. Nunc ergo
audi hoc ô delicata, quæ secura sedes, quæque sic in corde tuo dicis, Ego [sola
sum,] & præter me nulla est: non sedebo uidua, nec experiar orbitatem, atta
C men duo ista euenient tibi repente in uno die, [nempe] orbitas & uiduitas,
in e perfectione sua uenient super te, in multitudine ueneficorum tuorum, in
multo robore incantatorum tuorum. Confisa enim in malitia tua, dixisti,
Non uidet me. Sapiẽtia tua & peritia tua, ipsa [inquam] te seducit: sic enim
dixisti in corde tuo, Ego [sola sum,] & præter me nulla est amplius: ueniet
igitur super te malum, cuius ortũ ignorabis, & incidet in te calamitas quam
non poteris expiare: ueniet insuper super te repente uastatio, quam ignora
D bis. Sta quæso cum incantatoribus tuis, cum copia ueneficorum tuorum,
quibus cum negotiũ tibi fuit à pueritia tua, an fortè iuuari possis ab eis, aut
fortè corroborari. Defatigata es multitudine consiliorum tuorum, stent
quæso, & seruent te contemplatores cœlorum, stellarum inspectores, f quique
noua prædicunt, unde nam super te hæc ueniant. En similes fuerunt stipu
læ, ignis eos incendet, non liberabunt animam suam à ui flammæ, nec [su-
pererit] pruna ad calefaciendum, nec g ignis ut quispiam ad eum sedeat. Ta
les erunt tibi cum quibus te fatigasti, quin & negotiatores tui [qui tecũ fue-
runt] à pueritia tua, quisque ad transitum suum errat, nemo est qui te seruet.

Naum 3. b

a Ebr. Vindictam sumam.

b Nõ occurram homo, hoc est, non humaniter, sed crudeliter ut leo, &c.

c Tacita dixi, tametsi masculinum sit dumam.

Ex affectu pio ac intimo propheta se attollit, interponens ad poenitentiam consolationem. Redit ad Babylonem. Causa redditur cur deus permiserit Israel, & cur perituri sint Babylonij. [illegible] Apoc. 18. b

d illius, scilicet Israelis, uel populi mei, non perpendisti quid tandem facere uelim cum populo meo, quod sim eos liberaturus, & te perditurus.

e Id est, dum fuerint absoluta, so es zyt wirt: uel pro tota uirili sua, in sua integritate.

Sarcasmos.

f Vel, ut alij legunt nuncient, unde hæc noua ueniãt: alij sic, & qui ex lunationibus aut neomenijs uaticinantur.

g Pro igne, alij lucernam, alij focum habent.

CAPVT XLVIII.

Audite

Prouidentiã, hæc huic exprobratione, & aduersus paratos.

AVdite istud domus Iacob, uocati nomine Israelis, & qui egressi sunt de A aquis Iuda, quiq; iurant per nomen DOMINI, & memoriam facitis in deo Israelis, at non ex fide neq; ex iustitia. Quoniam de ciuitate sancta uocati sunt, & deo Israelis nituntur, cuius nomen est DOMINVS exercituum.

Propheta consolaturus populum liberandum, simul recenset causas cur dominus sit eos liberaturus, ne populus calamitatibus uictus mussaret, uel saltē à deo non deficiat. Mutatur persona subito.

Profitemini quidē nomē meū, & religionē meā specie quadam iactatis, uultis uideri ac si mihi niteremini, sed omnis sunt hypocrisis, quia cor uestrum longe est à me

*An non priora quæ à *primordio nunciaui, quum de ore meo exirēt, & uobis exponerem, protinus ea feci, usq; uenerunt? Quamuis non ignorarem q; durus sis, q; neruus ferreus ceruix tua, & q; ænea tibi frons sit. Attamen iam olim priusquam uenirent nūciaui & exposui tibi, ne forte diceres, Idolum meum fecit hæc, aut sculptile aut conflatile meum præcepit ea. Audiuisti, contemplare hoc totum, & uos an non annunciabitis? Porrò in futurum annunciaui tibi noua quædam atq; abstrusa, quæ tu ignorabas. Iam B enim creata sunt recens, & non iam olim neq; ante diem, quæ tu nō audisti, ne forte diceres, Ecce noui ea. Omnino nō audiuisti neq; nouisti, neq; iam olim patula fuit auris tua, sciebam enim q; omnino præuaricator esses, & q; ab utero transgressor uocatus sis. Propter nomen meū differam furorem meum, & ᵇpropter laudem meam frenū iniiciam mihi tui causa, ne te omnino excindam. Ecce conflaui te, at non pro pecunia, elegi te in fornace afflictionis. Propter me, propter me faciam, quo minus prophanet, & ne gloriam meā dem alteri. Audi me Iacob, & Israel uocatus meus, Ego ᶜidem C ipse, ego primus, ego quoq; nouissimus. Et manus mea fundauit terram, & dextera mea palmo mensa est cœlos: ego quū ea uocarem, [protinus] constiterunt simul. Congregemini ergo uos omnes, & audite, Quis de istis annunciauit ista? DOMINVS diligens eum, perficiet uoluntatem suam in Babylone, & brachium eius in Chaldæis. Ego ego loquutus sum, ego quoq; uocaui eum, adduxi eum, qui prosperabitur in profectione sua. Accedite ad me, & audite istud, Ab initio non loquutus sum in abscondito, à tēpore quo hoc esse cœpit, ibi fui, & nūc DOMINVS deus misit me & spiritus eius. Sic dicit DOMINVS redemptor tuus, Sanctus Israelis, Ego DOMINVS deus tuus, docens te quæ profutura sunt, dirigens te in uia qua tibi est eundum. O si ad præcepta mea animum aduertisses, redundaret instar fluminis pax D tua, & iustitia tua sicut fluctus maris. Fuisset quoq; ut arena semen tuum, & propagines uiscerum tuorum ut lapilli eius, non succideretur neq; aboleretur nomen eius è conspectu meo. Egredimini è Babylone, fugite à Chaldæis cū uoce iubili, prædicate & diuulgate hoc, efferte illud usq; ad fines terræ, dicite, Redemit DOMINVS seruum suum Iacob. Et non sitierunt [quū] per solitudines duceret, aquam enim eis de petra promanare fecit, scidit petrā ut latices effluerent. Impijs, ait DOMINVS, nō est pax. CA. XLIX.

*istam liberationem mihi soli arrogo, inquit deus, ne tu eam tuis meritis uindices, scio enim te contumacem & præuaricatorem semper fuisse.

*Ebr. Ex tunc.

ᵇPropter posteriori mēbro adposui per zeugma.

Supra 42.b Supra 41.b. 44.a

ᶜHu.

Ha. Actus ostendit liberationē esse opus meræ gratiæ.

Epilogus per epanodum, propheta docet se à deo missum, uult sibi haberi fidē, agitur enim ratio ueritatis, & salus populi, Non loquutus sum obscure, non somnium.

Deut. 28.

Epilogus cum exhortatione & figura.

Exod. 17. Num. 20.

Messias.

AVdite insulæ me, & populi qui procul abestis attendite, DOMINVS A uocauit me ab utero, & de uisceribus matris meæ recordatus est nominis mei. Et posuit os meum ut gladium acutum, umbra manus suę abscondit me, & posuit me ut sagittam extersam, abscondit me in pharetram suam. Et dixit mihi, Seruus meus es tu, Israel tu es in quo *gloriabor. Ego autem dixi, Frustra laboraui, inutiliter ac temere uirtutem meam cōsumpsi, ueruntamen iudicium meum cum DOMINO, & opus meum cum deo meo. Et nunc dicit DOMINVS qui formauit me ab utero seruum sibi, ut reducam ad B se Iacob, etiamsi Israel non colligatur, & gloriosus ero in oculis DOMINI, & deus meus fortitudo mea fuit. Et dixit, Leue sit quod seruus meus sis ad erigendas tribus Iacob, & ad reducēdas uastitates Israelis, nisi te dedero ut †lux sis gentium, ut sis salus mea usq; ad extremum terræ. Sic dixit DOMINVS, redemptor Israelis & sanctus eius, ad eum qui contemptus est anima, & qui

Propheta in persona Christi loquens, inuitat nō Iudæos solum, sed & gentes ad ecclesiam Christi.

Infra 51.a

Christus dicitur Israel sinecdochice, quod ex Israele natus est

*Alij legunt, glorificabor.

Supra 42.b Act. 13.g

abominandus est gentibus,& dominantium est seruus. Reges uidebunt,
& consurgent principes, & adorabunt propter DOMINVM, qui fidelis est,
C sanctum Israelis,qui te elegit. Iterum sic dixit DOMINVS,In †tempore plad 2.Cor.6.a
to exaudiui te,& in die salutis adiuui te:ego seruabo te, & dabo te in fœdus
populi,ut instaures terrã,& ut possideas hæreditates desolatas, ut dicas uin
ctis,Exite:& his qui in tenebris sunt,Reuelemini. Ad uias pascentur,& in
omnibus uerticibus eminentioribus erunt pascua eorum. †Non esurient, Apoc.7.d
neq; sitient,non feriet eos neq; æstus neq; sol,quia qui eorum miseretur, di-
riget eos,& ad scaturigines aquarum ducet eos. Omnes montes meos red
D dam peruios,& semitæ meæ altæ erunt. Ecce isti à longe uenient,& ecce il
li ab Aquilone & à mari,& illi à terra *Sinim. Iubilate cœli,'& exulta ter
ra:in iubilum prorumpite montes, quia cõsolatus est DOMINVS populum
suum,& pauperũ suorum miserebitur. Zion autem dixit, Dereliquit me
DOMINVS,& dominus meus oblitus est mei. Num obliuioni tradit mu
lier infantẽ suum,quo minus misereatur filij uteri sui? Sed esto obliuiscan-
E tur illæ, ego tamen tui non obliuiscar. Ecce in manibus istis ambabus in-
sculpsi te,muri tui perpetuò sunt coram me. Festinabunt ædificatores tui,
qui te euertunt,& qui te uastant exibunt ex te. Attolle circunquaq; oculos Infra 60.a
tuos,& uide, omnes isti congregati uenerunt ad te. Viuo ego,ait DOMI-
NVS,quoniam eis omnibus amicieris tanquam ornamẽto, & ut sponsa eos
circumligabis. Siquidem desolationes tuæ,deuastationes tuæ, & terra tua
euersa,iam iam angustior erit, quàm ut habitatores capere possit: & qui te
F deuorent,longe aberunt. Adhuc dicent filij qui tibi sterili nati sunt in au-
res tuas, Angustus est mihi locus,adijce mihi [aliquid,] ut sedeam. Et tu di
ces in corde tuo,Quis genuit mihi istos,quum ego sim sterilis & solitaria,re
legata & uaga? Quis educauit istos? En ego sola relicta sum,isti uero unde
nam sunt? Sic dicit DOMINVS deus, Ecce tollam ad gentes manũ meam,
& ad populos signum meum erigam,& adferẽt tibi filios in gremio,& filiæ
tuæ in humeris portabuntur. Et erunt reges nutritij tui,& reginæ eorum
nutrices tuæ,uultu ad terram demisso adorabunt te, & puluerem pedũ tuo
G rum lingent,& scies q; ego sum DOMINVS, & q; non pudefient qui me ex-
pectant. Num uero auferetur heroi præda? & potéstne iusto captiuitas eri
pi? Quoniam sic dixit DOMINVS,Et captiuitas heroi eripietur, & præda
uiolenta recuperabitur,& cum eo qui tecum contendit, ego contendam, &
filios tuos seruabo,hostes tuos pascã suis carnibus, & sanguine suo ceu mu
sto inebriabũtur. Et sciet omnis caro,q; ego DOMINVS sum seruator tuus
& redemptor tuus fortis Iacob.

*A plaga australi.

Ex affectu pro- / rectus & propte- / ra laudem.

Querela ecclesiæ de sua paucitate & adflictione

Respondet dominus, & consolatur eam,eximens hanc cogitationem ex corde ecclesiæ.

Ecclesia nunquã excidit Christo,quia gerit eam manibus suis,ut obliuisci non possit. Semper parabit eos qui erigant ecclesiam,semper eijciet hypocritas.

Tam abest ut te derelinquam, ut te in immensum auctam & locupletatam reddam: ubi iam desolationes sunt, mox erunt frequentiæ,&c.

Alia cogitatio ecclesiæ,quã obijcere posset. Est ne possibile,ut qui uincti sunt à dæmone, qui ius habet in suos, eripiantur? Ad hoc respõdet dominus.

CAP. L.

Synagogam relictam & repudiatam esse à domino,nulla malignitate aut morositate,quod ad deum attinet,sed sua ipsius culpa.

A SIc dicit DOMINVS, Vbi est libellus iste repudij matris uestræ, quo eam di
miserim? aut cui ex fœneratoribus meis uos uendidi? Ecce propter ini-
quitates uestras uenundati estis,& propter præuaricationes uestras dimissa
est mater uestra. Cur quum ego uenirem,nemo [recipiebat?] quum uoca-
rem,nemo respondebat? Num sic omnino præcisa erat manus mea,ut libe
B rando non esset? aut uirtus deerat mihi ad eripiendum? †Ecce sola increpa Exod 14.c Infra 19.a
tione mea exsicco pelagus, flumina in desertum conuerto, ut pisces eorum
aut aquæ penuria putrescant,aut siti pereant. Ego tristi caligine cœlos ue- Exod 10.c
stio,& sacco operio eos. Dedit DOMINVS deus mihi linguã eruditorum,
ut sciam tempestiue uerbum cum adflicto loqui. Summo [a]diluculo uellica Psal.40.b
uit,uellicauit inquam mihi aurem, (ut solent [b]doctores,) ut auscultarem.
DOMINVS deus aperuit mihi aurem,ego autem rebellis non fui, nec sum re
troactus. Corpus meum præbui percutientibus, & genas meas uellican- Matth.26.
tibus,

[a]Ebr. In mane in mane.
[b]Vel sic,ut audirẽ ut eruditi.

tibus,faciem meam non abscondi à contumelijs & sputo. DOMINVS enim C
deus auxilium mihi fert,idcirco non pudefio,idcirco faciem meam instar si-
licis obduro,sciens quod non pudefiam. Prope adest qui me iustum pronun-
ciat,quis igitur litem mecum instituet? Stemus simul,quicunque uelit iudicio
mecum contendere,accedat ad me. Ecce DOMINVS deus auxiliũ mihi fert,
quis igitur me damnabit? Ecce omnes isti sicut uestimentum ueterascent,ti
Psal.100. nea corrodet eos. Quicunque ergo inter uos DOMINVM timet, audiat uo- D
cem serui eius:& quicunque in tenebris ambulat,nec splendorem habet,fidat
nomini DOMINI,& innitatur deo suo. Ecce uos omnes ignem incẽdistis,
& scintillis cincti incedítis in fulgore & scintillis ignis uestri quem incendi-
stis. A manu mea factum est hoc uobis,in dolore iacebitis. CAP. LI.

Ironicôs. Allegoria. AVdite me qui sectamini iustitiã,& quæritis DOMINVM. Respicite ad A
petram,de qua excisi estis:& ad fossam laci,ex quo effossi estis. Respi
Abrahã pater fidei & omniũ credentium. cite ad Abrahamum patrem uestrum,& ad Saram quę peperit uos, quomo
do quũ [solus &] unicus esset,uocauerim eum,[a]locupletauerim eum,& mul
[illegible] tiplicauerim eum. Quomodo consolatus sit DOMINVS Zion,consolatus
sit omnes desolationes eius,desertumque eius paradiso similem reddiderit,&
solitudinem eius quasi hortos DOMINI. Gaudium & lætitia inuenietur in B
Ex deo ueritas legis [illegible]. ea,confessio,& uox cantici. Ad me igitur attendite ô popule meus,& au-
rem præbete mihi ô plebs mea, quoniam [b]lex à me egredietur, & iudicium
meum ad lucem populorũ proferam. Prope est iustitia mea,egressa est sa-
lus mea,& brachia mea populos iudicabunt, insulæ me expectabunt, & in
brachium meum sperabunt. Attollite oculos uestros in cœlum,& terram
subtus inspicite,quoniam cœli ut fumus [c]corrumpentur,& terra ut uestis ue
Psalm.96. tustate peribit,& qui in ea habitant,ad eundem modum peribunt,salus au- C
tem mea in æternũ durabit,& iustitia mea non concidet. Audite me qui
cognouistis iustitiam, ô popule qui legem meam in corde tuo [tenes:] noli-
te timere opprobrium mortalis hominis,& propter contumelias eorum ne
animo frangamini,nam ueluti uestimentũ sic eos corrodet tinea, & sicut la-
nam comedet eos uermiculus,iustitia autem mea æternum durabit, & salus
mea à sæculo in sæculum. Excitare excitare,ac robur indue ô *brachium
DOMINI, excitare quemadmodum retro temporibus per omnia sæcula.
An non tu illud es [brachium] quod concîdit ferociam, & dolore [b]confecit
Ezech.14. †draconem? An non tu idipsum es, quod exiccabat mare aquas abyssi im- D
mensæ,quodque pelagi profunda peruia fecit,ut transirent redempti? Sic re
dempti à DOMINO reuertentur,& uenient in Zion cum iubilo,gaudiũ per
petuum erit super caput eorum, gaudiũ & lætitia sese contingent,fugiet do
Expressio dñi ad [illegible]. lor & mœror. Ego ego is sum qui uos consolor,tu uero quis es, ut homi
nem mortalem aut filium hominis qui reddetur ut fœnũ timeas? obliuisca-
ris autem DOMINI factoris tui,qui cœlos extendit,& terræ fundamenta ie-
cit? Hinc est ut iugiter omni tempore metuas à furore adfligentis , qui [te] E
uastare parat: ubi uero est furor illius [e]adflictoris? Quin festinabit discur-
rens ut aperiatur,ut non moriatur [uinctus] in fouea,neque deficiet eum com
meatus. Ego autem DOMINVS deus tuus [f]increpo mare, ut tumultuentur
Supra 49.2 fluctus eius,DOMINVS exercituum nomen eius. Ego †posui uerba mea in
ore tuo,& in umbra manus meæ protexi te,ut plãtem cœlos , & fundem ter
Manus dñi per [illegible]. ram,ut dicatur Zioni , Populus meus es tu. Expergiscere expergiscere, F
surge Ierusalem,quæ bibisti de manu DOMINI calicem furoris eius,quæ bi-
bisti & exuxisti uel cũ [g]fece calicem [h]soporiferũ , nec est qui præhensa manu
tua te ducat ex omnibus filijs quos peperisti , & ex omnibus filijs tuis quos

Ostensio repudio incredulorum; iam pios & credẽtes in Christo consolatur.

[a]Ebr.Benedixerim.

Domini bonitati fidere & ad illum unicum respicere debent fideles,non ad externã formã ecclesiæ.Potest enim dominus ex silicibus suscitare filios Abrahæ.

[b]*Lex hic dicitur Euangeliũ, ut apud Paulum,lex spiritus uitæ: quod Euangelium ex Zion egressum est.*

Si quis anxie quærat quando hæc fiant,aut metuit forsan ne in longũ differantur,dicit, iam iam adest salus.

[c]*Nimbalu, ut sal liquefient, ut micæ salis dissipabuntur.*

Ne metuãt fideles, multis rationibus persuadet propheta,à potentia autem dei hic argumentatur & ab operibus æditis, sed mutat figuram orationis in precationem , ut discamus interim quæ promissa sunt petere.

*Brachium pro potentia.

†*Draco rex est Aegyptius Ezech.29.*

[b]*Ebr.Parturire fecit.*

[e]*Quasi dicat,Euanescit subito, ut uidisti in Senaherib:tã abest ut hostis noceat, ut ipse libertatem donet:alij ad deũ referunt, ut is festinet suos liberare.*

[f]*Roga per metathesim poni dicunt.*

Fructus adflictionũ ostẽditur, dominus cum suos punit , & liberationem differt, interim uerbum suum in eorum corda ponit et plãtat cœlos ac filios dei, ut adpareat qui sit populus dei:dominus uult angelicos & cœlestes homines in terris plantare.

[g]*Feces ebibere & exugere, est exantlata esse omnia mala.*

[h]*Pro soporiferum,alij mortiferum legunt.*

[f] Duo dicit, & quatuor commemorat, sed posteriora duo, prioribus continentur.
[k] Alij oryx legunt: alij bos sylvestris.
Quum dominus pro sua misericordia satis adflixit suos, trãsfert calicem ab eis, & propinat cum hostibus, ut non solum pij liberentur omnibus malis, sed uideant perditionem eorum, à quibus fuerunt adflicti.
Hortatur ecclesiam, ut libertatem grato animo suscipiat, & secũ gratiarum actione ad hanc rite paret.
Descẽdit populus in Aegyptũ in Iacob, ut est Gen. 46. ut illic moraretur, sed rex postea oppressit eos, unde eos liberauit dominus per Mosen. Deinde adflixit eos Assyrius, ut est 2. Reg. 18. Ex his duabus captiuitatibus eripuit eos dominus, in tertia quæ lõge grauissima est, adhuc tenentur. Comprehenditur autẽ Babylonica sub Assyria. Orandus dominus, ut eos & ex tertia illa liberet per Christum. Potest & sic intelligi, liberaui uos ab Aegyptijs & Assyrijs, cur à Babylonijs non liberarem? Liberaui Iudæos ex omni captiuitate, cur nõ totum mundum ex tyrannide liberarem per Christum?
[a] Ebr. Quid mihi hic? supple facerent.
Qui olim loquebatur p Mosen & prophetas, iam ipse adest.
Clarissima erit redẽptio orbis per Christũ, errorum & idolorum extirpatio per apostolos in uirtute signorum & operũ.
Qui in libertatem filiorum dei uocantur, & hac gaudent, exeunt è cœno peccatorum et sancte uiuunt in domino.
[b] Ebr. Sicut obstupuerunt super te. Subita est personæ mutatio.
[c] Stillare pro loqui, Ebraicæ linguæ familiare est: sensus ergo est, ut super humilitate Christi multi admirantur, quæ extrema est, ita ipse sua exaltatione multis abundantem copiam loquendi de se præbebit.
Perstat propheta in descriptione Christi iuxta assumptam naturam, ab initio tamen præuidens paucos fore, qui brachium dñi fide sint excepturi, ex affectu exclamat, Quis credet? Ostendẽs paucitatem credẽtium, præsertim inter Iudæos, & quãta sit res Christũ fide amplecti.
In præterito omnia dicuntur, propter certitudinẽ pphetiæ.
Queritur propheta paucos fore qui dei potentiam in re tam ardua considerent, aut pspectũ habeant quæ nam factura sit.
[a] Ebr. Auditui nostro. Sed auditus capitur illis pro eo quod quis prædicat, & quod auribus hauritur. Seu auditus pro ea re quam audiuerunt prophetæ & apostoli, reuelante spiritu dei, quam deinde ipsi prædicant, 1. Ioan. 1.

educasti. †Duo ista [f] sunt quæ tibi euenerũt, qs ex te effugiet? Vastitas, con *Supra 47. b* *Amplificatio malorum.*
G quassatio, fames, & gladius, qua re te consolabor? Filij tui defatigati iacent in compitis omnium platearum, sicut [k] ibex reti implexus, pleni furore DOMINI, increpatione dei tui. Idcirco audi hoc obsecro misera & ebria, tamet si nõ à uino, sic dicit herus tuus, DOMINVS & deus tuus, qui uindicat populum suum. Ecce abstuli de manu tua calicem soporiferum, & fecem calicis furoris mei, ut ultra non bibas eum, & tradam eum in manum eorum qui te adfligunt, qui dixerunt animæ tuæ, Sternere ut transeamus, & æqua terræ corpus tuum, ut sis uice plateæ transeuntibus.

CAP. LII.

A EXurge, exurge, indue robur tuum Zion, indue uestes decoris tui ô Ierusalem, ciuitas sancta, quoniam ultra non ueniet in te incircuncisus & pollutus. Excute te à puluere, consurge, sede Ierusalem, explica te de uinculis colli tui, ô captiua filia Zion. Sic enim loquitur DOMINVS, Gratis uenundati estis, & ideo absq; argento redimemini. *Gratuita est liberatio.* Quia sic dixit DOMINVS *Venundati in Adamo.* deus, Olim †descẽdit populus meus in Aegyptum, ut inquilinus illic esset, *Gen. 46. a*
B Assyrius autem temere uim ei fecit. Et nunc quid mihi [a] isthinc [usus est,] ait DOMINVS, quũ populus meus gratis abductus est, quum †domini eius *Rom. 2. d* *Eze. 36. a* ad eiulatum adigũt, & nomen meum iugiter omni tempore blasphematur, dicit DOMINVS? Quapropter cognoscet populus meus nomen meũ, propterea in illa die, q; ego ipse, qui loquebar, Ecce adsum. O q̃ †speciosi sunt *Rom. 10. c* *Naum. 1. d* super montes pedes euangelizantis, prædicantis pacem, euangelizantis bo
C num, prædicantis salutem, dicentis Zioni, Regnat deus tuus. Vocem speculatores tui, uocem inquam tollunt, & pariter iubilant, quoniam oculo ad oculum uidebunt, quũ reduxerit DOMINVS Zion. Erumpite in laudem, iubilate pariter, solitudines Ierusalem, quoniam consolatus est DOMINVS populum suum, redemit Ierusalem. Nudauit DOMINVS brachium suum sanctum in oculis omnium gentium, & uiderũt †omnes fines terræ salutem *Psal. 97. a* dei nostri. Discedite discedite, exite inde, †immundũ ne tetigeritis, exite de *2. Cor. 6. d*
D medio eius, mundamini qui fertis uasa DOMINI. Quoniam neq; cum festinantia exibitis, neq; fugitiuorum more ibitis, DOMINVS enim ante uos incedet, & agmen uestrum colliget deus Israelis. Ecce prudẽter geret rem seruus meus, exaltabitur, euehetur, & supra modum sublimis erit. *Describitur ut thor utraq; liberans totus Christus.* [b] Quemadmodũ admirabundi obstupuerunt multi de eo, q; aspectus eius deformior fuerit q̃ [ullius] uiri, & forma eius plus q̃ filiorum hominum, sic [c] stillare faciet gentes multas, quin reges coram eo os suum comprimient, quoniam †ui *Rom. 15. c* derunt quibus non narratum erat, & qui non audiuerunt, intellexerunt.

CAPVT LIII.

A QVis † [a] credidit prædicationi nostræ, & brachium DOMINI cui reuela *Marc. 9. b* *Ioann. 12. f* tum est? Ascendit enim sicut uirgultum coram eo, & sicut radix è ter *Rom. 10. d* ra siticulosa, cui nec forma est nec decor: quũ uidemus illud, nihil habet pulchritudinis, ut cupiamus illud. Despectus est & cõtemptissimus uirorum, *Item adspectu... contemptus... Christo.* uir [inquam] dolorum, & qui infirmitatem est expertus: erit ut is à quo absconderet [quis] faciem, nempe cõtemptus, ut eum nihili reputemus, quum tamen ipse portet nostras infirmitates, & dolores nostros ipse baiulet. Nos
B autem existimabamus eum tactum percussione dei, & adflictum. Ipse †uero uulneratus est propter transgressiones nostras, & attritus propter iniqui *Matth. 8. c* *1. Pet. 2.* *1. Cor. 15. a* tates nostras. [b] Mulcta enim correctionis nostræ ei imposita est, & in liuore eius nobis medicatum est. Nos omnes tanquam ouis errauimus, quisq; uiam suam sectatus, DOMINVS autẽ effecit ut incurreret in ipsum omnium nostrum iniquitas. Mulctatus est & adflictus, nec tamen os suum aperuit.

Sicut

Matth. 26.f Act. 8.f Sicut pecus ad mactationem ducetur, & sicut agnus coram tonsoribus suis
mutus fit,[sic] is non aperuit os suum. Absq; ᶜdilatione citraq; iudicium ra C
ptus est: & ᵇgenerationem eius quis enarrabit? quoniam succisus est de ter-
ra uiuentiũ, ᶜquæ plaga ei propter trãsgressionem populi mei [inflicta est.]
Et dedit cum impijs sepulchrum eius, & cum diuite in ᶠmortibus eius: quan
1 Pet. 2.d 1 Iohan. 3.a quam iniuriam †nullam fecerit, & dolus non fuerit in ore eius. DOMINVS
tamen uoluit ipsum infirmando atterere, ut ubi posuerit animam suam ho-
stiam delicti, uideat semen, proroget dies, & uoluntas DOMINI prospere ce D
Vnde sit vera iustitia & vera iustificatio. dat in manu eius. A labore animæ eius uidebit, & satiabitur, & cognitio-
ne sui multos iustificabit iustus seruus meus, quorum iniquitates ipse baiu-
labit. Idcirco dispertiar ei in multis, & cũ fortibus diuidet spolia, eo quod
in mortem effudit animam suam, & cum transgressoribus connumeratus,
qui tamen peccatum multorum tulit, & pro transgressoribus intercessit.

CAPVT LIIII.

Luc. 23.d Gal. 4.d IVbila sterilis quæ non paris, prorumpe in iubilum & hinni quæ nõ par A
turis, quoniam plures sunt filij desolatæ q̃ filij eius quę marito iuncta est,
dicit DOMINVS. Dilata locũ tentoriorum tuorum, & cortinę tabernaculo
rum tuorum extendantur: ne parcas, diduc q̃ longissime funes tuos, & cla-
uos tuos firma, quia tam ad dexteram q̃ ad leuam erumpes, & semen tuum B
gentes possidebit, & urbes desolatas inhabitabunt. Ne timeas, quia nõ pu
defies, non afficieris ignominia, nec erubesces, sed confusionis adulescentiæ
tuæ obliuisceris, & opprobrij uiduitatis tuæ ultra non recordaberis. Quo
Luc. 1.e niã maritus tuus factor tuus, cui nomen est †DOMINO exercituum, redem-
[illegible] ptor tuus sanctus Israelis, deus uniuersæ terræ uocabitur. DOMINVS enim C
uocabit te ueluti fœminam dimissam, & spiritu adflictã, & ueluti fœminam
adulescentem quæ repudiata est, dicit deus tuus. Pusillo momento dereli-
qui te, at in miserationibus magnis colligam te. Per momẽtum quo irasce-
bar abscondi uultum meum à te, sed misericordia sempiterna misertus sum
Gen. 9.b tui, ait redẽptor tuus DOMINVS. Nam istud erit mihi sicut ᵃaquæ †Noë. D
Vt enim iuraueram, ne porrò aquæ Noë pertransirent terram, sic iuraui ne
[illegible] per comparationem. irascar tibi, aut te obiurgem. Citius enim & montes locum deserent, & col
les nutabũt, q̃ uel bonitas mea te deserat, uel fœdus pacis meæ nutet, ait DO
MINVS, qui tui miseretur. En ô paupercula, tempestatibus acta, & consola E
tione destituta, ego sternam ordine lapides tuos in †fuco, & fundabo te sap
phiris, fenestras tuas è crystallo faciam, & portas tuas ex lapide carbunculo,
Iohan. 6.e & omnes fines tuos lapidibus expetibilibus. Porrò uniuersi filij tui †docti
erunt à DOMINO, paxq; multa filijs tuis. Iustitia firmaberis, longe aberis F
à ui, quoniam non timebis: sic à pauore [aberis,] quia ad te non appropin-
quabit. Ecce congregãdo congregabit [se globus,] sed absq; me: quicunq;
congregabitur tecum ᵇcontra te, cadet. En ego creaui fabrum, qui flatu car
bones incendit, & instrumentum ad opus suum producit: ego quoq; uasta G
torem creaui ad perdendum. Omne uero instrumentum quod contra te
aptatum est, non promouebit: & omnis ᶜlingua quæ ᵇinsurrexerit cõtra te,
[illegible] hanc tu iure impiam esse conuinces. Talis erit hæreditas seruorum DOMI
NI, & iustitia eorum à me est, dicit DOMINVS.

CAP. LV.

[illegible] O Vos omnes qui †sititis, ᵃuenite ad aquas: & hi quibus non est pecunia, A
adeste, cibum comparate, & comedite: adeste [inquam,] parate cibum
sine argento & sine pretio, uinum & lac. Cur expenditis pecuniam pro eo
quod cibus non est, & laborem uestrum pro eo quod non satiat? Quin po
tius mihi diligenter auscultate, ut comedatis bonum, & in pinguedine oble

ᵇAlij, disciplina pacis nostræ: uel, castigatio quæ nobis debebatur: uel, castigatio pacis nostræ, ut nobis integra esset pax & perfecta sanitas: alij legunt, correctio super eum, ut nos haberemus pacem.
ᶜHieronymus, de angustia & de iudicio sublatus, ut pertineat ad resurrectionẽ: posset etiã dici, absq; cœtu scilicet iudicũ:
ᵇPro generatione alij legũt ætatem, seculum, durationẽ temporis: q. d. amplius nõ moritur, sed æternum durabit.
ᶜVel sic, à transgreßione populi mei plaga eis, id est, quæ plaga eis debebatur ob transgreßiones, incidit in Christum: sed uidetur lamo pro lo legendum esse, nam mem sæpe superfluit.
Redit propheta ad consolationem ecclesiæ, omnia tollens quæ eã mœstam & desperatã reddere possent: eadem dicit quæ supra, sed alijs figuris & uerbis, de felicitate, tranquillitate, exornatione ecclesiæ.
ᶠObscurus est hic locus, quidam hysteron proteron esse uolunt, quum sepulchrũ ante mortem ponitur: alij bemothaiſ non à morte trahunt, sed excelsa exponunt: alij mausolea. Sensus uidetur, Christus cum latronibus interfectus est, sed honorifice sepultus, & in morte exaltatus: potest enim sepulchrũ pro morte capi, synekdochice.
ᵃPotest etiam legi, sicut dies Noe, & idem erit sensus.
Facies ecclesiæ uidetur tristis, sed istæ maculæ non auferũt felicitatem & salutem per Christum partam.
† Fucus apud Plinium sanies purpuræ, uel purpurissa, cerussa, uel gemma aliqua.
Varia habent nomina membra ecclesiæ, dicũtur membra, filij, lapides, &c.
Neq; hostes quidquã possunt contra ecclesiam, neq; falsi fratres.
ᵇAlij legunt, cadet ad te.
ᶜLingua pro uoce.
ᵇAlij legunt, quæ iudicio surget contra te.
Commendatio est uerbi dei, per quod ædificata est ecclesia.
ᵃPotest etiam legi, heus uenite.

B ctet se anima uestra. Inclinate aurem uestram, & ad me uenite: audite, & ui uet anima uestra: feriam enim uobiscum fœdus sempiternum, misericordias Dauidis fideles. Ecce dedi eum †testem populis, principē ac præceptorem populis. Ecce uocabis gentem quam non nouisti, & gentes quę te non no uerunt, ad te currēt, idq; propter DOMINVM deum tuum, & Sanctum Israe lis, qui te honorificum reddit. Quærite DOMINVM dum inuenitur, inuo cate eum dum prope est. Derelinquat impius uiam suā, & quisq; [b]iniquus

C cogitationes suas, ac conuertatur ad DOMINVM, & miserebitur eius, atq; ad deum nostrum, quoniam [c]propensus est ad ignoscendum. Quoniam co gitationes meæ non sunt cogitationes uestræ, neq; uiæ uestræ uiæ meæ, di cit DOMINVS. Sed quemadmodū cœli terra sublimiores sunt, ita excedūt uiæ meæ uias uestras, & cogitationes meæ cogitationes uestras. Et perin de atq; imber aut nix de cœlo descendit, & illò non redit, sed irrigat terram,

D & parere atq; germinare eam facit, ut det serenti semen, & panē ad edendū: ita erit uerbum meum quod exit de ore meo: non redibit ad me uacuū, sed faciet quæcunq; uolo, & prosperabitur in his ad quæ misi illud. Quoniam cum lętitia egrediemini, & in pace deducemini: montes & colles prorūpent in iubilū coram uobis, & omnia ligna agri manu plaudent. Pro rubro spi noso ascendet abies, & pro urtica myrtus, & erit DOMINO in nomen, in si gnum perpetuum, quod nunquam excindetur.

Hæc ad Christum pertinent.

Hæc ad ecclesiam.

[b]Ebr. Homo uanitatis.

[c]Ebr. Multus ad propitiandum, uel multus fit.

Christus ad se uocat, & obedientiam requirit.

Act.13.a

Hortatur ad occasione temporis.

Qui dimittis peccatis, resipiscat.

Efficacia & uis uerbi dei.

CAP. LVI.

A SIc dicit DOMINVS, Custodite iudicium, & facite iustitiam, quia properat salus mea ad ueniendum, & iustitia mea ut reueletur. Beatus homo qui fecerit hoc, & filius hominis qui hoc apprehenderit, custodiens scilicet sab batum, ne prophanet illud: & custodiens manum suam, ne faciat quidquam mali. Ne dicat [a]alienigena, qui DOMINO adhæsurus erat, hoc modo, Om nino separauit me DOMINVS à populo suo: neq; dicat eunuchus, En ego li

B gnum aridum. Quia sic dicit DOMINVS eunuchis (qui custodiunt sabba ta mea, & eligunt quæ mihi placent, atq; firmiter tenent fœdus meum,) da bo eis in domo mea, & intra muros meos & partem & nomen melius quàm fi liorum & filiarum: nomen inquam sempiternum dabo huiusmodi, quod nūquam abolebitur. Porrò alienigenis, (qui DOMINO cupiunt adhærere ut seruiant ei, & diligant nomen DOMINI, ut sint serui eius: quicunq; custo

C dierit sabbatū ne prophanet illud, & firmiter tenuerit fœdus meum,) hos in quam adducam ad montem meum sanctum, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocausta & sacrificia eorum accepta erunt in ara mea, quoniam †ædes mea ædes orationis uocabit̄ cunctis populis. Dicit DOMINVS deus qui profugos Israelis colligit, Adhuc congregabo ad eum cōgregatos eius.

D Omnes bestiæ agri uenite ut comedatis, uniuersæ bestiæ saltus. [b]Specula tores eius omnes cæci sunt, omnes sunt ignari, †canes muti, latrare non pos sunt, [c]torpent, iacent, somno indulgent. Et canes illi uehementer [d]auidi sa tiari non possunt. Et pastores ipsi nihil norūt intelligere, quisq; uiā suam spectat, quisq; à termino suo ad emolumētum suum [propensus est.] †Ve nite [aiunt,] uinum adferam, ut [e]perpotemus ad ebrietatem usq;, atq; adeo si cut hodie, ita & cras, imò longe amplius.

Prouocat ecclesiam ad pœnitentiam, ut aduenientem Messiam digne excipiat, & suis ornamētis sit ornata. Taxātur interim pseudoprophetæ.

Pœnitentia opus perpetuū & magnæ molis, nihil otij relinquit ciuibus cœlestis regni.

Sub sabbato uniuersus cultus dei cōprehēditur, sub alio membro charitas proximi uniuersa.

[a]Ebr. Filius alienigenæ.

Duas species ponit, sub quibus omnes consolatur, qui sibi aditum ad deum interclusum censeri possunt.

[b]Vel, Episcopi, præsides.

[c]Vel, dormituriunt.

[d]Ebr. Fortes anima.

[e]Vel, bibemus siceram.

Sap.1.a

Matth.21.b Marc.11.c Luc.19.g

Inuehit in malos suos religionis.

Iere.6.c

Sap.2.b

Imitatur prophetia uocem prædicantium sensuum.

CAP. LVII.

A IVstus perit, neq; quisquam hoc corde reponit: homines benefici tollun tur, & nemo expendit: tollitur [a]autem ante malum iustus, uenit pax, [b]re quiescunt in [c]cubilibus suis, præceditq; [d]ante illum. Et uos huc accedite fi lij ueneficæ, semen adulteri & fornicariæ. Qua re uos oblectatis? contra quem dilatastis os, & linguas exeruistis? An non uos filij estis perfidi, & semen mendax? Incalescitis apud quercus sub omni ligno frondoso, iugu

lantes

[a]Quidam legunt, Tollitur iustus ante malum, ut malus ille possit uiuere in pace, & quiescere in cubili suo, uiuereq; pro sua libidine

[a]Alij legunt, propter malū seu malitiam tollitur, quia increpat illam.

[b]Ebr. Collecti sunt: colligendi autem uerbum pro moriendi, aut sepeliendi.

Quandoquidem corrupti sunt proceres ecclesiæ, sic ut multi pij interim pereant: hoc non ita offendat pios, quo minus domino hæreāt, & ad eum toto pectore conuertantur. Impij enim suam increpationem & pœnam, pij sua gaudia, laudes & præmia sunt habituri.

[c]Cubilia pro sepulchris, ut Psal.149.

[d]Præcedit eū, pax scilicet: alij, uadens coram deo.

Taxat idololatriam populi.

lantes liberos in uallibus subtus in cauernis petrarum. In [e]læuibus torrētis B
pars tua, illi illi ergo [sint] sors tua: quin & libamen illis fudisti, & munus ci-
barium obtulisti, num uero ista æquanimiter ferrem? In montibus excelsis
& sublimibus posuisti lectisternia tua, atque illuc ascendisti ut mactares uicti-
mam. Post ostium & postes reliquisti monimentum tuum, quoniam [f]præ
ter me renudasti, ascendisti & dilatasti lectum tuum, & [fœdus] tibi pepigi-
sti [cum quibusdam] [g]ex eis, dilexisti lectos eorum ubicunque uideres. Rectà
quoque ungento & uarijs pigmentis tuis delibuta ad regem abijsti, legatos
tuos in longinquū amandasti, & decidisti ad inferos. Laborasti copia uia-
rum tuarum, neque unquam dixisti, [Expecto] ratum est. Vitam manus tuę C
inuenisti, idcirco nō languisti. Quem uero uerita es, aut timuisti? quando-
quidem mihi es mentita, neque recordata es mei, neque in cor tuum reuocas.
Num me, quod hactenus feci, perpetuò dissimulaturum speras, ut me nihil
metuas? Quin potius iustitiam tuam & opera tua prædicabo, neque prode-
runt tibi. Quum clamaueris, liberent te [h]collectitij tui, sed hos omnes abri-
piet uentus, & tollet uanitas: qui autem in me sperat, is terram hæreditate ac-
cipiet, & montem sanctum meum possidebit. Et [i]dicet, Munite munite
uiam, complanate iter, tollite offendiculum è uia populi mei. Quia sic dicit
excelsus & sublimis, inhabitans æternitatem, & cuius nomen sanctum est. D
Ego simul excelsum & sanctum inhabito, & cum contrito & submisso spiri-
tu, ut uiuificem spiritum submissorum, & ut uiuificem cor contritorum. Non
enim in perpetuum iurgor, neque in æternū irascor, quia spiritus ante faciem
meam deficiet, & flatus ego feci. Propter iniquitatem auaritiæ eius irascor,
percutio eum, [k]auersor & indignor, & quum abit oberrās in uia cordis sui.
At [rursum] uias eius contemplatus, sano ipsum, reduco eum, reddo ei con-
solationes, & his qui lugent ipsum. Creo fructum labiorum, pacem pacem
his qui procul, & his qui prope sunt, dicit DOMINVS, & sanabo eum. Impij
autem Euripi instar fremunt, qui nescit quiescere cum aquæ eius limo & lu-
Supra 48.d to turbantur. Non est pax impijs, dicit deus meus.

CAP. LVIII.

CLama ex gutture, ne parcas, exalta instar tubæ uocem tuam, & annun- A
cia populo meo præuaricationem suam, & domui Iacob peccata sua.
Etenim me quotidie quærunt, & scire [a]uias meas uolūt, uelut gens quæ ope
retur iustitiam, & iudicium dei sui non derelinquat, rogant me iudicia iusti-
tiæ, ut deus appropinquet cupiunt. Quare [inquiunt] ieiunauimus, & tu
non aspicis? adfligimus animas nostras, & tu ignoras? Ecce in die quo [b]ie-
iunatis, inuenitis quod uultis, & omnes [c]labores uestros exigitis. Ecce ad
lites & iurgia ieiunatis, & ut percutiatis [d]pugno adiudicatum. Ne ieiunetis B
Zach. 7.b ut hodie, ut audiri faciatis in excelso uocem uestram. Num huiusmodi ie-
iunium est quod ego elegi, ut [certo] die homo adfligat animā suam, aut re-
torqueat caput suum tanquam [e]hamum? saccū & puluerem sternat? Num
istud ieiunium & diem DOMINO gratū appellabis? An non [potius] hoc
ieiunium eligo? Aperire [f]nexus [g]addicti [tibi,] soluere fasciculos iugi, libe-
ros dimittere oppressos, & ut omne iugum dirumpatis. An non, ut fran-
gas esurienti panem tuum, adflictos, extorres, egenos introducas domum?
si uideris nudum, ut tegas eum, & à carne tua ne te abscondas? Tunc erum- C
pet uelut aurora lux tua, & diuturnitas tua protinus germinabit, iustitia an-
teibit faciem tuam, & gloria DOMINI colliget te. Tunc inuocabis, & DO-
MINVS exaudiet: clamabis, & dicet, En me tibi: si abstuleris de medio tui iu-
gum, exerere digitum, & loqui uanitatem. Si protuleris esurienti animam
tuam, & animam adflictam satiaueris, iam orietur in tenebris lux tua, & erit

[e] Alij legūt, in partibus torren-
tis aut uallis: alij, in diuisioni-
bus.

[f] Alij dicunt, alij quam mihi.

[g] Alij legunt, & ex eis scilicet
dijs excidisti tibi quosdam, scul-
pendo idola.

[h] Dij, scilicet quos tibi collegi-
sti, quos asciuisti.

[i] Dicet, scilicet dominus: uel im-
personaliter, dicetur.

[k] Pro auersor alij legūt, abscon-
do faciem.

Armatur & instruitur propheta à
deo cōtra hypocritas, qui foris san-
ctitatem & cultum dei simulabant,
intus uacui omni religione & timo-
re dei. Rejiciuntur opera hypocrita-
rū, qui habēt sua iustitia, & suis ope-
ribus, ueris operibus uacant: osten-
ditur interim quæ sint uere bona o-
pera, quibus delectetur deus.

[a] Ebr. Et scientiam uiarum mea-
rum uolunt.

[b] Zom Ebraica uox latius pa-
tet quam ieiunij: comprehen-
dit enim omne illud quo cor-
pus castigatur, contrarium ei,
quod est indulgere genio.

[c] Azab labor est, ponitur autē
hic pro facultatibus quæ ex la-
bore adquiruntur.

[d] Pugno percutere, genus est
pro omni iniuria & uiolentia,
aut inhumani tractatione, qua [illegible]
tuntur creditores in debitores
sibi adiudicatos & iure conde-
mnatos.

[e] Pro hamo, alij iuncum inter-
pretantur.

[f] Alij legunt, nexus uiolētorum
contractuum: alij, syngraphas.

[g] Ebr. impietatis.

[illegible]

caligo tua sicut meridies. Et deducet te DOMINVS semper, & saturam red-
D det in siccitatibus animam tuam, & ossa tua saginabit, & eris ut hortus irri-
guus, & sicut scaturigo aquarum, cuius aquæ nunquam fallunt. Et ædifica
bunt de te sempiternas solitudines, fundamenta sæculorum excitabis, uoca
beris quoque rupturæ reparator, reductor semitarũ, ad [secure] habitandum.
Si auerteris pedem tuum sabbato, quo minus facias tuam uoluntatem in die
meo sancto, tum uocabis ad sabbatum delicatum, ut sanctificetur & honore
tur DOMINVS: si inquã honoraueris ipsum ita, ut neque uias tuas feceris, neque
uoluntatem tuam inueneris, neque uerbum [tuum] loquaris, iam delectaberis
in DOMINO. Et ego ueham super excelsa terræ, & nutriam te hæreditate
Iacob patris tui. Quia os DOMINI loquutum est.

Mutatur subito persona, tria quatuor domini.

CAP. LIX.

Hypocritis respondet, qui questi erant se non exauditos, indicat causas cur eorũ preces nõ exaudiuerit.

A ECce manus DOMINI †non est mutila, quo minus seruare possit, neque ad
grauata auris eius, ut non exaudiat, sed iniquitates uestræ diuellunt in-
ter uos & inter deum uestrum, & peccata uestra abscondunt uultum [eius]
à uobis, ne exaudiat. Manus enim uestræ †pollutæ sunt sanguine, & digiti
uestri iniquitate: labia uestra loquuntur mendaciũ, & lingua uestra peruer-
sitatem concinnat. Nemo est qui uocet in iustitia, nemo iudicatur ex fide
ac ueritate, confidere rebus uanis, & loqui uana, †concipere laborem, & par
turire uanitatem. Oua reguli excludunt, & araneæ telas texunt. Qui de
ouis eorum ederit, morietur: si uero quis *conculcauerit, excludetur uipera.
E telis eorum non conficit uestis, ut operibus suis sese tegant: opera enim eo-
B rum opera sunt uana, & opus uiolentiæ in manibus eorũ. Pedes †ipsorum
ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem sanguinem,
cogitationes eorum cogitationes sunt uanæ, uastitas & contritio in uijs eo-
rum. Viam pacis non cognoscunt, neque est iudicium in gressibus eorum,
semitas suas sic sibi deprauant, ut omnis qui per eas transit, nesciat pacem.
Idcirco longe exulat à nobis iudicium, ut iustitia ad nos nõ possit pertinge-
re. Expectabamus lucem, & ecce tenebræ: splendorẽ, in caligine uersamur.
Palpabamus sicut cæci ad parietem, & cõtrectabamus ut qui non habet ocu
los. Impingebamus meridie tanquã in crepusculo, in locis neglectis ac sor-
didis ut mortui. Fremebamus omnes ut ursi, & sicut columbæ incessanter
gemebamus: expectabamus iudiciũ, at nusquam erat: salutem, & longe ab-
C stitit à nobis. Quia multiplicatæ sunt præuaricationes nostræ coram te, &
peccata nostra respondent nobis: nam præuaricationes nostræ super nos
sunt, & iniquitates nostras agnoscimus, [uidelicet,] præuaricari & mentiri
aduersus DOMINVM, deficere post tergum à deo nostro, loqui calumniam
& defectionẽ, *eiaculari & cõcinnare ex corde falsos sermones. Iudicium
retroactum est, & iustitia à longe stat, quia cõcidit in plateis ueritas, & æqui
tas nequit prodire. Factumque est, ut ueritate exulante, quicunque à malo re-
cedit, prædæ sese exponat. Hæc quum uideret DOMINVS, displicuit in
oculis eius quod non esset iudicium: uidit quoque, (idque obstupescens & ad-
mirans,) quod nemo esset, nemo inquam esset, qui sese ᵇopponeret, & ᶜsalutem
præstitit ei brachium suum, & iustitia sua fulciuit eum. Induit iustitiã tan-
D quam †loricam, & galeam salutis capiti suo [imposuit:] ultionem induit tan
quam uestem, et indignatione amictus est uice pallij, ac omnino talis erat fer
uor, qualis esse solet, quum redditur & rependitur hostibus suis & inimicis
suis, ut uicissitudinem redderet insulis. Timebunt ergo ab Occidente no-
men DOMINI, & ab ortu solis maiestatẽ eius, quoniam ueniet sicut fluuius
hostilis, quem uentus DOMINI impellit. Porrò †ipsi Zioni, & eis qui de
Iacob à perfida transgressione resipuerint, ueniet redemptor, dicit DOMI-
NVS.

Num. 11.e Supra 50.a — Supra 1.d — Hæc sunt in tribunalibus & foris. Iob 15.d — Prouer. 1.d Rom. 3.c — Ephes. 6.c 1. Thess. 5.b — Hic ipsa mod... antur ad ... tationẽ pari... Rom. 11.d

*ᵃAlij legunt, basiare uentilatũ.

Ostendit propheta iusto dei iudicio eos non exaudiri, quum sint sceleratissimi: connumerat autem & se propheta ordini sceleratorum per communicationem.

ᵃPro eiaculari alij concipere legunt.

ᵇMaphgia qui faciat occurrere, qui uel sceleribus obstet, uel preces ad deũ iratum fundat, & intercedat inter deum iratum & consceleratos.

Hypotyposis irati dei.

ᶜId est, satis uirium habet in se, nullius opis externæ indigus.

NVS. Ego enim (ait DOMINVS) hoc fœdus meum cum eis [pangam,] spi
ritus meus qui super te est, & uerba mea quæ inserui ori tuo, nunquam exci
dent de ore tuo, neque de ore seminis tui, neque de ore nepotũ ac pronepotum
tuorum, dicit DOMINVS, porrò in sempiternum.

CAP. LX.

SVrge [igitur,] lucida esto, quoniam uenit lux tua, & gloria DOMINI su- A
per te oritur. Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos, su
per te autẽ orietur DOMINVS, & gloria eius super te apparebit. Venientque
gentes ad lucem tuam, & reges ad splendorẽ tibi exorientem. Attolle ocu
Supra 49.d los tuos per circuitum, & uide, omnes isti congregantur uenientes tibi. †Fi-
lij tui de longinquo uenient, & filiæ tuæ ad latus fouebuntur. Tum uide-
bis & afflues, obstupescet & latum erit cor tuum, quod [a]copia maris ad te con-
uersa fuerit, & uenerint ad te opes gentium. Abundantia camelorum ob-
ruet te, & dromedarij Madian & Epha. Omnes de Saba ueniẽt, aurum &
thus ferentes, & laudes DOMINO annunciantes. Omnes oues Cedar con B
gregabuntur tibi, arietes Nebaioth ministrabunt tibi, & sacrificabũt super
ara quæ mihi placet, & domum magnificentiæ [b]meæ decorabo. Qui sunt
isti qui ut nubes uolant, & tanquam columbę ad fenestras suas? Quia insu
læ me expectant, & naues [c]marinæ ut ab initio, ut filios tuos de longinquo
aduehant, cumque ipsis argentum eorum & aurum eorum, ad nomen DOMI
NI dei tui, & ad Sanctum Israelis, qui te magnificum reddit. Et extruẽt filij
alieni muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi, quoniã in ira mea per-
Apoc.21.g cussi te, & in beneplacito meo misertus sum tui. Portæ tuæ apertæ erũt iu
giter, nec die nec nocte claudẽtur, ut adducant ad te opes gentium, & reges
eorum [ad te] ducantur. Porrò gens & regnum quæ tibi seruire nolint, pe
ribũt, talesque gentes omnino uastabũtur. Gloria Libani ad te ueniet, abies, C
pinus & buxus pariter, ad ornandum locum sanctuarij mei, & ut gloriose
prædicem locum pedum meorum. Venient autem ad te incurui filij qui te
adflixerũt, & procident ad plantas pedum tuorum quicunque te blasphema-
uerũt, & uocabunt te ciuitatẽ DOMINI, Zion sancti Israelis. Pro eo quod
fuisti derelicta & exosa, ut nemo [per te] transiret, claram te reddam in per-
petuum, & lætam in omnem posteritatem. Et suges lac gentiũ, atque mam-
mam regũ suges, ac scies quod ego sum DOMINVS seruator tuus & redemptor
tuus, fortis ipsius Iacob. Pro ære adducam aurum, & pro ferro adferam ar
gentum: pro lignis æs, & pro lapide ferrum. Præfectos tuos cõstituam pa
cem, & exactores tuos iustitiam. Rapina nõ audietur ultra in regione tua, D
neque uastitas & cõquassatio in finibus tuis, & uocabis salutem muros tuos,
Apoc.21.g. 22.a & portas tuas laudem. Sol non erit tibi ultra in lucem diurnam, & splẽdor
lunæ non lucebit tibi, sed DOMINVS erit tibi lux perpetua, & deus tuus cla-
ritas tua. Non occidet ultra sol tuus, nec abscondetur luna tua, quoniam
DOMINVS erit sempiterna lux tua, & dies luctus tui compensabuntur. Po
pulus tuus uniuersus iustus erit, in perpetuum possidebũt terram, flos plan
tationis ipsius opus manuum mearum ad gloriandum. Paruus sobolescet
in mille, & exiguus in gentem robustam. Ego DOMINVS accelerabo istud
tempore suo.

CAPVT LXI.

Luc.4.d SPiritus DOMINI dei super me est, eo quod unxit me DOMINVS, & misit me, A
ut læta nunciem mansuetis, ut obligem uulnera corde contritorum, ut pro
clamem captiuis libertatem, uinctis apertionem, & [[a]cæcis] uisum, ut procla
marem annum beneplaciti DOMINI, & diem ultionis dei nostri, & ut con-
solarer omnes qui lugẽt, ut darem denique his qui in Zion lugent, darem in-
quam eis ornamentũ pro cinere, oleum lætitiæ pro luctu, stolam laudis pro

R 2

A Rursum, quoniam redemptor uenit, alloquitur Hierosolymam, ut uenienti cum decore occurrat. Describitur ornatus & magnificentia ecclesiæ.

[a] *Heb. & rerum & hominum copiam significare potest.*

[b] *Vel, in domo gloriæ meæ quã decoraui.*

[c] *Alij legunt, naues Tharsis.*

A Describitur Christus iam iam aduentens qualis sit.

[a] *Cæcis apposui ex Luca & editione Septuaginta, & uidetur aliquando ita fuisse etiam Ebræis, utcũq; factum sit quod pekah & koah coierint.*

[b] *Alij legũt, arietes: alij, fortes iustitiæ.*

[a]spiritu mœsto, & ut uocarem eos [b]arbores iustitiæ, plantationem DOMINI
B ad glorificandum. Et ædificabunt desolationes perpetuas, priscas solitudi
nes erigant, urbesq; uastatas reficiant, solitudines multorũ sæculorum. Et
stabunt alieni, & gregem uestrum pascent, & extranei erunt agricolę uestri,
& uinitores uestri. Vos autem sacerdotes DOMINI uocabimini, & mini-
stri dei nostri dicetur uobis, [c]opes gentium comedetis, & in gloria eorũ ob-
C lectabitis uosipsos. Pro confusione uestra [d]duplex [erit præmium,] & pro
ignominia uestra iubilabũt de portione sua, propterea in terra sua duplicia
possidebunt, & sempiternũ gaudium erit eis. Quia ego DOMINVS amans
iudicij, odio rapinam in holocausto, & [e]reddam opus eorum firmum, & foe
dus sempiternũ feriam cum eis. Et cognoscetur inter gentes semen eorum,
& germina eorum in medio populorum: omnes qui uiderint eos, cogno-
D scent quod semen sint cui benedixit DOMINVS. Gaudẽs gaudebo in DOMI
NO, exultabit anima mea in deo meo, quoniam induit me uestimentis salu-
tis, & indumento iustitiæ circũdedit me, tanquam [f]sponsum sacerdotali mo
re ornabit magnificentia, & ut sponsam ornatam [g]monilibus suis. Sicut e-
nim terra profert germen suum, & sicut hortus satiua sua germinat, sic DO-
MINVS deus germinare faciet iustitiam & laudem corã uniuersis gentibus.

[c] *Alij dicunt, robur gentium.*
[d] *Alij, duplex ad ignominiam referunt seu confusionem.*
[e] *Potest etiã legi, & dabo opus eorum in ueritate.*
[f] *Alij legunt, ut sponsus.*
[g] *Alij legunt, mundo suo.*

Exultatio ecclesiæ.

CAPVT LXII.

Perstat deus in eodem argumẽto, & pollicetur ecclesiæ, quæ superius ceperat.

A PRopter Zionem non tacebo, & propter Ierusalem non uacabo, donec
prodeat ut splẽdor iustitia eius, & salus eius ut lampas ardeat. Et uide-
bunt gentes iustitiam tuam, & omnes reges gloriam tuam, & uocabitur tibi
nomen nouum, quod os DOMINI denũciabit. Et eris corona magnificen-
B tiæ in manu DOMINI, & diadema regni in manu dei tui. Non dicetur tibi
ultra, Derelicta: neq; terræ tuæ dicetur ultra, Desolata, sed uocabunt te Heb
ziba, & terram tuam Beula, quia DOMINVS propensus est tibi, & terra tua
marito iuncta erit. [Sicut] enim adulescens uirginem sibi maritat, [sic] ma-
ritabũt tibi filij tui: & sicut sponsus gaudet super sponsa sua, ita gaudebit su
per te deus tuus. Super muros tuos ô Ierusalem constituam excubitores
C perpetuò, neq; die neq; nocte tacebunt. [O uos] qui in memoriam reuoca
tis DOMINVM, nullo pacto sileatis, ne detis ei silentiũ, donec reparet, & do-
nec ponat Ierusalem laudem in terra. Iurauit DOMINVS per dexterã suam,
& per [a]brachium roboris sui, Non dabo ultra frumentum tuum in cibũ ho
stibus tuis, nec bibent alieni mustum tuum pro quo tu sudasti, sed qui illud
colligunt, etiã comedent, & laudabunt DOMINVM: & qui hoc congregant,
D etiam bibent ipsum in atrijs sanctuarij mei. Transite trãsite in portis, com
planate uiam populo, munite munite iter, atq; à saxis repurgate, erigite si-
gnum ad populos. Ecce DOMINVS diuulgat usq; ad fines terræ, †Dicite fi
liæ Zion, Ecce seruator tuus uenit, ecce merces eius cum eo, & opus eius co
ram eo. Et uocabũt eos, populum sanctum, redemptos DOMINI, & tu uo
caberis requisita ciuitas, & non derelicta.

Azuba derelicta, Hebzibe in qua domino complacet, grata: Schemama desolata, Beula quæ maritum habet, nupta.

[a] *id est, per robustum suum brachium: uel, per robur brachij sui, id est, per uirtutem suam.*

Promissio dei seruatorem se ecclesiæ missurum. Apostrophe ad ministros ecclesiæ [...] ut non sileant, nec cessent.

Zach. 9. b
Matth. 21. a

CAP. LXIII.

Quum essent excitati ad excipiendum saluatorẽ, & iam essent muniti, introducit Christũ aduentantem & triumphantem, debellantemq; hostes suos.

A QVis hic est qui uenit de Edom, aspersus uestes de Bozra? Ille tam ho
norifice paludatus, ac tãto robore suo gradiẽs? * Ego sum qui loquor
in iustitia, & ad seruandum satis diues sum. Cur ergo rubra est uestis tua,
& indumenta tua sicut eius qui calcat in torculari? Torcular [inquiet] solus
calcaui, & ex populis nemo mihi [adfuit.] Calcaui igitur eos in furore meo,
B & conculcaui eos in æstu meo, sparsusq; est sanguis eorũ ad uestem meam,
& omnem amictũ meum inquinaui. Quia dies ultionis est in corde meo,
& annus quo meos redimam uenit. Circũspiciebam, sed non erat auxilia-
tor: obstupescebam, sed nõ erat qui fulciret. Et salutem præstitit mihi bra-
chium

Interrogatio ecclesiæ ex admiratione.
* *Responsio seruatoris.*

chium meũ, æstusq́ꝫ meus me fulciebat. Calcaui igitur populos in ira mea,
& inebriaui eos furore meo, ut [a]sanguinem eorum in terram deriuarim.
Beneficentias DOMINI memorabo, laudes [inquam] DOMINI, ueluti super
omnibus quæ nobis donauit DOMINVS, & de innumeris bonis domus Is-
raelis, quæ pro miserationibus suis, & pro immẽsa bonitate sua largitus est
eis. Et dixit, Vtiq́ꝫ populus meus erunt isti, & filij qui nequaquam fallent,
factusq́ꝫ est seruator illorum. In [b]omni adflictione eorum nõ adflictus est,
& angelus faciei eius seruauit eos, in dilectione sua & in indulgẽtia sua ipse C
redemit eos, baiulauit eos, portauit eos omnibus diebus sæculi. Porrò ipsi
quum rebellarent, & exasperarent spiritum eius sanctum, in hostem conuer
sus est eis, ut ipse pugnaret contra eos. Et [c]recordatus est [Israel] retro tem-
porum, [d]Mosis & populi eius, [dicens,] Vbi est qui fecit eos ascẽdere de ma
ri cum his qui pascebant gregem suum? Vbi est qui dedit in medium eius
spiritum suum sanctum? Qui ducebat brachio suo magnifico Mosen, de-
prehensa dextera eius, findẽdo mare ante eos, ut sibi nomen perpetuũ com-
pararet. Qui deducebat eos per abyssos, ueluti equum in deserto, quo mi-
nus impingerent. Quasi iumentum quod in campo graditur, spiritus DO
MINI duxit [e]eum, sic inquam duxisti populum tuum [ô deus,] ut faceres tibi
nomen magnificum. †Respice igitur de cœlo, & de habitatione sanctuarij D
tui & gloriæ tuæ uide: ubi zelus tuus & robur tuum? multitudo uiscerũ tuo
rum, & misericordiarum tuarum, [quomodo] se erga me continent? Quum
tu sis pater noster, siquidem Abraham nos nõ cognoscit, neq́ꝫ Israel nos no
uit, tu DOMINE pater noster es, redẽptor noster, [f]nomen tuum ab æterno.
Cur [g]abduxisti nos DOMINE à uijs tuis? [cur] indurasti cor nostrũ, quo mi-
nus timeremus te? Redi [nobiscum in gratiam,] propter seruos tuos [qui
sunt de] tribubus hæreditatis tuæ. *Parum diu possedit populus tuus san
ctus sanctuarium tuum, hostes enim nostri cõculcauerunt illud. Facti [h]su-
mus ut olim quibus non dominabaris, & super quos non inuocabatur no-
men tuum.

CAP. LXIIII.

O Si cœlum scindas [ac] descendas, quo montes à facie tua tanquam ab A
ignis incendio colliquescãt: ignis inquam, qui ebullit uiolentas aquas,
ut innotescat nomen tuum hostibus tuis, & gentes à conspectu tuo contre-
miscant. [Vtinam inquam] descenderes, [ut [a]olim] quum faceres terribilia
quæ non expectabamus, & à conspectu tuo montes colliquebant. A †sæ-
culo non audierunt, neq́ꝫ auribus perceperunt, oculus nullus uidit, ô deus,
(uno te excepto,) talia quæ fecisti [b]expectanti te. Occurristi lætanti & faci- B
enti iustitiam, atq́ꝫ his qui in uijs tuis tui memores erant. Ecce autem iratus
es q́ꝫ peccauimus, & in his [peccatis] consenuimus, alioqui salus nobis conti
gisset. Et [c]fuimus nos omnes ueluti immundum, & sicut uestis centonum
abiectorũ omnes iustitiæ nostræ: defluximus nos omnes tanquam folium,
& iniquitates nostræ tanquã uenti nos tollunt. Et non est qui inuocet no- C
men tuum, aut qui sese incitet, ut te apprehendat, ob hoc uultum tuum à no
bis auertisti, & cõtabescere nos sinis in manu iniquitatis nostræ. Nunc igi
tur ô DOMINE, [quum] tu sis pater noster, nos lutũ, tu uero figulus noster,
& nos omnes opus manus tuæ sumus: ne †irascaris DOMINE ultra modum,
neq́ꝫ uelis perpetuò iniquitatis meminisse: respice quæso, nos omnes popu
lus tuus sumus. Vrbes sanctitatis tuæ redactæ sunt in solitudinem, Zion
facta est eremus, & Ierusalem desolata. Aedes nostra sancta, & decus no- D
strum, ubi te laudarunt patres nostri, igne conflagrauit, & omnia expetibi-
lia nostra redacta sunt in uastationem. Num in his te continebis ô DOMI-

Laus est & gratiarum actio cum oratione prophetæ.

Incipit recensere beneficia dei.

Et sic suo laudatio[illegible]

Exod.14.e

Conuertit, mutata persona, orationem ad deum.

Deut.26.d

Baruch.2.d

1.Cor.2.b

Psal.78.b

[a]Potest etiam legi, ut robur eorum in terram adfligerẽ aut deijcerẽ, est enim robur in sanguine.

In recẽsione beneficiorum dei, interim permiscet etiã iudicia eius, ut terreantur scelerati.

[b]Lo zar uarie exponũt: quidã, non passus est eos adfligi: alij, quũ populus adfligeretur, fuit & deo adflictio: alij, fuit ei, scilicet populo, petra: uidetur autem sensus esse, In omni adflictione tutatus est eos, ne nimium adfligerentur.

[c]Alij referũt uerbum recordandi ad deum, sed uidetur populus admirari, se non ut olim sentire auxilium dei.

[d]Alij legũt Mose appellatiuũ, educens populum suum, id est, quum deus educeret uel extraheret populum suum.

[e]Eum, scilicet populum.

[f]Alij legũt, hoc est nomẽ tuum ab æterno.

[g]Ebr. Cur fecisti nos errare?

*Verba sunt trãsposita sine detrimento sensus.

[h]Alij legunt, Et nos quidem à seculo fuimus, illorum autẽ dominus non fuisti, neq; ipsi nomen tuũ super se inuocarunt. Sed uidẽtur dicere, tales se iam esse quales olim ante Abrahamum, dum adhuc gentes erant, nec nomine dei uocati.

Perstat in oratione superiori capite cœpta, ex affectu prorumpens. Alludit autem ad descensum olim in monte Sinai factum.

Vtinã te præberes populo tuo tam præsentem, ut olim.

[a]Alij legunt in præterito, ut olim facta.

Docet propheta quid in calamitatibus populus facere debeat, nempe beneficiorũ dei præteritorum meminisse, & sese solari certa spe salutis. Deinde & ardenter ac intentißime auxilium dei petere.

[b]Eb. Quæ fecerit expectãti se.

[c]Alij legũt, & facti sumus, alij & sumus.

pes ueluti [super] lutum, & conculcabit quemadmodum figulus lutum.
G Quis annunciauit [hæc] ab initio, ut sciremus, & porrò quid futurum sit, &
dicemus eum habere ᵉcausam potiorem? Sed nullus est qui annũciarit, nul
lus est qui prædixerit, neq; est qui audierit sermones uestros. Ego primus
sum qui [dico hæc] Zioni, ᶠEcce, ecce ipsi, & ipsi Hierosolymæ dabo læta ac
fausta nunciantem. Ego uidebor, & non uir, & de illis non est consultor:
si scisciter ab ipsis, ne uerbo quidem respondẽt. En uani sunt omnes illi, &
opera eorũ nihil, simulachra eorũ uentus sunt & res informis. CA. XLII.

A Ecce †seruus meus, quo nitar: electus meus, quo [unice] placatur anima
mea: dedi spiritũ meum super eum, iudicium gentibus proferet. Non
clamabit, neq; efferetur, non faciet audiri in platea uocem suam. Arundi-
nem fractam non cõteret, & linum obscurum non extinguet, ad ueritatem
iudicium proferet. Non ᵃhallucinabitur, nec præceps erit, donec ponat iu
dicium in terra, & ad legem eius insulæ expectabunt. Sic dicit DOMINVS
deus creator cœlorum, & qui extendit eos, qui expandit terram & germina
eius, qui respirandi uim tribuit populo eam [inhabitanti,] & spiritũ his qui
uersantur in ea. Ego DOMINVS uocaui te in iustitia, & apprehendam [te]
manu tua: custodiã te, & †dabo te in fœdus populi, in lucem gentibus. Vt
B aperias oculos cæcorum, ut educas è carcere uinctos, de domo carceris seden
tes in tenebris. Ego DOMINVS, ᵇHu est nomen meum, & †gloriam meam
alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus. Priora ecce uenerunt, &
noua ego annuncio, quæ ego uobis nota facio antequam exoriantur.

Cantate DOMINO carmen nouum, laudem eius [canite] ad extrema ter-
ræ usq;. [Canant] qui in mare descendunt, & quidquid in eo est, insulæ &
qui in eis habitant. Tollant [uocem] desertum & ciuitates eius, uillę in qui
bus habitat Cedar, iubilent qui edita petrarum incolunt, de montium uerti
cibus plaudant. Tribuant DOMINO gloriam, & laudem eius in insulis an
nuncient. DOMINVS herois instar prodibit, & sicut miles [in procinctu
stans] zelum excitabit, uociferabitur, clamabitq;, & hostibus suis superior
C erit. †Hactenus diu silui, [num] igitur dissimularem? num me cõtinerem
[perpetuò? quin] more parturientis clamabo, anhelus gemam, & simul suspi
ria ducam. Vastabo montes & colles, & omnem herbam eorũ arefaciam,
ponámq; flumina in insulas, & stagna exiccabo. Et ducã cæcos in uia quam
ignorabant, & dirigam eos per semitam quam nesciebant. Conuertam te-
nebras coram eis in lucem, & obliqua in planum. Hæc faciam eis, nec dere
linquam eos. *Acti sunt retrorsum, pudore pudefient quicunq; sculptili
fidunt, & qui dicũt fusili, Vos estis dij nostri. †Audite ô surdi, & aciem ad
uidendum intendite ô cæci. Quis cæcus, nisi seruus meus? & surdus æque
ac nuncius meus quem missurus sum? Quis [inquam] tam cæcus est ac per
fectus, & cæcus perinde ac seruus DOMINI? Vidisti ᶜmulta, at non obser
D uasti: patulæ sunt aures, at nemo audit. Egregiam quidem uoluntatem er-
ga uos habuit DOMINVS propter iustitiã suam, legem suam [inter uos] ma-
gnificã & augustã reddidit. †At populus iste direptus est & proculcatus,
illaqueans cũctos iuuenes suos, ut retrusi sint in carceres. Prædæ patuerũt
nemine liberante: proculcati sunt, & nemo dixit, Restitue. Quis ex uobis
hæc auribus capit? quis aduertit & attendit, ut in posterũ [caueat?] Quis au
tem tradidit Iacob ut conculcetur? & Israelem direptoribus? Númne DO-
MINVS? ᵇPeccauimus ei, & noluimus incedere in uijs eius, nec audiuimus
legem eius. Propterea effudit super ᶜeum iram furoris sui, & belli ᶠimpetũ,
& inflammauit eum undiq;, sed nõ animaduertit: exarsit contra ipsum, neq;
corde

ᵉEbr. Dicemus iustũ, id est, pronunciabimus eum iustam habere causam.
ᶠVel, ecce illi, filij scilicet tui, è captiuitate redeunt.

Prædicitur liberatio Iudæis per Cyrum facta, quæ typum habet liberationis omnium hominũ per Christum, ut patet ex cap. 12. Matthæi. Multa enim sunt quæ in Cyrũ minime cõpetunt, ad tẽpora ergo Christi aperte illa fides pij pectoris, præ dictione nihilominus pœna cõtumacibus & incredulis.
ᵃAlij legũt, non obscurus erit: uel, non caligabit: alij, non erit tristis neq; turbulẽtus. Nõ erit mœstus neq; fractus.

ᵇHu nomẽ dei est: uel potest legi, Hoc est nomen meum: nam hu significat hic uel ipse, Deus enim sui similis est ab æterno.

Propheta ex affectu in laudem dei prorũpit, & omnia ad laudandum deum inuitat, qui tãta potentia suos sit liberaturus.
†Dicat quis, Si liberare uult et potest, cur non iampridem potentiam suam exeruit? Respondet huic obiectioni, Hactenus dißimulaui, uisusq; sum dormire, sed iam exurgam, &c.
*Antithesis, Meos seruabo, idololatras pudefaciam.
†Instituit iam sermonem ad increpationem populi Iudaici, taxans eorum cæcitatem, quod uidẽtibus oculis uidere nolunt: q.d. Cur tãtis promißionibus increduli estis? Cur tot miracula non consideratis? At increduli uicißim prophetas per irrisionem cæcos & surdos uocãt.
ᶜRaboth alij pro sæpe exponunt.
†Voluit quidem dominus uobis bene, & declarauit suam uoluntatẽ erga uos ingentibus beneficijs, at uos contempta iustitia & lege dei, ob peccata uestra iam calamitosi estis, & in captiuitatẽ ducemini, quod malum uos uestro iumento uobis aduexistis. Nec adhuc est quispiam inter uos, qui huius mali causam expẽdat, ut resipisceretis.
ᵇMutaui personam propter hæ tanu.
ᶜSuper eum, id est, super populum suum.
ᶠImpetum aut robur belli, pro grauißimo bello.

Matth. 12.b Supra 2.
Infra 49.b
Infra 48.b
Allegoria est.
[illegible]
Hactenus carmen gratulatorium.

corde hoc expendit.

CAP. XLIII.

ET nunc ſic dicit DOMINVS creator tuus ô Iacob, & formator tuus ô Iſ- A
rael, Ne timeas, ego enim redemi te, uocaui [te][a] nomine tuo, ut meus eſſes
tu: quum tranſires aquas, ego tecum eſſem: quum uero flumina, non te ob-
ruerent: quum per ignem incederes, non cōbureretis, neq; flamma te incen
deret. Quia ego ſum DOMINVS deus tuus, Sanctus Iſraelis, ſeruator tuus,
tradidi Aegyptum ut eſſet pro te piaculum: [dedi inſuper] Aethiopes & Sa
bæos pro te, eo q; pretioſus fueris in oculis meis, q́q; tanti eſſes, & q; te amo
re proſequerer, imò [quoduis genus] hominum pro te expendi, & populos
quoſuis pro anima tua. Ne ergo timeas, quia ego tecū ſum, ab Oriente ad
ducam ſemen tuum, & ab Occidente colligam te. Dicam Aquiloni, Da: &
Auſtro, Ne prohibeas, adduc filios meos de longinquo, & filias meas à fini
bus orbis. Quicunq; uocatus eſt nomine meo, hunc enim creaui, finxi, & fe-
ci ad gloriam meam. [Omnino propoſitum eſt] educere populum cæcum, B
& cui ſunt oculi, tam ſurdos quàm eos qui aures habent. *Congregētur
iam omnes gentes & populi, colliganturq; in unum, quis ex eis iſtud annun
ciat? ſignificent nobis priora, producant teſtes ſuos, & [b]abſoluentur: & au-
diant, & dicant, Verū eſt. Vos teſtes mei dicit DOMINVS, & ſeruus meus
quem elegi, ut ſciatis & credatis mihi, utq; intelligatis, q; ego ſim illeipſe: an-
te me non eſt formatus deus, neq; poſt me erit. Ego Ego ſum DOMINVS,
& præter me non eſt ſeruator. Ego annunciaui, & ſaluaui, & nota feci, &
nō eſt in uobis alienus. Et uos teſtes mei eſtis, dicit DOMINVS, q́ ego ſum
deus, q́q; ab [c]æterno ego [d]illeipſe, & q; nemo de manu mea eripit, q́q; ne-
mo reſcindit quod ego operor. Sic dicit DOMINVS aſſertor ueſter ſan-
ctus Iſraelis, Propter uos miſi Babylonem, & detraxi uniuerſos [e]uectes, &
Chaldæos, quorum exultatio in nauibus eſt. Ego DOMINVS Sanctus ue- C
ſter, creator Iſraelis, rex ueſter. Sic dicit DOMINVS qui uiam per mare præ
bet, iter per aquas uehementes, qui educit currus & equos, exercitum & ro-
bur, ut ſimul iaceant, & non reſurgant, extincti ut linamentum expirent.
Sed priorū ne recordemini, & ueterū ne memineritis: en ego facio †nouum
quid, iamiam efflorefcet, num & hoc cognoſcetis? Ponā etiam uiam in de-
ſerto, & flumina in ſolitudine. [f]Gloriam meam prædicabunt agreſtes be-
ſtiæ, dracones, & pulli ſtruthionum, q; dederim aquas in deſerto, et flumina
in ſolitudine, ut potum habeat populus meus electus meus, populū iſtum
quem finxi mihi, ut laudem meam enarrent. †Et tu Iacob nō inuocaſti me,
ut mei gratia laboris aut moleſtiæ aliquid inſumeres ô Iſrael, non adduxiſti
mihi pecudem holocauſtorum tuorū, nec ſacrificijs tuis me celebraſti. Nec D
[g]ego te coëgi ut ſeruires oblatione Minha, neq; negotium tibi feci thure.
Non emiſti mihi pecunia calamum, neq; adipe uictimarum tuarum imbui-
ſti me, quin potius me ſeruire feciſti in peccatis tuis, & negotium mihi feciſti
iniqtatibus tuis. Ego Ego illeipſe ſum, qui deleo tranſgreſſiones tuas, idq;
propter me, & peccatorum tuorū non recordabor. Reduc mihi in memo-
riam, iudicabimur ſimul, narrato tu [b]id, cuius cauſa abſolutionem ſperes.
Pater tuus iſte primus [primo] peccauit, & interpretes tui perfide egerunt
contra me, & principes ſanctuarij prophanaui, Iacob deuoui internetioni,
& Iſraelem [obieci] opprobrantibus.

CAP. XLIIII.

NVnc ergo audi ô Iacob ſerue meus, & Iſrael quem elegi. Sic dicit DO- A
MINVS factor tuus & qui te finxit, quiq; ab utero auxilio tibi fuit, Ne
timeas ô Iacob ſerue meus, & tu [a]recte quem elegi. Quia effundam aquas
ſuper ſiticuloſam, & flumina ſuper aridam, effundam ſpiritum meum ſuper

Perſtat propheta in conſolatione, docetq; ſublatis cauſis, fore ut deus eos è captiuitate liberet. At in typo pertinent ad eam liberationē, quæ per Chriſtum facta eſt.

[a]Ebr. Vocaui in nomine tuo. Quū meus ſis, quomodo te deſererē? Quin potius, ut te ſeruarem, nobiliſſimas gentes perderē, modo mihi obtemperes, tanti te facio.

Per tres gentes oēs intelligit. Sic amat deus ſuos, ut non dubitet etiam alias gentes adfligere ut ſuos ſeruet, quod in Aegyptijs et alijs uidere licet. Meriti quidem erant extrema ſuis flagitijs, ſed pepercit deus, & liberauit eos.

*Finge deum ſtantē cōtra gentes, & idola in actione forēſi, ut ſupra.

[b]Pro abſoluētur dici poteſt, iuſti pnunciētur uel iuſtificētur. Quū pudore obmuteſcūt, nec producere teſtimoniū poſſunt ſuæ deitatis, deus producit teſtes, quod ipſe unicus & uerus deus ſit.

[c]Ab æterno dixi pro mi iom, quod ad uerbum eſt de die.

[d]Pro hu dixi illeipſe, ipſe idē ſcilicet, qui ab æterno deus eſt, ſemp ſui ſimilis, ac immutabilis

[e]Dominus detraxit uectes, id eſt, omnia impedimēta, omnes fortes, &c. Alij exponunt barihim fugitiuos.

Exempla quædam uetera refricat, ex quibus liquidū fiat, deū poſſe & uelle liberare eos è captiuitate Babylonica: exempla autem plurimam uim habent perſuadendi. Sed tranſeamus, inquit, uetera, noua faciā, ad quæ comparata uetera, nihil erunt utcunq; maxima. Dicit autem de trāſitu per ſinum Arabicum, & per Iordanem, deq; ſubmerſione Pharaōis, aut potius de extincto exercitu Sennaherib, quem euocauit dominus, ut Eſa. 5. & 7.

[f]Eb. Honorabit me beſtia agri.

†Putāt quidam argumēto à minori taxari ingratitudinē populi Iudaici, Sic, Beſtiæ me laudant, tu uero o populi meus, me nō laudas quē tamen ad hoc formauerā. Sed ut hunc ſenſum nō damnamus, ita putamus hæc ad ſuperiora ſic annecti. Oſtendit ſe liberaturū populū ſuū deus, nō prouocatus ullis beneficijs eorū aut meritis, imo hæc apud ſe conſtituiſſe, quum ipſi de hoc ne cogitarent: oſtendēs ſalutem noſtram pendere nō ex meritis, ſed à ſola dei miſericordia. Quod ſi homo quidpiam quod prior dederit deo, adſerere conetur, tribunali ſe ſiſtit deus, & iubet ut homo prior recēſeat, ſed nihil poteſt homo, ergo deus oſtendit patres omnes peccaſſe, nulloſq; etiam inter ſanctiſſimos immunē à peccato fuiſſe. Ex ſola ergo miſericordia, & propter ſeſe remittit peccata nobis deus.

[g]Reijcitur cultus externus ſine fide, ut ſupra 1.

[b]Vel, narra, ut abſoluaris, & iuſtus pronunciaris.

Ose.13.b

2.Cor.5.d
Apoc.21.b

Proſopopœia, quæ hyperbolen habet. Tam infenſi et ſiti
[illegible]

Gene.3.
Gene.12.38.
Nume.20.
Exod.32.

Perſtat propheta in cœpto argumento conſolandi Iudæos: in futurā utem [illegible] dijs [illegible]

semen tuum, & benedictionem meam super germina tua, & crescent ut in-
ter herbas, & sicut salices ad riuos aquarū. Alius dicet, Ego DOMINI sum:
alius nomine Iacob uocabit: alius autem manu sua scribendo DOMINO, no
mine Israelis cognominabitur. Sic dicit DOMINVS rex Israelis, & uindex Supra 41.b
eius, DOMINVS exercituū, Ego sum primus, & ego sum nouissimus, & præ Infra 48.b Apoc.1.d. 22.c
ter me non est deus. Et quis mei similis? uocet & annunciet illud, atque hoc
disponat mihi, ab eo quo posui populum sæculi, & imminentia ac futura an
nuncient eis. Ne paueatis, & ne timeatis, an nō hactenus ego tibi [hæc] no
B ta feci & prædixi? & uos quidē testes mei estis, num est deus præter me? num
formator quem ignorem? Formatores sculptilium omnes uani sunt, & ex Amplificatio per diminutionem.
petibilia eorum non proderūt, & quidem testes eorum ipsi sunt, quod non
uident, & non cognoscūt, propterea pudefient. Quis igitur fingat deum?
aut fusile [b]simulachrum, quod nihil prodest? En omnes partiarij [c]eius pu-
defient, & fabri ipsi sunt ex hominibus, congregētur omnes, stent, pauebūt,
& pudefient simul. Faber ferrarius forcipe [correpta,] operatur in prunis,
& scalpris fingit [e]illud, agit robusto brachio suo, quin esurit [interim] ut ui-
res deficiant: neque aquas bibens, ut lassus concidat. †Faber lignarius regu- Sap.13.c
lam extēdit, designat illud rubrica, & format illud normis, et definit illud cir
cino, & dat ei formam uiri atque speciem hominis, ut in æde sedeat. [Accin-
git se] ad incidendum cedros, ut aduehat ilicem & quercum, & corroborat
C se in lignis saltus, plātat [e]cedrum, atque imbre auget. Fit [hæc] homini ad in-
cendendum [ignem], (accipit enim ex his [lignis,] & calefit, quin & incenso
[furno,] panem coquit,) deinde & deum [ex his] facit, & adorat: sculptile [f]il
lud facit, & coram illo procumbit. Partem eius incēdit igni, partē eius car-
ne [assa,] edit: assat assaturam, & satur fit: calefit etiam, & dicit, Euge, caleo,
& [g]ignem uidi. Reliquum autem eius simulachrum sibi facit, cui procum-
bit, quod adorat & ante quod precatur, dicens, Libera me, deus enim meus
es tu. Nihil neque sentiunt neque intelligunt, quia tectorium est super oculos
eorū, quo minus uideant, aut cordibus suis intelligāt. Nullus ad cor suum
reuocat, (neque enim sensu pollēt aut intellectu,) ut diceret, Partem eius igni
combussi, quin ad prunas eius panem coxi, assaui carnē & comedi, & ex re-
liquo eius abominandum [idolum] facerem? & ante truncum ligneum pro
cumberem? [h]Cinerem pascens, & cor errore seductū deuoluit [i]illum, ut men
tem suam non adserat, [k]neque dicat, An non dolus in dextera mea? Hæc me-
mineris Iacob & Israel, tu enim es seruus meus, quem in hoc finxi, ut seruus
D meus esses tu ô Israel, neque uenires unquam mihi in obliuionem. Ego dele
ui transgressiones tuas ut densas nebulas, & ut nubem peccata tua: reuerte-
re ad me, quia redemi te. Iubilate cœli, quia DOMINVS fecit, iubilum edi-
te profundissima terræ, prorumpite in lætas uoces ô montes, sylua & omnia
ligna eius, quia redemit DOMINVS Iacob, & in Israele gloriam suam amplifi
cabit. Sic enim loquutus est DOMINVS redemptor tuus, & qui te ab utero
finxit. Ego DOMINVS faciens omnia, cœlos extendo solus, & mea uirtute Ostendit quanta sit potentia dei.
terram expando, irrita facio signa mendaciū, & stultos ac insanos reddo di-
uinos, auerto sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultam reddo. [l]Ex-
cito uerbum serui mei, & consilium nunciorū meorum perficio. Dico Hie-
rosolymæ, Sis habitata: & ciuitatibus Iuda, Aedificemini, cuius uastitates e-
go restituam. Qui mando [m]abysso, Aresce, & flumina tua arefacio. Qui
dico Cyro, Pastor meus est, & omnem uolūtatem meam perficiet. Qui di-
co Ierusalem, Aedificaberis: & templo, Fundaberis.

CAPVT XLV.

Sic

---

[a]Per rectum Israelē intelligit, idem autē dicit alijs uerbis per interpretationem.
Allegorice promittit eis eximium beneficium, Felicitabo posteritatem tuam, ut cum pluuia uenit super terram siccam.

Monet Israelitas ne sibi metuāt à dijs gentium.

Conuerso sermone ad idola & idololatras, antithesi quadam mire simulachra extenuat, & pulchre eis illudit.
[b]Vel, qui fingit idolū nihil illi proderit.
[c]Eius, scilicet idoli.
Instrumēta hæc alij aliter interpretantur: pro forcipe alij scalprū, pro scalpris alij terebras legunt.
[d]Illud scilicet idolū quod parat.
†Conatus fabrorum in fingendis idolis graphice describit, simul uanitatē eorū ostēdens. Si tam uani & infirmi sunt opifices, quàm infirmū est opus eorum, idolum!
[e]Pro cedro alij pinum legunt.
[f]Illud, scilicet lignum, uel ex illo ligno.

[g]Vidi ignē, id est, sensi ignem. Quā stultum est, ne dicam impium, ut homo ad imaginē dei creatus, & omnibus creaturis præfectus, creatore suo neglecto, trūco operi manuū suarū procumbit.

[h]Cinerem pascere prouerbiali sermone, est frustra & sine fructu laborare, rem uanam & nihili moliri.
[i]Illum, scilicet fabricatorem ac cultorem idolorum.
[k]Vt apud se sic reputet aut cogitet, forte erras, fieri potest ut erres, &c.
Inuitat omnes creaturas ad laudem dei hoc carmine propheta inanimatis sensum tribuēs per prosopopœiam.
Participia præsentis temporis in indicatiua præsentia uerti, idque in prima persona ut dominus de se loquatur.
[l]Pro excito alij erigo legūt, aut ratum facio. Seruus autem est Moses, seu Esaias, seu etiā Christus.
[m]Per abyssum aut profunditatem Babylonem intelligunt.

Repromittit, ut ad Cyrum, de quo supra attigerat, dominum.

SIc dicit DOMINVS Messiæ suo Cyro, cuius dexteram prehendi, ut ᵃsub- A
jiciam ante faciem eius gentes, & lumbos regum ᵇaperiã, ad aperiendum
ante faciem eius ualuas [portarum,] ut portę non claudantur. Ego ante te
procedam, & loca aspera æquabo, ostia ænea confringam, & uectes ferreos
demoliar. Dabo tibi thesauros in tenebris latentes, & quæ in occulto ab-
strusa sunt, ut cognoscas ꝙ ego sum DOMINVS, qui te nomine tuo uoco,
Deus Israelis. Propter seruum meum Iacob, & Israelem electum meum, uo
caui te nomine tuo, & te cognominaui, quũ nondũ haberes mei notitiam.
Ego DOMINVS, & nullus ultra, præter me non est deus. Accinxi te, quum
adhuc ignarus esses mei, ut cognoscerent ab oriente sole, & ab occasu, quod
nihilum sit præter me, ego DOMINVS, & nullus ultra. Formans lucem, &
creans tenebras: faciens pacem, & creans ᶜmalũ, ego DOMINVS facio omnia
ista. Rorate cœli è supernis, & nubes stillent iustitiam: aperiatur terra, & B
fructũ edant salutem & iustitiam, [quas] progerminare simul faciet, ego DO
MINVS creaui illam. Væ disceptanti cum factore suo, uas fictile cum figu
Hiere.18.a Rom.9.d lis luti [scilicet.] †Num enim dicit lutũ figulo suo, Quid facis? & operi tuo
non sunt ᵈmanus. Væ qui dicit patri, Quid generabis? & matri, Quid par
turies? Sic dicit DOMINVS, Sanctus Israelis & formator eius, Sciscitamini
à me imminentia filijs meis, & de opere manuum mearum mihi mandate.
Ego feci terram, & hominem super eam creaui. Ego [sum] cuius manus ex
tenderunt cœlos, & omni militiæ eorum impero. Ego illum excitaui in iu
stitia, & omnes uias eius dirigam. Is ædificabit ciuitatem meam, & ᵉcaptiui
tatem meam dimittet: id autem neꝗ pretio neꝗ muneribus [adductus,] di-
cit DOMINVS exercituum. *Sic dicit DOMINVS, Labor Aegypti, & ᶠnego C
tiatio Aethiopum, & Sebaim uirorum magnorum ad te transibunt, & tui
erunt, post te ibunt, in compedibus transibunt. Ante te flectentur, & sup-
plices te precabuntur, tantum in ᵍte est deus, præter quem nullus deus est.
Propheta uertit sermonẽ ad deum. Omnino es tu deus absconditus, deus & saluator Israelis. Erubescant, pu-
defiant quoꝗ omnes, cum ignominia abeant simul opifices idolorũ. Israel
saluus est in DOMINO salute sempiterna, non erubescẽt, neꝗ ignominia no
tabuntur per æterna sæcula. Quoniam sic dixit DOMINVS, creans cœlos,
deus ille qui finxit terrã, qui ʰfecit eam, qui & parauit eam. Non creaui eam
ut uasta esset, sed finxi eam ut inhabitaretur, ego DOMINVS & nullus ⁱalius.
Neꝗ in occulto ᵏloquutus sum, aut in obscuro terræ loco. Non dixi semi
ni Iacob frustra, Quærite me, ego DOMINVS loquens iustitiam, annuncians
quæ recta sunt. Congregamini & uenite, accedite simul qui ˡeuasistis ex D
gentibus. Nihil norũt qui ligneum simulachrũ extollunt, & qui ad deum
orant qui saluando non est. Annunciate & adducite, ut consilium pariter
ineant. Quis prodidit hoc olim? & hactenus [quis] hoc annunciauit? An
non ego DOMINVS, & non est alius deus præter me solum, deus iustus &
saluans nullus præter me? Respicite ad me, & salui eritis omnes fines terrę,
ego sum deus, & nullus ultra. Per memetipsum iuraui, egressa est ex ore
Rom.14.b Phil.2.b meo ᵐiustitia, uerbũ quod non retrocedet, Quod †mihi incuruabitur omne
genu, & iurabit [mihi] omnis lingua. Duntaxat in DOMINO, dixit, sunt
mihi iustitiæ & robur, usꝗ ad ipsum ueniet, & pudefient eum prouocãtes.
Fideles & uere credentes, sed non Israelitæ secundum carnem. In DOMINO iustificabuntur, & ⁿgloriabuntur omne semen Israelis.

CAPVT XLVI.

COncidit Bel, corruit Nebo, quorum idola bestijs & iumentis fuerunt A
[imposita.] Oneribus uestris grauata pondere usꝗ ad defatigationẽ,
pondus idꝗ graue, corruerunt, conciderunt pariter, nec potuerunt seruare

Perstat propheta in eodem argumento, quod 40. cap. cœperat, consolans populũ in captiuitate. Quæ de Cyro hic dicuntur, plenissime in Christo sunt præstita.

Messias Cyrus dicitur, quod Christi ueri Messiæ typũ gerit. Messias Ebraice, Græce Christus, Latine unctus, per antonomasiam autem regem Messias significat.

ᵃVbi nos legimus subijciã, alij extendã legunt, seu attenuabo.

ᵇAperire lumbos, symbolicus & tropicus sermo, pro infirmare robur, exarmare, ut nihil supersit uirium: in contraria significatione, lũbos accingere, robur & agilitatem dare in agendis rebus.

ᶜMalum capitur pro aduersitate ac calamitate.

Videtur dominus hic respondere curiosis, qui rationẽ diuinorum consiliorum perscrutari uolebant, Si dominus uult liberare, cur nõ iam statim? cur nõ per Israelitam?

ᵈSupplent quidam, adhibitæ.

Verso sermone alloquitur gentes, monẽs ne apud diuinos & ariolos, sed apud se solum futura inquirant, ipse enim solus sit omnipotens, & omnium creator. Possent & hæc per interrogationem legi, Vultis ne uos scrutari à me futura? uultis uos mihi in operibus meis imperare?

ᵉCaptiuitas pro his qui captiui tenebantur.

*Videtur alloq Ierusalem, promittens ut gentes quoq; sint in cultum unius dei, qui in Ierusalem colitur, accessuræ.

ᶠAlij legunt, uiri tributarij.

ᵍAlij legunt, Duntaxat in te est deus.

ʰVel, firmauit eam.

ⁱEbr. Et non ultra.

ᵏMutaui tertiam personam in primam, quum de se loquatur dominus, at sine detrimento sensus.

Iterum conuocat gentes, ut pro se dicant, aut dei potentiam cognoscant.

ˡAlij legunt, seruati ex gentibus: uel, reliquiæ ex gentibus.

ᵐAlij legunt, iustitiæ uerbum. Quidam hæc prophetæ tribuunt, alij iurantibus in domino.

ⁿVel, Laudabunt.

Continuus est adhuc sermo consolatorius, explicat ueram religionem & potentiam dei, cõtra falsam religionẽ damnat, & idolis insultat.

Alloquitur iã idola, & eis insultat, quæ sic infirma fuerunt, ut nec se nec iumẽta potuerint liberare, quin anima ipsorum, id est, ipsa met abierũt in captiuitatẽ, à Cyro scilicet aucta.

Contẽtione pulcherrima osten dit se uerum deum, illi portan tur, ego uos porto, nutrico, alo tam in iuuenta quàm in decre pita, libero & seruo.
[a] Ebr. A uulua, uel à matrice.

onus, & anima eorum in captiuitatem abijt. Audite me domus Iacob, &
omnes reliquiæ domus Israel, qui gestamini [à me] ab utero, & baiulamini
B [à me] [a] à partu. Et usq; ad senium ego ipse, & usq; ad canitiem ego baiula-
bo: ego feci, & ego feram: & ego baiulabo, & eripiam. Cui [quæso] me ad
similabitis, æquiparabitis, aut comparabitis me, ut [ei] similis sim? Prodi-
gunt aurum ex marsupio, & argentum in bilance appendunt, mercede con-
ducũt conflatorem, & faciunt ex illo deum, cui procũbunt, quem adorant,
portant eum in humero, baiulant eum, & collocant eum in locum suum: [il
C lic] stat, nec de loco suo mouetur: & si quispiam ad eum clamat, nihil respon
det, de angustia sua nõ liberat eum. Memineritis huius, & corroborabimi
ni, redite ad cor ô præuaricatores. Memineritis priorum quæ iam olim [fa
cta sunt,] q; ego sum deus, & nullus ultra deus, neq; quidquam mihi simile
est. Qui nũcio à principio postrema, & ab exordio ea quæ nondum facta
D sunt, qui dico, & consilium meum ratum est, & quidquid uolo facio. Vo-
co ab Oriente [b] uolucrem, de terra remotissima uirum cõsilij mei, simul atq;
loquutus sum, ipsum adducam: protinus ut finxi, hoc idem faciam. Au-
dite me qui cõtumaci estis corde, & alieni à iustitia, adduxi iustitiam meam,
neq; longe aberit, & salus mea non cunctabitur. Et dedi in Zion salutem,
Israeli magnificentiam meam.

Tanta illos qui idola sol... longe, ... dens interna ... quæ ... do ... idola, & qualia ... infirma. Baruch 6.c

Hortatur Israelitas ut firmi stent in domino, nec recipi ant uanam gentium religionẽ, & si qui ceciderunt, resurgant.

[b] Per auitium aut auẽ, Cyrum & exercitum eius intellige.

CAPVT XLVII.

Vaticinatur interitum & casum Babylonis, à quo nec dij eos liberare possunt.

A DEscende, & sede in puluere uirgo filia Babel, sede in terra, non [in] so-
lio filia Chaldæorum, non amplius nominabunt te teneram & delica
tam. Corripe molam, & mole farinã, dissolue cincinnos tuos, nudato plan
tam, & retectis cruribus transi flumina. Retegentur † uerẽda tua, & puden Num. 5.b
da tua uidebuntur. Supplicium [a] sumam, & non occurram [ut] [b] homo.
Redemptor noster DOMINVS exercituum nomen eius, sanctus Israelis.
Sedeto [c] tacita, & ingredere tenebras filia Chaldæorum, nam ultra te nõ uo
B cabunt dominam regnorum. Equidem [ita] iratus eram populo meo, ut
prophanarem hæreditatem meam, & traderem eam in manum tuam, tu ue-
ro affectu miserationis non commota es erga eos, quin supra senes degraua
sti iugũ tuum supra modum. Et dixisti, In perpetuum ero domina, hucusq;
non reposuisti illa in cor tuum, nec meministi postremi [d] illius. Nunc ergo
audi hoc ô delicata, quæ secura sedes, quæq; sic in corde tuo dicis, Ego [sola
sum,] & præter me nulla est: non sedebo uidua, nec experiar orbitatem, atta
C men duo ista euenient tibi repente in uno die, [nempe] orbitas & uiduitas,
in [e] perfectione sua uenient super te, in multitudine ueneficorum tuorum, in
multo robore incantatorum tuorum. Confisa enim in malitia tua, dixisti,
Non uidet me. Sapiẽtia tua & peritia tua, ipsa [inquam] te seducit: sic enim
dixisti in corde tuo, Ego [sola sum,] & præter me nulla est amplius: ueniet
igitur super te malum, cuius ortũ ignorabis, & incidet in te calamitas quam
non poteris expiare: ueniet insuper super te repente uastatio, quam ignora
D bis. Sta quæso cum incantatoribus tuis, cum copia ueneficorum tuorum, Sarcasmus.
quibus cum negotiũ tibi fuit à pueritia tua, an forte iuuari possis ab eis, aut
forte corroborari. Defatigata es multitudine consiliorum tuorum, stent
quæso, & seruent te contemplatores cœlorum, stellarum inspectores, [f] quiq;
noua prædicunt, unde nam super te hæc ueniant. En similes fuerunt stipu
læ, ignis eos incendet, non liberabunt animam suam à ui flammæ, nec [su-
pererit] pruna ad calefaciendum, nec [g] ignis ut quispiam ad eum sedeat. Ta
les erunt tibi cum quibus te fatigasti, quin & negotiatores tui [qui tecũ fue-
runt] à pueritia tua, quisq; ad transitum suum errat, nemo est qui te seruet.

[a] Ebr. Vindictam sumam.
[b] Nõ occurram homo, hoc est, non humaniter, sed crudeliter ut leo, &c.
[c] Tacita dixi, tametsi masculinum sit dumam.

Ex affectu pio ac intimo propheta oraculis interpositis, ad piorum consolationem Redit ad Babylonem.
Causa redditur, ut deus puniuerit Israel, & cur perditurus sit Babylonios.
Infra 51.f Apoc. 18.b

[d] Illius, scilicet Israelis, uel populi mei, non perpendisti quid tã dem facere uelim cum populo meo, quod sim eos liberaturus, & te perditurus.

[e] Id est, dum fuerint absoluta, so es zyt wirt: uel pro tota uirili sua, in sua integritate.

[f] Vel, ut alij legunt nunciant, un de hæc noua ueniãt: alij sic, & qui ex lunationibus aut neomenijs uaticinantur.
[g] Pro igne, alij lucernam, alij focum habent.

CAPVT XLVIII.

Audite

Exordium, hac increpatione, & auditionem parans.

AVdite istud domus Iacob, uocati nomine Israelis, & qui egressi sunt de A
aquis Iuda, quiq; iurant per nomen DOMINI, & memoriam facitis in
deo Israelis, at non ex fide neq; ex iustitia. Quoniam de ciuitate sancta uo-
cati sunt, & deo Israelis nituntur, cuius nomen est DOMINVS exercituum.
*An non priora quæ à ᵃprimordio nunciaui, quum de ore meo exirēt, &
uobis exponerem, protinus ea feci, usq; uenerunt? Quamuis non ignora
rem quod durus sis, quod neruus ferreus ceruix tua, & quod ænea tibi frons sit. Atta
men iam olim priusquam uenirent nūciaui & exposui tibi, ne forte diceres,
Idolum meum fecit hæc, aut sculptile aut conflatile meum præcepit ea. Au
diuisti, contemplare hoc totum, & uos an non annunciabitis? Porrò in fu
turum annunciaui tibi noua quædam atq; abstrusa, quæ tu ignorabas. Iam B
enim creata sunt recens, & non iam olim neq; ante diem, quæ tu nō audisti,
ne forte diceres, Ecce noui ea. Omnino nō audiuisti neq; nouisti, neq; iam
olim patula fuit auris tua, sciebam enim quod omnino præuaricator esses, & quod
ab utero transgressor uocatus sis. Propter nomen meū differam furorem
meum, & ᵇpropter laudem meam frenū iniiciam mihi tui causa, ne te omni-
no excindam. Ecce conflaui te, at non pro pecunia, elegi te in fornace affli
ctionis. Propter me, propter me faciam, quo minus prophanet, & ne glo-
riam meā dem alteri. Audi me Iacob, & Israel uocatus meus, Ego ᶜidem C
ipse, ego primus, ego quoq; nouissimus. Et manus mea fundauit terram,
& dextera mea palmo mensa est cœlos: ego quū ea uocarem, [protinus] con
stiterunt simul. Congregemini ergo uos omnes, & audite, Quis de istis an
nunciauit ista? DOMINVS diligens eum, perficiet uoluntatem suam in Ba-
bylone, & brachium eius in Chaldæis. Ego ego loquutus sum, ego quoq;
uocaui eum, adduxi eum, qui prosperabitur in profectione sua. Accedite
ad me, & audite istud, Ab initio non loquutus sum in abscondito, à tēpore
quo hoc esse cœpit, ibi fui, & nūc DOMINVS deus misit me & spiritus eius.
Sic dicit DOMINVS redemptor tuus, Sanctus Israelis, Ego DOMINVS deus
tuus, docens te quæ profutura sunt, dirigens te in uia qua tibi est eundum.
O si ad præcepta mea animum aduertisses, redundaret instar fluminis pax D
tua, & iustitia tua sicut fluctus maris. Fuisset quoq; ut arena semen tuum,
& propagines uiscerum tuorum ut lapilli eius, non succideretur neq; abole
retur nomen eius è conspectu meo. Egredimini è Babylone, fugite à Chal
dæis cū uoce iubili, prædicate & diuulgate hoc, efferte illud usq; ad fines ter
ræ, dicite, Redemit DOMINVS seruum suum Iacob. Et non sitierunt [quū]
per solitudines duceret, aquam enim eis de petra promanare fecit, scidit pe-
trā ut latices effluerent. Impijs, ait DOMINVS, nō est pax. CA. XLIX.

Sept. 42.b Supra 41.b. 44.a

Hactenus ostendit liberationem esse opus meræ gratiæ.

Deut. 28.

Epilogus cum exhortatione & figura.

Exod. 17. Num. 20.

Propheta consolaturus populum liberandum, simul recenset causas cur dominus sic eos liberaturus, ne populus calamitatibus uictus moreretur, uel falsò à deo non deficiat. Mutatur persona subito.

Profitemini quidē nomē meū, & religionē meā specie quadam iactatis, uultis uideri ac si mihi niteremini, sed omnia sunt hypocrisis, quia cor uestrum longe est à me

*istam liberationem mihi soli arrogo, inquit deus, ne tu eam tuis meritis uindices: scio enim te contumacem & præuaricatorem semper fuisse.

ᵃEbr. Ex tunc.

ᵇPropter posteriori mēbro adposui per zeugma.

ᶜHu.

Epilogus per epanodum, propheta docet se à deo missum, uult sibi haberi fidē, agitur enim ratio ueritatis, & salus populi, Non loquutus sum obscure, non somnium.

Messias.

AVdite insulæ me, & populi qui procul abestis attendite, DOMINVS A
uocauit me ab utero, & de uisceribus matris meæ recordatus est nomi
nis mei. Et posuit os meum ut gladium acutum, umbra manus suę abscon
dit me, & posuit me ut sagittam extersam, abscondit me in pharetram suam.
Et dixit mihi, Seruus meus es tu, Israel tu es in quo ᵃgloriabor. Ego autem
dixi, Frustra laboraui, inutiliter ac temere uirtutem meam cōsumpsi, uerun-
tamen iudicium meum cum DOMINO, & opus meum cum deo meo. Et
nunc dicit DOMINVS qui formauit me ab utero seruum sibi, ut reducam ad B
se Iacob, etiamsi Israel non colligatur, & gloriosus ero in oculis DOMINI, &
deus meus fortitudo mea fuit. Et dixit, Leue sit quod seruus meus sis ad eri
gendas tribus Iacob, & ad reducēdas uastitates Israelis, nisi te dedero ut †lux
sis gentium, ut sis salus mea usq; ad extremum terræ. Sic dixit DOMINVS,
redemptor Israelis & sanctus eius, ad eum qui contemptus est anima, & qui

Iohā. 8.a

Supra 42.b Act. 13.g

Propheta in persona Christi loquens, inuitat nō Iudæos solum, sed & gentes ad ecclesiam Christi.

Christus dicitur Israel sinekdochice, quod ex Israele natus est

ᵃAlij legunt, glorificabor.

abominandus eſt gentibus,& dominantium eſt ſeruus. Reges uidebunt,
& conſurgent principes, & adorabunt propter DOMINVM, qui fidelis eſt,
C ſanctum Iſraelis,qui te elegit. Iterum ſic dixit DOMINVS,In †tempore placi 2.Cor.6.a
to exaudiui te,& in die ſalutis adiuui te:ego ſeruabo te, & dabo te in fœdus
populi,ut inſtaures terrã,& ut poſſideas hæreditates deſolatas, ut dicas uin
ctis,Exite:& his qui in tenebris ſunt,Reuelemini. Ad uias paſcentur,& in
omnibus uerticibus eminentioribus erunt paſcua eorum. †Non eſurient, Apoc.7.d
nec ſitient,non feriet eos nec æſtus nec ſol,quia qui eorum miſeretur, di-
riget eos,& ad ſcaturigines aquarum ducet eos. Omnes montes meos red
D dam peruios,& ſemitæ meæ altæ erunt. Ecce iſti à longe uenient,& ecce il
li ab Aquilone & à mari,& illi à terra *Sinim. Iubilate cœli,& exulta ter Ex affectu pro tempus propte ea in laudem.
ra:in iubilum prorumpite montes, quia cõſolatus eſt DOMINVS populum
ſuum,& pauperũ ſuorum miſerebitur. Zion autem dixit, Dereliquit me
DOMINVS,& dominus meus oblitus eſt mei. Num obliuioni tradit mu
lier infantẽ ſuum,quo minus miſereatur filij uteri ſui? Sed eſto obliuiſcan-
E tur illæ, ego tamen tui non obliuiſcar. Ecce in manibus iſtis ambabus in-
ſculpſi te,muri tui perpetuò ſunt coram me. Feſtinabunt ædificatores tui,
qui te euertunt,& qui te uaſtant exibunt ex te. Attolle circunquac oculos Infra 60.a
tuos,& uide, omnes iſti congregati uenerunt ad te. Viuo ego,ait DOMI-
NVS,quoniam eis omnibus amicieris tanquam ornamẽto, & ut ſponſa eos
circumligabis. Siquidem deſolationes tuæ,deuaſtationes tuæ, & terra tua
euerſa,iam iam anguſtior erit, quàm ut habitatores capere poſſit: & qui te
F deuorent,longe aberunt. Adhuc dicent filij qui tibi ſterili nati ſunt in au-
res tuas, Anguſtus eſt mihi locus,adijce mihi [aliquid,] ut ſedeam. Et tu di
ces in corde tuo,Quis genuit mihi iſtos,quum ego ſim ſterilis & ſolitaria,re
legata & uaga? Quis educauit iſtos? En ego ſola relicta ſum,iſti uero unde
nam ſunt? Sic dicit DOMINVS deus, Ecce tollam ad gentes manũ meam,
& ad populos ſignum meum erigam,& adferẽt tibi filios in gremio,& filiæ
tuæ in humeris portabuntur. Et erunt reges nutritij tui,& reginæ eorum
nutrices tuæ,uultu ad terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedũ tuo
G rum lingent,& ſcies q ego ſum DOMINVS, & q non pudefient qui me ex-
pectant. Num uero auferetur heroi præda? & potéſtne iuſto captiuitas eri
pi? Quoniam ſic dixit DOMINVS,Et captiuitas heroi eripietur, & præda
uiolenta recuperabitur,& cum eo qui tecum contendit, ego contendam, &
filios tuos ſeruabo,hoſtes tuos paſcã ſuis carnibus, & ſanguine ſuo ceu mu
ſto inebriabũtur. Et ſciet omnis caro,q ego DOMINVS ſum ſeruator tuus
& redemptor tuus fortis Iacob.

A plaga auſtrali.

Querela eccleſiæ de ſua paucitate & adflictione
Reſpondet dominus, & conſolatur eam,eximens hanc cogitationem ex corde eccleſiæ.
Eccleſia nunquã excidit Chriſto,quia gerit eam manibus ſuis,ut obliuiſci non poſſit.Semper parabit eos qui erigant eccleſiam,ſemper eijciet hypocritas.
Tam abeſt ut te derelinquam, ut te in immenſum auctam & locupletatam reddam: ubi iam deſolationes ſunt, mox erunt frequentiæ,&c.

Alia cogitatio eccleſiæ,quã obijcere poſſet.Eſt ne poßibile,ut qui uincti ſunt à dæmone, qui ius habet in ſuos, ei eripiantur? Ad hoc reſpõdet dominus.

CAP. L.

A SIc dicit DOMINVS, Vbi eſt libellus iſte repudij matris ueſtrę, quo eam di
miſerim? aut cui ex fœneratoribus meis uos uendidi? Ecce propter ini-
quitates ueſtras uenundati eſtis,& propter prǫuaricationes ueſtras dimiſſa
eſt mater ueſtra. Cur quum ego uenirem,nemo [recipiebat?] quum uoca-
rem,nemo reſpondebat? Num ſic omnino prǫciſa erat manus mea,ut libe
B rando non eſſet? aut uirtus deerat mihi ad eripiendum? †Ecce ſola increpa Exod.14.c Iosu.3.b
tione mea exſicco pelagus, flumina in deſertum conuerto, ut piſces eorum
aut aquæ penuria putreſcant,aut ſiti pereant. Ego triſti caligine cœlos ue- Exod.10.c
ſtio,& ſacco operio eos. Dedit DOMINVS deus mihi linguã eruditorum,
ut ſciam tempeſtiue uerbum cum adflicto loqui. Summo [a]diluculo uellica Psal.40.b
uit,uellicauit inquam mihi aurem, (ut ſolent [b]doctores,) ut auſcultarem.
DOMINVS deus aperuit mihi aurem,ego autem rebellis non fui, nec ſum re
troactus. Corpus meum præbui percutientibus, & genas meas uellican- Matth.26.
tibus,

Synagogam relectam & repudiatam eſſe à Domino, nulla malignitate aut moroſitate, quod ad deum attinet,ſed ſua ipſius culpa.

[a] Ebr. In mane in mane.
[b] Vel ſic,ut audirẽ ut eruditi.

tibus,faciem meam non abſcondi à contumelijs & ſputo. DOMINVS enim C
deus auxilium mihi fert,idcirco non pudefio,idcirco faciem meam inſtar ſi-
licis obduro,ſciens ꝙ non pudefiam. Prope adeſt qui me iuſtum pronun-
ciat,quis igitur litem mecum inſtituet? Stemus ſimul,quicũꝗ uelit iudicio
mecum contendere,accedat ad me. Ecce DOMINVS deus auxiliũ mihi fert,
quis igitur me damnabit? Ecce omnes iſti ſicut ueſtimentum ueteraſcent,ti
Pſal.102. nea corrodet eos. Quicunꝗ ergo inter uos DOMINVM timet, audiat uo- D
cem ſerui eius: & quicunꝗ in tenebris ambulat,nec ſplendorem habet,fidat
nomini DOMINI, & innitatur deo ſuo. Ecce uos omnes ignem incẽdiſtis,
& ſcintillis cincti inceditis in fulgore & ſcintillis ignis ueſtri quem incendi-
ſtis. A manu mea factum eſt hoc uobis,in dolore iacebitis.

CAP. LI.

Exordium. Allegoria.

Obiecto repudio incredulorum; iam pios & credentes in Christo consolatur.

AVdite me qui ſectamini iuſtitiã, & quæritis DOMINVM. Reſpicite ad A
petram,de qua exciſi eſtis: & ad foſſam laci,ex quo effoſſi eſtis. Reſpi
Abraham pater fidei & omnium credentium. citead Abrahamum patrem ueſtrum, & ad Saram quę peperit uos, quomo
do quũ [ſolus &] unicus eſſet,uocauerim eum,ᵃlocupletauerim eum, & mul
Abrahamodus exemplum. tiplicauerim eum. Quomodo conſolatus ſit DOMINVS Zion,conſolatus
ſit omnes deſolationes eius,deſertumꝗ eius paradiſo ſimilem reddiderit, &
ſolitudinem eius quaſi hortos DOMINI. Gaudium & lætitia inuenietur in B
Ex deo uera re ligio discitur. ea,confeſſio, & uox cantici. Ad me igitur attendite ô popule meus, & au-
rem præbete mihi ô plebs mea, quoniam ᵇlex à me egredietur, & iudicium
meum ad lucem populorũ proferam. Prope eſt iuſtitia mea,egreſſa eſt ſa-
lus mea, & brachia mea populos iudicabunt, inſulæ me expectabunt, & in
brachium meum ſperabunt. Attollite oculos ueſtros in cœlum, & terram
ſubtus inſpicite,quoniam cœli ut fumus ᶜcorrumpentur, & terra ut ueſtis ue
Pſalm.36.c tuſtate peribit, & qui in ea habitant,ad eundem modum peribunt,ſalus au- C
tem mea in æternũ durabit, & iuſtitia mea non concidet. Audite me qui
cognouiſtis iuſtitiam, ô popule qui legem meam in corde tuo [tenes:] noli-
te timere opprobrium mortalis hominis, & propter contumelias eorum ne
animo frangamini,nam ueluti ueſtimentũ ſic eos corrodet tinea, & ſicut la-
nam comedet eos uermiculus,iuſtitia autem mea æternum durabit, & ſalus
mea à ſæculo in ſæculum. Excitare excitare,ac robur indue ô *brachium
DOMINI, excitare quemadmodum retro temporibus per omnia ſæcula.
An non tu illud es [brachium] quod concîdit ferociam, & dolore ᵇconfecit
Exod.14.c †draconem? An non tu idipſum es, quod exiccabat mare aquas abyſſi im- D
menſæ,quodꝗ pelagi profunda peruia fecit,ut tranſirent redempti? Sic re
dempti à DOMINO reuertentur, & uenient in Zion cum iubilo,gaudiũ per
petuum erit ſuper caput eorum, gaudiũ & lætitia ſeſe contingent,fugiet do
Reſponſio dñi ad priora pro-tam. lor & mœror. Ego ego is ſum qui uos conſolor,tu uero quis es, ut homi
nem mortalem aut filium hominis qui reddetur ut fœnũ timeas? obliuiſca-
ris autem DOMINI factoris tui,qui cœlos extendit, & terræ fundamenta ie-
cit? Hinc eſt ut iugiter omni tempore metuas à furore adfligentis, qui [te] E
uaſtare parat: ubi uero eſt furor illius ᶜadflictoris? Quin feſtinabit diſcur-
rens ut aperiatur,ut non moriatur [uinctus] in fouea,neꝗ deficiet eum com
meatus. Ego autem DOMINVS deus tuus ᶠincrepo mare, ut tumultuentur
Supra 49.a fluctus eius,DOMINVS exercituum nomen eius. Ego †poſui uerba mea in
ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te,ut plãtem cœlos, & fundem ter
Mutata eſt per ſona. ram,ut dicatur Zioni, Populus meus es tu. Expergiſcere expergiſcere, F
ſurge Ieruſalem,quæ bibiſti de manu DOMINI calicem furoris eius,quæ bi-
biſti & exuxiſti uel cũ ᵍfece calicem ʰſoporiferũ, nec eſt qui prȩhenſa manu
tua te ducat ex omnibus filijs quos peperiſti, & ex omnibus filijs tuis quos

ᵃEbr.Benedixerim.

Domini bonitati fidere & ad illum unicum reſpicere debent fideles,non ad externã formã eccleſiæ. Poteſt enim dominus ex ſilicibus ſuſcitare filios Abrahe.

ᵇLex hic dicitur Euangeliũ, ut apud Paulum,lex ſpiritus uitæ: quod Euangelium ex Zion egreſſum eſt.

Si quis anxie quærat quando hæc fiant,aut metuit forſan ne in longũ differantur,dicit, iam iam adeſt ſalus.

ᶜNimbalu, ut ſal liqueſient, ut micæ ſalis diſſipabuntur.

Ne metuãt fideles, multis rationibus perſuadet propheta,à potentia autem dei hic argumentatur & ab operibus æditis, ſed mutat figuram orationis in precationem, ut diſcamus interim quæ promiſſa ſunt petere.

*Brachium pro potentia.

†Draco rex eſt Aegyptius Ezech.29.

ᵇEbr.Parturire fecit.

ᶜQuaſi dicat,Euaneſcit ſubito, ut uidiſti in Senaherib: tã abeſt ut hoſtis noceat, ut ipſe libertatem donet: alij ad deũ referunt, ut is feſtinet ſuos liberare.

ᶠRoga per metathesim poni dicunt.

Fructus adflictionũ oſtẽditur, dominus cum ſuos punit, & liberationem differt,interim uerbum ſuum in eorum corda ponit et plãtat cœlos ac filios dei, ut adpareat qui ſit populus dei: dominus uult angelicos & cœleſtes homines in terris plantare.

ᵍFeces ebibere & exugere,eſt exantlata eſſe omnia mala.

ʰProſoporiferum,alij mortiferum legunt.

educasti. [f]Duo ista [g]sunt quæ tibi euenerũt, qs ex te effugiet? Vastitas, con Supra 47.b Amplificatio malorum.
G quassatio, fames, & gladius, qua re te consolabor? Filij tui defatigati iacent
in compitis omnium platearum, sicut [h]ibex reti implexus, pleni furore DO-
MINI, increpatione dei tui. Idcirco audi hoc obsecro misera & ebria, tamet
si nõ à uino, sic dicit herus tuus, DOMINVS & deus tuus, qui uindicat popu-
lum suum. Ecce abstuli de manu tua calicem soporiferum, & fecem calicis
furoris mei, ut ultra non bibas eum, & tradam eum in manum eorum qui te
adfligunt, qui dixerunt animæ tuæ, Sternere ut transeamus, & æqua terræ
corpus tuum, ut sis uice plateæ transeuntibus.

CAP. LII.

A EXurge, exurge, indue robur tuum Zion, indue uestes decoris tui ô Ie-
rusalem, ciuitas sancta, quoniam ultra non ueniet in te incircuncisus &
pollutus. Excute te à puluere, consurge, sede Ierusalem, explica te de uincu
lis colli tui, ô captiua filia Zion. Sic enim loquitur DOMINVS, Gratis ue- Gratuita est liberatio.
nundati estis, & ideo absq; argento redimemini. Quia sic dixit DOMINVS Venundati in Adamo.
deus, Olim †descẽdit populus meus in Aegyptum, ut inquilinus illic esset, Gen.46.a
B Assyrius autem temere uim ei fecit. Et nunc quid mihi [a]isthinc [usus est,]
ait DOMINVS, quũ populus meus gratis abductus est, quum †domini eius Rom.2.d Isa.36.a
ad eiulatum adigũt, & nomen meum iugiter omni tempore blasphematur,
dicit DOMINVS? Quapropter cognoscet populus meus nomen meũ, pro-
pterea in illa die, q; ego ipse, qui loquebar, Ecce adsum. O q̃ †speciosi sunt Rom.10.c Num.1.d
super montes pedes euangelizantis, prædicantis pacem, euangelizantis bo
C num, prædicantis salutem, dicentis Zioni, Regnat deus tuus. Vocem spe
culatores tui, uocem inquam tollunt, & pariter iubilant, quoniam oculo ad
oculum uidebunt, quũ reduxerit DOMINVS Zion. Erumpite in laudem,
iubilate pariter, solitudines Ierusalem, quoniam consolatus est DOMINVS
populum suum, redemit Ierusalem. Nudauit DOMINVS brachium suum
sanctum in oculis omnium gentium, & uiderũt †omnes fines terræ salutem Psal.97.a
dei nostri. Discedite discedite, exite inde, †immundũ ne tetigeritis, exite de 2.Cor.6.d
D medio eius, mundamini qui fertis uasa DOMINI. Quoniam neq; cum festi
nantia exibitis, neq; fugitiuorum more ibitis, DOMINVS enim ante uos in-
cedet, & agmen uestrum colliget deus Israelis. Ecce prudẽter geret rem ser Describitur ut [illegible] Christus.
uus meus, exaltabitur, euehetur, & supra modum sublimis erit. [b]Quemad-
modũ admirabundi obstupuerunt multi de eo, q; aspectus eius deformior
fuerit q̃ [ullius] uiri, & forma eius plus q̃ filiorum hominum, sic [c]stillare fa
ciet gentes multas, quin reges coram eo os suum compriment, quoniam †ui Rom.15.c
derunt quibus non narratum erat, & qui non audiuerunt, intellexerunt.

CAPVT LIII.

A QVis † [a]credidit prædicationi nostræ, & brachium DOMINI cui reuela Marc.9.b Iohan.12.f
tum est? Ascendit enim sicut uirgultum coram eo, & sicut radix è ter Rom.10.d
ra siticulosa, cui nec forma est nec decor: quũ uidemus illud, nihil habet pul-
chritudinis, ut cupiamus illud. Despectus est & cõtemptissimus uirorum, Iam adaptat E-
uir [inquam] dolorum, & qui infirmitatem est expertus: erit ut is à quo ab- militudinē an-
sconderet [quis] faciem, nempe cõtemptus, ut eum nihili reputemus, quum gelū Christo.
tamen ipse portet nostras infirmitates, & dolores nostros ipse baiulet. Nos
B autem existimabamus eum tactum percussione dei, & adflictum. Ipse †ue- Matth.8.c 1.Pet.2.
ro uulneratus est propter transgressiones nostras, & attritus propter iniqui 2.Cor.15.a
tates nostras. [b]Mulcta enim correctionis nostræ ei imposita est, & in liuo-
re eius nobis medicatum est. Nos omnes tanquam ouis errauimus, quisq;
uiam suam sectatus, DOMINVS autẽ effecit ut incurreret in ipsum omnium
nostrum iniquitas. Mulctatus est & adflictus, nec tamen os suum aperuit.
Sicut

---

[f]Duo dicit, & quatuor comme morat, sed posteriora duo, prioribus continentur.

[h]Alij oryx legunt: alij bos syluestris.

Quum dominus pro sua misericordia satis adflixit suos, trãsfert calicem ab eis, & propinat eum hostibus, ut non solum pij liberentur omnibus malis, sed uideant perditionem eorum, à quibus fuerunt adflicti.

Hortatur ecclesiam, ut libertatem grato animo suscipiat, & se cũ gratiarum actione ad hanc rite paret.

Descẽdit populus in Aegyptũ in Iacob, ut est Gen.46. ut illic moreretur, sed rex postea oppreßit eos, unde eos liberauit dominus per Mosen. Deinde adflixit eos Assyrius, ut est 2. Reg.19. Ex his duabus captiuitatibus eripuit eos dominus, in tertia quæ lõge grauißima est, adhuc tenentur. Comprehenditur autẽ Babylonica sub Assyris. Orandus dominus, ut eos & ex tertia illa liberet per Christum. Potest & sic intelligi, liberaui uos ab Aegyptijs & Assyrijs, cur à Babylonijs non liberarem? Liberaui Iudæos ex omni captiuitate, cur nõ totum mundum ex tyrannide liberarem per Christum?

[a]Ebr. Quid mihi hic? supple facerent.

Qui olim loquebatur p Mosen & prophetas, iam ipse adest.

Clarißima erit redẽptio orbis per Christũ, errorum & idolorum extirpatio per apostolos in uirtute signorum & operũ.

Qui in libertatem filiorum dei uocantur, & hac gaudent, exeunt è cœno peccatorum et sancte uiuunt in domino.

[b]Ebr. Sicut obstupuerunt super te. Subita est personæ mutatio.

[c]Stillare pro loqui, Ebraice linguæ familiare est: sensus ergo est, ut super humilitate Christi multi admirantur, quæ extrema est, ita ipse sua exaltatione multis abundantem copiam loquendi de se præbebit.

Perstat propheta in descriptione Christi iuxta assumptam naturam, ab initio tamen præuidens paucos fore, qui brachium dñi fide sint excepturi, ex affectu exclamat, Quis credet? Ostendẽs paucitatem credẽtium, præsertim inter Iudæos, & quãta sit res Christũ fide amplecti.

In præterito omnia dicuntur, propter certitudinẽ ꝓphetiæ.

Queritur propheta paucos fore qui dei potentiam in re tam ardua considerent, aut ꝓspectũ habeant quæ nam factura sit.

[a]Ebr. Auditui nostro. Sed auditus capitur illis pro eo quod quis prædicat, & quod auribus hauritur. Seu auditus pro ea re quam audiuerunt prophetæ & apostoli, reuelante spiritu dei, quam deinde ipsi prædicant, 1. Ioan. 1.

Matth. 26.f Act. 8.f Sicut pecus ad mactationem ducetur, & sicut agnus coram tonsoribus suis
mutus fit, [sic] is non aperuit os suum. Absq; ᶜdilatione citraq; iudicium ra C
ptus est: & ᵈgenerationem eius quis enarrabit? quoniam succisus est de ter-
ra uiuentiũ, ᵉquæ plaga ei propter trãsgressionem populi mei [inflicta est.]
Et dedit cum impijs sepulchrum eius, & cum diuite in ᶠmortibus eius: quan
1. Pet. 2.d 1. Iohan. 3.a quam iniuriam †nullam fecerit, & dolus non fuerit in ore eius. DOMINVS
tamen uoluit ipsum infirmando atterere, ut ubi posuerit animam suam ho-
stiam delicti, uideat semen, proroget dies, & uoluntas DOMINI prospere ce D
Vnde sit uera iustitia & uera iustificatio. dat in manu eius. A labore animæ eius uidebit, & satiabitur, & cognitio-
ne sui multos iustificabit iustus seruus meus, quorum iniquitates ipse baiu-
labit. Idcirco dispertiar ei in multis, & cũ fortibus diuidet spolia, eo quod
in mortem effudit animam suam, & cum transgressoribus connumeratus,
qui tamen peccatum multorum tulit, & pro transgressoribus intercessit.

ᵇAlij, disciplina pacis nostræ uel, castigatio quæ nobis debebatur: uel, castigatio pacis nostræ, ut nobis integra esset pax & perfecta sanitas: alij legunt, correctio super eum, ut nos haberemus pacem.

ᶜHieronymus, de angustijs & de iudicio sublatus, ut pertineat ad resurrectionẽ: posset etiã dici, absq; cœtu scilicet iudicũ.

ᵈPro generatione alij legũt ætatem, seculum, durationẽ temporis: q. d. amplius nõ moritur, sed æternum durabit.

ᵉVel sic, à transgressione populi mei plaga eis, id est, quæ plaga eis debebatur ob transgressiones, incidit in Christum: sed uidetur lamo pro lo legendum esse, nam mem sæpe superfluit.

CAPVT LIIII.

Luc. 23.d Gal. 4.d IVbila sterilis quæ non paris, prorumpe in iubilum & hinni quæ nõ par A
turis, quoniam plures sunt filij desolatæ q̃ filij eius quę marito iuncta est,
dicit DOMINVS. Dilata locũ tentoriorum tuorum, & cortinę tabernac. lo
rum tuorum extendantur: ne parcas, diduc q̃ longissime funes tuos, & cla-
uos tuos firma, quia tam ad dexteram q̃ ad leuam erumpes, & semen tuum B
gentes possidebit, & urbes desolatas inhabitabunt. Ne timeas, quia nõ pu
defies, non afficieris ignominia, nec erubesces, sed confusionis adulescentiæ
tuæ obliuisceris, & opprobrij uiduitatis tuæ ultra non recordaberis. Quo
Luc. 1.e niã maritus tuus factor tuus, cui nomen est †DOMINO exercituum, redem-
Dñs autem si ui deatur nos deserere, non tamen deserit, sed tempus adest. ptor tuus sanctus Israelis, deus uniuersæ terræ uocabitur. DOMINVS enim C
uocabit te ueluti fœminam dimissam, & spiritu adflictã, & ueluti fœminam
adulescentem quæ repudiata est, dicit deus tuus. Pusillo momento dereli-
qui te, at in miserationibus magnis colligam te. Per momẽtum quo irasce-
bar abscondi uultum meum à te, sed misericordia sempiterna misertus sum
Gen. 9.b tui, ait redẽptor tuus DOMINVS. Nam istud erit mihi sicut ᵃaquæ †Noë. D
Vt enim iuraueram, ne porrò aquæ Noë pertransirent terram, sic iuraui ne
Cõfirmatio per comparationẽ. irascar tibi, aut te obiurgem. Citius enim & montes locum deserent, & col
les nutabũt, q̃ uel bonitas mea te deserat, uel fœdus pacis meæ nutet, ait DO
MINVS, qui tui miseretur. En ô paupercula, tempestatibus acta, & consola E
tione destituta, ego sternam ordine lapides tuos in †fuco, & fundabo te sap
phiris, fenestras tuas è crystallo faciam, & portas tuas ex lapide carbunculo,
Iohan. 6.e & omnes fines tuos lapidibus expetibilibus. Porrò uniuersi filij tui †docti
erunt à DOMINO, paxq; multa filijs tuis. Iustitia firmaberis, longe aberis F
à ui, quoniam non timebis: sic à pauore [aberis,] quia ad te non appropin-
quabit. Ecce congregãdo congregabit [se globus,] sed absq; me: quicunq;
congregabitur tecum ᵇcontra te, cadet. En ego creaui fabrum, qui flatu car
bones incendit, & instrumentum ad opus suum producit: ego quoq; uasta G
torem creaui ad perdendum. Omne uero instrumentum quod contra te
aptatum est, non promouebit: & omnis ᶜlingua quæ ᵈinsurrexerit cõtra te,
Epiphonema. hanc tu iure impiam esse conuinces. Talis erit hæreditas seruorum DOMI
NI, & iustitia eorum à me est, dicit DOMINVS.

Redit propheta ad consolationem ecclesiæ, omnia tollens quæ eã mœstam & desperatã reddere possent: eadem dicit quæ supra, sed alijs figuris & uerbis, de felicitate, tranquillitate, exornatione ecclesiæ.

ᶠObscurus est hic locus, quidam hysteron proteron esse uolunt, quum sepulchrũ ante mortem ponitur: alij bemothaij non à morte trahunt, sed excelsa exponunt: alij mausolea. Sensus uidetur, Christus cum latronibus interfectus est, sed honorifice sepultus, & in morte exaltatus: potest enim sepulchrũ pro morte capi, synecdochice.

ᵃPotest etiam legi, sicut dies Noe, & idem erit sensus.

Facies ecclesiæ uidetur tristis, sed istæ maculæ non auferũt felicitatem & salutem per Christum partam.

†Fucus apud Plinium sanies purpuræ, uel purpurissa, cerussa, uel gemma aliqua.

Varia habent nomina membra ecclesiæ, dicũtur membra, filij, lapides, &c.

Neq; hostes quidquã possunt contra ecclesiam, neq; falsi fratres.

ᵇAlij legunt, cadet ad te.

ᶜLingua pro uoce.

ᵈAlij legunt, quæ iudicio surget contra te.

CAP. LV.

In genere sacro [illegible] Eccli. 51.d O Vos omnes qui †sititis, ᵉuenite ad aquas: & hi quibus non est pecunia, A
adeste, cibum comparate, & comedite: adeste [inquam,] parate cibum
Titulus [illegible] sine argento & sine pretio, uinum & lac. Cur expenditis pecuniam pro eo
quod cibus non est, & laborem uestrum pro eo quod non satiat? Quin po
tius mihi diligenter auscultate, ut comedatis bonum, & in pinguedine oble

Commendatio est uerbi dei, per quod ædificata est ecclesia.

ᵉPotest etiam legi, heus uenite.

B ctet se anima uestra. Inclinate aurem uestram,& ad me uenite: audite, & ui uet anima uestra: feriam enim uobiscum fœdus sempiternum, misericordias Dauidis fideles. Ecce dedi eum †testem populis, principẽ ac præceptorem populis. Ecce uocabis gentem quam non nouisti,& gentes quę te non no uerunt,ad te currẽt,idq; propter DOMINVM deum tuum, & Sanctum Israe lis,qui te honorificum reddit. Quærite DOMINVM dum inuenitur,inuo cate eum dum prope est. Derelinquat impius uiam suã, & quisq; [b]iniquus

Christus ad se uocat, & che diuitiam tempo ris. Act.13.a

Hæc ad Christum pertinent.

Hæc ad ecclesiam.

Hortatur ab oc casione tempo ris.

[b]*Ebr. Homo uanitatis.*

C cogitationes suas,ac conuertatur ad DOMINVM,& miserebitur eius, atq; ad deum nostrum,quoniam [c]propensus est ad ignoscendum. Quoniam co gitationes meæ non sunt cogitationes uestræ,neq; uiæ uestræ uiæ meæ, di cit DOMINVS. Sed quemadmodũ cœli terra sublimiores sunt, ita excedũt uiæ meæ uias uestras,& cogitationes meæ cogitationes uestras. Et perin de atq; imber aut nix de cœlo descendit, & illò non redit, sed irrigat terram,

Qui dum inuoca-, respõdet.

[c]*Ebr. Multus ad propitiandum, uel multus fit.*

D & parere atq; germinare eam facit, ut det serenti semen,& panẽ ad edendũ: ita erit uerbum meum quod exit de ore meo : non redibit ad me uacuũ, sed faciet quæcunq; uolo,& prosperabitur in his ad quæ misi illud. Quoniam cum lętitia egrediemini,& in pace deducemini: montes & colles prorũpent in iubilũ coram uobis,& omnia ligna agri manu plaudent. Pro rubro spi noso ascendet abies,& pro urtica myrtus,& erit DOMINO in nomen, in si gnum perpetuum,quod nunquam excindetur.

Efficacia & uis uerbi dei.

CAP. LVI.

A SIc dicit DOMINVS, Custodite iudicium,& facite iustitiam, quia properat salus mea ad ueniendum,& iustitia mea ut reueletur. Beatus homo qui fecerit hoc,& filius hominis qui hoc apprehenderit, custodiens scilicet sab batum,ne prophanet illud: & custodiens manum suam,ne faciat quidquam mali. Ne dicat [a]alienigena,qui DOMINO adhæsurus erat,hoc modo, Om nino separauit me DOMINVS à populo suo: neq; dicat eunuchus, En ego li

Sap.1.d

Prouocat ecclesiam ad pœnitenti am, ut aduenientem Messiam digne excipiat, & suis ornamẽtis sit orna ta. Taxatur interim pseudopropheta.

Pœnitentia opus perpetuũ & magnæ molis, nihil otij relin quit ciuibus cœlestis regni.

Sub sabbato uniuersus cultus dei cõprehẽditur, sub alio mem bro charitas proximi uniuer sa.

[a]*Ebr. Filius alienigenæ.*

B gnum aridum. Quia sic dicit DOMINVS eunuchis (qui custodiunt sabba ta mea,& eligunt quæ mihi placent, atq; firmiter tenent fœdus meum,) da bo eis in domo mea, & intra muros meos & partem & nomen melius quàm fi liorum & filiarum : nomen inquam sempiternum dabo huiusmodi, quod nũquam abolebitur. Porrò alienigenis, (qui DOMINO cupiunt adhærere ut seruiant ei, & diligant nomen DOMINI, ut sint serui eius: quicunq; custo

Duas species ponit, sub quibus omnes consolatur, qui sibi adi tum ad deum interclusum cau sari possunt.

C dierit sabbatũ ne prophanet illud,& firmiter tenuerit fœdus meum,) hos in quam adducam ad montem meum sanctum, & exhilarabo eos in æde mea oratoria, holocausta & sacrificia eorum accepta erunt in ara mea, quoniam †ædes mea ædes orationis uocabitur cunctis populis. Dicit DOMINVS deus qui profugos Israelis colligit, Adhuc congregabo ad eum cõgregatos eius.

Math.21.b Marc.11.c Luc.19.g

D Omnes bestiæ agri uenite ut comedatis, uniuersæ bestiæ saltus. [b]Specula tores eius omnes cæci sunt, omnes sunt ignari, †canes muti, latrare non pos sunt, [c]torpent, iacent, somno indulgent. Et canes illi uehementer [d]auidi sa tiari non possunt. Et pastores ipsi nihil norũt intelligere, quisq; uiã suam spectat, quisq; à termino suo ad emolumẽtum suum [propensus est.] †Ve nite [aiunt,] uinum adferam,ut [e]perpotemus ad ebrietatem usq;, atq; adeo si cut hodie, ita & cras, imò longe amplius.

Inuehit in uide fastes relipro nos. *Iere.6.c*

Sap.2.b Imitatur pro pheta uoces præsidũ temu lentorum.

[b]*Vel, Episcopi, præsides.*
[c]*Vel, dormituriunt.*
[d]*Ebr. Fortes animæ.*
[e]*Vel, bibemus siceram.*

CAP. LVII.

A IVstus perit, neq; quisquam hoc corde reponit: homines benefici tollun tur,& nemo expendit : tollitur [a]autem ante malum iustus, uenit pax, [b]re quiescunt in [c]cubilibus suis, præceditq; [d]ante illum. Et uos huc accedite fi lij ueneficæ, semen adulteri & fornicariæ. Qua re uos oblectatis? contra quem dilatastis os, & linguas exeruistis? An non uos filij estis perfidi, & semen mendax? Incalescitis apud quercus sub omni ligno frondoso, iugu lantes

Taxat idololatriam populi.

[a]*Quidam legunt, Tollitur iu stus ante malum, ut malus ille possit uiuere in pace, & quie scere in cubili suo, uiuereq; pro sua libidine*
[a]*Alij legunt, propter malũ seu malitiam tollitur, quia incre pat illam.*
[b]*Ebr. Collecti sunt : colligendi autem uerbum pro moriendi, aut sepeliendi.*

Quandoquidem corrupti sunt pro ceres ecclesiæ, fit ut multi pij inter eant pereant: hoc non ita offendat pios, quo minus domino hæreãt, & ad eum toto pectore connectantur: impij enim suam increpationem & pœnam, pij sua gaudia, laudes & præmia sunt habituri.

[c]*Cubilia pro sepulchris, ut Psal.149.*
[d]*Præcedit eũ, pax scilicet: alij, uadens coram deo.*

lantes liberos in uallibus subtus in cauernis petrarum. In [a]læuibus torrẽtis B
pars tua, illi illi ergo [sint] sors tua: quin & libamen illis fudisti, & munus ci-
barium obtulisti, num uero ista æquanimiter ferrem? In montibus excelsis
& sublimibus posuisti lectisternia tua, atq; illuc ascendisti ut mactares uicti-
mam. Post ostium & postes reliquisti monimentum tuum, quoniam [f]præ
ter me renudasti, ascendisti & dilatasti lectum tuum, & [fœdus] tibi pepigi-
sti [cum quibusdam] [g]ex eis, dilexisti lectos eorum ubicunq; uideres. Rectã
quoque ungento & uarijs pigmentis tuis delibuta ad regem abijsti, legatos
tuos in longinquũ amandasti, & decidisti ad inferos. Laborasti copia uia
rum tuarum, neq; unquam dixisti, [Expecto] ratum est. Vitam manus tuę C
inuenisti, idcirco nõ languisti. Quem uero uerita es, aut timuisti? quando-
quidem mihi es mentita, neq; recordata es mei, neq; in cor tuum reuocas.
Num me, quod hactenús feci, perpetuò dissimulaturum speras, ut me nihil
metuas? Quin potius iustitiam tuam & opera tua prædicabo, neq; prode-
runt tibi. Quum clamaueris, liberent te [b]collectitij tui, sed hos omnes abri
piet uentus, & tollet uanitas: qui autem in me sperat, is terram hæreditate ac
cipiet, & montem sanctum meum possidebit. Et [i]dicet, Munite munite
uiam, complanate iter, tollite offendiculum è uia populi mei. Quia sic dicit
excelsus & sublimis, inhabitans æternitatem, & cuius nomen sanctum est. D
Ego simul excelsum & sanctum inhabito, & cum contrito & submisso spiri
tu, ut uiuificem spiritum submissorum, & ut uiuificem cor contritorũ. Non
enim in perpetuum iurgor, neq; in æternũ irascor, quia spiritus ante faciem
meam deficiet, & flatus ego feci. Propter iniquitatem auaritiæ eius irascor,
percutio eum, [k]auersor & indignor, & quum abit oberrãs in uia cordis sui.
At [rursum] uias eius contemplatus, sano ipsum, reduco eum, reddo ei con-
solationes, & his qui lugent ipsum. Creo fructum labiorum, pacem pacem
his qui procul, & his qui prope sunt, dicit DOMINVS, & sanabo eum. Impij
autem Euripi instar fremunt, qui nescit quiescere cum aquæ eius limo & lu-
to turbantur. Non est pax impijs, dicit deus meus. CAP. LVIII.

CLama ex gutture, ne parcas, exalta instar tubæ uocem tuam, & annun- A
cia populo meo præuaricationem suam, & domui Iacob peccata sua.
Etenim me quotidie quærunt, & scire [a]uias meas uolũt, uelut gens quæ ope
retur iustitiam, & iudicium dei sui non derelinquat, rogant me iudicia iusti-
tiæ, ut deus appropinquet cupiunt. Quare [inquiunt] ieiunauimus, & tu
non aspicis? adfligimus animas nostras, & tu ignoras? Ecce in die quo [b]ie-
iunatis, inuenitis quod uultis, & omnes [c]labores uestros exigitis. Ecce ad
lites & iurgia ieiunatis, & ut percutiatis [d]pugno adiudicatum. Ne ieiunetis B
ut hodie, ut audiri faciatis in excelso uocem uestram. Num [†]huiusmodi ie-
iunium est quod ego elegi, ut [certo] die homo adfligat animã suam, aut re-
torqueat caput suum tanquam [e]hamum? saccũ & puluerem sternat? Num
istud ieiunium & diem DOMINO gratũ appellabis? An non [potius] hoc
ieiunium eligo? Aperire [f]nexus [g]addicti [tibi,] soluere fasciculos iugi, libe-
ros dimittere oppressos, & ut omne iugum dirumpatis. An non, ut fran-
gas esurienti panem tuum, adflictos, extorres, egenos introducas domum?
si uideris nudum, ut tegas eum, & à carne tua ne te abscondas? Tunc erum C
pet uelut aurora lux tua, & diuturnitas tua protinus germinabit, iustitia an-
teibit faciem tuam, & gloria DOMINI colliget te. Tunc inuocabis, & DO-
MINVS exaudiet: clamabis, & dicet, En me tibi: si abstuleris de medio tui iu-
gum, exercere digitum, & loqui uanitatem. Si protuleris esurienti animam
tuam, & animam adflictam satiaueris, iam orietur in tenebris lux tua, & erit

R

[Margin notes, left:] Supra 48.d — Zach. 7.b — Verũ ieiunium à deo gratum.

[Margin notes, right:]

[e]Alij legũt, in partibus torren tis aut uallis: alij, in diuisionibus.

[f]Alij dicunt, alij quam mihi.

[g]Alij legunt, & ex eis scilicet dijs excidisti tibi quosdam, sculpendo idola.

[h]Dij, scilicet quos tibi collegisti, quos asciuisti.

[i]Dicet, scilicet dominus: uel impersonaliter, dicetur.

[k]Pro auersor alij legũt, abscondo faciem.

Armatur & instruitur propheta à deo cõtra hypocritas, qui foris sanctitatem & cultum dei simulabant, intus uacui omni religione & timore dei. Reijciuntur opera hypocritarũ, qui induũt sua iustitia, & suis operibus, ueris operibus uacant: ostenditur interim quæ sint uere bona opera, quibus delectetur deus.

[a]Ebr. Et scientiam uiarum mearum uolunt.

[b]Zom Ebraica uox latius patet quam ieiunij: comprehendit enim omne illud quo corpus castigatur, contrarium ei, quod est indulgere genio.

[c]Azab labor est, ponitur autẽ hic pro facultatibus quæ ex labore adquiruntur.

[d]Pugno percutere, genus est pro omni iniuria & uiolẽtia, aut immani tractatione, qua aguntur creditores in debitores sibi adiudicatos & iure condemnatos.

[e]Probamo, alij iuncum interpretantur.

[f]Alij legunt, nexus uiolẽtorum contractuum: alij, syngraphas.

[g]Ebr. impietatis.

caligo tua sicut meridies. Et deducet te DOMINVS semper, & saturam red-
D det in siccitatibus animam tuam, & ossa tua saginabit, & eris ut hortus irri-
guus, & sicut scaturigo aquarum, cuius aquæ nunquam fallunt. Et ædifica
bunt de te sempiternas solitudines, fundamenta sæculorum excitabis, uoca
beris quoque rupturæ reparator, reductor semitarũ, ad [secure] habitandum.
Si auerteris pedem tuum sabbato, quo minus facias tuam uoluntatem in die
meo sancto, tum uocabis ad sabbatum delicatum, ut sanctificetur & honore
tur DOMINVS: si inquã honoraueris ipsum ita, ut neque uias tuas feceris, neque
uoluntatem tuam inueneris, neque uerbum [tuum] loquaris, iam delectaberis
in DOMINO. Et ego uehã super excelsa terræ, & nutriam te hæreditate *Mutatur subito persona, ut loquatur dominus.*
Iacob patris tui. Quia os DOMINI loquutum est.

CAP. LIX.

Hypocritis respondet, qui questi erant se non exauditos, indicat causas cur eorũ preces nõ exaudierit.

A ECce manus DOMINI †non est mutila, quo minus seruare possit, neque ad *Num. 11.e Supra 50.a*
grauata auris eius, ut non exaudiat, sed iniquitates uestræ diuellunt in-
ter uos & inter deum uestrum, & peccata uestra abscondunt uultum [eius]
à uobis, ne exaudiat. Manus enim uestræ †pollutæ sunt sanguine, & digiti *Supra 1.d*
uestri iniquitate: labia uestra loquuntur mendaciũ, & lingua uestra peruer-
sitatem concinnat. Nemo est qui uocet in iustitia, nemo iudicatur ex fide *Hæc sunt in tribunalibus & foris.*
ac ueritate, confidere rebus uanis, & loqui uana, †concipere laborem, & par *Iob 15.d*
turire uanitatem. Oua reguli excludunt, & araneæ telas texunt. Qui de
ouis eorum ederit, morietur: si uero quis *conculcauerit, excludetur uipera.
E telis eorum non confit uestis, ut operibus suis sese tegant: opera enim eo-
B rum opera sunt uana, & opus uiolentiæ in manibus eorũ. Pedes †ipsorum *Prouer. 1.b Rom. 3.c*
ad malum currunt, & properant ad effundendum innocentem sanguinem,
cogitationes eorum cogitationes sunt uanæ, uastitas & contritio in uijs eo-
rum. Viam pacis non cognoscunt, neque est iudicium in gressibus eorum,
semitas suas sic sibi deprauant, ut omnis qui per eas transit, nesciat pacem.
Idcirco longe exulat à nobis iudicium, ut iustitia ad nos nõ possit pertinge-
re. Expectabamus lucem, & ecce tenebræ: splendorẽ, in caligine uersamur.
Palpabamus sicut cæci ad parietem, & cõtrectabamus ut qui non habet ocu
los. Impingebamus meridie tanquã in crepusculo, in locis neglectis ac sor-
didis ut mortui. Fremebamus omnes ut ursi, & sicut columbæ incessanter
gemebamus: expectabamus iudiciũ, at nusquam erat: salutem, & longe ab-
C stitit à nobis. Quia multiplicatæ sunt præuaricationes nostræ coram te, &
peccata nostra respondent nobis: nam præuaricationes nostræ super nos
sunt, & iniquitates nostras agnoscimus, [uidelicet,] præuaricari & mentiri
aduersus DOMINVM, deficere post tergum à deo nostro, loqui calumniam
& defectionẽ, *eiaculari & cõcinnare ex corde falsos sermones. Iudicium
retroactum est, & iustitia à longe stat, quia cõcidit in plateis ueritas, & æqui
tas nequit prodire. Factumque est, ut ueritate exulante, quicunque à malo re-
cedit, prædæ sese exponat. Hæc quum uideret DOMINVS, displicuit in
oculis eius quod non esset iudicium: uidit quoque, (idque obstupescens & ad-
mirans,) quod nemo esset, nemo inquam esset, qui sese ᵇopponeret, & ᶜsalutem
præstitit ei brachium suum, & iustitia sua fulciuit eum. Induit iustitiã tan-
D quam †loricam, & galeam salutis capiti suo [imposuit:] ultionem induit tan *Ephes. 6.c 1. Thes. 5.b*
quam uestem, et indignatione amictus est uice pallij, ac omnino talis erat fer
uor, qualis esse solet, quum redditur & rependitur hostibus suis & inimicis
suis, ut uicissitudinem redderet insulis. Timebunt ergo ab Occidente no-
men DOMINI, & ab ortu solis maiestatẽ eius, quoniam ueniet sicut fluuius
hostilis, quem uentus DOMINI impellit. Porrò †ipsi Zioni, & eis qui de *Hic ipsos mediatur ad consolationẽ piorũ.*
Iacob à perfida transgressione resipuerint, ueniet redemptor, dicit DOMI- *Rom. 11.d*
NVS.

[illegible]

*Alij legunt, basiare uentilatũ.

Ostendit propheta iusto dei iudicio eos non exaudiri, quum sint sceleratissimi: connumerat autem & se propheta ordini sceleratorum per communicationem.

*Pro eiaculari alij concipere legunt.

ᵇ *Maphgia qui faciat occurrere, qui uel sceleribus obstet, uel preces ad deũ iratum fundat, & intercedat inter deum iratum & consceleratos.*

Hypotyposis irati dei.

ᶜ *Id est, satis uirium habet in se, nullius opis externæ indigus.*

NVS. Ego enim (ait DOMINVS) hoc fœdus meum cum eis [pangam,] spi
ritus meus qui super te est, & uerba mea quæ inserui ori tuo, nunquam exci
dent de ore tuo, neq; de ore seminis tui, neq; de ore nepotũ ac pronepotum
tuorum, dicit DOMINVS, porrò in sempiternum.

CAP. LX.

SVrge [igitur,] lucida esto, quoniam uenit lux tua, & gloria DOMINI su- A
per te oritur. Ecce enim tenebræ operient terram, & caligo populos, su
per te autẽ orietur DOMINVS, & gloria eius super te apparebit. Venientq;
gentes ad lucem tuam, & reges ad splendorẽ tibi exorientem. Attolle ocu
Supra 49.d los tuos per circuitum, & uide, omnes isti congregantur uenientes tibi. †Fi-
lij tui de longinquo uenient, & filiæ tuæ ad latus fouebuntur. Tum uide-
bis & afflues, obstupescet & latum erit cor tuum, cp [a]copia maris ad te con-
uersa fuerit, & uenerint ad te opes gentium. Abundantia camelorum ob-
ruet te, & dromedarij Madian & Epha. Omnes de Saba ueniẽt, aurum &
thus ferentes, & laudes DOMINO annunciantes. Omnes oues Cedar con B
gregabuntur tibi, arietes Nebaioth ministrabunt tibi, & sacrificabũt super
ara quæ mihi placet, & domum magnificentiæ [b]meæ decorabo. Qui sunt
isti qui ut nubes uolant, & tanquam columbę ad fenestras suas? Quia insu
læ me expectant, & naues [c]marinæ ut ab initio, ut filios tuos de longinquo
aduehant, cumq; ipsis argentum eorum & aurum eorum, ad nomen DOMI
NI dei tui, & ad Sanctum Israelis, qui te magnificum reddit. Et extruẽt filij
alieni muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi, quoniã in ira mea per-
Apoc.21.g cussi te, & in beneplacito meo misertus sum tui. Portæ tuæ apertæ erũt iu
giter, nec die nec nocte claudẽtur, ut adducant ad te opes gentium, & reges
eorum [ad te] ducantur. Porrò gens & regnum quæ tibi seruire nolint, pe
ribũt, talesq; gentes omnino uastabũtur. Gloria Libani ad te ueniet, abies, C
pinus & buxus pariter, ad ornandum locum sanctuarij mei, & ut gloriose
prædicem locum pedum meorum. Venient autem ad te incurui filij qui te
adflixerũt, & procident ad plantas pedum tuorum quicunq; te blasphema-
uerũt, & uocabunt te ciuitatẽ DOMINI, Zion sancti Israelis. Pro eo quod
fuisti derelicta & exosa, ut nemo [per te] transiret, claram te reddam in per-
petuum, & lætam in omnem posteritatem. Et suges lac gentiũ, atq; mam-
mam regũ suges, ac scies cp ego sum DOMINVS seruator tuus & redemptor
tuus, fortis ipsius Iacob. Pro ære adducam aurum, & pro ferro adferam ar
gentum: pro lignis æs, & pro lapide ferrum. Præfectos tuos cõstituam pa
cem, & exactores tuos iustitiam. Rapina nõ audietur ultra in regione tua, D
neq; uastitas & cõquassatio in finibus tuis, & uocabis salutem muros tuos,
Apoc.21.g. 22.a & portas tuas laudem. Sol non erit tibi ultra in lucem diurnam, & splẽdor
lunæ non lucebit tibi, sed DOMINVS erit tibi lux perpetua, & deus tuus cla-
ritas tua. Non occidet ultra sol tuus, nec abscondetur luna tua, quoniam
DOMINVS erit sempiterna lux tua, & dies luctus tui compensabuntur. Po
pulus tuus uniuersus iustus erit, in perpetuum possidebũt terram, flos plan
tationis ipsius opus manuum mearum ad gloriandum. Paruus sobolescet
in mille, & exiguus in gentem robustam. Ego DOMINVS accelerabo istud
tempore suo.

CAPVT LXI.

Luc.4.c SPiritus DOMINI dei super me est, eo cp unxit me DOMINVS, & misit me, A
ut læta nunciem mansuetis, ut obligem uulnera corde contritorũ, ut pro
clamem captiuis libertatem, uinctis apertionem, & [[a]cæcis] uisum, ut procla
marem annum beneplaciti DOMINI, & diem ultionis dei nostri, & ut con-
solarer omnes qui lugẽt, ut darem deniq; his qui in Zion lugent, darem in-
quam eis ornamentũ pro cinere, oleum lætitiæ pro luctu, stolam laudis pro

A Rursum, quoniam redemptor ue-nit, alloquitur Hierosolymam, ut ue-nienti cum decore occurrat. Descri-bitur ornatus & magnificentia ec-clesiæ.

[a] Heil & rerum & hominum copiam significare potest.

[b] Vel, in domo gloriæ meæ quã decoraui.

[c] Alij legunt, naues Tharsis.

A Describitur Christus iam iam ad-ueniens qualis sit.

[a] Cæcis apposui ex Luca & editione Septuaginta, & uide-tur aliquando ita fuisse etiam Ebræis, utcũq; factum sit quod pekah & koah coierunt.

[b] Alij legũt, arietes: alij, fortes iustitiæ.

ſpiritu mœſto,& ut uocarem eos [b] arbores iuſtitiæ, plantationem DOMINI
B ad glorificandum. Et ædificabunt deſolationes perpetuas,priſcas ſolitudi
nes erigant,urbesq́ uaſtatas reficiant, ſolitudines multorũ ſæculorum. Et
ſtabunt alieni,& gregem ueſtrum paſcent,& extranei erunt agricolę ueſtri,
& uinitores ueſtri. Vos autem ſacerdotes DOMINI uocabimini,& mini-
ſtri dei noſtri dicetur uobis,[c] opes gentium comedetis,& in gloria eorũ ob-
C lectabitis uoſipſos. Pro confuſione ueſtra [d] duplex[erit præmium,]& pro
ignominia ueſtra iubilabũt de portione ſua, propterea in terra ſua duplicia
poſſidebunt,& ſempiternũ gaudium erit eis. Quia ego DOMINVS amans
iudicij,odio rapinam in holocauſto,& [e] reddam opus eorum firmum,& fœ
dus ſempiternũ feriam cum eis. Et cognoſcetur inter gentes ſemen eorum,
& germina eorum in medio populorum : omnes qui uiderint eos, cogno-
D ſcent q́ ſemen ſint cui benedixit DOMINVS. Gaudẽs gaudebo in DOMI
NO,exultabit anima mea in deo meo, quoniam induit me ueſtimentis ſalu-
tis,& indumento iuſtitiæ circũdedit me,tanquam [f] ſponſum ſacerdotali mo
re ornabit magnificentia,& ut ſponſam ornatam [g] monilibus ſuis. Sicut e-
nim terra profert germen ſuum,& ſicut hortus ſatiua ſua germinat,ſic DO-
MINVS deus germinare faciet iuſtitiam & laudem corã uniuerſis gentibus.

[c] Alij dicunt, robur gentium.
[d] Alij, duplex ad ignominiam referunt ſeu confuſionem.
[e] Poteſt etiã legi, & dabo opus eorum in ueritate.
[f] Alij legunt, ut ſponſus.
[g] Alij legunt, mundo ſuo.

Exultatio ecclesiæ.

CAPVT LXII.

Perſtat deus in eodem argumẽto, & pollicetur eccleſiæ, quæ ſuperius cœperat.

A PRopter Zionem non tacebo,& propter Ieruſalem non uacabo , donec
prodeat ut ſplẽdor iuſtitia eius,& ſalus eius ut lampas ardeat. Et uide-
bunt gentes iuſtitiam tuam,& omnes reges gloriam tuam,& uocabitur tibi
nomen nouum,quod os DOMINI denũciabit. Et eris corona magnificen-
B tiæ in manu DOMINI,& diadema regni in manu dei tui. Non dicetur tibi
ultra,Derelicta:neq́ terræ tuæ dicetur ultra,Deſolata,ſed uocabunt te Heb
ziba,& terram tuam Beula,quia DOMINVS propenſus eſt tibi, & terra tua
marito iuncta erit. [Sicut] enim adoleſcens uirginem ſibi maritat,[ſic] ma-
ritabũt tibi filij tui:& ſicut ſponſus gaudet ſuper ſponſa ſua , ita gaudebit ſu
per te deus tuus. Super muros tuos ô Ieruſalem conſtituam excubitores
C perpetuò,neq́ die neq́ nocte tacebunt. [O uos] qui in memoriam reuoca
tis DOMINVM,nullo pacto ſileatis,ne detis ei ſilentiũ,donec reparet, & do-
nec ponat Ieruſalem laudem in terra. Iurauit DOMINVS per dexterã ſuam,
& per [a] brachium roboris ſui, Non dabo ultra frumentum tuum in cibũ ho
ſtibus tuis,nec bibent alieni muſtum tuum pro quo tu ſudaſti, ſed qui illud
colligunt,etiã comedent,& laudabunt DOMINVM:& qui hoc congregant,
D etiam bibent ipſum in atrijs ſanctuarij mei. Tranſite trãſite in portis,com
planate uiam populo,munite munite iter , atq́ à ſaxis repurgate , erigite ſi-
gnum ad populos. Ecce DOMINVS diuulgat uſq́ ad fines terræ,† Dicite fi
liæ Zion,Ecce ſeruator tuus uenit,ecce merces eius cum eo, & opus eius co
ram eo. Et uocabũt eos,populum ſanctum,redemptos DOMINI, & tu uo
caberis requiſita ciuitas,& non derelicta.

Azuba derelicta, Hebziba in qua domino complacet, grata: Schemama deſolata, Beula quæ maritum habet, nupta.

Promiſsio dei [illegible] eccleſiam [illegible]. Apoſtropha ad [illegible] ut uigili, ut [illegible] nec ſileant.

[a] id eſt, per robuſtum ſuum brachium: uel, per robur brachij ſui, id eſt, per uirtutem ſuam.

† Zach. 9. b Matth. 21. a

CAP. LXIII.

Quum eſſent excitati ad excipiendum ſaluatorẽ, & uiæ eſſent munitæ, introducit Chriſtũ aduenientem & triumphantem, debellantẽq́ hoſtes ſuos.
Interrogatio eccleſiæ ex admiratione.
* Reſponſio ſeruatoris.

A QVis hic eſt qui uenit de Edom,aſperſus ueſtes de Bozra? Ille tam ho
norifice paludatus,ac tãto robore ſuo gradiẽs? * Ego ſum qui loquor
in iuſtitia,& ad ſeruandum ſatis diues ſum. Cur ergo rubra eſt ueſtis tua,
& indumenta tua ſicut eius qui calcat in torculari? Torcular[inquiet] ſolus
calcaui,& ex populis nemo mihi [adfuit.] Calcaui igitur eos in furore meo,
B & conculcaui eos in æſtu meo , ſparſusq́ eſt ſanguis eorũ ad ueſtem meam,
& omnem amictũ meum inquinaui. Quia dies ultionis eſt in corde meo,
& annus quo meos redimam uenit. Circũſpiciebam,ſed non erat auxilia-
tor:obſtupeſcebam,ſed nõ erat qui fulciret. Et ſalutem præſtitit mihi bra-
chium

chium meũ, æstusq́ meus me fulciebat. Calcaui igitur populos in ira mea, & inebriaui eos furore meo, ut [a]sanguinem eorum in terram deriuarim. Beneficentias DOMINI memorabo, laudes [inquam] DOMINI, ueluti super omnibus quæ nobis donauit DOMINVS, & de innumeris bonis domus Israelis, quæ pro miserationibus suis, & pro immẽsa bonitate sua largitus est eis. Et dixit, Vtiq́ populus meus erunt isti, & filij qui nequaquam fallent, factusq́ est seruator illorum. In [b]omni adflictione eorum nõ adflictus est, & angelus faciei eius seruauit eos, in dilectione sua & in indulgẽtia sua ipse C redemit eos, baiulauit eos, portauit eos omnibus diebus sæculi. Porrò ipsi quum rebellarent, & exasperarent spiritum eius sanctum, in hostem conuersus est eis, ut ipse pugnaret contra eos. Et [c]recordatus est [Israel] retro temporum, [b]Mosis & populi eius, [dicens,] Vbi est qui fecit eos ascẽdere de mari cum his qui pascebant gregem suum? Vbi est qui dedit in medium eius spiritum suum sanctum? Qui ducebat brachio suo magnifico Mosen, deprehensa dextera eius, findẽdo mare ante eos, ut sibi nomen perpetuũ compararet. Qui deducebat eos per abyssos, ueluti equum in deserto, quo minus impingerent. Quasi iumentum quod in campo graditur, spiritus DOMINI duxit [c]eum, sic inquam duxisti populum tuum [ô deus,] ut faceres tibi nomen magnificum. †Respice igitur de cœlo, & de habitatione sanctuarij D tui & gloriæ tuæ uide: ubi zelus tuus & robur tuum? multitudo uiscerũ tuorum, & misericordiarum tuarum, [quomodo] se erga me continent? Quum tu sis pater noster, siquidem Abraham nos nõ cognoscit, neq́ Israel nos nouit, tu DOMINE pater noster es, redẽptor noster, [f]nomen tuum ab æterno. Cur [g]abduxisti nos DOMINE à uijs tuis? [cur] indurasti cor nostrũ, quo minus timeremus te? Redi [nobiscum in gratiam,] propter seruos tuos [qui sunt de] tribubus hæreditatis tuæ. *Parum diu possedit populus tuus sanctus sanctuarium tuum, hostes enim nostri cõculcauerunt illud. Facti [h]sumus ut olim quibus non dominabaris, & super quos non inuocabatur nomen tuum.

CAP. LXIIII.

O Si cœlum scindas [ac] descendas, quo montes à facie tua tanquam ab A ignis incendio colliquescãt: ignis inquam, qui ebullit uiolentas aquas, ut innotescat nomen tuum hostibus tuis, & gentes à conspectu tuo contremiscant. [Vtinam inquam] descenderes, [ut [a]olim] quum faceres terribilia quæ non expectabamus, & à conspectu tuo montes colliquebant. A †sæculo non audierunt, neq́ auribus perceperunt, oculus nullus uidit, ô deus, (uno te excepto,) talia quæ fecisti [b]expectanti te. Occurristi lætanti & facienti iustitiam, atq́ his qui in uijs tuis tui memores erant. Ecce autem iratus B es quod peccauimus, & in his [peccatis] consenuimus, alioqui salus nobis contigisset. Et [c]fuimus nos omnes ueluti immundum, & sicut uestis centonum abiectorũ omnes iustitiæ nostræ: defluximus nos omnes tanquam folium, & iniquitates nostræ tanquã uenti nos tollunt. Et non est qui inuocet nomen tuum, aut qui sese incitet, ut te apprehendat, ob hoc uultum tuum à no C bis auertisti, & cõtabescere nos sinis in manu iniquitatis nostræ. Nunc igitur ô DOMINE, [quum] tu sis pater noster, nos lutũ, tu uero figulus noster, & nos omnes opus manus tuæ simus: ne †irascaris DOMINE ultra modum, neq́ uelis perpetuò iniquitatis meminisse: respice quæso, nos omnes populus tuus sumus. Vrbes sanctitatis tuæ redactæ sunt in solitudinem, Zion facta est eremus, & Ierusalem desolata. Aedes nostra sancta, & decus no- D strum, ubi te laudarunt patres nostri, igne conflagrauit, & omnia expetibilia nostra redacta sunt in uastationem. Num in his te continebis ô DOMI-

Laus est & gratiarum actio cum oratione prophetæ.

Incipit recensere beneficia dei.

Electio Iudaici generis per ... erat.

Exod. 14.d

Conuertit, more suo personam, orationem ad deum.

Deut. 26.d

Baruch 2.d

1.Cor. 2.b

Psal. 78.b

[a] Potest etiam legi, ut robur eorum in terram adfligerẽ aut deijcerẽ, est enim robur in sanguine.

In recẽsione beneficiorum dei, interim permiscet etiã iudicia eius, ut terreantur scelerati.

[b] Lo zar uarie exponũt: quidã, non passus est eos adfligi: alij, quũ populus adfligeretur, fuit & deo adflictio: alij, fuit ei, scilicet populo, petra: uidetur autem sensus esse, In omni adflictione tutatus est eos, ne nimium adfligerentur.

[c] Alij referũt uerbum recordandi ad deum, sed uidetur populus admirari, se non ut olim sentire auxilium dei.

[b] Alij legũt Mose appellatiuũ, educens populum suum, id est, quum deus educeret uel extraheret populum suum.

[c] Eum, scilicet populum.

[f] Alij legũt, hoc est nomẽ tuum ab æterno.

[g] Ebr. Cur fecisti nos errare?

* Verba sunt trãsposita sine detrimento sensus.

[h] Alij legunt, Et nos quidem à sæculo fuimus, illorum autẽ dominus non fuisti, neq; ipsi nomen tuũ super se inuocarunt. Sed uidẽtur dicere, tales se iam esse quales olim ante Abrahamum, dum adhuc gentes erant, nec nomine dei uocati.

Perstat in oratione superiori capite cœpta, ex affectu prorumpens. Alludit autem ad descensum olim in monte Sinai factum.

Vtinã te præberes populo tuo tam præsentem, ut olim.

[a] Alij legunt in præterito, ut olim facta.

Docet propheta quid in calamitatibus populus facere debeat, nempe beneficiorũ dei præteritorum meminisse, & sese solari certa spe salutis. Deinde & ardenter ac intentissime auxilium dei petere.

[b] Eb. Quæ fecerit expectãti se.

[c] Alij legũt, & facti sumus, alij & sumus.

NE?[nũ] dissimulabis,& tam uehementer nos adfliges? CAP. LXV.

Te'põdet deus ad precationẽ quæ ...cta est à propheta in persona populi. De repudio Iudæorum, & uocatione gentium.

A QVæsitus †sum ab his qui non interrogauerunt, inuentus sum ab his Rom. 10.d
qui me non quæsierunt: dixi, Ecce ego, ecce ego [adsum] ei genti quæ
non uocabatur nomine meo. Expandi manus meas tota die ad populum
desertorem, qui [a]graditur in uia non bona, [nempe] post cogitationes suas,
populum [inquam] qui me semper in conspectu meo ad iracũdiam prouo-
cat. Sacrificant in hortis, & super [b]lateres suffitum faciunt, sedent in [c]sepul
chris, & in delubris pernoctant, edunt carnem suillam, & ius abominando-
rum [in] uasis eorum [est.] Dicũt, Tibi appropinqua, ne accesseris ad me,
quia sanctificaui te. Fumus illi [sunt] in furore meo, ignis ardens semper.
Ecce scriptum est coram me, non dissimulabo, sed rependam, rependam in-
quam in sinum eorum, iniquitates uestras, & iniquitates patrũ uestrorum
pariter, dicit DOMINVS, qui adoleuerunt in montibus, & in collibus contu
melia me adfecerunt, idcirco remetiar pristina facta eorum in sinum eorum.
B Sic dicit DOMINVS, Quemadmodum quum acinus in botro reperitur quis
dicit, Ne perdas eũ, quia est in eo benedictio: sic faciã propter seruos meos,
ne cunctos perdam. Et producam semen de Iacob, & hæredem montium
meorum de Iuda, & possidebunt ipsum electi mei, & serui mei habitabunt
ibi. Saron erit caula gregis, & uallis Achor ubi accubent boues, populo
meo qui quæsiuerunt me. Porrò uos qui relinquitis DOMINVM, & obliui
scimini montis sancti mei, ipsi [d]Gad mensam adornantes, & ipsi Meni liba-
men consecrantes, numerabo uos ad gladium, & ad mactationem uos uni-
uersi corruetis, eo q cum †uocarem non responderetis: & quum loquerer, Infra 66.b Iere. 7.c
non audiretis, sed faceretis malum in oculis meis, & quæ ego non uolebam Prouer. 1.d
C eligeretis. Idcirco sic dixit DOMINVS deus, Ecce serui mei comedẽt, & uos
esurietis: ecce serui mei bibent, uos autem sitietis: ecce serui mei lætabuntur,
uos autem erubescetis: ecce serui mei iubilabũt præ iucunditate cordis, uos
autem præ dolore cordis clamabitis, [e]& præ conquassatione spiritus ulula-
bitis. Et relinquetis nomen uestrũ in [f]execrationem electis meis, interficiet Subita perimet mutatio.
enim te DOMINVS deus, & nomine alio uocabit seruos suos. Qui sibi be-
nedicere uoluerit in terra, benedicet sibi in deo uero: & qui iurauerit, iura-
bit per deum uerum: in obliuionem enim uenient [g]priores adflictiones, &
abscondẽtur ab oculis meis. Ecce enim ego †creo cœlos nouos, & terram Apoc. 21.a
nouam, & ueterum nulla erit mentio, neq in cor uenient, quin potius gau-
debunt & exultabunt in sempiternum in his quæ [h]ego creo. Ecce enim ego
condam Ierusalem, ut ipsa sit exultatio, & populum eius gaudium, & exulta
bo in [i]Ierusalem, atq gaudebo in populo meo, neq audietur ultra in ea uox
D fletus aut uox clamoris. Inde non erit ultra uel infans ætate, uel senex, qui
non impleat dies suos, quia puer centum annos natus morietur, & qui pec-
cat centum annos natus, execrabitur. Aedificabunt domos, atq inhabita
bunt: plantabunt uineas, atq fructum earum edent. Non ædificabunt, de
inde alius inhabitabit: non plantabunt, deinde alius comedet: quin dies po
puli mei erunt ut dies arboris, & opera manuum eorum durabunt cum ele-
ctis meis. Non laborabũt incassum, neq parient cum conturbatione, sunt
enim semen benedictorũ DOMINI, & germen eorũ cum eis. †Futurumq Psalm. 31.b
est, ut priusquam inuocent, ego respondeam, & adhuc illis loquẽtibus, ego Sap. 11.a
exaudiam. Lupus & agnus pascent simul, & leo sicut bos paleam comedet,
serpentis autẽ cibus erit puluis. Non adfligent neq uastabunt in uniuer-
so monte meo sancto, dicit DOMINVS. CAPVT LXVI.

Sic

[a] Ebr. Qui eunt.

[b] Per lateres fortè aras significat quæ cocto lapide contra legem constructæ erant.

[c] Alij legunt, in desertis locis. Hieronymus addit, in delubris idolorum.

[d] Gad pro fortuna quidam exponunt, & Meni pro fato, alij aliter, est autẽ uocum allusio.

Antithesis cum uenusta uocum repetitione, ostendens quanta sit felicitas eorum qui in ecclesia dei sunt, & quanta infelicitas impiorum.

[e] Conquassatio seu cõtritio cordis hic in malã partẽ capitur.

[f] Iuramentũ pro execratione.

[g] Alij legũt, inimicitiæ priores.

Allegorica sunt, significant statum omnem immutari.

[h] Alij legunt quos ego creo, alij in imperatiuo legunt.

[i] Alij legunt cum Ierusalem.

Act.7.d

A Sic dicit DOMINVS, †Cœlum solium meum est, terra uero scabellum pedum meorum: ubi igitur erit domus ista quam ædificabitis mihi? & ubi locus iste in quo quiescam? Et hæc omnia fecit manus mea, & illa omnia facta sunt, dicit DOMINVS. Ad hunc autem respiciam, ad eum qui est [a]humili & [b]fracto spiritu, & qui ad uerbum meum reuerentia quadam contremiscit. Qui bouem mactat, hominem occidit: qui pecudem cædit, canem iugulat: offerens molam, [offert] suillum sanguinem: qui thuris meminit, rem uanam laudat. B Et ista elegerunt isti in uijs suis, & animus eorum istis abominandis rebus delectatus est, unde & ego eligam illusiones eorum, & quæ metuunt adducam super eos, eo quod quum †uocarem, nemo responderet: & quum loquerer, nemo audiret, sed malum designarunt in oculis meis, & elegerunt quæ ego nolui. Audite uerbum DOMINI, qui ad sermonem eius reuerentia quadam contremiscitis, Dixerūt [c]fratres uestri qui uos odio prosequuntur, & qui uos expellunt propter nomen meum, [d]Grauis est DOMINVS. Sed uidebitur in lætitia uestra, quum illi pudefient. C Vox [e]tumultus ab urbe, uox de templo, uox DOMINI [auditur] retribuētis hostibus suis talionem. Priusquam parturiret, peperit: & antequam ueniret dolor illius, enixa est marem. Quis audiuit tale? aut quis uidit huic simile? Num terra condita est uno die? Num gens nascitur semel? quia parturiuit simulque genuit Zion filios suos. Num ego contererem, & non facerem parere, dicit DOMINVS? Num ego facio parere, & cohibeo, dicit deus tuus? Lætamini cum Ierusalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam. D Gaudete cū ea gaudio omnes qui luctu conficimini propter ipsam, ut scilicet sugatis & satiemini ab ubere consolationum eius, ut exprimatis & delectationem capiatis à copia gloriæ ipsius. Quoniam sic dicit DOMINVS, Ecce ego extendo super eam pacem tanquam fluuium, & tanquam torrentem inundātem gloriam gentium, & sugetis, ad latus portabimini, & super genua oblectabimini. Perinde enim atque mater sua quempiam consolatur, sic ego uos consolabor, & in Ierusalem consolationem accipietis. Et uidebitis, & gaudebit cor uestrum, & ossa uestra ut gramen uirescēt, & cognoscetur manus DOMINI apud seruos eius, hostibus uero suis indignabitur. E Quoniam ecce DOMINVS [f]in igne ueniet, & quadrigæ eius turbini similes erunt, ad reddendum cum furore iram suam, & increpationem suam in flammis ignis. Quia in igne & gladio suo [g]iudicabit DOMINVS omnem carnem, & erūt interfectorum DOMINI multi. Qui se sanctificant, & qui se purificant in hortis post [h]unam in medio, comedentes carnem suillam, glirem, & huiusmodi abominanda, simul tollentur, dicit DOMINVS. Et ego [scio] opera eorum & cogitationes eorum, uenitque [tempus] ut congregem omnes gentes & linguas, tum uenient & uidebunt gloriam meam. F Ponamque in eis signū, & mittam ex eis qui euaserunt ad gentes Tharsis, Pul, & Lud arcu ualentes, & ad Thubal & Iauan, ad insulas remotas, quę non audierunt [i]prędicationem meam, neque uiderunt gloriam meam, & prædicabunt gloriam meam inter gentes. Et adferent omnes fratres uestros ex omnibus gentibus [k]sacrificium DOMINO, in equis & quadrigis, & lecticis, mulis ac [l]carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem, dicit DOMINVS, quemadmodum adferunt filij Israelis sacrificium cibarium in uasis mundis ad domum DOMINI. G Et de eis sacerdotes quoque & Leuitas accipiam, dicit DOMINVS. Quoniam sicut cœli noui & terra noua quæ conditurus sum, stant coram me, dicit DOMINVS: sic stabit semen uestrum & nomen uestrum. Et erunt [m]perpetuæ neomeniæ, & perpetua sabbata: ueniet omnis caro, ut adoret coram me, dicit DOMINVS.

Prouer.1.e
Iere.7.c
Supra 65.b

De subita creatione ecclesiæ, ut supra sæpe.

Apoc.21.a

De uera felicitate piorum, quibus rationibus homo uere deo iungatur, quis sit uerus cultus dei. Reijciuntur interim omnia quibus pharisæi deū colere & sibi demereri studēt.

[a] Alij uarie exponūt, significat humilē, adflictum, pauperem.
[b] Ebr. ad uerbum, claudum spiritu.

Exhortatio & consolatio ad pios, ostēdit enim quid illis ferendū hic à malis, adparebit autē aliquando qui sint.

[c] Fratres uestri, id est, qui fratres esse debebant, aut qui se tales simulant.
[d] Alij legunt, Gloriosus sit DOMINVS, prætexentes cupiditatibus suis & hypocrisi gloriam dei. At nos de ijs intelligimus, qui ex uerbo dei castigari se non ferunt.
[e] Alij, uox uastitatis.
[f] Alij, cum igne.
[g] Alij legunt iuxta Ebraicam literam, iudicabitur dominus.
[h] Obscura sunt hæc, dicunt post unam piscinam in medio horti.
[i] Ebr. Auditum meum.
[k] Alij, donum.
[l] Pro carrucis alij uelocibus animalibus legunt.
[m] Ebr. Erit de nouilunio in nouilunio suo.

Et egredientur & uidebunt cadauera uirorum qui perfide à me desciuerũt,
quoniam uermis eorum †non morietur, & ignis eorum non extinguetur, Marc. 9. g
& erunt fastidio omni carni.

Ieremias propheta.

A SERMONES Ieremiæ filij Helkiæ, ex sacerdotibus qui erant in Ana- Titulus.
thoth in terra Beniamin, facto ad eum sermone DOMINI, temporibus Iosiæ
filij Amon regis Iuda, tertiodecimo anno regni eius. Fuit & in diebus Ie-
hoiakim filij Iosiæ regis Iuda, usque dum consummerentur undecim anni Ze
dekiæ filij Iosiæ regis Iuda, usque ad transmigrationẽ Ierusalem mense quinto.

CAPVT I.

Vocationem suam & missionẽ propheta ostendit, & quid sibi de urbe Hierosolymorum ostensum sit.

B FACTVS est sermo DOMINI ad me in hũc mo
dum, Priusquam te formarem in uentre, cognoui
te: & antequam prodires de utero, sanctificaui te,
& prophetam gentibus constitui te. Tum dice-
bam ego, Ah DOMINE deus, en non noui loqui,
quoniã puer sum. Tum dixit DOMINVS ad me,
Ne dicas, Puer sum ego, quia ad omnia ad quæ te
mittam, ibis: & quæcunque mandauero tibi, loque-
ris. Caue metuas uultus eorum, ego enim tecum
sum, ut te liberem, ait DOMINVS. Ac simul extendit manum suam DOMI-
NVS, & tetigit os meũ, dixitque DOMINVS ad me, Ecce †ego posui uerba meá Infra 5. a
in os tuum, ecce ego ᵃconstitui te hodie super gentes & super regna, ut euel-
C las & extirpes, ut perdas & dissipes, ut ædifices & plantes. Factusque est ser
mo DOMINI ad me in hunc modũ, Quid tu uides ô Ieremia? Et dixi, ᵇVir
gam imminentem [ac uigilantem] uideo ego. Et ait DOMINVS ad me, Re
cte uidisti, quoniam ego uigilo [& incumbo] uerbo meo, ut illud perficiam.

ᵃEbr. Feci te inspectorem super gentes.

ᵇAlij legunt, baculum amigdalinum. Ebraica uenustam habent uocum allusionem.

Factus est autem sermo DOMINI ad me secundo, dicens, Quid tu uides?
Ollam, inquam, ebullientem uideo, cuius facies est ab Aquilone. Et dice-
bat ad me DOMINVS, Ab †Aquilone aperietur malum super omnes qui ha Infra 4. b
bitant terram. Quoniam ecce ego uocabo omnes regnorum Aquilonis fa
milias, inquit DOMINVS, uenientque, & ponent quisque solium suum in ipso
ostio portarũ Ierusalem, & in omnibus eius per circuitum muris, & in cun-
D ctis urbibus Iuda. Et loquar iudicia mea cum eis super omnibus malis eo-
rum qui me deseruerunt, & suffitum incenderunt dijs alijs, & adorarũt ope
ra manuum suarũ. Tu ergo accinge lumbos tuos, & surge, ut loquaris ad
eos omnia quæ ego præcipio tibi. Ne paueas à conspectu eorum, ne ᶜpa-
uere te faciam à conspectu eorum. Ecce enim ego facio te hodie ciuitatem
munitam, columnam ferream, & murũ æneum ᵇcõtra omnem terram, con
tra reges Iuda, contra principes eius, contra sacerdotes, & cõtra uniuersum
populum terræ. Pugnabunt contra te, sed non poterunt te [superare,] ego
enim tecum sum ut te liberem, dicit DOMINVS.

ᶜAlij legunt, ne te disperdã coram eis.

ᵇAlij legunt, supra omnem terram.

CAP. II.

Propheta accinctus inuehit in eorum scelera, minatur pœnã, promittit fauorem diuinum resipiscentibus. Ab initio autem recenset diuina beneficia, ut amplificet eorum ingratitudinem.

A FActum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Vade & clama in aures Ieru Exordium.
salem in hunc modum, Sic dicit DOMINVS, Recordatus sum tui, bonita Oratio est comminatoria, durat ad caput usque sequens.
tis adulescẽtiæ tuæ, dilectionis sponsaliorum tuorum, quum sequereris me
in

in deserto in terra non seminata. Sacrosanctus erat Israel DOMINO, & frugũ eius
primitiæ: omnes qui deuorassent eum, delinquebant, mala ueniebant super eos,
dicit DOMINVS. Audite ergo uerbum DOMINI, cum domus Iacob, tum omnes
familiæ domus Israelis. Sic dicit DOMINVS, Quid nam iniquitatis deprehende-
runt patres uestri in me, ut tam longe à me recederent, & sectarẽtur uanitatem, fie-
rentq; uani? Neq; dixerũt, Vbi DOMINVS, qui eduxit nos de terra Aegypti, qui B
traduxit nos per desertum, per terram uastam & inuiam, per terram siticulosam &
umbram mortis, per terram per quam nemo transibat, in qua nec homines habita
bant? Quum tamen ego uos introduxerim in terram cultam ac fertilem, ut frue-
remini & fructibus & bonis eius. Ingressi autem contaminastis terram meam, &
hæreditatem meam reddidistis abominandam. Sacerdotes non dixerũt, Vbi est
DOMINVS: qui legem [a]tenere [deberent,] non cognouerũt me, sed & pastores per
fide à me defecerunt. Prophetæ uaticinati sunt in Baal, & abierũt post ea quæ iu-
uando non sunt. Ob id ego ultra iudicio uobiscum contendere cogor, ait DOMI
NVS, & cum filijs quoq; filiorum uestrorum disceptabo. Transite enim ad insu- C
las Chitim, & uidete: mittite in Kedar, & considerate diligẽter, atq; inspicite, num
simile quid factum sit. Num gens ulla mutauerit deos, qui tamen nõ sunt dij? po
pulus autem meus mutauit gloriã suam in eo qui non prodest. Propter hoc ob-
stupescite cœli, exhorrescite, & uehemẽter exarescite, ait DOMINVS, quoniam duo
mala fecit populus meus, me deseruerunt fontem aquarum [b]perennium, ut effode
rent sibi puteos, puteos inquam pertusos, qui aquas [continere] non ualent. An
Occupatio. seruus est Israel, an familiaris filius? cur ergo prædæ patet? Super ipsum rugiũt leo
nes emittentes uocem suam, & reddunt terram eorum desolatam, & ciuitates eius
exustas ut nemo inhabitet. Sed & filij Noph & Taha Panhes uerticem tuũ con- D
tundent. An nõ tu tibi id fecisti? [eo q;] deserueris DOMINVM deum tuum, tunc
etiam quum te in uia dirigeret. Nunc quoq; quid [negotij] tibi est in uia Aegy-
pti? [nimirum] ut bibas aquas [c]Schihor? Aut quid rei tibi est in uia Assyriorum?
[nimirũ] ut bibas aquam fluuij? [d]Adflictio tua te erudiet, & auersiones tuæ te ar-
guent, ut cognoscas & intelligas, quàm sit malum & amarum, q; deserueris DOMI
NVM deum tuum, & q; timor meus non fuerit apud te, dicit DOMINVS deus exer-
cituum. Etenim à sæculo cõfregi iugum tuum, & dirupi uincula tua, tu autem di
Infra 3 b xisti, [e]Non transibo, quãdoquidem super †omnem collem sublimem, & sub omni
Abac 2 a d / Esa 1 a ligno frondoso discurris ô meretrix. Ego autem te plãtaueram, ut esses nobilissi E
ma uitis, & totum fidele [f]seminarium, quomodo mutata es mihi ut sis [g]uinea dege
ner & aliena? Etiam si laueris te nitro, & multũ smigmatis tibi adhibueris, altius
tamen impressa est iniquitas tua coram me, ait DOMINVS deus. Quomodo ergo
dicis, Non sum contaminata, neq; post Baalim abij? Inspice uiam tuam, in ualle
cognosce quid feceris. Camelopardali ueloci, quæ circumcursitat uias suas, [simi
lis es,] sed & [h]Onagro desertis asueto, q pro appetitu animi sui destinato suo tem
pore anhelitum haurit, quis reducet eum? Omnes qui eum quærunt, non fessi e-
runt, in mense suo inuenient eum. Prohibe pedem à nuditate, & guttur tuum à si-
ti. *Tu uero dicis, Expectoratũ est: minime, quia alienos amo, & post illos abibo.
Quemadmodum pudefit fur quum deprehenditur, sic pudefacta est domus Israel, F
ipsi, reges eorum, principes eorum, sacerdotes eorũ & prophetæ eorum. Dicunt
ligno, Pater meus es tu: & lapidi, Tu me genuisti. Quia aduerterunt mihi ceruí-
cem, & non facies, & in tempore adflictionis suæ, dicent, Surge, & serua nos. Et
ubi sunt dij tui quos tibi fecisti? surgant, si seruent te in tempore adflictionis tuæ.
Infra 11 c Etenim iuxta numerum urbium tuarum fuerunt dij tui ô Iuda. Cur †contenditis
mecum, dicit DOMINVS, quũ omnes uos præuaricati sitis in me? Frustra percussi
filios uestros, disciplinam non recipiunt. Gladius uester deuorauit prophetas ue

[a] Alij legunt, qui legem præbẽdunt, seu captiuam tenent.

[b] Ebr. Viuentium.

[c] Schihor Nilum: fluuium Euphratem intelligunt.

[d] Alij legũt, Malitia tua te castigabit.

[e] Vel, nõ trãsgrediar, ut uolunt alij.

[f] Seminarium fidele uel uerũ, hoc est, genuinum, germanum, uel seminarium ueritatis.

[g] sure reiectiles palmites.

Mutatur p̃sona propter similitudinem: nisi malis legere, similis es tu ô Iuda. Aptetur deinde similitudo.

[h] De fœmina onagri loqui uidetur, in genere epicœno posui, sub articulo masculino.

* Sic dicũt propudiosæ mulieres, qui fronte posita admonitionem nulli admittũt: frustra admones inquiunt, despondi animum, non faciã quæ mones, &c.

G ſtros,ſicut leo uaſtans. O [f]ſæculum,uidete uos uerbum DOMINI, num ſolitudo
factus ſum Iſraeli,aut terra caliginoſa? Cur ergo dicit populus meus,[h]Defecimus,
nec ultra accedemus ad te? Num obliuiſcitur uirgo ornamenti ſui?aut ſponſa fa-
ſciæ ſuæ?Populus autem meus oblitus eſt mei diebus innumeris. Cur bonam fa
cis uiam tuam,ut ambias dilectionẽ?ob hoc[i]etiam docebo uias tuas malas [eſſe.]
Quin & ſub alis tuis inuenitur ſanguis animarum pauperum innocentium, quos
non in foraminibus inueniſti,ſed in his omnibus. Et dicis,Innocens ſum,dunta-
xat recedat furor eius à me. Ecce ego iudico te,eo ꝙ dicis,Non peccaui. Et quid
tam crebro diſcurris,ut iteres uiam tuam? Ab Aegypto etiam cõfunderis,perin-
de atq; confuſa es ab Aſſyrio. Hinc etiam demigrabis, manibus tuis ſuper caput
tuum [complicatis,] quia ſpreuit DOMINVS præſidia tua,neq; tibi cum eis proſpe
re cedet.

CAPVT III.

A Aiunt,Si quis uxorem ſuam repudiat,illa autem abiens ab eo,alteri uiro nubit, Deut.24.
num reuertetur ad eam ultra? An [a]non fallendo fallet terra illa? Tu autem
ſcortata es cum amatoribus multis,attamen reuertere ad me,dicit DOMINVS. At-
tolle oculos tuos in uertices,& uide ſicubi non ſis ſubagitata, iuxta uias ſediſti illis
inſtar Arabis in deſerto, & [b]effeciſti ut falleret terra ob fornicationes tuas, & ob
tuam malitiam. Hinc prohibentur pluuiæ, & non fuit ſerotinus imber. Frons
mulieris meretricis facta eſt tibi,renuiſti erubeſcere. An nõ uel poſthac ad me cla
B mabis,Pater meus es tu,& dux adoleſcentiæ meæ? Num perpetuò [iniuriarum]
memor erit? num in finem uſq; obſeruans? At tu loquuta es, & deſignaſti mala,
& potuiſti. Dixitq; DOMINVS ad me temporibus Ioſiæ regis, An [†]non uidiſti Metonymia. Supra 2.d
quid fecerit [c]auerſio Iſrael?quæ abijt ſuper omnem montem excelſum, & ſub om-
nem arborem frondoſam,& ſcortata eſt iſthic. Qũũq; iſta omnia feciſſet,dixi,Re
uertere ad me,ſed non eſt reuerſa:hoc uidit præuaricatrix ſoror eius Iuda, [uideli-
cet] ꝙ ego uiderem,ꝙq; ob omnes illas cauſas ꝙ adulteria commiſiſſet auerſio illa
C Iſrael,dimiſiſſem eam,atq; libellos repudij dediſſem ei,nõ tamen eſt reuerita præ-
uaricatrix Iuda ſoror eius, quin abijt & ipſa quoq; ſcortata eſt. Factũq; eſt,ut ob
lubricitatem ſcortationis eius terra [d]pollueretur, adulteriũ enim commiſit cum la-
pide & ligno. Sed neq; perfida iſta ſoror eius Iuda poſt hæc omnia reuerſa eſt ad
me in toto corde ſuo,ſed falſò,ait DOMINVS. Iterũ dixit ad me DOMINVS,[e]Auer
ſio Iſrael [f]iuſtificat animam ſuam plus q̃; prę uaricatrix Iuda. Vade igitur & excla
ma ſermones iſtos uerſus Aquilonẽ, & dicito, * Reuertere tu auerſatrix Iſrael, ait
D DOMINVS,non conijciam uultus meos contra uos, quia beneficus ſum,ait DOMI
NVS,nec obſeruo [iram] perpetuò,modo agnoſcas iniquitatem tuam,ꝙ in DOMI
NVM deum tuũ præuaricata es,& diſperſeris uias tuas alienis ſub omni ligno fron
doſo,ꝙq; uocem meam non audieris,dicit DOMINVS. Reuertimini filij uagi,di-
cit DOMINVS,[g]& ego connubium uobiſcum cõciliabo. Accipiam uos,unum ex
urbe,& duos de cognatione, & inducam uos in Zion. Daboq; uobis paſtores
iuxta cor meum, qui paſcant uos peritia & intelligẽtia. Quumq; multi fueritis &
E creueritis in terra in diebus illis,dicit DOMINVS,non dicent amplius, Arca fœde-
ris DOMINI, neq; enim in cor ueniet, neq; eius recordabuntur, neque [eam] inui-
ſent,nec [h]fiet ultra. Eodem tempore uocabunt Ieruſalem ſolium DOMINI, & col
ligentur ad eam omnes gentes ad nomen DOMINI ad Ieruſalem,neq; ſequentur ul
tra libidinem cordis ſui malam. In diebus iſtis ibunt qui ſunt de domo Iuda ad
[i]domum Iſraelis,& ſimul uenient à terra Aquilonis ad terram quam dedi hæredi-
tatem patribus ueſtris. Et ego dixi,quomodo te in filiorum numero cooptaue-
F rim,& dederim tibi terram expetibilem,[k]hæreditatem ornatiſſimã, exercitus gen-
tium,& dixi,Patrem uocabis me,& ne poſt me diuertas. Veruntamen quemad-
modũ fidem frangit fœmina amatori ſuo, ſic fidem fregiſtis mihi, ô domus Iſrael,
dicit

[f]Vel,O generatio.
[h]Alij legunt,dominamur.
[i]Alij legunt, ob hoc etiã doces malas eſſe uias tuas,ſed eſt lumã dethi, non tiv.

Taxatis ſceleribus ad pœnitentiam & conuerſionem hortatur,amplificans miſericordiã dei.
[a]Vel,an non omnino terra iſta polluta eſt?
[b]Alij legũt & polluta eſt terra,uel polluiſti terram.
Præſcribit formulã, quomodo per pœnitẽtiam ad ſolũ deum adcurrendum.

Taxat quod Iuda exemplo Iſraelis non cõmoueri potuerit.
[c]Auerſionẽ aut perfidiã uocat ipſum Iſraelem,ut cum hominem ſcelus dicimus: reliqui ergo propter emphaſim.
[d]Vel ſic,ob famam ſcortationis terra fallerct.
[e]Hoc eſt,ipſe Iſrael qui ſe auertit.
[f]Hoc eſt,iuſtior eſt Iſrael quam Iuda, habet aliquam excuſationem,minuſq; peccauit.
* Dialogiſmos eſt, hoc eſt,ſermocinatio dei reuocantis ad pœnitentiam.
[g]Vel,ego maritus ſum ueſter : uel, ego dominium in uos habui.
[h]Alij legunt, nec ſacrificabitur ultra: Ebr. Nõ facietur:utũtur autem facere pro ſacrificare, more Latinorum,nõnũquam Ebræi.
[i]Alij legunt,cum domo Iſrael.

[k]Ebr. Hereditatem capreæ,id eſt, decoris.

dicit DOMINVS. Vox in uerticibus audita est, fletus deprecationum filiorum If-
rael, quod deprauauerint uias suas, & obliti sint DOMINI dei sui. Reuertimini filij ua
gi, & sanabo auersiones uestras: ecce uenimus tibi, tu enim es DOMINVS deus no-
ster. Profecto uanitas ex collibus & multitudine gentium, profecto in DOMINO G
deo nostro est salus Israelis. Ignominia deuorauit laborem patrum nostrorum
à pueritia nostra, oues eorum, boues eorum, filios atque filias eorum. Nos iacemus
in impudentia nostra, & ignominia nostra operit nos, quia DOMINO deo nostro
peccauimus, nos & patres nostri à pueritia nostra in hunc usque diem, nec uoci DO-
MINI dei nostri obediuimus.

CAPVT IIII.

SI reuerti uoles ô Israel, ad me reuertere: & si amoueris abominationes tuas à cō- A
spectu meo, non eris extorris. Et iurabis, uiuit DOMINVS, in ueritate, in iudi-
cio, in iustitia, & benedicent se gentes in eo, atque in eo sese [a]iactabūt. Quoniam
sic dicit DOMINVS ad uiros Iuda & Ierusalem, Nouate uobis nouelleta, neque in spi
nas seminate. Circuncidimini DOMINO, & auferte præputia cordis uestri quisque
in Iuda & ciues Ierusalem, ne egrediatur ut ignis furor meus, & ardeat, neque sit qui
extinguat propter peruersitatem studiorum uestrorum. Annunciate in Iuda, &
prædicate in Ierusalem, & dicite, Clangite tuba in terra, clamate, implete, & dicite,
Congregemini, & ingrediamur urbes munitas, extollite signum uersus Zion, in- B
tendite neruos, ne stetis, quia ego adduco malū ab Aquilone, & cladem magnam.
Ascendit leo de [b]septo suo, & uastator gentium, in expeditione est, egressus de lo-
co suo, ut terram tuam desertam reddat, & urbes tuæ uastentur, ne quisquam inha
bitet. Ob hoc accingite uos saccis, plangite & ululate, quoniā non auersus est fu-
ror iræ DOMINI à [c]nobis. Et fiet in die illo, ait DOMINVS, ut concidat cor regis,
& cor principum, obstupescant sacerdotes, & prophetæ consternentur. Ego au- C
tem dicebam, Eheu DOMINE deus, profecto tu seducendo seduxisti populū istum
& ipsam Ierusalem, dicendo, Pax erit uobis: nunc uero gladius ad animam usque pe
netrat. In tempore illo dicetur populo isti & Ierusalem, Ventus exiccans per uer
tices [uenit] in deserto uia filiæ populi mei, non ad uentilādum, neque ad repurgan
dum. Ab [d]his ueniet mihi uentus plenus, tūc ego quoque iudicia loquar cum illis.
Ecce ascendet sicut nubes, & currus eius procellę similes erunt, equi autē eius aqui
lis celeriores: uæ nobis, quia uastamur. Ablue à malitia cor tuum, ô Ierusalem, D
ut serueris, quousque differs in te cogitationes [e]uanitatis tuæ? Quoniā uox à Dan
annunciat, prædicatque à monte Ephraim [f]uanitatem. Mentionem [horum] facite
apud gentes, & prædicate in Ierusalem, obseruatores ueniunt de terra longinqua,
& edunt uocem suam contra ciuitates Iuda, sicut custodes agrorum fuerunt cōtra
eam circunquaque, quia exasperauit me, dicit DOMINVS. Via tua & studia tua fece
runt tibi ista: hæc est [g]malitia tua, quæ quandoquidem amara est, cor penetrat.
Viscera mea, uiscera mea doleo, parietes cordis mei, tumultuatur mihi cor meum: E
non tacebo, quia uocem tubę audiui, ô anima mea, classicum bellicum. Clades su
per cladem [h]clamatur, siquidem tota terra uastata est, subito uastata sunt tentoria
mea, & momento aulea mea. Quousque uidebo uexillū? [quousque] audiam uocem
cornu? Quia populus meus stultus est, me non nouerunt, filij insipientes & non
intelligentes sunt: sapientes quidem sunt, ut male agant, ad benefaciendum uero
prorsus ignari. Vidi terram, & ecce inculta erat & uacua: cœlos, & non erat in
eis lux. Vidi montes, & ecce mouebant, & omnes colles concutiebantur. Inspe F
xi, & ecce nihil est hominum, & omnes uolucres cœli recesserant. Inspexi, & ecce
locus pascuus & fertilis desertum erat, & omnes urbes eius dirutæ erant à facie DO
MINI, atque à facie æstus nasi eius. Quoniam sic dixit DOMINVS, Deserta erit om-
nis terra, at consummationem non faciam. Idcirco lugebit terra, & cœli superne
obtenebrescēt, quoniam eius quod loquutus sum & constitui, non me pœnitebit,

Fingit propheta audire se uocem Israelitarum in Assyria pœnitentiū & culpam deprecantium.
Verba sunt resipiscētiū ex animo, & culpam agnoscentium.

A Hortatur ad ueram pœnitentiam, ostendit malum uēturum & instans, pareant ergo se & emendent uitam.
Hactenus sermocinatio.
[a] *Vel gloriabuntur.*
Redit ad exhortationem.

[b] *Septū, id est, latibulum.*

[c] *Alij legunt, ab eo scilicet deo.*
Propheta malum imminens, simulque uiam elabendi permiscet, graphice malum describens. Pulchris autem & pluribus allegorijs & similitudinibus omnia tegit, iā leoni, iam uento, iam alijs ualidissimis rebus Nabuchodonosorem comparans, & idem dicit alijs uerbis.
[d] *Posset sic legi, supra hæc, uel plus quam hæc.*
[e] *Vel uirtutis tuæ, uel luctus tui.*
[f] *Potest etiam dici laborem seu perniciē, uel iniquitatem, pro pœna iniquitatis.*
[g] *Malitia tua; id est, pœna quam tibi malitia tua conciliasti, metonymia ostendit eos in culpa esse quod sic misere perdantur.*
Affectus prophetæ condolētis: imitatur autem uoces eorū, qui malis ingentibus deprehensi sunt.
[h] *Alij legunt uibra, euenit, cōtingit, calamitas alia aliam excipit, sic amplificat malum.*

a

G neq; ab eo recedam. A uoce equitis & eius qui arcu ferit, fugit uniuersa ciuitas: in
gressi sunt nubes, & ad petras ascendunt: omnes urbes desertæ sunt, nec quisquã
in eis habitat. Tu ergo uastata quid factura es? Si te indues coccino, si aureis mo
nilibus ornabis te, si pinges fuco faciem tuam, frustra pulchram te reddes, spernẽt
enim te, qui [te hactenus] insane deperierunt, & animam tuam quærent [haurire.]
Vocem enim ut parturientis audiui, angustiam quemadmodum eius qui primum
puerperium experitur, uocem [scilicet] filiæ Zion magna in [a] animo molientis, &
spargentis manus suas. [b] Væ mihi, quoniam deficit anima mea propter interfe
ctos.

CAPVT V.

A Circuite per uicos Ierusalem, & uidete quæso, & cognoscite, & quærite per pla
teas eius an quenquam inueniatis qui faciat iudicium, aut quærat [a] ueritatem,
& propitius ero [b] ei. Et si dicãt, Viuit DOMINVS, mendaciter tamen iurant. DO
MINE nónne oculi tui ad fidem [intenti sunt?] Percussisti eos, & non doluerunt:
tu [c] perfecisti eos, sed noluerunt recipere disciplinam, indurauerũt uultus suos ma
gis q̃ saxum, noluerunt reuerti. Et ego dixi, Nimirum pauperes sunt isti, per im
prudentiam stulti sunt, quod non cognouerunt uiam DOMINI, iudicium dei sui, ibo
B mihi ad magnates, & cum eis colloquar, quia isti cognoscunt uiam DOMINI, iudi
cia dei sui. At isti æque omnes iugum contriuerũt, & lora confregerũt, ideo per
cutiet eos leo de sylua, lupus solitudinum uastabit eos, pardus incumbens super ci
uitates eorum, omnem isthinc exeuntem discerpet. Quia coaceruarunt trans
gressiones suas, auersiones eorum inualuerunt. Vbi in hac [re] propitius tibi es
sem? Filij tui deseruerũt me, & [b] iurauerunt per eos qui dij non sunt: * iureiurãdo
eos adstrinxerã, sed adulteri facti, in domo meretricis sese collegerunt. † Fuerunt Ezech.22.a
C equi [c] saginati mane educti, quisq; ad uxorem proximi sui adhinnit. An super his
non uisitarem, ait DOMINVS? & gentem quæ huic similis est, non ulcisceretur ani
ma mea? Ascendite mœnia eius, & demolimini, at consummationem ne facia
tis: tollite propagines eius, quia DOMINI non sunt. Quoniam præuaricãdo præ
uaricati sunt in me domus Israelis, & domus Iuda, dicit DOMINVS. Negauerunt
DOMINVM, & dixerunt, Ipse [f] non est, non eueniet nobis malum, gladiũ & famem
non [g] uidebimus. Et prophetę [h] in uentũ erunt, & qui loquatur non est inter eos,
quod sic eueniat eis. Idcirco sic dicit DOMINVS deus exercituum, Eo quod loqui
mini sermonem istum, ecce ego reddam uerba mea in ore tuo ignem, & populum
D istum ligna, & deuorabit eos. Ecce ego adduco super uos gentem de longinquo
ô domus Israel, dicit DOMINVS, gentem robustam, gentem antiquam, gentem cu
ius linguam ignorabis, nec [i] intelliges quid loquatur. Pharetra eius uelut sepul
chrum apertum, uniuersi ipsi sunt fortissimi uiri. Et comedet [ea gens] messem Frequẽs est hæ
tuam, & panem tuum, comedẽt filios tuos & filias tuas, comedet gregem tuum &
armentum tuum, comedet uineam tuam & ficum tuam, [k] excindet munitas urbes
tuas, quibus tu fidebas, gladio. Attamen eo tempore non faciam uobiscum con Consolatio pio rum Iohã.16.b
E summationem. Quumq; dixeritis, Quamobrẽ fecit nobis DOMINVS deus no
ster hæc omnia? Dices tu ad eos, Quemadmodum dereliquistis me, & seruijstis
dijs peregrinis in terra uestra, sic alienis seruietis in terra non uestra. Nunciate
hoc in domo Iaacob, & prædicate in Iuda, dicendo, Audite quæso hoc popule stul
te & excors, quibus oculi sunt, sed non uident: aures habẽt, sed non audiunt. An
me non metuetis, ait DOMINVS? an à facie mea non contremiscetis? quum posue
rim arenam terminum mari, idq; perpetuo decreto, ne transgrediatur eum: sæuiũt
quidem fluctus eius, sed nihil possunt: tumultuantur, sed non transibunt ipsum.
At populo isti fuit cor rebelle ac contumax, defecerũt & abierunt. Non dixerũt
F in corde suo, Timebimus saltem DOMINVM deum nostrũ, qui dat nobis imbrem
tempestiuam & serotinam suo tempore, [l] iuramentis statutis messem seruat nobis.
Iniquitates

[a] Alij legunt, gementis aut suspirantis.
[b] Sic dicentis.

Per omnes omnium or dines descẽdens prophe ta, queritur se paucos in uenire, qui cãsum malũ expẽdant, & ex animo resipiscãt, adeoq; causæ malorum recensentur.
[a] Emuna fidem & ueritatem significat.
[a] Vel fidem.
[b] Et refertur ad urbẽ Ierusalẽ, non ad eum qui inuenitur.
[c] Alij legunt, cõsumasti eos: uel, perdidisti eos uniuersum.

[b] Ebr. Per non deos, uel in non dijs.
* Alij legunt, satiaui eos.
[c] Alij legũt, equi phalerati kataphracti, alij emissarij.
Alludit ad uineam quam dominus plantauit supra 2. et Esa. 5.
[f] Nõ est, deus scilicet, uel sui similis, &c.
[g] Videre pro sentire.
[h] Quidã de ueris prophetis intelligunt, quod uerba eorũ contempta essent: sed uidetur de pseudoprophetis dici, quorum uaticinia in uentum abibant, quum nõ fieret quod prædixerant.
[i] Ebr. Non audies.
[k] Pro excindet alij legũt, ad paupertatem redigent, uel ad inopiam.

[l] Quidã hebdomadibus legũt, sed uidetur dicere de iuramento & pacto, de quo Gene. 8. & Leuit. 26.

[m]Iniquitates ueſtræ auerterunt iſta, & peccata ueſtra prohibuerunt bonum à uobis. In populo enim meo impij inueniuntur, qui obſeruant, ut is qui laqueos ponit, fodiunt [foueas,] in quibus homines perdant ac capiant. Vt cors plena auibus, ſic domus eorum plenæ ſunt dolo, ad hunc modũ magni fiunt illi & diteſcũt, pingueſcunt & nitidi ſunt. Sunt etiam qui tranſgrediuntur malis rebus, Ius non G dicunt, nec pupilli cauſam, nec pauperum iudicium expediũt, & tamen res eorum proſpere cadunt. An ſuper his non uiſitarem, ait DOMINVS, & gentem huic ſimilem non ulciſceretur anima mea? Stupenda & horrenda fiunt in terra, prophetæ uaticinantur falſò, & ſacerdotes applaudũt illis manibus ſuis, [n]populo autem meo placent iſta. Quid uero [o]tandem facietis?

Esa.1.I Zach.7.c (margin)

[m] *Oſtẽdit ſcelera eorũ in cauſa eſſe quod puniantur, ſimulq; tria genera hominũ ſceleratorũ definit, opulẽtos, iudices ignauos & prophetas ac ſacerdotes negligentes & mendaces.*

[n] *Ebr. Populus meus diligit ſic.*

[o] *Vel, quid poſt hoc facietis?*

CAP. VI.

Sermo eſt dei per prophetã. (margin)

FOrtes eſtote filij Beniamin de medio Ieruſalem, & in Thekoa clangite cornu, A & [a]ſuper Bethhakerem leuate ſignum, quoniam malum proſpexit ab Aquilone, & ingens excidium. Speciosæ & delicatæ ſimilem facio filiam Zion, uenient ad eam paſtores & greges eorum, figẽt circum eam tentoria ſua, idq; circunquaq; paſcet quiſq; quod manui ſuæ [commiſſum eſt.] [b]Sanctificate contra eam præliũ, ſurgite, aſcendamus in meridie: uæ nobis, quia reflectit dies, & umbræ ueſpertinæ extenduntur: ſurgite, noctu aſcendamus, & demoliemur palatia eius. Quoniam ſic dicit DOMINVS exercituum, [c]Succidite ligna, & fundite aggerem contra Ieruſa B lem, hæc enim urbs eſt, de [d]qua ultio capienda eſt, omnis enim uiolentia in ea eſt. Quemadmodum puteus euomit aquas ſuas, ſic iſta ebullit malitiam ſuam. Rapina & oppreſſio auditur in ea iugiter in conſpectu meo, ægritudo & cædes. [e]Patere ut erudiaris ô Ieruſalem, ne forte abſcedat anima mea à te, ne te deſertã reddam, terram non habitatam. Sic enim dicit DOMINVS exercituum, Racemando racemabũt reliquias Ieruſalem ut uineam, reduc manum tuam in caniſtra inſtar uindemiatoris. Quem alloquar aut conteſtabor, ut audiant? Ecce auris eorum [f]incir- C cunciſa eſt, ut non poſſint aduertere, ecce uerbum DOMINI opprobrium illis eſt, non delectantur illo. Indignatione DOMINI repletus ſum, fatigor continendo, effunde ſuper infantes in platea, & ſuper cœtum iuuenũ pariter, ut etiam uir cum muliere capiatur, & ſenex cum [g]decrepito. Domus quoq; eorum transferẽtur ad alienos, agri pariter cum mulieribus, quoniam extendam manum meam ſuper habitatores huius terræ, dicit DOMINVS. †Quoniam à minimo eorum uſq; ad maximum eorum quiſq; auaritiæ & lucro inhiat, & à propheta uſq; ad ſacerdotem quiſq; fraudulenter & perfide agit. Et ipſi quidem cladi filiæ populi mei meden- D tur [rebus] [h]leniculis, dicentes, Pax, pax, quũ non ſit pax. [i]Pudefacti ſunt, quia perpetrarunt ſcelus abominandum, quin omnino nihil eos pudet, nec erubeſcere nouerunt. Propterea inter occumbentes cadent, & in eo articulo quo eos uiſitabo corruent, dicit DOMINVS. Sic dicit DOMINVS, Inſiſtite uijs, & circumſpicite, atq; interrogate ſemitas antiquas, ubi nam illa bona uia ſit, in ea incedite, ut inueniatis refectionem animabus ueſtris. Qui dixerunt, Non ibimus. Et conſtituam ſuper uos ſpeculatores, attendite [ſaltem] ad uocem tubæ. Et dixerũt, Non atten E demus. Idcirco audite gentes, & tu ô concio ſcito, quid [k]in eos [conſtituerim.] Tu quoq; tellus audi, Ecce ego adduco malum ſuper populũ iſtum, fructum conſiliorum ſuorum, eo q; uerba mea non attenderunt, nec legem meam, quin eam reprobauerunt. †Ad quid hoc mihi, q; adfers thus de Saba, & calamum electum de terra longinqua? Holocauſta ueſtra non ſunt ut placeãt, & ſacrificia ueſtra non ſunt mihi ſuauia. Propterea ſic dicit DOMINVS, Ecce ego dabo in populum iſtum of- F fendicula, ut corruant in eis patres cum filijs, æque uicini cum proximis pereant. Sic dicit DOMINVS, Ecce populus uenit de terra aquilonari, & gens magna excitabitur à lateribus terræ. Apprehendent arcum & lanceam, ſæua eſt ipſa [gens,] nihil miſerẽtur, uoce ſua inſtar pelagi tumultuatur, equis uehitur, inſtructa, ut uir ad

Sermo dei ad hoſtes … (margin, partly illegible)

Hortatur ut ca… (margin, partly illegible)

Luk.16. (margin) *Esa.56.d Iere.8.b* (margin) *Matth.11.d* (margin) *Obedientia.* (margin) *Esa.1.b* (margin)

Perſtat in propoſito, ut natur pœnas atroci ſſimas cõtumacibus, oſtendit uiam eſtabiliẽdi, & poenitentibus gratiam promittit.

[a] *Alij legunt, ad Beth hakerem.*

[b] *Sanctificare pro decernere, inſtituere, parare, deſtinare.*

[c] *Alij legunt, Inite cõſilium: & hæc lectio magis placet, quia ez lignum ſignificat non ezah, nolui autẽ à recepta lectione diſcedere.*

[d] *Ebr. Vrbs uiſitata, uel quæ facta eſt uiſitari.*

[e] *Ebr. Erudire in imperatiuo paſſiuo.*

[f] *Ebr. Præputiata.*

[g] *Ebr. Pleno dierum.*

[h] *Vel, leuitate quadã aut leuiter, quaſi iocus eſſet aut ludus aliquis, nihil ſerio agentes in re tam ſeria.*

[i] *Quidam hoc legunt interrogatiue, Pudet ne eos ſic abominanda perpetrare? et per ſubiectionem reſpondent, omnino non pudet eos, quin erubeſcere neſciunt. Hieronymus.*

[k] *Alij legunt, quid in iſtis, ſcilicet conſilijs dei.*

prælium, contra te ô filia Zion. Audiuimus rumorem eius, remiserũt manus no
stræ, angustia & dolor occuparũt nos ut parturientem. Ne exeatis in agrũ, neq;
G eatis uia [publica,] quia hostilis tum gladius tum pauor undiq;. Sacco igitur te ac
cinge ô filia populi mei, atq; in puluere te prouolue. Luctum unice amati filij ti
bi sumito, & plãctum amarissimum, quoniam repente uastator super nos ueniet.
[l]Excoctorem posui te in populo meo, ac locum munitum, ut cognoscas & explo
res uiam eorum. Apostatæ sunt omnes, apostatæ inquam, [m]incedunt fraudulen
ter, æs & ferrum, omnes [n]corrupti sunt. Accensum est uas fusoriũ igne, integrum
plumbum, frustra conflat excoctor, & mali nõ sunt expurgati. Argentum repro
bum uocabunt eos, quoniam reprobauit eos DOMINVS. CAP. VII.

[l]Ad uerbum probatorem dicit Ebræus, quando uero probator Latine uim Ebraicam & allegoriam à re metallica non satis exprimit, dixi excoctorem.
[m]Ebr. Incedẽtes mercator.
[n]Eb. Corrumpentes: sed uidetur actiuum poni pro passiuo.

Videtur sermo dei ad prophetam.

Incipit iam alia oratio prophetæ fere eiusdem argumenti cum superiori, durans per tria capita: recẽset scelera eorũ, pœnam minatur, & omnia quibus fidebãt è manibus eripit.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam à DOMINO in hanc sententiam, Sta in
porta domus DOMINI, & clama ibi uerbum istud, & dic, Audite uerbum DO
MINI omnis Iuda, qui inceditis per portas istas, ut adoretis DOMINVM. Sic dicit
DOMINVS exercituũ deus Israelis, Emendate uias uestras & studia uestra, tum effi Infra 26.a
ciam, ut [a]habitetis in loco isto. Nolite fidere uerbis mendacibus, dicendo, Tem
plum DOMINI, templum DOMINI, templum [b]DOMINI sunt. Nam si emendan
do emendaueritis [c]uias uestras, ac studia uestra, si ius reddideritis inter uirũ & pro
ximum eius, si aduenæ, pupillo & uiduæ uim nõ feceritis, si sanguinem innoxium
B non fuderitis in loco isto, & post deos alios non abieritis uestro malo, [d]efficiam ut
habitetis in loco isto, in terra quã dedi patribus uestris, à sæculo in sæculum. Sed
ecce uos confiditis [e]uobis in uerbis mendacibus, quæ nihil profutura sunt. Num
furando, occidendo, adulteria committendo, perfide iurãdo, suffitum ipsi Baal in
cendendo, deos alios, quos nõ nouistis, sequendo, [nihilominus] uenitis, & statis
coram me in domo ista, cui nomen meum impositũ est, & dicitis, Liberati sumus,
etiamsi cuncta hæc abominanda fecimus? Num [†]spelunca nebulonum facinoro Matth. 21.b Marc. 11.c
sorum facta est domus ista, quæ nomine meo appellatur, in oculis uestris? En ego Luc. 19.g
C quoq; uidi, dicit DOMINVS. Sed ite quæso ad locũ meum qui est in Silo, ubi col
locaueram nomen meum antea, & uidete quid fecerim ei propter malitiam popu
li mei Israel. Nunc ergo quoniam uos fecistis omnia opera ista, dicit DOMINVS,
(etiam quum loquerer ad uos, mature surgens, & loquens, sed non audistis: [†]uoca Pro. 1.c
ui, sed non respondistis) faciam [†]domui, super quam inuocatũ est nomen meum, Isa. 65.b.c
in quã uos speratis, & loco huic, quem dedi uobis & patribus uestris, quemadmo
dum ipsi [†]Silo feci. Et eijciam uos à conspectu meo, quemadmodum eieci omnes 1. Reg. 4.b
fratres uestros, uniuersum semen Ephraim. Et [†]tu ne oraueris pro populo isto, Infra 14.b
D neq; attollas pro illis clamorem & deprecationem, neq; interuenias apud me, quo
niam nequaquam te exaudiam. An tu non uides, quid isti faciãt in ciuitatibus Iu
da, & in plateis Ierusalem? Filij colligunt ligna, & patres incendũt ignem, uxores
autem farinam aqua conspersam subigũt, ut placentas faciant machinæ cœlorum,
dijs alijs libant libamina, ut me ad iram prouocent. Num uero illi me irritant, di
cit DOMINVS? an non sese, ut uultus eorũ pudefiant? Idcirco sic dicit DOMINVS Infra 44.e
deus, Ecce furor meus & æstus meus cõflatus est contra locum istum, super homi
nes & super iumenta, super arbores campi, & super fructus terræ, ardebitq; & ne
E mo [f]extinguet. Sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Holocausta uestra
addite uictimis uestris, & comedite carnem, quoniam nihil loquutus sum cum pa
tribus uestris, neq; præcepi eis, eo tempore quo educerem eos de terra Aegypti, de
ratione holocausti & sacrificij. Sed hoc uerbum præcepi eis, dicendo, Audite uo
cem meam, & ero uester deus, uos autẽ eritis populus meus, & ambulate in omni
uia quam præcepi uobis, ut bene sit uobis. Illi autem non paruerũt, neq; præbue
runt aurem suam, sed ambulauerunt iuxta artes suas, & iuxta libidinem cordis sui
mali, factiq; sunt [g]auersi, non aduersi. [Id autem] ab eo die quo egressi sunt patres
uestri

[a]Alij legunt, habitabo uobiscum.
[b]Alij legunt, hic est: alij, istic.
[c]Via est institutum, aut genus uiuendi.
[d]Et hic legũt quidã, habitabo uobiscum: alij, efficiã ut maneatis.
[e]Vobis festiuitatis causa appositum non lui demere.
[f]Ebr. Extinguet neutrum est.
[g]Ebr. Facti sunt retro, non ante.

uestri de terra Aegypti, usq; ad hūc diem. Ego uero misi ad uos omnes ser F
uos meos prophetas, quotidie mane consurgendo & mittendo. Sed non
audierunt me, neq; inclinarunt aurem suam, quin potius indurauerunt cer-
uicem suam, deteriores patribus suis facti. Tu quoq; loqueris ad eos om-
[illegible] nes sermones istos, sed non auscultabunt tibi: clamabis ad eos, sed non re-
[illegible] spondebunt. Dic ergo ad eos, Hæc est gens quæ non audierunt uocē DO
MINI dei sui, neq; disciplinā recipit, perijt fides, & excisa est de ore ipsorum.
ᵇTonde ergo capillitium tuum, & abijce, attollito lamentationem in uerti-
ces, quia reprobauit DOMINVS, & dissipauit ᶜgenerationem excandescētiæ
suæ. Filij enim Iuda perpetrarunt malum in oculis meis, dicit DOMINVS, G
posuerunt abominationes suas in domo quæ uocata est nomine meo, ut
contaminarent eam. Et ædificauerunt excelsa Tophet, quæ est in ualle filij
Hinnom, ut incenderent filios suos & filias suas igni, quod nunquam præ-
ceperā, neq; in cor meum ascenderat. Propterea ecce uenient dies, dicit DO
MINVS, ut non dicatur amplius Tophet & uallis filij Hinnom, sed uallis oc
cisionis, sepeliēt enim in Tophet, eo q locus [alius] non sit. Et erit cadauer
populi huius esca uolucribus cœli, & bestijs terræ, nec erit qui absterreat.
Ezech.26.c Ego quoq; efficiam ut cesset in urbibus Iuda, & in uicis Ierusalem uox læti-
tiæ, & uox gaudij, uox sponsi, & uox sponsæ: redigetur enim terra in solitu
dinem desolatam.

ᵇ Videntur hæc dicta esse ad populum Iudaicum.
ᶜ Hoc est, seculū illud, quod deum ad iram prouocat: uel, cui iratus est deus.

CAP. VIII.

IN tempore isto, dicit DOMINVS, proferent ossa regum Iuda, & ossa prin A
cipum eius, ossa sacerdotum, ossa prophetarum, atq; ossa eorum qui ha-
bitant Hierosolymis, è sepulchris suis, exponētq; ea ad solem & lunam, atq;
ad omnem exercitum cœlestem, eo q dilexerint ista, & q seruierint illis, q
post ea abierint, ea inquisiuerint, qq; ea adorauerint. Non colligētur, neq;
sepelientur, sed uelut stercus erūt in superficie terræ. Omnes autem qui re
sidui erunt ex reliquijs de generatione ista praua, mortem potius eligent q
uitam, in quibuscunq; tandem locis, in quæ eos impulero, reliqui fuerint, ait
DOMINVS exercituum. Dices itaq; ad eos, Sic dicit DOMINVS, Num sic ca B
dunt [homines] ut non resurgāt? Num sic aliquis deflectit, ut non redeat?
Qui fit igitur ut populus iste Hierosolymitanus auertat̄ auersione tam ᵃper
tinaci? Pertinaciter dolo hærent, renuunt reuerti. Attendi & audiui, non
loquebantur rectum, nemo erat quem pœniteret mali sui, ut diceret, Quid
feci? Quisque illorum ad ᵇsuum cursum tendit, perinde ac equus in præ- C
lium effusus. Equidē ciconia in aëre nouit sua stata tempora, ᶜturtur, grus
& hirundo obseruāt tempus profectionis suæ, at populus meus nō cogno
uit iudiciū DOMINI. Quomodo dicitis, Sapientes sumus, & lex DOMINI
apud nos est: profecto ecce uane fecit ᵈfrustraneus stilus scribarum. Pudefa
cti sunt sapientes, expauerunt & capti sunt. Ecce uerbum DOMINI repro-
barunt, quæ ergo illis sapientia reliqua esse poterit? Idcirco uxores eorum D
alijs dabo, agros eorū ᵉpossessoribus [exteris,] à minimo enim usq; ad ma-
[illegible] ximum quisq; eorum auaritiæ & turpi lucro inhiat, & à propheta usq; ad sa
cerdotem quisq; eorum mala fide agit. Et illi quidem conquassationi filiæ
populi mei medentur [rebus] leuiculis, dicētes, Pax, pax, quum non sit pax.
Pudefacti sunt, quia perpetrarūt scelus abominandum, quin omnino nihil
Supra 6. eos pudet, nec erubescere nouerunt. Propterea inter occumbentes cadent,
& in eo articulo quo ᶠeos uisitabit corruent, dicit DOMINVS. Colligendo E
ᵍcolligam eos, dicit DOMINVS, uua non erit in uite, nec ficus in ficu, quin &
folium ipsum defluet, & ʰquæ dederam eis trāsibunt ab eis. Ad quid se-
demus nos? congregamini, & ingrediamur urbes munitas, ut illic taciti si

Taxat propheta eorum ingratitudinem, reijcit eorum sapientiam, simulq; ad pœnitentiam reuocat.
ᵃ Alij legunt, perpetua auersione.
ᵇ Vel, cursu sudans.
ᶜ Alij Sis pro hirūdine, & agur pro grue legunt.
ᵈ Alij legunt, profecto mendaciter egit stilus mēdax scribarū.
ᵉ Alij legunt, uastatoribus.
Quidam interrogatiue hoc legunt, ut supra dixi.
ᶠ Ebr. in tempore uisitationis eorum, id est, non quo ipsi uisitant, sed uisitantur.
ᵍ Alij legunt, consumendo consumam.
ʰ Vel, dabo eos ut ipsi trāseāt. Videtur esse populi uerba, per sona mutata, deprehensus malis sic queritur.

mus, quia DOMINVS deus noster compescuit nos, & potum nobis dedit aquam fellitam, quia peccauimus in DOMINVM. [i]Expectamus pacem, at nihil boni: tempus sanationis, & ecce terror. A Dan audietur ronchus equorum eius, à uoce hinnituum fortium [caballorū] eius mouebit uniuersa terra. Venerunt enim & deuorarunt [k]terram & quidquid in ea est, ciuitatem & qui habitant in ea. Quia ecce immittam in uos serpentes regulos, qui incantari nequeunt, mordebuntq́ uos, ait DOMINVS. [l]Rictum flendo diduxi propter mœrorē, cor meum in me dolore affectū est. *Ecce uox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua, An DOMINVS nō est in Zion? An uero rex eius in ea non est? Quare ad iracundiam prouocarunt me sculptilibus suis, & [m]uanitatibus exteris? Præterijt messis, finita est æstas, nec nos sumus seruati. Contritus sum propter cladē filię populi mei, mœstus sum, stupor me tenet. Num resina nulla est in Galaad? Num medicus non est isthic? Cur ergo non obducitur cicatrix filiæ populi mei?

CAP. IX.

QVis det [a]ut caput meum aquæ [sint,] & oculus meus uena lachrymæ, ut nocte & die interfectos populi mei defleam? Quis det me diuersorium uiatorum in deserto, ut deserto populo meo, abeam ab eis? Vniuersi enim ipsi adulteri sunt, & cœtus præuaricatorum. Intendunt linguam suam [ueluti] [b]arcum suum mendacem, præualent in terra, sed non ad ueritatem, quoniam de malo ad malum exeunt, nec cognoscunt me, dicit DOMINVS. Cuiq́ à proximo suo [c]cauendū est, & fratri suo nullus tuto fidit, nam omnis frater supplantando supplantat, & omnis proximus [d]mercator incedit. Quisq́ proximo suo illudit, & uerum non dicunt, asuefecerūt linguas suas loqui mendacium, peruerse agēdo laborant. *[e]Sedere tuum in medio doli [est,] præ dolo renuerunt me agnoscere, dicit DOMINVS. Idcirco sic dicit DOMINVS exercituum, Ecce ego excoquam eos, & probabo eos. Quid enim facerem propter filiam populi mei? Lingua eorum est sagitta acuta, dolum loquitur, ore suo loquitur pacem cum proximo suo, sed intus concinnat insidias suas. An super his non uisitarem eos, dicit DOMINVS, aut gentem huic similem non ulcisceretur anima mea? Propter [f]montes fletum ordiar & eiulatum, & propter [g]amœna loca deserti lamentationem, quoniam exusta sunt, ut nemo [per ea] trāseat, nec uox pecoris auditur, tam uolucres cœli quàm iumenta emigrarunt, abierunt. Quin & ipsam Ierusalem in aceruos redigam, & lustra draconū, sed & ciuitates Iuda desertas reddam, ut sint sine habitatore. Qui sapiens est intelligit istud, & ad quem os DOMINI loquutum est, annunciabit istud, ob [h]quam [causam] terra ipsa perierit, & exusto deserto similis sit, ut nemo pertrāseat. Et dixit DOMINVS, Eo q̀ deseruerunt legem meam quam proposueram eis, & non audierunt uocem meam, neq́ ambulauerunt in ea, sed sequuti sunt peruersam libidinem cordis sui, & post [i]Baalim, quos docuerūt eos patres eorū. Propterea sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego cibabo populū istum absynthio, †potaboq́ eos aquis fellitis. Dispergam eos in gentes quas nec ipsi, nec patres eorum cognouerunt, mittamq́ post eos gladiū, donec consumam eos. Sic dicit DOMINVS exercituum, Prospicite ut uocetis præficas, ut ueniant, & mittite ad mulieres sapientes, ut & istæ ueniant, ut accelerent, & sumant super nos lugubre carmen, ut defluant oculi nostri lachryma, & palpebræ nostræ stillēt aquas. Quoniam uox eiulatus audita est de Zion, Quomodo uastati sumus? q̀ misere cōfusi? quoniam terram reliquimus, & eiecerunt [nos] tabernacula nostra. Sed audite uos mulieres uerbum DOMINI, & percipiat auris uestra uerbum oris eius, atq́ docete filias uestras

[i]Ebr. Expectando.
[k]Ebr. Terrā & plenitudinem eius.
[l]Alij legunt, consolationem accepi: alij, confortaui meipsum in calamitate, licet cor in me doleat.
*Hæc propheta loquitur in persona populi, uoces eius imitatus, & eius affectus exprimēs. Dominus autem mox respondet, & quæstionem quæstione refellit.
[m]Vel, uanitatibus alieni, scilicet dei.
Iterum queritur propheta calamitatem populi sui, nec id sine ingenti dolore.
Persequitur propheta querelas superiori capite cœptas, scelera eorū recenset, pœnas intentat, & omnia eis eripit in quæ fidebant.
[a]Optatiuo quoniam carent Ebræi, circumloquutione utuntur, Quis det quod diceremus nos, O si, utinam, caput meum aqua esset: Ebraice sic, Quis det caput meū aquas, & oculū meum uenam lachrimæ? Nō optat capiti aquā, sed ut totum caput in aquas uertatur. Pertinent hæc ad exaggerationem mali imminentis.
[b]Alij legunt, intendunt arcum ad mendacium, non ad ueritatem: ut ante gabru sit pūctum.
[c]Ebr. Cauento.
[d]Rachil mercator aut negotiator propriè est, capitur pro fraudulēto & impostore, quod fere negotiatores dolis & fraude agūt, & proximi iactura suum negotium conficiunt: potest ergo legi, incedit fraudulenter.
*Dicta sunt à domino ad prophetam querulantem.
[e]Hoc est, sessio & habitatio tua. Vel tu habitas.
[f]Alij legunt, super montes leuabo fletum.
[g]Neoth etiam casas pastorales potest significare.
[h]Alij hoc per interrogationē legūt, Cur terra ipsa perijt? ut dominus mox respondeat.
[i]Pro Baalim quidā deos legūt.

Iterum recenset mala imminentia. Infra 14.d
Aperte. Psal. 27.b
Terra negligentiam [illegible]
Infra 23.c

uestras lugubre carmen, & quæque uicinam suam lamētationem. Quoniam ascendit mors per fenestras nostras, penetrauit in ædes nostras, ad excindendum infantes de uicis, & adulescentes de plateis. Loquere, sic dicit DOMINVS, Cadauer hominis cadet sicut stercus in superficie agri, & sicut fœnum post metentem, quod nemo colligit. Sic dicit DOMINVS, Ne glorietur sapiens in sapiētia sua, neque glorietur robustus in robore suo, nec glorietur diues in diuitijs suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur quod intelligat & cognoscat me, quoniam ego sum DOMINVS, qui misericordiam, iudicium & iustitiam facio in terra, quapropter & his unice delector, dicit DOMINVS. Ecce dies uenient dicit DOMINVS, ut uisitem omnem circuncisum in [a]præputio, Aegyptium quoque & Iudæum, Idumæum, Ammonitas & Moabitas, & cunctos qui in extremis oris habitant in deserto. Omnes enim gentes in circuncisæ sunt, & uniuersa domus Israel incircuncisum habet cor.

G

1. Cor. 1. d; 2. Cor. 10. d

[a] Alij legunt, circumcisum cum præputio: alij, circumcisum præputiatum.

CAP. X.

A Vdite sermonem quem loquutus est DOMINVS ad uos, ô domus Israel. Sic dicit DOMINVS, Viam gentiū ne discatis, & à cœli signis ne formidetis, nam gentes ab illis formidāt. *Siquidem ceremoniæ gentium uanitas sunt, quia arborem quis de sylua excindit, opus manuum artificis ascia [fit.] Auro & argento ornat [a]ipsum, clauis ac malleis firmant illud, ne uacillet. Instar palmæ rigent ipsa, & non loquuntur: portando portabuntur, nec enim incedere possunt. Ne metuatis ab eis, quia non malefaciunt, quin & benefacere eorū non est. Reuera ô DOMINE nemo est sicut tu, magnus es tu, & magnum est nomen tuum cum potentia. Quis te non metuat, ô [b]rex gentium? quia tibi est decor, quia inter omnes gentium sapientes, & in omni regno eorum nemo est tibi similis. Et hoc uno brutescūt & stulti fiunt, quod disciplina uanitatum lignum est. Argentū ductile de Tharsis affertur, & [c]aurum purum putum, opus artificis & manibus [paratum,] hyacinthus & purpura indumentum eorum: uniuersa illa opus sunt sapientum. DOMINVS autem deus uerus [est,] deus uiuus, & rex [d]sempiternus. Ab ira eius cōtremiscit terra; nec [sustinere] possunt gentes indignationem illius. (Sic dicetis eis, Dij qui cœlum & terram non condiderunt, perdentur de terra & desub cœlis ipsis.) Qui terram condit sua uirtute, sapientia sua orbem disponit, prudentia sua cœlos extendit. Quum ille [e]uocem dat, ingens aquarum uis in aëre [coit,] & eleuat nubes ab extremitate terræ, fulgura in pluuiā uertit, atque educit uentos de [f]receptaculis suis. Stultus fit omnis homo præ scientia, pudefit omnis conflator à sculptili, nam mendacium est fusile eius, quum non sit in eis spiritus. Vanitas [inquam] sunt, opus errorum, in tempore uisitationis suæ peribunt. Pars Iaacob non est ut istorum, sed is est qui cuncta formauit, & Israel uirga est hæreditatis eius, DOMINVS exercituum est nomen eius. Congrega è terra substātiam tuam, tu quæ habitas in lo co munito. Quoniam sic dicit DOMINVS, Ecce funda eiaculabor etiamnum habitatores terræ huius, & angustum faciam eis, ut [g]inueniant. Væ mihi propter rupturam meam, & ego dixi, Plaga mea dolorifica est, profecto hæc infirmitas mea est, & hanc feram. Tentoriū meum uastatum est, & omnes funes mei fracti sunt, filij mei digressi sunt à me, & nusquam sunt, non est qui tendat tentorium meum, & qui erigat cortinas meas. Quoniā stulti facti sunt pastores, & DOMINVM non quæsierunt, unde nihil prudenter egerunt, & quidquid [in] pascuis eorum fuit dispersum est. En uox rumoris adest, & motus ingens de terra aquilonari, ut redigat urbes Iuda in solitudinem, & lustra draconum. Scio ô DOMINE, quod hominis non est uia sua, nec cuiusquam ut eat & gressus suos disponat. †Castiga me DOMINE, sed in iudicio, non in furore tuo, ne fortè imminuas me. †Effunde æstum tuum super gentes quæ te non cognouerunt, & super familias quæ nomen tuum non inuocarūt, quia comederunt Iacob, deuorauerūt eum, & consumpserūt eum, & habitationem eius uastarunt.

A B C D

Idem Bar. 6. [illegible] Exordio [illegible]

Sap. 14.

Omnis uanitas idolorum, [illegible] potentiā & æternum.

Apoc. 15. b

Gen. 1. a; Infra 51. b

Hysteron proteron.

Psal. 134. b

Minatur illis qui in Iudæa [illegible], quod et illi [illegible] in captiuitatem abducendi.

Psalmus.

Psal. 6. a

Psal. 78. b

Docet unum esse deum uerum, hūc fide, amore, & uitæ innocētia colendū, deos gentium uanos & eorum cultū uanum. Aptata hæc oratio captiuis in Babylōe, & his qui adhuc erāt in terra Iudaica. In genere demonstratiuo, habet suasoriā adiunctam.

*Antithesis. Vani sunt dij gentium, uana religio, uanus cultus: at deus æternus unus est, is solus potens.

[a] Ebr. Ea, supple idola, uel ligna. Frequentes sunt heteroses & Sintheses, quæ pro Latini sermonis ratione molliui.

[b] Alij sic, aut quis regum ex gentibus tibi nō morē gerat: alij, tuū est regnum: alij, rex gentium ueniet tibi.

[c] Vel, aurū repurgatū: alij dicūt aurū ex Vphas uel Ophir.

[d] Vel, rex sæculi totius.

[e] Ebr. Ventum.

[f] Alij, de thesauris.

[g] Pœnam uidelicet inueniēt apud Chaldæos, quam credere nolunt, præmium scelerum suorum.

Hæc est uox pœnitētiū, & dorsum suum uirgæ dei in patiētia submittentium.

CAPVT XI.

Hic sermo, qui per duo aut tria sequentia capita cohaeret, ferme eiusdem argumenti est cum superioribus, nisi quod increpatio scelerum & idololatriae in superiorib. uehementior est. Doctrina lis est sermo, ne confidant rebus externis, sed toto corde reuertantur ad dominum.

a Audire pro obtemperare.

b Amen, Fiat, uerum sit, ratum, firmum, iustissimũ & sanctissimum est iudiciũ tuũ domine.

A SErmo qui factus est ad Ieremiam à DOMINO in hunc modũ, Audite uerba foe- *Titulus.*
deris huius, & loquimini ea ad uiros Iuda, & ad habitatores Ierusalem: dicesq́ *Execratio.*
ad eos, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Execratus uir, qui non a audierit uerba foe *Deut. 27.*
deris huius, quod praecepi patribus uestris, eo tempore quo eduxi eos de terra Ae
gypti, de fornace ferrea, dicendo, Audite uocem meam, & facite iuxta omnia quae
mando uobis, & eritis mihi populus, ego autẽ ero deus uester, ut confirmem iusiu *Gen. 17.*
randum quod iuraui patribus uestris, ut dem scilicet eis terram lacte & melle ma
nantem, ut haec dies [testatur.] Tum ego respondebã atq; dicebam, b Amen DO
MINE. Et dixit DOMINVS ad me, Praedica omnia uerba ista in ciuitatibus Iuda,
& in plateis Ierusalem, dicens, Audite uerba foederis huius, & facite ea, quoniã ob
B testando obtestatus sum patres uestros, ab eo tempore quo eduxi eos de terra Ae
gypti in hunc usq; diem, tempestiue surgendo, obtestando, & dicendo, Audite uo
cem meã: sed non audierunt, nec inclinarunt aurem suam, quin magis incesserunt
in praua libidine cordis sui mali, induxi ergo super eos omnia uerba foederis hu
ius, quae praeceperam ut facerent, & non fecerunt. Et dixit DOMINVS ad me, De
prehensa est c cõiuratio in uiris Iuda, & in habitatoribus Ierusalem, relapsi sunt ad
iniquitates patrum suorum priorum, qui renuerunt audire uerba mea, sed & isti se
ctati sunt deos alios, ut seruirent illis, domus Israel & domus Iuda irritum fecerũt
foedus meum quod pepigeram cum patribus eorum. Idcirco sic dicit DOMINVS,
Ecce ego adducam super eos malum, de quo eluctari non poterũt, clamabuntq́ ad
me, & non exaudiam eos. Tum ibunt urbes Iuda, & ciues Ierusalem, & clamabũt
ad deos quibus suffitum incenderunt, sed nullo pacto eos seruabũt in tempore ca
C lamitatis eorum. Siquidem secundum numerum urbium tuarum, ô Iuda, fuerũt *Supra 2.*
dij tui, & secundum numerum platearum Ierusalem posuistis aras, [uobis] ad igno
miniam: aras [inquam,] in quibus incendistis suffitum ipsi Baal. Tu igitur ne *Infra 14.*
ores pro populo isto, neq; pro eis suscipias clamorem & supplicationẽ, quia ego
non exaudiam eo tempore quo ad me clamauerint, & quo adflicti fuerint. Quid
[negotij] unice d dilecto meo in domo mea, quum ipsa [congregatio] scelerate mul
ta designat? Et caro e sanctuarij transiret facere à te? quum exultas in malefacien
do. Oleam frondosam, pulchram & fructu speciosam uocauerat DOMINVS no
men tuum, sed ad uocem magni rumoris incẽdit folia eius igni, & defracti sunt ra
mi eius. DOMINVS enim exercituum qui te plantauit, loquutus est contra te ma
lum, propter malitiã domus Israelis & domus Iuda, quam f sibi designarunt, quum
me ad iracundiam prouocarunt, suffitum ipsi Baal incendendo. Et DOMINO me
D haec docente, intellexi, tum tu ostendisti mihi studia eorum. At ego sicut g agnus
asuefactus ductus ad lanienam, ignarus q̃ contra me huiusmodi cogitationes co
gitassent, h Corrumpamus lignum in cibum eius, & excindamus eum è terra uiuen *Occisio Christi*
tium, ut nominis eius nulla amplius fiat mentio. DOMINE exercituũ iudex iuste, *et passio eius.*
qui † exploras renes & cor, uideam uindictam tuam de eis [sumi,] quia tibi reuela *Ier. 17. Psal. 7.*
ui causam meam. Idcirco sic dicit DOMINVS de uiris Anathoth, qui quaerunt ani *Respondet dominus ad uerba*
mam tuam, & dicunt, Ne prophetes in nomine DOMINI, ne moriaris in manibus *prophetae.*
nostris: idcirco sic dicit DOMINVS exercituum, Ecce ego uisitabo eos, iuuenes mo
rientur gladio, filij autem & filiae eorum morientur fame, ut eis nulli fiant reliqui,
quia adducam calamitatem super ciues Anathoth, annum uisitationis eorum.

Quid facerent pij in coetu impiorũ: utcunq; locus sacer sit, scelera tamen ingentia patrant, ut satius sit pios uel nihil cũ illis cõmune habere, uel longissime ab eis secedere.

d Alij legunt, dilectae meae in foeminino, et ad congregationem referunt.

e Vel, caro sanctuarij transibit à te: uel, carnem sanctuarij transire facient à te.

f Sibi, id est, suo malo.

g Alij aluph interpretantur bouem uel uitulum.

h Alij legunt, corrumpamus ligno cibũ uel panem eius.

Animã alicuius quaerere, est eius uitae & capiti insidiari.

CAPVT XII.

Pia quaedam expostulatio prophetae cũ deo, quur impij in sanctos suos tantum permittat? & cur impij feliciter, prij hic infeliciter habeant.

A IVstus es tu ô DOMINE, si iudicio tecum contendam, attamen loquar tecum iu *Paragraphus à prophetia ad alteram.*
dicia. † Qui fit ut uia impiorum prosperetur, & feliciter agant omnes qui im *Iob 21. Habac. 1.*
pudentissime praeuaricantur? Plantasti eos, tum etiam radices iaciunt, proficiũt,
quin & fructum edunt: prope es tu ori eorum, at à renibus eorum longe abes. Tu *Ps. 19.*
autem DOMINE qui me cognouisti, qui me uides, & exploras cor meum apud te,
extrahe

extrahe eos ſicut gregẽ ad lanienam, & cõſecra eos ad diem occidionis. Vſq; quo
lugebit terra, & herba uniuerſi campi areſcet, propter malitiam habitãtium in ea?
Abeunt [a]iumenta & uolucres, quia dixerunt, Non uidebit poſtrema noſtra. Si B
cum peditibus cucurriſti, & illi te feſſum reddiderunt, quomodo cum equis certa-
re contendas? Et in terra pacis tu ſecurus, quomodo uero facies in fremitu & fa-
ſtu Iordanis? Quin fratres tui, & domus patris tui, hi etiam perfide tecum agent,
hi etiam [b]plena [uoce] clamãt poſt te, ne ergo credas eis, etiãſi bona tecum loquan-
tur. Dereliqui domũ meam, deſerui hæreditatem meam, & tradidi [c]dilectionem
animæ meæ in manum hoſtium eius. Facta eſt mihi hæreditas mea ſicut leo in ne
more, edidit contra me uocem ſuam, unde & odio eam proſequor. Hæreditas
mea auitium uaricolor eſt mihi, auitium per circuitum contra eam eſt. Ite, congre
gate omnes feras agri, efficite ut ueniant & deuorent eam. Paſtores multi demo C
liti ſunt uineam meam, conculcauerunt partem meam, partem meam expetibilem
reddiderunt deſertam ac deſolatam, reddiderunt inquam eam uaſtatam, & nũc ua
ſtata ad me luget. Vaſtata eſt uniuerſa terra, quia nemo eſt qui id ad cor reuocet.
Super omnes uertices in deſerto uenerunt uaſtatores, quia gladius DOMINI de-
uorauit à termino terræ ad terminum terræ, nec pax eſt ulli carni. Seminarũt tri-
ticum, & meſſuerunt ſpinas: hæreditatem adierunt, at nihil [b]profecerunt, & pude-
fietis à prouentibus ueſtris ab æſtu furoris DOMINI. Sic dicit DOMINVS, Su- D
per omnes uicinos meos moleſtos qui contrectãt hæreditatem, quam hæreditario
iure poſſideo, populũ ſcilicet meum Iſraelem. [+]Ecce ego euellam eos de terra ſua,
& domum Iuda euellam è medio eorum. Fiet tamen, ut poſtquam euulſero eos,
redeam [cum eis in gratiam,] miſerear eorum, & reducam quenq; ad hæreditatem
ſuam, & quenq; ad terram ſuam. Id quoq; erit, ſi illi diſcẽdo didicerint uias popu
li mei, ut iurent ſcilicet per nomen meum, [nempe,] Viuit DOMINVS: quemadmo
dum populum meum docuerunt iurare per Baal, ædificabuntur in medio populi
mei. Si autem non audierint, euellam gentem iſtam euellendo & perdendo, ait
DOMINVS.

Reſponſio illi ad querelã prophetæ. — Redit ad populum. Cast. — Interpretatio. — Vaſtatio per Nebuchodonoſorem deſcribitur, ſed deo autore. Deſolatio. — Locus de uocatione gentium [illegible] per ipſum [illegible] perdentur.

[a] Hæc uerba alij ad deum, alij ad prophetam referunt.

[b] Alij legunt, cateruatim, turmatim.

[c] Dilectio animæ, eſt urbs cum templo & uniuerſo populo, quẽ unice & ex animo dilexit dominus, inuitus eos relinquẽs ſed malicia eorum coactus eſt in eos ſæuire.

Mutatur tempus & perſona ſubito: boſebu imperatiuus, cõfundimini.

[b] Alij legunt, infirmati ſunt, cultu ſcilicet idolorũ ſe cruciarũt ſine fructu.

[+] Minatur finitimis gẽtibus hoſtibus populi dei captiuitatem, ex qua tamen ſit eos liberaturus, ſi uere religioni acceſſerint.

CAP. XIII.

SIc dixit DOMINVS ad me, I & compara tibi baltheum [lumbarem] lineũ, & ad- A
commoda cum lumbis tuis, ſed in aquam ne mergito eum. Comparaui ergo
mihi baltheum iuxta uerbum DOMINI, & applicui lumbis meis. Factumq; eſt uer
bum DOMINI ad me ſecundo in hanc ſententiam, Accipe baltheum quem compa
raſti, qui eſt in lumbis tuis, & ſurge atq; abi ad Euphratem, & abſconde ipſum iſt-
hic in foramine petræ. Abij itaq;, & abſcondi ipſum in Euphrate, quẽadmodum
DOMINVS mihi præceperat. Factumq; eſt ut poſt dies multos diceret ad me DO
MINVS, Surge, uade ad Euphratem, & tolle iſthinc baltheum quem præceperã iſt-
hic abſcondi. Profectus ergo ad Euphratem, fodi ac ſuſtuli baltheũ de loco ubi
eum abſconderam. Et ecce corruptus erat baltheus, ita ut ad nihilum utilis eſſet.
Factum eſt autem uerbum DOMINI ad me, dicens, Sic dixit DOMINVS, Ad hunc
modum corrumpam faſtum Iuda, & ingentem iſtam ſuperbiam Ieruſalem. Popu B
lus iſte malus renuit audire uerba mea, ambulãtq; in praua libidine cordis ſui, eunt q;
poſt deos alios, ut illis ſeruiant, illosq; adorẽt: erit ergo [populus iſte] quemadmo
dum baltheus iſte, qui ad nihilum utilis eſt. Quemadmodum enim baltheus lum
bis uiri adhæreſcit, ſic adglutinaui mihi omnem domũ Iſraelis, & omnem domum
Iuda, ait DOMINVS, ut eſſent populus meus, ad nomen, ad laudem, & ad decus, at
ipſi non audierunt. Dices ergo eis ſermonẽ hunc, Sic dicit DOMINVS deus Iſrae
lis, Omnis uter impletur uino. Ipſi uero dicent ad te, An ergo hoc neſcimus, q;
omnis uter uino impleatur? Tum tu illis dices, Sic loquutus eſt DOMINVS, Ecce
ego implebo ebrietate omnes habitatores terræ huius, & reges qui Dauidi ſedent
in ſolio eius, & ſacerdotes atq; prophetas, & omnes habitatores Ieruſalem, & col-

Poreſt ſuperioribus cohærere. Oſtendit populum Iudaicum uaſtandum & abijciendũ, idq; uarijs teſtimonijs probat.

C lidam eos quenq; ad proximum suum, patres quoq; & filios simul, ait DOMINUS,
non parcam, non indulgebo, neq; miserebor, quo minus perdam eos. Audite &
auscultate, & ne eleuemini, quoniã DOMINUS loquutus est. Date DOMINO deo
uestro gloriam, priusquam tenebris obducat, & priusquã pedes uestri impingant
ad montes [a]crepusculi, & expectetis lucem, & uertat in mortales umbras, & ponat
in caliginẽ. Quod si istud audire nolueritis, in occultis flebit anima mea propter
superbiam, & misere plorabo, & defluet oculus meus lachrymam, quoniam capti Thren.1.a
uus abducitur grex DOMINI. Dic regi & reginę, Submisse uos geratis, & sedete,
quia descendet [b]ornamentum capitis uestri corona magnificentiæ uestræ. Vrbes
ad Meridiẽ clausæ sunt, nec est qui aperiat: uniuersus Iuda captiuus abductus est,
in uniuersum abductus est. Attollite oculos uestros, & contẽplamini eos qui ue
D niunt ab Aquilone, ubi est grex qui datus est tibi? grex magnificentiæ tuæ? Quid
dices quum te uisitabit? Et tu quidem docuisti eos, ut contra te duces & capita es-
sent. An non dolores te inuadent tanquam fœminam parturientem? Quod si
dicas in corde tuo, Cur eueniunt mihi ista? Propter magnitudinem iniquitatis tuæ
retectæ sunt fimbriæ tuæ, & ui adflicti calcanei tui. Nũ mutabit Aethiops cutem Isaiæ 1.a
suam, & pardus maculas suas? etiã uos, qui malo asueti estis, poteritis benefacere.
Ego dissipabo eos quemadmodum stipula transit ad uentum deserti. Hæc sors
tua, & pars mẽsuræ tuæ à me, dicit DOMINUS, quæ oblita es mei, & confisa es men
dacio. Et ego fimbriam tuam nudabo super faciem tuam, ut appareat ignominia
tua, adulteria tua, & hinnitus tui, infandum scelus scortationis tuæ, super colles &
in campo uidi fœditates tuas. Væ tibi Ierusalẽ, non [c]mundaberis tandem? Quo-
usq; ultra?

a Alij dicunt, mõtes caliginosos.

Domina aut potens per antonomasiam pro regina.

b Ebr. Capital, uel capitalitates uestræ.

c Alij legunt, nõ mundaberis posthac, quã diu ultra?

CAP. XIIII.

Verbum DOMINI quod factum est ad Ieremiam de rebus [a]retentionum. Titulus.

A LVxit Iuda, & portæ eius deformatæ sunt, obscuræ ad terram, & clamor Ierusa
lem ascendit. Magnates eorum miserunt minores suos ad aquas: qui quum
ad fossas uenissent, & aquas non inuenissent, reuersi sunt uacuis suis uasis pudefa-
cti, & præ pudore caput suum operuerunt, propterea q; tellus [b]emarcuit, quia non
descendit [in eam] pluuia, agricolæ pudefacti caput suum obuelarũt. Quin & cer
ua, quem in agro [fœtum] peperit, reliquit, q; non superesset herba. Et onagri stẽ
terunt in uerticibus [montium] uentum haurientes instar draconum, deficiẽtibus
oculis eorum fœni penuria. Si iniquitates nostræ [c]responderint nobis, facito Hactenus mali descriptio, sequuntur nunc preces prophetæ in persona totius populi.
tu ô DOMINE propter nomen tuum, quoniam auersionũ nostrarum multæ sunt,
tibi peccauimus. [d]Expectatio Israelis & saluator eius in tempore angustiæ, cur fie
B res ut peregrinus in terra, & sicut uiator qui ad pernoctandum diuertit? Cur fie-
res sicut uir attonitus, & sicut fortis heros qui seruare nequit? Tu autẽ DOMINE
in medio nostri es, & [e]nomen tuum inuocatum est super nos, ne ergo derelinquas
nos. Sic dicit DOMINUS populo huic, Profecto amant uacillare pedibus suis, Dominus queritur de populo, declinans à se culpam.
neq; abstinent, ideo DOMINO non placent, quin nunc reuocaturus est in memo-
riam iniquitates eorũ, & peccata eorum uisitaturus. Et ait DOMINUS ad me, Ne Supra 7.c
oraueris pro populo isto ad bonũ, nam etsi ieiunent, non exaudiam clamorem eo Oratio [illegible].
rum: & si holocaustum obtulerint, & molam, non delectabor eis, gladio enim, fa-
me & peste consumã eos. Et dixi, Ah DOMINE deus, ecce prophetæ dicũt eis, Ne Verba prophetæ.
timueritis gladiũ, quin nec fames eueniet uobis, sed pacem firmã dabo uobis in lo Infra 23.d.27.c & 29.b
C co isto. Dicebat ergo DOMINUS ad me, Prophetę isti mendaciũ prophetãt in no
mine meo, nõ misi eos, nihil mãdaui eis, neq; loquutus sum ad eos, uisionẽ menda
cem, diuinationem, uanitatem, & dolum cordis sui prophetant ipsi uobis. Qua-
propter sic dicit DOMINUS de prophetis qui prophetãt in nomine meo, quum ta-
men non miserim eos, quiq; dicunt, Nec gladius nec fames erunt in terra ista, gla-
dio & fame consumentur prophetæ huiusmodi. Et populus cui ipsi uaticinãtur,
erunt

Vaticinatur populo Iudaico futuram calamitatem ob enormia scelera, nõ esse aliquod effugiũ, nisi toto corde reuertantur ad dominum. Consolatur pios, docet orare, de se quędã intermiscet. Videtur hæc oratio cohærere usq; ad 19. caput: doctissima est, & locis utilissimis referta. Loquitur de futuris rebus, sed uerbis præteritis. Hypotyposi enim clarissima futuram calamitatẽ depingit, & est quasi prognosticon quoddam.

a Retentionem aquarum sequitur sterilitas, sterilitatem annonæ caritas & fames.

b Alij legunt, tellus timore perculsa fuit.

c Respondere hic capitur ut Latinis sæpe, Esto eueniat nobis quod meriti sumus: tu tamen non secundũ merita nostra nobiscũ age, sed pro tua misericordia.

d Expectatio, id est, spes: expectatio pro eo quẽ expectant, in quem sperant.

e Hoc est, nos gerimus nomen tuum, uocamur nomine tuo, populus scilicet domini exercituum.

erunt proiecti in plateis Ierusalem præ fame & gladio, nec erit qui sepeliat eos: ipsi [inquam,] uxores eorum, filij eorum, & filiæ eorũ, & effundam super eos malitiam suam. Dicesq́ ad eos uerbum istud, Deducẽt oculi mei lachrymam die ac nocte, & non cessabunt, quia clade magna contrita est uirgo filia populi mei plaga admodum dolorifica. Si egressus fuero in agrum, ecce interfecti [iacent] gladio: si uero D urbem fuero ingressus, ecce confecti fame, sed & prophetæ & sacerdotes circumierunt in regionẽ quam non nouerunt. Num omnino ac prorsus abiecisti Iudam? aut anima tua Zionẽ abominatur? Quare nos percussisti, & nulla est nobis medela? Expectauimus pacem, & nihil est boni, tempus curationis, & ecce terror. Agnoscimus DOMINE impietatem nostram, & iniquitatem patrum nostrorum, quia peccauimus tibi. Tu uero noli exasperari propter nomen tuũ, neq́ prosternas solium gloriæ tuæ, recordare neq́ irritum facias fœdus tuum quod nobiscum habes. Num sunt in uanitatibus gentium qui pluere faciant? an cœli imbres dabunt? An non tu es DOMINVS deus noster? & te expectamus, nam tu fecisti omnia illa.

CAP. XV.

Cohæret cum superiori cap. Dixit autem DOMINVS ad me, Si starent Moses & Samuel coram me, nõ esset A animus meus ad populũ istum: eijce [eos] à facie mea, ut egrediantur. Quumq́ Zach.11.b ad te dicent, Quò egrediemur? dices ad eos, Sic dicit DOMINVS, [a] Qui ad mortem ad mortem: & qui ad gladium, ad gladium: & qui ad famem, ad famem: & qui ad captiuitatem, ad captiuitatem. Et uisitabo super eos [a] quatuor familias, ait DOMINVS, gladium ad occidendum, canes ad dilacerãdum, aues cœli & bestias terræ ad deuorandum & perdendum. Et dabo eos in [b] diuexationem omnibus regnis ter- 4.Reg.21.a ræ, † propter Manassen filiũ Ezechiæ regem Iuda, propter ea quæ designauit Hierosolymis. Quis tui miserebitur ô Ierusalem? Quis tui causa iter suscipiet? & quis secedet, ut pacẽ tibi petat? Tu deseruisti [c] me, dicit DOMINVS, & retro abijsti, ex- B tendi ergo manum meam super te, & disperdidi te, [b] fatigatus sum pœnitendo. Disieci eos uentilabro in [e] portas terræ. Orbum reddidi & perdidi populũ meum, at à uijs suis non sunt reuersi. Multiplicatæ sunt mihi uiduæ eius super arenã maris. Adduxi eis super matrem iuuentutis uastatorem in Meridie. Obrui eam su- Amos 8.c bito [f] & hoste & terroribus. Deformata est quæ peperit septem, anhela fuit anima eius: occidit ei sol multa adhuc die, pudefacta est & erubuit, reliquias autem eorum Conqueritur propheta de sua sorte. gladio obijciam ante hostes eorum, dicit DOMINVS. Væ mihi, ô mater mea, q́ C me peperisti uirum litigatorem, & uirum controuersiæ uniuersæ terræ, non fœneraui, neq́ fœnori [g] obæratus sum, attamen uniuersi me contemnunt, [ac conuitijs proscindunt.] DOMINVS respondit, An [h] nõ reliquiæ tuæ ad bonum? An non id efficiã, ut in tempore malo & in tempore adflictionis hostis pro te intercedat? Ferrum recenset mala populi. Num ferrum atterit ferrũ, aut æs ab Aquilone [æs?] Opes tuas & thesauros tuos in prædam dabo, nõ pro pretio, sed pro omnibus peccatis tuis, & in omnibus ter- Deut.32.c Rom.10.d minis tuis, & † transferam cum hoste uestro in terram quam nõ nouisti, quoniam ignis ardens in furore meo in uos incensus est. Tu DOMINE [i] nosti, recordare mei & uisita me, & ulciscere me de persequentibus me: non ad longitudinem nasi tui suscipias me, cognosce q́ propter te probrum fero. Inuenta sunt uerba tua, & deuoraui ea, factumq́ est mihi uerbum tuum in lætitiam & gaudium cordis mei, quoniam inuocatum est nomen tuum super me DOMINE deus exercituum. Non D Infra 20.c sedi in concilio ludentium ut exultarem, sed propter manum tuam † solus habito, quia impatiẽti indignatione replesti me. Quare dolor meus factus est perpetuus, Responsio domini. & plaga mea [k] insanabilis, quæ renuit curari? & tu omnino es mihi ut aquæ quæ fallunt, & firmæ esse nesciũt. Propterea sic dixit DOMINVS, Si redieris, [l] restituam te ut stes coram me: & si eduxeris pretiosum à uili, [m] eris ut os meum: ipsi ad te conuertentur, tu autem ad eos non conuerteris. Dabo enim te populo huic æneum

---

[*] Latinius fuerat, pars ad mortem, pars ad gladium: sed nolui discedere à uerbis textus.

[a] Hoc est, quatuor genera ultionum, punitionum, pœnarum.

[b] Zauaa uel zaaua, significat quum incertis sedibus quis uagatur & discurrit, idq́ cum territa conscientia, ut Cain: quod cũ unica dictione exprimere uolui, dixi diuexationem, alij commotionem.

[c] Alij legũt, tu me abiecisti.

[b] Vel, laboro dolẽdo.

[e] Portæ pro ostijs aut finibus, ingressibus terrarũ ac regionũ.

[f] Ir urbem significat, sed pro hoste hic exponitur.

[g] Hoc est, alij nihil mihi fœnerarunt.

[h] Im lo uehemẽter affirmat, pfecto, omnino. Reliquiæ pro postremis ponũtur, q.d. Finis lætus sequetur, faciam ut & hostis tibi benigne occurrat.

[h] Interrogat, & interrogando negat.

[i] Patitur qd humanũ propheta, rogans ne deus pro sua longanimitate cum hostibus agat, sed mox perdat eos.

[k] Anusch ærũnosum & calamitosum significat, & quodammodo de quo desperatur, dixi ergo insanabilis.

[l] Hoc est, restituam te ministerio tuo, à quo animo nonnihil defecisti.

[m] Eris ut ego promisi, firmus scilicet & inuincibilis: uel, uelut os meum, loqueris ut ego. & quod ego iussi: est enim propheta os domini.

murum & munitum, pugnabunt contra te, at nihil poterunt [contra] te, quia ego tecum sum ut seruem te, & eruam te, dicit DOMINVS. Eripiam te de manu malorum, & de manu tyrannorum te eximam.

CAPVT XVI.

A FActum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Ne ducas tibi uxorem, neq; erunt tibi filij & filiæ in loco isto. Quia sic dicit DOMINVS de filijs & de filiabus in loco isto natis, & de matribus eorum quæ eos pepererunt, deq; patribus eorũ qui eos genuerunt in terra ista. Mortibus ualetudinariorum morientur, non plangentur, neq; sepelientur: sederunt in stercus super faciem terræ, gladio & fame consumentur, eritq; cadauer ipsorum ad escam uolucribus cœli & bestijs terræ. Quoniam sic dicit DOMINVS, Ne ingrediaris [a]domum conuiuij, & ne eas ad plangendum, neq; circumcursites illorum gratia, quia abstuli pacem meam à populo isto, dicit DOMINVS, æque beneficentiam & miserationes. Et morientur in terra ista magni & parui, neq; sepelientur, non facient eis planctũ, nemo se pro illis [b]incidet B aut radet. Non [c]diuident eis in luctu ut consolentur eum super mortuo, nec potabunt eos poculo consolatorio propter patrem eius, & propter matrem eius. Et domum compotationis ne ingrediaris, ut sedeas cum eis ad edendum & ad bibendum. Quia sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego efficiã ut cesset in loco isto [d]corã oculis uestris, & in diebus uestris uox lætitiæ, & uox gaudij, uox sponsi, & uox sponsæ. Quumq; annunciaueris populo huic cũcta uerba ista, fiet, ut illi dicãt ad te, †Quare loquutus est DOMINVS super nos omne ingens hoc malum? aut quæ est iniquitas nostra, & quod peccatum nostrum, quod peccauimus DOMINO deo nostro? Tu ergo dices ad eos, Eo q; dereliquerunt me patres uestri, dicit DOMINVS, & ambulauerunt post deos alios, quibus seruierunt, & quos C adorarunt, me autẽ dereliquerunt, & legem meam non custodierunt. Sed & uos peius egistis quàm patres uestri, ecce enim uos inceditis, quisq; post prauam libidinem cordis sui mali, quo minus me audiat. †Eijciam ergo uos è [e]terra ista, in terram quam nec uos nouistis nec patres uestri, ubi seruietis dijs alijs die noctuq;, ubi nec clementiam uobis impartiar. Idcirco ecce dies uenient, ait DOMINVS, ut non dicatur ultra, Viuit DOMINVS, qui ascẽdere fecit filios Israel de terra Aegypti: sed, Viuit DOMINVS, qui fecit ascendere filios Israel de terra Aquilonis, & de uniuersis terris ad quas eiecerat eos, & reducam eos ad terrã suam, quam dederam patribus eorum. Ecce ego [f]mitto ad piscatores multos, dicit DOMINVS, & piscabuntur eos: post hæc mittam ad uenatores multos, qui uenabũtur eos [g]de omni mon D te, & de omni colle, & de petrarũ cauernis. Quia oculi mei sunt super omnes uias eorum [intenti,] & non absconduntur à uultu meo, neq; cælantur iniquitates eorum à conspectu oculorum meorum. Et rependam prius [h]duplum iniquitatibus eorum & peccatis eorum, q; terram meam prophanarũt, cadaueribus nempe horribilium fœditatum suarum, & abominationibus suis impleuerunt hæreditatem meam. *DOMINE robur meum, petra mea, & refugiũ meum in die angustiæ, ad te gentes uenient de finibus terræ, & dicent, Profecto mendacium & uanitatem hæreditate possederunt patres nostri, & ea in quibus nihil fuit utilitatis. Num enim homo sibi deos faceret? sed illi non sunt dij. Propterea ecce ego ostendam eis, notam inquam faciam eis semel manum meam & potẽtiam meam, ut sciant q; nomen meum sit DOMINVS.

CAPVT XVII.

A PEccatum Iuda scriptum est stilo ferreo, ungueq; adamantino exaratum in tabula cordis uestri, & in cornibus ararum uestrarum, ut filij eorum [a]monimẽta habeant ararum eorum & lucorũ eorum ad arbores frondosas, & in editis collibus. O [b]mons mi, in agro opes tuas & thesauros tuos omnes prædæ exponam, propter peccata excelsorum tuorũ in omnibus finibus tuis. Vacabis hæreditate tua quam dedi tibi, idq; tua culpa, efficiamq; ut tu seruias hostibus tuis in terra quam ignoras,

Idem argumentũ cum superioribus duobus cap. nisi quod aliquid peculiare propheta iniũgitur.
[a] Marsea uarie exponunt, quidam pro luctu, quidã pro lugente, quidam pro domo cõuiuij: alij, pro choro. In summa, Dominus prohibet prophetæ ne illos adeat, siue gaudeãt, siue doleãt, nihil habeat cum eis commune.
[b] Alij legunt, caluitiũ fiet.
[c] Hoc diuidere alij ad stipem, alij ad panem (legunt enim lahem pro pane) referunt, q; sequitur poculũ.
[d] Hoc est, uobis spectantibus & adhuc uiuentibus.
Excusat se malitia humana, ne peccatũ agnoscere uideatur.
[e] Ebr. De super terra.
[f] Hunc locum pleriq; ad tẽpora Christi & uocationẽ gentium referũt, sed ut ex contextu patet, de pœnis Iudæorum dictus est. Significat enim talẽ adfore hostem, quem nemo poßit uel latere uel effugere. Venator erit, ut qui excelsißima penetret: piscator, ut qui profundißima rimetur.
[g] Ebr. De super.
[h] Dupliciter .i. plene, cumulatißime, abunde satis.
*Prophetæ colloquiũ cũ dño, taxatur interim contumacia Iudæorum, qui ad dominum cõuerti noluerint, quum tamẽ gentes dominum agnoscant, & relicta idololatria, se ei addicãt.
[a] Ebr. Secundum meminisse filios.
[b] Montẽ Zion appellat pro populo Iudaico q; ad mõtẽ habitat.
Perstat propheta in ostendendis eorum sceleribus, & nempe qualia nam sint, talia uidelicet quæ ingẽti pœna sint digna, et quæ non iudicio tantũ diuino sed humano quoq; manifesta & conuicta sint.
Altas radices egit impietas, ergo non est spes resipiscentiæ.
Vbiq; extant monimenta impietatis uestræ, merito ergo puniemini.

Supra 5 d
Contra hoc dixit 23
Supra 7 d
Infra 23 b
Dominus loquitur.
Sensus redditur, ut ... [illegible]

ignoras, ignem enim incendiſtis in furore meo, qui ardebit perpetuò. Sic
[illegible] dicit DOMINVS, †Execratus uir qui confidit in hominem, & carnem ponit
brachium ſuum, ac̨ DOMINO cor eius recedit. Erit is inſtar Myricæ in de
ſerto, non [a]uidens bonum quum uenit, ſed inhabitabit torrida loca in deſer
to, in terra ſalſa & inhabitata. Benedictus uir qui fidit DOMINO, & cuius B
Psal. 1.a ſpes eſt DOMINVS. †Erit ſicut arbor ad aquas plantata, radices ſuas ad ri-
uum extendens, quæ uenientem æſtum non [b]ſentit, cuius folium uiret, & in
anno retentionis [pluuiæ] nō erit ſolicita, nec à fructu ferendo ceſſat. *[c]Va
frum cor ſuper omnia & ærumnoſum eſt, quis cognoſcet illud? Ego DO
1 Reg. 16.b Psal. 7.c Apoc. 2.f MINVS & cor †perſcrutor, & renes exploro, ut reddā cuic̨ iuxta uiam ſuā,
& iuxta fructum ſtudiorū̄ ſuorum. Perdix incubat, ſed non parit [oua:
ſic] qui opes parat, ſed præter æquum & iuſtum. In medio dierum ſuorum
derelinquit eas, & tandem in extremo ſuo [f]ſtultus & inops eſt conſilij. †O
ſoliū gloriæ excelſum ab initio, locus ſanctuarij noſtri. Tu ô DOMINE [g]ex
pectatio Iſraelis, omnes qui te derelinquunt, pudefient: & qui à me recedūt,
in terra ſcribentur: dereliquerunt enim uenam aquarum uiuentium, [nem-
pe] ipſum DOMINVM. Sana me DOMINE, & ſanabor: ſerua me, & ſerua C
bor, quoniam laus [h]mea tu es. *En iſti dicunt ad me, Vbi eſt uerbum DO
MINI? ueniat quæſo. Quum tamen ego te ſequutus moram nō [i]traxerim,
quo minus paſtor eſſem. Ad hæc diem calamitoſum nunquam cōcupiui,
id quod tu noſti, quod egreſſum eſt ex labrijs meis, coram facie tua fuit. Ne
ſis ergo mihi formidini, tu es refugium meum in die adflictionis. Pudefient
qui me perſequuntur, ego uero non pudefiam: ipſi formidabūt, ego autem
non formidabo. Induc ſuper eos diem malum, & duplici contritione con
tere eos. Sic dixit DOMINVS ad me, Vade & ſta in porta filiorum popu-
li, per quam ingrediuntur & egrediūtur reges Iuda, atq̨ in omnibus portis
Ieruſalem, & dices ad eos, Audite uerbum DOMINI reges Iuda & omnis Iu-
da, cuncti quoq̨ habitatores Ieruſalem, qui ingredimini per portas iſtas, ſic
dicit DOMINVS, [k]Cauete quàm charæ ſunt uobis animæ ueſtræ, †ne tollatis
onus die ſabbati, ad inferendum [illud] per portas Ieruſalem, neq̨ efferatis
onus è domibus ueſtris die ſabbati, imò nihil operis faciatis, ſed ſanctificate
diem ſabbati, quemadmodum præcepi patribus ueſtris. At illi non audie D
runt, neq̨ inclinarunt aurem ſuam, ſed potius indurarūt ceruicem ſuam, ne
audirent, & ne reciperent diſciplinam. Vos autem ſi me diligenter audieri
tis, dicit DOMINVS, ut nihil oneris inferatis per portas urbis huius die ſab-
bati, ſed ſanctificaueritis diem ſabbati, ut in eo nihil operis faciatis, tranſibūt
per portas urbis huius reges & principes ſedentes in ſolio Dauidis, uehen-
tes curribus & equis, ipſi & principes eorū, quiſq̨ in Iuda & habitatores Ie-
ruſalem, [l]ſedebitq̨ ciuitas iſta in perpetuum. De ciuitatibus quoq̨ Iuda, &
his quæ circum Ieruſalem ſunt, ac de terra Beniamin, de campeſtribus & de
montanis, & à Meridie, uenient, ferentes holocauſtum, uictimam, cibarium
ſacrificium, & thus, laudem quoq̨ ferētes in domum DOMINI. Si uero me
non audieritis, ſanctificando diem ſabbati, quo minus tollatis onus, & eatis
per portas Ieruſalem die ſabbati, incendā ignem in portis eius, qui ædes ma
gnificas in Ieruſalem deuorabit, nec [m]extinguetur.

CAP. XVIII.

[illegible] VErbum quod factum eſt ad Ieremiam à DOMINO in hanc ſententiam, A
Surge & deſcende in domū figuli, iſthic efficiam ut audias uerba mea.
Quum ergo deſcendiſſem ad domum figuli, en is faciebat opus ſupra [a]ro-
tam. Vas autem illud quod ipſe faciebat è luto, quod erat in manu figuli,
confractum eſt: iterum ergo fecit illud aliud uas, quemadmodū [b]uiſum erat

---

[a]Legunt quidā in priori membro ireæ pro uidebit, in ſecundo pro timebit, uenuſta uocum alluſione.
[b]Alij, timebit.
[b]Videre pro ſentire.
*Obijcit quædā propheta in pſona omnium, ad quæ deus reſpondet. Prima obiectio, Cor hominis perplexū eſt, quis ergo nobis certo dicet, qs deo uere fidat?
Reſpondet dominus.
Alia obiectio, Multi diuitijs et rebus fluxis inhiant, & ab illis toti pendent.
Reſpondet dn̄s per ſimilitudinem perdicis, ſed nota ſimilitudinis omiſſa, Diues ſimilis eſt pdici, alienis ouis incubanti.
[c]Sūt hic duæ uoculæ quæ cordi attribuūtur, Akob & anuſch, quæ uarie interpretātur: Akob contortum, contectū, conuolutum, perplexū, ſubdolū, peruerſum, fallax, doloſum, ſupplantans, prauū: Anuſch ærumnoſum, calamitoſum, infirmū, humanū, mortale, deſperatū, magna & ardua præſumit, ſed nihil poteſt.
†Propheta hærēs ſoli dn̄o, conuerſus ad ſolium gloriæ, docet ubi ſit aſylum piorū quò cōfugiant, ubi tuti ſint. Antubeſi oſtendēs quid illis eueniat, qui deſerto deo, creaturis fidunt.
*Exprimit propheta cōgitatiōnem & ſermonē impiorū, qui longanimitatē dei impunitatē ſcelerū interpretantes, ad eos qui mala prædicunt ſic loquuntur, Quando uenit tandē quod uos prædicitis? falſi eſtis, &c.
Contemnunt ac illudunt uerbū prophetarum. Coacti ergo prophetæ, quandoquidē uidēt eos eſſe incurabiles, & peccare in ſpiritū ſanctū, orant, uel potius uaticinātur eis extrema mala.
†In ſabbati obſeruatiōe tota religio comprehēſa uidetur. Qui enim diem ſabbati non obſeruabāt, uerbū dei ob lucrū aliquod uel negligebant uel contemnebant. Ad obſeruationē ergo diuinorum mandatorū ſpe utilitatis adhortatur.
[f]Nabal ſtultū ſignificat, inopē cōſilij: ſignificat etiā flaccidū, marcidū, nihil ſucci habentem.
[g]Expectatio pro ipſo deo, in quē ſperāt omnes pij, & quem fide expectant.
[h]Sic deus laus eſt iuſtorum, id eſt, is quem ſolum laudant.
[i]Vel ſic, Ego non feſtinaui à te paſtore, ſed ſecutus ſum poſt te.
[k]Eb. Cauti ſitis in animabus ueſtris. [l]Sedebit, i. manebit, inhabitabitur.
[m]Ebr. Neutrū eſt extinguet, ut Germanis, Es wirt nit löſchen.

[a] Pro rota Ebræi habēt, lapides duos. In Exodo cap. 1. pro sella capitur in qua pariunt mulieres, hic pro rota figulina aut figulari.
[b] Ebr. Secundum quod oculis figuli rectum uidebatur, ut faceret.

figulo facere. Factum est ergo uerbum DOMINI ad me, dicēs, An non †instar figuli huius potero uobis facere ô domus Israel, ait DOMINVS? Ecce uos estis in manu mea, ô domus Israel, perinde atque lutum in manu figuli. Momento, ut loquutus fuero de aliqua gente aut regno, ut euellā, extirpem & perdam, †redieritque ea gens (contra quam loquutus eram) à malitia sua, B iam & me quoque pœnitebit mali quod ei facere constitueram. Momento quoque, ut loquutus fuero de gente aliqua aut regno, ut ædificem & plātem, & malum fecerit ea gens in conspectu meo, neque audierit uocem meam, iam & me quoque pœnitebit boni, quo eam afficere constitueram. Tu ergo dic quæso ad uiros Iuda, & ad habitatores Ierusalem in hanc sententiam, Sic ait DOMINVS, Ecce †ego fingo contra uos malum, & cogito contra uos cogitationem: reuertimini igitur, quisque à uia sua mala, bonas facite uias uestras, & studia uestra. Et dixerunt, [a]Expectoratum est, nos enim sequemur cogitationes nostras, & faciemus quisque iuxta libidinem cordis sui. Propterea sic loquutus est DOMINVS, Inquirite quæso inter gentes, an quisquam similia audierit, qualia nimis horribilia commisit uirgo Israel. Num [b]ager deseC rit niuem Libani, quæ de petra [fluit?] Num deserentur aquæ alienæ frigidæ fluentes? Etenim populus meus oblitus est mei, frustra suffitum incendunt, faciuntque eos [prophetæ falsi] impingere in uijs suis, [à] semitis [c]antiquis, ut eant semitas uiæ non munitæ, quo terrā suam perpetuò desolatam exibilandamque reddiderunt, ut omnis qui per eam transiturus sit, obstupescat, caputque suum moueat. Per †uentum [f]orientalem dissipabo eos in conspectu hostis, in die calamitatis eorum tergum ipsis aduertam, non faciem.

[Margin, right: Iam nostrum ... Esa. 45 b Rom. 9 d — Supra 1. b — Infra 25. b. 35 c Ionæ 3. d — Infra 19 c 94. c 50. c]

[a] Es ist vß, es ist verloren: hæc cura excussa est è pectoribus nostris.
[b] Vel sic, Num nix Libani petram in agro destituit? Num deficiūt alienæ aquæ frigidæ fluentes? Num euelluntur aquæ, &c. uel eruuntur?
[c] Vel, semitis seculi, semitis æternis.
[f] Alij legunt, per uentum urentem, uel uentum uredinum.

Dixerunt autem, Adeste, cogitabimus contra Ieremiā cogitationes, quoniam non peribit lex à sacerdote, & consilium à sapiente, & uerbū à propheta: adeste, [g]feriemus eum lingua, nec attendemus omnes sermones suos. Attende ad me DOMINE, & audi uocem aduersariorum meorum. Num D redditur pro bono malum? quia [h]foderunt foueam animæ meæ: memineris ut steterim ante te, ut loquerer pro eis bonū, & auerterem iram tuam ab eis. Idcirco trade filios eorū fami, & deuolue eos ad manus gladij, ut fiant uxores eorum orbæ ac uiduæ, uiri eorum occidione occidantur, & iuuenes eorum gladio feriātur in prælio. Audiatur clamor à domibus eorum, quum repente induxeris super eos globum militarem, quia foderūt foueam ad me capiendum, & laqueos pedibus meis absconderunt. Tu autem DOMINE nouisti omne consilium eorum ad occidendum me initum, ne sis propitius iniquitati eorum, & peccatum eorum ante conspectum tuum ne exolescat, ut impingant corā te, in tempore furoris tui age cōtra eos.

[Margin, right: Ostendit quomodo se impij gerant aduersus ueritatem. — Orat propheta ad dominum.]

[g] Lingua ferire, est aliquem accusare, aut per calumniam alicuius nomen deferre.
[h] Foueā fodere, est necē struere, uitæ insidiari.

CA. XIX.

Ostendit eos esse perdendos, deinde narrat quædam.
[a] Subintelligi oportet uoculam aliquam quæ sensum compleat, ut, Cape tecū, uel uoca quosdam, uel duc tecum de senioribus, &c.
[b] Alij harsith interpretātur ex cocto lapide.
[c] Ebr. Alienum fecerunt locum istum.

A SIc dixit DOMINVS, I, & coēme fideliam testaceam à figulo, & de senioribus populi, & de senioribus [a]sacerdotū, egredierisque ad uallem filij Hinnom, quæ est [extra] ualuas portæ [b]Haharsith, & isthic prædica uerba quæ ego ad te loquar. Dices autem, Audite uerbum DOMINI reges Iuda, & habitatores Ierusalē, Sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego adducam afflictionem super locum istum, quam quicunque audierit, aures eius tinnitum experientur, eo quod me dereliquerūt, & [c]prophanarunt locū istum, incendentes suffitum dijs alijs, quos nec ipsi nouerunt, nec patres eorū, neque etiam reges Iuda, & impleuerunt locum istum sanguine innocentum. ExB truxerunt quoque excelsa ipsi Baal, ad incendendum igni filios suos in holocaustum ipsi Baal, quod equidem nec præcepi, nec loquutus sum, nec in cor meum unquam ascendit. Idcirco ecce uenièt dies, dicit DOMINVS, ut locus iste non uocetur ultra Topheth, aut uallis Ben Hinnom, sed uallis occidionis.

[Margin, right: Continuis dominus [illegible]]

nis. Et ego [b]euacuabo cõſilium Iuda & Ieruſalem in loco iſto, & proſternam eos
gladio in conſpectu hoſtium ſuorum, & per manum quærentium animam ipſo-
rum, & tradam cadauer ipſorum eſcam uolucribus cœli, & beſtijs terræ. Et †redi
gam ciuitatem iſtam in ſtuporem & ſibilum, [ſic ut] omnis qui prætereat eam, ob-
ſtupeſcat, & ſibilet ſuper omnes plagas eius. Et cibabo eos carne filiorũ ſuorum, C
atq; carne filiarum ſuarum, & comedet quiſq; carnem proximi ſui in obſidione &
anguſtia, quibus eos conſtringẽt hoſtes ipſorum, & eorum qui quærunt animam
eorum. Et confringes fideliam in oculis uirorum qui tecum ierũt, dicesq; ad eos,
Sic loquutus eſt DOMINVS exercituum, Ad hunc modum cõteram populũ iſtum
ac ciuitatem iſtam, quemadmodum [quis] confringit uas figulinum, quod refici ul
tra non poteſt. Et in Topheth ſepelientur, eo q; alium locum non habeant ad ſe
peliendum. Sic [inquam] faciam loco iſti, ait DOMINVS, & habitatoribus eius, ut
reddam ciuitatem iſtam ſicut Topheth. Et erunt ædes Ieruſalem, & ædes regum D
Iuda perinde atq; locus Topheth, immundæ ſcilicet, cũ omnibus domibus in qua
rum tectis ſuffitum incenderunt uniuerſæ militiæ cœlorum, libãdo libamina dijs
alijs. Venit itaq; Ieremias de Topheth, quò miſerat eum DOMINVS ut illic pro
phetaret, & ſtans in atrio domus DOMINI, dixit ad uniuerſum populum, Sic dixit
DOMINVS exercituum deus Iſraelis, Ecce ego adducam ſuper urbem iſtam & ſu-
per omnes ciuitates eius omnem calamitatẽ quam loquutus ſum ſuper eam, quia
indurarunt ceruicem ſuam ne audiant uerba mea.

[b]Euacuabo, id eſt, ina ne & irritũ reddã.

CAP. XX.

[illegible]

PAſhur autẽ ſacerdos filius Immer primarius princeps in æde DOMINI, quum A
audiſſet Ieremiam conſtanter prophetantem uerba iſta, percuſſit Paſhur Iere-
miam prophetam, & coniecit eum in [a]neruum, qui erat ad portam Beniamin ſupe
riorem, quæ fuit iuxta ædem DOMINI. Factum eſt autem, ut ſequenti die Paſhur
educeret Ieremiam è neruo. Dixitq; Ieremias ad eum, Non Paſhur uocauit DOMI
NVS nomen tuum, ſed [b]Magor circunquaq;. Sic enim dicit DOMINVS, Ecce ego
reddam te pauorem & tibi, & omnibus amicis tuis, qui hoſtium ſuorum ferro ca-
dent in conſpectu oculorum tuorum, ſed & omnem Iudam tradam in manum re-
gis Babylonij, qui transferet eos captiuos Babylonem, & feriet eos gladio. Et tra B
dam omnem theſaurum ciuitatis huius, atq; omnem laborem eius, & quidquid ha
bet pretioſum, omnes theſauros regum Iuda, tradam in manum hoſtium ſuorum,
atq; illi diripient eos, & tollent eos, & introducent eos Babylonem. Et tu Paſhur
cum omnibus domeſticis tuis ibitis in captiuitatẽ, uenies Babylonem, & iſthic mo
rieris, & iſthic ſepelieris, tu & omnes amici tui, quibus tu mendacium prophetaſti.

Narratio eſt hiſtorica, cohærens partim cũ ſuperioribus, partim continet orationem prophetæ.
[a]Mahpechethrota uerſatilis uidetur, ut epiſcopis papiſtis ſchyben.
[b]Magor ſignificat pauorem.

[e]Illexiſti me ô DOMINE, & illectus ſum, confortaſti me, & potuiſti, fui irriſioni
omni tempore, quiſq; me ſubſannat. Quoniam poſteaquã loquor, uociferor in-
iuriam, & uaſtationem clamo. Quandoquidẽ ergo uerbum DOMINI mihi pro-
bro uertitur, & omnibus diebus uituperio, ſtatui me eius mentionem ultra nõ ha-
biturum, neq; ultra loquuturum me in nomine eius. At fiebat [uerbum domini] C
in corde meo, & in oſſibus meis tanquam cohibiti ignis incendium, ut ſuſtentan-
do laborarem, nec poſſem. Porrò audiui multorum infamiam, pauorem circun-
quaq;, [b]Indicate, & indicabimus illud, eorum etiam omnium qui mihi bene uole-
bant, quiq; latus meum obſeruabant, [dicentium,] Si fortè perſuaderi poſſit, ut ei
ſuperiores ſimus, & uindictam de eo ſumamus. DOMINVS autem eſt mecum
ut robuſtus heros, idcirco proſternentur perſequutores mei, & nihil poterunt, ue
hementer pudefient, nihil enim [c]ſua prudentia profecerunt, †perpetua ignominia
[notabuntur,] quæ nunquam obliuioni tradetur. Et tu DOMINE †exercituum
[f]explorator iuſti, uidens renes & cor, uideam ultionem tuam de eis [ſumi,] quia ti
bi reuelaui cauſam meam. Cantate DOMINO, laudate DOMINVM, quia libera- D
uit animam pauperis de manu malignorum. †Execratus dies in quo natus ſum,
T

[e]Alij legunt, ſeduxiſti me.
Verba Ebræa hic obſcura ſunt & intricata, ſic ad uerbũ, Omnes uiri pacis meæ obſeruãt latus meũ, &c. Licet alij zela pro claudicatione exponant, Obſeruãt uiri mihi familiares, ſi claudicare alicubi uelim.
[b]Indicare pro tradũcere, deferre.
[c]Vel, quia nõ prudenter egerunt.
[f]Alij legunt, explorator uel probator iuſte.

dies in quo peperit me mater mea, sit nefastus. Execratus uir qui nunciauit patri
meo, dicendo, Natus est tibi filius mas, & lætitia eum exhilarauit. Eueniat isti ho
mini quod ciuitatibus, quas DOMINVS subuertit, neq; pœnituit eum, audiuerat e-
nim clamorem mane, & eiulatum tempore meridiano. Quod me non occidisti
mox ab utero, fuisset enim mater mea sepulchrum mihi, & uterus eius conceptus
perpetuus. Cur è uulua egressus sum, ut aspicerem laborem & dolorem, & perfi
cerentur dies mei pudore?

CAP. XXI.

Vrbe obsessa, propheta interrogatus respondet nihil illis tutū fore, nisi se dedant regi Babylonio.

[a] Alius ià Pashur est.

[b] Eb. Quaere uel sciscitare.

[c] Vt auertat à nobis hostem tantum.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam à DOMINO, quando misit ad eum rex
Zedechias [a]Pashur filiū Malkiæ, & Zephoniam filium Maasiæ sacerdotem
cum huiusmodi mandatis, [b]Consule quæso DOMINVM nostri causa, quia Nabu-
chodonosor rex Babylonis pugnat contra nos, si fortè DOMINVS agat nobiscum
iuxta omnia mirabilia sua, ut faciat [eum] à [c]nobis ascendere. Dixit ergo Ieremias
ad eos, Sic dicetis Zedechiæ, Sic dixit DOMINVS deus Israelis, Ecce arma bellica
quæ in manu uestra sunt, & quibus uos pugnatis contra regem Babylonium, &
contra Chaldæos qui uos foris extra muros oppugnant, reflectam, & colligam ea
B ad mediū ciuitatis huius, & pugnabo ego uobiscum exerta manu, & robusto bra-
chio, in furore, in æstu, & indignatione magna. Et percutiā habitatores huius ur
bis, tam homines q̃; iumēta peste ingenti morientur. Post hæc, dicit DOMINVS,
tradam Zedechiā regem Iuda, & seruos eius, & populū, residuos quoq; urbis hu-
ius, quos pestis, gladius & fames reliquos fecerunt, in potestatem Nabuchodono
soris regis Babylonij, & in manū hostium suorum, & in manum eorum qui quæ-
C runt animam eorum, qui feriet [a]eos gladio, non ignoscet eis, non parcet, nec mise-
rebitur. Ad populū autem istum dices, Sic dixit DOMINVS, Ecce †ego propo- Infra 38.a
no uobis uiam uitæ, & uiam mortis. Qui in ciuitate hac manserit, gladio interfi-
cietur, uel fame, uel peste. Qui uero egressus fuerit, & ad Chaldæos, qui cingunt
uos, defecerit, uitā seruabit, & erit ei anima sua ueluti parta præda. Ego enim po-
sui faciem meam contra ciuitatem istam in malum, & non in bonum, dicit DOMI-
D NVS, in manum regis Babylonij tradetur, qui eam igni exuret. Porrò domui Iu
da [dices,] Audite uerbum DOMINI ô domus Dauidis, sic enim dixit DOMINVS,
Ius †reddite mane, & adserite spoliatū de manu eius qui [ei] uim facit, ne fortè pro Infra 22.a
pter malitiā studiorū suorum egrediatur ut ignis furor meus, & exardescat, & ne-
mo sit qui extinguat. En me tibi quæ habitas in ualle, in [e]petra, in planitie, (dicit
DOMINVS,) qui dicitis, Quis nos terreret? aut quis perueniret ad habitationes no
stras? Ego uisitabo uos iuxta fructum studiorum uestrorum, dicit DOMINVS, &
inijciā ignem in syluā eius, ut deuoret omnia quæ circū eam sunt.

[a] Ebr. In ore gladij.

[e] Alij legunt, in petra planitiei.

CAP. XXII.

Hortatur regiam ad obseruationem iustitiæ, argumento ducto ab utilitate.

Ratio temporis non semper obseruatur in prophetarum sermonibus, nam ista oratio non sub Zedechia, sed longe antea dicta uidetur sub Ieboiakim.

[a] Im lo, si non formula iurandi, uehementer asserit & affirmat.

[b] Ebr. Sanctificabo.

A SIc dixit DOMINVS, Descēde in domum regis Iuda, & isthic loquere sermonem Hoc caput cū sequenti non cohæret.
istum, dicesq;, Audi uerbum DOMINI ô rex Iuda, qui sedes in solio Dauidis, tu
& serui tui, atq; populus tuus qui transitis per portas istas, Sic mādat DOMINVS,
†Facite iudicium & iustitiam, & adserite spoliatum è manu eius qui ei uim facit, ad- Supra 21.d
uenam, pupillum & uiduam ne contristetis, neq; iniuria adficiatis, & sanguinē in-
nocentem ne effuderitis in loco isto. Nam si diligenter ista feceritis, ingredientur Mutatur numerus.
B per portas huius domus, reges qui in solio Dauidis sedent, uecti curribus & equis
ipse & serui eius, atq; populus eius. Quod si ista uerba †non audieritis, per me iu Deut. 29.d 3.Reg. 9.b
raui, dicit DOMINVS, q̃ [a]domus ista redigetur in solitudinem. Quoniam sic dixit
DOMINVS super domū regis Iuda, Gilead tu mihi caput Libani, certe redigā te in
solitudinem, & urbes non habitatas. [b]Destinabo super te uastatores, quenq; cum
armis suis, qui excindent electas cedros tuas, & deijcient in ignem. Quumq; præ-
teribunt gentes multæ urbem hanc, dicent, quisq; ad proximum suum, Quare sic
C fecit DOMINVS isti magnificæ urbi? Tum dicent, Eo quod dereliquerunt fœdus
DOMINI dei sui, & adorarūt deos alios, eisq; seruierūt. Ne defleatis mortuum,

neq;

nec circumcurratis propter eum, sed impense flete super abeunte, quia non reuer tetur ultra, ut uideat natale suum solum. Quoniam sic dicit DOMINVS de [a]Sallum filio Iosiæ rege Iuda, qui regno inauguratus fuerat pro patre suo Iosia, Qui emigra uit de loco isto, ultra huc non reuertetur, sed in eo loco, quo eum captiuum abdu xerunt, morietur, & terram hanc ultra non uidebit. Væ ædificanti domũ suam non cum iustitia, & cœnacula sua non cum [b]iudicio, qui utitur seruitio proximi sui D gratis, & [c]opus suum ei non reddit. Qui dicit, Extruam mihi domum amplam, & cœnacula [f]uentis peruia, excindit sibi fenestras, laquearia arcuata ex cedro [facit,] & [g]sinopide pingit. Num regnaturũ te putas quod cum cedris [h]contendis? An non & pater tuus edit & bibit, & exequutus est iudicium & iustitiam, & bene illi erat tunc? Iudicauit causam pauperis & egeni, & tunc bene [illi erat.] An nõ hoc erat nosse me, dicit DOMINVS? Porrò oculi tui & cor tuum nihil [spectant] quàm emolu mentum, ad effundendum sanguinem innocentem, ad faciendum iniuriam & op pressionem. Idcirco sic dicit DOMINVS de Iehoiakim filio Iosiæ rege Iuda, Non E plangent eum [sic,] Eheu frater, eheu soror: non [inquam] plangent eum, Heu do mine, heu gloria eius. Sepultura asini sepelietur, [i]lacerus & abiectus extra portas Ierusalem. Conscende Libanum & clama, in Basan quoque da uocem tuam, incla ma [k]transfluuianos, quoniam contriti sunt omnes amatores tui. Loquutus sum ad te rebus tuis adhuc integris, at tu dixisti, Non audiã. Hęc fuit [l]consuetudo tua à pueritia tua, ut nõ audires uocem meam. Omnes [m]pastores tuos [n]uentus pascet, F & amatores tui in captiuitatem abibunt. Tunc nimirũ erubesces & pudefies pro pter omnem malitiam tuam. Sedisti in Libano, nidum posuisti in cedris, quàm grata eris, quum uenerint tibi dolores, dolor [inquam] ut parturientis. Viuo ego di cit DOMINVS, etiamsi fuerit Chonias filius Iehoiakim regis Iuda annulus signato rius in manu mea dextera, tamen isthinc auellam te, tradamque te in manum quęren tium animam tuam, & in manum eorum quorum cõspectum tu formidas, atque in manum Nabuchodonosoris regis Babylonij, & in manũ Chaldæorum. Trans G portaboque te & matrem tuam, quæ te peperit, in terram aliam, in qua nõ estis nati, & isthic moriemini, in terram autem istam, ad quam ipsi animam suam [o]attollunt ut istuc redeant, non redibunt. An truncus contemptus & dissipatus est uir iste Chonias? aut uas aliquod quod nemini placet? Quare abiecti sunt tam ipse quàm semen eius, & proiecti in terram quam non cognouerũt? O terra, terra, terra, au di uerbum DOMINI, sic dixit DOMINVS, Scribite uirum istum [p]orbum, uirum qui nihil prospere aget in diebus suis, quoniã nullus de semine eius prosperabitur ut sedeat in solio Dauidis, & regnet posthac in Iuda.

[a]Sellum idem qui & Ioachas, iã captiuus tenebatur in Aegypto.
[b]Non cũ iudicio, id est, nõ honestis ratio nibus.
[c]Opus ponitur pro mercede operis.
[f]Alij legunt spaciosa, alij, refrigerantia.
[g]Minium unã speciem coloris pro omni bus ponit.
[h]Hoc est, æmulari uis alios reges uel gẽ tium, uel qui ante te fuerunt.
[i]Pro lacerus alij pu tridus legunt.
Alloquitur filiã Zion, uel gentem Iudai cã, sed per ironiam.
[k]Meabarim transla cani. qui ad fines Iu deæ habitabant.
[l]Ebr. Via tua.
[m]Pastores sunt præsi des, prophetæ, reges, sacerdotes.
[n]Ventum pascere, est res friuolas & inanes moliri: uentus pascet eos, id est, frustrabun tur sua spe.
Chonias & Iechoni as idem.
[o]Animã ad aliquam rẽ attollere, est eam auere, desiderare, ex petere.
[p]Alij legunt, abdica tum.

CAP. XXIII.

VAe pastoribus qui perdũt & dissipant gregem pascuę meæ, dicit DOMINVS. A Propterea sic dicit DOMINVS deus Israelis de pastoribus qui pascunt popu lum meũ, Vos dissipastis gregẽ meum, & extrusistis eum, & non uisitastis eũ, ecce ego uisitabo super uos malitiã studiorum uestrorũ, dicit DOMINVS. Et colligam ego reliquias gregis mei ex omnibus terris in quas expuleram eas, et reducã eas ad caulas suas, ut sobolescãt, & multiplicent. Ego cõstituam super eas pastores qui eas pascent, non timebunt ultra, neque terrebũtur, neque [a]desiderabitur aliquid ex eis, dicit DOMINVS. Ecce dies uenient, dicit DOMINVS, ut excitem germen iustum Dauidi, regnabitque rex, & prudenter rem geret, & faciet iudiciũ & iustitiam in ter ra. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit tuto: & hoc nomen eius quo B uocabunt [eum,] DOMINVS iustitia [b]nostra. Idcirco ecce dies uenient, dicit DO MINVS, ut non dicant ultra, Viuit DOMINVS, qui ascendere fecit filios Israelis de terra Aegypti: sed, †Viuit DOMINVS, qui ascendere fecit, & qui introduxit semen domus Israelis de terra Aquilonis, & de omnibus terris ad quas expuleram eos, & habitabunt in terra sua. Ad prophetas [c]contritum est cor meum in medio mei,

Inuectiua in magistratum, & antistites religionis. Describit autem sub nomine pastoris Messiæ officium & gratiam.
Metastasis uel anacle sis in uisitãdi uerbo.
[a]Ebr. Non uisitabun tur, id est, non defici ent.
Quum ostendissent repudiatum Iechoni am & orbum, confe mode promissionem de Christo uero rege subnectit, qui sessu rus est in solio Dauidis perpetuo.
[b]Alij legunt, domi nus iustus noster.
[c]Quidã legunt, pro pter prophetas: alij pro titulo nouo po nunt, Ad prophetas.

fluctuarunt omnia ossa mea, similis factus sum uiro ebrio, & uiro quem uinum in cendit, à facie DOMINI, & à facie uerborum sanctitatis eius. Quoniam terra ple- na est adulteris, quia propter [b]execrationem luxit terra, & speciosa deserti exarue-
C runt, & fuit clades eorum [c]mala, & potentia eorum non firma. Etenim tam pro- pheta quàm sacerdos hypocritæ fuerunt, quin & in domo mea malitiam eorum depre hendi, ait DOMINVS. Idcirco erit eis uia eorum ut lubricitas in caligine, impellen tur & cadent in ea, quia adducam super eos malum, annum [scilicet] uisitationis eo rum, ait DOMINVS. Eandem stultitiam insulsam quam uidi apud prophetas Sa- mariæ, qua in Baal prophetabant, & populum meum Israel seducebant, apud pro phetas quoque Ierusalem uidi, horrenda quoque & tetra: adulteria enim committũt, & incedunt in mendacio, roborant manus pessimorum [hominum,] quo minus redeant, unusquisque à malitia sua: factique sunt mihi omnes illi ut Sodoma, & habi- tatores eius ut Gomorra. Idcirco sic dicit DOMINVS exercituum de prophetis
D istis, †Ecce ego cibo eos absynthio, et potabo eos aquis fellitis, à prophetis enim Ie rusalẽ egressa est hypocrisis in uniuersam terrã. Sic dicit DOMINVS exercituum, Ne audieritis uerba prophetarum qui uobis prophetant, [f]uanos reddunt uos, ui- sionẽ cordis sui loquuntur, non ex ore DOMINI. Ad eos qui me irritant constan ter dicunt, DOMINVS loquutus est, Pax erit uobis: & ad omnes qui ambulãt iuxta libidinem cordis sui, dicunt, Nihil mali uobis accidet. Quis enim stetit in cõsilio arcano DOMINI, qui uiderit & audierit uerbũ eius? aut quis animaduertit ad uer- bum eius & audiuit? Ecce tempestas DOMINI furor [eius] egressus est, & turbo sese intorquens in caput impiorum [sese] demittet. Non auertetur ira DOMINI, donec fecerit illud, & donec ratas fecerit cogitationes cordis sui, in nouissimo die-
E rum intelligetis intelligentiã eius. †Non misi prophetas istos, at ipsi cucurrerũt: nihil loquutus sum ad eos, ipsi tamen prophetant. Si stetissent in consilio meo, & uerba mea nota fecissent populo meo, reduxissent eos de uia sua mala, atque de malitia studiorum suorum. An non deus de propinquo ego, dicit DOMINVS, & non deus de longinquo? Num abscondet se quisquam in latebras ut eum uidere nequeam, ait DOMINVS? An nõ cœlum & terram ego impleo, dicit DOMINVS? Audiui [planè] quæ nam dicant prophetæ prophetantes mendacium in nomine meo, dicentes, Somniaui, somniaui. Quousque est hoc in corde prophetarum, ut pro
F phetent mendacium? ut prophetent dolum cordis sui? Quorum consiliũ huc ten dit, ut populum meum somnijs suis, quæ quisque proximo suo recenset, in obliuio- nem nominis mei trahãt, quemadmodum & patres eorum nominis mei per Baal obliti sunt. Propheta apud quem est somniũ, somnium narret: & is apud quem est uerbum meum, loquatur uerbum meum ex [g]fide. Quid enim paleæ cum triti co, ait DOMINVS? An non uerbum meum est sicut ignis, ait DOMINVS, & sicut malleus petrã dissipans? Propterea ecce ego contra prophetas, dicit DOMINVS, qui suffurantur uerba mea, quisque scilicet à proximo suo. Ecce ego cõtra prophe tas, inquit DOMINVS, usurpantes linguam suam, & dicunt, Dixit. Ecce ego con- tra prophetas somniantes mendacia, dicit DOMINVS, quæ narrãt, seducuntque po- pulum meum mendacijs suis atque celeritatibus suis, quum ego non miserim eos, neque præceperim eis: omnino nihil utilitatis adferent populo isti, ait DOMINVS.
G Quũ populus iste te interrogauerit, aut propheta, aut sacerdos, dicens, Quod nam est onus DOMINI? Dices ad eos, Quod nam onus? Et abijciam uos, dicit DOMI- NVS. Quod si propheta, sacerdos, aut populus dixerit onus DOMINI, uisitabo ui rum talem & domum eius. Sic dicetis quisque ad proximum suum, & quisque ad fra trem suum, Quid respondit DOMINVS, & quid loquutus est DOMINVS? At one ris DOMINI ultra ne memineritis, suum enim cuique uerbum onus erit, & peruerti- stis uerba dei uiuentis DOMINI exercituum dei nostri. Sic dices ad prophetam,

Quid

[b] Alij legũt iuramentum
[c] Alij legũt, cursus eorum fuit malus.
[f] Vel, fatuos uos reddunt.
[g] Vel uere.

Post descriptionem Messiæ [illegible] prophetas [illegible].
Supra 9.a
Nota falsorum prophetarum.
Supra 14.c Infra 27.c & 29.c

Quid respondit tibi DOMINVS? & quid loquutus est DOMINVS? & non dicatis
Onus DOMINI. Idcirco sic dixit DOMINVS, Quandoquidem [b]dicitis uerbũ istud,
Onus DOMINI, ego autem misi ad uos, ne diceretis, Onus DOMINI: idcirco ecce
& ego [c]uos leuãdo tollam & abijciam uos à facie mea, & ciuitatem istam quam de-
Infra 29.a deram uobis & patribus uestris, & †adficiam uos sempiterno opprobrio & æter
na ignominia, quæ in obliuionem nunquam ueniet.

[b] Alij legunt, & si dixeritis onus domini, sine periodo, ut sequentibus hæreat.
[c] Alij legunt, obliuiscar uestri.

CAP. XXIIII.

Comparatio duorum regum sub typo duorũ calathorum ficuum.

OStendit mihi DOMINVS, & ecce duo corbes ficuum positi erãt ante templũ
DOMINI, posteaquam captiuos abduxerat Nabuchodonosor rex Babylo-
nis Iechoniam filium Iehoiakim regem Iuda, & principes Iuda, & opifices, & inclu-
sores de Ierusalem, & duxerat eos in Babylonem. Corbis unus continebat ficus
supra modum bonas, quales sunt ficus præcoces: alter uero corbis cõtinebat ficus
uehementer malas, quæ præ austeritate edi non possent. Dixitq; DOMINVS ad B
me, Quid uides tu Ieremia? Et dixi, Ficus, nempe ficus supra modum [a]bonas, & ue
hementer austeras, quæ præ austeritate haudquaquam edi possent. Et factum est
uerbum DOMINI ad me, dicẽs, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Quemadmodum
ficus istæ bonæ [sunt,] sic agnoscam in bonũ [ipsorum] [b]captiuitatem Iuda, quam
emisi de loco isto in terram Chaldæorum: ponam enim oculos meos super eos in C
bonum, & reducam eos in terram istam: ædificabo eos, & non diruam: plãtaboq;
eos, & non euellã. Dabo insuper eis cor, ut me cognoscãt q; ego sim DOMINVS:
Infra 32.d ipsi †erunt mihi populus, & ego ero eorum deus, quia reuertentur ad me ex toto
Infra 29.d corde suo. Et †sicut ficus malæ, quæ comedi non possent præ austeritate, [abijci-
untur,] dicit DOMINVS, ita dabo Zedechiam regem Iuda & principes eius, atq; re
liquias Ierusalem, quæ reliquæ factæ sunt in terra ista, & qui habitant in terra Ae- D
gypti: dabo inquã eos in diuexationem, idq; malo [ipsorum,] omnibus regnis ter
ræ, in opprobrium, in prouerbium, in fabulam, & in execrationem in omnibus lo
cis ad quæ eiecero eos. Mittamq; in eos gladium, famem & pestem, donec consu
mantur de hac terra quam tradidi eis, & patribus eorum.

[a] Ebr. Bonas bonas: circumloquuntur autem superlatiuum geminatiõe positiui, ut Germani gůt gůt, addunt ultra hoc ualde.
[b] Captiuitas ponitur pro hominibus in captiuitatem abductis.

CAP. XXV.

Oratio est prophetæ, qua admonet eos ut resipiscant, nisi malint funditus perire.
Dicta est ante superiorẽ, quia ordo naturalis nõ seruatur. Videtur esse protestatio totius doctrinæ Ieremianæ.

Titulus. VErbum quod fuit ad Ieremiam super uniuerso populo Iuda, anno quarto Ie- A
hoiakim filij Iosiæ regis Iuda, qui annus primus fuit Nabuchodonosoris re-
gis Babylonis, quod loquutus est Ieremias propheta ad cunctum populum Iuda,
& ad omnes habitatores Ierusalem in hunc modum. A tertiodecimo anno Io-
siæ filij Amon regis Iuda usq; in hunc diem (uiginti iam [a]tribus annis,) factum est
ad me uerbum DOMINI, & alloquutus sum uos tempestiue surgendo, & [b]constan
ter loquendo, sed non audiuistis. Et misit DOMINVS ad uos omnes seruos suos
prophetas, mature surgendo, & mittẽdo, attamen non audiuistis, neq; inclinastis
4.Reg.17.d Ezech.18.c Infra 35.c aurem uestrã ut audiretis. Dicebat ille quidem, †Reuertimini quæso, quisq; à uia
sua mala, & à malis studijs uestris, & habitate super terrã quam dedit DOMINVS
uobis & patribus uestris à sæculo in sæculũ. Ne eatis post deos alios, ut seruiatis B
eis, & adoretis eos, neq; exasperetis me opere manuum uestrarum, & nõ adfligam
uos. Sed non audiuistis me, dicit DOMINVS, exasperastis enim me operibus ma-
nuum uestrarum, idq; uestro malo. Idcirco sic dixit DOMINVS exercituum, Eo
quod non audiuistis uerba mea, ideo ecce ego mittam & accipiam uniuersas fa-
milias Aquilonis, dicit DOMINVS, & Nabuchodonosorem regem Babylonium
seruum meum, & adducam eos in hanc terram, & super habitatores eius, & super
omnes gentes istas quæ circunquaq; sunt, & funditus excindam eos. Et ponam
eos in stuporem, in sibilum, & in uastitates perpetuas. Perdam ex eis uocem lætiti- C
tiæ, & uocem gaudij, uocem sponsi & sponsæ, uocem molæ, & lumen lucernæ.
Redigeturq; uniuersa ista terra in solitudinem & uastitatem, & [c]seruient gentibus
Infra 29.c 2.Par.36.d 1.Esd.1.a Dan.9.a illis, nempe regi Babylonio septuaginta annos. Quumq; impleti fuerint †septua
ginta anni, uisitabo & ipsius regis Babylonici & corũ iniquitatem, ait DOMINVS,

[a] Vel, hic est iam uicesimus tertius annus.
[b] Constanter addidi non ex meo, sed ex uerbo piel.
[c] Seruient, scilicet Iudæi, gentibus.

fluctuarunt omnia ossa mea, similis factus sum uiro ebrio, & uiro quem uinum in cendit, à facie DOMINI, & à facie uerborum sanctitatis eius. Quoniam terra plena est adulteris, quia propter ᵃexecrationem luxit terra, & speciosa deserti exaruerunt, & fuit clades eorum ᶜmala, & potentia eorum non firma. Etenim tam propheta quàm sacerdos hypocritæ fuerunt, qui & in domo mea malitiam eorum deprehendi, ait DOMINVS. Idcirco erit eis uia eorum ut lubricitas in caligine, impellentur & cadent in ea, quia adducam super eos malum, annum [scilicet] uisitationis eorum, ait DOMINVS. Eandem stultitiam insulsam quam uidi apud prophetas Samariæ, qua in Baal prophetabant, & populum meum Israel seducebant, apud prophetas quoque Ierusalem uidi, horrenda quoque & tetra: adulteria enim committunt, & incedunt in mendacio, roborant manus pessimorum [hominum,] quo minus redeant, unusquisque à malitia sua: factique sunt mihi omnes illi ut Sodoma, & habitatores eius ut Gomorra. Idcirco sic dicit DOMINVS exercituum de prophetis

Post descriptionem Messiæ falsos prophetas adoritur.

ᵃ Alij legunt iuramentum

ᶜ Alij legunt, cursus eorum fuit malus.

C

D istis, †Ecce ego cibo eos absynthio, et potabo eos aquis fellitis, à prophetis enim Ierusalem egressa est hypocrisis in uniuersam terram. Sic dicit DOMINVS exercituum, Ne audieritis uerba prophetarum qui uobis prophetant, ᶠuanos reddunt uos, uisionem cordis sui loquuntur, non ex ore DOMINI. Ad eos qui me irritant constanter dicunt, DOMINVS loquutus est, Pax erit uobis: & ad omnes qui ambulant iuxta libidinem cordis sui, dicunt, Nihil mali uobis accidet. Quis enim stetit in consilio arcano DOMINI, qui uiderit & audierit uerbum eius? aut quis animaduertit ad uerbum eius & audiuit? Ecce tempestas DOMINI furor [eius] egressus est, & turbo sese intorquens in caput impiorum [sese] demittet. Non auertetur ira DOMINI, donec fecerit illud, & donec ratas fecerit cogitationes cordis sui, in nouissimo dierum

Supra 9.a

ᶠ Vel, fatuos uos reddunt.

Nota libros prophetarum.

E rum intelligetis intelligentiam eius. †Non misi prophetas istos, at ipsi cucurrerunt: nihil loquutus sum ad eos, ipsi tamen prophetant. Si stetissent in consilio meo, & uerba mea nota fecissent populo meo, reduxissent eos de uia sua mala, atque de malitia studiorum suorum. An non deus de propinquo ego, dicit DOMINVS, & non deus de longinquo? Num abscondet se quisquam in latebras ut eum uidere nequeam, ait DOMINVS? An non cœlum & terram ego impleo, dicit DOMINVS? Audiui [plane] quæ nam dicant prophetæ prophetantes mendacium in nomine meo, dicentes, Somniaui, somniaui. Quousque est hoc in corde prophetarum, ut pro

Supra 14.a
Infra 27.c
& 29.c

F phetent mendacium? ut prophetent dolum cordis sui? Quorum consilium huc tendit, ut populum meum somnijs suis, quæ quisque proximo suo recenset, in obliuionem nominis mei trahant, quemadmodum & patres eorum nominis mei per Baal obliti sunt. Propheta apud quem est somnium, somnium narret: & is apud quem est uerbum meum, loquatur uerbum meum ex ᵍfide. Quid enim paleæ cum tritico, ait DOMINVS? An non uerbum meum est sicut ignis, ait DOMINVS, & sicut malleus petram dissipans? Propterea ecce ego contra prophetas, dicit DOMINVS, qui suffurantur uerba mea, quisque scilicet à proximo suo. Ecce ego contra prophetas, inquit DOMINVS, usurpantes linguam suam, & dicunt, Dixit. Ecce ego contra prophetas somniantes mendacia, dicit DOMINVS, quæ narrant, seducuntque populum meum mendacijs suis atque celeritatibus suis, quum ego non miserim eos, neque præceperim eis: omnino nihil utilitatis adferent populo isti, ait DOMINVS.

ᵍ Vel uere.

G Quum populus iste te interrogauerit, aut propheta, aut sacerdos, dicens, Quod nam est onus DOMINI? Dices ad eos, Quod nam onus? Et abijciam uos, dicit DOMINVS. Quod si propheta, sacerdos, aut populus dixerit onus DOMINI, uisitabo uirum talem & domum eius. Sic dicetis quisque ad proximum suum, & quisque ad fratrem suum, Quid respondit DOMINVS, & quid loquutus est DOMINVS? At oneris DOMINI ultra ne memineritis, suum enim cuique uerbum onus erit, & peruertistis uerba dei uiuentis DOMINI exercituum dei nostri. Sic dices ad prophetam,

Quid

Quid respondit tibi DOMINVS? & quid loquutus est DOMINVS? & non dicatis Onus DOMINI. Idcirco sic dixit DOMINVS, Quandoquidem [b]dicitis uerbũ istud, Onus DOMINI, ego autem misi ad uos, ne diceretis, Onus DOMINI: idcirco ecce & ego [c]uos leuãdo tollam & abijciam uos à facie mea, & ciuitatem istam quam dederam uobis & patribus uestris, & †adficiam uos sempiterno opprobrio & æterna ignominia, quæ in obliuionem nunquam ueniet.

Supra 20.b

[b]Alij legunt, & si dixeritis onus domini, sine periodo, ut sequentibus hæreat.
[c]Alij legunt, obliuiscar uestri.

CAP. XXIIII.

Comparatio duorum regum sub typo duorũ calathorum ficuum.

OStendit mihi DOMINVS, & ecce duo corbes ficuum positi erãt ante templũ DOMINI, posteaquam captiuos abduxerat Nabuchodonosor rex Babylonis Iechoniam filium Iehoiakim regem Iuda, & principes Iuda, & opifices, & inclusores de Ierusalem, & duxerat eos in Babylonem. Corbis unus continebat ficus supra modum bonas, quales sunt ficus præcoces: alter uero corbis cõtinebat ficus uehementer malas, quæ præ austeritate edi non possent. Dixitq; DOMINVS ad me, Quid uides tu Ieremia? Et dixi, Ficus, nempe ficus supra modum [a]bonas, & uehementer austeras, quæ præ austeritate haudquaquam edi possent. Et factum est uerbum DOMINI ad me, dicẽs, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, Quemadmodum ficus istæ bonæ [sunt,] sic agnoscam in bonũ [ipsorum] [b]captiuitatem Iuda, quam emisi de loco isto in terram Chaldæorum: ponam enim oculos meos super eos in bonum, & reducam eos in terram istam: ædificabo eos, & non diruam: plãtaboq; eos, & non euellã. Dabo insuper eis cor, ut me cognoscãt q; ego sim DOMINVS: ipsi †erunt mihi populus, & ego ero eorum deus, quia reuertentur ad me ex toto corde suo. Et †sicut ficus malæ, quæ comedi non possent præ austeritate, [abijciuntur,] dicit DOMINVS, ita dabo Zedechiam regem Iuda & principes eius, atq; reliquias Ierusalem, quæ reliquæ factæ sunt in terra ista, & qui habitant in terra Aegypti: dabo inquã eos in diuexationem, idq; malo [ipsorum,] omnibus regnis terræ, in opprobrium, in prouerbium, in fabulam, & in execrationem in omnibus locis ad quæ eiecero eos. Mittamq; in eos gladium, famem & pestem, donec consumantur de hac terra quam tradidi eis, & patribus eorum.

B C D

Infra 31.f
Infra 29.d

[a]Ebr. Bonas bonas: circumloquuntur autem superlatiuum geminatiõe positiui, ut Germani gůt gůt, addunt ultra hoc uel de.
[b]Captiuitas ponitur pro hominibus in captiuitatem abductis.

CAP. XXV.

Titulus.

Oratio est prophetæ, qua admonet eos ut resipiscant, nisi malint funditus perire.
Dicta est ante superiorẽ, quia ordo naturalis nõ seruatur. Videtur esse protestatio totius doctrinæ Ieremianæ.

VErbum quod fuit ad Ieremiam super uniuerso populo Iuda, anno quarto Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda, qui annus primus fuit Nabuchodonosoris regis Babylonis, quod loquutus est Ieremias propheta ad cunctum populum Iuda, & ad omnes habitatores Ierusalem in hunc modum. A tertiodecimo anno Iosiæ filij Amon regis Iuda usq; in hunc diem (uiginti iam [a]tribus annis,) factum est ad me uerbum DOMINI, & alloquutus sum uos tempestiue surgendo, & [b]constanter loquendo, sed non audiuistis. Et misit DOMINVS ad uos omnes seruos suos prophetas, mature surgendo, & mittẽdo, attamen non audiuistis, neq; inclinastis aurem uestrã ut audiretis. Dicebat ille quidem, †Reuertimini quæso, quisq; à uia sua mala, & à malis studijs uestris, & habitate super terrã quam dedit DOMINVS uobis & patribus uestris à sæculo in sæculũ. Ne eatis post deos alios, ut seruiatis eis, & adoretis eos, neq; exasperetis me opere manuum uestrarum, & nõ adfligam uos. Sed non audiuistis me, dicit DOMINVS, exasperastis enim me operibus manuum uestrarum, idq; uestro malo. Idcirco sic dixit DOMINVS exercituum, Eo quod non audiuistis uerba mea, ideo ecce ego mittam & accipiam uniuersas familias Aquilonis, dicit DOMINVS, & Nabuchodonosorem regem Babylonium seruum meum, & adducam eos in hanc terram, & super habitatores eius, & super omnes gentes istas quæ circunquaq; sunt, & funditus excindam eos. Et ponam eos in stuporem, in sibilum, & in uastitates perpetuas. Perdam ex eis uocem lætitiæ, & uocem gaudij, uocem sponsi & sponsæ, uocem molæ, & lumen lucernæ. Redigeturq; uniuersa ista terra in solitudinem & uastitatem, & [c]seruient gentibus illis, nempe regi Babylonio septuaginta annos. Quumq; impleti fuerint †septuaginta anni, uisitabo & ipsius regis Babylonici & eorũ iniquitatem, ait DOMINVS,

A B C

4.Reg.17.d
Supra 18.c
Infra 35.a

Infra 29.c
2.Par.36.d
1.Esd.1.a
Dan.9.a

[a]Vel, hic est iam uicesimus tertius annus.
[b]Constanter addidi non ex meo, sed ex uerbo piel.
[c]Seruient, scilicet Iudæi, gentibus.

ipsam quoq; Chaldæorum terram, & redigam eam in solitudines perpetuas. Et
adducam super terram hanc omnia uerba mea quæ cōtra eam loquutus sum, cum
omnibus quæ scripta sunt in libro isto, quæ prophetauit Ieremias super om̄es gen
tes, quoniam seruient [a] & ipsi gentibus multis, & regibus magnis, rependamq; eis
D iuxta opera sua, & iuxta opus manuum suarum. Quoniam sic dicit DOMINVS
deus Israelis ad me, Sume calicem uini furoris huius de manu mea, & fac ex eo bi-
bant omnes gentes ad quas ego te mitto, & bibēt, commotiq; insanient metu gla-
dij, quem ego inter eos mittam. Tuli ergo calicem istū de manu DOMINI, & po-
tum ex eo dedi omnibus gētibus ad quas misit me DOMINVS, [nempe] Ierusalem
& urbibus Iuda, regibus eius, & principibus eius, ut redigantur in desolationem,
in stuporem, in exibilationem, atq; in execrationem, ut [testatur] hæc dies. Dein-
de [dedi calicem] & Pharaoni regi Aegyptio & seruis eius, principibus eius, & uni
uerso populo eius. Omni [e] promiscuo uulgo, & cunctis regibus terræ Vz, omni-
bus deniq; regibus terræ Palestinæ. Askelon, Gaza, Accaron & reliquijs Azo-
E ti, Edom & Moab, atq; filijs Amon. Cunctis quoq; regibus Tyri, & omnibus re
gibus Zidon, atq; regibus insularibus ultra mare. Dedan quoq; & Thema, Buz,
& omnibus qui [f] extremos angulos [incolunt.] Omnibus regibus Arabiæ, & o-
mnibus regibus [g] Occidentis habitantibus desertum. Cunctis regibus Zimri, &
omnibus regibus Elam, unà cum omnibus regibus Medorum. Omnibus regi-
bus Aquilonis, prope aut longe sitis, quibusq; cum proximo suo. Et omnibus re
gnis terræ quæ sunt in superficie orbis. Porrò rex Sesach post illos bibet. Et di
ces ad eos, Sic mandat DOMINVS exercituum deus Israelis, Bibite, & inebriemini,
F uomite & cadite, & non resurgetis, à gladio quem in uos mittam. Quod si renue
rint calicem de manu tua accipere ad bibendum, dices ad eos, Sic dicit DOMINVS
exercituum, † Omnino bibetis. Quoniam ecce ego incipio adfligere in urbe quę 1.Pet.4.d
[h] uocatā nomine meo, & uos omnino impune abiretis? Non [i] impune feretis, quia
ego gladium aduoco super omnes habitatores terrę, dicit DOMINVS exercituum.
Tu ergo prophetabis cōtra eos omnes sermones istos, dicesq; ad eos, DOMINVS Graphica descriptio diuini dominii.
† de sublimi rugiet, & de habitatione sua sancta dabit uocem suam, rugiēdo rugiet Ioel 3.d
super domicilio suo, celeusma instar calcantium resonabit super omnes habitato- Amos 1.a
res terræ. Venit uastitas ad extremitatem terræ, quoniam disceptatio est DOMI-
NO cum gētibus, [k] iudicium subibit ipse cum omni carne, ut gladio dedat impios,
ait DOMINVS. Sic enim loquutus est DOMINVS exercituum, Ecce calamitas egre
G dietur de gente ad gentē, & turbo magnus excitabitur à lateribus terræ. Et erunt
interfecti DOMINI in die illo ab extremitate terræ ad extremitatem terrę, nemo de
plangetur, nemo colligetur, nemo sepelietur, sed ut stercus iacebunt in superficie
terræ. Vlulate ô pastores, & clamate, uolutate uos in puluere, uos q [l] insigniores
estis in grege, qa dies uestri impleti sunt, ut mactemini, ut dispergamini, cadatisq;
uti uasa expetibilia. Et peribit [m] fugæ [occasio] pastoribus, & arietibus gregis eua
dendi. Vox clamoris pastorum [tum audietur,] & ululatus arietum gregis, DO-
MINVS enim uastat [n] pascua eorum. Et [o] conticuerunt pulcherrima & amœnissi-
ma tempe, pascua pacifica, præ furore iræ DOMINI. Dereliquit ut leo latibulum
suum, nam terra eorum in desolationem redacta est præ æstu uastatoris, & præ fu
rore iræ suæ.

CA. XXVI.

A IN principio regni Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda factum est uerbum istud à DO
MINO in hunc modum, Sic dicit DOMINVS, Sta in atrio domus DOMINI, & lo
quere ad omnes urbes Iuda, uenientes ad domum DOMINI ut adorent, cuncta uer
ba quæ præcepi tibi ut ad eos loquaris: caue uerbū adimas, si fortè audiant & con-
uertantur quisq; à uia sua mala, ut & me quoq; pœniteat mali quod constitueram
illis facere propter malitiam studiorum suorum, dicesq; ad eos, Sic ait DOMINVS,

[a] Ad uerbum sic, operabūtur in eis etiam gētes multæ, hoc est, aliæ gentes subigent Babylonios, & eos seruitio prement, quemadmodum ipsi alijs fecerant.
[b] Ipsi, scilicet Babylonij.

[e] Aereb quidam pro occidentalibus exponunt.

[f] Extremātes angulo.

[g] Alij dicunt Arabiæ, uel omnes promiscue reges in deserto.

[h] Ebr. In urbe quæ inuocatum est nomen meum super eam.
[i] Ebr. Non eritis innoxij, immunes.

[k] Ebr. Iudicatur.
[l] Ebr. Fortes gregis, ut arietes duces.
[m] Ebr. Peribit fuga à pastoribus. Enallagen hanc mitigaui per uoculam [occasio.] Sensus enim est, Tanta mala ingruēt, ut nulla uia fugiendi pateat pastoribus.
[n] Pascua eorum perdentur, id est, plebes ex quibus opulenti illi uiuebant, quorum sanguine saginati erant.
[o] Alij legunt, euersa sunt, excisa sunt seu uastata pacifica pascua.

Historica narratio est, & quomodo ob ueritatis præconium tractatus sit à principibus.

Si non audieritis me, ut ambuletis in lege mea quã uobis proposui, ut audiatis uerba seruorum meorum prophetarum, quos ego mitto ad uos, tempestiue surgẽdo & mittendo: si [inquam] non audieritis, reddam ædem istam similem Silo, & ur- B
[illegible] 4.b bem hanc obijciam contumeliæ omnibus gentibus terræ. †Audierunt autem sacerdotes & prophetæ, atque cunctus populus Ieremiã sermones illos prædicantem in domo DOMINI. Cumque Ieremias finem fecisset loquẽdi omnium eorum quæ loqui ad uniuersum populum DOMINVS præceperat, apprehenderunt eum sacerdotes, prophetæ & cunctus populus, & dicebant, Morte moriatur. Quare prophetasti in nomine DOMINI, dicens, Eueniet domui isti quemadmodum Silo, & ciuitas ista uastabitur, ut nemo sit qui [eam] inhabitet? Quumque uniuersus populus congregatus esset ad Ieremiã in æde DOMINI, audierunt principes Iuda uer- C
ba ista, ascenderunt de domo regis in ædem DOMINI, & considerunt ad ostiũ portæ DOMINI nouæ. Dixerunt autem sacerdotes & prophetæ ad principes & ad omnem populũ huiusmodi uerba, Reus [a]mortis est homo iste, quoniam prophetauit aduersus urbem hanc, quemadmodum auribus uestris audiuistis. Et dixit Ieremias ad cunctos principes, & ad uniuersum populum hæc uerba, DOMINVS misit me, ut prophetarem contra ædem istam & contra urbem hanc omnia uerba
Supra 7.a quę audistis. †Nunc igitur bonas facite uias uestras, & studia uestra, & audite uo- D
cem DOMINI dei uestri, tum pœnitebit & DOMINVM mali huius quod loquutus est cõtra uos. Et ecce ego sum in manu uestra, facite mihi quod uobis bonum & rectum uidebitur. Veruntamen hoc certo scitote, quod si me interfeceritis, uosipsos, urbem istã, & ciues eius [b]reos facietis innoxij sanguinis, quoniã reuera DOMINVS me misit ad uos, ut loquerer in aures uestras omnia uerba ista. Et dixerunt principes atque cũctus populus ad sacerdotes & prophetas, Hic [c]uir nõ est mortis reus, quoniam loquutus est nobis in nomine DOMINI dei nostri. Et surrexerunt uiri E
de senioribus terræ, dixeruntque ad cunctam congregationem populi in hunc modum, Micheas Morasthites prophetabat in diebus Ezechiæ regis Iuda, is dicebat ad omnem populũ Iuda in huiusmodi sententiã, Sic dixit DOMINVS exercituum,
Mich. 4. Zion ut ager arabitur, & Ierusalem in aceruos redigetur, & mons domus in excelsa syluæ. Num uero interficiendo interfecerunt eum Ezechias rex Iuda, atque omnis Iuda? An non potius timuit DOMINVM, & exorauit faciem DOMINI? unde F
& DOMINVM pœnituit mali eius quod contra eos decreuerat. Et nos committeremus tantum crimen contra animas nostras? Fuit autem & alius quoque qui prophetauit in nomine DOMINI, nẽpe Vrias filius Semeæ de Kiriath Iearim, qui prophetauerat contra urbem hanc, & contra hanc terram, iuxta cunctos sermones Ieremiæ. Et audiuerant rex Iehoiakim, & omnes heroes eius, & omnes principes sermones eius, rex autem quærebat eum occidere. Cumque hoc audijsset Vrias, ti- G
muit, & fugit, profectus in Aegyptum. Misit ergo rex Iehoiakim uiros in Aegyptum, nempe Elnathan filium Achbor, & uiros cum eo in Aegyptum, qui educentes Vriam ex Aegypto, perduxerũt eum ad regem Iehoiakim, qui eum gladio percussit, & cadauer eius abiecit in sepulchrum [d]uulgi. At [e]manus Ahikam filij Saphan fuit cum Ieremia, ne traderetur in manum plebis, & interficeretur.

Aliud argumentum [illegible] propheta, quod oppo[illegible] superiori.

CAPVT XXVII.

Titulus. In [illegible]

IN principio regni Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda, factum est uerbum istud ad Ie- A
remiam à DOMINO in hanc sententiam, Sic dixit DOMINVS ad me, Fac tibi lora ac iuga, et adcommoda ea collo tuo, & mitte ea ad regem Edom, ad regẽ Moab, ad regem filiorũ Amon, ad regem Tyri, & ad regem Zidonis: id autem per legatos qui uenerunt Hierosolyma ad Zedechiã regem Iuda. Et mandata da eis quæ perferant ad dominos suos, in hanc sentẽtiam, Sic ait DOMINVS exercituum deus
Argumentum [illegible] Israelis, Sic dicetis dominis uestris, Ego feci [cœlum &] terrã, hominem & iumen-

[a]Ebr. Iudicium mortis est homini isti.

[b]Ebr. Dabitis contra uosipsos sanguinem innocentem, & contra urbem istam, & contra habitatores eius.

[c]Ebr. Huic uiro non est iudicium mortis. Argumentum à iudicatis & ab exẽplo, quod magnã uim habet: omnia autẽ, quo sint uehementiora, per interrogationem efferuntur. Atque illi sententiam dixerunt pro liberando propheta.

Rursus (ut fit in tumultu) alij sunt homines corruptissimi, qui capiti Ieremiæ insidiantur, hi ex abrupto incipiunt. Sed fuit & alius propheta, q.d. Quur non & hoc dicitis? Palpant autẽ regi Iehoiakim.

[d]Eb. Filiorũ populi.

[e]Manus fuit cum eo, id est, is sententiam pro eo dixit ne interficeretur.

Quumque regibus qui cum Zedechia conspirarant adortus Nabuchodonosorem sua fata prædicũtur: suadet propheta, ut, si salui esse uelint, subdant se regi Babylonio. Videtur hæc prophetia omnino ad Zedechiam pertinere, utcunque pro Zedechia Iehoiakim irrepserit.

ta,quæ sunt in superficie terræ,uirtute mea magna,& brachio meo extento, & tra
didi ea ei qui mihi placuit. Nunc autē tradidi omnes terras istas potestati Nabu-
chodonosoris regis Babylonis serui mei. Dedi quoq; ei bestias agri ut ei seruiant.
B Et seruient ei omnes gentes, & filio eius, atq; nepoti eius, donec eius quoq; terræ
tempus ueniat: seruient ei inquā gentes multæ & reges magni. Porrò gens aut Ratio retinendi & necessarium
regnum quod seruire Nabuchodonosori regi Babylonio, & quod collum suum
subdere iugo regis Babylonij noluerit, uisitabo eam gentē gladio, fame & peste,
donec consumam eos in manu eius, ait DOMINVS. Vos ergo ne audiatis pro
phetas uestros,diuinos uestros,somniatores uestros,mathematicos uestros, & ue
neficos uestros,qui uobis sic dicunt,Non seruietis regi Babylonis,quia mendaciū
uaticinantur uobis,ut uos longissime abducāt à terra uestra,ut ego eijciam uos &
pereatis. Gens autem quæ præbebit collū suum iugo regis Babylonij, & ei ser
uiet,relinquam eam super terrā suam, ait DOMINVS, & colet eam, & habitabit in
C ea. Quin & ad Zedechiam regem Iuda eadem per omnia loquutus sum,dicēdo,
*Ebr. Et uiuite. Subijcite colla uestra iugo regis Babylonij, & seruite ei populoq; eius, & salua *e-
rūt uobis omnia. Cur moreremini tu & populus tuus gladio,fame & peste? quē
admodū loquutus est DOMINVS de gente quæ regi Babylonio seruire noluerit.
Ne audiatis sermones prophetarum prophetantium ac dicētium uobis,Non ser-
uietis regi Babylonis,quia mendacium illi prophetant uobis. †Quoniam nō mi Supra 14.c 23.d
si eos,ait DOMINVS,tametsi illi mendaciter prophetent in nomine meo, ut expel- Infra 29.b
lam uos, pereatisq; tam uos quàm prophetæ qui uobis prophetant. Ad sacer-
dotes quoq; & uniuersum populum istum sic loquutus sum, Sic dicit DOMINVS,
Ne audiatis uerba prophetarum,qui prophetant uobis, dicētes, Ecce uasa domus
DOMINI breui restituentur de Babylone, mendacium enim ipsi prophetāt uobis.
Ne audiatis eos,sed seruite regi Babylonio,& uiuite. Cur enim urbs ista in soli-
D tudinem redigeretur? Quod si illi sunt prophetę, & si uerbū DOMINI est apud
eos, interueniant obsecro apud DOMINVM exercituum, quo minus reliqua uasa
quę sunt in domo DOMINI,& in domo regis Iuda atq; Ierusalem,Babylonem per
ueniant. Sic enim dixit DOMINVS exercituum de columnis,de mari atq; de basi- 4.Reg 25.a
bus,& de reliquis uasis,quæ reliqua facta sunt in urbe ista,quę non abstulit Nabu
chodonosor rex Babylonis, quum transferret Iechoniam filium Iehoiakim regem
Iuda de Ierusalem in Babylonē,omnes deniq; illustres in Iuda & Ierusalem. Quia
sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, de uasis residuis in domo DOMINI,&
in domo regis Iuda & Ierusalem,Babylonem transportabuntur, illicq; manebunt
usq; ad eum diem quo ego uisitauero ea, dicit DOMINVS, & transferam ea, redu-
camq; ea in locum istum.

CAP. XXVIII.

Disputatio inter uerū & falsum prophetam. Prophetam nominat katachristicôs, qui pseudopropheta erat.

A FActum est autem anno eodem in principio regni Zedechiæ regis Iuda, in an-
no quarto,mēse quinto, ut diceret ad me Hananias (filius Azur propheta qui
erat de Gibeon) in domo DOMINI in cōspectu sacerdotum atq; totius populi,ac
diceret,Sic loquutus est DOMINVS exercituum deus Israelis, sic nempe, Confregi
iugum regis Babylonis, adhuc intra duos dierum annos reducam ego ad locum
istū omnia uasa domus DOMINI, quæ abstulit Nabuchodonosor rex Babylonis
de loco isto,& auexit ea Babylonē. Ipsum etiā Iechoniam filiū Iehoiakim regē Iu
da,& omnes captiuos Iuda,q Babylonē ingressi sunt,ego reducā ad locū hunc,ait
B DOMINVS,quia conterā iugū regis Babylonij. Respondebat ergo Ieremias pro-
pheta Hananiæ prophetæ coram sacerdotibus, & coram uniuerso populo qui sta
bant in æde DOMINI, & dicebat Ieremias propheta, Amen, sic faciat DOMINVS,
& confirmet DOMINVS uerba tua quæ tu uaticinaris, ut reducat uasa domus DO-
MINI,& omnes captiuos è Babylone ad hunc locum. Veruntamen audi quæso
& tu sermonem quem ego loquor in auribus tuis, & in auribus totius populi,

Prophetæ qui fuerunt ante me & ante te retro temporibus, quiq; prophetarunt su
per regiones multas, & super regna magna, siue de bello, siue de afflictione, siue de
peste. Propheta deinde qui de pace prophetaret, in hoc cogniti sunt [omnes] q; C
DOMINVS reuera eos misisset, si eueniebat quod propheta prædixisset. Et tu-
lit Hananias propheta ªiugum de collo Ieremiæ prophetæ, & confregit illud, atq;
simul Hananias audiente cuncto populo, dixit in hanc sententiam, Sic dixit DOMI
NVS, In hunc modum conterā iugum Nabuchodonosoris regis Babylonij, (idq;
adhuc intra duos dierū annos) à collo omnium gentium. Abijt ergo Ieremias
uiam suam. Factumq; est uerbum DOMINI ad Ieremiam (posteaquā confregisset
Hananias propheta iugum de collo Ieremiæ prophetæ) in hanc sententiam, Va-
de, & loquere ad Hananiam, dicens, Sic dicit DOMINVS, Iuga lignea cōfregisti, & D
facies pro eis iuga ferrea. Quia sic dicit DOMINVS exercituū deus Israelis, Iugum
ferreum posui super ceruicem omnium gentium istarum, ut seruiant Nabuchodo
nosori regi Babylonio, & seruient ei: quin & bestias agri dedi ei. Et dixit Iere-
mias propheta ad Hananiam prophetam, Audi quæso Hanania, DOMINVS non
misit te, tu uero populum istum lactasti falsis spebus. Idcirco sic dicit DOMINVS,
Ecce ego mittam te de superficie terræ, hoc enim anno morieris tu, quoniam defe-
ctionem loquutus es contra DOMINVM. Mortuus est itaq; Hananias propheta
eodem anno septimo mense.

ªPro iugo mancellæ legi potest.

CAP. XXIX.

Titulus. Oratio ista uidetur mihi ... captiuitate, ... principio regni Zedechiæ.

HAec sunt uerba epistolæ, quam misit Ieremias propheta de Ierusalem, ad reli- A
quias seniorum captiuorum, tum etiam ad sacerdotes atq; prophetas, & uni-
uersum populū quem abduxerat Nabuchodonosor de Ierusalem in Babylonem,
posteaquam abijsset Iechonias rex & regina, atq; eunuchi, principes Iuda & Ierusa
lem, artifices & inclusores de Ierusalem, per manum Eleasa filij Saphan, & Gema-
riæ filij Hilkiæ, quos misit Zedechias rex Iuda ad Nabuchodonosorem regem Ba
bylonis, hoc tenore. Sic dixit DOMINVS exercituum deus Israelis ad ªomnes ca
ptiuos quos permisi abducere de Ierusalem in Babylonem, Aedificate domos, &
inhabitate: plantate hortos, & comedite fructus eorum: ducite uxores, ut genere- B
tis filios & filias: sed & filijs uestris uxores ducetis, & filias uestras uiris nuptui tra-
detis, ut pariant filios & filias, ut q̄ maxime isthic sobolescatis, neq; imminuemini.
Quærite pacem eius ciuitatis, ad quam ego uos transtuli, & orate DOMINVM pro
ea, quoniā cum pace eius [coniuncta] erit pax uestra. Quoniam sic ait DOMINVS
Supra 14.c exercituum deus Israelis, Ne seducant uos prophetæ & diuini uestri, neq; †attenda
tis somnijs uestris quæ uos somniatis. Isti enim mendaciter uobis prophetant in
2.Par.36.d 1.Esd.1.a Sup.25.c Dan.9.a nomine meo, non misi eos, dicit DOMINVS. Sic †enim dicit DOMINVS, Postea C
quam impleti fuerint septuaginta anni in Babylone, uisitabo ego uos, & ratum fa
ciam uerbum meum bonum, ut reducam uos in locum hunc. Siquidem ego no-
ui cogitationes quas ego cogito super uos, ait DOMINVS, cogitationes nempe pa
cis, & non adflictionis, ut dem uobis posteritatem & ᵇexpectationem. Inuocabi-
tis me, ibitis, & orabitis ad me, & ego exaudiā uos: inquiretis me, atq; inuenietis: si
quidem ex toto corde uestro me quæsieritis. Et ego inueniar à uobis, dicit DOMI
NVS, & reducam captiuos uestros, atq; colligam uos ex omnibus gentibus atq; ex
omnibus locis ad quæ expuli uos, dicit DOMINVS, & reducam uos in locum unde
uos captiuos abduxerā, quia dixistis, DOMINVS excitauit nobis prophetas in Ba-
bylone. Quoniam sic dixit DOMINVS de rege qui sedet in solio Dauidis, & de D
omni populo qui habitat in hac urbe, de fratribus scilicet uestris qui non abierunt
uobiscum in captiuitatem: sic inquam dicit DOMINVS exercituum, †Ecce ego mit
Supra 24.a tam in eos gladium, famem & pestem, & similes faciam eos ficubus ᶜausteris, quæ
præ austeritate edi nō possunt. Et insequar post eos gladio, fame & peste, & effi-
ciam ut territi circumcurrant in omnibus regnis terræ, ut sint execrationi, stupori,

Erant in Babylone inter illos qui cū Iechonia abducti erant, & inter eos qui Hierosolymis adhuc manebāt, qui res nouas molirentur, illis scribit propheta, consolatur pios, compescit inquietos, hortatur ut caueant à pseudoprophetis, ut certi familiarē coetent, pacem quærant regni, &c.

ªEbr. Ad omnē transmigrationem.

ᵇExpectatio pro spe, & spes pro eo quod quis sperat.

Ridens dixit ... captiuis in Babylone, tam ... quomodo ... futura sint.

ᶜEb Tetris, fœdis, abominādis, à quibus gustus nauseā habet, & dentes obstupescunt.

exibilationi & probro in omnibus gentibus ad quas eas propulero, eo quod non au
dierunt uerba mea, dicit DOMINVS, quæ misi ad eos, per seruos meos prophetas
E mane surgendo & mittẽdo, at non audiuistis, dicit DOMINVS. Vos quoque ca
ptiui omnes, quos misi de Ierusalem in Babylonem, audite uerbum DOMINI, Sic
dicit DOMINVS exercituum deus Israelis ad Ahab filium Koliæ, & ad Zedekiam
filium Maasiæ, qui prophetant uobis mẽdaciter in nomine meo, Ecce ego tradam
eos in manũ Nabuchodonosoris regis Babylonij, qui trucidabit eos in oculis ue
stris. Et sumetur de eis execrandi formula ab omnibus captiuis Iuda qui in Baby
lone sunt, ut dicatur, Ponat te DOMINVS sicut Zedechiã & sicut Ahab, quos rex
Babylonis igne frixit, eo quod nephas patrassent in Israele, nempe adulteriũ commi-
serunt cum uxoribus proximorũ suorum, & loquuti sunt uerbum mendax in no-
mine meo, quod non mandaueram eis, id quod ego scio, testis sum, ait DOMINVS.
F Porrò ad Semeiam Nehelamiten dices in hanc sententiam, Sic ait DOMINVS
exercituum deus Israelis, sic inquam, Eo quod misisti literas tuo nomine ad uniuersum
populum qui est Hierosolymis, & ad Zephoniam filium Maasiæ sacerdotem, &
ad omnes sacerdotes, dicens, DOMINVS constituit te sacerdotem pro Iehoiada sa-
cerdote, ut sitis inspectores in domo DOMINI, super omnem uatidico furore cor-
reptum & prophetantem, ut eum in carcerem aut neruum conijcias: cur ergo non
increpasti Ieremiam Anathotiten qui prophetat uobis? Quin & super ista misit
ad nos in Babyloniam, dicens, Diuturna erit [captiuitas,] ædificate domos, & inha
bitate: plantate hortos, & comedite fructus eorum. Quam quidem epistolam
G Zephonias sacerdos audiente Ieremia propheta legit. Factumque est uerbũ DO-
MINI ad Ieremiam, dicẽs, Mitte ad omnes qui in captiuitate sunt in huiusmodi sen
tentiam, Sic dicit DOMINVS ad Semeiam Nehelamiten, Eo quod Semeias uobis pro
phetauit, quem non misi, & spebus uanis uos lactauit, idcirco sic dicit DOMINVS,
Ecce ego uisitabo Semeiam Nehelamiten, & semen eius, ut non sit quisquam [ex
eis] qui habitet in medio populi huius, neque uisurus sit bonũ quod ego facio popu
lo meo, dicit DOMINVS, eo quod defectionẽ loquutus sit cõtra DOMINVM. XXX.

A VErbum quod ad Ieremiam factum est in hanc sentẽtiam, Sic dicit DOMINVS
deus Israelis, Scribe tibi omnes sermones quos loquutus sum ad te, in librum
aliquem: ecce enim dies uenient, dicit DOMINVS, ut reduces faciam captiuos popu
li mei Israelis & Iudæ, dicit DOMINVS, & reducam eos in terram quam dedi patri-
bus eorum, & possidebunt eam. Et hæc sunt uerba quæ loquutus est DOMINVS
ad Israelem & ad Iudã, Sic enim dixit DOMINVS, Vocem horroris audiuimus, pa-
uorẽ & non pacem. Inquirite quæso & uidete, si pariat mas. Quare ergo uidi for
tissimum quenque uirum manus suas more parturiẽtis fœminæ lumbis suis [impin-
gere,] & omnium facies in auriginem uersas? Væ quia †magnus est dies iste, ut ei Ioel.2.c Amos 5.d Soph.1.d
B non sit similis, & tempus adflictionis ipsi Iacob, de qua tamen seruabitur. Et erit
die illo, ait DOMINVS exercituum, cõfringam iugum eius à ceruice tua, & lora tua
dissoluam, nec ᵃseruitute prement eum ultra alieni, sed seruiẽt DOMINO deo suo,
& Dauidi regi suo, quem ego excitabo eis. †Tu uero ne timeas serue meus Iacob, Esa.44.a Luc.1.f
dixit DOMINVS, & ne formides Israel, ecce enim ego seruabo te à longe, & semen
tuum à terra in qua captiui tenentur. Et redibit Iacob & quiescet, & opulẽtus erit
atque securus, nec erit qui terreat. Quoniam ego tecum sum, ait DOMINVS, ut ser-
uem te, quia ᵇcõsummationem faciam in omnibus gentibus ad quas te propuli, at
tecum nõ faciam cõsummationem, sed castigabo te in ᶜiudicio: ueruntamen neuti-
quam te ad ᵈpurum putum excoquam. Quoniam sic dicit DOMINVS, Insanabilis
est ruptura tua, & dolorifica plaga tua. Nemo est qui diiudicet causam tuã, ut ob Quod supra ... cap. 15. & 17. cap.
C liget [uulnus,] sanationes uulneris nõ sunt tibi. Omnes amatores tui obliti sunt
tui, nec quærunt te, quoniam hostili †plaga percussi te, & sæua castigatione, pro- †Sup.14.d
pter

ᵃEbr. Non seruiẽt in eo.
Quandoquidem cœperat consolari captiuos, mentionem facit ueræ libertatis per Christũ, in quo omnes consolationes complẽtur, sine quo omnis consolatio irrita est & uana.
ᵇHoc complexo, consummationẽ facere frequenter utuntur Ebræi, pro eo quod Latinus diceret totũ perdere, excindere funditus, in uniuersum tollere.
ᶜIn iudicio punire aut castigare, est non summo iure agere et pro exacta iustitia, sed modo quodam et æquitate, nõ furore.
ᵈNika significat aliquando immunẽ esse innocẽtemque, aut impune ferre, ut supra 25. ca. Aliquãdo supplicijs & pœnis aliquem expurgare: sic in præsenti loco, Mũdando non mũdabo, hoc est, nõ exacte & ad purũ putum excoquam, ut nihil ultra sordiũ in te sit: nã si hoc tentẽ, ferre haud quaquã posses, et simul pessum ires.

pter multitudinem iniquitatis tuæ, peccata tua inualuerunt. Quid †clamas super
conquassatione tua? deploratus est dolor tuus propter multitudinem iniquitatis
tuæ, & quod peccata tua inualuerunt, feci tibi ista. Porrò quicunque te deuorant, de
uorabuntur, & omnes hostes tui: omnes illi inquam in captiuitatem abibunt: qui
te diripiunt, diripientur: & qui te spoliant, eos spolium faciam. Ego enim obdu-
cam cicatricem tuam, & à plagis tuis sanabo te, dicit DOMINVS: etenim propulsam
te uocauerunt, [dicentes,] Zion est quam nemo requirit. Sic dicit DOMINVS, Ec D
ce ego restituam captiuitatem tentoriorum Iacob, & habitaculorũ eius miserebor,
ædificabiturque ciuitas [e]super aceruum suum, & palatium in loco suo manebit. Et
exibit ab eis laus, & uox gaudẽtium. Multiplicabo eos, & non imminuentur: ho
noratos eos faciam, nec uiles erunt. Erunt filij eius ut ab initio, & cœtus eius co-
ram me dirigetur, [f]uisitaboque omnes qui [g]eum adfligunt. Et erit magnificus [dux]
eius ex ipso, & dominator eius de medio eius egredietur: [h]aduocabo eum prope,
& accedet ad me, quicunque cor suum [i]deuouerit ut ad me accedat, dicit DOMINVS.
Eritis mihi populus, ego autem ero deus uester. Ecce quasi procella DOMINI e-
gressus est furor, procella inquam sese inuoluens in caput impiorum, desidebit.
Nõ enim reuertetur furor iræ DOMINI, donec eam exequutus fuerit, & donec ere
xerit cogitationes cordis sui. In nouissimo dierũ intelligetis illud. CA. XXXI.

IN illo tẽpore, dicit DOMINVS, ero omnibus cognationibus Israelis deus, & ipsi A
erũt mihi populus. Sic ait DOMINVS, Inuenit gratiam in deserto populus qui
reliquus factus est à gladio, quum scilicet Israel proficisceretur, ut quietem sibi para
ret. E longinquo uisus est mihi DOMINVS, & dilectione †perpetua dilexi te, ideo
beneficentia attraxi te. Adhuc ædificabo te, & ædificaberis, ô uirgo Israel: adhuc
ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. Adhuc plantabis ui-
neas in montibus Samariæ, plantabunt plantatores, & [a]prophanabũt. Erit tem-
pus quum clamabunt custodes in monte Ephraim, Surgite, ascendamus in Zion
ad DOMINVM deum nostrum. Quoniam sic dicit DOMINVS, Iubilate in lætitia
propter Iacob, & [b]hinnite in capite gentiũ, annũciate, laudate, & dicite, [c]Serua DO
MINE populum tuum reliquias Israelis. Ecce ego adduco eas de terra Aquilonis, B
& colligam eos de lateribus terræ, inter quos pariter erunt cæcus & claudus, præ-
gnans & enixa, cœtus magnus huc [d]reuertetur. [e]Cum fletu ingressi sunt, in bene
ficentijs adducam eos, deducam eos ad torrentes aquarum, & per uiam rectam, in
qua non impingent, quoniam factus sum Israeli pater, Ephraim autem est primo-
genitus meus. Audite uerbum DOMINI gentes, & annunciate per insulas quæ
longe sunt [dissitæ,] & dicite, Qui disperserat Israelem, colliget eum, custodietque
eum sicut pastor gregem suum. Quoniam liberauit DOMINVS Iacob, & asseruit
eum de manu eius qui potentior eo fuit. Venient igitur & iubilabunt in excelso
Zion, & fluent ad bonitatem DOMINI, in frumento, in musto, in oleo, & in fœti-
bus gregum & armentorum, eritque anima ipsorum similis horto irriguo, nec ultra C
dolebunt. Tunc lætabitur uirgo in choro, iuuenes & senes pariter: conuertam
enim luctum eorum in gaudium, & solabor eos, atque exhilarabo eos à dolore ipso
rum. Inebriabo quoque animam sacerdotum pinguedine, & populus meus bonis
meis saturabitur, dicit DOMINVS. Sic ait DOMINVS, †Vox in excelso audita est,
planctus & fletus [f]amarissimus, Rahelis filios suos deplorantis, neque consolationẽ
ullam super filijs suis uoluit recipere, eo quod non essent amplius. Sic dicit DOMI-
NVS, Prohibe uocem tuam à fletu, & oculos tuos à lachrymis, quoniam est merces
operi tuo, ait DOMINVS, reuerteturque de terra hostis. Sed & posteritatem tuam
ea spes manet, ait DOMINVS, reuertentur enim filij ad terminum suum. Audiui
plane Ephraim sese in captiuitate cruciãtem, Castigasti me, & castigatus sum sicut
uitulus non asuetus: conuerte me, & conuertar, quoniam tu es DOMINVS deus D

[e] Ebr. Super iudicio suo.

[f] Visitare pro punire.

[g] Eum, scilicet populum Israeliticum.

[h] Aduocabo eum, quidam de populo intelligunt Israelitico, alij aliter.

[i] Alij interrogatiue legũt, Quis enim despondet cor suum, ut accedat ad me?

Perflat in consolatione pierò per Christum. Similitudo est, Vt olim populũ duxi, ita nunc.

[a] Fructus tribus aut quatuor prioribus annis sancti erãt & consecrati dño, quinto demum anno prophani erant, id est, cõmunes. Vide Leuit. 19. Alij hillelu Laudabunt aut canẽt interpretabuntur.

[b] Hinnire pro clara & læta uoce cãtare, uociferare.

[c] Alij legunt, saluauit dominus populum.

[d] Ebr. Reuertentur, est synthesis.

[e] Cum fletu ingressi sunt captiuitatẽ: alij legunt, cum fletu uenient: sed futurũ sæpe pro imperfecto ponitur, cùm fletu ibant, uel flentes abierunt.

[f] Ebr. Fletus amaritudinum uel amaricationum.

Hos. 13. d

Mich. 5.

Hinitator penitentes qui ad deum per Christum non accedunt.

h. Cor. 6. d

Matth. 2. d

Duo posteriores ad Ephraim & ... Quintum B... pectam.

meus. Protinus enim ut conuersus sum, pœnitui: & postquã cognitus sum, co
plosi [manus] super femur. Pudore sum affectus, simulq; ignominia, etenim op
probrium adulescẽtiæ meæ fero. An non pretiosus filius est mihi Ephraim? an
non natus delicatulus? Omnino enim adhuc memor eius sum iam inde quũ pri
mum loquerer cum eo, unde & uiscera mea commouentur super eum, omnino mi
serebor eius, dicit DOMINVS. ᵃCõstitue tibi signa, ponito palmulas, aduerte cor
tuum ad semitã eius uiæ per quam ambulasti: reuertere uirgo Israel, reuertere ad ci
uitates istas tuas. Quousq; te subducis ô filia uaga? Quoniã creauit DOMINVS
nouam [rem] in terra, fœmina circundabit uirũ fortem. Sic dicit DOMINVS exer
E citus deus Israelis, Adhuc dicent uerbum istud in terra Iuda, atq; in ciuitatibus
eius, quum reduxero eos qui iam captiui sunt. Benedicat tibi DOMINVS habita
tio iustitiæ, mons sanctitatis. Et habitabunt in ea, Iuda & omnes ciuitates eius pa
riter, agricolæ, & qui proficiscũtur cum grege. Quoniam inebriaui animam las
sam, & omnẽ animã mœstã expleui. *Idcirco euigilaui, & uidi, & somnus meus
dulcissimus fuit mihi. Ecce dies uenient, dicit DOMINVS, ut seminem domum
Israelis, & domum Iuda semine hominum, & semine iumẽtorum. Futurumq; est
ut quemadmodũ uigilarem super eos, ut euellerem, destruerem & euerterem, per
derem atq; confringerem: sic uigilem super eos, ut ædificem & plantem, dicit DO
MINVS. In diebus istis non dicent ultra, Patres comederũt uuam immaturam, & Ezech. 18.
dentes filiorũ obstupescunt, sed unusquisq; in iniquitate sua morietur: & quicũq;
F comederit uuam acerbam, illius dentes obstupescent. Ecce dies uenient, ait DO
MINVS, ut feriam cum domo Israel & cum domo Iuda fœdus nouũ, non iuxta fœ
dus quod pepigi cum patribus eorum, tempore quo præhensa manu eorum, edu
xi eos de terra Aegypti, quod fœdus meum ipsi irritũ fecerunt, & ego ᵇostendi me
esse dominũ eorum, dicit DOMINVS. Hoc uero fœdus est quod feriam cum do
mo Israelis post dies istos, dicit DOMINVS, †Inseram legem meam in interiora eo Supra 24. c Luce 1. g Hebr. 8. c
rum, & in cor eorum scribam eam, eroq; deus eorum, ipsiq; erunt mihi populus.
Et non docebit ultra quis proximum suum, aut uir fratrem suum, dicens, Cogno Act. 10. f
scite DOMINVM, sed omnes me cognoscent à minimo eorum usq; ad maximũ eo
rum, dicit DOMINVS, quia propitius ero iniquitatibus eorũ, & peccata eorũ non Act. 10. g
G recordabor amplius. Sic dicit DOMINVS, qui dedit solem in lucem diurnam, lu
næ stellarumq; ordines in lucem nocturnã, qui fremere facit mare ut fluctibus tu
multuetur, DOMINVS exercituũ nomen eius est: si amotæ fuerint leges istæ à con
spectu meo, dicit DOMINVS, etiam semen Israelis cessabit, ut non sit gens corã me
cunctis diebus. Sic dicit DOMINVS, Si poterunt metiri cœli desuper, & terræ fun
damẽta quæ subtus sunt inuestigari: ego quoq; repudiabo uniuersum semen Israe
lis, propter omnia quæ fecerunt, dicit DOMINVS. Ecce dies uenient, dicit DOMI
NVS, & ædificabitur ciuitas DOMINO à turri Hananeel usq; ad portã angularem.
Hinc ultra ducetur regula mensuræ ante ipsam usq; ad collem Gareb, & reflectet
ad Goath. Et totam uallem cadauerum & cineris, & omnes ᶜcampos usq; ad tor
rentem Kidron, usq; ad angulum portæ equorum ad Orientem sancta erit DOMI
NO, non excindetur neq; diruetur in sempiternum.

CAP. XXXII.

A Verbum quod factũ est ad Ieremiam à DOMINO, anno decimo Zedechiæ re
gis Iuda, is est annus decimusoctauus Nabuchodonosoris. Tunc autẽ obsi
debat Ierusalem exercitus regis Babylonij, prophetaq; Ieremias tenebatur in atrio
custodiæ, quæ fuit in domo regis Iuda, quo tenebat eum Zedekias rex Iuda, dicẽs,
Cur tu uaticinaris in hunc modum, Sic dicit DOMINVS, Ecce ego tradam urbem
hanc in manum regis Babyloniæ, & capiet eam? Et Zedekias rex Iuda non eua
det manum Chaldæorum, sed indubie tradetur in manum regis Babyloniæ, & lo
quetur os eius cum ore illius, & oculi eius uidebũt oculos illius. Ducet præterea
Zedekiam

ᵃZijnim signa aut scopi sunt quos in uia ponimus, ut nodos, lapidũ aceruos, &c. statuas.
Dominus maritus populi Israelitici, promittit nouum connubium, nouas tabulas: adulterati enim erãt cum dijs alienis, sed iam sponsum suũ uerum deum agnoscẽt, & se ad eum conuertent.
*Hæc uidentur esse populi uerba.

ᵇAlij legunt, at ego maritus eorũ eram: alij, etiam tum quum me maritum aut dominũ illis præberem: ostendit autem deus se dominũ, quum eos grauiter ob inobedientiam puniret.

ᶜAlij legunt Scherimoth proprium.

Oratio est separata, dicit urbem capiendã, regem cum ciuibus abducendum, sed demum restitui urbem, & ipsos reducendos, idq; confirmat oraculo.

Zedekiam Babylonem, & illic erit, donec ego uisitauero eum, dicit DOMINVS.
Quod si pugnam inieritis cum Chaldæis, non prospere uobis cedet. Et dixit Ie
remias, Verbum DOMINI factum fuit ad me, dicens, Ecce Hanameel filius Sallum
patrui tui uenit ad te, dicens, Eme tibi agrũ qui est in Anathoth, nam tu ius habes B
redimendi & emendi. Venit itaq; ad me Hanameel filius patrui mei, iuxta uerbũ
DOMINI in atrium custodię, dixitq; ad me, Eme quæso agrũ meum qui est in Ana
thoth, quiq; est in terra Beniamin, ius enim possidendi ad te [pertinet,] & tua est
redemptio, eme igitur tibi. Ego itaq; agnoscens q; uerbum DOMINI esset, emi a-
grum ab Hanameele filio patrui mei qui erat in Anathoth, & appẽdi ei pecuniam
septem siclos & decem argenteos. Scripsi hæc in literis, & obsignaui, & adhibui
testes, appendiq; pecuniam ad bilancem. Et accepi literas emptionis obsignatas
iuxta præceptum & ritus, simulq; [a]descriptum, atq; dedi literas redemptionis Ba-
ruch filio Neriæ, filij Mahasiæ, coram oculis Hanameelis patruelis mei, & corã ocu
lis testium qui scripti erant in instrumento emptionis, in oculis deniq; omnium Iu
dæorum qui assidebãt in atrio custodiæ. Præcepi insuper ipsi Baruch coram eis, C
dicens, Sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Accipe istas literas, nempe in-
strumentum istud emptionis signatum, & descriptũ istud, & impone in uas testa-
ceum, ut ibi maneãt diebus multis. Quoniam sic dicit DOMINVS exercituũ deus
Israelis, Adhuc ementur domus, agri, & uineta in terra ista. Posteaquam dedis-
sem literas emptionis ipsi Baruch filio Neriæ, orabam ad DOMINVM in hunc mo
dum, Ah DOMINE deus, ecce tu condidisti cœlum & terram tua uirtute magna, &
brachio tuo extento, nihil est tibi difficile. Tu facis misericordiam in millia, & re
Exod.34.a pendis patrum iniquitatem in sinum filior: qui post eos [nascuntur.] Tu es deus
ille magnus ac fortis, cui nomen est DOMINO exercituum. Magnus [b]cõsilio, mul
tus opere, cuius oculi aperti sunt super omnes uias filiorũ hominum, ad dandum
unicuiq; iuxta uias suas, & iuxta fructum studiorũ suorum. Qui edidisti signa &
portẽta in terra [c]Aegypti (usq; [d]in hunc diem,) & in Israele, & in hominibus, & fe
cisti tibi nomen, ut est hodie. Tu eduxisti populum tuum Israelem de terra Aegy D
pti signis, [e]portentis, manu robusta, brachio extento, & terrore magno. Tu dedi
sti eis terram hanc quam iuraueras patribus eorum, daturũ eis terram lacte & mel
le manantem. Quumq; ingressi essent & possiderent eam, non paruerunt uoci
tuæ, & in lege tua non ambulauerunt, & quidquid præcepisti eis ut facerent, non
fecerunt, idcirco tu effecisti ut euenirent eis omnia ista mala. *Ecce aggeres uene
runt ad urbem, ut ipsa capiatur, & ciuitas tradita est in manum Chaldæorũ oppu
gnantiũ eam metu gladij, famis & pestis, & quidquid loquutus es, euenit, id quod
tu uides. Et tu nihilominus ô DOMINE deus dicis mihi, Eme tibi agrum pecunia,
& adhibe testes, quum urbs tradita sit in manũ Chaldæorum. Factum ergo est
uerbum DOMINI ad Ieremiam in hunc modum, Ecce ego sum DOMINVS uniuer-
sæ carnis, num quid mihi difficile est? Propterea sic dicit DOMINVS, Ecce ego tra E
do ciuitatem istam in manum Chaldæorum, atq; in manum Nabuchodonosoris
regis Babyloniorum, qui eam capiet. Ingredientur enim Chaldæi qui oppugnãt
urbem istam, & incendent eam igni, & comburẽt eam, simulq; ædes in quarum te-
ctis suffitum adoleuerunt ipsi Baal, & libauerunt libamina alijs dijs, ut me irrita-
rent. Nam filij Israel & filij Iuda à pueritia sua aliud nihil fecerunt q; malum, idq;
in oculis meis: nihil inquam quàm me ad iram prouocare operibus manuum sua-
rum, ait DOMINVS. Quin & irritamentũ fuit mihi urbs ista furoris atq; iræ meæ,
ab eo die quo eam ædificarunt usq; in hunc diem, ut [iure] eam tollam è conspectu
meo, propter omnem malitiam filiorum Israel, & filiorum Iuda, quam patrarũt ad
me irritandum, ipsi, reges eorum, principes eorum, sacerdotes eorũ, prophetæ eo-
rum, omnis Iuda, & ciues Ierusalem. Aduerterunt mihi ceruicem, non faciem: F

[a]Ebr. Apertas, scilicet literas: copiam uulgo uocant.

[b]Alij legũt cogitatione, solertia, studio.

[c]Per homines Aegyptios intelligit, & gẽtes alias, alienas à religione uera quæ in Israele uigebat.

[d]Hoc est, talia & tãta signa, quæ nulla abolebit posteritas.

[e]Asyndeta posui more Latino, quum Ebræi coniunctionem uof ad singulas uocalas adijciant.

**In præterito loquitur propheta propter certitudinem diuinarum minarum, urbs enim nondũ erat tradita.*

quum que eos mane surgendo & docendo docerem, non paruerunt ipsi ut disciplinam reciperet. [e]Stercora sua posuerunt in ædem nomini [f]meo sacratam, ut eam polluerent. Aedificauerunt excelsa Baal, quę sunt in ualle filij Hinnom, ut [g]traducerent filios suos & filias suas ipsi Molech, id quod ego nunquã mandaui eis, neque unquam ascendit in cor meum, ut facerent hanc abominationem, & peccare facerent Iudam. Nunc itaque dicit DOMINVS deus Israelis super urbe ista de qua uos dicitis, Data est in manum regis Babylonij in gladio, in fame, & in peste, Ecce ego colligam eos de uniuersis terris, ad quas propuli eos in furore meo, in æstu meo, et in magna indignatione mea, reducamque eos ad locũ istum, & efficiam ut securi habitent. Ipsi erunt populus meus, & ego ero eorum deus, daboque eis cor unum, & uiam unam, ut timeant me cunctis diebus, quod eis bono [cedet] & filijs eorũ post
G eos. Feriam cum eis fœdus sempiternum, quod non retro ab eis abscedã quo minus benefaciam eis, sed timorem meum dabo in cor eorum, ut à me non deficiant. Quin lætabor super eis ut eis benefaciam, plantaboque eos in terra ista, in ueritate, in toto corde meo, atque in tota anima mea. Quoniã sic dicit DOMINVS, Quemadmodum adduxi super populũ istum omne malum hoc ingens, sic adducam super eos omne bonum quod loquar ad eos. Et possidebitur ager in terra ista, de qua uos dicitis, desolata est, & absque homine & iumento, traditaque in manum Chaldęorum. Agros inquam argento ement, scriptis instrumentis, signatis & testibus adhibitis, in terra Beniamin, & per circuitum Ierusalem, per urbes Iuda, per oppida montana, per ciuitates cãpestres, & per urbes quæ ad Meridiem sunt. Reducam enim captiuitatem eorum, dicit DOMINVS.

CAP. XXXIII.

A ET factum est uerbum DOMINI ad Ieremiam secundo, quum adhuc teneretur in atrio custodiæ, in hanc sentẽtiam, Sic dicit DOMINVS qui fecit [a]hoc, DOMINVS qui format hoc, ut prępararet hoc, cui nomen est DOMINO, Clama ad me, & respondebo tibi, & annũciabo tibi magna & [b]fortia, quæ non cognouisti. Quoniã sic dicit DOMINVS deus Israelis de domibus urbis huius, & de [c]ædibus regum Iuda, quæ dirutæ sunt ad aggeres, & uastitatẽ. [d]Veniũt quidem [oppidani] ut pugnent cum Chaldæis, sed impleant eas [domos] cadaueribus hominum, quos ego percussi in furore meo, et in æstu meo, & quod abscondi uultũ meum ab urbe ista propter omnem malitiam eorum. Sed ecce ego obducam [e]ei cicatricem & sanationem, sanaboque eos, & aperiam eis [f]thesaurum pacis & fidei. Et reducam captiuitatem Iuda, & captiuitatem Israelis, & instaurabo eos ut olim fuerunt. Mundabo
B eos ab omni iniquitate eorum, qua peccauerunt contra me, ac propitius ero omnibus iniquitatibus eorũ quibus in me peccarunt, & perfide à me defecerũt. [g]Eritque mihi ad nomen, ad lætitiam, ad laudem & decus apud omnes gentes terræ, quę audituræ sunt omne bonum quo ego eos adficiam, nam horrebunt & stupebunt super omni bono & pace quibus [h]eum adficiam. Sic dicit DOMINVS, Adhuc audietur in loco isto (de quo uos dicitis quod uastatus sit ipse, ut neque homo neque bestia sit in eo, in ciuitatibus inquam Iuda & plateis Ierusalem quæ desolatæ sunt, ut neque homo neque habitator, neque iumentũ sit in eo) uox lætitiæ, & uox gaudij, uox sponsi & uox sponsæ, uox dicentium, Laudate DOMINVM exercituum, quoniã bonus DOMINVS, quoniam in sæculum beneficentia eius, & hi adducent laudem in domum DOMINI, quia reducam captiuitatem terræ sicut ab initio, dicit DOMINVS. Sic ait DOMINVS exercituum, Adhuc erũt in loco isto uastato (in quo neque homi-
C nes sunt neque iumẽta, & in omnibus ciuitatibus eius) tuguria pastorum, qui [illic] cubare facient gregem. In ciuitatibus quoque montanis, in ciuitatibus campestribus, atque in ciuitatibus australibus, sed & in terra Beniamin, & per circuitum Ierusalem, atque in urbibus Iuda, transibunt adhuc greges sub manibus [i]minantis, dicit DOMINVS. Ecce dies uenient, dicit DOMINVS, ut suscitem bonum istud uerbum,

[e] Stercora, abominanda & tetra idola fuerunt.
[f] Ebr. Super quã inuocatum est nomen meum.
[g] Traducerent, scilicet per ignem, uitiarentque eos idola, lustrarent, &c.

4. Reg. 23. [illegible]

[a] Alij legũt, qui fecit eam, & intelligũt Ierusalẽ, uel rem quam decreuit.
[b] Pro fortia posset legi cõmunita, abstrusa, recondita, scilicet consilia dei, quæ humana ratio nõ penetrat.

Separata est oratio, eiusdem ferè argumenti cum superiori, consolatur & læta liberatis promittit. Typus est liberationis factæ per Christum.

Docet propheta quid [illegible]

[c] Alij legunt, de ædibus diruẽdis per munitiones & arma.
[d] In obsidione multæ domus diruuntur, ut aggeres & ualla fiãt contra hostes. Hoc idem fecerunt ciues Hierosolymitani, sed contra uerbum dei. Hinc factũ est ut illis infeliciter cederet, ut corpora illorum qui se defendere uoluerũt, illic caderent & ualla implerent, domino cõtra eos pugnante, cuius decretum erat, ut urbs caperetur.

[illegible] post [illegible]

[e] Ei, urbi uel populo.
[f] Vel optionem pacis & fidei, id est, quantum optare aut petere possent.
[g] Erit, scilicet urbs, aut populus restitutus: uel legatur sic, Et cedet mihi hoc.
[h] Eum, scilicet populum, uel eam urbem.
[i] Alij legũt numerantis, sed uidetur mone à mana esse, minare uel agere.

Supra 23. [illegible]

bum, quod loquutus sum super domum Israelis & super domum Iuda. In diebus
istis, & in tempore illo, faciã germinare Dauidi germen iustitiæ, & faciet iudicium
atq; iustitiam in terra. In diebus istis seruabitur Iuda, & Ierusalem habitabit secu-
re: & hoc est quod uocabit eam, DOMINVS [b]iustitia nostra. Quoniã sic dicit DO-
MINVS, Non excindetur Dauidi uir sedens in solio domus Israelis. Et de sacerdo
tibus Leuitis non excindetur uir à conspectu meo qui sacrificet holocaustũ, & in-
cendat sacrificium cibarium, quiq; uictimas faciat cunctis diebus. Et factum est
uerbum DOMINI ad Ieremiam in hanc sententiam, Sic dicit DOMINVS, Si irritum D
facere potestis fœdus meũ [quod inij] cum die, & fœdus meum cum nocte, ut non
sit dies & nox suo [utrunq;] tempore: etiam irritum fieri poterit fœdus meum cum
seruo meo Dauide, quo minus filium habeat regnantem in solio suo, & cum Leui
tis sacerdotibus ministris meis. Sicut enim exercitus cœlorum numerari non po
test, neq; arena maris metiri, sic multiplicabo semen Dauidis serui mei, & Leuitas
qui mihi ministrant. Et factum est uerbum DOMINI ad Ieremiam, dicens, An
non [l]intellexisti quid populus iste loquatur, dicens, Duas familias quas elegerat
DOMINVS, eas abiecit, & populum meum irritarũt, ut amplius non fuerit gens co
ram eis? Sic dicit DOMINVS, Si fœdus meum non [pepigi] cum die & nocte, si le
ges cœlis & terræ non dedi, iam semen Iacob & Dauidis serui mei repudiabo, quo
minus accipiam de posteritate eius principes super semen Abrahę, Isaac & Iaacob.
Reducam enim captiuitatem eorũ, & miserebor eorum.

CA. XXXIIII.

VErbum quod factum est ad Ieremiam, quum Nabuchodonosor rex Babylo- A
nis & omnis exercitus eius, & omnia regna terræ quæ parebãt eius imperio,
omnesq; populi [eius] oppugnarent Ierusalem & socias urbes eius, hoc modo, Sic
dicit DOMINVS deus Israelis, I, & dic ad Zedekiam regem Iuda, dic inquam ei, Sic
denũciat DOMINVS, Ecce ego trado ciuitatem istam in manum Babylonici regis,
qui eam igni incendet, nec tu euades manum eius, sed certissime comprehenderis,
& traderis in manum eius. Oculi tui uidebũt oculos regis Babylonici, & os eius
os tuum alloquetur, deinde Babylonem uenies. Attamen audi uerbũ DOMINI,
ô Zedekia rex Iuda, Sic dicit de te DOMINVS, Non occubiturus es ferro, sed in pa
ce moriturus, in rogo enim, quemadmodum patres tuos reges antecessores tuos,
comburent te, &, uæ domine, super te plangent, nam ego [hoc] uerbum loquutus
sum, dicit DOMINVS. Et loquutus est Ieremias propheta ad Zedekiam regem Iu B
da omnes sermones istos Hierosolymis, quum exercitus Babylonici regis oppu-
gnaret Ierusalẽ & omnes ciuitates Iuda quæ reliquæ erant, [nempe] Lachis & Aze
Alters pars. ka, quæ adhuc erãt reliquæ ex ciuitatibus Iuda munitis. Verbum quod factum
ad Ieremiã à DOMINO, posteaquã rex Zedekias pepigisset fœdus cum omni po-
pulo Hierosolymitano, ut pronũciaret eis libertatem, [ita] ut manumitteret quisq;
seruum suum, & quisq; ancillam suam Ebræum aut Ebræam, liberos, ne [a]amplius
premeret eos seruitute, Iudæum scilicet fratrem suum. [b]Consenserãt autem om-
nes principes & omnis populus qui hoc fœdus inierãt, ut quisq; manumitteret ser
uum suum, & quisq; ancillam suam liberos, ne amplius eos seruitute premeret: &
ut consenserant, manumittebant. Post hoc conuersi repetierũt seruos & ancillas
quos manumiserant, & redegerunt eos iterum ut essent serui & ancillæ. Tum C
factus est sermo DOMINI ad Ieremiam à DOMINO in hanc sententiã, Sic dixit DO
MINVS deus Israelis, Ego fœdus pepigeram cum patribus uestris (eo die quo edu-
Exod. 21.a Deut. 15.c cerem eos de terra Aegypti de domo seruorum) in hanc formã, [c]Finitis septem an
nis, manumittetis quisq; fratrem suum Ebræum, qui tibi uenditus fuerit: quum ti-
bi sex annis seruierit, tum manumittes eum à te ut liber sit, at patres uestri non pa-
ruerunt mihi, neq; inclinarunt aurem suam. Vos autem nunc reuersi eratis, & re
ctum feceratis in oculis meis, pronunciando libertatem quisq; proximo suo, & pe

[b]Alij legunt, dominus iustus noster.

[l]Ebr. An non uidisti.

Duæ orationes huius capitis, prior relatio quædã est & denunciatio prophetica regi & populo, posterior increpatio uehemens et grauis ob neglectam legem & uerbum dei.

[a]Ebr. Ne quis seruiret amplius in eis, id est, ne quis opus suũ conficeret per illos.
[b]Audierãt habent Ebræi, sed utũtur audiendi uerbo pro parendi, obsequendi, cõsentiendi.

[c]Ebr. Ad finem septimi anni: uel, à fine septem annorum.

^b Eb. Et reuersi estis. pigeratis fœdus in oculis meis, in æde cui nomen meum est impositum. Sed ^b mu
tato consilio prophanastis nomen meum, & repetiuistis quisque seruum suum,
^c Ebr. Ad animā suā. & quisq; ancillam suam, quos manumiseratis ut liberi essent, suoq; ^c arbitrio uiue-
D rent, & subiugastis eos ut denuo sint uobis serui & ancillę. Idcirco sic dicit DOMI
NVS, Vos nō paruistis mihi, ut pronunciaretis libertatē quisq; fratri suo, & quisq;
proximo suo, ecce ergo ego exclamo uobis libertatem, ait DOMINVS, ad gladium,
ad pestem, & ad famem, & tradam uos ad diuexandum cunctis regnis terræ. Vi-
ros inquam istos qui fœdus meum transgressi sunt, neq; rata habuerunt uerba fœ
deris quod pepigerunt in conspectu meo, cæsa in duas partes buccula, transitu in-
ter partes eius facto, principes Iuda, principes Ierusalē, eunuchos, sacerdotes & uni
uersum populum terræ, qui transierunt inter partes bucculæ, tradā in potestatem
hostium suorū, & in manum eorum qui quærunt animam eorū, eritq; cadauer eo-
rum esca uolucri cœli & bestiæ terræ. Zedekiam uero regem Iuda & principes
eius tradam in potestatem hostium eorum, & qui uitam eorum sitiunt, atq; in ma-
num exercitus regis Babylonici, qui nunc à uobis recessit. Ecce autem ego præci
pio, ait DOMINVS, & reducam eos ad ciuitatem hanc, quam oppugnabūt, & eam
captam igni incendent, & ciuitates Iuda desertas reddam ne quisquam inhabitet.

CAPVT XXXV.

Historica narratio est priore parte, posteriore exponitur quid hoc facto significetur.

A VErbum quod factū est ad Ieremiam à DOMINO, in diebus Iehoiakim filij Io-
siæ regis Iuda, in hanc formam, I ad domum Rechabitarum, & loquere cum
eis, & introduc eos in domum DOMINI, ad exedram aliquam, & da eis uinum bi-
bere. Accepi ergo Iazaniam filium Ieremiæ filij Habazniæ, & fratres eius, & om-
nes filios eius, & omnem familiam Rechabitarū, & adduxi eos in domum DOMI-
NI, in exedram filiorum Hanan filij Igdaliæ uiri dei, quæ erat iuxta exedram prin-
cipum, quæ erat superne ad exedram Maasiæ filij Sallum custodis liminis. Et po
sui ante filios familię Rechabitarum cyphos plenos uino atq; calices, & dixi eis, Bi
B bite uinum. Qui dixerunt, Non bibemus uinum, quia Ionadab filius Rechab pa Rechabitæ
ter noster pręcepit nobis, dicens, Ne bibatis uinū, & uos & filij uestri in æternum.
Domum ne ædificetis, sementem ne seratis, & uineam ne plantetis, neq; sit uobis,
sed in tentorijs habitate cūctis diebus uestris, ut uiuatis diebus multis super faciem
terræ in qua peregrini estis. Paruimus ergo uoci Ionadab filij Rechab patris no-
stri in omnibus quæ præcepit nobis, ut neq; uinum bibamus cunctis diebus no-
stris, cū nos tum uxores nostræ, tum filij nostri & filiæ nostræ. Neq; domus ædi
ficamus pro habitationibus nostris, neq; uinea, neq; ager, neq; sementis nobis est,
sed in tentorijs habitamus & obedimus & facimus iuxta omnia quæ præcepit no
bis Ionadab pater noster. Sed nunc factum est quum Nabuchodonosor Babylo
niæ rex ascenderet in terram, ut diceremus, Agite, demigremus Hierosolyma me-
tu exercitus Chaldæorum, ac metu exercitus Syriaci, habitamus itaq; Hierosoly-
C mis. Tunc factus est sermo DOMINI ad Ieremiam dicendo, Sic dixit DOMINVS
exercituum deus Israelis, Vade & dic uniuerso Iuda & habitatoribus Ierusalem,
Num disciplinam non recipietis? ut pareatis uerbis meis, dicit DOMINVS? Rata Aptum hoc & exemplū Rechabitarū præ[illegible]
sunt uerba Ionadab filij Rechab quæ præcepit filijs suis ne uinū bibant, neq; enim
uinum biberunt in hunc usq; diem, sed paruerunt interdicto patris eorum. Ego
autem loquutus sum ad uos mane surgendo & constanter loquendo, sed non pa-
ruistis mihi. Sed & omnes seruos meos prophetas misi ad uos, mane surgendo,
mittendo atq; dicendo, Reuertimini obsecro quisq; à uia sua mala, & bona facite Sup. 18. b. & 25. a.
studia uestra, & ne abeatis post deos alios ad colendum eos, sed habitate in terra
quam dedi uobis & patribus uestris, sed non inclinastis aurem uestram, neq; mo-
D rem gessistis mihi. Filij Ionadab filij Rechab ratum seruauerunt præceptum pa-
tris sui quod præceperat eis, populus autem iste nō obediuit mihi. Propterea sic
dicit

Pena Iechabi[illegible]. — dicit DOMINVS deus exercituum deus Israelis, Ecce ego adduco super Iudam & super cūctos habitatores Ierusalem omnem calamitatem quam loquutus sum super eos, eo quod loquutus sum ad eos, illi uero non audierūt: uocaui eos, sed nihil responderunt. Domui uero Rechabitarum dixit Ieremias, Sic dixit DOMINVS exercituum, deus Israelis, Quandoquidē obtemperastis præcepto patris uestri Ionadab, & seruastis omnia præcepta eius, fecistisque iuxta omnia quæ præcepit uobis, ideo sic dixit DOMINVS exercituum deus Israelis, Non excindetur uir de Ionadab filio Rechab, quin stet coram me cunctis diebus.

Laus & præmium obeditur. (margin)

CAP. XXXVI.

Narratio est historica & expositio multiplicis facti, indicatur autem diligentia & cōstantia prophetæ cōtra acerrimos hostes, quorum conatus dominus irritos facit.

ET factū est in anno quarto Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda, ut fieret sermo iste A
ad Ieremiam à DOMINO, in hanc sententiā, Corripe tibi uolumen libri, & scribe in eum omnes sermones quos loquutus sum ad te contra Israelē, contra Iudam, atque contra omnes gentes, ab eo die quo cœpi loqui tecum, à diebus nempe Iosiæ usque in præsentem diem, si fortè domus Iuda, audiendo omnia mala quæ ego delibero eis facere, reuertantur quisque à uia sua mala, & propitius sim iniquitati eorum atque peccato eorum. Accersiuit ergo Ieremias Baruch filium Neriæ, scripsitque Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones DOMINI, quos loquutus erat ad eum, in uolumen libri. Mandauit ergo Ieremias ipsi Baruch, dicens, Ego prohibitus ingredi domum DOMINI nō potero, ingredere ergo tu, & lege in uolumine isto quod scripsisti ex ore meo, [puta] sermones DOMINI, in auribus populi in domo DOMI B
NI, in die ieiunij, denique in auribus omnium Iudæorū qui ueniunt è ciuitatibus suis leges eos, si fortè cadat precatio eorum in conspectu DOMINI, & reuertatur quisque à uia sua mala, quoniam magna est ira & furor, quem loquutus est DOMINVS contra populum istum. Fecit itaque Baruch filius Neriæ iuxta omnia quę mandauerat ei Ieremias propheta, legendo in codice sermones DOMINI in æde DOMINI. Factumque est in anno quinto Iehoiakim filij Iosiæ regis Iuda mense nono, ut indiceretur ieiuniū coram DOMINO, nempe uniuerso populo in Ierusalem, & omni populo qui ueniebat ex urbibus Iuda, Hierosolyma. Tunc legit Baruch è uolumine sermones Ieremię in æde DOMINI, in cella Gamariæ filij Saphan scribę, in atrio C
superiore, ad ostium portæ domus DOMINI nouæ, audiente uniuerso populo. Quumque audiuisset Micheas filius Gamariæ filij Saphan omnes sermones DOMINI ex libro, descendit ad domum regis, ad cellam scribæ, & ecce ibi consederant omnes principes, Elisama scriba, Delias filius Semeiæ, Elnathan filius Achbor, Gamarias filius Saphan, & Zedekias filius Hananiæ, & omnes principes. Et exposuit eis Micheas omnes sermones quos audierat, quum legeret Baruch in libro audiente uniuerso populo. Et miserunt omnes principes Iehudi filium Nathanię filij Selamiæ, filij Chusi, ad Baruch, dicendo, [T]olle manu tua codicem ex quo legisti audiēte populo, & ueni. Baruch ergo filius Neriæ accepto codice in manum suam, uenit ad eos. Et dixerunt ad ipsum, Sede quęso & lege eum coram auribus D
nostris. Et legit Baruch ipsis auscultantibus. Contigit autem quum audissent omnes sermones, expauerunt, quisque ad alium, & dixerunt ad Baruch, Nos indubie annūciabimus regi omnes sermones istos. Et ipsum Baruch interrogauerūt, dicentes, Expone quæso nobis quomodo scripseris omnes sermones istos ex ore eius? Quibus respondit Baruch, Ore suo dictabat mihi omēs sermones istos quos ego atramento scribebam in librum istum. Dixerunt ergo principes ad Baruch, I, abscondere tu cum Ieremia, ita ut nemo sciat ubi sitis. Et abierūt ad regem in curiam, uolumen autem cōmendarunt in cella Elisamæ scribæ, & exposuerunt in auribus regis omnes sermones istos. Misit ergo rex Iehudi ut afferret uolumen, & E
tulit ipsum è cella Elisamæ scribæ, legitque in eo Iehudi, audientibus cum rege ipso, tum omnibus principibus qui stabant apud regē. Porrò rex tum habitabat in domo hyemali mense nono, & foculus ante ipsum ardebat. Factumque est quum le-

gisset Iehudi tres aut quatuor paginas, concidit librum scalpello scriptorio, & iecit
in ignem qui erat in foculo, donec consumeretur totus iste liber igne qui in foculo
ardebat, ut interim non horrerent, neq; uestimenta sua scinderent, uel rex ipse, uel
serui eius, quum tamen audissent omnes sermones istos. Elnathan autē, & Da
lias, atq; Gamarias intercedebant apud regem ne liber combureretur, at non exau
F diuit eos, sed præcepit rex ipsi Ierahmeel filio Hamalech, & Seriæ filio Asriel, atq;
Selemiæ filio Abdeel, ut caperent ipsum Baruch scribam & Ieremiam prophetam,
uerum DOMINVS absconderat eos. Factusq; est sermo DOMINI ad Ieremiam
posteaquam rex incendisset uolumen, & sermones quos scripserat Baruch ex ore
Ieremiæ, dicens, Iterum sume tibi alium codicem, & scribe in eo omnes sermones
priores qui fuerunt in codice priore, quem incendit Iehoiakim rex Iuda. Et ad Ie-
hoiakim regem Iuda dicito, Sic ait DOMINVS, Tu incendisti codicem istū, dicens,
Cur scripsisti in eo in hanc sentētiam, Certissime ueniet rex Babylonis, & uastabit
G terram hanc, & uacare eam faciet cum hominibus tum iumentis? Propterea sic
ait DOMINVS de Iehoiakim rege Iuda, Nō erit ei [superstes] qui sedeat in solio Da
uidis, & cadauer proiectum erit ad æstum diurnum, & ad gelu nocturnum. Et ui
sitabo cum ipsius tum seminis ac seruorum eius iniquitatem, et inducam super eos
& super habitatores Ierusalem, & super uniuersum Iuda omnem calamitatē quam
loquutus sum super eos, quāuis non audierint. Accepit ergo Ieremias uolumen
aliud, & tradidit illud Baruch scribæ filio Neriæ, qui scripsit in eo de ore Ieremiæ
omnes sermones uoluminis eius quod incēderat Iehoiakim rex Iuda. Additi sunt
insuper ad eos plures sermones q̃ fuerint priores.

CAP. XXXVII.

Narratur quomodo Zedechias rex sit cōstitutus, Aegyptius opem laturus uenerit, Ieremias extra uolutus, & captus sit, &c.

[a] Ebr. Per manum Ieremiæ.

A ZEdekias filius Iosiæ cōstitutus est rex à Nabuchodonosore rege Babylonis,
pro Iechonia filio Iehoiakim in terra Iuda, & non obtemperabant, neq; ipse,
neq; serui eius, neq; populus terræ sermonibus DOMINI, quos loquebatur [a] per Ie
remiam prophetam. Et misit rex Zedekias Iehuchal filiū Selemię, & Zephaniam
filium Maasiæ sacerdotem ad Ieremiam prophetam, ut dicerēt, Ora quæso pro no
bis ad DOMINVM deum nostrum. Ieremias autem tum ingrediebatur & egredie
batur in populo, nondum enim posuerāt eum in carcerem. Exercitus quoq; Pha
raonis profectus erat ex Aegypto, quem rumorem eorum quum audissent Chal-
dæi qui Ierusalē obsidebant, ascenderunt à Ierusalem. Factus est ergo sermo DO
B MINI ad Ieremiam prophetam in hūc modum, Sic dicit DOMINVS deus Israel, Sic
dicetis ad regem Iuda qui misit uos ad me, ad me interrogandū, Ecce exercitus Pha
raonis qui egressus est ut uobis opem ferat, reuertetur in terrā suam in Aegyptū,
Chaldæi autem redibunt, & expugnatā istam urbem capient, & igni eam exurent.
Sic enim ait DOMINVS, Ne [b] efferatis animas uestras, dicētes, Chaldæi nunc indu-
bie recedent à nobis, quia non abibunt. Quin si trucidassetis omnem exercitum
Chaldæorū qui uos oppugnant, & confossi ex eis relinquerentur, quisq; in tento
rio suo surgerent, & incenderent urbem istā igni. Contigit aūt, quum soluisset
exercitus Chaldæorū à Ierusalē metu exercitus Pharaonis, ut exiret Ieremias de Ieru
C salem, & iret in terram Beniamin, ut secederet illinc à populo. Quumq; esset in
porta Beniamin, erat isthic præfectus quidam custodiæ, cuius nomen Ierias, filius
Selemiæ filij Hananiæ, qui præhendit Ieremiam prophetam, dicēs, Tu uolebas ad
Chaldæos deficere. Dicebat ergo Ieremias, Mendacium est, ego nequaquam ad
Chaldæos deficere uolui. At ille nolebat eum audire, sed præhensum Ieremiā ad
duxit Ierias ad principes. Et irati sunt principes Ieremiæ, & percusserūt eum, po-
sueruntq; eum in carcerem in domo Ionathan scribæ, [c] hunc enim præfecerant car-
ceri. Ingressus est itaq; Ieremias in locum & in [profundissimas] māsiunculas, &
deliruit isthic multis diebus. Misit autem rex Zedekias, & accersiuit eum, inter
rogauitq; eum domi suæ clanculum, & dixit, [d] Est ne hoc negotium à DOMINO?

[b] Animā tollere uel eleuare, est desiderare aliquid, uel alicuius rei desiderio teneri, sibi aliquid certo polliceri.

[c] Alij legunt, hanc enim fecerant carcerem.

[d] Vel sic, Est ne uerbum à DOMINO? q.d. Habes ne reuelationem à domino? est ne uerbum dei quod tu tam constanter loqueris?

Et

Et dixit Ieremias, Eſt. Et ait, In manũ regis Babylonij traderis. Et dixit Ieremias D
ad regem Zedekiã, Quid peccaui, uel in te, uel in ſeruos tuos, uel etiã in populum
iſtũ, ꝙ retruſiſtis me in carcerem? Vbi ſunt prophetæ ueſtri, qui uobis prophe-
tabant & dicebant, Non ueniet rex Babylonis contra uos, & contra terrã iſtam?
Nunc ergo auſculta quæſo domine mi rex, ᵉcadat quæſo precatio mea in cõſpectu
tuo, ne me reduci iubeas in domum Ionathan ſcribæ, ne iſthic moriar. Præcepit
ergo rex Zedekias, ut ponerent Ieremiam in atrium cuſtodiæ, & darent ei quoti-
die libum panis ᶠpræter obſonia, donec conſumeretur omnis panis in urbe. Ma
nebat itaꝗ Ieremias in atrio cuſtodiæ.

ᵉCadat oratio, Ebraiſmus eſt, pro eo quod Latinus diceret, ſine ut impetrem quæ peto, ſine te exorem. At in actiua uoce proſternere orationẽ uel facere cadere orationẽ, eſt humiliter ſupplicare, ut ſequenti capite.

ᶠAlij legũt, ex platea piſtorũ aut cocorũ: ſed eſt, præter cibos coctos.

CAP. XXXVIII.

AVdiuerat Sephatias filius Mathan, Godolias filius Paſhur, Iuchal filius Sele- A
miæ, & Paſhur filius Malchiæ ſermones quos loquutus fuerat Ieremias ad
uniuerſum populum, in hanc ſententiam, Sic dicit DOMINVS, Qui manſerit in ur
be iſta, morietur, aut gladio, aut fame, aut peſte: qui autem egreſſus fuerit ad Chal
dæos, uiuet, & animam ſuam lucrifaciet ac ſi inueniſſet prædam, & uiuet. Sic di-
xit DOMINVS, Tradetur hæc urbs certiſſime in manũ Babylonici regis, & capiet
eam. Dixerunt ergo principes ad regem, Occidatur quæſo uir iſte, quoniã hac
ᵃratione remiſſas reddit manus cum uirorum bello aptorũ, qui adhuc reliqui ſunt
in urbe iſta, tum manus uniuerſi populi huius, dum huiuſmodi ſermonibus adfa-
tur eos: nec enim quęrit populo iſti pacem, ſed exitiũ. Dixit ergo rex Zedechias, B
Ecce in manibus ueſtris eſt, rex enim non ᵇpoteſt uobis quidquam [negare.] Præ
henderunt ergo Ieremiam, & coniecerunt eum in lacum Malkiæ filij Hammelech,
qui erat in atrio cuſtodiæ, demiſeruntꝗ Ieremiam funibus. In lacu autem non erat
aqua, ſed lutum duntaxat, immerſus eſt igitur Ieremias in lutum. Quumꝗ audi
uiſſet Abdemelech Aethiops eunuchus quiſpiam, qui erat in aula regis, ꝙ conie-
ciſſent Ieremiã in lacum, egreſſus eſt Abdemelech è domo regia, & alloquutus eſt
regẽ, (qui tum fortè ſedebat in porta Beniamin,) hiſce uerbis, Domine mi rex, ini-
que agunt uiri iſti in omnibus quæ fecerunt Ieremiæ prophetæ, nempe ꝙ coniece C
runt eum in lacum, morietur ᶜenim eodem loci fame, quum nullus ſuperſit panis
in urbe. Præcepit ergo rex ipſi Abdemelech Aethiopi, dicẽs, Accipe hinc pro ᵈar
bitrio tuo triginta uiros, & extrahe Ieremiam prophetã ex lacu, priuſꝗ moriatur.
Accepit igitur Abdemelech uiros ſecum, & uenit in ᵉdomum Hammelech, ſum-
ptiſꝗ iſthic ſub pœnu laceris pannis, & uetuſtate cõſumptis ac detritis, funibus de
miſit eos ad Ieremiam in lacum, ac dixit Abdemelech Aethiops ad Ieremiam, Sup
pone quæſo pannos iſtos & fragmenta ſub axillis manuum tuarum ſubter funes.
Et Ieremias fecit ſic. Extraxerunt itaꝗ Ieremiam funibus, & eduxerunt è lacu, &
manſit Ieremias in atrio cuſtodiæ. Miſit ergo rex Zedekias & accerſiuit ad ſe Ie D
remiam prophetam ad tranſitum tertium qui eſt in domo DOMINI, dixitꝗ rex ad
Ieremiam, Ego interrogabo te quiddam, ne ergo cæles à me quidquam. Reſpon
dit ergo Ieremias Zedekiæ, Si expoſuero tibi, an nõ certiſſime me occides? & ſi ti-
bi conſilium dedero, nõ obtemperabis mihi. Iurauit ergo rex Zedekias Ieremiæ
clam hiſce uerbis, Viuit DOMINVS, qui cõdidit nobis animã iſtam, non occidam
te, neꝗ tradam te in manum uirorum iſtorum qui uitam tuam quærunt. Et dixit
Ieremias ad Zedekiã, Sic dicit DOMINVS deus exercituum deus Iſraelis, Si incun-
ctanter egredieris ad principes regis Babylonici, uiuet anima tua, & urbs iſta non
comburetur igni, & uiues tu & domus tua. Si uero non egreſſus fueris ad princi B
pes regis Babyloniæ, tradetur ciuitas iſta in manum Chaldæorum, qui incendent
eam igni, neꝗ tu manum eorũ effugies. Dixit autem rex Zedekias ad Ieremiam,
Ego Iudæos iſtos uereor qui transfugerunt ad Chaldæos, ne fortè tradant me in
manus eorum, & ludibrio me afficiant. Et dixit Ieremias, Non tradent [te,] audi
quæſo uocẽ DOMINI in his quæ ego ad te loquor, & bene tibi erit, & uiuet anima

Fit quorundã inuidia, ut propheta perduellionis accuſatus, in grauiorem captiuitatem detrudatur, at nõ deeſt ei qui cauſam eius bona fide agat.

ᵃAlij ſic, ad quid, uel cur iſte diſſolueret manus?

ᵇVel ſic, Rex nõ eſt uobis potentior, non præualet uobis.

ᶜEbr. Subtus ſe.

ᵈEbr. In manũ tuam.

ᵉAlij legunt, in domũ regis.

F tua. Quod si prorsus renuas exire, hoc est uerbũ quod ostendit mihi DOMINVS, Ecce omnes fœminæ quæ reliquæ sunt in domo regis Iuda, educẽtur ad principes regis Babyloniæ, & hæ dicent, Incitauerunt te, & præualuerũt tibi uiri qui [f]pacem tibi [polliciti sunt,] demersi sunt in cœnum pedes tui, [& illi] acti sunt retrorsum. Omnes quoq; uxores tuas & filios tuos educent ad Chaldæos, neq; tu liberaberis è manu eorum, manu enim Babylonij regis capieris, & urbem [g]hanc igni incẽdes.

[f]Ebr. Viri pacis tuæ.

[g]Hoc est, author eris ut urbs incendatur.

Tunc dixit Zedekias ad Ieremiam, Nemo resciat uerba ista, & non morieris. Quod si principes intellexerint me tecum esse loquutum, & uenerint ad te, dicen-
G do, Indica queso nobis quid loquutus sis cũ rege, nihil cæles nos, & nõ occidemus te, quid loquutus est rex tecũ? Dices ad eos, Ego supplex procubui [h]orans in conspectu regis, ne me reducat in domum Ionathan, ne isthic moriar. Venerunt ergo cuncti principes ad Ieremiam, & interrogauerunt eum. Narrauit ergo eis ad omnem modũ quem illi rex præceperat, & taciti [abierunt] ab eo, nihil enim sentiebant. Mansit ergo Ieremias in atrio custodiæ usq; ad eum diem quo capta est Ierusalem.

[h]Ebr. Ego cadere feci orationem meam.

CAP. XXXIX

Historica narratio de expugnatione urbis Ierusalem.

A ET factum est quum capta esset Ierusalem (anno enim nono Zedekiæ regis Iuda, decimo mense uenit Nabuchodonosor rex Babylonis & omnis exercitus eius Hierosolyma, & obsidione cinxit eam, anno uero undecimo Zedekiæ, mẽse quarto, nona [die] mensis, rupta est urbs,) ingressi sunt omnes principes regis Babyloniæ, & sederunt in porta media, Nergal, Saræzer, Samgar Nebo, Sarsechim, Rabsaris, Nergal, Saræzer, Rabmag, & omes reliqui principes regis Babylonici. Et factum est quum uidisset eos Zedekias rex Iuda, atq; omnes uiri bello apti, fugerunt, & exierunt nocte de ciuitate uia iuxta hortos regios & portam quæ est in-
B ter duos muros, perrexeruntq; uersus desertum. Persequutus est autem eos exercitus Chaldæorum, comprehenderuntq; Zedekiam in campestribus Iericho. Captum autem abduxerunt eum ad Nabuchodonosorem Babylonicũ regem Reblam, quæ est in terra Hamath, & [a]loquutus est cum eo iudicia. Trucidauit autem rex Babylonis in Rebla filios Zedechiæ in oculis eius, & omnes nobiles Iuda occidit rex Babylonis. Porrò oculos Zedekiæ excæcauit, & uinxit eum duabus catenis, ut introducerent eum Babylonem. Domũ autem regiam atq; domus populares igni incenderunt Chaldæi, & muros Ierusalẽ diruerunt. Reliquũ populum ex his qui reliqui erant in urbe, & eos qui ad se defecerãt, & reliquias uulgi quæ adhuc supererant, transtulit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium in Babylo-
C nem. De plebe autem tenues, & qui nihil habebant, reliquit Nebusar Adan capitalium rerum præfectus, in terra Iuda, & dedit eis uineas & arua eodem tempore. Præceperat autem Nabuchodonosor rex Babyloniæ ipsi Nebusar Adan præfecto capitaliũ rerũ de Ieremia in hanc sentẽtiam, Accipe illum, & [b]pone oculos tuos super eum, neq; feceris ei quidq̃ mali, sed quidqd dixerit tibi facito ei. Misit ergo Nebusar Adan præfectus rerum capitaliũ, Nebusasban, Rabsaris, & Nergal, Saræzer & Rabmag atq; omnes magnates regis Babylonij, miserunt inquã, & accersiuerunt Ieremiam è uestibulo carceris, & cõmendauerunt eum Godoliæ filio Ahi-
D kam filij Saphan, ut educeret eum domum, & [c]habitauit in medio populi. Factus aũt fuerat sermo DOMINI ad Ieremiã, quũ adhuc detentus esset in atrio custodiæ, in hunc modũ, I, & dicito Abdemelech Aethiopi in hanc sententiã, Sic ait DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego inducam uerba mea super urbem istam, ad malum & non ad bonũ, & erunt in conspectu tuo hoc die, sed te eruam in illo die, dicit DOMINVS, ut non tradaris in potestatẽ uirorum quos tu tantopere formidas. Certissime enim te liberabo, ne gladio cadas, eritq; uita tua præda tibi, quod in me sperasti, ait DOMINVS.

4 Reg. 25.a Infra 52.a

Iere. 1.

Quædam ex illis nominibus appellatiua uidentur, officiorum scilicet nomina, ut quæ à rab incipiunt & sar. Saræzer thesaurorum præfectus, Rabsaris præfectus aulicorum aut cunuchorum, Rabsarsechim papilionum magister, Rab mag præfectus demoliendi aliquid. Nebo dei nomen, quo etiam stulti principes gaudẽt. Alij fortasse aliter interpretantur.

[a]Hoc est, iure cum eo egit, accusans nimirum eum, & cum eo de perfidia expostulans. Nolui autem mutare Ebraismum certa ratiõe, summa æquitate cũ eo egit, & iustis rationibus in eum sententiã tulit.

[b]Ponere oculos sup aliquem, est eius diligentem curã habere, eum obseruare, &c.

[c]In medio populi habitare, est tutum & securum habitare in populo, atq; priuatim, 2. Reg. 4. idq; sine molestia.

CAP. XL.

Actio

ACtio quam gessit DOMINVS cum Ieremia, postquam dimitteret eum Nebu- A
sar Adan præfectus rerum capitalium, de Rama, quò cum uinctum compedi
bus duxerat, inter omnes captiuos Ierusalem & Iuda qui Babylonem trāsfereban
tur. Accersiuit nempe præfectus capitalium rerum Ieremiam, & dixit ad eum, DO
MINVS deus tuus constanter loquutus est malum hoc super locum istum, adduxit
ergo DOMINVS, et fecit quemadmodum loquutus est, quia peccauistis DOMINO,
& non paruistis uoci eius, idcirco euenit uobis calamitas ista. Nūc ergo ecce ego
soluo te hodie de uinculis quę sunt in manibus tuis. Et si tibi uidetur mecum pro
ficisci Babylonem, uenias, [a]ponamq; super te oculum meum: si minus placet me-
cum proficisci Babylonem, sine. Ecce uniuersa terra coram te est, quocunq; ti- B
bi bonum & commodum uidebitur ire, illuc eas, (nondum enim erat reuersus,)
& reuertere ad Godoliam filium Ahikam filij Saphan, quem præfecit rex Baby-
lonius ciuitatibus Iuda, & mane cum eo in medio populi, aut eas quocunque tibi
ire libuerit. Deditq; ei præfectus capitalium rerum commeatū & munus, & dimi
sit eum. Concessit igitur Ieremias ad Godoliam filium Ahikam in Mizpa, & ha-
bitauit cum eo in medio populi qui reliquus erat in terra. Quumq; omnes duces
exercituum qui in agro erant, ipsi & milites eorum audissent q rex Babylonis prę
fecisset Godoliam filium Ahikam in terra, quodq; commendasset ei uiros, mulie-
res, pubem, & [b]pauperes terræ, qui Babylonem captiui non fuerant adducti, uene
runt ad Godoliam in Mizpa, Ismael filius Nethaniæ, Iohanan atq; Ionathan filij C
Careæ, Sarias filius Tanhumeth, atq; filij Ephai Netophatitæ, Iezanias filius Maa
chati, ipsi cum uiris suis. Iurauit autem Godolias filius Ahikam filij Saphan, tam
4.Reg.25. illis quàm socijs ipsorum, ad hunc modum, Ne formidetis seruire Chaldæis, habi-
tate in terra, & seruite regi Babylonio, & bene erit uobis. Ecce enim ego habito
in Mizpa, ut stem coram Chaldæis qui ueniunt ad nos, uos autem colligite uinū,
æstiuos fructus, & oleum, & recondite in penuaria uestra, atq; habitate in oppidis
uestris quas occupastis. Sed & omnes Iudæi, qui erant in Moab atq; inter Am
monitas, & in Edom, & qui erant in uniuersis terris, comperto q Babylonius rex
dedisset & præfecisset reliquijs Iuda Godoliam filium Ahikam filij Saphan, redie- D
runt omnes Iudæi de cunctis locis ad quæ propulsi fuerant, & uenerunt in terram
Iuda ad Godoliam in Mizpa, & collegerunt uinum & æstiuos fructus, multos ni
mis. Iohanan autem filius Careæ, & cuncti duces exercituum qui fuerāt in agro,
uenerūt ad Godoliam in Mizpa, dixeruntq; ad eum, Num tu ignoras quod Baa-
lis rex Ammonitarum misit Ismaelem filium Nethaniæ ad [c]interficiendum te? At
Godolias filius Ahikam eis non credidit. Porrò Iohanan filius Careæ loquutus
est clanculum cum Godolia in Mizpa, dicens, Vis eam & percutiam Ismaelem fi-
lium Nethaniæ, nullo hominum sciente? Cur enim ille animam tuam feriret, &
dissiparentur omnes Iudæi, & qui collecti sunt ad te, & perirent reliquiæ Iuda? Et
ait Godolias filius Ahikam ad Iohanan filium Careæ, Ne feceris hanc rem, nam
tu mendacium loqueris de Ismaele.

CAP. XLI.

ET factum est mense septimo, ut ueniret Ismael filius Nethaniæ filij Elisamę de A
semine regio cum optimatibus regis, & decem uiris quos penes se habebat, ad
Godoliam filium Ahikam in Mizpa, ubi & panem comederūt, nempe in Mizpa.
Insurrexit Ismael filius Nethaniæ & decem uiri qui cum eo erant, & percusserunt
gladio Godoliam filium Ahikam, & interfecerunt eum, quem præfecerat Babylo
niæ rex ipsi terrę. Sed & cunctos Iudæos qui fuerunt cum eo, nempe cum Godo
lia in Mizpa, & Chaldæos qui ibi inueniebantur, & uiros bellatores percussit Is-
mael. Factum est autem die altero post cædem Godoliæ, quæ adhuc latebat, ut
uenirent uiri quidā de Sichem, de Silo, & de Samaria, octoginta nēpe uiri, atton-
sis barbis, scissisq; uestibus sese laniantes, ferentes cibarium sacrificium & thus in

Post captā urbem Godolias rerū summæ præfectus in Iudæa, ad quē colliguntur omnes dispersi.

[a] Hoc est, exactissimā tui rationē habebo.

[b] Paupertas, pro pauperibus.

[c] Ebr. Vt percutiat animam tuam.

Describitur qualis fuerit status Iudaici populi post captam urbem.

B manu sua, ut adferrent in ædem DOMINI. Egressus itaq; eis obuiam Ismael filius
Nethaniæ de Mizpa, incedens eundo & plorans. Quumq; obuiam illis uenisset,
dixit, Ingredimini ad Godoliam filium Ahikam. Quumq; uenissent in mediã ur
bem, trucidauit eos Ismaël filius Nethaniæ in medio laci, ipse & qui cum eo erãt ui
ri. Inter hos autem inuenti sunt decem uiri, qui dicebant ad Ismaelem, Ne interfi-
cias nos, habemus enim thesauros in agro absconditos, triticum, ordeum, oleum
& mel. Cessauit ergo non interficiens eos inter fratres eorum. Lacus autem in
quem proiecit Ismael omnia cadauera uirorum quos trucidauerat [a]propter Godo 1.Reg.15.
liam, is est quem fecerat rex Asa metu Baasæ regis Israelis, eum impleuit Ismael fi-
C lius Nethaniæ interfectis. Et omnes reliquias populi qui erãt in Mizpa captiuas
abduxit Ismael, filias regis, & omnem reliquum populum in Mizpa, quibus Nebu
sar Adan præfectus capitalium rerum Godoliam filium Ahikam præfecerat, eos
captiuos abduxit Ismaël filius Nethaniæ, & abijt ut ad Ammonitas transiret.
Iohanan autem filius Careæ, & omnes duces exercituum qui erant cum eo, quum
audissent omne malum quod fecerat Ismaël filius Nethaniæ, acceperunt omnes ui
ros, & profecti sunt ad confligendum cum Ismaele filio Nethaniæ, & offenderunt
eum ad [b]aquas multas quæ sunt in Gibeon. Factum est autem quũ uniuersus po
pulus qui erat cum Ismaële uiderent Iohanan filium Careæ, & omnes duces exerci
D tus qui cum eo erant, gauisi sunt. Reduxerunt ergo omnem populum quem ca-
ptiuum abduxerat Ismael ex Mizpa, reuersiq; uenerunt ad Iohanan filium Careæ.
Ismael autem filius Nethaniæ euasit cum octo uiris è conspectu Iohanan, & profe-
ctus est ad Ammonitas. Porrò Iohannan filius Careæ, & omnes duces exercitus
qui cum eo erant, acceperunt omnem reliquum populum quem reduxerant ab Is-
maele filio Nethaniæ de Mizpa [abductum,] postquam trucidauerat Godoliam
filium Ahikam, uiros bello strenuos, uxores, pubem, & eunuchos quos reduxerãt
à Gibeon, & abierunt, & consederunt in [c]Geruth Chimham, qui [locus] est iuxta
Beth Lehem, ut profecti uenirent in Aegyptum, metu Chaldæorum à quibus sibi
metuebãt, quod Ismael filius Nethaniæ percussisset Godoliam filium Ahikam, quem
terræ præfecerat rex Babylonius.

[a] Ebr. In manu Godoliæ.

[b] Aquas multas alij Rabim relinquunt, sed uidetur de piscinis loqui quæ multæ sunt in Gibeon, 2. Samuel. 2.

[c] Alij Geruth appellatiuũ faciunt, pro loco in quo habitauerit Kimhã filius Barsillai, de quo 2. Samuelis 19.

CAP. XLII.

Consulũt prophetam, cui tamen nõ obsequuntur, quibus sua fata prædicuntur.

A ACcesserunt autem omnes principes exercituum, Iohannan filius Careæ, Ieza
nias filius Hosiæ, & uniuersus populus à minimo ad maximum, & dixerunt
ad Ieremiam prophetam, Sine [a]quæso te exorari, ut pro nobis ores ad DOMINVM
deum tuum pro cunctis istis reliquijs, quę admodum exiguæ ex multis supersunt,
quemadmodum oculi tui nos uident, ut DOMINVS deus tuus nobis uiam osten-
dat qua proficiscamur, & quid nobis sit faciendum. Quibus respondit Ieremias
propheta, Exaudiui, ecce ego orabo ad DOMINVM deum uestrũ quemadmodum
estis loquuti: & quidquid responderit uobis DOMINVS, indicabo uobis, nec quid
quam uos cælabo. Isti autem dicebant ad Ieremiam, Sit DOMINVS inter nos ueri
tatis & fidei testis, si nõ iuxta omnia uerba ob quæ DOMINVS deus tuus te ad nos
miserit, [b]fecerimus. Siue commodum [c]fuerit siue incommodum, nos uoci DOMI
NI dei nostri, ad quem te mittimus, obtẽperabimus, ut nobis bene sit, dum parue-
B rimus uoci DOMINI dei nostri. Contigit autem ut exactis decem diebus, fieret
sermo DOMINI ad Ieremiam. [d]Vocauit ergo Iohannan filium Careę, & omnes du
ces exercituum qui erãt cum eo, atq; uniuersum populum, à minimo ad maximum
usq;, & dixit ad eos, Sic dicit DOMINVS deus Israelis, ad quem uos me misistis, ut
prosternerem precationem uestram in conspectu eius, Si manebitis & habitabitis
in terra ista, ædificabo uos, & non demoliar: plantabo uos, & non euellã, quia pœ
nitet me mali istius quod uobis intuli. Ne formidetis regẽ Babyloniæ à quo uos
timetis: ne metuatis eum, dicit DOMINVS, quoniam ego uobiscum sum, ad seruan
dum & liberandum uos de manu illius. [e]Dabo enim uobis miserationes, ut ille
uestri

[a] Ebr. Cadat quæso supplicatio nostra in conspectu tuo.

[b] Ebr. Sic fecerimus.

[c] Ebr. Siue bonũ fuerit, siue malum.

[d] Alij legunt, & prædicauit eis, uel cõcionatus est.

[e] Efficiã ut gratia et fauore uos rex Babyloniæ complectatur, uobis benefaciat, tam abest ut eum metuatis.

uestri misereat, & [c]permittet uobis habitare in terra uestra. Quod si dixeritis uos, C
Non permanebimus in hac terra, non obtemperãdo uoci DOMINI dei uestri, sed
dicẽdo, Non, sed proficiscemur in terram Aegypti, ubi nec bellum uideamus, nec
tubæ uocem audiamus, nec cibi penuria laboremus, & isthic habitabimus. Idcirco
audite uerbum DOMINI reliquiæ Iuda, Sic dixit DOMINVS exercituum deus Israe
lis, Si [f]omnino firmiter statueritis in Aegyptum proficisci, atque isthuc perueneritis
ut isthic exuletis, futurum est, ut gladius quem uos metuitis, in terra Aegypti uos
assequatur: & fames ob quã uos soliciti estis, uobis isthic in Aegypto adhærescat,
atque ut isthic moriamini. Fiet enim, ut omnes homines qui cõtumaciter ire in Ae
gyptũ statuerint, ut isthic habitent, gladio, fame & peste moriantur. Nec erit quis-
quam ex eis reliquus, nec euadet quisquã à malo quod ego inducturus sum super
eos. Quia sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Quemadmodum cõfla-
ta est ira mea, & furor meus contra habitatores Ierusalẽ, sic conflabitur furor meus D
contra uos si in Aegyptum profecti fueritis. Eritis enim execrationi, stupori, con
tumeliæ & opprobrio [omnibus,] nec locum hunc ultra uidebitis. Edicit uobis
DOMINVS ô reliquiæ Iuda, ne eatis in Aegyptum, certissime hoc sciatis quod ego uos
hodie obtestor. Equidem uestras ipsorum [g]animas seducitis, nam uos misistis me
ad DOMINVM deum uestrum, dicendo, Ora pro nobis ad DOMINVM deum no-
strum, & quidquid responderit DOMINVS deus noster, refer ad nos, & faciemus.
Annũciaui ergo uobis hodie, sed non paruistis uoci DOMINI dei uestri, nec omni
bus ob quæ misit me DOMINVS ad uos. Nunc ergo certissime scitote, quod gladio,
fame & peste moriemini in eo loco, ad quem proficisci uultis ut isthic habitetis.

[c] Alij, et reducet uos.

[f] Ebr. Si uos ponendo ponetis facies uestras ingredi in Aegyptũ. Ebraica hac loquutione significatur firmum & fixum propositũ aliquid faciendi, ponere uel firmare faciem.

Redire in Aegyptũ, generali sententia, est redire ad ea è quibus nos per gratiã suam deus eripuit.

[g] Seducitis uosipsos.

CAPVT XLIII.

FActum est autem quum Ieremias finem fecisset loquẽdi ad omnem populum A
cuncta uerba domini dei sui, ob quæ miserat eum DOMINVS illorum ad illos,
cuncta inquam uerba ista, ut Azarias filius Hosiæ, & Iohana filius Careæ, & o-
mnes arrogantes dicerent ad Ieremiam, Tu mendacium loqueris, neque enim misit
te DOMINVS deus noster ad nos, mandando, Ne proficiscamini in Aegyptum ut
ibi habitetis, sed Baruch filius Neriæ incitat te contra nos, ut tradat nos in potesta
tem Chaldæorum, ut nos occidant, & captiuos nos Babylonem ducant. Et non B
obtemperauerunt Iohana filius Careæ, & omnes principes exercituũ, & cunctus
populus uoci DOMINI, ut habitarent in terra Iuda, sed abduxit Iohanan filius Ca-
reæ & omnes duces exercituum, cunctas reliquias Iuda, quæ reuersæ ex omnibus
gentibus ad quas propulsæ fuerant, ut habitarent in terra Iuda, uiros [scilicet,] mu
lieres, pubem, & filias regis, & [a]quidquid reliquerat Nebusar Adan præfectus re-
rum capitalium apud Godoliam filium Ahikam, filij Saphan, & apud Ieremiam
prophetã, atque apud Baruch filium Neriæ, & profecti sunt in terram Aegypti, quia C
non paruerũt uoci DOMINI, & uenerunt in Taphnes. Factus est autem sermo
DOMINI ad Ieremiã in Taphnes in hanc sentẽtiam, Accipe manu tua lapides gran
des, & defode eos in [b]maltam in officina lateritia quæ est ad ostium domus Pharao
nis in Taphnes, idque aspiciẽtibus uiris Iuda. Et dic ad eos, Sic dicit DOMINVS exer
cituum deus Israelis, En mitto & accerso Nabuchodonosorẽ regem Babylonium
seruum meum, & ponam solium eius super lapides istos quos defodi, & expãdet
augustale tentorium suum super eos. Veniens autem percutiet terram Aegypti: D
quos ad mortem, ad mortem: & quos ad captiuitatem, ad captiuitatem: & quos ad
gladiũ, ad gladium. Et incendam ignem in domibus deorum Aegypti, & combu
ret eas, atque captiuos abducet eos. Et circumuoluet terram Aegypti, quemadmo
dum pastor circumuoluit uestem suam, & exibit isthinc incolumis. Confringet
quoque statuas domus Solis quæ sunt in terra Aegypti, & delubra deorum Aegy-
ptiorum igne comburet.

Contra iussum domini proficisci in Aegyptum pergunt, minatur ergo eis propheta grauẽ pœnam.

[a] Ebr. Omnẽ animam quam reliquerat.

[b] Malta calx est arena & aqua subacta: uox Latinis mutuata ab Ebræis, qui dicunt Melet.

CAPVT XLIIII.

Prophetia

Hortatur ad poenitentiam, ne scelera sceleribus adcumulent, & funditus perdantur.

A VErbum quod factum est ad Ieremiam de omnibus Iudæis qui habitabant in terra Aegypti, qui habitabant in Migdal, in Taphnes, in Noph, atque in terra Pateros, in hanc sententiam, Sic dixit DOMINVS exercituum deus Israelis, Vos ui distis omnem calamitatem quam induxi super Ierusalem, & super cunctas urbes Iuda, & ecce eæ [omnes] uastæ hodie sunt, nec est qui [eas] inhabitet: id autē propter scelera eorum quæ perpetrarunt me exasperando, eundo scilicet ac incendendo suffitum, ac seruiendo dijs alijs quos non cognoscebant, nec ipsi, nec uos, nec patres eorum. Et mittebam ad uos omnes seruos meos prophetas, mane surgēdo, mittendo, & dicendo, Ne obsecro feceritis rem hanc abominandam quam detestor. At non obtemperarūt, nec aurem suam inclinarunt, ut reuerterētur à malitia sua, quo

Ab exemplo [illegible] à Iudæis [illegible].

B minus incenderēt suffitū dijs alijs. Hinc conflatus est æstus meus & furor meus, & exarsit in urbes Iuda, & in plateas Ierusalē, factæque sunt uastæ & desolatæ, ut hodie [uidere licet.] Nunc ergo sic dicit DOMINVS deus exercituum deus Israelis, Cur facitis tantum malum aduersus animas uestras, ad excindendum uobis uiros uestros, ac fœminas, pubem & lactentem è medio Iuda, & nullos uobis reliquos faciatis? Ad irritandum me operibus manuum uestrarum adolēdo dijs alijs in terra Aegypti, ad quam abijstis ut isthic exules sitis, ut excindatis uosipsos, & ut sitis execrationi & probro inter omnes gentes terræ. Num obliti estis scelerum patrum uestrorum, & scelerum regum Iuda & uxorum eorundem? scelerū uestrorum, & scelerum uxorum uestrarū, quæ designastis in terra Iuda, atque in plateis Ierusalem? Non sunt attriti ad hunc usque diem, nec reueriti sunt, nec ambularunt in lege mea

[illegible]

C & in statutis meis, quæ proposui uobis & patribus uestris. Idcirco sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego pono uultum meum contra uos ad malum, & ad extirpandum uniuersum Iuda, capiamque reliquias Iuda, qui contumaciter perstiterunt abire in terram Aegypti ut isthic habitarent, & consumentur omnes, in terra Aegypti cadent gladio, & fame conficientur, à minimo ad maximum usque ferro & fame morientur, eruntque execrationi, stupori, contumeliæ & probro. Et uisitabo eos qui habitant in terra Aegypti, quemadmodum uisitaui Ierusalem, gladio, fame & peste, ut & de superstitibus Iuda qui ad habitandum abierūt in Aegyptū, nemo euadat aut reliquus fiat, ut redire possit in terram Iuda, quod tamen ipsi animo [a]conceperant, redire scilicet & ibi habitare: non enim reuertentur, nisi qui

D euaserint. Responderunt autem Ieremiæ omnes uiri isti, qui conscij erāt quod uxores eorum adolerēt dijs alijs, & omnes mulieres stantes in cœtu magno, & uniuersus populus qui in terra Aegypti habitabant in Pateros, hoc modo, Sermonē DOMINI, quem loquutus es ad nos nomine DOMINI, non [b]recipiemus, sed faciemus quidquid egreditur de ore nostro, ut suffitum incendamus [c]machinæ cœli, & libemus ei libamina, quemadmodū fecimus nos, & patres nostri, reges nostri, & principes nostri in ciuitatibus Iuda, atque in plateis Ierusalē, tum enim & alimento abundabamus, & bene nobis [d]erat, malumque nullum uidebamus. Quamprimū autem cessauimus suffitum incendere machinæ cœli, & ei libare libamina, omniū sumus indigi, & ferro ac fame consumimur. Et quum [nos fœminæ] suffitum incenderemus machinæ cœli, & libaremus ei libamina, num absque maritis nostris fecimus

Supra 7.d

E ei placentas ad effingendum eam, & libando ei libamina? Loquutus est autē Ieremias ad cunctum populum, ad uiros & fœminas, totamque plebem, qui ei hunc sermonē responderant, dicens, Nónne & suffitus, quem incendistis in urbibus Iuda, & in plateis Ierusalē, cum uos tum patres uestri: cum reges & principes uestri, tum populus terræ, memor fuit DOMINVS? an non hoc ascendit in cor eius? Et ferre ultra non potuit DOMINVS, propter malitiam studiorum uestrorū, & propter abominationes quas faciebatis. Facta igitur est terra uestra uasta, desolata & execrabilis, ut nemo eam inhabitet, ut hodie [est uidere.] Id autem quia suffitum incendistis,

[a] Ebr. Super quā ipsi leuabant animā suā.

[b] Eb. Non audiemus.

[c] Alij legunt, reginæ cœli, Lunæ uidelicet.

[d] Ebr. Boni eramus, id est commodi, felices.

cendiſtis, & q̃ peccauiſtis DOMINO, & q̃ non paruiſtis uoci DOMINI, & q̃ in le- F
ge eius, in ceremonijs eius, & in teſtimonijs eius non ambulaſtis: his ex cauſis uſu
uenit uobis malum iſtud, ut hæc dies [teſtatur.] Et dixit Ieremias ad uniuerſum
populũ, & omnes fœminas, Audite uerbum DOMINI omnis Iuda, qui eſtis in ter-
ra Aegypti, Sic dicit DOMINVS exercituum deus Iſraelis, dicẽs, Vos & uxores ue-
ſtræ loquuti eſtis ore ueſtro, quod & manibus ueſtris perfeciſtis: dixiſtis nẽpe, In-
cunctanter faciemus uota noſtra quæ uouimus, ut ſuffitum incendamus machinæ
cœli, & libemus ei libamina, audacter erexiſtis uota ueſtra, incunctãter perfeciſtis
uota ueſtra, idcirco audite ſermonem DOMINI omnis Iuda, qui habitatis in terra
Aegypti, Ecce ego iuraui per nomen meum magnũ, dicit DOMINVS, Non appel-
labitur nomen meum ore cuiuſquã de Iuda, (ut dicat, Viuit DOMINVS deus,) in
omni terra Aegypti. En ego uigilo ſuper eos in malũ, & non in bonum, & con- G
ſumentur omnes uiri Iuda qui ſunt in terra Aegypti gladio & fame, donec cõſum
pti fuerint. Qui autem euaſerint à gladio, reuertentur de terra Aegypti in terram
Iuda, admodum pauci. Et ſcient omnes reliquiæ Iuda, quæ abierũt in terram Ae-
gypti ad exulandum iſthic, cuius nam ſermo firmus ſurgat, meus an illorũ. Hoc
autem uobis ſignum eſto, ait DOMINVS, q̃ ego uiſitaturus ſum uos in loco iſto, ut
ſciatis indubie rata ut ſint futura uerba mea ſuper uos ad adfligendum. Sic dicit
DOMINVS, Ecce ego tradam Pharaonem Hophram regem Aegypti in manũ ho-
ſtium ſuorũ, & in manum eorum qui uitæ eius inſidiantur, quemadmodũ tradidi
Zedekiam regem Iuda in manum Nabuchodonoſoris regis Babylonis hoſtis ſui,
qui uitam eius ſitiebat.

CAP. XLV.

SErmo quem loquutus eſt Ieremias propheta ad Baruch filium Neriæ, quum il- A
le ſcriberet ſermones iſtos in libro ex ore Ieremiæ, in anno quarto Iehoiakim fi
lij Ioſiæ regis Iuda, dicens, Sic dicit DOMINVS deus Iſraelis de te Baruch, Dixiſti,
Proh dolor mihi, quoniam addet DOMINVS adflictionem dolori meo, laboraui
in gemitu meo, & requiem nõ inuenio. Sic dices ad eum, Sic dicit DOMINVS, Ec B
ce quæ ædificaui, demoliar: & quę plantaui, ego extirpabo, & omnem terrã iſtam,
& tu ad ardua adſpiras? Noli adſpirare, quoniam ecce ego adduco calamitatem
ſuper omnem carnem, ait DOMINVS, tibi autem dedi animam tuam loco prædæ,
ad quæcunq; loca perueneris.

Consolatur propheta ipſum Baruch, qui humani nonnihil paſſus, aliud quam uerũ finem ſpectauerat.

CAP. XLVI.

Titulus generalis.
Titulus ſpecialis.

SErmo qui factus eſt à DOMINO ad Iremiam prophetam ad omnes gentes. A
Super Aegyptũ, contra exercitum Pharaonis Necho regis Aegypti, quũ eſſet
in Charcamis ad flumen Euphratis, quem percuſſit Nabuchodonoſor rex Baby-
lonis, anno quarto Iehoiakim filij Ioſiæ regis Iuda. Adornate clypeum & lan-
ceas, & procedite ad confligendũ, iungite equos, & conſcendite ô equites, ſtate in
galeis, extergite cuſpides, & induite loricas. Cur uero uidi ipſos pauidos, & re-
troactos? heroes eorũ conquaſſari? ſic fuga refugiũ quærere, ut nemo reſpiciat? pa
uor undiq;, dicit DOMINVS. Leuis non effugiet, & fortis non euadet: ad Aquilo B
nem ad ripam fluminis Euphratis ceciderũt & corruerunt. *Quis eſt iſte, qui tan
quam fluuius aſcẽdit, & cuius undæ ut flumina fluctuant? Aegyptij qui ſicut flu-
uius intumeſcũt, & cuius undæ ut flumina fluctuant. Dicunt enim, Aſcendamus
& operiamus terrã, perdamus urbes cum habitatoribus ſuis. Aſcendite ô equi,
& inſano quodã furore ferimini ô currus, prodeant heroes, Aethiopes, & qui cly-
peos geſtant Libyi, Lydi quoq; attrectantes & tendentes arcum. Dies autem DO
MINO deo exercituum, dies ultionis, ut uindictam ſumat de hoſtibus ſuis. Vora C
bit enim gladius, atq; ſatiabitur, madebitq; ſanguine eorum, quia ſacrificiũ erit DO
MINO deo exercituum ad Aquilonem iuxta fluuium Euphratem. Aſcende in
Gilead, & reſinam accipe ô uirgo filia Aegypti. Sed incaſſum multiplicabis me-
dicamenta, nequit enim tibi uulnus coaleſcere. Audient gentes ignominiã tuam,

Loquitur propheta de rebus futuris ut præſentibus.

Singulare pro plurali.

Iam per ironiam loquitur ut aſcendant.

Sermo in quo propheta prædicit Aegyptijs fata ſua.

Claßicum canit propheta Aegyptijs, in quo oſtendit quid faciant, & in quo fiduciam ponant. Mox uero ut ad congreſſum uentum eſt, metum eorum oſtendit.
*Animoſi & inſtructi ueniũt Aegyptij, inſoleſcunt & gloriantur de uictoria nuspera, ſed mox metu concußi fugiunt.

& [a]clamor tuus implebit terram, heros enim in heroem impinget, & ipsi ambo pa-
riter cadent. Sermo quem loquutus est DOMINVS ad Ieremiam prophetã, de Titulus.
profectione Nabuchodonosoris Babyloniorum regis, ad adfligendũ terram Ae-
gypti. Nunciate per Aegyptum, & prædicate in Migdal, Noph, & Taphnes, di
D cite, Consiste, & adcommodato te, quia gladius deuorabit quæ circa te sunt. Cur
prostrati sunt fortes tui, & non constiterunt? quia DOMINVS impulit eos. Mul-
tiplicauit corruentes, quin quisq; ruit in proximum suum, & dixerunt, [b]Heus uos,
redeamus ad populum nostrum, & ad natale nostrum solum à conspectu grassan
tis gladij. [c]Clamauerunt isthic, Pharao rex Aegypti, designator temporũ circum
misit uastitatem [per terram.] Viuo ego, dicit rex ille, cuius nomen est DOMINVS
E exercituum, quod quemadmodũ Thabor inter montes, & [d]quemadmodum Car
melus in mare [excurrit,] sic ueniet. Fac tibi ô filia habitatrix Aegypti, uasa siue sar
cinas ad transmigrandũ, quoniam Noph redigetur in solitudinem, & uastabitur
ut nemo in eo habitet. Buccula speciosa est Aegyptus, excisor [e]celerrime uenit ab
Aquilone. Mercenarij quoq; [milites] eius, qui sunt in ea, sunt sicut uituli sagina
ti, ipsi quoq; retrospexerunt, fugeruntq; simul, neq; constiterunt, quoniam dies in
teritus eorum uenit super eos, tempus uisitationis eorum. * Vox [f]eius ut serpẽtis
incedit, quia cum copijs irruent, & cum securibus ueniunt sicut lignorũ cæsores.
F Excindent saltum eius, dicit DOMINVS, citra omnem delectũ aut discrimen, plures
enim erunt locustis, neq; enim erit numerus eorum. Pudefacta est filia Aegypti,
tradita in manum populi aquilonaris. Dixit DOMINVS exercituum deus Israe
lis, Ecce ego uisitabo [g]Amon de No, & Pharaonem atq; Aegyptũ, deos eius, & re
ges eius, Pharaonem inquã, & eos qui fidunt eo. Et tradam eos in manũ quæren
tium animas eorũ, & in manum Nabuchodonosoris regis Babylonis, atq; in ma-
num seruorũ eius, & post ista habitabitur quemadmodũ retro temporibus, dicit
G DOMINVS. Tu uero serue mi Iacob ne timeas, & ne formides Israel, quoniã ec-
ce ego de longinquo seruabo te atq; semen tuum de terra captiuitatis suæ, & redi-
bit Iacob, quiescet & ditabitur, & nõ erit qui exterreat. Ne timeas serue mi Iacob,
dicit DOMINVS, quoniã ego tecum sum: consummationẽ faciam in omnibus gen
tibus in quas te propuli, te autem non consumã, at corrigã te in iudicio, nec tamen Septu ga.
ad purum putum excoquam te.

CAP. XLVII.

A SErmo DOMINI quem fecit ad Ieremiã prophetam aduersus Palestinos, antequã Titulus.
percuteret Pharao Gazam. Sic dicit DOMINVS, Ecce aquæ ascendũt ab A-
quilone, & exundabunt in torrentem, inundabuntq; terram & quidquid in ea est,
B urbes cum habitatoribus suis. Et clamabunt homines, atq; ululabunt omnes ha-
bitatores terræ, à strepitu incessus ungularũ [a]caballorum eius, à tumultu curruum
C eius, & à fragore rotarũ eius. Non respexerũt patres ad filios præ remissione ma
nuum propter diem quo aderit ad uastandũ omnes Palestinos, ad excindendum
Tyrum & Zidonẽ, atq; omnes reliquos auxiliatores, quoniã uastabit DOMINVS
Palestinos reliquias insulæ Caphtor. Venit caluitium in Gazam, ad silentiũ redã
D cta est Ascalon, cum reliquis uallis ipsorũ. Quousq; te lanias? Eheu mucro DO
MINI, quousq; non cessabis? redi in uaginã tuam, quiesce & cessa. Quomodo ue
ro cessaret, quũ DOMINVS præceperit ei, aduersus Ascalonem, & aduersus littus
maris ibi constituit eum?

CAP. XLVIII.

A COntra Moab sic dixit DOMINVS exercituũ deus Israelis, Væ Neboni, quia Titulus. Prophetia contra Moabitas.
uastata est, pudefacta est & capta [a]Kiriathaim, pudefacta est ualida illa & mu-
nitissima arx & [b]metu perculsa. Non est ultra gloriatio in Moab, super Hesbon
cœperunt malũ [consilium,] Agite excindamus eam ex gentium numero. Et tu
Madmena ad [c]silentiũ redigeris, gladius te persequetur. Vox clamoris de Horo
naim uastitas & clades magna, Contrita est Moab, prædicabunt paruuli eius cla-
morem.

---

[a] Clamor pro infamia uidetur poni.
[b] Ebr. Surge.
[c] Alij legunt in imperatiuo, Clamate, & pro uastitate tumultum: pro Moed alij legunt limitem, scilicet regni tui. q. d. Nabuchodonosor, ô rex Aegypti, transiuit limitem regni tui, traiecit: uel deus ipse, qui est designator tẽporum, circummisit uastitatẽ per regnũ tuum: ostendit autem securitatem Aegyptiorum. Quidam sic legunt, O Pharao rex Aegypti, tumultus, præterijt tẽpus præstitutum.
[d] Nota similitudinis postrema est obmissa, quod Ebræis frequens est.
[e] Ebr. Venit uenit.
* Aegyptij cũ uiderint aduenientẽ exercitum Babylonicum, non secus ac rusticos frondatores in syluã humilẽ et submissum gemitum edẽt, ut serpẽs mussitat. Alij de uoce hostis intelligũt qua horrisona & ærea intonabit.
[f] Eius refertur ad Aegyptum.
[g] Amon nomen regis Alexandriæ, sic enim No interpretãtur, alij dicũt fastũ aut uulgus.
Minatur extremũ exitium Palestinis.

[a] Ebr. Fortiũ uel magnificorum eius. Intelliguntur autẽ per antonomasiam caballi, aut equi cataphracti.

[a] Aliqui Kiriathaim appellatiuum faciũt, & putãt esse Nebo, quod duplex sit ciuitas. Item Misgab proprium nomen urbis putant, sed significat arcẽ munitissimam. Alludit autem ad nomina urbium.
[b] Alij dicunt confracta.
[c] Alij, uastata es, uel uastaberis.

morem. Siquidem per cliuum Luhith aſcendet in fletu & ploratu, quia in
deſcenſu Horonaim clamorem uaſtationis, quem hoſtes [expreſſerunt,] au
Supra 17.a. dierunt. †Fugite, ſeruate animam ueſtram, & Myricæ in deſerto eſtote ſi-
miles. Pro eo enim quod confiſa fuiſti in ᵇmunitiones tuas, & in theſauros tuos,
tu quoque capieris, & Chamos in captiuitatem abibit, ſacerdotes quoque eius B
& principes eius ſimul. Et ueniet uaſtator ſuper omnes urbes, & urbiū nul
la euadet, peribunt ualles, & campi uaſtabuntur, quemadmodum dixit DO-
MINVS. Date ᶜalas ipſi Moab, ut ocyſſime auolet, nam ciuitates eorum de-
ſertæ erunt, ut nemo in eis habitet. Execratus qui facit opus DOMINI do-
lo malo, & execratus qui prohibet gladiū ſuum à ſanguine. Opulentus &
ſecurus fuit Moab à pueritia ſua, & quieſcens ipſe in fecibus ſuis, neque defe-
catus de uaſe in uas, ᶠ& in captiuitatem nō abijt: hinc eſt ut ſapor eius duret
in eo, & odor eius nō ſit immutatus. Propterea ecce dies uenient, ait DO
MINVS, ut mittam ei uietores qui diffundent ipſum, & uaſa eius euacuabūt,
Chamos idolū Moabitarum. lagenas eius quaſſabunt. Et pudefiet Moab à Chamos, quemadmodū pu
3 Reg. 11. b Esa. 16. b defactus eſt Iſrael à Bethel ſpe ſua. Quomodo dicitis, †Fortes ſumus, & ui C
ri ſtrenui ad bellandum? Deuaſtata eſt Moab, ciuitates eius [per ignem]
ᵍaſcenderunt, & electi iuuenes eius ad lanienam deſcenderūt, ait rex, cui no-
men eſt DOMINO exercituum. Accelerat interitus Moab ad ueniendum,
& calamitas eius properat uehementer. Cōmoueantur eius gratia omnes
qui ſunt per circuitum eius, & omnes quibus notum eſt nomen eius, dicite,
Quomodo confractus eſt baculus fortis, uirga præclara? Tu quoque filia
quæ Dibon inhabitas, deſcende de magnificētia [tua,] & ſede in ſiti, nam ua
ſtator Moab contra te aſcendet, & diſſipabit munitiones tuas. Et tu, ô ha-
bitatrix Aroër, ſta ad uiam & contemplare, interroga fugientem & euaden
tem, & dic, Quid accidit? Pudefactus eſt Moab, quoniam expauit: ululate
& clamate, annūciate in Arnone, quod uaſtatus ſit Moab. Et iudicium ueniet
ad terrā planam, ad Holon, ad Iahazam, ad Mephath, ad Dibon, ad Nebo, D
& ad *domum Diblathaim, ad Kiriathaim, ad domum Gamul, ad domum
Meon, ad Kerioth, & ad Bozra, & ad omnes urbes terræ Moab, longe uel
prope ſitas. Reſectum eſt cornu Moab, & brachium eius confractum, di-
cit DOMINVS. Inebriate eum, quia contra DOMINVM magnifice ſe extulit,
ut complodat Moab manus ſuas in uomitu ſuo, & ludibrio ſit ipſe quoque.
ᵇAn non ludibrio tibi fuit Iſrael? Num inter fures deprehenſus? Quia ex
quo uerba tua de eo, teipſum cōmouiſti. Relinquite ciuitates, & habitate
in petra ô habitatores Moab, & eſtote ſimiles columbæ nidulanti in promi
nentijs foraminis foueæ. Audiuimus ſuperbiā Moab, (qui ſupra modū fa E
ſtuoſus eſt,) ſuperbiā eius, faſtum eius, arrogātiam eius, & elationem cordis
eius. Ego noui, inquit DOMINVS, tranſgreſſionē eius, cui nec ⁱlacerti eius,
neque facta eius reſpondēt. Propterea ſuper Moab eiulabo, & ſuper totum
Moab uociferabo, ad uiros Kir Hæres ᵏmeditabitur. Ob fletū laſer flebo
ſuper te ô uitis Sibma, propagines tuæ ˡtranſierūt mare, ad mare ô laſer per-
tigerunt. In meſſem tuam & in uindemiam tuam irruit depopulator. Ab-
Esa. 16. c latum eſt gaudium, & exultatio de agro culto & fertili, & de terra Moab: ui
num feci ceſſare de torcularibus, non calcabitur [cum] ᵐceleuſmate, quin ce-
leuſma non erit celeuſma. Propter clamorem Heſebon dederunt uocem
Tremor idololatrarum. ſuam uſque ad Elealе, & uſque ad Iahaz, à Zoar uſque Horonaim uitula ⁿtrima, F
Propheta in ſe recipit planctū ob calamitatē alienorum populi, qui cū illo non pa- quoniam & aquæ Nimrim deſolatæ erunt. Vacare quoque faciam Moab,
titur. ait DOMINVS, ſacrificantem in excelſis, & adolentem dijs ſuis. Idcirco ha
bet cor meū propter Moab perinde atque tibia triſte muſſitans, & cor meum

imitatur propheta Ieremias Eſaiam in cap. 15. & 16. niſi quod hic de uaſtatiōe per Senharib, ille de uaſtatione per Nebuchodonoſorem uaticinatur.
ᵇOpera pro munitiōibus, quo etiam Latini utuntur.
ᶜZiz uarie exponunt, quidam germen aut florē interpretantur.
ᶠEt expoſitiuū eſt, exponit enim quid ſit tranſuaſatum eſſe, id eſt, aliò migraſſe captiuum. Nam allegoria eſt quam reſerat hæc clauis.
ᵍEbr. Ciuitates eius aſcendit, per ſynthesim: intelliguntur autem exuſtæ eſſe, ut Germanice, Die ſtett giengend im fhür vſ. Alij exponunt, excitator eius aſcendit.
*Alij pro domo legunt Beth, ut ſit proprium.
ᵇQuidā putant apoſtropham eſſe ad Iſraelem, ſed uidetur ad Moab dici. Senſus eſt, Tu illuſiſti Iſraeli, ac ſi fuiſſet inter fures deprehenſus, nā quoties de eo uerba faceres, caput ridēdo cōmouiſti. Subintelligitur uerbum ederes uel faceres.
ⁱEbr. Noui trāſgreſſionē eius, nec ſic uectes eius, non ſic faciunt. Hoc eſt, plus ſibi ſumunt Moabitæ (ſy thůnd jm zeuil, iactando ſcilicet, gloriādo & ſe uiendo) quā præſtare poſſint. Vectes pro lacertis, uide Eſa. 16.
ᵏMeditabitur, id eſt muſſitabit, gemitus edet Moab.
ˡPropagines mare trāſmittēt, ſignificat diſperſionem Moabitarum.
ᵐSolent qui uuas calcant letū quoddam & inhortatoriū carmē canere, quod hedad Ebræis Græcis celeuſma dicitur: ſed tale nullū edent calcantes, irruente hoſte & omnia depopulāte, ſed lætum illud carmen in eiulatum uertetur, ut hedad non ſit hedad.
ⁿVitula trima dicitur ob ubertatem ſoli.

propter uiros Kir Hæres uelut tibia perstrepit, quoniam qui reliqui fuerũt, perierunt. Quoniam †omne caput est caluum, & omnis barba attonsa: in omnibus manibus incisuræ, & super omnes lumbos saccus. In omnibus te ctis Moab, & plateis eius omnibus planctus, quoniam cõfregi Moab tanq̃ uas cui nulla est ᵃgratia, dicit DOMINVS. Papæ ut pauet? ut ululãt? ut cer uicem intorquet Moab præ pudore? Sed erit Moab ludibrio & terrori omnibus qui circum eum sunt. Quoniam sic dicit DOMINVS, Ecce inuola

G bit [hostis] ueluti Aquila, & expandet alas suas super Moab. Captæ sunt ᵇurbes, & munitiones occupatæ, eritq; cor heroum Moab eo tempore, sicut cor fœminæ angustijs [partus] comprehẽsæ. Et delebitur Moab, ne sit populus, quia contra DOMINVM magna molitus est. Pauor tibi, fouea & laqueus ô habitator Moab, dicit DOMINVS. Qui effugerit pauorem, cadet in foueam: & qui emerserit de fouea, capietur laqueo, quia inducam super eum, nempe super Moab, annum uisitationis eorum, dicit DOMINVS. In umbra Hesebon steterunt, qui fugerunt propter uim [hostis,] quia ignis egressus est ex Hesebon, & flamma de Sihon, & deuorauit angulum Moab, & uerticem filiorũ ᶜtumultuosorum. Væ tibi Moab, perijt populus Chamos, quoniam abducti sunt filij tui & filiæ tuæ in captiuitatem. Reducam autem captiuos Moabitas postero tempore, dicit DOMINVS. Hactenus iudicium Moab.

Esa.15.a Ezech.7.e Describitur luctus per pectus, & signa luctus maximi laudus.

ᵃHoc est, quo nemo delectatur.

ᵇAlij legunt, capti sunt muri: alij, capta est Kirioth.

Esa.24.d

ᶜAlij Schaon propriũ faciunt, alij dicunt grassationis.

Epilogus.

CAP. XLIX.

Sermo contra Ammonitas, Edomæos, Syros, Zedarenos & Elamitas.

A Filijs Ammon sic loquitur DOMINVS, Num Israeli desunt liberi? an hæredem non habet? Cur ergo ᵃMalcham Gad occupat, & populus illius huius urbes inhabitat? Idcirco ecce tẽpus ueniet, ait DOMINVS, ut ipsi Rabbath filiorum Ammon inferam classicum prælij, & redigetur in aceruũ desolata, & filiæ eius igne comburentur. Et possidebit Israel eos qui se possederant, dicit DOMINVS. Vlula Hesebon, quoniam uastata est Ai: uociferamini filiæ Rabbath, accingimini saccis, plangite, & oberrate circũ sepes, quia Malcham ibit in captiuitatem, sacerdotes quoq; & principes eius cum eo. Quid gloriaris in uallibus? defluxit uallis tua ô filia uaga, quæ cõfidit in the

Obijcit eis propheta iniuriam quod Gad tunc Israel occuparent.

ᵃAlij Malcham interpretantur, rex eorum: est autem Malcham Ammonitarum idolum.

Rabbath Ammonitarum metropolis.

Filias oppidula uocat.

B sauris suis, [dicens,] Quis accedet ad me? Ecce ego inducam super te pauorem, dicit DOMINVS deus exercituum, ab omnibus qui circũ te sunt, & propellemini quisq; ᵇseorsim, nec erit qui palantes colligat. Post hæc autem reducam captiuos Ammonitas, dicit DOMINVS. Ad Edom sic dixit DOMINVS exercituum, Num adhuc est sapientia in Theman? Perijt cõsilium ab intelligentibus, sapientia eorum nihili facta est. Fugite, terga uertite, in ualles uos demergite ad habitãdum, ô uos habitatores Dedan, quia interitum Esau induxi super eum, tempus quo eum uisito. Si ᶜuindemiatores uenissent tibi, an non reliquos fecissent racemos aliquos? Et si fures noctu [irruissent,] tantum uastassent quod satis eis fuisset. Sed ego nudaui Esau, reuelaui abstrusa eius, ut abscondi non possint, uastatũ est semen eius, fratres

Aliud iam crimen obijcit, scilicet superbiam & arrogantiam.

ᵇLepanaiu, hoc est per sese antrorsum, ut non respiciat ad alium.

Esau pro gente Idumæa ponitur, gente scilicet ex Esau.

ᶜQuidam Im pro perinde ac exponunt, sed uidetur ostendere propheta per comparationem, quid mali hostis Nabuchodonosor sit inflicturus.

C eius atq; uicini eius, ita ut nihil eorum supersit. Deseres pupillos tuos, sed ego reficiam eos, & uiduæ tuæ in me confident. Quia sic loquutus est DOMINVS, Ecce ᵈquos uidebatur parũ æquum bibere calicem, cum primis biberũt, tu autem innoxius & exors esses? Neutiquam eris innoxius aut exors, sed bibẽdo bibes. Quia per memetipsum iuraui, ait DOMINVS, quod in desolationem, opprobriũ, in uastitatem & execrationem abibit Bozra, & omnes urbes eius erunt perpetuæ solitudines. Rumorem audiui à DOMINO, legatum ad gentes missum esse, [qui diceret,] Congregamini & uenite contra eam, insurgite ad prælium. Ecce enim paruum te reddidi inter gentes, & contemptum inter homines. ᵉConquassatio tua decepit te, & pe

ᵈEbr. Quibus non iudicium est ut bibant, id est, qui suo iudicio indignum iudicabant ut biberent, scilicet Iudæi, illi biberũt. Nam Iudæi putabant se populum dei, & iram dei effundendam in gentes.

Bozra metropolis Idumæorum, à qua et Abd. 1.a

ᵉInquies tua & quassatio qua terrebas omnes gentes, tumultus tui quos excitas.

tulantia

tulantia cordis tui, quæ habitas in petrarum foraminibus, & tenes collium altitudi
nem: etiam si sustuleris nidum tuum ut aquila, tamen inde detraham te, ait DOMI-
NVS. Et erit Edom desolata, omnis qui eam præteribit, stupebit & sibilabit super D
Gen. 19.a omnes plagas eius. Quemadmodũ subuersæ sunt Sodoma, Gomorrha, & uici-
næ urbes eius, (dicit DOMINVS,) sic nemo habitabit [in Idumæa,] neq; incolet ul-
lus mortalium. Ecce quemadmodum ascendit leo de tumore Iordanis ad habita
cula munitissima, sic impellam & ad currendum incitabo eum aduersus eam. Et
quicunq; electus iuuenis fuerit, hunc contra eam recensebo. Quis uero [a]mihi simi
Iob 41.a lis est? quis mecum certet? aut quis est iste [†]pastor, qui coram me consistat? Pro-
pterea audite consilium DOMINI, quod cepit super Idumæa, & cogitationes eius
quas cogitauit super ciuibus Theman, q; despectui habituri sunt eos minimi de
grege, & habitacula eorũ cum eis deserta reddent. A fragore casus eorum crepa-
bit terra, clamor uocis eorum exaudietur in mari carectoso. Ecce sicut aquila ascen
det [hostis,] inuolabit & expandet alas suas super Bozram, eo die cor fortium he- E
roum Idumeæ erit sicut cor fœminæ in angustijs [partus] comprehensæ. Ad Da
mascum. Pudefacta est Hamath & Arphat, quia rumorem malum audierũt dis-
soluti sunt. In die solicitudinis non poterunt quiescere. Exanimata est Dama-
scus, atq; in fugam uersa est, tremor obruit eam, angustia & dolor occuparunt eam
sicut parturientem. Quomodo non est derelicta urbs laudis? urbs gaudij? Idcir-
co iuuenes eius cadent in plateis eius, & omnes uiri bello strenui consopientur eo
die, dicit DOMINVS exercituum. Et incendam ignem in muro Damasci, & deuo
rabit ædes Benhadad. Ad Cedar & regna Hazor, quæ percussit Nabuchodo
nosor rex Babylonis. Sic dicit DOMINVS, Surgite, ascendite contra Cedar, & ua
state filios Orientis. Tentoria eorum & gregem eorum rapient, cortinas eorum F
& omnia uasa eorum, camelos eorum tollent sibi, & clamabunt ad eos, pauor un-
diq;. Fugite, facessite protinus, in uallem uos demergite ad habitandum ô habita
tores [a]Hazor, dicit DOMINVS, quia consilium inijt contra uos Nabuchodonosor
Babyloniæ rex, & cogitationem contra uos cogitauit. Surgite, ascendite ad gen-
tem opulentam, habitantem secure, dicit DOMINVS, quæ ostia non habet, nec ue-
ctes, sed sola habitat. Eruntq; cameli eorum in direptionem, & [b]multitudo peco-
rum ipsorum in prædam, & dispergam eos ad omnem uentũ, & ad eos qui ad an-
gulos habitãt extremos, & ab omnibus qui ultra eos sunt adducam perniciem eo-
rum, dicit DOMINVS. Et erit Hazor cubile draconũ, & deserta in sempiternum,
nemo isthic habitabit, neq; incolet filius hominis. Verbum DOMINI quod fa- G
ctum est ad Ieremiam prophetam contra Elam in principio regni Zedekiæ regis
Iuda, in hunc modum, Sic dicit DOMINVS exercituum, Ecce ego confringã arcum
Elam, quo illi præcipue ualent, & inducam super Elam quatuor uentos à quatuor
extremitatibus cœli, & dispergam eos ad quatuor uentos istos: nec erit gens ulla
ad quam non ueniant profugi Elam. Efficiam enim ut Elam paueat ab hostibus
suis, atq; ab his qui quærunt animam eorum, & adducam super eos malum, furo-
rem iræ meæ, dicit DOMINVS, & persequar eos gladio, donec cõsumam eos. Po
namq; solium meum in Elam, & perdam isthinc regem & principes. Erit autem
in postremis tẽporibus, reducam captiuitatẽ Elam, dicit DOMINVS.

CA. L.

Sermo quem loquutus est DOMINVS contra Babylonem terrã Chaldæorum, A
per Ieremiam prophetam. Annũciate per gentes ac prædicate, signum quoq;
eleuate, edicite, ne [a]cælentis, dicite, Capta est Babel, pudefactus est Bel, confractus
Merodach, pudefacta simulachra eius, cõtrita [b]idola eius. Quoniam ascendit con
tra eam gens ab Aquilone, quæ rediget regionem eius in solitudinem, ut nemo in
ea habitet, non homo, non iumentum, fugerũt, abierunt. In diebus illis, & in tem
pore illo, ait DOMINVS, uenient filij Israel, ipsi & filij Iuda simul, eundo & flẽdo in-

Cōgeritur illis exultatio, petulantia, lasciuia, gloriatio.

[a] Alij legũt, Quis mihi tempus aut modũ præscribet? quis mecum conueniet?

[a] Alij exponunt Hazor atria.

[b] Potest etiã dici, copia pecorum.

G Tempus notatur, ex pẽde annõ uitio scriptoris Zedekias pro Iehoiakim irrepserit.

Prædicentur Babylonis la...

[a] Alij, ne fallatis.
[b] Gelulæ sorditates sunt, per heterosin pro idolis.
Quum Babylõ euertitur, simul salus reparatur populo dei. Mysterium hoc magnũ est, Babylõ enim typũ præfert huius mundi.

cedent, quæsituri DOMINVM deum suum. Viam ad Zion peruestigabunt, uersisq; huc uultibus suis, [dicent,] Venite & adhærebimus DOMINO fœdere perpetuo, quod nunquam obliuioni tradetur. Oues perditæ fuerũt populus meus, pastores earum seduxerunt eas, in montibus oberrant, de montibus ad colles abie-
B runt, oblitæ cubilis sui. Omnes qui inuenerunt eas, deuorarũt eas, & hostes eorum dixerunt, Nos culpa uacamus, quia isti peccauerunt DOMINO. Atqui DOMINVS domicilium est iustitiæ, & spes patrum eorum. Fugite de medio Babylonis, & de terra Chaldæorũ exite, & este ut hirci ante gregem. Quoniam ecce ego excitabo & adducam contra Babylonem cœtum gentium magnarũ de terra aquilonari, & oppugnabunt eam, deinde capietur. Sagittæ eius [gentis] non redibũt uacuæ, quemadmodum sagitta uiri iaculandi periti. Et erunt Chaldæi præda, & omnes prædones eius satiabuntur, dicit DOMINVS, quoniam gauisi estis, & lætati estis, conculcando hæreditatem meam, quia increuistis ut [a]uitula exterens, & sicut [b]caballi hinniuistis. Pudefacta est mater uestra uehemẽter, & quę uos genuit pu-
C dore suffusa est: ecce [c]postremum gentium, desertũ, uastitas & solitudo. Propter indignationem DOMINI non habitabitur, sed erit tota desolata, ut omnis qui prætериturus est Babel, obstupescat, & sibilet super omnibus plagis eius. Instruite aciem contra Babylonem circunquaq;, omnes qui arcũ tenditis iaculemini in eam, nec sagittis parcite, quia DOMINO peccauit. Classicum canite contra eam per circuitum, tradidit manus suas, ceciderunt fundamenta eius, subuersi sunt muri eius: hæc enim est ultio DOMINI, ulciscimini eam, & quemadmodum fecit, facite ei. Excindite satorem ex Babylone, & tenentem falcem tempore messis. Metu grassantis gladij quisq; ad populum suum se uertet, & quisq; ad terram suam profugiet. Pecus dispersum est Israel, leones expulerũt ipsum, primus deuorauit eum rex Assyrius, & postremus iste rex Babyloniæ Nabuchodonosor exossauit eum. Pro-
D pterea sic dicit DOMINVS exercituum deus Israelis, Ecce ego uisito regem Babylonis & terrã eius, sicut uisitaui regem Assyrium. Et reducam Israelem ad septa sua, & depascet Charmelum & Basan, & in monte Ephraim atq; in Gilead saturabitur desiderium eius. In diebus illis & in tempore illo, dicit DOMINVS, quæretur iniquitas Israelis, & nulla erit: & peccatũ Iuda, & non inuenietur, quia propitius ero eis quos reliquos feci. Contra terram [f]perduellionum, contra eam inquã ascende, & contra [g]habitatores speculę, grassare & excinde post eos, dicit DOMINVS, & perfice omnia quæ præcepi tibi. Fama prælij in terra, & cõfractio magna. Quomodo fractus & contritus est malleus uniuersæ terræ? Quomodo Babylonia inter gentes redacta est in solitudinem? Laqueũ posui tibi, & capta es Babylonia, tu uero nesciuisti, inuẽta es & deprehensa, quia DOMINVM prouocasti. Aperuit DOMINVS armamentarium suum, & protulit arma indignationis suæ, quoniam hoc opus quod factum est in terra Chaldæorum, à DOMINO deo exercituum est.
E Venite ad eam ab [h]extremitate, aperite [i]granaria eius, conculcate eam quemadmodum aceruos manipulorũ, & uastate eam ut nihil ei supersit. Vastate omnes [k]iuuencos eius, descendant ad mactationem: uæ eis, quia uenit dies eorum, & tempus uisitationis eorum. Vox fugientium & euadentium de terra Babylonis, ad annunciandum in Zion uindictam DOMINI dei nostri, ultionem templi eius. Accersite contra Babylonem iaculatores, omnes tendentes arcum, castra figite aduersus eam per circũitum, ne quis euadat ex ea: reddite ei iuxta opus suum, & secundum omnia quæ fecit, facite ei, quia contra DOMINVM superba fuit, contra Sanctum Israelis. Propterea cadent iuuenes eius in plateis eius, & omnes bello strenui consopientur in die illo, ait DOMINVS. Ecce me tibi superbe, dicit DOMINVS deus exercituũ, quia uenit dies tuus, & tempus quo te uisitem. Cadet enim superbus ac corruet, nec erit qui eum erigat. Incendam ignem in [l]ciuitatibus eius, qui

Quum hostes populi dei putarent se impune laturos, quod uarijs modis eos adfligerent, eo quod peccassent DOMINO, respondetur illis, Sed uos non fecistis hoc amore iustitiæ, sed planè affectu tyrãnico, ergo et uos puniemini, quia deus iustus est, et derelinquet populum suum.

[a] Vel, ut uitula ad gramen pasta.

[b] Abirim per antonomasiam pro caballis, cataphractis, uel equis admissarijs.

[c] Alij sic, ecce postrema inter gentes, nempe deserta.

[f] Meratbaim dualis est numeri, ac si diceres, Cõtra regionem eorum qui geminam iniuriã fecerunt, aut bis prouocarunt, scilicet deũ et proximũ.

[g] Alij legunt, habitatores uisita.

[h] Alij legunt, à fine: alij, ab æstate uel post messem: nam post messem ueniunt hostes & reposita prædantur: ludus in uoce keƺ.

[i] Præsepia legũt alij, ubi reponuntur farrago, & alia quibus pecora saginantur.

[k] Per iuuencos Babylonios intelligit, qui ex aliorum laboribus saginati erant.

[l] Quidam legunt, in sylua ipsorum.

quі deuorabit omnia quę circũ eas sunt. Sic dicit DOMINVS exercituum, F
Vim passi sunt filij Israel, & filij Iuda pariter, omnes qui ceperũt eos, tenent
eos, ac renuunt dimittere eos. Sed fortis uindex eorum, cuius nomen est
DOMINVS exercituum, is causam eorum bona fide suscipiet & disceptabit:
& ut requiem det terræ, conturbabit habitatores Babylonis. Gladius ad
Chaldæos, dicit DOMINVS, & ad habitatores Babylonis, atq; ad principes
eius, & ad sapientes eius. Gladius ad [m]diuinos [eius,] & stultescẽt: gladius
ad heroes eius, & pauebunt: gladius ad equos eius, & ad currus eius, & ad
omne promiscuum uulgus quod est in ea, & erũt sicut fœminæ: gladius ad
thesauros eius, & diripientur. [n]Siccitas super aquas eius, & exarescent: est
enim terra sculptilium, & in [o]Emim gloriantur. Idcirco habitabunt in ea
Zijm[p] cum Iim, & habitabũt in ea iuuenes struthiones: non habitabitur ul-
tra in perpetuum, neq; incoletur à generatione ad generationem. Quem-
Gene.19.e admodum subuertit deus †Sodomã & Gomorrham cum uicinis eius [urbi
bus,] dicit DOMINVS, sic nemo isthic habitabit, neq; incolet eam filius homi
nis. Ecce populus uenit de Babylone, & gens magna atq; reges multi exci G
tabuntur à lateribus terræ. Arcum ferunt & [q]hastile, sæui sunt, nihil mise-
rentur: uox eorum mari tumultuanti similis est, equis uehũtur, instructi ad
bellandum contra te ô filia Babylon. Audita fama illorũ clanguerunt ma
nus Babylonici regis, angustia & dolor apprehendit eum sicut parturien-
tem. Ecce ascẽdet de tumore Iordanis sicut leo ad munitissima pascua, quo
niam ego [r]incitabo eum, & currere faciam ab ea. Quicunq; ergo electus est
Iob 40.a iuuenis, hunc recensebo. Quis †uero similis est mihi? aut quis mecũ certet?
aut quis pastorum consistat coram me? Propterea audite consilium DO
MINI, quod init contra Babylonem, & cogitationes quas cogitauit contra
terram Chaldæorum, infimi de grege prostratos trahent eos, & habitacula
cum ipsis deserta faciet. A [s]fragore captæ Babylonis contremiscet terra, &
clamor eius inter gentes audietur.

[m] Badim uestes sunt, uidentur poni pro antistitibus religiõis, alij dicunt mendaces.

[n] Alij legunt, gladius super aquas eius, uitio nimirũ scriptoris pro chereb choreb irrepsit.

[o] Emim monstrosi & terrifici homines fuerunt, hic forte pro idolis ponuntur.

[p] Quid sint Zijm & Iim, sub iudice adhuc lis est, uide Esa. 14. & 14.

[q] Kidon quidã pro umbone aut scuto exponunt, sed uidetur potius telum punctim & cæsim feriens.

[r] Alij legunt, cum requiem præstitero, efficiã ut currat ab ea.

[s] Alij legunt, à rumore.

CAP. LI.

SIc dicit DOMINVS, Ecce ego concitabo contra Babylonem, & aduersus A
habitatores [eius,] & contra [a]cor hostium meorum uentum uastantem.
Deinde mittam in Babylonem [b]dispersores, qui eam dispergent, & terram
eius [c]uastabunt, quoniam erunt cõtra eam per circuitum in die afflictionis.
Ad eum autem qui constanter tendit arcũ suum, & [D]insolescit in [d]lorica sua,
[dicã,] Nolite parcere iuuenibus eius, excindite funditus omnem exercitum
eius. Et cadent cæsi per agrum Chaldæorum, & confossi in plateis eius.
Quia non relinquentur Israel & [f]Iuda orbi à deo suo, DOMINO exercituum
à Sancto Israelis, etiam si delictis impleuerunt terram. Fugite de medio Ba
bylonis, & seruet quisq; animã suam, ne [g]extirpemini in iniquitate eius, quo
niam tempus est ultionis DOMINI, uices enim ei ille rependet. Fuit Baby-
lon calix [h]aureus in manu DOMINI, inebrians uniuersam terrã: de uino eius
Infra 52.e / Apoc.14.b biberunt gentes, & idcirco insanierunt gentes. Subito cecidit Babylon, &
Babylonis casus non [illegible] contrita est, ululate propter eam, & resinam adhibete uulneri eius, si forte sa
netur. Curauimus Babylonem, at non est sanata: deserite ergo eam, & abi
bimus quisq; in regionem suam, quia peruenit iudicium eius usq; ad cœlos,
& sublatũ usq; ad æthera. Protulit DOMINVS iustitias nostras, adeste igi- B
tur & memoremus in Zion opus DOMINI dei nostri. Exacuite sagittas,
[i]implete clypeos, excitauit DOMINVS spiritum regum Medorum, aliâs pro
pensum cõtra Babylonem ut perdat eum, quia ultio DOMINI est, ultio tem
pli eius. Corripite uexillum super muros Babylonis, augete excubias, con
stituite custodes, struite insidias, quoniã quod proposuit DOMINVS & lo-

(Left margin: Babylonis casus non [illegible], & adeo cantur medici, sed nequicquam. Iudæi loquuntur. Videtur hæc exhortatio esse ad Persas.)

A Eadem tractat quæ superiori capite, alijs atq; alijs uerbis eandẽ rem inculcans, quomodo scilicet Babylon sit perdenda, & quibus ex causis.

[a] Cor hostium dei dicitur Babylon & quasi meditullium: alij legunt, qui ex corde contra me insurgunt.

[b] Alij legũt, alienos: uel, hostes.

[c] Alij, euacuabunt, exhaurient.

[D] Qui se se surgere facit, der sich vff macht.

[e] Alij legũt, el pro el, non deus imperator est huius belli: alij, el pro forti exponunt.

[f] Ebr. Israel & Iuda non est uiduatus aut uiduus.

[g] Alij legũt, ne sitis conformes illius iniquitati, nã damah, utrunq; significat.

[h] Propinatrix calamitatum omnibus gentibus fuit Babylon.

[i] Implete scuta ennallage dicitur, hoc est, tegite corpora uestra scutis.

quutus est cõtra habitatores Babel, hoc perficiet. Tu quę habitas ad aquas immensas, ô diues thesaurorum, adest finis tuus, modus [k]auaritiæ tuæ. †Iurauit DOMINVS exercituum per animam suam, ꝙ implebit te hominibus sicut [l]locustis, qui mutuo se inhortabuntur celeusmate. Qui †fecit terram robore suo, orbem constituit sapientia sua, atq; intelligẽtia sua extendit cœlos. Quum dat uocem, multitudo aquarum in cœlis [coit,] euocat nubes à finibus terræ, fulgura in pluuiam mutat, & educit uentum de loculis suis. Stultus factus est omnis [m]homo præ sciẽtia, pudefactus est omnis fusor propter simulachrum, quia mendacium est quod conflat, & non est in eo spiritus. Vanitas sunt, & opus imposturarum, in die uisitationis eorum peri-
C bunt. Non est his similis portio Iacob, sed qui cõdidit omnia, [n]is est, & uirga hæreditatis eius, nomen eius DOMINVS exercituum. Malleus tu mihi es, instrumentũ bellicum, per te contudi gentes, & per te perdidi regna: contudi per te equum & equitem eius, per te contudi currum & uectorem eius, contudi per te uiros & fœminas, senem & adulescentem, & cõtudi per te iuuenem & uirginem. Contudi per te pastorem & gregem eius, contudi per te agricolam & iumentum eius, & cõtudi per te duces & tyrannos. Rependam igitur Babyloni & omnibus habitatoribus Chaldæis omnem calamitatem, qua ipsi adfecerunt Zionẽ, idq; uobis spectantibus, dicit DOMINVS.

En me tibi mons [o]perniciose, ait DOMINVS, qui uastas uniuersam terrã, extendam ego quoq; manum meam super te, & deuoluam te è petris, redamq; te montem exustum, ut non accipiant de te lapidem ad angulum, & lapidem ad fundamenta, sed eris perpetua solitudo, dicit DOMINVS. Erigite signum in terra, canite tuba in gentibus, [p]sanctificate cõtra eam gentes, accersite cõtra eam regna Ararat, Minnæorum & Askenas: recensete nobilitatem contra eam, adducite equos sicut locustarũ examen horridum. Destinate contra eam gentes, nempe reges Medorum, duces eius, & omnes sa-
D trapas eius, totam deniq; terram quæ paret eius imperio. Commota est terra & contremuit, quũ exurgerent cogitationes DOMINI, ad redigendum terram Babylonis in solitudinem, ut nemo in ea habitet. Cessarunt robusti Babylonis à pugnando, desiderunt in munitionibus, luxatum est robur eorum, facti sunt sicut fœminæ, incenderunt habitacula eius, confracti sunt uectes eius. Occurrit cursor cursori, & nuncius nuncio, ad nunciandum regi Babylonis captam esse urbem eius ab extremitate, [q]ingressus [fluminum] occupatos, carecta palustria igni exusta, milites metu attonitos. Quoniã sic dixit DOMINVS exercituum deus Israelis, Filia Babylon est ueluti area, trituræ eius tempus adest, breui adhuc tempore ueniet messis eius. Deuorauit me, contriuit me Nabuchodonosor rex Babylonis, constituit me uas uacuum, deglutiuit me sicut draco, & impleuit aluum suam delitijs meis, expulit me. [r]Violẽtia mea & caro mea in Babylonia, dicet habitatrix Zion, & sanguis meus apud habitatores Chaldæorum, dicet Ierusalem. Propterea sic dicit DOMINVS, Ecce ego agam causam tuam, & ultionẽ tuam ulciscar, ego exhauriam [s]mare eius, & exiccabo uenam eius. Et redigetur Babylonia in aceruos, & in habitationem draconum, in stuporem & sibilum, ꝙ nemo isthic habitet. Simul rugient ut leunculi, ut catuli leonum [t]uociferabuntur. Dum ipsi [uino] [u]incaluerint, ego disponã compotationes eorum, & inebriabo eos, ut exultent, & dormiant somnũ sempiternum, à quo
E non euigilabũt, dicit DOMINVS. Deducã eos ad mactandum sicut agnos, & sicut arietes cum hircis. Quomodo capta est [x]Sesach, & comprehensa [y]celeberrima in uniuersa terra? Quomodo facta est in stuporem Babylon inter

[k] Alij, recensio lucri tui.

[l] Alij, brucis.

[m] Ebr. A scientia.

[n] Hu, ut alibi diximus, sui similis est.

Alloquitur deus populũ suum, quorum gratia cæteras gentes perdidit, nec unquam impune tulerunt quotquot eos adflixerunt, ut uidere licet in omni scriptura: alij, ad Babylonium referunt, contra quos pugnat sequens apostropha.

[o] Ebr. Mons uastationis, seu uastator, corruptor.

[p] Sanctificare, est deuouere, destinare.

Quomodo capta sit Babylon, uide Herodotum, Strabonem, & Sabellicum, & intelliges, quid sit illud ab extremitate.

[q] Maabaroth significant proprie uada traiectus, at hic (ut uidetur) ostia aut introitus fluminum significat, ex Euphrate in urbẽ, quos aliò deriuans Persa, sic occupauit urbem, exustis carectis ex alueis fluminum.

[r] Alij dicunt, præda mea, reliquiæ meæ, rapina mea, quã per uim abduxerunt.

[s] Mare fuit Babylõ, ut patet ex Abakuk, in quod omnium regnorum opes confluxerunt.

[t] Proprie rudiuerunt, quod asinorum est, hic transsumuntur ad leones.

[u] Ebr. In calore eorum.

[x] Sesach Babylonẽ esse, sup. 25. capite, ex præsenti loco colligitur.

[y] Ebr. Laus uniuersæ terræ, nobilissimum regnum.

Apostropha ad Babylonẽ.

Iterum [illegible] imperat deus alloquens duces suos.

Iam proponit imaginẽ captæ urbis.

Queritur Israel suas calamitates & iniurias in Babylone.

Dominus consolatur [illegible] querelis [illegible].

ter gentes? Intumuit super Babylonem mare, quæ & fluctuum eius multitudine
obruta est. Factæ sunt urbes eius desertæ, terra torrida & uasta, terra in qua nul-
lus hominum habitet, neq; filius hominis trāsibit per ‡eas. Visitabo quoq; ipsum
Belum in Babylone, & eripiam ex ore eius bolum eius, ut non confluant ad eum
ultra gentes, quin & murus Babylonis corruet. Egredimini de medio eius po-
pule meus, & seruate quisq; animam suam à furore iræ DOMINI. Ne fortè molle
scat cor uestrum, & paueatis ad quemuis rumorem *qui audietur in terra, alius e-
nim rumor ueniet alio atq; alio anno: alia item atq; alia uiolētia in terra, imperiaq;
alia super alia. Propterea ecce dies uenient, ut uisitem sculptilia Babylonis, & pu
defiat omnis regio eius, & desiderati eius in ipsa cæsi iaceant. Et iubilabunt super
Babylone cœli & terra, & quidquid in his est, quum ab Aquilone ueniunt ei uasta
tores, dicit DOMINVS. Vt Babylon strauit desideratos Israelis, sic Babylonis F
desiderati sternentur per uniuersam terram. Qui euasistis gladium, ite, & ne stete
ritis, memores interim uel de longinquo DOMINI, & Ierusalem uobis in †mentem
ueniat. Nos audiendis opprobrijs erubuimus, pudor operuit uultus nostros, eo
q; alieni uenerunt in sanctuaria domus DOMINI. Propterea ecce dies uenient,
dicit DOMINVS, ut uisitē sculptilia eius, & in uniuersa terra uulnerati ingemiscant.
Si ascenderit Babylon ad cœlos, & robur suū sublimitate muniat, à me tamen ade
runt ei uastatores, ait DOMINVS. Vox querula de Babylone, & magna confra
ctio de terra Chaldæorum, quoniam uastat DOMINVS Babylonem, & perdidit ex
ea strepitum magnum, sonuerūt enim fluctus eorum instar aquarum ingentium,
editus est tumultus uoce eorum. Quoniam uenit contra eam, cōtra Babylonem
inquam uastator, & capti sunt fortes eius, & ᵃarcus eorum cōfracti sunt, quoniam
deus repensionum DOMINVS abunde rependet. Et inebriabo principes eius, sa
pientes eius, duces eius, satrapas eius, atq; fortes eius, & dormient somnum sempi
ternum, & non euigilabunt, ait rex, cui nomen DOMINO exercituum. Murus G
Babylonis ille ᵇdensus diruendo diruetur, & portæ eius excelsæ igni comburētur
& quod gentes ac populi labore & fatigatione operati sunt, in uanū & in ignem
abibunt. Sermo quem mandauit Ieremias propheta Seriæ filio Neriæ filij Ma
hasiæ, quum proficisceretur cum Zedekia rege Iuda in Babylonem anno quarto
regni eius. Erat aūt Serias præfectus †recreationis. Et scripsit Ieremias omnem
calamitatem quæ Babyloni euentura erat in librum unum, omnes scilicet sermo-
nes qui scripti sunt contra Babylonem. Deinde dixit Ieremias ad Seriam, Quum
perueneris Babylonem, uide legas omnes sermones istos, ac dicas, DOMINE tu lo-
quutus es contra locum istum, ut eum excindas, ut nemo in eo habitet, neq; homo
neq; bestia, sed ut sit desolatus in sempiternum. Quumq; ad finem legeris totam
paginam istam, alligabis ei lapidem, & abijcias eam in medium Euphratem, ac di-
ces, Sic pessum eat Babylon, & fatigetur Babylon onere malorum quæ ego indu
co super eam, ut nunquā ᶜresurgat. Hactenus uerba ᵈIeremiæ.

CA. LII.

4.Reg.25.

NAtus erat uigintiunum annos Zedekias quum regnum esset adeptus, regna A
uitq; undecim annis Hierosolymis. Nomen matris eius Hamital, filia fuit Ie
remiæ de Libna. Fecitq; malum in oculis DOMINI, iuxta omnia quæ fecerat Ieho
iakim, eo q; ira DOMINI fuit [commota] contra Ierusalem & Iuda, donec eos abij-
ceret è conspectu suo. Defecit aūt Zedekias à rege Babylonis. Factum est itaq;
in anno nono regni eius, mense decimo, decima mēsis, ut ueniret Nabuchodono
sor rex Babylonis, ipse & uniuersus exercitus eius contra Ierusalem, & castra pone
rent contra eam, extructis circum eam munitionibus. Et ᵃdurabat urbis obsidio
usq; ad undecimum annum regis Zedekiæ. Mense autem quarto, nona mensis,
inualuit fames in urbe, ut non esset cibus populo terræ. Et rupta est urbs, & fuge B
runt omnes uiri bello apti, egressi noctu de ciuitate per uiam portæ inter duos mu

Terret Babylo nem idolo- latrum.

Non meminerant pij dum certa [illegible] Hyperbola ad metonymiam.

Mare Babylō est, sed iam aliud mare addu cit dominus, quod illud adobruat: fluctus sunt Medici & Persici exercitus, ac si Oceanus redundet.

‡Eas, scilicet urbes.

*Ebraica paulo aliter habent, & uenit rumor in anno, & post hunc in anno rumor, & uiolentia in terra & dominator super dominatorem.

Sic faciendum pijs in gruētibus malis, ut cogitent semper scelera sua malorū esse causas, adscribāt culpam suis celeribus & iustificent iudicium domini, ipsi enim sunt propter quos nomen domini blasphematū est tot annis inter gētes.

†Ebr. Ascendat in cor uestrum.

ᵃVel elanguit arcus.

ᵇEbr. Latus.

†Forte colloquijs suis minuit curam regis, congerro.

ᶜEb. Nec surgat à facie mali quod ego induco super eam, & deficient, scilicet homines in ea.

ᵈVel hactenus sermones Ieremiæ.

Ostenditur hac coronide ueritas diuinarum promissionum, & quomodo omnia iuxta prophetæ uerbū habuerint suum effectum.

ᵃEbr. Venit urbs in obsidionem, hypallage est, pro obsidio uenit ad urbem.

ros quæ est iuxta hortum regis, Chaldæis urbem circũuallantibus, abieruntq; u
sus desertum. Insequutus autem exercitus Chaldæorum post regem, apprehẽd
Zedekiam regem in campestribus Iericho, quum iam omnis exercitus eius dissip
tus esset ab eo. Comprehensum ergo regem, adduxerunt Reblam ad regem Ba
bylonis in terra Hemath, ubi loquutus est cum eo [b]iudicia. Et occidit rex Babylo
nis filios Zedekię in conspectu eius, sed & omnes principes Iuda occidit in Rebla,
& exoculauit Zedekiã, uinxitq; eum duabus catenis, duxitq; eum rex Babylonis
Babylonem, & tradidit eum in domũ custodiæ usq; ad diem mortis eius. Men
C se quinto, decima mẽsis (is est annus decimusnonus Nabuchodonosoris regis Ba
bylonis,) uenit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium, qui steterat coram re
ge Babylone in Ierusalem. Et incendit domum DOMINI, & domum regis, atq;
omnes domus Ierusalem, & omnes ædes magnificas incẽdit igni. Omnes quoq;
muros per circuitum Ierusalem, diruerunt omnes qui erant in exercitu Chaldæo-
rum qui erant apud præfectum rerum capitalium. Tenues autem de populo, &
qui in urbe reliqui de populo erant facti, quiq; profugerant ad regem Babylonis,
& reliquum uulgus transportauit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium.
Pauperes autem terræ reliquit Nebusar Adan præfectus rerum capitalium, ut ui-
D neas & arua colerent. Columnas æreas quæ erant in domo DOMINI, & machi-
nas, & mare æneum quæ erant in domo DOMINI, comminuerunt Chaldæi, & o-
mne æs ex eis tulerunt Babylonem. Lebetes quoq;, scopas, cultros, pelues spar-
sorias, & cochlearia, atq; omnia uasa ænea in quibus ministrauerant, tulerunt, &
crateres, ignis receptacula, pelues sparsorias, lebetes, lucernas, cochlearia, & instru
menta purgatoria, quorum alia erant aurea, alia argentea, tulit præfectus rerum ca
pitalium. Columnas duas, mare unum, duodecim boues æneos qui sustinebant
machinas, quos fecerat rex Solomon in domo DOMINI. Eorũ omnium atq; cun
ctorum istorum uasorum pondus æris rationem superabat. Erat enim columnę
unius altitudo decem & octo cubitorum, [c]funis autem qui ambiebat eam, duode-
E cim cubitorum, densitas eius quatuor erat digitorum, eratq; concaua. Et episty-
lium æreum fuit super ipsam, & altitudo epistylij unius erat quinq; cubitorum: su
per epistylium erat opus reticulatum, & mala punica per circuitum omnia ex ære,
& huiusmodi erant in altera columna unà cum malis punicis. Fuerunt autem ma
lorum punicorum nonagintasex ad [omnem] [b]uentum, omniũ autem malorum
punicorum in reticulato opere per circuitum, erant centum. Tulit quoq; [Ne-
busar Adan] pręfectus rerum capitalium Seriam summum sacerdotem, & Zepha
niam secũdum ab eo, & tres custodes liminis. Et de ciuitate tulit eunuchũ unum,
qui fuerat magister militum, & septem uiros [c]ex his qui uiderant faciem regis, qui
inuenti erant in ciuitate, & scribam, exercitus ex populo in militiam conscribendi
F officio præfectum, cum sexaginta uiris de populo terræ, qui inuenti erant in ciuita
te. Hos inquam tulit præfectus rerum capitaliũ Nebusar Adan, & duxit eos ad
regẽ Babylonis in Reblath. Et percussit eos rex Babylonis, & occidit eos in Reb-
lath in terra Hamath, & abductus est captiuus Iuda de terra sua. Hic est populus
quem transtulit Nabuchodonosor. Anno septimo, Iudæorum tria millia, uigin
titres. Anno decimooctauo Nabuchodonosoris transtulit de Ierusalẽ octingen
tos homines & trigintaduos. Anno uicesimotertio Nabuchodonosoris transtu
lit præfectus rerum capitalium Nebusar Adan Iudæorum septingentos quadra-
gintaquinq;. Summa, omnium captiuorum numerus, quatuor millium & sexin-
G gentorum. Factum est autem in tricesimoseptimo anno captiuitatis Iehoiachin
regis Iuda, mense duodecimo, uicesimaquinta mensis, ut Euilmerodach rex Baby-
lonis (ipso anno regni sui) [f]restitueret capitis diminutionem Iehoiachin regi Iuda,
& educeret eum de carcere. Et loquutus est cum eo humaniter, & soliũ eius con-
stituit

[b] Id est, expostulauit cũ eo de defectione, et iure puniuit eum.

[c] Funis dicitur per catachresim pro linea ambienti.

[b] Alij legunt, in aere pendentia.

[c] Qui erant familiares regis, intimi amici, & assidui apud regem.

[f] Exaltare caput, Ebraica loquutio est, pro pristinæ dignitati restituere.

Hoc loco eadem ... cap. 4.

ſtituit ſupra ſolium [reliquorum] regum, qui cum eo erant Babyloniæ. Mutauit quoq; ueſtes captiuitatis eius, cibum quoq; ſumebat apud eum cunctis diebus uitæ eius. Victus quoq; perpetuus dabatur ei à rege Babylonis certo demenſo in ſingulos dies uitæ eius donec moreretur.

Lamentationes Ieremię prophetæ.

CAPVT I.

Primum carmen Lamentationum.

Ierem. 13. c

א QVOMODO ſedet ſola urbs [aliquãdo] populoſiſſima? A
& quæ erat magna inter gentes, uiduæ ſimilis facta eſt?
domina prouinciarum uectigalis eſt facta?
ב Vberrime plorabit noctu, lachrymæ eius in maxillis
eius, non enim eſt ex omnibus amatoribus eius qui ſole
tur eam, quin & amici eius perfide deficiẽtes ab ea, uerſi
ſunt ei in hoſtes.
ג Migrauit Iuda præ adflictione, & præ graui ſeruitute
habitat ipſa inter gentes, requiem non inueniens, omnes
perſequutores eam inter anguſtias apprehenderunt.
ד Viæ Zion lugent q; non ſint qui ad ſtatas ferias ueniant, omnes portæ eius de B
ſolatæ ſunt, ſacerdotes eius ingemiſcunt, uirgines eius adflictæ ſunt, & [a]ipſa a-
mare habet.
ה Hoſtes eius facti ſunt in [b]caput, & inimici eius feliciter habent, quia DOMINVS
adflixit eam propter ſcelerum eius multitudinem, infantes eius captiui ante ho
ſtem abacti ſunt.
ו Perijt filiæ Zion omnis decor eius, principes eius ſimiles ſunt ceruis qui nõ in- C
ueniunt paſcua, abeunt ante perſequentem, q; nullus ſuperſit uigor.
ז Veniunt Hieroſolymæ in mentem cum dies adflictionis ſuæ & rebellionũ ſua
rum, tum omnia expetibilia ſua quibus uſa eſt retro temporibus, dũ cadit po-
pulus eius manu hoſtili, nec eſt qui auxilium ferat, contemplãtur eam hoſtes,
& rident [c]ſabbata eius.
ח Perpetuò peccauit Ieruſalem, idcirco uarie [d]iactata eſt: omnes qui eam honore
proſequuti ſunt, uilem habuerunt eam, quia uiderũt fœditatem eius, quin ipſa
quoq; ingemuit, & retroceſſit.
ט Immunditia eius in fimbrijs eius, non fuit memor nouiſſimi ſui, & miraculoſe
deſcendit, non eſt qui conſoletur eam. [e]Vide DOMINE adflictionem meam, D
quoniam ſuperior factus eſt hoſtis.
י Manum ſuam extendit hoſtis ad omnia expetibilia eius, etenim ipſa uidere coa
Deut. 23.
cta eſt gentes ingredi ſanctuarium ſuum, de quibus interdixeras, ne ingrede-
rentur in congregationem tuam.
כ Omnis populus eius cum gemitu cibum quærebat, expendebant quiſq; expeti
Apoſtrophe ad deum.
bilia ſua pro cibo, ad retinendam animam. Vide DOMINE & intuere, ut ſim
[f]epulatrix.
ל Ne [g]ad uos, omnes qui præteritis uiam contemplemini & uidete, num ſit quem
dolor uindemiet ſicut me, quo me adflixit DOMINVS in die æſtus iræ ſuæ.
מ De excelſo miſit ignẽ in oſſa mea, & deſæuijt in ea, expendit rete pedibus meis, E
[illegible]
ſupinum dedit me retrorſum, deſolatam reddidit me, ac tota die mœrentem.
נ Impreſſum eſt iugum præuaricationum mearum manu [h]eius, implexæ aſcende

[a] Ipſa ſcilicet Ieruſalem.

[b] Id eſt, ſupiores eius facti, hoc enim eſt eſſe in caput.

[c] Sabbati nomine omne religionis exercitiũ intelligitur, imò ipſa religio uera.

[d] Ebr. Ideo ad commotionem facta eſt, quod quidam intelligunt, eam abductam in captiuitatem, & inſtabilẽ factam. Alij quod ludibrio ſit facta gentibus, quod ſignificant per commotionem capitis, zũm vermupfen. Alij exponunt quod immunda ſit facta, & ueluti ſeparata ac eiecta, ut fœmina quæ menſes habet.

[e] Apoſtrophe ad dominũ, oſtendit quomodo loquendum ſit cum deo, & quod adhuc ſit locus pœnitentiæ.

[f] Alij legunt, ut ſim uilis facta.

[g] Ne ad uos ueniant huiuſmodi mala. [g] Facit loquentem Ieruſalem, ac querentem ſuas calamitates, cui nulla par ſit: Alij Lu legunt, utinam ad uos: alij interrogatiue, nũ ad uos? &c. alij, Ne ad uos: q. d. Abſit ut talis uobis contingãt, forma deprecãtis malum.

[h] Eius, ſcilicet dei.

runt ſuper collum meum, deiecit robur meum, tradidit me DOMINVS in ma
nus, è quibus non potero ſurgere.
ס Cōculcauit DOMINVS omnes magnificos meos in medio mei, indixit in me ad
conterendum electos iuuenes meos, tanquam torculari preſſit dominus uirgi
nem filiam Iuda.
F ע Horum cauſa ego ploro, oculus meus, oculus inquam meus defluit aquas, quo
niam longe eſt à me conſolator, qui reſtituat animam meam, filij mei deſolati
ſunt, quia præualuit hoſtis.
פ Spargit Zion manus ſuas, nec eſt qui conſoletur eam: mandauit DOMINVS ſu
per Iacob per circuitum eius hoſtibus eius, facta eſt Ieruſalem ad cōmotionem
inter eos.
צ Iuſtus eſt DOMINVS, quia os eius exacerbaui: audite quæſo omnes populi, & ui
dete dolorē meum, uirgines meæ & iuuenes mei electi abierūt in captiuitatē.
G ק Clamaui ad amatores meos, at illi fefellerunt me: ſacerdotes meos & ſeniores
meos, at hi in urbe expirarunt, quum cibum ſibi quærerent, ut retinerēt uitam
ſuam.

Apoſtropha ad deū, quæ ſæpe interſeritur. Cōſolatur enim ſe & pios propheta loquens, & oſtendit quo ſit confugiendū in malis. Exprimit ſpem quā habuerunt ſancti cum eo.
[c] Alij legunt, conturbata ſunt.

ר Vide DOMINE, quoniam adfligor, uiſcera mea [c] contracta ſunt, atque ſubuerſum
eſt cor meū intra me, quia cōtumaciter rebellaui: foris orbat me gladius, intus
inſtar mortis [habet.]
ש Audierunt me gementem, ſed non eſt qui conſoletur me: omnes hoſtes audita
calamitate mea læti ſunt, quoniam tu feciſti: adduxiſti diem quem indixiſti,
ſed erunt mei ſimiles.
ת Veniet omne malum eorum in cōſpectum tuum, ut uindemies eos quemadmo
dum me uindemiaſti propter omnes trāſgreſſiones meas, quoniā multi ſunt
gemitus mei, & cor meum mœret.

CAP. II.

Secundum carmen Lamentationum.

A א QVomodo obſcurauit dominus in ira ſua filiam Zion? cœlo deiecit in ter
ram decorem Iſraelis, ut nō meminerit ſcabelli pedum ſuorum in die iræ
ſuæ?

[a] Alij legunt, ſpecioſa ſeu ornamenta.
[b] Hoc eſt, negauit uel ſubduxit eis auxiliū, quum uentū eſſet in conſpectum hoſtis.
[c] Hoc eſt, omne robur.
[d] Non ſolū dexteram ſuam nobis retraxit, ſed inſuper ab hoſte ſtetit.
[e] Ania mœror, ſed thaania, quod mœrore afficit: ſic Eſa. 29.

ב Deglutiuit dominus citra indulgentiam omnia [a] tuguria Iacob, diruit in excan
deſcentia ſua munitiones filiæ Iuda, adflixit ad terram, prophanauit regnum
eius & principes eius.
ג Confregit in [b] æſtu naſi ſui omne [c] cornu Iſraelis, retraxit retrorſum dexteram
ſuam à facie hoſtis, & exarſit in Iacob uelut ignis, flamma omnia circunquaque
deuorante.
B ד Tetendit arcum ſuum quaſi hoſtis, conſtituta eſt dextera eius [d] inſtar inimici, &
trucidauit omnia quæ oculis erant expetibilia, in tabernaculo filiæ Zion effu
dit ſicut ignem iram ſuam.
ה Factus eſt dominus quaſi hoſtis, deglutiuit Iſraelem, deglutiuit omnia palatia
eius, diruit munitiones eius, & multiplicauit filiæ Iuda [e] mœrorē & triſtitiam.
ו Et diſſipauit tabernaculum ſuum paradiſo ſimile, ſolennitates eius aboleuit, ob
liuioni dedit DOMINVS in Zion ſtatas ferias & ſabbata, & in fremitu iræ ſuæ
contumeliæ expoſuit regem & ſacerdotem.

[f] Vocem dederūt, hoſtes ſcilicet, facto ſcilicet ſtrepitu, ut olim cū religionis gratia conuenirent.
[g] Regulā uaſtationis tetendit dominus. i. rationē inuenit qua dirueret.
[h] Tabeu neutrū eſt, ſubſiderunt.

C ז Repulit dominus altare ſuum, aſpernatus eſt ſanctuarium ſuum, & tradidit in
manum hoſtis muros palatiorum eius, uocem [f] dederūt in domo DOMINI, ut
in die ſolenni.
ח Conſtituit DOMINVS uaſtare murum filiæ Zion, [g] tetendit regulam, & non re
duxit manum ſuam quo minus dirueret, lugent ergo ſimul propugnacula, &
murus deformatus.
ט [h] Demerſæ ſunt in terram portæ eius, perdidit & contriuit uectes eius, rex eius
& principes ad gentes [abducti ſunt.] Non eſt lex, neque prophetæ eius nacti
ſunt

uiſum à DOMINO.

י Sederunt in terra, & conticuerũt ſenes filiæ Zion, conſpergũt puluerem
ſuper caput ſuum, accingunt ſaccos, deijciunt in terram capita ſua uirgi
nes Ieruſalem.

כ Deficiebant præ lachrymis oculi mei, cõturbata erant uiſcera mea, effun D
debatur in terram iecur meum propter conquaſſationem filiæ populi
mei, quum animi deliquium paterentur infantes & lactentes in plateis
ciuitatis.

ל Dicebant matribus ſuis, Vbi eſt frumentum & uinum? quum ſcilicet de-
liquium animi paterẽtur ſicut ſaucij in plateis ciuitatis, quumq́ animam
ſuam [i]exhalarent in gremio matrum ſuarum.

[i]Alij legunt, quum effunderent animam ſuam in ſinu matrum, id eſt, uotum & deſiderium.

[illegible] prophetæ, [illegible] alios [illegible].

מ Quo te conteſter? Quid tibi comparem ô filia Ieruſalem? Quid tibi æqui
parem? quo te conſoler ô uirgo filia Zion? quia clades tua immenſum
mare eſt, quis medebitur tibi?

נ Prophetæ tui uiderunt tibi uana & inſulſa, neq; traduxerunt iniquitatem E
tuam, quo auerterent captiuitatem tuam, ſed uiderunt tibi [k]onera uana
& expulſiones.

[k]Maſchroth quidam legũt prophetias, quidam lactationes.

ס Comploſerunt manus ſuper te omnes qui prætericrunt uiam, ſibilarunt
& mouerunt capita ſua ſuper filia Ieruſalem. Hæccine eſt urbs illa, de
qua prædicabant abſolutam pulchritudinem, quæ gaudiũ erat uniuer-
ſæ terræ?

פ Diduxerunt ſuper te os ſuũ omnes hoſtes tui, ſibilarunt ac dentibus fren
dunt, dicentes, Deuorabimus: profecto hęc eſt dies quẽ expectabamus,
inuenimus, uidimus.

Leui. 26. b Deut. 28. b

ע Fecit DOMINVS quod conſtituerat, impleuit uerbum ſuum quod retro F
temporibus mãdauerat: deſtruxit, & non pepercit: exhilarauit ſuper te
hoſtem, & extulit cornu inimicorum tuorum.

Docet quid in afflictionibus faciendum. Ierem. 14. c Supra 1. f

צ Clamauit cor eorum ad dominum, ô mure filiæ Zion dimana torrentis
inſtar, lachrymas die & nocte, ne permittas tibi requiẽ, nec quieſcat pu-
pilla oculi tui.

ק Surge & uociferare nocte ad principium excubiarũ, effunde ſicut aquam
cor tuum ante conſpectũ domini, leua ad eum manus tuas, propter ani
mas paruulorũ tuorum, qui fame exanimati ſunt in compitis omnium
platearum.

ר Vide DOMINE, & contẽplare ad quid [l]uindemiaſti? [m]adeo ut deuorarẽt G
mulieres fœtus ſuos infantes [n]palmi magnitudine, ut occideretur in ſan
ctuario domini ſacerdos & propheta.

[l]Alij legunt, cur ſic: alij, quem uindemiaſti?

[m]Alij legunt Im interrogatiue per admirationem, an hoc unquã fando auditum, ut matres ederent fœtus ſuos?

[n]Tipah palmum ſignificat, intelligit ergo infantes palmari magnitudine: uel qui eo uſq; ætatis prouecti, ut iam manu ferri poſſent, tum enim pueri maxime in delicijs ſunt: ſic in ultimo etiam uerſu tipethi.

ש Humi iacent in plateis puer & ſenex, uirgines & iuuenes mei gladio ceci
derunt, quos interfeciſti in die furoris tui: mactaſti, & non peperciſti.

ת Vocaſti tanquam ad diem feſtum uicinos meos qui circum me ſunt, nec
fuit qui effugeret aut reliquus fieret in die furoris domini: quos educaui
& euexi, hoſtis meus conſumpſit.

CAPVT III.

Cornu [illegible]

א EGo uir ille ſum adflictionẽ expertus per baculũ excandeſcẽtiæ eius. A
א Me egit ac duxit, ſed in tenebras, & non in lucem.
א In me duntaxat uertit & admouet manum ſuam tota die.
ב Veteraſcere fecit & carnem & pellem meam, contriuit oſſa mea.
ב [o]Aedificauit contra me, & circumuallauit me felle & laſſitudine.
ב In tenebroſa collocauit me, ſicut in ſempiternum mortuos.
ג Circumſepiuit me, ut non euadam, & pedicas meas degrauauit.
ג Sed & ſi clamem ac ſupplicem, obſtruit [aures] ad orationem meam.

Propheta in perſona uiri (adeoq; totius populi) per omnia grauiter adflicti, & ſerna malorum perſuſi, loquitur. Docet interim quid pij in adflictionibus facere, & quomodo ſe gerere debeãt. Exaggerat autem mala ſua, ac ſi nemo ſimilia pateretur.

[o]Vel, obædificauit.

ג Sepiuit uias meas quadro lapide, & semitas meas deprauauit.
B ד Vrsus insidians factus est mihi, & leo in latibulis.
ד [b]Vagas reddidit uias meas, & frustratus est me, reddidit me desolatam.
ד Arcum suum tetendit, & constituit me tanquam scopum sagittæ.
ה Misit in renes meos sagittas [c]suas.
ה Risus fui omni populo meo, carmen eorum tota die.
ה Satiauit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.
ו [d]Labefactauit silice dentes meos, [e]præcipitauit me in lutum.
ו Depulit à pace animam meam, bonorum obliuio me tenet.
C ו Et dixi, [f]perijt robur meum, & spes mea à DOMINO.
ז Recordando adflictionis meæ & rebellionis meæ, absynthij & fellis.
ז Recordando enim recolit, & incuruatur anima mea.
ז Hoc dum reduco ad cor meum, iterum ad spem redeo.
ח Quod misericordiæ DOMINI non deficiunt, & quod miserationes eius non cessant.
ח Quod [g]nouæ sunt quotidie, & ingens fides tua.
ח Pars mea DOMINVS, inquit anima mea, idcirco sperabo in eum.
ט Bonus DOMINVS expectanti eum, animæ quærenti eum.
ט Bonum est & sperare, & in silentio [expectare] salutem DOMINI.
D ט Bonum est uiro si tulerit iugum ab adolescentia sua.
י Solus sedet & tacet, quia [h]proiecit super ipsum.
י Ponit [i]os suum in puluerem, an forte sese offerat spes.
י Exhibet percutienti se maxillam, satiabitur opprobrio.
כ Quia non deserit in sempiternum dominus.
כ Quin si adfligit, pro abundantia bonitatis suæ miseretur.
כ Quia non adfligit, [k]neque dolore adficit, filios hominum de [l]corde.
ל Conterere sub pedes omnes uinctos terræ,
E ל Deflectere iudicium uiri in conspectu altissimi,
ל Per calumniam opprimere hominem in causa sua, dominus [m]non nouit.
מ Quis hoc dixerit, aliquid fieri quod dominus non præcipiat?
מ Quod ex ore altissimi non progrediantur [n]mala & bona?
מ Cur igitur adflictat se homo uiuens, quum fortiter [insistit] [o]peccato suo?
נ Peruestigemus [potius] uias nostras, easque scrutemur, & reuertamur ad DOMINVM.
נ Leuemus corda nostra cum manibus ad deum in cœlos.
נ Nos præuaricati sumus & desciuimus, & tu non fuisti propitius.
ס Vmbraculum obtendisti in ira, & persequutus es nos, trucidasti nec pepercisti.
ס Obduxisti tibi nubem, ne penetret oratio.
F ס Reiectos & contemptos reddidisti nos inter populos.
פ Diduxerunt super nos os suum omnes inimici nostri.
פ Pauor & [p]fouea euenit nobis, uastatio & conquassatio.
פ Riuos aquarum demanat oculus meus, propter adflictationem filiæ populi mei.
ע Fluxit oculus meus, & non quiescit, eo quod essent intermissiones.
ע Donec inspiciat & contempletur DOMINVS de cœlo.
ע Oculus meus uindemiat animam meam supra omnes filias [q]ciuitatis meæ.
צ Venando uenati sunt me inimici mei tanquam auem, atque hoc [r]sine causa.
צ Oppresserunt in puteo uitam meam, & iecerunt lapidem in me.
צ Fuderunt aquas super caput meum, dixi, Abscisus sum.

[b] Alij legunt, stupidum, attonitum me reddidit.
[c] Ebraice, filios pharetræ suæ.
[d] Alij, contudit.
[e] Alij, prouoluit me, uel uersauit me, in cinere prostrauit.
[f] Ita solent homines conturbati uaria cogitare ac dicere: iam desperant, putantes se à deo non exaudiri: iam iterum spem concipiunt, & precando ad dominum adcurrunt. Iam ergo gradum struit consolationi, hoc cum cogito, scilicet quod sequitur, Miserationes domini non defecerunt, iterum spem concipio.
[g] Nouæ, scilicet misericordiæ, bonitates.
[h] Quia scilicet dominus proiecit iugum super ipsum. Non significat desperantem animum, sed proijcientem se in iudicium, & uoluntatem dei, paratum semper ad maiora ferenda.
[i] Ponere os in puluerem, est submisse loqui, de se submisse sentire, in terra repere.
[k] Non est proprium opus dei, adfligere et castigare homines, sed alienum. Proprium illi est, misereri & benefacere: non est ei uolupe ut attenuet, comminuat miseros, ut more sycophantarum per calumniam iudicium declinet, aut ut tyranni solent.
[l] Vel, ex corde.
[m] Non nouit, id est, non probat.
[n] Mala, id est, aduersa: Bona, id est, prospera. Efficax consolatio est in omni adflictione, considerare prouidentiam dei, nihil euenire hominibus cuius non author sit deus, & omnia attemperari ad nostram salutem, culpam tamen interim nostram agnoscere.
[o] Insani sunt qui peccando sibi crucem asciscunt, quin inuestigent uiam suam, & reuertantur ad dominum, in hoc enim punit
[p] Alij legunt, laqueus.
[q] Alij legunt, propter filias.
[r] Sine causa, quod ad Chaldæos attinet.

Propheta loquitur in persona populi & indicat se in ultimo fuisse discrimine, ut diceret, Actum est de me.

ק Inuocabam nomen tuum DOMINE de altissimo puteo.
ק Vocem meam audisti, nec abscondes aurem tuam ad [a]respirationem meam & G
clamorem meum.
ק Appropinquauisti in die quo inuocaui te, dixisti, Ne metuas.
ר Defendisti domine causam animæ meæ, adseruisti uitam meam.
ר Vidisti DOMINE [t]calumniam meam, iudica iudicium meum.
ר Vidisti omnem [u]ultionem eorum, omnes cogitationes eorum contra me.
ש Audiuisti opprobria [x]eorũ ô DOMINE, omnes cogitationes eorum cõtra me.
ש [y]Labia insurgentium in me, & meditationes eorum aduersum me tota die.
ש Vides & sessionem eorum & resurrectionem eorum, ego canticum eorũ sum.
ת Rependes ergo eis uices ô DOMINE, iuxta opera manuum suarum.
ת Dabis eis [z]circuncinctionem cordis, & execrationem tuam [dabis] eis.
ת Persequeris [eos] in ira, & extirpa eos de his quæ sub cœlo sunt DOMINE.

[a] Alij legunt, ad suspiria mea.
[t] Calumniam meam, id est, quam mihi hostes struunt.
[u] Vltio eorum, id est, studiũ nocendi mihi.
[x] Opprobria eorum quæ in me iaciunt.
[y] Labia, id est, uerba.
[z] Ebr. Clypeum cordis, hoc est, ualla eos adflictionibus.

Sunt orationes potius per ... uenit super illos. [margin, partly illegible]

CAPVT IIII.

א QVomodo obscuratum est aurum? auri boni massa immutata? disiecti [a]la A
pides sanctuarij ad compita omnium platearum?
ב Filij Zion inclyti amicti auro primo, quomodo æquiparati sunt uasis testaceis
manu figuli factis?
ג Et dracones nudata mamma catulos suos lactant, filia uero populi mei crudelis
ut struthiones in deserto.
ד Adhæsit lingua lactentis palato eius præ siti, paruuli panem petebant, nec erat
qui frangeret eis.
ה Qui delicatissimis uescebantur, uastati sunt in plateis, & qui in [b]purpura educa
ti fuerant, amplexati sunt stercora.
ו Et maior [reputata] est iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomæ, momento
euersæ, neq; in deditionem acceptæ.
ז Candidiores erant Nazaræi eius niue, lacte nitidiores: rubebãt specie præ mar B
garitis, polities eorum Sapphiro [similis erat.]
ח Nunc forma eorum nigredine ipsa est obscurior, non sunt agniti in plateis, ad
hæsit cutis eorum ossibus eorum, aret ac riget ut lignum.
ט Melius habuerunt interfecti [c]gladio, q̃ qui fame perierunt, q; hi contabuerunt
ab agri prouentu confossi.
י Manus mulierum natura mitium coxerunt natos suos, ut essent eis cibus in ca-
lamitosa clade filiæ populi mei.
כ Impleuit DOMINVS furorem suum, effudit æstum nasi sui, & incendit ignem in
Zion, qui deuorauit fundamenta eius.
ל Nunquam credidissent reges terræ, neq; omnes habitatores orbis, q; ingressu-
ri essent hostes & inimici per portas Ierusalem.
מ Propter peccata prophetarum eius, & iniquitates sacerdotum eius, qui fuderũt C
in ea sanguinem iustorum.
נ Vacillarunt cæci in plateis, polluti sunt sanguine, ut uestes eorum non potue-
rint contingere.
ס [d]Discedite polluti, clamauerunt ad eos, discedite discedite, nolite tangere, quia
euolarunt & incertis uagantur sedibus: dixerunt inter gentes, Non ultra [e]in-
colent.
פ Vultus DOMINI [f]relegauit eos, nec ultra eos respiciet, [quia] nec ipsi uultus sa-
cerdotum reueriti sunt, aut senum miserti.
ע Adhuc nobis [integris,] deficiunt oculi nostri intenti ad uanum auxilium no-
strum, dum anxie spectamus ad gentem quæ seruare nequit.
צ Venati sunt gressus nostros, ne incederemus per plateas nostras. Venit finis D

Conuenit quartum. [margin]
Amplificat malũ per comparationẽ, Crudeles feræ alunt catulos suos, sola Ierusalẽ non alit.
Amplificatio à Mose. [margin]
Tantũ luxum, & postea ... . [margin]
[a] Sese disperserunt lapides.
[b] Alij legunt, in coccino.
[c] Hi qui fame periẽt, non confodiũtur gladio ut fortes, sed contabescunt, cõfossi inopia frumentorum.
[d] Videntur hostium uerba insultantiũ Iudæis captiuis.
[e] Non amplius redibunt ad sua.
[f] Alij legunt, Ira domini diuisit, separauit eos.
Vultus uertit a ... . [margin]

noſter,impleti ſunt dies noſtri,exitus enim noſter adeſt.

פ Velociores fuerunt perſequutores noſtri aquilis cœli, in montibus ipſis perſequuti ſunt nos,in deſerto inſidiati ſunt nobis.

ר *Spiritus narium noſtrorum unctus DOMINI captus eſt in retibus eorum, de quo nos dicebamus,In umbra eius uiuemus inter gentes.

ש Gaude & lætare filia Edom,quę habitas in terra Vz,nam ad te quoq; ueniet calix,bibes,& nuda eris.

ת Completa eſt iniquitas tua ô filia Zion,non ultra te ducet in captiuitatem, ſed uiſitabit iniquitatem tuam ô filia Edom,& peccata tua reteget.

*Alij legũt, Spiritus faciei noſtræ Chriſtus dominus captus eſt in uaſtatione eorum.

ORATIO IEREMIAE.

CAPVT V.

A RECordare DOMINE,quid acciderit nobis,inſpice & cõtemplare opprobrium
noſtrum. Hæreditas noſtra deuoluta eſt ad alienos, domus noſtræ ad extra
neos. Pupilli ſumus patre orbati,& matres noſtræ ſicut uiduæ. Aquas noſtras
pecunia bibimus,ligna noſtra pretio ueniunt. Imminet ceruici noſtro perſequu-
B tio,laſſati ſumus,nulla requies nobis. Aegyptijs dedimus manus,& Aſſyrijs,ut
pane ueſci daretur. Patres noſtri peccauerunt,& non ſunt,& nos baiulamus ini-
quitates eorum. Serui dominati ſunt nobis, nec erat qui de manibus eorum uin-
dicaret. Vitæ periculo paramus uictum præ [a]ſiccitate deſerti. Pelles noſtræ tan
quam clibano exuſtæ ſunt propter horrorem famis. [b]Oppreſſerunt mulieres in
C Zion,atq; uirgines in ciuitatibus Iuda. Principes manu [c]eorum ſuſpenſi ſunt, &
uultus ſenum non ſunt [d]reueriti. Adoleſcentes tulerunt ut molerent, & pueri in
ligno corruerũt. Senes deſunt in portis, & apud organa muſica iuuenes eorũ.
Deſijt gaudium cordis noſtri, uerſus eſt in luctum chorus noſter. Corona capi-
tis noſtri cecidit:uæ nobis, quia peccauimus. Idcirco mœret cor noſtrũ, ob hæc
hebetes facti ſunt oculi noſtri, propter montem Zion, qui uaſtatus eſt,ut uulpes
D in eo [uerſentur.] Tu autem DOMINE in æternum permanes, ſoliumq; tuum
per omnia ſæcula. Cur perpetuò obliuiſceris noſtri? cur nos deſeris tanto tem-
pore? Conuerte nos ad te ô DOMINE, & conuertemur, inſtaura dies noſtros
quemadmodum olim. Quoniam repuliſti nos, & iratus es nobis iam plus ſatis.

[a]Alij legunt,gladio deſerti,id eſt,qua redduit uaſtum: uel nocauerunt.
[b]Honeſto uocabulo rem turpem circumloquitur.
[c]Eorum,ſcilicet hoſtium.
[d]Reueriti, uenerati, in honore habiti.

Ezechiel propheta.

CAPVT I.

A FACTVM eſt triceſimo anno,in quarto[menſe,]quin
ta mẽſis, ut eſſem inter captiuos iuxta fluuium Chabor,
& aperirentur cœli, & uiderem uiſiones dei. In quinta
inquam menſis, (ipſe eſt annus quintus, quo abductus
erat Ioiachin rex,) [a]factum eſt uerbum DOMINI ad Eze-
chielem filium Buſi ſacerdotem in terra Chaldæorum iu
xta fluuiũ Chabor,factaq; eſt ſuper eum ibi manus DO-
B MINI. Et uidi,& ecce uentus turbinis ueniens ab Aqui Viſio animalium.
lone,nubes magna, & ignis ſeſe reciprocans ſplendens
per circuitum,de medio autem eius tanquam [b]ſpecies [c]Haſmal, de medio inquam
ignis. De medio autem eius ſimilitudo quatuor animaliũ, quorum hic erat aſpe-
ctus,Similitudo hominis erat in eis,[d]quaternæ facies, & quaternæ alæ erant ſingu
lis,

Oſtendit propheta uocationem ſuam ex Epiphania domini.
[a]Eb. Eſſendo fuit, uel fiendo fiebat.
[b]Aliqui legunt, tanquã oculus Haſmal, uel angeli.
[c]Haſmal uarie exponunt:reliqui ergo uocem Ebraicam, ſignificat autẽ electrum, ſeu tacitam muſſitationem.
[d]Eb. Quatuor facies uni, & quatuor alæ uni, uel cuilibet eorum.

lis: pedes eorum pes planus, & planta pedum eorum sicut planta pedis uitulini: &
scintillas euibrabãt sicut aspectus chalybis perpoliti. Porrò manus hominis erãt
sub alis eorum in quatuor quadraturis eorum, facies eorum & alæ eorum ad qua-
tuor partes eorum erant. [e]Aliud alij iunctũ erat alis suis, non uertebantur quum C
irent, sed [f]quodq; rectà antrorsum incedebat. Similitudo facierum eorum [hæc
erat,] facies hominis, & facies leonis ad dexteram ipsorum quatuor, facies autẽ bo
uis erat à sinistra ipsorũ quatuor, & facies aquilæ [g]quatuor ipsis. Et facies eorum
& alæ eorum extentæ superne, cuiuslibet duæ alæ erant iunctæ, duabus uero ope-
riebant corpora sua, quodq; rectà antrorsum ibat, quocunq; [h]animus erat eun-
di, illò ibant, nec reflectebant [facies] eundo. Similitudo animalium aspectus sci- D
licet eorum instar carbonum ignitorum ac ardentium, ut aspectus facium erat,
discurrentium inter animalia, ignisq; splendebat, & de igne emicabat fulgur, ani-
Visio rotarum. malia uero currebant & reuertebantur instar fulgetri. Et quum uidissem anima-
lia, ecce rota quædam in terra iuxta animalia ad quadraturam facierum ipsorum.
Aspectus rotarum, & [i]factura earum, sicut [k]aspectus maris, & eadem similitudo ad
quadraturam ipsam: aspectus earum & factura earum perinde erat ac si rota esset E
in rota. Quum incederent, incedebant ad quadrifidam earum quadraturam, nec
reflectebant quum incederent. Porrò [l]absides earum & altitudo illarum stupen-
da erant, canthiq; earum pleni erant oculis per circuitum quadraturæ. Quumq;
incederent animalia, incedebant quoq; rotæ iuxta ea: & quum animalia subuehe-
rentur à terra, subuehebãtur & rotæ. Quocunq; impellebat impetus eundi, illuc
ibant: & quocunq; erat animus eundi, rotæ subuehebãtur è regione ipsorũ, [m]quo
niam spiritus animaliũ in rotis quoq; erat. Quum [n]irent [animalia,] ibant & [ro- F
tæ:] quum starent, stabant & illæ: quum eleuarentur à terra, eleuabantur & rotæ
pone illa, quoniam spiritus uitalis erat in rotis. Iam similitudo [o]firmamenti erat
super capita animalium, sicut aspectus crystalli admirandæ, expansa super capita
eorum superne. Porrò sub extẽsione erant alæ eorum rectæ, quæq; [p]contingens
aliam: singulis rursus binæ erant quibus corpora sua tegerent. Audiui autem so
nitum alarum ipsorum, ut sonitum ingentium aquarum, & sicut uocem omnipo-
tentis, quum illa incederent, uocem loquelæ tanquam uocem castrorum: quum ue
ro starent, remittebant alas suas. Quumq; illa starent & remitterent alas suas, fa- G
cta est uox supra extensionem quæ erat super capita eorum. Supra extensionem
Visio imaginis & throni. autem quę erat super caput eorum species ueluti lapidis sapphirini, effigies scilicet
solij, supra effigiem solij, erat forma tanquam hominis super ipsum superne. Et ui
di ueluti formam Hasmal quemadmodũ aspectum ignis intra illam per circuitum
ab aspectu lumborum eius & supra, & ab aspectu lumborum eius & infra, uidi si-
cut uisionem ignis, habebatq; splẽdorem per circuitum. Sicut forma arcus qui fit
in nube in die pluuiæ, sic erat aspectus splendoris per circuitũ: & hic erat aspectus
& imago gloriæ DOMINI. Et uidens cecidi super faciem meam, audiuiq; uocem
loquentem.

CAPVT II.

Mittitur propheta ad Israelitas, & ostenditur usus uisionis.

TVm dixit ad me, Fili hominis sta super pedes tuos, & loquar tecum. Et uenit A
in me spiritus postquam loquutus est ad me, statuitq; me super pedes meos, &
audiui loquentẽ mihi. Dixitq; ad me, Fili hominis mitto te ad filios Israel, ad gen
tes rebelles quæ contra me rebellarunt: ipsi & patres eorum perfide mecũ egerunt
usq; in hunc ipsum diem. Filij sunt dura facie, & pertinaci corde, ego te mitto ad B
eos, dicesq; eis, Sic ait DOMINVS deus, Siue [a]audiãt ipsi, siue minus, quia domus re
bellis sunt, ut sciant q; propheta fuerit in medio eorum. Et tu fili hominis ne ti-
meas eos, neq; à uerbis eorum formides, quia contentiosi & spinosi tecum sunt, &
cum [b]scorpionibus tu habitas: à sermonibus eorum ne metuas, & à facie eorum ne C
terrearis, quia domus rebellis sunt. Loqueris autẽ uerba mea ad eos, siue audiant

[e] Alij legunt, alæ eorum iunctæ erant altera alteri.
[f] Ebr. Sed quodq; ad trans faciem suam ibant. Germanice für über sins angsichts.
[g] Vel, quadraturæ ipsorum.
[h] Alij legunt, quocunq; spiritus aut impetus impellebat.
[i] Alij legũt, opus eorum.
[k] Alij legũt Tharsis, & lapidẽ intelligũt: uidetur autem ceruleus color significari.
[l] Per absides curuaturas seu canthos rotarũ intelligo, felgen: nisi malis orbilia.
[m] Alij legunt, spiritus uitalis: alij, spiritus animalis.
[n] Ebr. Quum irent illa, ibant: quum starẽt illa, stabant.
[o] Pro firmamẽto alij legunt extensionis.
[p] Ebr. Qualibet ad sororem suam.
[a] Ebr. Siue audierint, siue destiterint, uel cessauerint, supple à suo proposito malo, sic enim quidam exponunt.
[b] Significantur homines pestilentissimi.

[c]Sūt qui im pro non exponant, sic, Non audient, non desistēt à uijs suis malis.

[c]siue minus, quoniam rebelles sunt. Et tu fili hominis audi ea quæ ego loquor ad
D te, ne sis rebellis sicut domus illa contumax, aperi os tuum, & comede quæ ego do
tibi. Et quum uiderem, ecce manus missa est ad me, & ecce in ea cōplicatus liber,
quem coram me expandit, eratq; scriptus ante & retro: scripta inquā in eo lamen-
tationes, gemitus & planctus.

CAP. III.

Instructus & apparatus propheta mittitur: quod sit officium prophetæ.

A Dixit autē ad me, Fili hominis quidquid inueneris comede, comede uolumen
istud, & uade, loquere ad domum Israelis. Aperui igitur os meum, & ciba-
uit me isto uolumine. Dixitq; ad me, Fili hominis uenter tuus comedet, & imple
bis hoc uolumine quod ego præbeo tibi, uiscera tua. Comedi itaq;, & factum est
in ore meo perinde ac mel dulce. Et dixit ad me, Fili hominis uade, ingredere ad
domum Israelis, & loquere sermones meos inter eos. Quoniam tu non mitteris
ad populum profundi labij aut grauis linguæ, ad domum Israelis: non inquam ad
B populos multos profundi labij aut grauis linguæ, quorū uerba tu non intelligas:
(omnino si [a]misissem te ad eos, ipsi audissent,) at domus Israelis nolunt audire te,
quia me nolunt audire, eo q; uniuersa domus Israelis sint robusta fronte & duro
corde. En reddidi faciem tuam fortem contra facies eorum, & frontem tuam for
tem contra frontem eorum. Sicut adamantem, qui silice durior est, reddidi fron-
tem tuam: ne igitur timeas eos, neq; terrearis à conspectu eorum, quia domus con
C tumax sunt. Et dixit ad me, Fili hominis omnia uerba mea quæ loquar ad te ex-
cipe in cor tuum, & audi auribus tuis, & uade atq; ingredere ad captiuos, ad filios
populi tui, loquere ad eos, & dic eis, Sic ait DOMINVS deus, siue audiant, siue mi-
nus. Et sustulit me spiritus, & audiui post me uocem strepitus magni, Benedi-
cta gloria DOMINI de loco suo. Sed & strepitum alarum [b]animalium sese mutuo
contingentium, simulq; stridorem rotarum è regione eorum: in summa, sonitum
D commotionis magnæ. Hic iterum sustulit me spiritus rapuitq; me, ut irem ama
rus in indignatione spiritus mei, & manus DOMINI apprehendit me. Veni itaq;
ad captiuos (aceruum [c]nouarum frugum) sedentes iuxta fluuium Chabor, & ubi
ipsi sedebant, sedi ego quoq; isthic inter eos [d]septem diebus desolatus. Et exactis
septem diebus, factus est sermo DOMINI ad me in hunc modum, Fili hominis spe Infra.18
culatorem constitui te domui Israelis, audies igitur uerbum ex ore meo, & diserte
monebis eos ex me: quum dixero ego impio, Certissime morieris, atq; tu non mo
nueris eum diserte, neq; loquutus fueris diserte, dehortando impium à uia sua im-
pia, ut uiuat, ille quidem impius morietur in iniquitate sua, sanguinē uero eius de
E manu tua requiram. Quod si tu diserte monueris impium, nec ille conuersus fue
rit ab impietate sua, & à uia sua impia, peribit is in sua iniquitate, tuq; animā tuam
liberasti. Quum iustus auerterit sese à iustitia sua, & fecerit iniquitatē, posueroq;
offendiculum coram ipso unde ille moriatur, tu uero non monueris eum, morie-
tur quidem ille in peccato suo, & iustitiarum eius quas fecit nulla erit recordatio,
sed sanguinem eius de manu tua requiram. Quod si diserte monueris iustum, ut
non peccet iustus, & is non peccauerit, certissime uiuet, quia præmonitus est, & tu
F liberasti animā tuam. Facta est autem isthic super me manus DOMINI, & dixit
ad me, Surge & egredere in campū, & loquar ibi tecum. Surrexi itaq; & exiui in
campum, & en ibi stans gloria DOMINI, quemadmodum gloria quam uiderā ad
fluuium Chabor, tum cecidi in faciem meam. Venit autem in me spiritus, collo- Supra.1
cauitq; me in pedes meos, loquutusq; mecum dixit ad me, Ingredere, & includere
in medio domus tuæ. Et tu fili hominis, ecce inijcient tibi funes, ut te illis ligent,
G non ergo egredieris inter eos. Ad hæc linguam tuam adhærescere faciam ad pa-
latum tuum, ut obmutescas, & non sis eis uir qui eos redarguat, quoniam domus
contumax sunt. Quum autem ego tecum loquutus fuero, aperiam os tuum, & di
ces ad eos, Sic dicit DOMINVS, Qui audit, audiat; & qui cessat, cesset, quia domus
contumax

[a]Alij sic legūt, Si quidem misissem te, non te audissent.

[b]Supple, audiui.

[c]Alij legunt, in Thel Abib Quidam ad locum, quidam ad tempus referunt: symbolum est reliquiarum ex quibus seminariū futuri populi.

[d]Alij legūt mœrens, alij tacitus, alij stupens, admirabundus.

contumax sunt.

CAPVT IIII.

TV uero fili hominis accipe tibi laterem, & pone eum ante te, & [a]insculpe super A
eum urbem Ierusalē, pone deinde obsidionē contra eam, extrue aduersus eam
propugnaculū, & affunde ei aggerē, castra pone contra eam, & pone contra eam
per circuitū arietes. Cape tibi deinde sartaginē ferream, poneq́ eam murū ferreū
inter te & inter ciuitatē, & dirige faciē tuam contra eam, eritq́ obsessa, & oppugna
bis eam. Signum hoc est domui Israelis. Et tu cubato super latus tuum sinistrū,
& pone iniquitatem domus Israelis super ipsum, numero dierum quibus cubas su
per ipsum, & [b]feres iniquitatem eorum. Ego enim dedi tibi annos iniquitatis eo- B
rum iuxta numerum dierum trecentos & nonaginta dies, feresq́ iniquitatem do-
Num.14.f mus Israelis. Vbi uero expleueris illos, cubabis super latus tuum dexterum secun
do, & feres iniquitatē domus Iuda quadraginta diebus, diem pro anno, diem in-
quam pro anno dedi illud tibi. Et diriges faciem tuam uersus obsidionem Ierusa
lem, & brachium tuum erit exertum, prophetabisq́ cōtra eam. Ecce inieci tibi fu
nes, ne uertaris de latere tuo in latus tuum, donec compleas tu dies obsidionū tua-
rum. Et sume tibi triticum, hordeum, fabam & lentem, milium & [c]uiciam, & po- C
ne illa in uase uno, ut facias tibi panem ex eis, pro numero dierum quibus tu cuba
bis super latus tuum, quem edas trecentis illis & nonaginta diebus. Porrò cibus
tuus quem comedes in pondere, uiginti siclorum sit in diem, à tempore usq́ in tem
pus comedes illum. Aquam quoq́ in mēsura bibes, sextam nempe partem Hin,
& bibes à tempore in tempus. Et placentam hordeaceam comedes, quam uiden
tibus illis coquas in stercoribus excrementi humani. Dixit autem DOMINVS,
Sic comedent filij Israel panem suum immundum inter gentes inter quas ego pro
pellam eos. Et dixi, Ah DOMINE deus, ecce anima nunquam est polluta, mortici D
num aut discerptum non comedi à iuuentute mea usq́ nunc, & non ingressa est ca
ro corrupta in os meum. Et dixit ad me, Ecce dedi tibi fimum boum loco sterco-
Infr.5.d.et 14.d ris humani, cum quo coquas panem tuum. Dixitq́ ad me, Fili hominis, ecce ego
confringo baculum panis in Ierusalem, & comedent panem in pondere & solicitu
dine, & aquas in mensura & stupore bibent. Propterea deficient pane & aqua, &
uastabuntur uir & frater eius, & contabescēt in iniquitatibus suis.

Iubetur propheta in typo quodam obsidionem urbis & futuram calamitatem exprimere.
[a] Alij, exarabis.
[b] Feres pro repraesentabis, exprimes.
[c] Alij far interpretantur, alij siliginem.
Comprehensio est, hoc est toto tempore obsidionis.

CAP. V.

ET tu fili hominis sume tibi gladium acutum, nouaculam tonsorum hanc su- A
me tibi, & traduc [eam] per caput tuum, & per barbā tuam. Deinde cape tibi
lances libræ, & partire pilos, tertiā partem igni cōbures in [a]media urbe, postquam
impleti fuerint dies obsidionis. Tertiam deinde partem accipe, & conscides gla-
dio circunquaq́, tertiam partem dispergas ad uentum, post hos distringam gla-
dium. Et accipias inde exiguum numerum, quæ in alas tuas constringas. Rursus
tolles ex his quæ in medium ignis abijcias, eaq́ igne combures, ex his [b]ignis exibit
Conflu bra dini tu. contra omnem domum Israelis. Sic dixit DOMINVS deus, Ista est Ierusalem, in-
ter gentes posui eam, & in circuitu eius terras. Commutauit iudicia mea in impie
tatem plus q̃ gentes, & statuta mea plus q̃ nationes quæ circa eam sunt, quoniam
Amplificat scelus per comparationem. iudicia mea repudiarunt, & statuta mea, nec ambularunt in eis. Idcirco sic dicit B
DOMINVS deus [Israelis,] Quandoquidem [c]turbulentiores estis gentibus quæ cir
cum uos sunt, in q́ statutis meis non ambulastis, & iudicia mea nō fecistis, quin se-
cundum iudicia gentium quæ circū uos sunt non fecistis. Idcirco sic dicit DOMI
NVS deus, Ecce me tibi, ego inquā edam in medio tui iudicia in oculis gentium, fa
ciam inquam in te quod non feci, & quod porrò nunquam sum facturus, idq́ pro
pter omnes abominationes tuas. Siquidem patres comedent filios in medio tui,
& filij comedent patres suos, & edam in te iudicia & omnes reliquias tuas disper-
gam in omnem uentum. Idcirco uiuo ego, dicit DOMINVS deus, Si non propter C
sanctuarium meum, quod polluisti omnibus abominationibus tuis & cunctis exe

Expositio mali futuri adumbrati per superiorem uisionem.
[a] In urbe picta aut sculpta.
[b] Exire ignem, est oriri malum ex aliquo.
[c] Alij hamā pro opulentia ac multitudine uertunt.
[c] Turbulentiores, scilicet copia, ferocia, strepitu & fremitu, luxu, fastu, ædificijs, opibus, &c.

crationibus tuis, ego quoque succidã, nec parcet oculus meus, neque ego miserebor.
Tertia pars tui peste morietur, fameque consumentur in te: tertia autem pars gladio
cadent circũ te: tertiam deinde partem dispergam ad omnem uentũ, distringamque
gladium post eos. Et consummabitur furor meus, & requiescere faciam exæstua
tionem meam in eos, & consolationem accipiam, & cognoscent quod ego DOMINVS
D loquutus sim in indignatione mea, quum perfecero furorem meum in eis. Et red
dam te desolatam, [ut sis] opprobrium inter gentes quæ circum te sunt, in conspe
ctu omnis prætereuntis. Erisque opprobrio & blasphemiæ, [a]castigationi & stupo
ri gentibus quæ circum te sunt, quum edidero in te iudicia in furore in exæstuatio
ne, & in increpationibus æstus, ego DOMINVS loquutus sum. Quum misero sa-
gittas famis malas in eos, quæ sunt ad uastandum, & quas ego immissurus sum ut
perdam uos, & famem adiiciam super uos, & cõfringam in uobis baculum panis.
†Mittam præterea super uos malum, & bestias malas quę te orbabunt, & pestem, Supra 4.d Infra 14.d
sed & sanguis transibit per te, atque gladium adducam contra te: ego DOMINVS lo-
quutus sum.

[a] Vel disciplinæ, uel exemplo.

CAPVT VI.

Pœnam minatur populo Iudaico propter exteras religiones & idololatriam.

A FActus est sermo DOMINI ad me, dicẽs, Fili hominis, pone faciem tuam uersus Prosopopœia.
montes Israelis, & propheta cõtra eos, dicesque, Montes Israelis audite uerbum Infra 36.a
DOMINI dei, sic dicit DOMINVS deus montibus & collibus, torrentibus & ualli-
bus, Ecce ego, ego inquam adduco contra uos gladium, & perdam excelsa uestra,
& deuastabuntur altaria uestra, confringentur [a]idola uestra, & prosternam uulne
ratos uestros ante idola uestra, & dabo corpora filiorũ Israelis coram [b]idolis suis,
B disiiciamque ossa uestra circunquaque iuxta altaria uestra. In cunctis habitationibus
uestris uastabuntur ciuitates, & excelsa desolabuntur, ut & aræ uestræ [c]uastentur,
ac culpam luant, confringantur & aboleantur idola uestra, & succidãtur imagines
uestræ, deleanturque opera uestra. Et cadet saucius in medio uestri, & scietis quod ego
sum DOMINVS. Reliquos tamen faciam aliquos, ut sint uobis qui euadant gla-
dium inter gentes, quum disiecti fueritis ad terras. Recordabũturque mei qui è uo
bis euaserint, inter gentes apud quas captiui tenentur, quod fractus fuerim ob cor
illorum meretricium, quod à me defecit perfide, ob oculos eorum meretricios scor
C tantes post idola sua. Hique [pudore &] mœstitia adficientur in faciebus suis pro-
pter mala quæ designarunt in cunctis abominationibus suis. Et cognoscentque
ego sum DOMINVS, quod non inuanum loquutus sim, ut adducerem super eos cala
mitatem hanc. Sic dicit DOMINVS deus, Percute manu tua, & concute pede tuo,
& dic, Ah super omnes abominationes domus Israelis, qui cadent gladio, fame &
peste. Qui longe abest, peste morietur: qui prope, gladio cadet: relictus autem &
D obsessus, fame morietur, cõpleboque furorem meum in eis. Et cognoscetis quod ego
sum DOMINVS, quum fuerint uulnerati eorum in medio idolorũ suorum per cir-
cuitum altarium eorũ, in omni colle excelso, & in omnibus uerticibus montium,
& sub omni arbore frondosa, & sub omni quercu condensa, & in loco ubi suffi-
tum fecerũt idolis suis odore suaueolenti. Extendam enim manum meam super
eos, & ponam terram in desolationem & stuporem, à deserto usque in Diblath, in
cũctis habitationibus eorũ, ut sciant quod ego sum DOMINVS.

[a] Hamanim quidam à sole deducunt, solis imagines. sed uidetur ab incalescendo esse solatia amoris uestri, imagines quæ referunt amatum.
[b] Eb. Stercora uestra pro idolis.
[c] Alij legunt profanabuntur.

CAP. VII.

Minatur iudicium diuinũ uniuersis incolis terræ propter grauissima scelera, idque iam imminere.

A FActus est sermo DOMINI ad me in hunc modũ, Et tu fili hominis, sic dicit DO
MINVS deus, Terræ Israeliticæ finis, uenit finis super quatuor [a]plagas terræ.
Nunc finis super te, & mittam iram meam in te, & iudicabo te iuxta uias tuas, da-
boque super te omnes abominationes tuas. Et non parcet tibi oculus meus, neque
miserebor, sed uias tuas dabo super te, & abominationes tuæ erunt in medio tui,
B & scietis quod ego DOMINVS. Sic dicit DOMINVS deus, En calamitas calamitatem
excipit, finis adest, uenit finis, excitatus est super te, ecce uenit, uenit inquam coro-
na super te, ô habitator terræ, uenit tempus, [&] prope est dies tumultus, & non

[a] Ebr. Alas.

[erit]

[erit] [b]clamor montium. Nunc prope est [ut] effundam furorem meum in
te, & complebo iram meam in te, atq; iudicabo te secundū uias tuas, daboq;
super te omnes abominationes tuas. Et non parcet oculus meus, neq; mi-
serebor, sed dabo tibi secundū uias tuas, & abominationes tuæ erunt in me C
dio tui, scietisq; q ego sum DOMINVS percutiens. Ecce dies, ecce uenit,
exiuit [c]corona, floruit baculus, germinauit confidentia. Violentia excreuit
in baculum impietatis, nullus ex [b]eis, nihil ex opulentia eorum, nihil de stre-
pitu eorū, nec erit luctus in eis. Venit tempus, accessit dies; ut emens non
lætetur, nec uendens contristetur, quoniam furor est super omnem opulen
tiam eius. Siquidem uendēs ad rem [e]uenditam non redibit, etiamsi adhuc
uiui superessent. Quoniam uisio [f]super omnem opulentiā eius non reuer
tetur, nec quisq; uitam suam in iniquitate sua roborabit. Classicum canent D
præparando omnia, nec erit qui ad prælium eat, quia ira mea super omnem
multitudinē eius. Foris gladius, pestis atq; fames intus: qui in agro est, gla
dio interibit: & qui in ciuitate, hunc deuorabit fames & pestis. Qui reliqui
facti fuerint ex eis euadentes scilicet, erunt in montibus sicut columbæ con-
uallium, omnes frementes quisq; in iniquitate sua. Omnes manus remit-
tent, & omnia genua [g]difluent ut aquæ. Accingent [†]saccos, & operiet eos E
terror: omnes uultus pudefient, & in omnibus capitibus erit caluitium.
Argētum suum in plateas abijcient, & aurum eorum [b]in disiectionem erit:
argentum eorum & aurum eorū non poterit eos liberare in die furoris DO
MINI: animam suam non satiabunt, neq; uiscera sua implebunt, eo q offen
diculum iniquitatis suæ fuit. Et [i]pulchritudinem ornamenti sui ad super-
biam conuertit, & fecerunt ex eo imagines abominationis suæ & idola sua, F
idcirco dedi eis illud in disiectionem. Tradidi ipsum in manū alienorum
ut diriperent, & impijs terræ in spolium, qui ipsum prophanabunt. Auer-
tam quoq; faciem meam ab eis, & uiolabunt [k]arcanum meum, ingredientur
in illud grassatores, & contaminabūt ipsum. Fac [l]cōclusionem, quia ter
ra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena est uiolētia. Adducam er-
go [m]pastores gentium, qui occupabunt domos eorum, & efficiam ut cesset G
superbia potentum, & prophanabuntur [n]sacella eorum. Excidium uenit,
& quærent pacem, & non erit. Calamitas alia super aliam ueniet, & erit ru
mor super rumorem. Et inquirēt uisionē à propheta, & lex peribit à sacer
dote, atq; consiliū à senioribus. Rex mœrore se conficiet, princeps induet
desolationem, & manus populi terræ conturbabuntur. Iuxta uias eorum
faciam eis, & secundum iudicia eorum iudicabo eos, ut cognoscant q ego
sum DOMINVS.

CAP. VIII.

FActum est autem in anno sexto, sexto [mense,] in quinta mēsis, ut sede- A
rem in domo mea, & seniores Iuda sederēt coram me, caderetq; ibidem
super me manus DOMINI dei. Et uidi, & ecce similitudo [a]ueluti ignis, ab
aspectu lumborū eius & infra ignis, à lumbis autem eius supraq; tanquam
aspectus splendoris sicut aspectus Hasmal. Et extendit formam manus, &
accepit [†]me cincinno capitis mei, & tulit me [b]spiritus inter terram, & inter B
cœlum, duxitq; me Hierosolymam in uisionibus dei, ad ostium portæ inte-
rioris quæ respicit ad Aquilonem, ubi erat collocatum simulachrum zelum
[c]prouocantis. Et ecce ibi gloria dei Israelis iuxta uisionem quam uideram
in planitie. Et dixit ad me, Fili hominis, attolle quæso oculos tuos uersus
Aquilonem: & leuaui oculos meos uersus Aquilonem, & ecce ab Aquilo- C
ne iuxta portam aræ erat simulachrum illud æmulationis in introitu. Et di
xit ad me, Fili hominis, an non uides tu quid illi faciant? abominationes ma

Esa.15.a
Ierem.48.f
Prouer.11.a
Sopho.1.d
Eccli.5.c

Dan.13.a

[b]Non erit echo resonans, nam id fit in rebus secundis.

[c]Quidam hæc ad Babylonium referenda censent, quidam ad populum Iudaicum
[b]Subintelligitur uerbū, euadet.

[e]Intellige in anno iubileo, nam tum quisq; ad sua redibat
[f]Visio prophetica, id est, quod minatur propheta ex reuelatione dei, quod opulētia eorum sit perdenda: non redibit, scilicet uacua sed perficietur: non erūt duntaxat uerba, sed res sequetur. Nec est ut quisq; tueatur uitam suam opibus aut iniquitatibus suis.

[g]Alij sic, & forte melius, et ad omnia genua ibūt aquæ: in magno enim metu urina diffluit.
[b]Alij legunt, in immunditiam, hoc est, contemptibile erit aurum.
[i]Alij, Decus monilis sui Quidam sic legūt, Et decus monilis sui quod ipse deus ipsis dederat ad magnificentiā, ipsi uerterūt in idola, &c. Alij legunt, Et decus mundi sui.

[k]Vel, adytum meum.
[l]Alij legunt perturbationē, alij cōfixionem, alij catenam, quasi propheta significaret eos capiendos: sed Hieronymus dicit cōclusionem, hoc est, collige omnia in breuem summam.
[m]Alij, malos gentium.
[n]Vbi nos sacella, alij dicunt sanctuaria.

Ostenduntur prophetæ per uisiones grauissima Iudæorum scelera.
Quatuor deinceps capita cohærent. Protrahuntur Iudæorum scelera, uariæ sunt uisiones ad terrorem malorum, consolationemq; piorū, & quedā dicuntur quæ ad tempora Christi pertinent.
[a]Quidam pro esch ignis legūt isch uiri, ut uiderit imaginē uiri qui extenderit manum.
De Hasmal dictū est sup. 1. ca.
[b]Alij legunt, uentus.
[c]Kana & Makne quidam à possidendo deducunt, quod idolum possederit locum sanctum: alij alia comminiscuntur. Sed Hieronymi sententia nobis non improbatur de thamus.

gnas quas hic facit domus Israel, ut ego longius recedam à sanctuario meo?
Sed uerte [te,] adhuc uidebis abominationes maiores. Duxit itaq; me ad
D ostium atrij, & uidi, & ecce foramen quoddam in pariete. Et dixit ad me,
Fili hominis, fode obsecro parietem: & perforaui, & ecce ostiũ quoddam.
Tum dixit ad me, Ingredere, & uide abominationes malas quas illi hic faci-
unt. Ingressus igitur uidi, & ecce forma omniũ reptilium & iumentorum
abominandorum, atq; uniuersa idola domus Israel sculpta in pariete circun
quaq;. Et septuaginta uiri seniores domus Israelis, & Iaazanias filius Sa-
E phan stabat in medio eorum qui stabãt coram illis: quisq; habebat acerram
suam in manu sua, & uapor nebulæ suffitus ascẽdebat. Et dixit ad me, Vi-
disti fili hominis quæ seniores domus Israelis designẽt in tenebris, quisq; in
penetralibus suæ imaginationis? quia dicunt, DOMINVS non uidet nos, de-
reliquit DOMINVS terram. Et dixit ad me, Cõuerte [te,] & uidebis adhuc
F maiores abominationes quas ipsi designant. Et introduxit me ad ostium
portæ domus DOMINI quæ est ad Aquilonem, & ecce sedebant ibi mulie-
res plangentes Thamus. Et dixit ad me, Vidistine fili hominis? adhuc te
uertas, uidebis abominationes maiores quàm has. Et introduxit me in a-
trium domus DOMINI interius, & ecce iuxta ostium templi DOMINI [a]inter
uestibulum & inter altare [erant] fermè uigintiquinq; uiri, quorũ dorsa [uer
sa erant] ad templum domini, facies uero eorum ad Orientem, & hi adora-
G bant ad ortum solis. Et dixit ad me, An non uidisti fili hominis? Num le- Amplificatio sceleris.
ue est domui Iuda designare abominationes quas hoc in loco faciunt? quan
doquidem terram impleuerũt uiolentia, & denuo huc redeunt ut me ad ira-
cundiam prouocent, & ecce adhibent [c]ramum naribus suis. Et ego quoq;
in exæstuatione [mea] agã, nõ parcet oculus meus, neq; miserebor: & quum
clamauerint uoce magna ad aures meas, non exaudiam eos. CA. IX.

A ET clamauit in auribus meis uoce magna, dicens, Appropinquate qui
estis [a]constituti præsides urbis, & quisq; arma quibus uastet manu sua
habeat. Et ecce sex uiri uenerũt de uia portæ superioris quæ respicit Aqui
lonem, & quisq; habebat arma quibus dissiparet in manu sua: deinde erat
uir unus in medio eorum indutus lineis, & [b]atramentariũ scriptorium [hæ-
rebat] ad lumbos eius: hi ingredientes steterũt iuxta altare æneum. Et glo
B ria dei Israelis sublata erat à Cherub super quẽ fuerat, ad [c]limen ædis, & cla-
mauit ad uirum illum qui erat indutus lineis, & qui atramentarium scripto-
rium habebat ad lumbos suos. Et dixit DOMINVS ad eum, Transi per me
diam urbem & per Ierusalem, & signato Taf in frontibus uirorum gemen- Apoc. 7. a
tium & dolentium propter uniuersas abominationes factas in medio eius.
Et ad illos dixit in auribus meis, Trãsite in ciuitate post istum, & percutite:
non parcat oculus uester, neq; misereamini, senem, iuuenem, uirginem, pu-
C bem & mulieres trucidetis ad internetionem: super quencũq; uero Taf fue-
rit, ad hunc ne accesseritis: Incipite autem à sanctuario meo. Inceperunt er
go à uiris senioribus qui erant ante ædem. Et dixit ad eos, Contaminate
ædem, & implete atria interfectis. Exite: & exierunt, & percusserunt in ciui
tate. Et factum est quum illi percuterent, ut ego superstes manerem, cade-
remq; in faciem meam, clamansq; dicerem, Ah DOMINE deus, num tu per-
des uniuersas reliquias Israelis, dum effundis furorẽ tuum super Ierusalem?
D Et dixit ad me, [a]Iniquitas domus Israelis & Iuda supra modũ magna est, im-
pletaq; est terra sanguinibus, & ciuitas plena est [b]defectione, quia dixerunt,
Reliquit DOMINVS terram, & DOMINVS non uidet. Quapropter etiam
ego non miserebor, neq; parcet oculus meus, sed uiam eorum rependam in
caput

[a] *Videtur ulam, quod aliàs porticũ seu uestibulum significat, pro atrio poni, quod est ante adytũ, in quo promiscuum est uulgus.*

[c] *Alij legũt foetorem. Varia dicunt hic, uidetur adorationis quoddam fuisse genus, ut ramo aliquo idola tangerent, deinde ori suo admouerẽt: quidam codices habent api, ori uel nari meo.*

Describitur supplicium quod propediem immineat sceleratis, interim pij suam consolationem habent.

[a] *Ebr. Constitutiones urbis per metonymiam pro præfectis militum, quos Nabuchodonosor propediem erat missurus cõtra urbem ut eam perderent: quidam legunt, uisitationes.*

[b] *Alij pinatium, seu pugillarem habent.*

[c] *Miphtan potest etiã spatium esse quod est inter bechal & aram.*

[a] *Alij legunt, uiolentia hamas.*

[b] *Defectione, scilicet à deo uero ad idola.*

[c] *Muta uarie exponunt, aliqui declinationem scilicet iuris aut iudiciorum, alij à mot deducũt baculum intelligentes quo pauperes deprimuntur, sensus in idem recidit.*

caput eorum. Et ecce uir ille qui indutus erat lineis, quiq; habebat atramentarium
in lumbis suis respondit uerbum, dicens, Feci sicut præcepisti.

CAP. X.

Exod. 24.

ET uidi, & ecce in extensione quæ erat super caput Cherubim tanquam lapis A
ᵃsapphiri, & ueluti aspectus similitudinis solij apparentis super eos. Et dixit
ad uirum lineis indutum, dixit inquam, Ingredere ᵇintra rotam ad Cherub, & im-
ple uolas tuas prunis de medio Cherubim, & sparge super urbem, & ingressus me
uidente. Cherubim autem stabāt à dextris ædis, dum ingrederetur uir iste, & nu
bes impleuit atrium interius. Et sublata est gloria DOMINI ab ipso Cherub ad li
men ædis, & repleta est domus nube, & atrium plenum fuit splendore gloriæ DO
MINI. Et sonitus alarum Cherubim auditus est usq; ad atrium exterius quasi uox
dei omnipotentis. Et factū est quum ipse præcepisset uiro qui erat indutus lineis, B
& diceret, Accipe ignem intra rotam intra Cherubim, ut ueniret & staret iuxta ro
tam. Tum misit Cherub manū suam de medio Cherubim, ad ignem qui erat in-
ter Cherubim, & tollens posuit in uolas illius qui erat indutus lineis, qui accipiens
exiuit. Et uisa est in Cherubim similitudo manus hominis sub alis eorum. Et ui
di, & ecce quatuor rotæ iuxta Cherubim, rota una iuxta Cherub unum, & rursus
rota una iuxta Cherub unum, & aspectus rotarū fuit instar aspectus lapidis Thar
sis. Porrò aspectus eadē similitudo quatuor ipsis, ac si esset rota in rota. Quumq;
irent, ad quatuor quadraturas suas ibant: non reflectebant eundo, sed ad locum
quem respiciebat caput, post illud ibant, neq; reflectebant dum irent. Et ᶜomnis C
ᶜcaro eorum, & tergum eorum, & manus eorum, & alæ eorū, atq; rotæ plenæ erāt
oculis circunquaq; ad quadraturas ipsorum rotarum ipsarum. Porrò rotas ipsas
ᵇuocauit Gilgal in auribus meis. Erātq; singulis quaternæ facies, facies una erat fa
cies Cherub, facies secunda facies hominis, tertia facies leonis, & quarta aquilæ. Et
eleuati sunt Cherubim, hoc idem animal quod uideram iuxta fluuium Chabor.
Quum incederēt Cherubim, ibant iuxta eos & rotæ: & quum Cherubim eleuarēt
alas suas in altum de terra, non reuertebantur rotæ etiam ipsæ quæ prope illos.
Quum starent illi, hæ constiterunt: & quum eleuarentur illi, eleuabantur & ipsæ:
erat enī in eis spiritus animalis. Et exiuit gloria DOMINI à limine domus, & con D
stitit super Cherubim. Et leuātes Cherubim alas suas, eleuati sunt de terra coram
oculis meis: & dum egrederentur erant rotæ iuxta eos, steteruntq; ad ostium por-
tæ domus DOMINI orientalis, & gloria dei Israelis erat super eis desuper. Hoc idē
animal est quod uideram sub deo Israelis ad fluuium Chabor. Et cognoui quod
Cherubim essent. Quaternæ facies singulis, & quaternæ alæ singulis, atq; simili-
tudo manuum hominis sub alis eorum. Similitudo autem uultus eorū sunt uul-
tus illi quos uideram ad fluuium Chabor: aspectus eorum & ipsi, quisq; ibāt rectà
antrorsum.

Infra 1.a.

Supra 1.a.

Ostenditur quomodo deus deserturus sit templum, non sponte, sed coactus ipsorum malitia, urbem et templum con. te mandans.

ᵃSolij sapphirinū firmamentum crystallinum.

ᵇAlij legunt, sub.

ᶜCaro pro substātia tropice dicitur.

ᵇAlij legunt, & uocabat o rota.

CAP. XI.

SVstulit autem me spiritus, & introduxit me ad portam orientalem domus DO A
MINI, quæ respicit ortum, & ecce erant in introitu portæ uigintiquinq; uiri, in-
ter quos uidi Iasaniam filium Asur, & Palatiam filium Benaiæ, principes populi.
Et dixit ad me, Fili hominis, isti sunt uiri qui cogitant prauitatem, & moliūtur con
silium prauum in hac ciuitate. Dicunt enim, Non ᵃest prope, ædificandæ domus,
hæc est olla, & nos caro. Idcirco uaticinare contra eos, uaticinare fili hominis. Et
cecidit super me spiritus DOMINI, & dixit ad me, Dic, Sic ait DOMINVS, Sic quidē
dixistis ô domus Israel, ac ᵇaffectiones animi uestri ego noui: multiplicastis interfe B
ctos uestros in urbe ista, quin plateas eius implestis interfectis. Propterea sic dicit
DOMINVS deus, Interfecti uestri quos posuistis in medio eius, hi caro sunt, & ipsa
olla est, uos autem educam de medio eius. Gladium timuistis, gladium inducam
super uos, dicit DOMINVS deus. Et educam uos ex ea, & tradam uos in manum
alienorum, & ᶜiure uobiscum agam. Gladio cadetis, ad limitem Israelis iudicabō

Exprobrat Iudæis contemptum legis diuinæ neglectum iustitiæ & pauperū oppressionem, pro his pœnam interitum læta promittens pijs.

ᵃScilicet malum uel calamitas.

ᵇEb. Ascensiones spiritus uestri, uel gradus.

ᶜEbr. Faciam in uobis iudicia.

uos, ut cognoscatis quod ego sum DOMINVS. Hæc uobis non erit olla, nec uos eritis
intra eam, ut caro ad limitem Israelis iudicabo uos, ut sciatis quod ego DOMINVS, quod
in institutis meis non ambulastis, & iudicia mea non fecistis, sed secũdum morem
gentium quæ circum uos sunt, fecistis. Factum est autem quum prophetarem,
ut Palatias filius Benaiæ moreretur, tum cecidi in faciem meã, & clamaui uoce ma
C gna, dicens, Ah DOMINE deus, num tu consummationem facies reliquiarũ Israe
lis? Factusque est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, fratres tui, fratres in
quam tui, uiri qui iure [b]propinquitatis tibi [iuncti sunt,] & omnis domus Israelis
uniuersa ea, ad quos dixerunt habitatores Ierusalem, [c]Discesserũt procul à DOMI
NO, hæc terra nobis, ut eam occupemus, data est. Idcirco dic, Sic dicit DOMINVS
deus, Etiamsi eos procul abegerim in gentes, etiamsi disperserim eos in terras ad
quas uenerunt, fui tamen eis paulum ad sanctuarium, in nationibus ad quas ue
nerunt. Propterea dic, Sic ait DOMINVS deus, Ego congregabo uos de populis,
& colligam uos de terris in quas dispersi estis, & dabo uobis terram Israelis. Et ue
nient illuc, & tollẽt omnia [d]idola eius, & omnes abominationes eius ex ea. Dabo
D quoque eis cor unum, & spiritum nouum dabo in uisceribus eorum: auferam cor la
pideum de carne eorũ, & tribuam eis cor carneum, ut ambulent in institutis meis,
& custodiant iudicia mea, faciantque ea, & erunt mihi populus, ego uero ero eo
rum deus. Quod si quorundam cor aut corda spurcitias suas & abominationes
suas sectari perrexerint, rependã uiam eorum in caput eorũ, dicit DOMINVS deus.
Eleuarunt itaque Cherubim alas suas, & rotæ è regione ipsorum, & gloria dei Israe
lis super eos superne. Ascenditque gloria DOMINI de medio urbis, & stetit super
montem qui est ad Orientem ciuitati. Et spiritus sustulit me, atque introduxit me
in Chaldæam per uisionem in spiritu dei ad captiuos, recessitque à me uisio quam ui
deram. Et loquutus sum ad captiuos omnes sermones DOMINI, quos ostẽderat
mihi.

Supra dixerat eos nõ fecisse iuxta ritus gẽtium, hic dicit fecisse: sed supra intellexit de uirtutibus gentiũ natura insitis, hic uero de idololatria & de sceleribus.

[b]Ebr. Viri uindiciarum tuarum. Gaal significat eum qui iure propinquitatis mortuo fratri semen excitat, aut uindex sanguinis qui relictã hæreditatem iure sibi uendicat.

[c]Longe recesserunt, uel ut alij uolunt, discedite. Hæc uerba quidam ad Chaldæos insultantes captiuis referunt, alij ad ciues urbis Ierusalem, qui fratres in Babylonẽ sub Iechonia abductos sic abijciunt.

[d]Ebr. Spurcitias suas, intelligit autem idola.

Iam post [illegible] quia [illegible] sub Nehemia [illegible] Media.

Iere 32.f [illegible]

CAPVT XII.

A FActus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, tu habitas in medio do
mus rebellis, qui oculos habent ad uidendum, & non uident: aures habent ad
audiendum, sed non audiunt, quia domus rebellis sunt. Et tu fili hominis fac ti
bi [a]instrumenta migrãtibus accommoda, & migra in die coram oculis eorum, mi
grabis de loco tuo ad locum alium uidentibus illis, si fortè uideant, quia domus re
B bellis est. Et efferes instrumenta tua ut uasa ad transmigrationem parata, idque in
terdiu coram oculis eorum, & tu egredieris sub uesperam coram oculis eorum, ut
solent egredi qui aliò emigrant. Ante oculos eorũ perfode tibi parietem, & effer
per ipsum, & uidentibus ipsis baiula super humerum, & effer in caligine, facie tua
obtecta, nec terram aspicias, quoniam dedi te portentum domui Israelis. Feci er
go sic quemadmodum iussus fueram, nam instrumenta mea ut solent qui emigrãt
interdiu exportaui, sub uesperã autem manu mihi foramen in pariete effodi, atque
C baiulaui super humerum in [b]caligine ipsis cernentibus. Et factus est sermo DO
MINI ad me mane, dicens, Fili hominis, an non dixerunt ad te domus Israelis, do
mus rebellis, quid tu facis? Dic ergo ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, [c]Onus istud
principis est qui est in Ierusalẽ, atque totius domus Israelis qui sunt in medio eorum.
Dic, Ego portentum uestrum, sicut feci, sic fiet eis: transmigrabunt & in captiuita
tem abibunt, & princeps qui est in medio eorum, super humerum baiulabit in ca
ligine, & egredietur per parietem quem perfoderunt, ut efferrent per eum, faciem
D suam operiet, ne oculo suo terrã aspiciat. At ego expandã super eum rete meum,
inque sagena mea capietur, ducamque eum Babylonem in terram Chaldæorũ, quam
tamen non uidebit, & ibi morietur. Et omnes per circuitũ qui ei auxilio fuerunt,
omnesque [e]copias eius dispergam in omnem uentum, & gladium distringam post
eos, & scient quod ego DOMINVS, dum dissipauero eos inter gentes, & disperserim
eos

Paradigmate ostendit propheta, quomodo urbs in diuturna obsidione grauiter premenda, atque demum capienda.

[a]Ebr. Vasa transmigrationis.

[b]In caligine, id est, clam, furtim.

[c]Onus est graue uaticinium, infaustum, triste. Vt Esaiæ 13.

[e]Ale exercitus militaris.

Iere 39.b & 52.a

eos in terras. Porrò reliquos faciam ex eis [e]paucos uiros, à gladio, fame, peste, ut
enarrent omnes abominationes suas inter gentes, ad quas uenient, & sciant quia
ego DOMINVS. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicēs, Fili hominis, panem F
tuum in commotione edes, & aquas tuas cum fremitu & formidine bibes, dicesq́
ad populum terræ, Sic dicit DOMINVS deus de habitatoribus Ierusalem, & de ter-
ra Israelis, Panem suum in formidine comedent, & aquam suam in uastatione bi-
bent, eo q̄ terra eius redigatur in solitudinē, ne ultra plena sit, propter uiolentiam
omnium habitantium in ea. Ciuitates habitatæ desolabuntur, & terra uasta erit,
ut sciatis q̄ ego sum DOMINVS. Iterū factus est sermo DOMINI ad me, Fili ho-
minis, Quid sibi uult hoc prouerbiū quod inter uos uertitur in terra Israelis? quū
dicitis, Protrahuntur dies, & peribit omnis [f]uisio. Propterea dic ad eos, Sic dicit
DOMINVS deus, Efficiam ut cesset prouerbium istud, ut ultra non utentur eo in
Israele, quin potius loquere ad eos, Imminēt dies illi, & quidquid præuiderūt [pro
phetæ.] Vltra enim non erit omnis uisio uana, & diuinatio blanda in medio do- G
mus Israelis. Quoniam ego DOMINVS loquar, & quodcunq; loquar, efficiā: non
differetur ultra, quin in diebus uestris, ô domus rebellis, loquar uerbum, & perfi-
ciam illud, dicit DOMINVS deus. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fi
li hominis, ecce qui sunt de domo Israelis, dicūt, Visio quam ille uidet in dies mul-
tos atq; in tempora longa, prophetat eam. Idcirco dic ad eos, Sic dicit DOMINVS
deus, Nequaquam differentur omnia uerba mea, sed uerbum quod loquar fiet, di
cit DOMINVS deus.

CAPVT XIII.

ET factus est ad me sermo DOMINI in hunc modum, Fili hominis, uaticinare A
contra prophetas Israelis, qui prophetant, & dic ad eos qui ex corde suo pro-
phetant, Audite uerbum DOMINI, Sic dicit DOMINVS deus, Væ prophetis stul-
tis, qui eunt post spiritum suum, quum nihil uiderint. Tanquam uulpes in deser
tis facti sunt prophetæ tui, ô Israel, non ascendistis in rupturas, [a]neq; sepiuistis se-
pem pro domo Israelis, ut staretis in prælio in die DOMINI. Viderūt uanitatem,
& diuinationem mendacem, dicentes, DOMINVS dixit, quum DOMINVS non mi
serit eos, [b]sperantéq; uerbum ratum fore. An non uisionem uanam uidistis, & di-
uinationem mendacem dixistis, & dixistis, Dicit DOMINVS, quum ego non dixe-
rim? Propterea sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidē uanitatem loquuti estis,
& uidistis mendaciū, idcirco ecce ego contra uos, dicit DOMINVS deus, & erit ma- B
nus mea contra prophetas qui uident uana, & diuinant mendacia, in arcano popu
li mei non erunt, & in [c]albo domus Israelis non scribentur, neq; uenient ad terram
Israelis, & scietis quia ego DOMINVS deus. [d]Iam ob id quod seduxerūt populum
meum, dicētes, †Pax, quū non sit pax: & [e]ipse ædificat parietem, [f]ipsi uero crustam
inutilem oblinunt. Dic ad eos qui inutili crusta oblinunt, q̄ [g]casurus sit, Erit im-
ber inundans, & uos lapidibus grandinis cadetis, & uentus procellæ disrumpet.
Et ecce muro cadente, an non dicetur ad uos, Vbi est tectorium quod obduxistis?
Propterea sic dicit DOMINVS deus, Ego efficiam ut uentus procellosus irrumpat
in furore meo, & sit imber inundans in ira mea, & lapides grandinis in calore meo
ad perdendum. Ego euertam parietem quem uos crusta inutili incrustastis, & ad C
fligam eum ad terram, & retegetur fundamentum eius, & cadet, & uos conficiemi
ni in medio eius, & scietis q̄ ego DOMINVS. Et complebo furorem meum in pa-
riete, & in his qui eum incrustant tectorio [h]inutili, dicamq́ ad uos, Non est paries,
neq; qui eum incrustarūt. Prophetæ Israelis prophetant Hierosolymę, & uident
ei uisionem pacis, quum nō sit pax, dicit DOMINVS deus. *Et tu fili hominis, po
ne faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant ex corde suo, & uaticina-
re contra eas, & dicas, Sic dicit DOMINVS deus, Væ his qui cōsuunt puluillos sub
omnes cubitos manuum, & faciunt [i]ceruicalia ad caput omnis staturæ, ad uenan-

Z

Seruātur pauculi nō suo merito, sed ut scelera sua inter gentes agnoscant, & prædicent diuinā iustitiā.

[e]Viros numero dicit Ebræus, [illegible] est, paucos, ut Latini in contrario sensu innumeros dicunt, id est, multos sine numero.

[f]Visum uel uisio pro prophetia, ut Esa. 1.

[a]Lo repetitur per zeugma.

Taxātur falsi prophetæ, ostenduntur exitus & pœna eorū, atq; eorum qui eos audiunt.

[b]Alij legunt, faciunt sperare, hoc est: uanis spebus lactant plebē, fore ut uerbum quod ipsi loquuntur, ratū fiat: alij sic exponūt, languent in præstando uerbum.

[c]Ebr. In scripto uel in scriptura.

[d]Ebr. Propterea & propterea.

†Schalom Ebræis pacem significat, incolumitatem, tranquillitatem, salutem, &c.

[e]Ipse, scilicet populus.

[f]Ipsi, scilicet falsi prophetæ: uel simpliciter intellige hæc de pseudoprophetis, quorum quidā ædificāt, alij tectoriū insulsum obducūt. Allegorica sunt omnia. Quod ingeniosi proferūt, hoc alij ornant, & mutuas operas cōferūt.

[g]Casurus, s. paries.

[h]Ebr. Insulso.

*Non solū uiri erāt in populo dei qui falsa doctrina seducebāt sed & fœminæ, quas hic taxare uidetur. Vel uiros uocat mulieres, ut grauior sit cōtēptus, homines nihili & molles qui lingua tantum ualeant.

[i]Alij legunt, peplasia per caput.

Ordo perso. mutato.

dum animas, num capietis animas populi mei, & animas quæ ad uos [ueniunt] uiuificabitis? Vos prophanastis me coram populo meo propter pugillos hordei, & propter fragmenta panis, ad interficiendum animas, quas neci dare non debue
B ratis, & ad uiuificandum animas, quibus uitam promittere non debueratis, dum uos mentimini populo meo qui auscultant mendacio. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Ecce ad puluillos uestros quibus uos ibi uenabimini animas ut sint uolantes, ego conscindam eos de brachijs uestris, & dimittam animas quas uos uenamini, animas [b]aduolãtes [uobis.] Conscindam quoque ceruicalia uestra, & eruam populum meum è manu uestra, ut non sint ultra in manu uestra ad uenationem, & scietis quod ego sum DOMINVS. Quandoquidẽ mœrore affecistis cor iusti mendacio, quum ego eum mœrore non affecerim, & roboratis manus impij, quo minus reuertatur à uia sua mala, ut seruetur uiuus. Propterea non uidebitis ultra uanitatem, & diuinationem non diuinabitis, sed liberabo populũ meum è manu uestra, & scietis quod ego DOMINVS.

[b]Alij legũt, uolatiles id est, inconstantes.

CAP. XIIII.

A VEnerunt autem ad me quidam uiri de senioribus Israelis, & sederunt coram me. Factusque est sermo DOMINI ad me in hanc sententiam, Fili hominis, uiri isti passi sunt ascendere [a]idola sua ad cor suum, & offendiculum iniquitatis suæ posuerunt corã facie sua. Num consultus interrogabor eis? Idcirco loqueris ad eos, ac dices eis, Sic ait DOMINVS deus, Quicunque de domo Israelis fuerit, qui ascẽdere patitur sordes suas in cor suum, posueritque offendiculũ iniquitatis suæ coram
B facie sua, & uenerit ad prophetam, ego DOMINVS adductus sum ut respondeam ei, uenit in multitudine sordium suarum, ut deprehendam domum Israelis in corde eorũ, qui alienati sunt à me propter fœditates suas. Propterea dic ad domum Israelis, Sic dicit DOMINVS deus, Cõuertimini, & [b]auertite ab immũdities uestris, & ab omnibus abominationibus uestris auertite facies uestras. Quoniã quicunque de domo Israelis, & de peregrino qui habitat in Israele, qui abalienatus fuerit à me,
C & passus fuerit ascendere sordes suas in cor suum, posueritque offendiculum iniquitatis suæ ante faciem suam, & uenerit ad prophetam consulturus me per eum, ego DOMINVS patiar ut respondeatur ei ex me, ponamque faciem meam contra illum, & [c]uastabo eum, ut sit in signum & in prouerbium, extirpaboque eum de medio populi mei, & scietis quia ego DOMINVS. Et propheta si seductus loquutus fuerit sermonem, ego DOMINVS seduxi prophetam illum, extendamque manum meam super eum, & delebo eum de medio populi mei Israelis. Et portabũt iniquitatem
D suam: qualis erit iniquitas interrogantis, talis erit iniquitas prophetæ. Ne scilicet ultra erret à me domus Israelis, neque contaminentur ultra in omnibus transgressionibus suis, sed sint mihi populus, & ego sim eorum deus, dicit DOMINVS deus. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, si terra peccauerit contra me, ut scelus designet, ut extendam manum meam super eam, & confringam baculum panis eius, immittamque in eam famem, & succidam ex ea hominem & iumentum, & fuerint tres uiri illi in medio eius Noë, Daniel & Iob, ipsi in iustitia sua libe
E rabunt animam suam, dicit DOMINVS deus. Si bestiam malam traduxero per terram, quæ uastauerit eam, ut uasta sit, ut metu bestiaræ nemo transire audeat, & tres uiri illi [fuerint] in medio eius, uiuo ego, dicit DOMINVS deus, non liberabunt filios aut filias, ipsi soli liberabũtur, & terra ipsa uasta erit. Aut si gladium induxero super terram illam, & dixero, Gladius transibit terram, & excidero ex eà hominem & iumentum, & tres illi uiri [fuerint] in medio eius, uiuo ego dicit DOMINVS
F deus, [e]non liberabunt filios & filias, sed ipsi soli liberabuntur. Vel si pestem immisero in terrã illam, & effudero furorem meum super eam in sanguine, ut excindam ex ea hominem & iumentum, & Noë, Daniel & Iob [fuerint] in medio eius, uiuo ego dicit DOMINVS deus, non liberabunt filium aut filiam, sed ipsi in iustitia sua

Prima pars huius capitis criminatoria est, eorũ qui ueniunt non syncero animo ad audiendum uerbũ dei, sed uomicam habent in pectore: Altera refellit opinionem falsam, quod aliena iustitia seruet impios.

Veniunt isti ad prophetam sciscitãtes de uolũtate domini, sed cor plenum erat idololatria.

[a]Quod idola, uerti Ebraice est sordes, fœditates.

[b]Aliqui intelligunt auertite oculos uestros, uel facite recedere homines ab iniquitate.

[c]Alij legunt, ponam eum, supple in exemplum.

[e]Ebr. Si liberabunt, formula iurandi, uehementer negat, nequaquam liberabũt.

Narratio historica.

Scelera.

Supra 11.a

Altera pars huius capitis.

Supra 4.d.5.d

sua liberabunt animam suam. Quoniam sic dicit DOMINVS deus, [c]Etiamsi qua-
tuor iudicia mea mala, nempe gladiũ, famem, bestiam nocentem, atq; pestilentiam
immisero in Ierusalem, ad excindendum ex ea hominem & iumentum? Et ecce re G
liquum in ea quod euasit filiorum & filiarum qui educti sunt, en ipsi egrediētur ad
uos, & uidebitis uiam eorum ac studia eorum, & consolationem capietis super ca-
lamitate quam induxi super Ierusalem, super omni [inquam calamitate] quam in-
duxi super eam. Hi adferent uobis cõsolationem, quando uideritis uiam eorum
& studia eorum, & cognoscetis q; non sine causa fecerim omnia quæ feci ei, dicit
DOMINVS deus.

[c] Alij legunt, quanto magis.

CAP. XV.

FActus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, quid fiet ex ligno uitis A
præ omnibus lignis? & ex palmite qui est inter ligna syluæ? Num accipitur ex
ea lignum ex quo fiat opus? num capiunt ex ea clauum, ut suspendāt ad eum quod
cunq; uas? Ecce traditur igni in deuorationē, duas extremitates eius ignis absum
psit, medium eius exaruit, num proderit ad opus? En quum illud integrum esset
non potuit quidpiam ex eo fieri, quanto minus quum ignis ipsum deuorauit exu-
stumq; sit, fit ex eo ultra opus aliquod? Propterea sic dicit DOMINVS deus, Sicut B
lignum uitis inter ligna syluæ, quod tradidi igni ut absumatur, sic tradidi habitato
res Ierusalem. Ponam enim faciem meam cõtra eos, de igne egredientur, & ignis
deuorabit eos, & scietis q; ego sim DOMINVS, quum posuero faciem meam cõtra
eos. Ego reddam terram desolatam, eo q; præuaricando præuaricati sunt, ait DO
MINVS deus.

Similitudine ostendit Ierusalem merito repudiandam, quod officio suo nō fungatur.

CAP. XVI.

F[a] Actus est sermo DOMINI ad me in hanc sentētiam, Fili hominis, indica ipsi Ie A
rusalē abominationes suas, dicesq;, Sic dicit DOMINVS deus ad Ierusalem, [a]Ve
næ tuæ, & natales tui de terra Chananæi, pater tuus Amorrhæus, & mater tua Hi
thæa. Et quod ad natiuitatem tuam [attinet,] in die qua tu nata es, non est præci-
sus umbilicus tuus, neq; aquis lota es ad leniendum, neq; sale es salita, neq; fascia
inuoluta. Non misertus est tui oculus, ut faceret tibi quiddam ex his, ut miseratio
ne super te cõmoueretur, quin abiecta eras in superficie campi in uolutatione ani-
mæ tuæ eo die quo nata eras. †Quumq; te preterirem, uideremq; te proculcatam
in sanguinibus tuis: dixi ad te quum esses in sanguinibus tuis, Viue: dixi inquam
tibi in sanguinibus tuis, Viue. Auxi te in multa millia ut germen agri, multiplica
ta es, creuisti, [b]& uenisti ut mundo muliebri [matereris,] ubera tua [c]prominuerāt, &
pilus tuus germinarat, nuda eras ac turpis. Quumq; te preterirem uidissemq; te,
ecce tempus tuum tempus [d]amorum, & expandebam alam meam super te, & ope-
rui turpitudinem tuam, atq; iuraui tibi, & inij fœdus tecum, dicit DOMINVS deus,
& facta es mea. Et laui te aquis, ablui sanguines tuos à te, & unxi te oleo, indui te
acupictis, calceaui te melino [pelle,] amiciui te bysso, obtexi te serico subtilissimo.
Ornaui te ornamēto, armillas posui super manus tuas, & torquem ad collū tuum. B
Et appendi monile super faciem tuam, globulos in aures tuas, & coronam decoris
super caput tuum. Et ornata es auro & argento, uestimentum tuum byssinum,
sericum & acupictum, similam, mel & oleum comedisti, & supra modum pulchra,
feliciter ad regnū promouisti. Et exiuit nomen tuum ad gentes propter pulchri-
tudinem tuam, (absoluta enim erat,) idq; propter decorem meum quem posui in
te, dicit DOMINVS deus. At tu confisa pulchritudine tua, scortata es in nomine
tuo, atq; effudisti scortationes tuas ad omnem prætereuntē, quod fieri [a]non opor
tuit. Accepisti quoq; de uestimentis tuis, ut faceres tibi excelsa discoloria, scorta-
taq; es super eis, non sequentur & non erūt [talia.] Accepisti præterea [c]mundum
tuum muliebrem de auro meo, ac de argento meo quæ tradideram tibi, & fecisti ti
bi imagines masculas, & scortata es cum eis: accepisti etiam uestes tuas acupictas,
& operuisti eas, oleum meum & suffitū meum posuisti ante eas. Insuper panem

Crimina recensi-[illegible] in qua commemorat beneficia [illegible] in populū [illegible], tum [illegible] et perfidia eius, [illegible] pa-[illegible].

[a] Ostēdit turpes natales Israelitarum, non meliores eos fuisse cæteris gētibus, nam Abraham ex media Chaldæa, idololatriæ officina euocatus fuit: prima enim adoptio in Abrahā fuit. Vel potest referri ad eorum mores, respondebant enim egregie moribus Ammorræorum & cæterarum gentiū, nec referebāt patrem Abraham.

[a] Venæ, id est, scaturigines, origines, natales: alij legunt, habitatiões, cõmorationes.

† Nō erat spes uitæ, quū tota esset puoluta in sanguine, sed benignissimus pater uoluit ut uiueret, seruauitq; eam ex gratia sua, ne in sanguine periret.

[b] Ebr. Venisti in monilia moniliū: quidā legūt, in tēpora temporū, circūloquutionem honestam mēsiū intelligentes.

[c] Ebr. Parata erant.

[d] Quidā legunt, amatorū pronuborū, erat iam nubendi tēpus.

Hactenus beneficia sua recensuit. Iam ostendit quàm male collocata sint, et perstringit eorum ingratitudinem & idololatriam sub nomine adulteri.

[a] Alij legunt, ut cum fieres.

[c] Ebr. Vasa decoris tui.

meum quem dederam tibi, similam, oleum & mel quibus te cibaueram, & posuisti
C ea ante eas in odorem suaueolentem, idq; factum est, dicit DOMINVS deus. Acce
pisti deniq; filios tuos & filias tuas quos peperisti mihi, & sacrificasti eos illis, ut de
uorarent. Num parũ erat tibi sic scortari, nisi & filios meos mactares, daresq; eos
illis, quum eos illis [f]traduceres? Et in omnibus abominationibus tuis ac fornica-
tionibus tuis non es recordata dierum adolescentiæ tuæ, quum esses nuda & tur-
pis, prouolutaq; in sanguine tuo. Et factum est post omne scelus tuum (uæ uæ ti
bi,) dicit DOMINVS deus, ut & fornicem tibi extrueres, & faceres tibi [g]excelsum in
omni platea, in omni compito ædificasti tibi excelsum tuum, & abominãdam red
didisti pulchritudinem tuam, diuaricasti pedes tuos omni prætereunti, & multipli
casti scortationes tuas. Scortata es cũ Aegyptijs uicinis tuis qui magni sunt [h]car-
ne, & multiplicasti scortationes tuas, ut ad iracũdiam me prouocares. Et ecce ex-
tendi manum meam super te, & succidi [i]demẽsum tuum, [k]tradidiq; te desiderio [l]o-
dientium te, nempe Palestinorum, qui pudore suffunduntur propter sceleratam
uiam tuam. Scortata es insuper cum Assyrijs, (neq; enim satiari poteras:) scorta
ta inquã es cum eis, neq; sic satiata. Multiplicasti præterea scortationes tuas cum
D terra Chanaan usq; in Chaldæã, neq; in hoc satiata. O q̃ [l]impotens est cor tuum,
dicit DOMINVS deus, quum designas omnia ista flagitia [m]meretricis præpotentis.
Quum ædificas fornicem tuũ ad initia omnis uiæ, & excelsum tuum facis in omni
platea. Non fuisti quemadmodum [reliquæ] meretrices, [n]licitando mercedem.
Mulier adultera pro marito suo alienos recipit. Ad hæc, omnibus scortis dant
mercedem, tu uero mercedem tuam dedisti omnibus amatoribus tuis, & muneri-
bus eos conduxisti, ut ingrederentur ad te ex circuitu ad tuas fornicationes. In te
& tuis scortationibus omnino contrarium est factum à [cæteris] mulieribus, neq;
enim [o]scortatores te ambierunt, neq; tibi merces data fuit, sed tu dedisti eis merce-
dem, itaq; contrarium in te fit. Propterea tu scortũ, audi uerbum DOMINI, Sic
dicit DOMINVS deus, Quandoquidem æs tuum [p]prodegisti, & in scortationibus
tuis pudenda tua retexisti erga amatores tuos, & cuncta idola tua abominanda, &
in sanguine filiorũ tuorum quos dedisti eis: idcirco ecce ego cõgrego omnes ama-
tores tuos, cum quibus [q]cõmixta es, & omnes quos dilexisti, cum omnibus quos
odisti: congregabo inquam eos ad te per circuitum, & retegam pudẽda tua coram
E eis, ut uideant cunctam turpitudinem tuam. Iudicabo quoq; te iudicijs adultera-
rum, & effundentium sanguinem, & dabo te sanguinem in æstu & zelo [meo.]
Et tradam te in manum eorum, ut euertant fornicem tuum, & demoliantur excel-
sa tua, nudentq; te uestibus tuis, & tollant ornamẽta decoris tui, dimittantq; te nu
dam & turpem. Adducant insuper contra te cœtum, & lapidibus obruant te, &
gladijs suis te confodiant. Exurent domos tuas igni, & edent in te iudicia in con
spectu multarum mulierum, efficiamq; ne posthac scorteris, neq; des meretriciam
mercedem. Faciam ut quiescat in te æstus meus, & zelus meus à te recedat: quie-
tus ero, neq; indignabor amplius. Eo q̃ non recordata es dierum adolescentiæ
tuæ, sed commouisti me omnibus istis, ideo ecce ego dedi uiam tuam super caput
[tuum] dicit DOMINVS deus, ne perficeres nepharium cogitatũ tuum in omnibus
abominationibus tuis. Quicunq; scommate delectatur, sumpto scommate de te,
dicet, Quemadmodum mater, sic & filia eius. Filia matris es tu, quæ respuit mari
tum suum & filios suos: & soror sororis tuæ es tu, quæ respuerunt uiros suos & fi
lios suos: mater uestra Hethæa, & pater uester Amorrhæus. Porrò soror tua ma
ior est Samaria & filiæ eius, quæ habitat ad sinistram tuam, & soror tua quæ te mi
F nor natu est, habitat à dextris tuis, Sodoma & filiæ eius. Et quidem in ijs earum
non ambulasti, nec secundum abominationes earum fecisti, sed [r]perpusillum in o-
mnibus uijs tuis q̃ ille sceleratius fecisti. Viuo ego dicit DOMINVS deus, Sodo
ma

[f] Supplent quidam, per ignem.

[g] Excelsum, id est, signum lupanaris, ut sunt sacella, delubra, aræ, lucus.

[h] Prodigiosam Aegyptiorum superstitionem taxat.

[i] Id est, decretum tuũ, legitimum tuum, exquisitissimũ cultum tuum. Vel, ut barbari dicunt, uictalitium tuum.

[k] Ebr. Dedi te in animam odientium te filiarũ Palestinorum.

[l] Alij legunt, peruersum, uastũ, cõcisum, obstinatum.

[m] Alij legunt in uocatiuo, sic, O tu nobilissimum scortũ, præpotens meretrix.

[n] Alij legunt, spernendo, ridendo.

[o] Ebr. Et post te non scortatum.

Iam pronunciatur sententia.

[p] Ebr. passiue legũt.

[q] Vel, cum quibus iucunda tibi fuit consuetudo.

Dabo te sanguinem, Ebraismus est, hoc est, sumam de te supplicium capitis, uel rependam tibi sanguinem, ut & sanguis tuus fundatur.

Hoc est, rependam tibi pro merito tuo.

[r] Alij legunt, parum abfuit quin peruersior illis fuisses: alij, corrupisti, perdidisti.

Exclamatio amplificans in sua libidi... & comparatio.

Infra 23.b

4.Reg.23.a

ma soror tua non fecit, ipsa inquam & filiæ eius, quemadmodum tu fecisti & filiæ tuæ. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuę, fastus, copia ciborum, felicitas, [a]otium, hæc habuit ipsa & filiæ eius, & manũ pauperis & egeni non [t]firmauit. Quũq; sic fastuosæ essent, designarunt abominanda quædam corã me, quas abieci posteaquam [u]uidissem. Samaria uero dimidium peccatorum tuorum non peccauit, quin tu plures abominationes fecisti q̃ illæ, ut tu in omnibus abominationibus tuis quas feceris, iustificaueris sorores tuas. Ergo & tu porta ignominiã tuam, (quæ [x]iudicabas sororẽ tuam) propter peccata tua quibus magis abominanda designasti q̃ ipsæ, quæ iustiores te sunt: tu etiam [inquã] confundere, & fer ignominiam tuam, quum tu [y]iustifices sorores tuas. Ego [z]quoq; reducam captiuitatem earum, nempe captiuitatem Sodomorum atq; filiarum eius, captiuitatem Samariæ atq; filiarum eius, & captiuitatem qua tu captiua teneris inter eas. Idcirco feres ignominiã tuam, & pudefies propter omnia quæ fecisti, dum tu es illis consolationi. Et sorores tuæ, Sodoma & filiæ eius, reuertentur ad priora sua, G
Samaria & filiæ eius redibunt ad priora sua, quandoquidem & tu tuæq; filiæ redibitis ad priora uestra. Neq; fuit fama sororis tuæ Sodomæ in ore tuo, quo tempore fastuosa eras, priusquam retegeretur malum tuum, utpote tempore probri filiarum Syriæ omniumq; quæ sunt circũ eas, & filiarum Palestinæ quæ contemnũt te circunquaq;. Scelus tuum & abominationes tuas tu portasti, dicit DOMINVS. Quia sic dicit DOMINVS deus, Ego quidem *agerem tecum quemadmodum tu fecisti, quæ spreuisti iuramentum, ut irritum faceres fœdus. Recordabor tamen fœderis mei quod tecũ [inij] in diebus adolescentiæ tuæ, & erigam tibi pactum sempiternum. Tu uero recordaberis uiarum tuarum, ac pudefies, quum acceperis sorores tuas natu te maiores, unà cum his quæ te minores sunt, & tradam eas tibi ut filiæ tuæ sint, non autem ex fœdere tuo. Et confirmabo ego pactum meum tecum, & scies quia ego DOMINVS. Vt recorderis & pudefias, †neq; audeas amplius os aperire præ ignominia tua, dum ego propitius ero tibi in omnibus quæ fecisti, dicit DOMINVS deus.

Numerus [illegible] mutatus.

*Alij otium à felicitate non separant, sed iungunt potius, sed sensui nihil decedit: intelligit enim eos in prosperitate & felicitate omnium rerum securos & otiosos fuisse.

[t]Alij legũt adprehẽdit, alij præbuit: sed firmare manus pauperum, significat eis consilio & auxilio adesse, ne desperent.

[u]Videre pro rescire.

x Iudicare hic (uerbum est pilelthi) significat in alios decernere sententiam tanquam merito punitos. Sic enim Iudæi Israelitis fecerant, dum ob peccata in captiuitatem ducebantur.

y Iustificare uero non est Sodomitas aut Samaritas iustos facere, (quum nemo alium possit iustum facere, nec iusti erant,) sed aliorum comparatione minus malos ostendere. Sodomitæ pessimi erant, tamen Iudæi tam scelerati, ut eorum comparatione Sodomitæ iusti censeri possent.

z Hic læta quædam promittuntur, nempe restitutio Israelis cum accessione gentium per Christum Messiam. Tum Sodoma restituitur ad priora sua, quum sceleratissimi quiq; per prædicationem euangelij Christo accedunt. Eramus enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Si Iudæos reduxit per Christũ, qui sceleratiores fuerunt gentibus, cur non & gentes?

*Ebræi carent subiunctiuis, ideo futuris loco eius utuntur. Agerem, hoc est, agere possem, modo potentiali. Dignum quidem esset, ut tibi pro merito rependerem, sed nouũ fœdus sanciam tecum.

†Ebr. Nõ sit tibi apertio oris.

CAPVT XVII.

Oratio ænigmatica, qua perfidia Zedechiæ taxatur, et pœna indicatur. Loca quædam aspersa sunt de [illegible].

ET factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, Propone ænigma, & utere parabola ad domum Israelis, & dices, Sic dicit DOMINVS deus, Aquila magna, magnis pennis, longis alis, plena plumis, quas picturas habuit, uenit in Libanum, & tulit supremum fastigium Cedri, cacumen ramorum eius decerpsit, & traduxit illud in terram negotiatorum, in ciuitatem mercatorum posuit illud. Et tollens de semine terræ, & posuit illud in agrum [a]surcularem, quem [b]delegerat iuxta aquas multas, [ueluti] salicem po- B
suit illud. Et floruit, factaq; est uitis luxurians humili statura, ut respicerent palmites eius ad eam, radicesq; eius sub ea fuerunt. Et quum facta esset uitis, protulit palmites & flagella. Rursus erat aquila quædam grandis, magnis alis, & multas habẽs plumas, & ecce uitis illa anhela fuit radicibus suis ad illam, & palmites suos emisit ad illam, ut irrigaret eam ex elicibus plantationis suæ. In agrum bonum, & iuxta aquas multas erat plantata, ut fron- C
desceret & fructũ ferret, essetq; uitis egregia. Dic, Sic ait DOMINVS deus, Num illud prospere [[c]ei] cedet? An nõ radices eius funditus euellet, & fructum eius decerpet, ut arescat, [&] uniuersi rami germinis eius emarcescant, idq; nõ magna potẽtia aut populo multo, ut tollat eam radicitus? En plantata est, num prospere ei cedet? An nõ uento orientali afflata penitus marcescet, [&] cum elicibus germinationis suæ arescet? Factus est sermo DO- D
MINI ad me, dicens, Dic quæso ad domum rebellantem, An non scitis quid

[a]Vel, in seminarium. Ebr. In agrum seminis.

[b]Ebr. Accepit.

[c]Prior scilicet aquila.

sibi ista [uelint?] Dic, Ecce rex Babylonis uenit in Ierusalem, & tulit regem
eius, atque principes eius, & adduxit eos ad se in Babylonẽ, tulit quoque de se-
mine regio, & pepigit cum eo fœdus, & adegit eum ad iuramentum, & ab-
duxit fortes è terra, ut esset regnum humile, ne eleuaretur, sed custodiret fœ
dus eius, & staret in eo. At rebellis fuit ei, mittendo nuncios suos in Aegy
ptum, ut [illa] daret ei equos & populum multum. Num prospere ei cede
E ret aut euaderet qui talia fecit? Num liberabitur is qui fœdus irritum fecit?
Viuo ego dicit DOMINVS deus, si non in loco regis, qui eum regem consti
tuit [moriatur,] quod iuramentũ eius spreuit, & quod pactum eius irritum fecit, ob
id [inquam] apud eum in Babylone morietur. Neque Pharao cum magnis
istis copiis, & ingenti multitudine in bello quidquam ei efficiet, dum affun
ditur agger, & extruitur munitio ad excindendum [b]homines multos. Spre
uit iuramentum, irritum fecit fœdus, manu sua data: hæc [inquam] omnia
F fecit, [ideo] non liberabitur. [c]Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Viuo ego, si
non iuramentum meum quod uiolauit, & fœdus meum quod irritum fecit,
tradidero super caput eius. †Expandam enim super eum rete meum, & de Supra 12.d Infra 32.a
prehendetur in cassibus meis, & adducam eum in Babylonem, ut [d]iudicer il
lic cum eo, idque propter transgressionem qua transgressus est contra me.
Omnes quoque fugitiui eius cũ uniuersis agminibus eius cadẽt gladio, quique
reliqui fuerint, ad omnem uentũ dissipabuntur, & scietis quod ego DOMINVS
loquutus sum. Sic ait DOMINVS deus, Ego tollã de summo cacumine ce-
dri, & ponam illud, de summo inquam ramorum eius decerpam tenerũ [ra
G mum,] & plantabo eum super montem excelsum atque eminentem, in mon-
te sublimi Israelis plantabo illum, & ramum proferet, feretque fructum, eritque
cedrus elegans, habitabuntque sub ea omne uolatile, & omne pennatum, in
umbra ramorum eius sedebũt. Scientque omnia ligna agri quod ego DOMINVS
humiliauerim arborem altam, & altam fecerim arborem humilem: arefece-
rim arborem uiridem, & germinare fecerim arborem aridam. Ego DOMI
NVS loquutus sum, & feci.

CAP. XVIII.

A FActus est sermo DOMINI ad me, dicens, Quæ hæc parabola quam uerti
tis inter uos, dicentes in terra Israelis? Patres comederũt labruscam, &
dentes filiorũ obstupescunt. Viuo ego, dicit DOMINVS deus, non erit in- Ierem. 31.d
ter uos ultra qui utatur ista parabola in Israele. Ecce omnes animæ meæ
sunt: ut anima patris, sic & anima filii, meæ sunt: [&] anima quæ peccauerit,
ipsa morietur. Et uir si fuerit iustus, feceritque iudicium & iustitiam, in mon
tibus nõ comederit, oculos suos non sustulerit ad idola domus Israelis, neque
uxorem proximi sui pollueri, ad mulierem mensibus immundam non ac-
B cesserit, & neminem læserit, pignus suum debitori restituerit, rapinam non
rapuerit, panem suum esurienti dederit, atque nudum ueste operuerit, ad fœ- Esa. 58.b Matth. 25.e
nus nihil dederit, excessum [lucri] non acceperit, ab iniquitate retraxerit ma
num suam, [&] iudicium atque [a]ueritatem fecerit inter uirum & uirum, in sta-
tutis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, ut faciat ueritatem, iustus
ille est, uiuendo uiuet, dicit DOMINVS deus. Si is genuerit filium [b]grassato
C rem, effusorem sanguinis, qui designauerit unum ex illis, nullum autem ex
his fecerit, quin potius in montibus comederit, uxorem proximi sui conta-
minauerit, pauperem & egenum læserit, rapinas rapuerit, pignus non red-
diderit, [c]oculos suos attollit ad idola, abominationem facit, ad fœnus dede-
rit, excessum accepit, [d]uiuétne [ille?] Haudquaquam uiuet, sed propter cun
ctas abominationes istas quas fecit, certissime morietur, & sanguis eius su-
per ipsum erit. Quod si filium genuerit is, qui uiderit omnia peccata pa-
tris

[b]Ebr. Animas multas.

[c]Ala execrationem aut iura-mentum significat. Qui enim uiolant iuramentũ, execrationi se obnoxios reddunt, quæ in articulis fœderis cõtinetur.
[d]Hoc est, disceptabo cum eo.

Exhortatio est ad pœnitentiam et conuertantur & effugiant irã dei.

[a]Veritatem facere, est ex fide & corde facere, uere, candide, non hypocritice: potest etiam exponi, bona fide fecerit.
[b]Pariz homo perruptor, grassator, tyrannicus, uiolentus.

[c]Oculos attollere, est animum ad rem aliquam adiicere.
[d]Vita pro gratia dei & omnibus bonis quæ ex hac sequuntur: Mors pro ira dei & calamitate quæ ex hac uenit.

tris sui quæ fecit: uiderit inquam, sed non fecit secundum ea, in montibus non co-
medit, oculos suos ad idola domus Israelis non attollit, uxorem proximi sui non
polluit, neminem lædit, fœnus non oppignorat, rapinam non rapit, panem suum D
famelico dat, nudum ueste operit, abstinet à paupere manum suam, fœnus & ex-
cessum non accipit, iudicia mea facit, & in statutis meis ambulat, is ob iniquitatem
patris sui non morietur, sed uiuendo uiuet. Pater uero eius si calumniando calu-
mniam fecerit, rapinam à fratre rapuerit, & in medio populi sui quod non bonum
fecerit, ecce [is] morietur in iniquitate sua. Et dicitis, Quare filius non portaret ini
quitatem patris? Quod filius fecit iudicium & iustitiam, & custodiuit omnia sta-
Deut 14.c 4.Reg.4.b 2.Par.25.b tuta mea, fecitque ea, [ideo] uiuendo uiuet. †Anima quæ peccauerit, ipsa morietur:
[ideo] filius non portabit iniquitatem patris, neque pater portabit iniquitatem filij, E
sed iustitia iusti erit super eum, & impietas impij erit super eum. Quod si auersus
fuerit impius ab omnibus peccatis suis quę fecit, & custodierit omnia statuta mea,
feceritque iudicium & iustitiam, uiuendo uiuet, & non morietur. Omnes præuari
cationes eius quas fecit non commemorabuntur ei, sed in iustitia sua quam fecit, ui
uet. †Num desidero aut uolo mortem impij, dicit DOMINVS deus? An non ma-
Psal 29.a Infra 33.c gis ut se conuertat à uijs suis [malis,] & uiuat? Et si iustus auerterit se à iustitia F
sua, & fecerit iniquitatem, iuxta omnes abominationes quas fecit impius, fecerit,
num is uiuet? omnium iustitiarũ suarum quas fecit nulla erit recordatio: in trans-
gressione sua qua trãsgressus est, & in peccato suo quod peccauit, in his morietur.
Infra 33.d Et dixistis, Via domini non est [e]æqua. Audite quæso domus Israelis, Num uia
mea non est æqua? an non potius uiæ uestræ æquæ non sunt? Quum auerte-
rit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, mortuusque fuerit in eis, in iniqui-
tate sua quã fecit morietur. Sic quum impius se auerterit ab impietate sua quam
fecit, feceritque iudicium & iustitiam, ipse animã suam uiuam seruabit. Nempe [f]ui-
dens, cõuertit se ab omnibus præuaricationibus suis quas fecit, uiuẽdo uiuet, non G
morietur. Et dixerunt domus Israelis, Via domini non est æqua. An uiæ meæ
non sunt æquæ, ô domus Israelis? An non potius uestræ uiæ æquæ non sunt?
Idcirco quenque ex uobis iuxta uias suas iudicabo, ô domus Israelis, dicit DOMINVS
Matth.3.a deus. †Cõuertimini [igitur,] & [g]reducite ab omnibus præuaricationibus uestris,
ne iniquitas uobis offendiculo sit. Abijcite à uobis omnes præuaricationes ue-
stras, in quibus præuaricati estis, & facite uobis cor nouum & spiritum nouum.
Infra 33.c Cur enim moreremini domus Israelis? Quandoquidem non delector morte mo
rientis, dicit DOMINVS deus. Auertite ergo & uiuite.

[e] Ebr. Librata seu parata: ac si diceres, æquata ad æquilibrium iustitiæ.

[f] videns iniquitatem suam.

[g] Reducite uel auertite, quisque; scilicet alium, uel faciẽ uestram.

CAPVT XIX.

Apertius fortasse coh[ae]reret cap. 19. Videatur & Iohã ad [illegible] quod lect. 23.

Describitur sub specie lugubris carminis uita scelerata principum et peiorum populi, nec sine uitio populi. Quæ pœna, quales priores reges qualis Zedechias, indicatur sub allegoria. Exhortatio subest ad meliorem frugem.

TV autem [fili hominis] sume lamentationem super principes Israelis, & dic, A
Cur *mater tua leæna inter leones accubuit, [&] in medio leonum educauit ca
tulos suos? Effecit ut unus ex catulis suis ascenderet, leunculusque fieret, qui didi-
cit diripere prædam, comedere homines. Audierunt de eo gentes, & comprehen
sus est in fouea eorum, introduxeruntque eum hamo in terram Aegypti. Vidésque
quod expectatum esset, frustrataque esset spes eius, tulit unum ex catulis suis, posuitque
eum ut esset leunculus. Qui uersatus inter leones, factus est leunculus, asuetus ra B
pto & præda ac comedere homines. [a]Cognouit quoque uiduas illorum, & ciuita-
tes illorum uastauit: deuastata itaque est terra cum omnibus quæ in ea erant à uoce
rugitus eius. Et constitutæ sunt gentes contra eum per circuitum ex regionibus,
expanderuntque super eum rete suum, captusque est in fouea eorum. Concluserunt
itaque eum, & hamis duxerunt eum ad regem Babylonis, atque introduxerũt eum in
munitiones, ut non audiretur rugitus eius ultra in montibus Israelis. Mater tua si C
cut uitis in [b]sanguine tuo, quę est plantata iuxta aquas, frugifera atque frondifera ab
aquis multis. Et factæ sunt ei uirgæ fortes cum sceptris dominãtium, exaltata est
statura eius inter ipsas frõdes, & uisa est in altitudine sua, in multitudine palmitum

*Mater populus Iudaicus.

[a] Alij legunt, & diruit palatia eorum.

[b] In sanguine tuo, hoc est, in numerosa sobole, uel in sanguine tuo quod fudisti.

D ſuorum. Euulſa eſt in furore,& abiecta in terrã,& uentus orientalis exiccauit fru
ctum eius,cõuulſæ atq; arefactæ ſunt uirgæ fortitudinis eius, ignis abſumpſit eas.
Et †nunc plãtata eſt in deſertum, in terra ſqualida & ſitienti. Egreſſusq; eſt ignis Oſe.13.d
de uirga ramorum eius,& deuorauit fructum eius, ut non eſſet in ea uirga fortis,
& ſceptrũ ad dominandũ. Hæc eſt lamentatio,& erit lamentatio. CA. XX.

Oſtendit malitiam domus Iſraelis qua ab initio laborarunt, filii patres impietate imitātur, ne dicam uincent, & quæ eos pœna maneat.

A FActum eſt anno ſeptimo, quinto [menſe,] decima [die] menſis, uenerunt uiri
ſeniores Iſraelis conſulturi DOMINVM, & ſederũt coram me. Et factus eſt ſer
mo DOMINI ad me,dicendo, Fili hominis loquere cum ſenioribus Iſraelis, & dic
ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Num ad conſulendum me uos ueniſtis? Viuo
ego,non [a]quærar uobis,dicit DOMINVS deus. An non iudicabis eos,an non iu-
dicabis fili hominis? abominationes patrum eorum indica illis,& dic ad eos,Sic di
cit DOMINVS deus,Eo die quo elegi Iſraelem, & [b]leuaui manum ſuper ſemen do-
mus Iacob,& cognitus ſum eis in terra Aegypti, & leuaui manũ meam ſuper eos,
dixi,Ego DOMINVS deus ueſter. Eodem die leuaui manum meam ſuper eos,ut
educerem eos de terra Aegypti, in terram quam exploraueram eis, fluentem lacte
& melle, & quæ [c]elegantiſſima eſt omnium terrarum. Tum dixi ad eos, Singuli
abominationes oculorum ſuorum abijcite,& in idolis Aegyptiorum ne polluami
B ni,ego DOMINVS deus ueſter. Ipſi uero rebelles fuerunt contra me, neq; uolue-
runt mihi auſcultare,nec abiecerunt ſinguli abominationes oculorum ſuorũ, neq;
abiecerunt idola Aegyptiorum. Dixi ergo ut effunderem iram meam ſuper eos,
& perficerem furorem meum in eis in medio terræ Aegypti. At propter nomen
meum feci,ne prophanaretur coram oculis gentiũ,inter quas ipſi erãt, apud quas
& in quorum oculis cognitus ſum illis,ut educerem eos de terra Aegypti. Eduxi
itaq; eos de terra Aegypti,& introduxi eos in deſertũ, dediq; †eis ſtatuta mea atq; Leui.18.a Rom.10.a
iudicia mea indicaui eis, in quibus homo, ſi ea fecerit, uiuet. Sed & ſabbata mea
dedi †eis,quæ eſſent ſignum inter me & inter eos, ut ſcirent q; ego DOMINVS qui Exod.20.b. 31.c
ſanctifico eos. Et exacerbarũt me domus Iſraelis in deſerto, in ſtatutis meis non Deut.5.b
ambulauerunt,iudicia mea abiecerũt,in quibus homo,ſi ea faceret,uiueret,& †ſab Exod.16.f
bata mea admodum prophanarunt. Tum [d]decreui effundere æſtũ meum in eos
in deſerto,ut eos funditus perderem. Attamen feci propter nomen meũ, ut non
C prophanaretur in oculis gentium, in quarum oculis eos eduxeram. Leuaui itaq;
manum meam ſuper eos in deſerto, ne introducerem eos in terrã quam dedi [eis]
manantem lacte & melle,& quæ elegantiſſima eſt omnium terrarum,eo q; iudicia
mea repudiarunt,& in inſtitutis meis non ambularunt,atq; ſabbata mea propha-
narunt,ſiquidẽ cor eorũ graditur poſt idola ſua. Pepercit tamen eis oculus meus
ne perderem eos,neq; eos conficerem in deſerto. Ad filios uero eorum in deſer-
to dixi,In ſtatutis patrum ueſtrorum nolite ambulare, & iudicia eorum nolite cu-
ſtodire,neq; polluamini in idolis eorum,ego DOMINVS deus ueſter, ambulate in
inſtitutis meis,& cuſtodite iudicia mea, atq; facite ea, ſabbata mea ſanctificate, ut
ſint in ſignum inter me & inter uos,ut ſciatis q; ego ſum DOMINVS deus ueſter.
At filij quoq; exacerbarunt me,in inſtitutis meis non ambularũt, iudicia mea non
cuſtodierũt ut ea facerent,(in quibus homo,ſi ea fecerit,uiuit,) ſabbata quoq; mea
D prophanarunt. Tum decreui effundere furorem meum ſuper eos,cõſummareq;
in eis iram meam in deſerto: uerum retraxi manũ meam, idq; feci propter nomen
meum,ut non prophanaretur in oculis gentium, coram quarum oculis eos eduxe
ram. Rurſum ergo leuaui manum meam ſuper eos in deſerto, ut diſſiparem eos
inter gentes,& diſijcerem eos in nationes, eo q; non fecerunt iudicia mea,& q; re-
pudiaſſent ſtatuta mea,ſabbataq; mea prophanaſſent,oculiq; eorum eſſent [inten
ti] poſt idola patrũ ſuorum. Et ego dedi eis ſtatuta non bona,& iudicia in qui-
bus non uiuent. Pollui quoq; ipſos in muneribus ſuis, quum traducerent omne
primoge-

[a] Hoc eſt, non reſpondebo uobis. Vel, quandoquidem hypocritæ eſtis, nolo ut me quæratis, nolo à uobis quæri.

[b] Leuare manum, geſtus eſt iurãtis: poteſt etiam geſtus eſſe eius qui potentiam & robur ſuum exerit. Ad hæc leuat manũ, qui percutit & punit. Hæc tria ſignificata in hoc capite reperiuntur. Deinde retrahit manum, quũ à puniendo ceſſat.

[c] Zebi caprea eſt, ponitur autem pro ornamento & decore.

[d] Ebr. Dixi.

ᵉprimogenitū ut uastarem eos, [&] ut sciant q̃ ego sum DOMINVS. Propterea fili hominis loquere ad domum Israelis, & dic ad eos, Sic ait DOMINVS deus, Adhuc & in hoc blasphemauerunt me patres uestri, dum præuaricādo præuaricarentur in me. Quum enim introduxissem eos in terram, super quam leuaueram manum meam, ut eam darem eis, & illi uidissent omnē collem excelsum, atq; omnem arborem frondosam, immolauerunt ibi sacrificia sua, dederuntq; ibi ᶠirritationem muneris sui, ponentes ibi odorem suaueolentiæ suæ, & libantes ibi libamina sua. Et dixi ad eos, Quid excelsum [est] quò uos cōuenitis? Itaq; uocatum est nomen E eius Bama usq; in hodiernum diem. Idcirco dic ad domum Israelis, Sic dicit DOMINVS deus, An ᵍnon in uia patrum uestrorum polluti estis, & post idola eorum uos scortamini? Quum enim affertis munera uestra, ut traducatis filios uestros per ignem, uos polluimini in omnibus idolis uestris usq; in hunc diem, & ego quærerer à uobis, ô domus Israelis? Viuo ego, ait DOMINVS deus, non quærar à uobis. Et quod in ʰanimum uestrum ascendit, omnino non fiet, quum uos dicitis, Erimus quemadmodum gentes, sicut familiæ nationum, ut colamus lignum & lapidem. Viuo ego dicit DOMINVS deus, si non manu ualida, brachio extento, & furore effuso regnaturus sim super uos. Et educam de gentibus, & colligam uos de terris in quas dispersi estis, per manum fortem, & brachium extentum, atque in effuso furore. Et adducam uos in desertum populorum, & ⁱdisceptabo uobiscum isthic facie ad faciem, quemadmodum disceptaui cum patribus uestris in de- F serto terræ Aegyptiacæ, sic disceptabo uobiscum, dicit DOMINVS deus. Et transire uos faciam sub uirga, atq; ducam uos in uinculis fœderis. Et repurgabo ex uobis rebelles, & transgressores contra me, de terra habitationis eorum educam eos, & ad terram Israelis nullus ueniet, scietisq; quia ego DOMINVS. Et uos domus Israelis sic dicit DOMINVS deus, Singuli ite post idola sua, & colite [illa,] quandoquidem mihi obtemperare non uultis, & nomen meum sanctum non polluetis ultra muneribus uestris & idolis uestris, quoniam in monte sancto meo, in monte excelso Israelis, dicit DOMINVS deus, ibi seruient mihi uniuersa domus Israelis, tota inquam ipsa, in terra, ibi benigniter eos complectar, & ibi requiram ᵏThruma uestrum, & primitias donorum uestrorū in omnibus sacris uestris. In odore suaueolenti benigniter uos complectar, quum eduxero uos de populis, & congregauero uos de terris in quas dispersi estis, & sanctificabor in uobis coram oculis gentium, scietisq; quia ego DOMINVS, quum induxero uos in terrā Israelis, in terram super quam leuaui manum meam, ut darem eam patribus uestris. Et recordabimini ibi uiarum uestrarum, atq; cunctorū studiorum uestrorum in quibus polluti estis, & rubore perfundemini in faciebus uestris propter cuncta flagitia uestra quæ designastis. Et scietis quia ego DOMINVS, quum egero uobiscū propter nomen meum, & non iuxta uias uestras malas, & secūdum studia uestra corrupta domus Israel, dicit DOMINVS deus.

CAPVT XXI.

Factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam A ad uiam australem, & ᵃstilla uersus Meridiem, atque uaticinare super saltum agri australis, dicesq; ad saltum australem, Audi uerbum DOMINI, sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego accendo in te ignem qui deuorabit in te omne lignum uiride, & omne lignum aridum, non extinguetur ᵇflamma inflammata, sed adurentur iuxta eam omēs facies à Meridie usq; ad Aquilonem. Et uidebit omnis caro q̃ ego DOMINVS incendi eum, nec extinguetur. Et dixi, Ah DOMINE deus, ipsi dicūt mihi, An non in ᶜparabolis loquitur iste? Et factum est uerbū DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam uersus Ierusalem, & stilla super sanctuaria, & uaticinare super terram Israelis, Sic dicit DOMINVS, En ego contra te, & extraham gladium meum è uagina sua, & excindam ex te iustum & impium. Quandoqui-

Transitio. Transit enim ad ea quæ desi[gnauit in ter]ram introducti.

Occupatio.

Ironica concessio.

[illegible] Iudicii [illegible] dei.

ᵉEbr. Omne quod aperit uuluam.

ᶠIram uel irritamentum muneris sui. Metonymia est, hoc est, posuerunt uel dederunt illud, quo cum irritabant iram domini.

ᵍInterrogatio uehementer affirmat.

Quasi dicat, minimè.

ʰEbraice, quod ascendit super spiritu uestro, hoc est, quod animo concipitis aut cogitatis.

ⁱEbr. Iudicabor uobiscum.

ᵏQuid sit Thruma uide in Exodo.

Prædictio generalis omnium malorum quæ illaturus est Nabuchodonosor omnibus gentibus

ᵃStillare Ebræis est dura & acerba increpatione profundere, ut Græcis et Germanis, Mit bösen worten beschütten.

ᵇEbr. Flamma flammæ, hoc est, ingens flamma.

ᶜExcusabunt se non intelligere quæ obscuris uerbis dico.

dem ergo excindam ex te iustũ & impium, idcirco egredietur gladius meus de ua-
gina sua contra omnem carnem, à Meridie ad Aquilonem, & sciet omnis caro q
B ego DOMINVS qui extraxi gladium meum de uagina sua, nõ reuertetur ultra. Et
tu fili hominis, ingemisce in contritione lumborum, & in amaritudine ingemisce
coram oculis eorum. Quod si dixerint ad te, Cur tu ingemiscis? Dic, Propter ru
morem, uenit enim, & liquefiet omne cor, & remittent cunctæ manus, & mœrore
replebitur omnis spiritus, & omnia genua fluent aquis: ecce uenit & fiet, dicit DO-
MINVS deus. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, uaticinare
& dic, Sic ait DOMINVS deus, Dic, gladius, gladius exacutus, & etiã expolitus est,
ut uictimam mactet exacutus est, ut splendeat politus est. Aut gaudebimus? [b]Vir
C ga est filij mei respuens omne lignum. Et dedit eum ad expoliendũ, ut manu præ
hendatur, ipse est exacutus gladius, & idem politus, ut det eum in manum interfe-
ctoris. Clama & eiula fili hominis, quia hic erit in populo meo, hic [stringetur] in
omnes principes Israelis, pauores ingruent ab hoc gladio in populum meum. Id-
circo plaude super femur tuum, quoniam explorator est. Et quid si [c]uirga repro-
bans non esset? dicit DOMINVS deus. Et tu fili hominis uaticinare, & complode
manus, [f]duplicetur gladius, quin triplicetur gladius interfectorũ, is est gladius cæ-
D dis magnæ, penetrans eos, ut dissoluatur cor, & multi cadãt in omnibus portis eo
rum: dedi terrorem gladij, heu factus est splendens, [g]inuolutus ad mactationem.
Decerne unum consilium, aut dexteram tene, aut sinistrã, quocunq; facies tua con-
stituta fuerit. Et ego quoq; manus meas complodã, & faciam quiescere furorem
meum, ego DOMINVS loquutus sum. Et factum est uerbum DOMINI ad me, di-
cẽs, Et tu fili hominis, pone tibi duas uias, ut ueniat gladius regis Babylonis, de ter
E ra una egredientur ambę, & separa tibi locum, in cõpito uię ciuitatem elige. Viam
ponas, ut ueniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon, & ad Iudam in Ierusalem
munitam. Quoniam stetit rex Babylonius in [h]biuio, in compito duarũ uiarum,
ut diuinando inquirat, [i]expoliat sagittas, quærat imagines, inspiciat iecur. Ad de
xteram eius fuit diuinatio Ierusalem, ut ponat arietes, ut aperiat os ad cædem, ut ex
altet classicum, ut ponat arietes, affundat aggerem, & extruat turrem. At istis fuit
uelut uana quædam diuinatio in oculis eorum, [nam] [k]iuramenta iuramentorum
F cis. [l]Is uero in memoriam reuocat iniquitatem, ut capiatur. Propterea sic dicit
DOMINVS deus, Quãdoquidem effecistis ut iniquitas uestra in memoria sit, (nam
retectæ sunt præuaricationes uestræ, & conspicua peccata uestra in omnibus stu-
dijs uestris,) idcirco memoria uestri fiet, & manu capiemini. Et tu ad occisionem
[m]damnate princeps Israelis, cuius uenit dies atq; tempus, quo finem capiat iniqui-
tas [tua.] Sic dicit DOMINVS deus, Remoue cidarim, & tolle coronam, hæc non
hæc, ad extollendũ humilem, ad deijciendum sublimem. [n]Obliquam, obliquam,
obliquam ponam eam. Etiam hæc non fuit, donec is ueniat [o]cui iure [conuenit,]
G huic tradam eam. Tu autem fili hominis uaticinare & dic, Sic dicit DOMINVS
deus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum, dicesq;, Gladius gladius distri-
ctus est ad occisionem politus, ut consumat, & in hoc splendet. Quum contem-
plantur tibi uana, & diuinant tibi mendacia, ut ponãt te cum ceruicibus [p]propha
norum impiorum, quorum dies uenit, in tempore quo finem habet iniquitas. [q]Re
deundum est ad uaginã suam, in locum ubi creatus eras, in terra [r]uenarum tuarum
iudicabo te. Et effundam super te indignationem meam, in igne excandescentiæ
meæ sufflabo in te, & tradam te in manum barbarorum hominum, qui artifices
sunt uastationis. Igni eris in cibum, & sanguis tuus erit in medio terræ, tui nulla
erit mentio: ego DOMINVS loquutus sum.

CAP. XXII.

A ET factus est sermo DOMINI ad me in hunc modum, Et tu fili hominis, an non
iudicabis? an non iudicabis [inquam] ciuitatem sanguinum? indica ei cunctas
abomi-

[b]Alij sceptrũ legũt.

[c]Alij aliter legunt, Virga respuens etiã non erit: sed uidetur sensus esse, Populus iste sceleratus est uirga præsente, quid fieret si deus non puniret? qualis esset populus, quum pœnis non emendatur?

[f]Hoc est, non semel sed iterum atq; iterũ feriat.

[g]Hoc est, insertus & conditus capulo aut manubrio, ut teneri possit: alij, cõcitatus stridore quodam uolitans ut turma auiũ.

[h]Ebr. Ad matrẽ uiarum.

[i]Alij dicunt, ut commisceat.

[k]Alij legunt septem, alij aliter.

[l]Is scilicet Nabuchodonosor.

[m]Alij legunt, Et tu interficiende impie princeps.

[n]Alij dicunt peruersam, alij curuam, alij prauam: pertinet autem ad coronam, quæ non amplius futura est, donec is ueniat cui reposita est, Christus scilicet. Nullius capiti ultra conueniet ob curuitatem.

[o]Ebr. Cui est iudiciũ, quia pater dedit filio omne iudicium.

[p]Alij legunt, uulneratis damnatis.

[q]Alij legunt in imperatiuo, Reduc: alij, et si rediret, tamẽ in loco, &c.

[r]Terra uenarum, id est, in natali solo.

Post generalem malorum prædictionem specialem iam subiungit, taxat Iudæos sceleraq; eorum ostendit ob quæ plectendi erãt à Chaldæis.

Apostropha ad gladium.

Apostropha ad Zedeciã principem.

Sermo ad ciuitatem [illegible]

abominationes suas, dicesq́ue, Sic ait DOMINVS deus, Ciuitas effundēs sanguinem
in medio sui, ut tempus eius appetat, & quæ idola fecit contra se ut pollueretur.
In sanguine tuo quem effudisti, deliquisti: & in idolis tuis quæ fecisti, polluta es,
& adduxisti dies tuos, & peruenisti ad annos tuos, idcirco tradidi te opprobrium
gentibus, & derisionem cunctis terris. Quæ prope sunt, & qui longe absunt à te,
subsannabunt te, quod polluto es nomine, idq́ue cum [a]multa turba. En principes Is- B
raelis, [b]quisque pro uirili sua fuerunt in te, in hoc ut effunderēt sanguinem. Patrem
& matrem uilipenderunt in te, peregrino qui est in medio tui, fecerūt calumniam,
pupillum & uiduam adflixerūt in te. [c]Sancta mea despexisti, & sabbata mea pro-
phanasti. Viri [d]dolosi fuerunt in te, ut effunderēt sanguinem, & in montibus co
mederunt in te, atque scelus meditatum in te designarunt. †Verenda patris [e]retexit
in te, pollutamq́ue mensibus in te humiliarunt. Et quisque cū uxore proximi sui abo
minanda designauit: quisque nurum suam polluit abominando scelere: quisque soro
rem suam filiam patris sui in te humiliauit. Munera acceperunt in te ad effunden C
dum sanguinem, fœnus & excessum accepisti, & emolumentum tuum promoui-
sti cum iniuria proximi tui, atque mei es oblita, dicit DOMINVS deus. Et ecce ego
[f]percussi manū meam super auaritia tua quam exercuisti, & super sanguines tuos
qui fuerunt in medio tui. Num consistet cor tuum? num manus tuæ roborabun
tur in diebus istis quibus ego tibi [hæc] faciam? ego DOMINVS loquutus sum, & fa
ciam. Ego dissipabo te in gentes, & dispergam te in nationes, & finem faciā im-
munditiæ tuæ quæ in te est. Et tu [g]infirmata eris in oculis gentium, & scies quod ego
DOMINVS. Et factus est sermo DOMINI ad me, dicēs, Fili hominis, qui sunt de D
domo Israelis facti sunt mihi in [h]scoriam, uniuersi ipsi æs sunt, plumbū candidum,
ferrum, plumbum nigrū in medio fornacis, scoria argēti facti sunt. Propterea sic
dicit DOMINVS deus, Quandoquidē omnes uos scoria estis, idcirco ecce ego con
grego uos in medio Ierusalem, [i]massam argenti, æris, ferri, plumbi nigri, atque plum
bi candidi in medio [k]fornacis, ad sufflandum super ipsam ignem, & ad excoquen-
dum: sic congregabo in ira mea atque furore meo, & collocabo atque excoquam uos.
Colligam [inquam] uos & insufflabo super uos in igne indignationis meæ, ut ex E
coquemini in ea: quemadmodum excoquitur argentum in fornace, sic excoquemi
ni in medio [l]eius, & scietis quod ego DOMINVS effuderim æstum meum super uos.
Rursum factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis dic ad [m]eam, Tu ter
ra es non mūdata, neque compluta imbre in die furoris. Coniuratio prophetarum
eius in medio eius, sicut leo rugiens & qui prædam rapit, comederunt animā: opes
& quidquid pretiosum est acceperunt, atque uiduas eius multiplicauerunt in medio
eius. Sacerdotes eius [n]uiolenter discerpserunt legem meam, sanctuaria mea pro- F
phanauerunt, nec discrimen habuerunt inter sanctum & prophanū, & inter mun
dum & immundū non discriminarunt, sed & à sabbatis meis absconderunt ocu-
los suos, & ego prophanatus sum in medio eorū. Principes eius in medio eius
sunt quemadmodum lupi discerpentes prædam, ut effundant sanguinem, ut per-
dant animas, & ut auaritiæ & lucro inhient. Et prophetæ eius oblinunt eis crustā G
insulsam, uidentes scilicet uana, & diuinantes eis mendacium, dicētes, Sic dicit DO
MINVS deus, quū tamen DOMINVS non loquutus sit. Populus terræ calumni-
ando calumniati sunt, & prædam rapuerunt, pauperem & egenum oppresserunt,
peregrinum ui opprimentes absque iudicio. Et quæsiui ex eis uirum qui reficeret
sepem, & staret in ruptura coram me pro ipsa terra quo minus uastaretur, at non
inueni. [o]Effudi igitur furorem meum super eos, & in igne excandescentiæ meæ
consumpsi eos, uiam eorū rependi in caput eorū, dicit DOMINVS deus. XXIII.

ET factus est sermo DOMINI ad me in hanc sententiam, Fili hominis, fuerunt A
duæ mulieres filiæ unius matris, scortatæ ambæ in Aegypto, in adolescentia

[illegible]

Ioan. 5. a

[illegible]

Allegoria à re metallica.

Allegoria à terra [illegible]

[illegible] indicantur [illegible]

[a] Ebr. Magna tumultu, hoc est, omnia plena sunt seditionibus.
[b] Ebr. Quisque ad brachium suum, hoc est, ius metiūtur robore.
[c] Alij legunt sanctuaria.
[d] Rachil quid sit, uide Leuitici 19.
[e] Scilicet filius, uel quispiam.
[f] Percutere manum uel absterrendo, uel puniendo.
[g] Alij legunt, exhæredabo te, uel tu hæreditate destitueris.
[g] Alij legunt, Tu es hæreditas tuijpsius: alij, Tu prophanaberis.
[h] Scoria recrementū metallorum.
[i] Ebr. Cōgregationē.
[k] Fornax aliàs testa, catinus, ustrina.
[l] Eius, scilicet urbis.
[m] Eam, scilicet urbē, uel regionem.
[n] Vel, uim intulerunt legi meæ, legē meam uiolenter tractarūt.
[o] De re futura loquitur in præterito.

Sub allegoria taxat scelera & perfidiam regis Zedechiæ & populi Iudaici.

ſua ſcortationi indulſerunt, ubi & ubera earũ conquaſſata ſunt, ibiq́ contuderunt
ubera uirginitatis earum. Nomina uero earum Ahola, quæ fuit maior natu, &
Aholiba ſoror eius: [a]hæ mihi factæ ſunt, & pepererunt filios & filias. Porrò no-
mina earum Ahola Samaria, Ieruſalem Aholiba. Scortata eſt autem Ahola ſub
me, deperijtq́ amatores ſuos [b]Aſſyrios uicinos, indutos hyacinthinis, duces & ſa-
trapas, delectiſſimi & expetibiles iuuenes erant uniuerſi, equites qui equis uehun-
tur. [c]Scortata itaq́ eſt cũ eis, nempe cum delectiſſimis omnibus Aſſyrijs, & cum
B omnibus quos deperijt, inquinata eſt in omnibus idolis eorum. Sed & ſcortatio
nes ab Aegyptijs [receptas] non reliquit, nam illi iacuerunt cum ea in adoleſcentia
eius, hiq́ contuderũt ubera uirginitatis eius, & effuderunt ſcortationes ſuas ſuper
eam. Idcirco tradidi eam in manum amatorum eius, in manum filiorum Aſſur,
quos deperijt. Hi [†]retexerunt turpitudinem eius, & acceperunt filios eius & filias Supra 16.c
eius, & ipſam gladio occiderunt, factumq́ eſt [d]nomen mulieribus, & ediderunt in
[e]eam iudicia. Et uidit ſoror eius Aholiba, & corrupit amorẽ ſuum plus q̃ illa,
ſcortationemq́ ſuã plusq̃ ſcortationes ſororis ſuæ. Deperijt filios Aſſyriorum,
duces & ſatrapas uicinos ornatos [f]holoſericis, equites qui equis uehuntur, qui uni
uerſi ſunt delectiſſimi & expetibiles iuuenes. Et uidi q́ eſſet polluta, & q́ uia ea-
dem eſſet utriſq́ illis. Hæc adiecit ad fornicationes ſuas, uidens enim uiros ſcul-
C ptos in pariete, imagines Chaldæorum expreſſas minio, accinctos baltheo renes
ſuos, [g]criſtas [geſtantes] tinctas in capitibus ſuis, aſpectus triariorũ erat omnibus,
& ſimilitudo filiorum Babylonis, quibus natale ſolum Chaldæa erat: hos deperijt
poſtquam eos aſpexiſſet oculis ſuis, miſitq́ legatos ad eos in Chaldæam. Et in-
gredientes ad eam filij Babylonis in cubile [h]amatorium, polluerunt eam in ſcorta-
tione ſua, & polluens ſe cum eis, [i]receſſit anima eius ab illis. Et reuelata eſt ſcorta
tio eius, ignominiaq́ eius retecta, & receſſit anima mea ab ea, quemadmodum ani
ma mea à ſorore eius receſſerat. Auxit autem ſcortationẽ ſuam, memor dierum
adoleſcentiæ ſuæ quibus ſcortata erat in terra Aegypti, deperijtq́ concubitores
ſuos, quorum caro aſinorũ caro erat, & fluxus ſeminalis eorum fluxus equorum.
Et reuocaſti in memoriam ingens ſcelus adoleſcentiæ tuæ, dum contuſa ſunt ube-
D ra tua ab Aegyptijs, propter ubera adoleſcentiæ tuæ. Idcirco ô Aholiba, ſic di-
cit DOMINVS deus, Ecce ego ſuſcito amatores tuos contra te, à quibus faſtidit ani
ma tua, & adducam eos contra te per circuitum, nempe filios Babylonis & uniuer
ſos Chaldæos, præfectos, ſtrenuos, munificos, atq́ omnes filios Aſſyriorum, cum
ipſis iuuenes expetibiles, duces & ſatrapas uniuerſos, [k]heroes triarios & famigera
tos, qui uniuerſi equis uehuntur. Hi uenient contra te rhedis, curribus, uehiculis,
& cum cœtu populorum, circundabunt te lancea, clypeo & galea: dabo coram eis
iudicium, & iudicabunt te iudicijs ſuis. Dabo quoq́ zelum meum contra te, & a-
gent tecum in furore, naſum tuum, & aures tuas abſcindent, cadetq́ nouiſſimum
tuum gladio: ipſi auferent filios tuos & filias tuas, & nouiſſimum tuum deuorabi-
tur igne. Expoliabunt te ueſtimẽtis tuis, & auferent inſtrumenta mundi tui. Et
ceſſare faciam ſcelus tuum ex te, & ſcortationem tuam de [l]terra Aegypti, ut nõ ele
E ues oculos tuos ad eos, & Aegypti non recorderis amplius. Quoniã ſic dicit DO
MINVS deus, Ecce ego trado te in manũ [eorum] quos odiſti, à quibus faſtidit ani
ma tua. Agent illi tecum in odio, & tollent cunctum laborem tuum, & derelin-
quent te nudam & ignominia adfectam, & retegetur turpitudo ſcortationis tuæ,
& ſcelus tuum, & ſcortationes tuæ. [m]Facient hæc tibi, q́ ſcortata ſis poſt gentes,
& q́ polluta ſis in idolis eorũ. In uia ſororis tuæ ambulaſti, ideo tradidi calicem
eius in manum tuam. Sic dicit DOMINVS deus, Calicem ſororis tuæ bibes pro-
fundum & latum, (eriſq́ deriſui & ſubſannationi,) admodum capax eſt. Ebrie-
tate & adflictione repleberis, calicẽ ſtuporis & uaſtationis [bibes,] calicem ſororis
tuæ

[a] *Factæ ſunt mihi, ſupple cõiuges, uel meæ factæ ſunt, ut eſt Exodi 19.*

[b] *Vicini fuerũt Aſſyrij Samaritis, non loco, ſed ingenio et moribus.*

[c] *Ebr. Dedit ſcortationes ſuas ſuper eas electionem filiorum Aſſur.*

[d] *Nomen, ſcilicet infame.*

[e] *In eam, id eſt in Samariam.*

[f] *Alij legũt, omnis generis ornatu.*

[g] *Serube aliquid redundans in capite, ut tiaræ aut mitræ, ſeu uittæ.*

[h] *Alij legunt, amorũ ſeu uberum.*

[i] *Verbum hoc à luxatis mẽbris trahitur: alij exponunt, faſtidium cepit, nauſeã ab eis habuit.*

[k] *Scholiſchim triarij ſunt ſeu triſtatæ, uiri heroici, robore corporis, fortitudine animi, & prudentia in rebus agendis præſtantes.*

[l] *Hoc eſt, eam fornicationem quam tecũ adduxiſti e terra Aegypti.*

[m] *Quidam paſſiue exponunt, Hæc fient tibi propter ſcortationes tuas.*

tuæ Samariæ, bibes eum, & exuges, & testas eius comminues, atque ubera tua discer
pes, quoniam ego loquutus sum, dicit DOMINVS deus. Propterea sic dicit DO-
MINVS deus, Eo quod oblita es mei, & proiecisti me post tergum tuum, porta & tu F
quoque nepharium conatū tuum, & scortationes tuas. Et dixit DOMINVS ad me,
Fili hominis, an non iudicabis Aholam & Aholibam, ut annuncies eis abomina-
tiones earum? Nam adulterium commiserunt, & est sanguis in manibus earum,
cum idolis suis adulterium commiserunt, & etiam filios suos quos mihi genuerant
traduxerunt eis in cibum. Quin & hoc fecerunt mihi, polluerunt sanctuarium
meum in die illa, atque prophanarunt sabbata mea. Et quum mactarent filios suos
idolis suis, ipsa die uenerunt in sanctuarium meum, ut prophanarent illud, & ecce
sic fecerunt in medio domus meæ. Miserunt præterea ad uiros uenientes de lon
ginquo, ad quos missus legatus, & ecce uenerunt, propter quos lauisti, & illustra-
sti faciem tuam, & ornasti te ornamento. Sedisti super lecto glorioso, præpara-
taque mensa coram eo, & incensum meum atque oleum meum posuisti super ipsam.
Et uox turbæ lætæ in [a]eo cum uiris illis præ multitudine hominum adductorum
[o]Sabæorum de deserto, qui posuerūt armillas in manibus earum, & coronam de-
coris super capita earum. Et dixi, Cum uetula [aliquando] adulteria commise- G
runt, nunc & cum illa scortabuntur scortationibus eius, & ingressi sunt ad eam, ut
solet ad fœminā meretricem, sic [inquam] ingressi sunt ad Ahalā & ad Aholibam
mulieres sceleratas. Porrò uiri iusti illi iudicabunt eas iudicio adulterarum, atque
iudicio effundentium sanguinem, quoniam adulteræ sunt, & sanguis est in mani-
bus earum. Sic enim dicit DOMINVS deus, [p]Adducam contra eas cœtum, & tra-
dam eas in diuexationem & in prædam. Et cœtus obruet eas lapidibus, & excin
dent eas gladijs suis: filios earum & filias earum interficient, atque domus earū igni
comburent. Et cessare faciam scelus de terra, erudienturque omnes mulieres, ne a-
gant iuxta scelus uestrum. Dabunt itaque scelus uestrum super uos, & portabitis
peccata idolorum uestrorum, & scietis quod ego DOMINVS deus. CA. XXIIII.

FActus est sermo DOMINI ad me anno nono, mense decimo, decima mensis, di A
cens, Fili hominis scribe tibi nomen diei, articulum ipsius diei, [quo] rex Baby
lonis sese corroborauit contra Ierusalem in articulo eius diei. Propone domui re
belli parabolam, & dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Pone ollam, pone, & fun
de etiam aquam in eam: collige in eam frusta eius, omne frustum bonum, fœmur
& humerum, imple [eam] electissimis ossibus: cape & electum pecus, & [a]incende
ossa subter ollam, feruefac ebullitiones eius, ut scilicet coquantur ossa ipsius intra B
Explicatio allegoriæ. ipsam. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Væ ciuitati sanguinū, ollæ cuius [b]spu-
ma in ea est, & cuius spuma non exijt ex ea, per frusta eius, [c]per frusta eius euacua
eam, non cecidit super eam sors. Quoniam sanguis eius fuit in medio eius, super
limpidissimam petram posuit eum, non effudit eum in terram, ut puluere operire-
tur. Ad excitandum furorem, ad ulciscēdam uindictam, dedi sanguinem eius su-
Nahum 3.c Habac. 2.c per limpidissimā petram, ne operiatur. Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Væ †ci- C
uitati sanguinariæ, ego quoque magnam pyram incendam, multiplicādo ligna, suc
cendendo ignem, concoquendo carnem, condiendo condituram, ut & ossa ipsa
comburantur, ponendo [ollam] ipsam super prunas eius uacuam, ut incalescat, &
ardore æs eius soluatur, & excoquatur in medio eius immunditia eius, consuma-
turque [d]spuma eius. Frustra sudatum est, spuma eius copiosa non exit ex ea, [e]com-
putruit spuma eius. In immunditia tua destinatum scelus est, quandoquidem te D
mundaui, at non munda es ab immunditia tua, ultra non mundaberis, [f]quousque
quiescere faciam furorem meum in te. Ego DOMINVS loquutus sum, [g]uenit, & fa
ciam: non retrocedam, nō parcam, nec pœnitudine ducar, iuxta uias tuas, & iuxta
studia tua iudicabunt te, ait DOMINVS deus. Et factus est sermo DOMINI ad

[a] in eo templo.
[o] Pro Sabæis quidam legunt ebrios.
Verba sunt dei, alij aliter legunt, uerba sunt ualde obscura.
[p] Ebraice sunt infiniti ui, adducere uel facere ascendere, & dare.
Capiendam urbē ostendit allegoria, & extrinsecus factum quoddam idem portendens annectit.
[a] Alij legunt, instrue ossa subter eam ut pyram.
[b] Rubigo legunt alij.
[c] Hoc est, per uices extrahe, non simul.
[d] Alij legunt, rubigo.
[e] Alij legunt, hebescit in igne.
[f] Alij legunt, donec reposuero.
[g] Venit, supple tempus.

[h]Expetibile oculorū prophetæ uxor erat.

[i]Ornamentum dicitur coma, alij mitrā aut uittā intelligunt.

[k]Quid hæc nobis, supple portendant, seu significent.

[l]Loquitur de tēplo.

[m]Hoc est, premetis dolorem uestrum susurrio quodam, uel compūgemini, pœnitemini: alij legunt, ingemiscetis.

[n]Eleuatio animæ ipsorum, res quam quis desiderat, quam auet: alij legunt, onus animarum ipsorum.

me in hanc sententiam, Fili hominis, ecce ego auferam à te plaga [h]desiderabile oculorum tuorum, tu uero non planges, neq; plorabis, neq; ueniet lachryma tua. Ingemiscēdo sile, planctum [quem solent] pro mortuis ne feceris, [i]ornamentū tuum circumliga tibi, calceamenta tua pone in pedibus tuis, ne operias superius labium, & panem uirorum ne edas. Loquutus sum itaq; mane ad populum, & mortua est uxor mea uesperi, mane uero feci quemadmodum iussus eram. Et dixit ad me populus, An non indicabis nobis quid hæc [k]nobis quæ tu facis? Et dixi ad eos,

F Verbum DOMINI factum est ad me, dicens, Dic ad domum Israel, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego prophano sanctuarium meum, gloriationem fortitudinis uestræ, [l]expetibile oculorum uestrorum, & id cui parcit anima uestra, sed & filij uestri atq; filiæ uestræ, quos reliquistis, cadent gladio. Et facietis quemadmodū ego feci, superius labium non inuoluetis, & panem uirorum non comedetis. Ornamentum uestrum erit in capitibus uestris, calceamēta in pedibus uestris, non plangetis, neq; plorabitis, sed tabescetis in iniqtatibus uestris, & [m]murmurabitis quisq;

G ad fratrem suum. Et erit Ezechiel uobis in portentum, [ut] iuxta omnia quæ ille fecit, uos quoq; faciatis: quum hoc uenerit, & scietis quod ego sum DOMINVS deus. Et tu fili hominis, an non eo die quo tulero ab eis robur eorum, gaudium decoris eorum, expetibile oculorum ipsorum, [n]eleuationem animæ eorum, filios eorum, atq; filias eorum, eo die quum uenerit, qui euasit, ad te, ad famam auditam, eo scilicet die aperietur os tuum cū eo qui euasit, ut loquaris, & non sis ultra mutus, erisq; eis in portentum? Et scient quia ego DOMINVS.

CAP. XXV.

A quarto capite hactenus uaticinia aduerunt contra Iudaicam gentē, iam incipit & gentibus sua fata prædicere, Ammonitis primum, deinde Moabitis, Idumæis, Palestinis.

[a]Haha hāhe interiectio insultātis, & in fortunium obprobrātis.

[b]Vel, uersus.

A ET factus est sermo DOMINI ad me, dicēs, Fili hominis, pone faciem tuam contra filios Ammon, & uaticinare contra eos, dicesq; ad filios Ammon, Audite uerbum DOMINI dei, Sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidem tu dixisti, [a]Haha [b]super sanctuarium meum, quod prophanatum est: & super terram Israelis, quod desolata est: & super domum Iuda, quod in captiuitatem migrauit: idcirco ecce ego trado te filijs Orientis in possessionem, & inhabitabunt arces suas in te, & ponent in te habitacula sua, ipsi comedent fructum tuum, atq; hi bibēt lac tuum. Et ponam

[illegible]

B Rabbath in stabulationem camelorum, atq; filios Ammon in accubitum gregum, & scietis quod ego DOMINVS. Quoniam sic dicit DOMINVS deus, Eo quod plaudis manu, & pedem extendisti, & lætaris ex animo tuo omni contemptu super terram Israelis, idcirco ecce ego extendi manū meam super te, & tradam te gentibus in prædam, & excindam te de populis, & perdā te de terris, delebo te, ut cognoscas quod ego sum DOMINVS deus. Sic dicit DOMINVS deus, Eo quod dicit Moab & Seir, Ecce domus Iuda est sicut omnes gentes, idcirco ecce ego [c]aperio humerū Moab

[c]Humerum aperire, est aditum facere ad firmissima & munitissima loca, ut hostibus pateant, habent enim arces & propugnacula speciē humerorum.

C de ciuitatibus, de ciuitatibus eius [inquam] quæ sunt ab extremitate eius, inclytam terræ Bethiesimoth, & Baal Meon usq; ad Kiriathaim. Vt filios Orientis [accersam] contra Ammonitas, & tradam ipsam [Ammon] in possessionem, ne memoria Ammon sit in gentibus: ita in Moab edam iudicia, & scient quod ego DOMINVS. Sic dicit DOMINVS deus, Eo quod Edom fecit, ulciscēdo ultionem de domo Iuda, & delinquendo deliquerunt ulciscentes se de eis: idcirco sic dicit DOMINVS deus, Extendam manum meam super Edom, & excindam ex ea [d]homines & iumenta, ponamq; eam desolationem, à Theman Dedan usq; gladio cadent. Et

[d]Ebr. Hominem & iumentum.

[e]Ebr. Odio seu inimicitia perpetua.

[f]Facere ultionem & dare ultionem, Latinis auribus ingratū erit: at sic peccare malui, quàm longius ab Ebraica ueritate discedere: dixissem forte, Egregie ulciscar me de eis.

D dabo ultionem meam in Edom per manū populi mei Israelis, & facient in Edom secundum iram meam, & secundū furorem meum, & cognoscēt ultionem meam, dicit DOMINVS deus. Sic dicit DOMINVS deus, Eo quod Palestini in ultione fecerunt, & ulti sunt se ultione cum contemptu ex animo, ut uastarent [e]inueterato odio: idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego extendo manum meam super Palestinos, & excindā excisores, perdamq; reliquias littoris maris. Et [f]faciam in eis ultiones magnas cum castigationibus furoris, & scient quia ego DOMINVS quum

dedero

[i]dedero ultionem meam in eos.

CAP. XXVI.

FActum est rursum anno undecimo, prima mensis, factum est inquam uerbum A
DOMINI ad me, dicens, Filii hominis, eo quod dixit Tyrus de Ierusalē, Hæha, [a]con
fractæ sunt portæ populorum, conuersa est ad me, implebor, uastata est, idcirco sic
dicit DOMINVS deus, Ecce ego cōtra te Tyre, adducam que contra te gentes multas,
perinde ac si adduceretur mare cum fluctibus suis. Et demolientur muros Tyri,
& diruent turres eius, & abradam puluerem eius ab ea, ponam que eam in limpidissi
mam petram. Expansio sagenarum erit in medio maris, quoniam ego loquutus
sum, dicit DOMINVS deus, patebit que prædæ gentibus. Et [b]filiæ eius quæ sunt in
agro percutientur gladio, & scient quia ego DOMINVS. Quoniam sic dicit DO-
MINVS deus, Ecce ego adduco contra Tyrum Nabuchodonosorem regem Baby
lonis ab Aquilone, regem regum, cum equis, curribus, equitibus, cœtum & popu
lum ingentem. Filias tuas quæ in agro sunt occidet gladio, & ponet aduersum te B
munitionem, fundet contra te aggerem, eriget contra te lanceam, tormentū ferien
di è regione ponet ad muros tuos, & demolietur turres tuas telis suis. Propter a-
bundantiam equorum eius operiet te puluis eorum, à strepitu equitum, rotarum
atque curruum concutientur muri tui: quum ipse ingressus fuerit portas tuas, erit in
gressus quemadmodum in urbem diruptam. Vngulis equorum suorum concul
cabit omnes plateas tuas, populum tuum gladio occidet, & statuas roboris tui de-
ijciet in terram. Et spoliabunt opes tuas, & diripient merces tuas, diruent muros
tuos, & domus tuas amœniores demolientur, lapides tuos atque ligna tua & pulue
Iere.7.g rem tuum ponent in medio aquarum. †Et cessare faciam strepitum canticorū tuo C
rum, atque uocem cithararum tuarum, ut non audiatur ultra. Redigam denique te in
limpidam petram, & eris expansio sagenarū: non ædificaberis ultra, quia ego DO-
MINVS loquutus sum, ait DOMINVS deus. Sic dicit DOMINVS deus Tyro, An
non à fragore ruinæ tuæ, dum ingemiscit uulneratus, in occidendo occidionem in
medio tui cōmouebuntur insulæ? Descendent de solijs suis cuncti principes ma
ris, & auferent paludamēta sua, exuent uestes picturatas, induentur que horroribus,
sedebunt super terram, & pauebunt ad subitos [istos casus,] obstupescent que super
te. Idcirco tollēt de te lamentum, & dicent [c]tibi, Quomodo perijt [d]habitata à ma-
ribus, ciuitas celeberrima, quæ fuit fortis in mari, ipsa & inhabitatores eius, qui de
derunt formidines suas omnibus habitatoribus in ea? Nunc pauebunt insulæ à D
die ruinæ tuæ, terrebuntur inquam insulæ quæ sunt in mari ab exitu tuo. Quo-
niam sic dixit DOMINVS deus, Quum posuero te ciuitatem desolatam, sicut urbes
quæ non habitātur: quum adduxero super te abyssum, & operuerint te aquæ mul
tæ, deponam te cum his qui descendunt in foueam ad [e]populum sæculi, & ponam
te in terram inferiorem quemadmodum solitudines perpetuas, cum descendenti-
bus in lacum, adeo, ut amplius [f]non habiteris, & [g]dabo inclytam in terram uiuen-
tium. Terrores ponam te, & non eris: requireris, & non inuenieris amplius usque
in sæculum, dicit DOMINVS deus.

CAP. XXVII.

ET factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Et tu fili hominis, sume lamen- A
tum super Tyrum, dices que ad Tyrum, Quæ sedes ad transitus maris, negotia-
trix cum populis ad multas insulas, sic dixit DOMINVS deus, Tyre tu dixisti, Ego
absoluta sum pulchritudine, in [a]medio marium sunt termini tui, & qui ædificarūt,
absoluerunt pulchritudinem tuam. Abietibus de Senir ædificarunt tibi omnia
transtra, cedrum de Libano tulerūt ut facerent malum in te. Ex quercubus de Ba
san fecerunt remos tuos, & tabulas tuas fecerunt ex ebore, [b]fori tui ex insulis Ki-
thim. Byssus uariegatus ex Aegypto fuit expāsio tua, ut esset tibi uelum: hyacin- B
thus & purpura de insulis Elisa fuit operimētum tuum. Habitatores Zidonis &
Aruad fuerunt remiges tui, sapientes tui ô Tyre qui fuerunt in te, ipsi naucleri tui.

Vaticinium graue super Tyrum.

[a]Ebr. Confracta est ianuæ populorum, synthesis.

[b]Filiæ sunt regna aut oppida subiecta Tyris.

[c]Tibi, id est, de te.

[d]Quidam legunt, habitata à diebus.

[e]id est, ad eos qui iā olim mortui sunt.

[f]Eb. Vt non habites, scilicet in loco tuo.

[g]Alij legunt, non dabo, repetentes lo per zeugma hoc sensu, Non reddam te ornamentū in terra uiuētium. Sunt qui legūt, quū dedero ornamētum in terra uiuentium, ponam te terrores: uel, ut alij uolūt, labores, defatigationes.

Cohærent sequentia cū superioribus, eadem enim dicit, sed sub alia allegoria.

Tyrus fuit & aliarum in maritimis & co[illegible] sulis.

[a]Eb. In corde mariū.

[b]Alij legūt, Assyrij, dij pretoriola.

Seniores Gebal & sapientes eius fuerunt in te instaurantes fissuras tuas, omnes na
ues maris cum nautis suis fuerunt in te ad negotiandum negotiationẽ tuam. Per
sa, Lydus, & Afer fuerunt in exercitu tuo, uiri bello strenui clypeum & galeam su
spenderunt in te, hi [c]auxerunt splendorem tuum. Filij Aruad & exercitus tuus in
muris tuis per ambitum, & Pigmei fuerunt in turribus tuis, qui suspendentes pha
C retras suas in muris tuis per circuitum perfecerunt pulchritudinem tuam. [b]Thar
sis fuit negotiatrix tua propter copiam omnium diuitiarũ, [c]in argento, ferro, plum
bo albo, & plumbo nigro [quæ] reposuerunt in emporio tuo. Iauan, Thubal, &
Mæsech ipsi [f]mercatores tui in anima hominis, & uasis æreis dederunt negotiatio
nem tuam. De domo Thogarma equos & equites ac mulos dederunt negotia
tionem tuam. Filij Dedan fuerunt mercatores tui, & insulæ multæ negotiantur
[g]tecum, cornua, [h]ebur & [i]Habanim munera tibi attulerunt. Syria quoq; fuit in ne
gotiatione tua, propter multitudinem operum suorum [k]smaragdo, purpura, acu
pictis, bysso, corallo & carbunculo, [quæ] dederunt in emporium tuum. Sed &
D Iuda & terra Israelis fuerunt mercatores tui, tritico Minith, balsamo, melle, oleo &
resina quæ dederũt ad negotiationem tuam. Damascus quoq; negotiatur tecum
propter multitudinem operum tuorum, & propter copiam opũ, in uino Helbon,
& lana candida. Dan & Iauan subinde [l]conuehunt in emporium tuum, ferrũ fa
ctum, [m]cassia & calamus fuit in negotiatione tua. Dedan mercatrix tua uestibus
quæ nobilitati [conueniunt] ad [n]uecturam. Arabs & cuncti principes Kedar ipsi
negotiatores manus tuæ, agnis, arietibus & hircis in his inquam negotiatores tui.
E Mercatores Sabæi & Raema fuerunt negotiatores tui in præstãtissimis omnis ge
neris odoribus, & in omni lapide pretioso, deinde & aurum reposuerũt in empo
rio tuo. Haran, & Kanne, & Eden, mercatores Sabæi, Assyrij [o]Kilmad in merca
tione tua. Ipsi mercatores tui in omnis generis [mercibus] inuolucris hyacinthi
nis ac picturatis scrinijs thesaurorũ pretiosorum, quæ funibus ligatæ erant, & [p]ce
drinis in negotiatione tua. Naues Tharsis [q]præcipuæ fuerunt in mercatu tuo, im
pleta es & uehementer gloriosa facta in corde maris. In aquas multas induxerũt
F te [r]remiges tui, uentus orientalis cõtriuit te in corde marium. Thesauri tui & em
poria tua, negotiatio tua, nautæ tuæ & gubernatores tui, concinnatores tui, & qui
commutant commutationem tuam, & omnes milites qui in te sunt, & omnis mul
titudo tua quæ est in medio tui cadent in medio maris eo die quo tu corruis. Ad
uocem clamoris nautarum tuorum commouebuntur suburbia, descendentq; ex
nauibus suis omnes remiges, nautæ, & cuncti gubernatores maris super terrã sta
bunt. Et resonabunt super te uoce sua, & amare clamabunt, imponentes pulue
rem capitibus suis uolutabuntur in cinere. Et calui reddentur propter te inducto
caluitio, accingẽt se saccis, & flebũt super te in amaritudine animæ plãctu amaro.
G Et [s]sument propter te filij eorum lamentationem, & lamentabuntur super te, Quę
urbs sic [t]consopita est in medio mari sicut Tyrus? Quum exirẽt merces tuæ de æ
quoribus, satiasti populos multos, multitudine opum tuarũ atq; mercium tuarum
locupletasti reges terræ. [u]Tempus quo fracta es à maribus, in profunditatibus
aquarum merces tuæ, & omnis multitudo in medio tui ceciderunt. Cuncti habi
tatores insularum obstupuerunt super te, & reges earum horrore horruerũt, atq;
uultu turbati. Negotiatores in populis [x]sibilarunt super te, terror facta es, & nus
quam in sæculum.

CAP. XXVIII.

A FActum est autem uerbũ DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, dic principi Ty
ri, Sic dicit DOMINVS deus, Eo quod elatum est cor tuum, [a]dixistiq;, Deus ego
sum, in throno dei sedi in medio marium, quum tu homo sis, & non deus, tribui
sti autem tibi cor dei. Ecce tu Daniele es sapientior, nihil tam abstrusum quod te
lateat. In sapientia tua & in intelligẽtia tua [b]parasti tibi diuitias, & adquisiuisti au
rum

[a] Ebr. Ipsi dederunt gloriam tuam.
[b] Tharsis uidetur poni pro mari Mediterraneo.
[c] Ebræi ablatiuis mercium præpositionem in adponũt, quod Latinis non adeo frequens est, sed Germanis, Der trybt kouffmanschatz in ysen, uel, mit ysen.
[f] Mercatores in anima hominis qui uendunt mancipia.
[g] Ebr. Negotiatio manus tuæ.
[h] Alij coniunctim legũt, cornua eburnea.
[i] Habanim reliqui. Quidam enim Hebenum lignũ intelligũt, quidam pauones.
[k] Alij pro smaragdo carbunculum interpretantur, pro corallio margaritas, pro carbunculo uniones.
[l] Alij legũt, adductus.
[m] Pro cassia alij gingiber legunt.
[n] Seu ad equitatum, ut sunt phaleræ, & huiusmodi.
[o] Alij Kilmad appellatiue legunt, ueluti assueti.
[p] Supple lignis.
[q] Alij legunt, schadothaich, naues Tharsis arua tua.
[r] Alij legũt, osores, de prædatores, hostes.
[s] Alij legunt, Et sument hi in luctu aut lamento lamentationem propter te, sed uidetur de posteris loqui.
[t] Vel sic, Quæ urbs similis Tyro, sicut domita in medio mari.
[u] Supple uenit.
x Sibilus aliquando stuporem, aliquando irrisionem habet.
[a] Dicere pro cogitare, nã nemo hoc manifeste dicit, Ego sum deus, sed cogitationibus sibi tribuit.
[b] Ebr. Fecisti, nam & Latini dicunt rem facere.

Sermo minax contra principem Tyri, & prophetia super Zidonem, ad finem lætiora Israeli promittit.
Illa omnia per ironiã dicta sunt, uel quod rex sibi talia adscriberet ac arrogaret.

[illegible] pes, arrogans Tyri [illegible] quies [illegible]

Proceli [illegible] ad [illegible] principes [illegible] Danieli.

rum & argentum in thesauros tuos. In multitudine sapientiæ tuæ, & in negotia- B
tione tua auxisti opes tuas, eleuatum'que est cor tuum in diuitijs tuis. Idcirco sic di-
cit DOMINVS deus, Eo quod tribuisti cor tuum sicut cor dei, propterea ecce ego addu
co super te alienos, [a]tyrãnos [scilicet] gentium, qui distringent gladios suos super
pulchritudinem sapientiæ tuæ, & contaminabunt pulchritudinem tuam. In fo-
ueam deijcient te, & morieris mortibus interfectorum in corde marium. Num &
tum quum fueris corã interfectore tuo, dicendo dices, Deus ego sum, quum sis ho C
mo & nõ deus, in manu interficientium te? Mortibus incircuncisorum morieris
per manum alienorum, quoniam ego loquutus sum, dicit DOMINVS deus. Et fa
ctum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, sume lamentationem super
regẽ Tyri, & dic ei, Sic dicit DOMINVS deus, Tu es omnibus numeris absolutum
[b]exemplar, plenus sapientia, cõsummata pulchritudine. In delitijs hortorum dei
fuisti, omnis lapis pretiosus umbraculũ tuum, Sardius, Topasius, Adamas, [c]Hya-
cinthus, Onyx, Iaspis, Sapphirus, Carbunculus, Smaragdus & aurum, opus tym-
panorum tuorum atque fistularũ tuarum in te præparata sunt in die quo creareris.
Tu Cherub [f]inunctus obtegens, & posui te, in monte sancto dei fuisti, in medio la D
pidum ignitorũ deambulasti. Perfectus es tu in uijs tuis, à die quo creatus es, do-
nec inuenta est in te iniquitas. Propter abundantiam negotiationis tuæ impleue
runt mediũ tui uiolentia, & peccasti, quapropter prophanaui te de mõte dei, et per
didi te ô Cherub obtegẽs de medio ignitorũ lapidum. Elatũ est cor tuũ in pulchri
tudine tua, corrupisti sapientiam tuam in splendore tuo, ideo ad terram adflixi te,
ante reges posui te, ut contemplentur te. Propter multitudinem iniquitatum tua E
rum, propter peruersitatem negotiationis tuæ prophanasti sanctuaria tua, & edu-
xi ignem è [g]medio tui, qui deuoret te, & posui te cinerem super terram in cõspectu
omnium aspicientium te. Omnes qui te nouerunt in populis, obstupuerunt su-
per te, terror fuisti [eis,] & tu non eris in sæculum. Et factum est uerbum DO-
MINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam cõtra Zidonem, & uaticinare
super eam, dices'que, Sic ait DOMINVS deus, Ecce ego contra te, ô Zidon, & glorifi- F
cabor in medio tui, & scient quod ego sum DOMINVS deus, quũ fecero in ea iudicia,
& sanctificatus fuero in ea. Mittam in eam pestem, & sanguinem in plateas eius,
& corruet in medio eius uulneratus, gladio contra eam [uenient] circunquaque, &
scient quia ego DOMINVS. Et non erit ultra domui Israelis [b]sentis pungẽs, & spi-
na dolorem inferens ex omnibus qui sunt per circuitum eorum, & habẽt eos con- G
temptui, scient'que quia ego DOMINVS deus. Sic dicit DOMINVS deus, Quum con
gregauero domum Israelis de populis inter quos dispersi sunt, & sanctificatus fue
ro in eis coram oculis gentium, habitauerint'que super terram suam quam ego dedi
seruo meo Iacob, habitabunt in ea secure, & ædificabunt domos, plantabunt'que ui-
neas, & sedebunt in tuto, me faciente iudicia, in omnibus qui aduersantur eis per
circuitum eorũ, & scient quia ego DOMINVS deus eorum.

CAP. XXIX.

ANno decimo, [mense] decimo, duodecima mensis, factus est sermo DOMINI A
ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam uersus Pharaonem regem Ae
gypti, & uaticinare contra eum & cõtra uniuersam Aegyptum, loquere & dic, Sic
dicit DOMINVS deus, Ecce ego contra te Pharao rex Aegypti draco magne, recu-
bantem in medio fluuiorum suorum, qui dixit, [a]Meus est fluuius, & ego feci mihi.
Ego ponam hamos in maxillas tuas, & efficiam ut hæreant pisces fluminum tuo-
rum in squamis tuis, & extraham te de medio fluuiorum tuorũ, atque omnes pisces
fluuiorum tuorum adhærebunt squamis tuis. Et excutiam te in desertum, te & o- B
mnes pisces fluuiorum tuorum, cades'que in superficie campi, & non colligeris neque
congregaberis, eris bestijs terræ & uolucribus cœli cibus, & scient omnes habita-
tores Aegypti quia ego DOMINVS, eo quod [b]ipsi fuerunt fulcrũ arundineum domui

[a] Hoc est, optimos & fortissimos bellatores, qui sunt in gentibus, scilicet Babylonios.

[b] Alij qui legunt tachnuh, exponunt, Tu es signaculum præparationis: alij, obsignato summam.

[c] Pro Hyacintho alij legunt Chrysolitus. Ebr. Tharsis colore ceruleo.

[f] Alij legũt, extentus.

[g] Hoc est, è regia uel regione aut urbe.

Prophetia super Zidonem.

[b] Alij legunt, Sudes lignum præacutum.

Quædam orationes de incepit cõtra Aegyptũ.

[a] Ebr. Mihi fluuius meus, et ego feci me uel mihi.

[illegible] arrogantia & [illegible]

[b] Alij legunt in secunda persona, eo quod tu fuisti eis, est infinitiuus cum affixo.

Israelis. Quum illi te apprehenderint manu tua, confringeris, & diffindes eis omnem humerum: & quum innixi fuerint tibi, cōfringeris: [c]num ergo omnes lumbos eorum firmabis? Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego adduco super te gladium, & excindam ex te hominem & iumentum. Eritq; terra Aegypti in stuporem & desolationem, & cognoscent quia ego DOMINVS. Quandoquidem dixit, Fluuius meus est, & ego feci, idcirco ecce ego contra te, & contra fluuios tuos,
C & tradam terrā Aegypti in desolationes, in uastitatem & stuporem, à Magdalo, Sienem, usq; ad terminum Aethiopiæ. Non transibit per eam pes hominis, neq; pes iumenti trāsibit per eam, nec [d]habitabitur quadraginta annis. Et reddam terram Aegypti, ut stupori sit futura inter terras uastatas: & ciuitates eius, ut sint inter ciuitates uastas squalidæ quadraginta annis, spargamq; Aegyptios inter gentes, & dispergam eos in terras. Quoniam sic dicit DOMINVS deus, A fine quadraginta annorum colligam Aegyptios de populis inter quos dispersi sunt. Et reducam [e]captiuitatem Aegypti, & efficiam ut redeant in terram Pathros, in terram [f]quam incoluerunt, eruntq; isthic regnum humile. Præ [cæteris] regnis erit humile, nec eleuabit se ultra super gentes, imminuā enim eos ne dominentur gentibus. Non [*]erit ultra domui Israelis asylū, [sed] submonitor iniquitatis, dū respexerint post
D eos, & cognoscent q; ego DOMINVS deus. Factum est uicesimoseptimo anno, primo [mense,] prima mensis, ut fieret uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, Nabuchodonosor rex Babylonis fecit seruire exercitum suum magno [g]labore ad Tyrum, omne caput caluum est redditū, & omnis humerus detritus est, merces autem non fuit ei [reddita,] neq; exercitui eius de Tyro pro ministerio quo mihi ministrarūt ad eam: idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego do Nabuchodonosori regi Babylonis terram Aegypti, & auferet multitudinem eius, diripiet spolia eius, & deprædabitur prædā eius, & erit merces exercitui eius. Pro opere quo mihi ministrauit in [h]ea, dedi ei terram Aegypti, eo q; mihi fecerūt, dicit DOMINVS deus. In die illa faciam germinare cornu domui Israelis, & tibi dabo [i]apertionem oris in medio eorum, & scient quia ego DOMINVS.

CAP. XXX.

A ET factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, uaticinare & dic, Sic dicit DOMINVS deus, Vlulate uæ diei, quia prope est dies, prope inquam est dies DOMINI, dies nubilosus, tempus gentium erit. Venietq; gladius in Aegyptum, & erit pauor in [a]Aethiopia, quū ceciderit saucius in Aegypto, & acceperint multitudinem eius, euersaq; fuerint fundamenta eius. Kusch, Phut, & Lud, & omne promiscuum uulgus, & [b]Chub, & filij [c]terræ fœderis cadent cum eis gladio.
B Sic dicit DOMINVS, Cadent qui fulciunt Aegyptum, & descendet fastus fortitudinis eius à turre Seuene, cadent in ea gladio, dicit DOMINVS deus. Et desolabuntur in medio terrarum uastatarum, atq; ciuitates eius erunt in medio ciuitatum desolatarum. Et scient quia ego DOMINVS, quum dedero ignem in Aegyptum, & contriti fuerint omnes auxiliatores eius. In die illa egredientur nuncij à facie mea
C in nauibus ad terrendū Aethiopiam quæ secura est, eritq; pauor in eis [e]secundum diem Aegypti, quoniam ecce uenit. Sic dicit DOMINVS deus, Ego efficiam ut cesset strepitus Aegypti per manum Nabuchodonosoris regis Babylonis, ipse & populus eius cum eo qui [e]grassantur inter gentes, adducentur ut perdant terram, & distringent gladios suos super Aegyptum, implebuntq; terram [f]interfectis. Et reddam flumina eius sicca, & uendam terram in manum malorum, & uastabo terram & [g]quidquid in ea est per manum alienorum: ego DOMINVS loquutus sum.
D Sic dicit DOMINVS deus, Ego perdam idola, & efficiam ut cessent simulachra à Noph, & princeps qui sit de terra Aegypti non erit ultra, immittamq; timorem in terram Aegypti. Et uastabo Patheros, immittamq; ignem in Zoan, & faciam iudicia in No. Effundam furorem meum contra [h]Sin, [quæ est] robur Aegypti, &

excindam

---

[c] Ac si diceret, minime: alij per ironiam legunt, alij putāt hebeat uerbum hiffil pertinere, & sic legunt, tu statues eos in omnes lumbos eorum, ut te fracto, cogantur in lumbis subsistere.

[d] Ebr. Non sedebit: heterosis, neutrale pro passiuo, quod frequens est Ebræis.

[e] Captiuitas pro captiuis.

[f] Natale solū eorum, terram uenæ aut scaturiginis suæ.

[*] Scilicet Aegyptus. Expendat Lector, nū mendum sit pro decimo septimo.

[g] Ebr. Seruitute magna.

[h] In ea, hoc est, in Tyro demoliendo.

[i] Hoc est, dabo tibi parrhisiam loquēdi.

Contra Aegyptum prophetia, & contra omnes qui eo fidunt.

[a] Ebr, Chus.

[b] Chub Arabes putāt: fortasse sunt quos Ptolemeus Cobios uocat.

[c] Hoc est, qui cū hac terra fœdus inierūt.

[d] Pro pmiscuo uulgo potest legi Mixtitij, uel occidentales homines.

[e] Hoc est, eodem modo punientur ut Aegyptij, uel suo etiam tēpore ut Aegyptus.

[e] vel, tyranni gētiū.

[f] Ebr. Interfecto uel saucio, numerus pro numero.

[g] Ebr. Et plenitudinem eius.

[h] Sais uidetur esse, uel Pelusium.

Aliud etiam ... tanatur, quod ... ladens ... nata spe, et ipsis, relicto deo, ...

Zoan

excindam tumultum No. Et iniiciam ignem in Aegyptum, infirmando [i]infirma E
bitur Sin. No dissecabitur, [k]angustiæ [erunt] Noph interdiu. Iuuenes delecti
Auen & Phibeseth cadent gladio, & [l]ipsæ in captiuitatem abibunt. Porrò in Ta
phnes obtenebrescet dies, quum ego isthic cōfregero [m]uectes Aegypti, cessabitq́
fastus roboris eius in ea, nubes operiet eam, & filiæ eius in captiuitatem abibunt.
Faciamq́ iudicia in Aegypto, & scient quia ego DOMINVS. Factū est præterea
in undecimo anno [mense] primo, septima mensis, ut fieret uerbum DOMINI ad
me in hanc sententiam, Fili hominis, brachium Pharaonis regis Aegypti cōfregi, F
& ecce non est ligatum, ut detur medela, & apponatur fascia ad obligādum illud,
ad firmandum illud ut gladium teneat. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Ecce
ego contra Pharaonem regem Aegypti, & confringam brachium eius quod robu
stum est, sed & confractum, & deiiciam gladium è manu eius. Et disiiciam Aegy-
ptios inter gentes, & dispergam eos in nationes. Et roborabo brachia regis Ba- G
bylonii, & dabo gladium meum in manum eius, cōteramq́ brachia Pharaonis, &
is [n]ingemiscet coram eo quemadmodum solent saucii. Ego roborabo brachia re
gis Babylonii, brachia autem Pharaonis concident, scientq́ quia ego DOMINVS,
quum dedero gladium meum in manum regis Babylonii, & is incutiet eum in ter
ram Aegypti. Et disiiciam Aegyptios inter gentes, dispergamq́ eos in nationes,
& scient q́ ego DOMINVS.

CAPVT XXXI.

FActū est in undecimo anno, [mense] tertio, in prima mēsis, ut fieret uerbū DO A
MINI ad me, dicens, Fili hominis, dic ad Pharaonem regem Aegypti, & ad co-
pias eius, Cui similis es in magnificentia tua? Ecce Assur [similis erat] cedro in Li
bano, quæ ramis pulchra est, nemore umbram faciens, alta statura, cuius cacumen
inter condensa [arborum.] Aquæ [a]nutriuerāt eam, abyssus extulit eam, & flumi-
na eius circuierunt plantationem eius, & riuulos suos misit ad omnia ligna campi.
Hinc statura eius elata est præ omnibus arboribus campi, & multiplicati sunt ra- B
mi eius, & prolongati sunt frondes eius, propter aquas multas quas [b]ipsa misit.
In ramis eius nidos fecerunt omnes uolucres cœli, & sub frondibus eius pepererūt
cunctæ bestiæ agri, atq́ sub umbra eius sederunt omnes gentes magnæ. Pulchra
itaq́ facta est in magnitudine sua, in extensione ramorum suorum, quoniam radix
eius fuit ad aquas multas. Cedri in hortis dei non [c]obscurarunt eam, nec abietes C
similes sunt ei, nec castaneæ fuerunt sicut frondes eius, & præterea nulla arbor in
hortis dei illi similis fuit in pulchritudine sua. Pulchram feci eam multitudine ra-
morum eius, æmulataq́ sunt eam omnia ligna [d]delicata quæ sunt in hortis dei. Id
circo sic dicit DOMINVS deus, *Quādoquidem exaltatus es statura, & posuit fasti D
gium inter cōdensa, & eleuatum est cor eius in exaltatione sua, tradam eum in ma-
num fortissimæ gentis, quæ omnino faciet ei [e]iuxta impietatem suam, me eiiciente
eum. Et exciderūt eum alieni tyranni gentiū, atq́ strauerūt eum in montibus, &
& in omnibus uallibus ceciderūt rami eius, & cōfractæ sunt frondes eius iuxta o-
mnes torrentes terræ, descenderuntq́ de umbra eius cūcti populi terræ, & relique
rūt eum. Super ruina eius requiescebāt omnia uolatilia cœli, & super ramos eius
fuerunt omnes bestiæ agri. Idcirco ne se efferant statura sua cunctę arbores aqua E
rum, nec proferant cacumen suum inter condensa, neq́ stent super illas in sublimi
tate sua cuncta quæ bibunt aquam, quoniam omnes illi traditi sunt in mortem, ad
terram inferiorem in medio filiorum hominum, ad eos qui descendūt in foueam.
Sic dicit DOMINVS deus, Eo die quo descēdit ad inferos, luctum indixi, operui su
per eum abyssum, & prohibui flumina eius, & prohibitę sunt aquæ multæ. Atra
tum reddidi propter eum Libanum, & omnes arbores campi propter eum exani- F
matę sunt. A fragore ruinæ eius cōmoui gentes, quum deiicerem eos ad inferos
cum his qui descendunt in foueam, & consolationem acceperunt in terra inferiori

[i] Alii legunt, dolendo dolebit.
[k] Vel, quottidianæ angustiæ erūt in Noph.
[l] ipsæ, scilicet urbes: uel, ut alii uolunt, mulieres.
[m] Vectes, hoc est, iuga.
[n] Ebr. Gemitibus interfecti.

Eiusdē argumenti est superioribus oratio, destruendam esse Aegyptū.

[a] Ebr. Magnam fecerant eam.

Perpetua allegoria utitur hoc capite, arguens contra Aegyptium à comparatione, Si Aßyrius rex non potuit impetum Babylonii ferre, quū tamen esset potētißimus, quanto minus tu. Perstringit interim superbiam & arrogantiam Aßyrii.
[b] Ipsa alii de abysso, alii de arbore intelligunt.
[c] Quidam sic legunt, Cedri non obscurarunt eam, in hortis dei abietes non fuerunt similes.
[d] Alii Eden propriū relinquunt.
* Cœperat secunda persona alloqui Assyrium, mox mutat personā in tertium, quod frequēs est prophetis.
[e] Alii legunt, propter impietatem suam eiecit eum.

omnes arbores delicatiores, electæ & bonæ Libani, omnes quæ hauriunt aquam,
G sed & ipsi descenderunt cum eo ad inferos, ad interfectos gladio, qui sub umbra
brachij eius sederunt in medio gentium. Cui sic similis es in gloria & magnificen
tia inter arbores delicatas, deijcieris cum arboribus delicatis in terram inferiorem,
inter incircuncisos dormies cum interfectis gladio. [f]Hic est Pharao & uniuersus
strepitus eius, dicit DOMINVS deus.

[f]Hic est Pharao, hoc est, Hic est exitus Pharaonis, & omnis splendoris & fastus eius.

Apte id est ... obscure ad Pharaonem transfert, docens ... peruersam ... fecus ac Assyriorum.

CAP. XXXII.

Alius sermo contra Pharaonem regem Aegypti & populum eius, eiusdem argumenti cum prioribus, immutata nõ nihil orationis figura.

A ET factum est duodecimo anno, duodecimo mense, prima mensis, ut fieret uer
bum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, sume lamentationẽ super Pharao
nem regem Aegypti, & dic ad eum, Leunculo gentium assimilatus es, & es ueluti
draco in æquoribus, qui lasciuisti in fluminibus tuis, turbasti aquas pedibus tuis,
& calcasti flumina earum. Sic dixit DOMINVS deus, Ego expãdam super te rete
meum, in congregatione populorum multorum, qui te [a]propellent in sagenam
meam, & †eijciam te in terram, atq; mittam te in superficie campi, efficiamq; ut su
per te sedeãt omnes uolucres cœli, satiaboq; de te bestias uniuersæ terræ. Ponam
B insuper carnem tuam super montes, & explebo ualles altitudine tua. †Inebriabo
terram cruore sanguinis tui usq; ad montes, & uoragines implebuntur de te. Ob
tegam cœlos in extinctione tui, & obfuscabo stellas eorum, solem obducam nubi
bus, & luna non lucebit lumine suo. Omnia luminaria lucentia in cœlis obfusca
bo super te, & dabo tenebras super terram tuam, dicit DOMINVS deus. Commo
uebo cor populorum multorum, quum induxero contritionem tuam in gentibus
super terras quas tu non nouisti. Obstupefaciam super te populos multos, & re
ges eorũ horrore quodam super te horrescent, quum uolare faciam gladiũ meum
super facies eorum, & pauebunt [*]per singula momẽta, quisq; [b]ex animo, in die rui
C næ tuæ. Quia sic dicit DOMINVS deus, Gladius regis Babylonij ueniet super te,
per gladios heroum prosternã copias tuas, grassatores [ex] gentibus sunt uniuer
si ipsi, qui deuastabunt fastum Aegypti, & [c]exterminabitur omnis strepitus eius.
Perdam & omnia iumenta eius ab aquis multis, nec turbabit eas pes hominis ul
tra, neq; ungulæ iumentorum conturbabunt eas. Tunc [d]limpidas redam aquas
eorum, & flumina eorum fluere faciam ut oleum, dicit DOMINVS deus. Quum
[scilicet] tradidero terram Aegypti desolatam, & uastata fuerit terra à [e]plenitudi
ne sua, quum percussero omnes qui habitant in ea, & scient quia ego DOMINVS.
Hæc est lamentatio qua eam lamentabuntur, filiæ [inquam] gentium lamentabun
tur eam, Aegyptum & omnem strepitum eius lamentabuntur, dicit DOMINVS
D deus. Et factum est duodecimo anno, quintodecimo [die] mensis, ut fieret ser
mo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, plange super multitudinem Aegypti, &
deijce eam & filias magnificarũ gentium, ad terram inferorum cum his qui descen
dunt in foueam. Quo nam pulchrior es tu? descende & iace cum incircuncisis.
In medio interfectorum gladio [f]cadent, gladio tradita est, detrahite igitur [g]eam, &
omnes copias eius. Loquentur cum eo fortiores quiq; de medio inferorum cum
auxiliaribus eius, qui descenderunt & dormierunt incircuncisi cum interfectis gla
E dio. Ibi est Assur & omnis congregatio eius, per circuitum sunt sepulchra eius,
omnes hi interfecti gladio qui corruerũt gladio, quorum sepulchra posita sunt in
lateribus laci. Fuitq; congregatio eius per circuitũ sepulturæ eius, omnes ipsi oc
cisi corruerunt gladio, qui dederunt terrorem in terra uiuentium. Ibi Elam & o
mnes copiæ eius per circuitum sepulturæ eius, omnes ipsi interfecti corruerũt gla
dio, qui descenderunt incircuncisi in terram inferorum, quiq; dederunt terrorem
suum in terra uiuentium, & portauerunt ignominiam suam cum descendentibus
F in foueam. In medio interfectorum posuerunt ei lectum pro omni multitudine
eius, per circuitum eius sepulchra eius: omnes ipsi incircuncisi & interfecti gladio,
quoniam datus est terror eorum in terra uiuentium, & portauerunt ignominiam
suam

[a]Ebr. Facient ascendere.

Supra 12.d. & 17.f

Esa. 13.b
Ioel 3.c
Matth. 24.c

[*]Vel subito.
[b]Ebr. Quisq; ad animam suam.
[c]Vel, abolebitur omnis multitudo eius.
[d]Alij, tũc absorbebo uel demergam.
[e]Hoc est, cum omnibus quæ sunt in terra.
[f]Supple Aegyptij.
[g]Eam, scilicet Aegyptum.

ſuam cum deſcendētibus in foueam, in medio interfectorum poſitus eſt. Ibi Meſech, Thubal, & omnis multitudo eius, per circuitū eius ſepulchra eius, qui omnes ſunt incircuncisi interfecti gladio, quoniam poſuerunt terrorem ſuum in terra uiuentium. Non autem iacebunt cum heroibus, qui ex incircuncisis ceciderunt, & qui deſcenderunt ad inferos cum armis ſuis bellicis, poſueruntq́ue gladios ſuos ſub capitibus ſuis, & fuit iniquitas eorum ſuper oſſa eorum, quoniam terror heroum in terra uiuentium. Et tu in medio incircunciſorum cōfringeris, & dormies cum interfectis gladio. Ibi Edom, reges eius & cuncti principes eius, qui poſiti ſunt cū fortitudine ſua inter occiſos gladio, ipſi cum incircuncisis iacebunt, & cum his qui deſcenderunt in foueam. Ibi duces Aquilonis, ipſi omnes & omnes Zidonij, qui G
deſcenderunt cum interfectis, cum formidine ſua à fortitudine ſua pudefacti. Iacuerunt autem incircūciſi cum interfectis gladio, & portauerunt ignominiā ſuam cum his qui deſcenderunt in foueam. Hos uidebit Pharao, & conſolabit̄ ſe ſuper uniuerſa multitudine ſua, qui interfecti ſunt gladio, Pharao inquā & cunctus exercitus eius, dicit DOMINVS deus. Quoniam dedi formidinē meam in terra uiuentium, & [b]ponetur in medio incircunciſorum cum interfectis gladio, Pharao & omnis multitudo eius, dicit DOMINVS deus.

[b] Ebr. Dormire fiet.

CAP. XXXIII.

Ezech. 3. Ezech. 18.

RVrſum factum eſt uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, loquere ad A
filios populi tui, & dic ad eos, Si induxero gladium ſuper [a]terram, & acceperit populus terrę uirum aliquem de finibus ſuis, poſueritq́ue eum ſibi ſpeculatorem, & is uiderit gladium uenientem ſuper terram, clanxeritq́ue tuba, & monuerit populum diſerte, & audiendo audierit uocem tubæ, & moneri nolit, ueneritq́ue gladius, & tulerit eum, ſanguis eius erit ſuper [b]caput eius. Vocem enim tubæ audiuit, nec paſſus eſt ſe moneri, idcirco ſanguis eius in eo erit: is autē qui ſe moneri paſſus eſt, ſeruabit animam ſuam. Quod ſi ſpeculator uiderit gladium uenientem, nec clanxerit cornu, & populus diſerte non fuerit præmonitus, & uenerit gladius, & abripuerit ex eis animam, talis propter iniquitatem ſuam abreptus eſt, ſed requirā ſan- B
guinem eius de manu ſpeculatoris. Et te quidem fili hominis, conſtitui ſpeculatorem domui Iſraelis, ut audias ex ore meo uerbum, & diſerte moneas eos ex me. Quum dixero impio, Impie tu certiſſime morieris, tu uero nō fueris loquutus ut diſerte moneas impium [ut diſcedat] à uia ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, & ſanguinem eius de manu tua requiram. Si uero tu diſerte monueris impium à uia ſua ut ab ea diſcedat, is autem à uia ſua conuerſus non fuerit, ipſe in iniquitate ſua morietur, tu uero liberaſti animam tuam. Tu ergo fili hominis, dic

Supra 3.d

Poſt urbem captam exhortatorius ſermo ad pœnitentiam, & præparatio coeleſtis Hieroſolymæ. De officio Epiſcopi ac prophetæ, quid euenturum his qui in terra relicti fuerant.

[a] Ebr. Terra ſi induxero ſuper eam.

[b] Hoc eſt, author mortis ſibiipſi erit.

ad domum Iſraelis, Sic plane dixiſtis, Tranſgreſſiones noſtræ & peccata noſtra ſu- C
per nos [ſunt,] atq́ue in eis tabeſcimus, quomodo ergo uiueremus? Dic ad eos, †Viuo ego, dicit DOMINVS deus, non delector morte impij, quin magis, quum reuertitur impius à uia ſua, & uixerit. Conuertimini, conuertimini de uijs ueſtris malis: cur enim moreremini domus Iſraelis? Tu ergo fili hominis, dic ad filios populi tui, Iuſtitia iuſti non liberabit eum [c]quo tempore tranſgreſſus fuerit, neq́ue impius impinget in impietate ſua, quo tempore cōuerſus fuerit ab impietate ſua: rurſus iuſtus non poterit uiuere in iuſtitia ſua quo tempore peccauerit. Quum ergo iuſto dixero, Omnino uiuet, is autem confiſus de ſua iuſtitia, peruerſe fecerit, omnium iuſtitiarum ſuarum nulla erit memoria, ſed in peruerſitate ſua quam perpetrauit morietur. Rurſum quum dixero impio, Omnino morieris, & is conuerſus à peccato ſuo, fecerit iudicium & iuſtitiam, [nempe] pignus reſtituerit impius, ra- D
ptum reddiderit, in ſtatutis uitæ ambulauerit, ut nihil peruerſi faciat, uiuendo uiuet, & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non commemorabuntur ei, iudicium & iuſtitiam fecit, ideo certiſſime uiuet. Dicunt autem filij populi tui, Non eſt æqua uia domini, quum potius eorum uia nō ſit æqua. Quum auer-

Occupatio, refellit enim uerba deſperantium, & adhortatur ad pœnitentiam. Supra 18.g

[c] Ebr. In die tranſgreſſionis ſuæ.

tit se à iustitia sua, & peruerse egerit, morietur in eis. Impius uero si se auerterit ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam, in his ipse uiuet. Et dicitis, Non est †æqua uia domini, quemcp ex uobis iudicabo secundum uias suas, ô domus Israel. Supra 18.g

B Et factum est [b]duodecimo anno, decimo [mense,] quinta mensis nostræ transmigrationis, ut ueniret ad me quidã qui euaserat de Ierusalem, dicens, Percussa est ciuitas. Et manus DOMINI facta erat super me sub uesperam, priusquam ueniret ille qui euaserat, & aperuerat os meũ, dum ille mane ueniret ad me: aperuerat inquam os meum, nec ultra obmutescebam. Factusq́ est sermo DOMINI ad me, dicẽs, Fili hominis, qui inhabitant deuastata illa loca in terra Israelis, dicentes aiunt, Vnus fuit Abraham, & occupauit terrã, & nostrûm multi sunt, nobis data est terra possi-

F denda. Idcirco dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Vos comeditis [c]cum sanguine, & attollitis oculos uestros ad idola uestra, atque sanguinem effunditis, & terram hanc possideretis? Stetistis super gladio uestro, & fecistis abominãda: quisque uxorem proximi sui polluistis, & terram hãc possideretis? Sic igitur dices ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Viuo ego, si [f]non qui in locis desolatis sunt, gladio cadent, & qui in superficie campi est, hunc tradam bestiæ ut deuoret eum: qui uero in præsidijs sunt atque speluncis, peste morientur. Reddam quoque terram ipsam uastam & desolatam, & cessabit fastus roboris eius: uastabunturq́ montes Israelis, ut nemo sit qui pertrãseat. Et scient quia ego DOMINVS, quum reddidero terram uastam

G & desolatam propter omnes abominationes quas fecerunt. Et tu fili hominis, filij populi tui colloquũtur tecum iuxta parietes, & in ostijs domorum, loquitur alter ad alterum, quisque uidelicet ad proximum suum, dicendo, Venite quæso, & audite, quod nam uerbum egressum sit à DOMINO. Et ueniunt ad te, [a]quemadmodum uenire populus [solet,] sedentq́ coram te populus meus, & audiunt sermones tuos, quos tamen non faciunt, quandoquidem [b]cantiones edunt ore suo, sed post emolumentum suum uadit cor eorum. Et ecce tu es eis quemadmodum cantio amatoria quæ pulchre sonat, elegantiq́ melodia, audiunt uerba tua, sed ea non faciunt. Quum uero uenerit illud, ecce enim uenit, tum scient quod propheta fuerit inter eos.

CAPVT XXXIIII.

A ET factus est sermo DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, uaticinare contra pastores Israelis, uaticinare, & dices ad eos, [nempe] ad pastores, Sic dicit DOMINVS deus, Væ pastoribus Israelis, qui pauerũt seipsos, an non gregem pascere [debent] pastores? [a]Pingue comeditis, lana induimini, quod crassum est mactatis, gregem non pascitis, debile non confortastis, ægrotum non sanastis, cõfractum non obligastis, propulsum nõ reduxistis, & perditam non quæsiuistis, quin in duritia & sæuitia dominati estis eis. Et errarunt absque pastore, fueruntq́ cibus omni be- Ierem. 23.a

B stiæ agri, & palantes. Errauit grex meus in omnibus montibus, atque in omni colle excelso, & in omni superficie terræ dispersus est grex meus, nec est qui quærat aut requirat. Propterea audite pastores uerbum DOMINI, Viuo ego, dicit DOMINVS deus, si non, eo quod oues meæ fuerunt direptioni, & factę sunt oues meæ cibus omni bestiæ agri (eo quod non esset pastor,) & quod pastores mei oues meas non requisiuerunt, sed pastores seipsos pauerunt, oues autem meas non pauerunt. Id- Aposiopesis et indignatione.

C circo pastores audite uerbum DOIMNI, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego contra pastores, & requiram oues meas de manu eorũ, & faciam eos cessare ne [ultra] pascant oues, neque pastores pascant ultra seipsos, sed eripiã oues meas ex ore eorum, neque erunt eis cibus. Quia sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego, ego inquam requiram oues meas, & inuestigabo eas, quemadmodũ requirit pastor gregem suum, quo die fuerit in medio ouium suarum dispersarum, sic requiram oues meas, & eripiam eas ex omnibus locis in quæ sunt dispersæ, in die nubis & caliginis. Et educam eas de populis, congregaboq́ eas de regionibus, & introducam eas in terram suam,

[b] Alij legunt, undecimo.

[c] Alij legunt, super sanguine.

Innixi et freti armis & uiolentia.

[f] Ebraico schemate, si non pro certe ponitur & affirmat.

[a] Alij legunt, quasi conuentus populi.

[b] Alij legunt, sibilant ore suo, illudentes scilicet.

Tantum fructus reportãt ex uerbo dei, ac si quis suauẽ harmoniam alicuius instrumenti musici audiat. Vel, De te canunt, te laudant, carminibus celebrant.

Sermones aliquot de restitutione Israelis, ostẽduntur authores illius magni mali. Interim dã mali pastores taxantur, formula boni pastoris indicatur.

[a] Alij lac legunt.

suam,& pascam eas in montibus Israelis,iuxta riuos, & in cunctis habitationibus
terræ. In pascuis bonis pascam eas, & in montibus excelsis Israelis erit stabulatio
earum,ibi accubabũt,in stabulatione amœna, & in pascuis pinguibus pascentur, D
nempe super montes Israelis. Ego pascam oues meas,& faciam eas accubare, di-
cit DOMINVS deus. Perditam requiram,propulsatam reducam, confractam liga
bo,infirmam roborabo,pinguem uero & fortem [b]compescam, & pascam eam in
iudicio. Vos autem oues meæ,sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego iudico inter pe
cus & pecus, inter arietes & hircos. An leue uobis est,ꝙ pascua bona depascitis,
nisi residua pascuorum uestrorum pedibus uestris conculcetis, & bibentes limpi-
diores [aquas,] residuas pedibus uestris conturbetis? Et oues meæ conculcatum E
pedibus depascunt,& conturbatum pedibus uestris bibunt. Propterea sic dicit
DOMINVS deus ad eos, Ecce ego,ego inquam iudicabo inter pecus pingue,& in-
ter pecus macilentum,eo ꝙ in latus & humerum impellitis,& cornibus [c]uestris im
pingitis in omnes infirmas,donec dispergatis eas foras. Ego seruabo oues meas,
ut non pateant ultra direptioni,& iudicabo inter pecus & pecus. Et suscitabo su
per eas pastorem unum,qui pascat eas,Dauidem seruum meum,†is pascet eas, atꝙ F
is erit eis pastor. Ego autem DOMINVS ero eis deus,& seruus meus Dauid prin-
ceps in medio eorum: ego DOMINVS loquutus sum. Et excindã cum eis fœdus
pacis,& faciam cessare de terra bestiam malam, ut in deserto tuto habitent, atꝙ in
syluis dormiant. Ego dabo eis & circunquaꝙ in colle meo benedictionem, effi-
ciamꝙ ut descendat pluuia suo tẽpore, ut sint benedictę pluuiæ. Et dabit lignum G
agri fructum suum,sed & terra dabit prouentũ suum:erunt tuti in terra sua,& co-
gnoscent quia ego DOMINVS,quum confregero catenas iugi [b]earum,& liberaue-
ro eas de manu eorum qui [c]eas seruitute premunt. Non erunt ultra præda genti
bus,neꝙ deuorabit eas bestia terræ,sed habitabunt tuto,nec erit qui exterreat.
[f]Excitabo deniꝙ eis plantulam celebri nomine, nec erũt ultra collecti ad famem in
terra,& non ferent amplius ignominiam gentium. Et cognoscent quia ego DO-
MINVS deus eorum sum cum eis,& ipsi populus meus,domus Israel, dicit DOMI-
NVS deus. †Vos autẽ oues meæ, oues pascuæ meæ homines estis,& ego deus ue-
ster,dicit DOMINVS deus.

CAP. XXXV.

FActũ est uerbum DOMINI ad me, dicens, Fili hominis, pone faciem tuam uer- A
sus montem Seir,& uaticinare cõtra eum, dicesꝙ ei, Sic dicit DOMINVS deus,
Ecce ego contra te ô mons Seir,& extendam manum meam contra te,ponamꝙ te
desolatum & desertum. Ciuitates tuas reddam desolatas,& tu uastaberis, sciesꝙ
quia ego DOMINVS. Quandoquidem habuisti perpetuum odium contra Israeli
tas,& [a]terruisti eos gladio,eo tempore quo calamitosi essent,& eo tempore quo fi
nem [habuit] iniquitas:idcirco uiuo ego,dicit DOMINVS deus, ꝙ ad [b]sanguinem B
faciam te,& sanguis te persequetur:certe sanguinẽ odisti,sanguis te persequetur.
Reddam enim montem Seir squalidum & desolatum,& excindam ex ea transeun
tem & redeuntem. Implebo quoꝙ montes eius interfectis eius, & colles tuos,ual
les tuas atꝙ torrentes tuos occisis gladio, corruentꝙ in eis. In perpetuas desola-
tiones redigam te,& ciuitates tuæ non redibunt,scietisꝙ ꝙ ego sum DOMINVS.
Quandoquidẽ dicis,Duæ [c]gentes,& duæ terræ meæ erunt,& possidebimus eam, C
& DOMINVS illic fuit,idcirco uiuo ego,dicit DOMINVS deus, ego faciã secundum
iram tuam,atꝙ iuxta æmulationẽ tuam quam fecisti,eo ꝙ oderis eos,& notus ero
in eis,postquam te iudicauero. Et scies ꝙ ego DOMINVS audiuerim omnes bla-
sphemias tuas,quas dixisti cõtra montes Israelis,dicendo,Deuastati sunt,traditiꝙ
sunt nobis in cibum. Equidem magnifica iactastis contra me ore uestro, & super D
be multa uerba euomuistis cõtra me,quæ ego audiui. Sic dicit DOMINVS deus,
[e]Quũ uniuersa terra gaudet,uastam te reddam. Sicut tu lætatus es super hæredi-

Postquam taxa uit pastores,ad oues transit, nõ & in his quędã taxanda sunt.

Hæc ad tempo ra Christi perti nent.
Esa.40.c
Dan.9.g
Iohan.1.g.10.b

Iohan.10.b

[b]Aliter, Dispersam.

[c]Vos, scilicet arietes & hirci, intelligit au tem præpotentes & diuites.

[b]Earum & eas ad oues refertur

[c]Ebr. De manu opera(n)tium in eis, hoc est, qui eas ad opera adigunt.

[f]Ebr Excitabo eis plantulam ad nomẽ.

Increpat Edumæos quod odio haberent & adfligerent Israelitas.

[a]Alij legunt, latrociniũ perpetrasti: alij, traxisti eos gladio.

[b]Variæ sunt opiniones de sanguine. Quidam sic, tu sanguinẽ formidas incides ergo in sanguinẽ. Alij, fecerã te sanguinem, id est, consanguineũ, quapropter amare fratres debueras, sed sanguis te incitat cõtra consanguineos: quandoquidem ergo sanguinem odisti, efficiam ut sanguis, id est ultio sanguinis, uel sanguinarij te persequantur.

[c]Scilicet decem tribus Israelis & duæ Iudæ.

[e]Ebr. Secundum gaudiũ uniuersæ terræ, hoc est, omnes gaudebunt te uastata.

tatem domus Israelis, q desolata est, sic faciam tibi, in solitudinem redigeris mons
Seir & omnis Edom, omnis inquā ea, & scient quia ego DOMINVS. XXXVI.

Planius & apertius iā loquitur de restitutione Israelis, Iudaeos reducendos esse cum magna gloria & uindicatione nominis sui. Interim ostendit quanta fecerint scelera, & quantam ignominiam diuino nomini obtulerint.

A TV autem fili hominis, uaticinare super montes Israelis, & dic, †Montes Israelis Supra 6.a
audite uerbum DOMINI, sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidem hostis di-
cit contra uos, Haha, & [a]excelsa saeculi cesserunt nobis in haereditatem: idcirco uati
cinare & dic, Sic dicit DOMINVS deus, Quandoquidem uastant & absorbent uos
per circuitum, ut cedatis in hereditatem reliquis gentibus, ut passim [b]loquantur de
uobis, & diffamēt uos populi. Idcirco, ô uos montes Israelis, audite uerbum DO-
MINI dei, Sic dicit DOMINVS deus montibus & collibus, torrentibus & uallibus,
uastis & desolatis locis, & ciuitatibus derelictis, quae fuerunt direptioni & subsan-
B nationi reliquis gentibus circunquaq;. Idcirco sic dicit DOMINVS deus, Certe in
igne zeli mei loquutus sum cōtra reliquias gentium, & contra uniuersum Edom,
qui terram meam dederunt sibi in possessionem, in gaudio totius cordis, & cum
contemptu animi, eo q eiecti sunt ad praedam. Ob id uaticinare super terram Is-
raelis, & dic mōtibus & collibus, torrētibus & uallibus, Sic dicit DOMINVS deus,
Ecce in zelo meo & in aestu meo loquutus sum, Quandoquidem tulistis ignomi-
niam [illatā] à gentibus, idcirco sic dicit DOMINVS deus, Ego [c]leuaui manū meam,
C si non gentes quae circum uos sunt, suamipsorū ignominiam ferant. Et uos mon Restauratio Israel.
tes Israelis, proferetis caudicem uestrum, & edetis fructum uestrum populo meo
Israelis, & quidem prope est ut ueniat. Quia ecce ego ad uos, respiciam uos, cole-
mini atq; seremini. Et ego multiplicabo in uobis homines, pro uniuersa domo Is-
raelis, pro uniuersa [inquam,] & inhabitabuntur ciuitates, & uastata [loca] instau
rabuntur. Et multiplicabo in uobis homines & iumenta, multi erunt & fructum Alloquitur mōtes Israelis.
ferent, & collocabo uos in ueteres [sedes] uestras, & plus beneficiorum in uos con
feram quàm ab initio, & scietis quia ego DOMINVS. Et ducam ad uos homines,
[nēpe] populū meum Israel, qui te occupabunt, eris'q; illis haereditas, nec ultra [b]eos
orbes reddes. Sic dicit DOMINVS deus, Eo q ad uos dicūt, Tu deuoratrix homi
num, & orbatrix gentis tuae fuisti, idcirco non deuorabis ultra homines, nec orba
D trix eris ultra gentis tuae, dicit DOMINVS deus. Neq; patiar ut ultra audias igno-
miniam à gentibus, aut opprobriū feras ultra à populis, neq; orbas facies amplius
gentes tuas, dicit DOMINVS deus. Et factū est uerbum DOMINI ad me, dicens,
Fili hominis, domus Israelis, dum habitarent in terra sua, polluerunt eam uia sua
atq; studijs suis: uia eorum fuit coram me, quemadmodum immunditia mulieris
quae menses habet. Et effudi feruorem meum super eos propter sanguinē quem
fuderūt in terra, sed & in idolis suis polluerunt eam. Et dispersi eos inter gentes,
dissipati'q; sunt per nationes, secundum uiam eorum, & secundum studia eorum
iudicaui eos. Et †uenerunt ad gentes ad quas ingressi sunt, & prophanauerunt Esa. 52.c Rom. 2.d
nomen sanctum meum, dum diceretur eis, Populus DOMINI sunt isti, & de terra
sua exierunt. Et peperci nomini sancto meo, quod prophanarunt domus Israelis
E inter gentes ad quas uenerunt. Propterea dic domui Israelis, Sic dicit DOMINVS
deus, Non propter uos ego facio, ô domus Israel, sed propter nomen meum san-
ctum, quod prophanastis inter gētes ad quas uenistis. Sanctificabo ergo nomen
meum magnum, quod est prophanatum inter gentes, quod scilicet uos prophana
stis inter eos, ut gentes cognoscāt quia ego DOMINVS, dicit DOMINVS deus, quū
sanctificatus fuero in uobis in [c]oculis uestris. Et assumā uos de gentibus, & con-
gregabo uos de cunctis terris, & introducam uos in terram uestram. Et spargam
super uos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus inquinamētis uestris, atq;
F à cunctis idolis uestris mundabo uos. Et dabo uobis cor nouum, & spiritum no
uum ponam in praecordia uestra: auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo
uobis cor carneum. †Inseram spiritū meum in interiora uestra, & efficiam ut am- Supra 11.d
buletis

[a] Vel, excelsa illa quae ab initio iā olim fuerunt, loquitur autem de montibus Iudeae.

[b] Ebr. uerba sic habent, ascendistis super labium linguae et diffamationē populi.

[c] Iurandi gestus, quasi dicat, Hoc sancte iuro, etiam gentes ferēt ignominiam.

[b] Numerus mutatur, ô tu terra.

[c] Alij legunt, in oculis illorum, nam uariant exemplaria.

buletis in statutis meis, & iudicia mea custodiatis atque faciatis. Et habitabitis in terra quam dedi patribus uestris, eritisque mihi populus, & ego uobis ero deus. Ego uos saluabo ab omnibus immunditijs uestris, & aduocabo frumentum, multiplicaboque ipsum, non mittã uobis famem. Multiplicabo insuper fructus arborum, & prouẽtus campi, ut non feratis ultra opprobrium famis inter gentes. Et recordabimini uiarum uestrarum malarum, & studiorum uestrorum quæ non sunt bona, & pudebit uos in facies uestras iniquitatum uestrarum, atque abominationũ uestrarum. Non propter uos ego facio, dicit DOMINVS deus, hoc notum sit uobis, pudeat uos uiarum uestrarum & erubescite, domus Israelis. Sic dicit DOMINVS deus, Quo die mundauero uos ab omnibus iniquitatibus uestris, efficiam ut habitentur urbes, & reædificentur uastata, colaturque terra uastata, pro eo quod uastata fuit in oculis omnis prætereuntis, dicentque, Terra ista uastata facta est sicut hortus deliciarum, & ciuitates desolatæ, deuastatæ & euersæ, iam munitæ inhabitãtur. Et scient gentes quæ relictæ fuerint per circuitum uestrum, quod ego DOMINVS ædificaui euersa, & plãtaui desolata: ego DOMINVS loquutus sum, & faciam. Sic dicit DOMINVS deus, Adhuc in hoc [f]quærar domui Israelis ut faciam eis, multiplicabo eos [g]homines [scilicet] ueluti oues, ueluti oues sanctas, ueluti oues Ierusalem in statis ferijs eius, sic erunt ciuitates desertæ plenæ ouibus humanis, & cognoscent quia ego DOMINVS.

[f] *Hoc est, quærent me & quærendo inuenient, impetrabunt & hoc à me, & hãc gratiam eis impertiar.*

[g] *Alij legunt, oues humanas.*

CAP. XXXVII.

Facta est super me manus DOMINI, & eduxit me in spiritu DOMINI, & demisit A
me in medio planitiei, quæ erat plena ossibus, effecitque ut ea circunquaque præterirem, & en erant ualde multa in superficie planitiei, erantque uehementer arida.
Et dixit ad me, Fili hominis, num uiuent ossa ista? Ego uero dixi, DOMINE deus tu nosti. Tum dixit ad me, Vaticinare super ossa ista, & dic ad ea, Ossa arida, audite uerbum DOMINI, Sic dicit DOMINVS deus ossibus istis, En ego indã in uos
spiritũ, & uiuetis: dabo quoque super uos neruos, & induam uos carne, obducamque B
uos cute, & induam uobis spiritum, & uiuetis, & cognoscetis quod ego DOMINVS.
Vaticinatus itaque sum quemadmodum fui iussus: prophetãte autem me, factus est sonus, & ecce strepitus, nam accesserunt ossa, os ad os suum. Et spectaui, & ecce erant super ea nerui, ascenditque caro, atque cutis desuper super ea obducta erat, nec
tamen erat in eis spiritus. Dixit ergo ad me, Vaticinare ad spiritum, uaticinare fi- C
li hominis, & dic ad spiritum, Sic dicit DOMINVS deus, Veni, ô spiritus, à quatuor plagis, & infla in istos interfectos, ut uiuant. Prophetaui igitur quemadmodum præceperat mihi, uenitque in eos spiritus, uixeruntque & steterunt super pedes suos, exercitus ingens supra modũ. Et dixit ad me, Fili hominis, ossa ista uniuersa domus Israelis. En dicunt, Aruerunt ossa nostra, perijt spes nostra, abscisi sumus pla
ne. Idcirco uaticinare, & dic ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego aperio se- D
pulchra uestra, & educã uos de sepulchris uestris popule meus, inducamque uos in terram Israel, & scietis quod ego DOMINVS, quum aperuero sepulchra uestra, & eduxero uos de sepulchris uestris popule meus. Et dabo spiritum meum in uos, & uiuetis, & collocabo uos super terram uestram, & scietis quia ego DOMINVS loquutus sum, & faciam, dicit DOMINVS. Rursus factum est uerbum DOMINI ad me, dicens, Et tu fili hominis, cape tibi lignum unum, & scribe super ipsum, Iudę &
filijs Israelis socijs eius: deinde cape lignũ unum, & scribe super ipsum, Ipsi Ioseph, E
lignum Ephraim & uniuersæ domui Israelis socijs eius. Et coniunge ea alterũ alteri, ut sint tibi lignum unum, unianturque in manu tua. Quumque dixerint ad te filij populi tui, dicẽtes, An non indicabis nobis quid ista tibi? Loquere ad eos, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego accipio lignum Ioseph quod est in manu Ephraim & tribuum Israel sociorum eius, & ponam eas ad illud, nempe ad lignum Iuda, faciamque ex eis lignum unum, & erunt unum in manu mea. Sint autem ligna super

Astruitur fides promissioni superiori, ducto argumento à resurrectione corporum, ut à re certissima & ab omnibus confessa. Deinde paradigmate ostendit Israelem rediturum in terram suam, cum accessione gentium.

quæ scripseris in manu tua uidentibus illis. Et loquere ad eos, Sic dicit DOMINVS
F deus, Ecce ego assumo filios Israelis de medio gentium ad quas abierunt, & colli-
gam eos circunquaque, introducamque eos in terram suam. Et faciam eos gentem
unam in terra [&] in montibus Israelis, atque †rex unus erit super omnes ipsos in re- Iohan.10.a
gem, neque erũt ultra duæ gentes, & non diuidentur ultra in duo regna. Non pol
luentur ultra in idolis suis, atque in abominationibus suis, & in cunctis transgressio
nibus suis, & ego saluabo eos de cũctis habitationibus suis in quibus peccauerũt,
& mundabo eos, & erunt mihi populus, ego uero ero illorum deus. Et †seruus Esa.40.a Ierem.23.a
meus Dauid erit rex eorum, & erit pastor unus super ipsos omnes, ambulabũt in Supra 34.f Dan.9.f
G iudicijs meis, & statuta mea custodiẽt, & facient ea. Et habitabunt in terra quam Iohan.1.f 3.d
dedi seruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres uestri, habitabunt in ea ipsi & fi
lij eorum, atque nepotes eorũ usque in sæculum, & Dauid seruus meus erit princeps
eorum usque in æternum. †Percutiã denique cum eis fœdus pacis, fœdus perpetuum Iohan.13.e Psal.109.b
erit cum eis, & dabo eos, & multiplicabo eos, & ponam sanctuarium meum in me 116.a
dio eorum in æternum. Et erit habitaculũ meum in eis, & ego eorum deus, ipsique
erunt populus meus. Et scient gentes quia ego DOMINVS sanctificans Israelem,
quum fuerit sanctuarium meum inter eos in æternum.

CAP. XXXVIII.

A ET factus est sermo DOMINI ad me, dicẽs, Fili hominis, pone faciem tuam con
tra Gog terræ Magog principẽ & caput Mesech, & Thubal, & uaticinare cõ
tra eum, dicesque, Sic dicit DOMINVS deus, Ecce ego contra te Gog princeps & ca-
put Mesech & Thubal, ego reducam te, & ponam hamum in maxillas tuas, & edu
cam te atque uniuersum exercitũ tuum, equos & equites qui omnes induti sunt [a]ho-
losericis, congregationem magnam cum lanceis & clypeis, quique omnes tenent gla
dios. Persas, Aethiopes & Libyes cum eis, qui omnes scutum & galeam [gerut.]
B Gomer & cunctas alas eius, domus Thogarma, latera Aquilonis cũ uniuersis alis Ab aquilone
eius, populosque multos tecum. Præparare, & appara te, tu & omnes cœtus tui
qui ad te congregati sunt, & sis eis in custodiam. Post multos dies uisitaberis, po
sterioribus annis uenies ad terram reductam gladio, collectam ex populis multis
super montes Israelis, qui longo tempore uastati fuerunt, ipsa autẽ ex populis edu
C cta est, & illi omnes habitabunt tuto. Et ascendes uenies que ut tempestas, & eris ut
nubes ad operiendum terram, tu & omnes alæ tuę, & populi multi tecum. Sic di
cit DOMINVS deus, Et erit illo die, uersabis [b]in corde tuo consilia, cogitabisque cogi
tationem malam, dicesque, Ascendam ad [c]terram muris carentem, ingrediar ad quie
scentes qui habitant secure omnes, qui omnes sine muris habitant, non habẽtes ue
ctem neque portas, ad spoliandum spolia, ad diripiendam prædam, ut reducas ma-
num tuam super uastationes inhabitatas, & super populum collectũ ex gentibus,
D qui rei [d]pecuariæ, & possessionibus colendis operam dant, quique habitant in um-
bilico terræ. Seba & Dedan, & mercatores maris, & omnes leunculi eius dicent
tibi, An non ut spolia diripias tu uenis? an non ut prædam abducas congregasti
cœtum tuum? ut tollas argẽtum & aurum, ut abducas pecora & possessionem, &
spolies spolia multa? Propterea uaticinare fili hominis, & dic ad Gog, Sic dicit
DOMINVS deus, An non illo die quum habitauerit populus meus Israel tuto, tu
E scies? Siquidem uenies de loco tuo, de lateribus Aquilonis, tu & populi multi te
cum, qui omnes ascenderunt equos, congregatio magna, & ingens exercitus. Et
tu ascendes contra populum meum Israel, ut nubes ad operiendam terram, in no-
uissimis diebus [hoc] erit, & introducam te super terram meam, ut cognoscant me
gentes, quum sanctificatus fuero in te in oculis eorum ô Gog. Sic dicit DOMI-
F NVS deus, An non tu es ille de quo loquutus sum superioribus diebus [e]per seruos
meos prophetas Israelis, qui prophetarunt in diebus illis annis [aliquot,] ut addu
cerem te contra eos? Et erit in die illa, in die aduentus Gog super terram Israe-
lis,

Hactenus contra hostes descriptus. Sequitur contra dei seperum & irritiones hostiu.

Quobus sequentibus capitibus consolatur populum propheta, reducendum enim esse è captiuitate in terram suam, neque illic casturũ hostibus.
Hæc iuxta historiam facta sunt, reduces enim Iudæi hostes immanißimos habuerunt. Sed sub litera altior quidam sensus reconditus latet, Ecclesia enim Christi nũquam carebit crudelißimis hostibus, qui tandem ultione diuina perdentur.
[a]*Alij aliter, Michlol uidetur significare pulcherrimã uestẽ: uel forte loquitur de cataphractis, ubi equi & equites toto corpore muniti sunt.*
[b]*Ebr. Ascendent uerba in cor tuum.*
[c]*Ebr. Ad terram pagorum uel uicorum.*
[d]*Ebr. Qui faciunt pecora et possesiones.*
[e]*Ebr. Per manum seruorum.*

lis,(dicit DOMINVS deus) ascendet furor meus in indignatione mea,in zelo meo,
in igne iræ meæ loquutus sum, si [f]non die illa fuerit cõmotio magna in terra Israel.
Hyperbola. Commouebuntur enim à facie mea pisces maris,& uolucres cœli,& bestiæ agri,et
omne reptile quod reptat super terrã, omnes homines deniq; q sunt in superficie
terræ,& subruentur montes,& cadent [g]aggeres,& omnes muri in terra cadẽt. Et G
uocabo contra eum in cunctis montibus meis gladium, dicit DOMINVS deus, &
gladius cuiusq; in fratrem suum incutietur. Et iudiciũ subibo cum eo in pestilen-
tia & sanguine, nymbũ inundantem, lapides grãdinis, ignem & sulphur depluam
super eum & super turmas eius,& super populos multos qui cum eo sunt. Et ma-
gnificabor & sanctificabor,& notus ero in oculis gentiũ multarum, & scient quia
ego DOMINVS.

CAP. XXXIX.

ET tu fili hominis, uaticinare contra Gog, & dices, Sic dicit DOMINVS deus, A
Ecce ego contra te, ô Gog, princeps & caput Mæsech ac Thubal. Ego reducã
Apoc. 20. c te,& [a]sex plagis afficiam te, adducamq; te de lateribus Aquilonis,& inducam te in
montes Israelis. Excutiam arcum tuum de manu tua sinistra, & tela tua de manu
tua dextra deijciam. In montibus Israelis cades tu & omnia agmina tua, & popu
li tui qui tecũ sunt, cœtui auium & quidquid pennatum est, atq; bestijs agri tradidi
te in cibũ. In superficie terrę cades, quia ego loquutus sum, dicit DOMINVS deus.
Et mittam ignem in Magog, atq; in eos qui secure habitãt in insulis, & scient quia B
ego DOMINVS. Sed & nomen sanctum meum notum faciam in medio populi
mei Israel,& non prophanabo nomen sanctum meum ultra,& scient gentes quia
ego DOMINVS sanctus in Israele. Ecce uenit & factum est, dicit DOMINVS deus,
hic est dies de quo loquutus sum. Et egredientur habitatores urbium Israelis, &
incendent atq; comburent arma, clypeos & hastas, arcus & iacula, fustes & cuspi-
des: incendent inquam illis ignem septem annis. Non ferent ligna ex agro, neq; C
excindent è syluis, sed armis incendent ignem,& spoliabunt spoliatores suos, diri
Periphrasis de... pient direptores suos, dicit DOMINVS deus. Et erit die illo, dabo ipsi Gog ibi
locum sepulchri,[nempe] in Israele, uallem qua transitur uersus Orientem ad ma-
re, hæcq; obturabit nares transeuntium, sepelientq; ibi Gog, & omnem multitudi
nem eius,& uocabũt uallem [b]Hamon Gog. Sepelient autem eos domus Israel se-
ptem mensibus, ut repurgent terram: sepelient inquã cunctus populus terræ, [c]isq;
dies quo ego glorificatus fuero, celebris erit eis, dicit DOMINVS deus. Et segrega D
bunt uiros qui terram subinde pertranseant, polinctores nempe, qui pertrãseant,
& sepeliant relictos in superficie terræ ad mundandum eam, ab extremitate [b]inqui
rent, idq; septem mensibus. Et quum pertransierint hi qui terram perlustrant, si
quis uiderit os hominis, extruet iuxta illud titulum, donec sepelierint ipsum polin
ctores in ualle multitudinis Gog. Sed & nomen ciuitatis [uocabitur] Hamona,
& sic repurgabitur terra. Et tu fili hominis, Sic dicit DOMINVS deus, Dic ad o-
mnem auem pennatam,& ad omnem bestiam agri, Congregamini & uenite, col- E
ligemini per circuitum ad uictimam meam quam ego macto uobis, uictimam ma-
gnam super montes Israelis, ut comedatis carnẽ, & bibatis sanguinem. Carnem
heroum comedetis,& sanguinem principum terræ bibetis, arietum, agnorum &
hircorũ, & boum qui in Basan omnes saginati sunt. Et comedetis adipem ad sa-
tietatem,& bibetis sanguinem ad ebrietatem usq;, de uictima mea quã mactaui uo
bis. Saturi eritis ad mẽsam meam ab equis & equitibus, ab heroibus & uiris bel-
latoribus, dicit DOMINVS deus. Et dabo gloriam meam in gentibus, uidebuntq;
omnes gentes iudicium meum quod edidi, & manum meam quam exerui in eos.
Domus quoq; Israel scient, quod ego DOMINVS deus eorum à die illo & ultra. F
Scient quoq; gentes, quod domus Israelis propter iniquitatem suam in captiuita-
tem abducta est,& ob id quod præuaricati sunt in me, ego faciem meam ab eis ab-

[f]Si non affirmat, hoc est, certissime ueniet.

[g]Alij gradus legunt.

De interitu hostis filiorum dei, eiusdem argumenti cum superiori capite.

[a]Alij dicunt, sextum quemq; ex te perdã, si liceat, sextabo.

Periphrasis de... Tophet aut gehennæ.

[b]Hamon Gog, id est, multitudo Gog, uocabunt hanc uallem à multitudine Gog ibi sepulta.

[c]Ebr. Erit eis in nomen.

[b]Alij sic, à fine septẽ mẽsium explorabũt, id est, explorationẽ finient.

ſconderim, & tradiderim eos in manum hoſtium ſuorum; & quod omnes ceciderint
gladio. Iuxta immunditiam eorum, & iuxta träſgreſſionem eorum feci eis, & ab-
ſcondi faciem meam ab eis. Propterea ſic dicit DOMINVS deus, Nunc reducam
captiuitatem Iacob, & miſerebor totius domus Iſraelis, & ſumam zelũ pro nomi-
G ne ſancto meo. Ipſi ferent ignominiam ſuam, & omnem præuaricationem ſuam
qua præuaricati ſunt in me, quum habitarent in terra ſua tuto, nec eſſet qui eos ex-
terreret. Quum reduxero eos de populis, & cõgregauero eos de terris hoſtium
ſuorum, & ſanctificatus fuero in eis coram oculis gentium multarum. Et †ſcient
quia ego DOMINVS deus eorum, quum tranſtulerim eos ad gentes, & congrega-
uero eos ad terram ſuam, neque relinquã illic quenquam ex eis. Neque abſcondam
ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim ſpiritum meum ſuper domum Iſrael, di-
cit DOMINVS deus.

CAPVT XL.

A Anno uiceſimoquinto noſtræ migrationis, initio anni, decimo die menſis, an
no decimoquarto poſteaquam adflicta eſt urbs, eo ipſo die [a]uis diuina mecũ egit,
& adduxit me illuc. In uiſionibus diuinis duxit me ad terrã Iſraeliticam, & demi-
ſit me in montem altiſſimum, in quo erat ceu ædificium urbis ab auſtrali plaga.
Duxitque me illò, & ecce uirum, cuius ſpecies [b]ſimilis erat chalybi, & in eius manu li-
neus funiculus, & menſorius calamus: atque is ſtabat in porta. Eſtque me alloquutus
uir ille [hiſce uerbis,] Fili hominis, uide oculis tuis, & audi auribus tuis, & aduerte
animum tuum ad omnia quæ monſtro tibi. Nam propterea huc es adductus, ut
monſtrem tibi. Referes [autem] omnia quæ uides domui Iſrael. Et ecce murus
extra domum quoquouerſus, & in manu illius uiri menſorius calamus [longus]
cubita ſex, [c]adiecto minori palmo ſingulis cubitis uulgaribus. Et mẽſus eſt craſſi
tudinem ædificij uno calamo, & altitudinem uno calamo. Et progreſſus ad por
tam, quę reſpiciebat Orientem, aſcendit per gradus eius, & menſus eſt [d]craſſitudi-
nem utriuſque poſtis uno calamo. Atriolum quoque unius calami lõgitudine, & ca
lami unius latitudine, & inter atriola quinque cubitos, poſtem quoque portæ à proxi
ma parte ueſtibuli portæ intrinſecus uno calamo. Et menſus eſt ueſtibulum por
B tæ intrinſecus uno calamo. Mẽſus eſt etiam ueſtibulum portæ octo cubitorum,
& *paraſtades eius duorum cubitorũ: ueſtibulum autem portę intrinſecus [fuit.]
Porrò atriola portæ orientalis tria utrinque fuerunt, & tribus illis una dimenſio, ea
dem etiam dimenſio paraſtadibus utrinque. Menſus quoque eſt latitudinẽ oſtij por
tæ decem cubitorum, [&] portæ altitudinem tredecim cubitorum. Et ante atrio-
la margo unius cubiti utrinque, atriolũ autem ab utroque latere cubitorum ſex fuit.
Eſtque menſus portam à tecto atrioli ad tectum eius latitudine uigintiquinque cubito
rum, oſtio [exiſtente] è regione oſtij. [e]Executus eſt quoque menſuram frontium ſe
xaginta cubitos, [qui modus fuit] unicuique frontium atrij portæ circunquaque. Cæ
terum ante portam ingreſſus ex aduerſo ueſtibuli portæ interioris quinquaginta
cubitorum [ſpatium fuit.] Et feneſtræ [f]clauſæ in atriolis, itemque in frontibus eo-
rum introrſum [uerſę] unicuique portę per circuitum, eodemque modo in ueſtibulis:
& feneſtræ quoquouerſus introrſum [uerſæ,] & in frontibus palmæ fuerũt. Por
rò me introduxit in atrium exterius, & ecce [g]cellas, & pauimentũ factum atrio cir-
cunquaque, [erantque] triginta cellæ in pauimento. Et pauimentum [quidem porre
ctum fuit] ad humerum portarũ, iuxta portarum [h]altitudinem, [quemadmodum
&] pauimentum inferius. Et menſus eſt à porta inferiori ad interius atrium ex-
trinſecus [intercapedinem] centum cubitorũ, idque ab ortu & Septentrione. Men
ſus eſt etiam longitudinem & latitudinem portæ Orientem ſpectantis in atrio ex-
C teriori. Atriolorum quoque ipſius trium utrinque, & paraſtadũ eius, & ueſtibuli eius
fuit eadem menſura cum porta priori. Longitudo eius quinquaginta cubitorum,
& latitudo uigintiquinque cubitorum. Et feneſtræ eius, & ueſtibulum eius, & pal

mæ

[a] Alij ad literam Eb. Facta eſt ſuper me manus domini.
[b] Ebr. Species eius ſicut ſpecies chalybis. Hiero. æris.
[c] Ebr. In cubito & palmo.
[d] Ebr. Et menſus eſt poſtem portæ uno calamo latũ, & poſtem unum calamo uno latum.

Ad conſolationem & eruditionem populi captiui in Babylone, uaticinatur urbẽ Ieruſalem inſtaurãdam cũ templo, terrãque per tribus duodecim diuidendam. Quo typo etiam Christi & ecclesiæ myſteria deſcribantur.

* Pro elim, quod Hiero. frõtes interpretatur, reddidi paraſtades, quæ & antepagmẽta dicuntur, quæ oſtijs utrinque apponuntur.
[e] Ebr. Et fecit frontes lx. cubitos, & fronti atrij portæ ubique. Frontes pro elim hic reddidi cum Hieronymo, quæ antes dici poſſent, & à Græcis quibuſdã interpretibus κριώματα dicuntur, κριὸς enim ut ail uel el dicitur aries.
[f] Ebr. Atumoth quod 3. Reg. 6. Hiero. etiã obliquas interpretatur. Ebræi quidam intelligunt extérius anguſtas interius amplas, quidam contra exterius amplas, interius anguſtiores. Dicitur & de auribus, ut aures occludere. Quare intelligi poſſunt feneſtræ clauſæ & munitæ clathris aut cancellis.
[g] Oſtendit porticum extructam fuiſſe ad murũ mediũ, eamque duplicem, hoc eſt, ſuperiorem & inferiorem. Non autem continuo fuit ambitu, ſed interrupta ueſtibulis portarum.
[h] Hiero. longitudinẽ.

† ſupra 38.

Templum ad ſeptentrionem, urbs ad auſtrum.

Templum deſcri[illegible] ſeparat, [illegible]
Murus medius qui [illegible] complectitur.

mæ ipſius fuerunt eiuſdem [planè] dimẽſionis cum porta in Orientem ſpe-
ctante, gradibusq́ ſeptem aſcendebant per eam, ante quos fuit ipſius ueſti-
bulum. Fuitq́ porta è regione portæ ad interius atrium tam in ſeptentrio
nali q̃ in orientali plaga. Et menſus eſt à porta ad portã [oppoſitam] cubi
ta centum. Inde me duxit ad Meridiem, & eccam portam ad Meridiem, cu
ius paraſtades & ueſtibulum eſt menſus eiſdem dimenſionibus. Eiq́ fuerũt
feneſtræ & ueſtibulo eius circunquaq́, quales illæ feneſtræ. [Veſtibuli etiã]
longitudo quinquaginta cubitorum, & latitudo uigintiquinq́ cubitorum.
Aſcẽſus quoq́ illius graduum ſeptem, ante quos fuit ipſius ueſtibulum. Ha
buit etiam ſingulas palmas utrinq́ in ſuis frontibus. Porta deniq́ atrio in
teriori ad Meridiem [è regione portæ fuit,] eſtq́ menſus in plaga meridio-
nali à porta ad [oppoſitam] portam centum cubitos. Porrò duxit me ad
interius atrium in portã auſtralem, & menſus eſt portam auſtralem dimen-
ſionibus ijſdem. Atriola etiam illius, & paraſtades illius, & ueſtibulũ eius
dimẽſionibus ijſdem. Habuit quoq́ ipſum & ueſtibulum eius feneſtras cir
cunquaq́. Longitudo [ueſtibuli] cubiti quinquaginta, & latitudo quinq́ &
uiginti cubiti. [l]Veſtibula quoq́ circunquaq́ longitudinẽ quinq́ & uigin
ti cubitorum habuerunt, & latitudinem quinq́ cubitorum. Fuitq́ ueſtibu E
lum eius [uerſum] ad exterius atriũ, & palmæ in frontibus eius, octoq́ gra-
duum aſcenſus eius. Duxit me etiam ad atrium interius ab orientali par
te, & menſus eſt portam ijſdem mẽſuris. Et eius atriola, paraſtadesq́ & ue
ſtibulum eius dimenſionibus ijſdem: habuitq́ feneſtras, & ueſtibulum eius
quaquauerſum. Longitudo [ueſtibuli] quinquaginta cubitorum, & latitu-
do uigintiquinq́. Veſtibulũ autem illius [conuerſum] ad exterius atrium,
& palmæ in frontibus eius utrinq́, octoq́ graduum fuit aſcẽſus eius. Præ
terea duxit me ad portam ſeptentrionalem, & menſus eſt dimenſionibus il
lis. Eius atriola, paraſtades & ueſtibulum: habuitq́ feneſtras circuncirca,
[ueſtibuliq́] longitudo cubiti quinquaginta, & latitudo quinq́ & uiginti.
Eiusq́ [k]frontes [fuerunt conuerſæ] ad exterius atrium, & palmæ in fronti-
bus eius utrinq́, & graduum octo aſcenſus illius. Cæterum [fuit] cella & F
eius oſtium inter frontes portarum, ubi [l]abluebant holocauſtum. In ueſti-
bulo autem iſtius portæ duæ utrinq́ fuerunt menſæ, ut mactent in eis holo
cauſtum, & piaculum pro peccato, & pro culpa. Ad humerum quoq́ ex-
tra gradus ad oſtium portæ ſeptentrionalis duæ fuerũt menſæ, & ad hume
rum alterum ueſtibuli portę duæ menſæ. Quatuor [quidem] menſæ hinc,
& quatuor menſæ illinc ad humerũ portę: [& in ſumma] octo mẽſæ, in qui
bus mactent. Porrò quatuor mẽſæ holocauſto [deſtinatæ] lapidibus qua
dris [constructæ fuerunt] longitudine cubiti cum dimidio, latitudine cubiti
cum dimidio, & altitudine cubiti cum dimidio. In eis reponebãt inſtrumen
ta quibus mactant holocauſtum & uictimam. Claui etiam palmares apta- G
ti fuerunt in ea domo per circuitum, & in menſis caro immolatitia [poneba
tur.] [m]In atrio autem interiori exedræ cantorum fuerunt à portis interius
reductæ, quarum una ad humerum portæ aquilonaris ſpectabat in Meri-
diem, [altera] ad humerum portæ orientalis ſpectabat in Septentrionem.
Et dixit ad me, Exedra hæc quæ reſpicit Meridiem, ſacerdotum [n]eſt obeun-
tium domus miniſterium. Exedra uero quæ reſpicit Aquilonẽ, ſacerdotum
eſt obeuntium miniſterium altaris. Ii ſunt filij Zadok, qui ex ordine Leui-
tarum accedunt DOMINVM, ut ei miniſtrent. Eſtq́ menſus ipſum atrium
longitudinis cubitorum centum, & latitudinis cubitorum centum, ut eſſet
quadratum, & altare [poſitum erat] ante domum. Duxit me quoq́ ad ue-

Interioris atrij ueſtibula et porticus deſcribit, tranſiens recto itinere à porta meridionali medij muri ad portam oppoſitam intimi atriorum muri.

[l]Ebr. uocẽ elamoth Hiero. uertit ueſtibulum, quod repugnat omnibus deſcriptionibus: quũ ueſtibula indicentur longa 50. cubitos, & lata 25. cubitos. Itaq; rectius intelligentur porticus.

[k]Vocem elim, quam Hieron. ſemper interpretatur frontes, hic reddidit ueſtibulum.

[l]Vox iadibu, quæ 2. Par. 6. etiã pro abluere ponitur, poterat etiam uideri ſignificatum pro ſternendi gerere. Siquidem lanienа hic deſcribitur.

[m]Ebr. Et extra portam interiorem cellæ cãtorum in atrio interiori.

[n]Ebr. Seruantibus obſeruationem domus, ſiue altaris.

[illegible] ſacerdos [illegible]. Templi deſcri[illegible]

ſtibulum domus, & menſus eſt ᵖparaſtadem ueſtibuli [craſſitudine] quinqꝫ cubitorum utrinqꝫ, & latitudinem [ᑫhumeri] portæ trium cubitorum ab utroqꝫ latere. Longitudo ueſtibuli cubitorum uiginti fuit, & latitudo cubitorũ undecim, & per gradus aliquot aſcendebant ad illud, erantqꝫ columnę ſingulæ ad paraſtades in utroqꝫ latere.

CAP. XLI.

A INtroduxit me quoqꝫ ad aulam, & menſus eſt paraſtades utrinqꝫ ſex cubitorum craſſitudine, quæ quidem craſſitudo eſt ᵃtabernaculi. Oſtij uero latitudo cubitorũ decem, & oſtij humeri cubitos quinqꝫ [dati] ab utraqꝫ parte: menſusqꝫ eſt longitudinem eius cubitorum quadraginta, & latitudinem cubitorum uiginti. Et progreſſus ad penitiorem templi locum, mẽſus eſt paraſtadem oſtij [craſſum] duo cubita, & oſtium [latum] ſex cubita, & latitudinem [humerorum] oſtij ſeptem cubita. Eiusqꝫ longitudinem menſus eſt uiginti cubitorum, & latitudinem uiginti cubitorum ante aulam. Et dixit ad me, Hoc ſanctũ ſanctorꝫ eſt. Parietem quoqꝫ domus eſt mẽſus [craſſum] cubita ſex, & latitudinem coſtæ quatuor cubitorum quaquauerſus circum domum. ᵇFuerunt autem tres coſtæ, coſta ad coſtam aliam [continuata,] idqꝫ ter. Et ingrediebãtur in parietem domus coſtis quoquouerſus circunductum, ut eſſent prævenſæ, non tamen eſſent prævenſæ in parietibus

B domus ipſius. ᶜEt quanto altiori loco erat coſta circundata, tanto erat ſpatioſior: nam domus domui fuit circundata quoquouerſus magis magisqꝫ in altum tendẽdo. Eapropter domui latitudo ſurſum [accedebat.] Et ſic aliquis ab infimo tabulato aſcẽdebat ad ſupremũ & ad medium. ᵈEt uidi altitudinem domus quoquouerſum, [cæterum] fundamenta coſtarum ᵉtotum calamum explerũt craſſitudine, nempe cubita ſex uſqꝫ ad axillam. Craſſitudo autem parietis qui coſtas ambiuit exterius, fuit quinqꝫ cubitorum. ᶠEt ſpatium relictum ex retractione parietum domus coſtis acceſſit. Inter cellas uero & domum circunquaqꝫ latitudo uiginti cubitorum interceſſit. Præterea oſtium coſtarꝫ fuit apud retractationem, oſtium unum uerſus Aquilonem, & alterum oſtium à parte meridionali, & latitudo quidem apud locum retractionis fuit quinqꝫ cubitorum circunquaqꝫ. ᵍLatitudo quidem ædificij ante ſeparatam extructionem ad plagam Occidentis fuit cubitorum ſeptuaginta, & craſſitudo parietis ædificij circumcirca quinqꝫ cubitorũ, eiusqꝫ lon-

C gitudo nonaginta cubitorum. Eſtqꝫ menſus domum ipſam longitudine centum cubitorum, ſeparatã quoqꝫ extructionem & ſtructuram atqꝫ parietes eius longitudine centũ cubitorum. Latitudinem etiam anterioris partis domus ipſius & ſeparatæ extructionis ad Orientem cubitorum centum. Menſus eſt deniqꝫ longitudinem ædificij ante ſeparatã extructionem in poſtico, & ʰhecthecarum eius utrinqꝫ centum cubitorum, aulam quoqꝫ penitiorem, & atrij ueſtibula. Poſtes & feneſtras clauſas, & hecthecas per triplicẽ eorum ordinem, contra poſtem ligno cruſtatum ubiqꝫ, & à ſolo uſqꝫ ad feneſtras, quæ feneſtræ fuerunt contectæ. Supra oſtium & uſqꝫ ad domũ interiorẽ, & foris, poſtremo in omnibus ubiqꝫ parietibus interius & exterius mẽſuræ [monſtratæ ſunt.] Cæterꝫ ⁱfabrefacti fuerũt Cherubim & palmę, palmæqꝫ ſingulæ inter duos Cherubim, duæqꝫ facies ipſis Cherubim. Vt

D hinc facies hominis palmã, illinc forma leonis iuuenis palmã ſpectaret opere ſic fabrefacto per totam ubiqꝫ domũ. A ſolo ſupra oſtium Cherubim & palmæ fabrefactæ fuerunt, etiam per aulæ parietem. ᵏPagmentũ aulæ quadratum fuit, ˡ& ſpecies ei qualis ſanctuarij, ut alterum alteri omnino reſponderet. Altare ligneum tres cubitos altum, & duos cubitos longum fuit, habuitqꝫ angulos ſuos, & longitudinem ſuam, & parietes ſuos de ligno. Et dixit

ᵖEt menſus eſt paraſtadem uel frontem ueſtibuli quinq; cubitorum: hinc & Hiero. ueſtibulum pro fronte interpretatur.
ᑫLatitudinem portæ dicit uates, quod mox humeros oſtij appellat, id eſt, ſpatiũ inter oſtium & parietem proximum.

ᵃParietibus craßis cubita ſex continetur templum.

ᵇEbr. Et coſtæ, coſta ad coſtam, tres & tribus uicibus.

ᶜEb. Et latior erit, & circundabitur ſurſum ſurſum coſtis, quia circũdatur domus ſurſum ſurſum per circuitum domui. Eã ob rem latitudo domui ſurſum, & ſic inferiori aſcẽdet ad ſupremum, ad medium.
ᵈId eſt, ſupereminebat domus, ut cerni à quouis poſſet.
ᵉEbr Fundamenta coſtarũ plenitudo calami.
ᶠEbr. Et quod relictum, domus coſtarum, quod domui. Nã minab ſignificat id quod relinquitur, 1. Reg. 6. Migrea detractio uocatur. Hiero. orationem uertit.
ᵍAedificium dicit præcipuas partes domus, hoc eſt, aditũ, aulam, ueſtibulũ cum ſuis parietibus & coſtis. Seperatam extructionẽ gizra dicit ædificia duo collocata in lateribus templi ſeptentrionali & meridionali, ſeparata quidẽ per interpoſitam deambulationem decẽ cubitorum latitudine.
ʰHecthecæ, ut Hiero. habet editio, uel potius athikim, ædificia dicuntur, quorum parietes contrahuntur, ut in ſuperiori parte ſint arctiores quã ad fundamentum. Cuiuſmodi coſtæ templi fuerunt, in quibus paries templũ uerſus in imo tabulato fuit, craſſus cubita ſex, in medio quinq;, in ſupremo quatuor.
ⁱEbr. Factum Cherubim & palmæ.
ᵏVox Eb. Mezuza, quã Hiero. per limẽ interpretatur, omnia oſtij latera ſignificat.
ˡEbr. Et facies ſanctuarij, aſpectus ſicut aſpectus.

Modelos templi &, earum partium, etiam appendicum [illegible]

Obiter indicat templum iſtud [illegible] ab omni parte quod Reg. [illegible] edificat, [illegible] cruſtatũ fuiſſe. Deſcribit [illegible] templi.

Altare [illegible]

xit ad me, Hæc est mensa coram DOMINO. Fuerunt autem aulę & sanctuario geminæ fores. [m]Iterumq; geminæ fores ipsis foribus, nempe ualuatæ fores in utraq; ala forium. Vtq; Cherubim & palmæ fabrefacta fuerũt in parietibus, ita etiam fabrefacta fuerũt in foribus aulæ, [n]& trabes lignea ante uestibulum extrinsecus. Præterea fenestræ clausæ & palmæ utrinq; fuerũt in humeris uestibuli, & in costis domus, & in trabibus.

[m] Eb. Et duæ fores foribus, duæ fores quæ replicabantur, duæ uni forium, et duæ fores alteri.
[n] Significat pessulo clausum ostium aulæ uersus uestibulũ opposito.

CAP. XLII.

ET eduxit me ad exterius atrium uersus Aquilonem, & duxit me ad exedram [positam] ex aduerso extructionis separatæ, & ex aduerso ædificij ad Aquilonem. Ante longitudinem centum cubitorũ [ad] ostium aquilonare, & latitudinem quinquaginta cubitorum. Ex aduerso uiginti [cubitorũ] interioris atrij, & ex aduerso pauimenti exterioris atrij, hectheca fuit ante hecthecam per tria tabulata. Porrò ante cellas deambulatio fuit latitudine uersus interiorem [domum] decem cubitorum, ambitus uero unius cubiti [latitudine,] & earum ostia in Aquilonem. Cellæq; superiores contractiores fuerunt, nam [a]hecthecę [b]decerpserunt infimis & medijs tabulatis ædificij. Fuerunt enim tristega sine columnis, quales atriorum columnæ sunt, eapropter detractum est infimis & medijs tabulatis à solo. Porrò septum B
fuit extrinsecus iuxta cellas apud exterius atrium [positas] ante cellas longitudine quinquaginta cubitorum. Quia longitudo cellarum apud exterius atrium fuit cubitorum quinquaginta, [c]eaq; ratione ante aulam centum cubiti. Fuit autem aditus ab inferiori parte cellarum istarum, nempe ab Oriente, si quis eas adiret ex atrio exteriori. Intra latitudinem [fuit] sepes atrij, cellæ autem ad Orientem ante separatam extructionem, & ante ædificium.

A Absoluturus descriptionem separatæ extructionis, prius ostendit aptissimam dispositionem, & eurythmiam, totiusq; templi perfectissimam harmoniam, quod uno loco stans, tot partes templi potuit cõspicere.

Atrium sacerdotum describitur, cuius longitudo & latitudo inter templum & murũ atrij exterioris 100. cubitorũ fuit.

[a] Describit athikim, hoc est, ædificia contractorum parietum & quasi mutilata, à diminuendo & decerpendo dicta, quæ templo appenderunt ad Septẽtrionẽ & Meridiem, interpositis deambulationibus decem cubita latis.
[b] Ebr. Comedent.
[c] Ebr. Et ecce ante faciẽ aulæ.

[d]Via quoq; oppositarũ cellarum, qualis fuit cellis aquilonaribus: lõgitudo & latitudo earum par, omnisq; ordinatio & dispositio earum, & symmetriæ, ostia deniq; similia fuerunt. Velut in ostijs cellarum australium accidit, ut ostium esset initio uiæ ante sepem aptissimam, si quis ab Oriente illas C
adiret. Dixitq; ad me, Cellæ aquilonares, [&] cellæ australes ante separatã extructionem cellæ sacræ sunt, ubi sacerdotes qui adeunt DOMINVM, comedent [e]sacra sancta. Ibi reponent sacra sancta, & oblationem, & hostiam pro peccato, & pro culpa: siquidẽ locus sacer est. Quum sacerdotes fuerint ingressi, non egredientur è sanctuario ad exterius atrium, ibiq; relinquent uestes suas, in quibus administrarunt sacra, quoniam sacræ sunt, induentq; uestes alias, & obibunt munia quæ uulgus attinent. Quumq; dimensiones domus interioris absoluisset, duxit me ad portam spectantem solis ortum, & D
mensus est eam quaquauersum. [f]Latus nanq; orientale mensorio calamo est mensus [g]omnino quingentorum calamorum. Mensus est etiam latus aquilonare [h]totum mensorijs calamis quingentis. Latus [quoq;] australe mensus est quingentis calamis mensorijs. Circumiens [item] ad latus occidentale mẽsus est quingẽtos mensorios calamos. Ad quatuor uentos mensus est eam [portam,] quæ murum habuit circunquaq; longum quingentos [calamos,] & latum quingentos [calamos,] qui diuidat sacrum à prophano.

De quo Ezech. 44. cap.

[d] Ebr. Et uia ad faciem illarum sicut aspectus cellarum, quæ ad Aquilonem: sicut longitudo earum, sic latitudo earum, & omnes exitus earum: & sicut iudicia earũ, & sicut ostia earum.
[e] Hiro. Sancta sanctorum.
[f] Eb. Mensus est uentum Orientalem in mensuræ calamo quingentos calamos in mensuræ calamo circum.
[g] Ebr. Circum.
[h] Ebr. Circum.

CAPVT XLIII.

ET introduxit me ad portam quę respicit Orientem. Et ecce gloriã dei A
Israelis ab ortu uenientem, eiusq; sonus uelut sonus aquarũ multarum, & terra resplenduit ab eius gloria. [a]Species autem quam uidi, similis ei fuit quam uidi quando ueni [uaticinãs] urbem destruendam esse, & uisa cuiusmodi uidi apud flumen †Chebar, procidiq; in faciem meam. Et gloria DOMINI per orientalem portam ingressa est in domũ ipsam. Sustulit autem me uentus, & duxit me in atrium exterius, & ecce domus plena erat gloriæ

A Dei reditus ad templum describitur, & quibus conditionibus gratiæ redintegratio cum Israelitis rata futura sit.
[a] Ebr. Et sicut aspectus speciei quam uidi, sicut species quam uidi, quum uenirem ad destruendam urbem.

Ezech. 1. cap. & 10.

B DOMINI. Audiui etiam loquentem mihi ex ipsa domo, & uir stabat iuxta
me. Dixit autem ad me, Fili hominis, [is est] locus mei solij, & locus planta-
rum pedum meorum, ibi habitabo inter filios Israel in æternum. Neq; do-
mus Israel contaminabunt posthac nomen meum sanctum tum ipsi tum re
ges eorum scortatione sua, & cadaueribus regum suorum, & excelsis suis.
[a]Quū iunxissent limen suum limini meo, & postem suum prope meum po
stem, paries [intercessit] inter me & illos. Quūq; nomen meum sanctū con
taminauissent abominationibus suis quas patrauerūt, cōfeci eos in ira mea.
C Nunc uero à me procul amoueant scortationem suam, & cadauera suorum
regum, & habitabo inter eos in æternum. Tu quidem fili hominis, domui
Israel expone domum hanc, & pudefiant ob iniquitates suas, ac metiantur
exemplar. Et si pudefacti fuerint propter omnia quę designauerunt, doce-
bis eos formam huius domus, & fabricam eius, necnō exitus & aditus eius,
omnesq; figuras eius, & leges eius. Describito etiam ob oculos eorum: ser-
uabunt autem omnem formā illius, & omnes ritus illius, & facient ea. Lex
domus huius hæc est, Totus terminus ipsius [erit] in montis uertice, & cir-
D cumposita quoquouersus, sacra sancta. Ecce hæc est lex huius domus. Alta
ris uero hæ mensuræ sunt [c]per cubita, quæ uulgare cubitum & insuper pal-
mum continēt, sinusq; [altitudo] cubitalis, & latitudo cubitalis fuit. Margo
autem ipsius [altaris] circum eius labium [crassitudine] maioris palmi: atq;
hoc dorsum altaris [existit]. Cæterū à sinu terræ [imposito] ad inferiorem
crepidinem duo cubiti, & latitudo unius cubiti: & à crepidine minori ad cre
pidinem maiorem quatuor cubiti, & latitudo unius cubiti. Ariel uero [al-
E tus] fuit quatuor cubitos, & supra arielem quatuor cornua. [d]Vtq; ariel fuit
longus duodecim [cubitos,] ita etiam latus duodecim [cubitos:] quadrata fi
gura existens per sua quatuor latera. [e]Crepido etiam longitudine [cubito
rum] quatuordecim, & latitudine quatuordecim quadratum æquilaterū ab
soluit. Margo deniq; circum illud [lata fuit] dimidium cubitum, sinumq;
habuit cubitalis altitudinis [circumiectum,] eiusq; gradus spectare Orien-
tem [permiserunt.] Et dixit ad me, Fili hominis, sic dixit DOMINVS deus,
Hi sunt ritus altaris, quo die fabricatū fuerit, ut offerant in eo holocaustum,
F & spargant super eo sanguinem. Dabis etenim sacerdotibus Leuitis, qui
sunt de genere Zadok, me accedentibus, ut ministrent mihi, ait DOMINVS
deus, iuuencum prolem armenti ad piaculum pro peccato. Accipies etiam
de sanguine illius, & [f]asperges quatuor eius cornibus, & quatuor angulis
crepidinis, & margini per circuitum, & purgabis illud à peccato, atq; expia-
bis. Tolles autem iuuencum piacularem, & combures eum in loco destina
to extra sanctuarium. Die quoq; secundo hircum caprigenum integrum
offeres ad piaculū pro peccato, & expiabunt altare, sicut iuuenco expiarunt.
G Quumq; finem expiandi feceris, offeres iuuencū prolem armēti integrum,
& arietem de grege integrum. Et offeres eos coram DOMINO, quibus in-
ijcient sacerdotes sal, & offerent eos holocaustum DOMINO. Per dies se-
ptem quotidie sacrificabis hircum piacularem, iuuencum etiam prolem ar-
menti, & arietem de grege integros sacrificabunt. Dies septem expiabunt
altare, ac mundabunt illud, atq; [g]initiabunt. Cæterum exactis illis diebus,
octauo die atq; in posterum sacrificabunt sacerdotes in eo altari holocausta
uestra, & [h]eucharisteria uestra, eroq; uobis propitius, ait DOMINVS deus.

CAPVT XLIIII.

A ET reduxit me ad portā sanctuarij exterioris respicientem solis ortum,
eaq; clausa erat. Et dixit ad me DOMINVS, Porta hæc erit clausa, [&]
non

[a]*Ebr. In dando eos limen suum cum limine meo.*

Templi [illegible] *commendatur.*

Altaris holocaustorum descriptio, quod in atrio interiori positū esse indicauit 40. cap. Cuius partes sunt basis uel sinus, crepido minor, crepido maior, ariel, margo, cornua.

[c]*In cubitis, cubitus, cubitus & palmus.*

Latitudo cubitalis in sinu uel basi, & utraq; crepidine, et in ariele intelligitur prominentia inferioris partis altarij ante superiorem, ut in retractione graduum, & in scamillis columnarum.

[d]*Ebr. Et arielis longitudo 12. cubiti in 12. cubitis latitudinis. Ariel sonat leonem dei. Estq; suprema pars altaris, cui holocaustum conficiendum imponitur, ipseq; focus aræ.*

[e]*Maior & superior intelligitur.*

Ritus & ce[illegible] *primumq;* [illegible] *altaris* [illegible]

[f]*Ebr. Et dabis super cornua, &c.*

[g]*Ebr. Et implebūt manus eius. Ita Hiero.*

[h]*Voce Græca non peius utemur hic, quàm & holocausti, pro sacris oblatis, quibus pro accepto beneficio animi gratitudinem erga deum testātur homines. Quæ Hiero. pacifica plerumq; interpretatur, quum potius dicantur à gratiarum relatione.*

Sacerdotij descriptio, & primarius Messiæ principatus.

non aperietur, nec quisquã ingredietur per eam, quoniam DOMINVS deus
Israelis ingressus est per eam, & erit clausa [a]principi. Princeps ipse in ea se-
debit ad [b]conuiuandum coram DOMINO. Per uestibulum portæ ingredie-
tur, & eadem uia exibit. Et duxit me uersus Aquilonem in conspectum
domus, & prospexi, & ecce domus DOMINI plena erat gloriæ DOMINI, ce
cidiq́ in faciem meam. DOMINVS autem dixit ad me, Fili hominis, aduer- B
te cor tuũ, & uide oculis tuis, audiq́ auribus tuis omnia quæ loquar tecũ de
uniuersis ritibus domus DOMINI, & omnibus legibus ipsius, [c]animumq́
tuum aduertes ad uniuersam administrationẽ sanctuarij. Proin dices ad re
bellem, ad domum Israel, Sic dixit DOMINVS deus, Sat uobis sit domus Is-
rael omnes istas abominationes [patrauisse.] Quando introduxistis alie-
nigenas præputium cordis & præputium carnis habentes, ut essent in meo
sanctuario ad prophanandum illud, hanc ipsam domum meam, dum obtu
listis meum panem, adipem, & sanguinem, & ruperunt fœdus meum in o- C
mnibus uestris abominationibus. [d]Et non seruauistis institutũ sacrorum
meorum ordinando uobis [tales] qui seruent institutum meum in sanctua-
Qui repellendi a sacerdotio. rio meo. Sic dixit DOMINVS deus, Nullus alienigena præputium cordis,
& præputium carnis habens ingrediatur sanctuarium meum, quicunq́ alie
nigena est inter filios Israel. Quin & Leuitæ qui recesserunt à me, dum er-
rarent Israelitæ, qui errando me deserentes sequuti sunt idola sua, [e]luent ini
quitatẽ suam. Eruntq́ in sanctuario meo ministri ad custodias portarum
domus, & ministri [curantes] ipsam domum, ipsi populo mactabunt holo- D
caustum & uictimam: ipsi etiam stabunt ante illos, ut ministrent eis. Eo q́
ministrauerũt eis ante idola eorum, & fuerunt domui Israel offendiculo ad
iniquitatem, eam ob rem [f]leuaui manum meam contra illos, ait DOMINVS
deus, & luent iniquitatem suam. Neq́ accedent me, ut mihi sacerdotio fun
gantur, utq́ adeant ulla sacra mea, [quæ existunt] sacra sancta, ferentq́ igno
miniam suam & abominationes suas quas patrauerunt. Ego autem eos or
dinabo, qui seruent institutum domus in toto ipsius seruitio, & in omni-
Quales sacerdotes [illegible] & caro [illegible] Leuit. 21. & 22. quos [illegible] sacerdotes. bus quæ debent in ea peragi. Sacerdotes uero Leuitæ filij Zadok, qui ser E
uarunt institutum sanctuarij mei, quum aberrarent filij Israel à me, illi acce-
dant me, ut ministrent mihi, & stabunt ante me, ut offerant mihi adipem &
sanguinem, ait DOMINVS deus. Illi sanctuarium meum ingrediantur, illi
etiam accedant mensam meam ut ministrent mihi, & seruabunt institutum
meum. Porrò quum ingredientur portas interioris atrij, uestes lineas in-
duẽt, [g]nec lanea uestis teget eos, dum intra portas interioris atrij & interius
ministrant. Pilei linei erunt in eorum capitibus, lineaq́ femoralia erunt in
femoribus eorũ, [h]quæ non adstringent arctius. Quumq́ ad exterius atrium
egrediuntur, ad exterius [inquam] atrium, ad populum, exuent suas uestes
in quibus ministrarunt, & relinquent eas in cellis sacris, induentq́ uestes ali F
as, neque sanctificabunt populum suis uestibus. Non radent etiam caput
suum, [i]neq́ comam nutrient, sed accurate subinde capita sua tondebunt.
Nulli quoq́ sacerdotes uinum bibent quando ingrediuntur in atrium pe-
Leuit. 21. c nitius. Neq́ uiduam & repudiatam uxores ducent, sed uirgines Israelitici
generis: uiduam tamen quæ uidua [relicta] fuerit à sacerdote, ducere pote-
runt. Populo autem meo [discrimen] inter sacrum & prophanum mon-
strabunt, & docebunt eos quid inter mundum & immundum intersit. Et
oborta lite ipsi stabunt ad iudicãdum, eamq́ decident meis iudicijs, legesq́
meas & ritus meos in omnibus ferijs meis seruabunt, & sanctificabunt mea
sabbata. Nullus etiam accedet cadauer hominis, ut coinquinetur: tametsi

[a] *Ebr. distinctio dirimit uoces quas Hiero. coniungit, clausa. Principi. Potest et nominatiuo casu legi princeps, ipse princeps.*
[b] *Ebr. Ad comedẽdum panem.*
[c] *Ebr. ad uerbum, & pones cor tuum ad domus ingressum, uel aditũ in omnibus exitibus sanctuarij.*
[d] *Eb. Et non seruauistis obseruationem sacrorum meorum, & posuistis adseruatores obseruationis meæ in sanctuario meo uobis.*
[e] *Ebr. Et ferent iniquitatẽ suã.*
[f] *Leuare manum per synecdochen significat iurare, interdũ uero mala inferre.*
[g] *Ebr. Et non ascendet super eos lana.*
[h] *Ebr. Et non accingent in labore. Quidã tamen in sudore, id est, loco unde sudor emittitur.*
[i] *Et non capillum mittent, tondendo tondebunt capita sua.*

patre & matre, & filio & filia, & fratre & sorore quæ maritum non habuit, coinquinare se poterunt. Et post alicuius purificationem numerabunt ei septem dies. Et quo die ingredietur sanctuarium in atrium penitius ad ministrandum in sanctuario, piaculum suum offeret, ait DOMINVS deus. Habebunt etiam hæreditarium aliquid, †Ego sum hæreditas eorum: neq; dabitis eis possessionem inter Israelitas, [quãdoquidem] ego sum eorum possessio. Oblationem & piaculum pro peccato, & pro noxia ipsi comedent. Omne quoq; [k]dicatũ deo inter Israelitas eis cedet, primitiæ etiam omnium primogenitorum cuiuscunq; generis, & omnis [l]collatio cuiuscunq; generis de omnibus collationibus uestris sacerdotum erunt: primitias quoq; [m]frugum uestrarum dabitis sacerdoti, ut reponat [n]benedictionem in domum tuam. Nullam †auem aut pecudem morticinam uel à feris laceratam comedent sacerdotes.

Tributa & singularia loca, quibus sæpe dicuntur ... ministri dei. De quibus Nu. 18. & Deut. copiosius. Exod. 22.d

Leuit. 22.b

[k]Ebr. uox herem, quam tamen anathematum uotum interpretantur, significat id quod deo eximie dicatũ et cõsecratũ est.
[l]Thruma dicitur ab eleuando: quod rectius uidetur in collationem aut collatum uerti, quàm in separationem.
[m]Verbũ arisoth, quod Hiero. alibi cibos, alibi pulmentum interpretatur, fruges pani conficiendo aptatas significat.
[n]Pro felicitate ac beatitudine, bonaq; fortuna, ut sæpe aliàs.

CAP. XLV.

Assignatio agri, qui de Israelitica terra per 12. tribus diuidẽda cedat sacerdotibus, Leuitis, principi, & plebi, intra quod spatium collocantur templum & urbs.

A QVumq; [a]diuidetis ipsam terram possidẽdam hæreditario iure, conferetis collationem DOMINO sacrã de terra longitudine uigintiquinq; millium [[b]calamorum,] & latitudine decies mille: id sanctum erit per totum suum ubiq; terminum. Inde spatium quadratum quoquouersus quingentorum [calamorum] cedet sacratiori loco, cui circũcirca erit [c]uacua terra longitudine quinquaginta cubitorum. Atq; ex illo modo longitudinis uigintiquinq; milliũ, & latitudinis decem millium metieris, in quo sanctuarium
B sit, sanctũ sanctorum. Id sanctum de terra erit sacerdotum ministrantium sanctuario DOMINI, qui accedunt DOMINVM gratia ministerij, eritq; illis locus ædificãdi domos, & sanctuarium pro sanctuario. Ad hæc [spatium] longũ quinq; & uiginti [calamos,] et latũ decies mille erit Leuitarũ ministrorum domus ad possessionẽ uiginti cellarũ. Possessionẽ uero urbis dabitis latã quinq; millia, & longã uigintiquinq; millia [calamorũ] iuxta collationẽ
C sacram, quæ uniuersi erit Israelis. Principi aũt hinc & illinc ad collationẽ sacrã, & ad possessionẽ urbis: ante collationem sacrã, & ante possessionẽ urbis: à plaga occidentali in Orientẽ, & à plaga orientali in Orientem, & longitudo iuxta unamquanq; partium ab occidentali termino ad orientalem terminũ. [b]Terra erit ei & possessio inter Israelitas: neq; principes mei amplius populum meum adfligent, eisq; terram distribuent per suas tribus.
D Sic dixit DOMINVS deus, [c]Modum tandem ponite principes Israelitici, remouete uiolentiam & oppressionem, & colite iudicium atq; iustitiam, auferte exactiones uestras à populo meo, ait DOMINVS deus. Sit uobis bilanx iusta, & ephi iustũ, & bathus iustus. Eadem erit adæquatio ephi & bathi, ut bathus capiat decimam partem [mensuræ] homer, & epha decimam partem homer: [f]ad homer utriusq; modus exigetur. Cæterũ †siclus uiginti obolorum erit, [&] †uiginti sicli, uigintiquinq; sicli, quindecim sicli erunt uobis
E mina. Hæc autem collatio erit quam conferetis, sextam partem ephę de homer frumenti, sextamq; partem de homer hordei cõferetis. [g]Legitimus uero modus olei capietur à batho olei, decima pars bathi de coro, decẽ bathis corum explentibus, quia decem bathi sunt homer. Ducẽtesimam quoque pecudem de grege [conferent] è [h]saginario Israelis, oblationem & holocaustum, & eucharisteria ad propitiandum eis [deum,] ait DOMINVS deus. [i]Omnisq; populus terrę tenebitur ista collatione, quam ad principem in Is-
F raele conferat. Et apud principem erunt holocausta, & oblatio, & libamen in ferijs, & nouilunijs, & sabbatis. In omnibus ferijs solẽnibus domus Israel ipse sacrificabit piaculum & oblationem, & holocaustum, & eucharisteria [k]ad propitiandum [deum] domui Israel. Sic dixit DOMINVS deus, Primo [mense]

Possessio principis iuxta sacram donationem 25. millibus ad ortum & occasum.

Officium boni principis.

Exod. 30.b Leuit. 27.c Num. 18

Templi dedicatio.

[a]Ebr. Et quum facietis cadere terram ad hæreditatem.
[b]De hoc in fine 42. cap.
[c]Migrasch, quod Hieron. frequentissime suburbanum interpretatur, ab extrudendo dicitur. Hic pro solo ponitur, quod sub muros relinquitur uacuũ, ut nec ædificijs neq; agricultura occupetur, uelut pomœriũ.
[b]Cohærẽt, principi terra erit, licet Ebr. distinctio separet, ut 48. cap.
[c]Ebr. Magnũ uobis principes Israelitici.
Epha mensura est aridarũ specierũ, ut bath liquentium, tria sata continens. Satum autem, teste Hiero. in Matth. modium & dimidiũ capit. Decẽ ephæ homer. Cor Iudæi et aliqui nostratium putant eandem esse mensurã cum homer. Sed uidetur minor, nẽpe sex epharum, ut qui bathi decimam partem contulit de coro sexagesimam contulerit, ut qui sextam confert ephæ partem de homer.
[f]Ad homer erit illius aptatio.
†Sekel authore Hiero. staterẽ æquat põdus quatuor drachmarũ. Aeris pars 20. gera dicitur parte sexta maior quã obolus. Sicli sexaginta manę uel minã conficiunt.
[g]Ebr. Decretum olei, bathus olei, &c.
[h]Mahsche à potando nomẽ habet. Hiero. de his quæ nutriui. Iudæi etiã saginata & pinguia intelligunt pecora.
[i]Ebr. Omnis populus terræ erunt ad collationẽ istam, principi in Israel.
[k]Ebr. Ad expiandum pro domo Israel.

[menſe,] primo [die] menſis tolles iuuencum, prolem armenti integrum, & expiabis ſanctuarium. Sumet[que] ſacerdos de ſanguine piaculi, & [l]aſperget poſti domus, & quatuor angulis crepidinis altaris & poſti portæ atrij penitioris. Similiter etiã facies ſeptimo [die] menſis, & expiabitis ipſam domũ ab unoquo[que] errante ac decepto. Decimoquarto die menſis primi erit uobis Phæſah, [&] per hebdomadam feriatorum dierum azyma comedentur. Eo[que] die ſacrificabit princeps pro ſe ac pro uniuerſo populo terræ iuuencũ G
piacularem. Per dies autem feriatos ſeptem quotidie ſacrificabit holocauſtum DOMINO ſeptem iuuẽcos & ſeptem arietes integros per ſeptem dies: quotidie etiam hircum caprigenum pro piaculo. [m]Et in ſingulos iuuencos & arietes offeret epham, in ſingulas autem ephas hin olei. Septimi [quo[que]] menſis decimoquinto die, in ferijs ſacrificabit ſicut iſtis ſeptem diebus tum piaculum tum holocauſtũ, tum oblationem tum oleum.

CAP. XLVI.

SIc dixit DOMINVS deus, Porta penitioris atrij ſpectans in Orientem clau A
ſa erit ſex diebus profeſtis, & die ſabbati aperietur, die[que] kalendarũ aperietur. Et ingredietur princeps intrò per ueſtibulum portæ, ſtabit[que] apud poſtem portæ, & ſacrificabunt ſacerdotes holocauſtum ipſius, & euchariſteria ipſius, [a]adorabit[que] apud limen portæ, & exibit, ne[que] porta claudetur uſ[que] ad ueſpertinũ tempus. Populuſ[que] terræ adorabũt DOMINVM per oſtium portæ illius per ſabbata & kalendas. Holocauſtũ autẽ quod princeps offe B
rat DOMINO, die ſabbati [erũt] ſex agni integri & aries integer. Oblatio[que] ad arietẽ epha, & oblatio ad agnos [b]pro facultatibus & arbitrio eius, & hin olei ad epham. Die uero kalendarum erũt iuuencus integer, proles armenti, & ſex integri agni. Oblationem quo[que] [c]adiunget epham ad iuuencum, & epham ad arietem, & ad agnos, [d]ut ferunt eius facultates & pro arbitrio, hin quo[que] olei ad epham. Quum[que] ingredietur princeps, per ueſtibulum C
portæ ingredietur, & eadem uia exibit. Quum uero populus terræ accedit per ferias in conſpectum DOMINI, qui per aquilonarem portam ingreſſus eſt adoratum, per auſtralem portam egredietur: & qui per auſtralem portam ingreſſus eſt, egredietur per aquilonarem portam. Non reuertetur per eam portã per quam ingreſſus eſt, uerũ exibit per illi oppoſitam. Quum[que] ingredientur, princeps inter eos ingredietur: & quum exibunt, [e]exibit. Et in ferijs, & in ſolennitatibus oblatio erit ad iuuencum epha, & ad arietem D
epha, & ad agnos, quod cuiuſ[que] facultates & animus ferunt, olei[que] hin ad epham. Porrò quando princeps faciet [f]liberale ſacrum, uel holocauſtum, uel euchariſteria, liberale ſacrum DOMINO, aperiet ſibi orientalem portam, & ſacrificabit holocauſtum ſuum & euchariſteria ſua, quemadmodũ facere ſolet die ſabbati: quãdo autem egreditur, claudet portam poſtquam egreſſus fuerit. Quotidie quo[que] ſacrificabit agnum agniculum integrum, holo- E
cauſtum DOMINO, [g]ſemper matutino tempore illum ſacrificabit. Oblatio nem[que] addet quotidie tempore matutino ſextam partem ephæ, & tertiam partem hin olei ad commiſcẽdum ſimilam: [h]quæ oblatio DOMINI iugis erit ſempiterno ritu. Itaq[ue] agnũ ſacrificabunt quotidie tempore matutino unà
Donatio principis. cum oblatione & oleo iuge holocauſtũ. Sic dixit DOMINVS deus, Quum dederit princeps donum alicui filiorum ſuorum, hæreditas eius filiorũ ſuorum erit, [&] hæc ipſa eorũ poſſeſſio hæreditaria. Quum uero munus de F
ſua hæreditate alicui ſeruorum ſuorum dederit, illius erit uſ[que] ad annum li-
De dono remiſſo [illegible] Leuit. 25. bertatis, & redibit ad principem: hæreditas [enim] ipſius duntaxat filiorum ſuorum erit. Non auferet etiam princeps de populi hæreditate, ut de ipſorum poſſeſſione eos deijciat, [uerum] de ſua poſſeſſione hæreditatem filijs

[l] Dabit.

[m] Ebr. Et oblationem epha ad iuuencum, & epha ad arietem faciet, & oleũ hin ad epham. Hin, ut Ioſephus ſcribit 3. lib. et 12. lib. Antiquitatum, duos choas Atticos capit.

[a] Senſus eſt, ubi adorauerit, exibit.

[b] Ebr. Donatio manus eius: & paulo poſt, ſicut aſſequetur manus eius.

[c] Ebr. Faciet.

[d] Vt aſſequetur manus eius.

[e] Ebr. Exibunt, uidelicet princeps & populus.

[f] Nedaba ſignificat liberale donum & munificentiam, quod Hieron. plerunq; ſpontaneum uertit.

[g] Ebr. In mane in mane.

[h] Ebr. Oblationem domino ritibus ſeculi ſemper.

suis relinquet, ne populus meus [i]dispergatur quisq; à sua possessione. Porrò introduxit me ad sacerdotes per aditum, qui est iuxta humerum portę ad cellas sacras quæ Aquilonem spectant, & ecce ibi locus erat in lateribus ad Occasum. Et dixit ad me, Iste locus est, ubi sacerdotes coquant piaculũ pro noxia, & pro peccato, [&] ubi coquant oblationẽ, ne ad atrium exterius efferendo sanctificent populum. Duxit me quoq; ad exterius atrium, & circunduxit me ad quatuor angulos atrij, & ecce [k]in singulis angulis atrij erat atrium. In quatuor angulis atrij [fuerũt] atria [l]fumosa longitudine quadraginta [cubitorum,] & latitudine triginta [cubitorum,] eademq; mẽsura fuit quatuor illis [atrijs] [m]angularibus. Per quatuor autem [atria] illa [n]muri fuerunt, & sub muris foci facti circuncirca. Et dixit ad me, Istæ sunt culinę, ubi ministri domus coquant uictimam populi.

Cellæ sacerdotũ & atrij.

CAP. XLVII.

Et reduxit me ad ostium domus, & ecce aquæ [a]de limine domus egredientes ortum uersus, nam domus in Orientẽ spectauit, & aquæ descendebant [a]de humero dextro domus ad meridionalem partem altaris. Eduxitq; me per septentrionalem portam, & conuertit me in uiam foras [ducentem] ad portam extremã, in uiam quæ tendit in Orientem, & ecce aquas dimanantes ab humero dextro. Quumq; exiret uir Orientem uersus tenens manu sua regulam, mensus est mille cubitos, & traduxit me per aquas [b]talorum tenus pertingentes. Et mensus est mille [cubitos alios,] & traduxit me per aquas ad genua usq; pertingentes: & emensus mille, traduxit me per aquas ad femora pertingẽtes. Et mensus est mille [cubitos, ubi] torrẽs erat, quem non possem transire, [c]quoniam intumuerant aquæ, ut natandũ esset, nec posset torrens transuadari. Et dixit ad me, Num uidisti fili hominis? Quumq; me ulterius duxisset, reduxit me ad ripam torrentis, Meq; reuerso, ecce in utraq; ripa [d]plurimas arbores. Et dixit ad me, Aquæ illæ ad limitem orientalem egrediuntur, & descendunt ad desertum, ingrediũturq; mare, ad mare [e]educuntur, & sanabuntur aquæ. Omneq; animans uiuũ quod mouebitur ad quencunq; locum, ad quem peruenit geminus torrens, uiuet, eritq; ingens piscium copia, quia illò peruenerunt aquæ istæ, & sanabũtur, ac uiuent omnia ad quæ torrẽs ille peruenit. Erit olim etiam, ut apud illud [+]uersentur piscatores, sitq; expansio sagenarũ ab Engedi usq; ad Eneglaim, omnis generis pisces inerunt, & quidẽ maxima copia, sicut pisces maris magni. [f]Argilleta eius & paludes eius [g]quæ non sanabuntur, ad salsuginẽ damnata sunt. Cæterum secus torrentem in utraq; ipsius ripa [h]succrescent omnis generis arbores frugiferæ, quarum folia non decident, neq; fructus deficiet, sed in singulos mẽses primitiuos fructus ferent: nam earum aquæ manant è sanctuario, eritq; fructus earum pro cibo, & folium earum pro medicina. Sic dixit DOMINVS deus, Is terminus est, intra quem terram hæreditariam capietis per duodecim tribus Israel, ita ut Ioseph [duos] [i]funiculos obtineat. [k]Accipietis autem æqualibus partibus hæreditatem eius, quã me daturum esse patribus uestris [+]iurando confirmaui: proin distribuetur uobis hæc terra pro hæredio. Atque is terminus est terræ, In limite aquilonari à [l]magno mari ad Hethlon, qua itur ad Zedad. Hamath, Berotha, Sibraim, quę [sita est] inter fines Damesek & Hamath, Hazer Hathichon finitima ipsi Hauran. Eritq; terminus à mari ad Hazer Enon, & fines Damesek, & [m]alia loca septẽtrionalia, & fines [ipsius] Hamath, atque is est limes aquilonaris. Limes autem oriẽtalis [deducetur] inter Hauran & inter Damesek, & inter Gilead, & inter terram Israel [ad] Iordanem. Ab [eo] termino metiemini ad mare orientale, atque is limes est orientalis. Limes autem meridionalis ad Austrum,

Diuiso terræ [illegible] Num. 34. [illegible] Gen. 48.d

[i] *Verbum iephizu proprie significat sparsim & palantes errabunt.*

[k] *Ebr. Et ecce atrium in angulo atrij, atrium in angulo atrij.*

[l] *Vox quam Hiero. per disposita interpretatur, à suffitu nomen habet. Iudæi hoc tantum loco putant significare ligata.*

[m] *Iudæi uocem, quæ angulos significat, ut superfluã notarũt*

[n] *Tiroth significare uidetur piles, in quibus fiunt suspensuræ caldariorum, lebetũ, ahenorũ.*

Deriuatio & progressus diuinæ gratiæ per flumen euangelicæ prædicationis.

[a] *Ebr. Mithahath significantius est, ut si dicatur de subter.*

[b] *Ebr. Aquas talorũ, genuum, femorum, natationis.*

[c] *Quoniam intumuerũt aquæ, aquæ natationis, torrẽs qui nõ transibitur.*

[d] *Lignum multum ualde hinc et hinc.*

[e] *Pro muzaim Hier. reddidit exibunt. Iudæi mare exituum uel egressarum, uidelicet aquarum, intelligunt oceanum.*

[+] *Et stabunt apud illud, scilicet mare mortuum uel deserti.*

[f] *Bizeoth quod Hieron. interpretatur in littoribus, significat argillosa & cœnosa loca uel stagna.*

[g] *Ebr. Et nõ sanabuntur, ad sal data sunt.*

[h] *Ascendet omne lignum cibi, id est, ferens uescum fructum.*

[i] *Funiculi pro partibus, nã geodetæ uel ptica uel extẽto fune p agros modũ definiebãt. Vult autẽ ut Ephraim & Manasse accipiant singulas portiones.*

[k] *Ebr. Et hæreditabitis eã, uir sicut frater suus, quã leuaui manum meam ad dandum eam patribus uestris. & cadet terra hæc uobis in hæreditatem.*

[l] *Mare magnum est Syriacum uel Mediterraneum.*

[m] *Et Aquilo ad Aquilonem.*

Austrum, à Thamar ad aquas contradictionis, [nempe ad] Cades, ad torrentem [Aegypti,] ad mare magnum: atq; is est limes meridionalis uersus Austrum. Postremo limes occidentalis est mare magnum à termino [australi] usq; ad locum oppositũ ei quo peruenitur ad Hamath: is limes est occidentalis. Diuidetis ergo uobis terram istam inter tribus Israel. Et distribuetis eam hæreditariam uobis, & aduenis degẽtibus inter uos, qui genuerunt filios inter uos, eruntq; uobis tanquam indigenę inter Israelitas, & [a]capiẽt uobiscum hæreditatem inter tribus Israeliticas. In quacunq; tribu aduena deget, in ea dabitis illi hęreditatem, ait DOMINVS deus.

[a]Cadent uobiscum in hereditate.

CAPVT XLVIII.

Sortes septem tribuum.

ET hæc nomina tribuum sunt. In extrema parte ad Aquilonem [a]in cõfinio uiæ Hethlon, qua uenitur ad Hamath, Hazar Enan, terminus Damesæk ad Aquilonem, in confinio Hamath, [b]à limite orientali ad limitẽ occiduum una portio erit ipsius Dan. Et iuxta terminum Dan à limite orientali usq; ad limitem occiduum una [portio] Aser. Et iuxta terminum Aser à limite orientali usq; ad limitem occiduum una [portio] Naphthali. Et iuxta terminum Naphthali à limite orientali ad limitem occiduum una [portio] Manasse. Et iuxta terminum Manasse à limite orientali ad limitem occiduum una [portio] Ephraim. Et iuxta terminum Ephraim à limite orientali ad limitẽ occiduum una [portio] Ruben. Et iuxta terminum Ruben à limite orientali ad limitem occiduũ una [portio] Iehuda. Et iuxta terminũ Iehuda à limite orientali ad limitem occiduum erit collatio quam conferetis, lata quinq; & uiginti millia [calamorum,] & longa ut unaquæq; portionum ab orientali limite ad limitem occiduum: eritq; sanctuarium in eius meditullio. [Etenim] collationis quã DOMINO conferetis, longitudo erit uigintiquinq; millia [calamorũ,] & latitudo decem millia. Istorum autem erit collatio sacra. Sacerdotum quidem ad Aquilonem [longitudo erit] uigintiquinq; millium, & latitudo ad Occasum decem millium, & latitudo ad ortum decem millium, ad Austrũ etiam longitudo uigintiquinq; millium: eritq; sanctuarium in meditullio istius [portionis.] Id [c]dicatum erit sacerdotibus è filijs Zadok, qui seruarunt institutum meum, quiq; non errarunt Israelitis errantibus, quemadmodũ errauerunt Leuitæ. Eritq; ipsis hoc collatiuum sacrum sanctum de collatione terræ iuxta Leuitarum terminum. Leuitarum autem [portio erit] iuxta sacerdotum terminum longitudine uiginti quinq; millium, & latitudine decem millium, tota longitudine existente uiginti quinq; millia [calamorum] cum latitudine decem millium. Neq; uendent ex eo quidquam, neq; permutabunt, neq; transferent primitias terræ, quãdoquidem est res DOMINO sacrata. [d]Cæterum latitudo reliqua [calamorum] quinquies mille, cum [longitudine] uigintiquinq; millium locus prophanus erit urbi ad habitationem & pomœrium, eritq; urbs in eius meditullio. Hæ autem mensuræ eius sunt. Limes aquilonaris [habebit calamos] quater mille & quingentos, & limes australis quater mille ac quingentos, [e]& limes orientalis quater mille & quingentos, & limes occidentalis quater mille ac quingentos. Eritq; pomœrium urbi ducẽtorum quinquaginta [f][calamorum latitudine] ad Aquilonem, & ducentorum quinquaginta ad Austrum, & ducentorum quinquaginta ad Orientem, & ad occasum ducentorũ quinquaginta. Longitudo autem reliqua iuxta collationem sacram decem millium uersus Orientem, & decem millium uersus Occidẽtem [g]permanebit iuxta collationem sacrã, eiusq; prouentus [h]cedit in cibum operarijs urbis. Et operarij urbis de omnibus tribubus Israeliticis colẽt illud. [i]Tota uero collatio quam conferetis collationem sacram, [&] ad possessionem urbis, quadrata erit lateribus longis quinq; & uiginti millia [calamorum.] Principis autem erit quidquid reliquum est utrinq; iuxta collationẽ sacram, & iuxta possessionem urbis ante uigintiquinq; millia collationis usq; ad terminum orientalem & occiduum, ante uiginti

Sors Leuitarũ.

Ciuitatis mensura.

Sors principis.

Margin letters: A (beside "ET hæc nomina"), B (beside "Sacerdotum"), C (beside "ducẽtorum").

[a]Ebr. Ad montem.

[b]Ebr. Et erunt ei angulus orientalis, mare, Dan, una.

[c]Vel sanctificatum.

[d]Ebr. Et quinq; millia reliquum in latitudine ante faciem quinq: & uiginti millium prophanum hoc urbi.

[e]Ebr. Et à limite.

[f]Mensura calami rectius intelligitur quàm cubiti, ut mox urbis fines indicabunt.

[g]Ebr. Et erit.

[h]Et erit ad panem.

[i]Ebr. Omnis collatio 25. millia in 25. millibus, quadrata, conferetis collationem sancti, ad possessionem urbis.

quinque millia iuxta occiduum terminum ex aduerso portionum, [id uero] princi-
pis erit: & sacra collatio, & sanctuariũ domus erit in eius medio. [k]Possessio quoque
Leuitarum & possessio urbis intra illud, quod principis est. [Denique] princeps in-
ter Iehuda & Beniamin terminos habebit possessionem. Porrò tribuum reli-
quarum à limite orientali ad limitem occiduum una [portio erit ipsius] Beniamin.
D Et iuxta terminum Beniamin à limite orientali ad limitem occiduum una [portio]
Simeon. Et iuxta terminũ Simeonis à limite orientali ad limitem occiduum una
[portio] Isaschar. Et iuxta terminũ Isaschar à limite oriẽtali ad limitem occiduum
una [portio] Zebulonis. Et iuxta terminum Zebulon à limite orientali ad limi-
tem occiduum una [portio] Gad. Et iuxta terminũ Gad [l]quæcunque confinia sunt
ad Austrum: estque terminus à Thamar ad aquas cõtradictionis, nempe ad Cades,
ad torrentem iuxta mare magnum. Atque hæc terra est, quam hæreditario iure di
uidetis inter tribus Israeliticas, & hæ partes earũ, ait DOMINVS deus. [m]Hi autem
exitus urbis. A limite aquilonari mensura [erit] quater mille & quingentorum [ca
lamorum.] Et portæ urbis nominibus tribuum Israel denominatæ, tres ad Aqui
lonem, una porta Ruben, una porta Iehuda, una porta Leui. Et ad limitem orien
talem quater mille ac quingenti, portæque tres, una porta Ioseph, una porta Benia-
min, una porta Dan. Ad limitem etiam meridionalem mensura quater mille &
quingentorũ, & portæ tres, una porta Simeonis, una porta Isaschar, una porta Ze
bulon. Ad limitem occiduum quater mille & quingenti, [&] eorum portæ tres,
una porta Gad, una porta Aser, una porta Naphthali. Totus ambitus octode-
cim millia [calamorum.] Et nomen urbis ab eo die, Deus [n]illuc.

[k]Et de possessione Leuitarũ, & de possessione urbis in medio, quod erit principis.

Sortes aliud tribuum reliquarum.

[l]Ad limitem Austri, ad Meridiem, uel ad Theman.

[m]Si adijciantur bis ducenti & quinquaginta calami pomœrij, perficietur mensura quinque millium.

Ambitus urbis & portæ eius nu.

[n]Ebraica uocula significat ad locũ, tam etsi Chaldæus interpres, ut Hieron. interpretatur significatione in loco.

Daniel propheta.

CAPVT I.

Expositur ut Daniel & eius socij bello capti peruenerint in aulam regis maximi, ibique liberaliter educati, reip. gubernandæ idonei euaserũt. Quæ narratio, diuinæ prouidentiæ primum, deinde sanctæ atque liberalis educationis puerorũ exemplum clarissimum continet.

[a]Princeps eunuchorum uel aulicorum, is uidetur esse, qui seculis posterioribus fuit magister palatij uel aulæ apud Rom. principes.

[b]Coherent, introduceret pueros.

[c]Ebr. Et scientes sciẽtiã, & intelligentes madda, id est, quod scire facit.

[d]Ebr. Ad standum.

[e]Posuit sup cor suũ.

[f]Ebr. Et Dedit dominus Danielem ad beneficentiam & ad miserationes coram principe eunuchorũ.

[g]Eo quod, quare uidebit facies uestras tetricas à pueris, qui secundum ætatem uestram, & obligabitis caput meum regi.

A ANNO tertio regni Iehoiacim regis Iehuda uenit rex Ba-
bel Nebuchad Nezar ad Ierusalem, & obsedit eam. Tra
diditque DOMINVS in eius potestatẽ & regem Iehuda Ie-
hoiacim, & aliquot uasa domus dei, quę auexit in terram
Sinear, in domum deorum suorum, intulitque gazophy-
lacio deorum suorum. Rex quoque præcepit Aspenaz
[a]magistro palatij, ut ex Israelitis de genere regio & opti-
matũ introduceret. [b]Pueros omni uitio carentes, & for
mosos, & intelligentes in omni sapiẽtia, [c]& peritos scien
tiarum, & tenentes artium principia, quique facultatem haberẽt in palatio regio [d]mi
nistrandi, quos doceret literas & linguam Chaldęorum. Illisque rex quotidianum
uictum constituit de cibo regio, & de uino quod ipsius conuiuijs adhibebatur, ut
B educaret eos tribus annis, & aliqui eorũ starent coram rege. Inter quos etiam de
filijs Iehuda fuerũt, Daniel, Hanania, Misaël, & Azaria. Eisque magister palatij no
mina imposuit, Danieli quidem imposuit [nomen] Beltsazar, Hananiæ Sadrach,
Misaeli Mesach, & Azarię Abednego. Daniel autem [e]induxit in animum suum,
ne coinquinaretur cibo regis, aut uino quod ipsius cõuiuijs adhibebatur, & roga-
uit magistrum palatij, ne coinquinaretur. Deusque hoc Danieli donauit, qui magi
stro palatij [f]benefico atque propensæ uoluntatis uteretur. Et dixit magister pala-
tij ad Danielem, Equidem timeo dominum meum regem, qui constituit cibum ue
strum & potum uestrum: [g]nam si facies uestras cerneret magis tetricas, quàm pue-
rorum

rorum æqualium uestrorum, capitali sententiæ regis me obnoxium redderetis. C
Itaq; Daniel dixit ad Melzar, quem palatij magister Danieli, Hananiæ, Misaëli, & Azariæ præfecerat, Fac quæso in seruis tuis periculum decem diebus, & dent nobis legumina, quæ comedamus: & aquas, quas bibamus. Quumq; spectatæ fuerint formæ nostræ, & forma puerorum qui uescuntur cibo regio, age cum seruis tuis ut tibi uisum fuerit. Obtemperauit autem eis in hac re, fecitq; periculū decem diebus. Et exactis decem diebus, [b]apparuerunt formosiores atq; habitiores pueris uescentibus cibo regio. Quare Melzar auferebat cibum eorum, & uinū quod biberent, deditq; illis legumina. Porrò quatuor istis pueris deus contulit facultatem cognoscendi, & intelligentiā in omni literatura & sapientia, Danieli præterea uim exponendi omne uisum & somnia. Exactis autem diebus, post quos præceperat rex eos adducere, adduxit eos palatij magister ante Nebuchad Nezar. Et loquutus est cum eis rex: neq; inuenti sunt inter uniuersos Danieli, Hananiæ, Misaëli & Azariæ pares: & ministrauerunt regi. [i]Atq; in omnibus quæstionibus cognitionis quæ attinet ad sapientiam, reperit eos rex decuplo excellentiores omnibus [k]magis & sophis qui fuerunt in eius regno. †Permansitq; Daniel usq; ad annum primum regis Cyri. D

> [b]Visa est formæ ipsorum bona, & obesiores carne.
>
> [i]Et omne uerbum sapientiæ cognitionis, quod quæsiuit ab eis rex, & reperit eos decē manibus super omnes magos.
>
> [k]Hartymim significat rerum naturaliū & arcanarum peritos: quos magos potius quàm physicos nominare uisum est.
>
> [illegible] 6.

CAPVT II.

ANno secundo regni Nebuchad Nezar habuit Nebuchad Nezar somnia, uarieq; animus eius huc & illuc agitatus est, & somnus eius [a]destituit ipsum. Iussitq; rex uocare magos, & sophos, & maleficos, & Chaldæos, q regi sua somnia referrent. Qui uenientes steterunt ante regem. Dixit aūt illis rex, Vidi somnium, & uarie meus animus huc & illuc est agitatus, ut scirem illud somnium. Et Chaldæi regē alloquuti sunt lingua Syriaca, Rex æternū uiuito, narra seruis tuis, nosq; interpretationem reddemus. Rexq; respondens Chaldæis, inquit, Res mihi excidit, & nisi mihi somnium indicaueritis eiusq; interpretationem, [b]frustulatim conficiemini, domusq; uestræ [c]detestabiles reddentur. Sin exposueritis somniū & eius coniectationem, à me accipietis munera, & donatiua, & magnum honorem: quocirca exponite mihi somnium & eius coniectationem. Responderunt iterum, dicentes, Rex narret somnium suum, nosq; interpretationem reddemus. [Quibus] B respondens rex, inquit, Planissime intelligo uos captare cōmodius tempus, quum cernatis rem excidisse mihi. Nisi mihi somniū indicaueritis, una de uobis stat sententia, q proposueritis sermonem falsum & cum scelere coniunctum ante me dicere, donec [b]se alius rerum status offerat: quamobrem narrate mihi somnium, & intelligam uos posse interpretari mihi. Ad quæ Chaldæi coram rege ita responderūt, Non est homo in terris qui possit negotium regis exponere: nullus enim rex magnus aut princeps eiusmodi rem postulat ab ullo mago, aut sopho, aut Chaldæo. Est autem res maximi momenti quam rex postulat, neq; poterit quisquam alius regi exponere quàm dij, qui [e]minime uersantur inter mortales. Eapropter magna ira & furore percitus rex, præcepit omnes sapientes Babylonis perdi. [f]Quam sententiam dum exequuntur, sapientes occisi sunt, & Danielem atq; sodales eius quæsiuerunt, ut interficerentur. Tunc Daniel [g]intercessit consilio atq; C decreto apud Arioch regium præfectum rerum capitalium, qui egressus fuerat ad interficiendum sapientes Babylonis. Arioch nanq; regium principem affatus dixit, Quare sententia profecta à rege tantopere urget? Et confestim Arioch exposuit rem Danieli. Quocirca Daniel introgressus rogauit regem, ut ei tempus permitteret ad interpretationem, quæ reddenda esset regi. Moxq; Daniel domū profectus, Hananiæ, Misaëli & Azariæ sodalibus suis rem indicauit. Misericordiam quoq; à deo cœli petendam esse in hoc arcano, ut non Daniel & sodales eius interficiantur cum sapiētibus Babylonis. Tunc Danieli arcanum patefactum est per uisum nocturnum, quamobrem Daniel benedixit deum cœli. Dixit autem, No-

> A Refertur somnium præstantissimi regis, quo cōgnouit interpretante deus Daniele, successionē quatuor monarchiarum, quæ in mundo excelluerunt: quæ aboleātur Christi regno æterno.
>
> [a]Ambigua est sententia propter uerbum inheietha, an somnus fuerit super eum, an ne somnus ab eo sublatus sit.
>
> [illegible]
>
> [b]Chald. Frusta efficiemini. Supplicium horrēdum significat, qualis est hodie proditorum in partes sectio.
>
> [c]Neuali, quod Hiero. publicabuntur interpretatus est, Iudæi quidā exponūt contemptum, alij uastatem, alij sterquiliniū aut latrinam.
>
> [b]Donec tempus immutetur.
>
> [e]Quorum habitatio ipsorum cum carne non est ipsa.
>
> [f]Et sententia egressa est.
>
> [g]Fecit reuerti consilium & decretum ad Arioch principem mactatorum.

men dei honorifice prædicandum est per uniuersa sæcula, cuius tum sapientia tum
potentia existunt. Qui [b]temporum uicissitudini moderatur, qui deponit reges,
& creat reges, qui confert sapientibus sapientiam & cognoscēdi facultatem haben
D tibus notitiam. Idem aperit profunda & abstrusa, neq; ignorat quæ in tenebris
[geruntur,] & cum eo lux habitat. Tibi deus patrum meorum confiteor, & laudi
bus celebro, qui sapientiam & uires mihi contulisti, & modo mihi ostendisti quod
abs te rogauimus, negotiumq; regis nobis indicasti. Daniel igitur adiēs Arioch,
quem rex ordinauerat ad sapientes Babylonicos interficiendum, [i]ita eum affatus
est, Sapientes Babylonicos ne perimas, uerum ducito me ad regem, & regi expo-
nam coniectationem. Tunc Arioch celerrime duxit Danielem ad regem, & ita
ei dixit, quod repertus sit uir inter captiuos Iudæos, qui regi coniectationem expo
siturus sit. Rex autē alloquens Danielem, cui nomen erat Beltsazar, inquit, Num
poteris mihi somnium indicare quod habui, & eius interpretationem? Et Daniel
respondens regi, dixit, Arcanum quod rogauit rex, non potuerunt sapientes, so-
phi, magi, fatidici explicare regi. Verum existit in cœlo deus aperiens arcana, qui
ostēdit regi Nebuchad Nezar quid posteris temporibus futurum sit. [Etenim] so
mnium tuum & uisa capitis tui in lecto tuo hæc sunt, Tu rex super lecto tuo [k]uol-
uisti cogitationes in animo quid posthac futurum sit, & qui aperit arcana, ostēdit
E regi quid futurum sit. Et mihi quidem arcanum istud reuelatum est, non per sapi
entiam, qua omnes uiuos superem, sed eam ob rem, ut [aliqui] regi ostendātinter-
pretationem, & intelligas tui cordis cogitationes. Tu rex contemplabaris, & ec-
ce grande quoddam simulachrum, simulachrum ingens, & eximia forma, & terri-
fica specie stabat ante te. Cuius simulachri caput [fuit] de auro bono, pectus eius
& brachia eius argentea, uenter eius & latera ærea. Crura eius ferrea, [&] pedes
eius partim ferrei, partim fictiles. [Eam] spectabas donec lapis reuulsus est absq;
manibus, qui [l]cōtudit imaginis pedes ferreos atq; fictiles, & eos cōminuit. Tumq;
in minutissimas particulas abierunt simul ferrum, lutum, æs, argentum & aurum,
& fuerunt ceu puluis arearum in æstate, abstulitq; illa uentus, ut ne locus quidem
eorum inuētus sit. Cæterum lapis qui contudit imaginem, euasit ingens mons, &
impleuit totam terram. Hoc somnium est, [nunc] & interpretationem eius co-
F ram rege exponemus. Tu rex omnium regum præstantissimus es, in quem deus
cœli regnum, potentiā, robur & decus contulit. Omniaq; loca in quibus degunt
homines, feræ ac uolucres cœli [m]posuit in manum tuam, & te omnium istorum do
minum fecit: tu es [ergo] aureum caput. Tibi autem succedet regnū aliud minus
te, & aliud regnū æreum, quod imperitabit terræ uniuersæ. Regnū autem quar-
tum erit robustum sicut ferrum, eo quod ferrum omnia comminuit ac domat, &
ut ferrum atterens omnia hæc comminuet attereté;. Nam q; uidisti pedes & digi
tos partim è testa figuli, & partim ferreos, [significat] regnum partiendū, & de fir-
mitate ferrea quiddam habiturum, quemadmodum uidisti ferrum mixtum testæ
luteæ. Et [quia] digiti pedū partim ferrei, partim testacei, erit regnum partim ro-
bustum, & partim fragile. Quod uero uidisti luteæ testæ mixtū ferrum, [porten-
dit] miscendos inter se, [atq; copulādos] [n]humano semine, uerum non cohæsuros
G mutuum, quemadmodum ferrum non admiscetur testæ. Porrò temporibus re-
gum istorum deus cœli regnum condet, quod æternis temporibus non destrue-
tur, nec imperium eius alteri populo relinquetur, [quod] comminuet ac finiet om-
nia ista regna, ipsum uero æternum stabit. Quemadmodū uidisti q; lapis de mon
te reuulsus absq; manibus, comminuit ferrum, æs, testam, argentum & aurum.
[Itaq;] deus magnus regi monstrauit quid sit futurum posteris temporibus: & ue-
rum est somniū, eiusq; interpretatio fidelis. Tunc rex Nebuchad Nezar prod
dit in faciem suam, & Danielem adorauit, eiq; præcipit oblationem, & odores, &
libamen

[b] Mutat tempora, & occasiones temporis.

[i] Abijt et sic dixit ei.

[k] Tu rex cogitationes tuæ super lectum tuum ascenderunt.

[l] Contudit imaginem super pedes suos.

[m] Dedit.

[n] id est propinquitate, & affinitatibus.

libamen [impendi.] Deniq; rex Danielem appellans, dixit, Vere deus uester o-
mnium deorum excellentissimus est, & dominus regum, & aperiens arcana, siqui
dem potuisti hoc arcanum aperire. Inde rex amplificauit Danielem, eiq; multa &
magna dona cõtulit, & imperio prouinciæ Babylonis eum præfecit: creauit quoq;
principem inter duces & omnes sapiẽtes Babylonis. Præterea Daniele postulan
te, rex præfecit Sadrach, Mesach, & Abednego administrationi regionis Babylo-
nicæ, Daniel autem [a]erat in regia.

[a] in porta regis.

CAP. III.

Rex Nebuchad Nezar fecit aureum simulachrum altitudine sexaginta cubito- A
rum, [&] latitudine sex cubitorum, quod collocauit in campo Dura regionis
Babylonicæ. Misitq; rex Nebuchad Nezar [nuncios,] qui congregarent satra-
pas, duces, præsides prouinciarum, [a]nomophylaces, quæstores, iurisconsultos, [b]iu
stitiæ executores, & omnes prouinciarum principes, ut uenirent ad dedicationem
simulachri quod rex Nebuchad Nezar erexerat. Tunc congregati sunt satrapæ,
duces, prouinciarum præsides, nomophylaces, quæstores, iuriscõsulti, iustitiæ exe
cutores, & omnes prouinciarum principes ad dedicationem simulachri, quod rex
Nebuchad Nezar erexerat, stabãtq; ante simulachrum quod erexerat Nebuchad
Nezar. Et præco [c]alta uoce proclamauit, Vobis populis, nationibus & linguis
[d]edicitur, Quamprimum audieritis sonum cornu, tibiæ, citharæ, sambucæ, [e]nabli,
symphoniæ, & omnium instrumentorum musicorum, procidetis, & adorabitis si
mulachrũ aureum quod rex Nebuchad Nezar erexit. Quisquis autem non pro-
ciderit, & adorauerit, ea hora proijcietur in ardentem fornacem ignis. Quamob
rem statim ut omnes populi audiuerunt sonũ cornu, tibiæ, citharæ, sambucæ, nab
li, & omnium musicorum instrumentorũ, omnes populi, nationes & linguæ ado
rauerunt aureum simulachrum quod erexerat Nebuchad Nezar rex. Eodem igi
tur tempore uiri Chaldæi Iudæorum æmuli adeuntes [regem] detulerunt eos.
Responderunt [autem] & dixerunt regi Nebuchad Nezar, Rex æternum uiuito.
Tu quidem rex decretum fecisti, ut omnis homo audito sono cornu, tibiæ, citha- B
ræ, sambucæ, nabli, symphoniæ, & omnium instrumentorum musicorum, proci-
dens adoret simulachrum aureum. Et qui non procidens adorauerit, conijciatur
in ardentem fornacem ignis. Sunt autem uiri Iudæi, quos præfecisti administra-
tioni prouinciæ Babylonicæ, Sadrach, Mesach & Abednego, qui uiri tuum decre
tum, ô rex, minime curant, neq; deos tuos colũt, neq; simulachrum aureum quod
erexisti adorãt. Tunc Nebuchad Nezar in furore ac æstu iussit adduci Sadrach,
Mesach, & Abednego. Et confestim ante regem adducti sunt illi uiri. Quibus
Nebuchad Nezar respondens, dixit, Est ne uerum Sadrach, Mesach & Abedne-
go, quod uos deum meum non colatis, neq; simulachrum aureum quod erexi ado
retis? Quod si adhuc procidentes adoraturi estis simulachrum quod feci, quum
audieritis sonum cornu, tibiæ, citharæ, sambucæ, nabli & symphoniæ, & omnium
musicorum [f]instrumentorũ: sin uero non adorabitis, eadem hora proijciemini in
ardentẽ fornacem ignis: & quis est ille deus, qui uos eripiat è manu mea? Respon
dentes Sadrach, Mesach & Abednego regi, dixerũt, [g]Vt respondeamus tibi Ne-
buchad Nezar de hac re, nõ magnopere soliciti sumus. An deus noster quem co
limus, potis sit eripere nos de ardente fornace ignis, & an sit liberaturus de manu
tua, an non. Hoc autem notum sit tibi rex, q; deos tuos non colimus, neq; adora
bimus aureum simulachrũ quod erexisti. Tunc Nebuchad Nezar [h]totus excan-
duit, & [i]uultus eius immutatus est aduersum Sadrach, Mesach & Abednego, &
præcepit fornacem septuplo magis succendi, q̃ succendi consueuerat. Manda-
uitq; uiris in suo exercitu ualidissimis, ut Sadrach, Mesach & Abednego uinctos
proijcerent in ardentem fornacem ignis. Et confestim illi uiri sunt uincti cum sa- C
raballis suis, [k]tibialibus suis, & tiaris suis, & uestibus suis, ac proiecti in ardentem

Contentio ueræ & falsæ religionis apud simulachrũ quod Nebukad Nezar posuit in campo Dura.

[a] Adargazraia, quod Hieron. uertit in duces, primarios iudices & quasi custodes legum significat: quorum officium erat inspicere, ut decreta seruarentur à cæteris magistratibus.

[b] Iudæi exactores interpretãtur, ubi Hieron. præfectos. Nomine autem exactorum intelligunt apparitores, uiatores, lictores, & alios magistratuum maiorum administros.

[c] Ebr. In uirtute uel pro uirili.

[d] Ebr. Et dicunt nobis, rex uidelicet & quorum authoritas hic ualet.

[e] Psentherin, quod Hieron. psalterium, secutus rabi Saadiam in nablum uerti.

[f] Subintelligitur ad explendam sententiam, faciam uobis gratiam delicti, aut simile quiddam.

[g] Cohærent, ut respõdeamus tibi de hoc uerbo, an deus possit an non, & cætera: quanquam Ebr. distinctio uidetur separare.

[h] Ebr. Repletus est calore.

[i] imago faciei suæ.

[k] Vocem patschon, quam Hiero. & Theodotion interpretati sunt tiaras eorum, Iudæi exponunt, ut significet crurum tegumenta aut feminũ.

fornacem ignis. Nam regis iussio urgebat, & fornax supra modum succensa erat,
flammaq; ignis occidit uiros qui adduxerunt Sadrach, Mesach & Abednego.
Tres autem illi uiri Sadrach, Mesach, & Abednego uincti ceciderunt in ardentem
fornacem ignis. Tunc rex Nebuchad Nezar obstupuit, & celeriter surrexit, [l]ac
suis proceribus dixit, An nõ tres uiros uinctos proiecimus in ignem? Qui respon
dentes dixerunt, Ita sanè rex. [m]Ad quos ille inquit, Atqui ego uideo quatuor ui-
ros solutos ambulantes in igne, in quibus nulla est labes, & forma quarti similis fi
lio deorum. Tum accessit Nebuchad Nezar ad ostium ardentis fornacis ignis,
& dixit, Sadrach, Mesach & Abednego cultores summi dei, prodite & uenite.
Statimq; Sadrach, Mesach & Abednego egressi sunt ex igne. Satrapę uero, du-
ces & præsides prouinciarum, [cæteriq;] regis proceres cõgregati sunt spectantes
uiros istos, in quorum corpora ignis uim nullam habuit, neq; capillus capitis eo-
rum adustus est, neq; saraballa eorum mutata sunt, neq; peruasit eos odor ignis.
D Itaq; Nebuchad Nezar in uerba erumpens, dixit, Prædicandus est deus horum Sa
drach, Mesach, & Abednego, qui misit angelum suum, ac liberauit cultores suos,
qui spem in ipso posuerunt, [n]contraq; regis imperium egerunt, suaq; corpora exhi
buerunt potius, q̃ ut colerent aut adorarent ullũ deum præter suum deum. Por
rò à me factum est decretum, ut quicunq; populus, natio aut lingua conuitium di-
xerit in deum Sadrach, Mesach & Abednego, frustulatim conficiatur, eiusq; do-
mus [o]detestabilis fiat: siquidem nullus deus est alius, qui possit ad hunc modum li
berare. Inde rex euexit Sadrach, Mesach & Abednego in regione Babylonis.
Nebuchad Nezar rex omnibus populis, nationibus & linguis per omnẽ terram
degẽtibus [precatur ut] pax uestra augescat. [p]Officij mei esse iudico referre signa
& portenta, quæ in me summus deus edidit. Sunt enim eius signa permagna, &
portenta eius ingentia, regnumq; ipsius regnum æternum, & dominatus †ipsius Luke 1 A
per uniuersa sæcula.

CAP. IIII.

A EGo Nebuchad Nezar felix eram in mea domo, & opulentus in meo palatio.
Somnium autem uidi, quod me terruit, & cogitationes in lecto meo, atq; uisa
mei capitis perturbarunt me. Proin [a]edictum est à me, ut omnes sapientes Baby-
lonis ad me adducerentur, qui mihi somnium interpretarentur. Tunc accesserũt
magi, sophi, Chaldæi, fatidici, quibus narraui somnium, uerum eius interpretatio
nem non reddiderũt mihi. Donec tandem ad me peruenit Daniel, cui nomen est
Beltsazar ex nomine dei mei, qui præditus est spiritu sanctorum deorum, eiq; so-
mnium narraui. Beltsazar præses magorũ, in quo noui esse deorum sanctorum
spiritum, quodq; nullum arcanum te [b]fugiat, exponito uisa mei somnij quod uidi,
B & eius interpretationem. Visa quidem capitis mei in meo lecto [hæc sunt,] Vide
bam arborem in terra eximiæ proceritatis. Arbor erat magna & robusta, cuius
proceritas attingebat cœlos, & conspicua erat in extremis partibus totius terræ.
Frondes eius pulchrę, & fructus eius copiosus erat, & omnibus in ea cibus. Sub ea
uelut in umbra degebant feræ, & in ramis eius nidulabantur aues cœli, [c]omnesq;
animantes cibum inde capiebant. [Eam dum] specto in uisis mei capitis, ecce ui-
gil & quidem sanctus cœlitus descendit. Clamauitq; alta uoce, & dixit ad hũc mo-
dum, Excidite arborem, & amputate ramos eius, excutite frondes eius, & fructum
eius dispergite, fugiantq; feræ de illa, & aues de ramis eius. Attamen firmitudinẽ
C radicum eius relinquite in terra, & [quidem] in uinculo ferreo & æreo, tingaturq;
in agresti herba, & in rore cœli, [d]ac ritu ferarum fœnum in terra comedat. [e]Huma
na ratio illi eripiatur, & sensus indetur beluinus, donec septem temporum cursus
euoluatur. [f]Eaq; res ut fieret, censuerunt uigiles, sanctiq; postulauerunt, ut uiuen
tes nouerint q̃ excelsus imperitet in regno hominũ, & cui uoluerit conferat illud,
eueharq; ad ipsum uel abiectissimum inter homines. Hoc somnium ego Nebu-
chad

[l]Respondit & dixit officialibus suis.

[m]Ebr. Respondit & dixit, ecce.

[n]Ebr. Et uerbum regis mutauerunt.

[o]Neuali, quod Hiero. interpretatur uastetur, Iudæi quidam exponunt latrinam.

Non est hæc nouissima pars cap. 3. formulæ edicti: sed pertinet ad contextum quarti capitis. Estq; nunciatoriæ epistolæ exemplum, quam Nebuchad Nezar per totum regnum publicauit reddita sibi mẽte post insaniam. In qua perspicue docetur quam tetrum sit uitium superbiæ, & quàm infirmæ res hominum uel in summa potentia mortalium.

[p]Ebr. Signa & portenta quæ fecit mecum deus excelsus, pulchrum ante me ad narrandum.

[a]Ebr. Edictum uel decretum positum est à me.

[b]Verbum anes urgere et opprimere etiã significat.

[c]Ebr. Omnis caro cibabitur de ea.

[d]Cum brutis pars eius in gramine terræ.

[e]Ebr. Cor eius ab hominibus mutent, & cor brutorum ei conferatur, & tempora septem uarient super eo.

[f]Ebr. In decreto uigilum uerbum, & in dicto sanctorum postulatio.

chad Nezar rex uidi, tu autem Beltsazar interpretationem edisſere, quia omnes ſa
pientes regni mei nequeunt interpretari mihi, tu uero potes quippe ſanctorũ deo
rum ſpiritu præditus. Tunc Daniel, cui & nomen Beltſazar cogitabundus hæſi
tauit circiter horam, & ſuæ cogitationes perturbauerunt eum. Ad quem rex hoc
ſermone uſus eſt, Beltſazar ſomnium & eius [a]ſignificatio nõ turbent te. Beltſazar
autem reſpondens, ait, Mi domine, ſomnium inimicis tuis [eueniat,] & eius ſigni- D
ficatio tuis hoſtibus. Arbor quam uidiſti, magna & robuſta, cuius proceritas at-
tigit cœlos, & conſpicua fuit omni terræ. Cuius frondes pulchræ, & fructus co-
pioſus, in qua cibus omnibus, ſub qua feræ degerunt, & in cuius ramis habitaue-
runt uolucres cœli. Tu es rex, magnus & potẽs, tuaq́ magnitudo auctior ſubin-
de cœlos attigit, tuusq́ dominatus ad ultimas terras [porrigitur.] Quod uero rex
uidit uigilem, cumq́ ſanctum cœlitus deſcendentem, qui dixit, Excidite arborem,
& deſtruite illam: attamen firmitatem radicum eius in terra relinquite, idq́ in uin-
culo ferreo & æreo, in agreſti herba & rore cœli tingatur, & ritu beluino uiuat, do
nec tempora ſeptem euoluantur. Hæc eſt expoſitio rex, & decretum excelſi, cui
dominus meus rex [b]obnoxius eſt. Te nanq́ pellent ab hominibus, & inter feras E
Infra 5.A erit uerſandum tibi, ac uelut boues †cibabũt te fœno, & robore cœleſti tingent te,
dum euoluantur ſeptem tempora, donec agnoſcas q̃ excelſus imperitet in homi-
num regno, illudq́ cõferat cui uoluerit. Nam q̃ dixerunt relinquendam eſſe fir-
Eccl. 5.A mitatem ipſius arboris, [portendit] †regnum tibi manſurum, ubi agnoueris q̃ do
Resipiscentia sera optima. minentur [i]cœli. Proin rex meum conſilium [k]probetur tibi, & tua peccata redime
iuſtitia, & iniquitates tuas beneficentia in pauperes, [l]fortaſſe felicitas tua proroga-
bitur. Atq́ omnia hæc euenerunt regi Nebuchad Nezar. [Nam] poſt menſes
duodecim in palatio regio Babylonis deambulauit. [m]Dixitq́ rex, An nõ hæc eſt
Babylon magna, quam ædificaui excellenti mea potentia, ut exiſtat regia, & decus
magnificẽtiæ meæ? Quo ſermone adhuc exiſtente in ore regis, uox cœlitus dela F
pſa eſt, Tibi dicunt, ô rex Nebuchad Nezar, q̃ regnum à te receſſerit. Ab homi-
nibus etiam te pellent, & inter feras tibi uerſandum erit, fœno uelut boues cibabũt
te, dum euoluantur ſeptem tempora, quoad agnoſcas q̃ excelſus imperitet in ho-
minũ regno, idq́ conferat cui uoluerit. Ea ipſa hora ſermo in Nebuchad Nezar
impletus eſt, ut ab hominibus pelleretur, & fœnũ ut bos comederet, eiusq́ corpus
de rore cœleſti tingeretur, adeo ut pilorum copia aquilis, & unguibus ſimilis eua-
deret uolucribus. Cæterum exactis diebus ego Nebuchad Nezar ſuſtuli oculos
meos ad cœlum, & mens mea rediјt ad me, & excelſo benedixi, & ſempiternis tem G
poribus uiuẽtem laudaui atq́ decoraui, cuius dominatus æternus dominatus eſt,
Infra 5.A & cuius regnum per uniuerſa ſæcula. Omnesq́ inhabitantes terram atomus æſti
mantur: qui pro ſua uoluntate agit tam in exercitu cœleſti q̃ inter habitatores ter-
ræ: nec eſt quiſquam qui manum eius impediat, aut dicat ei, Quid feciſti? Eo tem
pore mens mea rediјt ad me, & magnificẽtia mea ad decus regni mei, forma etiam
mea rediјt, proceres quoq́ & magnates mei requiſiuerũt me, ſumq́ in regno meo
confirmatus, & maior amplitudo adiecta eſt mihi. Nunc [igitur] ego Nebuchad
Nezar laudo & eueho, & decoro cœli regem, cuius omnia opera ſunt ueritas, &
ſemitæ eius iudicium, quiq́ poteſt ſuperbientes humiliare.

CAP. V.

REx Belſazar conuiuio magnifico mille ſuos magnates accepit, & coram mil- A
le bibit uinum. [a]Vinoq́ dictante Belſazar iuſſit adferri aurea & argentea ua
ſa, quæ pater eius Nebuchad Nezar abſtulerat templo in Ieruſalem, ut biberent ex
eis rex, magnates eius, uxores eius, & concubinæ eius. Itaq́ allata ſunt aurea & ar
gentea uaſa quæ abſtulerant templo, domui dei in Ieruſalem, & biberũt ex eis rex,
magnates eius, uxores eius, & concubinæ eius. Quumq́ uinum bibiſſent, lauda-
uerũt deos aureos, & argenteos, æreos, ferreos, ligneos & lapideos. Eadem hora

[a] Vel interpretatio eius.

[b] Super dominũ meũ peruenit.

[i] Cœli pro deo in cœlis.

[k] Pulchrum erit apud te.

[l] Ebr. Si erit prolongatio felicitati tuæ. Iudæi quidam exponũt, medicina erit delictis tuis.

[m] Reſpondit rex & dixit.

Deſcribitur conuiuium luxurioſum, quo rex Babylonis magnates ſuos excepit. In quo docetur præcipue infelix intemperantiæ atq́ luxuriæ exitus.

[a] In decreto uini.

[b] *Sira proprie calcē significat, sed quo albarium inducitur parieti.*
[c] *Genua hoc illud osculata sunt.*
[d] *Ob sermones uel uerba regis.*
[e] *De filijs captiuitatis Iehud.*
[f] *Interpretationes interpretari.*
[g] *Rabi Saad exponit, uiuum seruaret.*
[h] *Et spiritus eius obfirmatus est ad arrogandum.*
[i] *Primo geminatur mene mene, id est, exactissime numerauit.*

emicuerunt humanæ manus digiti, & scripserunt ex aduerso candelabri in [b]alba-
B rio parietis regij palatij, & rex articulos manus quæ scripsit, conspexit. Tunc for
ma regis immutata est, & cogitationes suæ perturbauerunt eum, uinculaq; lumbo
rum illius soluta, & genua mutuum [c]collisa sunt. Rex [igitur] uehementer clama
uit, ut adducerentur sophi, Chaldæi & uatidici. Atq; in hunc modum rex uerba fe
cit ad Babyloniæ sapientes, Quisquis legerit scripturam hanc, & sententiam eius
mihi exposuerit, purpurā induet, ac torquem aureum [gestabit] in collo, præterea
tertius in regno dominabitur. Tunc uenerunt omnes sapientes regis, neq; po
tuerunt scripturam legere, neq; sententiam regi explicare. Quamobrem rex Bel
sazar uehementius turbatus est, formaq; illius mutata, necnon magnates eius ob-
C stupefacti. Cæterum regina [d]ob negotium quod regi & magnatibus eius accide
rat, conuiuij domum ingressa est, & proloquens regina dixit, Rex æternum uiui-
to. Non perturbent te cogitationes tuæ, neq; forma tua immutetur. Est enim in
regno tuo uir sanctorum deorum spiritu præditus, in quo temporibus tui patris
reperta est scientiæ lux, & intelligentia, & sapientia, ceu deorū sapientia, cumq; rex
Nebuchad Nezar pater tuus fecerat antistitem magorum, sophorum, Chaldæo-
rum, fatidicorum, rex inquam, pater tuus. Eo q̄ in Daniele, cui rex nomen Bel-
sazar imposuit, repertus est spiritus amplior, & scientia intelligentiaq;, ut somnia
interpretetur, & ænigmata edisserat, & soluat [rerum arcanarum] uincula. Nunc
ergo uocetur Daniel, qui rem interpretādo explicabit. Itaq; Daniel adductus est
D ad regem. Rex autem alloquens Danielem, dixit, Tune ille Daniel es [e]unus de ca
ptiuis Iudæis, quos pater meus rex adduxit è Iudæa? Audiui equidem de te [præ
dicari,] q̄ spiritus deorum sanctorum in te sit, quodq; scientię lux, & intelligentia,
& uberior sapiētia in te sit deprehensa. Modo enim adducti sunt ante me sapien
tes [&] sophi, qui scripturam hanc legerent, eamq; interpretarentur mihi, uerū mi-
nime potuerunt negotium explanare. De te autem audiui, [f]q̄ obscura possis in-
terpretari, & uincula dissoluere: proin si potes legere scripturam, eiusq; interpre-
tationem indicare mihi, purpuram indues, & torquem aureum in collo [gestabis,]
E tertiusq; in regno dominaberis. Tunc respondens Daniel, inquit coram rege,
Munera tua tibi habeto, & donatiua tua confer in alios: cæterū scripturam legam
regi, & eius interpretationem tibi ostendam. Tuo parenti Nebuchad Nezar, ô
rex, summus deus contulerat regnum, & amplitudinem, & decus, & magnificen-
tiam. Propter amplitudinem autem quam ei contulerat, omnes populi, nationes
& linguę metuebant atq; timebāt eum, propterea q̄ occideret quem uellet, & [g]per
cuteret quem uellet, eueheret quem uellet, ac deprimeret quē uellet. Quumq; ani-
mo elato esset, [h]sibiq; arrogaret immoderata, de solio regni sui depositus est, illiq;
decus ademerunt. Et de hominibus est pulsus, ac ferino sensu præditus, inter ona
F gros uersatus est, eumq; fœno cibarūt ueluti boues, & de rore cœlesti corpus eius
tinctum est, donec agnouit q̄ hominū regno dominetur supremus deus, illiq; im
ponat quem uoluerit. Tu autem filius eius Belsazar non summisisti animū tuum
quum scires hæc omnia. Et aduersus dominum cœli extulisti teipsum, & ante te al
lata sunt uasa domus ipsius, tuq; & magnates tui, uxores tuæ, & concubinæ tuæ ui
num ex eis biberūt, deosq; argenteos, aureos, æreos, ferreos, ligneos, lapideos, qui
neq; uident, neq; audiunt, nec quidquam norunt, laudauisti, deum autem, in cuius
manu est tuus spiritus uitalis, cuiusq; sunt omnes tuæ semitæ, haudquaquā reueri
G tus es: nunc igitur ab eo missus articulus manus hanc scripturā exarauit. Hanc aūt
scripturā exarauit, Mene mene, thekel, upharsin. Et hæc interpretatio sermonis,
[i]Mene, [hoc est, numerauit, significat] q̄ deus numerauit regnum tuum, & illud ad
finem adduxit. Thekel, [hoc est, appendit, significat] te appensum in bilance, de-
prehensum minus habere. Pheres, [id est, diuisit, portendit] regnum tuum diui-
sum,

ſum, & ad Medos atq; Perſas translatum eſſe. Tunc iubente Belſazar, induerunt Danielem purpura, & torquem aureum eius collo [circumpoſuerunt,] & per uocem præconis edixerunt, ut tertius dominetur in regno. Ea ipſa nocte occiſus eſt Belſazar Chaldæorum rex. Et Darius Medus regnum accepit natus annos ſexagintaduos.

CAP. VI.

PLacuit Dario, ut centũ uiginti ſatrapas uniuerſo regno præficeret. Eisq; præ A
poſuit ᵃtres uiros rationales, quorum unus fuit Daniel, quibus ſatrapæ rationem redderent, ne rex ullum damnum acciperet. Porrò Daniel antecelluit rationales & ſatrapas, eo q; ampliori ſpiritu eſſet præditus, ideoq; rex cogitauit eum uniuerſo regno præficere. Tum rationales & ſatrapæ inueſtigauerunt ecquod crimen poſſent inuenire aduerſus Danielem ᵇin regijs negotijs, uerum nullũ crimen aut facinus potuerunt inuenire, quum enim fidei eſſet obſeruãs, nullum delictum aut facinus in eo deprehẽdebatur. Quare illi uiri dixerunt, Non inueniemus ad- B
uerſus Danielẽ iſtum aliquod crimen, niſi [aliquid] aduerſus eum inueniamus in lege dei ſui. Itaq; rationales & ſatrapæ illi regem inſidioſe aggreſſi, ad hunc modum loquuti ſunt ei, Rex Dari uiuito æternum. Omnes rationales regni, duces, ſatrapæ, ᶜproceres, & præſides prouinciales decreuerunt ᵇlegem regiam condere, & ſancire edictum, ut quiſquis petierit ullam rem ab aliquo deo aut homine per dies triginta, præterq̃ à te rex, conijciatur in foueam leonum. Nunc igitur ᵉſancias decretum rex, & ſcriptum exares, quod non immutetur ſecundum Medorum & Perſarum legem ᶠſempiternam. Itaq; rex Darius exarauit ſcriptum & edictum. Cæ- C
terum Daniel ibi comperit ſcriptum exaratum eſſe, domum ſuam adijt, & apertis feneſtris ſui cœnaculi uerſus Ieruſalem, tribus temporibus quotidie in genua procumbens benedixit & orauit, & confeſſionem expoſuit deo ſuo: ita enim antehac facere conſueuerat. Igitur illi uiri obſeruantes inſidioſe deprehenderunt Danielem precantem atq; ſupplicantem deo ſuo. Adeuntes autem regem ſuper edicto regio, loquuti ſunt, An non edictum ſcripto publicaſti, ut quiſquis petat [aliquid] ab ullo deo aut homine per dies triginta, præterq̃ à te rex, conijciatur in foueam leonum? Quibus reſpondẽs rex, inquit, Ita ſanè, resq; [teneatur] iuxta legem Me D
dorum & Perſarum ſempiternam. Tunc reſpondentes dixerũt coram rege, Daniel unus è numero captiuorum Iudæorum minime curat tua decreta rex, neque edictũ quod ſcripto publicaſti, tribusq; temporibus quotidie preces ſuas fundit. Quo ſermone audito rex, magno dolore affectus eſt ex eo, ᵍanimumq; planè induxit liberare Danielem, & uſq; in ſolis occaſum contẽdit, ut eum eriperet. Verum iſti uiri inſidioſe regem aggreſſi, dixerunt regi, Scito rex legem eſſe Medorum & Perſarum, ut nullum edictum aut lex quam condiderit rex, immutetur. Itaq; iu- E
bente rege adduxerunt Danielem, & coniecerunt in foueam leonum. Rex autem affatus Danielẽ, inquit, Deus tuus quem ſemper coluiſti, liberet te. Eſtq; allatus quidam lapis & poſitus ad os foueæ, quem rex annulo ſuo & annulo magnatum ſuorum obſignauit, ᵇne quid Danieli eueniret contra uolũtatem. Inde rex ad palatium ſuum regreſſus permanſit incœnatus, neq; illi appoſita eſt mẽſa, ſomnusq; illum deſtituit. Porrò in aurora quũ illuceſceret, ſurrexit rex, & propere acceſſit foueam leonum. Et foueam accedens lamentabili uoce Danielem uocauit, ac Danielem alloquẽs rex dixit, Daniel ſerue dei uiui, potuitne deus tuus, quem ſemper F
coluiſti, liberare te à leonibus? Regiq; confeſtim Daniel dixit, Rex æternum uiui-
1.Mach.2.f to. Deus meus angelum ſuum miſit, & concluſit ora leonum, ut non læſerint me, quoniam ipſo iudice innocentia in me reperta eſt, imò & te iudice rex nullum ſcelus patraui. Quamobrem ſummo gaudio percepto rex, iuſſit Danielem educi de fouea. Eſtq; Daniel eductus de fouea, neq; labes ulla reperta eſt in eo, quia credidit deo ſuo. Iubente quoq; rege adduxerunt uiros iſtos Danielis æmulos, qui de

Narratur hoc capite, ut Daniel innocentiſſimus protectus ſit leonibus. Vbi exemplum proponitur inſigne fidei in deum & erga homines, exemplum quoq; memorabile imperiis ſeruandi iuſtitiam diſtribuendi ut uocant.

ᵃSarchin quod Hiero. principes tranſtulit, Iudæi exponunt per ſotrin, id eſt, exactores. Quos uiſum eſt Latine potius rationales appellare quàm epiſcopos aut ephoros. inter rationales autem iſtos Daniel excelluit tanquã præfectus auguſtalis, qui uicem regis obtineret.

ᵇEbr. A latere regis.

ᶜDabrata, quod Hiero. ſenatores uertit, officiales & procuratores ſignificat

ᵈEbr Statuere ſtatutum regis & confirmare obligationem.

ᵉEriges obligationẽ.

ᶠQuæ non tranſibit.

ᵍEt ſuper Daniele poſuit cor.

ᵇVt non uariaret uoluntas in Daniele.

tulerant,& coniecerunt in foueam leonum cum liberis & uxoribus ſuis,quos leo-
nes inuaſerūt antequam ſolum foueæ attigiſſent, eorumq; oſſa omnia comminue
G runt. Tunc Darius rex omnibus populis,nationibus & linguis in omni terra de
gentibus ſcripſit, Veſtra pax augeſcat. A me decretum eſt factum,ut in uniuerſa di
tione regni mei metuant & timeant deum Danielis,quum ſit deus uiuus,& perma
nens in ſæcula,eiusq; regnum non deſtruetur, & dominatus eius perdurat. Qui
liberat & eripit,editq; ſigna & portēta in cœlo & in terra, qui liberauit Danielem
à leonibus. Porrò Daniel euectus eſt tam in regno Darij quàm in regno Cyri
Perſæ.

CAP. VII.

Narrat uiſum oblatum ſibi,quo portendit afflictiones populi dei ſub monarchijs Babylonica, Perſica, Macedonica, Romana:utq; diuiſo imperio Rom. Antichriſtus inuadens Christi eccleſiam perſecuturus ſit eã uſq; ad mūdi finem. Quando demum nouiſſimo iudicio dei totus cōficiendus ſit:ut ſancti cū Chriſto, ſublatis omnibus hoſtibus,tranquille regnent in æternum.

[a] *Caput uerborum dixit.*

[b] *Illein quod Hiero. ordines uertit & lu dei aliqui dentium uerſus intelligūt, potius ſignificat bolos à deglutiendo.*

A ANno primo Belſazar Babylonici regis Daniel ſomnium habuit, & uiſa ca-
pitis ſui in lecto ſuo, tuncq; ſomnium ſcripſit [a]rerum ſummam comprehen-
dens. Et hæc adeo uerba ſunt Danielis, Videbam per nocturna uiſa, ut quatuor
uenti cœli mare magnum commouerent. Et quatuor animalia grandia, eaq; in-
ter ſe diuerſa è mari aſcenderunt. Primum ſimile fuit leoni, habēs aquilinas alas:
ſpectabam [uero] donec euulſæ ſunt eius alæ, & è terra eiectum eſt, atq; in pedes
erectum hominum ritu,mensq; humana illi data eſt. Ecce autem aliud animal ſe-
B cundum ſimile urſo,idq; ad unum latus conſtitutum eſt,habens tres [b]bolos in ore
ſuo inter ſuos dentes. Cui ſic dixerunt, Surge,[ac] deuora carnem multam. Poſt
hæc ſpectabam, & ecce aliud pardo ſimile, habens quatuor alas uolucris in dorſo
ſuo,quatuor etiam cornua fuerunt huic animali, eiq; traditū eſt imperium. Poſt
hæc ſpectabam in uiſis nocturnis,& ecce animal quartum formidabile atq; terrifi-
cum,& eximie robuſtum,quodq; habens grandes ferreos dentes,uorauit & com-
minuit,& reliquū proculcauit pedibus ſuis: fuit autem prorſus diuerſum ab omni
bus animalibus quæ ipſum præceſſerunt, habens etiam decem cornua. Dumq;
C cornua conſidero,ecce cornu aliud paruum inter illa ſuccreuerat, à quo tria ex cor
nibus prioribus ſunt detracta: & ecce cornua fuerunt in iſto cornu uelut oculi ho-
minis,& os loquens grandia. Spectabā [ſanè] donec poſita ſunt ſubſellia,& [c]pro
uectus ætate ſedit,cuius ueſtimētum candidum erat ut nix, & capillus capitis eius
ut munda lana: cuius ſolium flammæ igneæ,& eius rotæ ignis flagrans. †Igneum Apoc. 5.d
flumen dimanabat egrediebaturq; ab eo,[&] millies mille miniſtrabāt ei,ac decies
mille myriades ante ipſum ſtabant: quumq; iudicium conſediſſet,libri aperti ſunt.
D Tunc ſpectabam [maxime] propter uocem grandium ſermonum, quos cornu lo
quebatur:[&] tam diu ſpectabam, dum beſtia ſublata eſt,et corpus eius peremptū,
ipſaq; proiecta in rogum ignitum. Cæterum animalia reliqua depoſuerunt do-
minatum ſuum,& illis conceſſa eſt diuturnitas in uita,uſq; ad [d]præfinitum termi
num & tempus. Spectabam in uiſis nocturnis, & ecce ueniebat in nubibus cœli
quidam ceu filius hominis,qui uſq; ad prouectum ætate peruenit,eumq; adduxe-
runt ante illum. Et dominatus eſt ei traditus,& honos,& regnum,ut omnes po-
puli,nationes & linguę colant eum, †cuius dominatus eſt dominatus æternus,qui Luc. 1.e Mich. 4.c
E non præteribit,cuiusq; regnum haudquaquam deſtruetur. [e]Me [quidem] Danie Supra 2.f
lem animus deliquit,& uiſa capitis mei perturbauerunt me. Itaq; accedens quen-
dam ex adſtantibus rogabam ab eo ipſiſſimam ueritatem in hoc toto [negotio,]
qui mihi dixit, & uerborum interpretationem mihi expoſuit. Quatuor illæ be-
ſtiæ [figurant] quatuor reges,qui conſurgent de terra. Sancti autem excelſi acci-
pient regnum,& obtinebunt regnum per ſæcula uniuerſa. Poſtea uolui certam
habere notitiam de beſtia quarta, quæ multum ab alijs omnibus diuerſa in primis
formidabilis fuit,quę dētibus ferreis prędita,& unguibus æreis deuorauit & com
minuit,& reliquum proculcauit ſuis pedibus. De cornibus quoq; decem in eius
F capite,& alio quod ſuccreuit,& ab eo tria [cornua] de prioribus exciderunt,quod
cornu oculos habuit,& os loquens grandia, [f]& magnificentius alijs uidebatur.

[c] *Vetus diebus,uel ut Hiero. antiquus dierum, ſignificat annoſum & qui uiuendo per multa tempora tranſijſſe uidetur.*

[d] *Zeman potius occaſionem temporis aut præfixum terminum temporis ſignificat quàm tempus.*

[e] *Alienatus eſt ſpiritus meus,ego Daniel in uagina.*

[f] *Et aſpectus eius maius à ſocijs ſuis.*

Quod

Quod cornu me spectante prælium fecit cum sanctis, & præualuit eis. Donec uenit prouectus ætate, & iudicium datum est excelsis sanctis, & præfinitum aduenit tempus, ut sancti regnum obtinerent. Sic [autem] dixit, Bestia quarta [significat] regnum in mundo fore quartum, quod differat ab omnibus regnis, & deuoret terram totam, eamque conterat & comminuat. Cornua uero decem [significãt] quod ex eo decem reges consurgent, & post eos consurget alius, differens à prioribus, qui tres reges deprimet. [a]Verba etiam faciet de rebus diuinis, cæterum sanctos excelsos [b]implicabit, sibique arrogabit mutare temporum statum & leges, quæ tradẽtur in eius potestatem [i]seu longo seu breui temporis spatio. Porrò iudicium cõsedit, & dominatum ei ademerunt, ut penitus uastetur ac perimatur. Populo autẽ sanctorum excelsorum tradetur regnum, & dominatus, & amplitudo regnorum sub toto cœlo, cuius regnum est regnum æternũ, & omnes primates seruient ei, & obtemperabunt. [k]Hactenus de hoc negotio. Me uero Danielem uehementer cogitationes meæ turbarunt, & mea forma in me commutata est, seruaui autem negotium in corde meo.

Luc. 1

CAPVT VIII.

ANno tertio regni Belsazar regis uisum apparuit mihi Danieli post illud, quod initio mihi apparuit. [a]Et in uisione circumspiciens, uideor mihi esse in Susis castro, in prouincia Elymaide, mihique uisus sum esse apud fluuium Eulæum. Sublatus autem oculis uidi, & ecce aries unus stabat ante fluuium habens duo cornua, quæ cornua quum essent prolonga, fuit tamen alterum altero longius, & [b]procerius creuit nouissime. Eum arietem uidi cornibus impetentem uersus Occasum, & Aquilonem & Meridiem, ut nulla ei animalia resisterent, nec quisquam liberaret ab eo, ageretque pro sua libidine, ac res maximas gereret. Dumque considero, ecce hircum caprigenum, qui ueniens ab occasu, omnes regiones peruagabatur, neque terrã attingebat. Et ille caper inter oculos habuit cornu [c]insigne atque conspicuum. Peruenit autem ad arietem, quem uidi stantem ante fluuium, & [d]maximo impetu cum eo concurrit. Vidi etiam illum peruenire prope arietem, ubi concitatus in eum percussit arietem, eiusque duo cornua infregit, non habente ariete uim resistendi ei, sed & adflixit eum ad terram, & conculcauit eum, & nemo fuit qui arietem ab eo liberaret. Porrò caprigenus hircus res maximas gessit, & quũ fortitudine polleret, fractum est cornu magnũ, & loco insignis cornu quatuor sunt enata uersus quatuor [e]mundi cardines. De quorum uno prodijt cornu permodicum, quod [f]creuit præcipue cõtra Meridiem & ortum, [g]& delectissimã terram. [f]Extendit etiam se contra exercitum cœli, & de exercitu atque stellis aliquot prostrauit ad terram, & conculcauit eos. Denique aduersus imperatorem exercitus [f]magna se insolẽtia extulit, ut per illud perenne sacrum tolleretur, & sedes sanctuarij ipsius [dei] euerteretur. Exercitus autem traditus est cum perenni sacro per scelus, & adflixit ueritatem ad solum, remque gessit prospero successu. Et audiui unum sanctum loquentem, dixitque unus sanctus cuidam eximio loquenti, Quandiu durabit uisum perennis sacris, & sceleris uastationis, ut permittantur proculcationi, & sanctum & exercitus? Et dixit mihi, [h]Post dies bis mille & trecentos, qui mane ac uesperam comprehendunt, reducetur sanctum ad iustum atque legitimum usum. Dumque spectarem ego Daniel uisum, quæsiui etiam notitiam, & ecce stabat ante me uiro similis. Audiui etiam intra Eulæum uocem hominis, qui exclamãs dixit, Gabriel doceto illum hanc uisionem. Accessit autem prope locum in quo stabam, eoque accedente perterrefactus sum, & procidi in meam faciem. Et dixit mihi, Fili hominis intelligito, [i]quia uisum eueniet post captiuitatem finitam. Quumque is mecum loqueretur, ceu oppressus grauissimo somno cecidi in faciem meam ad solũ, ipse autem me attingens erexit in stationem meam. Et dixit, Ecce ego docebo te quid futurum sit finita indignatione, nam ad præfinitum tempus finis erit. Aries quem

G [a]Et sermones ad lantus altissimi loquetur.
[b]Ieballe Iudæi quidã exponunt conficiet, ut Hiero. conteret.
[i]Ad tempus, & tempora, & dimidium seu partem tẽporis.
[k]Hucusque finis sermonis.

A Vaticinium est de monarchia Persarum ad Græcos et Macedones transferenda extincto Dario per Alexandrũ. Quo mortuo statim Græcorum monarchia sit in quatuor præcipua regna diuidenda, Macedonicum, Aegyptiũ, Asiæ, & Syriæ. In regno autẽ Syriaco tandem exoriturum Antiochum Epiphanem, qui omnium atrocissimus hostis Iudæos affligat typum gerens Antichristi.
B [a]Et uidi in uisione, et factum est, dum uideo, & ego in Susan castro, quæ in Elam prouincia: & uidi in uisione, & ego apud fluuium Vlai.
[b]Et altum ascendens in postremo tẽpore.
C [c]Cornu uisionis.
[d]Et cucurrit ad eum in calore suarum uirium.
[e]Ad quatuor uentos cœli.
[f]Verbum Ebr. Gadal significat augescere & grandescere. Vnde aliud deriuatur uerbum higdil, quod magnas res gerere, aut arrogare, aut iactare & ostentare significat.
D [g]Zebi decus & pulchritudinẽ significat. Inde caprea, tum & quodcũque præstãs & ornamentum quasi in suo genere, uelut terra Israel est inter regiones.
E [h]Ad uesperam mane duo millia trecenti, & iustificabitur sanctum. Indicantur dies naturales qui die ac nocte constant.
[i]Quia ad tempus finis, uisio hæc.

F uidisti habentem cornua duo, [figurat] reges Medorum & Persarum. Hirsutus
autem hircus regem Græcorum. Et cornu grande inter oculos eius est [figura] pri
mi regis. Quo fracto, steterunt quatuor loco ipsius, [quo portēditur] quatuor re
gna ea de gēte oritura, sed non pari uirtute cum illo. [h]Sub finem autem regni eo-
rum, quum magna erit hominum sceleratorum copia, stabit rex impudens & astu
tus. Isq́ uiribus pollebit, nec tamen è sua uirtute, & miris modis uastabit, ac pro-
spero successu rem geret, & infestabit robustos ac populum sanctorum. [i]Et pro
G sua calliditate feliciter per dolos negotia sua expediet. In animo etiam suo magna
sibi sumet, copiaq́ rerum instructus uastabit multos. Ad hæc resistet summo prin
cipi, & absq́ manibus conteretur. Cæterũ dicta uisio uespere ac mane ueritas est,
tuq́ claudito uisum, quia per longum tempus eueniet. Ego Daniel quidem con
fectus sum, & diebus aliquot ægrotaui: ubi uero conualui, procuraui regia nego-
tia, & cogitabundus in hac uisione hæsi, quam nemo intellexit.

[h]Et in nouiß. regni eorum secundum per ficere sceleratos, stabit rex fortis facie et intelligēs ænigmata.
[i]Et secundum calliditatem suam & prosperabit dolū in sua manu.

CAP. IX.

Danieli precanti remissionem delictorum, & reditum populi Israel in patriā, monstratur omnino captiuos domum reuersuros, ut instaurēt tēplum & urbem. Inde intra 490. annos nasciturum Messiā, qui præstet omnia in lege ac prophetis prænunciata. Quo per summū scelus à Iudæis interempto populus Rom. totam Iudæam uastaturus sit.

A ANno primo Darij filij Ahasueros de genere Medorum, qui regno Chaldæo
rum præpositus fuit. Anno primo eius regni ego Daniel intellexi in libris
numerum annorum, ut [a]uerbum diuinū prophetæ Ieremiæ patefecerit septuagin-
ta esse annos implendos, quibus duret uastitudo Ierusalem. Et uerti me ad domi-
num deum, [b]ut supplicatione & precibus uterer cum abstinentia & sacco & cine-
re. Supplicans autē DOMINO deo meo, & confitēs dixi, Quæso dñe deus magne
& formidabilis, qui seruas fœdus & beneficentiam erga diligentes [c]te, & obseruan
tes præcepta [*]tua. Peccauimus, & iniqui fuimus, impie egimus, & desciuimus
B deflectendo etiam à præceptis tuis & iudicijs tuis. Neq́ obediuimus seruis tuis
prophetis, qui tuo nomine loquuti sunt ad reges nostros, principes nostros, & pa
tres nostros, & ad totum populum terræ. Tibi quidem domine [tribuenda est]
iustitia, nobis autē pudor hodie quoq́ uiris Iudæis, & ciuibus Ierusalem, & omni-
bus Israelitis tam propinquis q́ remotis in omnibus terris, ad quas expulisti eos
ob defectionem suam qua defecimus à te. O deus, [e]nostrum est erubescere, [nem
pe] regum nostrorum, principum nostrorum, & patrum nostrorum, quoniam in
te peccauimus. DOMINI autē dei nostri misericordia est & clementia, siquidem
C ab eo desciuimus. Neq́ obtemperauimus uoci DOMINI dei nostri, ut [f]transigere
mus uitam ex ipsius legibus, quas proposuit nobis per suos seruos prophetas.
Omnis enim Israel transgressi sunt legem tuam, etiam deflectendo, ne obedirēt uo
ci tuæ, quare diffluxit in nos execratio & iuramentum scriptum in lege Mosis ser- Deut. 27. c
ui dei, quandoquidem in eum peccauimus. [f]Itaq́ re exhibuit quæ loquutus est ad
uersum nos, & iudices nostros, qui iudicijs inter nos præfuerūt ita, ut calamitatem
magnam adducerent nobis, ut sub toto cœlo actum non sit, quemadmodū actum
est in Ierusalem. Vt [enim] scriptum est in lege Mosis, ita omne istud malū euenit
D nobis: neq́ deo supplices fuimus, ut recederemus à nostris iniquitatibus, & per-
penderemus eius ueritatem. [g]Quocirca deus aduigilauit malo nobis inferendo,
iustus enim est DOMINVS deus noster in omnibus suis operibus quæ egit, cuius
uoci nō obediuimus. [†]Nunc ergo domine deus noster, qui eduxisti populū tuum Exod. 12. Baruch 2.
de terra Aegypti manu ualida, [h]& magnificum nomen adeptus es, quod hodieq́
retines: peccauimus [quidem &] impie uiximus. DOMINE pro omni tua iustitia
recedat obsecro ira tua & furor tuus ab urbe tua Ierusalem monte sanctitatis tuæ,
ob peccata enim nostra, & ob iniquitates patrum nostrorum Ierusalem & tuus po
E pulus ludibrio sunt omnibus uicinis nobis regionibus. Nūc igitur deus noster,
audi supplicationem serui tui & preces eius, ut erga sanctuarium tuum uastatū se-
renum uultum ostendas propter dominum. Adhibe mi deus aurem tuam, ut au
dias, & aperi oculos tuos ut uideas nostras solitudines, & urbis quæ tuum nomen
gerit: [i]non enim in precibus nostris quas effundimus corā te, allegamus nostram
iustitiam,

[a]Quod fuit uerbum dei ad Ieremiam ad implendum uastitatibus Ierusalem 70. annos.
[b]Ad quærendum supplicationem.
[c]Ipsum.
[*]Ipsius.
[e]Nobis confusio faciei.
[f]Ad ambulandum in legibus eius.
[f]Et statuit uerba sua.
[g]Et uigilauit deus super malo, & fecit illud uenire super nos.
[h]Et fecisti tibi nomē secundum diem hāc.
[i]Quia nō super iustitijs nostris nos cadere facimus preces nostras ad faciē tuā.

iustitiam, sed tuam profusissimam misericordiam. DOMINE audito, DOMINE clemens esto, DOMINE attendito, [k]fer opem, & non differas propter te mi deus, quoniam urbs tua & populus tuus [l]appellantur tuo nomine. Adhuc autem me loquente, & supplicante, & confitente peccatũ meum & peccatum mei populi Israel, & fundente meas preces ante DOMINVM deum meũ pro mõte sancto dei mei. Et me [*]adhuc deprecãte, uir Gabriel, quem in uiso ab initio cõspexi [m]celerrime uolantem, ad me peruenit circa tempus uespertinæ oblationis. Et docuit, & mecum loquutus est, dicens, Daniel iam [quidem] exiui, ut conferam tibi notitiam, [cæterum] ab initio statim [n]preces tuæ ratæ fuerunt, & ego nunciatum ueni, quoniam [o]rerum expetendarũ cupidus es, utq; in uerbo cognoscas, & intelligas in uisione. Septuaginta hebdomades præfinitæ sunt populo tuo & urbi tuæ ad [p]consummandum scelus, & perficiendum peccata, & expiandum iniquitatem, & ad iustitiam sempiternam adducendum, & obsignandum uisionem & prophetas, & ungendum [q]supremam sanctitatem. Scias autẽ & intelligas à progressu uerbi, [r]ut rursum ædificent Ierusalem, ad Messiam principem [fore] septem hebdomadas & sexagintaduas hebdomadas, [r]iterum enim ædificabitur plátea, & murorum ambitus, [s]& longo tempore subacta. Post hebdomadas uero sexagintaduas excindetur Messias, [t]ut nihil ei: urbem autẽ & templum destruet adueniens populus principalis, eiusq; finis [erit] per diluuiũ, & ad finem belli consummata uastitudo. Porrò hebdomas una confirmabit fœdus erga multos, & dimidiũ hebdomadis abrogabit uictimam & oblationem, eritq; uastator super abominationum ala, & [u]defluet super uastitatem usq; ad desinentem & consummatum [mundum.]

Supra 8.a

Matth. 24.b
Iohan. 1.g

Matth. 24.

CAP. X.

ANno tertio Cyri Persarum regis Danieli, cui nomen Beltsazar, patefactum est [a]uerbum, & ueritas [inest] uerbo ac [b]magna uis: ipsi etiam cognoscere in uerbo, & in uisione intelligere. Eo tempore me luctui dabam ego Daniel hebdomadas dierum tres. [c]Cibum suauem non comedi, neq; caro aut uinum os meum ingressa sunt, neq; unguento me unxi, quoad tres hebdomades dierum exactæ sunt. Die uero uicesimoquarto mensis primi eram in ripa fluminis magni, puta [d]Tigris. Quumq; suspexissem, ecce uir quidam indutus linea ueste, cuius femora cincta fuerunt obrizo auro. Cuius corpus uelut hyacinthus, & cuius facies fulguri similis erat, & oculi eius ut lampades ignitæ, & brachia eius cum ijs quæ pedes attinent, uelut splendor politi chalybis, & uox uerborum eius ut uox multitudinis. Cæterum ego Daniel solus uidi hanc uisionem, & uiri qui mecum fuerunt, non uiderũt hanc uisionẽ, sed ingens terror eos inuasit, ut fugerent ad loca in quibus absconderent. Ego aũt solus relictus sum, & uidi hanc magnã uisionẽ, neq; reliqua facta est in me uirtus, et [e]meę formę bonitas uersa est in deformitatẽ, nec uiriũ aliquid retinui. Et audiui uocem uerborũ eius: cũq; audiuissem uocem uerborũ eius, uelut graui somno deiectus sum in faciem meã, [ut attingeret] terrã mea facies. Ecce aũt manus contigit me, & mouit me [f]super genua mea & palmas manuum mearũ. Et dixit ad me, Daniel rerũ expetibiliũ cupide, cognoscito uerba quæ tibi loquor, & cõsiste in tua statione, iam enim ad te missus sum. Quumq; uerbum hoc ad me dixisset, constiti pauidus. Et dixit ad me, Daniel ne timeas, quia primo die quo [g]appulisti animum tuum, ut intelligeres, teq; met adfligeres coram deo tuo, exaudita sunt uerba tua, & tuorum uerborum causa ueni. Princeps autem regni Persici restitit mihi uno & uiginti diebus, & ecce Michaël unus de primarijs principibus mihi suppetias uenit, ibiq; relictus sum apud reges Persarum. Aduení autem

[k]Fac.
[l]Nomen tuum uocatum est super urbem tuã & populũ tuũ.
[*]Et adhuc ego loquens in supplicatione.
[m]Qui mouebatur ad uolandũ in uolatu.
[n]In initio precum tuarum exiuit uerbum.
[o]Ad nomen expetendorum uel expetibilium adiungi oportet uir, ut mox infra dicitur, uir desideriorum, uel potius expetendarum scilicet rerum, hoc est, qui tenetur iusto desiderio.
[p]Aliqui libri habent lehathem ad consignandum.
[q]Sanctitatem sanctitatum, uel sanctum sanctorum.
[r]Ad reducendum & ædificandum. Item reuertetur & ædificabitur. In quibus locutionibus uerbum reuertendi pro aduerbio rursus, iterum, denuo, &c. ponitur.
[s]Et subactio temporum. Nam bazek massam farinæ conspersæ significat. Iudæi tamen aliqui, fortaßis Hiero. secuti, exponũt in angustijs, ut zok pro zuka uel mazok positum sit.
[t]Verba desunt ad explendam sententiam.
[u]In uerbo Eb. Thitach aliquid subintelligitur, uelut malũ uel ira dei defluet.

Continent ultima tria capita In quibus post expositam contentionem angelorum pro suis prouincijs texitur prognosticon, res memorans à tertio anno Cyri usq; ad mundi consummationẽ, quas præscire piorum maxime interest.

[a]Dabar tam rẽ aut negotium significat, quàm uerbum.
[b]Et ueritas uerbum & exercitus magnus. Significat rem esse maximi momenti. Quanquam Iudæi quidam exponunt zaba præfixum tempus.
[c]Panem desiderabilium.
[d]Hiddakel.
[e]Et gloria mea uersa est in me ad uastatorem.
[f]Significat se quadrupedẽ iuisse.
[g]Dedisti cor tuũ ad intelligendum.

ut ostendam tibi quid euenturum sit populo tuo posteris temporibus, nam uisum [extenditur] per multa tempora. Quumq; mecum loqueretur eiusmodi uerba, conuersa facie mea in terram, obmutui. Et ecce, quũ labia mea tetigisset more hominum, aperui os meum, & loquutus sum, ac dixi ad eum
D qui stabat ex aduerso mihi, Per hanc apparitionem in me conuersi sunt cardines mei, nec uires retinui. Et quomodo posset seruus huius domini mei loqui cum hoc domino meo? Nam me uirtus modo destituit, neq; in me reliquus est factus spiritus uitalis. Itaq; rursum me contingens hominum more confirmauit me. Dixit autem, Ne timeas [b]uir, qui magno ac iusto desiderio teneris, pax tibi, omni prorsus metu deposito sis bono animo. Dumq; mecum loqueretur, recepi me, & dixi, Loquatur dominus meus, quia confirmasti me. Dixit igitur, [i]Scisne quã ob causam uenerim ad te? Nunc quidem reuertar pugnatũ aduersus principem Persarum, sed & princeps Græciæ aduenit me egrediente. Tametsi [k]quod uerissimum est, indicabo tibi, neminem in his rebus mecum strenue agere præter Michaelem principem uestrum.

[b] *Vir expetibilium.*

[i] *Pro minime ignoras.*

[k] *Exaratum in scriptura ueritatis.*

CAP. XI.

Persarum quatuor reges memorat Cyrum, Cambysem, Smerdem, Darium, sub quibus Iudæi liberati & templum instauratum cum urbe.

A Equidem ab anno primo Darij Persæ persto, ut eum iuuem, atq; subsidio sim. Nunc ergo referam tibi ueritatem, Ecce [a]Persæ adhuc tres habebunt reges, & quartus ingenti copia diuitiarũ omnes superabit, [b]fretusq; diuitijs concitabit omnes cum regno Græciæ. Stabit autem rex fortis, & obtinebit maximum imperium, agetq; pro suo arbitrio. Quumq; steterit, eius regnum conteretur, ac diuidetur ad quatuor mundi cardines, non tamen ipsius posteritati, nec [c]ea potentia qua ipse imperitauit, nam ad alios etiam præter hos regnum eius distrahetur. Antecellet autem potentia rex Austri, etiam unus principum eius, quem [alius] superabit, & dominabitur, ut dominatus eius ualde amplus sit. Et post aliquot annos fœdere iungentur, filiaq; regis Austri ueniet ad regem Aquilonis, ut [d]sanciat pacẽ, uerum [e]minimum efficere poterit, neq; subsistet ipsius etiam brachium, & tradetur ipsa, & deducẽtes eam & [f]parens eius, & [g]qui retinuerat eam eodẽ tempore.
B [h]Succedet autem in regnum quidam de germine radicum eius, qui ueniens cum exercitu ingredietur munitiones regis Aquilonis, & in eis res gerens præclaras obtinebit. Captiuos etiã ducet in Aegyptũ deos eorũ cum principibus eorũ, uasisq; [i]charissimis argenti & auri, & ipse perstabit aliquot annos, eum non infestet rex Aquilonis. Qui regnum regis Austri ingrediẽs reuertetur ad suam terram. Sed filij eius irritati colligent multitudinem ingentium exercituum, unusq; magno apparatu ueniens inundabit, & progredietur [ultra fines regni,] sed reuertetur, & irritabitur aduersus munitiones eius. Prouocabitur etiam rex Austri, & suscepta expeditione, præliabitur cum eo, nempe cum rege Aquilonis, qui producet in aciem ingentẽ multitudinem, & tradetur multitudo hæc in manũ istius. Vnde multitudo extolletur, eiusq; cor insolescet, & sternet myriades: uerum non uictoria solida erit.
C Reuertetur enim rex Aquilonis, & producet in aciẽ multitudinem maiorem q̃ prius, & [k]exacto tempore aliquot annorum, cum apparatu magno ueniet, cum ingenti exercitu, & magnis opibus. Eo aũt tempore multi oppugnabunt regem Austri, [l]& uiolenti homines ẽ tuo populo extollentur, ut impleant uaticinium, & corruent. Cæterum Aquilonis rex ueniens aggerem extruet, capietq; urbes munitas, & [m]brachia Austri non consistẽt, neq; delecti milites, nullæq; prorsum uires erunt ad resistendũ. Eum enim aggressus rem geret ex animi sententia, ut nullus ei obsistat: stabit etiam in terra eximia, [n]quæ cedet ei. Huc etiam spectabit, qui toto regno eius potiatur,

[a] *Adhuc tres reges stantes Persis.*

[b] *Et in tenendo ipsum diuitias suas excitabit omnes.*

Græcorum monarchia ab Alexandro condita mox diuisa in quatuor principes regna Macedonię, Aegypti, Asię, Syrię.

[c] *Et non secundum dominari eius, ut dominatus est.*

Bella & fœdera inter Aegypti & Syriæ reges.

[d] *Ad faciendum æquitates.*

[e] *Et non retinebit uim brachij.*

[f] *Sunt qui filium intelligant, ceu scriptũ sit ialda, pro iolda.*

[g] *Confortans uel retinẽs eam, id est, maritus.*

[h] *Et stabit de germine radicum eius super basi eius, id est, frater eius Ptolemæo patri succedet.*

[i] *Desiderij eorum.*

Antiochi magni bella cũ Ptolemæo & Romanis.

[k] *Et ad finem temporum annorum.*

[l] *Et filij uiolentorum tui populi extollentur ad statuendum uisionem.*

Ez. 34.

[m] *Per brachia duces & præcipuum robur significat.*

[n] *Et deficiet in manu eius.*

tur,

tur, & [a]pacē confirmabit ei data pulcherrima fœmina, ut perdat eam: quæ res non
succedet, neq; habebit [regnū.] Itaq; uertet se ad insulas, & multas capiet, & [b]prin- E
ceps compescet eius probra, retorquens in eum sine omni suo dedecore. Quare
se conuertet ad munitiones suæ terræ, & impingens cadet, nec inuenietur. Illi suc
cedet in regno, qui circummittet exigentem [tributa] magnificentiam regni, & in-
tra paucos dies non [c]aperta pugna, neq; in bello cōteretur. Succedet autem in re-
gno cōtemptus, & cui non habebūt honorem regium, ueniet tamen cum opibus,
& regnum obtinebit blanditijs. Brachiaq; inūdationis obruentur ab eo, & con-
terentur, etiam ipse princeps fœderis. Vbi uerò cum illo fœdus inierit, dolo aget
malo, & ascendens præualebit cum paruo populo. Peruenietq; ad opes & ubera
loca regionis, & efficiet quod efficere non potuerunt patres eius & [r]maiores eius:
prædas, & spolia, & diuitias sparget inter eos, [s]machinabitur etiam technas, ut tem
pore idoneo munitissima loca inuadat. Etenim uires suas intendet ac animū con
tra regem Austri magnis cum copijs, prouocabiturq; rex Austri ad bellum geren
dum cum magno & in primis ualido exercitu: non tamen resistet, quia [t]prodent
eum. Et quia domestici conterent eum, istius exercitus inundabit, & cadent mul-
ti uulnerati. Cæterū utriusq; regis animus [intentus erit] ad malum inferendum, E
& in una mensa loquentur falsum: non tamen succedet, quia [u]negotiū in aliud tem
pus extendetur. Reuertetur igitur ad terrā suam magnis cum diuitijs, & animum
suum [uertet] contra fœdus sanctū, req; confecta reuertetur ad suam terram. Ad
tempus autem præfinitum iterum ingredietur australem terrā, non tamen postre-
ma [profectio] primæ respondebit. Venient enim cōtra illum naues Cypriæ, &
consternabitur: ac reuertens indignabitur sancto fœderi, req; confecta discedet, ac
cogitabit de sancti fœderis desertoribus. Porrò de illo brachia existent, quæ pro
phanabunt sanctuarium & munitionem, & tollent perenne sacrum, dabūtq; abo-
minationem uastatoris. Et impie deserentes fœdus inducet, ut subdole agant per
hypocrisim, populus autem cognoscentium deum [x]constāter aget. Doctores ete F
nim populi erudient multos, & corruent per gladium et flammam, per exilium &
direptionem longo tempore. Quum uero corruerint, iuuabūtur auxilijs paruis,
& illis adiungentur multi [y]per simulatam amicitiam. Ex doctis quidem corruent
aliqui gratia conflandi, & purgandi, & dealbandi usq; ad tempus ultimum, quia
[z]tempus aliud præfinitū est. Rex aūt aget pro sua libidine, seq; efferet, atq; ampli
ficabit præ omnibus dijs, & contra deum supremum loquetur mirifica quædam,
uteturq; prospera fortuna, donec consummetur indignatio, quum [a]ad extremum
peruenerit impietas. Non curabit etiam deos patrum suorū, nec mulierum con-
cupiscentiam: non deniq; ullum deum curabit, omnibus enim se præferet. Colet
autem in sua ditione deum [b]mayzim, & deum quem patres ipsius non nouerunt,
honorabit auro & argento, & gemmis, alijsq; rebus pretiosis. Et [c]uertet in muni
menta [dei] mayzim cum alieno deo: quem qui agnouerit, cum honoribus auge- G
bit, & dominum multorum faciet, & terram pretio distribuet. Ad extremum rex
Austri cum eo congredietur, Aquilonis etiam rex ceu turbo in eum inuehetur cur
ribus & equitibus, & multis nauibus, ingredieturq; regiones, & inundabit, ac præ
tergredietur. Inuadet etiam terram præstātissimam, & multi corruent. Hi autem
euadent eum, Idumæi, & Moabitæ, & principium filiorū Ammon. Injiciet quoq;
manus regionibus, & terra Aegypti nequequam euadet. Sed dominabitur thesau
ris auri & argenti, & omnibus rebus pretiosis Aegyptiorum, Libyes deniq; & Ae
thiopes erunt in eius profectionibus. Turbabit autem eum fama ab ortu & Se-
ptentrione, ut egrediatur magno furore ad uastandum & occidendum plurimos.
Et plātabit tabernacula sui palatij inter maria ad eximiæ sanctitatis montē: quūq;
attigerit finem suum, nemo ei auxiliabitur.

CAP. XII.

[a]Et æquitates cū eo faciet.
[b]Princeps, id est, consul Romanus.
[c]Et non in facicbus.
Antiochus illustris, qui typum gerit Antichristi, bella cū Ptolemæo Epiphane, & persecutio Israelitarum.
[r]Patres patrum eius.
[s]Et contra munitiones cogitabit cogitationes, et usq; ad tempus.
[t]Cogitabunt contra eum cogitationes.
[u]Quia adhuc finis ad præstitutum tempus.
De Romano imperio quod copijs etiā in regno Syriæ conscriptis Iudaicam gētem perdet, & Antichristum exhibebit.
[x]Tenebūt et facient.
[y]In lubricis.
[z]Quia adhuc ad præstitutum tempus.
[a]Quum facta est absoluta, uidelicet malicia uel impietas.
[b]Mayzim significat munitiones, & ea quæ robur atq; uires afferunt.
[c]Et faciet ad munitiones mayzim.

Prophetia

De nouissimo die.
[a] Stabit.

A ILlo tempore Michael princeps magnus [a] rerum potietur, qui stat à filijs tui populi, eritq; tempus difficile, quale non fuit ab origine populorum usq; ad illud tempus: atq; illo tempore populus tuus liberabitur, quicunq; inuenietur adscriptus in libro illo. Multiq; dormientium in terra puluerulenta, resurgent hi ad uitam æternam, illi uero ad probra & contemptum æternum. Porrò doctores splendebunt ut splendor firmamenti: & qui multos ad iustitiam adducunt, ut stellæ sempi-
B ternis temporibus. Tu quidem Daniel claude uerba, & signa librum usq; ad tempus ultimum. Oberrabunt multi, & scientia multiplex erit. Porrò ego Daniel uidi, & ecce alij duo stabant, alter hinc in ripa fluminis, alter illinc in ripa fluminis. Dixitq; uiro linea ueste induto, qui erat superius ad aquas fluminis, Quando [†] tandem finis erit horum negotiorum mirabilium? Et audiui uirum linea ueste in-
C dutum, qui superius erat ad fluminis aquas, qui sublatis in cœlum dextera sua & sinistra manu, iurauit per uiuentem in æternum, [b] q; hæc omnia euentum habebunt, postquam absolute disperserint manum populi sancti, usq; ad præfinitum tempus siue longum siue breue. Ego autem audiui, & nõ intellexi, & dixi, Domine, quis finis ultimus horum est? Et dixit, Abi Daniel, quia clausi & signati sunt sermones usq; ad ultimum tempus. Complures [interim] purgabuntur, & dealbabũtur, &
D conflabuntur, impijq; agent impie, & non intelligẽt omnes impij, eruditi uero docebunt. Porrò [c] quod tempus attinet, quo tollendum est perenne sacrificium, & quo tempore uastitatem reddent abominationem, dies [erunt] mille ducenti & nonaginta. Beatus ille qui perseuerabit, & perueniet ad diem millesimum trecentesimum tricesimũquintum. Cæterum tu Daniel pergito usq; ad finem, & quiesces, & stabis in fine temporum ad tuam sortem.

Matt. (right margin, beside "ad uitam")
Apoc. (right margin, beside "Quando tandem")

Termini temporis post quos Rom. Iudaica gentem & religionem tollent, & Antichristus ueniet, & quãdo finis rerũ.
[b] Quoniam ad tempus tempora, & dimidiũ, & in consummãdo dispergere manũ populi sancti, consummate fient hæc omnia.
[c] Et de tempore tolli perrenne sacrificium & ad dandum.

Tempus belli ... [illegible] Romani Principum ... [illegible] consequentes [illegible]

Hosea propheta.

CAPVT I.

A VERBVM DOMINI quod factum est ad Hoseam filium Beeri, temporibus Vziæ, Iotham, Ahas & Ezechiæ regum Iuda, atq; temporibus Ieroboam filij Ioas regis Israelis. Principio loquutus est DOMINVS per Hoseam, dixitq; DOMINVS ad Hoseam, Vade, & [a] duc uxorem fornicariam, & [suscipito ex ea] filios fornicarios, quandoquidem terra ipsa ualde scortata est
B à DOMINO. Abijt igitur & duxit Gomer filiam Diblaim, quæ concepit & peperit ei filium. Dixitq; DOMInus ad eum, Voca nomen eius Iisreel, quoniam adhuc breui futurum est, ut uisitem sanguines Iisreelis super domum Iehu, & abolebo regnum domus Israelis. Eodem die frangam arcum Israelis in ualle Iisreel. Conci-
C piens illa rursum, peperit filiã, & dixit ei, Voca nomen eius Lo Ruhama, quoniam ultra nõ miserebor domus Israelis, quin potius in uniuersum tollam eos. Domus uero Iuda miserebor, & seruabo eos in DOMINO deo eorum: non autem seruabo eos per arcum, nec per gladium, nec per bellum, nec per equos nec equites. Postquam ablactasset [filiam] Lo Ruhama, rursum cõcepit, & peperit filium. Dixitq;, Voca nomen eius Lo Ami, quia uos non estis populus meus, nec ego ero uobis
D [Deus.] Et erit numerus filiorum Israel instar arenæ maris, quæ nec metiri nec numerari poterit. Eritq; eo loci ubi dicetur eis, Nõ populus meus uos, dicetur eis, Filij dei uiuentis. Et congregabuntur filij Iuda & filij Israelis simul, ponentq; sibi caput

Reijciendas esse decẽ tribus, ob idololatriam & uitæ conscelerationem, sed tandem per gratiam dei reducendas.

[a] Eb. Accipe tibi uxorem.

Tituli (right margin)
Adumbrat sex significatione uastationem Israelitici populi. (right margin)
Roma. 9 (right margin)

Lo Ruhama Non assequuta misericordiam: seu, non digna misericordia.

Lo Ami Non populus meus.

put unum,atq; aſcendent de terra,quoniam magnus eſt Dies Iiſreel. Dicite
fratribus ueſtris,Ami:& ſororibus ueſtris,Ruhama.

Ami populus meus.
Ruhama miſericordiam aſſequuta.

CAP. II.

EXpoſtulate cum matre ueſtra,expoſtulate inquam, quoniam ipſa non A
eſt uxor mea,neq; ego ſum maritus eius : auferat ſcortationes ſuas à fa-
cie ſua,& adulteria ſua ab uberibus ſuis, ne ſpoliando nudam eum reddam,
reddamq; eam ut erat in die quo nata eſt,ponamq; eam ut ſolitudinem,& fa
ciam eam ut terram torridam , interficiamq; eam ſiti. Filiorum quoq; eius
nõ miſerebor , quoniam filij ſunt ex ſcortatione ſuſcepti. Siquidem mater
eorum ſcortata eſt,& genetrix eorum pudefacta, quia dixit,Ibo ſequar ama
tores meos,qui dant mihi panem meum,& aquas meas,lanam meam , & li-
num meum,oleum meum & pocula mea. Idcirco ecce ego obducam uiam B
tuam ſpinis,& ſepiam ſepem , ut ſemitas ſuas non inueniat. Et anxie inſe-
quetur amatores ſuos,nec tamen apprehendet eos:quæret eos,& non inue
niet. Tum dicet, Vadam & reuertar ad maritum meum priorem,quia tum
melius erat mihi quàm nunc. Neq; ipſa agnouerat q; ego dediſſem ei fru
mentum , uinum & oleum , quodq; ei multum argenti & auri contuliſſem,
quæ ipſi Baal fecerunt. Ego ergo conuerſus,rurſum accipiam frumentum
meum ſuo tempore,& oleum meum in conſtituto ſuo tempore , & eripiam
lanam meam & linũ meum,quibus [a]operiebat ignominiam ſuam. Et nunc
retegam turpitudinem eius coram oculis amatorum eius, nec liberabit eam
quiſquam de manu mea. Efficiam ut ceſſet omne gaudium eius,dies feſti-
eius,neomeniæ eius,ſabbata eius , & omnes ſtatæ feriæ eius. Deuaſtabo C
quoq; uineã eius,& ficum eius,de quibus dixit, Merces mea hæc ſunt, quas
mihi dederunt amatores mei,reddamq; ea in ſyluam, & depaſcent ea beſtiæ
agri. Et uiſitabo contra eam dies Baalim,quibus incendit ſuffitum , & or-
nans ſe inaure ſua atq; monili ſuo,abijt poſt eos quos amauit,mei autem eſt
oblita,dicit DOMINVS. Idcirco ecce ego pelliciam eam uerbis,& ducã eam
Luſiera ll pro eum. per deſertum,& [b]loquar ei in cor eius. Et reddam ei deinde uineas ſuas, &
uallem Achor ad [c]oſtium ſpei , & canet ibi alternis ut tempore iuuentutis
ſuæ,& quo tempore aſcendit è terra Aegypti. Et erit in die illo,dicit DO
MINVS,uocabis me [b]Iſchi,nec uocabis me ultra [e]Baali. Et auferam nomina
Baalim de ore eius,nec mentionem ultra faciet nominum eorum. Et pan- B
gam cum eis fœdus in die illo,cum beſtijs campi, & cum uolucribus cœli,&
cum reptili terræ,cõfringam arcum,gladium & bellum de terra , & efficiam
ut habitent ſecuri. Et deſpondebo te mihi in ſempiternum , deſpondebo
te mihi in iuſtitia & in iudicio,in beneficentia & in miſerationibus.Deſpon
debo te mihi in fide,& cognoſces DOMINVM. Et erit eo tempore,dicit DO
MINVS,annuam,annuam [inquã] cœlis,ipſi autem annuent terræ,terra an-
Rom.9.c 1.Pet.2.b nuet frumento,uino & oleo,& illa annuent Iiſreeli. Et ſeminabo eam mihi
in terra,[f]miſereborq; ipſi Lo Ruhama, & dicã ad Lo Ami,Ami tu : & [g]ipſe
dicet [mihi,] Deus meus.

A Idem dicit mutata ſermonis figura.

[a]Alij legũt,ne ſit quo operiat.

[b]Hoc eſt perſuadebo,conſolabor, amice alloquar.

[c]Vt Latini loquũtur fores amicitiæ apire, hoc eſt, occaſionẽ dare amicitiæ ineũdæ, ſic ſpei.

[c]Vel ad aperiendam ſpem.

[b]Iſch uir, maritus.

[e]Baal magis dominum ſonat,ludit in nominibus Iſchi maritus meus,Baali Baal meus.

[f]Miſerebor ei quæ miſericordiam nõ eſt aſſequuta, & dicam ei qui non eſt populus meus,tu es populus meus.

[g]Dicet Iiſreel ſeu populus.

CAP. III.

DIxit autem DOMINVS ad me,Rurſum uade,& ama mulierẽ,quæ à pro A
ximo tuo amatur,nempe adulteram, quemadmodum DOMINVS dili
git filios Iſraelis. Ipſi autem reſpiciunt ad deos alios, & amant [a]uinacia uua
rum. Et ego mãcipaueram eam mihi [b]quindecim argenteis & [c]Homer hor
dei, & [b]dimidio Homer hordei. Dixiq; ad eam , Diebus multis ſedebis a- B
pud me,& non ſcortaberis, neq; uiro eris [iuncta,] & [e]ego apud te [ero.]
†Nã multis diebus ſedebũt filij Iſraelis ſine rege,ſine principe,ſine ſacrificio,
abſq; ſtatua, abſq; [f]Ephod & [g]Theraphim. Poſtea reuertẽtur filij Iſraelis,
& inquirent DOMINVM deum ſuum,& Dauidem regem ſuum,& pauebũt

[a]Alij legũt lagenas cum acinis.

[b]Subintelliguntur ſiclis.

[c]Homer magna menſura eſt.

[b]Lethech dimidia eius pars.

[e]Quidam lo repetunt,ego non ero tecum, ſed uidetur iiſchab repetendum eſſe.

Alio iam paradigmate,aliiſq; uerbis idem agit quod ſuperius,recenſet interim beneficia dei in iſtum populum collata,unde manifeſta fit eorum ingratitudo,in fine læta quædã promittit.

†Quum omnes nationes certatim ad Chriſtum accurrunt,ſoli Iudæi neq; deum habent neq; idola,infeliciſſimi omniũ mortaliũ, qui tamen nouiſſimis diebus etiam ad dominum reuertentur,ut Paulus docet.

[f]Ephod ueſtis ſacerdotalis, Exod.28.

[g]Teraphim idola,ſimulachra, Gen.31.Non autem hic loquitur de ſimulachris lege uetitis, ſed de Cherubim aliiſq; ornamentis templi.

ad DOMINVM, & ad bonitatem eius nouiſſimis diebus.

CAP. IIII.

A AVdite uerbum DOMINI filij Iſraelis, quoniam lis eſt DOMINO cum habitatoribus huius terræ. Quia neq; [a]ueritas, neq; beneficentia, neque notitia dei eſt in terra. Peierare, mentiri, occidere, furari & mœchari [b]eruperunt, & ſanguines ſanguines tetigerũt. Propterea lugebit ipſa terra, & deformabuntur omnes habitatores in ea, unà cum beſtia agri, & uolucre cœli, quin & piſces maris conficientur. Veruntamen non eſt quiſpiam qui aut expoſtulet, aut reprehẽdat, quin populus tuus ſe ſic habet, ut qui litiget cum B ſacerdotibus. Corrues igitur [c]interdiu, corruet & propheta tecum nocte, & matrem tuam cõpeſcam. Ad ſilentium [d]redactus eſt populus meus, eo q; nihil norunt: quandoquidem tu ſcientiam repuliſti, reprobaui & ego te, ne ſacerdotio mihi fungaris: & quãdoquidem tu oblitus es legis dei tui, obliuiſcar & ego filiorum tuorum. [e]Vt eorum multi ſunt, ſic peccarunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo. Peccatum populi mei comedunt, & ad iniquitatem eorum [f]attollunt animum ſuum. Hinc fit, ut ſit talis populus, qualis ſacerdos. Viſitabo ergo ſuper eum uias ſuas, & ſtudia C eorum [g]rependam ei. Comedent, & non ſaturi erunt: ſcortabuntur, nec liberos habebunt, quia DOMINVM deſeruerũt quo minus eum obſeruarent. Scortatio & uinum ac potus inebrians eripiunt cor, at populus meus ligno ſuo oracula quærit, & baculus eius nũciat ei, quoniam ſpiritus ſcortationis ſeduxit [eum,] & ſcortati ſunt à deo ſuo. In uerticibus montium ſacrificarunt, in collibus ſuffitũ adoleuerunt, ſub quercu, populo & tilia, quod amœna eſſet eius umbra: idcirco & filiæ ueſtræ ſcortantur, & nurus ueſtræ adul- D terium committunt. Non uiſitabo filias ueſtras q; fornicatæ ſunt, & nurus ueſtras q; mœchatæ, quoniam ipſi cum ſcortis ſeparabuntur, & cum meretricibus ſacrificabunt, & populus qui intelligere noluit, uarijs iactabitur malis. Quod ſi tu Iſrael omnino fornicaris, [ſaltem] ne delinquat Iuda: ne eatis in Gilgal, neq; aſcendatis in Bethauen, neq; iuretis, Viuit DOMINVS. Quoniam ſicut buccula indomita defecit Iſrael, idcirco DOMINVS eos paſcet quemadmodũ agnum in loco ſpatioſo. Ephraim idolis obſtrictus eſt, miſſum facito eum. Receſſit [h]conuiuiũ eorum, omnino ſcortati ſunt, [i]principes eius gaudent [dicere,] Adferte ignominiam. [k]Ligauit uentum in alis ſuis, & pudefient à ſacrificijs ſuis.

CAP. V.

A AVdite hoc ſacerdotes, & aduertite domus Iſraelis, & domus regis auſcultate, quoniam iudicium [a]uobis. Nam laqueus facti eſtis in Mizpa, & rete expanſum ſuper Thabor. Mactando apoſtatæ in profundum ceciderũt, & ego [b]diſciplina eis omnibus. Ego cognoui Ephraim, & Iſrael non eſt abſconditus à me, quod nunc ſcortatus eſt Ephraim [à me,] & pol- B lutus Iſrael. Non [in hoc] ſtudia ſua ponunt, ut reuertãtur ad deum ſuum, quoniam ſpiritus ſcortationum eſt in eis, ut DOMINVM non cognoſcant. Reſpondebit ergo faſtus Iſraelis ei in faciem ſuã, nam Iſrael & Ephraim impingent in iniquitate ſua, impinget & Iuda cum eis. Cum grege ſuo & armentis ſuis ibunt ut quærant DOMINVM, ſed non inuenient [eum,] receſſit ab eis. Præuaricati ſunt contra DOMINVM, quoniam filios alienos genue- C runt, idcirco in ſingulos menſes comedet eos [hoſtis] cum agris ſuis. Clangite cornu in Gibea, & tuba in Rama, clangite in Bethauen poſt te ô Beniamin. Ephraim reddetur uaſtus quo tempore redarguetur, in tribubus Iſraelis oſtendi ueritatem. Principes Iuda fuerunt ut hi qui promouent limitem, idcirco effundam ſuper eos excandeſcentiam meam ut aquam. Vim ac calumniam paſſus eſt Ephraim, fractus iudicio, eo q; animum induxit ſequi

præceptum.

Quod ſuperioribus capitibus obſcure & figurate dixit, iam palam enunciat ſine inuolucro, puniendos eſſe decẽ tribus, idq; ob grauiſſima ſcelera, quorum culpam in ſacerdotes maxime reijcit.

[a] Aemeth ueritatem & fidem, hoc eſt, conſtantiam in dictis factisq; ſignificat.

[b] Hoc eſt, capitalia ſcelera cumulatim regnant, ut omnia cõmaculata & conſcelerata ſint inter homines, & ſcelera ſic eruperunt, ut inſtar diluuij inundarint.

[c] Interdiu, id eſt, rebus adhuc integris.

[d] Vel excisi ſunt.

[e] Vel ut magni facti ſunt.

[f] Hoc eſt magno deſiderio & auide inhiant: alij legunt, & accipiunt peccata populi ſuper animam ſuam.

[g] Hoc eſt, rependam eis ut meriti ſunt.

Exorc... in gene... cialit...

Amplificatio per comparationem.

Permiſſio ut ſit ad Iudam.

Similitudo.

Correctio.

Finis idololatriæ, quod ſcilicet fructus, ut qui uentum uelit cõcludit.

[h] Conuiuium ſymbolice pro religione ponitur, Sy wöllend jr ürten allein hebẽ. Nam in montem ibant, non in Ieruſalem locum quem elegerat dominus.

[i] Alij, protectores eius amãt dicere, Adferte, ignominia ſcilicet eſt.

[k] Alij legunt, uentus ligauit eos in alis ſuis.

Tria ſequentia capita cohærere uidentur, eaſdem ferè argumenti cætus & ſuperiora, uidentur hi ſermones dicti ſub Achas & Phacee, in genere iudiciali ſunt. Obijcit eis grauiſſima ſcelera, ob quæ dominus ſic eos punitur. Tollit eis omnem fiduciam qua fidebant, ſiue in ſacrificijs ſiue fœderibus: oſtendit uiam elabẽdi mala, ſi redeant ad dominum.

[a] Scilicet imminet: alij intelligunt, ueſtrum erat recte iudicare, ſed facti eſtis laqueus.

[b] Subintelligi poteſt (nir): non eſt ut excuſetis neminem fuiſſe qui caſtigaret, nam ego hæc omnibus facio. Alij ad deũ referunt, quia deus ſemper monet, nunquam deeſt ſuis.

Præceptum in ... robo...

præceptum. Et ego fui ipsi Ephraim ut tinea, & instar teredinis domui Iuda.
Quumque animaduerteret Ephraim languorem suum, atque Iuda obligationẽ suam, D
abijt Ephraim ad Assyrium, misitque ad [c]regem qui eum uindicaret, qui tamen mederi uobis non poterit, neque [ulli] ex uobis obligationem sanabit. Quia ego sum ut panthera ipsi Ephraim, & sicut leũculus domui Iuda. Ego ego rapiam, uadam & tollam, & nemo eripiet, & reuertar ad locũ meum, donec [b]se in culpa esse agnoscant, & quærant faciem meam: quum enim angustũ eis fuerit, mane quærent me. [Dicentes.]

Occupatio. Tollit prophetia uniuersa in quibus fidebant.

[c] Alij legũt, ad regem Iareb: aliqui regem Aegypti intelligunt.

[b] Alij ut Hieronymus legunt deficiãt.

CAP. VI.

A
Venite, reuertamur ad DOMINVM, quoniã ipse discerpsit, & sanabit nos, percussit & obligabit nos. Vitæ nos restituet post biduum, & tertio die excitabit nos, uiuemusque ante faciem eius. Et sciemus sectabimurque ad cognoscendũ DOMINVM, B ut aurora paratus est egressus eius, & ueniet nobis sicut pluuia, sicut serotina & tempestiua pluuia terræ. Quid faciam tibi ô Ephraim? quid faciam tibi Iuda? Pietas uestra est quasi nubes matutina, & ueluti ros mane ueniens & abiens. Idcirco [a]dedolaui in prophetis, [&] occidi eos in uerbis oris mei, & iudicia tua ut C lux exoriuntur. Quoniam beneficentiam uolo, & non sacrificium: & scientiã dei plus quam holocausta. Ipsi autem transgressi sunt fœdus [meum] quemadmodum Adam, ibi præuaricati sunt contra me. Gilead urbs est patrantium iniquitatem, oppressa sanguine. Et quemadmodũ latrones qui obseruant uirum, ita conspiratio D sacerdotum, in uia qua itur Sichem, trucidant, quoniam patrant conceptũ scelus. In domo Israelis uidi horrenda quędam, illic scortatio Ephraim, contaminatus est Israel. Sed & [tu] ô Iuda, ponis tibi messem, quum ego [conor] reducere captiuitatem populi mei.

Viam ostendit qua malum eua dant. Mimesis, sic enim loquuntur resipiscentes.

[a] Vel excidi in prophetis, hoc est, per prophetas.

CAP. VII.

A
Quum sanarem Israelẽ, reuelata est iniquitas Ephraim, atque malitia Samariæ, quoniam operati sunt mendacium, & fur ingreditur, foris ut prædo spoliat. Neque cogitant in corde suo, quod ego memor sum omnis malitiæ ipsorum, nunc circumstant eos studia eorum quæ sunt coram facie mea. In malitia sua exhilararũt regem, & mendacijs suis principes. Omnes ipsi adulteri sunt, ut fornax succensa B à pistore, qui quiescit, nec excitat posteaquam subegit pastam, donec sit [plene] fermentata. Dies est regis nostri, [a]incipiunt principes uino furere, [b]iungit [rex] manum suam cum illusoribus. Quoniam adcommodarunt cor suum ut fornacem in insidijs suis, tota nocte dormit [c]pistor eorum, mane ardet ut flamma ignis. Omnes ipsi calent ut furnus, comedunt iudices suos, omnes reges eorum ceciderũt, nec est inter eos qui clamet ad me. Ephraim inter gentes cõmixtus est, Ephraim C factus est placenta quæ non est uersa. Alieni comedũt robur eius, nec sentit ipse: cani quoque in ipso sparsi sunt, ipse uero non animaduertit. [b]Respondebit itaque fastus Israelis ei in faciem, nec reuertũtur ad DOMINVM deum suum, & in omnibus istis non quæsierũt eum. Et factus est Ephraim sicut columba [c]stolida & sine corde: inuocarunt Aegyptios, [&] profecti sunt ad Assyrios. Quum autem proficiscuntur, ego expandam rete meum super eos, & detraham eos sicut aues cœli, castigaboque eos iuxta id quod audierunt in congregatione ipsorum. Væ eis quod re D cesserunt à me, uastatio eis [imminet,] quoniã præuaricati sunt contra me, ego uero liberaturus eos eram, sed ipsi loquuti sunt contra me mendacia. Et non clamauerunt ad me in cordibus suis, sed ulularunt in cubilibus suis propter frumentum & mustum, [f]congregati sunt, & recesserunt à me. Ego [eos] castigaui, & firmaui brachia eorum, ipsi uero cogitauerunt contra me malum. Reuertuntur, sed [g]non ad [altissimum,] facti sunt ut arcus fallax, cadent principes eorum gladio, propter indignationem linguæ suæ, idque [cedet] ipsis ad subsannationem apud Aegyptios.

Loquitur de ... regum ... & totius ... .

Leuit. 26. Deut. 28.

[a] Alij legunt, bebdus infirmantur.
[b] Ebr. Traxit.
[c] Aut qui eos coquit, hoc est, ad idololatriam parat ac incitat.

[b] Hoc est redarguet eos.

[c] Vecors uel excors.

[f] Alij legunt, timuerunt.
[g] Nõ sursum, alij non ad iugum.

CAPVT VIII.

ad DOMINVM,& ad bonitatem eius nouissimis diebus.

CAP. IIII.

Quod superioribus capitibus obscure & figurate dixit, iam palam enunciat sine inuolucro, puniendos esse decẽ tribus, idq; ob grauissima scelera, quorum culpam in sacerdotes maxime reijcit.

A AVdite uerbum DOMINI filij Israelis, quoniam lis est DOMINO cum habitatoribus huius terræ. Quia neq; [a]ueritas, neq; beneficentia, neque notitia dei est in terra. Peierare, mentiri, occidere, furari & mœchari [b]eruperunt, & sanguines sanguines tetigerũt. Propterea lugebit ipsa terra, & deformabuntur omnes habitatores in ea, unà cum bestia agri, & uolucre cœli, quin & pisces maris conficientur. Veruntamen non est quispiam qui aut expostulet, aut reprehẽdat, quin populus tuus se sic habet, ut qui litiget cum
B sacerdotibus. Corrues igitur [c]interdiu, corruet & propheta tecum nocte, & matrem tuam cõpescam. Ad silentium [d]redactus est populus meus, eo q; nihil norunt: quandoquidem tu scientiam repulisti, reprobaui & ego te, ne sacerdotio mihi fungaris: & quãdoquidem tu oblitus es legis dei tui, obliuiscar & ego filiorum tuorum. [e]Vt eorum multi sunt, sic peccarunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo. Peccatum populi mei comedunt, & ad iniquitatem eorum [f]attollunt animum suum. Hinc fit, ut sit talis populus, qualis sacerdos. Visitabo ergo super eum uias suas, & studia
C eorum [g]rependam ei. Comedent, & non saturi erunt: scortabuntur, necliberos habebunt, quia DOMINVM deseruerũt quo minus eum obseruarent. Scortatio & uinum ac potus inebrians eripiunt cor, at populus meus ligno suo oracula quærit, & baculus eius nũciat ei, quoniam spiritus scortationis seduxit [eum,] & scortati sunt à deo suo. In uerticibus montium sacrificarunt, in collibus suffitũ adoleuerunt, sub quercu, populo & tilia, quod amœna esset eius umbra: idcirco & filiæ uestræ scortantur, & nurus uestræ adul-
D terium committunt. Non uisitabo filias uestras q; fornicatæ sunt, & nurus uestras q; mœchatæ, quoniam ipsi cum scortis separabuntur, & cum meretricibus sacrificabunt, & populus qui intelligere noluit, uarijs iactabitur malis. Quod si tu Israel omnino fornicaris, [saltem] ne delinquat Iuda: ne eatis in Gilgal, neq; ascendatis in Bethauen, neq; iuretis, Viuit DOMINVS. Quoniam sicut buccula indomita defecit Israel, idcirco DOMINVS eos pascet quemadmodũ agnum in loco spatioso. Ephraim idolis obstrictus est, missum facito eum. Recessit [h]conuiuiũ eorum, omnino scortati sunt, [i]principes eius gaudent [dicere,] Adferte ignominiam. [k]Ligauit uentum in alis suis, & pudefient à sacrificijs suis.

Amplificatio per comparationem. — *Persuasio ad Iudam.* — *Similitudo.* — *Correctio.* — *Finis idololatriæ, quod sedit suis laribus, ut qui uentum colit colendo.*

[a]*Acmeth ueritatem & fidem, hoc est, constantiam in dictis factisq; significat.*
[b]*Hoc est, capitalia scelera cumulatim regnant, ut omnia cõmaculata & conscelerata sint inter homines, & scelera sic eruperunt, ut instar diluuij inunderint.*
[c]*Interdiu, id est, rebus adhuc integris.*
[d]*Vel excisi sunt.*
[e]*Vel ut magni facti sunt.*
[f]*Hoc est magno desiderio & auide inhiant: alij legunt, & accipiunt peccata populi super animam suam.*
[g]*Hoc est, rependam eis ut meriti sunt.*
[h]*Conuiuium symbolice pro religione ponitur, Sy wöllend jr ürten allein hebẽ. Nam in montem ibant, non in Ierusalem locum quem elegerat dominus.*
[i]*Alij, protectores eius amãt dicere, Adferte, ignominia scilicet est.*
[k]*Alij legunt, uentus ligauit eos in alis suis.*

CAP. V.

Tria sequentia capita cohærere uidentur, eiusdem ferè argumenti cum tot & superiora, uidentur hi sermones dicti sub Achas & Phacee, in genere iudiciali sunt. Obijcit eis grauissima scelera, ob quæ dominus sic eos puniturus. Tollit eis omnem fiduciam qua fidebant, siue in sacrificijs siue fœderibus: ostendit uiam elabẽdi mala, si redeant ad dominum.

A AVdite hoc sacerdotes, & aduertite domus Israelis, & domus regis auscultate, quoniam iudicium [a]uobis. Nam laqueus facti estis in Mizpa, & rete expansum super Thabor. Mactando apostatæ in profundum ceciderũt, & ego [b]disciplina eis omnibus. Ego cognoui Ephraim, & Israel non est absconditus à me, quod nunc scortatus est Ephraim [à me,] & pol-
B lutus Israel. Non [in hoc] studia sua ponunt, ut reuertãtur ad deum suum, quoniam spiritus scortationum est in eis, ut DOMINVM non cognoscant. Respondebit ergo fastus Israelis ei in faciem suã, nam Israel & Ephraim impingent in iniquitate sua, impinget & Iuda cum eis. Cum grege suo & armentis suis ibunt ut quærant DOMINVM, sed non inuenient [eum,] recessit ab eis. Præuaricati sunt contra DOMINVM, quoniam filios alienos genue-
C runt, idcirco in singulos menses comedet eos [hostis] cum agris suis. Clangite cornu in Gibea, & tuba in Rama, clangite in Bethauen post te ô Beniamin. Ephraim reddetur uastus quo tempore redarguetur, in tribubus Israelis ostendi ueritatem. Principes Iuda fuerunt ut hi qui promouent limitem, idcirco effundam super eos excandescentiam meam ut aquam. Vim ac calumniam passus est Ephraim, fractus iudicio, eo q; animum induxit sequi

Præceptum ipsius roboam.

[a]*Scilicet imminet: alij intelligunt, uestrum erat recte iudicare, sed facti estis laqueus.*
[b]*Subintelligi potest (uir): non est ut excusetis neminem fuisse qui castigaret, nam ego hæc omnibus facio. Alij ad deũ referunt, quia deus semper monet, nunquam deest suis.*

præceptum.

præceptum. Et ego fui ipsi Ephraim ut tinea, & instar teredinis domui Iuda.
Quumq; animaduerteret Ephraim languorem suum, atq; Iuda obligationē suam, D
abijt Ephraim ad Assyrium, misitq; ad [a]regem qui eum uindicaret, qui tamen me-
deri uobis non poterit, neq; [ulli] ex uobis obligationem sanabit. Quia ego sum
ut panthera ipsi Ephraim, & sicut leũculus domui Iuda. Ego ego rapiam, uadam
& tollam, & nemo eripiet, & reuertar ad locū meum, donec [b]se in culpa esse agno-
scant, & quærant faciem meam: quum enim angustũ eis fuerit, mane quærent me.
[Dicentes.]

Occupatio. Tollit propheta uniuersa in quibus fidebant.

[a] Alij legũt, ad regem Iareb: aliqui regem Aegypti intelligunt.

[b] Alij ut Hieronymus legunt deficiāt.

CAP. VI.

Venite, reuertamur ad DOMINVM, quoniā ipse discerpsit, & sanabit nos, per- A
cussit & obligabit nos. Vitæ nos restituet post biduum, & tertio die excita
bit nos, uiuemusq; ante faciem eius. Et sciemus sectabimurq; ad cognoscendū DO B
MINVM, ut aurora paratus est egressus eius, & ueniet nobis sicut pluuia, sicut sero
tina & tempestiua pluuia terræ. Quid faciam tibi ô Ephraim? quid faciam tibi Iu
da? Pietas uestra est quasi nubes matutina, & ueluti ros mane ueniens & abiens.
Idcirco [a]dedolaui in prophetis, [&] occidi eos in uerbis oris mei, & iudicia tua ut C
lux exoriuntur. Quoniam beneficentiam uolo, & non sacrificium: & scientiā dei
plus q̃ holocausta. Ipsi autem transgressi sunt fœdus [meum] quemadmodum
Adam, ibi præuaricati sunt contra me. Gilead urbs est patrantium iniquitatem,
oppressa sanguine. Et quemadmodū latrones qui obseruant uirum, ita conspira D
tio sacerdotum, in uia qua itur Sichem, trucidant, quoniam patrant conceptū sce-
lus. In domo Israelis uidi horrenda quędam, illic scortatio Ephraim, contamina-
tus est Israel. Sed & [tu] ô Iuda, ponis tibi messem, quum ego [conor] reducere ca
ptiuitatem populi mei.

Viam ostendit qua malum euadant. Mimesis, & eorum loquuntur resipiscentes.

[a] Vel excidi in prophetis, hoc est, per prophetas.

CAP. VII.

Qvum sanarem Israelē, reuelata est iniquitas Ephraim, atq; malitia Samariæ, A
quoniam operati sunt mendacium, & fur ingreditur, foris ut prædo spoliat.
Neq; cogitant in corde suo, q; ego memor sum omnis malitiæ ipsorum, nunc cir-
cumstant eos studia eorum quæ sunt coram facie mea. In malitia sua exhilararũt
regem, & mendacijs suis principes. Omnes ipsi adulteri sunt, ut fornax succensa B
à pistore, qui quiescit, nec excitat posteaquam subegit pastam, donec sit [plene] fer
mentata. Dies est regis nostri, [a]incipiunt principes uino furere, [b]iungit [rex] ma-
num suam cum illusoribus. Quoniam adcommodarunt cor suum ut fornacem
in insidijs suis, tota nocte dormit [c]pistor eorum, mane ardet ut flamma ignis. O-
mnes ipsi calent ut furnus, comedunt iudices suos, omnes reges eorum ceciderũt,
nec est inter eos qui clamet ad me. Ephraim inter gentes cõmixtus est, Ephraim C
factus est placenta quæ non est uersa. Alieni comedũt robur eius, nec sentit ipse:
cani quoq; in ipso sparsi sunt, ipse uero non animaduertit. [d]Respondebit itaq; fa
stus Israelis ei in faciem, nec reuertũtur ad DOMINVM deum suum, & in omnibus
istis non quæsierũt eum. Et factus est Ephraim sicut columba [e]stolida & sine cor
de: inuocarunt Aegyptios, [&] profecti sunt ad Assyrios. Quum autem profici-
scuntur, ego expandam rete meum super eos, & detraham eos sicut aues cœli, casti
gaboq; eos iuxta id quod audierunt in congregatione ipsorum. Væ eis quod re D
cesserunt à me, uastatio eis [imminet,] quoniā præuaricati sunt contra me, ego ue-
ro liberaturus eos eram, sed ipsi loquuti sunt contra me mendacia. Et non clama
uerunt ad me in cordibus suis, sed ulularunt in cubilibus suis propter frumentum
& mustum, [f]congregati sunt, & recesserunt à me. Ego [eos] castigaui, & firmaui
brachia eorum, ipsi uero cogitauerunt contra me malum. Reuertuntur, sed [g]non
ad [altissimum,] facti sunt ut arcus fallax, cadent principes eorum gladio, propter
indignationem linguæ suæ, idq; [cedet] ipsis ad subsannationem apud Aegy-
ptios.

Loquitur de idololatria regis Ieroboam, & totius plebis.

Leuit. 26. Deut. 28.

[a] Alij legunt, bebabs infirmantur.
[b] Ebr. Traxit.
[c] Aut qui eos coquit, hoc est, ad idololatriam parat ac incitat.

[d] Hoc est redarguet eos.

[e] Vecors uel excors.

[f] Alij legunt, timuerunt.
[g] Nō sursum, alij non ad iugum.

CAPVT VIII.

A AD palatum tuum adhibe [a]buccinam. Quasi aquila contra domum DOMI-
NI, eo quod præuaricati sunt fœdus meum, & in legem præuaricati sunt. Cla-
mabunt ad me, O deus meus, nos Israelitæ cognoscimus te. Repulit Israel [b]bonũ,
ideo hostis persequetur eum. Ipsi reges instituerunt, sed non ex me: constituerũt
principes, & non [c]approbaui: ex [d]argento suo & auro suo fecerũt sibi [e]idola, ut ex-
B cindantur. [f]Repulit uitulum tuum, ô Samaria, incanduit furor meus in eos, quo
usque purgari non possunt? Et is [uitulus] ex Israele est, artifex fecit illum, & non
est deus, quoniam redigetur in scissilia uitulus Samariæ. Nam uentum semina-
uerunt, & magnũ turbinem metent. Seges stans non germinabit, nec reddet fari
nam: quã si fortè reddiderit, alieni deuorabũt eam. Deuoratus est Israel, & nunc
C sunt inter gentes, ut uas ingratum. Quoniam ipsi ascenderunt in Assyriam, [ue-
luti] onager qui sibi relictus est solus. Ephraitæ conduxerũt mercede amatores,
Et quoniam conduxerunt in gentibus, nunc congregabo eos, & cœperunt pauco
tempore [g]ab onere regis principum. Quia multiplicauit Ephraim altaria ad pec-
candum, fueruntque ei altaria ad peccandum. Præscripseram eis [h]axiomata legis
D meæ, sed reputarunt illa ceu quid alienum. Hostias oblationũ mearum sacrificãt
carnem & comedunt, at DOMINVS non delectatur illis, sed nunc recordabitur ini
quitatis eorum, & uisitabit peccata eorũ, ipsi autem in Aegyptũ reuertentur. Ob
litus est Israel factoris sui, & extruxit [i]templa. Iuda multiplicauit urbes munitas,
ego uero mittam ignem in ciuitates eius, deuorabitque palatia eius.

CAP IX.

A NE læteris Israel ad exultationem ut gentes, quia scortatus es à deo tuo, dilexi-
sti mercedem propter omnia horrea frumenti. Horreum & torcular nõ pa-
scet eos, & mustũ fallet [a]eos. Non habitabunt in terra DOMINI, sed reuertetur E-
phraim in Aegyptũ atque in Assyrios, & comedent immundũ. Non libabunt DO
MINO, neque iucunda ac grata ei erunt: sacrificia eorum sunt apud eos ut panis lu-
gentium: omnes qui de eo comederint, inquinabuntur, [b]quia panis quem pro sua
libidine [offerunt,] non ueniet in domum DOMINI. Quid facietis ad diem præ-
B fixum? & ad diem solennem DOMINI? Quoniam ecce abibunt à uastatio-
ne, Aegyptus colliget eos, & [c]Moph sepeliet eos. Quidquid est in argento eo-
rum expetibile, occupabit urtica, & habitacula eorum paliurus. Venerunt
dies uisitationis, uenerunt dies repensionis, scient Israel. Stultus propheta, ue-
cors, uir [d]spiritus, propter multitudinem iniquitatis tuæ, & multitudinem odij.
Speculator Ephraim cũ deo meo, propheta laqueus aucupis est in omnibus uijs
C eius, odiũ in domo dei eius. Profunda fecerunt, corruperunt, sicut in diebus [†]Gi 1. Reg. 1.
bea. Recordabitur iniquitatis eorũ, uisitabit peccata eorum. Quemadmodum
uuas in deserto reperi Israelem, quasi primos fructus in ficu in initio eius, uidi pa-
tres [e]eorum. Ipsi uenerunt ad Baal Peor, & abstracti sunt ad confusionem, & fa- Num. 25.
cti sunt abominandi iuxta dilectionem eorum. Ephraim sicut auis auolabit glo-
ria eorum, à partu, ab utero, & à cõceptu. Et si educauerint filios suos, tamen ego
D orbos eos reddam ab homine: atque etiam uæ eis quum recessero ab eis. Ephraim
ut ego uidi, [f]Tyro similis est, plantatæ in amœnitate, & Ephraim [cogetur] educe-
re ad occisorem filios suos. Da eis DOMINE quod daturus es, da eis uuluã abor-
tientem, & ubera arentia. Omnis malitia eorũ in Gilgal, nam ibi odio habui eos
propter malitiam studiorũ eorũ: de domo mea eijciam eos, non amplius diligam
eos. Omnes principes eorũ apostatæ sunt. Percussus est Ephraim, radix eorum
exaruit, fructũ non facient: & si etiam genuerint, tamen occidam desiderabilia uen
tris eorũ. Abijciet eos deus meus, quoniam non audiuerũt eum, & erunt errones
inter gentes.

CAPVT X.

A VItis uacua Israel est, fructum æstimauerit ei [quispiam,] secundum multitudi-
nem fructus sui multiplicauit altaria, secundum bonitatem terræ suæ benefe-
cerunt

Nouus sermo sed eiusdem argumenti cum superioribus, uidetur dictus eo tempore quo exitium imminet Israelitis.
[a]Hostis scilicet ueniet Assyrius: alij ad prophetam referunt.
[b]Bonum per antonomasiam pro deo ponitur.
[c]Ebr. Non cognoui.
[d]Ebr. Argentũ suum & aurum fecerunt sibi idola: ut sit appositio.
[e]Repulit scilicet deus.
[f]Ebr. Labores, molestias.
[g]Supple liberi esse uel regis & principũ, ut sit asyndeton: alij legunt, & dolebunt paululum ob onus regis & principum.
[h]Excellentes & irrefragabiles sentẽtias, ut si dicas prima principia, Rubbe.
[i]Alij pallatia uel magnificas ædes.

Exordiũ prophetiæ contra Israel.

[a]Ebr. Eam scilicet gẽtem, uel eũ populũ.

Sermo separatus, diuersis temporibus dictus, eiusdem argumenti cum superioribus.

[b]Alij sic, quia est panis ad animam eorũ: alij, quia est panis pro mortuo eorum.
[c]Alij Memphis reddunt.
[d]Id est spiritu plenus, sed satanæ spiritu, nã de pseudoprophetis loquitur.
[e]Ebr. Vestros.
[f]Lamed notam comparationis habet.

cerunt statuas. Diuisit cor suum, nunc culpæ obnoxij facti sunt: ipse confringet altaria eorum, uastabit statuas eorum. Quoniam nunc dicēt, Non est rex nobis, quoniam non timuimus nos DOMINVM, & rex quid faceret nobis? Loquuti sunt uerba [a]deierando in uanum, & fœdus pangendo, germinabitq́ ceu absynthium iudicium in sulcis agrorum. Ad [b]uitulas Be B
thauen concurrent qui uicini habitant Samariam, quoniam luxit propter eum populus eius & sacrificuli eius, qui exultauerunt de eo, eo q̄ gloria eius migrauit ab eo. Quin & Assyrio regi uindici adferetur [c]munus, pudor capiet Ephraim, & pudefiet Israel à consilio suo. Excisus est [d]Samaria cum rege suo, ut spuma quæ est in superficie aquarum. Excisa quoq́ sunt excelsa [e]Auen peccatum Israelis, spina & tribulus succrescet super altaria eorum, dicentq́ montibus, Operite nos: & collibus, Cadite super nos. Plus peccasti C
ô Israel, q̄ isti in [f]diebus Gibea, ibi [g]steterunt, non apprehenderet eos prælium in Gibea, quod erat contra filios iniquitatis? Hoc in uotis meis est, ut eos castigem, congregabuntur contra eos populi, quum uinxero eos ad [h]utrunq́ oculum. Ephraim est ceu uitula [i]asueta, diligit triturā, & ego transiui ceruicem eius pinguem, feci gestare Ephraim: Iuda arabat, Iacob confringebat ei glebas. Seminate uobis ad iustitiam, metite beneficentiam, noua- D
te uobis noualia, tēpus est ut quæratis DOMINVM, donec ueniat & depluat super uos iustitiam. Arastis impietatem, messuistis iniquitatem, edistis fructum mendacem, quia sperauisti in uia tua, & in multitudine fortiū tuorum. Surget igitur tumultus in populo tuo, & omnes munitiones tuæ uastabuntur, ut [k]Salman deuastauit phanum Arbel in die belli, quū mater cum filijs collideretur. Sic faciet uobis Bethel propter malitiam nequitiæ uestræ, in aurora planè excisus est rex Israelis.

CAP. XI.

QVum Israel adhuc puer esset, [a]dilexi eum, & †ex Aegypto uocaui filiū A
meum. [b]Clamauerunt ad eos, sic ierunt à facie eorum, Baalim sacrificantes, atq́ sculptilibus adolētes. Ego gressus [c]moderatus sum ipsi Ephraim, [d]ut acciperet eos in brachijs suis, at ipsi non cognouerūt q̄ ego sanarem eos. Funiculis hominis trahebam eos, & funibus dilectionis, & fui eis ut quispiam qui leuat iugum super maxilla eorum, & inclinaui ad eos cibum. Non reuerti debuit in terram Aegypti, sed Assyrius ipse rex eius est, quo- B
niam noluerunt conuerti. Et irruet gladius in ciuitates eius, & cōsumet [e]uectes eius, atq́ deuorabit, propter eos qui eos ad ista consilia adegerunt. Et populus meus pendent [animi] ad conuersionem meam, & ad altissimū [f]uocauerunt eum, sed in uniuersum nullus est qui [g]eleuet. Quomodo dabo te Ephraim? [& quomodo] te [h]tradam ô Israel? Quomodo te ponerem sicut †Adamam, constituerem q́ te sicut Zeboim? Inuersum est in me cor C
meū, simulq́ accensæ sunt in me pœnitudines meæ. Non faciam pro æstu nasi mei, non uertar ut Ephraim perdā, quoniam deus ego sum, & non homo, in medio tui sanctus, & non ingrediar in ciuitatem. Post DOMINVM D
ibunt, ceu leo rugiet, quoniam ipse rugiet, & pauebunt filij à [i]mari. Terrebuntur sicut auicula ex Aegypto, & quasi columba de terra Assur, collocaboq́ eos in domibus suis, dicit DOMINVS.

CAP. XII.

CIrcundederunt me Ephraitæ mendacio, & domus Israel dolo, at Iehu- A
da dominatur adhuc cū deo, & cum [a]sanctis est fidelis. Ephraim uentum pascit, & insectatur uentum orientalem: quotidie multiplicat mendacium & uastitatem, cum Assyrio fœdus pepigerūt, & oleum in Aegyptum portatur. Et lis est DOMINO cum Iuda, & ut uisitet Iacob secundum uias eius, rependatq́ ei secundum studia eius. In †utero supplantauit fratrem B

Left margin notes:

Magnum sacrificij significat.

Isa. 2.d
Apoc. 9.b
Luc. 23.d
Iosh. 10.a.b

Ierem. 4.a

Iosh. 8.e

Matth. 2.c

Gen. 19.e

Locus promittit restitutionem scilicet, quae plenissime sub Christo facta est.

Gen. 25.c

Right margin notes:

[a]Alij legunt, execrando uel deuouendo.
[b]Alij legunt, propter uitulos Bethauen pauebunt uiguru.
[c]Vitulus scilicet.
[d]Vel excisus est rex Samariæ.
[e]Quæ excelsa peccatum sunt Israelis.
[f]Ebr. A diebus Gibea. M. particula comparandi.
[g]Alij sic, ibi steterunt, nec attiget eos prælium quod erat cōtra filios iniquos, nam duabus pugnis infeliciter contra sceleratos pugnatū est ab Israele.
[h]Alij legunt, ad duas iniquitates cōiuncti sunt, Israel scilicet & Iuda.
[i]Asueta, scilicet ad agricolationem.
[k]Non ineptire uidentur, qui de Salmanasare intelligūt, is enim primo anno Osee irruit, & Arbel transIordanem uastauit crudelissime, citat ergo domesticū et recens exemplum, de Arbel 1. Mach. 9.
Cohæret cum superiori.
[a]Cōmemorat beneficia Israeli præstita: q. d. omnia feci eis ex dilectione, non commendatione meritorum.
[b]Clamauerunt, scilicet Moses, Aharon, & alij prophetæ: sed quo illi magis clamarunt, hoc illi magis à deo recesserunt.
[c]Alij legūt, pædagogū dedi eis.
[d]Acciperet eos, scilicet Moses: uel, ut acciperē eos in brachijs suis, ut de deo intelligatur, nam Kaam est infinitiuus cum affixo, potest ad utrumq́ referri. Num. 11. Exod. 15. Deut. 1.32.
[e]Vectes pro fortibus.
[f]Vocauerūt, prophetæ scilicet: nisi sakef katō esset, pariter ad utrāq́ partem posset referri.
[g]Qui eleuet caput aut aures, ut auscultet prophetis: aut qui exaltet, supple deum.
[h]Migē Iudæi tradere hic exponunt, sed uidetur, quomodo te circundabo, scilicet pœnis.
[i]A mari, id est, ab occidēte, uel Aegypto.
Præteritione recenset scelera Ephraim, quē tum dimittit, quoniam actū est de eo, interim recenset beneficia ipsi præstita.
[a]Aliqui kedusch im pro deo exponunt.

ſuum,& in robore ſuo præualuit deo. Præualuit inquã angelo,& ſuperior Gen. 32 Gen. 28
fuit:fleuit & precatus eſt eum:in Beth El inuenit eum, ibiq́ꝫ loquutus eſt no Gen. 35
biſcum. Et DOMINVS deus exercituum, DOMINVS memoriale eius. Et
tu ad deum tuum conuertaris, beneficentiam & iudicium cuſtodi, & ſpera
in deũ tuum iugiter. Chanaan eſt,in manu eius ſtatera doloſa:gaudet uim
C facere. Et dixit Ephraim,Profectò diues factus ſum,inueni mihi facultates,
cuncti labores mei nõ inuenient mihi iniquitatem quæ peccet. Et ego DO
MINVS deus tuus ex terra Aegypti adhuc te habitare faciebam in tentorijs,
ut dies ſtati [teſtantur.] Et loquutus ſum ad prophetas,uiſionem ego mul-
tiplicaui,& per [b]manus prophetarum dedi ſimilitudines. Si [in] Gilead ua
D nitas fuit,utiq́ꝫ uani facti ſunt:in Gilgal boues ſacrificarũt, & altaria eorum
ſunt ſicut acerui in ſulcis agrorum. Fugit Iacob in regionem Syriæ,& ſerui Gen. 28 a
uit Iſrael pro uxore, & propter uxorẽ cuſtos fuit [pecoris.] Sed & per pro Exod. 14 a
phetam eduxit DOMINVS Iſraelem de Aegypto,atq́ꝫ per prophetam cuſto-
ditus eſt. Prouocauit Ephraim [c]amaris rebus, ideo ſanguis eius ſup ipſum
effundetur,& opprobrium reddet ei dominus eius.

[b]Alij legunt, in manibus prophetarum aſſimilatus ſum.

[c]Prouocauit, deum ſcilicet ad iracundiam.

CAP. XIII.

Sermo alius directus contra decẽ tribus, oſtendens quàm fuerint felices ſi domino hæreant:quàm infelices, ſi illum deſerant.

A CVm loqueretur Ephraim [a]tremor, & [b]princeps factus eſt in Iſraele; ſed
deliquit in Baal,& mortuus eſt. Nunc uero addunt peccato,fecerunt
enim ſibi fuſile de argento ſuo [c]iuxta intelligentiam ſuam, idola ſcilicet: &
hoc totum opus eſt artificum. Ipſis [d]dicunt ipſi,[e]Homines ſacrificent,[f]oſcu
lentur uitulos. Idcirco erunt ceu nubes matutina, & ceu ros mane cadens,
& abiens:& ſicut quiſquiliæ quas iactat turbo de horreo,& ueluti fumus de
B *fumario. Et ego DOMINVS deus tuus à terra Aegypti, ut deũ præter me Eſa. 43 a
non agnoſceres,neq́ꝫ ſeruatorem præter me. Ego cognoui te in deſerto,in
terra ſolitudinum. Secundum paſcua ſua ſaturi facti ſunt,ſaturi inquam fa
cti ſunt,& eleuatum eſt cor eorum,atq́ꝫ adeò obliti ſunt mei. Et factus ſum
eis ſicut panthera,& ſicut pardus,ad uiam [g]inſidiabor. Occurram eis ut ur
ſus orbatus,& lacerabo [h]pertinax cor eorũ. Deuorabo eos ibi ſicut leæna,
C fera agreſtis diſſecabit eos. Perditio tua eſt, ô Iſrael, ſed in me auxiliũ tuũ.
[i]Vbi nã rex tuus? ubi nam? ſeruet te in omnibus urbibus tuis. Et [ubi ſunt]
iudices tui de quibus dixeras,Da mihi regem & principes? Dabam tibi re 1 Reg. 8 a
gem in furore meo,& ſuſtuli eum in excandeſcentia mea. Colligata eſt ini
quitas Ephraim, & [k]reſeruatum peccatum eius. Dolores parturientis [l]ue-
nient ei,[m]ipſe eſt filius non ſapiens,[alioqui] non diu ſtetiſſet in partu filio-
D rum. De manu inferorũ redemiſſem eos,à morte uindicaſſem eos. [n]Vbi Ezech. 37 a 1 Cor. 15 g
cauſa tua ô mors? Vbi pernities tua ô inferi? pœnitudo abſcondita eſt ab Heb. 2 d
oculis meis. Quoniam ipſe inter uireta [o]florebit, ueniet uentus orientalis,
DOMINVS à deſerto aſcẽdet,& arefaciet uenam eius,& exiccabit fontẽ eius:
ipſe diripiet theſaurum omnium expetibilium uaſorum. [p]Deliquit Sama-
ria quod exacerbauit deum ſuum,gladio cadent, infantes eorum allidẽtur,
& prægnantes eius diſcindentur.

[a]Tremor fuit in gentibus,ſubaudiendum:uel, Dum loqueretur, tremebat: Man erſchrack, imperſonaliter,infinitiuus pro imperfecto.
[b]Eb. Suſtulit ipſe in Iſraele,hoc eſt,euectus eſt.
[c]Alij legunt,iuxta ſimilitudinem ſuam.
[d]Dicunt hoc ſacrificuli.
[e]Alij legunt, ſacrificantes homines.
[f]Oſculari adorare ſignificat, et uerum cultum comprehendit.
*Supple exiens.
[g]Alij legunt,in uia Aſſur.
[h]Ebr. Concluſum, hoc eſt, obſtinatum,pertinax.
[i]Alij ehi legunt, pro ero.
[k]Vel abſconſum.
[l]Vel legãtur hæc in indicatiuo, quia peccauit.puniētur, ſed ſtatim opẽ feram & conſolabor.
[m]Ipſe ſcilicet Ephraim,uel quiſq; ex illis.
[n]Alij legunt, Ero mors tua uel peſtis tua ô mors.
[o]Vel,fructificabit.
[p]Quidam legunt,uaſtabitur.

CAPVT XIIII.

Exhortatio eſt ad pœnitentiam, et ſimul formulam precãdi præſcribit.

A REuertere Iſrael uſq́ꝫ ad DOMINVM deum tuum, quoniã corruiſti in ini
quitate. Tollite uobiſcum [a]uerba,& conuertimini ad DOMINVM, di
citeq́ꝫ ad eum,Aufer omnem iniquitatem, & accipe [b]bonũ, & perſoluemus
B [c]iuuencos labiorum noſtrorum. Aſſur non ſaluabit nos, ſuper equis non
equitabimus,neq́ꝫ dicemus ultra operi manuum noſtrarum, Vos dij noſtri
eſtis,eo quòd in te ſit miſeratio pupillo. Ego [d]ſanabo auerſionem eorum,dili-
gam eos liberaliſſime,quoniam auerſus eſt furor meus ab [e]eo. Ero ceu ros
C Iſraeli,florebitq́ꝫ ſicut lilium,& radices ſuas iaciet ſicut Libanus. Promoue
bunt flagella eius,& erit magnificentia eius ut oleæ, & odor eius ut thuris.
Reuer-

[a]Ego legerem, Adferte uobiſcum cauſas,ŭwere händel.
[b]Bonum quod nos ex gratia tua facimus.
[c]Quidam legunt,iuuencos labia noſtra,ut ſit appoſitio.
[d]Mox adeſt dominus & recipit conuertentes.
[e]Ab eo,ſcilicet populo Iſraelitico.

Reuertentur qui habitabant sub umbra eius, reuiuiscent ut frumenta, & florebunt
ut uitis, [f]memoria eius erit ut uinũ Libani. Quid mihi ultra cum idolis, ô Ephra-
im? [g]Ego [h]adflixi, & iterũ respexi eum, ego ero ceu abies frondosa, ex me fructus D
tuus inuentus est. Si quis sapiens est, intelligat ista: si quis prudẽs, cognoscat ea,
ꝙ rectæ sunt uiæ DOMINI, & iusti in eis ambulabũt, præuaricatores autem impin
gent in eis.

Epilogus.

[f] Memoria celebris fama.
[g] Alij legunt, ego respondi.
[h] Deus hæc loquitur.

Ioel propheta.

CAPVT I.

Titulus.
Exordium.

SERMO DOMINI qui factus est ad Ioelem filiũ Pethue A
lis. Audite hoc seniores, & auribus percipite cuncti
habitatores terræ, Num factum sit tale uestris tempori-
bus, aut temporibus patrũ uestrorum. Isthæc enume-
rate filijs uestris, filijꝗ uestri filijs suis, & filij eorum po-
steritati sequenti. Quod reliquum fecit eruca, comedit
locusta: quod locusta reliquum fecit, comedit brucus: &
quod brucus reliquũ fecit, comedit robigo. Euigilate
ebrij, & flete: & ululate omnes qui uinum bibitis, pro- B
pter succum expressum, quoniã excisum est ab ore uestro. Quoniam gens [a]ascen
dit super terrã meam, robusta, innumerabilis, cuius dentes dentes sunt leonini, ha
bet molares leænæ. [b]Vastauit uineam meam, deglubit ficum meam, nudãdo nu-
dauit eam, & abiecit, alba reddiderũt flagella eius. Vlula ut uirgo accincta sacco
propter maritum suum cui in iuuentute nupsit. Excisum est sacrificium cibarium
& libatio de domo DOMINI, planxerunt sacerdotes ministri DOMINI. Vastati
sunt agri, luxit terra, quod uastatum sit frumẽtum, erubuit mustum, deformatum
est oleum. Erubescite agricolæ, ululate uinitores propter triticum & hordeum,
quia perijt messis campi. Erubuit uitis, ficus deformata est, mala punica, quin & C
palma & malus, omnesꝗ arbores campi, exaruit enim gaudium à filijs hominum.
Accingimini, & plangite [uos] sacerdotes: ululate ministri altaris, ingredimini &
pernoctate in saccis ministri dei, quoniam prohibitum est sacrificium cibarium &
libatio à domo dei uestri. Sanctificate ieiuniũ, indicite cœtum, congregate senes
atꝗ uniuersos habitatores terræ in domum DOMINI dei uestri, & clamate ad DO
MINVM. O diem illum, siquidẽ propinquus est dies DOMINI, & ueniet ab omni
potente ceu uastatio. An non corã oculis nostris cibus excisus est? an non & gau D
dium atꝗ exultatio à domo dei nostri [excisa sunt?] Computruerunt semina di-
spersa subter glebas suas, uastata sunt quæ reposita fuerũt, euersa horrea, eo ꝙ pu-
defactum sit frumentum. Quantum ingemuit iumentũ, perplexi sunt greges ar-
mentorum, eo quod non habent pascua, sed & greges ouium culpæ obnoxij facti
sunt. Ad te DOMINE clamabo, quoniam ignis absumpsit amœnissima loca de-
serti, & flamma exussit omnes arbores campi. Sed & bestiæ agri [c]uociferabũtur
ad te, ꝙ exaruerint torrentes aquarum, & quod ignis absumpserit amœnissima lo
ca deserti.

Ioelis 2.d

Exhortatio est ad pœnitentiam, unicam uiam salutis, qua effugere ultionẽ diuinam possim.

[a] De futuris loquitur in præterito, imminebant enim mala: uerisimile tamen est quędã tum facta fuisse.
[b] Ebr. Posuit uineam meam in uastationẽ, & ficum meam in decorticationem.
[c] Alij, suspexerunt, uel suspicient.

CAPVT II.

CLangite tuba in Zione, & classicũ canite in monte sancto meo, contremiscãt
uniuersi habitatores terræ, quoniã uenit dies DOMINI, in propinquo adest. A
Dies tenebrosa & obscura, dies nubilosa & caliginosa, sicut aurora diffusa super
montes, populus multus & robustus, cui à sæculo nullus fuit similis, nec post eum
erit, usꝗ ad annos generationis & generationis. Ante illum ignis deuorãs, post

Iubet signo denunciare imminentem iam hostilem exercitum, uastaturumꝗ terram.

ipsum flamma exardescet. Si terra aliqua ante aduentum eius fuerit ut horti deli-
cati, post ipsum uasta redditur ut desertus. Nemo illum effugere potest. Aspe-
B ctus eius ut aspectus equorum, currunt instar equitum. Irruunt strepitu quodam
per cacumina montium ut currus, & sicut crepitus flammæ ignis deuorantis stipu
lam: [in summa,] ut populus præualidus instructus ad prælium. A facie illius lan
guebunt populi, omnes facies cõtrahent [a]luridum ollæ colorem. Currunt ut for
tissimi uiri, ut bellatores conscendẽt murum: quisque uia sua incedit, nullus à semita
sua deflectit. Nullus aliũ impellit, sed quisque uia sua incedit, cadũt pro telo, nec [b]lu
cro inhiant. In ciuitate discurrunt, ad muros accurrunt, ascendunt in domos, per
fenestras introeunt furis instar. Ante illum cõtremiscit terra, [quin] & cœli com Esa. 13.b Ierem. 30.b
mouentur, sol & luna obtenebrantur, stellæque splendorem suum contrahũt. DO Ezech. 32.b Amos. 5.c
C MINVS quoque edit uocem suam ante exercitum suum, quoniam castra eius admo- Soph. 1.d Matth. 24.c
dum multa sunt, & robustus est qui exequitur uerbũ eius. Quoniam magna est Mar. 13.c Luc. 21.e
dies DOMINI, & formidabilis ualde, quis eam sustinebit? Sed & nunc dicit DO-
MINVS, conuertimini usque ad me in toto corde uestro, ieiunio, fletu, & lamento.
Et scindite cor uestrum, & non uestimenta uestra, & conuertimini ad DOMINVM
deum uestrum, quia †beneficus est, propensus ad misericordiã, longanimis, & mul Psal. 85.a Ion. 4.a
tæ bonitatis, & qui pœnitentia ducitur super [c]malo. Quis †scit si conuertatur ac Ion. 3.d
pœniteat, & relinquat post se benedictionem? sacrificium cibarium & libationem
D DOMINO deo uestro. Clangite tuba in Zione, sanctificate ieiuniũ, indicite cœ- Supra 1.c
tum, congregate populũ, sanctificate cœtum [sacrum,] congregate senes, colligite
puerulos & lactẽtes ubera. Egrediatur sponsus de cubiculo suo, & sponsa de ue-
lo suo. Inter uestibulũ & altare plorabũt sacerdotes ministri DOMINI, dicentque,
Parce DOMINE populo tuo, & ne permittas ut hereditas tua [d]probrum fiat, aut ut
eis imperitent gentes. Cur dicerent in populis, Vbi est deus eorũ? Commotus
est zelo DOMINVS pro terra sua, & pepercit populo suo. Et respondens DOMI-
NVS dixit populo suo, Ecce ego mitto uobis frumẽtum & mustũ & oleum, istisque
E saturabimini, nec permittam ut ultra sitis probrum gentibus. Aquilonarem au-
tem istum procul abigam à uobis, & propellam eum in terram torridã & uastam,
anteriorem eius partem in mare orientale, & posteriorem eius partem in mare no
uissimum. Et ascendet fœtor eius, ascendetque putredo eius, quia insolenter egit.
Ne timeas terra, exulta & gaude quoniam DOMINVS magnifice aget. Nolite time
re uos bestiæ agrorum, quoniam germinarunt amœna loca deserti, & arbor pro-
tulit fructum suum, ficus & uitis præbuerunt opes suas. Sed & uos, ô filij Zion,
exultate & lætamini in DOMINO deo uestro, quoniam dedit uobis doctorem ad
iustitiam, demittet uobis pluuiam temporaneam & serotinam ut ab initio. Et im
plebuntur horrea frumento, & torcularia [e]stridebunt uino & oleo. Et pensabo
F uobis annos quos comedit locusta, bruchus, robigo, & eruca, exercitus ille meus
magnus quem misi in uos. Affatim comedetis, atque satiati laudabitis nomen DO
MINI dei uestri, qui mirifice uobiscum egit, nec pudefiet populus meus perpetuò.
Et sentietis quod ego sim in medio Israelis, & quod ego sim DOMINVS deus uester, neque
alius ultra, nec perpetuò pudefiet populus meus. Vsu ueniet post hæc, ut effun Act. 2.c
dam spiritum meum super omnem carnem, & prophetabunt filij uestri & filiæ ue Esa. 44.a
G stræ: senes uestri somnia somniabunt, & iuuenes uestri uisiones uidebunt. Sed &
super seruos [meos,] & super ancillas [meas] effundam spiritum meum in diebus
istis. Et edam prodigia in cœlo atque in terra, sanguinem & ignem atque [f]columnas
nubis. Sol uertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam ueniat dies [ille]
DOMINI magnus & tremẽdus. Et erit, †quicunque inuocauerit nomen DOMINI, Rom. 10.c
liberabitur: quoniam in monte Zion, & in Ierusalem erit [g]saluatio, sicut dicit DO-
MINVS, idque in reliquijs quas DOMINVS uocat.

CAP. III.

Quoniam

[a] Ebr. Olla, quidam le gunt, ut uitta.

[b] Alij, nec sauciãtur.

[c] Vel, malo quod inflixit nobis: uel, quod inflicturus fuerat, quum reuocat sententiam.

[d] Alij legunt, ut fabula fiat.

[e] Alij, redundabunt.

[f] Ebr. Palmas.

[g] Ebr. Euasio.

QVoniam ecce in diebus illis, & in tempore illo, quo reducam [a]auersio A
nem Iuda & Ierusalem, congregabo omnes gentes, & deducam eas in
uallem [b]Iehosaphat, & disceptabo cum illis ibidem, propter populũ meum,
& hæreditatem meam Israel, quam disperserunt in gentes, & terram meam
partiti sunt. Super populũ quoq; meum sortem miserũt, & dederunt [c]pue
rum pro scorto: & puellã uendiderunt pro uino quod biberunt. Et etiam
quid uos mihi, ô Tyre & Zidon, & omnes termini Palestinæ? Num retri-
butionem uos repẽdetis mihi? [d]Quod si mihi retributionem rependeritis,
facile est ut & ego uelociter rependam retributionem uestram in caput ue-
strum. Qui argẽtum meum, & aurum meum accepistis, & expetibilia mea B
elegantia intulistis in templa uestra. Et filios Iuda filiosq; Ierusalem uendi
distis filijs Græcorum, ut procul abigeretis eos à terminis suis. Ecce ego ex
cito illos de loco in quem uendidistis eos, & repẽdam retributionẽ uestram
in caput uestrum. Vendam filios uestros & filias uestras in manum filio-
rum Iuda, qui uendent eos Sabæis genti procul dissitę, quoniam DOMINVS
loquutus est. Edicite hoc in gentibus, indicite bellum, excitate fortissimos
quosq;, accedant & ascendant omnes uiri bello apti: concidite uomeres ue- C
stros in gladios, & falces uestras in lanceas: qui debilis est, dicat, Fortis sum
heros, festinate & uenite omnes gentes qui estis per circuitum, & congrega
bimini, ibi sternet DOMINVS heroes tuos. Excitentur & ascendant gentes
ad uallem diuini iudicij, quia ibi sedebo ad iudicandum gentes quæ circun-
Apoc.14.d quaq; sunt. Mittite falcem, quoniam maturuit messis, uenite & descẽdite,
quia impletum est torcular, redundauerũt lacus, siquidem aucta malitia eo-
rum. [e]Turbæ turbæ in ualle excussionis, quia prope est dies DOMINI in
Supra 2.g ualle excussionis. Sol & luna atrati erunt, & stellæ contrahent splẽdorem
Ierem.25.f Amos 1.a Amos 9.d suum. Et DOMINVS †rugiet de Zione, atq; de Ierusalẽ edet uocem suam, D
& commouebuntur cœli & terra, eritq; DOMINVS refugium populo suo,
& robur filijs Israel. Et scietis q; ego sum DOMINVS deus uester, habitans
in Zione monte sancto meo, & erit Ierusalẽ sacrosancta, nec alieni per eam
ultra transibunt. Et erit, die illa stillabunt montes succum expressum, col-
lesq; fluent lacte, omnes riui Iuda manabunt aquis, & fons de domo DOMI
NI egredietur, & irrigabit torrentem [f]Sitim. Aegyptus reddetur uasta, &
Edom redigetur in desertum squalidum, propter uim & iniuriam [illatam]
Iudæis, & q; effuderunt sanguinem innoxium in terra sua. Iuda autem in
æternum sedebit, & Ierusalem in generationem generationum. Et [g]mun-
dabo sanguinẽ eorũ [quos] non mundaui, & DOMINVS habitat in Zione.

A Denunciat & gentibus suum supplicium, quæcunq; afflixerunt populum dei.

[a]Alij, captiuitatem.

[b]Quidam interpretantur Iehosaphat appellatiue, in ualle ubi dominus iudicabit, uel diuini iudicij.

[c]Puerũ pro scorto dari, id est, pro uili precio: uel puerũ prostituere ut scortum. Quidam tamen legunt pro cibo.

[d]Potest etiam sic legi, Quod si mihi uelociter hoc minutũ rependeritis.

[e]Defectiua oratio, cum exclamatione, ut si diceres, O quantum turbæ, quantum tumultus.

[f]Sitim locus est ultra mare mortuum in Moab. Vide Num.25. Alij appellatiue exponunt torrens, uel uallis spinarum.

[g]Alij sic legunt, Omnino non impunitos relinquam, non patiar ut impune ferant: sed uidetur consolatorium esse, mundabo, qui hactenus immundi fuerunt, gentes scilicet.

Amos propheta.

CAPVT I.

Titulus, SERMONES Amos, qui fuit inter homines ar- A
mentarios [haud extremus] de Tekoa, quos uidit
super Israelem, in diebus Vsię regis Iuda, & in die
Zach.14.a Ierem.25. Ioel.3.c bus Ieroboã filij Ioas regis Israelis, annis †duobus
ante [terræ] motũ. Et dixit, DOMINVS ex Zio
ne rugiet, & de Ierusalẽ edet uocem suam, & luge
bunt amœna pascua pastorum, uertexq; Carmeli
arescet. Sic dicit DOMINVS, Super tribus scele

A Gentibus suam perfidiam obijcit, & pœnam prædicit.

ribus Damasci, & super [a]quartum non [b]reuocabo eũ, eo ꝙ comminuerint
Gilead rastris ferreis. Et immittam ignem in domum Hasaëlis, qui deuora
bit palatia Benhadad. Et confringam uectem Damasci, & excindam habi
B tatorem de ualle uanitatis, & tenentem sceptrum de domo deliciarum. Et
abducetur captiuus populus Syriæ in Kir, dicit DOMINVS. Sic dicit DO
MINVS, Super tribus sceleribus Gasæ, & super quartum nõ reuocabo eum,
ꝙ transtulerint perfectam captiuitatem, tradiderintq́ [eam] ipsi Edom. Et
inijciam ignem in murum Gasæ, qui deuorabit palatia eius. Excindamq́
habitatorem de Asoto, & tenentem sceptrũ de Ascalon, & inijciam manum
C meam ipsi Accaron, & peribunt reliquiæ Palestinorum, DOMINVS deus di
cit. Sic dicit DOMINVS, Super tribus sceleribus Tyri, & super quartum
nõ reuocabo eum, eo ꝙ tradiderint captiuitatem perfectam ipsi Edom, nec
memores fuerunt fœderis fraterni. Et inijciam ignem in murum Tyri, qui
deuorabit palatia eius. Sic dicit DOMINVS, Sup tribus sceleribus Edom,
& super quartum non reuocabo eum, eo ꝙ gladio persequutus est fratrem
suum, & corruperit [c]uiscera miserationis suæ, & rapuit ira eius perpetuò, &
D indignationẽ suam seruauit in finem usq́. Immittamq́ ignem in Theman,
qui deuorabit palatia Bozra. Sic dicit DOMINVS, Super tribus sceleri-
bus filiorum Amon, & super quartum non reuocabo eum, eo ꝙ dissecue-
runt grauidas in Gilead, ut ampliarẽt terminum suum. Et accendã ignem
intra murũ Raba, & deuorabit palatia eius cum classico in die belli, & cum
tempestate in die turbinis. Trãsibitq́ [d]idolum eorũ in captiuitatem, ipsum
& principes eius pariter, dicit DOMINVS.

CAPVT II.

A SIc dicit DOMINVS, Super tribus sceleribus Moab, & super quartũ non
reuocabo eum, eo ꝙ cõbusserit ossa regis Edom in fauillam. Et mittam
ignem in Moab, qui uorabit palatia Kirioth, & morietur Moab in fremitu,
in classico, & in sono buccinæ. Et excindã iudicem ex ea, atq́ omnes prin-
cipes eius interficiã cum eo, dicit DOMINVS. Sic dicit DOMINVS, Super
tribus sceleribus Iuda, & super quartum non reuocabo ipsum, ꝙ abiecerint
legem DOMINI, & ꝙ ceremonias eius non custodierint, ꝙ mẽdacia eorum
B seduxerunt eos, post quæ & patres eorum ambulauerunt. Et immittam
ignẽ in Iuda, deuorabitq́ palatia Ierusalem. Sic dicit DOMINVS, Super tri-
bus sceleribus Israelis, & super quartum non reuocabo eum, eo ꝙ uendide-
rint pro pecunia iustum, & pauperem pro pari [a]calceamentorum. Anhe-
lantes super puluerem terræ in caput tenuium, & uiam pauperum [b]declina-
runt: deinde filius & pater eius ad eandem puellam sunt ingressi, ut propha
narent nomen sanctum meum. Ad hæc uestes pignore acceptas [c]extende
runt iuxta omnem aram, uinum eorum, qui iniuste multati erant, biberunt
C in domo dei sui. Et ego †deleueram Amorrhæum ante eos, cuius proceri Recensebit bene-ficia dei.
tas erat ut proceritas cedrorũ, eratq́ robustus ut sunt quercus, at fructus eius Num.21.c Deut.2.f
perdidi superne, & radices eius inferne. Ego quoq́ eduxi †uos de terra Ae Exod.14.c
gypti, & deduxi uos in deserto quadraginta annis, ut possideretis terrã A-
morrhæi. Ad hæc excitaui de filijs uestris prophetas, & de iuuenibus ue-
stris Nazaræos. An hoc non est, filij Israel, dicit DOMINVS? Vos autem Commemorat eos obedi...
D dedistis Nazaræis uinum bibere, & prophetis præcepistis, dicendo, Ne pro
phetetis. En ego onustus nimiũ [b]premor, strideoq́ sub uobis, perinde ac Pœna ob pec... [illegible]
plaustrum onustum manipulis premitur ac gemit. [c]Frustra erit si uelox fu
gere tentet, neq́ fortis robore suo corroborabitur, robustus non eripiet ui-
tam suam. Qui arcum [manu] tenet, non subsistet: qui uelox est pedibus,
non euadet: & qui equo uectus fuerit, non eripiet uitam suam. Deinde qui
inter

---

[a] Alij legunt, super quatuor.
[b] Non reuocabo eum, supple, furorẽ. Oratio ipsa obscura est, abhorrens à Latinis auribus: nolui tamen mutare uerba prophetæ, sed simul sensum explicare. Videtur sumptum ex lege Exodi. 20. quum dominus dicit se ulturũ patrum scelera in filijs in quartam usq́; generationem. Propheta igitur obijciens gentibus, quæ circa populum dei erant, perfidiam et crudelitatẽ, dicit, Quod semel atq́; iterum, ac etiam tertio pepercit dominus, hoc longanimitatis suæ est, quarto tamen non impune tuleritis, hoc est, non semper parcet. Hoc sensu, etiã si iam tertio dissimularim, & manum meam extentã retraxerim, at quartò iram aut furorem meum non reuocabo, hoc est, non parcam. Potest etiam legi, super triplici scelere. Alij quatuor & tria intelligũt pro septem, & septem pro multis, hoc sensu, Licet iam sæpe pepercerim, non tamen semper parcam.
[c] Hoc est, immisericors, inhumanus fuit.
[d] Alij legunt, rex eorum.

Prophetiæ contra Moab, Iudam & Israelem.

[a] Alij legunt, conculcantes.
[b] Alij legunt, peruerterũt, was der fromm redt das uerkerend sy. Alij intelligunt, uitant uias pauperum, ne cogantur eis dare quidpiam.
[c] Alij legunt, reclinarunt, hoc est amouerunt.

[b] Alij Meik actiue exponunt, Ego premam uos sub graui onere, ut stridatis aut gematis perinde ac plaustrum. sed sensus quem ego sequutus sum, uidetur melior, quod deus conqueratur de Israelitis, quod se onerent peccatis & sceleribus suis, hinc sequi quod & deus eos in angustias ducturus sit, è quibus eluctari non possint.
[c] Ebr. Peribit fuga à leui.

inter heroes magnanimus est, nudus aufugiet in die illa, dicit DOMINVS. III.

Exordio parat attentionem.

Secũda oratio incipit, eaq; noua in statu criminali. Intercurrit autem quiddam contra cõtemptum uerbi diuini. Deus perdet uos propter scelera uestra, quia estis populus peculiaris.

AVdite uerbum istud, quod loquutus est DOMINVS contra uos, ô filij Israel, A
adeoq; super omnem familiam quam eduxi de terra Aegypti, in hanc senten
Propositio. tiam, Dũtaxat uos agnoui ex omnibus cognationibus terræ, ob id uisitabo in uo-
Non contemnendum uerbũ dei. bis omnes iniquitates uestras. Num eunt duo simul, inter quos [de hoc] nõ sit
Nihil fit sine causa. conuentum? Num leo in saltu rugit, si non sit præda [proposita?] Num catulus
Deus nõ punit nisi [illegible] moneat. leonis uocem suam edit de lustro suo, quum nihil [prædæ cepit?] Num cadit auis
Non [illegible] prophetis, qui officio suo funguntur. in laqueum [positum] in terra, quem non posuerit auceps? Num laqueum de ter- B
ra aufert, quum omnino nihil ceperit? Num clanget cornu in ciuitate, ut populus
non paueat? Est ne malũ aliquod in ciuitate, quod DOMINVS non fecerit? Quia
non facit DOMINVS deus quidquã, nisi reuelet arcanum suum seruis suis prophe-
tis. Leo si rugiat, quis est qui non timeat? DOMINVS deus quum loquitur, quis
nõ propheta ret? Diuulgate in palatijs quæ sunt in Asoto & in palatijs terræ Ae
gypti, & dicite, Cõgregamini ad montes Samariæ, & uidete tumultus magnos in C
medio eius, sunt in ea qui uim & calumniam patiuntur. Non enim nouerunt re-
ctè facere, dicit DOMINVS, congerunt thesauros in palatijs suis per uiolentiam &
uastationem. Propterea sic dicit DOMINVS deus, Angustiæ [tibi erunt,] idq; un
diq; in terra: ᵃdeijciet à te robur tuum, & diripientur palatia tua. Sic dicit DOMI-
NVS, Quemadmodũ pastor eripit ex ore leonis duo crura, aut auris cartilaginem,
sic eripiẽtur filij Israelis, qui habitãt in Samaria, in angulo lectuli, & in sponda Da-
masci. Audite & contestamini in domo Iacob, dicit dominator DOMINVS, deus D
exercituum: quoniam in die quum uisitauero iniquitates Israelis super eum, uisita-
bo quoq; altaria Bethel, & diruentur cornua altaris, cadentq; in terram. Et percu
tiam ædem hyemalem cum æde æstiuali, peribuntq; domus eburneæ, & finem ac-
cipient ᵇdomus magnificæ, dicit DOMINVS.

ᵃHostis scilicet.

ᵇVel, istæ plurimæ ædes.

CAPVT IIII.

Obijcit Israeli scelera grauissima, hortatur ad pœnitentiam, ne funditus perire uelint.

AVdite uerbum istud uaccæ Basan, quæ estis in monte Samariæ, quæ ui oppri A
mitis tenues, & comminuitis inopes, quæ dicunt dominis suis, Adfer, ut biba
mus. Iurauit DOMINVS deus in sancto suo, quoniam ecce ueniũt dies super uos,
& ᵃauferet uos lanceis, & postremam partem uestri in ollis pisciculorum. Deinde
per rupturas erumpetis, quæq; antrorsum, mittetisq; in palatia, dicit DOMINVS.
[illegible] per ironiam, quod [illegible] sponte facie bant. Ite ad Bethel, & perfide agite: [ite] in Gilgal, augete præuaricationẽ, & adferte ma-
ne sacrificia uestra, seruate tres dies decimas uestras. Et incendẽdo de fermẽto [sa
crificium] laudis, spontaneas oblationes diuulgate: sic enim ᵇsoletis, filij Israel, dicit
[illegible] dominator DOMINVS. Dedi quoq; uobis munditiem dentium in omnibus ur- B
bibus uestris, & penuriam panis in cunctis locis uestris, sed non estis conuersi usq;
ad me, dicit DOMINVS. Ad hæc pluuiam negaui uobis, dum adhuc essent tres
menses ad messem, & pluui super ciuitatem unã, super aliam non pluui: pars una
[agri] compluebatur, & pars quæ non compluebatur, exarescebat. Et diuertebãt
duæ uel tres ciuitates ad unam aliquam ciuitatem, ut biberent aquam, nec satiaban C
tur: adhuc tamen non estis conuersi ad me, dicit DOMINVS. Percussi uos ᶜrobi
gine & aurigine, uarios uestros hortos, uineas uestras, ficus uestras atq; oleas ue-
stras deuorabat eruca, non tamen estis ad me conuersi, ait DOMINVS. Misi in-
super in uos pestem in uia Aegypti, & occidi gladio iuuenes uestros, cum captiui-
tate equorum uestrorum: & effeci ut ascenderet fœtor castrorum uestrorum in na
res uestras, & non estis conuersi ad me, dicit DOMINVS. ᵈSubuertã uos, ut quũ D
Gen. 19. e deus †subuertit Sodoma & Gomorrha, eritisq; sicut torris erutus de incendio, nec
tamen reuertemini ad me, dicit DOMINVS. Proinde sic faciã tibi, ô Israel, & quãdo
quidem istud facturus sum tibi, paratus esto ut occurras deo tuo, ô Israel. Quo-
niam ecce [ipse est] qui format montes, & creat ᵉuentum, & annunciat homini me-
ditationem suam: qui auroram reddit caliginem, qui graditur super excelsa terræ,

ᵃAuferet, scilicet hostis, & partes posteriores in ollas ponet, ut solẽt pisciculi, ins fischkeßy.

ᵇEbr. Amatis.

ᶜAlij legunt, carbunculo & aurigine. Vide in minis legis Deut. 28.

ᵈAlij legunt in præterito, Subuerti uos, per Salmanasar, &c. Sed uidetur [illegible] minitari.

ᵉVel, spiritum.

DOMINVS deus exercituum nomen eius.

CAPVT V.

A Audite sermonem istum, ô domus Israel, quem de uobis sumo, lugubre scili-
cet carmen. [a]Cecidit, nec ultra resurget uirgo Israel: adflicta est ad terram, &
non est qui eam erigat. Quia sic dicit DOMINVS deus, Vrbs de qua mille egredie
bantur, centum faciet reliquos: & de qua egrediebantur centum, decem faciet reli-
quos in domo Israelis. Quoniam sic dicit DOMINVS ad domum Israelis, Inquiri-
te me ut uiuatis, & nolite quaerere Bethel, neque eatis in Gilgal, & per Berscheba no
B lite transire: nam Gilgal [b]transmigrans trāsmigrabit, & Bethel in nihilum redige-
tur. Quaerite DOMINVM, & uiuite, ne ardeat instar ignis domus Ioseph, & deuo
retur, nec sit qui extinguat Bethel. Vertunt iudicium in absynthium, & iustitiam
in terram adfligunt. Qui facit [c]Cynosuram & [d]Booten, qui tenebras mortiferas
conuertit in lucem matutinam, & diem nocte [e]obtenebrat: qui †euocat aquas ma- Infra 9. b
ris, refunditque eas super faciem terrae: eius nomen est DOMINVS. Qui cōtorquet
C uastatorem super fortem, & uastatorē adducit super munitissimū locum. Odio
prosequuntur corripientē in [f]foro, & abominati sunt integra loquentem. Quan
doquidem ergo uos cōculcastis tenuem, & onus frumenti ab eo accepistis, & aedi-
ficastis domus quadro lapide, non habitabitis in eis: uineas amoenissimas plan-
tastis, at uinum earum haudquaquā bibetis. Ego enim noui quod praeuaricationes
uestrae multae sunt, & peccata uestra ingentia, constringentes iustum, & accipien-
D tes pretium redemptorium, ut deijciatis pauperem in foro. Idcirco prudens hoc Soph. 1. e
tempore silere cogitur, quandoquidem periculosum est. Quaerite bonū & non
malum, ut uiuatis, sic enim erit DOMINVS deus exercituum uobiscum, quemadmo
dum dixistis. Odite †malum, & diligite bonum, & constituite iudicium in porta, Rom. 12. b Psal. 96. d
si fortè beneficus sit DOMINVS deus exercituum reliquijs Ioseph. Idcirco sic di
cit DOMINVS deus, exercituum dominus, In omnibus plateis lamentum [erit,] &
E in omnibus uicis dicent, Vae uae. Et uocabunt agricolam ad luctum, & ad lamen
tum eos qui plāctus gnari sunt. In omnibus uineis erit lamentatio, quoniā transi
bo per mediū tui, dicit DOMINVS. Vae desiderantibus diem DOMINI, ad quid Iere. 30. b Ioel 2. c
enim [optatis] uobis diem DOMINI? Is enim tenebra est, & non lux. Quemad- Soph. 1. d
modum si quis fugiat metu leonis, occurrat autem ei ursus: & quum domum uene
rit manu sua innixus parieti, serpens eum mordeat. An non tenebrosus est dies
F DOMINI, & nō lucidus? caliginosus absque splendore? †Odio prosequor atque abo Esa. 1. d
minor uestras ferias, nec odorabor in coetibus uestris. Et quū sacrificaueritis mi-
hi holocausta & sacrificia uestra cibaria, non erunt mihi grata, gratulatorium sacri
ficium pinguium uestrorum non aspiciam. Remoue à me strepitum canticorum
G tuorum, & concentum nablorum tuorum non audiam. Profluat aquae instar iu-
dicium, & iustitia ceu torrens uehemens. Num sacrificia & cibarium sacrificium Act. 7. e
attulistis mihi in deserto annis quadraginta, ô domus Israel? [a]Portastis taberna-
culum regis uestri, & placentam imaginum uestrarum, & sydus deorū uestrorum,
quos uobis fecistis. Trāsferam igitur uos ultra Damascum, dicit DOMINVS, cui
nomen est deus exercituum.

CAP. VI.

A Vae opulentes in Zione, quique fiduciam collocant in monte Samariae, [a]celebra Luc. 6. d
tissimi praecipuarū gentium, introierunt autem ad eos domus Israelis. Tran
site ad Kalenam, & uidete, illinc ite in Hemath [b]Rabba, descendite deinde in Geth
Palestinorum, num [c]meliora sint ea regnis istis? num terminus eorum termino ue
stro latius prorogetur? [d]Qui in longinquum [e]reijcitis diem malum, solium aūt
B uiolentiae prope adducitis. Qui dormiunt in lectis eburneis, [f]indecore se disten-
dentes in grabbatis suis, qui agnos ex grege comedunt, & uitulos pingues ex cor
te. Varijs modulationibus ad modum nabli concinunt, uidentur sibi perinde ac
Dauid instrumenta musica comparare. Qui uinum in pateris potant, praestan-
stantissimis

Hoc caput cum sequē ti nouū sermonem continet, eiusdem argumenti cum superioribus, mutata nonnihil orationis figura. Quod enim superius simpliciter dixit, hic carmine elegiaco enunciat, perdendos Israelitas, idque ob scelera eorum: ostendit autē effugium malorum, si resipiscant, & ad dominū conuertantur.

[a]Futura eloquitur per praeterita propter certitudinem. Certissime corruet Israel.

[b]Paranomasia in Gilgal.

[c]Kima & [d]Kesil uarie exponunt, astra sunt septētrionalia. Propheta uult ostendere deum esse conditorem syderum.

[e]Ad illum deum scilicet currite, qui facit, nam non est contemnendus, quia omnipotens.

[f]Ebr. Porta, nam fora in portis erant.

[a]Quidam legūt, Honorastis scutis regem uestrum, & kium imaginem uestram, & Chochab deum uestrum.

[a]Alij legunt, celebratissima capita gētiū. Oportet autem subintelligas quidpiam, quos montes olim incoluerūt famigeratae & celebratae gentes.

[b]Alij legūt, Hemath magnam.

[c]Alij legunt, an non meliora sunt regna uestris, & tamen subuertentur.

[d]Hic repetendum erat, Vae uobis: sic etiam in sequentibus periodis subintelligēdum.

[e]Aliqui passiue legunt, reiecti estis ad diem malum.

[f]Vel, luxuriantes, excedentes modum in dormiendo, lasciuientes.

tissimis ungentis delibuti, necp illis dolet q Ioseph atteritur. Idcirco nūc in captiuitatem abibunt, ipsiq inter primos captiui abducentur, tum recedet conuiuium
Ierem.51.b luxuriosorum. Iurauit †DOMINVS deus per [a]semetipsum, dicit DOMINVS deus exercituum, Fastum Iacob auersor ego, palatiaq eius odi, concludamq ciuitatem
& quidquid [b]in ea est. Eueniet quoq, ut si reliqui fuerint decē uiri in domo una, C
moriantur. Quos tollet cognatus aliquis, aut uespillo, efferendi gratia uidelicet, ossa domo, dicetq ei qui intra parietes est domus, Est tibi adhuc quispiam? Qui respondebit, Nemo: simulq dicet, Tace, neq enim meminisse nominis DOMINI oportet. Quoniam ecce DOMINVS præcipit, & domum illam magnam scissuris, paruam uero illam fissuris feriet. Num in rupibus equi currūt? num bobus quispiam arat? Quandoquidem iudicium in fel, & fructum iustitiæ in absynthiū uer- D
tistis. Qui gaudent in re nihili, & dicunt, An non in robore nostro cornua nobis sumpsimus? Quoniam ecce ego excitabo super uos, ô domus Israel, (dicit DOMINVS deus exercituum) gentem, quæ uos ab ea parte qua itur Hemath, usq ad fluuium [c]occidentalem adfligent.

CAP. VII.

TAle quid ostendit mihi DOMINVS deus, Ecce [a]examen locustarum in princi- A
pio quum renascens herba cresceret, & ecce post detonsionem regis [repullulabat.] Factumq est, quū omnino herbam terræ absumpsissent, ut dicerem, DOMINE deus, propitius sis quæso, quis Iacob eriget? paruus enim est. DOMINVS ergo huius rei gratia pœnitentia ductus est, dixitq DOMINVS, Nequaquam fiet. Rursus tale quid ostēdit mihi DOMINVS deus, En uocans ad litem in igne DOMINVS deus, deuorauitq abyssum profundam, partemq agri absumpsit. Tum di-
xi, DOMINE deus, Cessa obsecro, quis enim excitet Iacob? siquidem paruus est. B
DOMINVS itaq hac de causa pœnitentia ductus est, dixitq DOMINVS deus, Nec istud fiet. Sic ergo ostendit mihi, En dominus constitit super murū ad normam extructum, habebatq normam manu sua. Tum dixit DOMINVS ad me, Quid tu uides ô Amos? Respondi, Normam. Aitq dominus, En ego ponam normam in medium populi mei Israelitici, nec ultra [b]pertransibo eum. Excelsa Isaac uastabuntur, & [c]sanctuaria Israelis in solitudinem redigentur, egoq contra domum Ie-
roboam gladio insurgam. Amasias autē sacerdos in Bethel misit ad Ieroboam C
regem Israelis huiusmodi mandatis, Amos coniurationem fecit cōtra te in medio domus Israelis, nec poterit tellus omnes sermones eius ferre. Sic enim Amos dixit, Ieroboam gladio morietur, & Israel certissime captiuus è terra migrabit. Ad hæc ad ipsum Amos Amasias dixit, Propheta, uade & fuge in terram Iuda, illicq pane uescere, illicq prophetare, in Bethel autem ne posthac prophetes, quoniam [d]sanctio est regis, adeoq ædes regia. Respondens autem Amos Amasiæ, dixit,
Ego neq propheta eram, neq [e]filius prophetę, sed bubulcus, sycomora stringens. D
Tulit autem me DOMINVS quum greges sequerer, dixitq ad me DOMINVS, Vade & uaticinare contra populum meum Israel. Audi igitur uerbum DOMINI, Tu dicis, Ne prophetes contra Israelem, neq contra domū Isaac [f]loquare. Idcirco DOMINVS sic dicit, Vxor tua in ciuitate scortabitur, filij uero tui ac filiæ tuæ gladio cadent: insuper terra tua fune distribuetur, tu uero in terra polluta morieris, & Israel certissime captiuus è terra sua migrabit.

CAP. VIII.

DOMINVS deus tale quid mihi ostendit, En canistrum [a]æstiuum, dixitq, Quid A
tu uides Amos? Dixiq, Canistrum æstiuum. Tum ait ad me DOMINVS, Finis uenit super populum meum Israel, non ultra [b]pertransibo eum. Et ululabunt cātica templi in die illa, dicit DOMINVS deus, [c]multa cadauera [hostis] prosternet, idq silētio. Audite istud uos, qui anheli absorbetis pauperes, & adflictos è terra exterminatis, dicētes, Post mensem uenum exponemus annonam: & exacta hebdomade aperiemus frumentum, Epha diminuemus, siclo autem addemus, & bi-

[a]Ebr. In animæ suæ.

[b]Ebr. Plenitudinem eius.

[c]Fluuium intelligit Aegyptium.

Prior pars huius capitis uisiones aliquot continet: altera pars continet sacerdotis calumniā & responsionē prophetæ.

[a] Alij legunt, fictor uel fingens locustas. Tondentur in Vere luxuriantes segetes, quod renascebatur, à locustis fuit corrosum & perditū. Alij tempus autumnale intelligunt, ad prata referentes, ut lenesceb sit cordum.

[b]Potest etiā legi, Nō ultra efferuescam in eum.

[c]Sanctuaria uocat delubra quæ idolis consecrata erant, quæ ipsi pro sanctuarijs habebant.

[d]Vel, sanctuarium est regis, adeoq sedes regni.

[e]Filij prophetarum, discipuli sunt prophetarum.

[f]Ebr. Non stillabis.

[a] Alij legunt, canistrum autumnale, in quod poma æstiua aut autumnalia colliguntur. Ludit autem in kaiz & hez.

[b]Vel, Non ultra prætercam eum, hoc est, non ultra efferuescā in eum, sed semel funditus perdam.

Cohæret superiori, perstat enim in enumeratione scelerum populi Israelitici, pro quibus grauissime mulctādi erāt.

[c]Ebr. Multum cadauer proijciet sile. Nā has uox est, quæ imperat silentium. Ir machend den armē vß, das er ſyrabēt bat, vnd vß dem Lād müß von huß vnd hof/oder müſſig gon ſiner gūteren beroubt.

B lancem dolo deprauabimus, ut comparemus [nobis] tenues argento, & inopem
pro pari calceamentorum, deinde & quisquilias frumento distrahemus. Iurauit
DOMINVS per excellētiam ipsius Iacob, Non perpetuò obliuioni tradam omnia
opera eorum. An non huius rei gratia terra contremiscat? an non omnis eam in-
habitās lugeat? Quin uniuersa ea ut fluuius intumescet, expellet ac absorbebitur,
C ut Aegyptiorum fluuius. Quo die (inquit DOMINVS deus) efficiam, ut sol occi-
dat in meridie, claraq; luce terram tenebris obducam. Vertam denique dies uestros
solēnes in luctū, & uniuersa cantica uestra in carmen lugubre. Inducam omnium
lumbis saccum, omnibusq; capitibus caluitium, efficiamq; ut luctus sit qui in mor-
te unice dilecti esse solet, & finem eius ut diem amarum. En dies ueniūt, dicit DO-
MINVS deus, ut missurus sim famem in terram, non panis quidē famem, aut aquæ
D sitim, sed audiendi uerba dei. A mari enim ad mare oberrabunt, & ab Aquilone
usq; ad Orientem uagabuntur quæsitū uerbum DOMINI, nec inuenient. Eo tem
pore uirgines elegantes iuuenesq; siti exanimabuntur. Qui iurant per ᵇdelictum
Samariæ, dicuntq;, Deus tuus in Dan uiuit, & uiuit uia Bersaba, cadent, nec ultra
resurgent.

ᵇDelictum Dan uitu lus est, nā hinc fons delicti.

CAP. IX.

Vniuersum Israelem in captiuitatem abducendam, & tamen reducendum esse, deflectit in fine ad prædictionem felicitatis in regno Christi.

ᵃAlij legūt, cardinē.

A VIdi dominum stantem super aram, qui dixit, Feri superum ᵃlimen ut commo-
ueantur postes, & uniuersorum capitibus uulnus inflige, extremū autem eo-
rum gladio occidam. Nullus ex his fuga elabetur, nec euadet ex eis quispiam, si e-
tiam euadere conetur. Si fodiendo inferos penetrarint, illinc manus mea eos acci
piet: & si in cœlum conscenderint, illinc eos detraham. Quod si in uertice Carme
li fuerint absconditi, scrutabor, & illinc tollam eos: & si subduxerint se ab oculis Psal.138.a
meis in fundum maris, inde mandabo serpenti ut mordeat eos. Si uero ante ho-
stes suos in captiuitatem abierint, illinc præcipiā gladio ut eos interficiat, ponamq; Ierem.44.a
B oculum meum super eos ad malum, & non ad bonum. Ad hæc tāget DOMINVS
deus exercituum terram, & liquescet, & lugebunt omnes qui habitant in ea: quin
uniuersa ea ut fluuius intumescet, & absorbebitˉ ut fluuius Aegypti. Qui ædificat
ascensus suos in cœlis, & fasciculum suum in terra fundat: qui euocat aquas maris, Supra 5.b
& refundit eas super faciem terræ: DOMINVS est nomen eius. An non sicut filij
Aethiopum uos estis mihi, ô filij Israel, dicit DOMINVS? An non Israelem de ter-
C ra Aegypti adduxi, & Palestinos de Caphtor, & Syrum de Kir? En oculi DOMI-
NI dei contra [quodq;] regnum peccatis [deditum,] ut ᵇdeleam illud è terra, & do-
mum Iacob omnino non delerem? dicit DOMINVS. Quoniam ecce mando, & ex
agitabo domum Israel inter omnes gentes, ut exagitatur [frumentum] in uanno,
fasciculus uero non cadet in terram. Gladio occumbent omnes peccatores popu
li mei, qui dicunt, Non aduentabit, neq; anteuertet nos malum. Die illa excita- Act.15.a
bo tabernaculum Dauidis collapsum, & sæpe circundabo rupturas eius, demoli-
D tionesq; eius instaurabo, reædificaboq; eam ut retro temporibus. Vt possideant
reliquias Edom, & omnes gentes quæ nomine meo uocantur, dicit DOMINVS, fa
ciens istud. Ecce dies uenient, inquit DOMINVS, ut apprehendat arator messorē,
& calcator uuarum spargentem semen, stillabuntq; montes succum dulcem, & o-
mnes colles liquescent. Et †restituā captiuos populi mei Israel, & ædificabūt ciui Ioel 3.d
tates uastatas, & [eas] inhabitabūt: plantabunt uineas, uinumq; earū bibēt: facient
hortos, & fructum eorum comedent. Ego plantabo eos in terra eorum, nec euel
lentur ultra è terra sua quam dedi eis, dicit DOMINVS deus tuus.

ᵇAlij sine itterrogatione legunt, Alia regna perdam, uos non perdam.

Abdias

Ierem.49.c

VISVM Abdiæ, Sic dicit DOMINVS deus ipsi Edom, Ru A
morem audiuimus à DOMINO, legatumq; ad gentes
missum ᵃesse. Agite, insurgamus aduersus eum in præ
lium. En paruulum dederam te inter gentes, ut uehe-
menter despectus esses. Superbia cordis tui seduxit te
qui habitas in petrarum cauernis, & cuius habitatio in
editis est, qui in corde suo dicit, Quis me in terrā detra-
heret? Si in altū ut aquila conscēderis, nidumq; tuum B
inter astra collocaris, illinc te detrahā, dicit DOMINVS.
Si fures in te uenissent, populatoresq; nocturni, quomodo esses excisus? an non
quantum satis sibi fuisset, furati essent? Si uindemiatores uenissent in te, an non ra
cemos aliquos reliquos fecissent? Quomodo peruestigata sunt [ea quę sunt] ipsius
Esau, & thesauri eius perquisiti? Ad terminum usq; mittēt tibi socij tui & confœ- C
derati, seducent te, & præualebūt contra te hi, quibus cum tu pacis fœdere iunctus
es: panis tuus sub te uulnus ponet, nulla est in eo prudentia. An †non illa die (di
cit DOMINVS,) perdam sapientes de Edom, & prudentiam de monte Esau? Qui
in te (ô Theman) animi corporisq; uiribus ualent, formidabunt, eo q̄ occidione
excindetur quisque è monte Esau. Propter uim & iniuriam qua affecisti fratrem D
tuum Iacob, pudor te obteget, excinderisq; perpetuò. Eo enim tempore, eo in-
quam tempore, quo hostes alieni exercitum eius captiuum abduxerūt, tu ex aduer
so stabas: quumq; exteri portas eius essent ingressi, superq; Ierusalem sortem edu-
xissent, tu quoq; ceu unus ex eis eras. Ne conspiciaris in die fratris tui, in ᵇdie in-
quā, quo aliena ei [accederint,] neq; læteris eo die quo filij Iuda suus interitus [ue-
niet:] neq; magnifice glorieris ore tuo, quum adflictio [ingruerit.] Ne uenias in E
portas populi mei quo die ipsi intereunt: ne inquam conspiciendum te præbeas
quum mala ipsis [ingruunt,] quoq; die intereunt: neq; inijciantur [manus tuæ] in
exercitū eius quū aderit dies eius ut perdatur. Ne steteris in biuio, ut eos qui ex eis
euaserunt, interimas: neq; concludas eos qui ex eis reliqui facti sunt, in die quo [ab
hostibus] anguntur. Prope enim est dies DOMINI super omnes gentes, quemad
modum fecisti, fiet tibi: talio quæ tibi debetur, recidet in caput tuum. Quoniam F
sicut [uos] qui estis in monte sancto meo, bibistis, sic quoq; bibent omnes gentes,
idq; iugiter: bibent inquam, & deglutient, eruntq; ac si nunquam fuissent. At in
monte [meo] Zion ᶜreliquiæ supererūt quæ seruantur, & sanctuariū [quoddam,]
& domus Iacob eos occupabit, qui ipsam antea occupauerant. Erit præterea do-
mus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, domus uero Esau stipula erit, exarde-
scentq; in eos, & deuorabunt eos, nec supererunt reliquiæ domui Esau, quoniam
DOMINVS loquutus est. Occupabunt item Austrū, nempe montem Esau, & de G
cliues ᵇcampi Palestinos: possidebunt etiā campos Ephraim, & campos Samariæ,
Beniamin autem ᶜGilead. Migratio huius exercitus filiorum Israel, qui sunt inter
Chananæos usq; Zarpha. Migratio autem Hierosolymorū quæ est in Sepharad,
possidebunt ciuitates australes. Et seruatores ascendent in montem Zion, ut iu-
dicent montem Esau, regnum autem erit DOMINI.

Ierem.49.c (beside "heret? Si in altū")

Eb.29,c (beside "es: panis tuus")

Docet à quibus caueant.

Apostropha ad filios Israel.

Idumæis sua scelera obijcit, & fata prędicit, in fine quædā de regno Christi interserit.

ᵃHuiusmodi scilicet mandatis.

Amplificat eorū uastationem per comparationem: Nihil reliquum facient in te, tota uastaberis.

Mittent auxiliares, scilicet copias.

Largitiōes tuæ quas confœderatis misisti, damno te afficient, tam abest ut auxilio tibi fuerint.

ᵇEbr. In die peregrinitatis aut alienitatis ipsius.

ᶜEbr. Euasio.

ᵇLoca humiliora terræ Iudaicæ Palestinos occupabunt.

ᶜSupple possidebit.

CAPVT I.

Expositio est rei narratio historicæ gestæ: Qualiter Ionas officium à domino demandatum detrectarit, & postea periculo admonitus exequutus sit.
^a^Alij prædica.
^b^Tharsis alij mare Mediterraneum intelligunt.

A FACTVM est uerbum DOMINI ad Ionã filium Amithai in hũc modum, Surge, uade in Niniuen urbem magnam, & ^a^clama contra eam, ascendit enim consceleratio eorum ante conspectum meum. Surrexit igitur Ionas ut fugeret in ^b^Tharsis à cõspectu DOMINI, descendẽsq́ Iapho, nauem euntem in Tharsum reperit, & dato naulo eius, conscendit in eam, ut cum illis ueniret Tharsum. DOMINVS autem excitabat uentum magnum in mari, factaq́ est ingens tempestas in mari, ita ut cogitare [quis-
B piam posset] nauem esse confringendam. Timuerunt ergo nautæ, clamauerũtq́ quisq́ ad deum suum, eiecerunt etiam arma quæ in naui erant in mare, ut [nauis] hisce leuaretur. Porrò Ionas ad carinæ latera descẽderat iacens & dormiens. Accedens aũt gubernator nauis ad eum, dixit, Quid tu hic stertis? surge inuoca deum tuum, an fortè sese deliberaturus sit de nobis deus, ne pereamus. Dixerũt autem quisq́ ad proximum suum, Agite, sortiamur, ut cognoscamus cuius gratia pericu
C lum illud nobis [accidat.] Ductis itaq́ sortibus, sors in Ionam cecidit. Dixerunt ergo ad eum, Indica quæso nobis, unde sit nobis hoc malum. Quid est tibi negotij? & unde nam uenis? aut quæ patria tua? ex qua gente es tu? Respondit eis, Ebræus sum ego, & ^c^timeo DOMINVM deum cœli, qui & mare & continẽtem fecit. Timuerũt autem uiri isti ingenti timore, dixeruntq́ ad eum, Cur istud fecisti? (nouerant enim uiri illi eum à facie DOMINI fugisse, siquidem illis indicauerat,) dixerunt ergo ad eum, Quid tibi faciemus ut nobis tranquillũ fiat mare? nam mare magis magisq́ increscebat ac æstuabat. Dixitq́ ad eos, Tollite me, & in mare me abijcite, tum tranquillum fiet uobis mare: noui enim propter me esse hanc tempesta-
D tem magnam quæ uobis imminet. Conabantur aũt uiri illi nauem remigãdo ad terram subducere, neq́ potuerunt, q́ mare magis magisq́ contra eos efferebatur. Clamantes itaq́ ad DOMINVM, dixerũt, Ne quæso pereamus DOMINE ^d^istius hominis gratia, neq́ nos sanguinis innoxij reos agas, tu enim DOMINE quod uoluisti, fecisti. Accipientes igitur Ionam, deiecerunt eum in mare, constititq́ mare ab æstu suo. Viri autem illi timuerunt DOMINVM ingenti timore, quin & sacrificia DOMINO sacrificarunt, ac uota nuncuparũt. Porrò DOMINVS piscem magnum præparauit, qui deuoraret Ionam, †fuitq́ Ionas in uisceribus piscis tribus diebus & tribus noctibus. Matth.12.c 16.a Luc.11.d 1.Cor.15.a

^c^Timeo, id est, colo: nam timor domini uerus est cultus.

^d^Ebr. In uita istius hominis, & ne des super nos sanguinem innoxium.

CAP. II.

Carmẽ gratulatorium pro beneficio à domino exhibito.

A ORauit ergo Ionas de uisceribus piscis ad DOMINVM deum suum, dixitq́,
Ex angoribus meis ad DOMINVM †clamaui, & annuit mihi. Psal.119.a
De uentre inferorum uociferabar, & tu exaudiebas uocem meam.
B Deiecisti me in profundum in cor maris, ut fluuius me circundaret, omnes fluctus tui undæq́ tuæ super me transirent.
Cogitabam ego, abiectum me esse à conspectu oculorum tuorum, uerũtamen rursus templum sanctitatis tuæ uidebo.
C Circundederant me aquæ usq́ ad animam, abyssus circunquaq́ me concluserat, carectum implicitum erat capiti meo. Psal.68.a
Ad fissuras montium descenderam, terra uectibus suis perpetuò me [concluserat,] tu autem ab interitu uitam meam reduxisti ô DOMINE deus.
Quum fermè animam agerem, memor fui DOMINI, uenitq́ oratio mea ad templum sanctitatis tuæ.
D Qui obseruant ^a^funes uanitatis, beneficentiam suam derelinquunt.

^a^Alij legunt, uanissimas uanitates.

Ego

Ego autem uoce gratulatoria tibi sacrificabo, quæq; uoui persoluã: ipsa salus DOMINI est.

CAP. III.

Mandauit autem DOMINVS pisci, & euomuit Ionam in aridam. Fa- A
ctusq; sermo DOMINI secundo ad Ionam in hunc modum, Surge, ua
de in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea prędicationem quã sum
ad te loquutus. Ionas igitur surrexit, & abijt in Niniuen iuxta uerbum DO
MINI. Porrò Niniue urbs erat magna *deo, trium dierum itinere. Cumq;
cœpisset Ionas ingredi urbem itinere diei unius, clamauit & dixit, Adhuc in B
Math. 12. d Luc. 11. c tra quadraginta dies Niniue subuertẽt. † Crediderũt itaq; ciues Niniuitæ
deo, & ieiunio indicto à magno ad paruum usq; saccos induerunt. Perue-
nit res hæc ad regem Niniues, qui de solio suo consurgẽs, paludamento suo
à se posito, saccum induit, & in puluere sedit. Ad hæc quoq; per urbem Ni C
niuen ex decreto regis & magnatũ publico edicto proclamauit in hanc sen-
tentiam, Neq; homo neq; iumentum, neq; armenta neq; greges quidquam
gustent, neq; pascantur, & aquam ne bibãt, quin saccis operiantur & homi-
nes & iumenta, strenueq; clamitent ad deum, conuertantur deniq; quisq; à
Ierem. 18. b Ioel 2. c uia sua mala, & à uiolentia ac iniuria quæ est in manibus eorum. Quis scit D
si conuertatur deus & pœnitudine ducatur, auersus à furore iræ suæ, ut non
pereamus? Vidit itaq; deus opera eorum, nempe q à uijs suis malis auersi
essent, & deus quoq; pœnitentia ductus est super malo quod illis inferre de
creuerat, & non intulit.

A Rediuiuus Ionas, functioniq; sui restitutus, iuxta imperium domini prædicat. Exemplum hic uera pœnitentiæ.

*Alij dei legunt, non erat duntaxat hominum iudicio magna, sed dei quoq;.

CAPVT IIII.

Doluit hoc Ionæ, idq; admodum uehementer, iratusq; cum DOMINO A
expostulauit ac dixit, Quæso DOMINE, an nõ hoc est quod dixi dum
Psal. 85. a Ioel 2. c adhuc in terra mea essem? & ob id fugã in Tharsis maturaui, q †nouissem
te deum esse propensum ad misericordiam, misericordem, longanimum, &
multæ beneficentiæ, tum deniq; talem quem mali pœniteat. Tolle igitur
quæso DOMINE à me animam meam, quoniam ut moriar q̃ ut uiuam satius B
mihi fuerit. Dixit ergo DOMINVS, Num iuste tibi irasci uideris? Egressus
est itaq; Ionas ex urbe, seditq; ad Orientem ciuitati, fecitq; sibi eodem loci tu
gurium, seditq; sub illo in umbra, quousq; uideret quid urbi accideret. Pa-
rauit autem DOMINVS deus *kikaion, quæ ascẽdit super Ionam, ut umbram
capiti eius faceret, ut eriperet eum ab adflictione sua. Lætatus est autem Io C
na de kikaion magno gaudio. Parauit ergo deus, quum postero die auro-
ra exoriretur, uermem quendam, qui kikaion læderet ut exaresceret. Orto
autem sole, adduxit deus Eurum torrentem, ut sol feriret caput Ionæ, ut pe-
nè exanimatus, animo suo mortem postularet, dicens, Mori q̃ uiuere satius
mihi fuerit. Dixit itaq; deus ad Ionã, Num iuste tibi uideris irasci propter
kikaion? Respondit, Iusta est ira mea, ut etiam mori [cupiam.] Aitq; DO- D
MINVS, Tu parci cupis kikaion, pro quo nihil laboris insumpsisti, neq; il-
lud enutrijsti, quod intra unius noctis spatium enatum, intra unius diei spa
tium perijt, & ego à Niniue urbe tam magna malum nõ depellerem, in qua
sunt supra duodecim myriades hominum, quorum nullus inter dexteram
suam & sinistram discernit, deinde & iumenta multa?

A Natura & clementia dei erga creaturas suas hoc capite ostenditur, rursus quàm tumida caro etiam in sanctissimis hominibus, quæ sibi cõsultũ uult cum iactura proximorũ.

*Quum nemo certi quid dicat de kikaion, uocem Ebraicam reliqui. Virgultum quoddam est, quod in tantum excreuit ut Ionæ umbram faceret.

CAPVT I.

Sermo est criminatorius, in quo et Israelitis & duabus tribubus ob ingentia eorum flagitia extremum interitum minatur.

A SERMO DOMINI, qui factus est ad Micheã Mo- *Titulus.*
rasthiten, in diebus Iotham, Ahas & Ezechiæ re-
gum Iuda, quem contemplatus est contra Sama-
riam & Ierusalem. Audite populi uniuersi, atten- *Exordium.*
de terra et quidquid in ea est, sitq; DOMINVS deus *Esa. 26. f*
testis contra uos, dominus inquam de palatio san-
ctitatis suæ. Ecce enim DOMINVS egreditur de *Propositio.*
loco suo, & descendens super excelsa terræ calca-
B bit. Sub illo montes colliquescent, & ualles sese
discident, perinde ac cera à conspectu ignis, & sicut aquæ quæ impetu quo-
dam in præceps labuntur. Propter defectionem Iacob uniuersum istud *Causa.*
[eueniet,] & propter peccata domus Israel. Quod nam est scelus Iacob, an *Solutio.*
non Samaria? & quæ excelsa Iuda, an nõ Ierusalem? Redigam igitur Sama-
riam in agri aceruum, & in plantationes uineæ, & impellam lapides eius in
uallem, fundamentaq; eius reuelabo. Ad hæc sculptilia eius contundẽtur,
& omnes mercedes eius igne exurentur, & omnia ᵃidola eius uastabo, quo-
C niam de mercede scorti collegit, ad mercedem ergo scorti redigẽtur. Hanc *Docet in se quid facturi sint ipsi.*
ob rem plangam & ululabo, incedam lacerus & nudus, edamq; plãctum ut
dracones, & luctum ut iuuenes struthiones. Quoniam plaga eius despera
ta est, pertinget enim ad Iudam, peruenitq; usq; ad portam populi mei usq;
Hierosolyma. In Gath ne nuncietis, omnino ne ploretis, propter domum
ᵇAphra in puluere te uolutato. Transi ᶜquæ habitas in Saphir turpiter pu
defacta. Non egressa est habitatrix Zaanan ad luctum, Beth Ezel accipiet
à uobis stationem suam. Quoniam doluit propter bonum habitatrix Ma
D roth, quodq; malum à DOMINO ad portam Ierusalem descenderit. Iunge
currum ad equos uelocissimos tu habitatrix Lachis, quæ prima occasionem
peccandi præbuisti filiæ Zion, in te enim deprehensa sunt scelera Israelis.
Idcirco dabis ᵇmissilia ad Moreseth [quæ est] Gad, domus Achsib ad men-
dacium regibus Israelis. Ad hæc depopulatorem tibi adducam habita-
trix Maresa, ad Adullam usq; ueniet ᶜgloria Israelis. Calua reddere & ton *Mendaces prophetæ.*
dere super filios tuos delicatos, profer caluitiũ tuum sicut aquila, quoniam
à te transmigrabunt.

CAP. II.

A VAe his qui cogitant uana, qui facinora praua patrant in cubilibus suis:
prima luce designant illud, quandoquidem uiribus pollent. Concu-
piscũt agros & rapiunt, domibus inhiant & auferunt eas, uim inferũt cuiq;
& domui eius, cuiquam inquam & hæreditati eius. Idcirco sic dicit DOMI-
NVS, En ego quoq; contra familiam istam malum cogito, unde ceruices uo-
B stras subducere non poteritis, neq; incedetis elati, tempus malum est. Die il
lo sumet [quispiam] de uobis ᵃdicterium, & planget planctu lugubri, dicẽs,
Vastãdo uastati sumus, partem populi mei commutauit, ᵇquomodo quod
ablatũ est mihi uendicabo? agros nostros ᶜdistribuit. Proinde nõ erit qui
funem in sortem tibi proijciat in congregatione DOMINI. Ne ᵇprophete-
tis, prophetabunt, non prophetabunt illis, ne apprehendat eos ignominia.
* An nõ dictum est à domo Iacob, Num breuis factus est spiritus DOMINI?
C Num ista sunt studia eius? An non uerba mea bona sunt his qui recte ince-
dunt? Equidem ᶜnon adeo pridem populus meus hostis in morem insur-
rexit, è regione ueste & pallio impetuose spoliabant eos qui secure præteri-
bant,

ᵃ*Ebr. Molestias eius: dicuntur idola molestiæ, & reuera aliud nihil sunt.*
ᵇ*Nomina fingit pro re nata, sed paranomasia est in Ebraicis dictionibus, quæ reddi non potest.*
Aphra puluerulenta.
Saphir pulchra.
Zaanan, quæ exit uel muniit.
Ezel quæ uicina est.
Maroth amara.
ᶜ*Ebr. Vobis.*
ᵇ*Aliàs munera.*
Moreseth, Achsib, ficta nomina ad rem præsentem.
ᶜ*Gloria Israelis uidetur poni pro ignomia per antiphrasim, uel gloria Israelis longe exulabit.*
ᵃ*Vel, celebre carmen uel parabolam.*
ᵇ*Vel sic, quomodo mihi mea auferet? agros nostros quæ nobis reddi deberent, ipse distribuit.*
ᶜ*Dominus scilicet per hostem Assyrium.*
Oratio noua, in qua misere perditos dicit Israelitas, & iniustitiã eorum taxat, quorũ tota uita sit in oppressione pauperum.
ᵇ*Ebr. Ne stilletis: sic impij loquebatur prophetis: dicit ergo dominus, Stillabunt, id est, omnino prophetabunt: iam corrigit, imò præstaret, ut illis hominibus nihil prophetarent, nam nihil inde quàm ignominiam referunt.*
* *Quæstionẽ quæstiõe refellit, An non uos freti misericordia dei, sic dicitis, Deus misericors est, nõ perdet nos. Sed promissiones meæ non firmæ sunt cum impijs, sed cũ his qui pij sunt. Ergo uana ista fiducia nihil efficietis. Alij aliter legunt, ut propheta ista omnia afferat.*
ᶜ*Ebr. Heri aliqui legunt ex opposito.*

bant, ut illis fit [f]qui bello redeunt. [Ad hæc] mulieres populi mei è domo delicata eiecistis, abq́ infantibus eius honorem meum abstulistis, idq́ perpetuò. Surgite, & ite, non enim erit [g]hæc requies, eo q́ [h]polluta est corruptaq́, & funis nimium intentus. Si uir essem [i]spiritum sequens, & mēdacium [k]concinnās, prophetaremq́ D tibi de uino & sicera, propheta essem pro hoc populo. Congregans [l]congregabo uniuersum te Iacob, & omnino colligam reliquias Israelis, comprimam eas in unum ut oues Bozra, ut gregem in septo suo, tumultuabuntur præ hominibus. [m]Ascendit perruptor ante eas, erumpent, & transibunt per portam, exibuntq́ per eam, [n]rexq́ eorum ante eas transibit, & [imminebit] DOMINVS capitibus earum.

[f]Alij legunt, ut qui bello capti sunt.
[g]Hæc, scilicet terra, quia euomet uos propter flagitia, ut in ea quiescere ac manere non poteritis.
[h]Potest etiam legi, pollutio corrumpet.
[i]Spiritū, uēpe malū.
[k]Potest legi in tertia persona, Si quispiam esset qui iactaret spiritum, & mendacia cōcinnaret, is propheta esset uobis idoneus & gratus.

CAPVT III.

Contra prauos magistratus.

A Porrò dixi, Audite quæso capita Iacob, & tyranni domus Israelis, An non [conueniebat] uos ius & æquum nosse? Qui bonū oditis, malum uero diligitis: quī pellem eorum ab eis diripitis, atq́ carnem eorum ab ossibus eorum. Qui scilicet carnem populi mei deuorauerunt, & detraxerunt pellem eorū ab eis, atq́ ossa eorum nudarunt: quin & frustillatim explicant ceu [posituri] in ahenum, & ut carnem in ollam. Tum clamabunt ad DOMINVM, sed non respondebit eis, quin faciem suam eo tempore abscondet, quemadmodum & ipsi malitiæ suæ studuerūt. B

Oratio quæ hic incipit, respondens Ezechiæ dicta, deinceps per tria capita durat. Criminatoria est, contra proceres utriusq́ regni. Interserit quædam de regno Messiæ.
[l]In persona dei loquitur.
[m]Ascendit, id est, in expeditione est hostis.
[n]Potest etiam legi, Malcham eorum, idolum eorum.

Contra falsos prophetas.

Sic dicit DOMINVS contra prophetas seducētes populū meum, mordent dentibus suis, & pacem pollicentur: ijs uero qui in os eorū nihil iaciunt, bellum denunciant.

Pœna pseudoprophetarum.

Idcirco nox uobis uice uisionis irruet, tenebræq́ pro diuinatione. Et occumbet sol super prophetas illos, diesq́ super eos obtenebrescet. Pudefiēt uidentes, & diuini erubescent, superum mentum obuoluent, quia non est qui ex deo respondeat.

Officium ueri prophetæ.

Veruntamen ego uirtute spiritus diuini plenus sum, iudicio & fortitudine, ut annunciem ipsi Iacob defectionem suam, & Israeli peccatum suum. C Audite quæso istud capita domus Iacob, & tyrāni domus Israelis, qui à iusto & æquo abhorrent, & quidquid rectum est peruertunt. Aedificans Zion in sanguinibus

Ezech.22.f Sopho.3.a

& Ierusalem in iniquitate. Principes eius pro munere ius dicūt, & sacerdotes eius D pretio docent: prophetæ eius pro pecunia diuinabāt, interim DOMINO innixi, dicunt, An nō DOMINVS est inter nos? nec pertinget ad nos malum. Idcirco uestri

Ierem.26.f

†gratia Zion ut ager arabitur, & Ierusalem aceruus [lapidū] erit, mons deniq́ templi in excelsa saltus redigetur.

CAP. IIII.

Esa.2.a

De restitutione Israelis hostiumq́ pœna.

A Futurum est postremis †diebus, ut mons domus DOMINI præparetur in uertice montium, eleueturq́ ipse supra colles, confluantq́ ad eum populi. Tum ibunt gentes multæ, & dicent, Agite, ascendamus in montem DOMINI, & ad domum dei Iacob, is nos uias suas docebit, ut in semitis eius ambulemus, quoniā lex è Zione egredietur, & uerbum DOMINI de Ierusalem. Et iudicabit inter populos multos, gētesq́ fortes & procul dissitas arguet, ut gladios suos in uomeres concidant, & lanceas suas in falces, nec geret gens contra gentem gladium, neq́ ultra B bello asuescent, sed quisq́ sub uite sua ac ficu sua sedebunt, nec erit qui exterreat, quoniam os DOMINI exercituum loquutum est. Etenim omnes populi ibunt, quisq́ in nomine dei sui, nos autē in nomine DOMINI dei nostri ibimus in omne æuum. In die illa dicit DOMINVS, colligam claudicantem & ultra eiectam, eamq́ quam adflixi congregabo. Claudicantem †faciam ut sint reliquiæ, & procul pro C pulsam, ut sit gens robusta, regnabitq́ DOMINVS in monte Zion ex hoc [tempore] in sæculum usq́. Et tu [a]turris gregis, propugnaculum filiæ Zion, usq́ ad te ueniet, ueniet inquam imperium pristinum, regnum filiæ Ierusalem. Cur igitur uocem edis querulam? Num rex in te nullus est? an consiliarius tuus perijt? q̀ te dolor ut parientem fœminam apprehendat. Dole & gemitum ede filia Zion ut parturiens, quoniam iam egredieris ex urbe, & habitabis in agro, Babylonemq́ perueniés, illic liberaberis, illic redimet te DOMINVS è manu hostium tuorum. Nunc D

Sopho.3.d 1.c 4.7.a

[a]Alij relinquunt proprium turris eder et ophel, Vide de hoc loco, Gen.35.

quidē congregatæ sunt aduersus te gentes multæ, quæ dicunt, Hypocrita fuit, hinc cum uoluptate [b]aspicient oculi nostri Zionem. Ipsi tamen non cognoscunt cogitationes DOMINI, neq; consilium eius intelligunt, q congregabit eas ut manipuli in aream [solent.] Surge & extere, ô filia Zion, quoniam faciam cornu tuum ferreum, & ungulas tuas faciā chalybeas, ut conteras populos multos, & dedices DOMINO opes eorum, & substātiam eorum dominatori uniuersæ terræ. *[c]Accingere nunc & tu filia latronis, quę nos obsidione cinxit, uirga[q]; maxillam iudicis Israelis percussit.

[b]Scilicet adfligi & abduci.
*Apostropha ad Babylonios, subito autē mutatur persona secunda in tertiam.
[c]Alij legunt, lacerate. Hieronymus uastaberis.

Apostropha ad filiam Babel.

CAP. V.

Redit ad descriptionem regni Christi.

A ET tu †Bethlehem Ephrata, paruula quidem es inter chiliarchias Iuda, ex te [autem] prodibit mihi q dominator sit in Israele, & exitus eius à sæculo, à diebus æternis. Propterea permittet eos ad tempus quo parturiens pariat, & reliqui reuertātur [a]iuxta filios Israelis. Porrò stabit & pascet in fortitudine DOMINI, & in
B magnificentia nominis DOMINI dei sui. Et sedebunt, quoniam tum usq; ad fines orbis proferetur. Erit[q]; is pax, quum Assur uenerit in regionem nostrā, quum[q]; palatia nostra calcauerit, excitabimus contra ipsum [b]septem pastores, & octo principes homines. Qui [c]deuastabunt terram Assyriam gladio, & terrā Nimrod ensibus suis, & liberabit ab Assyrio dum uenerit in terram nostram, & quum calcauerit
C terminos nostros. Erunt deniq; reliquiæ Iacob in medio populorum multorum, ut ros à DOMINO, sicut stillæ super herbam quæ hominem non expectant, nec filios hominum præstolantur. Erunt inquam reliquiæ Iacob inter gentes, in medio populorum multorum ueluti leo inter animalia syluestria, & ut leunculus inter greges ouium: qui quum transit, proculcans & discerpens, nemo est qui eripiat. Alta erit manus tua super hostes tuos, omnes[q]; inimici tui excindentur. Fiet & hoc in die illa, dicit DOMINVS, ut excidā equos tuos è medio tui, & perdam
D quadrigas tuas. Excidā urbes regionis tuæ, & demoliar cūctas munitiones tuas. Excidam maleficos è manu tua, nec erunt in te astrologi. Excidam sculptilia tua, & statuas tuas è medio tui, ne ultra opus manuum tuarum adores. Lucos tuos è medio tui euellā, & urbes tuas delebo. Persequar in ira & furore meo ultionem contra gentes, quæ non auscultauerunt.

Matth. 2. Ioan. 7.
Tribulationis metus.

[a]Potest etiam legi, cum filijs.
[b]Quidam (&) exponunt expositiue, septem pastores, qui robore præstabunt octo ducibus.
[c]Vox ipsa raa pascere significat, sed hic in malam partem & contrariam accipitur.

CAP. VI.

Noua oratio incipit, continet actionem iniuriarum. Deus expostulat cum populo suo de ingratitudine. Commemorat beneficia sua in illum collata, quibus dum non respondet, merito sit puniendus.

A AVdite quæso quæ DOMINVS dicat. Surge & litiga cum montibus, & audiant colles uocem tuam. Audite montes actionē DOMINI, & firmissima terræ fundamenta, quoniam lis est DOMINO cum populo suo, & contra Israelem sese argumentis tuebitur. Popule mi, quid feci tibi? aut qua nam re molestus tibi fui? Responde aduersus me. Quod eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis te redemi, quod misi ante te Mosen, Aharonem & Mariam? Popule meus, recordare quæso quid †[contra te] consultarit Balak rex Moabiticus, & quid ei Bi
B leam filius Beor responderit, à Sitim in Gilgal usq;, ut cognoscas iustitias DOMINI. Qua re occurram DOMINO, incuruúsne incedam coram deo excelso? Num in conspectum eius ueniam cum holocaustis, uitulis scilicet anniculis? Num placent deo mille arietes, aut decies mille torrentes olei? Num dabo primogenitum meum pro expiatione sceleris mei? aut fructum uentris mei pro hostia peccati animæ meæ? [a]Indicauit tibi ô homo, quid bonū sit, & quid à te requirat DOMINVS,
C nempe, facere iudicium, diligere benignitatem, & submissum ambulare cum deo tuo. Vox DOMINI clamabit ad ciuitatē, quiq; ratione præditus est, [b]uidebit nomen tuum. Audite uirgam, & eum qui eam decernit. An non adhuc est thesaurus impius in domo impij? & Epha perexiguum quod [c]exosum est? Num [d]mundus ero cum bilance iniqua? & cum sacculo in quo sunt lapides fraudulenti? [Vrbis] istius diuites pleni sunt iniuria, & habitatores eius loquuntur mendacium, lingua dolosa est in ore eorum. Quin & ego infirmabo te cædendo, & deuastando
D propter peccata tua. Tu †comedes, & nō satur eris, depressio[q]; tua erit in medio tui.

Mandatum de [illegible]. Exequutur [illegible]
Exod. 12. Valerius [illegible]
Num. 22.23.24.
Quæstio [illegible]
Sequitur [illegible] Deut. 28. Agg. 1.

[a]Supple dominus. Studere iustitiæ & æquitati diceret Latinus, at nolui longius recedere à uerbis.
[b]Alij legūt, timebit.
[c]Exosum, scilicet domino.
[d]Sic, scilicet cogitandum erat iniustis.

tui. [e]Accedes, nec seruabit: quod si seruauerit, tradam gladio. Seminabis, at non metes: [f]calcabis oleas, nec ungeris oleo: & mustum, at uinum non bibes. [g]Obseruat diligenter statuta Amri, & omne opus domus Achab, & in cōsilijs eorum ambulastis, ut redderem te desolatam, & habitatores eius darem in sibilū, opprobriumq; populi mei [h]portabitis. CAP. VIII.

Mutatur subita persona.

HEu me, fit enim mihi, ut dum colliguntur fructus æstiui, & racematio- A
nem facientibus in uindemia, non est botrus qui edatur, præcocem fructum auet animus meus. Perijt benignus de terra, nec est ([a]inter homines) æqui rectiq; [studiosus,] uniuersi ipsi sanguini insidiantur, quisq; fratrem suum ad [b]necem uenatur. Ad malum manuum suarum diligenter sunt intenti, princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus [aliquis] corruptelam animi sui loquitur, & hi complicauerunt eam. Qui inter eos optimus, est spinæ similis: & qui rectus, sepi ex spinis contextæ spinosior. Dies speculatorum tuorum, uisitationisq; tuę uenit, tum erit [c]perplexitas eorum. Ne credatis uos amico, neq; in duce spem collocetis, ab ea quæ in sinu tuo ia- B
cet, fores oris tui obserua. Quoniā filius uilem habet patrem, filia uero aduersus matrem suam, nurus aduersus socrū suam insurgit, & inimici cuiusq; domestici eius. Ego uero ad DOMINVM spectabo, & sperabo in deum salutem meam, deus meus me exaudiet. Ne læteris inimica [d]mea q; cecidi, resurgā: & si in tenebris sedero, DOMINVS lux mea est. Indignationem DOMINI feram, quia ei peccaui, donec causam meam egerit, feceritq; iudicium meum, educet me in lucem, uidebo iustitiam eius. [e]Videbit quoq; inimica mea, quam & pudor operiet, ea scilicet quæ ad me dicit, Vbi est DOMINVS deus tuus? Oculi mei uidebunt eam, & nunc ut lutum platearum conculcabitur. Dies est ut reficiantur sepes tuæ, quo die [f]decretum procul erit. Dies C
illa usq; ad te ueniet, ab Assyria & ciuitatibus munitis, à munitione ad flumen usq;, à mari ad mare, & à monte ad montem. Vastabitur quoq; terra cum his qui in ea habitant, propter fructum studiorum suorum. Pasce populum tuum uirga tua, gregem hæreditatis tuæ qui solus manet in sylua, pascātur in loco culto in Basanitide & Gilead iuxta pristinos dies. Iuxta dies quo egressus es ex terra Aegyptiaca, ostendam ei stupenda quædam. Videbunt gentes, & pudefient ab omni fortitudine sua, manum super os ponent, & aures eorū obsurdescent. Puluerem in morem serpentis lingent, D
ut quæ repunt in terra, & ex habitaculis suis cōtremiscent, ante DOMINVM deum nostrum pauebunt, & te timebunt. Quis similis tibi, ô deus? qui tollis iniquitatem, & scelus transis, reliquijs hæreditatis suæ, non retinet iram suam perpetuò, quoniam delectatur bonitate. Reuertetur, & nostri miserebitur: subiget iniquitates nostras, & deijcies in abyssum maris omnia peccata eorum. Præstabis fidem quam pollicitus es ipsi Iacob, & bonitatem Abrahamo quæ patribus nostris à diebus priscis iurasti.

Ff

Princeps, iudex [illegible] complicant.

Matth. 10. c

Qui in tenebris [illegible]

Apostropha ad Assyrios. [illegible] popul[i] ad [illegible]

Decet [illegible]

Subito mutatur persona. [illegible] alloquitur populum, mox [illegible] loquens [illegible]

Digna libello [illegible]

Act. 10. g [illegible] persona [illegible], laudat deum, et spem populi erigit.

[e]Accedes ad uxorem, sed non prægnans erit

[f]Calcabis repetitur per [illegible] gma, uel subintelligitur & premes uel aliud uerbum.

[g]Obseruat quispiam, uel impersonaliter obseruatur.

[h]Hoc est pudefietis. Nocus sermo in genere iudiciali, adeuiat eorum scelera, minatur pœnam, in fine læta promittit.

[a]Ebr. Non est inter homines rectus.

[b]Alij legunt, hærem pro reti.

[c]Vel confusio eorum.

[d]Ebr. Additur mihi.

[e]Ludit in uerbo uidendi, Assyrij hostes uidebunt liberationem populi dei & pudefient, ac dolebunt. Electi liberati uidebunt perditionem hostium & gaudebunt. Nam idem dies dominici aduentus iucundus erit pijs, & hostibus formidabilis.

Alloquitur populum dei, & mox dicit ad Assyrios, Ad te quoq; ueniet.

[f]Decretum non dei, sed Assyrij aut Babyloniorum.

Duplex sensus. Pudefient à fortitudine & potētia sua hostes dei, quum uident se nihil posse efficere. Vel à fortitudine dei, qua suos tuetur, à fortitudine eorum, scilicet Iudæorū quam deus eis præstitit.

CAPVT I.

Literæ aut tabulæ feciales, denunciantes bellum Assyrio, quod gesturus est deus contra ipsum, quomodo perdendus, quibus ex causis.
*Ebr. Vir furoris.

Titulus.

A ONVS [aduersus] Niniuen, libellus propheticus Nahum Elkesæi. Deus inique ferens iniurias, & ultor DOMINVS, ultor inquã DOMINVS, & *uehemẽs, ultor DOMINVS in hostes suos, & iniuriarum memor aduersum hostes suos. DOMINVS longanimis, & pollẽs uiribus, at neutiquam impunita [scelera] dimittens. DOMINI uia per turbinẽ & procellam [est,] nebulæ autem puluis pedum eius. [Qui] statim ut increpitat mare, arefacit ipsum, o-

Quis sit autor belli.

Potentia domini ostenditur.

B mnesq́ fluuios exiccat. Deformatur Basan & Carmelus, floridusq́ Libanus deformatur. Montes ab ipso contremiscunt, & colles sese resoluunt. Terra se proripit ex illius conspectu, & totus orbis unà cum degentibus in eo. Sub eius excandescẽtia quis persisteret? in æstu nasi eius quis duraret? Calor ipsius conflat in morem ignis, ut silices ab ipso dissoluantur. Benignus est DOMINVS, præsidium temporibus difficilimis, atq́ cognitos ha-

Vt seuerus est hostibus, ita suis benignus.

C bens præstolãtes se. Diluuio superãte prorsus delebit locum ipsius [Assyrij,] & efficiet ut tenebræ hostes suos insequantur. Quid machinamini aduersus DOMINVM? semel perdet, non iteranda calamitas oborietur. Nam planissime ritu ueprium implicitarum quum fuerint comessando referti, absumentur, ceu culmus ad plenum torridus. Ex te profectus est praua machinans in DOMINVM, cõsultor deo & hominibus infestus. Ad hunc modum loquitur DOMINVS, si omnes integri [sint] quotquot fuerint, atton-

Apostrophe ad Assyrios hostes.

Caute obiicitur.

D dentur, & transibit. Etenim si adflixi te, posthac non adfligam. Et nũc quidem uirgam istius à te confringam, uinculaq́ tua disrumpam. Porrò de te DOMINVS mãdata iniunxit, Non seretur ex nomine tuo in posterum, ex deorum tuorum æde tollam statuas & signum fusile, uertamq́ in tuum sepulchrum, nam ignominiosus eris. En per montes †læti nuncij pedes pacem prædicantis. Feriare ô Iuda ferias tuas, persolue uota tua, nõ enim te superabit posthac deo & hominibus infestus, totus cõfectus est.

Apostrophe ad populum liberatum à Assyriorum manu.

Epinicium. Esa. 52 b Rom. 10 c

CA. II.

Iubet ut Assyrius sese accingat, et occurrat hosti Babylonico, qui iam adsit.

A ASCENDIT dissipator ob oculos tuos, obsessum urbem uallatam. Lustra uias, obfirma lumbos, omnibus modis instrue copias. Etenim DOMINVS abstulit arrogantiam Iacobi, quemadmodum ut Israelis arrogantiam, siquidem direptores diripuerunt eos, & propagines eorum corruperunt. Parma heroum illius rubet, uiri militares purpurati sunt, currus expeditio-

Niniue obsidenda.

Prosopopœia exercitum oppugnantium.

B nis eius tempore uelut ignis facium, ut abietes cõcutiantur. In uicis tumultuabuntur currus, in plateis inter se collidẽtur, ut aspectum [præbeant] lampadarum, & ritu fulgurũ discurrant. Memores erunt [imperij] fortes eius, prosternentur in agmine suo, festinabunt ad murũ istius [Niniues,] & iam paratæ sunt machinæ. Portę fluminũ apertæ sunt, ipsumq́ palatium dissolutum est. Munitio firmissima denudata est atq́ sublata, ancillæ aũt istius

C imitantur uocem turturum, & suis pectoribus pertunduntur. Cæterum Niniue ab antiquo fuerat uelut aquatica piscina, nunc ipsi diffugiũt. State, state, sed nemo respicit. Diripite [igitur uos] argentum, diripite aurum, repositis enim opibus nullus est modus, onusta est rebus quibusq́ charissimis. Vacua est, euacuata est, lacerata est. Cor liquescit, tremor in genubus, ægritudo in omnium lumbis, faciesq́ uniuersorum ollæ [speciem] contra-

Ad defensores Niniues.

Ad milites suo.

D xerunt. Vbi †nam lustrum leonum, & pascua iuuenum leunculorum, ad

Sarcasmos in tyrannos. Esa. 15 b

quæ

quæ cõferebat se leo [maritus] leænæ, ubi degebat catulus leoninus, nec quisquam turbabat? Leo [inquam] rapiens quantũ satis esset catulis suis, strangulãs quoq; leænis suis, qui & rapina compleuit latibula sua, lustraq; sua laceris animantibus.

Alloquitur dominus Niniuẽ. Subito mutatur persona.

En me tibi [hostem,] inquit DOMINVS exercituum, comburã currum istius per fumum, tuosq; leunculos deuorabit gladius: tuam uero lacerationem auertam à terra, nec audietur ultra uox nunciorum tuorum.

CAP. III.

Ezech 24 b Scelera Niniue.

Prosequitur institutum sermonem de occasu Niniues, apte tam interserens flagitia, ob quæ potentissimum regnum diruatur.

A HEi urbem sanguinariam in uniuersum plenam mendacio & laceratione, [quę tamen] prædam haudquaquam reportabit. Crepitus flagelli, sonus stridentis rotæ, equus salax, & exultans currus. Statim ut eques sustulit [brachium] coruscat gladius, fulguratq; cuspis. Multum sauciorum, & ingens uis cadauerũ, nec modus est cadaueribus, adeò ut ruãt per sua corpora. Propter multa probra meretricis uenustæ & gratæ, pollentisq; ueneficio, quæ gentes uendit artibus suis meretricijs, & nationes suis ueneficijs. En me tibi [hostem,] inquit DOMINVS exercituum, qui subducam fimbrias tibi supra faciem tuam, & ostendã gentibus pudenda tuá, regnisq; fœditatem tuam. Inijciam in te sordes, ac uilem reddam facturus te spectaculum. Itaq; fiet, ut quisquis te aspiciat, refugiat abs te, atq; dicet, Exoleuit Niniue, quis eius gratia iter suscipiet? unde quæremus tibi consolatores? An tu meliore sorte esses quàm No Amõ, quæ sita est in flũinibus aquis circũflua, cuius propugnaculum mare, à mari etiam murus ipsius? Cuius robur Aethiopia & Aegyptus supra modum ualidum, Africaq; & Libes, [qui] sunt inter tua auxilia. Illa tamen in exilium ac captiuitatem abijt, illius infãtes in omnium uicorum initijs allisi sunt. De grauissimis in ea uiris dedere sortes, omnes magnates eius uincti fuerunt compedibus. Tu quoq; inebriaberis, & eris obscurata, tu quoq; præsidium ob hostem quæres. Omnes munitiones tuæ similes erunt fici arboribus habentibus iam ficus maturos: quæ si concutiantur, decidunt in os deuorantis. [a]Eccum populũ tuum intra te effœminatum, profecto portæ regionis tuis pandentur hostibus, ignisq; deuorabit tuos obices. Haurito tibi aquas obsidionis, firma tuas munitiones, ingredere lutum, & subige argillam, instrue officinam lateritiam. Ibi quoq; ignis deuorabit, conficiet te gladius, deuorabit [autem] te more bruchi, onera te [hominibus] tanquam brucho, onera te tanquam locustis. Auxisti mercatores tuos supra stellas cœli, bruchum [uidelicet] auolãtem statim ut impetum cepit. Comatuli tui locustam referunt, ingenui tui attelaborum examen imitantur tempore frigido in sepibus considentium, sed orto sole diffugientium, ut nesciatur locus eorum, ad quem peruenerint. Pastores tui dormituriunt, ô rex Assyriorum, iacent heroes tui, dispersus est populus tuus per montes, & nemo recolligit. Neq; leue est uulnus tuum, sed acerba plaga tua, quotquot casus tuos fama perceperint, plaudent super te manibus. Ad quem enim non semper iniurię tuæ peruenerunt?

Hyperpopolis capræ urbis. Cædis excidij. Allegoria insi. Esa. 47. Exemplum Niniue post capt.

B C D

[a] Ebr. Ecce populus tuus, in medio tui mulieres. Præpara te obsidioni, ironice.

Appositio.

Habacuc propheta.

CAPVT I.

Titulus. Prophetia sumitur in personam.

Querimoniã piorum ex carnis infirmitate exortam propheta proponit, cui dominus respondet piosq; consolatur.

A GRAVIS [a]prophetia, quam prophetauit Habakuk propheta. Quousq; DOMINE clamo, & non exaudis? uociferor ad te uiolentiam, & non seruas? Cur ostendis mihi molestiam, & facis ut aspiciam laborem, ut sint coram me uastatio & uiolentia? Est lis, & [b]iudicium sublatũ est. Idcirco lex nõ uiget, nec efficacem executionem habet iudicium, quãdoquidem iustum impius circumuenit, hinc est quod iudicium peruersum exit. Videte in [†]genti-

B

[a] Ebr. Onus quod uidit.
[b] Alij legunt, quis iudicium ferre

Responsio domini. Act. 13. f

bus,& aspicite: admiramini & obstupescite, quoniã opus operabor in diebus uestris: quod si narretur, non credetis. Etenim en ego excito Chaldæos, gentẽ amaram & præcipitem, quæ longe lateq́ʒ in terra uagantur, ut occupẽt sedes non suas.

C Horrenda est & formidabilis [c]suo iure uiuens, quodq́ʒ tulit refigens. Equi eius ueIociores sunt pardis, & auidiores lupis uespertinis: equites eius diffusi irruunt, equites eius è longinquo uenient, aduolant ut aquila festina ad uorandũ. Quisq́ʒ eorum ad hoc uenit ut uim inferat, quidquid eorum faciebus obijcitur, flaccidum fit, ut si uredo exussisset. Ad hæc captiuos ut arenã maris colliget. Regibus quoq́ʒ illudit, & tyrannos pro ridiculo habet, ridet omnem munitionem, congerit puluerem, & capit [b]eam. Tum mutato spiritu, [modum] [c]excedet & delinquet, robur hoc suũ deo suo [adscribẽs.] An nõ tu es ab initio DOMINE deus meus, sanctus meus? non moriemur, DOMINE ad iudiciũ posuisti eum, & ad petram, ad protrahendum fundasti eum.

D Mundus es oculis, quo minus malũ cernere possis, nec laborem poteris aspicere, cur ergo aspicis præuaricatores, & dissimulas quum impius iustiorem se deuorat? Facis homines ut pisces maris, & sicut reptile quod ducem non habet. Cuncta hamo trahuntur, colligitq́ʒ in sagenam suam, & in rete suum conuerrit, & ob id gaudet & exultat. Idcirco sacra facit sagenæ suæ, & suffitum reti suo, quoniam in his pars eius pinguior redditur, & cibus eius magis saginatus. An nõ ob id euacuat sagenam suam, & perpetuò gentes occidit, neminiq́ʒ parcit?

[c]Ebr. Iudicium eius ex ipsa ferre ipsum exit.

[b]Eam, subintellige munitionem.

[c]Vel, transibit limites æqui & iusti.

Apostropha ad deum, [illegible]

Recte ad [illegible] u [illegible]

CAPVT II.

A SVper custodiam meam stabo, & statuam me in munitionem, & speculabor ut uideam, quid in me [a]loquatur, & quid respondeam de disceptatione mea. Respondit ergo mihi DOMINVS, & ait, Scribe uisionem, & clare explica [eam] in tabulis, ut festinato & expedite pergat qui eam legerit. Visio enim adhuc ad præfinitum tempus [erit,] & tum tandem efflabit, neq́ʒ fallet. Si distulerit, expecta eam, certissime enim ueniet, neq́ʒ morã nectet. Ecce arrogãtis & fastuosi animus non est in sese rectus, iustus [†]autẽ in fide sua uiuet. Porrò uino æstuans præuaricator est, uir arrogans nihil honesti faciet. Qui dilatauit uelut inferi animum suum, &

B ut mors non satiatur, cõgregauit ad se omnes gentes, & congregauit ad se omnes populos. An non isti omnes celebri & insigni sermone, de illo sumpto, utentur? quin & lepidis dicterijs & ænigmatis [insultabunt] ei, dicentes, Væ ei qui adauget non sua. Quousq́ʒ tandem? & qui adgrauat super se densum lutum. An non subito insurgent qui te mordebunt, & euigilabunt qui te diuexabũt, erisq́ʒ eis in conculcationem? Quoniam tu spoliasti gentes multas, spoliabunt ergo te quoq́ʒ reliquiæ populorum, ob sanguinem humanum, & uiolentiam terræ & urbis, & omnium habitantium in ea. Væ inhianti lucro, idq́ʒ malo domus suæ, qui collocat nidum suum in sublimi, ut à manu mala eripiatur. Consilium cepisti ad ignomi-

C niam domus tuæ, quum trucidãdo populos multos in animam tuam peccasti. Si quidem lapis de pariete clamabit, & subscus ex tabulato contra te testabitur. Væ ei qui ædificat urbẽ in sanguine, & instaurat ciuitatem per iniquitatem. An non [b]ista sunt à DOMINO exercituum? laborant populi in igne, & nationes in nihilo fatigantur. Quoniam replebitur terra ad cognoscendum gloriam DOMINI, quasi aquæ quæ operiunt mare. Væ ei qui potum præbet proximo suo, qui adhibes furorem tuum ut inebries [eum,] ut eorum turpitudinem aspicias. Satiaberis & tu ignominia magis q̃ʒ gloria, bibe & tu ut cõsopiaris. Versabitur super te calix

D dexteræ DOMINI, & [fiat] ignominiosus uomitus super gloriã tuam. Quoniam [c]uiolentia in Libano operiet te, & calamitas iumentorum quæ terruit ea, propter sanguinem humanum, & uiolentiam terræ, urbis & omnium habitantium in ea. Quid proderit sculptile? quoniam sculpsit illud fictor eius: fusile, & doctor mendax? quod fidit eo, fictor scilicet figmẽto suo, ut faceret idola muta. Væ qui ligno dicit,

Docet propheta se nihil dicturum, nisi ex ore dei, ostẽditq́ʒ quæ sit uera consolatio in omnibus afflictionibus, fide deo hærere & præstolari eius auxilium: ostendit simul quàm uani sint qui alijs rebus fidant, et eorum pœnam.

[a]Dominus scilicet.

[b]Prædicta uidelicet.

[c]Violentia Libani, id est, quam tu in eo exercuisti. Iumenta pro hominibus in Iudæa habitantibus.

[illegible]

Esa. 11. a. Iohan. 3. d. Rom. 1. b. Heb. 10. g. Gal. 3. b.

Auaritia & [illegible]

Libido [illegible] Ezech. 24. a. Naham 3. a.

[illegible]

[illegible] Babylonis [illegible]. Libanus pro regno Iudaico.

[illegible]

dicit,Euigila : & lapidi effigiato,Excitare, ipſéne doceret? En obdúctus eſt auro
& argento,nec eſt flatus in eo. At DOMINVS in tẽplo ſanctitatis ſuæ,taceat à con
ſpectu eius uniuerſa terra.

CAP. III.

Titulus. COlloquium ſeu diſputatio Habakuk prophetæ de rebus perplexis. Audiui A *Colloquium prophetæ cum deo.*
DOMINE ᵃauditionem tuam,[ac] timui,DOMINE opus tuum in medio anno *ᵃAuditio pro fama.*
rum inſtaura illud,in medio annorum oſtende,memorq́ ſis in ira miſericordiæ.
Deus de Theman ueniebat,& ſanctus de monte Paran. Sæla. Magnificẽtia eius
cœlos operuit,& laude eius impleta eſt terra. Splendor ut lux fuit,ᵇcornua è ma- *ᵇCornua, radij ſplendoris,fulgura, coruſcationes.*
nu eius erant ei,illic latibulum fortitudinis eius. Faciem eius antecedit lues,& de-
flagratio ad pedes eius. Stetit & menſus eſt terram,uidit & deſignauit gentes,di-
ſperſerunt ſe montes æterni,inclinarunt colles ſæculi,[quin &]itinera mundi eius
ſunt. Propter iniquitatem ᶜuidi tentoria Chuſan,tumultuatæ ſunt ᵈcortinę terræ B *ᶜVidi,id eſt, quiſq; uidiſſet.*
Madian. Num contra fluuios ira DOMINI? num contra flumina furor tuus,aut *ᵈCortinæ pro caſtris aut tentorijs.*
contra mare excandeſcentia tua? uehebaris enim ſuper equis tuis,& quadrigæ tuæ
ſalus. Nudatione nudabatur arcus tuus,iuramentis quęᵉfirmamenta ſunt uerbi. *ᵉAlij legũt tribuum.*
ᶠSæla. Fluminibus terrã ſcindis. Viderunt te montes, atq; dolore correpti ſunt: *ᶠPro Sæla alij legunt petra.*
nymbus aquarum tranſijt,abyſſus uocem ſuam edidit,quum in excelſum manum
ſuam ſuſtuliſſet. Sol lunaq́ ſteterũt in ſtatione ſua, ad lumen ſagittarum tuarum C
incedebãt,ad ſplendorem haſtæ tuæ fulgurantis. In indignatione inceſſiſti in ter
ram, in furore conterebas gentes. Egreſſus es ad ſalutem populi tui, ad ſalutem
cum uncto tuo,contundebas caput de domo impij, nudando fundamentũ ad col
lum uſq;. Sæla. Perforaſti cum baculis ſuis caput paganorum eius, in modum
procellæ irruerunt ut me diſſiparent, exultatio eorum ut eorum qui pauperem in
abſcondito deuorant. Effeciſti ut incederẽt in mari equitatui,in luto immanium D
aquarum. Audiui & contremuit uenter meus, ad hanc uocem compreſſa ſunt la *Poteſt id ad futura aptari & ad præſentia tempora.*
bia mea,putredo oborietur in oſſibus meis,& in me contremiſcã,quandoquidem
quieſcam in die adflictionis, ut aſcendat contra populum ut bello eum adoriatur.
Etenĩ ficus non florebit,nec erit fructus in uineis,opus oleæ fallet, agri non edent
cibum,grex deeſt in ſeptis,nec eſt armentum in ſtabulis. Ego uero in DOMINO
exultabo,& geſtiam in deo ſalute mea. DOMINVS deus eſt robur meũ, reddetq;
pedes meos ut ceruarũ,in excelſis incedere me faciet præfecto cantorum in inſtru-
mentis meis muſicis.

Zephonias propheta.

CAPVT I.

Titulus. SERMO DOMINI factus eſt ad Zephoniã filium Chu A *Taxat atrocia ſodalis ex gentis ſcelera, pœnamq́ illis intentat.*
ſi,filij Gedaliæ,filij Amariæ,filij Hiskiæ, temporibus Io
ſiæ filij Amon regis Iuda. Conficiendo conficiam om-
nia è terra,dicit DOMINVS. Conficiam homines & iu-
menta,cõficiam aues cœli,& piſces maris, offendiculaq́
ſimul cum impijs. Excindã quoq; à ſuperficie terræ ho
mines, dicit DOMINVS. Extendam manum meam ſu-
per Iudam,& ſuper omnes habitatores Ieruſalem, & re-
liquias Baal ex iſto loco excindã, deinde & nomen Ke-
murim cum ſacerdotibus. Eos quoq; qui in tectis militiam cœli adorant, & qui B *ᵃAlij legunt,per Malchom.*
adorãt ac iurant per DOMINVM,iurantq; ᵃper regem ſuum. Eos quoq; qui à DO

ribus Damaſci, & ſuper [a]quartum non [b]reuocabo eũ, eo ꝙ comminuerint
Gilead raſtris ferreis. Et immittam ignem in domum Haſaëlis, qui deuora
bit palatia Benhadad. Et confringam uectem Damaſci, & excindam habi
B tatorem de ualle uanitatis, & tenentem ſceptrum de domo deliciarum. Et
abducetur captiuus populus Syriæ in Kir, dicit DOMINVS. Sic dicit DO
MINVS, Super tribus ſceleribus Gaſæ, & ſuper quartum nõ reuocabo eum,
ꝙ tranſtulerint perfectam captiuitatem, tradiderintꝗ́ [eam] ipſi Edom. Et
inijciam ignem in murum Gaſæ, qui deuorabit palatia eius. Excindamꝗ́
habitatorem de Aſoto, & tenentem ſceptrũ de Aſcalon, & inijciam manum
C meam ipſi Accaron, & peribunt reliquiæ Paleſtinorum, DOMINVS deus di
cit. Sic dicit DOMINVS, Super tribus ſceleribus Tyri, & ſuper quartum
nõ reuocabo eum, eo ꝙ tradiderint captiuitatem perfectam ipſi Edom, nec
memores fuerunt fœderis fraterni. Et inijciam ignem in murum Tyri, qui
deuorabit palatia eius. Sic dicit DOMINVS, Sup tribus ſceleribus Edom,
& ſuper quartum non reuocabo eum, eo ꝙ gladio perſequutus eſt fratrem
ſuum, & corruperit [c]uiſcera miſerationis ſuæ, & rapuit ira eius perpetuò, &
D indignationẽ ſuam ſeruauit in finem uſꝗ́. Immittamꝗ́ ignem in Theman,
qui deuorabit palatia Bozra. Sic dicit DOMINVS, Super tribus ſceleri-
bus filiorum Amon, & ſuper quartum non reuocabo eum, eo ꝙ diſſecue-
runt grauidas in Gilead, ut ampliarẽt terminum ſuum. Et accendã ignem
intra murũ Raba, & deuorabit palatia eius cum claſſico in die belli, & cum
tempeſtate in die turbinis. Trãſibitꝗ́ [d]idolum eorũ in captiuitatem, ipſum
& principes eius pariter, dicit DOMINVS.

[a] Alij legunt, ſuper quatuor.
[b] Non reuocabo eum, ſupple, furorẽ. Oratio ipſa obſcura eſt, abhorrens à Latinis auribus: nolui tamen mutare uerba prophetæ, ſed ſimul ſenſum explicare. Videtur ſumptum ex lege Exodi. 20. quum dominus dicit ſe ulturum patrum ſcelera in filijs in quartam uſq; generationem. Propheta igitur obijciens gentibus, quæ circa populum dei erant, perfidiam et crudelitatẽ, dicit, Quod ſemel atq; iterum, ac etiam tertio pepercit dominus, hoc longanimitatis ſuæ eſt, quarto tamen non impune tuleritis, hoc eſt, non ſemper parcet. Hoc ſenſu, etiã ſi iam tertio diſsimulauerim, & manum meam extentã retraxerim, at quartò iram aut furorem meum non reuocabo, hoc eſt, non parcam. Poteſt etiam legi, ſuper triplici ſcelere. Alij quatuor & tria intelligũt pro ſeptem, & ſeptem pro multis, hoc ſenſu, Licet iam ſæpe pepercerim, non tamen ſemper parcam.
[c] Hoc eſt, immiſericors, inhumanus fuit.
[d] Alij legunt, rex eorum.

CAPVT II.

Prophetia contra Moab, Iudam & Iſraelem.

A SIc dicit DOMINVS, Super tribus ſceleribus Moab, & ſuper quartũ non
reuocabo eum, eo ꝙ cõbuſſerit oſſa regis Edom in fauillam. Et mittam
ignem in Moab, qui uorabit palatia Kirioth, & morietur Moab in fremitu,
in claſſico, & in ſono buccinæ. Et excindã iudicem ex ea, atꝗ́ omnes prin-
cipes eius interficiã cum eo, dicit DOMINVS. Sic dicit DOMINVS, Super
tribus ſceleribus Iuda, & ſuper quartum non reuocabo ipſum, ꝙ abiecerint
legem DOMINI, & ꝙ ceremonias eius non cuſtodierint, ꝙ mẽdacia eorum
B ſeduxerunt eos, poſt quæ & patres eorum ambulauerunt. Et immittam
ignẽ in Iuda, deuorabitꝗ́ palatia Ieruſalem. Sic dicit DOMINVS, Super tri-
bus ſceleribus Iſraelis, & ſuper quartum non reuocabo eum, eo ꝙ uendide-
rint pro pecunia iuſtum, & pauperem pro pari [a]calceamentorum. Anhe-
lantes ſuper puluerem terræ in caput tenuium, & uiam pauperum [b]declina-
runt: deinde filius & pater eius ad eandem puellam ſunt ingreſſi, ut propha
narent nomen ſanctum meum. Ad hæc ueſtes pignore acceptas [c]extende
runt iuxta omnem aram, uinum eorum, qui iniuſte multati erant, biberunt
C in domo dei ſui. Et ego †deleueram Amorrhæum ante eos, cuius proceri Recenſet beneficia dei.
tas erat ut proceritas cedrorũ, eratꝗ́ robuſtus ut ſunt quercus, at fructus eius Num. 21. Deut. 2.
perdidi ſuperne, & radices eius inferne. Ego quoꝗ́ eduxi †uos de terra Ae Exod. 14.
gypti, & deduxi uos in deſerto quadraginta annis, ut poſſideretis terrã A-
morrhæi. Ad hæc excitaui de filijs ueſtris prophetas, & de iuuenibus ue-
ſtris Nazaræos. An hoc non eſt, filij Iſrael, dicit DOMINVS? Vos autem Contemnunt eos ciftat.
D dediſtis Nazaræis uinum bibere, & prophetis pręcepiſtis, dicendo, Ne pro
phetetis. En ego onuſtus nimiũ [b]premor, ſtrideoꝗ́ ſub uobis, perinde ac Pœnas eis pene minatur.
plauſtrum onuſtum manipulis premitur ac gemit. [c]Fruſtra erit ſi uelox fu
gere tentet, neꝗ́ fortis robore ſuo corroborabitur, robuſtus non eripiet ui-
tam ſuam. Qui arcum [manu] tenet, non ſubſiſtet: qui uelox eſt pedibus,
non euadet: & qui equo uectus fuerit, non eripiet uitam ſuam. Deinde qui
inter

[a] Alij legunt, conculcantes.
[b] Alij legunt, peruerterũt, was der fromm redt das uerkerend ſy. Alij intelligunt, uitant uias pauperum, ne cogantur eis dare quidpiam.
[c] Alij legunt, reclinarunt, hoc eſt amouerunt.

[b] Alij Meik actiue exponunt, Ego premam uos ſub graui onere, ut ſtridatis aut gematis perinde ac plauſtrum. Sed ſenſus quem ego ſequutus ſum, uidetur melior, quod deus conqueratur de Iſraelitis, quod ſe onerent peccatis & ſceleribus ſuis, hinc ſequi quod & deus eos in anguſtias ducturus ſit, è quibus eluctari non poſsint.
[c] Ebr. Peribit fuga à leui.

inter heroes magnanimus eſt, nudus aufugiet in die illa, dicit DOMINVS. III.
A Vdite uerbum iſtud, quod loquutus eſt DOMINVS contra uos, ô filij Iſrael, A
adeoq; ſuper omnem familiam quam eduxi de terra Aegypti, in hanc ſenten
tiam, Dũtaxat uos agnoui ex omnibus cognationibus terræ, ob id uiſitabo in uo-
bis omnes iniquitates ueſtras. Num eunt duo ſimul, inter quos [de hoc] nõ ſit
conuentum? Num leo in ſaltu rugit, ſi non ſit præda [propoſita?] Num catulus
leonis uocem ſuam edit de luſtro ſuo, quum nihil [prædæ cepit?] Num cadit auis
in laqueum [poſitum] in terra, quem non poſuerit auceps? Num laqueum de ter- B
ra aufert, quum omnino nihil ceperit? Num clanget cornu in ciuitate, ut populus
non paueat? Eſt ne malũ aliquod in ciuitate, quod DOMINVS non fecerit? Quia
non facit DOMINVS deus quidquã, niſi reuelet arcanum ſuum ſeruis ſuis prophe-
tis. Leo ſi rugiat, quis eſt qui non timeat? DOMINVS deus quum loquitur, quis
nõ prophetaret? Diuulgate in palatijs quæ ſunt in Aſoto & in palatijs terræ Ae
gypti, & dicite, Cõgregamini ad montes Samariæ, & uidete tumultus magnos in C
medio eius, ſunt in ea qui uim & calumniam patiuntur. Non enim nouerunt re-
cte facere, dicit DOMINVS, congerunt theſauros in palatijs ſuis per uiolentiam &
uaſtationem. Propterea ſic dicit DOMINVS deus, Anguſtiæ [tibi erunt,] idq; un
diq; in terra: [a]deijciet à te robur tuum, & diripientur palatia tua. Sic dicit DOMI-
NVS, Quemadmodũ paſtor eripit ex ore leonis duo crura, aut auris cartilaginem,
ſic eripiẽtur filij Iſraelis, qui habitãt in Samaria, in angulo lectuli, & in ſponda Da-
maſci. Audite & conteſtamini in domo Iacob, dicit dominator DOMINVS, deus D
exercituum: quoniam in die quum uiſitauero iniquitates Iſraelis ſuper eum, uiſita-
bo quoq; altaria Bethel, & diruentur cornua altaris, cadentq; in terram. Et percu
tiam ædem hyemalem cum æde æſtiuali, peribuntq; domus eburneæ, & finem ac-
cipient [b]domus magnificæ, dicit DOMINVS.

CAPVT IIII.

A Vdite uerbum iſtud uaccæ Baſan, quæ eſtis in monte Samariæ, quæ ui oppri A
mitis tenues, & comminuitis inopes, quæ dicunt dominis ſuis, Adfer, ut biba
mus. Iurauit DOMINVS deus in ſancto ſuo, quoniam ecce ueniũt dies ſuper uos,
& [a]auferet uos lanceis, & poſtremam partem ueſtri in ollis piſciculorum. Deinde
per rupturas erumpetis, quæq; antrorſum, mittetisq; in palatia, dicit DOMINVS.
Ite ad Bethel, & perfide agite: [ite] in Gilgal, augete præuaricationẽ, & adferte ma-
ne ſacrificia ueſtra, ſeruate tres dies decimas ueſtras. Et incendẽdo de fermẽto [ſa
crificium] laudis, ſpontaneas oblationes diuulgate: ſic enim [b]ſoletis, filij Iſrael, dicit
dominator DOMINVS. Dedi quoq; uobis munditiem dentium in omnibus ur- B
bibus ueſtris, & penuriam panis in cunctis locis ueſtris, ſed non eſtis conuerſi uſq;
ad me, dicit DOMINVS. Ad hæc pluuiam negaui uobis, dum adhuc eſſent tres
menſes ad meſſem, & pluui ſuper ciuitatem unã, ſuper aliam non pluui: pars una
[agri] compluebatur, & pars quæ non compluebatur, exareſcebat. Et diuertebãt
duæ uel tres ciuitates ad unam aliquam ciuitatem, ut biberent aquam, nec ſatiaban C
tur: adhuc tamen non eſtis conuerſi ad me, dicit DOMINVS. Percuſſi uos [c]robi
gine & aurigine, uarios ueſtros hortos, uineas ueſtras, ficus ueſtras atq; oleas ue-
ſtras deuorabat eruca, non tamen eſtis ad me conuerſi, ait DOMINVS. Miſi in-
ſuper in uos peſtem in uia Aegypti, & occidi gladio iuuenes ueſtros, cum captiui-
tate equorum ueſtrorum: & effeci ut aſcenderet fœtor caſtrorum ueſtrorum in na
res ueſtras, & non eſtis conuerſi ad me, dicit DOMINVS. [d]Subuertã uos, ut quũ D
deus[†] ſubuertit Sodoma & Gomorrha, eritisq; ſicut torris erutus de incendio, nec
tamen reuertemini ad me, dicit DOMINVS. Proinde ſic faciã tibi, ô Iſrael, & quãdo
quidem iſtud facturus ſum tibi, paratus eſto ut occurras deo tuo, ô Iſrael. Quo-
niam ecce [ipſe eſt] qui format montes, & creat [e]uentum, & annunciat homini me-
ditationem ſuam: qui auroram reddit caliginem, qui graditur ſuper excelſa terræ,

Exordio parat attentionem.

Propoſitio.

Non abſque nutu dei. Nihil ſit ſine cauſa.

Deus nõ punit niſi præmoneat.

Non tacendũ prophetis, quũ deus ſuo ſtimulat.

Secunda oratio incipit, eſtq; noua in ſtatu criminali. Intercurrit autem quiddam contra contemptum uerbi diuini. Deus perdet uos propter ſcelera ueſtra, quia eſtis populus peculiaris.

[a] Hoſtis ſcilicet.

[b] Vel, iſtæ plurimæ ædes.

Obijcit Iſraeli ſcelera grauiſſima, hortatur ad pœnitentiam, ni funditus perire uelint.

[a] Auferet, ſcilicet hoſtis, & partes poſteriores in ollas ponet, ut ſolẽt piſciculi, uis fiſchkeſſy.

Bibere facere per ironiam, quod ſua ſponte faciebant.

[b] Ebr. Amatis.

Circumloquutio eſt famis.

[c] Alij legunt, carbunculo & aurigine. Vide in minis legis Deut. 28.

Gen. 19. c

[d] Alij legunt in præterito, Subuerti uos, per Salmanaſar, &c. Sed uidetur panolethriam minitari.

[e] Vel, ſpiritum.

DOMINVS deus exercituum nomen eius.

CAPVT V.

A Vdite sermonem istum, ô domus Israel, quem de uobis sumo, lugubre scilicet carmen. [a]Cecidit, nec ultra resurget uirgo Israel: adflicta est ad terram, & non est qui eam erigat. Quia sic dicit DOMINVS deus, Vrbs de qua mille egrediebantur, centum faciet reliquos: & de qua egrediebantur centum, decem faciet reliquos in domo Israelis. Quoniam sic dicit DOMINVS ad domum Israelis, Inquirite me ut uiuatis, & nolite quærere Bethel, neque eatis in Gilgal, & per Berscheba nolite transire: nam Gilgal [b]transmigrans trãsmigrabit, & Bethel in nihilum redigetur. Quærite DOMINVM, & uiuite, ne ardeat instar ignis domus Ioseph, & deuoretur, nec sit qui extinguat Bethel. Vertunt iudicium in absynthium, & iustitiam in terram adfligunt. Qui facit [c]Cynosuram & [d]Booten, qui tenebras mortiferas conuertit in lucem matutinam, & diem nocte [e]obtenebrat: qui †euocat aquas maris, refunditque eas super faciem terræ: eius nomen est DOMINVS. Qui cõtorquet uastatorem super fortem, & uastatorẽ adducit super munitissimũ locum. Odio prosequuntur corripientẽ in [f]foro, & abominati sunt integra loquentem. Quandoquidem ergo uos cõculcastis tenuem, & onus frumenti ab eo accepistis, & ædificastis domus quadro lapide, non habitabitis in eis: uineas amœnissimas plantastis, at uinum earum haudquaquã bibetis. Ego enim noui quod præuaricationes uestræ multæ sunt, & peccata uestra ingentia, constringentes iustum, & accipientes pretium redemptorium, ut deijciatis pauperem in foro. Idcirco prudens hoc tempore silere cogitur, quandoquidem periculosum est. Quærite bonũ & non malum, ut uiuatis, sic enim erit DOMINVS deus exercituum uobiscum, quemadmodum dixistis. Odite †malum, & diligite bonum, & constituite iudicium in porta, si fortè beneficus sit DOMINVS deus exercituum reliquijs Ioseph. Idcirco sic dicit DOMINVS deus, exercituum dominus, In omnibus plateis lamentum [erit,] & in omnibus uicis dicent, Væ uæ. Et uocabunt agricolam ad luctum, & ad lamentum eos qui plãctus gnari sunt. In omnibus uineis erit lamentatio, quoniã transibo per mediũ tui, dicit DOMINVS. Væ desiderantibus diem DOMINI, ad quid enim [optatis] uobis diem DOMINI? Is enim tenebra est, & non lux. Quemadmodum si quis fugiat metu leonis, occurrat autem ei ursus: & quum domum uenerit manu sua innixus parieti, serpens eum mordeat. An non tenebrosus est dies DOMINI, & nõ lucidus? caliginosus absque splendore? †Odio prosequor atque abominor uestras ferias, nec odorabor in cœtibus uestris. Et quũ sacrificaueritis mihi holocausta & sacrificia uestra cibaria, non erunt mihi grata, gratulatorium sacrificium pinguium uestrorum non aspiciam. Remoue à me strepitum canticorum tuorum, & concentum nablorum tuorum non audiam. Profluat aquæ instar iudicium, & iustitia ceu torrens uehemens. Num sacrificia & cibarium sacrificium attulistis mihi in deserto annis quadraginta, ô domus Israel? [g]Portastis tabernaculum regis uestri, & placentam imaginum uestrarum, & sydus deorũ uestrorum, quos uobis fecistis. Trãsferam igitur uos ultra Damascum, dicit DOMINVS, cui nomen est deus exercituum.

CAP. VI.

A V Ae opulentes in Zione, quique fiduciam collocant in monte Samariæ, [a]celebratissimi præcipuarũ gentium, introierunt autem ad eos domus Israelis. Transite ad Kalenam, & uidete, illinc ite in Hemath [b]Rabba, descendite deinde in Geth Palestinorum, num [c]meliora sint ea regnis istis? num terminus eorum termino uestro latius prorogetur? [d]Qui in longinquum [e]reijcitis diem malum, solium autem uiolentiæ prope adducitis. Qui dormiunt in lectis eburneis, [f]indecore se distendentes in grabbatis suis, qui agnos ex grege comedunt, & uitulos pingues ex corte. Varijs modulationibus ad modum nabli concinunt, uidentur sibi perinde ac Dauid instrumenta musica comparare. Qui uinum in pateris potant, præstantissimis

Hoc caput cum sequenti nouũ sermonem continet, eiusdem argumenti cum superioribus, mutata nonnihil orationis figura. Quod enim superius simpliciter dixit, hic carmine elegiaco enunciat, perdendos Israelitas, idque ob scelera eorum: ostendit autẽ effugium malorum, si resipiscant, & ad dominũ conuertantur.

[a]Futura eloquitur per præterita propter certitudinem. Certißime corruet Israel.

[b]Paranomasia in Gilgal.

[c]Kima & [d]Kesil uarie exponunt, astra sunt septẽtrionalia. Propheta uult ostendere deum esse conditorem syderum.

[e]Ad illum deum scilicet currite, qui facit, nam non est contemnendus, quia omnipotens.

[f]Ebr. Porta, nam fora in portis erant.

[g]Quidam legũt, Honorastis scutis regem uestrum, & kium imaginem uestram, & Chochab deum uestrum.

[a]Alij legunt, celebratißima capita gẽtiũ. Oportet autem subintelligas quidpiam, quos montes olim incoluerũt famigeratæ & celebratæ gentes.

[b]Alij legũt, Hemath magnam.

[c]Alij legunt, an non meliora sunt regna uestris, & tamen subuertentur.

[d]Hic repetendum erat, Væ uobis: sic etiam in sequentibus periodis subintelligẽdum.

[e]Aliqui paßiue legunt, reiecti estis ad diem malum.

[f]Vel, luxuriantes, excedentes modum in dormiendo, lasciuientes.

Ad cultum creat. Isaie 9. b Adcultum ... Mica... Sophon. 1. d Rom. 12. b Psal. 96. d Iere. 30. b Ioel 2. c Sophon. 1. d Esa. 1. d Malach. 1. a Act. 7. e Luc. 6. d

tissimis ungentis delibuti, neq; illis dolet q; Ioseph atteritur. Idcirco nūc in capti-
uitatem abibunt, ipsiq; inter primos captiui abducentur, tum recedet conuiuium
Iere. 51.b luxuriosorum. Iurauit †DOMINVS deus per ᵃsemetipsum, dicit DOMINVS deus
exercituum, Fastum Iacob auersor ego, palatiaq; eius odi, concludamq; ciuitatem
& quidquid ᵇin ea est. Eueniet quoq;, ut si reliqui fuerint decē uiri in domo una, C
moriantur. Quos tollet cognatus aliquis, aut uespillo, efferendi gratia uidelicet,
ossa domo, dicetq; ei qui intra parietes est domus, Est tibi adhuc quispiam? Qui
respondebit, Nemo: simulq; dicet, Tace, neq; enim meminisse nominis DOMINI
oportet. Quoniam ecce DOMINVS præcipit, & domum illam magnam scissuris,
paruam uero illam fissuris feriet. Num in rupibus equi currūt? num bobus quis-
piam arat? Quandoquidem iudicium in fel, & fructum iustitiæ in absynthiū uer- D
tistis. Qui gaudent in re nihili, & dicunt, An non in robore nostro cornua nobis
sumpsimus? Quoniam ecce ego excitabo super uos, ô domus Israel, (dicit DOMI
NVS deus exercituum) gentem, quæ uos ab ea parte qua itur Hemath, usq; ad flu
uium ᶜoccidentalem adfligent.

CAP. VII.

TAle quid ostendit mihi DOMINVS deus, Ecce ᵃexamen locustarum in princi- A
pio quum renascens herba cresceret, & ecce post detonsionem regis [repullu-
labat.] Factumq; est, quū omnino herbam terræ absumpsissent, ut dicerem, DO-
MINE deus, propitius sis quæso, quis Iacob eriget? paruus enim est. DOMINVS er
go huius rei gratia pœnitentia ductus est, dixitq; DOMINVS, Nequaquam fiet.
Rursus tale quid ostēdit mihi DOMINVS deus, En uocans ad litem in igne DOMI-
NVS deus, deuorauitq; abyssum profundam, partemq; agri absumpsit. Tum di-
xi, DOMINE deus, Cessa obsecro, quis enim excitet Iacob? siquidem paruus est. B
DOMINVS itaq; hac de causa pœnitentia ductus est, dixitq; DOMINVS deus, Nec
istud fiet. Sic ergo ostendit mihi, En dominus constitit super murū ad normam
extructum, habebatq; normam manu sua. Tum dixit DOMINVS ad me, Quid tu
uides ô Amos? Respondi, Normam. Aitq; dominus, En ego ponam normam
in medium populi mei Israelitici, nec ultra ᵇpertransibo eum. Excelsa Isaac uasta-
buntur, & ᶜsanctuaria Israelis in solitudinem redigentur, egoq; contra domum Ie-
roboam gladio insurgam. Amasias autē sacerdos in Bethel misit ad Ieroboam C
regem Israelis huiusmodi mandatis, Amos coniurationem fecit cōtra te in medio
domus Israelis, nec poterit tellus omnes sermones eius ferre. Sic enim Amos di-
xit, Ieroboam gladio morietur, & Israel certissime captiuus è terra migrabit. Ad
hæc ad ipsum Amos Amasias dixit, Propheta, uade & fuge in terram Iuda, illicq;
pane uescere, illicq; prophetare, in Bethel autem ne posthac prophetes, quoniam
ᵇsanctio est regis, adeoq; ædes regia. Respondens autem Amos Amasiæ, dixit,
Ego neq; propheta eram, neq; ᶜfilius prophetæ, sed bubulcus, sycomora stringens. D
Tulit autem me DOMINVS quum greges sequerer, dixitq; ad me DOMINVS, Va-
de & uaticinare contra populum meum Israel. Audi igitur uerbum DOMINI, Tu
dicis, Ne prophetes contra Israelem, neq; contra domū Isaac ᵈloquare. Idcirco DO
MINVS sic dicit, Vxor tua in ciuitate scortabitur, filij uero tui ac filiæ tuæ gladio ca
dent: insuper terra tua fune distribuetur, tu uero in terra polluta morieris, & Israel
certissime captiuus è terra sua migrabit.

CAP. VIII.

DOMINVS deus tale quid mihi ostendit, En canistrum ᵃæstiuum, dixitq;, Quid A
tu uides Amos? Dixiq;, Canistrum æstiuum. Tum ait ad me DOMINVS, Fi
nis uenit super populum meum Israel, non ultra ᵇpertransibo eum. Et ululabunt
cātica templi in die illa, dicit DOMINVS deus, ᶜmulta cadauera [hostis] prosternet,
idq; silētio. Audite istud uos, qui anheli absorbetis pauperes, & adflictos è ter
ra exterminatis, dicētes, Post mensem uenum exponemus annonam: & exacta he
bdomade aperiemus frumentum, Epha diminuemus, siclo autem addemus, & bi-

ᵃEbr. In anima sua.

ᵇEbr. Plenitudinem eius.

ᶜFluuium intelligit Aegyptium.

Prior pars huius capitis uisiones aliquot continet: altera pars continet sacerdotis calumniā & responsionē prophetæ.

ᵃ Alij legunt, fictor uel fingens locustas. Tondentur in Vere luxuriantes segetes, quod renascebatur, à locustis fuit corrosum & perditū. Alij tempus autumnale intelligunt, ad prata referentes, ut lenesch sit cordum.

ᵇPotest etiā legi, Nō ultra efferuescam in eum.

ᶜSanctuaria uocat delubra quæ idolis consecrata erant, quæ ipsi pro sanctuarijs habebant.

ᵇVel, sanctuarium est regis, adeoq; sedes regni.

ᶜFilij prophetarum, discipuli sunt prophetarum.

ᵈEbr. Non stillabis.

ᵃ Alij legunt, canistrum autumnale, in quod poma æstiua aut autumnalia colliguntur. Ludit autem in kaiz & kez.

ᵇVel, Non ultra præteream eum, hoc est, non ultra efferuescā in eum, sed semel funditus perdam.

Cohæret superiori, perstat enim in enumeratione scelerum populi Israelitici, pro quibus grauissime mulctādi erāt.

ᶜEbr. Multum cadauer projectet sile. Nā has uox est, quæ imperat silentium.

Ir machend den armē vß, das er syrabēt hat, vnd vß dem lād müß von huß vnd hof/oder müßig gon siner güteren beroubt.

B lancem dolo deprauabimus, ut comparemus [nobis] tenues argento, & inopem
pro pari calceamentorum, deinde & quisquilias frumento distrahemus. Iurauit
DOMINVS per excellētiam ipsius Iacob, Non perpetuò obliuioni tradam omnia
opera eorum. An non huius rei gratia terra contremiscat? an non omnis eam in-
habitās lugeat? Quin uniuersa ea ut fluuius intumescet, expellet ac absorbebitur,
C ut Aegyptiorum fluuius. Quo die (inquit DOMINVS deus) efficiam, ut sol occi-
dat in meridie, claraq́ue luce terram tenebris obducam. Vertam deniq́ue dies uestros
solēnes in luctū, & uniuersa cantica uestra in carmen lugubre. Inducam omnium
lumbis saccum, omnibusq́ue capitibus caluitium, efficiamq́ue ut luctus sit qui in mor-
te unice dilecti esse solet, & finem eius ut diem amarum. En dies ueniūt, dicit DO
MINVS deus, ut missurus sim famem in terram, non panis quidē famem, aut aquæ
D sitim, sed audiendi uerba dei. A mari enim ad mare oberrabunt, & ab Aquilone
usq́ue ad Orientem uagabuntur quæsitū uerbum DOMINI, nec inuenient. Eo tem
pore uirgines elegantes iuuenesq́ue siti exanimabuntur. Qui iurant per [a]delictum
Samariæ, dicuntq́ue, Deus tuus in Dan uiuit, & uiuit uia Bersaba, cadent, nec ultra
resurgent.

[a] *Delictum Dan uitulus est, nā hinc fons delicti.*

CAP. IX.

Vniuersum Israelem in captiuitatem abducendum, & tamen reducendum esse, deflectens in fine ad prædictionem felicitatis in regno Christi.

A VIdi dominum stantem super aram, qui dixit, Feri superum [a]limen ut commo-
ueantur postes, & uniuersorum capitibus uulnus inflige, extremū autem eo-
rum gladio occidam. Nullus ex his fuga elabetur, nec euadet ex eis quispiam, si e-
tiam euadere conetur. Si fodiendo inferos penetrarint, illinc manus mea eos acci
piet: & si in cœlum conscenderint, illinc eos detraham. Quod si in uertice Carme
li fuerint absconditi, scrutabor, & illinc tollam eos: & si subduxerint se ab oculis Psal.138.a
meis in fundum maris, inde mandabo serpenti ut mordeat eos. Si uero ante ho-
stes suos in captiuitatem abierint, illinc pręcipiā gladio ut eos interficiat, ponamq́ue Ierem.44.a
B oculum meum super eos ad malum, & non ad bonum. Ad hæc tāget DOMINVS
deus exercituum terram, & liquescet, & lugebunt omnes qui habitant in ea: quin
uniuersa ea ut fluuius intumescet, & absorbebit ut fluuius Aegypti. Qui ædificat
ascensus suos in cœlis, & fasciculum suum in terra fundat: qui euocat aquas maris, Supra 5.a
& refundit eas super faciem terræ: DOMINVS est nomen eius. An non sicut filij
Aethiopum uos estis mihi, ô filij Israel, dicit DOMINVS? An non Israelem de ter-
C ra Aegypti adduxi, & Palestinos de Caphtor, & Syrum de Kir? En oculi DOMI-
NI dei contra [quodq́ue] regnum peccatis [deditum,] ut [b]deleam illud è terra, & do-
mum Iacob omnino non delerem? dicit DOMINVS. Quoniam ecce mando, & ex
agitabo domum Israel inter omnes gentes, ut exagitatur [frumentum] in uanno,
fasciculus uero non cadet in terram. Gladio occumbent omnes peccatores popu
li mei, qui dicunt, Non aduentabit, neq́ue anteuertet nos malum. Die illa excita- Act.15.a
bo tabernaculum Dauidis collapsum, & sæpe circundabo rupturas eius, demoli-
D tionesq́ue eius instaurabo, reædificaboq́ue eam ut retro temporibus. Vt possideant
reliquias Edom, & omnes gentes quæ nomine meo uocantur, dicit DOMINVS, fa
ciens istud. Ecce dies uenient, inquit DOMINVS, ut apprehendat arator messorē,
& calcator uuarum spargentem semen, stillabuntq́ue montes succum dulcem, & o-
mnes colles liquescent. Et †restituā captiuos populi mei Israel, & ædificabūt ciui Ioel 3.d
tates uastatas, & [eas] inhabitabūt: plantabunt uineas, uinumq́ue earū bibēt: facient
hortos, & fructum eorum comedent. Ego plantabo eos in terra eorum, nec euel
lentur ultra è terra sua quam dedi eis, dicit DOMINVS deus tuus.

[a] *Alij legūt, cardinē.*

[b] *Alij sine interrogatione legunt, Alia regna perdam, uos non perdam.*

Abdias

Ierem.49.c VISUM Abdiæ, Sic dicit DOMINUS deus ipsi Edom, Ru A
morem audiuimus à DOMINO, legatumq́ ad gentes
missum ᵃesse. Agite, insurgamus aduersus eum in præ
lium. En paruulum dederam te inter gentes, ut uehe-
menter despectus esses. Superbia cordis tui seduxit te
qui habitas in petrarum cauernis, & cuius habitatio in
editis est, qui in corde suo dicit, Quis me in terrã detra-
Ierem.49.a heret? Si in altũ ut aquila conscẽderis, nidumq́ tuum B
inter astra collocaris, illinc te detrahã, dicit DOMINUS.
Si fures in te uenissent, populatoresq́ nocturni, quomodo esses excisus? an non
quantum satis sibi fuisset, furati essent? Si uindemiatores uenissent in te, an non ra
cemos aliquos reliquos fecissent? Quomodo peruestigata sunt [ea quæ sunt] ipsius
Esau, & thesauri eius perquisiti? Ad terminum usq́ mittẽt tibi socij tui & confœ- C
derati, seducent te, & præualebũt contra te hi, quibus cum tu pacis fœdere iunctus
Ibid.49.c es: panis tuus sub te uulnus ponet, nulla est in eo prudentia. An †non illa die (di
cit DOMINUS,) perdam sapientes de Edom, & prudentiam de monte Esau? Qui
in te (ô Theman) animi corporisq́ uiribus ualent, formidabunt, eo q́ occidione
excindetur quisque é monte Esau. Propter uim & iniuriam qua affecisti fratrem D
tuum Iacob, pudor te obteget, excinderisq́ perpetuò. Eo enim tempore, eo in-
quam tempore, quo hostes alieni exercitum eius captiuum abduxerũt, tu ex aduer
so stabas: quumq́ exteri portas eius essent ingressi, superq́ Ierusalem sortem edu-
Docet à quibus caueant. xissent, tu quoq́ ceu unus ex eis eras. Ne conspiciaris in die fratris tui, in ᵇdie in-
quã, quo aliena ei [accederint,] neq́ læteris eo die quo filijs Iuda suus interitus [ue-
niet:] neq́ magnifice glorieris ore tuo, quum adflictio [ingruerit.] Ne uenias in E
portas populi mei quo die ipsi intereunt: ne inquam conspiciendum te præbeas
quum mala ipsis [ingruunt,] quoq́ die intereunt: neq́ inijciantur [manus tuæ] in
exercitũ eius quũ aderit dies eius ut perdatur. Ne steteris in biuio, ut eos qui ex eis
éuaserunt, interimas: neq́ concludas eos qui ex eis reliqui facti sunt, in die quo [ab
hostibus] anguntur. Prope enim est dies DOMINI super omnes gentes, quemad
Apostropha ad filios Israel. modum fecisti, fiet tibi: talio quæ tibi debetur, recidet in caput tuum. Quoniam F
sicut [uos] qui estis in monte sancto meo, bibistis, sic quoq́ bibent omnes gentes,
idq́ iugiter: bibent inquam, & deglutient, eruntq́ ac si nunquam fuissent. At in
monte [meo] Zion ᶜreliquiæ supererũt quæ seruantur, & sanctuariũ [quoddam,]
& domus Iacob eos occupabit, qui ipsam antea occupauerant. Erit præterea do-
mus Iacob ignis, & domus Ioseph flamma, domus uero Esau stipula erit, exarde-
scentq́ in eos, & deuorabunt eos, nec supererunt reliquiæ domui Esau, quoniam
DOMINUS loquutus est. Occupabunt item Austrũ, nempe montem Esau, & de G
diues ᵈcampi Palestinos: possidebunt etiã campos Ephraim, & campos Samariæ,
Beniamin autem ᵉGilead. Migratio huius exercitus filiorum Israel, qui sunt inter
Chananæos usq́ Zarpha. Migratio autem Hierosolymorũ quæ est in Sepharad,
possidebunt ciuitates australes. Et seruatores ascendent in montem Zion, ut iu-
dicent montem Esau, regnum autem erit DOMINI.

Idumælo sua scelera obijcit, & fata prædicit, in fine quædã de regno Christi interserit.
ᵃHuiusmodi scilicet mandatis.

Amplificat eorũ uastationem per comparationem: Nihil reliquum facient in te, tota uastaberis.
Mittent auxiliares, scilicet copias.
Largitiões tuæ quas confœderatis misisti, damno te afficient, tam abest ut auxilio tibi fuerint.

ᵇ*Ebr. In die peregrinitatis aut alienationis ipsius.*

ᶜ*Ebr. Euasio.*

ᵈ*Loca humiliora terræ Iudaicæ Palestinos occupabunt.*
ᵉ*Supple possidebit.*

CAPVT I.

Expositio est aut narratio historica gestæ rei: Qualiter Ionas officium à domino demandatum detrectarit, & postea periculo admonitus exequutus sit.
[a] Alij prædica.
[b] Tharsis alij mare Mediterraneum intelligunt.

A FACTVM est uerbum DOMINI ad Ionã filium Amithai in hũc modum, Surge, uade in Niniuen urbem magnam, & [a] clama contra eam, ascendit enim conscelleratio eorum ante conspectum meum. Surrexit igitur Ionas ut fugeret in [b] Tharsis à cõspectu DOMINI, descendẽsq; Iapho, nauem euntem in Tharsum reperit, & dato naulo eius, conscendit in eam, ut cum illis ueniret Tharsum.
DOMINVS autem excitabat uentum magnum in mari, factaq; est ingens tempestas in mari, ita ut cogitare [quis-
B piam posset] nauem esse confringendam. Timuerunt ergo nautæ, clamauerũtq;
quisq; ad deum suum, eiecerunt etiam arma quæ in naui erant in mare, ut [nauis]
hisce leuaretur. Porrò Ionas ad carinæ latera descẽderat iacens & dormiens. Accedens aũt gubernator nauis ad eum, dixit, Quid tu hic stertis? surge inuoca deum tuum, an fortè sese deliberaturus sit de nobis deus, ne pereamus. Dixerũt autem quisq; ad proximum suum, Agite, sortiamur, ut cognoscamus cuius gratia pericu-
C lum illud nobis [accidat.] Ductis itaq; sortibus, sors in Ionam cecidit. Dixerunt ergo ad eum, Indica quæso nobis, unde sit nobis hoc malum. Quid est tibi negotij? & unde nam uenis? aut quæ patria tua? ex qua gente es tu? Respondit eis, Ebræus sum ego, & [c] timeo DOMINVM deum cœli, qui & mare & continẽtem fecit. Timuerũt autem uiri isti ingenti timore, dixeruntq; ad eum, Cur istud fecisti? (nouerant enim uiri illi eum à facie DOMINI fugisse, siquidem illis indicauerat,) dixerunt ergo ad eum, Quid tibi faciemus ut nobis tranquillũ fiat mare? nam mare magis magisq; increscebat ac æstuabat. Dixitq; ad eos, Tollite me, & in mare me abijcite, tum tranquillum fiet uobis mare: noui enim propter me esse hanc tempesta-
D tem magnam quæ uobis imminet. Conabantur aũt uiri illi nauem remigãdo ad terram subducere, neq; potuerunt, q; mare magis magisq; contra eos efferebatur. Clamantes itaq; ad DOMINVM, dixerũt, Ne quæso pereamus DOMINE [d] istius hominis gratia, neq; nos sanguinis innoxij reos agas, tu enim DOMINE quod uoluisti, fecisti. Accipientes igitur Ionam, deiecerunt eum in mare, constititq; mare ab æstu suo. Viri autem illi timuerunt DOMINVM ingenti timore, quin & sacrificia DOMINO sacrificarunt, ac uota nuncuparũt. Porrò DOMINVS piscem magnum præparauit, qui deuoraret Ionam, † fuitq; Ionas in uisceribus piscis tribus diebus & tribus noctibus. Math. 12. c 16. a Luc. 11. d 1. Cor. 15. a

[c] Timeo, id est, colo: nam timor domini uerus est cultus.

[d] Ebr. In uita istius hominis, & ne des super nos sanguinem innoxium.

CAP. II.

Carmẽ gratulatorium pro beneficio à domino exhibito.

A ORauit ergo Ionas de uisceribus piscis ad DOMINVM deum suum, dixitq;,
Ex angoribus meis ad DOMINVM † clamaui, & annuit mihi. Psal. 119. a
De uentre inferorum uociferabar, & tu exaudiebas uocem meam.
B Deiecisti me in profundum in cor maris, ut fluuius me circundaret, omnes fluctus tui undæq; tuæ super me transirent.
Cogitabam ego, abiectum me esse à conspectu oculorum tuorum, uerũtamen rursus templum sanctitatis tuæ uidebo.
C Circundederant me aquæ usq; ad animam, abyssus circunquaq; me concluserat, carectum implicitum erat capiti meo. Psal. 68. a
Ad fissuras montium descenderam, terra uectibus suis perpetuò me [concluserat,] tu autem ab interitu uitam meam reduxisti ô DOMINE deus.
Quum fermè animam agerem, memor fui DOMINI, uenitq; oratio mea ad templum sanctitatis tuæ.
D Qui obseruant [a] funes uanitatis, beneficentiam suam derelinquunt.

[a] Alij legunt, uanissimas uanitates.

Ego

Ego autem uoce gratulatoria tibi sacrificabo, quæcq́ uoui persoluã: ipsa
salus DOMINI est.

CAP. III.

A MAndauit autem DOMINVS pisci, & euomuit Ionam in aridam. Fa-
ctusq́ sermo DOMINI secundo ad Ionam in hunc modum, Surge, ua
de in Niniuen ciuitatem magnam, & prædica in ea prędicationem quã sum
ad te loquutus. Ionas igitur surrexit, & abijt in Niniuen iuxta uerbum DO
MINI. Porrò Niniue urbs erat magna *deo, trium dierum itinere. Cumq́
B cœpisset Ionas ingredi urbem itinere diei unius, clamauit & dixit, Adhuc in
Matth. 12. d Luc. 11. c tra quadraginta dies Niniue subuertẽt. †Crediderũt itaq́ ciues Niniuitæ
deo, & ieiunio indicto à magno ad paruum usq́ saccos induerunt. Perue-
nit res hæc ad regem Niniues, qui de solio suo consurgẽs, paludamento suo
C à se posito, saccum induit, & in puluere sedit. Ad hæc quoq́ per urbem Ni-
niuen ex decreto regis & magnatũ publico edicto proclamauit in hanc sen-
tentiam, Neq́ homo neq́ iumentum, neq́ armenta neq́ greges quidquam
gustent, neq́ pascantur, & aquam ne bibãt, quin saccis operiantur & homi-
nes & iumenta, strenueq́ clamitent ad deum, conuertantur deniq́ quisq́ à
Ierem. 18. b Ioel 2. c uia sua mala, & à uiolentia ac iniuria quæ est in manibus eorum. Quis scit D
si conuertatur deus & pœnitudine ducatur, auersus à furore iræ suæ, ut non
pereamus? Vidit itaq́ deus opera eorum, nempe q̃ à uijs suis malis auersi
essent, & deus quoq́ pœnitentia ductus est super malo quod illis inferre de
creuerat, & non intulit.

Redimitus Ionas, functionis suæ restitutus, iuxta imperium domini prædicat. Exemplum hic ueræ pœnitentiæ.

*Alij dei legunt, non erat duntaxat hominum iudicio magna, sed dei quoq́.

CAPVT IIII.

A DOluit hoc Ionæ, idq́ admodum uehementer, iratusq́ cum DOMINO
expostulauit ac dixit, Quæso DOMINE, an nõ hoc est quod dixi dum
Psal. 85. a Ioel 2. c adhuc in terra mea essem? & ob id fugã in Tharsis maturaui, q̃ †nouissem
te deum esse propensum ad misericordiam, misericordem, longanimum, &
multæ beneficentiæ, tum deniq́ talem quem mali pœniteat. Tolle igitur
B quęso DOMINE à me animam meam, quoniam ut moriar q̃ ut uiuam satius
mihi fuerit. Dixit ergo DOMINVS, Num iuste tibi irasci uideris? Egressus
est itaq́ Ionas ex urbe, seditq́ ad Orientem ciuitati, fecitq́ sibi eodem loci tu
gurium, seditq́ sub illo in umbra, quousq́ uideret quid urbi accideret. Pa-
rauit autem DOMINVS deus *kikaion, quæ ascẽdit super Ionam, ut umbram
C capiti eius faceret, ut eriperet eum ab adflictione sua. Lætatus est autem Io
na de kikaion magno gaudio. Parauit ergo deus, quum postero die auro-
ra exoriretur, uermem quendam, qui kikaion læderet ut exaresceret. Orto
autem sole, adduxit deus Eurum torrentem, ut sol feriret caput Ionæ, ut pe-
nè exanimatus, animo suo mortem postularet, dicens, Mori q̃ uiuere satius
mihi fuerit. Dixit itaq́ deus ad Ionã, Num iuste tibi uideris irasci propter
D kikaion? Respondit, Iusta est ira mea, ut etiam mori [cupiam.] Aitq́ DO-
MINVS, Tu parci cupis kikaion, pro quo nihil laboris insumpsisti, neq́ il-
lud enutrijsti, quod intra unius noctis spatium enatum, intra unius diei spa
tium perijt, & ego à Niniue urbe tam magna malum nõ depellerem, in qua
sunt supra duodecim myriades hominum, quorum nullus inter dexteram
suam & sinistram discernit, deinde & iumenta multa?

Natura & clementia dei erga creaturas suas hoc caput ostenditur, rursus quàm tumida caro etiam in sanctissimis hominibus, quæ sibi cõsultũ uult cum iactura proximorũ.

*Quum nemo certi quid dicat de kikaion, uocem Ebraicam reliqui. Virgultum quoddam est, quod in tantum excreuit ut Ionæ umbram faceret.

CAPUT I.

Sermo est criminatorius, in quo et Israelitis & duabus tribubus ob ingentia eorum flagitia extremum interitum minatur.

A SERMO DOMINI, qui factus est ad Micheā Mo Titulus.
rasthiten, in diebus Iotham, Ahas & Ezechiæ re-
gum Iuda, quem contemplatus est contra Sama-
riam & Ierusalem. Audite populi uniuersi, atten Exordium.
de terra et quidquid in ea est, sitq; DOMINUS deus Esa. 1.A
testis contra uos, dominus inquam de palatio san
ctitatis suæ. Ecce enim DOMINUS egreditur de Propositio.
loco suo, & descendens super excelsa terræ calca-
B bit. Sub illo montes colliquescent, & ualles sese
discident, perinde ac cera à conspectu ignis, & sicut aquæ quæ impetu quo-
dam in præceps labuntur. Propter defectionem Iacob uniuersum istud Causa.
[eueniet,] & propter peccata domus Israel. Quod nam est scelus Iacob, an Subiectio.
non Samaria? & quæ excelsa Iuda, an nō Ierusalem? Redigam igitur Sama
riam in agri aceruum, & in plantationes uineæ, & impellam lapides eius in
uallem, fundamentaq; eius reuelabo. Ad hæc sculptilia eius contundētur,
& omnes mercedes eius igne exurentur, & omnia [a]idola eius uastabo, quo-
C niam de mercede scorti collegit, ad mercedem ergo scorti redigētur. Hanc Docet le... quid lacessit se ipsa.
ob rem plangam & ululabo, incedam lacerus & nudus, edamq; plāctum ut
dracones, & luctum ut iuuenes struthiones. Quoniam plaga eius despera
ta est, pertinget enim ad Iudam, peruenitq; usq; ad portam populi mei usq;
Hierosolyma. In Gath ne nuncietis, omnino ne ploretis, propter domum
[b]Aphra in puluere te uolutato. Transi [c]quæ habitas in Saphir turpiter pu
defacta. Non egressa est habitatrix Zaanan ad luctum, Beth Ezel accipiet
à uobis stationem suam. Quoniam doluit propter bonum habitatrix Ma
D roth, quodq; malum à DOMINO ad portam Ierusalem descenderit. Iunge
currum ad equos uelocissimos tu habitatrix Lachis, quæ prima occasionem
peccandi præbuisti filiæ Zion, in te enim deprehensa sunt scelera Israelis.
Idcirco dabis [d]missilia ad Moreseth [quæ est] Gad, domus Achsib ad men-
dacium regibus Israelis. Ad hæc depopulatorem tibi adducam habita-
trix Maresa, ad Adullam usq; ueniet [e]gloria Israelis. Calua reddere & ton Marech ... propheta.
dere super filios tuos delicatos, profer caluitiū tuum sicut aquila, quoniam
à te transmigrabunt.

CAP. II.

A VAe his qui cogitant uana, qui facinora praua patrant in cubilibus suis:
prima luce designant illud, quandoquidem uiribus pollent. Concu-
piscūt agros & rapiunt, domibus inhiant & auferunt eas, uim inferūt cuiq;
& domui eius, cuiquam inquam & hæreditati eius. Idcirco sic dicit DOMI-
NUS, En ego quoq; contra familiam istam malum cogito, unde ceruices ue-
B stras subducere non poteritis, neq; incedetis elati, tempus malum est. Die il
lo sumet [quispiam] de uobis [a]dicterium, & planget planctu lugubri, dicēs,
Vastādo uastati sumus, partem populi mei commutauit, [b]quomodo quod
ablatū est mihi uendicabo? agros nostros [c]distribuit. Proinde nō erit qui
funem in sortem tibi proijciat in congregatione DOMINI. Ne [d]prophete-
tis, prophetabunt, non prophetabunt illis, ne apprehendat eos ignominia.
* An nō dictum est à domo Iacob, Num breuis factus est spiritus DOMINI?
C Num ista sunt studia eius? An non uerba mea bona sunt his qui recte ince-
dunt? Equidem [e]non adeo pridem populus meus hostis in morem insur-
rexit, è regione ueste & pallio impetuose spoliabant eos qui secure præteri-
bant,

[a] Ebr. Molestias eius: dicuntur idola molestiæ, & reuera aliud nihil sunt.
[b] Nomina fingit pro re nata, sed paronomasia est in Ebraicis dictionibus, quæ reddi non potest.
Aphra puluerulenta.
Saphir pulchra.
Zaanan, quæ exit uel munit.
Ezel quæ uicina est.
Maroth amara.
[c] Ebr. Vobis.
[d] Alias munera.
Moreseth, Achsib, ficta nomina ad rem præsentem.
[e] Gloria Israelis uidetur poni pro ignominia per antiphrasim, uel gloria Israelis longe exulabit.

Oratio noua, in qua misere perditos dicit Israelitas, & iniustitiā eorum taxat, quorū tota uita sit in oppressione pauperum.
[a] Vel, celebre carmen uel parabolam.
[b] Vel sic, quomodo mihi mea auferet? agros nostros quæ nobis reddi deberent, ipse distribuit.
[c] Dominus scilicet per hostem Assyrium.
[d] Ebr. Ne stilletis: sic impij loquebatur prophetis: dicit ergo dominus, Stillabunt, id est, omnino prophetabunt: iam corrigit, imò præstaret, ut illis hominibus nihil prophetarent, nam nihil inde quàm ignominiam referunt.
* Quæstionē quæstiōe refellit, An non uos freti misericordia dei, sic dicitis, Deus misericors est, nō perdet nos. Sed promissiones meæ non firmæ sunt cum impijs, sed cū his qui pij sunt. Ergo uana ista fidutia nihil efficietis. Alij aliter legunt, ut propheta ista omnia asserat.
[e] Ebr. Heri aliqui legunt ex opposito.

bant, ut illis sit [f]qui bello redeunt. [Ad hæc] mulieres populi mei è domo delicata
eiecistis, abq́ infantibus eius honorem meum abstulistis, idq́ perpetuò. Surgite,
& ite, non enim erit [g]hæc requies, eo quod [h]polluta est corruptaq́, & funis nimium in
tentus. Si uir essem [i]spiritum sequens, & mēdacium [k]concinnās, prophetaremq́ D
tibi de uino & sicera, propheta essem pro hoc populo. Congregans [l]congrega-
bo uniuersum te Iacob, & omnino colligam reliquias Israelis, comprimam eas in
unum ut oues Bozra, ut gregem in septo suo, tumultuabuntur præ hominibus.
[m]Ascendit perruptor ante eas, erumpent, & transibunt per portam, exibuntq́ per
eam, [n]rexq́ eorum ante eas transibit, & [imminebit] DOMINVS capitibus earum.

[f] Alij legunt, ut qui bello capti sunt.
[g] Hæc, scilicet terra, quia euomet uos propter flagitia, ut in ea quiescere ac manere non poteritis.
[h] Potest etiam legi, pollutio corrumpet.
[i] Spiritū, nēpe malū.
[k] Potest legi in tertia persona, Si quispiam esset qui iactaret spiritum, & mendacia cōcinnaret, is propheta esset uobis idoneus & gratus.

CAPVT III.

Contra prauos magistratus.

Porrò dixi, Audite quæso capita Iacob, & tyranni domus Israelis, An non [con A
ueniebat] uos ius & æquum nosse? Qui bonū oditis, malum uero diligitis:
quī pellem eorum ab eis diripitis, atq́ carnem eorum ab ossibus eorum. Qui scili
cet carnem populi mei deuorauerunt, & detraxerunt pellem eorū ab eis, atq́ ossa
eorum nudarunt: quin & frustillatim explicant ceu [posituri] in ahenum, & ut car
nem in ollam. Tum clamabunt ad DOMINVM, sed non respondebit eis, quin fa
ciem suam eo tempore abscondet, quemadmodum & ipsi malitiæ suæ studuerūt. B

Oratio quæ hic incipit, tēporibus Ezechiæ dicta, deinceps per tria capita durat. Comminatoria est, contra proceres uatesq́ regni. Inseruit quædam de regno Messiæ.

[l] In persona dei loquitur.
[m] Ascendit, id est, in expeditione est hostis.
[n] Potest etiam legi, Malcham eorum, idolum eorum.

Contra falsos prophetas.

Sic dicit DOMINVS contra prophetas seducētes populū meum, mordent den-
tibus suis, & pacem pollicentur: ijs uero qui in os eorū nihil iaciunt, bellum denun

Poena pseudoprophetarum.

ciant. Idcirco nox uobis uice uisionis irruet, tenebræq́ pro diuinatione. Et oc-
cumbet sol super prophetas illos, diesq́ super eos obtenebrescet. Pudefiēt uiden
tes, & diuini erubescent, superum mentum obuoluent, quia non est qui ex deo re-

Officium ueri prophetæ.

spondeat. Veruntamen ego uirtute spiritus diuini plenus sum, iudicio & forti C
tudine, ut annunciem ipsi Iacob defectionem suam, & Israeli peccatum suum. Au
dite quæso istud capita domus Iacob, & tyrāni domus Israelis, qui à iusto & æquo
abhorrent, & quidquid rectum est peruertunt. Aedificans Zion in sanguinibus

Ezech.22.f Soph.3.a

& Ierusalem in iniquitate. Principes eius pro munere ius dicūt, & sacerdotes eius D
pretio docent: prophetæ eius pro pecunia diuinabāt, interim DOMINO innixi, di
cunt, An nō DOMINVS est inter nos? nec pertinget ad nos malum. Idcirco uestri

Hiere.26.f

†gratia Zion ut ager arabitur, & Ierusalem aceruus [lapidū] erit, mons deniq́ tem
pli in excelsa saltus redigetur.

CAP. IIII.

Esa.2.a

De restitutione Israelis hostiumq́ pœna.

Futurum est postremis †diebus, ut mons domus DOMINI præparetur in uerti A
ce montium, eleueturq́ ipse supra colles, confluantq́ ad eum populi. Tum
ibunt gentes multæ, & dicent, Agite, ascendamus in montem DOMINI, & ad do-
mum dei Iacob, is nos uias suas docebit, ut in semitis eius ambulemus, quoniā lex
è Zione egredietur, & uerbum DOMINI de Ierusalem. Et iudicabit inter popu-
los multos, gētesq́ fortes & procul dissitas arguet, ut gladios suos in uomeres con
cidant, & lanceas suas in falces, nec geret gens contra gentem gladium, neq́ ultra B
bello asuescent, sed quisq́ sub uite sua ac ficu sua sedebunt, nec erit qui exterreat,
quoniam os DOMINI exercituum loquutum est. Etenim omnes populi ibunt,
quisq́ in nomine dei sui, nos autē in nomine DOMINI dei nostri ibimus in omne
æuum. In die illa dicit DOMINVS, colligam claudicantem & ultra eiectam, eamq́

Soph.3.d

quam adflixi congregabo. Claudicantem †faciam ut sint reliquiæ, & procul pro C
pulsam, ut sit gens robusta, regnabitq́ DOMINVS in monte Zion ex hoc [tempo
re] in sæculum usq́. Et tu [a]turris gregis, propugnaculum filiæ Zion, usq́ ad te ue
niet, ueniet inquam imperium pristinum, regnum filiæ Ierusalem. Cur igitur uo
cem edis querulam? Num rex in te nullus est? an consiliarius tuus perijt? quod te do-
lor ut parientem fœminam apprehendat. Dole & gemitum ede filia Zion ut par
turiens, quoniam iam egredieris ex urbe, & habitabis in agro, Babylonemq́ per-
uenies, illic liberaberis, illic redimet te DOMINVS è manu hostium tuorum. Nunc D

[a] Alij relinquunt proprium turris eder et ophel. Vide de hoc loco, Gen.35.

quidē congregatæ sunt aduersus te gentes multæ, quæ dicunt, Hypocrita fuit, hinc
cum uoluptate [b]aspicient oculi nostri Zionem. Ipsi tamen non cognoscunt cogi
tationes DOMINI, neq; consilium eius intelligunt, q; congregabit eas ut manipuli
in aream [solent.] Surge & extere, ô filia Zion, quoniam faciam cornu tuum fer-
reum, & ungulas tuas faciā chalybeas, ut conteras populos multos, & dedices DO
MINO opes eorum, & substātiam eorum dominatori uniuersæ terræ. *[c]Accin-
gere nunc & tu filia latronis, quę nos obsidione cinxit, uirgaq; maxillam iudicis Is-
raelis percussit.

[b]Scilicet adfligi & abduci.
*Apostropha ad Babylonios, subito autē mutatur persona secunda in tertiam.
[c]Alij legunt, lacerate. Hieronymus uastaberis.

Apostropha ad filiam Sion.

CAP. V.

Redit ad descriptionem regni Christi.

A ET tu †Bethlehem Ephrata, paruula quidem es inter chiliarchias Iuda, ex te [au
tem] prodibit mihi q dominator sit in Israele, & exitus eius à sæculo, à diebus
æternis. Propterea permittet eos ad tempus quo parturiens pariat, & reliquire-
uertātur [a]iuxta filios Israelis. Porrò stabit & pascet in fortitudine DOMINI, & in
B magnificentia nominis DOMINI dei sui. Et sedebunt, quoniam tum usq; ad fines
orbis proferetur. Eritq; is pax, quum Assur uenerit in regionem nostrā, quumq;
palatia nostra calcauerit, excitabimus contra ipsum [b]septem pastores, & octo prin
cipes homines. Qui [c]deuastabunt terram Assyriam gladio, & terrā Nimrod ensi
bus suis, & liberabit ab Assyrio dum uenerit in terram nostram, & quum calcaue
C rit terminos nostros. Erunt deniq; reliquiæ Iacob in medio populorum multo-
rum, ut ros à DOMINO, sicut stillæ super herbam quæ hominem non expectant,
nec filios hominum præstolantur. Erunt inquam reliquiæ Iacob inter gentes, in
medio populorum multorum ueluti leo inter animalia syluestria, & ut leunculus
inter greges ouium: qui quum transit, proculcans & discerpens, nemo est qui eri-
piat. Alta erit manus tua super hostes tuos, omnesq; inimici tui excindentur.
Fiet & hoc in die illa, dicit DOMINVS, ut excidā equos tuos è medio tui, & perdam
D quadrigas tuas. Excidā urbes regionis tuæ, & demoliar cūctas munitiones tuas.
Excidam maleficos è manu tua, nec erunt in te astrologi. Excidam sculptilia tua,
& statuas tuas è medio tui, ne ultra opus manuum tuarum adores. Lucos tuos è
medio tui euellā, & urbes tuas delebo. Persequar in ira & furore meo ultionem
contra gentes, quæ non auscultauerunt.

Matth. 2. Iohan. 7.
Tribulatio sinis ...

[a]Potest etiam legi, cum filijs.
[b]Quidam (&) exponunt expositiue, septem pastores, qui robore præstabunt octo ducibus.
[c]Vox ipsa raa p[a]scere significat, sed hic in malam partem & contrariam accipitur.

CAP. VI.

Noua oratio incipit, continet actionem iniuriarum. Deus expostulat cum populo suo de ingratitudine. Commemorat beneficia sua in illum collata, quibus dum non respondet, merito sit puniendus.

A AVdite quæso quæ DOMINVS dicat. Surge & litiga cum montibus, & audi-
ant colles uocem tuam. Audite montes actionē DOMINI, & firmissima ter-
ræ fundamenta, quoniam lis est DOMINO cum populo suo, & contra Israelem se-
se argumentis tuebitur. Popule mi, quid feci tibi? aut qua nam re molestus tibi
fui? Responde aduersus me. Quod eduxi te de terra Aegypti, & de domo serui
tutis te redemi, quod misi ante te Mosen, Aharonem & Mariam? Popule meus,
recordare quæso quid †[contra te] consultarit Balak rex Moabiticus, & quid ei Bi
B leam filius Beor responderit, à Sitim in Gilgal usq;, ut cognoscas iustitias DOMI-
NI. Qua re occurram DOMINO, incuruúsne incedam coram deo excelso? Num
in conspectum eius ueniam cum holocaustis, uitulis scilicet anniculis? Num pla-
cent deo mille arietes, aut decies mille torrentes olei? Num dabo primogenitum
meum pro expiatione sceleris mei? aut fructum uentris mei pro hostia peccati ani
mæ meæ? [a]Indicauit tibi ô homo, quid bonū sit, & quid à te requirat DOMINVS,
C nempe, facere iudicium, diligere benignitatem, & submissum ambulare cum deo
tuo. Vox DOMINI clamabit ad ciuitatē, quiq; ratione præditus est, [b]uidebit no
men tuum. Audite uirgam, & eum qui eam decernit. An non adhuc est thesau-
rus impius in domo impij? & Epha perexiguum quod [c]exosum est? Num [d]mun
dus ero cum bilance iniqua? & cum sacculo in quo sunt lapides fraudulenti? [Vr-
bis] istius diuites pleni sunt iniuria, & habitatores eius loquuntur mendacium, lin
gua dolosa est in ore eorum. Quin & ego infirmabo te cædendo, & deuastando
D propter peccata tua. Tu †comedes, & nō satur eris, depressioq; tua erit in medio
tui.

Mandatum de ... Exequamur pro pleno.
Exod. 12. Videtur ... habere.
Num. 22.23.24.
Quaestio ... per ... non respondet. Ac ... plena.
Sequitur ... Deut. 28. Agg. 1.

[a]Supple dominus. Studere iustitiæ & æquitati diceret Latinus, at nolui longius recedere à uerbis.
[b]Alij legūt, timebit.
[c]Exosum, scilicet domino.
[d]Sic, scilicet cogitandum erat iniustis.

tui. [e]Accedes, nec seruabit: quod si seruauerit, tradam gladio. Seminabis,
at non metes: [f]calcabis oleas, nec ungeris oleo: & mustum, at uinum non bi
bes. [g]Obseruat diligenter statuta Amri, & omne opus domus Achab, &
in cõsilijs eorum ambulastis, ut redderem te desolatam, & habitatores eius
darem in sibilũ, opprobriumq; populi mei [h]portabitis. CAP. VIII.

HEu me, fit enim mihi, ut dum colliguntur fructus æstiui, & racematio- A
nem facientibus in uindemia, non est botrus qui edatur, præcocem fru
ctum auet animus meus. Perijt benignus de terra, nec est ([a]inter homines)
æqui rectiq; [studiosus,] uniuersi ipsi sanguini insidiantur, quisq; fratrem
suum ad [b]necem uenatur. Ad malum manuum suarum diligenter sunt in-
tenti, princeps postulat, & iudex in reddendo est, & magnus [aliquis] corru
ptelam animi sui loquitur, & hi complicauerunt eam. Qui inter eos opti-
mus, est spinæ similis: & qui rectus, sepi ex spinis contextæ spinosior. Dies
speculatorum tuorum, uisitationisq; tuę uenit, tum erit [c]perplexitas eorum.
Ne credatis uos amico, neq; in duce spem collocetis, ab ea quæ in sinu tuo ia B
cet, fores oris tui obserua. Quoniã filius uilem habet patrem, filia uero ad-
uersus matrem suam, nurus aduersus socrũ suam insurgit, & inimici cuiusq;
domestici eius. Ego uero ad DOMINVM spectabo, & sperabo in deum sa
lutem meam, deus meus me exaudiet. Ne læteris inimica [d]mea q; cecidi, re-
surgã: & si in tenebris sedero, DOMINVS lux mea est. Indignationem DO
MINI feram, quia ei peccaui, donec causam meam egerit, feceritq; iudicium
meum, educet me in lucem, uidebo iustitiam eius. [e]Videbit quoq; inimica
mea, quam & pudor operiet, ea scilicet quæ ad me dicit, Vbi est DOMINVS
deus tuus? Oculi mei uidebunt eam, & nunc ut lutum platearum conculca
bitur. Dies est ut reficiantur sepes tuæ, quo die [f]decretum procul erit. Dies C
illa usq; ad te ueniet, ab Assyria & ciuitatibus munitis, à munitione ad flu-
men usq;, à mari ad mare, & à monte ad montem. Vastabitur quoq; terra
cum his qui in ea habitant, propter fructum studiorum suorum. Pasce po
pulum tuum uirga tua, gregem hæreditatis tuæ qui solus manet in sylua, pa
scãtur in loco culto in Basanitide & Gilead iuxta pristinos dies. Iuxta dies
quo egressus es ex terra Aegyptiaca, ostendam ei stupenda quædam. Vi-
debunt gentes, & pudefient ab omni fortitudine sua, manum super os po-
nent, & aures eorũ obsurdescent. Puluerem in morem serpentis lingent, D
ut quæ repunt in terra, & ex habitaculis suis cõtremiscent, ante DOMINVM
deum nostrum pauebunt, & te timebunt. Quis similis tibi, ô deus? qui tol
lis iniquitatem, & scelus transis, reliquijs hæreditatis suæ, non retinet iram
suam perpetuò, quoniam delectatur bonitate. Reuertetur, & nostri mise-
rebitur: subiget iniquitates nostras, & deijcies in abyssum maris omnia pec
cata eorum. Præstabis fidem quam pollicitus es ipsi Iacob, & bonitatem
Abrahamo quæ patribus nostris à diebus priscis iurasti.

Ff

Marginal notes (left):

Blecrant fubla de per [illegible].

Princeps, [illegible] [illegible] [illegible] complicant.

Matth. 10. c

Quod in [illegible] [illegible] debeat pie [illegible]

Apostropha ad Assyrios [illegible] populi ad [illegible].

Docet [illegible] [illegible] [illegible].

Subinde [illegible] [illegible] [illegible]

Digno labellũ compescent.

[illegible] [illegible] deum, et [illegible] persona [illegible], laudat deum, ut spem populi erigat.

Marginal notes (right):

[e]Accedes ad uxorem, sed non prægnans erit

[f]Calcabis repetitur per zeu- gma, uel subintelligitur expri- mes uel aliud uerbum.

[g]Obseruat quisq; tam, uel im- personaliter obseruatur.

[h]Hoc est pudefietis.

Nonus [illegible] in genere iudiciali, [illegible] in fine terra promittit.

[a]Ebr. Non est inter homines re ctus.

[b]Alij legunt, barem pro reti.

[c]Vel confusio eorum.

[d]Ebr. Additur mihi.

[e]Ludit in uerbo uidendi, Assy rij hostes uidebunt liberatio- nem populi dei & pudefient, ac dolebunt. Electi liberati ui- debunt perditionem hostium & gaudebunt. Nam idem dies dominici aduentus iucundus erit pijs, & hostibus formida- bilis.

Alloquitur populum dei, & mox dicit ad Assyrios, Ad te quoq; ueniet.

[f]Decretum non dei, sed Assyrij aut Babyloniorum.

Duplex sensus. Pudefient à for titudine & potẽtia sua hostes dei, quum uident se nihil posse efficere. Vel à fortitudine dei, qua suos tueatur, à fortitudine eorum, scilicet Iudæorũ quam deus eis præstituit.

CAPVT I.

Literæ aut tabulæ feciales, denunciantes bellum Assyrio, quod gesturus est deus contra ipsum, quomodo perdendus, quibus ex causis.
ᵃEbr. Vir furoris.

A ONVS [aduersus] Niniuen, libellus propheticus Nahum Elkesæi. Deus inique ferens iniurias, & ultor DOMINVS, ultor inquã DOMINVS, & ᵃ uehemẽs, ultor DOMINVS in hostes suos, & iniuriarum memor aduersum hostes suos. DOMINVS longanimis, & pollẽs uiribus, at neutiquam impunita [scelera] dimittens. DOMINI uia per turbinẽ & procellam [est,] nebulæ autem puluis pedum eius. [Qui] statim ut increpitat mare, arefacit ipsum, o-
B mnesq́ꝫ fluuios exiccat. Deformatur Basan & Carmelus, floridusq́ꝫ Libanus deformatur. Montes ab ipso contremiscunt, & colles sese resoluunt. Terra se proripit ex illius conspectu, & totus orbis unà cum degentibus in eo. Sub eius excandescẽtia quis persisteret? in æstu nasi eius quis duraret? Calor ipsius conflat in morem ignis, ut silices ab ipso dissoluantur. Benignus est DOMINVS, præsidium temporibus difficilimis, atq́ꝫ cognitos ha-
C bens præstolãtes se. Diluuio superãte prorsus delebit locum ipsius [Assyrij,] & efficiet ut tenebræ hostes suos insequantur. Quid machinamini aduersus DOMINVM? semel perdet, non iteranda calamitas orietur. Nam planissime ritu ueprium implicitarum quum fuerint comessando referti, absumentur, ceu culmus ad plenum torridus. Ex te profectus est praua machinans in DOMINVM, cõsultor deo & hominibus infestus. Ad hunc modum loquitur DOMINVS, si omnes integri [sint] quotquot fuerint, atton-
D dentur, & transibit. Etenim si adflixi te, posthac non adfligam. Et nũc quidem uirgam istius à te confringam, uinculaq́ꝫ tua disrumpam. Porrò de te DOMINVS mãdata iniunxit, Non seretur ex nomine tuo in posterum, ex deorum tuorum æde tollam statuas & signum fusile, uertamq́ꝫ in tuum sepulchrum, nam ignominiosus eris. En per montes †læti nuncij pedes pacem prædicantis. Feriare ô Iuda ferias tuas, persolue uota tua, nõ enim te superabit posthac deo & hominibus infestus, totus cõfectus est.

Titulus.
Quis sit author belli.
Potentia domini ostenditur.
Vt seuerus est hostibus, ita suis benignus.
Apostrophe ad Assyrios hostes.
Causa obsidionis.
Apostrophe ad populum Iudæorum reuersa ad Assyrium autores.
Epinicium. Esa. 52. b Rom. 10. c

CA. II.

Iubet ut Assyrius sese accingat, et occurrat hosti Babylonico, qui iam adsit.

A ASCendit dissipator ob oculos tuos, obsessum urbem uallatam. Lustra uias, obfirma lumbos, omnibus modis instrue copias. Etenim DOMINVS abstulit arrogantiam Iacobi, quemadmodum ut Israelis arrogantiam, siquidem direptores diripuerunt eos, & propagines eorum corruperunt. Parma heroum illius rubet, uiri militares purpurati sunt, currus expeditio-
B nis eius tempore uelut ignis facium, ut abietes cõcutiantur. In uicis tumultuabuntur currus, in plateis inter se collidẽtur, ut aspectum [præbeant] lampadarum, & ritu fulgurũ discurrant. Memores erunt [imperij] fortes eius, prosternentur in agmine suo, festinabunt ad murũ istius [Niniues,] & iam paratæ sunt machinæ. Portę fluminũ apertæ sunt, ipsumq́ꝫ palatium dissolutum est. Munitio firmissima denudata est atq́ꝫ sublata, ancillæ aũt istius
C imitantur uocem turturum, & suis pectoribus pertunduntur. Cæterum Niniue ab antiquo fuerat uelut aquatica piscina, nunc ipsi diffugiũt. State, state, sed nemo respicit. Diripite [igitur uos] argentum, diripite aurum, repositis enim opibus nullus est modus, onusta est rebus quibusq́ꝫ charissimis. Vacua est, euacuata est, lacerata est. Cor liquescit, tremor in genubus, ægritudo in omnium lumbis, faciesq́ꝫ uniuersorum ollæ [speciem] contra-
D xerunt. Vbi †nam lustrum leonum, & pascua iuuenum leunculorum, ad quæ

Niniue obsidenda.
Prosopopœia hostes excitans oppugnaturos.
Ad defensores Niniues.
Ad milites suos.
Succisiones in tyrannos. Esa. 14. b

quæ cōferebat se leo [maritus] leænæ, ubi degebat catulus leoninus, nec quisquam
turbabat? Leo [inquam] rapiens quantū satis esset catulis suis, strangulās quoq;
leænis suis, qui & rapina compleuit latibula sua, lustraq; sua laceris animantibus.
Alloquitur dominus Niniue. [illegible] personas.
En me tibi [hostem,] inquit DOMINVS exercituum, comburā currum istius per fu
mum, tuosq; leunculos deuorabit gladius: tuam uero lacerationem auertam à ter-
ra, nec audietur ultra uox nunciorum tuorum. CAP. III.

Ezech. 24. b Scelera Niniue.
HEi urbem sanguinariam in uniuersum plenam mendacio & laceratione, [quę A
tamen] prædam haudquaquam reportabit. Crepitus flagelli, sonus striden
Hypotyposis captæ urbis.
tis rotæ, equus salax, & exultans currus. Statim ut eques sustulit [brachium] co-
ruscat gladius, fulguratq; cuspis. Multum sauciorum, & ingens uis cadauerū, nec
Cædis excidij.
modus est cadaueribus, adeò ut ruāt per sua corpora. Propter multa probra me-
retricis uenustæ & gratæ, pollentisq; ueneficio, quæ gentes uendit artibus suis me
Allegoria inst.
retricijs, & nationes suis ueneficijs. En me tibi [hostem,] inquit DOMINVS exerci
Esa. 47. c
tuum, qui subducam fimbrias tibi supra faciem tuam, & ostendā gentibus puden- B
da tuá, regnisq; fœditatem tuam. Inijciam in te sordes, ac uilem reddam facturus
te spectaculum. Itaq; fiet, ut quisquis te aspiciat, refugiat abs te, atq; dicet, Exoleuit
Exemplum Niniue posse capi.
Niniue, quis eius gratia iter suscipiet? unde quæremus tibi consolatores? An tu
meliore sorte esses quàm No Amō, quæ sita est in flūinibus aquis circūflua, cuius
propugnaculum mare, à mari etiam murus ipsius? Cuius robur Aethiopia & Ae
gyptus supra modum ualidum, Africaq; & Libes, [qui] sunt inter tua auxilia. Illa C
tamen in exilium ac captiuitatem abijt, illius infātes in omnium uicorum initijs al
lisi sunt. De grauissimis in ea uiris dedere sortes, omnes magnates eius uincti fue
runt compedibus. Tu quoq; inebriaberis, & eris obscurata, tu quoq; præsidium
ob hostem quæres. Omnes munitiones tuæ similes erunt fici arboribus haben-
tibus iam ficus maturos: quæ si concutiantur, decidunt in os deuorantis. [a] Eccum
populū tuum intra te effœminatum, profecto portæ regionis tuis pandentur ho-
stibus, ignisq; deuorabit tuos obices. Haurito tibi aquas obsidionis, firma tuas
munitiones, ingredere lutum, & subige argillam, instrue officinam lateritiam. Ibi
quoq; ignis deuorabit, conficiet te gladius, deuorabit [autem] te more bruchi, one
Appositio.
ra te [hominibus] tanquam brucho, onera te tanquam locustis. Auxisti mercato D
res tuos supra stellas cœli, bruchum [uidelicet] auolātem statim ut impetum cepit.
Comatuli tui locustam referunt, ingenui tui attelaborum examen imitantur tem-
pore frigido in sepibus considentium, sed orto sole diffugientium, ut nesciatur lo-
cus eorum, ad quem peruenerint. Pastores tui dormituriunt, ô rex Assyriorum,
iacent heroes tui, dispersus est populus tuus per montes, & nemo recolligit. Neq;
leue est uulnus tuum, sed acerba plaga tua, quotquot casus tuos fama perceperint,
plaudent super te manibus. Ad quem enim non semper iniurię tuæ peruenerunt?

Prosequitur institutum sermonem de occasu Niniues, apte iam interserens flagitia, ob quæ potentissimum regnum diruatur.

[a] Ebr. Ecce populus tuus, in medio tui mulieres.
Præpara te obsidioni, ironice.

Habacuc propheta.

CAPVT I.

Titulus. Propheta sumit sibi personam piorum.

GRAVIS [a] prophetia, quam prophetauit Habakuk pro A
pheta. Quousq; DOMINE clamo, & non exaudis? uoci
feror ad te uiolentiam, & non seruas? Cur ostendis mi
hi molestiam, & facis ut aspiciam laborem, ut sint coram
me uastatio & uiolentia? Est lis, & [b] iudicium sublatū est.
Responsio domini.
Idcirco lex nō uiget, nec efficacem executionem habet iu B
Act. 13. f
dicium, quādoquidem iustum impius circumuenit, hinc
est quod iudicium peruersum exit. Videte in [†] gentis

Querimonia piorum [illegible] infirmitate exortam propheta proponit, cui dominus respondet piosq; consolatur.
[a] Ebr. Onus quod uidit.
[b] Alij legunt, quis iudicium fert

bus,& aſpicite:admiramini & obſtupeſcite, quoniã opus operabor in diebus ue-
ſtris: quod ſi narretur,non credetis. Etenim en ego excito Chaldæos, gentẽ ama
ram & præcipitem,quæ longe lateq́ in terra uagantur, ut occupẽt ſedes non ſuas.
C Horrenda eſt & formidabilis [a]ſuo iure uiuens, quodq́ tulit refigens. Equi eius
uelociores ſunt pardis,& auidiores lupis ueſpertinis : equites eius diffuſi irruunt,
equites eius è longinquo uenient,aduolant ut aquila feſtina ad uorandũ. Quiſq́
eorum ad hoc uenit ut uim inferat,quidquid eorum faciebus obijcitur, flaccidum
fit,ut ſi uredo exuſſiſſet. Ad hæc captiuos ut arenã maris colliget. Regibus quoq́
illudit,& tyrannos pro ridiculo habet,ridet omnem munitionem,congerit puluẽ
rem,& capit [b]eam. Tum mutato ſpiritu, [modum] [c]excedet & delinquet, robur
hoc ſuũ deo ſuo [adſcribẽs.] An nõ tu es ab initio DOMINE deus meus, ſanctus
meus? non moriemur, DOMINE ad iudiciũ poſuiſti eum,& ad petram, ad protra-
D hendum fundaſti eum. Mundus es oculis, quo minus malũ cernere poſſis, nec
laborem poteris aſpicere,cur ergo aſpicis præuaricatores, & diſſimulas quum im
pius iuſtiorem ſe deuorat? Facis homines ut piſces maris,& ſicut reptile quod du
cem non habet. Cuncta hamo trahuntur, colligitq́ in ſagenam ſuam, & in rete
ſuum conuerrit,& ob id gaudet & exultat. Idcirco ſacra facit ſagenæ ſuæ,& ſuffi-
tum reti ſuo,quoniam in his pars eius pinguior redditur, & cibus eius magis ſagi-
natus. An nõ ob id euacuat ſagenam ſuam,& perpetuò gentes occidit,neminiq́
parcit?

[a]Ebr. Iudicium eius ex ipſa ferre ipſum exit.

[b]Eam, ſubintellige munitionem.

[c]Vel, tranſibit limites æqui & iuſti.

Apoſtrophe ad deum, [illegible] propheta.

Redit ad querimoniam [illegible].

CAPVT II.

A SVper cuſtodiam meam ſtabo,& ſtatuam me in munitionem, & ſpeculabor ut
uideam,quid in me [a]loquatur,& quid reſpondeam de diſceptatione mea. Re-
ſpondit ergo mihi DOMINVS,& ait, Scribe uiſionem, & clare explica [eam] in ta-
bulis,ut feſtinato & expedite pergat qui eam legerit. Viſio enim adhuc ad præfi-
nitum tempus [erit,] & tum tandem efflabit,neq́ fallet. Si diſtulerit,expecta eam,
certiſſime enim ueniet, neq́ morã nectet. Ecce arrogãtis & faſtuoſi animus non
eſt in ſeſe rectus,iuſtus † autẽ in fide ſua uiuet. Porrò uino æſtuans præuaricator
eſt,uir arrogans nihil honeſti faciet. Qui dilatauit uelut inferi animum ſuum,&
B ut mors non ſatiatur,cõgregauit ad ſe omnes gentes, & congregauit ad ſe omnes
populos. An non iſti omnes celebri & inſigni ſermone, de illo ſumpto,utentur?
quin & lepidis dicterijs & ænigmatis [inſultabunt] ei,dicentes, Væ ei qui adauget
non ſua. Quouſq́ tandem? & qui adgrauat ſuper ſe denſum lutum. An non ſu
bito inſurgent qui te mordebunt,& euigilabunt qui te diuexabũt,erisq́ eis in con
culcationem? Quoniam tu ſpoliaſti gentes multas,ſpoliabunt ergo te quoq́ reli
quiæ populorum,ob ſanguinem humanum,& uiolentiam terræ & urbis, & om-
nium habitantium in ea. Væ inhianti lucro,idq́ malo domus ſuæ,qui collocat
nidum ſuum in ſublimi,ut à manu mala eripiatur. Conſilium cepiſti ad ignomi-
C niam domus tuæ,quum trucidãdo populos multos in animam tuam peccaſti. Si
quidem lapis de pariete clamabit,& ſubſcus ex tabulato contra te teſtabitur. Væ
ei qui ædificat urbẽ in ſanguine, & inſtaurat ciuitatem per iniquitatem. An non
[b]iſta ſunt à DOMINO exercituum? laborant populi in igne,& nationes in nihilo fa
tigantur. Quoniam replebitur terra ad cognoſcendum gloriam DOMINI, quaſi
aquæ quæ operiunt mare. Væ ei qui potum præbet proximo ſuo,qui adhibes
furorem tuum ut inebries [eum,] ut eorum turpitudinem aſpicias. Satiaberis &
tu ignominia magis q̃ gloria, bibe & tu ut cõſopiaris. Verſabitur ſuper te calix
D dexteræ DOMINI,& [fiat] ignominioſus uomitus ſuper gloriã tuam. Quoniam
[c]uiolentia in Libano operiet te,& calamitas iumentorum quæ terruit ea, propter
ſanguinem humanum,& uiolentiam terræ,urbis & omnium habitantium in ea.
Quid proderit ſculptile? quoniam ſculpſit illud fictor eius: fuſile, & doctor men-
dax? quod fidit eo, fictor ſcilicet figmẽto ſuo,ut faceret idola muta. Væ qui ligno
dicit,

Docet propheta ſe nihil dicturum, niſi ex ore dei, oſtẽditq́ quæ ſit uera conſolatio in omnibus afflictionibus, fide deo hærere & præſtolari eius auxilium: oſtendit ſimul quàm uani ſint qui alijs rebus fidunt, et eorum pœnam.

[a]Dominus ſcilicet.

[b]Prædicta uidelicet.

[c]Violentia Libani, id eſt, quam tu in eo exercuiſti. Iumenta pro hominibus in Iudæa habitantibus.

Tanta contra promittit [illegible] Babylone [illegible], & [illegible] eorum [illegible].

Eſa. [illegible]

Iohan. 3.d

Rom. 1.b

Heb. 10.g

Gal. 3.b

Auaritia & iniuſtitia.

Libido propagandi imperij. Ezech. 24.b Nahum 3.a

Per furorem [illegible]. Ebrietas [illegible].

Potentia Babylonis [illegible].

Libanus pro regno Iudaico.

Taxatur idololatria, & [illegible] ostendunt.

dicit,Euigila: & lapidi effigiato,Excitare, ipséne doceret? En obductus est auro
& argento,nec est flatus in eo. At DOMINVS in tēplo sanctitatis suæ,taceat à con
spectu eius uniuersa terra.

CAP. III.

Titulus.

COlloquium seu disputatio Habakuk prophetæ de rebus perplexis. Audiui A
DOMINE [a]auditionem tuam,[ac] timui, DOMINE opus tuum in medio anno
rum instaura illud,in medio annorum ostende,memorq́ sis in ira misericordiæ.
Deus de Theman ueniebat,& sanctus de monte Paran. Sæla. Magnificētia eius
cœlos operuit,& laude eius impleta est terra. Splendor ut lux fuit,[b]cornua è ma-
nu eius erant ei,illic latibulum fortitudinis eius. Faciem eius antecedit lues,& de-
flagratio ad pedes eius. Stetit & mensus est terram,uidit & designauit gentes,di-
sperserunt se montes æterni,inclinarunt colles sæculi,[quin &]itinera mundi eius
sunt. Propter iniquitatem [c]uidi tentoria Chusan,tumultuatæ sunt [d]cortinę terræ B
Madian. Num contra fluuios ira DOMINI? num contra flumina furor tuus,aut
contra mare excandescentia tua? uehebaris enim super equis tuis,& quadrigæ tuæ
salus. Nudatione nudabatur arcus tuus,iuramentis quę [e]firmamenta sunt uerbi.
[f]Sæla. Fluminibus terrā scindis. Viderunt te montes, atq; dolore correpti sunt:
nymbus aquarum transijt,abyssus uocem suam edidit,quum in excelsum manum
suam sustulisset. Sol lunaq́ steterūt in statione sua, ad lumen sagittarum tuarum C
incedebāt,ad splendorem hastæ tuæ fulgurantis. In indignatione incessisti in ter
ram, in furore conterebas gentes. Egressus es ad salutem populi tui, ad salutem
cum uncto tuo,contundebas caput de domo impij, nudando fundamentū ad col
lum usq;. Sæla. Perforasti cum baculis suis caput paganorum eius, in modum
procellæ irruerunt ut me dissiparent, exultatio eorum ut eorum qui pauperem in
abscondito deuorant. Effecisti ut incederēt in mari equitatui,in luto immanium D
aquarum. Audiui & contremuit uenter meus, ad hanc uocem compressa sunt la
bia mea,putredo oborietur in ossibus meis,& in me contremiscā,quandoquidem
quiescam in die adflictionis, ut ascendat contra populum ut bello cum adoriatur.
Etenī ficus non florebit,nec erit fructus in uineis,opus oleæ fallet, agri non edent
cibum,grex deest in septis,nec est armentum in stabulis. Ego uero in DOMINO
exultabo,& gestiam in deo salute mea. DOMINVS deus est robur meū, reddetq́
pedes meos ut ceruarū,in excelsis incedere me faciet præfecto cantorum in instru-
mentis meis musicis.

Colloquium prophetæ cum deo.

[a] Auditio pro fama.

[b] Cornua, radij splendoris, fulgura, coruscationes.

[c] Vidi, id est, quisq; uidisset.

[d] Cortinæ pro castris aut tentorijs.

[e] Alij legūt tribunum.

[f] Pro Sæla alij legunt petra.

Potest id ad futura aptari & ad præsentia tempora.

Zephonias propheta.

CAPVT I.

Titulus.

SERMO DOMINI factus est ad Zephoniā filium Chu A
si,filij Gedaliæ,filij Amariæ,filij Hiskiæ, temporibus Io
siæ filij Amon regis Iuda. Conficiendo conficiam om-
nia è terra,dicit DOMINVS. Conficiam homines & iu-
menta,cōficiam aues cœli,& pisces maris, offendiculaq́
simul cum impijs. Excindā quoq; à superficie terræ ho
mines, dicit DOMINVS. Extendam manum meam su-
per Iudam,& super omnes habitatores Ierusalem, & re-
liquias Baal ex isto loco excindā, deinde & nomen Ke-
murim cum sacerdotibus. Eos quoq; qui in tectis militiam cœli adorant, & qui B
adorāt ac iurant per DOMINVM,iurantq́ [a]per regem suum. Eos quoq; qui à DO

Taxat atrocia Iudaicæ gentis scelera, pœnamq; illis intentat.

[a] Alij legunt, per Malchom.

MINO sunt abstracti, quiq; DOMINVM neq; quærunt nec sciscitantur. Sile à con
spectu DOMINI dei, quia prope est dies DOMINI: apparauit siquidem DOMINVS
uictimã, & inuitatos suos destinauit. Atq; in hoc die uictimæ DOMINI, inuisam
principes, & filios regis, & omnes eos qui uestiti sunt ueste peregrina. Inuisam
quoq; eodem die omnem qui salit super limen, quiq; ædes dominorũ suorum ra-
C pina & dolo implent. Hoc quoq; die dicit DOMINVS, clamoris uox oborietur à
porta piscium, ululatus ab altera parte urbis, & contritio magna à collibus. Vlu-
late habitatores mortarij, sopitus enim est uniuersus populus mercatorum, excisi
sunt quicunq; pecunia onusti sunt. Eodem tempore lucernis scrutabor Ierusa-
lem, & uisitabo uiros qui fecibus suis hærẽt & defixi sunt, dicũtq; in cordibus suis,
DOMINVS neq; bene facit, neq; male. Diripientur ergo opes illorum, domusq;
eorum uastabuntur: ædificabunt domos, & non inhabitabunt: plantabũt uineas,
nec uinum earum bibent. Prope est dies DOMINI magnus, prope inquam est,
& admodum festinat, uox diei DOMINI amara, ibi fortis turpiter eiulabit. †Dies Ierem.30.a Ioel 2.c
D excandescentiæ dies illa, dies angoris & coangustationis, dies desolationis & de- Amos.5.a
uastationis, dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & nebulæ. Dies buccinæ &
classici super ciuitates munitas, & super turres excelsas. Et coangustabo homi-
nes, ambulabuntq; ut cæci, quia peccauerunt DOMINO, & effundetur sanguis eo-
[b]Eb. Et caro ipsorũ. rum ut puluis, & [b]quod bene habitum est in eis, ut stercora. Nec †argentum eo- Ezech.7.a
rum, nec aurum eorum liberare eos poterit in die excandescentiæ DOMINI, quin
in †igne zeli eius deuorabitur uniuersa terra, quoniam in uniuersum cõficiet, idq; Infra 3.b
illico, omnes habitatores terræ.

CAP. II.

Adhortatur hypocritas ad pœnitentiam, piosq; corroborat, aliisq; gentibus sua fata prædicit.

A COlligite uosipsos, & sitis collecti, ô gens, quæ nullo desiderio teneris, anteq̃
decretum pariat, quo die ut quisquiliç transeunt, priusquam in uos ueniat æ-
stus furoris dominici, priusquam ueniat super uos dies furoris DOMINI. Quæ
rite DOMINVM omnes mansueti terræ, qui iudicium eius executi estis, quærite iu-
stitiam, quærite mansuetudinem, si fortè abscondamini in die furoris DOMINI.
Quoniã Gasa deserta erit, Ascalon deuastabitur, Asotios quoq; in meridie expel-
B lent, & Accaron eradicabitur. Væ uobis qui habitatis ad tractum maris gens ua
statrix, sermo DOMINI est ad uos Chananæos in terra Palestinorum, ego te per-
dam, ne ultra sit habitator. Vertetur̃q; tractus maritimus in pastorum habitacu-
la & fossas & in septa ouium. Eritq; tractus iste reliquijs domus Iuda, ut in his pa
scantur, in domibus Ascalonis ad uesperam accubabũt, quoniam DOMINVS deus
eorum eos inuiset, & captiuitatem eorum auertet. Audiui probrũ Moab, & bla-
sphemias filiorum Ammon quæ iecerunt in populũ meum, grandiaq; quæ loquu
[a]Alij legũt, terminos suos. ti sunt super terminos [a]eorum. Propterea uiuo ego, dicit DOMINVS exercituum
C deus Israelis, q̃ Moab futurus erit ut Sodoma, & filij Ammon ut Gomorrha, reli-
quiæ urticarum, & fossa salis, uastitasq; perpetua. Reliquiæ populi mei diripient
eos, & qui reliqui facti sunt in gente mea, hæreditate eos possidebunt. Repende-
tur hoc eis pro superbia & insolentia eorum, q̃ probra & grandia quædam euo-
muerunt contra populum DOMINI exercituum. Terribilis DOMINVS contra
eos, quoniam attenuauit omnes deos orbis, ut quisq; de loco suo eum adorent, o-
mnes insulæ gentium. Et uos quoq; Aethiopes interfecti gladio meo illi. Exten
det manum suam ad Aquilonem, Assur perdet, & Niniuen uastam reddet & tor-
D ridam sicut desertum. Cubabunt †in ea greges, omnes feræ gentiũ, quin & ono- Esa.34.c
crotalus et castor in ornamentis liminum degẽt: uox canet in fenestra [b]solitudinis,
[b]Alij horeb coruum interpretantur. Cedrus pro laquearibus cedrinis. Ego, subintellige sum.
in limine, quoniam cedrum eruet. Hæc est ciuitas exultans, quæ secure habita- In sibilatio & sarcasmo.
bat, in corde suo dicens, Ego, & prẹter me nulla amplius. Quomodo uastata est,
[& eò redacta,] ut bestiæ illic accubẽt? Quicunq; eam prætererit, sibilabit, & ma
nu motabit.

CAPVT III.

VAe [ciuitati] rebellanti & contaminatæ, urbi molestanti, uoci DOMINI non A
obtemperauit, disciplinam non recepit, in DOMINO non est confisa, neq; ad
deum suum appropinquat. †Proceres eius sunt in ea leones rugiētes, iudices eius
lupi uespertini, ossa non reliqua faciunt usq; mane, prophetæ eius leues ac incon-
stantes, uiriq; mendaces, sacerdotes eius prophanarunt sanctū, & uiolenter legem
tractant. DOMINVS iustus in medio eius non facit uanitatē, sed mane mane edit
iudicium suum ad lucem, nunquam deest, nec tamē *uanus erubescere nouit. Ex
cidi gentes, desolata sunt palatia eorum, uastaui plateas eorum, ne sit qui transeat:
uenatione captæ sunt urbes eorum, ne sit uir qui inhabitet. Dixi, saltem me time, B
& disciplinam recipe, ne excindatur habitatio eius iuxta omne quod constitui su-
per eam, attamen illi mane surrexerūt, & corruperūt omnia studia sua. Propterea
me expectate, dicit DOMINVS, die quo constanter insurgam, quoniam hoc iudi-
cium meum est, ut gentes colligam, & congregem regna, & effundam super ea in-
dignationem meam, & cunctum æstum furoris mei, quoniā in †igne zeli mei uni-
uersa terra deuorabitur. Tum enim ᵃuertam ad populos labium purum, ut uni
uersi ipsi nomen DOMINI inuocēt, & uno humero ei seruiant. Vltra flumina Ae
thiopiæ erunt supplices mei, filia dispersorum meorum munus mihi adferent. In
die illa non pudefies ab omnibus studijs tuis, quibus perfida in me fuisti, nam tum C
ex te tollā eos qui in te insolenter exultant, neq; tu te ultra efferes in monte sancto
meo. Et reliquum faciam in te populū modestum & tenuem, sperabuntq; in no-
mine DOMINI. Reliquiæ Israelis non facient iniquum quid, neq; loquentur men
dacium, nec inuenietur in ore eorum lingua dolosa, sed ipsi pascent & accubabūt,
nec erit qui exterreat. Exulta filia Zion, iubila Israel, gaude & gesti ex toto cor
de filia Ierusalem. Abstulit DOMINVS iudicia tua, auerruncauit hostes tuos, rex Is-
raelis DOMINVS in medio tui est, nec est ut ultra malū metuas. In illa die dicetur
ipsi Ierusalē, Ne timeas: & ipsi Zioni, Ne remittant manus tuæ. DOMINVS deus D
tuus in medio tui fortis seruator, is super te gaudebit in lætitia, tacitusq; erit in dile
ctione sua, & gestiet de te cum iubilo. Abstractos à loco destinato colligam, ex
te fuerunt: ᵇonus probri quod super te [fuit, auferam.] En ego agam, cum his qui
tibi infesti sunt eo tempore, & seruabo claudicantem, & eam quæ longius abstra-
cta erat colligā, faciamq; eos laudatos & celebres in omni terra in qua pudore affe
cti sunt. Illo tempore ᶜadducam uos, eodemq; tempore congregabo uos, quia ce
lebres & laudatos uos reddam in omnibus populis terræ, quum reduxero captiui
tatem uestram in oculis uestris, dicit DOMINVS.

Qui sint in ciuitate populus seruat. Ezech. 22.f Mich. 3.d

Amplificat scelera Iudæorū.

Mutatio personæ.

Sequitur pœna.

Supra 1.d

Post iudicium læta quædam promittit, & peruenit ad uocationem gentium.

Propter charitatem omnia dissimulabit.

Vituperat Ierusalem & Iudæos ob maxima scelera. Indicat pœnam & gentibus obuenturam. Vaticinatur restitutionem Israelis, & quod cognitio dei, Iudæis imperitis, id & gentibus uulgaris sit futura.

*Vanus, scilicet populus Iudaicus.

ᵃAlij, effundam.

ᵇA saphti per zeugma ad sequēs membrum refertur.

ᶜEbr. Ponam uos in laudem & nomen.

Haggæus propheta.

CAPVT I.

1.Esd.6.a

ANNO secundo Dareij regis, †in mense sexto, die primo A
mēsis, factus est sermo DOMINI ᵃper Haggæum prophe
tam, ad Serubabelem filium Sealtielis ducem Iuda, & ad
Iehosuam filiū Iehozadak sacerdotem magnum, in hanc
sententiam, Sic ait DOMINVS exercituum, dicens, Popu
lus iste dicit, Tempus nondum adest, tempus [uidelicet]
ut domus DOMINI reædificetur. Factum ergo est uer-
bum DOMINI per Haggæum prophetā in hāc formam,
An tēpus est uobis, ut uos habitetis in domibus uestris

Ad extructionem templi proceres adhortatur rationibus & argumentis ab honesto, facili, & utili deductis.

ᵃEbr. Per manū uel in manu.

Ff 4

[b] Ebr. Ponite cor ue-strum super uias.

B laqueatis, domus autem ista deserta sit? Sic ergo dicit DOMINVS exercituum, [b] Diligenter perpendite uias uestras. Seminastis † multum, & parũ infertis: comeditis, Deut.28.d Mich.6.d sed non ad satietatem: bibitis, sed non ad inebriationem: induimini, ita tamen ut nemo calefiat: & qui seipsum pro pretio elocat, recipit mercedem in sacculum pertusum. Sic dicit DOMINVS exercituum, Ponite cor uestrum super uias uestras. Ascẽdite in montem ut afferatis ligna, & ædificetis templum, & gratum erit mihi,
C & gloriosus ero, dicit DOMINVS. Respicitis ad multum, & ecce parum, quodq́ in domum infertis, in illud ego inflo, ob id scilicet, dicit DOMINVS exercituum, q̃ domus mea adhuc deserta est, uos autem curritis, ut quisq́ domum suam habeat. Idcirco cœli super uos rorem non dant, nec terra prouentum suum. Ego quoq́ uocaui siccitatem super terram, & super montes, super frumẽtum & uinum, super oleum, & super uniuersum quod terra profert, super hominẽ & super iumentum, & super uniuersum laborem manuum. Audiuit autem Serubabel filius Sealtie-
D lis, & Iehosua filius Iehozadak sacerdos magnus, atq́ cunctæ reliquiæ populi, uocem DOMINI dei sui, & uerba Haggæi prophetæ, quum illum misisset DOMINVS deus eorum, timuitq́ populus à facie DOMINI. Et ait Haggæus legatus DOMINI legatione DOMINI ad populum, dicens, Ego uobiscum sum, dicit DOMINVS. Et excitauit DOMINVS spiritũ Serubabelis filij Sealtielis, principis Iuda, & spiritum Iehosua filij Iehozadak sacerdotis magni, atq́ spiritum totius reliqui populi, ut uenirent & facerent opus in æde DOMINI exercituum dei sui, in uicesimoquarto die mensis, in sexto [scilicet mense,] anno secundo Darij regis.

CAP. II.

Oratio hæc septimo mense facta est, generis est suasorij ad omnem populũ. Exhortatio est, ut in sancto & cœpto opere perseuerent.
[a] Potest etiam legi in desinite, Si quis.

A SEptimo [mense] uicesimaprima mensis factum est uerbum DOMINI per Haggæum prophetam hoc modo, Dic ad Serubabelem filium Sealtielis ducem Iuda, & ad Iehosuam filiũ Iehozadak sacerdotem magnũ, & ad reliquum populum in hanc formam. [a] Quis ex uobis reliquus est, qui uiderit domum illam in magnificentia sua priore? Et quid? Vos qui uidetis eam nunc, an non, si ad illam comparetur, tanquam nihil in oculis uestris? Attamen fortis sis Serubabel, dicit DOMINVS: sis & tu fortis Iehosua fili Iehozadak sacerdos magne, fortisq́ sis ô uniuerse popule terræ, ait DOMINVS, & [b] ædificate, quoniam ego uobiscum sum, dicit DOMINVS exercituum. Verbum quod excidi uobiscum quum de Aegypto exiretis, & spiritus meus perseuerabit in medio uestri: nolite timere. Quia sic dicit DOMINVS exercituum, Adhuc semel, idq́ breui, ego commouebo cœlos & terram, ma- Heb.12.g

[b] Ebr. Facite.

[c] Ebr. Venient desyderium.

B re & continentem. Et commouebo omnes gentes, & ueniet [c] qui desideratur ab omnibus gentibus, implebóq́ domum istam gloria, dicit DOMINVS exercituum. Meum est argẽtum, & meum est aurum, dicit DOMINVS exercituum. Maior erit gloria domus istius posterioris q̃ prioris, dicit DOMINVS exercituum, & dabo pacem in loco isto, dicit DOMINVS exercituum. In uicesimaquarta noni, anno secundo Darij factus est sermo DOMINI ad Haggæum prophetam in hũc modum, Sic dicit DOMINVS exercituum, Interroga quæso sacerdotes legem, dicens, Si portauerit quispiã carnem sanctam in ala uestimenti sui, & tetigerit ala sua panem, aut coctum quid, aut uinum, aut oleum, aut quencunq́ cibum, num sanctificabitur?
C Et responderunt sacerdotes, atq́ dixerunt, Non. Et ait Haggæus, Si mortuo pollutus ista omnia tetigerit, num polluetur? Respondentes sacerdotes, dixerũt, Polluetur. Et respondit Haggæus, & ait, Sic est populus iste, & sic gens ista corã me, dicit DOMINVS, & sic est omne opus manuũ eorum, & quidquid attulerint huc, immundum est. Nunc igitur [b] apponite cor uestrum ab hoc die in superiora tempora, quum opus ædis dominici adhuc nondum continuari cœptum esset, quum ipsi uenirẽt ad aceruum uiginti [satorũ] decem erant: & quum ueniret [quispiam] in torcular quinquaginta urnas, erant uiginti. Percussi † uos carbunculo, & robigine & grãdine omne opus manuum uestrarum, nec tamen [c] uobiscum, quod me [attinet,] Exod.10.c.g

[b] Ebr. Ponite cor uestrum ab hoc die & ultra, quum adhuc non est positus lapis super lapidem in palatio domini.
[c] Aliter, & Non fuit ex uobis qui ad me reuerteretur.

[attinet,] dicit DOMINVS. Applicate quæso cor uestrum à die hoc in posterum, D
à die nempe uigesimaquarta noni, ab ea die qua fundatum est templum DOMINI
applicate cor uestrũ. Num adhuc est semen in folliculo? num adhuc uitis & ficul-
nea, malum punicum, & arbor oleæ nihil tulit? ab hoc die fœcunda reddam. Fa-
ctumq́ est uerbũ DOMINI secundò ad Haggæum uigesimaquarta mensis, dicens,
Loquere ad Serubabelem principem Iuda in hanc sententiam, Ego cômoueo cœ-
los & terram. Et subuertam solium regnorũ, & eneruabo robur regnorum gen
tilium, subuertamq́ currum & uectores eius, & descendent equi & equites eorum,
Eccl 49.c quisq; gladio fratris sui. In die illa dicit DOMINVS exercituum, Assumam te ô Se
rubabel fili Sealtielis serue meus, dicit DOMINVS, & ponam te ut annulum signa-
torium, quia te elegi, dicit DOMINVS exercituum.

Zacharias propheta.

CAPVT I.

IN mense octauo anno secundo Darij factus est sermo A Monet ut [illegible]
DOMINI ad Zachariam filium Berechiæ filij Iddo, pro-
phetam in hanc formam, Iracundia iratus est DOMINVS
patribus uestris, dicesq́ ad eos, Sic dicit DOMINVS exer-
Malach 3.a cituũ, Reuertimini †ad me, dicit DOMINVS exercituum,
reuertarq́ ad uos, dixit DOMINVS exercituum. Ne sitis
Esaie 31.c [illegible] sicut patres uestri, ad quos †prophetæ priores clamaue-
runt, dicentes, Sic ait DOMINVS exercituum, Conuerti-
mini nunc de uijs uestris malis, & de studijs uestris pra-
uis, at non audierunt, neq; me attenderũt, dicit DOMINVS. Patres uestri ubi nam
sunt? Et prophetæ num perpetuò uiuent? Attamen uerba mea & statuta mea, B
quæ præcepi seruis meis prophetis, an non patres uestros apprehenderunt? Ipsiq́
conuersi dixerunt, Quemadmodum DOMINVS exercituum statuit nobis facere se
cundum uias nostras, & secundum studia nostra, sic fecit nobis. Vicesimaquar
ta die undecimi mensis, is est mensis Sebat, anno secundo Darij, [a]factus est sermo
DOMINI ad Zachariam filium Berechiæ filij Iddo prophetã in hunc modum, Vi-
di nocte, & en uir insidebat equo rufo, stabatq́ inter myrteta quæ in profundo e-
rant: post illũ uero equi [stabant] rufi, [b]uarij coloris, et albi. Dixi autem, Qui sunt
illi domine mi? Dixitq́ ad me angelus qui mecum loquebatur, Ego ostendam ti-
bi qui sint illi. Respondit ergo uir ille q inter myrteta stabat, dixitq́, Hi sunt quos
DOMINVS misit, ut perambulent terram. Responderunt autem angelo DOMINI C
stanti inter myrteta, & dixerunt, Perambulauimus terram, & en uniuersa terra se-
det & tranquilla est. Angelus autem DOMINI respondit, dicens, DOMINE exer-
cituum, Quousq; tu non misereberis Ierusalem et urbium Iuda quibus tu succẽses,
is iam est annus septuagesimus? Et respondit DOMINVS angelo qui mecum lo-
quebatur bona uerba, & sermones cõsolatorios. Dixitq́ ad me angelus mecum
Esa 8.a loquens, †Clama, & dic, Sic ait DOMINVS exercituum, Ingens est amor meus erga
Ierusalem & Zionem, rursus uehementer iratus sum gentibus opulẽtis & securis,
q ego parum indignatus sum, illi autem ad malum auxiliati sunt. Idcirco sic dicit
DOMINVS, Conuersus ad Ierusalem in intimis uisceribus, ædes mea ædificabitur D
in ea, dicit DOMINVS exercituum, & regula extendetur ad Ierusalem. Adhuc ul-
tra clama, dicens, Sic dicit DOMINVS exercituum, Adhuc redundabunt ciuitates

[a] Hoc est, egit dominus quiddã cum Zàcharia, nolui mutare loquutionem.

[b] Quidam legũt, sparsi.

Regula extenditur in demoliẽdo & ædificando, hic in bonam partem intelligitur, hoc est, Ierusalẽ rursus ædificabitur.

meæ præ felicitate, & consolabitur adhuc DOMINVS Zionem, & adhuc eliget Ie-
rusalem. Sustuli autem oculos meos & uidi, & ecce quatuor cornua. Dixiq; ad
angelum qui mecũ loquebatur, Quid sunt hæc? Et dixit ad me, Cornua sunt quę
disperserunt Iuda, Israelem & Ierusalem. Ostendit autem mihi DOMINVS qua
tuor fabros [lignarios.] Dixiq;, Quid illi facturi ueniunt? Respondit, dicens, Ista
sunt cornua quæ disperserunt Iudam, ut nullus attollere caput suum [ausus] sit, ue
neruntq; isti ad terrendum eos, ad deijciendum cornua gentium, quæ [b]sustulerunt
cornu super terram Iuda, disperdendo eam.

[b]In altum attollere cornu, est ferocẽ esse & prosternere.

CAP. II.

Visionibus ostenditur Ierusalem esse reædificandã amplificãdamq;. Admonentur resides in Babylone, ut in patriam suã redeant.

A SVstuli autem oculos meos, uidiq;, & ecce uir quidam in cuius manu funiculus
mensorius, dixiq;, Quò tu uadis? Qui respondit mihi, Vt dimetiar Ierusalem,
& uideam quanta sit latitudo eius, & quanta eius longitudo. Ecce autem angelus
qui mecum loquebatur egressus est, & alius angelus ei obuiam egrediebatur. Di
B xitq; ad eum, Curre & loquere ad iuuenem istum, dicẽs, Vicatim habitabitur Hie-
rosolyma præ hominum & iumentorũ qui in ea erunt, multitudine. Ego quoq;
ero ei, dicit DOMINVS, murus igneus circunquaq;, eroq; gloria in medio eius.
Heus heus, fugite de terra Aquilonis, dicit DOMINVS, quia ad quatuor uentos cœ
li disieci uos, dicit DOMINVS. Seruare ò Zion, quæ habitas [apud] filiam Baby-
C lonis. Quoniam sic dixit DOMINVS exercituum, Propter gloriam misit me ad gen
tes, quæ uos spoliant: qui enim uos tangit, pupillam oculi eius tangit. Ecce enim
ego agito manum meam super eos, patebuntq; prædæ his quos seruituti presse-
runt, scietisq; q DOMINVS exercituum me miserit. Iubila & gaude filia Zion, en
D enim ipse uenio, & in te habitabo, dicit DOMINVS. Adiungentur deniq; gentes
multæ ad DOMINVM in illa die, eruntq; mihi populus, in medio autem tui habita-
bo, sciesq; DOMINVM exercituum me ad te misisse. Et hæreditate possidebit DO
MINVS Iudam, nempe partem suam, in terra sancta, & rursum eliget Ierusalem.
Conticesce omnis caro à conspectu DOMINI, quoniã de domicilio sanctitatis suæ
excitatus est.

CAP. III.

Aliud uisum, quo mysteria Christi deumbrantur.

A OStendit aũt mihi Iehosuam sacerdotem magnũ, stantẽ coram angelo DOMI-
NI, stabatq; aduersarius ad dexterã eius, ut ei aduersaretur. Dixit ergo DO-
MINVS ad aduersarium, Increpet te DOMINVS, ô satan, increpet inquam te DOMI
NVS, qui elegit Ierusalem. An non iste torris est ex igne erutus? Iehosua autem in
dutus erat uestimentis sordidis, stabatq; coram angelo. Et respondens, dixit ad
B eos qui stabant coram se, dicens, Auferte ab eo uestes sordidas. Ad eum uero di-
xit, En transtuli à te iniquitatem tuam, & induo te uestibus immutatis. Tum [a]di
xi, Ponant tiaram mundam super caput eius. Et imposuerunt tiaram mundam ca-
piti eius, uestibusq; eum induerunt, stabatq; angelus DOMINI. Et contestatus est
C angelus DOMINI Iehosuam, dicẽs, Sic dixit DOMINVS exercituum, Si in uijs meis
ambulaueris, & si obseruationem meam obseruaueris, tu quoq; domũ meam [b]iu-
dicabis, & præterea custodies atria mea, tibiq; inter istos stantes transitus dabo.
Audi quæso Iehosua sacerdos magne, tu & proximi tui qui ante te sedẽt, quoniam
D [c]uiri sunt qui aliquid portẽdunt. En enim ego [†]adduco seruum meum germen. Luc. 1.
En enim lapis quem posui ante Iehosuam, super lapidem unum septem sunt ocu-
li, en ego cælo quod in eo cælatũ est, ait DOMINVS exercituum, & auferam iniqui-
tatem terræ illius uno die. In die illa, dicit DOMINVS exercituum, quisq; proxi-
mum suum subter uitem & subter ficum uocabit.

[a]Hoc scilicet erat uotum meum.

[b]Iudex pro præside, administratore, gubernatore.

[c]Ebr. Viri portenti.

CAPVT IIII.

Templum esse reædificandum, non ut humana, sed ope diuina, hostes humiliandos, adumbrantur mysteria Christi & ecclesiæ.

A REuersus est autem angelus qui mecũ loquebatur, & excitauit me, ut solet quis
de somno suo excitari, dixitq; ad me, Quid tu uides? Ego autem dixi, Vidi,
& en cãdelabrum totum aureum, in summitate sua habens discum rotundum, se-
ptẽq; lucernæ eius erãt ad illud, septena transfusoria lucernis quæ erant in summi
tate ipsius. Duæ quoq; oleæ, iuxta ipsum, alterũ à dextra disci, alterum à læua eius.

Tum

Tum respondi & dixi ad angelum loquentem mecum, in hanc sententiam, Mi do- B
mine, qui isti? Respondit angelus loquens mecum, & dixit ad me, Num nosti qui
sint isti? Et dixi, Non domine mi. Respondit[que] & dixit ad me, dicẽs, Hoc nego-
tium DOMINI est ad Zerubabelem, nempe hoc, Nõ per exercitum, ne[que] per uim,
sed per spiritũ meum, dicit DOMINVS exercituum. Quis tu mons magne coram C
Zerubabele? ad campũ planum [redigeris.] Proferet autem lapidem capitis eius,
[erunt[que]] plausus ac [a]gratulationes ei. Factum[que] est uerbum DOMINI ad me, di-
cens, Manus Zerubabelis fundarunt domum istam, manus[que] eius eam perficient,
& scies [quod] DOMINVS exercituum misit me ad uos. Etenim qui [b]parua initia con-
tempserant, gaudebunt, uidebunt[que] [c]perpendiculũ in manu Zerubabelis. Hi sunt D
septem oculi DOMINI qui peruagantur totã terram. Respondi autem, & dixi ad
eum, Quid sibi uolunt duæ oleæ istæ ad dexteram candelabri & ad læuam eius?
Respondi secundo, & dixi ad eum, Quid sibi uolũt duo isti coni olearum qui sunt
ad latus rostrorum aureorum exonerãtium à se [a]aurum? Et dixit ad me, An non
nosti quid ista sibi uelint? Et dixi, Non domine mi. Tum dixit, Isti sunt [c]duo fi-
lij olei, qui stant iuxta dominatorem uniuersæ terræ.

[a]Ebr. Strepitus, gratia gratia ei.
[b]Ebr. Despexit ad diem paruitatum.
[c]Ebr. Lapidẽ plũbi.
[a]Aurum pro oleo purissimo ponitur.
[c]Filij olei dicuntur more Ebræo, pro his qui oleum ferre destinati sunt.

CAP. V.

Conuersus autem sustuli oculos meos, uidi[que], & ecce uolumen uolãs. Dixit[que] A
ad me, Quid uides tu? Respondi, Volumen uolans ego uideo, cuius longi-
tudo habet cubitos uiginti, latitudo autẽ eius cubitos decem. Et dixit ad me, Hæc
est execratio, quæ exit super faciem totius terræ, quia omnis qui furat̃, ab [a]eo quem
admodum ipsum est, absoluitur: & quisquis peierat, ab eo quemadmodum ipsum
est, absoluitur. Eieci autem ipsam, dicit DOMINVS exercituum, ut ueniat ad do- B
mum furis, & ad domus eius qui per nomen meum mendaciter iurat, commorabi
tur[que] in domo eius, & conficiet eam, cum ligna eius, tum lapides eius. Egressus
est autem angelus qui loquebatur mecum, dixit[que] ad me, Attolle oculos tuos, & ui
de quid sit illud q̃d egreditur. Tum dixi, Quid est? Dixit[que], Epha est quod egre C
ditur: & addidit, Hoc oculus eorum in uniuersa terra. Et en massa plumbea fere-
batur, & hæc mulier una sedens in medio ipsius Epha. Et ait, Hæc est impietas, &
abiecit eam in Epha: deinde abiecit massam plumbeam super os [b]ipsius. Quum[que]
sustulissem oculos meos, uidi, & ecce duæ mulieres prodibãt, uentus[que] erat in alis D
earum, erant[que] eis alæ quemadmodũ sunt alæ ciconiarum, quæ Epha in altum in-
ter cœlum & terram sustulerunt. Dixi ergo ad angelũ mecum loquentem, Quò
ferunt istæ Epha? Dixit[que] ad me, Vt extruant ei domũ in terra Sennaar, ubi præ-
parabitur & collocabitur super basi sua.

Ostenditur uisione quadam pernicies quæ ex impia doctrina nascitur, causa effectus & finis eiusdem graphice depingitur.
[a]Ab eo, scilicet facto suo, furto siue periurio.
[b]Ipsius, subintellige Epha.

CAP. VI.

Conuersus sustuli oculos meos, & uidi, & ecce quatuor quadrigæ exibant in- A
ter duos montes, qui montes ærei erant. In quadriga prima erant equi rufi,
in secunda quadriga equi nigri, in tertia quadriga equi albi, & in quarta quadriga
equi maculis uariegati fortes. Respondi autem, & dixi ad angelum qui mecum lo
quebat̃, Qui sunt illi mi domine? Respondens angelus, dixit ad me, Istæ sunt qua
tuor uenti cœli, egredientes de loco ubi steterunt coram dominatore totius terræ.
Ea in qua sunt equi nigri, egrediuntur ad terram aquilonarem, albi uero eos inse- B
quuntur, maculosi uero exeunt ad terram australem. Porrò fortes egrediuntur &
contendunt perambulare terram. Dixit[que], Ite & perambulate terram. Et clama-
uit ad me, loquutus[que] ad me, dixit, En isti qui egrediuntur ad terram aquilonarem
tranquillarũt spiritum meum in terra aquilonari. Factum[que] est ad me uerbum
DOMINI, dicens, Accipe ex captiuis, nempe de Heldai, & de Tobia, at[que] à Iedaia, C
& uenies in die illa, ingredieris[que] domum Iosiæ filij Zephoniæ qui uenerunt è Ba
bylone. Et capies argentum & aurum, facies[que] coronas, & impones capiti Ieho-
suæ filij Iozedek sacerdotis magni, loqueris[que] ad eum in hanc formã, Sic dixit DO-
MINVS exercituum, dicẽs, Ecce uir cuius nomen [a]Zæma sub se germinabit, & ædi

Alludit uisum quo animantur Iudæi, ut in extructione tẽpli pergant ac constantes sint, præmia[que] illis proponuntur, qui fidelem nauant operam.
[a]Zæma germen.

ficabit templum DOMINI, ipſeq́ feret magnificentiam, ſedebit & dominabitur in ſolio ſuo, eritq́ ſacerdos in ſolio ſuo, conſiliumq́ pacis erit inter utroſq́. Coronæ autem erunt in templo DOMINI ad monimentum ipſi Helem, Tobiæ, & Iedaiæ, & Hen filio Zephoniæ. Remoti quoq́ uenient & extruent in æde DOMINI, & cognoſcetis quod DOMINVS exercituum miſit me ad uos, idq́ erit ſi diligenter uocem DOMINI dei ueſtri audieritis.

CAP. VII.

Duo iſta capita ſequentia cohærent, continent quæſtionē de religione, & propheticum reſponſum.

[a] Populus adhuc in Babylone reſidens.

[b] Alij legunt Bethel.

A FActumq́ eſt quarto anno Darij regis, factum inquam eſt uerbum DOMINI ad Zachariam, quarto [die] menſis noni, is eſt Cisleu. Etenim [[a] populus] miſerat in [b] domum dei Saræzer, & Regemelech, & uiros eius, ut precarentur faciem DOMINI, dicerentq́ ſacerdotibus qui erant in æde DOMINI exercituum, atque ad prophetas huiuſmodi mandatis, Num flebo in menſe quinto? Num religioſe abſtinebo, quemadmodum iam annis aliquot feci? Factum eſt ergo uerbum DO-
B MINI exercituum ad me, dicens, Dic ad cunctum populum terræ, & ad ſacerdotes in hanc ſententiam, Quando ieiunabatis & plangebatis in quinto & ſeptimo per hos ſeptuaginta annos, num ieiunando mihi ieiunaſtis? Porrò quum comeditis & bibitis, an non uobis comeditis, & uobis bibitis? An non hæc uerba ſunt quæ Eſa. 58.a
clamauit DOMINVS per prophetas priores, quum Ieruſalem adhuc habitaretur, & incolumis exiſteret, ciuitatesq́ eius circum eam, quum ſcilicet auſtralia & campe-
C ſtria loca adhuc inhabitarentur? Factus eſt ergo ſermo DOMINI ad Zachariam in hanc ſententiam, Sic ait DOMINVS exercituum, ut dicat, Iudicate iudicium ueritatis, & benefici ac miſericordes eſtote quiſq́ erga fratrem ſuum, uiduam † & pupillum, peregrinū & pauperem ne per uim opprimatis, quin ne malum quidē quiſq́ in cordibus ueſtris contra fratrem ſuum cogitetis. At noluerunt attendere, obuertentes humerum rebellem, aureſq́ ſuas hebetarunt ne audirent, cor ſuum ada-
D mantinum fecerunt, ne legem audirent, & uerba quæ miſerat DOMINVS exercituum in ſpiritu ſuo miniſterio prophetarū priorum, hinc ingens ira à DOMINO exercituum [deſæuijt.] Et euenit, ut quemadmodum ipſe clamauerat, illiq́ non audierunt, ſic iam clament, nec eos exaudiam, dicit DOMINVS exercituum. Quin eos proturbem in omnes gentes, quas non nouerunt, terraq́ poſt eos deſolata ſit, ut non ſit qui uel pertranſeat, uel conuerſetur, ipſiq́ terram exoptatiſſimā, uaſtam ac deſolatam reddiderunt.

Hæc eſt ſumma legis. Exod. 22.d Eſa. 1.f Ierem. 6.g

CAP. VIII.

Deſcribitur felicitas eccleſiæ, ſi modo uoci domini obtemperauerimus.

A RVrſus factum eſt uerbum DOMINI exercituum in hanc ſententiam, Sic dicit DOMINVS exercituū, Ingens ſtudium habeo erga Zionem, ingentiq́ ardore erga ipſum inflammatus ſum. Sic dicit DOMINVS, Redij cum Zione [in gratiā,] habitaboq́ in medio Ieruſalem, ut Ieruſalem uocetur ciuitas fida: & mons DOMINI exercituum, mons ſanctus. Sic dixit DOMINVS exercituum, Adhuc ſenes & anus in plateis Ieruſalem habitabunt, quin & decrepiti qui baculo præ multitudine dierum manu ſua innituntur. Ad hæc plateæ urbis plenæ erunt pueris & puellis, ludentibus in plateis eius. Sic dicit DOMINVS exercituum, Etiamſi id reliquo huic populo, qui hoc tempore [uiuit] difficile uidetur, num ob id mihi quoq́ difficile uidebitur? dicit DOMINVS exercituū. Sic dixit DOMINVS exercituum,
B En ego adſeram populum meum de terra orientali, & de terra occaſus ſolis, & adducam eos, ut habitent in ipſa Ieruſalem, ipſiq́ erunt mihi populus, ego autem ero eis deus, in ueritate & iuſtitia. Sic dicit DOMINVS exercituum, Roborentur manus ueſtræ, qui auditis in diebus iſtis uerba iſta ex ore prophetarum, qui fuerunt ab eo die quo iacta ſunt fundamenta ædis DOMINI exercituum, & quo templum ædificari cœpit.[1] Quoniam ante dies iſtos merces hominis ac merces iumentorum nulla fuit, deinde neq́ pax erat ingredienti & egredienti, idq́ propter hoſtē, nam ego commiſi omnes homines unumquenq́ cum altero. Nunc uero iuxta priora tempora cum reliquijs huius populi non [agam,] dicit DOMINVS exercituum.

Felicitas ob timorē & promiſſionem Aggæi.

Quin

Quin potius semen [plenum atq;] perfectum [erit,] uitis proferet fructum suum,
& terra dabit prouentum suum, sed & cœli dabũt rorem suum: efficiamq; ego, ut
reliquiæ huius populi omnia ista hæreditate possideant. Fiet quoq; hoc, quemad C
modum uos domus Iuda & domus Israel, execratio fuistis inter gẽtes, ita seruabo
uos, ut sitis benedictio: ne timeatis, quin potius manus uestræ corroborentur.
Quoniam sic dicit DOMINVS exercituum, Quemadmodum proposui uos adflige
re, cum ad iracũdiam me patres uestri prouocassent, dicit DOMINVS exercituum,
neq; me pœnituit, ita rursus hoc tempore decreui benefacere Ierusalem & domui
Iuda: ne timueritis. Hæc uero sunt quæ facietis, loquimini quisq; cum proximo
suo ueritatem, & iudicium pacis iudicate in portis uestris, ut ne malum uel cogite-
tis quisq; aduersus proximum suum, & iuramentum falsum ne diligatis, quoniam
omnia ista sunt quę odio habeo, dicit DOMINVS. Et factus est sermo DOMINI
exercituum ad me in hanc sententiam, Sic dicit DOMINVS exercituum, Ieiunium D
ᵇquarti, ieiunium quinti, ieiunium septimi, & ieiunium decimi, uertetur domui Iu-
da in gaudium & lætitiam, & in statas ferias iucũdas, pacem igitur & ueritatem di-
ligite. Sic dicit DOMINVS exercituum, Erit adhuc ut populi & multarum ciuita-
tum habitatores ueniant, eatq; ciuis ᶜunius ad aliam, dicẽs, Agite eamus supplica-
tum faciem DOMINI, & inquisitum DOMINVM exercituum, uadam & ego. Ad
hæc populi multi & gentes robustæ ibunt, quæsituræ DOMINVM exercituum, in
Ierusalem, supplicaturæ quoq; faciem DOMINI. Sic dicit DOMINVS exercituum,
Fiet & hoc in diebus illis, ut apprehendant deni uiri ex omnibus linguis gentium,
apprehendant inquam alam alicuius Iudæi, cum huiusmodi sermone, Ibimus uo-
biscum, quia audiuimus deum esse uobiscum.

Hæc sunt opera ueræ religionis. [illegible]

ᵇSub. mensis.

ᶜSub. ciuitatis.

Acta apostolorum X. [illegible]

Alæ tum erant uestes.

CAP. IX.

ONus uerbi DOMINI in terra Hadrach & Damasco ᵃdemittet se, quoniam ad A
DOMINVM oculus hominis, & omnium tribuum Israelis [dirigetur.] Sed &
Hamath terminus eius erit, Tyrus & Sidon, quantũuis sapiens. Aedificauit mu-
nitionem sibi Tyrus, & congeret argentum ut puluerem, & [aurum] putũ purum
ut lutum platearum. Ecce dominus possidebit eam, & percutiet in mari exerci-
tum eius, ipsa uero igne absumetur. Videbit Askalon, & timebit, & Gasa uehe-
menter dolebit, & Accaron, quoniam pudefacta est à respiciendo. Peribit quoq; B
rex Gasa, & Askalon non inhabitabitur. Habitabit quoq; nothus in Asoto, &
exterminabo superbiam Palestinorum, Auferam deinde sanguinem eius ab ore
eius, & abominationes è dentibus eius, residuum uero erit dei nostri, eritq; ut dux
in Iuda, & Akaron ut Iebusæus. Et circũducam castrũ domui meæ contra transe-
untem & redeuntem, neq; transibit ultra per eam exactor, quia nunc uidi oculis
meis. Exulta uehementer filia Zion, iubila filia Ierusalem, en rex † tuus ueniet ti
bi, iustus & seruator ipse, mitis, uehẽs super asino & pullo asinarum. Excindamq; C
currus ex Ephraim, & equos ex Ierusalem: excindeturq; arcus bellicus, loquetur
pacem gentibus, & imperium eius [pertinget] à mari ad mare, & à fluuio usq; ad fi
nes terræ. Et tu in sanguine fœderis tui, dimisi uinctos tuos de lacu in quo nõ est
aqua. Reuertimini ad munitionem uos uincti qui spem habuistis, quin & ho-
die annuncio φ duplicia sim tibi redditurus. Quoniam tetendi mihi Iudam uelu
ti arcum: Ephraim imposui, & excitaui filios tuos, ô Zion, cõtra filios tuos, ô Græ
cia, ponamq; te ueluti gladium herois. Et DOMINVS ᶜsuper eos apparebit, egre-
dieturq; ut fulgur sagitta eius, DOMINVS deus buccina concinet, ibitq; in tempe-
statibus Austri. DOMINVS exercituum proteget eos, ut deuorent & subigant la D
pides fundæ: bibent insuper & frement, ut qui uino [exhilarãtur,] redundabuntq;
ut phiala sparsoria, & ut cornua aræ. Et seruabit eos DOMINVS deus illorum in
die illa quasi oues populum suum, quia ut lapides cõsecrati in sublime ferentur su
per terram eius. Quanta enim bonitas eius? & quãta pulchritudo eius? Frumen-

Continens hinc ad finem usq; sermo est de regno Christi: ostenditur quomodo gentes sebius gaudeant sub imperium Christi.

Onus dicitur propter grauitatem & minas uerbi dei.

ᵃAliter, requiei eius: uel, requies eius.

Psal. [illegible] Mat. 21. a

ᶜPotest etiam legi, cum eis.

[illegible]

[b] Ienobib per zeugma repeti debet.

Sub allegoria felicitatem & ubertatem ecclesiæ indicat, ostendit unde sit, & unde petenda.

tum iuuenes, & uinum uirgines succulentas & [b]uegetas reddet.

CAP. X.

A POstulate à DOMINO pluuiam serotino tempore, edetque DOMINVS emicatio-
nes, & imbrem uberem dabit eis, cuique herbam in agro. Etenim idola uana lo
quuta sunt, & diuini mendacium uiderunt, somnia inania loquuti sunt, & frustra
consolantur. Idcirco emigrarunt ut oues, & adflicti sunt ut quæ pastorem non
habent. Contra pastores nasus meus incanduit, uisitaboque hircos, quoniam ui
B sitauit DOMINVS exercituum gregem suum, [nempe] domum Iuda, & posuit eos
ut equū gloriæ suæ in bello. Ex ipso est angulus, ex ipso clauus, ex ipso arcus bel
licus, ex ipso denique exibit pariter omnis exactor. Erunt ut robusti milites qui in
prælio ut lutum platearum conculcant, & bellum gerent, quoniam DOMINVS ad
est eis, ut pudefiant qui equos inscendūt. Corroborabo ego domum Iuda, & do
mum Ioseph seruabo, & reuersos collocabo, quoniam miseret me eorum, eruntque
ac si nunquā eos repulissem, quia ego DOMINVS deus eorum, qui eos exaudiam.
C Ephraim ut heros erit, lætabitur cor eorum ut eius qui uino [exhilaratur,] quod ui
debunt filij eorum, simulque gaudebunt, & exultabit cor eorum in DOMINO. Sibi-
labo eis, & cōgregabo eos, quandoquidē redemi eos, [a]& in immensum augescent.
Seminabo quoque eos in populis, & in longinquis mei recordabunt, uiuentque cum
D filijs & reuertentur. Et reducam eos de terra Aegypti, atque de Assur eos congre-
gabo, ad terram Gilead & ad Libanum eos adducam, nec satis [spatij] inuenietur
eis. Et transibit per mare angustū, in freto fluctus percutiet, & exarescent omnes
profunditates fluminis, deijcietur fastus Assyrij, sceptrumque Aegypti recedet. In
DOMINO eos corroborabo, & in nomine eius ambulabunt, dicit DOMINVS.

[a] Eb. Et multi erunt ut multi sunt.

CAPVT XI.

Repudium gentis Iudaicæ ob contemptum Christum describitur.

[a] Subauditur, audita est, uel sit.

A APeri Libane portas tuas, ut ignis cedros tuas deuoret. Vlula abies, quoniā
cecidit cedrus, hoc est, magnifici uastati sunt: ululate quercus in Basanitide,
quoniam sylua cædua prostrata est. Vox ululatus [a]pastorum, quoniam deuasta-
ta magnificentia ipsorum: uox rugitus leonum, quoniam uastatus est fastus Iorda
nis. Sic dixit DOMINVS deus meus, Pasce oues mactationi [destinatas,] qui eas
possident, occidūt eas, nec se culpæ obnoxios putant: & qui uendit eas, dicit, Lau
dandus DOMINVS, ditatus sum, nec parcūt eis qui eas pascūt. Vnde & ego non
parcam ultra habitatoribus terræ, dicit DOMINVS, quia en ego trado homines,
B quemque in manum proximi sui, & in manum regis sui, terram conterēt, nec eruam
de manu eorum. Ego paui oues mactationi [destinatas,] adeoque pauperes gre-
gis, & adsumpsi mihi duas uirgas, alteram uocaui Noam, alterā uero uocaui Hob-
lim, & paui oues. Preterea uno mēse tres pastores sustuli, animusque meus eos de-
testatus est, quandoquidē eorum animus me detestatus est. Tum dixi, Non pa- Iere.15.a
scam uos: quod moritur, moriatur: & quod succiditur, succidatur: quæ reliquæ ma
C nent, deuorat quæque carnem alterius. Tuli deinde baculū meum Noam, & con-
fregi eum, ut irritum fieret fœdus meum quod pepigeram cum omnibus populis,
irritumque factum est eodem die, hacque ratione humiles gregis (qui me obseruant)
agnouerunt, quod uerbum DOMINI fuerit hoc. Et dixi ad eos, Si uobis uidetur,
cedite mercedem meam: si minus, omittite: appenderūt igitur mercedem meam tri
ginta, nempe [*]argenteos. Aitque DOMINVS ad me, Abijce hoc ad figulum, magni
ficum illud, [uidelicet] pretium quo licui ab eis. Tuli itaque triginta argenteos, &
abieci [†]ad figulum in domo DOMINI. Deinde confregi & alterum meum bacu- Matth.27.a
D lum, nempe Hoblim, ut irrita fieret fraterna unitas inter Iudam & Israelem. Et di
xit DOMINVS ad me, Adhuc sume tibi arma stolidi pastoris, quoniam ecce ego ex
cito pastorem in terra, qui [gregem] concisum non inuiset, nec stolidam [ouem] re
quiret, sauciam non sanabit, stantem [& firmam] non pascet [neque fulciet,] carnem
quoque pinguioris edet, & ungulas eis diffindet. Væ pastori idolo, qui gregem
deserit,

Noam iucunditas, Hoblim uastatores.

[*] Sub. nummos, denarios, uel siclos.

deſerit, gladius [imminebit] brachio eius, & oculo eius dextero, brachium eius pla
nè exareſcet, & oculus eius dexter omnino hebeſcet.

CAP. XII.

ONus uerbi DOMINI ſuper Iſraelem, dicit DOMINVS, qui extendit cœlos, fun A *Deſcribitur conatus hoſtis contra eccleſiam & regnum Chriſti.*
dat terram & ſpiritum hominis in medio eius fingit. Ecce ego pono Ieruſa-
lem, ut ſit calix[a] commouẽs omnes populos circunquaq;, quin & in Iuda erunt qui
obſideant Ieruſalem. Eritq; illo die, ut ponam Ieruſalem ceu lapidem[b] grauem,
omnibus populis: quicunq; eum ſuſtollere conantur omnino lacerabuntur, con-
gregabunturq; contra eum omnes gentes terræ. In die illa (dicit DOMINVS,) B
Percutiam omnem equum ſtupore: & eum qui ei inſidet ueſania, ſuper domum Iu
da autem oculos meos aperiam, omnemq; equum populorum feriam cæcitate.
Tum duces Iuda in corde ſuo dicẽt, Corrobora mihi habitatores Ieruſalem in DO
MINO exercituũ deo ſuo. Die illo ponã duces Iuda ut lebetem inter ligna arden-
tia, & ut facem ignis ardentem in aceruo manipulorum, & deuorabunt à dextra &
à leua omnes populos circunquaq;, conſiſtetq; Ieruſalem adhuc in loco ſuo in Ieru
ſalem. Et ſeruabit DOMINVS tentoria Iuda ut retro temporibus, ne glorietur de C
cus domus Dauidis, & gloria inhabitantis Ieruſalem contra Iudam. Die illo DO-
MINVS defendet pro habitatore Ieruſalẽ, eritq; is qui impegit inter eos eo die qua-
ſi Dauid, & domus Dauidis ut dij, [&] tanquam angelus DOMINI ante eos. Id
quoq; illo die fiet, Dabo operam ut omnes gentes quæ contra Ieruſalem ueniunt,
peſſum eant. Et effundam ſuper domũ Dauidis, & ſuper habitatores Ieruſalem
Ioan.19.g ſpiritum gratiæ & [c] beneficẽtiæ, ut † aſpiciant ad me, eum uidelicet quem transfixe-
runt, plangentq; ſuper eo, ut ſolet ſuper unice dilecto: acerbe & amare habebunt, D
ut ſolet quis ſuper primogenito. In die illa erit luctus magnus in Ieruſalem tan-
2.Par.35.d quam luctus Hadadrimon in campo Megiddon. Et † lugebit terra, quælibet fa-
milia ſeorſim. Familia Dauidis ſeorſim, & uxores eorũ ſeorſim: cognatio domus
Nathan ſeorſim, & uxores eorum ſeorſim: familia domus Leui ſeorſim, & uxores
eorum ſeorſim: familia Semei ſeorſim, & uxores eorum ſeorſim. Omnes deniq;
familiæ quæ reliquæ ſunt, quæq; ſeorſim, & eorũ uxores ſeorſim.

CA. XIII.

IN die illa uena aperietur domui Dauidis, & habitatoribus Ieruſalẽ, ad [expian- A *Deſcribitur fructus paſſionis Chriſti.*
Ezech.30.d dum] peccatum & menſtruam immunditiam. Eritq; die † illo (dicit DOMINVS
exercituum,) excindam nomina idolorum è terra, ne eorum ultra mentio fiat: tum
& prophetas, & ſpiritũ immundum è terra expellam. Et tum id quoq; fiet, ſi quiſ-
piam ultra uaticinatus fuerit, dicent ad eum pater eius, & mater eius qui genuerũt
eum, Nequaquam uiues, quandoquidem mendacium in nomine DOMINI loquu B
tus es, quin confodient eum pater eius & mater eius genitores eius, eo q; uaticina-
tus eſt. Eo quoq; tempore prophetæ, quiſq; à ſua uiſione quã uaticinio ſuo pro-
didit, pudefient, nec chlamidẽ uilloſam, ut fallant induent: quin potius dicet, Non
ſum propheta, ſed agricola ſum, ut quem Adam ab adoleſcentia mea inſtituit, ut
poſſeſſiones colerem. [a] Tum dicet ad eum, Quid ergo ſibi uolũt plagæ illæ intra C
manus tuas? Dicetq;, In domo eorum qui me diligunt, percuſſus ſum. Excitare
Matth.26.c Marc.14.c ô gladie ſuper † paſtorem meum, & ſuper uirũ coæqualem mihi, dicit DOMINVS
exercituum, percute paſtorem, diſpergẽturq; oues, reducam autem manum meam
ſuper paruulos. Eritq; in omni terra, dicit DOMINVS, ut partes duæ in ea excin- D
dantur & deficiant, tertia autem in ea reliqua fiat. Et hanc tertiã in ignem ducam,
& excoquam eos ut argẽtum excoquitur, probaboq; eos ut aurum probari ſolet:
[b] ipſa inuocabit nomen meũ, & ego exaudiam eam: dixi populus meus hic, & ipſe
dicet, DOMINVS deus meus.

CAP. XIIII.

ECce dies DOMINO uenit, & ſpolia tua in medio tui diuidẽtur. Congregabo *Deſcribitur pugna hoſtium contra eccleſiam, & eorum pœna deſignatur.*
omnes gentes cõtra Ieruſalem in prælium: urbs capietur, domus diripientur,
& matronæ uiolabuntur. Pars urbis media in exiliũ egredietur, reliquum autem

Gg 2

Marginal notes:

De peccatum, et ... ſuppe... ... [illegible]

De ſpiritu propheticus ... [illegible]

De falſis prophetis loquitur.

[a] *Quidã legunt, calix ſoporifer, uel ſoporis: quidam ſtuporis, alij tumultus.*
[b] *Onerosum, uel ponderis.*
[c] *Vel, benignitatis.*
[a] *Quiſpiã uidelicet.*
[b] *Scilicet tertia hæc pars.*

ex populo non excindetur ex urbe. Et egredietur DOMINVS, & contra gentes il las pugnabit, ut tempore belli belligerauit. Illa die stabunt pedes eius in monte olearũ, qui est in prospectu Ierusalem ad Orientem, diffindeturq́ mons olearum medius uersus Orientem & Occidentem, [ut sit] uallis maxima: dimidium deinde montis deflectet ad Aquilonem, & dimidium eius ad Austrum. Fugietis per ual lem montiũ, eo q uallis montiũ ad *Azal pertinget: fugietisq́ sicut fugistis à me
B tu terręmotus in diebus †Vsię regis Iuda, & ueniet DOMINVS deus meus, omnesq́ sancti ᵃtecum. Isto die lux nulla erit, sed frigus & ᵇcongelatio. Dies autem ille singularis, DOMINO cognitus est: neq dies erit neq nox, uerum ad uesperam lux erit. Hoc ipso die effluent aquæ uiuæ de Ierusalem, dimidium earum ad mare anterius, dimidiũ uero earum ad mare posterius, eruntq́ tam in æstate quàm in hyeme. Eritq́ DOMINVS rex super omnem terrã, in illo die erit DOMINVS unus, & nomen eius unum. Circũdabitur uniuersa terra ut æquore plano à Geba usq Rimon ad Meridiem Ierusalem, & sublimis erit, situmq́ habebit in loco suo, à porta Beniamin ad locum portæ primę, usq ad portam angulorum, & ad turrim Ha
C naneel usq ad torcularia regis. Habitabuntq́ in ea, nec erit amplius excisio, sed Ierusalem sedebit tuta. Et hæc erit plaga quam DOMINVS incutiet omnibus populis qui pugnant contra Ierusalem, caro ᶜeius cõtabescet: quumq́ adhuc super pedes stat, oculi eius contabescent in foraminibus suis, atq lingua eius in ore eorum contabescet. Hoc die magnus tumultus DOMINI in eis, ut quisq manu proximi sui apprehensa, cuiusq manus in manum proximi sui ascẽdat. Quin & Iuda bellum geret contra Ierusalem, & cõgregabuntur opes omnium gentiũ circunquaq, auri, argenti, tum & uestimentorum plurimum. Et ut hęc plaga, ita erit plaga equorum, mulorum, camelorum, asinorum, atq omnium iumentorum quæ erunt in il lorum castris. Porrò quicunq reliqui fuerint ex omnibus gentibus, quæ ueniũt
D contra Ierusalem, ascendent annuis uicibus, ut adorent regem DOMINVM exercituum, & ut diem festum tabernaculorum celebrent. Quod si qui de cognationibus terræ in Ierusalem adoratũ regem DOMINVM exercituum non ascenderint, nulla pluuia super eos ueniet. Quod si familia Aegyptiorum nõ ascenderit, neq uenerit, neq [pluuia ueniet] super eos, sed plaga qua percutiet DOMINVS gentes quæ non ascenderint celebratum diem festum tabernaculorum. Hoc erit ᵈpeccatum Aegyptiorum, & peccatum omnium gentiũ, quæ non ascendunt ad celebrandum diem festum tabernaculorum. In die illo consecrabitur DOMINO quod est in equorum phaleris, lebetes quoq erũt in domo DOMINI, sicut pelues coram altari. Omnis quoq lebes in Ierusalem atq Iuda sacer erit DOMINO, ueniẽtq́ omnes qui sacrificant & accipient eos atq coquent in eis, nec erit illo die ᵉChananæus ultra in æde DOMINI exercituum.

Quadrifidus erit mons.

Describit per hyperbolam iram domini aduentantis, nihilq́ tutum fore impijs.

*Azal etiã axillam aut superciliũ montis uerti potest.

ᵃPersona potest mutari, ut dicatur, cum eo.

ᵇAlij legunt, raritates & constrictio.

† 2.Par.26 Amos 1.

ᶜEius, scilicet hominis, qui pugnat contra ecclesiam.

ᵈPeccatũ pro pœna peccati ponitur.

ᵉAlij Chananæum interpretãtur mercatorem.

Malachias propheta.

CAPVT I.

A GRAVIS quædã & criminatoria oratio uerbi domini Titulus. ci contra Israelitas ministerio Malachiæ. Dilexi uos dicit DOMINVS. Et dicitis, Qua in re dilexisti nos? An non Esau frater erat ipsius Iacob, dicit DOMINVS, & tamen Iacob dilexi, Esau autem odio habui, & posui montes eius solitudinẽ, & hæreditatem eius uelut desertum draconum. *Si dixerit Edom, Attenuati sumus, reuertemur ergo, & ædificabimus solitudines, DOMINVS exercituum

Vituperat populũ corruptissimum, in primis sacerdotes.

Est dialogismos inter deum & Israelitas.

*Si dicat iam Edom: uel secunda persona, Si dicas tu Edom.

citum sic dicit, Ipsi quidem ædificabūt, ego uerò diruam, ut uocent eos terminos
impietatis, & populum cui DOMINVS perpetuò succensebitur. Oculi quoq; ue- B
stri uidebunt, & uosipsi dicetis, Magnificetur DOMINVS super termino Israelis.
Filius honorat patrem, & seruus dominū suum: si ergo ego pater sum, ubi honor
est quem mihi impenditis: si uero dominus sum uester, ubi mei timor, dicit DOMI
NVS exercituum uobis sacerdotibus, qui uile habetis nomen meum. Et dicitis,
Qua nam re sordet nobis nomen tuum? Adfertis ad aram meam pollutum pa-
nem, & dicitis, Qua nam re polluimus te? quum dicitis, Mensa DOMINI uilis ha-
betur. Quumq; hostiam cæcam sacrificatis, non est [a] malum: & quando adducitis
claudum & ægrotum, non est malum. Adduc quæso tale duci tuo, num id pro- C
babit? num suscipiet faciē tuam? dicit DOMINVS exercituum. Nunc igitur preca
mini faciē dei, ut uobis beneficus sit, [b] uestra enim culpa hoc fit, Num faciē uestram
suscipiet, dicit DOMINVS exercituum? Ad hæc, quis ex uobis ostia claudat? Num
uero in ara mea gratis incenditis? Non est mihi in uobis beneplacitum, dicit DO
MINVS exercituum, neq; acceptum habebo munus ciborum de manu uestra. Ete
Phil.2.a nim ab ortu solis ad occasum eius usq; magnū est nomen meum inter gentes, † &
in omni loco nomini meo incensum atq; mola pura adfertur, quoniam magnū est D
nomen meum in gentibus, dicit DOMINVS exercituum. At uos prophanastis
ipsum, quum dicitis, Mensa DOMINI inquinata est, & prouētus eius, nempe cibus
eius, uilis. Dixistis autē, En defatigatio, & anheli isto estis, dicit DOMINVS exer-
cituum: infertis quoq; quod raptum est, quod claudum & infirmū est, adducitisq;
molam, num mihi ea placebit è manu uestra, dicit DOMINVS? Execratus est qui
dolo malo ait, qui quum in grege suo masculū [pecus] habet, uitiatum DOMINO
uouet ac mactat, quoniam rex magnus ego sum, dicit DOMINVS exercituum, &
nomen meum terribile est in gentibus.

[a] Possunt hæc per interrogationem efferri.

[b] Ebr. De manibus uestris factū est hoc.

CAPVT II.

Luk.16.b
Deu.28.b
NVnc igitur ad uos mandatum hoc, ô sacerdotes. Si non † audieritis nec ap- A
plicueritis cor uestrū, ut colatis nomen meum, dicit DOMINVS exercituum,
mittam in uos execrationem maledicamq; benedictionibus uestris, quin maledixi
quod cor [uestrum] non applicuistis. En ego increpabo uobis † semen, & spar
gam stercus in facies uestras, stercus inquā dierum uestrorum solenniū, * tolletq;
uos ad se, tum scietis quod ad uos mandatum istud miserim, ut esset fœdus meum
Magnifice tra- cum Leui, dicit DOMINVS exercituum. Fœdus meum fuit cum eo, uitæ scilicet
ctus exemplum & pacis, dediq; ei ea, timorem ut me metueret, metuq; nominis mei paueret. Lex
Leui, officiūq; sacerdotum ex
plicat. ueritatis fuit in ore eius, nec fuit deprehensa in labijs eius iniquitas, in pace & recti B
tudine mecum ambulauit, multosq; ab iniquitate auertit. Etenim labia sacerdo-
tis custodient scientiam, legemq; ex ore eius requirent, legatus enim est DOMINI
exercituum. Vos autem recessistis de uia, & [offendiculo posito] multos in le-
ge impingere fecistis, & corrupistis fœdus Leui, dicit NOMINVS exercituum. Red
dam ergo ego & uos contemptos & abiectos [coram] omni populo, quod uias
Matt.23.c
Ephes.4.b meas non custoditis, faciesq; in lege recipitis. † An non pater unus omnium no
strum? an nō deus unus nos creauit? quur ergo quisq; cum fratre suo perfide agit,
polluendo fœdus patrum nostrorum? Perfide defecit Iuda, abominandumq; sce C
lus in Israele & in Ierusalem designatum est, q; Iuda prophanauit [a] sanctum DOMI
NI quod diligit, & filiam alieni dei uxorem duxit. Virum qui huiusmodi rem de
signat, qui [b] author est, qui obsequitur, & qui adfert molam DOMINO exercituum
è tabernaculis Iacob excindi iubet DOMINVS. Deinde & hoc adijcitis, ut lachry-
mis, fletu & gemitu aram DOMINI oppleāt, ne ultra respiciat ad munus cibarium,
neq; [munus] è manu uestra acceptum ferat. Dicitis autem, quam ob rem? Eo q;
DOMINVS testatus inter te & inter uxorem quam in adolescentia tua tibi despon
Hebr.4.d disti, in quam tu perfide agis, quum ea sit consors tua, & uxor † fœdere tibi iuncta.

Pœnam transgressoribus minatur, & maxime sacerdotibus.

Alij, ut Hierony. brachium legunt, quod forsan magis quadrat benedictioni quam dedit Moses Leui.

* Tollet, subintellige iniquitas, uel aliquid tale.

[a] Sanctum. i. sanctuarium, uel populum quem dominus sanctum & electum habere uoluit.

[b] Ebr. Excitatorem, et respondentem.

An non & unus hoc ᵃfecit in quo excellens fuit spiritus? Quid uero unus ille [fe-
D cit?] Quærebat semen dei, uos igitur qui chara est uobis anima mea cauete, ne in uxo
res quæ uobis in iuuentute uestra desponsæ sunt perfidi sitis. *Qui odio ᵇhabet,
dimittere [potest,] dicit DOMINVS deus Israelis. Num ergo uiolentiam uestimen
to suo teget? dicit DOMINVS exercituum. Cauete ergo quàm uobis chara est ani
ma uestra, ne perfidi sitis. †Defatigastis DOMINVM sermonibus uestris. Dicitis
autem, Qua nam re defatigauimus? In hoc nempe quum dicitis, *Quicunque malum
facit, is bonus est in oculis DOMINI, talibusque delectatur: aut, Vbi est deus iudicij?

ᵃAliqui hanc pericopen interrogatiue pronunciant, ut sint uerba Iudæorum reclamantium & defendentium crimen suum: q. d. Annõ & Abraham hoc fecit qui excellenti spiritu præditus fuit? Et deinde deus per prophetam respondeat, Quid ille unus fecit? quærebat semẽ, &c. Alij enunciatiue legunt.
ᵇSubintellige uxorẽ.
*Iterũ obijciunt pro se torquentes legem dei Deut. 24. Sed deus cum stomacho refellit.
†Aliud crimẽ obijcit, obtrectationem.
*Qui operibus et iudicijs dei obtrectat, irreligiosus est in deum.

CAPVT III.

A ECce ego †mitto legatum meum, qui complanabit uiam ante me, subitoque ad
templum sanctũ suum ueniet dominus quem uos quæritis, & legatus fœderis
quo uos delectamini: ecce uenit, ait DOMINVS exercituum. Quis uero diem ad-
uentus eius sustinuerit? aut quis, quum se conspiciendum præbet, consisteret? Est
enim ueluti ignis excoquens, & ut Borith [herba] fullonum. Sedebit itaque exco-
quens & repurgans argentum: filios Leui emundabit, expurgabitque eos ut aurum
& argentum, tum DOMINO adferent sacrificium cibarium in iustitia. Gratũ erit
DOMINO sacrificium Iuda & Ierusalem ut retro temporibus, & prioribus annis.
B Et appropinquabo uobis ad iudicium, eroque testis festinus contra maleficos, con-
tra adulteros, contra eos qui peierant, & contra eos qui mercenariũ mercede frau-
dant, per uim & calumniam uiduam & pupillum opprimũt, & qui auersantur ad-
uenam, & me non timent, dicit DOMINVS exercituum. Etenim ego DOMINVS
non mutor, & uos filij Iacob *nequaquã desistitis. A diebus patrum uestrorum
à statutis meis recessistis, nec custodiuistis [ea:] †conuertimini ad me, & ego con-
uertar ad uos, dicit DOMINVS exercituum. Dicitis autem, Qua nam re conuerte-
mur? Num homo ᵃdeum ᵇadfigit? Vos autem me adfigitis. Et dicitis, Qua nam
C re te adfigimus? In decimis & ᶜmagnificis donis. Execratione execrati estis uos,
quod me ᵈuniuersi uos adfigitis. Adducite omnes decimas ad ᵉdomum ubi repona-
tur, ut sit quod diuidatur in domo mea, atque in hoc periculum de me sumite, dicit
DOMINVS exercituum, si non aperuero uobis fenestras cœli, & benedictionem
omnigenam uobis effundam. Increpabo uobis ᶠdeuorantem, ne uastet uobis fru
ctum telluris, neque sterilẽ reddat uobis uitem in agro, dicit DOMINVS exercituum.
Tum felices uos [iudicabunt &] pronunciabunt omnes gentes, quia terra optata
eritis, dicit DOMINVS exercituum. Superant me uerba uestra, dicit DOMINVS,
D Et dicitis, Quid nam cõtra te sumus loquuti? Dixistis, Frustra seruitur deo, Quæ Iob. 21.b
enim utilitas quod obseruationem eius obseruamus, & quod pullati corã DOMI-
NO exercituum incedimus? Nunc igitur beatos iudicamus arrogantes [& auda-
ces,] quin & impietatem patrantes ædificantur, & qui deum tentant, seruantur.
Tum qui DOMINVM timent quisque ad proximum suum loquuti sunt, Attendit & Antithesis.
audiuit DOMINVS, & scriptus est cõmentarius coram eo, timentibus DOMINVM,
& his qui [serio] cogitant de nomine eius. Hi erunt mihi (dicit DOMINVS exerci
tuum) eo die quo agam, peculium, ijsque parcam, ut quispiam filio suo seruienti si-
bi parcit. Reuertimini igitur, & considerate [quid intersit] inter iustũ & impium:
inter eum qui deum colit, & eum qui eum non colit.

De aduentu Messiæ & eius antecursore, qui ab hypocritis & pijs expectatur. Matth. 11.b Mar. 1.a Luc. 1.b. 7.d Philip.
Zach. 1.a
Sacrilegium ob quam.

*Ir londs nitt vß sin mit üwerer bübery/ jr machend kein end daran.
ᵃAl. Iudicem.
ᵇAlij legunt, uim facit, uel confodit. Potest etiã legi, uiolentia rapitis.
ᶜEb. Thruma, de quo in Exodo 25.
ᵈEb. Vniuersa gens.
ᵉEbr. Ad domũ thesauri.
ᶠDeuorantem, subintellige locustam uel bruchũ, uel hostem.

CAP. IIII.

A QVoniam ecce dies uenit, ardens ut clibanus, tum erunt omnes arrogantes,
& omnis qui impietatem patrat, stipula, inflammabitque eos dies uentura, di
cit DOMINVS exercituum, adeò ut non relinquatur eis neque radix, neque ramus.
Vobis autẽ, qui nomen meum timetis, orietur sol iustitiæ, sanans *radijs suis, exi- Luc. 1.g
bitis & pingues eritis ut uituli saginati. Et impios conculcabitis, qui puluis erunt
sub plantis pedum uestrorum, eo die quo ego agam, dicit DOMINVS exercituum.
B Mementote †legis Mosis serui mei, quã ei in Horeb ad omnem Israelem man- Exod. 20.b.
daui,

Antithesis quæ & ostendit impiorum pœnam & piorum lætitiam ac uoluptatem.
*Eb. Alis suis.

Matt. 7.b Mar. 9.c Luc. 1.b daui, rituum uidelicet & iudiciorum. En ego †mittam uobis Eliam prophetam, priusquã dies DOMINI magnus & terribilis ueniat. Is reducet cor patrum in filios, & cor filiorum in patres suos, ne ueniam, & terram prorsus [a]excindam.

[a]Hb. Percutiam terrã Hãrem.

Liber Iob.

CAPVT I.

FVIT in regione Vz uir nomine Iob, integer & A
probus, & religiosus, ac uitans malum. Eiq; nati
sunt filij septem, & tres filiæ. Possessio autem pe
coris ipsius fuit septies mille oues, & ter mille ca-
meli, & iuga boum quingenta, necnon quingen-
tæ asinæ, & permagnum famulitium: ita ut uir il-
le cunctos orientales antecelleret. [a]Solebant au-
tem ipsius filij apparare conuiuia quisq; domi suę
per uices dierum: ac misso nuncio [accersebant]
suas tres sorores, ut unà ederent ac biberent. [b]Quumq; uices conuiuij exhi
bendi circulum absoluissent, Iob misso nuncio [accersebat,] & ad rem diui- B
nam præparabat eos, maneq; surgens offerebat holocausta totidem, quot
ipsi numero erant. Cogitabat enim Iob apud se, fortasse filij mei peccaue-
runt, [c]& indigna cogitarunt de deo: sicq; faciebat Iob omni tempore. *Ac-
dit autem quodam die, ut filij dei uenientes sisterēt se DOMINO, inter quos
uenit etiam satanas. Dixitq; DOMINVS ad satanam, Vnde uenis? Et re-
spondens DOMINO satanas, ait, A peruagando & obambulando in terra.
Et dixit DOMINVS ad satanam, [b]Obseruauistine cultorem meum Iob, siqui
dem illi nemo par est in terra, uirum integrum, & probum, & religiosum, &
uitantem malum? Respondens autem satanas DOMINO, inquit, Num Iob
gratis ueneratur deum? An non tu sepsisti eum undiq;, & domum eius, &
omnia quæ habet? [c]Nónne quicquid agit, fortunas? Et possessio eius lon C
ge lateq; obtinuit regionem? Verum iniecta manu tua, quæcunq; habet,
affligito: [& male mihi sit] nisi te in faciem tuam [f]uituperauerit. Dixit itaq;
DOMINVS ad satanam, Ecce permitto [g]arbitratui tuo quęcunq; possidet, ue
runtamen ipsi manum tuam haud iniicias. Et egressus est satanas à con-
spectu DOMINI. Accidit autem die quodam, ut ipsius filij & filiæ comede
rent, ac biberent uinum in domo fratris sui primogeniti. Venitq; nuncius
ad Iob, dicens, Quum boues ararent, & iuxta illos pascerent asinæ, [h]irruen-
tes Sabæi rapuerunt eos, & pueros occiderūt gladio, ego autem solus euasi,
qui tibi nunciarem. Adhuc isto loquēte, uenit alius nunciãs, [i]Ignis dei cœ
lo decidit, & comburens oues atq; pueros absumpsit eos: ego autem solus
euasi, qui nunciarem tibi. Adhuc isto loquente, uenit alius dicens, Chaldęi
tribus [k]turmis diuisi camelos inuadentes rapuerunt, & pueros occiderunt D
gladio: ego autem solus euasi, qui tibi nunciarem. Adhuc illo loquente,
alius uenit nuncians, Tui filij & filiæ comedebant ac bibebant uinum in do
mo fratris sui primogeniti. Et ecce ualidus uentus à regionibus ultra deser
tum positis ueniens collisit quatuor angulos domus, quæ corruēs oppressit
iuuenes, & mortui sunt: solus autem ego euasi, qui tibi nūciarem. Surrexit

Iob à deo proponitur ut forma perfecta religiosi hominis, ac uerè sapientis: qui nec secundis rebus nec aduersis frangitur, ut deserat deum summum & unicum bonum.
Primis duobus capitibus describitur animus Iob, & fortuna, utq; in calamitosissimã sortem ceciderit ex amplissi. cõditione.

[a]Et ibant filij eius, & faciebãt cõuiuiũ domo cuiusq; die suo.

[b]Et factum est, quum circumiuissent dies conuiuij.

[c]Et benedixerunt deum in corde suo. Habet hic berach significationem contrariam benedictioni, ut 4. Reg. 21.

**Prosopopœia, qualis est 1. Regum 22. docetur Iob quidem afflictũ esse à diabolo cupido perdendi, non tamen sine permissu dei ac nutu, qui optime uult hominibus.*

[b]Posuisti ne cor tuum super seruo meo Iob?

[c]Opus manuũ eius benedixisti.

[f]Et benedicet tibi: per antiphrasim.

[g]In manu tua.

[h]In Ebræo initium uersus est.

[i]Et dixit.

[k]Capitibus.

itaq; Iob, & lacerauit suum pallium, caputq; totondit, & cadens in terram
sese [i]incuruauit. †Dixit autē, Nudus egressus sum de utero matris meę, nu Eccle 5.
dus etiam illò reuertar: DOMINVS dederat, & DOMINVS abstulit: Laude- 1. Timo.
tur nomen DOMINI. Iob in hoc toto [negotio] minime peccauit, neq; in
sulsum aliquid attribuit deo.

[i] Vel, adorauit.

CAPVT II.

A Accidit autem die quodam, ut uenientes filij dei sisterent se DOMINO:
inter quos etiam satanas uenit, ut se DOMINO sisteret. Dixitq; DOMI
NVS ad satanam, Vnde uenis? Ac respondēs satanas DOMINO, ait, A per
uagando & obambulando in terra. Et dixit DOMINVS satanæ, Obserua-
uistíne cultorem meum Iob, siquidem illi non par est in terra, uirum inte-
grum, & probum, & religiosum, & uitantem malum, & qui etiamnum reti-
B net integritatem suam? Tuq; instigasti me, ut abs re deuoratem ipsum. Et
respondens DOMINO satan, inquit, Cutem [alienam] pro cute [sua,] & o-
mnia quæ habet quisq;, dabit, ut [a]conseruet uitam suam. Verum iniecta ma
nu tua, ipsummet & carnem eius affligito: [& male sit mihi,] nisi te in faciem
tuam uituperauerit. Dixitq; DOMINVS satanę, Ecce arbitratui tuo permit
titur: uerum [ea conditione,] ut uitam eius serues. Et egressus est satanas à
conspectu DOMINI, ac percussit Iob [b]ulcere pessimo à planta pedis usq; ad
C uerticem. Et accepit testā, qua sese fricaret, seditq; in puluere. Vxor autem
illius dixit ei, Adhúcne retines integritatē tuam? [c]Quin supplica deo, ut mo
riaris. Ad quam ille inquit, Loqueris ut una ex stolidis mulieribus: etiam
bonum accipiebamus à deo, & malum non acciperemus? In hoc toto ne
gotio Iob suis labijs non peccauit. Porrò quum tres amici Iob audiuissent
uniuersa mala quæ acciderāt ei, Eliphaz Themanita, Baldad Suhita, & Zo
phar Naamathita uenerūt quisq; à [d]loco suo: conuenerat enim inter eos, ut
D unà uiserent eum, atq; consolarentur. Ac procul suos oculos tollētes non
agnouerunt eum, altaq; uoce plorauerunt, & lacerarūt quisq; palliū suum,
puluerem quoq; supra capita sua sparserunt in cœlum. Humi autem adse-
derunt ei septem dies & septem noctes, ut nullus ei uel uerbum loqueretur.
Videbant enim dolorem uehementer auctum esse.

[a] Pro anima sua.

[b] Sehin scabiem fœdißimam significat, qualis est elephantiasis, & quam Indicā scabiem uocant seu morbum Gallicum.

[c] Hierony. Benedic deo, & morere. Cæterū benedicere deū, tum laudare, tum precari significat.

[d] Locus pro regione.

CAP. III.

Querimonia, qua Iob deplorat, & exponit amicis tristissimum rerū suarum statum, & quantos pertulerat cruciatus. Cuius summa est, optando sibi, quod editus in terram non esset, aut moriatur citissime. Vnde nascitur occasio disputationis inter Iob & suos amicos super afflictione ipsius.

A POst hæc Iob os suum aperuit, & [a]cōquestus est de suis temporibus. Ac Ierem. 20.
respondens Iob, dixit, Pereat dies, quo natus sum: & nox, qua [nuncius]
dixit marem cōceptum esse. Dies ille sit tenebricosus, nec deus eum super-
ne requirat, neq; illum splendor aliquis illustret. [b]Coinquinent eum tene-
bræ & umbra densissima, nubesq; illū occupet: perterrefaciāt eum flagran-
tissimi ardores dierum [canicularium.] Sit is nox perpetua, & caligo aufe
B rat illum: non addatur diebus anni, neq; ueniat in numerum mensium. Ec-
ce nox illa [c]solitaria sit, neq; incidat in eam iubilus. [d]Detestentur eam soliti
execrari dies, qui excitaturi sunt balenas. Obtenebrescant in eius crepuscu
lo stellæ, ut lucem expectet, neq; ueniat, nec intueatur palpebras auroræ.
Quoniam ostia [e]uentris materni non clausit, & non abscondit molestiā ab
oculis meis. Quare non moriebar [statim editus] ex utero, & [non] expira
bam, ut sum egressus uentrem? Quare me genua exceperunt? [obstetricis]
C quare ubera, ut sugerem? Nūc enim iacerem, & securus otiarer, ac dormi-
rem. [f]Sic enim quietus agerem [g]cum regibus, & consultissimis hominibus
in terra, qui sibi solitudines excoluerūt ædificijs: [h]necnon cum principibus
habentibus aurum, quiq; domos suas argento referserunt. Aut nullus o-
mnino essem tanquam abortiuus fœtus, qui celatur, & tanquam infantes,
qui non aspexerunt lucem. [i]Ibi temerarij & inquieti homines tumultuari
desinunt, & ibi quiescunt delassati. Vincti [aliquando] opulenti ac beati
sunt,

[a] Kilel non tantum execrari, sed etiam uituperare ac dicere mala significat: ut contrà berach tam laudare quam imprecari bona significat. Dies autē tempora significat, adeoq; rerum statum in ipso tempore, sicut Abraham dicitur diē Christi uidisse.

[b] Gaal etiā uēdicare significat.

[c] Id est, careat hominum lætis & iucundis congreßibus.

[d] Sit piscatoribus inauspicata & detestabilis dies propter nubilum cœlum & tempestates.

[e] Ventris mei, Hiero. uentris qui portauit me.

[f] Tunc quiescet mihi. Mors æquat omnes, quantum corporis statum attinet.

[g] In Ebr. initium est uersus.

[h] Aut.

[i] In morte uidelicet uel in sepulchro.

sunt, & nemo audit uocem exactoris. Paruus & magnus ibi sunt [k]pares, &
seruus [l]manumittitur. Quare [deus] molestijs affecto concedit lucem, & ui
tam ægris animo? Qui expectant mortem, & non contingit, & scrutantur
eam studiosius quàm thesauros? Qui læti olim & exultantes, nunc gaude-
rent adepti sepulchrū? Viro cuius [m]uia est occultata, quemq; deus [n]circum
sepsit? [o]Quum enim cibū sum capturus, ingemisco, & eiulatus edo lachry-
mis aquarum ritu manantibus. Equidem summopere expaui quod mihi
euenit: & quod exhorrui, accidit mihi. Non felix fui, non securus egi, non
uitam quietam traduxi, [p]& tamen hæc tempestas coorta est. CA. IIII.

ELiphaz ergo Themanita excipiēs eum, dixit, Num erit tibi molestum, A
si tentemus uerba tibi facere? Quanquam sermones cohibere quis pos-
set? Ecce plurimos ipse erudiuisti, & confirmasti manus remissas. Laben-
tem erexerūt tui sermones, & genua procūbentia roborauisti. Nunc quum
tibi aliquid usuuenit, succumbis: & quum te [nonnihil] attigit, perturbaris.
[a]Videlicet ex tuo metu prodijt tua fiducia, tua spes & integritas in uita tua.
†Cogita quęso quis innocētiū perierit, aut ubi homines probi extincti sint. B
Equidem quoties uidi arantes uanitatem, & seminantes molestiam: [uidi e-
tiam] q; idipsum messuerunt. Afflatu enim dei perierunt, & à uento iræ
ipsius absumpti sunt. Rugitus leonis, & uox leopardi [comprimitur,] &
leunculorum dentes excerpuntur. Perit tigris inopia prædæ, catuliq; leæ- C
næ dissipantur. *Ad hæc res [b]arcana perlata est ad me, ex qua modicū quid
dam percepit auris mea. Inter cogitationes [quæ oriebātur] è uisis noctur
nis, quum sopor homines occuparet, ingruit mihi pauor & tremor, ac terre
fecit, quantum est ossium meorum. Spiritus nanq; ante me hinc inde com
meabat, & [c]pili per totum corpus meum horruerunt. Quumq; consisteret,
non agnoscebam eius faciem, [obuersabaturq;] meis oculis imago, & erat si
a Pet.2.a lentiū: ac uocem eiusmodi percepi. Num iustior esset homo quàm deus? D
num uir esset purior suo conditore? Ecce in suis ministris non firmū opus
retinuit, angelisq; suis indidit uæsaniam. Quanto magis [à perfectione ab
sunt] qui domos luteas incolunt, & quorum fundamentum est è puluere,
quosq; [res multæ] comminuunt, [d]priusquam conficiantur à tineis? Inter
mane ac uesperam conteruntur: & qui non [e]resipiscunt, æternum pereunt.
[f]An non posteritas illorū interit, & moriunt̄ destituti sapientia? CA. V.

V†Oca obsecro, num sit, qui tibi respōdeat, & ad quemlibet sanctorum A
respicito. Nempe furor stultum occidit, ac [a]leuem perimit indignatio.
Vidi equidem impium radices agentem, & statim male ominatus sum do-
mui eius: fore ut eius liberi longe absint à salute, ac sese perdāt in [b]porta, nec
sit qui eripiat. Vt eius messem deuoret famelicus, eamq; rapiat è medijs spi
nis, & sitibūdus auide hauriat ipsius opes. *Etenim uanitas non prodijt ex
puluere, neq; molestia germinauit è tellure. †Sed Adæ irrogatum est, ut ge B
neraret ad molestiam, & [c]scintillæ in altum euolent. Verum à deo ipso [d]ra
tiones petam, & meam orationem ad deum conferam. Qui edit ingentia
opera, eaq; inuestigabilia, & res mirandas illasq; innumeras. Qui dat plu-
uiā superficiei telluris, & aquas immittit uicis. Vt humiles in alto loco po-
nat, ac mœsti obtineant arcem salutis. Qui cogitationes callidorum irritas
1.Cor.3.d facit, ut nihil [e]solidi efficiant manus eorū. †Qui capit sapientes in ipsorum
calliditate, & consilium uersutorum subuertitur. Vt interdiu uersentur in C
tenebris, & in meridie palpent ceu in nocte. Seruat etiam pauperem à gla-
dio & ore illorum, & è manu potentioris. Est tamen afflicto spes reliqua,
& iniqui [f]non habent quod uituperent aut querantur. Ecce beatum homi

Occupatio. Edidit quidem Iob præclara opera, uerū ex fructu [illegible] [illegible].

[k]Idem.
[l]Liber à domino suo.
[m]Id est, qui nescit, quo se uertat aut quomodo mitiget acerbitates.
[n]Vt excedere uita non liceat.
[o]Quia ante panē meum gemitus meus ueniet, & stillabunt ceu aquæ, rugitus mei.
[p]Et uenit tumultus.

Caput disputationis inter Iob & amicos est, an Iob sit afflictus à deo propter impietatem & scelera, an aliam ob causam? Quam controuersiam deus ipse arbiter dirimit cap. 38. &c.

Eliphaz quinq; rationibus ostēdere nititur, Iob esse ob sua peccata omnibus malis istis obrutum. Deinde hortatur, ut resipiscat: nam eam esse unicam uiam remouendæ calamitatem deram.

Vtrinq; confessum est, deum inflixisse tantam miseriā. Amici autem spectantes insolitam afflictionem, & quædam uerba sinistre intelligētes, ut quod Iob dixit, accidisse quod semper metuerit, censent redarguendum sceleris, addita parænesi, ut conuertatur ad deum.

[a]An non timor tuus, fiducia tua, &c. id est, simulasti fidem in deum, & uirtutem coluisti metu calamitatis.
†1. Quotquot mulctantur malis, ob suam culpam mulctātur.
*2. Oraculo et diuina reuelatione proditum est Eliphazi cogitanti de rebus Iobis, quod ob peccata sit miser, quum & angeli non perstiterint in sua perfectione.
[b]Et ad me uerbum furtiue adferetur.
[c]Horripilabit pilus carnis meæ.
[d]Comminuent eos ante tineam, id est, priusquam à uermibus absumantur in sepulchro, ut uestis à tinea.
[e]Non ponit, scilicet cor. i. non agnoscit errata & culpam.
†3. Iste & ille, ut quotidiana docēt exempla, propter scelus suum intricantur malis.
[a]Hiero. paruulū. Significat autem pethi, leuem qui facile credit, & affectibus cedit.
[b]In portis causæ publicæ & priuatæ iudicabantur.
*4. Originale peccatū est causa communium ærumnarū. Igitur actuale peccatum, peculiarum calamitatum.
†5. Nō fert natura dei optimi & sapientissimi, ut quenquā cruciet præter suum meritum. Cui rationi uelut causæ firmamento nituntur amici Iob.
[c]Filij carbonis pro scintillis, quæ fodiendo ligones & bidentes lapidibus excutiunt.
[d]Ad deum requiram, & ad deum ponam eloquium meum.

nem, quem arguit deus: neq; tu reijcies castigationem [g]dei optimi maximi. Pariter enim dolores infligit, & obligat uulnera: uerberat idem, eiusq; manus medentur. Sex periculis eripiet te, & in septimo non attinget te malũ. Iacob.1.b
Tempore famis redimet te à morte, & in bello à gladio. Absconderis à fla
D gro linguæ, neq; timebis quum inciderit calamitas. Ad calamitatem & famem ridebis, neq; metues animalia terrestria. Nam cũ lapidibus ruris erit tibi fœdus, & [h]feræ adigẽtur, ut seruent pacem erga te. Senties etiam tabernaculum tuum ipsam incolumitatem esse, & recensendo tuum domicilium nõ peccabis. Senties & prolem tuam augeri, & posteros tuos ceu gramen terræ. Peruenies [deniq;] [i]sospes adhuc ad sepulchrũ, quemadmodũ frugũ aceruus increscit suo tempore. [k]Atq; hæc fermè sunt, quæ rebus accurate perpensis decreuimus proponere, suntq; certissima: proin uelis ea percepta æquo animo apud teipsum dijudicare.

CAPVT VI.

A AD quæ respondens Iob, dixit, O si exactissime appenderetur indignatio mea, simulq; [a]mea conditio in staterã poneretur. Tum enim grauior esset q̃ arena maris: [b]quocirca pro magnitudine rerum parcè ac moderatè questus sum. Nam dei optimi maximi sagittæ in me sunt, quorum feruor ebibit spiritũ meum, & terrores dei acie instructa me inuaserunt. Num rudit onager herba præsente? num bos mugit apposita farragine? Poteśtne insulsum edi non conditum sale? Num sapit cuiquam saliua albuminis?
B Quæ meus animus renuit contingere, ea sunt mihi [c]pro cibo fœtido. Vtinam eueniat quod peto, ac deus cõcedat quod spero. Deusq; aliter statuat de me, ut me cõminuat, excussaq; manu uelut neruo findat me. Adhuc eñ mihi solatium erit: & si torrefiam ægrotatione, ita ut mihi non [d]parcatur, minime tamen negabo uerba sancti [dei.] Verum quod robur meũ est, ut durare possim? & quis finis [expectandus] mihi, si uitam longius producam? Num robur mihi lapideum? Num caro mea chalybea? [e]Quid si ferendo
C non sum? & facultas subsistẽdi me destituit? [f]Decebat amicos exhibere beneficentiam misero amico: sed [me ut uos dicitis] religio dei optimi maximi deseruit. Fratres mei fidem fefellerunt ut torrens, utq; uallem trãseunt torrentes. Qui turbidi sunt à glacie & niue, quæ [g]in eos resoluitur. Tempore autem quo arescunt, abolentur, & per calores auferuntur è loco suo. [h]Concutiuntur itinera per quæ feruntur: cæterum euanescunt, ac penitus intereunt. Viderunt [eos aliquando] qui proficiscuntur in regionẽ Thema, & qui Sabæos adeunt spem habent de eis. Pudefiũt autem, quia spem in eis posuerunt: & postq; peruenerunt ad locum istum, erubescunt. [i]Eiusmodi mihi torrentem planè exhibetis, qui conspectis meis ærumnis extimuistis.
D Dixine, ut mihi conferatis aliquid? & è facultatibus uestris largiamini pro me munera? Vtq; me liberetis ab hoste? & redimatis me ex manu tyrannorum? Docete me, & tacebo: indicate mihi in quo errem. Quàm plana firmaq; sunt, [k]recte pronunciata: uel quid à uobis allatum uim aliquam habet argumenti? [l]Num excogitastis sermones & uerba, idq; inaniter, quibus me desperationis cõuincatis? Præterea pupillo imponere studetis, & amico uestro foditis decipulam. Nunc igitur rectius æstimate rem, & meas atq; uestras rationes inspicite, an mentiar. Redite quæso in uiam, & ne sit [in uobis] iniquitas, redite: [m]nam etiamnunc salua est mea iustitia. Non est in lingua mea iniquitas, [n]neq; palatũ meum non sentit malos sapores. Depulsus a [illegible]

VII.

A AN non militia homini est in terra, & dies eius uelut mercenarij dies? Vt seruus anhelat ad umbrã, utq; mercenarius præstolatur suam [a]mercedem. Ita mihi est iniunctum agere menses inanes, & molestas noctes nu

merauerunt

[f]Thuschia subsistentiam significat, a iesch quod, est, sonat.
[f]Et iniqtas eius clausit os suum. Concludit, deo impingi nõ posse, quod cruciet quenquã præter meritum: & transit ad parænesin, ut se Iob conuertat ad deum: qua ratione sola mederi possit calamitatibus.
[g]Hiero. domini. Schadai significat deum, eo quod omnium rerum bonorũ copiam habet.
[h]Et pacificabitur tibi animal agri seu ruris.
[i]Venies in uigore ad sepulchrũ id est, rebus etiamdum integris colligeris ad patres in spe resurrectionis.
[k]Ecce hoc inuestigauimus ipsũ: sic ipsum: audi istud, & tu scito tibi.

Priusquam Iob refellit se ob scelera & impietatem ita miseris modis affectũ, accusat amicos ut ineptos et crudeles et iniquos, quod impietatẽ ei impingant, ac deum infestum persuadere uelint, quum adhibere consolationem deberent.

[a]Et esse meum in statera leuabunt simul.
[b]Quocirca uerba mea absorpta sunt.
[c]Sicut fœtores panis mei.

[d]Non parcet.

[e]Num si non auxilium meum in me?
[f]Liquescenti ab amico suo beneficentia: & timor Schadai, id est dei omnibus affluentis deleret.
Inconstantes amicos torrẽtibus comparat, qui tempore Veris aucti niualibus aquis magno impetu feruntur, in æstate exarescunt. Ad quos mercatores sitibundi accurrentes spe potus, falluntur.
[g]Super eos abscondet se nix.
[h]Concutientur semitæ uiæ ipsorum, ascendent in inane.
[i]Quia nunc fuistis ei, uidebitis contritionem, & timuistis.
[k]Verba rectitudinis: & quid arguet arguendo à uobis.
[l]An ad arguendũ sermones cogitabitis & ad uentum, uerba desperantis?
[m]Adhuc mea iustitia in ea. i. in hac afflictione.
[n]An non palatum meum intelliget corruptiones? hoc est, nõ amisi iudicium sanum.

Similitudine gemina probat non tantum ob peccata immittere deum morbos & alia mala: non offendi etiam, si homo edat uoces doloris plenas.
[a]Opus pro operis præmio.

merauerunt mihi. Vbi me in lectū collocaui, dico, quando surgā? quumq́
mensuram ad uesperum extēdi, saturor iactationibus usq́ ad crepusculum.
Induit caro mea uermes & puluerem glebarum ritu cohærescentem, cutisq́
mea rupta est, ac mihi displicet. Dies mei uelocius fugiunt quàm tela, & tra B
ma deficiente finiuntur. Cogita uitam meam esse uentū, quodq́ meus ocu
lus non iterum uidebit prosperitatem. Non aspiciat me oculus cernētium
me, sed tui oculi, ut superstes non sim. Quemadmodum nubes deficit ac
præterit, sic qui descendit in [b]sepulchrū, non ascendet. Non redibit in do-
mum suam, neq́ loci eius [homines] agnoscent eum. Proinde non cohibe C
bo meum os, quin loquar aliquid in animi mei angustijs, & [c]querulum quid
dam loquar in ægritudine mea. Num pelagus sum? num cetus sum, q mi
hi obices circūdedisti? Quum apud me dico, lectus meus aliquid solatij ad
feret, cubile meum mussitanti adimet [aliquid molestiæ.] Somnijs me ter-
res, & uisionibus exagitas me. Quapropter anima mea suspēdium eligit, &
mortem præ [e]ossibus meis. Recuso equidem perpetuò uiuere, tantū finem D
meum facito, siquidem mei dies sunt ipsa uanitas. Quid est homo, q eum
tractas tam magnifice, & animum adijcis ad eum? Et mane inuisis eum, sin
gulisq́ momentis exploras eum? Quandiu non me facies missum? & non
concedes respirandi spatium, ut meam saliuam glutiam? Peccaui: quomo-
do me geram erga te, si hominis facta obseruare uelis? Quare [f]me posuisti
obiectum tibi, ut mihimet oneri sim? [g]Quare non tollis meum scelus, & au
fers iniquitatē meam? Vbi enim iacuero in puluere, si mane requiras me,
non ero superstes.

CAP. VIII.

CVi respondens Bildad Suhita, dixit, Quandiu tandem loqueris talia, A
& [a]uerba oris tui sonabunt pertinaciam? Num deus peruerteret iudi
cium? num optimus maximus peruerse ageret contra iustitiam? Quia liberi
tui peccauerūt in eum, [b]permisit eis euenire, quod scelus eorum postulabat.
Quod si ipse mature ad deum redieris, & supplicaueris optimo maximo. Si B
purus probusq́ fueris, [c]tui gratia tum surget, ac prosperitate summa dona-
bit tuum domicilium ob iustitiam. Eritq́ prior tua sors modica, & poste-
rior tua sors ualde augescet. Sciscitare quæso ex prisco æuo, teq́ compone
ad peruestigationem patrum ipsorum. Nos enim nuper nati sumus, & re-
rum ignari sumus: quum dies nostri sint in terris uelut umbra. An non illi
te erudient, ac dicent tibi, & ex corde suo proferēt sermones? Adolescitne C
scirpus absq́ palude? crescétne carex absq́ aquis? Dū adhuc in uirore suo
est, non succidetur, & tamen ante omnia uirentia exarescet. [d]Ita cōtingit o-
mnibus qui deum obliuiscuntur, & spes hypocritæ intercidit. Cuius fidu-
cia per negligētiam interit, & illud in quo spem collocat, est domus aranei.
Qui enim domui eius innitetur, non consistet: quiq́ præhendit eam, nō sta
bit. †[e]Cæterum plantæ in se humorem continentis etiam quum in sole stat,
propago tenera prodibit in horto. Et in [f]congerie lapidum radices ipsius D
dense implicabuntur, spectabitq́ domum lapide structam. [g]Quumq́ stir-
pitus è loco suo eijcietur, ut quis neget, se unquam uidisse illam. [h]Gaudebit
se ad eum modū tractari, & ex humo alia prouenient. Ecce deus non asper
natur integrum, neq́ [rursum] præhensat manum prauorum. Quoad os
tuum risu impleat, & labia tua iubilo. Inimici tui pudore afficiantur, taber
naculum uero impiorum non duret.

CAPVT IX.

AD quæ respondens Iob, dixit, Enimuero noui q res ita habeat. [a]Quid A
autem homo iustitia contenderet cum deo? Si enim uelit cum eo liti-
gare, non respondebit ei ad unum ex mille. Est nanq́ sapiens corde, & præ

[b]Inferos.

[c]Mussitem in amaritudine ani me meæ.

[d]Quia pones super me custo- diam.

Non cogitat sibi uim adferre: sed nullum genus mortis recu- sat, si deus annuat.

[e]Ossa pro uita ponit. Nihil e- nim aliud reliquum erat in cor pore.

[f]ut scilicet feriat iaculis suis ab omni parte.

[g]Optat corpus peccati solui per mortem.

Bildad etiam probat Iob punitum ob sua peccata, et quod deus iustus sit, & quod patres ita tradiderint. Deinde hortatur ut resipiscat.

[a]Spiritus ualidus uerba oris tui.

[b]Et dimisit eos in manu scele- ris sui.

[c]Et pacificabit domicilium tuæ iustitiæ.

Parabola ostendit prosperita- tem Iobis diuturnam non fuisse q a simulatæ sanctitatis fuerat.

[d]Ita semitæ omnium obliuiscen tium dei.

†Alia similitudine plantæ natu rali humore præditæ, quæ in a- speris locis uiget, solidam osten dit felicitatem esse illorum, qui uerè pij sunt.

[e]Succulentum siue humectum ante solem.

[f]Gal, quidam fontem interpre- tantur.

[g]Si absorbebit eum (scilicet a- gricola) & negabit in ea, non uidi te.

[h]Ecce hoc gaudium uiæ suæ.

Planius edisserit, non periclitari iustitiam & sapientiam dei, etiam quum exercet hominem sanctissimū calamitatibus.

[a]Et quid iustus erit homo cū deo?

ualidus uiribus: cui autem cecidit feliciter, qui se illi peruicaciter opposuit? Qui transponit montes, neque præsenserũt illi, quos in ira sua subuertit. Qui commouet è loco suo terram, ut eius columnæ quatiantur. Quo imperante, sol non oritur, [b]& stellas uelut apposito sigillo claudit. Qui solus extendit cœlos, perque summitates maris incedit. Qui fecit arcturum, cynosuram, & pleiades, & [c]Austri penetralia. Qui opera ingentia edit, eaque inuestigabilia, & res mirandas easque innumeras. Ecce præteribit me, ut nõ uideam: & commeabit ultro citroque, ut non eum intelligam. Ecce si quid raptim auferet, quis illud recuperabit? aut quis dicet ei, Quid agis? Nisi deus reprimat iram suam, [d]ei succumbent conspiratores potentissimi. Quanto magis ego, si cõmutem cum eo uerba, [e]& coner apud eum uti uerbis selectis? Cui minime responsarem, etiam si iustus essem, uerũ iudici meo supplex forem. Quum inuocaui eum, & respondit mihi, nõ tamen credo, quòd auribus uocem meam perceperit. Postquam me subuertit turbine, & abs re mihi plurima uulnera inflixit. Neque mihi concedit, ut respirem, quoniam exatiauit me amarulentia calamitatum. Si uiribus agendum sit, ecce præualidus est: si iure agendũ, quis mihi [f]patrocinabitur? Si me pro iusto geram, os meum damnabit me impietatis: sicque integritatem mihi arrogem, opprimet me. Integer sanè sim: attamen animã meam non perspectam habeo, mihique displicet uita mea. [g]Vnum illud est, ad quod ostendendũ mea omnis tendit oratio, quod deus perpetuò sui similis pariter integrum & impium conficit. †Quod si flagrum inferẽdo statim occidit, innocẽtium afflictionem sannis prosequetur? [h]Atqui terræ gubernatio impio permittitur, qui faciem iudicum eius obuelat: si hæc deus nõ agit, cedo ubi alius sit qui agat. Cæterum dies mei uelocius quàm cursor elapsi sunt, fugierũtque, ut nihil læti uiderint. [i]Præteruolarunt æquantes celoces celeritate, utque inuolat aquila in escam. Si quando apud me dixi, obliuiscar meditationis meæ, & deponam uultus [tristes,] meque cõtinebo. Timui omnes labores meos sciens, quod me [peccantem] non dimitteres impunitum. Impius igitur essem? Quorsum istos labores frustra exantlaui? [k]Si em̃ aquis niualibus me lauero, & puritate manus meas emundauero. Si me foueæ immerseris, mea uestimenta fœdabũt me. Non enim uir est ut ego, cui respondere audeam, utque simul in ius ambulemus. Non enim esset inter nos arbiter, [l]qui controuersiam nostram dirimeret. Auferat autem uirgam suam à me, neque terrore suo me exagitet. Tum loquar, neque uerebor, [m]quod causa mea infirma sit.

[b]Et pro stellis signabit.
B [c]Quia stellæ circa polũ austrinum non apparent habitantibus in opposito hemisphærio.
[d]Sub eo incurui erunt auxiliatores potentis.
[e]Eligam uerba mea cum eo.
[f]Hiero. nemo audet pro me testimonium dicere. Cæterum origo uerbi significat pacisci & conuenire.
[g]Vnum hoc, ideo dixi integrũ & impium ipsius conficit.
C †Amicorum sẽtẽtiæ opponit rationem à repugnãtibus, qua uehementissime urget Iob. Si iustitia dei postulat, ut nullus affligatur ab eo nisi ob scelus: sequitur ut oppressionẽ innocentium & alia scelera confestim puniat. Atqui potentes et felicissimi sunt in hoc seculo impij.
[h]Terra data est in manum impij, faciem iudicum eius operiet: si non, ubi quis, ipsius.
[i]Reciprocarunt cum nauibus hostilitatis.
D Probat se ob flagitia non punitum, qui flagitiũ sibi nunquam indulserit ob numinis reuerentiam.
[k]Id est, si nemo affligitur nisi ob scelus suum, actũ est de sanctis: nam integerrimus homo intricatus miseriæ, statim erit impius.
[l]Ponet manum suam super nos ambos.
[m]Quia non firmum, ego, mecum.

Concludit [illegible] integra [illegible] tam [illegible]

Per [illegible] terrorem [illegible]

CAP. X.

Actum est de uita mea, quare dum uiuo, mihi permittã mussitationem, & loquar in ægritudine mea. Dicam deo, ne damnes me impietatis: doceto me [potius,] de qua re mecum litiges. Cõducétne tibi, si opprimas uiolenter, si opus tuarum manuum asperneris, & [a]impiorum consilium illustres? Habésne oculos carneos? inspicisne res humano more? Súntne dies tui, ut dies hominis? num anni tui ut dies uiri? Vt inuestigare uelis meam iniquitatem, & inquirere peccatum meum. [b]Te aduoco testem, è cuius manu nemo potest eripere, quod non sim impius. Tuæ manus elaborauerũt me, ac me fecerunt quantus quantus sum: & tamen [c]deuorasti me. Cogita quæso quod me uelut argillam finxeris, meque redacturus sis in puluerem. An non ueluti lac fudisti me, & uelut caseum me coagulasti? Cute & carne uestiuisti me, ossibus etiam & neruis me contexisti. Vita & beneficentia me prosecutus es, tuaque [d]prouidentia seruauit meum spiritum. Atque hæc in tuo corde reposuisti, nec me fallit, [e]quod hæc tuo nutu gerantur. Si quid peccaui, annotauisti mihi, neque siuisti meam iniquitatẽ abire impune. Si quid impie

A Diuinam prouidentiam eamque beneuolã erga se Iob ostendit causam præsentis calamitatis, & nõ impietatem suam.
[a]Id est, fauere uidearis impiorum instituto.
B [b]Secundũ scire tuum, quia impius non ero.
[c]Metaphoricẽs pro malis adobruisti, ut 2. cap.
C [d]Visitatio tua.
[e]Quia hoc tecum.

piegeffi, uæ mihi: si ri colui iustitiam, non tamen audeo caput attollere, satis
ac super contumelijs affectus: quare meam deiectionem respicias. Quæ uti
nam inualescat, ut me ceu leopardus ueneris, ᶠiterumq́ portētosa calamitate
conficias me. Producas cōtra me nouos ᵍtestes tuos, †tuæq́ indignationis D
gladius in me [stringatur,] ʰ& malorum inuicem succedētium agmen inua
dat me. Cur autem eduxisti me ex utero? Vtinam expirem, ut me nullus
oculus aspiciat. Vtinam, ut aliquando fui, nullus sim: utinam à uentre ad se
pulchrum elatus essem. An non dierum meorum portio modica desinet?
Saltem absistat à me, ut paululum respirem. Priusquam in regionem tene
bris & densissima umbra obsitam abeo non rediturus. Ad regionem ob-
scurā, qualis est caligo & umbra densissima, quæ nō habet ordines: quumq́
illuxit, perinde est, atq́ si caligo eam obtineat.

ᶠEt reuerteris & mirabiliter ages in me.
ᵍCalamitates suas uocat testes. Nam ab eis amici argumentū acceperūt, quod Iob sit impius.
ʰReciprocationes & exercitus mecum.

CAPVT XI.

Zophar destitutus rationibus, quibus refellat argumēta Iobis, non respondet ad rem, sed aggreditur sermones ad personam, ut uocant. Et criminatur Iobem ut loquacem, irrisorem, impatientē, præfidentem, arrogantem, stultum.

CVi respondens Zophar Naamathita, inquit, Non respondendū esset A
ad multitudinem uerborum? ᵃAut homo locutuleius causam euicit?
Videlicet tibi soli homines tacebūt, ut te sannionem agentem nemo suffun
dat pudore. Dixisti autē, Disciplina mea syncera est, & ego purus sum tuo
iudicio. Sed utinā deus loquatur, & aduersum te aperiat *tua labia. Refe-
ratq́ tibi arcana sapientiæ: ᵇsunt enim deo iudiciorum duo genera: ad hæc
scito, q́ deus pœnam iniquitati tuæ debitam distulit. Túne peruestigādo B
inuenires deum? túne inuenires dei optimi maximi perfectionem consum-
matam? Quæ quum altitudines cœlorū æquet, quid efficies? quum profun
dior sit inferis, quid intelliges? Cuius quantitas longior est terra, & latitu-
do eius maior quàm mare. Quis autem remorabitur eum, uariè res uersan
tem, ut alias recludat, alias in publicam notitiam edat? Quumq́ nouerit ho
mines nihili, cernatq́ uanitatē, non consideraret? Attamen uir inanis ᶜde- C
sipit, homoq́ nascitur [ut] pullus onagri. Quod si tuum cor rectè compo-
nes, & ad ipsum [deum] manus tuas expandes. Siqua uanitas est in manu
tua, procul eam abijcito, & non concedito iniquitati domicilium in tuis ta-
bernaculis. Tunc enim faciem tuam attolles citra uitium, erisq́ uallo mu-
nitus, nec timebis quenquam. Obliuisceris enim molestiæ, ut non magis D
Esa.58.a recorderis quàm præterlabentis aquæ. ᵈTotumq́ tempus uitæ perstabit
serenius quàm meridies: aut si obscuritas incidet tibi, rursum clarum mane
illucescet. In spem summam adduceris, ᵉ& iacebis securus uelut fossa cir-
cunducta. Cubabis deniq́, ut nemo exterreat, multiq́ tibi supplices erūt.
Oculi autem impiorum frustrabuntur, eisq́ adimetur effugium, & spes illo
rum ᶠerit uanissima.

ᵃEt si uir labiorum iustus erit?
*Sua.
ᵇQuia duplicia subsistētiæ, & scito quia fœneratur tibi deus ab iniquitate tua.
ᵇDuplicia, nempe iudicia occulta & aperta.
ᶜIllabeb significato leb, id est cordis, affine est, quasi dicas corde capietur.
ᵈEt à meridie surget seculum: obscurus eris, sicut mane eris. Sunt tamen, qui thaypha inter pretantur, splendebis.
ᵉEt fodiet, ad fiduciam iacebis.
ᶠFollis animæ. Efflat autem animæ euanidum halitum.

CAPVT XII.

Iob conuitia Zopharis diluit, & pleraq́ in amicos retorquet, alia etiam crimina impingens. Agit etiam causam ipsam, magnificè disserens de sapientia, iustitia & potentia dei.

AD hæc respondens Iob, dixit, Enimuero uos estis hominum uniuersi- A
tas, & uobiscum sapiētia morietur. Est & mihi cor non minus quàm
uobis, ᵃneq́ cedo uobis ulla in re. Quis autem non tenet quæ uos iactatis?
Prouer.14.a Ridiculosum amicis: †ᵇuerum ultionem dei poscit, qui & annuit, ridere iu-
stum & integrum. ᶜLucernam contemptam iudicio hominis opulēti, quæ
idonea est gressibus dirigendis. Felicia tabernacula prædones habent, &
in magna securitate agunt, qui res dei interturbāt, ᵈquiq́ deum portant ma-
nu sua. Verum interroga quæso pecudes, & unaquæq́ docebit te: & uolu B
crem cœli, qui referet tibi. Vel institue colloquiū cum terra, & docebit te,
pisces etiam maris narrabunt tibi. Quis ignorat hæc omnia, quod manus
DOMINI condiderit ista? In cuius manu sita est anima omniū quæ uita præ
dita sunt, & spiritus uniuersæ humanæ carnis. An nō auris probat sermo
nes, & palatum gustat cibos? Est in senibus sapientia, & longa ætas affert
peritiam. Cum ipso [deo] sapientia est & fortitudo, ei consilium est & pe-

Si mali sunt omnes calamitosi, boni erunt felices. Igitur boni erant grassatores, idololatræ.

ᵃNon cado ego à uobis: & cū quo non, sicut ista?
ᵇClamat ad deum & respondit ei.
ᶜLucernam contemptam cogitationibus opulenti, paratam nutantibus pede. Similitudo est quæ unam causam ostendit, ob quam deus affligit integros homines, ut alij discant, si hoc fit in uiridi quid fiet in arido?
ᵈPeriphrasis idololatræ.

C ritia. Ecce demolietur, quod non ædificabitur: cōcludet uirum, & non ape Is. 22. Apoc. 3
rietur. Ecce cohibebit aquas, & exarescent: rursumq; illas demittet, ac terrā
euertent. Cum ipso robur est & subsistentia, ei [subest] errās & decipiens.
Qui cōsiliarios abducit ut prædam, & iudices uertit in amentiam. Qui [e]sol
uit disciplinam regum, & uinculo constringit lumbos eorum. Sacerdotes
ut prædam abducit, & potētes subuertit. [f]Fidis hominibus eripit eloquen
D tiam, & iudicium aufert senibus. Effundit contemptū in principes, & zo-
nam potentium laxat. Abstrusa profert in apricum è tenebris, & densissi-
mam umbram educit ad lucem. Auget gentes, easq; perdit: extendit gen-
tes, easq; compescit. Adimitq; cor [g]primatibus populi terræ, eosq; facit er
rare [h]per solitudinē inuiam. Vt palpent in tenebris, & luce careant, facitq;
errare illos tanquam ebrios.

CAP. XIII.

A EN omnia hæc uidit oculus meus, & auris mea audiuit, eaq; cōsiderauit.
[a]Non minorem habeo notitiā quàm uos, nec cedo uobis. Verum ad Refellit eorum arrogantiam, quod ad deum prouocant.
deum locutus sum, & cum deo disceptare uolui. Atqui uos estis mendacij
concinnatores, & uniuersi uos inepti medici. Vtinam prorsus taceretis,
[b]quod sapientiæ uestræ posset attribui. Audite quæso argumentationem
B meam, & [c]contentionem meam auscultate. An oportet iniquitatem uos lo
qui ob deum? & eius gratia dolum loqui conuenit? [d]An illi gratificari uul-
tis, & pro ipso litigabitis? An iuuabit, si uos scrutetur? Num illudetis ei, ut
illuditur homini? [e]Qui certissime uos arguet, si occulte in gratiā cuiusquam
discedetis à recto. An non excellētia ipsius terret uos, & illius formido uos
inuadit? [f]Meminisse oportebat uos similes esse cineri, & corpora uestra,
corporibus argillaceis. Silete mihi, [g]& ego loquar meo periculo, quicquid
tandem sit mihi euenturum. [h]Cur ferrem carnem meam in meis dentibus,
C & animam meam ponerem in palma mea? Si me occisurus esset, [i]non expe
ctarem: [k]tantum apud eum disputo de uitæ meæ ratione. Ipse enim & mihi
saluti est, quum in eius conspectum nullus hypocrita ueniat. Attente audia
tis meum sermonem, & meam expositionē [capite] auribus uestris. [l]Quum
enim causam meā informauerim, scio q absoluar. Quisquis igitur mecum
litigaturus est, [id faciat:] quandoquidē iam tacebo, & expirabo. Tantum
duo non mecum agas, tuncq; à facie tua non abscondar. Manum tuam re-
D moue procul à me, & formidine tua nō terrefacito me. [m]Et te accusante ego
defensoris partes agam: uel ego loquar, & tu mihi respondeto. Quantum
mihi est iniquitatum & peccatorum? Scelus meum & peccatum meum in-
dica mihi. Quare abscondis faciem tuam, & me inimicū tuum existimas?
An folium impulsum concuties? & stipulā aridam persequeris? [n]Si aduer
sum me descripsisti offensas, & iniquitates adolescentiæ meæ impingis mi-
hi. [o]Et positis meis pedibus in cippo prohibes, ne quò effugiam, qui radici
bus pedum meorum uestigia imprimit. Quum ipse uelut putrida res uetu
state [p]conficiendus sim, & sicut uestis quæ comeditur à tinea.

XIIII.

A HOmo natus mulieris, [a]uiuens breuiori tēpore, in omnibus suis diebus
affatim habēs turbarum. Vt flosculus oritur & succiditur, fugitq; ue
lut umbra, neq; persistit. Aperis etiam oculos tuos super tali, [b]ut me in ius
uoces? Quis proferet purum ex immunda? [massa] Ne unus quidem [pro Psal. 50.
ferri poterit.] Si dies eius exacte præfiniti sunt, & numerus mensium ipsius
B penes te est, eiq; terminos præfixisti, quos præterire nō potest. Absiste ab
illo, ut desinat, quum iam grato animo excipiet diem fatalem tanquam mer
cenarius. [c]Ligno enim spes reliqua est quod repullulet quum excisum fue-
rit, teneraq; propago eius non deficiat. Quum radix eius consenuerit in ter
ra, &

[e]Aperuit, id est, tollit leges, ut seditiones oriantur.
[f]Aufert labium fidelibus, et gustum senum adimit.
[g]Capitibus.
[h]In inani, non uia.
[a]Secundum scire uestrum sciui etiam ego.
[b]Et erit uobis ad sapientiam.
[c]Lites labiorum meorum.
[d]An faciem eius suscipietis.
[e]Arguendo arguet uos, si in occulto faciem suscipietis.
[f]Memoriæ uestræ parabolæ cineris.
[g]Et loquar ego, & transeat super me quid.
[h]Id est, non sum ita crudelis, ut totus perdi uelim.
[i]Quidam legunt, cum.
[k]Tantum uias meas ad faciem eius arguam.
[l]Ecce quæso disposui iudicium, sciui, quod ego iustus ero.
[m]Et uoca, & ego respondebo. Optionem dat deo, ut ipsi uel actoris uel rei partes cōcedat.
[n]Quia scribes.
[o]Et pones in cippo pedes meos, & custodies omnes semitas meas, super radicibus pedum meorum sese designabit.
[p]Veterascet. Persona tertia pro prima.
[a]Mutilus diebus & satur tumultus.
[b]Et me uenire facies in iudicium tecum.
[c]Pro arbore, sinecdochicōs.

ra, & stirps eius in humo emortuus fuerit. [a]Attracto humore aqueo iterũ germinat, exhibetq́ fructus decerpendos, ut plantæ solent. Et uir languore confectus morietur, & homo expirabit, [e]ut nuspiã superstes sit? [f]Quum recedentibus aquis Oceani flumina siccabuntur & arescent: homines post obitum non resurgent, quoad cœlum non sit, neq; expergiscentur & excitabũtur è somno suo. Vtinam in sepulchro me recondas & occultes, donec remittat ira tua, mihiq́ terminum præscribas, ad quem recorderis mei. Reuiuiscétne [g]homo, ubi mortuus fuerit? Equidem omnibus diebus militiæ meæ præstolabor, donec uicissitudo mea ueniat. Quando uocanti tibi respondebo, tuq́ opus manuum tuarum expetes. Nũc enim †gressus meos numeras, [&] non obseruas peccatum meum. Quum [enim] scelus meum consignatũ sit, adsuésne aliquid iniquitati meæ? Porrò mons cadens marcescit, & saxum de loco suo cedit. Aquæ cauãt lapides, [b]tuq́ summergis alluuionibus tellurẽ: & spem homini calamitoso adimis. Quin uiribus uteris in eo superando, ut migret mutans faciem suam, & dimittas eum. Ignoretq́, an filij ipsius in ampla fortuna sint, & non curet eos quũ angustia premuntur. [i]Tantum dolebit dum carnem suam gestat, animaq́ ipsius mœrebit dum in ipso agit.

CAP. XV.

AD hæc respondens Eliphaz Themanita, inquit, Num uir sapiens respondendo proferet uentosam scientiam? & orientalis uentus implebit eius uentrem? Afferetq́ argumenta, quæ non congruunt, & sermones quibus nihil efficit? [a]Præterea soluis religionem, & preces ad deum prohibes. Nam iniquitas instruit os tuum, & linguam callidorum [b]usurpare tibi placet. Arguat autem te impietatis os tuum, & nõ ego, tuaq́ labia testimonium reddant aduersus te. Omniúmne hominum tu primus natus es? & formatus es ante colles? Num auscultator fuisti diuinorũ arcanorum, [c]& sapientia suos terminos ultra te non porrigit? Quid nosti quod nos ignoremus? aut quid intelligis, cuius nos simus imperiti? Est & inter nos canus & senex, [b]etiam prouectioris ætatis q̃ pater tuus. [c]Num dedignaris consolationes diuinas, & res occulta tibi uidetur? Quãtum seduxit te cor tuum? & quantam elationem animi significant oculi tui? Quia cõtra deum erigis animum tuum, profersq́ sermones ex ore tuo. Quid est homo, ut à scelere purus sit, & ut natus mulieris iustus sit? Ecce in sanctis suis [angelis] firmũ opus non produxit [deus,] ac ne cœli quidem sunt in eius oculis sine macula. Quanto magis homo abominabilis & inutilis, qui uelut aquas imbibit iniquitatem? Explicabo tibi, modo auscultes mihi: & quod perspexi, tibi recensebo. Quod sapientes homines retulerunt, [f]& à maioribus suis acceptum bona fide tradiderũt. [g]Quibus solis permissa fuit rerum publicarum gubernatio, neq; infestauit eos hostis. Impius omni tempore sibi adsciscit dolores parturientis fœminæ, & numerus annorum absconditur tyranno. Voces terrificæ [insonant] auribus eius, & quum pax agitur, ei superuenit uastator. Non credit se iterum exiturum è tenebris, & è specula prospectat gladium. Satagit, ubicunq; panem inueniat: [h]scit [enim] q̃ suis factis periculosa tempora accersiuerit. Eumq́ terrent angustia & circumuallatio, [i]& eum circumstant ut regem confertis globis præliaturum. Nam aduersus deum intẽdit manum suam, & uires promit aduersus optimum maximum. [k]Qui cum eo concurrens collum inuadet, ac densissimos clypeos conuellet. Nam adeps illius obduxit faciem eius, & [l]obesitatem [m]contraxit circum ilia. Quare habitat in urbibus quæ destruuntur, & domos suas non inhabitat, quæ in congeries lapidum uertendæ sunt. Non ditescet, neq; stabiles erũt

Rom. 5.d

Peccatum mor[illegible] omnis [illegible] finem [illegible]

Eccl. 18.b

Supra 4.d

[a]Ab odore aquarũ germinabit, & faciet messem sicut planta. Quidam Kazir interpretantur surculum, qui per insitionẽ transplantatur.

[e]Et ubi ipse?

[f]Recesserunt aquæ à mari, & flumẽ siccabitur et exarescet.

C Et uir iacebit, & nõ surget, donec nõ cœli, nõ expergiscẽtur, et non excitabuntur è somno suo.

[g]vir.

Vltra pœnam mortis omnibus decretam non cruciabis me.

D [b]Inundabis deciduæ eius pulueris terræ.

[i]Tantum caro eius super ipso dolebit, & anima eius super ipso mœrebit.

A Eliphaz amarulẽta oratione stetim respondet solutionibus [illegible], quibus refellit obiectiones Zophari. Ipseq́ conuitiatur amico, & repetit aliquas rationes, quibus arguit obf[illegible] cætera ponit. Denique minatur periturum esse penitus, quia nolit admonitus resipiscere.

[a]Etiam dissolues timorem, & prohibebis mussitationem coram deo.

[b]Eliges.

[c]Et desinet apud te sapientia.

B [b]Præcellẽs à patre tuo diebus.

[c]An paruum à te consolationes dei, & uerbum occultum tecum?

C [f]Et non negauerunt à patribus suis.

[g]Ipsis solis data est terra, & non transiuit alienus in medio eorum. Id est, qui felicissime rempub. gesserunt.

[h]Nouit quia paratus est in manu eius dies tenebrarum.

[i]Præualebit ei ut regi futuro ad pilam.

k Curret ad eum in collum, in densitatem summitatũ clypeorum eius.

D [l]Hiero. aruinam.

[m]Fecit. Hiero. dependet.

[a]Et non inclinabit ad terram abſolutio eorum.

[o]Quum uanitas erit permutatio eius.

[p]Id eſt, facultas non uoluntas peccandi ablata eſt.

illius opes,[a]neq; ad plenū creſcet in terra. Nunquam euadet tenebras,[&] flamma teneram eius propaginē arefaciet: abibit autem per indignationem quam ore ſuo efflat. Vanitate [autem] deceptus non fidet [deo,][o]quum felicitas eius in contrariū mutatur. Abſumetur ante fatale tempus,& ramus eius non florebit. Vt uitis uiolenter abijciet ſuos botros immaturos,& ut oliua ſuum florem abijciet. †Nam hypocritæ congregatio erit ſolitaria,& ignis deuorabit tabernacula muneribus referta. [p]Concipiēdo moleſtiam, & pariendo uanitatē,uenter eius concinnabit dolum. Iſa.59.a Pſal.7.a

CAP. XVI.

Adhuc ſententiam ſuam aſſtruit Iob,quod ſcelerum pœnas nō luat. Cæterum iudicio diuino permittit cauſam ſuam. Interim carpit amicos,ut ignaros,& alienos ab humanitate

[a]O ſi eſſet anima ueſtra ſub anima mea.

[b]Componam ſuper uos ſermones.

[c]Stupefeciſti totū cœtū meū.

[d]Et ſurrexit in me abnegatio mei:in faciē meā reſpondebit.

A AD quæ reſpondens Iob,dixit,Sæpius audiui talia, uniuerſi eſtis conſolatores moleſti. Quando tandem finis imponetur uentoſis uerbis? Aut quid te iuuat,quum [me] uexas? Poſſem & ego loqui more ueſtro.[a]O ſi uos eo loco eſſetis quo ego ſum: [b]uobis enim aptum ſermonem accōmodarem,& motu capitis teſtarer dolorem meū ex ueſtra miſeria. Voſq; confirmarem ore meo,& cōſolatio meorum labiorum dolores minueret. Ego autem ſi loquar,dolor meus non minuitur:ſiue omitto [loqui,] & quid decedit mihi? B Verum iampridem ærumnis onerauit me [deus:][c]& ſanè cunctas meas facultates ſtupefeciſti.Rugis quoq; arauiſti me,ut teſtimonij uim habeat,[d]& amiſſa priſtina forma mihi diſſimilis ſum,ita ut palàm arguat me. Ira ſua lacerat,ac hoſtiliter mecum agit,frendit in me ſuis dentibus, hoſtisq; meus oculis ſuis micat aduerſum me. Diſtendūt contra me os ſuum, & contumelioſe præcidunt maxillam meam, & in malis meis uoluptatem ſuam expleuerunt. Conſtrictū me deus iniquo tradidit,& per impios proſtrauit me. C Beatus fui,ſed diſiecit me,ac mea ceruice cōprehenſa minutatim confregit me, ſcopū deniq; me ſibi conſtituit. Vt me ſagittæ illius undiq; feriant,& renes meos diſſecet,ac nō parcat,& in terram effundat fel meum. Ita me uulnerauit,ut continuum uulnus ſit, [&] in me fecit impetum ſicut gigas. Conſui ſaccum ſuper cutem meam,& cornu meum depreſſi humum. Facies mea intumuit fletu,[e]& palpebras meas obduxit caligo denſiſſima.

[e]Et ſuper palpebras meas umbra mortis.

[f]Meum ſanguinem.

[g]Clamori meo.

[h]Oratores mei amici mei,ad deum ſtillauit oculus meus.

[i]Et arguet ad uirum cum deo.

[k]Et ſemitam non reuertar,ibo.

D Quum tamen nulla uiolentia ſit in palmis meis,& oratio mea ſit munda. O tellus,ne celes [f]mea ſcelera capitalia, & non ſit locus [g]ubi lateant querelæ de me. Nunc etiā ecce teſtem habeo in cœlo,& conſciū in excelſis. [h]Quumq; amici mei rhetorica oratione contra me agant, manantibus lachrymis dei opem imploro. Is [i]enim palàm proferet, ſi quid peccatum eſt à uiro contra deum,& à filio hominis in proximum ſuum. Nam anni adnumerati ſuccedunt,[k]ac iter ſemel peragendum ingrediar.

CAP. XVII.

[a]Spiritus meus deſtruitur. Hiero.attenuabitur.

[b]Qui ad manū meam figetur.

[c]Iccirco non exaltabit, nempe quod innocentem amicum accuſant acriter.

[d]Ad portionem nunciabit amicos, & oculi filiorum eius deficient.

[e]Et timpanum antrorſum ero.

[f]Tenebit.

[g]Et mūdus manibus addet preſtantiam.

[h]Poſſeßiones cordis mei.

i Ponent.

k Pro ſepulchro.

A IAm quidem ago animam,& dies mei ritu lucernæ deficiunt,meq; ſepulchrum manet. Si non illuſores agunt mecum, & in mœrore quo me iſti afficiunt,nox tranſigenda eſt. Deponito quæſo [pignus,] & da fideiuſſorem in cauſa,quæ mihi tecū eſt:& quis erit, [b]qui mecum ſponſionem faciat? B Quia excluſiſti cor eorum ab intelligentia, [c]iccirco negotium hoc non magnam laudem eis pariet. [d]Qui amicos numerat inter bona ſua, eius filij nō inuenient quod expectabant. Nam me quidem [deus] poſuit exemplū populis, [e]& celeberrimæ famæ ero in poſterū. Vſus hiſtoriæ Iobi. C Cuius oculus præ indignatione caligat,meaq; membra uniuerſa umbræ ſimilia ſunt. Ob quā rem probi ſtupebūt, & innocens aduerſus hypocritā excitabitur. Iuſtusq; [f]inſiſtet uiæ ſuæ,[g]& innocens magis magiſq; progredietur. Tantum uos uniuerſi domum redite,& abite quæſo:quandoquidem inter uos nullum ſapientem reperio. Dies mei præterierūt,& conatus mei intercepti ſunt, [h]quæq; animo præſumere poſſem. Noctem [i]uertēt in diem, & lux ſubſequetur ueſtigio D tenebras. Si expectarem,[k]infernus [tamen eſt] domus mea, & in tenebris

ſtraui

ſtraui lectum meum. Foueam appello patrem meum, & uermem matrem
& ſororem meam. Vbi eſt igitur, ubinã ſpes mea? & ſpem meam quis ſpe-
ctabit? Quæ ſi mecum in puluerem demitteretur, uectes ſepulchri ſubſide
rent.

CAPVT XVIII.

AD hæc Bildad Suhita reſpondẽs, dixit, Quando tandem ſermonibus A
imponetis finem? Intelligite, & poſtea loquamur. Quare ſimiles pe
cori æſtimamur, & uobis obſtinati uidemur? Tu qui per furorem diſcer-
pis animam [a]tuam, deleretúrne terra propter te, & rupes è loco ſuo cedet?
Certè lux impiorum extinguitur, neq; ſplendet flamma ignis ipſius. In eius
tabernaculo lumen obtenebreſcet, ac lucerna illius [b]quæ lucet ei, extingue-
tur. Greſſus uirtutis illius anguſti erunt, ſuumq; conſilium deijciet eum. B
Quia miſſus eſt ſuis pedibus in rete, & iuxta implicitam ſepem obambulat.
Laqueus comprehendet calcaneum illius, eumq; ſitibundus ſuperabit. Eius
funis in terra eſt abſconſus, & decipula eius in ſemita. Vndiq; terrebũt eum
pauores, & quocũq; gradietur, cõminuent eum. [c]Famelica erit uirtus eius, C
[b]& pernicies ei parata eſt ab utroq; latere. Deuorabit *uectes cutis ſuæ, de
uorabit uectes eius primogenitus mortis. Euelletur ipſius tabernaculo id
cui potiſſimum fidebat, eaq; res adducet eum ad regem terrorum. Habita-
bit in tabernaculo eius nulla propinquitate attingẽs eum, & ſulphur ſparge
tur in caſam eius. Supernè radices illius exareſcent, & infernè meſſis eius D
Pro.10. ſuccidetur. †Memoria eius interibit de terra, neq; famam celebrem habebit
in platea. Propellent eum ex luce ad tenebras, & ex orbe illum fugabunt.
Non filiũ neq; nepotem habebit in populo ſuo, non ſuperſtitem in ſuis do
micilijs. Stupefient poſteri [e]ad fata illius, & [f]priores inuaſit horror. Atq;
hæc tabernacula duntaxat impij ſunt, *& is eſt locus ignorantis deum.

Id eſt, promittitis quæ moribundi conducto non capit. Ironia.

Petulantiſſimè irridens Iobem ſermones eos eleuat. Ad hæc minatur penitus interiturum, quia nolit reſipiſcere.

[a]Ipſius.

[b]Super eum.

[c]Id eſt, non aſſequetur quod cupit.

[b]Et pernicies parata ad latus eius.

*Vectes pro membris intelligi poſſunt, ut 41. cap.

[e]Super die illius.

[f]Id eſt, præſentes, qui uiuunt tempore Iobis.

*Id eſt, talia obueniũt tantum ſceleratis.

CAPVT XIX.

AD hæc reſpondens Iob, dixit, Quandiu cruciabitis animum meum, & A
ſermonibus [a]enecatis me? Iam decies contumelias mihi intuliſtis: an
non pudet uos quod prorſum alios mihi uos exhibetis? Etenim ſi omnino
erro, [b]conſtat mihi ratio, quæ in errorem abduxit. [c]Quod ſi omnino ma-
gnum quiddam in me oppugnando efficere conamini, & per calamitatem
meam ueſtram intentionem fulcire. Scitote nunc, q; deus [d]me potentia ſua
premat, quodq; ſuo inſtrumento uenatorio circundederit me. Si clamem
uim inferri mihi, non reſpondetur mihi: ſi uociferer, non retineo ius meum.
Semitam [enim] meam ſepſit, ut euadere nequeam, & uijs meis offudit tene B
bras. Detraxit mihi gloriam meam, & coronam mei capitis abſtulit. Euul
ſit me circunquaq; ut pereã, abſtulitq; ſpem meam ut [euulſæ] arbori. Exar-
ſit in me ira illius, meq; habet in hoſtium numero. Simul uenerunt milites
eius, & uiam muniuerunt aduerſum me, & caſtra poſuerunt circum mea ta-
bernacula. Fratres meos abſtraxit à me, quiq; me nouerant, etiam alienos
ſe mihi offerũt. Propinqui mei deſeruerũt me, & neceſſarij mei obliti ſunt
me. Familiares mei & ancillæ meæ cẽſent me peregrinum, eisq; uideor ex- C
terus. Quũ uoco ſeruũ meum, & [e]ore meo peto ab eo aliquod officiũ, non
reſpondet mihi. Halitus meus offendit uxorem meam, [f]filijs etiam uentris
mei ſupplex ſum. Etiam homines nequam aſpernãtur me, [quibus] quum
aſſurgo, iaciunt in me ſcommata. Omnes [g]amici intimi abominantur me,
& quos dilexi, aduerſantur mihi. Cuti & carni meæ adhæret os meum, &
euaſi dentium meorum cute comite. Benignius mecum agite, benignius
mecum agite uos amici mei, quoniam diuina manus tetigit me. Quare me D
perſequimini ut deus? & carne mea non ſaturamini? [h]Vtinam ſcribantur

Dehortatur amicos ab inſectãdo innocente ſe, aſſeritq; ſe non calamitoſum propter impietatem aut ſcelera, quippe qui ſumma capita religionis, peccatorum cõdonationem per incarnandum filium dei, carnis reſurrectionem & uitam æternam conſtantiſſime teneat.

[a]Attenuabitis me totum.

[b]Mecum pernoctabit id quod errare facit me.

[c]Si uere ſuper me magnifice agetis, et arguetis ſuper me probrum meum.

[d]Vnique mecum egit.

[e]Et precabor, uel petam beneficium.

[f]Poſſunt intelligi nepotes, nam liberi oppreſſi fuerũt ruina domus. Quidam exponunt libnei propter uel per filios meos: ut ſit ſenſus, Vxorẽ licet obteſter per noſtra pignora.

[g]Viri ſecreti mei.

[h]Quis dabit nũc, & ſcribẽtur.

mei sermones, utinam in libro exarentur, stiloq; ferreo incidantur in plumbum aut saxum, quo perpetuò durent. Noui & ego quod uindex meus uiuit, & nouissimo [tempore] [i]adhibebit suam uim pulueri. Postquam uero circundederint [k]hoc mea cute, spectabo deum è carne mea. Quem ego mihi contemplabor, & oculi mei uidebunt, & non alius: [l]quod unicum meum est desiderium. Nam [olim] dicetis, Cur eum persequebamur, [m]in quo fundamenta negotij [salutis] deprehendebantur? Timete igitur gladium uobis imminentē, [n]quia ira iniquitates, [iniquitas parit] ultionem dei, quoniam intelligetis esse iudicem.

[i] *Super puluere stabit.*
[k] *Dictitēs hoc, quod ob deformitatem summā corpus non licet dicere. Et circundederint, id est, pater, filius, spiritus: ut in Genesi, faciamus.*
[l] *Et consummati sunt renes mei in sinu meo.*
[m] *Et radix uerbi inuenta est in me.*
[n] *Quia iræ iniquitates, gladiū.*

CAPVT XX.

Sicut Eliphaz & Baldad proximis orationibus, ita & Zophar in Iobem fert sententiam ultimā, quod impietas immerserit eū istis malis: in quibus radicitus pereat, siquidē recusat emendari.

A Ad hæc respondēs Zophar Naamathita, dixit, Igitur cogitationes meę impellunt me ad respondendum, & propterea in me festinatio existit. [a]Audiā tamen ex te correptionem coniunctā cum mea ignominia: tametsi me consciētia hîc cōsolabitur. Nónne scis illud omnibus sæculis obseruatum, ex quo [deus] imposuit terræ homines? Quod iubilatio impiorum cito finiatur, & lætitia hypocritæ sit temporaria. Si exaltatio ipsius in cœlum ascenderit, suumq; caput extulerit usq; ad nubes. Peribit tamen tandem ut

B ipsius stercus, & qui uiderunt eum, dicent, Vbinam is est? Auolabit ut somnium, & non reperient eum, & fugabitur ut uisio nocturna. Oculus qui eum intuitus est, non iterum uidebit, neq; amplius cernent eum [homines] sui loci. Liberi eius [b]placabūt pauperes, & manus illius restituent [c]opes per uim ademptas. [d]Adolescentiæ uitia tenacissime illi inhærent, eumq; comitantur ad [sepulchri] puluerem. Quumq; malum dulcescat in ore illius, recondit ipsum sub lingua sua. Eiq; parcit, ut nō †demittat, idq; detinet in medio palato suo. Cuius panis in uisceribus ipsius uertitur in bilem aspidis intra illū. Opes deuorat, quas remouet deo extrahēte illas ex uentre ipsius.

C [e]Venenum aspidū sugebit, eumq; occidet lingua uiperæ. [f]Non uidebit riuos fluminum torrentium mellis & butyri. Quę labore acquisiuit, reddet, minimeq; deuorabit, [g]uelut merces permutatorias, nec illis gaudebit. Attriuit enim, & reliquit pauperes: domumq; diripuit, nec ædificauit eam. Non sentiet in uentre suo quod opulentus est, neq; conseruare poterit res optatas. Eccle 5.a Cibo illius non aderit [h]uis nutriendi, quocirca bonum ipsius [i]instabile est. [k]Et si rebus omnibus affatim abundet, angitur tamen, & omnibus par

D tibus laboriosi hominis fungitur. Esto autem ut impleat uentrem suum, [deus tamen] immittet ei feruorem iræ suæ, & depluet in eum, [&] in cibum illius. Eumq; fugientē arma ferrea excipiet arcus chalybeus. Strinxit gladium, qui corpus transfigat, ac micet per fel adactus, eiq; occursant res terrificæ. Vniuersæ tenebræ repositæ sunt in locis illius abstrusis: quem ignis deuorat non follibus excitādus, [&] quicquid est residuum in domo ipsius, malo inuoluitur. Cœli produnt illius iniquitatem, terraq; in eum insurgit. [l]Prouentus domus eius, quando iram suā deus promit, migrat ut aquæ effusæ. Hæc impij hominis sors est ex deo, [m]& præmium paratum à deo ipsius blasphemijs.

[a] *Correptionem contumeliæ meæ audiam: & spiritus de intelligētia mea respōdebit mihi.*
[b] *Hier. Atterentur egestate.*
[c] *Virtutem eius redire facient.*
[d] *Ossa eius plena fuerunt adolescentia eius, & cū eo super puluerem cubabit.*
† *Demittat, i. deglutiat.*
[e] *Caput.*
[f] *In magna rerum copia egebit auarus.*
[g] *Velut opes suæ permutationis.*
[h] *Residuum.*
[i] *Iabil uidetur ex iabal expectauit formatum, quanquam Ebr. pleriq; deducunt ab hol.*
[k] *Dum plena est sufficientia ipsius, angustum erit illi, omnis manus laboriosi perueniet ad eum.*
[l] *Migrabit prouentus domus eius, effusæ, in die iræ eius.*
[m] *Et hæreditas eloquij eius à deo.*

CAP. XXI.

Copiose hic Iob explicat rationē firmissimam quam præcipuæ amicorū rationi opponit. Si iustitia dei postulat, ut neminē affligat, nisi aliquo scelere meritus sit, postulat etiā ut nullum sceleratum impune dimittat. Sed multi impij usq; ad ultimū diem felicissime uiuunt in mundo. Quod benignus dominus largitur eis præter ipsorum meritum.

A Ad hæc respondens Iob, dixit, Attentius meos sermones audite, [a]idq; pro cōsolatione uobis imputabitur. Ferte me, & ego loquar: & postquam locutus fuero, sannis exagitate. Num colloquium ad hominem institui? [b]Aut quare non affectus animi mei promerem? Aspicite me, & obstupescite, ac manum ori imponite. [c]Nam cogitatione obiens quæ mihi acciderunt, perturbor, & totum corpus meum horrore cōcutitur. Quare impij uiuunt? & consenescunt? & pollent opibus? [d]Semen eorū ipsis spectan Ierem. 12.a Abacuc 1.a

B tibus feliciter eis prouenit, & propagines eorum ob oculos ipsorum. Domus

[a] *Et erit hoc, uestræ consolationes.*
[b] *Et si, quare non mutilus erit spiritus meus?*
[c] *Et si recordatus sum, & turbabor, & prehendet caro mea quassationem.*
[d] *Semen eorum paratum ante ipsos cum eis, &c. Loquitur de opibus telluris, postea uero de liberis: quanquam Chald. sicut & Hiero. per metaphoram interpretatur.*

mus eorum salua est extra metum, neque in eos sæuit dei uirga. Taurus eorum init pecus, & non est iners: uacca eorum parit, & non est sterilis. [e]Edunt greges infantium, eorumque liberi saltitant. Ad timpanum & citharam [f]ducunt choros, & læti agunt ad sonum fidiculæ. Omneque suum æuum transigunt beate, & momento demittuntur ad sepulchrum. Qui quidem deo dicent, Recede à nobis, nec enim cupimus scire tuas uiuendi præceptiones.
Malach.3.a Quid est optimus maximus, ut ei seruiamus? aut quid utilitatis capiemus, si ei occurramus supplices? [g]Quam certe felicitatem suam non operibus suis adepti sunt: cæterum sententia impiorum longe à me discrepat. [Rursum] C quoties impiorum lucerna extinguitur, eisque superuenit sua pernicies, [h][domino] distribuente partes in ira sua? Vt sint uelut palea ad uentum, & uelut quisquiliæ quas turbo aufert. Abscondit deus [i]uirtutem illius filijs suis, [&] rependit ei, ut sentiat. Videntque oculi eius detrimentum ipsius, ac bibit aliquantum furoris dei optimi maximi. Quam uero in domo sua uoluptatem relinquit post se? Postremo, dimidium mensium eius subtrahitur. [Et quum hæc ita habeant,] num est qui deum uelit docere scientiam, qui excelsos iudicat? Alius moritur [k]integris uiribus, totus opulētus & felix. Cuius mammæ lacte sunt plenæ, & medulla ossium ipsius bibitur. Alius moritur in ægritudine animi, [l]qui nunquam lætus comedit. Pariter autem iaciunt in puluere, ac uermis eos tegit. †Ecce non me latent cogitationes uestræ, & conatus ad me inuadendum. Dicitis enim, Vbi est domus boni & liberalis hominis? & ubi tentorium tabernaculorum impiorum? *An non percontamini facientes iter, eosque ex notis eorum [externis] non æstimatis? Etenim prauis parcitur ad diem perniciei, & ad diem [m]irarum adducuntur. [n]Quis autem pronunciare posset ex facie rerum ipsius de uitæ ratione? aut quis rependet ei quæ gessit? Efferetur nimirum ad sepulchrum, & in aceruo uigilabit. Vt ei dulces sint cespites torrētis, eumque sequentur omnes homines, quemadmodum innumeri præcesserūt. Quomodo igitur me consolamini rebus uanis, & in uestris responsionibus scelus adhibitum est? D

[e]Mittēt ut gregē infantes suos.
[f]Leuant uidelicet pedes, uel uocem.
[g]Ecce non in manu ipsorum bonum ipsorum.
[h]Funes distribuet in ira sua.
[i]Pro copia rerum.
[k]In esse integritatis suæ.
[l]Et non comedit in bonitate.
†Occupatio. Si æquali sorte fruuntur boni & mali, non refert quomodo uiuas, nec possunt pij & impij internosci.
*Opponit aliam quæstionem docens non temere iudicandum de homine ex fortuna, sed altius inspicienda esse omnia, & ex diuinis sententijs decernēdum, quis bonus aut malus.
[m]Abaroth Ebræi pleriq; intelligunt excandescentiam. Aliqui tamen deducunt ab eber, ut dies ulterior, id est, futurum seculum intelligatur.
[n]Quis nunciabit secundum uel super faciem eius uiam eius?

CAPVT XXII.

AD hæc respondēs Eliphaz Themanita, dixit, Num deo commodabit A uir fortis? Nam qui sapiunt, sibi commodant. Num optimo maximo uoluptati est, si iustus sis? aut lucro est, si uitam integrā agas? An ob metum tui arguit te, ac tecū in ius ambulauit? An non potius ob uitiositatem tuam magnam, & infinitas iniquitates tuas? Nam pignus à fratre tuo accepisti abs te, ac nudis detraxisti uestimenta. Non præbuisti poculum aquæ lasso, B & famelico negasti panem. [a]Violentus uir possidet terram, & habens authoritatem inhabitat eam. Viduas dimisisti uacuas, & lacerti pupillorum attriti sunt. Iccirco laquei circūdati sunt tibi, & terror subitus perturbat te. Aut tenebras non uides? & inundationem aquarum, quæ operit te? Nónne deus cœlum altum tenet? spectato enim uerticem stellarum, quam sublimes sunt. Dixisti etiam quid deus sciret? An per caliginem iudicaret? Nubes ei latebræ sunt, ut non uideat, & in sphæra cœlesti uersatur. [b]An non C obseruasti mundi uiam, quam homines nihili ingressi sunt? Qui ariditate constricti sunt in rugas, quū potuissent diutius persistere, & fundamentum eorum ut flumen diffluxit. Qui dicebāt deo, Facesse à nobis: & quid optimus maximus faceret nobis? Atqui domos eorū bonis referserat: [c]cæterum ab impiorum consilio longe discrepat mea sentētia. Quos inspicientes iusti lætantur, & innocens irridet illos. Quum subsistentia [d]nostra non sit excisa, reliquias autem istorum ignis absumpserit. Quapropter accommo-
Psal.106.

Redit ad genus primæ orationis, ut probare conetur Iob mulctatum malis ob scelera, subijciens exhortationem ad resipiscentiam. Cæterum altercatione nimia euectus adimit Iobi, quæ prima oratione concesserat, numinis aliquem metum, & uitæ sanctimoniam, licet simulatam.
[a]Et uiro brachij ei terra, & eleuatus facie sedebit in ea, id est, non animaduertisti in uiolentos raptores.
[b]Id est, non obseruasti quid euenerit hominib. prauis, ut quos diluuium aut flamma cœlestis perdidit?
[c]Et consilium impiorum longe absuit à me.
[d]Hoc est, istorum in quorum se numero ponit.

da te illi, & pacem cum eo confice. [e]per quæ felicitas proueniet tibi. Accipe
D oro legem ab ore illius, & reponito in corde tuo eloquia ipsius. Si te conuerteris ad optimum maximũ, ædificaberis, [&] procul abiges iniquitatem à tuo tabernaculo. Ponetq́ [deus] in puluere [f]munitionem, & torrẽtes auri Ophirei tanquã saxum. Optimus maximus etiam inuadet hostes tuos, tuq́ habebis argentum purgatissimum. Tunc enim in optimo maximo te oblectabis, & palmas tuas leuabis ad deũ. Exorabis eum, & audiet te, tuaq́ uota exolues. Quãcunq́ rem decreueris, rata erit, & in uijs tuis lumen splendebit. †[g]Deprimuntur enim, quos dicebas elatos esse: & summissos deus seruare solet. [h]Liberabit insulam innocentis: liberaberis autem per munditiam manuum tuarum.

[e] In his prouentus tuus bonus.

[f] Quidam aurum interpretantur, quod plurimũ ualet in omnibus rebus.

[g] Quia humiles fuerunt, & dixisti elatum: & demissum oculis seruabit.

[h] Id est, seruabit deus probos in medijs fluctibus mundi.

Pro. 29. d

CAP. XXIII.

Repetit argumenta quatuor in superioribus etiam orationibus posita, quibus arguit se nõ ob scelus aliquod à deo punitum.

A AD hæc respondens Iob, dixit, [a]Etiamnum tristi oratione utor: quanq́ mea calamitas superat gemitus meos. Vtinam sciam, & inueniã eum, & ueniam ad solium eius. Informarem [enim] ante illum causam meam, & os meum argumentis instruerem. Sermones [quoq́] cognoscerem, quibus
B mihi responderet, ac intelligerem, quid mihi dicat. Num uirtutis magnitudine litigabit mecum? Non, sed ipsus [b]mihi [uires] cõferet. †Ibi cum eo probus disceptabit, ac tandem afferam [meam animam] à iudice meo. Si ad Orientem eam, nuspiam ille apparet: aut [c]in Occasum, non animaduerto
C eum. Dum agit quippiam [b]ad læuã, ego non specto, & ad partem dextram se abdit, ut non uideam. Nam uiam [meam] perinde nouit atq́ ego: captoq́ experimento de me, ut aurum prodij. Pes meus tenuit gressum illius, [&] uiam illius obseruaui, neq́ deflexi. Non remoui etiam præcepta labiorum
D illius ab instituto meo, [&] eloquia oris eius recondidi. [e]Et quum perpetuò sui similis sit, quis ab eo rationem exiget? quod expetiuit anima illius, fecit. Quumq́ perfecerit quod de me decreuerat, fecit, quod aliâs sæpe ab eo factum est. Quamobrem percellebar metu ab eo, præcogitabam [hæc,] & timebã eum. Meumq́ cor molliuit deus, & optimus maximus turbauit me. Non enim excisus sum [f]malo improuiso, neq́ caligo faciem meam operuit.

[a] Etiam hodie amara est mussitatio mea: manus mea grauis fuit super gemitum meum.

[b] Ponet in me.

† Ibi, id est in altera uita.

[c] Retro.

[b] Id est, ad plagam australem: ut dextra pro sept. ponitur.

[e] Et ipse in uno siue eodem, & quis retrahet eum?

[f] A tenebris.

CAPVT XXIIII.

A Q[a]Vare ab optimo maximo nõ sunt abscondita tempora? & agnoscentes eum non spectarunt dies eius? Sunt enim qui limites remouent, qui gregem rapiunt & pascunt. Qui asinum pupillorum abigunt, qui loco pignoris accipiunt bouem uiduæ. Qui pauperes pellunt ex uia, ut in latebras abdantur, quotquot in terra humiles sunt. Ecce uelut onagri exeunt in solitudinem ad opus suum peruestigantes prædam: quibus desertum panem profert ad liberos alendos. In agro farraginem suam demetunt, & in
B uinea [aliena] uindemiant impij. Nudum adigunt, ut pernoctet sine uestimento, & careat indumento per frigus. Vt madeant homines in montibus à nimbo, & saxum amplexentur non habentes suffugium. [b]Rapiunt pupillo, quod post *uastationem relictum fuerat, & cum iniuria humilium pignus accipiunt. Cogunt etiam nudum incedere sine uestimento, & fameli ci gestant manipulum. Intra muros eorum exprimunt oleum, quiq́ in torcularibus calcant, sitiunt. Clamant homines [c]oppidani, & anima uulneratorum uociferatur: [b]quæ quidem absurda deus hominibus haudquaq́ pro-
C posuit. Ipsi autem facti sunt rebelles in lucem, neq́ uias eius agnoscũt, neq́ sedẽt in ipsius semitis. Prima luce homicida surgit, & occidit humilem atq́ pauperem: noctu autem similis erit furi. Oculus etiam mœchi obseruat crepusculum, dicens, Non cernet me oculus, [e]faciemq́ palliat. Perfodiunt domos noctu, quas interdiu sibi notarunt, minimeq́ lucẽ probant. [f]Vniuersis ipsis

[a] Id est, ita res humanæ iactantur, ut uideatur deus ignorare, neq; iudiciũ statim profertur in sceleratos.

[b] Rapient à uastatione pupilli.

* Sũt qui Schad, id est mammã, legant pro schod, id est uastatione.

[c] De urbe.

[b] Et deus non ponet insulsum.

[illegible]

[e] Et latebras faciei ponet.

[f] Quia pariter mane ipsis umbra mortis: quia cognoscet, terrores umbræ mortis.

ipsis matutina lux æque inuisa est atque densissima caligo mortis: si quis enim cognoscat eos, affert terrores densissimæ caliginis. Quisque illorum [a]diffugit per aquas, & portioni eorũ maledicitur in terra, neque deflectunt ad uiam ducentem ad uineas. Vtque terra torrida & calor absumunt aquas niuales, D ita infernus eos qui peccauerunt. Obliuiscitur eiusmodi hominis ad misericordiam procliuis, estque dulcis cibus uermium, nec ulla memoria ipsius relinquitur, ac uelut arbor iniquitas confringitur. Qui sterilem quæ non pariebat, afflixit, neque exhilarauit uiduam. Quin & potẽtes [b]uersat sua potentia, attamen ab illis euectus non fidit suæ uitæ. Si quis etiam ei donet, ut tutus agere possit, ac nitatur illi, oculi eius speculãtur uias eius [ad nocendũ.] Quumque breui tempore in fastigio fuerint, nulli erunt, ac redigẽtur ad paupertatem, utque [alij] omnes contrahuntur, & ut caput spicarum succidũtur. Quis autem me conuincet mendacij, quod hæc ita non habeant? & quis [c]sermonem meum confutabit?

[a] Velox ipse super faciem aquarum: id est, nauigio fugam arripiunt.

[b] Et trahet, id est, suo arbitratu euehunt aut redigunt in ordinẽ quoslibet impij.

[c] Et ponet ad nõ sermonẽ meũ. Hierony. legit leel pro leal, reddens, ponere ante deum.

CAP. XXV.

A D hæc respondens Bildad Suhita, dixit, Imperiũ & formido est penes A illum, qui pacem cõficit in sublimi suo loco. Num eius milites numero comprehenduntur? Aut cui lux illius non oritur? Et quid iustitiæ sibi arroget homo friuolus deo cõparatus? & quid purus esset natus mulieris? Ecce facit ut non existat lux usque ad lunam, & stellæ non sunt puræ in oculis eius. Quãto minus homo friuolus, qui putredo censeri potest? & filius hominis, qui uermiculus?

Iterũ ingerit sæpe iam dicta, deum esse iustum. & nefas, ut homo ante illum sibi uendicet iustitiam.

CAP. XXVI.

A D hæc respondens Iob, dixit, Cui opem fers? num ei qui uires non ha- A bet? Quem seruas? an eum qui non habet potens brachium? Cui das consiliũ? eine, qui sapientia caret? [a]Eumque doces, qui affluit sapientia? Cui nam sermones narras? Aut cuius spiritus egreditur ex te? Res emortuæ [à B deo] formantur sub aquis, & in uicinis locis. Nudus ante illum extat infernus, neque interitus habet uelamẽtum. Qui Aquilonem extendit super inane, & terram suspẽdit super nihilum. Qui cohibet aquas in suis nubibus, C neque nubes rumpitur ab eis. Qui cõstruxit faciem solij, super quod expandit nubem suam. Terminũ præstituit aquis, dum consummentur lux cum tenebris. Columnæ cœli concutiũtur, & stupefiunt ab illius increpatione. Sua potentia [b]scindit mare, & intelligentia sua compescit [eius] ferociam. D Suoque spiritu adornauit cœlos, [&] manus eius formauit [c]serpentẽ uectem. Atque ista duntaxat extrema sunt uiarum eius: & quantulam portionem audiuimus de isto negotio? Quis autem tonitru potentiæ illius cognosceret?

Iob ultima oratione, quæ tripertita esse uidetur, primo docet, apud se esse superuacaneum sermonẽ de potentia, sapientia, iustitia dei, qui non ignoret: multo autem indignius, quod studeant dei partes tam ineptis commentitijs tueri.

[a] Et subsistentia ad multum, docuisti.

[b] Raga etiam Chaldeus interpretatur pro scindere, id est, fluctibus turbare. Aliqui tamen intelligunt, tranquillum reddere.

[c] Significat stellarum situm, qui draconem figurat concludentẽ ursam maiorẽ & minorem.

CAPVT XXVII.

V [a]Lterius quoque sermonem suum prosequẽs Iob, dixit, [b]Per deum uiuen A tem, qui me præter meritum afflixit: & per optimum maximũ, qui me in tristitiam coniecit. Nunquam dum in me halitus erit, & flatus dei in naso meo. Labia mea loquentur iniquitatem, & lingua mea dolũ meditabitur. Absit à me, ut uestram sententiã probem donec expirabo: minime adimam mihimet integritatem. Sed iustitiam meam retinebo, & non deponã eam, B [c]neque committam, ut me unquam culpet cor meum. Qui mihi aduersatur [hac in causa] impius, & qui se mihi opponit, iniquus habendus est. Quid enim hypocritæ sperandum est, quum deus extrahet illius animam, si commoda sua comparet? Num clamorem eius audiet deus, [d]quum pericula ei accidunt? Num in optimo maximo sese oblectabit, omnique tempore inuocabit deum? Docebo uos [e]per dei gratiam, neque celabo, ut res diuinæ comparatæ sint. Ecce autem, quum uos omnes speculationibus [theologicis] C operam dederitis, quare tam uanas opiniones habetis? Hæc [inquitis] est

Secũda parte, hoc est, cap. 27. 28. reddit argumenta quibus probat se non mulctatum malis à deo propter impietatem.

[a] Et addidit Iob.

[b] Viuit deus, abstulit iudicium meum, & opt. max. amaram fecit animam meam.

[c] Non exprobrabit cor meum à diebus meis.

[d] Quum ueniet super eum angustia.

[e] In manu dei, id est, deo iuuante et suppeditante facultates.

pars impij hominis ex deo, & hæc hæreditas, quam percipiunt tyranni ab optimo maximo. Si numerum liberorum adauxerint, gladio perimentur, & posteri eorum non saturabuntur pane. Reliqui facti, lue perempti sepelientur, & ipsorum uiduæ non lugebunt. Si coaceruet [impius] argentum ut puluerem, & paret uestem ut argillam. Parabit ille quidem, at iustus induet, ac innocens diuidet argentum. Aedificat domum suam ut tinea, utque custos [hortorum] construit tugurium. Diues decumbet, nec [a]honorifice funerabitur: aperiet oculos, & nemo aderit ei. Ingruent in eum terrores ut aqua, & noctu furtim auferet illum tempestas. Auferet eum uentus orientalis, ut abeat, & de loco suo deturbabit eum. [a]Inuehetque illi affatim malorum, quæ magno studio effugere molitur. Quo sublato [b]plauditur, & homines loci eius illum exibilant.

Psal. 48.

[a]Et non colligetur.

[a]Et iaciet super eum, & non parcet: de manu eius fugiendo fugiet.

[b]Complodet super eo manus suas, & sibi sibilabit super eo de loco suo.

CA. XXVIII.

Sensus est. Omnia in terra & mari penetrat homo, & sua industria eruit: Sapientia uero solius dei gratia & spiritu obtingit.

A Habet argentum uenas, & aurum locum in quo cōflant. Ferrum è puluere tollitur, & lapis ut æs funditur. Tenebris posuit [deus] terminū, & ad omnem perfectionem ipse scrutatur lapidem in caligine & densissima umbra abditum. [a]Erūpit [alicubi] torrens, qui accolas non fert: rursum exarescunt tortētes, ut à pede non sentiantur: superant etiā hominis staturam, qui poterant uadari. Est terra in qua panis prouenit, altius autem eruta ignem exhibet. Est locus, cuius lapides sunt sapphirus, habetque auri puluures. B Est semita, quam ignorat uolucris, neque illam conspexit oculus milui. Non calcarūt eam [b]feræ, non leopardus ambulauit per eam. Immittit suam manum silici, ac montes funditus euertit. Rupibusque excisis educit riuos, & quicquid pretiosum est, cernit oculus eius. [c]E guttis flumina colligit, & rem abstrusam profert in lucem. Vnde autem sapiētia [d]petenda est? aut ubi est locus intelligentiæ? Ignorat homo pretium illius, neque inuenietur in terra uiuentium. C Abyssus enim inquit, In me non est: ac mare dicit, Mecum non est. Non dabitur pro illa, quod in thesauris conclusum habetur, neque argentum expēdetur ut pretium eius. Non illi præponderabit aurū Ophireum aut onyx pretiosus, aut sapphirus. Non pretiū illius æquabit aurum aut uitrum, nec cum ea permutatur uas ex auro obrizo. Nulla mentio fiet [e]ramoth & gabis, sapientia quoque margaritis præponderat. Non topazius Aethiopiæ pretium illius æquabit, non aurum purissimū præponderabit. D Vnde igitur ueniet sapientia? aut ubi est locus intelligētiæ? Est quidem abstrusa ab oculis omnium uiuentium, & recondita, ut lateat uolucrem cœli. Perditio & mors dixerunt, Audiuimus auribus nostris famam eius. Deus uiam eius monstrat, quippe qui nouit locū eius. Is enim in partes terræ extremas prospicit, omniaque sub cœlo uidet. Vt uento etiam pondus adhibeat, & aquas mensura comprehendat. Præfigendo pluuiæ terminum, & uiam fulguri atque tonitruis. [f]Tunc uidit, & recensuit eam, parauitque illam, & peruestigauit eam. Dixit autem homini, Ecce timor dei est sapientia, & uitare malum est intelligentia.

[a]Errupit torrens de accola: obliuioni traduntur à pede, alii fuerunt ab homine, uadarunt: id est, ubi flumen non fuerat, subito erumpit ac pellit accolas.

[b]Filij ferociæ.

[c]Lachryma.

[d]Inuenietur.

Sap. 7.

[e]Iudæi putāt gemmas esse, quæ Hiero. uertit excelsa & eminētia.

[f]Id est, ab æterno.

[illegible]

CAP. XXIX.

Tertia pars probat Iob non afflictum ob scelera, quippe qui fuerit omnis officij obseruantissimus. Simul docet non temere iudicandum de hominum animo ex fortuna, nec fidendum felicitati temporariæ, idque perspectis rebus Iobis.

A Vlterius quoque sermonem suum prosequēs Iob, dixit, Vtinam eo loco sint res meæ, quo fuerūt prioribus mensibus, & ijs diebus, quibus me custodiuit deus. Quum eius lucerna in capite meo luceret, ad cuius lumen ibam per tenebras. Qualis fui tempore [a]hyemis meæ, [b]quum deo esset arcta necessitudo cum meo tabernaculo. Quum adhuc optimus maximus esset mecum, & iuuenes mei circum me. Quando [c]pedes meos butyro abluebam, B & saxum apud me fundebat riuos olei. Quando per oppidum ad portam prodibam, & in platea parabam sellam meam. Et me conspicati iuuenes abscondebantur, senesque assurgentes adstabant. Principes autem à

[a]Id est, iuuentutis.

[b]In arcano dei super meum tabernaculum.

[c]Profectiones.

sermone

sermonē abstinebant, oriq́ suo imponebāt manum. Procerumq́ uox pre
mebatur, & lingua eorum adhærebat palato. Nam auris quæ audiuerat,
beatum prædicabat me, & oculus qui uiderat, testimonium mihi reddebat.
Quia humilem clamantem asserebam, & orphanū cui nemo ferebat opem. C
[b]Qui paulò minus perierat, laude me prosequebatur, & cor uiduæ commo
uebam ad iubilum. Induebam iustitiam, & iudicium meum uestiebat me ut
pallium & tiaras. Fui [quoq́] oculus cæco, & uice pedum claudo. Pater
fui pauperum, & causam forensem, quam ignorabam, indagaui. Et iniqui
hominis molares contriui, [c]atq́ prædam extraxi è rictu ipsius. Cogitabā igi
tur me in nido meo expiraturum esse, ac more phœnicis multos dies uictu-
rum. Diffusa fuit mea radix ad aquas, & ros in messe mea est moratus. Mea
dignitas mihi recens perstitit, & arcus meus in manu mea recepit uires. Me D
audito expectabant [homines,] & tacebant ad meum cōsilium. Postquam
dixissem, non iterabant sermonem, & sermo meus in eos stillabat. Meq́ ue
lut pluuiā expectabant, & os aperiebant suum uelut ad pluuiam serotinam.
Si quando iocarer apud eos, non credebant, [f]& in omnibus morigerari mi-
hi studebant. [g]Accommodaui me illorū moribus cum iudicio, tenuiq́ pri
mos accubitus, ac inter eos uersatus sum, ut rex inter militum [custodiam,]
& quomodo quispiam mœstos consolaturus.

[b]Benedictio pereūtis super me.
[c]Et è dentibus eius eijciebam prædam.
[f]Et lucem faciei meæ non deijciebant.
[g]Eligebam uiam eorum & sedebam caput, & habitabam sicut rex in milite, quomodo lugentes consolabitur.

CAP. XXX.

NUnc autem me rident minores me ætate, quorum patres dedignatus A
fuissem adiungere canibus gregis mei. Quorū robur collatum quid
mihi attulisset? quibus uigor omnis fuit perditus. Qui rerū inopia & fame
adacti profugerunt in solitudinem ac locum torridum, ac nuper in egestate
summa erant. Ac decerpserunt maluam apud arbustum aliquod, eisq́ ra-
dix iuniperorum panis fuit. Quiq́ pulsi fuerunt è medio clamantibus ad-
uersus eos hominibus tanquam aduersus furem. Ut degerent in horridis
locis torrentium, & in speluncis terræ ac petrarum. Ut ruderent inter arbu
sta uelut onagri, seq́ contraherent [a]sub uepreto aliquo. Deniq́ nihili ho- B
munciones & inglorij, qui in terra uiuere non deberent. Illis nunc carmen
sum, & illis [b]fabula sum. Meq́ abominantur [omnes,] & longe discedunt
à me, neq́ sputum continent à me. Nam postq́ [deus] emisso neruo me
afflixit, [c]effrenes in me feruntur. Et adolescentes ad dextrum [latus] insur
gunt, meosq́ pedes [d]subuertunt, uiam quoq́ in me munierunt, ut incōmo-
dent. Uiam quoq́ meam corruperūt, ac promouent ad lædendum me, ut
eis adiutore nihil opus sit. [e]Irruūt ut latum flumen ruptis aggeribus, & im-
petu conuoluunt sese. [f]Factoq́ in me impetu terrores animam meam bene C
ficentiæ studiosam persequuntur ut uentus, meaq́ salus ut nubes præterijt.
Nunc etiam anima mea in me inuertitur, sibiq́ me uendicant tempora cala-
mitosa. Noctu perforantur ossa mea à me, [g]nec quiescunt [uermes] digre-
dientes à me. Uestimentum meum ui malorum faciem suam mutauit, quæ
uelut capitium togæ meæ cingunt me. Deduxit me ad argillæ [uilitatem,]
mihiq́ uideor similis pulueri ac cineri. Dum clamito ad te, nō exaudis me,
ac perseuerātem minime curas. Mutatus es mihi in crudelem, [hostem] &
robore tuæ manus aduersaris mihi. Extulisti me, ac uento [impositum] ue
xisti me: sed [rursum] liquefecisti me in mea subsistētia. Scio enim q́ mors D
restituet me, [h]& domus destinata omnibus uiuentibus. Non sanè inijciet
manus aceruo [defunctorum,] [i]aut clamant aliqui post obitū suum? [Quid
libet mali obtingat] si non defleui [k]calamitosos, & anima mea non dolore
commota est ob aliorum paupertatem. Proin expectaui bonum, & euenit
malum: prestolatus sum lucem, & uenit caligo. Intestina mea efferbuerūt,

[a]Sub paliuro.
[b]Ad sermonem.
[c]Et frenū à facie mea miserūt.
[d]Miserunt, id est, obiecto offendiculo impellunt in lapsum.
[e]Ut ruptura late uenient, sub uastitate sese uoluerunt.
[f]Factum est uerti in me: terrores persequetur ut uentus uoluntariam meam, &c.
[g]Et fugiētes me non iacebunt. Hiero. qui me comedunt. Ebr: quidam neruos interpretantur.
[h]Periphrasis sepulchri.
[i]Si in obitu suo ipsis clamor.
[k]Diuitem dic.

& non quieuerunt, [l]me&#
x71;ue apprehenderunt calamitosa tempora. Lugubri habitu incessi, ut solem non sentiens, stans etiam in coetu clamitabam [eiulans.] Fuique frater draconum, & socius struthionum. Cutis mea in me denigrata est, & ossa mea prae siccitate exaruerunt. Meaque cithara uersa est in luctum, & fidicula mea in uocem plorantium.

CAP. XXXI.

A FOedus pepigi cum oculis meis, ut ne cogitarem quidē de uirgine. Quae enim pars dei superne erit, & quae haereditas optimi maximi è sublimibus [coelis?] An non pernicies iniquo [parata est,] & afflictio patrantibus scelus? An non ipse uidet meas uias, & omnes gradus meos adnumerat? [a]Si fraudes commisi, & pes meus festinauit ad dolum. Appendat me in statera iustitiae, & cognoscat meam integritatē deus. Si deflexit gressus meus à uia, [b]& cor meum secutū est appetitionem rei uisae, & macula palmis meis adhaesit. Ego seminem, & alius comedat, meique posteri euellātur radicitus. [c]Si concupiscentiae uxoris alienae obnoxium fuit cor meum, & ante ostium sodalis mei sum insidiatus. Permolat uxorem meam alius, & subigant eam

B alij. Hoc enim grāde flagitium est, & iniquitas capitali actione persequenda. Ignis enim est, qui ad interitum usque uoraret, ac omnem prouentum meum radicitus euelleret. [d]Si detrectaui iudicia, quum seruus meus aut ancilla uellent mecum litigare. Quid enim facerem deo consurgente? [ad iudicium.] & quid ei responderem animaduersuro? An non idem qui condidit me in uentre, condidit & illum, & formauit eum in uno utero? [e]Si fraudaui genium inopum, & uiduas lactaui uana spe. Et solus edi cibū meum, nec orphanus de illo comedit. Nam à primis annis educauit me [benignitas] uelut parens, & q̄ primū editus sum in lucem, eam mihi uitae magistram constitui. Si quem ueste carentem perire uidi, & deesse indumentum pau-

C peri. Si non gratias egerunt mihi femora eius, & non uellere agnorū meorum calefactus est, [non recuso quin malum patiar.] [f]Si minitatus sum orphano, quum non ignorarem me ualere plurimū in porta. Excidat armus meus ab humero, & brachium meum frangatur in [g]ossibus. Mihi enim adfuit metus calamitatis à deo inijciendae, quam perferre non possem. Si posui spem in auro, & massae aureae dixi meum esse praesidium. Si crescētibus opibus meis, & [h]quū adipiscerer ingentes diuitias, gauisus sum. Si uidens lucem [solis] splendidā, & lunam [i]claram incedētem. Et occulte cor meum mihi persuasit, [k]ut manus mea ori applicaretur. Nam & ea iniquitas est iudicio capitali digna: deum enim qui supra est, negassem. Si gaudium per-

D cepi ex infortunio inimici mei, & exultaui quum ei malum obuenisset. [l]Sed ne hactenus quidem permisi meo palato peccare, ut ei malū imprecaretur. Si non dixerunt familiares mei, [m]Vtinam liceat istius carnibus satiari. Non [enim] hospes pernoctauit foris, & ostia mea peregrinanti aperui. Si occultaui ut Adam scelus meum, ut iniquitatē meam in recessu meo recōderem. Si reformidaui turbam magnam, & contemptus familiarum deterruit me, ut tacerem, [n]& non domo exirem. [o]Vtinā sit mihi auditor, ipseque optimus maximus dictet mihi, quod pro mea parte adnotandum sit, aduersarius autem meus librum perscribat. Quem nisi humero meo portauero, & mihi uelut corollas apposuero, [quiduis patiar.] Eumque per singulos gradus recitabo, [p]& eum adibo tanque principem. [q]Si clamat contra me tellus mea, simulque lachrymantur sulci eius. Si opes illius edi absque pecunia, & cultores eius [r]nimijs operis confeci. Proueniat paliurus pro frumento, & lolium pro hordeo. [s]Finita sunt uerba Iob.

CAPVT XXXII.

Cessa-

[l]Antieuerterūt me dies afflictionis meae.

[a]Si ambulaui cum uanitate.

[b]Et post oculos meos ambulauit cor meum.

[c]Si persuasum fuit super uxore cor meum.

[d]Si respui iudicium serui mei, & ancillae meae, in litigādo eos mecum. Omittitur autē poena, quae in hac ponitur conditione ut & in alijs nonnullis.

[e]Si prohibui à uoluntate tenues, & oculos uiduae confeci.

[f]Si agitaui super orphano manum meam.

[g]A canna.

[h]Et quum excellentem, scilicet diuitiarum uim, inuenit manus mea.

[i]Preciosam.

[k]Et osculata est manus mea os meum.

[l]Et non dedi ad peccandum palatum meum, ad precandum in execratione, animam eius.

[m]Sermo est irascentium hero suo Iobi, quod hospitalitate sua tantum negotij facesseret familiae.

[n]Non exibo ostium.

[o]Quis mihi dabit auditorē? ecce consignationem meam opt. max. faciet me respondere.

[o]Epilogus est totius disputationis Iobis: absoluendū esse apud aequum iudicem probe cognita causa. Cui tamen adiungit, ut se gesserit cum suis colonis & mercenariis.

[p]id est, summittam me illius sententiae uelut aequissimi principis.

[q]Metonymicōs pro colonis.

[r]Feci cultores uel habētes eam efflare animam.

[s]Vel perfecta sunt uerba Iobis. Clausula est forensis, ut Latini rhetores adhibent, dixi, uel dicta est causa.

Seruos & an- [illegible] quippe [illegible] parente [illegible] conditos.

CEssauerunt igitur tres isti uiri respondere Iob, quia sibi iustus uidebatur. [a]Iratus est autē Elihu filius Baracheel Buzita de familia Ram, [a]ipsi Iob succensens, [b]quòd sibi maiorem iustitiam arrogaret, quā deus ferre posset. Tribus autem amicis eius succensuit, ꝙ non [c]suppeterent eis rationes idoneę, & tamen Iob damnauissent impietatis. Nam Elihu expectauit, dum Iob finem loquendi fecisset: eo ꝙ isti ætate illū superabant. Videns autem Elihu tres istos nihil argumentorum habere, succensuit. Et respondēs Elihu filius Baracheel Buzita, dixit, *Quū ego ætate minimus sim, uos autem senes, ueritus sum, ac timui apud uos meam sententiam proferre. [b]Cogitaui enim par esse, ut senes loquantur, & grandæui disserant de sapientia. Verum spiritus ipse agit in hominibus, & afflatus optimi maximi docet eos. Et fit, ut magnates non sapiant, nec senes [c]ostendant iudicium. Quamobrem dixi, audito me, & ego etiam prodam quod sentio. Ecce uerba uestra expectaui, & aures præbui, quādiu moliti estis apparatum uestrum & sermones afferre. Dumq; uobis attendo, ecce nullus uestrum Iobem refellit, neq; respondet ad ipsius uerba. Neq; est ut dicatis, Attigimus sapientiam: [nempe] deus prostrauit ipsum [Iob,] & non homo. [f]Contra me quidem aciem disputationis Iob non direxit, neq; illi respondebo uerbis uestris. Expauerunt, nec respondēt amplius, & sermones defecerunt illos [prouocatores.] Et expectaui, donec loqui non possent: restiterunt enim, ut non amplius respondeant. Quare & ego respondebo pro mea parte, & quod sentio ipse quoq; proferam. Plenus enim sum sermonibus, & spiritus uentris mei angit me. Nam uenter meus rumperetur ut noui utres, quū uino spiraculum non aperitur. Loquar itaq;, [g]ut animi angustias remoueam, & aperiens labia mea respondebo. Neq; uero personæ cuiusquam hominis aliquid tribuam, nec [h]honorificis appellationibus cuiquam blandiar. Nam si [h]ad gratiam loqui instituam, nescio an opifex meus cito me sublaturus sit.

A: Elihu attentus auditor disputationis, uidens infelicem exitum, quod ueritas non sit ad liquidum explicata, & animi amicorum disiuncti, se interponit æquissimum arbitrum. Et in Iob quidē requirit modestiam, quod maiorem sibi iustitiam arroget ac loquatur confidentius de maiestate diuina. Tres amicos reprehendit quod Iobem damnent impietatis, neq; tamen id probare possint. Quibus erroribus utrinq; depositis conatur eos reducere in gratiam.

B: [a]*Incanduit nasus eius.*

[b]*Propter iustificare ipsum animam suam à deo.*

[c]*Non inuenerunt responsionē.*

**Vt ueritati patrocinetur, & minimum offendat animos iam satis irritatos, exordio docet nō contemnendam esse orationem suam, quod causam probe perspexerit, utriq; parti faueat, religiosissime pronunciaturus sit, officio adducatur ad dicēdum.*

C: [b]*Dixi, dies loquantur, & multitudo annorum faciant scire sapientiam.*

[c]*Hiero. intelligunt.*

[f]*Et non ordinauit contra me sermones.*

D

[g]*Et spatium amplius erit mihi.*

[h]*Cognominabo.*

CAPVT XXXIII.

QVamobrem audi quæso Iob sermones meos, & omnia uerba mea auscultato. Ecce quæso, aperui os meum, & lingua mea loquetur in palato meo. Verbaq; mea proficiscētur ex corde syncero, & scientiam puram loquentur labia mea. Nam & me dei spiritus condidit, & afflatus optimi maximi uitā mihi indidit. Si uales, mihi respondeto, & acie directa mecum cōgredere, ac fortiter obtine gradum tuum. Ecce apud deum tibi [a]æquor, & ego ex luto fictus sum. Ecce metus nullus ex me turbabit te, ac si incumberem in te totus, non grauiter premerem. Dixisti nanq; me audiente, atq; sermonum istorum uoces percipiente. Purus sum, & sine scelere: irreprehensibilis sum, & uaco iniquitate. Ecce [enim deus] occasionem captatam aduersus me reperit, ac me sibi iudicauit inimicum. Et coniecit pedes meos in cippum custodiens omnia itinera mea. [b]Qua quidē in re non iuste agis, tibiq; planum faciam quod deus longe superat friuolum hominem. Cur litigas cum eo, quem omnium negotiorum suorum reddere rationem non oportet? Etenim semel deus loquetur, & iterum, si [homo] id non animaduertat. In somnis, in uiso nocturno, quādo sopor homines opprimit, dum in lecto dormiunt. Tunc aurem hominibus uellit, & disciplinā eorum uelut impresso sigillo consignat. Vt homini adimat factum [prauum,] [c]& uiro superbiam detegat. Prohibetq; animam eius à fouea, & uitam eius [d]ne progrediatur sub telorum iactum. Castigabitur etiam [homo] cruciatu super lectum suum, & quantum est ossium illius, uehementi [morbo.] Et uita eius fastidit panem, animaq; eius cibum suauem antea. Vt absumatur caro

A

[a]*Sicut os tuum.*

Proponit ex sermonibus Iobi, quæ reprehēdere uoluit.

B

[b]*Ecce hoc nō iuste egisti: respōdebo tibi, quia multiplicabit deus ab homine.*

C

[c]*Et superbiam à uiro teget.*

[d]*A transeundo seu pergendo in telum.*

eius, ne uideatur: & promineant illius ossa, quæ [prius] non uidebantur. Proximeq́ foueam accedit anima eius, & uita eius [e]pollinctores. Quum obtingit ei nuncius orator unus ex mille, ut homini exponat [f]officium suum. [Deus] beneficio eum prosequitur, ac dicit, Redime illum, ne descẽdat in fo-

[e]Memithim, facientes mori, id est, pollinctores & uespillones, qui mortuos curant.
[f]Restitudinem suam.

B ueam: inueni expiationem. Recipitq́ caro eius uegetabilem uim etiam maiorem q̃ in pueritia habuit, ac redit ad dies adolescentiæ suæ. Deum exorabit, qui bene uolet ei, faciemq́ suam ostẽdet [g]lætam, ac reddet homini suam iustitiam. Vt respiciat in homines, ac dicat, Peccaui, & præuaricatus sum à probitate, [h]nec pœnas cõdignas dedi. Sed redemit animam meam, ne pergeret ad foueam: & uitam meam, ut lucem aspiciat. Ecce omnia hæc deus agit bis aut ter cum uiro. Vt reuocet animam eius à fouea, utq́ illustretur luce uiuifica. Attendito Iob, audito me: sileto, & ego loquar. Aut si suppetunt sermones, respondeto mihi: loquere, nam cupio, [i]ut te possis defendere. Sin minus, auscultato mihi, [&] sileto, atq́ ego te sapientiam docebo.

[g]In iubilo.
[h]Et non æquale mihi.
[i]Iustificare te.

CAPVT XXXIIII.

[a]Et respondit Elihu, & dixit.
[b]Iudicium eligamus nobis.
[c]Abstulit iudicium meum.
[d]Super iudicio meo mẽtiebar, dolorifica sagitta mea sine scelere.
[e]Et proficiscetur ad societatem cum patrantibus uanitatem, et ut eat cum hominibus impietatis.
[f]Et secundum semitam uiri, faciet inuenire eum.

A P[a]Luribus autem differens Elihu, dixit, Audite sapiẽtes uiri meos sermones, & eruditi auscultate mihi. Nam auris sermones explorat, & palatum saporem ciborum diiudicat. [b]Ac cum iudicio agere nobis placeat, & cognoscamus inter nos, quid bonũ sit. Dixit enim Iob, Iustus sum, & deus me [c]tractat indignis modis. [d]Falsus sum expectatione iudicij mei, quum sagitta mihi dolorem inflixerit absq́ ullo meo scelere. Quis autem uir est Iobi conferendus, qui bibat irrisionem uelut aquas? [e]Et cõsors est malorum quæ facinorosis debentur, ac uersatur in cõditione impiorum. Dixit enim, Vir non faciet paria, si cum deo cursu contendat. Quocirca uiri cordati auscultate mihi: Absit ut in deum hæreat aliquid impietatis, aut in optimũ ma-

B ximum aliquid iniquitatis. Rependit enim homini quod gesserit, [f]ut illud assequatur ad quod contẽdit quisq́. Proculdubio autem deus nihil temere agit, & optimus maximus nulli facit iniuriam. Quis enim cum illo inuisit terram? & quis condidit totum orbem? [g]Si ei suus animus suggereret reuocare spiritum & flatum suum. Protinus omnis caro simul expiraret, ac homo cõuerteretur in puluerem. Si quid igitur intelligentiæ habes, hoc audi, & ausculta uocem meorum sermonum. An qui odit iudicium, [h]chirurgos imitaretur? Illúmne impietatis suggillabis, qui iustus & potẽs est? Nũ rex appellandus est [i]apostata? & principes impij? [k]Qui persona principum non mouetur, neq́ discrimen ponit inter munificum & tenuem: uniuersi e-

[g]Si ponet ad eum cor suum, spiritum suum & flatum suum ad se colliget.
[h]Obligabit uulnus, id est, ut chirurgus etiam secans & urens sanitati hominis consulit, ita deus affligens.
[i]Belial.
[k]Nõ suscipit faciẽ principum.

C nim opus sunt manuum ipsius. Repente morientur, & media nocte uelut torrente auferentur populi, ut intereant, auferentq́ [angeli] ualidum [l]nullo negotio. Oculi enim eius cõiecti sunt ad uias cuiusq́, omnesq́ gradus [m]hominis uidet. Non sunt tenebræ neq́ dẽsissima caligo, ubi abscondi possint flagitiosi. [n]Nec enim deus impingit cuiquam quod non fecit, ut cum deo in ius ambulet. Conteritq́ potentes infinitos, & eis sufficit alios. Quamobrem ad notitiam proferet opera illorum, & [diem] uertet in noctem, ut conterantur. [o]Quos in loco celebri collidit, propterea quod impij sunt. Siquidem ab eo defecerũt, & omnes uias eius ignorarunt. [p]Vt extorquerent clamorem inopi ad ipsum peruenientem, utq́ clamorem humilium exaudiret.

Deut. 10.d 2.Par.19.c Sap.6.b Eccli.35.b Rom.2.b Gal.2.b Eph.6.b Coloss.3.d Act.10.e 1.Pet.1.c

[l]Absq; manu.
[m]Eius.
[n]Quia non super uirum ponet amplius.
[o]Pro impijs complosit eos in loco uidentium.
[p]Ad facere uenire super eum clamorem tenuis.

D Porrò ipso tranquillitatem constituente, quis turbabit? Et abscondente faciem tam à gente quàm ab homine, quis eum aspiciet? [q]Ne regnet homo hypocrita, [neu] laquei sint quibus populus capiatur. Ad deum enim pertinet dicere, Condonaui noxam, & non uastabo. Si quid reliquum est quod non perspexi, tu indicato mihi: si quam iniquitatem patraui, non iterabo.

[q]A regnando hominem hypocritam, à laqueis populi. Hoc est, deus facit ut iniustus dominatus cesset.

Eliu [illegible] ad [illegible] dendum.

An

[r]An à te ortam disputationem alius absoluet, quia tu reiecisti? Tua enim est
optio hîc, nõ mea: proin si quid nosti, eloquere. Homines cordati loquan
tur mihi, & uir sapiẽs qui mihi auscultauit. Iob [sanè] imperite locutus est,
ac uerba sua imprudenter [effutiuit.] [s]Hæc autem in medium affero, ut res
Iobis discutiantur exactissime, quo paratæ sint responsiones contra prauos
homines. Non enim defuturus esset, qui scelus peccato cumulãs inter nos
plauderet, ac uerbis cum deo litigaret.

CAP. XXXV.

PRosequens igitur Elihu sermonẽ, dixit, [a]An cum iudicio id statuis quod A
dicis, Iustitiæ meæ apud deum nulla est ratio? Dixisti enim, Quid com
modabit? quã utilitatem capiam, si non peccem? Ad quod tibi & tuis ami-
cis tecum respondebo. Contemplare [enim] cœlos, & uide: & aspice æthe B
ra, quanto sit altior te. Si pecces, quid ages in illum? & si augescant scelera
tua, quid ei facies? *Si iustus sis, quid dabis illi, aut q̃d ex manu tua accipiet?
[b]Sed uirum tuæ cõditionis impietas tua, & filium hominis iustitia tua attin-
git. [c]Cur igitur clamant multi ob magnitudinem oppressionum? & uoci- C
ferantur propter uiolẽtiam magnatum? †Nempe quia nullus dicit, Vbi est
deus qui me cõdidit? [d]qui noctu dat cantus? nosq́ maiori doctrina donauit
quàm pecudes terrestres: & sapientiam nobis maiorem concessit quàm aui
bus cœli? [e]Tum clamant, quum improborum hominũ insolentia premun
tur, & [deus] non exaudit. Verum deus uanitatem istam [precum] nõ au- D
dit, nec optimus maximus respicit eam. Etiam si dicas q̃ eum non uideas,
nihilominus est apud eum iudicium, tuumq́ fuerit expectare illum. [f]Quia
enim iam nõ animaduertit iratus, *neq́ pro enormitate scelerum pœnam ir
rogauit. Iob erupit in uerba inania, & imperite grauibus sermonibus uti-
tur.

CAPVT XXXVI.

RVrsum quoq́ dixit Elihu, Suffer me paulisper, & explicabo tibi, quia A
plura habeo quæ pro deo dicam. [a]Afferam enim quod cognitum ha
beo: uerum non pressius agens, & conditori meo iustitiã uendicabo. Nam
planè sermones mei carent mendacio, [b]& scientia integra prǽditus tecũ agit.
[c]Ecce deus potens quum uires habeat animo pares, [uniuersitatis guberna-
tionem] non detrectat. Non impio uitam concedet, & iudicem humilium
aget. Non retrahit oculos suos à iusto, & solio imponit reges, ut aliqui per B
petuò celsitudinem retineant. Quumq́ uincti compedibus fuerint, ac irre
titi funibus misere uixerint. Refert eis quid facto fuerit opus, & scelera ipso
rum, quia superbierunt. Eisq́ peruellit aurem, ut castigentur, & dicit, ut à
uanitate discedant. Quod si obediuerint, ac [eum] coluerint, [d]exigent dies
suos prospere, annosq́ suos suauissime. Sin minus obtemperauerint, per
gent sub telorum iactum, & expirabunt propter imprudentiam. Cæterum
hypocritæ falsi cordis iram coaceruabunt, & non clamabunt, cum eos con-
strinxerit. Quare anima eorum morietur per iuuenilem stoliditatem, & ui
ta eorũ cum scortatoribus. Quum affligit humilem sua miseria, uellit ei au
rem per afflictionem. [e]Quin etiam si te reuocarit è faucibus periculi, [super C
est] lata uorago quæ fundamẽto caret, ut mensa tua referta pinguedine pes-
sum eat. [f]Tuq́ impij iudicium expleueris, iudicium & ius retinebunt suum
uigorem. [g]Quia minime te ira defendet, etiam si complosine manuum fue
ris minitatus: neq́ munerum multitudo asseret te. Num magni æstimaret
[h]amplitudinem tuam? Non [i]munitionem, nec omnia quæ uires conferũt,
[æstimat.] Ne anheles noctu, quum populi sua in sede permanentes incre-
menta capiũt. [k]Caue te uertas ad res nihili, quibus coneris te ex miseria ex-
tricare. Ecce deus arcem potentiæ tenet: quis legũlator ei conferendus est?

[illegible] foret con[illegible] apud impios, quod deus affligat homines citra culpam eorum.

[r]An de te, perficiet eam, repulisti, quia tu eliges & non ego.

[s]Adducam, probetur Iob usq; ad finem propter responsiones in homines uanitatis. Sunt qui abi exponunt, uoluntas mea, id est uolo, ut probetur. Aliqui, pater mi: ut sit sensus, O deus, da, ut probetur Iob.

[a]An hoc cogitauisti ad iudiciũ, dixisti, iustitia mea à deo?

*Rationẽ soluit, deum nõ exercere iudicium exactum in hoc seculo, quod hominum facta qualiacunq; non attingant eum. Atqui hominum refert, iuste quis, an iniuste uiuat: quod deus non negligit.

[b]Viro sicut tu, impietas tua, et filio hominis, iustitia tua.

[c]A magnitudine siue multitudine oppressionũ clamabunt, uociferabuntur à brachio magnatum.

†Obiectionem soluit. Cur igitur tot oppressi à tyrannis queruntur? quia deũ non ex animo fideli orant, ut succurrat.

[d]Id est, ut auiculæ cantillent.

[e]Tunc clamabunt, & non exaudiet, à facie insolentiæ malorũ.

*Hoc est, q̃a Chaldæi et Sabæi non statim puniti sunt, Iob quiritatur de iudicio dei.

[f]Et nunc quia non uisitauit, ira sua, & nõ cognouit in excessu ualde. Et Iob uanitate aperuit os suum.

[a]Afferam scientiã meam, à de longinquo, & opifici meo dabo iustitiam.

[b]Et integer scientijs tecum.

[c]Ecce deus potens non detrectabit, potens uirtute cordis.

[d]Aliqui libri pro iechalu habẽt iebalu, id est, ueterascent.

[e]Id est, si resipiscens non perseueret, manet eum grauior pœna.

[f]Id est, impietatis mensuram impleueris, ut iuste cum impijs damneris.

[g]Quia ira ne forte retrahet te in complosione, & multitudo muneris piacularis non declinabit te.

[h]Munificentiam tuam, id est, deus non respicit, quã nobili genere, aut qua dignitate sis.

[i]Aliqui aurum interpretantur. Significat autem omne præsidium siue locorũ munitorum, siue fraudum & doli, siue auri & argenti.

[k]Custodi te, ne respicias ad uanitatem, quia super hoc elegisti à miseria.

Quis cum eo inspexit uiam illius? Et quis dicet, Iniquitatem patrasti? Tu memineris, ut opus illius amplifices, quod homines [l]intuent. Quod omnes homines spectant, & mortales contemplantur, [quanquam] eminus. Ecce deus modis omnibus maximus est, ut ignoremus numerũ annorum eius, & uiam eum peruestigãdi. Nam prohibet guttas aquarum, [quæ rursum] fundent pluuiam ex uapore suo [coactam.] Vt defluant ab æthere, ac destillent in multos homines. Si quis etiam animaduertat expansiones nubis, [sunt uelut] [m]laquearia tugurij sui. Ecce illi superexpandit lucem suam, & [n]radices maris operit. Illis enim iudicium exercet in populos, ut det cibum copia magna. Nubibus includit exhalationẽ igneam: eiq; præcipit, ut tendat contra occurrẽtem uaporem. Nunciatq; illi socia eius, quod indignetur [uapori] ascendenti.

CAPVT XXXVII.

A AD quam etiã rem cor meum expauescit, ac luxatur è loco suo. Audite attentius fremitum uocis illius, & sonum qui egreditur ex ipsius ore. Quem dirigit per omnia spatia sub cœlo, & lucem eius [a]ad extremas partes terræ. Post illum rugiet tonitru, tonabitq; uoce maiestatis suæ: nec differet [b]alia, postquam audita fuerit uox eius. Tonabit deus uoce sua mirifice, qui res maximas gerit quas ignoramus. Niui enim dicit, Sis in terra: & nimbo, ut sit modica pluuia, & pluuijs suæ potentiæ, ut sint nimbus. [c]Intra domos cogit omnes homines, ut cuncti mortales sciant [d]opus suum.

B Feraq; subit lustrum sum, & degit in suis cubilibus. Ex penetralibus [nubis] uenit turbo, & nubium dispersionem sequitur frigus. Flatuq; dei dabit [nubes] glaciem, & latum spatium aquarum pro [e]fundamento. Nubi quoq; negotium rigandi dat, ac dissipat nubem suæ pluuiæ. [f]Atq; ipse uersatur in orbibus tenens gubernacula, ut opera sua perficiant, quæcunq; mandat eis ad orbem ac terram. [g]Siue uni tribui, siue terræ suæ, siue homini alicui beneficium conferat. Hæc Iob auribus accipito, & resiste considerans dei miracula.

C Sciebásne, quum deus [h]istis leges imponeret, ac proferret lucem suã nubis? Num intelligis [i]mixturas nubis, & illa miracula perfectissimæ sciẽtiæ? Vt tuæ uestes caleant, quum terræ quietem ac tranquillitatem inducit à Meridie. An cum ipso extendebas æthera ita solidum, ut uideatur res fusilis? Ostẽde nobis quid ei dicamus, nos enim sumus imparati ob tenebras [ignorantiæ.] Si [enim] loquar, num ei narrabitur? Quod si quisquã loquatur,

D est illud tamen imperfectum. [k]Iam uero quum lucem non uiderũt, hoc est serenitatem in æthere, uentus flans serenabit eum. Venitq; à Septentrione serenitas auro similis: [l]ad deum reuerendissimum pertinet confessio. Qui quum sit optimus maximus, non inueniemus eum: quumq; sit amplissimus potentia & iudicio, & eximiæ iustitiæ, non respondebit. Quapropter metuunt eum homines, [m]qui minime curat, quid omnes machinentur, qui sibi sapere uidentur.

CAPVT XXXVIII.

A RESpondẽs autem DOMINVS ipsi Iob ex turbine, dixit, Quis est ille, qui sermonibus imperitis offundit tenebras consilio [diuino?] Accingere quæso lumbos tuos ut uir fortis, & demonstra mihi quæ te rogabo. Vbi eras, quũ terræ fundamenta iacerem? Expone, si quid tenes scientiæ. Quis adhibuit ei mensuras? Si modo nosti. [a]Quis eam ad regulam extruxit? In quo fundamẽto fixæ sunt bases eius? Aut quis demisit lapidem eius angularem? Quum simul iubilarent stellæ matutinæ, & exultarẽt omnes filij dei. Et [quis] cohibuit mare ualuis, quum erumperet ut egrederetur ex utero?

B Quando nubem ei pro uestimento apposui, & caliginem pro fascia. Protulisq; meum decretum in illud, & obicem atq; ualuas opposui. Ac dixi, Huc usq;

---

[l] *Hier. de quo cecinerunt.*

[m] *Theschyoth exaltationes, quidam tonitrua.*

[n] *Ex mari enim sol attollit exhalationes & uapores unde pluuiæ.*

[a] *Alas.*

[b] *Ipsa, id est, fulmina pluuias grandines, et alia, quæ sequuntur tonitrua.*

[c] *In manu omnis hominis obsignabit. Pluuio enim tempore clauduntur ædes undiq;.*

[d] *Id est, ut recenseãt, quod in agris habent, ne intereat tempestatibus, metuentes.*

[e] *Vel, solo.*

[f] *Et ipse gyrationibus uersat se in gubernaculis suis ad opus eorum, omne quod mandat eis super faciem orbis, ad terram.*

[g] *Si ad tribum si ad terrã suam, si ad beneficium faciet eum inuenire.*

[h] *In ponendo deum super ea.*

[i] *Quidam legunt, miphlese librationes. i. temperaturã ex uarijs coloribus.*

[k] *Et nunc non uiderunt lucem, serenũ ipsum in æthere, & uentus transiuit.*

[l] *Super deo reuerendo gloria sic cõfessio. i. ei debetur gloria.*

[m] *Non uidebit omnes sapientes corde.*

Dominus deus præses disputationum theologicarum tollit tandem controuersiam, sententiam ferens, quæ à sermone Elihu nihil discrepat. Iob enim amicum & cultorem suum eximium pronunciat. Cæterum redarguit eum, quod confidentius locutus sit de sua iustitia, & domini iudicijs. Amicorum opinionem damnat, quod Iob sit afflictus ob scelus aliquod. Postremo sacrorum cõmunione reducit eos in concordiam & ueterem amicitiam reparat.

[a] *Quis extendit super eam regulã? Super quo demersæ sunt bases eius?*

usq; peruenies, nec ulterius, [b] & hîc depones tuos tumentes fluctus. Túne statim ut extitisti, matutino tempori dedisti præcepta, & auroræ suū locum assignasti? [c] Vt obtineat extremas partes terræ, & ex ea pellantur impij. Seq; transforment ut argilla, cui signum imprimitur, sibiq; [parum] cōstent ut uestis. Eripitur etiam impijs lux ipsorum, & brachium elatum confringitur. Num peruenisti ad guttas maris? & in peruestigationem abyssi penetrasti? Súntne tibi ostēsæ portæ mortis? aut num uidisti portas [d] umbræ mortis? Num considerādo assecutus es terræ latitudinem? Edissere, si hoc uniuersum nosti. Qua [e] parte [mundi] lux habitat? & ubi est locus tenebrarum? Vt ea reuoces intra suos terminos, utq; noueris uias quæ ducūt ad domum eorum. Habésne cognitū tempus quo nascebaris, & quantus sit numerus dierū tuorum? C Peruenistíne ad thesauros niuis, aut thesauros grandinis inspexisti? Quæ reseruaui ad tempus hostis [persequendi,] ad diem conflictus & belli. [g] Qua parte lux [fulguris] erumpet, quam uentus orientalis in terram dispergit? Quis corriuauit aqueductū inundationi? & [h] quis uiam aperuit fulgetræ, cum qua eduntur tonitrua? Vt pluat in terram, in qua uir non est: & in desertum, in quo nullus homo uersatur. Vt copiose instruat locum uastum & desolatum, ac prouentum herbæ producat. Habétne parentem pluuia? Aut quis genuit guttas roris? E cuius uentre egressa est glacies? Et quis genuit pruinam cœli? [i] Aquæ in speciem lapidis D uertuntur, & superficies abyssi cōstringitur gelu. Num uinculis colligabis pleiades? aut cohærētes stellas cynosuræ disiunges? Túne hyades suo tempore produces, & reges arcturum cum suis filijs? Scísne leges cœli? aut dominium eius terræ imponis? Clamabísne ad nubem alta uoce, ita ut aquarum inundatio te operiat? Túne fulgura emittes, ut eant, ac tibi dicant, Ecce adsumus? [k] Quis indidit renibus sapientiam? aut quis indidit cordi intelligentiam? [l] Quis sapiētia sua ætheri dictabit quæ faciat? Et lagenas cœli quis [m] sistet? Quum puluerem fundunt ad solum, & glebæ uelut conglutinatæ cohærescūt? An tu leænæ uenaberis prædam, & pastum sufficientem exhibebis catulis leoninis? Quum in cubilibus iacent, atq; insidiantur in lu-
Psal. 147. d stro. Quis parat suum uenatum coruo, quum eius [n] pulli ad deum clamant, & cibo carentes oberrant?

CAP. XXXIX.

NOstíne tempus quo pariunt ibices? Obseruastíne fœturā ceruarum? A Num posses numerare, quanto spatio menses suos impleant? aut nosti tempus quo pariunt? [o] Et incuruatæ hinnulos suos enituntur, ac fœtus suos cum dolore edunt? Hinnuliq; earum pinguescunt, & crescunt à frumento, ut discedant, nec reuertantur ad eas. Quis liberum dimisit asinum syluestrem? & quis onagri uincula soluit? Cuius domum solitudinem posui, & cubilia eius locum sterilem. Ridetq; turbam oppidanam, nec audit clamores agasonis. Pascua illius sunt, quod in montibus cōquirit, omnisq; B generis uirentes herbas sectatur. Voléne [b] rhinoceros tibi seruire? an morabitur ad præsepe tuum? Alligabísne rhinocerotem loro, ut arando porcas faciat? num te subsequens in profundis sulcis glebas franget? Fidésne illi, quia multum habet roboris? num ei permittes laborem tuum? An credes ei, q; sementem tuum [c] conuehet, ac [fruges] areæ tuæ congregabit? [d] Penna struthiocameli primatum obtinet, si ei conferas alam aut plumam ciconiæ. Quum in terra deserit oua sua, [e] in puluere calfacere solet. Ac obliuiscitur, quū pes prouoluit, ac fera cōculcat ea. Duriterq; tractat pullos suos, perinde atq; nō essent illius: & secura est, perinde quasi labor eius superuacaneus foret. Quoniam deus eripuit ei cogitationem de sapientia, neq; impertitus C

[b] Ponet in tumore fluctus tuos: mutata est persona secunda in tertiam.
[c] Ad tenendum alas terræ, & excutientur, quia scelerum perpetratores oderūt lucem, & illatebrant se, aut tenebriones isti sumunt personam bonorum uirorum, ut cera omnem figuram sigilli impressi capit. Aliquando deprehensi pœnas dant.
[d] Zalmaueth significat extremas tenebras & densissimas.
[e] Via.
[f] Quia capies eam ad terminū suum.
[g] Qua uia diuidetur lux.
[h] Et uiam fulgetræ tonitruum.
[i] Sicut lapis aquæ sese abscondunt, & facies abyssi à sese capiuntur. Loquitur de glacie.
[k] Hiero. quis posuit in uisceribus hominis sapientiam? uel quis dedit gallo intelligentiam? Voces uarie apud Iudæos etiam intellectas reddidi, ut Chald. interpres.
[l] Quis recensebit æthera in sapientia?
[m] Faciet iacere, id est, quis repellit nubes, quum terra satis compluta est?
[n] Filij eius.
[o] Incuruabuntur, filios suos findent, dolores suos emittent.
[b] Alij monoceros.
[c] Redire faciet semen tuum.
[d] Penna exultantium seu iubilantium afficitur lætitia. Periphrasis est pennæ struthionis, ex qua cristam sibi faciunt homines iubilantes uel læti.
[e] In arena enim calida fouētur. Vel num tu calefacies seu fouebis incubando?

est ei intelligentiam. Postquam uero adultus alas attollit, ridet equum &
illum qui eo uehitur. An tu equo dedisti ut sit generosus & bellator? num
collo ipsius hinnitum accommodabis? Num excitabis eum ut locustã, [g]cu
ius nares etiam ferociam spirant. Foditq; in ualle, ac gaudet fortitudine, ut
obuiam uadat aduersus arma. Deridet [quoq;] timorem, nec pauescit, neq;
retrocedit ob gladium. Quumq; pharetra apud eum resonat, & micat ha-
sta, ac gesum. Dumq; fremitus & tumultus oritur, fodit terram, nec credit
esse tubæ sonum. Quũ tubæ signa canunt, dicit, Hæha, & eminus bellum,
D & clamorem ducum, & classicum odoratur. Nunquid per tuam intelligen
tiam factum est, ut accipiter alas suas moueat, ac uersus Austrũ pennas suas
expandat? Nunquid ad tuum imperium aquila uolat in altum, & in subli-
mi loco nidulatur? Habitatq; in petra, [h]& moratur in præruptis saxis & lo-
co inaccesso? Indeq; speculatur, ut cibũ nanciscatur, cuius oculi prospiciunt
longinquas res. Eiusq; pulli sanguinem lambunt, [i]& ubicunq; sunt cadaue
ra, eum locum frequentat. Respondẽs etiam DOMINVS ipsi Iob, dixit, [k]Sa
tisne rationum allatum est ab optimo maximo ad te conuincendum? Ad
quod respondere illum oportebit, qui cum deo altercari uult. Porrò Iob re
spondens DOMINO, dixit, Ecce leuior fui, & quid tibi respondeam? Impo-
nam ori meo manum meam. Semel locutus sum, nec responsabo: aut bis,
nec iterum faciam.

CAPVT XL.

A REspondens autem DOMINVS è turbine ipsi Iob, dixit, Accingere quæ-
so lumbos tuos ut uir fortis, & demonstra mihi quæ te interrogabo.
Túne etiam [a]rescindes à me iudicata, meq; temerarium pronũciabis ut tu sis
iustus? Etenim si tibi tam potẽs est brachium q̃ deo, ede quoq; ritu illius to
nitrua. Induito quæso excellentiam & celsitudinem, teq; uestito gloria &
magnificentia. [b]Effunde iræ tuæ efferuescentiam, ac circumspice omnes su-
B perbos, eosq; deprime. Circũspice omnes superbos, & subige illos, & sub
uerte impios in loco suo. Absconde illos simul in puluere, & constringe fa
cies eorum in loco abstruso. [c]Et ego quoq; prædicabo te heroa, qui possis
te uiribus tuis defendere. Ecce quæso te, ut elephas quem [b]æque ut te con-
didi, fœnum comedat ritu bouis. [a]Ecce uirtus eius existit in lumbis eius, &
robur illius in umbilico uentris sui. Stringit caudam suam ut cedrũ, & ner-
ui testium eius perplexi sunt. Ossa eius [referũt] fistulam æris, & solidiora
C ossa baculum ferreum. [c]Is prima rerum origine à deo conditus est, & qui fe
cit eum, admouet ei gladium suum. Ei enim montes ferunt pabulum, & o-
mnes feræ ludunt [f]apud eum. Iacetq; [ferè] sub arbustis, in latibulo arundi
num & paludis. Quem arbusta tegunt umbra sua, eumq; circundant salices
ad torrentem stantes. Ecce fluuium hauriet, nec præcipitanter aget, sperans
D etiam Iordanem in os eius influxurum. [g]Et tamen oculorum læsione capi-
tur, & uincula trajciuntur per eius promuscidem. [†]Nunquid cetum hamo
extrahes, & funem alte immittes linguæ ipsius? Imponésne uncum illius na
so? & spina perforabis maxillam eius? An multis precibus eblandietur ex
te beneficium? num uerbis demulcebit te? Feriétne tecum fœdus, ut eum ti-
bi mancipes seruum perpetuum? Ludésne cum illo tanquam cum auicula?
eúmue alligabis puellis tuis? Concident eum socij, & partientur inter mer-
catores? Implebísne sudes pelle ipsius, aut eius capite fiscellam piscariam?
Memineris tibi esse bellum paratum, si ei manum admoliaris, ut nõ iterum
uelis facere. [b]Spes eum capiendi fallax est: num etiam dejcietur, ut species
eius ostentat?

CAP. XLI.

Nemo

[f]Secundum tempus, in altum at tollet.

[g]Decus naris eius terror.

[h]Super dente petræ.

[i]Et in quo, uulnerati, ibi ipse.

[k]An multum cum opt. max. ca stigare? arguens deum responde bit illud.

[a]Disperges iudiciũ meum, & me impium uel temerarium fa cies.

[b]Disperge transgreßiones na- si tui.

[c]Et etiam ego confitebor tibi, quod dextera tua te saluum fa- ciet.

[a]Describit elephantem, quem behemoth, id est, bruta uocat, ut Græci frequenter ἄγρα. Et quidem plurali numero desi- gnatur uastitas eius. Sub allego ria uero elephantis potentia sa tanæ docetur. In utroq; autem dei potentia et reliquæ proprie tates eius perspiciuntur.

[b]Tecum, uel tum creaui, quum genus hominũ creaui, uel ut ho mini seruiat.

[c]Ipse principio uiarum dei, faci ens eum admouebit gladium su um, id est, deus illum domat.

[f]Ibi, id est, non timent.

[g]In oculis eius capiet eum, in m iculis perforabit nasum.

[†]Beluam marinam siue balenã, quæ Ebr. leuiathan dicitur, de- scribit, in qua dei opificis uir- tus eximie perspicitur. Sub cu- ius inuolucro Satanæ copiæ de signantur.

[h]Ecce spes eius fallax est, an etiam ad aspectum eius deijcie tur.

Iecem.10.8 NEmo tam crudelis est, qui eum prouocet: [a]& quis ante me cum illo congressus est? Quis me anteuertit? & pr̨emiũ dabo, [b]isq́ mihi omnium qui sub cœlo sunt præstãtissimus habebitur. [c]Non silentio prætereo eius membra, & quantum fortitudine polleat, ac quàm pulchre instruat copias suas. Quis detracto uestimẽto eum nudauit? [d]Quis pertinget inter utranq́ maxillam eius, ut frenũ adhibeat? Quis ostia [e]oris illius aperuit, [f]quum ipsi ordines dentium eius terrorem incutiant? [g]Superbit autem squamis continuis, ut aluearum fluctus continẽtes sunt, quibus corpus instar clypeorum defenditur, suntq́ arctissime conclusæ uelut signo impresso. Alteraq́ alteram attingit, ut ne uentus quidem inter eas penetrare possit. Est una alteri commissa, & sese mutuum complectuntur, nec se mutuum diuelli sinunt. In sternutationibus eius lumen collucet, eiusq́ oculi referunt palpebras auroræ. E cuius ore lampades egrediuntur, & igneæ scintillæ promicant. E naribus eius prodit fumus uelut ab efferuente aheno & olla. Cuius [i]halitus carbones ignitos reddit, flammaq́ egreditur ex ore ipsius. In cuius collo agit robur, [f]& gaudiũ ei affert si timeatur. [h]Pulpæ carnis eius cohærent, [i]ac in eo solidiores sunt, ut non moueantur. Cor eius durum est ut lapis, & durum ut inferioris lapidis molaris fragmen. Quumq́ se commouet, fortissimi etiam expauescunt, [m]ac animis consternati, nesciunt quò se uertant. Si quis eum aggrediatur, non resistet gladius, aut hasta [n]penetrabilis, aut lorica. Ferrum [enim] æstimat paleas, & chalybem lignũ putridum. Quem non fugabit [o]sagitta, & lapides funda in eum excussi uertuntur in stipulam. Catapultæ habentur ei pro stipula, ridetq́ gesum frendens. Cui subiecta sunt acuta testarũ frusta, & luto insternit rem acutam. Ac profundũ eruit, ut bulliat uelut lebes, ipsumq́ mare [p]commiscet uelut mortarium. [q]Post se quoq́ relinquit uestigium, ut quis putet abyssum caniciе obductam. Non est in terra [r]dominium cui pareat, [s]ita factus ut neminem metuat. Quicquid est sublime, id respicit, [t]ipseq́ regem agit in feroces uniuersos.

XLII.

REspondens autem Iob DOMINO, dixit, Scio q́ omnia possis, & q́ nullus conatus tuus impediatur. [a]Quis est iste qui occulit consilium imperite? [Nempe ego:] siquidem narraui quæ nõ intellexi, & negotia miranda quæ superant captũ meum, neq́ cognoui. Audi quæso, & ego loquar: te [posthac] interrogabo, ut erudias me. [b]Famam enim aliquam de te perceperam: nunc autem oculus meus te conspexit. Quare [factum meum] improbo, & pœnitẽtia ductus [iaceo] in puluere & cinere. Factum est autem postquam DOMINVS locutus est hæc uerba cum Iob, ut DOMINVS dixerit Eliphazi Themanitæ, Excanduit nasus meus in te atq́ duos amicos tuos, quia non recte locuti estis [c]apud me, ut seruus meus Iob. Proinde capite nunc uobis iuuencos septem, & arietes septem, & adeuntes seruum meum Iob holocaustum pro uobis offerte: Iob autem seruus meus pro uobis orabit: [d]nam ipsius respectu uos non tractabo pro flagitiį uestri magnitudinẽ, quia non recte apud me locuti estis ut seruus meus Iob. Iuerũt igitur Eliphaz Themanita, & Bildad Suhita, [&] Zophar Naamathita, fecerũtq́ quẽadmodum eis locutus est DOMINVS, [e]& DOMINVS gratificatus est ipsi Iob. DOMINVS etiam postliminio restituit Iob, quum pro amicis suis oraret, [f]ac duplo auxit DOMINVS omnia quæ Iob prius habuerat. Conuenerunt quoq́ ad illũ omnes fratres eius, & omnes sorores eius, & omnes qui prius eum nouerant, & conuiuati sunt apud eum domi suæ, eumq́ sedulò consolati sunt de omni malo quod ei dominus intulerat: necnon ei dederunt singuli [g]numum & inaurem auream. Cæterum DOMINVS fortunauit Iob

A [a]Et quis ipse, ante me se sistet? [b]Sub omni cœlo mihi ipse. [c]Non tacebo uectes eius, et uerbum fortitudinum, & gratiam dispositionis eius. [d]In duplicitatẽ freni eius quis ueniet? [e]Faciei eius. [f]Circuitus uel gyri dentium eius terror.

B [g]Superbia, aluearum, clypeorum, clausum, signum, arctum. Hiero. pro gaaua legit geua corpus, ut etiam Chald. interpres.

[i]Anima.

C [f]Et ante eum, uel ad faciem eius gaudium afferet formido. [h]Decidua, significat carnem molliorem, quæ uacillat in cæteris animãtibus, et mobilis est. [i]Fusum, id est, durum, ut æs fusile. [m]A fractionibus sese peccare facient. [n]Massa, id est, profectionis, id

D est, quæ per corpus adigi facile potest, uel quam gestat iter faciens Hiero uocem prætermisit. Iudæi putant genus esse armaturæ. [o]Filius arcus. [p]Ponet. [q]Post se illustrabit semitam, reputabit abyssum ad caniciem,

A id est, spumam excitat. [r]Dominium eius. Ita et Chaldæus interpres. Hier. potestas quæ comparetur ei: quidam similitudinem exponunt. [s]Heasu scriptum est, id est, quẽ fecerunt. Abraham Prezol admonet esse apocopen, pro asui.

B Abr. Esr. refert, aliquos accipere, quasi scriptum sit heasehu, id est, quẽ fecit eũ scilicet deus. Et ita Chald. interpretatur. [t]Ipse rex super omnes filios ferociæ. [a]Mimesi refert sermonem dei Iobem increpantis cap. 38. [b]Ad auditum siue famam auris audiui te.

C [c]Vel ad me, id est, pro me: quia Iob aliquoties reprehẽdit, quod inepte tueantur partes dei. [d]Quia, faciem eius suscipiam, ad non facere uobiscum grande scelus. [e]Et dominus suscepit faciẽ Iob. [f]Et addidit dominus omnia quæ Iobi, ad duplum.

D [g]Chald. agnã interpretatus est, ut Hiero. ouem.

amplius postero tempore quàm priori, ut haberet quaterdécies mille oues, & sexies mille camelos, & mille iuga boum, & mille asinas. Habuit etiam septem filios, & tres filias. [b]Indidit autem nomen uni Iemima, & alteri nomen Kezia, & nomen tertię Keren haphuch. Neq; repertæ sunt in tota regione tam formosæ fœminæ quàm filiæ Iob: quas pater ipsarũ hæredes instituit cum fratribus suis. Posthæc autem Iob uixit annos centum quadraginta, & uidit suos liberos, & liberorum suorũ liberos per quatuor ætates. Estq; Iob mortuus senex & [c]prouectæ ætatis.

[b]*Et uocauit nomen unius in dies, & nomen secundæ abrasio, & nomen tertiæ cornu conuersionis. Voluit nimirum Iob istis nominibus consignare memoriam utriusq; fortunæ suæ prosperæ & aduersæ.*
[c]*Satur diebus.*

Liber Laudum siue Hymnorum Dauidis.

HYMNVS I.

Commendatio est lectionis sacrarum scripturarum & diuinæ legis.

BEATVS uir ille qui nec ambulauit in cõsilio impiorum, nec in uia peccatorũ stetit, nec in consessu [a]irrisorum sedit.
Sed in lege DOMINI uolũtas eius, inq; lege eius meditabitur die ac nocte. Iosue 1.
Erit hic ueluti arbor plantata secus riuos aquarum quæ fructum suum suo reddit tempore, cuius folium non defluit, & quodcunq; ediderit, prospere cadet. Ierem.14.b
Non sic impij, sed tanquam quisquiliæ, quas dispellit uentus.
Idcirco non surgent impij in iudicio, neq; peccatores in cœtu iustorum.
Quoniam [b]nouit DOMINVS uiam iustorum, uia autem impiorũ peribit.

[a]*Letz irrisorem transfero, alij cõtumacem, ut respondeat Germanicæ uoci lãtz uel lãtzkopff, quibus nihil placet quàm quod ipsi agũt, & illi omnia aliorum irrident.*
[b]*Nouit, id est, adprobat.*

HYMNVS II.

Monet cunctos homines ne se opponant regi Christo, uanos enim esse huiusmodi conatus, summoq; cũ periculo coniunctos: saluos uero eos fore qui se Christo subdant.

QVare †cum tumultu gentes concurrunt? & populi inane meditãtur? Act.4.e
Concursant reges terræ, & principes unà consultant, aduersus DOMINVM, & aduersus Christum eius.
Rumpamus uincula eorum, & lora eorum à nobis abijciamus. Mimetice quasi illorum uerba capiunt.
Qui sedet in cœlis ridet, Dominus subsannat eos.
Tum loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo terrebit eos.
Ego uero constitui regem meum super Zion montem meum sanctum. Pater loquitur.
[c]Recensebo decretum, †DOMINVS dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Introducit filium loquentem. Act.13.e Heb.1.b.5.b
Postula à me, daboq; gentes, ut sint hæreditas tua, & terminos terræ, ut sint possessio tua.
Sceptro †ferreo [d]confringes eos, ueluti uasa figulina comminues eos. Apoc.2.g 19.c
Sapite ergo, ô reges, erudimini iudices terræ.
Seruite DOMINO in timore, & exultate cum tremore.
Osculamini filiũ, ne irascatur, & pereatis à uia: breui exardescet furor eius. Beati omnes qui sperant in eum.

[c]*Alij legunt narrabo decretum domini.*
[d]*Alij legunt pasces eos.*

Oda seu carmen Dauidis, quũ fugeret metu Absolom filij sui. III. 2.Sam.15.

Oratio hominis in grauissimo periculo constituti.

QVàm multi sunt, ô DOMINE, hostes mei? quàm multi qui aduersus me insurgunt?

Multi

Multi dicunt animæ meæ, Nulla est isti salus in deo. ᵃSæla,
At tu DOMINE clypeus es pro me, gloria mea, quiq; caput meum extollis.
Voce mea ad DOMINUM clamabo, & respondebit mihi de monte ᵇsancto suo. Sæla.
Ego iacui & dormiui, atq; euigilaui, quoniam DOMINUS me suffulcit.
Non metuo à decem millibus populi, qui circunquaq; me obsident.
Exurge DOMINE serua me deus meus, quoniam percussisti omnes hostes meos in maxillam, dentes impiorum contriuisti.
DOMINI est salus, super populum tuum benedictio tua. Sæla.

ᵃSæla ubi ponitur, significat aliquid præcessisse, quod diligenti meditatione expendi debeat. Ubi est simpliciter pro perpetuo exponunt.
ᵇAlij. de monte sanctitatis suæ.

Carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica. IIII.

Mixta oratio, orat & implorat. Admonet etiam proceres cum Absolome ut desistant à persequendo, per apostrophā ad eos deflectens

O Deus ᵃiustitia mea, qui me exaudis ad te clamantem, & in angustijs constitutum in latitudinem educis, miserere mei, & exaudi orationem meam.
ᵇO uiri ᶜquousq; gloriam meam ad ignominiam? ᵈdiligitis uanitatem, & mendacium quæretis? Sæla.
Et scitote q; DOMINUS selegerit ᵉsibi ᶠbonum, DOMINUS exaudiet quum clamauero ad eum.
Eph.4.f Cōtremiscite & ne peccetis, cogitate in corde uestro in cubili uestro, et silete. Sæla.
Sacrificate sacrificia iustitiæ, & sperate in DOMINO.
Multi dicunt, Quis det bona uidere: leua signum super nos, [nempe] lucem uultus tui ô DOMINE.
Dedisti lætitiam in corde meo, à tempore ᵍquo frumentum eorum atq; mustū eorum aucta sunt.
In pace simul iacebo & dormiam, quoniam tu DOMINE solus es qui me in tuto collocas.

ᵃAlij legunt, deus iustitiæ meæ: alij, uindex iustitiæ meæ: nā Elohim iudices significat.
ᵇApostropha ad hostes, reticentiam habet cum indignatione aut commiseratione, conamini deducere, uel aliquid tale intelligitur.
ᶜEbr. Filij uiri.
ᵈQuousq; per zeugma repetitur.
ᵉHasid uirū bonum significat, propēsum animo benemereri de omnibus etiam hostibus.
ᶠDe se loquitur in tertia persona.
ᵍTuo dono id habeo ut eorum felicitate gaudeam non doleā.

Carmen Dauidis ᵃlyricum præfecto cantorum. V.

Orat ut in patriam ex exsortis, extinctis hostibus reducatur.

A Vscultá uerbis meis ô DOMINE, murmur meum intellige.
Attende uocem clamoris mei rex meus & deus meus, quoniam ad te orabo.
O DOMINE mane audies uocem meam, mane adcommodabo me tibi, & speculabor.
Quoniam tu non es deus cui placeat ᵇimpietas, non habitabit tecum malitia.
Non consistēt corā oculis tuis insani, tu odisti omnes qui operantur iniquitatem.
Perdes eos qui loquuntur mendacium, uirum sanguinarium & fraudulentū auersatur DOMINUS.
Ego autem fretus multitudine bonitatis tuæ ingrediar domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.
DOMINE duc me in iustitia tua propter aduersarios meos, & muni corā me uiam tuam.
Infra 13.b Rom.3.b Quoniam nihil recti est in ore ᶜeius, intimum eorum corruptiones, guttur eorum sepulchrum apertum, lingua sua blandiuntur.
Perage eos reos, ô deus, cadant à cōsilijs suis, propter multitudinem scelerum suorum propelle eos, nam rebelles in te fuerunt.
Et lætentur omnes qui te fidunt, perpetuò uocibus lætis perstrepent, te eos protegente, exultabunt in te qui diligunt nomen tuum.
Quoniam tu benedices iusto ô DOMINE, ueluti lanceam cinget eum bona uoluntas [tua.]

ᵃAlij dicunt. super exercitibus seu examinibus apum.
ᵇImpietas et malitia metonymia pro impijs & malis.
ᶜEius scilicet hostis: subinde mutat numerum.

Carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica in octaua. VI.

Pristinam ualetudinem [illegible] petit: restitutus gratulatur.

D Omine ne in furore tuo me arguas, neq; in æstu tuo me castiges.
Miserere mei DOMINE, quoniam deformatus sum: sana me DOMINE, quoniam contremefacta sunt ossa mea.

ᵃPlenus affectus reticentiis, quousq; sines me cum tam difficili & saeuo morbo conflictari?

Sed & anima mea territa est uehementer, & tu DOMINE ᵃquousque?
Redi DOMINE, eripe animam meam, propter bonitatem tuam serua me.
Quoniam non est memoria tui in morte, in sepulchro qui te celebret.
Defatigatus sum in gemitu meo, fluctuare facio tota nocte lectum meum, lachryma mea grabatum meum liquefacio.

ᵇAlij, caligauit oculus.

ᵇCorrosa est facies mea prae indignatione, atque uetusta facta est propter omnes hostes meos.
Discedite à me quotquot operamini iniquitatem, quoniam DOMINVS exaudiuit uocem fletus mei. Apostropha ad hostes. Matt. 7. d. 23 Luc. 13. f
Audiuit DOMINVS supplicationem meam, DOMINVS orationē meam suscepit.
Pudefient & consternabuntur ualde cuncti hostes mei, uertentur & subito pudefient. Metabasis.

ᵃSigaion alij ignorantiā, alij arcanum reddunt.
Imploras auxilium diuinū, ut ab iniuria Saulis, quem tectè notat, uindicetur.

ᵃArcanum Dauidis, quod cecinit DOMINO de negotijs Kus filij Iemini. VII.

DOMINE deus meus in te cōfisus sum, serua me ab omnibus qui me persequuntur, & eripe me.
Ne corripiat iste tanquam leo animam meam, dilaceret nemine eripiente.
DOMINE deus meus si ᵇistuc commisi, si est peruersitas in manibus meis.
Si ei qui mihi pacis foedere iunctus fuit, malum rependi, imò si ᶜdestitui infestātem me absque causa.
Persequatur hostis animā meam, & assequatur, & conculcet in terram uitā meam, & deducat gloriam ᵈmeam in puluerem. Saela.
Exurge DOMINE in furore tuo, exaltare in commotionibus hostium meorum, & excitare ad me iudicio [quod] praecepisti. Excita potentiam tuam.
Et coetus populorum te circumstet, huiusque rei gratia in altum reuertere.
DOMINVS iudicet populos, me quoque iudica, ô DOMINE, secūdum iustitiā meam, & secundum integritatem meam quae est in me.
Cesset quaeso malitia impiorum, iustumque diriges, †explorator cordium & renum ô deus iuste. 1.Par. 28.b Iere. 11. d. 17.b 20.d

ᵇPer reticentiam intelligit id quod Saul suspicabatur, uel q. ei adulatores de Dauide suggerebant, q. scilicet ambiret regnū, aut capiti eius insidiaretur.
ᶜAlij, nudaui: uel, si non liberaui, eripui.
ᵈGloriam in puluerē deducere aut collocare, est nomen apud posteros obscurare, & inglorium facere.

Clypeus meus in deo est, seruatore eorum qui candido sunt pectore.
Deus iudex iustus est, & deus commouetur indignatione per singulos dies.
Si non ᵉconuersus fuerit, [sed] expolierit gladium suum, arcum suum tetenderit, & instruxerit eum.
Et parauerit sibi ᶠiacula laetifera, sagittas suas ardentes fabricatus fuerit.
En parturiet uanitatem, nam concepit molestiam, & pariet mendacium. Esa. 59.a Iob 15.d.20.c
Foueam excidit & effodit eam, & incidit in foueam quam fecit.
ᵍAerumna quam mihi intendit, recidet in caput eius, & ʰuiolētia, qua me opprimere uoluit, in uerticem ipsius recumbet.
Celebrabo DOMINVM secundum iustitiam eius, & canam nomini DOMINI altissimi.

ᵉSi non fuerit cōuersus Saul à prauitate sua, sed sic perget ut coepit.
ᵉComminatur poenam impoenitenti, interim describit ingenium & mores hostis.
ᶠEbr. Vasa mortis.
ᵍEbr. Labor eius.
ʰEb. Violentia eius.

Carmen Dauidis de torcularibus praefecto cantorum. VIII.

Hymnus quo summa cum admiratione inaestimabilem sempiternamque uirtutem & sapientiam dei beneficentiamque & liberalitatē in humanum genus celebrat.

DOMINE dominus noster, q̄ magnificum est nomen tuum in uniuersa terra? ut des laudem tuam supra coelos.
Ex ore infantium & lactentium fundasti robur propter inimicos tuos, ut retūdas hostem, & sese uindicantem. Matth. 21.b
Equidem suspiciam coelos tuos, opus digitorum tuorum, lunam & stellas, quas tu praeparasti.
Ecquid est homo mortalis, ut memoriam eius habeas: & filius hominis, ut ᵃeum inuisas?
Paulum siquidem est quo deo ᵇinferiorem illum fecisti, tanta cum gloria & decore Hebr. 2.a

ᵃAlij legūt, ut rationem eius habeas.
ᵇAlij legunt, Minuisti eum paulò ab angelis.

core cinxisti.

Dominum eum operum, quæ manus tuæ [parauerunt,] constituisti, cuncta

1.Cor.15 d †eius pedibus subdidisti.

Greges & armenta uniuersa, etiam iumenta campestria.

Volucres quæ in aëre, & pisces qui in mari [uersantur,] & quidquid per maris itinera transit.

DOMINE dominus noster, quàm magnificum est nomen tuum in uniuersa terra.

Carmen Dauidis ad erudiendum [a]puellarum chorum præfecto cantorum. IX.

Epinicion carmen triumphale
CElebrabo DOMINVM in toto corde meo, omnia admiranda [opera] tua narrabo.

2.Sam.5.d Lætabor & exultabo in te, canam nomini tuo, ô supreme.

Dum aguntur hostes mei retrorsum, impingent, & à facie tua peribunt.

Quoniam tu iudicium meum & [b]litem meam iudicasti, sedisti pro tribunali [c]iudex iuste.

Increpuisti gentes, perdidisti impium, nomen eorum aboleuisti in [d]sempiternum.

Vastitates, ô hostis, in [e]uniuersum finem habent: urbes excidisti, perijt memoria eorum cum ipsis.

At DOMINVS perpetuò [f]regnat, parauit tribunal suum ad iudicium.

Et is iudicabit orbem in iustitia, & populis ex æquitate ius dicet.

Asylum erit DOMINVS oppresso, asylum inquam temporibus adflictis.

Te nitentur qui nouerunt nomen tuum, non enim deseris, ô DOMINE, eos qui te studiose quærunt.

Canite DOMINO qui habitat in Zion, annunciate in populis consilia eius.

Quoniam requirens sanguines memor eorum erit, neque obliuiscitur clamoris adflictorum.

Miserere mei DOMINE, respice adflictionẽ meam, [quã] ab ijs qui me odio habent [perfero,] attolle me de portis mortis.

Vt narrem omnes laudes tuas in portis filiæ Zion, exultabo in salute tua.

Defixæ sunt gentes in fouea quam pararunt, reti quod absconderunt, irretitus est pes eorum.

Notus factus est DOMINVS [g]iudicium faciens, in opere manuum suarum irretitus est impius, [h]Higaion. Sæla.

Relabentur impij ad inferos, omnes gentes quæ obliuiscuntur dei.

Neque enim perpetuò obliuioni dabitur inops, [i]neque uana semper erit [k]expectatio adflictorum.

Exurge DOMINE, ne præualeat mortalis, iudicent̃ gentes in conspectu tuo.

[l]Præfice illis magistrum, ô DOMINE, discant gentes se mortales esse. Sæla.

HYMNVS X. iuxta Ebræorum supputationem, Latinis cohæret cum superiori.

Anthropopathia. Experimentur iniurias impiorum ingenium & petulantiam con[...]

CVr tam procul absistis ô DOMINE? cur abscondis [te] tẽpore [a]quo adfligimur?

In insolentia impij ardet adflictus, cõprehendantur in sceleratis cõsilijs quæ cogitant.

Ingenium impiorum graphice depingit.
Quoniam laudat impium pro desiderio animi sui, auarum beatũ dicit, blasphemat DOMINVM.

Impius in altitudine nasi sui nil [b]pensi habet, in omnibus sceleratis cogitationibus suis non est deus.

---

[a] Alij Almuth pro consonantia exponunt. Sic Psalmo 46. & 1 Paralip. 15. al almuth.

Gratiarum actio pro insigni quapiam uictoria præcipuè hostis.

[b] Ebr. Fecisti iudicium.

[c] Vel, iudex iustitiæ.

[d] Ebr. Seculum & usque.

[e] Videtur David insultare hosti uicto, qui sibi omnia uastare & excindere in animo proposuerat. Sarcasmos est, Tam abest ut tibi pro uoto succedat, ut potius hostium memoria abolita sit cum ipsis.

[f] Ebr. Sedet.

[g] Vel, notum est dominũ fecisse iudicium.

[h] Higaion, meditatio intẽta est: q.d. res proculdubio digna quæ imo animo reponatur.

[i] Lo per zeugma repetitur.

[k] Ebr. Expectatio adflictorum non peribit in seculum.

[l] Alij legunt, incute illis metũ.

Adsumit in se personam oppressi, eius iniuriam & miseriam miseratur & queritur, auxilium iudicis implorans.

[a] Ebr. Ad tẽpora in adflictione.

Psalmus hic obscuritatem magnam habet propter truncatas sententias, et uarias eclipses, deinde uarie tractatus ab interpretibus, quorũ sententias omnes adferre longũ fuerit, quisque per se legat qui uolet & poßit, qui minus, habet simplicem sensum (ut puto) qui à scopo non longe aberrat. Potuissem certe Latinius omnia & elegantius reddere, sed uolui uerba scripturæ ponere.

[b] Ebr. Non requirit.

[e] Alij, prosperantur.

[e] Quasi minis & flatu prostraturus.

[e] Alij thoch techuis reddũt aut dolis.

[f] Alij cortes intelligunt aut uillas.

Instituta eius [e] cruciatum adferũt, idq; omni tempore: alte sublata sunt è conspectu eius iudicia tua, in omnes aduersarios suos [e] efflat.

Dicet corde suo, Non nutabo, per sæcula ero absq; incommodo.

Os eius periurio, dolis & [e] usura scatet, sub lingua eius adflictio & uanitas. Infra 15 Rom. 3.

Sedet in [f] atrijs insidians, clàm trucidat innocentẽ, oculi eius ad inopum turbam intenti sunt.

Insidiatur in occulto quemadmodum leo in lustro, insidias struit, ut corripiat adflictum, adflictũ inquam corripiat, dum in rete suum pertraxerit.

Conteritur, opprimitur, ac cadit uiribus eius miserorum turba.

Dixit corde suo, Deus oblitus est, auertit faciem suam ne unquam uideat.

Exurge ô DOMINE deus, attolle manum tuam, adflictorum ne obliuiscaris.

[a] Ebr. Non requires.

Cur enim impius blasphemaret deum, diceretq; in corde suo, [te] nõ [a] requisiturum?

[b] Hoc est, satis uiriũ tibi est ut rependas: uel, tu uis ut committatur iniuria manibus tuis.

At uidisti, etenim tu adflictionem & indignationem intueris, ut des [b] manibus tuis, tibi miserorum turba se cõmittit, qui pupillo soles esse adiutor.

Contere brachiũ impij, malumq; cum impietate eius inquires, nec inuenies.

Dominus rex in sempiternum & ultra, gentes de terra eius interierunt.

Vota pauperum audiuisti DOMINE, tu diriges cor eorum, auris tua illos attendet.

[c] Vel, ne formidet ultra adflictus in terra.

Vt uindices pupillum & attritum, ne [c] ultra mortalis [prognatus] è terra grassetur.

Dauidis [carmen] præfecto cantorum. XI.

Expostulat cum ijs, qui eum negato latitandi loco, ex omni ditione Israelis depellebant: simul predicat, cum suam in deum fiduciam, tum dei in bonos & malos iudicium.

IN DOMINO speraui, quomodo dicitis animæ meæ, Deuola è monte uestro [ceu] uolucris? Firmat fidem suam, non tamen, tamen inuctur. 1 Samuel. 23. & deinceps.

Nam ecce impij tetenderunt arcum, aptarunt sagittas suas ad neruum, ut integros corde in caligine iaculentur.

[a] Potest etiam legi, iusto quid fecit?

Quoniam retia fracta sunt, iustus [a] quid fecit?

DOMINVS in sacrosancta regia sua, DOMINI solium in cœlis est, oculi eius inspiciunt, palpebræ eius filios hominum explorant.

DOMINVS probat iustum, impium autem & uiolentiæ amantem odit animus eius.

Pluet super impios laqueos, ignem & sulphur, uentũ tempestuosum ardentem, hæc sors calicis illorum.

Quoniam iustus DOMINVS iustitias diligit, rectum uultu suo intuetur.

Carmen Dauidis præfecto cantorum ad octauam. XII.

Queritur cecidisse ubiq; iustitiam & fidem, uersutos & fraudulentos assentatores omnia occupare: orat ut dominus misertus adflictorum, quos illi diuexant, opem iuxta uerbum suum quod fallere non potest, ferat, suosq; à perditorum colluuie seruet.

[a] Eb. A filijs hominum.

[b] Ebr. Corde & corde loquuntur.

SErua DOMINE, quoniam deest beneficus, ueraces ac fideles inter [a] mortales desierunt.

Vana loquuntur quisq; cum proximo suo, labio blando, at corde [b] duplici ac diuerso loquuntur.

Excindet DOMINVS omnia labia falso blãdiloqua, linguã grandiloquam.

Qui dicunt, Linguis nostris perrumpemus, labia nostra nobiscũ sunt, quis Mimesis. Dominus noster?

[c] Ebr. in tertia persona, respirare eum faciet.

Propter uastitatem adflictorum, propter gemitum inopum nunc exurgam dicet DOMINVS, salutiq; restituam, & respirare [c] eum faciam.

Eloquia DOMINI eloquia munda, [ut] argẽtum excoctum in catino terreo, septies depuratum. Synecdoche pro bis domini.

[b] Alij legunt, Serua sermones tuos.

[c] Antonomasia utuntur Ebræi frequentius, sordes uel uilitates, pro hominibus sordidis: res pro persona.

Tu DOMINE [b] serua illos, custodi hunc à generatione ista in sempiternum.

Circunquaq; enim oberrant impij, quum euehũtur qui inter homines [c] perditissimi sunt.

Præfecto cantorum carmen Dauidis. XIII.

Quousq;

QVousq; obliuisceris mei ô DOMINE? num perpetuò? quousq; faciem tuam à me abscondis?

Quousq; uolutabo consilia in animo meo? laborem quotidie in corde meo? quo usq; superior me erit hostis meus?

Respice, responde mihi DOMINE deus meus, illumina oculos meos, ne in morte obdormiam.

Ne dicat hostis meus, Præualui ei: ne gestiant qui me infestant, si nutauero.

At ego tua bonitate nitor, [hinc] exultat cor meum tua salute: cantabo DOMINO, quoniam rependit mihi.

Dauidis præfecto cantorum. XIIII.

[Psal. 52.] DIxit [a]stolidus in corde suo, Non est deus: corrupta & abominanda studia sectantur, nemo est qui quod bonum sit faciat.

[Rom. 3. b] DOMINVS è cœlis super filios hominum prospexit, ut uideret [+]num sit qui aut saperet, aut studiosus dei esset.

Sed cuncti defecerant, omnes pariter corrupti erant, nullus erat qui quod bonum est faceret, ne unus quidem.

An non cognouerunt? omnes facinorosi deuorant populum meum ac si panem uorarent, DOMINVM non inuocant.

Illic pauore consternabuntur, nam deus est in natione iustorum.

Consilium adflicti pudefacitis, quod DOMINVS est spes eius.

O [b]utinam è Zion salus [contingat] Israeli, ut DOMINVS reducat captiuitatem populi sui, ut lætetur Iacob, gaudeatq; Israel.

Querela Dauidis, omnia esse corruptissima, simulq; natura impiorū exprimitur, & unde sit impietas.

[a]*Nabal stolidus homo mentis deprauatæ & corruptæ.*

[b]*Ebr. Quis det.*

Carmen Dauidis. XV.

[Interrogatio.] DOMINE quis habitabit in tabernaculo tuo? quis in monte [a]tuo sancto requiescet?

[Solutio.] Qui ambulat integer, & quod iustum est operatur, quiq; in corde suo ueritatem loquitur.

Nō obtrectat lingua sua, nec malefacit proximo suo, nec sustinet probro indigne affici uicinum suum.

Contemptus est in oculis eius reprobus, eos autem qui DOMINVM timent, honorat, quodq; iurauerit, etiamsi id damnosum sibi fuerit, non mutat.

Pecuniam suam non exponit ad fœnus, munus aduersus innocentem nullum accipit: qui his rebus studuerit, is in æternum nunquam nutabit.

Quibus oporteat esse moribus præditos ueros cœlorum ciues, & ecclesiæ dei municipes.

[a]*Vel, in mōte sanctitatis tuæ, aut sanctuarij tui.*

Insigne aureolum Dauidis. XVI.

SErua me deus, quoniam in te speraui.

Dixisti [ô anima mea] DOMINO, Dominus meus es tu, bonū [a]meū, nihil ad te.

Sanctis qui in terra sunt, & præclaris, ijs toto animo delector.

Multiplicent sanè idola sua, cupide sectentur alienum, ego tamen non libabo libamina eorum de sanguine, neq; assumam nomina eorum in labia mea.

DOMINVS est portio partis meæ, & calicis mei, tu sortem meam sustines.

Funiculi ceciderūt mihi in amœnis [locis,] quin insignis mihi hæreditas obuenit.

Laudabo DOMINVM qui mihi consuluit, sed & renes mei me noctu erudiunt.

[Act. 2. a] Propono mihi DOMINVM perpetuò, à dextris enim mihi est, ne nutem.

Propterea gaudebit cor meum, & exultabit lingua mea, quin & caro mea in tuto quiescet.

[Act. 13. e] Neq; enim deseres animam meam apud sepulchrum, neq; permittes ut beneficus tuus uideat foueam.

Ostendes mihi semitam uitæ, satietas gaudiorum in conspectu tuo, iucunditates in dextera tua perpetuò.

Cōmemoratio summi illius boni, & felicitatis quam homo habere potest in hac terra.

[a]*Alij sic, bonū meū, nihil præter te, ut animadicat, Tu es dominus meus & bonū meum, & præter te nihil bonum est.*

Precatio Dauidis. XVII.

Vehemens & ardens precatio, ut eripiatur à persequutoribus suis.

A AVdi DOMINE iustitiam, attende clamorem meum, ausculta precationi meæ de labijs minime dolosis [prodeunti.] Propo
Prodeat à conspectu tuo iudicium meum, oculi tui quæ recta sunt expendant.
Explorasti cor meum, inuisisti nocte, excoxisti me, nihil deprehēdes, cogitationes meæ os meum non sunt [a]transgressæ. Narratio

[a] Hoc est, cogitatiões non dißident à uerbis.

B Ego in humanis negotijs propter uerbum labiorum tuorum caui semitas grassatoris.
Firma gressus meos in orbitis tuis, ne pedes mei nutent.
Ego te inuoco, nam soles mihi annuere ô deus, præbe aurem tuā mihi, exaudi sermonem meum.
C Insigniter ostende mihi bonitatem tuam, tu qui seruas dextera tua, sperātes [in te] ab ijs qui insurgunt.
Custodi me ut oculi pupillam, sub umbra alarum tuarum me absconde.
Ab impijs qui me deuastare solent, [ab] hostibus meis qui animam meam circumuallant.
[b]Pinguedine sua concluserunt, ore suo fastosa loquuntur.
Modo itinera nostra obsident, oculos suos intendunt, ut [c]tendant in terra.
Vt leo est [d]qui prædæ inhiat, & sicut leunculus qui in lustro latitat.
D Surge DOMINE, anteuerte [e]illum, deijce illum, libera animam meam ab impio, qui gladius tuus [est.]
A [f]mortalibus istis, qui manus tua [sunt] ô DOMINE, à mortalibus huic sæculo addictis, qui partem suam in hac uita expetunt, & de tuo penu imples uentrem eorum, ut satis habeant filij eorum, sitq́ quod nepotibus suis relinquant.
At ego in iustitia cōtemplabor faciem tuam, satiabor [g]quū euigilauero specie tua.

[b] Diuitijs suis mibi omnia itinera obstruunt & concludunt.
[c] Casses scilicet et retia quibus me capiant: uel, intentos habent oculos si quando labar in terra.
[d] Est, scilicet hostis meus, uel quisq; illorum.
[e] Illū, scilicet hostem impium.
[f] Libera me, repetendum per zeugma.
[g] Alij legunt, quū euigilauerit similitudo tua, id est, homo ad similitudinē tuam conditus.

[Carmen] præfecto cantorum, serui DOMINI Dauidis, qui loquutus est DOMINO uerba carminis huius, eo die quo liberauit eum DOMINVS de manu cunctorū inimicorū eius, & de manu Saulis. Et dixit. 2.Sam.22.

XVIII.

Insigne epinicion est, quo celebrat uictorias, & gratum sese exhibet, ostendit quantis pij sæpe periculis immergantur, quomodo liberentur, quid agant, quomodo grati sint.

A EX intimis uisceribus diligam te ô DOMINE robur meum.
DOMINVS petra mea, propugnaculum meum, & ereptor meus, deus meus, rupes mea, illo nitar, clypeus meus, & cornu salutis meæ, arx mea. Heb.2.c
DOMINVM laude dignum inuocabo, & ab inimicis meis seruabor.
Circundederant me [a]funes mortis, & torrētes quidam hominum perditorum terruerant me.

[a] Potest etiā legi, dolores mortis.

Circuncinxerant me funes inferorum, laquei mortis anteuerterant me.
Dum itaq́ angebar inuocabam DOMINVM, & ad deum meum clamabā, & exaudiuit de templo suo uocē meam, ut primū clamor meus ad aures eius peruenit.
Commouebatur ac contremiscebat terra, fundamenta montium concutiebantur & conquassabantur, quoniam ipse irascebatur. Hypotyposis irati dei.
Ascendebat fumus è naribus ipsius, & uorans ignis ex ore eius, ita ut de eo carbones incenderentur.
Flectebat cœlos atq́ descendebat, sub pedibus eius caligo.
Vehebatur super Cherub ac uolabat, latus super alas uenti.
B Circūquaq́ iuxta se tenebras posuerat latibulo suo instar tabernaculorum, aquas atratas, densissimas nubes.
De fulgore qui corā eo erat, nubes eius pertransierūt, grando & carbones igniti.
Tonabat è cœlis DOMINVS, & altissimus edebat uocem suam, grādinem atq́ carbones ignitos.
Sagittas eiaculabatur, disijciebatq́ eos, fulgura multa quibus consternatos eos reddidit.

Tum

[illegible] Tum apparebant profundissima aquarum receptacula, retegebantur orbis fundamenta ab increpatione tua DOMINE, à respiratione flatus nasi tui.
E sublimi demissa manu arripiebat me, atque ex aquis uehementibus extrahebat.
Eripiebat me ab hostibus potentibus, de osoribus meis qui me superiores erant.
Qui me tempore calamitatis meæ præuerterant, at DOMINVS fuit mihi fulcrum.
Educebat me in locum spatiosum, eripiebat me, fauebat enim mihi.
Rependebat mihi DOMINVS iuxta iustitiam meam, & iuxta puritatem manuum mearum mihi retribuebat.
Obseruaueram enim uias DOMINI, neque impie à deo meo defeceram.
Coram me enim cuncta eius instituta [teneo,] & mores eius à me non abijcio.
Integre & candide uersor coram illo, & seruo me ne quid praui designem. C
Rependit itaque mihi DOMINVS iuxta iustitiam meam, iuxta puritatem manuum mearum coram oculis eius.
Qui bonitati studet, ei benigne facies, & erga uirum simpliciter integrũ, integrum te exhibes.
Cum candido candide agis: cum eo uero qui prauus & incuruus incedit, tu quoque peruerse incedis.
Etenim populum adflictum tu seruas, & oculos sublimes deprimis.
Quoniam tu illuminas lucernam meam, DOMINVS deus meus tenebras meas illustrat.
Quoniam in [b] te militares cuneos perrumpo, & in deo meo murum transilio.
Via dei integra est, eloquium DOMINI repurgatum scutum est omnium in se sperantium.
Quis enim deus præter DOMINVM? aut quis est petra præter deum nostrum?
Deus est qui me instruit heroica uirtute, & uiam meam expeditam facit.
Pedes meos pares facit [pedibus] ceruarum, & in editis meis me collocat.
2.Reg.22.c Instruit manus meas ad pugnam, datque ut arcum chalybeum brachijs meis confringam.
Tu protendis mihi clypeum salutis tuæ, dextera tua suffulcit me, & ex mansuetudine tua augustum me reddis.
Dilatas passum meum subtus me, ne uertebræ meæ uacillent. D
Persequebar inimicos meos, & assequebar eos, nec reuertebar donec eos internecioni darem.
Concîdo eos quo minus surgere possint, cadantque subtus pedes meos.
Instruis me ad bellum uirtute heroica, prosternis sub me quotquot contra me insurgunt.
Efficis ut terga uertant mihi hostes mei, & ut perdam osores meos.
Clamabant, nec erat seruator: ad DOMINVM, nec respondit eis.
Contundo eos ut puluerem ante uentum, ut lutum platearum eos comminuo.
Tu eripis me de contentionibus populi, & constituis me caput gentium, populus quem non noui seruit mihi.
Mox ut auribus percipiebant, obsequuntur mihi, filij exteri mendaciter se mihi [subijciebant.]
Alienigenæ marcessebant, pauebantque in penetralibus suis.
Viuat DOMINVS, & laudandus sit qui est petra mea, altus uehatur deus salutis meæ.
Deus est [c] qui donat ut ulciscar me, & subijcit mihi populos.
Qui educit me ex hostibus meis, tu [ô DOMINE] in sublime ducis me ab his qui contra me insurgunt, ab eo uiro qui mihi uim & iniuriam intentat eripis me.
2.Reg.22.d Roma.15.b Hanc ob causam celebrabo te in gentibus ô DOMINE, & nomini tuo canam.

[b] Alij sic, in te expeditus miles curro.

[c] Deus qui dat mihi uindictas.

Propter magnitudinem salutis qua regem tuum [ditas,] & beneficijs prosequeris Christum tuum Dauidem, & semen eius in perpetuum.

Carmen Dauidis præfecto cantorum. XIX.

Encomium est diuini uerbi, in quo uim & energiam uerbi dei explicat: stultitia illorum proditur qui oppugnāt aut contemnunt uerbū dei, felicitas illorum quos deus suo uerbo dignatur, ostenditur.

a Succedens apposui, ne quis diem diei narrare putet, sed nobis. Hoc est, singuli dies nobis loquuntur potentiā dei, posterior dies semper auget scientiam.

a Quum quotidie nouus oriatur dies, quotidie noua loquitur.

* Præstantissima est mundi machina, & suo quodā modo cœleste opificiū sapientiam ac omnipotentiā dei eloquitur, at uerbum dei hæc omnia exuperat, ut nihil sint si ad illud cōparentur.

b Potest etiam dici, fidū, constās, firmum.

COeli enarrant gloriam dei, & extensio opus manuum eius annunciat.
Dies diei [a succedens] eloquitur sermonem, & nox nocti indicat scientiam.
Non est [illis] sermo, non uerba, neq; auditur uox eorum.
In omnem [tamen] terram exiuit regula eorum, & in fines orbis uerba eorum. Rom. 10.d
Soli posuit tentoriū in eis, & is uelut sponsus ex umbraculo suo † prodit, lætus uelut heros [quispiam] ad decurrendam uiam. Luc. 24.f
* Ab extremo cœlorum egressus eius, recursus eius usq; ad extrema eorum, nec est qui se ab æstu illius abscondat.
Lex DOMINI integra est, conuertens animam: testimonium DOMINI *b* uerum, imperitis sapientiam suppeditans. Nomina & operationes uerbi diuini.
Decreta DOMINI recta sunt, cor exhilarantia, præceptum DOMINI repurgatum, illuminans oculos.
Timor DOMINI mundus perstans perpetuò, iudicia DOMINI uera simulq; iusta.
Magis expetibilia quàm sit aurum uel præstantissimum atq; plurimū, & dulciora melle & fauo stillantibus.
Etiam seruus tuus perspicue illis admonetur, in illorum obseruantia multa merces est.
Errores quis animaduertat? ab occultis meis repurga me. Precatio cum correctione.
Quin & flagitia auerte à seruo tuo, ne dominentur mihi: tum integer ero, & innocens à quouis grandiori scelere.
Sint uerba oris mei, & meditatio cordis mei grata in conspectu tuo, ô DOMINE, petra mea & uindex meus.

Carmen Dauidis præfecto cantorum. XX.

Precatio est, qua populus salutem regi Dauidi ad bellū difficile & anceps proficiscenti, orat, & gratulatio simul de salute & uictoria sibi diuinitus donata.

a Alij legunt, in cinerem uertat: alij, perlitet. Quæ pinguia erant, grata fuerunt.

b Sic dicet quisq; è populo.

c Concessio seu permissio est. Sperent illi in creaturas, nos duntaxat dei nomen inuocabimus.

b Alij in secunda persona legunt, Tu domine salua.

EXaudiat te DOMINVS quum in angustia fueris, in tuto collocet te nomen dei Iacob. 2.Sam.
E sanctuario suo auxilium tibi ferat, atq; è Zion te suffulciat.
Memor sit omnium munerum tuorum, & holocaustum tuum *a* pingue æstimet. Sæla.
Det tibi iuxta cor tuum, & omne consilium tuum perficiat.
Ouabimus in salute tua, & in nomine dei nostri signa triūphantes erigemus, perficiet enim DOMINVS omnes petitiones tuas.
b Nunc agnosco q DOMINVS unctum suum seruarit, q q; exaudierit eum de cœlis ex sanctuario suo, uirtute saluifica dexteræ suæ.
Hi in *c* curribus, illi in equis [fidant,] nos tamen nominis DOMINI dei nostri mentionem faciemus.
Illi succubuerunt & corruerunt, nos autem perstitimus & corroborati sumus.
DOMINVS *b* seruabit regem: quo die inuocauerimus, nos exaudiet.

Carmen Dauidis præfecto cantorum. XXI.

Epinicion est, quo de uictoria & reliquis dei beneficijs, quibus Dauid insigniter cumulatus fuerat, populus gratulari solebat. Deumq; cuius beneuolentiæ omnia ferebat accepta, collaudabat.

a Ebr. In salute tua.

b Eb. Posuisti eum benedictiones perpetuo.

DOMINE in uirtute tua lætabitur rex, & in salutari tuo quàm impēdio gestiet? Desiderium cordis sui dedisti ei, & quæ precatus est labijs suis, non negasti. Sæla.
Benedictionibus optimis præuenisti eum, imposuisti capiti eius coronā auream.
Vitam petijt abs te, & dedisti illi, longitudinem dierum in sæculum & ultra. 2.Sam.
Magna est gloria eius propter *a* salutem quā ei contulisti, honorem & splendorem posuisti super eum.
Quoniam posuisti eum, ut omni genere bonorum *b* perpetuò adfluat, exhilarasti eum gaudio, uultu tuo.

Nam

Nam rex fidit DOMINO, & in bonitate altissimi non nutabit.

Offendit [a]manus tua omnes hostes tuos, dextera tua offendit omnes qui te odio habuerunt.

Velut accensam fornacem reddidisti eos in [b]tempore irę tuæ, DOMINVS in ira sua deuorauit eos, & ignis consumpsit eos.

Fructum eorum è terra perdidisti, & [c]semen eorum de filijs hominum.

Quoniam moliti sunt aduersus te malum, cogitarunt scelus quod perficere non poterant.

Posuisti enim illos [d]humerum, & neruo tuo in faciem eorum collimasti.

Euehere DOMINE uirtute tua, canemus & celebrabimus potentiam tuam.

Præfecto cantorum carmen Dauidis de cerua matutina. XXII.

Matth.27.d DEus meus, deus meus, cur deseruisti me? ut [a]longe [abes] à salute mea, à uerbis rugitus mei?

Deus meus inuoco per diem, & non respondes: per noctem, nec est silentiũ mihi.

Et tu sanctus sessor [b]laudum Israelis.

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.

Ad te clamarunt, & liberati sunt: te fidebant, neque pudefacti sunt.

Ego autẽ uermis sum, & non uir, opprobrium hominũ, & contemptus à populo.

Matth.27.d Luc.23.d Quicunque me aspiciunt subsannãt me, distendunt labia, mouent caput. [Dicẽtes,]

Retulit [omnia] ad DOMINVM, eripiat eum, liberet eum, quoniam deamat eum.

At tu is es qui me ex utero extraxisti, [c]in te fisus sum pendens adhuc ab uberibus matris meæ.

In te [d]coniectus sum à partu, ab utero matris meæ deus [e]meus es tu.

Ne subducas te longius à me, quoniam adflictio adest, nec est qui adiuuet.

Tauri multi circundederunt me, præualidi ex Basan undique cinxerunt me.

Aperuerunt contra me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.

Effusus sum uelut aqua, dissociãtur omnia ossa mea, factumque est cor meum sicut cera, liquefactum intra uiscera mea.

Exaruit ut testa uirtus mea, lingua mea adhærescit faucibus meis, & in puluerem [f]mortis redegisti me.

Matth.27.d Ioan.19.d Nam circundederunt me canes, cœtus malorum †cinxit me, ceu leo [g]manus meas & pedes meos.

Numerarem omnia ossa mea, hi uero cum uoluptate intuentur & aspiciunt.

Partiti sunt sibi uestimenta mea, & de ueste mea sortiti sunt.

Sed tu ô DOMINE, ne sis procul: ô uirtus mea, ut me adiuues propera.

Eripe à gladio animam meam, de [h]manu canis unicam meam.

Serua me ab ore leonis, & à cornibus unicornium [i]eripe me.

Heb.2.d Narrabo nomen tuum fratribus meis, in media congregatione laudabo te.

Qui timetis DOMINVM, laudate eum: omne semen Iacob celebrate eum, metuite eum omne semen Israelis.

Quia nõ despexit nec auersatus est adflictionẽ pauperis, neque auertit ab eo faciem suam, sed quum clamaret ad eum, audiuit.

De te est laus mea in concione magna, uota mea corã timẽtibus ipsum persoluam.

De uocatione gentium. Mutatio personæ. Comedent humiles & satiabũtur, laudabunt DOMINVM qui quærunt eum, uiuet cor uestrum in sæculum.

Memores erunt, & conuertentur ad DOMINVM omnes fines terrę, prosternent se ante faciem tuam omnes familiæ gentium.

Quia DOMINI est regnum, & ipse gentibus dominatur.

Comedent & adorabunt omnes pingues terræ, coram eo genua flectent omnes qui in puluerem descendunt, quia animam suam non in uita seruauit.

[a] Videtur apostrophe esse ad regem, uel ad deũ qui hæc per Dauidem fecit.
[b] Ebr. In tempore uultus tui.
[c] Sic eos delesti, ut posteri non supersint.
[d] Humerus pro aggere: alij legũt, posuisti eos partem, uel seorsum.

David Christi se typum aperte admodum hoc psalmo exhibet. Primũ ergo summam eius deiectionem, inde exaltationem, regnique eius, & ad orbis terminos propagationem, & ad finem usque sæculi deductionem, adumbratam in se canit.

[a] Vel, uerba rugitus mei longe à salute mea.
[b] Vel, tu sanctus es habitans inter laudes Israelis.
[c] Ebr. Tu fecisti me sperare.
[d] Expositititus ueluti tibi fui.
[e] El fortis deus es tu.
[f] Proxime ad mortẽ adegisti me.
[g] Cinxerunt, uel momorderũt, intellige: alij legunt, foderunt manus meas et pedes meos, quorum exemplaria haru habuerunt.
[h] Hoc est, à uiolentia, rabie.
[i] Alij legunt, responde mihi, id est, fer opem, assere.

k Alij legunt, in perpetuum.

Posteritas seruiet ei, accensebitur domino ad [k]nationem.

Venient & annunciabunt populo nascituro, iustitiam eius quam præstitit.

Carmen Dauidis. XXIII.

Commemoratio gratæ fauoris & beneficiorum dei, sub allegoria pastorali.

DOMINVS pastor meus est, non egebo. Propositio lam ... planus & per partes expon. Isa. 40 Ierem. 23. Ezech. 34. Iohan. 10. a 1. Pet. 2.

In pascuis herbidis accubare me facit, & ad aquas tranquillas me minat.

Animam meam reuocat, ducit me in orbitis iustitiæ propter nomen suum.

Etiam si eundũ mihi sit per uallem umbræ mortalis, nihil mali timebo, nam tu mecum es, uirga tua & pedum tuum ipsa me consolantur.

Instrues coram me mensam, è regione hostium meorum, ungẽto caput meum delibutum reddes, & calix meus erit exuberans.

Sed & bonitas & benignitas [tua] prosequetur me cunctis diebus uitæ meæ, & habitabo in domo DOMINI longissimis diebus.

Carmen Dauidis. XXIIII.

Quũ admonitus esset Dauid, templũ extruendum in monte Moria, incomparabilem dei erga Israelitas bonitatem capit, inter quos sedem sibi peculiarẽ delegerat, quum omnis terra eius esset. Ostendit præterea quibus uere in loco sancto dei locus pateat.

a Ebr. Et plenitudo eius.

b Qui uanis rebus nõ inhiauit, aut intentus fuit.

DOMINI est [†]terra, & quidquid ea [a]continet: orbis & qui eum inhabitant. 1. Cor. 10. Psal. 49. b

Ipse enim super maria fundauit eam, & super flumina præparauit eam.

Quis conscendet montem DOMINI? aut quis in loco sanctuarij eius consistet? Interrogatio.

Qui innocentes [habet] manus, & cor repurgatum, qui animũ suum ad uanitatem [b]non extulit, inq; fraudem non iurat. Responsio per latinationem.

Is accipiet benedictionem à DOMINO, & iustitiam à deo seruatore suo.

Hæc natio est eorum qui eum inquirunt, Iacob sunt qui quærunt faciem tuam. Sæla.

Tollite ô portæ capita uestra, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur rex ille gloriosus. Apostrophe ad ... portas.

Quis est ille rex, ille gloriosus? DOMINVS fortis & heros, DOMINVS uirtute bellica insignis.

Tollite ô portæ capita uestra, attollimini fores sempiternæ, & ingredietur rex ille gloriosus.

Quis est ille rex, ille gloriosus? DOMINVS exercituũ, is rex est ille gloriosus. Sæla.

Dauidis. XXV.

Orat dominum ut peccatis se liberet, uias suas doceat, hostiumq; furori eripiat, quod bonitatis suæ proprium fore orat etiam pro populo dei.

A א AD te ô DOMINE animum meum attollo. Videtur ... suis ... Ab ... sed Beth.

ב Deus meus in te spero, ne pudefiam, ne lætentur de me inimici mei.

ג Quin & non pudefient quicunq; te expectant: pudefient autem hi qui præuaricantur abs re.

ד Vias tuas notas mihi fac ô DOMINE, & asuefacito me semitis tuis.

ה Duc me in ueritate tua, & adsuefac me, quoniam tu deus seruator meus es, te ex pecto tota die.

ו Memor sis miserationum tuarum ô DOMINE, & bonitatis tuæ, quoniam à sæculo sunt.

B ח Peccatorum adolescentiæ meæ ac scelerum meorũ ne sis memor, memor autem mei sis iuxta benignitatem tuam, propter bonitatem tuam ô DOMINE.

ט Bonus & rectus est DOMINVS, propterea docebit peccatores in uia.

י Diriget mansuetos in iudicio, & adsuefaciet mansuetos uiæ suæ.

כ Cũctæ uiæ DOMINI benignitas sunt & ueritas, ijs qui fœdus & testimonia eius obseruant.

C ל Propter nomen tuum ô DOMINE, propitius sis iniquitati meæ, multa enim est.

a Legunt alij interrogatiue, Quis est uir ille qui metuit dominum?

b Alij, docet.

מ [a]Quicunq; timet DOMINVM, hunc [b]diriget in uia quam eliget.

נ Animus eius in bonis morabitur, & semen eius hæreditario possidebit terram.

ס Secretum DOMINI timentibus ipsum, & fœdus suum illis notum faciet.

ע Oculi mei perpetuò ad DOMINVM, ille enim explicat è reti pedes meos.

פ Respice in me, & miserere mei, nam unicus & adflictus sum.

Angustiæ

צ Angustiæ cordis mei latissimæ factæ sunt, ex angustijs meis educito me.
ר Aspice adflictionem & molestiam meam, & aufer omnia peccata mea. D
ר Considera hostes meos, nam multi sunt, & uiolento odio odiunt me.
ש Custodi animam meam & libera me, ne pudefiam, quãdoquidem spem in te colloco.
ת Integritas & æquitas custodiant me, quia te expecto.
פ Redime ô deus Israelem ex omnibus adflictionibus suis.

Dauidis. XXVI.

I[a]Vdica me DOMINE, quoniam innocenter ambulaui, & DOMINO confisus non nutabo.

Explora me DOMINE & tenta me, excoque renes meos & cor meum.

Nam bonitas tua mihi ob oculos est, & ambulo in ueritate tua.

Non [b]sedeo cum hominibus uanis, & ad [c]fucatos non ingredior.

Cœtum malorum odi, & *cum impijs non sedebo.

Lauabo in innocentia manus meas, & circundabo altare tuum Domine.

Vt edam uocem laudis, & enarrem omnia mirabilia tua.

DOMINE dilexi habitationem domus tuæ, & locũ tabernaculi gloriæ tuæ.

Ne colligas cum peccatoribus animam meam, & uitam meam cum sanguinarijs.

In quorum manibus scelus præmeditatum est, & dextera eorum plena est corruptorio munere.

At ego innocenter ambulo, redime me, & beneficus mihi esto.

Pes meus in recto constat, in cœtibus laudabo DOMINVM.

Precatio est coram tribunali dei, ut se uindicet ab hostibus.
[a] Alij legunt, uindica.

[b] Hoc est, nullã familiaritatem aut societatem cum illis habeo.
[c] Ebr. Ad absconditos, hoc est, qui sciunt simulare & dissimulare omnia.
* Ich wil weder gon / nach stõn / nach sitzen by denen bliben.

Dauidis. XXVII.

DOMINVS lux mea & salus mea, à quo nam timerem? DOMINVS robur uitæ meæ, à quo expauescerem? A

Dum aciem instruunt aduersum me mali, ut deuorẽt carnem meam hostes mei atque inimici mei, ipsi impegerunt & corruerunt.

Si obsideant me castra, non timebit cor meũ, si ingruerit aduersum me prælium, hac re nitar. B

Vnum quiddam postulaui à DOMINO, idque requiram, ut habitem in æde DOMINI cunctis diebus uitæ meæ, ut uideam amœnitatem DOMINI, & [a]lustrem templum eius.

Quoniam abscondet me in tabernaculo suo, in die aduersitatis, occulet me in abdito tentorij sui, in rupem extollet me.

Et nunc extollet caput [b]meum super hostes meos qui circum me sunt, & sacrificabo in tentorio eius sacrificia cum iubilo, canam & hymnum dicam DOMINO. C

Audi ô DOMINE uocem meam qua te inuoco, beneficus esto mihi, & exaudi me.

Tibi dixit cor meum, O uultus mei, quærite [DOMINVM,] faciem tuam DOMINE placare conabor.

Ne abscondas faciem tuam à me, neque auerseris in ira seruum tuum, tu es auxilium meum, ne derelinquas me, neque deseras me deus seruator meus.

Nam ubi pater meus & mater mea destituunt me, DOMINVS colligit me. D

Doce me DOMINE uiam tuã, & ducito me in semita recta, propter eos qui mihi insidiantur.

Ne permittas me libidini eorum qui mihi infesti sunt, constiterũt enim contra me testes mendaces, & qui efflat iniuriam.

Idem cum superiori orat ut ab hostibus liberet, & cum in uia sua dirigat.

[a] Seu, ut mane inuisam templũ eius.

[b] Extollere caput, est superiorẽ reddere, & pristinæ dignitati restituere.

[c]Supple defeciſſem, quia apoſiopeſis eſt.

Si non credidiſſem me uiſurum cum uoluptate bonum DOMINI in [c]terra uiuentium.

Expecta DOMINVM, forte ſit & roboretur cor tuũ, & expecta DOMINVM.

Dauidis. XXVIII.

Orat opē diuinam, exauditus gratias agit, orat pro populo.

[a]Ebr. A me additur, quem pleonaſmum uitaui.

AD te DOMINE ô petra mea clamo, ne [a]obſurdeſcas, ne ſi fortè obmuteſcas ſimilis reddar his qui in foueam deſcendunt.

Exaudi uocem deprecationum mearum dum clamo ad te, dum attollo manus meas ad adytum ſanctuarij tui.

[b]Eb. Ne trahas me cum impijs.

Ne me [b]reputes inter impios, & inter eos qui patrant iniquitatem, qui cum proximis ſuis pacifice quidem loquuntur, ſed malum [meditantur] cordibus ſuis.

Da illis iuxta opus ſuum, & ſecundum malitiam ſtudiorum ſuorum, ſecundum opus manuum eorum redde illis, redde illis talionem dignam illis.

Quoniam non aduerterũt animum operationibus DOMINI, neq; ad facturam manuum eius, diruet eos, & non extruet eos.

Laudandus DOMINVS, quoniam exaudiuit deprecationem meam.

DOMINVS robur meum & clypeus meus, in ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum, hinc geſtit cor meum, & cantico meo eum celebro.

[c]Illorum ſcilicet qui Dauidi hærebant, & is etiam præcipua pars uictoriarum fuit quæ Dauid rex habuit.

DOMINVS robur eſt [c]illorum, & robur ſalutarium uncti ſui ipſe eſt.

Serua populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: paſce eos, & euehe illos in ſempiternum.

Carmen Dauidis. XXIX.

Hortatur omnes homines ad laudem dei, deinde celebrat magnificentiam dei.

[a]Ebr. Filij deorum ſeu fortium. Alij legunt, filij arietum.

[b]Ebr. Date domino gloriam nomini eius.

TRibuite DOMINO qui [a]uirtute præſtatis, tribuite DOMINO gloriam & robur. Cãtum hunc edidit, quum arca portaretur de domo Obed ad Abinadab. 2. Sam. 6.

Tribuite nomini [b]DOMINI gloriam, adorate DOMINVM in decore ſancto.

Vox DOMINI ſuper aquis, deus glorioſus tonat, DOMINVS ſuper aquas multas.

[c]Per uocem dei, potentiam & operationem dei in ſupercœleſtibus, in elementis intelligit.

[c]Vox DOMINI in uirtute, uox DOMINI in magnificentia.

Vox DOMINI confringit cedros, confringit inquam DOMINVS cedros Libani.

Et ſubſilire facit eas ſicut uitulũ, Libanum & Sirion ſicut filiũ unicornium.

[d]Ebr. Excindit flammas ignis.

[e]Parturire facit, hoc eſt, ut dolorem parturiẽtis præ ſe ferãt, lugeant, ſignificat magnam ſterilitatem.

Vox DOMINI diſſectas [d]flammas ignis eiaculatur.

Vox DOMINI [e]parturire facit deſertũ, parturire facit DOMINVS deſertum Cades.

Vox DOMINI parturire facit ceruas, renudat ſyluas, at in templo eius cuncti gloriam dicunt.

DOMINVS ſedet in diluuio, ſedetq; DOMINVS rex in æternum.

[f]Ebr. Dominus benedicit populo ſuo in pace.

DOMINVS dat fortitudinem populo ſuo, DOMINVS populum ſuum bonitate & [f]pace proſequitur.

Carmen dedicationis ædis, oda Dauidis. XXX.

Gratias agit domino, qui ex caſibus difficillimis eum duxerat ad ſtatum feliciorem.

EXaltabo te ô DOMINE q; me attriuiſti, at non paſſus es, ut de me hoſtes mei gauderent. Quidam hoſtil gente eã de re bo grani rebl[illegible] epiſſe.

DOMINE deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me.

[a]Ebr. Aſcendere feciſti.

[b]Ebr. Viuificaſti me à deſcendentibus in lacum.

[c]Ebr. Boni eius.

O DOMINE [a]reuocaſti ab inferis animam meam, [b]reſtituiſti me quo minus in foueam deſcenderem.

Canite DOMINO hymnum, qui experti eſtis [c]bonitatem eius, celebrem reddite memoriam ſanctitatis eius.

[a]Ebr. Quoniam momentum in ira eius.

Nam [a]momentanea eſt ira eius, uita uero in beneplacito eius, ad ueſperam diuertat fletus, [licet] ſub auroram tamen [redit] lætitia.

Equidem ego dicebam quum eſſem in felicitate mea, in ſempiternum nun-

quam

quam nutabo.
(Tu enim DOMINE collocaueras robur monti meo) protinus ut abscondi C
sti faciem tuam conturbabar.
[Hic] ad te DOMINVM clamabam, & ad dominum deprecabar.
Quis usus est sanguinis mei si in foueam descẽderim? num celebrabit te, aut
ueritatem tuam annunciabit puluis?
Exaudi me DOMINE, & beneficus esto mihi, ô DOMINE sis mihi auxilio. D
Conuertisti mihi planctum meum in chorum, soluisti mihi [e]saccum, & ami-
ciuisti me gaudio.
Propterea [f]canet tibi [quisque] gloriam, & non silebit, DOMINE deus meus
in æternum celebrabo te.

[e] Saccum, id est, omnẽ materiã lugendi.

[f] Alij legunt, canet tibi gloria mea, hoc est, lingua, quod præcipuum hominis bonum & decus sit facultas loquendi.

Præfecto cantorum carmen Dauidis. XXXI.

Primo refert in quantis periculis fuerit, quid cogitarit, quid orarit, quidque fecerit Dauid, quum in deserto Maon à Saule cingeretur. Secundo quomodo liberatus. Tertio hortatur omnes fideles ad studium dei qui à se pendentes non deserere potest.

Dauid typus est [illegible]

IN te ô DOMINE spero, ne unquam sinas me †pudefieri, eripe me in tua iu A
stitia.
Inclina ad me aurem tuam, ilico libera me, sis mihi rupes firma, domus mu-
nita, ut me serues.
Nam petra mea & arx mea tu es, ideo propter nomen tuum ducito & mina
to me.
Educ me è reti quod absconderunt mihi, quoniam tu es robur meum.
Luc.23.f In manum tuam committo spiritum meum, redemisti me ô DOMINE deus
uerax.

† Pudefit, cui nõ cõtingit quod petit, qui repulsam patitur, qui frustratus abit.

Odio habui obseruantes funes [a]uanitatis, ego autem in DOMINO speraui. B
Exultabo & gaudebo de bonitate tua, qui respexisti adflictionem meam, &
in angustijs animam meam agnouisti.
Nec in manu hostis me inclusisti, sed statuisti pedẽ meum in loco spatioso.
Beneficus esto mihi DOMINE, nam angustia mihi est, [b]corrosus est præ in-
dignatione oculus meus, anima mea atque uenter meus.
Detrita est præ dolore uita mea, & anni mei præ gemitibus: corruit præ ini
quitate robur meum, omnia ossa mea contabuerunt.
A cunctis hostibus meis probrum factus sum, maxime autem uicinis meis,
familiaribus meis fui horrori, & qui me uiderunt foras, à me fugerunt.
Obliuioni datus sum ex corde sicut mortuus, factus sum ueluti uas quod
perit.

[a] Hoc est, qui rebus friuolis, aut malis artibus intẽti sunt, ut magicis & superstitiosis.

[b] Alij legunt, caligauit: alij, contabuit.

Audiui enim crimina mihi à multis [intendi,] formido undique me [circum- C
stetit,] dum illi unà contra me consultarent, & ut caperent animã meam
callide cogitarent.
Ego uero in te speraui ô DOMINE, dixi deus meus es tu.
In manu tua sunt tempora mea, libera me de manu inimicorum meorum, &
à persecutoribus meis.
Illumina uultum tuum super seruũ tuum, saluum me fac per bonitatẽ tuam.
DOMINE ne patiaris me [c]pudefieri, quoniam te inuoco: pudefiant impij, &
compescantur apud inferos.
Obmutescant labia mendacia, quæ loquuntur ueteratorie, superbe & con-
temptim aduersus iustum.
Quàm ampla sunt quæ metuentibus te bona reposuisti, & quę iam effecisti
[d]coram filijs hominum qui in te sperant.
Abscondes illos in latibulo faciei tuæ à cõspirationibus cuiuscunque, abscon D
des eos in tabernaculo à contentione linguarum.
Laudandus DOMINVS, nam insigniter bonitatem suam mihi in urbe muni
ta ostendit.

[c] Pudefieri, est spe sua frustrari.

[d] Vel, qui te fidunt coram filijs hominum.

Ego cum præceps fugerem cogitabam, proiectus sum abs te, at tu exaudisti uocem deprecationis meæ, quum ad te clamarem.

Diligite DOMINVM omnes boni eius, fideles tuetur DOMINVS, & repēdit cumulate superbe agenti.

Estote fortes, roborabit ille cor uestrum, quicunq; speratis in DOMINO.

Erudiens [carmen] Dauidis. XXXII.

Docet quanta sit istius hominis felicitas, qui assequutus sit per fidem ueniam peccatorum suorum.

A BEatus is est qui exoneratus est trāsgressione, & cuius peccatū tectū est. Rom.4.a

Beatus homo cui DOMINVS iniquitatem non imputat, nec est in spiritu eius [a]dolus.

[a] Vel, fucus.

Dum quotidie nunc tacitus mecum cogito, nunc uoce infremo, contabuerunt ossa mea.

B Nā dies noctesq; ingrauescebat super me manus tua, uersus est succus meus in siccitates æstiuas. Sæla.

[At postquam] peccatum meum tibi notum feci, & iniquitatem meam non cælaui, [posteaquam] cogitarem, fatebor cōtra me transgressionē meam DOMINO, tu [protinus] remisisti iniquitatem peccati mei. Sæla. Esa.65.a

C Idcirco orabit ad te quisquis est bonus, in tēpore [b]dum inuenire [licet,] equidem inundatio aquarum immanium ad eum non pertinget.

Tu latibulum es mihi, ab adflictione custodies me: iubilis, [c]quibus ouate solent elapsi, circuncinges me. Sæla.

[b] Dum inuenire licet gratiam, seu peccatum in se. Ebr. In tempore inueniendi: alij sic legunt, in tempore inueniendi rak, id est uanitatem, &c. Ut sit punctus post rak: deinde, ad diluuium aquarum multarum, &c.

[c] Ebr. Iubilis euadendi.

D Erudiam te, & docebo te uiam qua gradiaris, oculo meo tibi consulam. Apostropha ad eum quem docet.

Ne sitis uelut equus & mulus, quibus non est intellectus, quorum maxillas lupato ac freno nisi constringas, tibi non appropinquant.

Multi dolores impium, nitentem autem DOMINO beneficentia circūdabit.

Gaudete in DOMINO, & exultate iusti, iubilate quotquot estis recto corde.

XXXIII.

Ad celebrandum deum inuitat, omnia eius bonitate plena esse prædicat, idcirco ei hærendū et fidendum.

A OVate iusti in DOMINO, laus decet rectos.

Celebrate DOMINVM cithara, nablo, [a]decachordo psallite ei.

[a] Alij separant decachordum à nablo.

Canite ei carmen nouum, suauiter ludite instrumentis musicis, cum clangore tubæ. Alacritas requiritur in laudibus dei.

Quoniam rectum est [b]uerbum DOMINI, & omne opus eius firmum.

[b] Quicquid agit et loquitur dominus rectum est: dabar enim non uerbum tantum, sed & rē significat.

Amat iustitiam & iudicium, terra bonitate eius repleta est.

B Verbo DOMINI cœli facti sunt, & spiritu oris eius omnis exercitus eorum.

Congregat aquas maris ut cumulum, reponit in penetralia abyssos. Exod.15.

Timeat DOMINVM omnis terra, metuāt ab eo uniuersi qui habitāt orbem.

Quia [quum] ipse dicit, fit: & quum præcipit, extat. Iudith.16.d

DOMINVS irritum facit consiliū gentium, & cogitationes populorū differt.

C Consilium autem DOMINI in sempiternū perstat, cogitata cordis eius per omnia sæcula.

Felix ea gens quæ DOMINVM pro deo habet, & populus quem ille sibi loco possessionis hæreditariæ elegerit.

E cœlis despicit DOMINVS, intuetur omnes filios hominis.

De firmo domicilio habitationis suæ cunctos habitatores terræ speculatur.

D Ipse omnium corda pariter finxit, intelligit omnia opera eorum.

Haud seruatur rex, eo q multū habuerit exercitum, heros nequaquam per multam uirtutem suam pericula euadit.

Res [c]fallax est equus ad præstandam salutem, quamlibet multo præditus robore, neutiquam eripiet.

[c] Ebr. Mendacium equus ad saluandum.

Ecce oculus DOMINI [intendit] in eos qui se reuerentur, & ad eos qui bonitatem eius expectant.

Vt

Vt liberet à morte animas eorum, & alat eos in fame.
Animæ [igitur] nostræ expectent DOMINVM, ipse enim est auxilium nostrum & clypeus noster.
Nam in ipso gaudebit cor nostrum, eo quod sancto ipsius nomine nitimur.
Sit bonitas tua ô DOMINE super nos, quemadmodum abs te pendemus.

1.Sam.21. Dauidis, quum mutaret habitum suum ante Abimelech, quumque eum expelleret atque is abiret. XXXIIII.

א LAudabo DOMINVM omni tempore, laus eius in ore meo. A
ב In DOMINO gloriabitur anima mea, audient adflicti & lætabuntur.
ג Magnificate DOMINVM mecum, extollamus unà nomen eius.
ד Anxie quærebam DOMINVM & exaudiuit me, ex omnibus pauoribus meis eripuit me.
הו Respiciunt ad illum, & [a]cōfluent, nec suffundētur pudore facies eorum.
ז Adflictus iste inuocauit, & DOMINVS exaudiuit eum, & ex omnibus angustijs eius seruauit eum. B
ח Castra figit angelus DOMINI circum eos qui ipsum timent, & eripit eos.
ט Gustate & uidete quod bonus sit DOMINVS, felix ille uir qui sperat in eum.
י Reueremini DOMINVM sancti eius, quoniam nihil deest his qui eum timent.
כ [b]Leunculi penuria & fame laborant, qui autem DOMINVM inquirunt, nullo bono destituuntur.
ל Adeste filij, me audite, timorem DOMINI docebo uos. C
1.Pet.3.b מ Quicunque uitæ cupidus es, & uidere dies bonos optas.
נ Obserua linguam tuam à malo, & labia tua ne dolum loquantur.
ס Recede à malo, & fac bonum: inquire pacem, & eam consectare.
Eccli.15.d ע Oculi DOMINI [intenti sunt] ad iustos, & aures eius ad eorum preces.
Ebr.4.c פ Vultus DOMINI contra eos qui malum faciūt, ut de terra memoriam eorum excindat.
צ [c]Clamant, & DOMINVS exaudit, & ex omnibus angustijs eorum liberat eos. D
ק Prope adest DOMINVS his qui sunt cōfracto corde, & seruat spiritu contritos.
ר Multa mala [accidunt] iusto, ex omnibus tamen liberat illū DOMINVS.
ש Custodit omnia ossa eius, ut ne unum ex eis confringatur.
ת At impium perdet malum, & qui iustos odio habent, deuastabuntur.
פ Redimet DOMINVS animam seruorum suorum, nec deuastabuntur omnes qui in eum sperant.

A David ereptus per dei bonitatem è periculo mortis, gratias agit. Hortatur omnes homines ut talem deum obseruent, eique spiritu seruiant.

B Quandoquidē deus audijt me & liberauit, fit ut & alij ad eū respiciant, nec frustrantur preces eorum. Quidā (ad eum) ad Dauidē referunt, ut aspecto & considerato Dauide dicāt, hic adflictus inuocauit deum, & liberatus est: nos quoque clamabimus, & exaudiet nos.
[a] Alij legunt, & illuminantur.
[b] Per leunculos uiolentos & tyrannos intelligit, audaces, iniustos.

[c] Scilicet iusti.

Dauidis. XXXV.

SVscipe DOMINE litem meam, oppugna [a]oppugnantes me. A
Arripe scutum & lanceam, & consurge ad auxilium meum.
Expedi hastam, & prodi [b]obuiam persequutoribus meis, dic animæ meæ, Salus tua ego sum.
Pudore afficiantur & ignominia qui quærunt animam meam, agantur retrorsum & pudefiant qui mihi malum cogitant.
Fiant sicut puluis ante uentum, & angelus DOMINI impellat [eos.]
Sit uia illorū tenebris & lubricitate [obsita,] & angelus DOMINI persequatur eos.
Nonnulli mis. Nam immerito mihi absconderunt foueā retis sui, preter causam [c]foderunt animæ meæ. B
Eueniat ei calamitas quam non præuidit, & rete eius quod abscondit, ca-

A Implorat opē dei ut iudicis, quo causam suam agat, & eum liberet.
[a] Alij legunt deuora deuorantes me.
[b] Ebr. Conclude, stell dich jnen in weg, urge ex aduerso ut uiā eis intercludas.

[c] Scilicet foueam: alij legūt, pro bro notarunt animam meam.

piat eum, cadat in calamitatem.

Anima autem mea exultabit in DOMINO, in salute eius lætabitur.

Omnia ossa mea dicent, DOMINE, quis est similis tibi? qui eripis adflictum ab eo qui prævalet ei, adflictum & inopem ab eo qui eum diripit.

Surgebant testes uiolenti, quæ nunquam cogitaram rogabant me.

Malum pro bono mihi rependebant, orbitatem animæ meæ.

C At ego, quum ipsi ægrotarent, sacco uestiebar, ieiunioq; adfligebã animam meam, & oratio mea in sinum meum [a]uertebatur.

[a] *Alij legũt, & oratio in sinum meum uertetur. Hoc sensu, Si quæ mala illis imprecor, in me recidant.*

Perinde ac si amicus atq; frater meus [fuisset] sic incessi, uti qui luget matrem pullatus incuruabar.

At in claudicatione mea gaudebant & congregabantur, congregabantur contra me claudi, quod minime putaram, proscindebant [me,] nec silebant.

Cum hypocritis illusionũ placentæ, qui frendebãt contra me dentibus suis.

DOMINE quousq; aspicies, reduc animam meam à calamitatibus eorum, à leunculis unicam meam.

Celebrabo te in cœtu magno, in populo ualido laudabo te.

Ne gaudeant de me, qui [c]immerito mihi hostes sunt, ne annuant oculis qui me absq; †causa odiunt. Iohan.15.d

[c] *Eb. in mendacio.*

Nam nihil pacificum loquũtur, quin contra eos qui quieti sunt in terra, uerba dolosa excogitant.

D Distendunt contra me os suum, dicunt, Hæhæ, uidit oculus noster. Metaphora in uerbo uidendi.

Vidisti & tu DOMINE, ne dissimules, ne uelis abesse procul.

Exurge, euigila, ut ius mihi dicas, deus meus & DOMINUS meus, ut causam meam adseras.

Ius mihi redde pro tua iustitia ô DOMINE deus, & ne [patiaris] ut de me gaudeant.

Ne dicant in corde suo, Hæhæ, pro animi nostri sentẽtia nobis successit: ne dicant, Vorauimus eum.

Erubescant & simul probro afficiantur, qui de malo meo gaudent: pudore & ignominia amiciantur, qui magnifica contra me iactitant.

Ouent & gaudeant qui uolunt iustitiam meam, & dicant, Semper magnificetur DOMINUS, qui uult pacem serui sui.

Et lingua mea sedulo resonabit iustitiam tuam, quotidie laudem tuam.

Præfecto cantorum, Dauidis serui dei [carmen.] XXXVI.

Ostendit originem sanctæ & impuræ uitæ, utriusq; exitũ: addit preces, ut semper hæreas in parte sanctorum.

TEstatur [a]in corde meo scelus impij, nullum esse illi timorem dei.

Nam sibiipsi blãditur, donec summo odio digna iniquitas eius euadat.

[a] *Ad uerbũ, Dixit scelus, impij in medio cordis mei, non timor dei corã oculis eius. Nam blanditur sibi in oculis suis ad inueniendum iniquitatem eius ad odium.*

Verba oris sui iniqua sunt & dolosa, doceri renuit, ut bene agat.

In lecto suo prauitatem excogitat, statuit inde se in uiam nõ bonam, malum non auersatur.

DOMINE in cœlis bonitas tua, & ueritas tua ad æthera usq;.

Iustitia tua sicut [b]montes dei, iudicia tua abyssus magna, hominem & iumentum seruabis DOMINE.

[b] *Aut montes fortitudinis, id est fortißimi montes, aut maximi.*

Quàm præclara est ô deus bonitas tua, & [c]filij hominum qui tuæ se fidei, uelut umbræ alarum, committunt.

[c] *Ebr. Et filij hominis in umbra uelut alis tuis sperant.*

Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & de torrente deliciarũ tuarum potum dabis eis.

Penes te enim [a]uitæ uena est, in luce tua uidebimus lucem.

[a] *Vel, fons uitalis ac perennis.*

Obtende bonitatem tuam his qui te cognoscunt, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.

Ne

Ne ueniat mihi pes superbiæ, & manus impiorum non commoueat me.
Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem, impulsi sunt, nec potuerũt stare.

Dauidis. XXXVII.

א NE succenseas ob malos, neq; urat te æmulatio ob facientes iniquitatem. A
Nam ueluti fœnum subito deciduntur, ac ueluti uirens herba marcescẽt.
ב Tu spera in DOMINVM, & quod bonum est facito: inhabita terram, & pasce fidem.
Et oblectaberis te in DOMINO, is dabit tibi petitiones cordis tui.
ג Deuolue super DOMINVM [a]uiam tuam, & eo nitere, [*]ut ipse faciat.
Et iustitiam tuam ceu lumen in apertum producet, & [b]iudicia tua ceu meridiem.
ד [c]Sile DOMINO, & præstolare eum, ne succenseas ei uiro, cui institutum suum feliciter succedit dum scelus designat.
ה Remitte iram, missum fac furorem, ne succenseas ut malefacias.
Quoniam malefacientes excindentur, qui uero DOMINVM præstolati fuerint, illi terram hæreditario possidebunt.
ו Paululum adhuc, & nusquã erit impius: quumq; aduerteris locum eius, nullus supererit.
Math. 5.a [a]Mansueti [interim] hæreditario terram possidebunt, & [c]oblectabũtur plurimo rerum successu. B
ז Molitur impius contra iustum, frendet contra eum dentibus suis.
At DOMINVS ridet illum, quoniam prospicit aduenire diem eius.
ח Gladium stringunt impij, intendunt arcum suum, ut adflictũ & inopem deijciant, ut recte gradientes iugulent.
At gladius eorum cor ipsorum transuerberabit, & arcus eorum confringentur.
ט Præstat pauxillum quod iustus habet, opibus multis impiorũ insignium.
Nam brachia impiorum confringentur, iustos autem fulcit DOMINVS.
י Nouit DOMINVS innocentium quoq; tempus, & hæreditas eorum perpetua erit.
In aduerso tempore haudquaquam pudefient, & fame inualescente satiabuntur.
Quoniam impij peribunt, & hostes DOMINI ut pretiosi agni absumentur, in fumo absumentur. C
ל Impius æs alienum conflat, nec dissoluit, iustus uero beneficus est & dat.
Nam benedicti ipsius hæreditario possidebunt terram, & execrati eius excindentur.
מ A DOMINO diriguntur gressus uiri, & uia eius grata est [ei.]
Cum ruit, non corruit, DOMINVS enim [f]suffulcit manum eius.
Eccli. 2.e נ Iuuenis fui, & nunc senui, nec uidi iustum desertũ, aut posteros eius mendicantes panem.
Quotidie beneficus est & mutuum dat, & posteri eius [g]opime habent.
ס Recede à malo, & facito quod bonum est, & habita perpetuò.
Quia DOMINVS amat iudicium, nec deseret beneficos suos, in sempiternum custodiuntur, posteri autem impiorum excindentur.
ע Iusti hæreditario possidebunt terrã, & habitabũt super eam in sæculum.
Esa. 51.e פ Os iusti de sapientia disserit, & lingua eius iudicium loquitur. D
Lex dei eius in corde ipsius, non nutabunt gressus eius.
צ Impius iustum obseruat, & quærit ut eum occidat.

Ne urat bonos malorum prosperitas, cum timentibus deum & ex iustitia uiuentibus omnia optime cessura, eos'q; uere felices futuros: impios autem, utcunq; ad tempus florere uideantur, tandem excindendos.

[*]Laß jn machen.

[a]Via Ebraico schemate pro uita uel instituto uitæ. Hoc est, cõmitte et institutũ uitæ tuæ cum certa fiducia in eum, & ipse omnia conficiet, ad optatum finem omnia perducet, successũ dabit, &c.

[b]Iudicium, recta uitæ ratio.

[c]Silere est quietum esse, trãquillum, obedientem, nõ rebellare, non reluctari, non responsare domino.

[b]Alij legunt, adflicti uel humiles, modesti.

[c]Ebr. Et oblectabunt se multitudine pacis.

[f]Alij, dominus enim manu sua suffulcit.

[g]Ebr. Et semen eius ad benedictionem.

[At] non permittet eum manui illius, nec permittet eum impietatis conuinci, quum iudicabitur.

ק Expecta DOMINVM, & uiam eius obserua, & exaltabit te, ut hæreditario terram possideas: quum impij excindentur, tu uidebis [cum gaudio.]

ר Vidi impium uiolentum & sese diffundentem instar lauri frondosæ.

Et transiuit, & ecce non erat: quæsiui eum, & non est inuentus.

ש Obserua integritatem, & specta id quod rectum est, nam ei uiro tādem pax [erit.]

Scelerati autem pariter uastabuntur, & impij tandem [b]excindentur.

[b] Vel, postremum impij est eos terminum.

ת Salus iustorum à DOMINO, qui & fortitudo eorum est in tempore afflictionis.

Adiuuabit illos DOMINVS, & liberabit eos ab impijs, & seruabit eos, nā sperauerunt in eum.

Carmen Dauidis ad commemorandum. XXXVIII.

Orat ut remittatur peccatum ob quod morbo correptus erat: deinde ut à morbo liberetur.

Formula pœnit[illegible]

A DOMINE ne in ira tua me arguas, néue castiges me in feruore tuo.

Quoniam sagittæ tuæ in me defixæ sunt, & depressa est super me manus tua.

Nihil integrum est in carne mea propter indignationem tuam, non est pax ossibus meis propter peccatum meum.

Nam iniquitates meæ transcendunt caput meum, ceu graue onus grauiora sunt q̄ [a]sim ferendo.

[a] Ebr. Grauiora sunt à me.

Computruerunt & sanie diffluunt ulcera mea, propter stultitiam meam.

Incuruus incedo & depressus admodum, quotidie atratus obambulo.

B Quoniam coxendicem meum [b]penitus occupauit fœdum [ulcus,] nec integri quidquam in carne mea.

[b] Alij. Quoniam impleti sunt lumbi mei cōtemptibili: alij ilia legunt.

[c] Ebr. Factus sum uacillare.

[c]Iactatus sum, & nimium attritus, præ fremitu cordis mei rugio.

Domine coram te est omne desiderium meum, & suspiria mea te minime latent.

Cor meum palpitat, destituit me robur meum, & ipsum oculorū meorum lumen non est mecum.

Amici mei & sodales mei stant è regione plagæ meæ, & propinqui mei procul consistunt.

Laqueos [interim] tendunt qui quærunt animam meam, & qui malum mihi inquirunt, loquuntur prauitates, & assidue dolos [e]meditantur.

[e] Alij legunt, immurmurant.

C At ego uelut surdus nihil audio, ac ceu mutus qui os suum non aperit.

Similis sum uiro nihil audienti, & non habenti in ore suo quod [e]pro se respondeat.

[e] Alij, qui non habet redargutiones seu confutationes.

Te enim expecto DOMINE, tu respondebis DOMINE deus meus.

Nam cogitabam, ne de [f]me lætentur, qui simul atq; nutat pes meus, [g]magnifica iactitant contra me.

[f] Scilicet hostes mei.

[g] Alij, insultarūt: uel, cristas erigunt.

[h] Ebr. Dolor meus perpetuò coram me est.

Quia iam ita comparatus sum ut claudus uiuam, & dolor meus à [h]me nunquam recedat.

D Quia iniquitatem meam fateor, & ob peccatum meum solicitor.

At [interim] hostes mei uiuunt & robusti sunt, & crescunt qui me iniuria odio habent.

Et qui maleficium rependunt pro beneficio aduersantur mihi, propterea q̄ bonum sector.

Ne deseras me DOMINE, deus meus ne procul à me absistas.

Propera ut me adiuues, ô domine salus mea.

Præfecto

Iduthun est præcētor cātorum fuisse legimus 1. Par. 16. & 25.

Præfecto cantorum Ieduthun carmen Dauidis. XXXIX.

Argumentum idem est cum superiori.

DIceba,Obseruabo uias meas ne peccē lingua mea, cohibebo os meum capistro dum coram fuerit impius.
Factus [diutino] silētio mutus, ut ne de bonis quidem rebus loquerer, at interim dolor meus incrudescebat.
Incalescebat cor meum intra me, ignis quidam dum mecum immurmuro, exardescebat,[tandem] lingua mea loquutus sum.
Indica mihi DOMINE finem meum, & [a]quis nam sit modus dierū meorum, ut sciam quanto tempore mihi in miserijs uiuendum sit?
Ecce tu constituisti dies meos palmi [b]minoris longitudine, quin æuū meum sic est quasi non sit, præsertim tibi collatum: reuera prorsus nihili est [c]homo quiuis, quamlibet firmus consistere uideatur. Sæla.
Quin in imagine uadit homo, temere tumultuatur, congerit, & nescit cui ea congreget.
Et nunc quid expecto DOMINE? in te certe spes mea recumbit.
Ab omnibus sceleribus meis libera me, ne exponas me ludibrio stolidis hominibus.
Obmutui, nec aperui os meum, tu enim isthuc fecisti.
Aufer ergo à me [b]flagellum tuum, ab exagitatione manus tuæ ego exanimatus sum.
Etenim dum tu hominem ob iniquitatem obiurgans castigas, ilico tabescere facis, uelut tinea, quidquid est in eo desiderabile, quin [c]uanitas est omnis homo. Sæla.
Audi precationem meam ô DOMINE, auribus accipe clamorem meum, ad lachrymam meam ne obsurdescas, peregrinus enim sum apud te, inquilinus quales fuerunt omnes progenitores mei.
Deflecte à me, ut me recipiam, priusquam abeam & nusquam sim.

[a] Ebr. Quāti æui ego, ut sit me tabesis.

[b] Ebr. Palmares dedisti dies meos.

[c] Ebr. Vtiq; tota uanitas omnis homo stans.

Imaginaria est uita hominis.

[b] Vel, plagam tuam.

[c] Vel, adeo friuola res est homo.

Typus Christi in sua passione & resurrectione.

Præfecto cantorum carmen Dauidis. XL.

Ferè idem cum superioribus. Gratulatur se liberatum à tanto morbo, precans ut à reliquis quoque liberetur periculis, & à peccatorū mole.

QVum diu solicite expectassem DOMINVM,[tandem] attendit me, exaudiuitq; clamorem meum. A
Subduxit me è puteo illo calamitoso, & denso luto, in petra erectum me in pedes meos collocauit, gressus meos corroborauit.
Et inseruit ori meo carmen nouum, laudem deo nostro.
Videbunt [id] multi, & timebunt, atq; sperabunt in DOMINVM.
Felix ille uir, qui DOMINVM tutelam suam posuerit, nec respexerit ad fastosos, & ad eos qui ad mendacium deflectunt.
Plurima patrasti tu DOMINE deus meus, admirandorum facinorum & consiliorum tuorum erga nos non potest iniri ratio: quæ si enarrare & eloqui coner, plura sunt q̃ numerari queant. B
Victimam & sacrificium cibarium non amas, aures autem [a]perfodisti mihi, holocaustum & hostiam pro peccato non postulasti.
Tum dixi, En ipse adsum, in pagina libri scriptum est de me.
Hebr. 10. Vt faciam quæ tu probas ô deus meus, collibuit, & lex tua [b]in medio uiscerum meorum.
Deprædicaui iustitiam tuam in cœtu magno, en labia mea haudquaquam cohibui, nosti tuipse ô DOMINE.
Iustitiam tuam non occului in medio cordis mei, [c]constantiam tuam in promissis & salutem tuam annunciaui, bonitatem tuam & ueritatem tuam ebuccinare concioni frequenti minime cessaui. C
Neq; tu ô DOMINE cōtinuisti à me miserationes tuas, benignitas tua & ue

[a] Aures perfodere, symbolica oratione est in seruitutem mancipare.

[b] Vel, lex tua in intimis ac penetralibus meis, scilicet scripta est.

[c] Emunā.

ritas tua perpetuò me custodiunt.

Quoniam adobruerant me tot mala, ut ea nequirent numerari : occupauerant me iniquitates meæ, ut non potuerim ea uidere : plura fuerunt quàm pili capitis mei, inde destituit me cor meum.

Libeat tibi ô DOMINE, ut liberes me: ô DOMINE propera, ut me adiuues.

Pudefiant & afficiantur opprobrio pariter qui quærunt animam meam, ut extinguant eam: retro agantur & pateant ignominiæ, quicunque malo meo delectantur.

Vastentur [b] pro eo quòd me pudefacere conabantur, qui dicunt mihi, Hæhæ, hæhæ.

[b] Alij legunt, uastentur similiter.

Lætentur & gaudeant in te quicunque te quærunt, & dicant perpetuò, (Magnificetur DOMINVS) qui amant salutem tuam.

Ego autẽ afflictus sum & inops, DOMINVS cogitat pro me, auxiliũ meum & liberator meus tu es, deus meus ne moram feceris.

Præfecto cantorum oda Dauidis. XLI.

Idem cum superioribus, orat ut peccatũ auferat & morbum, miscetur interim quid cogitarit in morbo.

De se loquitur ægroto Dauid, in genere tamen pronunciat eũ felicem, qui ægrotis diligenter inseruierit, qui intelligit de ægro, hoc est, qui rectè de eo iudicat. Qui enim benignũ dei consilium de illis agnouerit, is compatietur eis, humaniter se illis adiunget, & quibus poterit iuuare, studebit. Et is intelligit quòd deus aduerso tempore ægrum liberabit, curam illius aget, ualetudinẽ restituet : talia optabit, precabitur, promittet, & his uerbis eum consolabitur.

[a] Pronunciat promissiones, sed sub forma precandi. Nec enim permittes. Hic per apostrophẽ deũ alloquitur, sic sequenti uersu, Tu cõmutabis, uel uersabis, lectum.

[b] Ebr. Verbum Balial, hoc est scelus aliquod grande, seu ultio grandis cuiuspiam sceleris penitus occupauit eum, ut eum hoc morbo necesse sit cõficit: alij intelligunt de grauissimo morbo qui eum occuparit.

[c] Ebr. Homo pacis meæ.

[d] Vel, in innocẽtia mea, hoc est, quia innocens sum & integer, suffulcies me.

[e] Fiat & fiat, firmumque sit.

BEatus est, qui prudenter agit cum ægro: dum tempus fuerit aduersum, eripiat eum DOMINVS. David Christi typus.

DOMINVS custodiat eum, ualetudinem restituat ei, ut secundis adhuc rebus fruatur in terra, [a] nec enim permittes eum libidini inimicorum eius.

DOMINVS fulciat eum in lecto ægritudinis [decumbẽtem,] totum stratum eius commutabis in infirmitate eius.

Hinc ego quoque dico, Beneficus esto mihi ô DOMINE, sana animam meam, nam aduersum te peccaui.

Inimici mei male precabãtur mihi, dicentes, Quando tandẽ morietur? & interibit nomen eius?

Cumque quispiam ex [eis] ueniret me inuisurus, uanum loquebatur, corde sibi praua colligebat, egressus foras ea eloquebatur.

Inter se osores mei contra me pariter mussabant, aduersum me malum cogitabant. [Nempe,]

Perfudit istum [b] graue aliquod scelus, & iste decumbẽs haudquaquam post hac surget.

†Quin & is quo cum mihi arctissima fuit [c] familiaritas, cui fidebam, quique cibo meo uictitabat, sublato pede, uelut calce, me petebat. Math. 26 b Luc. 22 b Iohan. 13 b Act. 1 c

Tu ergo DOMINE beneficus sis mihi, & erige me, ut illis rependam.

In hoc cognoui fauere te mihi, quòd hostis meus de me non iubilat.

Quodque sum [d] incolumis, suffulcies porrò me, atque statues coram te in sempiternum.

Collaudatus sit DOMINVS deus Israelis, à sæculo usque in sæculum. [e] Amen & amen.

Præfecto cantorum, erudiens [carmen] filiorum Korah. XLII.

Dauid regno pulsus à filio, dolet se abstentum à sacro cœtu, petitque in integrum restitui à deo.

[a] Arag uox propriè ceruis tribuitur, quum anhelantes & inhiantes à uenatoribus agitantur, & aquam quærunt. Quidam glocitare uocant.

[b] Alij legunt, ad fortem uiuum.

[c] Effundere animam, est laxatis dolori habenis, omnes semel affectus, omnem animi æstum, & quasi ipsum cor effundere.

VT cerua mugit ad torrentes aquarum, sic anima mea [a] mugit ad te ô deus. Filij Korah qui [illegible] ipsi, cæ[illegible] hoc compositum.

Sitit anima mea deum, [b] deum uiuũ, quando demum ueniam, ut appaream in conspectu dei.

Fuit mihi lachryma mea pro cibo dies noctesque, dum mihi dicerẽt quotidie, Vbinam est deus tuus?

Animã [c] meam effundo, simul atque recordor qualiter in summa illos ouantes & collaudantes, festiuantem scilicet ac celebrem cœtum, ad domũ dei deducebam.

Quid

Quid deiecta es ô [a]anima mea, & intra me tumultuaris? spera in deum, quia adhuc pro salute reddita coram conspectu eius gratias agam.

[a]*Apostropha ad animā suam*

Deus meus deijcit se anima mea intra me, propterea quod tui recordor in terra trans Iordanem, atque ab Hermonim [c]monte pusillo.

[c]*Alij legunt, à Mizear.*

Abyssus abyssum aduocat, ad uocem cataractarū tuarum, cuncti fluctus tui & procellæ tuæ super me transierunt.

Interdiu præcepit DOMINVS benignitati suæ, & nocte canticū eius mecum, oratio ad deum uiuum.

Dicam deo petræ meæ, Quare obliuisceris mei? cur hoste opprimente atratus ingredior?

Perinde est ac si adigerent gladium in ossa mea dum hostes mei cōtumelijs me afficiunt, dicuntque ad me quotidie, Vbi est deus tuus?

Verba Ebræa hic aliter habēt, sed sensus est integer.

Quid deiecta es ô anima mea, & cur sic intra me tumultuaris? spera in deum, quia adhuc celebrabo eum pro salute ante cōspectum meum reddita, & quod deum meum [se esse ostendit.] XLIII.

In persecutione Saulis aut Absolomis compositus

[a]Lypsore, seu non bona, id est inhumana, saeua, honestatis experta.

IVdica me deus, & suscipe causam meam à [a]gente parum pia, à uiro doloso & prauo eripe me.

Argumentum idem est cum superiori, sine titulo.

Nam tu deus meus es robur meum, quare depulisti me? quare pullatus ingredior, inimico obterente?

Mitte lucem tuam & ueritatem tuam, hæc deducāt me, ad montem sanctum tuum me introducant, atque ad habitacula tua.

Vt ingrediar ad aram dei, ad deum qui est [b]gaudium & exultatio mea, & celebrem te cithara deus deus meus.

[b]*vel, ad deum, gaudium exultationis meæ.*

Quid deiecta es ô anima mea, & cur tumultuaris intra me? spera in deum, quoniam adhuc celebrabo eum, de salute qua faciem meam exhilarabit, deumque se meum declarabit.

Carmen erudiens filiorum Korah præfecto cantorum. XLIIII.

Hominum nobis.

AVribus nostris audiuimus, patres nostri commemorauerunt nobis, opera illa quæ temporibus illorum operatus es, retroque temporibus. A

Queritur dira nunc pati Israelem propter nomen dei ueramque religionem, nec tamen deum, ut olim, illis adesse suis miraculis, et precatur ut uirtutem suam tandē exerat, suosque ab iniurijs impiorum adserat.

Tu manu tua gentes [a]expulisti, & [b]eos plātasti, adflixisti populos, hos autē germinare fecisti.

Nec enim gladio suo terram occuparunt, nec ipsorum brachio salus eorum parta est, sed dextera tua, & brachio tuo, & [c]luce uultus tui, quia illos amabas.

[a]*Alij legunt horaschtha, fecisti ut hæreditario possiderent gentium terram patres nostri.*

[b]*Eos, scilicet patres nostros.*

[c]*Lux uultus tui, id est fauor tuus.*

Tu ipse rex meus es ô deus, tu dispone salutes ipsi Iaacob.

Per te infestos nobis excutiemus, per nomen tuum conculcabimus eos qui in nos insurgunt.

Non enim sperabo in arcu meo, & gladius meus minime me seruabit. B

Quidam hæc omnia legunt in præterito imperfecto: alij in futuro: q. d. Si tu nos ut olim fauore prosequereris, facile possemus hostes pellere. Sed tu iam repulisti nos, &c.

Sed tu seruas nos ab aduersarijs nostris, & pudefacis eos qui nos odio prosequuntur.

In deo gloriamur quotidie, & nomen tuum in sempiternum celebramus. Sæla.

At tu depulisti nos & ignominia affecisti, nec inter copias nostras unà egrederis.

Vertis nos in fugam [a]coram hoste, & qui odio nos prosequuntur auferunt sibi [prædam.]

[a]*Ebr. Facis nos redire retrorsum ab hoste.*

Posuisti nos uelut oues cibo [selectos,] & inter gentes nos dispersisti. C

Vendidisti populum tuum nullis opibus, nec auxisti pretia eorum in licitando.

Exponis nos probro uicinis nostris, illusioni & ludibrio his qui circum

nos habitant.

Facis ut fabula ſimus gentibus, & ſanna populis.

Quotidie ignominia mea coram me eſt, & pudor obtegit faciem meam.

Propter uocem exprobrantis & conuitiantis, & propter inimicum & ulciſcendi auidum.

D Hæc omnia eueniunt nobis, attamen nequaquam tui obliuiſcimur, nec perfidi ſumus in fœdere tuo.

Non deflectit retro cor noſtrum, nec declinant à ſemitis tuis greſſus noſtri.

Quum attereres nos in loco draconum, atq; umbra mortali nos obtegeres.

Si obliuiſceremur nominis dei noſtri, & expanderemus animas noſtras ad deum alienum.

An non deus hoc inquireret? ipſe enim nouit abdita cordis.

Sed propter te occidimur quotidie, æſtimamur ceu grex mactationi deſtinatus. Roma. 8

Euigila, quare obdormis DOMINE? euigila, ne depellas perpetuò.

Quare abſcondis faciem tuam, cur adflictionis noſtræ & oppreſſionis noſtræ obliuiſceris?

Quoniã deiecta eſt ad puluerem anima noſtra, terrę adhæret uenter noſter.

Conſurge, adiuua nos, & redime nos propter bonitatem tuam.

Carmen amatorium erudiẽs, filiorum Korah, præfecto cantorum, de liliis. XLV.

Laudãt filij Korah regem Solomonem à dignitate formę, & gratia eloquentiæ, fortitudine, potentia, ſplendore & magnificẽtia, cum in ſe, tum in coniuge, item à felicitate liberorum. In his autem ut in typo Chriſtum ſponſum eccleſię, & regni eius cum potentiã tum felicitatem adumbrant.

[a] Ebr. Benedixit te.

[b] Poteſt etiam legi, cũ ueritate.

A ERuctat cor meum boni quidpiam, dedico ego opera mea regi: lingua mea ceu ſtilus eſt ſcribæ expediti. Præfatio.

Perelegãs es præ cunctis mortalibus, effuſa eſt gratia in labia tua, eo q deus te [a] ſempiternis ornauit beneficijs. Forma. Gratia.

Cinge ô heros gladio tuo femur tuum, decore tuo & magnificentia tua. Fortitudo. Decus.

Et in magnificentia tua proſpere inequita, ſuper uerbum [b] ueritatis, manſuetudinis & iuſtitiæ, docebitq; te dextera tua admiranda. Magnificentia. Felicitas. Succeſſus. Variæ uirtutes.

B Sagittæ tuæ prçacutæ cor hoſtiũ regis [penetrabunt,] populi ſub te cadent.

Solium tuum in ſempiternum [ſtabit] ô deus, ſceptrũ regni tui eſt ſceptrum æquitatis. Apoſtrophe ad deum, tamen per anagogen ad Chriſtum dicta.

Amas iuſtitiam, impietatem odis, propterea q te deus, deus tuus unxit oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.

[c] Quidã keziotb pro plicis & lacinijs ueſtiũ legunt, Iudæi gingiber.

[d] Mini quidã proprium loci faciunt, unde ebur affertur.

Mirrham, aloën & [c] caſſiam [redolent] omnia ueſtimẽta tua, è palatijs eburneis [deprompta,] ut [d] te exhilarent.

C Filiæ regum inter nobiles tuas, aſtat coniunx ad dexterã tuam [ornata] auro ex Ophir optimo.

Audi filia, & uide, & inclina aurem tuam, obliuiſcere populi tui, & domus patris tui. Alloquitur reginam.

Et concupiſcit rex formam tuam, quia ipſe eſt dominus tuus, ipſum adorabis.

Filia quoq; Tyri cum munere, & quiq; opulẽtiores populi faciem tuam precabuntur.

D Omnis gloria filiæ regis intus eſt, indumentum eius ex auro intexto.

In ueſtibus acupictis adducetur regi, uirgines pediſſequæ eius, ſodales eius unà tibi adducentur.

Adducentur cum gaudio & lætitia, & uenient in palatium regis.

In locum patrum tuorum ſuccedent tibi filij, quos principes in omni terra conſtitues.

Memorabo nomen tuum per omnia ſæcula, propterea celebrabunt te populi

puli in sempiternum.

Prefecto cantorum, carmen filiorum Korah ad [a] Almoth. XLVI.

Gratulatio est pro insigni aliquo auxilio lato urbi sanctæ Ierusalem. Conuenit ecclesiæ quæ deo præsidie secura est in quibuslibet periculis.

[a] Vel, ad puellarū chorum: uel almoth consonantia est quædā. Vide Psalm. 9. Quidam instrumentum musicum dicunt.

[b] Vel, deuoluātur montes in medium maris.

Deus nobis suffugium & robur est, premente aduersitate auxilium præsentissimum.
Propterea nihil timebimus etiam si loco moueatur terra, & nutent [b] montes siti in medio mari.
Infremant & limum egerant undæ eius, contremiscant montes in eleuatione eius. Sæla.
Riui tamen fluminis exhilarabūt ciuitatem dei, sacrarium tabernaculorum altissimi.
Deus est in medio eius, ideo minime nutabit, opem illi feret ante [c] auroram.

[c] Hoc est, mature satis.

Tumultuentur gentes, motus concitent regna, & tellus, dato fragore, defluat.
DOMINVS tamen exercituū à nobis stat, arx sublimis est nobis deus Iacob. Sæla.
Huc agite, & contemplamini opera DOMINI, quas nam [d] solitudines fecerit in terra.

[d] Sunt qui legunt, quæ stupenda in terra designat: & uidetur magis quadrare.

Facit cessare bella ad fines usq; terræ, confringit arcus, detruncat hastas, igni currus exurit.
Remittite, & agnoscite quòd ego sum deus, excelsus in gentibus, excelsus in tera.
DOMINVS exercituum nobiscum, arx sublimis nobis deus Iacob. Sæla.

Carmen filiorum Korah præfecto cantorum. XLVII.

Canit hoc psalmo filij Korah, de diuinæ gloriæ per uniuersum orbē illustratione, cōuersioneq; ad deum regum ac populorum, quæ facta est exaltato Christo, sed his delineatis ac deumbratis in amplissima dei & populi Israelitici gloria, quæ refulsit, quum arca fœderis, extructo per Solomonem templo splendidissima pompa ferebatur, plurimiq; reges & populi deum Israelis agnoscerēt & ueneraretur.

Cantores excitantes populū ad laudem dei. Omnes populi plaudite manibus, iubilate deo uoce ouante.
Excelsus enim est DOMINVS, tremendus, rex magnus super omnem terram.
Subijcit populos nobis, & nationes sub pedes nostros.
Selegit nobis hæreditatem nostram, præstantiam Iacob quem diligit. Sæla.
2. Reg. 6. c. Ascendit deus cum iubilo, DOMINVS sonitu buccinarum.
Psallite deo, psallite: psallite regi nostro, psallite.
Quoniam rex uniuersæ terræ deus, psallite, erudite.
Regnat deus super gentes, deus sedet in solio suo sancto.
[a] Munifici populorum adiungūtur populo dei Abrahæ, quoniam dijs [b] pro tectoribus terræ longe superior est.

[a] Alij legunt, ut appositio, Munifici populorum collecti sunt, uidelicet populus dei Abrahæ.

[b] Principes dicuntur clypei populi, quia eorū est tueri, & noxia auertere.

Canticum, psalmus filiorum Korah. XLVIII.

Gratiarumactio est pro beneficijs dei, qui liberat ecclesiā ab hostibus, tranquillā, pacificam & splēdidam reddens.

[a] Vel, in monte sanctuarij eius.

Typus est Ierusalem ecclesiæ. Magnus DOMINVS & laudatus plurimū, in ciuitate dei nostri, in monte sancto [a] eius.
Mons Zion, in cuius aquilonari latere urbs magni regis est, elegans est regio, & gaudium uniuersæ terræ.
Deus in palatijs eius agnitus est, [quòd sit suis] arx sublimis.
Nam ecce reges conuenerant, transierant unà.
Quum uidissent, sic obstupuerunt, perterriti sunt, & in præceps acti sunt.
Sic corripit eos isthic trepidatio & dolor, ut parturientem.
Quomodo uentus orientalis confringere solet marinas naues.
Quemadmodum audiuimus, ita uidimus, in ciuitate DOMINI exercituum, in ciuitate dei nostri, deus illam firmauit in sæculum. Sæla.
Animo concipiebamus ô deus bonitatem tuam in medio templi tui.
Vti nomen tuum ô deus, ita & laus tua pertingit usq; ad fines terræ, iustitia dextera tua abundat.
Gaudet mons Zion, & exultant filiæ Iuda propter iudicia tua.

Circuite Zion, cingite eam, numerate turres eius.
Adhibete animum ad propugnaculum eius, uidete ut sint celsa palatia eius, ut enarretis generationi posteræ.
Nam hic est deus, deus noster est in sempiternum, ipse diriget nos ad [b]mortem usq;.

[b] *Alij dicunt, in sempiternum.*

Carmen filiorum Korah præfecto cantorum. XLIX.

Contemnendas esse diuitias, quibus stulta & insana hominũ opinio plurimũ tribuit, hic psalmus docet.

A AVdite hoc omnes populi, auscultate his omnes qui orbẽ inhabitatis. Doctrinalis est. [illegible]
Tam plebei, [a]quàm dignitate aliqua pollẽtes, unà diues cum paupere.
Os meum [b]sapientiam loquetur, & meditatio cordis mei prudentiam.
Adcommodabo ad parabolam aurem meam, exponam [c]adhibita cithara ænigma meum. Psal. 77. Matth. 13.
Cur timeam in [d]aduerso tempore? iniquitas calcaneorum meorum circundaret me.
B Ex illis qui nitũtur opulentia sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.
Nemo fratrem suum ulla ratione redimere potest, neq; deo pretium redemptionis eius persoluere.
[e]Nimij siquidem pretij est redimi à morte animas illorum, ut æuo uiuerent perpetuo.
Et uitam in sempiternum proferrent, sepulchrum nunquam uisuri.
Equidem uidere est, ut sapientes æque moriantur ac stulti, & stupidi intereant, & opes suas alijs relinquant.
C Sepulchrum eorum [f]domus eorum in perpetuum, & habitacula eorum per sæcula, nomina sua [g]uocarunt in terris.
At homo in pretio non diu permanet, similis erit pecudibus quæ prorsus intereunt.
Hoc illorum [h]institutum, planè stultitia illorum est, & tamen posteri eorum quod illi dictant, approbant. Sæla.
Vt greges apud inferos collocantur, mors pascet eos, [i]mane[exorta luce] recti in eos dominabuntur, forma eorum inueterascet, fouea est eorum domicilium. [illegible]
D At deus animam meam de potestate inferorum liberabit, nam suscepit me. Sæla.
Nihil metuas quum ditatus fuerit quispiam, aut quum gloriam domus suæ auxerit.
Haud enim sumet omnia secum quum moritur, neq; gloria eius eum comitabitur.
Quoniam animam suam in uita beatam dicet: & quum benefecerit ei, celebrabunt te. Diuites stulti [illegible] Luc. 12.
Concedent isti ad nationem patrum suorum, & nunquam luce fruentur.
At homo quum sit prętiosus & nobilis, non expendit: similis ergo erit iumentis quæ prorsus intereunt.

[a] *Ebr. Etiam filij hominis, etiam filij uiri.*
[b] *Maxima pars sapientiæ est, diuitiarum contemptus.*
[c] *Ebr. Aperiam in cithara ænigma meum.*
[d] *Eb. In diebus mali.* Propositio sub interrogatione proponitur, Non est timendum tempus uarium malum.
[e] *Alij lo repetẽtes per zeugma, sic legũt, Neq; deus magni æstimat redemptionem animæ illorum, ut ic[illegible] uerbum sit.*
[f] *Alij legunt, Intra se cogitãt q. domus eorum sint sempiternæ, & habitacula eorũ perpetua, extulerũt nomina sua in terris.*
[g] *Hoc est, celebria fecerunt, studuerunt gloriæ dum hic uiuerent.*
[h] *Ebr. Hæc uia illorum stultitia illorum, & posteri eorũ iuxta os illorum approbant.*
[i] *Mane, dies iudicij, serenum illud quum lux oritur iustis.*

Carmen Asaph. L. Asaph unus ex celebr. cantoribus.

Quæ sit uera pietas, quibus q; rationibus possimus habere propitiũ deum, sed res per actionem forẽsem tractatur. Agitur contra hypocritas qui cultum dei in externis ponunt sine fide cordis.

A DEus [a]iudicum DOMINVS loquutus est, & conuocauit [b]terram, ab ortu solis usq; ad occasum eius.
De [c]Zion consummatæ pulchritudinis, deus illustris emicabit.
Veniet deus noster, neq; dissimulabit, ignis uorax ante ipsum [præcedet,] circa eum undiq; turbo uehemens.
Aduocabit cœlũ desuper & terram, ut iudicio contendat cum populo suo.
Congregate mihi [d]bonos meos, & qui mecum inierũt fœdus de [e]sacrificandi

[a] *Iudices dicuntur dij.*
[b] *Terra, i. habitatores terræ.*
[c] *Vel, De Zion consummationem pulchritudinis resplẽdere faciet.*
[d] *Qui, scilicet uolunt uideri q. me colant, aut qui deberent pij esse erga me.*
[e] *Ebr. Super sacrificijs.*

di ratione.
Et annunciabunt cœli iustitiam eius, nam deus ipse iudex erit. Sæla. B
Audi [f]popule mi, nam loquar, ô Israel, nam te contestabor, ego sum deus, deus tuus.
[f]*Qui uis esse populus meus.*
Non reprehendam te sacrificiorum causa, holocausta enim tua iugiter sunt coram me.
[a]Non est ut accipiam de domo tua iuuencum, nec de caulis tuis hircos.
[a]*Non indigeo sacrificijs.*
Meæ siquidem sunt omnes feræ syluarum, pecudes in mille [b]montibus.
[b]*Alij legunt, in montibus & boues.*
Noui cunctas in montibus uolucres, penes me sunt animantes agrestes.
Si esuriero, non est ut tibi indicem, quum meus sit orbis, & quidquid ille [c]continet. C
[c]*Ebr. Et omnis plenitudo eius.*
Num comesturus sum carnem taurorum? & sanguinem hircorum bibiturus?
Non delector, ergo non peto.
Sacrificia quæ grata sint domino.
Sacrifica deo laudem, & persolue altissimo uota tua.
Premēte aduersitate, inuoca me: & quum te eripio, gloriam meam celebra.
Impio autem dicit deus, Quid tibi uis quod cōmemoras ceremonias meas? cur ore tuo fœdus meum iactas?
Quum odio habeas disciplinam, & uerba mea post te abijcias?
Si furem usquam uideris, eo [b]oblectaris, & cum adulteris est pars tua.
[b]*Alij legunt, curris cum eo.*
Os tuum addixisti malo, & lingua tua dolum concinnat. D
Sedes, & contra fratrem tuum loqueris, filium matris tuæ probro afficis.
Hæc fecisti, quumq; ego dissimulo, fingis me plane tui similem esse: discepta bo itaq; tecum, & ordine proponam ante oculos tuos.
Isthuc quæso intelligite, qui obliti estis dei: ne quū rapiā, non sit qui eripiat.
Qui laudem sacrificat, is me glorificat: & hæc est uia per quam ostendam ei salutem dei.

Carmen Dauidis præfecto cantorum, quum ad eum uenisset Nathan propheta, posteaquam ingressus fuerat ad Bathsabam. LI.

Miserere mei deus pro bonitate tua, pro ingenti misericordia tua dele scelera mea. A
Precatio est pro peccatorū remissione, & pro spiritu dei qui cor renouat, & prauas cupiditates refrenat.
[a]*Vel, beneficus esto mihi.*
Laua me plurimum ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.
Nam transgressiones meas agnosco, & peccatum meum assidue mihi obuersatur.
In te, in solum te peccaui, & malum hoc in oculis tuis admisi, propterea uere iustus agnosceris in uerbis tuis, & purus quum [b]iudicaueris.
[b]*Ebr. In iudicando te: quod quidam passiue exponunt.*
En ego in iniquitate formatus sum, & in peccato [c]concepit me mater mea.
[c]*Nō ignoro quid Hieronymus hic dicat de homine, sed uolui simpliciter reddere, nā sensus est, peccatum sibi esse congenitum, & naturam esse corruptam à conceptione.*
Ecce ueritatem diligis in intimis, & in abstruso sapiētiam mihi manifestam facis. B
Expia me hyssopo, & mundus ero: laua me, & niue ero candidior.
Fac ut audiam lætitiam & gaudium, exultent ossa quæ tu contriuisti.
Absconde faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.
Cor mundum crea mihi deus, & spiritum firmum intra me innoua.
Ne abijcias me à facie tua, nec spiritum tuum sanctum à me auferas.
Restitue mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali fulci me. C
Docebo transgressores uias tuas, & peccatores ad te conuertentur.
Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ, lingua mea resonabit cū ouatione iustitiam tuam.
Aperi domine labia mea, ut os meum laudem tuam prædicet.
Supra Psal. 40.
Nam hostijs non delectaris, alioqui eas obtulissem: holocaustum non uis.
Sacrificia deo spiritus confractus, cor confractum & contritum deus non despicies.

Benigne fac ex beneuolentia tua Zioni, ædifica muros Ierusalem.
Tunc delectaberis hostijs sacrificio & holocausto iustitiæ, tunc aræ tuæ uitulos imponent.

Præfecto cantorum erudiẽs [carmen] Dauidis, quum uenisset Doëg Idumæus ad Saulem, eiq; nunciasset atq; dixisset, Venit Dauid ad domum Ahimelech. LII.

Memorat peruersitatem animi & studium Doeg, tum exterminium illius, & iustorum inde gaudium prædicit, suamq; qui deo semper inxus fuerit gratulationem promittit.

QVid [a]gloriaris, in malitia potens, bonitas dei [extat] quotidie. 1.Reg.22.
Corruptelas cogitat lingua tua, perinde ut nouacula [b]exacuata aberrans.
[c]Amas nocere potius quàm benefacere, mentiri potius quàm quod iustum est loqui. Sæla.
Amas loqui [d]quæcunq; pernitiem adferunt, lingua dolosa.
Etiam te deus dissipabit in æternum, tollet te & abradet te de tabernaculo, ac radicem tuam è terra uiuentium. Sæla.
Quod quum uidebunt iusti, timebunt, deq; illo ridebunt.
En [dicent] uirum qui non posuit deum robur suum, sed in multitudine diuitiarum suarum spem posuit, & roborauit se prauitatibus.
At ego similis oleæ frondosæ in domo dei, spem posui in bonitate dei in perpetuum.
Celebrabo te in sæculũ, quoniam fecisti: & præstolabor nomen tuum, quoniam ante bonos tuos bonum est.

[a] *Alij legunt, Quid gloriaris in malitia, o potens.*
[b] *Vt nouacula adhibita barbæ, aberrat, & iugulum petit.*
[c] *Ebr. Amasti malum pro bono.*
[d] *Amas cuncta uerba perditionis.*

Præfecto cantorum carmen erudiens Dauidis de [a]miseria. LIII.

Idem est cum argumento Psal. 14. paucis uerbis immutatis.

DIxit stolidus in corde suo, Non est deus, consceleratam & abominandam designarunt iniquitatem: non est, qui, quod bonum est, faciat.
Deus è cœlo prospexit super filios hominum, ut uideret num esset prudens aliquis, & qui deum quæreret.
Cuncti pariter deflexerunt, corrupti sunt, nemo est, qui, quod bonum est, faciat, ne unus quidem.
An non cognouerunt, operarij iniquitatis, qui populum meum uorant ut qui panem deuorant, deum non inuocant?
Illic pauore consternantur, ubi pauor non est, quia deus dissipat ossa obsidentis te, pudefecisti, quoniam deus auersatus est illos.
O utinam è Zione salus Israeli [contingat,] ut deus captiuitatem populi sui finiat, ut lætetur Iacob, gaudeat Israel.

[a] *Alij Mahala instrumentum uolũt musicum esse.*

Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica. Quum uenirent Ziphæi & dicerẽt Sauli, An non Dauid apud nos latitat? LIIII.

Quum in periculum maximũ proditione Ziphæorum adductus esset Dauid, opem domini implorat, exorat, & pro ea gratias agit.

DEus per nomen tuum saluum me fac, & uirtute tua uindica me. 1.Reg.23. 26.
Deus audi precem meam, sermoni oris mei ausculta.
Nam alieni contra me insurrexerunt, & tyranni quærunt animam meam, non habentes ob oculos deum. Sæla.
En deus adiuuat me, dominus cum his adest qui me suffulciunt.
Rependet malum aduersarijs meis, in ueritate tua extermina eos.
Volũtarium sacrificium faciam tibi, & celebrabo nomen tuum DOMINE, quoniam [a]bonum est.
Nam ex omni adflictione eripuit me, & in hostibus meis optata uidebit oculus meus.

[a] *Vel, quia bonus est.*

Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica. LV.

AVſculta deus precationi meæ, à deprecatione mea ne te ſubducas. A
Attende & reſponde mihi, querulor in prece mea & infremo.

A perditiſſimis & fallaciſſimis hominibus, quos inter primos amicos habuerat, ſe in ſummam anguſtiã adductum queritur, improbitatem eorum & dolos memorat, & ultionem ipſis imprecatur. 1. Reg. 23.

Propter uociferationem hoſtium, propter diuexationem impiorum, qui mihi iniquitatem obtrudunt, & in ira mihi aduerſantur.

Cor meum intra me adflictatur, & terrores mortis irruerunt in me.

Timor & tremor inciderunt in me, & horror me adobruit.

Et dixi, Vtinam eſſent mihi alæ ut columbę, auolarem enim, & quieſcerem.

En longe profugerem, commorarer in deſerto. Sæla.

Properarem ut à uento turbinoſo & tempeſtate euaderem. B

Degluti [eos] ô domine, & finde linguas eorum, quoniam uidi uiolentiam & lites in ciuitate.

[Hæc] illam dies noctesq́ in muris eius circumeunt, intra eam iniquitas & moleſtia.

Corruptelæ intra eam, à plateis eius impoſtura & [a]dolus nunquã declinãt.

[a]Alij fœnus legunt.

Neq; enim hoſtis erat, qui me probro afficiebat, alioqui tuliſſem: neq; extulit ſe contra me, qui præ ſe ferebat odium mei, abſcondiſſem enim me ab illo.

Sed tu homo [b]æqualis mihi, dux meus, & notus meus. C

[b]Alij legunt, iuxta æſtimationem meam dux meus, hoc eſt, quantum ego iudicare potui. Vel, quem rebus meis præfeci. Singularem quendam in urbe Keila alloquitur.

Mutuo enim & ſuauiter ſecreta communicabamus, in domum dei in cœtu unà ibamus.

De repente [c]mors ſuper illos irruat, deſcendant uiui ad inferos, nam mala ſunt in habitaculis eorum, in intimis eorum.

[c]Ebr. Decipiat illos mors.

Ego ad deum clamabo, & DOMINVS ſeruabit me.

Veſpere & mane & meridie precor, & importunus ſum, & ipſe uocẽ meam exaudiuit.

Redemit animam meam à prælio quod mihi [intẽtatur,] pacemq́ donauit, nam [a]plurimi fuerunt mecum.

Quidam in futuro omnia legunt.

[a]Vt Heliſeus dicebat, Plures ſunt nobiſcum q̃ cum illis.

Audiet deus, & adfliget eos, qui ſedet ab [c]initio. Sæla.

[c]Alij legunt, perpetuò.

Nam non eſt [ſpes] q̀ illi mutentur, nec deum timeant. D

Iniecit ille manum in eos, quibus cum pacem [ſimulauerat,] & prophanauit fœdus ſuum.

Redit ſermone ad inſignem illum hoſtem fictum amicum, de quo ſupra, & ſuos complices: loquitur autem in tertia perſona.

Os habet butyro mollius, ſed corde bellum [gerit,] uerba eius oleo magis lenia, quum ſint ſtricti gladij.

Matth. 6.d
Luc. 12.c
1. Pet. 5.b

Reijce in DOMINVM ſarcinam tuam, & ipſe te ſuffulciet, non permittet ut [f]iuſtus perpetuò labaſcat.

Se ipſum alloquitur, & iuſtum quenq;.

[f]Alij legunt, non permittet ut unquam nutet iuſtus.

Tu interim, ô deus, detrudes ſanguinarios iſtos & fraudulentos in puteum interitus, non perducent ad dimidium dies ſuos, ego autem ſpem meam in te collocabo.

Præfecto cantorũ de uexatione manipuli alienigenarum. Inſigne aureolũ Dauidis, quũ eum Philiſtini comprehẽdiſſent in Gath. LVI.

Alij, de columba muta longe auolante.

MIſerere mei deus, nam me homo ferè abſorpſit, quotidie oppugnans me obtriuit.

Orat ut è periculo præſentiſſimo liberetur, Saulis & aſſentatorũ eius dolos ac uim apud deum accuſat, &c. Pſalmus 34. gratiarum actio, hic uero oratio. 1. Reg. 21.d

Arbſorbent me hoſtes mei omni tempore, multi nanq; pugnant contra me ô excelſe.

Quocunq; tempore timor me inuadit, ego ſpem meam in te colloco.

In deo laudabo uerbum eius, in deum ſperaui, nihil metuo quid mihi caro faciat.

Perpetuò uerba mea calumniabantur, omnes cogitationes eorum in hoc erant, ut malum mihi pararent.

Concurrunt, ſpeculantur ipſi, & ueſtigia mea obſeruant, quandoquidem

animæ meæ inhiant.
Vanitate sperant sese euasuros, at deus est qui in ira [a]populos deijcit.
Fugas meas tu numeratas habes, lachrymas meas repone in [b]lagunculã tuã, an non in [c]rationario tuo?
Quoties [te] inuoco, hostes mei retrocedunt, in hoc certus fio quòd tu es deus meus.
In deo laudabo [d]uerbum, in DOMINO laudabo sermonem.
In deum spero, non metuam quid faciat mihi homo.
Vota nuncupabo tibi ô deus, reddam laudes tibi.
Quoniam eripuisti animam meam à morte, an non & pedes meos à lapsu? ut incedam in conspectu dei in luce [e]uiuentium.

[a] Alij legunt in secunda persona, Tu o deus deijcis eos.
[b] Paronomasia ludit in Nod.
[c] Suple, scriptæ aut annotatæ sunt?
[d] Alij sic, Boni consulam quidquid deus immiserit mihi.
[e] In luce uitali.

Præfecto cantorum, Ne perdas. Insigne aureolum Dauidis, quum à Saule fugisset in specum. LVII.

Canit, ut delitēs in specu est solo, domino se cõmittēs, omne periculū euaserit, & quanto studio ob id domino gratias egerit, cum descriptione malitiæ & odij in se hostium suorum.

Miserere mei deus, miserere mei, quoniam in te confisa est anima mea, & in umbra alarum tuarum spero donec [a]transeat corruptela. 1.Reg. 22. & 24.
Inuocabo deum excelsum, ad deum qui me perficit.
Is cœlo mittet & liberabit me opprobrio me absorbente perpetuò, mittet deus suam bonitatem & fidem suam.
Anima mea est in medio leonum, iaceo inter homines qui flammis exurūt, quorum dentes lanceæ & sagittæ sunt, & lingua gladius acutus.
Extollet te deus super cœlos, super omnem terram gloriam tuam.
Rete pararunt gressibus meis, [b]incuruata est anima mea, foderunt ante me foueam, & inciderunt in eam. Sæla.
Paratum est cor meum ô deus, paratum est cor meum, cantabo & psallam.
Expergiscere ô [c]gloria mea, expergiscere nablū & cithara, mature surgam. Infra.1.6
Celebrabo te in populis ô domine, canam te in nationibus.
Quoniam bonitas tua ingens est, ad cœlos usque [pertingit,] & fides tua ad æthera usque.
Extolle te deus super cœlos, & super omnem terram gloria tua.

[a] In plurali dicit Ebræus, donec pertrāseant corruptelæ, uel negotium prauitatum.
[b] Vel, depressit quisque animam meam.
[c] Gloria quidam pro lingua exponūt, q. sermone præcipua hominis dignitas constet.

Præfecto cantorum, Ne perdas. Insigne aureolū Dauidis. LVIII.

Partim criminatio est Saulis & aulicorum eius qui non seruabant iustitiam: & simul imprecatio, ut deus eos perdat, qui toti in hoc erant ut pij opprimerentur, quorum ultione prædicit iustos mire exhilarandos. *Competit hæc inuectiua in iudices malos, rabulas forenses, principes malos, adulatores aulicos. Consolatur oppressos, ut sciant se uindicem habituros deum.*

Num uere, ô [a]manipule, quod iustum est pronunciatis, recte iudicatis mortalibus? 1.Reg.26. Per uintaphorem ... Contio.
Quin potius iniquitates in corde cõcinnatis in terra, uiolentiam manus uestræ appendunt.
Abalienati sunt impij isti ab eo quod uuluam egressi sunt, errant iam inde quod è uentre prodierunt, loquentes mendacium.
Virus est illis ut uirus serpentis, ut [b]aspidis surdæ, auremque suam obturãtis.
Ne cogatur audire uocem incantantium, incantatoris inquam artibus magicis præstantis.
[c]Contere ô deus, dentes oris istorum, maxillares dentes iuuenum istorum leonum contunde ô DOMINE.
Liqueant ceu aquæ quæ dilabuntur, ut cui tenso arcu sagittæ diffringūtur.
Instar limacis colliquescentis diffluant, uelut abortiuum mulieris, quod solem nunquam aspexit.
Priusquam spinæ uestræ in [d]rhamnum adolescant, repente uiuos sicut acerrimo furore tollat eos turbo. Apostropha ad impios, ...
Lætabitur iustus quum uiderit ultionem, pedes suos in sanguine impij lauabit.
Et dicet homo, Certe iustum manet suus fructus, certe est deus iudicans in terra.

[a] Per manipulum consessum iudicum intelligit, sed malorum, furum & nebulonum, quales erant Saul & sui.
[b] Quidam regulum legunt.
[c] Modum precandi habēt hæc, sed magis sunt prædictiões aut uaticinia pœnarum, quæ impijs certo euenient.
[d] Obscurus est hic uersus, ideo uarie interpretatus: alij legunt Siroth pro ollis, sic, Antequam ollæ uestræ à subiectis spinis calorem sentiunt, ut crudum, sic æstuāti indignatione subito corripiat eos. Quocunque uero modo legas, prædicit impios celerrime perdendos esse antequam eorum peruersitas adolescat et consummatur.

Præfecto

Præfecto cantorum, Ne perdas. Insigne aureolum Dauidis, quum mi
1.Reg.19. ſiſſet Saul ad obſeruandum domum eius, ut eum occideret. LIX.

ERipe me ab inimicis meis deus meus, ab ijs qui contra me inſurgũt protege me. A

Opẽ contra hoſtes implorat, ſuam iactat innocentiam, mores illorũ deſcribit, & ultionem prædicit.

Eripe me ab his qui ſcelerate agunt, & à uiris ſanguinarijs ſerua me.

Nam ecce animæ meæ inſidiantur, conſpirãt aduerſum me feroces: non ob iniquitatem meam, nec ob peccatum meum, ô DOMINE.

Nulla [a]iniquitate mea [adducti] adcurrunt, inſtruxerũt ſeſe, exurge ergo ut mihi ſuccurras, & reſpice.

[a]Eb. In non iniquitate currunt.

Et tu ô DOMINE deus exercituũ, deus Iſraelis, euigila, ut uiſites omnes gentes, neq; miſericordem te exhibeas omnibus ſcelerate præuaricantibus. Sæla. B

Reuertuntur ad ueſperam, fremunt ut canes, & urbem circuncurſant.

Ecce loquuntur ore ſuo, & gladij ſunt in labijs eorum, nam quis audit?

At tu ô DOMINE ridebis eos, cum ſanna cunctas gentes excipies.

Robur illius ad te obſeruabo, nam deus uice arcis ſublimis eſt mihi.

Bonitas tua ô deus meus anteuertat me, fac deus [optata] in hoſtibus meis uideam. C

Ne [ſubito] interimas illos, ne fortè obliuiſcatur populus meus, redde eos uagos in populo tuo, & deijce eos, protector noſter DOMINE.

Propter peccatum oris eorum, & ob ſermonem labiorũ ipſorum, in ſuperbia ſua capiantur, ob periurium & mendacium quod loquuntur.

Conſume in furore, cõſume ut non ſint, ut ſciant q; deus in Iacob, & uſq; ad fines terræ dominetur. Sæla.

Ad ueſperam reuertuntur, fremunt ut canes, & urbem circuncurſant. D

Hi ipſi pro cibo uagabuntur, nec ſatiati cubabunt.

Ego autem cãtabo fortitudinem tuam, mane ouabo de bonitate tua, q; arx ſublimis mihi fueris: & dum premeret aduerſitas, perfugium.

O robur meum tibi canam, quoniam deus arx ſublimis mihi eſt, & deus bonitatis meæ.

Præfecto cantorũ ſuper roſa [a]teſtimonij, inſigne aureum Dauidis ad
2.Reg.8.& 10. 1.Par.18. docendum. Dum bellum gereret contra eam partem Syriæ, quę Meſopotamia uocatur: & contra Syriæ partem, quæ uocata eſt Zoba. Quum Ioab reuerſus *percuſſiſſet Edomitarum in ualle ſalis duodecim millia. LX.

[a]Alij pro teſtimonio legũt mobilis, decoris pulchritudinis.

*Alij, quum incenderet.

Pulſi deus aliquando populum ſuũ ob peccata, ut conuerſus rurſus, uerſis rebus libe...

DEus repuleras nos, diſieceras nos, iratus eras, at redhibebas rurſus te nobis placatum.

Gratiarum actio eſt pro uictoria quam conſtulit ei dominus cõtra fortiſſimos hoſtes Syros.

Concuſſeras terram, & diruperas eam, cura fracturas eius, uacillat enim.

[b]Dura feciſti experiri populum tuum, potum dediſti nobis uinum letale.

[b]Ebr. Feciſti uidere populum dura.

At ſuſtuliſti rurſus timentibus te ſignum ut [c]triumpharent, idq; propter ueritatem. Sæla.

[c]Eb. Vt ſeſe rurſus erigerent.

Vt eripiantur dilecti tui, ſerua dextera tua & exaudi me.

Deus loquutus eſt in ſanctuario ſuo, lætabor, diuidam Sichem, & uallem Succoth dimetiar.

Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes: Ephraim [b]robur capitis mei, Iuda legiſlator meus.

[b]id eſt, firmamentum regni.

Moab lebes ablutionis meæ. Super Edom proijciam calceamentũ meum, ambi [c]ô Paleſtina amicitiam meam.

[c]Alij legunt, iubila: uel, cũ plauſu ueni ad me.

Apoſtropha ad Paleſtinã, quæ ... deuicta e...

Quis ducet me in ciuitatem munitam? quis me uſq; in Edom deducet?

An non tu ô deus qui nos repuleras, & tu deus qui non egrediebaris cum

exercitibus nostris?
Fer nobis auxilium in angustia, nam hominum auxilium inane est.
In deo fortiter faciemus, & ipse conculcabit hostes nostros.

Præfecto cantorum ad instrumenta musica [carmen] Dauidis. LXI.

Oratio est qua petit liberari à grauibus periculis, & se gratū fore pollicetur.

AVdi deus clamorem meum, orationi meæ ausculta.
Ab extremo terræ ad te clamabo, dum cor meum ferè exanimatū est, in rupem altiorem, quàm in eam possim conscendere, subduc me.
Tu enim es asylum meum, turris prævalida, qua ab hoste [seruor.]
Habitem in tētorio tuo perpetuò, tutus agam in latibulo alarū tuarū. Sæla.
Tu eīm deus exaudisti uota mea, dedisti hæreditatē timentibus nomen tuū.
Dies diebus regis adijcies, annos eius in multa sæcula produces.
Sedebit corā deo in sæculū, bonitatem & ueritatē para quæ eum custodiāt.
Sic psallā nomini tuo in perpetuū, ut persoluā uota mea per singulos dies.

Præfecto cantorum pro Ieduthun, oda Dauidis. LXII.

Docet sui exemplo uni deo, nullis mortalibus uel mortaliū uiribus uel copijs fidere, studiorū humanorum peruersitatē & inanitatem, cum eluione quæ illam manet diminutus, exponit.

VTiquè ad deum silens respicit anima mea, ab ipso salus mea.
Vtiquè ipse est petra mea & salus mea, ipse arx sublimis mea, ideo nō labascam admodum grauiter.
Quousquè insidias struitis quibusuis? uos omnes interficiemini, perinde ut paries inclinatus, & maceria impulsa.
Vtiquè ne ipse exaltetur consultant ut impellatur, diligunt mendacium, ore suo bene precantur, corde deuouent. Sæla.
Veruntamen respice ad deum silens, ô anima mea, nam ab ipso [pendet] spes mea.
Vtiquè ipse est petra mea, & salus mea, arx mea, non nutabo.
A deo [pendet] salus mea & gloria mea, petra fortitudinis meæ, refugium meum in deo est.
Collocate spem in eum omni tempore ô populi, effundite ante cōspectum eius cor uestrum, deus refugium nobis. Sæla.
Veruntamen filij [a]hominum uani sunt, mendaces filij uiri, si simul ponātur in bilance, ipsa uanitate leuiores erunt.
Ne collocetis spem in iniuria [b]& rapina, nolite uos dedere uanitati: opes si affluunt, ne cor apponatis.
[c]Semel atquè iterum loquutus est deus, idquè audiui deo esse robur.
Quod & tibi domine bonitas adest, quòd tu repēdis cuiquè iuxta opus suum.

[a]*Filij hominum, plebei sunt, infimæ sortis. Filij uiri principes, optimates, præstantes.*
[b]*Hoc est, opibus, rapina & ui partis.*
[c]*Aug. semel, exponit pro firmiter, inconcusse: licet, inquit, pro uno uerbo etiam intelligi posit.*

Matth. 16 d. Iohan. 1 b. 1 Cor. 3 b. Gal. 6 b. Videtur de deserto Ziph intelligi.

Psalmus Dauidis quum esset in deserto Iuda. LXIII.

Ferè idem cum argumēto 42. psalmi. Exul Dauid magnum habet desiderium ad sacrū cœtum, quo æstuans petit restitui à deo. 1. Reg. 23. 26. Vel 2. Reg. 17.

DEus [a]deus meus tu, summo diluculo te quæro: te sitit anima mea, te concupiscit caro mea, in hac terra torrida & siticulosa, cui desunt aquæ.
Sic ut te contēpler in sanctuario tuo, ut uideam uirtutē tuam et gloriā tuam.
Nam bonitas tua ipsa uita optabilior est, labijs meis te laudabo.
Sic benedicam te in uita mea, in nomine tuo attollo manus meas.
Tanquam adipe & pinguedine satiabitur anima mea, unde ouabunt labia mea, laudabit os meum.
Simul atquè tui memor fuero in lecto meo, de te meditatus fuero in uigilijs nocturnis.
Tu etenim es qui mihi fers auxilium, & in umbra alarum tuarum ouabo.
Tibi adhæsit anima mea, dextera tua me suffulcit.
Isti qui animam meam deuastare quærunt, subibunt infima terræ.
Adigent eos in [b]aciem gladij, fors uulpibus erunt.
Rex autem in deo lætabitur, gloriabitur quisquis per ipsum iurauerit, nam os illorum, qui mendacium loquuntur, obstruetur.

[a]*Deus fortis meus.*
[b]*Ebr. In manus gladij.*

Præfecto

Præfecto cantorum oda Dauidis. LXIIII.

Precatio est contra delatores & sycophantas, quorum ingenium describit, & ultionem prædicat.

AVdi deus uocem meam in querimonia mea, serua uitam meam ab hostis formidine.
Absconde me à consilio malorum, & à tumultu operantium iniquitatem.
Qui linguam suam instar gladij exacuūt, & ceu tenso arcu amara uerba pro sagittis eiaculantur.
Vt in absconditis innocentem feriant, subito feriant eum, nec quicquam [a]metuant.
Corroborant se in re mala, commentantur inter se de absconde͞dis laqueis, dicunt enim, Quis uidebit eos?
Vestigant malitias, peruestigatam uestigationem abscondunt quisq; in intimo, cordeq; profundo.
Deus sagitta illos subito feriet, qua plagis adficientur.
Prosternentq; super se linguam suam, quicunq; aspexerint eos stupefacti facessent.
Videbunt [id] cuncti mortales, & narrabūt opus dei, & opera eius prudenter expendent.
Lætabitur iustus in DOMINO, & se fidei illius cōmittet, & omnes recti corde gloriabuntur.

[a]Quia non est apud ipsos religio. Timor enim dei religio est.

Præfecto cantorum psalmus Dauidis & canticum. LXV.

Gratiarumactio est, continet laudes diuinas ob præstita beneficia populo, quum antea fuerat penuria rerum ob peccata. 2. Sam. 21.

TIbi ô [a]deus silentium laus in Zion, tibi persoluetur uotum.
Tu exaudis precem, [hinc] omnis caro ad te uenit.
Ratio iniquitatum superarat *nos, tu uero trāsgressiones nostras expiasti.
Beatus quem tu elegeris, quem tibi adhibueris, habitabit ille in atrijs tuis, satiabitur bonis domus tuæ, & [b]sacris templi tui.
Laudat deū, & terribilia eius prædicat. Terribilia in iustitia respondebas nobis, ô deus salus nostra, ô asylum omnium finium terræ, quiq; remoti in mari degunt.
Qui montes uirtute sua firmat, accinctus potentia.
Qui compescit strepitū marium, strepitum undarum eorum, & fremitum populorum.
Et timebunt à signis tuis, quicunq; extremos fines inhabitāt: facis ouare exitus matutini & uespertini [temporis.]
[c]Visitasti terram, & irrigasti eam, ditasti eam ampliter, riuus dei aquis exuberat: tu paras [d]eis frumentum, quandoquidem sic illam instruis.
Irrigas liras [e]eius, & quiescere facis sulcos eius: facis eam guttis colliquescere, & germen eius feliciter prouenire facis.
Coronas annum tuis [f]bonis, & [g]uehicula tua stillant pinguedinem.
Stillant [pinguedine] speciosa pascua deserti, collesq; [h]exultatione accinguntur.
Vestientur campi gregibus, & ualles amicientur frumento, iubilabunt atq; canent.

[a]Alij legunt, expectatio: uel, te manet laus, tibi competit laus.
*Ebr. Me.
[b]Vel, in sanctuario templi tui.
[c]Alij legunt, Tu fecisti eam crepare: alij, fecisti eam desiderare.
[d]Eis, scilicet hominibus.
[e]Alij. complue: alij, frange: alij, demitte.
[f]Vel, bonitate tua.
[g]Alij nubes legūt, alij semitas. Sed nubes dicūtur uehicula dei, q. ijs nobis deus ubertatem inferat, et quasi plaustris aduehat.
[h]Hoc est, gaudent undiq; fructuum copia.

Præfecto cantorum canticum psalmi. LXVI.

Gratiarumactio est, qua commemorat beneficia dei, qui ex maximis periculis grauissimorū hostium in statum tranquilliorem & feliciorem reduxerit.

Exordium cum propositione. IVbilate deo [a]omnis terra. Canite gloriam nomini eius, reddite gloriam laudi eius. A
Dicite deo, Quàm suspiciendus es in operibus tuis, ob amplitudinem uirtutis tuæ supplices [b]tibi erunt (licet falso) hostes tui.
Te adorabunt omnes [habitatores] terræ, & psallent tibi, psallent nomini tuo. Sæla.
Huc agite, contemplamini opera dei, quàm [c]stupenda sint eius cōsilia supēr filios hominum.

[a]Synthesis cum synecdoche.
[b]Mendaciter & fucate se subijcient tibi, potentia tua coacti, ut faciunt hypocritæ.
[c]Alij, quàm tremendum facinus.

B Mutat mare in aridam, facit ut pedibus flumen transeant, ibi in eo læta-
bamur.

[c] Alij, seculo imperat uel orbi, mundo.

Virtute sua [c]ab æterno imperat, oculi eius gentes contemplantur, defecto-
res haudquaquam sese exaltabunt. Sæla. [illegible]

Prædicate ô populi deum nostrum, & efficite ut audiatur uox laudis eius. [illegible]

Hic est qui animam nostram seruauit in uita, nec permisit uacillare pedes
nostros.

Etiam si explores nos ô deus, & excoquas nos ut argentum excoquitur.

[e] Alij arce angustæ exponunt.

C Inducas [e]nos in laqueum, catenam ponas in lumbis nostris.

Pateris ut homines super capita nostra inequitent, ueniamus in ignem & a-
quam, educis tamen nos in refrigerium.

Ingrediar ergo domum tuam cum holocaustis, uota mea tibi persoluam. Genes. 28.

[f] Nuncupando scilicet uota.

Quæ effecerunt ut aperirem [f]labia mea, & ut loqueretur os meum quum
essem in angustijs.

[g] Medullatorum.

[h] Facio pro sacrifico. Quum facium uitula pro frugibus.

Holocausta [g]pinguia offeram tibi, cum incenso arietum, [h]faciam bobus &
hircis. Sæla.

D Venite, audite quotquot deum timetis, narrabo quæ nam animæ meæ fe-
cerit. [illegible]

[i] Exaltatur deus, quũ ipsum inuocamus in necessitate, & ad ipsum solũ accurrimus ut opem ferat. Hæc gloria dei est.

Ad ipsum ore meo clamaui, & sub lingua mea [i]exaltatus est.

Si iniquitatem respexissem in corde meo, non exaudijsset dominus.

Iam autem exaudiuit deus, & uocem precationis meæ attendit.

[k] Repetitur hesir per zeugma.

Laudandus deus, qui nec precem meam repulit, nec bonitatem suam à me
[k]subduxit.

Præfecto cantorũ psalmus & carmen ad instrumẽta musica. LXVII.

Orat totius populi nomine, ut regnum dei q̃ latissime inter ipsos propagetur, imò per uniuersum mundũ.

DEus misereatur nostri, benedicat nobis, atq; illustret inter nos lumen
uultus sui. Sæla.

[a] Vis, institutum, ratio uiuẽdi, disciplina, religio.

Vt cognoscatur in terra [a]uia tua, in omnibus gentibus salus tua.

Celebrent te populi ô deus, celebrent te populi uniuersi.

[b] Alij, iudices.

Gaudeant nationes & ouent, quod ius [b]reddas ex æquitate populis, & na-
tiones in terra deducas. Sæla.

Celebrent te ô deus populi, celebrent te populi uniuersi.

Terra uero reddat prouẽtum suum, & benedicat nobis deus, deus inquam
noster.

Benedicat nobis deus, & metuant eum quicũq; ad fines orbis usq; habitãt.

Præfecto cantorum psalmus & canticum Dauidis. LXVIII.

Gratiarũactio pro uictorijs quas cõtulit Dauidi contra hostes potentissimos & ferocissimos.

SImul atq; exurrexerit deus, inimici eius dispergũtur, & fugiunt à conspe-
ctu eius qui ipsum odio habent. Num. 10.

Quemadmodum dispellitur fumus, tu dispelles [eos:] & sicut cera collique-
scit ab igne, sic dispereunt impij à conspectu dei.

Iusti autem coram deo gaudent & lætantur, & præ gaudio gestiunt.

[a] Alij legunt, in Ia nomen eius, hoc est, nomen eius est Ia, id est, existens uel dominus, ut alij uolunt.

Cantate deo, psallite nomini eius: munite uiam ei qui supremo cœlo inequi-
tat, in [a]Ia nomine eius, exultate coram illo.

Pater est pupillorum, & causam agit uiduarum, deus in habitaculo sanctita-
tis suæ. Deut. 10.

[b] Ebr. Qui facit habitare unicos in domo.

Deus qui orbis [b]restituit familiam, educit qui uincti tenentur catenis, deser-
tores autem terram torridam inhabitabunt.

Deus quũm tu ante populum tuum progredereris, quum incederes per de-
sertum. Sæla. Exod. 14.

[c] Alij legunt, à deo illo Sinai, et intelligitur uerbũ aliquod, com tremuit, uel tale aliquod.

Terra mouebat, & cœli destillabant coram deo, [c]iste Sinai, à deo, deo in-
quam Israelis. Exod. 19.

Ex

Ex munificentia ô deus, [d]pluuiam destillabas hæreditati tuæ, & laborantem confirmabas.

Vt in [e]ea habitaret [f]grex tuus, præparasti pro bonitate tua [g]pauperi ô deus.

Dominus dabat uerbum annunciatricibus magni exercitus.

Sub persona canentium mulierum celebrat uictoriam, fugam hostium, & uirtutem dei.

Reges [h]ingentibus copijs instructi, fugerunt, fugerunt inquam, qui domi desidebant diuident spolia.

Etiamsi [hactenus] habitastis inter [i]ollas, [eritis posthac ut] pennę columbæ [k]argento obductæ: cuius alæ fuluæ sunt auro purissimo.

Quum dissiparet omnipotens [l]in ea reges, cādescebat ueluti nix in [m]Zalmon.

Mons dei [est] mons [n]Basan, mons qui caseis [abundat,] mons Basan.

*Quare inuidetis uos montes (quātumuis cliuosi) monti huic, quū deo uolupe sit habitare in eo? Quin [hunc] perpetuò inhabitabit DOMINVS.

2 Reg. 6.

[o]Equitatus dei [habet] bis dena millia, multa millia [angelorum:] dominus inter eos [sicut] in Sinai, in [p]sanctuario.

Ephes. 4.b

Ascendisti in altum, cepisti [q]captiuitatem, accepisti dona in hominibus, etiam, defectores, ut habitet dominus deus. C

Laudandus DOMINVS, qui nos quotidie cumulat [beneficijs,] deus [r]salutis nostræ. Sæla.

Deus noster, deus ad [r]salutes, & DOMINO deo exitus mortis.

Vt deus est beneficus in suos, ita potens in hostes.

Verūtamen uulnerat deus caput hostium suorum, uerticem capillatum eorum qui in delictis ambulant.

Dixerat dominus, [s]Restituam [meos, uelut olim] ex Basan, restituam [ut olim] ex profundis maris.

Hactenus consilium descripsit, iam describit pompam triumphalem.

Propterea pes tuus, & lingua canum tuorū sanguine rubet ab inimicis, ab [t]ipso.

[u]Viderūt incessus tuos ô deus, incessus dei mei regisq; mei, qui est in sanctuario.

[x]Præcedunt cantores, post [hos] ludentes musicis instrumentis, in medio puellæ tympana [pulsantes.]

Vos qui estis de †uena Israelis, in cœtibus laudate dominum deum.

Celebrat quatuor tribus, quarum uirtus maxime conspicua fuit in illo prælio.

Ibi Beniamin paruulus, qui potestate inter eos fungitur: principes Iuda [y]lapis illorum, principes Sebulon, principes Naphtali. D

*Mandauit deus tuus robur tuum, robora ô deus quod fecisti nobis.

Orat ut externi reges & populi, relicta a religione Iudaica abhorrent, tamen adferant munera. Refertur ad regnū Christi.

A templo [z]tuo Hierosolymis, tibi offerant reges munera.

Increpa cœtum hastatorum, cœtum ualidorum, cum uitulis populorum qui sese †contumaces præbent, ut cum fragmentis argenti [ueniant,] dissipa gentes, quibus bella cordi sunt.

Venient optimates ex Aegypto, Aethiopia celeriter manus suas deo protendet.

Regna terræ cantate deo, psallite domino. Sæla.

Equitanti super cœlos cœlorum ab initio, en edit uocem suam, uocem præualidam.

Tribuite deo fortitudinem, cuius magnificentia est super Israelem, cuius fortitudo est in æthere.

Tremēdus es ô deus de *sanctuarijs tuis, deus Israelis ipse dat robur populo, laudandus deus.

Lilijs forsan instrumentib. cantatis.

Præfecto cantorum super lilijs [carmen] Dauidis. LXIX.

[d]Eb. Pluuiam munificentiarū elevabas.
[e]In ea, scilicet terra promissa, uel in Ierusalem, uel in hæreditate, id est in populo tuo: sed melius in terra.
[f]Alij, armentum tuum, fera tua: cœtus alij, aut congregatio.
[g]Paupi uel misero, scilicet populo.
[h]Ebr. Reges exercituum.
[i]Alij, inter ripas uel limites.
[k]Versus hic obscurus est, coactus ergo sum addere quædā uerba, ut sensum aliquem redderem, & similitudinis uim exprimerē, ex summa miseria in summā felicitatem uenientis.
[l]Alij Ba exponunt propter eam, in ea scilicet terra.
[m]Mons Zalmon dicitur hybernis niuibus semper albere.
[n]Mons Zion est mons dei, qui est, ut mons Basan, pinguis scilicet et fertilißimus. Vel, mons Basan est mons dei, mons in iuga assurgens, mons Basan: uel mons gibbosus. Augustinus legit mons incaseatus, Hieronymus coagulatus. Pro Basan proprie alij legunt pinguis.
*Apostropha est ad mōtes, id est reges hostes. Legunt quidam, Cur sabtatis montes? monti huic caseis abundanti?
[o]Alij currus legunt: ostendit unde fuerit uictoria.
[p]Vel, in sacrario.
[q]Captiuitas sunt homines captiui.
[r]Vel, deus seruator noster, aut salus nostra: uel, deus salutarium, ut quidam uolūt: uel salutum, si ita liceat, à quo nihil nisi salutē percipimus.
[s]Videtur similitudo esse, restituam ut olim Nume. 21. & Exod. 14. Alij legunt, auertam ex Basan hostes Syros cum alijs.
[t]Ab ipso, scilicet deo trucidatur, uel ab hostibus & ipso duce effluxo, effuso.
[u]Viderunt potest etiam legi impersonaliter, Do sach man.
[x]Scharim alij pro principibus exponunt, sed est tamen.
†Hoc est, qui emanauistis ut é fonte ex Iacob, periphrasis est Iudæorum.
[y]Lapis pro robore: uel collectio cœtus, fuerunt tribus istæ effusæ ut lapides.
*Apostropha est ad populum, docens unde sit uirtus tanta, & mox iterū uertit sermonem ad deum, rogans, ut hoc beneficium constans sit & perpetuum.
[z]Vel sic, Plus ij in templo offerāt reges tibi munera, quod sub Christo factum.
† Vel, qui auide currunt.
*Vel, de sanctuario tuo, plurale pro singulari.

Argumentum idem est cum argumento 35 Psalmi.
[a] Hoc est, eò ueni, ut de uita pericliter.
[b] Hæreo, nam neutrũ est Ebræis, sed hæreo nõ satis exprimit uim Ebraicæ uocis.
[c] Vel, alueum.
[d] Vel, laboraui.
[e] Qui expectant auxiliũ, suspiciunt sæpe ad eum in quem sperant, aut quem expectant.

A SEruato me deus, quoniam penetrarunt [a] aquæ ad animam usq;. David typo Christi.
[b] Demersus sum in [c] limum profundissimum, in quo non est fundum: decidi in profundissimas aquas, & undæ obruunt me.
[d] Delassatus sum uociferando, aridum factum est guttur meum: defecerunt oculi mei, [e] suspiciendo ad deum meum.
Qui me immerito odio prosequuntur, plures sunt quàm capilli capitis mei: præualuerunt qui absq; causa me obterunt, inimici mei, ut quæ non rapui, rependere cogar.
Tu nosti ô deus quæ per ignorantiam admisi, & delicta mea te haudquaquam latent.

[f] Causam suam communẽ facit cum omnibus pijs. Si me qui à te pendeo non exaudis, cæteri quoq; omnes in te sperantes pudefient. Pudefit, qui repulsam patitur dum rogat.

Ne [f] pudefiant in me ô DOMINE deus exercituũ qui te expectãt, ne ignominia afficiantur in me ô Deus Israelis qui te studiose quærunt.
Nam tui causa hoc opprobrium fero, faciem meam ignominia obtexit.
B Alienus factus sum fratribus meis, extraneus filijs matris meæ.

[g] Aemulatio, zelus, ingens studium, quod gero pro gloria tua.
[h] Hoc est, probra quæ impij in te eiaculantur, me ferĩt probra quibus te afficiunt, me tã male habent, ac si in me iacta fuissent.
[i] Ebr. Animam meam, hoc est meipsum, uel corpus meum. Nam anima Ebræis sæpe pro corpore ponitur.

[g] Aemulatio enim pro domo tua exedit me, & [h] probra eorum qui te probro afficiunt, in me reciderunt. Iohan.2.
[Si quando] fletu & ieiunio adfligebam [i] me, idipsum quoq; probro mihi uertebatur. Rom.15.
Sacco me pro ueste inuoluebam, sic quoq; fabula illis fiebam.
De me fabulantur qui desident in porta, & carmina [canunt] qui siceram bibunt.

[k] Suple effundo.
† Ebraica uerba aliter habent, sed sensus est integer.

† At ego precem [k] meã ad te ô DOMINE, si quãdo tempus sit ô deus, quo ob multam bonitatem tuam propitium te exhibeas, annue mihi pro fide tua qua opem ferre soles.
Eripe me è luto ne demergar, [fac] eripiar ab his qui me odio prosequuntur, & ab aquis profundis.
Ne me adobruant undæ aquarum, néue deglutiat uorago, neq; super me os suum puteus claudat.
C Annue mihi ô DOMINE, quandoquidem benigna est bonitas tua: respice ad me iuxta multitudinem miserationum tuarum.
Et ne faciem tuam à seruo tuo abscondas, nam adfligor, propera, annue mihi.
Accedito propius ad animam meam ut eam adseras, libera me propter inimicos meos.
Tu nosti quid feram opprobrij, quid pudoris, quid ignominiæ, coram te sunt qui me infestant.
Opprobrium frangit cor meum, adflictor, & expecto si quis mei causa circumcursitet, sed nemo erat: consolatores, nec inueni.
Et dederunt in cibo meo † fel: & quum sitirem, potarunt me aceto. Math.27.

[l] Mẽsa pro omnigena uoluptate, unde uoluptatem sperant, in eo capiantur.
[m] Schelomim uarie interpretantur.
[n] Adimatur eis omne iudiciũ rationis, & agendi uires.

Sit illis [l] mensa sua laqueus: & ubi [m] pacem sperant, illic impingant.
Obtenebrentur [n] oculi eorum ne uideant, & lumbos eorum fac semper labascere.
Effunde super eos furorem tuum, & æstus iræ tuæ apprehendat illos.
Palatium eorum desolatum reddatur, nec sit qui tabernacula eorum inhabitet. Act.1.
Nam eum quem tu percussisti, persequuntur, & ad dolorem uulneratorum tuorum [o] admetiuntur.

[o] Alij legunt, gloriantur.

D Fac ut illis iniquitas iniquitati accumuletur, nec unquam ueniant in iustitiam tuam.
Deleantur de libro uiuentium, & inter iustos non scribantur.

Me

Me uero, quandoquidē adflictus sum & dolens, salus tua protegat ô deus.
Laudabo nomen dei cum cantico, & extollam illud celebri laude.
Gratius id erit DOMINO, quàm si bouem [offeram] aut uitulū, cornua producentem & ungulas.
Videbunt [hæc] [p]mansueti, & gaudebunt: [q]qui sedulo quæritis deum, & uiuet cor uestrum.

[p]Vel, adflicti.
[q]Videbunt, ad posterius membrum repetendum est, nam crebræ sunt mutationes personarum.

Nam audit inopes DOMINVS, & uinctos suos minime spernit.
Laudent eum cœli & terra, maria, & quidquid reptat in illis.
Nam seruabit deus Zionem, & urbes Iuda instaurabit: ibi habitabunt, [terramq;] istam hæreditario possidebunt.
Posteri seruorum eius in hæreditatem illam accipient: quicunq; diligūt nomen eius, in illa habebunt sedem suam.

Præfecto cantorum Dauidis ad commemorandum. LXX.

Eadem habentur psalmo 35. & 40. LXeg 15.

Celerem opem sibi orat, ultionem hostibus, gaudium ex sua salute sanctis, gratumq; se fore pollicetur. Argumento cohærere uidetur cum sequenti.

DEus ut me liberes, Domine ut me adiuues propera.
Pudore & probro afficiantur, qui uitæ meæ insidiātur: agantur retro, & ignominiæ pateant, qui malis meis delectantur.
Repellantur eo q; me pudefacere conantur, qui dicunt, Hæhæ, hæhæ.
Exultent & lætentur in te quicunq; te sedulo quærunt: & qui amāt salutem tuam, dicant iugiter, Magnificetur deus.
Ego ô deus adflictus sum & inops, propera ad me, adiutor & ereptor meus tu es, DOMINE ne moreris.

LXXI.

Argumentum commune est hic psalmus, opem contra hostes orat à domino.

A IN te DOMINE speraui, ne sinas ut unquam [a]pudefiam.
Pro tua iustitia erue me, & libera me: inclina ad me aurem tuam, & me seruato.

[a]Hoc est, ne sinas ut frustrer spe mea.

Sis mihi uice robustissimæ rupis, ad quam iugiter confugiam, cōstituisti ut me seruares, nam petra mea & arx mea tu es.
Eripe me ô deus meus de manu impij, de uola peruersi & uiolenti.
Quoniam tu es à quo pendeo, DOMINE deus tu is es quo à puero nitor.
Te nitor ab utero, ex uisceribus matris meæ tu es extractor meus, de te laus mea iugiter.
Factus sum ceu portentum multis, at tu asylum meum es præualidum. B
Replebitur os meum laude tua, quotidie magnificentia tua.
Ne abijcias me tempore senectutis, quum defecerit robur meum, ne me deseras.
Quoniam hostes mei de me loquuti sunt, quiq; obseruant animam meam, unà consultarunt.
Dicunt, Deus deseruit eum, persequimini, apprehēdetis eum, nec enim erit qui eripiat.
Deus ne sis procul à me: deus mi ut me adiuues propera.
Afficiantur pudore, pereant qui uitæ meæ aduersantur: obtegātur probro & ignominia, quotquot student me malo afficere. C
At ego iugiter expectabo, & omnibus laudibus tuis adijciam.
Os meum enumerabit iustitiā tuam, quotidie salutem tuam, neq; enim [b]numerum noui.

[b]Ebr. numeros.

Veniam in fortitudinibus DOMINE deus, memor ero iustitiæ tuæ solius.
Deus tu docuisti me à puero, & usq; in præsens, admiranda facinora tua depredicabo.
Quin & in senectam usq; & canos haudquaquam deseres me, ô deus, donec prædicem brachium tuum præsenti, fortitudinem tuam omni posteritati.

Circuite Zion, cingite eam, numerate turres eius.

Adhibete animum ad propugnaculum eius, uidete ut sint celsa palatia eius, ut enarretis generationi posteræ.

[b] Alij dicunt, in sempiternum.

Nam hic est deus, deus noster est in sempiternum, ipse diriget nos ad [b] mortem usque.

Carmen filiorum Korah præfecto cantorum. XLIX.

Contemnendas esse diuitias, quibus stulta & insana hominũ opinio plurimũ tribuit, hic psalmus docet.

[a] Ebr. Etiam filij hominis, etiam filij uiri.

[b] Maxima pars sapientiæ est, diuitiarum contemptus.

[c] Ebr. Aperiam in cithara ænigma meum.

[d] Eb. In diebus mali. Propositio sub interrogatione proponitur, Non est timendum temporarium malum.

A Audite hoc omnes populi, auscultate his omnes qui orbẽ inhabitatis. *Doctrinalis est. Excedens ... & ...*

Tam plebei, [a] quàm dignitate aliqua pollẽtes, unà diues cum paupere.

Os meum [b] sapientiam loquetur, & meditatio cordis mei prudentiam.

Adcommodabo ad parabolam aurem meam, exponam [c] adhibita cithara ænigma meum. *Psal. 77. Matth. 13.*

Cur timeam in [d] aduerso tempore? iniquitas calcaneorum meorum circundaret me.

B Ex illis qui nitũtur opulentia sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Nemo fratrem suum ulla ratione redimere potest, neque deo pretium redemptionis eius persoluere.

[e] Alij lo repetẽtes per zeugma, sic legũt, Neque deus magni æstimat redemptionem animæ illorum, ut ichar uerbum sit.

[e] Nimij siquidem pretij est redimi à morte animas illorum, ut æuo uiuerent perpetuo.

Et uitam in sempiternum proferrent, sepulchrum nunquam uisuri.

Equidem uidere est, ut sapientes æque moriantur ac stulti, & stupidi intereant, & opes suas alijs relinquant.

[f] Alij legunt, Intra se cogitãt quòd domus eorum sint sempiternæ, & habitacula eorũ perpetua, extulerũt nomina sua in terris.

[g] Hoc est, celebria fecerunt, studuerunt gloriæ dum hic uiuerent.

[h] Ebr. Hæc uia illorum stultitia illorum, & posteri eorũ iuxta os illorum approbant.

[i] Mane, dies iudicij, serenum illud quum lux oritur iustis.

C Sepulchrum eorum [f] domus eorum in perpetuum, & habitacula eorum per sæcula, nomina sua [g] uocarunt in terris.

At homo in pretio non diu permanet, similis erit pecudibus quæ prorsus intereunt.

Hoc illorum [h] institutum, planè stultitia illorum est, & tamen posteri eorum quod illi dictant, approbant. Sæla.

Vt greges apud inferos collocantur, mors pascet eos, [i] mane [exorta luce] recti in eos dominabuntur, forma eorum inueterascet, fouea est eorum domicilium. *Vicissitudo rerum.*

D At deus animam meam de potestate inferorum liberabit, nam suscepit me. Sæla.

Nihil metuas quum ditatus fuerit quispiam, aut quum gloriam domus suæ auxerit.

Haud enim sumet omnia secum quum moritur, neque gloria eius eum comitabitur.

Quoniam animam suam in uita beatam dicet: & quum benefecerit ei, celebrabunt te. *Dicitur ... Luc. 12.*

Concedent isti ad nationem patrum suorum, & nunquam luce fruentur.

At homo quum sit pretiosus & nobilis, non expendit: similis ergo erit iumentis quæ prorsus intereunt.

Carmen Asaph. L. *Asaph unus ex celeberrimis cantoribus.*

Quæ sit uera pietas, quibusque rationibus possimus habere propitiũ deum, sed res per actionem forẽsem tractatur. Agitur contra hypocritas qui cultum dei in externis ponunt sine fide cordis.

[a] Iudices dicuntur dij.

[b] Terra, i. habitatores terræ.

[c] Vel, De Zion consummationem pulchritudinis resplẽdere faciet.

[d] Qui, scilicet uolunt uideri quòd me colant, aut qui deberent pij esse erga me.

[e] Ebr. Super sacrificijs.

A Deus [a] iudicum DOMINVS loquutus est, & conuocauit [b] terram, ab ortu solis usque ad occasum eius.

De [c] Zion consummatæ pulchritudinis, deus illustris emicabit.

Veniet deus noster, neque dissimulabit, ignis uorax ante ipsum [præcedet,] circa eum undique turbo uehemens.

Aduocabit cœlũ desuper & terram, ut iudicio contendat cum populo suo.

Congregate mihi [d] bonos meos, & qui mecum inierũt fœdus de [e] sacrifican-

di

di ratione.

Et annunciabunt cœli iustitiam eius, nam deus ipse iudex erit. Sæla. B

Audi [f]popule mi, nam loquar, ô Israel, nam te contestabor, ego sum deus, deus tuus.

Non reprehendam te sacrificiorum causa, holocausta enim tua iugiter sunt coram me.

[a]Non est ut accipiam de domo tua iuuencum, nec de caulis tuis hircos.

Meæ siquidem sunt omnes feræ syluarum, pecudes in mille [b]montibus.

Noui cunctas in montibus uolucres, penes me sunt animantes agrestes.

Si esuriero, non est ut tibi indicem, quum meus sit orbis, & quidquid ille [c]continet. C

Num comesturus sum carnem taurorum? & sanguinem hircorum bibiturus?

Sacrifica deo laudem, & persolue altissimo uota tua.

Premēte aduersitate, inuoca me: & quum te eripio, gloriam meam celebra.

Impio autem dicit deus, Quid tibi uis quod cōmemoras ceremonias meas? cur ore tuo fœdus meum iactas?

Quum odio habeas disciplinam, & uerba mea post te abijcias?

Si furem usquam uideris, eo [b]oblectaris, & cum adulteris est pars tua.

Os tuum addixisti malo, & lingua tua dolum concinnat. D

Sedes, & contra fratrem tuum loqueris, filium matris tuæ probro afficis.

Hæc fecisti, quumq; ego dissimulo, fingis me plane tui similem esse: discepta bo itaq; tecum, & ordine proponam ante oculos tuos.

Isthuc quæso intelligite, qui obliti estis dei: ne quū rapiā, non sit qui eripiat.

Qui laudem sacrificat, is me glorificat: & hæc est uia per quam ostendam ei salutem dei.

Carmen Dauidis præfecto cantorum, quum ad eum uenisset Nathan propheta, posteaquam ingressus fuerat ad Bathsabam. LI.

M[a]Isserere mei deus pro bonitate tua, pro ingenti misericordia tua dele scelera mea. A

Laua me plurimum ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.

Nam transgressiones meas agnosco, & peccatum meum assidue mihi obuersatur.

In te, in solum te peccaui, & malum hoc in oculis tuis admisi, propterea uere iustus agnosceris in uerbis tuis, & purus quum [b]iudicaueris.

En ego in iniquitate formatus sum, & in peccato [c]concepit me mater mea.

Ecce ueritatem diligis in intimis, & in abstruso sapiētiam mihi manifestam facis. B

Expia me hyssopo, & mundus ero: laua me, & niue ero candidior.

Fac ut audiam lætitiam & gaudium, exultent ossa quæ tu contriuisti.

Absconde faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.

Cor mundum crea mihi deus, & spiritum firmum intra me innoua.

Ne abijcias me à facie tua, nec spiritum tuum sanctum à me auferas.

Restitue mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali fulci me. C

Docebo transgressores uias tuas, & peccatores ad te conuertentur.

Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ, lingua mea resonabit cū ouatione iustitiam tuam.

Aperi domine labia mea, ut os meum laudem tuam prædicet.

Nam hostijs non delectaris, alioqui eas obtulissem: holocaustum non uis.

Sacrificia deo spiritus confractus, cor confractum & contritum deus non despicies.

Marginal notes:

[f]Qui uis esse populus meus.

[a]Non indigeo sacrificijs.

[b]Alij legunt, in montibus & boues.

[c]Ebr. Et omnis plenitudo eius.

Non delector, ergo non peto.

Sacrificia quæ grata sint domino.

[b]Alij legunt, curris cum eo.

[a]Precatio est pro peccatorū remissione, & pro spiritu dei qui cor renouat, & prauas cupiditates refrenat.

[a]Vel, beneficus esto mihi.

[b]Ebr. In iudicando te: quod quidam passiue exponunt.

[c]Nō ignoro quid Hierony. hic dicat de bom, sed uolui simpliciter reddere, nā sensus est, peccatum sibi esse congenitum, & naturam esse corruptam à conceptione.

Supra Psal. 50.

Benigne fac ex beneuolentia tua Zioni, ædifica muros Ierusalem.
Tunc delectaberis hostijs sacrificio & holocausto iustitiæ, tunc aræ tuæ uitulos imponent.

Præfecto cantorum erudiẽs [carmen] Dauidis, quum uenisset Doëg Idumæus ad Saulem, eiq; nunciasset atq; dixisset, Venit Dauid ad domum Ahimelech. LII.

Memorat peruersum animũ & studium Doeg, tum exterminiũ illius, & iustorum inde gaudium prædicit, suamq; qui deo semper nixus fuerit gratulationem promittit.
[a] Alij legunt, Quid gloriaris in malitia, o potens.
[b] Vt nouacula adhibita barbæ, aberrat, & iugulum petit.
[c] Ebr. Amasti malum pro bono.
[d] Amas cuncta uerba perditionis.

QVid [a] gloriaris, in malitia potens, bonitas dei [extat] quotidie. 1.Reg.22.
Corruptelas cogitat lingua tua, perinde ut nouacula [b] exacuata aberrans.
[c] Amas nocere potius quàm benefacere, mentiri potius quàm quod iustum est loqui. Sæla.
Amas loqui [d] quæcunq; pernitiem adferunt, lingua dolosa.
Etiam te deus dissipabit in æternum, tollet te & abradet te de tabernaculo, ac radicem tuam è terra uiuentium. Sæla.
Quod quum uidebunt iusti, timebunt, deq; illo ridebunt.
En [dicent] uirum qui non posuit deum robur suum, sed in multitudine diuitiarum suarum spem posuit, & roborauit se prauitatibus.
At ego similis oleæ frondosæ in domo dei, spem posui in bonitate dei in perpetuum.
Celebrabo te in sæculũ, quoniam fecisti: & præstolabor nomen tuum, quoniam ante bonos tuos bonum est.

Præfecto cantorum carmen erudiens Dauidis de [a] miseria. LIII.

Idem est cum argumento Psal. 14. paucis uerbis immutatis.
[a] Alij Mahala instrumentum uolũt musicum esse.

DIxit stolidus in corde suo, Non est deus, consceleratam & abominandam designarunt iniquitatem: non est, qui, quod bonum est, faciat.
Deus è cœlo prospexit super filios hominum, ut uideret num esset prudens aliquis, & qui deum quæreret.
Cuncti pariter deflexerunt, corrupti sunt, nemo est, qui, quod bonum est, faciat, ne unus quidem.
An non cognouerunt, operarij iniquitatis, qui populum meum uorant ut qui panem deuorant, deum non inuocant?
Illic pauore consternantur, ubi pauor non est, quia deus dissipat ossa obsidentis te, pudefecisti, quoniam deus auersatus est illos.
O utinam è Zione salus Israeli [contingat,] ut deus captiuitatem populi sui finiat, ut lætetur Iacob, gaudeat Israel.

Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica. Quum uenirent Ziphæi & dicerẽt Sauli, An non Dauid apud nos latitat? LIIII.

Quum in periculum maximũ proditione Ziphæorum adductus esset Dauid, opem domini implorat, eoque erat, & pro ea gratias agit.

DEus per nomen tuum saluum me fac, & uirtute tua uindica me. 1.Reg.23.& 26.
Deus audi precem meam, sermoni oris mei ausculta.
Nam alieni contra me insurrexerunt, & tyranni quærunt animam meam, non habentes ob oculos deum. Sæla.
En deus adiuuat me, dominus cum his adest qui me suffulciunt.
Rependet malum aduersarijs meis, in ueritate tua extermina eos.
Volũtarium sacrificium faciam tibi, & celebrabo nomen tuum DOMINE, quoniam [a] bonum est.
Nam ex omni adflictione eripuit me, & in hostibus meis optata uidebit oculus meus.

[a] Vel, quia bonus est.

Erudiens carmen Dauidis præfecto cantorum ad instrumenta musica. LV.

Ausculta

AVscultа deus precationi meæ, à deprecatione mea ne te subducas. A
Attende & responde mihi, querulor in prece mea & infremo.
Propter uociferationem hostium, propter diuexationem impiorum, qui mihi iniquitatem obtrudunt, & in ira mihi aduersantur.
Cor meum intra me adflictatur, & terrores mortis irruerunt in me.
Timor & tremor inciderunt in me, & horror me adobruit.
Et dixi, Vtinam essent mihi alæ ut columbę, auolarem enim, & quiescerem.
En longe profugerem, commorarer in deserto. Sæla.
Properarem ut à uento turbinoso & tempestate euaderem. B
Degluti [eos] ô domine, & finde linguas eorum, quoniam uidi uiolentiam & lites in ciuitate.
[Hæc] illam dies noctesq́ in muris eius circumeunt, intra eam iniquitas & molestia.
Corruptelæ intra eam, à plateis eius impostura & [a]dolus nunquã declinãt.
Neq; enim hostis erat, qui me probro afficiebat, alioqui tulissem: neq; extulit se contra me, qui præ se ferebat odium mei, abscondissem enim me ab illo.
Sed tu homo [b]æqualis mihi, dux meus, & notus meus. C
Mutuo enim & suauiter secreta communicabamus, in domum dei in cœtu unà ibamus.
De repente [c]mors super illos irruat, descendant uiui ad inferos, nam mala sunt in habitaculis eorum, in intimis eorum.
Ego ad deum clamabo, & DOMINVS seruabit me.
Vespere & mane & meridie precor, & importunus sum, & ipse uocẽ meam exaudiuit.
Redemit animam meam à prælio quod mihi [intẽtatur,] pacemq́ donauit, nam [b]plurimi fuerunt mecum.
Audiet deus, & adfliget eos, qui sedet ab [c]initio. Sæla.
Nam non est [spes] q́ illi mutentur, nec deum timeant. D
Iniecit ille manum in eos, quibus cum pacem [simulauerat,] & prophanauit fœdus suum.
Os habet butyro mollius, sed corde bellum [gerit,] uerba eius oleo magis lenia, quum sint stricti gladij.
Math. 6.d Luc. 12.c 1.Pet. 5.b Reijce in DOMINVM sarcinam tuam, & ipse te suffulciet, non permittet ut [f]iustus perpetuò labascat.
Tu interim, ô deus, detrudes sanguinarios istos & fraudulentos in puteum interitus, non perducent ad dimidium dies suos, ego autem spem meam in te collocabo.

Præfecto cantorũ de uexatione manipuli alienigenarum. Insigne aureolũ Dauidis, quũ eum Philistini comprehẽdissent in Gath. LVI.

MIserere mei deus, nam me homo ferè absorpsit, quotidie oppugnans me obtriuit.
Arbsorbent me hostes mei omni tempore, multi nanq; pugnant contra me ô excelse.
Quocunq; tempore timor me inuadit, ego spem meam in te colloco.
In deo laudabo uerbum eius, in deum speraui, nihil metuo quid mihi caro faciat.
Perpetuò uerba mea calumniabantur, omnes cogitationes eorum in hoc erant, ut malum mihi pararent.
Concurrunt, speculantur ipsi, & uestigia mea obseruant, quandoquidem

A perditissimis & fallacissimis hominibus, quos inter primos amicos habuerat, se in summam angustiã adductum queritur, improbitatem eorum & dolos memorat, & ultionem ipsis imprecatur. 1. Reg. 23.

[a]Alij fœnus legunt.

[b]Alij legunt, iuxta æstimationem meam dux meus, hoc est, quantum ego iudicare potui. Vel, quem rebus meis præfeci. Singularem quendam in urbe Keila alloquitur.
[c]Ebr. Decipiat illos mors.

Quidam in futuro omnia legunt.
[b]Vt Heliseus dicebat, Plures sunt nobiscum q̃ cum illis.
[c]Alij legunt, perpetuò.

Redit sermone ad insignem illum hostem fictum amicum, de quo supra, & suos complices: loquitur autem in tertia persona.

Iam seipsum alloquitur, & iustum quenq;.
[f]Alij legunt, non permittet ut unquam nutet iustus.

Alij, de columba muta longe auolante.

Orat ut è periculo præsentissimo liberetur, Saulis & assentatorũ eius dolos ac uim apud deum adcusat, &c. Psalmus 34. gratiarumactio, hic uero oratio. 1. Reg. 21. d

animæ meæ inhiant.

a Alij legunt in secunda persona, Tu o deus deijcis eos.
b Paronomasia ludit in Nod.
c Suple, scriptæ aut annotatæ sunt?

Vanitate sperant sese euasuros, at deus est qui in ira a populos deijcit.
Fugas meas tu numeratas habes, lachrymas meas repone in b lagunculã tuã, an non in c rationario tuo?
Quoties [te] inuoco, hostes mei retrocedunt, in hoc certus fio quòd tu es deus meus.

d Alij sic, Boni consulam quicquid deus immiserit mihi.

In deo laudabo d uerbum, in DOMINO laudabo sermonem.
In deum spero, non metuam quid faciat mihi homo.
Vota nuncupabo tibi ô deus, reddam laudes tibi.
Quoniam eripuisti animam meam à morte, an non & pedes meos à lapsu? ut incedam in conspectu dei in luce e uiuentium.

e In luce uitali.

Præfecto cantorum, Ne perdas. Insigne aureolum Dauidis, quum à Saule fugisset in specum. LVII.

Canit, ut defensus in specu est solo domino se committens, omne periculum euaserit, & quanto studio ob id domino gratias egerit, cum descriptione malitiæ & odij in se hostium suorum.
a In plurali dicit Ebræus, donec pertranseant corruptelæ, uel negotium prauitatum.

MIserere mei deus, miserere mei, quoniam in te confisa est anima mea, & in umbra alarum tuarum spero donec a transeat corruptela. 1.Reg.22. & 24.
Inuocabo deum excelsum, ad deum qui me perficit.
Is cœlo mittet & liberabit me opprobrio me absorbente perpetuò, mittet deus suam bonitatem & fidem suam.
Anima mea est in medio leonum, iaceo inter homines qui flammis exurũt, quorum dentes lanceæ & sagittæ sunt, & lingua gladius acutus.
Extollet te deus super cœlos, super omnem terram gloriam tuam.

b Vel, depressit quisque animam meam.

Rete pararunt gressibus meis, b incuruata est anima mea, foderunt ante me foueam, & inciderunt in eam. Sæla.
Paratum est cor meum ô deus, paratum est cor meum, cantabo & psallam.

c Gloria quidam pro lingua exponit, q. sermone præcipua hominis dignitas constet.

Expergiscere ô c gloria mea, expergiscere nablũ & cithara, mature surgam. Iohan.2.6
Celebrabo te in populis ô domine, canam te in nationibus.
Quoniam bonitas tua ingens est, ad cœlos usque [pertingit,] & fides tua ad æthera usque.
Extolle te deus super cœlos, & super omnem terram gloria tua.

Præfecto cantorum, Ne perdas. Insigne aureolũ Dauidis. LVIII.

Partim criminatio est Saulis & aulicorum eius qui non seruabant iustitiam: & simul imprecatio, ut deus eos perdat, qui toti in hoc erant ut pij opprimerentur, quorum ultione prædicat iustos mire exhilarandos. Competit hæc inuectiua in iudices malos, rabulas forenses, principes malos, adulatores aulicos. Consolatur oppressos, ut sciant se uindicem habituros deum.
a Per manipulum consessum iudicum intelligit, sed malorum, furum & nebulonum, quales erant Saul & sui.
b Quidam regulum legunt.
c Modum precandi habẽt hæc, sed magis sunt prædictiões aut uaticinia pœnarum, quæ impijs certo euenient.
d Obscurus est hic uersus, ideo uarie interpretatus: alij legunt Siroth pro ollis, sic, Antequam ollæ uestræ à subiectis spinis calorem sentiunt, ut crudum, sic æstuãti indignatione subito corripiat eos. Quocunque uero modo legas, prædicit impios celerrime perdendos esse antequam eorum peruersitas adolescat et consummatur.

NVm uere, ô a manipule, quod iustum est pronunciatis, rectè iudicatis mortalibus? 1.Reg.26. Per interrogationem urget [illegible]
Quin potius iniquitates in corde cõcinnatis in terra, uiolentiam manus uestræ appendunt. Consilia.
Abalienati sunt impij isti ab eo quod uuluam egressi sunt, errant iam inde quod è uentre prodierunt, loquentes mendacium.
Virus est illis ut uirus serpentis, ut b aspidis surdæ, auremque suam obturãtis.
Ne cogatur audire uocem incantantium, incantatoris inquam artibus magicis præstantis.
c Contere ô deus, dentes oris istorum, maxillares dentes iuuenum istorum leonum contunde ô DOMINE.
Liqueant ceu aquæ quæ dilabuntur, ut cui tenso arcu sagittæ diffringũtur.
Instar limacis colliquescentis diffluant, uelut abortiuum mulieris, quod solem nunquam aspexit.
Priusquam spinæ uestræ in d rhamnum adolescant, repente uiuos sicut acerrimo furore tollat eos turbo. Apostropha ad impios, [illegible]
Lætabitur iustus quum uiderit ultionem, pedes suos in sanguine impij lauabit.
Et dicet homo, Certe iustum manet suus fructus, certe est deus iudicans in terra.

Præfecto

Præfecto cantorum, Ne perdas. Insigne aureolum Dauidis, quum mi
1.Reg.19. ſiſſet Saul ad obſeruandum domum eius, ut eum occideret. LIX.

ERipe me ab inimicis meis deus meus, ab ijs qui contra me inſurgũt pro A
tege me.

Opẽ contra hoſtes implorat, ſuam laſtas innocentiam, mores illorũ deſcribit, & ultionem prædicit.

Eripe me ab his qui ſcelerate agunt, & à uiris ſanguinarijs ſerua me.
Nam ecce animæ meæ inſidiantur, conſpirãt aduerſum me feroces: non ob
iniquitatem meam, nec ob peccatum meum, ô DOMINE.
Nulla [a]iniquitate mea [adducti] adcurrunt, inſtruxerũt ſeſe, exurge ergo ut
mihi ſuccurras, & reſpice.

[a] Eb. In non iniquitate currunt.

Et tu ô DOMINE deus exercituũ, deus Iſraelis, euigila, ut uiſites omnes gen- B
tes, neq; miſericordem te exhibeas omnibus ſcelerate præuaricantibus.
Sæla.
Reuertuntur ad ueſperam, fremunt ut canes, & urbem circuncurſant.
Ecce loquuntur ore ſuo, & gladij ſunt in labijs eorum, nam quis audit?
At tu ô DOMINE ridebis eos, cum ſanna cunctas gentes excipies.
Robur illius ad te obſeruabo, nam deus uice arcis ſublimis eſt mihi.
Bonitas tua ô deus meus anteuertat me, fac deus [optata] in hoſtibus meis C
uideam.
Ne [ſubito] interimas illos, ne fortè obliuiſcatur populus meus, redde eos
uagos in populo tuo, & deijce eos, protector noſter DOMINE.
Propter peccatum oris eorum, & ob ſermonem labiorũ ipſorum, in ſuper-
bia ſua capiantur, ob periurium & mendacium quod loquuntur.
Conſume in furore, cõſume ut non ſint, ut ſciant q; deus in Iacob, & uſq; ad
fines terræ dominetur. Sæla.
Ad ueſperam reuertuntur, fremunt ut canes, & urbem circuncurſant. D
Hi ipſi pro cibo uagabuntur, nec ſatiati cubabunt.
Ego autem cãtabo fortitudinem tuam, mane ouabo de bonitate tua, q; arx
ſublimis mihi fueris: & dum premeret aduerſitas, perfugium.
O robur meum tibi canam, quoniam deus arx ſublimis mihi eſt, & deus bo
nitatis meæ.

Præfecto cantorũ ſuper roſa [a]teſtimonij, inſigne aureum Dauidis ad
2.Reg.8.&10. 1.Par.18. docendum. Dum bellum gereret contra eam partem Syriæ, quę Me
ſopotamia uocatur: & contra Syriæ partem, quæ uocata eſt Zoba.
Quum Ioab reuerſus [*]percuſſiſſet Edomitarum in ualle ſalis duode
cim millia. LX.

[a] Alij pro teſtimonio legũt monilis, decoris pulchritudinis.

[*] Alij, quum incenderet.

Pulit deus aliquando populum ſuũ ob peccata, at conuerſus rurſus, uere ſe uicibus liberat.

DEus repuleras nos, diſieceras nos, iratus eras, at redhibebas rurſus te
nobis placatum.

Gratiarum actio eſt pro uictoria quam contulit ei dominus cõtra fortiſſimos hoſtes Syros.

Concuſſeras terram, & diruperas eam, cura fracturas eius, uacillat enim.
[b]Dura feciſti experiri populum tuum, potum dediſti nobis uinum letale.
At ſuſtuliſti rurſus timentibus te ſignum ut [c]triumpharent, idq; propter ue
ritatem. Sæla.

[b] Ebr. Feciſti uidere populum dura.
[c] Eb. Vt ſeſe rurſus erigerent.

Vt eripiantur dilecti tui, ſerua dextera tua & exaudi me.
Deus loquutus eſt in ſanctuario ſuo, lætabor, diuidam Sichem, & uallem
Succoth dimetiar.
Meus eſt Galaad, & meus eſt Manaſſes: Ephraim [b]robur capitis mei, Iuda
legiſlator meus.

[b] Id eſt, firmamentum regni.

Moab lebes ablutionis meæ. Super Edom proijciam calceamentũ meum,
ambi [c]ô Paleſtina amicitiam meam.

[c] Alij legunt, iubila: uel, cũ plauſu ueni ad me.

Apoſtropha ad Paleſtinã, quæ tum deuicta erat.

Quis ducet me in ciuitatem munitam? quis me uſq; in Edom deducet?
An non tu ô deus qui nos repuleras, & tu deus qui non egrediebaris cum

exercitibus nostris?

Fer nobis auxilium in angustia, nam hominum auxilium inane est.
In deo fortiter faciemus, & ipse conculcabit hostes nostros.

Præfecto cantorum ad instrumenta musica [carmen] Dauidis. LXI.

Oratio est qua petit liberari à grauibus periculis, & se gratū fore pollicetur.

AVdi deus clamorem meum, orationi meæ ausculta.
Ab extremo terræ ad te clamabo, dum cor meum ferè exanimatū est, in rupem altiorem, q̄ in eam possim conscendere, subduc me.
Tu enim es asylum meum, turris prævalida, qua ab hoste [seruor.]
Habitem in tētorio tuo perpetuò, tutus agam in latibulo alarū tuarū. Sæla.
Tu eñi deus exaudisti uota mea, dedisti hæreditatē timentibus nomen tuū.
Dies diebus regis adijcies, annos eius in multa sæcula produces.
Sedebit corā deo in sæculū, bonitatem & ueritatē para quæ eum custodiāt.
Sic psallā nomini tuo in perpetuū, ut persoluā uota mea per singulos dies.

Præfecto cantorum pro Ieduthun, oda Dauidis. LXII.

Docet sui exemplo uni deo, non illis mortalibus uel mortaliū uiribus uel copijs fidere, studiorū humanorum peruersitatē & uanitatem, cum illorum quæ illam manet diuinitus, exponit.

VTique ad deum silens respicit anima mea, ab ipso salus mea.
Vtique ipse est petra mea & salus mea, ipse arx sublimis mea, ideo nō labascam admodum grauiter.
Quousque insidias struitis quibusuis? uos omnes interficiemini, perinde ut paries inclinatus, & maceria impulsa.
Vtique ne ipse exaltetur consultant ut impellatur, diligunt mendacium, ore suo bene precantur, corde deuouent. Sæla.
Veruntamen respice ad deum silens, ô anima mea, nam ab ipso [pendet] spes mea.
Vtique ipse est petra mea, & salus mea, arx mea, non nutabo.
A deo [pendet] salus mea & gloria mea, petra fortitudinis meæ, refugium meum in deo est.
Collocate spem in eum omni tempore ô populi, effundite ante cōspectum eius cor uestrum, deus refugium nobis. Sæla.
Veruntamen filij [a]hominum uani sunt, mendaces filij uiri, si simul ponātur in bilance, ipsa uanitate leuiores erunt.
Ne collocetis spem in iniuria [b]& rapina, nolite uos dedere uanitati: opes si affluunt, ne cor apponatis.
[c]Semel atque iterum loquutus est deus, idque audiui deo esse robur.
Quod & tibi domine bonitas adest, quòd tu repēdis cuique iuxta opus suum. Matth.16.d Iohan.5.b 1.Cor.3.b Gal.6.b

[a]Filij hominum, plebei sunt, infimæ sortis. Filij uiri principes, optimates, præstantes.
[b]Hoc est, opibus, rapina & ui partis.
[c]Aug. semel, exponit pro firmiter, inconcusse: licet, inquit, pro uno uerbo etiam intelligi possit.

Psalmus Dauidis quum esset in deserto Iuda. LXIII. Videtur de deserto Ziph intelligi.

Ferè idem cum argumēto 42. psalmi. Exul David magnum habet desiderium ad sacrū cœtum, quo astutiis peritis restituitur à deo. 1.Reg.23.26. Vel 2.Reg.17.

DEus [a]deus meus tu, summo diluculo te quæro: te sitit anima mea, te concupiscit caro mea, in hac terra torrida & siticulosa, cui desunt aquæ.
Sic ut te contēpler in sanctuario tuo, ut uideam uirtutē tuam et gloriā tuam.
Nam bonitas tua ipsa uita optabilior est, labijs meis te laudabo.
Sic benedicam te in uita mea, in nomine tuo attollo manus meas.
Tanquam adipe & pinguedine satiabitur anima mea, unde ouabunt labia mea, laudabit os meum.
Simul atque tui memor fuero in lecto meo, de te meditatus fuero in uigilijs nocturnis.
Tu etenim es qui mihi fers auxilium, & in umbra alarum tuarum ouabo.
Tibi adhæsit anima mea, dextera tua me suffulcit.
Isti qui animam meam deuastare quærunt, subibunt infima terræ.
Adigent eos in [b]aciem gladij, sors uulpibus erunt.
Rex autem in deo lætabitur, gloriabitur quisquis per ipsum iurauerit, nam os illorum, qui mendacium loquuntur, obstruetur.

[a]Deus fortis meus.
[b]Ebr. in manus gladij.

Præfecto

Præfecto cantorum oda Dauidis. LXIIII.

Precatio est contra delatores & sycophantas, quorum ingeniū describit, & ultionem prædicat.

AVdi deus uocem meam in querimonia mea, serua uitam meam ab hostis formidine.

Absconde me à consilio malorum, & à tumultu operantium iniquitatem.

Qui linguam suam instar gladij exacuūt, & ceu tenso arcu amara uerba pro sagittis eiaculantur.

Vt in absconditis innocentem feriant, subito feriant eum, nec quicquam [a]metuant.

[a] Quia non est apud ipsos religio. Timor enim dei religio est.

Corroborant se in re mala, commentantur inter se de abscondēdis laqueis, dicunt enim, Quis uidebit eos?

Vestigant malitias, peruestigatam uestigationem abscondunt quisq; in intimo, cordeq; profundo.

Deus sagitta illos subito feriet, qua plagis adficientur.

Prosternentq; super se linguam suam, quicunq; aspexerint eos stupefacti facessent.

Videbunt [id] cuncti mortales, & narrabūt opus dei, & opera eius prudenter expendent.

Lætabitur iustus in DOMINO, & se fidei illius cōmittet, & omnes recti corde gloriabuntur.

Præfecto cantorum psalmus Dauidis & canticum. LXV.

Gratiarumactio est, continet laudes diuinas ob præstita beneficia populo, quem antea fuerat penuria rerum ob peccata. 2. Sam. 21.

TIbi ô [a]deus silentium laus in Zion, tibi persoluetur uotum.

Tu exaudis precem, [hinc] omnis caro ad te uenit.

Ratio iniquitatum superarat [*]nos, tu uero trāsgressiones nostras expiasti.

Beatus quem tu elegeris, quem tibi adhibueris, habitabit ille in atrijs tuis, saciabitur bonis domus tuæ, & [b]sacris templi tui.

[a] Alij legunt, expectatio: uel, te manet laus, tibi competit laus.
[*] Ebr. Me.
[b] Vel, in sanctuario templi tui.

Laudat deū, & uirtutes eius prædicat.

Terribilia in iustitia respondebas nobis, ô deus salus nostra, ô asylum omnium finium terræ, quiq; remoti in mari degunt.

Qui montes uirtute sua firmat, accinctus potentia.

Qui compescit strepitū marium, strepitum undarum eorum, & fremitum populorum.

Et timebunt à signis tuis, quicunq; extremos fines inhabitāt: facis ouare exitus matutini & uespertini [temporis.]

[c]Visitasti terram, & irrigasti eam, ditasti eam ampliter, riuus dei aquis exuberat: tu paras [d]eis frumentum, quandoquidem sic illam instruis.

Irrigas liras [e]eius, & quiescere facis sulcos eius: facis eam guttis colliquescere, & germen eius feliciter prouenire facis.

Coronas annum tuis [f]bonis, & [g]uehicula tua stillant pinguedinem.

Stillant [pinguedine] speciosa pascua deserti, collesq; [h]exultatione accinguntur.

Vestientur campi gregibus, & ualles amicientur frumento, iubilabunt atq; canent.

[c] Alij legunt, Tu fecisti eam crepare: alij, fecisti eam desiderare.
[d] Eis, scilicet hominibus.
[e] Alij. compluc: alij. frange: alij. demitte.
[f] Vel, bonitate tua.
[g] Alij nubes legūt, alij semitas. Sed nubes dicūtur uehicula dei, q. ijs nobis deus ubertatem inferat, et quasi plaustris aduehat.
[h] Hoc est, gaudent undiq; fructuum copia.

Præfecto cantorum canticum psalmi. LXVI.

Exordium cum propositione.

Gratiarumactio est, qua commemorat beneficia dei, qui ex maximis periculis grauissimorū hostium in statum tranquilliorem & feliciorem reduxerit.

IVbilate deo [a]omnis terra. Canite gloriam nominis eius, reddite gloriam laudi eius. A

Dicite deo, Quàm suspiciendus es in operibus tuis, ob amplitudinem uirtutis tuæ supplices [b]tibi erunt (licet falsò) hostes tui.

Te adorabunt omnes [habitatores] terræ, & psallent tibi, psallent nomini tuo. Sæla.

Huc agite, contemplamini opera dei, quàm [c]stupenda sint eius cōsilia super filios hominum.

[a] Synthesis cum synecdoche.
[b] Mendaciter & fucate se subijcient tibi, potentia tua coacti, ut faciunt hypocritæ.
[c] Alij, quàm tremendum facinus.

B Mutat mare in aridam, facit ut pedibus flumen transeant, ibi in eo læta-
bamur.

[e] Alij, seculo imperat uel orbi, mundo.

Virtute sua [e]ab æterno imperat, oculi eius gentes contemplantur, defecto- [illegible]
res haudquaquam sese exaltabunt. Sæla.

Prædicate ô populi deum nostrum, & efficite ut audiatur uox laudis eius. [illegible]

Hic est qui animam nostram seruauit in uita, nec permisit uacillare pedes
nostros.

Etiam si explores nos ô deus, & excoquas nos ut argentum excoquitur.

[e] Alij arce angusta exponunt.

C Inducas [e]nos in laqueum, catenam ponas in lumbis nostris.

Pateris ut homines super capita nostra inequitent, ueniamus in ignem & a-
quam, educis tamen nos in refrigerium.

Ingrediar ergo domum tuam cum holocaustis, uota mea tibi persoluam. Gratias agit.

[f] Nuncupando scilicet uota.

Quæ effecerunt ut aperirem [f]labia mea, & ut loqueretur os meum quum
essem in angustijs.

[g] Medullatorum.

[h] Facio pro sacrifico. Quum faciam uitula pro frugibus.

Holocausta [g]pinguia offeram tibi, cum incenso arietum, [h]faciam bobus &
hircis. Sæla.

D Venite, audite quotquot deum timetis, narrabo quæ nam animæ meæ fe- In persona [illegible] loquitur.
cerit.

[i] Exaltatur deus, quũ ipsum inuocamus in necessitate, & ad ipsum solũ accurrimus ut opem ferat. Hæc gloria dei est.

Ad ipsum ore meo clamaui, & sub lingua mea [i]exaltatus est.

Si iniquitatem respexissem in corde meo, non exaudijsset dominus.

Iam autem exaudiuit deus, & uocem precationis meæ attendit.

[k] Repetitur besir per zeugma.

Laudandus deus, qui nec precem meam repulit, nec bonitatem suam à me
[k]subduxit.

Præfecto cantorum psalmus & carmen ad instrumẽta musica. LXVII.

Orat totius populi nomine, ut regnum dei quàm latissime inter ipsos propagetur, imò per uniuersum mundũ.

DEus misereatur nostri, benedicat nobis, atque illustret inter nos lumen
uultus sui. Sæla.

[a] Via, institutum, ratio uiuẽdi, disciplina, religio.

Vt cognoscatur in terra [a]uia tua, in omnibus gentibus salus tua.

Celebrent te populi ô deus, celebrent te populi uniuersi.

[b] Alij, iudices.

Gaudeant nationes & ouent, quod ius [b]reddas ex æquitate populis, & na-
tiones in terra deducas. Sæla.

Celebrent te ô deus populi, celebrent te populi uniuersi.

Terra uero reddat prouẽtum suum, & benedicat nobis deus, deus inquam
noster.

Benedicat nobis deus, & metuant eum quicũque ad fines orbis usque habitãt.

Præfecto cantorum psalmus & canticum Dauidis. LXVIII.

Gratiarũ actio pro uictorijs quas cõtulit Dauidi contra hostes potentissimos & ferocissimos.

SImul atque exurrexerit deus, inimici eius dispergũtur, & fugiunt à conspe- Num. 10.
ctu eius qui ipsum odio habent.

Quemadmodum dispellitur fumus, tu dispelles [eos:] & sicut cera collique
scit ab igne, sic dispereunt impij à conspectu dei.

Iusti autem coram deo gaudent & lætantur, & præ gaudio gestiunt.

[a] Alij legunt, in Ia nomen eius, hoc est, nomen eius est Ia, id est, existens uel dominus, ut alij uolunt.

Cantate deo, psallite nomini eius: munite uiam ei qui supremo cœlo inequi
tat, in [a]Ia nomine eius, exultate coram illo.

Pater est pupillorum, & causam agit uiduarum, deus in habitaculo sanctita- Deut. 10.
tis suæ.

[b] Ebr. Qui facit habitare unicos in domo.

Deus qui orbis [b]restituit familiam, educit qui uincti tenentur catenis, deser-
tores autem terram torridam inhabitabunt.

Deus quum tu ante populum tuum progredereris, quum incederes per de- Exod. 14.
sertum. Sæla.

[c] Alij legunt, à deo illo Sinai, et intelligitur uerbũ aliquod, con tremuit, uel tale aliquod.

Terra mouebat, & cœli destillabant coram deo, [c]iste Sinai, à deo, deo in- Exod. 19.
quam Israelis.

Ex munificentia ô deus, [e]pluuiam destillabas hæreditati tuæ, & laborantem confirmabas. B

Vt in [e]ea habitaret [f]grex tuus, præparasti pro bonitate tua [g]pauperi ô deus.

Dominus dabat uerbum annunciatricibus magni exercitus.

Sub persona canentium mulierum celebrat uictoriam, fugam hostium, & uirtutem dei.

Reges [h]ingentibus copijs instructi, fugerunt, fugerunt inquam, qui domi desidebant diuident spolia.

Etiamsi [hactenus] habitastis inter [i]ollas, [eritis posthac ut] pennę columbæ [k]argento obductæ: cuius alæ fuluæ sunt auro purissimo.

Quum dissiparet omnipotens [l]in ea reges, cādescebat ueluti nix in [m]Zalmon.

Mons dei [est] mons [n]Basan, mons qui caseis [abundat,] mons Basan.

*Quare inuidetis uos montes (quātumuis cliuosi) monti huic, quū deo uolupe sit habitare in eo? Quin [hunc] perpetuò inhabitabit DOMINVS.

2 Reg. 6.

[o]Equitatus dei [habet] bis dena millia, multa millia [angelorum:] dominus inter eos [sicut] in Sinai, in [p]sanctuario.

Ephes. 4. b

Ascendisti in altum, cepisti [q]captiuitatem, accepisti dona in hominibus, etiam, defectores, ut habitet dominus deus. C

Laudandus DOMINVS, qui nos quotidie cumulat [beneficijs,] deus [r]salutis nostræ. Sæla.

Deus noster, deus ad [r]salutes, & DOMINO deo exitus mortis.

Vt deus est benefices in suos, ita poēs in hostes.

Verūtamen uulnerat deus caput hostium suorum, uerticem capillatum eorum qui in delictis ambulant.

Dixerat dominus, [s]Restituam [meos, uelut olim] ex Basan, restituam [ut olim] ex profundis maris.

Hactenus confi[...] domi[...], tum describit pompam triumphalem.

Propterea pes tuus, & lingua canum tuorū sanguine rubet ab inimicis, ab [t]ipso.

[u]Viderūt incessus tuos ô deus, incessus dei mei regisq́ mei, qui est in sanctuario.

*Præcedunt cantores, post [hos] ludentes musicis instrumentis, in medio puellæ tympana [pulsantes.]

Vos qui estis de †uena Israelis, in cœtibus laudate dominum deum.

Celebrat quatuor tribus, quarum uirtus maxime conspicua fuit in illo prælio.

Orat ut exteri reges & populi, hactenus à religione Iudaica alieni, iam afferant munera. Respicit ad regnū Christi.

Ibi Beniamin paruulus, qui potestate inter eos fungitur: principes Iuda [y]lapis illorum, principes Sebulon, principes Naphtali. D

*Mandauit deus tuus robur tuum, robora ô deus quod fecisti nobis.

A templo [z]tuo Hierosolymis, tibi offerant reges munera.

Increpa cœtum hastatorum, cœtum ualidorum, cum uitulis populorum qui sese †contumaces præbent, ut cum fragmentis argenti [ueniant,] dissipa gentes, quibus bella cordi sunt.

Venient optimates ex Aegypto, Aethiopia celeriter manus suas deo protendet.

Regna terræ cantate deo, psallite domino. Sæla.

Equitanti super cœlos cœlorum ab initio, en edit uocem suam, uocem præualidam.

Tribuite deo fortitudinem, cuius magnificentia est super Israelem, cuius fortitudo est in æthere.

Tremēdus es ô deus de *sanctuarijs tuis, deus Israelis ipse dat robur populo, laudandus deus.

Fecisti forsan uernalib. cantatus.

Præfecto cantorum super lilijs [carmen] Dauidis. LXIX.

[e]Eb. Pluuiam munificentiorū eleuabas.
[e]In ea, scilicet terra promissa, uel in Ierusalem, uel in hæreditate, id est in populo tuo: sed melius in terra.
[f]Alij, armentum tuum, fera tua: cœtus alij, aut congregatio.
[g]Paupi uel misero, scilicet populo.
[h]Ebr. Reges exercituum.
[i]Alij, inter ripas uel limites.
[k]Versus hic obscurus est, coactus ergo sum addere quędā uerba, ut sensum aliquem redderem, & similitudinis uim exprimerē, ex summa miseria in summā felicitatem uenientis.
[l]Alij Ba exponunt propter eam, in ea scilicet terra.
[m]Mons Zalmon dicitur hybernis niuibus semper albere.
[n]Mons Zion est mons dei, qui est, ut mons Basan, pinguis scilicet et fertilissimus. Vel, mons Basan est mons dei, mons in iuga assurgens, mons Basan: uel mons gibbosus. Augustinus legit mons incaseatus, Hieronymus coagulatus. Pro Basan propriæ alij legunt pinguis.
*Apostropha est ad mōtes, id est reges hostes. Legunt quidam, Cur saltatis montes? monti huic caseis abundanti?
[o]Alij currus legunt: ostendit unde fuerit uictoria.
[p]Vel, in sacrario.
[q]Captiuitas sunt homines captiui.
[r]Vel, deus seruator noster, aut salus nostra: uel, deus salutarium, ut quidam uolūt: uel salutum, si ita liceat, à quo nihil nisi salutē percipimus.
[s]Videtur similitudo esse, restituam ut olim Nume. 21. & Exod. 14. Alij legunt, auertam ex Basan hostes Syros cum alijs.
[t]Ab ipso, scilicet deo trucidatur, uel ab hostibus & ipso duce effluxo, effuso.
[u]Viderunt potest etiam legi impersonaliter, Do sach man.
[x] Scharim alij pro principibus exponunt, sed est iamen.
†Hoc est, qui emanauistis ut è fonte ex Iacob, periphrasis est Iudæorum.
[y]Lapis pro robore: uel collectiō cœtus, fuerunt tribus istæ effusæ ut lapides.
*Apostropha est ad populum, docens unde sit uirtus tanta, & mox iterū uertit sermonem ad deum, rogans, ut hoc beneficium constans sit & perpetuum.
[z]Vel sic, Plus q̄ in templo offerāt reges tibi munera, quod sub Christo factum.
† Vel, qui auide currunt.

*Vel, de sanctuario tuo, plurale pro singulari.

Argumentum idem est cum argumento 35 Psalmi.
[a] Hoc est, eò ueni, ut de uita pericliter.
[b] Hæreo, non neutrū est Ebræis, sed hæreo nō satis exprimit uim Ebraicæ uocis.
[c] Vel, alueum.
[d] Vel, laboraui.
[e] Qui expectant auxiliū, suspiciunt sæpe ad eum in quem sperant, aut quem expectant.

A Seruato me deus, quoniam penetrarunt [a] aquæ ad animam usque. Dauid typus Christi.
[b] Demersus sum in [c] limum profundissimum, in quo non est fundum: decidi in profundissimas aquas, & undæ obruunt me.
[d] Delassatus sum uociferando, aridum factum est guttur meum: defecerunt oculi mei, [e] suspiciendo ad deum meum.
Qui me immerito odio prosequuntur, plures sunt quàm capilli capitis mei: præualuerunt qui absque causa me obterunt, inimici mei, ut quæ non rapui, rependere cogar.
Tu nosti ô deus quæ per ignorantiam admisi, & delicta mea te haudquaquam latent.
Ne [f] pudefiant in me ô DOMINE deus exercituū qui te expectāt, ne ignominia afficiantur in me ô Deus Israelis qui te studiose quærunt.
Nam tui causa hoc opprobrium fero, faciem meam ignominia obtexit.
B Alienus factus sum fratribus meis, extraneus filijs matris meæ.
[g] Aemulatio enim pro domo tua exedit me, & [h] probra eorum qui te probro afficiunt, in me reciderunt. Iohan. 2.
[Si quando] fletu & ieiunio adfligebam [i] me, idipsum quoque probro mihi uertebatur. Roma. 15.
Sacco me pro ueste inuoluebam, sic quoque fabula illis fiebam.
De me fabulantur qui desident in porta, & carmina [canunt] qui siceram bibunt.
* At ego precem [k] meā ad te ô DOMINE, si quādo tempus sit ô deus, quo ob multam bonitatem tuam propitium te exhibeas, annue mihi pro fide tua qua opem ferre soles.
Eripe me è luto ne demergar, [fac] eripiar ab his qui me odio prosequuntur, & ab aquis profundis.
Ne me adobruant undæ aquarum, néue deglutiat uorago, neque super me os suum puteus claudat.
C Annue mihi ô DOMINE, quandoquidem benigna est bonitas tua: respice ad me iuxta multitudinem miserationum tuarum.
Et ne faciem tuam à seruo tuo abscondas, nam adfligor, propera, annue mihi.
Accedito propius ad animam meam ut eam adseras, libera me propter inimicos meos.
Tu nosti quid feram opprobrij, quid pudoris, quid ignominiæ, coram te sunt qui me infestant.
Opprobrium frangit cor meum, adflictor, & expecto si quis mei causa circumcursitet, sed nemo erat: consolatores, nec inueni.
Et dederunt in cibo meo † fel: & quum sitirem, potarunt me aceto. Math. 27.
Sit illis [l] mensa sua laqueus: & ubi [m] pacem sperant, illic impingant.
Obtenebrentur [n] oculi eorum ne uideant, & lumbos eorum fac semper labascere.
Effunde super eos furorem tuum, & æstus iræ tuæ apprehendat illos.
Palatium eorum desolatum reddatur, nec sit qui tabernacula eorum inhabitet. Act. 1.
Nam eum quem tu percussisti, persequuntur, & ad dolorem uulneratorum tuorum [o] admetiuntur.
D Fac ut illis iniquitas iniquitati accumuletur, nec unquam ueniant in iustitiam tuam.
Deleantur de libro uiuentium, & inter iustos non scribantur.

[f] Causam suam communē facit cum omnibus pijs. Si me qui à te pendeo non exaudis, cæteri quoque omnes in te sperantes pudefient. Pudefit, qui repulsam patitur dum rogat.
[g] Aemulatio, zelus, ingens studium, quod gero pro gloria tua.
[h] Hoc est, probra quæ impij in te eiaculantur, me urūt probra quibus te afficiunt, me tā male habent, ac si in me iacta fuissent.
[i] Ebr. Animam meam, hoc est meipsum, uel corpus meum. Nam anima Ebræis sæpe pro corpore ponitur.
[k] Supple effundo.
* Ebraica uerba aliter habent, sed sensus est integer.
[l] Mēsa pro omnigena uoluptate, unde uoluptatem sperant, in eo capiantur.
[m] Schelomim uarie interpretantur.
[n] Adimatur eis omne iudiciū rationis, & agendi uires.
[o] Alij legunt, gloriantur.

Me uero, quandoquidē adflictus sum & dolens, salus tua protegat ô deus.
Laudabo nomen dei cum cantico, & extollam illud celebri laude.
Gratius id erit DOMINO, quàm si bouem [offeram] aut uitulū, cornua producentem & ungulas.
Videbunt [hæc] [p]mansueti, & gaudebunt: [q]qui sedulo quæritis deum, & uiuet cor uestrum.
Nam audit inopes DOMINVS, & uinctos suos minime spernit.
Laudent eum cœli & terra, maria, & quidquid reptat in illis.
Nam seruabit deus Zionem, & urbes Iuda instaurabit: ibi habitabunt, [terramq́] istam hæreditario possidebunt.
Posteri seruorum eius in hæreditatem illam accipient: quicunq; diligūt nomen eius, in illa habebunt sedem suam.

[p]Vel, adflicti.
[q]Videbitis, ad posterius membrum repetendum est, nam crebræ sunt mutationes personarum.

Præfecto cantorum Dauidis ad commemorandum. LXX.

Eadem habentur psalmo 35. & 40. 2. Reg 15.

Celerem opem sibi orat, ultionem hostibus, gaudium ex sua salute sanctis, gratumq́ se fore pollicetur. Argumento cohærere uidetur cum sequenti.

DEus ut me liberes, Domine ut me adiuues propera.
Pudore & probro afficiantur, qui uitæ meæ insidiātur: agantur retro, & ignominiæ pateant, qui malis meis delectantur.
Repellantur eo q; me pudefacere conantur, qui dicunt, Hæhæ, hæhæ.
Exultent & lætentur in te quicunq; te sedulo quærunt: & qui amāt salutem tuam, dicant iugiter, Magnificetur deus.
Ego ô deus adflictus sum & inops, propera ad me, adiutor & ereptor meus tu es, DOMINE ne moreris.

LXXI.

A Argumenti communis est hic psalmus, opem contra hostes orat à domino.
[a]Hoc est, ne sinas ut frustrer spe mea.

IN te DOMINE speraui, ne sinas ut unquam [a]pudefiam.
Pro tua iustitia erue me, & libera me: inclina ad me aurem tuam, & me serua to.
Sis mihi uice robustissimæ rupis, ad quam iugiter confugiam, cōstituisti ut me seruares, nam petra mea & arx mea tu es.
Eripe me ô deus meus de manu impij, de uola peruersi & uiolenti.
Quoniam tu es à quo pendeo, DOMINE deus tu is es quo à puero nitor.
Te nitor ab utero, ex uisceribus matris meæ tu es extractor meus, de te laus mea iugiter.
Factus sum ceu portentum multis, at tu asylum meum es prævalidum. B
Replebitur os meum laude tua, quotidie magnificentia tua.
Ne abijcias me tempore senectutis, quum defecerit robur meum, ne me deseras.
Quoniam hostes mei de me loquuti sunt, quiq; obseruant animam meam, unà consultarunt.
Dicunt, Deus deseruit eum, persequimini, apprehēdetis eum, nec enim erit qui eripiat.
Deus ne sis procul à me: deus mi ut me adiuues propera.
Afficiantur pudore, pereant qui uitæ meæ aduersantur: obtegātur probro C & ignominia, quotquot student me malo afficere.
At ego iugiter expectabo, & omnibus laudibus tuis adijciam.
Os meum enumerabit iustitiā tuam, quotidie salutem tuam, neq; enim [b]numerum noui.
Veniam in fortitudinibus DOMINE deus, memor ero iustitiæ tuæ solius.
Deus tu docuisti me à puero, & usq; in præsens, admiranda facinora tua de prædicabo.
Quin & in senectam usq; & canos haudquaquam deseres me, ô deus, donec prædicem brachium tuum præsenti, fortitudinem tuam omni posteritati.

[b]Ebr. numeros.

B Et iustitiam tuam ô deus in altum efferam, qui tam ingentia patrasti: quis tibi ô deus conferendus?

Qui fecisti [c]experiri me adflictiones multas & malas, rursum cõuersus uitæ me restitues, & ex abyssis terræ rursum subduces me.

[c]Ebr. Qui fecisti me uidere, uel ostendisti.

Augebis dignitatem meam, & rursum me consolaberis.

Et ego quoque celebrabo te instrumento meo, nablo uidelicet, fidem tuam deus meus, psallam tibi cithara, ô sancte Israelis.

Ouabunt labia mea quum canam tibi, & anima mea quam redemisti.

Quin & lingua mea quotidie de tua iustitia loquetur, quum pudore & probro affecti fuerint quicunque malo me afficere student.

Solomoni uel Solomonis. LXXII.

Orat aduenire regnũ dei per Christum, & uaticinatur de regni huius amplitudine, æquitate, felicitate, & diuturnitate: omnia autem sub typo regni Solomonici.

Author incertus est, uidetur autem Dauidis esse futuris negotijs prospicientis. Compositum carmen in persona populi fidelis, qui faustißima quæque regi suo Solomoni imprecatur. Per tropologiam ad respub. & bonum magistratum adcõmodari potest: præscribitur enim forma pijs principibus.

A DA deus regi [a]iudicia tua, & iustitiam tuam filio regis.

Vt ius dicat populo tuo ex iustitia, & adflictis tuis in iudicio.

Ferant montes pacem populo, & colles iustitiam.

Vindicabit adflictos in populo, seruabit pauperes, & uiolentum calumniatorem contundet.

[b]Timebunt te dum sol & luna lucebunt, in omne æuum.

B Descendat ceu pluuia super desectum [pratum,] ut guttæ imbris sensim irrigantis terram.

Floreant ipso [c]regnante iusti, [d]multaque pax sit, donec luna desierit.

Imperitet à mari ad mare usque, & à flumine usque ad terminos terræ.

Coram illo procumbant [e]accolæ deserti, & inimici eius puluerem lingant.

Reges [f]mediterranei maris & insularum munera adferant, reges Scheba [g]& Seba honoraria adducant.

C Et adorent eum omnes reges, omnes gentes seruiant ei.

Nam liberabit pauperem clamantem, & adflictum cui deest adiutor.

Beneficus erit in attritos & inopes, & animas pauperum seruabit.

Redimet animas eorum à [h]fœnore & uiolentia, & pretiosus erit sanguis eorum in oculis suis.

Viuet, & dabitur ei de auro Scheba, orabũt pro eo iugiter, & quotidie eum laudabunt.

D Et erit pugillus frumenti in terram in uerticibus montium proiectus, ut fructus ex eo prognatus agitetur ut Libanus, progerminabuntque è ciuitate instar herbæ terræ.

Nomen eius perpetuò celebre erit, dum sol luxerit propagabitur nomen eius, beatosque se censebunt in eo cunctæ gentes, & beatum eum prædicabunt.

Laudandus DOMINVS deus, deus Israelis, qui solus mira edit facinora.

Nomen gloriæ eius perpetuò laudetur, & impleatur gloria eius uniuersa terra. Amen & amen.

*Finem habent precationes Dauidis filij Isai.

[a]Alij legunt, tua gubernacula: uel, iudicia, id est iudicandi formulas.

[b]Ebr. Timebunt te cum sole & coram luna in generationẽ generationum.

[c]Eb. In diebus eius iustus.

[d]Alij legunt hæc omnia in futuro, ut sit prædictio aut prophetia.

[e]Zijm Troglodite uidentur.

[f]Alij Tharsis legunt.

[g]Duplex Sabea.

[h]Alij legunt, à fraude.

Ex hyperbola ad ... [illegible] ... uberem progerminare.

Hinc omnis religio & uera ... propagatur.

Tali rege regnante, iustitia florebit.

Magnam copiam frugum in campis, & ... in urbibus fore significat.

*Vel, perficiuntur.

Oda Asaph. LXXIII.

Canit in consolationẽ sanctorum, qui felicitate impiorum urentur & offenduntur, quàm infelicem ea exitum habeat: & rursus quàm felicem illorum, qui hic uidẽtur exerceri, in felicitas.

A ATtamen bonus est deus Israeli, his nempe qui mundo sunt corde.

Parũ abfuit quin nutassent pedes mei, ferè effusi fuissent gressus mei.

Nam urebat me æmulatio propter stultos, quum prosperitatem impiorum uiderem.

Neque enim sunt eis nexus ad mortem, quin pingues [a]sunt & præualidi.

Nulla eos, ut [b]reliquos mortales, premit molestia: malorum quibus alij homines afficiuntur immunes sunt.

Hinc fit ut superbia eos totos possideat, & ceu ueste inuoluantur uiolentia.

Ad initium Psalmi ... positus est.

[a]Alij, pingue est uestibulum eorum.

[b]Ebr. Ad uerbum, In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur.

Præ

Præ pinguedine oculi eorum exeunt, [a]in imaginationibus cordis pergunt.
Contabuerunt, loquuntur uiolentiam & iniuriam è [b]sublimi loquuntur. B
Protendunt os suum in cœlum, & lingua eorum orbem peruagatur.
Propterea reuertitur [c]populus eius huc, & aquæ fœcũdi [calicis] exprimuntur eis.
Quin & dicere audent, Quomodo hæc cognosceret deus? est ne cognitio apud altissimum?
En isti impij sunt, & tamen felices sunt in hoc sæculo, adsequuti diuitias.
Profecto frustra purũ seruaui cor meum, & [frustra] manus meas innocentia abluo.
Plagasq́ue quotidie pertuli, singulisq́ue diebus mane reprehensus.
Quum ad hunc inquam modũ mecum reputarem, parum abfuit quin à natione filiorum tuorum defecissem. C
Instituebam cogitationem, si possem hæc cognoscere, sed idipsum molesta res erat in oculis meis.
Donec in sacratiora dei adyta penetrarẽ, & intelligerem, ut postremo essent quiq́ue habituri.
Certe uelut in lubrico constituisti eos, deijciẽs illos præcipites, ut [f]plane uastentur.
Quàm subita calamitate oppressi sunt? perierunt, & terroribus consumpti sunt?
Non aliter q̃ somnium, posteaquam quis euigilauerit, domine [g]despicatas reddes in ciuitate [h]imagines illorum.
Quum efferuesceret fermenti instar cor meum, & renes mei acuebantur.
Bardus eram, nec quicquam intelligebam, & eram apud te ueluti pecus. D
Semper tamen tecum eram, manum dexteram meam tu apprehenderas.
Consilio tuo me deducebas, & postea in gloriam me recipies.
Quis mihi in cœlis? & in [i]terra tecum nullo oblector.
Consumitur [k]caro mea & cor meum, deus autẽ petra est cordis mei, & portio mea in æternum.
Nam ecce [l]qui à te procul recedunt, peribunt, perdes omnem illum qui à te deficit.
Ego itaq́ue bonum mihi duxi deo me adiungere, posui DOMINVM deum asylum meum, ut enarrem omnia opera eius.

Erudiens [carmen] Asaphi. LXXIIII.

ECquare deus perpetuò nos repellis? cur fumat nasus tuus in gregem pascuæ tuæ? A
Memor sis cœtus tui, quem iam pridem comparauisti: sortis hæreditariæ, quam uindicasti: montis Zionis, in quo habitare es solitus.
Leua gressus tuos, ut funditus uastes omnes hostes qui malum inferũt sanctuario tuo.
Rugierunt aduersarij tui in medio [a]synagogarum tuarum, signa sua posuerunt [b]pro signis.
*Vt olim eorum qui securibus cædebãt densa arborum ad structuram templi, insigne & nobile opus erat. B
Ita habetur modo si quis sculpturas eius pariter bipenni & malleis comminuit.
Sanctuaria tua [c]igni incenderunt, ad terram adfligentes tabernaculum nominis tui profanarunt.
Dixerunt in cordibus suis, Sæuiemus in eos pariter, exusserunt cunctas

Quotidie noua [illegible] audiuntur.

[illegible] cum [illegible].

4.Reg.25.c

[a]Alij Mashioth reticulũ super cor intelligunt. Significat eos & oculos & cor amisisse, interim tamen habitum pinguium graphice describit, Dfeyßte flicht gnen die ougen vß.
[b]Alij, contra excelsum loquuntur: uel, de excelso loquuntur, ut nec deus tutus sit ab eis.
[c]Habent suas asseclas, qui utilitatem ab eis sperant, sed simul cum eis plectuntur.

[f]Ebr. Ad uastationes: aliqui legunt, ad seductiones.

[g]Alij legunt, abolebis.
[h]Ebr. Imaginem est singulare, dixi imagines propter Latinitatem.

[i]Hoc est, præter te, neminem, neq; in cœlo neq; in terra colo.
[k]Alij sic, Languet tui desiderio caro mea & cor meũ o robur.
[l]Ebr. Qui à te scortantur, hoc est, te deserto, alium deum sibi præferunt.

Querela est populi fidelis apud deum de contumelia nominis diuini precatur ut afferat suam gloriam, excindat hostes.

[a]Alij legũt, in statis ferijs tuis.
[b]Pro signis bonitatis diuinæ: uel, pro trophæis.
*Versus isti sunt obscuri, ideo doctissimi uiri paraphrasim posui. Si uerba requiris, sic habẽt, Cognitus erat ut inferẽs ad erigendũ in densa arbore securim, & nũc sculpturas eius pariter in bipenni & malleis confringunt.
[c]Ebr. Miserunt in igne uel ignẽ sanctuaria, uel immiserunt.

^e Alij legunt, statas ferias.

^e synagogas dei in terra.
Signa nostra nõ uidemus, nullus superest propheta, nemoq́ nobiscum qui sciat quousq́ tandem?
Quàm diu ô deus probra in nos iaciet hostis? blasphemabit hostis nomen tuum perpetuò?
Quare manum tuam & dexteram tuam retraxisti? è sinu plene profer eam.
C Equidem deus rex meus ab initio, qui salutes in medio terræ operatur. Luc.1.g

^b Alij legunt, tynnorum.

Tu uirtute tua mare dissipas, capita ^b draconum in aquis confringis. Mutata persona alloquitur dei. Ante a[illegible] recenset, ut [illegible] potentiam dei.
Tu cõfringis capita ceti grandis, & in cibum tribuis eum populo desertum incolenti.

^c Alij ethan proprium faciunt.

Tu excindis fontem & fluuium, tu fluuios ^c præualidos exiccas.
Tuus est dies, tua etiam nox, tu lucem & solem præparasti.
Tu cunctos fines orbis constituisti, æstatem & hyemem tu finxisti.
D Sis memor huius, q̃ hostis probris & contumelia afficit DOMINVM, & populus stolidus nomen tuum execratur.
Ne obijcias animam turturis tuæ cœtui [hostium,] cœtus adflictorũ tuorum ne perpetuò obliuiscaris.

^f Hoc est, carceres.

Respice fœdus, quoniam tenebricosæ ^f habitationes terræ uiolentia & iniuria repletæ sunt.

^g Ebr. Non reuertatur cõtritus confusus.

Ne pateant ignominiæ qui ^g contriti sunt repulsam à te passi, adflicti & inopes [potius] laudent nomen tuum.
Exurge deus, defende causam tuam, memor sis opprobrij tui, quo te quotidie stolidi homines adficiunt. Epilogus.
Ne obliuioni tradas uocem infestorum tuorum, tumultus eorum qui contra te insurgunt iugiter crescit.

Præfecto cantorũ oda carminis Asaphi, Ne perdas. LXXV.

Consolatur populũ dei adflictum & oppressum, ut certam spem concipiant dñũ adfore: admonet interim hostes ne nimium suis uiribus fidãt. Asaph ad imitationem Dauidis cõposuit. Introducit Dauidem cum populo precãtem. Chorus igitur fidelis sic incipit.
^a Alij legunt, accipiam cœtum.

CElebrabimus te deus, celebrabimus: etenim prope est nomen tuum illis qui miranda facinora tua enumerant.
Quum statutum tempus ^a nactus fuero, ego quod æquum & rectum est iudicabo. Respondet dominus [illegible]
Diffluxerat terra, & quicunq́ eam inhabitabant, ego columnas eius suffulsi. Sæla.
Dixi stolidis, Nolite insanire: & impijs, Nolite attollere cornu.
Nolite in sublime attollere cornu uestrum, nolite collo præfracto loqui.

^b Ebr. exaltare.

Nam nec ab Oriente, nec ab Occidente, neq́ à Meridie ^b exaltatio cõtingit.
Deus siquidem iudex est, is hunc deijcit, illum extollit.

^c Alij legũt, uino rubeo mixtus.

Nam calix in manu DOMINI est uino ^c meraco plene adornatus, è quo fundet, attamen feces eius exugent ac epotabunt omnes impij in terra.
Ego autem in perpetuum adnunciabo, psallamq́ deo Iaacob.
Confringam quoq́ omne cornu impiorum, cornua uero iustorũ erigẽtur.

LXXVI.

Oda carminis Asaphi ad instrumenta musica præfecto cantorum.

Obtenta uictoria epinicion canit, celebratq́ deum uictoriæ authorem.

NOtus in Iuda deus, præclarum nomen eius in Israele.
In Salem est tabernaculum eius, & mansio eius in Zione.
Illic confregit ignita iacula arcus, clypeum, gladium & bellum. Sæla.
Illustrior es & magnificentior q̃ montes in quibus laceratur.
Prædæ se exposuerunt magnanimi, consopiti sunt somno suo, nihil [uiriũ] inuenientes in manibus suis omnes uiri fortes.
Ab increpatione tua deus Iacob consopitus est currus & equus.
Tu terribilis es, tu inquam, & quis consisteret coram facie tua, simul atq́ ira

tua [exarserit?]
E cœlo fecisti audire iudicium, terra timuit, & siluit.
Quum exurgeret ad iudicandum deus, ad seruandum omnes adflictos terræ. Sæla.
Etenim furor hominis [cedit] in laudem tuam, quodq; reliquum est irarum, [a]constringes.

[a] Alij legunt, accinges.

Nūcupate uota, & persoluite ea DOMINO deo uestro, quotquot estis in circuitu eius, offerte [b]munera terribili.
Qui [c]intercipit spiritum principum, & est terribilis regibus terræ.

[b] Alij legūt, propter terrorem: alij, Ierusalem.
[c] Eb. Qui uindemiat.

Psalmus Asaph pro Ieduthun præfecto cantorum. LXXVII.

VOce mea quum clamarem ad deum, ad deum quum [clamarem] uoce mea, aurem præbuit mihi. A

Conqueritur de maxima & grauissima adflictione, sinul tamen diuina bonitate & misericordia dei fretus, se consolatur.

Quo tempore angustum mihi erat, dominum quærebam, [a]manus mea noctu sparsa erat, sine cessatione, renuebat consolari anima mea.

[a] Alij legunt, uirtus mea uacillabat: alij, plaga mea defluebat.

Dei memoriam quum repeterem, infremebam, querulabar, & deficiebat spiritus meus. Sæla.
Tu tenebas uigilias oculorū meorum, attonitus eram, ut loqui nō possem.
Tunc repetebam retro tempora, & annos [priorum] sæculorum.
In memoriam reuocabā carmina mea noctu, cum corde meo colloquebar, & spiritus meus rimatus est. B
Num perpetuò repudiabit dominus? num unquam placidus fiet ultra?
Periitne in perpetuum bonitas eius? finémne habet in omnes ætates oraculum?
Oblitus est ne misereri deus? continebítne in ira misericordias suas? Sælā.
[Tandem] cogitabam, Hæc mea est [b]infirmitas, dextera excelsi uices mutat.
Recordabor operum DOMINI, memoria repetā mirabilia facinora tua quæ olim edidisti. C

[b] Alij legūt, hæc est expectatio mea: alij, hoc est supplicare meum.

Meditabor quoq; in omnibus operibus tuis, & de consilijs tuis loquar.
O deus [c]uiæ tuæ sunt in sanctitate, quis deus magnus ut deus?
Tu deus es qui admiranda facis, claram reddidisti in populis uirtutē tuam.
Vindicasti in brachio populum tuum, filios scilicet Iacob & Ioseph. Sæla.

[c] Viæ pro institutis & consilijs dei, quæ sanctimoniæ plena sunt, nihil enim agit sine sancto consilio & iusto iudicio.

Viderunt te aquæ ô deus, uiderunt te aquæ, & uiribus [d]destitutæ sunt, conterritæ etiam sunt abyssi.

[d] Alij legunt, parturierunt.

Densæ nubes nimbos depluerunt, nubes ediderunt tonitru, quin & sagittæ tuæ discurrerunt. D
Vox tonitrus tui in rota, fulgura in orbem emicant, tremit ac mouet tellus.
In mari uiæ tuæ, & semitæ tuæ in aquis præualidis, & uestigia tua non deprehenduntur.
Exod. 14. a. Ducebas uelut gregem populum tuum, per manum Mosis & Aharonis.

Erudiens [carmen] Asaphi. LXXVIII.

Procemio doceS & attentos reddit. AVscultа popule mi institutionem meam, inclinate aures uestras ad sermones oris mei. A

Carmen est historicum, commemorans opera dei, informans & docens omnes posteros quid facto sit opus.

Matth. 13. e. Aperiam ad insignia quædam facta os meum, eloquar abstrusa quædam [temporis] prisci.
Quæ audiuimus, quæq; cognouimus, & [quæ] patres nostri narrauerunt nobis.
Neq; nos ergo cælabimus [ea] filios eorum, ætatibus posteris narrabimus laudes DOMINI, robur eius, stupendaq; opera eius quæ gessit.
4. c. Constituit enim contestatione [quadam] in Iacob, & legem tulit in Israele, qua præcepit patribus nostris, ut ea nota facerent filijs suis.

Vt cognoscat ætas postera, filij scilicet qui nati sunt, quum adoleuerint, narrent eadem filijs suis.

Indeq́; in deo fidutiam suam ponant, nec obliuiscantur operum dei, mandataq́; eius obseruent.

Nec euadant similes patribus suis, nationi deficienti & rebelli, nationi quæ recte cor suum haudquaquam instituit, & cuius spiritus nunquam uere deo credidit.

B Filij Ephraim armati, iaculantes arcu, uerterunt [terga] in die belli. *Incipit commemorare [illegible] opera dei [illegible] Aegypti [illegible] Ordo tamen [illegible] non seruatur.*

Non obseruarunt fœdus dei, & in lege eius noluerunt ambulare.

Sed obliti sunt factorum eius, & admirandorum facinorum eius quæ illis ostenderat.

Coram patribus eorum stupenda opera fecit in terra Aegypti in campo [a]Zoan.

[a] Id est, in agro Tanitico. Zoan enim putant, quam Latini Tanim uocant, metropolim Aegypti.

Secuit mare, & traduxit illos, consistere iussit aquas uelut aceruum. *Exod.14.e*

Et deduxit eos interdiu nube, & singulis noctibus per lumen ignis. *Exo.13.14.e.f*

Secuit rupes in deserto, & potum [eis] dedit ut ex magna abysso. *Exod.17.b Psal.104.d*

Et eduxit riuos è petra, & fecit decurrere tanquam flumina aquas.

Adhuc tamen peccarunt ei, & exasperarunt excelsum in solitudine.

Et tentauerunt deum in corde suo, quum poscerent cibum animabus [b]suis.

[b] Vel, pro sua libidine.

Et contra deum loquuti sunt, dicentes, Num potest deus mensam instruere in deserto? *Num.11.a*

C En petram percussit, & effluxerunt aquæ, & fluuij inundarunt, num & panem dare poterit? num parare carnes poterit populo suo? *Num.20.b*

Idcirco DOMINVS [hæc] audiuit, & exarsit, & succensus est ignis contra Iacob, & ira contra Israelem ascendit. *Num.11.a*

Quod non credidissent deo, & in salutem eius non sperauissent.

Et mandauit nubibus superne, & ostia cœli aperuit.

Et depluit illis Man ut ederent, & frumentum cœleste dedit eis. *Exod.16.c Num.11.b Ioan.6.d Num.11.g 1.Cor.10.a*

Panem [c]fortium edit homo, demisit illis commeatum ad saturitatem usq́;.

[c] Alij legũt, panem nubium: alij angelorum.

Cœlo mouebat Eurum, & uirtute sua Africum adduxit.

Et depluit super eos carnem tanquã puluerem, & alatas uolucres, uelut arenam maris.

Quas deiecit in medium castrorum illorum, & circum tabernacula eorum.

Et ederunt, saturatiq́; sunt abunde, & [d]satisfecit gulæ eorum.

[d] Ebr. Adduxit illis desiderium eorum.

Non sunt fraudati desiderio suo, erat́q; adhuc cibus eorum in ore ipsorum.

D Quum ira dei desæuire in eos inciperet, occideretq́; [e]pingues eorum, atq́; selectiores in Israele deijceret. *Num.11.g*

[e] Hoc est, præstãtiores inter eos pinguiculos. Die feißten kapunen oder kärly.

Super [f]hæc omnia iterum contra eum peccabãt, nec stupendis eius factis fidem habuerunt.

[f] Vel, in istis omnibus, inter hæc omnia.

Temere ergo finiebat dies eorum, & annos eorum celeriter.

Quum trucidaret eos, quærebant ipsum, ac mature ad deum [supplicando] reuertebantur.

Tum recordabantur deum esse ipsorum petram, & deum excelsum esse eorum redemptorem.

Ore suo blanditi sunt ei, lingua autem sua ei mentiebantur.

Cor eorum non erat rectum erga illum, nec fidi fuerunt in fœdere eius.

Ipse tamen, ad misericordiam propensus, propitius fuit iniquitati [eorum,] nec disperdidit, & sæpenumero reuocauit iram suam, nec omnem suam excandescentiam excitauit.

Memor q́ caro essent ipsi, & [g]uentus qui abit, nec redit.

[g] Alij legunt, spiritus.

Quoties exaſperarunt eum in deſerto, & moleſti ei fuerunt in ſolitudine? E
Vt auerſi tentarent deum, ſanctumq́ Iſraelis [b]circunſcriberent?
Non fuerũt memores manus eius, nec temporis illius quo eos ex anguſtijs redemit.
[l]Signorum quoq; eius quæ fecit in Aegypto, & portentorum [quæ edidit] in territorio Zoan.
Exod. 7. d Quum lacus eorum uerteret in ſanguinem, & riuos eorum, ne biberent.
Exod. 8. a. f Immiſit in eos turbam inſectorum, quæ uorarũt illos, & ranas quæ eos perdiderunt.
Exod. 10. c Et dedit brucho prouentum eorum, & laborem eorum locuſtis.
Exod. 9. a. e Perdidit uineas eorum grandine, & [k]ſycomoros eorum concretis ex nube lapidibus.
Tradidit quoq; grandini iumenta eorum, & pecora eorum ignitis iaculis.
Immiſit in eos æſtum naſi ſui, impetum, indignationem & anguſtiam, cacodæmonum incurſiones.
Librauit ſemitam iræ ſuæ, animæ illorum à morte non pepercit, ſed uitam eorum peſti deuouit.
Percuſſitq́ omne primogenitum in Aegypto, [l]primitias dolorum, in tentorijs Cham. F
Exod. 14. c Et traduxit populum ſuum tanquã gregem, minauit eos ut gregem per deſertum.
Deduxit eos tuto ut non expaueſcerent, hoſtes uero eorum mare obtexit.
Et introduxit eos ad terminum ſanctuarij ſui, ad montem iſtum, quem uendicauit dextera eius.
Ioſ. 13. b Expulit ante eos gentes, [m]admenſus eſt eis hæreditatem fune, & fecit habitare in tentorijs illorum tribus Iſrael.
Attamen tentarunt & exaſperarunt deum excelſum, & teſtimonia eius non ſeruarunt.
Deflexerunt & perfide egerunt quemadmodum patres eorum, retroacti, ut arcus qui fallit.
Prouocauerunt eum ad iram excelſis ſuis, & ſculptilibus ſuis eum ad æmulationem accenderunt.
Audiuit deus, & commotus eſt, & admodum auerſatus eſt Iſraelem.
1. Reg. 4. a Vt deſereret tabernaculum Silo, tentorium quo inter homines habitabat.
Permiſit capi uirtutem [n]ſuam, & tradidit magnificentiam ſuam in manum hoſtis. G
Tradidit populum ſuum in gladium, & contra hæreditatem ſuam indignatus eſt.
Iuuenes [o]eius uorauit ignis, & uirgines eius non ſunt [p]laudatæ.
Sacerdotes eius gladio ceciderunt, & uiduæ eius non fleuerunt.
Et euigilauit ac ſi dormiſſet dominus, tanquam heros aliquis fortis præ uino iubilans.
Et percuſſit hoſtes ſuos in podicem, ſempiterno opprobrio eos affecit.
Attamen repudiauit tentorium Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit.
Sed tribum Iuda elegit, montem Zion, quem dilexit.
Et extruxit ſanctuarium ſuum tanquam excelſa [palatia,] ueluti terrã quam fundauit, ut perpetuò ſubſiſtat.
Et elegit Dauidem ſeruum ſuum, à caulis ouium tulit eum.
Poſt fœtas [euntem] abduxit eum, ut paſceret Iacob populũ ſuum, & Iſraelem hæreditatem ſuam.

[b] Vel, limitem deo præſcriberent.
[l] Intellige, non fuerunt memores.
[k] Alij legunt, ſycaminos.
[l] Primitiæ dolorum primogenita ſunt: alij legũt, primitias fortitudinum.
[m] Ebr. Et iecit eis in fune hæreditatem.
[n] Arcam uocat robur ſuum aut uirtutem & magnificentiam ſuam, quia ſymbolũ ſuit potentiæ & bonitatis ac præſentiæ diuinæ.
[o] Eius, ſcilicet populi Iſraelitici.
[p] Epithalamijs ſcilicet nuptialibus.

Pauit igitur eos pro integritate cordis sui, & minauit eos manibus suis in prudentia.

Psalmus Asaphi. LXXIX.

Conqueruntur de tyrannide & in furijs Israelis illatis, meritos peccatis se fatentur, ueniam petunt, & ut finem habeat persequutio. Gratos se fore promittunt.

A VEnerunt deus gentes in hæreditatem tuam, polluerũt regiam sanctuarij tui, redegerunt Ierusalem in aceruos.

Quidã ad tempora Antiochi, quidam ad tempora Nabuchodonosoris referunt.

Dederunt cadauera seruorum tuorum, cibum uolucribus cœlorum, & carnem beneficorum tuorum bestijs terræ.

Effuderunt sanguinem eorum circa Ierusalem uelut aquam, nec est qui sepeliat.

B Probro fuimus uicinis nostris, irrisioni & ludibrio his qui circum nos habitant.

Quousq; tandem ô DOMINE? succensebisne perpetuò? ardebítne ceu ignis æmulatio tua?

Effunde iram tuam in gentes, quæ te non agnoscunt: & in regna, quæ nomen tuum non inuocant.

Nam uorarunt Iacob, & [a]habitacula eius uastarunt.

[a] Vel, amœna loca eius.

C Ne sis nobis memor iniquitatum priorum, subito anteuertat nos misericordia tua, nam uehementer attenuati sumus.

Auxiliare nobis ô deus salutis nostræ, propter gloriam nominis tui, & libera nos, & propitius sis peccatis nostris propter nomen tuum.

Cur dicerent gentes, Vbi est deus eorum? nobilis euadat inter gentes, nobis uidentibus, ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est.

D Penetret in conspectũ tuum gemitus uinctorum, pro magnitudine brachij tui fac superstites eos qui morti iam addicti sunt.

Repende uicinis nostris septuplum in sinum eorum, opprobrium eorũ quo te ô DOMINE affecerunt.

Et nos populus tuus, & grex pascuorum tuorum te celebremus in sęculum, & per omne æuum prædicabimus laudes tuas.

Testimoniũ & psalmus Asaphi prefecto cantorũ super lilijs. LXXX.

Argumenti eiusdem est cuius præcedens. Populus dei impijs permissus, orat se uindicari, & priora dei beneficia, sub uineæ allegoria præsenti calamitati collata, ad erigendam spem memorat.

A O Pastor Israelis ausculta, qui minas uelut gregem Ioseph, qui q; insides Cherubim, affulge.

Ante Ephraim, Beniamin, & Manasse potẽtiam tuam excita, & ueni ad seruandum nos.

Alludit ad castra et profectiones Israelitarum, ... [illegible] ... Manasses & Beniamin, Num. 2 & 10.

Deus restitue nos, & fac illucescere faciem tuam, & salui erimus.

DOMINE deus exercituum, quousq; tandem excandesces in [a]oratione populi tui?

[a] Ebr. Fumabis uel fumasti, hoc est, Cur in ira auersaris orationem nostram?

B Lachrymis uelut [b]pane cibasti eos, & pro potu propinasti eis lachrymas maxima mensura.

[b] Ebr. Pane lachrymæ, hoc est, lachrymoso flebili. Alij paruã mensurã intelligunt, ut quæ tribus digitis aut uola capi possit.

Posuisti nos, ut materia simus uicinis nostris [c]iurgãdi, utq; hostes nostri nobis illudant.

[c] Vel, litigandi.

O deus exercituum restitue nos, fac illucescere faciem tuam, & salui erimus.

Vitem ex Aegypto traduxisti, quam eiectis gentibus plantasti.

Repurgasti diligenter superficiem eius, & quum radices suas egisset, terram occupauit.

C Vmbra eius montes obtexit, rami eius [a]cedros dei.

[a] Ebræi quicquid magnũ est & excellens, dei uocant: ut, Hortus dei, hoc est, pulcherrimus. Potest etiã legi, cedros fortes: subintelligitur obtexit, quod per zeugma repetitur.

Extendebat ad mare palmites suos, & usq; ad fluuium pampinos suos.

Quare rupisti sepem eius, ut ex ea decerpant quicunq; illac transeunt?

Aper è saltu eam uastat, & omnis generis feræ quæ in agris degunt, eam depascuntur.

Deus exercituũ redi obsecro, intuere è cœlis, aspice, & inuise uineam istam.

Vitiarium

Vitiarium quod plantauit dextera tua, & propaginem ipsam quam tibi roborasti.

Exusta est igni, amputataq́, ab [c]increpatione uultus tui peribunt.

Sit manus tua cum uiro dexteræ tuæ, cum filio hominis quem tibi corroborasti.

Et nō retroflectemus à te, [dum] uitam nobis restituis, in nomine tuo inuocabimus.

O DOMINE deus exercituum, restitue nos, fac illucescere faciem tuam, & salui erimus.

D [c]Ista omnia contigerunt Israelitis, quod peccatis suis te ad irā concitarunt, quam nisi remittas, funditus peribunt.

Asaphi præfecto cantorum super [a]torcularibus. LXXXI.

IVbilate deo robori nostro, classicum canite deo Iacob.

Sumite psalmum, date tympanum, citharam suauem cum nablo.

Clangite cornu noua luna, stato die sacrificij nostri.

Hic enim ritus est Israeli, ius deo Iaacob.

Gene.41.f Testimonium hoc posuit [b]in Ioseph, quū exiret de terra Aegypti, [*]Labium quod non cognoram, audiebam.

Subduxi oneri humerum eius, manus eius ab [c]ollis [conficiendis] transibāt.

Exod.17.b In angustijs inuocabas me, & eripiebam te: clam per tonitru respondebam tibi, periculum tui faciebam ad aquas iurgij. Sæla.

Exod.20.a Audi popule meus, contestabor enim te, ô Israel, si me audieris.

Non erit in te deus [d]alienus, neq; adorabis deum peregrinum.

Ego sum DOMINVS deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, [†]dilata os tuū, & implebo illud.

At populus meus uocem meam non audiuit, Israel noluit me.

Act.14.c Permisi igitur eos libidini cordis ipsorum, ut irent iuxta consilia sua.

Baruch 3.b O si populus meus me audisset, si Israel in uijs meis ambulasset.

[*]Quàm breui inimicos eorum deiecissem, & cōtra infestātes eos uertissem manum meam.

Qui odio habēt DOMINVM, [e]essent illis seruiliter supplices, ipsorum autem æuum perpetuum esset.

Et cibaret eum medulla tritici, & melle de petra te satiassem.

[a]Alij githit instrumentum musicum uolunt esse.

A Exhortatio est ad gratitudinē pro anni prouentu, simulq́; beneficiorum dei quæ Israeli contulit, commemoratio.

Asaph Dauidem imitatus octauo Psalmo carmen componit, ut populum ad lætam gratitudinem pertrahat, ferijs uindemialibus cantatum fuit.

B [b]In Ioseph, id est populo Israelitico, & testimonium pro monumento.

[*]Videtur referendum esse ad ipsum Asaph: q.d. Videor o Israelitæ mihi audire labiū quoddam minime contemnēdum, attendite ergo: & facit deum loquentem, ex cuius ore pronunciat.

C [c]Alij legunt, à furno.

[d]Alij legunt, Si non fuerint tibi dij alieni, &c. Posset & sic legi, Audi popule meus, te contestabar, si me audisses, nō fuisset tibi deus alienus, &c.

D [†]Dilatare os, est ampliter & large petere.

[*]Frequētes sunt heteroses personarum & numerorum apud Ebræos, quæ obscuritatem, ni obseruentur, pariunt.

[e]Ebr. Mentiti essent ei, hoc est, supplices fuissent, sed fucato corde.

Oda Asaphi. LXXXII.

DEus constitit in cœtu dei, in medio [a]deorum iudicem agit.

Quousq; tandem [inquiens] iudicabitis inique, & facies [b]impiorum suscipietis? Sæla.

Vindicate pauperem & pupillum, afflictum & miserum absoluite.

Eripite tenuem, & inopem de manu impiorum liberate.

Nihil norunt nec intelligunt, in tenebris ambulant, nutarunt cuncta fundamenta terræ.

[Equidem] dixeram, Vos dij estis, & uos omnes filij excelsi.

Attamen sicut homines moriemini, & sicut unus [c]ex principibus cadetis.

Surge deus iudica terram, nam tibi uniuersæ gentes hæreditario iure debentur.

Obiurgatio prauorum iudicum, quos deterret ab iniustitia, minitando pœnam: interim officium eorum describens.

[a]Alij legunt, in cœtu potentum uel fortium.

[b]Personā uel faciem impiorum suscipere, est eis deferre, & in gratiam eorum peruertere iudicium.

[c]Alij legūt, sicut aliquis tyrannorum uel uiolentorum.

Carmen psalmi Asaphi. LXXXIII.

NE te in silentio contineas ô deus: ne dissimules, néue cesses, ô deus.

Ecce enim hostes tui tumultuantur: & qui te odio habent, extollunt caput.

Aduersus populum tuum uafre consultarunt, contra absconditos tuos inierunt consilium.

A Precatio est, ut dominus succurrat populo contra tot grauissimos & potentissimos hostes. Imitatur psalmum 20.

Dixerunt, Agite, deleamus eos ne sint amplius gens, ut nè mentio quidem sit ultra nominis Israelitici.

B Quoniam unà ex corde conspirarunt, fœdus aduersus te icerunt.
Tentoria Edom & Ismaelitarum, Moabitarum & Hagareniorum.
Gebalitæ, Ammonitæ & Amalekitæ, Palestini cum Tyrijs.
Assyrij quoq; illis iuncti sunt, brachium fuerunt filijs Lot. Sæla.
Fac illis ut Madianitis, ut Siseræ, ut Iabin ad torrentem Kishon. Iudicum 4.5. 6.7.8.
C Qui fracti sunt in Endor, facti sterquilinium terræ.
Fac ut ipsi principesq; eorum habeant sicut Oreb, & sicut Seeb: sicut Sebah & Zalmuna cuncti illorum duces. Iudic. 7.8
Qui dixerunt, Vendicemus nobis habitacula dei.
Deus meus, redige huc illos ut sint ceu rota, & ut stipula coram uento.
D Vt ignis incendens syluam, & ut flamma montes comburens.
Sic persequitor eos procellis tuis, & turbine tuo consterna illos.
Perfunde facies eorum ignominia, ut requirant nomen tuum DOMINE.
Pudefiant & consternantur in omne æuum, pudore afficiantur & pereant.
Vt cognoscant quod tu, cuius nomen DOMINVS, solus es excelsus super omnem terram.

Psalmus filiorū Korah, præfecto cantorū ad torcularia. LXXXIIII.

Continet commendationem sedis dominicæ, quàm tutum sit degere in tabernaculis domini, & hoc mire quadrat festis tabernaculorum. Volunt quidam hunc psalmum compositū à Korah, quum ob intestina bella Dauid cogebatur abesse à domo domini, incensus desiderio ueniēdi in cœtum sacrum.

** Alij legunt, turtur.*

° Semitæ, scilicet tuæ.

A QVàm sunt amabilia, ô DOMINE exercituum, tabernacula tua. Conditio ecclesiæ [illegible] allegoria.
Ardet, & etiam deperit anima mea ad atria DOMINI, cor meum & caro mea ad deum uiuum clamarunt.
Etiam *passer inuenit sibi domicilium, & hirundo nidum ubi reponat pullos suos, altaria tua ô DOMINE uirtutum, rex meus & deus meus.
B Beati qui in domo tua habitant, perpetuò te laudabunt. Sæla.
Felices illi homines, quorum robur in te situm est, in quorum cordibus °semitæ sunt.
Transeuntes uallem fletus, fontibus [abundantem] reddent, etiam piscinas replebit pluuia.

ᵇ Quidam legunt, de aceruo in aceruum: alij, de opulentia in opulentiam.

C Ibunt de ᵇuirtute in uirtutem, comparebit [quisque eorum] apud deum in Zion.
DOMINE deus exercituum exaudi orationem meam, ausculta deus Iacob. Sæla.
Clypeus noster aspice deus, & intuere faciem uncti tui.
D Quia potior est dies in atrijs tuis, quàm [aliàs] mille: malo ad limen desidere domus dei, quàm habitare in tentorijs impiorum.
Nam sol & clypeus est DOMINVS deus, dabit DOMINVS gratiam & gloriam, nullo bono destituit eos qui in integritate ambulant.
O DOMINE exercituum, felix homo qui in te confidit.

Psalmus filiorum Korah præfecto cantorum. LXXXV.

Vaticiniū est de restitutione Israelis, adeoq; de regno Christi, & pro aduentu eius precatio, cum descriptione felicitatis, quæ omnia plena sunt, ubi illud obtinuerit.

A PRopitius eris ô DOMINE terræ tuæ, captiuitatem Iacob auertes. De futuris [illegible] promissionis.
Auferes iniquitatem populi tui, obteges cuncta ipsorum peccata. Sæla.
Tolles omnem æstum tuum, feruorem iræ tuæ sedabis.
Restitue nos deus salutis nostræ, solue tuam erga nos indignationem.
B Num continenter succensebis nobis? extrahes furorem tuum in omne æuum?
An non tu is es, qui conuersus uitæ nos restitues? & populus tuus in te lætabitur.
Ostende nobis ô DOMINE bonitatem tuam, & salutem tuam da nobis.

Audiam

Audiam quid DOMINVS deus loquatur, quoniam loquetur pacem ad populum suum, & ad beneficos suos, ne recidant ad stultitiam. C

Profecto salus eius prope adest ijs qui ipsum timent, ut inhabitet gloria in terra nostra.

Bonitas & ueritas sibi inuicem occurrent, iustitia & pax se mutuo osculabuntur.

Fides è terra progerminabit, & iustitia è cœlis prospiciet. D

Etiam DOMINVS dabit bonitatem, & terra nostra reddet prouentũ suum.

Iustitia ante ambulabit coram eo, & ponet in uia gressus suos.

Precatio Dauidis. LXXXVI.

Precatio est, qua orat primum, ut innocenter, inde ab hostibus tutus uiuat, simulq; potentiam dei & bonitatem amplissime, cũ sibi tum alijs exhibitam, exhibẽdamq; memorat. Typus Christi.

PRæbe mihi DOMINE aurem tuam, & annue mihi, nam adflictus sum & miser. A

Custodi uitam meam, quoniam beneficus sum: serua tu deus meus seruum tuum, qui in te confidit.

Beneficus esto mihi ô DOMINE, quoniam te quotidie inuoco.

Exhilara animum serui tui, nam ad te ô domine animum meum attollo.

Ioel. 2. c. Etenim tu domine bonus es & propitius, ampla bonitate in omnes qui te inuocant.

Ausculta DOMINE precationi meæ, & attende uocem deprecationis meæ. B

Quo die in angustijs sum, te inuoco, nam soles mihi annuere.

Non est tibi ô domine inter deos quisquam conferendus, nec est qui faciat opera qualia tu facis.

Occultæ de uocatione gentium oraculum. Cunctæ gentes quas fecisti uenient, & adorabũt coram facie tua ô domine, & nomen tuum cum gloria prædicabunt.

Quandoquidem magnus tu, quiq; stupenda edis facinora, tu solus es deus. C

[a]Dirige me DOMINE in uijs tuis, ambulo in ueritate tua, coge pectus meũ, ut timeat nomen tuum.

[a] Alij legunt, Doce me.

Celebrabo te domine deus meus ex toto corde meo, & nomen tuum perpetuò cum gloria celebrabo.

Magna siquidem est in me bonitas tua, & liberasti animam meam ex inferno inferiori.

Deus superbi insurrexerunt aduersus me, & cœtus uiolentorum quærunt animam meam, & non proposuerunt te in conspectu suo. D

At tu domine deus pronus es ad misericordiam, propensus ad beneficentiam, tardus ad iram, multæ bonitatis & fidei.

Respice ad me, & beneficus esto mihi: da robur tuum seruo tuo, & serua filium ancillæ tuæ.

Ede signum aliquod bonitatis erga me tuæ, ut qui me odio habent, pudore suffundantur, quum uident q; tu ô DOMINE me iuueris, & consolatus sis me.

Psalmus & canticum filiorum Korah. LXXXVII.

Encomium ecclesiæ sub allegoria temporalis Ierusalem.

FVndamenta eius in montibus sanctis.

Diligit DOMINVS [a]portas Zionis, præ omnibus tabernaculis Iacob.

Præclara [b]in te dicuntur, ô ciuitas dei. Sæla.

Faciam meminisse [c]Rahab & Babylonis, hos qui me nouerunt, en Palestina & Zor cum Aethiopibus, ille natus est in ea.

At de Zione dicetur, Vir & uir natus est in ea, & ipse excelsus confirmabit eam.

DOMINVS conscribendo numerabit populos, insignis ille natus est in ea. Sæla.

[a] Portæ pro urbibus per synecdocham.

[b] Alij legunt, de te, scilicet q; sis ciuitas dei.

[c] Rahab alij pro Aegypto exponunt. Sequutus sum Rabinos Ebræorum, ut sit comparatio. In ceteris urbibus quantumuis celebribus unus aut alter natus est qui celebretur: in Zione uir & uir, hoc est, multi celebres, quoniam & ille insignis Messias in ea natus est. Alij aliter.

ᵃAlij, modulationes.

Cantores simul cum ducentibus chorum, omnes ᵃscaturigines meæ in te.

Carmen Psalmi filiorum Korah, præfecto cantorum de miseria ad ad fligendũ. Erudiens [carmen] ipsius Heman Esraitæ. LXXXVIII.

Cogitationes Dauidis quas in morbo aut persequutione grauissima conceperat, exprimit hic Heman. Typus est Christi.

Querimonia multo uehementiss. qua extremis malis, & ut uidetur, tam difficillimi morbi alicuius, quam persequutionis ab inimicis, adobruti, ac tantum non extincti queruntur.

De [illegible] Heman [illegible] Mahol [illegible] 1 Regum 4. [illegible] sapientia [illegible] poribus [illegible] celebres.

A DOMINE deus salus mea, die ac nocte clamo coram te.

Veniat precatio mea in conspectum tuum, inclina aurem tuam clamori meo.

Nam anima mea satiata est malis, & uita mea usque ad sepulchrum pertigit.

Quin iam reputor inter eos qui in foueam subeunt, sum ut uir cui nihil est uirtutis.

Vt liber [à rebus huius uitæ adnumeratus sum] mortuis, uelut interempti qui dormiunt in sepulchro, quorum nulla amplius superest memoria, quique à manu tua abscisi sunt.

B Collocasti me in foueam inferiorem, in loca tenebrosa atque profunda.

Incubuit in me feruens indignatio tua, omnibus fluctibus tuis deiecisti me. Sæla.

Effecisti ut noti mei procul à me discederent, reddidisti me illis abominandum, conclusus sum, ut egredi non possim.

Dolet oculus meus præ adflictione, inuoco te ô DOMINE tota die, ad te expando manus meas.

C Edisne admiranda facinora mortuis? num mortui resurgent & celebrabũt te? Sæla.

Num annunciabitur in sepulchro bonitas tua? aut fides tua in interitu?

Num cognoscentur mirabilia tua in tenebris? aut iustitia tua in terra, ubi [omnium rerum] est obliuio?

At ego ad te ô DOMINE clamaui, & oratio mea mane te præueniet.

D Cur repulis animam meam ô DOMINE? abscondis à me faciem tuam?

Adflictus ego sum, & tantum non animam ago ab adolescẽtia, & animi dubius terrores tuos fero.

Super me transierunt furores tui, & terrores tui me confecerunt.

Circundederunt me uelut aquæ quotidie, cinxerunt me pariter.

Effecisti ut procul à me sint amici & proximi, ut noti mei sint in tenebris.

Erudiens Ethan Esraitæ. LXXXIX.

Docet omnium seculorum homines, ne in adflictionibus deficiãt, sed certa fide foederi inter deum & homines icto, tanquam sacræ anchoræ hæreant. Comprehendit promissionem Dauidi factam 2. Reg. 7. Typus Christi.

Edita [illegible] fuit Heman. Propositio.

A BOnitates DOMINI perpetuò canam, fidem tuam ore meo notã faciam in omne æuum.

Sic enim [apud me] statui, Bonitas tua perpetuò ædificabitur, in ipsis cœlis fidem tuam confirmasti.

Crebra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] introducit dei loquentem. 2. Reg. 7.

Pepigi fœdus cum electo meo, †iuraui Dauidi seruo meo.

Semen tuum in æternum cõfirmabo, & stabiliam solium tuum ad omnem posteritatem. Sæla.

ᵃCelebrant repetendum: alij legunt, & sancti in concione fidem tuam.

Cœli admiranda facinora tua celebrant ô DOMINE, quin & fidem tuam in ᵃcœtu sanctorum.

B Quis enim in æthere æquabitur DOMINO? aut quis inter filios fortium DOMINO assimiletur?

Deus uehementer formidandus in concilio sanctorum, & tremẽdus super omnes qui circa ipsum sunt.

DOMINE deus exercituum quis ut tu, præstans uirtute ô existens, omnia circum te, fides sunt.

Tu potestatem exerces in fastum maris, quum attollit fluctus suos, tu compescis eos.

ᵇPer superbum Aegyptiorum regem intelligunt.

Tu contudisti tanquam cadauer ᵇsuperbum, brachio roboris tui dispersisti

inimicos

inimicos tuos.

Gene. 1. a Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem, & [c]quidquid in eo est, tu fundasti.

Aquilonē & * Meridiem tu cōdidisti, Thabor & Hermon in nomine tuo ouabunt.

Tu brachium habes omnipotentia præditum, roboras manum tuam, attollis dexteram tuam.

Iustitia & æquitate stabilitum est regale solium tuum, bonitas & fides antecedunt faciem tuam. C

O felicem populum qui agnoscit [d]clangorem, ô DOMINE [tales] in lumine uultus tui incedent.

In nomine tuo quotidie exultabunt, & in iustitia tua sese attollent.

Tu enim decus es fortitudinis eorum, & pro beneuolentia tua extolles cornu nostrum.

Quoniam [e]DOMINI est clypeus noster, & Sancti Israelis rex noster.

Tum loquutus es per uisum bonis tuis, & dixisti, Auxilium suppeditabo [f]heroi, extuli electum è populo.

1 Reg. 16. c Act. 13. d Inueni Dauidem seruum meum, oleo meo sancto unxi eum. D

Vt manus mea firma esset cum eo, quin & brachiū meum roboraret eum.

Hostis non imponet ei, [g]prauus non adfliget eum.

Conteram ante faciem eius hostes eius, & odientes illum conficiam.

Fides mea & bonitas mea cum ipso erunt, & in nomine meo altum erit cornu eius.

[h]Ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.

Ipse inuocabit me, [dicēs,] Pater meus es tu, deus meus, & petra salutis meæ.

Etiam ego primogenitum constituam illum, celsiorem regibus terræ.

In sempiternum custodiam illi bonitatem meam, & fœdus meum firmum ei permanebit.

Efficiam ut perpetuum sit semen eius, & solium eius sicut dies cœli. E

Si filij eius legem meam deseruerint, & in [i]iudicijs meis non ambulauerint.

Si statuta mea prophanarint, & præcepta mea non custodierint.

Præuaricationes eorum uirga uisitabo, & iniquitates eorum flagellis.

At bonitatem meam non auferam ab eo, nec fallam illi fidem meam.

Non prophanabo fœdus meum, quodq; egressum est de labijs meis, nunquam mutabo.

1 Reg. 7. d Iohan. 12. e Semel per sanctitatem meam [k]iuraui, haudquaquam Dauidem fefellero.

Semen eius in æternum erit, solium eius coram me ut sol perstabit. F

Firmum ut luna manebit, quæ est certus in æthere testis. Sæla.

At tu repulisti, auersatus es, succensusq; ira contra [l]Christum tuum.

Dissoluisti fœdus quod cum seruis tuis pepigisti, humi contaminasti diadema [m]eius.

Dirupisti omnes sepes eius, munitiones [n]eius contriuisti.

Diripiunt eum quicunq; transeunt uiam, opprobrio factus est uicinis suis.

Extulisti dexteram eorum qui ei infesti sunt, cūctos hostes eius exhilarasti.

Etiam retudisti aciem gladij eius, nec superiorem fecisti eum in prælio. G

Effecisti ut cessarit dignitas eius, & solium eius in terram collisisti.

Præcidisti dies iuuentutis eius, obtexisti eum ignominia. Sæla.

Quousq; absconderis ô DOMINE? ánne in perpetuum? ardebítne ut ignis feruens indignatio tua?

[o]Memor sis quantuli æui ego sim, num frustra condideris uniuersos homines?

[c] Ebr. Orbem & plenitudinem eius.
* Eb. dexteram.

[d] Clangor aut iubilus signū est præsentiæ diuinæ.

[e] Quod protegimur, quod regimur, domino debemus.

[f] Dauidi scilicet.

[g] Ebr. Filius iniquitatis.

[h] Hoc est, Subijciam potentiæ eius mare, & flumina imperio eius: uel, Portēdam potestatem eius ad mare.

[i] Iudicia sunt pronunciata diuina.

[k] Iurare dei, promittere est.

Hactenus fœderis admonuit et promißionū. Iam tempus ostendit turbulētißimum, ubi omnia cum promißionibus diuinis ex diametro pugnant, simulq; tentationem & agitationem piæ mentis aperit.

[l] Christus est unctus, intelligit regem, sed reliqui uocem propter mysterium.

[m] Eius, scilicet regis, aut Christi, aut regni totius.

[n] Alij legūt, posuisti ut sint formidini.

[o] Alij legunt, Memor sis mihi quantulum est æuum.

Quis enim uir est, qui uiuat & non moriatur? qui eripiat uitam suam à uio-
lentia sepulchri? Sæla.
Vbi sunt ô domine bonitates tuæ pristinæ, quas Dauidi ex fide tua iurasti? 2.Reg.7.d
Memor sis ô domine, opprobrij quod ferunt serui tui, tuli in sinum meum
cuncta [opprobria] multorum populorum.
Quibus nos affecerunt inimici tui ô DOMINE, quibus affecerunt [P]uestigia
Christi tui.

PEb. Calcibus, hoc est, dilatio-
ni, moræ.

Laudandus DOMINVS in æternum. Amen & amen.

XC.

Oratio Mosis uiri dei.

Argumentum in titulo comprehenditur.

A DOmine tu habitaculum nobis fuisti per omnia sæcula.
Priusquam montes nascerentur, & terra formaretur ac orbis, à sæculis
usque ad sæcula tu es deus.
Tu reducis hominem donec conteratur, ac tum dicis, Reuertimini ô mor-
tales.
Nam mille anni coram te sunt ut dies hesternus qui præterijt, imò ut noctis
uigilia.
B Ceu nimbum dilabi illos impetu quodam facis, sunt uelut somnium, mane
uelut herba immutantur.
Quæ mane floret ac uires accipit, uesperi arefacta resecatur.
Etenim ira tua deficimus, & feruente indignatione tua terremur.
Iniquitates nostras in conspectum tuum collocasti, occulta nostra in lumen
faciei tuæ.
Cuncti dies nostri te irascente dilabunt, annos nostros finimus dicto citius.
C Dies annorum nostrorum quibus [uiuimus] anni sunt septuaginta, aut ad Eccl.18.a
summum octoginta: iam præstantissimum horum labor est & molestia,
uelociter transit, nosque auolamus.
Quis uim iræ tuæ nouit? ut te quique timent, ita in eos indignatio tua [sæuit.]
Vt ergo dierum nostrorum numerum sciamus, tu nobis planè indica, ut sa-
pientiæ animum intendamus.
Redi ô DOMINE, quousque? placare seruis tuis.
D Satia nos mane bonitate tua, ouabimus & lætabimur cunctis diebus nostris.
Exhilara nos pro diebus quibus nos adflixisti, pro annis quibus mala su-
mus experti.
Effulgeat in seruis tuis opus tuum, gloriaque tua in filijs eorum.
Decor domini dei nostri adsit nobis, & opus manuum nostrarum in nobis
confirma, opus inquam manuum nostrarum confirma.

XCI.

Sine titulo.

Canit quam tutus agat, liberque à
malis uniuersis, qui deo sese solida
fide commiserit.

A SEdens in abdito excelsi, sub umbra omnipotentis commoratur.
Dicam DOMINO, Asylum meum & arx mea, deo meo nitar.
Nam is à laqueo uenatoris, atque peste exitiali te liberabit.
Alis suis te obteget, sub pennis eius tutus eris, tectus fide eius tanquam lan-
cea & parma.
B Vt neque nocte metuendum sit tibi à terroribus, neque interdiu à sagitta uo-
lante.
Non à peste quæ in obscuro grassatur, non ab exterminio uastante meridie.
Cadant licet à latere tuo mille, & à dextris tuis decem millia, ad te tamen non
pertinget.
Duntaxat talionem impijs reddi uidebis, & inspicies tuis ipsius oculis.
C Quoniam tu ô DOMINE asylum mihi es quo nitor, in edito collocasti habita-
tionem tuam.
Non accidet tibi malum, neque plaga tabernaculo tuo appropinquabit. Math.4.a Luc.4.b

Pius sese consolatur protectio-
ne dei, qui deus domicilium in
edito posuit, extra omnem telo-
rum iactum, in qua habitatione
pius commoratur.

Nam

Nam angelis suis tua causa præcipiet, ut in omnibus uijs tuis te custodiant.
Manibus te gestabunt, ne ad lapidem pes tuus impingat.
Pardum calcabis & aspidem, conculcabis leunculum atq; draconem. D

Dominus loquitur.

Quandoquidē me amplexus est, eruam eum, superiorem eum faciam, agnouit enim nomen meum.
Me inuocabit, ideo eum exaudiam, adero ei in adflictione, eripiam eum & gloriosum eum reddam.
Vita longæua satiabo eum, & exhibebo ei salutem meam.

Oda carminis ad diem sabbati. XCII.

Sabbato esse peculiarem laudandi deum opportunitatem, cuius amplissimam materiā suppeditant considerata probe opera domini, quibus suos mirifice adeo fouet eueh'itq;, abijcit autē & perdit impios.

COmmodum nunc est celebrare DOMINVM, & psallere nomini tuo ô altissime. A
Prædicare mane bonitatem tuam, & fidem tuam in noctibus.
Ad decachordum, ad nablum, ad Higaion, cum cithara.
Tu enim ô DOMINE operibus tuis me exhilaras, in factis manuum tuarum ouabo. B
Quàm magna sunt facta tua ô DOMINE, uehementer profunda cōsilia tua.
Vir stupidus istuc non cognoscit, neq; stultus intelligit.
Quod quum impij sicut herba germinant, in hoc floreant cuncti facinorosi, ut in perpetuum excindantur. C
Tu autem excelsus es in sempiternum ô DOMINE.
Nam ecce inimici tui ô DOMINE, nam ecce inimici tui pereunt, disperduntur quicunq; dediti sunt iniquitati.
Meum uero [a]cornu extolletur ut monocerotis, delibutus ero oleo uirenti.

[a] Alij legunt, Tu attolles cornu meum.

Videbit [optata] oculus meus in insidiantibus mihi, audiet de his qui in me insurgunt [grata] auris mea. D
Iustus ut palma florebit, & sicut cedrus in Libano in altum succrescet.
[b]Plantati in domo DOMINI, in atrijs dei nostri florebunt.

[b] Iusti scilicet.

Adhuc in senecta germinabunt, succulenti & uirentes.
Ad prædicandum quod æquus sit DOMINVS, petra mea, neq; ulla sit in eo prauitas.

XCIII.

Celebrat deum à potētia, maiestate, sapientia & uirtute.

DOMINVS rex est, induit celsitudinem, induit inquam DOMINVS robur seq; accinxit: quin & orbis sic firmatus est, ut non nutet.
Iam inde ab exordio constitutum est solium tuum, tuq; ab æterno es.
Sustulerunt flumina ô DOMINE, sustulerunt inquam flumina strepitum suum, sustulerunt flumina fluctus suos.
At plus quàm strepitus aquarum immanium, procellarumq; maris admirabilium, potens est DOMINVS qui in excelso [præsidet.]
Quæ [a]eīn tu testatus es super domo tua pulchra & sancta, uera & firma permanebunt ô DOMINE in longissima tempora.

[a] *Vel lege sic, Testimonia tua ualde firma sunt, domum tuam decet sanctitas o domine in longos dies.*

XCIIII.

In Deuteronomio cap. 32. hunc titulum tribuit deus, hæreatur ergo ipse talem declaret.

Iudicium dei & auxilium implorat contra improbos innocētum & adflictorum oppressores: in primis contra prauos iudices, ad consolationem & confirmationem eorū qui iniqua patiuntur.

DOMINE deus [scelerum] ultor, deus ultor, conspicuus appare. A
Attolle te ô iudex terræ, redde talionem superbis.
Quousq; impij DOMINE, quousq; impij petulanter exultabunt?
Effutient, loquentur grandia, iactabunt sese omnes flagitiosi?
Populum tuum DOMINE atterunt, quos tibi hæreditario iure uindicasti adfligunt.
Viduas & aduenas occidunt, & pupillos interimunt.
Interim dicunt, [a]Dominus non uidet, neq; deus Iacob intelligit. B

[a] Alij legunt, existens.

Intelligite stupidi in populo, & stulti quando demum sapietis?
Is qui aurem condidit, quomodo nō audiret? qui oculum finxit, quo pacto non uideret?

Qui [totas] gentes corripit, quiꝙ homines scientiam docet, [uos] non arguerer?

Nouit DOMINVS cogitationes hominum uanas esse.

[b] Vel, erudieris.

Felix uir quem tu ô domine castigaueris, & quem in lege tua [b]institueris. Hæc pertinent ad consolationem.

C Vt tranquillitatem illi pares à tempore aduerso, dum interim impio fodiatur fouea.

Non enim abijciet DOMINVS populum suum: & quos sibi in hæreditatem adsumpsit, non deseret.

Donec ad iustitiæ normam restituat iudicium, hanc sectabūtur omnes qui recto sunt corde.

Quis consurgat pro me contra impios? aut quis cōsistat mecum contra sceleratos?

Nisi DOMINVS auxilio mihi fuisset, breui apud inferos habitasset anima mea.

D Quum dicerem, Nunc lapsus est pes meus, bonitas tua ô DOMINE me sustentabat.

Pro æstu multarum cogitationum intra me recrearunt animam meam consolationes tuæ.

[c] Ebr. Solio corruptionum prauitatum.

Num tibi quidquā commune est cum solio [c]tyrannico, quod adflictionem fingit prætextu legis?

Concursant aduersus animam iusti, sanguinem innoxium impietatis damnant.

At DOMINVS pro arce est mihi, & deus meus petra in qua fido.

Et rependet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum perdet ipsos, DOMINVS inquam deus noster eos perdet.

XCV.

Exhortatur ad laudes diuinas, sed adiuncta obedientia dei, quę si desit, uana esse omnia externa.

ADeste ouemus DOMINO, petræ salutis nostræ iubilemus.

Laude faciem eius anteuertamus, odis ei iubilemus.

Nam DOMINVS deus magnus est, & rex magnus præ omnibus dijs.

In cuius manu sunt abstrusissima terræ, eius sunt montium cacumina.

Cuius est mare, nam fecit illud, & continentem manus eius finxerunt.

Agite ergo prosternamur, incurui procumbamus, genua submittamus ante conspectum DOMINI factoris nostri.

Nam ipse est deus noster, nos uero populus pascuorum eius, & grex manus eius.

Meriba contentio, Masa tentatio, Exod. 17.

Si hodie uoci eius auscultaueritis, ne induretis cor uestrum, ut in Meriba, ut in die Masa in deserto. Heb. 3. b

Quum patres uestri me tentarunt, explorarunt me, ac etiam uiderunt opera mea.

Annos quadraginta cum tædio pertuli gentem illam, ita ut dicerem, Populus iste corde errat, ipsiꝙ uias meas ignorant. Heb. 4. a

Quibus iuraui iratus, Nunquā ingredientur in requiem meam.

XCVI.

Inuitat ad laudē dei cūctas creaturas, propterea quod ipse iam, utiꝙ per Christū suum, regnet, unde non homines modo, sed uniuersæ creaturæ restituuntur. Vaticinium est de regno Christi.

A CAnite DOMINO canticum nouum, canite DOMINO quicunꝙ habitatis terram.

Cantate DOMINO, laudate nomen eius, euangelizate singulis diebus salutem eius.

Gloriam eius inter gentes narrate, stupēda eius facta in omnibus populis.

B Nam magnus est DOMINVS, & plurima laude dignus, tremendus ipse præ omnibus dijs.

Siquidem cuncti dij populorum nihili sunt, at DOMINVS cœlos condidit. Eccl. 43. d

Coram ipso decus est & honor, potentia & magnificētia in sanctuario suo.

Tribuite

Tribuite DOMINO familiæ populorum, tribuite DOMINO gloriam ac potentiam. C
Tribuite DOMINO gloriam nomini eius dignam, ferte munus, & uenite in atria eius.
Prosternite uos DOMINO in magnifico & splendido sacrario, metuite ab ipso quotquot in terra habitatis.
Dicite in gentibus, DOMINVS regnat, & orbis firmabitur ne nutet, ius dicet populis cum æquitate. D
Lætentur cœli, exultet terra, reboet mare, & quidquid est in eo.
Exultet ager & quidquid in eo continetur, tum quoq; cunctę arbores saltus ouent.
Corã DOMINO quoniã uenit, nam uenit ut terram iudicet, *iudicet orbem in iustitia, & populos ex fide.

*Alij legunt, regat orbem.

XCVII.

DOMINVS regnat, exultet terra, & insularum multitudo lætetur. A
Nubes & caligo circum eum sunt, iustitia & æquitas sunt firmamẽtum throni ipsius.

Est hic de regno Christi uaticiniũ canit, quo deus potentiam suam magnifice in salutem suorũ, & deiectionem hostium, atq; uanarum superstitionũ exercuit, ad cuius agnitionem simul hortatur.

Ignis ante eum præcedet, ut circunquaq; hostes eius inflammet.
Fulgura eius orbem illustrarunt, uidit, & dolore consternata est terra. B
Montes à cõspectu DOMINI tanquam cera colliquescebãt, *à facie inquam dominatoris uniuersæ terræ.

*A facie, id est à præsentia.

Annunciarunt cœli iustitiam eius, & cuncti populi gloriam eius uiderunt.
Exod.20.a Leui.26.a Deu.5.a Hab.1.c Pudefiant quotquot idola colunt, inq; dijs nihili gloriantur, procũbite *coram eo dij uniuersi. C
Audiuit & gauisa est Zion, exultaueruntq; filiæ Iuda propter iudicia tua ô DOMINE.
Nam tu DOMINE excelsior es omnibus quæ in terra sunt, plurimum super omnes deos exaltatus.
Amos 5.d Rom 12.b †Qui amatis DOMINVM, odio habete malitiam, ille animas suorum qui bonitati student, custodit, eq; manu impiorum eos eripit. D
Lux sata est iustis, & ijs qui integro sunt corde lætitia.
Lætamini iusti in DOMINO, & gratulamini in commemoratione sanctitatis eius.

Canticum. XCVIII.

Canite DOMINO canticum nouum, nam admiranda facinora patrauit, salutem sibi parauit sola dextera sua, & brachio suo sancto.

Idem argumentum cum duobus superioribus.

Esa.52.c.63.b Notam fecit DOMINVS salutem suam, in gentium oculis iustitiam suam reuelauit.
Memor fuit bonitatis suæ & fidei erga domum Israelis, uiderunt omnes fines terræ salutem dei nostri.
Iubilate DOMINO omnis terra, erumpite in uocem, ouate & psallite.
Psallite DOMINO cithara, citharæ uocem psalmi iungite.
Tubis & sonitu buccinæ iubilate coram rege DOMINO.
Reboet mare & quidquid in eo continetur, orbis & qui eum inhabitant.
Flumina manu plaudant, simulq; montes ouent.
Coram DOMINO, quia uenit ad iudicandum terram, iudicabit orbem ex iustitia, & populos ex æquitate.

DOMINO regnante, cum tumultu populi concurrũt: insidet Cherubim, terra mouet. XCIX.

Ferè idem cũ superioribus, canit potentiam & bonitatem dei per arcam fœderis olim repræsentatam, plenius autem per Christũ, hinc ad colendum eum & prædicandum inuitat.

DOMINVS in Zion magnus est, & super omnes populos sublimis.
Celebrent nomen tuum, magnum enim & tremendum & sacrosanctũ est.

Robur regis æquitatem diligit, tu æquitates præparasti, tu quod iustum & æquum est facis in Iacob.

Exaltate DOMINVM deum nostrũ, & prosternite uos ad scabellum pedum ipsius, sanctus enim est.

Moses & Aharon inter sacerdotes eius, & Samuel inter eos qui inuocãt nomen eius, clamabant ad DOMINVM, & exaudiebat eos.

E columna nubis alloquebatur eos, contestationem & ceremonias quas dederat eis, obseruarunt.

DOMINE deus noster tu exaudiebas eos, tu eras eis deus indulgens, studia quoq; eorum uindicans.

Exaltate DOMINVM deum nostrum, & prosternite uos ad montem sanctitatis eius, est enim sacrosanctus DOMINVS deus noster.

Psalmus ad laudem. C.

Inuitat homines, ut magno studio deum laudent, conuenientiq; in cœtum sacrum, illiq; præcipue diebus festis.

IVbilate DOMINO omnis terra.

Colite DOMINVM in lætitia, uenite in conspectum eius ouantes.

Agnoscite q̃ DOMINVS est deus, ipse nos fecit, & non ipsi nos: sumus populus eius, & grex pascuorum eius.

Ingredimini portas eius gratias acturi: & atria eius, cãtaturi laudes: celebrate illum, & nomen eius laudate.

Quoniam bonus est DOMINVS, bonitasq; eius infinita est, fidesq; eius in omnes ætates.

Psalmus Dauidis. CI.

Officio pij sanctiq; principis functurum se pollicetur, nempe se uicturum innocenter, & malos oppressurum, & bonos euecturum.

BOnitatem & iudicium canam, tibi DOMINE psallam.

Prudenter me geram in uia integra donec ad me uenias, domi meæ in cordis integritate uersabor.

Scelus nepharium ante oculos meos quod designem, non proponam, defectores odio prosequar, nec unquam mihi adhærescent.

Cor peruersum facessat à me, malitiosum non agnoscam.

Qui clam obtrectat proximo suo, eum funditus perdã: qui [a]elatis est superciliis, animoq; arroganti, hunc non feram.

Oculi mei [intenti erunt] ad eos qui in terra ueritati student, ut mecum uersentur: qui in uia innocentiæ ambulat, mihi ministrabit.

Non habitabit domi meæ qui dolum facit: qui mendacia loquitur, nihil firmi apud me habebit.

Mature perdam omnes impios terræ, ut è ciuitate omnes facinorosi exscindantur.

[a]Ebr. Altis oculis & lato corde non possum.

Precatio humili [congruens,] quum anxius est, ac suam querimoniam effundit coram DOMINO. CII.

Querimonia est populi dei ad extremũ afflicti, siue per Babylonios, siue per Antiochum, siue per alium hostẽ, precantis simul, ut deus opem ferat. Altiori autem sensu accommodatur Christo & ecclesiæ.

A DOMINE exaudi precationem meam, & clamor meus ad te perueniat.

Ne mihi abscondas faciem tuam, [sed] præbeas aurem tuam, [a]quum angustia me premit, [&] cito mihi annue quum te inuoco.

Dies enim mei absumpti sunt ut fumus, & ossa mea ut [b]focus exusta sunt.

Effectum est, ut cor meum percussum exarescat sicut fœnum, [c]usq; adeo ut sim oblitus cibum capere.

Ossa [etiam] mea & caro mea cohærescunt [D]præ gemitibus meis.

B Similisq; factus sum onocrotalo [gaudente] solitudine, ac buboni [agenti] in locis desertis.

Vigilo [equidem,] & similis sum passeri seorsim agenti in tecto.

Quotidie [nanq;] inimici mei probris me incessunt, [&] gloriantes de me, per me iurant.

[a]In die.

[b]Etiã Chald. interpretatur uoce, quæ significat locũ in quo ignis ardet. Hiero. cremium.

[c]Quia oblitus sum à comedendo panem meum.

[D]A uoce gemitus mei.

Nam

Nam cinerem ut panem comedi, & potum meum fletu miscui.
Ob indignationem tuam & iracundiam tuam, [e]quia me alte sublatum afflixisti.
Mei dies inclinauerunt tanquam umbra, & ego ut fœnum exarui.
Tu autem DOMINE in æternum [e]permanes, & memoria [f]tua sempiternis temporibus.
Tu exurgens miserearis ipsius Zion, quia tempus illi benefaciẽdi, quia præfinitum tempus aduenit. C
Nam serui tui afficiuntur fauore in lapides eius, & puluerem eius euehere cupiunt.
Timeãtq́ gentes nomen DOMINI, & omnes reges terræ maiestatem tuam.
Quia DOMINVS ædificauit Zion, [&] uisus est in sua maiestate.
[g]Ac rationem habuit precationis humilium, neque precationem eorum spreuit.
[h]Quod quidem literarum monimentis transmittetur ad posteros, & populus qui creabitur, laudabit deum.
Siquidem prospicit è sublimi sanctuario suo, [&] terram intuetur DOMINVS è cœlo.
Vt audiat gemitum uincti, [&] [i]uinculis eripiat morti addictos.
Vt celebrent [homines] nomen DOMINI in Zion, & laudem eius in Ierusalem.
Quando simul congregabuntur populi & regna, ut colant DOMINVM. D
Affixit [autem] in uia meas uires, [atq́] præscidit dies meos.
Dicam [ergo,] Mi deus, [k]ne tollas me in media ætate mea, nam tui quidẽ anni sempiternis temporibus [existunt.]
Heb.1.c.d Nam [l]primũ terræ fundamenta iecisti, & cœli sunt opus manuum tuarum.
Quæ interibunt, tu autem perstas, & uniuersa ut uestis ueterascunt, teq́ immutante illa immutantur.
Verum tu [l]idem es perpetuò, & anni tui non finiuntur.
Permaneant & filij seruorum tuorum, eorumq́ semen ante te firmetur.

[e] Quia eleuasti me & proiecisti me.
[e] Sedebis.
[f] Vel, tui, id est, quæ de te habetur, &c.
[g] Respexit ad precationem myricæ, i. humilium ut myrica est. Iere. 17. ea uoce utitur.
[h] Scribetur hoc ætati uel seculo postero. Vaticinatur de uocatione gentium.
[i] Ad aperiendum filios mortificationis.
[k] Id est, Non differas istam salutem. Tu enim æternus es, nos friuoli & temporarij.
[l] Lephanim, hic particula connectendi uidetur.
[l] Ipsus.

Dauidis. CIII.

PRædica DOMINVM anima mea, & omnia uiscera mea [a]nomen eius sanctissimum. A
Prædica DOMINVM anima mea, & non obliuiscere omnia quæ in te contulit.
Qui condonat omnes iniquitates tuas, qui sanat omnes morbos tuos.
Qui uindicat ab interitu uitam tuam, & [b]undiq́ te cumulat benignitate & misericordia.
[c]Et os tuum suauitate implet, ut recuperes iuuentam tuam sicut aquila.
DOMINVS iudicium & iustitiam reddit omnibus oppressis.
Et monstrauit Mosi uias suas, suaq́ studia filijs Israel. B
Num.14.c Misericors est & beneficus DOMINVS, patiens etiam, & magnæ benignitatis.
[d]Qui non perpetuò solet litigare, neq́ æternum retinet memoriam acceptæ iniuriæ.
Non tractat nos pro peccatis nostris, neq́ rependit nobis quod iniquitates nostræ merentur.
Nam quanto interuallo cœlum altius est terra, tantum præualet benignitas eius erga timentes ipsum.

Grata & amplissima commemoratione prædicat Dauid beneficia domini tum in omnes homines, tum in se peculiariter collata.
[a] Nomen sanctitatis eius.
[b] Coronat te.
[c] Satiat in bono maxillã tuam. Ediech Dauid Kimhi os interpretatur, sicut & Abr. Esr. Hierony. ornamentum.
[d] Non ad finem litigabit.

Et quàm longe distat ortus solis ab Occasu; tam longe remouit à nobis scelera nostra.

C Vtq; pater miseretur liberorum, ita DOMINVS miseretur timentium eum.

[e] Iezer proprie significat opus figlinum.

Ipse enim nouit [e] conditionem nostram, recordans q̄ simus puluis.

Hominis ætas fœno similis est, floretq; ut flos in agro.

Qui nullus erit, quum eum uentus peruaserit, neq; [homines] loci eius agnoscent eum.

DOMINI autem benignitas erga timentes eum [durat] ab æterno in sempiternum tempus, & eius iustitia usq; ad filios filiorum.

D Qui seruant fœdus eius, & memores sunt constitutionum illius, ut eas perficiant.

DOMINVS in cœlo parauit solium suum, eiusq; regnum dominatur in omnibus.

[f] Facientes uerbum eius.

[g] Ad audiendum in uocem uerbi eius. Potest etiã sensus esse, ut obediant, scilicet homines.

Prædicate DOMINVM angeli eius, qui pollentes uirtute [f] exequimini eius negotia [g] obediendo uoci uerborum eius.

Prædicate DOMINVM omnes illius exercitus, qui quum administri eius sitis perficitis ipsius uoluntatem.

Prædicate DOMINVM omnia ipsius opera in omnibus locis sui dominij: anima mea prædica DOMINVM.

CIIII.

Encomium dei sumptum ex libris Mosis de rerum origine, ut sapientia & potentia, & bonitate summa mūdi opificium fabrefecerit in usus hominum

[a] Magnus fuisti ualde.

A ANima mea prædica DOMINVM, DOMINE deus meus [rebus gestis] [a] maximus es, [&] gloriam atq; decus induisti.

Luce [nanq;] amictus est tanquam uestimento, & cœlos ut cortinam extendit.

[b] Ambulat super pennis spiritus.

[c] Vel, angelos.

Qui cœnacula sua cõtignauit in aquis, posuitq; nubes suum uehiculum, [b] & uolat pennis uenti.

Qui [c] legatos suos efficit spiritus, & ministros suos ignem flammantem. Ebr. 1.

Terramq; fundauit suis basibus, ut sempiternis temporibus nõ moueatur.

Abyssum [quoque] occultauit quasi uestimento, ut supra montes stent aquæ.

** Possunt etiã hi duo uersus de montibus intellegi, q̃ surgãt, & ualles subsidant, &c. ut Hiero. & Græci intellexerũt. Chald. tamen etiam de aquis interpretatur.*

*Quæ fugiunt ab increpatione tua, & à sono tonitrui tui præcipites feruntur.

Ascenduntq; montes, & in ualles descendunt ad eum locum, quem eis fundasti.

B Terminumq; præstituisti, quem transgredi nequeunt, ne iterum terram operiant.

[d] In torrentes inter montes ibunt.

[e] Omne animal agrorum.

[f] Hierony nemorum. Chald. & Rabi Salo. ramos interpretantur.

Et emittis fontes, [d] qui fiunt torrentes, ut inter montes decurrant.

Vt potent [e] feras omnes, [&] onagri leuent sitim suam.

Et iuxta eos degant aues cœli, quæ inter [f] ramos [arborum] uocem edunt.

Qui rigat montes è suis cœnaculis, & de fructu eius operum satura fit terra.

[g] Ad seruitium uel culturam hominis. Potest intelligi per culturam hominis.

[h] Ad faciẽdum nitere faciem ab oleo.

[Et] producit fœnum pecori, & herbam [g] ad usum hominis, ut proferat panem de terra.

Et uinum quod exhilarat cor hominis, [h] & oleum quod nitidam reddat faciem, & panem qui cordi uires subministret.

[i] Saturæ erunt ligna.

Arboresq; DOMINI [i] succo abundant, [uelut] Cedri in Libano quas plantauit.

[k] Hierony. uarie interpretatur, in annotatiunculis tamen psalterij Græci uidetur murem alpinum designare.

C Vbi aues nidificant, & ciconiæ domus est in abietibus.

Celsos montes ibicibus, & petras [dedit] confugium [k] alpinis muribus.

Lunam fecit, ut tempora distinguat, & sol nouit suum occasum.
Quum tenebras inducis, fit nox, in qua omnes feræ syluestres [k]prodeunt.
[Quemadmodum] leonis catuli rugientes ad prędam, & ut quærant cibum suum à deo [sibi paratum.]
Vbi sol ortus est, sese recipiunt, & in cubilia sua cubitum eunt.
Homo autem aggreditur opus suum, & negotio suo [instat] usque ad uesperam.
Quanta sunt opera tua DOMINE, quę uniuersa fecisti per sapientiam? Estque terra plena tuis possessionibus.
Ipsum mare [l]uastum & latissimum est, ubi reptilia innumera sunt animalia tum parua tum magna.
Illâc eunt naues, & ista balena, quam formasti ut in eo ludat. D
Vniuersa autem ex te pendent, ut eis cibum des suo tempore.
Teque dante colligunt, & te manum aperiente, satiantur bonis.
Si autem abscondas faciem tuam, turbantur: sicque spiritum eis eripias, expirant & reuertuntur in suum puluerem.
[Rursum animalia] creantur, si tuum spiritum mittas, & renoues terræ faciem.
Sit DOMINI maiestas æterna, & gaudeat DOMINVS operibus suis.
Quo prospiciente in terram, illa tremit: quo tangente montes, illi fumant.
Canam [igitur] DOMINO quoad uiuam, [&] psallam deo meo quandiu superstes ero.
Eritque sermo meus [m]de illo dulcis, & ego in DOMINO gaudebo.
Conficientur autem peccatores de terra, neque amplius impij supererũt: prædica DOMINVM anima mea: haleluia.

[k] Thirmosch sese mouere ut reptilia & pisces.
[l] Magnum & latum manibus.
[m] Plerique intelligunt, Gratus sit ei dulcis erit ei, quasi scriptum sit lo ei, pro alaiu super eo.

CV.

1.Par.16. Esa.12. CONfitemini DOMINO, inuocate nomen eius, & studia illius edocete inter populos. A

Hymnus est continens dei laudes & gratiarũactionem pro beneficijs quæ contulit in Israelitas ab eo tempore quo Abrahamum delegit amicum, usque ad tempus illud quo terram promissam tradidit possidendam.

Ipsum canite, [&] ipsi psallite, deque illius miraculis sermones habete.
Gloriamini in eius sanctissimo nomine, sitque lætum cor quærentium DOMINVM.
Inquirite DOMINVM & eius potentiam, semperque faciem eius quærite.
Cogitate res mirandas quas gessit, & illius portenta, & iudicia oris eius.
O semen Abrahami cultoris ipsius, ô filij Iacobi [homines] ipsius electissimi.
Ipse est DOMINVS deus noster, cuius iudicia [extant] in tota terra.
Perpetuò [enim] meminit sui fœderis, & uerbi quod mandauit in mille ætates [obseruandum.]
Gen.22.c.d Quod [sanxit] fœdere icto cum Abrahamo, & iuramento quo se Isaac obstrinxit.
[a]Eamque rem confirmauit, ut esset Iacobo decretum, & Israeli fœdus sempiternum.
Dicens, Tibi tradam Chananæorum terram, [b]ut sit tibi hæreditaria sors. B
[Itaque] quum essent numero pauci, [c]& exigua familia, & peregrini ea in terra.
Et migrarent de una gente ad aliam gentem, [&] de regno [quopiam] ad alium populum.
Non permisit homini cuiquam ut eos opprimeret, ac propter eos reges coarguit.
1.Par.16.c.d 2.Reg.1.6 [Dixit autem,] Ne attingatis [d]homines mihi consecratos, & nihil mali prophetis meis inferatis.

[a] Et stare fecit eam Iacobo ad decretum.
[b] Funem hæreditatis tuæ.
[c] Quasi modicum.
[d] Benenschiai, in Messies uel Christos, aut unctos meos.

[e]Et uocauit famē super terram, omnem baculum panis fregit.

[e]Et euocauit famem, ut ea laboraret terra, [&] omnem annonam compressit.

Eisq; præmisit uirum, [&] Ioseph uenditus est in seruitutem.

[f]Humiliauerūt compede pedes eius: in ferrū uenit anima eius. Pro compede, ut Hiero. uertit Chald. cathenam dicit, fortè castella rectius.

[f]Cuius pedes constrinxerunt compede, [&] in ferro periclitata est anima eius. Gen.37.d.39.d

Donec uenit uerbum eius, [&] eloquium DOMINI conflando explorauit eum. Gen.41.b

[Tunc enim] nuncio misso rex eripuit eum, & dominator populorum soluit eum.

Eumq; dominū constituit domus suæ, & qui dominaretur in uniuersa ipsius possessione. Gen.41.e

[g]Ad uinciendū principes eius in anima sua. Alij legentes leiasser pro leesor interpretātur, ut erudiret principes eius.

Ut [g]uinciret principes eius pro suo arbitratu, & seniores ipsius sapientiam doceret.

Itaq; Israel ingressus est Aegyptū, & Iacob peregrinus egit in terra Cham. Gen.46.a

C Et ualde quidem [deus] auxit populum suum, & potentiorem fecit eum suis hostibus.

Vertitq; cor eorum in odium sui populi, ut dolum commolirentur in seruos ipsius.

Misit [autem] Mosen seruum suum, [&] Aharonem quem elegerat. Exo.3.b.c.4.d.e

[h]Posuerunt in eis uerba signorum eius.

[h]Qui prodigiosa ipsius negotia gesserunt inter eos, & portenta in terra Cham. Exod.7.a

[i]Amarum fecerunt, scilicet Moses & Aharon.

Et immisit tenebras, quibus [omnia] obscurauit, [i]neq; reluctati sunt uerbo eius. Exod.10.d

Aquas eorum uertit in sanguinem, & occidit pisces eorum. Exod.7.d

Edidit [quoq;] terra eorum ranas, in regum arcanissima loca penetrantes. Exod.8.b

[k]Dixit.

[l]Chald. interpres eandē uocem hic reponit, quā Onkelus Exodi 8.

[k]Eius etiam iussu uenerunt omnis generis insecta & [l]pediculi per omnes fines eorum. Exod. 8. & 9.

Et pro pluuijs eorum dedit grandinem, & ignem flammantem in ipsorum terra.

Percussitq; uites eorum & ficus eorum, & confregit arbores per ipsorum fines.

Eius quoq; iussu uenerunt locustæ & innumeri bruchi. Exod.10.c.d

D Qui depasti sunt omnes herbas in ipsorum regione, depasti etiam sunt fructus telluris ipsorum.

Occidit deniq; omnia primogenita in regione ipsorū, primitias [uidelicet] uniuersæ uirtutis eorum. Exod.12.d

Et eduxit eos onustos argento & auro, nec quisquam fuit infirmus in tribubus eius [Israelis.] Exod.12.d

[m]Quia formido eorum cecidit super eos.

Estq; Aegyptus læta ta quum exirent, [m]quia formido eorum inuaserat eos.

Expandit [quoq;] nubem pro uelo, & ignem qui noctu luceret. Exod.13.d Psalm.77.b

[Populo] petente adduxit coturnices, & pane cœlesti saturauit eos. Exod.16.c

[n]Iuerūt in aridis siue torridis, flumen. Quidam intelligūt per siccum fundum iuisse fluminis, scilicet Iordanis. Chaldeus etiā refert ad aquas petræ.

Postremo aquæ profluxerunt aperto saxo, [n]quæ decurrerunt per loca arentia ut flumen. Num.20.c

Memor enim fuit sui uerbi sanctissimi ad Abrahamum cultorem suum. Gen.12.c.d

Et eduxit populum suum cum lætitia, & delectos suos homines cum iubilo. Iosue.3.d

Ac tradidit eis regiones gentium, ut possiderent labore populorum conquisita.

Nimirum ut seruent decreta eius, & leges ipsius teneant: haleluia.

Halelpia

Haleluia. CVI.

COnfitemini DOMINO, quoniam bonus est, quoniam sempiterna est A
ipsius benignitas.

Hymnus, ut apparet, scriptus in captiuitate Babylonica, dei laudes cōplectitur, præsertim à iustitia sanctissima petitas: addita precatiuncula, ut dignetur Israelem reducere in patriam.

Iudith 13.e Eccli 43.d Quis enūciaret fortia facta DOMINI? aut quis promeret uniuersam laudem ipsius?
O beatos qui seruant iudicium, & faciunt semper quod iustum est.
Memēto mei DOMINE per fauorem erga tuum populum, [a]meiq; rationem habeto per tuam salutem.

[a]Visita me in salute tua.

Vt uideam bonū electis tuis hominibus [paratum,] & gaudeam gaudium gentium tuarum, & glorier cum hæreditario tuo [populo.]
Iudith 7.d Peccauimus [b]æque ut patres nostri, egimus inique, impia gessimus.

[b]Cum patribus.

[Nam] patres nostri non prudenter perpenderūt miracula tua in Aegypto, neq; memores fuerunt maximorum beneficiorum tuorum, & immorigeri fuerunt ad mare, ad mare [inquam] [c]rubrum. B

[c]Pro suph reddidi rubrum cum Hieronymo: alij autem algam uel caricem exponunt.

Seruauit tamen eos propter nomen suum, ut notiorē faceret fortitudinem suam.
Exod.14.c Increpuitq; mare rubrum, ut exaresceret, ac traduxit eos per abyssum tanquam per desertum.
Et seruauit eos eripiens manui hostili, ac uindicauit eos à manu inimici.
Exod.14.g Aquæ autem operuerunt hostes eorum, ut ne unus quidem superstes relinqueretur.
[d]Tuncq; fidem adhibuerunt uerbis eius, ut decantarent laudem ipsius.

[d]Et.

[e]Verum confestim obliti sunt opera eius, neq; morati sunt consilium eius.

[e]Festinarunt, obliti sunt.

Exod.17.a Et concupiscentia exarserunt in deserto, ac tentauerunt deum in solitudine. C
Nume.11.g Ac dedit quod poposcerunt, sed [simul] [f]immisit macilentiam ipsorum animæ.

[f]Id est, luem, quæ partem populi absumens rariorem fecit.

Inuiderunt etiam Mosi in castris, & Aharoni sacrosancto DOMINI.
Num.16.e [Quamobrem] terra se aperiens absorpsit Dathan, & operuit congregationem Abiramicam.
Ignis etiam exarsit in cœtu istorum, [&] flamma quæ impios corripuit.
Exod.32.a Fecerunt & uitulum apud [montem] Horeb, & fusile simulachrum adorauerunt.
Et permutauerunt maiestatem [dei] sui effigie bouis comedentis herbam.
Suntq; obliti deum, qui eos seruauerat, quiq; res magnas gesserat in Aegypto.
Exod.32.c Et miracula in terra Cham, resq; terrificas ad mare rubrum. D
[g]Decreuerat autē delere illos, nisi Moses uir ipsius electus [h]intercessisset ei, sedans iram ipsius, ne perderet.

[g]Et dixit.
[h]Stetit in ruptura ad faciem eius.

Respuerunt etiam terram exoptatam, non fidem tribuentes uerbo ipsius.
Et obmurmurarunt in suis tentorijs, neq; obediuerunt uoci diuinæ.
[i]Quare iurauit eis se prostraturum esse ipsos in deserto.

[i]Leuauit eis manum suam.

Num.14.e Prostraturum etiam [k]sobolem eorum inter gentes, & euentilaturum eos in regiones.

[k]Semen eorum.

[l]Initiati sunt etiam uelut sub iugum ipsius Baal Peor missi, & comederūt immolata mortuis [dijs.]

[l]Coniugati sunt, nempe ut par iumentorum ad iugum alligatur. Sicut Apostolus utitur tropo, Nolite iugum trahere cum impijs.

Suisq; studijs iram conflarunt, ut grassaretur per eos cædes. E
Num.25.b [m]Quando Phinehas stetit, ac uindicādum iudicauit, & cædes prohibita est.

[m]Et stetit.

Quod ei est imputatum pro iustitia sempiternis temporibus.
Nume.20.a Lacessiuerunt etiam apud [n]Memeriba, & Mosen [deus] affecit malo propter ipsos.

[n]Id est, aquas litigij.

Ita enim diuexarunt animũ eius, ut perperam aliquid loqueretur suis labijs.

[Præterea] non deleuerunt populos, quos DOMINVS iusserat eos [delere.] Contra legem Deu. 7.

Et commercium habuerunt cum gentibus, ac didicerunt facta ipsorum.

Vt colerent simulachra eorum, quæ fuerunt eis laqueus.

°&. °Nam filios suos & filias suas mactauerunt uictimas dæmonibus.

F Et fuderunt sanguinem innoxium, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum, quos mactauerũt uictimas simulachris Chananæorum: terraq́ polluta ᵖcapitalibus sceleribus.

ᵖSanguinibus.

Ac fuerunt immundi factis suis, & scortati sunt studijs suis.

Et excanduit ira DOMINVS in populũ suum, abhorruitq́ à sua hæreditate.

Vt traderet eos gentibus in manus, & inimici eorum dominarentur eis.

ᑫIncuruarunt eos sub manum suam. Quos afflixerunt hostes ipsorum, & ᑫsubegerunt eos suæ potestati.

Aliquoties liberauit eos, uerum ipsi lacessiuerunt suo consilio, & in paupertatem deuenerunt per suam iniquitatem.

G Tamen quum cerneret eos in angustijs, & audiret clamorem ipsorum.

ʳSecundum magnitudinem beneficiorum suorum. Memor fuit sui fœderis icti cum eis, & pœnituit eum, ʳut maxima est eius benignitas. Deut. 30.a

ˢEt dedit eos ad misericordiam ad faciem omniũ qui captiuos eos habuerunt. ˢEt fecit eos gratiosos apud uictores suos uniuersos.

Serua nos DOMINE deus noster, & congrega nos ex gentibus, ut confiteamur nomini tuo sanctissimo, & celebremus te laudibus tuis.

Prædicandus est DOMINVS deus Israelis ab æterno in æternum tempus: & uniuersus populus dicat, Amen, halleluia.

CVII.

Hymnus dei præconium cōtinet, cuius prouidentia & consilio cuncta geruntur, ut nihil sit fortuitum, quiq́ præsentem opem fert hominibus eum uocantibus, quocunq́ in discrimine uersentur.

A CONfitemini DOMINO, quoniã bonus est, quoniam æterna est eius benignitas. Iudith 13.c

In libertatem uindicati à DOMINO dicãt, q̃ eos uindicauerit à manu hostili.

Quodq́ congregauerit eos ex regionibus ab Oriente, & Occidente, Aquilone, & à mari. Redimit captiuos.

ᵃVis oppidum sedis. Qui errabant in deserto, in solitudine per ᵃitinera, quibus oppidum habitatum non inueniebant. Errantes reducit in uiam.

Famelici etiam & sitibundi, qui deficiebant animo.

Clamauerũt DOMINVM in periculis suis, & eripuit eos ex angustijs ipsorũ.

Eosq́ deduxit in uiam rectam, qua peruenirent ad oppidum habitatum.

ᵇAd filios Ade, uel hominis. Confiteantur tribuentes DOMINO suam benignitatem & miracula sua ᵇinter homines. Fame laborantibus succurrit.

Quia saturat animam auidam, & animam famelicam explet rebus bonis.

Sedentes in tenebris & densissima caligine cōstricti miseria & ferreo [compede.] Vinctos liberat.

Quia sermonibus diuinis reluctati sunt, & floccipenderunt consilium summi [dei.]

ᶜFecit incuruare cor suum. ᶜVnde molestias imposuit, ut desponderent animum, & impingerent nemine ferente opem.

B Hi clamauerunt DOMINVM in suis periculis, qui seruauit eos ex angustijs eripiens.

Eosq́ eduxit ex tenebris & densissima caligine, ac perrupit eorum uincula.

Confiteantur tribuentes DOMINO suam benignitatem & miracula sua inter homines.

Quia effregit ualuas æreas, & refellit obices ferreos.

ᵈA uia sceleris sui sese afflixerunt. Stulti ᵈqui scelerato uitæ instituto & iniquitatibus suis morbos sibi accersiuerunt. Pellit morbos.

Vt anima ipsorũ fastidiat omnem cibum, & pertigerint ad portas mortis.

Clamaue-

Clamauerunt etiam DOMINVM in suis periculis, qui seruauit eos eripiens è suis angustijs.

Missoq́ uerbo suo sanauit eos, & asseruit ab ægrotationibus ipsorum.

[Iterat periculis... in mari.] Confiteantur DOMINO tribuentes benignitatem suam, & miracula sua inter homines.

Et immolent uictimas confessionis, ac narrent facta eius cum iubilo.

Qui mare nauibus [e]ingrediuntur, quiq́ negotium suum peragũt in uastissimis aquis. [e]Descendunt.

Illi uiderunt opera DOMINI, & ipsius miracula in profundo [mari.] C

[f]Qui suo imperio ciet uentum procellosum, qui alte fluctus ipsius attollit. [f]Et dixit, Et fecit stare uentum turbinis.

Vt modo in cœlum ascendant, modo in abyssum descendãt, animaq́ ipsorum [g]malis pressa colliquescat. [g]In malo.

Et eant in orbem, ac oberrent ut ebrij, omnisq́ sapientia illis eripiatur.

Hi etiam clamauerunt DOMINVM in suis periculis, qui educit eos è suis angustijs.

[h]Et sedata tempestate reddit mare tranquillum, ut desinant fluctus quibus iactabantur. [h]Faciet surgere turbinem ad silentium, & silebunt fluctus eorum.

Et lætantur quod quieuerint, ac [deus] in portum optatum eos deduxerit.

[Facit loca fecunda, & inducit sterilitatem.] Confiteantur DOMINO tribuentes suam benignitatem, & miracula sua inter homines.

Eumq́ extollant in cœtu populi, & laudent eum in consessu seniorum.

Qui flumina [i]uertit in desertum, & [k]uenas aquarum in loca siticulosa. [i]Ponet. [k]Exitus.

Et terram frugiferam in sterile solum propter incolarum uitiositatem.

Qui uertit desertum in stagnum aquarum, & torridam terram in uenas aquarum. D

Ibiq́ collocat famelicos, [k]ut urbem celebrem extruant. [k]Et parauerunt urbem siue oppidum sedis, i. habitatum.

Ac sementem faciant in aruis, & colant uineas, [l]quæ copiosum fructum proferant. [l]Et fecerunt fructum prouentus.

[Diuitias uel paupertatẽ confert deus.] Eosq́ fortunat, ut ualde crescant, nec pecus eorum minuit.

Minuuntur etiam, & decidunt per angustiam, & malum, & laborem.

[Nam deus] effundit contemptum in principes, & errare facit eos per uastitatem inuiam.

In arce autem collocat pauperem extra miseriam, & familias [m]tractat uelut oues. [m]Ponit.

[Iob 22.] Quæ quum uident probi, gaudent, [n]nec habent ulli iniqui quod uituperẽt aut querantur. [n]Et omnis iniquitas contraxit os suum, ut Iob 5.

Quisquis [igitur] sapit, custodiet hæc, & beneficia DOMINI considerabit.

Carmen, hymnus Dauidis. CVIII.

Gratiarum actio pro liberatione à furore Saulis in spelũca Odollam. Verba pleraq́ sunt in Psal. 57. & 60. Ominatur interim se regem fore, ut dominus pollicitus est.

PAratum est cor meum ô deus, ut canam, & psallam etiam ô gloria mea.

Expergiscere nablum & cithara, euigilabo equidem in aurora.

Tibiq́ confitebor inter populos, & te psallam inter nationes.

Tua enim benignitas [a]usq́ adeo magna est, ut cœlos superet, tuaq́ ueritas usq́ ad æthera [pertingit.] [a]Quia magna est de super cœlos, &c.

Sublimior cœlo sis ô deus, & maiestas tua [sublimior sit] terra.

[Et] ut liberentur tui dilecti, seruato per dextram tuam, & annue [b]mihi. [b]Aliqui codices habent, nobis.

Deus loquutus est in sanctuario suo, [Quare] exultabo, & partiar Sichem, ac metiar uallem Sucoth.

Meus est Gilead, meus est Manasses, Ephraim autem robur capitis mei, & Iuda meus legumlator.

Moab [uero] lebes ablutionis meæ, [c]Idumæam pedibus meis emetiar, [d]& su

[c]Super Edom proijciam calceamentum meum. Significat autem sui iuris & possessionis facere.

[d]Ita Chald. uertit, quasi scriptũ sit aria pro ethroa, ut psal. 65. ijthrou pro iarin, &c.

per Palestina iubilabo.

Quis ducet me ad urbes munitas? Quis ducet me in Idumæam?

An non tu deus, qui nos repuleras, neq; profectus fueras cum nostro exercitu?

Fer nobis opem, [qua defendamur] ab hoste: siquidem uana est salus hominis.

[a]Cæterum deo iuuante res præclaras geremus, & ipse conculcabit hostes nostros.

[a]In deo faciemus facultatem.

Præfecto cantorum, Dauidis hymnus. CIX.

A O [a]Deus, qui laudaris à me, ne taceas.

Nam os impij, & os dolosum patent contra me, & mecum loquuntur falsa lingua.

Precatio Dauidis est, ut deus oppresso grege Saulino, nempe Doeg, & alijs improbis, eum periculis undiq; preimentibus eripiat.

[a]Deus laudis meæ.

Et uerba ex odio profecta me circumuenerunt, meq; oppugnant abs re.

Pro amore autē meo aduersant mihi, ego tamen [intentus sum] precationi.

Ac [b]reddunt mihi malum pro bono, [&] odium pro dilectione mea.

[b]Et posuerunt super me.

Constitue contra eum impium, & aduersarius stet ad dexteram eius.

Quum adductus fuerit in iudicium, [c]pronuncietur impius, & deprecando peccatum admittat.

[c]Exibit, & precatio eius erit ad peccatum.

Dies quibus [illegible] Dauidis, & [illegible] et præcipue [illegible] Christi. Ioh. 17.c Act. 1.

B Sint dies [uitæ] ipsius pauci, & ipsius functionem alius accipiat.

Sint ipsius liberi orphani, & uxor eius uidua.

Oberrent liberi eius & mendicent, ac [uictum] quærant è ruinosis suis ædificijs [prodeuntes.]

Fœnerator nexu obliget omnia quæ habet: necnon hostes diripiant, quod labore ipsius partum est.

Non obtingat ei qui benignitatē proroget, nec sit qui benefaciat orphanis quos reliquit.

Posteritas eius excidio sit obnoxia, & in altero [d]sæculo deleatur nomen [e]ipsius.

[d]Vel, generatione aut ætate.

[e]Eorum. Numerus mutatur.

Reuocetur in memoriam apud DOMINVM iniquitas patrum eius, & peccatum matris eius non aboleatur [obliuione.]

C Ac semper obuersentur [oculis] DOMINI, qui deleat eorū memoriā è terra.

Siquidem nō cogitauit benignitatem exhibere, & persecutus est uirum humilem & pauperem, & dolentem animo, ut interficeret.

Ac amauit maledictionem, quæ obuenit ei: & noluit benedictionem, quæ longe recessit ab eo.

Induitq; maledictionem ut uestimentum, & ingressa est in partes ipsius interiores ut aqua, & in ossa eius ut oleum.

Sit ei pro ueste, quam induat: & pro cingulo, quo semper cingatur.

[f]Atq; hæc parata sunt à DOMINO meis aduersarijs, & eis qui loquuntur malum aduersus animam meam.

[f]Hæc operatio aduersariorum meorum, &c. Vel, hæc merces est: sicut & poal. i. opus pro mercede.

Tu autem DOMINE deus [g]meus præsto mihi adsis propter nomen tuum, & libera me, siquidem benignitas tua optima est.

[g]Fac mecum.

Ego enim humilis & pauper sum, & cor meum intra me saucium est.

[Et] abeo ut umbra quum declinat, ac uelut locusta excutior.

D Genuaq; mea nutant præ [h]inedia, [i]& detracta pinguedine alius iam habitus est corporis mei.

[h]A ieiunio siue abstinentia. Loquitur hic de inopia rerum nō religiosa abstinentia.

[i]Et caro mea mentita est à pinguedine. Sic enim Chald. etiam interpretatur uocem schemen.

Equidem illis sum probrosus, qui me conspicati iactant caput suum.

Opem fer DOMINE deus meus, [&] seruato me pro tua benignitate.

Et intelligant hanc tuam esse [k]potentiam, quodq; tu DOMINVS hæc facias.

[k]Manum.

Ipsi quidem maledicant, tu autem benedicas: ipsi insurgant, & pudefiant, ser

uus

tuus autem tuus lætetur.
Induant aduersarij mei ignominiam, & amiciant se pudore tanquã pallio.
Ego autem ualde confitebor DOMINO ore meo, & in magno cœtu lauda- D
bo eum.
Quoniam à dextra stetit pauperis, [t]ut seruaret animã eius ab ijs qui uitæ ac necis arbitrium in eum sibi arrogabant.

[t]Ad seruandum à iudicantibus animam eius.

Dauidis hymnus. CX.

Matth. 22.d Act. 2.f 1 Cor. 15.d Hebr. 1.d. 10.c

Dixit DOMINVS domino meo, Sede mihi ad dextram, donec inimicos tuos subdam scabellum tuis pedibus.
DOMINVS emittet uirgam tuæ potentiæ è Zion; dominare [ergo] inter inimicos tuos.
[a]Habes promptissimum populum, quum educes tuas copias: tibi [etiam] est ros generationis tuæ in summo decore & sanctitate ex utero auroræ.
Heb. 5.b. 7.c Ioan. 12.e Iurauit DOMINVS, nec pœnitet eum, ut tu sis sacerdos æternus ritu Melchizedek.
Dominus [stat] à dextra tua, qui contudit reges, quo die iratus fuit.
Iudicabit [Messias] in gentibus, & omnia plena cadaueribus erunt, [b]quando contundet capita in multis regionibus.
De torrente in uia bibet, ac propterea caput attollet.

Canit de utraque natura, diuina & humana Christi, & de sacerdotio atque regno ipsius.
[a]Populus tuus liberalitatum in die copiarum tuarum: in decoribus sanctitatis ex utero sine locis auroræ.
Partus etiã naturæ humanæ est puriss. sanctiss. magnificus, diuinus. Vt enim cœlesti ui uapor elicitur è terra, q. circa aurorã densatur in rorem: ita supercœlesti uirtute corpus uere humanum filius dei adsumpsit de purissima uirgine, ut in mundum prodiret sol iustitiæ.
[b]Contudit caput super terram multam.

Ad æternam gloriam peruenit per maximos labores, adeoque per mortem ipsam, Phil. 2.

Haleluia. CXI.

א Confitebor DOMINO ex toto corde ב in concilio & cœtu proborũ.
ג Magna sunt DOMINI facta, ד quæ inquirũtur ab omnibus qui delectantur ipsis.
ה Opus ipsius est gloria & decus, ו & iustitia eius æternum perstat.
ז [a]Memoriæ cõsecrauit sua miracula ח beneficus & misericors DOMINVS.
ט [b]Escam dedit ipsum timentibus, י [&] æternum memor est sui fœderis.
כ Potentiam operum suorum [c]declarauit suo populo, ל dando eis hæreditatem gentium.
מ Suntque opera manuum eius ueritas & iudicium, [&] נ omnes constitutiones ipsius firmæ sunt.
ס Suntque stabilitæ, ut durent sempiternis temporibus, ע quippe per ueritatem & rectitudinem factæ.
פ Misit [etiam] ad populum suum צ [d]per quos redimeret, ac præcepit fœdus suum perpetuò [seruandum,] ק cuius nomen sanctissimum & terrificum est.
ר Principium sapientiæ est timor DOMINI, ש [e]& salutaris prudentia contingit omnibus qui uersantur in his rebus: ת quorum laus æternum perstat.

Laudat deum, sapientia, bonitate, potentia & operibus quæ Israeli fecit.
[a]Memoriam facit.
[b]Prædam significat, adeoque cibum prædando paratum: quod Aegyptiorum spolijs in Iudæos translatis accommodari potest.
[c]Annunciauit.
[d]Redemptionem.
[e]Intellectus bonus omnibus facientibus ea, laus eius, &c.

Optimum est in uersari in dei ... cognoscendis. ... Iuct. 2.a ... 9.c ... 1.b

Haleluia. CXII.

א Beatus uir est qui timet DOMINVM, ב & ualde præceptis eius delectatur. A
ג [Nam] potens erit in terra semen eius, [&] ד proborum natio fortunabitur.
ה Copia rerum & diuitiæ erunt in domo eius, ו & iustitia ipsius æternum perstabit
ז Oritur in tenebris lux probis, [homini] ח benefico, & misericordi, & iusto. B
ט Vir bonus confert beneficia, & dat mutuo, י [a]suasque res obit exactissimo iudicio.
כ Quia non mouebitur in æternum, ל [b]& memoria iusti usque durabit.

In genere didactico explicat ueram beatitudinem hominis, & conditiones boni uiri. Quod copiosius tradit psal. 37.
[a]Cõficiet uerba sua in iudicio.
[b]Ad memoriam seculi erit iustus.

[a] A fama mala non timebit.

מ [a]Ad famam tristem non expauescet, נ quia cor eius firmum est [ac] fretum DOMINO.

ס Cor ipsius stabilitum est, ut nō expauescat, ע donec spectet in hostibus suis quod cupierat.

פ Spargit [ac] dat pauperibus, צ cuius iustitia æternum perstabit, ק cornuq; eius altum erit cum gloria.

ר Vt impius cernens indignetur, ש suisq; dentibus frendeat & contabescat, ת [b]minimeq; impij assequentur quod desiderant.

[b] Desiderium impiorum peribit.

Haleluia. CXIII.

Laudat deum, qui cuncta suo numine gubernat, ac nullo negotio maximam uicissitudinem introducit.

LAudate cultores DOMINI, laudate nomen DOMINI.
Prædicandum est [enim] nomen DOMINI ab hoc tempore usq; in æternum.
Ab ortu solis usq; ad occasum eius laudibus uehendum est nomen DOMINI.
DOMINVS [enim] sublimior est omnibus gentibus, & maiestas ipsius cœlo [sublimior est.]
Quis similis est DOMINO deo nostro, qui in alto [rebus] præsidet.
Seq; demittit, ut inspiciat quæcunq; sunt in cœlo & in terra.
Qui erigit tenuem ex puluere, & pauperem è stercore euehit.
Vt collocet [eum] cum principibus, cum principibus sui populi.
[a]Qui sterilem matremfamiliâs efficit matrem gaudentem liberis: haleluia.

[a] Facit sedere sterilē domus, matrem liberis lætam siue gaudentem.

CXIIII.

Deum celebrat, qui populum Israel adsciscens opera portētosa edidit in mari rubro, Iordane, monte Sinai.

A QVum egrederetur Israel ex Aegypto, [&] domus Iacobi à populo diuersæ linguæ.
Iuda factus est eius sanctuarium, [&] Israel ipsius imperium.
Quod quum mare uidisset, refugit, [&] Iordanis retrorsum repulsus est.
Montes [autem] subsilierunt ut arietes, [&] colles ut [a]agni ouium.
Quid accidit tibi ô mare, quod refugisti? [quid tibi] ô Iordanis, quod repulsus es retrorsum?
[Quid uobis] ô montes quod exilijstis ut arietes, & colles ut agni ouium?
[b]Tuq; terra expauescito metu domini, metu dei Iacob.
B Qui uertit saxum in stagnum aquosum, [&] silicem in fontem abundantem aquis.

[a] Filij.

[b] A facie domini dole ut parientes, &c. Verbum huli etiam Chald. & Rabi Abraham imperatiuū iudicerūt, ut Mich. 4.

CXV.

Interpretes Græci non inepte iunxerunt superiori psalmo. Quia laudes dei accommodâtur ad eruditionem, ut homines tali ac tanto domino fidant, contemptis fictitijs deis, eumq; precationibus & gratiarum actionibus uenerentur.

NOn nostram DOMINE, non nostram, sed tui nominis gloriam [a]amplifices propter tuam benignitatem, & propter ueritatem tuam.
Cur [enim] dicant gentes, Vbi quæso est deus ipsorum?
Atqui deus noster in cœlo est, qui perficit quicquid uoluerit.
[Cæterum] simulachra ipsorum sunt argētea & aurea, opus quod manibus hominis producitur.
Habent [enim] os, & non loquuntur: habent oculos, & non uident.
Habent aures, nec audiunt: habent nasum, nec odorantur.
C Manus habent, nec palpant: pedes habent, nec ambulāt, neq; sonum edunt suo gutture.
Quibus similes euadant qui ea faciunt, [&] quicunq; fidit eis.
O Israel fide DOMINO, quia [b]uestrum auxilium, & uestrum scutum est.
Domus Aharonis fidite DOMINO, quia uestrum auxilium, & uestrum scutum est.
Timentes DOMINVM fidite DOMINO, quia uestrum auxilium, & scutum uestrum est.
DOMINVS memor est nostri, qui felicem [c]reddet, felicem reddet domum Israelis,

[a] Non nobis da gloriā, siue honorem habeas.

[b] In Ebr. mutata persona est in tertiam, i. eorum.

[c] Benedicet.

raelis, felicem reddet domum Aharonis.

Felices reddet timentes DOMINVM pariter paruos & magnos.

[a]Cumulabit etiam DOMINVS uobis beneficia beneficijs: nec solū uobis, uerum & liberis uestris.

[a] Addet dominus super uos, &c.

Vos quidem felices redditi estis à DOMINO, qui cōdidit coelum & terram.

[Et] coelum, coelum [inquam] DOMINO [seruatum est,] terram autem dedit hominibus.

Baruch 2.d Cæterum mortui non laudant deum, nec omnes quotquot in [c]sepulchrum descendunt.

[c] Ad silentium. Appellāt & Latini poetæ silentes mortuos, & regna silentum, &c.

Dan.3.e Nos autem prædicemus deum ab hoc tempore usq; in æternum: haleluia.

CXVI.

Ut psal. 31. precatio est Dauidis, ut seruetur in deserto Maon Saule instante: ita hic hymnus est gratiarum actio pro salute concessa.

DIligo DOMINVM, quandoquidem exaudiuit supplicem meam uocem.

Quia præbuit mihi aurem suā, quem [a]toto uitæ meæ tēpore uocabo.

Cinxerant me funes mortis, & angustiæ inferni me [b]comprehenderant, ac [c]incideram in periculum & difficultatem.

[a] In diebus meis.

[b] Inuenerunt me.

[c] Inueniam.

Vocaui autem nomen DOMINI [dicens,] Obsecro DOMINE, eripito animam meam.

Beneficus DOMINVS, & iustus, & deus noster misericors.

DOMINVS defendens simplices, quum [d]attritus essem, me seruauit.

[d] Dallothi, tenuis fui, id est, uiribus destitutus succubui.

Iubet animam suam bene sperare, ut psal. 43 Reuertere anima mea ad locum tuum quietum, quia DOMINVS in te beneficium contulit.

Psal. 56. ideo ut sic sanguine m. Quia tu eripuisti animam meam morti, oculos meos lachrymis, [&] pedes meos lapsui.

[Quare] sanctè [e]uitam degam coram DOMINO in regionibus uiuentium.

[e] Obambulabo.

2.Cor.4.c [f]Fidem in deum retinui, etiam quum ipse cogerer dicere, me uehementer deiectum esse.

[f] Credidi, quia dicā. Latini & Græci psal. 115. hic notant.

Quum dicerem in præcipiti mea fuga, omnes homines mendaces esse.

Gratum se fore pollicetur, alludens ad ritum epuli eucharisticæ. Quam gratiam referam DOMINO pro illis omnibus quæ in me contulit beneficijs?

[g]Sumpto calyce quo gratiæ agūtur pro accepta salute, nomen DOMINI uocabo.

[g] Calycem salutum tollam.

Meaq; uota exoluam DOMINO nunc coram uniuerso populo ipsius.

[h]Nam apud DOMINVM mors benignorum ipsius hominum maximi est momenti.

Ah DOMINE equidem seruus tuus sum, ego seruus tuus sum, & filius ancillæ tuæ, qui uincula mea [i]soluisti.

[h] Pretiosa in oculis domini mors ad benignos eius, id est, non sinit occumbere, nisi magnum adsit operæpretium, & occisores eorū punit seuerius.

[i] Aperuisti.

Tibi [ergo] mactabo uictimam confessionis, & nomen DOMINI uocabo.

Meaq; uota exoluam nunc coram uniuerso populo ipsius.

In atrijs domus DOMINICæ, intra te ô Ierusalem: haleluia.

CXVII.

Laus dei à bonitate, iustitia, ueritate. Ad quam excitantur omnes gentes, ut quæ in ecclesiam dei asciscendæ sint.

Ro.15.c LAudate DOMINVM omnes gentes, prædicate ipsum omnes populi.

.12.e Nam benignitas eius erga nos præpollet, ac ueritas DOMINI æternum [permanet:] haleluia.

CXVIII.

Gratiarum actio à Dauide profecta quum ab omni Israele rex salutatus arcam transtulit ex domo Obed Edom. Cui pompæ psal. 47. etiam accommodatus est.

COnfitemini DOMINO, quoniam bonus est, quoniā benignitas ipsius sempiterna est. A

Israel nunc dicat, q; sempiterna sit ipsius benignitas.

Dicat nunc domus Aharonis, q; sempiterna sit ipsius benignitas.

Dicant nunc timentes DOMINVM, q; sempiterna sit ipsius benignitas.

Quum in angustijs essem, uocaui deum, & deus annuit mihi in latitudine.

[Proin] DOMINO à me stante, nō timebo [a]quid mihi homo inferre conetur.

[a] Faciet mihi.

DOMINO [enim] existente inter meos auxiliares, spectabo in meis inimi-

cis,quod desidero.

B [Etenim] spem habere in DOMINO,melius est quàm fidere homini.
Spem habere in DOMINO,melius est quàm fidere principibus.

[b]Omnes gentes circundederũt, in nomine domini quia excidam eas.
[c]Etiam.

[b]Si me omnes gentes circundederint,[spero] quod per nomen DOMINI excisurus sim eas.
Si me circundederint,[c]& sanè me circundederint,[spero] quòd per nomen DOMINI sim eas excisurus.
Si me circundederint ut [examen] apũ,deficient ut ignis spinas [corripiẽs:] & spero quòd eas per nomen DOMINI excisurus sim.
Prorsus me impuleras ut caderem, sed tamen DOMINVS opem mihi tulit. Apostrophe ad Saul uel Doeg, uel alium inimicum aliquem. Exod.15.a
[Nam] robur meum & carmen meum,& salus mea deus est.
C Vox iubili & salutis [partæ auditur] in tabernaculis iustorum,[postquam] dextra DOMINI res præclaras egit.
Dextra DOMINI superior fuit,dextra DOMINI res præclaras egit.
Non moriar,sed uiuam,& recensebo facta dei.

[b]Castigãdo castigauit me deus, & ad mortem non dedit me.

Me nanque [b]probe castigauit deus,attamen non permisit ut morerer.
Aperite mihi portas iustitiæ [gratia transeundas,] per quas ingressus deo confitebor.
Hæc porta DOMINI est,per quam iusti ingredientur.
Tibi [enim] confitebor,quod me exaudiueris,& mihi saluti fueris.
[Nam] lapis quem reiecerunt ædificantes,factus est caput anguli. Esa.28.d Matth.21.d Luc.20.c Act.4.b Rom.9.g 1.Pet.2.b

[e]Ipse, miracula in oculis nostris.

Quod quidem à DOMINO factum est,[e]& nobis miraculum uidetur.
D Illa est dies quam fecit DOMINVS,in qua exultemus & lætemur.
Ah DOMINE serua quæso,ah DOMINE da quæso felicem successum.

[f]Benedictus.

[f]Optima quæque illi precamur,qui uenit in nomine DOMINI. Vox populi acclamantis regi. Vox sacerdotis ad [illegible] imprecantium populo.
Nosque fausta imprecamur uobis è domo DOMINI.

[g]Hag, quod festis significat, pro uictima quæ festo die cæditur, ut Chald. etiam paraphrasis exprimit.

Deus DOMINVS est, qui lucẽ nobis [prosperitatis] intulit: itaque [g]uictimam alligate funibus ad cornua altaris.
Tu es deus meus,tibique confitebor,teque extollam mi deus.
Confitemini DOMINO,quoniã bonus est,quoniam benignitas ipsius sempiterna est.

CXIX.

Aleph א

Encomium est amplissimum legis & uerbi diuini. Cuius uis salutifera explicatur,& quibus hominibus diuina illa & summa sapientia confertur: quãtoque studio persequi conueniat. Videtur autem Dauid psalmum hunc composuisse,quum in seditione Absolomica perdidicisset, quanti referret omnem uitam ex diuino præscripto traducere.
[a]Integros uia siue itinere.
[b]Aph plerunque significat etiã. Hic autẽ causam reddit, Chald. quoque ita interpretante.

O Beatos qui [uitæ] [a]integrum iter tenent, incedentes ad præscriptum legis DOMINI.
O beatos qui conseruãt obtestationes ipsius,eumque ex toto corde quærunt.
[b]Nam qui per tuas uias incedunt,non patrant iniquitatem.
Tu [nanque] mandasti constitutiones tuas, quas [homines] summopere custodiant.
Vtinam sic uiæ meæ parentur,ut custodiam decreta tua.
Tunc [enim] minime pudefiam, quum inspexero omnia præcepta tua.

[c]In rectitudine siue probitate cordis.
[d]Decreta tua seruabo uel custodiam,ne deseras me,usque ualde.
[e]Purgabit semitam suam.

Tibique confitebor [c]ex animo syncero,ubi didicero iudicia tuæ iustitiæ.
[d]Summoque studio decreta tua seruabo,si me non deseras.

Beth ב

Quo pacto adolescens [e]uitam inculpatam aget? nempe si eam custodiat, ut dictat uerbum tuum.
Quum autem te quæram ex toto corde meo,ne sinas me aberrare à mandatis tuis.
Qui reposui eloquium tuum in corde meo,ne peccem in te.
Tu DOMINE prædicandus es,doce me decreta tua.
[Nam] labijs meis recensere solitus sum omnia iudicia oris tui.

[b Et] incedere per uiam obteſtationum tuarum magis iuuat, quàm omnium rerum copia propemodum. [b In uia obteſtationum tuarum gauiſus ſum, ſecundum ſuper omnem copiam.]
Ac de tuis conſtitutionibus diſſero, & intueor ſemitas tuas.
Meq́ oblecto in tuis decretis, nunquã commiſſurus, ut obliuiſcar uerbi tui.

Gimel ג

Hoc beneficium ſeruo tuo confer, ut uiuam, & cuſtodiam uerbum tuum.
Et uelamen detrahe oculis meis, [a] ut inſpiciam admirabilem ſapientiam quæ recondita eſt in lege tua. [a Et inſpiciam miracula de lege tua.]
Quumq́ peregrinus ſim in terra, ne me celes tua mandata.
[Nam] anima mea omni tempore deſiderio iudiciorum tuorum atteritur.
Increpas [autem] ſuperbos, ut execrabiles ſint, aberrantes à præceptis tuis.
Remoue à me probrum & contemptum, quia obteſtationes tuas conſeruo.
Nam & principes conſident ac obtrectãt mihi, quod ſeruus tuus diſſerit de tuis decretis.
[b] Quodq́ obteſtationes tuæ ſunt meæ deliciæ, & conſiliarij mei. [b Etiam.]

Daleth ד

[a] Quum humi iaceat anima mea, recrea me ſecundum uerbum tuum. [a Adhæſit pulueri.]
[b] Negotia mea tibi expoſui, tuq́ exaudiuiſti me, [quare] doceto me decreta tua. [b Vias meas.]
Concede mihi ut norim uiam conſtitutionum tuarum, & diſſeram de tuis miraculis.
Diffluxit anima mea præ ſolicitudine, refice me [ergo] ſecundum uerbum tuum.
Auerte iter mendax à me, & legem tuam benigne mihi proponito.
Nam uiam [c] certam elegi, & iudicia tua ob oculos habeo. [c Fidei.]
Quumq́ obteſtationibus tuis adhæream, DOMINE haudquaquam me pudefacias.
Viam præceptorũ tuorum curram, poſtq́ in latitudinẽ eduxiſti cor meum.

He ה

Deduc me DOMINE in uiam tuorum decretorum, ut eam retineam [a] uſq́ in finem. [a Calcaneum.]
Doceto me ut retineam legem tuam, & toto corde illam cuſtodiam.
Deduc me in ſemitam præceptorum tuorum, nam ea mihi placet.
Inclina cor meum ad obteſtationes tuas, & non ad auaritiam.
Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem, & uiuifica me in uia tua.
[b] Præſta ſeruo tuo quod eloquium tuum pollicetur habẽtibus timorem tui. [b Fac ſurgere ſeruo tuo eloquiũ tuum, quod ad timorem tuum.]
[Et] prohibe à me probrum quod formido, nam iudicia tua bona ſunt.
Ecce deſidero tuas conſtitutiones, uiuifica [igitur] me per tuam iuſtitiam.

Vau ו

Et obueniant mihi DOMINE tua beneficia, & ſalus tua ſecundum eloquium tuum.
Vt habeam uerba quibus reſpondeam exprobrãti mihi, quia fidã uerbo tuo.
Et ne omnino eripias ab ore meo uerbum ueritatis, ſiquidem tua iudicia expecto.
Et ſemper temporibusq́ ſempiternis cuſtodiam legem tuam.
Equidem ſpatiabor in latitudine, quia conſtitutiones tuas quæſiui.
Ac loquar de tuis obteſtationibus corã regibus, neq́ me pudebit [earum.]
Meq́ oblecto in tuis mandatis, quæ amo.
Et [a] admouebo manus meas præceptis tuis, quæ amo: deq́ decretis tuis diſſeram. [a Tollam ſiue leuabo.]

Zain ז

Memor sis uerbi ad seruum tuum [prolati] quo me in spem adduxisti.
Hoc[enim]meum solatiũ est in meis miserijs,quia eloquiũ tuum recreat me.
Quumq; me superbi irrident supra modum,non tamen deflecto à lege tua.
Ac recolens iudicia tua à condito mũdo DOMINE, ex ijs magnum solatium accipio.

[a] Horror siue tremor cepit me de impijs.

[a] Horror inuadit me cogitantem de impijs,qui legem tuam deserunt.
Mihi uero decreta tua sunt carmina in domo quam incolo.
Et noctu DOMINE recordor tui nominis,tuamq; legem custodio.
Quæ quidem mea est,quandoquidem conseruo tuas constitutiones.

Heth ח

Dixi DOMINE meam sortem esse,ut custodiam uerba tua.

[b] Deprecatus sum,Hierony.

[a] Suspicio faciem tuam supplex toto meo corde, proin beneficum te mihi exhibeas secundum uerbum tuum.
Cogitatione obiui meas uias, & reduxi pedes meos ad obtestationes tuas.
Festinaui,& nullam moram feci,ut custodirem præcepta tua.

[b] Hiero. Circumplexi sunt. implicauerunt me.

Funes impiorum [b] conati sunt me abstrahere, cæterũ legis tuæ non sum oblitus.
Media nocte surgo ad confitendum tibi propter iudicia tuæ iustitiæ.
Sumq; omnibus socius qui te reuerentur, & custodiũt constitutiones tuas.
Benignitate tua DOMINE plena est terra, [quare] doceto me decreta tua.

Teth ט

Benigne cum seruo tuo egisti DOMINE secundum uerbum tuum.

[a] Bonum gustum. Hierony. bonum sermonem.

[a] Bene iudicandi facultatem & scientiam doce me, qui præceptis tuis fidem adhibeo.
Antequam in ærumnas incidissem, errabam, nunc autem eloquium tuum custodio.
Tu bonus es,& bene facis,doce [igitur] me decreta tua.
Superbi consuerunt aduersum me mẽdacia,ego [autem] toto corde retineo constitutiones tuas.
Quorum cor crassescit ut adeps,ego autem ex lege tua uoluptatem capio.
Vtilissimum quoq; mihi fuit q; in miseriam deiectus sum,ut discerem decreta tua.
Tuiq; oris lex melior mihi est q̃; auri & argenti millenarij.

Iod י

Manus tuæ fecerunt me, & adornauerunt me: erudias me [ergo,] ut discam præcepta tua.
Vt cernentes me qui te reuerẽtur,gaudeant,quia in uerbo tuo spem habeo.
Scio DOMINE q; iudicia tua sint iustitia & fides, quum me detrusisti in miseriam.
Verum obtingat quæso mihi tua benignitas, quę me consoletur secundum eloquium tuum,[quod spem aperuit] seruo tuo.
Obueniat mihi tua misericordia,ut uiuam, siquidẽ lex tua meę deliciæ sunt.
Pudefiant [autem] superbi,qui mendacio me opprimere quærunt,quũ ego de constitutionibus tuis disseram.
Redeant ad me qui te timent,quiq; norunt obtestationes tuas.
Sitq; cor meum integrum in tuis decretis,propterea non pudefiam.

Caph כ

Defecit anima mea [desiderans anxie] salutẽ tuam,[quia]in uerbo tuo spem habeo.

Defece-

Defecerunt oculi mei [ſpectãdo] quando ueniat, quod pollicetur eloquium tuum, ut dicam, Quando me conſolaberis?

Similis enim euaſi utri in [a]fumo pendenti, attamen decreta tua non ſum oblitus.

[b]Quandiu ſeruus tuus expectabit? quando exiges pœnas à perſequentibus me?

[a]Kittor proprie ſuffitum ſignificat, hic autem fumum, in quo corium ſuſpenſum calore contrahitur.
[b]Quot dies ſerui tui, quãdo facies in perſequentes me iudicium?

Superbi foderunt mihi foueas, quod non fit ſecundum legem tuam.

Omnia tua præcepta ſunt fides, quum [igitur] inique me perſequantur, fer mihi opem.

Parum abfuit, quin me cõfeciſſent in terra, ego tamen non deſerui tuas conſtitutiones.

Viuifica me pro tua benignitate, & cuſtodiam obteſtationem oris tui.

Lamed ל

Verbum tuum DOMINE perſtat æternum in cœlo.

Tuaq; fides [a]per uniuerſa ſæcula, qui paraſti terram, ut conſiſtat.

Eaq; perſiſtunt uſq; in hodiernum diem [b]tuis iudicijs, omnia enim tibi ſeruiunt.

[a]Ad generationem & generationem.
[b]Ad tua iudicia i. tuo uerbo et imperio.

Niſi lex tua meæ deliciæ eſſent, perijſſem in miſeria mea.

Neq; obliuiſcar æternum conſtitutiones tuas, quoniam illis recreaſti me.

Quum uero tuus ſim, ſerua me, quia conſtitutiones tuas inquiſiui.

Me [c]obſeruant impij, ut me perdant, quum obteſtationes tuas perpendo.

[d]Video finem habere omnia etiam perfectiſſima, tuum autem præceptum latiſſime patet.

[c]Expectauerunt.
[d]Ad omne conſummationem uidi fine, latum præceptum tuum nimis.

Mem מ

Quantum ego tuam legem amo? de qua meus ſermo eſt quotidie.

Tu me ſapientiorem reddidiſti meis inimicis per tuum præceptum, nam id perpetuò meum eſt.

Plus [etiam] ſapio quàm ij qui me docent, quia de obteſtationibus tuis mihi ſermo eſt.

Et rectius perpendo omnia q̃ ſenes, quia conſeruo tuas conſtitutiones.

Pedes meos prohibeo [a]ab omni uia ducenti ad uitia, propterea quod uerbũ tuum cuſtodio.

Neq; à iudicijs tuis decedo, quia tu [b]uiuendi normam præſcripſiſti mihi.

[a]Ab omni ſemita mala.
[b]Legem ſiue regulam.

Quàm dulce eſt palato meo eloquiũ tuum? certe ori meo dulcius melle eſt.

Ex tuis conſtitutionibus recte res perpendo, & propterea odi omnem ſemitam fallacem.

Nun נ

Verbum tuum lucerna eſt pedibus meis, & lux ad iter meum.

Iuraui, idq; conſtanter præſtabo, ut cuſtodiam iudicia tuæ iuſtitiæ.

Supra modum deiectus ſum, quamobrem recrea me DOMINE ſecundũ uerbum tuum.

Gratæ igitur ſint tibi DOMINE oblationes, quas ſponte nũcupauit os meũ, & iudicia tua doce me.

[a]In diſcrimine uitæ ſemper uerſor, non tamen obliuiſcor legis tuæ.

Impij [b]tetenderunt mihi laqueũ, non tamen à conſtitutionibus tuis aberro.

[a]Anima mea in manu mea ſemper.
[b]Dederunt.

Aeterna hæreditate mihi uenerunt obteſtationes tuæ, ſunt enim gaudium cordis mei.

[c]Adieci animum meum decretis tuis, ut exequar illa in finem uſq;, & adeo æternum.

[c]Inclinaui cor meum ad faciendum decreta tua in æternũ, calcaneum.

Samech ס

[a] Ramos. Hiero. tumultuosos.

[b] Latibulum uel receptus.

Odi [a] cogitationes quibus distrahitur animus, amo autem legem tuam.
Tu meum [b] cõfugium & scutum meum es, & in uerbo tuo spem collocaui.
Recedite à me praui homines, ego enim conseruabo mandata dei mei.
Suffulcias me eloquio tuo, & uiuam, & ne me pudefacias frustratum expectatione mea.
Stabilito me, & seruabor, ac semper ex cõtemplatione decretorum tuorum uoluptatem capiam.
Conculcabis omnes quicunq; aberrant à decretis tuis, nam fallacia est ipsorum uafricies.
Tollis ut scoriã omnes impios in terra, quamobrẽ amo tuas obtestationes.
[c] Perhorrescit corpus meum præ timore tui, & iudicia tua reuereor.

[c] Horripilauit à formidine tua caro mea.

Ain ע

Feci iudicium & iustitiam, ne [igitur] me tradas oppressoribus meis.
Oblecta seruum tuum rebus bonis, & ne sinas ut me opprimant superbi.
Oculi mei defecerunt [anxie spectando] ad salutem tuam, & eloquium tuæ iustitiæ.
Age cum seruo tuo pro tua benignitate, & decreta tua doce me.
Seruus tuus sum, erudi [ergo] me, ut intelligam tuas obtestationes.
Est autem DOMINO tempus [idoneũ] ut agat, siquidẽ ruperunt legẽ tuam.
Quamobrem præcepta tua amaui magis q̃ aurum & obrizum.
Eamq; ob rem omnes constitutiones uniuersas [a] defendo ut rectissimas, omnem autem semitam fallacem odio prosequor.

[a] Rectificaui.

Pe פ

Quia mirificæ sunt obtestationes tuæ, iccirco anima mea conseruauit eas.
[a] Ingressus uerborum tuorum lucem offert, & erudit simplices.
Eoq; aperio meum os, & traho anhelitum, quia præcepta tua desidero.
Respice ad me, & benigne mecum agito, [b] ut assoles facere erga nominis tui amatores.
[c] Formato gressus meos eloquio tuo, & ne dominetur mihi ulla uanitas.
Redimito me ab oppressione humana, ut custodiam tuas constitutiones.
[d] Et serenum uultum ostende seruo tuo, ac doce me tua decreta.
Riui aquarum descendunt ab oculis meis propter illos qui non custodiunt legem tuam.

[a] Apertio.

[b] Secundum iudicium ad amantes nomen tuum.

[c] Para.

[d] Faciem tuã illustra in seruum tuum.

Zade צ

Iustus es DOMINE, & rectum iudicium tuum.
Omnino autem præcepisti iustitiam obtestationum tuarum.
Conficit me indignatio mea, q̃ hostes mei obliti sunt uerborum tuorum.
Est eloquium tuum purgatissimum, idq; seruus tuus amat.
Paruus quidẽ & contẽptus sum, non tamen obliuiscor constitutionũ tuarum.
Iustitia tua sempiterna est iustitia, & lex tua ueritas.
Periculum & angustia deprehenderunt me, [tamen] præcepta tua meæ deliciæ sunt.
Iustitia obtestationum tuarum æterna sunt, erudi [ergo] me, ut uiuam.

Kuph ק

[Quia] clamo toto corde, annue mihi DOMINE, ut conseruem decreta tua.
[Quia] te clamo, serua me, ut custodiam obtestationes tuas.
In crepusculo anteuertens clamo, & habeo spem in uerbo tuo.
Oculi mei anteuertunt uigilias, ut disseram aliquid de tuo eloquio.
Vocem meam exaudi DOMINE pro tua benignitate, & recrea me secũdum iudicium tuum.

[illegible]

Propius

Propius [me] accesserunt sectantes scelus, qui longe discesserunt à lege tua.
Tu [quoq;] præsto ades DOMINE, & omnia præcepta tua ueritas.
Quod iampridem noui ex obtestationibus tuis, quoniam æternum eas fundasti.

Res ר

Respice miseriam meam, & eripe me, quoniam tuæ legis non sum oblitus.
Age causam meam, & me uindica, & recrea me [a]oblato eloquio tuo. [a]Ad eloquium tuum.
Longe absistit ab impijs salus, quia decreta tua non inquirunt.
Plurima est misericordia tua DOMINE, [quocirca] recrea me secundum iudicium tuum.
[b]Multos quidem habeo persecutores & hostes, non tamen deflexi à tuis obtestationibus. [b]Multi persecutores mei, &c.
Videns præuaricatores [c]meipsum excrucio, eo q; eloquium tuum non custodiunt. [c]Chald. & Dauid exponunt, litigo.
Respice q; constitutiones tuas amem, ô DOMINE recrea nos pro tua benignitate.
[a]A primo tempore [quo in hominum notitiam uenit,] uerbum tuum ueritas est, & omne iudicium tuæ ueritatis æternum est. [a]Caput uerbi tui.

Schin ש

Principes me persecuti sunt abs re, cor autem meum reueretur uerbū tuum.
Lætor equidem in eloquio tuo tanquam is qui opima spolia reperit.
Mendacium odi, & abominor, tuam autem legem amo.
Septies in die laudo te propter iudicia tuæ iustitiæ.
[a]Magna felicitas parata est amantibus legem tuam, quiq; non impingūt in aliquod offendiculum. [a]Pax multa amantibus legem tuam, & nō eis offendiculum.
Expectaui tuam salutem DOMINE, tuaq; præcepta executus sum.
[Et] anima mea custodiuit tuas obtestationes, quas ego ualde amo.
[Et] custodio tuas cōstitutiones tuasq; obtestationes, nam omnes uiæ meæ [b]tibi expositæ sunt. [b]Ante te.

Thau ת

[a]Perueniat meus clamor ad te DOMINE, [&] erudi me secundum uerbum tuum. [a]Veniet iubilus meus ad faciem tuam.
Perueniat ad te precatio mea, [&] eripe me secundum eloquium tuum.
Promant labia mea laudem, quum docueris me decreta tua.
[b]Reddat lingua mea eloquium tuum, nam omnia tua præcepta sunt ueritas. [b]Respondebit.
Adsit tua manus, quæ mihi opem ferat, quia elegi tuas constitutiones.
Desidero tuam salutem DOMINE, tuaq; lex deliciæ meæ sunt.
Viuat anima mea, & te laudet, tuumq; iudicium ferat mihi opem.
Erraui ut ouis quæ it perditum, [uerum] require seruum tuum, quoniā præcepta tua non sum oblitus.

Canticum graduum. CXX.

Congruit argumēto psalmi 52. qui precationē Dauidis continet in persecutione Saulina contra uenenatæ linguæ fascinum.

DOMINVM in magno meo periculo clamaui, qui annuit mihi.
Libera DOMINE animam meam à labio mendaci, & à lingua dolosa.
[a]Quid inferat tibi [deus,] aut quam rem adhibeat tibi ô lingua dolosa? [a]Quid dabit tibi, et quid addet tibi? Potest sensus etiā esse, Cui te comparem?
Pariter sagittis acutis, quas uir fortis intorquet, et carbonibus iuniperorum similis est.
Hei mihi, qui peregrinor inter Mesech, & ago in tentorijs Cedar. Inter barbaros [illegible] agere uidetur, non inter Israelitas fideles.
Diu anima mea degit cum odientibus pacem.
[Nam studeo] paci, sed quum loquor, ipsi ad bellum [parati sunt.]

Canticum graduum. CXXI.

Precatio est Dauidis aut alius uersantis in magno periculo, ut deus eripiat.

LEuo meos oculos ad montes, unde nam ueniat auxilium meum.
Auxilium meum [uenit] à DOMINO conditore cœli & terræ.
Non sinet pedem tuum uacillare, neq; dormiscet custos tuus.
Ecce non dormiscet, neq; dormiet, qui custodit Israelem.
DOMINVS custodit te, DOMINVS est umbra tua [adstans] tibi ad dextram.
[Ideo] sol interdiu non te percutiet [radijs,] neq; luna noctu.
DOMINVS custodiet te, ne accidat ullum malum, [&] custodiet animã tuam.
DOMINVS custodiet te [a]quæcunq; agentem ab hoc tempore in æternum.

[a]Exire tuum & ingredi tuum.

Canticum graduum Dauidis. CXXII.

Satis liquet compositum psalmum hunc collocata iam arca in Zion, quo Dauid hortatur Israelitas, ut religioni dicatum locum frequentent.

[a]Quæ consociata est sibi pariter.

[b]Obtestatione ad Israelem. i. ex præcepto dei Exod. 23. &c.

[c]Sederunt.

[d]Pacem.

[e]Loquar queso pacem in te.

LAetor quum mihi dicunt, Eamus ad domum DOMINI.
Steterunt pedes nostri ô Ierusalem in portis tuis.
Ierusalem ædificata est, ut sit ciuitas [a]in qua simul consociantur homines.
Ad quam ascendunt tribus, [nempe] tribus dei, [b]ex obtestatione qua Israelitæ obstricti sunt, ut confiteantur nomini DOMINI.
Illic enim [c]constitutæ sunt sedes ad iudiciũ, nempe sedes domus Dauidicæ.
Precamini [d]felicitatem ipsi Ierusalem, ac bene sit ijs qui diligunt eam.
Sit pax intra tua propugnacula, & prosperitas in palatijs tuis.
Propter fratres meos & amicos meos [e]loquar, quod tuam felicitatem concernat.
Propter domum DOMINI dei nostri quæram quod prosit tibi.

Canticum graduum. CXXIII.

Precatio fidelis populi, quam Dauid composuisse uidetur instãte bello Ammonitarũ & Syrorum, ut dominus opem ferat contra hostes.

AD te leuo meos oculos qui habitas in cœlis.
Ecce quemadmodum oculi seruorum [intenti sunt] ad manum dominorum suorum, [&] quemadmodum oculi ancillæ ad manum suæ dominæ, sic nostri oculi [conuersi sunt] ad DOMINVM deum nostrum, donec nobis benefaciat.
Benigne agas nobiscum DOMINE, benigne agas nobiscum, quia ualde saturati sumus contemptu.
Multo iam [tempore] anima nostra satiata est irrisione opulentorum, [&] contemptu superborum.

Canticum graduum Dauidis. CXXIIII.

Gratiarum actio pro salute quam deus contulit Israelitis in maximo discrimine, nimirum bello Ammonitico.

[a]Qui fuit in nobis.

[b]Tunc.

NIsi DOMINVS [a]qui præsto nobis est, [iuuisset,] dicat nunc Israel.
Nisi DOMINVS qui præsto nobis est, [iuuisset,] insurgentibus in nos hominibus.
Viuos [b]iam nos deglutiuissent, quum ira in nos æstuarunt.
Iam [ut] aquæ nos inundassent, & torrens caput nostrum superasset.
Iam aquæ tumidæ superassent animam nostram.
Prædicandus est [nobis] DOMINVS, qui non tradidit nos prædam eorum dentibus.
Anima [enim] nostra erepta est laqueo aucupum, & laqueo perrupto nos erepti sumus.
Est [ergo] nostrum auxilium in nomine DOMINI conditoris cœli & terræ.

Canticum graduum. CXXV.

Pronunciat impios non habere cũ pijs sortem in regno dei.

[a]Non mittent iusti in iniquitatem manus suas. i. nõ perpetuò tenebunt possessionem in ecclesia, ne probi ab eis inficiantur.

[b]Rectis in cordibus suis.

QVi fidunt DOMINO, ut mons Zion non mouebuntur, [sed] permanebunt æternum.
Quemadmodũ circum Ierusalem sunt montes, ita DOMINVS circum suum populum ab hoc tempore in æternum.
Non enim permanebit impietatis pertica in sorte iustorum, ne iusti [a]manus suas admoliantur iniquitati.
Benefac DOMINE bonis, & [b]eis qui sunt proba mente.

Quiq;

Quicq; deflectunt ad suas prauitates, eos ducat DOMINVS [damnatos] cum facinorosis, ut incolumitas sit Israeli.

Pax.

Canticum graduum. CXXVI.

Cõsolatio est, fore ut populus dei malis iam urgẽtibus defunctus, summa laetitia & felicitate perfundatur.

[a]In reducendo dominum captiuitatem Zion, fuimus quasi somniantes.

Q [a]Vum DOMINVS restituet postliminio ipsam Zion, uidebimur nobis per somnium mala pertulisse.

Tunc[c]q; os nostrum risu implebitur, & lingua nostra iubilo: tunc dicent inter gentes, DOMINVS res maximas cum istis egit.

DOMINVS res maximas nobiscum egit, nosq; laeti facti sumus.

Reduc DOMINE nostram captiuitatem, ut torrentes Austro [siccas.]

Qui seminant cum lachrymis, cum iubilo metent.

Qui portat uas seminarium, perget flendo: sed portãs manipulos suos subinde redibit cum iubilo.

Canticum graduum Solomonis. CXXVII.

Docet totã facultatem ex deo esse, ut recte uiuamus, & bona adipiscamur, & mala declinemus.

[a]Frustra uobis mane surgẽtes, & differentes sedere, comedentes panem dolorum: sic dabit dilecto suo somnum.

Nisi DOMINVS aedificet domum, frustra molestias perferũt qui eam aedificant: nisi DOMINVS custodiat ciuitatem, frustra uigilat custos.

[a]Frustra est q; mane surgitis, & sero quietem capitis, edentes cibum doloribus partum, quum [deus] interim charis hominibus somnum concedat.

Ecce liberi sunt haereditas DOMINI, & fructus uentris est praemium.

Liberi in iuuentute obtingẽtes similes sunt sagittis manu ualidi uiri missis.

Et beatus est qui pharetram suam illis impleuit, [quia] non pudefient, quum disceptabunt cum suis aemulis in porta.

Canticum graduum. CXXVIII.

Docet amplissima praemia parata esse uiuentibus ad praescriptum diuini uerbi.

Beatus est qui timet DOMINVM incedens per uias ipsius.

Nam labore manuum tuarum [parta] edes, beatus eris, & optime habebis.

Vxor tua erit similis uiti fructiferae in lateribus domus tuae, filijq; tui similes plantulis oliuarum circum mensam tuam.

Ecce enim sic felix reddetur uir qui timet DOMINVM.

Felicem te reddet DOMINVS è Zion, [a]ut spectes sospitatẽ Ierusalem omnibus diebus uitae tuae.

[a]Et uide in bonum Ierusalem.

Et uideas filios filiorum, [b]& saluum statum Israelis.

[b]Pacem super Israelem.

Canticum graduum. CXXIX.

Videtur in graui persecutione Israelitarum compositus psalmus, docens forti animo perferendum, quicquid dominus imposuerit.

[a]Etiam.

Saepius oppugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Israel.

Saepius [quidem] oppugnauerunt me à iuuentute mea, [a]caeterũ non praeualuerunt mihi.

Arauerunt in dorso meo aratores, & longos duxerunt sulcos.

DOMINVS [autem] iustus dissecuit funes impiorum.

Pudefiant, & repellantur retrorsum quotquot odio prosequuntur ipsam Zion.

Et similes euadant foeno quod in tectis [nascitur,] quod arescit antequam [quisquam] euellat.

Vt metens non impleat manum suam, neq; sinum suum qui manipulos colligit.

Neq; praetereuntes dicunt, Benedictio DOMINI uobis [obtingat,] bene precamur uobis in nomine DOMINI.

Canticum graduum. CXXX.

Et hic psalmus uidetur compositus in graui persecutione, docens, spe bona concepta, orandum ut dominus liberet à tyrannide.

Ex profundo [malorum] te uoco DOMINE.

DOMINE audi uocem meam, tuaeq; aures sint intentae ad uocem meae precationis.

Si [enim] iniquitates obseruare uelis ô deus, domine quis subsistet?

Verum apud te clementia est,[&] propterea timeris.
Expectaui DOMINE, expectauit [&] anima, & in uerbo tuo spem habeo.
Anima mea [expectat] dominum ab agentibus uigilias matutinas usque ad agentes uigilias matutinas.
^a Cum.
Israel prestoletur DOMINVM, quia benignitas est ^a apud DOMINVM, & copiosa redemptio apud eum est.
Qui redimet Israelem ab omnibus suis iniquitatibus.

Canticum graduum Dauidis. CXXXI.

Docet suo exemplo Dauid modeste etiam & humiliter de se sentire.
^a Altum fuit.
^b Neq; ambulaui in magnis & separatis à me.

DOMINE cor meum non ^a superbiuit, neque oculi mei elati fuerunt, ^b neque ostentaui res magnas, nec quæ non cōcessæ fuerāt, arrogaui mihi.
[Male sit mihi] si non comparaui, & similem iudicaui animam meam puero ablactato apud matrem suam: estque anima mea in me similis puero ablactato.
Israel præstolare DOMINVM ab hoc tempore in æternum.

Canticum graduum. CXXXII.

Canit oraculo Dauidi indicatum Zion sedem fore domus domini & regni æterni. Quę sensu spirituali cōpetunt ecclesiæ Christi, cuius regnū & sacerdotium ostenditur felicit.
^a Memento Domine ipsi Dauid omnium affligi eum.

MEmento DOMINE omniū quibus afflictus fuit Dauid, ut ei bono sit. 2.Reg.7.
Qui iurauit DOMINO, & uouit potenti [deo] Iacobi.
[Male sit mihi] si tabernaculum domus meæ subiero, si conscendero spondam lecti mei.
Si concessero meis oculis somnum, & palpebris meis dormitionem.
Donec inueniam locum DOMINO, & habitacula potenti [deo] Iacobi.
Quem audiuimus in Ephratha, & inuenimus eum in agris syluestribus. Samuelis altus fuit Ephrateus, cuius pater Elkana fuit Ephrateus, 1.Reg.1.
Adeamus habitacula eius, [&] adoremus scabellum pedum eius.
†Surge DOMINE [peruēturus] ad requiem tuā, tu & arca tuæ fortitudinis.
Sacerdotes tui iustitiam induant, & homines tui benigni iubilent.
^b Ne abire facias faciem uncti si ue Meschie tui.
^b Non repulsam à te accipiat unctus tuus propter Dauidem seruum tuum.
*Iurauit DOMINVS Dauidi ueritatem, neque discedet ab ea: de fructu uentris tui [aliquem] solio tuo imponam.
Si custodierint filij tui fœdus meum, & obtestationes illas quas docebo eos, etiam ipsorum filij sedebunt tibi in solio in æternum tempus.
Nam DOMINVS elegit Zion, [&] expetiuit eam sibi sedem.
^c Sedebo.
[Inquiens,] Hæc mea est requies sempiterna, hic ^c habitabo, quoniam expetiui eam.
^b Benedicendo benedicam.
Annonā eius ^b magna felicitate cumulabo, & pauperes eius pane saturabo.
Ac sacerdotes eius induam salute, eiusque benigni homines impense iubilabunt.
^c Meschie siue Christo meo.
Ibi cornu Dauidi germinare efficiam, [&] lucernam paraui ^c uncto meo. Matth.1.a Luc.1.b
Cuius *inimicos induā pudore, super ipsum aūt efflorebit diadema ipsius.

Canticum graduum Dauidis. CXXXIII.

Commendatio est concordiæ & fraternæ charitatis.

ECce quàm bonum & quàm iucundum est, si fratres etiam cohabitent.
Perinde est, ac si unguentum bonum capiti [infusum] descēdat in barbam, in barbam [inquam] Aharonis, quod descendat in capitium uestimentorum eius.
Sicut ros [montis] Hermon, qui descēdit in montes Zion: quia DOMINVS mandauit ibi esse benedictionem, & uitam sempiternam.

Canticum graduum. CXXXIIII.

Exhortatiuncula est, ut omnes simul prædicet Dominum.

ECce prædicate DOMINVM omnes serui DOMINI, qui statis in domo DOMINI [etiam] noctu.
^a Vel, ad sanctuarium.
Tollite manus uestras ^a cum sanctitate, & prædicate DOMINVM.
Donet te felicitate DOMINVS è Zion, qui condidit cœlum & terram.

Haleluia

Halcluia. CXXXV.

LAudate nomen DOMINI, uos serui DOMINI laudate, A
Qui statis in domo DOMINI, in atrijs domus dei nostri.
Laudate deum, quia bonus est DOMINVS, [&] psallite nomini eius, quia iucundum est.
Deus enim elegit sibi Iacobum, & Israelem in suum peculium.
Scio enim quod magnus sit DOMINVS, & dominus noster antecellat omnes deos.
Qui fecit quæcunque uoluit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.
Ier.10.c Qui eleuat nubes ab extremitate terræ, & fulgura *conuertit in pluuiam, educitque uentum è suis thesauris. B
Exod.12.d Qui percussit primogenita Aegypti pariter in genere hominũ, et in pecore.
[Et] immisit signa & portẽta Aegypto mediæ, ipsique Pharaoni & omnibus seruis eius.
Num.21.e g Qui percussit gentes plurimas, & occidit potentissimos reges.
Ipsum Sihon regem Amorrhæorum, & Og regem Basanitidis, & omnia regna Chananæorum.
Iosue 12.c Deditque terram ipsorum hæreditariam, hæreditariam suo populo Israel. C
O DOMINE tuum nomen æternum est, ô DOMINE tua memoria sempiterna est.
DOMINVS enim iudicabit suum populum, & de seruis suis solatium reportabit.
Vt psal.115. Simulachra gentium sunt argentea & aurea, opus quod manibus hominis producitur.
Sap.15.d Habent [enim] os, & non loquuntur: habent oculos, & non uident.
Habent aures, & non audiunt: nasum habent, nullus tamen flatus est in ore ipsorum. D
Quibus similes euadant qui ea faciunt, [&] quicunque fidit eis.
O domus Israel prædicate DOMINVM, domus Aharonis prædicate DOMINVM.
Domus Leui prædicate DOMINVM, ô timentes DOMINVM, prædicate DOMINVM.
Prædicandus est DOMINVS è Zion, qui Ierusalem inhabitat: haleluia.

CXXXVI.

COnfitemini DOMINO, quoniam bonus est, quoniã benignitas ipsius sempiterna est.
Confitemini deo deorum, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Confitemini domino dominorum, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Qui solus edit ingẽtia miracula, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Gene.1.a Qui cœlum condidit sua intelligentia, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Gene.1.a Qui extendit terram super aquas, quoniã benignitas ipsius sempiterna est.
Gene.1.b Qui fecit luminaria magna, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Solem qui dominium teneat diei, quoniã benignitas ipsius sempiterna est.
[Et] lunam atque stellas, quæ dominium teneant noctis, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Exod.12.d Qui percussit Aegypti primogenita, quoniam benignitas ipsius sempiterna est.
Exod.13.d Et Israelem eduxit è medio ipsorum, quoniam benignitas ipsius sempiter-

A Sequentes hymni formulæ sunt prædicandi Dominum. Et hic quidem comprehendit opera dei, è quibus elucet ipsius bonitas, sapientia, potentia, tum in opificio mundi, tum in ijs quæ in Israelem contulit.

*Facit ad pluuias.

Hic quoque domini uirtutes in operibus ipsius conspicuos celebrat.

na eſt.
Manu ualida, & brachio extento, quoniã benignitas ipſius ſempiterna eſt.
[Et] ſidit mare rubrum ſectionibus, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Ac traduxit per illud Iſraelem, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Subuertit autem Pharaonem & eius exercitum in mari rubro, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt. Exod.14.
Qui deduxit populum ſuum per deſertum, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui percuſſit reges magnos, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Et occidit reges potentiſſimos, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt. Num.21.
Ipſum Sichon regem Amorrhæorum, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Et Og regem Baſanitidis, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt. Num.21.
Deditq́ terram ipſorum hæreditariam, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt. Iosue.14.
Hæreditariam Iſraeli ſeruo ſuo, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Qui memor fuit noſtri [a]quum eſſemus oppreſſi, quoniã benignitas ipſius ſempiterna eſt.
Nosq́ aſſeruit ab hoſtibus noſtris, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.
[b]Qui cibum dat omnibus animantibus, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt. Vt psal.104. 145.
Confitemini deo cœli, quoniam benignitas ipſius ſempiterna eſt.

[a]In humilitate noſtra.
[b]Qui panem dat omni carni.

CXXXVII.

Docet captiuos in Babylone, ut exilij ſui rationẽ ſubducere debeãt.

AD flumina Babylonis ſedemus, & lachrymamur, quũ ipſius Zion memoria ſubit.
Noſtrasq́ citharas ſuſpendimus in ſalices quæ ſunt in ea.
Ibi enim petierunt à nobis [a]carmina, & qui uelut in aceruos nos redegerũt, lætitiam [petierunt, dicentes,] Canite nobis carmen aliquod de Zion.
Quomodo autem caneremus carmen DOMINI in terra aliena?
Si tui obliuiſcar ô Ieruſalem, obliuiſcatur dextera mea [artis muſicæ.]
Et hæreat lingua mea palato meo, ſi non tui meminero, [[b]&] ſi non meæ lætitiæ memoriam ipſius Ieruſalem infero.
[c]Memento DOMINE, ut ſe geſſerint filij Edom quum Ieruſalem uaſtaretur, dicentes, Euacuate, euacuate uſq́ ad ipſius fundamentum.
O filia Babylonis, quæ uaſtaris, beatus eſt, qui reddet tibi ea quæ nobis intuliſti.
Beatus qui apprehendet allidetq́ tuos infantes ad petram. Esa.13.

[a]Verba cantici.
[b]Si non faciam aſcendere Ieruſalem ſuper caput letitiæ meæ.
[c]Memento domine filijs Edom, diei Ieruſalem, dicentibus, &c.

Dauidis. CXXXVIII.

Multum conuenit cum pſal 118. Eſtq́ gratiarum actio pro liberatione & erectione in regnum ſublato Saule.

COnfitebor tibi toto corde meo, & coram [a]iudicibus pſallam tibi.
Adorabo in templo tuo ſancto, & confitebor nomen tuum propter benignitatem tuam, & propter ueritatem tuam, [b]quia eloquiũ tuum excellentius feciſti omnibus quæ prædicantur de te.
Quo die te uocaui, annuiſti mihi, [&] [c]animo meo robur amplius indidiſti.
[Quare] confitebũtur tibi DOMINE omnes reges terræ, quia ſermones oris tui audiuerunt.
Et cantabunt uias DOMINI, quia magna eſt DOMINI maieſtas.
Nam DOMINVS ſublimis exiſtit, & quod humile eſt, intuetur: & quod altum eſt, [d]eminus cognoſcit.

[a]Elohim aliquando deum, aliquando angelos, aliquando iudices ſignificat. Sæpius autem Dauid dicit ſe corã regibus & principibus dei res agere.
[b]Magnũ feciſti ſuper omne nomen tuum eloquium tuum.
[c]Roborabis me in anima mea robore.
[d]A longe uel procul: id eſt, ipſe non affixus loco, ſed omnia ſuperans.

Quum uersabor in medio periculo, recreabis me, [&] manũ naso meorum inimicorum impinges, meq́ seruabit dextera tua.

Dominus perficiet [a]quod in me inchoauit, DOMINE tua benignitas sempiterna est, nec opera manuum tuarum omittes.

[a] Pro me.

Præfecto cantorum, Dauidis hymnus. CXXXIX.

A DOMINE tu me scrutatus es, & pernouisti.

Tu nosti, siue sedeam, siue surgam, [&] procul intelligis cogitationem meam.

A Coeũ deo iudice negat se regnum Saulis affectare, & odium in Doeg & alios adulatores cõfitetur, sed in illum propter impietatem ipsorum, magnifice interim differit de prouidentia dei circa singulos homines.

[a]Incessum meum & accubitum meum euentilasti, & omnes uias meas [b]exploratas habes.

[a] Semitam.
[b] Hierony. præuidisti, intellexisti.

Quia non est uerbũ in lingua mea, quod nõ uniuersum noueris DOMINE.

A tergo & à fronte me finxisti, & mihi admolitus es manum tuam.

[c]Admirabilem in me formando scientiam exhibuisti, & sublimiorem quàm ut eam possim attingere.

[c] Mirabilis sciẽtia à me. Vel sensus est, Excellit meum captum.

B Quò discedam à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?

Amos 9.a Si [enim] ascendero in cœlum, tu ibi es: & si sternam lectum meum in inferno, tu ades.

Si sumam pennas auroræ, & habitem in extrema parte maris.

Etiam ibi manus tua reget me, & dextera tua præhendet me.

Et si dicam, Verum tenebræ me contegent, etiam nox ipsa lux est circa me.

Ac ne tenebrę quidem aliquid tibi occultãt, & nox ut dies lucet, [d]tenebræq́ & lux tibi iuxta habentur.

[d] Sicut tenebræ sicut lux.

C Tu enim possides renes meos, & me [e]contexisti in uentre matris meæ.

[e] Significat ut secũdis fuerit inuolutus.

Tibi confiteor, quod miris & stupẽdis modis formatus sim, quodq́ eximia sint opera tua quæ optime nouit anima mea.

[f]Robur meum non tibi occultatum est, quum in abstruso formarer, & uelut opere Phrygio effingerer in nouissimis terræ partibus.

[f] Sine os.

Oculi tui me uiderunt quum essem fœtus informis, [g]& in libro tuo uniuersa [membra] descripta fuerunt, quæ [deinceps multis] diebus formarentur, quibus ne unus quidem dies apud te conficitur.

[g] Et super librum tuum uniuersa scribentur, diebus formabuntur, & non unus in eis.

Cæterũ ô deus, [h]quàm paucas tuas cogitationes assequor? & grandes summæ excrescunt?

[h] Quàm pretiosæ fuerũt tuæ cogitationes.

D Quas si numerare uelim, plures sunt quàm arena, [i]& experrectus adhuc de te cogito.

[i] Euigilaui, & adhuc ego tecũ.

Cõfitetur odiũ in impios, & quod nihil rei habere uelit cũ eis, quos deus ipse perdat.

Siquidem occidis impium ô deus, [k]discedant à me sanguinarij.

[k] Et uiri sanguinum discedite à me.

Qui hostes tui loquuntur audacissime, & usurpant [nomen tuum] temere.

An non DOMINE odissem inimicos tuos, & meipsum excruciarem, quum tibi resistunt?

Imò consummato odio illos persequor, mihiq́ erunt hostes [perpetuò.]

Scrutare me deus, & cognoscito cor meum: proba me, & cognoscito cogitationes meas.

Et uideto [l]num machiner aliquid praui, ac deduc me in [m]uiam uniuersis in mundo calcandam.

[l] Si uia molestiæ in me.
[m] In uiam sæculi, id est mortem, quæ Iosue 23. & 3. Reg. 2. uia uniuersæ terræ dicitur.

Præfecto cantorum hymnus Dauidis. CXL.

A ERipe me DOMINE à prauo homine, [&] à uiolento uiro me conserua.

Qui [a]machinantur in corde mala, [&] quotidie concurrunt ad bella.

A Precatio Dauidis in persecutione Saulina, ut non dolis Doeg & delationibus aliorũ opprimatur, sed potius æmuli occidant, siquidem incurabiles sint.

[a] Cogitant.

Sap. 13.b Roma. 3.b Suamq́ linguam acuerunt ut serpens, [&] uenenum aspidis est [b]in labijs eorum. Sæla.

[b] Vel, sub labijs.

B Custodi me DOMINE à manibus impij, [&] conserua me à uiolento uiro, qui cogitant impellere gressus meos.

[c] Ad manũ tramitis uel ſemitæ.

Superbi [enim] abſconderunt mihi laqueum & funes, rete quoq; [c] propter tramitem extenderunt, [&] laqueos mihi poſuerunt. Sæla.

Dixi DOMINO, Tu es deus meus, DOMINE percipito auribus uocem mearum precum.

[d] Meæ ſalutis.

C DOMINE domine fortitudo [d] ad me ſeruandũ, tu protegis caput meum, quo die arma capienda ſunt.

[e] Ne des Domine deſideris impij, [quod] conatus eſt: ne ſancias prodire, ſublimes erunt.

[e] Ne facias DOMINE impium deſideriorum ſuorum compotem, néue conatus eius prouehas, ut ſuperior ſit. Sæla.

[f] Caput circundantium me, labor labij ſui operiet eos.

[f] Tum caput [hoſtium] undiq; me prementium, tum alios operiat malum quod labijs ſuis ſtruxerunt. Donec caput & [illegible]

[g] Bemaharoth, cũ feſtinationibus. Quidam loca profunda interpretantur.

Carbones in eos prouoluantur, [& deus] igne illos proſternat [g] celeriter, ne reſurgant.

D Vir linguax non ſit ſtabilis in terra, & uiolentum uirum malum uenetur, ut præceps impellatur.

Scio q; DOMINVS faciet iudicium [in cauſa] humilis, & iudicium [in cauſa] pauperum.

[h] Sedebũt probi cum facie tua.

Profecto iuſti confitebuntur nomini tuo, [&] [h] probi permanebunt in conſpectu tuo.

Hymnus Dauidis. CXLI.

Hoc etiam carmine Dauid orat, ne Saulinis perſecutionibus ita frangatur, ut loquatur, aut ſentiat aliquid turpe: deinde ut diſcrimina tollãtur oppreſſis impijs perſecutoribus.

DOMINE te uoco, [quare] ad me feſtina, meamq; uocem auribus percipe quum ad te clamo.

[a] Paretur precatio mea incenſum ante te, &c.

[a] Valeat precatio mea pro incẽſo ante te, [ac] leuatio manuum mearum pro ueſpertino ſacrificio.

Appone DOMINE cuſtodiam ori meo, & quod cõſeruet oſtium labiorum meorum.

[b] Ad moliendum ſtudia in impietate.

Ne flectas cor meum ad rem [quancunq;] prauam, [b] ne quid moliar cum impietate coniunctum utens opera facinoroſorum hominum, neq; fruar delicijs ipſorum.

[c] Capitis.

[d] Nam adhuc ego, & precatio mea in malis eorum.

Percutiat me iuſtus benignitate, & arguat me: neq; unguentum [c] optimum offendet meum caput: [d] nam ita perſtabo, & precatione utar, quũ iſti mihi mala ſtruunt. Dicit [illegible]

[e] In manibus petræ.

Demittentur iudices eorum [e] per loca ſaxoſa, & audient meos ſermones, ſiquidem iucundi erunt.

[f] Ad os ſepulchri ſeu inferni.

Oſſa noſtra [f] morti proxima diſperſa ſunt, perinde ac ſi quis [ligna] findat, aut terram proſcindat.

Ad te enim DOMINE domine oculi mei [cõiecti ſunt,] & in te ſpem habeo: ne [igitur] profundas meam animam.

[g] A manibus laquei.

Cuſtodi me, [g] ne incidam in laqueum quem mihi tetenderunt, neq; in tendiculas facinoroſorum.

Impij q; ſimul incidant in caſſes ſuos, ego autem uſq; progrediar.

Eruditiuum carmen Dauidis, precatio [uidelicet] quum eſſet in ſpelunca. CXLII.

Precatur eripi è capitis diſcrimine, ſimul docens quid agendum ſit pijs in periculo.

VOce mea DOMINVM clamabo, meaq; uoce ad DOMINVM precabor. 1.Reg.24.

Effundam ante illum eloquiũ meum, eiq; exponam meum periculum.

Quum deficit in me ſpiritus meus, tu nouiſti ſemitam meam, & q; laqueum mihi abſconderunt in uia per quam ambulo.

[a] Perijt fuga à me, non requirens animæ meæ.

Dum reſpecto ad dextram & uideo, non eſt index mihi, & [a] effugium mihi præcluſum eſt, nec quiſquam rationem habet animæ meæ.

Proinde DOMINE te clamo, [ac] dico, Tu es meum confugiũ, [&] ſors mea in terra uiuentium.

Auſculta

Auſculta meum clamorem, quia ualde [b]inops ſum, meq́ à perſecutoribus meis eripito, quia præualuerunt mihi. [b]Tenuis fui.

[Et] educ animam meam è carcere, ut confitear nomen tuum, [ac] iuſti coronas imponant ſibi propter me, quia in me beneficia contuliſti.

Carmen Dauidis. CXLIII.

Siue in perſecutione Saulina, ſiue potius in ſeditiõe Abſolomica pſalmus compoſitus eſt, primum orat ut nihil delinquat, deinde ut ſeruetur, poſtremo ut hoſtes pœnas ſoluant.

AVdi DOMINE ſupplicationem meam, [&] percipe meas preces, & per tuam fidem atq́ iuſtitiam tuam exaudi me.

Neq́ ambules in ius cum ſeruo tuo, nullus enim uiuens coram te iuſtus eſt.

Inimicus enim perſequitur animam meam, & uitam meam humum afflixit, meq́ [a]detruſit in loca tenebricoſa uelut iam olim mortuos. [a]Fecit me ſedere.

Meusq́ ſpiritus in me deficit, & cor meum intra me ſtupuit.

Recolo [tamen] [b]tempora ſuperiora, & de omnibus factis tuis commentor, ac diſſero de opere manuum tuarum. [b]Dies antecedentes.

Expando manus meas ad te, [&] anima mea te [optat] ut terra ſiticuloſa.

Sæla.

Cito exaudi me DOMINE, [quia] ſpiritus meus defecit, neq́ mihi occultes faciem tuam, [c]quia ſimilis factus ſum deſcendentibus in foueam. [c]&.

Fac ut mane audiam benignitatem tuam, quoniã tibi fido, [&] monſtra mihi uiam quam ingrediar, ſiquidem [b]te affecto. [b]Ad te leuaui animam meam.

Eripe me inimicis meis DOMINE, [nam] apud te [me] abſcondi.

Doce me ut perficiam uoluntatem tuam, quia tu es deus meus: tuusq́ ſpiritus bonus deducat me per terram planam.

Recrea me DOMINE propter nomen tuum, & animã meam periculo eripe per tuam iuſtitiam.

Et excinde inimicos meos per tuam benignitatem, ac perde uniuerſos hoſtes animæ meæ, ſiquidem ſeruus tuus ſum.

Dauidis. CXLIIII.

Gratiarũ actio pro feliciſſimo ſtatu regni Iſraelitici, ſublato Saule, & domitis Paleſtinis.

PRædicandus eſt DOMINVS rupes mea, qui aſuefacit manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. A

Benignitas mea, & munitio mea, arx mea, & liberator meus, ac meus clypeus, in quo ſpem habeo, qui mihi ſubdit populum meum.

DOMINE quid eſt homo, [a]q́ rationem illius habeas: [&] filius hominis, q́ cogites de eo? B [a]Et cognoſces eum.

Homo uanitati ſimilis eſt, & dies eius umbræ prætereunti.

Inclina DOMINE cœlum tuum, & deſcende, tange montes ut fument. Potentes comparat montibus.

Iaculare fulmen, & diſſipa eos, [&] mitte ſagittas tuas, ac turba eos.

Miſſis manibus tuis de excelſo erue me, [ac] eripe aquis multis, [&] manui alienigenarum.

Quorum os loquitur uanitatem, & dextra eorum [b]patrat iniquitatem. C [b]Dextra mendacij.

O deus canam tibi nouum carmen, [&] pſallam tibi nablo decachordo.

Qui confert ſalutem regibus, [&] [c]ſubtraxit Dauidem ſeruum ſuum gladio noxio. [c]Eruit.

Erue me, & eripe me manui alienigenarũ, quorum os loquitur uanitatem, & dextra eorum patrat iniquitatem.

Vt filij noſtri adoleſcant in iuuentute ſua uelut plantæ, [&] filiæ noſtræ ſimiles ſint [a]anconibus, & ornatæ ad formam palatij. D [a]Vel, angulis aut frontiſpicijs.

Sintq́ cellæ noſtræ plenæ [c]exhibentes annonam perpetuã, ouesq́ noſtræ pariant mille & decies mille in uicis noſtris. [c]Proferentes de annona ad annonam.

Boues noſtri ſub onere exerceantur, non ſit ruptura [murorum,] non quiſquam abiens in exilium, non etiam clamor in plateis noſtris.

[f]Cui sic ei.

Beatum populũ, [f]cui contigit ita uiuere: beatũ populum, cuius deus est DOMINVS.

Laus Dauidis. CXLV.

Laus dei est à uirtutibus & operibus ipsius: quibus ut omnia sunt cõdita, ita conseruantur & gubernantur.

A א EXtollam te, ô mi deus rex, & prædicabo nomen tuum sempiternis temporibus.

ב Quotidie te prędicabo, & nomen tuũ laudabo sempiternis temporibus.

ג Magnus est DOMINVS, & impense laudandus, cuius magnitudo inperuestigabilis est.

ד Omnia sæcula laudibus ferunt opera tua, & fortia facta tua referunt.

B ה De maiestatis gloriæ tuæ decore, & rebus tuis admirandis disseram.

ו Prædicabunt [homines] robur admirandorum operum tuorum, & ego narrabo magnitudinem tuam.

[a]Iubilabunt.

ז Tuæq; bonitatis ingentis memoriam [homines] proment, & iustitiam tuam [a]læti celebrabunt.

ח DOMINVS [enĩ] beneficus est & misericors, patiẽs & magnę benignitatis.

ט Bonus est DOMINVS in omnes, & misericordia eius superat omnia opera ipsius.

C י Tibi DOMINE confitentur omnia opera tua, & benigni tui homines te prædicant.

כ Maiestatem regni tui narrant [homines,] & de tua fortitudine loquũtur.

[b]Vt scire faciant filios Adam, &c.

ל Vt fortia tua facinora, & maiestatem decoris regni tui exponant [b]hominibus.

[c]In omni generatione & generatione.

[e]Versus 14. qui à litera nun incipit, deest in Ebraica & Chaldaica scriptura. Græci autẽ interpretes in suo codice habuerunt נאמן. i. fidelis dominus.

מ Regnum tuum regnum est sempiternum, & dominium tuum [c]per sæcula uniuersa durat.

ס DOMINVS fulcit omnes corruentes, & erigit omnes inclinatos.

ע Omnium oculi te morantur, tuq; illis cibum suum præbes tempestiue.

D פ Tu aperis manum tuam, & saturas desiderium omnium animantium.

צ Iustus est DOMINVS in om̃ibus uĳs suis, & benignus in om̃ibus operibus suis.

ק Præsto adest DOMINVS omnibus uocantibus eum, omnibus eum uocantibus cum ueritate.

ר Facit [autem] quicquid uolent timentes eum, & clamorem eorum exaudit, ac seruat eos.

ש DOMINVS custodit omnes diligentes ipsum, perdit autẽ omnes impios.

[b]Loquetur.

ת DOMINI laudes [b]proferet os meum, omnisq; caro prædicabit nomen ipsius sanctum temporibus sempiternis.

Haleluia. CXLVI.

Conuenit cum psal. 118. & 144. ut sit gratiarumactio, Saulis sublata tyrannide ac Palestinorum. Docet interim in solo deo spem salutis figere.

ANima mea lauda DOMINVM.

Equidem DOMINVM laudabo dum uiuam, & psallam deo meo dum superstes ero.

Nolite fidere principibus, [aut] homini, qui seruandi facultatẽ non habet.

[a]Exibit spiritus eius, redibit ad terram uel humũ suam, in die isto peribunt.

[b]Cuius deus Iacobi in auxilio eius.

[a]Cuius corpus redibit in terram suam ubi animã efflauerit, tuncq; occidunt omnes ipsius cogitationes.

Beatus est [b]qui deũ Iacobi habet in suis auxilĳs, & spẽ in DOMINO deo suo.

Qui fecit cœlum & terrã, mare & omnia quæ in eis sunt, quiq; custodit æternum ueritatem. Act.14.c. Apoc.14.b

[c]Iudicium facit oppreßis.

[c]Qui uindicat oppressos, [&] panem præbet famelicis, DOMINVS soluit uinctos.

DOMINVS aperit oculos cæcorum, DOMINVS erigit inclinatos, DOMINVS amat iustos.

DOMINVS custodit peregrinos, euehitq; orphanũ & uiduam, deprauat autem uiam impiorum.

Aeternum regnabit DOMINVS, *& per omnia sæcula deus tuus ô Zion: haleluia.*

CXLVII.

Laus dei accõmodata spei fulciendæ, quod è Babylonia reducenti sint Israelitæ in patriam.

LAudate deum, quia deo nostro psallere bonum, & iucundum est, & decet laudes impendere.

DOMINVS *[enim] ædificat Ierusalem, & congregabit profugos Israelitas.*
Qui sanat fractos corde, & medetur ipsorum doloribus.
[a]*Qui stellas in numerato habet, ac uniuersas uocat nominibus.*
Magnus est dominus noster, & ingentis potentiæ, cuius intelligentia innumerabilis est.

[a] Qui numerat numerum stellarum.

DOMINVS *[enim] euehit mansuetos, [&] deprimit impios usque ad terram.*
Alternis canite DOMINO [b]*cum gratiarum actione, [&] psallite deo nostro cum cithara.*

[b] In confeßione.

Qui operit cœlum nubibus, [&] parat pluuiam terræ, & producit fœnum in montibus.
Qui dat pecori suum [c]pastum, [&] pullis coruorum qui [eum] uocant.
Non probat fortitudinem equi, neque [d]delectatur tibijs uiri.

[c] Panem.
[d] Vel, fauet.

Delectatur autem DOMINVS timentibus ipsum, quique præstolantur ipsius benignitatem.
Laudibus DOMINVM prosequere Ierusalem, tuque Zion lauda deum tuum.
Quia roborat uectes portarum tuarum, & filijs tuis qui sunt intra te felicitatem donat.
Qui pacem constituit intra fines tuos, & te saturat adipe frumenti.
Qui mittit eloquium suum terræ, ut uerbum eius celeriter currat.
Qui dat niuem tanquam lanam, & pruinam spargit ut cinerem.
[Et] proijcit glaciem suam ut laminas: quis frigus ipsius sustinebit?
Missoque uerbo suo liquefacit ea, & uento suo afflat ut aquæ fluant.
Nunciat autem uerbum suum Iacobo, & decreta sua & iudicia sua Israeli.
Non egit ad hunc modum cum omnibus gentibus, neque manifestauit eis iudicia; haleluia.

Haleluia. CXLVIII.

Is etiam psalmus uidetur accõmodatus restitutioni è Babylone, siue ante captiuitatem, siue in captiuitate compositus sit. Sed & ueræ liberationi per Christum competit.

LAudate DOMINVM [a]cœlites, laudate eum in excelsis locis.
Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes exercitus eius.
Laudate eum sol & luna, laudate eum omnes stellæ [b]claræ.
Dan. 3. c Laudate eum cœli [c]supremi, & aquæ quæ supra cœlos sunt.
[Hæc inquam] laudent nomen DOMINI, ipso enim iubente creata sunt.
Eaque stabiliuit, ut æternum perstent, ac [b]legem præscripsit, quam transgredi nequeunt.

[a] E cœlo.
[b] Lucis.
[c] Cœli cœlorum.
[b] Decretum dedit, & non prœteribit.

Laudate DOMINVM terrestres, dracones, & omnes abyssi.
Ignis & grando, nix & exhalatio, uentus procellosus, qui uerbum eius prosequitur.
Montes & omnes colles, arbor fructifera & omnes cedri.
Bestia & omne pecus, reptile & auis pennata.
Reges terræ & omnes populi, principes & omnes iudices terræ.
Iuuenes & uirgines, senes pariter & adolescentes.
[Hi] laudent nomen DOMINI, quia nomen ipsius solum sublime est, cuius gloria superat terram & cœlum.
Et erexit cornu suo populo, [&] laudẽ omnibus suis benignis hominibus, filijs Israel, populo ipsi coniuncto: haleluia.

Haleluia. CXLIX.

Deum prædicat ob liberationem Israelis, uerum ut psalmus cõueniat uictoriæ Christi de uniuerso mũdo præsertim quando superatis uniuersis hostibus in fine mũdi, solida pax dabitur populo sanctorum.

CAnite DOMINO carmen nouũ, [&] laudem eius in cœtu benignorum.

Lætetur Iſrael in conditore ſuo, filijꝙ Zion exultent in rege ſuo.
Laudent nomen eius cum tibia, tympano, & cithara pſallant ei.
DOMINVS enim fauet ſuo populo, [&] ornat manſuetos ſalute.
Geſtiant benigni cum honore, [&] iubilent in ſuis lectis.
Voces deum extollentes ſint in gutture ipſorum, & gladius anceps in manu eorum.
[a]Vt in gentes ulciſcantur, [&] corripiant populos.
Vt uinciāt reges illorum manicis, & magnates eorum [b]compedibus ferreis.
Vt [[c]deus] ulciſcatur in eos, quemadmodū ſcriptum eſt, ꝙ decori erit omnibus ipſius benignis hominibus: haleluia.

[a]Ad faciendum uindictam.
[b]Vel, cataſtis.
[c]Ad faciendū in eos iudicium ſcriptum.

Haleluia. CL.

LAudate deū in ſanctuario ipſius, laudate eum in firmamēto ſuę potētię.
Laudate eum ob fortitudinem ipſius, laudate eum pro eius eximia magnitudine.
Laudate eum clangore tubæ, laudate eum nablo & cithara.
Laudate eum tympano & tibia, laudate eum organis & fidicula.
Laudate eum cymbalis ſonoris, laudate eum cymbalis reſonantibus.
Omnis ſpiritus laudet deum: haleluia.

Epinicion ac carmen ſupremæ uictoriæ.

Liber Prouerbiorum, quem Hebræi Misle appellant.

CAPVT I.

A SENTENTIAE Solomonis filij Dauidis regis Iſraelis, unde diſci poteſt ſapiētia & caſtigatio, ad intelligendum uerba prudentiæ, & percipi eruditio prudēter agendi, iuſtitia deniꝙ, iudicium & [a]æquitates, quæ tradunt ſimplicibus ſolertiam, & imperitis ſcientiam & proſpiciētiam. Quas quum audit ſapiens, cognitione promouebit: et qui iudicio pollet, induſtria [b]conſilia conſequetur. Vt [c]intelligat ſimilitudinem & eloquentiam, uerba ſapientum, & acutas eorum ſententias.

Timor DOMINI ſcientiæ initium eſt, ſapientiā & diſciplinam ſtulti contemnunt. Audi fili mi diſciplinam patris tui, & directionem matris tuæ ne repellas. Ea enim gratiam addent capiti tuo, & uice torquis erunt collo tuo.
B Fili mi, ſi te lactauerint peccatores, ne conſentias. Si dixerint, I nobiſcū, inſidias ſtruemus ſanguini, abſconditi latitabimus cōtra inſontem abſꝙ cauſa. Deuorabimus eos uiuos inſtar inferorum, & integros, ut qui deſcendūt in foueam. Omnis generis pretioſas opes reperiemus, & implebimus præda domos noſtras. [d]Sortire tu nobiſcū, unum erit omnibus nobis marſupiū. [:Tu aūt] fili mi, ne abeas cum eis in uiam, [quin potius] arceto pedē tuum ab illorꝫ ſemita. †Pedes enim ipſorꝫ ad malum currunt, ac feſtinant ut effundāt ſanguinem. Quoniam [e]fruſtra expanſum eſt rete ante alatā auem. [f]Et hi ſanguini eorum inſidiantur, & abſcondunt animabus eorū. Tales ſunt ſemitæ uniuſcuiuſꝙ, qui auide lucro inhiat, ut [g]tollat uitam ab ijs qui eam habent.
C Sapientia foris uoce perſtrepit, in plateis edit uocem ſuam. In [h]præcipuis comitijs

[a]Vel, directiones.
[b]Ebr. ligationes.
[c]Vel ſic, Vt intelligat ſentētias & interpretationem.
[d]Ebr. iace ſortē tuam in medio noſtri. Latini dicūt, ducere ſortem. Dixi ergo, Sortire, hoc eſt, conſors noſter ſis, partiarius.
[e]Quidam binnam exponunt, abſq; cauſa, immerito.
[f]Alij legunt, Suo ſanguini inſidiātur, hoc eſt, inter ſe mutuo, ut alter alterius uitæ inhiet.
[g]Vel, tollit uitā eius qui lucrū habet.
[h]Ebr. In capite turbarum. i. in apertionibus portarum.

Timor domini eſt propoſitio.
Primum parere.
11 Eccli 1 b Psal. 110 d
III.
Eſa. 59 b
Proponitur ſapientia foris, et comminatur contemptoribus dei.

comitijs clamitat, pro ostijs portarũ, perq́ urbem uerba sua [intonat,] & dicit, Quousq́ stolidi stoliditatem diligitis, & illusores sibi illusione placẽt, & stulti scientiam odio habent? Resipiscite ad increpationem meam, en effio uobis spiritum meum, & manifesto uobis uerba mea. †Quandoquidem uocaui, & renuistis: manum meam extendi, & nemo adtendit. Omne consilium meum negligitis, & increpationẽ meam non uultis. Ego quoq́ ad perniciem uestram ridebo, & subsannabo quum euenerit uobis id quod formidatis. Quũ uenerit uelut calamitas id quod horretis, & pernicies uestra instar procellæ irruet, quum uenerit super uos afflictio & angustia. Tunc D inuocabitis me, & non exaudiam: maturabunt ad me, sed non inuenient. Eo quod odio habuerunt scientiam, & timorem DOMINI non elegerunt. Non adquieuerũt consilio meo, omnem increpationẽ meam execrati sunt. Comedent ergo de fructu uiæ suæ, & consilijs suis saturabuntur. Occidit enim rerum expertes defectio, & stultos perdit prosperitas. Qui autem mihi obtemperat, tutus habitabit, & securus erit à malorum metu.

CA. II.

FIlli mi, si acceperis uerba mea, & præcepta mea penes te reposueris, ut sa- A pientiæ aures tuas adcõmodes, & cor tuum inclines institutioni. Nam si aduocaueris intelligentiam, uoceq́ tua institutionem accersiueris. Si uelut argentum eam quęsieris, & inuestigaris eam ut thesauros, tunc intelliges timorem DOMINI, & scientiam dei inuenies. DOMINVS enim largitur sapientiam, ex illius ore scientia & institutio [a]intelligentiæ. Is reponit iustis essentiam, protegit innocenter ambulantes. Vt conseruet semitas iudicij, B & iter beneficiorum suorum custodiat. Tunc intelliges iustitiam & iudicium, æquitates, & omnem orbitam bonam. Si sapientia cor tuum inuaserit, & scientia animum tuum delectauerit, prospicientia custodiet te, & intelligentiæ institutio te seruabit. [b]Eripiet te à uia mala, & ab homine peruersa loquente. [Ab his] qui relicto itinere recto, eunt per uias tenebricosas. C Qui gaudent malefacere, in malitijs autem & peruersitatibus exultant. Qui uias suas deprauant, & propudiosi sunt in orbitis suis. Liberabit te à fœmina peregrina, & ab extera quæ uerbis suis blanditur. Quæ fœderis dei oblita, deserit maritum, cui in iuuentute sua desponsa est. [c]Nam mortem mi- D natur domus eius, & ad [d]damnatos [ducũt] orbitæ eius. Quotquot ad eam ingrediuntur, non redeunt, nec uias uitæ apprehendunt. Idcirco bonorum itinere incedito, & iustorum semitam obserua. Recti enim inhabitabũt terram, & integri superstites in ea erunt. Impij uero è terra excindẽtur, & præuaricatores ex ea funditus euellentur.

CAP. III.

NOli obliuisci legis meæ fili mi, & præcepta mea custodiat cor tuum. A Dies enim & annos uitæ tibi [prorogabunt,] pacem quoq́ ac felicitatem addent. Beneficẽtia & fides ne te destituant, [e]liga eas ad collum tuum, & tabulis cordis tui inscribito. Nanciscerisq́ gratiã & bonum intellectum in oculis dei & hominum. Fide DOMINO in toto corde tuo, & prudentiæ tuæ ne innitaris. In omnibus uijs tuis agnoscito eum, ipse enĩ semitas tuas diriget. †Ne sis sapiens in oculis tuis, DOMINVM time, & à malo recede. Sanitas [hinc] erit umbilico tuo, et irrigatio ossibus tuis. †Glorifica DOMINVM B de opibus tuis, & de primitijs omnis prouentus tui. Sic enim implebũtur horrea tua satietate, & torcularia tua musto [b]exundabunt.

Castigationem DOMINI caue auerseris fili mi, neq́ fastidias ad increpationem eius. †Quem enim amat DOMINVS, obiurgat, & tanquam pater in filio delectatur. O felicem hominem qui inuenit sapientiam, [c]& qui eruit prudentiam. Quia potior est merx illius merci argenti, & prouentus eius

Isa. 65 b; Iere. 7 c — Quæ uestis sapientia. — De possibilitate & facilitate consequendi sapientiam. — Fructus sapientiæ uera. — Iob 18 d — Deut. 8 a. — Rom. 12 d — Tob. 4 b; Luc. 14 c — Heb. 12 b; Apoc. 3 d

[a] Exit, proficiscitur, subintelligẽ.

[b] Eb. Vt eripiat, ut liberet.

[c] Eb. Nam inclinat ad mortẽ domus eius.

[d] Sæpe est in prophetis, ut Rephaim pro impijs & damnatis hominibus ponantur, qui iam apud inferos sunt: sic & giborim pro ualidis corpore hominibus, qui dũ uiuerent oppresserunt tyrannide pauperes, ut Ezech. 32.

[e] Hoc est, sint tibi familiarissima.

[b] Ebr. erumpent.

[c] In Ebr. repetitur homo.

auro puro puto. Gemmis hæc est pretiosior, & omnia quę expetere potes,
æquiparari ei non possunt. Ad dexteram eius uitæ est [b] diuturnitas, ad sini *De præstantia sapientiæ.*
stram uero eius opes & gloria. Viæ eius sunt uiæ amœnæ, & omnes semi
C tæ eius pacatæ. Hæc lignum est uitæ his qui eam apprehẽderint, & beatus
est quisquis eam nactus fuerit. Sapientia fundauit DOMINVS terram, cœ-
los autem intelligentia condidit. Scientia illius dehiscunt abyssi, & æthera
rorem destillant. Hæc fili mi nunquam ab oculis tuis recedant, obserua essen-
tiam & prospicientiam. Erunt uita animæ tuæ, & gratia gutturi tuo. Tum
secure ibis iter tuum, & pes tuus non impinget. Quum quiescis, non paue
bis: quum recumbis, iucundus erit somnus tuus. Non formidabis repenti
nos pauores, impiorum, quãdocunque uenerit, tumultum. Dominus enim
D aderit lateri tuo, & pedem tuum custodiet, quo minus capiaris. Ne prohi- *Sequuntur præcepta de charitate.*
beas bonum ei qui potis est, dum facultas tibi suppetit ad faciendum. Ne di
cas [e] proximo tuo, Abi & redi, cras dabo, quum [f] modo habeas. Ne machi
nare proximo tuo malum, quum ille securus tecum habitat. Ne temere li-
tem cum quoquam suscipias, si tibi nihil [g] mali fecit. † Ne æmuleris uirum *Psal. 36.*
uiolentum, nullam uiarum eius eligas. Nam DOMINVS abominatur deser
torem, cum rectis autem est cõsilium eius. Execratio DOMINI est in domo
impij, habitaculis autem iustorum benedicit. Illusoribus illudit ipse, man-
suetis autem dat gratiam. Sapientes gloriam, stulti autem ignominiã, dum
euehuntur, hæreditate adquirunt.

CAP. IIII.

A AVdite filij paternam castigationem, & adijcite animum ad cognoscen
dam intelligentiam, doctrinam enim bonam propono uobis, legem
meam ne relinquite. Nam & ego filius patris mei quum essem, [a] coram ma
tre quoque mea tenerrimus & unicus. Ille docebat me, inquiens, Apprehen
dat uerba mea cor tuum, custodi præcepta mea, & uiues. Compara sapien
tiam, compara intelligẽtiam, ne obliuiscaris, neque declinaueris à uerbis oris
B mei. Seruabit te, si non deserueris eam: custodiet te, si eam dilexeris. [b] An-
te omnem cognitionem compara sapientiam, & præ uniuersis quæ possi-
des compara intelligẽtiam. Euehito ipsam, & euehet te: glorificabit quoque
te, si eam amplexus fueris. Dabit capiti tuo additamentum gratiæ, & mu-
niet te magnifica corona.

Audi fili mi, & accipe sermonem meum, & prorogabuntur tibi anni ui-
tæ tuæ. In uia sapientiæ dirigam te, ducam te in orbitis rectis. Ne tibi iter
facienti angustiæ gressum impediant, aut currens impingas. Teneto disci
C plinam, ne remittas, obserua eam, quoniam ipsa est uita tua. In semitã im-
piorum ne ingrediaris, & in uia malorum ne te beatum existimes. Desere
eam, quo minus hac transeas: deflecte ab ea, & præteri. Nec enim somnum
capiunt nisi malum perpetrarint, & fugit ab eis somnus, ni ruinam aliquam
dederint. [c] Victitant enim cibo impie quæsito, & bibũt uinũ ui extortum.

Via autem iustorum sicut lux inclarescit, quæ subinde fit illustrior [d] usque
ad perfectum diem. Via impiorum ceu caligo est, nesciunt ad quod impin
gant. Fili mi, ausculta uerbis meis, & sermonibus meis aurem præbe. Ca
D ue excidant ab oculis tuis, asserua eos in medio cordis tui. Vitam enim ad
ferunt ijs qui eam inuenerint, & est medicina uniuersæ carni suæ. Omni cu
ra muni pectus tuum, inde enim uita egreditur. Aufer à te prauitatem oris,
& labiorum peruersitatem longe à te relegato. Oculi tui ad ea sint intenti
quæ coram te sunt, & palpebræ tuæ rectà inspiciant in ea quæ ante te sunt.
Librato orbitam pedum tuorum, & omnes uiæ tuæ recte dirigantur. Ne
declines ad dexterã aut sinistrã, sed reuoca pedem tuum à malo. CA. V.

Fili

---

[b] Ebr. longitudo.

[e] Obscurus est hic uersiculus, et uarie interpretatus. Aliqui legunt, Ne subtrahas bonum ab his qui eo opus habent: alij aliter.

[f] Ebr. & est tecum, uel tibi.

[g] Vel, ne tibi malum rependat.

Adhortatio ut mature sapientiæ studeant.

[a] Alij Libne legunt inter filios, non Lipne.

[b] Ebr. Principio sapientiæ compara sapientiam.

[c] Ebr. Panem impietatis comederunt, & uinum iniquitatis bibunt.

[d] Ebr. It & lucet usque ad paratum diem.

Exordium. Fili mi, animum aduerte sapientiæ meæ, & prudentiæ meæ aurem tuam A
adcommoda. Vt custodias consilia, & scientiam labia tua custodiant.
Quoniam fauum stillant labia [a]alienę, & guttur eius blandius est quàm oleum.
Postrema uero eius amara sunt uelut absinthiū, & acuta ceu gladius [b]biceps.
Pedes eius ad mortem descendunt, & incessus eius ad inferos trahit. Semi- B
tam uitæ fortassis [c]expendis, uacillant gressus eius ut non cognoscas. Nunc
igitur filij audite me, & nolite recedere ab eloquijs oris mei. Iter tuum quæso
longissime ab illa prohibe, nec appropinques foribus domus eius. Ne for
tè des alijs decus [d]tuum, & annos tuos crudeli. Ne fortè [e]satientur alieni ijs
quæ tuis uiribus [parauisti,] & labores tui [sint] in domo aliena. Et tu tan
dem, quum caro tua & uiscera tua consumpta sunt, gemens dicas, Cur casti C
gationem odio sum prosequutus, & increpationem cum execratione abie-
cit cor meum? Cur non audiui uocem eorum qui dirigebāt me? cur docen
tibus me non adcōmodaui aurem meam? Parum abfuit, quin lapsus essem
in medium contubernium & cœtum omnis mali.

Paræneticæ est, cauendam scortationem, & rite colendum matrimonium; partim ad iustitiã, partim ad temperantiam pertinet.
[a] Alienam, meretricem intelligunt.
[b] Ebr. gladius orium.
[c] Hoc est, Si fortè uelles apud eam expendere uitæ uitam.
[d] Alij, robur tuum: alij, facultates.
[e] Ebr. Robur tuum & labores tui capiuntur pro ijs quæ laboribus nostris paramus.

Aquam è puteis tuis bibe, & fluenta ex fontibus tuis. Deriuentur fon-
tes tui foras, & riuuli aquarū in plateas [promanent.] [f]Sint tibi soli, & alie-
nis non tecum. Sit uena tua benedicta, & gaudium quod de uxore [capis] D
quæ tibi in iuuentute desponsa est. Sit hęc uelut amata cerua, & caprea gra
tiosa, [g]amores eius omni tempore te reficiant, in dilectione eius perpetuò sis
implicitus. Cur enim mi fili alienæ esses [h]implicitus? Cur in [i]gremio alie-
Iob 34.c næ adhærescers? †Quando uiæ hominis oculis DOMINI sunt expositæ,
Prou. 15. & omnium itinera æqua lance expendat. †Impium suæipsius iniquitates ca
piunt, & funibus peccatorum suorum irretitur. Ipse morietur absque [k]disci-
plina, & in multitudine stultitiæ suæ implicabitur.

[f] Quidam hic nouā sententiam incipiūt, & refertur ad sequentia, ad uxorem scilicet, sic, Est quiddam quo solus frui debes, uidelicet gaudium, &c.
[g] Alij legunt, ubera.
[h] Posset etiā legi, Cur enim sic ineptires aut errares?
[i] Vel, sinu.
[k] Hoc est, Quia non uoluit castigationem & disciplinam recipere.

CAP. VI.

Fili mi, si pro [a]proximo tuo spopōderis, manuque tua stipulaueris pro alie A
no, irretitus es uerbis oris tui, captus sermone oris tui. Fac igitur hoc fi-
li mi ut libereris, uenisti enim in manum proximi tui, abi ergo, propera, &
[b]euche proximum tuum. Ne concedas somnum oculis tuis, neque dormita-
tionē palpebris tuis. Elabere uelut caprea è manu, & ut auicula è manu au
cupis. I ad formicam ô piger, inspice uias eius, ut sapiens fias. Ea enim
quum neque principem, neque exactorem aut ducem habeat, tamen æstate ci-
Prou. 24.d bum suum parat, & messe alimentum suum comportat. †Quandiu piger
Mimesis ignauorum. dormies? Ecquando à somno tuo surges? Paululum dormiendum, paulu B
lum dormitandum, paululum complicandæ manus ad dormiendum. At
interim ceu uiator ueniet egestas tua, & inopia tua ceu uir scuto munitus.

A fideiubendo pro alijs deterret, hortatur ignauos ad laborem, monet à fraudulentis, & ab adulterio deterret, quandoquidem peius sit furto.
[a] Alij legunt, alieno.
[b] Alij, prosterne te: alij, excita, uel insta.

Homo [c]Belial est uir uanus, ore peruerso incedens. Annuit oculis suis,
indecore pedes suos succutit, significat digitis suis. Peruersitates habet in
corde suo, cōcinnat malū omni tempore, immittit occasiones contentionū.
Proinde subito ueniet interitus eius, subitoque sic conteretur, ut mederi ne-
mo queat.

[c] Belial est homo qui omni ratione, humanitate, religione, pietate & omni probitate destitutus est.

Psal. 17. Hæc sex odit DOMINVS, septimum aūt ex animo detestatur. †Elatos ocu
Prou. 12. los, †Mendacem linguam, Manus quæ sanguinem innoxium fundūt, Cor C
Prou. 1. iniqua consilia machinans, †Pedes ad malum currendi festinos, Testem fal
sum qui spirat mendacia, & eum qui serit inter fratres dissidium.

Custodi fili mi præcepta patris tui, & ne reijcias directionē matris tuæ.
Alliga ea cordi tuo, idque iugiter, & adnecte ea gutturi tuo. Vt te proficiscen
tem deducant, ut super dormientem excubent: cumque euigiles, tecū disserat.
Psal. 1. 8. †(Præceptum enim lucerna est, & lex lumen: uitæ uero uia, correptio & ca-
Prou. 5. 6. 7. a Matth. 5. a stigatio.) †Vt caueas à muliere mala, & à blanda lingua scorti. Quo minus

speciem eius in corde tuo concupiscas, neq; te nutibus suis capiat. Nam propter scortum [adigitur] quispiam ad libum panis, mulier autem uiro iuncta
D uenatur pretiosam animam. Num quispiam ignem in sinu suo fouet, ut uestimenta sua non adurantur? Aut incedet quis super prunas, ut pedes eius non adurãtur? Sic qui ingreditur ad coniugem proximi sui, [a]culpa non uacabit, quisquis eam tetigerit. Non reputãt probro furi, si esuriens furetur ut [b]uitam sustentet. †Sed deprehensus aut septuplum repẽdit, aut uniuersam rem familiarem dat. Qui autem adulterium committit cum muliere, excors est: & qui hoc facit, animam suam perdit. Verbera insuper & ignominiam inuenit, cuius opprobrium nunquam poterit deleri. Maritus enim zelotypiæ impatientia [accensus] cum ei uindicandi occasio offertur, non parcit. Neq; ullius intercessoris faciem recipit, nec munera, quantumuis magna, admittit.

[a] Non impune abibit, non euadet sine labe aut damno.

[b] Ebr. ut impleat animam suam.

Exod. 22. a

Amplificat adulterij crimen per comparationem.

Adulterium grauius furto, quod ex necessitate fit.

CAP. VII.

Deterret ab adulterio: commẽdat uerbum dei, quo aduersus hanc tentationem munimur.

A Fili mi custodi uerba mea, & præcepta mea tecum reconde. Serua præcepta mea, & uiues, & legem meam ceu oculorum tuorum pupillam. Alligato ea digitis tuis, & tabulis cordis tui inscribito. Dic sapientiæ, Soror mea tu es, & prudentiam uocato cognatam. †Vt custodiãt te à muliere extranea, & à peregrina, quæ uerbis suis blanda est.

Deut. 11. c
Num. 15. d

Prou. 2. b. 5. a

B Equidem quum de fenestra ædium mearum per cancellos prospicerem, sub uespertinum diei crepusculum, in ipsa obscuritate atq; caligine noctis, uidi, animaduertiq; inter stupidos filios adulescentem quendam uecordem transeuntem per [a]plateam, ad angiportũ uersus domum scorti incedentem. Et ecce occurrebat ei mulier meretricio habitu, cauta corde. Hæc strepera erat & [b]inconstans, cuius pedes domi consistere nesciunt. Nunc foris erat,
C nunc in plateis, ad omnem angulum insidias struens. Hæc amplexa iuuenem deosculabatur eum, [c]impudentiq; uultu dicebat ei, Sacrificia fuerũt mihi pacificorũ, hodie reddidi uota mea. [d]Proinde egressa sum tibi obuiam, ut mature uultui tuo [apparerem,] & inueni te. Lectum meum stragulis instruxi, tapetibus ac fascijs Aegyptiacis. Cubile meum odoratum reddidi myrrha, aloë & cinnamomo. Ades, [e]amori indulgebimus in crastinũ usq;, amore nos exhilarabimus. Neq; enim uir [f]domi est, sed procul peregre profectus. Saculum pecuniæ accepit in manum suam, certo die [g]domum rediD turus. †Hac uerborum copia flexit illum, ac labiorum suorũ suauitate perpulit eum, ut protinus eam sequeretur, non secus q̃; bos qui ad lanienam uadit, & ceu dum compes stulto ad castigationem [adhibetur.] Donec sagitta trãsuerberaret iecur eius, ceu dum auis ad laqueum properat, ignorãs quod uitę eius paratus sit. Nunc ergo filij audite me, & animum aduertite uerbis oris mei. Ne pronũ sit cor tuum ad uias eius, neq; oberres in semitis eius. Ipsa enim multos uulnerauit ac strauit, & fortissimum quenq; trucidauit. Domus eius methodus est ad inferos, eorum qui descendunt ad penetralia mortis.

Exemplo sibi proponit ut, et aliis fit, et hic laudem aedificat.

Nocturne meretricis.

Eccle. 7. d

[a] Beschuk potest etiã interpretari in concupiscentia.

[b] Alij, perfida.

[c] Ebr. Forti facie.

[d] Alij legunt, Supra hæc.

[e] Alij, Inebriabimur uberibus: uel, fruemur amoribus.

[f] Eb. Vir non est in domo sua.

[g] Eb. domum suam.

CAPVT VIII.

Encomium sapientiæ, quæ omnibus est obuia.

A An non sapientia clamat? & prudentia edit uocem suam? E summis uerticibus ad uiam inter semitas se constituens. Ad portas, ad ingressum ciuitatis, ubi introiẽ per fores, ibi intonat. Ad uos ô uiri clamo, & uox mea est ad filios hominum. Intelligite ô uos incauti solertiam, & insipiẽtes corde intelligite. Audite, loquar enim præcipua quædã, & apertio labiorum meorum [a]recta. Veritatem enim meditatur faux mea, & impietas abominanda est labijs meis. In iustitia sunt omnes sermones oris mei, nec est in eis peruersum quid aut prauum. Vniuersi expositi sunt intelligentibus, & rectis his qui inueniunt scientiam. Accipite ergo disciplinam meam, & non argentum,

[a] Suple eloquetur uel proferet.

argentum,& scientiam præ auro puto puro electo. Præstat enim sapientia B
margaritis,& quidquid expetibile est,non potest illi æquiparari.
Ego sapientia cohabito solertiæ,& scientiam consiliorum assequor. Timor DOMINI odium mali est, fastum & arrogantiã,uiam malam, & os peruersum ego odi. Apud me est consiliũ & [b]essentia, apud me est intelligentia & fortitudo. Per me regnant reges, & principes decernunt iustitiam. Per me domini dominantur, & omnes iudices terræ munifici sunt & liberales. Ego diligẽtes me diligo:& qui me mane quærunt,inuenient me. Mecum sunt diuitiæ & gloria,opes duraturę, & iustitia. Fructus meus melior C
est auro puto puro,& auro obrizo, & prouentus meus argẽto electo. [c]Per iter iustitiæ incedo, atq; adeo in medijs semitis iudicij. Vt possessionẽ substãtiæ parem diligẽtibus me,thesaurosq; eorũ cumulem. DOMINVS possedit me initio uiæ suæ,ante [d]opera eius tum[erã.] Ab [e]æterno ordinata sum, & ab initio ante terram. Nondum erant abyssi quum ego essem formata, nondum fontes [f]aquis redundabant. Priusquã montes [g]mergerentur,ante colles formata sum. Adhuc non fecerat terram,& quæ [h]extra sunt,& caput puluerum orbis. †Quum præpararet ipse cœlos,illic ego eram, quum ipse constitueret globum super faciem abyssi. Quum æthera superne figeret,fontesq; abyssi firmaret. D
Quum poneret mari legem suam, & aquis ne transgrederentur littus suum,quum constitueret fundamenta terræ. [i]Fida illi aderam quotidie delicijs [fruens,] ludens coram illo omni tempore. Ludo præterea in orbe terræ eius, & deliciæ meæ cum filijs hominum. Nunc igitur filij audite me,beati qui uias meas obseruant. Audite disciplinam,& sapientes este,neq; sitis ignaui. Beatus homo qui me audit, & qui excubat ad fores meas quotidie, & stationem obseruat ad postes ostiorũ meorum. Quoniam qui me inuenerit,uitam inuenit, & proliciet fauorem DONINI. Qui uero in me peccauerit,iniurius est animæ suæ: & quicunq; me odio habent,mortem amant.

[b]Thuscia, quod conseruat rem in essentia: alij, successus.
[c]Alij legũt, Per iter iustitiæ ducam te.
[d]Eb. ante opera eius extunc.
[e]Alij legunt, Ab olim, uel à seculo constituta sum, ab initio, ante primordia terræ.
[f]Eb. graues, uel grauati aquis.
[g]Aquis scilicet.
[h]Alij legunt, & fines aut extremitates eius.
[i]Pro fida alij legunt, nutritius, uel educata.

Sap. 9. b

CAP. IX.

SApientia ædificauit domũ suam, excidit columnas eius, nempe septem. A
Mactauit uictimam suam,miscuit uinum suum,quin & mensam suam instruxit. Misit puellas suas inuitatum ad summam urbis arcem. [His uerbis,] Quicunq; imperitus est,huc diuertat. Et uecordi quoq; dixit, Venite, comedite panem meum,& bibite uinũ quod miscui. Derelinquite [a]imperitiam,& uiuite,& [b]incedite in uia intelligentiæ. Qui erudit illusorẽ,aufert B
sibi ignominiam:& qui impium corripit, [c]maculam suam. Noli ergo irrisorem corripere,ne te oderit: redargue sapientem,& amabit te. Da sapienti, & sapientior erit: doce iustum,& eruditionem augebit.
†Principium sapientiæ,est timor DOMINI, & scientia [e]sanctorum intelligentia. *Per me enim multiplicabuntur dies tui, & adijcientur anni uitæ C
tuæ. Si sapueris,tibi sapueris: si uero irrisor fueris,tu solus feres. Mulier stulta,clamosa,persuasiones habet,sed nihil nouit. Sedet ad ostium domus suæ in solio in editis locis urbis,ut uocet illos qui illac prætereunt, & qui recta uias suas incedunt. [Sic enim clamat,] Qui imperitus est, huc diuertat. D
Ad uecordem autem dixit, Aquæ furtiuæ dulces sunt, & panis clãdestinus iucundus. Et non nouit quod mortui illic sunt, & in profundis inferorum inuitati illius.

Persona fictio. Qua charitate, quamq; liberaliter uocet nos deus.

Formam & modum doctrinæ comprehendit sequentibus gnomis, & qui discipuli.

[a]Potest etiam pethaim Vocatiui esse casus. O uos imperiti, deserite, scilicet imperitiam.
[b]Aliqui legunt, & beati eritis.
[c]Suple recipit uel aufert: loquens enim repeti debet per zeugma, quod Ebræis frequenter omittitur.
[d]Posset etiã repeti, Principium scientiæ est sanctorum intelligentia: quare alius traduxit, Sũmum in prudentia est, nosse diuina.
[e]Posset etiam legi, sanctarũ scilicet rerum.

Psal. 110. d
Eccli. 1. b
*Prou. 4.
Finis & usus ueræ sapientiæ. Per antithesim ponit quid faciat falsa sapientia.

CAP. X.

Sententiæ Solomonis.

SApiens filius exhilarat patrem,at stultus filius mœror est matri suæ. A
Non proderunt thesauri impie quæsiti,iustitia autem liberat à morte.
Non patietur DOMINVS [a]ut anima iusti fame laboret, [b]astutiam uero im-

Hinc ferè ad finem usq; miscellaneæ quædam sententiæ sunt.

[a]Seu, Non patietur esurire uel fame laborare.
[b]Hauath, calamitas seu oppressio: sed active, qua impij pauperes opprimunt.

piorum propellet.

Qui operatur fraudulenta [c]manu, egenus est, manus uero sedulorum ditat.

Qui [d]congregat in æstate, prudens est: qui uero in messe stertit, pudori se obijcit.

B Benedictiones sunt super caput iusti, [e]os autem impiorum [f]operiet uiolētia.

Memoria iusti [g]laudem habet, impiorum uero nomen sordet.

Qui sapiens est corde, præcepta recipit: stultus autē labijs in [h]uaria incurrit.

Qui integre ambulat, ambulat tuto: qui uero uias suas deprauat, deprehendetur.

†Qui annuit oculis, negotium facesset: stultus autem labijs in uaria incurrit. Fingit intus hypocrita. Eccli 27.c

Vena uitæ est os iusti, os autem [i]impiorum tegit uiolentiam.

Odium excitat occasiones contentionum, †sed dilectio omnes prævaricationes obtegit. 1.Cor.13.b 1.Pet.4.b

In labijs prudentis inuenitur sapientia, sed in tergo stulti uirga.

Sapientes scientiam dissimulant, os uero stulti terrorem accersit.

[c] Alij legunt, manu remissa.
[d] Vel, Qui prudens est, colligit æstate.
[e] Os forte pro facie ponitur, quam multa mala operient.
[f] Operire pro opprimere, quia malum consiliū consultori pessimum.
[g] Ebr. ad benedictionem.
[h] Alij, uapulabit, seu uaria inculcat.
[i] Vel, operiet uiolētia, ut supra.

C †Opibus uelut urbe [k]fortissima [fidit] locuples, pauperes uero suaipsorum pauperies timidos reddit. Prou.18.

†Opus iusti adfert uitam, prouentus autem impij cedunt ad peccatum. Psal.1. Prou.12.

Semita quæ ad uitam ducit obseruat [l]disciplinam: qui autem correptionem deserit, seducit [sese.]

Qui cælat odium labijs mendacibus, & qui infamiam prodit, [æque] stultus est.

In multitudine uerborum non aberit transgressio, qui uero labijs suis parcit, prudenter agit.

[k] Ebr. Diuitiæ diuitis urbs fortitudinis eius, formido pauperibus inopia eorum.
[l] Vel, Obseruātia disciplinæ est semita salutis.

Lingua iusti electum est argentum, quod [m]cor impiorum paruipendit.

Labia iusti [n]multos pascunt, stulti autem in [o]uecordia morientur.

Benedictio DOMINI ipsa locupletat, nec quidquam molestiæ secum adfert.

Iocus est stulto scelus [p]designasse, id uero si quis animaduertit, sapientia est.

D Impijs accidunt quæ metuunt, iustis uero [q]dat quod cupiunt.

Vbi tempestas præterit, impius nuspiam est: at iusti fundamentum perpetuum est.

Quod acetum est dentibus, & fumus oculis, id piger est his qui se miserūt.

Timor DOMINI adijcit dies, anni autem impiorum succiduntur.

Expectatio iustorum gaudium est, spes autem impiorum perit.

Via DOMINI integro robur est, facinorosis autem pauor.

Iustus perpetuò non mouetur loco, impij autem in terra non habitabunt.

Os iusti propagabit sapientiam, at lingua peruersa excindetur.

Labia iusti cognoscunt grata, os uero impiorum peruersa.

[m] Vel, cor impiorum nihili est.
[n] Alij sic, Labia iusti totam multitudinem regunt, quam stulti sua uecordia perdunt: sed uidetur dicere de doctrina ueritatis, quæ est pastus animæ.
[o] Alij legunt, inopia cordis.
[p] Alij sic legunt, Vt leue est stulto scelus designare, sic sapienti uiro prudētia: scilicet, leuis aut facilis est, propter asuetudinē.
[q] Dominus scilicet dat.

CA. XI.

A Bilancem dolosam abominatur DOMINVS, at integrum pondus placet illi.

Vbi [a]fastus, illic & ignominia: sed apud modestos est sapientia.

Integritas [b]rectorum deducit eos, peruersitas præuaricatorum uastat eos.

Non proderunt diuitiæ in die iræ, at iustitia liberat à morte. Eccli 5.a

Iustitia integri dirigit uiam eius, at in impietate sua cadet impius.

Iustitia rectorum liberabit eos, præuaricatores in [c]prauitate capientur.

†In morte hominis impij perit spes, & expectatio uiolentorum interit. Sap.5.a

Iustus ex aduersitate eripitur, sed impius succedit illi.

B Hypocrita ore euertit proximum suum, iusti [d]autem per scientiam liberabuntur.

Quum bene est iustis, exultat ciuitas: & quum pereunt impij, [e]ouat.

[a] Eb. Venit fastus, et uenit ignominia, hoc est, superbiæ comes est ignominia.
[b] Vel, ad requiem eos ducit.
[c] Seu, in oppreßione, qua alios oppreßit.
[d] Vel, scientia iustorum liberabit eum.
[e] Seu, iubilus oritur.

Benedictione rectorum [f]exaltatur ciuitas, [g]ore autem impiorum euertitur.
Vecors contemnit [h]proximum suum, uir prudens autem dissimulat.
Qui arcanum reuelat, obambulat ut mercator, qui autem fideli est animo, rem tegit.
Vbi non sunt [i]consilia, cadit populus: ubi autem satis cōsiliariorum est, conseruatur.
Male adfligitur qui spondet pro alio: qui uitat stipulationes, securus est.
Mulier quæ gratia prædita est, [k]tuetur gloriã, robusti aũt retinent diuitias.
[l]Beneficus suumipsius ingeniũ fraudat, crudelis uero proximũ suũ turbat. C
Impius facit opus fallax, qui uero serit iustitiam, solidam mercedem recipiet.
Firmum quiddam est iustitia ad uitam, qui autem malitiã sectatur, mortem sibi [accersit.]
Abominatur DOMINVS prauos corde, integris uero conuersatione delectatur.
[m]Manus manui iuncta non exsors erit mali, semen autem iustorum euadet.
Quod monile aureum est in rictu porci, id est mulier formosa insulsa.
Iusti duntaxat bonum desiderant, expectatio iustorum excandescentia.
Est qui [n]liberaliter profundit, sed nihilominus augescunt res eius: est æquo sordidior, qui semper eget.
Qui [o]munificus est, auctior reddetur: qui irrigat, hic & docet. D
Qui annonam abstrudit, execratur à populo: [p]qui uero distrahit, laudatur.
Qui mature consectatur bonum, inuenit [q]quæ desiderat: qui autem malum quærit, usuueniet ei.
Qui opibus suis fidit, is corruet: iusti autem ceu folium florebunt.
Qui perturbat domum suam, uentum hęreditate accipiet: & seruus stulti ad sapientem corde [transit.]
Fructus iusti est lignum uitæ, & [r]sapiens animas capit.
1.Pet.4.d Ecce iusto in terra rependitur, quanto magis impio & peccatori? XII.

Qui diligit castigationem, diligit scientiã: qui uero correptionem odit, obbrutescit. A
Bonus proliciet fauorem à DOMINO, sed uir scelestus [a]impietatis condemnabitur.
Nemo cum impietate firmus erit, radix autem iustorum non mouebitur.
Mulier uirtutibus [b]prædita, corona est mariti sui: mulier uero [c]pudefaciens, est ceu tabo in ossibus eius.
Cogitationes iustorum iudicia sunt, impiorum autem consilia fraudulenta.
Verba impiorum insidiantur sanguini, os autem iustorum liberat eos.
[d]Euertentur impij ut nusquam sint, domus autem iustorum perdurat.
Quisq; iuxta prudẽtiam suam laudari debet, qui autem corde diuaricat, pudefiet. B
Eccli 10.d †[e]Obscurus homo qui sibi laborat, præstat glorioso qui pane indiget.
Agnoscit [f]iustus animam iumenti sui, impioꝝ autem [g]uiscera crudelia sunt.
Eccli 20.d †Qui agrum suum colit, satur erit panum: qui autem perditos sectatur, excors est.
Qui impietatem desiderat, [h]malum uenatur: at iustorum [i]radix ferax est.
Transgressione labiorum irretitur malus, iustus autem ex angustijs euadit.
Quisq; & pro oris fructu bonis fruet̃, & pro operis sui ratione donabitur. C
Via stulti recta est in oculis suis, at sapiens consilium audit.
Stultus eo die quo [k]irritatur, cognoscetur: at cautus iniuriam dissimulat.
Qui bona fide loquitur, iustitiam indicat: mendax uero testis, fallit.

[f]Exaltatur seu euehitur, floret.
[g]Ore, hoc est, consilijs & sermonibus.
[h]Vel, qui cõtemnit proximum suum, uecors est.
[i]Thabbuloth. Consilia comparantur rudentibus seu gubernatoribus nauium.
[k]Alij sic, Mulier quæ tuetur gloriam, gratiosa est.
[l]Alij sic, Qui educat animam suam, beneficus est: & qui turbat carnem suam, crudelis.
[m]Manus instrumentum auxilij est: impij sibi mutuo manũ præbent, hoc est auxilia iungunt, sed frustra, non euadẽt malum.
[n]Ebr. Est qui spargit, & additur ultra: & uitãs a recto, duntaxat ad defectum.
[o]Ebr. Anima benedictioꝗis impinguabitur, & inebrians ipse irrigabitur. Nota est significatio benedictionis apud Ebræ.
[p]Ebr. Benedictio super caput distrahentis.
[q]Vel, inueniet beneplacitũ: simple dei.
[r]Alij legũt, & sapiens animas instituit.
[a]Vel, in impietate sua perget. Est autem (ut id semel dicam, quod in hoc libro frequẽter occurrit) Rãscha is affectus mentis, quum homo persequitur id quod semel iuxta affectum carnis placet, nec potest ulla sana ratione nec dei lege ab instituto reuocari, quo minus pertinaciter & præfracte pergat, unde go impietas dicitur.
[b]Alij sedula.
[c]Vel. dedecorosa.
[d]Eb. Vertere impios.
[e]Vel, Homo humilis qui facit suum officium.
[f]Hoc est, Nouit quomodo utendum iumentis: aut, iumẽtorum suorum rationem habet.
[g]Vel, affectus impiorum sæui.
[h]Alij, data opera impius malũ uenatur.
[i]Ebr. radix iustorum dabit.
[k]Stultus statim prodit irã suam data occasione.

Temere effutire, perinde est atq; gladio perfodere, at sapientum lingua salubris est.

[l] Qui uera loquitur, semper sui similis est.

Verax labium [l]firmũ est semper, mendax uero lingua in momẽto [uariat.]

D Dolus est in corde eorum qui machinantur malum, & gaudium comitatur eos qui pacata consulunt.

Iusto nulla impendet iniquitas, at impij malis obruentur.

[m] Eius, scilicet DOMINI.

Labia mẽdacia abominatur DOMINVS, qui autem ueritati studet, fauorem habet [m]eius.

Vir cautus dissimulat scientiam, at cor stultorum deprædicat stultitiam.

Sedulorum manus primas obtinet, sed fraudulenta sub tributo erit.

Solicitudo quæ est in corde uiri, deijcit eum, at uerbum bonum exhilarat ipsum.

[n] Alij legunt, Superstes erit iustus.

[o] Non diu aut feliciter fructur partis.

[n]Præstantior erit iustus proximo suo, uia autem impiorum seducit eos.

Non aduret fraudulentus [o]uenationem suam, substantia autem hominis seduli pretiosa est.

In semita iustitiæ uita est, & hæc ipsa ad mortem nequaquam ducet.

CAPVT XIII.

[a] Sic exposui ad uerbum, ostenditur effectus paternæ disciplinæ, ut sit metonymia, Ex disciplina patris euadit filius sapiens. Alij (audit) subintelligunt in priori parte.

[a] Si quis sapiens est, intelligitur eum fuisse in disciplina patris.

[b] Alij legũt, Anima ignauorum auet & non auet.

[c] Aut, Iustus odit res peruersas.

[d] Vel, peccatũ subuertit impietatem, id est impios. Metonymia.

[e] Alij sic, Sunt qui in penuria rerum omniũ diuites esse sciãt, sunt qui cum immensis opibus egeant.

[f] Nullũ bonum temporarium, quod non malum suum adiunctum habeat: rursus, nullũ temporarium malum, quod non habeat suam dulcedinem.

[g] Partæ scilicet, aut mendacijs.

[h] Manu, id est labore.

A Sapiens [a]filius est disciplina patris, irrisor non audit increpationem.

De fructu oris sui quisq; bonum comedet, anima autem præuaricatorum uiolentiam.

Qui os suum custodit, custodit uitam suam: qui autem labia sua laxat, terrebitur.

Animus [b]ignauorum auet, & nihil [habet,] anima uero sedulorum impinguabitur.

Verbum [c]mendax odit iustus, at impius probro afficit & pudefacit.

Iustitia obseruat uiam integram, [d]impietas autem deflectit ad peccandum.

Est [e]qui sese diuitem simulat, quum tamen omnino nihil habeat: est rursus qui fingit se pauperem, quum opibus abundet.

B Diuitiæ redimunt [f]uiro uitam suam, at pauper increpationem non audit.

Lux iustorum gaudium [adfert,] lucerna autem impiorum extinguetur.

Arrogans temeritas nihil q̃ rixas excitat, at cum consultis est sapientia.

Opes cum [g]uanitate imminuuntur, quod uero congregat quis [h]manu, augescit.

Expectatio dilata cruciat cor, quum uero id uenit quod desideratur, ceu lignum uitæ est.

[i] Posset etiam legi, Qui uerbum dei, scilicet contemnit.

C Qui rem [i]contemnit, damnum capiet: qui autem præceptum timet, huic rependetur.

[k] Alij legunt, Lex sapienti est fons: alij, Lex sapiens, sed intelligitur lex dei: omnis enim sapientia à deo est.

Lex [k]sapientis est fons uitæ, ut recedatur à laqueis mortis.

Bonus intellectus gratiam conciliat, at uia præuaricatorum dura est.

Cautus omnia scite facit, stultus autem stultitiam prodit.

Legatus infidus corruet in malum, fidus autem legatus salutaris est.

Egestas & ignominia eum [comitatur] qui se disciplinæ subtrahit: & qui audit, obseruat increpationem, honore adficietur.

D Quum id adest quod desideratur, animum oblectat: stulti autem auersantur eum qui à scelere recedit.

[l] Alij, qui pascit stultos, aut qui eisdem pascuis cum illis utitur.

[m] Suple Dominus.

Qui cum sapientibus uersatur, sapiens redditur: [l]qui cum stultis amicitiam iungit, malo adficietur.

Malum insectatur peccatores, iustis autem bonum [m]rependet.

Bonum [scilicet] quod ad nepotes suos transmittent, & opes peccatoris iusto reponuntur.

Plurimum

Plurimum cibi est in nouali pauperũ, ubi uero non agitur cum iudicio, inopia est.

Qui abstinet uirgam suam, odit filium suum: qui uero eum amat, mature disciplinam adhibet.

Iustus comedit, & satur fit anima eius: uenter autem impiorum eget.

CAPVT XIIII.

Iob 13.a SApiens [a]mulier ædificat domũ suã, stulta uero manibus suis euertit eam. A

Qui timet DOMINVM, recte ambulat: qui [b]contemnit eum, à uia eius discedit.

In ore stulti baculus superbiæ, labia autem sapientum seruant eos.

Vbi res abest, causam efficientem abesse oportet. Vbi non sunt boues, præsepe [*]mundum est: sed uber prouẽtus, ubi armenti uis est.

Testis uerax non mentietur, falsus testis euomit mendacia.

Illusor quærit sapientiam, sed non [inuenit:] qui autem iudicio pollet, huic obuia est scientia.

Vade à facie hominis stulti, in quo non animaduertis labia scientiæ.

Sapientia [c]cauti est intelligere uiam suam, stultitia autem stultorum dolus.

Stulti excusant delictum, sed inter rectos est [d]beneplacitum. B

Cor nouit amaritudinem animæ suæ, & in gaudio eius nihil alienum se immiscet.

Domus impiorum delebitur, tentorium autem rectorum florere [*]faciet.

Est quæ recta homini uia, cuius tamen postremum iter est ad mortem.

Etiam in risu dolet cor, & finis gaudij est tristitia.

De uijs [e]suis satiabitur cor peruersum, & de ijs quoque uir bonus.

Simplex omni sermoni credit, at cautus prudenter disponit gressus suos.

Sapiens timet, & recedit à malo: at [f]stultus quũ est trãsgressus, confidẽs est.

[g]Iracundus designat stultitiam, qui autem circumspectus est, [h]aliter agit. C

Imperiti hæreditario possident stultitiam, solertes uero coronat scientia.

Incuruantur mali coram bonis, & impij ante portas iusti.

Etiam socio suo odio est pauper, diuitum amici multi sunt.

Qui proximum suum contemnit, peccat: qui autem adflictis benigne facit, beatus est.

Interrogatione affirmat. An non errant qui malum machinantur? at benigne & fideliter agetur cum his qui bonum moliuntur.

In omni labore abundantia est, at uerba labiorum duntaxat ad egestatem [faciunt.]

Diuitiæ ornamẽto sunt sapientibus, stultitia autem stultorum stultitia est.

Verax testis liberat animas, at testis dolosus efflat mendacia.

In timore DOMINI forte est asylum, & filij quoque eius erit perfugium.

Timor DOMINI uena est uitæ, ad uitandos laqueos mortis. D

In multitudine populi magnificentia regis est, ubi uero nullus est populus, formidat princeps.

Longanimis multæ est intelligentiæ, iracundus autem excitat stultitiam.

Vita carnis, est cor sanans: zelus autem, ossium tabo est.

Prou.17.a †Vim faciens tenui, probro afficit factorem eius: qui autem pauperi benefacit, honore eum afficit.

Impius in malitia sua propelletur, iustus autem in morte sua sperat.

In animo intelligentis residet sapientia, & in medio [i]stultorum sese prodit.

Iustitia exaltat gentem, [k]beneficentia autem est populis [l]expiatorium sacrificium.

[a] Ebr. Sapientiæ mulierum.

[b] Vel, Ambulans in rectitudine sua, timet dominum: qui abstrahitur à uia eius, despicit eum. Vel, negligit eũ qui à uijs eius discedit.

[*] Mundum pro uacuum.

[c] Arum frequenter hoc in libro pro cauto & solerti accipitur, alias in malam partem pro callido ac astuto.

[d] Beneplacitũ, scilicet domini: alij aliter legũt, stulti rident delictum: uel, delictum facit stultos oratores.

[*] Dominus scilicet.

[e] Quisque & malus & bonus uijs suis satiabitur: uel, bonus à uijs mali recedit.

[f] Alij, Stultus pergit confidenter: uel, stultus præceps est & incautus, stultus ira fremẽs securus est.

[g] Ebr. breuis naribus.

[h] Vel, uir consultus odit scilicet stultitiam: uel, uir prospiciens odio habetur.

[i] Eb. cognoscetur uel innotescet.

[k] Alij, hesed pro scelere exponunt, scelus autem euertit, &c. ignominia quæ populo usuenit, ex peccato est.

[l] Vel, sacrificium pro peccato.

Placet regi seruus prudens, at ignominiosus iram eius accendit.

CAPVT XV.

A Multis responsio auertit iram, sermo autem asper [a]bilem mouet.
Lingua sapientũ apte & commode utitur scientia, os uero stultorum ebullit stultitiam.
In omni loco oculi DOMINI contemplantur malos & bonos.
Sanans lingua lignum est uitæ, at ea in qua peruersitas est, [b]corruptum animum [arguit.]
Stultus respuit castigationem patris sui, qui uero correptionem obseruat, prudens euadit. Stulti sunt qui corripi nolunt.
†In domo iusti thesauri multi sunt, at in prouentibus impij [c]perturbatio. Tob. 4.
Labia sapientum [d]ferunt scientiam, cor autem stultorum non est solidum.
†Sacrificium impiorũ abominatur DOMINVS, oratio autem rectorum gratissima est ei. Eccl. 34. c Horret deus impiorum sacrificia. Psal. 50.
B Impij uiam abominatur DOMINVS, at sectantem iustitiam diligit.
Desertorem [e]semitæ castigatio grauis [manet,] & qui correptionem odit, morietur.
Inferi & perditio coram DOMINO [sunt,] quanto magis pectora filiorum hominum?
†Illusor non amat corripientem se, nec [f]uersatur cum sapientibus. Sap. 2. Non fert contumaces castigationem.
*Lætum cor exhilarat uultum, at in mœrore cordis languescit spiritus. *Prou. 17. A
Cor intelligentis quærit scientiam, os autem stultorum pascitur stultitia.
Omnes dies adflicti [hominis] mali sunt, cor autem lætũ iuge cõuiuium est.
†Melior est tenuitas cum timore DOMINI, quàm thesaurus ingens in quo est tumultus. Prou. 16. Psal. 36. 1. Tim. 6.
Præstat cœnula ex olusculo cum amicitia, boui saginato cum odio.
C †Vir iracundus excitat contentionem, at [g]longanimis sedat litem. Prou. 15.
Via pigri uelut sentibus obsita squalet, uia autem rectorũ complanata est.
†Filius sapiens exhilarat patrem, homo aũt stultus pudefacit matrem suam. Prou. 10.
Vecors stultitia gaudet, uir autem qui recte institutus est, recte incedit.
[h]Frustrantur cogitationes in quibus non est consiliũ, at in multitudine consiliariorum [i]firma stat.
Gaudet quisq; in responsione oris sui, at sermo suo prolatus tempore quantum bonum?
Via uitę sursum ducit prudentem, ut deflectat ab inferis qui deorsum sunt.
Domum superborum demolitur DOMINVS, sed uiduæ terminum firmat.
Abominatur DOMINVS consilia praua, mũdorum autem sermones iucundi sunt.
D Perturbat domum suam qui auaritiæ inhiat: qui uero dona odit, uiuet.
Cor iusti meditatur quod respondeat, os uero impiorum effutit mala.
Procul abest DOMINVS ab impijs, at iustorum preces exaudit.
Lux oculorum exhilarat cor, at fama bona saginat ossa.
Auris quæ increpationi uiuificæ obtemperat, inter sapientes uersabitur.
Qui negligit disciplinam, aspernatur animam suam: qui uero obiurgationi obtemperat, cor comparabit.

CAP. XVI.

A Timor DOMINI est disciplina sapientiæ, & ante gloriam est deiectio.
Hominis est disponere cor, à DOMINO autem est responsio linguæ.
Homini omnes uiæ suæ mundæ uidentur in oculis suis, DOMINVS autem disponit spiritus.
Deuolue ad DOMINVM opera tua, & consilia tua firmabuntur.

[a] Eb. Nasum facit ascẽdere, metaphorica loquutione ad iram concitare, bilem in nasum concire, ut Plautus inquit, Nasum exasperat, Das würmle in die nasen bringen.
[b] Vel, est contritio spiritus, uel corruptio in spiritu. Alij intelligũt q; peruersa lingua animum quoq; inficiat ac corrumpat, ut Paulus ait, Corrumpunt bonos mores colloquia praua.
[c] Perturbatio est domus, hoc est perditio.
[d] Alij legunt, spargunt scientiã, cor autem stultorũ non itidem.
[e] Vel sic, Disciplina ei homini grauis & ingrata est, qui uiam rectam deserit.
[f] Vel, ad sapientes non accedit.
[g] Ebr. longis naribus.
[h] Aut, Frustra sunt consilia, si non clàm seruantur.
[i] Res scilicet, uel negotium aliquod.

Omnia operatur DOMINVS propter se, impium quoque ad diem malum.
Abominatur DOMINVS quotquot superbi sunt corde, etiã manus manui
iuncta, non erit exsors mali.
Beneficentia & fide expiatur iniquitas, & in timore DOMINI receditur à
malo.
Dum hominis uiæ gratæ sunt DOMINO, hostes quoque eius conciliat ei.
Prou. 15.B †Pusillum quod cum iustitia [possides] præstat immensis prouentibus ini- B
que partis.
Cor hominis deliberat de uia sua, DOMINVS autem dirigit gressum eius.
[a]Oracula sunt quæ de labijs regis procedunt dum pronunciat, ne ergo præ
uaricetur os eius.
Statera, bilanx, iudicium DOMINI sunt, [b]omnia pondera opus eius sunt.
Impietatem designare abominandum esse debet regibus, iustitia enim so-
lium fultum esse oportet.
Placent regibus labia iusta, & recta loquentem amant.
Ira regis mortis est nuncius, sapiens autem placare illam poterit.
Serenus uultus regis uita est, & gratia illius uelut nubes imbris serotini.
Possidere sapientiam multo præstantius est auro puto puro, & intelligen-
tiam possidere, præstantius argento electo.
Semitæ rectorum, est discedere à malo: & qui custodit uiam suam, custodit C
animam suam.
Præit comminutionem fastus, & anteit ruinam superbia [c]animi.
Melius est dejici animo cum humilibus, q̃ prædam partiri cum elatis.
Prudenter tractãs rem, reperiet bona: qui autem DOMINO fidit, beatus est.
Eloquẽtia lau-da fœminæ gra-tior est & utilior. Qui sapiens habet cor, uocatur prudens: suauitas autem labiorũ [d]commen
datiorem reddit doctrinam.
Intellectus uena est uitæ ei qui habet, stultorum disciplina stultitia est.
Sapientis pectus os illius prudenter moderatˉ, & labijs eius addit doctrinã.
Fauus mellis est amœnus sermo, animi dulcor, & ossium medela.
Prou. 14.B †Est uia quæ homini recta uidetur, cuius finis uia est ad mortem. D
Homo laborans laborat sibi, [e]quoniam cogit eum os suum.
Vir Belial effodit malum, & labia eius uelut ignis accensus.
Vir peruersus occasiones contentionis injcit, & delator sæpe inter magna
tes dissidia [f]concitat.
Homo uiolẽtus decipit proximũ suum, ducitque eum per uiam haud bonã.
Qui oculos suos obfirmat, aliquid peruersum statuit: qui uero labra contra
hit, malum perfecit.
Senectus, si eam in uia iustitiæ reperias, corona ornatissima est.
Fortior est qui se, q̃ qui fortissima castra, uincit. Lõganimis forti præstat, & qui animo suo imperat, ei qui expugnat urbes.
In sinum dejciuntur sortes, at omne iudicium earum pendet à DOMINO.

CAPVT XVII.

Eccli 10.B MElius est siccum frustum cum tranquillitate, q̃ domus plena mactatis A
[pecoribus] cum contentione.
Seruus cordatus imperabit filiofamiliâs dedecoroso, & inter fratres hæredi
tatem diuidet.
Vt excoctor argentum, & fornax aurum, ita explorat corda DOMINVS.
Malus auscultat labio iniquo, mendax obsequitur perniciosæ linguæ.
Qui pauperi illudit, probro afficit factorem eius: & qui gaudet de pernicie
[[g]alterius,] non feret impune.
Corona senum filij filiorum sunt, & decus liberorum sunt patres ipsorum.

[a]Diuinat rex labijs suis, hoc est, diuina quædã loqui debet.
[b]Eb. Lapides sacculi, nam olim lapides pondera erãt, qui repo nebantur in sacculos.
[c]Vel, spiritus elatus.
[d]Eb. addet doctrinam.
[e]Nãphesch pro homine expo sui. Alij sic legũt, inquietus ani mus molestiã sibi, uel proprio ore conciliat, ut det pœnas stul titiæ os futile.
[f]Vel, duces disiungit, dißipat.
[g]Vel, pauperis.

[b] Labiū utrobiq; pro sermone.

Non decet stultum magnificus [b] sermo, multo minus principem sermo men-
dax.

[c] Alij legunt, infatuabit: alij, feliciter rem geret.

B Grata gemma est munus in oculis eorū qui ipsum possident, ad quencunq;
uerterit, [c] prudentem efficiet.

Qui quærit amicitiam, dissimulat præuaricationem: qui uariat uerba, ma-
gnates dissociat.

Cordatum plus terret obiurgatio, quàm centum plagæ stultum.

[d] Alij uerso ordine legunt, Malus duntaxat rebellionem quærit.

Rebellis [d] duntaxat malū quærit, hinc crudelis nuncius mittetur cōtra eum.

Satius est uirum occurrere ursæ orbæ, quàm stulto in stultitia sua.

†Qui malum pro bono reddit, de illius domo nunquam recedet malum. Rom. 12.d 1. Pet. 3.b 1. Thess. 5.d

[e] Ebr. Aperiens aquas initium contentionis. Ex paruis initijs sæpe magna mala oriuntur, ut si quis aggere perrupto, aquis transitum aperit.

C Vt qui [e] aquis aperit, sic qui primum occasionem litigandi dat, antequam lis
commisceatur, abijcienda est.

†Ex æquo abominatur DOMINVS tam eum qui scelestum absoluit, quàm qui Esa. 5.a
insontem damnat.

Quorsum stulto pretium in manu, qui ne pectus quidem habet, nec sapien-
tiam ad adquirendum?

Omni tempore diligit amicus, & frater in aduersitate tandem nascitur.

Qui stipulata manu pro proximo fideiussor spondet, imprudens est.

Qui diligit prçuaricationem, diligit rixam: & qui ostium suum exaltat, quæ-
rit contritionem.

D Qui peruersus est corde, non inueniet bonum: peruersus autem lingua sua
cadet in malum.

Qui generat stultum, sibi mœrorem [accersit,] nec gaudebit pater stulti.

†Cor lætum bonam facit ualetudinem, mens autem tristis exhaurit ossa. Prou. 15.b Eccli. 30.

Munus è sinu impius accipit, ut deprauet semitas iudicij.

[f] Vel, Coram prudente est sapientia. Hoc est, qui discere uult, semper habet quod discat: stulti trans mare currunt, nec inueniunt præceptorē qui placeat. Alia sententia dicit relucere sapientiam in uultu sapientis.

[g] Vel, Qui peritus est, moderatur sermonem.

[h] Alij legūt, frigidus spiritu longanimo.

Ipse uultus [f] prudentis [præ se fert] sapientiam, oculi autem stultorum fines Eccl. 2.c & 8.a
terræ [peruagantur.]

Filius stultus patri suo dolorem, & matri suæ mœrorem [adfert.]

Adfligere iustum, non bonum est: nec percutere principes ob æquitatem. Lipu.

†Qui uerbis [g] parcit, gnarus ac peritus est, & [h] nobili spiritu est uir intelli- Iaco. 1.c
gens.

Stultus quoq; si sileat, sapiens reputatur, & prudens si labijs imperet.

CAP. XVIII.

[a] Versus primus ualde obscurus est propter breuitatem, ideoq; uarie expositus. Qui propēsus est ad serenda dissidia, is in quauis re inuenit quod calumnietur. Vel, Cui uoluptas est dissensionē concitare, is captat ubiq; rixādi occasionem. Sensus esse uidetur, Qui se animo ab alijs separat, in omnibus affectum suū secutus, is cunctis rebus uel solidissimis se immiscet, captās occasionē ab alijs dissentiendi.

[b] Vel sic, nisi & hæc reuelet quæ corde suo habet.

[c] Viri, subintellige prudētis aut sapientis, non cuiusq;.

[d] Vel, quæ in ualle defluunt.

[e] Ebr. Accipere personā impij non est bonum, ad declinandum iustum in iudicio.

[f] Aut eius q sese occulit. Obscuritatem parit uerbū halam uel laham.

[g] Ebr. Exaltatur, uel defensus est.

A AD [a] desiderium quæret separatus, in omni essentia immiscet se.
Stultus non delectatur intelligētia, sed in his duntaxat quæ corde suo Bonum cælo pulchrum.
[b] uolutat.

Quum uenit impietas, uenit & contemptus, & cum ignominia probrum.

Verba oris [c] uiri uelut [d] profundæ aquæ sunt, & fons sapientiæ uelut uberri-
mum flumen.

[e] Suspicere personam impij, non est bonum, ut iustum in iudicio deijcias.

Labia stulti ueniunt in litem, & os eius ad pugnas prouocat.

B Os stulti sibi terrori est, & labia eius laqueus animæ eius.

Verba susurronis sunt ac [f] eius qui se percussum simulat, sed intima uentris
penetrant.

Qui friget in opere suo, frater eius est qui dissipat.

Turris fortissima est nomen DOMINI, quo cū currit iustus, [g] extra telorum
iactum est.

At diues fingit sibi opes suas urbis fortissimæ, ac muri altissimi loco esse.

Ante comminutionem eleuatur cor hominis, & anteit gloriam deiectio.

†Qui respondet priusquā audierit, stultitiæ hoc sibi & ignominiæ [datur.] Eccli. 11.a

Mens

[a]Mens uiro [digna] ualetudinē eius leuat, mentem autem adfectam passionibus quis leuabit? C
Cor prudens scientiam parat, & auris sapientum studet cognitioni.
Donum hominis dilatat ei, & requiem parat ei coram magnatibus.
Iustus primus est in [b]lite sua, quum uenit proximus eius, scrutatur eum.
Sors sedat contentiones, & præduros componit.
Frater si perfide deseritur [ira fit uehementior] quàm ciuitas fortissima, & contentio ut repagulum arcis.
De fructu oris quisque uentrem suum satiabit, satiabitur quoque de prouentu labiorum suorum.
Mors & uita in linguæ potestate sunt: & qui diligunt eam, fructu eius fruentur. D
Qui inuenit uxorem, rem bonam inuenit, fauorem à DOMINO impetrauit.
Supplex orat pauper, diues autem dure respondet.
Vir aptus amicitię, & cui cordi est amicitiam colere, plus amat & firmius hæret quàm frater.

CAP. XIX.

MElior est pauper qui ambulat in integritate sua, quàm qui praua labia habet, & stultus est. A
Neque bene habet animus imperitus, ut qui festinat & pedibus offendit.
Stultitia uiam hominis deprauat, ut contra DOMINVM irascatur cor eius.
Opes multos parant amicos, pauper uero etiam ab amicis deseritur.
Testis mendax non impune feret, & qui euomit mendacia, non euadet.
Ante faciem munifici multi rogant, & nemo nō se sociat largitori munerū.
Omnes fratres pauperis eum odiunt, quāto magis sodales eius longe ab eo discedunt? [a]uerba persequens quæ non sunt. B
Qui [b]cordatus est, diligit animam suam: qui prudentiam obseruat, inueniet bonum.
Mendax testis non impune feret, & qui euomit mendacia, peribit.
Voluptas stultū non decet, quanto minus seruum imperitare principibus?
Prudens homo differt irā suam, [c]& delicta dissimulando maior ac maior fit.
Ceu fremitus leonis est ira regis, gratia autem illius tanquam ros in herba.
Calamitas patris est filius stultus, uxor autem rixosa ceu tectum iugiter perstillans.
[illegible] Domus ac res paterna hæreditate [obueniunt,] à DOMINO autem prudens uxor.
Pigritia soporem parit, & animus dolis [asuetus] fame laborabit. C
Qui præceptum seruat, seruat animam suam: & qui uias suas despicit, morietur.
DOMINO fœnerat, quisquis benefacit pauperi, secundum beneficium eius rependetur ei.
Modus seruandus in castigatione liberorum: quod fieri semel nō poteris, paulatim fiat. Castiga filium tuum dum [d]spes superest: at [e]ut eum occidas, animum tuum ne inducito.
Si nimium seuerus fueris, damnum accipies: si liberas, rursum adde.
Audi consilium, & castigationem amplectere, tandemque sapies.
Multæ cogitationes sunt in corde hominis, at cōsilium DOMINI [f]firmū est.
Volupe sit [g]homini benefacere, melior est uir pauper homine negante. D
Timor DOMINI [adfert] uitam, exaturat, & sic commorari facit, ut malum [h]nullum ingruat.
[i]Piger manum suam in patinam inserit, nec eam ad os suum retrahit.
Prou.21.b †Illusorem si percutias, imperitus cautior euadet: prudentem si corripias, in-

[a] Mens uirilis, Eb. spiritus uiri.
[b] Varie exponūt hunc uersum, uidetur tamen dicere, iustum se se primum accusare, non operam dare ut alij emendentur.
[a] Admodum obscurus est finis huius uersus. Quidam legunt, Rogant amici, sed non audiūt: quidam, credēs uerbis fallitur. Sed uidetur is persequi multa uerba, qui fratrem pauperē deserit, ut sese excuset, & nihil det. Vel, Amicus desertus multis utitur uerbis, quibus tamen nihil efficit aut impetrat.
[b] Eb. qui cor possidet.
[c] Ea delicta scilicet, seu transgressiones quæ contra ipsum sunt.
[d] Dum spes est, scilicet fore ut corrigatur.
[e] Alij legunt, ad clamorem eius ne mouearis animo.
[f] Ebr. surgit.
[g] Huc spectet desiderium hominis ut benefaciat: & melius est pauperem esse quàm negare.
[h] Eb. pernoctat, nec uisitabitur in malo.
[i] Alij, Piger abscondit manum in sinum.

telliget scientiam.

Qui patri damnum dat, & matrem expellit, dedecorosus est filius & ignominiosus.

Desine fili mi audire [k]disciplinam à uerbis scientiæ seducentem.

Testis Beliaal [l]interpretabitur iudiciū, & os impiorū deuorat iniquitatem.

[m]Illusoribus parata sunt iudicia, & uibices tergo stultorum.

[k] Musar abusiue pro falsa doctrina.
[l] Malitiose aut pro suo arbitrio interpretabitur leges. Alij legunt, ridet iudicium.
[m] Alij lez & lezim, pro contumacibus exponunt, L. lz kópff.

CA. XX.

A LVdicra res est [a]uinum, tumultuosa ebrietas: quicunq; in hoc errat, nunquam sapiet.

Terror regis est perinde ut rugitus leonis: qui [b]illum prouocat ad iram, peccat contra animam suam.

Gloria homini est, desistere à lite: quisquis sese [illis] miscet, stultus est.

Præ frigore non arat piger, sed mendicans in messe, nihil [auferet.]

Velut aqua profunda est consiliū in corde uiri, at uir intelligēs eliciet illud.

[c]Plærunq; homines deprędicant eum qui eis benefacit, at uirum fidum quis inueniet?

Iustus ambulat in sua integritate, liberi eius post ipsum beati.

B Rex sedens in solio iudicij, dissipat omne malum [d]intuendo.

Quis dicet, Mundum est cor meum? purus sum à peccato meo? 1.Ioan.1.a

†Diuerso [e]pondere uti, aut diuersa mensura, ambo hęc detestať DOMINVS.

Puer etiam ex studijs suis [f]deprehenditur, an purum & rectum futurum sit opus eius. Eccle.7.d

[a] Vinū ludicrū dicitur ab effectu, ebrij enim multa risu digna committunt.
[b] Seu, qui transgreditur.
[c] Vel, Pleriq; homines deprędicant, quisq; eum qui ei benefacit, at fidum quis inueniet? hoc est, gratū & qui rependat. Vel sic, Multi uolunt dici benefici, sed fide non præstant quod dicuntur, parum suo nomini respondentes.
[d] Ebr. oculis suis, hoc est, cura, inspectione.
[e] Eb. Ad uerbum, Lapis & lapis, epha & epha, abominatio sunt ista ambo coram domino.
[f] Alij legunt, simulat se alienū.

Auris auditum & oculi uisum, ambo hæc fecit DOMINVS.

Ne diligas somnum, ne ad egestatem adigaris: aperi oculos tuos, ut satieris pane.

Malum est, malum est ait qui emit: quum [g]uero abit sibi tum laudat.

C Os [h]scitum, auro, gemmis ac pretiosis uasis pretiosius est.

Si alienus [i]spoponderit, eripe uestem eius, ut pro extraneo sit pignus eius.

Dulcis est homini panis fraude partus, at tandem os eius scrupulis implebitur.

Cogitationes consilio disponuntur, consilijs gere bellum.

Ne ineas amicitiam cum eo qui secretum reuelat, aut qui [ut] [k]mercator circuit, & blandiloquus est.

†Qui maledicit patri suo aut matri suæ, huius lucerna extinguetur in medijs tenebris. Exod.21.c Leui.20.b Matt.15.a

Hæreditas præpropera principio, tandem non benedicetur.

D †Ne dicas, Rependam malum, sed expecta DOMINVM, is te saluabit. Roma.12.d 1.Pet.3.b 1.Thess.5.d

DOMINVS auersatur diuersum pondus, & bilanx dolosa non est bona.

Gressus uiri fortis à [l]DOMINO, & mortalis quomodo intelligeret uiam suam?

Laqueus est homini sanctum deuorare, & postea ad uota conuerti.

Dissipat impios rex sapiens, & rotam uertit super eos.

Lucerna DOMINI spiraculum hominis, penetrans omnia penetralia uentris.

Beneficentia & fides seruant regem, beneficentia suffulcitur solium eius.

Decus iuuenum est robur eorum, & honor senum canicies.

Liuores uulneris abstersio sunt in aspero, & plagæ interiorum uentris.

[g] Alij legunt, quū amiserit, tum laudat.
[h] Labia scientiæ.
[i] Alij sic legunt, Eripe uestem ei qui pro altero spondet, quod se pro alieno pignore obstrinxit.
[k] Rachil proprie mercatorē significat, sed pro susurrone aut delatore hic capitur.
[l] Suple pendent, uel dirigūtur.

CAPVT XXI.

A COr regis est in manu DOMINI uelut riuus aquarum, quocunq; uolet, inclinat illud.

Sua cuiq; uia recta uidetur, DOMINVS autem corda dirigit.

Iustitiam facere & iudicium, gratius est DOMINO quàm uictima.
Altitudo oculorum, & dilatatio cordis, [a]nouale impiorum peccatum.
Cogitationes strenui duntaxat ad [b]abundantiam, omnis autem præceps nihil quàm egestatem [assequitur.]
Qui thesauros colligit linguæ fraudulentia, uanus est & inconstans, mortemque sibi accersit.
Damnum quod dant impij ad ipsos [c]redibit, quia noluerũt facere quod æquum & iustum est.
Peruersi uiri uia aliena est, mundi autem opus rectum. B
Prou.25.d †Præstat habitare in pinna tecti, quàm cum muliere rixosa quæ partem ædium habet.
Animus impij cupidus est mali, nec inuenit proximus eius misericordiam coram oculis eius.
Prou.19.d †Dum multatur irrisor, imperitus cautior fit: & cum prudenter agis cum sapiente, eruditionem accipit.
Erudiat licet iustus impiam domum, impij tamen ad scelus deflectunt.
Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, clamabit & is, & non exaudietur.
Munus clandestinum restinguit iram, & munus in sinum [receptum] furorem [d]uehementem.
Gaudet iustus facere quod æquum & iustum est, id quod horror est facinorosis. C
Homo qui errat à uia prudentiæ, in cœtu mortuorum [e]requiescet.
Vir tenuis qui lætitiæ, uino & ungentis indulget, nunquam ditescet.
Prou.11. Punit aliquando deus impios, ne iustis parcat. Isa.43. †Impius expiat pro iusto, & præuaricator pro rectis.
*Eccli 25.c *Satius est in terra deserta uersari, quàm cum muliere rixosa & iracunda.
Thesaurus expetibilis & oleum in habitaculo sapientis, stultus autem deuorat illum.
Qui iustitiam & beneficentiam sectatur, inueniet uitam, iustitiã & gloriam.
Fortium urbem [f]expugnat sapiens, & robur quo fidunt deijcit.
Qui custodit os suum & linguam suam, custodit animã suam ab angustijs. D
Petulans superbus, cuius nomen illusor, per iram audax facinus designat.
Desiderium pigri interficit eum, manus enim eius renuunt laborare.
Tota die flagrat cupiditate, iustus autem largitur, nec parcit.
Immolatio impiorum abominanda est, quãto magis si in scelere affert eam?
Testis mendax peribit, & uir [g]auscultans perpetuò loquetur.
Obfirmat uir impius uultum suum, at rectus uias suas dirigit.
Ies.8.46. †Non est sapientia, non prudentia, neque consilium contra DOMINUM.
Equus instruitur ad diem belli, à DOMINO autem [datur] salus.

XXII.

Eccli 7.a FAma[a] †præferenda est magnis opibus, & gratia auro atque argento melior est. A
Diues & pauper inter se [b]conueniunt, cunctorum factor DOMINUS est.
Cautus uidet [c]malum, & sese abscondit: simplices autem perrumpunt & damnum accipiunt.
[d]Præmium humilitatis est timor DOMINI, diuitiæ, gloria & uita.
Sudes & laquei sunt in uia praui, qui animam suam seruare uelit, procul fugiat ab eis.
[e]Initia puerum iuxta biuium uiæ suæ, à qua non recedet, etiam dum consenuerit.
Diues egenis imperat, & seruit obæratus fœneratori.

[a] Nouale impiorum progerminat peccatum, nempe fastũ & cupiditatem insatiabilem.
[b] Suple tendunt.
[c] Alij legũt, terrebit eos. Ger.
[d] Restinguit repetendum per zeugma.
[e] Hoc est, cessabit.
[f] Ebr. ascendit.
[g] Vel, uir qui audit, constanter loquetur.

[a] Ebr. Nomen pro existimatione & fama. Quidam Tob bonum & ad nomen, & ad gratiam referunt.
[b] Vel, sibi mutuo occurrunt.
[c] Quidam de malo pœnæ exponunt.
[d] Alij legunt, finis, alij propter: nam ekeb hæc omnia significat. Quidam legunt, Finis humilitatis & timoris domini sunt diuitiæ, gloria & uita.
[e] Imbue, institue.

Qui [f]seminat iniquitatem, calamitatem metet, & [g]uirga irę eius perdet eum.
B †[h]Benignus oculus benedictionem [nanciscetur,] tribuit enim de pane suo Eccli 31.c
pauperi.
Eijce [i]derisorem, & simul exibit contentio, cessabitq́ lis & conuitium.
Rex amicus eius est, qui munditiam cordis diligit, & labiorum gratiam.
Oculi DOMINI obseruant scientiam, qui & præuaricatoris uerba subuertit.
Piger dicit, Leo [stat] foris, in medijs plateis interficiar.
Os [k]scorti profundus est hiatus, in quem cadet cui DOMINVS irascitur.
Stultitia colligata est in corde pueri, sed ferula castigatrix longe propellet
eam ab illo.
C Qui per iniuriam & uiolentiam opprimit pauperem, ut ditescat ipse, is da-
bit diuiti, & egebit.
Adcommoda aurem tuam, & audi uerba sapientum, & appone cor tuum
ad scientiam meam.
Iucunda enim est, si eam in [l]uentrem tuum recondideris, aptabuntur simul
in labijs tuis.
Vt sit in DOMINO fiducia tua, ostendi tibi hodie.
An non præscripsi tibi [m]triarios, decreta consiliorum & scientiæ?
Vt ostenderem tibi rectitudinem uerborum ueritatis, quo respondere pos-
ses uerba ueritatis his qui ad te mittunt.
Ne diripias pauperem quod pauper sit, nec opprimas adflictum in [n]porta.
D DOMINVS enim illorum causam defendendam suscipiet, & uim illis faciet,
qui animo illorum uim intulerunt.
Ne contrahas amicitiam cum homine iracundo, & cum homine furioso ne
uerseris.
Quo minus ad [o]mores illius asuescas, capiasq́ offendiculum animæ tuæ.
Ne sis inter eos qui stipulata manu fidem iubent, & pro debito obstringūt.
Cur enim committeres, ut si soluendo non esses, lectus tuus subtus te aufer
retur?
Ne moueas loco perennes terminos quos maiores tui constituerunt.
Vides ut prompti ad gerendum negotia in aulis regum [p]ministrāt, & non
apud priuatos aut obscuros.

CAP. XXIII.

A QVum accumbis ut cum principe comedas, aduerte prudenter quæ an-
te te posita sunt.
Si tu [a]gulæ tuæ indulgere uoles, gutturi tuo *cultrum intentabis.
Noli desiderio cibi eius capi, nam cibus fallax est.
Ne allabores ut ditescas, cessa ab hac prudentia tua.
Num intenderes oculos tuos in id quod [mox] non est? sumunt enim sibi
alas [diuitiæ,] & uelut aquila in aërem auolant.
Ne edas cibum [b]inuidi, neq́ desideres edulia eius.
Nam intus in animo suo metitur, idq́ faciens dicit tibi, Ede & bibe, cor au-
tem eius non est tecum.
Buccellam tuam quam edisti, euomes, & iucunda perdes uerba.
B Ante aures stulti ne loquaris, contemnit enim prudentiā sermonū tuorum.
Ne loco moueas terminos perennes, & in agrum pupillorum ne introeas.
Nam uindex eorum fortis est, is causam eorum defendendam suscipiet ad-
uersus te.
[c]Adcommoda cor tuum disciplinæ, & aures tuas uerbis scientiæ.
†Ne prohibeas à puero disciplinam, si ferula percusseris eum, nō morietur. Prou 13.d Eccli 30.a
Verbera ergo cum ferula, animamq́ eius ab inferis eripies.

[f]Vel, Qui seminat iniquitatē, iniquitatem metet uel inanitatem.
[g]Alij legunt, baculus trāsgressionis eius.
[h]Bonus oculus est liberalis, benignus, cādidus: malus oculus, inuidus, infidus.
[i]Alij legunt, contumacem.
[k]Eb. Os alienarū: ponit aūt alienam pro scorto, uel alienigenarum.
[l]Per uentrem interiora aut penetralia mentis intellige allegoricos.
[m]Schalischim utri heroes sunt, præstātissimi robore corporis, animi fortitudine, & peritia militari. Hic metaphorice pro præcipuis dogmatibus capi puto, ut supra in 8. cap. dicit, loquar negidim insignia & præcipua quædam. Et Oseæ 8. cap. Ribim præcipua quædam, magnifica, augusta, axiomata, authoritate plena, &c.
[n]In porta, id est in iudicio: hoc est, nec ui opprimas, nec iuris specie.
[o]Eb. ad uias eius.
[p]In conspectu regum stare, est ipsis ministrare.
[a]Hoc est, tibi nocebis. Alij sic, Gulæ tuæ modū pone: & si uis compos tui permanere, ne concupiscas cibos eius.
*Vel, spinam.
[b]Eb. Malus oculo.
[c]Ebr. Introducito.

Fili mi, si sapiens fuerit cor tuum, gaudebit quoq; cor meum.
Exultabunt deniq; renes mei, quum labia tua recta loquentur.
Prou. 24. a †Ne æmuletur [b]cor tuum peccatores, sed in timore DOMINI [persta] omni tempore.
Quoniam ecce est tibi posteritas, & expectatio tua non excindetur.
Tu ergo ausculta fili mi & sape, ut [c]beatum sit in uia cor tuum.
Ne sis inter uini potatores & comessatores carnis. C
Nam potatores uini & comessatores ad inopiam redigentur, & dormitatio laceris uestibus induet.
Audi patrem tuum qui te genuit, & ne contemnas matrem tuam cum consenuerit.
Veritatem, sapientiam, disciplinam & prudentiam compara, & ne uendas.
Supra modũ exultabit pater iusti, & qui genuit sapientem, lætabitur in eo.
Lætetur ergo pater tuus, exultet & mater tua quæ te peperit.
Mihi ergo fili mi da cor tuum, & placeant oculis tuis uiæ meæ.
[f]Scortum enim est profunda fouea, & puteus angustus meretrix.
Hæc etiam, perinde ut prædones solent, insidias struit, adiungitq; [sibi] homines præuaricatores.
Quid nõ ebrietas designat. Apud [g]quem est uæ? apud quem est dolor? apud quem contentiones? apud quem nugæ? apud quem uulnera sine causa? apud quem rubedo oculorum? D
Bebitio. Apud eos nimirum, qui uinum sectantur, apud eos qui ueniunt scrutatum ubi misceatur.
Noli contemplari uinum quum rubet, & quum phiala colorem suum reddit, recta [h]procedentem.
Postremum enim eius uelut serpens mordet, & uelut aspis punget.
Videbis rem aliter quàm habeat. Si oculi tui spectabunt [i]meretrices, iam pectus quoq; tuum peruersa [k]cogitabit.
Erisq; perinde ac si dormias in medio mari, aut iacens in summitate [l]mali.
Mimesis ebriosum. [Tum dices,] Percusserunt me, & non dolui: uerberarunt me, sed non sensi. Quando expergiscar, rursus inquiram illud.
Ne æmuleris uiros malos, neq; cupias cum eis uersari.
Nam cor eorum perniciem meditatur, & calamitatem loquuntur labia eorum.

CAPVT XXIIII.

Sapientia ædificatur domus, & intelligentia absoluitur. A
Scientia implentur penetralia, omnigenis opibus, raris & amœnis.
Vir sapiens & prudens uiribus pollente præstat.
Consilijs [a]enim bella geruntur, & uictoria multitudine consiliariorum [paratur.]
Sapientia ardua res stulto, in porta non audet aperire os suum.
Qui nihil aliud cogitat q̃ malum perpetrare, uocabitur sceleratus uir.
Rom. 14. †Facinus [hominis] stulti peccatum est, & irrisorem abominãtur homines.
Si remiseris in ipso necessitatis articulo, angusta est fortitudo tua.
Psal. 81. a †Libera eos qui ad mortem rapiũtur, & qui ad cædem ducũtur, neq; cesses.
Nam si dixeris, Ecce ignorauimus illud. An non cordium artifex ipse intelligit? & [b]obseruator animæ tuæ ipse nouit? redditq; homini iuxta opus suum? B
Mel comedis fili mi, quoniam bonum est, & fauum dulce palato tuo.
Sic erit cognitio sapientiæ animæ tuæ, quam si inueneris, erit tibi posteritas, & expectatio tua non excindetur,

[b] Hoc est, Ne tibi doleat, ne te cruciet, si uideris peccatores prospere habere.
[c] Alij, & dirige.
[f] Ebr. Aliena.
[g] Alij legunt, Vbi est uæ.
[h] Eb. Ibi in planitie ingredientem. Der glatt eynhin gadt.
[i] Alij legunt, Si spectas aliena, nam ebrios uisus fallit.
[k] Eb. loquetur.
[l] Hebel summa pars mali, ubi funes colligantur.
[a] Eb. Consilijs bella geres, & salus in multitudine.
[b] Vel, fictor animæ tuæ.

Ne insidieris impie habitaculo iusti, & ne uastes cubile eius.
†Iustus enim & si septies cadat, resurgit tamen, impij autem in malum corruunt. Psal. 36.
†Cum lapsus fuerit inimicus tuus, ne læteris: quumq́ impingit, ne exultet cor tuum. Prou. 17.
Ne DOMINVS uideat, & displiceat in oculis suis, auertatq́ ᵃiram suam ab ipso.
C Ne succenseas propter malos, neq́ æmuleris propter impios.
Nam malo ᵇtandem nihil supererit, †lucerna impiorum extinguetur. Lucerna felicitas & prosperitas. Iob 21.
Time DOMINVM fili mi, & regem: cū his ᶜqui rerum nouarū studiosi sunt, ne commisceare.
Subito enim consurget exitium eorum, & ruinam amborum quis nouit?

ᵈHæc quoq́ sapientum sunt.

†Nosse personas in iudicio, non est ᶠbonum. Quidam posteriores personas ... Deut. 1. c Leui. 19. d Eccli. 42. a
Qui dicit impio, Iustus es, huic maledicunt populi, hunc nationes detestabuntur.
Qui autem arguunt, grati sunt, ueniet q́ super eos ᵍbona imprecatio.
Si quis apte respondet, perinde est ac si ʰlabijs oscularetur.
Para foris opus tuum, & exerce agrum tuum, & postea ædifica domū tuam.
D †Ne testeris temere contra proximum tuum, num labijs tuis persuadebis? Prou. 19. Non labijs per fraudem, sed ueritate.
ᵃNe dicas, Faciam illi quemadmodum fecit mihi, rependā cuiq́ iuxta opus suum. a Prou. 20. b
Agrum hominis pigri præterij, & uineam hominis stulti.
Et ecce totum obruerant urticæ, & faciem eius dumi tegebant, maceria cum lapidibus diruta erat.
Id ego uidens alta mente reposui: uidi inquam, & eruditionem accepi.
Paulatim dormiendum, paulatim dormitandum, paulatim complicandę manus ad dormiendum: at interim ceu uiator ueniet egestas tua, & inopia tua ceu uir scuto munitus. Supra 6. b Manus ignauorum.

CAP. XXV.

Et hæ parabolæ sunt Solomonis, quas [huc] retulerunt uiri Ezechiæ regis Iuda

A Gloria dei est ᵃcælare uerbum, at gloria regum est, scrutari uerbum.
Cœlum in ᵇsublimi est, terra in profundo, cor autem regis imperuestigabile.
ᶜAuferatur scoria ab argento, iam exibit excoctori uas.
Auferatur ᵈimpius à conspectu regis, iam thronus eius iustitia firmus erit.
Noli te ostentare coram rege, & in loco magnatum ne steteris.
Præstat enim ut tibi dicatur, Ascende huc, quàm te loco deijci coram principe, quem aspexerant oculi tui.
Ne ᵉexeas ut cito litem instituas, ne tandem quid designes, ᶠquo te ignominiosum reddat proximus tuus.
B ᵍCausam tuam age in lite cum proximo tuo, & ʰarcanū alterius ne reueles.
Ne forte audiens, à te subtrahat ⁱbeneficentiam, teq́ infamet, quod amoliri non possis.
Mala aurea in cælatis uasis argenteis, est uerbum ᵏtempestiue prolatum.
Torques aureus, & monile aureum est, increpatio sapientis auri obtemperanti.
Sicut ˡfrigus niuis in tempore messis, sic fidus legatus ei qui se misit, & reficit

ᵃNe malum hostis in te recidat, ita disponente domino.

ᵇVel, malus non habebit posteritatem.

ᶜEb. cum alterantibus, hoc est, qui deficientes à domino & regi rebelles & seditiosi sunt.

ᵈVel, Etiam hæc sapientes præcipiunt: uel, Etiam ista ad sapientes pertinent.

ᶠPotest esse liptote, id est, est pessimum.

ᵍVel, benedictio boni.

ʰEbr. Labia osculabitur, qui facit redire uerba plana. Amabilem se reddit, qui plane respondet.

ᵃPotest esse dissimile, ut decet deum abscondere uerbum uel rem, ita decet reges scrutari. Multa enim nos in diuinis rebus latent, idq́; ad gloriam dei facit.

ᵇAlij legunt, ut sit similitudo.

ᶜEbr. remouere.

ᵈImpius uel impietas.

ᵉQuidam sic legunt, Ne tu tandem facias quid, quo tu afficias ignominia proximum tuum.

ᶠVel, quum te.

ᵍAlij legunt, Alius tuam litem dirimat antequam adeas iudicem.

ʰVel, alteri ne reueles secretū.

ⁱAlij legunt, contumelijs te afficiat, uel adimet tibi probitatē.

ᵏEb. uerbū in rotis suis dictum.

ˡEbr. Cuspis niuis, Ein yßzapfen.

citanimum heri sui.

Nubes & uentus absq; imbre est, qui [m]magnifice pollicetur, sed præstando fallit.

Prou.15.a †Longanimitate persuadetur princeps, & lingua mollis frangit [n]ossa.

Mel ubi repereris, comede quantum satis est: ne eo satiatus, euomas illud. C

Reuoca pedem à domo proximi tui, ne fortè tui satur, odiat te.

Malleus, gladius ac sagitta acuta est uir qui falsum dicit testimonium aduersus proximum suum.

Dens fractus, & pes luxatus, preuaricatoris spes sunt dũ aduersitas ingruit.

Musica in luctu intempestiua. Mœsto cordi carmen canere, perinde est atq; detrahere uestes tempore frigoris, aut nitrum aceto [perfundere.]

Rom.12.d †Si esuriat qui te odit, ciba illum pane: si sitierit, pota eum aqua.

Sic enim prunam incendes super caput eius, & DOMINVS reddet tibi.

Ventus aquilonaris pellit pluuias, at uultus seuerus [o]linguam delatricem. D

Prou.21.b †Satius est in pinna tecti habitare, quàm cum muliere contentiosa, quæ partem in domo habet.

Quod aqua frigida est lasso animo, id est nuncium bonũ è terra longinqua.

Fons conturbatus, & corrupta uena, est iustus lapsus coram impio.

Eccli 3.c †Quemadmodum multum mellis edere non est bonum, sic qui gloriam eorum nimium scrutatur.

Vrbs mœnibus nudata, est uir qui non cohibet [p]spiritum suum.

CAPVT XXVI.

VT in æstate nix imberq; in [a]messe, sic nec stultum decet gloria. A

Quemadmodum auis aufugit, & præteruolat irundo, sic friuola execratio non euenit.

Flagellum equo, frenum asino, uirga tergo [b]stultorum.

Ne respondeas stulto secundum illius stultitiam, ne & tu quoq; par ei fias.

Responde stulto secundum stultitiam eius, ne sapere sibi uideatur.

Truncat pedes, bibitq; uiolentiam, qui per [c]stultum aliquid demandat.

Vt exaruerunt crura claudo, sic prudens & picturatus sermo in ore stulti. B

Qui stultum honore adficit, perinde facit [d]ac qui lapidem in funda ligat.

Vt spina crescens in manu ebrij, sic parabola in ore stultorum.

Egregius aliquis ac [e]magnus uir conficit [per se] omnia, stultus autem mercede conducit [f]transgressores.

2.Pet.2.d †Vt canis ad uomitum suum redit, sic stultus iterat stultitiam suam.

Si uideas hominem qui sibi sapere uidetur, de stulto melius sperabis quàm de ipso.

Dicit piger, Pardus est in uia, leo inter plateas.

Sicut fores uoluuntur in cardine suo, sic uolutatur piger in lecto suo.

Prou.19.d †Abscondit piger manũ suam in [g]patinã, pigetq; eam reducere ad os suum. C

Piger uidetur sibi sapientior, q̃ septem qui sententias respondent.

Canem auribus tenet, qui transiens liti se ingerit, quæ sua nihil refert.

Vt qui sese fatigat iaculãdo flammas, tela letalia: sic est uir dolosus erga proximum suum: deinde dicit, An non ioco feci?

Eccli 28.b †Vbi desunt ligna, extinguitur ignis: ubi deest susurro, cessant occasiones contentionum.

Carbo prunam, & ligna ignem, contentiosus rixas incendit.

Verba susurronis [h]blanditijs sunt similia, sed in intima uiscera penetrant. D

Vt uas testaceum argenti scoria obductum, ita labia ardẽtia, & cor malum.

Labijs [i]suis cognoscetur osor, intra se dolum recondit.

---

[m] Ebr. uir qui gloriatur in munere mendaci.

[n] Ossa, id est duros.

[o] Eb. linguam absconsionis, hoc est, quæ clam defert.

[p] Spiritum, hoc est iram & impetum, qui animo suo non imperat.

[a] Intempestiuæ scilicet sunt.

[b] Suple debetur, uel destinata sunt.

[c] Eb. mittens uerba per manum stulti.

[d] Vt lapis non hæret in funda, sed mox eiaculatur, sic nec honor in stulto.

[e] Alius sic legit, Qui stultos ac prætereuntes mercede conducit, similis est magistro qui omnia contaminat.

[f] Transgressores, id est nebulones, negligentes, ignauos.

[g] Alij legunt, in sinum: alij, in ollam.

[h] Alij sic, Verba delatoris perinde sunt ac uerbera, penetrantq; penetralia uentris.

[i] Alij legunt, Labijs dissimulat, & quum appropinquat, struit dolum.

[e] Vel sic, Quum precatur uoce sua.

Quum uoce sua [e] benignus est, ne credas ei, septem enim abominanda sunt in corde eius.

Odium si tegitur in uastatione, retegetur malitia eius in coetu.

[f] Vel, attenuatos ipsius.
[g] Hoc est, operatur ruinam.

†Fodiens foueam in eam ruet: & qui saxum prouoluit, in ipsum recidet. Eccle 10.b Eccli 27.d

Lingua mendax odit qui [f] ipsam reprimit, & os blandū facit [g] impulsionem.

CAP. XXVII.

A NE glorieris de die crastino, nescis enim quid ferat dies. Matth. 6. Iacob. 4.

Laudet te alienum, non tuum os: extraneus, & non labia tua.

†Onerosus est lapis, grauis arena, utroq; grauior est ira stulti. Eccli 22.b

[a] Alij legūt, & furor inundās, uel erumpens.

Sæua res est æstus, & [a] furor inundatio, coram æmulatione autem quis consisteret?

Melior est manifesta correptio, quàm occulta dilectio.

[b] Alij legunt, nocius, contumeliosa, sed uidetur precibus extorta.

Fidelia sunt uulnera inflicta à diligente, [b] coacta autem oscula odientis.

†Anima satura fastidit fauum, esurienti animæ etiam amarum dulce est. Iob 6.b

B Homo qui de loco suo migrat, similis est passerculo nidum suum linquenti.

[c] Ebr. dulcedo proximo suo de consilio animæ.

Vnguentum & suffitus cor exhilarant, habere amicum ex [c] animo consulentem, res dulcissima est.

Amicum tuum, & amicum patris tui ne deseras, & domum fratris tui tempore calamitatis tuæ ne ingrediaris.

Melior est uicinus propinquus, quàm frater procul absens.

Sapiens esto fili mi, & gaudebit cor meum, ut respondere queam ei qui mihi exprobrat.

Cautus uidens periculum absconditur, simplices perrumpunt, & damnum accipiunt.

C †Si alienus spoponderit, eripe uestem eius, ut pro extraneo sit pignus eius. Prou. 20.c

[d] Varie exponitur hic uersus. Quidā sic, Qui nimis accurate & magnifice laudat aliquem, uidebitur execrare. Alij sic, Laudare aliquem nimis mane, hoc est, antequā tibi perspectus sit, uitio uertitur, &c. nimis præpropere.

[d] Laudanti proximum suum magna uoce mane consurgenti, reputabitur ac si execratus eum fuisset.

Tectum perstillans tempore pluuio, & rixosa mulier paria sunt: qui cohibet eam, uentos cohibet, & dextera sua oleo occurrit.

[e] Alij legūt, ut ferrum acuitur.

Vt ferrum ferro [e] committitur, sic homo homini consociatur.

Qui ficum colit, uescitur fructu eius: sic qui dominum suum obseruat, honorabitur.

[f] Variant sensu. Quidam sic intelligunt, Vt facies in aqua resplendens fallit, ita inter se corda hominū. Alius sic, Vt eadem aqua diuersas reddit facies, sic alia aliorū hominum sunt corda.

Vt aquarum facies [f] ad facies, sic cor hominis ad homines.

D †Vt inferi & perditio nunquam satiantur, sic oculi hominis nunquam satiantur. Eccli 14.b

[g] Vel, iuxta permixtionē: uel, uir quum coram laudatur.

Vt argentum in catino, & aurum [g] in fornace [exploratur,] sic homo ore laudantis eum.

†Stultum si contuderis pistillo in mortario inter ptisanam, nō recedet ab eo stultitia eius. Ierem. 5.

Faciem pecoris tui accurate cognosces, & adponito cor tuum ad greges. [illegible]

(Neq; enim perpetuus erit thesaurus, neq; corona ad perpetuam posteritatem.)

Vt fœnum prodeat, herba appareat, graminaq; montium colligantur.

†Oues pro uestitu tuo, & hircos pro pretio agri. 1. Tim. 6.b

Num sat lactis caprarum pro cibo tuo, & cibo domus tuæ, & pro uictu ancillarum tuarum.

CAP. XXVIII.

A FVgiunt nemine persequente impij, iusti ut leones confidunt.

[a] Ebr. In præuaricatione terræ multi principes eius, & in homine intelligente & experto firmum producetur.
[b] Prorogatur, scilicet imperiū.

[a] Propter præuaricationem eorum qui in terra habitant, fit ut alij subinde imperent: quum uero homines prudētes sunt & cordati, firmum est, & [b] prorogatur.

Vir

Vir pauper qui pauperes uiolentia opprimit, perinde est ac imber putrefaciens segetem, ut nihil proueniat.

Effici sunt pij aduersus impios.

Qui legem deserunt, impium laudant: qui autem legem custodiunt, prouocantur contra eos.

Mali homines non intelligunt iudicium, qui autem DOMINVM quærunt, omnia intelligunt.

Prou.19.a

†Melior est pauper qui ambulat in integritate sua, quàm diues qui prauus in uijs suis incedit.

Qui [b]legem seruat, intelligētia præditus est: qui uero helluonum socius est, ignominia afficit patrem suum. B

[b] Lex forte pro modo ponitur.

Qui opes suas fœnore & usuris auget, congerit eas homini qui pauperibus benefaciat.

Qui aurem suam auocat, quo minus legem audiat, eius precatio quoq; abominanda est.

Qui seducit rectos in uiam malam, in foueam suam ipse corruet, integri uero hęreditate consequentur bona.

Diues sapere sibi uidetur, at pauper prudens explorat eum.

Vbi iusti exultant, multa est magnificentia: quum uero impij surgunt, [e]exploratur homo.

[e] Alij legunt, commutantur hominum res: sed uidetur dicere, Sub impijs principibus nihil tutum est pijs, omnia explorant, omnia rimantur.

Qui transgressiones cælat, huic non prospere cadet: qui uero confitetur & deserit, is misericordiam consequetur.

Præconium timoris domini.

Beatus est homo qui iugiter pauet: qui autem cor suum obdurat, corruet in malum.

Tyrāni imāg.

Ceu leo rugiens, & ursus cum [f]fremitu discurrens, est princeps impius pauperculæ plebi.

[f] Vel, esuriens, famelicus.

Sub stulto [g]principe crebræ sunt uiolentiæ: qui autem auaritiam odit, diu imperabit. C

[g] Ebr. Princeps destitutus intelligentia & multæ uiolentiæ, odiens auaritiam, prolongabit dies.

Qui per uiolētiam [h]sanguinem fuderit, ad foueam usq; profugus erit, ut nemo sustentet eum.

[h] Alij legunt, damnatus propter sanguinem.

Qui integre ambulat, saluabitur: qui uero per uias prauas incedit, in una aliqua corruet.

Prou.12.b Eccli 20.d

†Qui colit humum suam, satiabitur panē: qui uero uanos sectabitur, satiabitur egestate.

Vir fidelis amplas habet benedictiones, qui uero festinat ditescere, non feret impune.

Agnoscere [i]personas, non est bonum: propter frustum panis præuaricatur uir [huiusmodi.]

[i] Ebr. uultus.

Qui properat ut ditescat, [k]inuidus est, nec animaduertit egestatem sibi imminere. D

[k] Alij legunt hesed pro ignominia et probro. Est qui ita legat, Auarus & inuidus, non agnoscunt sibi omnia euenire beneficentia dei. Ego legi hæser.

[k] Eb. malo oculo est uir.

Qui [l]corripit hominē post me, nanciscet̄ gratiā plus q̄ qui lingua adulatur.

[l] Sic Solomō loquitur, Qui post me increpat & arguit, hoc est, iuxta leges meas. Alij legunt, Tandē gratior erit adulatore.

Qui patrem suum & matrem suam deprædatur, dicitq; id non esse transgressionem, socius est hominis grassatoris.

Latus anima excitat contentionem, at qui DOMINO fidit, pinguescit.

Qui cordi suo confidit, desipit: at qui sapienter ambulat, liberabitur.

Qui largitur pauperi, nō egebit: qui autem auertit oculos suos, multam [habebit] egestatem.

Quum euehuntur impij, delitescunt homines: quum uero pereunt impij, augescunt iusti.

CAP. XXIX.

QVi aduersus [a]increpationes dura ceruice est, subito conteretur, nec mederi quisquam poterit. A

[a] Vir contumax ad increpationes.

Quum iusti regnant, gaudet populus: quum imperitat impius, ingemiscit populus.

Qui sapientiæ amans est, exhilarat patrem suum: qui autem cum scortis amicitiam iungit, opes dilapidat. Luc.15.d

Iudicio rex [b]ditionem firmam facit, at [c]qui tributa [extorquet,] euertit eam.

Qui adsentatur proximo suo, expandit rete [d]gressibus eius. Ibidem.

Ipsi [e]malo transgressio sua laqueus est, iustus autem ouat & gaudet.

B Cognoscit iustus miserorum causas, impius uero nihil prudentię aut cognitionis habet.

Illusores [f]illaqueant urbem, at sapientes auertunt iram.

Vir sapiens si cum stulto disceptationem suscipiat, siue [g]tumultuetur, siue rideat, nulla quies. Imperito tacet ne nihil inuitus.

Viri sanguinarij oderunt integrum, rectis autem uita eius curæ est.

Totum spiritum suum effundit stultus, at sapiens [h]retrorsum cohibet eum.

Princeps qui [i]animum aduertit ad res uanas ac mendaces, huius ministri omnes impij sunt. Eccli 10. Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Pauper & fœnerator inter sese conueniunt, utriusque autem oculos DOMINUS illustrat.

C Rex qui iudicat in ueritate pauperes, huius soliũ in perpetuũ firmũ manet.

Virga & obiurgatio dat sapientiam, puer uero [sibi] relictus, pudefacit matrem suam.

Quum præsunt impij, crescit transgressio, at iusti casum eorũ intuebuntur.

Castiga filium tuum, hoc quietem tibi adferet, deliciasque animo tuo.

Quũ deest [k]prophetia, [l]dissipatur populus: & qui legẽ obseruat, beatus est.

Seruus non emendatur uerbis, & quum intelligat, non tamen respondet.

Si uideas hominem sermone suo præcipitem, iam de stulto melius quam de illo speres.

D Qui seruum suum à pueritia delicate educat, postremo ius filiorum occupare molietur.

Iracundus excitat occasionem contentionum, & [m]furibundus multas transgressiones.

†Fastus deijcit hominem, at spiritu humilem tenet gloria. Iob.22.d

Odit animã suam quisquis furis socius est: audit execrationẽ, & nõ indicat.

Qui metuit [n]homines, corruet: qui autem in DOMINO confidit, is extra telorum iactum est.

Plerique ambiunt principis faciẽ, à DOMINO autẽ [pendet] cuiusque iudicium.

Abominãtur iusti uirum iniquum, impius autem abominatur qui recte incedunt.

CAP. XXX.

Sermones Agur filij Iake, prophetia [a]grauis.

A Dixit uir ad Ithielem, ad Ithielem inquam, & Vchal, Stupidior quidem sum ego quam quisquã alius, & humana prudẽtia destitutus. Sapientiam nunquam didici, [b]neque sanctorum scientiam noui. Quis ascendit ad cœlos? aut descẽdit? Quis collegit uentos intra manus suas? Quis cõstrinxit aquas ueste? Quis constituit omnes terminos terræ? Quod est illi nomen? Quod nomen filio eius? si modo scis. † Omnis sermo dei purgatus est, scutum his qui eo nituntur. *Ne addas sermonibus eius, ne te redarguat, & mendax inueniaris. Duo sunt quæ abs te postulaui, ea ne neges mihi antequam moriar. Psal.18.e Deut.4.a.12.d

B Procul à me amoue uanitatem & mendax uerbum. Inopiã & diuitias ne dederis mihi, sed fac ut decerpã panẽ demensi mei, ne aut te negem, & dicam, Quis

[b]Eb. terram.
Iudicium pro iure & æquo.
[c]Ebr. uir oblationum uel munerum, hoc est, qui nouis subinde uectigalibus populũ expilat ac deglubit.
[d]Alij legũt, gressibus suis, ut se se capiat adulator: alij, ut adsentator sit insidiator.
[e]Irretitur malus peccato suo.
[f]Alij legunt, inflant
[g]Alij ad stultum referũt, quod is tumultuetur & rideat.
[h]Alij legunt, tandem: alij sensim, nach vnd nach.
[i]Animũ aduertere, est delectari aliqua re.
[k]Ebr. uisio.
[l]Vel, abstrahitur.
[m]Eb. uir nasi, uel uir furoris.
[n]Ebr. Pauor hominis ponet laqueum.
[a]Vel, difficilis sententia, prægnans, excellens.
[b]Alij legunt, sanctorum scientiã noui. Quasi diceret, Expers sum humanarum artium, at diuinarum gnarus sum.

Quis est deus? aut per inopiam furer, & abiurem nomen dei mei.
Ne deferas seruum apud herum suum, ne te execretur, néue te culpæ obno
xium reddas.
Est genus quoddam [hominũ,] quod maledicit patri suo, & matrem suam
non laudat. Est rursus genus quoddam, quod sibi mundum uidetur, quum
tamen à sordibus suis non sit lotum. Est deniq; gens quæ oculos suos attol
lit, & palpebras suas eleuat. Est postremo gens, cuius dentes gladij, & cuius
molares cultri sunt, ut deuorent pauperes è terra, & inopes ex hominibus.
Sanguisugæ duæ filiæ sunt, [nempe] [a]adfer, aduehe. Tria hæc non satian
tur, & [b]quatuor nunquã dicunt, Satis est opum. [c]Sepulchrum, uulua cõstri C
cta, terra non satiata aquis, & ignis non dicit, Satis.
Eius oculum qui patrem subsannat, & matris doctrinam spernit, corui
torrentis eruant, ac aquilæ pulli deuorent. Tria hæc excellentia sunt, ac su
pra captũ meum, & [d]quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in aëre, uiam
serpentis suprà petram, iter nauis in pelago, & uiam uiri cum adolescẽtula.
Talis est & adulteræ uia, quę ubi comederit, extergit os suum, & dicit, Nihil
mali feci. Sub tribus contremiscit terra, & sub quarto nequit consistere.
Sub seruo qui imperat, sub stulto quum satur est panibus, sub odiosa si ma
rito nupserit, & sub ancilla quæ hæres facta est dominæ suæ.
Quatuor ista minima sunt inter terrestria, sed sapiẽtia superant uel pru D
Prou.6. dentissimos, †Formicæ, populus imbecillis, quæ tamen in messe cibũ suum
parãt: [g]cuniculi, gens minime potens, attamen in petra domiciliũ suũ collo
cant: locustæ, quæ & si regem non habeant, turmatim tamen proficiscuntur
uniuersæ: [h]araneus utrunq; [i]latus apprehẽdit, & est in palatijs regum. Hæc
tria bene incedunt, imò quatuor belle incedunt. Leo qui heros est inter be
luas, nec à cuiusquam conspectu fugit: canis [k]uenaticus, aries, & [l]rex alkum.
Si stulte egisti efferendo te, aut si quid scelerati apud te cogitasti, [pone]
[m]manum super os.
Lac si premas, butyrum exit: qui nares emungit, sanguinem elicit: sic qui
iras incitat, litem producit.

CAPVT XXXI.

Verba Lamuelis regis [a]disciplina grauis, in qua erudi
uit eum mater eius.

QVid fili mi? quid fili uteri mei? [b]quid fili uotorũ meorum? Ne des mu A
lieribus [c]robur tuum, & uias tuas ad delendum reges.
Ne [des] regibus, ô Lamuel, regibus inquam uinum bibere, aut principi
bus siceram, ne poti obliuiscantur legis constitutæ, aut peruertãt causas
omnium afflictorum. Damnatis date siceram, & uinum his qui ama
ro sunt animo. Vt poti obliuiscant̃ inopiæ suæ, & calamitatis suæ non
ultra recordentur.
Aperi os tuum [d]muto, in iudicio omnium eorum qui prouocant. Aperi os
tuum, iudica iuste causam pauperis & egeni.
א [e]Fœminam uirtute præditam quisquis nactus fuerit, mercem habet gem B
mis procul petitis pretiosiorem.
ב Ei tuto credit cor mariti eius, res quoq; [f]non decrescunt.
ג Rependet ei bonum, & non malum, cunctis diebus uitæ suæ.
ד Quærit lanam & linum, & operatur cum uoluptate manibus suis.
ה Perinde est atq; nauis mercatoris, ex longinquo aduehẽs uictum suum.
ו Dum adhuc nox est surgit, & dat familiæ suæ [g]cibum, ac demensum puel
lis suis.

[a]Tragbar, Bringhar. Adferre, Aduehe, nomina ficta ex uerbis.
[b]Alij legunt, & quartum inexplebile est.
[c]Pro sepulchro alij legunt inferi.
[d]Vel, quatuor.
[g]Quidã murem montanũ esse putant, & uidetur hic quadrare.
[h]Pro araneo alij legunt stellionem aut lacertam, non inepte.
[i]Vel, manibus suis.
[k]Eb. Astrictus lũbis. Ein wind. Alij legunt, firmis lumbis, uel ilijs.
[l]Alij, rex cui resisti non potest.
[m]Saltem os cõpescito, ne erumpat scelus.
[a]Ebr. onus.
Argumentum, ut à turpi amore abstineat, sed ducat honestam: caueat ebrietatem, seruet iudicium & iustitiam: deinde encomium mulieris honestæ addit.
[b]Hoc est, exoptatissime, pro quo omnia mea uota emitto.
[c]Alij legũt, opes, sed hail significat quod præstãtissimũ est in homine, ingenium, robur, opes.
[d]Hoc est, aduoca & patrocinare.
[e]Alij legunt per interrogationem, Quis inueniet?
[f]Eb. spolium non deest.
[g]Vel, pensum.

ז Consultat de agro, & emit eum, de fructu manuum suarum plantat uineam.
ח Fortiter lumbos suos accingit, & corroborat brachia sua.
ט Sentit quòd bona sit negotiatio sua, nec noctu extinguitur lucerna eius.
י Manum suam colo admouet, & uolæ eius torquent fusum.
C כ Manum suam extendit pauperi, & egeno præbet illam.
ל Non metuit familiæ suæ à bruma, uniuersa enim uestita est [b]duplicibus.
מ Tapetia facit sibi, ex bysso ac purpura indumentum.
נ Nobilis est in porta maritus eius, dum sedet inter senatores regionis.
ס Sindonem facit ac uendit, cingula quoque quæ dat mercatori.
D ע Fortitudo & decus uestimentum eius, & gaudebit in posterum.
פ Os suum sapienter aperit, & lex beneficentiæ in lingua eius.
צ Speculatur statum domus suæ, & cibum suum non edit otiosa.
ק Surgent eius liberi, & prædicabunt eam felicem, maritus quoque eius eam laudat.
ר Multæ filiæ pararunt opes, at tu uniuersas excellis.
ש Fallax gratia, uana uenustas, fœmina dei timens, [c]ea laudabitur.
ת Huic date de fructu manuum suarũ, hanc prædicẽt in porta opera illius.

[b]Alij legũt, coccino.

[c]Vel, hæc glorietur.

Sermones concionantis filij Dauidis regis in Ierusalem.

CAPVT I.

A XTREMA inanitas, dixit concionãs, extremã
inanitas, & omnia quidẽ sunt inanitas. 1. Quantũ
[enim] homini reliquum est post omnem suum laborem, quem perfert sub sole? Aetas [nanque] pręterit, & ætas [alia] succedit: terraque æternum perstat.
2. Oriturque sol, & occidit sol, & anhelus tẽdit
B ad locũ suum ubi oritur. Discedit [uero] ad Austrum, & redit ad Aquilonem. A [a]diuersis quoque mundi plagis uenti surgentes meant, & in suos circulos uenti reuertuntur. Omnes [etiam] [b]torrentes mare ingrediũtur, nec tamen mare impletur. Nam torrentes redeunt ad locum per quem ferebantur. Quibus explicandis [c]uerba idonea desunt, nec quisquã edisserere posset.
3. Non oculus saturatur spectãdo, neque auris audiẽdo expletur. Quod [enim] fuit, ipsum etiam erit: & quod factum est, ipsum fiet etiam: nec quic-
C quam noui existit sub sole. Est ne res, de qua possit quis dicere, Vide illud nouum est? & iam aliquot retro sæculis præterierunt, quæ fuerũt ante nos?
4. Non [durat etiam] memoria rerum priorũ, neque apud posteros memoria rerum quæ posthac erunt, durabit. Ego concionans fui rex Israelis in Ierusalem. Et [d]induxi in meum animum quærere & inuestigare sapienter per omnia quæ sub cœlo sunt facta.
5. [e]Quam occupationẽ laboriosam deus hominibus iniũxit, ut ea humiles redderet. Perspexi [enim] omnia opera quæ
D sub cœlo sunt facta, & ecce om̃ia sunt inanitas & [f]animi molestia. [Etenim] quod deprauatum est, non poterit quicquam reconcinnare: & quod deest, non

In hoc compendio disputationum Solomonis de rerum natura, uelut in concione uniuersorum hominum de uita instituenda consultantium sapientia & uox diuina reprobat omnes opiniones falsas & perniciosas de summo bono, siue beatitudine hominis, ad quã totius uitæ ratio conferenda est. Docet autem uere beatos, qui deo coniunguntur & uniuntur per religionem. Simulque usum legitimum rerum aliarum docet.

Vna sentẽtia damnat omnes omnium opiniones ut uaniss. qui felicitatẽ alibi quàm in deo ponunt, aut rationibus alijs attingere moliuntur quàm per religionẽ Christi. Beatitudinẽ hominis nõ esse in multiplici scientia sex rationibus demonstrat.

1. Scientiæ cum labore perpetuó coniunctæ sunt.

2. Imperfectæ sunt etiã physicæ & astronomiæ, quæ certiss. uidẽtur, et modis omnibus præstantissimæ.

[a]Circuit, circuit, it uentus, & secundum circuitus suos redit uentus.

[b]Hierony. flumina.

[c]Omnia uerba laborant, siue lassantur.

3. Scientia non explet desiderium hominis, qui semper aliquid noui requirit.

4. Obliuione aboletur sciẽtia.

[d]Et dedi cor meũ ad quærendũ.

5. Necessitas & studiũ discendi est peccati pœna propter philautiam & curiositatẽ primorum parentum irrogata.

[e]Istam occupationẽ malã dedit deus filijs Adæ.

[f]Hier. animi afflictio: quidã, pastio uenti, i. uaniss. studium.

[illegible]

non poterit numerari. 6. ᵍSubduxi autē rationē eiusmodi apud animum meum, Ecce ego res magnas perfeci, & auxi sapientiā præ omnibus qui ante me fuerunt in Ierusalem, ac meum cor uidit plurimam sapientiam & scientiam. Et adieci animum meum ad cognitionem sapientiæ & cognitionem uæsaniæ atq; stultitiæ: [ac planè] intellexi, q illud etiam sit animi molestia. Nam cum plurima sapientia coniuncta est plurima indignatio: & qui auget scientiam, simul auget quod eum cruciet.

CAPVT II.

Pᵃ Orrò apud meipsum ita cogitaui, Age quæso, lætus poculis indulgebo, & experiar quantum in eo bonum sit: ecce autem, etiam hęc inanitas est. 2. [Nā] ᵇridere statuo esse hominis uæsani, & lætitiā nescio quid parere. 3. Indagaui ergo corde meo, ᶜcorpus meū diutina uoluptate uini oblectare, & cor meum asuefacere sapientiæ, hactenusq; retinere stultitiam, dum cernere possem ubi nam positum sit bonum hominibus, quod sub cœlo ᵈpere sequantur quanto tempore uiuunt. Perfeci [enim] magna opera, ædificaui mihi domos, [&] plantaui mihi uineas. Conseui mihi etiam hortos & paradisos, ac in eis plantaui omnis generis arbores fructiferas. Feci [etiā] mihi piscinas abundātes aqua, ut irrigarem ex eis nemus producens arbores. ᵉEmi [quoq;] seruos & ancillas, & habui uernas: peculiū etiam habui armentorum & gregum maius q ullus eorum qui ante me fuerunt in Ierusalem. Congessi etiam mihi argentum & aurum, & ᶠmūdum pretiosum regum & prouinciarū, mihiq; ᵍacciui cantores & psaltrias, necnon ʰmulierem & mulieres, hominum delicias. Et magnus euasi, & cumulaui [res suaues] præ omnibus qui ante me fuerunt in Ierusalem, ⁱsimulq; sapientia mihi permāsit. Quicquid etiam expetiuerunt oculi mei, non negaui eis, neq; prohibui cor meum ab ulla lætitia, nam cor meum lætatum est in omni labore meo: atq; hæc fuit sors mea ex omni meo labore. Et conuersus sum ad omnia opera mea quæ peregerunt meæ manus, & ad laborē quem pertuli: & ecce omnia inanitas & animi molestia, nec quicquam sub sole fit reliquum. 4. Porrò [illuc] me uerti, ut †perspicerem sapientiam, & uęsaniam, atq; stultitiam: ᵏquid est enim, si homo sequatur ipsum regē, quod olim fecerunt? Et perspexi quidem ˡpotiorem conditionem propositam esse sapientiæ q stultitiæ, quemadmodum præstantior est lux quàm tenebræ. Sapientis enim oculi sunt in capite ipsius, stultus autem uersatur in tenebris: ᵐquāquam ego etiam noui q eadem fortuna uniuersis obtingat. ⁿEt cogitaui apud meipsum, eadem fortuna mihi obueniet quæ & stulto: & quorsum maiorem operam darem sapientiæ? Statui autem apud me, q etiam ista sit inanitas. Non enim perpetuò erit eadem memoria sapientis & stulti, ᵒ& eius quod nunc extat, temporibus futuris omnino obliuiscentur [homines:] & quomodo moreretur sapiens sicut stultus? Quapropter odi uitam, quoniam laboriosum est mihi opus quod sub sole fit: omnia em̄ sunt inanitas & animi molestia. † Odi etiam omnem laborem meum, quem perfero, quem relicturus sum homini qui post me erit. Quis enim scit, utrū sapiens an stultus futurus sit, qui dominium habiturus est in omnem laborem meum quem pertuli, & quem sapienter obiui sub sole? Etiā illa est inanitas. Quare me ᵖreuocaui, ut ex animo eijcerem cogitationem omnis laboris quem ferrem, & sapiēter obirem sub sole. Est nanq; homo, qui laborem suum in sapientia, & scientia, & iustitia [excolenda insumptum] tradat homini, qui nihil in ea re elaborauit, ᵠut eo fruatur: quod etiam inanitas est, & magna molestia. Quid enim [utilitatis] homini existit ʳex omni labore suo, & animi molestia quam perfert sub sole? ˢNam omne tempus ipsius [plenum est] rebus quæ cruciāt, & in-

ᶜAd trahendum in uino carnē meam.

Infra 9.a Prou. 17.d

ˢQuia oēs dies eius dolores siue res dolorificæ.

6. Scientia nō tam res bonas q malas cōplectitur. Itaq; potest æque miserum ac beatū facere.
ᵍLoquutus sum ego cum corde meo dicendo.
ᵃDixi ego in corde meo, I quæso, poculis miscebo in letitia, et uide in bonum.
*Felicitatem hominis non contineri uoluptatib. mūdi, quinq; rationibus demonstrat.
1. Lætitiæ & uoluptatis mater est stultitia.
2. Voluptatis comes dolor.
3. In rebus quæ uoluptatē afferunt, parādis, plus est dispē diŋ, q in fruendo cōpendiŋ. Et ille quidem multum nitendo non omnibus obtingūt: & si obtingunt, friuolæ & momentaneæ sunt. Quod Solomon ostendit suo exemplo.
ᵇAd ridere dixi, uesanū, & lætitiæ, quid hoc facit?
ᵈFaciant numero dierum uitæ suæ.
ᵉHier. possedi.
ᶠSegyloth significat κειμήλια, quæ uulgo dicuntur clinodia. Hier. ut Græci, substantias.
ᵍHiero. Feci mihi cantores & cantatrices.
ʰHiero. scyphos & urceolos. Græci quoq; et Chald. uasa potāt. Kimhi musica instrumēta. Abr. mulieres à rapiēdo dictas. Potius à mamma, ut Iud. 5. rahem ab utero appellantur.
ⁱEtiā sapientia mea stetit mihi.
4. Deus & natura instituerūt, ut homo pareat menti & sanæ rationi tanq regi suo, & non concupiscētia carnis trahatur.
ᵏQuia quid homo, qui ueniet post regem?
ˡReliquū sapientiæ à stultitia, sicut reliquū lucis à tenebris.
Obiectio. At qui uidemus sapienter secundū naturā uiuentes iisdem infortuniis inuolui, quibus & stulti ex carnis præscripto uiuentes. Soluitur, quod diuersissimus sit exitus sapientis & stulti.
ᵐEt sciui etiam ego, q euētus unus eueniet uniuersis.
ⁿEt dixi ego in corde meo, Secundum euentum stulti etiam ego eueniet mihi.
ᵒIn quo iam diebus uenientibus omne obliuioni datur.
†Obiectio alia, Si felicitas non est summū bonum hominis, rectissimum erit spretis uoluptatibus omnibus posteritati consulere. Soluitur, quod deo non placeat inanis & superuacua cura posteritatis, sed moderata prospicientia.
ᵖEt rediŋ ad excutiendū cogitationem siue corā è corde super omni labore, &c.
ᵠSortem ipsius.
ʳVel, in labore.

dignationе suæ occupationis, ut ne noctu quidem cor eius quiescat: quæ etiam inanitas est. [t]Non [enim aliud] homini bonũ obuenit ex labore suo, quàm quod edit ac bibit, animæq́ suæ bonum, quo fruatur, exhibet: quod etiam uideo manu dei [exhiberi.] †Quis enim comedit, [u]& [ad laborẽ] quis promptior fuit quàm ego? Nam [deus] dat homini qui [p]ei probatur, sapientiam, & scientiam, & lætitiam: [q]aberrãti autem à recto itinere dat negotium colligendi & congregandi, ut tradat ei qui deo probatur: quæ etiam inanitas est, & animi molestia.

CAP. III.

A OMnibus [etenim] tempus præfinitum est, estq́ tempus, [a]quid uelis aut nolis sub sole. [Est] tempus nascendi, & tempus moriendi: tempus plantandi, & tempus euellendi, quod plantatum existit. Tempus occidendi, & tempus [b]medendi: tempus demoliendi, & tempus ædificãdi. Tempus lachrymandi, & tempus ridendi: tempus lugendi, & tempus saltandi. Tempus proijciendi lapides, & tempus colligendi lapides: tempus amplexandi, & tempus [c]abstinendi ab amplexibus. Tempus quærendi, & tempus perdendi: B tempus custodiendi, & tempus proijciendi. Tempus scindendi, & tempus consuendi: tempus tacendi, & tempus loquendi. Tempus diligendi, & tempus odiendi: tempus belli, & tempus pacis. [d]Quid [igitur] agenti superest obseruãdum in eo quod laborat? Vidi [equidem] occupationem quã deus iniunxit hominibus, ut ea redderet humiles. Omnia [enim] condidit, ut unumquodq́ pulchrũ sit suo tempore: deus quoq́ mundũ ipsum indidit eorum cordi, ne non inueniret homo opus, quod deus condidit à capite usq́ ad finem. C Et scio ꝙ in illis rebus bonum non sit, nisi ut [homo] lætus sit, & quod bonum est, agat per uitam suam. [e]Etenim quantum omnes homines edũt & bibunt, & bono fruuntur ex omni labore suo, istuc ipsum est munus dei. Noui [etiam] ꝙ æternum permanebit, quicquid deus condidit: [f]cui nec addi quicquam, nec detrahi potest: condidit autem deus, ut ut ipsum [homines] reuereantur. Quod [olim] fuit, iam extat: & quod futurum est, olim fuit, & deus requirit quod ab insequenti propellitur. Porrò spectaui sub sole iudicij locum, ibiq́ impietas [regnabat:] & iustitiæ locum, ibiq́ impietas. [g]Et cogitaui apud meipsum, quod deus iustum & impium iudicabit: [h]illic enim tempus est, quo uolũtati omni, & omnibus factis [præmium condignum rependetur.] [i]Aestimaui autem in animo meo conditionem hominum, ut deus excellentissimos creauerit, simul cernens quomodo D ipsi sese in pecudum conditionem abijciunt. [k]Eadem enim solent hominibus & brutis animãtibus euenire: & qualis est mors unius, talis est mors alterius, & [l]spiritus idem omnibus [inest:] nec habet homo quicquã præstantius pecore: siquidem omnia sunt inanitas. Omnia tendunt ad locũ unum, omnia existunt è puluere, omniaq́ reuertuntur in puluerem. Quis autem scit an spiritus hominum sursum ascẽdat, & spiritus pecoris deorsum in terram descendat. [m]Censeo igitur, nil esse melius, quàm ut homo lætetur in suis factis: ea enim est [n]sors ipsius: quis enim adducet eum, ut spectet quid post ipsum futurum sit?

[illegible]

CAP. IIII.

A PОrrò me [ad alia] conuertens uidi oppressiones omnes quæ fiunt sub sole, & ecce [manante] lachryma eorum qui opprimuntur, nemo est qui consoletur: [a]& quia deest facultas se uindicandi è manu opprimentiũ ipsos, non habent qui [efficaciter] consoletur. Vt equidem laudem mortuos qui iam sunt mortui, præ uiuis qui adhuc uiuunt. [b]Vtrisq́ autem beatiorem dico, qui nondũ fuit, [c]qui nondum expertus est molesta negotia quæ fiunt sub sole. Ac uidi omnem laborem, & omnem industriam agendi mutuam

esse

[illegible]

---

[t]Non bonum in homine, quod edet & bibet, & ostendet animæ suæ bonum in labore suo.
[u]Et quis festinabit extra à me?
†Salomon dicit se à deo cõcessis bonis frui, & in laboribus honestis & utilibus impigrũ esse, docens exemplo quid facere conueniat.
[p]Bonus ante ipsum.
[q]Et peccanti.

Obiectio tertia. Quid si propter deum & uitam æternam, propter ipsum honestum refugiam omnes uoluptates, & persequar dura & aspera? Ad hoc respondet, optimum esse ut tempus obseruetur, et modus teneatur, sine quo nihil recte fit.
[a]Ad omnem uoluntatem.
[b]Vel, sanandi, ut Hierony.
[c]Longe abesse amplexantem.

Per subiectionem quærit ac respondet, quid recte fiat in istis actionibus contrarijs. Iubet aũt spectare opificiũ mundi & naturã ipsam: quæ docent temperantiam auream optime omnibus actionibus moderari pro loco, tempore, personis, rebus.
[d]Quid reliquum siue excellens agẽtis, in quo ipse laborat? Hoc est, quem fructum capit ex tam diuersa functione? Vel potius, quid officij superest quod obseruet?
[e]Et etiã omnis homo quod edet & bibet, et uidebit bonũ, &c.
[f]Super eo non addendum, &c.
5. Perfecta beatitudo & æterna in futuro seculo manet hominẽ. Non igitur summum bonum est uoluptas tẽporaria in terris, quæ immersos sibi pdit.
[g]Dixi ego in corde meo.
[h]Quia tempus ad omnẽ uoluntatem, & super omni opere illic. i. in futuro seculo, ut Iob 23.
[i]Dixi ego in corde meo super uerbo filiorũ Adæ, ad seperandum eos deus, et uidendũ quod ipsi pecus ipsi sibi.
[k]Quia euentus filiorum Adæ, & euentus bruti, & euentus unus ipsis.
[l]Pro anima. [m]Et uidi.
[n]Pro beatitudine et optima cõditione, ut Dan. 12. & in Psal.
In primatu & excellentia non positam esse felicitatẽ hominis demonstrat septem rationib.
1. Ex æmulatione ac studio excellentiæ fit, ut plurimi opprimantur, oppressi deserãtur, homines q; impatientes sint.
[a]Et de manu opprimẽtiũ ipsos uirtus, & non eis consolator. Chald. & Abrabi, & Latinus interpres repetunt aduerbium negandi.
[b]Et bonus ab ipsis duobus.
[c]Qui non uidit opus malum.

esse æmulationem: quod quidem etiam inanitas est, & animi molestia.
2. Stultus cõplicat manus suas, editq; carnem suam. ᵃQuanto potior est B
manus plena cum quiete, quàm utraq; uola plena cum labore & animi
molestia? 3. ᶜRursum cõtemplatus sum inanitatem sub cœlo. Est [enim]
unus quispiam & non secũdus, qui neq; filium neq; fratrem habet, neq;
finem [propositum] omni labori suo: cuius oculus non satiatur diuitijs,
[ut dicat] cui laboro, ᶠ& meum defraudo genium? Quæ quidem etiam
inanitas est, & negotium permolestum. 4. ᵍMelius est duos coniun- C
ctos uiuere, quàm unum solum, quibus merces optima est [proposita]
in labore suo. Si enim ceciderint, alter socium suum eriget: uæ autem
uni si ceciderit, nec [adest] alter qui eum erigat. Præterea si duo [simul]
cubent, [plus] eis caloris erit: unus eñ quomodo calesceret? ʰEt si unus
quempiam inuaserit, duo resistent ei: funiculus etiam triplicatus nõ cito
rũpetur. 5. Puer egenus & sapiẽs præstat regi seni & stulto, ⁱqui admo-
nitionẽ non admittit amplius. 6. ᵏEst enim qui ad regnum gerendum
prodit è carcere, nam etiam in regno suo natus est pauper. Vidi [etiam] D
omnes uiuentes sub sole ˡsequentes puerum secundum, qui loco ipsius
[patris] regnum teneret. [Præterea] infinitus est populus omnium illo
rum qui ante istos [uixerunt:] * posteri quoq; non lætabũtur in eo: nam
& hæc inanitas est, & animi molestia. 7. Custodi ᵐpedẽ tuum ⁿceu aditu
rus domum dei, accedere nanq; audiendi gratia præstantius est, q̃ quod
stulti uictimam offerunt, quia ignorant se male agere.

CAP. V.

NE quid præcipitãter loquaris, neq; festinet cor tuũ proferre uerbũ A
coram deo: deus enim in cœlo est, & tu in terra, quocirca pauca sint
uerba tua. Nam in multa occupatione ᵇoccurrit somnium, & in multis
uerbis stulti uox [erumpit.] Quum uoueris deo uotum, ne differas sol
uere, non enim [deus] stultis delectatur: [proin] quod uoueris, exolue.
Melior [nanq;] est qui non uouet, eo qui uouet, nec soluit. ᶜNe commit
tas ut os tuum præbeat carni tuæ occasionem peccandi, neq; dicas coram
angelo, per imprudentiam [peccatum esse:] quare enim deus irascatur
propter uocem tuam, ac destruat opus manuum tuarũ? Etenim in mul B
tis somnijs, & uanitatibus, & negotijs multis [enitendum est maximope
re,] ut deum timeas. † Si quando uideris in regione oppressionem pau-
peris, & ᵈuiolentam præuaricationem iudicij & iustitiæ, ne mireris [diui
nam] uoluntatem: est enim custos altior etiam alto, & ipsis [mortalibus]
aliqui altiores sunt. ᵉEt post omnia terræ deus semper sui similis expe-
ctandus est, ut rex agri qui colitur. *1. Qui amat argentũ, non saturabi
tur argẽto: 2. & qui amat diuitias, nullum fructũ [percipit:] quæ quidẽ
etiam inanitas est. 3. Dum augescunt ᶠopes, augentur [etiam] qui eas co
medant: & quæ ᵍutilitas peruenit ad possessores ipsarũ, q̃ ut oculis suis C
spectent? 4. Dulcis est somnus operanti, siue parum siue multũ comede
rit: diuiti aũt satietas non cõcedit dormire. 5. Est †morbus malus quem
uidi sub sole, [nempe] diuitias seruatas à suis possessoribus in ipsorũ exi
tium. Quodq; perierunt istæ diuitiæ per malum aliquod negotium, ut
[diues] generaret filium ʰqui prorsus nihil haberet. Quemadmodũ [ho-
mo] egreditur ex †uentre matris suæ, ita nudus reuertitur, quũ abit, nec
quicquam de suo labore aufert, quod sua manu secum ducat. Estq; ma-
lus iste morbus, ⁱnam planissime ut quisq; [in mundum] uenit, ita egre-

ᵇVenit. Similitudo. Vt somniũ reddit actiones in quibus uersatur homo, ita in multo sermõe uox stulti refertur. ᶜNe des os tuum facere peccare carnem tuam. ᵈRapinam. ᵉEt reliquum terræ in omnibus ipsus, rex agri qui colitur. ᶠBonum. ᵍRectitudo. Hier. Quid prodest. ʰEt non in manu eius quicquã.

Reliquæ rationes potestati et imperio in alios hic sunt accommodatæ.

Sermoni prudenter moderandum.

Facta dirigẽda sunt uoluntate & præcepto dei, uelut ne per gulam in uitia quæ prolabamur.

Iob 20.c

Iob 1.d
1. Tim. 6.b

2. Cupiditas sese amplificandi & excellẽdi, mater est inuidiæ excarnificantis homines.
ᵇPer interrogationẽ reddidi, ut euidentior sit exclamatio.
ᶜEt reuersus sum ego, & uidi.
3. Contentio superandi uelut diuitijs conijcit hominem in magnos cruciatus, dum alijs cedere non uult, nec aliud bonum uel sibi uel hominibus charis obuenturum cernit.
4. Immoderata cupiditas præcellendi obstat amicitiæ et societati, iucundissimæ atq; utilissimæ rei in uita mortalium.
ᶠEt egere facio animã meã à bono.
ᵍBoni duo ab uno.
ʰEt si quispiam præualuerit contra unum.
5. Primatus inflat per arrogantiam homines, ut impediantur à profectu in sapientia & probitate.
6. Imperium res externa est, nec animum nec corpus attingens, & fortunæ insultibus obnoxia.
i Qui non sciuit admoneri amplius.
k Quia è domo uinctorum exiuit ad regendum.
l Euntes cum puero secundo, qui stabit pro ipso. Perstringit seditionem, qua deserto Dauide optimo principe, populus Absalonem secutus est.
*Etiam si placeas omnibus præsentibus, quid si redeant mortui? aut num posteri probabunt facta tua?
7. Ordinationi diuinæ maxime repugnat libido imperitãdi. Omnes enim serui sunt summi et unici domini, ad cuius nutũ solicite cõponantur affectus, sermo, actiones: quo iubẽte seruiendum est cuiq; homini: & cõtrà non cedendũ ulli homini aut ulli rei deo iubente.
ᵐPedes i. affectus religiose cõponendi ad imperium dei.
ⁿQuemadmodũ ibis ad domũ dei, & accedere ad audiendum à dando stultos uictimam, &c.
†Occupatio. Si quando scelus nõ statim punitur, non putes impune abire. Deus enim omnia obseruat, et in fine zizanias quæ prouenĩũt in agro mundi, combureт, frumentũ autẽ colliget in horrea, Matth. 13.
*In diuitijs nõ posita est beatitudo, ut auari opinantur. Quod 7. rationibus probatur.
1. Diuitiæ non explent desiderium, sed irritant magis.
2. Nullũ fructũ afferũt auaro diuitiæ.
3. Quo maiores diuitiæ, eo plures q inhient, ac rapiant.
4. Diuitiæ eripiunt auaris somnum rem dulcissimam.
5. Diuitiæ conijciũt in pericula & calamitates.
ᵃNe tumultueris super ore tuo.
ⁱOmni respectu, siue oppositione, qua uenit.

Et quid reliquum ei qui laborabit ad uentum?
6. Diuitiæ adeo nõ beatitudinẽ terminant, ut etiam miseris modis torqueant auaros possessores.
7. Verum usum diuitiarum ostẽdit, contentum sorte sua uiuere, ac moderate uti facultatibus à deo concessis, quæ antithesis etiam rem illustrat.
Ecce quod uidi ego bonũ, quod pulchrum comedere.
Respondet in letitia cordis sui uel ipsius.
Et nõ ipse caret ad animã suam de omnibus, quæ expetet, & non dominari faciet eum, &c. i. seruus est pecuniarum.
Bono.
Dixi bonus ab eo fœtus abortiuus.
In uanitate uenit.
Omnis labor hominis ad os eius, et etiam anima non implebitur.
Os pro uictu. In sudore uultus tui comedes panem, Gene. 3.
Quid ad humilem scientem ambulare coram uiuentibus?
Bonus prospectus oculorum ab ambulare, animam.
Soluit rationibus ualidissimis obiectionem prudentiæ carnis, quæ solicitudini ex diffidentia in deũ prætexit titulum prouidentiæ. Non securi uiuemus in diem? nihil reponetur in senium, & ad usus alios? ut Matth. 7. Luc. 12. quid edemus. &c.
Pro essentia & conditione, ut Esa. Noui te ex nomine.
Bonum hominu in uita, numero dierum uitæ uanitatis suæ.

dictur? & quod operæpretium contingit ei qui uanos labores impẽdit?
6. Præterea toto suo tẽpore [diues auarus] comedit in tenebris, & cum
D multa indignatione, & morbo, & ira. 7. Quamobrem ut ego iudico,
bonum erit, quod & decorum est, ut quis edat ac bibat, & fruatur bono in omni suo labore, quem sub sole perfert toto uitæ suæ tempore quod ei deus cõcedit: nam ea est portio ipsius. Hoc etiam muneris diuini est, ꝙ homini cuiuis dat deus diuitias & opes, eumq́ dominum præficit, ut comedat ex eo, & auferat portionẽ suam, & lætetur in labore suo. Nam [talis homo] non ualde recolet tempora uitæ suæ, quia deus lætitia cordis ipsius remunerat eum.

CAPVT VI.

A EST malum quod uidi sub sole, idq́ principatum inter homines obtinuit. Est uir cui deus diuitias dedit, & opes, & honorem, ut nulla re careat, qua animus eius delectetur ex omnibus quæ posset expetere, nec tamen deus instituit eum dominum ut comedat ex illis, sed externus quispiam ea deuorabit: quæ inanitas est, & malus morbus. Si quis generet centum [liberos,] multisq́ annis uiuat, & plurimi dies uitæ ipsius
B existant, animus autem eius non saturetur bonis rebus, sepulchrum deniq́ non habeat, pronuncio potiori conditione esse ꝙ ille sit, fœtũ abortiuum. Is enim ut res inanis prodit, ac in tenebras abit, tenebræq́ nomen ipsius occultant. Non etiam solem aspexit, nec quicquam nouit:
C cui amplior est quies quàm isti. Si enim bis mille annos uiuat, neq́ bono fruatur, an non omnia tendunt unũ in locum? Quum labor omnis impendatur ab homine propter *os eius, animæ autem desiderium nunquam leuetur. Quid excellentius habet sapiens ꝙ stultus? aut quid præstantius habet humili, qui scit uitã agere inter uiuentes? †Melior est prouidentia, ꝙ ut quis desiderium sequatur: quæ etiam est inanitas, & animi
D molestia. Qui [enim] existit, iam uocatum est nomen ipsius, & cognitum est ꝙ homo sit, nec poterit iure contendere cum potentiore se. Multæ enim sunt res quæ inanitatem augent, & quod inde operæpretiũ homini? Quis enim scit quid prosit homini in uita toto curriculo dierum suæ friuolæ uitæ, quos transigit tanquam umbram? Quis enim homini referet quid post ipsum futurum sit sub sole?

Explicat miserias auari duo...

Hic ... dicet ca. 7. ... tunt.

CAP. VII.

Iam formulis circiter 46. propositis docet rerum in animo & corpore, & extra hominem positarũ discrimen & gradus, ut sint bonæ, meliores, optimæ, itemq́ malæ, peiores, pessimæ. Itaq; opus esse delectu, quo actiones omnes ratione acq; consilio regantur.
Nomen.
Dabit ad cor suum.
Quia in malitia faciei bonum fiue lætum erit cor.
Et perdet cor muneris siue charismatis.
Longus spiritu ab alto spiritu.
Hæreditate.
Quia in umbra sapiẽtiæ, in umbra argenti, & residuum sciẽtiæ, sapientia uiuificabit, &c.
In die bono sis in bono, et in die malo uide: etiam hoc è regione illius fecit deus.

A MElior est bona fama quàm unguentum pretiosum: & dies mortis [melior est] die natali. Melius est adire domum luctuosam ꝙ domum conuiuij, in quo [cernitur] finis omnium hominum, & uiuens [homo] id reponit in corde suo. Melior est indignatio risu, quia tristis uultus pariet lætum cor. Sapientium cor [uersatur] in domo luctus, & cor stultorum in domo lætitiæ. Melius est audire increpationem sapientis, quàm ut quis audiat carmen stultorum. Qualis etenim est sonus spinarum sub olla, talis est risus stulti: quæ etiã inanitas est. Etenim oppressio ad insaniã adigit sapientem, & frangit cor dotibus præclaris ornatum.
B Potior est extrema negotij pars principio: lentus [homo] præstátior est quàm elatus animo. Ne sis præcipiti animo ad succensendum, quia indignatio permanet in sinu stultorum. Ne dicas, Quid causæ est ꝙ tempora priora meliora fuerũt istis [præsentibus?] non enim à sapientia [incitatus] hoc percontaris. Sapientia cum opibus hæreditarijs bona est, & plus commodat solem aspicientibus. Nam pariter quis sub umbra sapientiæ, & sub umbra pecuniarũ cubabit: primatum tamen habet scientia, eo ꝙ sapientia uitã confert suis possessoribus. Inspice opus dei: quis enim reconcinnare poterit quod ipse deprauauit? Tempore felicis sis læ-

Fama. Prouer. 22. 1
Mors.
Lugẽtibus con...
Indignatio, Letitia, Prauitas, Oscitans.
Correptio. Laus.
Lætitia ... & prauitas ...
Finis negotij. Lenitas. Iracundia.
Querela de ... seculo.
Diuitiæ, ... ad ...
Tempori ...

tus,

tus, & tempore aspero circumspice: nam hæc cum illis deus temperat, ni
hil [certi] homo [i]post ipsum [deum] inueniat. Omnia ista uidi per dies
[uitæ] meæ inanis, quod iustus in iustitia sua [k]occumberet, & impius diutius C
[uitam] prorogaret in sua prauitate. Ne sis nimiũ iustus, neque maiorem
sapientiam tibi arroges, qua teipsum stupidum facias. Ne sis impius im
modice, neque sis stultus, [l]ne moriaris ante fatale tempus. Bonum est ut
hoc teneas ita, ne manum tuam ab isto retrahas: nam timens deum [m]expe
diet se ex uniuersis. Sapientia plus uirium sapienti suppeditat, quam decem
[n]potentes qui in urbe agunt. Non est enim homo iustus in terra qui bo
num faciat, & nõ peccet. Non animaduertas omnia uerba quæ loquun
tur [homines,] ut non audias etiam seruum tuum imprecantem tibi ma
la. Nouit enim cor tuum, quod & tu sæpenumero alijs mala sis imprecatus.
*Omne hoc tentaui per sapientiam [cognoscere,] [o]& proposui sapiẽtia
uti, quoniam ea res à mea notitia remota fuit. Remotum quiddam est
& profundissimum, & quotusquisque illud reperiet? [p]Obiui equidem D
[eam speculationem] corde meo, ut scirem, & indagarẽ, & perquirerem
sapientiam atque rationem, & scirem quidem [q]proteruiam stultitiæ, & stul
titiam uæsaniæ [affinem]. [r]Deprehendi autem fœminã ipsa morte ama
riorem esse, cuius cor est uenatorium instrumentum & casses, manus au
tem eius uincula: [s]à qua demum asseritur qui deo charus est, peccator au
tem capietur per eam. Inspice illud quod deprehendi, ait [t]concionans,
una re cum altera [comparata,] ut rationem deprehenderem. Quum &
[u]aliud perquisiuerit anima mea, quod non deprehẽdi: [x]inter mille unum
reperi, qui numeris uiri boni absolutus sit: inter istos autẽ omnes fœmi
nam non reperi. Tantum hoc inspice quod deprehendi, quod deus
[y]Adamum probum condiderit, [z]ipsi autem plures iam facti cogitationes
[uanas] persecuti sunt.

CAP. VIII.

QVis similis est sapienti? & quis [ita] nouit explicationem negotio A
rum? Sapientia hominis [a]serenum reddit uultum eius, & uultum
impudentem remouet. Equidem [moneo,] ut os regis obserues, præ
sertim propter iuramentum dei. Ne festines abire ex illius conspectu,
neque [b]perseueres in re mala: quicquid enim libuerit ei, efficiet. [c]Et quan
cunque rem præcipit rex, in ea etiam potestatem exercet: & quis dicet ei,
Quid agis? [Præterea] qui custodit præceptum, nõ [d]experietur aliquid
mali: & cor sapientis intelligit tempus & iudicium. Ad omnẽ enim uo
luntatem [exequendam] est tempus & iudicium, & malum hominis præ
pollet ei. Nescit enim quid ei sit euenturum: quis enim referet ei quando
euenturum sit? Non est etiam homo præditus potestate in [e]spiritum, ut B
contineat spiritum: neque potestatem [habet] in diem mortis, neque [telo
rum] emissionẽ in bello, neque proteruia eripiet suos consortes. Hoc uni
uersum uidi, [f]& animaduerti omnia opera quæ sub sole fiunt: est tempus
quo dominatur homo homini in ipsius perniciem. Simul autẽ uidi im
pios sepultos, & quod †abierũt, & recesserunt è loco sancto, suntque obli
uioni traditi in ea urbe, [g]in qua quicquid egissent, ratum rectumque erat:
quæ quidem etiam inanitas est. [h]Quia non statim negotium patrantis
scelus conficitur, quorundam hominum cor [audacia] plenum est, ut pa
trent scelus. Quia peccator malum patrat centies, [i]eique [deus] pœnam C
differt, ego etiam scio quod bonum obueniet timentibus deum, qui eum re
uerentur. Impio autem bonum minime obueniet, neque dies suos proro
gabit sicut umbra, qui deum non reueretur. *Est inanitas, quæ usuuenit

Contingunt iustis aduersa, & malis prospera.

Sapientiæ uis magna.

Humana iustitia.

Non omnes iniurias & contumelias rigide persequi.

Sapientia habitũ hominis fortunat.

Officia magistratui & subditorũ, & contra.

Pro.17.d

Magistratus.

Opera & iudicia dei: quibus fit, ut aliqui opinentur impios felices & imitandos, pios miseros & deo inuisos.

[i]Post ipsum deum i. secundũ uel extra deum. Omnia enim humana friuola & incerta sunt.

[k]Periens.

Modum tenere ac Viam regiam ingredi, rectissimũ est in omnibus: nec ita fugienda est impietas, ut in superstitionem deflectatur, nec stultitia, ut perueniatur in curiositatem.

[l]Quare morieris in nõ tẽpore tuo?

[m]Exibit.

[n]Schalit & principem & armatum significat.

*Origo praue indolis in homine, & quousque progreditur ingenij humani temeritas secuta affectus: ut iam pauci sint boni uiri, & pauciores bonæ fœminæ.

[o]Dixi, sapiam, & ipsa longinqua à me.

[p]Circuiui ego & cor meum.

[q]Hier. impietatẽ stulti & errorem imprudentium.

[r]Inuenio ego.

[s]Bonus ante deũ liberabitur ab ea, &c.

[t]Iungitur cum uerbo fœm. generis.

[u]Adhuc uel insuper.

[x]Adam siue uirũ unum ex mille inueni, &c.

Mille quidem uxores habuit Salomon, inter quas fortasse nullam ipse quoque reperit, quæ bonæ & perfectæ fœminæ titulo responderet.

[y]Siue, hominem rectum fecit.

[z]Et ipsi perquisiuerunt cogitationes, multi.

Accepta uxore Adam ab ea solicitatus cœpit cogitare ex æquo cum deo sapere, &c.

[a]Illustrat faciem siue uultũ eius, & robur faciei eius mutabitur. Robustus autẽ facie dicitur impudens, procax, trux, minax, &c.

[b]Stabis in uerbo malo.

[c]In quo uerbum regis, potestas.

[d]Sciet uerbum malum.

[e]Pro animo seu anima.

[f]Et dare cor meum ad omne opus, &c.

†Quidam pro abierunt, intelligunt, uenerunt alij, uidelicet successores.

[g]Quæ firmum fecerunt.

[h]Quod non fit negotiũ facientis malum cito, iccirco plenum est cor filiorum Adam in eis ad faciendum malum.

[i]Et longum facit ei.

*Quod aliquoties bona contingunt prauis hominibus, & mala probis, causa est, ut aliqui cum Epicuro summam beatitudinem ponant in uoluptatibus carnis.

in terra, [k]ut ſint iuſti, quibus obtingit quod impij merentur: & [rurſum] impij ſunt, quibus obtingit quod iuſti merẽtur: [quare] dixi, hanc etiam
D eſſe inanitatem. Et laudo ſanè lætitiam, ꝙ nil ſit homini melius ſub ſole, quàm edere & bibere, & gaudere: id quod adipiſcit̃ ex labore ſuo tempore uitæ ſuæ, quã deus illi concedit ſub ſole. Vt [l]appuli animũ meum ad notitiam ſapientiæ, & inſpectionem negotiorum quæ in terra fiunt, [m]ꝙ nonnulli etiam neq; interdiu, neq; noctu ſomnũ capiunt. Animaduerti omnia opera dei, ꝙ homo non poſſit deprehendere opus quod fit ſub ſole, [n]ut minime id aſſequatur, in quo elaborat hòmo ut perueſtiget: & ſi quis etiam ſapientium dicat ſe ſcire, non tamen inuenire poterit.

CAPVT IX.

A H[a]Aec enim omnia reuocaui ad animi mei iudicium, & ut hęc omnia clare diſcernerem, ꝙ iuſti & ſapientes, & eorum ſerui ſunt in manu dei, quodq; pariter amorem & odium ignorat homo: [b]ipſi autem [deo] ſunt omnia propoſita. Omnibus eadem prorſus uſu ueniunt iuſto & impio, bono puroq; & impuro, ſacrificanti & non ſacrificanti, bono pariter & peccatori, iurãti iuxta ac abhorrẽti à iuramento. Atq; hoc peſſimum eſt in omnibus quæ ſub ſole fiunt, dum eadẽ omnibus uſuueniũt,
B ꝙ pectus hominum impletur uitioſitate, & uæſania [perdurat] in corde ipſorum per uitam illorum, ut poſtea [deſcendant] ad mortuos. [c]Qui enim ſociatur quomodocunq; uiuentibus, ei ſpes eſt reliqua: & canis uiuens præſtat leoni mortuo. [d]Verũ qui uiuunt ſciunt ſe morituros eſſe: [e]at mortui prorſus nihil nouerunt, nec habent præmium aliquod reliquum, quia memoria ipſorum [f]deleta eſt. Tum amor ipſorum, tum odium ipſorum, tum inuidia ipſorum iam [g]abolita eſt, nec amplius habet ſortem in mũdo ex omni eo quod fit ſub ſole. *I [ergo,] & lætus ede panem tuum, & læto corde bibe uinũ tuum: [h]iam enim propitius deus largitur tibi frui operibus tuis. Nullo non tempore candidæ ſint tuæ ue-
C ſtes, neq; deſit unguentum capiti tuo. [Et] circumſpice uitam [quam tranſigas] cũ muliere amata omni tempore friuolæ tuæ uitæ, quã [deus] tibi concedit ſub ſole [i]per omne tempus tuum inane: hæc enim eſt ſors tua in uiuis, & ex labore tuo quem perfers ſub ſole. [k]Quãtumcunq; potes, agito pro uirili tua portione, quia nec opus, nec cogitatio, nec ſcientia, nec ſapientia eſt in inferno ad quem tendis. [l]Rurſum ſcrutatus ea quæ ſubſunt ſoli, animaduerti curſum non eſſe uolocium, neq; bellum fortium, non etiam panem [ſuppetere] ſapientibus, neq; prudentibus diuitias, neq; gratiam peritis [captatoribus fauoris,] nam tempus & fortuna uniuerſis uſuuenit. Etenim homo etiam ignorat [m]ſuam futuram ſortem: utq; piſces capiuntur hamo noxio, & ut aues capiuntur laqueo, ita homines illaqueantur periculoſo tempore, quum eos improuiſus caſus obruit. Hoc etiam uidi ſub ſole, [nempe] ſapientiam, [n]quæ maximi pen-
D ditur apud me. Oppidũ fuit paruum, & in eo pauci homines: ad quod acceſſit rex [o]potẽtiſſimus, & cinxit illud obſidione, & contra illud extruxit turres maximas. Repertus eſt autem in eo uir pauper & ſapiens, qui per ſapientiam ſuam eripuit illud oppidum, nec quiſquam hominum recordatus eſt iſtius uiri pauperis. [p]Vnde iudico quidem ſapientiam eſſe potiorem fortitudine, & pauperis ſapientiam contemptam, neq; audiri [q]ſermones ipſius. Sermones enim ſapientium [r]in quiete magis audiuntur, q̃ clamor dominantis inter ſtultos. †Sapientia præpollet inſtrumentis bellicis, [s]& unus homo perditus ingens bonum corrumpit. Vt enim

---

[k]Sunt iuſti quos attingit ſecundum opus impiorum, &c.

[l]Quod dedi cor meum ad ſciẽdum.

[m]Quia etiam in die & in nocte ſomnũ in oculis ſuis non ipſum uidẽs.

[n]In eo quod laborabit homo ad peruestigandum, & non inueniet, &c.

Duæ rationes animum fulciunt in hac contemplatione. Prior eſt, quod omnes ſunt in manu, i. cura & gubernatione dei omnipotentis & beneuolentiſſimi. Poſterior, quod deus ſcit quid proſit uel obſit, quibus indigeamus: nos autem ignoramus quid bonum aut malũ, utile aut noxium, amandum aut auerſandũ, perſequendum aut fugiendum ſit, ut noſtrum iudiciũ ſubijciamus diuinæ ſapientiæ.

[a]Quia omne hoc dedi ad cor meũ, & ad purgandum, &c.

[b]Omnia ad faciẽ ipſorum, i. elohim deorum, ſiue dei. Ita & Chald.

Etiam uiliſſimus & miſerrimus hominum uiuentiũ eſt in meliori ſtatu, quàm præſtantiſſimus qui mortuus eſt, iuxta opinionem Epicuraicam.

[c]Quis qui ſociabitur ad omnem uitam ſiue uiuos. Et iebahyr pro iebybar p metathesim ponitur, ut Chal. & quidam codices Ebr.

[d]Quia. [e]&. Poſui coniunctiones, quæ obiectioni tacitæ magis hic quadrare uidentur.

[f]Obliuioni tradita eſt.

[g]Perijt.

*Quia nihil diſtat ſors piorũ et impiorum, ſancte & prophane uiuentium, ede, bibe, lude, quia poſt mortem nulla uoluptas, ut ſentit Sardanapalicus grex.

[h]Quia iam uult deus opera tua.

[i]Omnibus diebus inanitatis tuæ.

[k]Quod inueniet manus tua ad agendum, in uirtute tua age.

[l]Reuerſus ſum, & uidere ſub ſole, quia non, &c.

[m]Tempus ſuum.

[n]Et magna ipſa ad me.

[o]Magnus, & circundedit illad, & ædificauit contra illud munitiones.

[p]Et dicam ego.

[q]Vel uerba.

[r]Id eſt, ſi animo ſedato perpendantur: uel, ſermones eius placide prolati.

[s]Et peccator unus perdet.

Sap. 6.

[e]enim muscæ mortuæ fœtere atque fracescere faciunt unguentum pharmacopolæ, ita modica stultitia [perdit] quod pretiosum est ex sapientia & honore.

[e]Muscæ mortis faciet fœtere, exhalare faciet unguentum pharmacopole. & pretiosum e sapientia & ex honore stultitia modica.

CAPVT X.

COr sapientis est ad dextram ipsius, & cor stulti ad sinistram ipsius. A
Etiam quum stultus per uiam ingreditur, cor ipsius indigū omnibus [a]dicit quod stultus sit. [b]Quoties affectus dominatoris in te ortus fuerit, non desere stationem tuam: nam qui [affectus] sedat, reprimit grandia peccata. Est malum quod sub sole uidi, [c]quod proficisci uidetur ex imprudentia tenentis primatum. [D]Stultitia [enim] collocatur in summo fastigio, & diuites in humili gradu sedēt. Vidi seruos equis [uehi,] & prin B
cipes in terra incedere tanquā seruos. Qui fodit fossam, incidet in eam: & qui demolitur maceriam, eum serpens mordebit. Quique transfert lapides, dolore ab eis afficietur: & qui findit ligna, in eis periclitabitur. Quum ferrum hebes fuerit, nec facies ei polita, [exercitiū postulat:] exercitus [etiam requirunt aliquem] qui reddat fortiores, sed maiori studio aptare conueniet sapiētiam. Si serpens mordeat absque sibilo, nihilo magis incōmodat quàm [e]maledicus. Sermones ex ore sapientis [prodeun C
tes] [f]gratiam [conferunt,] quam labia stulti uelut absorbendo auferunt. Principium sermonū oris eius [stulti] est stultitia, & postrema pars [g]orationis eius uæsania perniciosa. Stultus multis uerbis utitur, & ignorat homo iste [h]quorsum eat: quis autem ei indicaret quid [i]secuturum sit? Labor stulti qui ignorat uiam ducentem ad oppidum, affert ei molestiam. Væ tibi ô terra, quum rex tuus [k]puer est, & principes tui mane comessantur. O te beatam regionem, quum rex tuus [l]generosus est, & tui princi D
pes suo tempore comedunt [m]ob uires reficiendas, & non ut certent poculis. Per [n]duplicem pigritiā deterior reddetur contignatio, & per remissionem manuum perstillabit domus. [o]Apparant conuiuia cibis magnifice propter uoluptatem, & uinum adhibent ut uitam exhilaret: pecuniæ autem subiguntomnia. Ne in cogitatione quidem tua [p]uituperaueris regem: nec uituperes in penetralibus lecti tui diuitem, uolucris enim cœli efferet uocem, & alata [auis] renunciabit sermonem.

Stultitia deformat habitū hominis totum. Affectus malos reprimere.

Ordinatio reip. præpostera, præsertim quod ad ministros supremi magistratus attinet.

Eccli. 27. d

Nullum negotium sine periculo & labore.

Vsus & exercitatio ualet ubique, præsertim in sapientia.

Abusus linguæ & sermonis.

Sana oratio sapientis, noxia stulti.

Tota oratio stulti & improba mala est.

Sermo stulti profusus, & nō in certū scopū tendens.

Labor non deseruiens ciuitati dei seu ecclesiæ inutilis est.

Magistratus bona & mala quid reip. conferant.

Desidia & negligentia.

Luxus præsertim procerū, ex quo tot techinæ pecuniæ corradendi.

Mala in magistratus dicere periculosum.

Sapientiæ effectus est, ut homo in meliorem partem uergat: contrà stultitiæ in peiorem.

[a]Et dicet i. declarat. & prodit.
[b]Si spiritus dominatoris ascendet super te, &c.
[c]Quasi imprudentia quæ egreditur à facie dominantis
[D]Pro stultus stultitia: diuites pro magna sapientia & uirtute præditis.

[e]Vir linguæ. i. abutēs lingua, ut contumator, delator, detractor, loquax, &c.
[f]Pro utilitate, ut Ephes. 4.
[g]Oris eius.
[h]Quid erit.
[i]Post ipsum erit.
[k]Vel, adolescens. i. affectibus iuuenilibus obnoxius.
[l]Filius candidorum.
[m]In robore siue fortitudine, & non in potatione.
[n]Corporis & animæ, uel in præsentibus & futuris.
[o]Ad ridere faciunt panē, & uinum exhilarabit uitam.
[p]Vel, execratus fueris.

CAP. XI.

MIttito panem tuum in superficiem aquarum, quia post longū tem A
pus eum reperies. Da septem [hominibus indigentibus] suā portionem cuique da etiā octo: nescis enim quid mali terræ impendeat. Quū nubes impletæ fuerint, pluuiam effundent in terram: & quum arbor ceciderit uel ad Austrum uel ad Aquilonem, in quencunque locum ceciderit arbor, in eo permanebit. Qui obseruat uentum, non seminabit: & qui spectat nubes, non metet. Quemadmodum ignoras quæ uia sit [a]spi B
ritus, aut qualia ossa in [b]utero grauidę: ita ignoras opus dei quo perficiet omnia. [Proinde] mane semen tuū semina, & uesperi nō abstineas manum tuam, nescis enim utrum cōmodius futurū sit an hoc an illud, [c]aut utrūque iuxta felix faustumque futurū sit. [D]Porrò gratissima res est lumen, & iucundum oculis aspicere solem. Verum si homo annos multos ui C
xerit, & per eos uniuersos lætus egerit, recordatus autem fuerit dierum [quos aget] in tenebris, quoniam plurimi erūt: [ilico] inanitas [uidetur] quicquid præterijt. [I nunc] iuuenis, & lætare in adolescentia tua, & lætum sit cor tuum per tempus iuuentutis tuæ, [e]& persequere quod dictat D
cor tuum, quodque appetibile uidetur oculis tuis: & scito quod ob hęc omnia te deus in iudiciū adducet. [f]Quin remoue perturbationes ab animo tuo, & tolle uitiositatem à carne tua, quoniam pariter adolescentia & iuuen-

Beneficētia pręsertim in pauperes, siue eleemosyna.

Mature & gnauiter capessenda sunt bona opera, reiectis formidinibus stultæ sapientiæ.

Ironica concessio.

Similitudines duæ, quarum prior à pluuijs docet quomodo largiēdum: altera ab arboribus, non procrastinandum. Nam in morte uel ad dextram uel ad sinistram homo cōstituitur sublata omni facultate bene operandi.

[a]Vel uenti, uel potius animæ fœtui concepto infundendæ.
[b]In uentre pleno.
[c]Et si duo ista sicut unum bona,
[D]Et dulce lumen.

Vita optima in terris, quæ cōposita est ad præscripta mentis diuinæ, & habet meditationē perpetuam mortis temporariæ & æternæ uitæ, quā aget homo in cœlis cū domino. Contrariam rationem habet uita mala. Quanquam aliter uulgo iudicatur.

[e]Et ambula in uijs cordis tui, & in aspectu oculorum tuorum.
[f]Et remoue indignationem à corde tuo.

tus sunt inanitas.

CAPVT XII.

Vno uerbo totam pie beneq; uiuendi doctrinam comprehendit. Cogita deum mature, priusquam ingruant pericula, uel senium, uel denique ipsa mors.
[a] Dies mali.
[b] Non mihi in eis uoluntas.
[c] Id est, manus tremulę.
[d] Id est, pedes & crura uacillant.
[e] Id est, dentes non cibū moliūt bene.
[f] Oculi obscuri.
[g] Id est, nares & os.
[h] Quia edentuli non frangūt nuces, nec crepitum edunt dentibus.
[i] Quia senes nec canunt, nec audiendo sonos delectantur.
[k] Canicies in capite.
[l] Incuruum & querulū silicernium.
[m] Sęculi sui, i. ad sepulchrum.
[n] Spiritus uitalis elongatur siue liberabitur in morte. Quidam legunt ieratheck rumpatur.
[o] Et curret collectio [aquarum] auri i. pallor diffunditur per totū corpus.
[p] Fons & puteus cor, rota cerebrū, cadus ratio uel intellectus discurrēs.
* Commendatio sapientię Solomonicę, & diuinę à deo scripturę, pręparans ad percipiendam sententiam de fine bonorum, cui hęc tota disputatio destinata est.
[q] Aures aptauit. Hier. enarrauit.
[r] Verba uoluntatis i. notitias ueras de expetendis & auersandis, adeoq; de summo bono & malo.
[s] Scriptum recti siue iuris.
[t] In folijs collectionum. Nam baalei, prępositione b, & plurali ab aleh constat. Quanquam Hier. & Iudei magistros intelligunt.
[u] Admonere.
[x] Quia hoc omnis, uel totus & perfectus homo.

A ET memento conditoris tui tempore iuuentutis tuæ, antequam accedant [a]tempora periculosa, & anni adueniāt, ut dicas, [b]Non delector
illis. Antequam obtenebrescat sol & lumen, & luna, & stellæ, & redeant nubes post pluuiam. Quādo [c]custodes domus trement, [d]& uiri ualidi uacillabunt, [e]& desinunt molentes, ut parum molant, [f]& obscurum
B uisum habent speculantes in fenestris. Et claudunt̄ [g]fores in platea cum
[h]exili uoce molentis, & surgit [homo] ad uocem auis, [i]& supprimuntur
omnes filiæ cantici. Altum quoq; locum timent [senes] & humilia in
uia, & [k]floret amygdalus, & [l]seipsam gestat cicada, & appetitus respuit
[res oblatas:] homo enim uadit ad domum suam [m]perpetuam, & circum
eunt in platea lugentes. Antequam [n]funis argēteus subtrahatur, & [o]diffluat collectio aurei liquoris, & frangatur [p]cadus ad fontem, & rota pu-
C teo imposita currat. Redeatq; puluis in terram qualis fuit, & spiritus re
deat ad deum qui dedit illum. Inanitas extrema inquit concionans, &
omnia quidem sunt inanitas. *Præterea quum esset concionās sapiēs,
assidue docuit populum scientiam, [q]& commouit studium doctrinæ, &
inuestigauit, ac multas parabolas composuit. Perquisiuit etiam concio
nans, ut inueniret [r]rationes expetibilium rerum, & [s]prçcepta officiorum
D sermones uerissimos. Sapientum [enim] sermones sunt uelut stimuli,
& uelut claui plantati [t]inter folia collectitia, [quæ] tradita sunt ab uno pa
store. Postremo fili mi [u]caue admonitus, [nam] libros multos facere infiniti esset operis, & iugis lectio molestus labor carnis. [Etenim] finis
uniuersi negotij auditus est, Deū timeto, & præcepta illius seruato, nam
[x]in hoc consistit omnium hominum perfectio. Deus enim in iudicium
adducet omne opus, cum omni occulta re, siue quid bonum, siue malum
fuerit.

Excellentissimum carmen Solomonis.

CAPVT I.

Vniuersa mysteria Christi & ecclesię hoc carmine diuinissimo continentur. Nā schemate amatorij carminis, ut psal. 44. quo dotes Solomonis & filiæ Pharaonis celebrantur, eorumq; mutuus amor, & legitima coniunctio: Euangeliū lætissimum canitur, quale quantumq; bonum possideant qui deo sunt coniūcti & uniti, & q̄ magna, q̄ certa spes, q̄ facilis ratio id assequendi proposita sit omnibus qui cupiūt ex animo.
[a] Aequitates siue rectitudines amauerunt te.
[b] Vel, uenusta & gratiosa. Nam inu significat appetere.
* Per occupationem sponsa colorem suum excusans ostendit coniunctionem dei & hominum non esse æstimandam ex specie externa ceremoniarum, illuuie peccatorū, cruce & infirmitatibus, sed ex habitu interioris hominis, ubi fides, charitas, spes, gaudium.

A OSCVLETVR me osculis oris sui, amores
enim tui uinum bonitate superant.
Ob odorem unguentorum tuorum optimorum, est autem nomen tuum unguentū effusum, iccirco te puellæ amant.
Trahito me, ut curriculo te insequamur: intro
duxit me [quidem] rex ipse in sua penetralia:
[quamobrem] exultabimus & lætabimur in
te, & prædicabimus amores tuos uino præstantiores, [a]quia familiarissime tibi æquitas adiuncta est.
B *Fusca quidem sum, cæterum [b]amabilis ô fœminæ Hierosolymitanæ, si
cut tentoria Cedræorum, sicut Solomonis cortinæ.
Ne me spectetis, quia fusca sum, eo q̄ sol me [radijs feriēdo] intuitus est:
filij [nanq;] matris meæ in me excandescentes posuerūt me custodem

uinearum,

uinearum, ego autem uineam meam non custodiui.

Quomodo resistendũ sit tentationibus ostenditur figura pastoralis consortij.

Indica mihi tu, quẽ diligit anima mea, quomodo pascas, & quo modo cubare facias [pecus] in meridie, [a]ne oberrans per greges consortium tuorum uidear palliolata [meretricula.]

[a]Quod quare ero sicut amicta super uel circum greges cõsortium tuorum? Scorta uelabantur antiquitus, ut patet in Thamar, Gene. 38.

Sermo sponsi.

Si ignoras tibi ô pulcherrima fœmina, exito à te, [insequẽs] uestigia gregis, & pascito hœdos tuos circum mapalia pastorum. C

Libertas filiorum dei.

Mutuis laudibus sponsi & sponsæ, ut fit in amatorio colloquio, quid deus largiatur, & quid uicissim pro beneficiis ab hominibus, & requirat, ostenditur.

Modestia siue temperantia: thori ea rum dispositiones sonat.

Similem te iudico [b]amica mea equitatui meo inter currus Pharaonis.

[b]Consors uel socia dici posset.

Venustæ sunt maxillæ tuæ conuenientibus ornamentis, & collum tuum torquibus.

Ornamẽta [enim] conuenientia ex auro faciemus tibi cum [e]notis argenteis.

[e]Vel punctis. Hier. uermiculatas.

Sponsa confitetur se uim mirificam sentire, dum assidet ei sponsus. Indicatur autem ueram pœnitentiã oriri ex afflatu cœlesti.

Dum rex [f]mihi accumbit, nardus mea reddit odorem suum.

[f]In accubitu uel assessu suo.

Estq; mihi dilectus meus myrrhæ fasciculus, [qui] morabitur inter ubera mea. D

Dilectus meus est mihi botrus caphuræ in uinetis Engedi.

Sponsus laudat in sponsa fidem coniugij.

Ecce tu amica mea formosa es, ecce tu formosa es, & oculi tibi sunt columbarum.

Sponsa prædicat deũ omnibus bonis refertum, perfundentem uoluptate, qui conseruat incorruptum hominem, fœcũdumq; facit spiritu obumbrante.

Ecce tu dilecte mi formosus es, & iucundus, & [g]lectus noster [h]umbrosus est.

[g]Vel sponda.
[h]Hierony. floridus.

Suntq; nostræ ædes cedrinæ, & canales nostri cupressini.

CAPVT II.

Sponsus testatur deum esse thesaurum totius boni, & quod sit facile assequi eum.

EGo sum rosa [a]Saron, & lilium [gaudens] uallibus. A

Estq; amica mea inter fœminas, ut lilium inter spinas.

[a]Id est, saturitatis, quemadmodum deus dicitur Sadai, copia omnium bonorum.

Sponsa deum longe præfert omnibus, quibus opinio & nomen diuinitatis aut summi boni tribuitur.

Qualis est malus inter syluestres [& steriles] arbores, talis est dilectus meus inter iuuenes. Cuius umbrã expetiui, & [sub ea] sedebo, estq; fructus eius palato meo dulcissimus.

Sponsa patefactis arcanis diuinæ scientiæ inspiciens dei beneficia, & suam infirmitatem, poscit cõsolationem cœlestem.

Introduxit me [sponsus] in cellam uinariam, cuius uexillum erga me est dilectio.

Deambulatione amatoria, dũ sponsa inuitata expatiatur uerno tempore ad rupem quandã, ubi uacẽt amoribus: remissionem peccatorum, iustitiam, & uitam æternã donari credentibus per incarnati filij dei passionem & meritum, ostenditur.

Fulcite me uinaceis, & substernite mihi mala, q̃a [b]infirma sum dilectione.

[b]Hier. amore langueo. Dicit autẽ se infirmã dilectione, ut infirmus in fide dicitur. Præcipue cupit ab ipso sponso erigi.

Sinistra ipsius [supponatur] meo capiti, & dextra ipsius [sponsi] me amplexetur.

Sponsus obtestatur clambes pseudodoctores per suam potentiam in cœlo & in terra, ne rebus inanibus conscientijs mederi conentur, ut sunt omnia humana commenta.

Obtestor uos ô fœminæ Hierosolymitanæ per [c]capreas & per ceruas in agris agentes, ne excitetis, néue [d]extinguatis amorem, donec ipsa uelit. B

[c]Venatorium est iuramentũ. Cæterum illis uocibus significantur etiam exercitus cœlestes, & uirtutes aliæ.
[d]Theorem destruere significat. Hier. euigilare facistis. Et amorẽ pro amica ipsa quidam capiunt.

Sponsa refert se inuitari deambulatum.

Vox dilecti mei [auditur:] ecce ipse uenit saliens per montes, [&] raptim accurrens per colles.

Estq; dilectus meus similis capreæ, aut hinnulo ceruorum: ecce ipse stat post nostrum parietem, & prospicit per fenestras, [e]seq; conspiciendum exhibet per cancellos.

[e]Hiero. prospiciens. Proprie prorumpere significat, ut flos solet.

Respondens autem meus dilectus mihi, dixit, Surgito tibi amica mea, formosa mea, & ito tibi. C

Chronographia uerni temporis demonstratur dies Christi, quẽ uidentes patres omnes gauisi sunt.

Quoniam ecce hyems præterijt, [&] imber se recipiens abijt sibi.

[Ac] flores apparuerũt in terra, appetiuitq; tempus [idoneum] cantui, ac uox turturis auditur in terra nostra.

Ficus protrusit grossos suos, & uineæ florentes odorem reddunt: [quamobrem] surgito tibi amica mea, formosa mea, & ito tibi.

O mea columba in cauernis istius petræ, in recessu scalarum ostende mihi formam tuam; & mihi ede uocem tuam: uox enim tua [ita erit] mihi suauis, & forma tua uenusta.

Sponsus ostēdit sibi gratissimam sponsam in petra Christo, qui perforatus est in cruce, Zach. [illegible] Scalas mysteriorum [illegible] scala Iacobo uisa, Gene. 28.

B ᶠCapite nobis uulpes, uulpes [inquam] paruas, quæ uastant uineas, quum nostræ uineæ floreant.

ᶠ*Vel, prehendite, aut tenete.*

Sponsa implorat opem sponsi contra hæreticos & tyrannos, qui [illegible] tenet ipsos uolunt.

Dilectus meus mihi [proprius erit,] & ego illius, qui pascit inter lilia.

Dum ᵃest flagrantissimus æstus diei, & umbræ fugiunt, reuertere dilecte mi, sisq́ similis capreæ ᵇ& hinnulo ceruorum in montibus ᶜBather.

ᵃ*Dum spirabit dies.*
ᵇ*Aut, ut supra per capreas aut ceruas, &c.*
ᶜ*Id est, diuisionis.*

CAP. III.

A IN lectulo meo in noctibus perquisiui [eum] quē diligit anima mea, perquisiui [quidem,] sed non inueni.

Sponsa exponit quanta labore & inquietudine quæsierit ipsum, antequā esset indicatum, [illegible] conueniret illum, & [illegible] repertum retinere uelit. [illegible] effectus religionis Christianæ bona opera, [illegible] peccando, &c.

Surgam nūc, & circumibo in ciuitate, in uicis, & in plateis, [&] perquirā [eum] quem diligit anima mea: perquisiui [autem] eum, & non inueni eum.

Offenderunt [autem] me custodes circumeuntes in ciuitate, [quos percōtata sum,] Nū uidistis eū quē diligit anima mea?

Custodes sunt [illegible], ut philosophi, theologi.

B ᵃStatim uero ut eos preterij, inueni eum quē diligit anima mea: prǣhendi eum, nec dimittam eum, donec introducam eum in domum matris meæ, & in conclaue genitricis meæ.

ᵃ*Secundum partem, quod transiui ab eis, donec quod inueni.*

Obtestor uos ô fœminæ Hierosolymitanæ, per capreas & ceruas in agro agentes, ne excitetis, néue extinguatis amorem, donec ipsa uelit.

Iterum obtestatione [illegible] terret uanos doctores, ne [illegible] bona opera [illegible] & charitate.

C Quid est hoc quod ascendit à deserto ᵇceu fumus altissimus & palmarum instar, qui generatur suffitu myrrhæ & thuris, & omnium puluerum pharmacopolæ?

ᵇ*Vt palmæ fumi.*

Opera bona efficit religio Christi, ut uidentes homines admirentur, & glorificent patrem in cœlis.

Ecce circum lectum ipsius quem habet Solomon, sexaginta heroes sunt ex heroibus Israelis.

[illegible] custodia [illegible], & perpetua [illegible] spiritus contra [illegible] & satanam, effectus est religionis. Numerum figura [illegible] à [illegible] Solom.

Qui uniuersi ᶜcapti sunt gladio, & bello assuefacti, quisq́ habens ad femur suum gladium ob metum qui in noctibus oritur.

ᶜ*Non est in Ebr. ochazei, i. tenentes, ut Hier. uertit, sed achyzei, i. obtenti.*

D ᵈVmbraculum sibi fecit rex Solomon ex lignis Libani.

Cuius columnas fecit ex argento, & pauimētum eius ex auro, eiusq́ ᵉoperimentū ex purpura: cuius media pars ᶠstrata fuit amore fœminarum Ierusalem.

ᵈ*Hiero. secutus Græcos reddit ferculum, intelligens nimirum lecticam. Significat umbraculum, sub quo coniuges futuri desponsabantur, Psal. 18. hyppa dicitur.*
ᵉ*Currus siue uehiculum: significat cœlum seu tectum umbraculi.*
ᶠ*Significat etiam ignitum.*

Totum habitū exterioris hominis religio torquet ad formam [illegible], ut ubiq́ perspicatur [illegible] spiritus [illegible] operata.

Exite fœminæ [urbis] Zion, & spectate Solomonem gestantem coronam, qua coronauit eum mater eius die sponsaliorum eius, & die lætitiæ cordis eius.

Corona [illegible] rum ex gratia dei [illegible], quibus glorificatur deus in cœlo & in terra. [illegible] dei [illegible].

CAP. IIII.

A ECce tu formosa es amica mea, ecce tu formosa es: ᵃoculi tibi columbini sunt extra ᵇcomam tuam promicantes: ᵇpilus tuus est quasi grex caprarum, quæ glabrum [depascēdo] reddiderunt montem Gilead.

ᵃ*Fidei simplicitas notatur.*
ᵇ*Cogitationes compositæ.*

Sponsus personam sponsæ [illegible] gens, contemplādam [illegible]. Qua prosopographia [illegible] cantur, quibus ornatos [illegible] nis beatitudinis candidatos [illegible] tos deo per Christianā religionem.

ᶜDentes tui sunt sicut grex [ouium] concinne tonsarum quæ ascenderunt à lauacro, quę uniuersæ gemellos pariunt, nec ulla est inter eas effœta.

ᶜ*Aestimatio & indiciū exactum de rebus omnibus.*

ᵈLabia tua similia sunt filo coccineo, & eloquium tuum gratiosum: ᵉtempora tua similia sunt fragmini mali punici ex coma tua [prominentia.]

ᵈ*Sermo integer charitate dei & proximi gubernatus.*
ᵉ*Obseruatio uerecunda.*

Collum

[f]Collum tuum simile est turri Dauidis ædificatæ [g]ad usum diri B
gendi homines, ex qua pendent mille clypei, [&] omnia scu
ta heroum.
[h]Geminæ tuæ mammæ similes sunt hinnulis gemellis capreæ
pascentis inter lilia.
[i]Dum est flagrantissimus æstus, & fugiunt umbræ, ibo mihi ad
montem myrrha [consitum] & ad collem thuriferum.
Tota tu formosa es amica mea, & nullum est in te uitium.
Mecum à Libano sponsa, mecū à Libano uenias, [&] spectes C
è uertice Amana, è uertice Senir & Hermon, è lustris leonū,
è montibus pardorum.

[f]Perseuerantia diuinis promissionibus fulta.
[g]Hiero. propugnaculis. Sunt autem uariæ opiniones de uoce thalpioth. Videtur ab aleph. i. docendo, facta.
[h]Beneficentia & opera misericordiæ.
[i]Ingruente persecutione, considerandа peccata, & orandum: & perseuerātes in uera fide, ac emendatis uitijs redeuntes ad innocentiam, ab omnibus hostibus seruabuntur.

Sermo interponitur personæ descriptioni, significans profusissimū amorem sponsi in sponsam.

[k]Vendicasti tibi cor meum soror mea sponsa, uēdicasti tibi cor
meum altero tuorum oculorum, alteroq́ torque colli tui.
Quàm pulchri sunt amores tui soror mea sponsa, quantū præ
stant uino amores tui? & [l]odor uestimentorum tuorum ex
cellit omnibus aromatibus.
[m]Fauū stillāt labia tua ô sponsa, [&] mel & lac inest linguæ tuæ,
ac odor uestimentorū tuorum est, qualis fragrantia Libani.
[n]Hortus conclusus [est] soror mea sponsa, hortus conclusus,
[&] fons obsignatus.
Emissiones tuæ [sunt] paradisus malorum punicorū cum fru D
ctu pomorum, [&] [o]cypiri cum nardis.
Nardus, & crocus, fistula, & cinnamomū cum omnibus arbo
ribus thuriferis, myrrha & aloë cum omnibus præstantissi
mis aromatibus.
Fons hortorum, puteus uiuæ aquæ, quæ profluit è Libano.
Surge Aquilo, & Auster ueni, [ac] perfla hortum meum, ut flu
ant aromata: ueniat dilectus meus ad hortum suum, & come
dat fructum pomorum suorum.

[k]Hier. Vulnerasti cor meum. Oculus dexter, qui solum deum intuetur, & torques spes in unicum dominum placet.
[l]Bona fama.
[m]Facūdia melles & lactea in precibus & doctrina sacra.
[n]Animus pius, qui Esa. 51. hortus dicitur, reddit uoluptates & alias utilitates, munitus cœlesti custodia. In quo perennis fons gratiæ, & plantæ uirtutum omnigenarū.
[o]Cepharim, non uidetur plur. à copher. i. caphura.

Prior pars uersus uel sponso uel sponsæ aptari potest, significans uti le pijs, ut exerceantur tam aduersis quàm prosperis. Optat deinde sponsa dari occasionem agendi, quæ grata sint deo.

CAP. V.

Sponsus promptissimum se testatur ut accipiat quæ offert sponsa. Quo significatur deum bonis operibus fidelium summopere delectari.

Veni equidem ad hortum meum ô soror mea sponsa, [&] A
distrinxi myrrham meam cum aromate, [ac] comedi fa
uum meum cum melle meo, [&] bibi uinum meum cum la
cte meo: edite sodales, bibite, & inebriamini ô [a]dilecti.

Inuitat sanctos, ut congratulentur.

[a]Vel, amoribus.

Sponsæ oratio explicans suos somnos, è quibus expergefacit sponsus. Vbi ostenditur imbutos religione non semper edere opera fidei & charitatis etiamdum est facultas, fatigatos uidelicet mole ueteris hominis utcunq́ peccent, sed non ad mortē, ut opus sit perpetua exstimulatione ad uirtutes, &c.
Veterno pressa excludit pulsantem sponsum.

Ego dormio, & cor meū uigilat: uox dilecti mei [auditur] pul
santis, Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, per
fecta mea: siquidem caput meum repletum est rore, & cincin
ni mei guttis nocturnis.
Exui meam tunicam, & quomodo [rursum] induam illam? La
ui pedes meos, & quomodo coinquinabo eos?

Dominus excitat, subinde nouam gratiam afferens.

Diuini spiritus uirtute cor mouente & demum efficax ministeriū externum incitant ad opera pietatis, & sequitur uera pœnitentia, & seruidum studiū resarciendi, quod omissum est per socordiam.

[Cæterum] dilectus meus immisit manum suam per foramen, B
& uiscera mea commota sunt in me.
Surrexi [ergo] ut aperirem dilecto meo, & manus meæ stillaue
runt myrrham, ac digiti mei [b]myrrham probam quæ pessu
lum madefecit.
Quumq́ dilecto meo aperuissem [ostiū,] dilectus meus subdu
xit se [&] abijt: quo loquente [c]animus meus permotus est:
[quapropter] perquisiui eū, & non inueni eum: uocaui eum,
& non respondit mihi. D

[b]Myrrham trāseuntem super manus pessuli. Dicitur autē myrrha proba trāsiens, ut argentum siue pecunia transiens, Gene. 23.
[c]Exiuit anima mea, Hiero, liquefacta est.

Custodes sunt doctores praui, non à deo missi, ut urgeant uerā pietatē: à quibus pessimè tractamur inciden tes in eos.

Offendentes [autem] me custodes circūeuntes in ciuitate, per
cusserūt me, [ac] uulnera inflixerūt mihi, [necnon] custodes

murorum [b]stolam meam abstulerunt à me.

C Obtestor uos ô fœminæ Hierosolymitanæ, ut si offendatis meum dilectum, referatis ei quod infirma sim dilectione.

[c]Quid insigne habet tuus dilectus præ alijs dilectis ô formosissima fœmina? [c]quid habet insigne dilectus tuus præ alijs dilectis, quod tanta grauitate nos obtestaris?

Dilectus meus [f]candidus est, & [g]ruber, [h]sub signis habens exercitum decem millium.

[i]Cuius caput [redimitū est] auro obrizo, [k]eiusque cincinni [ut] tiliæ, nigri ut coruus.

[l]Oculi eius sunt quales columbarum super alueis aquarū quæ se abluunt lacte, [&] sedent ad plenitudinem.

[m]Eius malæ similes sunt areolis aromatum, [&] turribus seplasiariæ officinæ: [n]labia eius [ut] lilia, [necnon] stillantia myrrham probam.

D [o]Manus eius [ut] orbes aurei habentes inclusum hyacinthum: [p]uiscera eius [ut] alabastrum eburneum sapphiris cōtectum.

[q]Crura eius [ut] columnæ marmoreæ suffultæ basibus ex obrizo auro: [r]aspectus eius quasi Libanus, [s]& statura eminet ut cedri.

[t]Palatum eius dulcedines sunt, [u]& quantus quātus est, res sunt expetibiles: atque [x]is est meus dilectus ô fœminę Hierosolymitanæ, & [y]is est meus consors.

Quò abijt [autem] ô formosissima fœmina dilectus tuus? quò se uertit dilectus tuus, ut tecum perquiramus eum?

CAPUT VI.

A Dilectus meus descēdit ad hortum suum ad areolas aromatum, ad pascendum in hortis, & legendum lilia.

Ego dilecti mei sum, & dilectus meus mihi [proprius] est pascens inter lilia.

Formosa es amica mea ut [a]Thirza, [&] amabilis ut Ierusalem, [b]formidabilis ut acies instructæ.

[c]Deflecte oculos tuos ne directe me cōtueantur, qui me superiorem faciunt: B capillus tuus similis est gregi caprarum, quę glabrauerunt depascendo Gilead.

Dentes tui similes sunt gregi ouiū quæ ascenderunt à lauacro, quæ uniuersæ gemellos pariunt, nec est inter eas effœta.

[d]Tempora tua similia sunt fragmini mali punici promicantia ex coma tua.

[e]Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & innumerę puellæ.

C Vna illa est colūba mea, perfecta mea: unica illa est [f]matri suæ, [&] electa genitrici suæ: quam conspicatæ fœminæ beatam prædicauerunt, & reginæ atque concubinæ laudauerūt eam.

Quæ est illa quæ prospectat sicut aurora, formosa ut luna, electa ut sol, formidabilis ut acies instructæ?

Ad hortum nucum descendi, ut spectarem uirentes plantas ad D torrentē, ut uiderem, num germinet uitis, [&] num floreant mali punicæ.

Nescio [q͞d rei sit,] anima mea posuit me currus [g]Ami Nadib.

Reuertere

Notes (left margin):

[b] *Hier. pallium.*

[c] *Quid dilectus tuus à dilecto, quod sic obtestata es siue adiurasti nos?*

[f] *Essentia dei origo omnis claritatis, puritatis, uitæ, sol habēs in sese ubratum, lucem, calorem, p. fi. sp.*

[g] *Seuerus ultor scelerum.*

[h] *Omnipotēs dominus exercituū.*

[i] *Diues dominus, & largitor munificus omnium bonorum.*

[k] *Consilia & iudicia dei densissima, quæ tamen grata sunt pijs.*

[l] *Curat res hominū æquissime, & cōniuet ad scelera usque ad tempus suum.*

[m] *Discretio æquiss. ut cuique rependatur pro suis factis. Turres pro quibus Hiero. consitæ, pyxides et loculi possunt intelligi, quales in officinis & tabernis unguētarijs, uel ubi crescūt species aromaticæ.*

[n] *Eloquio domini tum gratia tum ira dei reuelatur.*

[o] *Opera domini perfectiss. per sapientiam, ut patet in sphæris.*

[p] *Vel, intestina.*

[p] *Quæ deus in cœlo præparauit diligētibus eum, captus humanus non percipit, 1. Cor. 2.*

[q] *Potentiæ suæ uerbo sustentat omnia, quocunque te uerteris.*

[r] *Cōtemplatione dei mentes bonæ summopere delectantur.*

[s] *Electus, ut Hiero.*

[t] *Longe superat etiam illa quæ homines optima iudicant.*

[u] *Infinita dei bonitas & philanthropia.*

[x] *Totus deus expetibilis est, & quicquid bonū, utile, expetendū, id in solo deo existit.*

[y] *Vel talis, ut Hier.*

[a] *A fauore nomen factum. Et Ierusalem sonat, uidebunt pacem.*

[b] *Pontentia spiritus cōtra mūdum & satanam.*

[c] *Sponsus monet, captū mortalem nō assequi diuinā maiestatem reuelata facie, sed per speculū, &c. Itaque religiose amplexandū quod oraculum reuelauit diuinum: reliquum studium ponendum in nobisipsis formandis ad uoluntatem dei.*

[d] *Hiero. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque occultis. Pauló aliter tamen 4 ca. sicut fragmen, &c.*

[e] *perfectissimi, mediocres, infimi. Item synagoga Israelitica, ecclesia gentilium, & innumeri, qui latitant fideles sub antichristianis tyrannis, &c.*

[f] *Mater uel gratia dei, uel generationis consors, ut 1. cap. &c.*

[g] *Sonat populus meus liberalis. Currus mutuum auxiliū, ut alter alterius onus portet.*

Notes (right margin):

Sponsa requirit [illegible] pie candē deū apud eos qui [illegible] [illegible], peccata & [illegible] [illegible].

Fatentur se nō habere ad [illegible] [illegible], & [illegible] sibi necessariū quod [illegible] summum bonum & [illegible] [illegible] ab alijs, quibus [illegible] [illegible] impendūt summum [illegible] [illegible] pecuniæ, honoribus, [illegible], &c.

Sponsa describit [illegible] omnibus egregijs dotibus ornatū. Quæ [illegible] [illegible] repræsentant [illegible]. Et quomodo [illegible], [illegible] possint homines, [illegible] proponit.

Edoctæ [illegible] sponsę qualis quantusque sit deus, cupiunt [illegible] [illegible] rationē assequendi eum, & [illegible].

Sponsa refricata [illegible] dei [illegible] [illegible] non foris quærendum, [illegible] [illegible] se [illegible] [illegible], [illegible] pectus fidele agere, & plane [illegible] [illegible] esse amorem.

Testificatur sponsus ipse quod [illegible] [illegible] sponsæ, & quid [illegible] hoc tamen uniuersum ex gratia [illegible] [illegible] donatum.

Commode apponitur [illegible] ecclesiæ sanctæ catholicæ, quæ [illegible] ordinibus distinguitur, ex quibus una conficitur sanctorum communio caput Christo [illegible], &c.

Spectantes formam sponsæ [illegible] [illegible] admirantur: [illegible] in terra militantis [illegible] [illegible], quæ infestatur à carne, mundo, [illegible], ut bona secundum deum, in animo, corpore, & externa, [illegible] [illegible] obnoxia sint: quæ tamen [illegible] temperantur, ut incrementis quibusdam fideles ad perfectionē [illegible] contendant.

Sponsa i. ecclesia militans, [illegible] se hortum nucum, quæ [illegible] [illegible] malis obnoxia est, &c.

Reuertere, reuertere ô [b]Schulamith, reuertere, reuertere, ut te
spectemus: quid spectaretis ipsam Schulamith, quæ similis
est [c]choreæ castrorum?

CAP. VII.

Q[a]Vàm pulchri sunt gressus tui in calceamētis ô filia prin A
cipis? [b]conceptus feminis tui similes sunt monilibus
[c]fabrefactis ab artifice.
[d]Vmbilicus tuus est crater rotundus nunquam fœcūditate in-
digens: [e]uenter tuus aceruus frumenti circumseptus lilijs.
[f]Geminæ tuæ mammæ similes sunt hinnulis gemellis capreæ. B
[g]Collū tuum simile turri eburneæ, [h]oculi tui [ut] piscinę in Hes
bon apud portam Bath Rabim: [i]facies tua similis est turri Li
bani, quæ uersus Damasek spectat.
[k]Caput tuum super te simile est Carmelo, & subtilis euapora-
tio tui capitis regiæ purpuræ similis est, quæ in canalibus [in
fectorum] ligata est.
Quàm formosa es? & quàm iucunda es ô amor in delicijs [pri- C
matum obtines?]
[Cæterum] [l]hæc statura tua palmæ similis est, & mammæ tuæ
botris.
[m]Dixi, Conscendam in palmam, [&] præhēdam eius palmites,
& sint quęso mammæ tuæ ut botri uitis, & odor nasi tui qua
lis est [n]malorum.
[o]Sitq́ palatū tuum uelut [madens] uino præstantissimo, quod
meis amoribus reddat idoneum, ad ea quæ rectissima sunt,
quodq́ [disertum faciens] labia dormientium uituperat.
*Ego dilecti mei sum, & ad me erit illius conuersio. D
†Age dilecte mi, prodeamus in rus, [&] pnoctemus in [p]uillis.
Mane autem adeuntes uineta uidebimus, num germinet uitis,
ac florem [q]protrudat, [&] num floreant mali punicæ: [r]ubi
meum amorem totum erga te profundam.
Mandragoræ [s]fragrant, & pro foribus nostris omnia poma
sunt: tam noua [enim] quàm uetera tibi reposui.

CAPVT VIII.

V[a]Tinam quasi frater mihi sis, sugēs mammas matris meæ A
[b]teq́ foris offendam, [&] [c]osculer te, [d]neq́ uero te despi-
cient.
[e]Deducam te, [&] introducam te in domum matris meæ, [f]tuq́
docebis me, [g]& te potabo uino aromatite, [&] succo mali
punici.
[h]Sinistra eius supponatur capiti meo, & dextra eius me ample
xetur.
Obtestor uos ô fœminæ Hierosolymitanæ, [i]ne excitetis, néue B
extinguatis amorem, donec ipsa uelit.
Quæ est illa quæ ascendit à deserto innixa dilecto suo? [k]Sub
malo [arbore] te destruxi.
Ibi [l]te parturiuit mater tua, ibi te parturiuit genetrix tua.
Ponito me in corde tuo uelut sigillum, & in brachio tuo uelut
sigillum: amor enim ualidus est ut mors, & zelotypia dura
ut sepulchrum, cuius carbones [sunt] carbones igniti à flam
ma dei.

Reuocatur à sponso & spectatoribus, ut propius æstimari possit forma eius.

[b]Hier. iunctura: significat autem hamulum surrepta, ut quæ matrix concepit.
[c]Opus manuum artificis.
[d]Desiderium cœlestium, diuinorum, æternorum bonorum non inane.
[e]Alimentū cœleste suppetit copiosum.
[f]Beneficentia promptissima.
[g]Spei certæ, & perseuerantia in bono.
[k]Mens referta est omnib. frugibus bonis in domino: cuius cogitationes referūt diuinitus in illam charitatē, quæ mundum superat.

[l]Qui perseuerauerit in finem, saluus erit.

Vinum gustum prebens cœlestis bonitatis, reddit caloribus sanctis idoneum, ut non desinat homo prædicare opera domini. Eliq́ præparato ad deambulationē, ut 2. ca.
*Sponsa uelut ebriosa proclamat se totā sponsi esse. Vt autem Gen. 3. ferendo sententiam in peccatores dicitur fœminæ, Et ad ipsum erit conuersio tua i. ad Adam, ita in promulganda gratia cōuertitur, ut sponsus deus totus se uertat ad homines.
†Sponsa inuitat sponsum ad deambulationē, & secretum colloquium, quo exhibitura sit fructus postulatos. Vbi mysterium incarnationis filij dei pertractatur.
Felicissimū tempus Christi & reuelati euangelij, quod lippitudinē ex ueteri saltu[?] t, purgauit, fœcundos bonis operibus reddidit, ut homo cōficeretur uitia hominis ueteris, & ambulet in nouitate uitæ, &c.
Dudaim i. mandragoræ. Colludit uoci dodim. i. amoribus, ut bold & bolder Germ. Credidit etiam uetustas philtris aptam herbam.
*Fragrantissimū desideriū patrum, ut Messias promissus carnē indutus salutis negotium perficiat. Quo nato angeli pastoribus annunciant magnum gaudium.

Sermone admirantium hominum introducitur Christus in mūdum, cui ecclesia copulata & agglutinata [illegible], ut sint duo in carnē unam, &c.
Precatio piorum commonita ex fiducia incarnati filij dei, ut penitissime recipiantur in curam & protectionem dei
Amor dei perspicitur in morte filij unigeniti propter homines seruandos, & diffunditur per corda fidelium, ut nihil possit à deo separare, Roma. 8.

[b]Pacificam, perfectam, integram, beatam sonat: quod nomen etiam in terra solis eis congruit, qui deo inhærēt et uniti sunt per uerbū in spiritu sancto: quæ est noua creatura in Christo seruatore.
[c]Gaudiū habet ecclesia in medijs periculis & conflictibus.
[a]Motus spirituales ad bonū prompti. [b]Cōceptus mentis è uerbo dei thesaurus diuinæ sapientiæ et uirtutum, &c.
[h]Intellectus tenet benedictiōes in semine promisso, quæ in cœlis æternum possidentur. Nam piscina sonat etiā benedictiones, Hesbon cogitationes, Bathrabim filiā multorū. [i]Fortitudo & audacia sancta concurrēdi contra satanā, & pugnandi aduersus carnem & sanguinē. Libanus candorē sonat, Damasek sanguinem sacci.

[m]Sponsus ait se cupidū fructuum istius horti. Ostenditur autem dei esse perficere, qui dedit uelle & incipere.
[n]Ex arbore uitæ deo decerptorū, 2 cap. [o]Et palatū tuum sicut uinum bonum uadens ad amorem meum ad æquitates, uituperās labia dormientium.
[p]Sonat etiam expiationes. In gratia enim dei ipso cooperāte fit bonum opus.
[q]Aperuit.
[r]Ibi dabo amorem meum tibi.
[s]Dederunt odorem.
[a]Exiens à patre uerbū, habitauit in nobis, &c. Ioan. 1.
[b]Quod honoris & reuerētiæ est, ut Psal 2.
[c]Vnica generis humani gloriatio, q. in una persona Christi deus & homo uniti sunt.
[d]Precibus pijs, ut Esa. 64.
[e]Filius in sinu patris existens deū enarrauit.
[f]Fructus spiritu sancto conditi exhibentur, & passionū Christi fiūt consortes pij, ut etiam gloriæ fiant consortes.
[g]Petit erudiri à uerbo incarnato, & fulciri.
[i]Rursum uetat, ne quis conetur humanis cōmentis conciliare deū & homines. In Ebræo pro ma. i. quid ponitur in superiorib. im. i. si: est tamen eadem sententia.
[k]Sponsa persequens orationē, confitetur se in causa, ut filius dei incarnatus excinderetur. i. moreretur, ut Dan. 9. quod aliter peccatum gustati uetiti pomi nō potuit deleri.
[l]Mater uel genus humanum, uel uirgo Maria statim edita promissione seminis parturiuit. Sicut & agnus occiditur ab origine mūdi, Apoc. 13

Non aquæ plurimæ poterunt amorem extinguere, neq; flumi
na inundabūt eum: si quis uero det omnes opes domus suæ C
pro amore, omnes eum maxime contemnent.

Est nobis soror parua, quæ nondum habet mammas: quid fa-
ciemus nostræ sorori, quando ei [l]colloquendum erit?

Si murus est, ædificabimus aduersus eam propugnaculum ar-
genteum: sin fuerit ianua, cōcludemus eam tabulis cedrinis.

Ego murus sum, & meæ māmæ similes turribus: [m]qua quidem
sponsione uisa sum ei satisfacere.

Vineam habuit Solomon in [n]Baal hamon, quam uineam tra- D
didit custodibus, ut quisq; impendat mille [nummos] argen
teos pro fructu eius.

[o]Vinea mea quæ me attinet, mihi curæ erit: tibiq; ô Solomon
[numerabo] mille, & ducentos custodientibus fructum
eius.

Tu sedens in hortis ede mihi uocem tuam, consortibus auscul
tantibus.

*Fugito dilecte mi, & similis sis tibi capreæ, hinnuloq; ceruo
rum in montibus aromatum.

*Sponsa canit sibi optabile ac bonum, ut Christus peracto salutis negotio relinquens mundum, ascendat cursum in gloriam patris omnipotentis, suoq; numine conseruet atq; gubernet ecclesiam suam. Quæ beatitudinis æternæ est arrha in mentibus fidelium sese attollentibus extra mundum in coelos: membra quoq; Christi omnia recipienda in diuinæ felicitatis cōsortium, quam caput Christus obtinet sedens ad dexteram dei patris, inde uenturus iudex uiuorum & mortuorum. Amen.

---

[l]*Id est, appellanda erit de connubio. Eb. in die quo loquetur in ea.*

Sponsus ostendit optimam rationem. Pertinaciores adhibita ueritatis arce & charismatibus ingenij commode adducendi sunt. Leuiores autem qui uentis doctrinæ & affectuum facile cedunt, & modo in ecclesia, modo extra uidentur, sanctis legibus & disciplina continendi sunt.

[m]*Tūc fui in oculis eius quasi proferens pacem.*

[n]*Id est, Est habens multitudinem, nempe mundus.*

[o]*Vinea mea, quæ mihi ante me.*

[p]*Quisq; pro sua uirili portione adniti debet, ut professioni Christianæ uita respōdeat. Tum ut gratus sit deo, & bonis præsidibus.*

Nulla calamitas diuinæ [illegible] dei & proximi hominum, quas quæ [illegible] sancti uinculum copulauit.
Amor pecuniæ nō extinguit. [illegible] [illegible] tyrannum, qui [illegible] pios à deo ad sua peruertunt [illegible] & religione spectaculis.
Sponsa [illegible] cum sponso de [illegible] ecclesiæ admonens [illegible] in ouile Christi adducendi [illegible] per charitatem fidem [illegible] declarans.

Sponsa discedens [illegible] sponsi, pollicetur ad eam [illegible] operam.

De magistratu politico & ministro ecclesiastico, quibus [illegible] populum suum, [illegible] in mūdo, cui omne studium à [illegible] impendant, ut [illegible] putans.

Spōsus petit ut sponsa canat, quod [illegible] doleat, quæ gloriæ Christi, & saluti ecclesiæ [illegible] sunt.

ECCLESIASTICI LIBRI,

Qui ſemper pro ſacris libris ab Ecclesia habiti ſunt, & digni uiſi qui legantur à pijs: non tamen parem cum Canonicis ſcripturis authoritatem obtinuerunt, utpote quos maiores noſtri in eccleſijs legi uoluerunt, non tamen proferri ad authoritatem ex his fidei confirmandam. Sunt qui appellarunt Apocryphos, uocabulo rei fortè non per omnia idoneo congruóue. Certè apud Hebræos non habentur, apud Græcos reperiuntur: ex quorum editione ſumma fide & religione in Latinam iam recens uerſi ſunt à D. Petro Cholino Tugino.

EXCVDEBAT CHRISTOPH. FROSCHOVERVS
TIGVRI. ANNO M. D. XLIII.

Petrus Cholinus Lectori S.D.

VIX quicquam est æque obnoxium calumnijs multorum, quàm sacrorū librorum interpretatio: nec aliud interpretatu difficilius aut laboriosius, propter summā cōcisæ orationis breuitatem, & crebros Hebraismos ab omnium aliarum linguarum loquendi formulis & tropis remotissimos, multorumq; dictorum multiplicem sensum & obscuritatem. Nam Græci interpretes etiā Hebraismos passim reliquere, & propter æquiuoca linguæ Hebraicæ plurima, pleraq; admodū improprie sunt interpretati, crebroq; dissentiunt codices, quos conciliare, & conciliatorum sensum inuestigare difficile est, nec facilius sensum suis reddere uocabulis linguæ Latinæ, à cuius stilo Hebraica remotissima est. Itaq; fit ut dum, sicut oportet, circa interpretationem uerseris religiosius, nec addere audeas quæ orationi diminuta sunt, nimiasq; alijs linguis afferunt salebras, nec facile quicquam in aliam loquendi formulam demutare, ne quid plus minúsue dicas quàm author uoluerit, sollicitus, interimq; obserues, ut nihil ponas à munditie linguę, in quam interpretaris absonum, (cum paucæ sint loquendi formulæ aut dictiones in diuersis linguis, ita sibi mutuo respondentes ex omni parte, ut earum significatio nec latius pateat, nec angustius in una quàm in altera) fit inquam, ut in conquirēdis q; maxime proprijs & propinquis, maximis laboribus pessimam apud multos gratiam ineas. Neq; enim hac religione & cura quis reddere omnia exacte, quæ in ui cuiusq; dictionis sunt, potest, nec ubiq; linguæ in quā interpretatur seruare gratiam: & cum diuersissima sint, sæpeq; contraria hominum ingenia iudiciaq;, interpres in maxima uenit calumniarum discrimina. Alij enim uellent omnia ad uerbum reddita tam superstitiose, ut uix transpositionem eorum iuxta linguæ alterius consuetudinem satis æquo ferant animo: alij idem hoc, sed minus superstitiose: alij requirūt sensum potius, q; uerba singula reddita: alij in his quoq; munditiem, & nonnihil elegantiæ, ne tædium afferat oratio. Hæc omnia cum eadem opera fieri non possint, dum obsequeris his, offendis illos. Huic superstitiosus eris, illi obscurus: huic barbarus, illi temerarius: rursum alij affectator, alij negligens, si non reddidisti quod ipsi uidetur. Breuiter diuersis diuersus fueris, ut interim taceam de illis qui putant nefas esse nouam moliri interpretationem. Tam diuersis itaq; hominum iudicijs, ijsq; maxima ex parte improbis, negotijq; difficultate et immēsis laboribus, quos nemo facile in ea re esse nisi expertus credat, territus, nunquā ne ad eorum quidem, in quibus leuius periculum est, sacrorum librorum, quos alij Ecclesiasticos, alij minus apto titulo Apocryphos uocāt, interpretationem quæ typis excusa ueniret in manus hominum, adiecissem animū: & rem aggressus iam facto periculo difficultatis, multiplicisq; corruptionis codicū, multo minus in labore molestissimo perdurassem, nisi nuper cum maximo piorū dolore defunctus M. Leo urbis Tigurinæ ecclesiastes fidelissimus, qui Bibliorum quod extat Hebraicum interpretatus est Latine, multis rationibus me perpulisset, ut negotium susciperem, typographoq; pollicerer operam, quam postea cum me eius sępe pœnituerit, honeste recusare non potui. Elaboraui itaq; postquam semel me promissis obstrinxi, ut quoad fieri posset satisfacerem omnibus, aut certe q; plurimis, id est, ut ita Græcum exemplar (cum nihil illorum extet Hebraice,) ad uerbum sequerer, ut, sicut opinor, tamen linguæ Latinæ munditiem seruarem, & fugerem obscuritatem: ut quandoquidem sicut Erasmus Roterodamus nouo, ita M. Leo iam ueteri testamento munditiem linguæ conciliauit: ita ut iam, (quod semper optaui,) nō utiliter modo, sed etiā iucunde, & minori negotio, ingeniorumq; diuexatione, sineq; detrimento & offensa linguæ politioris in ludis literarijs à pueris, & extra eos à doctis sine tædio barbariei, quæ multos ne legerent deterrebat, & ab indoctioribus citra obscuritatem, & frequentius, & à pluribus sacra, quod in primis operæpretium est, legi liceat, ego quoq;, quando ita sors tulit, reliquo librorum sacrorum quasi appendici barbarie & obscuritate ueteris interpretis uerbis nimium anxie hærentis aspero aliquam darem munditiem & lucem. Nolui ergo nimium esse astrictus Hebraismis multis, (qui in alienam linguam trāslati, nihil aliud q; obscuritatem pariunt,) quo minus eos liberius quidem, quod ad dictionem attinet, sed quod ad sensum authoris pertinet, ut puto, rectius, ueroq; propius, & exactius planiusq; uerterem. Tales aūt Hebraismi sunt in uocabulis per se, usus ferè unius coniunctionis copulatiuæ, sæpeq; inepte uersæ ab interpretibus, pro quauis coniunctione, & Ambulare pro uiuere uitámue degere: Anima pro uita, Benedicere pro laudes agere, salutare, cōmendare, prędicare, secūdare, fortunare, beare, fausta precari, bene ominari, fauere, &c. & Benedictio pro felicitate, felici fato, salutatione, beneficio, &c. Beneplacitū pro fauore, beneuolētia, obsequio: Bonū pro pulchro: Caro pro corpore, mortalitate, homine, animante: Cognoscere pro concumbere: Confiteri pro celebrare, gratulari: Corpus pro mancipio: Dirigere pro dextere agere: Excessus pro miraculo aut stupore: Exeuntes ad bellum, pro belli potentibus: Facies pro tractu, ora, solo, &c. Filij pro hominibus, genere, natione, prognatis: Filię pro oppidulis aut uicis: Fœdus interdum pro præscripto: Gladius pro bello aut cæde: Hæreditas pro possessione uel obuentione: & Hæreditare pro possidere, aut occupare: Implere pro initiare

aut cõsecrare: In pro eum, per: Iniquitas pro quouis crimine: Interrogare pro declarare per metalepsim. Quo Hebraismo etiam usus est Petrus 1. Pet. 3. Inuocatũ pro celebrato: Ira pro noxa, uindicta, offensa: Iudicare pro regere, punire: Iudicium pro fato, sententia, casu, ratione, iure: Malum pro deformi: Manus pro opera, iussu, nutu, interprete, & pro cuiuscũq; rei instrumento: Meminisse pro obseruare: Misericordia pro benignitate & beneficentia: Nomen pro numine aliquoties: Non pro nemine, nullo, nihilo: Noscere pro fauere: Nunciare pro declarare, narrare: Pacificum pro placido, felici, saluo: Panis pro cibo aut uictu: Parabola pro dicto recondito, allegoria, prouerbio, exemplo, pronũciato: Pax pro prosperitate, tranquillitate, incolumitate, quiete, salute: Pes pro statu, uel gradu per metalepsim: Pluere pro effundere: Portio pro fructu, obuentione, præmio: Præcipere de domo, pro testamentũ condere: Principium pro capite & summa rei: Proximus pro obuio aut altero: Quærere pro studere, eniti, elaborare, appetere, sectari: Qui cum aliquo, pro factione, socijs, partibus, comitibus: Redargutio pro causæ dictione, defensione, confutatione, increpatione, obiurgatione: Respondere pro ordiri: Retributio pro uice, præmio: Sacrificare pro mactare simpliciter, ut Eccli 34. Salsugo pro siccitate: Sanctificatio pro religione, uel templo: Sanctificare pro indicere, instituere: Testamentum pro more: Thesauri procellis, claustris, penetralibus: Timor pro religione & reuerentia: Tradere pro supplicio dedere: Vas pro instrumento, machina, apparatu: Verbum pro re, negotio: Via pro instituto uel more: Vir pro quouis, certis, singulis, quibusdã: Virtutes pro effectibus: Visitare pro inquirere, uindicare, pœnas sumere, cognoscere causam, inspicere, rationem habere. Et talia multa, quorum præcipua huc annotanda putaui: ne, quia passim occurrunt, annotationibus margines impedirem alijs rebus assignandis conspergendas, & admonenda, ne quis cur mutata essent miraretur, Hebraismos esse ignorans. Talia sunt etiam, quod ad constructiones attinet, Hebræis peculiaria alia, quæ demutauimus causa claritatis, ut quod casus inter posteriora sæpe pro relatiuis positi sunt Hebraico more, prioribus absolute positis, cum quibus alijs in linguis exprimẽdi sunt, ut Eccli 38. τέκνον ἐν ἀῤῥωστίᾳ σου μὴ παράβλεπε, ἀλλ' εὖξαι τῷ κυρίῳ, &c. Et cap. 39. ἡ εὐλογία ὡς ποταμὸς ἐπεκάλυψε, καὶ ὡς κατακλυσμὸς ξηρὰν ἐμέθυσεν. Talia sunt item creberrima anacolutha, & Nominatiui absoluti pro ablatiuis absolute positis, & alioqui ad sequentia pertinentes: quale est alicubi, Deus, in cœlo sedes eius, & 2. Mach. 1. καὶ τὸ ὑπολειπόμενον ὕδωρ ὁ νεεμίας ἐκέλευσε λίθους μείζονας καταχεῖν. Item genitiui nominũ crebri pro adiectiuis, & absoluta uerba pro resoluẽdis in duo, ut Liberat pro liberator est. Et Eccli 50. φροντίζων pro solicite cauere. Item unum uerbum ad duo relatũ, quorum utrunq; suum desideraret, quæ syllepseos species Latinis est rarior. Absoluta tam singularia quàm pluralia sine nominatiuis pro impersonalibus crebriora quàm Latinis, quale est currunt pro curritur. Polysyntheta crebriora quàm Latinos deceat, & coniunctiones sæpe otiosæ. Frequens & redundans repetitio siue inculcatio pronominum. Frequentes hypallage, ut fructus multitudinis, pro copia fructus, uel fructu multo, & Laudate cãticum, pro canite laudem, Eccli 39. Numeri pro numeris in collectiuis, & relatiuis eorum. Nomina & uerba pro gerundijs. Nomina pro aduerbijs. Nomina sæpe repetita pro relatiuis. Præpositiones pro uerbis, ut Eccli 47. οὕτως δαβὶδ ἀπὸ τῶν υἱῶν ἰσραὴλ ἀπὸ, id est, excelluit. Futura pro præteritis imperfectis, pro imperatiuis, pro potẽtialibus, pro ijs quæ quouis tempore fieri solent, quæ Latini magis per præsentia, quædam etiam per infinitiuum & uerbum soleo efferũt. Sic præterita pro ijs quæ quouis tempore fieri solent. Imperatiui pro coniunctiuis cum si, & quod nonnũquam fefellit interpretes, eadem uox imperatiui & infinitiui. Crebro omissa aduerbia similitudinis. Participia præsentis temporis pro uerbis eiusdem temporis. Relatiua ipse & is, pro aliquo & quouis sine antecedente. Relatiua pro nominibus certis, & rursum nomina pro relatiuis. Metalepses, ut à statione defatigari, pro defessum recedere. Negatio quoq; aliquando præponitur, quæ ad aliquot sequentia intelligitur repetenda. Præterea δὲ & γὰρ sæpe omisi, præsertim in Sapientia, & 2. ac 3. Machab. propterea quod inepte uideantur posita & otiose à Græcis pro quauis coniunctione, ut qui uix utantur alia, & has usq; ad tædium inculcent. Hæc ita ut opinamur bona fide uertendo omnia, ne nimia obscuritate obessent, aut asperitate sua linguæ Latinæ proprietatem corrumperent, paululum demutauimus, omnibus quidem laborantes ut utantur, sed iudicium de his, recte ne sensum an perperam assecuti simus, trium tantum linguarum Hebraicæ, Græcę Latinæq; peritis permittentes. Nam ij demum recte de his iudicare poterunt.

Quod si cui uidetur uetus potius interpres retinendus & sequendus, eo quod ex Hebraico fonte suam interpretationem transtulisse fortassis cuipiam uideri possit, cum nos ex Græcis nostra uerterimus, qui ante nos errasse, & ab Hebraicis declinasse potuerint, nosq; post eos, ut fit, adhuc longius aberrare, nos certis argumẽtis collegimus ueterem quoq; interpretem non ex Hebraicis, sed ex ijsdem quibus nos Græcis suam interpretationem transtulisse. Nam præpositiones Græcas sæpe reliquit sequentibus dictionibus hærẽtes, quasi una esset

dictio:

dictio: ut pro eo quod eſt 3. Eſdr. cap. 5. ἐκ ἀναθὼθ ipſe mendoſe legit, & uertit Hecanathus. Sic pro ἐκ μηρούθ uertit Emerus. Et poſtea ubi Græce legitur υἱοὶ ἀττιφά, υἱοὶ παίδων σαλωμών, id eſt, filij ſeruorum Solomonis, uetus interpres Pædõ reliquit pro proprio, quod, & ſuperiora non potuit ita legiſſe in Hebraico. Deinde multis in locis ubi ex uicinitate Græcorum uocabulorum ſcribarum uitio orta eſt diuerſa lectio, interpres uetus Latinus ſæpe abſurdiorem potius ſecutus eſt ꝙ ueriorem, quam in Hebraico fuiſſe ſenſus oſtendit, quod non factũ fuiſſet, ſi uertiſſet ex Hebraico: ut Eccli in fine τύρβη pro τρύφη, & συμβολὴ pro συμβουλὴ, & cap. 37. οὐκ ἔστι pro οὐκ ἔτι. 46. ἄγρος, quod alibi eſt ἀνδρός. 49. & 50. νάον, quod alibi λαόν. & Sap. 14. ꝙd uertit, Non enim iurantium eſt uirtus, ſed peccantiũ pœna perambulat ſemper iniuſtorum præuaricationem. Græcum ad uerbum ſequutus eſt, à ſentẽtia tamen longiſſime aberrauit, quod factum non eſſet ſi uertiſſet ex Hebraico, præterꝙ quod imperitior etiam linguæ Græcæ interpres fuiſſe uidetur, qui Eccli ultimo ἱκετείαν uerterit quaſi οἰκετείαν, & talia multa. Sed eius rei uel prologus in Eccleſiaſticum uerſus teſtimonio fuerit. Poſtremo conſtructiones Græcas aliquoties ſecutus eſt ꝙ proxime, quæ non cadunt in Hebraiſmum, & Latinis raræ ſunt: & ad uerbum expreſſit quaſdam dictiones Græcas infeliciter, quales nõ ſunt apud Hebræos, ut ἀβοήθητος, inauxiliatus: & παῖδες pueri, pro ſeruis, quos Hebræi non uocãt pueros, ſed Græci tantum. Simili amphibologia Græca (quæ in Hebraiſmũ non cadit,) deceptus Sap. cap. 18. κόσμον orbem terrarum tranſtulit, cum ornatum quoq; ſignificet, ut eo loco: qualis æquiuocatio Latinis in mundo eſt. Eccli 27. cum emendatiora exemplaria habeant, ꝙd ſenſus omnino poſtulat, καὶ ὁ εἰδὼς αὐτόν, &c. uetus interpres id quod mendoſum eſt in Græcis interpretãdo ſecutus eſt, nempe καὶ ὁ ἰδεὶς αὐτὸν ἀποστήσεται ἀπ' αὐτοῦ, & cap. 30. quod mendoſe legitur περὶ ψυχῶν ὑῶν tranſtulit, cum uera lectio ſit παρὰ ψυχὴν ὑόν: in quo errare nõ potuiſſet, ſi tranſtuliſſet ex Hebraico. Ibidem pro ἐγκεχυμένην mendoſum uertit ἐγκεχυμένης: & cap. 43. καὶ ἐφύτευσεν αὐτὸν ἰησοῦς interpretatus eſt, Et plantauit illum dominus Ieſus: cum palàm mendum ſit ex uicinitate Græcæ dictionis ortum, pro quo emẽdate legitur in alijs codicibus, καὶ ἐφύτευσεν ἐν αὐτῇ νήσους. Quod ergo licuit illi ex Græcis Latina facere, nobis quoq; idem conantibus nõ denegari debere puto, nec improbari magis quod ex eodem quo ille hauſit fonte proferimus. Quod autẽ interpretatio illius ſæpe ꝙ longiſſime à noſtra abeſt, in cauſa eſt maxima Græcorum exemplariorum diuerſitas, & corruptio tanta, ut non minima pars noſtri laboris in collatione exemplariorum, & mendorum emẽdatione uerſata ſit. Sicubi ergo ille mendo ſeductus fuit, aut aliam ꝙ nos lectionem ſecutus, aut alioqui uariam inuenimus lectionem, nos eam diuerſitatem in margine annotauimus, ne quis aut illum confinxiſſe aliquid de ſuo, aut nos ſuſpicaretur. Quanquam mihi quidem uidetur in multis ampla licentia præter omnem codicum fidem uel addendo cauſa interpretandi obſcura, uel demutando uſus: aut oportet ſupereſſe adhuc alias codicum diuerſitates, quas mihi uidere nondum contigit. Sicubi integri uerſus reperti ſunt in uno exemplari qui defuerunt in alio (ut ſæpe inuentum eſt,) quia illos propter anguſtiam ſpatij non licuit in marginem adſcribere, nos illos aſteriſcis prænotauimus: qui ſicubi occurrent, nullum alium aſteriſcum in margine ſibi reſpondentẽ habentes, admonebunt eum uerſum non in omnibus legi Græcis codicibus, ſed tamen in aliquibus. Quæ autem in nullo Græco exemplari inuenta ſunt, ſed in Latino tantum lecta, ea quoq; prætermittere noluimus, (quia alio fortaſſis locupletiore exemplari uſus fuit uetus interpres,) ſed tamẽ huiuſmodi ſignis & hamis [ ] interclusa ab alijs diſtinximus. Sequutus ſum maxime exemplar Toletanum quoddam, quod perꝙ antiquũ eſt, & mihi uiſum emendatiſſimum, quali uetus quoq; interpres maxima ex parte uſus eſſe mihi uiſus eſt, ſed ut iam dixi licentius, idq; in Eccleſiaſtico maxime. Nos ſecundum quod nobis uiſum eſt emendatiſſimum omnia ſumma, ut opinamur, fide reddidimus, neq; addendo quicquam data opera, neq; demendo quod plus minúſue ꝙ Græcus uoluerit dictum ſit, niſi quo modo ſupra diximus: quibus & hoc addimus, Nos ita manſiſſe ꝙ proxime Græca uertendo, ut tamen integra ſeruaretur lingua Latina. Quod ſicubi non auſi ſumus euagari libere, quod obſcuri relictum eſt marginali interpretatione illuſtraſſe. In coniunctionibus multum permiſimus nobis iuxta cuiuſq; loci ſenſum, quod ſciamus Hebræis unam coniũctionem aut paucas, ut ו, & כי multarũ uice fungi. Deinde cum lingua Hebraica abũdet dictionibus æquiuocis, apparet eam linguã callenti Græcos quoq; interpretes, qui plæraq; ad uerbum ex Hebraico uerterunt, ideoq; omnem linguæ Græcæ gratiam amiſere, ſæpe ex ſignificationibus æquiuoci ineptiorem potius eſſe interpretatos ꝙ aptiorem, quibuſdam in locis tam manifeſte, ut mireris negligentiam. Itaq; ſicubi aliquid manifeſte exigente ſenſu propter æquiuocationem Hebraicæ dictionis (quam facile eſt ex interpretatione ad uerbũ diuinare,) à Græco declinauimus, id quoq; in margine eſt annotatum, aliquoties Hebraica dictione quam diuinauimus adſcripta. In 3. Eſdræ, ubi recenſentur genealogiæ, mirã inuenimus corruptionem, & niſi Hebraica ex 1. & 2. Eſdræ cum Græcis conferenti inemẽdabilem, quam nos hac

laboriose facta collatione penè restituimus. Primum enim qui ex Hebraico Græce sunt in
terpretati, multa ex proprijs nominibus corruperũt, quædam data opera, quædam necessa
rio. Data opera, dum barbare desinentia nomina conati sunt ad suæ linguæ molliores termi
nationes declinare: necessario, cum coacti sunt literas quibus ipsi carent omittere, ut ע conso
nantem, & omnem aspirationem in medium aut finem dictionis incurrentem, (quas multas
habent Hebræi, cum Græci nullas præterquam in ρ habeant,) ut ה & ח: aut certe alijs literis
permutauere, ut pro ח, θ, & pro ש sæpe λ. Nam pro finali ה quamuis literam prout commo-
dum uisum est scribere sibi permisere. Adde quod puncta, quæ tum non subscripta erant, in
proprijs alij aliter legerunt: & passim quia ueteres β ea ferè specie qua μ scripsere sic ϐ, has li-
teras sæpe inter se commutatas inuenias. Accessit his incommodis scribarum incuria, qui
corrupta magis etiã corrupere, articulos sæpe quasi partem proprij nominis iungẽdo, & syl
labas ab initio sequentis dictionis auulsas adijciẽdo priori, aut à fini ablatas, sequenti adden-
do. In hæc tam corrupta postquam Latinus interpres incidit, si nihil corrupit magis etiam,
certe corrupte transtulit è Græcis; remq; indies deteriorem reddidere librarij ignari hoc ne
an illo modo rectius legerentur barbara propriaq; uocabula. Interim Græci quoq; codices
librariorum culpa ulterius corrupti sunt ab eo quod uetus interpres transtulit. Itaq; cum ge
nealogias illas quæ sunt in Esdræ tertio, cõferrem cum ijs, quæ sunt in Esdræ primo & secun
do, nominibus Hebraicis, deprehẽdi ferè in singulis origines unde deducta, & causas qua-
re corrupta sint, quarum causarum quædam in ipsis Hebraicis sunt literis, quæ Grẹce expri
mi non potuerunt, uel aliæ pro alijs similibus lectæ sunt, quædam in Græcis, quædam in La-
tinis, quarum præcipuas supra memorauimus, alias suis locis assignauimus in margine, ut
cuiuis conferenti exemplaria, statim liqueat rem ita se habere, & à nobis recte, nec sine iustis
rationibus esse pleraq; nomina non mutata, sed restituta & emendata. Sanè, ut apparet, to-
tus tertius liber Esdrẹ uersus est à Septuaginta, aut quocunq; tandem authore, ex Hebraicis
parum discrepantibus ab ijs quæ sunt in primo Esdræ: quanquã interpres Græcus sæpe ma-
le reddidit sensum ex Hebraico, & Hebraice scienti apparet facile quæ fuerit erroris causa.
Vbi illud manifestum, ausus sum aliquantulum à Græco, quod alioqui mendis scatet, disce-
dere. Et per totam interpretationem nunquã ferè sine causa à ueteri interprete discessimus:
sed siquid aliter sumus interpretati, fecimus id uel quia uicinior Græcis nostra uisa est, aut
propter Hebraismum, aut propter barbariem, aut quia cõmodiorem aliam constructionem
iudicauimus, aut quia significãtius aliquid, aut quia aptiorem rei dictionem, aut aliquid hu
iusmodi aliud.

Porrò libros quos sumus interpretati, in ordinẽ qui nobis uisus est optimus, redegimus,
nempe ut præpositis, qui ex omnibus lectu dignissimi sunt, solũ duobus moralibus Sapiẽtia
& Ecclesiastico, reliquos qui sunt historici ferè iuxta ordinem historiarũ & temporum quo-
ad fieri potuit, collocaremus. De his ut nostrum quoq; quod collegimus interpretando po-
namus iudicium, liber Sapientiæ, quamuis ueram contineat sapientiam Salomone sapien-
tissimo dignam, ut quæ religionem unius dei in primis asserat, & cõfutet falsam: mihi tamen
ipso stylo & constructione, tum adiectiuorum, epithetorum, ac compositorum abundantia
uerisimile fit, nunquam scriptum fuisse Hebraice ab authore, sed ab Hebræo aliquo rarius
Hebraizante q̃ factum est in cæteris, Græce scriptũ esse. Nam apud Hebræos nec talis con
structio est sermonis, nec talia composita quibus ludit author, nec ita solent epithetis, præser
tim otiosis, redundare. Idem de Iudith parte aliqua, de historia Susannæ, & Hesther, (quæ
leguntur inter Apocrypha duntaxat,) ijsdem ductus rationibus iudico. Nam de 2. Macha-
bæorum id etiam ipsius authoris in prologo testimonio, & ex elegantia styli certum est. Ter
tius autem Machabæorum non solum styli, sed etiam ipsius narrationis redundantia, fastu,
omniq; Græca uanitate adeo mihi displicuit, ut nec qui uel inter profanas historias fidẽ per
omnia mereatur, nedum qui inter Ecclesiasticos annumeretur dignum iudicem, nec in quo
quis uel uertendo uel legendo ponat operam. Certe nihil unquã uerti magis inuitus, & ad-
ditus in numerum Ecclesiasticorum librorum magis mihi fidem aliorum eleuare uidetur, q̃
eam, aut pietatem, quicquam adiuuare, præterquam quod mẽdax statim à limine titulus est
libri, qui ne uerbum quidem ad Machabæos pertinens contineat. Itaq; non uertissem eum,
nisi in Græcis exemplaribus adiunctum primo & secundo Machabæorum reperissem, &
ego omnia uoluissem bona fide interpretari, iudiciumq; alijs relinquere. Cæteri libri, maxi
meq; Ecclesiasticus priuato nomine dictus, seu Sapientia Iesu filij Sirach, ut prologus testa-
tur, & stylus scatens Hebraismis, siue locutiones, siue constructionem, siue alios idiotismos
consideres, Hebraice mihi scripti fuisse uidentur à suis authoribus, & in Græca trãslati, quæ
sola nobis relicta sunt, non extãtibus Hebraicis, ac ne à ueteri quidem interprete uisis, ut su-
pra dixi. Tobias concisa oratione suspicionem mouet in Græcis exemplaribus intercidisse
aliqua, quæ in Latinis habeãtur, quorum tamen quædam aniliora uidentur, q̃ ut credam ab
authore

authore Hebraico, aut ab interprete Græco tradita. Sanè apparet aliquos magna esse usos in libris his licentia. Extat hodie typis excusum Hebraicum Tobiæ exemplar, quod tamen multum à Græco, & multo magis à uetere Latino discrepat. Quare cum cætera è Græcis transtulerim, nolui in hoc uno tantopere dissidēre à Græco, diuersum facere. Librum Esdræ quartū, & precationem Manassis nec Græce nec Hebraice uidere mihi contigit, tamen ne illa quoq; manerent incultiora, nonnihil ad nostrum stylum attemperata nostræ uersioni inseruimus, eam scilicet habitura fidem & authoritatem, quàm ea quæ ex Latino in Germanicam, Gallicam, aut aliam quamuis linguam uersa sunt. Præter hæc si quid monendum erat aliud, passim in marginibus aspersum inuenies, quibus præfixæ literæ & signa indicant, quo singula referēda sint. Sed de aliquibus signorū supra quoq; aliquid monuimus. Nunc hos labores nostros tibi offerimus candide Lector, ut iudices, utaris, fruaris, & scias nos præstitisse quod potuimus: & sicubi minus assecuti sumus uel sensum, uel quam uelles elegantiam styli, condones, memor non omnes, præsertim in sacris literis, posse omnia, diuersis autem ingenijs eadem opera satisfacere neminem omnibus. Vale. Tiguri. Anno 1542. Tertio Calend. Nouemb.

Asterisci, quibus nullus alius respōdet in margine, significāt uersum eum usq; ad finem, in aliquibus, sed non in omnibus lectum esse Græcis codicibus.

Talia signa seu hami [ ] monent ea quæ illis inclusa sunt, in nullo prorsus à nobis inuenta esse Græco exemplari, sed in ueteri tantum interprete lecta, paululumq; ad nostrum stylum, ne deformis esset dissimilitudo, attemperata. Cætera clāra sunt.

Sapientia Solomonis.

CAPVT I.

†1.Reg.3.a *Eccl.56.a †2.Par.15.a †DILIGITE sapientiam rectores terræ, *bene sentite de A
Domino, & ipsum syncero corde quærite: †quoniam ab
ijs qui non tentant eum, inuenitur, & ᵃijs qui non diffi-
dunt ipsi, se exhibet. Nempe prauæ cogitationes aliena
tionem à Deo faciunt, potētia uero dum tentatur, arguit
insipientes. Nam in malitiosam animam sapientia non
introibit, nec habitabit in corpore peccatis obnoxio.
Ierem.4. †Spiritus enim disciplinæ sanctus quod fictum est fugit, B
& recedit ab insipiētibus cogitationibus, ᵇcumq; iniusti-
Gal.5.c tia superueniente uituperatur. †Nam cum benignus sit spiritus sapientiæ, labijs
suis impie loquētem culpa non absoluerit: ut cuius renum testis sit Deus, cordisq;
Eccl.6.a Ierem.29.d Act.7.e uerus inspector, ac auditor linguæ. †Etenim spiritus Domini replet orbē, & con
tinens uniuersa, notitiam uocis habet. Quapropter iniusta loquens, nequaquam
3.Reg.2.g latuerit, †nec præterierit eum castigans iudicium. Nam in consilia impij inquire- C
Matth.6.a Heb.4.b tur, †famaq; sermonum ipsius ad Dominum perueniet, ad nefaria facinora eius co
arguenda. Quoniam auris acris & indignabunda audit omnia, & rumor fremi-
tuū minime clàm fuerit. Quapropter inutili fremitu abstinete, & obloqui lingua
Luc.12.a parcite. †Quoniam sermo clandestinus non abibit impune, atq; os mentiens ani
Deut.4.c mam interimit. Ne affectetis mortē errore uitæ uestræ, †nec operibus manuum
Ezech.18.33.c uestrarū accersatis perniciem. †Neq; enim Deus creauit mortem, nec interitu ui- D
uorum delectatur. Creauit enim ut essent omnia, & initia mundi salutifera sunt:
nec inest in eis medicamentum perniciosum, nec orci regnum in terra: quippe iu-
stitia immortalis est. Impij uero manibus ac uerbis accersiuerunt illam, & conta-

ᵃVel, fidem eius non deferentibus.

ᵇScilicet recedit cū, &c. uel, atq; iniustitia superueniente arguitur, scilicet quod fictum est: uel, iniustitia exoriente se profert, scilicet spiritus: nempe resistendo.

buerunt amicam arbitrati, cumque ea fœdus inierunt, †quoniam digni sunt qui sint Infra 12.a
partium illius.

CAP. II.

A Dicunt enim apud se non recte deputantes, †Breuis est & tristis uita nostra, nec Iob.7. Matt.22.b
est remedium contra obitum hominis, nec cognitus quisquam qui ab orco 1.Cor.15.d
a [illegible] b Vel, subito. sit reuersus, a sed b temere nati sumus, posthac futuri quasi qui nunquã fuerimus.
c Vel, dũ cor nostrum mouetur. Quoniam fumus est spiritus in naribus nostris, & sermo ut scintilla c è corde
nostro excitata: quo extincto, corpus nostrũ redigetur in cinerẽ, spiritus ut laxus
aër diffundetur, nomen nostrũ lapsu temporis ueniet in obliuionẽ, nec quisquam
factorum nostrorum memoriam usurpabit: sed ut uestigium nubis elabetur uita
B nostra, & sicut nebula radijs solis fugata, eiusdemque calore fatigata dissoluetur. †Nã 1.Par.29.c
umbræ similis est ætatis nostræ cursus, nec datur reuocare pedem ab interitu, quo
niam consignatus est, nec inde quisquam reuertitur. †Adeste ergo, & bonis frua Esa.22.b.56.c Sap.5.b
mur præsentibus, rebusque creatis simul ac iuuẽtute gnauiter utamur. Vino pretio
d ἀέρος, al. temporis. so & unguentis repleamus nos, nec florem d auræ prætereamus. Rosarũ calyculis
coronemur antequã marcescant, [nullum pratum luxuria nostra non peruadat.]
e ἡμῶν, al. ὑμῶν, uestrum. Nemo e nostrum nostræ sit exors petulantiæ, ubique signa lætitię relinquamus, quo
niam hic est fructus, hæc sors nostra. Pauperem iustum opprimamus, non parca
mus uiduæ, nec longæuos senis canos reuereamur. Vis nostra lex esto iustitiæ:
C quod enim infirmum est, inutile deprehenditur. Circumueniamus ergo iustum,
quoniã inutilis est nobis, factisque nostris aduersatur. Peccata in legem nobis ex
probrat, & nos ob neglectum disciplinæ nostrum diffamat. Notionem Dei prę
dicat habere se, adeoque filium Dei se nominat. †Hic cogitationum nostrarum in Iohan.7.a
dex extitit, †& aspectui quoque nostro grauis est. Quoniam dissimilis aliorum est Esa.53.c
uita ipsius, suisque differt institutis. Pro adulterinis habemur ab illo, & itineribus
nostris tanquam spurcitijs abstinet. Extrema iustorum prædicat beata, patremque
Deum iactitat. Videamus an ueri sint sermones eius, & euentuum eius faciamus
D periculum, [extremaque cognoscamus.] †Nam si filius Dei iustus est, opem ei feret, Psal.21.a Matt.27.d
ipsumque è manu aduersariorũ eripiet. †Contumelia cruciatuque eum exerceamus, Ierem.11.d
ut cognoscamus mãsuetudinem eius, probemusque patientiam. Infami morte con
*Id est tractabitur secũdum dicta sua: uel, ironice, Deus respiciet, illum scilicet, ut prædicabat. demnemus eum, *ratio enim eius iuxta sermones ipsius habebitur. Hæc illi cogi
tant, & errant, nam malitia sua excæcati sunt, †ut nec mysteria Dei norint, nec mer Rom.1.c
cedem sperent sanctimoniæ, nec rationem præmij inculpatarum animarum habe
ant. †Nam Deus creauit hominem immortalitati, & eum ad imaginem sui f pro Gen.1.a
f ἰδιότητος, al. legit, ἀιδιότητος. priam fabricauit. †Inuidia uero cacodæmonis mors introiuit in mundum, & qui Gen.3.a Eccl.25.d
sunt partium illius, experiuntur eam.

CAPVT III.

A †IVstorum autem animæ in manu Dei sunt, nec attinget illos cruciatus. *Insipi †Deut.33.a *Sap.5.a Heb.11.d
entium iudicio mori uidentur, calamitosus existimatur exitus eorum, & discef
sus à nobis exitialis, cum illi fruantur felicitate. Etenim dum cruciãtur in conspe
*Vel, castigati. ctu hominum, †spem alunt plenam immortalitatis, & leuiter *uexati ampla benefi †1.Pet.1.c Rom.8.c
B cia cõsequentur. *Quoniã Deus tentauit eos, & se dignos comperit. Tãquam 1.Cor.3.a *Exod.15.a
aurum in fornace probauit illos, & ut solidum sacrificium excepit. †Itaque tẽpore Deut.8.a †Matt.13.f
uisitationis suæ effulgebũt, & ut in stipulis scintillæ discurrent. *Iudicabunt gen 1.Cor.15.f *Matt.19.d
tes, dominabunturque populis, & regnabit in eis Dominus in perpetuum. Qui fi 1.Cor.6.a
dunt ipso, ueritatem intelligent, & fideles in charitate apud eum permanebunt.
Quoniam gratia atque misericordia continget sanctis eius, & ratio electorum eius
habebitur. †Impij uero multabuntur pro cogitationibus suis, ut qui neglexerint Matt.25.d
C iustum, & à Domino defecerint. Nam qui sapientiam & disciplinam nihili pen
b ἄκαρποι. dit, infelix est, & uana spes est talium, b infructuosi quoque labores, & opera eorum
inutilia. Vxores eorum stultæ, †maliique liberi: progenies denique eorum est execra Esa.54.a
bilis. Sanè beata est sterilis incontaminata, quæ concubitum flagitio non nouit: Luc.23.d Gal.4.d
fructum

Esa.56.b fructum in *cognoſcenda animarũ cauſa capiet: †ſpado item, qui nefas manu non *Vel, in animarum remuneratione.
fecerit, nec male contra Dominum cogitarit, nam ei eximia fidei gratia conferetur, †Vel, orbus liberis.
& ſors in templo Domini iucundiſſima. Bonorum enim laborum glorioſus eſt D
fructus, nec radix ſapientiæ deperit. Liberi uero adulterorum [a]à ſacris arcebun- [a]Vel, maturitatem non aſſequentur.
tur, & ex illegitimo concubitu ſemen abolebitur. Quod etiamſi multũ ætate pro
ceſſerint, in nullo erunt pretio, & ingloriam demum agent ſenectutem. Sin mo-
riantur celerius, ſpem nullam habẽt, nec die [b]inquiſitionis ſolatium. Nam iniuſtæ [b]Vel, cognoſcende cauſæ: aut, animaduerſionis.
progeniei diri ſunt exitus.

CAPVT IIII.

POtior eſt ſterilitas coniũcta cum uirtute, ut cuius immortalis ſit memoria, quo A
niam tam deo ꝙ hominibus nota eſt. Hanc imitantur præſentem, abſentis au
tem deſiderio tenentur. Hæc coronata triumphat in perpetuum, incontaminata
præmia certamine uictrix aſſecuta. Soboleſcens uero impiorum copia non per-
ueniet ad frugem, nec adulterinæ propagines radices altas agent, nec locabũt fun-
Hiere.17.b Mal.1.a damentum ſtabile. †Nam etiamſi in ramos ad tempus egerminauerint, leuiter ta
Matth.7.c men [a]firmatæ commouebuntur uento, & procelloſa ui eradicabuntur. Imperfe- B [a]βεβαῖα.
cti circum rami defringentur, fructusꝙ eorum inutilis, & eſui immaturus nullum
præſtabit commodum. Nam ex illegitimo concubitu nati liberi nequitiæ teſtes
ſunt aduerſus parentes, cum in eos inquiritur. Iuſtus autem quamuis præmatura
morte obierit, quiete tamen fruetur. Neꝙ enim honorifica ſenectus eſt ea, quæ
longo tempore conſtat, aut quam annorum numero metiaris: ſed canos homini-
Heb.11.a bus ſapientia conciliat, & ætas ſenectutis ſine labe uita eſt. †Quia deo placuit ille,
charus eſt habitus: & cum inter peccatores uiueret, de medio ſublatus. Abreptus
eſt, ne malitia immutaretur ſenſus eius, néue anima eius fraude circumueniretur.
Faſcinũ enim uanitatis quæ honeſta ſunt, obſcurat: & concupiſcẽtia uaga ſyncerã C
mẽtem peruertit. Defunctus paucis lõga impleuit tempora, nam anima eius [b]deo [b]κυρίῳ.
placebat: quapropter è medio malitiæ propere ſublatus eſt. Vulgus autẽ uidens
hoc, nõ intelligit, nec animaduertit hoc ipſum beneficium ac miſericordiam in ſan
ctos eius eſſe, electorumꝙ ipſius habitã rationem. Cæterum iuſtus mortuus ui-
uos cõdemnabit impios, [c]iuuentusꝙ celerius exacta longæuã iniuſti ſenectutem. [c]νεότης.
Sapientis enim exitum uidebunt quidem, ſed quomodo ſit illi conſultũ, aut quor- D
ſum eum Dominus tuto conſeruarit non intelligent: uidebũt inquam, eumꝙ con
temnent. Dominus autem irridebit illos, deinde turpiter corruent, & ignominia
inter mortuos perpetua laborabunt. Quoniam cõquaſſabit illos [a]intercluſa uo- [a]ἀφώνους, al. ἀφώνως.
ce præcipitatos, funditusꝙ commouebit. Deſolabuntur extreme, doloreꝙ uexa
buntur, & memoria eorum interibit. Prodibunt pauidi peccatorum ſuorum re-
putatione, ſuisꝙ ſceleribus corãm conuincentur.

CAPVT V.

Matth.19.c TVm iuſtus corã oppreſſoribus ſuis, laborumꝙ ipſius uituperatoribus mul- A
ta cum audacia ſtabit: quo illi uiſo, graui pauore percellentur, & præ inopina
ta ſalute ſtupeſcent. Pœnitentia tacti, & præ anguſtia ſpiritus gementes, ſic apud
ſe dicent, Hic eſt ille quem riſui quondam habuimus, prouerbioꝙ contumelioſo.
Sap.3.a †Stulti uitam eius exiſtimabamus inſaniam, & exitum eiuſdem ignominioſum.
Itáne unà cum filijs Dei annumeratus eſt, & ſuam inter ſanctos ſortem adeptus?
Aberrauimus utiꝙ à uia ueritatis, lumen iuſtitiæ non fulſit nobis, nec intelligẽtiæ
ſol eſt exortus. Itineribus iniuſtitiæ, & interitus affatim uſi ſumus: peruaſimus in-
uia deſerta, uiam uero Domini ignorauimus. Quid profuit nobis ſuperbia? diui B
1 Par.29.c Sap.2.b tiæ faſtoſæ quid nobis contulerunt? †Tanquam umbra, nunciusꝙ tranſcurrens
Prou.30.b illa præterierunt omnia, & in modum nauis fluctuoſas aquas permeantis, *cuius
*elapſæ ueſtigium non inuenias, nec inter fluctus iter meatus illius: aut ut auis aëra [a]διελθούσης.
peruolans, cuius limitem nulla coniectura deprehendas, utpote cum uerbere [b]pen [b]ταρσῶν.
narum flagellatus leuis aër, & ſtridente ui ſulcatus, alarumꝙ motu traiectus eſt, ut

nullum in eo postea meatus indicium animaduertas: aut ut coniecto ad scopum telo, sectus aër protinus in seipsum denuo coit, ut qua transierit, illud non appareat. C Ita & nos postquam nati sumus, defecimus: nullumq; uirtutis documentum dare ualuimus, sed in nostra malitia consumpti sumus. [Atq; talia peccatores apud inferos dixerint.] †Quoniam spes impij qualis à uento sublata lanugo est, & iactatæ à procella tenui spumæ similis: ut fumus uento diffusus, & tanquam hospitis unius diei memoria præterit. †Iusti autem uiuent in perpetuum, præmiũ eorum apud Dominũ repositum est, & cura eorundem penes altissimum. Ideo regnum præclarum adipiscentur, & de manu Domini diadema pulcherrimum, quoniam dextera sua proteget eos, brachioq; [sancto suo] defendet. †Pro omni armatura D proferet indignationem suam, & res creatas ad ultionem hostium armabit. †Pro thorace iustitiam induet, & galeam sibi iudicium syncerũ imponet. Assumet scutum inexpugnabile sanctimoniam, iram autem pro lancea diram exacuet: ipseq; adeo mundus eum ad debellandos insanos adiuuabit. Probe collimata ferentur fulminum iacula, & ad scopum tanquam ab intentissimo nubium arcu desilient, grandinesq; confertim è furore lapidante uibrabuntur. Vndę maris excãdescent in illos, & flumina prærupta concurrent. Ventus uehemens resistet illis, moreq; turbinis iactabit eos. Iniquitas terram omnem desolabit, sedesq; potentum euertet malitia.

Iob. 8.a. Psal. 1.b. Pro. 10.d. 11.a. Iac. 1.b. Psal. 90.d. 114. Psal. 17. Ephes. 6.b.

CAP. VI.

A P[Otior est sapientia quàm uires, & uir prudens q̃ robustus.] Quapropter audite reges, & attendite, discite rectores finiũ terræ. Aures præbete uulgi moderatores, & qui nationum multitudine gloriamini. †Quoniam potestas uobis à Domino data est, & potẽtatus ab altissimo. Is inquiret in actiones uestras, consiliaq; perscrutabitur. Quia cũ essetis regni ipsius administri, nec iudicastis recte, nec seruastis legem, nec consilium Dei secuti estis. Horribiliter superueniet uobis, & repente, quoniam iudicium in proceres rigidissimum exercebitur. †Nam B plebeius homo uenia dignus sit, in potentes autem inquiretur acriter. †Neq; em̃ personam reformidabit Dominus omnium, nec amplitudinem uerebitur. Quoniam tam humilem ipse fecit quàm eminentem, & omnium æque curam agit, cæterum potentes uehemens manet inquisitio. Ad uos igitur spectant sermones mei ô tyranni, ut discatis sapientiam, nec offensetis. Nam qui sanctitates sancte coluerint, ij sancti censebuntur, & his instituti habebunt excusationẽ. Facite igitur cupiatis sermones meos, & expetatis, & eruditionem consequemini. Præclara est, nec unquam marcescit sapientia, ab amatoribus suis facile cernitur, & à quærenti C bus eam inuenitur. Vltro se cupidis offert cognoscendam, & qui mane petierit eam, non laborabit, foribus enim suis assidentem illam inueniet. Nempe de illa cogitasse, ad perfectionem sapientiæ pertinet: & qui uigilauerit propter eam, cito securus fuerit. Quia se dignos ipsa quærit circumeũdo, benigne se per uias ostendit illis, studioq; summo occurrit. Initiũ em̃ ipsius est uerissima eruditionis cupiditas: cura uero eruditionis amor, amor aũt obseruatio legũ ipsius: rursum obseruatio legũ, [a]immortalitatis cõstitutio est, [b]immortalitas demũ Deo propinquũ fa D cit, cupiditas itaq; sapiẽtiæ ad regnũ perducit. †Si ergo solijs & regnis ô reges populorum delectamini, sapientiã in pretio habete: ut in perpetuũ regnetis. Quid aũt sit sapientia, & q̃modo sit orta referã, nec cælabo uos mysteria, sed à prima origine cognitionẽ eius inuestigabo, palamq; faciã, nec prçteribo ueritatẽ, [c]neq; uero cum tabido inuidia iter habuero, quoniam talis nequaquam fuerit sapientiæ particeps Cæterum multitudo sapientum salus mũdi est, & rex sapiens populi stabilimen. Quapropter uerbis meis erudimini, & adiumentum sentietis.

Eccli. 9.d. Pro. 16.d. Rom. 13.a. Eccli. 20. Deut. 10.d. 2.Par. 19.c. Iob. 34.b. Eccli. 35.b. Rom. 2.b. Gal. 2.b. Ephe. 6.b. Col. 3.d. Act. 10.e. Num. 27.e. 3.Reg. 14.e. 3.Reg. 3.a.

[a] Vel, integritatis.
[b] Vel, integritas.
[c] Vel, neq; uero tabido inuidia concessero: qui non potest suum habere de sapientia iudicium.

CA. VII.

A S Vm equidem & ego mortalis homo similis omnibus, primumq; creato terrigena prognatus. †In utero matris caro decem mensium tempore *formatus sum,

Iob. 10.a.

*ἐγλύφην, habent correctiores codices, al. ἐπάγην.

ſum, in ſanguine coagulatus, è ſemine uiri uoluptateq́ [a]ſomni comitante. Quinetiam natus cõmunem hauſi aërem, & in eiuſdem ingenij terram excidi. Primam uocem æque atq; omnes flebilem edidi, in faſcijs & curis ſum educatus. Nullus enim rex aliud naſcẽdi habuit initium: †ſed introitus in uitam unus eſt omnium, & idem exitus. Quapropter optaui, & data eſt mihi intelligẽtia: precatus ſum, & obuenit mihi ſpiritus ſapientiæ. Sceptris & ſolijs antepoſui illam, diuitiasq́ præ illa nihilipendi, †nec gemmarum [a]pretium ei comparaui. Quoniam reſpectu eius B aurum omne arena pauca eſt, & ad rationem ipſius argentum pro luto reputandum. Hanc dilexi ſupra ſanitatem & formam, uſumq́ eius luci præoptaui, ut cuius ſplẽdor ſupprimi non poſſit. †Acceſſerũt autem mihi bona ſimul omnia cum illa, innumeræq́ ſunt in manibus eius diuitiæ. Lætitiã percepi ex om̃ibus, ut quorum caput ſit ſapientia, ipſam autem horum eſſe matrem ignorabam. Hanc citra [b]fruſtrationem didici, minimeq́ maligne cõmunico, nec cælo diuitias ipſius. Nam theſaurus hominibus inexhauſtus eſt, quo qui fuerint uſi, amicitiam cum Deo iunxerint, propter dona diſciplinæ commẽdati. Deus mihi dedit [c]ſententioſe loqui, digneq́ datis cogitare: ut qui ſapientiæ dux ſit ipſe, & ſapientum conformator. †Nam in manu eius ſumus tam nos q̃ [d]ſermones noſtri, ſapientia ſimul omnis, & C [e]operum ſcientia. Etenim ueram rerum cognitionem ipſe mihi dedit, qua mundi conſtitutionem, & uim elementorum, initium, finem & medium temporum, [f]ſolſtitiorumq́ uiciſſitudines, tum permutationes tempeſtiuitatum, atq; annorum circulos, & ſtellarum diſpoſitiones, ac naturas animalium, beſtiarum [g]affectus, uentorum impetus, ratiocinationes hominum, plantarum differentias, radicum uirtutes intelligerẽ, omniaq́ adeo tam occulta cognoſcerẽ q̃ manifeſta, nam artifex omniũ ſapiẽtia me docuit. Siquidem ſpiritus ineſt ei ſagax, ſanctus, unigenus, multiplex, ſubtilis, uegetus, illuſtris, incõtaminatus, euidens, innocuus, boni ſtudioſus, acutus, prohiberi neſcius, beneficus, benignus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnipotens, perſpiciens omnia, omnesq́ ſpiritus rationales & mundos etiam ſubtiliſſimos pe D netrans. Nam omni motu mobilior eſt ſapientia, cunctaq́ præ puritate ſua penetrat & peruadit. Siquidem à diuina uirtute efflatur, & ſyncere promanat à maieſtate omnipotentis, quapropter nihil in eam cadit polluti. †Etenim æternæ lucis ſplendor eſt, limpidiſſimum diuinæ uirtutis ſpeculum, & imago bonitatis eius. Præterea cum unica ſit, omnia poteſt: eadem permanens renouat omnia: & uiciſſitudinibus ætatum in ſanctas animas ſe transferens, amicos Dei conſtituit, & prophetas: neminem enim Deus præter ſapientiæ ſtudioſum diligit. Nam hæc ſole ſpecioſior eſt, & omnem aſtrorum ſeriem ſuperat, luciq́ comparata potior deprehenditur. Siquidem nox pellit hanc, ſapientiam autem malitia nõ uincit: ſed pertingit ab extremo ad extremũ uſq; penitus, & utiliter om̃ia diſponit. CA. VIII.

HAnc ego dilexi, & à iuuẽtute mea quæſiui: hanc ſtudui ſponſam adiũgere mi A hi, & pulchritudinis eius amore captus ſum. Nobilitatem generis eius hoc illuſtrat, q̃ conuictu Dei utitur, q̃q; Dominus omnium eam diligit. Nam ſciẽtiæ Dei ſacerdos eſt, & operum eius antiſtes. Quod ſi diuitiarum eſt in uita poſſeſſio deſiderabilis, quid operante omnia ſapientia locupletius? & ſi opifex omnium eſt ſapientia, quid illa in rerum natura eſt artificioſius? Rurſum ſi iuſtitiam quis dili- B git, labores huius, uirtutes ſunt. Temperantiam enim docet & prudentiam, tum iuſtitiam ac fortitudinem, quibus nihil eſt hominibus in uita utilius. Si quis item multarũ rerum peritiam deſiderat: hæc antiqua nouit, & futura coniectat: hæc ſermonum ſtrophas callet, & ænigmatum explicationes. Signa & prodigia præſagit, euentusq́ tempeſtiuitatum & temporum. Hanc ergo decreui mihi uitæ ſociam adiungere, ut quam mihi bona daturam conſilia, & curarum triſtitiæq́ lenimento fore cognoſcerem. Gloriam in uulgus per hanc [a]adipiſcor, & honorem

Margin notes:
Iob. 1.c; 1.Tim. 6.
Iob. 28.c
3.Reg. 3.b; Matth. 6.d
Ecc. 3.a
Heb. 1.a
[a] Vel, concubitus. [illegible]
[a] [illegible]
[b] Vel, fraude.
[c] Vel, ex ſententia.
[d] Vel, ratio noſtra.
[e] Vel, artes.
[f] [illegible]
[g] Vel, iras.
[a] [illegible]

C apud seniores iuuenis. Acutus comperior in iudicio, & in conspectu potentum
sum admirabilis, [stupentq́ue me principum facies.] Tacentem me sustinere solēt,
b προσέξουσι. & loquentem b attendere, pluribusq́ue differente me manum ori admouere. Per
hanc cōsequar immortalitatem, & relinquam æternam posteris meis memoriam:
regimen populorum administrabo, gentesq́ue mihi parebūt: tum famam meam re-
ges horrēdi metuent, uulgo bonus apparebo, belloq́ue fortis: in hac deniq́ue domum
ingressus acquiescam. Nihil enim amaritudinis habet eius commerciū, nec quic-
D quam doloris cōuictus eius, sed lætitiam & gaudium. Hæc apud me reputans, &
animo mecum studiose perpendens, esse scilicet in cognatione sapientiæ immorta
litatem, & iucūdam in amicitia eius delectationem, tum perennes in laboribus ma
nuum ipsius diuitias, atq́ue prudentiam in usu colloquij eius, & in communicatione
sermonum eiusdem famæ claritatem, ut eam mihi coniūgerem quærens circumi-
bam. Eram autē puer ingenio dextro præditus, bonamq́ue sortitus indolem: imò
bonus ipse cum essem, corpus incōtaminatum adeptus sum. Intelligens autē me
compotem illius non aliter fore q̄ dono Dei (quod quidem ipsum erat prudētiæ,
scire quis author huius foret beneficij,) Dominum adij, cumq́ue precatus sum, & sic
ex animo toto loquutus.

CAPVT IX.

A Deus patrum, † misericordiæq́ue Domine, * qui uerbo tuo cūcta creauisti, & ho 3.Reg.3.b Gen.1
minē tua fabricauisti sapiētia, ut creatis abs te opificijs dominaretur, & mun-
dum cum sanctimonia, iustitiaq́ue administrās animo recto iudicium exerceret: assi
dentem solio tuo mihi tribue sapientiam tuam, nec me numero seruorum tuorum
summoueas. † Ego enim seruus tuus sum, ancilla tua natus, infirmus homo, bre- Psal.115.b
uiq́ue tempore duraturus, adeoq́ue iunior q̄ ut iustitiam legesq́ue possim intelligere.
B Nam etiamsi quis fuerit ex hominum progenie cōsummatus, sapientia tamen tua
si careat is, nihili fuerit æstimandus. † Tu me populo tuo regem elegisti, & filijs fi 1.Par.28.b
liabusq́ue tuis iudicem. Templum in sancto monte tuo iussisti me ædificare, & in 2.Par.1.a
urbe habitationis tuæ aram instar sancti tabernaculi, quod iam inde ab initio pa-
rasti, & una tecum artifex operum tuorum sapientia: † quæ tibi mundum creanti præ Pro.8.c
sto fuit, & quid oculis tuis adlubescat, quidq́ue ex præceptis tuis rectum sit, perno- Ioan.1.a
C uit. Hanc è sanctis cœlis tuis, & à solio maiestatis tuæ demitte, ut præsens labores
meos adiuuet, & quid acceptum apud te sit cognoscam. Hæc enim nouit & intel
ligit omnia, hæc me prudenter deducit in actionibus meis: hæc eadem me maiesta
te sua custodit, ut operibus meis gratiosus sim, & populum tuum iuste gubernem,
solioq́ue patris mei dignus existam. † Quis enim homo consilium Dei cognoscat? Esa.40.b
D aut quis uolūtatem eius animo peruestiget? Nam cogitationes mortalium igna- Rom.11.d 1.Cor.2.b
uæ sunt, & opiniones nostræ fallaces. Quandoquidem fragile corpus grauat ani
mam, & terrenum domicilium plenam curarum mentem deprimit, ut coniectura
uix assequamur quæ in terra sunt, & quæ inter manus uersantur laboriose depre-
hendamus. Ergo quis peruestiget cœlestia? aut quis cōsilia tua pernoscat, nisi cui
tu dederis sapientiam, & è sublimi spiritum sanctum tuum demiseris? Nam sic de
mum uiæ incolarum orbis dirigantur, & quæ tibi grata sunt homines didicerint,
tuaq́ue seruati fuerint sapientia.

CAP. X.

A Hæc primum in mundo formatum patrem, solumq́ue creatum conseruauit, & Gen.1.d.
a ἐξείλατο. * uindicauit à lapsu suo, eiq́ue potestatem dedit in omnia dominādi. † Hac rur Gen.4.b
sum per iram suā deserta, iniustus fraterni paricidij furijs interijt: † propter quem Gen.6.7.8.
demersam diluuio terram denuo seruauit sapientia, dum exiguo ligno iusti curam
b ἔγνω, al. εὗρ. B habuit. † Hæc iustum inter gentes malitiosa conspiratione confusas b nouit, incul Gen.12.d
patum cum deo custodiuit, & ut erga filium animata conseruauit constantem.
† Hæc pereuntibus impijs ex incendio quinq́ue ciuitatibus ingruente fuga iustū eri- Gen.19.c
puit: quarum etiamnum malitiæ testimonio fumosum restat solum, & plantæ fru

ctum intempestiuum ferentes, statuaq; salis monumento diffidentis animæ consti
tuta. Nam contemptores sapientiæ non solum eo læduntur, quod quæ bona sunt
ignorant, sed etiam in uita relinquunt monumentum insipientiæ, ut cum delictis
suis latere nullo modo queant, cultores autem suos ipsa sapiẽtia ærumnis liberat.
Gen.28.b †Hæc profugum ab ira fratris iustum in uias rectas deduxit, ipsiq; regnũ Dei mon
strauit, & effecit ut sanctorum caperet cognitionem. Per ærumnas locupletauit C
ipsum, & labores eius compensauit ubertate. Cum per auaritiam opprimeretur,
præsto fuit, ditauit illũ, ex hostibus seruauit, protexit ab insidiatoribus, & obeun-
dum ei certamen arduum constituit: ut cognosceret omni re pietatem esse poten-
Gen.37.f Act.7.b tiorem. †Hæc uenditum non dereliquit iustum, sed eum à peccato conseruauit:
Gen.41.f in foueam unà cum eo descendit, †nec in uinculis deseruit eum, donec attulit ei sce
ptrum regium, & in oppressores eius potestatem, accusatores etiam eius coarguit
mendacij, & gloriam ei conciliauit æternam. Hæc populum sanctum, & inculpa D
†Exod.1.b *Exod.3.b.14.c Psal.77.b tum semen ab †affligente ipsum gente liberauit, intrauit in animam *serui Dei, &
regibus horrendis per miracula signaq; restitit. Sanctis mercedem laborum suo-
rum reddidit, deduxit eos per uiam mirabilem, & interdiu tegumento fuit ipsis, si-
dereiq; splẽdoris uicem noctu suppleuit. Dedit eis transitum per mare rubrum,
& per aquas plurimas traduxit eos, undis autem obruit hostes ipsorum, & imas pro
Exo.12.e.15.a fundi scatebras in eos emisit. †Ideo iusti spolia tulerũt ab impijs, nomen sanctum
tuum decantauerunt ô Domine, & uictricem manum tuam uno ore laudauerunt.
Quoniam os mutorum aperuit sapientia, & disertas infantium linguas reddidit.

CAPVT XI.

Exo.16.a.17.c S†Ancti prophetæ [a]ministerio facta conformauit illorum, qui per inhabitabile A [a] Vel, operâ [illegible]
desertum iter fecerũt, & in locis inuijs posuerunt tentoria, restiterũt hostibus,
Num.20.b & se de inimicis uindicauerunt. †Te cum sitirent inuocauere, & aqua è summa ru
pe data est illis, sitisq; remedium è duro lapide. Nam per quæ pœnas luerunt ini-
mici ipsorum, [cum potus eis deesset, per ea Israelitæ abundantes recreati sunt:]
Exod.7.d per eadem & inopia laborantes hi acceperunt beneficiũ. †Etenim pro fonte per-
enni fluminis saniosso sanguine, ad exprobrandum illis de occidendis infantibus
edictum, conturbati, aquam uberrimam præter spem his exhibuisti, simulq; *per * διὰ τοῦ τότε.
Exod.7.d sitim illius temporis ostendisti, quantopere [tuos extolleres, &] †hostes ipsorum
Deut.8.a excruciauisses. †Cum enim tentati sunt, per castigationem, quamuis clementem B
Exod.7.d illam quidem, cognouerunt, quomodo cum iracunde punirentur, †impij fuerint
cruciati. Siquidem hos tanquam pater admonens probauisti, in illos autem in-
quirens, ut durus rex animaduertisti. Enimuero absentes & præsentes eodẽ mo
do uexabãtur. Duplex enim mœror ceperat illos, & gemitus cum memoria præ
teritorum. Nam cum audirent, dum ipsi cruciabantur, bene cum his agi, Do-
minum senserunt: & quem olim expositum, abiectumq; pro deplorato per ridicu
Exod.7.d lum habuerant, eum in extremo rerum euentu mirati sunt: †cum siti longe alia quàm
Sap.12.e iusti laborarent. Porrò pro insulsis iniustitiæ ipsorum cogitationibus, †quibus C
seducti serpentes irrationabiles, uilesq; bestias coluerunt, tu irrationabilium ani-
malium uim causa ultionis in eos immisisti, ut disceret per quæ quis peccasset, per
Leuit.26.d Sap.16.a Ier.8.c eadem esse puniendum. Nam alioqui †omnipotenti manui tuæ, quæ mundũ ex
informi materia condidit, facultas non deerat, qua turbam ursorum, & leones ani
mosos, aut recẽti furore plenas ac ignotas feras, quæ uel in modum ignis urentem
efflarent spiritum, uel sonantem fumum [b]torquerent, uel [c]micarent horrendis ocu [b] Vel, lamberent.
lorum scintillis, in eos immitteres: quarũ non solum noxa perimere eos, sed etiam [c] Vel, fulgurarent.
terribilis aspectus disperdere potuisset. Quidq; etiam sine his urgente pœna, &
afflatu potẽtiæ tuæ quassante, uno spiritu quiuissent deijci. Verum omnia men- D
surâ, numero, ponderéq; temperauisti. Etenim ampla penes te potestas semper

est, & quis robori brachij tui resistat? Quoniam instar momenti stateræ totus coram te mūdus est, & ueluti gutta matutini roris humi delapsa. †Omnium autem misereris, ut qui possis omnia, & peccata hominū, ut resipiscant, dissimulas. Quicquid enim rerum est diligis, & nihil abs te creatorum odisti: neq; enim inuisum tibi quicquam produxisses. Aut quonam quid modo permansisset, quod tu noluisses? aut quod non iussisses, esset conseruatum? Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, amator animarum Domine. Rom.11

CAP. XII.

A NAm omnibus incorruptus tuus inest spiritus, [a]per quem lapsos paulatim coarguis, & in peccatorum memoriam reducendo admones, ut relicta malitia, in te Domine collocent fiduciam. †Etenim cum priscos illos sanctæ terræ tuæ habitatores odisses, utpote odiosissima ueneficiorum facinora patrātes, & impijs sacrificijs deditos, tum liberorum inclementes parricidas, & humanorum uiscerum, carniūq; uoratores: [b]cumq; dapes cruentas ex scelere, sacerdotesq; phanaticos cum cædis miserarum animarum authoribus, per manus maiorum nostrorum delere decreuisses, ut pretiosissima iudicio tuo terra dignam seruorum Dei coloniam acciperet, tamen his quoq; ut hominibus pepercisti, & tanquā emissarios [c]exercitui tuo præmisisti uespas, quæ paulatim illos profligarent. Non q; non posses dimi- Deut.9.18.12.b

B catione prælij in potestatem iustorū redigere impios, aut sæuis bestijs, duróue uerbo ad unum eos delere: †sed q; paulatim puniendo locum eis dares emendandi se, non ignorans ab origine sua malos esse, ingenitaq; laborare prauitate, nec cogitationes ipsorum mutari unquam posse: cum ab initio semen eorum execratione deuotum esset. Attamen neminem metuēs, ueniam peccatorum eis impertiebaris. Quis enim tibi dicat, Quid egisti? aut quis se iudicio tuo opponat? †Quis item de perditis gētibus abs te creatis te uocet in crimen? aut quis nam cōtra te uindex iniustorum hominum intercedat? Neq; enim præter te deus est alius, †qui curam agat omnium (quo te demonstras non iniuste iudicare,) neq; rex aut tyrannus ul- Exod.23.d Deut.7.d Rom.9.d 1.Pet.5.a

C lus pro ijs quos tu punieris oculos cōtra te attollere audeat. Veruntamen iustus cum sis, iuste gubernas omnia, & eum qui nullam pœnam commeritus sit condemnasse, à tua potentia iudicas alienum. Nam potētia tua iustitiæ principium est, & tuus in omnia dominatus facit ut parcas omnibus. Cum enim minus crederis absoluta pollere potentia, quantum ualeas declaras, & cōtumacia præditos redarguis. Cæterum potentiæ dominus exerces æquum iudicium, & nos cum multa moderatione gubernas. Nempe tibi, cum uis, potentia præsto est: uerum talibus factis populum tuum doces, iustum humanū esse oportere, & bona spe filios tuos imbuis, qui locum concedas pœnitētiæ peccatorum. Cum enim inimicos seruorum tuorum mortem commeritos cum tanta moderatione atq; attentione punieris, tempus & locum indulgens, quo malitiam deponerent: quanta solicitudine rexisti filios tuos, quorum patribus bonas promissiones iureiurādo pactionibusq;

D firmasti? Cum igitur castigas nos, infinito grauius inimicos nostros flagellas: ut bonitatem tuam perpendamus solicite, & ea perpensa misericordiam tuam expectemus. Quocirca & iniustos in stolida uita uersatos homines per suas ipsorū impuritates excruciauisti. †Etenim per incerta uiarum longius aberrauerunt, ut qui stolidorum infantium more decepti, quasdam animantes, etiam apud hostes infames, Deos existimarint: quamobrem illis ut pueris ratione carentibus pœnam ludibrio irrogasti. At illi probrosis ludificationibus nihil emēdati, pœnas meritas diuinitus experientur. Nam ijs ipsis rebus, quas passi sunt indignabundi, cū propter eos quos deos existimabant, punirentur, quem olim se nosse negabant, sentientes uerum esse Deum perceperunt. Quapropter in extremam inciderunt damnationem. Sap.11.d Rom.1.d

CAPUT XIII.

[a] Ἡ, uel, διὰ, quapropter.

[b] Pro eo quod scriptum inueni, καὶ θοίναν αἱμάτων ἐκ μέσου μύστας θιάσου, καὶ αὐθέντας γονεῖς, &c. et alibi. Καὶ θοίνας αἱμάτων ἐκ μέσου, &c. Ego sic lego, Καὶ θοίνας αἱμάτων ἐκ μέσου, μύστας θιάσου, καὶ αὐθέντας γονεῖς ψυχῶν ἀβοηθήτων, &c.

[c] τοῦ στρατοπέδου σου σφῆκας.

Rom.1.b Etenim [a]natura uani sunt omnes homines ignorantia dei præditi, †qui ex eui- A [a]Id est, re ipsa, seu re uera, uel indole natiua.
dentibus bonis eum qui est, non ualuerunt intelligere, nec ex operibus consi-
Deut.4.c.17.b deratis opificem cognouerunt: †sed aut ignem, aut uentum, aut citatum aërem, aut astrorum orbem, aut uim aquarum, aut lumina cœli rectores mundi deos esse putauere. Atqui si horum pulchritudine delectati, deos existimauerunt ipsa, quanto præstet horum Dominus cognoscere utique debuerant, (quandoquidem summus pulchritudinis generator ea condidit,) sin potentiam eorum & efficaciam admirati, quanto esset horum opifex potentior, ex iisdem intelligere. Siquidem ex B pulchritudinis rerumque creatarũ excellentia, collatus iis creator earum spectari potest. Attamen hi paruam reprehensionem mereantur. Nam quærẽdi deum, & inuestigandi studio fortassis errant. Etenim in operibus ipsius indagãter obuersantur, eamque uisu induunt persuasionẽ, eo quod præclara sint quæ cadunt sub aspectum. Omnino tamen ne hi quidem uenia digni fuerint. Si enim eo potuerunt penetrare cognitionis, ut mundum coniectura caperent, quomodo non horũ dominum potius inuenerunt? Infelices sunt autem, & mortua spes est illorum, qui manuum humanarum opera, aurum & argentum arte fabrefactum, animaliumque
Psal.44.b Baruch.10.a simulachra, aut lapidem inutilem opus antiquæ manus, Deos appellauere. †Aut C cum quis faber materiarius [b]eximiæ [c]arboris succisæ omnem circa corticẽ scite destrinxit, & inde uas usui uitæ profuturum artificiose, pulchreque fabricauit, opificii uero recisamentis apparãdo cibo consumptis satiatus, resectum inde nullius usus ineptum sumpsit truncum, ramisque nodosum per otium sculpsit diligenter, & uacans perite formauit, adeoque hominis figurauit effigie, aut animalis cuiuspiam uilis simulachrum effinxit. Deinde minium & fucum illinendo conciliauit ei ruborem, & omnem in eo maculã obduxit: tum in extructo ad id domicilio digno collocauit ad parietem, ferroque firmauit. Atque ita quidem ille, ne cadat, huic prospe- D xerit, ut qui sciat illud adiuuare seipsum nõ posse, cum simulachrum sit, & opis indigum. Tandẽ pro possessionibus, pro nuptiis suis, & pro liberis illi uota nun-
Psal.115.a Baruch.6.a cupans inanimo uerba facere non erubescit: †& nunc pro ualetudine inuocat infirmum, nunc pro uita mortuum orat, pro ope extreme inopi, proque itinere faciũdo, ne gradum quidem facere ualenti supplicat: ad quæstum denique, ad opus faciundum, manusque pretium & successum ab ignauissimo manibus rogat nauitatem.

[b]Arboris. [c]Vel, plantæ.

CAPVT XIIII.

Rursum alius adornans nauigationem, & per feros fluctus iter instituens, ue- A hente se ligno putrius lignum implorat. Illud enim auiditas [a]quæstus exco-
Exod.14.d gitauit, artifex autem fabricauit sapientia, tuaque pater prouidẽtia gubernat. †Quoniam per mare quoque uiam, tutumque per fluctus iter aperuisti, ostendens, quamuis possis incolumem omni modo præstare, etiam si quis arte carens conscẽderit, non tamen uelle te opera sapientiæ tuæ esse otiosa. Quapropter homines perque exi-
Gen.6.c.7.b guo ligno uitam cõmittentes, transmisso naui procelloso mari seruantur. †Etenim tum primum cum superbi gigantes perirent, ad nauim spes mundi confugit, tuaque manu regente genitale semen æuo reliquit. Felix enim lignũ est, per quod
Psal.115.a Bar.6. iustitia exercetur: †manufactum autem infelix est tam ipsum quàm eiusdem fabricator. Hic, ut operis author: illud, ut nomen Dei, cum corruptioni obnoxium sit,
Psal.7.a adeptum. †Nam æque inuisi Deo sunt & impius, & eiusdem impietas. Etenim B opus cum opifice pœnam subibit, quapropter & in simulachra gentium inquiretur. Quoniam in opificio Dei ad nefas deformata sunt, ad offensionẽ animis hominum, & ad pedes insipientium illaqueandos. Initium enim scortandi excogitatio simulachrorum est, & eorundem inuentio uitæ corruptela. Neque enim erant ab initio, neque in æternum manebunt. Quippe hominum ambitione in mũdum introducta sunt, & ideo celer interitus est ipsis destinatus. Nã acerbo luctu præ-

[a]Vel, quæritandi uictus cupido.

mature abrepti filij dolens pater imagine facta, iam antea mortuum hominē, nunc ut Deum cœpit colere, & sibi mancipatis sacra ceremoniasq; tradidit. Deinde C lapsu temporis inualescens impia cōsuetudo, pro lege seruata est. Quinetiam ob tyrannorū mandata effigies religiose cultæ sunt, & quos præsentes honorare non poterāt homines, (utpote procul habitantes) eorum è longinquo petitam ad imaginem honorandi regis euidenter expressam figuram repræsentauerunt, ut absentem studiose tanquam præsentem [b]colerent. Porrò ad intendendum cultum imperitiores prouexit etiam affectata artificis diligentia. Nam ille fortassis potenti placere cupiens elaborauit arte q; pulcherrime similitudinem, uulgus autem opificij uenustate illectum, quem nuper ut hominem honorarat, mox numen existimauit. Præterea hoc quoq; uitæ fuit insidiosum, q; homines infortunio aut [c]tyrannide in seruitutem redacti, nomen cum nulla re communicādum lapidibus & lignis imposuere. Iam uero nō satis est circa cognitionem dei erratum esse, sed etiam in D magno ignorantiæ bello uiuentes, tanta mala pacem appellant. †Nam aut sacrificia per paricidia liberorum, aut clādestina mysteria, insanásue alijs ritibus bacchationes agitando, neq; uitam iam, neq; connubia tuentur mūda, sed alius alium aut interficit per insidias, aut adulterando cōtristat: omnia demum occupat sine discrimine sanguis & cædes, furtū & dolus, corruptela, infidelitas, tumultus, periurium, perturbatio bonorum, beneficiorum obliuio, animarum contaminatio, alienatio progeniei, connubiorum confusio, adulterium & lasciuia. Infandorū enim simulachrorum cultus omnis mali origo, causa & finis est. Aut enim illi cum lætantur, insaniunt, aut falsa uaticinantur, aut uiuunt iniuste, aut [a]temere peierāt. Nam inanimatis confisi simulachris malū accepturos se, cum peierarint, non expectant. Cæterum utraq; de causa iustam pœnam subibunt: & q; simulachris dediti, male de Deo senserunt, & q; sanctitate spreta, iniuste per dolum iurauere. Non enim eorum per quos iuratum est potentia, sed ultrix peccatorū iustitia praue factorum pœnas ab iniustis semper expetit.

[b]Vel, adularentur, [illegible].

[c]Vel, oppreßione.

Deut. 18.b Leu. 7. & 19.d

[a]Vel, cito.

CAP. XV.

A TV uero deus noster benignus es, & uerus, & [a]longa patientia, misericordiaq; gubernas omnia. Etenim si peccauerimus in te, potentiam tuam nouimus: [b]non peccabimus autē, ut qui nos [c]tibi curæ esse sciamus. Nam nosse te, consummata iustitia est: & tuam intellexisse potentiam, radix est immortalitatis. Neq; enim in errorem nos induxit insidiosum hominum inuentum, neq; labor [d]pictorū infructuosus, figuræ scilicet uarijs coloribus maculatæ, quarum aspectus insipientibus in [e]amorem exit, & speciem imaginis mortuæ spiritu uacuam concupiscit. B Malorum amatores sunt, [f]talesq; spes habere digni talium opifices, [g]amatores & cultores. †Nam ubi figulus [h]mollem terrā laboriose pressans, usui nostro quiduis effinxerit, atq; etiam ex eadem argilla apta mundis operibus uasa, simul & his contraria quæuis formarit, (quorum in utroq; genere quis usus sit singulorum, arbiter ipse est figulus) idem ille pessime locans operam deum uanum figurat ex eadem argilla, cum ipse non pridem è terra natus sit, in eandem de qua sumptus est, cum animæ debitū ab eo exigetur, breui rediturus. At ille non qui labores se maneant, curat, aut q; sibi breuis supersit uita, sed certat cum aurificibus, argētariosq; C fabros & ærarios imitando gloriæ sibi ducit, q; fingat imposturas. Puluis est cor illius, spes item terra uilior, & abiectior argilla uita ipsius. Quoniam cum qui finxit ipsum, qui uegetam ei inspirauit animā, qui spiritum uitalem inflauit, ignorat. Verum isti ludicram uitam nostram existimant, & cursum ætatis lucrosam nundinationem: ut qui dicant, undecunq;, atq; etiam ex malo rem esse faciendam. Alioqui enim nouit ille se peccatis omnes superare, dum fragilia uasa simul & effigies ex terrena materia fabricat. Longe autem insipientissimi, & [i]stultorū animis miseriores sunt omnes populi tui inimici, qui cum potentia premunt, eo q; omnia simulachra

[a]Vel, lenitate.

[b]Vel, sin minus, in numero tuorum nos esse scimus.

[c]Vel, tuos censeri.

[d][illegible], al. [illegible], id est, adumbratio picturarum.

[e][illegible], al' [illegible], id est, probrum.

[f]Al. morte digni.

[g][illegible], al. [illegible].

[h]Vel, argillam.

Rom. 9.d

[i][illegible].

Psal.114.b 134.d

mulachra gentiũ pro dijs habeant, †cum ijs neq; usus oculorũ quibus uideant, neq; nares quibus hauriant aërem, neq; aures quibus audiant, neq; manuum digiti sint quibus palpent, neq; pedes ad gressum habiles. Quandoquidem homo fabrica- D uit eos, & qui mutuatus est spiritum, eosdem finxit. Enimuero nemo hominum similẽ sibi deum formare potest, sed mortalis manibus nefarijs effingit mortuum. Cultis enim à se rebus præstantior est, ut qui ipse uitam adeptus sit, illa nunquam. Quin & animalia quoq; coluntur odiosissima, ut quæ alijs comparata, deteriora sint, propter hanc dementiam, quęq; ne animalibus quidẽ tam uideantur pulchra, ut desiderio eorum tangantur, quæ Deo deniq; probatore careant, & fautore.

CAPVT XVI.

Num.11.g Psal.78.

P[a]Ropterea *per similia merito [b]puniti sunt, & per multitudinem bestiarum cru A ciati, cuius cruciatus loco beneficium populo tuo præstitisti, cum auidæ ipsius appetentiæ cibum noui saporis parauisti †[c]coturnicem: ut illi appetentia cibi labo rantes, indicatum eum qui immissus erat, etiam in urgente fame abominarentur: hi uero penuriam paulisper experti nouo sapore impertirẽtur. Oportebat enim illis tyrannide usis ineuitabilem penuriam accidere: his aũt ostendi tantum, quem cruciatum hostes ipsorum pertulissent. †Etenim *cum eos ira sæua bestiarum in uasisset, cumq; noxiorum serpentium interimerentur ictibus, ira tua non durauit usq; ad internecionem: sed per admonitionẽ paulisper fuerunt perturbati, signum salutis habentes, quod memores mandati legis tuæ redderet. Neq; enim qui re- B spexerat, propter rem uisam, sed propter te seruatorem omnium seruabatur. Itaq; hoc ipso hostes nostros docuisti, te cum esse qui salutem præstes ex omni malo, q; illos †locustarum & muscarum *ictus interemerũt, nec remedium [b]uitæ eorum ex titit, q; digni essent tali supplicio: filios autem tuos ne uenenatorum quidem dra- conum ictus uicerunt. Etenim intercessit misericordia tua, eosq; seruauit, ut qui ictibus ad memoriam oraculorum tuorum reuocarentur. Celeriter autem serua- bantur, ne in altam obliuionem prolapsi, beneficio tuo retrahi nõ possent. Neq; enim herba aut malagma medicinam eis attulit, sed sermo tuus, ô Domine, sanans omnia. Quippe tu uitæ necisq; potestatem habes, †ad portas inferorum deducis & reducis. Homo quidem malitia sua mortem intulerit cuipiam, qua elapsus spi ritus non reuertatur, sed animam [e]assumptam nequaquam dissoluerit: tuam uero manum effugisse, est impossibile. Nam impij te nosse negantes, ui brachij tui fla C gellati, †insuetis pluuijs, grandinibus, imbribusq; ineuitabilibus diuexati fuerunt, & igne consumpti. Quod enim maxime mirum est, in aquam etiam natam extin guere omnia uim summam ignis habebat: nam ipse quoq; mundus iustorum uin dex est. Interim enim mitescebat flamma, ne immissa in impios animalia combu reret, sed ipsi se iudicio Dei exagitari palàm uiderent: interim autem etiam inter a- quas supra uim ignis exardescebat, ut progeniẽ sceleratæ terrę disperderet. †Pro quibus rebus cibo angelorũ populum tuum refecisti, & panem citra laborem pa- ratum, omni uoluptate pollentem, omniq; accommodatũ gustui de cœlo ipsis de- misisti. [f]Substantia enim illa tua tuam erga liberos ostendebat suauitatem, & ap- petitui assumentis cuiusq; subseruiens ad illius qualẽcunq; uoluntatem se tempe- rabat. Præterea nix & glacies uim ignis sustinuerũt, nec liquefacta sunt: ut cogno D scerent, qui ignis ardens per grandines & pluuias coruscãdo fructus inimicorum absumpsisset, eundem rursum alendorum iustorum causa uirium suarum esse ob litum. Nam res creata tibi creatori subseruiens, in pœnas iniustorum exardescit: rursumq; mitescit ad præstandũ fidentibus te beneficium. Propterea tum quoq; in quiduis transfigurata, almæ benignitati tuæ pro [g]indigentium uoto subseruie- bat, ut filij tui tibi chari Domine discerent, †hominem nequaquam prouentu fru- ctuum ali, sed uerbo tuo eos qui te fidunt, conseruari. Quod enim igne non ab-

Marginal notes (left): Num.21.b — Exod.10.d.8.f Apoc.9. — Deut.32.f 1 Reg.2.b Tob.13.a — Exod.9.e — Exod.16.a Iohan.6.d Num.11.b Psal.77.c — Deut.8.a Matth.4.a

Marginal notes (right):
[a]Redit eò unde initio cap.13. digressus est.
*Ὁμοίως.
[b]Scilicet, Aegyptij, utpote per ranas.
[c]Vel, ortygometrã.
*Ἐν δῆγμασι ὄφεων, &c.
*Δήγματα.
[b]Vel, animæ.
[e]Id est, sublimẽ abeuntem.
[f]Scilicet, Man.
[g]Vel, orantium.

sumebatur omnino, exiguo solis radio calefactum liquescebat: quo notum esset, solem gratijs tibi agendis præueniendum esse, & te sub lucis ortum salutandum. Nam spes ingrati in modum hyemalis glaciei euanescet, & more inutilis aquæ diffluet.

CAP. XVII.

A NEmpe magna iudicia tua sunt [ô Domine,] & explicatu difficilia [uerba tua,] quapropter animæ imperitæ errauerunt. †Iniusti enim gentem sanctam oppressuros se rati, uinculis tenebrarum, longæq; noctis compedibus *cõstricti, atq; inclusi tectis ab æterna prouidentia profugi iacuerunt, occultisq; peccatis obscuro obliuionis uelamento latere se posse arbitrati, attoniti grauiter, uisisq; perturbati sunt & dissipati. Neq; enim latebra qua continebantur, securos reddebat ipsos, sed sonitus pauore percellens eos circumstrepebat, laruæq; *tristi aspectu truces

B offerebantur. Atq; ignis quidem nulla uis lucem præbere poterat, nec fulgentes radij syderum illustrare noctem illam horrendam ualebant: sed ignes tantum quidam terribiles ultro micabant ipsis. Attoniti uero quæ cernebantur illa non apparente facie peiora iudicabant. †Interim ludibria artis magicæ iacebãt unà cum calumnia per iactantiã sapientiæ contumeliosa. Nam qui se promittebant timores & perturbationes animo ægroto depulsuros, ijdem ridicula formidine laborabant. Quod etiamsi nullum eos monstrum territasset, bestiarum tamen transitu, serpentiumq; sibilis exagitati perijssent tremebundi, ineuitabilem etiam aërem

C intueri se negantes. [Frequenter enim pessima occupant, conscientia redarguente.] Etenim formidolosa res est malitia, ᵃproprio teste conuicta, & in conscientia ᵇdelitescens, mala semper ᶜpræsagit. Nihil enim est metus, nisi [temeritatis adiumentum, &] auxiliorum à ratione proficiscentium defectio, cum intus residens exigua spes ᵈmagis reputat causæ cruciatum mouentis implacabilitatem. Ergo illi per impotentem uere noctem ab impotẽtis orci recessu profectam, eodem somno sopiti, partim monstrosis exagitabãtur uisis, partim animæ defectione exoluebantur. Repẽtinus enim illis & inopinatus pauor ingruerat: & hoc deinde modo, quicunq; tandem fuisset illic collapsus, in ᵉangustias citra ferrum conclusus custodie-

D batur. Nã siue quis agricola siue pastor erat, siue quis laboriosus ᶠin deserto operarius, ineuitabilem quisq; necessitatẽ sustinebat. Siquidem omnes una tenebrarum catena constricti erant, siue flatus sibilãs, siue densos inter ramos canora uox auium, siue sonitus aquarum impetu currẽtium, siue immanis ruentium saxorum fragor, siue uisum effugiens saltantium animalium cursus, siue rugientium sæuissimarum ferarum fremitus, siue echo montium cauernis repercussa territando illos percellebant. Totus enim mundus clara luce resplendebat, & expeditis ᵍfrequẽs erat operibus: solis illis grauis nox incumbebat, imago tenebrarum, quæ ipsos in posterum excepturæ erant. Ipsi deniq; sibi tenebris erant grauiores.

XVIII.

A S†Anctis autem tuis lux amplissima suppetebat, quorum uocem audientes ᵃilli, faciem autem & habitum non uidentes, q́ quidem non eadem & ipsi paterentur, beatos prædicabant: q́ autem iniuria lacessiti non læderent, *gratias agebant ipsis, & ᵇinimicitiarum ueniam rogabant. †ᶜQuippe tu columnam igneam itineris ignoti ducem, & ad magnificã peregrinationem solem innocuum his exhibuisti. Nam ᵈilli meriti fuerant, qui luce priuati, custodijs tenebrarũ tenerentur, cum filios tuos, per quos integerrimum legis lumen orbi prodendum erat, conclusos asseruarent. †Cæterum cum infantes sanctorum tuorum interimendi consilium cœpissent, unusq; expositus puer, ad castigandos illos esset seruatus: tu frequẽtia liberorum orbasti ipsos, †aquarumq; ui simul omnes perdidisti. Præsignificata maioribus nostris fuit nox illa, ut quibus crediderant iuramẽtis confisi securo bo-

B noq; forent animo, populusq; tuus & iustorum salutem uidit, & hostium interitum. Cum enim inimicos nostros ultus es, tum nos cõuocatos gloria illustrasti.

Clàm

Marginal notes:

Rom. 11.

Exod. 10.

*ἐν δεσμῷ.

*ἰνδάλμασι κατηφέσι, &c.

Exod. 7. 8.

ᵃἸδίῳ μάρτυρι, al. ἰδίως & μαρτυρεῖ.

ᵇVel, & cõscientiæ coniuncta. συνεχομένη, al. συνεγνωμένη, cõsciẽtiæ comes.

ᶜVel, anticipat. προείληφεν, al. προσείληφεν, sibi repræsentat.

ᵈVel, potentiorem imaginatur implacabilitatem. Nam ἀγνοίας lego, nisi malis ἀνεξοίας, ignorantiam causæ, id est, incertã causam, uel scelus causæ, id est, scelus quod causa est. Nã ἀγνοίας, פשע uertũt septuaginta, ut Psal. 24. Cæterum ἀγνοίας lego, ab ἀγνοεῖν, quod significat donis incorruptum, qui à iusto dimoueri nulla ratione potest, adeoq; implacabilẽ.

ᵉVel, carcerem.

ᶠVel, per inopiam.

ᵍVel, continebatur.

Exod. 10.

ᵃScilicet Aegyptij.

*εὐχαριστοῦσι.

ᵇId est, quod se inimice erga ipsos gessissent.

ᶜVel, propterea quod. Rationem reddit cur lux ampla suppeteret sanctis.

Exod. 13. Psal. 78. 104.

ᵈScilicet Aegyptij.

Exod. 1. 2.

Exod. 14.

Clàm enim sacrificabãt sancti bonorum filij, & diuinam legem concorditer sanciebant, sanctos eorundem bonorum & periculorum ex æquo cõsortes fore. Et patribus iam hymnos præcinentibus, inimicorum contrà clamor inconditus clarescebat, comploratioq́ꝫ puerorũ miserabilis exoriebatur. Eadem uero pœna cum domino seruus affectus, et plebeius paria cũ rege passus, unoq́ꝫ adeo nomine mortis, innumerabiles unà cuncti defunctos habebant. †Neq́ꝫ enim sepeliendo uiui sufficiebant, quoniam uno momento præstantissima quæq́ꝫ proles ipsorum interierat. Nam cum propter præstigias omnia credere recusarent, post cladem primogenitorum populum [e]Dei filium esse cõfessi sunt. Etenim cum quietum silentium teneret omnia, nocte iam cursus sui media, omnipotens sermo tuus bellator durus acutum gladium minime fictum mandatum tuum gerens, in medium exitialis terræ [f]solio regali de cœlo desilijt, & stans omnia morte, cœlũ partim attingens, partim solo [g]insistens, compleuit. Tum illos subito dira uisa somniorum perturbauerũt, obtuleruntq́ꝫ se metus inopinati: & alius alibi iacens semiuiuus ob quam moreref causam indicabat. Hoc enim somnia illa turbulẽta præsignificarant eis: ne, quam ob causam mala paterẽtur inscij, perirent. Cæterum iustos quoq́ꝫ morte contigit periclitari, & multitudo in deserto cladem accepit, sed illa non diu durauit offensio. †Nam [h]propere uir integerrimus armis ministerij sui, deprecatione, piaculariq́ꝫ suffimento prolatis, propugnatorem se præstitit, indignationi intercessit, & seruum se tuum probans finem imposuit calamitati. Attamen [i]interemptorem non robore corporis, nec armorum ui deuicit: sed iuramenta, pactaq́ꝫ cum maioribus allegans, plectentem sermone superauit. Nam aceruatim iam alijs super alios collapsis mortuis, hic medius [a]obsistens iram præcidit, & ad uiuos interclusit aditum. †Siquidem omnigenus ornatus [b]tunicæ, qua induebatur, inerat, & patrum decora quadruplici lapidum ordini insculpta, maiestasq́ꝫ tua in diademate capitis ipsius. His interemptor ille cessit, hæc [c]extimuit, q̃ sola indignationis experientia sufficeret.

(Margin, left: Exod.12.e; Num.16.g; Exod.28.b. Margin, right: C; D)

CAP. XIX.

IMpios autem indignatio sæua usq́ꝫ ad extremum persecuta est, ut quorũ etiam futura facinora præuideret, q̃ eosdem quos [a]liberassent ad abeundũ, [b]festinanterq́ꝫ dimisissent, pœnitentia ducti rursum essent persecuturi. †Cum enim recenti adhuc luctu ad sepulchra mortuorum lamentarentur, consilium insanum aliud ceperunt, ut quos extruserant supplicando, eos ut fugitiuos persequerentur. Etenim merita [b]necessitas ad hunc finem trahebat eos, & priorũ casuum obliuionem eis injciebat: ut reliquas cruciatuum pœnas persoluerent, & populo tuo inopinatam profectionem tentante, in nouum genus interitus inciderent. Siquidem res omnes creatæ commissæ sibi curæ subseruientes in suo genere, aliam deintegro figurã, ut illæsi filij tui conseruarẽtur, induere: utpote nubes illa quæ castra obũbrabat, & quæ aquis prius occupata terra emergens sicca apparuit, iter itẽ expeditũ è mari rubro, & herbosus è fluctu uiolento cãpus: per quẽ uniuersa gens manu tua protecta, stupendaq́ꝫ miracula tua intuita transijt. Nam equorum in modũ [c]pasti fuerunt, moreq́ꝫ agnorum exultauere, te liberatorem suum, ô Domine, decantantes. Meminerãt enim adhuc rerum actarum in peregrinitate sua: quo modo pro sobole animalium terra protulisset [d]pediculos, & pro piscibus multitudinem ranarum fluuius euomuisset. †Tandem uero nouam auium progeniem uiderunt, cum delicatos cibos concupiscentia ducti postulauissent: †nam ad placandos eos sublimis à mari [e]coturnix aduenit. Porrò [f]sceleratis pœnæ, nõ sine prægressis fulminum ui portentis irrogatæ fuerunt. Iuste enim pro nequitia sua cruciabantur, qui grauiorem inhospitalitatem exercuissent. Nam alij [g]eos qui errabãt apud se, non recipiebant: alij seruitute premebant hospites bene meritos: nec solum hos, [h]sed etiam siqua esset ipsorum uisitatio, quoniam alienigenas inimice accipiebant.

(Margin, left: Exod.14.a; Exod.16.c; Num.11.g; Supra 16.a. Margin, right: A; B; C)

Notes in the margin:

[e] Id est, Deo charissimum.
[f] Vel, sedibus regalibus.
[g] Vel, ingrediens.
[h] [illegible], al. [illegible]
[i] [illegible], al. [illegible]
[a] [illegible]
[b] [illegible] Exod. 28. interpretatũ est חֲשֶׁב הָאֵפֹד quãuis hic Ephod innuere uidetur.
[a] [illegible], al. [illegible]
[b] [illegible]
[b] Vel, studiose deduxissent.
[b] Vel, fatum uel calamitas.
[c] [illegible], Vide nũ legendum sit [illegible], id est, hinnierũt, scilicet præ lætitia.
[d] כִּנִּים
[e] Vel, ortygometra.
[f] Id est, Aegyptijs.
[g] Vel, ignotos.
[h] Id est, sed etiam qui eos inuiserent, uel, sed etiam qui curam eorum suscepissent.

E Alij item quos gaudiorum celebritate recepissent, iam in consortium eiusdem iuris admissos iniquis laboribus adflictabant. Ergo [l]caligine multati fuerunt, †ut quondam ad iusti fores illi, [k]qui uastis tenebris septi suarum quisque forium quaerebant exitum. Etenim elementa apte transponuntur inter se, quemadmodum in psalterio soni nomen concentus permutantes, sonum tamen semper aliquem obtinent: quod licet ex inspectione rerum actarum exacte conijcere. Aquaticis enim mutabantur terrestria, [l]& natatui nata in terram transibat. Ignis in aquam [m]praeter uim suam ualebat, & aqua naturae extinctricis obliuiscebatur. Flamae rursum animalium, quae corruptioni obnoxia sunt, intercedentiu corpora nulla tabe affecerunt, nec liquari natum glaciale ambrosij cibi genus [n]liquefecere. Per omnia enim amplificasti populu tuum Domine, & cohonestasti: nec ei ullo tempore aut loco praesens adesse dedignatus es.

Vel, uisus errore.

[k] [illegible]

[l] [illegible] &c.

[m] [illegible], ubi alibi additur [illegible], modi suarum uirium immemor.

[n] [illegible], lego [illegible].

Prologus in Ecclesiasticu priuato nomine dictum librum, qui inscribitur, Sapientia Iesu filij Sirach.

CVM multa magnaque nobis per legem & prophetas, eosque sequutos alios tradita sint, ob quae merito laudes Israelitas nomine eruditionis atque sapientiae, & unde non solum ipsos Lectores euadere doctos oportet, sed horum studiosi etiam exteris tam dicendo quam scribendo utiles esse possunt: auus quoque meus cum quam plurimo tempore in lectionem legis & prophetarum, aliorumque à patribus conscriptorum librorum incubuisset, inque his exercitatione satis profecisset, adductus est & ipse, ut aliquid ad eruditionem & sapientiam pertinens cōscriberet, unde studiosi, & qui se his dedidissent, multo maiorem ad legitime uiuendu profectum facerent. Hortatos itaque uos uelim, ut haec beneuole & attente legatis, atque ignoscatis nobis, sicubi uideamur, dum in interpretatione elaborauimus, quarundam dictionum uim non esse assecuti. Non enim eandē uim obtinent eadem, quae suo modo Hebraice dicuntur, cum in alienam linguam translata fuerint. Neque uero solum haec, sed alia quoque, utpote lex ipsa & prophetae, caeterique libri nō parum interest an sua lingua recitentur. Ergo anno regni Ptolemaei Euergetae tricēsimooctauo, cum in Aegyptu peruenissem, ibique diu moratus, nō paruae eruditionis reperissem exemplar, faciendum maxime duxi, ut ipse studium aliquod & industriam ad interpretandum hunc libru adhiberem. Etenim multis uigilijs studioque contendi eo temporis interuallo, ut ad finem perductum librum ederem, utque studio se dedere uolentes exules moribus prius instituti secundum legem uiuerent.

QVAE SEQVVNTVR IN ALIO EXEMPLARI Graeco reperta sic transtuli.

IEsus hic Sirach quidem fuit filius, sed cognominis sibi Iesu nepos. Vixit autem temporibus citerioribus, captiuitatem & restitutionem secutis, adeoque post omnes ferè prophetas. Porrò auus eius Iesus, ut & ipse testatur, industrius uir fuit inter Hebraeos, & prudentissimus: qui non solum aliorum ante se prudentium uirorum sapienter dicta collegit, sed etiam ipse quaedam priuatim multa scientia sapiētiaque plena pronunciauit. Postquam igitur hoc libro ferè collectitio relicto, primus ille Iesus de uita decessit: Sirach hic post eum rursus acceptum eundem filio suo Iesu reliquit. Is tandem hunc nactus concinne totu coegit in unum †uolumen, & Sapiētiam cum suo & paterno, adeoque aui nomine inscripsit: nempe ut ipso sapientiae nomine auditorem ad ipsum librum maiori desiderio meditationeque pertractādum alliceret. Ergo dicta sapientia & aenigmata similitudinesque continet, & peculiares quasdam antiquas

† Vel, ordinem.

antiquas ac diuinas de uiris deo probatis historias, tum orationes & hymnos eiusdem, atque insuper quibus beneficijs Deus populū suum sit dignatus, quibusque malis inimicos eiusdem cumularit. Sanè hic Iesus Salomonis sectator fuit, nihil minus illo sapientiæ & eruditionis nomine probatus, ut qui multiscius uerè fuerit, & sit appellatus.

Ecclesiasticus, siue Sapientia Iesu filij Sirach.

CAPVT I.

3. Reg. 3. b. 4. c | Iob. 28. b | Iac. 1. a

Commendatio sapientiæ.

Rom. 11. d

A DEO manat omnis †sapientia, [apud eum semper fuit,] A
& eidem perpetuò coniuncta est. Arenam maris, gut-
tásue pluuiæ, aut dies æui quis enumeret? Sublimitatē
cœli terræque latitudinem, aut profundum [quis emetia-
tur?] similiterque sapientiam [dei, rerum omniū primam]
quis peruestiget? †Rerum omnium prima est sapiētia
creata, & prudens intelligentia iam inde ab æuo. *Fons
sapientiæ sermo dei celsissimus est, & aditus, sempiterna
eiusdem præcepta. Cui nam est detecta radix sapiētiæ?
aut quis calliditatem eius pernouit? [Quisnam aperte palamque disciplinam sapi-
entiæ edoctus est? aut quis multiplices uias eius intellexit?] Vnus est sapiēs, [crea
tor omnium celsissimus, omnipotens,] & perque terribilis, sedēs in solio suo Domi
nus. Is eam creauit, uidit, ad numerum recensuit, [& emēsus est.] Hanc super o- B
mnia opera sua, superque animātia cuncta effudit pro sua munificentia, & eam exhi
buit sui studiosis. Religio Domini ipsa gloria est, & magnificētia, & lætitia, &
corona exultationis. Religio Domini cor delectat, & lætitiæ ac gaudij, longæque
uitæ cōciliatrix est. Religionem Domini colēti bene erit ad extremum, & idē die
obitus sui ᵃbeabitur. [Amor Dei præclara est sapientia, cuius qui uiderint speciē,
eandem perspectam, & ex miraculis ipsius agnitam diligunt.] †ᵇInitium sapientiæ
est religio Domini, & unà cum fidelibus creatur ᶜin utero, [ᵈelectas comitatur fœ-
minas, & apud iustos ac fideles uisitur. Religio Domini sanctitas est scientiæ, san
ctitas autem cor incolume, iustumque reddet, & eidem iucūditatem afferet atque gau-
dium.] *Nidum fundauit æternum inter homines, eorumque progeniei se cōcre- C
dit. Reuereri deum uberrima sapientia est, quæ homines fructibus suis exaturat:
Omnem domum ᵉipsorum delicijs suis implet, & suis item cellas prouētibus: *u-
træque uero res dona dei sunt, quæ faciunt ad prosperitatem. Religio Domini co-
rona est sapientiæ, tranquillitatē pariens, & salutarem incolumitatem: *cuius ama
tores gloria effuse exhilarat. ᶠScientiam & intelligēdi ᵍartem effundit ʰsapientia,
& amplectentes se gloria extollit. Reuereri Dominum radix est sapientiæ, & ra-
mi eiusdem longæuæ ætates. [Thesauris sapientiæ inest intelligentia, scientiæque
sanctitas: sed scelerosis execrationi est sapiētia.] *Religio Domini peccata depel-
lit: & quandiu præsens est, iram arcet. ⁱVir iracūdus non poterit censeri iustus,
nam ruinam ei creat ipsius ad iram procliuitas. Qui patiens est, usque ᵏad tempesti
uitatem præstabit tolerantiam, & postea exorietur ei lætitia. Idem uerba sua tem D
pestiue supprimet, & labia ˡmultorum consilium eius prædicabunt. In thesauris
sapientiæ ᵐlatet scientia, sceleroso uero pietas est execrabilis. Sapientiā si cupis,
fac serues præcepta eius, & Dominus eam tibi præbebit, [implebitque thesauros il-

Summam sapientiam esse religionē domini.

Prou. 9. b | Psal. 110. b

Exhortatio ad patientiam in studio religionis.

In quo consistat studium sapientiæ.

ᵃ[illegible], al. [illegible]
ᵇVel, caput. Hebr. ראשית
ᶜ[illegible], al. [illegible]
ᵈVel, eximias.
ᵉ[illegible], al. [illegible]
ᶠQuod hic additur, [illegible], non est in emēdatioribus Græcis et antiquioribus.
ᵍVel, peritiam.
ʰ[illegible]
ⁱ[illegible], al. [illegible]
ᵏVel, ad tempus.
ˡ[illegible], al. [illegible]
ᵐVel, scitæ allegoriæ sunt, [illegible].

lius.] Nam ipsa sapientia & eruditio religio Domini est, & grata sunt ei fides ac mansuetudo. Religioni Domini parere ne recuses [m]inops, nec ad eam animo si [o]cto accesseris. [o]Ne te cõformes ad sermones hominum, [p]nec labijs tuis confidas. [q]Ne extollas teipsum, ut ne cadas, animæúe tuæ dedecus contrahas, quamobrem Dominus palàm proferat secreta tua, & te in [r]medio cœtu prosternat, eo quod ad religionem eius non accesseris [s]syncere, sed animum dolosum attuleris. CA. II.

Quomodo sit eunda sapientia.

[m] [illegible]
[o] q. d. Sed ad dei sapientiam. al. ne simulatorem agas in cõspectu hominum.
[p] [illegible]
[q] [illegible]
[r] Vel, media concione.
[s] [illegible]
[a] Vel, incursionis.
[b] Vel, præcipites.
[c] [illegible]

A Filli, cultum Dei aggressurus, [fac in iustitia solicite persistas, &] animum tuum pares aduersus tentationem. Recte institue cor tuum, & age fortiter: [admoue aurem tuam, uerbaque cõsulta percipe:] ne quid [a]impetus tempore [b]trepides, [sed Deum sustineas patienter.] Fac adhæreas deo, nec desciscas, ut extremo tempore tuo locupleteris. Quicquid inuaserit te, [c]libens excipe: [in dolore patientem,] & in qua deprimeris uicissitudine fortem te præbeas. Quoniam ut aurum igni probatur, ita homines commẽdabiles in fornace afflictionis. Confide deo, ut opem tibi ferat: rectis insiste uijs, & illo nitere: [tuere religionem eius, & in ea cõsenesce.] Qui Dominum reueremini, sperate benignitatem eius: nec deflectatis ab eo, ut ne concidatis. Qui Dominum reueremini, eodem cõfidite: nec præmium uestrum intercidet. Bona sperate quibus Dominus religioni est, lætitiã quoque sempiternã & benignitatem. [Religiosi erga Dominum, eundem diligite: & animis illustrabimini.] In prisca retro respicite sæcula, & hæc considerate. †Quis Domino confisus est, & ignominiam retulit? aut quis in religione eius perstitit, & fuit desertus? aut quis inuocauit eum, quem despexerit? Nam misericors & clemens est Dominus, peccata remittit, & tempore afflictionis salutem affert, [omniumque adeo eum syncere implorantium defensor est.] Væ cordibus ignauis, [ac labijs scelestis,] remissisque manibus, & sceleroso †duabus uijs ingredienti. Væ cordi collapso, nam cum nullã habeat fiduciam, defensore quoque carebit. Væ uobis qui amisistis patientiã, [desertisque rectis itineribus, ad praua diuertistis.] Quid enim facietis, cum Dominus in uos inquiret? Qui Dominum reuerentur, parere uerbis eius nõ recusabunt: †& qui diligunt eum, uias eiusdem obseruabunt. Qui reuerentur Dominum, sequentur quæ grata sunt illi: & qui diligunt eum, plenam legi ipsius nauabunt operam. Quibus Dominus religioni est, ij corda sua excolẽt, & animos suos coram illo summittent. [Religiosi in Dominum, seruabũt mandata eius, & donec respiciat ipsos, patienter perdurabũt, dictitantes: si minus resipuerimus,] †in manus Domini [a]incidamus, potius quam in manus hominum. Quanta enim maiestas est ipsius, tanta est & eiusdem misericordia. CAPVT III.

Matth. 4. a
2. Tim. 3. b
2. Pet. 4. b
Patientiam oportet esse fiduciam in precante.
Sap. 3. a
Pro. 17. a
Psal. 30. a
Esa. 26.
2. Reg. 18.
Io. 14. b
2. Reg. 24. d

[a] Vel, incidemus.

B C D

A Filij sapientiæ cœtus iustorum sunt, & [b]fœtus illorum obedientia & charitas.] [b]Sentẽtiam patris audite filij, & exequimini eam, ut seruemini. †Dominus enim patrem liberis honorabilem reddidit, & sententiæ matris attribuit authoritatem in filios. Qui reueretur patrem, peccata expiabit: [abstinebit ab illis, uotorumque quotidianorum compos erit:] & recondit sibi quasi thesaurum, qui matrem honorat. Qui patrem reueretur, iucunditatem ex liberis capiet, temporeque precationis suæ exaudietur. Qui reueretur patrem, longæua uita fruetur: & qui Dominũ audit, matri suæ acquiescet. [*]Qui Dominũ reueretur, patrem honorabit: & parentibus suis tanquam dominis seruiet. Tam factis quàm dictis patrem atque matrem honora [per summã patiẽtiam,] †[c]ut bene precetur tibi, [bonaque illius precatio nouissimo tempore maneat.] Nam bona precatio patris domos liberorum stabilit, B dira uero matris imprecatio eruit fundamenta. Ignominia patris tui ne glorieris, neque enim decori tibi fuerit [d]eius ignominia. Paternus enim honor gloriam homini cõciliat, & opprobrio liberis est mater ignominiosa. Fili, senectutem patris subleua, nec eum in uita sua cõtristes. Quod si sensibus fuerit alienatus, boni consule, & illũ aspernari summo caue studio. Neque enim præstita patri [e]benignitas dabitur

Obediendum esse parentibus.
Exod. 20.
Deut. 5. b
Eph. 6. a
Gen. 27. d
Deut. 33. a

[a] Vel, soboles aut proles.
[b] [illegible] Hic patrem audite.
[c] [illegible]
[d] [illegible]
[e] [illegible]

dabitur obliuioni, sed aduersus peccatum extruetur tibi propugnaculo. Recordabitur tui tempore calamitatis tuæ, & ut per serenitatem glacies, ita peccata tua resoluētur. Quàm infamis est desertor patris, & execratus Domino, qui matri suæ

Mansuetudo. mouet indignationem. Fili, res tuas cum mansuetudine perage, & homini probato charus eris. †Quanto maior es, eo te geras summissius, ut gratiam inituris C apud Dominum. *Multi quidem eximij sunt & insignes, sed mysteria ^f mitibus aperiuntur. Quoniam potētia Domini magna est, & gloriam ab humilibus consequitur. †Difficiliora quàm quibus par sis ne quæras, & ne scruteris ^g stulte quæ uires tuas superant. *Quæ tibi mandata sunt [à Deō,] ^h sancte meditare, [nec plurium operum eius esto curiosus:] non enim opus est, ut ^i oculis tuis arcana peruideas. Plura ^k negotijs tuis ne cura, [nec superuacua scruteris multifariā:] nam plura q̄ pro humano captu tibi sunt patefacta. Multos enim decepit ^l uana sua opinio, & coniectura sensus sui praua labefactauit. *Pupillis orbus lumine carebis, cognitionem itaq; cuius expers es, ne profitearis. Cor pertinax malū tandem accipiet: & qui periculum amat, in illo ^m peribit. [Cor duabus uijs ingrediens nō im D petrabit successum, & cor prauum offensabit in eis.] Cor pertinax grauabitur laboribus, & scelerosus peccata peccatis accumulabit. In suasione arrogantis nihil est sani, * & ^n gressus eius conuellentur, quia radices egit in eo planta malitiæ, [nec ullius pretij censebitur.] Cor hominis cordati meditatur * sermones reconditos, & sapiens aurem attentam expetit. [Cor sapiens & intelligens abstinebit à peccatis, & in operibus iustis successu potietur.] †Ut aqua ignem ardētem extinguit, ita peccatum expiat ^o misericors benignitas, cuius ^p Dominus gratiam redditurus memor erit in posterū, ut [author] tempore casus ^q sui adminiculū inueniat. IIII.

In curiosos, arrogantes. Pro.25.d Rom.12.a *Deut.4.a

Psal.40.a Dan.4.d Matth.5.a Benignitas.

^f Vel, animo summissis.

^g ἀφρόνως.

^h ὁσίως.

^i ὀφθαλμοῖς ὁρᾶν.

^k τῶν ἔργων, al. τῶν λόγων.

^l ἡ ὑπόληψις.

^m ἀπολεῖται, al. ἐμπεσεῖται.

^n Vel, uestigijs suis euertetur, id est, institutis suis falletur.

* Vel, res arcanas.

^o חסד

^p ποιῶν χάριτας.

^q πτώσεως.

Fili, †ne defraudes uictu pauperem, nec oculos egenos spe diu produxeris. Ne A contristes animum esurientis, nec in inopia sua ^a suspensum quenquam teneas. Cor exacerbatū ne perturbes magis, nec differas quod erogaturus sis in egenum. Supplicem afflictum ne rejcias, nec faciem tuam auertas à paupere. Oculum [per iram] ne deijcias ab egeno, nec locum male tibi precandi cuiquam des: nam animi præ acerbitate male tibi precātis orationem creator eius exaudiet. Exhibe te cœtui [pauperū] amabilem, [animumq; tuum seniori,] & optimati caput tuum summitte. Præbe aurem tuam pauperi ^b citra molestiam, [fungere officio tuo,] & responde eidem amice cum mansuetudine. †Iniuriam patientem eripe è manu iniuriam inferentis, nec demittas animum ^c in iudicando. Instar patris esto pupillis, & B loco uiri matri illorū, erisq; uice filij altissimo, qui te, ^d quàm mater tua, chariorem habiturus est. Sapientia filios suos extollit, & sectatores suos amplectitur, [eisdemq; præit uia iustitiæ.] Qui diligit eam, uitam diligit: & qui ^e eam mane adeūt, replebuntur lætitia. Qui ea fuerit potitus, gloriam consequetur: & quocunq; introierit, accedet fauor Domini. Qui colunt hanc, obsequium Sancto præstant, & Dominus amatores eius diligit. Qui paret ei, iudex erit gentium: & ^f qui accesserit ad eam, secure habitabit. ^g Si se præstiterit ei fidum, hæres eius erit, & possessionem retinebit ^h eiusdem progenies. Nam peruerse primum cum tali cōflictari solet, et eum iniecto territare metu, suaq; disciplina excruciare, donec fides animi eius C constiterit, & eum per iura sua reddiderit probatum: tum demum se rursum conuertit ad eum recto itinere, & exhilarato arcana sua detegit, [deinde locupletat eum scientia & cognitione iustitiæ.] Quod si ille defecerit, deserit eundem: & permittit eum potestati ruinæ ipsius. †Occasionē obserua, cautoq; malum, ^i nec te animæ tuæ pudeat. Est enim pudor peccatum trahens secum, est item pudor gloriæ gratiæq; conciliator. ^k Ne cedas ulli faciei, quod animæ tuæ damno fiat: nec in tuā perniciem erubescas, [néue proximū tuum in casu suo reformides.] †Salutiferam occasionem nactus, ne comprimas sermonem: * nec sapientiam tuam celes, quo mi

Deut.15.a Matth.25.c Tob.4.b

Gen.14.c Exod.2.b

Redit ad commendationem sapientiæ.

Tentatio sequitur studiosos sapientiæ.

Rom.12.b

Pudor improbandus.

Pro.24.b

^a παρελκύσῃς, al. [illegible].

^b ἀλύπως.

^c Vel, in uindicando.

^d ἢ μήτηρ.

^e πρὸς αὐτὴν, al. πρὸς σοφίαν.

^f ὁ προσέχων, al. ὁ προσ[illegible].

^g ἐὰν ἐμπιστεύσῃ, &c.

^h αὐτοῦ, al. αὐτῆς.

^i Id est, ne quid committas cur te animæ tuæ pudere poßit: uel, ne te pudeat animæ cauere: uel, ea uti fortiter.

^k אל תשא פנים id est, ne cuius truculentiæ cedas aut blanditijs, quominus quæ iusta sunt facias. Vel,

D nus reddas illustrem. Nam ex sermone sapientia cognoscitur, & è uerbis linguæ eruditio: [consilium item, sapientia & doctrina ex oratione cordati, & è iustis operibus fundamentum.] Caue contradicas ueritati *ullo modo, quamobrem te *fallacis imperitiæ tuæ pudeat. Ne erubescas fateri peccata tua, nec aduersus cursum fluminis contendas. Ne te submittas stulto homini, nec uultui potentis [m]cedas. Ad mortem usq; decerta pro ueritate, [animæq; tuæ causa cõtende pro iustitia,] ut domino Deo [aduersus inimicos tuos] pro te depugnaturo. Ne lingua tua [n]confidens sis, nec rursum in operibus tuis segnis aut remissus. Ne te domi tuæ geras in modũ leonis, nec in dõmesticos tuos insane sæuias, [aut opprimas tibi subiectos]. †Ne manum habeas porrectam ad accipiendum, ad reddendũ autem contractam.

[m] ... id est, ne cuius uultum ita admittas, ut tu cedas.

Similitudo.

Act. 20. f Auaritia.

CAPVT V.

A NE confidas tuis diuitijs, nec dicas, †[a]Ad uitam meam abunde sum instructus, [(nihil enim hæ uindictæ & [b]aggressionis tempore proderũt,)] neq; ideo animo tuo, aut potentiæ, [c]cupiditates cordis tui sequendo indulgeas. Ne dicas item, [Quàm potens sum?] Quis me [d]propter facinora mea perdomabit? Dominus enĩ uindex *iniuriam abs te illatam ulciscetur. Ne dicas, Postquam peccaui, quid mihi [e]triste accidit? Dominus enim patiens quidem est, *sed impune te non dimit-

B tet. Super data uenia ne sis securus, ut peccata peccatis amplius accumules: nec dicas, †Misericordia Dei plurima est, copię peccatorum meorum ignoscet. *Tam enim ira q̃ misericordia [f]festinat ab eo: & in scelerosos furor eius incũbet. Ne differas conuerti ad Dominum, nec diem ex die ducas. Nam irà Domini repente e-

C rumpet, *rerumq; securus profligaberis, & tempore ultionis peribis. †Ne confidas iniustis diuitijs, nihil enim aggressionis [& uindicationis] tempore proderũt. Ne te cuiuis uento iactandum permittas, nec omnem uiam ingrediaris, ut scelerosus bilinguis. In sensu tuo [g]certo, [uiaq; Domini & scientia] cõstans esto, & unus idemq; sit sermo tuus, [uerbaq; pacifica ac iusta sint tibi familiaria.] †[h]Ad auscultandũ bona promptus esto, *fac [i]integra sit uita tua, & cum animi lenitate responsum redde. Si quid sapis, responde [k]proximo: sin minus, manũ ori tuo impone:

D [ne uerbo inepto incurras in reprehẽsionem, & uitupereris.] Oratio tam gloriæ capax est q̃ ignominiæ: nec raro lingua præcipitat hominem. Caue adipiscaris nomen obtrectatoris [in uita tua,] nec lingua tua struxeris insidias. Insidiatorem enim [l]grauis sequit̃ ignominia, [pœnitentiaq;,] & pessima uituperatio bilinguem. [Obtrectatorem autem manet odiũ, inimicitiæ, atq; opprobrium.] Siue magnũ, siue paruum, ne quid imperite committas.

Luc. 12. b Contra diuitum fiduciam.

†Eccli 32. a *Eccli 16. b

Pro. 10. a. 11. a Ezech. 7. d

Inconstantia.

Iac. 1. b Sermonis moderatio.

[i] Vel, syncera, uel uerax.

[k] Vel amico, uel alteri.

CAPVT VI.

A NE inimicus euadas ex amico, nomen enim malum nanciscetur talis, & ignominiam & opprobrium, perinde ut scelerosus bilinguis *laborabit infamia. †Ne efferaris animi tui consilio, *ne [a]quasi taurus anima tua discerpat te, [b]depascatq; folia tua, deinde fructus tuos disperdat, & uelut arborem destituat aridã [in deserto.] Anima enim improba disperdet possidentem se, & gaudium hostibus eum efficiet, [atq; in sortem deducet impiorum.] †Guttur suaue amicos sibi multos conciliat, linguaq; diserta plurimas salutationes consequitur. Fac beneuolos habeas multos, at unũ de mille consiliarium. †Amicum paraturus, experimento probatum para: nec [c]te concredas ei temere. Sunt enim amici quandiu sibi opportunum est, qui tibi desint tempore tuæ calamitatis. Sunt item amici, qui in ini-

B micos conuersi, opprobrium tuum per rixam proferant. †Est amicus quispiam, ut mensæ sit particeps, qui tempore calamitatis tuæ te deserat. Rebus secũdis tuis [d]accommodabit se tibi, & inter domesticos tuos libere uersabitur: quod si fueris afflictus, resistet tibi, aut è conspectu tuo abscondet se. Inimicos tuos deuita, & ab amicis tuis caue tibi. Amicus fidus præsidium ualidum est: qui talem nactus est, thesaurum inuenit. Amico fido nullum par est pretium, nec ulla re digne decus

[a] Id est, ut taurus solet plantam discerpere, ita tuum te perdat consilium.

[b] lego, ...

Rom. 12. c Phil. 2. a

Eccli 20. b

Qualem esse oporteat amicum. Deut. 13. b Mich. 7. a Matth. 10. f

Eccli 37. a

[d] Vel, tuo more se geret, & in domesticos tuos potestatem usurpabit.

[fidei]

[fidei] eius repēditur. Amicus fidus medicina uitæ est, [& immortalitatis:] talem autem nanciscentur qui reuerētur Dominum. Qui Dominum reueretur, amicitiam suã constituit, quoniã tanquam alter idem erit [e]amicus eius. Fili, à iuuentute tua adscisce disciplinã, & sapientiam [f]tandem canescens inuenies. Quasi qui ares & seras, accede ad eam, & bonos ab ea fructus expecta. †Nam in opere eius non multum elaboraueris, quin de prouentibus eius mox comedas. C Quàm aspera ualde est imperitis, nullus enim excors perdurat apud eam. Tanquã lapis probator grauis incumbit illi, nec moram interponit, quin eam [g]excutiat. Nam sapientia talibus de nomine tantum [h]suo, neq; adeo multis nota est. Audi fili, & sententiam meam [i]amplectere, nec meum renue consilium. Pedes tuos in compedes eius insere, †& in [*]neruũ eius ceruicem tuam. [k]Humero tuo subiecto sustine eam, nec indigne feras ipsius uincula. Animo toto aspires ad illam, & pro uirili parte serues eiusdem uestigia. Fac illam inuestiges, & inquiras, nam tibi cognoscenda dabitur: cæterum assecutus eam ne deseras. Ad extremum enim requiem eius inuenies, & conuertet se tibi in lætitiam. Tum compedes eius erũt tibi præsidio ua D lidissimo, [solidoq; firmamēto,] & eiusdem [l]nerui honorifico amictui. Ornatus enim ipsi est aureus, & hyacinthino [m]textu uincula. Vt amictum honorificum indues eam, festiuamq; [n]tibi coronam impones. Si uolueris ô fili, erudieris, & si aduerteris animum tuum, euades callidus. Si audieris libenter, [o]sciētiam percipies: & si aurem tuam admoueris, adipisceris sapientiam. In cœtu senũ consiste, & adiunge te cuiuis sapienti. †Narrationem diuinam omnem libenter audias, nec te recondita prudentiaq; dicta fugiant. Vbi cordatum quempiam uideris, manè ad eum propera: & pes tuus limina [p]foriũ eiusdem atterat. [q]Exacte perpende †præcepta Domini, eiusdemq; mandata meditare assidue. Ipse cor tuum confirmabit, & quam desideras sapientia tibi dabitur.

CAPVT VII.

A NE quid mali facias, ne tibi malum accidat: recede ab iniusto, ut [a]peccatum abs te declinet. Fili, ne cõmittas semen sulcis iniustitiæ, ne septies tanto ampliorem inde messem facias. Principatum à Domino ne petas, nec à rege sedem magnificam. †Ne te coram Domino pro iusto uendites, [quoniam ipse pernouit cor uniuscuiusq;,] nec [b]apud regem ostentes sapiētiam. Iudex euadere ne contendas, ne [c]inique factis par esse non possis, néue forte faciem potentis reformides, & integritati tuæ ponas offendiculum. Ne quid pecces in multitudinem ciuitatis, nec te abiecte uulgo permittas. †Caue peccatum congemines, cum ne unum quidem impune laturus sis. Ne dicas, Deus summus respiciet copiam munerum meorum, & ea à me offerente accipiet. [d]Ne sis remisso ad precationes faciendas B animo, nec [e]miserãdo benignum præbere te negligas. Hominem acerbitate animi sui laborantem ne derideas: †est enim qui deprimat, & idem euehat [Deus animaduersor.] Ne machineris aduersus fratrem tuum mendacium, nec idem struas in amicum. Ne uelis uti ullo mendacio, nunquam enim prodest frequētatio eius. In cœtu senum ne sis uerbosus, nec in precatione tua dictum iteres. Laboriosum opus ne prosequaris odio, nec agriculturã ab altissimo institutam. Ne te [f]adiungas multitudini scelerosorum, sed uindictam moram non esse facturam memineris. Animum tuum summitte admodũ, quoniam ignis & uermis supplicia sunt [carnis] impij. Ne permutes [g]unquam amicum [h]re uulgari, nec fratrem syncerum auro [i]Ophirio. Vxore sapiente bonaq; caue ne excidas, [si quam secundum religionem Domini nactus es:] nam uenustas eius præstantior auro est. †Ne male C tractes famulum operantem fideliter, nec mercenariũ se tibi totum impendentem. Famulum [k]cordatum charum habeas animo, nec defraudes eum libertate. †Pecudes si tibi fuerint, fac cures eas: & si tibi sunt utiles, apud te permaneant. Si liberi tibi fuerint, erudias eos, & ceruicem eorum domes à iuuentute. Si filiæ tibi sint,

Exhortatio ad disciplinam.
Eccli 51.d
Matth. 11.d
Eccli 8.a
Psal.1.a
Peccata diligenter esse fugienda.
Psal.142. Eccls 7.c Iob 9.a.c Luc.18.b
Eccli 12.d
Varia præcepta.
1.Reg.2.b
Illa hoc ordine in emendatioribus legitur codicibus.
De familia & re domestica.
Leuit.19.c
Deut.25.a

[e]רֵעֵהוּ proximus uel amicus.
[f]Vel, ad canos usq; duraturam: uel per metalepsim, ad canitiem usq; secteris. ἕως πολιῶν.
[g]ἀποῤῥίψαι.
[h]αὐτῆς.
[i]λῆψιν, al. γνώμην.
[*]Vel, in numellam.
[k]τὸν ὦμόν.
[l]Vel, trũci, ποδῶν al. κλοιοῦ.
[m]κλῶσμα.
[n]στέφανον.
[o]σύνεσιν.
[p]θυρῶν, al. τρίβων, calcem itinerum.
[q]τοῖς προστάγμασι.
[a]ἁμαρτία.
[b]παρὰ βασιλεῖ.
[c]Scilicet uel in alijs puniendis, uel in te admißis sustinendis.
[d]Vel, animũ in precibus tuis ne despondeas: uel, quo minus preceris ne despondeas animum.
[e]Vel, in pauperes erogare.
[f]προσλογίσῃ.
[g]κατὰ μηδὲν.
[h]διαφόρου, fortaßis legẽdũ, διαφόρῳ, id est, re eximia.
[i]Σουφίρ. Ita solent Septuaginta uertere אוֹפִיר 1.Reg 16. 2.Par.4. quod Hebræis est octauum.
[k]συνετὸν, al. ἀγαθόν.

aſſerues corpus earum,nec uultum tuum oſtendas ipſis hilarem. Eloca filiam,&
magnum opus peregeris:cæterũ fac eam uiro cordato colloces. Vxorem ex ſen-
tentia nactus ne repudies,† *nec te permittas odioſæ. Patrem tuum animo to- Eccl.3.a
to magnifices,nec dolorum matris obliuiſcaris. Memento te natum eſſe per eos, Tob.4.a Parcum cultu di.
D & quid rependas eis pro eo quod de te ſunt meriti? Animo toto reuerere Do- De cultu dei. Deut.12.c
minum, & ſacerdotes eius ſuſpice. Creatorem tuum omni ui dilige,†nec ſacros
eius miniſtros deſeras. Fac metuas Dominum, & ſacerdotem magnifacias: †nec Num.18.b.c
non portionem ſuam,ut mand tum habes,tribuas eiſdem, primitias [& luſtratio
nes,] piaculariaq́ munera,tũ præbendos [l]armos, ac luſtralia ſacrificia,primitiasq́
[m]ſacrorum:deinde manum tuam porrige pauperi,ut plena ſit tua munificentia [ex Beneficentia.
piatioq́.] Gratioſa eſt apud uiuos omnes munificentia, †ac ne à mortuo quidem Tob.1.4
prohibenda. †Ne deſis lamentantibus [conſolando], & cum lugentibus lugeas. Rom.12.b
†Ne dubites inuiſere ægrotũ,nam gratiam ex eo colliges. [n]In omnibus factis tuis Matth.25.c
memento extremorum,& in æternum non peccabis.

[l] שוק Brachium ſolēt interpretari Septuaginta, ut Leuit. 9. [m] ἁγίων, uel ſacras primitias.

[n] בכל דבריך

CAP. VIII.

A NE concertes cum homine potente,ut ne in manus eius incidas. †Cum homi Varia præcepta. Matth.5.
ne opulento ne contendas, *ut ne ſe ex aduerſo librãs pondus tuum eleuet.
†Aurum enim perdidit multos, cordaq́ regum peruertit. Ne rixeris cum homi- Eccl.31.a
ne linguaci, nec in ignẽ eius ligna cõfercias. Ne collude cũ imperito, ne maiores
tui notentur ignominia. †Homini à peccato recedenti probrum ne obijcias, ſed Gal.6.a 1.Cor.5.b
B memento nos omnes eſſe in crimine, *Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute, ete- Leuit.19.g
nim è nobis ſunt qui conſeneſcunt. Ne gaudeas ſuper [a]morte inimici tui,ſed me-
mento nos omnes eſſe morituros. †Ne contemnas ſermonem [ſenum] ſapientũ, Eccl.6.
ſed uerſeris in *pronunciatis eorum. Ab ipſis enim diſces eruditionẽ[doctumq́
iudicium,] & [b]dextere proceribus miniſtrare. Diſputationes ſenum ne negligas,
ipſi enim à patribus ſuis nacti ſunt eruditionẽ. Quapropter ſapere diſces ab eis,
C & opportuno tempore reſpondere. Ne inflammes carbones ſceleroſi [reprehen
dendo,] ut ne conflagres flammis ignis [peccatorum] eius. [c]Ne inueharis in con-
tumelioſum,ut ne quaſi ſubſeſſor ori tuo inſidietur. †Ne quid mutuo dederis ho Eccl.29.a
mini potentiori:q̃ ſi dederis,pro amiſſo habeas. Supra uires tuas ne quid ſpon-
deas: q̃ ſi ſpoponderis, ut qui præſtaturus ſis illud,eſto ſolicitus. Ne liti ges cum
iudice,nam ſententia [e]ſecundum ipſum pronũciabitur. †Ne facias iter cum teme Gen.4.b
D rario,ne ingraueſcat aduerſum te. Nam ipſe aget quod ſibi libuerit, & per ſtulti-
tiam eius peribis. †Ne committas pugnam cum iracundo,néue deſertum cum eo Prou.22.d Sup.1.a
perambules. Quoniam homicidiũ pro nihilo ducit,& ubi nihil eſt opis,proſter-
net te. †Ne ineas cõſilium cum ſtulto, neq; enim dicta [e]continere poterit. Nihil Eccl.9.e 27.b
agas ſecreti cum alieno,neſcis enim quid pariat. Ne aperias conſilium tuum cui-
uis homini,ne tibi referat [f]falſam gratiam,[faciatq́ conuitium.]

*Vel,ne tibi præpõderet:uel,tibi pondus opponat.

[a] πτώματι τῷ ἐχθρῷ σου.

*Vel,ſententijs,aut ſcite dictis. [b] ἐμμελῶς.

[c] Vel, ne commoueas à contumelioſo. [d] בומני

[e] Id eſt, ſecũdum eius ſententiam & uoluntatem,uel gloriam.

[e] ῥῆσιν.

CAP. IX.

A VXorem quam complecteris, ne proſequaris zelotypia,nec eam malam in te Quomodo sit cum uxore.
artem doceas. Ne permittas animum tuum mulieri adeo ut peſſundet po-
teſtatem tuam,[tuq́ dedecus incurras.] Mulieri meretrici ne te des obuiam, ne Meretricem fugiendam.
fortè in laqueos eius incidas. Cantatricem mulierem ne frequentes,[nec audias,]
ne fortè [a]conatibus eius capiaris. †Ne contempleris uirginem,ut ne noxã ex pre- Gen.6.a
tioſo ipſius cultu contrahas. †Ne appellas animum tuum ad meretrices, ne per- Prou.5.a
das[te ſimul &] tuam poſſeſſionem. In uicis urbis ne circumſpectes,nec in ſecretis
eius locis oberres. †A muliere formoſa auertas oculos,nec contempleris pulchri Matth.5.
B tudinem alienam. †Nam multi forma mulierũ ſeducti ſunt,& amor ex ea in mo- Gen.34. 2.Reg. Iudith.
dum ignis exardeſcit. Apud mulierem maritatam ne ſedeas omnino, *nec in- Adulter.
ter ulnas eius recumbas, néue committas cum ea compotãdi gratia ſymbolum, ut
ne fortè ad eam inclinet animus tuus,& affectu tuo prolabaris in perniciem. Ne Amici.
deſeras amicum ueterem,par enim illi nouus non erit. Amicus nouus ut uinum
nouum

[f] χάριν.

*Vel, erga uxorem quam complecteris, ne afficiaris uehemẽtius.

[a] Vel,artibus.

Iud 9.a 2.Reg.15.a 3.Reg.a nouum est, quod inueteratum demũ bibes cum uoluptate. †Ne affectes gloriam C
[aut opes] sceleroſi, neſcis enĩ quis sit futurus ipsius exitus. Q, placet impijs, tu ne
probes, sed memẽto illos ad inferos usq; [b]nihil esse acturos quod iustum sit. Pro [b] Vel, nil esse iusti ad futuros.
cul absiste ab homine potestatem necis habente, nec timore mortis eris anxius: q;
si accesseris, nequid delinquas, ut ne tibi uitam [c]protinus adimat. Per medios la- [c] παραχρῆμα.
queos scito transire te, & per urbium pinnas ingredi. Quàm potes sedulo explo
Eccli 9.c 37.a.b res [d]amicos, †& cum sapientibus cõsilia conferas. Colloquia tua cum cordatis ha D [d] רעים uel, sodales.
beas, & de lege altissimi sit omnis tua disputatio. Viri iusti conuiuæ tui sint, & in
Sermo. 3.Reg.3. religione Domini tua gloriatio. Opus de manu artificum laudem inueniet, †at
de sermone suo dux populi sapiens, [ipse uero sermo à senili prudentia.] For-
midandus est in ciuitate sua uir linguax, & sermone suo temerarius meretur o-
De rectoribus. dium.

CAPVT X.

Rector sapiens erudit populum suum, & principatus cordati est compositus. A
Pro.29.b †Qualis rector ciuitatis est, tales & ministri eius: qualis item princeps urbis, ta
3.Reg.12.a les & omnes eius incolæ. †Rex imperitus perdet populũ suum, at prudẽtia pro-
cerũ urbs incolis frequentabitur. Potestas terræ est in manu Domini, qui oppor
tune suscitabit in ea hominem utilem. Successus hominis est in manu Domini,
idemq; personæ scribæ gloriã suam attribuit. Ne succenseas proximo ob quam-
Contra iniuriã & superbiam. uis iniuriam, †nec quicquam per iniuriam egeris. Inuisa Deo simul & hominibus
Leui.19.c [a]Hierem.27.a Dan.4.c est superbia, & utriq; [a]facinus iniustũ auersantur. [a]Propter iniurias enim & con- [a] παραμάτων ἀδικίας
tumelias, [b]fraudeq; partas opes regna ad alias atq; alias gentes transferũtur: [c]nam B [b] δόλου.
auaro nihil est iniquius, ut qui [d]animã quoq; cuiusuis exigat. Nam [e]pro uita ipsius [c] τί ὑπερηφανεύεται, &c. inter posteriora tego.
[f]eruere uiscera sua quisq; cogitur. [Omnis tyrannis breuem uitam sortitur, quia [d] נפשו
morbus pertinax medico grauis est.] Tenacem morbũ præcidit medicus, ita [g]rex [e] ἐν ζωῇ, uel, in uita sua, id est, utui. An
hodie uiuus, cras moritur. Quid tandem superbit terra & puluis? nam mortuum sic. Hic enim etiã animam suam uenalẽ
hominem serpentes, uermes & bestiæ excipient. [h]Initiũ superbiæ est defectio ho- babet, quia in uita
minis à Domino, & à creatore suo abductus animus. Porrò superbia origo pec- sua uiscera quoq; sua eijcere paratus
cati est, & qui præditus est ea, [i]profundet execrabilia, [k]donec tandem subuertatur. est, scilicet lucri causa.
Propterea Dominus agmina [malorum] afficit ignominia, & tales ad extremum [f] ἔρριψαν.
Sap.6.b Luc.1.d.14.b 18.b [k]Gen.19.c subuertit. †Dominus principes detrahit de sedibus, eorumq; loco mãsuetos con C [g] Vel, tyrannus.
stituit. [l]Radices superbarũ gentium [l]euellit Dominus, & loco earum [l]gloriose [h] ἀρχὴ ὑπερηφανίας ἀνθρώπου.
plantat humiles. Dominus euertit loca gentium, easq; de terra funditus abolet. [i] ἐξομβρήσει, al. ἐξυβρίσει.
[m]Arefactas aufert & disperdit eas, & de terra delet earum memoriam. [Deus me- [k] ὑπερηφάνων ἐξέτεινεν, al. ἐξῆρεν.
moriam superborum obliterat, & relinquit monimenta submissorum animo.] [l] ἀντ' αὐτῶν.
Commendatio religionis domini. Superbia non est creata hominibus, nec ira furiosa progeniei mulierum. [a]Est [m] ἐξήρανεν, al. ἐξῆρεν.
semen honorificum, semen scilicet hominis: semen honorificum, qui Dominũ re-
uerentur. [a]Est semen infame, semen scilicet hominis: semen infame, qui præcepta
uiolant. [a]Semen [n]stabile sunt qui reuerentur Dominũ, & honesta plãta qui eun-
dem diligunt. [a]Semen infame sunt, qui legem negligũt: & semen [o]fallax, qui præ [n] Vel, fidum, uel tutum.
cepta uiolant. Inter fratres qui præest ipsis, honore excellit: at [p]præ ipso, qui reue [o] Vel, uanum.
rentur Dominum. [q]Ne deficiat [r]imperiũ, obstat religio Domini: duritia uero & [p] Vel, in conspectu eius.
superbia imperiũ amittitur. Tam diuitis & honorati, q; pauperis decus est religio [q] προσλήψεως ἀρχῆς.
Domini. Vt pauperem cordatũ non est æquum ignominia affici, ita uirum [di- [r] Vel, principatus.
uitem] scelerosum honorari non cõuenit. Proceres, rectores & potẽtes floreant [s] παιδευόμενος.
Pro.17.a honoribus, attamen nemo eorum reuerente Dominum maior est. †Liberi mini D [t] Vel, Ne uafre aut fraudulenter opus tuum agas, nec tempore difficili affectes gloriam.
2.Reg.12.b Commendatio laborum. strabunt seruo cordato, †& uir prudens [s]cum eruditur, non fremet, [neq; enim ho
noribus afficietur imperitus.] [t]Ne causas nectas, quo minus agas opus tuũ, nec
Prou.12.b Animæ & uitæ curam habendam esse. te per superbiam pudeat ipsius tempore difficili. †Pluris enim est [u]qui operatur, [u] ἐργαζόμενος καὶ περισσεύων ἐν πᾶσιν, al. ἐργαζόμενος ἐν πᾶσιν.
& abũdat copijs, q; qui superbe se gerit, & laborat [x]panis penuria. Fili, per man
suetudinẽ gloriam animæ tuæ concilia, & eam honore quem meretur affice. Quis [x] ἄρτου.

iustum dicat eum qui peccat in animã suam? aut quis uitam suam infamantem honoret? Pauper propter scientiã suam [& religionem] gloriã adipiscitur, & diues ob diuitias suas in honore est: qui uero pauper honoratus est, quanto diues esset idem honoratior? & qui infamis est in diuitijs, quãto foret in paupertate magis?

CAPVT XI.

A SApiẽtia exaltat caput humilis, & eum inter proceres collocat. Ne laudes uirum de sua pulchritudine, nec quenquã ob formam suam uituperes. Parua quidem inter uolucres apis est, sed fructus eius est origo dulciũ. †Ne glorieris amictu uestium, nec honorifico die efferaris, quoniã mirabilia sunt [& gloriosa] opera Domini, & occultæ [ac latentes] actiones eius inter homines. †Multi tyranni humi resederunt, & fuit qui diadema gestauit inexpectatus. Multi potentes magnam subierũt infamiã, & in manus aliorum traditi sunt magnifici. †Ne quid reprehẽdas priusquã exploraris: fac cognoscas prius, & tum [iure] uituperes. *Antequam audieris, ne quid respondeas, [a]nec uerbo dicẽtem interpelles. Ne contendas de eo quod tua nihil interest, nec te iudicem adiungas cõsessui scelerosorum.

B †Fili, ne labores multa cõgerere, [b]si enim abũdaris, non eris innocẽs: aut si quid persecutus fueris, nõ assequeris, nec tamen impune abieris. *Est qui laboret, moliatur & satagat, qui tamen egeat multo magis. †Est rursum qui tardus, & opis indigus, [c]uiribusq; destitutus sit, & [d]abunde pauper, quem Dominus oculo fauente respiciat, & eum attollat ab humili sorte sua, caputq; ipsius [e]conquassatũ erigat, ut multis miraculo sit [f]spectantibus [qui deum prædicent.] †Bona & mala, uita & mors, paupertas & opes à Domino proficiscũtur: *à Domino manat itẽ sapiẽtia, ac scientia, legisq; peritia: tum charitas & instituta bonorũ operum ab eodẽ oriuntur. *Scelerosis cognata sunt error & tenebræ, & qui sibi placẽt in uitijs, in malitia consenescũt. Donum Domini apud pios permanet, & fauor ipsius procedet perpetuis successibus. Est qui ditescat attentione sua, tenacitateq;, & hunc solum

C consequatur fructũ pro præmio. Cum ait, †Nactus sum requiem, bonisq; meis nunc fruar [g]assidue: quod tempus eum maneat inscius moritur alijs ea relicturus. †Fac maneas in pacto tuo, inq; eo sis assiduus, ac in officio tuo cõsenescas. Ne mireris facta scelerosorum, sed cõfide Domino, & in labore tuo perseuera. Facile est enim [h]consilio Domini breui subitoq; ditare pauperem. Dominus feliciter aspirat præmio piorũ, breuiq; tempore fecerit, ut efflorescat eorum prosperitas: Ne dicas, Quis mei [i]iucundus usus est? aut [k]quæ nam mihi bona posthac obuenient? Nec rursum dicas, Sat opum habeo, *& quæ possideo multa sunt: quid igitur [l]in uita mali posthac accipiã? † ne tempore felici nulla sit malorum memoria, néue infelici tempore [m]obliuiscaris meliorum, quoniã Domino facile est, homini tempore obitus secundũ [n]instituta ipsius referre gratiã. Difficultas temporis affert obli

D uionem deliciarũ, & acta hominis declarat ipsius [o]exitus. Ante obitũ beatum ne quenquam dixeris, quippe uir è liberis demum pernoscitur. Ne quemuis hominem introducas in ædes tuas, quoniã insidiæ dolosorum multæ sunt, [præcordijs fœtida ructantibus similes.] Vt perdix in caueam agitur, [aut caprea implicatur laqueo,] ita cor hominis superbi tanquã speculator [p]obseruat quo deijciaris. Nam bona male peruertendo insidiatur, & uitio dat laudabilia. A scintilla [q]parua exardescit focus, ita scelerosus homo insidiatur usq; ad sanguinem. Ab homine [r]malefico, ut moliente mala caue: ne tibi notã inurat perpetuam. Alienum in domum tuã recipe, & cũ perturbatione subuertet te, exuetq; tuis possessionibus.

XII.

A CVm bene facis, obserua cui facias, ut beneficia tua mereantur gratiam [plurimam.] Homini pio benefacias, ut reportes [ingẽs] pretiũ, si minus ab ipso, certe ab altissimo. Assiduum in uitijs nil boni manet, nec item eum qui nihil erogat [a]in pauperem. [Altissimus odit scelerosos, at resipiscentiũ miseretur. †Erga pium

Marginal notes (left):
[a] μὴ παρεμβαλεῖν [illegible].
[b] ἐὰν γὰρ.
[c] ἰσχύι.
[d] περισσεύων, al. περισσεύει, qui tamen in paupertate abũdet.
[e] ἀπὸ συντριβῆς.
[f] πολλοὶ θαυμάσωσι.
[g] [illegible].
[h] Vel, in oculis.
[i] ἀρεσκείας.
[k] [illegible], al. [illegible], ut sit, Quisnam iam hinc à me beneficia accipiet?
[l] ἐν [illegible].
[m] ἐν [illegible].
[n] τὰς ὁδοὺς, al. τὰ ἔργα.
[o] ἐν συντελείᾳ, al. συντελείαν, q.d. & hominẽ cõsummat ipsius exitus.
[p] [illegible], al. [illegible].
[q] [illegible], al. [illegible].
[r] Vel, uafro.
[a] [illegible], al. [illegible].

Marginal notes (right):
Gen.4.f Dan.6.a Forma.
Act.12.d Superbia.
1 Reg.15.f 1.Mach.6.7.
Prudentia. Deu.13.b 17.b Iosue 7.c.22.c
a.Pro.18.b
Auaritia. Matth.19.c 1 Tim.6.b Pro.10.c
Iob 42.c
Iob 2.c Ezech 18.a A deo esse bona & mala.
Luc.12.b
Matth.6.c Laborare hominis est, & c. esse dei.
Rebus prosperis non desperandum & c.
Sed esse.
Non temere laudandum quem.
Cui benefaciendum.
Gal.6.b 1.Tim.5.

pium liberalis esto, sceleroso uero opem abnega: afflicto benefacias, sed nihil eroges in impiũ. Fac eum cibis prohibeas, nec suppedites ei quibus te possit opprimere, alioqui mala duplicia [b]recipies pro beneficijs omnibus quibus ipsum affeceris. Nam & altissimus odit scelerosos, pœnasq́ꝫ meritas repetit ab impijs, *aut eos B in diem acerrimæ uindictæ reseruat. Erga bonos sis beneficus, neges autẽ opem sceleroso. Amicus rebus secundis [c]iudicari non potest, nec rebus aduersis latebit inimicus. Rebus hominis secundis dolent inimici eius, & rebus eiusdem aduersis abscedit etiam amicus. Ne unquam fidas inimico tuo, nam [d]similis æri ærugine obsito est eius malitia. Quod etiamsi humilis ac demissus incesserit, aduerte tamen animum tuum, & caue ab eo, quasiq́ꝫ qui speculũ exterseris, cognosces [e]ærugin em in ipso non persedisse penitus. Ne tibi adsciscas [f]talem propius, ut ne te C subuerso in locum tuum ipse subeat. Talem ad dexteram tuam ne colloces, ut ne quærat [g]occupare sedem tuam, tãdemq́ꝫ dicta mea sentias, & de uerbis meis discruc ieris. [h]Quis incãtatoris à serpente icti misereatur, aut ullius qui ad bestias accesserit? quis item eius qui se adiunxerit uiro sceleroso, seq́ꝫ peccatis ipsius admiscuerit? Horæ spatio [i]iusta in statione permanebit apud te: nec, si inclinent res tuæ, perdurabit. †Labijs suauiloquentibus utetur inimicus, & assentabitur multa, bonisq́ꝫ D uerbis compellabit te, oculis quoq́ꝫ suis illachrymans, animo suo deliberat te præcipitare in foueam: neq́ꝫ adeo nactus occasionem sanguine satiabitur. Si tibi mala acciderint, reperies eum ibi priorem te, & [k]per speciem hominis opitulaturi calcem tuum [l]inhibebit. Motabit caput suum, plaudetq́ꝫ manibus, & sparget rumores multos, uultumq́ꝫ suum immutabit.

Amici & inimici. — Prouer. 41.b

[b] [illegible], al. [illegible]
[c] [illegible], al. [illegible], nõ molestè se ingerit, nec sese iactat: uel, non aberit.
[d] Id est, Eius malitia simulatione tecta latet.
[e] Id est, Nõ usq; quaq; talem esse, qualem se simulauit.
[f] [illegible]
[g] [illegible]
[h] Qui hic uersus in quibusdã Græcis inseritur hoc sensu, Peccatũ ne conduplices, ut ne super uno quidem insons iudicandus. Is nõ est in emendatioribus Græcis.
[i] [illegible]
[k] [illegible]
[l] Vel, eneruabit.

CAPVT XIII.

QVi contrectat picem, contaminatur [a]ea: †& qui habet cum superbo commer A cium, euadet eius similis. Ne suscipias onus [b]supra uires tuas, nec teipsum adiũgas potẽtiori te, aut ditiori. Quid ollæ poterit esse rei cum lebete, ad quem si offenderit illa, cõfringitur? *Si diues iniuriam intulit, insuper minabitur etiam: si pauper passus est iniuriam, oportet esse supplicem. *Si diues fecit iniuriam, [c]illi supplicandũ est insuper: sicui uero pauper obtulit iniuriam, minas protinus audiet. Si quis usus tui sit, erunt [d]qui colant te: sin egeas, erit q te [e]deserat. Si quid habeas, reperies conuictorem, qui exinaniat te, nec ipse laboret. Si eguerit tui, seducet te, arridebitq́ꝫ tibi, & spem dabit, bona dicet: & qua tibi re opus est, inquiet? Parasitando adiget te ad ignominiam, donec te inaniat iterum atq́ꝫ tertio, & ad extremum etiam irrideat. Postea conspicatus te deseret, & caput suum motabit ad- B uersum te. [Coram Deo summittas te, & manus eius expectes.] Caue ne seducaris [f]animo, ut ne per [g]stultitiam tuam deijciaris, [neq́ꝫ demittas te cum tua sapiẽtia.] Si te potens [h]aduocet, fac refugites, tantoq́ꝫ ille te uocabit magis, ac sæpius. Ne ingeras te, ut ne [i]temere reijciaris: nec rursum abscedas procul, ne tradaris obliuioni. Ne dubites cum eo colloqui, nec fidas dictis eius plurimis. Multis enim sermonibus pertẽtabit te, & quasi per risum [k]arcana tua rimabitur. Immisericors est, dicta non seruaturus: nec affligere te, uincireq́ꝫ parsurus. Fac tibi caueas, & auscultes percq́ꝫ [l]attente, quoniã cum ruina tua ambulas. *Hæc audiẽs per somnum C tuum uigila, per omnem uitam tuam ama Dominum, & eum in salutem tuam inuoca. Omne animal diligit sibi simile, & omnis homo propinquũ suum. Omne animal generatim cõgregatur, & quisq́ꝫ adiungit se sui simili. †Quale est lupo cũ agno commercium, talis est ad pium scelerosi ratio. Qui consensus est inter hyænam & canem, is est inter diuitem & pauperem. Prĕda leonum onagri sunt in deserto, itidemq́ꝫ pascua diuitũ pauperes. Humilitas superbo est execrabilis, & item pauper abominatus diuiti. Diues quassatus confirmatur ab amicis, at labefactatus humilis, ab amicis etiam propellitur. Diuiti lapso multi sunt adiutores, & qui D nefanda quoq́ꝫ loquẽtem iustum prædicent. Humilem lapsum insuper etiam in-

Deut. 7.a — Impar commercium. — Vulgus fortunam sequitur. — Commercium cum potente. — Matt. 6.c

[a] [illegible]
[b] [illegible], al. [illegible]
[c] [illegible]
[d] עובדים cultores & operarij.
[e] [illegible], al. [illegible]
[f] [illegible]
[g] [illegible], al. [illegible]
[h] [illegible]
[i] [illegible]
[k] [illegible], al. [illegible]
[l] [illegible]

crepant: nec locus datur ei, si cordate loquutus fuerit. Diuite loquente silent omnes, & ad nubes usque sermones eius euehunt. Paupere loquente, Quis est iste, inquiunt: quod si quid offenderit, euertunt eum insuper. Bonæ sunt, quibus nullum inest peccatū, diuitiæ: & mala paupertas in ore [m]impij. Cor hominis immutat uultum ipsius, siue ad bona, siue ad mala. Vestigium cordis rebus secundis est uultus [n]hilaris, alioqui recondita deprehendere laboriosæ cogitationis est.

[m]Ego malim legere, in ore pij ... q.d. paupertas obstat quo minus audiantur pia consilia.
[n]... al. ...

CAPVT XIIII.

A Beatus uir qui lapsus ore suo non est, nec [a]mœrore peccati cruciatus. Beatus qui non despondet animum, & spe sua [b]in Dominum sita non excidit. *Viro sordido non sunt ornamento diuitiæ, & quorsum pecuniæ homini inuido? Qui defraudando genio suo comparcit, comparcit alijs, & in bonis ipsius alij luxuriabuntur. Qui sibi malignus est, cui benignus sit, cum nihil iucūdi de bonis suis percipiat? Inuidēte sibiipsi nihil peius est, hocque adeo ipsum est malignitatis eius præmiū. Quod si bene quid facit, [c]imprudens id & inuitus facit, & ad extremum suam prodit malitiā. Improbus [d]aspectu est oculus inuidi, auertit faciem, & contemnit homines. B Oculus auari nulla portione satiatur, & iniustitia mali exhaurit uitam [e]eius. †Oculus malignus panem inuidet, & ad mensam suam [f]laborat inopia. Pro eo quod habes, fili, bene de te merere, dignaque defer Domino donaria. Memento mortem moram non facere, nec tibi statū fati tempus esse declaratum. †Priusquam moriaris, in amicum esto beneficus, & pro eo quod potes manum illi dando porrige. Ne te defraudes iucūdo die, nec te fructus bonæ cupiditatis prætereat. C Nónne labores tuos relinques alijs? & quæ opera tua comparasti, diuidenda hæredibus? Da, & accipe, dum sanctam conserues animam tuam, [& ante obitum tuum exerceas iustitiam,] quoniam non est quod quæras apud manes [g]cibaria. †Omne animās in modū uestimenti ueterascet, hoc enim est ab æuo condito fatum, Morte morieris. Vt foliorum in arbore condensa uirentium alia decidūt alijs nascentibus: ita quod carne sanguineque procreatur, aliud obit, aliud gignitur. Omne opus marcori obnoxium deficit, & opifex eius æque atque ipsum interit. [Omne opus egregium iustum censebitur, & author ipsius laudem ex eo cōsequetur.] D †Beatus uir qui [h]meditatur præclara per sapientiam, [qui de iustitia commentatur,] qui per prudentiam suam [i]sancta loquitur, qui instituta [k]sua perpendit animo, & arcana [l]illius cognoscit. Tanquam indagator prosequere eam, & uias eius inside. Qui per fenestras ipsius inspexerit, aut auscultarit ad fores ipsius, qui iuxta domum ipsius diuersatur, *qui in parietibus ipsius paxillum fixerit, qui [m]ad latus ipsius collocarit tabernaculum, is aget in hospitio bonorum, & in tutelā tradet ipsi liberos suos, tum sub ramis ipsius morabitur, & ab æstu protegetur per eam, atque in gloria ipsius habitabit.

Eccli 19.d 25.b; Iac 3.a; *Iac.17.b; Auarus, & inuidus. Pro. 27.c; Eccle 14; Eccli 4.a; Tob.4.b; Luc.16.b; Esa 40.a; 1 Pet 1.d; Iac.1.b; Psal.1.a; Exhortatio ad sapientiam.

[a]... al. ... [b]... [c]... al. ... [d]... [e]... [f]... al. ... [g]... al. ... [h]... al. ... [i]... [k]... al. ... [l]... al. ... [m]...

CAP. XV.

A QVi Dominum reueretur, faciet [a]hæc: & [b]cognitionem legis adeptus hanc apprehendet. Hæc illi occurret quasi mater, & eum tanquam uxor uirgo ducta excipiet. †Hæc eum cibabit pane [uitæ &] intelligētiæ, *eique aquam [salutaris] sapientiæ dabit potui. Firmatus hac, statu moueri non poterit: qui fuerit innixus huic, non afficietur ignominia. Hæc supra socios suos extollet illum, & in media concione os eius aperiet. [Hæc eum replebit spiritu sapientiæ & intelligētiæ, stolaque gloriæ uestiet.] B Hæc illi iucunditatem & coronam exultātiæ [c]comparabit, & [d]compotē nominis æterni faciet. Homines insipientes non apprehenderint eam, nec uiderint eam uiri scelerosi. A superbia [doloque] procul abest, nec uiri mendaces [e]mentionem illius facient. [Viri ueraces frequentabunt hanc, & usque ad inspectionem Dei proficient.] Laus ex ore scelerosi minime speciosa est, neque enim à Domino proficiscitur. Si laus à sapientia pronuncietur, [& abūdet in ore fideli,] C tum Dominus illi aspirauerit. Ne dicas, Defeci impulsu Domini, nō enim debes

Commendatio sapientiæ. †Matth 4.a; *Iohan.4.b; Deus non est author peccati.

[a]... al. ... [b]... [c]... [d]... [e]Vel, illius meminerint.

bes quæ odit facere. Ne dicas, Ipse me in errorem impulit: non enim ei uiro pec-
cante opus est. Omne nefas odit Dominus, nec probatur eiusdem cultoribus.
Gen. 1. d †Ipse hominem creauit ab initio, & permisit eum arbitrio consilij sui, [mandatis &
præceptis suis adiectis.] Si uolueris, mandata seruabis, [ipsaq́ te uicissim conser-
Ierem. 21. b uabunt,] & fidem præstabis obsequiosam. †Ignem & aquam tibi proposuit, ad D
utrumuis manum tuam exporrige. Vita simul & mors, [bonum & malum,] ho-
mini sunt proposita: utruncunq́ placuerit ei, consequetur. Quoniam multa est
Psal. 33. b Heb. 4. c sapientia Domini, potentiaq́ ualet, & [assidue] uidet omnia. †Oculis suis reue-
rentes ipsum aspicit, & omne opus hominis cognoscit. Impie agere nemini præ-
cepit, nec peccandi cuiquam dedit licentiam: [neq́ enim copiam filiorū infidelium
& inutilium expetit.]

CAP. XVI.

Impiorum copia. NE optes copiam inutilium liberorum, nec læteris de filijs impijs. Ne delecte- A
ris abūdantia eorum, si eis religio dei nulla est. Ne fidas uitæ eorum, nec eo
rum magnifacias [a]multitudinē. Pluris enim est [b]iustus unus, q̄ mille tales: & præ [a] [illegible]
stat mori prole carentem, q̄ liberos habere impios. Per unum cordatum frequēs [b] [illegible]
considebit ciuitas, [c]impiorū uero natio breui desolabitur. Multa talia uidit ocu- [c] [illegible], &c.
Eccli. 22. b lus meus, aurisq́ mea his audiuit uehementiora. †Per cœtum scelerosorū ignis
Peccata nō esse contemnenda. succenditur, & ira exardescit in gentem contumacem. †Implacabilis Deus priscis
Gen. 6. a †Gen. 19. c fuit gigantibus, qui ob [d]potentiam suam stultam ab eo defecerant. *Ne hospitio [d] [illegible]
quidem Loti pepercit, aut ijs quos propter ipsorum superbiam abominatus est.
Num. 1. 14. c 26. f Non est misertus gentis perditę, utpote peccatis suis [e]quæ cōmittebat, elatæ: †sicq́ [e] [illegible]
adeo [f]sexcēta millia peditum, eos qui per cōtumaciam animi sui congregati fuerāt, [f] Sexcenta millia conseruauit, liberos scilicet sexcentorum millium quæ interemit. Num. 1. & Num. 26. Dominus ergo in cōseruandis suis partim ira, partim misericordia usus est.
*flagellando, miserādo, cædendo, sanandoq́, Dominus misericordia castigatio-
neq́ conseruauit. Quare si cōtumax unus in populo fuerit, mirum est si impune B
Eccli. 5. a abeat. †Nam cū misericordia simul & ira [g]impigre proficiscātur ab eo, ueniamq́
dare potens sit, & irā effundere, prout multa est misericordia eius, ita multa quoq́
ipsius castigatio. Secūdum opera sua quenq́ iudicat. Non effugiet cum rapina
scelerosus, nec [h]spes pium frustrabitur. Omni beneficētia locum [i]para, nam fru-
ctum pro ratione operum suorum, [suæq́ peregrinitatis intelligentia] quisq́ con- [g] [illegible]
secuturus est. *Dominus Pharaonem indurauit, ne ipsum nosceret, utq́ potētia [h] [illegible]
facta ipsius subiectæ cœlo terræ innotescerent. *Omni rerum naturæ [k]misericor [i] [illegible]
dia ipsius nota est: adamante discreuit lucem suam & tenebras. Ne dicas, Latebo [k] Vel, beneficentia חסד
Dominum, [l]ecquis ab alto curabit me? Præ copia populi nulla erit mentio mei, C [l] [illegible]
1. Pet. 3. 2. b nam quantula sit mea in tam immensa natura rerum anima? †Ecce cœlum, cœliq́
cœlorum Dei, profundum mare simul & terra, *quæq́ his comprehenduntur o-
mnia, cum inquirit in ea, commouētur: *totus mundus creatus, & qui creatur pro
uoluntate ipsius, montesq́ simul ac fundamenta terræ, cum Dominus in ea despi-
cit, tremore concutiuntur: nec tamen hæc cor ullum [m]satis intelligit, [cum ab ipso [m] [illegible]
corda intelligātur omnia.] Nam instituta ipsius atq́ non uisam homini [n]uim quis [n] Vel, turbinem.
animo comprehendat? nam maxima pars operum ipsius occulta est. Quis enar-
ret exempla iustitiæ ipsius, aut sustineat? [o]Longum enim fatum est, *& omnium [o] Id est, lōga fatorum series, quæ priusquā explorata sit, definit omnium inquisitio.
inquisitio deficit. Qui animo submisso præditus est, perpendit hæc: uir autem
insipiens & delirās stulta cogitat. Audi me fili, & scientiam amplectere, adq́ mea D
Prædicat opera domini. dicta aduerte animum. Explicabo perpensam eruditionem, exactamq́ scientiam
edisseram. Cum iudicio operatus est Dominus ab initio, & à prima [p]rerum crea [p] [illegible]
tione partes earum disposuit. Opera sua excoluit perpetuò, [q]& initia eorum per [q] Al. [illegible]
sua sæcula generaq́. *Non esurierunt, nec defessa sunt in suis operibus, nec ab
officijs suis cessarunt. [r]Aliud alij non fuit molestum, nec unquā repugnabunt im [r] [illegible] quisq́, uel quidq́
perio ipsius. Posteaquam despexit in terram Dominus, bonis suis impleuit eam.
Vita animātium omnis generis operuit superficiē eius, & in eandem unūquodq́

reuertitur.

CAP. XVII.

A †Dominus è terra creauit hominem, rursumq́ redegit ipsum in eandem. At- Gen.1.a
tribuit dies numeratos, statúq; tempus hominibus, *& dedit eis in terrestria
potestatem. Induit ipsos uirtute sua, & ad imaginem sui creauit eos. Omni ani-
manti terrorem imposuit hominis, ut ᵃbestijs dominaretur ac uolucribus: [& for
mauit ex eo adiutricem ipsi similem.] Iudicium, linguam, oculos, aures, & cor de
dit eis ad cogitandum, *sexto loco mentem quoq; donauit impertiens, & septimo
sermonem operibus suis explicandis. Repleuit ipsos ingeniosa scientia, & eis bo
na simul & mala indicauit. Adiecit ad corda eorum oculũ suum, ut edoceret eos
operum suorum magnificentiam. *Dedit his gloriari miraculis suis perpetuò, ut
prudenter enarrent opera ipsius, & electi nomen sanctum eius collaudent. Scien
tiam addidit ipsis, legemq́ uitæ tradidit hæreditariam, *ut se mortales esse cogno
B scerent. †Pactum cum ipsis iniſt æternũ, & eos iura sua edocuit. Gloriosam ma- Deut.4.5.a
gnificentiam uiderunt oculi ipsorum, & maiestatem uocis ipsius auris eorũ audi-
uit. Ab omni iniusto, inquit, abstinete: † & de proximo mãdata dedit singulis. Exo.20.a.b. 15.
Semper illi patẽt instituta hominum, nec oculos ipsius latuerint. *Omnis autem
homo à iuuentute malis intẽtus est, nec potuit cor eorum è lapideo fieri carneum.
*ᵇNam in distribuendis totius terræ gentibus, †ducem cuiq; genti constituit, *ᶜ& †Rom.13.a
Israelẽ sibi delegit peculiariter: *quem ut primogenitũ disciplina educat, & lumen *Deut.4.4 10.d
charitatis impertiens non deserit. ᵈQuapropter omnia ᵉillarum facta tanquã sol
C palàm eo sunt, & instituta earũ intuetur oculis assidue. Iniuste facta illarum non
latent ipsum, sed omnia peccata ipsarũ ei perspecta sunt. *Ipse autem cum beni-
gnus sit, & opificium suum habeat cognitum, neq; ablegat homines, neq; deserit,
ut qui parcat ipsis. †ᶠBenignitas hominis instar sigilli corã ipso est, & ᵍbeneficium Eccl.29.b
cuiusq; conseruat tanquam pupillam: *filijs eius & filiabus locum concedens pœ-
nitentiæ. †Tandem uero exurgit, & suum singulis dat pretium, suamq́ cuiq; ui- Matth.16.e
cem in caput suum regerit. †Attamen regressum cõcedit resipiscentibus, *& laba †Act.3.c
scentes hortatur ad patientiã, [quod destinarit illis sortem ueritatis.] Conuertere ʰad Exhortatio ad resipiscendum.
Dominum, & peccata desere: fac supplices ei, & offensam minuas. ⁱContende ad
altissimũ, *(is enim te è tenebris ad lucem deducet incolumitatis,) & recede ab in-
iustitia, atq; quod abominandum est, odio summo prosequere. [Fac cognoscas iu
stitiam & iura dei, in sorte præscripta & imploratione altissimi persistas, atq; con-
D cedas in partes sancti sæculi.] †Quis apud manes laudabit altissimũ, perinde atq; Psal.6.a
uiui gratulationi deditiꝰ [Ne hæreas in errore impiorũ, fac dominũ ante mortem Esa.38.d
prædices.] Mortuũ non secus ac si esse desierit, laudatio deficit, uiuus aũt & ᵏcor
de sanus laudabit Dominum, [& de misericordia ipsius gloriabitur.] Quàm in-
gens est misericordia Domini dei nostri, quamq́ obuia sanctè conuersis ad eum,
ipsius placabilitas. Non enim in hominibus esse possunt omnia, nec homine na
tus quisquam immortalis est, [& uitiorum uanitate delectamur.] Quid luce solis
splendidiusꝰ atqui hæc quoq; deficit, ˡnon modo caro sanguisq́ male cogitans [in
crimen incurret.] Ille molem celsi cœli perlustrat, omnes autẽ homines terra pul-
uisq; sunt.

CAP. XVIII.

A Qui degit æuum cuncta creauit simul, Dominus qui solus est iustus, *nec præ- Gen.1.a
ter eum est alius, [& manet inuictus rex in æternum.] *Ipse mũdum dispo
nit spithama manus suæ, cunctaq́ parent uolũtati ipsius. *Nam ipse potentia sua
regit omnia, quæ in eis sancta sunt disiungens à profanis. ᵐCuinam explicandi fa
cta sua facultatẽ deditꝰ aut quis egregia ipsius facinora inuestigetꝰ Quis uim ma-
gnificentiæ ipsius percenseatꝰ aut quis conetur miserationes eius enarrareꝰ Nihil
est quod demas aut addas, nec quod peruestiges miracula Domini. Cum absolue
rit homo, tum demum incipit: & cum conquieuerit, tum uero incertus est. Quid
est

ᵃQuidã codices hic habent additum [illegible].

ᵇProbatio quod nouerit deus omnia facta hominum, quia gubernat omnia.

ᶜ[illegible], al. aliter.

ᵈ[illegible], &c.

ᵉScilicet gentium.

ᶠVel, miseratio [illegible]

ᵍVel, amorem [illegible]

ʰ[illegible], habent quidam codices, id est, igitur.

ⁱ[illegible], al. [illegible].

ᵏ[illegible].

ˡ[illegible].

ᵐ[illegible], al. [illegible].

Psal.89.b est homo, aut quis usus ipsius? quid in eo boni est, quidue mali? †Numerus dierũ
hominis centum anni cum plurimũ, *nec cuiusquam ex omnibus stata est obitus
2.Pet.3.b sui ratio. Quantula est aquæ gutta è mari sumpta, & ex arena calculus: †tantillum
sunt anni [b]mille præ tempore æternitatis. Propterea Deus patientia utitur in ho
mines, & effundit in eos misericordiam suam. Vidit, & cognouit malam esse eo B
rum [arrogantiam animi, &] euersionem, propterea placabilitatem suam amplia-
uit, [& ostendit ipsis uiam æquitatis.] Miseratio hominis tendit in proximum
ipsius, at misericordia Domini mortales omnes castigat, erudit, docet, & reducit
ut pastor gregem suum. Disciplinam admittentium miseretur, itemq; iura sua stu
Sermonis moderatio. diose consectantium. In rebus bonis, fili, ne adhibeas reprehensionem, nec ullo
in dono [c]uerbi mali molestiam. Nónne ros æstum mitigat? simili ratione sermo
Pro.15.a.25.c dono potior est. †Nónne ecce munere præstantior est oratio? cæterum in homi
Eccli 41.c ne [d]gratioso usûs utriusq; est. †Stultus odiose exprobrat, inuidiq; donum tabefa
1.Cor.11.d Maturandam esse resipiscentiam. cit oculos. Anteq̃ loquaris disce, & ante ægritudinem admitte curationem. †An C
te iudiciũ [e]explora teipsum, ut tẽpore inquisitionis cõsequaris ueniam. Ante infir
mitatem [f]temperantia teipsum [g]macera, & tempore peccatorum ostende emenda-
tionem. Ne dubites reddere uotum in tempore, nec iustum probare te ad mor-
tem usq; differas, [quoniam merces dei manet in æternum.] Priusquam uota fa-
cias, para teipsum, ne similis sis homini tentanti Dominum. Memento iræ extre-
Eccli 11.d mo die futuræ, & ultionis, quo tempore auertetur facies. †Perpende tempus famis
tempore saturitatis, & inopiam ac penuriã die diuitiarum. Tempus [h]à mane im-
mutatur usq; ad uesperam, & coram Domino subita sunt omnia. Homo sapiens
semper metuet, & diebus peccato dicatis cauebit à delicto: *insipiens autem nõ ex
plorat tempora. Omnis cordatus agnoscit sapiẽtiam [i]& eruditionem, & adepto D
eam laudem tribuit. Cordati ipsi quoq; dictis proferunt sapientiã, [ueritatem in-
telligunt & iustitiam,] & moderatione animi selecta [k]in uitam responsa irrigant.
*Optima loquendi authoritas solius est Domini, siquidem [l]mortali cor inhæret
Rom.6.b.13.b Temperantia. mortuũ. †Ne sequaris cupiditates tuas, & appetitus tuos inhibe. Quod si ani
mo tuo indulgeas quamlibet concupiscẽtiam, efficiet quod [m]inuidentes tibi inimi
ci tui de te gaudeant. Ne delecteris multis [n]delicijs, nec earum [o]consortio deuin-
ciaris. Caue pauper euadas concinnãdis de mutuo conuiuijs, donec tibi nil sit in
sacculo, *alioquin insidiator uitæ tuæ famosus eris.

CAPVT XIX.

OPerarius ebriosus non ditescet, & paulatim sublabetur qui spernit exigua. A
†Gen.19.g *3.Reg.11.a †Vinum & *mulieres etiam cordatos auferũt, [sugillantq; sapientes,] & qui
consuescit meretricibus, euadet confidentior. Caries & uermes occupabũt eum,
Iosu.22.c Varia præcepta. & anima cõfidens auferetur, *grauiq; supplicio contabescet. †Qui facile credit,
leuis est animo, & peccando delinquit in animam suam. *Qui gaudet mala habi-
tudine, meretur reprehensionem: *qui uero uoluptatibus resistit, coronat uitam
Eccli 42.a suam. *Qui linguæ temperat, etiam [b]difficili cõuixerit: & qui loquacitatem odit,
minus habet malitiæ. †Ne quid tibi dictum effutias alteri, ut ne quid detrimenti B
capias. Nec apud amicum, nec apud inimicum [c]uitas alienas enuncies: [d]& si non
redundat in te peccatum, ne detegas. Audierit enim ille, & [e]auersabitur te, perq;
Eccli 22.d 27.c.d occasionem suum in te odium ostendet. †Sermonem [aduersus alterum] audisti,
fac tecum cõmoriatur, & securus esto, ut qui non dirumpat te. Præ sermone par-
turiet stultus, ut præ fœtu grauida. Quod telum agit defixũ in femore corporis,
Leuit.19.d Matth.18.b hoc sermo in stulti pectore. †Obiurga amicum, si quid forte minus faciat: sin fece
rit, ne porrò pergat facere. Increpa amicum, an quid forte minus dicat: quod si di
xerit, ne porrò rursum dicat. Increpa inquam amicum, etenim existit sæpe calu-
Eccli 14.a 25.b Iac.3.a mnia, quare ne cuiusuis sermoni [f]fidem adhibeas. Est qui labatur [g]uerbo, sed non C
ex animo: †& quis lingua sua nõ peccauit? [h]Amicum tuum redargue, priusquam

[b] [illegible], al. [illegible].
[c] [illegible].
[d] [illegible], al. [illegible] gratiam conciliant.
[e] [illegible], al. [illegible].
[f] [illegible].
[g] [illegible]
[h] id est, inter mane et uesperã accidit temporis mutatio, q.d. quotidie expecta fortis tuæ & uitæ commutationem.
[i] [illegible].
[k] [illegible].
[l] Vel, mortuo.
[m] [illegible].
[n] [illegible], al. [illegible].
[o] [illegible], al. [illegible].

[a] id est, qui corpus supra modũ macerat, [illegible], al. [illegible].
[b] [illegible], id est, cum homine quamuis moroso, & importuno ac peruicaci conuiuere poterit: uel si legas [illegible], citra rixã & pugnas, id est, pacifice cuiuis conuixerit.
[c] [illegible].
[d] Vel, & si id potes absq; peccato facere.
[e] Vel, obseruabit te.
[f] [illegible], al. [illegible].
[g] [illegible].
[h] [illegible] uel, proximũ tuum.

mineris, iraq; posita da locum legi altissimi. *Religio Domini primus, quo ad eum recipiare, gradus est, amorem uero eius demeretur sapientia. *Cognitio præceptorum Domini eruditio uitæ est, & qui morem gerũt ipsi, fructum carpent immortalitatis. Religio Domini summa est sapientia, & in omni sapiẽtia præstatio legis, *summæq; eius potentiæ cognitio. *Si seruus dicat Domino, Quod tibi ui detur non faciam: si idem postea faciat, offendit altorem suum. Sciẽtia malitiæ non est sapientia, nec consilium scelerosorum cum prudentia coniunctum est, sed malitia est, atq; adeo ipsa execratio, stultitiaq; uacua sapientiæ. Potior est religiosus [k]cui deficit sapientia, q̃ abundans prudentia uiolator legis *altissimi. Est astutia exacta, & eadem iniusta: & est qui gratiam iuris pronunciandi peruertat: *rursumq; alius qui iuste iudicet, sapiens. †Est qui praua moliatur demissus [l]mœstitia, cuius interiora dolo tota [m]ardeant. Vultum contrahens, [n]surdumq; se simulans, ubi nõ suspiceris occupabit te *lædere. Quod si defectu uirium peccare prohibeatur, malũ dabit tibi nactus occasionem. Vt ab aspectu quisq; cognoscitur, ita ex uultus obiectu cordatus intelligitur. Suus cuiusq; habitus, †ac [o]rictum diducens risio, incessusq; hominis, quomodo sit animatus arguunt.

CAP. XX.

Est cũ minime sit speciosa reprehensio, & est cum quis sapienter taceat. Quanto honestius est reprehendere q̃ [a]alere indignationem: nam qui fatetur quid, protegetur à detrimento. †Qualis est spadonis puellam uitiandi libido, talis est qui per uim exercet iudicia. *Est qui tacendo se probet sapientem, & est qui crebra loquacitate sit odiosus. Alius tacet, non habens quod respondeat: alius silet, tempori seruiens. †Homo sapiens tacebit donec opportunum fuerit: nugator autem & insipiens præteribit opportunitatem. Qui uerbis multis utitur, execrationi erit obnoxius: & qui potestatẽ sibi sumit, in odiũ ueniet. *Quàm pulchrum est reprehensum agere pœnitentiam: sic enim uoluntariũ peccatum effugias. Est cum [b]quis scelerosus in malis rebus [c]successum cõsequitur, & est cum res inuẽta detrimẽtum afferat. Est munus quod tibi non prosit: & munus, cuius dupla sit compensatio. Est qui se summittat causa gloriæ, rursumq; qui ab humilitate caput erigat. Est qui multa paruo emat, cui septies tanto amplius sit rependendum. †Sapiens seipsum dictis reddit amabilem, at lepores stultorum fluxi sunt. Munus insipientis tibi non proderit *acceptũ, nec item inuidi, [d]propter ipsius importunitatẽ: nam oculi eius [e]ad accipiẽdum pro uno multi sunt. †Pauca dabit, & exprobrabit multa, atq; os suum more præconis aperiet. Mutuum dabit hodie, quod cras repetat. Inuisus *Deo simul & hominibus talis est. Stultus merito dicat, Amicus mihi nullus est, nec gratiam è bonis meis colligo: qui uescuntur pane meo, lingua falsa sunt. Quot irridebũt hunc, & quoties? *neq; enim quod habet, opinione recta complectitur, & perinde refert, ac si nihil habeat. Casus de lacunari [f]dicto citior est, ita malorum ruina repentina aderit. Homo illepidus quasi importuna fabula est cum ore imperito frequentatur. Pronunciatum ex ore stulti gratiam amittit, quia non profertur in tempore. Est qui peccare impediatur præ inopia, qui seorsum apud se [g]discrucietur. Est qui animam suam perdat præ pudore, & eam [h]personæ seruiendo interimat. Est qui causa pudoris promittat amico, & eum ultro sibi inimicum suscipiat. †Perq; malo crimini est homini mẽdacium, at id in ore imperito frequens est. Tolerabilior est fur, q̃ qui frequentat mendacium, cæterum perniciem uterq; contrahet. Familiaris homini mendaci est ignominia, suumq; dedecus comitatur eum assidue. Sapiens seipsum dictis suis prouehet, †& uir prudens placebit proceribus. *Vt qui terram colit, aceruum suum reddet cumulatiorem: ita qui placet magistratibus, [i]piabit suam iniustitiam. †Xenia muneraq; occæcant oculos sapientum, & tanquam oris obstructio reprehensiones inhibent. *Cum sapientia occulitur, aut thesaurus abditur, quid est in utro

uis

Marginal notes (left): [i] γενόμενος ἀμαρτάνων. — [k] ἐνδεέστερος, al. τοῦ ἐν... — [l] קדר nigrum esse, contristari. — [m] πλήρη δόλου. — [n] ἐθελοκωφῶν. — [o] Vel, dentium per risum nudatio. — [a] θυμοῦσθαι... — [b] ἀνὴρ ἁμαρτωλός. — [c] εὐοδία, al. εὐοδίαν. — [d] ὀφθαλμοὶ... — [e] ἀντὶ ἑνός. — [f] מלשון præ lingua seu sermone. — [g] Lego, ἀντὶ κατανύσσεται... — [h] ἀπὸ ... προσώπου, al. ἀπὸ ἄφρονος. — [i] ἐξιλάσεται ἀδικίαν: uel, qui studet placere magistratibus, scilicet sapientia sua, is piabit iniustitiam suam.

Marginal notes (right): Commendatio religionis... — Non esse sapientiam ... — Matth. 6. — Eccl. 19. — Vbi loquendum. — Eccl. 30. — Eccle. 32. Eccl. 32. — Vers. — Eccl. 4. — Eccl. 18. 41. — In Vers. — Vers. — Eccl. 7. Mendacium. — Gen. 41. Dan. 2. Prou. 12. Corruptela munerum. Exod. 23. Deut. 16. Eccl. 41. Occulta sapientia.

uis utilitatis? Potior est homo cælans stultitiam suam, quàm qui sapiētiam suam sup
primit. *Pluris est ᵃineuitabilis sequēti Dominū patiētia, quàm uitæ propriæ guber — ᵃ Vel, necessaria.
nator absque Domino.

CAPVT XXI.

Exitus peccati. †Eccli 5.a 7.b.12.c *Psal.40. Luc 15.c Varia. SI peccasti fili, ne pergas peccare, *sed anteacta depreceris. Tanquam à cōspe- A
ctu serpentis fuge peccatū, nam si accesseris, ᵃmordebit te. Dentes leonini sunt — ᵃ [illegible]
dentes ipsius, animis hominū exitiales. Instar ancipitis gladij nefas omne est: in
plaga illius nulla est ᵇsanitas. Concertationes & iniuriæ opes dissipant, simili- — ᵇ Vel, contra plagam illius nullum est remedium.
Exod 3.b.22.c terque domus superbi desolabitur. †Ab ore ᶜpauperis exaudietur precatio, iudi-
ciumque illius festinato ueniet. Qui odit castigationem, in uestigio scelerosi consti — ᶜ Vel, afflicti.
tit: at qui reueretur Dominū, resipiscet ex animo. Potens procul ex sermone no- B.
tus est: at qui sapit, caducū esse meminit. Qui ære alieno domum suam ædificat,
Eccli 16.a congerēti lapides in tumulum ᵈsepulturæ suæ similis est. †Stuppa collecta cœtus — ᵈ [illegible]
est nefariorum, flammaque ignis ᵉexitialis eorum exitus. Via scelerosorum lapidi- — ᵉ [illegible]
bus est complanata, at in exitu eius orci fouea, [tenebræ simul & pœnæ.] Qui ser
uat legē Domini, ᶠcogitationibus suis imperat, & finis religionis Domini est *ac- — ᶠ Vel, seruat uoluntatem eius: si domini [illegible]
cessio sapientiæ. Qui non est callidus, nō patietur erudiri se: est autem cum & cal
Laus sapientiæ. liditas amaritudinem multiplicat. Scientia sapientis exuberabit tanquam inun-
Eccli 33.a datio, ac ueluti fons uitæ ᵍpurus eiusdem consiliū. †Viscera stulti instar uasis con C — ᵍ [illegible]
fracti sunt, ut qui nullam ʰin uita sua scientiam contineat. Si peritus audierit di- — ʰ [illegible]
ctum sapientis, laudabit illud, reddetque auctius: quod si audierit ⁱimperitus, impro — ⁱ [illegible]
babit idem, & post tergum suum abijciet. Sermo fatui tanquam sarcina est in iti
nere, at in labijs cordati lepor deprehenditur. Os sapientis in cœtu consulitur, &
quisque dicta ipsius perpendit animo. Instar domus euersæ est stulto sapientia, &
scientia imperiti sermones incōsulti sunt. Disciplina compedes sunt pedibus stul
Eccli 19.d torum, & instar manicarum in manu dextera. †Stultus per risum sustollit cachin
num, at uir sapiens subridet tacite. Velut ornamentum aureum est eruditio sapi- D
enti, & instar ᵏarmillæ brachio dextero. Pes stulti in domum [alterius] procliuis — ᵏ [illegible]
est, at peritus homo reformidat uel ˡinspectionem. Insipiens ab ianua domum in — ˡ [illegible]
trospicit, at uir eruditus foris cōsistit. Ad ostium auscultare quenquā, inscitia est:
qui sapit, hoc dedecus grauatim suscipiet. ᵐLabia loquacium narrant absurda, sa — ᵐ [illegible]
pientes autem quæ dicunt, statera ponderant. Ab ore stultorum pendet cor eo-
Iuda 1.c rum, ⁿat in corde sapientum os eorum est situm. †Cum ᵒsatanā execratur impius, — ⁿ [illegible]
Leuit.16.d Eccli 28.c ipse suam execratur animam. †Obtrectator polluit animam suam, & ᵖquocunque — ᵒ Vel, maledictum.
commearit, odiosus erit: [homo uero tacitus & cordatus honorem consequetur.] — ᵖ [illegible]

CAPVT XXII.

Ignauia. LApidi comspurcato comparandus est piger, *quem ignominiæ causa omnes A
irrideant. *Piger conferendus est stercori sterquilinij, quod quicunque conti-
gerit, manus suas excutiat. Ignominia patris filius ignauus est, filiaque minoris ue-
Varia. nit æstimanda. Filia prudens ᵃuiro est uice hæreditatis, at uiuens turpiter mœsti- — ᵃ [illegible]
tiam affert genitori. Impudēs patrem & maritum afficit ignominia, [& impijs ni
hilo est inferior,] quare ab utroque uituperabitur. Intempestiua narratio uelut in
luctu musica est, flagella ᵇuero & castigatio semper opportuna sunt sapiētiæ. *Li — ᵇ [illegible]
beri si cum proba uita alimenta habeant, ignobilitatem parentum suorum oblite-
rabunt. *Liberi si cum cōtumacia imperitiaque fastosi fuerint, fœdant nobilitatem
In stultum. suæ cognationis. Testam cōglutinat, qui stultum docet, & è profundo somno
dormientem laborat excitare. Dormientem alloquitur, qui stulto loquitur: qui
Eccli 38.c finito sermone demum, Quid est? inquiat. †Mortuum lamenteris, quòd sit luce pri- B
Gen.50.b uatus: nec minus deplores stultum, quòd sensum amiserit. Mortuum tamen leuius
defleas, utpote quiescētem, uita uero stulti morte peior est. †Defunctus septenis
diebus est lamentabilis, stultus autem & impius diebus uitæ suæ omnibus. Ne uer

ba multa facias cum insipiēte, nec ad excordem accesseris. Caue ab illo, ne habeat molestiam: nec labem ex ᶜcōquassatione ipsius contrahas. Declina ab eo, ut consequaris requiem, nec ex amentia eius mœrorem accipias. Quid nomines aliud quod grauius sit plumbo q̃ stultum? †Arenam & salem, ferreamq̃ massam ferre Pro.27.a
C ᵃfacilius est, q̃ hominem excordem. Vt ᶜcompages & iugamenta lignea ædificio indita concussu non dissoluuntur: sic animus firmatus perpenso consilio, ᶠnullo tempore pertimescet. Animus sentētia cordata nixus, est uelut in polito pariete arenatum tectorium. Vt positi in excelso ualli uentū non sustinent, sic animus meticulosus in consultatione stulti nullum metum substiterit. Qui pungit oculum, elicit lachrymam: †qui cor stimulat, affectus proritat. Qui uolucres lapide 1.Cor.14.c Heb.4.c
petierit, abiget eas: qui probrum obijcit amico, dirimit amicitiam. Si gladiū strin De amicitia.
D xeris in amicum, spem ne abijcias, est enim in gratiam reditio. Si uerbis inuectus fueris in amicum, ne metuas, locus enim reconciliationi superest, dummodo conuitium, aut superbia, aut †arcani patefactio, aut ictus insidiosus abfuerit, his enim Eccli 19.b 27.a.d
amicus omnis fugabitur. Præbe te fidū ᵍamico pauperi, ut ʰunà læteris rebus eius felicibus. Fidem ei serues tempore calamitatis, ut unà cum eo uenias in possessionem ipsius. *Non enim spernēda semper angusta res est, nec diues mentis inops admirandus. Vapor camini fumusq̃ præcedit ignem, ita conuitia, [contumeliæ atq̃ minæ] præcurrunt effusionem sanguinis. Amicū tueri non uerebor, nec me subducam à conspectu eius: quod si malum accepero per illum, quicunq̃ factū audierit, cauebit ab ipso.

CAP. XXIII.

A QVis apponat ori meo custodiam, labijs ue meis sigillum sapiētiæ? quo fretus Psal.140.a In loquacitatem & linguam ma[la].
non corruam ᵃsubito, nec lingua mea perdat me. Domine pater, ᵇtotiusq̃ uitæ meæ dominator, ne me permittas cōsilio illorum, nec sinas me per ea corruere. Quis menti meæ flagella adhibeat, & cordi meo sapientem institutionem? ut ne parcant inscitiæ meæ, nec ᶜillorum peccata prætereant: ne, inquam, inscitia mea multiplicetur, néue peccata mea ᵈperniciosam accessionem faciant, & corruam coram aduersarijs meis, gaudeantq̃ de me inimici mei, *quorū spes procul abest abs tua misericordia. Domine pater, deusq̃ uitæ meæ, ne mihi tribuas oculos elatos, *sed giganteum animū à seruis tuis semper prohibeas, auertas à me spes uanas & concupiscentias, *tibiq̃ seruire continuo cupientē retineas in officio. Ne me comprehendat appetentia uentris & concubitus, nec me ᵉseruum tuum permittas animæ impudēti. Institutionem ᶠoris audite liberi, quam qui seruat, labijs suis non capiatur, [nec ex male factis suscipiat offensionem.] Scelerosus ᵍlabijs suis capietur, & maledicus ac superbus offendet in illis. †Ne asuefacias os tuum iuramēto, Exod.20.b Eccli 27.d
[quia multi sunt lapsus in illo,] nec nominandi Sancti consuetudinē capias, [quo Matt.5.d
B niam id impune non feres.] Sicut enim seruus crebro uapulans non leuatur uibicibus: ita qui deierat, & nomen dei assidue usurpat, culpa nō uacabit. Vir crebro iurans, replebitur scelere, nec flagellum abscedet à domo ipsius. Cum commiserit peccatum, ipse culpam suam sustinebit: quam si non agnoscat, eandem conduplicauerit. Ac ne temere quidē usus iuramento, insons iudicabitur, nam domus eius crebris appetitur ʰinsultibus. †Est sermo morte obuolutus: absit ut in possessione Iacob inueniatur. Sanè à ⁱpijs aberūt hæc omnia, ᵏneq̃ enim peccatis inuoluentur. †Os tuum ˡimperitæ temeritati ne asuefacias, nam inde ᵐres existunt flagitiosæ. Memēto patris & matris tuæ ⁿcum resides inter proceres, ne tu quoq̃ ab ipsis tradaris obliuioni, asuetudineq̃ tua stultitiam cōtrahas, quamobrem te uelis non esse natum, & natalem tuum diem execreris. †Homo uerbis probrosis assuetus, di- 2.Reg.16.b
C sciplinam per omnem uitam suam non admittet. Duo genera peccatis abundant, & tertium meretur supplicium. Animus scilicet æstuans tanquam ardens Scortatio adulterij [...]
ignis, qui non extinguitur, donec absumatur. Deinde scortator homo, qui corpore

---

Marginal notes:

ᶜid est, interitu: uel, dū quid eiaculatur.

ᵃ[Greek, illegible]. ᶜVel, subscudes. ᶠ[Greek, illegible], &c.

ᵍ[Hebrew, illegible] ʰ[Greek, illegible], al. [illegible]

ᵃ[Greek, illegible]. ᵇ[Greek, illegible], al. [illegible].

ᶜScilicet linguæ et labiorum: al. [Greek, illegible]. ᵈ[Greek, illegible].

ᵉ[Greek, illegible]. ᶠAl. [Greek, illegible]. ᵍ[Greek, illegible], al. [Greek, illegible].

ʰ[Greek, illegible]. ⁱ[Greek, illegible]. ᵏ[Greek, illegible]. ˡ[Greek, illegible], al. [Greek, illegible]. ᵐ[Hebrew], [Greek], al. [Greek, illegible]. ⁿ[Hebrew, illegible]

pore carnis suæ non cõquiescit, donec ignem succenderit. Quiuis cibus suauis
est homini scortatori: non cessabit, donec intereat. Homo deniq; tori sui temera
Esa.29.c tor, sic animo secum cogitans, †Quis me uidet? Tenebris circumseptus sum, & pa-
rietes mihi præbent latebram, nec quisquam uidet me. Quidnam metuam? pecca
ta mea non curat altissimus. Sane huic hominũ tantum oculi timori sunt, nec intel
ligit oculos Domini sole infinitis partibus perspicaciores, uias hominum omnes
[ac profundum penitus] inspicere, atq; abstrusissima quæq; perlustrare. Anteq̃ D
crearentur, pernouit omnia: atq; item postquam perfecta sunt, ᵃomnia perspicit.
Leuit.20.b Deut.22.c †Quamobrem ille in plateis urbis ᵇcondemnabitur, fugabitur ut pullus equinus, ᵇVel, pœnas dabit in [illegible]
& ubi non suspicatur, comprehẽdetur, [eritq; omnibus dedecori, eo q; animo reli
gionem Domini nõ coluerit.] Idem accidet mulieri uirum ᵖsuum deserenti, & hæ ᵖ[illegible]
Exod.20.c redem paranti ex alieno. †Primum enim legi Dei non obtemperauit, deinde pec
cauit in uirum suum, tertio autem adulterio cõstuprata est, & liberos ex alieno ui-
ro peperit. Ipsa producetur in concionem, & in liberos eius inquiretur. Liberi
eius non agent radices, nec rami eius fructum ᵠafferẽt. Memoriam sui relinquet ᵠ[illegible]
in execratione, nec probrum eius abolebitur, ut superstites cognoscãt, nihil esse re
ligione Domini potius, nec quicq̃ suauius q̃ mandatis ipsius ʳattendere. ᵃDeum ʳ[illegible]
sequi ingens est gloria, & ab eodẽ recipi uitæ longinquitas. CAP. XXIIII.

Laus sapientiæ. Sapientia cõmendat seipsam, & in medio populo suo gloriatur. Os suum ape A
rit in cõcilio altissimi, & coram potẽtia eius se prædicat. [In medio populi sui
se gerit magnifice, & in sancta multitudine miraculo est. In cœtu electorũ laudem
habet, & se beatã inter beatos prædicat, & ait,] Ego prodiui ex ore altissimi, [ante
omnem rerum naturam primogenita: ego lumen in cœlis indefessum produxi,]
& in modum nebulæ terram omnem obtexi. Ego in sublimi sedem cæpi, & so-
lium meum super columnam nubis collocaui. Orbem cœli circuiui sola, uadaq;
profundi perambulaui. Omnes fluctus maris, & terram omnem, necnon cũctos
populos gentesq; possedi, [& tam excellentium q̃ humilium corda calcaui om-
nium.] Post hæc omnia quæsiui quietem, & in alicuius possessione domicilium.
Tum cõditor uniuersi mãdata mihi dedit, & creator meus fixit tabernaculũ meũ,
Prou.8.c & ait, In Iacob habita, & inter Israelitas accipe possessionem. †Ante æuum condi B
Exod.31.a tum ab initio condidit me, & in æternum non deficiam. †In tabernaculo sancto
Psal.131.b ministerium obiui coram eo, & ita in Sion confirmata sum. †Tum etiam in cha-
ra ᵃciuitate quietem mihi dedit, & Hierosolymis sum adepta potestatem. In illu- ᵃ[illegible]
stri populo sum radicata, & in ea, quæ Domino cesserat, possessione. Instar Ce
Deut.34.a dri in Libano excreui, & sicut in monte Hermon cupressus. Quasi †palma ᵇcir- ᵇ[illegible], al. [illegible]
cum littora uerticem extuli, & ueluti plantæ rosarum in Iericho. Vt elegans oliuã
in ᶜamœno cãpo, & ut platanus ᵈab aquis excellui. In modum cinamomi & ᵉaspa ᶜ[illegible] ᵈ[illegible]
lathi odorem spiraui aromaticum, & ut præstãtissima myrrha suauiter redolui, ut ᵉ[illegible], al. [illegible]
galbanus, ut ᶠonyx, ut stacte thurisq; nidor in tabernaculo. Ego ut terebinthus ex
Iohan.15.a pãdi ramos meos, rami uero mei rami gloriæ sunt & gratiæ. Ego quasi †uitis ᵍo- ᶠId est, uas ex onyche unguentarium.
doram emisi gratiam, & flores mei fructus gloriæ sunt, & diuitiarum. ᵃEgo pul- ᵍ[illegible], al. [illegible]
chræ charitatis, ego religionis, & cognitionis, speiq; sanctę mater sum: ᵃdo autem
ᵇæterna liberis meis, quibus Deus iussit, simul omnibus. [In me est omnis gratia C ᵇVel, æternos fructus.
uitæ ueritatisq;, in me omnis spes uitæ & ᵏpræsidij.] Accedite ad me omnes cupi- ᵏ[illegible]
di mei, & facite ut fructibus meis impleamini. Nam memoria mei melle dulcior
Iohan.6.d est, possessioq; mea fauo mellito iucũdior. †Qui me comederint, esuriẽt amplius:
& qui me biberint, adhuc sitient. Qui me audit, in nullam ʰprorsus ignominiam ʰ[illegible]
incidet: & qui mihi nauant operam, non peccabũt, [interpretesq; mei uitam æter-
nam cõsequentur.] Hæc omnia ipse liber [uitæ &] pacti dei celsissimi sunt, [uerita
Exod.20.a.24 tis scientia,] & lex quam Moses [præceptis iustissimis] tulit †populis Iacob hære-

ditariā,[unà cum promiſſionibus ad Iſraelitas pertinētibus.] *Ne elaſſeſcatis cum
Domino fortiter agere,ut ipſe uiciſſim cōfirmet uos. *Ipſi adhæreatis,quia domi
nus omnipotens Deus unus eſt,nec præter eum ſeruator alius. [Dauidi cōſtituit
ſe regem potentiſſimū creaturum ex eo,qui in ſolio maieſtatis ſedeat in æternū.]
l πάντα τῆς σοφίας αὐτοῦ. †Quaſi Phiſon l omnia replet ſua ſapientia, & ut Tigris nouarum frugum tempo- Deut.4.a.39.b
ribus. In modum Euphratis fœcundat ingenium, & quaſi tempore meſſis Iorda
m παιδείαν γνώσεως. nis. †m Diſciplinam profert ut lucem, inundat ſicut Geon tempore uindemiæ. Iob.4.d
D Primus eam non pernouit exacte,nec item perueſtigauit ultimus. Nam abūdan-
n ἡ σοφία. tior mari eſt intellectus eius,& conſilium eius profundo immēſius. Ego n ſapien-
o Vel, in pomarium. tia [tota effundo flumina,&] quaſi foſſa è flumine ducta,atq; ut aquęductus o in pa
p ἄριστον. radiſum pertineo. Cum dixi,Horto meo p eximio potum dabo, q iuſtamq; meam
q πρασιάν. areolam irrigabo,aquæductus ecce meus euaſit flumen, & flumen meum in mare
r ὅτι, al. ἔτι. excreuit. r Quoniam diſciplinam illumino ut diluculum,& in multum tempus il-
s αὐτήν. luſtro s eam. [Imas omnes terræ partes penetro,dormientes uideo quoſcunq;, &
t ἔτι, al. ὅτι. ſpem in Domino ponentes omnes illumino.] t Etiamnum effundo doctrinam ut
oraculum, perq; ſæculorum ætates emitto eam [quærētibus.] †Videtis non ſoli Eccli.33.b
mihi laboraſſe me,ſed omnibus ſapientiam quærentibus.

CAP. XXV.

A TRia me exhilarant,& coram Domino ſimul & hominibus condecorāt. Nem
pe †concordia fratrum, *amicitia propinquorum, & †uir ac uxor inter ſe be- Gen.13.b Rom.12.a
ne cōſentientes. Tria uero genera odit animus meus,eorumq; uitam perq; indi- Gen.2.d Eccli.40.d
gne fero,Pauperem ſcilicet ſuperbum,mendacemq; diuitem,& ſenem adulterum, 1.Cor.6.a
utpote mentis impotem. Si nihil in iuuentute cōgeſſiſti, quomodo rem facias Vnia.
in ſenectute? Quanto eſt ornamento canitiei iuriſdictio, & cognitio cōſilij ſeni-
bus. *Quàm decora ſenibus eſt ſapientia, & intelligentia cōſiliumq; honoratis.
B Multiplex peritia corona ſenum eſt,& gloriatio eorundem religio Domini. No
uem coniecturas animo meo beatas iudico,linguaq; mea pronūciabo decimam.
Beatus homo cui uiuo liberi iucūditatem afferunt,& qui uidit caſum inimicorum
ſuorum. Beatus qui uxorem habet cordatā,†quiq; lingua ſua lapſus nō eſt,& qui Eccli.14.a 19.c
indigno ſe nō ſeruiuit. Beatus qui prudentiā aſſecutus eſt, & qui iuſtitiā auribus Iac.1.a
auſcultantiū ediſſerit. Quàm magnus eſt qui ſapientiā eſt adeptus:ſed reuerente
a φόβος, al. ἀγάπησις. Dominum nemo maior eſt. a Religio Domini b claritate ſuperat omnia,[beatus Religionis dei
b ὡς φωτισμόν. homo cui cōtigit religio Domini,] qui præditus eſt illa,cui nā comparari poterit? commendatio.
*Religio Domini amoris ipſius eſt initiū,fides autem origo cōiunctionis cū ipſo.
c Al. mulieris. C [Summa plaga eſt mœror animi,ſummaq; malitia, malitia muliebris.] Cedo Malitia mulieris.
d τὸ πρόσωπον, al. τὴν ὄψιν. quamuis plagā,modo ne plagam animi:& quamuis malitiā, modo ne malitiā mu
e ὡς ἄρκος, al. ὡς σάκκον. lieris. Cedo quemuis impetū,modo ne impetū odio flagrantiū: & ultionem un-
f καὶ ἀκούσας ἀνεστέναξε πικρά, al. καὶ ἀκούσας ἀνεστέναξε μικρά. decunq;,modo ne ab inimicis. Vt nullum caput eſt,capite ſerpētis nocentius: ita
non eſt ira,ira c inimici peſtilētior. †Apud leonem & draconē commorari præo- Prou.21.c
ptarim, potius q̄ habitare cū improba muliere. Mulieris malitia deformat d uul-
* Vel, ſors ſceleroſorum in eam cadat, id eſt, ſceleroſi ſortiantur eam. tum ipſiūs,& e tanquā urſi faciem eius infuſcat. Sedens inter uicinos ſuos uir eius,
f propter ipſam inuitus etiā ingemiſcit grauiter. Parua eſt omnis malitia præ ma-
g Vel, ſcrupuloſus. D litia mulieris: *ſors ſceleroſorum eam opprimat. Quod aſcenſus g arenoſus pedibus
h Vel, quieto. ſenis eſt,hoc eſt mulier linguax uiro h ſedato. †Ne offendas in pulchritudinē mu Eccli.42.b
i ὡς τρυφήν, uel delitiarum cauſa. lieris, nec mulierē i libidinoſe cōcupiſcas. Iracunda, impudēs, & perq; probroſa 2.Reg.11.a
k Vel, quæ uiro ſuo præit: uel, ſibi uendicat imperium. eſt mulier, k quæ uiro ſuo ſumptū ſuppeditat. Cor afflictū,& uultū tetricum, cru-
cemq; animi creat mulier improba,tum manus omiſſas & reſoluta genua; †ne cui Gen.3.a
l μακαριεῖ, al. ὁ μακαριῶν. rum ſuum l beabit. Peccatū duxit initium à muliere, & per eandem omnes mori-
m παρρησίαν ἐξόδου, al. ἐξουσίαν. mur. Caue aquam [uel minimum] m ſinas erumpere,id eſt,improbę mulieri ne pa
tefacias uiam licentiæ. Si ductum manus tuæ non ſequitur, [in conſpectu inimi-
n Scilicet libellum repudij. corum confundet te:] fac eam abſcindas à corpore tuo: *n da,& eam repudia.

Caput

CAPVT XXVI.

Vxor bona.

BEatus est uir probæ mulieris, nam numerus dierum ipsius conduplicabitur. A
Mulier strenua uirū suum exhilarat, facitq; ut annos ᵃuitæ suæ exigat per tran
quillitatem. Vxor bona, bona est obuentio, pro præmio obtinget Dominū re=
uerentibus. Tam diuitis cor ᵇerga Dominum q̃ pauperis lætificat, ut omni tem=
pore uultu sint hilari. Tria expauescit cor meum, quartumq; facies mea exhorre=
scit, Proditionem scilicet ciuitatis, populiq; seditionem, & calumniam, quæ morte
grauiora sunt omnia: at dolor animi, luctusq; mulier est æmulans mulierem, & fla
gellum linguæ cum quibusuis communicans. Similis iugo boum laxitate inquie B
Iud.16. to est mala mulier: qui eam sibi adiungit, †perinde facit ac qui apprehēdit scorpio=
nem. Noxa magna est mulier ebria ᶜ& indomita, ut quæ non celet suam turpitu=
dinē. Impudicitia mulieris elucet in elatis ipsius oculis, & è palpebris suis cogno=
Eccl 42 b Asseruandas esse filias. scitur. †Filiæ ᵈinuerecundæ custodiam adhibe, ne nacta licentiam, se permittat
suæ libidini. Oculū impudentem asserua, aut ne mireris, si in te deliquerit. Tan
quam uiator sitiēs ᵉreperto fonte os aperiet, & bibet de proxima quauis aqua: ad
omnem palum desidebit, & obuiam cuiuis telo pharetram, [donec deficiat,] ape=
Vxor. riet. Comitas uxoris delectat uirū suum, & ossa ipsius pinguefacit eiusdem pe= C
ritia. Vxor taciturna & ᶠcordata donū Dei est, nec est quo pretio permutes eru=
ditam animam. Gratia alia super aliam est uxor pudens ᵍ& fidelis, nec tanti pon
dus est ullum, ut eo repēdas animi ʰipsius modestiam. Quod est in supremis Do
mini sol oriens, hoc in ornatu domus suæ pulchritudo bonæ mulieris. Lucerna
Cant.5.d splendens in sancto candelabro, uenustas faciei in ætate constanti est. †Instar co=
lumnarum aurearum super basi argentea sunt crura formosa cum pectore stabili.
Acris uituperatio scortationis cum laude fidelis coniugij. *Fili, uigorē ætatis tuæ cōserues incolumem, nec ⁱrobur tuum impertiaris alienis.
*Vbi per omnes campos fœcundam possessionem quæsieris, fac generositate tua
fretus propria semina iacias. *Sic demum soboles tua superstes libera ingenuita D
tis professione confisa adolescet. *Mulierem meretricem ᵏporcæ comparaueris,
nuptas autem maritis propugnaculum contra mortem æstimes. *Mulier impia
præmium dabitur iniusto, pia uero continget reuerenti Dominum. *Inhonesta
mulier contemnit ignominiā, honesta uero filia uirum reuerebitur. *Mulier im=
pudens cani conferenda est, nam quæ pudore prædita est, reueretur Dominum.
*Mulier uirum suum honorās, sapiens ab omnibus iudicabitur: spernens autem
eum impia, nobilitabitur superbia. *Clamosa mulier & linguax ˡad hostes fugan
dos exquiratur: omnis uero hominis animus ᵐhis moribus similis uersabitur inter
tumultus bellicos. [Vt æternum est super firmam petram fundamētum, ita man
data Dei in animo sanctæ mulieris.] Duo cor meum cōtristant, & tertiū mihi mo
uet indignationem. ⁿVir bellicosus laborās egestate, uiri cordati indigna patien
tes, & qui se à iustitia transfert ad peccatum. Dominus eum cædi destinabit.

ᵃ[illegible]: uel, annos uitæ ipsius replet tranquillitate.
ᵇAl. [illegible]
ᶜ[illegible]
ᵈ[illegible]
ᵉ[illegible]
ᶠ[illegible]
ᵍ[illegible]
ʰ[illegible]
ⁱVel, opes, [illegible]
ᵏVel, scruto.
ˡQua figura Germanice dicimus, tüfel vß der hell gejagen.
ᵐ[illegible] malim tamē legere, [illegible], id est, conuiuens illi, siue conuictu eius utens.
ⁿVel, Vir fortis.

CAPVT XXVII.

Auaritia.

DVo genera difficilia mihi uidentur & periculosa.] Mercator uix euitabit de A
1.Tim 6 b Prou.23.a lictum, & caupo culpa non uacauerit. Multi peccauerūt †propter inopiam:
& qui quærit abundare, ᵃoculum suum peruertit. Vt fixus inter compages lapi=
dum paxillus, peccatū inter uenditionem urgetur & emptionem, [delictumq; cum
delinquente consumetur.] Nisi quis religionem Domini studiose tenuerit, breui
Homines ratione probandos esse. euertetur domus eius. Vt sordes in excusso cribro remanent, ita ᵇspurcitias ho
Prou 17.c 1.Pet 2.b minis discernit ᶜratio. †Fornax exercet uasa figuli, sed hominem probat ᵈratio ho
*Matth 7 b minis. *Vt cultum arboris fructus eius indicat, ita corda hominum meditata ᵉra=
tio. Ne laudes quenquam ante ᶠrationem initam, hæc enim hominum probatio
Studium iustitiæ. est. †Si secteris iustitiam, assequeris ᵍeam, & tanquam togam honorificam in=
dues. [Cum hac habitabis, quæ te protegat in æternum, ut tempore inquisitionis B

ᵃ[illegible], id est, iudicium, uel cogitationem.
ᵇ[illegible]: uel, quid in homine reijciendum sit: uel, spurcitia inhæret cogitationi hominis, al. [illegible].
ᶜVel, cogitatio.
ᵈVel, cogitatio.
ᵉ[illegible], al. [illegible]: uel cogitatio.
ᶠVel, perpensam cogitationem.
ᵍ[illegible]

inuenias firmamentum.] Volucres adiungũt se sibi similibus, itemq́ ueritas acce dit ad eos qui ipsi dant operam. Vt leo feræ insidiatur, ita [b]peccatum iniusta patrantibus. Narratio pij [ut sol] perpetua est sapientia, stultus autem more lunæ uariat. Insipientibus interuẽturus †[i]obserues opportunitatem: at cœtum cordatorum frequens adeas. Narratio stultorum offensionem habet, & risus eorũ scelerosam uoluptatem. †Sermo crebro iurantis horrorem incutit, & aures obtũdit contentio talium. Cõcertatio superborum sanguinis effusio est, & cõuitia eorum auditu grauia. †Enunciator arcanorum fidem perdit, nec amicum pro animi uo-

C to inueniet. Facames amicum, & te fidum ei præbeas: quod si arcana eius effutias, non assequaris eum postea. Vt enim quispiam inimicum suum interemerit, ita beneuolentiam perdideris amici: & quasi qui auem manu emiseris, ita amiseris amicum, quem nullo uenatu recuperes. Ne secteris eum, quoniam procul abscessit, & quasi caprea effugit laqueum. Nam uulnus quidẽ alligari potest, & à conuitijs locus est reconciliationi, sed arcani proditor [infelicis animæ] †[k]spem amisit. Mala molitur nictans oculo, qui nouerit eum, missum faciet. In cõspectu tuo loquetur suauia, dictaq́ tua mirabitur: postea uero peruertet os suum, dictaq́ tua uo-

D cabit in inuidiam. Odio permulta prosequor, sed nihil æque atq́ talem: oditq́ adeo eum etiam Dominus. Qui lapidem in altum mittit, in caput suum miserit, & ictus clandestinus [l]uulnus infligit. †Qui foueam effodit, in eandem incidet: & qui ponit laqueũ, eodem capietur. Qui molitur mala, malis [m]inuoluetur, nec sciet unde sibi ingruant. Illusio probrumq́ comitatur superbos, & ultio [n]eis more leonis insidiabitur. Qui lætãtur casu [o]piorum, capientur laqueo, & ante mortem dolore conficientur. Et furor & ira sunt execrabilia, & uir scelerosus his est obnoxius.

CAP. XXVIII.

A Cupidum ultionis ultio manet à Domino, qui peccata eius [a]sedulo conseruabit. *Remitte iniuriam proximo tuo, & tum tibi quoq́ oranti peccata cõdonabuntur. An ne homo iram alat aduersus hominem, & à Domino salutem postulet? aut hominis sibi similis misereri neget, & peccata sua deprecetur? Quod si mortalis ipse fouet iram, [& ueniã petit à Deo,] quis peccata eius expiet? Memento extremorum, & depone inimicitias: [b]exitium aut mortem alteri ne molire per iram, sed persiste in mãdatis. Perpende mandata, nec irascaris alteri: perpende pa

B ctum altissimi, & parce inscitiæ. †Abstine rixis, peccataq́ minues, nam iracũdus homo pugnam accendet. Vir scelerosus cõmittit amicos, pacemq́ habentibus calumniam inijcit. †Pro portione syluæ inflãmatur ignis, id est pro uiribus hominis inualescit furor eius, proq́ diuitijs eius ira intumescit, & [c]ardor augescit pro rixæ uehementia. Rixa cõcitata ignem accẽdit, acrisq́ pugna effundit sanguinem. Scintilla, si afflaueris, exardescet: sin expueris in eam, extinguetur: attamen utrũq́ ex ore tuo proficiscitur. †Delatorem execreris, & bilinguem: multos enim pacem

C habentes perdiderunt. Lingua [d]duplex exagitauit multos, & eos ex alia in aliam gentem transtulit, urbes diruit ualidas, potentumq́ domos euertit, [confecit uires populorum, gentesq́ potentes dissipauit.] Lingua [e]duplex profligauit strenuas mulieres, suisq́ defraudauit [f]laboribus. Qui deditus est illi, non cõsequetur tranquillitatem, nec habitabit quietus. Ictus flagelli uibices excitat, ictus uero linguæ ossa cõminuit. Acie gladij multi occubuere, non tamen præut qui per linguam interierunt. Beatus qui tutus fuit [g]ab ea, nec in furorem eius incurrit: qui iugum

D ipsius non subijt, nec uinculis eius fuit constrictus. Iugum enim ipsius iugum est ferreũ: & uincula eius, ærea uincula. Mors dira mors eius est, & orcus q̃ illa conducibilior. [Nulla diuturnitate perdurabit, sed tenebit uias iniustorũ.] Pios nequaquam occupauerit, nec flamma ipsius conflagrabunt. Qui deserunt Dominum, incident in illam; exardebit in eos, nec extingui poterit. In hos quasi leo immittetur,

[b] [illegible]

[i] Vel, tẽpori seruias: uel, inter insipientes tempus obserua: at inter cordatos crebro loquere.

[k] [illegible]

[l] [illegible]

[m] [illegible]

[n] [illegible]

[o] [illegible]

[a] [illegible]

[b] [illegible]

[c] [illegible]

[d] [illegible], triplex.

[e] [illegible]

[f] Id est, rebus labore suo partis.

[g] [illegible]

mittetur, & uelut pardus calamitatem eis afferet. [b]Spinis circumsepias possessionem tuam, *id est, ori tuo ualuas opponas & obices. Obliga argētum & aurum tuū, hoc est, sermonibus tuis [i]superliminare, limenq́ adhibe, [& frenos rectos ori tuo.] Attende ne quid titubes [k]illis, ut ne coram insidiatore corruas, [casuq́ tuo mortem oppetas irremediabilem.]

CAP. XXIX.

Leuit. 6. d
Deut. 15. a
Beneficentia.

QVi studet benignitati, *mutuum [a]det alteri: & [b]cui multū in manu est, mandata exequatur. Proximo tempore necessitatis suæ dato mutuū, rursumq́ suo tempore proximo restitue. Fac [c]dicta tua firmes, fidumq́ te præstes ipsi, ut omni tempore necessaria tibi reperias. Multi quod mutuo acceperant, pro reperto habuerunt, molestiasq́ exhibuerunt suis adiutoribus. Sunt qui dum accipiāt, manum cuiuspiam exosculentur, & propter pecunias alterius utantur uoce supplici, qui rursum tempore restitutionis rem extrahant, contemptimq́ uerba dent, & tempus causentur. Quod [d]etiamsi soluendo fuerint, [[e]tergiuersantur sedulo,] dimidium uix afferunt, debitumq́ pro repertitio ducūt: [f]sin quem minus sua defraudent pecunia, inimicitias tamen suscipiunt cum [g]immerito, execrationes ei rependunt conuitiaq́, & pro honore [beneficioq́] reddunt contumeliam. Multi [h]non per malitiam se [i]auertunt ab homine, sed immerito defraudari metuunt. Veruntamen erga supplicem clementia utitor, nec eum expectatione benignitatis [k]extrahas. Propter præceptum subuenias pauperi, nec qua inops est, remittas abs te uacuum. Propter fratrem & amicum amittas pecuniam, [l]nec sub lapidem recondas ad perniciem. †Thesaurum tuum secundum mandatum altissimi colloca: etenim utilior auro tibi fuerit. *In cellas tuas conclude benignitatem, nam ea te ex omni afflictione liberabit. [Beneficentia cuiusq́ quasi sacculo reposita apud ipsum, gratiam eius conseruabit uelut pupillam, & tandem emicans præmium in suum caput cuiq́ regeret.] Magis q̄ scutum ualidum, robustaq́ lancea aduersus hostem pro te decertabit. Vir bonus fideiubebit pro amico, at qui pudorē amisit, amicum deseret. Ne obliuiscaris gratiæ [m]fideiussoris, nam animam suam pro te deposuit. [n]Beneficium fideiussoris praue compensat scelerosus, *scelerosus fideiubere nolet, & ingratus animo liberatorem suum deserit. Fideiussio multos perdidit feliciter agentes, & eos in modum marini fluctus exagitauit. Viros potentes [uersans] domo pepulit, & uagos effecit inter gentes peregrinas. Scelerosus [o]præceptorum Domini uiolator [p]recidet ad fideiussiones: & qui præstanda consectatur aliena negotia, litibus implicabitur. Succurre proximo pro uirili parte tua, ueruntamen caue tibi, ne qua irretiaris. †Summa uitæ [q]humanæ est aqua, [r]cibus & uestitus, atq́ domus uelamēto turpitudinis. Victus pauperis sub tecto laquearium præstat, q̄ apparatus ciborum in alienis. †Paruis æque atq́ magnis contentus sis, *ut ne tibi domicilium exprobrari audias. Vita misera est ex alia in aliam domū migratio, nam [s]ubi eris inquilinus, non audebis hiscere. Hospitio, [cibo,] atq́ potu excipies ingratos, & insuper acerba audies. Vade inquiline, mēsam extrue: & si quid ad manum est cibi, mihi præbeas. Cede præsenti magnificentiæ, inquiline: [t]opus est domo, excipiendus hospitio mihi frater est. Grauia sunt hæc homini mentē habenti, obiectatio domus, ac creditoris solicitatio.

CA. XXX.

QVi filium suum amat, crebris flagellis eum appetit, ut ad extremū sibi sit lætitiæ. Qui filium suum castigat, [a]fruetur filio, & inter nobiles eo gloriabitur. †Qui docet filium suum, quod inimicum urat, facit: & lætus eo fuerit coram amicis. Si obierit pater eius, perinde est quasi non obierit, ut qui similem sui reliquerit superstitem. Viuus cum uidit, [b]coq́ lætatus est, & in morte sua non contristatus, [nec affectus pudore coram inimicis.] Aduersus inimicos reliquit uindicem, & redditurum gratiam amicis. [c]Qui mansuefacit filium, uulnera ipsius alligat, & facit ut ad uocem omnem expauescat medullitus. Equus indomitus euadet intra

Margin notes (left): Matth. 6. c / Luc. 12. d / 1. Tim. 6. d / Dan. 4. d / Luc. 11. d / Act. 10. a — Fideiussio. — Eccli. 39. / Laus frugalitatis. — Psal. 36. b / 1. Tim. 6. b / Hebr. 13. a — Prou. 13. c. 23. b / Castigatio liberorum. / Deut. 6. a

Margin notes (right): [b] ὁ ῶν περίφραξον, al. ἰδὲ περίφραξον. — [i] ζυγὸν καὶ σταθμὸν, al. ζυγὸν ποίησον: uel, tugurium & stateram, id est, modum. — [k] ἐν αὐτοῖς, al. ἐν δόλῳ. — [a] Vel, dat. — [b] Vel, qui manui suæ imperat, mandata exequitur. — [c] λόγον σοι. — [d] ἐὰν ἰσχύσῃ. — [e] Vel, perdifficiles se exhibent. — [f] Vel, sin minus: quē sua defraudarunt pecunia, cum eo inimicitias ultro suscipiunt, &c. — [g] δωρεάν, al. ὁ ἄδικον. — [h] ἕ, al. ἐν. — [i] Vel, hominem repellunt, ἀπεστράφη ἀπὸ ἐμοῦ. — [k] μὴ παρελκύσῃς. — [l] καὶ μὴ ἰωθήτω, al. μὴ λαθέτω. — [m] ἐγγυοῦ. — [n] ἀγαθὰ ἐγγύου, al. ἀγαθὸν ἐγγυοῦ. — [o] παραβαίνων ἐντολὰς κυρίου ἐμπεσεῖται. — [p] Id est, eo deueniet, ut sit ipsi opus fideiussore. — [q] ζωῆς. — [r] לחם — [s] ὡς παροικεῖς. — [t] Alibi præponitur, alibi postponitur. — [a] ὀνήσεται, al. ἐγγελάσεται. — [b] εἰδ' αὐτῷ. — [c] περιψύχων υἱὸν, al. ὁ ποιῶν τὸν υἱόν.

ctabilis, & filius dissolutus peruicaciam induet. Lactes filium, territabit te: ludas cum eo, te contristabit. ᵃNe arrideas illi, ut ne doleas cum eo, tandemq́ dentibus tuis infrendeas. †Ne indulgeas ei iuueni licētiam, *nec ad imperite facta eius conniueas. *Inflecte ceruicē adhuc iuueni, & dum puer est, tunde latera ipsius, ne forte obdurescēs nolit parēre tibi, *animoq́ tuo dolorem afferat. Erudi filiū tuum, & elabora in hoc, ut ne ignominia eius tibi sit offensioni. Potior est pauper sa-
C nus, & bene ualens, q̃ diues affecto corpore. Sanitas & incolumitas præstant omni auro, & ualens corpus immēsis opibus. Nullæ diuitiæ meliores sunt sanitate corporis, nec ulla uoluptas maior lætitia animi. Melior est mors q̃ amara uita: & [diuturna requies,] q̃ morbus longinquus. ᵉBona ori clauso ᶠoffusa, perinde sunt ac missus ciborum sepulchris appositi. Quorsum simulachro libamenta? †neq́ enim edet inde, nec odorem percipiet: ita se habet qui profligatus est à Domino, [& mercedē perfert iniquitatis.] Oculis uidet, & ingemiscit, †ut spado uir-
D ginem complectitur, & suspirat. †ᵍNe demergas animū tuum in mœstitiam, nec affligas teipsum tuis consilijs. *Lætitia animi demū homini uita est, [thesaurusq́ sanctitatis inexhaustus,] & gaudiū cuiusq́ ætatis longinquitas. Dilige animam tuam [dum deo placeas, sanctimoniaq́ eius] præbe cordi tuo solatium, & longam abs te mœstitiam aspelle. †Multos enim mœror interemit, nec ullus in eo fructus est. Inuidia & iracundia dies minuunt, solicitudoq́ præmaturam inducit senectutem. ʰCor splendidum & benignū cibos sibi procurabit ⁱad edendū. XXXI.

A S†Tudium diuitiarum corpus tabe conficit, & somnū abigit solicitudo earum. Solicitudo uigil ᵃprohibet soporem, & grauis ægritudo somnum adimit. ᵇLaborat diues in congestis opibus, & in quiete occupatur suis diuitijs. Laborat pauper in uita tenui, & fit egenus in quiete. Amator auri nō habebitur pro insonte, & qui consectatur exitium, eodem satiabitur. †Multi propter aurū ad casum dati sunt, & paratum habuerunt ante oculos suos exitium. Lignum offendiculi est ei sacrificantibus, [uæ consectantibus illud,] omnis insipiens eo capietur. Beatus diues repertus sine crimine, qui aurum sequutus nō est, [nec spem in pecunia thesaurisq́ posuit.] Quis est ille? nam beatum prædicabimus, q in populo suo mira præstiterit. Quis eo probatus est, & cōpertus integer? is esto specimen gloriæ. Quis potuit peccare, qui nō peccarit? quis male agere, qui male non egerit? Huius enim
B uirtutes constabilientur, & cœtus [sanctorum] prædicabūt *benefacta eius. Si accubuisti mēsæ magnificæ, ne faucibus tuis inhies in illam, q ᶜdicas multa esse apposita, sed quantum malum sit oculus nequā memineris. Nam quid nequius oculo creatum est, quippe qui ᵇquacunq́ de causa lachrymetur? Ne extēdas manum quocunq́ respexerit, nec eam una cum ipso in catinū inferas. †Affectum alterius è tuo iudica, & rem omnem perpende. ᶜApposita tibi ut homo comedas, nec ingurgites, ut ne uenias in odium. Modestiæ causa desiste primus, nec te præbeas insatiabilem: ut nequid offendas. Quod si discubueris inter multos, ne extendas manum primus, [potúmue primus petas,] †modicū enim homini temperanti suffi-
C cit, quo fit ut non anhelet in cubili suo, [nec dolorē sentiat.] Somno salubri fruuntur uiscera temperātis, mane surgit idem, & compos est animi: labor autem uigil, & cholera, torsionesq́ exercent hominem insatiabilem. Quod si te cibi angānt, exurge, obambula, ᶠuome, ut conquiescas, [nec morbum corpori tuo contrahas.] Audi me fili, nec spernas me: etenim quæ dico tandē experieris. †Præbe te promptum in omni negotio, nec ullus morbus inuadet te. †Panes erogantem labia prædicabunt, testificatioq́ decoris eius certa est. Super maligno pane fremet ciuitas, ᵍquod certum est malignitatis eius testimonium. †Ne probes te uirum in
D uino, *uinum enim multos perdidit. Vt fornax probat duritiam mucronis dum mergitur, ita uinum corda superborum ʰebrietate. †Vinū humanæ uitæ ⁱaccommodatum

ᵃ [illegible]
ᵉIn eos qui non utuntur bonis, quæ habent.
ᶠ [illegible]
ᵍQuod hic additur in quibusdam, [illegible], non legitur in emendatioribus, egoq; puto ab aliquo inepte huc translatum ex capite 20. A. ubi similia leguntur.
ʰQuæ hic leguntur in quibusdam Græcis, [illegible], &c. ad 33. cap. pertinent. Quæ autē huc pertinent, in fine 30. cap. reperies, [illegible], &c.
ⁱQ. d. Non autē ut multa auare congerat, quibus frui non audeat.
ᵃVel, remuit.
ᵇId est, nimia solicitudine tam diues quam pauper miser est. Hic enim tempore quietis & somni de sua pauperie cogitando, pauperior fit animo: ille cura partorum discruciatur.
*חסד
ᶜVel, nec dicas, Multa sunt apposita, q. d. ideo me multis ingurgitabo.
ᵇVel, sup re quauis oblata.
ᶜVel, proposita.
ᶠ[illegible]
ᵍVel, & certū erit, &c.
ʰ[illegible]
ⁱ[illegible]

Eccli 7.a; Laus sanitatis; In auaros; Bel.a.; Eccli 20.a; Prou.12.d 15.b.17.d; Prou.14.d; 2.Cor.7.b; 1.Tim.6.b Auaritia; Eccli 8.a; Temperantia; Matth.7.a; Eccli 37.d; Rom.12.b; Prou.22.a Liberalitas; Eph.5.b; Temperantia; Prou.20.a; 1.Tim.5.d

modatum est, cum temperate bibitur. Quænam uita est eius, qui uino uictus est?
Vinum exhilarandis hominibus creatum est, [non inebriandis.] *Lætitiam ani-
mi parit, & hilaritatem, uini potus iustus & opportunus, [animi simul & corporis
sanitatem potus sobrius.] Vinum copiose potum creat acerbitatem animi, cum
rixis & contumacia. Ebrietas exauget animum insipientis, donec offendat, uires
Eccli 20.a eneruat, & parit uulnera. †Ne reprehendas alterum in uinolenta compotatione,
nec quenquam in lætitia sua uituperes. Dicto probroso ne petas illum, nec pre- k ἐν ἀπαιτήσει, al. ἐν βο
mas kobuium. ρήσει.

CAPVT XXXII.

†Deut.17.d Rom.12.b Mansuetudo. S†*I rector constitutus es, ne efferaris, sed cæteris te præbeas æquabilem. †Ha- A
be curam eorum, & sic demum reside: fac omni tuo afungaris officio, & quiesce a πλήσας, καὶ ἐν κοσμίῳ
Varia præcepta. cum laude, ut læteris nomine eorum, decorisque gratia coronā accipias. Loque- ονς διάκονον.
re bsenex, quia decet cte, cum docto duntaxat studio: nec musica prohibe. dVbi lo- b πρεσβύτερε, al. πρεσβυ τέρῳ.
Eccles.3.a Eccli 20.a cus est auscultandi, ne uerba fundites: †nec sapientem agas intēpestiue. Quasi in- c ἐν ἀκριβείᾳ ἐπιστή
signe carbunculi in aureo ornatu est concentus musicorum ad uinum in cōuiuio, μης, καὶ μὴ ἐμποδίσῃς μου
& modulatio cantorum in iucunda compotatione, est sigillum smaragdi in appa- σικά, al. καὶ ἐμποδίσεις.
ratu aureo. Loquere adolescens, si ueniat usus tui, uix tamen etiam bis inuitatus. B d ὅπου ἀκρόαμα, al. ὅπου ἐν ἀκρόαμα, legerunt.
Iob 32.a Summatim uerbis paucis multa complectere: fac intelligas, interimque taceas. †Ne
te adæques proceribus inter quos fueris, & eubi senes adsunt, ne multa garrias. Vt e ὅπου γέροντες, al. ἑτέρου λέγοντος.
fulgur præcedit tonitru, ita pudentem gratia prægreditur, [ut pro reuerentia con-
sequaris beneuolentiam.] Mature surgas, fnon inter ultimos: recipe te domum,
nec desideas. Ibi lude, tuoque indulge arbitrio: gdum ne pecces, aut superbe agas. f καὶ μὴ οὐραγεῖ.
Ad hæc creatorem tuum celebres, qui te bonis suis ditat effusissime. Qui reuere- C g καὶ μὴ ἐν ἁμαρτίαις λόγῳ, al. καὶ μὴ ἁμάρτῃς λόγῳ, &c. ברכו.
tur Dominum, hamplectetur disciplinam eius, & mane petentes eum, reddent sibi h αὐτοῦ ἐκδέξεται, al. καὶ [illegible]
beneuolum. Qui sectatur legem, locupletabitur ea: simulator autē offensionem
ex ea suscipiet. Qui Dominum reuerentur, deprehendent quid iustum sit, & tan
quam lucem accendēt iustitiam. Homo scelerosus declinat castigationem, & pro
uoluntate sua prætextū icomminiscitur. Vir consultus non spernit deliberatio- D i σύγκριμα, al. ἐπιείκειαν.
nem, at ineptus & superbus metu non afficitur, etiamsi quid egerit kimpræmedita k ἄνευ βουλῆς.
tus. Ne quid lincōsulte facias, ut ne te facti pœniteat. Ne ingrediaris uiam impe l ἄνευ βουλῆς.
ditam, ut ne offendas in petricosis. Rursum autem planæ uiæ ne fidas, atque etiā à
liberis tuis tibi caueas, [& ne tibi noceant domestici prouide.] In omni opere mbo m ἀγαθῷ.
no animum fidelem npræsta: hoc enim mandata seruare est. Qui oDomino fidus n האמן
est, præcepta seruat: & qui nititur peo, non accipiet detrimentum. o νόμῳ, al. λαῷ.

XXXIII.

p ἐπ' αὐτῷ, al. κυρίῳ.
Religio dei. REuerenti Dominū nihil accidet mali, sed Deus aeum è tentatione rursum eri- A a ἐξελεῖται αὐτόν.
piet. Non odit legem uir sapiens, qui autem ficte uersatur in ea, uelut nauis
in procella est. Homo cordatus fideliter uersabitur in lege, & lex ei uicissim erit fi
delis. Qualia biusti quærant, talia para dicere, eoque pacto auditores inueneris: am b ἐρώτημα, al. [illegible]
Eccli 21.b plectere eruditionem, & ita demum responde. †Similia rotæ currus intima stulti
sunt, & uelut axis uersatilis eiusdem cogitatio. Equus admissarius hinniens sub
Varia esse dona dei. quouis equite, amico cauillatori comparandus est. Quare dies diem cpræcellit, c [illegible]
cum omnis lux dierum anni à sole proficiscatur? Iudicio Domini distincti sunt,
qui uices temporum festorumque dierum disposuit, [& sua diuisit sapiētia.] Is alios B
Gen.1.c dies extulit, & cōsecrauit, alios in ordinem dierum coëgit. †Et omnes homines è
terra sunt orti, & Adam è terra creatus est. Sed Dominus multiplici scientia di-
stinxit eos, & instituta corū uariauit. Alios beauit & euexit, cōsecrauit, dicauitque
Rom.9.c sibi alios. Alios execratus est & depressit, & euertit eos suis sedibus. †In modum
luti quod manu tenet figulus, ad nutum suum omnia instituta sua dirigit. Simili-
ter homines sunt in manu dei creatoris sui, qui eos pro iudicio suo afficit præmijs.
2.Cor.6.c †Contrarium malo bonum, contrariaque morti uita est. *Sic oppositus sceleroso
est pius, & aduersus piū scelerosus. Ita in omnibus operibus altissimi bina quæque

ᵃQuod hic sequitur in quibusdi Græcis, ... &c. ad caput 36. pertinet, & quæ hic sequi debent, fini c. 30. annexa mendose in quibusdam reperies. ᶜ..., qui spicas legit, hic abusiue ponitur.

C uideas, quorum alterū repugnat alteri. Nouissimus autem ego euigilaui, ᵇut tanquam ᶜracemator properarē post uindemiatores, bene fortunāte Domino, & quasi uindemia torcular implerem. †Cōsiderate non soli mihi laborasse me, sed omnibus eruditionem quærētibus. Audite me proceres populi, & principes cœtuum aurem aduertite. Nec filio, nec uxori, nec fratri, nec amico permittas in te potestatem in uita tua: nec bona tua tradas alij, ut ne pœnitentia ductus supplex eadem repetas. Dum uiues, & spiritus ullus tibi supererit, ne te cuiquā mortalium emancipes: præstat enim tui liberos egere tuos, q̃ te in manus filiorum tuorum respicere. In omnibus negotijs tuis teneas principatum, ut ne famæ tuæ maculā imprimas. Tempore dierum uitæ tuæ finiendorum, cum tibi moriendum erit, hæ-

D reditatē distribue. Vt pabula, uirga & onera asino cōueniunt: ita cibaria & castigatio atq; opus seruo. Opus ᵈseruo faciendū imposueris, adipisceris quietem: manus laxaueris eidem, quæret libertatem. Iugum & lorum ceruicem subigunt, neruus & tormenta seruum malitiosum. Mitte illum in opus, ne otietur: otium enim uitia multa docuit. Adige eum ad opus quod officium eius postulat, & im morigerum suis graua compedibus. Caueto tamen nimius esse in ullum corpus, nec quicquam egeris citra iudicium. †Si tibi seruus est, ᵃut animam propriam foueas eum, quoniam eum sanguine comparasti. Si tibi seruus est, ut ᵇfratrem tracta, quoniam eius ut animæ propriæ indiges. Quod si eum læseris ᶜiniuria, illeq; profectus aufugerit, qua nam uia requiras ipsum?

Eccli 24.d (margin) — Non potestatem dare in se aliis. (margin) — Serui quomodo tractandi sint. (margin) — Eccli 7.e (margin)

ᵈ..., al. ... — ᵃ..., al. ... ᵇ..., al. ... ᶜ...

CAP. XXXIIII.

A SPes uiri stulti uanæ falsæq; sunt, & somnia sublimes ferūt insipientes. Captanti umbras, uentumq; persequenti similis est, qui fidem habet somnijs. Aliquid ᵃad imaginem alterius spectrum somniorū est, & uelut aduersum faciei, faciei simulachrum. Quidnam mūdetur ab immūdo? & à falso quid ueri manauerit? Diuinationes, auguria, somniaq; uana sunt, & quasi cum desipit animus parturientis. Nisi ab altissimo ᵇuisitandi tui causa missa fuerint, animū ᶜad illa ne adijcias. Multos enim seduxerunt insomnia, & spe in illis posita excidere. Lex etiam sine men-

B dacio cōsummata fuerit, oreq; ueraci perfecta sapientia. Vir ᵈeruditus multa nouit, rerumq; multarū peritus sapienter disseret. Qui non est tentatus, pauca nouit: qui uero deceptus fuit, accessionem fecerit calliditatis. Multa uidi per errores meos, ᵉpluraq; q̃ dicam intelligo. In periculū mortis sæpe ueni, rursumq; per hæc euasi. Spiritus reuerentiū Dominum uiuet, spes enim ipsorū sita est in seruatore suo. Qui Dominū reueretur, nil formidabit aut metuet, quia spes eius ipse est.

C Reuerentis Dominū beata est anima: quem enim spectat, aut quo nititur? Amatores suos respicit Dominus, potens præsidiū, firmamentumq; ualidū, tegumentum ab æstu, umbraculū à meridie, ab offensione tuitio, & à casu auxiliū: animam euehit, oculos illuminat, medicinā & uitam affert, ac prosperitatem. †Sacrificium ex iniuste parto est irrisio sacrificantis, nec gratiam merētur ᶠdonaria iniustorum, [sed solis uiam integritatis iustitiæq; tenētibus adest Dominus.] †Munera impiorum nō probat altissimus, [nec iniquorū donaria respicit,] nec copia sacrificiorum litatur ei pro peccatis. Filium coram patre mactanti similis est qui è bonis paupe-

D rum sacrificat. Panis tenuis est uita pauperū: qui defraudat eam, est uir sanguinarius. Quem quis uictu priuat, eum interficit: †& qui mercedem substrahit mercenario, effundit sanguinem. Cum quod extruit unus, alter destruit, quid præter laborem redit ad utrunq;? ᵍCum quod precatur alius, alius deprecatur, utrius uocem exaudiet Dominus? †Si quis ablutus à cadauere, rursus idem cōtigerit: quid ei prodest ablutio? †Similiterq; cū quis se propter peccata sua macerat, abitq; rursum, & patrat eadem: quis preces eius exaudiet? aut quid sibi afflictione sua profuit?

Somnia, &c. (margin) — Religio domini. (margin) — Prou. 21.d Sacrificium ... (margin) — Prou. 15.a (margin) — Deut 24.d Eccli 7.e (margin) — Num. 19.b (margin) — 2.Pet. 2.d (margin)

ᵃ... ..., secundum aliud. ᵇ... ᶜ... ᵈ..., al. ..., deceptus. ᵉ..., al. ..., sermonumq; meorū technis sapiētia mea constitit. ᶠ..., al. ... ᵍVel, cum quod alius optat, execratur alius.

CAPVT XXXV.

Qui

Eccl.7.c Vera sacrificia. Psal.4.c

QVi seruat legem, abunde [a]sacrificat: †qui studet præceptis, litat salutariter. A
Qui rependit gratiam, similagine supplicat: † & qui [b]beneficentiam exercet,
sacrificiũ facit gratulationis. Recedere à malitia, Deum placare est: & iniustitiam
Exod.34.c reliquisse, piaculare sacrificium. †Ne uenias in conspectum Domini uacuus, hæc
enim omnia [c]præcepti causa instituta sunt. Aram pinguefacit immolatio iusti, &
Gen.4.a odor eius Deo suauis est. †Sacrificium uiri iusti est commendabile, memoriaq́
eius nulla obliuione abolebitur. Honora Dominum oculo benigno ac munifi- B
2.Cor.9.b co, nec primitias [d]manuum tuarum minue. †Quicquid donaturus est, uultum in-
Tob.4. duas hilarem: & decimas cum lætitia consecres. †Munera des altissimo pro muni
ficentia ipsius, & oculo benigno, [e]quod ad manum est. Nam Dominus repensa-
Dominus osor est omnis iniustitiæ. tor est, qui reddet tibi septies tanto amplius. Ne offeras parta sordibus mune-
ra, non enim ea recipiet: nec iniquum instituas sacrificiũ, quia Dominus iudex est,
Deut.10. †[f]nec ualet apud eum personæ magnificentia. Nullam habet personæ rationem C
Exod.3.b Iudith 4.b [g]aduersus inopem, †sed iniuriã passi precationem exaudiet. Supplicationem pu-
pilli minime negliget, nec preces fundentem uiduam. Nónne cum lachrymæ ui-
duæ ad maxillam eius defluunt, aduersus cientem eas opem inuocat? [Sanè à ma
xilla ad cœlum usq́ redundant, & Dominus libẽter exaudit eas.] Religiosus su-
Threni.3.d Act.10.a scipietur cum beneuolentia, & ad nubes pertinget eiusdem precatio. †Oratio af-
flicti nubes penetrat, non cõquiescit, nec desistit, donec peruenerit ad altissimum,
qui agat curam eius, iuste iudicet, iudiciumq́ exerceat. Cæterum Dominus non D
[h]permanebit in mora, nec patientiam super eis præstabit [i]omnipotens, donec lum
bos immitium conquassarit, gentesq́ multarit supplicio, donec sustulerit turbam
iniuriosorum, & iniustorum sceptra confregerit, donec cuiq́ rependerit digna fa-
ctis eius, & operibus hominum qualia merentur cogitationes eorum, donec absol
uerit uindictam populi sui, eumq́ sua miseratione lætum reddiderit. Præclara est
calamitoso tempore misericordia, ac ueluti nubes pluuiæ tempore siccitatis.

CAPVT XXXVI.

In impios. MIserere nostri Domine Deus omnium, & respice nos, metumq́ tui gẽtibus, A
Ier.10.d *quę te non colunt, omnibus inijce, [ut cognoscant nullũ prẹter te deũ esse,
magnificaq́ facta tua prædicent.] Intenta manum tuam †gentibus alienis, ut po-
tentiam tuam perspiciant. Vt inspectantibus illis, numen tuum in nobis declara
uisti: ita coram nobis maiestatem tuam ostendas in illis, ut cognoscant te, quemad
modum & nos nullũ præter te Deum esse Domine cognouimus. Renoues exem
pla, miraculaq́ commutes, ostenta manum, brachiumq́ dexterum, [a]ut miranda fa
cta tua prædicẽt. Extolle indignationem, & iram effunde: aduersarium aufer, &
profliga inimicum. Vrge tempus, & memento [b]iuramẽti, ut [b]magnifica facta tua B
celebrentur. Qui euaserit, ira ardenti absorbeatur: & oppressores populi tui con
sequãtur perniciem. Contere capita principum [c]inimicorum, qui præter se nemi
Oratio pro populo. nem esse dictitant. Congrega tribus Iacob omnes, [ut cognoscant nullum præ
ter te Deum esse, miraculaq́ tua prædicent,] *[d]& eas ut ab initio posside. Misere-
Exod.4.c re Domine populi tui nomine tuo celebrati, & gentis Israeliticæ, quam †primoge-
nito [e]cõparauisti. Vrbem sanctitatis tuæ miserare, [f]urbem tuæ quietis. Sionem
extollendis oraculis tuis impleas, tuaq́ populum tuum gloria. [g]Possessionibus
tuis primis tribuas testimonium, & quæ [h]prophetæ nomine tuo præcinuerũt mo C
ueas. Da præmium nitentibus expectatione tui, & fac fides prophetarũ tuorum
Num.6.d compareat. Preces [i]seruorum tuorum exaudi Domine, secundum †bonam pro
populo tuo precationem Aaronis, [& deduc nos in uiam iustitiæ,] ut omnes qui
Vxoris bonæ commendatio. terram habitãt, agnoscant te dominũ Deum esse sempiternum. Venter quem-
Allegoria, de uxore caute deligenda. uis cibum capit, est tamen cibus cibo melior. Vt fauces ferinam gustu deprehen-
1.Cor.2.b dunt, †ita sagax animus uerba [k]mendacia. Prauus animus mœrorem creat, at uir

[a] [illegible]
[b] חסד
[c] Id est, causa seruanda legis solidæ, uel, Huius enim omnis præcepti causa instituta sunt.
[d] Id est, labore tuo partorum, uel, quas manu tua das.
[e] Scilicet des quod ad manum est: uel, pro dandi facultate.
[f] [illegible]
[g] [illegible]
[h] [illegible]
[i] [illegible]

[a] [illegible]
[b] [illegible]
[c] [illegible]
[d] [illegible] וגדלת pro imperatiuo.
* Quæ hic in quibusdam Græcis sequuntur, [illegible], &c. ad caput 30. pertinent, & quæ hic sequi debent [illegible], &c. in fine cap.33. leguntur.
[e] [illegible]
[f] [illegible]
[g] [illegible]
[h] [illegible]
[i] [illegible]
[k] Vel, ficta.

peritus ᶦtranquillitati suæ consulet. Cuiusuis maris capax est mulier, est ᵐautem filia filia præstātior. Pulchritudo mulieris uultum exhilarat, omnemq́ humanam iucunditatem excellit. Si linguæ eius inest comitas, lenitas & ⁿsalubritas, maritus eius non est filiꝭs hominum comparandus. Qui nactus est uxorem[bonam,]rem facere parat, adiutricem habet consortem & ᵒbasim quietis. Vbi nulla sepes est, possessio diripitur: & cui non est uxor, ingemiscet uagabundus. Quis enim fidat expedito latroni ex alia in aliam ciuitatem oberrāti? quis item homini non habenti nidum, & moranti ubicunq́ aduesperauerit?

ירושלים, quod fortasse ... uerterunt, quasi ... esset: uel, ... non legas, ... flet ei, scilicet mœrori.
ᵐal. ...
ⁿ...
ᵒVel, stabilimen, ... columna, uel basis.

CAP. XXXVII.

A Q Viuis amicus, huic & ego sum amicus, inquiet: sed sunt amici solo nomine tenus amici. Nónne mœrorem affert ad mortem usq́ manentē socius aut ᵃmicus cōuersus in inimicum? O scelerata cogitatio, unde nam prorepsisti, ut dolo terram operires? †Amicus rebus lætis ᶻfamiliariter utitur amico, qui tempore calamitatis sit aduersarius. Est cum causa uentris amicus adiuuat amicum, & aduersus hostem scutum arripit. Ne capiat animum tuum obliuio amici, nec rebus secundis tuis ᵇsis ipsius immemor. *Ne consultes cū eo cui suspectus es, nec inuidentibus tibi consilium aperias. †Omnis consiliarius extollit consilium suum, B sed sunt qui suam in rem consulant. Caue tibiṗsi à ᶜconsiliario, & cuius indigeat ipse rei prius cogita, (nam ipse sibi consulet) ᵈne quam obuentionem ominetur tibi, rectumq́ dicat esse tuum institutum, atq́ interim ex aduerso spectatorem euentus tui se constituat. Ne consultes cum eo cui suspectus sis, nec consilium cum inuidentibus tibi communices. [De religione cum irreligioso, de iustitia cum iniusto.] Cum muliere de pellice ipsius, de bello cum meticuloso, de permutatione cum mercatore, de uenditione cum emptore, de gratulatione cū inuido, de humanitate cum immani, cum pigro de quouis opere, cum ᵉannuo mercenario de consummatione, cum ᶠseruo ignauo de opere multo: cum his inquam, ne qua consilia consocies, †sed frequentes uirum pium, quem noris obseruantem præceptorum ᵍDomini, cuius ad ingeniū tuum accedat animus, & quem, si lapsus fueris, tui commiserescat. C Institue consiliū in animo, nihil enim est illo tibi fidelius. Solet enim interdum plura monere suus cuiusq́ animus, q̄ septem in celsa specula sedentes excubitores. Cæterum super his omnibus inuoca altissimum, ut instituta tua dirigat fideliter. ʰInitium omnis operis sit ratio, & consilium præcedat omne negotium. Indicium ⁱmutationis cordis est uultus, & quatuor existūt genera, bonum & malum, uita & mors, ᵏquorum lingua assidua gubernatrix est. Est qui prudēs multos erudiat, qui idem animæ suæ sit inutilis. Est qui uerbis agens sapientē sit odiosus, qui idem omni ˡsapiētia careat. Non enim data est illi gratia à Domino, D cum inops sit omnis sapientiæ. Est qui animæ suæ sapiat, cuius in ore ᵐlaudabiles sint fructus prudentiæ. Vir sapiens erudit populum suum, & fructus intelligentiæ eius stabiles sunt. Vir sapiens felicitate cumulabitur, & beatum prædicabunt omnes qui eum uiderint. Vita cuiusq́ constat numero dierum, sed Israelitarum dies sunt innumeri. Sapiens in populo suo cōsequetur ⁿgloriam, & nomen eius uiuet in perpetuum. Fili, proba animam tuam in uita tua, explora quid noxium ei sit, neq́ id ei indulgeas. †Non enim quæuis quibusuis conferūt, nec quiuis animus quacunq́ re felix est. †Ne te quibusuis ingurgites delicijs, nec in cibos effundas. Nam ingluuiem ciborum ᵒmorbus comitabitur, & in bilem abibit insatiabilis edacitas. Multi per intemperantiam interierunt, at qui temperās est, uitam prorogat.

Amicitia. *Eccli. 6.* *Cū quibus sit non consultandum.* *Eccli. 8.* *Eccli. 4.* *Vnde dijudicetur quid quis animo ... in corde latens.* *Temperantia.* *1. Cor. 6.* *Eccli. 31.*

ᶻ... al. ... *ᵇ...* *ᶜ..., al. ...* *ᵈVel, ne forte te commutat & dicat: uel, ne sortem super te iaciat.* *ᵉ..., al. ...* *ᶠ...* *ᵍ...* *ʰVel, summa omnis operis sermo est.* *ⁱ..., al. ...* *ᵏ..., al. ...* *ˡ..., al. ...* *ᵐ..., al. ...* *ⁿ..., al. ...* *ᵒ..., al. ...*

CAPVT XXXVIII.

A A Ffice medicum honoribus suis propter necessitatem, Dominus enim eius author est. Nam medicina manat ab altissimo, & à rege ᵃmunus accipiet. Scientia medici extollit caput eius, & mouet admirationem proceribus. Altissimus medicamenta de terra procreauit, nec abhorrebit illa uir sapiens. †Nónne aqua à ligno

Medicus et medicina. *Exod. 15.* *4. Reg. 4.*

ᵃ..., al. ...

ligno accepit dulcedinem, ut potentia eius [b]homini innotesceret. Ipse scientia donauit homines, ut consequatur gloriam ex miraculis suis. Ipse sanat per hęc, tollitq; dolorem hominis. Pharmacopola misturas suas his temperat, cuius tamen non [c]sunt exacta opera, sed à Domino dimanat in terrā late iacentem prosperitas. †In morbo tuo, fili, ne prætereas, quin Domino supplices, etenim ipse sanabit te. Missum fac delictū, [d]manusq; rectas exhibe, atq; omni peccato cor tuum emunda, tum suffimentum adole, [e]commendatitiamq; similaginem, & munus opimū consecra, (ut [f]qui non feras priores,) deinde locum des medico, ut cuius Dominus author sit, nec discedat abs te, quia ipsius indiges. Est cum medicorū quoq; manus B [g]successum consequantur, nam & ipsi Dominum orant, ut lenimentum secundet sibi, uitæq; causa curationem. Qui in creatorem suum peccauerit, in manus medici solet incidere. †Fili, effunde lachrymas super mortuo, luctumq; ut acerba passus exordire: cæterum corpus eius contege iuxta ritum funereum, nec sepulturam neglige. Acerbam cie lamentationem, & [ne male audias] planctum accende, luctuq; quo dignus est, eum prosequere: idq; die uno aut altero, ut euites calumniā: deinde admitte consolationē, quo mœrorem minuas. †Nam mœstitia in mortem exit, animiq; tristitia uires infringit. [h]Amoliendo mœstitia præterit, & [i]afflicti uita constat animo. Ne dedas animum tuum tristitiæ, sed eam abige memor extremorum. Ne obliuiscaris eorum: neq; enim inde reditio est, præterq; q; non iuueris illum, & teipsum excrucieris. Memento sortem [k]meam perinde esse, ut tua futura sit: heri mihi, tibi hodie. C †Cum quiescēte defuncto depone memoriam eius, & in excessu spiritus eius admitte super eo consolationem. Literata sapientia per opportunitatem otij quæritur, & qui negotij sui minus habet, [l]sapientiam parare poterit. Quomodo euadat sapiens qui tenet aratrum, qui insignis hastili stimuli boues agit, [m]qui uersatur in operibus eorum, & qui taurorū progeniem assidue prædicat? Nam is ducendis sulcis intendit animum, & in pabulis uaccarum conficiēdis euigilat. Idem mos est omnis fabri & artificis, qui simili studio traducit noctem ac diem. Qui sigillorum in modum scalpunt cælaturas, & qui uariandis [n]immorantur emblematis, in imitatione picturæ animum quisq; occupant, & operi perficiundo inuigilant. Faber item ferrarius sedens ad incudem, [o]operi ferri intentus, uapore ignis corpus eius [p]exiccante, æstu fornacis conflictatur, & crebro feriente aures eius mallei sonitu, oculos suos ad conformandū instrumentum defigens, animum ad opus absoluendum applicat, & ad idem excubat exacte poliendum. Similiter sedens ad opus suum figulus, rotamq; suam pedibus uersans, D ad opus suum totus incumbit solicite, & opificium omne suum habens in numerato, nunc lutū conformat brachio suo, nunc pedibus uim eiusdem prosubigit, nunc curam impendit operi [q]perliniendo, & ad excolendum caminū aduigilat. Horum omnium quisq; fretus suis manibus, opere suo consumit quod habet sapientiæ. Sine his quidem nec coletur urbs ulla, nec inhabitabitur, nec perambulabitur: attamen [r]nec sententiam rogabuntur in consultatione populi, nec in concione eminebunt, [s]nec sedebunt pro tribunalibus, nec ritum iudiciorum intelligent. Neq; uero de [t]iure pronunciarint aut æquo: nec arcana dictorū eruerint, sed [u]opificia mundi [x]firmant, & pro exercitio artis uota faciunt.

CAP. XXXIX.

A Solus qui ad legem altissimi adiunxit animum, & in meditatione eius uersatur, qui explorabit sapientiam omnis antiquitatis, & prophetarum oraculis uacabit, is conseruabit disputationes uirorum celebrium, & penetrabit in dictorum reconditorum inuolucra: arcana prouerbiorum deprehēdet, & in ænigmaticis allegorijs uersabitur. Inter proceres obibit munia, & principibus apparebit. Peragrat terras gentium alienigenarum, etenim bona simul & mala experitur inter homines. Instituit animum mane ad dominum creatorem suum salutandum, & pre

Marginal references (left): Ecc. 38 a. 2.Par.16.c. — Eccli 22.b. 1.Thes 4. De luctu. — Prou.12.d. 17.d. Eccli 30.c. — 2.Reg.12.e. — Otio ad sapientiam parandam opus esse. — Qui uere sapienti[æ] sit capax.

Marginal notes (right): [b] [illegible] — [c] [illegible], al. [illegible] — [d] Id est, opera tua & actiones. — [e] Vel, commendatricē, uel gratā [Hebrew], quæ sacrificantem deo commendat. — [f] Id est, qui non prior ponas beneficium, sed accepti gratiam testeris. — [g] [illegible], al. [illegible] — [h] [illegible] et mox, [illegible], al. [illegible], & mox, [illegible] — [i] [Hebrew] afflictus, inops. — [k] [illegible], al. [illegible] — [l] [illegible], al. [illegible]. Qui negotijs suis opprimitur, non parabit sapientiam. — [m] [illegible], al. [illegible] — [n] [illegible], al. [illegible] — [o] [illegible] — [p] [illegible], al. [illegible] — [q] [illegible], al. [illegible] — [t] [illegible], al. [illegible] — [u] [illegible], al. [illegible] — [x] [illegible], al. [illegible]

catur ad altissimū. Os suum aperit ad orandum, peccatáque sua deprecatur. Si do
minus ille magnus uoluerit, replebitur spiritu sapientiæ, uerbaque sapientiæ effun
det, & Dominum oratione sua celebrabit. Ipse consilium eius & scientiam insti
tuet, ut de arcanis ipsius meditetur. Ipse palàm faciet disciplinam doctrinæ suæ, ut
B lege pacti Domini glorietur. Multi perpetuò laudabunt huius intelligentiã, nec
memoria eius deficiet aut abolebitur, sed nomen eius uigebit per sempiternas sæ
culorum ætates. †ᵃGentes prædicabūt huius sapientiam, & quiuis cœtus laudem Eccli. 44.
eius euulgabit. Si manserit nomen, plusquàm mille reliquerit: sin exoleuerit, ᵇpenes
seipsum redegerit. Plura commentatus edisseram, quoniam instar ᶜplenæ lunæ
refertus sum. Audite me filij sancti, & quasi rosa iuxta flumen ᵈaquosum nascẽs Exhortatio ad laudem Dei.
pullulate. *Odore in modum ᵉthuris fragrate, & florem ut liliū mittite. Spirate
odorem, & cantate laudem, Dominumque propter omnia opera ᶠsua celebrate.
*Tribuite nomini eius magnificentiam, suísque laudibus prædicate eum, tam canti
C cis oris quàm citharis. Porrò ita laudatione uestra dicetis, †Omnia opera Dñi præ Gen. 1.d
clara sunt, omnéque imperiū eius suã habet opportunitatẽ. Nil est cur dicas, Quid
hoc ᵍest? aut quorsum hoc? nam hæc omnia suo tẽpore ᵇdeclarabunt. †Iussu eius Gen. 1.a
unda ⁱexistit instar aceruí, & aquæ ad uerbū oris eius se recipiūt. Omnis fauor con
stat imperio eius, nec est qui salutẽ ipsius minuat. Ei patent opera uniuersæ mor
talitatis, nec datur oculos ipsius fallere. Ab æuo in æuum prospicit, nec quicquam
conspectui eius mirum est. Nil est cur quis dicat, Quid hoc est? aut quò nam hoc?
omnia enim in usus suos creata sunt. *Aspiratio eius terram quasi fluuius operit,
eamque fœcundat uelut inundatio. Ita [quæ non coluerunt eum] gentes iram eius
percipient, ut aquas cõuertit in ᵏsiccitatem. Vt uiæ eius planæ sunt sanctis, ita iniu
stis salebrosæ. †Bona ab initio creata sunt bonis, atque itidẽ mala scelerosis. *Sum Rom. 8.d
ma omniū ad uitam hominis necessariorū constat aqua, igni, ferro, sale, simila ˡfru
D menti, melle, lacte, *sanguine uuarum, oleo, uestituque: † quæ omnia ut bono sunt 1 Tim. 4.
pijs, ita scelerosis conuertuntur in mala. Sunt spiritus ad uindictã creati, qui ᵐfu
riose uibrant flagella sua. Hi tempore ⁿperimẽdi uim effundunt, & consummant
iram creatoris sui. Ignis, ᵒgrando, fames, & mors, simul omnia hæc supplicij cau
sa creata sunt: dentes ferarum, & scorpiones, ac gladius exitialem pœnam irrogãs
impijs, gaudent ᵖimperio eius, & accingunt se in terra ubi ᵠopus est, nec iussa tem
poribus suis prætereunt. Quapropter confirmatus iam inde ab initio meditatus
sum hæc, scriptísque mandaui. †Opera Domini bona sunt omnia, ipséque suo tem Gen. 1.d
pore subministrat quæcunque postulat necessitas. Non est dicere, Hoc illo peius
est, nam omnia suo tempore laudem inuenient. Nunc igitur animo toto & ore
laudes canite, nomenque Domini celebrate.

CAP. XL.

A MOlestia magna cuique homini destinata est, & graue iugum posteris Adami, Mala humana.
iam inde à die quo utero matris emerserunt, usque ad eum quo communi om
nium matre ᵃconduntur, cogitationes eorum dico, metumque animi, tum rerum ex
pectandarum imaginationes, & diem obitus. Ab eo qui in solio sedet cum maie
state, usque ad eum qui humi recumbit & in puluere, ab eo qui gestat hyacinthina &
coronam, usque ad eum qui ᵇlino crudo uestitur, furor, æmulatio, perturbatio, com
motio, formido mortis, ᶜiracundia, inimicitiæ, & tempore quietis nocturnus in cu
bili somnus, ingenium cuiusque uarie afficiunt. Parum ac penè nihil datur quieti,
deinde in somnis, animi, quasi quo tempore quis in ᵈspeculis excubat, perturban
tur imaginatione, & uelut qui è conspectu prælij aufugerit, excitantur tempore sa
lutis suæ, uanumque terrorẽ admirantur. ᵉHoc omni coniunctū est animanti, tam
B homini quàm pecudi: at scelerosis septies tanto amplius. Mors, cædes, dissidia, gla
dius, oppugnationes, fames, clades, supplicia, †simul omnia hæc in iniustos creata Eccli. 39.a
sunt, †& propter ipsos adeo diluuium extitit. *Quæcunque è terra constant, in ter Gen. 7.d Gen. 1.d Eccli. 41.b
ram

ᵃἔθνη. ᵇId est, ad se receperit sibi profuturum. ᶜδιχομηνία, luna quæ iam dimidium mensem exegit, id est, plena. ᵈὑγροῦ, al. ἀγροῦ. ᵉVel, ut Libanus. ᶠαὐτοῦ.

ᵃ[illegible] ᵇQuærentur pro declarabuntur. Metalepsis Hebraica: ut 1. Pet. 3 interrogatio pro declaratione. ⁱ[illegible] *Vel, fauor: uel, benedictio.

ᵏמלחה salsugo uel siccitas, ut Ier. 17.

ˡ[illegible] *Id est, uino.

ᵐVel, furore suo flagella sua roborant: uel, animo suo supplicia instituunt.

ⁿכליון ᵒ[illegible] ᵖ[illegible] ᵠ[illegible]

ᵃ[illegible] ᵇ[illegible] ᶜ[illegible] ᵈ[illegible] ᵉ[illegible]

ram redeunt, & è mari orta in mare remeant. Omnis largitio & iniustitia abolebitur, at [f]integritas manet perpetuò. Facultates iniustorum in modum fluminis exarescēt, & [g]detonabūt ut ingens tonitru cum pluuia. Cum quis manus aperuerit, gaudebunt [dilabi:] sic praue agentes prorsus deficient. †Non multiplicabit ramos soboles impiorum, nec impuræ radices in rupe excelsa. [h]Pullus eorum super quamuis aquam aut oram fluuij, ante omnem herbā elidetur. Benignitas instar horti fortunati est, & beneficētia permanet in perpetuum. Vita sorte sua contenti, †operaq́ sua uiuētis habet suauitatem, sed utraq maiorem [i]qui thesaurū adeptus est: liberi & extructa ciuitas nomen stabile reddunt: †*sed potior utrisq cēsenda uxor inculpata est. Vinum & musica cor exhilarāt, sed utroq magis studium sapientiæ. Fistula & psalterium suauem edunt cantum, at lingua suauis utrunq superat. Oculus tuus desideret uenustatē & pulchritudinem, sed uirens seges est utroq gratior. Vt amicus commode cōgruat cum amico, uir tamen & uxor concordes utriq præferendi sunt. Fratres & auxilia profuerint tempore calamitatis, sed misericordia præstantior utrisq liberatrix est. Aurum quidem & argentum statum cuiuspiam constabilierint, sed [k]prudentia est utroq commendabilior. Erigunt quidem animum opes & potentia, sed utroq præstat religio Domini. Religioni Domini nihil deest, nec opem in ea desideres. Religio Domini instar horti fortunati est, in quo cōtegendo omnis est [l]superata magnificentia. Fili, caue ne uiuas mēdicato: mortuum esse præstat q̄ mendicare. Viri mensam alienam spectantis [m]uita non est pro uita deputanda: nam animum suum [n]cōtristat cibis alienis, quod cauebit uir prudens & eruditus. Ori impudētis suauis est mendicitas, ignis ardet in uentre eius.

CAP. XLI.

QVàm amara est, ô mors, tui memoria homini quieto in bonis suis, uiro uacuo negotijs, feliciq per omnia, & cibum adhuc sumere ualenti. Quàm iucundum est, ô mors, fatum tuum homini egenti, defectoq uiribus, [a]decrepito, undiq districto, desperabundo, patientiaq destituto. Fatum mortis ne metuas, sed superiorum memineris & [b]posteriorum, †hoc utiq fatum à Domino iniunctum esse omni mortalitati. Quomodo autem recuses quod placuit altissimo? siue decem habeas, siue centum annos, siue mille, uita nullam habet aduersus orcum excusationem. Liberi execrabiles euadūt liberi scelerosorum, & qui uersantur in impiorum uicinia. †Hæreditas liberorum scelerosorum interibit, & opprobrium posteritatem eorum assidue comitabitur. Liberi accusent patrem impium, quoniam propter ipsum ueniunt in uituperationem. Væ uobis uiri impij, legis summi dei desertores: *nam etiamsi feceritis accessionem, interibitis. Si [c]uixeritis, eritis execrabiles: sin obieritis, itidem detestabiles. †Quæcunq è terra constāt, in terram abibunt: itemq impij ab execratione ad interitum. Vt corpora suorum luctu prosequātur homines, nomen tamen [d]scelerosorum malum interibit. †Habe curam nominis, hoc enim tibi manebit potius q̄ thesauri mille auri. Dies bonæ uitæ pauci sunt, nomen autem bonum manet in perpetuum. Filij, conseruate disciplinam rebus prosperis. Cum sapiētia [e]latet, & thesaurus est abditus, quid est in utrouis utilitatis? †Homo cælās stultitiam suam, præstat homini sapiētiam suam occultāti, quapropter dicta mea [f]reueremini. Neq enim quauis uerecundia teneri pulchrum est, nec omnia [g]solide probanda sunt in omnibus. Pudeat uos scortationis coram patre aut matre, mendacij coram principe & potestatē gerente, delicti corā iudice magistratuq, criminis coram cœtu & populo, iniustitiæ coram socio atq amico, & furti, in loco quem incolis, †itemq coram ueritate [h]Dei & pacto: & ne reponatis cubitum [i]in uictu parando, ne uel dando uel accipiendo subeatis uituperationem. Deinde pudeat te coram salutantibus silentij, tum meretricem aspicere mulierē, faciem auertere à [k]cognato, parte sua, aut dono defrau-

Left margin notes: Vafa. — Eccli 48. — 1.Tim.6.b; Phil.4.b; †Eccli 25.a — Mors. — Gen.3. — Impiorū posteritas. — Eccli 40.c — Eccli 40.b — Prou.22.a; Fama. — Inutilitas occultæ sapientiæ. — Eccli 20.d — Pudor ubi probandus. — Rom.1.b

Right margin notes (letters A–D mark sections):
[f] אמת [illegible]
[g] Tonare desinēt & fastum deponēt: uel, per tumultum dissipabuntur, & quasi impetu profundentur.
[h] Hic alij [illegible] legerūt, & construxerunt cū priori periodo: alij [illegible]: alij [illegible] habent in principio huius periodi. Ego [illegible] lego, pro tenuißimo illo cauliculo, qui primū è radice plantarum pullulat, & Latinis pullus dicitur.
[i] Id est, cui res est relicta, nō labore parta.
[k] [illegible]
[l] [illegible], al. [illegible]
[m] [illegible] &c. al. [illegible]
[n] Al. inquinat.
[a] [illegible]
[b] אחרונות
[c] [illegible], al. [illegible]
[d] [illegible], al. [illegible]
[e] Hoc non legitur in correctioribus Græcis.
[f] Scilicet, ne sapientiam, si quam habetis, celetis præ pudore.
[g] באמונה cum fide uel firmitate, id est, solide.
[h] [illegible]
[i] [illegible], al. [illegible]
[k] [illegible], al. [illegible]

dare quenquam, & cõcumbere †cũ muliere uiro iuncta, ad hæc ancillæ cuiuspiam Matth.5.d
attentare pudicitiam, & ad lectum eius accedere, †appetere cõtumelijs amicos, aut Eccli.22.c
quod donaris exprobrare, †lquod auditione acceptum fuerit, enũciare alteri, & res Eccli.19.b
secretas effutire. Ita demum [m]uerecundus uere fueris, & gratiam inieris apud omnes homines.

CAP. XLII.

A IN his autem ne des locũ pudori, nec personæ cedas, ut delinquas: in lege & pacto altissimi, in iudicio, quo secundũ impium iudices: [a]in salutandis socijs & uiatoribus, in hæreditate consortium partienda, in adæquãda libra aut ponderibus, in possidendis siue multis siue paucis, in [b]æquabili uenditione mercium, in crebra liberorum castigatione, in latere mali serui cruentando uerberibus, in nota mulieri malæ utiliter apponenda, & [c]claudendo ubi manus multæ sunt, in eo quod cuipiam traditurus es, ad numerum pondusq́ tribuendo, omniaq́ dando uel accipiendo syngraphis testata: præterea insipientibus & stultis [d]erudiẽdis, & cum decrepitus ius cum iuuenibus experitur. Ita demum eruditus uere fueris, omniq́ uiuo [e]commendatus. Filia patri occultam affert uigiliam, & somnum abigit solicitudo eius, ne maturitas ætatis eius exolescat, néue odium nupta mereatur: ne stupro polluat in sua uirginitate, néue in domo paterna fiat grauida: ne quãdo uiro iuncta faciat flagitium, aut ne in matrimonium data [f]sterilescat. †Filiæ inuerecundæ custodiam adhibe, ne [g]te ridiculum faciat inimicis, ciuitatiq́ fabulam, ne famosum in populo, néue in uulgus reddat ignominiosum. †[h]Ne contempleris quenq̃ hominem gratia pulchritudinis, nec inter mulieres desideas: nam ut tinea nascitur è uestimentis, †ita à muliere nequitia [i]muliebris. [k]Melior est nequitia uiri, q̃ mulier benignam se præstãs, mulier quæ eadem author est probrosæ turpitudinis.

[l]Equidem commemorabo facta Domini, & quæ uidi edisseram, uerbis diuinis opera illius. Sol lucidus collustrat omnia, & magnificentia [m]Domini plenum est opus ipsius. Nónne Dominus sanctis prædicanda cõstituit omnia miracula sua, quæ fundauit Dominus idem omnipotens, gloriaq́ sua cuncta constabiliuit? D Profundum & corda peruestigauit, & pernouit technas eorum. Tenet enim Dominus omnem scientiam, & [n]cõsignationem æui perspicit. Præterita declarat simul & futura, arcanorumq́ detegit uestigia. †Non præterit eum ulla cogitatio, nec ullus sermo clàm ipso est. [o]Miracula sapientiæ suæ exornauit, & cum subsistat ex ante æuum in æuum perpetuũ, neq; auctus est, neq; diminutus, neq; ullius indiguit cõsiliarij. Quàm [p]iucunda sunt opera ipsius, & ad scintillam usq́ spectabilia. Vigent hæc omnia, & durant per æuum, adq́ omnes usus cuncta obediũt. †Gemina sunt omnia, quorum alterum cõtrarium est alteri, [r]nec factum mancum quicquam est. Alterum [q]commendat bona alterius: & quis spectando gloriam [r]Dei satietur?

CAP. XLIII.

A ORnamentum altitudinis, puritatisq́ firmamentum, ac spectaculum cœli uisu magnificum est sol lucem annuncians [a]cum emergit, machina admiranda, opus altissimi. Cum is meridianus torret regiones, quis æstum ipsius sustineat? Ter tanto magis sol montes excalfacit, q̃ qui fornacem [b]sufflat urendis operibus, & uaporem igneum [c]exhalans fulgore radiorum præstringit oculos. Magnus est Dominus creator illius, cuius iussu profectionem [d]accelerat. †[e]Lunam idem fecit, ut suo tempore existat, indicium temporũ, & signum æui. †Luna dies festus designat, luce decrescẽte donec deficiat. [f]Mensis nomen ipsius accipit, & crescens mutationibus est mirabilis. Apparatus [g]castrensis in altitudine in solo cœlesti refulgens est decus cœli, gloria astrorum, ornatusq́ illustris in regione celsa [h]Domini. B Ad imperium [i]Sancti suo consistunt ordine, nec stationes suas [k]defessa deserunt. †Contẽplare arcũ splendore suo perq̃ elegantem, & authori eius gratulare. Gloriosa curuatura sua cœlũ succingit circulo, [l]manibus altissimi eum extẽdentibus.

Idem

Marginalia (left):

l Alij hoc loco capita inepte diuulserunt.
m [Greek]
a Vel, in compellandis socijs & hospitibus, [Hebrew] scilicet ne pudori locum des, ut pecces.
b [Greek], al. [Greek] & [Greek]
c Hebræis eadem est uox infinitiui & imperatiui.
d Vel, castigandis.
e Vel, probatus.
f [Greek]
g [Greek]
h Id est, ne quem ex forma iudices.
i [Greek]
k Id est, minus mala, q.d. Ad turpes amores plus est periculi, à benignitate etiam et comitate mulierũ, quàm ab aperta uirorum nequitia. Quid si melior est deformitas uiri, quã pulchra mulier, & c propter æquiuocationem uocum Hebraicarum, [Hebrew] quæ malum & deformem, & [Hebrew] quæ bonum & pulchrũ significat. Alio qui parũ pia est prioris interpretis sententia.
l [Greek], al. [Greek]
m [Greek], al. [Greek]
n Vel, signa mundi.
o [Greek], al. [Greek]
p Vel, desiderabilia.
q Vel, firmat.
r [Greek], al. [Greek]
s [Greek] [Hebrew]
a [Greek], al. [Greek]
b [Greek], al. [Greek]
c [Greek]
d [Greek], al. [Greek]
e [Greek], & c. al. [Greek], & c.
f [Hebrew] luna, & mensis.
g [Greek]
h [Greek]
i [Greek], al. [Greek]
k [Greek], al. [Greek] ardendo consumũtur, uel deflagrant.

Marginalia (right): Pudor ubi sit probandus. — Summa cura seruãda filia. — Eccli.26.b — Eccli.9.a Formam per se non esse contemnendam. — Gen.3.b — Laus dei. — Iob 42.a Esa.40.d — Eccli.33.b Deut.32.a — Laus dei ex operibus. — Gen.1.b — Exod.12.a — Gen.9.b Ezech.1.d

Idem imperio suo niuem [l]urget, & fulgetra pro iudicio suo concitat. Propter hoc
penetralia recludūtur, & nubes uolucrum more prouolant. Nubes exauget ma-
gna potentia sua, ut elidat lapides grādinis. Montes ipso despiciente commouen
tur, & Auster flabit cum ipse uult. Sonitus tonitrui eius terram [m]dolore commo
uet, & aquilonaris procella, turboq́ uenti more uolucrum deuolantium niuem in
modum sidentium locustarum descendentem spargit, ut albentis pulchritudinem
miretur oculus, & imbrem animus stupeat. Idem pruinam salis in modum humi C
fundit, quæ cōgelida palis imponat apicem. Tum frigidus spirando uentus Bo-
reas, glacie ex aqua coëunte, omnem aquarum collectionem obducit quasi thora-
cem eis induens, montesq́ depascitur, [n]deserta perurit, & herbam uelut ignis peri-
mit: quorum omnium præsens remedium est nubes, & ros ab uredine succurrens
eadem [o]exhilarat. Profundum consilio suo tranquillat, [p]& in eo fundat insulas.
Qui nauigant mare, narrant pericula eius, quæ nos miramur audita nostris auri-
bus. Incredibilia sunt ibi miracula, omnigena uarietas animantium, & [q]natura ce
torum. [r]Omnia per eundē consequuntur felicem finem suum, & constant ipsius D
imperio. Dixerimus multa, nec tamen satisfecerimus: cæterum summa dictorum
est, Ipsum esse omnia. [s]Quantum ualebimus laudādo? ipse enim maior est omni
Psal.95.a bus suis opificijs. †Terribilis est Dominus, & perq́ magnus, potentiaq́ sua mi-
Psal.105.a rabilis. †Quantum potestis extollite Dominum laudando, siquidem semper lau
de maior est. Ergo extollendo eo uires exercete, nec lassescatis: neq́ enim poteri-
Deut.5.c Ioan.1.b tis satisfacere. †Quis eum uidit, ut possit enarrare? quis eum extollit pro dignita-
te? Multa occulta sunt his maiora, nam operum eius pauca uidimus. Dominus
enim creauit omnia, pijsq́ sapientiam tradidit.

CAP. XLIIII.

Maiorum laudes.

PОrrò laudemus uiros præclaros, & quibus prognati sumus maiores nostros. A
Dominus [a]per hos multam gloriam sibi peperit, idq́ sua ab æuo condito [b]ma
gnificentia. Qui regnis suis dominati sunt uiri potentia celebres, qui consilio in-
Exod.18.c genij sui ualuerunt, qui prodiderunt oracula fatorum, †qui populo prefuerūt con
silio atq́ cognitione literaturæ scribarum populi, quorum dictis sapientibus con-
stitit eruditio, qui concentus musicos inuestigauerunt, qui carmina scriptis prodi-
ta explicauere, uiri diuites qui excelluerunt potentia, qui [c]domi suæ prospere uixe
runt, omnes hi gloriam sunt adepti suis ætatibus, suisq́ temporibus laudi fuerūt.
Sunt ex his qui nomen reliquerunt ad laudū enarrationem, sunt rursum quorum B
Gen.7.d nulla est memoria: †sed quasi qui nunquam fuerint, interierunt, & nunquam natis
euaserunt comparabiles, itidemq́ post eos liberi eorum. Hi autem sunt uiri [d]mi-
sericordia freti, quorum facta non sunt obliuioni tradita, quorum progeniei bo-
na manet possessio, quorumq́ semen fœdere comprehensum est. [e]Fœdere com-
prehensa est progenies eorum, eidemq́ [f]succedens posteritas. Posteritas eorum
manebit in perpetuum, nec gloria eorundē abolebitur. In re placida sepulta sunt C
Eccli 39 b eorum corpora, nomenq́ uiuit per [g]omnes ætates sæculorum. †Populi prædicāt
Gen.5.c Eccli 49.c sapientiam eorum, cœtusq́ laudes celebrant. †Hanoch [h]Deo placuit, & sublatus
*Gen.6.7.8. est, exemplum emendandæ uitæ nationibus. *Noë perfecte iustus est inuentus,
cui tempore supplicij præmium obtigit: ideoq́ reliquus terræ factus est, [i]cum exti
Gen.9.b tit diluuium. †Cum eo pactum [k]initum est sempiternum, nunquam mortales o-
Gen. 12.15.a 17.a mnes abolēdos esse diluuio. †Magnus erat Abraham pater multarum gentium,
nec extitit ei gloria similis. [l]Is seruauit legem altissimi, & in pacto cum eo perman D
Gen.22.a sit. Ratum effecit in corpore suo pactum, † & in tentatione fidelis inuentus est.
Quapropter confirmatum est ei iureiurando, gentes per semen eius beandas esse,
ipsumq́ instar terreni pulueris multiplicandū, tum extollendos ad astra posteros
eius, atq́ à mari usq́ ad mare sedes habituros, & à flumine usq́ ad terminū terræ.

[l] [illegible], al. [illegible].
[m] [illegible], al. [illegible] increpat.
[n] Vel, agros.
[o] [illegible].
[p] [illegible]. Ita correctiora habent exemplaria, al. [illegible]. Sed is sensus est alienus ab huius loci proposito.
[q] [illegible], al. [illegible].
[r] [illegible], al. [illegible]. Suspitio est, in Hebræo fuisse מלאכת id est, opus eius, scilicet feliciter succedit: quod non procul abest à מלאכו quod angelum eius significat.
[s] Q. d. Minime poterimus merita eius assequi: uel, laudes agamus quam possumus maximas.
[a] [illegible].
[b] [illegible].
[c] [illegible], al. [illegible].
[d] [illegible]. [illegible] uiri bene meriti.
[e] [illegible] Nulla repetitum in correctioribus legitur.
[f] [illegible], al. [illegible].
[g] [illegible], al. [illegible].
[h] [illegible].
[i] [illegible]
[k] [illegible], al. [illegible].
[l] [illegible], al. [illegible].

†Cum Isaac similiter constitutum est, propter Abraham patrem eius omnes homines felicitate donandos esse, †pactumque ad caput Iacob sancitū in quiete. †Eidem aspiratione sua [Deus] affuit, tradiditque [m]possessionem. Distribuit partes eiusdem †& diuisit in tribus duodecim.

CAPVT XLV.

A EX hoc uirum procreauit adeptum misericordiam, omnium mortalium oculis gratiosum, Deoque simul charum & hominibus, †Moysen, cuius [a]beata est memoria. Hunc [b]gloriæ sanctorum æquiparauit, effecitque magnum terrendis hostibus. Per huius diuina iussa [c]designauit miracula, reddiditque eum in conspectu regum gloriosum. Mādata dedit huic ad populū suum, partemque gloriæ suæ ostendit. †[d]Sanctum reddidit hunc fide & placabilitate, & ex omnibus elegit mortalibus. Vocem suam huic edidit audiendam, induxitque eum in nebulam. †Huic præcepta coram tradidit, legem uitæ [e]scientiæque, ut pactum edoceret Iacob, & ius suum Israelem. †Euexit Aaronem sanctum ipsi similem, & fratrem eiusdem è tribu Leuitica. †Pactum æternum sanxit cum eo, commisitque ei sacerdotium populi. Eleganti cultu beatum reddidit, & amiciuit habitu glorioso. Perfecta magnificentia
B uestiuit eum, & [f]instruxit apparatu [g]opulento, periscelide, toga tunicaque. Globulis aureis succinxit eum, crebrisque circumcirca tintinabulis, quæ sonos ederent incedente ipso, & [h]in fano tinnitū redderent, ad [i]filiorū populi sui commēdationem: auro item colorece hyacinthino, & purpura augusto habitu uarij operis & artificij, pectorali uidelicet [k]iudicij cum [l]Doctrina & Veritate, opere [m]coccinis filis artificioso, simul & pretiosis lapidibus sigillorum modo scalptis, opereque scalptoris illigatis in auro, cum scriptura monumēti causa incisa secundū numerum [n]tribuum Israel. Deinde aurea supra mitram corona in modum sigilli sanctè scalpturata, ornamento honorifico, & eximio opere, oculorūque decoro ac spectabili oblectamento. Ante eum talia facta [o]non sunt ullo sæculo, nec indutus est ijs alienigena: sed
C filij eius soli nepotesque ipsius assidue. Solide cōsumi solita sunt [p]horū sacrificia, bina uidelicet quotidiana assiduitate. †Manus huius [q]consecrauit Moyses, & eum sacro inunxit oleo. Pacto sempiterno cōcessum est huic, & eiusdē progeniei, uoluendis cœlo diebus ministrare Deo, simul & sacrificare, [r]eiusque nomine fausta precari populo ipsius. Hunc ex uiuis omnibus ad libanda sibi munera, populumque suffimentis, & ad commendationem gratis nidoribus expiandū elegit Dominus. Eidem mandata sua [s]tradidit, †& secundum præscripta iura potestatem, ut quæ testatus esset, edoceret Iacob, & Israeli legem suam [t]illustraret. †Aduersus eum coorti sunt alieni, & per inuidiam in deserto consurrexerunt in eum uiri Dathan &
D Abiron sequuti, factioque Core sæua ac furiosa: quos Dominus uidit, nec laudauit, ideoque ira sæua cōsumpti sunt. Edidit in eos miracula, cum eos igni flāmante suo confecit. †Aaronem uero auxit gloria, & fructum ei cōstituit hæreditarium. Attribuit [u]ei primitias primorum fructuum, †& [x]in primis panem parauit ad satietatem. Nam sacrificijs Domini uescuntur posteri eius, quibus ea cum ipso concessit. †Cæterū in terra [y]populi nullam habet possessionem, nec in gente sua portionem adeptus est: nam ipse [Dominus] [z]hæreditaria eius obuētio est. †Porrò gloria tertius ab his est Phinees Eleazaro natus, eo quod [a]flagrarit studio religionis Domini, populoque desciscenti obstiterit optima animi sui alacritate, & Israelem expiarit. Quapropter [Dominus] pactū [b]firmauit ei prosperitatis, antistitem fore sacrorum populique sui, & [c]ipsum posteritatemque eius perpetua sacerdotij magnificentia potituros. Porrò quod [d]Dauidi Isai filio de tribu Iuda pactū est, fructus hæreditarius regis, [e]filij è filio unici, fructus item hæreditarius Aaroni, eiusdemque progeniei pactus, [f]corda nostra sapientia imbuat, qua iuste regat populus ipsius: ne bona ipsius aboleantur, aut sæculis eorum [g]gloria eius.

CAP. XLVI.

Fortis

Margin notes (left):

[m] κληρονομίαν, al. ἐν κληρονομίᾳ.
[a] Vel, fausti ominis.
[b] Vel, gloria sanctis.
[c] הֵנִיף, q.d. demisit, uel depegit: nisi malis, soluit præstigias.
[d] ἡγίασεν αὐτόν.
[e] ἐπιστήμης, al. ἐπίδειξιν.
[f] יחבין, uel, authoritatem et cōciliauit.
[g] חַיִל, uel, eximio.
[h] ἐν ναῷ.
[i] לבני
k Vel, rituali, qa eo ritu deum consulere iubebantur.
l δήλοις ἀληθείας. Ita interpretatum uidetur Vrim et Thummim, ut 1. Esd. 5.
m κεκλωσμένου κόκκου.
[n] φυλῶν, al. υἱῶν.
[o] ἐγένετο.
[p] θυσίαι αὐτοῦ. Ita habent correctiores codices.
[q] ימלא
[r] ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.
[s] ἔδωκεν αὐτῷ ἐν ἐντολαῖς αὐτοῦ.
[t] φωτίσαι, al. φωτίσαι.
[u] αὐτῷ, al. αὐτοῖς.
x ἐν πρώτοις.
y λαοῦ.
z μερὶς αὐτοῦ κληρονομία.
a Vel, animose se gessit pro religione, &c.
[b] ἔστησε, al. seu αὐτῷ διαθήκην.
[c] αὐτῷ, &c.
[d] τῷ Δαβὶδ υἱῷ, &c.
[e] Id est, nepotis unici, scilicet Christi.
[f] al. δῴη ὑμῖν σοφίαν ἐν καρδίᾳ.
[g] δόξαν αὐτῶν.

Margin references (right): Gen. 22. Gen. 28. Gen. 32. Exod. 3. Exod. 19. Num. 12. Exod. 19. Exod. 4. Exod. 28. Leuit. 8. Deut. 17. Mal. 2. Num. 16. Num. 18. Exod. 29. Leuit. 24. Deut. 18. Num. 25.

Iosu 12 c, Num 27 d, Deut 34 b, Iosu 1 a, Iosu 8. FOrtis bello Iesus Naue filius [a] Mosi successit in munus propheticũ. Hic electis A
dei seruandis magnũ sibi nomen peperit, dũ consurgentes hostes ulciscitur, &
Israelitas inducit in possessionem. Quantam est adeptus gloriã, quoties manus
suas extulit, & gladium suum [a] uibrauit in ciuitates? Quis ante eum talis extitit,
Iosu 10 c [b] quippe qui gesserit bella Domini? Nónne sol restitit [c] huius opera, & dies unus
excreuit [d] ad duos? Cum hostes eum undiq; premerent, inuocauit dominatorem
altissimum, & magnus Dominus exaudiuit eum, uehementi uiolentaq; grandine
lapidando. [e] Prælio in gentes irruit, & obsistentes interemit in [f] descensu, ut gen-
tes cognoscerẽt arma eius, & bellum ab eo geri [g] fauente Domino. Nam ipse po B
Num 14 a tentem sequutus est, temporibusq; Mosis amicũ ei se præstitit, cum ipse cum Cha
leb Iephonne nato se [h] hosti opponeret, ac prohiberet peccare populũ, fremitumq;
Num 26 g, Deut 1 c malitiosum pacaret. Hi duo seruati fuerunt è sexcentis peditum millibus, utpo-
Iosu 14 a te inducendi in possessionem, in terram manantem lacte & melle. Chaleb insu-
per dedit Dominus fortitudinem, quæ ad senectutem usq; mansit ei, donec cõscen
dit terram excelsam, & progenies eius obtinuit possessionem, ut scirent omnes po
steri Israelis, quàm Dominũ sequi bonum sit. Porrò iudicum quoq; nominatim C
omnium quorumcunq; non scortatus est animus, & quicunq; à Domino non de
Eccli 49 c fecerunt, fausta felixq; fuerit memoria. Ossa eorũ locis suis reuirescãt, nomenq;
eorum per successiones ad celeberrimos quosq; posterorum traditum. Charus
1 Reg 10 a, 16 c Domino suo, cuius erat propheta, [i] Samuel [k] reges constituit, populoq; ipsius un-
xit principes. Lege Domini gubernauit multitudinẽ, cum Dominus idem Iacob
respiceret. Hic fide sua propheta probatus est, [l] uerbisq; suis esse fide [m] uaticina cõ
1 Reg 7 b pertus. Dñm potentem inuocauit, cum prementibus [n] eum undiq; hostibus D
ipsius, [o] agnum lactentem immolaret. Tum Dominus de cœlo tonuit, sonituq;
magno [p] tonitrui uocem suam edidit audiendam. Ita concidit duces Tyriorum,
1 Reg 12 a omnesq; Palestinorũ principes. Ante tempus uitæ finiendæ coram Deo, & [q] Vn
cto ipsius testatus est se nec pecunias ab ullo mortalium, nec ad calceamenta usque
1 Reg 28 c quicquam accepisse: neq; uero quisquã est eum criminatus. Etiam post obitum
suum uaticinatus est, & [r] regi interitũ ipsius indicauit. Vocem suam è terra sustu-
lit, scelera populi delenda uaticinans.

CAPVT XLVII.

2 Reg 12 a POst hunc exortus est Nathan, qui temporibus Dauidis functus est munere A
[a] prophetico. Porrò sicut adeps ab [b] hostia felici selectus fuit Dauid è posteris
Israel. Cum leonibus quasi cum hœdis [c] lusit, & cum ursis perinde ac cum agnis
1 Reg 17 f ouium. Nónne in iuuentute sua interemit gigantem, & opprobrium sustulit è
populo, quando manum cum lapide fundę leuauit, & deiecit superbiam Goliath?
Nam inuocabat Dominum altissimum, qui roborauit dexteram ipsius, ut tolleret
1 Reg 18 b hominem bello potentem, [d] cornuq; populi sui erigeret. [e] Is ei gloriam tribuit de
cem [f] millium, & commendationibus [g] suis reddidit laudabilem, & ei diadema glo-
2 Reg 5 a riæ detulit. Nam hostes profligauit circumcirca, & Palestinos inimicos redegit
ad nihilum, adeo ut [h] cornu eorũ etiam hodie sit fractum. In omni opere suo lau-
dem summo numini honorifica oratione tribuit, totoq; corde decãtauit creatorẽ B
1 Par 16 a suum, & amauit. Cantores cõstituit ante aram, qui suaues sono suo cantus ede-
rent, carminibusq; suis laudes agerent quotidie. Festis diebus decus addidit, &
ad summũ exornauit tempora: quibus celebrarent nomen [i] sanctum dei, & à matu
2 Reg 12 c tino tempore decantarẽt [k] eiusdem sanctitatem. [l] Dominus peccata eius aboleuit,
& cornu eius erexit ad tempus perpetuum. Fœdere pactus est ei [m] regnum, & so-
3 Reg 1 a lium maiestatis in Israel. Huic successit filius sapiens, qui per eum in [n] amplam ue
nit possessionem. Salomon regnauit tempore pacifico, [o] & gloriam adeptus est,
postquã Deus circumiecta loca pacata reddidit, ut nomine ipsius statueret ædem,
& sacrarium perpetuum pararet. Quàm sapiens in iuuẽtute [p] tua factus es, qui flu C

[a] [illegible], al. [illegible].
[b] [illegible], [illegible] צבא.
[c] Vel, propter hunc.
[d] [illegible], al. [illegible].
[e] [illegible], al. [illegible].
[f] Scilicet, Bethoron, Iosu 10.
[g] Vel, inspiciente, ut ante oculos לפני
[h] [illegible], al. [illegible].
[i] [illegible].
[k] [illegible], al. [illegible].
[l] [illegible], al. [illegible].
[m] חזון uisionis seu prophetiæ.
[n] [illegible].
[o] [illegible].
[p] [illegible].
[q] Id est, rege.
[r] [illegible].

[a] [illegible], al. [illegible].
[b] שלמים, quæ [illegible] uertunt Septuaginta ut Leuit 3. uel, ab hostiis gratulatoriis, uel placida.
[c] [illegible], al. [illegible].
[d] Id est, opes et uires.
[e] [illegible] lego, al. [illegible]. Is scilicet populus, uel deus.
[f] Scilicet cæsorum.
[g] Domini.
[h] Id est, opes eorum.
[i] [illegible].
[k] [illegible].
[l] Vetus interpretatio habet, Christus.
[m] [illegible], al. [illegible].
[n] Vel, qui tam.
[o] [illegible].
[p] [illegible], al. [illegible], & reliqua in tertia psona.

minis instar repletus fueris intelligentia. Animus tuus terram omnem operuit,
& allegorijs ænigmaticis impleuit. Nomen tuum procul permanauit in insulas,
paceq́ue tua fuisti gratiosus. Te miratæ sunt regiones, propter carmina, & prouer-
bia simul & allegorias, interpretationesq́ue, ac nomen domini Dei, qui Deus Israe-
lis est cognominatus. †Aurum congessisti ut stannum, & argentum instar plum
bi multiplicasti. †Lumbos tuos applicuisti mulieribus, & uinci te corpore tuo
passus es. Inussisti gloriæ tuæ maculã, semenq́ue tuum profanasti, offensam con-
traxisti liberis tuis, & ex stultitia tua cepisti dolorem: unde bipertito diuisum est
B imperium, regnumq́ue rebellionis ortum †ex Ephraim. *Non tamen omisit mise-
ricordiam suam Dominus, nec eam ex operibus suis disperdidit. Nepotes electi
sui haudquaquã aboleuit, nec progeniem amatoris sui sustulit, sed dedit Iacob re-
liquias, & Dauidi radicem ex ipso. Cæterum Salomon cõquieuit cum patribus,
& post se reliquit stultitiam publicam de semine suo, inopemq́ue mentis Roboam,
†qui cõsilio suo populum alienauit, & Ieroboam Nabatis filium, *qui in errorem
induxit Israelitas, peccandiq́ue uiam Ephraim tradidit. Ergo multiplicata sunt pec
cata eorum, adeo ut eos pellerent terra sua, omneq́ue scelus expetierunt, donec indi
gnatio inuasit eos & ultio, [per quã omnia peccata luerent.] CAP. XLVIII.

A Porrò †Elias propheta uelut ignis est exortus, & sermo eius instar facis flagra-
uit. Is famem grauem immisit in eos, uehementiaq́ue sua redegit ad paucos, [q́
non possent ferre iussa Domini.] Imperio Domini cœlum inhibuit, †ignem de
cœlo ter deduxit. Quantam gloriam miraculis tuis adeptus es Elia? aut quis pa-
ria tecum glorietur? †qui defunctum excitaris à morte, & animam ab orco uerbis
altissimi, qui deduxeris reges ad interitum, & de sede sua gloriosos, [eorumq́ue po
tentiam infregeris,] †qui audieris in Sina increpationem Domini, & in Horeb ul
trices sententias: †qui reges ad uicem rependendam, & prophetas tibi successuros
B unxeris: †qui procella ignita sublatus sis in curru equorum ardentium, *qui ad re-
prehensiones certis temporibus designatus sis ad pacãdam iram iudicij diuini an-
te furorem, ad cor patris reconciliandum filio, & ad tribus Iacob constituendas.
Beati qui te uiderint, beneuolentiaq́ue fuerint condecorati, quia nos uita uiuemus.
†Hic est Elias, qui procella tectus est, cuiusq́ue spiritu repletus est Elisæus. Is tem-
poribus suis nihil est permotus ob principes, nec imperium cuiusquam pertulit.
Nulla res superauit eum, †corpusq́ue eius prophetam egit etiam post obitum. *Mi
racula designauit in uita sua, defunctiq́ue facta miranda sunt. Non tamen ob hæc
C om̃ia resipuit populus, nec à peccatis destitit, †donec è terra sua captiuus est abdu
ctus, & dispersus per totum orbem, adeo ut populus paucissimus cum principe re
linqueretur in domo Dauidica. Pars quidem eorum quod rectum erat egit, sed
pars peccata multiplicauit. Vrbem suam muniuit †Ezechias, & aquam in me-
dium eius induxit. Effodit ferro rupem, & cõstruxit fontes causa aquarũ. †Hu-
ius temporibus ascẽdit Sennacherib, qui præmisso Rabsace cõtra Siona manum
suam extulit, & superbia sua gloriatus est. Tum perculsa sunt corda, manusq́ue po
D puli: qui cum indoluisset in modum parturientiũ, & dominum misericordem ma
nibus ad eum extentis inuocauisset, Sanctus ille de cœlo protinus exaudiuit illos,
[nõ retinuit in memoria peccata ipsorum, nec tradidit eos hostibus suis,] etenim
eos interprete Esaia [propheta sancto] liberauit. †Castra Assyriorum cæcidit, &
angelus ipsius deleuit eos. Nam Ezechias quod Domino gratũ erat fecit, & for-
titer se gessit in itineribus patris sui Dauidis, de quibus præcepta dederat prophe-
ta magnus, & uaticinatione sua fidus Esaias. †Temporibus illius retro cessit sol,
uitamq́ue regis ampliauit. Ingenti spiritu præuidit nouissima, & lugentes in Sion
cõsolatus est. In æuum usq́ue futura prænunciauit, arcanaq́ue fata priusquam eueni
rent.

CAPVT XLIX.

Instar

Vel, populi.
Vel, de lecto suo.
Hoc indicat eum lo qui de uaticinio Malachiæ ultimo de Elia.
ut fortassis sensus authoris fuerit, Beati sunt, qui te uiderunt, & obierunt in gratia constituti, magis quàm nos, qui uiuimus. Vetus interpres Latinus (siue ita legit, siue quia mutilus sensus uidebatur, de suo addidit) præterea habet, Post mortem autem non erit tale nomen nostrum.
Mutata persona intelligit per communicationem eos, qui uiderint Eliam domini præcursorem.
חישר
בחזיון
uel certus.
Vel, posteriora
אחרונים

4.Reg 22.23 2.Par.34.a INstar misturæ odoramenti artificio unguentarij concinnatæ est †Iosiæ memo- A
ria, omni ori mellis in modũ dulcis, & ut in fœcũdo uini cõuiuio musica. Hic in
populo reformãdo dexteritate usus est, et abominãdas impietates sustulit. Animũ
suum direxit ad Dominum, pietatemq; temporibus impiorum constabiliuit. Præ
ter Dauidem, Ezechiam, & Iosiam ᵃperfidiose defecerunt omnes, nam deseruerũt
legem altissimi, regesq; Iudaici desciuere. Alijs itaq; ᵇtraditum est cornu eorum, B
4.Reg.25.b & gloria genti alienæ, †quæ eximiam sanctitatis urbem incendit, uicosq; eius deso
Iere.1.a lauit ᶜiuxta uaticiniũ Ieremiæ. Hunc enim male ᵈtractauerunt, †cum ab utero pro
pheta consecratus esset ad eruendum, affligendum ac perdendũ, rursumq; ad ædi
Ezech.1.a ficandum & plantandum. Porrò autem est Ezechiel, †qui intuitus est uisum glo
riæ, quod ei in curru Cherubim ostensum est. Hic ᵉsub imbre meminit inimico- C
Eccli 46.c rum, rectaq; uia incedentes ᶠerexit. Duodecim quoq; prophetarum †ossa de locis
suis reuirescant, *memoriaq; eorum fausta sit & beata. *Enimuero quisq; conso
Agg.2.d 2.Esd.3.a 1.Esd.5.a *Agg.1.c.2.a latus est Iacob, & spe fida seruauit eum. Quantopere †Zorobabelẽ extollemus?
nam is uelut insigne est in manu dextera [Israelis,] atq; itẽ *Iesus filius Iosedec, qui
temporibus ᵍsuis condidere templum, & ʰædem sacram ad gloriam sempiternam
2.Esd.1.a Domino paratã extruxerunt. ⁱInter selectos insuper est diuturnę memoriæ †Nee D
2.Esd.7.a mias, †qui nobis excitauit muros collapsos, portasq; constituit cũ obicibus, & do
†Gen.5.e Eccli 44.b Heb.12.a *Gen.41.f 42.a.45.c muum nostrarum fundamẽta denuo substruxit. Nemo uero in orbe similis †E-
noch extitit, ut qui de terra sublimis sit assumptus, *ᵏneq; Iosepho par uir quisquã
ortus est, fratrum dux, populiq; firmamẽtum, cuius ossa ˡconseruata sunt, [& post
Gen.4.a.5.d obitum uaticinata.] †Sem & Seth gloria excelluerunt inter homines, & ᵐin crea-
tione rerum, Adam inter cuncta animantia.

CAPVT L.

2.Mach.3.4. ADde & †Simonẽ Onia natum pontificem maximũ, qui sacram ædem instau A
rauit in uita sua, ᵃtemplũq; ætate sua firmauit. Ab hoc ᵇduplex altitudo fun
data est, celsum munimen illud templum ambiens. Huius temporibus ᶜrecepta-
cula aquaræ afsicata sunt, ᵈæneaq; fuit pars maris ferè tertia. Hic populo suo sedulo
cauit à ruina, & elaborauit in urbe ᵉincludenda munitionibus. Quàm se gerebat
honorifice, cum uersabatur in populo: cumq; è domicilio uelo prætento procede
bat, quasi stella matutina inter nebulas, & perinde ac luna plena diebus ᶠsuis, uelu
ti sol irradians templum altissimi, & ut arquus in splendidis refulgens nubibus, ut
flos rosarum tempore uerno, & quasi ad aquas profluentes lilia, ut thurifer surcu-
lus tempore æstatis, & ut ignis ac thus ᵍin foco, ut uas auro solidũ omnigena gem B
ma decoratum, ut oliua ʰelegans & fructifera, quasiq; cupressus ad nubes usq; pro
cera, cum sumebat gloriosum habitũ, cumq; omni magnificentia induebatur, atq;
in ascensu sacri altaris ⁱamictum sanctitatis decorabat. Cum item ᵏmembra è ma-
nibus sacerdotum accipiens stabat ad focum aræ ˡcingente eum corona fratrum,
Cedro in Libano natæ similis erat, illis perinde ut stirpes palmarum, & omnibus
prognatis Aarone cum sua magnificentia circumstãtibus, sacrificiaq; Domini ma
nu tenentibus coram uniuerso cœtu Israelitarum. Ita ille sacrum ministerium su-
per aram summi atq; omnipotentis Dei sacrificium condecorando exequebatur.
Manum suam protendebat ad libamina, ᵐlibabatq; liquorem uuæ sanguineum,
& ⁿsuper solum aræ summo rerum rectori fragrans odoramentum effundebat.
Tum Aarone prognati exclamare, tubisq; ductilibus clãgere, & coram altissimo C
uocem ingentem edere causa ᵒcommẽdationis. Tum quoq; populus omnis unà
satagere, & humi procidere pronus in faciem, ad dominum suum Deum omnipo
tentem ac summũ adorandum: cantores autem uocibus suis laudes agere, ut suaue
plurimo ᵖsono carmen ederetur. Interim populus summo Domino supplicare,
precesq; fundere coram misericordi, donec absolueretur cultus ipsius, sacraq; mi-
nisteria peragerentur. Deinde cum descendisset ille manus suas ad omnẽ cœtum

ᵃמשע משעל
ᵇ[illegible], id est, robur.
ᶜ[Hebrew], id est, per manum. Ita sæpe uocat operam prophetæ.
ᵈ[illegible]
ᵉId est, sub allegoria imbris mala eis prædixit, Ezech. 13.c 38.g
ᶠ[illegible], animauit, al. [illegible]
ᵍ[illegible]
ʰ[illegible]
ⁱ[illegible] &c.
ᵏ[illegible] &c.
ˡQuædam exemplaria habent [illegible], à domino conseruata sunt.
ᵐVel, in natura rerum.
ᵃ[illegible], al. [illegible]
ᵇ[illegible]
ᶜ[illegible]
ᵈId est, aridissima, ut Deut. 28. cœlum æneum dicitur. Est autem uel hyperbole de summa siccitate, uel allegoria de calamitosis tẽporibus, quibus tamen Simon bene præfuerit. Porrò [illegible] habent emendatiores codices, alij [illegible]. Vetus interpres sententiam habet contrariam.
ᵉ[illegible], al. [illegible]
ᶠ[illegible]
ᵍ[illegible]
ʰ[illegible]
ⁱVel, insignis erat amictu sanctitatis.
ᵏ[illegible], al. [illegible]
ˡ[illegible]
ᵐ[illegible]
ⁿVel, ad basim aræ.
ᵒVel, memoriæ, uel, celebrationis.
ᵖ[illegible], al. [illegible]

Iſraelitarum, laudes Domino labijs ſuis agendo, eiuſdemq; nomine gloriando ex
tendere. Inde rurſum preces [q]iterari ad [r]benignitatem altiſſimi percipiendam.
D Nunc quoq; deo [s]rerum omnium laudes agite, Deo per omnia magnifico, qui no
bis ab utero indies augeſcere dedit, & nobiſcum egit pro ſua miſericordia. Is nos
perfundat iucunditate animi, noſtriſq; temporibus pacem concedat, ut priſcis ſæ
culis in Iſrael: ut miſericordiam ſuam in nobis ratam faciat, noſq; temporibus [t]no
ſtris liberet. Duabus gentibus infenſus eſt animus meus, atq; tertiæ, quę minime
gens eſt: ijs uidelicet qui tenent montem [u]Samariæ, [x]& incolis Paleſtinæ, ſtultoq;
populo Sichimis habitanti. Doctrinam prudentiæ ſcientiæq; [y]conſcripſit in hoc
libro Ieſus filius Sirach Eleazaro nati Hieroſolymitanus, in quo effudit animi ſui
ſapientiam. Beatus eſt qui uerſatus fuerit in his, & qui ea mente ſua recondiderit,
euadet ſapiens. Nam qui hæc egerit, ualebit ad omnia, quia ueſtigiũ ponit in lu
ce Domini, *qui ſapientia pios imbuit. *Deus prædicetur in perpetuum. Fiat.
Maxime.

CAPVT LI.

Precatio Ieſu filij Sirach.

A TE Domine rex celebro, tibi laudes ago Deo ſeruatori meo, nominiq; tuo gra
tulor, q; mihi defenſor fueris & adiutor, q; ſeruaris corpus meum ab interitu,
& à labijs linguæ calumniatricis: q; aduerſus labia mendacio dedita, contraq; [a]ad
uerſarios mihi tuleris auxilium: q; me pro abundanti tua miſericordia liberaris à
fremitibus eorum, [b]qui parati erant ad me deuorandum, atq; etiam è manu uitam
meam inſectantium, è plurimis, quas perpeſſus ſum, afflictionibus, ex [c]igne ſuffo
cationem undiq; minanti, ex igne quem non accenderã, ex imo orci uentre, ab im
pura lingua, à falſa apud regem criminatione, & ab iniuſtæ linguæ calumnia. Ad
mortem uſq; [d]propinquarat anima mea, [e]uitaq; deorſum q̃ proxime orcũ acceſſe
B rat. Comprehenſum me tenebãt undiq;, nec comparebat adiutor: ad humanum
auxilium [f]reſpectabam, nec ullum erat. Tum miſericordiæ tuæ Domine recorda
tus ſum, & eorum quæ ab æuo condito geſſiſſes: te eorũ qui te fidant liberatorem
eſſe, & è manibus [g]hoſtium uindicem. Ergo [h]è terra ſuſtuli precationem, & ut à
morte liberarer oraui. Dominũ inuocaui Domini mei patrem, ne me diebus cala
mitoſis deſereret, opem negantibus [i]ſuperbis. Laudabam nomen tuum aſſidue,
ac decantabam cum gratulatione, & precatio mea exaudita eſt. Nam ſeruaſti [k]me
ab interitu, & ex improbo tempore eripuiſti. Propterea gratulor tibi, & laudes
ago [l]Domine, nomenq; tuum celebro. Iuuenis adhuc, antequam [m]seducerer, pre
C catione mea palàm quæſiui ſapientiam. Hanc petebam [n]ante templum, & ſecta
bor eam uſq; ad extremum in modum uuæ matureſcentis [o]efflореſcentem. Cor
meum in ea lætatum eſt, & pes meus rectà ingreſſus. Inueſtigaui hanc à iuuentu
te mea, aurem meam admoui modice, ac [p]didici, multamq; mihi comparaui erudi
tionem. Cum itaq; profectum in ea ſim aſſecutus, fatebor gloriam illius qui mihi
contulit ſapientiam. Equidem decreui præſtare illam, ut qui [q]ſtudio boni tenear,
nec erit cur erubeſcã. Animus meus cum illa conflictatus eſt, factaq; mea perpen
di, extendi manus meas in altum, & agnoui errores [r]ipſius. Direxi animũ meum
D ad illã, *& inueni eam in purificatione. Coniunctũ cum [s]illa cor adeptus ſum ab
initio, quapropter minime deſerar. [t]Viſcera mea cõmota ſunt ad quærendam il
lam, propterea bonam poſſeſſionẽ nactus ſum. Dominus mihi pręmio dedit lin
guam, qua & laudabo ipſum. Accedite ad me, ô imperiti, inq; domo diſciplinæ
uerſamini. [u]Quidnã cunctamini? [x]aut quid dicitis ſuper his, cum animę ueſtræ ue
hementer ſitiant? Aperto ore meo dictito, †Sine argento comparate [y]uobis, cer Eſa. 55. a
uicem ueſtram iugo ſubijcite, & anima ueſtra ſuſcipiat diſciplinam: in promptu e
nim eſt eam inuenire. †Videte oculis ueſtris parum laboraſſe me, multamq; mi Eccl. 6. a
hi requiem eſſe cõſecutum. [z]Participes eſtote diſciplinæ unà cum magno argenti
numero,

[q] [illegible] al. [illegible]
[r] Vel, gratiam impetrandam. [illegible]
[s] [illegible], al. [illegible]
[t] [illegible], al. [illegible]
[u] Vetus interpres habet Seir.
[x] [illegible]
[y] [illegible]
[a] [illegible], al. [illegible]
[b] [illegible]
[c] [illegible], al. [illegible]
[d] [illegible], al. [illegible]
[e] [illegible]
[f] [illegible]
[g] [illegible], al. [illegible]
[h] [illegible]
[i] [illegible]
[k] [illegible], al. [illegible]
[l] [illegible], al. [illegible]
[m] Vel, peregrinarer.
[n] Orabant enim in atrio ante partẽ templi quæ חיבל dicitur.
[o] [illegible]
[p] לקחתי
[q] [illegible], al. [illegible]
[r] [illegible] f. [illegible], id eſt, eius ſcilicet animi.
[s] [illegible]
[t] מעי. quod [illegible] uerterunt, ut Thre. 1. al. [illegible]
[u] [illegible], al. [illegible]
[x] [illegible]
[y] [illegible]
[z] [illegible]. Imperatiui ſunt pro futuris indicatiui more Hebraico.

numero, & cum ea multū auri acquirite. Anima uestra lætetur benignitate eius, nec uos laudum eius puduerit. Ante amissam occasionem fungimini officio uestro, suoq́ tempore præmio uos afficiet.

Liber Tobiæ.

CAPVT I.

LIBER historiarum Tobiæ, filij Tobielis, nati Hananie A
le, filio ᵃAduelis, qui Gabaële ortus est è semine Asaelis,
è tribu Nephthalim, qui temporibus †ᵃSalmanasaris re-
gis Assyriorum captiuus fuit abductus è ᵇThisbe, quæ
est à dextera ᶜCades Nephthalim in Galilęa supra ᵈAser
sita. Ego Tobias omni tempore uitæ meę itineribus in-
tegritatis incedebam & iustitiæ, multaq́ benigne in fra-
tres gentis meæ, qui mecū Niniuen, quæ est in Assyria
regione, deuenerant, erogabam. Nam cum essem in pa-
tria mea, in terra Israelitica iuuenis adhuc, & paterna mea tribus Nephthalim uni-
uersa defecisset à templo Hierosolymæ illius, quę ex omnibus Israeliticis tribubus
ad sacrificia omnium selecta fuit, ubi templum illud domicilium altissimi cōsecra-
tum erat, & ad omnes ætates æui ædificatum: cumq́ tribus omnes sociæ defectio-
nis ᵉBaali illi †iuuencæ, [quā Ieroboam rex Israel statuerat,] sacrificarent, atq; etiam
patria domus Nephthalim, ego solus Hierosolymā, ut præcepto sempiterno præ
scriptum est omni populo Israelitico, frequenter commeabam, †primitias gerens
& decimas fructuum, unà cum ijs quæ primum detonsa fuerāt, & ea sacerdotibus
posteris Aaronis ad aram offerebam. Primas omnium ᶠfructuum decimas trade B
bam sacerdotibus prognatis Aarone ministrantibus Hierosolymæ: alteras deci-
mas uendebam, & profectus quę inde confecissem Hierosolymis erogabam annis
singulis: & tertias dabā ijs quibus par erat, prout à Debbora ᵍmatre patris mei prę
ceptum habebam, utpote pupillus à patre meo relictus. Cum autē euasissem uir,
Anna uxore †de stirpe generis mei ducta, Tobiam ex ea progenui, [eumq́ ab in-
fantia docui reuereri Deum, & ab omni peccato abstinere.] Cumq́ captiuus Ni-
niuen [cū uxore, & filio, omniq́ tribu mea] essem abductus, omnibus generis mei
fratribus †de cibis gentium esitantibus, ego tamen ne uescerer illis genio meo tem
peraui: q; ᵃreligionem Dei animo meo toto colerem. Gratiosum ergo me reddi-
dit altissimus, & speciosum corā ᵇSalmanasare, adeo ut me ⁱobsonatore uteretur,
[daretq́ mihi potestatem eundi quocunq; uellem, & quicquid libuisset faciendi li-
bertatem. Quapropter commeabam ad quosuis captiuitatis socios, & eos moni
tis salutaribus instituebam.] In Mediam autem profectus Gabaëli Gabriæ fratri, C
[quem inter multos de genere meo tribulem meum egere uidebam,] decem argen
ti talenta, [quæ ex honorario munere regis habebam, accepto chirographo] con-
credidi. Porrò cum ᵏSalmanasar obijsset, successit ei in regnum filius Sennache-
rib: cuius cum turbulentæ res essent, non poteram in Mediam porrò iam cōmea-
re. Cæterum & Salmanasaris temporibus plurima utebar in fratres meos beni-
gnitate, panes meos erogabam in esurientes, & uestes in nudos, atq; si quem gene
ris mei conspicatus eram defunctum, circumq́ muros proiectum in urbe Niniue,
sepeliebam illum: & si quos Sennacherib occiderat, cum [accepta clade, qua Deus
eum propter numinis obtrectationem ipsius affecerat,] †fugiens è Iudæa redijsset,

4.Reg.17.a

3.Reg.12.f

Exo.22.d.23.c
Deut.12.a
18.a.26.a

Num.36.c

Gen.43.f
Iudith 12.a
Dan.1.a
Ier.40.a

4.Reg.19.g
Esa.37.g

ᵃId Tobia qui hodie Hebraice circumfertur est: [Hebrew]
ᵃ[Greek].
ᵇVetus interpres pro hac Sephet memorat Heb. [Hebrew]
ᶜDe qua Ios.20. al. [Greek]: correctiores [Greek], ut sit: à dextera propriè dictæ urbis Nephthalim.
ᵈVetus interpres, Naason.
ᵉ[Greek].
ᶠVel, fœtuum.
ᵍId est, auiæ meæ.
ʰ[Greek].
ⁱVel, emptore, aut potius dispensatore.
ᵏ[Greek].

furtim †sepulchro mādabam eos, (multos enim furor illius perdidit,) ut cum con- 4.Re.2.c
quirerentur à rege cadauera, non comparerent. Cum uero Niniuitarum quidam
profectus indicium regi fecisset me illos sepelire, latitaui, & cum ad necem requiri
B me cognouissem, metu perculsus cessi. Direptæ fuerunt itaq; omnes facultates
meæ, nec quicquam mihi reliqui factum est, præter Annā uxorem meam, & filium
Tobiam. Cæterum nondum erant elapsi quinquagintaquinq; dies, cum illum
duo ipsius filij interfecerūt. Cum ergo in montes Ararath aufugissem, qui illi in
regnum successerat ˡSarchedonus eiusdem filius, ᵐAchiacharum ⁿAnaëlis fratris
mei filium præfecit omnibus patris sui rationibus, totiq; dispensationi: cumq; A-
chiacharus mea causa postulauisset, Niniuen remeaui. Nā Achiacharus à poculis
erat, & ab annulo signatorio, cum à rationibus, ac dispensator, uicariumq; sibi Sar-
chedonus eum adsciuerat, nempe è fratre meo natum.

l Al. Archirdonus, Esa. 17. Esarhadon dicitur, ut & in Tobia qui hodie extat Hebraice.
m Hebr. אסיקר
n הנבאל

CAP. II.

A **P**Orrò cum redijssem domū meam, & Anna uxor mea, simul & filius Tobias
mihi restitutus esset, solenni Pentecostes, quod est septem hebdomadarum sa-
crum, cum lautum mihi foret conuiuium, cibo sumendo decubui. Ibi cum opso-
niorum copiam uiderem, filio meo, Abi dico, accerse quemuis egenum è fratribus
nostris inuentum, cui cordi sit Dominus, interim ego te ecce expectauero. Cumq;
abijsset, reuersus, Quidā, inquit, ô pater, è gente nostra præfocatus iacet in platea.
Tum ego, priusquam cibum gustassem, exilij, & sublatum *domum abdidi, donec
sol occidisset: deinde reuersus laui, cibumq; meum sumpsi cum mœrore, recorda-
B tus uaticinij †Amos, ut dixisset, Solennia uestra conuertētur in luctum, & omnes Amos 8.b 1.Mach.1.d
lætitiæ uestræ in lamentationes. Lugens itaq; postquam sol occidit, abij, illumq;
effosso sepulchro mandaui. Tum uicini per ridiculum, Non metuit, aiebant, iste
iam interfici propter hoc facinus: qui tametsi †fugam ceperat, mortuos tamen ecce Tob.1.d
rursum sepelit. [Ego tamen Deum magis q̄ regem timens, corpora surripiebam
occisorum, eaq; domi meæ occultata, medijs noctibus sepeliebam.] Eadem uero
nocte cum reuersus à sepultura, pollutus ad parietem atrij me quieti tradidissem,
nec uelassem faciem, *passeres, quos in pariete latere nesciebam, stercus calidum in
apertos oculos meos demiserunt: unde natis in oculis meis albuginibus, cum me-
C dicos adijssem, nihil me iuuarunt. [Cæterum hac tentatione periclitari Tobiam
Dominus ideo permisit, ut posteris exemplum patientiæ, quale sancti Iob est, pro-
deret. Nam cum ab infantia sua Deum semper esset reueritus, eiusq; mādata ser-
uasset, nihil ei succensuit, q̄ clade cæcitatis esset affectus, sed constans in religione
ipsius, agendis eidem gratijs per omne uitæ suæ tempus perstitit. Nam sicut bea-
to Iob reges insultabant, ita uitam huius affines eius & cognati habebāt ludibrio,
dictitantes, Vbi est spes tua, qua *exercebas beneficētiam, & sepeliebas? Tobias
uero reprehendebat eos, dicens, Ne talia loquamini, quoniam filij sumus sancto-
rum, & uitam expectamus illam, quam Deus ijs qui fidem cum eo nunquam muta-
D rint, daturus est.] Porrò Achiacharus alebat me, donec in Elymaida ꝓfectus sum.
Anna uero uxor mea opera muliebria facienda conduxerat, [unde uictum pa-
rabat qua poterat industria:] cumq; dominis ea misisset, persoluto illi pretio, hœ-
dum insuper addidere: qui postquā peruenit ad me, cœpitq; balare, Vnde nam est
hic hœdus? inquio, †Ecquis furtiuus est? restitue illū dominis, neq; enim furtiuum Deut.22.a
licet edere. At illa, Dono mihi super mercedē additus est, inquit. Ego uero non
credens illi, iubebam eum reddi dominis, atq; eius causa erubescebam. Tum illa
mihi respondēs, †Vbi sunt, inquit, benignæ erogationes illæ, iusteq; facta tua? *en Iob 2.b
ut in te comparent omnia. [His atq; alijs huiuscemodi uerbis illa me incessere.]

** εἰς οἴκημα, al. εἰς τὸν οἶκον.*
** Heb. צפרים aues*
** Vel, erogabas in pauperes.*
** Vel, en comparent in te omnia. Ironice.*

CAPVT III.

A **T**Vm contristatus ego, plorās ac dolens his uerbis precatus sum, Iustus es Do-
mine, & omnia facta tua, institutaq; omnia *misericordia sunt, & integritas
iudiciumq;

** Vel, benignitas. חסד*

iudiciumq́ integrum & iustum exerces in perpetuum. Memento mei, & me re-
spice: ne expetas à me pœnas peccatorum, aut etiam erratorũ meorum, patrúmue
Deut.28.c meorũ qui coram te peccauimus. Nam præceptis tuis aures occlusimus, †quam-
obrem ad prædam & captiuitatem, ad necem & fabulam, & ad opprobrium nos
omnibus, inter quos disiecti sumus, exposuisti. Iam uero iustæ ubi causæ sunt, &
idoneæ multæ, cur mecum agas secũdum peccata mea, parentumq́ meorum, quia
non seruauimus præcepta tua, neq́ nos erga te syncere gessimus. Ergo nunc age
pro uoluntate tua mecum, & iube spiritum meum eximi, ut decedam, atq́ resoluar
in terram. Præstat enim esse mortuo mihi q̃ uiuere: quãdoquidem audiui expro B
brationes immeritas, & multo sum in mœrore. Præcipe iam nunc me his angu-
stijs excedere in locum æternum, nec auertas à me faciem tuam. Eadem illa die
contigit, ut filia Raguelis Sara ᵃEcbatanis, quæ sunt in Media, cõtumeliam & ipsa Al.Regis.
ab ancillis patris sui pateretur, q̃ septẽ uiris fuisset coniũcta, & cacodęmon Asmo
dæus eos, priusquam uxorio more congressi fuissent cum illa, interfecisset. [Er-
go cum quam puellã pro culpa ipsius increparet,] An nescis, aiebant, te uiros tuos
præfocauisse? Septem iam habuisti uiros, nec uel unius fuisti cognominata. Quid
nos propter eos uerberas? Si mortui sunt, ad illos facesse hinc, ut nec filiũ uidea-
mus ex te nec filiam in æternum: [aut num occidere nos uis, ut iam septẽ uiros occi
disti?] His auditis uehementer contristata, adeo ut præfocare se cogitaret, dicebat
tamen, Equidem patri meo sum unica, & hoc si perpetrarem, probrosum ei foret, C
ac senectutem eius ad inferos cum mœrore deducerem. Porrò autem [cum in cœ
naculum domus suæ ascẽdisset, tribus diebus, ac noctibus totidem nec edit nec bi-
bit, sed in oratione persistens, deum precabatur cũ lachrymis, ut ipsam ab hoc op-
probrio uindicaret. Die uero tertio consummans precationem, Deoq́ laudes a-
gens, ac] orans iuxta fenestram, Celebrandus es Domine mi Deus, inquit, & nu-
men gloriosum tuum, sanctum & augustum illud in æuum prędicandum est, [qui
quamuis iratus fueris, clementem tamen te præstare soleas, & tempore afflictionis
inuocantibus te peccata remittere.] Te celebrent omnia opera tua in perpetuum.
Ecce nunc, ô Domine, defixi oculos meos ac uultum in te, aufer obsecro me de ter
ra, ut ne sim posthac in exprobratione. Tu scis Domine integrã esse me ab omni
flagitio uirili, [animumq́ meum mundũ ab omni concupiscẽtia,] & me nec meum
nomen nec paternum in terra captiuitatis meæ fœdauisse. [Nunquã ludentibus D
miscui me, neq́ me sociam leuitati deditis adiunxi. Viro autem religione tui, non
per libidinem consensi nubere, & aut ego fui indigna illis, aut illi fortassis me non
digni, quia me forsitan alij uiro destinasti, neq́ enim est humani captus consilium
tuum. Verum hoc certum habet omnis cultor tui, uitam suam, si probata fuerit,
esse coronandam, & liberandam in afflictione: quod si correctionem meditetur,
ueniam abs te posse consequi. Non enim delectaris interitu nostro, sed tranquil
litatem præstas post tempestatem, atq́ effusam à lachrymis fletuq́ lætitiam. No-
men tuum, ô Deus Israel, in æuum celebretur.] Vnigenita patri meo sum, nec est
ei puellus, qui hæreditatem ipsius adeat, adeoq́ ne frater quidem propinquus, aut
è tali natus filius, cui me conseruem uxorem. Iam mihi septem interierũt, quid est
cur ego uiuam? Quod si tibi minus uideor occidenda, fac habeatur ratio mei, nec
audiam contumeliam amplius. His amborum precibus à maiestate magni dei
exauditis, Raphaël ad medendum utriq́ missus est: ad Tobiam, ut abstergeret al-
bugines: ad Saram uero filiam Raguelis, ut Tobia nato Tobiæ traderet uxorem,
uinciretq́ cacodæmonem Asmodæum, q̃ Tobiã habere eam oporteret. Eodem
illo tempore reuersus Tobias domum suam ingressus est, & Sara filia Raguelis è
cœnaculo suo descendit.

CAP. IIII.

A ILla die Tobiæ uenit in mentem argenti, quod Ragis in Media Gabaëli credi-
derat, & secum, Cum ego mortem petierim, inquit, quin filium meum Tobiam
uoco priusquam moriar commonendum? Cumque uocasset eum, dixit, [Audi mi
fili quæ dicam uerba, eaque corde tuo repone quasi fundamentum.] Defunctũ me,
fili, sepelias, deinde matrem tuam ne despicias, †sed honorem ei præstes per omne Exod 20.b Eccli 7.c
tempus uitæ, faciasque quod gratum ei sit, nec contristes ipsam. Memento, fili, quod
multa pericula te gestans in utero subierit, cumque obierit, ipsam iuxta me eodem se
pulchro sepelias. Fili, obserua dominũ Deum nostrum omni tempore, †nec pec- Rom.6.b
care inducas animum, aut præcepta ipsius negligere, sed per omnem uitam tuam
cole iustitiam, nec itineribus iniustitiæ incesseris. Nam dum integritati studueris,
successus tibi per omnia instituta tua dabitur, adeoque omnibus iustitiæ studiosis.
B †De facultatibus tuis [a]exerce beneficentiã, nec maligne se gerat oculus tuus in præ- Luc.14.c Prou.3.d
standa benignitate. Ne auertas faciem tuam ab ullo paupere, ut Deo nec à te auer Eccli 4.a.14.b
suro faciem. †Prout fueris ad copiam instructus, benignitatem exerceas: [si mul- Eccli 35.a
tum tibi fuerit, large tribuas:] parum si tibi fuerit, ne uerearis è pauco præstare be-
nignitatem: †thesaurũ enim boni recondes tibi in diem necessitatis. [*b]Beneficen Eccli 14.c *Eccli 29.
tia enim uindicat à morte, nec patitur te immergi tenebris. Donũ enim eximium
est [c]beneficentia coram altissimo omnibus eam exercentibus. Caue tibi, fili, †ab 1.Thes.4.a
omni scortatione, [nec præter uxorẽ tuam cum ulla consuescas flagitiose,] sed uxo
rem ante omnia ducito de stirpe maiorũ tuorum, nec tibi coniungas alienigenam
è tribu paterna tua non ortam: siquidem prophetis prognati sumus, & Noë, atque
C Abrahã, tum Isaac & Iacob nostri sunt prisci maiores. Hos omnes, ô fili, memen-
to duxisse uxores è cognatis suis, & in liberis suis fata felicia consecutos, semenque
ipsorum terram possessurum. Nunc itaque, fili, fratres tuos ama, nec ipsos filios fi-
liásue tuæ nationis asperneris per superbiam, quo minus uxorem tibi desumas ex
illis. [Superbiam nunquã patiaris in animo aut sermone tuo dominari.] †Nam Gen.4.
superbiæ coniunctus est interitus, multaque perturbatio, & ferocitati offensio, atque
ingens egestas: siquidem mater famis est ferocitas. †Ne moretur apud te merces Leuit.19. Deut.24.c
ullius hominis, cuius opera usus fueris, sed eam protinus illi depende: etenim tibi
quoque deum colenti gratia referetur. In omnibus factis tuis circumspectus esto, fi
li, atque in omni actione uitæ tuæ consultus, †& quod oderis ipse, ne cui feceris. Vi- Leuit.20.b Matt.7.a
num ne bibas ad ebrietatem, nec illa tibi comes sit itineris. *Esurienti impertire pa *Luc.14.b
D nem tuum, & nudis uestium tuarum aliquid. Quicquid redundarit, eroga in pau
peres: nec cruciet oculos tuos benigna erogatio. Effunde panes tuos super sepul
chrum iustorum, nec illum scelerosis impertias. Consilium semper petas à sapien
te, nec ullum asperneris utile cõsilium. Saluta Dominum deum tuum omni tem-
pore, & ab eo pete ut uias tuas & uestigia conformet, fortunetque consilia. Neque e-
nim consilio pollet ulla gens, sed ipse Dominus omnium bonorum author est, &
quem uult quo uult modo deprimit. Ergo nunc, ô fili, memineris præceptorum
meorum, nec ex animo tuo deleantur. †Hoc insuper, ô fili, nunc putaui tibi signi Tob.1.c
ficandum, me decem argenti talenta Gabaëli fratri Gabriæ Ragis, quæ sunt in Me
dia, [te puero] concredidisse, [atque ipsius apud me habeo chirographum. Ideo ra-
tionẽ inito, quo modo peruenias ad illũ, & recepto ab eo supradicto argenti pon-
dere, chirographum ei suum restituas.] Ne tibi metum afferat, ô fili, quod pauperem
uitam egerimus: †sunt tibi bona multa, si deum reueritus fueris, & quod gratum ei Rom.8.f
sit, studueris facere.

CAP. V.

A TVm respondẽs Tobias, ait, Quæcunque præcepisti mihi faciam pater: sed quo
modo hoc argẽtum adipisci potero, cum ille mihi sit ignotus? [aut quod nam
ei signum dabo? Cui pater, Equidem apud me habeo chirographum illius, quod
ubi primum illi ostenderis, argẽtum restituet.] Ergo tradidit illi chirographum,
&

[a] Vel, eroga in paupe res. Hebraicus codex qui nuper in lucem prodijt, habet צדקה, iustitiam pro eo quod Græcus passim habet ἐλεημοσύνην.
[b] Vel, Erogatio enim in pauperes.
[c] Vel, erogatio in pau peres.

&,Quære tibi hominem,inquit,qui tecū unà proficiſcatur,dum uiuam,(nam ego
dabo mercedem illi,) & profectus argentum repete. Cum igitur ad quærendum
hominem abijſſet,Raphaëlem inuenit[ſtantem,iuuenē elegantem atq; accinctum,
& tanquam paratum proficiſci,] quem angelum eſſe ignorans [ſalutatum] inter-
rogauit, [Vnde nobis aduenis bone iuuenis? Cui ille,E filijs Iſrael,reſpondit.
Rurſum interrogauit eum Tobias,] Num potero te comitem habere uſq; Raga, B
quæ ſunt in Media? aut num locorum illorum es peritus? Et angelus, Comitem
me habebis,inquit:[ego uiam noui, illacq; frequenter commeaui,] ut qui apud Ga-
baëlem fratrem noſtrū habitauerim,[qui moratur Ragis, quæ eſt urbs Medorum
in monte Ecbatanis ſita.] Tum Tobias,Mane me,inquit,dum patri renunciem.
Et ille, Abi,inquit,& ne cuncteris. Ingreſſus itaq; [rem omnem patri nuncians,]
En pater,ait,inueni qui mecum proficiſcatur. Tum ille [miratus,] Voca eum,in-
quit,ad me,ut cognoſcā de qua tribu ſit,& an fidum ſis habiturus comitem. Cum
ergo uocatus ingreſſus eſſet ille,& inter ſe conſalutaſſent, [dixit iuuenis, Precor ti
bi gaudium perpetuum. Cui Tobias,Quale gaudiū mihi ſit,inquit,cum ſedeam
in tenebris,nec lumen cœli uideam? Cui iuuenis, Fac ſis forti animo, nam prope
adeſt cum à deo curaberis. Porrò interrogauit eum Tobias,Num poteris filium C
meum ad Gabaëlem uſq; Raga urbem Mediæ perducere? cæterum ubi redieris,
mercedem tuam tibi numerabo. Reſpondit illi angelus,Equidem ducam eum,&
ad te reducā. Rurſum] Tobias interrogauit, Ex qua tribu,aut ex qua familia or-
tus es frater? explana mihi. At ille, Tribúmne & familiam,inquit,quæris,an mer
cenarium qui filio tuo comes ſit itineris? Cui Tobias, Velim,inquit,frater genus
tuum & nomen cognoſcere. Tum ille, [Ne te ſolicitum habeam,] ego genus ab
Azaria duco,& magno Anania,fratribus tuis. Ibi Tobias,Saluus ſit,ait,aduen-
tus tuus frater,nec mihi ſuccenſeas q; ſim genus tuum & familiam ſciſcitatus. Sa-
nè quidem frater meus es ex honeſta bonaq; progenie. Ananiam enim & Iona-
than magni illius Samaiæ filios ego noui, iam tum cum Hieroſolymam unà ado- D
randi, & primogenia decimasq; fructuum conſecrādi cauſa proficiſceremur, non
enim in errorem cognatorum noſtrorum abducti fuerunt. E ſtirpe magna natus
es, ô frater. Sed dic quam tibi dem mercedem, an drachmam in dies ſingulos cum
neceſſarijs,ut & filio meo? cæterum ſi redieritis incolumes, hāc mercedem tibi am
plificabo. [Rurſum dixit illi angelus,Ego ſaluum tibi deducam filium, atq; redu-
cam.] Ita cum cōueniſſet, Tobiæ dixit,Para te itineri, & felix ſit ueſtra profectio.
Parauit itaq; filius in uiam neceſſaria,[& patri ſimul & matri ualedixit.]Cui pater,
Cum iſthoc homine proficiſcere, inquit: cæterū habitator cœli Deus felix reddat
iter ueſtrum,& angelus eius adiungat ſe uobis comitem. Cum ergo egreſſi ambo
proficiſcerentur,unaq; cum illis canis adoleſcentis, Anna mater eius plorans cum
Tob.10.a Tobia expoſtulauit,Quare filium noſtrum dimiſiſti? †Nónne ſcipio manus erat
noſtræ,qui nos *ultro citroq; duceret? Argentum non acceſſiſſet argēto, uerum
pro filio noſtro fuiſſet reiectaneum. Quantum enim à Domino uictui datum eſt
nobis,id nobis ſufficit, [& aſpectum filij diuitias noſtras eſſe deputaſſemus.] At
Tobias,Nihil ſolicita ſis mea ſoror,inquit,redibit incolumis,oculiq; tui uidebunt
illum. Angelus enim bonus illi comes eſt, & uſus itinere proſpero ſaluus reuer-
tetur. Tum [ad hanc orationem mater adoleſcentis] finem fecit plorandi, [& ta-
cuit.]

† ἐν τῷ εἰσπορεύεσθαι, καὶ ἐκπορεύεσθαι.

CAPVT VI.

AT illi itinere faciundo ad Tigrim fluuium peruenere ueſperi, & ibi morati A
ſunt. Cumq; adoleſcens abluendi ſe cauſa deſcēdiſſet,piſcis [immanis] è flu
uio proſilijt,abſorbere eum conatus: [quem expaueſcens Tobias uoce magna cla
mauit, dicens,Inuadit me Domine.] Cui angelus,Piſcē,inquit,apprehende [bran
chijs,& ad te extrahe.] Apprehenſum ergo piſcem adoleſcens,in terram extraxit

[ante pedes ipsius palpitantem.] Cui rursum angelus, Exentera piscem, ait, & as-
sumptum cor & hepar unà cum felle tuto sepone: [nam usum præstant utilis me-
dicamenti.] Et fecit adolescẽs ut ab angelo iussus erat, piscem autem assatum ede
runt, [indeq́ tulerunt in uiam secum, saleq́ consperserũt quantum ipsis sufficeret,
donec Raga Medorum urbem peruenirent.] Cum autem itinere progressi pro
pinquassent Ecbatanis, rogauit adolescẽs angelum, Quid sibi uult, Azaria frater,
cor istuc & hepar, atq́ fel piscis? [aut quo remedio pollent quæ seruari iussisti?]
B Cui dixit, Corde & hepate, sicui molestus sit cacodæmon, aut malus genius, corã
uiro fœminàue suffitum fecisse cõuenit, (neq́ enim molestus postea fuerit,) fel au
tem oculis hominis albugines habentis illiniuisse: etenim remedium sentiet. Vbi
uero Ragis propinquauerunt, [cum Tobias interrogasset, Quò nam uis ut diuer
tamur?] dixit angelus adolescenti, Hodie, frater, Raguelis utemur hospitio. †Is co- Num.27.b 36.a
gnatus est tuus, & filiam habet unicam nomine Saram, de qua uerba faciam, ut ti-
*Vel, etenim debit. bi committat uxorem. [Pete ergo eam à patre ipsius, *ut det tibi eam in matrimo-
nium.] Nam tibi debentur omnes facultates eius, ut qui solus superstis ex genere
ipsius: & puella pulchra est, & cordata. Quapropter ausculta nunc mihi, & ego
cum patre ipsius agam, ut Ragis reuersuri nuptias celebremus. Nam Raguelem
ego noui, ut qui iuxta legem Mosaicam minime sit eam collocaturus alij, aut certe
sibi contracturus perniciem, quoniam hæreditatem tibi cedere conuenit, potius q̃
C ulli alij. Tunc respondit adolescens angelo, Equidem audiui frater Azaria, puel
lam in matrimonium fuisse datam septem uiris, qui omnes in thalamo nuptiali pe
rierint. Iam uero ego patri meo sum unicus, & metuo ne ingressus intereã, quem
admodum illi priores: q́ dæmon amet eam, qui neminẽ lædit, præter eos qui cum
illa concubuerint. Quamobrem nunc uereor ut moriar, & uitam parentum meo
rum cum dolore de me deducam ad sepulchrum, nec filius qui sepeliat ipsos sit eis
alius. Cui rursum angelus, [Audi me, & declarabo tibi in quos potestatẽ habeat
cacodæmon. Sanè qui in matrimonium ita conueniunt, ut Deo à se menteq́ sua
exclusio, †equi muliq́ brutorum animalium more uacent libidini, ij sunt in cacodę Phil.3.b
monis potestate.] An non meministi præceptorum quæ pater tibi dedit, de uxo
D re ex genere tuo ducenda? Quare nunc audi me frater, (nam uxor tua futura est,)
nec de dæmone sis anxius, siquidem hac nocte in matrimonium tibi collocabitur.
Sed ingressurus thalamũ, [per tres dies abstinebis ab ea, & nihil aliud q̃ precibus
cum ea uacabis: ipsa autem nocte] prunam sumes suffimento, & imposita de cor-
de ac hepate piscis parte suffitum facies, quo olfacto dæmon ille aufugiet sempiter
nis sæculorũ ætatibus non reuersurus. [Secunda uero nocte admitteris in socie-
tatem sanctorum patriarcharum, tertiaq́ felicitatem eam cõsequeris, ut incolumes
è uobis liberi procreentur.] Cæterum [transacta nocte tertia] conuenturi surgite
ambo, & misericordem Deum inuocate, qui misertus uestri seruabit uos. [Tum
adiunges tibi uirginem cum timore Domini, liberorum amore magis q̃ libidine
ductus, ut felicitatem in liberis per semen Abrahæ consequaris.] Ne metuas, quo
niam ea tibi fuit ab æuo condito destinata, quare conseruabis eam, tecumq́ profi-
ciscetur, existimoq́ adeo te liberos ex ea suscepturum. His auditis Tobias, amo-
re illius captus est, & animum ad eam uehementer applicuit.

CAP. VII.

A CVm autem peruenissent Ecbatana, & ad ædes Raguelis accessissent, Sara ob
uiam eis egressa, facta utrinq́ inter se salutatione, introduxit eos in ædes, &
*Al. Anna. Hebr. עדנה Raguel [excepit eos cum gaudio, intuitusq́ Tobiam,] *Ednæ uxori suæ, Quàm si
milis est, inquit, hic iuuenis Tobiæ consobrino meo: simulq́ rogauit eos, Vnde
nam adestis fratres? At illi, A prognatis Nephthalim, inquiunt, captiuis in Nini
ue. Rursum ille, Nostisne, inquit, Tobiam fratrem nostrũ? Nouimus, inquiunt.
Et ille, Valétne, ait? Et uiuit, & ualet, inquiunt. Porrò autem [cum ille multa de
ipso

ipſo bona prædicaret,] Tobias, Pater meus eſt, inquit. Tum exiliēs Raguel oſcu
latus eſt eum cũ lachrymis, & [collo eius hærens,] bene precatus eſt illi, Eia tu [ma
cte felicitate,] ait, hominis præclari boniq́ filí. Cum autem audiſſet oculorũ uſum B
amiſiſſe Tobiam, contriſtatus unà cum [b]Edna uxore ſua, Saraq́ filia collachryma [b]Al. Anna.
uit. Cæterum propenſo animo tractarunt illos, & mactato de grege ariete, opſo
nia large appoſuerunt. Tum Tobias Raphaëli, Iniice mentionem, inquit, Aza
ria frater, eorum de quibus egiſti in itinere, ut res conficiatur. Ita ille Ragueli rem
aperit: [qua intellecta Raguel expauit, ſciēs quid ſeptem uiris illis ingreſſis ad eam
accidiſſet, & ne fortè idem uſuueniret huic pertimeſcebat. Dubitante ergo illo,
nec ullum petenti reſponſum dante, angelus, Ne metuas, inquit, eam iſti deſpon
dere, quoniam ei, utpote religioſo cultori Dei, coniunx filia tua debetur, ideoq́ ne
mo alius ea frui potuit. Tũ Raguel, Non dubito, ait, quin Deus preces & lachry C
mas meas reſpexerit, credoq́ adeo ipſum huc adduxiſſe uos, ut hæc ſecundum le
gem Moyſi uiro cognationis ſuæ iungeretur. Itaq́ ne dubites iam, quin eam ſim
illi deſponſurus.] Hortatus eſt ergo Raguel Tobiã, ut ederet & biberet, ac ſe præ
beret hilarem. Nam te, inquit, par eſt filiam meam uxorem ducere. Attamen
quod uerum eſt tibi declarabo. Ego filiam meam ſeptem uiris collocaui, qui ſub
eam noctem qua erant cum illa concubituri, interierunt, tu tamen [c]fac animo præ [c][illegible], id eſt, in præſentia.
ſenti ſis & læto. Tum Tobias, Equidem hic, ait, haud quicquam guſtauero, do
nec [petitione mea confirmata] huc ſtatueritis eam, mihiq́ collocaueritis. Cui Ra
guel, Dehinc iam, ut par eſt, uxorem eam habeas, ſiquidem inter uos intercedit co
gnatio: porrò miſericors ille deus det uobis ſucceſſus proſperrimos. Vocauit er D
go Saram filiam ſuam: quam ut ad ſe uenit apprehēſam manu, uxorem Tobiæ di
Num. 36. c cauit, dicens, Hanc ecce ſecundum †legem Moſis habeas, & ad patrem tuum abdu
cas: ſimul illis bene precatus eſt, [ac dixit, Deus Abraham, deus Iſaac, deus Iacob ad
ſit uobis, ipſe coniungat uos, & beneficium ſuum in uobis impleat.] Deinde uo
cata [b]Edna uxore ſua, ſumptoq́ libello ſyngrapham conſcripſit: qua conſignata, [b]Al. Anna.
[Deum celebrantes] epulari cœperũt. Rurſum Raguel uocata [c]Edna uxore ſua, [c]Al. Anna.
Para ſoror, inquit, alterum cubiculum, & hanc introducas. Quæ cum feciſſet ut il
le iuſſerat, & introduxiſſet eam illuc lachrymantem, lachrymas filiæ ſolata eſt, ac di
xit, Bono animo eſto filia. Dominus cœli & terræ hanc tuam triſtitiã in gaudium
conuerterit, quamobrem ſecura ſis ô filia.

CAP. VIII.

PEracta deinde cœna, Tobiam ad eam introduxerunt, qui abiens ſermonũ Ra A
phaelis recordatus, cum prunã ad ſuffimentum ſumpſiſſet, [prolato è pera ſua,
&] ſuperpoſito corde piſcis ac hepate, ſuffitum fecit, cuius odore percepto, cacodæ
mon aufugit in [a]ultimam Aegyptum, ubi angelus eum cõſtrinxit uinculis. Poſt [a]Vel, ſupremam.
1. Cor. 7. a quam autem ambo concluſi fuerunt, ſurrexit è cubili Tobias, ſimul &, †Exurge ſo
ror, inquit, & Dominũ ut noſtri miſereatur, precemur [tam hodie, q̃ cras & peren
die, quia tribus his noctibus Deo conciliandi ſumus: exacta uero nocte tertia, no
ſtro fruemur coniugio. Liberi quippe ſanctorum ſumus, nec fas eſt ita coniungi
nos, ut gentes quæ deum neſciunt. Cum ergo ſurrexiſſent unà, inſtanter orabãt
ambo ut incolumitatem conſequerentur.] Ipſeq́ exorſus, Celebrandus es, inquit, B
ô Deus patrum noſtrorum, nomenq́ tuum ſanctum ac glorioſum in æuum præ
dicandũ eſt. Te cœli [& terræ, atq́ in his fontes ac flumina,] opificiaq́ tua uniuer
Gen. 2. b ſa celebrent. †Tu creauiſti Adam, & ei adiutricem Euam uxorem iunxiſti pro ad
miniculo, è quibus hominum genus prognatum eſt. Tuum eſt dictum, Non ex
pedit homini uiuere ſolitario, condamus ei adiumentum ipſi ſimile. Nunc ergo
Domine, non cauſa libidinis hanc mihi adiungo ſororem meam, ſed ſyncero ani
mo, [ſoloq́ deſiderio poſteritatis, in qua nomen tuum per omnes ſæculorum æta
tes celebretur.] Te itaq́ mihi clementem exhibe, ut [b]cum hac conſeneſcam. Tum [b][illegible]

C illa cum eo subiecit, Amen. Porrò cũ illa nocte ambo concubuissent, Raguel exurrexit, [& circa galli cantum accersitis seruis suis,] egressus sepulchrum effodit, ꝙ diceret, Fortassis & hic mortem oppetierit [ut & cæteri septem illi qui ad ipsam ingressi sunt.] Cumq́ domum suam reuersus esset, *Ednæ uxori suæ, Mitte quampiam, inquit, ancillarum exploratum, si uiuat ille: si minus, ut eum [antequam dies illucescat,] sine teste sepeliam. Ancilla ergo, [quam illa miserat,] recluso ostio ingressa, dormientes ambo deprehendit [saluos & incolumes,] regressaq́ nunciauit illis hominẽ uiuere. Tum Raguel [cum uxore sua] Deo gratulans, ait, Omni laude pura sanctaq́ celebrãdus es ô Deus, teq́ adeo sancti tui celebrent, opificiaq́ tua uniuersa: te omnes angeli & electi tui per omnia sæcula prædicent. Equidem tibi gratulor, ꝙ exhilararis me, nec acciderit mihi quod uerebar, sed ꝙ nobiscũ clementer egeris, duos unigenitos miseratus, [aspulerisq́ à nobis hostem, qui nos perse-
D quebatur.] Porrò autem Domine, exhibe te benignũ his, ut uitam suam exigant cum sanitate & lætitia, tuaq́ misericordia, [ut ipsi te celebrent plenius, & sacrificio laudis afficiãt: unde omnibus gentibus appareat, te solum esse deum per omnem terram.] Iussit ergo seruos suos sepulchrum obruere [priusquam lucesceret, uxori autem præcepit ut cõuiuium instrueret, utq́ uiaticum omne & cibos ad iter agendum necessarios appararet. Duas quoq́ uaccas pingues, & quatuor arietes mactandos curauit, epulasq́ omnibus uicinis suis atq́ amicis apparãdas,] & nuptias illis quatuordecim diebus celebrauit. Nam Raguel ante exactos nuptiarum dies illos *iureiurando Tobiam adegerat, non discessurum, donec ijdem illi quatuordecim nuptiales dies fuissent elapsi: tum demum accepto bonorum suorum dimidio, ad patrem remearet incolumis, reliquis post obitũ ipsius & uxoris potiturus, [cuius rei & syngrapham fecerat.]

*Al. Annæ.

*Vel, iureiurando affirmarat, nõ passurũ discedere Tobiam, &c.

CAPVT IX.

A VOcauit ergo Raphaëlem, [quem hominẽ putabat,] Tobias, ac dixit, [Ausculta quæso uerbis meis, Si ego tibi famuler, non sim dignus tua *prudentia: attamen hoc te rogo,] Adiunge tibi seruum, frater Azaria, & duos camelos, atq́ ad Gabaelum Raga, quæ sunt in Media, profectus argentum ab eo [reddito ipsi chirographo suo] recipe, ipsumq́ adducito ad nuptias. Nam deierauit Raguel me
B non discessurum: [nec possum iuramentum eius spernere.] Pater autem meus, [ut scis,] dies numerat: & si moram [uel unius diei] interposuero, dolorem sanè ꝙ magnum capiet. Raphael itaq́ [assumptis quatuor è seruis Raguelis, & duobus camelis, Raga quæ est urbs in Media,] profectus est, & ad Gabaẽlũ diuertit: cumq́ chirographum ei exhibuisset, loculos ille protulit obsignatos, atq́ ipsi tradidit.
C Deinde [cum Raphaẽl eum de rebus Tobiæ certiorem fecisset,] mane unà profecti uenerunt ad nuptias, [& domũ Raguelis ingressi Tobiam inuenerunt discumbentem: cumq́ exilijsset, atq́ inter se cõsalutassent osculo, lachrymæ Gabaelo obortæ sunt, Deoq́ gratulabũdus, Felicem te reddat Deus Israelis, inquit, quia filius es optimi uiri, iusti, religiosi, & in egenos benefici. Felix dicatur uxor tua, paren-
D tesq́ uestri, ut filios è uobis & filios filiorum uestrorum uideatis in tertiam usq́ & quartam ætatem. Felicitatem consequatur semen uestrũ à Deo Israelis per omnes sæculorum ætates regnante. Cumq́ subiecissent omnes Amen, ad conuiuium nuptiale cum timore Domini celebrandũ accesserunt,] & Tobias uxorem suam fecit grauidam.

*Q. d. tantum abest ut æquum sit te mihi præstare obsequium, aut famulari.

CAPVT X.

A POrrò Tobias pater dies computabat singulos, cumq́ præscripti peregrinationi dies essent exacti, nec illi redirent, [Tobia moram causa nuptiarum faciente, solicitus ait, Cur nam moratur filius meus? aut quid ipsum illic detinet?] Num forte frustra sunt, inquit? aut mortuus est Gabael, & argentum illi nemo reddit? Contristatus est ergo uehementer [unà cum uxore, & flere cœperunt ambo, ꝙ filius ipsorum die constituto non redijsset,] dixitq́ ei uxor, Actum est de filio, quandoquidem

doquidem moram fecit, cumq; lamentari cœpit [lachrymis irremediabilibus,] simul ac, Nihil iam mihi studio est, inquit, mi fili, quãdoquidem amisi te lumen oculorum meorum, [scipionem senectutis nostræ, uitæq; solatium, & spem nostrę po steritatis. Heu me, heu mi fili, quare te peregre misimus? omnia nobis erant in te sita, te à nobis dimittere non debebamus.] At Tobias, Desine, inquit, ne sis soli- B cita, est enim incolumis, [satis fidus est uir ille, quem unà cum eo misimus.] Cui il la, Tace, inquit, ne me ludifices, filius meus interijt: [nec admittebat ullam consola tionem.] Egrediebatur aũt quotidie foras in uiam qua discesserant, [& quacunq; remeandi spes dabatur, circũspiciebat, an procul uidere posset uenientem:] cibum non sumebat interdiu, noctesq; totas filium suum Tobiam deflebat indesinenter, donec quatuordecim dies illi nuptiarum, quos eum illic acturum esse Raguel iura rat, elapsi sunt. Ibi tum Tobias Ragueli, Dimitte me, ait, quoniam parentes mei iam desperant se me uisuros. Verum socer hortabatur eum, Mane apud me, & C ego ad patrem tuum mittã, qui faciant eum de rebus tuis certiorem. Rursum To bias, Nequaquã, inquit, sed ad patrem me dimitte. [Nam scio parentes meos com putare dies, & animo ualde cruciari. Ita quamuis Raguel multis uerbis oraret To biam, nulla tamen ratione persuadere illi potuit.] Exurrexit ergo Raguel, & cum ei Saram uxorem ipsius cum dimidio facultatum tam mancipiorum & iumentorum, q̃ argenti tradidisset, bene ominando dimisit eos, dicens, Deus cœlestis deducat uos feliciter, [& uideant oculi mei liberos uestros,] priusquam ego moriar. [Angelus Domini sanctus adsit uobis comes itineris, & deducat uos incolumes, ut res parẽtum uestrorũ omnes integro statu reperiatis.] Filiæ autem suæ hæc di D xit, Honora soceros tuos, qui nunc parentes tui sunt, & fac nunciũ de te bonũ acci piam. [Maritũ tuum ames, cures familiã, & domũ excolas, teq; ipsam exhibeas inculpatam:] simul eos osculatus est. Insuper aũt [a]Edna sic est Tobiã allocuta, Re- [a]Al. Anna. ducem te faciat, chare frater, Dominus ille cœlestis, & det mihi uidere liberos tuos è Sara filia mea, ut corã ipso gaudeam. Ecce concredo tibi filiam meam tanquam depositum, ut ne tractes eam molestius. Post hæc profectus est Tobias Deo gratulans, q̃ iter prosperum sibi concessisset. Cumq; ualedixisset Ragueli & [b]Ednæ [b]Al. Annæ. uxori eius perrexit, donec [itinere faciundo undecimo die Charan, quæ est in medio itinere uersus] Niniuen propinquarent.

CAP. XI.

TVm Raphael dixit Tobiæ, Scis frater ut patrem tuum reliqueris. [Si itaq; ti- A bi uidetur,] præcurramus uxorem tuam, & domum præparemus, [familia ue ro cum coniuge tua & iumentis nostra uestigia lento gradu sequatur.] Cæterum ut fel piscis ad manum habeas, [utpote usui nobis futurum.] Itaq; prægressi sunt, & canis eos ponè secutus. Anna uero sedebat [secũdum uiam quotidie in supercilio montis, unde procul poterat intueri,] filium suum prospectu in uiam petens, & uenientem eum conspicata, [ut agnouit primum,] patri eius renunciauit, Ecce filius tuus aduenit unà cum homine qui comes ei profectus est. Porrò Raphael, B Equidem scio, inquit, patrem tuum uisum esse recuperaturum. Itaq; tu [domum tuam primum ingressus, ubi dominum Deum tuum salutaris, actisq; ei gratijs ad patrem accesseris, osculatus eum, quod habes apud te] fel hoc oculis eius illine, & compunctus ille detritu abolebit albugines, [protinusq; illustratis oculis suis pater tuus lumen cœli] & te uidebit. Accurrens autem Anna se in collũ filij sui con iecit, dicens, Postquam te uidi fili, dehinc iam mori contẽta sum: & ambo complorauerunt. [Canis uero qui uiam unà cum illis confecerat, præcurrit, & quasi nun cio ueniens blandimẽto caudæ gratulabatur.] Et Tobias [manu puero permissa, obuiam filio] progrediebatur ad fores offensans, filiusq; accurrens eum apprehen dit, [quem ille complexus, itidem ut uxor, osculatus est lachrymis præ gaudio obortis: cumq; Deum adorassent, gratijs actis consederũt.] Tum felle in oculos pa C

[a] [illegible]

tris asperso, [a]iussit eum bono esse animo, [circiter semihoram expectans.] Cumq; oculi compungi sibi cœpissent, confricuit eos, donec ab hirquis albugines instar squamarum [& membranarum oui] recesserunt: [quas cum Tobias comprehensas ab oculis eius auulsisset, uisum ille recepit.] Ibi tum filium suum conspicatus, collum eius amplexu petijt, simul ac, [Deum unà cum uxore, præsentibusq; omnibus collaudans,] Celebrandus es, ô Deus, inquit, nomenq; tuum in æuum prædicandum est: & beati sancti angeli tui uniuersi, quoniam me flagellasti, & idem mi-

D seratus es, q; ecce filiũ meum Tobiam aspicio. Lætus itaq; ingressus filius ipsius patri narrauit [omnia beneficia Dei per hominem illũ itineris sui ducem sibi præstita, &] quæ in Media magnifica contigissent. Tobias ergo [post septem dies, cum Sara & omnis familia cum saluis pecoribus ac camelis, & cum multa pecunia, etiam illa à Gabaëlo recepta adueniret,] obuiam nurui suæ Deo gratulãs ad portam Niniues egressus est, mirantibus qui uidebant ipsum euntem, q; uisum recepisset. Ipse uero palàm testabatur omnibus Deum sui misertũ esse: cumq; nurui suæ propinquasset, salutauit eam his uerbis, Saluus sit aduentus tuus ô filia. Deo primum gratulor, qui te perduxit ad nos, tum etiam [b]tuis parentibus. Attulit autem gaudium hæc res fratribus, qui Niniue erant omnibus, & aduenerunt [c]Achiacharus & Nasbas filius fratris ipsius [gratulatum de omnibus beneficijs quæ Deus in ipsum contulisset,] nuptiæq; Tobiæ cum lætitia septem diebus celebratæ sunt.

[b] [illegible]

[c] Al. Achior & Nabath.

CAPVT XII.

A PORRÒ Tobias uocato filio suo Tobia, Dispice, inquit, fili mercedem homini qui te comitatus est, atq; etiam opus auctario fuerit. At ille, Nihil grauor, inquit, pater ei dare eorum quæ attuli dimidium. [Nam quod pręmium demus ei? aut quid beneficijs ipsius dignum possimus ei rependere?] quandoquidem me tibi reduxit incolumem, & uxoris meæ curam habuit, [fecitq; me ipsius compotem, deinde abacto dæmone, gaudium attulit parẽtibus eius, & me è faucibus piscis eripuit,] atq; attulit argentum meum [à Gabaëlo,] tibiq; sanitatem restituit, [& effecit ut lumen cœli uideres, sumusq; adeo per eum bonis omnibus locupletati. Quid poterimus illi referre dignum his? Peto ergo abs te mi pater, ut roges eum an forte dignetur dimidium eorum quæ allata sunt accipere.] Tum senex, Iure debetur ei, inquit: atq; angelo accersito, Accipito dimidium, ait, omnium quæ attulistis, & saluus ito. Et ille seuocatis seorsum ambobus, Deum celebrate, inquit, ipsiq; gratulamini: magnifice prædicate eum, & coram uiuis omnibus quæ uobis præstiterit

B fatemini. Præclara res est prædicare Deum, & nomen ipsius extollere. Quam obrem facta dei honorificis celebrate sermonibus, nec dubitetis ei laudes agere. Arcana regis cælasse pulchrum est: contrà uero opera Dei palàm proferre honorificum. Si quod bonum est exercueritis, malum uobis non accidet. Bonæ sunt preces quæ cum ieiunio, benignitate & iustitia coniunctæ sunt. Parum cum iustitia satius est, q; multum cum iniustitia. [a]Beneficentiam exercere præstat, q; aurum thesauro recondere. [b]Beneficentia uindicat à morte, omneq; peccatum expiat, [atq; impetrata uenia perducit ad uitam æternam.] Qui [c]exercent beneficentiam & iustitiam, uitam plenè consecuturi sunt: scelerosi uero suæ ipsorũ uitæ sunt

C inimici. Haud ego uos quicquã cęlauero, [sed dicam quod uerum est.] Dixi autem, arcana regis cęlasse pulchrum esse: cõtrà uero opera Dei palàm protulisse honorificum. Ego cum tu [lachrymans,] nurusq; tua Sara †oraretis, memoriam precum uestrarum coram illo Sancto retuli: cumq; defunctos sepelires, ego tibi similiter aderam: cum item exurgere te non piguit, desertoq; prandio tuo ad [abscondendum interdiu noctuq;] contumulandum defunctum abire, beneficium tuum me nequaquã latuit, sed apud te præsens aderam. [Sed quia Deo gratus eras, necesse fuit ut tentatione probareris.] Itaq; me nunc Deus ad medendum tibi, simul Tob. 2.a

[a] Vel, erogare in pauperes. Hebraicus codex habet צדקה ut & in sequenti uersu.

[b] Iustitia enim uindicat à morte, &c.

[c] Vel, Qui erogant in pauperes, &c.

&

& ad Saram nurum tuam [cacodæmone liberandam] demisit. Ego sum Raphaël
unus è septem sanctis angelis, qui preces sanctorum referunt, & illius sanctæ maie
statis sunt emissarij. Tum illi perturbati sunt ambo, pronique ciderunt metu
consternati. At ille, Ne metuatis, inquit, quoniam res uestra tranquilla erit, sed D
Deo gratulamini, quia non ueni mea gratia, sed eiusdem dei uestri uoluntate, qua
propter ipsum celebrate in omne æuum. Omnibus diebus spectrum uobis exhi
Gen.18.a 19.a Iud.13.c bui, neque enim edebã aut bibebam, †sed uobis ita uisum est: [nam ego cibo potuque
sub aspectũ cadentibus non utor.] Nunc ergo agite Deo gratias, (nam ego ascen
do ad eum qui misit me,) & scriptis quæ gesta sunt mandate omnia. Porrò cum
surrexissent, nec usquã iam ille cõpareret, [in faciem prostrati per tres horas deum
laudauere: cumque exurrexissent,] opera Dei magna & admirãda celebrauerunt, si
mul & quo pacto uisus esset ipsis angelus Domini.

CAP. XIII.

SCripsit autem Tobias [senior pronunciatam ore suo] [a]meditationem gratula- A
toriam his uerbis, Celebrandus est Deus ille uiuus in æternũ, simul & regnum
Deut.32.f 1.Reg.2.b Sap.16.c ipsius [omnibus sæculis.] †Quoniam ipse flagellat & miseratur: deducit ad infe
ros, & reducit, nec est qui manum eius effugiat. Huic laudes agite uos posteri Is
raelis coram gentibus, quoniam ipse uos dispersit in eas. [b]Ibi enarrate magnificen
tiam ipsius, & eum apud omnes uiuos extollite, [ac docete nullũ esse alium Deum
omnipotentem quàm ipsum.] Nam ipse dominus & Deus noster est, ipse pater no
ster per omnia sæcula. Propter nostram iniustitiam flagellabit nos, rursumque mi
serabitur, & nos ex omnibus gentibus, inter quas dispersi sumus, congregabit. Si B
toto corde, totoque animo ad eum cõuersi fueritis, ut integritati coram eo detis ope
ram, ipse quoque se conuertet ad uos, nec faciem suam à uobis auertet, sed quæ uobi
scum agat, uidebitis. Gratulamini ipsi pleno ore uestro, dominum iustitiæ cele
brate [cum timore ac tremore, operibusque uestris] extollite regẽ æternitatis. Ego
certe in terra captiuitatis meæ laudes agam ipsi, gentique peccatis deditæ potẽtiam
eius & magnificẽtiam edisseram. In uiam redite scelerosi, & exercete coram ipso
iustitiam. Quis scit an uoluntatem adijciat ad uos, tribuatque uobis ueniam? Ego
extollam Deum meum, & animus meus regi cœli gratulabitur. Omnes magnifi
centiã ipsius prædicent, [dies lætos celebrent,] & laudes agant ei nomine iustitiæ.
Te Hierosolyma sacrosancta ciuitas propter facta [c]filiorum tuorum flagellabit, iu C
storumque filios denuo miserabitur. Commemora bonitatem Domini, regemque
sæculorum celebra, ut rursum extruatur in te tabernaculum eius cum lætitia, & ca
ptiuos tuos exhilaret in te, atque calamitosos in gratiã recipiat in omnes sæculorum
ætates. [Luce splendida fulgebis, & omnes fines terræ adorabũt te.] Ad nomen
Esa.60.a Mat.8.a Act.2.a Domini Dei plurimæ †gentes è longinquo aduenient, adferentes donaria mani
bus, donaria regi cœlesti. Nationes crebræ laudabunt te, tibique gratulabuntur.
[Adorabunt in te Dominum, terramque tuam habebunt cõsecratam, nomen enim
magnum in te inuocabunt.] Omnes osores tui merebũtur execrationem, [& da
mnationem omnes impie cõtumeliosi in te,] omnes autem amantes te felicitatem
sempiternam. Lætare & exulta super filijs iustorum, quoniam [fortunati] domi
num iustorum celebraturi conuenient. O beatos diligẽtes te, ut qui uoluptatem D
tranquillitatis tuæ percepturi sint. Beati qui super flagris, quæ passa es, indolue
runt, quoniã tua causa gaudebunt cum uiderint omnem gloriam tuam, & in æter
num lætabuntur. Anima mea Deum regem illum magnum prædicet, [quoniam
Hierosolymam ciuitatem suam liberauit cunctis afflictionibus ipsius, dominus il
le Deus noster. Beatus fuero, si reliquiæ seminis mei superauerint, quæ uideant
Apo.21.e claritatem Hierosolymæ,] †quoniã Ierusalem sapphiro & smaragdo lapidibusque
pretiosis ædificabitur. Auro puro construentur muri tui cum arcibus & propu
gnaculis, & plateæ Hierosolymæ beryllo, carbunculo, lapide [d]Ophirio. Omnes

[a] תפלה, precationẽ significat, & omnem de rebus diuinis consultationem, meditationem, ac disputationem, à פלל iudicauit.
[b] Al. ut ibi enarretis.
[c] Al. manuũ tuarum.
[d] Alicubi, σουφίρ, uertũt Septuaginta, quod Heb. est Ophir.

uici eius Halleluia concinent, & laudes agentes, Celebrandus Deus, inquient, qui
eam per omnia sæcula sublimem constituit, [ut regno potiatur per omnia sæcula.
Amen.] Atq; hic finem fecit Tobias gratulandi. CAP. XIIII.

A CAeterum annos natus erat quinquagintaocto cum amisit uisum, & eundem
post exactos annos ᵃocto recepit, [uixitq; postquam cæcitate liberatus est, an
nos quadragintaduos: & completis annis centum duobus, Niniue honorifice se
pultus est.] Porrò subleuabat inopes, & pergebat dominum Deum religiose co
lere atq; celebrare. Cum autem ad summam senectutem peruenisset, [sub horam
mortis] uocato filio suo, & ᵇsex ex eo nepotibus, Assume filios tuos, inquit, ô fili,
(nam ecce consenui, & iam excessui uitæ uicinus sum,) & commigra in Mediam,
mi fili. [Prope iam adest cum interibit Niniue, neq; enim uerbum Domini inter
ciderit.] Nam ᶜpersuasa habeo quæ Ionas propheta de Niniue uaticinatus est, ut
euertẽda sit: in Media uero res fore ad tempus pacatiores. Quinetiam fratres no
stros in orbem ex opima terra esse disijciendos, desolandamq; Hierosolymam, &
B in ea †concrematam ædem Dei, ad tempus deserendam. Rursum autem Deum 1 Esd. 4.
miseratum illos reducturum in patriam, ubi templum extruant, priori tamen dissi
mile, cum impletum fuerit tempus æui illius, quo exacto passim redeant è captiui
tate, qui magnifice Hierosolymam ædificẽt: cum ædes illa Dei præclara ad omnes
ætates sæculorum structura cõdetur in ea, quemadmodum de ipsa uaticinati sunt
prophetæ, cum omnes gentes se conuertent ad dominum Deum syncera religio
ne colẽdum, simulachraq; sua defodient, [ac Hierosolymam uenient habitatum:]
cum Dominum celebrabũt omnes nationes, Deoq; populus ipsius gratulabitur:
cum Dominus populũ suum euehet, & omnes domino Deo integritate iustitiaq;
C gratificantes, benignitatemq; præstantes fratribus suis lætabũtur. Quamobrem
nunc, ô fili, excedas Niniue, nam euenient omnino quæ prædixit Ionas propheta,
[& uideo fore ut interitum afferat ipsi sua iniquitas.] † Tu uero legem præceptaq; Deut. 6. 1 Reg. 7.
serues, & misericordem te præbeas & iustũ, ut bene tecum agatur. [Deum in me Iob. 14.
moria habeas, & eum omni tempore summoq; studio celebres.] Me autem hone
ste sepelias, & matrem tuam mecum, nec Niniue diutius moremini. Cogita fili,
quomodo nutritium suum Achiacharum tractarit Aman, quomodo eum ex lu
ce deduxerit in tenebras, & quam ei gratiam retulerit: cæterum Achiacharum esse
seruatum, uicem uero relatam illi, ut in tenebras ipse descenderet. Manasses exer
cuit misericordiam, & euasit è laqueo mortifero, quẽ ipsi defixerant, Aman autem
incidit in laqueum, ac perijt. Quare nũc uide fili, quid faciat misericordia, & qua
D lem se liberatricem iustitia præbeat. Hæc cum dixisset, animam expirauit in le
cto, ætate annorum centum quinquagintaocto: & ille honorifice sepeliuit ipsum,
atq; item Annam cum mortem obijsset, sepulchro patris mãdauit: ipse autem unà
cum uxore liberisq; suis ad Raguelem socerum suum migrauit Ecbatana. Cumq;
honorifice consenuisset, soceris suis, [quos admodũ senes inuenerat, officijsq; fue
rat prosecutus,] mortuis, glorioseq; sepultis, facultatum ipsorum simul & paterna
rum relictus hæres, annos ᵒcentum uiginti septem habens Ecbatanis, quæ est urbs
Mediæ, defunctus est, [postquam uidit nepotes suos in quintã usq; ætatem.] Au
diuit autem priusquam moreretur interitum Niniues, quæ à Nabuchodonozore
& Assuero capta est, & ante obitum suum super ea gauisus est. [Omnis autem co
gnatio & progenies ipsius in probitate uitę, sanctisq; studijs perstitit, adeo ut tam
apud deum quàm apud homines, omnesq; incolas terræ essent gratiosi.]

ᵃ Al. sex.
ᵇ Al. septem.
ᶜ Vel. intellexi.
ᵒ Al. nonagintanouem.

Oratio

Oratio Manaſſis regis Iudę, captiui in Babylone, quę neque Hebraice habetur, neq; Græce.

DOMINE deus omnipotens patrum noſtrorum Abraham, Iſaac & Iacob, iuſtiq; ſeminis eorum: qui creaſti cœlum & terram cum omni ornatu ſuo, qui mare uerbo pręcepti tui determinaſti, qui circunclusiſti profundum, & nomini tuo terribili ac laudabili ea dediſti ſigna, ut omnes intuentes potentiam tuam expaueant & exhorreſcant: intolerabilis quidem eſt ira tua, qua minaris peccantibus, ſed rurſum immenſa & imperueſtigabilis promiſſionis tuæ miſericordia. Quoniam tu dominus Deus es longe ſuper terram omnem altiſſimus, patiens & perq̃ miſericors, ſuperq; malitiam hominum placabilis. Iam uero Domine, pro tua bonitate ueniam promiſiſti peccatorum reſipiſcentibus, non utiq; ad reſipiſcendum uocans, (quamuis Deus iuſtorum ſis) Abraham, Iſaac & Iacob, qui in te non peccauerunt. Quoniam autem ego peccaui, & ſcelera mea numerum arenæ maris exceſſerunt, multo uinculorũ ferro prægrauatus ſum, nec datur mihi reſpiratio. Prouocaui enim iram tuam, & ſcelus commiſi in te, qui res abominandas inſtituerim, & multiplicarim offenſiones. Nunc uero flecto genua cordis mei, bonitatem tuam implorans Domine. Peccaui Domine, peccaui, agnoſcoq; ſcelus meum. Te ſupplex imploro Domine, ignoſce mihi, ignoſce mihi, ne me perdas unà cum ſceleribus meis, nec malorum æternam mihi conſerues memoriam. Nam indignum me pro tua magna ſeruaris miſericordia, & per omne uitæ meæ tempus laudabo te, quoniam te laudat omnis uirtus cœlorum, gloriaq; polles ſempiternis ſæculorum ætatibus, Amen.

Baruch.

CAPVT I.

HI SVNT ſermones libri, quem Baruch natus Neria fi A
lio Maaſiæ, filij Sedechiæ nati [a] Aſadia Helciæ filio, con- [a] Al. Sedel.
ſcripſit Babyloni anno quinto, ſeptima die menſis eius,
4.Reg.25.b quo tempore † Chaldæi expugnauerunt Hieroſolymã,
igniq; ſuccenderũt. Cuius libri ſermones legit idem Ba
ruch audiente Iechonia rege Iudæ Ioachimi filio, omniq;
populo qui ad audiendum librum conuenerat: audienti
bus item proceribus, regumq; filijs, & ſenioribus audi-
entibus, omni deniq; populo audiẽte ad fluuium [b] Sud, [b] Al. Sod.
& ab infimo ad ſummum omnibus incolis Babylonis, qui plorabant, ieiuniq; uo-
ta faciebant Domino. Conferebant autem prout cuiq; facultas ad manum erat,
argentũ, quod miſerunt Hieroſolymam ad Ioachim natũ Helcia filio Salomi ſacer B
dotem, & ad ſacerdotes, omnemq; populũ cum illo cõmorantem Hieroſolymis:
[c] cum uaſa ædis Domini, quæ templo exportata fuerant, uaſa argẽtea, (quæ facien- [c] ἐν τῷ λαβεῖν αὐτὸν, ſci
da curarat Ioſiæ filius rex Iudææ Zedechias,) in terram Iudæam reſtituenda rece- licet [illegible]
piſſent, tertia die menſis [b] Siuan, poſtquã Nabuchodonozor rex Babylonis Iecho [b] Al. Siban.
niam, & principes ac potentes uinctos, ſimul & populum terræ deduxit Hieroſo-
Deut.14.e lymis, & eos Babylonem tranſportauit: miſerunt, inquam, cum mandatis, † Ecce

miſimus ad uos argentum, unde ematis holocauſta peccatis expiandis, & thus, un
c de [c]manna faciatis, & offeratis ad arā domini Dei noſtri, †atq; pro uita Nabucho- Ier. 29. c / 1. Tim. 2. a
donozoris regis Babylonici, filijq; eius Balthazaris precemini, quo ætas eorum
æuo cœli reſpondeat in terris; nobisq; conferat Dominus facultatem illuſtrando
oculos noſtros, ut ſub umbra Nabuchodonozoris regis Babylōici, filijq; eius Bal
thazaris uiuere poſſimus, illisq; ſeruire multo tempore, & cōſequamur eorum be
neuolentiam. Deinde pro nobis etiam dominum Deum noſtrum oretis, quo-
niam peccauimus in ipſum, necdum ad hunc uſq; diem auerſa eſt à nobis indigna
tio eius & iracundia. Legetis inſuper librum hunc quem miſimus ad uos diebus
feſtis ac ſolennibus recitādum in æde Domini, ac dicetis, †Domino deo noſtro iu Baruch. 2. b / Dan. 9. a
ſtitia debetur, nobis autem confuſio uultus, qualis eſt hodie in homine Iudæo, in
incolis Hieroſolymæ, in regibus noſtris, in principibus, in ſacerdotibus, in pro-
D phetis & patribus noſtris: propterea ꝙ peccauimus in Dominū, morem nō geſſi-
mus ei, dictis Domini dei noſtri non auſcultauimus, ut præceptis eius quæ palàm
nobis tradidit, pareremus. Ex eo tempore quo Dominus maiores noſtros edu-
xit è terra Aegyptiaca, ad hunc uſq; diem eidem domino Deo noſtro repugnaui-
mus, & quo minus ei dicto eſſemus audientes ſumus obluctati. †Quamobrem Leuit. 26. / Deut. 28. b
impacta ſunt nobis mala & execrationes, quę Dominus per Moſen ſeruum ſuum
deſtinauit, quo tempore maiores noſtros eduxit è terra Aegyptiaca, ut nobis ter-
ram daret fluentem lacte & melle, ut liquido conſtat hodie. Neq; enim dictis do-
mini Dei noſtri acquieuimus, quicquid dicerent prophetæ quos miſit ad nos: ſed
ſui quiſq; cordis praui commenta, dijs alienis operādo, malisq; ante oculos domi-
ni Dei noſtri perpetrandis ſequuti ſumus.

CAPVT II.

A QVapropter re comprobauit Dominus ſermonem ſuum, quem aduerſum Dan. 9. b
nos, iudicesq; noſtros, qui iuriſdictionem exercuerunt inter Iſraelitas, tum
aduerſum reges & principes noſtros, ſingulosq; Iſraelitas & Iudæos pronūciauit,
eo ꝙ mala magna immiſit nobis, (qualia nunquā patrata ſunt ſub toto cœlo Hie-
roſolymæ deſignatis ſimilia) ſecundum ſcripta †legis Moſaicæ, adeo ut corpora fi Deut. 28. e / 4. Reg. 6. d
liorum ſuorum, & carnes filiarum ſuarum quidam è nobis ederent. Præterea red
didit eos obnoxios regnis quæ circumiecta ſunt nobis omnibus, & opprobrio, et
rationiq; inter omnes populos qui nos circūcolunt, ad quos eos diſiecit idem Do
B minus: [a]depreſſiq; ſunt, nedum euecti, quia in Dominum Deum noſtrum peccaui
mus, qui ipſi dicto non fuerimus audientes. †Domino Deo noſtro iuſtitia debe Baruch. 1. d
tur, nobis autem & maioribus noſtris confuſio uultus, qualis apparet hodie. Quę
prædixit nobis Dominus mala, nobis euenerūt omnia, nec tamen precibus [b]iram
eius placauimus, ita ut à prauis cordis ſui cogitationibus quiſq; conuerteretur: &
cum euigilaret Dominus in malis illis, de quibus ad nos mādata dedit, (quia factis
ſuis omībus iuſtus eſt,) dictis tamen eius non auſcultauimus, ut iremus itineribus
C præceptorū eius, quę nobis ante oculos propoſuit. †Nunc tamen domine Deus Dan. 9. d
Iſraelitice, qui manu ualida, brachioq; ſublimi cū ſignis & miraculis, magnaq; po-
tentia populum tuum eduxiſti è terra Aegyptiaca, nomenq; tibi, quale apparet ho
die, peperiſti: peccauimus quidem, & impie iniuſteq; uerſati ſumus in iuſtis conſti
tutionibus tuis omnibus, domine Deus noſter: ſed auertatur à nobis ira tua, quia
[c]reliqui ſumus pauci inter gentes, ad quas nos diſperſiſti. †Exaudi preces noſtras 2. Par. 6. e
Domine, & ſupplicationes, tuaq; cauſa nos aſſere: redde nos gratioſos apud eos
qui nos abduxere, ut totus orbis cognoſcat te dominum eſſe Deum noſtrū, ſiqui-
D dem nomine tuo cenſetur Iſrael cū ſua progenie. †Reſpice nos ex æde ſancta tua, Deut. 26. c / Eſa. 63. c
& attende: aurem tuam acclina Domine, & audi: aperi oculos tuos, & uide: *neq; *Pſal. 113. d
enim mortui apud inferos, quorum uiſceribus ademptus eſt ſpiritus, gloriam aut
iuſtitiam tibi tribuerint, ſed ſuper [a]magnitudine, quæ declinans & labaſcens abit,
mœſtus

[c] μάννα, thuris mannā: uel, munus מנחה

[a] Vel, ſubiecti, aut deiecti.

[b] פני faciem ſignificat & iram.

[c] Vel, derelicti.

[a] Id eſt, magnificētia & decore Iſraelitico quod periit.

mœstus animus, oculiq́ deficiẽtes, & esuriens anima gloriam tuam Domine præ-
dicarint & iustitiam. Neq́ enim iuste factis patrum aut regum nostrorũ freti pre
ces nostras coram te domine Deus noster effundimus, sed quia indignationem &
iram tuam immisisti nobis, quemadmodum per seruos tuos prophetas denuncia
Ier.29.b sti, cum diceres, Hæc ait Dominus, †Humerum uestrum [& ceruicem] summittite B
ad seruiendum regi Babylonico, & sedes terræ quam maioribus uestris tradidi, re
tinebitis: sin est ut dicto mihi non sitis audientes ᶜad seruiẽdum regi Babylonico, ᶜלעבד
abolebo uocem lætam & iucundam, uocem sponsi sponsæq́ ex urbibus Iudaicis,
ac Hierosolymis, terraq́ tota deserta erit habitatoribus. Sed nos dictis tuis non
auscultauimus, ut seruiremus regi Babylonico. Re itaq́ comprobasti sermones
tuos, quos per seruos tuos prophetas loquutus es, adeo ut ossa regũ & maiorum
nostrorũ locis suis sint eruta. Nam ecce æstui diurno, pruinæq́ nocturnæ iacent C
exposita, & illi per labores diros, per famem, per gladiũ, perq́ exiliũ mortui sunt:
templum autem de nomine tuo dictum, redegisti quo res declarat hodie, propter
domus Israeliticæ Iudaicæq́ malitiam. Sanè tu domine Deus noster, secundum
omnem benignitatem & misericordiam tuam magnam egisti nobiscum, quemad
Leuit.26.b dum per †Mosen seruum tuum testatus es, cum eum legem tuam omnibus Israele
Deu.4.d.28.g prognatis iussisti præscribere uerbis his, †Si dicto mihi non fueritis audientes, sa-
nè magnum hoc examen & frequens ad paucos redigetur inter gentes, quò illos
dispersurus sum, eo q̃ sciam nõ audituros me esse istos, q̃ sint duræ ceruicis popu D
lus: ut resipiscant uel in terra peregrinitatis suæ, & me dominum Deum suum
agnoscant. Tum cor dabo eis [ut intelligant:] & aures attentas, ut me prædicẽt in
terra exilij sui, ut celebrent nomen meum, utq́ dorsum illud cõtumax suum depo-
nant, unà cum prauis facinoribus. Recordabuntur enim quò euaserint patres eo
rum, qui peccauerunt in Dominum, & reducam eos in terram, quam iureiurando
pactus sum maioribus eorum, Abraham, Isaac & Iacob, ut ea potiãtur: tum etiam
multiplicabo eos, ut ne diminuantur, fœdusq́ perpetuum inibo cum ipsis, ut ego
Deus sim ipsorum, & ipsi mihi populus, nec postea pellam populum Israeliticum
è terra quam ei tradidero.

CAP. III.

TE omnipotens domine Deus Israelitice contractus animus, te anxia mens in- A
uocat, audi Domine, & patere te miseratione commoueri: cumq́ deus sis mi-
sericors, exerce misericordiam, quandoquidem in te peccauimus. Tu enim degis
æuum, nos uero uitam amittimus. Omnipotens domine Deus Israelitice, exau-
di quæso preces mortuorum Israelitarum, & filiorum qui peccauerunt in te, moni
tisq́ domini Dei sui non paruerunt, quamobrem malis sumus implicati. Ne me-
mineris iniustitiæ patrum nostrorum, sed hoc tempore recordare ᵃmanus nomi- ᵃid est, potentiæ uel
nisq́ tui, quia tu dominus Deus noster es, & te Domine prædicabimus. Nã ideo uirtutis.
terrore tuo corda nostra perculisti, ut nomen tuũ inuocaremus, & te laudaremus
in exilio nostro, ut qui omnem iniustitiam patrum nostrorum qui in te peccaue-
runt, animo recoluerimus. ᵇEcce nos in exilio nostro sumus hodie, quò nos disper B ᵇuel,
sisti opprobrio, maledictis, & debitis obnoxios, iuxta omnem iniustitiam patrum
nostrorum, qui à domino Deo suo defecerunt. Audi ô Israelita, præcepta uita-
lia, auresq́ præbe percipiendæ sapientiæ. Vnde est Israelita, q̃ in hostili terra de-
gis, q̃ in peregrina regione consenuisti, q̃ mortuorum commercio pollutus es, q̃
inferos petentibus es adnumeratus? Fontem sapientiæ deseruisti: si uiam Dei te-
nuisses, utiq́ in sempiterna deguisses tranquillitate. Disce ubi sit sapiẽtia, ubi ro-
bur, ubi intelligẽtia, ut scias simul in quo sit diuturnitas ætatis, in quo uita, in quo
lumen oculorum, & tranquillitas. Quis inuestigauit sedem eius? aut quis in the-
sauros ipsius penetrauit? Vbi sunt principes gentium, & qui bestijs in terra do-
minantur? qui aues cœli ludos faciunt, qui recondũt thesauros argenti & auri, quo

[e] [illegible]

C fidunt homines, nec acquirendi finem faciunt? Nam argenti fabricatores illi ᵉstu-
diosissimi, nondum confectis operibus suis, extincti sunt, & inferos petierũt, exor
tis in locum eorum iunioribus aliis, qui lucem quidem aspexerunt, & terram inco-
luerunt, sed ignorauerunt uiam scientiæ, non obseruarunt semitas ipsius, nec eam
exceperunt, filiiq; ipsorum procul abfuerunt ab itinere eius. Nec in Chanaan est
audita, nec in Theman uisa est, neq; posteri Agar studiosi intelligentiæ in terra,
mercatores Meran & Theman, neq; fabularum interpretes, prudẽtiæ licet explo
ratores, unquam cognouerũt uiam sapientiæ, aut calliũ eius meminerunt. Quàm
ingens est domus Dei, ô Israel, q̃ longe patet locus possessionis eius, q̃ amplus est
& infinitus, altus & immensus. Ibi extiterũt gigantes illi iam inde ab initio nobi
les, ingẽtes, artisq; bellicæ periti. Non tamen hos elegit Deus, nec ipsis rationem
scientiæ tradidit, sed perierunt inopia sapientiæ, perq; insipientiam suam interie-
B runt. Quis ascendit in cœlũ, & cõprehendit illã, aut deduxit eam è nubibus? quis
traiecit mare, qui inuenerit eam, auróue puro compararit? Non est qui uiam eius
nouerit, aut qui callem eius perpensum habeat. Cui nota sunt omnia, is & hanc
ᵉמבין habet cognitam, eamq; sua adinuenit prudentia. †Qui ᵉstabiliuit terrã in tempus Gene.1.
sempiternum, qui eam pecudibus impleuit quadrupedibus, †quo emittẽte lumen Iob.38.a Esa.40.b
progreditur, & tremebundũ obsequitur reuocanti. Stellas uero relucentes in sta Eccli.43.a
tionibus suis hilares si uocet, Adsumus, aiunt, suoq; creatori fulgent cum lætitia.
Is est Deus noster, cui non est comparãdus alius: qui adinuenit omnem rationem
scientiæ, eamq; seruo suo Iacob, & Israeli sibi percharo tradidit, quæ †deinde com Ioan.1.b
paruit in terra, & egit inter homines.

CAP. IIII.

A HAec liber est præceptorum Dei, hæc lex in æternum duratura. Quicunq; ap
prehenderint hanc, uitam ingressi sunt: qui uero deserũt eam, morituri sunt.
Reuertere Iacob, & eam apprehẽde: perge obuiam lumini eius ad claritatem. Glo
riam tuam ne cesseris alii, nec commoda tua genti alienæ. Beati sumus Israelitæ,
quoniam placita Dei nobis significata sunt. Bono este animo populares mei, mo
nimentum Israelis. †Non estis mancipati gentibus ad interitum: sed quia Deum 4 Reg.17.d 15.
reddidistis uobis iratum, peruenistis in hostium potestatem. Exacerbastis enim
creatorem uestrũ, eo q̃ dæmoniis, falsisq; diis sacrificaueritis, Deum uero uestrum
æternũ qui uos creauit, tradideritis obliuioni, altricemq; uestram Hierosolymam
B contristaritis. Vidit enim quæ uos inuaserit ira diuina, ac dixit, Audite confines
Sion, quanto me luctu Deus affecerit. Nam filiorum filiarumq; mearum uidi ca-
ptiuitatem, quam Deus æternus illis attulit. Quos enim educaui cum lætitia, eos-
dem cum fletu luctuq; amisi. Ne quis gaudia celebret uiduæ mihi, & desertę, quæ
propter peccata liberorũ meorum multis orbata sum, propterea q̃ à lege Dei de-
clinauerunt, & non agnouerũt iura ipsius, itineribus mandatorũ eius non ierunt,
nec calles disciplinæ coniunctæ cum iustitia ipsius institerunt. Adeste confines
Sion, ut captiuitatis filiorum filiarumq; mearum, qua eos affecit æternus ille, me-
mineritis. †Induxit enim in eos gentem à longinquo, gentem improbam & barba Deut.28.e Iere.5.c
ram, quæ neq; senem reuerita est, nec miserta puerorum, abduxit charos uiduæ, &
filiabus orbauit desolatam. Ego uero quidnam potero uos adiuuare? Qui enim
mala uobis intulit, idem uos è manu inimicorũ uestrorum eripuerit. Ite liberi, ite:
ego quippe orba relicta sum, habituq; prosperitatis exuto, cilicium supplex indui,
C æternum illum, quoad uiuam, inuocatura. Bono animo estote liberi, †& clamo- Deut.4.e 30.a Phil.4.a
res ad Deum tollite, qui uos à potẽtia, manuq; hostium liberaturus est. Nam ego
iam ab æterno illo sperare cœpi salutem uestram, & à sancto lætitia mihi obiecta
est, fore ut breui obtingat uobis ab æterno seruatore nostro uenia: siquidem cum
fletu luctuq; amisi uos, ut Deus eosdem mihi cum gaudio sempiternaq; lætitia re-
stituat. Vt enim modo uicinæ Sion captiuitatem uestram uiderunt, ita breui pro-
fectam

fectam à Deo uestro salutem aspicient, quæ uobis cum ingenti gloria & splēdore
3.Reg. 16. æterni illius obueniet. †Ferte patienter, ô liberi, immissam à Deo uobis [a]acerbita E [a] Vel, iram.
tem. Hostis quidem tuus persecutus est te, sed breui uidebis eiusdem interitum,
calcabisq; ceruicem eius. Delicati mei uias confecerunt asperas, & tanquam grex
præda partus abacti sunt. Bono animo estote liberi, & Deum inuocate: nam in
expeditionem egressus memor erit uestri. Vt enim ad declinandum à Deo inten
Esa.55.b tum uestrum habuistis animum, †ita conuersi decies tanto magis ipsum quærite.
Nam qui mala uobis immisit, idē uos cum salute uestra perfundet iucunditate per F
petua. Fac adsis animo Hierosolyma, qui te optauit nominatim, is consolatur te.
Ier.50.a.b.c †Miseros qui te afflixerunt, & è ruina tua perceperunt gaudium. Miseras ciuita-
tes, quibus liberi tui seruierūt, miserā quæ tuos accepit filios. Vt enim ruina tua
gauisa est, casuq; tuo lætata, ita mœrebit sua solitudine. Exultantem frequentiam
eius auferam, & in luctum conuertam gloriationem. Per longos enim dies ignis G
ab æterno illo immittetur in ipsam, plurimoq; tempore coletur à dæmonibus.
Infra 5.b †Respice ad Orientem Hierosolyma, & intuere lætitiā à Deo tuo tibi uenientem.
Ecce filij tui quos amiseras adueniunt, adueniunt ab Oriente & ab Occidente usq;
uerbo sancti Dei congregati, & ipsius lætabundi gloria.

CAP. V.

EXue habitum lugentis & afflictæ Ierusalem, & datæ à Deo gloriæ sempiternę A
decus indue, uesti te diploide diuinæ iustitiæ, capitiq; tuo mitram gloriæ ęter
ni illius impone, quia Deus splēdorem tuum toti subiectæ cœlo terræ [a]ostensurus [a] Vel, ostendet.
Supra 4. est. †Imponetur enim à Deo tibi nomen sempiternum, Pax iustitiæ, gloriaq; pie- B
tatis. Exurge Hierosolyma, & in edito cōsiste loco, unde respicias ad Orientem,
unde liberos tuos cernas congregatos ab Occasu & Oriente usq; uerbo sancti il-
Supra 4. lius, memoriaq; Dei lætabundos. †Nam qui ex te pedestres, cum ab hostibus ab C
ducerentur, egressi sunt, eos Deus [b]sublimes gloriose reducit ad te ut filios regios. [b] αἰρομένους, al. ἐπαιρομένους.
Constituit enim Deus ut deprimatur omnis mons excelsus, scopuliq; perennes,
& ualles expletæ solo adæquentur, qua Israelitæ protecti gloria Dei commeent, ar D
bustis etiam, omnibusq; [c]arboribus odoriferis [d]umbram Israelitis iussu Dei præ- [c] עץ [d] ἐσκίασαν, al. ἐσκίασαν.
bentibus. Præibit enim Deus Israeliticus cum lætitia, & luce gloriæ suę, cum mise
ricordia & iustitia, cuius ipse author est.

EXEMPLVM Epistolę quam Ieremias misit ad captiuos Babylonem à rege Babylonico abducendos, ut ipsis exponeret quæ à Deo mandata habuit.

Sup.13.14. Ier.25.a.b PRopter peccata uestra in Deum commissa captiui à Nabuchodonozore rege A
Babylonico abducemini Babylonem. Ingressi itaq; Babylonem, per multos
annos longumq; tempus ibi eritis, ad septimam usq; progeniem: post quod tem-
Esa.44.b pus educā uos inde pacifice. †Interim Babyloni deos argēteos, aureos & ligneos
Psal.115.a Sap.13.14. gestari humeris metum gentibus intentantes uidebitis. Ergo religiose cauete, ne
& uos alienigenarum exemplum imitemini, aut metus illorū incesserit uos à fron
Deu.6.c te & à tergo turbam adorantium talia uidentes, sed animo dicite, †Tibi Domine
debetur adoratio. Angelus enim meus præsens uobis animarum uestrarum uin
dex est. Nam lingua istorum ab artifice polita est, ipsaq; auro argentoq; inducta
sunt: uana uero sunt, & loquendi facultate uacua. Tanq; uirgini cupidæ orna-
mentorum aurum sumunt, & coronas concinnāt deorum suorum capitibus. Est
autem & cum sacerdotes aurum & argentum à dijs suis ablatū impendāt in usum
suum, [a]indeq; tecto latentibus impertiāt meretricibus, rursumq; deos illos aureos, [a] ἀπ᾽ αὐτῶν.
Ier.10.a argenteos & ligneos uestimentis ornent ut homines. †Non tamen illi uindican- B
tur ab [b]ærugine aut carie, quamuis purpureo sint amicti uestimēto, faciesq; eorum [b] Ἰὸς.

extergãtur à puluere qui excitatur è domo, & plurimus ipsis insidet. Hic sceptrũ tenet ut rector quispiam regionis, qui tamen peccãtem in se non interficit: ille pugionem dextera gerit aut securim, qui seipsum tamen à bello & latronibus nõ eripiat. Vnde liquet illos non esse deos. Ergo ne metuatis ipsos. Nam quale uas hominis est, quod contritum redditur inutile: tales sunt & istorũ dij, quorum [c]in ædibus positorum oculi puluere pedibus ingredientiũ excitato sunt obsiti. Et ut cuipiam qui regem offenderit atria circuncludi solent, tanquàm ad supplicium abducendo: ita sacerdotes ædes eorum muniunt ostijs, claustris & uectibus, ne à [a]latronibus compilentur. Lucernas his accendũt, etiam plures q̃ sibijpsis, cum nullam earum uidere queant, sed instar trabis cuiuspiam sint in domo. Corda eorũ aiunt elingi à natis terra serpentibus, à quibus ipsi eroduntur cum uestimentis suis, nec sentiunt. Præ fumo in ædibus orto nigrescunt facies eorum: noctuæ, hirundines & uolucres inuolitãt corporibus & capitibus eorum, atq; item & feles. Vnde co

C gnoscetis non esse deos, quamobrem ne metuatis ipsos. Nam auro quo sunt ornatus causa uestiti, nisi quis situm absterserit, nequaquam fulserint: neq; enim sensu afficiebantur, etiã cum cõflarentur: †summoq; empti pretio, spiritu tamen sunt uacui. Inopia pedum gestantur humeris, suam ipsorum ignominiam significantes hominibus. Erubescere etiam oportet cultores talium, cum nunquam si ceciderint, per se queant resurgere, neq; si quis erexerit illa, moueri per se, neq; inclinata se unquam erigere, sed donaria tanquam mortuis apponantur. Sacrificijs uero eorum uenditis abutuntur sacerdotes, similiterq; & mulieres penum curãtes inde, nihil inopi aut infirmo impertiunt: sacrificia deniq; eorum contingũt menstrualis mulier & [e]puerpera. Hinc igitur intelligentes non esse deos, ne metuatis ipsos. Nam unde uocentur dij? An quia mulieres ad deos aureos, argenteos & ligneos ponunt donaria? sacerdotes autem in templis eorum scissis tunicis, & barba capiteq; raso & aperto sedent, coramq; dijs suis tanquam in ferali cœna uociferãdo rugiunt? Vestimenta eorum auferunt sacerdotes, & uxores suas inde, liberosq; ue-

D stiunt. Neq; si malum acceperint à quopiam aut beneficium, illi possunt rependere, neq; dare regnũ cuiquam aut abrogare queunt: neq; item diuitias aut æs unquam ualent tribuere. †Quod si quis uotũ nuncuparit ipsis, nec reddiderit, haudquaquam id expoposcerint. Hominem à morte nõ uindicarint, nec infirmiorem liberarint à potentiore. Non restituerint homini cæco uisum, in necessitate constitutum nequaquam eripuerint, non miserti fuerint uiduæ, pupillo beneficium non dederint. Lapidibus è monte petitis similia sunt ista lignea, aurata & argentata: qui uero colunt ea, dedecus concipient. Quomodo igitur deos esse illos censendum est aut dicendum, cum ipsi quoq; Chaldæi prodant horum ignominiam? qui ubi mutum uiderint sermonis usu carentem, admoto Belo, ut loquatur postulãt: [f]quasi ille sensu sit præditus. Non tamen possunt re perpensa missa facere talia, ut quæ sensu careant. Quid, quod mulieres funiculis accinctæ uias insident, [g]furfures adolentes: cumq; quæpiam ipsarum ab aliquo prætereuntium attracta, compressaq; fuerit, alteri exprobrat, q non eam quam ipsa dignationem consequuta

E sit, nec funiculus eius fuerit diruptus. Omnia quæ fiunt in illis, falsa sunt, quomodo igitur sentiendum est, aut dicendum illos esse deos? A fabris & aurificibus confecta sunt talia, nec alia q̃ artifices illa esse uolũt, euaserint, ipsiq; adeo fabricatores eorum haudquaquam sunt longæui. Quomodo igitur opera ab ipsis fabricata dij sint? Etenim uanitatem & opprobriũ posteris reliquerunt. Nam ubi bellum ipsis malaq; ingruerint, consultant apud se sacerdotes, quò nam se abdãt cum illis. Quid igitur uetat, q dij non sint intelligere, cũ seipsos nec à bellis nec à malis uindicent? Nam lignea cũ sint auro argentoq; inducta, falsa esse posthac palàm erit, liquidoq; constabit gentibus omnibus ac regibus non esse Deos, †sed opera manuum

[c] καθιδρυμένων, ἐν τῷ οἴκῳ, al. καθειργμένοι: ἐν τοῖς ἔργοις.

[a] Aut potius, furib. quos & ipsos à latẽdo uocàs uoces.

[e] λεχώ.

[f] ὡς δυναμένου αὐτοῦ αἰσθέσθαι, al. ἐνόντων.

[g] πίτυρα, al. ossa oliuarum.

Ba.4.a.b

Eccle.5.a

Psal.115. Sap.13.b

nuum humanarum, quibus nihil insit diuini. [b]Quis nesciat non esse deos illos? [b] τίνι ὁ νοεῖ.
Neque enim crearint regioni regem, nec pluuiam hominibus unquam dederint. Iu-
dicium inter eos non exercuerint, nec iniuriam propulsarint imbelles. Cornici- F
bus enim inter cœlum & terram [f]pendentibus sunt similes. Etenim si ædem deo [f] Vel, uolantibus.
rum ligneorum, auratorum, aut argentatorum inuaserit ignis, sacerdotes quidem
eorum fugerint, & euaserint, ipsi uero trabium instar conflagrant in medio, neque
regi adeo nec hostibus restiterint. Quomodo igitur censendi uocandiue dij sunt?
Nec fures nec latrones effugerint unquam dij lignei, aurati & argentati, cum po-
tentiores ipsis aurum, argentum, & uestitum quo sunt amicti, ablatum gerentes,
abeant, nec illi opem sibi ferant. Potior itaque rex est probans suam potentiã, aut
in domo uas utile quod domino sit usui, quàm dij falsi: potior ianua domus, quę in ea
sunt custodiens, quàm dij falsi: potiores & columnæ ligneæ regiarũ, quàm dij falsi. Nam
sol quidem & luna, astraque splendentia cum emittuntur ad usus necessarios, facile
parent: similiter & fulgur cum emicat, conspicuum est: eodem modo & uentus re-
gionem omnem perflat, & nubes à Deo totum orbem permeare iussæ mãdatum
exequuntur, ignis quoque ad montes arbustaque consumẽda desuper demissus iussa
perficit: ista uero nec formis nec uiribus suis sunt his similia. Vnde nec sentien- G
dum est nec dicendum illos esse deos, qui nec iudicium exercere, nec beneficiũ da-
re queunt hominibus. Cognitũ igitur habẽtes non esse deos, ne metuatis ipsos.
Siquidẽ reges nec felices reddiderint nec infelices, signa gentibus in cœlo non edi
derint, non fulserint instar solis, nec ut luna luxerint. Bestiæ præstãtiores sunt il-
lis, quæ sub tectum fugiendo sibi prodesse possunt. Nullo itaque modo deos esse
liquet nobis, quapropter ne metuatis illos. Nam quod est in cucumerario terri-
culum nil defendens, hoc dij sunt istorum lignei, aurati & argentati, instar spinæ
hortensis, cui quæuis insidit auicula, cadaueri que adeo in tenebris proiecto similes
sunt istorum dij lignei, aurati & argentati. A purpura denique & [h]splendore marce [h] τῆς πορφύρας.
scente in ipsis, deos non esse cognoscatis. Nam ipsi quoque tandem consumẽtur,
& dedecus afferent regioni. Præstat igitur homo integer, qui caret simulachris,
nam ab ignominia procul aberit.

Canticum trium sanctorũ puerorum,

quod sequitur in tertio capite Danielis post hæc uerba, Et incedebant in
medio flammæ laudantes Deum, & Dominum prædicantes. Non ex-
tat autem Hebraice, ab eo loco qui incipit, Stans autem, &c.
usque ad, Nabuchodonozor autem, &c.

STANS autem Azarias, sic orauit, & in medio ignis ore aperto, Prædi-
candus es, inquit, domine Deus patrum nostrorum, celebrandum nomen
tuum, & perpetuò gloriosum. Quia iustum te præbes omnibus in rebus
quibus nos afficis: integra sunt omnia opera tua, & instituta tua recta, synceraque
omnia iudicia. Integra enim iudicia exercuisti, & quæcunque intulisti nobis, sanctæque
ciuitati patrum nostrorum Hierosolymæ, utique legitime iusteque ea omnia propter
peccata nostra intulisti. Nam peccauimus, & inique egimus, qui defecerimus à te,
deliquimus per omnia, pręceptaque tua nec audiuimus, nec seruauimus, nec quo mo-
do nobis ea præceperas, ut bene esset nobis, præstitimus. Quæcunque ergo intuli
sti nobis & fecisti, legitimo fecisti iudicio, & in manus iniquorum hostium, inimi-
cissimorumque proditorum, tum regi iniusto, & in tota terra pessimo nos tradidi-
sti. Iam itaque non licet nobis hiscere: dedecori & opprobrio seruis tuis, cultori-

busq; tui facti sumus. Propter nomen tuum ne planè prodas nos, ne rescindas pa ctum tuum, néue misericordiam tuam à nobis auoces, propter † Abraham tibi cha rum, propter Isaac seruum tuum, & propter sanctum tuum Israelem, quibus cum locutus es, pollicens te semen eorum instar stellarum cœli, & ut arenam quæ est in ora maris multiplicaturum. Nam infra gentes omnes diminuti sumus Domine, & hodie in omni terra humiliter agimus propter peccata nostra. Non est nobis princeps hoc tempore, non propheta, non dux, non holocaustũ, non sacrificium, non munus, non suffimentum, non locus sacrificandi coram te, ut ueniam impe tremus: attamen cum animo fracto, deiectisq; admittamur spiritibus. Instar holo caustorum arietum & taurorum, denorumq; millium opimorum agnorum sit co ram te sacrificium nostrum hodie, [a]ut ad finem usq; sequamur te, quia ijs qui te fi dunt non est erubescendum. Sanè nunc [b]te corde toto sequimur, te reueremur, & aspectum tuum quærimus. Ne afficias nos pudore, sed pro benignitate tua, uber tateq; misericordiæ tuæ agas nobiscum, secundum miracula tua serues nos, glo riamq; nomini tuo Domine concilies. Erubescant omnes qui male tractauerunt seruos tuos, uim omnem & potentiam amittant turpiter, & robur eorum infrin gatur, ut cognoscant te dominum deum esse solum, & per totum orbem glorio sum. Interim non cessabant qui iniecerant eos ministri regij fornacem naphta, pice, stuppa, sarmentoq; succendere, adeo ut flamma fornacem ad quadragintano uem cubitos exuperaret, cum erupit, & quos circa fornacem offendit Chaldæos concremauit. Angelus autem Domini, qui unà cum Azariæ socijs in fornacem descenderat, discussa è fornace ignea flamma susurrantem, quasi roscidum flatum in medio eius excitauit, ut ignis prorsus relinqueret intactos & illæsos, ne ulla eos molestia afficeret. Tum tres illi uelut uno ore in fornace decantare deum, cele brare, & his uerbis prædicare,

Gen.22.c.17. 18.c

[a] למלא אחריך

[b] om

Prædicandus es domine Deus patrũ nostrorum, celebrandus & laudandus in perpetuum: prędicandũ item nomen tuum gloriosum illud & sanctum, perq; lau dabile, & in æuum supra modum extollendum.

In templo sanctæ maiestatis tuæ prædicandus es, sempiternis sæculis percele brandus, & perq; gloriosus.

Prædicandus es, ut qui profunda intuearis, & Cherubim insideas: sempiternis sæculis percelebrandus, & extollendus.

Prædicandus es in solio regni tui glorioso, sempiternis sæculis percelebrãdus, & perq; gloriosus.

Prædicãdus es in solo cœlesti, sempiternis sæculis percelebrãdus, & gloriosus.

Omnia opera Domini prędicate Dominum, ipsum sempiternis sæculis decan tate, & extollite.

Cœli prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

† Angeli prædicate Dominum, Dominum sempiternis sæculis decantate, & extollite. Psal.148.a

Omnes aquæ quæ supra cœlos sunt prædicate Dominum, sempiternis sæcu lis decantate eum, & extollite.

Omnes facultates Domini prędicate Dominum, sempiternis sæculis decanta te eum, & extollite.

Sol & luna prædicate Dominũ, sempiternis sæculis decãtate eum, & extollite.

Stellæ cœli prædicate Dominũ, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Omnis imber & ros prædicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Omnes spiritus prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Ignis

Ignis & æstus prædicate Dñm, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

*Prædicate Dominum frigus & ardor, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum rores, & *pluuiæ niuales, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite. *[illegible], al. pruinæ.

Prędicate Dñm noctes & dies, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Lux & tenebræ prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Gelu frigusq; prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum pruinæ & niues, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Fulgura nubesq; prædicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Terra prædicet Dominum, sempiternis sęculis decantet eum, & extollat.

Montes & colles prędicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Cuncta terræ germina prædicate Dominũ, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Fontes prędicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Maria fluminaq; prędicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Ceti & aquatilia cuncta prædicate Dominum, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Omnes uolucres cœli prædicate Dominũ, sempiternis sæculis decantate eum, & extollite.

Prędicate Dominum bestiæ, cunctęq; pecudes, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Prędicate Dñm filij hominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Israelitæ prędicent Dominum, sempiternis sęculis decantẽt eum, & extollant.

Prædicate Dominum sacerdotes Domini, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Prędicate Dominum serui Dñi, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Spiritus & animę bonorum prędicate Dominum, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Prædicate Dominum sancti, & humiles animo, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite.

Prędicate Dominum Anania, Azaria & Misaël, sempiternis sęculis decantate eum, & extollite. Quoniã eripuit nos ab inferis, à manu mortis uindicauit nos, liberauitq; è media fornace flammis ardente, ex igne, inquam, medio liberauit nos.

Confitemini de Domino quod bonus sit, & quod eiusdem sempiterna sit misericordia.

Deum deorum prædicate cuncti cultores Domini, ipsum decantate, & omnibus sæculis misericordiam eiusdem fatemini.

Historia Susannæ, ab initio libri Danielis separata, quod non extet in

libris Hebræorum, ut neq; de dracone Beli narratio. Hanc tamen historiam plæriq; pro 13. cap. Danielis collocant.

A VIR quidam habitabat Babyloni, nomine Ioachim, qui uxorem duxerat nomine Susannã filiam Helciæ perq; formosam, Deumq; religiose colentem, quod boni parentes eius ipsam iuxta legem Mosaicã instituissent. Erat autem Ioachim prædiues, & uicinũ domui suæ habebat pomarium, ad eumq; itabant Iudæi, quod omnium esset honoratissimus. Porrò iudices constituti [a]illo anno duo senes è populo, (de quibus loquutus est Dominus, exortam esse iniustitiam è Babylone à senibus, qui populum regere uiderentur, iudicibus,) frequentabãt & ipsi domum Ioachim, ubi omnes litem habentes adibant eos. De more autem populo meridie digresso, Susanna ingressa in uiri sui pomario deambulabat. Hanc duo senes illi ingredientem quotidie, & inambulantem conspicati, cum in eam libidinose exarsissent, euerterunt mentem suam, & oculos suos à conspectu cœli, instéq; iudicandi memoria declinauerunt.

[a]Scilicet, quo duxerat uxorẽ Ioachim.

B Cumq; essent amore eius ambo uulnerati, neuter tamen alteri dolorem suum enunciabat. Erubescebant enim declarare libidinem suam, quod concubitum eius appeterent. Cæterũ cum studiose darent operam quotidie ut uiderent eam, alter tandem alteri, Abeamus age domũ, inquiunt, quia prãdij tempus est. Cumq; egressi à se inuicem discessissent, reuersi in unum eundem locum inciderunt, causamq; inuicem sciscitati, concupiscẽtiam suam fassi sunt. Tum tempus unà constituerunt, quo possent ipsam solam deprehendere. Accidit autem ut, dum opportunum diem obseruarent, illa pro quotidiano more cum duabus tantum puellis pomarium ingrederetur †lauandi cupida: æstus quippe erat, nec ibi quisquam præter duos senes latentes, & eam obseruantes. Ibi puellis imperauit, Afferte iam mihi oleum & smegma, ostiaq; pomarij claudite, ut lauem.

[illegible]

C Quæ fecerunt ut iussæ fuerant, [b]ianuisq; pomarij occlusis, ipsæ foribus obliquis egressæ sunt, allaturæ quæ iussæ fuerant, nec senes uiderunt, eo quod laterent. Egressis uero puellis, consurrexere senes illi: cumq; accurrissent ad eam, dixerunt, Ecce ostia pomarij clausa sunt, nec quisquam uidet nos, amore uero tui tenemur, quãobrem acquiesce nobis, copiamq; tui facias. Si minus, testimonium contra te dicemus, quod iuuenis fuerit apud te, eaq; de causa puellas abs te amiseris. Tum ingemuit Susanna, ac dixit, †Angustiæ me premunt undiq;. Si enim fecero hoc, mors mihi præsto est: sin minus, manus uestras non effugero. Sed optabilius est mihi expertem facti in manus incidisse uestras, quàm peccasse in conspectu Domini: simulq; uoce magna exclamauit, contraq; duo senes & ipsi uociferati sunt, & cucurrit alter eorum ad fores pomarij, & aperuit. Cum ergo clamorem è pomario domestici audiuissent, [c]per obliquam ianuam irruerunt, uisuri quidnã illi accidisset: postquam uero senes exposuerunt rationes suas, erubuerunt serui uehementer, quia nunquã huiusmodi fama de Susanna prodita fuerat.

[b]Vel, per posticum.

2.Reg.24.

[c]Vel, per posticum.

D Porrò cum postridie populus ad uirum illius Ioachim conuenisset, accesserũt duo senes pleni iniqua in Susannam cogitatione, ut eam morti addicerent, & coram populo, Accersite, inquiunt, Susannam Helciæ filiam, uxorem Ioachim. Tum accersita est, & uenit illa cum parentibus & liberis, omnibusq; cognatis suis: cumq; perq; delicata esset & formosa, retegi eam iusserunt iniusti illi, (nam uelata erat,) ut pulchritudine eius satiarentur. Deinde cum [b]propinqui eius flerent, cum ijs [c]qui nouerant eam omnibus, exurrexerunt in medio populi duo senes, †capitiq; eius manus imposuerunt, ipsa uero flens in cœlum suspiciebat, quod Domino fretum haberet animum. Tum senes ita locuti

[b][illegible]

[c][illegible]

Leuit.24.c

locuti sunt, Deambulantibus nobis in pomario solis, hæc cum duabus puellis ingressa est: cumq́ foribus pomarij clausis puellas à se dimisisset, uenit ad eam iuuenis qui latuerat, & cum ea cōcubuit. Porrò nos cum essemus in angulo pomarij, conspicati scelus hoc, accurrimus ad eos: cumq́ uidissemus eos concubuisse, illum quidem tenere nequiuimus, q́ uiribus nos uinceret. Itaq́ apertis foribus exilijt: B
hanc uero comprehēsam, quisnam esset ille iuuenis interrogabamus: sed id nobis indicare noluit. Huius rei testes sumus. His cum cœtus ille credidisset ut senibus & iudicibus populi, ijq́ capite damnassent eam, exclamans uoce magna Susanna, Deus, inquit, æterne, cui secreta patent, qui priusquam fiant nouisti omnia, tu hos falsum testimonium contra me dixisse scis, & ecce morior, cum nihil commiserim eorū quæ isti mihi malitiose imputarunt. Et exaudiuit Deus uocem ipsius: cumq́ duceretur ad supplicium, excitauit spiritū sanctum pueri iunioris, cui nomen erat C
2.Reg.3.8 Danieli: qui cum magna uoce exclamasset, †Equidē insons sum sanguinis huius, omnis populus conuersus ad eum, Quid sibi uult, inquit, iste sermo quem tu locutus es? Tum ille stans in medio eorum, Adeóne, inquit, stulti estis Israelitæ, ut citra disquisitionem, re nondum liquido constante, filiam Israeliticam condemnetis? Redite in iudicium, quia isti falsum in hanc testimoniū dixerunt. Cum itaq́ E
populus uniuersus propere reuersus esset, dixerunt ei senes, Huc ades, asside inter nos, & rem nobis expone, quandoquidem Deus tibi senile munus commisit. Et Daniel, Separate, inquit, eos procul inter se, ut eos percunter: utq́ alter ab altero segregatus est, uocato eorum altero, Inueteratæ longo tempore malitiæ senex, inquit, nunc produnt se peccata tua, quæ antehac exercendis iniustis commisisti iudicijs, cum insontes condemnares, sontes autem absolueres, cum Dominus interdi-
Exod.23.8 xerit, †Insontem & iustum ne interficias. Nunc ergo si quidem hanc uidisti, dic sub quanā arbore uidisti congressos illos? At ille, Sub lentisco, inquit. Cui Daniel, Recte, in tuum ipsius caput mentitus es: ecce enim angelus Dei accepta ab eo ſsententia, medium te dissecabit. Tum eo semoto, iussit adduci alterū, cui dixit, Progenies Chanaan, haudquaquam Iudæ, forma decepit te, & libido animū tuum peruertit. Ita agebatis cum filiabus Israeliticis, & illæ metuentes uobiscum consuescebant: sed non item filia Iudæ uestram iniustitiam passa est. Nunc ergo dic mihi, G
Sub qua nam arbore deprehendisti illos unà rem habentes? At ille, Sub ſprino, inquit. Cui Daniel, Recte, In tuū ipsius caput tu quoq́ mentitus es. Manet enim te angelus Dei gladium gerens, quo te dissecet mediū, & disperdat ambos. Tum magna uoce exclamauit uniuersa concio, & deum omnes prædicabant, ut eorum qui sperent in ipsum seruatorem: simul in duos senes, q́ ex ore suo falsi testimonij conuicti essent à Daniele, consurrexerunt, & eos eodem supplicio, quod in conge-
Deut.19.8 nerem malitiose intenderant, iuxta †legem Mosaicam affectos interemerūt, innoxiusq́ sanguis illo die uindicatus est. Helcias autem & uxor eius Deum laudare super filia sua Susanna, unà cum Ioachim marito eius, cognatisq́ omnibus, q́ probrosum facinus non esset inuentum in ea: & Daniel iam inde ex eo die magnam apud populum adeptus est authoritatem.

ſ σχίνος

ſ πρῖνος, arbor ilici similis.

De draconis Beli interemptione, à fine

libri Danielis auulsum fragmentum, quod plærìq́ pro 14. cap. Danielis collocant.

CVM rex Astyages concessisset ad maiores suos, Cyrus Persa regnū eius A
excepit. Erat autem regi familiaris Daniel, & omniū amicorum eius honoratissimus. Porrò simulachrum erat Babylonijs nomine Bel, in quod

a Artaba mensura est sextarios 72. continens.

diebus singulis duodenas a artabas similæ, ouesq́ quadragenas, & senas uini metretas impendebant: rexq́ colebat illud, & ad adorandum ipsum quotidie se conferebat. Cum uero Daniel adoraret Deum suum, interrogauit ipsum rex, Quare Belum non adoras? Cui respondit ille, Quia simulachra nõ colo manufacta, †sed deum uiuum creatorem cœli & terræ, qui habet potestatem omniũ animantium. Rursum rex, An nõ, inquit, Bel tibi uidetur uiuus esse deus? Nónne uides quàm
B multa comedat & bibat quotidie? Tum Daniel ridẽs, Ne erres rex, inquit, hic lutum est intus, & foris æreus, †neq́ unquã comedit. Iratus ergo rex sacerdotibus suis accersitis, ait, Nisi mihi dixeritis quis comedat impensas has, moriemini: quod si planũ feceritis Belum ista comedere, †Daniel interibit, q́ numen Beli obtrectauerit. Et Daniel regi, Fiat ut iubes, inquit. Erant autem sacerdotes Beli septuaginta, exceptis uxoribus & liberis. Cumq́ rex cũ Daniele in ædem Beli uenisset, ijdem sacerdotes Beli dixerunt, Ecce nos foras egredimur, tu uero rex appone cibos, uinumq́ infusum statue, & clausam cõsigna annulo tuo ianuam, nisiq́ mane reuersus comesa à Belo omnia inueneris, moriamur nos, aut aduersum nos menti
C tus Daniel. Porrò illi securi erant, quia clandestinum sub mensa pararant introitum, per quem ingredi solebant, & illa consumere. Egressis igitur illis rex Belo cibos apposuit, attuleruntq́ serui Danielis, ut iussi fuerant ab eo, cineres, totumq́ templum coram rege consperserunt, & egressi clausa ianua, annuloq́ regis consignata discessere: sacerdotes autem de more suo ingressi noctu, unà cum uxoribus & liberis suis, comederunt omnia, ac ebiberunt. Cum uero rex unà cum Daniele primo diluculo surrexisset, Salua sunt, ô Daniel, sigilla, inquit. At ille, Sanè salua
D sunt ô rex. Vbi uero primum ianuam rex aperuit, mẽsam intuitus magna uoce, Magnus es, ô Bel, exclamat, nec ullus apud te dolus est. At Daniel ridens, regem ne introiret, retinuit, & ait, Intuere pauimentum, & cuius uestigia sint hæc, considera: uestigia uirorum uideo, mulierum & puerorum. Tum rex iratus, sacerdotes comprehendit cum uxoribus suis & liberis: cumq́ ei clandestinas ianuas, quibus ingressi, quæ in mensa posita fuerant consumebant, ostẽdissent, interficiendos curauit eos, & Belũ tradidit in potestatem Danielis, qui eum cum templo ipsius subuertit. Erat autem eodem in loco ingens draco, quem colebant Babylonij. Et interrogauit rex Danielem, Num & hunc dices esse æreum? Viuit ecce, edit & bi
E bit. Negare non potes quin uiuus sit iste Deus, hũc igitur adora. At Daniel, Dominũ deum meum, inquit, adorabo, quoniam is deus uiuus est. Tu uero rex da mihi potestatẽ, & draconem hunc absq́ gladio aut fuste interficiam. Do tibi, rex ei respondit. Daniel ergo sumptam picem, b seuum & pilos unà coxit: cumq́ in massas cõfecisset, ori draconis iniecit, qui inde diruptus est. Tum ait, En religiones uestras. Hoc cũ audissent Babylonij, indignari uehementer, & in regem concitati fremere, Iudæus euasit rex, Belum aboleuit, draconem interemit, & occidit sacerdotes, & ad regem congregati dicere, Dede nobis Danielem, alioqui te cum do
F mo tua interficiemus. Videns itaq́ rex uehementer urgeri se, compulsus necessitate Danielẽm eis dedidit. †Illi uero coniecerunt eum in foueam leonum, ubi sex dies egit. Erant autem in fouea septem leones, quibus bina corpora, ouesq́ binæ cibo dabantur quotidie: tum uero data non sunt, ut deuorarẽt Danielem. Porrò erat in Iudæa Habacuc propheta, qui pultem coxerat, & panem intriuerat in alueolum, rusq́ ibat deferens eam messoribus. Huic dixit angelus Domini, Prandium quod habes defer Danieli Babylonem in foueam leonum. Cui respondit Habacuc, Babylonem nunquam uidi Domine, & foueam ubi sit ignoro. †Tum angelus apprehendit uerticem eius, comaq́ capitis asportatum impetu spiritus sui, Ba
G byloni super foueam constituit. Ibi cum Habacuc clamore uocasset, Daniel, Daniel, accipe prãdium quod deus tibi misit: Daniel, Etiam meministi mei Deus, inquit,

b Vel, adipem.

Deu. 6. a Num. 4. a
Eccli. [illegible]
Leui. [illegible]
Dan. 6. c
Ezech. 8. b

quit, nec eos qui obseruant & amant te deseruisti: simul surrexit & comedit. An-
gelus autem Domini Habacuc confestim in locum suum restituit. Rex uero die
septimo uenit ad lugendum Danielem: cumq; accessisset ad foueam, & introspe-
xisset, ecce Daniel sedebat [inter leones.] Tum exclamans uoce magna rex, Ma-
Ierem.38.b 41.Hest.7.b Dan.6.c gnus es domine Deus Danielis, inquit, nec est præter te alius: †extrahendumq; cu
rauit illum, *& eos qui periculum crearant ipsi in foueam conijciendos, qui proti-
nus coram eo deuorati sunt.

Liber Iudith.

CAPVT I.

CVM Arphaxad [perdomitis multis gentibus,] regnum A
Medorum teneret Ecbatanis, & lapidibus ternos cubi-
tos latis, longisq; senos cubitos, cæsimq; deformatis, mu
rum altitudine cubitorum septuaginta, ᵃquinquaginta ᵃAl. triginta.
uero cubitorum latitudine Ecbatanis circūdedisset, tur-
res item in portis ipsius centenorum cubitorum ad ᵇse- ᵇAl. uicenos pedes.
xagenos cubitos latitudinis fundatas extruxisset singu-
las, cūq; portas ipsius latitudine quadragenos cubitos,
ad facilem exitum potentissimis copijs suis, ordinibusq;
peditum præbendum, patentes extulisset ad septuagenorum cubitorum altitudi-
nem, [iamq; quasi confirmatus exercitus sui potentia, magnificētiaq; quadrigarum
suarum gloriaretur,] Nabuchodonozor rex anno regni sui duodecimo, quo in ur
be amplissima Niniue dominabatur, bello regem eundem Arphaxad adortus est B
in campo illo spatioso, qui est in finibus Ragau. Consociarunt autem ei se omnes
incolæ montanæ regionis, & qui accolebant Euphratem, Tibrim, Hydaspen, &
campum Arioch regis Elymeorū, multæq; gentes nationis Gelod iunxere copias.
Nabuchodonozor uero rex Assyriorum [auctus imperio, & animo elatus] accer
siuit omnes incolas Persidis, tractumq; occidentalem tenentes omnes, habitatores
Ciliciæ, Damasci, Libani & Antilibani, tum omnes agentes in ora maritima, gen-
tesq; colentes Carmelū, [& Cedar,] & Galaad, & superiorem Galilæam, & latum
agrum Esdrelom, & item omnes in Samaria, eiusq; urbibus, trāsq; Iordanem, Hie
rosolymam usq; & Bethauen, & Chellus, & Cades, & fluuium Aegypti, & Taph C
nes, & Ramesse, & usq; ad omnem terram Gesem sedes habētes, ultra Tanim usq;
Memphimq;, omnesq; adeo incolas Aegypti usq; ad fines Aethiopiæ pertinētes.
Omnes tamen illi terrarum istarum habitatores mandatum Nabuchodonozoris
regis Assyriorum frustrati sunt, nec arma cum eo consociarunt, q; non metuerent
ipsum, sed ut uirum unicum despicerent, quapropter legatos eius infecta re igno-
miniose à conspectu suo remisere. Tunc Nabuchodonozor ira uehemēti aduer
sus omnes terras illas commotus, per solium regni sui iurauit, certo se ulturum o-
mnes fines Ciliciæ, Damasci, Syriæq;, ferroq; suo perempturum omnes incolas ter
ræ Moabiticæ, nationes Ammon, Iudæos omnes & Aegyptios, donec ad termi-
nos duorum marium penetrauisset. Suis itaq; copijs decertauit aduersus Arpha D
xad regem anno decimoseptimo: cumq; extitisset prælio superior, omni exercitu
Arphaxad, equitatuq; eius ac curribus omnibus in fugam uersis, expugnatisq; ur
bibus eius Ecbatana usq; peruasit: tum captis ui turribus urbis, plateisq; peruasta-
tis, decus eius commutauit ignominia: cumq; ipsum Arphaxad in montibus Ra-

gau assecutus iaculis suis confixisset, postquam eum illo die toto persecutus proffi gauit, Niniuen ipse cum omni turba suorum, frequentissimaq; uirorum bellicoso rum multitudine reuersus, otia ibi conuiuiaq; cum exercitu suo per dies centum ui ginti agitauit.

CAPVT II.

*Al. tertiodecimo Nabuchodonozoris regis.

A POrrò anno *octauodecimo die primi mēsis uicesimasecūda, in domo Nabucho donozoris regis Assyriorū, habitus est sermo de supplicio ab omni terra, ut lo cutus ille fuerat, expetendo. Cumq; conuocauisset omnes obnoxios sibi, proce resq; suos omnes, arcanaq; consilij sui contulisset cum ipsis, atq; omnem terræ ma litiam ore suo repetitam exposuisset, illi censuerunt omnes homines imperio oris ipsius non obsecutos, esse perimendos. Euenit igitur ut finita consultatione sua Nabuchodonozor rex Assyricus accersito Holopherni magistro copiarum sua rum à se potestate secundo hæc ediceret, Hæc imperat rex ille magnus dominus to tius terræ. Ecce tu à cōspectu meo profectus, adiunges tibi è uiris robore pollen tibus peditum ad centum uiginti millia, equorumq; cum equitibus millia duode cim, & expeditione inuades omnes terras occidentales, q imperio meo nō paruerint.
B Illis denunciabis, ut terras & aquas parent mihi, qui furore meo sim eos inua surus, omneq; solum terræ operturus pedibus copiarū mearum, quibus ipsos da turus sim diripiendos, ita ut saucij ualles & torrentes impleant, effusaq; exundent præ cadaueribus ipsorum flumina: tum etiam me captiuorum gregem ex ipsis in ultimas quasq; terras abacturū. Tu uero mihi prægressus præoccupabis omnes fines eorum, & dedentes se tibi in diem disceptationis cum ipsis mihi conseruabis: †rebelles autem oculo tam ignoscenti non respicies, quo minus eos in omni terra tua cædi permittas ac direptioni. [Non parces ulli regno, sed omnem urbem mu nitam ditioni meæ subiges.] Quoniam per uitam meam, regniq; mei potentiam quæ loquutus sum, mea manu persequar omnia. Tu uero caue uel unum man datorum domini tui prætereas, sed ea quemadmodum præcepi tibi, summa cura
C cōfice, nec moram quo minus exequaris ea, interpone. Tum Holophernes à con spectu domini sui egressus, conuocatis omnibus potestatibus, ducibus & copia rum Assyricarum præfectis, delectum uirorum, ut à domino suo mandatum acce perat, in expeditionem habuit, ad centum uiginti millia, equitumq; sagittariorum ad millia duodecim: quibus quomodo militares copiæ digeri solent, instructis, & magna ui camelorum, asinorumq; gestandis sarcinis, inq; expeditionem ouibus, bobus ac capris innumerabilibus, tum commeatu pro uniuersa multitudine mili tum comparatis, [præter frumentum quod ex omni Syria in transitu cogere cōsti tuerat,] simul & auro & argento de domo regia q̃ plurimo, ipse cum omnibus co pijs suis se commisit itineri, ut regem Nabuchodonozorem prægressus omne so lum occidentalium terrarum curribus & equitibus, delectisq; peditibus suis operi ret. Profectum est autem unà promiscuum uulgus frequentissimum instar locu
D starum, & arenæ terrestris: neq; enim erat multitudo ipsius numerabilis. Cum er go trium à Niniue dierum profectione in solum campestre Bectileth peruentum esset, à Bectileth ad montem [Ange,] à sinistra Ciliciæ superioris situm, castris pro motis, indeq; asportatis omnibus copijs suis pedestribus & equestribus cum cur ribus perrexit in montanam regionem, [cuius omnia castella inuasit, munitioni busq; expugnatis in urbem celeberrimam Melothum irrupit.] Phud & Lud ex cidit, omnesq; populos ᵇRases & Ismaël uersus desertum ad austrinum Chellæo rum latus habitantes peruastauit. Deinde Euphrate traiecto, trāsijt per Mesopo tamiam, & omnes urbes excelsas ad torrentem ᶜArbonai sitas euertendo ad ma re usq; penetrauit, subegitq; fines Ciliciæ, & omnes sibi resistentes concidit. Por rò autem peruasit ad fines Iapheth, obiectos Austro Arabiæq;, omnesq; populos Madian obeundo tabernacula ipsorum incendit omnia, casasq; peruastauit: tum descendit

*Al. Tharsis.

*Al. Mambre.

Deut 20.c Iudic. 15.b descendit †in campos Damasci tempore messis triticeæ, igniq; omnibus agris eius
illato, [succisisq; uineis & arboribus,] greges & armenta absumpsit, & urbes eius
deprædatus, ac populatus agros, iuuenes eius omnes cōcidit acie gladij. III.
INgruit ergo metus & terror ipsius in colentes oram maritimā Sidonios ac Ty A
rios, atq; item in omnes incolas Sur, Ocina, & Iemnaan, ciuesq; Azoti & Asca-
lonis illum uehementer expauescebant. Miserunt itaq; [reges omnium urbium
ac prouinciarū, & principes Syriæ, Mesopotamiæ, Syriæ Sobal, Lyciæ, Ciliciæq;]
legatos ad ipsum, qui pacem in hęc uerba peterent, Ecce nos serui Nabuchodono
zoris magni regis tibi ante oculos coràm sumus propositi, ut nobiscū agas prout
tibi uisum fuerit. Ecce domicilia nostra [cum montibus & collibus,] totusq; ager B
noster, & campus frumentarius, tum greges [tam ouium quàm caprarum,] & ar-
menta [boum, equorum, ac camelorum,] omniaq; septa stabulorum nostrorum,
[omēs facultates & familiæ nostræ] in potestate tua sunt: quod tibi libuerit, facias.
Ecce etiam urbes nostræ & ciues earum serui tui sunt. Veniens ita te geras ęrga il
los, ut tibi uisum fuerit commodum. [Desine nobis indignari. Præstat enim nos
seruire magno regi Nabuchodonozori, tibiq; parere uiuos, q̄ moriētes unà cum
seruitutis interitu pernitiem incurrere.] Cum uero hi uiri peruenissent ad Holo- C
phernem, & hæc ei mandata exposuissent, ille cum copijs suis descendit ad oram
maritimam, & urbes excelsas illas muniuit præsidijs, atq; ex omnibus delectū egit
uirorum auxiliarium. Tum illi [uniuersi ciues urbium illarum, principes ac pro-
ceres unà cum populis perculsi metu,] totaq; circumiacens regio cum coronamen
tis & choreis, tympanisq; eum excipere [obuiā egressi cum lampadibus & tibijs:]
ipse uero deuastare omnes fines eorum, lucosq; succidere, [adeo animi ferocitatem
eius, quamuis hæc facerent, mitigare non potuerunt.] Erat enim decretum ei [ex
mādato regis Nabuchodonozoris,] disperdere omnes deos terræ, ut omnes gen D
tes colerent ipsum solum & Nabuchodonozorem, linguæq; simul & nationes o-
mnes deum ipsum salutarent. Porrò autem [cum Syriam Sobal transijsset, & o-
mnem Apameam, Mesopotamiamq;, ad Idumæam] uenit in conspectum Esdrae
lon [a]prope Dotaim, quæ est ex aduersum [b]aditui magno Iudææ, & inter Gæba &
Scythōpolin castrametatus, totum mensem ibi [captis urbibus illis,] moratus est,
dum uasa copiarum suarum omnia colligeret. CAP. IIII.
TVm incolentes Iudæam Israelitæ, postquam audierunt quę omnia Holopher A
nes magister copiarum Nabuchodonozoris regis Assyriorum designauisset
in gentes, utq; omnia illarum templa deprædatus deleuisset, timuerunt ab eo uehe
menter, & propter Ierusalē templumq; domini Dei sui perturbati sunt, [ne in hæc
admitteret, qualia in alias urbes templaq; earum exempla ediderat,] quoniam re-
centes redierant è captiuitate, & nuper uniuersus populus conuentum è Iudæa ce-
lebrauerat, uasaq; simul & altare cum templo fuerant à profanatione expiata. Er-
go in omnes fines ac uicos Samariæ, & Bethoron, & Belmen, & Iericho, & Cho-
ba, & Esora, atq; in uallem Salem dimiserunt, qui præoccupatis montium excelso
rum iugis omnibus, uicos ibi muris includerent, & annonam in apparatum belli
reconderent, nam messis recens facta erat in agris ipsorū. Scripsitq; [a]Ioachim pon B
tifex, qui tum temporis Hierosolymis erat, ad incolas Bethuliæ & Bethomestam,
quæ ex aduersum Esdraelon sita est in prospectu campi uicini Dothain, iubens ut
insiderent ascensus montium, quibus in Iudæam pateret introitus, & subeuntes il
los prohibere facile esset, binorum ad summum uirorum capaci transitus angu-
stia. Fecerunt igitur Israelitæ ut cōstituerat ipsis sacerdos Ioachim, senatus autem
uniuersi populi Israelitici, qui consederat Hierosolymis, omnesq; uiri Israelitici
Deum magna contentione inuocare, uitam suam perq; rigide afflictādo [ieiunijs
& precationibus,] unaq; cum uxoribus, liberis, iumētis, inquilinis omnibus, mer-

[a] Al. κατέναντι τῆς Ἰουδαίας.
[b] Πρίονος uidetur significare quod est חרוץ Ebræis, quod alibi serrā interpretantur, ut Esa. 28.g. & potest significare aditum inter montes angustum: q. d. rupturam.

[a] Al. Eliachim.

C cenarijs,mancipijsq; suis lumbos suos cilicijs accingere: uiriq; ac mulieres omnes,
[b] Partem templi quæ חיבל dicitur. unà cum liberis,ciuesq; Hierosolymitani ante [b] templum prostrati,conspersis pul-
uere capitibus,in cõspectu Domini cilicia protendere: tum etiam ipsum altare cin
gere cilicio,& implorare Deum contentione unanimi, ne direptioni liberos suos
aut uxores prædæ,aut excidio urbes suas hæreditarias, sacráue profanationi ludi
brioq;,quod oblectationi foret gẽtibus,uellet exposita. [Ipse quoq; summus Do
mini pontifex Ioachim Israelitas omnes obambulando uerbis animabat, dictitãs,
Scitote Dominum preces uestras exauditurum, si cõstanter in ieiunijs & precatio
nibus corã ipso perstiteritis. Mementote serui Domini Moysis,qui Amalec con
fisum robore,potentia,exercitu,clypeis,curribus, equitibusq; suis, non ferro pu-
gnando,sed sanctis precibus instando debellauit. Idẽ accidet omnibus hostibus
D Israelitarum,si in instituto perseueraueritis. Hac exhortatione confirmati in pre-
cibus ad Dominum erant assidui.] Exaudiuit itaq; Deus preces eorum,& respe-
xit afflictionem, populo ante sanctuaria omnipotẽtis Domini dies complures a-
gente ieiunijs per totam Iudæam & Hierosolymam,Ioachim autem summo ponti
fice,& qui astabãt coram Domino sacerdotibus omnibus, ijsq; qui ministerio dõ
minico fungebantur,accinctis circa lumbos suos cilicijs,holocaustumq; illud per-
[c] Vel,gratuitis. enne sacrificantibus,unaq; cum uotiuis [c] uoluntarijsq; populi donarijs, ac cõsper-
sis puluere mitris suis,Dominum summopere implorantibus,ut omnem domum
Israeliticam benigne respiceret.

CAPVT V.

A CVm autem Holopherni copiarum Assyricarum magistro nunciatum esset,
bellum apparare Israelitas,transitibusq; montium interclusis, ac iugis eorum
munitis omnibus,obstacula campis opposuisse,exarsit furore uehementi, omni-
busq; principibus Moab,& ducibus Ammon,atq; omnibus præfectis oræ mari-
timæ conuocatis,Exponite mihi tandem,inquit,uos Chananæi, quis sit populus
iste montanam regionem insidens,quas,[quales & quantas] urbes habitet, quan-
to polleat copiarum numero,in qua re cõsistat robur ipsius & potentia, quis nam
rex eius,aut militiæ dux sit cõstitutus,aut quo motus cõsilio mihi non ante omnes
Occidentalium terrarum incolas processerit obuiam, [pacificeq; nos exceperit?]
† Tum Achior dux omnis nominis Ammonitici respondit illi,Rem quæso ex ore
serui sui dominus meus accipiat, etenim uera tibi narrabo de populo hoc monta-
nam istam regionem tibi uicinã incolente, nec proferetur ore serui tui mẽdacium.
B †Populus hic à Chaldæis est oriundus, & primum usus hospitio Mesopotamiæ, Gen. 11.d. 12.a.46.a
q; deos paternos suos,qui in terra Chaldæorum colebantur,sequi recusaret. Cum
ergo declinasset de uia parentum suorum, [quæ in multitudine deorum sita erat,]
& deum cœli,deum sibi notum adoraret,à conspectu deorum illorum eiectus pro
fugit in Mesopotamiam,cuius hospitio longo tempore usus est,donec iussit eum
Deus ipsius demigrare peregrinitate sua,& proficisci in terram Chanaan. Ibi ha-
bitauit, & magnis tam auri quàm argenti iumentorumq; locupletatus accessioni-
bus descendit in Aegyptum,†q; fames occupasset totam terram Chanaan,* & con Gen. 41.g *Gen. 46.a
[*] ἐκακώθη. sedit ibi [per quadringentos annos,] donec cœpit * diuexari. Nam cum ibi uehe Exod. 1.a
menter aucti essent,& iam numerum genus ipsorum excederet,†commotus aduer Exod. 1.b
sus eos rex Aegypti,dolo circumuentos labore & opere lateritio [urbibus ædifi-
C candis] afflictauit,sibiq; seruos adsciuit. Cum ergo Deum suum implorauissent,
& is totam terram Aegyptiacam cladibus affecisset insanabilibus, †Aegyptij eos Exod. 12.a. 14.b
à conspectu suo eiecerũt,[cladibusq; liberati rursum persecuti sunt eosdem, ut eos
retraherent in seruitutem.] Tum Deus ille mare rubrum desiccauit coram eis,[&
aquas instar muri statuit utrinq;,ut hi pede sicco permearent uada maris,eodemq;
in loco innumerabilis persequentium Aegyptiorum exercitus aquis obrueretur,
ita ut ne unus quidẽ euaderet,qui rem narraret posteris:] atq; ita eos †ad montem Exo. 15.a 16.a
Sina

Sina Cadesq́ Barne traduxit, [per loca homini inhabitabilia, ubi fontes amari ad
potum edulcati fuerunt, perq́ annos quadraginta exhibita de cœlo cibaria.] Hi
eiectis omnibus incolis deserti, subsedere in terra Amorrhæorum. Cumq́ omnes
incolas Esebon profligassent, trāsgressi Iordanem, montanam regionem omnem
possedere. [Quacunq́ ingrediebantur, idq́ sine arcu, sagitta, scuto, gladio, Deus
Iof.21.c ipsorum pugnabat pro ipsis, ac uincebant.] Iidem †Chananæo, & Pherezæo, &
Iebusæo, & Sichem, omnibusq́ Gergesæis [ac potētibus Hesebon] præ se exactis
terram illam longo tempore tenuerunt. Et quandiu quidem in Deum suum non D
Iudic 2.5.4. 4.Reg.25.a peccabāt, agere feliciter (q́ Deus ille odio prosequens iniustitiā, faueret eis:) †ubi
autem à uia quam præscripserat eis deflexere, [pręterq́ eum Deum coluere alium,]
multis bellis supra modum attriti sunt, [atq́ expositi prædæ, cædi, ludibrio,] & ca
ptiui in terram alienam abducti, tum templum Dei ipsorum solo æquatum est, ur
2.Esd.1.a besq́ eorum ab hostibus occupatæ. †Nunc autem ad Deum suum conuersi à di-
spersione qua disiecti fuerant, se recepere: & Hierosolyma sede religionis suæ recu
perata, in montana regione, quæ deserta fuerat, denuo cōsedere. †Nam quoties-
cunq́ ipsos desertæ religionis Dei sui pœnituit, confirmauit eos idem deus ille cœ
li ad subsistendum. Nunc ergo dominator domine, an quis in hoc populo sit er
ror quo peccet in Deum suum, exploremus. Nam is erit ei offensioni, & ascende-
mus, eumq́ debellabimus. [Omnino enim deus illorū in manus tuas tradet eos,
& iugo potentiæ tuæ subijcientur.] Sed si nulla est in hac gente iniustitia, præ-
Iudith 6.c tereat dominus meus, †ne fortè domino & deo ipsius decertante pro ea, nos totius
orbis uituperationem subeamus.

CAPVT VI.

His habitis sermonibus, cum conticuisset Achior, uniuersus qui tabernaculum A
circumstabat populus fremere, & proceres Holophernis, omnesq́ oram ma
ritimam & Moab incolentes concidendum esse ipsum clamitare, [ac dicere, Quis
est iste q homines inermes Israelitas & imbelles, artisq́ militaris expertes, affirmet
regi Nabuchodonozori & copijs eius posse resistere?] Non enim conspectum
Israelitarū expauescemus, cum ecce populus sit imbellis, nulloq́ aduersus ualidam
aciem robore. Quapropter ascēdamus, [ut sciat Achior se falsa ferre nobis, & ex-
pugnatis potentibus illorum, cum ijsdem transuerberetur gladio, ut sciant omnes
gentes deum terræ esse Nabuchodonozorem, nec præter eum alium,] siquidem il
los exercitus tuus omnis, ô domine Holophernes, absorpserit. Postquā ergo fre
mitus uirorum cōsessum illum circumstantium sedatus est, Holophernes copia-
rum Assyricarum magister, coram omni alienigenarum populo, Moabitis & sti-
pendia merētibus Ephraim, Achiorem sic est allocutus, Quis tandē es tu Achior,
qui prophetam egeris inter nos hodie, & genus Hierosolymitanū bello inuictum
Iudith 5.f esse dixeris, †q́ deus ipsius defendat illud? aut quis deus est præter Nabuchodo-
nozorem? Hic missa potētia sua, de solo terræ delebit illos, nec tuebitur eos deus B
Iudith 13.e ipsorū: †sed nos serui eius perinde ac uirū unum eos delebimus, nec illi uim equo-
rum nostrorum subsistere poterunt. His enim eos proculcabimus, & montes eo
rum sanguine ipsorum inundabuntur, campiq́ implebuntur cadaueribus, nec ue
stigio pedum suorum substiterint conspectum nostrum, ut quibus clade pereun-
dum esse dixerit rex ille Nabuchodonozor dominus totius terræ. Nequid, in-
quit, dictorum meorum cadat ad irritum. Tu uero Achior, qui stipendia meres
Ammonitis, quādoquidem sermones hos die iniustitiæ tuæ protulisti, ex hoc iam
inde die in cōspectum meum non uenies, donec profectorum ex Aegypto genus
istorum ultus fuero. Tum ferrum exercitus mei, populusq́ mihi seruiens perfo-
diet latera tua, & cades inter cæsos illos, cum eos in fugam cōuertero. Serui enim
mei te in montanam regionem abductum collocabūt in aliqua urbium, quæ sunt
in ascensu, nec interibis prius q̄ unà cum illis extinguaris. Quod si spem alis ani- C

mo, non fore ut expugnentur illi, non est cur uultu sis adeo cõsternato; [pallorem qui faciem tuam obtinet, excute, si hæc mea uerba nõ putas effectum cõsecutura.] Dixi, nec quicquam dictorum meorum intercidet. Imperauit ergo Holophernes *seruis suis tabernaculo suo astantibus, ut comprehensum Achior abducerent ad Bethuliam, & eum traderẽt in manus Israelitarum. Tum serui eius arreptũ Achiorem, & in medium campum extra castra eductum, in montanam inde regionem asportauerunt. Cumq; peruenissent ad fontes Bethuliæ subiectos, conspicati eos in uertice montis oppidani, acceptis armis suis & funditoribus omnibus, in fastigium montis ex oppido contẽdere, ascensuq; occupato lapidibus illos protelare. Subierunt itaq; montem hi, & cum Achiorem uinculis [manibus ac pedibus iniectis ad arborem] constrinxissent, sub radice montis deseruerũt iacentem, & ad do-
D minum suum reuersi sunt. Israelitæ autem cum ex oppido suo descendissent, circumstantes soluerunt eum, abductumq; Bethuliam, statuerunt principibus oppidi, qui tum temporis erant, Ozias Michma, natus è tribu Simeon, & Chabris Gothonielis, Charmisq; Melchielis filius. Hi cum conuocassent omnes seniores oppidanos, iuuenesq; omnes ipsorũ, simul & mulieres concurrissent in concionem, Ozias Achiorem in medio totius populi cõstitutum, super eo quod acciderat interrogauit. Tum respondens Achior res actas in cõsessu coram Holopherne, & sermones à se inter principes Assyriæ habitos, & quæcunq; cõtra templum Hierosolymitanum superbe gloriatus esset Holophernes, ipsis exposuit. [Se penè propter sermones suos à populo Holophernis interfectum, atq; ab irato Holopherne Israelitis tradi iussum, ut uictis ipsis, se quoq; uarijs curaret excruciandum supplicijs, q̃ dixisset, Deus cœlestis defensor est ipsorũ.] Procidit itaq; populus uniuersus, & Deum adoratum implorauit [cum lamentis & fletu] dicens, Intuere domine deus cœlestis arrogantiam istorum, generisq; nostri supplicis miserere, & respice hodie faciem eorum qui tibi cõsecrati sunt, [tum declara te nunquam deserere eos qui spem in te collocarint, sua uero uirtute gloriantes, & seipsis fretos deprimere.] Achiorẽ autem cõsolati sunt, & collaudauerunt uehementer, [ac dixerunt, Deus patrum nostrorum, cuius tu prædicasti uirtutem, hanc tibi uicem rependet, ut illorum tu potius interitum uideas. Cum uero dominus deus noster donarit hac libertate seruos suos, adsit tibi deus idem inter nos, ut pro uoto tuo nobiscum cum tuis omnibus cõuerseris.] Deinde cum Ozias eum ex cõcione domum suam deduxisset, *cõuiuioq; excepisset cum senioribus, auxiliũ dei Israelitici per totam illam noctem implorauerunt.

*מִשְׁתֶּה. poculis siue conuiuio.

CAP. VII.

A POstridie uero Holophernes omni exercitui suo, populoq;, qui arma cũ eo socia iunxerat, edixit ut castra moueret Bethuliam, ascensusq; montium præoccuparet, & bellũ inferret Israelitis. Profectusq; est illo die robustissimus quisq; ipsorum, & uirorum bellicosorum copiæ, peditum centum [a]septuaginta millia, equitumq; millia [b]duodecim, præter impedimenta, uirosq; pedibus sequẽtes per q̃ frequenti multitudine, [captiuos è prouincijs & urbibus. Hi omnes ad pugnam parati per crepidinem montis ad apicem usq; supra Dothaim euasere,] & castra locauerunt ad fontem in ualle uicina Bethuliæ, & [c]in Dothaim usq; Belmaim longè lateq; à Bethulia usq; Cyamonem Esdraeloni obiectam castra posuerunt. Israelitæ uero ubi horum uidere multitudinem, perturbari uehementer, [humiq; prostrati puluere capita sua cõspergere, implorantes deum Israeliticum unanimes, ut in populo suo misericordiam suam declararet,] & alius alij dicere, Hi nunc [d]occupabunt solum totius terræ, adeo ut nec montes excelsi, nec colles, nec ualles moli sustinendæ sufficiant. Armis itaq; belli quisq; sumptis [loca, quibus iter angustissimo tramite montes interiacebat, insidentes,] & accensis ignibus excubantes per totã noctem illã turribus se cõtinuere. Postridie uero Holophernes educto omni equitatu

[a]Al' uiginti.
[b]Al. uigintiduo.

[c]ui, al. supra.

[d][illegible], al. [illegible].

tatu suo in conspectum Israelitarum Bethuliæ commorantium, explorauit ascen-
sus ad urbem ipsorum, aquæductus [qui uersus austrinum latus ex urbe porrige-
bantur,] obiuit & præoccupauit, ijsq; [interscindi iussis] imposito uirorum belli-
cosorū præsidio, ipse castra populi sui repetiuit. [Non procul tamen à muris fon
tes erant, è quibus furtim aquas haurire uidebantur, quibus se refocillarent potius
q̃ sitim extinguerent.] Tum adierunt Holophernem omnes principes postero-
rum Esau, simul & populi Moabitici proceres omnes cum ducibus oram mariti-
mam colentibus, ac dixerūt, Audiat sermonem dominus noster, nequid exercitus B
tuus detrimenti capiat. Nam fiducia populi istius Israelitici non cōsistit in hastis,
sed in iugis montium quos habitat: neq; enim ad uertices montium [quos munie-
runt] subire facile est. Iam igitur ut nullus uir cadat de populo tuo, ne adoriaris
eos prælio quod quidem instructa committatur acie: sed te castris tuis contine, ut
conserues omnes uiros copiarum tuarum. Serui uero tui [e] fontanas aquas è radice [e] [illegible]
montis promanantes asseruent custodijs, (aquas enim inde petunt omnes incolæ
Bethuliæ,) ita sitis enecabit eos, aut adiget ad deditionem urbis, [quā nunc putant
in montibus sitam esse inexpugnabilem.] Nos autem cum populo nostro in ui-
cinos montium uertices ascendemus, ibiq; uallum iaciemus præsidio futurum, ne
quis urbe egrediatur, ut cū uxoribus & liberis suis cōtabescant fame, & antequam
gladius in eos sæuiat, intereant in plateis domesticis, uicemq; perniciosam repen-
das ipsis, eo q; seditionē moliti sint, nec nutui tuo placide obsecuti. Horum ora-
tio grata fuit Holopherni, seruisq; ipsius omnibus, adeoq; secundum ipsorum di-
cta res decreuit instituendas, [& centeni undiq; ad singulos fontes dimissi sunt.]
Profecti sunt ergo Ammonitæ cum quinq; millibus Assyriorum, & castris in ual C
le positis aquas Israelitarum, & aquæductus præoccupauerunt. Genus aūt Esau
& Ammonitæ ascenderunt in regionem montanam, castraq; locauerūt è regione
Dothaim, parte suorum missa ad Austrum & subsolanū aduersus Ecrebel, iuxta
Chusi, quæ super torrentem Mochmur sita est. Reliquus Assyriorum exercitus
castra in campo habuit, totumq; terræ solum operuit, ut cuius latissime paterent
multitudine sua tentoria & impedimenta. Israelitæ autem inuocabant dominum
deum suū collapsi animis, q; ab hostibus undiq; conclusi essent, nec haberent è me
dio ipsorū effugium. Iamq; [f] trigintaquatuor dies omnis multitudo Assyriorum [f] Al. uiginti dies.
tam peditum q̃ equitum cum curribus suis eos undiq; obsederat, cum aquæ defe-
cerunt omnes incolas Bethuliæ, uasaq; ipsorū omnia, ut omnibus cisternis exhau-
stis, ne in unam quidem diem aquam haberent bibendam ad satietatem, sed men-
sura potum acciperēt. Quamobrem cum infantes eorum linquerētur animo, mu
lieres & iuuenes præ siti deficerent, atq; cōciderent in plateis urbis portarumq; transi
tu, nec superesset in ipsis ullum robur, populus uniuersus, & iuuenes, & unà cum
liberis mulieres ad Oziam & principes ciuitatis cōuenerunt, magnaq; uoce clami
Exod. 17. a tantes coram senioribus omnibus, dixerūt, †Disceptet deus inter nos & uos, quo-
niam nos magna affecistis iniuria, qui non egeritis amice cum Assyrijs. Nunc e-
nim non est qui nobis opem ferat, sed deus nos illis mancipauit, ut coram ipsis siti
& clade maxima occumbamus. Vel nunc igitur accersite illos, & urbem totā po D
pulo Holophernis & copijs eius omnibus deprædandam dedite. Præstat enim
nos cedere direptioni illorum, q̃ perire siti. Serui enim erimus illorum, uitaq; no
stra conseruabitur, nec [cum dedecore apud omnes homines] mortem infantium
nostrorum ante oculos, aut uxores liberosq; nostros animam exhalantes intuebi
mur. Obtestamur autem nobis cœlum & terram, simul ac deum patrum nostro-
rum peccata tam nostra q̃ patrum nostrorum in nos uindicantem, ne hæc in nos
omnia cōuertat hodie. [Vrbem dedatis in potestatem exercitus Holophernis, ut
acie gladij cito cadamus potius, q̃ siti longa torridi.] Simul autem comploratio

magna & concors per totum cœtum orta est dominum deum magna uoce implorantium, [ac dicentium, Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, admisimus iniquitatem. Tu qui clemens es miserere nostri, aut iniustitiam nostram tuo flagello uindica, nec uelis eos qui te prædicant, populo qui te ignorat, traditos, ut ne dicatur inter gentes, Vbi est Deus eorum? Talibus clamoribus fletibusq́ tandem fatigati cõticuere.] Tum Ozias [cum exurrexisset, obortis lachrymis] sic eos affatus est, Præsenti animo estote fratres, & dies adhuc [a]quinq; duremus, intra quos Dominus suam in nos cõuertet misericordiam. [Forsitan enim iram suam remittet, & gloriã nominis sui curabit,] neq; enim nos omnino deseret. Sin elapsi fuerint illi dies, nec auxiliũ nobis feratur, postulata uestra curabo. Ita dimisso ad uallum suũ populo, in muros & turres urbis abiere singuli, uxoribusq́ & liberis domos suas remissis, seipsos in urbe uehementer afflictauerunt. CAP. VIII.

[a] trium.

A HAec audiuit temporibus illis Iudith filia Merari, filij [a]Ox, filij Ioseph, filij [b]Oziel, filij Helciæ, filij Ananię, filij Gedeon, filij Raphain, filij [c]Acitho, filij Elię, filij Eliab, filij Nathanael, filij Samaliel, filij Salasadai, filij Israelis. Huius uir fuit Manasses eiusdem cum ea tribus & familiæ, qui tempore messis hordeaceæ mortem obierat. Cum enim instaret in agro manipulos legẽtibus, ingruens in caput eius æstus in lectum coniecit eum, & in urbe Bethulia mortuus est, interq́ maiores suos sepultus in agro qui interiacet Dothaim & Balamo. Egerat ergo Iudith domi suæ uidua tres annos & [d]quatuor menses, & tabernaculo in cœnaculo domus suæ sibi constructo, [in quo cum puellis suis clausa morabatur,] accincta circa lumbos suos cilicio, uestesq́ uiduitatis suæ gerens, dies omnes, quibus fuerat uidua, ieiunijs transegerat, exceptis sabbathis, & diebus sabbatha nouasq́ lunas proxime præcedentibus, tum domus Israeliticæ solennibus, ac hilaribus. Erat autẽ eleganti forma, eximiaq́ spectanda pulchritudine. Præterea reliquerat ei maritus ipsius Manasses aurum & argentum, seruos & ancillas, iumenta & agros, quæ possidebat: [eratq́ probatæ per omnia famæ,] nec erat qui in ea quicquam daret crimini, q̃ Deum religiose coleret. Hæc ergo cum †sermones populi ad principem habitos audisset, q̃ esset fracto præ inopia aquarum animo, cum, inquam, intellexisset

[a] Al. Idox.
[b] Al. Oziæ, filij Elai, filij Iãnor.
[c] Al. Achitob, filij Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filij Simeon, filij Ruben.
[d] Al. sex.
† Iudith.

B Iudith omnem orationẽ quam habuisset Ozias ad populũ, qua iurasset ei se post exactos quinq; dies urbem dediturum Assyrijs, missa ancilla sua, quæ omnibus facultatibus ipsius præerat, accersiuit Oziam, Chabrim, & Charmim senatores ciuitatis: cumq́ uenissent, sic eos allocuta est, Audite principes populi Bethuliam incolentis, Minime recta est oratio uestra quã habuistis hodie coram populo, interpositoq́ inter Deũ & uos iureiurando cõstituistis, ac dixistis, urbem uos hostibus nostris esse dedituros, ni intra dies hosce Dominus se ad ferendã nobis opem conuerterit. At qui tandem estis uos, qui Deum hodierno die tentandum putaueritis, Deiq́ partes inter genus humanum præoccupandas? [Non est iste sermo qui misericordiã impetret, sed iram excitabit potius, & accendet indignationem. Vos ne Domino tempus præscribere miserationis? uos pro arbitrio uestro diem ei cõstituere?] Quod si nunc in disquisitionem uocetis omnipotentem Dominum, nihil pernoscetis in æternum. Cum profunda cordis humani peruestigare, & rationes mentis eius comprehẽdere non possitis, quomodo penetretis in notitiam dei creatoris horum, perdiscatis mentem eius, aut rationes deprehendatis? Nullo modo fratres, itaq; dominum Deum nostrum ne prouocetis ad iram. Nam si minus uoluerit intra quinq; dies hosce nobis opitulari, potestatẽ habet ipse quibus uult, omnibusq́ adeo diebus protegendi nos, aut etiam ante oculos hostiũ nostrorum disperdendi. Vos autem ne obstringatis consilia domini Dei nostri, quoniã non est ut homo deus, qui minis moueatur, nec ut homine natus, qui subeat iudicium.
C Quin potius [quandoquidem patiens est Dominus, ob hoc ipsum agamus pœnitentiam,]

tentiam,]ab ipso salutem expectantes opem eius imploremus, ut si uisum ipsi fue-
rit, uocem nostram exaudiat. [Ideo summittamus illi animos nostros, & demissis
spiritibus ad seruiendū ei prompti supplicemus cum lachrymis, ut pro sua uolun-
tate nobis impertiatur misericordiam suam: ut sicut animus noster superbia illo-
rum consternatus est, ita rursum ex afflictione nostra cōsequamur gloriam.] Quo
niam nō extitit ætate nostra, nec extat hodie tribus aut familia, aut populus, aut ci-
uitas è nobis, quæ adoret deos manu factos, ut contigit temporibus superioribus,
Iudic.2.b.4.a 6.a †propter quæ patres nostri, [qui deo suo relicto, deos alienos adorauerāt,] ad cæ
dem & prædam fuerunt expositi, cladeq́ magna coram hostibus nostris occubue
runt. Nos uero deum aliū non agnouimus, ut sperare debeamus ipsum nos non
esse neglecturum, nec quenquam è nostro genere, [sed sanguinem nostrum uindi
caturum ab oppressione hostium nostrorum, ac domiturum omnes gentes quæ
in nos consurrexerint, Dominumq́ deum nostrum effecturum eas inglorias.]
Neq́ uero nomen suum, ubi capti fuerimus, manebit Iudææ, sed sacra nostra diri-
pientur, & Deus profanationem suam ab ore nostro uindicabit, tum metum fra-
trum nostrorum, simul & emancipationem terræ, possessionisq́ nostræ desertio
nem nobis rependet in caput nostrū inter gentes, quo seruitum ierimus, & offen-
sionem ac dedecus apud omnes dominos nostros subibimus. Neq́ enim ad gra
tiam euaserit seruitus nostra, sed dominus ille Deus noster infamem eam reddide-
rit. Quamobrem nunc fratres, [qui populi Dei senatores estis,] exemplum præ-
feramus fratribus nostris, quoniam à nobis pendet illorum animus, sacraq́ simul
& templum, altareq́ nobis nititur: [quapropter animos illorum nostro alloquio
erigamus.] Ante autem hæc omnia gratias agamus domino Deo nostro, qui ten
Deut.8.a. 2.Par.32.f tat nos, †quemadmodum & maiores nostros, [an uere deum suum colerent.] Me-
†Gen.17.a 22.a mentote quę cum †Abraham egerit, [qui per multas afflictiones probatus amicus
†Gen.28.b eius factus est:] quibus modis probarit Isaac, & quot casus †Iacob pascentis oues
Laban auunculi sui in Mesopotamia Syriaca: [quot item Mosis, & omnium qui
deo placuerunt, per q̃ multas ærumnas fideles penetrauerint. Nam qui tentatio
nes non susceperunt cum religione Domini, sed prodiderūt impatientiam suam,
& indignum contra Dominum fremitum, ij à peremptore deleti sunt, & à serpen-
2. tibus disperditi. Et nos ergo ne ulciscamur nosipsos pro ijs quæ patimur, sed re-
putantes hæc ipsa supplicia esse flagella Domini peccatis nostris minora, quibus
quasi serui castigamur, credamus ad emendationem illa, & nō ad disperditionem
nostri pertinere. *Etenim sicut illos experiundi cordis ipsorum gratia, ita probat D *In lr, lego.
Rom.8.f nos, & non ulciscitur, †sed commonitionis causa Dominus plectit aspirantes ad
ipsum. Respondit illi Ozias, Quæcunq́ dixisti ex animo bono profecta sunt o-
mnia, nec est qui se tuis opponat sermonibus. Quoniam non hodie primum se
prodit tua sapientia, sed omnis populus tuam intelligentiam à primis temporibus
habet cognitam, q̃ bona sit animi tui commentatio. Sed populus magna siti cru
ciatus secundum ea quæ diximus, nos secum coëgit agere, ut nos obstringeremus
iureiurando, quod minime uiolabimus. Quare tu nunc, cum mulier pia sis, pro
nobis supplica, ut Dominus pluuiam demittat implēdis lacunis nostris, ne siti de-
ficiamus. Rursum Iudith, Audite me, inquit, & facinus edā, quod ad posteros ge-
neris nostri continuis ætatibus perueniat. [Sicut autem quod loqui mihi datum
est, esse diuinum agnouistis: ita quod agere constitui à Deo ne proficiscatur, per-
Iudith 10.b pendite, & orate eum, ut consilium meum ratum faciat.] †Vos ad portam hac no
cte stabitis, egoq́ cum ancilla mea egrediar [uobis orantibus,] ut intra dies post
quos dixistis uos urbē hostibus nostris esse dedituros, Dominus Israelitis per ma
num meam subueniat. Vos autem quid ego sim actura ne sciscitemini: neq́ enim
uobis, priusquam cōfectum fuerit, quid decreuerim agere declarauero. [Interim

nil aliud instituatur, prætereꝗ̃ pro me ad dominū Deum nostrum precatio.] Cui Ozias, simul & proceres responderunt, Abi feliciter, & dominus Deus præeat tibi ad ultionem hostium nostrorū: simul conuersi è tabernaculo, ad stationes suas discesserunt.

CAPVT IX.

A TVm Iudith [illis abscedentibus, dicatam precibus ædiculam suam ingressa,] in faciem procubuit: cumꝗ̃ caput suum cōspersisset puluere, nudato quo induta erat cilicio, cum iam odores illius uesperæ adolerentur in æde Domini Hierosolymis, magna uoce exclamans, dixit, †Domine Deus patris mei Simeonis, *cui tradidisti gladium ad ulciscendum alienigenas, qui uirginis utero ad fœditatem recluso, & ad turpitudinem nudato femore, locos probro profanarant, (tu enim interdixisti ne id fieret,) & ea patrarant, ob quę ad cædem exposuisti principes eorum, ut decepti stratum suum [a]rigarent sanguine, tum seruis super principes, principibusꝗ̃ in sedibus suis trucidatis, uxores eorum in prædam, inꝗ̃ captiuitatem filias, Gen. 34.b / a Gen. 34.d

[a] [illegible], al. [illegible] Gr.

B & omnia spolia tradidisti diuidēda charis tibi filijs, ijs qui indignatione tua accensi oblatum sanguini suo uitium abominati sunt, & opem tuam implorauerunt: tu Deus ille mi Deus me etiam exaudi uiduam. Tu enim & ea quæ priora sunt illis, & illa, & quę secuta sunt designasti: tu præsentia quoꝗ̃ & futura pręmeditatus es. Tibi astant quorum inijsti consilium, & ecce præsto sumus, inquiunt. In expedito enim sunt instituta tua, & prouisa iudicia. [Intuere nunc castra Assyriorum, sicut olim Aegyptiorum castra intueri dignatus es, quando seruos tuos armati persequebantur, freti quadrigis & equitatu suo, militumꝗ̃ multitudine. Vbi uero super castra eorū despexisti, tenebræ fatigarunt illos, pes eorum hæsit in profundo, & aquis obruti sunt. Hoc idem his quoꝗ̃ contingat Domine.] Ecce Assyrij sua potentia multi sunt, equoꝗ̃ simul elati & equite, tum lacertis peditum insolescentes, scuto, geso, arcu, fundaꝗ̃ fidunt, nec agnoscunt te Dominū bellorum esse dissi-

C patorem, nomine tuo Dominum. Tu robore tuo infringe uires eorum, [exere ut olim, brachium tuum,] iraꝗ̃ tua cōquassa potentiam. Nam decreuerunt profanare sacra tua, & tabernaculum sedem nominis tui gloriosi polluere, cornuꝗ̃ altaris tui ferro deturbare. Superbiam ipsorū intuens demitte iram tuam in capita ipsorum, insertoꝗ̃ uiduæ manui meæ robore, quod animo cōcepi, per labia [b]falsa mea seruum super principem, superꝗ̃ principem seruum trucidando, †manu fœminæ frange ipsorum ferociam. [Iugula superbum illum gladio suo, & fac ut per me capiatur laqueo oculorum suorum. Confirma animum meum, ut contemnā illum, & qua perdam illum uirtute me corrobora. Pertinebit enim hoc ad memoriā nominis tui, si eum fœminea manus prostrauerit.] †Non enim in multitudine situm est robur tuum, [c]neꝗ̃ potentia tua in robustis: [equorum uires nō expetis, nec unquam superbi tibi placuerunt,] sed humilium es dominus, inferiorū adiutor, præ- Iudic. 4.d, 5.d / 2.Par. 14.c / 16.b.c / Iudic. 7.a

[b] ἀπάτης, al. ἀγάπης.

[c] οὐδ᾽ ἡ δυναστεία σου ἐν ἰσχύουσι.

D sidium infirmorum, deploratorum defensor, ac seruator desperatorum. Eia age mi paterne deus, deus possessionis Israeliticæ, domine cœlorum & terræ, creator aquarum, rex rerum abs te creatarum omnium, tu exaudi preces meas, [quæ misericordia tua freta sum, & fœderis tui Domine memento,] cōuerte sermonē meum in fraudem, & uulnus, ac flagellum eorum, qui cōtra testamentum tuum, contraꝗ̃ ædem sacram tuam, cōtra uerticem Sion, cōtra domum possessam à filijs tuis dira ceperunt cōsilia. [Cōfirma cōsilium in animo meo, ut ædes tua religionem tuam tueatur.] Prode exemplū in omni gente, tribuꝗ̃ tua, quo palàm fiat, te omnis uirtutis & potentiæ deum esse, nec aliū pręter te defensorem gentis Israeliticæ.

X.

A CVm aūt Deum Israeliticum inuocandi finem fecisset, & hæc uerba peregisset omnia, surrexit procubitu: & ancilla sua uocata, cum in domicilium, ubi sabbathis & diebus festis suis uersabatur, descendisset, detracto quo fuerat induta cilicio, uestibusꝗ̃ uiduitatis suæ depositis, corpus aqua prius ablutum, unguento pingui

gui perunxit, tum capillis capitis sui digestis mitra superimposita, uestes festiuas
suas, quibus ornari uiuo Manasse uiro suo solebat, induit: cumq; sandalia sumpsis
set pedibus, atq; armillas, brachialia, annulos, inaures, mundumq; suum omnem
asciuisset, uultum ad capiendos intuentium eam uirorū oculos perq; uenuste com
posuit. [Contulerat autem ipsi Dominus quoq; splendorem, q; omnis ornatus
iste nō ex lasciuia, sed ex uirtute proficisceretur.] Postremo cum uinariū utrem ui
no, & lagenam oleo plenam ancillæ suæ tradidisset, pera farina, massa caricarum,
[caseo,] purisq; panibus impleta, & omnibus uasis suis conuolutis, eidemq; impo
Iudith 8. sitis, egressæ ad portam Bethulię urbis, †Oziam & senatores ciuitatis Chabrim &
Charmim stantes ibi repererunt: qui ut uiderunt eam, & uultum eius alium, habi- B
tumq; immutatū, pulchritudinem eius admirati uehementer, sic eam allocuti sunt,
Deus, deus ille patrum nostrorū reddat te gratiosam, & instituta tua perducat ad
gloriam Israelitarum, & excellentiam Hierosolymæ, [ut nomen tuum in numero
sanctorum & iustorum celebretur. Et qui tum aderant omnes una uoce subiece-
runt, Esto, fiat,] simulq; Deum adorauerunt. At illa, Portam urbis, inquit, iubete
aperiri mihi, ut egrediar, & sermones quos mecū habuistis, re comprobem. Tum
illi iuuenibus imperarunt ut aperirent, quemadmodū illa postularat. Quod cum
fecissent illi, Iudith unà cum ancilla sua egressa est, oculis prosequentibus eam op-
pidanis, cum de monte [circa lucis ortum] descēderet, donec uallem peruadentem
eam è cōspectu amitterent. Ita profectæ sunt illæ recta per uallem, donec in Assy
rios, qui in statione pro castris erant, inciderent: qui *comprehensam interrogaue *[illegible]
Iudith 9.c runt eam, Cuias es? & unde uenis, aut quò tendis? Et illa, †Hebræis orta sum, &
transfugi ab ipsis, quoniam uobis tradentur diripiendi, [propterea q; contemptis
uobis ultro se dedere, ut ueniam à uobis impetrarent, noluerunt.] In conspectum C
autem Holophernis magistri copiarum uestrarum uenio, ut ei uera dicta referam,
uiamq; commonstrem ante oculos, per quam ingressus tota montana regione po
tiatur, nec ullius corporis militum suorum, aut animalis spiritus patiatur incōmo-
dum. His uerbis eius auditis, uiri illi cōtemplati uultum ipsius, admirationeq; ue
hementi pulchritudinis eius capti, dixerunt illi, Conseruasti uitam tuam, quæ [tali
usa cōsilio,] in conspectum domini nostri properaris descendere. Quapropter
nunc perge ad tabernaculū eius, deducent enim te aliquot è nobis, donec te in ma
nus eius tradiderint. Verum ubi coram eo constiteris, ne cōsterneris animo, sed
secūdum hæc dicta tua perage narrationē, & bene tractabit te, [erisq; animo ipsius
gratissima.] Selegerunt ergo ex se uiros centum, qui iuncto ipsi simul & ancillæ
curru, ad tentorium Holophernis eam asportauerunt. Tum cōcursu totis castris
facto, q; fama aduentus ipsius permanauisset in tabernacula, turba uenientium cir
cunfundere se illi, extra tabernaculū Holophernis expectanti, dum illi de ipsa affer D
retur nuncius, & mirari pulchritudinem ipsius, adeoq; propter ipsam stupere Israe
litas, & alius aliȷ dicere, Quis autem contemnat populum istum, qui tales alit apud
se mulieres? [pro quibus non immerito cum illis depugnemus.] Sanè non est uti
le uel unum relinqui uirum ex illis, qui dimissi facile queant totum orbem in frau-
dem pellicere. Porrò progressi excubitores Holophernis & omnes serui eius, in
troduxerunt illam in tabernaculum. Fortè tum Holophernes quiescebat super le-
cto suo in conopœo intertexto purpura, auro, smaragdo, lapidibusq; pretiosis:
cumq; accepisset de illa nuncium, prodȷt in uestibulum tabernaculi, præcedenti-
bus eum lampadibus argenteis. Ibi cum Iudith in conspectum eius, & ministro-
rum ipsius uenisset, omnes uenustatem uultus eius mirati sunt, [& aspectu primo
captus Holophernes:] illa uero procubuit in faciem, & eum adorauit. CA. XI.

CVmq; serui Holophernis releuauissent eam, ipse sic est eam allocutus, Bene A
spera mulier, nec expauescas animo, neq; enim ego quenquam afflixi, qui re-

gi totius terræ Nabuchodonozori seruire uoluit. Quod nisi me cõtempsisset po
pulus iste tuus montanam regionem insidens, non utiq; erexissem hastam meam
aduersus eum: ipse autem horum sibi causa est. Iam uero dic tu mihi qua de causa
transfugeris ab illis, & huc adueneris, uenis enim salutariter. Bono animo esto,
utpote uictura hac nocte, atq; deinceps. Neq; enim est qui tibi faciat iniuriam, sed
bene tractaberis, quemadmodum tractari solẽt serui domini mei regis Nabucho-
donozoris. Cui respondit Iudith, Accipe dicta ancillæ tuæ, ut famula tua coram
te uerba faciat: nec mendacium hac nocte domino meo enũciauero. Quod si an-
cillæ tuæ monita secutus fueris per omnia, Deus rem tecum cõficiet, nec dominus
meus excidet institutis suis. Testor enim uitam regis totius terræ Nabuchodo-
nozoris, & potentiam eius qui te misit ad restitutionem uiuorum omnium, nõ so-
*Διὰ σοῦ. lum fore ut homines illi *per te seruiant, sed feræ quoq; agrestes, & pecudes, uolu-
B cresq; cœli per potẽtiam tuam sub Nabuchodonozoris totiusq; domus ipsius ui
uant imperio. Nam sapientiam tuam, & calliditatem animi tui nos audiuimus, to
taq; terra diuulgatum est, te solum esse eximium in omni regno, scientiaq; pręstan
tem, & disciplina militari admirandum. Iam uero sermonem quoq;, quem in con
sessu tuorum † Achior habuit, & quæ uerba fecerit intelleximus, [tum etiã quibus
eum modis tractãdum curaris.] Adepti sunt enim eum incolæ Bethuliæ, quibus
omnia quæ apud te locutus esset, retulit. Quapropter monita eius domine domi
nator, ne fueris aspernatus, sed corde tuo recondas ea, quoniam uera sunt. Non
enim obnoxium est supplicio genus nostrum, nec ualet aduersus ipsum gladius,
nisi peccatis Deum suum offenderit. [Constat autem eum iam peccatis nostris sic
esse offensum, ut per prophetas suos mandata dederit ad populum, se propter pec
cata pœnis eum esse dediturum. Et quoniam Israelitæ sciunt se deum suum infen
sum sibi reddidisse, timore tui correpti sunt.] Iam uero ne dominus meus spe de-
cidat, néue discedat infecta re, sed mors faciem illorum impetat, tale peccatum in-
C uasit eos, quo irritabunt Deum suum, si nefas admiserint. Quoniam enim defece
runt eos alimenta, & laborant inopia aquarum, iumenta sua decreuerũt inuadere,
[& bibere sanguinem illorum,] & quorumcunq; cibo Deus legibus suis interdixit
illis, ea cõsumere statuerunt: primitiasq; adeo frugũ, & decimas uini atq; olei, quas
consecratas reseruarant sacerdotibus Hierosolymis in conspectu Dei nostri mini
strantibus, eas cõficere cõstitutum habẽt: cum eas ne manibus quidem fas sit quen
quam è populo cõtingere. Miserunt autem Hierosolymam, (nam & ipsius inco-
læ patrauere talia) qui sibi licentiam referant à senatu. Accidet igitur ut, cum hoc
accepto responso fecerint, illa die tibi tradãtur ad interitũ. Quapropter ego ancil
la tua cognitis his omnibus, trãsfugi ab ipsis, & misit me Deus [iratus illis] ad con
ficiendam tecum rem, quæ terras omnes, ad quas ea fama permanarit, stupore affi
ciat. Religiosa enim est ancilla tua, Deumq; colit noctes & dies. Quare nũc apud
te morabor domine, & egredietur ancilla tua in uallem noctu, deoq; supplicabo,
D ut mihi renunciet, quando peccata sua commiserint: tum accedam, & rem ad te re-
feram, & erumpes cum omnibus copijs tuis, nec erit quisquam illorum qui tibi re-
sistat, egoq; te ducam per mediam Iudæam, donec peruenias in cõspectum Hiero-
solymæ, sedemq; tuam in medio illius collocem. Ita illas ut oues pastore destitu-
tas ages, ac ne canis quidẽ lingua sua tibi obganniet. Hæc enim mihi per præno
tionem dicta sunt & enunciata, tibiq; renunciatũ ea missa sum. Hi sermones eius
placuerunt Holopherni, & ministris ipsius omnibus, & sapientiã eius mirati sunt,
a ἀπ' ἄκρου ἐπ' ἄκρου τῆς γῆς. dicentes, Non est mulier a ab extremo ad extremũ terræ uenustate uultus & peritia
b εὖ ἐποίησεν. dicẽdi similis: simul Holophernes eam sic est allocutus, b Bene fecit Deus ille, qui te
præmisit isti populo, ut afferres robur manibus nostris, cõtemptoribusq; domini
mei perniciem. Sanè quidem tu uenusta es aspectu, & ad dicendum bene compa

rata:

rata: quod si perfeceris quæ pollicita es, deus erit mihi deus ille tuus: tu uero sedebis in domo regis Nabuchodonozoris, & per totam terrã celebraberis.

XII.

A Tum iussit eam introduci in cellã argenteæ suæ suppellectilis, deq; cibariis suis mensam ei consternendam, & potum de uino suo præbendum constituit. At Gene.43.f Dan.12.b Tob.1.b Iudith, †De his non edam, inquit, ne qua contrahatur offensio, sed de eis quæ mecũ delata sunt, mihi ministrabitur. Cui Holophernes, Si uero defecerint hæc quæ penes te sunt, unde petemus quæ tibi demus his similia? Nihil enim nobis è genere tuo suppetit. Respondit illi Iudith, Vt animam tuam mi domine uiuere uerum est, ita non consumet ancilla tua quæ mihi sunt, priusquam Dominus per manum meam cõsilium suum fuerit executus. Introduxerunt igitur eam serui Holophernis in tabernaculũ: ubi cum in mediam usq; noctem dormiuisset, sub matutinam uigiliam exurrexit, & misit ad Holophernẽ, qui diceret, Iubeat iam dominus meus B ancillam suam emitti ad precationem. Cumq; edixisset Holophernes stipatoribus corporis sui, ne prohiberent ipsam, mãsit in castris tribus diebus, noctu in uallem Bethuliæ egrediens, & aqua se abluens in fonte qui erat in castris: cumq; ascenderet, orabat dominum Deum Israeliticum, ut institutum suum ad leuandum genus populi sui feliciter proueheret, & regressa in tabernaculo munda permanebat, donec cibũ suum caperet sub uesperam. Euenit autem die quarto, ut celebraret Holophernes *conuiuium cum seruis suis solis, nec ad concœnationem quenquã inuitasset eorum qui præerant negotiis. *משתה Tum Holophernes Bagoæ eunucho præfecto facultatibus suis omnibus, I, ait, persuade isti mulieri Hebrææ, quæ penes te est, ut ueniat ad nos, & nobiscum edat ac bibat. Nam ecce personæ nostræ fuerit C ignominiosum, si talem mulierem sine habita cum ea consuetudine prætermiserimus: & si minus eam attraxerimus, nos irridebit etiam. Egressus ergo à cõspectu Holophernis Bagoas, & ad illam ingressus, Ne pigeat, inquit, ancillam formosam hanc adire dominum meum, coramq; eo decorari gloria, tum uinum nobiscum bibere ad hilaritatem, & hac die more filiarum Assyricarũ, quæ in domo Nabuchodonozoris assistunt, se gerere. Cui Iudith, Quænam ego sum, ut quid domino meo denegem? quin quicquid ei placuerit, gratumq; fuerit, propere faciam, quod mihi usq; ad diẽ obitus mei sit gloriationi: simul exurgens se uestitu, & omni mundo muliebri exornauit: accessitq; ancilla eius, & ex aduerso Holopherni strauit ei D pelles humi, quas à Bagoa in usum quotidianũ suum acceperat, ut super iis recumbens cibum caperet. Cumq; accessisset Iudith, ac discubuisset, exarsit cor Holophernis in eam, animusq; commotus est, ut congressum ipsius uehementer appeteret. Iam enim ex quo primũ die cõspicatus eam fuerat, obseruabat occasionem, [illegible] qua ea abuteretur. Hortabatur igitur eam Holophernes, Bibe iam, & præbe te nobiscum hilarem, [quoniam nacta es apud me gratiam.] Et Iudith, Sanè bibam, inquit, domine, quoniam magnificẽtiam adepta est in me hodie uita mea maiorem, quàm ullo ex quo nata sum tempore: simul edere coram eo bibereq; cœpit, quæ sibi ab ancilla sua parata fuerant. Lætatus est itaq; propter eam Holophernes, & uini q̃ plurimum bibit, quantũ nunquam aliâs biberat uno die ex quo natus fuerat.

CAPVT XIII.

A Cum aũt iam serũ esset, festinarũt serui eius se recipere, & Bagoas foris occlusit tabernaculũ, præsentesq; omnes à conspectu domini sui dimissi, sua quisq; Eccli 31. cubilia petiere, †q; omnes defessi essent longa compotatione. Relicta est itaq; Iudith in tabernaculo sola, & Holophernes proiectus in lecto suo, q; perfusus esset ebrietate. Iusserat aũt Iudith ancillã suam astare extra cubiculũ, & se pro quotidiano more obseruare exeuntem. Dixerat enim se exituram ad precationem suam, & in eandem sententiam cum Bagoa loquuta fuerat. Cum ergo omnes è conspectu ipsius discessissent, nec quisquã relictus esset in cubiculo paruus aut magnus,

Iudith apud lectum illius stans in animo secum, Domine deus omnis uirtutis, in
a μου. quit, respice hac hora ad opera manuum [a] mearum, ut extollatur Hierosolyma [si
B cut promisisti.] Quoniam nunc tempus est adiuuandi possessionem tuam, & [or
b μου, al. σου. ta ex fiducia in te] instituta [b] mea perficiendi, ad conquassationem hostium, qui in
c τῆς κεφαλῆς, nos coorti sunt: simul accessit ad columellã lecti quæ erat [c] ad caput Holophernis,
& acinacem illius inde desumpsit. Cumq; lecto se applicuisset, coma capitis eius
apprehensa, Corrobora me hodie Dñe deus Israelis, inquiens, inflixit duos ictus
in ceruicem eius quantum poterat,† & caput amputauit: tum deinde corpore eius 1. Reg. 17.
de strato deuoluto, ablatoq; de columnis conopeo, paulo post egressa caput Ho 1. Mach. 7.
lophernis ancillæ suæ tradidit: quod cum illa in peram cibariam suam immisisset,
egressæ sunt ambæ simul, quò ad precationem more solebãt. Ita è castris euaden-
tes uallem illam ambierunt, montemq; Bethuliæ conscenderunt. Cumq; ad por
C tas eius peruenissent, Iudith procul clamauit portarũ uigilibus, Aperite agite por-
tam, aperite: adest nobis Deus, deus ille noster, robur adhuc exercens Hierosoly-
mis, & contra hostes potentiam, quemadmodum fecit & hodie. Hac uoce ipsius
exaudita oppidani ad portam urbis suæ propere descenderunt: cumq; senatores
ciuitatis conuocassent, concursu unà omnium à minimo usq; ad maximum facto,
(quoniam insperatus erat ipsius reditus,) igneq; causa lucis accenso, aperta porta
receptas illas circumsteterunt. Ipsa uero [cum in editum locum ascendisset, silen-
tio facto] magna uoce, Laudate Deum, inquit, & prædicate eum, quoniam miseri
cordiam suam Israeliticæ domui non substraxit, [nec deseruit sperantes in se,] sed
hostes nostros hac nocte mea manu conquassauit: simul caput è pera prolatum il-
lis ostentabat, dicens, Ecce caput Holophernis magistri copiarum Assyricarum,
ecce & conopœum in quo recubabat ebrius, cum eum Dominus manu fœminea
D cæderet. Viuum illum Dominum, qui me per uiam qua sum ingressa conserua-
uit, testor illum mea facie deceptum in perniciem suam, nullum in me fœdum aut
turpe patrauisse flagitium. [Dominus me uobis lætam, uictricem & incolumem
liberatis uobis restituit. Ipsum prædicate omnes, quia benignus est, & misericor-
dia eius sempiterna.] Tum populus uehementer obstupuit: cumq; Deum incli-
natus adorasset, simul omnis, Celebrandus es Deus noster, inquit, qui hostes po-
puli tui hodierno die ad nihilum redegeris. Illi uero dixit Ozias, Beneficio Dei al
tissimi felix es, ô filia, supra omnes mulieres terræ, & celebrãdus est Dominus deus
ille cœli terræq; conditor, qui te direxit ad caput ducis hostium nostrorum con-
d Id est, memoria spei tuæ. quassandum. Quoniam nõ abscedet unquam [d] spes tua ab animo hominum po-
tentiam Dei commemorantium. Hoc ergo tibi conferat Deus ad sempiternã ex
e Vel, adsit tibi beneuolus. cellentiam, ut [e] te bonis locupletet, eo q uitæ tuæ non pepercisti, cum affligeretur
genus nostrum, sed rectam coram Deo nostro uiam ingressa ruinæ nostræ subue
nisti. Et subiecit uniuersus populus, Esto, fiat.

CAP. XIIII.

A PORRÒ autem allocuta est eos Iudith, Audite me fratres,† & acceptum caput hoc 1. Mach. 15.
in pinna murorum nostrorũ suspendite: cumq; diluxerit dies, ac sol super ter-
ram emerserit, arma belli uestra quisq; capietis, & ex urbe uiri ualẽtes omnes cum
duce uobis dato erumpetis, ut in campum descensuri ad primam stationem Assy-
riorum, nec tamen descendẽtes. Tum illi sumptis uniuersis armis suis, contendẽt
in castra sua, duces copiarum Assyricarum excitaturi, & ad tabernaculum Holo-
phernis cursum dirigent, quo non inuento [nisi trunco in sanguine uolutato,] ter
ror ingruet in illos, & à conspectu uestro diffugient. Tum uos insequentes unà
cum omnibus qui fines Israeliticos incolunt, per uias suas illos prosternite. [Domi
nus enim pedibus uestris conculcandos eos subijciet.] Verum anteq; hæc fiant,
accersite mihi Achiorem Ammonitam illum missum ad nos tanquã ad interitum
B us conspectum agnoscat domus Israeliticæ contemptorem. Vocatus est ergo A-
chior

chior ex domo Oziæ, qui sit uenit, & caput Holophernis in manu uiri cuiusdam
in cõcione populi uidit, in faciem prolapsus est, & defectus animo: releuatusq́ ac-
cidit ad pedes Iudith, & cum faciem eius adorasset, dixit, Celebranda es per omnia
Iudæ tabernacula, & apud omnes gentes, quæ fama nominis tui cõmotæ fuerint.
Sed recẽse mihi nunc quæ per hos dies gesseris. Et recitauit ei Iudith in media con-
cione quæcũq́ gessisset, ex qua primum die fuerat egressa, usq́ ad tempus quo lo-
quebatur apud illos. [Deus Israeliticus, inquit, quem tu testatus es se uindicatu-
rum de inimicis suis, is hac nocte caput omnium impiorum amputauit mea manu,
quod ita esse probat caput hoc Holophernis, qui superbo contemptu uituperauit
deum Israeliticum, & interitum tibi minatus est cum diceret, Expugnato populo
Israelitico, præcipiam latera tua gladio transuerberari.] Postquam autem dicen- C
di finem fecit, populus magna uoce iubilans, lætos per urbẽ suam clamores iacta-
uit: Achior uero quæ Deus Israeliticus fecisset uidens omnia, Deo magnopere fi-
sus est, carneq́ præputij sui circuncisa, cõiunctus domui Israeliticæ [cum omni ge-
neris sui posteritate] usq́ in præsentem diem. Cum autem dies illuxisset, capite
Holophernis de muris suspenso, omnes uiri sumptis armis in spiram circumeun-
tes ad descensum montis egressi sunt: quos conspicati Assyrij, nuncios ad centu-
riones suos dimittere, illiq́ porrò contendere ad duces & tribunos, omnesq́ prin
cipes suos: qui cum ad tabernaculum Holophernis peruenissent, curatori omnis
1.Reg.14.c suppellectilis eius dicere, †Excita uero dominum nostrum, quoniã serui isti ad nos
in pugnam descendere ausi sunt, ut deleantur funditus. [Porrò ante uestibulũ cu
biculi tumultuantes causa illius excitandi strepitum edebant de industria, ut non
excitantium, sed perstrepẽtium opera potius excitaretur. Nemo enim cubiculum
Assyricę maiestatis pulsare audebat, aut ut introiret aperire.] Tum ingressus Ba D
goas pulsauit atrium tabernaculi, q eum cum Iudith dormire suspicaretur. Cum
autem eum nemo exaudiret, dimotis foribus in cubiculum ingressus: ut inuenit il
lum proiectum in lecto, & adempto capite mortuum, exclamãs uoce magna cum
fletu, gemitu, uociferationeq́ ualida uestimẽta sua dilacerat, atq́ in tabernaculum
etiam, ubi Iudith solebat recumbere, ingressus, ubi nec eam inuenit, ad populum
prosilit uociferans, Nefas admisere serui, una mulier Hebræa ignominiam in do-
mum regis Nabuchodonozoris intulit. Nam ecce humi prostratus Holopher-
nes, truncusq́ capite. Hæc uerba cum audissent principes exercitus Assyrici, dila
cerauerunt tunicas suas, & animo uehementer consternati sunt, clamorq́ & uoci-
feratio magna in medijs castris exorta est.

CAP. XV.

TVm etiam qui in tabernaculis erant, hoc audito facinore, [animo cõsilioq́ de- A
stituti,] obstupescere, ingruente in eos metu & terrore, nec iam esse quisquam
qui in conspectu alterius perlisteret, sed simul omnes perculsi, per omnes uias tam
campestris q̃ montanæ regionis diffugere, [deiecto capite, relictisq́ rebus omni-
bus, Hebręos, quos instare armatos acceperant, effugere festinantes:] atq́ ij quoq́
qui circa Bethuliam in montoso loco se uallo munierant, in fugam conuersi sunt.
Tunc ergo bellicosissimi quiq́ Israelitarum se in eos effuderunt, [cum clangore tu
barum & clamore: & quoniam Assyrij palantes in fugam ruebant præcipites, Is-
raelitæ autem eos agmine iuncto persequebantur: cõficiebant quoscunq́ possent
apprehendere.] Et misit Ozias Bethomastam, Bebai, Chobai, Cholam, & in om
nes fines Israeliticos, qui perferrent gestæ rei nuncium, ut ad cædem hostium cun
cti prorumperent. Quo accepto nuncio Israelitæ, simul omnes irruerunt in illos, B
& cædendo usq́ Choba persecuti sunt. Aduenerũt item & Hierosolymitani, &
ex tota montana regione, (nam ad eos quoq́ nuncius rerum in castris hostium ge
starũ peruenerat,) atq́ etiam Galaaditæ & Galilæi, qui eos magna clade ultra Da-
mascum usq́ & fines ipsius exterminarunt. Reliqui uero incolæ Bethuliæ castra

Assyriorum inuaserunt, & ex præda illorum magnas adepti sunt diuitias. Reli-
quijs potiti sunt Israelitæ à cæde reuersi, uiciq; ac ciuitates tam montanæ q; campe
C stres magnam uim obtinuerunt spoliorum, quorũ ingens erat copia. Venerunt
autem Ioachim pontifex maximus, & senatus Israelitarum Hierosolymis commo-
rantium, [a]cõfirmaturi beneficia quibus Deus Israelitas affecerat: tum etiam uisuri
Iudith, benigneq; salutaturi: qui ad ipsam ingressi uno ore gratulati sunt ei, ac dixe
runt, Tu excellentia Hierosolymæ, tu ingens Israelitarum lætitia, tu præclara gene
ris nostri gloriatio, tu hæc omnia confecisti manu tua, hisq; Israelitas affecisti bene
ficijs, & Deus ea fauore suo prosequutus est. [Cõfirmatum est cor tuum, eo q; ca
stitatem amaueris, nec post uirum tuum admiseris alium, ideo manus Domini te
confirmauit.] Beata sis apud Deum omnipotentem in æuum sempiternũ. Et sub
D iecit uniuersus populus, Esto. Cæterum populus castra diebus triginta depræ
datus, tabernaculum Holophernis & omne argẽtum, lectos, pelues, omnemq; sup
pellectilem eius dicauit Iudith: quæ accepta illa mulæ suæ, iunctisq; plaustris con-
gesta imposuit. Tum concurrere uisendæ eius causa mulieres omnes Israeliticæ,
& prædicare illam, unaq; chorũ illi statuere, ipsaq; thyrsos manibus acceptos mu-
lieribus, quæ una secũ aderant, distribuit, & imposita sibi [b]sociæq; suę corona olea
gina, choream coram uniuerso populo ducens præibat mulieribus omnibus, sub
sequentibus armatis omnibus uiris Israeliticis cũ coronis, [organis, citharis] & hy-
mnis, quos ore decantabant.

[a] id est, testata reddi-
turi.

[b] τῇ μετ' αὐτῆς.

CAP. XVI.

A PRæiuit autem Iudith hoc carmen gratulatorium inter omnes Israelitas, & uni-
uersus populus hanc laudem clara uoce decantauit, cœpitq; Iudith,

Ordimini Deo meo tympanis, Dominoq; meo cymbalis incinite: modulami-
ni carmen ei, extollite laudem, & nomen eius inuocate.

Quoniam profligator bellorum est Dominus, qui [c]posuit in medio populi ca
stra sua, & me uindicauit de manu persequentium.

[c] ἐν μέσῳ.

Venit Assyrius è montibus ab Aquilone, uenit cum copiarum suarum myria-
dibus, †quarum multitudo torrentes interclusit, uallesq; equitatus operuit. Iudith 7.a

Aiebat se fines meos igni uastaturum, iuuenibusq; meis gladio peremptis, alli-
sisq; solo lactentibus, prædæ daturum infantes meos, abacturumq; uirgines. Do-
minus omnipotens manu fœminæ frustratus est eos.

B Neq; enim iuuenum opera robustus occubuit, nec cęciderunt eum nati Titani
bus, nec excelsi gigantes aggressi sunt, †sed Iudith Merari filia pulchritudine faciei Iudith 10.a
suæ dissipauit ipsos.

†Cum enim exuisset uestitum uiduitatis suæ, [uestesq; festiuas induisset,] ut [d]la Iudith 10.a
borantes Israelitas eueheret, facie sua unguento peruncta, & redimitis mitra capil-
lis suis, stolaq; quam sumpsit lineam, decepit illum.

[d] ἀνυψώσεις.

Sandalium eius oculũ hominis rapuit, & pulchritudine huius captus est illius
animus, ceruicem ipsius penetrauit acinacis.

Persæ exhorruerunt audaciam eius, stupueruntq; Medi fiduciam.

Tum iubilauerunt humiles mei, & infirmi exclamauerũt [siti torridi,] territiq;
sunt illi, & sublato clamore in fugam conuersi.

Filij puellarum confoderunt illos, & ut seruos fugitiuos uulnerauerunt prælio
domini Dei mei disperditos.

C Carmen & laudem cantabo Domino. Magnus es Domine & gloriosus, admi
randus uiribus, & inuictus.

Tibi seruiat uniuersum opificium tuum, †quoniam iussisti, & extitit: misisti spi Gene.1. Psal.32.a
ritum tuum, & prodijt, nec est quod uoci tuæ resistat. 148. Psal.103.

Montes enim à fundamentis emouebuntur cum aquis, petræq; in modum ce-
ræ liquescent à conspectu tuo, cum sis ijs qui te metuunt propitius.

Quoniam

Quoniam paruum est omne quamuis gratum odore sacrificium, omnisq; holocausto crematus adeps minimus, præ eo qui reueretur Dominum, & per omnia magnus est.

Væ gentibus in genus meum consurgentibus. Dominus omnipotens uindicabit eas die iudicij, cum immittet corporibus eorum ignem & uermes, quorũ perpetuo sensu lugeant.

Vt autem uenerunt Hierosolymam, adorauerũt Dominum, & lustrato populo holocausta sua, gratuitaq; donaria, ac munera obtulerunt. Et dedicauit Iudith omnem supellectilem Holophernis à populo sibi traditam, & conopeum quod
1.Reg.8.b ipsa cubiculo eius abstulerat, †donarium Domino consecrauit. Cumq; populus D
celebrando lætitiam, Hierosolymis in conspectu sacrorum tres menses peregisset, Iudith ibidem permãsit. Exactis autem diebus illis ad suam quisq; possessionem reuectus est, remeauitq; Iudith Bethuliam, & in bonis suis habitauit. Fuit autem ætate sua per totam terrã inclyta, procosq; multos habuit: nullus tamen uir ea potitus est omni tempore uitæ eius, postquam Manasses maritus eius morte obita sepulturæ gentis suæ mandatus fuerat. Processit inquam ad claritatem eximiam, donec in domo uiri sui ad centesimũquintum annũ ætatis peruenit, & manumissa
Gen.50.b ancilla sua, obijt Bethuliæ, & sepulchro uiri sui Manassis mãdata est, †luxitq; eam
domus Israelitica septem diebus. Cæterum anteq; moreretur bona sua Manassi uiro suo, sibiq; genere proximis distribuit. Non extitit autem in uita Iudith qui perterreret Israelitas, nec post obitum eius multis temporibus. [Porrò dies huius uictoriæ solennis in numerum sacrorũ dierum adscriptus ab Hebræis ex eo tempore ad præsentem usq; diem cultus est ab ijsdem.]

Liber Esdræ tertius.

CAPVT I.

2.Par.35.a
4.Reg.23.c
CVM Iosias agitaret ᵃpascha Domino Hierosolymis, con A ᵃId est, diem festum paschatis.
stitutisq;, & iuxta quotidianas functionum uices adornatis in templo Domini sacerdotibus, ᵇpascha quartadecima luna mensis primi immolaret, iussit Leuitas sacrorum Israeliticorum ministros consecrare se Domino, ad sacrã eius arcam in templo, quod Dauidis filius rex Salomon ædificarat, collocandã. Non erit, ait, cur eam uestris gestetis humeris, sed iam inde dominum Deum nostrum colite, populoq; eius Israelitico date operã. Comparate autem uos secundum familias & tribus uestras, iuxta præscriptum Dauidis regis Israelitici, et magnificam descriptionẽ filij eius Salomonis, inq; templo prout quæq; familiarum uestrarum Leuiticarum primatum sortita est, in conspectu fratrum uestrorum Israelitarum stantes ordine ᶜpascha immolate, uictimasq; parate ipsis, & ᵈpascha iuxta præceptum Domini Mosi datum obite. Donauit autem Iosias populo, quàm frequens aderat, agnorum & hœdorum triginta millia, triaq; millia uitulorum, quæ de ᵉpecuarijs regijs ex pollicito data fuerunt populo, sacerdotibus & Leuitis. Largiti sunt item Helcias, Zacharias, & ᶠIehiel ædiles templi, ad obeundum pascha, sacerdotibus ouium duo millia sexingentas cum uitulis trecentis. Iechonias insuper, Schamaias & Nathanael frater, & ᵍHaschabias, & Ieiel, & Iozabad tribuni largiti sunt ad celebrandum pascha Leuitis, ouium quinq; mil

ᵇId est, agnũ paschalem.
ᶜId est, agnum paschalem.
ᵈId est, Solenne paschatis.
ᵉVel, fisco regio.
ᶠ[illegible]
ᵍ[illegible], al. Choraba.

*Al. ſeptingentos.

lia, & uitulos *quingentos. Dum hæc gerebantur eleganter ſtabant ſacerdotes
& Leuitæ ſecundũ tribus, & eum quem quiſq; ſortitus erat à patribus primatum,
tenentes in conſpectu populi panes azymos, quos Domino ſecundũ preſcriptum
libri Moſaici conſecrarant. ᵇEt hæc ita matutino tempore. Torrebãt autem igni
paſcha, ut par erat, uictimas uero lixabãt in ahenis & lebetibus ⁱodore gratiſſimo,
totiq; cœtui deferebãt. Poſt hæc item ſibi, & prognatis Aarone ſacerdotibus fra
tribus ſuis dapem apparabant. Sacerdotes enim adolebãt adipes, donec tempus
opportunum exijſſet, Leuitæq; ſibi, ſacerdotibusq; prognatis Aarone fratribus
ſuis dapem parabant. Et ſacri cantores poſteri Aſaph ſuum munus obibant or-
dine, prout erat ipſis à Dauide conſtitutũ, nempe Aſaph, ᵏZacharias, & ˡIeduthun
C à rege deſignatus. Oſtiariorum autem pro ſingulis portis excubantium non lice
bat ulli uicem ſuam deſerere, fratres enim illorum Leuitæ dapem ipſis apparabãt.
Quæ igitur pertinebant ad ſacrificium Domini, paſchate agitando, uictimisq; ad
aram Dei immolandis die illo conſummata ſunt ſecundũ mandatum regis Ioſiæ.
Et egerunt Iſraelitæ, q̃ frequentes aderant, paſcha, diemq; feſtum azymorum per
ſeptem dies: nec tale paſcha celebratum eſt in Iſrael iam inde à temporibus Samue
lis prophetæ. Neq; uerò tale paſcha celebrauerũt ulli reges Iſraelitici, quale Ioſias
egit, & ſacerdotes ac Leuitæ, Iudæi & Iſraelitæ omnes, quàm tum numeroſi Hiero
ſolymis commorabantur. Octauodecimo anno regni Ioſiæ celebratum eſt hoc
paſcha, recteq; conformata fuerunt inſtituta Ioſiæ in conſpectu Domini ſui, quip-
pe ex animo pleno pietatis. Cæterum hiſtoria rerum ipſi coniũctarum eſt in pri-
ſcorum ſæculorum annalibus conſcripta de ijs qui peccauerũt, & impietate in Do
minum ſuperarunt omnes gentes & regna, ᵐeaq; quibus offenderunt ipſum ſtu-
dia, adeo ut oracula Dei inualeſcerent aduerſus Iſraelem. †Et poſt omnem hunc 4 Reg 23 f / 2 Par 35 d
actum Ioſiæ accidit ut rex Aegypti Pharao profectus bellũ moueret aduerſus Car
chamym, quæ eſt ad Euphratem: cumq; obuiã illi proceſſiſſet Ioſias, miſit ad eum
D rex Aegypti qui dicerent, Quid tibi rei mecum eſt rex Iudææ? Nequaquam aduer
ſus te à domino Deo miſſus ſum, ſed bellum ad Euphratẽ eſt mihi, iamq; adeo me
cum facit Dominus, idemq; citabundus mecum properat: à me tibi tempera, neq;
obſiſtas illi. Non tamen auertit ſe Ioſias ad currum ſuum, ſed parabat prælio de-
cernere non acquieſcens reſponſis ex oraculo Domini Ieremiæ prophetæ, & pu-
gnam cum eo commiſit in campo Megeddo: cumq; ⁿdeſcendiſſent ad regem Io-
ſiam principes, ſeruis ſuis, †Auferte me, clamat, è prælio, nam grauiter ſauciatus 4 Reg 23 f
ſum. Protinusq; cum ex acie ſerui eius ſuſtulerũt, & cum aſcendiſſet currũ ſuum
ſecundarium, reuectus Hieroſolymam, uitam cum morte commutauit, & ſepultus
eſt in paterno ſepulchro. Per totam itaq; Iudæam luctus ſecutus eſt Ioſiam, & de-
fleuit eum Ieremias etiam propheta, proceresq; unà cum uxoribus lamentati ſunt
eum ad hunc uſq; diem, traditusq; adeo mos eſt hoc faciendi perpetuus in omne
genus Iſraeliticum. Verum hæc annalibus regum Iudaicorum perſcripta ſunt,
quid rerum ſingillatim patratum ſit ab Ioſia, quę fuerit eius gloria, quanta demum
ad legem Domini dexteritas ingenij. Ipſius autem antefacta, & quæ nunc cõme-
morauimus, prodita ſunt annalibus regum Iſraeliticorum & Iudaicorum.
E †Porrò populares aſſumptum Ioachaz Ioſiæ filium, regem loco patris ſui decla 4 Reg 23 f / 2 Par 36 a
rauerunt, uigintitres annos habentem. Is tribus menſibus regnauit in Iudæa &
Hieroſolymis, uſq; dum ei regnum Hieroſolymitanũ abrogauit rex Aegypti, po-
puloq; talentis argenti centum, unoq; auri multato, regem Iudæę & Hieroſolymæ
†conſtituit Ioachim fratrẽ ipſius, qui in uincula coniecit magiſtratus, ipſe uero Za 2 Par 36 a / 4 Reg 23 f
racen fratrem eius comprehenſum ᵒabduxit in Aegyptum. Cæterum annos ui-
gintiquinq; natus erat Ioachim cum regnum Iudaicum & Hieroſolymitanum ade
ptus eſt, & impie ſe geſſit erga Dominum, †adortusq; eſt eum bello Nabuchodo- 4 Reg 24
nozor

ᵇ ובן לבקר & item uitulos ſcilicet offerentes, alij legerunt לבשר
ⁱ בצלחית id eſt, in cacabis. Septuaginta ... צלח id eſt, gratioſius fuit.
ᵏ Ζαχαρίας.
ˡ Al. Idduin

ᵐ Vel, eaq; quibus offenderunt eum per cultum rerum ſenſibilium.

ⁿ ויררו uidentur legiſſe Septuaginta pro וירו id eſt, iaculati ſunt.

ᵒ Septuaginta tamen habẽt ἀνήγαγεν ἐξ Αἰγύπτου. Sed haud dubie mendoſe.

nozor rex Babylonis, & catenis constrictum Babylonem abduxit, sacrorumque ua-
4.Reg.24.a 2.Par.36.a sorum Domini ablatam partem in templo suo Babyloni collocauit. †Verum hu-
ius historia, impuritas, & ignominia regũ annalibus perscripta est. Successit au-
tem in regnum ei Ioachim filius. Etenim octodecim iam annos habebat, cum rex
constitueretur. Regnauit autem menses tres & decem dies Hierosolymis, & im- F
pie se gessit erga Dominum, exactoque anno missis copijs transtulit eum Nabucho
4.Reg.22.a 2.Par.36.b donozor Babylonem unà cum sacris uasis Domini, †& constituit Zedechiam re-
gem Iudææ & Hierosolymę uigintiunum annos natum, qui regnauit annis unde
Ier.37.a.38. cim, & grauiter offendit Dominũ, nec reueritus est sermones †ab Ieremia prophe-
ta ex oraculo Dñi pronunciatos, sed iureiurãdo adactus in uerba regis Nabucho
donozoris defecit perfide, & obdurata ceruice, obfirmatoque animo suo leges Do-
mini dei Israelitici uiolauit. Ad hæc principes populi sacerdotumque inique multa
perpetrauerunt, excesseruntque genus omne impuritatis omnium gentium, tem-
plumque Domini sacrosanctum Hierosolymis profanauerunt. Et misit Deus ma-
iorum ipsorum legatum suum per quem reuocaret eos, propterea quod parceret illis,
atque tabernaculo suo. At illi ridere legatos eius, & quoties loqueretur Dominus, G
prophetis eius illudere, donec ira commotus in populum suum propter impia fa-
cta, mandaret consurgere in eum reges Chaldæorum, qui iuuenes eorum per loca
templo suo sacrosancto circumiecta gladio trucidauerunt. Non pepercere iuue-
ni, non uirgini, non seni, non adolescenti, sed uniuersi traditi sunt in manus illorũ.
Omnia uero sacra uasa Domini magna simul & parua, instrumẽtaque arcæ Dei, ac
sublatos thesauros regios Babylonem asportauere, templum Domini succende-
runt, muros Hierosolymæ demoliti sunt, ignem intulerunt turribus eorum, omni
busque ornamentis urbis conficiendo pessundatis, superstites gladio Babylonem
abduxerunt, ubi regi seruierunt, & filijs ipsius, usque dum regnum occuparent Per-
Ier.25.b.29.b sæ, ut impleretur quod Dominus per os †Ieremiæ prædixerat, usque dum terra sua-
uiter acquieuisset in sabbathis suis, egissetque sabbathum omni tempore uastitatis
suæ, usque ad exactos annos septuaginta.

CAPVT II.

2.Par.36.d 1.Esd.1.a Anno primo Cyri Persarum regis præstaturus quod prædixerat per os Iere- A
miæ Dominus excitauit animum eiusdem regis Persarũ Cyri, ut edictum in
toto regno suo publicaret, scriptis simul etiam in hæc uerba diplomatibus. Hæc
edicit Persarum rex Cyrus, Regem me constituit orbi Dominus Israeliticus, domi
nus celsissimus, mandauitque mihi templũ sibi Hierosolymæ, quæ est in Iudæa, ædi
ficandum. Si quis est itaque uestrum de gente ipsius, adsit illi Dominus ille, domi-
nus ipsius, & Hierosolymam, quę est in Iudæa, profectus, templum Domino Israe
litico ædificet. Hic est ille Dominus, qui tabernaculum habuit Hierosolymis.
Quotquot igitur hinc inde habitant, adiuuent eos incolæ cuiusque loci tam auro &
argento, quàm donarijs, equis, iumentis, simul & alijs rebus in templo Domini Hiero
solymitano ex uoto dedicandis. Tum principes tribuum & familiarũ Beniamin
cum sacerdotibus & Leuitis, omnesque adeo quorum excitauit Dominus animum
coorti sunt in profectionem, ad ædificandum templum Domini Hierosolymita-
num: & uicini circum populi ferebant opem omni ratione, argento, auro, equis, iu
mẽtis, & uotiuis donarijs compluribus multorum, quibus ea mens iniecta fuerat.
Rex quoque Cyrus protulit sacra uasa Domini, quæ Nabuchodonozor transtule- B
rat Hierosolymis, & in delubro suo collocarat: ea inquam, prolata Cyrus rex Per-
sarũ Mithridati tribuno ærarij sui tradidit, ab eoque rursum [a]Sassabassaro præsidi [a]ששבצר 1.Esd.1.
Iudææ commendata fuerunt, quorũ hic erat numerus. Crateres argentei libami
1.Esd.1.trigin-ta. nibus dicati, †mille, & item mille aurei: pelues sacrificæ argenteę uigintinouẽ: phia
læ aureæ triginta, argentearum uero [b]duo millia quadringentæ & decem, aliaque ua [b]משנים 1.Esd.1.
sa mille. In uniuersum autem uasorum tam aureorum quàm argenteorũ quinque mil-

lia, quadringenta sexagintanouem perlata fuerunt, & à Sassabassaro unà cum ijs qui Babylone Hierosolymam redierunt è captiuitate, reportata. †Porrò Artaxerxi, quibus Persarum rex erat temporibus, Bischlemus, Mithridates, Tabel, Rahumus, Beelteemus, & scriba ᶜSemellius, eorumque collegæ cæteri tam Samariæ quàm [illegible]

c 1. Esd. 1. [illegible] Vnde Græce Semesius, & corruptius Semellius.

C aliorum locorum incolæ subiectam hanc scripserũt epistolam. Regi Artaxerxi domino serui tui, Rahumus à commentarijs, & scriba Semellius, tum reliqui eiusdem curiæ collegæ ipsorum, ac iudices in Cœlesyria Phœniciaque. Iam nunc dominus rex certum habeto Iudæos istinc ad nos profectos, ubi uenerunt Hierosolymam in ciuitatem illam perfidam & malitiosam, & ædificare fora, & muros instaurare, templumque restituere. Quod si hæc urbs ædificata fuerit, murique consummati, nequaquam sustinebunt tributum pendere, sed regibus resistent etiam. Et quia feruet opus circa templum, recte factum arbitramur, rem talem nõ neglexisse, sed domino nostro regi declarasse, ut si uideatur tibi, quæratur in maiorum tuorum annalibus. Etenim inuenies in monumẽtis de his scripta quædam, & cognosces rebellatricem fuisse ciuitatem illam, grauem regibus ac ciuitatibus: ipsos quoque Iudæos perfidos bellis conflãdis in ea deditos iam inde ab æuo: quam ob causam & urbs illa deuastata est. Nunc ergo significamus tibi domine rex, si urbs hæc restituta fuerit, murique eius instaurati, nõ datum iri tibi posthac in Cœlesyriam ac Phœniciam

D reditionem. Tunc rescripsit rex Rahumo à commentarijs, & Beelteemo, tum scribæ Semellio, cæterisque collegis eiusdem ordinis, & incolis Samariæ, Syriæ Phœniciæque quæ subsequuntur, Epistolam quam mihi misistis legi, cumque decreuissem ut res inquireretur, inuẽtum est ciuitatem illam iam inde ab æuo aduersari regibus, & populum eius rebellionum ac bellorum esse studiosum, regesque potentes ac prægraues fuisse Hierosolymis in Cœlesyriam & Phœniciã tributis exigendis dominatos. Nunc ergo præcipiendũ putaui, ut urbis ædificatione prohibeatur ille populus, & prouideatur ut ne quid fiat his amplius, neque procedat ulterius ad obturbandum regibus malitia. Tunc recitatis ijs quæ à rege Artaxerxe scripta fuerant, Rahumus & scriba Semellius, hisque cooptati collegæ cum conscendissent, Hierosolymam festinarunt cum equitatu & agmine frequẽti, ædificiumque cœperũt prohibere: inhibitaque est ædificatio templi Hierosolymitani usque ad annum secundum regni Darij regis Persarum.

CAP. III.

A REgnum autem adeptus Darius, celebrauit conuiuium magnum popularibus suis omnibus, & uernaculis, ac magistratibus Mediæ & Persidis, præfectis, imperatoribus, & inferioribus à se præsidibus omnibus, ab India usque ad Aethiopiam, per centum uigintiseptem prouincias. Hi cum cibo potuque satiati reuerterentur, rex quoque Darius se recepit in suum cubiculum, & dormiuit donec expergisceretur. Tum tres iuuenes satellites custodes regij corporis dixerunt alius alij,

B Proponamus quisque nostrum dictum aliquod eximium, ut cuiusnã uisa fuerit oratio cæteris sapientior, donet eum rex Darius muneribus ac præmijs amplissimis, ut induatur purpura, bibat ex auro, in auro dormiat, infrenatis auro bigis uehatur, & cum cidari byssina, colloque torquatus, secũdus à Dario propter sapientiam suam sedeat, cognatusque Darij uocetur. Tum scriptum singuli dictum suum cum consignassent, ceruicali Darij regis supposuere. Etenim dicebant, Cum experrectus fuerit rex, hæc ei schedula dabitur: & quem quidem iudicarit rex, & tres principes Persidis de dicto suo sapientissimum, ei præmium palmæ dabitur, quo scri-

C ptum est modo. Scripsit autem unus, Potentissima res est uinum. Alter scripsit, Rex est res potẽtissima. Tertius scripsit, Res potentissima sunt mulieres, ante omnia uero uincit ueritas. Cũque surrexisset rex, sumptosque codicillos ei exhibuissent, legit eos, misitque conuocatum omnes Persidis & Mediæ proceres, præfectos, imperatores, præsides, consules. Cumque pro concilio sedisset, lecta coram illis schedula,

Vocate,

Vocate, inquit, iuuenes ipsos, ut sua dicta ipsi nobis edisserãt. Vt ergo uocati in troierunt, dixit illis, Disserite nobis de scriptis his. Tum cœpit primus qui de po Prov.20.a tentia uini dixerat, & ita locutus est, †Quãtopere præualet, ô uiri, uinum omnibus D qui bibunt illud, hominibus? Errorem enim offundit menti, regisq; & pupilli, ser ui & liberi, pauperis atq; diuitis uniusmodi reddit animũ, omniumq; adeo uolun tatem conuertit in oblectamenta conuiualia, & hilaritatem, ut nemo meminerit ul lius molestiç, aut æris alieni. Siquidem diuitijs implet animos omnium, ut nemo rationẽ habeat aut regis aut præfecti: & facit *ut talentis enunciemus omnia. Præ terea nõ meminere, qui adbiberũt, amicos amicis & fratribus præstare se, sed non multo post distringunt gladios: cæterum uino liberati non recordantur quæ ges serint. An non igitur, ô uiri, præcellit uirtute uinum, quod uim affert talia perpe trandi? Ita locutus conticuit.

*Id est, ut omnia uo cemus ad talẽtorum summam, & mera crepemus talenta, quasi ditißimi quæ les nobis uidemur per ebrietatem. al. facit ut quis æquo põdere loquatur om nia, id est citra discri men, & pari ponde re. al. cum pondere, id est grandiloqua, & quasi [illegible]. al. omnia cum ponde re & molimine pro pter linguæ grauita tem. Sed primus sen sus optime uidetur quadrare.

CAP. IIII.

ET orsus est loqui secundus, cuius erat dictum de regia potentia, Nónne, ô ui A ri, eximia potentia est hominum, cum terram mareq; teneant, cũctaq; his com prehensa? Atqui rex longe est potentior, ut qui dominetur illis & imperet omni bus, & quæcunq; præceperit eis, exequuntur. Si quibus edixerit ut bellum infe rant alij alijs, faciunt: si miserit eos in hostes, eunt, demoliuntur montes, muros & turres, trucidant, & trucidantur, nec regis excedunt imperium. Quod si uicerint, omnia regi tam quæ præda parta sunt, q̃ alia quæuis deferunt. Et si qui non mili tant, neq; belligerant, sed exercent agriculturam, hi rursum, cum quod seminarant messuerint, regi ferunt: & alij compellentes alios, uectigal pendunt eidem, quam uis ipse sit unicus. Si iussit occidere, occidunt: si dimittere, dimittunt: iussit ferire, feriunt: iussit deuastare, deuastant: iussit ædificare, ædificãt: iussit excindere, excin dunt: iussit plantare, plantant: omnisq; populus, & potestates eius, unum audiũt. Ad hæc autem ipse recumbit, edit, bibit, & dormit: illi uero circa eum agũt undiq; B custodiam, nec potestatem habet discedendi quisquam, resq; suas agendi, quo mi nus dicto sit audiens. Quid est, ô uiri, cur non sit rex potentissimus, cui tanta præ statur obedientia? Cumq; tacuisset hic, tertius inde qui de mulieribus & ueritate proposuerat, (is autem erat Zorobabel,) loqui cœpit. O uiri, nequaquã magni regis, aut multorum hominũ, uiniue suprema est potentia. Quid igitur superius est, aut dominatur illis? nónne mulieres? Mulieres regem ipsum, omnemq; popu lum qui terra mariq; dominatur, genuerunt. Ex his nati sunt, & ab ipsis educati ijs dem illi plantatores uinearum, è quibus uinum gignitur. Hæ uestes hominũ con ficiunt, hæ decus hominibus conciliant, nec possunt homines carere mulieribus. Quod si qui congesserint aurum aut argentum, aut quicquid est rerum conspicua rum, nónne mulieris unius pulchritudine formaq; præstantis amore capti, relictis his omnibus, ora conuertunt in eam, & hiantes respiciunt? omnesq; eam exoptãt Gene.2.d Matth.19.a 1.Cor.6.d magis q̃ uel aurum, uel argentum, aut quicquam rerum elegantium? †Relinquit homo patrem suum qui enutriuit ipsum, & ᵃproprium solum, & ad uxorem suam adhærescit. Cum uxore uitam ponit, & nec patris, nec matris, neq; patriæ deside C rio tangitur. Vel hinc cognoscatis dominari uobis mulieres. Nónne laboratis & molimini, omniaq; datis & defertis mulieribus? Quid? q; homo in uiam acce pto gladio suo, ad latrocinia furtaq; perpetranda, aut ad mare fluminaq; nauigan da progreditur, aut in conspectum leonis it, aut per tenebras ambulat? deinde fu rando, rapiendo, compilandoq; parta asportat ad amicam, adeoq; uxorem suam magis q̃ patrem aut matrem homo diligit. Iamq; ex aspectu mulierum dementes facti sunt multi, aut propter easdem in seruitutem redacti sunt: perierũt item, lapsi sunt, & peccauerunt mulierum causa plurimi. Quapropter nunc mihi credite. Nónne rex potestate sua magnus est? nónne omnes terrç reformidant eum tange re? Atqui spectabam hunc ipsum, & Apamẽ ᵇBartaci illius admirandi filiam pelli

ᵃVel, patriam suam.

ᵇAl. Bezacis.

D cem regiam, sedentem ad dexteram eius, & auferentem diadema de capite regio, si
biq; imponentem, atq; etiam feriebat regem sinistra: ille uero super his contempla
batur eam ore hianti. Si arriserit ei, ridet: sin indignata fuerit, blanditur eidem, ut
sibi reconcilietur. Quid est, ô uiri, cur mulieres non sint præpotentes, cum desi-
gnent talia? Tum rex & proceres alius alium intuebantur. Porrò autem aggres-
sus est de ueritate dicere, Nónne, ô uiri, præpotentes sunt mulieres, ingens autem
terra, cœlum excelsum, & sol cursu rapidus? nam in orbe cœli uertitur, rursumq; re
currit uno die in locum pristinum, nónne qui facit hęc magnus est? Atqui maior
est ueritas, & ante omnia potentissima. Veritatem [a]prædicat uniuersus orbis, cœ
lum etiam ipsam celebrat, omnisq; rerum natura exhorrescit eam, & tremiscit: nec
[b]uitiosi quicquam illi coniunctum est. * Vitiosum est uinum, uitiosus rex, uitiosæ
mulieres, uitiosa omnis hominum progenies, uitiosaq; opera ipsorum omnia, nec
est in eis [c]integritas, uitioq; adeo suo peribunt: ueritas autem manet & uiget in æ-
E ternum, uiuit, & in omne sæculum exuperat, neq; est apud ipsam respectus perso-
narum aut discrimen, sed quę iusta sunt peragit, ab omni iniustitia & improbitate
sibi temperans. Facta eius nemo nõ approbat, neq; est ulla in iudicio eius iniqui-
tas. Ipsa deniq; & uirtus est, & regnum, & potestas, & maiestas omnium sæculo-
rum. Perbeatus est Deus ueritatis. His dictis cum cõticuisset, conclamauit uni
uersus populus, & pronunciauit, Ingens est ueritas, & potentissima. Tum rex di
xit illi, Pete siquid uis amplius etiã, q̃ quæ scripta sunt, & tibi dabimus, propterea
q; repertus es cæteris sapientior, & sedebis mihi proximus, cognatusq; meus uoca
beris. Tum ille regi, Memento, inquit, uoti illius, quod eodem, quo regnum ade
ptus es, die nuncupasti pro ædificandis Hierosolymis, proq; uasis quę indidem ab
lata fuerant, remittendis, quæ Cyrus excepit (cum de excindenda Babylone uota
fecisset,) & illuc se remissurum nuncupauit. Vouisti enim ædificaturum te tem-
plum illud quod incenderunt Idumæi, cum Iudæa à Chaldęis deuastata est. Nunc
igitur hoc est quod abs te postulo domine rex, & contendo: hęc est illa quam abs
te peto magnificẽtia: oro, inquam, ut uotum soluas, quod te regi cœli redditurum
F ore tuo uouisti. †Ibi tum exurrexit Darius rex, & osculatus est illum, scripsitq; in [illegible]
gratiam eius ad omnes dispẽsatores, præsides, imperatores & pręfectos epistolas,
ut & eum & omnes ad ædificandam Hierosolymam cum eo proficiscentes dedu-
cerent. Epistolas item omnibus pręsidibus in Cœlesyria, in Phœnicia, & in Liba
no scripsit, ut curarent ligna cedrina transportanda à Libano Hierosolymam, &
eum ad ædificandam urbem adiutarent. Pręterea libellum dedit immunitatis er-
gô Iudęis omnibus è regno in Iudęam proficiscentibus, ne quisquam potestatẽ ge
rens, pręses, pręfectus, aut dispẽsator ad fores eorum [d]accederet, sed tota quã possi
derent regio immunis ipsis esset, utq; Idumęi castellis Iudęorum quę insidebãt, de-
cederent. In structuram quoq; templi ut tribuerentur uicena in singulos annos
talenta, usq; dum peræd ficaretur, & ad sacrificanda super aram holocausta singu-
lis diebus (quibus immolandi septenadena præceptum habebant,) alia in singu-
los annos dena talenta. Ad hæc ut omnes ad urbem condẽdam è Babylonia pro
ficiscentes libertatem haberent tam ipsi, q̃ ipsorum progenies, & item sacerdotes
G omnes qui proficiscerentur. Perscripsit autem & sumptũ, sacrumq; sacris obeun
dis uestitum Leuitis, donec templum absolueretur, & Hierosolyma extrueretur,
suppeditandum. Custodiam insuper urbis agentibus pensiones & stipẽdia con
stituit, & omnia uasa quę Cyrus Babylone extulerat, missa fecit: atq; adeo quęcũq;
Cyrus edixerat, ipse quoq; pręstanda mandauit, & Hierosolymam amittenda.
Egressus ergo iuuenis, sublata in cœlum facie, Hierosolymã uersus regem cœli sa-
lutauit his uerbis, Abs te uictoria, abs te sapiẽtia, & abs te gloria proficiscitur, ego
uero seruus tuus sum. Tu prædicandus es, qui sapientiam mihi contulisti, Itaq; ti
bi

[a] Vel, inuocat.
[b] Vel, iniqui.
* חבל, habet Iosephus Hebr. i. Vanũ.
[c] Vel, ueritas.
[d] Scilicet, exigendi ue ctigalis causa.

bi gratias ago Domine deus patrum nostrorum. Cumq; sumptis epistolis profectus uenisset Babylonem, & nuncium fratribus suis attulisset omnibus, laudauerunt illi deum maiorum suorum, q; dedisset ipsis missionem & laxamentum ad proficiscendum, & Hierosolymam ac templum de nomine ipsius percelebratum ædificandum: atq; exultabūdi cantibus & lætitia dies septem consumpserunt.

CAP. V.

1. Esd. 2. His rebus actis, delecti fuerunt in profectionem principes familiarum paternarum, iuxta tribus suas cum uxoribus, filijs & filiabus, seruis & ancillis, ac iumentis suis: misitq; unà cum eis Darius mille equites, quibus commendauit deducendos illos, donec eos tuto restituissent Hierosolymā cum cantibus, tympanis & tibijs: omnes enim fratres ipsorum ludebant. A

Sacerdotes prognati Phinees filio Aaronis.

Iesus filius Iosedec Saraia prognati.

Matth. 1. b Et Ioachim filius Zorobabelis †Salathiele nati, de genere Dauidico, ex
3. Esd. 4. b progenie Phares, tribulis autem Iudæ: †qui sub Dario rege Persarū sermones sapientes habuit, anno regni eius secundo, mense primo Nisan.

Hi sunt autem Iudæi reduces ab exilio captiuitatis, quos Babylonem deduxerat Nabuchodonozor rex Babylonis, unde reuersi sunt Hierosolymā & in reliquam Iudæam, in suam quisq; ciuitatem profecti cum Zorobabele & Iesu, cum Neemiā & [a]Zacharia, Reesaia, Enenio, Mardochæo, Belsano, Mispharaso, Reelia, Rehumo, & Baana ducibus suis. — [a] 1. Esd. 2. Saraia Reelaia.

Numerus gentilium, & duces eorum.

1. Esd. 2. †Prognatorum Phareos, duo millia centum septuagintaduo.
Prognati Schaphatia [b]trecenti septuagintaduo. — [b] Al. ...
Prognati Arch, septingenti quinquaginta[c]septem. — [c] Al. ...
Prognatorū Phahathmoab, [cum prognatis Ieschuaioab,] duo millia octingenti duodecim. B
Prognati Eilam, mille ducenti quinquagintaquatuor.
Prognati Zathui, noningenti quadragintaquinq;.
Prognati Corbe, septingentiquinq;.
Prognati Bani, sexingenti quadraginta†octo. — †Neem. 7. octo. 1. Esd. 2. duo.
Prognati Bibai, sexingenti uigintitres.
Prognatorum [a]Azgad, †tria millia ducenti uigintiduo. — [a] Quod Latina ueteres mēdose habent Arthad, Græc. ...
Prognati Adonicam, sexingenti sexaginta[*]septem. — †1. Esd. 2. 1222. Neem. 7. 2322.
Prognatorum [c]Bagoi, duo millia sexagintasex. — [*] Neem. 7. septem. 1. Esd. 2. sex.
Prognati [f]Adin, quadringenti quinquagintaquatuor. — [c] Græci legerunt בגוי pro בגוי
Prognati Ater ihezecia, nonaginta[g]octo. — [f] Genitiui est terminatio in Græco.
Prognati Ceilan, & Azeta, sexagintaseptem. — [g] Ita rectius Latina, q̃ δύο.
Prognati [h]Azuran, quadringenti trigintaduo. — [h] Interpres uetus Azoroc, 419 filij Iedarbone, 132.
Prognati Anania, centum.
Vnus prognatorum Arom.
Prognati Bazai, trecenti uiginti†tres. — †Sic 1. Esd. 2. Sed Neem. cap. 7. quatuor.
Prognati Arsiphurith, centum & duo.
Prognatorum Meterus, tria millia quinq;.
Oriundi ex Bethlehem, centum uigintitres.
Oriundi ex Netophah, quinquaginta†quinq;. — †1. Esd. 2. sex.
Oriundi ex Anathoth, [i]centum uigintiocto. — [i] Mendosum est ..., pro ...
Oriundi ex Bethschamos, quadragintaduo.
Oriundi ex Cariathiarim, uigintiquinq;.
Oriundi ex Caphirah & Beroth, septingenti quadragintatres.

Oriundi ex Pirah, ſeptingenti.
[k]Oriundi ex Chadias, & Ammidioi, quadringenti uigintiduo.
Oriundi ex Haramah, & Gabaa, ſexingenti uigintiunus.
Oriundi ex †Macamos, centum uigintiduo.
Oriundi ex [l]Bethel, quinquagintaduo.
Oriundi ex [m]Nebo, centum quinquagintaſex.
Oriundi †Calamolao, & Ono, ſeptingenti uigintiquinq;.
Oriundi Ierecho, trecenti quadragintaquinq;.
Oriundorum [n]Sanaah, tria millia trecenti triginta.

Sacerdotes.

C Ab Iedaia Ieſu prognato in filios [o]Sanaſib propagati noningēti ſeptuagin-
ta†duo. †1. Eſd. 2. ITA

Prognati [p]Emer, mille quinquagintaduo. †1. Eſd.
Prognati [q]Phaſchhur, †mille quadragintaſeptem. 1247.
Prognati [r]Charim, mille ſeptendecim.

Leuitæ.

Prognati Ieſchue, & Cadmiel, & Banna, & Suia, ſeptuagintaquatuor filij.

Cantores ſacri.

Prognati Aſaph, †centum quadragintaocto. †Ita Nem. Sed 1. Eſd. 128.

Oſtiarij.

Prognati Schalum. Prognati [a]Ater. Prognati Talmon. Prognati [b]A-
cub. Prognati Hateta. Prognati [c]Schobi. Vniuerſi centū trigintanouē.

[x]Sacrorum miniſtri.

Prognati Zeha, prognati Haſchupha, prognati Tabaoth, prognati Cerōs,
prognati [y]Suia, prognati [z]Phaleu, prognati Labana, prognati Hagaba, pro
gnati [a]Acub, prognati Vta, prognati Cetab, prognati Hagab, prognati [b]Sl
bai, prognati Hanan, ꝓgnati [c]Cathua, prognati [d]Geddur, prognati [e]Raia,
prognati [f]Daiſan, prognati [g]Necoda, prognati Chaſeba, prognati [h]Gazē
ma, prognati [i]Azia, prognati [k]Phinees, prognati [l]Aſara, prognati [m]Baſtai,
prognati Aſanah, prognati Meunim, prognati Naphiſim, prognati [n]Bacu
buc, prognati Hacupha, prognati Harhur, prognati [o]Pharacim, prognati
Bazaloth, prognati Mehida, prognati [p]Cutha, prognati Chareſcha, ꝓgna-
ti [q]Barcus, prognati [r]Aſerar, prognati Thomoh, prognati [s]Nazih, progna
ti Hatipha.

Prognati [t]ſeruis Salomonis.

Prognati [u]Hazophoreth, prognati Pharuda, ꝓgnati [x]Ieelah, prognati [y]Lo-
zon, prognati [z]Giddael, prognati Schaphetia, prognati Agia, ꝓgnati Pha-
D careth, prognati [a]Zabim, prognati [b]Sarothie, prognati [c]Maſias, prognati
[d]Gar, prognati Addus, prognati Subah, prognati [e]Apherra, prognati [f]Ba-
rodis, prognati [g]Sabat, prognati [h]Allom. Vniuerſi uero miniſtri ſacrorū,
prognatiq; ſeruis Salomonis, trecenti ſeptuagintaduo. Hi ſunt qui aſcen-
derunt à [i]Thelmelah, & Thelharſcha, quorum dux erat [k]Charaathalar, &
Aalar: nec poterant familiam aut genus ſuum quod ab Iſraele ducerent, ede
re. Prognati [l]Dalaia Tubia nato: prognati Necoda, ſexingenti quinqua-
gintaduo.

Et è ſacerdotibus, qui ſacerdotio fungebantur, [m]nec authorem habue-
runt, prognati [n]Hobia, prognati Hacoz, prognati [o]Addus, †qui duxit Au- †1. Eſd.
giam uxorem è filiabus Barzillai, & ipſius nomine uocatus eſt. Hi quæſi-
ta generis ſui aſſignatione in catalogo, nec inuenta, ſacrificando ſummoti
ſunt, & interdixit illis Nehemias & [p]Hatharias, ne ſacris participarent, do-
nec

[k]Lat. uet. Qui Enocadies & Modiæ.
†1. Eſd. 1. מִכְמָס Græcus mē doſe habet μακαλων.
[l]LXX. ad Græcā terminationem detorſere.
[m]Quod alij mendoſe Ecnobes.
†1. Eſd. 2. aliter, & hinc in Latinis ueteribus ponuntur quæ deſunt in Græcis.
[n]Al. ἀνάας.
[o]Al. Eliaſib.
[p]Sic rectius uetus interpres.
[q]Sic correctius uetus interp.
[r]... lego. חָרִם
[s]Ita rectius, ut uetus interpres, al. ...
[t]Ita correctius uetus interpres.
[u]Propior ita recto uetus interpres.
[x]נְתִינִים
[y]סִיעָא
[z]Al. Hellu.
[a]Ita rectius uetus interpres.
[b]Vetus interpres Obai.
[c]Vetus interpres Caana.
[d]Heb. גַּרְל
[e]רְאָיָה. Mendoſe eſt tranſpoſitum, ...
[f]Vetus interp. Deſana.
[g]Ita emendatius ſecundum Latinum ueſtigium.
[h]גּוֹם
[i]עָזָא
[k]Vetus interpres Sinone.
[l]Al. Attre.
[m]Al. Haſtem.
[n]Pro quo corrupte uetus interpres Accuſu.
[o]Vetus interpres Fauō.
[p]Al. Phuſa.
[q]Ita emēdatius Latina uetera.
[r]סִיסְרָא [s]נְצִיחַ
[t]...
[u]Cui propior uetus interp. quā quod in Græco.
[x]יַעְלָה
[y]דַּרְקוֹן. unde Latina et Græca corrupta uidentur.
[z]Vnde corruptum quod eſt in Latino.
[a]צְבָיִים
[b]Latin. Charoneth.
[c]Al. Maſith.
[d]Al. Ame, Saſus.
[e]Al. Eura.
[f]Al. Rabotis.
[g]Al. Phaſphat.
[h]Al. Malmon.
[i]Ita emēdatius, quā ut Græca.
[k]Al. Carmellam, & Careth.
[l]Ita emēdatius iuxta ueteris interpretationis ueſtigium.
[m]Nec inuenti ſunt.
[n]חֲבַיָּה
[o]Al. Addin.
[p]הַתִּרְשָׁתָא

nec existeret pontifex instructus [a]doctrina & ueritate. Cæterum uniuersi oriundi ab Israel, à duodecim annos natis & ephebis, constituebant quadraginta millia, præter seruos & ancillas: duo millia trecẽti sexaginta serui istorum, & ancillarum septem millia trecentæ quadragintaseptem: cantores & psaltriæ, ducenti quadragintaquinq;: & equi septingenti trigintasex. Muli, ducenti quadragintaquinq;: asinorũ †quinq; millia quingenti uigintiquinq;. Porrò è proceribus familiarum fuerunt qui cum uenissent ad templum Dei Hierosolymitanum, uouerent se templum illud suo loco extructuros pro suis quisq; uiribus, & in sanctum thesaurum operis erogaturos mille minas auri, & argenti minarum quinq; millia, centumq; uestes sacerdotales. Deinde sacerdotes & Leuitæ ac populares tam Hierosolymis, q̃ in reliqua regione, atq; etiam sacri cantores, & ostiarij, omnesq; Israelitæ sedes in oppidis suis accepere. †Instante uero mense septimo, cum iam Israelitæ sua singuli possiderent, conuenissentq; unanimes in atrium, quod erat [b]ante portam orientalem, coorti Iesus filius Iozadec, & fratres eius sacerdotes, unaq; Zorobabel filius Salathielis, & fratres eius, altare Dei Israelitici holocaustis super eo immolandis parauerunt, secundum ea quæ in libro Mosis uiri illius diuini sunt imperata. Et quamuis conueniretur aduersum eos ex alijs gentibus terræ, q; inimicitias haberent cum eis, omnesq; gentes terræ uim in eos facerent: aram tamen loco suo erigebant, & immolabant hostias suo tempore, holocaustaq; Domino tam matutina q̃ uespertina: †etiã agitabant scenopegia solenne, ut lege præceptum est, sacrificiaq; quotidie, ut cõueniebat, atq; insuper sacrificia perennia, immolationesq; sabbathis, calendis & solennibus omnibus sacratis. †Porrò quicunq; uouerãt Deo uotum, à calendis septimi mensis cœperũt ei sacrificia facere, quamuis templũ eius [c]nondum esset extructum: pecuniam autem lapicidis & fabris [d]attribuerunt, tum cibaria & potionem, carraq; Sidonijs & Tyrijs, ut è Libano materiam cedrinam ratibus in portum Ioppes transportatam adueherent, secundũ edictum ipsis à Cyro Persarum rege perscriptum. Secundo demum anno, [e]postquam uenit ad templum Dei Hierosolymitanum †mense secundo, Zorobabel filius Salathielis, & Iesus filius Iozedec cum fratribus suis, sacerdotesq; & Leuitæ, omnesq; adeo Hierosolymam è captiuitate reuersi cœperunt fundamenta ædis Dei iacere, calendis secundi mensis anni secundi, quam in Iudæam & Hierosolymam peruenerãt: & Leuitas ab anno ætatis uicesimo operi Domini præfecerũt. Instabant ergo Iesus cum filijs & fratribus, & Cadmiel [x]frater, filijq; Madiabun, & Iodæ illius Heliadune nati cum filijs & fratribus, uno animo Leuitæ omnes [y]cientes opus, & ad ædis Dei fabricationem incumbentes. Cumq; iam extruerent ædem Domini opifices, sacerdotes stolati stabant cum instrumentis musicis & tubis: & item Leuitę oriundi ab Asaph tenentes cymbala, & decantantes Dominum, †deq; more Dauidis regis Israelitici prædicantes. Siquidem uoces iactabant cum carminibus ei gratulantes, Quippe bonitas eius & gloria per omnem Israelem perpetua. Omnis autem populus tubis canebat, & clamitabat magna uoce decantando laudes Domini propter extructionem ædis ipsius. Et ueniebant è sacerdotibus & Leuitis, ac proceribus familiarum ipsorum, qui pristinum templum uiderant ætate prouectiores ad ædificationem huius, cum fletu magnaq; lamẽtatione, multiq; cum tibijs ac ingenti clamore lætabundi, adeo ut populus præ lamentis illis tubas exaudire non posset, alioqui turba erat ingens tuba canẽtium, quæ procul audiretur. †Quare cum sonitum accepissent hostes tribuum Iuda & Beniamin, uenissentq; exploratum, quidnam sibi uox ea tubarum uellet, ubi compererunt manumissos è captiuitate ædem ædificare domino deo Israelitico, aditis Zorobabele, Iesu, & familiarũ proceribus, Vna uobiscum, inquiunt, ædificabimus. Similiter enim atq; uos auscultamus Domino [z]uestro, & ipsi sacrificamus iam inde à temporibus [a]Ascazareth re

Marginal notes (left): †1. Esdræ 2. c710. — 1.Esd.3.a — Leuit.23.f — 1.Esd.3.b — [illegible] 49 b.c — 1.Par.17.b — 1.Esd.4.a

Marginal letters (right of text): E — F

Marginal notes (right):

[a] id est, q doctrina & ueritate genus cor̃ edoceret עד עמד כהן לאורים ולתמים ut 1. Esd. 2. uel, pontifex Vrim & Thummim gerens, quod uidetur fuisse insigne quodam in pectorali hoc titulo, qui sacerdotes admoneret officij sui quorum in primis est doctrinam & ueritatem dei edocere. Et qa hoc quod erat in sacerdote præcipuũ indicabat, ideo per synekdochẽ aliquando ponitur pro ipso pontifice habitu pontificali instructo, ut 1.Reg.28. aliquando pro toto habitu pontificali in quo consulere dominum iussi sunt, ut Nũ.27. Deu.33 Cui etiam sanctimoniam tribuebant, quod deus eo habitu consultus potissimũ responderet, propter institutũ suum. Quare 1. Reg.30. Dauid Ephod requirit.

[b] [illegible]

[c] [illegible]

[d] [illegible]

[e] לבואם אל בית

[x] 1.Esd.3. ובניו

[y] Vel, opifices urgentes, quod 1.Esdræ 3. על עשה המלאכה

[z] [illegible]

[a] 1.Esd.4 אסר חדן

gis Assyriorũ, qui nos huc deduxit. Quibus respondit Zorobabel, Iesus, & proceres familiarum Israeliticarum. Non conuenit nobis uobiscum ad ædem Domino deo nostro ædificandam. Nos enim ædificabimus soli Domino Israelitico, †prout Cyrus Persarũ rex nobis imperauit. At incolæ terræ languidos reddebãt Iudæos, & oppugnãtes eos arcebant ædificãdo, tum insidias, factiones atq; coitiones moliendo, quo minus ædificium absolueretur obstabant per omne tempus uitæ Cyri regis. Itaq; per biennium prohibiti sunt ædificatione, usq; ad regnum Darij. 1.Esd.4.a

CAPVT VI.

A †Nno uero secundo regni Darij, Aggæo & Zacharia, qui filius erat Addo, prophetis [a] fata sua Iudæis & incolis Iudææ ac Hierosolymæ, nomine Domini dei Israelitici uaticinantibus, eo, inquam, tempore Zorobabel Salathiele natus, & Iesus filius Iosedec extruere cœperũt ædem Domini Hierosolymitanam, adiungentibus se prophetis Domini, & eos adiuuãtibus. Eodem tempore præsto fuerunt eis Sisennes præfectus Syriæ Phœniciæq;, & Sathrabuzanes cũ collegis suis, & eos interrogauerunt, Cuius nam decreto freti templum hoc ædificatis? & structuram hanc reliquaq; omnia molimini? aut qui sunt opifices ista perpetrantes? Gratiam tamen seniores Iudæorum cõsecuti sunt à Domino, (qui reduces è captiuitate respiciebat,) ut non prohiberentur ædificatione, donec ad Darium de ipsis relatum fuisset, & renunciatum. 1.Esd.5.a Neem.cap.5.

[a] Super eos.

Exemplum epistolæ ad Darium scriptæ, & missæ.

Sisennes præfectus Syriæ & Phœniciæ, & Sathrabuzanes, ac collegæ in Syria Phœniciaq; præsides, regi Dario salutem. Omnino notum esto domino nostro regi, nos Iudææ fines ingressos, ubi Hierosolymam urbem peruenimus, deprehendisse obnoxios captiuitati seniores Iudæorum in eadem urbe Hierosolyma condentes ædem Domino magnam & nouam politis lapidibus pretiosis, tignaq; iam iniuncta parietibus, atq; opera ipsa maturari instanter, & negotiũ recte succedere

B sub manus ipsis summa cum magnificentia diligentiaq; perficiendum. Cumq; interrogassemus seniores his uerbis, Cuiúsnam iussu ædificatis ædem hanc, aut hæc opera statuitis? Cum inquam, sciscitati essemus uiros his rebus authores tibi significandi, scribendiq; causa, & nomina ducum ab ipsis describenda poposcissemus, illi nobis in hæc uerba responderũt, Nos creatoris cœli terræq; Dñi serui sumus. †Cũ autem conditũ fuisset templũ multis antehac annis à rege Israelitico magno et præpotente, & esset consummatũ, cœlestis Dominus Israelis patres nostros, quia peccatis exacerbarunt ipsum, †tradidit in manus Nabuchodonozoris regis Babyloniæ Chaldæorum, qui templum hoc demoliti concremauerunt, & populum captiuum abduxerunt Babylonem. †Cyrus autem rex anno primo quàm regnum obtinuit in Babylonia regione, diplomata dedit ut templum hoc ædificaretur, sacraq; uasa tam aurea quàm argentea, quæ de tẽplo Hierosolymitano Nabuchodonozor abstulerat, & collocarat in delubro suo, ea rursus inde rex idem Cyrus extulit è delubro illo Babylonico. Fuerunt autẽ attributa Zorobabeli & [b] Sanabassaro præfecto, cum mandatis ut eadem asportata uasa in templo Hierosolymitano

3.Reg.6.a 4.Reg.24.b 1.Esd.1.a

[b] 1.Esd.5.est Sebasch bazar.

C reponeret, in templo inquam Domini suo loco restituendo. Tum Sanabassarus ille cũ huc aduenisset, fundamenta iecit ædis Domini Hierosolymitanæ, quæ cum ex illo ædificetur usq; adhuc, nondum est consummationem consecuta. Nunc ergo si regi uidetur, inquiratur in regijs Cyri bibliothecis, & si inueniatũ decreto Cyri regis cœptam esse structuram ædis Domini Hierosolymitanæ, regiq; domino nostro uideatur, de his nobis renunciet. †Tum rex Darius præcepit ut inquireretur in regijs bibliothecis quæ sunt in Babylonia, & inuentum est in [c] Ecbatanis urbe, quæ est in regione Media, uolumen unum, in quo hæc erant memoriæ prodita. Cyrus rex anno regni sui primo mandauit ædem Domini Hierosolymis, ubi igni 1.Esd.6.a 1.Esd.4.c

[c] אחמתא 1.Ef.6.

igni perenni sacrificetur, ædificandam, cuius altitudo sit cubitorum sexaginta, toti demꝙ cubitorum latitudo, cum domicilijs è lapide polito tribus, & uno ex indigena nouoꝙ ligno domicilio. Vtꝙ de domo Cyri regis tribuantur impendia, & sacra ædis Domini uasa, tam aurea ꝙ argentea, quæ templo Hierosolymitano Nabuchodonozor extulit, & asportauit Babylonem, ut restituta in idem templum Hierosolymitanum, quo collocata fuerunt loco reponantur. Iniunxit autem curam agendam Sisennæ præfecto Syriæ & Phœniciæ, ac Sathrabuzanæ, collegisꝙ D
& delegatis per Syriam Phœniciamꝙ præsidibus, ut loco abstineant: sinant autem Zorobabelem seruum Domini & præfectum Iudææ, senatumꝙ Iudæorum ædem illam Domini eo in loco extruere. Porrò autem ego præcipiendum putaui, ut perficiatur ædificium, & auxiliũ accuretur ferendũ reducibus à captiuitate Iudæis, donec ædes Domini fuerit absoluta. Præterea ex tributo Cœlesyriæ & Phœniciæ stipendium diligenter præbendum ijsdem hominibus & præfecto Zorobabeli, in sacra facienda Domino, in tauros, in arietes, in agnos: itemꝙ frumenti, salis, uini & olei annua continua, prout sacerdotes Hierosolymitani renunciarint insumi quotidie citra controuersiam, ut deo summo pro rege & liberis eius ferãtur libamina, & pro uita eorum supplicetur. Ad hæc sancitum est, ut quicunꝙ transgressi fuerint aliquid supra dictorum aut scriptorum, aut etiam minuerint, ut lignum tollatur è possessionibus eorum, in quo suspendantur, bonaꝙ ipsorum regi addicantur. Proindeꝙ adeo Dominus ille, cuius est illic nomen percelebratum, aboleat omnem regem aut populum, qui manum suam ad prohibendum aut affligẽdum ædem illam Domini Hierosolymitanam protẽderit. Hæc ego rex Darius decreui, ut secundum ea exactè procuretur.

CAPVT VII.

1.Esd.6. TVm Sisennes præfectus Cœlesyriæ Phœniciæꝙ, & Sathrabuzanes ac collegæ A
mandata regis Darij persequentes sacris instabant operibus, senioribus sacerdotum ædilibusꝙ templi ferẽtes auxilium. Et succedebãt opera sacra prophetico munere fungẽtibus Aggeo & Zacharia uatibus, & ad finem perducta sunt iuxta mandatum Domini Dei Israelitici, & decretum Cyri, Darij & Artaxerxis regum B
Persicorum, usꝙ ad sextum annum regis Darij, quo templum illud sacrosanctum consummatum est, tertia & uicesima die mensis Adar, anno sexto Darij regis. Fecerunt autem posteri Israelis tam sacerdotes ac Leuitæ, quàm reliqui reduces è captiuitate socij secundum præcepta libri Mosaici, & consecrarunt in dedicationem templi Dominici tauros centũ, ducentos arietes, agnos quadringentos, & pro pec C
catis totius populi Israelitici hœdos duodecim, pro numero duodecim tribuum Israeliticarũ, sacerdotibus & Leuitis adornatis iuxta tribus, stantibus in opere Domini dei Israelitici secundum præscriptum libri Mosaici, itemꝙ pro singulis portis ostiarijs. Et egerunt Israelitæ reduces à captiuitate [a]pascha die mensis primi quartadecima, quando lustrati sunt sacerdotes & Leuitæ unà cum omnibus ab exilio reducibus. Nam lustrabantur, & immolabant [b]pascha omnibus reuersis è captiui- D
tate, unaꝙ cum omnibus lustrabantur, & mactabant pascha omnibus tam fratribus suis sacerdotibus, ꝙ sibimetipsis. Epulati sunt itaꝙ Israelitæ ab exilio reduces omnes abalienati à piaculis gentium terræ, Dominiꝙ sectatores, & celebrauerunt diem festum azymorum septem diebus lætabundi in conspectu Domini, ꝙ consiliũ regis Assyrici erga eos inclinasset, ut eis ad manus operibus Domini Dei Israelitici admouendas author esset.

[a] id est, solẽne paschatis.

[b] id est, hostiã paschatis.

CAP. VIII.

1.Esd.7.a POst hæc peracta regnante Artaxerxe rege Persarũ, aduenit Esdras natus Saraia filio Azariæ, filij Helciæ, filij Schalum, filij Zadoc, filij Achitob, filij Amariæ, filij [c]Azariæ, filij Merioth, filij Zachariæ, filij [*]Sauia, filij Bocci, filij Abischua, filij Phinches, filij Eleazar, filij Aharonis primi sacerdotis. Hic Esdras ascendit è Babylone, scriba ingeniosus in lege Moysis, quæ data est à Deo Israelitico: & orna A

[c] i[s]is mendose, pro issia.

[*] עזי

uit eum rex honoribus, ut qui gratia apud ipsum in omnibus postulatis suis ualuis-
set. Ascenderunt autem unà cum eo è posteris Israelis tam sacerdotes & Leuitæ,
quàm ostiarij & ministri sacrorum Hierosolymam, anno septimo regni Artaxer-
xis, [b peruenerunt que Hierosolymam] mense quinto, eodem anno septimo regni.
Nam profecti Babylone noua luna primi mensis, [noua luna quinti] Hierosoly-
mam pro dato sibi à Domino successu itineris peruenere. [c] Etenim Esdras hic ma
gna pollebat scientia, ut nihil prætermitteret eorum quæ essent instituenda ex le-
ge præceptis que Domini, ut que omnem Israelem ritus omnes & iura edoceret. Huic
Esdræ sacerdoti, ac professori legis dominicæ scriptum diploma Artaxerxis regis
oblatum est, cuius subiectum est exemplum.

[b] *Corruptū ita Græcum contextum resti tuimus ex Hebræo 1. Esd. 7.*

[c] *Ratio cur unà cum eo ascenderint sacer dotes, &c.*

Rex Artaxerxes Esdræ sacerdoti, legis que dominicæ pro-
fessori salutem.

Ego adductus officijs humanitatis, statuendum putaui, ut quiuis ex gente Iu-
dæorum sacerdotes & Leuitæ, qui essent in regno nostro, quibus que ita gratum fo
B ret, unà tecum proficiscerētur in terram Israeliticam. Si quibus igitur est animus,
ut mihi & septem amicis meis consiliarijs placuit, unà consurgāt in profectionem:
ut secundum ea quæ lex Domini continet, procurent res Iudaicas & Hierosolymi
tanas. Ferāt autem Hierosolymam Domino Israelitico munera, quæ ego & ami-
ci uoto nuncupauimus, & aurum atque argentum omne quod in terra Babylonica
comparari potuerit, Domino ferant Hierosolymam, & quod donarijs populi col
latum fuerit, in templum Domini dei sui Hierosolymitanum: ut tam aurum quàm
argentum cogatur in tauros, in arietes, in agnos, & his similia, ad hostias Domino
Hierosolymis ad aram eiusdem Domini dei eorum immolādas. Ad hæc omnia
quæcunque tu cum fratribus tuis tam auro quàm argento effecta uolueris, pro uo-
luntate Dei tui perficito, sacra que uasa Domini in usum templi Dei tui quod est Hie
rosolymis, tibi data ibidem coram deo tuo collocato. Item que reliqua, quæcunque ti
bi uenerint in mentem, ad templum Dei tui necessaria de regali thesauro suppedi
tabis. Etenim ego rex Artaxerxes quæstoribus Syriæ Phœniciæque præcepi, ut
quæcunque petitū miserit Esdras sacerdos, legis que summi Dei professor, ea diligen-
ter ipsi usque ad talenta argenti centum tribuant, similiter autem & usque ad frumenti
coros centum, uini que metretas totidem. Et alia uero large omnia secūdum legem
diuinam summo Deo peragantur, ut ne contrahatur offensio regno regis & filio-
rum eius. Porrò autem uobis denūciatum esto, ut ne ullis sacerdotibus, Leuitis,
sacris cantoribus, ostiarijs, sacrorū ministris, aut huic templo nauantibus operam
ullis ullum tributum aut uectigalis genus aliud irrogetur, neque potestatem quisque
C habeat his quicquam imponendi. Tu uero Esdra pro diuina sapiētia, iudices de-
signa & arbitros, qui ius dicant in tota Syria Phœniciaque, legis Dei tui peritos o-
mnes, imperitiores autem doceto, ut quicunque legem diuinā aut regiam uiolarint,
sedulo plectātur siue morte, siue cruciatu, siue multa pecuniaria, siue [a] abductione.
Tum Esdras scriba, Gratulor, inquit, soli Domino deo patrum meorum, qui hāc
iniecit regi mentem, ut gloria ornaret ædem ipsius Hierosolymitanā, & honorem
mihi apud regem consiliarios que, amicos omnes & proceres eius tribuit, unde ope
Domini dei mei fretus audacior euaderem: tum autem qui congregauit uiros ex
gente Israelitica, qui [e] mecum proficiscerentur.

[a] *Scilicet in seruum.*

[e] *Vel, mecum ascenderent.*

† Hi sunt autem proceres familiarum iuxta suum quisque primatum, qui 1 Esd. 8.
mecum Babylone profecti sunt, tempore regni regis Artaxerxis.

E prognatis Phinehes, Gersom: è prognatis Ithamar, † Gamael: è prognatis Da- † 1. Esd. 8. Daniel.
uid [f] Hettus, filius Secheniah: è prognatis [g] Phoros, Zacharias, & cum eo descripti
uiri centum quinquaginta: è prognatis [h] Pahath Moab Elihoenai filius Zarachiæ,
& cum eo uiri ducenti: è prognatis Zathoë, Secheniah filius Iehziel, & cum eo
uiri

[g] *Græce φάλω, mendo se φ pro ρ.* [illegible]

[h] *Ita rectius iuxta ueterem interpret. Pahath, id est dux.*

uiri treceriti: è prognatis Adin, Obed filius Ionathan, & cum eo uiri ducenti quin
quaginta: è prognatis Elam, Iesaias filius [l]Gotholiæ, & cum eo uiri septuaginta: è
prognatis Saphatiah, †Zaraiah filius Michael, & cum eo uiri [k]octoginta: è pro-
gnatis Ioab, Obadiah filius [l]Iehhiel, & cum eo uiri ducenti duodecim: è prognatis
[m]Banidah, Salomith filius Iosaphiæ, & cum eo uiri centum sexaginta: è prognatis
[n]Babi, Zacharias filius Bebai, & cum eo uiri uigintiocto: è prognatis Azgad, Io-
hanan filius [o]Haccatan, & cum eo uiri centum & decem: è prognatis Adonicam,
postremi, quorum hæc sunt nomina, Eliphalat, Ieiel, [p]Semaias, & cum ipsis uiri se-
ptuaginta: è prognatis [q]Bagoi, Vthi filius [r]Istacuri, & cum eo uiri septuaginta.
Hos congregaui ad fluuium [s]Theran dictum, ubi positis tentorijs triduum mora
1.Esd.8.b ti sumus, dum eos recognoscebam. †Cum autem è progenie sacerdotum ac Leui D
tarum nullos illic inuenissem, misi accersitum: qui ecce & uenerunt, Eleazarum,
Maasmã, Alnathan, Samaian, Ioribum, Nathan, Elnathan, Zachariam, & [t]Mo-
sollam, proceres & rerum peritos. Hos ego iussi conferre se ad [u]Addæum princi
pem in loco [x]Gazophylacij, cum mandatis quæ referrent ad Addæum & fratres
eius, & eos qui essent in loco illo Gazophylacij, ut mitterẽt ad nos, qui in æde Do
mini nostri fungerentur sacerdotio. Adduxerũt itaq; nobis, *quæ est manus Do
mini nostri potentia, uiros peritos, è prognatis Mohli filio Leui filij Israelis Sere-
biam cum filijs suis & fratribus numero decem & octo: & Hasebiam atq; [y]Annon
cum Iesaia fratre è filijs Chananæi, quorũ filij uiri uiginti: è sacrorum autem mini
stris, quos Dauid constituerat, qui præibant ad opus Leuiticum, sacrorũ, inquam,
1.Esd.8.c ministros ducentos & uiginti, descriptione nominatim omnium celebrata. †Ibi
tum ieiunium corã Domino deo nostro ex uoto indixi iuuenibus, ut iter inoffen
sum ab eo nobis comitantibusq; nos liberis nostris & iumentis peterent. Vere-
bar enim petere à rege pedites, aut equites, aut comitatũ, quo ab infestantibus nos
tuti essemus. Dixeramus enim regi uirtutem Domini nostri adfore sectatoribus
ipsius ad omnia recte constituenda. Rursum itaq; super his Domino supplicaui
mus, & nacti sumus propitium. Cumq; selegissem è tribunis & sacerdotibus ui-
ros duodecim, nempe Serebiam & Hasabiã, & cum eis uiros è fratribus ipsorum
decem: appendi illis argẽtum & aurum, sacraq; uasa ædis Domini nostri, tum do-
naria regis ac consiliariorum eius, & procerum, populiq; Israelitici uniuersi. His,
inquam, appensa talenta argenti sexingenta quinquaginta attribui, & uasa argen-
tea centum talentorum, auriq; centum talenta cum uiginti uasis aureis: tum ex ære
præstanti instar auri splendentia duodecim: & uerbis insuper adieci, Vos conse-
crati estis Domino, & item uasa sacrosancta, aurumq; hoc & argentum Domino
patrum nostrorum uoto dicatum est. Ergo uigilate, & custodiam agite donec ea E
tribunis sacerdotum & Leuitarum, familiarumq; Israeliticarum proceribus Hiero
solymis ad exhedras ædis Dei nostri restitueritis: & sacerdotes ac Leuitæ receptũ
idem argentum & aurum, atq; uasa Hierosolymis in templum Domini intulerint.
1.Esd.8.d †Cum uero à fluuio Thera mouissemus die mensis primi duodecima, Hierosoly-
mam peruenimus, potente manu Domini nos protegente. Nam ab ingressu iti-
neris Dominus nos cõseruauit ab omni hoste, & uenimus Hierosolymã. Cumq;
tertium ibi consumpsissemus diem, quarto iam die argentum & aurum appensum
in æde Domini nostri [z]Marimoth filio Vriæ sacerdoti attributũ est, simul & Elea
zaro filio Phinehes, ac collegis Iozabad filio Iesu, & Noediæ Bannui filio [a]Leuitis:
ad numerum, inquam, & pondus uniuersa, eodemq; tempore pondus eorũ omne
descriptum est. Porrò reduces à captiuitate uictimas obtulere Domino deo Israe
litico, pro uniuerso Israele tauros duodecim, arietes nonagintasex, agnos septua-
gintaduos, hircosq; piaculares duodecim, omnia Domino sacrificanda. Cumq;
mandata regia regijs dispensatoribus & præfectis Cœlesyriæ Phœniciæq; obtu-

[l] שלית
† 1.Esd.8. זבדיה
[k] Vt uetus interpres rectius.
[m] Vetus interp. ex filijs Baniæ.
[n] בבי. quod al. Bebai, al. Bibai, al. Babi.
[o] הקטן
[p] Vt rectius uetus interpr.
[q] בגוי
[r] וזבור uidentur legisse יזבור.
[s] Vetus interpr. Thia.
[t] משלם
[u] אדו
[x] כספיא
* Vel, pro potentia manus Domini nostri.
[y] Vetus interpr. Amin.
[z] Vt rectius iuxta ueterem interpr.
[a] LXX. male diuiserunt hanc dictionẽ à priori commate, ut apparet 1. Esd. 8.

lissent, factum est ut illi honorem populo temploq; Dei exhiberent. †His pera- 1.Esd.9.a
ctis adierunt me proceres his uerbis, Nec principes gentis Israeliticæ, nec sacerdo-
tes, nec Leuitæ ab alienigenis terrę populis, aut ab impuritatibus gentium Chana
næorum, Hettæorum, Pherezæorum, Iebusęorum, Moabitarum, Aegyptiorum,
Idumæorumq; abstinuere. Cum filiabus enim istorum iunxere cōnubia tam ipsi
quàm eorundem filij, & semen sanctum alienigenis terræ populis permixtum est,
culpæq; huius participes facti sunt ipsi principes & proceres iam inde ab huiusce
rei primordio. Hæc simulac intellexi, cum uestimentis sacraq; tunica cōscissa, cri-
F nes capitis barbæq; uellicans sederem cogitabundus ac mœrens, conuenerunt ad
me super hoc piaculo lugentem quicunq; uerbo Domini dei Israelitici permoue-
bantur. Cum uero mœstus usq; ad sacrificium uespertinum sedissem, [b] à ieiunio
consurrexi, scissaq; gerens uestimenta, sacramq; tunicam, summissis genibus, ma-
nus ad Dominum tendens, † Vereor, inquam, & erubesco conspectum tuum Do- 1.Esd.9.b
mine, quia peccata nostra exuperauerunt capita nostra, & inscitia nostrorum iam
inde à temporibus maiorum nostrorum ad cœlum usq; pertigit, grauiq; adeo in
culpa sumus etiam hodie. † Etenim ob peccata tam nostra quàm patrum nostro- Dan.9.
rum, ad cædem, captiuitatem, & prædam unà cum fratribus, cum regibus, & cum
sacerdotibus nostris, regibus terræ ignominiose usq; ad hodiernum diem sumus
expositi. Nunc tamen ueniam aliquatenus abs te Domine consecuti sumus, ut su
peresset nobis radix & nomen in sacrosancto loco tuo, utq; denuo nobis effulge-
ret lux in æde Domini dei nostri, & alimenta nobis præberentur tempore seruitu
tis nostræ. Nam seruientes abs te Deo nostro non fuimus deserti, sed reddidisti
nos apud reges Persarum gratiosos, ut nobis alimenta tribuerent, temploq; Do-
mini nostri decernerent honorem, tum ut instauraretur deserta Zion, sedesq; sta-
bilis in Iudæa & Hierosolymis nobis concederetur. Iam uero cum hæc nobis ob
tigerint, quid dicemus? Nam uiolauimus præcepta tua, quæ nobis per interpretes
seruos tuos prophetas tradidisti, dicens, † Terra in quam possidendam proficisci- Deut.7.a.b.d
mini, terra est contaminata impuritate gentium terræ alienigenarum, quę eam sua
G fœditate repleuerunt. Quapropter filias eorum ne iungatis matrimonio filijs ue
stris, nec filias uestras filijs ipsorum nuptui collocetis: adeoq; ne pacem quidem ha
bere cum ipsis curetis ullo tempore, ut confirmati opima terra fruamini, eamq; fi-
lijs uestris hæreditate perpetua tradatis. Ergo omnes hi casus propter improba
facinora, grauiaq; peccata nostra nobis euenerūt. Tu enim Domine alleuasti pec
cata nostra, & talem nobis dedisti propaginem: nos autem rursum ad uiolandam
legem tuam iter reflexímus admiscendo nos impuritati gentium terræ. Nónne
potuisses irasci nobis ut perderes nos adeo ut neq; radix, neq; semen, neq; nomen
nobis superstes esset? Verax es, ô Domine Israelitice, nam reliqua radix est etiam
hodie. Ecce nunc in cōspectu tuo sumus cum sceleribus nostris, neq; enim possu
mus substare iam coram te cum hac causa. † Hæc cum Esdras precabundus & 1.Esd.10.a
flens atq; prostratus humi ante templum testaretur, congregata est ad eum Hiero-
solymitana turba perq; frequēs uirorum, fœminarum & puerorum, ingens enim
erat ploratus multitudinis. Tum proclamans Sechonias Iehiele natus Israelita,
Nos, inquit, Esdra in Dominum deum peccauimus, & uxores alienigenas è genti
bus terræ domum duximus, & nunc [c] suspēsus est omnis populus Israeliticus. Do
mino igitur nos hoc obstringamus iureiurādo, repudiaturos nos omnes, quas ex
alienigenis duximus, uxores nostras, unà cum liberis earum, si tibi uideatur, & o-
mnibus legi Dei obtemperantibus. Exurge & rem perage. Nam tuum hoc mu-
nus est, & nos tibi aderimus: tu te fortem præbeto. Exurrexit ergo Esdras, & iu-
reiurando adegit principes sacerdotum ac Leuitarum, totiusq; Israelis, secundum
hæc esse facturos, & iusiurandum dederunt.

CAP. IX.

Porrò

[b] מצום à ieiunio, uel potius ab afflictione.

[c] unius in, quod 1. Esd. 9. יש מקוה לישראל id est, ex pectatione suspensus est quid fiat, & quo modo peccatum hoc corrigatur.

1.Esd.10.b P†Orrò Esdras postquam ab atrio templi exurrexit, contulit se in exhedram Io A
hanan filij Eliasib, ibiq; moratus est, nec [a]panem gustans, nec aquam bibens, q;
super grauibus populi criminibus lugeret. Cumq; indictus esset publice in tota
Iudæa & Hierosolymis omnibus à captiuitate reducibus conuentus Hierosoly-
mam, & quicunq; intra biduum aut triduum præsto non essent, iuxta primorum
senum sanctionem, illorum iumenta consecrarentur, ipsiq; segregarentur à com-
mercio reducum à captiuitate, congregati sunt Hierosolymam omnes tribules Iu-
dæ & Beniamin intra triduum die uicesima noni mẽsis, & uniuersa multitudo con
sedit in area templi tremens propter urgentem hyemem. Ibi cum exurrexisset Es-
dras, allocutus est eos, Cum uos nefas admiseritis, eo q; uxores duxeritis alienige-
nas, Israelem peccatis reddentes auctiorem, iam nunc confessione tribuite gloriam
Domino deo patrum nostrorum, & uolũtati eius obtemperantes uosipsos à gen
tibus terræ, uxoribusq; alienigenis segregate. Tum exclamauit uniuersa multitu B
do, & magna uoce, Sic, inquit, ut monuisti, faciemus. Sed cũ multitudo frequens
sit, & tempestas hyemalis, nec sub dio stare ualeamus, præsertim cum nõ sit hoc no
bis unius aut duorum dierum opus, (nam late patet nostrum hac in re peccatum,)
constituantur qui præsint multitudini, & quicunq; è nostris contubernijs uxores
habent alienigenas, capto tempore præsto sint unà cum loci cuiusq; senioribus &
iudicibus, donec placetur nobis ira Domini super hoc præcepto. Susceperunt
itaq; munus hoc Ionathan Asahelis filius, & [b]Iahzias filius Thecuę, administros se
præbentibus Mosolla, Leui, & Sabbathai, reducesq; adeo à captiuitate se gesserũt
secundum hæc omnia. Esdras uero sacerdos uiros sibi cooptauit primarios è pa-
tribus ipsorum nominatim omnes, qui cum noua luna mensis decimi inquisitioni
huius negotij consedissent, causæ uirorum uxores alienigenas habẽtium noua lu- C
na primi mensis ad exitum perductæ sunt.

Inuenti sunt autem è sacerdotibus qui sibi alienigenas
uxores adiunxerant.

1.Esd.10.d †E prognatis Iesu filio Iozedec, & fratribus, [c]Maseias, Eliazer, Iorib, & Ioadaius.
Hi uxores suas repudiare, [d]errorem q; suum arietibus expiare aggressi sunt.
E prognatis Emmer, Hanani, Zabdiah, [e]Eanes, Sameias, [f]Iereel, Azarias.
†1.Esd.ult.Iozabad. E pgnatis Phæshur, Elionai, Maasias, Iesmael, Nathanael, †Ocidelus, & Alasah.
E Leuitis autẽ, Iozabad, Semei, Colias, is est Calitas, Patheias, Iohudas, & [g]Ionas.
E sacris cantoribus, [h]Eliasib, & Bacchurus.
Ex ostiarijs, Sallum, & Tolbanes.

Ex Israelitis.

1.Esd.ult. E prognatis Phoros, †Remias, Eddias, Melchias, [i]Maelus, Eleazar, [k]Asibias, Ba
naias.
E prognatis Elam, Mathanias, Zacharias, Iehiel, Ieremoth, & [l]Helias.
At è prognatis [m]Zathoe, Eliadas, [n]Elisib, Mothonias, Iarimoth, Zabad, & [o]Sar
daius.
E prognatis Bebai, Iohanan, & Hananias, & [p]Iosabadus, & Ematheis. D
E prognatis Bani, [q]Olamus, Maluch, Iedaias, Iasub, [r]Iasael, & Ieremoth.
Et è pgnatis Addin, Naathus, & Moosias, [s]Laccunus, & Banaias, & Mathanias,
& Bezelel, & Bannui, & Manasses.
E prognatis [u]Annas, Elionas, Ascas, Melchias, Sammaias, Simon, Chosameos.
Et è prognatis Hasam, Mathanias, Mathathias, [t]Bannaias, Eliphalath, Manasses,
Semei.
E prognatis [x]Banni, Ieremias, [y]Moadi, [z]Amram, Iuel, Banaias, Bedias, [a]Ionias, Ma
rimoth, Eliasib, Mathnias, Mathanai, Eliasis, Bannui, Elialei, Samei, Selemias,
Nathanias.

[a] Vel cibum, iuxta Hebr. לחם

[b] Ita rectius iuxta ueterem interpr.

[c] Ita rectius uetus interpres.
[d] ἀγνοίας lego.
[e] Vetus interp. Esses. [f] & Ieelech.
[g] Vetus interpr. Elionas, & 1. Esd. ult. אליעזר
[h] Ita rectius uetus interpr.
[i] Vetus interpr. Mimelus. [k] & Iammebias.
[l] Ita rectius uetus interpr.
[m] Ita rectius uetus interpr.
[n] אלישיב
[o] Vetus interpr. Tobedias. [p] & mox, Zabdias & Emens.
[q] משלם
[r] ישאל
[s] Vetus interpr. Caleus בלל
[t] Ita rectius iuxta ueterem interpr.
[u] Vetus interpr. Naae. 1. Esd. 10. חרם
x y z [a] Hic multa rectius iuxta ueterem interpr. quamuis corruptam & illam.

Et è prognatis Ozora, Sesi, Ezrel, Azael, Samaros, Zambis, Ioseph.
Et è prognatis [b] Nobe, Mathithias, Zabad, Idei, Iuel, Banaias.

[b] Græce mendosum est ... Rectius uetus interpr.

B Omnes isti adiunxere sibi uxores alienigenas, & easdem unà cum liberis repu
diauere. Iam autem sacerdotes & Leuitæ, & Israelitæ Hierosolymis, & in ea regio-
ne habitabant noua luna mensis septimi, domiciliaq; sua incolebant, † cum unani-
mis cōuenit omnis multitudo in aream ad portam templi, quæ est obuersa Orien
ti, & Esdram sacerdotem & recitatorem ad legem Moysis à Domino deo Israeliti-
co traditam proferendam inuitauit. Protulit igitur Esdras pontifex legem noua
luna septimi mensis, ut legem audiret uniuersus coetus tam uirorum quàm fœmi-
narum, & omnes sacerdotes, & recitauit eam in prima ad sacram portā area, à pri-
ma luce usq; ad meridiem corā uiris & mulieribus, uniuersa multitudine animum
F ad legem attendēte. Stabat autem Esdras sacerdos & recitator legis in præpara-
to suggestu ligneo, & astabant ei Mathathias, [e] Sanus, Ananias, Azarias, Vrias,
Ezechias, & [e] Balasamus à dextera: à sinistra uero Phadaias, [e] Misael, Malachias,
[f] Aotasuphos, Nabarias: & Esdras assumpto libro legis coram multitudine, (pri-
mus enim sedebat honorifice in conspectu omniū, omnibus rectis inter explican-
dam legem stantibus,) Esdras, inquam, gratulabatur Domino deo summo, deo
exercituum omnipotenti, uniuersa multitudine Amen acclamante. Et sublatis in
coelum manibus, procumbentes humi Dominū adorabant Iesus, [g] Bani, Sarebias,
Iaminus, Acub, Sabathai, Hudaias, Maasaias, Calita, Azarias, Iozabad, Hanan &
[h] Philaias Leuitæ, & edisserebant legem Domini, quæ recitata fuerant interim illu
G strātes. Porrò Hatharsates Esdram pontificem ac recitatorem, omnesq; Leuitas
populum docentes sic est allocutus, Cum hic dies Domino consecratus sit, omnes
autem dum legem audierunt, lachrymis se dediderint, † digressi cibos lautiores su-
mite, & potui dulciori indulgentes fercula non habentibus missitate. Nam Do-
mino sacer est hic dies, ut ne mœsti sitis, Dominus enim illustrabit uos. Eadem
hæc omnia Leuitæ quoq; populū hortabantur dictitantes, Dies hic sacer est Do-
mino, ne mœreatis. Itaq; discesserūt omnes ut cibum & potum sumerent, & gau
dia celebrarēt fercula non habentibus per summam lætitiam missitantes. Adhuc
enim erant imbuti sermonibus, quibus instituti fuerant, & in cœtu detenti.

[e] שמעי
[e] מעשיה
[e] Ita rectius iuxta ueterem interp.
[f] Vetus interp. Abusebas, Sabus, Nabadias, & Zacharias.
[g] Vetus interp. Banarus.
[h] Ita rectius uetus interp.

Liber Esdrę quartus.

CAPVT I.

A
IBER secundus Esdræ prophetæ, filij Saraia, filij Aza
riæ, filij Helciæ, filij Sadaniæ, filij Zadoc, filij Ahhitob,
filij Achiæ, filij Phinees, filij Heli, filij Ameriæ, filij Asiei,
filij [a] Marimoth, filij Arna, filij Ozię, filij [b] Borith, filij A-
bisei, filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron, ex tribu Leui,
qui fuit captiuus in Media regione, in regno Artaxerxis
regis Persarum. Editum est mihi oraculum Domini his
uerbis, † Abi, & declara populo meo facinora sua, & fi-
lijs eius scelera quæ in me commiserunt, ut narrent ea ne
potibus, quia peccata parentum ipsorū in ipsis adaucta sunt. Obliti enim mei sa-
crificauerunt dijs alienis. Nónne ego eduxi eos è terra Aegypti, è domicilio ser-
uitutis? Ipsi autem irritauerunt me, & consilia mea spreuerunt. Tu igitur excute
comam capitis tui, & omne genus malorum super illos projce, quoniam legi meę
non

[a] Al. Marioth.
[b] Al. Bocci, filij Abisebua.

non paruerunt, sed populus sunt contumax. Quandiù feram eos, quibus tanta
od 14.f cõtuli beneficia? Reges multos subuerti propter eos, cecidi †Pharaonem cum ser B
m 21.d uis suis, & omnem eiusdem exercitum: † omnes gentes è conspectu eorum profli-
.8.10.12. gaui, & ᶜin Oriente duarum prouinciarum populos Tyri & Sidonis dissipaui, o- ᶜQuid si, in oriente?
mnesq́ hostes eorum interfeci. Tu ergo alloquere eos, dicẽs, Hæc ait Dominus,
od.14.f †Nempe ego uos traduxi per mare, & ᵇuiam uobis initio tutã exhibui: ducem uo- ᵇPlateas.
xod 3 b bis dedi †Mosen, & Aaron sacerdotem: *lucem uobis præstiti per columnam
xod.13.d igneam, & magna inter uos edidi miracula, uos autem mei obliti estis, ait Domi-
od.16.c nus. Hæc dicit Dominus omnipotens, †Coturnix uobis signo fuit, castra uobis
al.105. dedi præsidio: ibi uero fremuistis, nec meo nomine triumphastis de interitu inimi
corum uestrorum, sed adhuc usq́ fremuistis. Vbi sunt beneficia quæ præstiti uo
um.14.a bis? Nónne in deserto cum esurientes ad me uociferati essetis dictitantes, †Cur
nos in desertum hoc induxisti perimendos? præstiterat nobis seruijsse Aegyptijs,
quàm in hoc deserto mortem oppetere: ego dolui gemitus uestros, & manna de-
Sap.16.c di uobis esui, †panemq́ angelorum esitauistis? *Nónne cum sitiretis, excidi pe- C
Num.20.b tram, & profluxerunt aquæ ad satietatem? Ab æstu folijs arborum protexi uos,
terrasq́ uobis opimas distribui, Chananæos, Pherezæos & Philistæos è cõspectu
Esa.5.b uestro profligaui: †quid faciã uobis amplius? ait Dominus. Hæc dicit Dominus
Exod.15.d omnipotens, †In deserto cum essetis ad flumen, ᶜAmorrhæum sitientes, & obtre- ᶜA מרות corruptũ
ctantes numen meum, non rependi uobis ignem pro obtrectationibus, sed merso uidetur. Significat
in aquam ligno dulce flumen effeci. Quid tibi faciam Iacob? Obedire noluisti Iu autem Marah Exod.
Exod.32.b da. † Transferam me ad gentes alias, quibus committam nomen meum, ut seruent 15. locũ ubi Israelitæ
leges meas. Quoniam me dereliquistis, ego quoq́ derelinquam uos. Petẽtibus præ amaritudine a-
Esa.1.d à me ueniam uobis, non dabo: †cum inuocabitis me, ego uos non exaudiam. Fœ- quarum sitim paßi
dastis eñ sanguine manus uestras, & impigri sunt pedes uestri ad homicidia com sunt.
mittenda. Tametsi nõ deseruistis me, sed uosipsos, ait Dominus. Hæc dicit Do
minus omnipotens, Nónne ego uos rogaui ut pater filios, ut mater filias, & ut nu
trix puerulos suos, ut essetis mihi populus, sicut ego uobis Deus? & uos mihi loco
Matth.23.d filiorum, sicut ego uobis loco patris? †Ita uos collegi, ut gallina pullos suos sub
Esa.1 a.66.a alas. Porrò autem quid faciam uobis? Proijciam uos à cõspectu meo. †Cum mi D
Osee.2.b hi munera attuleritis, auertã faciem meam à uobis. Dies enim festos uestros, neo
menias, & circũcisiones repudiaui. Ego misi seruos meos prophetas ad uos, quos
abreptos interfecistis, & laniastis corpora eorum. Horum sanguinem ego uindi
cabo, ait Dominus. Hæc dicit Dominus omnipotens, Domus uestra deserta
est. Proijciã uos, sicut uentus stipulam, nec filij sobolem propagabunt, quoniam
neglexerunt mandatum meum, & quod inuisum est mihi perpetrauerunt. Tra-
dam domos uestras populo uenturo, & qui cum me non audiãt, credant: cum eis
miracula non ediderim, exequãtur quæ præcepi: cum prophetas non uiderint, sce
lera sua detestentur. Testatam uolo populi uenturi gratiam, cuius puerulí exul-
tant lætabundi, qui me corporeis oculis non uident, sed animo credunt quæ locu
tus sum. Nunc ergo frater aspice, quãta gloria, & contemplare populũ ab Orien
te uenientem, cui dabo ductores Abraham, Isaac, Iacob, Osee, Amos, Micheam,
Ioël, Abdiam, Ionam, Naum, Habacuc, Sophoniam, Aggæum, Zachariã, & Ma-
Malach.3.a lachiam, †qui & angelus Domini uocatus est.

CAPVT II.

HAec dicit Dominus, Ego eduxi populum istum è seruitute, & ad eum man- A
data dedi seruis meis prophetis quos audire noluerunt, & consilia mea sunt
aspernati. Mater quæ generauit eos, dicit illis, Ite filij, quia ego uidua sum & dere
licta. Educaui uos cum lætitia, & cum luctu tristitiaq́ amisi uos, quoniam pecca-
stis in Dominũ deum uestrum, & quod displicet ipsi perpetrauistis. Nunc igitur
quid faciam uobis? Ego uidua sum & derelicta, ite filij, & ueniã à Domino petite;

Ego uero te pater testor de matre filiorum, qui testamentum meum seruare nolue
runt, ut exponas eos ad ignominiam, & matrem eorum ad direptionem, ne genus
eorum propagetur. Dispergantur in gentes nomina eorum, deleantur de terra,
quoniam sacramentum meum spreuerunt. Væ tibi Assyria, quoniam penes te
latebrã præbes iniustis. Memoria repete gens improba, †quomodo animaduer- Gen. 19.
terim in Sodomam & Gomorram, quarum terra iacet in gleboso bitumine, agge-
ribusq́; cinerum. Ita multabo eos qui me non audierunt, ait Dominus omnipo-
tens. Hæc dicit Dominus Esdræ, Nuncia populo meo, me daturum eis regnum
Hierosolymæ, quod daturus eram Israeli, mihiq́; gloriam ex ipsis comparaturum,
æternaq́; daturum eis tabernacula quæ illis præparaueram. Lignum uitale redo
lens unguentum, præsto erit his: non laborabunt, nec fatigabuntur. Ite, & acci-
B pietis. Rogate uobis ad paucos redigi dies qui in mora sunt, iam paratum est uo
bis regnum, uigilate. Contestare cœlum & terram, nam aboleui malum, & crea-
ui bonum, quia uiuo ego, ait Dominus. Amplectere filios tuos mater, educa illos
cum lætitia, instar columnæ confirma pedes eorum, quoniam te elegi, dicit Domi
nus. Et resuscitabo defunctos de locis suis, & de monumentis educam illos, quo
niam agnoui nomen meum in Israel. Nequid timeas mater filiorum, quoniam te
elegi, dicit Dominus. Mittam tibi auxilio seruos meos Esaiam & Ieremiã, ex quo
rum consilio cõsecraui, & paraui tibi arbores duodecim uarijs grauatas fructibus,
totidemq́; fontes fluentes †lacte & melle, & montes immensos septem ferentes ro Exo. 3.
sas & lilia, quibus filios tuos exhilarabo. Ius dicito uiduæ, causam pupilli iudica-
to, eroga in egenum, orbum tuere, uesti nudum, cura confractum & infirmũ, clau-
dum ne irriseris, mancum tutare, & admitte cæcum in conspectum meæ claritatis.
Serua iuuenem & senem intra muros tuos, †defunctos inuentos consigna sepul- Tob. 1.
chro, & dabo tibi primam in resuscitatione mea sessionem. Manedum, & inter-
quiesce mi populus, quia ueniet requies tua. Nutri filios tuos bona nutrix, con-
firma pedes eorum. Seruorum quos tibi dedi, nemo interibit, nam ego eos de nu-
C mero tuorum requiram. Ne fatigeris, cum enim uenerit dies difficultatis & angu
stiarum, alij plorabunt, & mœrebunt, tu autem hilaresces, & copijs afflues. Inui-
debunt gentes, nec quicquam ualebũt aduersus te, ait Dominus. Manus meæ te
protegent, ne filij tui gehennã uideant. Lætare mater cum filijs tuis, quia ego ero
liberator tuus, ait Dominus. Memento filiorum tuorum dormiẽtium, quoniam
ego eos educam è lateribus terræ, & clemẽter agam cum illis, quoniam misericors
sum, dicit Dominus omnipotens. Amplectere natos tuos usq; dum ueniam, &
præstem illis misericordiam, quoniam fontes mei exuberant, & gratia mea nõ de-
ficiet. Ego Esdras mandatum accepi à Domino in monte Oreb, ut irem ad Israe-
litas, qui me, cum uenissem, reiecerunt, mandatumq́; Domini respuerunt. Itaq; uo
bis dico gentes quę auditis & intelligitis. Expectate pastorem uestrum, qui dabit
uobis æternam requiem, quoniam in propinquo est ille uenturus finiente sæculo.
Parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit uobis, per æuum sempi-
ternum. Vmbram huius mundi fugite, percipite gloriæ uestræ iucunditatem.
Ego seruatorem meum palàm testor. Commendatum donum accipite, & læta-
D mini, gratias agentes ei qui uos ad regna cœlestia uocauit. Surgite, state, & uide-
te numerum signatorum in conuiuio Domini, qui se auerterunt ab umbra mun-
di, & splendidas à Domino tunicas acceperunt. Recipe Sion numerum tuum, &
circunclude candidatos tuos, qui legem Domini compleuerunt. Plenus filiorum
tuorum, quos exoptabas, est numerus. Roga numen Domini, ut consecretur po
pulus tuus, qui uocatus est ab initio. †Ego Esdras uidi in monte Sion turbã ma- Apoc. 7.
gnam & innumerabilem, quæ omnis decantabat Dominum. In medio autẽ eius
erat iuuenis proceritate staturæ supereminens omnes alios, qui coronas impone-

bat

bat capitibus singulorum, ipse cæteris excelsior, ego autem tenebar admiratione. Tum interrogaui angelum, & dixi, Qui sunt hi domine? Qui respondēs mihi, Hi sunt, inquit, qui deposita mortali tunica, immortalem assumpserūt, nomenq́ Dei professi sunt. Ii nunc coronantur, & palmas accipiunt. Rursum rogaui angelum, Quis est ille iuuenis qui coronas imponit eis, & palmas tradit in manus? Et respōdens mihi, Is est, inquit, filius Dei, quem in mundo professi sunt: ego autem cœpi eos magni facere, qui fortiter stetissent pro nomine Domini. Tum mihi angelus, Vade, ait, annuncia populo meo, qualia & quanta Domini dei miracula uideris.

CAPVT III.

Anno ab excidio urbis tricesimo, cum essem Babyloni conturbatus recumbebam super cubili meo, & cogitationes subibant animum meum, quod uiderem uastationem Zion, & abundantiam incolarum Babylonis, & ualde agitabar animo. Tum religiosis uerbis affari cœpi altissimum, O rex dominator, inquam, Domine, tu præcepisti ab initio cum fundasses terram, atq́ adeo solus, & imperasti populo, cum dedisses Adamo corpus inanimū, ipsum quoq́ manuum tuarum opificium: †cumq́ spiritum ei uitalem inflauisses, & coram te uitam adeptū in paradisum dextera tua antequam terra prodiret, consitum induxisses: huic, inquam, ut uiam tuam obseruaret mādauisti. Verum cum eam prætergressus esset, mortem protinus irrogasti illi, simul & eiusdem progeniei. Inde natæ sunt gentes, nationes, populi, & innumeræ cognationes. †Cum autem unaquæq́ gens suam sequeretur libidinem, committerentq́ mira coram te, præceptaq́ tua spernerent, †superinducto rursum suo tempore diluuio, habitatores orbis deleuisti: & accidit quod mortalitate Adamo, hoc singulis istorū diluuio. Vnū tamen reliquum fecisti †Noe cum domo sua, unde nati sunt omnes iusti. Accidit autem cum multiplicari cœpissent incolæ orbis, cresceretq́ numerus liberorum, populorum, & multarū gentium, ut prior illorum impietas, posteriore horum repetita superaretur. Euenit igitur, cum iniuste agerent corā te, †ut seligeres tibi uirum ex illis, cui nomen erat Abraham. Eum dilexisti, tuamq́ uoluntatem indicauisti soli: cōstituisti cum eo pactum æternum, pollicitus ei te semen eius nunquam derelicturum. Cumq́ dedisses ei †Isaac, rursumq́ Isaac dedisses Iacob & Esau: delegisti tibi †Iacob, & Esau reiecisti: & excreuit Iacob in numerū ingentē. Porrò postq̄ eductum ex Aegypto semen eius, †in montem Sina perduxisti, ibi summisisti cœlos, defixisti terrā, orbem cōmouisti, concussisti profunda, mundū cōturbasti, et trāsijt maiestas tua per quatuor portas igneas cū terræmotu, uēto & rigore, ut dares legē semini Iacob, & progeniei Israelis quod diligenter curaret. Non tamen exemisti eis animum malitiosum, ut lex tua fructū ab eis impetraret. †Nam animo malitioso præditus Adam superatus est & uictus, & omnes ex eo prognati: & persedit infirmitas cōiuncta legi ad cor populi cum malitia radicis, defecitq́ quod bonum est, & relictum est malum. Interim lapsa sunt tempora, cesseruntq́ anni, donec excitasti tibi seruum nomine †Dauid, cui mandauisti urbem nomini tuo ædificandā, in qua tibi thure muneribusq́ supplicaretur. Quod ubi factū est annis multis, incolæ urbis studium Adam & omnis nationis ipsius imitati defecerunt, ut qui animo præditi forent & ipsi malitioso, quamobrem ciuitatem tuam in manus inimicorum tuorum tradidisti. Sed nunquid meliora sequuntur incolæ Babylonis, ut ideo Sioni dominentur? Equidem postquā ueni huc, & impia facta uidi innumera, (nam delinquentes multos animaduerti hunc iam annū tricesimum,) despondi animum, quoniam uidi quomodo toleres eos peccātes, & parcas impie agentibus, cum populū tuum perdideris conseruatis inimicis tuis, nec significaris. Equidem non inuenio quomodo possit hæc expediri ratio. Nunquid meliora sunt facta Babylonis q̄ Sionis? †anne alia gens agnouit te præter Israeliticam? aut quæ nationes fidem habue-

Marginal notes: A; Gen.2.b; Gen 6.b; Gen.7.b; B; 1.Pet 3.d; Gen.12.15.; Gen.21.a, Rom 9 b, Gen.25.c; C; Exod 19., Deut 4 b; Gen.3.a; 2.Reg.16.c., 2.Reg.5 a; D; Isa.19.d.

runt testificationibus tuis; sicut Iacob? Non comparuit mercès harum, nec labor
fructum adeptus est. Permeaui enim gentes, & peragraui, uidiq́ florere eas, nec
mādatorum tuorum meminisse. Nunc ergo statera ponderato scelera nostra &
incolarum mundi, nec inuenietur mentio tui, nisi inter Israelitas. Aut quādo non
peccauerunt in conspectu tuo qui terrā habitant? aut quæ gens adeo mandata tua
seruauit? Hos quidem mandata tua seruasse nominatim comperies, gentes autem
non item.

CAP. IIII.

A TVm respōdit angelus ad me missus, cui nomen erat Vriel, & dixit, Supra mo
dum effusæ sunt uires animi tui in hoc mundo, dum rationes altissimi cogitas
comprehendere. Verum, inquā, mi domine. Et respondens mihi, Tres, inquit,
uias missus sum ut ostendam tibi, & ut tibi proponam tres similitudines, è quibus
si unam mihi expediueris, ego quoq; tibi commonstrabo uiam quam cupis explo
ratam, & docebo te unde nā sit animus malitiosus. Et ego, Loquere, inquam, mi
domine. Tum ille, Vade, inquit, examina mihi pondus ignis, aut flatū uenti me-
tire mihi, aut reuoca mihi diem elapsam. Et respondens ego, Quis, inquam, mor-
talium præstare possit quod à me requiris super his? Rursus ille, Si te, inquit, in-
terrogarem dicēs, *Quanta domicilia sint in meditullo maris, aut quantæ in prin- *Vel, Quot, &c.
cipio profundi scaturigines, aut quantæ uenæ super cœleste solum, aut qui sint
termini paradisi, diceres mihi fortassis, In profundum non descēdi, nec ad inferos
adhuc, nec in cœlum ascendi unquam. Nunc aūt non interrogaui te, nisi de igne,
& uento, dieq́ quem trāsmisisti, à quibus abesse non potes, nec tamen illa mihi ex
pediuisti. Præterea dixit mihi, Tu quæ tua sunt, quæ tecum adolescūt, cognosce-
re non potes, quomodo ergo possit uas tuum capere rationes altissimi, aut corru-
pto iam extrinsecus mundo intelligere patentem conspectui meo corruptionem?
Cui ego, Præstiterat nobis nō esse, q̄ in impietate uiuere superstites, & affligi, nec
B quamobrem intelligere. Respondit ille mihi, ac dixit, †Iter faciens perueni ad syl- Iudic. 9. a. 4. Reg. 14. b.
uam campestrem, cuius arbores inibant consilium & aiebant, Venite, profectæ in
feramus bellum mari, ut cedat nobis, & alias nobis syluas constituamus. Simili-
ter autem fluctus maris consilium ceperunt, ac dixerunt, Adeste, ascēdamus, & de-
bellemus syluas campi, ut & ibi uastatam nobismetipsis aliam regionem occupe-
mus. Porrò cecidit ad irritum consilium syluæ, exortus est enim ignis, & cōsum-
psit eam. Similiter & consilium fluctuum maris, obstitit enim arena, & inhibuit
eos. Quod si fores iudex horum, secundū utrum iudicares, aut utrum condemna-
res? Tum respondens ego, Vtiq; uanum, inquam, consilium inierunt. Terrae-
nim syluæ deputata est, & mari locus quo fluctus suos sustineat. Respondens il-
le mihi, Bene, inquit, iudicasti: sed cur non ita iudiciū facis de temetipso? Quemad
modum enim terra syluæ, assignata est, & mare fluctibus suis, †ita qui terram habi Esa. 55. c Iere. 9 2. Cor. 2. b.
tant, quæ terrena sunt intelligere tantū possunt, & cœlites quæ super altitudinem
cœlorum. Et respondi, ac dixi, Precor abs te domine mihi dari iudicium intelli-
gens. Non enim illa tua superiora putaui sciscitanda, sed ea quæ gerunt apud nos
quotidie: quapropter Israelitæ expositi sint ad opprobrium gentibus, cur dilectus
tibi populus obiectus sit impijs nationibus, cur lex maiorum nostrorum adducta
sit in abolitionem, & præscripti ritus interciderint, cur iactemur in orbe more lo-
custarū in uita nostra pauidi & meticulosi, nec digni iudicemur qui consequamur
C misericordiam. Sed quid faciet nomini suo, quo nos censemur? Hæc ego sciſci-
tatus sum. Respondens ille mihi, Quo plura scrutatus fueris, inquit, eo crebrior
te capiet admiratio, quoniam festinato properat effugere mundus, nec capere su-
stinet quæ in futurum tempus promissa sunt iustis, quoniam plenus est iniustitia
mundus hic, & infirmitate. Cæterum ut exponam ea quæ sciscitaris, Seminatum
quidem est malum, sed nondū uenit eius interitus. Nisi ergo euersum fuerit quod

seminatum

seminatum est, & abolitus sit locus ubi satum est malum, non succedet quod bono consitum est. Nam granum mali seminis iactum est in corde Adam ab initio, & quantum impietatis generauit usque adhuc, & usque dum accesserit messis, generabit? Aestima autem apud te granum mali seminis, quàm multum impietatis fructum attulerit: cumque resecandi culmi fuerint innumeri, quàm sit ampla messis apparanda. Tum respondens ego dixi, Quomodo, aut quando nã hæc? Cur pauci sunt, & infelices anni nostri? Et respondit ille mihi, ac dixit, Ne contendas supra altissimum, nam frustra conaris superare ipsum, quamuis sit uehemẽs tua contentio. Nónne hæc eadẽ sciscitati sunt animi iustorum in penetralibus suis, cum dicerent, Quousque tandem spe tali ducor, aut quando obueniet nobis fructus metendæ mercedis nostræ? Et respondit ad ea Ieremiel archangelus his uerbis, Cum completus fuerit numerus seminum in uobis. Quoniam statera ponderatum est æuum, mẽsura temporum inita est, numero determinata sunt sæcula, nec commouebuntur, aut percellentur usque dum impleatur supradicta mensura. Et respondens ego, O dominator, inquam, Domine, atqui nos omnes pleni sumus impieta D
te, ut forte propter nos nõ impleatur messis iustorum, propter peccata terram habitantium. Rursum respondit ille mihi, ac dixit, Vade & interroga prægnantem, an impletis nouem mensibus suis, adhuc possit matrix eius retinere partum in semetipsa. Et ego, Non potest, inquã, Domine. At ille, Apud inferos, inquit, animarum promptuaria sunt matrici similia. Quemadmodum enim festinat parturiens pariendi necessitatem euadere, sic & illa properãt reddere quæ sibi commendata sunt. Ab initio tibi demonstrabuntur quæ cupis cognoscere. Cui respondi & dixi, Si hac apud te gratia ualeo, & si fieri potest, aut ego sum idoneus, indica mihi, utrum plus quàm præterierit futuri maneat, aut plura prçterierint quàm sint futura. Quid præterierit, scio: quid autem futurum sit, ignoro. Tum ille, Cõsiste, inquit, ad dexteram, & [a]simulachrum interpres tibi commõstrabo. Cumque constitissem, spectaui: & ecce fornax ardens transijt coram me: porrò autem cum esset præterlapsa flamma, spectabam, & ecce fumus superabat. Postea præterijt coram me nubes imbre grauida, quæ demisit pluuiam impetu multam: cum autem procella pluuiæ transijsset, subsecutæ sunt eam guttæ. Tum ille, Ratiocinare tecum, inquit, sicut effusior est pluuia quàm guttæ, & ignis quàm fumus: ita exuperare præterlapsam portionem. Superabãt autem guttæ & fumus, cum rogaui ac dixi, Censen me uitam usque ad illa tempora productum, aut quid futurum est illis temporibus? Respondens ille mihi, dixit, [b]Præsagitiones eorum de quibus me interrogas ex parte possum tibi dicere, de uita uero tua non sum missus ut dicam tibi, nec habeo cognitam.

[a] Vel, intepretationem typicam, id est, typicam interrogate rei declarationẽ.

[b] מופתים. indicia, uaticinia seu prædictiones.

CAPVT V.

DE præsagitionibus autem, ecce tempora uenient, quibus qui terram incolũt A
[a]magnis copijs circumueniẽtur, & occultabitur uia ueritatis, orbis laborabit
Matthæi 24.a sterilitate fidei, † & multiplicabitur iniustitia supra quàm nunc uides, aut olim audiuisti: eritque cum imposito uestigio quam nũc uides regnum obtinere regionem uidere liceat desertam. Quod si tibi uiuere dederit altissimus, uidebis ut post tertiam tubam lumen recipiat subito sol noctu, & luna ter interdiu. Sanguis stillabit de ligno, & lapis mittet uocem suam, populique commouebuntur. Regnabit quem non sperant incolæ terræ, uolucres loca commutabũt, mare Sodomiticum pisces ejciet, & sonitum edet noctu multis incognitum: sonitũ autem eius omnes audient. Dehiscent multa loca, & ignis frequenter emicabit, feræ locũ mutabunt, & mulieres menstruales monstra parient. In dulcibus aquis inuenientur salsæ, et omnes amici inter se pugnabunt. Tunc abscondet se sensus, & intellectus recedet in penetrale suum: quæretur à multis, nec inuenietur: & multiplicabitur iniustitia & incontinentia super terram. Interrogabit regio proximam sibi, & dicet,

[a] id est, magno numero, uel magnis diuitijs.

Num per te transijt iustifica iustitia? Illa uero negabit. Et accidet illo tempore ut
sperent homines, nec impetrent: laborent, nec instituta ipsorum succedăt. Has elo
qui tibi prædictiones permissum est mihi: quod si oraueris denuo & ploraueris ut
B modo, septemq́ dies ieiunio transegeris, rursum his audies maiora. Tum exper
rectus sum, & corpus meum ualde inhorruit, labascebatq́ animus meus, ac deficie
bat: sustentabat autem me cum accessisset angelus qui mecum loquebatur: is con-
firmauit me, & erexit in pedes. Porrò nocte insecuta uenit ad me Salathiel dux po
puli, & interrogauit me, Vbi fuisti? aut cur es uultu tristi? An nescis cõmissos esse
tibi in regione peregrinitatis suæ Israelitas? Exurge ergo, & sume cibum, nec de-
relinquas nos ut pastor gregem suum [b] inter manus luporum truculentorum. Cui
ego, Recede à me, nec accesseris ad me cominus. Hoc ubi dictum audiuit, recessit
à me: ego uero dies septem transegi ieiunio lamentans & plorans, sicut mihi man-
darat Vriel angelus. Accidit autẽ ut exactis septem diebus, perq́ molestæ denuo
essent animo meo cogitationes. Tum deintegro incessit mentem meam cupido
ratiocinădi, iterumq́ cœpi uerba facere coram altissimo, & dicere, Dominator do
mine ex omni sylua terræ, & omnibus eius arboribus unam tibi uineă elegisti: ex
omni terra orbis optasti tibi foueam unam, & ex omnibus floribus eius unum tibi
lilium desumpsisti, ex omni profundo maris replesti tibi riuum unum, & ex omni
bus ædificatis urbibus Sion tibimetipsi consecrasti: unam tibi nominasti colum-
bam ex omnibus creatis uolucribus, & ex om̃ibus formatis pecoribus ouem ună
tibi designasti: unum tibi populum cõparasti ex omni populorum multitudine,
& probatam omnibus legem huic præoptatæ genti dedisti. At nũc Domine cur
C unum pluribus tradidisti? constituisti super unam radicem alias, & disperdidisti
unicũ tuum in multos. Conculcauerunt eum qui contradicunt pollicitationibus
tuis, & qui testificationibus tuis non credunt. Quod si adeo prosequebaris odio
populum tuum, tuis debebat manibus castigari. Hæc cum sermonibus agitauis-
sem, missus ad me angelus, qui ante mihi præsto fuerat nocte præterita, Audi me,
inquit, ut instruam te, & attende ut te doceam pluribus. Tum ego, Loquere, in-
quam, mi domine. Et ille, Supra modum animo commoueris, inquit, propter Is-
raelem, num charior est tibi q̃ creatori suo? Cui respondi, Non domine, sed præ
dolore locutus sum. Discruciantur enim uiscera mea continuo, dum contendo
comprehendere consilium altissimi, & partem iudicij eius inuestigare. Tum ille,
Non poteris, inquit. Cui ego, Cur inquam, domine? Quorsum natus sum? aut
cur non fuit mihi uterus matris meæ sepulchrum, ne uiderem laborem Iacob, aut
languorem generis Israelitici? Rursum ille, Numera, inquit, mihi quæ nondum
euenerũt, aut dispersas guttas mihi collige, aut fac aridi flores mihi reuirescant: ape
ri mihi clausa penetralia, & produc inclusos in eis uentos: cõmonstra mihi uocis
imaginem, & edisseram tibi quod rogas, & laboras cognoscere. Cui ego, Quis
enim potest hæc scire dominator, ô Domine, nisi qui cũ hominibus non habitet?
Ego uero cum sim insipiens, quomodo nam potero dicere de his, quæ à me petiui
sti? Respondit ille mihi, Sicut non potes præstare unum eorum quæ dicta sunt,
ita nõ poteris iudicium meum, aut ultimam quam populo promisi benignitatem
inuestigare. Rursum ego, Tibi uero ecce Domine, inquam, præsto sunt ultima:
D quid tandem fiet ijs qui antecesserunt me, aut nobis, aut posteris nostris? Et dixit
ille mihi, Circulo iudicium meum libet assimilare. Vt nulla est [c] posteriorum tar-
ditas, ita nulla priorũ uelocitas. Tum respondi ego, ac dixi, An non poteras eos
qui fuerunt, qui sunt, & qui futuri sunt unà producere, ut celerius iudicium tuum
ostenderes? Et respondens mihi, Non potest, inquit, quod creat̃ præcurrere crea
tori, nec mundus uniuersos in eo creandos capere. Et dixi, Quo modo docuisti
seruum tuum te uegetatorem in uitam produxisse simul creatum abs te opificium,
ipsumq́

[b] *Id est, inter manus eorum qui truculentia lupi sunt.*

[c] אחרונים

ipsumq́ sustinuisse: ita posset & nunc præsentes uniuersos capere. Et ille, Interroga, inquit, uterum mulieris his uerbis, Cur uteris tractu temporis ad pariēdum? aut roga eundem, ut edat denos uno partu. Respondi, Non utiq; poterit, sed temporis interuallis. Tum dixit mihi, Ego quoq; diuisi temporibus uterum terræ seminibus superiniectis. Vt enim infans non parit ea quæ senū sunt, ita ego creatum à me tempus disposui. Rursum interrogaui, & dixi, Cum iam indicaris mihi uiam, pergam loqui coram te, num mater nostra quam dixisti mihi adhuc esse iuuenem, propinquat senectuti? Respondens ille mihi, Interroga, inquit, parientem, ut dicat tibi. Rogabis autem eam, Quare quos peperisti nuper, non sunt natis ante te similes, sed statura humiliores? & dicet illa tibi, Alij in uigente iuuentute nati sunt, alij sub tempus senectutis utero deficiente procreati. Ergo considera tu quoq; humiliori esse statura uos ijs qui uos antecesserunt, & rursum posteros uestros q̃ uos breuiori, utpote senescētibus rebus creatis, uigoremq́ iuuentutis prætereuntibus. Et dixi, Rogo domine, si hanc in conspectu tuo nanciscor gratiam, declara seruo tuo, per quem opificium tuum [b]uisites.

[b] Vel, administres: uel, cui opificij tui es mittas inspectionē.

CAP. VI.

A ET dixit ille mihi, Ab origine orbis terrarum, & antequam termini mundi constituerentur, antequam starent concursus uentorum, antequam reboarent sonitus tonitruum, antequam corusca micarent fulgura, antequam fundamenta paradisi confirmarentur, antequam decori flores apparerent, antequam mobiles uirtutes stabilirentur, antequam innumerabilia colligerentur agmina angelorum, antequam extolleretur sublimitas aëris, antequā mensuræ cœlorum nominarentur, antequam æstuarent camini in Sion, antequam præsentes anni inuestigarentur, antequā eorum qui nunc peccant abalienarentur studia, consignarenturq́ qui thesaurum fidei comparauerūt, tum hæc cogitaui, & facta sunt per me solum, nec per aliū, eadem per me, nec per alium absoluēda. Cui respondēs ego, Quæ, inquam, erit separatio temporum? aut quando prioris finis, aut consequentis initium? Et ille, Ab Abraham, inquit, usq; ad Isaac: cum ex eo nati essent Iacob & Esau, †manus Iacob tenebat ab initio calcaneum Esau. Finis enim huius æui Esau, & initium sequentis Iacob. Hominis manus inter calcaneum & manum. Aliud ne sciscitetis Esdra. Rursum ego, O dominator, inquam, domine, siqua sum tecum in gratia, absoluas obsecro seruo tuo declarare prædictiones tuas quarū partem mihi significasti nocte superiori. Tum respondens ille mihi, Surge, inquit, in pedes tuos, & audi uocem sonitus plenissimam. Præbebitur autem species terræmotus, nec tamen commouebitur locus in quo constiteris. Ideo dum loquitur, ne expaueas, quoniam de fine sermo, & de fundamēto terrę intelligitur, ideoq; inter sermonem de ipsis contremiscit & commouetur, scit enim se tandem esse cōmutandum. His B auditis cū exurrexissem in pedes meos, auscultaui, & ecce uox loquebatur cuius sonus erat similis sonitui aquarum multarū, & dicebat, Ecce tempora ueniunt, & erit cum aduentabo ad inquirendum in habitatores terræ. Cum autem incipiam in eos, qui iniusti sua iniustitia pernitiosi fuerunt, quærere, & cum afflictio Sion fuerit impleta, sæculumq́ designabitur quod uergat ad interitum, hæc signa edam. Libri aperientur in conspectu cœli uniuersis inspectantibus, infantes anniculi suis loquentur uocibus, prægnantes abortiuos parient fœtus trimestres aut quadrimestres, & uiuent suscitati. Tum loca seminibus consita subito apparebunt destituta, plenaq́ promptuaria repente uacua deprehendent, & tuba clangore canet: qua audita, mox omnes expauescant. Accidet autem illo tempore, ut belligerent amici cum amicis ut inimicis, & expauescat terra cum ipsis: scaturigines fontium subsistent, & tribus horis non manabūt. Porrò quicunq; superfuerit ex omnibus istis quæ prędixi tibi, is seruabitur, & uidebit [a]salutem meam, & finem sæculi uestri. Videbūt, inquam, qui recepti sunt homines, qui ex quo nati sunt, mortem non gusta

Gen. 25. e

[a] Vel, opus salutare.

uerunt. Tum mutabitur animus inhabitantium,& ad aliam sententiam conuerte
tetur. Delebitur enim malum,& dolus extinguetur: florebit autem fides, corru
ptela succũbet, & emerget ueritas quæ tanto tempore fructu caruit. Cum autem
hæc mihi dicerentur, ecce paulatim respectabam ad ipsum coram quo cõstiteram,
qui dixit mihi, Veni ut tibi tempus futuræ noctis significarem. Si ergo precatus
denuo fueris,& iterum ieiunio transegeris septem dies, alia tibi renũciabo his ma
C iora [b] per diem quam audiui. Exaudita est enim uox tua ab altissimo, nam uidit il
le potens recta facta tua,& pudicitiam quam à iuuentute cõseruasti, perspexit: pro
pterea misit me ut hæc omnia tibi declararem & eloquerer. Fac præsenti sis ani
mo, nec quicquam timeas, neq; te præcipites in uanam priorum sæculorum repu
tationem, ut ne magis q̃ [c] posteriora tempora festines. Post hæc fleui denuo,& ie
iunio similiter septem dies peregi, ut tres hebdomadas mihi præscriptas comple
rem. Accidit autẽ octaua nocte, ut animus meus rursum perturbaretur, & sermo
nem instituerem coram altissimo. Inflammabar enim studio magno, & anxius
eram animo: itaq; dixi, In prima creatione disertis uerbis locutus es, ô Domine, pri
mo die, cum præciperes, †Fiat cœlum & terra: & opus consecutum est imperium Gen.1.a
tuum. Erat autem tunc spiritus, circunfusæq; tenebræ, ac silentium, necdum uocis
humanæ sonus erat abs te creatus. Tunc iussisti de cellis tuis prodire lumen præ
lucidum quod opus tuum illustraret. Die secundo spiritum cœli creasti, & impe
rasti ut intercedens aquas intercluderet: ut parte sursum abeunte, pars infra subsi
deret. Tertia uero die aquas in septimam terræ partem confluere iussisti: sex ue
ro partes cum siccasses, reseruasti, ut ex eis essent quæ tibi ministrarẽt consitæ diui
nitus & cultæ. Nam simul ac uerbum tuum prolatũ fuerat, protinus opus ipsum
agebatur. Siquidẽ exorta est subito copia immensa fructuum,& oblectamẽta pa
lati multiformia, tum flores colore perenni, & odoramẽta miris modis fragrãtia.
D Et hæc quidem die tertia facta sunt. Porrò die quarta illustre lumen solis & lunæ,
stellarumq; seriem imperio tuo creauisti, simulac præcepisti eis, †ut opificio tuo fu Deu.4.c
turo homini deseruirent. †Quinto deinde die iussisti partem septimam in quam Gen.1.c
aqua confluxerat, animalia uolucres scilicet & pisces procreare: quod ita factũ est.
Siquidem aqua muta & inanima nutu diuino iussa gignebat animantia, ut popu
li inde miracula tua haberent prædicãda. Tum quoq; animãtia duo parasti, quo
rum uni nomen imposuisti Enoch, alterum uocasti Leuiathan, & alterum ab alte
ro separauisti: non enim poterat pars septima quo aqua se collegerat, ea capere.
Vnam partem assignasti Enoch, quæ tertio die siccata est, ut habitet in ea: milleq;
montes eam intercurrunt. Leuiathan autem tribuisti septimã partem humidam,
quam belluam parasti, ut esset quæ deuoraret quos uelles, & quando uelles. Sex
to demum die imperasti terræ, ut iumenta coram te, bestias & serpentes procrea
ret: atq; insuper Adam, quem constituisti dominũ omnibus operibus abs te crea
tis. Ab eo ducimus omnes originem, atq; adeo populus quem elegisti. Hæc o
mnia commemoraui coram te Domine, quia propter nos creauisti mundum: reli
quas autem gentes prognatas ab Adam declarauisti abs te nihilipendi, atq; adeo
saliuæ comparari. Quippe stillæ de uase fluxæ opes earum putauisti conferẽdas.
Nunc tamen, ecce domine, gentes istæ pro nihilo putatæ cœperunt dominio gra
uare nos & deuorare: nos autem populus tuus, quem primogenitum, & unigeni
tum tui studiosum uocasti, traditi sumus in manus eorum. Atqui si propter nos
creatus est mundus, cur non habemus in eo possessionem, aut quandiu talia fere
mus?

CAPVT VII.

A HIs cum ego dictis finem imposuissem, euenit ut angelus, qui prioribus ad me
noctibus demissus fuerat, ad me mitteretur, qui me sic est allocutus. Surge
Esdra, & ausculta sermones quos ueni tibi relaturus. Tum ego, Loquere, inquã,
mi

[b] Vel, quæ per diem C audiuero.

[c] אחרונים uel, ut ne festinãdo à posterioribus temporibus recedas. i. à consideratione eorum: uel, festines. i. anxius sis.

mini Deus. Et ille, Mare, inquit, positum est in spatioso loco, ut altum esset & immensum: constituatur autem eius in angusto loco introitus, qui fluminibus sit similis, quis quæso in mare collustrandi illius, aut in potestatem suam redigendi causa affectans iter, nisi transierit angustias, in apertū æquor inuehi poterit? Atq; iterum, Vrbs est ædificata, & sita in loco campestri, eademq; omni bonorum copia instructa: introitus eius angustus, inq; præcipiti positus, arctante eum igni à dextera, aquarumq; altitudine à sinistra, & unica inter ea semite intercedente, nempe inter ignem & aquam, spatio tātum uestigij unius hominis capace. Hæc urbs si cui obtingat hæreditate, si ille nunquam obiectum penetrauerit periculum, quomodo hæreditatem suam adipiscetur? Tum ego, Ita est, inquam, domine. At ille mihi; Sic se habet, inquit, & sors Israelitarum. Propter eos enim creaui mundum: cum autem Adam præscripta mea transgressus est, tum accidit factum huiusmodi, & adducti sunt introitus huius mūdi in angustum, ut essent pleni doloris & laboris, paucíq; ac deterrimi, tum periculosi, & uehementer ærumnosi. Nam spatiosi & tuti erant æui superioris introitus, fœcūdiq; fructu immortalitatis. Nisi ergo qui uiuunt per angusta hæc & caduca contenderint ingredi, non poterūt adipisci quæ sunt recondita. Quæso igitur quare teipsum crucias, cū sis caducus: aut quid commoueris cum sis mortalis? Quare non pertractas animo tuo quæ futura sunt, potius q̄ præsentia? Respondi, & dixi, Dominator Domine, †cum lege tua constitueris ut iusti possiderent hæc, impij uero perirent: iusti ne angusta perferent ampla sperantes? Etenim & qui se gesserunt impie, angusta perpessi sunt, ampla tamen illa non uidebūt. Et dixit mihi, Nullus est iudex Deo iustior, nec quisquam sapientior altissimo. Pereunt enim in præsenti uita multi, propter neglectū præscriptæ legis diuinæ. Nam etiam atq; etiam præmonuit Deus uenientes, quoties uenerunt, quibus factis uitam adipiscerentur, & quid obseruando supplicium euitarent. At illi non acquieuerunt, sed contradixerunt ei, confinxerunt sibi cōmenta uanissima, & institutis flagitiosis seipsos circumuenerunt. Negarūt numen altissimi, nec uias eius animaduerterunt, spreuerunt legem eius, & recusarunt testificationes, iura eius uiolarūt perfide, nec opera eius executi sunt. Quapropter Esdra inania inanibus, & plena plenis. Ecce tempus ueniet, & erit cū edentur signa quæ tibi prædixi, & apparebit sponsa, emergensq; existet quæ nunc sepulta latet sub terra: & quisquis è prædictis malis euaserit, ipse miracula mea uidebit. Apparebit enim filius meus Iesus cum comitibus suis, & gaudia celebrabunt qui reliqui fuerint, intra annos quadringentos. Porrò post annos hos morietur filius meus Christus, & omnes spiritum trahentes homines: & mundus conuertetur in antiquum silentium diebus septem, sicut & [a]iudicijs prioribus, donec nemo supersit. Eueniet autem post dies septem, ut excitetur adhuc sopitum sæculū, & corruptum intereat. Tum terra reddet quæ in ea dormiunt, & puluis quæ latent in eo silentia, & promptuaria depositas apud se animas restituent. Apparebit pro tribunali sedens altissimus, miseriæ præteribunt, & [b]finis imponetur patientiæ: iustitia uero sola remanebit, ueritas stabit, fides confirmabitur, opus subsequeť, merces comparebit, recte facta uigebunt, sceleraq; dominari desinent. Tum dixi, Primus †Abraham orauit pro Sodomitis, deinde †Moyses pro patribus qui peccauerunt in deserto; & posteri eius pro Israelitis, temporibus Achaz & Samuelis, †Dauid pro clade, †Salomon pro ijs qui uenirent in sacrum, *Elias pro ijs qui pluuiam acceperunt, & pro mortuo ut reuiuisceret: & †Ezechias pro populo temporibus Sennacherib, atq; adeo multi pro multis: quod si qui nunc postquam inualuerunt uitia, & iniustitia abūdat, iusti orauerint pro impijs, cur non idem effectus nunc quoq; consequatur? At ille mihi respondēs, Præsens, inquit, uita non est extremum: honor in ea frequenter retinetur, propterea pro infirmis est precatio. [c]Sed dies iudi

Deut.8.a

Gen.9.d · Exod.32.c · 2.Reg.24. · 2.Par.6.c · 3.Reg.17.a · Iac.5.d · †4.Reg.18.19.

[a] Vel, fatis, ut scilicet siluit antequam conderetur, uel temporibus Noe.

[b] ארכה

[c] כי

eis finis erit huius æui, & initium futuræ immortalitatis, quo tempore iam cessarit
omnis corruptela, intemperantia exoleuerit, diffidentia fuerit amputata, adoleue-
rit autem iustitia, & ueritas exorta fuerit. Tūc enim nemo poterit seruare perdi-
tum, nec uictorem opprimere. Respondi ac dixi, Hoc est sermonis mei initiū &
finis, præstare non datam esse terram Adamo, aut cum data esset, eum coercuisse,
ne peccaret. Quorsum enim attinet homines præsentem uitam agere in tristitia,
& mortuos supplicium metuere? Ah tu quid egisti Adam? †Quod enim tu pecca Roma.5.b
sti, non in tuum unius casum redundauit, sed in nostrum quoque, qui ex te orti su-
mus. Quid enim prodest nobis promissam esse uitā immortalem, si nos facino-
ra mortifera patrauimus? Quid propositam nobis esse spem perennitatis, si nos
perniciosa uanitate sumus obligati? Quid designatas esse nobis incolumes & tu
tas habitationes, si nos flagitiose uiximus? Quid repositam esse gloriam altissimi
* אחד ad conseruandum eos qui *cum patientia uitam egerunt, si nos pessimis itineribus
incessimus? Quid patefaciendum esse perennem incorrupto fructu paradisum,
B in quo est incolumitas & salubritas, si nos nō ingredimur? In ingratis enim locis
uersati sumus. Quid stellis splendidiores futuras esse facies eorū qui usi sunt absti
nentia, si nostri uultus erunt tenebris atriores? Non enim cogitauimus in uita,
dum iniuste agebamus, post mortem subeundas esse pœnas. Respondit ille, &
dixit, Hæc est ratio certaminis, quo decertabit homo natus in terra, ut si uictus fue
rit, patiatur quod dixisti: sin uicerit, quod dico recipiat, quoniā hæc est uita de qua
Moyses, cum uiueret, locutus est apud populū, dicens, †Elige tibi uitam, ut uiuas. Deut.30.d
At illi non crediderūt ei, ac ne secutis quidem eum prophetis: adeoque nec mihi qui
testatus sum eis, non tam in perniciem ipsorum spectare tristem casum, quam manere
læta eos, quibus persuasa salus est. Respōdi, & dixi, Scio Domine, misericordem
esse uocatum altissimum ex ea re, quod misereatur eorum qui sæculum illud nondum
attigerunt, quodque iis qui uersantur in lege ipsius tribuat misericordiā. †Lenis quoque Roma.2.a
est, quoniam lenitate utitur erga eos qui peccauerunt, ut erga opificia sua: munifi-
cus est, quoniam erogare cupit quantū opus est: clementia multus, quoniam mul-
tiplici clementia superat tam eos qui nunc sunt quam qui fuerunt, aut sunt futuri. Nisi
enim clementia sua largus esset, non uiuisceret mundus cum iis qui consequuntur
* χαρίζων. in eo possessionem. *Ignoscēs est, nam nisi bonitate sua tribueret unde leuamen-
tum scelerum præstaretur iis qui inique egerunt, non posset decies millesima pars
hominū uitam retinere: & iudex ipse nisi uerbo suo curatis ignosceret, & copiam
aboleret criminum, fortassis ex innumerabili multitudine uix perpauci seruaren-
tur.

CAPVT VIII.

A TVm respondens ille mihi, Hoc æuum, inquit, propter multos condidit altissi
mus, futurū autem propter paucos. Edisseram autem tibi similitudinem Es-
dra. Enimuero sicut sciscitanti terra dicat tibi, se gignere perquam copiosam quidem
humum fingendis fictilibus, paucū autem puluerem unde fiat aurum: ita se habet
præsentis æui negotium, †ut cum multi creati sint, pauci tamen seruētur. Respon Matt.20.b 22.b
dens ego, Ergo anime, inquam, hauri cognitionem, & uora sapientiā, pactus enim
es obedire, & uis agere prophetam. Neque enim tibi datum est amplius quam uitæ tan
tum spatium. Ah Domine, nisi concedas seruo tuo, ut exoremus te, ut pręstes se-
men cordi nostro, sensuique cultum, unde fructus oriatur, quo uiuat omnis corru-
ptus: quis se opponat pro homine? Solus enim es, & unum opificium manuum
tuarum nos sumus sicut ipse locutus es. Etenim cum iam in utero formatum est
corpus, eique membra præstitisti, opificium tuum igni & aqua conseruatur, & opus
formatum abs te nouem mensibus patitur tuum in se creatū opificium: ipsum au-
tem quod continet & quod continetur, utraque seruari solent, seruatusque tandem
uterus iterum reddit quæ in ipso adoleuerunt. Constituisti enim ex ipsis mem-
bris,

bris, nempe mammillis lac fœtui mammillis destinato præbēdum, ut nutriatur id
quod creatum est aliquandiu, donec eum tuæ benignitati destines: enutris eum iu
stitia tua, lege tua erudis, iudicioq; tuo corripis. Interimis eum, ut rem abs te crea
tam: & uitam das eidem, ut opificio tuo. Si ergo perdis eum qui tantis conforma
tus est laboribus: tuo iussu constitui facile est, ut & id quod factum est seruetur.
Nunc itaq; loquar Domine, De uniuersitate hominum tu potius uideris, de popu B
lo uero tuo, ob quem doleo: de possessione tua, ob quam lugeo: de Israele, propter
quem cōtristor: de Iacob, propter quem mœreo: de eis preces coram te instituam,
tam pro me q̄ pro ipsis: quoniam uideo lapsus nostros, qui terram inhabitamus.
Sed celeritatem audiui futuri iudicis. Ideo uocem meam ausculta, & sermonem
meum accipe, quem loquar coram te.

Initium dictorum Esdræ antequam assumeretur.

Rom.12.d †Qui degis æuum, inquam, Domine, qui sublimis supera intueris, & aëria, cu-
ius inestimabile soliū, & maiestas est incomprehensibilis, cui tremebundum astat
agmen angelorum, quorum in uento & igni uersatur custodia: cuius uerbum ue-
rum, & dicta sunt constantia: cuius imperium uehemens, & terribilis administra-
tio: cuius aspectus exiccat profunda, montesq; labefactat indignatio, ut res ipsa te
stificatur: exaudi orationem serui tui, opificijq; tui precationem auribus accipe.
Dum enim uiuo, loquar: [a]uocemq; mittam, dum sentio. Ne spectes delicta po- [a] אצעה
puli tui, potius q̄ tibi fideliter seruientes: nec attendas impia hominum studia, po
tius q̄ eos qui testificationes tuas per ærumnas seruauerunt. Ne complectaris co
gitatione eos qui in conspectu tuo mala fide uersati sunt, potius q̄ memineris eo-
rum qui uoluntatem tuam sunt reueriti: nec uelis perditos eos qui se gesserūt mo-
re pecudum, potius q̄ respicias eos qui legem tuam præclare docuerūt. Ne indi-
gneris eis qui bestijs peiores uisi sunt, potius q̄ diligas eos q semper freti sunt tua
iustitia maiestateq;. Quoniā nos cū patribus nostris talibus morbis laboramus: C
tu aūt propter nos scelerosos soles uocari misericors. Si em̄ afficiaris ut nobis præ
stes misericordiam, ita demū misericors diceris, nobis utiq; iusta facta non haben-
tibus. Iusti enim quibus sunt opera copiose parta, propriorum operū mercedem
recipiant. Quid tandē est homo, q ei succenses? aut genus mortale, q te tam ama
3 Reg.8.g 2.Par.6.f rum reddit? †Reuera enim nemo natus est, qui non impie se gesserit: nec te [b]pro- [b] Vel, laudes aut gratias agens.
fessus, qui nil deliquerit. Enimuero hoc ipso prædicabitur iustitia, bonitasq; tua
Domine, cum ignoueris eis qui recte factorum carent substantia. Et respondens
ille mihi, Sunt, inquit, quæ recte locutus es, & secundum sermones tuos res habe-
bit: quoniamquidem non animaduertam in facta scelerosorum ante mortem, an-
Gene.4.a te iudicium, ante interitum, †sed studijs iustorum oblectabo me, & memor ero pe-
regrinationis quoq;, conseruationis, & perfruendæ mercedis. Quo ergo modo
locutus sum, ita se res habet. Sicut enim agricola multa semina terræ mādat, plan
tasq; disponit copiose, nec tamen ad tempus suum euadunt omnia quæ seminata
Matth.20.c sunt, neq; adeo quæ plantata sunt solent omnia radices agere: †ita etiā non omnes
in mundum editi seruabuntur. Tum respondens ego, Si gratum est, inquam, ti-
bi loquar. Quandoquidem sementis agricolæ nisi succreuerit, aut pluuiam tuam
acceperit in tempore, aut si imbrium copia corruptū fuerit, itidem perit ut homo
quoq; qui manibus tuis formatus est, cuius tu dictus es archetypus, q ad imaginē
tui sit creatus, propter quem creasti omnia, & sementi agricolæ comparasti: ne ira-
scaris nobis, sed parce populo tuo, possessionisq; tuæ miserere: tu enim is es qui
opificij tui miserearis. Et respondit ille mihi, ac dixit, Quæ sunt præsentia pręsen D
tibus, & quæ futura futuris. Multum enim abes, ut me amore erga opificiū meum
superes: cæterum ad te frequenter & ipsum propius accesserim, ad iniustos autem
nunquam. Enimuero eo mirabilis es altissimo, quoniā ut te decet summisisti te

nec eum te iudicasti, qui inter iustos magnopere gloriareris. Etenim miseriæ multæ calamitatesque manent eos qui uitã incoluerint temporibus [c]posterioribus, quòd se perque superbe gesserint. Tu autem disce pro te, tuique similium gloriam sciscitare. Vobis enim patet paradisus, uitalis arbor est plantata, præparatum est futurum æuum, præparata abundantia, ædificata urbs, requies explorata, perfecta bonitas, & absoluta sapiẽtia. Radix mali [*]resignata recessit à uobis, à uobis infirmitas & tinea disperijt, corruptio proripuit se ad inferos in obliuionem, dolores abierunt, tandemque comparuit thesaurus immortalitatis. Ne pergas igitur sciscitari de multitudine pereuntium. Nam ipsi quoque libertatem adepti spreuerunt altissimum, contempserunt legem eius, & uias eius dereliquerunt. Præterea autem iustis eius proculcatis, †corde suo Deum esse negarunt, & quidem scientes se morituros. Vt Psal.13.a. enim uos excipient quæ prædicta sunt, sic eos sitis & cruciatus quæ sunt præparata. Non enim uoluit Deus perire hominem, sed ipsi postquam creati sunt, profanarunt nomen creatoris sui, & in eum qui uitam ipsis parauerat, ingrati fuerunt. Quapropter iudicata mea iam propinquant, quæ non quibusuis exposui, sed tibi, paucisque tui similibus. Tum respondens ego, Ecce nunc, inquam, Domine, multa declarasti mihi [b]miracula, quæ pares designare sæculis [c]posterioribus: quo uero sæculo, mihi non exposuisti.

[c] אחרונים nouissimis, uel posteriorib.

[*] Quasi notatione percepta.

[b] Vel, prædictiones.

[c] אחרונים

CAPVT IX.

A AT ille mihi respondens, ait, Dimetiendo confer tempus cũ semetipso: & porro cum uideris aliquam prædictorum [a]signorum præterijsse partem, intelliges ipsum esse tempus, quo parat altissimus in mundum à se cõditum inquirere. †Cum igitur percipietur in orbe terræmotus, & tumultuatio populorum, tunc intelliges de his pronunciasse altissimum, iam inde à temporibus quæ ante te fuerũt Matth.24.a. ab initio. Sicut enim quicquid creatũ est in mundo, habet initium pariter & consummationem, & consummatio manifesta est: sic & tempora altissimi exordia habent euidentia prodigijs & efficacia, & desinunt cum effectibus & miraculis. Porrò quicunque euaserit saluus, & per opera sua †fidemque qua credidistis, potuerit effugere, is prędicta pericula superabit, & salutem meam uidebit in terra mea finibusque 1.Tim.3. meis, quoniam me sanctum à mundo recepi. Tum miserabũtur se, qui nunc uijs meis abusi sunt: & in tormentis agent, qui eas contẽptim repudiarunt. Qui enim uiui beneficia consecuti non agnouerunt me, quique legem meam fastidierunt, cum adhuc præsenti libertate fruerentur, & qui patentem etiamdum sibi pœnitentiæ locum noluerunt intelligere, sed spreuerunt: eos oportet post obitum in cruciatu B erudiri. Tu uero ne sciscitèris curiose quomodo cruciandi sint impij, sed quomodo iusti seruandi sint inquire, & quorum sit mundus, aut propter quos mundus, & quando. Et respondi, ac dixi, †Dudum locutus sum quod & nunc dico, & por 4.Esd.8. Matth.20. rò dicturus sum, plures esse qui pereant, quàm qui seruandi sint, quanto maior est fluctus quàm gutta. Tum respondens ille mihi, Qualis ager est, inquit, talia fuerunt & semina: quales flores, tales & colores: qualis opifex, tale & opificiũ: & qualis agricola, talis fuit & cultura, quoniam mundi tempus erat. Sanè cum ijs qui nunc uiuunt nondum creatum mundum quem incolerent, pararem: nemo mihi contradicebat, (tunc enim quisque [parebat],) at nunc creatorum in hoc condito mundo mores semente perpetua, & lege inexplicabili corrupti sunt. Exploraui autem mundum, & ecce periculosus erat, propter studia quæ in eo exorta sunt: quod cum uidissem, peperci ei sedulo, acinumque de botro seruaui mihi, plantamque de gente numerosa. Pereat ergo frustra nata multitudo, seruetúrque acinus & planta mea, quã multo labore excolui. Tu autem si porrò intermiseris septem dies alios, (non tamen agitabis ieiunium, uerum in floridum campũ, ubi nulla domus ædificata sit, profectus, de floribus campi tantum comedes: non gustabis carnem, nec bibes uinum, sed flores tantum, & precaberis altissimum sine intermissione,) tum ueniam,

[a] Vel, miraculorũ uel prædictionum.

& loquar tecum. Ergo profectus sum, ut me iusserat, in campũ nomine Ardath, C
& in floribus ibi sedẽs herbas agri esitaui, & attulit mihi cibus earum saturitatem.
Exactis autem diebus septem, cum recumbenti in herba mihi cœpisset animus ut
Exo 19. d 24. a antea perturbari, os meũ adaperui, cœpiq́ loqui corã altissimo, & dicere, †Osten-
Deut. 4. b surus te nobis, ô Dñe, maioribus nostris ex Aegypto migrãtibus oblatus es in de
serto inuio ac infructuoso: & etiam atq; etiam præcepisti ipsis, dicens, Tu Israel au
di me, semenq́ Iacob attende sermonibus meis. Ecce enim legem meam semino in
uobis, ut fructum in uobis afferat, & gloriam sempiternam ex eo consequamini.
Nam patres uestri legem quam acceperant, non seruauerunt, nec custodierunt iu-
Exod. 32. f ra mea, nec fructus legis comparuit, nec potuit, quoniam tuus erat. †Nam qui ac-
ceperunt, non custodito semine quod sibi mandatum erat, perierunt. Verum ecce
fieri solet, ut cum acceperit terra semen, uel mare nauem, uel uas aliquod cibum aut
potum: eo in quo seminatũ est, aut cui quid immissum est, pereunte, simul id quod
seminatũ est aut immissum, siue quæ suscepta sunt, intereant, nec iam comprehen-
sa penes nos permaneant. Sed in nobis hoc non accidit. Siquidẽ nos qui legem D
Esa. 48. a accepimus, peccando periјmus simul & cor nostrum quod eam acceperat: †uerum
2. Tim. 2. a lex ipsa nõ interiјt, sed retinuit uim suam. Hæc cum in corde meo disputans ocu-
4. Esd. 10. d los meos conuertissem, †mulierem in dextera parte conspicatus sum, quæ ecce lu-
gebat, magnaq́ uoce lamentabũda conscissis uestimẽtis suis, capiteq́ puluere con
sperso, animo supra modum angebatur. Tum dimissis quibus intentus eram co
gitationibus, conuersus ad eam, Quid fles, inquam, aut quid animo cruciaris? At
illa mihi respondẽs, Sine me, inquit, mi Domine, deflere meipsam, dolorique indul-
gere, quoniam perq; amaro sum animo, & supra modum afflicto. Rursum ego,
Quid, inquam, accidit tibi? dic mihi. Respondit illa mihi, Sterilis ego fui ancilla
tua, nec peperi, usa marito annis triginta. Cumq́ per singulas horas & dies singu
los annis illis triginta noctes & dies precatus essem altissimũ, euenit exactis annis
triginta, ut exaudiret me Deus ancillam tuam, & afflictionem meam respiceret, &
attenderet ærumnam, ac daret mihi filium. Tum gaudium super eo magnum ce
lebraui unà cum uiro meo, ciuibusq́ meis omnibus, & honorem magnum tribui
mus omnipotenti. Enutriui autem eum multo cum labore: & cum adultus uxo-
rem ducendi tempus attigisset, diem epularem celebraui.

CAP. X.

Accidit autem ut cum filius meus introiјsset in thalamum, prolapsus morere- A
tur: cumq́ omnes ciues mei euersis lucernis surrexissent ad consolandũ me,
acquieui usq; ad noctem diei consequentis: & postquam omnes consolandi me fi-
nem fecerunt, quieti me tradidi. Noctu uero surrexi, & aufugi, & in hunc cãpum,
ut uides, perueni: adeoq́ cogito iam nõ reuerti in ciuitatem, sed hic permanere, &
nec edens nec bibens lugere sine intermissione, ieiunio me macerando usq; dum
moriar. Tum missos feci sermones quos institueram, & respondens ei iracunde,
Omnium, inquam, mulierum stultissima, an non uides luctum nostrum, aut quæ
nos patiamur? Nam Sion mater nostra summa tristitia conficitur, & afflictione
deiecta luget acerbissime. Ergo ne nũc cum lugeamus omnes, mœstiq́ simus, ut
qui experiamur tristia, tu etiam super uno filio mœreas? Nam interroga terram,
& dicet tibi, se esse illam quę debeat lugere casum tam multorũ in ipsa nascentium.
Etenim ab initio omnes ex ipsa nati sunt, nascenturq́ aliј: & ecce penè omnes in
perditionem abeunt, & profligatissima est multitudo eorum. Vtram igitur par
est lugere magis, hanccine quæ tantam amisit multitudinem, an te uicem unius do
lentem? Quod si mihi dicis, Atqui non est planctus terræ meo similis, quoniam
ego amisi fœtum uteri mei, quem peperi cum ærumnis, & cum doloribus genui:
terra autẽ pro more terræ, abiјtq; in ea multitudo præsens, ut assolet: uicissim ego
tibi dico, Sicut tu cum labore peperisti, ita terram ferre fructum homini, qui eam

[a] ἐργάζεσθαι, facere & colere, ut & עבד

[b] Vel, sanctuarium.

iam inde ab initio [a] exercuit. †Nunc ergo comprime apud temetipsam dolorem [illegible]
B tuum, & qui tibi casus obuenere fortiter perferas. Si enim iustum iudicaris pro-
positum Dei, consiliumque ipsius suo tempore admiseris, laudem ex ea re inuenias,
quapropter in urbem ad uirum tuum ingredere. At illa, Non faciã, inquit, neque
ingrediar urbem, sed hic moriar. Tum sermonem rursum institui cum ea, & di-
xi, Ne prosequaris dictũ hoc, sed acquiesce suadenti. Quot enim sunt casus Sion?
uel præ mœrore Hierosolymæ te consolare. Nam, ut uides, [b] sanctitas nostra ad
solitudinem est redacta, altare nostrum euersum est, & templum nostrum destru-
ctum: psalterium nostrum elanguit, & hymnus conticuit: iacet exultatio nostra,
& lumen lucernæ nostræ extinctum est: arca fœderis nostri direpta est, sacraque no
stra contaminata: penè profanatum est numen in nos inuocari solitum, & liberi
nostri contumeliam passi sunt: cremati sunt sacerdotes nostri, Leuitæque nostri ab
ducti in captiuitatem: uirgines nostræ contaminatæ sunt, & uim passæ mulieres
nostræ. Abrepti sunt iusti nostri, & paruuli nostri disperditi: iuuenes nostri ser-
uiunt, & fracti sunt fortes nostri: & quod omnium est maximum, insigne decus
Sion resignatam suam amisit gloriã, nam peruenit in manus eorum qui nos ode-
runt. Tu ergo excute multam tuam tristitiam, & depone copiam dolorum, ut ti-
bi recõcilietur qui potens est, & requiem tibi præbeat altissimus, laborumque laxa-
mentum. Hæc me cum ea loquente, accidit ut subito refulgeret facies eius & figu
ra, aspectusque coruscaret adeo, ut uehementer eam expauescerem. Dumque quid-
nam id esset cogitarem, ecce repente uocem emisit perque sonoram & terribilem,
adeo ut terra concuteretur præ sonitu mulieris: & spectante me, ecce iam ultra mu
lier non comparebat, sed urbs ædificabatur, lateque locus patescebat fundamentis.
C Extimui, & magna uoce clamans, Vbi est Vriel, inquam, angelus, qui præsto mi-
hi fuit † à principio? quoniam ipse me adduxit in summam hanc mentis extremita [illegible]
tem, peruenitque finis meus ad corruptionem, & oratio mea ad opprobrium. Hæc
adhuc loquẽte me, ecce uenit ad me ille: cumque uidisset me coram iacentem ut mor
tuum, & alienatum animo, apprehensa dextera mea, confirmatum me in pedes sta
tuit, & sic est allocutus, Quid tibi est? aut quare mens tua, animiue tui sensus pertur
batus est? aut quamobrem commoueris? At ego, Quoniam, inquam, me dereli-
quisti, † postquam ego sanè iussa tua executus sum, & exiui in campum, ubi uidi ec [illegible]
ce, & uideo quod non possum enarrare. Tum ille, Consiste uiriliter, inquit, & te
commonebo. Loquere tu mecum, inquam, mi Domine, neque me deseras, ut ne te
mere moriar, quoniam uidi quæ nesciebã, & ignota audio. Aut num sensus meus
fallitur, sublimisue meus errat animus? Nunc ergo oro te, ut seruo tuo declares
hoc miraculum. Respondens ille mihi, Ausculta me, inquit, ut doceam te, & disse
ram tibi de ijs quæ metuis, quoniam altissimus tibi reuelãda putauit multa myste-
ria. Vidit rectum institutum tuum, qui pro populo tuo mœreas sine intermissio
ne, & propter Sion uehementer lugeas. Hæc igitur est interpretatio uisi, quod ti
bi dudum oblatũ est. *Quam uidisti lugentem consolari instituisti: at nunc iam spe
ciem mulieris non uides, uerum urbs ædificari tibi uisa est: & quoniam narrabat ti
D bi de casu filij sui, hæc est explicatio. Hæc mulier quã uidisti, Sion est: & quod di-
xit tibi ea quam & nunc cernas ut urbem ædificatam, quod inquam dixit tibi, se an
nos triginta fuisse sterilẽ, eo pertinet, quod utique fuerint anni triginta, quibus non fuit
adhuc factitatũ in ea sacrificium. Porrò exactis annis triginta cum Salomon ædi
ficasset urbem, sacrificiaque faceret, tum fuit tempus quo peperit sterilis filiũ. Quod
autem tibi dixit, se illum educasse cum labore, habitatio fuit Hierosolymis. Rur-
sumque quod tibi retulit filium suum ingressum thalamum suum fortuito casu con
cidisse mortuum, ea est quæ contigit ruina Hierosolymæ. En tibi quod uidisti si-
mulachrum eius, quam quia filium lugebat, consolari instituisti, & ea quæ contige-
runt,*

runt, quæ tibi fuerunt aperienda. Iam uero uidens altissimus te contristatum esse ex animo, totoq́ corde dolere uicem eius, ostendit tibi splendorem gloriæ eius, de corisq́ pulchritudinem: propterea enim iussi te manere in campo ubi domus non esset ædificata. Sciebam enim q altissimus hæc tibi pararet ostendere, propterea iussi te uenire in agrum fundamento ædificij uacuum. Neq enim poterat opus humanæ structuræ sustineri loco, ubi foret urbs altissimi demonstranda. Tu ergo ne sis timidus, neq animo tuo expauescas, sed ingressus contemplare splendorem, amplitudinemq́ ædificij, quantum potes oculorũ tuorum obtutu perlustrare, & postea audies quantum uales aurium tuarum auditu percipere. Tu enim beatus es præ multis, & inter paucos nominatus apud altissimum. Cæterũ nocte crastina manebis hic, & repræsentabit tibi altissimus uisa sublimia rerum earum, quas idem editurus est in habitatores terræ temporibus [c]posterioribus. CA. XI.

[c] באחרונים, uel, nouissimis.

CVmq́ somno me tradidissem nocte illa, & crastina, ut me iusserat, uidi somnium, & ecce ascendebat aquila de mari, cui duodecim erant alæ pennatæ, & tria capita. Et spectante me, ecce expandebat alas suas in omnem terram omnibus uentis cœli flantibus in eam, & collectis. Et uidi de pennis eius nascẽtes alias in contrarium pennas, quæ euadebãt in pinnulas minutas & exiguas. Cæterum capita eius quiescebãt, & mediũ inter ea caput maius erat alijs capitibus, & ipsum tamen cum illis quietem capiens. Porrò inspiciẽte me, ecce aquila subuolauit pennis suis, & regnauit in terra & in eius habitatoribus: uidiq́ subiecta ei quæ sub cœlo sunt omnia, nec quenq́ illi contradicere, ne unum quidem eorũ qui in terra procreati sunt. Deinde intuente me, ecce cum aquila [a]constitisset in ungues suos, uocem misit pennis suis, dicens, Ne simul omnes uigiletis, sed suo quęq loco dormiatis, & uigiletis per successiones: capita uero reseruẽtur ad extremum. Cum autem contẽplarer, ecce uox non edebatur è capitibus eius, sed de medio corporis. Tum numeraui pẽnas eius aduersas, cumq́ animaduertissem eas esse octo, spectãte me, ecce à dextera parte surrexit una penna, & regnum occupauit per omnem terram. Porrò cum regnaret, aduenit finis eius, ac ne locus quidem eius comparuit. Tum altera exurrexit, & regnauit, longoq́ tempore rerum potita est. Accidit autem ut dum regnaret, ueniret finis eius, & euanesceret ut prior. Et ecce uox ad illã missa est, dicens, Audi tu quæ terram tanto tempore tenuisti. Hæc annuncio tibi antequam pares è medio facessere. Nemo post te tempus tuum obtinebit, ac ne dimidium quidem eius. Et exorta est tertia, quæ principatũ obtinuit sicut & priores, & ipsa quoq euanuit. Idem contigit & omnibus alijs singulatim, ut principatum gererent, rursumq́ interirent. Deinde spectante me, ecce per interualla temporis sequentes pennæ surrigebant à dextera parte, ut occuparent & ipsæ principatum: uerum ex eis quædam obtinebant, statim tamen euanescentes, quædam autem ex eis erigebantur quidem, sed imperio non potiebantur. Post hæc cum contemplarer, ecce non comparebant duodecim pennæ, nec duæ pinnulæ: nec quicquam superat in corpore aquilæ, præter duo capita quiescentia, & sex pinnulas. Et intuente me, ecce de sex pinnulis duæ recesserunt, & se collocauerũt sub capite quod erat ad partem dexteram, nam quatuor manserunt in loco suo. Porrò inspiciente me, ecce pennæ subalares cogitabant erigere se, & occupare principatum: atque adeo uidi protinus erectam unam, sed statim desijt apparere. Quæ autem subsecutæ sunt, citius q̃ priores extare desierunt. Spectabam autem, & ecce duæ quæ supererant, apud semetipsas cogitabant & ipsæ regnare: & quum in ea cogitatione essent, ecce unum quiescentium capitum quod erat medium, expergefactum est. Id enim erat maius duobus capitibus. Et uidi coniuncta esse cum illo duo capita, & ecce conuersum est caput illud cum ijs quæ cum eo coniuncta erant, & comedit duas subalares regnare cogitantes. Hoc etiam caput perterruit omnem terram,

[a] ויקם

& in ea dominabatur habitatoribus eius cum multa uexatione, & imperium tene-
bat orbis terrarum amplius, quàm omnes alæ quæ antecesserant. Post hæc dum in-
tuebar, ecce medium caput interijt subito & ipsum sicut alæ. Supererant autẽ duo
capita, quæ & ipsa similiter imperio terram & incolas eius tenuerũt. Deinde con
templante me, ecce caput dexterum deuorauit alterum quod erat ad læuam. Tum
audiui uocẽ mihi dicentem, Prospice in aduersum, & quod uides considera. Itaq;
prospexi, & ecce imago leonis è sylua concitati rugiebat: hunc uidi mittentem uo
D cem humanam ad aquilam, & loquentem his uerbis, Audi tu, nam tecum loquar
uerbis altissimi. Nónne tu es illud reliquum de quatuor animalibus (quæ designa
ui ad rẽgnãdum in orbe meo, ut suaipsorum tempora exigerent,) quod quarto lo
co exortum deuicit omnia animalia quæ transierunt, & imperio perq; horrendo
mundum tenuit, omnemq; orbem cum uexatione grauissima, quodq; tanto tem-
pore orbem terrarum fraudulenter inhabitauit? Nam iudicem te præbuisti terrę
nequaquam integrum. Vexauisti enim mites, quietos male tractauisti, dilexisti
mendaces, habitationes frugi hominum deuastasti, & deiecisti muros eorum, qui
tibi non nocuerunt. Contumelia tua ascendit usq; ad altissimum, & superbia tua
ad potentem. Despexit altissimus in tempora superba, & ecce finita sunt, & scele
ra eorum consummata. Propterea euanescas tu aquila unà cum alis tuis horribili
bus, cum pennis deterrimis, cũ capitibus malitiosis, cum unguibus sceleratissimis,
adeoq; cum totius corporis tui uanitate, ut refocilletur omnis terra, & à tua uiolen
tia liberata se recipiat, ac in iustitia clemẽtiaq; conditoris sui spem collocet. XII.
A ACcidit autem leone his uerbis cum aquila loquente, cum ego contemplarer,
ut repente caput quod superauerat, euanesceret unà cũ quatuor alis illis quæ
transierant ad ipsum, & ad regnandum exurrexerant, quarum regnum erat exile
ac tumultuosum. Cum, inquam, spectarem, ecce abibãt è conspectu, omneq; cor-
pus aquilæ conflagrabat, terra uehementer expauescente. Tum ego à perturba-
tione, & mẽte attonita, magnoq; timore expergefactus animũ meum incusabam.
Ecce tu mihi huius rei author es, eo quòd scrutaris uias altissimi. Ecce lasso sum etiam
dum animo, & spiritu uehementer imbecilli, ut ne paululum quidem in me super-
sit uirtutis præ magno terrore, quo hac nocte perculsus sum. Nunc ergo orabo
altissimum, ut me ad finem usq; reddat confirmatum. Ergo dixi, Si quam in con
spectu tuo gratiam nactus sum dominator Domine, si me apud te iustiorem mul-
tis iudicas, aut si certe sub aspectum tuum preces meæ ualent ascendere, fac me cor
robores, mihiq; seruo tuo uisum hoc horrendum distincta interpretatione decla-
[a] אחרונים, uel, nouissima. res, ut plenissime consoleris animum meum: quandoquidem dignum me, cui [a]po
steriora tempora repræsentares, censuisti. Tum ille, Hæc est, inquit, huius uisi in
terpretatio, Aquila quam de mari uidisti ascẽdẽtem, regnum est illud quod †Da Dan.7.
nieli fratri tuo per uisum repræsentatum est, sed non interpretatum, ideo ego tibi
nũc id interpretor. Veniunt ecce tempora, quibus existet regnum in terra, cuius
B terror erit acrior omnibus regnis quæ ipsum antecesserint. Regnabunt autem in
eo reges duodecim, alius post alium, quorum secundus regnum adeptus diutius
tenebit quàm quisquam è duodecim. Hæc est interpretatio duodecim alarum quas
uidisti. Porrò uocis quam audisti loquentem, non è capitibus eius, sed de medio
corporis editæ, hæc est significatio, quòd exacto tempore regni illius exorientur con
tentiones nequaquam exiguę, & ipsum ruina periclitabitur, necdum tamen cadet,
sed in integrum iterum restituetur. Subalarium autem octo pennarum, quas ui-
disti alis eius adhærẽtes, hæc est interpretatio, Existent in illo reges octo, quorum
erunt tempora breuia, & anni citati. Et duo quidem ex ipsis peribunt, appropin
[b] s. temporis: uel, donec accesserit tẽpus cuiusq;, ut, &c. quante uero tẽpore medio quatuor seruabuntur ad tempus, donec accesserit tem
pus [b]eius, ut finiatur, ad extremũ uero duo reseruabuntur. Deinde trium capitum
quiescen-

quiescentium quæ uidisti, hæc est coniectatio, Temporibus eius nouissimis tria regna suscitabit altissimus, & reuocabit in ea multa, & dominabuntur terræ & eius habitatoribus cum uexatione graui super omnia quę ipsa antecesserint, propterea ipsa uocata sunt aquilæ capita. Nam impias fraudes eius ista consummabunt, & extremũ imponent ei fastigium. Quod autem caput maius euanuisse uidisti, hoc innuit, uni ex eis in lecto suo esse moriendũ, & tamen cum tormentis. Nam duos C
qui superfuerint gladius hauriet. Vnius enim gladius hauriet alterũ, qui tamen & ipse tandem occumbat gladio. Præterea duarum pennarum subalarium quas ad caput in dextera parte situm transijsse uidisti, hæc est significatio, Hi sunt quos in finem suum conseruauit altissimus, quorum est regnum exile turbarumq́ plenium, ut uidisti. Leo deniq; quem uidisti de sylua excitatũ, rugientem, & alloquentem aquilam, deq́ iniuste factis ipsius arguentem per omnes sermones quos audiuisti: is est uentus quem reseruauit altissimus ad extremum in illos, & impias fraudes eorum, & redarguet eos, & regeret in eos direptiones eorũdem. Sistet enim eos iudicio uiuos, & in conuictos animaduertet. Nam per ærumnas eripiet residuos populi mei qui in fines meos euaserint, & oblectabit eos quoad ultima iudicij dies adueniat, de qua tibi ab initio locutus sum. Hoc est somnium quo usus es, & hæc eius interpretationes. Enimuero solus dignus es habitus qui hæc secreta altissimi cognosceres. Hæc ergo quæ uidisti libro perscribe omnia, & recõde in locum secretum, doceasq́ ea sapientes populi tui, quorum animos scis hæc arcana capere posse, & cõseruare. Mane autem hic alios adhuc septem dies, ut ostendatur tibi quicquid altissimo uisum fuerit tibi significare. Tum ille à me discessit. Por D
rò cum audisset uniuersus populus elapsos esse septem dies, quibus non essem reuersus in ciuitatem, congregatus à minimo ad maximum usq; uniuersus uenit ad me, & me his uerbis compellauit. Quid in te peccauimus, aut qua te læsimus iniuria, q̃ derelictis nobis in hoc loco consedisti? Nam tu solus reliquus es nobis ex omni populo, ut botrus è uinea, ut lucerna in obscuro loco, & ut portus ac nauis seruata à tempestate. An non sufficiunt nobis præsentes malorum casus? Quod si tu nos dereliqueris, quanto præstiterat nobis unà cum incendio Sion conflagrauisse? Neq; enim [c]feliciores sumus ijs qui ibi sunt mortui, & magna uoce complorauerunt. Tum ego respondi illis, ac dixi, Bene speretis Israelitæ, neq; tristeris tu domus Iacob. Est enim memoria uestri apud altissimum, & qui potens est nõ est oblitus uestri in tentatione. Neq; uero ego uos deserui, aut auerti me à uobis, sed concessi in hunc locum, ut precarer pro desolata Sion, & ueniam peterem afflictioni uestræ [b]sanctitatis. Ergo nunc domũ suam redite quisq; uestrum, & ego post hosce dies aliquot ad uos reuertar. Tum populo ut iusseram, in urbem reuerso, ego resedi in campo septem diebus, sicut mãdatum habebam, floribus tantum uescens syluestribus, & herbis pro cibo utens diebus illis.

[c] Vel, meliores.

[b] Vel religionis, uel sacrarij, uel sacrosancti loci.

CAP. XIII.

ACcidit autem post dies septem ut uterer somnio noctu, & ecce exurgebat de A
mari uentus, qui cieret omnes fluctus eius. Cumq́; spectarem, ecce euadebat ille in hominem cum millibus cœli: cumq́; uultum suum ad contemplandum conuerteret, tremebant quæ sub eo cernebãtur omnia: & quoties uox ex ore eius ederetur, incendebantur omnes qui audissent sonos eius, sicut terra [a]deuastatur, cum corripitur incendio. Deinde cum contemplarer, ecce congregabatur multitudo hominum innumerabilis à quatuor uentis cœli, ad oppugnandum hominem qui de mari ascenderat. Is autem inspiciẽte me, ecce sibimetipsi montem ingentem excíderat, super quem auolauit. Ego uero cupiebam uidere regionem & locum unde mons excisus esset, nec potui. Porrò autem intuebar, & ecce qui uenerant oppugnatum eum, omnes metuebant uehementer, & tamen audebant impugnare. At ille ubi uidit impetum uenientis multitudinis, manum quidem suam non leua

[a] השבת quiescit uel, dispersit.

uit, ut qui nec gladium teneret, nec ullum instrumentum bellicum, sed quantum ui di solum emisit ex ore suo speciem flatus igniti, & è labijs suis spiritum flammantem, lingua sua uibrans scintillas & tempestates. Hæc simul cōmista omnia, nempe flatus ignitus, spiritus flammans, & uis tempestatis ingruerūt impetu super paratam pugnare multitudinem, & concremauerūt uniuersos, adeo ut repente ex innumerabili multitudine nihil prætereꝗ̄ puluis tantum & fumus olidus cōpareret.

B Hæc uidens extimui. Postea uero hominem illum uidi de monte descendentem, & multitudinem aliam ad se uocantem pacificam, & accedebant ad eum homines multi uultu alij hilari, alij uero tristi, & alij uincti, alij quosdam oblatos adducētes: & præ ui pauoris ægrotare cœpi, & expergefactus sum, ac dixi, Tu ab initio hæc miracula seruo tuo declarauisti, & dignum me iudicasti cuius precationem admitteres, itaqꝫ nunc etiam explica mihi somnium hoc interpretatione. Quantū enim animo meo conijcio, uæ [b]relictis illo tempore, sed multo magis uæ non [c]relictis. Qui enim non sunt relicti tristes erant. Intelligo nunc quę sint reposita in tempora [a]posteriora, & quæ euētura sint illis, simul & relictis, propterea ꝙ in magna pericula, calamitatesqꝫ multas deuenerunt, sicut hæc somnia repræsentant. Attamen tolerabilius est periclitantem in hæc incidere, & præuidere nunc quæ futura sunt in posterum, ꝗ̄ transire sicut nubem è mundo. Tum respondens ille mihi, Et uisum, inquit, interpretabor tibi, & ea de qbus locutus es explicabo apertius. Quandoquidem mentionem fecisti relictorum, res sic est accipienda. Qui pertulerit periculum illo tempore, is se seruauerit: qui in periculum inciderunt, ij sunt qui præstant opera & fidem altissimo. Scito ergo beatiores esse relictos ꝗ̄ mortuos. Hæ sunt interpretationes uisi. Quod uidisti uirū ascendere è medio maris, is est quem multis temporibus conseruat altissimus, qui per semetipsum liberabit opificium suum, & ipse curā capesset relictorum. Quod autem ex ore eius uidisti prodeuntem speciem flatus cum igne & tempestate: ꝙ item nec gladium tenebat, nec telum aliud bellicum, sed impetu suo disperdidit multitudinem, quæ oppugnatū ipsum

C uenerat, sic est interpretandum, Ecce tempora ueniunt, quibus ad incolas terræ liberandos accedet altissimus, & mentes habitatorū orbis pauore aduentus sui stupefaciet. †Alij in alios bella molientur, ciuitas in ciuitatem, locus in locū, gens aduersus gentem, & regnum aduersus regnum. Cum autem hæc gerentur, designabuntur ea quæ antea tibi declaraui miracula: & tunc ostendetur filius meus, quem ut uirum ascendētem uidisti, cuius cum gentes omnes uocem audierint, eueniet ut in sua quæqꝫ regione bellum, quod inter se gerunt, omittāt: & colligetur in unum multitudo innumerabilis, animo parata ire ad oppugnandum eum stantem super cacumen montis Sion. Sion autem existet, & parata ædificataqꝫ monstrabitur omnibus, sicut uidisti montem excisum sine manibus. Ipse autē filius meus arguet impia commenta gentium earum, quæ propter mala studia sua deuenerūt in tempestatem, & cruciatus flammæ similes, quibus cruciandi destinabūtur, nulloqꝫ negotio perdet eas per legem igni assimilatam. Cæterū ꝙ uidisti colligere eum ad se multitudinem aliam pacificam, hæ sunt decem tribus quæ captiuę abductæ sunt è terra sua temporibus Oseæ regis, quem captiuum abduxit rex Assyriorum †Salmanasar, qui transtulit illas ultra fluuium, & deduxit in terram alienam. Illæ cum communi consilio decreuissent se à uulgo gentium subducere, & proficisci in ulteriorem regionem humano generi nunquam habitatam, & uel ibi seruare iura sua, quæ neglexissent in patria: per angustos introitus fluminis Euphratis ingressæ

D sunt. Nam edidit eis tum miracula altissimus, & scaturigines fluminis †inhibuit, donec transijssent. Longo enim per eam regionē itinere proficiscendum erat anno uno & dimidio: nam [c]Arsareth illa regio uocatur. Tum ibi sedem acceperunt usqꝫ ad tempus nouissimum: unde cum iam redire parabunt, altissimus scaturigines

[b]Id est, superstitibus.
[c]Id est, mortuis.
[a]אחרונים

Matth.24.
4.Reg.17.
Exod.14. Iosu.3.

[c]Fortaßis Ararath legendum, i. Armenia.

nes fluminis denuo sistet, ut pateat ipsis transitus: hinc est quod multitudinem pacificam uidisti. At uero qui de populo tuo relicti sunt, hi sunt qui intra terminũ meum inueniuntur. Fiet igitur ut cum aggrediatur multitudinem collectarum gentium perdere, protegat eum qui superauit populum, cui tum miracula quamplurima ostensurus est. Tum ego, Dominator, inquã, Domine, declara mihi hoc, quamobrem mihi uisus sit uir è medio mari ascẽdere. Respondit ille mihi, Vt quæ sunt in profundo maris inuestigare nõ potes aut cognoscere: ita non poterit quisquam in terra uidere filium meum aut comites eius, nisi tempore [c]diei illius. Hæc est interpretatio somnij quod uidisti, & de quo solus hic perspicue doctus es. Omissa enim lege tua meæ uacauisti, ac studuisti. †Vitam enim tuam instituisti sapiẽter, & intelligentiam tibi matrem nuncupauisti, quapropter ostendi tibi [g]præmia apud altissimum. Cæterum exactis tribus diebus alijs, alia tibi differam, & grauia tibi explicabo ac mirabilia. Tum profectus recepi me in campum, magnopere celebrãs & laudãs altissimũ super rebus mirabilibus, quas peracturus esset per tempus, quod ipse dispensat simul & ea quæ incurrunt in tempora: & tribus diebus ibi resedi.

Margin: ביום · 1.Reg.3. · [g]Vel, opes.

CAPVT XIIII.

A PОrrò tertio die cum sederem sub quercu, ecce perlata est ad me uox è rubo, quę uocabat Esdra, Esdra. Et ego, Ecce me, inquam, Domine: simul & in pedes meos exurrexi. Tum ille sic ait, Ego manifestissime uidendum me exhibui †super rubum, & locutus sum Moysi, cum populus meus seruiret in Aegypto: misique eum & ex eadem Aegypto eduxi populum meum. In Sina montem perduxi eum, multisque diebus apud me detinui. Multa narraui ei mirabilia, secretaque temporum & finem significaui, ac præcepi ei, dicens, Hæc uerba palàm facies, hęc autem cælabis. Item nunc tibi dico, [a]signa quæ tibi monstraui, & somnia quibus usus es, interpretationesque quas audiuisti, ut reponas animo tuo: tu enim [b]eximeris ex omnibus, & in reliquũ cum consilio meo, tuique similibus [c]conuersaberis, donec tempora finiantur. Quoniam æuum iuuentutem suam amisit, & tempora declinant ad senectutem. Duodecim enim partibus diuisum est æuum, elapsæque sunt decem, partisque decimæ dimidium: superest autem quãtum eius est post dimidium decimæ partis. B Nunc ergo cõsule domui tuæ, castiga populum tuum, consolare afflictos in eo, renũcia iam corruptelæ, mortales cogitationes missas facito, projce abs te humanas molestias, infirmam tandem naturam exue, molestissimisque sepositis seorsum meditationibus propera migrare ex hoc sæculo. His enim quæ uidisti iam cõtigisse malis alia rursum patrabuntur deteriora. †Quo enim magis præ senectute mundus elanguerit, eo plura erunt mala inhabitantium. Recedit enim magis magisque integritas, & accedit uanitas. Iam enim accelerat euenire uisum quod cõspicatus es. Tum respondi, ac dixi corã te domine, Ego quidem ecce abibo, sicut mihi pręcepisti, & præsentem populum castigabo: uerum eos qui posthac nati fuerint quis commonebit? Positus est [b]enim mundus in tenebris, & lumine carent eius incolæ. Quoniam lex tua concremata est, quapropter nemini nota sunt facta tua, aut quę futura sint opera. Quod si gratiam apud te nactus sum, imbue me spiritu sancto, ut perscribã omnia quæ acta sunt ab æuo condito, quæ in lege tua scripta fuerunt, ut homines possint inuenire uiam, & uiuant qui uoluerint [c]in posterum uiuere. Respondens ille mihi, Profectus, inquit, conuoca populum, & interdicas ei ne C quærat te diebus quadraginta: tu autem compara tibi tabellas buxeas quamplurimas, & adscitis tibi Sarea, Dabria, Salemia, Echano, & Asiel, his quinque scriptu præceleri promptis, huc redeas: & ego accendam in animo tuo lucernã intelligentiæ, quæ non extinguatur, quoad absoluta fuerint, quæ scribere cœperis. Ea ubi perfecta fuerint alia palàm facies, alia clam trades sapiẽtibus. Porrò hac hora crastina scribendi facies initium. Tum profectus uti iussus eram, omni populo conuocato di

Margin: Exod.3.a · [a]Vel, prædictiones uel miracula. · [b]Scilicet morte. · [c]doctrine · Matth.24.a · 1.Iohan.2.d · כי · באחרונים

xi, Audi quæ dicam Israel, †Maiores nostri ab initio peregrini fuerũt in Aegypto; Gen.
& inde liberati cum †legem uitalem accepissent, non seruauerunt eam: atq; etiam Deut.
uos eam post illos uiolauistis. Cumq; sorte diuisa uobis esset terra, & terra Sion,
& patres uestri, & uosipsi admisistis iniquitatem, nec perstitistis in itineribus quæ
constituerat uobis altissimus: †qui cum sit iustus iudex, abstulit à uobis in præsen Act.
tia quod donauerat. Nunc uero uos hic adestis, & unà uobiscum fratres uestri.
Si ergo imperaueritis sensui uestro, & animum uestrum in officio continueritis,
C conseruabimini uiui, & post obitũ ueniam consequemini. Manet enim nos post
obitum iudicium, cum denuo reuixerimus, tum palàm fient nomina iustorum, &
D facta impiorum proferentur. Nunc igitur nemo accedat ad me, nec me requirat
ante exactos quadraginta dies. Tum adscitis mihi quinq; uiris, ut in mandatis hà
bebam, unà profecti sumus in campum, & ibi mansimus, & ecce postridie uox me
uocauit, dicens, Esdra, aperi os tuum, & †bibe quod tibi dabo potui. Cumq; apo Ezech. Apoc.
ruissem os meum, ecce poculum plenũ mihi porrigebatur, plenum quidem illud si
cut aqua, sed colore suo igni simile. Hoc acceptum bibi: cumq; ex eo bibissem, cor
meum torquebatur meditatione, & pectus meum increscebat sapientia: nam ani-
mus meus memoria uegetabatur. Tum erupit os meum, nec est compressum pò
stea. Altissimus præbuit intellectum quinq; uiris, qui scripserunt quæ dictaban
לחם tur mira per noctem, quæ nesciebant. Cæterum noctu ʿcibum sumebant, ego au
tem loquebar per diem, & noctu non tacebam. Scripti sunt itaq; per quadragin-
ta dies ducẽti quatuor libri. Exactis autem quadraginta diebus, locutus est altissi
mus his uerbis, Priores quos scripsisti palàm propone legẽdos dignis & indignis:
posteriores autem septuaginta reseruabis, ut tradas eos sapientibus populi tui. In
his enim est scatebra intelligẽtiæ, sapientiæ fons, & flumen scientiæ. Hoc ita sum
executus.

CAPVT XV.

A ECce loquere audiente populo meo sermones uaticinos quibus os tuũ imbue-
*Vel, certi. ro, ait Dominus, & in charta scribẽdos accurato, quoniam *fideles sunt & ue
ri. Ne timeas à studijs aduersariorum, nec turbet te frequens contradicentiũ diffi
dentia, quoniam omnis diffidens per diffidentiam suam morietur. Ecce ego, ait
Dominus, induco super orbem terrarum mala, gladium, famem, mortem, interi-
tum, propterea q abunde polluit iniquitas omnem terrã, & perniciosa incolarum
facinora ad summũ perducta sunt. Quapropter ait Dominus, Iam non dissimu-
labo impia facta eorum quæ irreligiose perpetrant, nec iniusta facinora sustinebo;
ecce †sanguis innoxius tristis clamores tollit ad me, & animæ iustorum uociferan Apoc.
tur perseueranter. Grauiter ulciscar illos, ait Dominus, & omnem sanguinem in
noxium ab illis ad me afferam. Ecce populus meus quasi grex ad cædem ducitur,
Iam non patiar illũ habitare in terra Aegyptiaca, sed manu potenti, brachioq; sub
limi educam eum, omnem autem terram illam clade feriam, & deuastabo ut antea.
C Lugebit Aegyptus, & fundamẽta eius affecta clade & supplicio, quæ Deus illi ir-
rogabit. Lugebunt colentes eam agricolæ, quoniã deficient eos semina præ ure-
dine, præ grandine, & terribili sideratione. Væ orbi & incolis eius, quia gladius
imminet, & interitus eorum, & insurget gens in prælium contra gentem, quarum
manus telis armatæ sunt. Nam seditione confligabuntur homines, alij inuadent
alios, nec regem suum reuerebuntur, principesq; rationem actuum suorum poten
B tia sua metientur. Erit enim cum quis cupiat in urbem commeare, nec possit. Pro
pter superbiam enim illorum ciuitates turbabuntur, domus euertentur, & homi-
nes trepidabunt. Non miserebitur quisquam proximi sui, quo minus ferro de-
leantur domus singulorum, bonaq; diripiantur per penuriam panis, & multipli-
cem calamitatem. Ecce ego conuoco, dicit Deus, ad me timendum omnes reges
terræ, ab Oriente, ab Austro, ab Euro, & à Libano, ut regerant ipsis, & reddantur

quæ

quæ illis intulerūt: qualia in electos meos agunt etiam hodie, talia faciam, & repen
dam in sinum ipsis. Hæc ait Dominus deus, Non parcet dextera mea scelerosis,
nec desistet gladius meus ab effūdētibus sanguinem innoxium in terra. Erupit
ignis præ ira eius, & hausit fundamenta terræ, & scelerosos quasi stramen incen-
sum. Væ peccantibus, & mandata mea non seruantibus, ait Dominus, non par-
cam illis. Decedite potestate ô filij, ne contaminetis sanctitatem meam, quoniam
nouit Dominus omnes qui delinquūt in ipsum, propterea tradidit eos in mortem
& ad occisionem. Iam enim occuparunt orbem terrarum mala, in quibus hærebi
tis: non enim liberabit uos Deus, propterea quòd in eum peccauistis. Ecce aspectus
horribilis, & facies illius ab Oriente. Frequens exibit progenies draconum Ara
bum cum copia curruum, quorū numerus more uenti feretur super terram, à quo
timeant & trepident omnes audientes illos ira uesanos Carmanij: exibunt, inquā,
ut apri de sylua, & inuadentes magna ui, congredientur in præliū cum illis, & par
tem Assyricæ terræ uastabunt. Postea uero dracones inualescēt naturæ suæ me-
mores, & conspirantes magna ui se conuertent ad persequendum illos: illi autem
turbabuntur, & [a]domabuntur horum potentia, pedibus suis in fugam conuersi. [a]ירמו
A primis Assyriorum finibus oppugnator obsidebit eos, quorū perdomitis unis
terror & horror in exercitum ipsorum ingruet, & in reges eorum dissensio. Vr- C
gent ecce nubes ab Oriente & Septentrione usque in Austrum facie uehemēter hor
rida, furiosa & procellosa, quæ inter se collisæ deturbabunt stellam plurimā in ter
ram, adeoque sidus ipsorum: sanguis præ cæde uentre tenus inūdabit, & illuuies ho
minis usque ad cingulam cameli. Pauor & terror plurimus inuadet terram, horre-
bunt qui uiderint furorem illum, & tremore corripientur. Deinde mouebuntur
nimbi frequentes ab Austro Septentrioneque, & alia portio ab Occidente, & inua-
lescent insuper ab Oriente uenti, qui [b]recludant eam, & nubem illam furiose con- [b]Vel, intercludent.
citatam: & sidus exortum ad territandum orientalem uentum & Occidentem uio
labitur, & attollentur nubes ingentes, uehementes & furiosæ, simul & sidus, quæ
omnem terram & habitatores eius perterreant. Effundent super omnem locum
altum & excelsum terribilem siderationem, ignem, grandinem, uolantes gladios,
& uim aquarum copia sui omnes campos & riuos omnes inundantem. Ciuitates
quoque, muros, montes, colles, arbores syluarum, fœnum pratorū, & frumenta disij
cient. Babylonem usque impetu continuato permeabunt, & euertent eam, illuc col
lectæ circuibunt eam, siderationem & omnem iram in eam effundent, excitabitur
puluis & fumus ad cœlum usque, omnes eam circuncirca lugebūt, & relicti in ea ser-
uient eiusdem euersoribus. Porrò autem, ô Asia, Babylonicæ spei socia, & gloria
personæ eius, uæ tibi misera, propterea quòd imitata es illam, & ornasti filias tuas per
meretricium ut placerent, & uenditarent se amatoribus tuis, quibus scortari tecum
semper fuit animus. [a]Inuisam per omnia facta studiaque ipsius es imitata, propterea D [a]Vel, Odio dignam.
dicit Deus, Immittam tibi mala, uiduitatem, paupertatem, famem, gladium, & pe-
stem, ut uiolatione domus tuæ, & cæde, & [c]ipsa uirtutis tuæ gloria deuasteris. Mo [c]id est, scortatione.
re floris arescentis, cum inualuerit æstus qui te feriat, ægrotabis ut paupercula pla-
gis affecta, & multata à mulieribus, ut non sustineant te admittere potentes & a-
matores. Nunquid ego tantopere sæuijssem in te, ait Dominus, si non ictibus
manuum ex alto delatis interemisses electos meos omni tempore, & inebria-
ta post cædem eorum tibi dixisses: [b]speciem uultus tui exorna? Propterea præ- [b]id est, Quin ego frō tem exporrigo letus
mium scortationis tuæ in sinum tuum regestum recipies. Sicut electos meos tra-
ctare soles, ait Dominus, ita te tractabit Deus, & te dabit in malum. Nati tui inte
ribunt fame, tu uero gladio cades, & urbes tuæ excindentur. Quicunque tuorum
in campo fuerint, occumbent gladio: qui uero fuerint in montibus, fame peribūt,
suas ipsorū carnes edent, & præ penuria [c]panis, sitique aquæ bibent sanguinem. In- [c]Vel, cibi.

felix permeabis maria,& mala rurſum accipies. In tranſitu allident mactatã morte ciuitatem,& proterent aliquam terræ tuæ portionem, gloriæq́ tuæ partem abolebunt,euerſam denuo ſubuertentes. Diruta ſtipulæ uicem præbebis illis, & ipſi tibi uiciſſim ignis:haurient te ſimul & ciuitates tuas,tum terram, montes,ſyluasq́ tuas omnes,& arborem fructiferam igni comburēt. Filios tuos ducent captiuos, cenſum tuũ prædæ habebunt,& delebunt aſpectus tui gloriam. CA. XVI.

A VAe tibi Babylon & Aſia,uæ tibi Aegypte & Syria. Accingite uos ſaccis & cilicijs,lamentate filios ueſtros,& dolete,quoniam imminet contritio ueſtri. Immiſſus eſt in uos gladius,& quis auertat illũ? Immiſſus eſt in uos ignis, & quis extinguat illum? Immiſſa ſunt in uos mala , & quis repellat illa? Nunquis fugabit in ſylua leonem eſuriētem?aut extinguet ignem in ſtipula , ubi ſemel exarſerit? Nunquis arcebit ſagittam à robuſto miſſam ſagittario? Cum Dominus ille potens immittit mala,quis illa repellat? Ignem erumpentem ex eius iracundia, quis extinguat? Illo coruſcante,quis non timeat?tonante,quis non expaueat?comminante,quis non funditus è conſpectu eius diſpereat? Terra contremiſcit, & fundamenta eius,mare fluctus ciet è profundo, & undæ eius ſimul & piſces diſturbari ſolent à conſpectu Domini,& præ potentiæ ipſius magnificentia,quoniã dextera eius qua tendit arcum,robuſta eſt,& acutæ ſagittæ quibus iaculatur , non elangueſcunt ubi ſemel in fines terræ emiſſæ fuerint. Ecce mala mittuntur,donec ſuper terram inciderint nunquam reprimenda. Ignis accenditur, donec fundamenta terræ cõſumpſerit,nunquam extinguendus. Quemadmodum redire neſcit ſagitta à robuſto ſagittario miſſa,ita acta in terram mala non reprimentur. Væ mihi,uæ mihi: quis me liberabit temporibus illis? Ingruunt dolores,& multi gemitus:ingruit fames,& frequens interitus:ingruent bella,& poteſtates formidabũt: ingruent mala,& trepidabunt omnes.In his malis quid faciam cum uenerint?Ecce fames,clades,ærumna & anguſtiæ caſtigationis cauſa miſſa ſunt flagella:per omnia tamen hæc nemo ſe recipiet à ſceleribus ſuis,neq́ rationem unquam habebit

B flagellorum. Ecce uilis erit annona in terra,adeo ut uideatur eſſe parta proſperitas:ſed tum mala pullulabũt in orbe,gladius,fames,& ingens perturbatio. Nam plurimi terram inhabitantium fame interibunt, reliquos autē fami ſuperſtites perdet gladius,& cadauera iacebunt ut ſtercora,nec erit qui ᵃmiſereatur eorum. Derelinquetur enim terra deſerta,& urbes eius euertentur. Non relinquetur qui colat terram,aut ei mandet ſemina. Arbores ferent fructus,at quis leget illos? Vua ſi maturuerit,quis calcabit illam? Magna enim erit ſolitudo locorum,homo aſpectum hominis , & uocem quam audiat deſiderabit. Supererũt de ciuitate decem, & duo ab agro,qui delituerint in denſis nemoribus,hiatibusq́ rupium,non ſecus quàm in oliueto,ſingulisue arboribus relictæ tres aut quatuor oliuę,aut ut racemi in uinea uindemiata à diligentibus perſcrutatoribus ipſius prætériti: ita temporibus illis tres aut quatuor relinquentur ab ijs qui domos gladio ſcrutabuntur.Relinquetur terra deſerta,obſoleſcēt agri eius, uiæ ſimul & omnes eius ſemitæ ſpinis germinabunt,nemine per eas commeante. Lugebunt uirgines ſponſis carentes, lugebunt uiris amiſſis mulieres,lugebunt & auxilio deſtitutæ earundem filiæ,quarum ſponſi conſumentur bello , & uiri fame conficientur. Audite uero iſta ſerui domini,& ea cognoſcite. Ecce uerbum Domini,uos illud excipite, ᵇnec ijs credatis de quibus dicit Dominus,Ecce mala propinquant , nec cunctantur. Quemadmodum cum prægnãs filium ſuum nono menſe paritura eſt duabus aut tribus horis antequam pariendi ſibi tempus acceſſerit, uentrem eius dolores circumueniũt: & prodeunte ex eo fœtu uno puncto non ceſſant : ita mala non morabũtur, quo

C minus in orbem inuadant gemente mũdo,doloribusq́ circumuallato. Audi uerbum,mi populus,Para te in pugnam,& te in malis ita gere, ut peregrinus in terra: qui

ᵃ [illegible]

ᵇ Al. ne diis.

qui uendit, quasi fugiturus: & qui emit, quasi perditurus. Qui mercatur, quasi non perecepturus fructum: & qui ædificat, quasi non inhabitaturus. Qui seminat, quasi non messurus: & qui putat uineam, quasi non uindemiaturus. Qui ducunt uxores, quasi non genituri filios: & cœlibes sint quasi uidui: propterea ꝙ qui laborãt, frustra laborant. Fruges enim illorum metent alienigenæ, bona diripient, domos euertent, & captiuitate prement filios eorum, quia in captiuitate & fame generabunt illos. Auare negotiantes, quo diutius exornant urbes, domos, possessio C nes, & personas suas, eo magis excandescam in eos ob peccata ipsorum, ait Dominus. Vt meretrix odit mulierem honestam, & probitate præstantem: ita iustitia iniustitiæ seipsam exornanti succensebit, & palàm accusabit eam, cum uenerit qui authorem omnis peccati in terra coërceat. Propterea ne uos cõformetis ad illam, aut factis eius, quoniam breui futurum est, ut iniustitia tollatur de terra, & regnet in uobis iustitia. Non dicat peccator se nõ peccasse, quoniã carbones igniti comburentur super caput eius qui dicit, Non peccaui coram Domino deo, aut gloria ipsius. †Ecce Dominus cognoscit omnes actiones hominũ, studia, cogitationes, simul & corda illorum. Nam simulac dixit, *Fiat terra, facta est: fiat cœlum, creatum est. Verbo ipsius stellæ firmatæ sunt, †ipseq́ nouit earum numerum. Qui scrutatur profunda, & ᶜrecessus eorum: qui mensus est mare, & eius capacitatem: qui mare conclusit in medio aquarum, & uerbo suo terram suspendit super aquas: qui expãdit cœlum quasi cameram, & super aquas fundauit illud: qui posuit in deserto fontes aquarum, & lacus super uerticem montium, ut de celsa rupe demittãt ad irrigãdam terram flumina: qui finxit hominem, qui collocauit in medio corpo- D ris cor eius, qui spiritum ei, qui uitam, qui intellectum, & ᵇdiuinum afflatum immisit omnipotẽs, qui creauit omnia, ꝗ omnia rimatur, quæ in latebris terræ abstrusa sunt: hic nouit cõmenta uestra, et quę instituatis in cordibus uestris, dum peccatis, peccataq́ uestra cupitis occultare. Quapropter Dñs exacte scrutatus omnes actiones uestras traducet omnes uos: & erubescetis palàm factis in cõspectu hominum peccatis uestris, & sceleribus ipsis illo die ad accusationem uestri stantibus. Quid facietis? aut quomodo peccata uestra clam deo & angelis eius habebitis? Ecce iudex est Deus, eum timete, & desistite à peccatis uestris, iniustaq́ uestra facinora obliuione sempiterna dediscite, & Deus educet uos, & liberabit ex omni afflictione. Ecce enim excandescit in uos ardor turbæ frequentis eorum qui rapient aliquot è uobis, & simulachris in cibum mactabunt: qui autem consenserint eis, erũt illis de risui, ludibrio, & obtritui. Erit eñ ᵈlocis singulis, & in uicinis ciuitatibus frequens in timentes Dominũ consurrectio. Tanquam insani nemini parcentes ruent ad deprædandum, & conficiendum porrò timentes Dominum, nam deuastabunt & diripient facultates ipsorũ, & domibus suis eos eijcient. Tum edent experimentum electorum meorum, ut aurum igni probatur. Audite chari mihi, ait Dominus, Ecce præsto sunt tẽpora calamitosa, & ex illis liberabo uos. Ne timeatis, aut hæsitetis, quoniam Deus dux uester est. Et qui mãdata mea præceptaq́ seruatis, ait Dominus, ne prægrauent uos peccata uestra, nec scelera superscandant. Væ ijs ꝗ peccatis suis constringũtur, sceleribusq́ suis operti sunt, quemadmodũ ager impeditur sylua, & spinis obducta semita, inuia fit, & intercluditur, igniq́ tandem cremanda subijcitur.

Eccli 23.c Luc 16.c *Gene.1.a

Psal.146.

ᶜארצות

ᵇVel, diuinam animam.

ᵈמקום למקום

Hęc extat in exemplari Gręco reliqua pars historiæ Esther, à capite decimo. Omnia uero transtuli è Græco, licet non in omnibus habeantur exemplaribus.

B DVM Mardochæus, Adeo facta sunt hæc, inquit. Venit enim in mentem mihi somnij, quod mihi super his rebus uidere uisus sum, quarum nihil quicquam cecidit ad irritum. Exiguus ille fons, qui euasit fluuius, simul autem erat lux, sol & aqua plurima. Esther est, inquã, ille fluuius, quam rex duxit uxo
C rem, & reginam constituit. Duo uero dracones, ego & Aman sumus. Gentes autem sunt, quæ ad delendum nomen Iudaicum conuenere: mea uero gens, Israelitæ sunt ij, qui deum inuocauerũt, & seruati sunt. Nam Dominus populum suum seruauit, Dominus nos ex omnibus malis istis eripuit, Deus edidit ea signa miracu-
D laq́ue, quæ nunquam aliâs inter gentes fuerunt designata. Nempe cum duas sortes constituisset, unam populo Dei, cunctisq́ue gentibus alteram: ad horam, tempus ac diem iudicij hæ sortes ambæ coram Deo præsto fuerũt inter omnes gentes. Deus autem populi sui non fuit immemor, & possessionem suam asseruit. Itaq́ue solennes erunt isti dies, mensis Adar decimaquarta, eiusdemq́ue decimaquinta diebus, cũ celebritate, lætitia iucũditateq́ue coram Deo in populo ipsius, omnibus sæculorum ætatibus.

CAP. XI.

A ANno quarto regni Ptolemæi & Cleopatræ, qui se sacerdotem & Leuitam ferebat Dositheus, & Ptolemæus eiusdem filius prodiderunt hanc præsentem epistolam [a]Phurim, quam aiebant interpretatum esse Lysimachũ Ptolemæi filium Hierosolymitanũ. Anno regni magni illius Artaxerxis secundo, prima die men
B sis Nisan, somnio usus est Mardochæus natus Iaro, filio †Semei è [b]Cisæo nati, è tri 1. Esther 2.
bu Beniamin, homo Iudæus in urbe Susis habitans, uir magnus, munus gerens in aula regia. Erat autem cõsors captiuitatis, quam rex Babylonis †Nabuchodono 4. Reg. 24. d / Ierem. 24. a
zor cum Iechonia rege Iudææ deduxerat Hierosolymis. Hoc autem fuit eius so-
C mniũ, Exorto in terra subito sonitu tumultuoso cum tonitruis, terræmotu & tempestate: ecce duo dracones immanes inter se concertare parati prodierũt. Edebant autem sonitum ingentem, quippe quo omnis gens ad bellum genti iustorum inferendum exciretur, repenteq́ue tenebrosa dies extitit & caliginosa, calamitas item &
D angustia, tum afflictio magnusq́ue tumultus super terram. Perturbata itaq́ue gens omnis iusta, mala sibi metuens cum se comparasset ad occumbendum, clamorem ad Deum sustulit, præ quo clamore ingens uelut è paruo fonte fluuius, & magna uis aquarũ promanauit, lux & sol effulsit, humiles euecti sunt, & superbos absorbuerunt. Hoc somnium & institutum Dei sibi repræsentatum experrectus Mardochæus mente recondidit, omnes eius partes cupide explorans, donec noctesceret.

CAP. XII.

CVm autem Mardochęus habitaret in regia cum [a]Gabatha & Thara duobus eunuchis regijs aulæ custodibus, †audiuit consilia eorum, curas explorauit, 1. Esth. 2. d
& intellexit quo pacto Artaxerxi regi manus afferre cogitarent. Hoc cum ipse regi renunciasset, rex duos eunuchos suos curauit conquirendos, quibus cũ crimen confessi essent multatis suspendio, rex quod gestum erat retulit in commentarios, & Mardochæus quoq́ue historiã eam scriptis mandauit. Iussit autem rex eum fungi munere aulico, & donis eum ornauit pro delatione. Tum Aman Amadathu filius, qui in magno honore erat apud regẽ, Mardochæo eiusdemq́ue populo, propter duos eunuchos regios, malum dare machinatus est. Hoc autem erat exemplar epistolæ.

CAP. XIII.

Exemplar

[a] τῶν φρουραί, al. τῶν φρουρῶν.
[b] Al. Cis.
[a] Al. Bagatha.

Exemplar edicti regij, quod pertinet ad historiam tertij capitis.

Iosephus Antiquitat. li. 11. ca. 6. HAec scribit rex magnus Artaxerxes centum uigintiseptem prouinciarum ab India ad Aethiopiam usque principibus, imperioque suo subiectis præsidibus. A
Cum dominio multarum gentium, & totius orbis imperio potitus essem, non putaui faciendum temere, ut me efferrem potētia, sed ut clementius & mitius eos qui mihi subiecti sunt usque tractando in tranquillam per omnia uitam collocarem, regnumque mihi redderem ad extimos usque fines quietum ac peruium, & exoptatam omnibus hominibus pacem renouarem. Cæterū super hoc cum consiliarijs consultante me, quomodo res perficeretur: uir apud nos sapientia præcellentissimus, deinde constanti beneuolentia, firmaque fide probatissimus, & honorem regni secundum adeptus Aman nobis indicauit, omnibus per orbem nationibus permixtum esse populum quendam inimicum, legibus omni genti contrarium, & assiduum regiorum edictorum contemptorem, ut iam cōstitutum à nobis imperium non possit inoffensum statum obtinere. B
Perpensum igitur habentes unicā hanc gentem per omnia in eo esse positā, ut summe refragetur hominibus, instituto legum peregrino differre, à nostris dissidere rationibus, malaque maxima designare, quo minus regnum consequatur stabilitatem, præcipiendum putauimus, ut quicunque scriptis Aman, qui rerum administrationi præfectus est, & à nobis secūdus, significati uobis fuerint, unà cū uxoribus & liberis omnes hostilibus gladijs citra ullam misericordiam & ueniam extirpentur radicitus, idque die mensis duodecimi Adar anni præsentis decimaquarta: ut iampridem & etiamnum inimici uiolenter demissi ad inferos in posterū quietas nobis, & tranquillas omnino res exhibeant. C

Oratio Mardochæi, pertinens ad historiam quarti capitis.

PRecatus est autem Mardochæus ad Dominum, omniaque ipsius facta commemorans, Domine domine rex omnipotens, inquit, (siquidem in potestate tua sunt omnia, nec est qui decretis contra te proficiat, si tu seruatos uelis Israelitas,) siquidem tu cœli terræque creator es, & omnium quę cœlo subiecta sunt mirabilium, tu dominus es omnium, nec est qui te dominum subsistat, tibique nota sunt omnia: tu Domine scis neque per cōtumeliam, neque per superbiā, nec per *ambitionem fecisse me, quo minus superbū Aman adorarem, (pro salute enim Israelitarū etiam plantas pedum eius osculari peruoluissem,) sed eò factum esse hoc, ne diuinæ maiestati gloriam humanam anteponerem, néue præter te Domine quenquam adorarem: tantum abest ut hoc ulla superbia fecerim. D
Quamobrem nunc Domine deus & rex, caue populo tuo, quoniam illi exitium nostrum speculantur, & affectant primam tuam possessionem delere. Ne negligas peculium tuum, quod tibi è terra Aegyptiaca asseruisti. Exaudi precationem meam, & esto sorti tuæ propitius. Luctum nostrum conuerte in gaudium, ut uiui prædicemus nomen tuum Domine, nec ora laudantiū te deleas. Tales clamores summa ui tollebant omnes Israelitæ, quod mors ipsis ante oculos obuersaretur.

*Vel arrogantiam.

CAP. XIIII.

Lamentatio & oratio Esther, quæ & ipsa ad historiam quarti cap. pertinet.

ESther quoque regina anxio metu mortis perculsa confugit ad Dominum, exutas magnificas uestes suas mutauit tristibus & lugubribus, pro superbis delicijs puluere sordibusque oppleto capite suo, corpus suum uehementer afflictauit, omnem locum festiuitatis suæ capillis intortis suis cōspersit, & implorans Dominum deum Israeliticum. A
Tu solus rex noster es, inquit, mi Domine. Fer opem mihi destitutæ, cui adiutor præter te nullus est, quoniam mihi pręsto est meum periculum. Equidē à prima ætate audiui in tribu cognationis meæ, †te Dominum Deut. 4. c. 7. a

Israelitas ex omnibus gentibus, & patres nostros ex omnibus maioribus suis in
B sempiternam elegisse possessionem, & habitos ad ipsos sermones re comproba-
uisse: †adeoq; nunc cum in te peccauimus, tradidisti nos in manus hostium nostro
rum, eo q deos eorum coluerimus. Iuste tu quidem egisti Domine, uerū illi iam
non contenti sunt amara seruitute nostra, sed dexteras dexteris idolorum suorum
cōmiserunt, se fidem ore suo datam executuros, tuamq; abolituros possessionem,
tum obstructuros ora laudantium te, & splendorem ædis araeq; tuæ extincturos,
ora gentium aperturos ad uirtutes uanorum prædicandas, regiq; corporeo perpe
C tuam cōciliaturos admirationem. Ne tradas Domine sceptrum tuum ijs qui nul
li sunt, nec contingat istis ridere super ruina nostra, sed retorque in ipsos cōsilium
eorum, & ede exemplum in eum qui nobis horum author est. Memento Domi-
ne dare significationem tui tempore afflictionis nostræ, & me confirma rex gen-
tium, & omnis imperij dominator. †Imbue os meum sermone facundo corā leo-
ne, & conuerte cor eius in odium oppugnantis nos ad interitum ipsius, & astipula
torum eiusdem: nos uero manu tua uindica, & mihi destitutæ, nec alium præter te
adiutorem habenti succurre. Omnia tibi nota sunt Domine, scis odisse me glo-
D riam iniustorum, & lectum incircuncisorum, omnisq; alienigenæ abominari. Scis
impositam mihi necessitatem, nam detestor superbum hoc insigne meū, quod die
bus ijs quibus procedo in conspectum populi gero capite meo, ut pannum men-
strualem detestor illud. Neq; enim gesto illud quibus diebus à publico ferior.
Ancilla tua de mensa Aman cibum non sumpsit, conuiuium regium non magnifi
ci, uinum libaminum non bibi, nec ex quo sorte mutata sum usq; adhuc ancilla tua
lætata est, nisi nomine tuo Domine deus Abraham. Exaudi uocem deplorato-
rum deus omnium potentissime, assere nos à manu improborū hominum, & me
hoc metu libera.

CAP. XV.

A ET [T dedit ei negotium (haud dubie Mardochęus Esther) ut ad regem ingressa Iosephus Antiquit. li. 11.
ei pro populo patriaq; sua supplicaret. Memento (inquit) temporum humi-
lis sortis tuæ, & quomodo mea manu fueris enutrita. Quandoquidem Aman à
rege secundus mortem nobis minatus est, inuoca tu Dominum, & regem affare
pro nobis, ut nos à morte protegas.] Porrò die tertio cū orādi finem fecerat, cum 1. Esther 5.a
exutas uestes lugubres splendidis suis mutauisset, illustrata illis postquam rerum
omnium inspectorem & seruatorem inuocauit, duabus ancillis adhibitis, quarum
B alteri quasi delicate se gerens innitebatur, altera ponè sequebaťsustentans uestem,
ipsa formæ præstantia rubens, hilariq; & tanquam amorem inuitanti uultu prędi
ta, corde interim timore contracto, per omnes ianuas ingressa in conspectu regis
constitit. Sedebat aūt ille in regali solio suo, indutus omni habitu maiestatis suæ,
*Vel, perq; stupendus. C totusq; collucens auro & gemmis, & *perq; terribilis. Cūq; elata quæ maiestate
ardebat facie, acriter ferociterq; tueretur, regina collapsa est, & colore prę defectio
ne mutato, super præcedentis ancillæ caput se demisit. †Tum Deus ad lenitatem Prouer. 21.a
mutauit regis animum, ut anxius solio exiliens illam ulnis suis exciperet: cumq; ad
se redisset, consolaretur insuper eam uerbis blandis, ac diceret, Quid hoc rei est
Esther? ego frater tuus sum, esto bono animo, ne morere, quoniam commune no
D bis est imperium: accede: simul elatum sceptrum aureum suum ceruici illius appli-
cuit, & eam amplexatus, Quin mecum loqueris, inquit? Tum illa sic eum allocu-
ta est, †Tanquam angelum dei te domine contuita sum, quapropter cor meum pa Gene. 33.b 2. Reg. 19.d
uore maiestatis tuæ perturbatum est. Nam admirandus es domine, totaq; tua fa-
cies relucet dignitate. Hæc cum loqueretur illa præ defectione corruit, & pertur-
batus est rex, totusq; satellitum ipsius cœtus eam consolabatur.

CAP. XVI.

Exemplar edicti regij, quod ad caput octauum pertinet.

Rex

1.Esther 1.a. 2.Esther 3.a. REx magnus Artaxerxes †ab India ad Aethiopiam usq; præfectis centũ uigin A
tiseptem prouinciarum, & principibus imperio nostro parẽtibus salutem di-
cit, Multi crebra benignitate beneficorum hominũ sæpius ornati, cum supra mo-
dum elati nõ solum ijs qui nobis subiecti sunt malum dare nitantur, ut qui lætam
copiam moderate ferre nequeant, cumq; bene de se meritis moliãtur insidias, neq;
gratitudinem solum ex hominum uita tollant, sed etiam quasi qui beneficio nullo
sint affecti, fastu tumeant, tamen inspectoris omnium Dei ultrices malorũ pœnas
semper se credũt effugituros. Sæpe autem & multos quibus commissa potestas,
& administrandæ res amicorum concreditæ fuerant, uana spes participes sangui-
nis innocentis factos calamitatibus inuoluit immedicabilibus: dum simplici beni
gnitate principum mendacij peruersitate fraudulẽter abutuntur. Hoc quod pro
posuimus non tam licet ex rerum ueterum monumentis intelligere, q̃ ex ijs quæ,
si quæras, in pedes incurrunt, & à peste indigne dominantium impie patrata sunt.
Quare prouidendum est in posterum, ut mutationibus usi trãquillum reddamus B
regnum omnibus hominibus, & quæ incurrunt in oculos leniter obuiam eundo
1.Esther 3.a discutiamus. Ergo postquam †Aman Amadathu Macedo, reuera alienus à san-
guine Persico, multumq; remotus à nostra bonitate, usus hospitio nostro, huma-
nitateq; nostra, quam omnibus gentibus præstamus, adeo fretus, ut pater noster
appellaretur, & adoraretur ab omnibus, secundamq; regij solij personam gereret,
hanc excellentiam moderate ferre non ualens, nobis principatum & spiritum co-
natus est adimere, eo q; seruatorem nostrũ, & per omnia beneficũ Mardochæum,
inculpatamq; regni nostri sociam Esther, cum uniuersa istorum gente multiplici-
bus fallaciarũ uijs expetiuit ad interitum, (nam his modis sperabat, ubi nos deser- C
tos oppressisset, se Persarum imperium ad Macedonas trãslaturum,) nos uero Iu
dæos ab hoc pestilentissimo uiro neci destinatos minime maleficos esse comperi-
mus, sed iustissimis utentes legibus, summi, maximi uiuiq; Dei, qui nobis & maio
ribus nostris regnum in pulcherrimum statum redegit, filios esse: recte sanè feceri
tis, si literis ab Aman Amadathu missis nõ pareatis. Nam harum author ipse ad
Susorum portas cum omni familia cruci affixus est, quia Deus omnipotens subi-
to dignas ei pœnas rependit. Cæterum huius epistolæ exemplari in omni loco
proposito, Iudæos sinatis libere suis uti legibus, & adiuuetis eos, ut eos qui insidias D
ipsis tempore calamitoso moliti sunt, ulciscantur, idq; ipsa die duodecimi mensis
Adar decimatertia. Siquidem hanc Deus omnipotens in gaudiũ conuertit ipsis
pro generis electi internecione. Deinde uero uos insignem hanc diem ferijs ue-
stris illustribus celebrate cum summa lætitia: ut id & nunc & in poster℞ nobis ami
cisq; nostris Persis salutis, insidiatoribus autem nostris exitij sit monimentum.
Porrò ciuitas omnis, aut in uniuersum regio, quæ secundum hæc se non gesserit,
ferro igniq; per indignationem deuastabitur: & non solum hominibus inuia red
detur, sed etiam feris & uolucribus in tempus sempiternum infesta.

Liber primus Machabæorum.

CAPVT I.

A POSTQVAM Alexander Philippi filius Macedo
profectus è terra Cethijm, cecidit Darium regem Persa-
rum & Medorum, eiq́ successit in regnum, †cum prius 1.Mach.6.2
rex fuisset in Græcia: accidit ut idē bella multa mouens
expugnatis præsidijs, & regibus terræ interfectis ad ex
tremas usq́ terras penetraret. Vnde præda ex genti-
bus q̃ plurimis comparata, cum iam ei terra pacata pare
ret, †animo factus est elatior & superbior, q̃ppe parta si Iudith 1.b
bi potētia q̃ amplissima, regionibus, gētibus, ᵃregnisq́
tributarijs sibi factis imperitans. Post hæc cum lecto decubuisset, sibiq́ cogno-
uisset esse moriendum, †uocatis seruis suis insignibus, qui unà cum eo à iuuentute Iosephus Antiqu. 12. cap. 1.
B educati fuerant, uiuus adhuc eis *regnum suum ᵇdiuisit. Cum ergo regnasset Ale *Dan. 7.a.11
xander annos duodecim, mortemq́ obijsset, quisq́ seruorum eius loco suo domi
natus est, & gestarunt post obitum illius singuli diademata, postq́ eos per multos
annos eorundem filij. Et inualuerunt mala in terra, & scelerosa stirps orta est ex
eis Antiochus illustris filius regis Antiochi, †qui cū obses Romæ fuisset, anno re- 1.Mach.1.a
gni Græcorū centesimo tricesimoseptimo regnū adeptus est. Temporibus illis ex
titerūt ex Israelitis homines nefarij, qui se consultores præbuerunt multis, dicētes,
†Eamus, & fœdus ineamus cum circumcolentibus nos gentibus. *Nam ex quo Deut. 7.a Iudic. 2.a
ab illis discessimus, mala multa nobis euenerunt. Hæc illis oratio approbāda ui- *Iere. 44.d
sa est, & coorti è populo quidam ad regem profecti sunt, quibus ille institutis gen
tium & ritibus utendi dedit potestatem: quamobrem †ᶜgymnasium Hierosolymis 2.Mach.4.b
ædificauerunt more gentium, & præputijs sibi factis defecerunt à sancto fœdere,
gentibusq́ iuncti, ad malum patrandum se †emancipauerunt. Porrò Antiochus 1 Reg. 21.d
ᵈconstabilito iam sibi regno, Aegypti quoq́ regnum affectabat, ut duorū regno-
C rum rex esset. †Inuasitq́ in Aegyptum cum ingentibus copijs, cum carris, ele- 2.Mach.5.a
phantis, equitibus, & cum classe magna, regiq́ Aegypti Ptolemæo bellum intulit.
Cumq́ Ptolemæus cōspectu eius territus fugam cepisset, cæsiq́ occubuissent mul
ti, Antiochus occupatis in Aegypto ualidis urbibus, terram Aegyptiacam depræ
datus est. Ab hac clade Aegypto illata, †reuersus idem ᵉanno centesimo quadra- 2.Mach.5.a
gesimotertio aduersus Israelitas & Hierosolymam contendit ingentibus copijs, &
in sacram ædem ferociter ingressus, aram illam auream abstulit, unà cum lucifero
candelabro, omniq́ eiusdem apparatu, cum mēsa propositionis, cum uasis libami
num, phialis & peluibus sacrificis aureis, cum uelo, cū coronis, cumq́ aureo quod
erat in conspectu ᶠtempli ornamento: quibus omnibus detractū argentum & au-
rum cum omnibus uasis desiderabilibus abstulit, & thesauros quos inuenit recon
ditos prædatus, asportans secum omnia redijt in terram suam, postquam ediderat
D cædem magnam, dictisq́ superbissime se gesserat. Quamobrem lamentatio Israe
litarum ingens orta est in omnibus locis eorum, principes & senes ingemuerunt,
iuuenes & uirgines affecti sunt ægritudine, & uenustas mulierum immutata est.
Omnem sponsum luctus cepit, luxit & quæ sedebat in thalamo, terraq́ super inco
lis suis cōmota est, & omnis domus Iacob ᵍdeformitatem induit. †Post ʰelapsos 2.Mach.5.a
duos annos rex quæstorem tributi misit in ciuitates Iudaicas, qui Hierosolymam
uenit cum ingenti multitudine. Cumq́ incolæ uerbis per dolum pacificis secum
agenti †fidem adhibuissent, irruit in urbē repente, & eam clade magna affecit, cum 1.Mach.7.b
interfecta Israelitarum magna ui, †deprædatus urbem succēdit igni, domosq́ eius 1.Mach.5.f
& muros circuncirca diruit: mulieres autem cum liberis captiuas abduxerūt, & iu-
menta prædati sunt. Tum urbem Dauidicam extruxit muro magno & ualido
turribusq́

ᵃ τυραννίας.

ᵇ διεῖλε.

ᶜ Scilicet palæstricū. Ioseph. Antiquit. 12. cap. 6.

ᵈ נבן uel הבן

ᵉ Scilicet postquā regnare cœpit primus Seleucus.

ᶠ Vel, adyti הדיבל

ᵍ Vel, turpitudinem, uel ignominiam.

ʰ Anni dierum, id est anni omnibus diebus suis pleni.

ⁱ Quæ gētibus 25. annis paruit 1. Mach. 13.f

C turribusq́ munitis, ut sibi præsidio foret, & gente scelerosá, uirisq́ nefarijs impoſi
tis uires in ea sibi fecit, arma & alimēta comportauit in eam, & collectam prædam
Hierosolymitanam ibidem reposuit. Ita laquei ingentis instar ad insidias ædi sa- B
cræ, & calumnias atroces Israeli struendas semper excubantes sanguinē innoxium
fundebant circa templum, ædemq́ sacram profanabant: adeo ut incolæ Hieroso-
lymæ propter eos fugam capesserent, & urbs alienigenis habitāda relinqueretur.
Ergo indigenis suis peregrina facta est, & qui in ea nati fuerant, ipsam deseruerūt:
Amos 8.b Tob.2.a sacrarium eius instar deserti desolatum est, †in luctum cōuersa sunt eius solennia,
sabbatha in uituperium, & honor in contemptum: gloriā eius exæquauit eiusdem
Ioseph. Antiq. 12.cap.6.7. ignominia, & altitudo eius cum luctu commutata est. †Præterea cum scripsisset
rex in totum regnum suum, ut omnes consentirent in unum populum, & leges
suas quisque desereret: omnibus gentibus edicto regis parentibus, multi Israelita
rum religione eius approbata sacrificauerunt simulachris, & sabbathum profana-
2.Mach.6. runt. †Quinetiam rex libellos per legatos misit Hierosolymam, & ad ciuitates Iu F
daicas, ut leges terræ alienas sequendo holocausta, sacrificia & libamina ab æde sa
cra prohiberent: atq; ut sabbathis & solennibus profanatis, temeratoq́ unà cum
sacrosanctis hominibus sacrario, aras, lucos, & delubra extruerent suillis & impu-
ris pecudibus immolandis, tum ut filios suos relinquerent incircūcisos, & animas
eorum omni impuritate & [k]profanatione redderent execrabiles: quo obliuisceren
tur legis, & ritus omnes immutarent. Quod si quis edicto regio non paruisset, in
terficeretur. Secundum hæc omnia dicta scripsit in totum regnum suum, & præ-
fectis cōstitutis in omni populo, ciuitatibus Iudaicis ut oppidatim sacrificarent, im
perauit. Porrò de populo multi congregabantur ad illos, omnes utiq; legis deser
tores, qui terram malis afficiebant, & Israelitas agebant in latebras, quocunq; exu
latum abijssent. Decimaquinta uero die mensis Cisleu anni [l]centesimi quadrage G
simiquinti fœditas [m]exitialis super aram erecta est, & in circumiectis urbibus Iudai
Ierem.36.c Act.19.b cis extructa sunt altaria: in foribus insuper ædium, & uicis suffimēta facta, †libriq́
legis qui inuenti fuissent, concerpti & igne cremati sunt. Apud quencunq; etiam
liber fœderis deprehensus fuisset, aut si quis fauisset legi, is edicto regis interficie-
batur. Ita isti potestate sua freti tractabāt Israelitas qui comparuissent in urbibus
2.Mach.6.b †per singulos menses, quinta & uicesima quoq; die mensis super aram altari impo
sitam sacrificantes. Mulieres autem quæ filios suos circuncidissent, secundū man
datum necabant suspensis de ceruicibus earū infantibus, & domus earum depræ-
dabantur, ac quicunq; se circuncidissent, eos trucidabant. Multi tamen ex Israeli
tis fortes se præstiterunt, & ne impuris uescerentur se obfirmarunt, moriq́ opta-
runt potius q̄ cibis pollui, & fœdus sanctum uiolare: atq; adeo mortem oppetie-
runt, & noxa perq̄ magna facta est in Israele.

CAP. II.

Ioseph. Antiq. 12.cap.7. TEmporibus illis profectus Hierosolymis Mattathias filius Ioannis filij Simeo A
nis, sacerdos ab Ioarib oriundus Modini consedit. Erant autem ei quinq; fi-
lij, Iohannan cognomine [a]Gaddis, Simon Thassi dictus, Iudas cognomento Ma-
chabeus, Eleazar [b]Abaron cognominatus, et Ionathan cognomine [c]Apphus. Hic
[d]cōtumelias numinis uidens in Iudæa & Hierosolymis, Hei mihi, quorsum natus
sum, inquit? Mé ne uidere calamitatem populi mei, sanctæq́ ciuitatis interitum, &
hic sedere, dum illa traditur in potestatem hostium, & sacrariū in manu aliena est?
1.Mach.1.c Viro [e]ignobili simile est templum eius, uasa eius magnifica in captiuitatem aspor-
tata sunt, infantibus eius in uicis, iuuenibusq́ [f]hostili gladio interfectis. Quæ gens
non occupauit regnū eius, aut spolijs eius potita non est? Sublatus est omnis or-
natus eius, è libera facta est serua, sacraq́ nostra ecce, decus & gloria nostra desola
ta sunt, & gentes illa profanarunt. Quid est igitur iam cur nobis sit uiuendum? Si B
mul autem scidit uestimenta sua Mattathias, & unà filij ipsius, atq; induti cilicijs

[k] [illegible], al. [illegible]
[l] [illegible]
[m] Abominatio desolationis. Ita simulachrum circumscribitur.
[a] Al. Iaddis.
[b] Al. Auaran.
[c] Al. [illegible]
[d] Vel, indignitates quibus numen afficiebatur.
[e] Vel, ignominioso.
[f] [illegible], al. [illegible]

uehementer lamentati sunt. Porrò cum præfecti regij qui defectionem urgebãt, sacrificiorum curandorum causa in oppidum Modin uenissent, & ad illos accessissent ex Israelitis quamplurimi, Mattathias quoque & filij eius congregati sunt. Tum orsi qui à rege delegati fuerant, Mattathiam his uerbis sunt allocuti, Cum tu princeps in hoc populo sis, insignis & magnus, tum etiã filijs subnixus & fratribus, primus accede nunc, & mãdatum regis exequere, ut gentes omnes, & uiri Iudæi cum ijs qui relicti sunt Hierosolymis fecerunt, & unà cum domo tua in amicis regis annumeraberis, tuque simul & filij tui argento & auro, muneribusque plurimis honorabimini. Respondit Mattathias, & magna uoce, †Etiamsi, inquit, omnes gentes, Act.5.b quæ ad regiam domum Antiochi pertinent, ei obedierint, ita ut quisque desciscant à patria religione sua, & acquiescant mãdatis illius, ego tamen & filij fratresque mei
C in fœdere patrum nostrorum perstabimus. Propitius condona nobis ne legem & ritus prodamus. Nam dicto audientes regi non erimus, ut à religione nostra uel †dextrorsum recedamus, uel sinistrorsum. Cumque finẽ imposuisset uerbis his, Prou.4.d accessit uir Iudæus ante oculos omnium super aram Modini secundũ edictum regis sacrificaturus: quem ubi conspicatus est Mattathias, indignatione commotus
[a]בליות est, adeo ut contremisceret [a]medullitus, & exarsit animo, ut fit: cumque accurrisset, mactauit illum ad aram, atque etiam uiro regis illo, qui sacrificare eum cogebat, eodem illo tempore interfecto aram deturbauit, & legem prosecutus est ardore animi, quali Phineas exemplũ in †Zamrem Salomi filium edidit. Cumque exclamasset Num.25.b Mattathias in oppido magna uoce, Me sequatur quicunque studio legis ardet, & fœdus asserturus est: †simul ipse & filij eius ad montes, relictis quæ in oppido 1.Mach.2.a
D possidebant omnibus, confugere. Multique tum iustitiæ & æquitatis studiosi descenderunt in desertum, ibi habitaturi cum liberis & uxoribus & pecudibus suis, eo quod mala in eos increbuissent. Cum autem uiris regijs & copijs quæ Hierosolymis in urbe Dauid erant, nunciatum esset quosdam uiolatores mandati regij in latebras deserti descendisse, persecuti sunt eos quamplurimi, qui cum deprehensos illos uallo iacto obsedissent, die sabbathorum oppugnare eos adorti sunt. Verbis autem hortabantur illos, Satis iam nũc uobis habete, prodite tandem, & edictum regis exequimini, ut uiuatis. Quibus illi, †Minime prodibimus, nec regis edicto solenne sabbathorum prophanãdo parebimus. Cumque prælium aduersus illos cierent, nihil respondebant ipsi, ac nec lapidem mittebãt in eos, nec latebras obstrue-
[b]Vel, integritate & innocentia בתמותנו bant: sed, In [b]simplicitate nostra, aiebant, omnes moriamur. Testimonio sunt nobis cœlũ & terra, quod iniuste nos interimatis. Sabbathis igitur eos adorti sunt prælio, quo occubuerunt ipsi cum uxoribus, liberis & pecudibus suis ad hominũ mil-
E le corpora. Quo nuncio accepto Mattathias & amici eius, uehementer lamentati eos, alius alium his uerbis compellauerunt, Si omnes id agamus quod fecerũt fratres nostri, & aduersus gentes pro corporibus & ritibus nostris non pugnemus, illæ iam inde nos de terra protinus deleuerint. Constituerunt ergo illa die in hęc uerba, Quicunque hominum nos die sabbathorũ prælio adortus fuerit, cum eo dimicabimus, ut ne moriamur omnes quomodo fratres nostri mortẽ in latebris op-
[c]Al. Iudæorum. petierunt. Tum congregatum est ad eos [c]Asidæorum agmen, ex Israelitis ualentissimi uiribus, & in legem propensissimi quique, omnesque profugi à calamitatibus se iunxerunt illis, & firmamentum eis attulerunt. Ita collectis copijs incensi ira scelerosos illos & nefarios uiros ciciderunt indignabundi, reliquis ad gentes salutis causa dilapsis. Circumeuntes autem Mattathias & amici eius diruebant aras, & pueros quos in finibus Israeliticis inuenissent incircũcisos, fortiter circuncidebãt, superbumque genus illud persequebantur, & negotiũ sub manus ipsis succedebat.
[k]Cornu.i.uictoriã. Ita legem asseruerunt è manu gentium, regumque potestate, nec [k]palmam sceleroso
F tradiderunt. †Porrò instante iam die, quo moriturus esset Mattathias, sic filios Ioseph. Antiq. 12.cap.8.
suos

suos est allocutus, Vires iam nūc accepit superbia, simul & [l]probatio, tempus euer sionis, iraq; furiosa. Quapropter nunc, ô filij, exhibete ardentem affectum legi, & animas uestras pro fœdere maiorum uestrorum deponite. Mementote patrum nostrorum, quæ facinora sæculis suis ediderint, & amplā consequemini gloriam, nomenq; sempiternum. Nónne † Abraham in tentatione fidus inuētus est, & id ei pro iustitia est imputatum? † Ioseph tempore angustiarū suarum seruauit præceptū, & dominus Aegypti factus est. † Phineas ille pater noster propter ardentem animum suum pactum adeptus est sacerdotij sempiterni. † Iosue, quia mādatum executus est, iudex creatus est in Israel. † Chaleb ob ea quæ testatus est pro concione, possessionem terræ consecutus est. † Dauid propter [m]bonitatem suam solium regni per sæculorum ætates hæreditarium obtinuit. † Elias, eo q; ardenti affectu prosecutus est legem, in cœlum usq; sublatus est. † Ananias, Azarias, & Misaël fide præditi è flamma seruati sunt. Et † Daniel pro [n]synceritate sua liberatus ex ore leonum. Similiter per singulas ætates considerate, nullos qui spem in Deum ponāt, elanguescere. Neq; uero uerba uiri scelerosi expauescatis, quia gloria eius in spurcitiam abit, & uermes. Hodie extollitur, qui cras non comparebit, ut qui [o]redierit in humum suam, cuiusq; mentio interierit. Vos ergo fortes estote liberi, & præstate uos legi uiros, quoniam gloriā ex ea consequemini, [cum ea quę uobis lege Domini dei uestri præcepta sunt, feceritis.] Ecce autem Simonem fratrem uestrum scio uirum esse consultū, ipsum omni tempore audiatis. Is loco patris erit uobis, & Iudas Machabæus, qui uiribus à iuuentute sua ualuit, dux militiæ uester sit. Ita bellum [p]pro populo gerētes, adiungetis uobis omnes qui legem seruant, populiq; uestri uindictam persequemini. Reddite uicem gentibus, & præcepta legis attēdite. Tum fausta precatus illis, concessit ad maiores suos, annoq; centesimo & quadragesimosexto defunctus est, atq; à filijs suis sepultus Modini in sepulchris maiorum suorum. Omnes autem Israelitæ luctu magno prosecuti sunt eum.

Gene. 22.c; Gene. 41.f; Nume. 25.c; Num. 27.d; Iosue 1.a; Num. 14.a; 1.Reg. 24.c; 4.Reg. 2.c; Dan. 3.d; Dan. 6.c

[l] Vel, castigatio. [m] [Hebrew] bonitas, pietas. [n] [Hebrew] [o] Vel, discesserit. [p] Vel, cum populis.

CAPVT III.

TVm in locum eius successit Iudas cognomine Machabæus filius ipsius, adiuuantibus eum omnibus fratribus eius, unà cum omnibus qui se patri eius adiunxerant, & bellum Israeliticum gerebāt cum alacritate. Hic gloria amplificauit populum suum, & thorace ueluti gigas indutus, armisq; suis bellicis accinctus, bella gerebat, castra gladio protegens, adeoq; factis suis leoni, aut in prædam frementi leonis catulo similis extitit. Nefarios indagans persecutus est, † populiq; sui perturbatores flammis tradidit. Itaq; nefarij se præ formidine [a]eius cohibuerunt, & perturbati sunt omnes iniquitati dediti. Nam salus opera eius rectè succedebat, multisq; regibus mouebat indignationem. Iacob factis suis lætificans, quamobrem memoria eius in perpetuum beata fuerit. Quinetiam urbes Iudaicas obeundo, delens inde impios, noxam auertebat ab Israelitis, quamobrem ad extremam usq; terrā percelebratus est, & recollegit profligatos. Et cum † [b]Apollonius contraxisset gentes, & à Samaria magnum exercitum, quo bellum faceret Israelitis, Iudas re cognita obuiam ei profectus est, & affectum clade eum interfecit: tum cæsi occubuerunt multi: cumq; fugam cepissent reliqui, Iudas lectis spolijs eorū, Apollonij gladio potitus est, eoq; ad pugnam usus per omnem ætatem. Porrò Seron dux exercitus Syriaci cum audisset Iudam habere secum agmen collectum, & multitudinem fidelium, bellicq; potentum uirorum, Parabo mihi nomen, inquit, & gloriam in regno, Iudamq; cum socijs suis, qui spernunt imperium regis, debellabo: adeoq; cœpit ascendere, comitāte eum agmine impiorum ingenti auxiliario ad ultionem Israelitarum. Cumq; propinquasset usq; ad cliuū Bethoron, Iudas obuiam ei progressus est cum perpaucis, qui exercitum uidentes ex aduerso uenientem, sic Iudam sunt allocuti, Qui ualebimus nos perpauci cōtra tantam & tam po-

Ioseph Antiq. 12. cap. 9.; 1.Mach. 8.a; 1.Mach. 10.g

[a] [Greek] [b] Is erat Syriæ præfectus.

tentem multitudinem acie confligere, cum hodierno ieiunio langueamus? Tum
ludas, †Facile est, inquit, multos in manus paucorum ᶜtradi, nec quicquã momenti 1.Reg.14.a
cœlo adferunt ad seruandum multi, magis ꝙ pauci. †Quoniam non in multitudi 2.Par.14.b
ne sita est uictoria bellica, sed potentia è cœlo est. Illi nos aggrediuntur copia in-
C iuriarum & iniustitię, ut nos cum uxoribus & liberis nostris deleant ac depræden
tur: nos autem pugnamus pro uita legibusꝗ nostris, & Deus illos in cõspectu no-
stro conficiet: uestrum autem est, eos non metuere. Hæc cum dixisset, repente in
eos irruit, & Seron cum exercitu suo fusus est in conspectu eius, & persecuti sunt
eum de cliuo Bethoron usꝗ in planitiem: cecideruntꝗ ex illis uiri ad octingentos,
reliqui uero in terram Palestinorum diffugerunt. Tum metus ludæ fratrumꝗ
eius, ac terror in gentes circũiectas ipsis ingruit, peruenitꝗ adeo ad regem usꝗ no-
men eius, omnibus gentibus prælia ludæ memorantibus. His sermonibus audi-
tis, irato animo rex Antiochus misit qui copias regni sui omnes contraherẽt, exer
citum perꝗ ualidũ: apertoꝗ ærario suo, stipendia copijs suis numerauit in annũ,
& intra eum paratas esse iussit ad omnem necessitatem. Porrò cum uideret pecu
nias thesaurorum suorum deficere, & ᵇuectigales regionis esse paucos, propter se-
ditionem & cladem, cuius author in ea fuerat, eo ꝙ iura priscis temporibus consti
tuta aboleuisset, ueritus est ne non ut ᶜiam semel, in sumptus iterũ, ac munera quæ
D antehac larga manu dederat, largitioneꝗ priores reges superarat, sufficeret. An-
xius igitur animo ualde, in †Persiam proficiscendi consilium cepit, ut uectigalibus 1.Mach.3.
earum regionum acceptis argenti plurimum conficeret. †Reliquit ergo Lysiam 1.Mach.3.
hominem de genere regio ᶠnobilem, regiarũ rerum curatorem à flumine Euphra-
te, usꝗ ad fines Aegypti, & educatorem Antiocho filio suo, donec ipse reuersus
esset. Huic cum tradidisset dimidium copiarum suarũ, & elephantos, deꝗ omni
bus quas uellet rebus ei dedisset mandata, nempe de incolis ludææ, & Hierosoly-
mæ, ut mitteret exercitum in eos, quo potentiam Israeliticam, & reliquias Hieroso
lymæ euerteret & excinderet, memoriaꝗ eorum de loco illo deleta, colonijs alieni
genarum in fines eorundem deductis sorte distribueret terram eorum: rex ipse Ioseph. Antiq. lib.12. cap.11.
assumpta exercitus dimidiati parte reliqua, ab Antiochia urbe sua regia profectus
anno centesimo quadragesimo septimo, transmisso flumine Euphrate, superiores
E regiones peruadebat. †Tum Lysias delectos misit, Ptolemæum Dorymenis fi- 1.Mach.3.
lium, & Nicanorem ac Gorgiam uiros inter amicos regis potentes, cumꝗ eis qua
draginta uirorum millia, equitumꝗ septem millia, ut inuaderent in terram ludai-
cam, & eam iuxta mandatum regis deuastarent: qui cum omnibus copijs suis pro-
fecti sunt. Cumꝗ proxime ad Emmaum esset peruentum, inꝗ agro campestri ca
stra locauissent, uenerunt ad eorum famam auditione acceptam in castra mercato
res tractus illius cum seruis, sumpto secum argẽto & auro plurimo, ut Israelitas in
seruitutem sibi compararent: tum Syriæ quoꝗ, & auxilia terrę alienigenarum illis
accesserunt. Porrò ut ludas & fratres eius uiderunt multiplicata esse mala, & co-
pias in finibus suis castra habere, uerbaꝗ regis quibus excidium populo & inter-
necionem mandaret afferendam intellexerunt, ita sunt alius alium allocuti, Sum-
moueamus à populo nostro afflictionem hanc, & pro gente sacrisꝗ nostris dimi
F cemus: & conuenit multitudo parata tam ad bellum ꝙ ad orandum, & ad ueniam
misericordiamꝗ implorandam. †Quia autem Hierosolyma erat instar deserti de 1.Mach.3.
solata, nec quisquam indigenarũ ipsius eò se inferebat aut efferebat, sacrarioꝗ con
culcato arcem occupabant alienigenæ, & gentium erat ᵍdiuersorium, iucũditas ue
ro sublata erat è Iacob, & tibia citharaꝗ defecerat: cõgregati uenerũt in Masphamr
ex aduerso Hierosolymæ sitam. †Nam orandi locus antea Masphæ fuerat Israeli 1.Reg.7.b
tis. Ibi ieiunium celebrarunt illo die induti cilicijs, & capite puluere consperso,
scissisꝗ uestimentis suis, & expanderunt librũ legis, quales conquirebant gentes,
ut in

ᶜConcludi pro tradi, Hebr.

ᵇφορολόγοι tamen habet Græcus, exactores tributorum.

ᶜVel, semel atꝗ iterum in sumptus & donaria, &c.

ᶠIdoneum.

ᵍVel, habitatio.

ut in ijs effigies simulachrorum suorum pingerent, tum uestes sacrificas, primitias
Num.6.a ac decimas ferentes, suscitatis †Nazaræis, qui dies suos absoluerant, in cœlum uo-
ciferabantur his uerbis, Quid faciemus his, aut quonam eos abducemus? Nam sa-
cra tua conculcata sunt & profanata, & sacerdotes tui in luctu sunt & afflictione.
En gentes ad excindendum nos congregatas, quid illæ in nos cogitent, tu nosti. G
Quomodo poterimus coram eis subsistere, nisi tu nos adiuueris? Et incinuerunt
tubis, uoceq́ magna clamauerunt. Post hæc constituit Iudas duces populi, tribu
nos, centuriones, pentecontarchos & decuriones, & ijs qui in ædificatione domo
rum essent, aut in plantatione uinearũ, quiue sibi despondissent uxores, timidisq́
Deut.20.a Iudic.7.a domũ suam singulis reuerti †iuxta legem iussis, castra mota ad Emmaum posuit.
Ibi Iudas, Accingite uos, inquit, & præstate fortes, adeoq́ mane uos exhibete para
tos ad dimicandum cum gentibus istis, quæ aduersum nos ad excidium nostri sa-
crorumq́ nostrorum collectæ sunt. Nam præstat nos in prelio occumbere, q̃ ca
Matth.6.b lamitates gentis nostræ sacrorumq́ intueri. †Vt tamen in cœlo uoluntas est, ita
fiat.

CAP. IIII.

Iosephus Antiquit. 12. ca.10. PORRÒ Gorgias assumptis quingentis uiris, & mille lectis equitibus, noctu pro A
fectus est è castris, ut irrueret in castra Iudæorũ, & subitam cladem eis inferret:
qui autem tenuerant arcem, duces horum erant. Hoc ut intellexit Iudas, cum ro-
bore suorum properat ad cædendum exercitum regis ad Emmaum, dum diuulsæ
adhuc à castris abessent copiæ. Vt ergo peruenit Gorgias in castra Iudæorũ no
ctu, nec quenquam inuenit, in montibus eos quærere, [a]q́ diceret, Isti nos fugitant. [a]Vel, quod eos fugitare ipsum diceret.
Prima uero luce Iudas in campo cum tribus uirorum millibus cõspiciebatur. Sed
cum nec tegumẽta haberent, nec gladios ut uoluissent, uiderent autem exercitum
ualidum & loricatum, tum circumseptum equitatu, eundemq́ belli peritum, Iudas
Deut.20.a suos sic est allocutus, †Ne metuatis multitudinem istorum, nec impetũ eorum for
Exod.14.f midetis. Mementote quo pacto patres nostri seruati fuerint in mari rubro, †cum
1.Mach.9.e Pharao eos cum exercitu persequeretur. †Nunc igitur clamemus in cœlum, si quo B
pacto misereatur nostri Dominus, & pacti cum patribus initi memor exercitum
hunc hodie conficiat in conspectu nostro, ut discant omnes gentes esse qui liberet
& seruet Israelem. Cum autẽ alienigenæ sublatis oculis eos ex aduerso uidissent
uenientes, è castris in aciem processerunt, & qui ab Iuda stabant signum dederunt
2.Mach.8.d classico, †pugnaq́ commissa fusæ sunt gentes, & per campum fugatæ, è quibus ul
timis quibusq́ gladio cæsis persecuti sunt eas ad [b]Gazeron usq́, & cãpos Idumææ, [b]Al. Assemanda.
Azoti, & Iamniæ. Cæsisq́ ex eis ad tria millia uirorum, Iudas cum exercitu reuer
sus à persequẽdis fugientibus, populum suum sic allocutus est, Ne uos spoliorum
capiat cupiditas, (quia aduersum nos stat acies, & Gorgias cũ exercitu prope nos
est in monte,) sed nunc oppugnemus hostes nostros, eosq́ debellemus, ut postea
securi legatis spolia. Hæc adhuc dicente Iuda, pars quædam è monte se uisa est
ostendere: qui ut uiderunt in fugam uersos esse illos, & Iudæ milites castra succen
dere, (fumus enim qui conspiciebatur, quid accidisset indicabat:) ut inquam uide- C
runt hæc, territi sunt uehementer, & exercitum Iudæ in campo stantem in procin-
ctu conspicati, in terram alienigenarũ omnes aufugerunt. Iudas autem ad depræ
danda castra reuersus est, partoq́ inde auro multo, argento, hyacinthinis, purpura
marina, & diuitijs ingentibus, redierunt gratulantes, & carmen hoc in cœlum tol-
Psalm.106.a 117.a.135.a lentes, †Bonus sanè Deus est, & misericordia eius sempiterna, & magna salus die
illa parta est Israeli. Quicunq́ uero alienigenarum euaserãt, cum uenissent ad Ly
siam, omnia ei ut gesta essent retulerunt. Quibus ille auditis, cõsternatus despon
debat animum, quia non qualia uoluisset ipse, hæc obtigerant Israeli: nec qualia
2.Mach.8. †mandarat ipsi rex, euenerant. Proinde subsequenti anno idem Lysias contra-
xit lectorum peditum sexaginta millia, & equitum quinq́ millia: qui ut expugna-

[a] Al. [illegible]
[b] Vel, Bethoron.

D turi [a]Hierosolyma inuaserunt in Iudæam. Et cum castra posuissent ad [b]Bethsura, occurrit illis Iudas cum decem uirorũ millibus, ualidumq́ conspicatus exercitum, orauit, & , Prædicandus es, inquit, seruator Israelis, †qui manu serui tui Dauidis infregisti robusti ferociam, †& exercitum alienigenarum Ionathæ filio Saulis, & armigero eius in manus tradidisti, has quoq́ copias conclude in manum populi tui Israelitici, ut eas pudeat uirium suarum, & equitatus. Immittas eis formidinem, & fiduciam roboris eorum labefacias, suaq́ contritione percellantur. Prosterne eos gladio diligentium te, & omnes qui te nouerunt celebrent nomen tuum canticis. Tum commisso prælio, ad quinq́ millia uirorum occubuerunt de exercitu Lysiæ, & fusi sunt coram illis. Lysias autem ut uidit aciem suorum in fugam uersam, & exercitus Iudæ audaciam, q̃ paratus esset siue ad uiuendum, siue ad moriendũ fortiter, reuersus Antiochiã, peregrinos milites colligebat, & exercitu ad priorem numerum reparato, cogitabat cum eo supplemento Iudæam de integro inuadere. Porrò Iudas fratribus suis, Ecce, inquit, profligati sunt hostes nostri, ascendamus ad expianda sacra, & de integro dedicanda: †totisq́ castris congregati in montem

(1.Reg.17.) (1.Reg.14.) (1.Mach.4.)

E Sion ascenderunt. Cumq́ uidissent sacrarium desolatum, & aram profanatam, tum exustas portas, atq́ in atrijs uirgulta uelut in saltu aut monte quopiam enata, exhedrasq́ dirutas, scissis uestimentis suis, lamentationem magnam ediderunt, & capite suo consperso puluere, pronique prolapsi in faciem cum tubis signa canentibus incinuissent, in cœlum exclamauerunt. Tum Iudas cõstitutis uiris qui depugnarent aduersus eos qui arcem insidebant, donec sacra lustrata essent, sacerdotes inculpatos, & in legem propensos lustrandis ijsdem delegit. Hi cum lapides pollutos in locum profanum extulissent, de altari holocausti profanato deliberantibus quid illo facerent, bonũ incidit consilium diruendi illud, ne quãdo foret ipsis opprobrio, ut quod gentes polluissent: quamobrẽ altare demoliti lapides in monte templi opportuno in loco deposuerunt, donec exoriretur propheta, qui de his

F responderet. Sumptis autem lapidibus †iuxta legem integris nouam aram extruxerunt secundum priorem: ædificatoq́ deinde sacrario, interiores templi partes, atriaq́ [c]consecrauerunt. Præterea sacra uasa templi innouarunt, & candelabro arisq́ holocaustorum ac suffimentorum, atq́ mensa illatis in templũ adoleuerunt suffimenta super aram, & lucernis in candelabro accensis templum illuminarunt, imposueruntq́ mensæ panes, & uela expanderunt. His operibus faciendis cum finẽ imposuissent omnibus, cumq́ mane surrexissent †quinta & uicesima die noni mensis (qui Casleu erat) anni centesimi quadragesimioctaui, sacrificiũ fecerunt secundũ legem super aram holocaustorum quam nouam extruxerant, idq́ opportune eodẽ die quo gentes illam profanarant. Eodem die & dedicata est, adhibitis cãticis, citharis, cinyris, atq́ cymbalis, prostrato in faciẽ uniuerso populo, & adorante, laudesq́ in cœlum ad eum qui successus dedisset ipsis, extollente. †Hac aræ

(Exod.20. Deut.27. Iosu.8.) (1.Mach.4.)

[c] [illegible], al. [illegible]

G dedicatione consumptis diebus octo, quibus holocausta immolarunt lætabundi, & hostias felices ac laudatiuas sacrificauerunt, faciem templi ornarunt coronis aureis, & scutulis, ianuasq́ dedicatis portis & exedris indiderũt. Tum lætitia in populo perq́ magna est orta, utpote depulso gentium opprobrio: statuitq́ Iudas & fratres eius, omnisq́ cœtus Israeliticus, †ut dies aræ dedicatæ suis temporibus anniuersaria celebritate agitarentur per octo dies à quinta & uicesima mensis Casleu cum gaudio lætitiaq́. Illo quoq́ tempore montem Sion muro undiq́ præalto, ualidisq́ turribus circumstruxerunt, nequando inuadentes ea loca gentes, conculcarent, ut antea fecerant, & copias ibidem præsidij causa collocauerũt, eidemq́ tuendo munierunt †Bethsuram, ut præsidium haberet populus aduersus Idumæam.

(2.Par.7.) (Ioan.10.) (1.Mach.6.)

CAPVT V.

Euenit

Ioseph lib. 12. cap. 12.

EVenit autem ut cum gentes circumiectę aram ædificatam, & sacrarium prisco A
modo dedicatum esse intellexissent, indignati uehementer de excindendo ge
nere Iacob, quod inter eas habitabat, deliberarent: adeoq; cœperūt occidere quos-
Ezech. 25. c. 35. a. 2. Mach. 10. d.
dam è populo, & perimere. †Iudas autem tum aduersus Idumæos ab Esau oriun
dos bellū gerebat ad ᵃAcrabattinē, q̄ obsedissent Israelitas, & iam eos ingenti cla- ᵃAl. Arabattanen.
de affecerat, & spolijs exutos in arctum coëgerat, cum recordatus est malitiæ natio
nis ᵇBæan, quæ populo instar laquei fuerat & offendiculi, positis ei per uias insi- ᵇVel, Baian.
dijs. Hos compulsos in arces obsedit, & deuouit, arcesq; eorū succendit igni cum
omnibus qui inerant in eis. Inde transgressus in nationem Ammonitarum, cum
inuenisset manum ualidam, & turbam ingentem, cuius dux erat Timotheus, com
missis prælijs q̄plurimis prę se fusos profligauit eos, captaq; ᶜGazer cum ᵈoppidu ᶜ, asis, al. Iosep.
lis eius in Iudæam reuersus est. Cum autem gentes quæ Galaaditidem tenebant, ᵈVel, uicis.
congregatæ essent aduersus Israelitas fines ipsarum incolentes, ut eos excinderēt:
illi in Datheman munitionem confugerunt. Inde literas miserūt ad Iudam & fra
tres eius in hæc uerba, Gentes quæ nos circumcolūt, collectæ aduersum nos excin
dendos, uenire parāt, ac munitionem in quam confugimus, capere: dux autē exer-
citus earum est Timotheus. Nunc igitur subueniēs eripe nos è manibus eorum. B.
Nam occubuerunt è nobis multi, & fratres nostri qui in locis ᵉTubin erant inter- ᵉri Bin. Quid si? q in uiuis erant: ut quod mox sequitur, illic, fortaßis pro, hic, positum sit.
fecti sunt, captis uxoribus suis cum liberis & sarcinis, adeoq; perempti sunt illic cir
citer mille uiri. Cum hæ literæ adhuc legerētur, alij ecce nuncij è Galilæa uenerūt
scissis uestimētis, qui in eadem uerba nunciantes dicerent, aduersum se è Ptolemai
de, Tyro & Sidone, totaq; alienigenarum Galilæa, qui se delerent, esse congrega-
2. Mach. 8. c.
tos. †Quod nuncium ubi Iudas & populus accepit, cōcionem frequentem aduo
carunt consultatum quid fratribus suis facerent, ijs qui in calamitate positi ab illis
oppugnarentur. Tum Iudas fratrem suum Simonem sic compellauit, Delige ti-
bi uiros quibus cum profectus, fratres tuos qui sunt in Galilæa liberes: & ego fra-
terq; meus Ionathas contendemus in Galaaditidem. Cumq; Iosepho Zacharię fi
lio & Azaria ducibus populi præsidio relictis in Iudæa cum reliquo exercitu man
data dedisset, dicens, Præsitis huic populo, nec cōmittatis prælium cum gentibus,
priusquam nos reuersi fuerimus. Attributa sunt Simoni uirorum quibus cum in C
Galilæam proficisceretur tria millia, Iudæ uero in Galaaditidem octo millia uiro-
rum. Et profectus Simon in Galilæam multa cum gentibus certamina conferen
do præ se fusas ac fugatas usq; ad ᶠportas Ptolemaidis persecutus est, cæsis uirorū ᶠmūr.
è gentibus circiter tribus millibus, lectisq; spolijs eorum, assumptos eos qui in Ga
lilæa & Arbattis erant, cum uxoribus & liberis, omniq; suppellectili sua, deduxit
in Iudæam cum magna lætitia. Porrò Iudas Machabæus & frater eius Ionathan
traiecto Iordane, & in deserto itinere trium dierum confecto, inciderunt in Naba-
thæos, qui pacifice ipsis occurrebāt. Hi cum exposuissent quæ omnia in Galaadi
tide fratribus acciderant, multosq; eorum in ᵍBosorra & Bosor, in Alemis, Has- ᵍAl. Barasa. Iosephus Bethsuram habet.
bon, ʰMaged, & Carnaim, (quæ omnes urbes munitæ sunt & magnæ,) & in reli-
quis Galaaditidis urbibus teneri circūuentos, quos in crastinū oppugnare in mu- ʰAl. Mageth.
nitionibus, et captos eos omnes uno die delere decretū esset: conuersus Iudas cum
exercitu suo, uia per desertū protinus correpta Bosorram uersus urbem cepit, cæ-
sisq; acie gladij maribus omnibus, & captis inde spolijs, igni eam succendit. Inde D
cum noctu mouisset, ut profecturus ad munitionem, postquam mane diluxit, ocu
los attollētibus, ecce turba ingens & innumerabilis cernebatur scalas & machinas
ad munitionem capiendam ferentium, atq; illos oppugnātium. Videns ergo Iu
das pugnam esse consertam, & clamorem ciuitatis tubis immaniq; uoce ad cœlum
usq; ferri, uiros exercitus sui hortatus est, Hodie pugnetis pro fratribus uestris, &
illos à tergo conclusit tribus in locis. Tum signum tubis datum est, & cum preca

tione clamor sublatus: unde copiæ Timothei Machabæum adesse intelligentes fu-
gerunt à cõspectu eius, acceptaq; ab eo clade magna die illa uiri ex illis ad octo mil
lia cæsi sunt. Inde diuertit ad Maspham, quam occupauit expugnatam: & quic-
quid marium eius erat interfecto, spoliatam à se igni succẽdit. Rursum profectus
illinc occupauit [r]Hasbon, Maged, & Bosor, & reliquas urbes Galaaditidis. †Por [illegible]
rò his ita gestis Timotheus alium coëgit exercitum, cumq; castra ad Raphon po-
suisset trans torrentem, Iudas exploratum castra misit, qui hæc ei dicta retulerunt.
Omnes gentes quę nos circumcolunt, collectæ sunt ad istos perq; multo exercitu,
& Arabas auxilio sibi conduxerunt, castraq; trans torrentem habent bellum infer
E re tibi paratæ. Cumq; Iudas obuiam eis proficisceretur, Timotheus duces exerci
tus sui sic allocutus est, Vbi Iudas cum copiis suis appropinquarit ad torrentem, si
traiecerit ad nos prior, non poterimus eum subsistere, sed robore nobis præuale-
bit. Sin territus trans flumen castrametatus fuerit, traiiciemus ad eum, & erimus
superiores. Vt autem Iudas ad torrentem applicuit, cum scribis populi iuxta tor
rentem constitutis mandata dedisset, cauerent ne quenquam hominum uallum ia
cere sinerent, sed omnes inirent pręlium, traiecit ad illos prior, omnisq; multitudo
eius consecuta est, & fusæ sunt à cõspectu eius omnes gentes, quæ cum abiectis ar
mis suis, confugissent in asylum quod est Carnain, urbe capta asylum igni cum o-
mnibus qui inerant in eo succendit. Sic euersa est Carnain, nec poterant illi iam
conspectum Iudæ sustinere. Tum congregauit Iudas Israelitas, qui erant in Ga-
laaditide, tam paruos q; natu grandes cum uxoribus suis & liberis atq; suppelle-
ctili, agmine supra modum frequenti, ut irent in terram Iudaicam. Cumq; ad †E- [illegible]
phron usq;, quæ urbs est magna in itinere, & perq; munita, peruenissent, nec dare
tur ab ea dextra sinistráue diuerticulum, sed per medium eius iter esset, incolæ au-
tem interclusissent eos, portasq; obstruxissent lapidibus, misit ad eos Iudas q uer-
F bis amicis dicerent, †Detur nobis transitus per terram uestram, ut pergamus in pa [illegible]
triam nostram, nec quisquam faciet uobis iniuriam, sed [s]pedestres tantum transibi
mus. Verum illis aperire nolentibus cum Iudas per pręconem edixisset in exerci
tu, ut quo constiterat quisq; loco inuaderet, inuaserunt milites, & oppugnauerunt
urbem toto illo die totaq; nocte, donec urbs peruenit in manus eorum, cuius stir-
pem maribus omnibus acie gladii peremptis deleuerunt, & ablata inde præda per
urbem super cæsorum corpora ingressi, transmisso Iordane in campum illum spa
tiosum, qui est in conspectu [t]Bethsan, euaserunt. Iudas autem extremum agmen
continebat, & per totam uiam exhortabatur populum, donec in Iudæam perueni
retur. Cumq; ascendissent in montem Sion, †cum gaudio lætitiaq; immolarunt [illegible]
holocausta, eo q; nemo ex ipsis occubuisset, quo minus feliciter rediretur. Por-
rò quo tempore Iudas cũ Ionatha erat in Galaaditide, & Simon frater eius ad Pto
lemaidem in Galilæa, Ioseph filius Zachariæ & Azarias præfecti exercitus rebus
bene gestis, & bello quod illi confecissent, intellectis, Paremus, inquiũt, & ipsi no-
bis nomen, & ad oppugnandum gentes quæ nos circumcolunt, proficiscamur: si-
mul exciuerũt quod militum secum habebant in exercitu, & ad Iamnian contende
G runt. Cæterũ cum Gorgias cum suis ex urbe obuiam illis esset egressus in aciem,
fusi sunt Iosephus & Azarias, & usq; ad fines Iudææ fugati, occubueruntq; illa die
de populo Israelitico uiri ad duo millia: adeo effusa fuit populi Israelitici fuga, eo
q; †Iudæ & fratribus eius non obtemperauissent, fortiter se rem gesturos esse arbi [illegible]
trantes, cum non essent de semine uirorum eorum quibus Israelem manu sua ser-
uare datum erat. Vir autem ille Iudas & fratres eius gloria inclaruerunt apud o-
mnes Israelitas & gentes, ad quas nomen eorum peruenisset, & frequentes ad eos
confluebant gratulatũ. Porrò autẽ Iudas cum fratribus suis profectus nationem
Esau in australi regione uexauit bello, & Hebron clade affecit & eius [m]oppidula,
diruitq;

[r] Al. Chasbon, i pro n posito.

[s] Vel, rectà.

[t] Ioseph. Bethsanes.

[m] Vel, uicos.

diruitq; munimenta eius, ac turres circuncirca succēdit. Motis deinde castris con
tendens in terram alienigenarum peruadebat Samariam, quo tempore sacerdotes
*urbiū occubuerunt, dum studet fortiter agere, & temere se committit in prælium. *[illegible], alij legisse uidentur [illegible].
Deut.7.a Conuertit ergo se Iudas in terram alienigenarum ad Azotum, †arasq; eorum de
molitus statuis deorum ipsorū igni concrematis, prædaq; capta ex urbibus, reuer
sus est in terram Iudaicam.

CAP. VI.

1.Mach.9.a Ioseph. Antiq. 12.cap.13. INterea †rex Antiochus superiores peruadens regiones, cū intellexisset *in Ely A *Al. Elymas in Persia.
maide Persiæ urbem esse diuitijs, utpote auro & argento nobilem, & delubrum
in ea perq; opulentū, ubi essent tegumenta aurea, & loricæ atq; arma, quæ ibi Ale
xander Philippi filius Macedo, qui regnum Græcorum primus obtinuit, reliquis
set: profectus urbem illam capere, & eam deprædari conatus est, nec potuit. Nam
cum incolæ urbis re cognita, aduersus eum bello insurrexissent, in fugam actus ab
eis, summa cum tristitia abscessit inde repetēs Babyloniam. Tum nuncius in Per
siam ei uenit, copias quæ profectæ fuissent in terram Iudaicam, fugatas esse: & Ly
siam qui cum exercitu in primis ualido expeditionem susceperat, à Iudæis profliga
tum: illos autem armis & potentia, partaq; de castris quæ expugnassent, præda plu
1.Mach.1.f rima auctos esse: tum demolitos esse eos †fœditatem, quam ipse extruxisset super
aram illam Hierosolymitanam, & sacrariū muris præaltis specie pristina, urbemq;
ipsius Bethsurā cinxisse. His uerbis auditis rex expauit, & commotus uehemen
ter lecto decubuit, in morbum illapsus ex mœrore, quòd res pro uoto ipsius non suc
cessisset. Cumq; dies ibi multos egisset, augescente mœrore suo magno, morien B
dum esse sibi suspicatus, accersitis omnibus amicis suis, Somnus, inquit, oculos
meos destituit, & animo collapsus sum præ anxietate sic mecum cogitās, Quò tan
dem deueni calamitatis & intemperiarum, in quibus nūc sum, ingentiū? Nam qui
*felix & gratiosus in mea fui potentia, nūc cum reminiscor malorū quæ perpetraui *טוב
Hierosolymis, quando uasa aurea omnia, & quæ ibidem erant argētea abstuli, mi
sitq; insuper qui delerēt incolas Iudææ immeritos, hæc mihi propter illa accidisse mala
agnosco, et ecce magno mœrore pereo, & id in terra peregrina. Et cū uocatū unū
ex amicis suis Philippū, toti regno suo præfecisset, tradito ei diademate, habituq;
2.Mach.9.a b c.d e Ioseph. Antiq. 12 cap.14. suo cū annulo, ut Antiochū filium ipsius instituens regno educaret: †mortuus est
illic rex Antiochus anno cētesimo quadragesimonono. Vt autem Lysias regem
*1.Mach.3.d decessisse cognouit, regem in ipsius locum suffecit Antiochū ipsius filium, *eumq;
educabat adolescentem, & nomen indidit Eupatori. Porrò qui insidebāt arcem, C
Israelitas circa sacrā ædem angustissime continebant, mala quærentes illis assidue,
gentibusq; firmamētum. Iudas igitur delere illos cogitans, omni populo suo ad
obsidendos illos excito. Postquam congregatus est, cœpit obsidere illos anno cen
tesimo & quinquagesimo, extructis aduersus eos balistis & machinis. Elapsi au
tem quidam ex obsidione, quibus se quidam Israelitarum impij adiunxerāt, & pro
fecti ad regem, Quandiu cunctaris, inquiunt, exercere iudicium, & fratres nostros
ulcisci? Nos patri tuo seruire & parere edictis eius, mandatisq; obsequi animum
induximus, (nam ea de causa pars populi istius iampridem sunt à nobis alienati,)
sed quicunq; deprehensi fuissent è nobis interficiebantur, & possessiones nostræ
diripiebātur. Neq; uero nobis solum manus illi iniecere, sed finibus suis omni
bus: atq; adeo ecce hodie arcem obsident Hierosolymis, ut eam expugnaturi. Præ
1.Mach.4.g terea sacram ædem & †Bethsurā munierunt: & nisi præueneris eos breui, his etiam
2.Mach.13.a Ioseph. Antiq. lib.12. cap.14. maiora designabunt, ut tandē superare eos non possis. †His auditis iratus est rex, D
cumq; conuocasset omnes amicos suos, duces exercitus sui & magistros equitum,
atq; etiam à regibus alijs, insulisq; marium exercitus conductitij uenissent ad eum,
confectus est numerus copiarum eius centum millia peditū, equitumq; uiginti mil
lia, cum elephantis ad prælia doctis triginta duobus. Hi per Idumæam ingressi,

*Bethsuram obsidentes per multos dies oppugnabant extructis machinis: illi autem eruptione facta concremauerunt eas igni, uiriliterq; pugnauerũt. Tum Iudas ab arce mouit: & cum castra ad Bethzachariã contra castra regis locauisset, rex mane excitatus, uersus Bethzachariam magna ui eduxit copias, & postquam explicatæ sunt ad prælium acies, classica cecinerunt. Porrò elephantis sanguineus uuarum & mororum liquor ostentabatur, quo irritarentur in prælium: dispositisq; per ualles belluis, unumquenq; elephantorum milleni stipabant pedites hamatis thoracibus loricati, galeasq; capitibus gestantes æreas, & equites lecti quingeni cuiq; belluæ attributi: qui opportune ubicunq; bellua esset, aderant: & quacunq; incederet, comitabantur unà, nec ab ea discedebant. Ligneæ quoq; turres & ualidæ impositæ singulas protegebãt belluas, machinis quibusdam superilligatæ: quarum in singulis uiri erant triceni bini pugnantes ex illis, cum suo cuiusq; Indo [belluæ magistro.] Reliquo uero equitatu hinc atq; illinc cõstituto, qui ex utraq; parte agmen cieret in angustijs illis, & °contineret: quoties sol radios in clypeos auratos iaceret, refulgebant inde montes, & facium ignitarum instar splendebant. Ita pars exercitus regij per editiora montium porrecti, pars per depressiora, caute incedebant atq; ordine: & percellebantur quicunq; uocem multitudinis eius, & incessum agminis armorumq; conflictationem audissent. Etenim exercitus perq; magnus erat & ualidus. Cæterum postquam Iudas & exercitus eius in aciem dimicationemq; uenerunt, cæsis iam de exercitu regis sexcentis uiris, Eleazar ille dictus *ᵉAbaron, unam belluarum tegminibus regalibus loricatam conspicatus cæteris belluis excellentiorem omnibus, regem ea uehi suspicatus est: cumq; populi sui seruandi, æternumq; nomen sibi comparandi causa se intulisset, impetum fecit ad eam per mediam aciem animose ad dexteram læuamq; cædens, illis se hinc atq; illinc dirimentibus, & succedens elephanto se supposuit, & interfecit eum, quo super ipsum humi collapso ibidem occubuit. Videntes autem hi uim regiorum, & copiarum impetum, receperunt se ab illis, regiæq; copiæ ᶠobuiam eis ascenderunt Hierosolymam. Cum ergo rex in Iudæa monteq; Sion castra posuisset, *Bethsuræos accepit in deditionẽ: quibus urbe egressis, eo q; ob *uacationem terrę datam alimentis, quibus obsidionem tolerarent, instructa non esset, rex Bethsuram occupauit imposito ad custodiam eius præsidio. Cæterum ædem sacram per multos dies obsedit collocatis ibi balistis & machinis, atq; ignium lapidumq; tormentis, tum ad mittenda tela scorpionibus ac fundis: cõtra quas machinas cum illi rursum parassent alias, perq; multos dies pugnatum esset, nec in horreis alimenta forent, eo q; *annus ageretur septimus, reliquias autem repositorũ consumpsissentij qui à gentibus se receperant in Iudæam: uiri in sacrario pauci relicti sunt, eo q; præualescente fame suam quisq; domũ essent dilapsi. Porrò ut intellexit Lysias Philippum, *quem rex Antiochus uiuus adhuc filio suo Antiocho in regnum educando præfecerat, è Persia Mediaq; reuersum esse cum copijs quas rex secum abduxerat, eumq; regnum cum administratione rerum capessere, subito extimulatus ab arce regem ducesq; exercitus ac milites adit, & ait, Deficimus indies, parumq; nobis superest alimentorum: deinde munitus est locus quem obsidemus, regniq; cura incumbit nobis. Nunc ergo dextera hominibus istis data, pacem cum eis totaq; gente ipsorum pangamus ac firmemus, ut eis suis uti legibus instituto pristino liceat. Nam propter leges suas à nobis abrogatas ira commoti hæc omnia patrauerunt. Placuit hæc oratio cum regi tum principibus. Cumq; missi essent qui pacem deferrent illis, acceperunt eam cum interposito regis & procerũ iureiurando. Ob hæc cũ illi essent egressi è munitione, rex ingressus montem Sion, lociq; munitionem contemplatus, iusiurandum quod dederat infregit, & murum iussit undiq; dirui. Deinde festinato discessit, cumq; reuersus Antiochiam, Philippum reperisset ciuitati

Margin notes: ᵉBethsura ei. — 1. Mach. 6. f — E — °Vel, protegeret. — ᵉAl. Αὐαράν. Iosephus Mauronem uocat. — 1. Mach. 6 — F — ᶠVel, aduersum eos. — 1. Mach. 6 d — 1. Mach. 13 d — Leuit. 25 a — Leuit. 25 a — G — 1. Mach. 6

tati dominantem oppugnauit eum, & urbem ui cepit.

CAP. VII.

2. Mach. 14. a Ioseph. Antiq. lib. 12. ca. 15.

ANno centesimo quinquagesimoprimo cum Demetrius Seleuci filius Roma A profectus, in [a]urbem maritimam cum paucis esset egressus, regnumque ibi obtinuisset, accidit ut eo regiam maiorum suorum intrante, exercitus Antiochum & Lysiam comprehenderet, ut eos ad ipsum adduceret. Sed cum ille re cognita uetuisset, ne sibi faciem eorum ostenderẽt, exercitus eos interfecit, & regni solium occupauit Demetrius. Tum adierũt eum uiri ex Israelitis nefarij & impijssimi quique, quorum dux erat affectans sacerdotium Alcimus, qui populũ apud regem his uerbis detulerunt, Iudas & fratres eius peremerũt omnes amicos tuos, & nos è patria nostra diffugarunt. Nunc igitur mitte uirum cui fidem habeas, qui profectus inspiciat omnem calamitatẽ illam quam ille nobis & regioni regis intulit, ut puniat eos simul & adiutores. Tunc rex designatum Bacchidem amicum regium, qui trans fluuium gerebat potestatem, magnum in regno, regique fidelem misit, & unà Alcimũ illum impium, cui decreuit sacerdotium, & pœnas ei ab Israelitis expetendas demandauit. B Profecti igitur & cum magnis copijs ingressi terram Iudaicam oratores ad Iudam & fratres eius cum blandis per dolum mandatis præmiserunt.

[a] Iosephus Tyrum indicat.

2. Mach. 1 d

†At illi uerbis eorum non acquieuere, quod eos cum copijs ingẽtibus aduenisse uiderent. Conuenit autem ad Alcimum & Bacchidem scribarum cœtus iuris petendi gratia, atque adeo primi inter Israelitas fuerũt Asidæi, qui pacem ab eis poscerent, quod dicerẽt, Homo sacerdos aduenit inter copias ex progenie Aaronis, nec ulla nos afficiet iniuria. Cum his ille uerbis egit pacificis, & interposito iureiurando, Nullum malum, inquit, uobis aut amicis uestris inferemus. Verum dum illi credunt, correptos ex eis sexaginta uiros interfecit una die, iuxta illud quod scriptũ est, Cor C pora sanctorum tuorum & sanguinem eorum effuderunt circa Hierosolymã, nec erat qui illa sepeliret. Ingruit ergo terror eorũ & horror in uniuersum populum. Nam aiebant, Nulla est in eis fides, nec iustitia, pactum enim & iusiurãdum quod dederant, uiolarunt. Porrò Bacchides cum relictis Hierosolymis statiua haberet ad [b]Bezaith, misit comprehensum multos quos apud se habebat transfugarum, & quosdam è populo, quos cum mactatos in magnũ puteum proiecisset, commissa Alcimo regione, militũ quod ei præsidio foret reliquit apud eum, ipseque ad regem reuersus est. Alcimus autem decertabat de sacerdotio, & congregati ad eum omnes perturbatores populi sui, occupauerunt terram Iudaicã, & cladem Israeli ingentem intulerunt. Videns ergo Iudas omnem calamitatem, qua Alcimus cum D suis Israelitas affecisset atrocius quàm gentes, excursiones fecit in omnes fines Iudææ circuncirca, & pœnas repetiuit à uiris illis desertoribus, donec ab incursionibus regionis se continuerunt. Postquam autem uidit Alcimus Iudam cum suis præualuisse, & se non esse sustinendis illis cognouit, reuersus ad regẽ, pessime eos criminatus est.

Psal. 78 a

[b] Besaé, al. Bes... al. Bethsecha. Iosephus, Birzato.

2. Mach. 15. a

†Quapropter rex Nicanorẽ misit unũ è principibus suis eximium, inimicum Israelitis & infestum, & ei excidium populi demãdauit. Cum ergo Nicanor magna ui uenisset ad Hierosolymam, ad Iudam & fratres eius misit, qui uerbis per dolum blandis ita dicerent, Ne qua inter nos & uos pugna intercedat, ueniam paucis comitatus, ut ora uestra cum pace cõspiciam. Verum cum ad Iudam uenisset, pacifica consalutatione inuicem facta, hostes Iudã parabant abripere: qua re Iudas cognita, se utique per dolum esse conuentum, expauit illum, nec porrò uoluit in conspectu eius permanere. Vt igitur cognouit Nicanor consilium suum E esse detectum, obuiam Iudæ processit ad [c]Capharsalama, & occubuerunt de exercitu Nicanoris circiter quingenti uiri, reliqui autem in urbem Dauidis aufugerũt. His rebus ita gestis, cum Nicanor ascendisset in montem Sion, exierunt ad eum è sacerdotibus ex sacrario, & è senatu populi qui eum salutarent pacifice, & holocaustum ei, quod pro rege offerebatur, ostenderent. At ille irridere eos, & habere lu

[c] al. Capharsarama.

dibrio,uiolare eos,atq; superba loqui,†tum iurare furibundus,ac dicere, Nisi tra- 1.Mach.14.c
ditus fuerit Iudas & exercitus eius in manus meas in præsentia, ubi primum inco-
lumis rediero, succendam domum istam: simulq; cum ira magna exijt. Tum in-
gressi sacerdotes ante altare & ᵇtemplum stantes lamentati sunt,ac dixerunt, †Tu 2.Par.7.c
ædem hanc inuocando in ea nomini tuo delegisti, ut domus orationis foret popu
F lo tuo & precationis: statue exemplum in hominem hunc & exercitum eius,ut gla
dio trucidentur: recordare maledicta eorũ,nec locum eis dederis. Egressus itaq;
Hierosolymis Nicanor,insedit Bethoron, ibiq; auctus est copijs Syriacis: Iudas
uero ᶜAdasis statiua habuit cum tribus uirorum millibus. Ibi Iudas orauit, ac di-
xit,Olim cum ij qui à rege missi fuerant,male essent locuti, exortus †angelus tuus 4.Reg.19.g 2.Mach.8.d
centum octogintaquinq; millia ex ipsis interfecit. Eodem hodie modo dele exer
citum hunc in conspectu nostro,unde cæteri discant eum infauste locutum esse ad
uersum sacra tua, adeoq; in eum pro malitia ipsius animaduerte. Postea prælio
inter acies commisso die mẽsis Adar tertiadecima, fusa est acies Nicanoris, †ipseq; 2.Mach.15.d
in pugna primus est interfectus: quem ubi cæsum esse uiderunt ipsius copiæ,abie-
G ctis armis suis fugam cepere. Cumq; per iter unius diei ab Adasis usq; ad Gazera
fugarentur,& canerent post eas quibus signa dabantur classica, prouolabant un-
diq; ex uicis Iudææ,qui eas altera in parte impellerent: & his aduersus illos conten
dentibus gladio cæsi sunt omnes,ut ne unus quidem ex illis euaserit. Tum hi spo-
lijs lectis prædaq; parta, †caput Nicanoris & dexteram, *quam superbe protende- †Reg.17. Iudith 13.b
rat,amputarunt. Cumq; ablata hæc suspendissent iuxta Hierosolymam, populus *2.Mac.15.e
admodum lætatus diem illum celebrauit ut ingentis lætitiæ diem,& eam annis sin
gulis decimamtertiam mensis Adar agitandam instituit. Ita regio Iudaica paucis
diebus pacata est.

CAP. VIII.

A AVdijt autem Iudas nomen Romanorum,quantũ ualerent potentia, quamq; Ioseph. Anti. lib.12.cap.17.
beneuolos se præstarent omnibus fautoribus suis in amicitiam ipsorum ue-
nientibus,sancientibusq; cum eis societatem: & quantum opibus pollerent, tum
etiam bella eorum ipsi relata sunt,& res aduersum Gallos fortiter gestæ, quos scili
cet deuictos sibi reddidissent tributarios. Deinde quæ gessissent in prouincia Hi
spania,metallis auri & argenti,quæ sunt illic potiti, dominiq; tractus illius omnis
facti consilio suo,& magnanimitate,(quamuis procul admodum ab ipsis abesset
locus,)regibus ᵃqui eos ab ultimis terris bello petiuissent,oppugnãdis,donec pro
fligassent illos,cladeq; ingenti affecissent,reliquis tributum ipsis annuum penden
tibus. Præterea ut Philippum & Persen Cithieorum regem, cæterosq; qui arma
aduersus eos tulerãt,domuissent: †& Antiochus ille magnus Asię rex, qui bellum 1.Mach.
eis centum & uiginti elephantis,atq; equitatu,curribusq;, & perq; magno exerci-
B tu instructus intulerat,fusus esset ab illis,captusq; uiuus,eoq; imperassent tam ipsi
quàm successuris ei regibus tributum ingens sibi pendendum, dandosq; obsides,
utq; facta diuisione regiones Indiam,Mediam,Lydiã, partemq; amœnissimarum
ipsius regionum,ab eo acceptas tradidissent Eumeni regi. Adhæc Græcis adori
ri eos & excindere deliberantibus,ipsos ut rem cognouerunt, duce uno aduersus
eos misso,belloq; illato cæsos ex eis interemisse multos, captisq; plurimis cũ uxo-
ribus eorundem & liberis,deprædatos esse eos,& terra ipsorum potitos: tum di-
ruisse munitiones eorũ, & postquam prędam fecerint illos, & miserint in seruitu
tem ad præsentem usq; diem obtinere. Reliqua regna & insulas,quæcunq; tan-
dem se ipsis opposuissent,deuastasse et redegisse in seruitutem,uerum cum amicis
suis & fautoribus amicitiam conseruare. Ita regnis omnibus tam propinquis q̃
remotis potitos esse,omnibus qui nomen eorum audissent terribiles. Quoscunq;
deniq; uoluissẽt adiutos ipsi,& in regna inductos,eos regnare: rursumq; è regno
C deduci quos uoluissent. Cumq; magnis aucti essent incrementis,diadema tamen
in

ᵇQuod proprie היכל dicitur.

ᶜAl. Adarsis.

ᵃτοὺς ἐπελθόντας, vel τοὺς ἐπ' αὐτ.

in omnibus his gestare neminem ipsorum, nec purpura qua se magnifice gereret indui, sed eos senatum legisse sibi, & quotidie consilium inire trecentos & uiginti senatores de recte regēda multitudine semper consultātes. Porrò uni homini imperium annuum suum committere, qui uniuersæ ipsorum terræ dominetur, cui omnes dicto sint audientes: nec inuidiam esse inter eos, aut æmulationem. Iudas itaque delectos Eupolemum Ioannis ex [b]Accos nati filiū, & Eleazari filium Iasonem Romam misit, ad amicitiam pangendā cum Romanis & societatem, per quam iugo leuarentur, eo quod seruitute premi uiderent à regno Græcorū Israelem. Hi profecti Romam itinere perquàm longinquo, ut ad senatum ingressi sunt, sic orsi, Iudas ille Machabæus, inquiūt, & fratres eius, omnisque populus Iudaicus nos huc mittūt, ut societatem & pacem uobiscum ineamus, sociique uestri scribamur & amici. Hæc apud illos gratiosa fuit oratio, & hoc est exemplum epistolæ, quam rescriptam in tabulis æreis miserunt Hierosolymam, ut illic apud Iudæos esset repositum monumentū pacis & societatis. Quod felix faustumque sit Romanis gentique Iudaicæ tam mari quàm terra in perpetuum, [c]Gladius quidem & hostis procul ab his abesto, uerum tamen si bellum in Romanos motum prius fuerit, aut in quoscunque eorum socios, ubicunque dominatum obtinent, auxilium feret ipsis gens Iudaica plena uoluntate, prout tempus dictauerit: & hostibus nec frumenta dabit, nec arma, pecuniam, naues subministrabit, prout Romanis id placuerit, quorum præscripta seruabit nulla mercede. Similiter autem si bellum genti Iudaicæ extiterit priori, auxilia dabūt Romani bona fide, prout tempus eos monuerit: bellumque iuuantibus nec frumentum suppeditabitur, nec arma, pecuniæ, naues: [b]prout Romanis uisum fuerit esse faciendum: sed hæc præscripta seruabunt citra dolum malum. In hæc uerba Romani pacti sunt cum populo Iudaico. Quod si ad hæc uerba decreuerint hi aut illi addere quippiam, aut demere, alterorum id facient uoluntate: ratumque esto quicquid addiderint aut dempserint. Porrò de malis quibus rex Demetrius Iudæos afficit, his uerbis ei scripsimus, Quare iugo tuo grauasti amicos nostros et socios Iudęos? Certè si nos adierint aduersum te denuo, persequemur ius eorū, & bellum tibi terra marique faciemus.

[b] Al. Iacob.

D [c] Vel, Bellum.

[b] Vel iuxta decretum Romanorum.

CAP. IX.

1. Mach. 7. f Ioseph. lib. 12. cap. 17.

A Ut autem intellexit Demetrius quomodo Nicanor cum copiis suis bellū gessisset, denuo misit Bacchidem & Alcimū in terram Iudaicam, attributo ipsis cornu dextero, qui itinere ad Galgala ducente profecti cum ad [a]Masaloth, quæ in Arbellis est castra posuissent, capta ea uitam plurimis hominibus eripuerunt. Deinde mense anni centesimi quinquagesimisecundi primo castris Hierosolymā motis profecti Beream cum uiginti millibus peditū, equitumque millibus duobus peruenerūt. Iudas autem statiua habebat [b]Eleasæ cum tribus lectorum uirorum millibus, qui uim ingentem exercitus uidentes, exterriti sunt uehementer, multique è castris dilapsi, ut præter uiros octingentos ex illis nemo relinqueretur. Videns ergo Iudas exercitum suum esse dilapsum, & se bello premi, fractus animo, eo quod tempus recolligendi illos non haberet, cōsternatusque hortatur reliquos, Exorti aggrediamur hostes nostros, si fortè possimus eos debellare. At illi absterrere eum, ac dicere, Minime poterimus: quin potius uitæ nostræ consulamus in præsentia. Reuertere, nam fratres nostri dilapsi sunt, & nos aduersus istos pugnemus cum pauci simus? Tum Iudas, Absit hoc à me facinus, inquit, ut istos fugerim. Quandoquidem dies nostra uenit, moriamur pro fratribus nostris fortiter, nec existimationi nostræ probrū relinquamus. Interim è castris processit exercitus, & ex aduerso his constitit. Erat autem equitatus bifariam diuisus, & præcedebant exercitum funditores ac sagittarii, primamque robustissimi quique tenebāt aciem, Bacchides uero erat in cornu dextero. Certamen igitur inierūt phalanges utrinque tubis signa canentibus, & incinuerunt etiam ab Iudæ copiis classica, adeo ut terra præ sonitu

[a] Al. Alamot.

[b] Al. in Laisa.

B

exercituum contremisceret. Cum autem commisso prælio à mane usq; ad uesperam pugnatum esset, conspicatusq; esset Iudas Bacchidem cum firmamento exercitus in parte dextera, iunxerunt se ei animo fidentissimi quiq;, & fuso cornu dextero fugientes usq; ad montem Azoti persecuti sunt. Cæterum qui tenebant sinistrum cornu, dexterum cornu fusum esse uidentes cum se in uestigia Iudę & sociorum eius à tergo circumegissent, ingrauescente certamine dum cæsi hinc inde crebri cadunt, Iudas quoq; occubuit, & reliqui fugam ceperunt. Tum Ionathan & Simon sublatum Iudam fratrem suum sepulchro maiorum suorum Modini tradiderunt: & defleuerunt eum ac planxerunt Israelitę omnes ingenti comploratione, luxeruntq; diebus multis, dictitãtes, Siccine cecidisse strenuum seruatorem Israelis?

C Cæterum rerum Iudæ & bellorum, fortiumq; factorum eius, atq; rerum ad eorundem amplitudinem pertinentium supersunt quæ non sunt scripta: siquidem permulta fuerunt. (Ioseph. Antiq. 13. cap. 1.) Porrò post obitum Iudæ accidit ut proferrent se homines nefarij in omnibus finibus Israeliticis, & iniustissimi quiq; existerent: quibus cum orta fame temporibus illis percq; graui, regio desciuit. Tum Bacchides delectos uiros illos impios regionis dominos cõstituit, qui amicos Iudæ inquirere & inuestigare, & eos ad Bacchidem ducere pœnis afficientem eos, & habentem ludibrio. Et accidit calamitas Israelitis ingens, qualis nulla extitit, ex quo non uisus fuit inter illos propheta. Proinde omnes amici Iudæ congregati ad Ionathan, Ex quo, inquiũt, frater tuus Iudas mortem oppetijt, nõ extat uir ei similis qui se opponat hostibus nostris & Bacchidi, gentisq; nostræ inimicis. Nunc igitur te delegimus hodie, ut princeps noster sis loco eius, & dux qui geras bellum nostrum. Ita Ionathas principatum suscepit illo tempore, & successit Iudæ fratri suo. Quod cum cognouisset Bacchides ad necẽ eum quærebat. Hac re intellecta Ionathas & Simon frater eius cum socijs omnibus confugerunt in desertum Thecuæ, & ad aquas lacus Asphar

D castrametati sunt. Bacchides autem obseruato sabbathorum die, cum omni exercitu suo uenit ad oram Iordanis. (בעבר) Interea cum Ionathan fratrem suum populi ducem ad Nabathæos amicos suos misisset supplicem, ut apud eos sarcinas suorum, quas multas habebãt, deponeret, natio Ambri facta eruptione ex Medaba cepit Ioannem, & præda omniũ quæ habebat onusta abijt. Cæterum his rebus ita gestis, cum Ionathæ fratriq; eius Simoni nunciatum esset eandem nationem Ambri nuptias magna celebrare frequentia, & ducere sponsam è Nadabath filiam cuiusdam primatis inter Chananęos potentis cũ ingenti pompa, memores Ioannis fratris sui ascendunt, & se sub latebram montis abscondunt. (Al. Medaba, ut etiã Iosephus habet.) Cumq; sublatis oculis repente uidissent turbam, & apparatũ multum, sponsumq; cum amicis suis exeuntem, atq; fratres eius obuiam his cum tympanis, organis, armisq; plurimis uenientes, ex insidijs in eos exurrexerunt, & trucidatis eorum cædendoq; prostratis multis, reliquis uero fugatis in montem, omnibus eorũ spolijs potiti sunt. Ita nuptiæ in luctum conuersæ sunt, & sonus eorũ musicus in fletum: hi uero sanguinem fra-

E tris sui graui uindicta expiarũt, & reuersi sunt ad paludem Iordanis. Quod cum intellexisset Bacchides, & uenisset ad ripam Iordanis cum exercitu multo die sabbathorum, Ionathas suos ita allocutus est, Exurgamus nunc, & pro uita nostra pugnemus. Non enim iam se res habet ut heri aut nudiustertius. Nam ecce bellum nos urget à fronte & à tergo, aquæ uero Iordanis hinc atq; illinc, tũ paludes & saltus, nec locus patet effugio. †Nunc ergo clamate in cœlum, ut è manu hostiũ uestrorum liberemini. Porrò cum commisso prælio Ionathas extenta manu appetiuisset Bacchidem, illeq; ab eo retro declinasset, Ionathas & qui cum eo erãt capto in Iordanem saltu, in ulteriorem ripã tranauerunt, nec hi post eos traiecerunt Iordanem. Cæsi sunt autẽ illa die milites Bacchidis ad mille, ipse uero reuersus Hierosolymam, urbes muniuit extructionibus in Iudæa, propugnaculum Iericho scilicet,

cet, & Emmaum ac Bethoròn, itẽq; Bethel, atq; Thamnatha, Pharathoni, Tepho muris altis, portis & claustris, præsidiaq; insuper ad Israelem infestandũ imposuit. Muniuit & urbem Bethsuram, & Gazaram atq; arcem, instruxitq; eas præsidijs, & imposito commeatu. Ad hæc filios principum regionis accepit obsides, & eos curauit asseruandos custodijs in arce Hierosolymitana. Anni centesimi quinquagesimi tertij mẽse secundo cum Alcimus iussisset murum atrij interioris sacræ ædis dirui, & opera prophetarũ destrui, iamq; aggressus esset demolitionem, ipso illo tempore tactus est idẽ Alcimus, & opera eius impedita sunt. Nam occlusum est os illius præ paralysi, ut uerbum eloqui non posset, nec testamentum condere: sed ut illo tempore cum magno cruciatu moreretur. Videns ergo Bacchides Alcimum esse mortuum, reuersus est ad regem: quare cum terra Iudaica duobus annis interquieuisset, nefarij omnes inito consilio, Ecce Ionathas, inquiunt, & sui securi quietem agunt, quamobrem nunc excieamus Bacchidem, qui eos omnes una nocte capiat: profectiq; consilium suum cum eo communicarunt. Venit igitur ille cum copijs ingentibus iter ingressus: simul epistolas clam misit socijs suis omnibus qui in Iudæa erant, ut Ionathan cum suis caperent. Verum hoc non perfecerunt, nam illi consilio istorum sibi renunciato, comprehensos regionis incolas aliquot sceleris †duces uiros ad quinquaginta, [l]occiderunt. Deinde Ionathas & Simon cum suis se receperunt [m]Bethbasin, quæ est in deserto, & eam qua diruta fuerat reparatam munierunt. His cognitis Bacchides postquã coëgit omnes copias suas, euocatis etiã ex Iudæa militibus, profectus castra posuit ad Bethbasin, eamq; machinis extructis per dies multos oppugnauit. Tũ Ionathas Simone fratre suo in urbe relicto, in agrũ exijt, & educta numerosa manu cæde affecit [n]Odomeram, & fratres eius, filiosq; Phaseron oppressos in tabernaculis suis. Cum autem cœpisset cædere, & uiribus magis magisq; proficeret, Simon quoq; eruptionẽ ex urbe fecit cum suis, qui machinas succenderũt, commissaq; cum Bacchide pugna, fuderũt eum grauiter afflictum. Quia igitur consiliũ eius & expeditio frustra erat, iram uertit in uiros illos nefarios, qui ei regionem inuadendi authores fuerant, & multos eorum interfecit. Cum autem Ionathan intellexisset eum de redeundo in terram suam agitare consilia, legatos misit ad eum de pace cum eo cõponenda, qua captiui inuicem redderentur: quam ille accepit, & acquieuit postulatis eius, atq; iurauit se nullum ei malum creaturũ omni tempore uitæ suæ, & captiuos quos è terra Iudaica antehac abduxerat, ei reddidit. Tum remeans abscessit in terram suam, nec postea Iudæorum fines rursum attentauit inuadere. Ita sublato ex Israele [o]bello Ionathas Machmis cõsedit, ubi magistratum populi adeptus, impios deleuit ex Israele.

Margin notes: F (beside "Anni centesimi quinquagesimi"); 1.Reg.30.c (beside "quot sceleris †duces"); [l]Scilicet Ionathas cũ suis. Aliter Iosephus. [m]Al. Bethbessen. G (beside "rat reparatam munierunt"); [n]Al. Oderem. [o]Hebr. gladius pro bello.

CAPVT X.

ANno centesimo sexagesimo Alexander Antiochi filius ille illustris fines Ptolemaidis ingressus occupauit eam, & receptus ibi regnauit. Quod cum intellexisset Demetrius rex, copias perq; magno numero collectas aduersus eũ eduxit in expeditionem: simul literas misit ad Ionathan, uerbis amicis eum amplificãs. Cogitabat enim, Occupemus pacem cum eo conficere, priusquam eam aduersum nos faciat cum Alexandro. Memor enim malorum erit omniũ, quæ in eum & fratres, gentemq; ipsius perpetrauimus. Dataq; ei potestate colligendi exercitum, & parandi arma, fruendæq; secum societatis: obsides quoq; qui in arce erant, eidem tradi iussit. Venit itaq; Ionathas Hierosolymam, & cum literas legisset audiente omni populo, arcisq; custodibus, illi magno timore perculsi, q; ipsi à rege potestatem exercitus cogẽdi datam audirent, †obsides Ionathæ tradiderũt, qui eos parentibus [a]restituit. Porrò habitãs Hierosolymis Ionathas ædificare cœpit, & urbem instaurare, opificesq; iussit muros & montem Sion undiq; lapidibus quadratis extruere, ut essent munimento. Quod cum ita facerẽt, qui propugnacula à Bacchi-

Margin notes: A (beside "ANno centesimo"); Ioseph. Antiq. lib.13. cap.2.3. (beside "ANno centesimo"); 1.Mach.9.e (beside "tem exercitus cogẽdi"); [a] ἀπέδωκε.

de extructa tenebant alienigenæ, diffugerunt, desertoq; suo quisq; loco, patriam
suam repetiuere: nisi q Bethsuris relicti sunt quidam desertores legis & præcepto
B rum, eò se receptantes. Vt autem audiuit rex Alexander quę per literas detulisset
Ionathæ Demetrius, & fama accepit bella, & res tam ab ipso q̃ fratribus ipsius for-
titer gestas, & quos labores exhausissent, Nósne, inquit, talem uirũ non demerea-
mur? quin potius amicitiam cum eo faciamus & societatem: scripsitq; literas quas
misit ad eum horum uerborũ argumento, Rex Alexander fratri Ionathæ salutem.
ᵇVel, fortitudine. Postquam fama de te accepimus, te uirum esse ᵇpotẽtia pollentem, & ad amicitiam
nostram accommodatum, nos hodie te summum gentis tuæ pontificem constitui
mus, ut amicus regis appelleris, & partes nostras teneas, colasq; nobiscum amici-
tiam: simulq; purpuram ei misit, & coronam auream. Proinde mense anni cente-
simi et sexagesimi septimo Ionathas die scenopegijs solenni induit sacrũ habitum,
copias coëgit, & magnam armorum uim comparauit. Quo nuncio accepto con
tristatus Demetrius, Quid egimus, inquit, q Alexander amicitia cum Iudæis præ-
sidio sibi conficienda nos anteuertit? Scribam illis & ego uerbis inuitantibus, de
dignitatibus, de muneribus, ut mecum iungant auxilia: scripsitq; adeo in hæc uer-
ba, Rex Demetrius genti Iudaicæ salutem, Quod pacta nobiscũ seruaritis, & per-
stiteritis in amicitia nostra, nec uos ad inimicos nostros adiũxeritis, & audiuimus,
& gauisi sumus. Nunc igitur in fide nobiscum conseruãda porrò manete, & gra
C tiam uobis eo q nobiscum faciatis, referemus. Munera multa mittemus uobis, &
dona largiemur: atq; adeo iam nunc immunitatem do uobis, & remitto tributa Iu
dæis omnibus, salisq; pensiones, & coronarum: præterea tertias seminum, & dimi
dium fructus arborum, debitam mihi obuentionem condono uobis iam inde ab
hoc die in posterũ, ut nec à terra Iudaica exigatur, †nec à tribus additis ei præfectu †Illata
ᶜHanc Ioseph. tertio loco addit. ris Samariæ & Galilææ, [ᶜtransq; Iordanem positæ regionis,] iam inde ab hoc die
in æuum sempiternum: tum Hierosolyma sacrosancta esto, & libera cum finibus
suis, decimis, uectigalibus. Cedo etiam potestate arcis Hierosolymitanæ, & eam
trado summo pontifici, ut ei uiros imponat quos ipse præsidio illius delegerit. Ad
hęc nomen omne Iudaicum, quod captiuum è terra Iudaica in totum regnũ meum
abductum est, gratis libero: ut uectigalia omnibus, etiam iumentis ipsorum remit
ᵇαἱ τῶν ἡμέρων, tantur. Dies insuper solẽnes omnes, & sabbatha, & neomeniæ, ac stati dies, ᵇtresq;
adeo dies solennem præcedentes, totidemq; subsequentes eundem immunes sint
omnes & liberi Iudæis omnibus regnum meum incolentibus: nec potestatem ha-
beat quisquam faciendi, quo quenquã eorum ulla in re interpellet. Porrò descri-
bantur in exercitum regis ex Iudæis ad triginta uirorum millia, qui stipẽdio, quod
omnibus regis militibus constitutum est, affecti pars disponãtur per ingentes mu
nitiones regis, pars regijs præficiantur curationibus ijs quæ fidem postulãt. Tri
buni autem ipsorũ & principes ex ipsis sunto, suisq; utuntor legibus, sicut rex præ
D cepit in terra Iudaica. Quinetiã tres illæ præfecturæ, quæ ad Iudæam additæ sunt
de terra Samariæ, Iudææ iungantur, ita ut cõtributæ subsint uni, nec alij prætérq;
summi pontificis potestati pareãt. Ptolemaidem autem cum suo territorio sacris
Hierosolymitanis putaui donandã in sumptus ad sacra pertinentes. Addo etiam
de meo siclorum argenti annua quindecim millia de rationibus regijs, quæ suis è
locis reficiũtur, & reliqua de curationibus superiorum annorum nondũ persolu-
ta: ut dehinc iam in opera templi impendantur. Ad hæc siclorum argenti quinq;
millia de curationibus sacrarij superioribus annis desumpta è rationibus annuis
etiam ea condonantur, q ad sacerdotes sacrorum ministros pertineant. Et qui-
ᵗVel, pecuniæ regiæ, aut quacunq; rem debentes. cunq; ᵗrationibus regijs quacunq; de re obnoxij in templum Hierosolymitanum,
aut quemuis ipsius terminum confugerint, dimittantur, rebus quas habent in re-
gno meo saluis omnibus. Postremo in opera sacrorum condenda reparandaq;
sumptus

sumptus dabitur è rationibus regijs, & ad Hierosolymam muris extruendam atque
muniendam undique, sumptus item ex ærario regio suppeditabitur, necnon in mu
ros per Iudæam ædificādos. His sermonibus auditis Ionathas & populus fidem
1.Mach.7.b non adhibuerunt, nec acquieuerūt eis, † quod summæ calamitatis, qua ille affecerat Is-
raelitas, & supra modum afflixerat, meminissent, sed uoluntatem adiunxerunt ad
Alexandrum, qui de amicitia cum ipsis prior egerat, & societatē cum eo per omne
tempus coluerunt. Porrò cum Alexander collectas copias ingentes eduxisset in
expeditionem aduersus Demetrium, conserta inter utrunque regem pugna, fugam
cepit exercitus Demetrij, quem Alexāder persecutus, reportauit ab eo uictoriam:
Ioseph.lib.13. antiq.cap.5. cumque illud perquam acre prælium usque ad occasum solis durauisset, † Demetrius illa B
die occubuit. Tum misit Alexāder ad Ptolemæum regem Aegypti legatos cum
mandatis in hæc uerba, Quoniam reuersus f in regnum, consedi in solio maiorum f εἰς βασιλείαν, al. τὴν βασιλείαν.
meorum, imperium obtinui, Demetriū fudi, & regione nostra potitus sum, (nam
commisso cum illo prælio, quo ipse fusus est à nobis cum exercitu suo, soliū regni
ipsius occupauimus) nunc age amicitiam ineamus inuicem, & filiam tuam des mi-
hi uxorem, ut sim gener tuus, donaque tibi & ipsi mittam te digna. Cui respondit
Ptolemæus rex his uerbis, Felix est illa dies qua in terram maiorum tuorum reuer
sus in solio regni ipsorum consedisti. Quare nunc tecum agam ut scribis. Verum
tu mihi obuiam uenias Ptolemaidem, ubi alter alterum uideamus, & te generū ad
sciscam mihi, sicut petiuisti. Venit ergo Ptolemęus ex Aegypto profectus cum fi
lia sua Cleopatra Ptolemaidem anno centesimo sexagesimosecundo, ubi & Ale-
xander rex præsto fuit, & Cleopatra filia sua eidem collocata, nuptias Ptolemaidi
more regio summa cum magnificentia celebrauit. Tum rex Alexander literis ob
uiam sibi euocauit Ionathan: qui cum magnifice uenisset Ptolemaidem, utrunque re
gem coram adijt, offerens eis argentum & aurum, donaque amicis eorundem, fuitque
apud eos gratiosus. Confluxerunt autem eodem aduersus eum uiri pestilētes ex
Israele, uiri nefarij, ut eum criminarentur, sed rex eis aurem non præbuit, sed Iona-
than exutū uestibus suis, purpura iussit indui. Quod cum ita factum esset, rex eo
in sede iuxta se collocato, principes suos sic allocutus est, Progressi cum hoc in me E
dium ciuitatis per præconem edicite, ne quis eum ulla de re in crimen uocet, aut ei
ullius dicti nomine sit molestus. Ita factum est, ut accusatores gloriam eius quo-
modo promulgata esset, & amictum purpureum uidentes, omnes se fuga propere
rent. Ionathas autem cum rex eum gloria ornatum inter primos scripsisset ami-
cum, ducemque cōstituisset, ac tribunum militum, Hierosolymam cum g pace, & læ g Vel, incolumitate.
Ioseph.antiq. lib.13.cap.6. titia reuersus est. Porrò anno centesimo sexagesimoquinto Demetrius Demetrij
filius è Creta redijt in patriam suam. Quod cum audisset Alexander, cōtristatus
1.Mach.3.a uehementer, reuersus est Antiochiam. Demetrius autem ducem cōstituit † Apol
lonium præfectum Cœlesyriæ, qui collectis ingentibus copijs, & castris positis ad
Iamniam, ad Ionathan summum pontificem hæc mādata misit, Tu solus omnium
aduersus nos intumescis, ego uero ludibrio sum habitus propter te, et probro affe
ctus. At quid tandem aduersum nos ferocis in montibus? Quin si quid est in ui
ribus tibi fiduciæ, descēde iam nunc ad nos in campum, ubi armis decernamus in-
uicem, nam apud me est robur h ciuitatum. Interroga, & disce quis ego sim, & cæ- h πόλεων, al. πολέμων.
teri, quibus utor auxiliarijs. Non poteritis, inquiunt, pedem in cōspectu nostro
figere, quia maiores uestri in terra sua bis in fugam uersi sunt, ut nūc non ualeatis
equitatum, tantumque exercitum sustinere in campo, ubi nulla rupes est, nullum sa-
xum, nullus locus effugio. His Apollonij sermonibus auditis animo cōmotus Io
nathas cum decem lectis uirorū millibus egressus Hierosolymis, cum se ei Simon
frater ipsius iunxisset auxilio, ad Ioppen duxit exercitum, & urbe exclusus, quod
Apollonij præsidium intus esset, eam oppugnauit. Quamobrem territi ciues, ape

G ruerunt,& Ionathas Ioppen obtinuit. Hoc nuncio accepto Apollonius,cum delectis sibi equitum tribus millibus,magnaq́ ui peditum, ut iter facturus Azotum, profectus est. Cumq́ se interim committeret in planitiem,eo q frequentem quo fidebat haberet equitatum, Ionathas eum à tergo Azotum contendentem persecutus prælium cum ultimo agmine commisit. Reliquerat autem Apollonius abditos à tergo suorum mille equites, quas insidias imminere tergo suo Ionathas animaduertit:cumq́ exercitum eius circumuenissent,& lanceas in populum uibrarēt à mane usq́ ad uesperā, perstitit tamen populus quomodo Ionathas imperauerat, donec equi eorum fatigarentur. Tum Simon acie sua explicata,phalāgem adortus est,(nam lassatus erat equitatus,) qua ab eo fusa & fugata, equites quoq́ sparsa per campum fuga petentes Azotum in ædem Dagonis simulachri sui confugerunt. Ionathas aūt succendit Azotū cum oppidis ei circūiacentibus,captisq́ inde spolijs delubrū Dagonis cū ijs qui eò confugerāt,igni cremauit,& cōfectus est numerus cæsorū gladio cum cōcrematis ad octo millia uirorum. Inde profectus Ionathas ad Ascalonem castra posuit: cumq́ ciues obuiā illi processissent cum summa ueneratione,Hierosolymam cum suis, spolia multa gerentibus, reuersus est. His rebus auditis Alexander rex,Ionathan amplioribus affecit honoribus, & misit ei bullam auream, qualis cognatis regum dari solebat, atq́ Accaronem ei cum omnibus ipsius finibus possidendam attribuit.

CAP. XI.

A PORRÒ rex Aegypti cōtracto exercitu instar arenæ quæ circa oram maris est,numeroso,classeq́ copiosa,regnum Alexandri dolo quærebat occupare,suoq́ regno adijcere. Cum igitur esset amico prætextu ingressus in Syriam, qui tenebāt urbes,portas aperiebāt illi, & prodibāt obuiā,quia mandatū erat regis Alexādri, ut ei obuiam,eo q socer ipsius esset,iretur : ille uero urbes Ptolemaidis ingressus, copias & præsidia singulis imponebat. Vt autem appropinquauit ad Azotum, ostensum est illi delubrum Dagonis exustum,& Azotus ipsa cum circumiacentibus oppidis diruta,corporaq́ proiecta, & cadauera eorū qui igni in bello peremptí fuerant,(nam ea in aceruos,qua iter habebat, congesserant,) quæcunq́ denique patrauisset Ionathas,regi narrata sunt ad inuidiam illi faciendam. Rex tamen tacuit,& Ionathas obuiam ei aduenit Ioppen magnifice:ubi cum consalutatione inter se facta pernoctassent,Ionathas regem usq́ ad [a] fluuium nomine Eleutherū comitatus,Hierosolymam remeauit. Rex autem Ptolemæus urbibus maritimi tractus,usq́ Seleuciam & ipsam maritimam occupatis,mala in Alexandrum consilia instituebat animo,missisq́ ad Demetriū regem legatis, Age,fœdus inter nos ineamus,inquit,& filiam meam quam Alexander habet,tibi collocabo,regnumq́ patrium tuum obtinebis. Pœnitet enim me illi filiam meam nuptū dedisse, eo q mi-

B hi necem machinatus est. Ita criminatus illum,ut qui affectaret regnū ipsius,† ereptam illi filiam suam locauit Demetrio : atq́ alienatus est ab Alexandro, palamq́ factæ sunt eorum inimicitiæ:& ingressus Antiochiam Ptolemæus duo capiti suo diademata imposuit,Asiæ scilicet & Aegypti. Erat autem Alexander rex in Cilicia temporibus illis, q incolæ locorum illorū defectionem meditarentur,qui hoc nuncio accepto,bellum illi intulit. Verum cum Ptolemæus suscepta expeditione occurrisset ei cū manu ualida, fusus Alexander confugit in Arabiam,ut illic in tuto futurus,uictoria uero cessit Ptolemæo. Porrò Zabdiel Arabs [b] caput amputauit Alexādro,& misit illud ad Ptolemæum. Idemq́ rex Ptolemæus tertia post die mortuus est,& ijs qui in præsidijs erāt,alteris ab alteris interfectis, rex Demetrius regnū obtinuit anno centesimo sexagesimoseptimo. Illis temporibus cum Ionathas contractis ex Iudæa ad expugnandum arcem Hierosolymitanam copijs, multas iam aduersus eam extruxisset machinas,quidam exosi gentem suam uiri nefarij ad regem profecti,retulerunt illi Ionathan arcem obsidere. Quod ut intellexit ille

iratus

[a] [illegible], non [illegible].

[b] [illegible].

Ioseph. Antiq. lib. 13. cap. 8.

† [illegible]

iratus est, & simul ac primum audiuit, profectus uenit Ptolemaidem, scripsitq́ Ionathæ ut abstineret obsidendo, & obuiam sibi ad colloquium q̃ primum ueniret Ptolemaidem. Quod postq́ nuncium accepit Ionathas, suis ut obsiderent iussis, ipse cum delectis ex Israele senioribus ac sacerdotibus, commisit se periculo: sum- C
ptoq́ argento & auro, & uestimentis, alijsq́ xenijs q̃ plurimis, Ptolemaidem ad regem profectus est, fuitq́ apud eum gratiosus. Et quamuis eum quidam suæ gen
1.Mach.10.b tis nefarij criminarẽtur, rex tamen eum tractauit more †priorum se regum, eumq́ coram omnibus amicis suis amplificauit. Ad hæc cõstabiliuit ei pontificatum, & quæcunq́ alia prius habuerat magnifica, eumq́ inter primos amicum censeri uo-
1.Mach.10.d luit. Postulauit ergo Ionathas à rege, ut immunitatẽ daret Iudææ, †tribusq́ præfecturis, & Samariæ [eiusdemq́ finibus,] talenta illi trecenta pollicens: quod quidem regi placuit, scripsitq́ Ionathæ literas de his omnibus hoc argumentum continentes, Rex Demetrius Ionathæ fratri gentiq́ Iudaicæ salutem. Exemplum epistolæ quã scripsimus Lastheni cognato nostro de uobis, scribimus etiam ad uos, [e]ut sciatis. Rex Demetrius Lastheni patri salutem, Quandoquidem genti Iudæorum qui nobis amici sunt, iuraq́ nobiscum pacta seruant, beneficium dare decreuimus pro ipsorum erga nos beneuolentia: assignauimus illis fines Iudææ, tres præfecturas, Aphærema, [b]Lyddam, & [c]Ramathem de Samaria ad Iudæã additas, omniaq́ ad eos pertinentia omnibus Hierosolymæ sacrificis: idq́ pro regijs uectigalibus, quæ rex antehac ab ipsis percepit annua de fructibus tam terræ q̃ arborum. Alia D
item quæ dehinc iam nobis reficerentur tam decimas q̃ tributa nobis debita, atq́ etiam salinas & coronas quæ pendebantur nobis, simul illis omnia concedimus: iamq́ inde ad omne tempus ne unum quidem horũ erit irritum. Iam igitur exemplum horum curate describendum, quod detur Ionathæ, & in monte sancto in celebri loco ponatur. Videns autem Demetrius pacatam esse sub se terram, nihilq́ sibi resistere, dimisit omnes copias suas, suam quenq́ domum, excepto exercitu peregrino, quem ab insulis gentium contraxerat: quapropter copiæ ipsius quas à pa
1.Mach.11.e Ioseph. Antiq. 13. cap.8. tribus acceperat, omnes odium in ipsum conceperunt. Fuit tum † Tryphon quidam, olim Alexandri partium, qui uidens milites aduersus Demetrium omnes fremere, cum ad [f]Simalchue Arabem, qui Antiochum Alexandri filium educabat, se contulisset, instigauit eum, ut sibi eum ad regnãdum loco patris sui traderet: simul retulit illi quæcunq́ patrauisset Demetrius, & odium quod aduersus eum gereret exercitus ipsius, diesq́ ibi multos egit. Interim Ionathas scripsit ad regem Deme- E
triũ, ut præsidia ex arce Hierosolymitana munitionibusq́ deduceret, q́ crebro impugnarent Israelem. Cui rex Demetrius hoc remisit responsum, Non solum hæc præstabo tibi gentiq́ tuæ, sed nactus opportunitatẽ, te simul & gentem tuam gloria illustrabo. Porrò in præsentia rectè feceris, si miseris ad me uiros auxiliares, quia exercitus meus omnis desciuit à me. Tum Ionathas uirorum robore pollentium tria millia misit Antiochiam. Qui cum ad regem uenissent, ipseq́ aduentu eorum lætaretur, concurrerunt in medium urbis incolæ ad uirorum [g]centum uiginti millia, regem interficere cogitantes. Rex itaq́ confugit in regiam, quam cum occupatis uicis urbis incolæ oppugnare inciperent, auxilia Iudęorum inuocauit: qui cum ad eum simul omnes conuenissent, effusi in urbem, interfecerunt in ea ad centum millia illa die, & incensa urbe, prædaq́ plurima eadem die parta, regem seruarunt. Nam uidentes incolæ Iudæos uictoriam in urbe consecutos ad uolũtatem, F
animo consternati uociferabãtur ad regem cum precibus, dictitãtes, Da nobis dexteram, ut Iudæi nos & urbem impugnare desinant: simul arma à se proijciebant. Ita pace facta, Iudæi gloriam apud regem, & omnes qui regno ipsius parebãt, consecuti, multa onusti præda Hierosolymã redierunt. Demetrius autem in solium regni sui repositus, pacata iam sub ipso terra, quæcũq́ promiserat fecit irrita, & ab

[e] Iam.
[b] Iosephus Belserlida.
[c] Al. ſabimup.
[f] Al. Emalchuel. Iosephus Malechum.
[g] Duodecim myriades fortaßis posuit interpres pro duodecim millibus.

Ionathan alienatus, non retulit ei gratiam, qualem ab ipso acceperat, sed eum uehementer afflictauit. Cæterum his ita gestis, reuersus est Tryphon cum Antiocho adolescentulo, qui occupato regno, sumpsit diadema. Nam congregatæ sunt ad eum omnes copiæ stipendijs expunctæ à Demetrio: cui cum bellū intulissent, fuso eo & fugato, belluisq́ captis Tryphon obtinuit Antiochiam. Tum Antiochus adolescens ad Ionathan scripsit in hæc uerba, Pontificatum tuum ratum habeo, & te quatuor præficio præfecturis, ut amicum te regi prębeas: simul misit illi potoria aurea, & uasarium, auroq́ bibendi, atq́ purpuram cum aurea bulla gestandi dedit potestatem. Simoni autem fratri eius præfecturam dedit à [b]termino Tyri usq́ ad fines Aegypti. Profectus itaq́ Ionathas trās fluuium, obibat ciuitates: cumq́ collectis ad se copijs è Syria auxiliaribus omnibus uenisset ad Ascalonem, ciuesq́ urbis honorifice essent illi egressi obuiam, ad Gazam discessit illinc, & à Gazæis exclusus obsedit eam, & circūmiacentia oppida succēdit, & prædatus est. Ita supplices Ionathę facti sunt Gazæi, qui dexteram porrexit illis, & obsides accepit ab eis filios principum: quibus amissis Hierosolymā, ipse Damascum usq́ peruasit regionem. Porrò cum intellexisset Ionathas principes Demetrij Cades, quæ est in Galilæa, aduenisse cū magno exercitu, q́ cuperent eum à regione abstrahere, obuiam illis profectus est. Reliquerat autem Simonem fratrem suum in patria, qui cum Bethsuram obsedisset, multis diebus oppugnatam eò redegit angustiarum, ut oppidani [c]dexteram sibi dari poscerent: quam cum dedisset, ipsis illinc deductis, urbe potitus præsidiū ei imposuit. At Ionathas cum exercitu suo lacui Genesar castra applicuit, rursumq́ inde mane mouit in campum Asor, ubi improuisa alienigenarum acies occurrit ei in ipso campo. Collocauerant autē ei insidias in montibus, ipsi uero ex aduerso se inferebant. Cum igitur ij qui in insidijs locati fuerant, è locis suis exurrexissent, & cōmisissent prælium, fugam ceperunt omnes qui stabant ab Ionatha, ac ne unus quidem ipsorum substitit, præter Mattathiam filium Absalomi, & Iudam Calphi natum, duces exercitus. Tum Ionathas scissis uestimentis suis, capiteq́ puluere consperso, Deum precatus, †redijt ad eos pugnans, hostesq́ fudit ac fugauit. Videntes enim hoc sui qui fugiebant, cū se ad eum recepissent, unà cum eo persecuti sunt illos usq́ Cades ad castra ipsorū, quæ ibi posuerant: cæsisq́ illa die ex alienigenis uirorū circiter tribus millibus, Ionathas Hierosolymam reuersus est.

[b] Hebræi ingressus regionum, & terminos uidentur uocare ascensus, à transcendendo, quod interpretes aliquando scalam uerterunt.

[c] id est, data fide in ditionem accipi.

† 1.Reg.14.a

CAP. XII.

Videns autem Ionathas se iuuari tempore, delectos uiros Romam misit ad amicitiam cum Romanis constabiliendam, atq́ renouandam, Spartemq́, & alia in loca in eandem sentētiam misit epistolas. Cumq́ Romam uenissent, ingressi curiam, Ionathas, inquiunt, summus pontifex & gens Iudęorum nos huc mittit, ut †pristinam nobiscū amicitiam ac societatē in priores leges redintegremus. Tum illi dederunt libellos his ad singulorum locorum incolas, ut pacifice deducerentur in terram Iudaicam. Hoc autem exemplum est epistolę quam Ionathas scripsit ad Spartiatas, Ionathas summus pontifex senatusq́ gentis ac sacerdotes, tū reliquus populus Iudæorū, Spartanis fratribus salutem. Quia literæ iam olim †ad Oniam summum sacerdotem ab regnante apud uos Ario, missæ fuerunt, [a]fratres uos esse nostros, ut subscriptum exemplum continet, & Onias uirum missum excepit honorifice, literasq́ in quibus de societate & amicitia agebatur, accepit: quamuis non indigeamus horum, (ut qui solatium ex libris sacris, quos habemus in manibus, capiamus,) putauimus tamen scribendum uobis de fraterna coniūctione amicitiaq́ renouanda, ut ne (quia multum temporis elapsum est, ex quo ad nos scripsistis) fiamus uobis alieni. Nam nos quidem omni tempore, & sine intermissione, tam festis q́ reliquis opportunis diebus, memoriam uestri celebramus in faciendis sacrificijs & precibus, (ut par est, & decet fratrum meminisse,) atq́ etiam de uestra læ-

Ioseph. Antiq. 13. cap. 8.

† 1.Mach.14.

† Ioseph. Antiq. lib. 12. cap. 4.

[a] id est, cognatos, qui fratres recte dicuntur: cum etiam Heduos fratres Romanorū uocet Cic. ad Attic. lib. 1. epistola 14. & alibi ad Trebatium.

tamur

tamur gloria. Cæterum nos multis circumuenti calamitatibus, bellisq́ multis, & prælijs circumcolētium nos regum appetiti, quamuis noluerimus esse molesti uobis, reliquisue socijs & amicis nostris in bellis his, (ut qui haberemus præsens nobis è cœlo auxiliū, quo ab inimicis nostris liberati sumus, & hostes nostri afflicti,) C
cum tamen delectos Numeniū Antiochi filium, & natum Iasone Antipatrum ad Romanos, ad amicitiam cum eis & pristinam societatem renouādam mitteremus, in mandatis dedimus illis, ut uos quoq́ salutatum proficiscerentur, uobisq́ literas nostras de renouatione fraternæ coniunctionis redderent. Proinde nunc iam recte feceritis, si nobis ad eas respondeatis. †Hoc autem est exemplum literarū, quas misit ad ᵇOniam Arius. Rex Spartiatarum Oniæ pontifici maximo salutem. Repertum est in monumētis scriptorum de Spartiatis & Iudæis fratres esse eos oriundos ex genere Abraham. Quod ex quo cognouimus, recte feceritis si ad nos de ᶜstatu uestro scribatis. Nos uero uicissim ad uos scribimus, Pecudes & facultates uestræ nostræ sunt: & quæ nostra sunt, uestra. In hanc itaq́ sententiam ad uos mandata dedimus. ᵈPorrò cum Ionathas audisset principes Demetrij cum exerci- D
tu multo q̄ antea maiori ad bellum secum gerendum reuerti, profectus Hierosolymis, properauit obuiā eis in Hamathitin regionem, (nō enim dabat eis spatium regionē suam ingrediēdi,) & misit exploratores in castra eorū, qui reuersi nunciāt ei sic illos constituere, ut eum noctu opprimant. Vt ergo sol occidit, iubet Ionathas suos uigilare, & stare in armis paratos ad prælium per totā noctem, & circum castra disponit excubitores. Quod ubi intellexerūt hostes, Ionathan cum suis paratum esse ad pugnam, territi animoq́ consternati, suffugerunt, ignibus in castris suis accensis: nec resciuit rem Ionathas cum suis, (uidebant enim ignes ardentes,) donec mane diluxit. Tum persecutus est eos Ionathan fugientes, sed assequi non potuit. Iam enim Eleutherum fluuium transierant. Diuertit ergo Ionathan in Arabas nomine Zabadæos, cladeq́ affecit eos, & deprædatus est, motisq́ inde castris, uenit ad Damascum, & omnem eius agrum percurrit. Simon quoq́ cum ad E
Ascalonē usq́ proximaq́ præsidia expeditione peruasisset, declinauit inde ad Ioppen, quam & occupauit, (audierat enim eos de tradenda Demetrianis munitione cogitare,) atq́ præsidium ad retinendam eam imposuit. Cum autem reuersus Ionathas cum conuocato populi senatu consiliū inijsset de ædificandis in Iudæa munitionibus, de extruendis muris Hierosolymæ, & de attollenda celsa mole inter arcem & urbem, quæ arcem seorsum stantem ab urbe dirimens ᵉemendo ac uendendo intercluderet: congregati sunt qui urbem repararent, (nam muri pars, quæ ad torrentem est ab Subsolano, ᶠcorruerat,) & ᵍCaphenatha dictū instaurarunt. Simon autem extruxit ʰAdida in Sephela, eamq́ portis & claustris cōmuniuit. Porrò †Tryphon regnare in Asia, imponereq́ sibi diadema, atq́ manus afferre Antio- F
cho affectans, metuens tamen ne id non permitteret Ionathas, sed bellum inferret ipsi, uiam quærebat comprehendendi eum, atq́ interficiendi. Cum igitur profectus Bethsan aduenisset, egressus obuiam ei Ionathas cum delectis ad præliū quadraginta uirorum millibus Bethsan & ipse uenit. Videns autem Tryphon eum cum multis adesse copijs, manū conferre ueritus, honorifice excepto, amicisq́ suis omnibus commendato cum munera dedisset illi, & amicos exercitumq́ suum ei æque atq́ sibi parere iussisset, Ionathan sic allocutus est, Quid ita populum hunc uexādum putauisti, cum nullum inter nos bellum exortū sit? Iam igitur remissis domos suas his, delectisq́ tibi uiris qui apud te remaneāt paucis, comitare me Ptolemaidem. Tradā enim eam tibi cum reliquis præsidijs & copijs, reliquisq́ gubernatoribus omnibus, indeq́ retro qua ueni remeabo. Nam hac de causa adsum. Cui fidem adhibens ille, consilio eius paruit, & copias liberauit ad remeandū in terram Iudaicam, retētis apud se tribus uirorū millibus: quorū duobus millibus relictis in

Ioseph. Antiq. lib. 12. cap. 5.

Ioseph. Antiq. lib. 13. cap. 9.

ᵇLego, ... Hoc est exemplū epistolæ, cuius superior fecit mētionem olim ad Oniā missæ, quod quia prior interpres putauit scriptum ad Ionathan, ideo textū corrupit additionib. Vide Græca, & Iosephum Antiq. lib. 12. cap. 5.

ᶜשלם, eo sensu usurpāt Hebræi.

ᵈHactenus epistola Ionathæ cum exemplo epistolæ regis Spartani olim ad Oniam missæ, subscripto. Spartanorū autem responsum præsens, quia in eandem fuit sententiam, ideo breuitatis causa omittitur, ut & 14. capite, cum mentio facta est amicitiæ cum Ionatha renouatæ, quæ in eandem sententiam cum Simone redintegrata fuit: ideo exemplum ad Simonem missum compendiosius attingitur, et id quo Simon respondit, omittitur. Potius tamen mihi uidetur horum legatorum reditus cum responso cap. 14. describi. Quod si cui uidetur nimium esse tempus quod intercesserit: is cogitet Numenium, qui eodem 14. cap. remissus dicitur, post tantundem ferè temporis redisse narrari cap. 15. præterquā quod Iudæi in historijs suis de tēporum ordine parum sunt soliciti.

ᵉId est omni commeatu.

ᶠ..., al. ...

ᵍAl. Caphetheta.

ʰAl. Adiada. Porro Sephela uidetur interpres appellatiuū pro ꝓprio posuisse. Nā alioqui השפלה uallem significat.

Galilæa, mille secum abduxit. Cæteræ ut primũ Ionathas Ptolemaidem intrauit, Ptolemenses occlusis portis comprehenderunt eum, & omnes simul ingressos ferro interfecerunt. Tum Tryphon pedestrem exercitum cum equitatu misit in Galilæam in campum illum magnum, ut omnes Ionathæ socios perimeret. Qui cum Ionathan captũ esse intellexissent, & eum cum suis [b]interijsse, cohortati seinuicem in prælium ibant condensi & parati. Videntes autem ij qui persecutum eos uenerant, de uita agi periculũ, se receperunt: hi uero salui euaserũt in terram Iudaicam, Ionathan & socios eius lamentantes: quapropter territi uehementer omnes Israelitæ, luctui magno se dediderunt. Et omnes quæ circuncolebant gentes, conabãtur eos excindere, q̃ dicerent, Nec ducem habent nec adiutorem, quare nunc bello petamus eos, & memoriam eorum è uiuis deleamus.

[b] ita audierant, quamuis interemptus non esset, sed captus tantum, cap. 13. B.

CAP. XIII.

A PORrò Simon ut intellexit Tryphonem multas coëgisse copias, quibus cum inuaderet & attereret terram Iudaicam, uidit autem populum trepidum & formidolosum, cum ascendisset Hierosolymam conuocatum populum adhortans, Ipsi scitis, inquit, quãta ego & fratres mei, domusq́ paterna mea pro lege sacrisq́ gesserimus, & quæ uiderimus prælia & angustias: per hæc enim fratres mei omnes [t]occubuerunt pro Israele, & solus ego relictus sum. Absit igitur nunc ut uitæ meæ parcam ullo tempore calamitoso, (neq; enim pluris sum quàm fratres mei,) quin gentem meam & sacra, tum uxores ac liberos nostros uindicem: quandoquidem B omnes gentes ad excindendum nos hostiliter sunt congregatæ. Hæc simulatq; dicta audita sunt, refocillatus animis populus, magna uoce respondens exclamat, Tu dux noster es loco Iudæ & Ionathæ fratrum tuorum, tu gere bellum nostrum, & omnia quæcunq; nobis imperaueris, faciemus. Tum collectis uiris bellicosis omnibus, simul muris Hierosolymæ perficiendis instans, & eam undiq; communiẽs, Ionathan Absalomi filium iusto cum exercitu misit Ioppen, quam eiectis incolis insedit. Interim cum Tryphon multo cum exercitu Ptolemaide mouisset inuasurus terram Iudaicã, uinctumq́ secum ducens Ionathan, Simon [a]Adidis in pro C spectu campi castra fecit. Vt autem Tryphon cognouit Simonem Ionathæ fratri suo successisse, ipsumq́ prælium secum esse commissurum, legatos ad eum misit, qui dicerent, Fratrem tuum ob pecunias quas regijs rationibus, propter commissas sibi curationes debet, detinemus. Nunc igitur mitte centum talenta argenti, & duos filiorũ eius obsides, (ne dimissus à nobis deficiat,) & eum dimittemus. Quamuis itaq; Simon dolo secum agi intelligeret, argentum tamen & pueros misit, ne fortè magnas inimicitias populi susciperet, dicturi, q̃ non misisset ei argentum & liberos, ideo illum interijsse. Pueros ergo misit cum centum talentis, sed ille fefellit fidem, nec dimisit Ionathan. Deinde cum Tryphon ad regionem inuadendam, ac deuastandam accedens iter Adoram uersus circũflecteret, Simon exercitum suum ducebat ei obuiam in quæcunq; loca proficisceretur. Ii uero qui tenebant arcem miserunt ad Tryphona legatos, qui eum ut ad se per desertum conten D deret, cõmeatumq́ sibi mitteret, solicitarent. Quapropter Tryphon omnem equitatum suum ad iter illud comparauit. Cæterum quia multum illa nocte ninxerat, per niuem uenire non potuit, sed profectus contendit in Galaaditiden. Cum autem appropinquasset Baschamam, Ionatha [cum filijs ipsius] occiso, ubi & sepultus fuit, conuersus inde remeauit in terram suam. Tum misit Simon qui translata inde ossa Ionathæ fratris sui Modini in patria sua sepelirent: omnesq́ Israelitæ eum magna lamentatione prosecuti, per dies multos luxerũt. Et extruxit Simon patri suo fratribusq́ monumentum, celso expolito lapide ædificio à fronte & à tergo uisendũ, septemq́ pyramides singulis aduersas singulas, patri & matri, ac quatuor fratribus suis insuper imposuit: tum has artificiosa columnarũ ingẽtium structura circundedit, & columnis omnem armorum apparatum ad memoriam æternam

Ioseph. lib. 13. Antiq. cap. 11.

[t] 1 Mach. 2. a. 9. b. d. 11. e.

[a] Adidon, al. Adida, al. Addus. Iosephus ad Ludam.

nam superaddidit, nauibus in columnis iuxta arma insculptis, quæ essent om̄ibus mare nauigantibus conspicuæ. Hoc est monumentum, quod ille Modini excita uit hodie quoq; spectandum. Porrò Tryphon dolo agens cum Antiocho rege E *adolescente, cum interempto eo regnum occupasset, imposuit sibi diadema Asiæ, cladem'q; terræ magnam intulit. Simon aūt ædificans munitiones Iudææ, eam'q; celsis turribus, ac muris ingentibus, propugnaculis, portis claustris'q; cōmuniens, atq; imponēs commeatus munitionibus, delectos uiros ad regem Demetrium mi sit de dāda regioni uacatione, eo q; Tryphon omnia egisset per direptiones. Cui Demetrius legatos remisit cū huiusmodi mandatis ac responso, talem'q; rescripsit ei epistolā, Rex Demetrius Simoni summo pontifici, & senatui genti'q; Iudæorum salutem.* Coronā auream & [b]bainen quæ misistis, recepimus, & parati sumus pa cem amplam facere uobiscum, scribere'q; præfectis uectigalium, ut dent uobis ua cationem: & ut quæcunq; uobis pacti sumus, rata sint, & uestræ sint quas ædifica stis munitiones. *Errata quoq; & quæ ad hunc usq; diem peccata sunt, condona mus, unà cum corona quam debebatis: & si quid aliud pendebatur Hierosolymis, ut iam non pendatur. Quod si qui uestrum qui numero nostrorum adscribātur, sunt idonei, adscribantur, & pax inter nos constat.* Anno centesimo septuagesi F mo sublatum est ab Israele iugum gentium, cœpit'q; populus Israeliticus sic inscri bere syngraphas & perscriptiones, † Anno primo, Simone pontifice maximo, [c]du ce & principe Iudæorum. Illis temporibus exercitum duxit ad Gazam, cincta'q; obsidione urbi extructam machinam applicuit. Cum'q; pulsatam turrim unam ce pisset, ijs qui in machina erant in urbem desilientibus, magna est orta in urbe trepi datio, & ciues unà cum uxoribus & liberis procurrere in muros, scissis uestimētis suis, magna'q; uoce clamitare, [d]dexteram à Simone sibi dari poscētes, ac dicere, Ne secundum nostram malitiam agas nobiscum, potius q; pro tua misericordia. Et pactus est cum illis Simon, atq; oppugnando destitit. Deductis deinde ex urbe il lis, & ædibus in quibus simulachra erant expurgatis, ita demum ingressus est in il lam cántans & gratulabundus: eiecta'q; inde omni impuritate cum uiros legis stu diosos in ea collocauisset, reddidit eam munitiorem, sibi'q; habitationem in ea ædi ficauit. Qui autem arcem Hierosolymitanam insidebant, exitu & excursione in G agros, tum [e]emendo uendendo'q; interclusi, fame graui laborantes, adeo ut præ fa me bona pars eorum periret, à Simone dexteram sibi dari poscebant clamoribus: quam cum dedisset, deductis inde illis, arcem ab impuritate expurgauit, et tertia & uicesima die secūdi mensis anni centesimi septuagesimiprimi, ingressus est in eam cum laudibus & ramis palmeis, cum [f]citharis atq; cymbalis, cum nablis, hymnis & canticis, eo q; hostis immanis exterminatus esset ex Israele. Eam diem singulis an nis cum lætitia celebrandā instituit. Cum'q; montem templi arci proximum com muniuisset, ipse cum suis ibidē habitauit. Videns autem Simon Ioannem filium suum in uirum euasisse, constituit eum ducem uniuersi exercitus, & habitauit Ga zaris.

Ioseph. lib. 13. Antiq. ca. 10.

[b] Al. baben, quod alij torquem interpretantur, alij smaragdum, alij baltheum.

1. Mach. 14. d

[c] Vel, præfecto.

[d] Id est, se in deditionem fide data accipi.

[e] Id est, omni commeatu.

[f] Vel, cinyris.

CAP. XIIII.

ANno centesimo septuagesimosecundo, rex Demetrius collectis omnibus co A pijs suis in Mediam ad auxilia sibi contrahenda profectus est, ut qui Trypho ni bellū esset illaturus. Vt autem audiuit Arsaces rex Persiæ & Mediæ fines suos ingressum esse Demetriū, unum misit è principibus suis, qui uiuum eum compre henderet: qui profectus Demetrium exercitu eius deuicto captum perduxit ad Ar sacen, qui eum tradidit in custodiam. Et quiete usa est terra omnibus temporibus Simonis. Nam studiosus fuit commodorum gentis suæ, & apud eam potestate sua gloria'q; per omne tempus gratiosus. Inter omnia autem ab ipso gesta magni fice Ioppen quoq; obtinuit portu commodā, ad insulas maris ingressum aperuit, gentis suæ fines dilatauit, ubi rector regionis est factus, [a]captiuos'q; multos recolle

[a] Scilicet Iudæos: nisi malis, captiuos multos comparauit, scilicet in potestatē suā redactos.

git. Potitus est & Gazaris, ac Bethsuris & arce, quam expurgauit impuritatibus: nec iam quisquam ei resistere, sed in pace terram quisque suam colere, illa uero reddere prouentus suos, & arbores fructus suos in agris. Senes in uicis sedentes omnes de bonis sermones inter se conferebant: iuuenes autẽ se habitu gerebant magnifice, & bellicose. Præterea ciuitates iuuit commeatibus, & eas armamẽtis quibus communirentur instruxit, adeo ut euaserit gloria nominis eius in ultimas usque terras percelebrata. †Hic pacem terræ peperit, unde Israelitæ magnam lætitiã perceperunt. Sedebant enim quisque sub uite sua, inque tabernaculis: nec erat qui ipsos exterreret. Nam sublati erãt de terra hostes eorum, regesque temporibus illis profligati. Hic confirmauit omnes humiles in populo suo, legem asseruit studiose, & nefarium omnem atque sceleratum deleuit, condecorauit sacra, uasaque sancta multiplicauit. — 3.Reg.4. Mich.4.

C tiplicauit. Porrò cum nunciatum esset Romã interijsse Ionathan, famaque ad Spartiatas usque peruenisset, magnus illis mœror iniectus est. Vt autem audierunt Simonẽ fratrem loco eius creatũ esse summũ pontificem, & eum regionem cũ urbibus eiusdẽ obtinere, scripserunt ad eum tabulis æreis de renouanda cũ eo amicitia & societate quam cum †Iuda & *Ionatha fratribus eius inierãt, & pro concione lectæ sunt Hierosolymis. Hoc autem exemplum est literarum quas miserunt Spartiatæ, Spartiatarum principes, & ciuitas Simoni pontifici maximo, & senatui, tum sacerdotibus, reliquoque populo Iudæorũ fratribus salutem. Postquam legati ad populum nostrum missi nos de gloria honoreque uestro fecerunt certiores, aduentu eorum gauisi relationem eorũ in plebiscita perscripsimus, hoc pacto, Cum Numenius Antiochi filius, & Iasonis filius Antipater legati Iudæorum uenissent ad nos renouaturi pristinam nobiscum amicitiam: placuit populo uiros eos honorifice esse excipiendos, & exemplũ eorum ᵇactorum referendum in literas publicas,

D populo Spartano futurum monimento. ᶜHorum autem exemplũ ad Simonem summum pontificem scriptum est. His ita peractis misit Simon Numenium Romam cum ingenti clypeo pondo minarum mille aureo, ad societatem cum Romanis confirmandam. ᵈPopulus autẽ his omnibus, ut acta essent, intellectis, Quam gratiam, inquit, Simoni & filijs eius referemus? Nam ipse cum fratribus suis domoque paterna sua constabiliuit Israelem, & hostibus bello propulsatis, libertatem eidem peperit. Conscriptas itaque tabulas æreas in columnis in monte Sion proposuere. Hoc autem est eius scripturæ exemplum, Octauadecima die mensis Elul anni centesimi septuagesimisecũdi, qui tertius erat annus, ex quo Simon summum pontificatum obtinuerat ᵉHierosolymis, in magno concilio sacerdotum & populi, tum principum gentis, senatusque regionis, publice significandum putauimus, cum in nostra regione crebra bella essent exorta, Simonem Mattathiæ filium è posteris larib oriundum, & fratres eius se commisisse periculis, seque opposuisse hostibus gentis suæ, ut sacra ipsius & lex salua forent, eandemque gentem magna condecorasse gloria.

— † 1.Mach.12. * 1.Mach.12.

— ᵇ דברים

— ᶜ Vide aliquid annotatum supra cap. 12. C.D.

— ᵈ Scilicet Iudaicus.

— ᵉ Quod alibi Saramel, Asaramel legitur, ego Ierusalem legendum putaui.

E Cum uero Ionathas (qui gentem suam, cuius summus erat pontifex, continuerat) †ad populum suum concessisset, hostesque eorum conarentur terram ipsorum inuadere, ut depopularentur eam, sacrisque ipsorum manus afferrent, tum Simon exortus bellũ suscepit pro gente sua, pecunias multas erogauit de suo, armis instruxit milites exercitus gentis suæ, ijsque dedit stipendia. Præterea urbes Iudaicas communiuit, præsertim Bethsuram sitam in Iudææ finibus, ubi arma hostium ante fuerant, & præsidium ibidem è uiris Iudæis collocauit. Ioppen quoque munijt ad mare positam, & Gazaram, quæ est in finibus Azoti, antea ab hostibus infessam, & collocauit in ea Iudæos, omniaque his ad reparationem earum accõmodata imposuit. Videns ergo populus fidem Simonis, & qua gloria gentem suam decreuisset afficere, ducem eum sibi cõstituit, summumque pontificem, propter hæc

F omnia quæ gessit, & ob eam quam genti suæ seruauit iustitiã & fidem, ut qui populum

— † 1.Mach.13.

pulum ſuum omni modo ſtuduerit extollere. Huius temporibus opera eiuſdem feliciter effectum eſt, ut gentes è terra ipſorum auferrentur, cum ijs qui urbem Dauid Hieroſolymam inſidentes arcem ſibi extruxerant, ex qua excurſantes quæ circum ſacra erant profanabant, magnamq́ cladem inferebant ſanctitati. Hanc arcem Simon impoſitis uiris Iudæis communiuit ad præſidium regionis & urbis, extruxitq́ muros Hieroſolymæ. Rex quoq́ Demetrius pontificatum ei conſtabiliuit ᵇper omnia, & adnumerauit eum amicis ſuis, magnaq́ gloria condecorauit. Audierat enim amicos appellari Iudæos à Romanis, & ſocios, legatosq́ Simonis ab ijſdem eſſe honorifice exceptos. Præterea placuiſſe Iudæis & ſacerdotibus principem eſſe Simonem, ſummumq́ pontificem perpetuò, (donec propheta ᶜcertus exiſteret,) atq́ etiam ducem ſuum, cui ſacra curæ forẽt, & qui munijs horum ac regioni, tum armis munitionibusq́ certos præficeret: qui curam haberet ſacrarij, cuiusq́ imperio cũcti obſequerentur. Ad hæc ut nomine ipſius inſcriberent omnes per regionem ſyngraphæ, ut purpuram geſtaret & aurum, nec cuiquam è populo ſacerdotibúsue fas eſſet quicquam horum facere irritum, aut imperio eius contradicere, aut cœtus agitare in regione iniuſſu eius, aut ueſtiri purpura, bulláue aurea inſigniri. Quod ſi quis præter hæc quid feciſſet, aut infregiſſet aliquid horum, ut culpa teneretur. Hæc placuit omni populo decernere Simoni ſecundum hæc dicta facienda, quæ Simon recepit, clementerq́ conſenſit ſummo pontificatu fungi, & dux eſſe ac princeps gentis Iudaicæ & ſacerdotum, omnibusq́ præeſſe. Conſtitutum eſt autem ut hæc perſcripta proponerẽtur in tabulis æreis, collocatis in ᵇpariete ſacrarium ambiente in loco celebri: exemplum uero eius in ᶜtabularium referretur Simoni & filijs eius habendum.

ᵇ [illegible]

ᶜ נאמן uerus, certus, fidelis.

ᵇ צרך, peribolus trãsfertur etiam Ezech. 41. b

ᶜ לשכת

CAP. XV.

A Porrò Antiochus filius regis Demetrij literas ᵃex inſula maris miſit ad Simonẽ pontificem, & principem gentis Iudaicę, adq́ ipſam gentem uniuerſam, huiuſmodi argumentum continentes, Rex Antiochus Simoni ſummo pontifici, principi gentis, ipſiq́ genti Iudæorum ſalutem. Quoniam peſtilentes homines regnum paternum meum occupauerũt, uolo autem idem regnum mihi uendicare, ut illud priſtinæ ſorti reſtituam, eoq́ conduxi uim magnam militum, claſſemq́ comparaui bellicã, ut qui ſtatuerim ᵇobire regionem, ut ulciſcar eos qui regionem noſtram uaſtarunt, multis urbibus in regno deſolatis: ideo nunc omnes immunitates quas tibi priores me reges condonarunt, tibi conſtabilio, & quaſcunq́ alias penſiones tibi remiſerunt. Præterea permitto tibi ut nota propria monetam in ditione tua B ferias, Hieroſolyma uero & ſacra libera ſint: utq́ arma quæ paraſti omnia, munitionesq́ quas extruxiſti & obtines, tua maneant. Quicquid etiam regi debetur, & eidem iam inde ad omne tempus reficeretur, id omne tibi remittitor. Vbi uero regnũ noſtrum conſtituerimus, gloria magna te & gentem tuam atq́ templum ornabimus, adeo ut gloria ueſtra nobilis euadat in omni terra. Anno centeſimo ſeptuageſimoquarto Antiochus terram paternam ſuam ingreſſus eſt, & confluxerunt ad eum omnes copiæ, adeo ut perpaucæ apud Tryphonẽ remanerẽt: cumq́ Antiochus rex eum perſequeretur, perfugit in Dorã maritimam. Videbat enim cõflata ſibi eſſe mala, & ſe ab exercitu deſtitutum. Antiochus itaq́ caſtris ad Doram applicatis cum centum uiginti millibus belliceſorum peditum, & equitũ octo millibus urbem obſedit, eamq́ nauibus à mari oppugnantibus tam terra q̃ mari premẽs, nec egredi inde quenquam nec ingredi patiebatur. Interim †Numenius & comites eius Roma rediere cũ literis ad reges & prouincias hæc continentibus, Lucius Romanorum Conſul Ptolemæo regi ſalutem. Poſtquã legati Iudæorum, qui amici noſtri ſunt & ſocij, priſtinam amicitiam & ſocietatem renouatum miſſi à Simone ſummo pontifice populoq́ Iudæorum, ad nos uenerunt unà afferentes clypeum aureum mille minarum, uiſum eſt nobis ad reges & nationes ſcribere, ne

ᵃ Hebraiſmus, ex inſulis, id eſt ex una inſularum, ut, Habitauit in urbibus, i. una aliqua urbium.

ᵇ Vel, in terram deſcendere.

Ioſeph. Antiq. lib. 13. cap. 11.

1. Mach. 14. d

D malis appetant illos, aut urbes regionémue ipsorum oppugnent, néue oppugnantibus eos auxilia præbeant: clypeum uero accipiendum ab eis putauimus. Si qui igitur malefici è regione illorum perfugerunt ad uos, curate eos tradendos Simoni summo pontifici, ut in eos secundum legem suam animaduertat. Hæc eadem scripta sunt ad regem Demetrium, ad Attalum, Arathen, Arsacen, & in omnes regiones, ad ªSampsamem item, & Spartiatas, in Delum, in Myndum, in Sicyonem, in ᵇCariam, in Samum, in Pamphiliam, Lyciam, Alicarnassum, Rhodum, Phaselidem, in Con & Siden, Cortynam atque Gnidon, & Cyprũ, & Cyrenen: exemplum autem eorum ad Simonem summum pontificem scriptum est. Antiochus uero rex Doram secundo iam oppugnabat assidue manus admouens, admoliensque ma

ª Ita habēt correctiores codices, al. Σαμψάμην.
ᵇ Καρίαν, al. Λαρίδα.

E chinas, & Tryphonem exitu, ingressuque intercluserat: cum Simon ei subsidio misit lectorum uirorum duo millia, simul & argentum & aurum, armamentaque plurima. Verum ille hæc accipere noluit, sed uana fecit quæ antea pactus ei fuerat omnia, & abalienatus ab eo misit Athenobium unum ex amicis suis, qui cum eo his uerbis ageret, Quandoquidem uos tenetis Ioppen & Gazaram, arcemque Hierosolymis in urbe regni mei, finibusque earum desolandis terras clade magna affecistis, multis in regno meo regionibus dominãtes, nunc urbes quas occupastis unà cum uectigalibus locorũ quibus extra fines Iudææ dominamini, reddite: aut certe pro illis quingenta argenti talenta numerate, & pro calamitate quam attulistis, locorumque uectigalibus alia quingenta talenta, aut nos adorti uos bello exterminabi

F mus. Venit ergo Athenobius amicus regis Hierosolymam, & magnificentiam Simonis uidens, ᶜabacumque cum uasario aureo & argẽteo, ᵈlargumque apparatum, stupens, mandata regis ei retulit. Cui respondens Simon, †Neque terram alienam occupauimus, inquit, neque aliena obtinemus, sed nos paternam nostram possessionem, quæ ab hostibus nostris ad tempus iniuste fuit usurpata, occasionẽ nacti uendicauimus. Cæterũ de Ioppe & Gazara quas petis, quamuis ipse populo nostro cladem in regione nostra magnam intulerint, pro illis tamen centum talenta pendemus. Ad hæc Athenobius ne uerbo quidem respondit, sed indignabundus ad regem reuersus hæc dicta, simul & magnificentiam Simonis, & quæcunque ipse 1.Mach.15.

ᶜ κυλικεῖον μετὰ χρυσωμάτων, &c. al. κύλικα χρυσῶν.
ᵈ Vel, copiosum ministerium, aut famulitium.

G uidisset, ei renunciat. Rex itaque incẽsus ira magna, cum Tryphon iam naui confugisset Orthosiadem, legato sibi in præfecturam maritimam Cendebæo, & traditis eidem copijs tam pedestribus quam equestribus, ut arma contra Iudæam moueret mandata dat, ac præcepta de instauranda, portisque communienda Cedrone, deque modo belli gerẽdi cum populo: ipse uero Tryphonem persequitur. Venit ergo Cendebæus Iamniã, populumque ᵉprouocare cœpit, & inuadere Iudæam, captosque agere homines & cædere. †Extruxit etiam Cedron, equitesque ibi constituit & copias, quæ excursionibus itinera Iudææ, ut à rege mãdatum habebat, peruaderent. 1.Mach.15.

ᵉ Vel, uexare.

CAPVT XVI.

A TVm †Ioannes Gazara ᶠprofectus nũciauit Simoni patri suo quæ Cendebæus egisset. Quare Simon duobus filijs suis natu maioribus Iuda & Ioanne uocatis, Ego, inquit, & fratres mei, domusque paterna mea bellum cum hostibus Israelis ab iuuentute ad hodiernam usque diem gessimus, manibusque nostris sæpe feliciter effectũ est, ut Israel seruaretur. At nunc consenui, uos uero beneficio ætatis abunde fruimini: uos subite in meã fratrisque mei uicem, & profecti pro gente nostra pugnate. Adsit autẽ uobis de cœlo auxilium. Ergo delectis ex ea regione peditum bellicosorum uiginti millibus, & equitibus, contenderũt aduersus Cendebæum: cumque Modini pernoctassent, mane excitati exibant in campum, cum ecce uis ingens se offert illis tam peditum quam equitatus. Erat autem torrẽs inter utrosque medius, ad quẽ Ioannes cum suis castra posuerat, cumque uideret populum traijcere tor 1.Mach.16. Ioseph. Antiq. lib.13. cap.12.

ᶠ Vel, ascendens.

B rentẽ formidare, primus ipse transijt. Quod ubi uiderunt singuli ipsi quoque post cum

eum traiecerunt. Tum populū diremit equitibus inter pedites intermedijs. Erat
autem & ab aduersarijs perquam multus equitatus. Verum ubi classica cecinerūt, in
fugam uersus est Cendebæus & eiusdem exercitus, cæsique ex eo multi occubuerūt,
residui uero confugerunt in munitiones. Ibi cum Iudas frater Ioannis uulnus ac-
[1.Mach.15.g] cepisset, Ioannes fugiētes Cedronem usque, †ᵇquā ille instaurauerat, persecutus est: [ᵇVel, quā ipse instaurauerat: uel, instaurauit.]
cumque perfugissent in arces in agro Azoti sitas, igni succēdit singulas, & cæsis illo-
[Ioseph. Antiq. lib.13. cap.15.] rum uiris ad duo millia, ᶜsaluus in terram Iudaicam reuersus est. Erat autem Pto [ᶜVel, cum pace.]
lemæus quidā Abubi filius agro Ierichuntino præfectus, qui cum auro argentoque
abūdaret, ut qui gener summi sacerdotis esset, elatus animo dominatum regionis
affectabat, & dolos in Simonē & filios eius machinabatur animo, quibus eos tol-
leret. Cum itaque Simon urbes regionis obiens, & curandis ijs intentus, Ierichun- C
tem descendisset ipse cum Mattathia ac Iuda filijs suis anni centesimi septuagesimi
septimi mense undecimo, qui mensis Sabat est, Abubi filius in munitiunculam no
mine Doch, quam ædificarat, per dolum exceptis magnum cōuiuium apparauit.
Locarat autem certos in insidijs, cumque Simon & filij ipsius potu satiati essent, co-
orti unà ipse & consecij, armis suis arreptis, irruerunt ad Simonem in conuiuium,
& ipsum duosque filios eius cum quibusdā seruulis ipsius trucidauerunt. Hoc ubi
nefas ingens perpetrauit Ptolemęus, malaque pro beneficijs reddidit, scripsit de his,
& literas dedit ad regē, ut mitteret sibi copias auxiliares, regionemque illorum & urbes
sibi traderet: alios autem Gazaram misit, qui tollerēt Ioannem, & ad tribunos de- D
dit epistolas, ut uenirent ad se, ut qui daturus esset ipsis argentum & aurum, & mu
nera: & item qui Hierosolymā montemque tēpli occuparēt, misit alios. Cum autem
præcurrisset quidā, & Ioanni patris eius & fratrum interitum Gazarā nunciasset,
atque adeo missos esse qui ipsum quoque perimerent: ille hoc nuncio uehemēter per-
culsus, uiros qui eum pempturi uenerant, comprehēsos occidit, utpote à quibus
se ad mortem quæri cognouisset. Reliqua uero rerum Ioannis, nempe bella eius,
factaque fortia, quæ præclare designauit, tum ædificium murorum quos extruxit, &
res gestæ ipsius, hæc inquam omnia in ᵃcommētario pontificatus eius scripta sunt [ᵃVel, annalibus.]
ab eo tempore quo summus pontifex loco patris sui creatus est.

Liber secundus Machabæorum.

CAPVT I.

FRATRIBVS Aegyptum incolentibus Iudæis, fra- A
tres qui sunt Hierosolymis, & in Iudaica terra Iudæi sa-
lutem precantur, & felicem tranquillitatem. Benefaciat
uobis Deus memor pacti sui cū Abraam, Isaac & Iacob
[Deut.30.b] seruis suis fidelibus, †detque uobis omnibus animum co-
lendi se, & uoluntatē suam magna cordis alacritate, pro
pensoque animo exequendi, tum corda uestra ad legem
suam, & præcepta aperiat, pacem det uobis, exaudiatque
preces uestras, reconcilietur uobis, nec uos malis tempo
ribus deserat. Cum nunc hic simus orantes pro uobis, anno centesimo sexagesi- B
monono regnante Demetrio, nos Iudæi scribendum uobis putauimus in calami-
tate, summoque discrimine, in quod uenimus annis his, ex quo Iason & socij ipsius à
sancta terra & regno defecerunt, combusseruntque uestibulum, & sanguinem inno
xium effuderunt. Orauimus igitur Dominum, & exauditi sumus: sacrificauimus

uictimis & similagine, panesque proposuimus. Quapropter nūc dies †Scenopegiæ mensis Casleu celebrate. Anno centesimo octogesimooctauo incolæ Hierosolymæ & Iudææ, senatusque & Iudas, Aristobulo præceptori regis Ptolemæi, qui genus ducit ab unctis sacerdotibus, & habitātibus in Aegypto Iudæis salutē & sanitatē.
C Ex magnis periculis à Deo liberati ingentes ei gratias agimus, æque ac si regem in acie uicissemus. Cum enim ipse cum ijs qui sanctam urbem oppugnarant, in Persiam irruisset, ipseque dux, & quas secum habebat copias uiderentur sustineri non posse, in templo Naneæ concisi sunt, dolo usis Naneæ sacerdotibus. Vbi enim Antiochus ut cum ea congressurus in eum locum uenit cum comitantibus ipsum amicis, ut pecunias quas Naneæ sacerdotes proposuissent, nomine dotis acciperet: ubi, inquam, ille cum paucis delubri ambitum intrauit, occluso post ingressum ipsum templo, apertoque laquearis occulto ostio, coniectu lapidum quasi fulminan-
D tes ducem [cum suis] obruerunt, confectosque membratim amputatis capitibus foras proiecerunt. Per omnia celebrandus est Deus, qui supplicio dedidit impios. Celebraturi igitur die mensis Chasleu quinta & uicesima expiationem templi, significandū id uobis iudicauimus: ut uos quoque agatis quasi solenne Scenopegiæ, & ignis, quo Neemias tēplo & altari ædificato sacrificauit. Nam cum patres nostri ducerentur in Persiam, qui tum [a]pij sacerdotes erant, acceptā ignis ab altari partem in cauerna putei locum siccū habente clam absconderunt, tutoque reposuerunt
E ita ut ignotus omnibus esset ille locus. Elapsis autē annis multis, ubi Deo uisum est, dimissus à rege Persiæ Neemias †nepotes sacerdotum illorum qui ignem abdiderant, misit ad eum requirendū: qui ut retulerūt nobis, se non ignem, sed aquam crassam inuenisse, iussit ut haurirent eam, & afferrent. Deinde ijs quæ ad sacrificia pertinebant aræ impositis, iussit Neemias sacerdotes aqua tam ligna, quam quæ ijsdem erant imposita perfundere. Quod ubi factum est, & interposita mora sol nubibus antea obductus effulsit, ignis ingēs exarsit, adeo ut omnes caperet eius admiratio. Porrò interim dum sacrificiū consumebatur, precationē faciebāt tam sacerdotes quam omnes alij, uerba præeunte Ionatha, reliquisque exemplo Neemiæ sub-
F sequētibus. Huiusmodi autem erat oratio, Domine domine deus, qui creator es omnium, terribilis, potens, iustus, misericors, qui rex solus es, & [b]benignus, solus liberalis, solus iustus, omnipotens & æternus, qui ex omni malo liberas Israelem, qui selectos patres reddidisti sanctos, sacrificium pro uniuerso populo tuo Israelitico boni consule, conserua obuentionem tuam, & consecra, collige dispersionem nostri, libera eos qui seruiūt inter gentes, spretos & execratos respice, ut gentes cognoscant te solum esse deum nostrum, oppressores, & per superbiam iniuriosos affige, populumque tuum in loco tibi sacro iuxta †dicta Mosis constabilies. Sacer-
G dotes aūt hymnos accinebant, cumque cōsumpto sacrificio reliqua superesset aqua, Neemias ea lapides maiores perfundi iussit: †quod ubi factum est, exarsit flamma, quæ lumine ab altari refulgente consumpta est. Vt autem palàm facta res est, regique Persarū relata, in loco quo abducti in exilium sacerdotes ignem abdidissent, aquam qua Neemias cum suis sacrificia consecrassent, inuentam esse, rem approbans rex locum circumseptum sacrosanctū reddidit, liberalitate sua sumptus multos insumens & impēdens. Cæterum appellauit eum locum Neemias [c]Ephthar, quod interpretatur [d]lustratio: uocatur aūt apud multos [e]Nephthar. CA. II.

A *EXtat autem in monumentis, Ieremiam prophetam iussisse, ut qui exulatum ibant, ignem acciperent, †ut dictum est: sicut etiam ijsdem in exilium abeuntibus †idem propheta mandauit legem ipsis tradendo, ut ne obliuiscerentur præceptorum Domini, nec deciperentur animis simulachra aurea & argentea, & ornatum eorum uidentes: atque alia huiusmodi monens dicebat, ne lex animis eorum excideret. Est item in scriptorum monumentis, ut tabernaculū & arcam propheta,*

edito

Marginal notes: Leui. 23 — [a] ὁσιοι. — Leui. 6. 13. 16 — [b] χρηστὸς, al. χρηστὸς. — Deut. 30 — 3. Reg. 18 — [c] Al. Nephthar. [d] Vel, expiatio. [e] Al. Nephi. — 1. Mach. 14 — Ierem. 10 b Baruch 6 a

…34.a edito ſibi oraculo, ſequi iuſſerit, cumq; perueniſſet in montẽ,† (in quem cum aſcen
diſſet Moſes, poſſeſſionem Domini cõtemplatus eſt,) progreſſusq; Ieremias con
formatum in antrum reperiſſet domiciliũ, ut intulerit eo tabernaculum, & arcam,
& aram ſuffimenti, atq; oſtium obſtruxerit. Deinde cum quidam notandæ uiæ B
cauſa unà conſecuti acceſſiſſent, nec locum potuiſſent deprehendere, ut Ieremias
re cognita increpans eos dixerit, ignotum fore locum illum, donec Deus recolle-
giſſet multitudinem populi, & placatus eſſet: tum demum Dominum illa oſtenſu
…od.13.b rum, & gloriam eius apparituram cum nube, quemadmodum † & tempore Moſis
…Reg.8.b apparuit, † & ſicut & Salomon petijt, ut locus magnifice conſecraretur. Etenim
aperte traditum eſt, qua ille ſapientia præditus ſacrificium dedicationis, & conſe-
…euit.9.d crationis templi celebrarit. † Quemadmodum Moſes precatus eſt ad Dominum,
…Par.7.a & ignis deſcendit de cœlo, qui conſumpſit ſacrificium: † ita Salomone quoq; oran
te, demiſſus ignis holocauſta depaſtus eſt. Dixit autem Moſes, ne factũ pro pec- C
cato ſacrificiũ comederetur, ideo conſumptum eſſe. [a] Eodem modo & Salomon
octo dies illos celebrauit. Memorantur autem in literis & commentarijs [b] ſecun-
dum Neemiam hæc eadem, atq; etiam ut bibliothecam cõficiens, in eam ſcripta de
regibus & prophetis, & quæ Dauidis ſunt, itemq; epiſtolas regum de conſecran-
dis donarijs congeſſerit, qualia Iudas propter bellum nobiſcum geſtum dilapſa re
collegit omnia, & extãt apud nos: quorum quidem ſi indigetis, mittite, qui ad uos
perferant. Expiationem itaq; celebraturi ſcribendum uobis putauimus, quapro D
pter recte feceritis, ſi dies eos obeatis. Deum autem liberatorem totius populi ſui,
Deut.30.a qui poſſeſſionem omnibus cum regno & ſacerdotio atq; religione, † ſicut in lege
ſua pollicitus eſt, reſtituit: cum [c] inquam, deum ſperamus breui miſeraturum nos,
& è terra, q̃ late ſub cœlo patet, in locum ſanctum ſuum congregaturum. Eripuit
enim nos è magnis periculis, locumq; [d] expiauit. Cæterum res Iudę Machabæi &
fratrum eius, templiq; magni expiationem, & dedicationem aræ, tum bella cũ An
1.Mach.6. tiocho illuſtri, eiuſdemq; filio † Eupatore geſta, & miracula de cœlo per fortia fa-
cta eorum, qui Iudaiſmi fuerunt ſtudioſi edita, ita ut totam regionem percurrerent
pauci, barbaraq; agmina pellerẽt, celebre illud per totum orbem templum inſtau- E
rarent, urbem liberarent, & iam ad irritum cadentes leges, Domino ipſis cum ſum
ma clementia placato, reſtituerent, quæ ab Iaſone Cyrenæo quinq; libris explicata
ſunt, nos uno uolumine perſtringere conabimur. Cõſiderata enim effuſa copia,
quantaq; obijciatur difficultas in commentarijs hiſtoriarũ uerſari uolentibus pro
pter rerum turbam, & delectationi legere ea uolentium, & memoriæ mandare cu-
pientium facilitati, omnium autem euoluentiũ utilitati ſtuduimus. Quod ad nos F
attinet qui moleſtiam ſuſcepimus epitomes, rem minime facilem, ſed ſudoris & ui
giliarum plenam, quamuis ut cum quis conuiuium inſtruit, & aliorum quærit uti-
litatem, res negotio non careat: hunc tamen laborem in gratiam multorum liben-
ter ſuſtinebimus, exacta ſingulorum pertractatione authori conceſſa, ipſi propoſi
tum exemplar ad epitomen elaborandam peragrantes. Sicut enim nouę domus
architectum de uniuerſa ſtructura oportet eſſe ſolicitum, formis autem exprimere
eam, aut depingere tentanti, ea quæ ad ſpeciem faciunt, tantum ſunt cõſideranda: G
ita cenſeo in noſtro quoq; negotio, penetrare altius, & ſermone omnia pertracta-
re, curioſeq; rimari ſingula, ad authorem hiſtoriæ pertinere: compendium autem
dictionis conſectari, & uitare quæ ſunt in re exquiſitiora, ei qui ſtylo ſubſequitur,
concedendum. Hinc ergo narrationem incipiamus, præfationem hactenus inhi
bentes. Stultum enim ſit in ijs quæ hiſtoriam præcedunt effluentem, ipſam hiſto
riam arctius contrahere.

CAPVT III.

CVm urbs ſancta cum ſumma pace habitaretur, & leges ſeruarẽtur q̃ optime, A
propter pietatem, & animum Onię ſummi pontificis ſcelera peroſum: eueniſ

[a] Scilicet, quo diximus Neemiam feciſſe.
[b] Vel, ætate Neemiæ ſcriptis.
[c] sæpe magis affirmat, q̃ rationem reddat: uel, uos.
[d] Vel, repurgauit.

ut †ipsi quoque reges locum honorarent, templumque splendidissimis condecorarent 2.Mach.3.a
muneribus, ita ut Seleucus Asiæ rex de reditibus suis, omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes præstaret. †Simon uero quidā è tribu Beniamin 2.Mach.3.a
curator templi constitutus, dissidio inter ipsum & summum pontificem super [a]iniquitate quæ in urbe patrabatur, orto, uincere Oniā non ualens, cōtulit se ad Apollonium Thrasææ filium, eo tempore Cœlesyriæ Phœniciæque præfectū, & ei nunciauit ærarium Hierosolymitanum ineffabili pecuniarum summa refertum esse, adeo ut innumerabilis esset uis nummorum, qui ad sacrificiorum rationem non
B pertinerent, fieri autem posse ut in potestatem regis peruenirent. Cum ergo regem adiisset Apollonius, & ad eum de pecuniis sibi indicatis retulisset, ille delectū Heliodorum tribunum ærarii cum mandatis ad supradictas pecunias legauit auferendas: statimque Heliodorus iter ingressus est, specie quidem quasi urbes Cœlesyriæ Phœniciæque obiturus, sed reuera executurus regis propositum. Cumque peruenisset Hierosolymam, & à summo ciuitatis pontifice benigne esset acceptus, iudicium ut factum esset, proposuit, & cuius rei causa adesset, aperuit: sciscitans insuper an reuera sic se res haberet. Cui summus pontifex ostendit uiduis subleuandis, & pupillis has esse repositas: quasdā autem etiam esse Hircani Tobiæ, uiri dignitate eximii, non autem quales impius Simon calumniatus esset: in uniuersum
C uero esse talenta argenti quadringenta, & auri ducenta: porrò per iniuriam fraudari eos qui sanctitate loci, & honorati per uniuersum orbē templi maiestate, asyloque fisi essent, id uero planè esse indignū. At Heliodorus propter mandata quæ à rege habebat, omnino in ærarium regis inferendas esse dicere: adeoque die constituto, ad dispensationem earum dispiciendam ingressus est. Quapropter mœror non paruus totam occupauit ciuitatē, & sacerdotes ante altare in sacro habitu prostrati, elata in cœlum uoce, inuocabant eum, qui de deposito †legem tulisset, ut iis Exod.22.b
qui deposuerant eas, saluas custodiret. In primis autem speciem summi pontificis contemplantibus, animus sauciabatur. Ipse enim uultus & color immutatus animi angustiam indicabat. Quippe offusus uiro erat metus quidam, horrorque corporis, unde euidens esset inspicientibus, qui cordi dolor incūbebat. Præterea gregatim è domibus confugiebatur ad publicam supplicationem, quod in contem-
D ptum uenturus esse locus uideretur: & mulieres sub uberibus ciliciis accinctæ uicos implebant. Sed & conclusarum antehac uirginum aliæ ad portas cōcurrere, aliæ in muros, quædam prospectare fenestris, omnes autem extentis in cœlum manibus, preces facere: adeoque miserabilis erat mixtus totius populi procursus, & in mœrore magno constituti summi pontificis expectatio. Atque hi quidem inuocabant omnipotentem Dominum, ut credita sibi, iis qui ea crediderant, salua in summa tutela conseruaret: sed Heliodorus quod semel habebat constitutum, id peragebat. Cæterum cum ipse iam cum satellitibus instaret ærario, Dominus [b]spirituum & omnis potentiæ, euidens miraculum & ingens edidit, quo omnes comita-
E ri illum ausi potentiam Dei stupentes consternati sunt, & formidine correpti. †Visus est enim illis equus cū equite terribili, pulcherrimo tegmine adornatus, qui incitato impetu priores ungulas inflixit Heliodoro. Eques autē in uniuersa armatura aurea cernebatur, anteque eum conspicui duo iuuenes alii, robore eximii, decoreque speciosissimi, qui amictu insignes, astantes utrinque flagellabāt illum sine intermissione, multaque in eum uerbera ingerebant. †Cumque subito collapsus esset humi, multaque circunfusus caligine, correptum & feretro impositum eum, qui modo cum stipatione frequenti, cunctisque satellitibus tendebat in prædictum ærarium, ferebant, omni armorum suorum ope destitutum, ut qui potentiā dei palàm cognouissent. Et ille quidem diuina uirtute mutus, & ab omni spe atque salute derelictus iacebat: illi uero Dominum, qui locum suum gloria amplicauisset, prædicabant:
&

Margin notes:

[a] παρανομίας, al. ἀγορανομίας.

[b] ὁ τῶν πνευμάτων καὶ &c. al. ὁ τῶν πατέρων δυνάστης καί.

Right margin: 2.Mach.3.b (beside "†Visus"); 2.Mach.3.d (beside "†Cumque")

& quod paulò antè metu ac trepidatione plenum fuerat templum, præsentem exhibente se Domino omnipotēte, gaudio & lætitia repletum est. Cum autem protinus quidam Heliodoro familiarium rogassent Oniam, ut inuocaret altissimum, ut extremam iam animam agenti uitam donaret: ueritus summus pontifex, ne fortè suspicio regi incideret, dolum aliquem malum in Heliodorum fuisse structum, pro salute uiri illius sacrificium instituit. Porrò preces faciente summo pontifice, ijdem illi iuuenes ijsdem amicti uestibus, Heliodoro se obtulerūt, & astantes, Plu-

Act.17.c rimam, inquiunt, habeto Oniæ pontifici gratiam, †nam Dominus in gratiā ipsius tibi uitam condonauit. Tu uero de cœlo flagellatus, amplissimam Dei potētiam omnibus edissere. His dictis illi è cōspectu abierunt. Heliodorus autem cum fecisset Domino sacrificium, uotaque maxima nuncupasset ei, qui uitæ gratiam ipsi fecerat, Onia salutato retro ad regem motis castris remeauit, & omnibus quę magni Dei opera uidisset oculis suis, testatus est. Cumque rex interrogasset Heliodorum, ecquem censeret idoneum qui denuo Hierosolymam mitteretur: Siquem hostem habes, ait, rebus tuis insidiosum, eum illuc ablega, & recipies flagellatum, si tamen euaserit: nam uere diuinum quoddam numen in loco illo uersatur. Ipse enim domicilij cœlestis habitator loci illius inspector est & defensor, qui disperdit eos qui ad uiolandum illum accesserint. Atque quod ad Heliodorum quidem, & ærarij defensionem attinet, hæc acciderunt.

CAP. IIII.

2.Mach.3 SImon uero †supra nominatus, ille pecuniarum & patriæ proditor criminabatur Oniam, quasi ipse [a]pulsasset Heliodorum, & malorum author extitisset, & de patria bene merentem, cui gens sua curæ erat, legisque studiosum, appellare audebat rebus regijs insidiosum. Cum autem inimicitiæ eousque processissent, ut per quosdam Simoni charos cædes etiam patrarentur, uidens Onias atrocitatem inimicitiarum, & sæuitiam Apollonij, (qui cum præfectus esset Cœlesyriæ Phœniciæque, Simonis malitiam augebat,) ad regem se contulit, non ut accusator ciuium suorum, sed ut qui publicam & priuatam uniuersi populi utilitatem consideraret. Videbat enim sine regia procuratione pacem iam rebus non posse dari, nec Simonem insaniæ finem facturum. Porrò cum uitam cum morte commutasset Seleucus, & in regnum ei successisset Antiochus cognominatus Epiphanes, Iason frater Oniæ summum pontificatum ambiens regem adijt, talenta argenti trecenta sexa-

1.Mach.1.b ginta pollicens, & [b]ob accessionem quandam aliam talenta octoginta. †Ad hæc promittebat etiam se alia centum & quinquaginta perscripturum, si potestas sibi concederetur constituendi gymnasium & [c]ephebium, & ut incolas Hierosolymæ scriberet Antiochenos. Quæ cum rex annuisset, ipseque obtinuisset principatū, protinus gentem suam transformabat in mores Græcorū, & abrogabat statuta prin-

1.Mach.8.c cipum clementer indulta Iudæis, per Ioannem Eupolemi patrem, †qui legationem de amicitia societateque cum Romanis, obierat: atque etiam legitima instituta publica abolens, nefarias consuetudines introducebat. Etenim cum sub ipsa arce gymnasium ultro constituisset, optimos quosque adolescentum in partes suas pertrahens [d]sub petasum ducebat. Eratque Græcorum morū quoddam tam ardens studium, exoticorumque institutorum accessio, propter summam impij, minimeque pontificis Iasonis impuritatem, ut nulla iam amplius esset ad munia altaris sacerdotum propensio, sed contempto templo, sacrificijsque neglectis, currerent ad fruenda nefaria spectacula, quæ in palæstra exhibebantur, & certamina disci, & patrios honores pro nihilo habentes decora Græca pulcherrima ducerent: quapropter grauis circumuenit eos calamitas, & quorum æmulabant instituta, quibusque per omnia similes esse studebant, eosdem hostes, & pœnarum exactores habuerunt. Nam res minime leuis est, admisisse in leges diuinas impietatem. Sed hæc quod consecutum est tempus indicabit. Porrò cum ludi quinquennales celebrarētur in Tyro,

[a] Vel, perterruisset.

[b] Id est, ob lucrū suū aliud: uel, ut alterius rei accessionē impetraret: nisi malis, ut uetus interpres habet, ex redditibus alijs, siue causa aliorū redditūum.

[c] Ita uocatur pars palestræ, in qua ephebi exercebantur.

[d] Vt scilicet eos hoc ludi lenocinio corrūperet, uel ob palestram, in petasum fastigiatā, uel q; in palestra certantes petasati essent.

ubi rex præsens aderat, misit eò Iason ille sceleratus spectatores Hierosolymis, qui si Antiochenses essent, drachmas argenti trecentas in sacrificium Herculis deferentes. Rogabant tamen ipsi qui deferebāt has, ne erogarentur in sacrificium (quòd minus conueniret,) sed in alium potius sumptum impenderentur. Missæ sunt igitur hæ, quod quidem ad missorem ipsum attinet, in sacrificium Herculis: propter eos autem qui deferebant eas, in [e]fabricationes triremium. Cum autē Antiochus Apollonio Menesthei filio propter regis Ptolemæi Philometoris [f]inaugurationē in Aegyptum misso, accepisset ipsum à commodis suis esse alienatū, de rebus suis
D tuto constabiliendis cogitans ea de causa Ioppen profectus est, & peruenit Hierosolymam: magnificeq́ue receptus est ab Iasone & ciuitate obuiam egressis cum facibus & acclamatione, & inde his ita gestis cum copijs reuersus in Phœniciam. Exacto autem triennio Iason Menelaum supradicti Simonis fratrem misit ad regem, cum pecunijs ad eum deportandis, & cum perferendis mandatis quibusdam de rebus necessarijs: qui regi commendatus, postquam ueneratus est eum, per speciem potestatis pontificatum in sese transtulit, Iasone talentis argenti trecētis superato: acceptisq́ue mandatis regijs aduenit, nihil afferens summo pontificatu dignum, sed animos crudelis tyranni, & atrocis feræ gerens iracundiam. Et Iason quidem qui dolo suum ipsius fratrem circumscripserat, dolo circumscriptus ab alio, profugus in Ammanitidem regionem compulsus erat, Menelaus autem obtinebat principatum. Cæterū de promissis regi pecunijs nihil procedebat, quamuis Sostratus præfectus arcis eas exigeret. Penes hunc enim erat pecuniarum exactio. Hanc ob
E causam cum uterq́ue ad regem euocatus esset, Menelaus procuratorem pontificatus reliquit Lysimachum fratrem suum, & Sostratus Cratetem præfectum [g]Cyprijs. Dum hæc agebantur, accidit ut Tharsenses & Mallotæ seditionem mouerent, quòd Antiochidi pellici regis dono essent dati. Cumq́ue rex protinus ad res componendas profectus esset, relicto procuratore Andronico, uno ex ijs qui pollebāt dignitate: Menelaus se [h]commodam occasionem nactū ratus aurea quædam templi uasa depeculatus, Andronico largitus est, alijs Tyrum & in circumiacentes urbes uenum datis. Eam rem certo compertam Onias criminabatur. Receperat autem se in tutum asylum Daphnen, uicinā Antiochiæ. Qua de causa Menelaus seorsum nactus Andronicū orauit, ut Oniam interficeret. Cum igitur ille ad Oniam peruenisset, fide per dolum impetrata, [i]interpositoq́ue iureiurando receptus, dextera data, (quamuis suspectus esset,) persuasit illi ut ex asylo procederet, statimq́ue peremit eum, nulla iuris reuerentia. Qua de causa non solum Iudæi perdoluerunt grauiter, sed multi ex alijs quoq́ue gentibus iniustam uiri cædem acerbe tulerunt. Ergo postq́ue rex è locis Ciliciæ reuersus est, qui in urbe erant Iudæi, adiuuantibus odio
F sceleris & Græcis, de immerita Oniæ cæde apud eum conquesti sunt. Quare Antiochus ex animo contristatus, commotusq́ue miseratione illachrymauit propter interfecti moderationem, multamq́ue morum concinnitatem: & ira inflammatus, è uestigio detracta Andronico purpura, tunicaq́ue discissa, per totā urbem in eundem locum ubi Oniam impie trucidarat, circunducendum curauit impuratum hominem, & interficiendum, Domino condignas ab eo pœnas repetente. Porrò multis per urbem [k]sacrilegijs commissis à Lysimacho de cōsilio Menelai, famaq́ue rei diuulgata, multitudo aduersus eum, multo iam auro diuerse exportato, congregata est. Ibi Lysimachus, cum turba concitata esset, & ira plena, armatis circiter tribus millibus, iniusta manuum ui cepit agere, duce quodam tyranno, affecta iam ætate, nec minus mente. Videntes ergo illi conatum Lysimachi, alij correptos lapides, alij fragmenta lignorum, obuijsq́ue pulueris quantum manu prehendissent alij, in factionem Lysimachi irruentem proijciebant: quibus multi uulnerati, pars etiam prostrati, omnes certe in fugam pulsi sunt, ipse uero sacrilegus iuxta ærarium interfectus.

[e] Vel apparatus, & instructiones.
[f] πρωτοκλίσια, q.d. propter celebritatē, quæ primum solio initiabatur: al. πρωτοκλησία: uel ob principatum, de quo erat contentio. Ioseph. lib. 1. belli Iudaici cap. 1.
[g] Vel, à cyprijs. i. à mensuris, qui metiendis frugibus alioqui præerat.
[h] εὐφυῆ.
[i] καὶ δεξιὰς μεθ' ὅρκων δοὺς δεξιάν.
[k] ἱεροσυλημάτων.

terfectus. Cæterum iudicio de his cõstituto aduersus Menelaum, cum rex in Ty- G
ro præsto esset, tres uiri à senatu missi coram eo reum egerunt. Menelaus autem
iam conuictus, [l]pecuniarum quod satis esset, Ptolemęo Dorymenis filio pollicitus [l] χάματα.
est, ut regem sibi cõciliaret. Itaque Ptolemæus regem in atrium quoddam, quasi re-
frigerationis gratia seductum peruertit, ut Menelaum [m]totius sceleris [n]authorem [m] ὅλου.
criminibus absolueret, miseros autẽ illos, qui etiamsi apud Scythas causam dixis- [n] Vel, reum.
sent, culpa fuissent absoluti, morte damnaret. Itaque confestim iniusta pœna [o]affe- [o] ἀδίκον.
cti sunt, qui causam ciuitatis & populi, sacrorumque uasorum egerant. Quamob-
rem Tyrij quoque sceleris odio commoti, quæ ad funerandos eos pertinebant, ma-
gnificentissime suppeditarunt. Menelaus autem per auaritiam potentum, princi-
patum retinuit, [p]malitiosa insinuatione magnus ciuibus insidiator constitutus. [p] Vel, malitiæ incre-mentis.

CAPUT V.

1. Mach. 1. b CIrca tempus illud cum †Antiochus secundam expeditionem in Aegyptum su- A
4. Reg. 7. b Esa. 13. a scepisset, †cõtigit per totam urbem, quadraginta ferè diebus, cerni per aërem
discurrentes aurato habitu equites, & quasi cohortes armatas hastatorum, equo-
rumque ordinibus digestorum [a]agmina, tum pugnas committi cominus, & concur [a] ἴλας.
sus utrinque, simul & motus scutorũ, ac spicula crebra, districtosque gladios, telorum
quoque iactus, & micantia ornamenta aurea, omneque genus loricas. Quapropter
omnes ut bono forent ostenta precabantur. Sed cum falsus rumor emanauisset,
uita excessisse Antiochum, Iason collectis non minus mille uiris, ad capiendam ur
bem repente uenit: & quamuis ciues conuolassent in muros, ad ultimũ tamen cum
urbs iam caperetur, Menelaus confugit in arcem, Iason autem suorũ ipsius ciuium
cædem edebat, nemini parcens, nec cogitãs felicitatem contra suos infelicitatẽ esse
maximam, sed arbitrans se de hostibus, non de ciuibus trophæa comparare. Prin B
cipatum tamen non obtinuit, sed suscepto dedecore, (qui fuit insidiarum exitus,)
2. Mach. 4. c fuga se rursum recepit in †Ammanitidem. Tandem igitur infelicem adeptus ui-
cissitudinẽ, [b]in crimen uocatus apud Aretam tyrannũ Arabum, ex alia in aliam ur [b] ἐγκληθεὶς, lego.
bem fugiens, eiectus ab omnibus, & odio habitus, ut legis proditor, atque execratus
ut patriæ ciuiumque [c]carnifex, in Aegyptũ extrusus est. Et qui multos extorres pa [c] Vel, perduellis.
tria fecerat, extorris perijt profectus ad Lacedęmonios, tanquam locum ibi tutum
habiturus propter cognationem: & qui insepultos multos abiecerat, luctu caruit,
neque ulla exequiarum iusta, neque patrium sepulchrum consecutus. Hæc cum rex
1. Mach. 1. c ut gesta erant accepisset, †defectionem meditari Iudęam suspicatus est. Quamob
rem efferato animo profectus ex Aegypto, urbe ui capta, imperauit militibus, ut
nemini parcentes tam obuios quosque conciderent, quàm eos qui se recepissent in do-
mos, trucidarent. Cædebantur ergo tam iuuenes quàm senes, uiri simul ac mulieres,
puerique perimebantur cum iugulatione uirginum & infantium, adeo ut intra tres
ad summum dies octoginta millia fuerint interfecta, quadraginta uero millia ma-
nu capta, nec pauciores interfectis diuenditi. His tamen non contẽtus, etiam san C
ctissimum totius orbis templum inuadere ausus est, idque duce Menelao proditore
legum simul & patriæ, & sceleratis manibus sacra uasa corripiens, unaque ea quę ab
alijs regibus ad amplitudinem & maiestatem decusque loci consecrata fuerant, im-
pijs manibus contrectans Antiochus, efferebatur insolentia & animo, non consi-
derans Dominum propter peccata incolentiũ urbem ad breue tempus irasci, eoque
Iudith 5. d locum esse neglectum. †Nam nisi contigisset illos multis peccatis inuolui prius,
2. Mach. 3. d ut †Heliodorus ille à Seleuco rege missus ad perscrutandum ærariũ, ita hic quoque
(ubi eodem erupit,) repente flagellatus, ab audacia fuisset absterritus. Sed non lo
ci gratia gentem, sed gentis gratia locum Dominus elegerat. Ideoque idem ille lo-
cus qui infortuniorum, quæ genti acciderunt, fuit particeps, postea beneficiorum
quoque Domini consors extitit: & qui per iram omnipotentis fuerat desertus, idem

B rursum reconciliato magno Deo, ad summam gloriam restitutus est. Antiochus igitur mille & octingẽtis ablatis è templo talentis q̃primum abscessit Antiochiã, præ superbia terram nauigabilem, mare uero pedibus peruium effecturum se existimans: tanta erat animi elatio. Reliquit autem præfectos qui gentem [b] affligerẽt, Hierosolymis quidem Philippum natione Phrygem, moribus eo ipso qui constituerat eum, feriorem: in [c] Garizin autem Andronicum, & præter hos Menelaum, qui grauius q̃ cæteri ciuibus imminebat, alioqui hostili in ciues Iudæos animo. Misit insuper sceleratum principem Apollonium cum exercitu uiginti duorũ millium, & cum mandatis, ut [f] ætate militari præditos omnes interficeret, mulieres autem & iuniores uenderet. Hic cum peruenisset Hierosolymam, pacificum se simulans, rem usq; in sacrum sabbathi diem distulit, quo feriantes nactus Iudæos, cum recensum exercitus armati suis indixisset, egressos ad spectaculum omnes trucidauit, & in urbem cum armatis irruens, ingentem [g] peremit multitudinem. †Tum Iudas Machabæus decimus ipse secessit in desertum, ibiq; cum suis ferarum modo uitam agebat in montibus, & cibo herbarũ uescens durabat, ne se cum cæteris impiaret.

[b] [illegible]

[c] Garizin mons Samariæ.

[f] Vel, ætate prouectiores.

[g] [illegible]

2. Mach. 5.

CAPVT VI.

A NOn multo uero post tempore misit rex senem quendam [a] Antiochenum, qui Iudæos iura patria deserere compelleret, & usum legum Dei relinquere, quiq; profanato templo Hierosolymitano Iouis Olympij cognomen adderet, ei autem quod in Garizin erat, †ut incolæ loci eius ultro iam fecissent, Iouis hospitalis. Grauis erat hæc uniuersis, & tristis sceleris introductio. Nam templum turpi luxu replebatur, & commessationibus gentium, quæ desidebant inter scorta, & intra sacros parietes rem habebant cum mulieribus, quæ minime cõueniebat intrò ferentes. B Altare etiam rebus nefarijs lege uetitis plenum erat, & præterea neq; sabbathum celebrare quisquam audebat, neq; solẽnes dies patrios seruare, nec omnino Iudæum se profiteri. Ducebantur autem per acerbam uim, singulis mensibus, celebrando natali regis die, ad uisceratione, & agitando Bacchanaliorum solenni cogebantur Iudæi hedera coronati Baccho pompam ducere. Decretum insuper in uicinas Græcorum urbes est editum Ptolemæi instinctu, ut idem institutum & uisceratio contra Iudæos celebraretur: quod si qui minus in Græcorum instituta transire uoluissent, interficerentur. Palàm igitur uidere erat urgentem miseriam. †Duæ mulieres productæ, q̧ præputia natorum suorum circuncidissent, suspensis de uberibus earum infantibus illis, per urbem circunductæ sunt publice, & [b] de muris præcipitatæ. C Alij quidam cum in proximas speluncas confugissent, septimum diem latenter celebraturi, indicati Philippo, flammis concremati sunt, q̧ propter maiestatem religiosissimæ diei auxilium ferre sibimetipsis uererentur. Obsecro igitur eos qui in hunc librum inciderint, ne ob hos casus animũ despondeant, sed reputent hæc supplicia in genus nostrum non ad perniciem, sed ad castigationem eius esse constituta, præterq̃ q̧ non multum temporis cõcessum esse impijs, †sed eos pœnas cito luisse, magni beneficij est indicium. Non enim sicut in alijs gentibus lenitate Dominus expectat, donec in eas ubi ad summum peccatorũ euaserint, animaduertat, ita de nobis statuit: ne scilicet pro redundãtibus ad summum D peccatis nostris, pœnas tandem à nobis repetat. Quapropter nunquam nobis suam subducit misericordiam, sed populum suum aduersis casibus castigãdo non derelinquit. Verum hęc commonitionis gratia dicta sint à nobis hactenus, nunc flexu breui nobis ad narrationem redeundum est. Eleazarus quidam è primarijs scribis unus, uir ætate iam prouecta, uultusq; specie honestissima præditus, aperire os, †& carnem porcinã edere cogebatur. At ille gloriosam mortem uitæ cum scelere coniunctæ præoptans, ad [c] tormenta ultro accedebat insputabundus: quo pacto accedere oportebat eos, qui propter ea quæ non fas est amore uitæ gustauisse,

[a] Ita uetus interpres, Græca tamen exemplaria uno consensu habent [illegible].

[b] [illegible]

[c] Vel, tympanũ, quod est tormenti genus.

1. Mach. 1. — Ioseph. Antiq. lib. 12. cap. 7. — 1. Mach. 1. — Prou. 3. — Leuit. 11.

uiſſe,laturi eſſent ſupplicium. Cæterum qui nefariæ uiſcerationi præfecti erant, E
propter antiquam,quam habebant,uiri notitiam,ſeductum ſcorſum rogabant,ut
ſumptis quibus uti ſibi liceret carnibus paratis à ſe, ſimularet ſe comedere de carni
bus ſacrificij ab rege imperatis, ut hoc pacto mortē effugeret, & propter ueterem
cum ipſis amicitiam,humanitatem erga ſe conſequeretur. At ille honeſta inita ra
tione digna ætate ſua,ſenectutiſq; excellētia,tum cōtracta iam inſigni canicie, atq;
optima à puero [b]educatione,aut potius ſanctæ & à deo cōditæ, ſancitæq; legi con [b][illegible] alij legunt.
2.Theſſ.5.c ſentanea,cito reſpondens,ad manes præire ſe,dixit. †Non enim ætate noſtra di-
gnum eſt,inquit,ſimulare,unde multi adoleſcentium Eleazarum illum nonagena F
rium,in alienam religionē tranſiſſe exiſtimantes,ipſi quoq; mea, propter breuem
& [c]minimi momenti uitam,ſimulatione atq; culpa ſeducantur, & ego mihi piacu- [c][illegible]
lum labemq; ſenectuti contraham. Nam etiamſi in præſentia hominum ſupplicia
Amos 1.a euaſero,†illas tamen omnipotentis manus neq; uiuus effugero, neq; defunctus.
Quamobrem nunc quidem uita fortiter excedēdo, me qualem ſenectute dignum
eſt exhibuero: adoleſcētibus autem egregium reliquero exemplū ad mortem pro
uenerādis ſanctiſſimiſq; legibus,prompte,animoſe,& alacriter obeundam. His
dictis,ſe [f]tormento protinus obtulit. Cum autem ij qui ducebāt eum,quam pau- G [f]Vel,tympano.
lò ante pollicebantur beneuolentiam in maleuolētiam commutaſſent, propter ſu
pradictos ſermones,quam ipſi inſaniam interpretabantur: propè iam inter uerbe
ra moriturus ingemiſcens, Domino,inquit,ſancta cognitione prædito planè no-
tum eſt me, cum poſſem mortem euaſiſſe, duros perferre corpore dolores flagel-
latum, animo uero libenter iſta propter religionem ipſius perpeti. Atq; hic qui-
dem ui tam hoc modo finijt,morte ſua non ſolum iuuenibus,ſed alijs quoque ſuæ
gentis quàm plurimis,exemplo magnanimitatis, uirtutiſq; monumento relicta.

CAPVT VII.

Leuit.11.a CONtigit autem,ut & ſeptem fratres unà cum matre comprehēſi, †ſuillam con A
tra fas guſtarè cogerentur à rege,flagellis & taureis excruciati: quorum unus
uice omniū ſic ait, Quid tandem exquirere uis,aut è nobis ſciſcitari? Nam nos qui
dem mori potius parati ſumus,q̃ leges patrias uiolare. Tum rex furore percitus,
ſartagines & lebetes iuſſit feruefacere: quibus feruefactis, protinus ei qui uice om-
nium loquutus fuerat,præcidi linguam imperat,eumq; cute detracta extremis mu
tilari,cæteris eius fratribus cum matre inſpicientibus: deinde omnibus mēbris inu
tilem redditum igni admoueri ſpirantem adhuc iuſſit,& torreri ſartagine. Porrò
dum uapor à ſartagine ſe late diffunderet,illi cum matre ſeinuicem hortari ad mo-
riendum animoſe,& ſic dicere, Dominus deus uidet hæc,& reuera ſuper nobis re- B
creatur: quemadmodum in edito publice cantico teſtificans Moſes prodidit, cum
Deut.32.e diceret,†Et ſuper ſeruis ſuis recreabitur. Hoc modo cum primus ille mortem ob-
ijſſet,& ſecundus duceretur ad illuſionem,[a]illi eum cute capitis ipſi cum capillis de [a][illegible]
tracta,interrogabant,Eſſétne tandem comeſturus, priuſquā corpore membratim
mutilando multaretur? At ille patria uoce reſpondens,Non,inquit,faciam. Qua
propter & hic conſequens tulit ſupplicium,ut ille primus,& extremum agens ſpi-
ritum,ait, Tu quidem pernicioſiſſime præſentem nobis uitam eripis, at ille rector
mundi pro legibus ſuis morientes nos ad æternam uitam denuo ſuſcitabit. Poſt C
hunc tertius,cum illuderetur,linguam quam poſcebant,confeſtim protulit, & ma
nus audacter protendens, animoſe inquit, Hæc è cœlo accepi, hæc eadem ſperno
propter leges eius,à quo me ſpero rurſum ea recepturum: ita ut ipſe rex cum præ-
ſentibus animum miraretur adoleſcentis, qui pro nihilo duceret cruciatus. Hoc
quoq; extincto,quartum ijſdem tormentis excruciabant,qui iam morti proximus
ſic eſt locutus, Optabile eſt humana ſpe relicta, fretos diuina expectare diuinitus
in uitam eſſe reuocandos. Nam tui quidem nulla ad uitam erit reſtitutio. Quin-

tus deinceps cum adductus torqueretur, ad regem respiciens, Tu quidem, inquit, in homines adeptus potestatem, cum caducus sis, quod tibi lubet facis: uerũ ne pu
D tes genus nostrũ esse à deo derelictũ. Sed perge, & spectator esto ingentis potentiæ eius, [b]quomodo te & progeniem tuam sit cruciaturus. Post hunc sextus cum adduceretur iam moriturus, Ne temere erres, ait. Nos [c]enim propter nosmetipsos hæc patimur, ut qui in nostrum ipsorum Deum peccauerimus, dum [d]admiranda etiam perpetrata sunt. Tu tamen ne putes te impune esse abiturum, qui cum deo bellum gerere conatus sis. Supra modum autem mater admiratione & memoria felici digna est, quæ pereuntes tempore unius diei septem filios aspicere, propter spem in Domino collocatam, fortiter sustinuit. Nam singulos eorum uoce patria hortabatur, plena generosi spiritus, & fœmineam cogitationẽ animo masculo su-
E scitans, sic illos alloquebatur, Qualis fuerit ortus in utero meo uester ego nescio, nec uitam dedi uobis, neq; etiam coagmentationis uestræ elementa concinnaui. At uero mundi creator ille, qui [e]conformauit originem hominis, & progeniei omnium ac spiritus author est, idem rursum uitam quoq; uobis clementer redditurus est, qui nunc uosipsos legibus ipsius posthabetis. Antiochus autẽ contemni se arbitratus, [f]probrosam sibi uocem metuens, cũ superesset adhuc natu minimus, non solum uerbis hortabatur eum, sed etiam iureiurando affirmabat se eum redditurum diuitem & beatissimum, si patria instituta deseruisset, atq; adeo ipsum habiturũ pro amico, & ei administranda negotia concrediturum. Porrò cum adolescens nihil moueretur, rex aduocatam matrem hortabatur, ut iuueni consiliũ da-
F ret ad salutem: quæ cum multum instante eo se filio suasuram recepisset, ut accessit ad illum propius, crudelem tyrannum irridens, patria uoce sic est locuta, Miserere mei fili, quæ te nouẽ mensibus in utero circuntuli, quæ te lactaui tribus annis, quæ enutriui te, & ad hanc usq; ætatem perduxi atq; educaui. Postulo à te, fili, ut in cœlum suspiciens, terramq;, & quæ in ea sunt contẽplans omnia, & agnoscẽs Deum ista condidisse ex nihilo, eodemq; modo genus humanum esse ortum, carnificem istum non metuas, sed fratribus te dignũ præbens mortem eligas, ut te per clementiam cum fratribus tuis recipiam. Hæc adhuc ea dicente, adolescens, Quem expectatis, ait? Imperio regis non obedio, sed audio præceptũ legis quæ maioribus nostris per †Mosen tradita est: tu uero omnis in Hebræos malitiæ inuentor, manus Leuit. 11. Deut. 14.
Dei nequaquam effugeris. Nos quidem hæc propter peccata nostra patimur, sed quamuis castigationis & correctionis gratia uiuus Dominus nobis aliquantisper irascatur, rursum tamen seruis suis reconciliabitur. Tu uero, ô impie, & omnium hominum flagitiosissime, ne incerta spe fremens temere teipsum efferas, seruis cœ-
G lestis Dei manum afferendo. Nondum enim iudicium omnipotentis inspectoris Dei effugisti. Nam fratres mei nunc breuem dolorem perpessi, diuino perennis uitæ pacto continẽtur: tu uero iudicio Dei iustas superbiæ pœnas daturus es. Equidem sicut & fratres mei corpus simul & animã pro patrijs legibus deuoueo, deum inuocans, ut se breui genti nostræ propitium exhibeat, †tuq; inter tormenta & flagella solum ipsum esse Deum confitearis, in me uero fratribusq; meis ut desinat ira omnipotentis, quæ iuste in uniuersam gentem nostram effusa est. Tum rex furore percitus, se derisum acerbe ferens huic se magis q̃ cæteris sæuum exhibuit: & hic quoq; per omnia Domino fretus mortem sancte oppetijt: nouissimo uero loco mater filios morte subsecuta est. De uiscerationibus igitur, grauissimisq; supplicijs hactenus. 1. Mach. 9.

CAP. VIII.

A Porrò Iudas Machabæus, & qui se socios ei iunxerãt, latẽter in castella ingressi, cognatos euocabant ad societatem: & adscitis ijs qui in Iudaismo perstiterant, ad sex millia contraxerunt. Inuocabant autem Dominum, ut afflictum ab omnibus populum respiceret, ut misereretur templi ab impijs hominibus profanati, misereretur

[b] Vel, ira, qui te & progeniem tuã cruciaturus est:
[c] γάρ.
[d] Id est, mira scelera. Alij ἄξια γὰρ habent, non, ἄξια ἀεὶ.
[e] Vel, hominis natiuitatem instituit.
[f] ne probro sibi foret si nihil profecisset tormentis.

fereretur & labefactatæ, & propè iam solo æquandæ urbis, utque clamantem ad se
sanguinem exaudiret, & recordaretur iniustas innocentium puerorum mortes, fa
2.Mach.8.a ctasque nomini suo contumelias, atque odium scelerum declararet. †Machabæus er
go collecta manu iam intolerabilis erat gentibus ira Domini conuersa in clemen-
tiam. Nam urbes & castella improuiso superuentu succēdebat, & opportuna lo- B
ca occupās nō paucos hostiū in fugam agēdo uincebat, ad huiusmodi insidias ma
xime utens adiumento noctium. Ergo fama uirtutis eius quocunque dimanante,
uidens Philippus uirum incrementis paulatim proficere, & crebras successuum ac
cessiones facere, ad Ptolemæum præfectū Cœlesyriæ scripsit, ut negotijs regis sub
1.Mach.3.e ueniret. Is delectū protinus †Nicanorem Patrocli filium è primarijs amicis unum
misit, ad delendum uniuersum genus Iudæorum, attributis illi gentiū promiscuis
non minus duobus millibus, adiūctoque eidem Gorgia uiro imperatorio, rerumque
bellicarum perito. Cum autem Nicanor tributum, quod duo millia talentorum C
conficiebat, regis causa pendendum Romanis statuisset ex captiuitate Iudæorum
supplere: confestim ad maritimas ciuitates misit, qui emptores Iudaicorum manci
piorum euocarent, nonagena mancipia talento se distracturum pollicens, nec ex-
pectans pœnas in se ab omnipotente consecuturas. Hac expeditione Nicanoris
intellecta, cum Iudas inter suos euulgasset aduentum exercitus, quidam formido-
losi & uindictæ Dei diffisi, seipsos subducendo diffugiebant: alij uero omnibus
quæ reliqua habebant, diuenditis, unà precabantū Dominum, ut seruaret eos, quos
impius Nicanor, priusquam esset adeptus, uendidisset. Quod si minus propter D
eos, at ob ea quæ maioribus ipsorum pactus esset, faceret: & propter uenerādum
1.Mach.3.b atque magnificum nomen suum, quo censerentur. †Machabæus autem conuoca-
Deut.20.a 2.Par.20.c tos socios, qui erant numero sex millia, hortabatur, ne hostes reformidarēt, †neque
multitudinem gentium quæ iniuste inuaderent ipsos, metuerent: sed decertarent
fortiter, ob oculos sibi ponentes nefariam in sanctum locum patratam ab ipsis in-
dignitatem, & iniuriam ludibrio habitæ ciuitatis, dissipataque maiorum instituta.
Ierem.17.b †Illi quidem armis confidunt, [a]ait, & audacia, nos autē Deo omnipotente fidimus, [a] [illegible] &c.
qui potest & eos qui inuadunt nos, & totum mundum uno nutu deijcere. Ad hęc E
4 Reg 19.g Esa.37.f 1.Mach.7.a cum recitasset ipsis lata maioribus auxilia, †& illud quo sub Sennacherib centum
octoginta [b]millia perierunt, atque prælium cum ipsis Galatis commissum in Baby- [b] [illegible]
lonia, ubi cum ad rem gerendam octo millia cum quatuor Macedonum millibus
conuenissent, Macedonibus hæsitātibus, ipsa millia octo, peremissent centum ui-
ginti millia, propter auxilium sibi missum de cœlo, unde commoda plurima [c]pub [c] [illegible] nō est in emendatioribus exemplaribus.
lice fuissent consecuti. His uerbis cum illis animum addidisset, proque legibus &
patria moriēdi alacritatem, quadrifariam diuisit exercitum, fratribus suis Simone
& Iosepho collocatis in [d]utraque acie [e]præcedente, deinde Ionatha, attributis cuique [d] [illegible] [e] [illegible] lego, al. [illegible]
millenis & quingenis, & post hos Eleazaro. Tum [f]recitato sacro libro, cum adiu [f] [illegible]
1.Mach.4.b torium Dei dedisset signo, †ipseque ut dux primæ cohortis prælium cum Nicanore
commisisset, opem ferente ipsis omnipotente interfecerūt hostium supra nouem
millia: uulneribus autem affecerunt, membrisque mutilauerunt maximam partem
exercitus Nicanoris, omnes certe in fugam egerunt: & pecunijs eorum qui ad em- F
ptionem ipsorum [g]aduenerant, potiti, ubi eos quantū satis erat persecuti sunt, tem [g] [illegible]
pore interclusi se receperunt. Erat enim pridie sabbathi, quā ob causam non [h]diu [h] [illegible], al. [illegible]
sunt eos persecuti: sed lectis armis hostium spolijsque detractis sabbatho se dedide-
runt perque studiose laudes agentes & gratulantes Domino, qui ad eum diem ser-
Num.31.d uasset ipsos, prima misericordiæ in ipsos [i]extillatione. †Exacto uero sabbatho par [i] [illegible]
te spoliorum diuisa in damna passos, & uiduas ac pupillos, reliqua inter se & libe-
ros distribuerunt. [k]His peractis cum indicta supplicatione publica orassent mise [k] [illegible]
ricordem Dominū, ut se seruis suis perfecte placatum exhiberet: impressione con

iunctim facta partiū Timothei & Bacchidis interfecerunt super uiginti millia, munitionibusq́ praealtis perq́ feliciter expugnatis plurimam praedam distribuerunt
G aequis inter se, damnaq́ passos, tum pupillos & uiduas ac senes factis partibus. Arma deinde hostium diligenter collecta in opportuna loca reposuerūt, & reliquam
spoliorum partem amiserunt Hierosolymam. Interemerūt autem & [l]Philarchen partes Timothei secutum uirum impurissimum, qui perq́ infestus fuerat Iudaeis: cumq́ celebrarent epinicia in patria, Callisthenem qui sacras portas succenderat, cum in quasdam aediculas perfugisset, subiecto igne cremauerūt. Ita ille dignam mercedem recepit impietatis, Nicanor autem ille consceleratissimus, qui mille negotiatores euocarat ad uenditionem Iudaeorum, ab ijs quos apud se minimo aestimabat, diuino auxilio afflictus, deposito magnifico uestitu per mare Mediterraneum serui fugitiui modo, ipse sibi solitudinis author, perfugit Antiochiā, [m]amisso exercitu, & re supra modum infeliciter gesta. Et qui receperat se Romanis tributum de captiuis Hierosolymitanis confecturum, is Iudaeos propugnatorem habere nunciauit, eoq́ inuictos esse Iudaeos, quod sequantur leges ab ipso constitutas.

[l] φυλάρχην, al. φιλάρχην.

[m] [illegible]

CAPVT IX.

A Eodem ferè tempore Antiochus se è Persicis regionibus ignominiose receperat. 1.Mach.6. Nam quam dicunt Persepolim ingressus, cum tentasset templum expoliare sacrilegio, & ciuitatem opprimere, & ideo concitatum uulgus ad praesidium armorum confugisset: cōtigit ut Antiochus ab indigenis in fugam actus turpi receptu discederet. Cumq́ iam esset circa Ecbatana, accepto de rebus Nicanoris & †Timothei ut gestae essent, nuncio, ira incensus meditabatur etiam eorum qui fugarant eum, malitiam Iudaeis imputare. 1.Mach.5. Quapropter iussit aurigam iter assidua concitatione conficere, coelesti utiq́ iudicio ipsum urgente, qui tam superbe dixisset, se Hierosolymam, ubi eò peruenisset, facturum commune sepulchrum Iudaeorum. At [qui conspicit uniuersa] omnipotens dominus Deus Israelis ipsum insanabili caecoq́ malo tetigit, ut uerba adhuc facientem eum dolor uiscerum immedicabilis, & acerbi interaneorum cruciatus caperēt: & quidem iuste admodum, quip
B pe qui multis & nouis cruciatibus uiscera aliorum torsisset. Ille tamen arrogantia sua non desistebat, sed superbia magis intumescebat etiam, ignem spirans animo in Iudaeos, & profectionem accelerare iubens. Accidit autem ut curru, dum impetu fertur, decideret, grauiq́ casu affectus omnibus membris corporis discruciaretur. Ergo qui modo se maris fluctibus imperaturum existimabat, ob insolentiam homine altiorem, & statera se montium [a]iuga putabat libraturum, is humi deiectus ferebatur gestatorio, palàm in se Dei potentiam ostendens omnibus tantam, ut impiū corpus eius scateret †uermibus, & uiui caro cum doloribus atq́ cruciatibus dilaberetur, foetorq́ putredinis eius toti grauis esset exercitui, adeo ut qui paulò ante sydera coeli contingere sibi uidebatur, eum propter intolerabilem odoris grauitatem gestare nemo posset. Act.12. Ibi demum coepit ingenti sua superbia desistere sauciatus, & doloribus diuino flagello per singula momenta augescentibus in cognitionem sui descendere: tandemq́ ne ipse quidem iam foetorem suum ferre ualens, ita locutus est, Deo subiectum esse iustum est, non autem se ei superbis
C cogitationibus exaequare. Orabat autem scelestus ille Dominum iam non misertūrum eius, dicēs, se sanctam illam urbem, quam solo aequaturus, †ac commune facturus sepulchrum petere contēdisset, redditurum liberam: & Iudaeos, quos ne sepulchro quidem dignari, sed auibus cum liberis diripiēdos, ac feris obijcere decreuisset, eos omnes facturum pares Atheniensibus: templum etiam sacrosanctum, quod expoliasset antea, pulcherrimis condecoraturum donarijs, & sacra uasa redditurum omnia, eaq́ multiplicata, atq́ item imperatos ad sacrificia legitimos sumptus è suis redditibus praestaturum. 1.Mach.6. Ad haec etiam Iudaeum se fore, locumq́ habitabilem

[a] τὰ ὄρη non est in correctioribus.

bitabilem omnem prædicando potẽtiam Dei obiturum. Cæterum non desinen tibus doloribus, ꝙ iustum Dei iudicium eum inuasisset, de rebus suis desperans, subiectam scripsit ad Iudæos epistolam, supplicantis in modum, hæc continẽtem, Optimis ciuibus Iudæis plurimam salutem, sanitatem ac felicitatem rex & impera tor Antiochus. Si ualetis, & liberi ac res uestræ ex sententia uestra se habent, Deo sanè gratias ago maximas, in cœlo spem reponens: cæterum ego grauiter afficior. Benigne autem recordatus amplitudinis uestræ & beneuolentię, dum è Persicis re gionibus reuertor in grauem morbum delapsus, factu necessarium duxi, ut com muni omniũ securitati consulerem: non ꝙ rebus meis desperem, (nam magna spe ducor me morbo liberatum iri,) sed ꝙ cogitem patrem quoque meum, quibus tem D poribus in superiores regiones exercitum duxit, successorem sibi constituisse, ut si quid præter expectationem accidisset, aut acerbius quid fuisset nunciatum, qui re gionem incolunt, cui rerum summa commissa esset scientes, non perturbarentur: prætereà ꝙ consideraui confines principes & regno uicinos occasioni intentos re rum euẽtum expectare. Filium itaque Antiochum regem designaui, quem sæpe in superiores satrapias recurrens plærisque uestrum commisi atque commendaui. Ad eum quoque subiecto exemplo scripsi. Oro itaque uos atque postulo, ut memores be neficiorum publice & priuatim, præsentem quisque beneuolẽtiam mihi, & filio con seruetis. Confido enim eum moderate & humaniter sequendo uoluntatẽ meam

Dan. 8. a uobis usurum. †Cæterum homicida ille, & in Deum contumeliosus pessime affe ctus, quibus utique modis affecerat ipse alios, peregre uitam finiuit in montibus fa to miserrimo: corpus autem abstulit Philippus unà cum illo educatus, qui filium Antiochi metuens, se in Aegyptũ contulit ad Ptolemæum Philometorem. X.

1. Mach. 4. MAchabæus autem & sui ªDomino fortunante, recepto templo & urbe, in A foro extructas ab alienigenis aras, atque itẽ delubra demoliti sunt: cumque ex purgato templo altare aliud constituissent, concepto de ignitis lapidibus igne sa crificium ac suffimenta, post tempus bienniꝭ & ᵇsex mensium, instaurarũt, & lucer nas panumque proponendorum seriem adornarunt. Hæc cum fecissent proni in uentrem humi prostrati precabantur Dominũ, ne iterum in talia mala inciderent, sed si quando peccauissent, clementer castigarentur ab ipso, nec contumeliosis in Deum aut barbaris gentibus dederentur. Porrò contigit, ut qua die templum ab alienigenis profanatum fuit, eadem die eiusdem templi expiatio celebraretur, quæ

1. Mach. 4. f erat †uicesimaquinta eius mensis qui dicitur Casleu, quo dies octo lætitia transege B runt tanquam tabernaculorum festos, recordantes ut non ita pridem solenne ta bernaculorum in montibus & spelũcis more ferarum egissent. Thyrsos itaque & pulchros ramos, atque item palmas tenentes, hymnos canebant ei, qui successum de disset ipsis, ad locum suum repurgãdum, & publico decreto ac plebiscito, dies eos omni genti Iudæorum singulis annis agendos constituerũt. Atque quod quidem

1. Mach. 9. 1. Mach. 6. attinet ad obitum Antiochi, qui appellatus fuit Illustris, †ita se res habet: nunc ue ro Eupatoris Antiochi, qui filius fuit illius impiꝭ, res gestas narremus, ᶜconsecuta continuo bellorum mala compendiose perstringentes. Is regnum adeptus, Ly siam quendam rebus gerendis præfecit, & præfectũ Cœlesyriæ Phœniciæque sum mum constituit. Nam Ptolemæus ille Macron dictus, in primis iustitiæ erga Iu C dæos seruandæ, ob illatam ipsis iniuriam, studiosus, meditatusque pacem cum ipsis colere, cum ea de causa apud Eupatorẽ delatus esset ab amicis, & proditor frequen ter diceretur, ꝙ Cyprum sibi cõmissam reliquisset, & se contulisset ad Antiochum Illustrem: cumque nulla esset honorifica potestate, præ mœrore animi uitam uene no finierat. Gorgias autem in præfecturam locorum missus cõductitium alebat exercitum, & bella aduersus Iudæos crebra moliebatur: cumque eo simul etiam Idu mæi, cum opportunas munitiones obtinerent, Iudæos exercebant, & iꝭs qui Hie

ª Vel, instinctu Domini.

ᵇ Et sex mensiũ, non est in omnibus Græcis.

ᶜ Vel, ipsa coniuncta bellis mala.

D rosolymis extorres pulsi fuerant, adscitis, bellis mouendis erant intenti. †At qui Machabæū sequebātur, cum habita supplicatione Deū, ut auxilio sibi foret, orassent, aduersus Idumæorum munitiones contenderunt, easq; adorti ui locis captis, omnes qui in muris pugnabant ulti, obuios quosq; interemerunt, trucidaruntq; non minus ᵇuiginti millia. Cum autem in duas arces perq; ualidas, & omnia quę tolerandæ obsidioni essent habentes, confugissent haud minus q̃ nouem millia, Machabæus Simone & Iosepho, itemq; Zachæo, & cum eo satis multis ad horum obsidionem relictis, ad urgentia magis loca se contulit. Tum militū Simonis quidam auaritia ducti, à quibusdam eorum qui arces illas tenebant, corrupti sunt, & acceptis septuaginta drachmarum millibus dilabi quosdam sunt passi, quos Machabæus, ubi factum cognouit, congregatis proceribus populi, accusatos q; pecunia fratres, hostibus contra se dimissis, uendidissent, & ᵉproditionis conuictos interfecit. E Deinde duas illas arces confestim ᶠexpugnauit, & re armis atq; manibus per omnia feliciter gesta, in ambabus munitionibus plusq; uiginti millia peremit. †Timotheus autem *antea uictus à Iudæis, contracto conductitiorum militū exercitu q̃plurimo, collectoq; Asiano equitatu nō pauco, ut armis subacturus Iudæā, adueniebat. Quare qui sequebantur Machabæum, propinquante iam illo se †ad supplicandum Deo conuerterunt, & humo iniecta capitibus, lumbisq; accinctis cilicio, ad basim altari oppositam prostrati orabant, ut placatus ipsis hostem se exhiberet hostibus ipsorum, & infestū opponeret infestis, †ut lex palàm polliceretur. Defuncti hac precatione sumptis armis ab urbe processere lōgius: & ubi propius F hostem uentum est, restitere, donec aurora se iam primum ᵍdiffundente, pugnam utriq; cōmiserunt, †hi quidem sponsione successus, uictoriçq; cum uirtute coniunctæ fretum habentes ad Dominum perfugium, illi uero magistrum ad certamina animum statuentes. Porrò acri iam pugna †conspecti sunt, hostibus residentes equis auro frenatis, quinq; insignes de cœlo uiri, (quorum duo Iudæos præcedebant,) qui interceptum in medio Machabæum omnibus armis suis protegentes conseruabant inuulneratum, in hostes autem tela & fulmina iaciebant. Quapropter errore uisus confusi, & pleni perturbatione, cadebant, & ʰcæsis eorum uiginti millibus quingentis & sexcentis equitibus, ipse Timotheus perfugit in prçsidium G perq; munitum, nomine Gazaram, cui Chæreas præerat. Id præsidium Machabæani per quatuor dies obsederunt alacres: cumq; qui intus erant loci præcipitio confisi supra modum impias cōtumelias, uocesq; infandas iactarent, quinto & uicesimo iam illucescente die, iuuenes Machabæani, ob impias contumelias accensi animis, impetū ad muros uiriliter fecerunt, feroci animo obuiam quenq; trucidantes: itemq; alij qui simul ascenderant, inter confligendum cum ijs qui in præsidio erant, turres succendebant, & immissis ignibus obtrectatores numinis illos uiuos concremabant, portas concidentibus alijs, & recepta reliqua acie urbem occupantibus. Timotheum quoq; [cum præsidium biduo toto uastassent,] in quodā cauo latitantem peremerunt, atq; etiam fratrem eiusdem Chæream, & Apollophanem. His gestis hymnis & gratulatione celebrabāt Dominum, qui uictoria ipsis data, Israelem affecisset ingenti beneficio.

ᵇ Al. 25. millia.

ᵉ vel, proditores factos.

ᶠ [Greek]

ᵍ [Greek], al. [Greek]

ʰ [Greek]

Margin references: 2. Mach. 10. — 1. Mach. 5. — 2. Mach. 12. — 2. Mach. 10. — Deut. 20. — 1. Par. 5. — 4. Reg. 6. — 2. Mach. 10. — 3. Mach. 4.

CAP. XI.

A PORrò pauco admodum post tempore Lysias †procurator regis, & cognatus, præfectus administrationi rerum, res ita gestas admodum ferens grauiter, collectis octoginta circiter millibus, & uniuerso equitatu, expeditionem suscepit aduersus Iudæos, cogitans se urbem domicilium Græcorum facturum, templumq; sicut cætera gentium delubra †quæstuosum, & ᵃuenale singulis annis sacerdotium redditurum. Potentia itaq; Dei nequaquam perpensa †ferox his peditum myriadibus, equitumq; millibus & octoginta elephantis ingressus Iudæam, admotis ad Bethsuram castris, premebat eam in loco ᵇmunito sitam, & circiter quinq; stadia distantem

ᵃ [Greek]

ᵇ [Greek]

Margin references: 1. Mach. 4. — Iob 2. — Esa. 36.

distantem à Hierosolymis. Machabæani uero ut illum obsidere præsidia cogno B
Mach.10.e uerunt, ipsi simul & plebs †cum lamentis & lachrymis Domino supplicabant, ut bonum angelum mitteret Israeli ad salutem: cumq; primus ipse Machabæus sumptis armis alios adhortatus esset, ut unà cum eo periculum subirent ad auxiliũ fratribus suis ferendum, coorti unà alacres profecti sunt. Nondum procul ab Hie-
2.Mach.3.d 10.e 2.Mach.5. rosolymis aberant, †cum eques amictu candido, quassans armaturam omnem auream, præcedere ipsos uisus est. Tum deo misericordi gratulati, omnes cõfirmati sunt animis, adeo ut parati essent non solum homines, sed feras etiam crudelissimas, murosq; ferreos confodere, & procederent instructa acie, utpote misericordia Domini in se, nacti cœlestem adiutorem. Ergo leonino impetu irruentes in C hostes, prostratis peditum undecim millibus, & equitum mille sexingentis, in fugam omnes uerterunt, & plerique nudi euaserunt acceptis uulneribus, ipseq; Lysias turpi fuga sibi consuluit. Cæterum non incallidus homo, secum quid accepisset detrimenti reputans, & inuictos esse intelligens Hebræos, omnipotente deo ipsis auxiliante, oratores de pace in quascunq; iustas leges conficiẽda misit, se regẽ suadendo in amicitiam eorum pertracturum. Machabæus itaq; utilitati consulens, omnia Lysiæ postulata annuit, q; rex concessisset quæcunq; ipse datis ad Lysiam literis Iudæorũ causa petierat. Nam scriptæ fuerunt à Lysia literæ ad Iudæos hoc D argumento, Lysias populo Iudæorum salutem. Ioannes & Absalom legati uestri, qui subiectum uobis rescriptum reddiderint, ad nos de ijs quæ [c]eo continentur, retulerunt. Quæcunq; igitur ad regem referenda fuerũt, ego ei exposui, qui ea quæ licuit, concessit. Quod si rebus nostris beneuolentiam conseruaueritis, in posterum quoq; studebo uobis author esse beneficiorum. Cæterum de his singillatim mandata dedi tam his q̃ meis legatis, quæ uobis referant. Valete. Anno centesimo quadragesimooctauo. Dioscorinthij uicesimaquarta die. Regis autem epistola hæc cõtinebat. Rex Antiochus fratri Lysiæ salutem. Postquam pater noster B [b]in deos relatus est, nos [c]uolentes eos qui regno nostro subiecti sunt, rebus priuatis suis deditos uitam tranquillam agere, cum audijssemus Iudæos nõ probare demutatam à patre ad ritus Græcorũ religionem, sed suis malle uiuere institutis, eoq; sibi iura sua concedi postulare: uolẽtes, inquam, hanc quoq; gentem esse quietam, constituimus ut templum ipsis restituatur, & publicis maiorum suorum utantur institutis. Recte igitur feceris, si miseris ad eos, è quibus dextera data nostram cognoscant uoluntatem, ut bono sint animo, suisq; sibi uendicatis læti fruantur. Ad gentẽ autem epistola regis talis erat. Rex Antiochus senatui Iudæorum, cæterisq; E Iudæis salutem. Si ualetis, ita est ut uolumus, nos quidẽ ualemus. Retulit ad nos Menelaus cupere uos redire ad uestras proprias possessiones fruendas. Redeuntibus igitur, usq; ad tricesimam mensis Xanthici diem, fide publica dabitur potestas Iudæis, ut utantur suo uictus genere, legibusq; pristinis, ut nemo eorum ullo modo obturbetur. [f]De ijs quæ latent nos Menelaum quoq; misi, ut uobis sit solatio. Valete. Anno centesimo quadragesimooctauo, mensis Xanthici quintadecima die. Miserunt autem & Romani epistolam ad Iudæos hæc complectẽtem. G Quintus Memmius, & Titus Manlius legati Romanorum, populo Iudæorum salutem. Quę Lysias cognatus regis indulsit uobis, nos quoq; probamus: de quibus autem ad regem referendum putauit, de ijs [g]inito consilio confestim aliquem mittite, ut sicut uobis congruit decernamus, nos enim Antiochiam accedimus. Ideoq; festinato mittite aliquos, unde nos quoq; qua sitis sententia cognoscamus. Valete. Anno centesimo quadragesimooctauo, die mensis Xanthici quintadecima.

[c] ἐν αὐτῷ.

[b] Vel, concessit ad superos.
[c] βουλόμενοι.

[f] περὶ τῶν ἐπεσταλμένων. Alij iungunt præcedentibus ita, ut nemo eorum ullo modo obturbetur de ijs quæ per ignorantiam admissa sunt.
[g] ἐπισκεψάμενοι. Correctiores tamen habent ἐπισκεψάμενοι.

CAPUT XII.

HIs ita factis pactionibus, Lysias ad regem se contulit, Iudæi uero agris suis co- A lendis dabant operam. At præfecti locorum Timotheus & Apollonius Ge

maei filius, tum Hieronymus ac Demophon, & praeter hos Nicanor ille Cypriarcha, non sinebant eos trāquillo statu quietem agere. Praeterea autem Ioppitae huiusmodi nefas perpetrauerunt. Cum habitantes apud se Iudaeos hortati essent, ut exhibitas à se scaphas cum uxoribus ac liberis conscenderent, quasi nullas haberēt cum eis inimicitias, & hi [a]secundum publicum ciuitatis decretum, ut qui paci studerent, nec quicquam suspicarentur, acquieuissent, in altum prouectos numero non minus ducentos submerserunt. Quam crudelitatem in gentem suam ut Iudas cognouit designatam, arma capere iussis uiris quos apud se habebat, cum iustum iudicem Deum inuocasset, aduersus interfectores fratrum contēdit, & portu noctu incenso, scaphisq́ combustis peremit quos ibi nactus est eodem loci confugisse.

B Caeterum urbe exclusus abscessit, ut qui denuo rediturus esset, & uniuersam Ioppitarum ciuitatem extirpaturus. Cum autem cognouisset Iamnienses idem facinus aduersus habitantes apud se Iudęos cōcepisse, eos quoq́ noctu aggressus, portui & classi ignem intulit tantum, ut fulgor incēdij Hierosolymam usq́ reluceret, per stadia ducenta quadraginta. Inde cum abscessisset nouem stadijs, irruerūt in eum aduersus Timotheum iter facientem, Arabum quinq́ nō minus millia, cum quingentis equitibus, commissaq́ acri pugna, cum Iudae pars ope diuina rem gessisset feliciter, uicti [b]Nomades Arabes dextris datis pacisci petebant cum Iuda, pecora se daturos, & reliquis in rebus opem ei laturos pollicentes. Iudas autem re uera sibi utiles eos in multis existimans, pacem habere cum ipsis acquieuit, illiq́ fi-

C de cum dexteris accepta, in tabernacula sua rediere. Aggressus est etiam urbem quandam ponte ualidam, murisq́ circummunitam, quam nomine Caspin omnis generis promiscuae gentes habitabant. Huius incolae cum munitione murorum impositoq́ commeatu freti, se peruicaciores exhiberent Iudae militibus conuiciando, & iactando impias contumelias, dictuq́ nefaria, Iudae milites inuocato magno mūdi dominatore, †qui sine arietibus, apparatuq́ machinarum temporibus Iosue Iericho subruit, impetu muros ferociter inuaserunt, & urbe fauore Dei capta, tot sine numero caedes edidere, ut adiacens lacus, qui duo stadia latitudine obtinebat, sanguine plenus fluere uideretur. Inde confectis stadijs septingētis quinquaginta, in [c]Characa ad Tubiaenos dictos Iudaeos peruenere: & Timotheum quidem in locis illis non deprehenderūt, (nam is tum [b]infecta re inde discesserat,) sed cum praesidium quodam in loco reliquisset perq́ ualidum, Dositheus & Sosipater duces partium Machabaei profecti, quae Timotheus in praesidio reliquerat, amplius

D decem uirorum millia interemerunt. Machabaeus autem instructo exercitu suo, cohortibusq́ turmatim dispositis, contēdit aduersus Timotheum, qui apud se habebat centum uiginti millia peditum, equitumq́ [c]duo millia quingentos. Cognito autem aduentu Iudae Timotheus, emisit mulieres & pueros cum reliquis impedimentis in praesidium Carnium dictum, q́ locus esset oppugnatu, accessuq́ difficilis, propter locorum omni ex parte angustias. Porrò ubi se prima Iudae cohors ostendit, terror hostibus iniectus est pauorq́, ostendēte se eo qui cōspicit omnia, incessit tantus, ut in fugam uersi, alij alio ferrenť impetu, crebriq́ laederētur à suis, †& gladiorum suorum mucrone confoderentur: dumq́ Iudas eos ardentiori contentione persequitur, & concidit sceleratos, ad triginta millia uirorum interemit. Timotheus uero cum incidisset in Dositheum & Sosipatrum, admodum ueteratorie rogabat, ut uiuum se dimitterent, eo q́ parentes multorum, quorundā etiam

E fratres haberet: futurū ut hi negligerentur, si ipse occisus fuisset. Cum ergo fidem multis impetrasset, pactusq́ esset se restituturum illos illaesos, propter fratrum salutem eum dimiserūt. Deinde Machabaeus perrexit ad Carnion & Atargateum & ibi uigintiquinq́ millia hominum interfecit. His fugatis & profligatis, Iudas exercitum duxit ad †Ephron urbem munitam, quam Lysias & magna diuersarum gentium

Margin notes: [a] κατὰ. [b] νομάδες ἄραβες. [c] εἰς χάρακα, al. εἰς χάρακα, in uallum. [b] ἄπρακτος τότε. [c] δισχιλίους, al. χιλίους. Iosu. 6. Iud. 7. 1. Reg. 14. 2. Par. 20. 1. Mach. 5.

gentiũ multitudo tenebant: & quãuis iuuenes robusti pro muris stantes depugna B
2.Mach.10.c rent acriter, nec machinarũ aut telorum apparatus deesset: †hi tamen omnipotẽte,
qui sua potentia uires hostium confringit, inuocato, urbem ui ceperũt, & trucida-
uerunt incolarum ad uigintiquinq; millia. Inde porrò Scythopolim ab Hieroso
lymis sexcentis stadijs distantẽ petierunt: ubi cum incolę Iudæi testati essent quam
sibi Scythopolitæ pręstitissent beneuolẽtiam, quantaq; se calamitosis temporibus
humanitate tractassent, actis eisdem gratijs, adhortati eos ut porrò ea beneuolen-
tia erga gentem suam uti pergerent, Hierosolymam instante solenni hebdomada
rum peruenerunt. Exacto autem Penthecostes appellato solenni, Gorgiæ præfe F
cto Idumææ bellum intulerunt, eductis [f]in expeditionem peditum tribus millibus
& equitibus quadringentis, [g]consertaq; pugna paucos ex [h]Iudæis cadere contigit.
Porrò Dositheus quidam unus turmalium Bacenoris, uir eques & robustus, Gor
giam apprehensa chlamyde hærens, ui trahebat, ut qui uiuum capere scelestum cu
peret, cum eques quidam Thracensis inuectus in eum, humero eius amputato, fe-
cit ut Gorgias Maresam effugeret. Diutius autem pugnantibus [i]Esdrini militi-
bus, adeoq; iam fatigatis, Iudas inuocato Domino, ut se adiutorẽ, prælijq; ducem
exhiberet, patria uoce exorsus, & clamore cum hymnis [k]sublato, repente irruens,
Gorgiæ milites in fugam uertit. Tum Iudas recollectos milites perduxit in Odol
lam urbem, & instãte die septimo de more purificati sabbathum ibidem egerunt.
Insequẽti die [l]quo tempore ad necessarias functiones redibatur, egresso cum suis
Iuda, ut corpora cæsorum tolleret, & cum cognatis mandaret ea sepulchris patrijs,
inuentum est singulos interfectorum sub uestibus aliqua habere, quæ simulachris G
Deut.7.e Ios.7.a Iamniensium consecrata fuerant, iudæis autem †lege interdicta sunt, unde palàm
omnibus constitit, hos eam ob causam occubuisse. Omnes itaq; [m]iusti iudicis Do
mini, occultaq; palàm facientis opus prædicantes ad preces [n]conuersi, rogabant ut
quod commissum esset peccatum prorsus aboleretur: simul egregius Iudas multi-
tudinem hortatus est, ut se à peccato conseruaret integram, ut quę uideret ante ocu
los, quis euentus peccati cæsorum esset. Tum deinde stipe uiritim coacta, ad duo
millia drachmarum argenti misit Hierosolymam ad sacrificium pro peccato facien
dum, bono admodum scitoq; instituto, qui de resurrectione cogitaret. Nisi enim
eos qui occubuerant reuicturos sperasset, superuacuum erat & uanum orare pro
mortuis. Præterea q; consideraret, ijs qui [o]cum pietate obijssent, optimum esse re
positum munus, sanctam & piam cogitationem, ideo mortuos expiauit, ut pecca-
to absoluerentur.

CAPVT XIII.

1.Mach.6.d ANno centesimo quadragesimonono, nuncius uenit Iudæ, Antiochũ Eupato A
rem cum copijs aduersus Iudæam aduentare, cumq; eo procuratorẽ rerumq;
administrationi pręfectum Lysiam, utrunq; in exercitu [a]habentem Græcorum pe
ditum centena dena millia, equitumq; quina millia trecenos, elephantos autem ui-
cenos binos, & falcatos currus trecenos. Cũ his Menelaus cõspirauerat, multaq;
simulatione exciuerat Antiochũ, minime consulens saluti patriæ, sed principatum
se sperans obtenturum. Sed rex ille regum animũ Antiochi aduersus sceleratum B
2.Mach.4.e concitauit, ut cum Lysias docuisset †eum omnium malorum extitisse causam, man
daret Bœream abducendũ, eoq; loci usitato supplicio necandum. Eo in loco ple
na puluere quinquaginta cubitorum turris erat, quæ machinam habebat circum-
uersatilem, in puluerem undiq; decliuem. Ibi eum qui damnatus esset sacrilegij,
aut qui aliud quodcunq; malum insigne patrasset, omnes protrudebant ad interi-
tum. Huiusmodi supplicio nefarium illum mori contigit, ne [b]sepulchri quidem C
compotem factum Menelaum, & quidem meritissimo: ut, qui multa peccata com
misisset in aram, cuius ignis & cinis sacrosanctus erat, is in cinere mortem oppete-
ret. Cæterum efferatus animo rex uenire pergebat, pessima eorum quæ sub patre

[f] ἐξόδου.
[g] τῆς ἴσης δὲ συμπεσούσης.
[h] Ιουδαίων, al. ἰδουμαίων.
[i] τῶν περὶ τὸν γοργίαν. al. & correctiores, τῶν περὶ τὸν ἐσδρίν.
[k] ἀναλαβὼν, al. ὑμνοῦντα.
[l] κατὰ τὸ χρειῶδες, al. quo tepore post sabbatum consueta opera repetebantur.
[m] τὰ τοῦ δικαιοκρίτου.
[n] ἱκετείαν ἐτράπησαν ἀξιώσαντες τὸ γεγονὸς ἁμάρτημα τελείως ἐξαλειφθῆναι, al. τρέψαντες ἀξιοῦντες διὰ τὸ γεγονός, &c.
[o] μετ' εὐσεβείας.
[a] ἔχοντα.
[b] ταφῆς, al. τῆς γῆς.

eius facta essent, in Iudæos exempla editurus. †Qua re cognita Iudas populo edi [2.Mach.13]
xit, ut die nocteq; Domino supplicaret, ut si quando aliâs, nunc maxime succurre-
ret de lege, patria sacroq; templo periclitantibus, nec populũ qui nuper paululum
D respirasset, iugo ᵉinfamium gentium subijci pateretur. Hoc cum fecissent unà o-
mnes, & misericordem Dominũ cum lamẽtis & ieiunijs, per tres dies assidue pro-
strati inuocassent, Iudas adhortatus eos præsto esse iussit: ipse uero seorsum cum
senibus consilium cœpit, ut priusquam exercitus regis Iudæam inuaderet, urbeq;
potiretur, egressi ope diuina de summa rerum decernerent. Commisso itaq; do-
minatori mundi negotio, hortatus suos, ut pro legibus, pro templo, urbe, patria,
E ciuitateq; fortiter, & ad mortem usq; dimicarent, castra circa Modin collocauit, da
taq; suis pro tessera Dei uictoria, cum lectis ualidissimis iuuenibus noctu irruit in
tabernaculum regium, & in castris ᵇquatuor millia uirorũ interfecit, & præter hos
†principem elephantum, cum omni turba cõtubernali. Breuiter castris terrore tu [1.Mach.6]
multuq; repletis, re feliciter gesta, recessit. Dilucescente iam die designatũ est hoc
facinus, propter opitulantem ei defensionem Domini. Cæterum rex audaciæ Iu
dæorum gustu iam capto, loca artibus attentãs castra admouit †ad Bethsuram mu [2.Mach.13]
F nitum præsidium Iudæorum. Fugabatur tamen, offendebat, & atterebatur. Iis
autem qui in præsidio erant Iudas commeatum summittebat. Porrò erat in exer-
citu Iudaico Rodocus, qui inquisitus, deprehensus, ᶜuinculis mãdatus est. Rex col
loquio cum Bethsuræis per interpretem habito, dexterã dedit & accepit, discessit,
prælioq; cum Iuda commisso, succubuit. Cumq; cognouisset Philippum Antio
chiæ †in rerum administratione relictũ desciuisse, perturbatus suppliciter se sum- [1.Mach.6]
misit Iudæis, iurauit in qualscunq; conditiones, pacem init, sacrificium fecit, hono-
rem detulit templo, locũ benignitate prosecutus est, & Machabæum amplexatus.
G Pręfectũ reliquit à Ptolemaide ad Gerrhenos usq; Hegemonidem: cumq; uenisset
Ptolemaidem, & Ptolemenses propter pacta se gererẽt acerbius, (indignabantur
enim †conditiones ᶠper nefas esse uiolatas) conscẽdit suggestum Lysias, rem com- [1.Mach.6]
mode excusauit, persuasit, pacatos ac beneuolos reddidit, abscessit Antiochiam.
Hoc modo se habuit regis expeditio & receptus.

CAPVT XIIII.

A EXacto autem triennio cum Iudæ nunciatum esset, Demetrium Seleuci filium [1.Mach.7]
inuectum Tripolitano portu cum ingẽtibus copijs & exercitu, interfecto An
tiocho & eiusdem procuratore Lysia, regionẽ obtinuisse, Alcimus quidam olim
summus pontifex, sponte autem pollutus temporibus promiscui commercij, cogi
tans nullam sibi reliquam esse uiam prosperitatis, neq; ad sanctuariũ accessum am
plius, uenit ad regem Demetriũ ᵃanno centesimo quinquagesimoprimo, offerens
ei coronam auream, ac palmam simul & solennium templi ramorũ aliquos. Atq;
illo quidem die silẽtium egit, tempus autem nactus insaniæ suæ commodum, cum
in concilium aduocatus esset à Demetrio, & interrogatus, quo in statu essent, aut
quibus consilijs uterentur Iudæi, hæc respondit, Qui ex Iudæis dicuntur Asidæi,
quorum dux est Iudas ille Machabæus, bellis seditionibusq; mouendis intenti, re-
B gnum tranquillitate frui non patiuntur. Quapropter ego dignitate maiorũ meo
rum, summo pontificatu, dico, exutus, huc me nunc cõtuli, primũ quidem q; com-
modis regis syncere studeam, deinde etiam ut ciuibus meis consulam. Nam præ
iniquitate supradictorum genus uniuersum nostrũ non parua dispendia patitur.
Quæ cum tu rex cognoris singula, regioni ac circumuento generi nostro, pro tua
omnibus obuia humanitate, consule. Quandiu enim Iudas superesit, pacem dari
rebus impossibile est. Talia ubi dixit iste, reliqui protinus amici hostili in Iudam
animo inflammare Demetrium, adeo ut accerseret confestim Nicanorem, qui ma
gister elephantorum erat, & designatum in Iudæam ducem mitteret cum manda-
tis, ut interfecto Iuda, socijsq; eius dissipatis, Alcimum summum maximi templi
pontificem

ᵉ Vel, maledicarum aut dirarum.

ᵇ [Greek, illegible], Correctiores, [Greek, illegible], al. quatuordecim millia.

ᶜ [Greek, illegible], al. [Greek, illegible].

ᶠ [Greek, illegible], al. [Greek, illegible].

ᵃ Alij in additum habent, sub annum.

pontificem constitueret. Tum quæ Iudam ex Iudæa fugarāt gentes gregatim ad
Nicanorem confluebant, Iudeorum infortunia & calamitates felicitati sibi fore ar
bitrati. Hi uero intellecto aduentu Nicanoris, gentiumq́ aduersus se expeditio- C
2. Mach. 10. ne, [b]puluere conspersi supplices †orabant eum, qui confirmauisset populum suum [a] [illegible]
æternitati, [c]suasq́ partes claris uisis semper adiutauisset: deinde iussu ducis proti- [c] Vel, semperq́; suis se ostēdisset adiutorem.
nus inde profecti, ad uicum Dessau, in colloquium ad illos ierunt. Ibi Simon Iu-
dæ frater cum uenisset in congressum Nicanoris, nonnihil propter subitum ho-
stium silentium conterritus est. Nicanor tamen cum audisset qua fortitudine, &
in certaminibus pro patria obeundis animi audacia præditi essent Iudæ socij, san-
guine decernere formidabat. Quamobrem Posidoniū & Theodotum atq́ [d]Mat [d] [illegible]
thiam misit, qui dexteras darent, & acciperent. Cæterū agitata diu super his con-
sultatione, cum dux rem retulisset ad multitudinem, cōsentientibus omniū suffra
gijs, pactis annuerunt. Diem autem colloquio seorsum inter se habendo consti- D
tuerant, qua die [e]processit utrinq́ dux, sellæq́ sunt positæ: cumq́ Iudas armatos lo
cis opportunis disposuisset, paratos ne qua forte ab hostibus repente oriretur in-
iuria, pactum inter se colloquium habuerūt. Deinde Nicanor Hierosolymis mo
ratus est, absurdi nihil patrauit, collectam gregatim multitudinem dimisit: Iudæ,
quem in oculis semper habebat, ex animo fauens, rogauit ut uxorem duceret, & li
beris daret operam: uxorem duxit, quietus fuit, uixitq́ comiter. Alcimus autem
ut uidit mutuam inter hos beneuolentiam, & initas inter eos pactiones cognouit,
profectus ad Demetrium retulit illi, Nicanorem animo à cōmodis ipsius esse alie-
natum, ut qui insidiosum regno ipsius Iudam legatum sibi creauisset. Itaq́ rex ira
percitus, & hominis sceleratissimi criminationibus concitatus scripsit ad Nicano-
rem, se pacta perq́; grauiter ferre dicens, & iubens, ut uinctum Machabæum An-
tiochiam q̄primum mitteret. Hæc ut Nicanor accepit, perturbatus est, & graui- E
ter ferebat irrita facere conuenta cum eo, qui nulla in re fuisset iniuriosus, quia ta-
men regi resistere minus erat commodum, qua arte rem cōficeret, obseruabat. Ma
chabæus autem ut intellexit Nicanorem animo erga se esse austeriorem, & solito
asperiorem alloquio, non optimo ex animo austeritatem eam proficisci ratus, col
lectis suorū non paucis à Nicanore se occultabat. Ille ut cognouit hominem egre
gia techna esse usum, ingressus maximum illud sacrumq́ templum, sacerdotibus
legitimas hostias immolantibus, uirum sibi dedi iubebat: illis autem interposito iu
reiurando negantibus se, ubi nam esset qui quærebatur scire, extenta contra tem-
1. Mach. 7. c plum manu, hæc iurauit. †Nisi uinctum mihi Iudam tradideritis, hanc ædem Dei
solo æquabo, aramq́ diruam, & Baccho templum hic insigne extruam. His dictis F
abijt. At sacerdotes extentis in cœlū manibus, inuocantes eum qui semper fuisset
propugnator gentis nostræ, hæc dicebāt, Tu Dominus uniuersi, nullius indigus,
indulsisti libens, ut templum tibi inter nos domicilio constitueretur. Quapropter
nunc omni sanctitate sancte Domine, hanc recens repurgatam ædem in æternum
conserues intemeratam, * & os iniustum omne obstruas. Porrò [f]Razis quidam è [f] Al. Razias.
Hierosolymitano senatu, indicatus est Nicanori uir esse amator ciuitatis, & perq́
præclara fama, propterq́ beneuolentiam pater Iudæorum appellatus. Hic enim
superioribus [g]secessionis temporibus corpore & uita pro Iudaismo ardentissime [g] Vel, discessionis scilicet à consuetudine profana gentium.
obiectis, Iudaismi specimen in se ediderat. Volens itaq́ Nicanor q̄ hostili esset
in Iudæos animo, indicare, milites supra quingentos misit ad illum comprehēden
dum, illo se capto quod ægerrime ferrent hi facturum existimans. Cæterum cum G
arcem expugnare multitudo moliretur, & in portam atrij uim faciens ignem, quo
porta succenderetur, admoueri iuberet, re dubia circumuētus gladio incubuit, for
titer mori malens, q̄ peruenire in manus cōsceleratorum, & indignas [h]indole sua [h] Vel, generositate.
iniurias perpeti. Sed cum præ anxia festinatione, turba iam per ostia irrumpente,

[e] [illegible] Ad [illegible] autē duces militum apud Parthos dicuntur: nec abhorrent ista scripta à raris uocabulis: nisi malis interpretari curerus, scilicet quibus duces uehebatur, aut legere, ut uulgo, [illegible] Id est, Et dies ut uenit, ab sua utriq; parte seorsum sella fuit posita.

incertum sibi uulnus intulisset, cursu ad murum audacter capto, seipsum uiriliter
præcipitauit in turbam: qua pedem celeriter referente, dato loco, in medium uen-
trem delatus est. Cum autē adhuc spirans, accensus animo emicuisset, cruore effu
sissime decurrente, quamuis grauiter uulneratus, cursu peruasit turbam, & in rupe
quadā prærupta stans iam prorsus exanguis, præhensa utraq; manu intestina pro
tulit, & in turbam proiecit, ac precatus Dominum uitæ spiritusq;, ut hæc eadem si
bi restitueret, hoc modo uitam finiuit.

CAP. XV.

A AT Nicanor ut Iudam cum suis in regionibus Samariæ esse comperit, consi-
lium cepit irruendi in eos die feriato, per summam securitatem. Cum autem
qui coacti sequebantur eum Iudæi dicerent, Nequaquam tam ferociter & inhuma
ne sæuias, sed diei honorifice consecratæ ab eo qui intuetur omnia, honorem tri-
buas: ille sceleratissimus interrogauit, †Essétne in cœlo potens quisquam, qui sab- [illegible]
bathorum diem agi præcepisset: hisq; affirmātibus, esse Dominum uiuum in cœ
lo potentissimum, qui †septimam diem celebrandā imperauisset, ille rursum, Ego Exod.20.
uero, inquit, alter in terra potens sum, qui arma capi iubeo, regisq; negotium pera
ᵃ [illegible] gi. Non tamen ᵃconsecutus est, ut infestum consilium suum perficeret. Atq; Nica-
nor quidem per summam insolentiam animo elatus, se spolia de Iudæ copijs simul
B omnibus reportaturum sperabat, Machabæus autem indesinenter omni spe con-
fidebat affuturum à Deo sibi auxilium. Ideo suos hortabatur, ne reformidarēt ad-
uentum gentiū: sed mente tenentes lata sibi de cœlo prius auxilia, nunc quoq; dan
dam ab omnipotente sibi uictoriam, & auxilium expectarent. Ad hæc cōsolatus
eos ex lege & prophetis, præliorum quæ cōfecissent commonitos effecit alacrio-
ᵇ Vel, perfidiam. res, & animis erectos incitauit, simul allegās ᵇnefariam impietatem gentium, ac iu-
ramenta uiolata. Ita singulos armauit, non tam clypeorum & hastarum munitio-
ne, cp exhortatione eximiæ orationis: †adiectaq; demum digna fide narratione so Iudic.7.
ᶜ [illegible] C mnij, ᶜsupra modum lætos reddidit. Erat aūt illius tale uisum, Oniam olim sum-
ᵈ Vel, alloquio. mo pontificatu functum, uirum bonum & ornatissimum, ᵈaspectu uenerabilem,
suauemq; moribus, tum eleganti præditum facundia, atq; à pueris ad omnes uirtu
tis partes exercitatum, eum inquam, manibus extentis orare pro toto cœtu Iudæo
rum. Deinde similiter alium uisum esse uirum canicie & maiestate eximium, mi-
rabili quadam & excellenti magnificentia undiq; adornatum, de quo rogatus O-
nias dixerit, Hic ille fratrū amator est, qui multa pro populo sanctaq; ciuitate pre-
catur, Ieremias ille Dei propheta. Ibi tum Ieremiam porrectū dextera gladium
aureum Iudæ tradidisse, atq; inter porrigendum hæc locutum, Accipe hunc san-
ctum munere Dei gladium, quo hostes conuulneres. His præclaris Iudæ sermo-
nibus, ad ciendam uirtutem, & ad animos iuuenum erigendos efficacibus incitati,
decreuerūt nō castra facere, sed inuadere animose, & cum summa fortitudine in-
D uecti conserta manu decernere: quādoquidem & urbis, & sacrorum, & templi pe
riculum ageretur. Erat enim uxorum & liberorū, itemq; fratrum ac cognatorum
periculi minor apud eos ratio, maximus autem et primus pro sacrosancto templo
metus. Tenebat autē & eos qui in urbe erant, non leuis anxietas, de subdiali con
flictu solicitos. Cæterū iam omnibus futuro certamine suspensis, hostibusq; ma
num conferentibus, cum explicata esset acies, & belluæ opportuno loco constitu-
tæ, atq; equitatus in cornu dispositus, Machabæus ut gradum inferens agmen, ua
riumq; armorum apparatum, necnon belluarum feritatem conspexit, extentis in
cœlum manibus, mirificum Dominum inspectorem inuocauit, †ut qui sciret non [illegible]
E armis parari uictoriam, sed quibus illi dignum esset uisum, dari. Porrò huiusmo
di uerbis ille precabatur, Tu Domine, ætate Ezechiæ regis Iudææ, angelum tuum 4.Reg.19.
misisti, qui militum Sennacherib interfecit ad centū octogintaquinq; millia: idem
nunc quoq; dominator cœlorum, demitte angelum bonum, qui nos ad pauorem
&

& terrorem istorum antecedat, ut qui sanctum populum tuum cum impia contu-
melia impetunt, potentia lacerti tui consternentur. Atque hic quidem sic orauit. Et
1.Mach.7.f cum †Nicanor se inferret cum suis pæana canentibus, & cum classicis: copiæ Iudæ
cum supplicatione & precationibus pugnam cum hostibus commiserunt. Ita ma
nibus quidem decertando, cordibus autem precando Dominum, trigintaquinque
non minus millia prostrauerunt, interuentu Dei magnopere freti. Prælio autem F
defuncti cum se læti reciperent, ut Nicanorem cum omnibus armis occubuisse co
gnouerunt, sublato clamore promiscuo, omnipotenti patria uoce gratulati sunt.
Tum ille per omnia corpore simul & animo princeps ciuiũ propugnator, qui be-
neuolentiam ᵉætatis erga populum conseruauit, caput Nicanoris amputatum, & ᵉVel, ob iuuentæ ætate.
cum humero brachium, iussit perferri Hierosolymam: ipse autem ut eodem perue
nit, cõuocatis popularibus suis, & sacerdotibus ante altare collocatis, cum eos qui
arcem tenebant accersiuisset, ostẽdit eis caput scelerati Nicanoris, simul ac manum
maledici, qua contra sanctam omnipotentis ædem extenta, superbe se iactarat: &
linguam eiusdem impij Nicanoris exectam, frustulatim se dixit daturum auibus,
& manubias dementiæ exaduersum templo suspensurũ. Omnes uero laudes in
cœlum extollere celebratissimo Domino, ac dicere, Prædicãdus est qui locũ suum
Iudith 14.a conseruauit incontaminatum. †Cum ergo ᶠcaput Nicanoris, euidẽs omnibus & G ᶠπρόσωπον, correctiores tamen habẽt προσωπεῖον, effigiem uultu tenus.
illustre signum diuini auxilij, ex arce suspendisset: communi suffragio decreuerũt
omnes diem illam nequaquam obscuram relinquere, sed eam celebrare tertiãdecimam
duodecimi mensis, qui Adar dicitur lingua Syriaca, pridie diei Mardochaicæ. Re
bus itaque Nicanoris ita gestis, cum urbs ex eo tempore fuerit in potestate Hebræo
rum, ego quoque finem hoc loco faciam narrationis. Et siquidẽ recte, & commen-
tario cõgruenter, hoc & ipse uolebam: sin exiliter ac tenuiter, hoc est quod potui.
Alioqui enim ut uinũ per se bibere, atque item rursum aquam, odiosum est: uinum
autem aqua temperatum suaue est, & iucundam ac gratam affert uoluptatem: ita
contextus narrationis aures legentium delectat ipsa concinnitate. Cæterum hic
finis esto.

Liber tertius Machabæorum.

CAPVT I.

Dan.11.b CVM Philopator ẽ reuersis intellexisset, erepta sibi esse ab A
Antiocho loca quæ tenebat, excitis omnibus copijs tam
pedestribus suis quam equestribus, assumptaque secum Arsi-
noẽ sorore, ᵃexcurrit ad uicinas usque Raphiæ regiones, ᵃVel, contendit.
ubi castra habebãt copiæ Antiochi. Theodotus autem
quidam rem insidijs peragere cogitãs, cum assumpsisset
ẽ commissis sibi à Ptolemæo armatis ualidissimos, con-
tulit se ad tabernaculum Ptolemæi noctu, ut eum interfi
ceret incautũ, eoque pacto finem bello imponeret. At Do
sitheus filius Drimyli dictus, natione Iudæus, postea uero facta à lege transitione,
à patrijs sanctionibus abalienatus, cum hunc subduxisset, ignobilem quendã sup-
posuit in tabernaculo, quem pro illo multari contigit. Porrò commisso acri præ
lio, cum fortius pugnaretur ab Antiocho, Arsinoẽ sedulo copias obambulans, ca
pillis solutis cum lachrymis orabat miserabiliter, ferrẽt opem audacter sibi, liberis
& uxoribus, binas uictoribus auri minas daturã singulis pollicens. Ita hostes pu-

[b] οἴκας, al. πόλεις.

gna confici, multosq; capi contigit. Tum superatis insidijs uicinas obeũdo [b] ciuitates, sermone putauit cõfirmandas: quod ubi fecit, delubraq; impertiuit donarijs, B animos subiectorum erexit. Cum autem Iudæi misissent è senatu senes ad Philopatorem, qui salutarent eum, ferentes munera, deq; rebus gestis ei [c] gratularentur, accidit ut eum cupiditas maior caperet se q̃ primũ ad eos conferẽdi. [d] Venit itaq; Hierosolymã, maximoq; deo sacrificauit: & gratulatione facta, [e] quæ fas erat loco præstitit. Deinde in locum ingressus præ elaborato industria ornatu obstupuit, [f] & concinnam templi structuram miratus, in [g] adytum quoq; intrare cupide cogitabat. Illis autem negãtibus hoc esse fas, q̃ ne indigenis quidem liceret [h] ingredi, adeoq; nec sacerdotibus, præterq̃ uni primo omnium pontifici, † idq; semel in anno tantũ: nihil tamen permoueri se patiebatur. Cumq; lex ei recitaretur, nõ cessabat porrò inferre se, ingredi oportere se dictitans. Quod si negatus esset illis hic honos, at sibi non item esse oportere: rogitabatq; quare tandẽ se in quæcunq; delubra ingrediẽtem nemo præsentium prohibuisset? Cumq; improuide quidam respondisset, male hoc ipsum [i] fuisse factum: at facto, aiebat, hoc, quanam de causa C tandem minus uelint nolint esset ingressurus? † Itaq; sacerdotibus cum omni uestitu se prosternentibus, & maximum Deum orantibus, ut subueniret urgenti necessitati, & uim mala molientis auerteret, templumq; clamore & comploratione replentibus, qui reliqui in urbe erant perturbati, & quid accidisset ignari exilierunt. Cõclusæ quoq; thalamis uirgines cum puerperis procurrere, capitibus puluere cinereq; conspersis, & uicos implere luctu lamentisq;. Quæ uero uexilla modo ad obuiam itionem adornata concinnarant, condecentis se pudoris oblitæ perturbato cursu ferebãtur per urbem, infantibusq; liberis relictis, matres simul & nutrices [k] aliò atq; aliò, hæ per domos, per uicos aliæ licenter concurrebãt in summum templum: uariaq; erat collectorũ in hoc comprecatio, aduersus ea quæ ille nefarie mo D liebatur. Ad hæc commoti audacia ciues non patiebantur eum prorsus irrumpere, propositum suum exequi conantem: sed ad arma capessenda, & ad mortem audacter pro lege patria oppetendam conclamantes magnam excitarunt eo loci exasperationem: sed tamen demoti à [l] sacerdotibus ac senioribus, ad pristinum orationis locum rediere. Atq; uulgus quidem interim ut cœperat intentũ precibus erat: senes uero regem circumstãntes, multifariam tentabant superbum eius animum à concepto consilio dimouere. At ille peruicaciter contemptis omnibus, nihilominus ingressum moliebatur, quod semel dixisset se putans perfecturum. Quod etiam ij qui ab eo stabant cernentes, conuersi ad eum, penes quem omnis potestas est, unà cũ nostris inuocabant eum, ut opem ferret rebus præsentibus, nec facinus nefarium ac superbũ dissimularet: adeoq; præ crebris ex anxia turba collectis uocibus clamor quidam erat incomparabilis. Videbantur enim non solum homines, sed parietes quoq; cum toto pauimento personare, utpote omnibus mortem tum præoptantibus, potius q̃ illius loci profanationem.

[c] συγχαρησόμενοι.
[d] παραγενόμενος δέ.
[e] [illegible]
[f] [illegible], non est in emendatiorib.
[g] היכל.
[h] εἰσιέναι.
[i] [illegible], emẽdatiores [illegible].
[k] ἄλλαι καὶ ἄλλαι.
[l] ἱερέων, al. γερόντων.

Exod.30.b Leuit.16.g Heb.9.a

2.Mach.3.c

CAP. II.

A [a] Simon quidẽ certe summus pontifex genibus ex aduersum adyto flexis, apteq; protentis manibus, huiusmodi precationem fecit, Domine domine rex cœlorum, & dominator rerum creatarũ omnium, in sanctis sanctissime, monarcha omnipotens, respice nos, qui ab impio & impuro, audacia & potentia superbo opprimimur. Tu enim es qui creasti omnia, iustus princeps, qui cuncta obtines, tu iudex es uiolenter & superbe agentium, † tu priscos iniustitię operatos, inter quos & robore audaciaq; freti gigantes erant, inducto immẽso diluuio deleuisti: † tu superbiæ deditos Sodomitas, flagitijsq; nobilitatos exemplũ posteris statuens igni & sulphure cõcremauisti. † Tu cõtumaci Pharaoni, *qui seruitute premebat sanctum populum tuum Israeliticum, ostendisti potentiam tuam uarijs multisq; (quibus potentia ingens tua inclaruit,) supplicijs exercito: † & cum curribus multaq; turba

[a] Pro hac tota periodo usq; ad precationem, quædam exemplaria tantũ habent, [illegible].

Gen.7.d
Gen.19.e
Exod.7.8.10.11.
*Exo.1.2.3. b.c.d
†Exod.14.

turbæ tuos persequentem profundo mari demersisti: te uero rerum omnium prin
Exod.15.a cipe fretos traduxisti saluos,†qui hæc omnia manu tua gesta agnoscentes, te omni
potentem laudauerunt. Tu rex conditor infinitæ & immensæ terræ, elegisti ur- B
bem hanc, & locum hunc ad celebritatem tibi, quamuis nullius omnium indigo,
consecrasti, uisoq; illustrasti magnifico, commendatione *ipsi ad gloriam magni [illegible]
& augusti nominis tui conciliata. Amore quoq; domus Israeliticæ pollicitus es,
ubi quid à nobis deliratum esset, quamobrem nos circumuenissent angustiæ, quas
locū hunc ingressi deprecaremur, te preces nostras exauditurum. Fidelis autem
Iudic. passim. es utiq; & uerax. †Quoniam uero oppressis maioribus nostris sæpe opem tuli-
sti in afflictione, magnisq; eos liberasti periculis, & nunc etiam ecce rex sancte, nos
propter multa magnaq; peccata nostra premimur, hostibusq; nostris subiecti ui-
rium inopia deficimus in calamitate nostra, iste autem contumax & impurus me-
ditatur temerare sanctum, nominiq; glorioso tuo dedicatum in terra locum, (alio-
qui enim domicilium tuum cœlum cœlorū est, locus hominibus inaccessus,) quo
niam inquam gloriam tuam populo tuo, consecrando locum hunc, beneuole im-
pertiuisti: ne imputes nobis impuritatem istorum, aut castiges nos ob profanatio
nem, ut ne [b]glorientur animis nefarij, *neq; iactantia linguæ suæ elati dicant, se æ- [b] [illegible]
dem religiosam pessundedisse, sicut inuisa tibi delubra conculcantur. Dele pecca C
ta nostra, delictaq; discute, & hoc tempore misericordiā tuam ostende. Fac quàm
primum nobis obtingat miseratio tua, & ora collapsorum, atq; confractorum ani
mis, imbue laudibus pacem nobis conficiendo. [a]Ibi tum ille inspector omnium, [a] [illegible]
& inter omnia sancta sanctissimus Deus, legitima comprecatione exaudita, illum
uiolentia magnaq; contumacia elatum hinc atq; illinc percellēs, ut arundinem uen
tus, ita flagellauit, ut iam humi iaceret inutilis, membrisq; solutus, & iusto suppli-
cio implicatus, uocem mittere non posset. Quocirca amici eius & stipatores cor-
poris subitam & repentinam, qua oppressus esset, castigationem conspicati, me-
tuētes ne eum uita quoq; deficeret, ingenti protinus pauore perculsi eū extraxere.
Postea uero cum se recollegisset, quamuis castigatus, nulla tamen pœnitentia du-
ctus est, sed discessit minitans atrocia. Vt igitur peruenit in Aegyptum, tam suis
3. Mach. 1.a flagitiorum incrementis, quàm opera †supradictorum adiutorum ac sociorū, qui
ab omni iustitia recesserant, non solum se innumeris effudit libidinibus, sed eò
quoq; euasit temeritatis, ut maledicta passim sereret, multiq; amicorum, spectata re
gis sententia, ipsi quoq; uolūtatem eius sequerentur. Cumq; decreuisset rex gen D
tem Iudaicā notare publica ignominia, in columna, quam in posita ad regiam tur-
ri erexerat, literis curauit insculpendum, Ne quis sacrificare nolens, ingrederetur
in templa Aegyptiorum, utq; Iudæi omnes censu habito, ad seruilem sortem redi-
gerentur: cui rei si qui contradixissent, ui abrepti tollerentur è uita: sin qui nomi-
na in censu fuissent professi, eorū corporibus pro stigmate insigne Bacchi folium
hederaceum inureretur. Atq; hos quidem [b]in iam dictam sanctionē segregauit. [b] Id est, uoluit nomi-
Ceterum ne omnibus infensus esse uideretur, subscripsit, quod si qui inter eos qui na professos iam di-
solennibus sacris initiarentur, uersari maluissent, ut pari cum Alexādrinis ciuibus cta sanctione uti, ut
iure uterētur. Quidam igitur [c]in ciuitatibus gradus urbanæ religionis exosi faci- serui essent, & non
le seipsos dedere, quasi magnam consecuturi essent ex futura [f]cum rege communi interficerentur. [illegible]
catione gloriam: plæriq; uero fortitudinem animi obtinentes à pietate nō recesse-
runt, sed uitam pecunia redimentes intrepide seipsos, ne nomina profiterentur, co [c] [illegible]
nabantur liberare, bona spe freti, fore ut auxilium adipiscerentur: eos autem qui [f] Id est, religione re-
deficiebant à se, execrabantur, & pro hostibus gentis suæ habebant, cōmuniq; ex- gis.
cludebant commercio & usu.

CAPVT III.

HIs intellectis impius ille tantopere iratus est, ut non solū Alexādriæ exerceret A
irā suā, sed etiam reliquā regionem incolentibus grauiorē se exhiberet inimi-

cum, omnesq́ eodē q̃ primum cōgregatos pessimo supplicio è uita tolli iuberet. Dū hæc gerebant̄, inimica genti [Iudaicæ] fama percrebuit, occasione hominibus ad lædendū consentientibus data, ut ita se gererēt, quasi illa quo minus leges apud se seruarētur, impediret. Cæterū Iudæi suam erga reges beneuolentiā & fidem immotam conseruabant: uerū quia deum colebant, eiusq́ uiuebāt legibus, excludebant quosdam, & à se [a]relegabant: quam ob causam quibusdam inimici uidebantur, cum iuste recteq́ factis cōmunem uitam ornantes, omnibus hominibus essent commēdabiles. Bene factorum itaq́ sparsam ubiq́ de gente famam [b]alienigenæ [c]nullo loco numerabant: in adorationibus autem & moribus dissensionem exagitabant sermonibus, dicentes, neq́ regi neq́ potestatibus amicos esse homines, sed hostes, publicisq́ commodis admodum aduersos. Atq́ illi quidem nō uulgaria criminabantur, at qui in urbe erant Græci, nulla affecti iniuria, uidētes tumultum aduersus homines inopinatum, cōcursusq́ improuisos fieri, cum opem ferre non ualerent, q̃ tyrannicus rerum esset status, indignabūdi consolabātur eos, & commutationem horum sperabāt: non enim ita stare posse talem [d]factionem ullam temerariam. Iam uero & uicini quidam & amici, commercijsq́ consociati, clam quibusdam adscitis, fidem dabant se coniuncturos auxilia, & omnem contentionem ad succurrendū allaturos. Porrò ille præsenti prosperitate [e]elatus, nec potentiam maximi dei considerans, sed existimans eodem se perpetuo perfruiturum cōsilio, hanc contra Iudæos scripsit epistolam, Rex Ptolemæus Philopator ducibus ac militibus qui sunt in Aegypto, singulisq́ locis, salutem & sanitatē: nam ego quidem saluus sum, simul & res nostræ. Nos postquam suscepimus expeditionem in Asiam, ut ipsimet [f]scitis, eaq́ dato nobis à dijs inoffenso auxilio, nostrisq́ uiribus ex sententia nostra q̃ optime confecta est, putauimus non armorum uiolētia, sed comitate multaq́ humanitate lactādas, quæ Cœlesyriam & Phœniciam habitāt gentes, beneficijsq́ ultro afficiendas: cumq́ templis urbium reditus q̃ plurimos contulissemus, adducti sumus, ut Hierosolymam quoq́ ascenderemus ad templum pestiferorum, qui insanire nunquam desinunt, honorandum. At illi uerbis aduentui nostro gratulati, reipsa insyncere affecti, cum cuperemus adytum eorum ingredi, idq́ eximijs ac pulcherrimis condecorare donarijs, antiquo fastu permoti, nos ingressu prohibuerunt, ignari potentiæ nostræ, propter eam quam omnibus hominibus exhibemus [g]humanitatem. Atq́ inimico suo in nos animo palàm declarato, quasi soli sint gentium, nihil legitimum ferre uoluerunt, præ superba in reges & de se bene meritos contumacia. Nos tamen horum acti insania, postquam reportata uictoria peruenimus in Aegyptum, comitate utendo erga omnes gentes, quod decuit fecimus: atq́ in tali re congeneribus eorum omnibus iniuriarum obliuione promulgata, tam ob societatem, q̃ ob concredita [h]ipsis ab initio per simplicitatem infinita negotia, ausi sortem eorū mutare, & eos ciuitate Alexandrinorum dignari uoluimus, †atq́ in consortiū perpetui sacerdotij recipere. At illi rem contra interpretantes, & bono congenita sibi prauitate repudiato, in malum assidue procliues, non solum recusarunt contemptam ignominiose ciuitatem, sed etiā uerbis & re paucos ex ipsis synceriter erga nos animatos abominātur, semper sperantes nos breui per ignominiosissimā uitam successuum finem consecuturos. Quapropter coniecturis persuasum optime habētes, hos omnibus modis erga nos male esse animatos, & prospiciētes nequando repentino posthac exorto tumultu, in tergo nobis habeamus impios istos proditores & atroces hostes, mandādum putauimus, ut simul atq́ primum hæc reddita fuerit epistola, [i]eodem illo die qui indicati fuerint, unà cum uxoribus & liberis, cum uiolentis [k]uexationibus, ferreis undiq́ uinculis constricti mittantur ad nos, ad ineuitabilem calamitatem, & ad infamem cædem, hostibusq́ congruentem. [l]Nam simul atq́ in hos fuerit animaduersum,

[a] Vel, fortunis euertebāt, χωρισμὸν ἐποίουν, ἐπὶ τίνων καὶ ὑπεναντίων. ...
[b] Id est, alieno à Iudaica religione animo.
[c] Vel, nusquam commemorabant ... lego.
[d] Vel, concursum, aut seditionē. ... ut uideatur hæc esse sententia, Non enim neglectum iri talē seditionem ullam eum qui uidet omnia: quamuis hoc pacto solœcismus sit in Græco.
[e] γεγαυρωμένος, καὶ ἐπαιρόμενος.
[f] ἴστε.
[g] ... al. ...
[h] αὐτοῖς ἀρχῆθεν ... πράγματα.
[i] ... al. ...
[k] ...
[l] ...

† 3. Mach. 3.

sum, putamus fore ut in posterũ res nostrę stabili & optimo loco, ac statu cõstituantur. Quod si quis Iudæum quempiã à natu maximo ad minimum, etiam ad lactentes usq;, tutatus fuerit, is cum omni familia fœdissimis tormẽtis excruciabitur: qui uero nomen cuiuspiam deferre uoluerit, is prætereq; quod consequetur bona damnati, & de regia pecunia drachmarum argenti duo millia, libertatis quoq; corona donabitur. Omnis autem locus in quo deprehẽsus omnino fuerit Iudæus receptatus, is desolatus igni tradatur, omniq; mortalium generi per omnia reddatur ad perpetuum tempus inutilis. Atq; eius quidem epistolæ ita scriptum erat exemplar.

CAPVT IIII.

QVocunq; autem edictum hoc perlatum fuisset, publicum agitabatur à gen- A
tibus cum iubilis & gaudio cõuiuium: utpote indurato iam olim in animis
eorum odio per licentiam tum se proferente. Iudæi autem in [a]acerbissimo luctu [a] [illegible], al. [illegible].
erant, perq; lamentabiles comploratione uoces edentes, gemitibus undiq; æstuante corde eorum, inexpectatum, repentinaq; sententia irrogatum sibi interitum deflentium. Quæ præfectura, aut urbs, aut quis omnino locus habitatus, quæ uiæ
planctu eorum, luctibusq; non fuerunt impletæ? Adeo enim una omnium [b]acer [b] [illegible]
ba & immiti urbanorum præfectorum sententia ablegabantur, ut propter [c]inusi- [c] [illegible]
tata supplicia, quidam etiam hostium, communem miseriam ponẽtes sibi oculos, & animo suo incertam uitæ commutationem repræsentantes, deflerent miserrimam eorũ ablegationem. [d]Ducebatur enim senum multitudo canis opertorum, [d] [illegible], al. [illegible].
& præ senectute curuorum pedum tarditate, propter concitatam cum uiolentis si-
ne pudore [e]minis increpitationẽ, ad celeritatem itineris abutẽtium. Quæ autem B [e] [illegible], al. [illegible].
nuper ad coniugalem uitæ societatem thalamum intrauerant puellæ, luctus percipiebant pro iucunditate: & delibuta unguentis coma iam conspersa puluere, rectæ ducebantur lamentationem pro hymenæis unà ordientes, ut quæ uexationibus alienigenarum laceræ, uinctæq; publice usq; ad nauis ingressum ui traherentur. Harum quoq; coniuges, ceruicibus laqueis coronarum loco reuinctis, in uigente ac iuuenili ætate, pro cõuiuio atq; otio iuuentutis, reliquos nuptiarum dies in luctibus trahebant, ante pedes iam excubantem orcum uidentes. Auehebantur autem ferarum instar, ferreorum uinculorum ui tracti, alij iugis nauium affixi ceruicibus, alij pedibus cõstricti pedicis indissolubilibus, densa quoq; superne tabula incumbente, qua oculis undiq; obtenebratis, insidiatorum more tractarẽtur,
per omnem nauigationem. Hos ita ad dictum nauigium perductos, rex nauiga- C
tione iuxta mandatum ipsius confecta, iussit eos collocari in tentorijs, in eo quod
est ante urbem patens [f]in immensum hippodromi spatio ad exemplum supplicij [f] [illegible]
omnibus in urbem se conferentibus, eademq; se in agros peregre efferentibus, q;
opportunissimo, neq; copiarum suarum [g]communicatione eos, neq; omnino mu [g] Vel, consortio.
rorum ambitu dignatus. Hoc ubi factũ est, cum audisset ex urbe clàm congeneres quosdã egressos, crebrius ignominiosam fratrum miseriam deplorare, iratus iussit eos quoq;, eodem quo illos modo, caute tractari, supplicio illorum nulla ex parte diminutos, atq; adeo totum genus describi nominatim. Non enim iam se il-
los [h]promulgata pauloante laboriosa operum seruitute, sed [i]exquisitis tormentis [h] [illegible], al. [illegible].
excruciatos, ad extremum una die cõfecturum. Celebrata est itaq; descriptio ho-
rum acerbo cum studio, assessioneq; ab ortu solis ad occasum usq; continenti, qua- [i] Vel, certis.
dragesimo die nondum ad finem perducta. Interim rex magno ac continuo gau D
dio plenus conuiuia ad omnia simulachra celebrabat, deuia procul à ueritate mente oreq; nefario laudãs muta, & sermonis opisq; uacua, in maximum autem deum quæ minime fas est effutiens. Porrò post supradictũ temporis spatium, cum scribæ ad regem renunciassent, se descriptioni Iudæorum non sufficere amplius, propter immensam eorum multitudinem, ut quorum plurimi adhuc essent per regio-

nem, alij domesticatim adhuc, alij certis locis cōgregati, adeo ut res esset omnibus per Aegyptū præfectis impossibilis: rex eis durius minatus est, quasi donis ad effugium illis moliendū corruptis. Accidit tamen, ut res ei planè persuaderetur, cum argumentis euidentibus confirmarent & chartam iam sibi, & calamos, quibus uterentur, defecisse. Hoc autem erat efficax opus inuictæ eius, qui opem de cœlo ferebat Iudæis, prouidentiæ.

CAP. V.

A TVm accersito Hermone præfecto curæ elephātorum, ira graui & indignatione per omnia implacabili plenus †iussit, ut proxima die thus largis manipulis cum uino mero plurimo, potui daretur elephantis omnibus numero quingentis, ut potu affatim præbito efferati, ad mortem Iudæis offerendam introducerentur. Atq; ille quidem cum hæc iussisset, conuocatis amicorū & exercitus sui precipuis, hostiliter in Iudæos animatis, conuertit se ad conuiuium. Magister autē elephantorum Hermon iussa scite exequebatur: horumq; ministri sub uesperā egressi manus obligabant miserorum, reliquaq; circa ipsos cauenda accurabāt, putantes sub crepusculum gentem uno esse exitio interituram. At qui omni defensione destituti uidebantur esse gentibus Iudæi, propter undiq; constringentem eos uinculorum necessitatem, Dominum omnipotentem, & omni potestate superiorem misericordem deum suum & patrem, continenti uoce omnes inuocabant cum lachrymis, orantes ut impium contra se consilium auerteret, & magnifico interuentu ex B instanti ante pedes fato eriperet. Atq; horū quidem assidua in cœlum ferebatur supplicatio. Hermon autem, qui sæuos elephantos iam repleuerat potu uini large præbito, thureq; saturauerat, mane aderat ad regiam, ut rem regi nunciaret. At illud ab æuo condito pulchrū nocte ac die opificium, quæ immittitur ab eo, qui largitur omnibus quibuscunq; uoluerit ipse, pars somni †ad regem missa est, quo ni [illegible] Domini perq; suaui ac profundo detineretur, nefarioq; proposito multum deceptus, [a]implacabili sentētia magnopere frustraretur. Iudæi ergo cum præfinitum tempus superauissent, laudabant sanctum Deum suum, & placabilem orabant denuo, ut potentiam ualidissimæ manus suæ gentibus superbis ostenderet. Media uero iam fermè hora decima, uocator frequentes adesse inuitatos uidēs accedit, regem excitat, uixq; expergefacto conuiuij tempus iam cedere nunciat, [b]de his uerba faciens: quibus rex admonitus, cum se in locum illum contulisset, iussit eos, qui ad conuiuium uenerant, ex aduerso sibi discumbere: quod cum illi fecissent, hortatus est, ut epulis indulgentes [c]præsens cōuiuij tempus impense cohonestando hilaritati C darent. Porrò cum res sermonibus extraheretur diutius, rex accersitum Hermonem acerbe minaciterq; interrogauit, Quanam de causa Iudæi permissi essent ea adhuc die uiuere superstites? Illo autem declarante se ea nocte iussa executum fuisse, amicisq; [d]eius idem testantibus, crudelitate q̄ Phalaris atrociori præditus, Hodierno somno gratiam habeant, inquit, illi: cæterum tu citra cunctationem, elēphantos in diem crastinum eodem modo præpara, ad nefariorum Iudæorum exitium. Hoc regis imperium cum læti [e]qui aderant omnes collaudassent, domum quisq; suam discessere: ubi tempus noctis non tam somno impenderunt, q̄ ad omnigenas miseris, ut putabantur, excogitandas illusiones. Vt ergo primum gallus mane cecinit, Hermon armatas in ampla porticu mouere belluas, totaq; urbe ad miserrimum spectaculum confluere multitudo cupide expectans diluculum. At Iudæi cōtinuo illo [f]tempore, [g]trahētes animam, lachrymosis precibus cum canticis flebilibus manus in cœlum tendendo Deum maximum orabant, ut rursum D eis atq; breui succurreret. Nondum autem diffusis solis radijs, cum rex amicos exciperet, Hermon stans uocabat ad exitum, significans paratam esse regis uoluntatem: quod cum ille audisset, nefario illo exitu stupefactus, ut quem omnium cepisset obliuio, sciscitabatur quid nam esset, cur hoc ab ipso tanto studio ageretur.

Cæterum

1. Mach. 6. d
Ioseph. contra Appion. lib. 2. ab initio.

[a] ἀμετάθετον.
[b] τὸν περὶ τούτων λόγον.
[c] τὸν παρόν.
[d] αὐτοῦ.
[e] οἱ παρόντες.
[f] χρόνῳ.
[g] Vel, trahentes suspiria.

[a] Deut. 28. e †Cæterum efficax erat hoc opus Dei dominatoris omniū, qui menti eius obliuionem eorū quæ cogitarat antea, immiserat. Cum uero diceret Hermon, & omnes amici, Belluæ & exercitus, ô rex, secundum uehementem tuam uoluntatem parati sunt, ille ob hæc dicta repletus ira graui, φ diuina prouidētia memoriam omnem horum amisisset, aspectu rigido ac minitabundus, dixit, Quotcunq̧ parentes adsunt, aut prognati liberis, qui largum hoc sæuis belluis pabulum parauerūt, uicem sustineant insontium Iudæorum, qui suam erga me & maiores meos integram ac stabilem fidem eximie declarauerunt: tametsi nemo ob fauorem sociæ educationis & officij uita pro his [b]est priuatus. Ita Hermon inopinatas simul ac periculosas minas pertulit, & aspectu uultuq̧ inhorruit: amici uero singillatim dilapsi tristes, eos qui conuenerāt dimisere ad priuata sua quenq̧ negotia. Iudæi autem ijs quæ rex dixisset intellectis, laudabāt celebratissimum Dominum deum regem regum, à quo hanc opem fuissent consecuti. Porrò cum rex eadem consuetudine conui- B uium rursum instituisset, ut hilaritati se dederent hortatus, accersito Hermone minitabundus, Quoties tibi uidetur, inquit, idem præcipiendum miserrime? uel nūc tandem para elephantos in crastinum diem ad perimendum Iudæos. Tum qui unà accumbebant cognati inconstantem mirati mentem eius, hæc prolocuti sunt, Quandiu, ô rex, quasi amentes nos pertentas, qui tertio iam præcipias deleri illos, rursumq̧ in re gerunda mutatus, quæ constitueris irrita facias? Ciuitas certe hac de causa suspensa tumultuatur, plenaq̧ iam coitionibus, secessionis crebro minatur periculum. Quapropter alter per omnia Phalaris rex plenus amentia, factis in se ad Iudæorū conseruationē mutationibus animi pro nihilo habitis, [c]impotētissimo iureiurando firmiter asseuerauit, se hos abiecta omni cunctatione, genibus & pedibus belluarum fœdatos, orco demissurum: deinde expeditione suscepta in Iu- 3. Mach. 1. dæam, igni ferroq̧ breui uastaturū illam, & ibi †inaccessum sibi Iudæorum sacrarium, deiectum igni traditurum φ primum illis qui hostias illic perpetuò immolarent. Tum læti amici, ac cognati, ut digressi sunt, exercitui opportunissima quæq̧ loca urbis designauerunt fideliter ad custodiam. Præfectus autem elephantorum C belluas ad insanam fermè, ut ita dicam, affectionem perduxit potibus odoratissimis, uinoq̧ thure temperato, terribiliq̧ apparatu adornauit. Iamq̧ circa auroram urbe secundum hippodromum repleta innumera multitudine, regiam ingressus regem ad rem propositam excitauit. Tum ille impio animo, iraq̧ graui pleno, tota ui cum belluis se protulit, immiti animo, pupillisq̧ oculorū ærumnosum ac miserum supradictorum exitium spectare cupiens. Vt autem Iudæi circa portā egredientium elephantorum, sequentisq̧ armati exercitus, & pedum turbæ puluerem uiderunt, horrisonumq̧ tumultum audierunt, ultimum sibi uitæ momētum illud, finemq̧ miserrimæ expectationis esse existimantes, ad commiserationem sui luctumq̧ conuersi, osculabantur seinuicem amplexi, & conijciebāt se in colla cognatis, patres filijs, & matres filiabus, & aliæ nuper natos infantes lac ultimum tracturos adhibebant uberibus. Rursum autem eorum quæ antea sibi lata fuissent de cœlo auxiliorū memores, pronos unanimiter se prosternentes, infantibus ab uberibus remotis, perq̧ magna uoce clamabāt, omnipotenti supplicantes, ut interuentu suo misereretur ipsorū, qui iam ad orci fores peruenissent.

CAP. VI.

ELeazarus autem quidam uir insignis, unus è sacerdotibus eius regionis, senectam iam ætatem assecutus, & omni uitæ uirtute ornatus, sedatis circum se senibus, sanctum deum inuocando, hæc orauit, Rex præpotens, & altissime Deus omnipotens, qui creata cuncta clementer gubernas, respice semen Abrahami, sanctiq̧ Iacob progeniem, populum obuentionis tibi consecratæ in alienigena terra Exod. 14. f peregrinum, iniusteq̧ pereuntem, ô pater. †Tu Pharaonem curribus abundantem, olim huius Aegypti principem, immiti cōtumacia, iactantiaq̧ linguæ elatum, A

[b] inuita, al. inuita.

[c] Vel, minime persistendo.

eum ſuperbo exercitu mari demerſum perdidiſti, luce miſericordiæ illuſtrãdo genus Iſraeliticum. †Tu innumeris exultantem copijs Sennacherib grauem Aſſyriorum regem, qui ferro iam totã terram ditioni ſuæ ſubiecerat, aduerſus ſanctam ciuitatem tuam elatum, diraq́ fastu & audacia loquentem fregiſti Domine, multis Esa.37.
B gentibus palàm oſtendens tuam potentiam. †Tu tres illos in Babylonia amicos, Dan.3.
qui alacres uitam igni, ne uana colerent, tradiderant, ardentem fornacem irrorando, ad capillos uſq; illæſos ſeruaſti, flamma in omnes inimicos immiſſa. †Tu plenis inuidiæ criminibus ad leones ſub terram deiectum, ut à feris deuoraretur, Danielem, in lucem reduxiſti incolumem: †inq; uentre alumni maris ceti maceratum abunde Ionam ſaluũ denuo ſuis oſtendiſti, ô pater. Nunc quoq; ne cuncteris clementiſſime omnium inſpector, quo minus te q̃primum oſtẽdas Iſraelitico generi, quod à deteſtandis atq; nefarijs gentibus iniuſte tractatur. Quod ſi contraxit impietatem peregre uita noſtra, ereptos è manu inimicorum, quocunq; uolueris, ô Domine, exitio perde nos, ne qui uana cogitant, uanis gratulentur de interitu eorum quos charos habueris, ac dicant, Ne Deus quidem ipſorum liberauit eos. Quamobrem tu qui ſummo robore, ſummaq́; potentia præditus es, æterne, reſpice nunc & miſerare nos, qui per iniuſtam nefariorum uim, inſidiatorũ in modum è uita tollimur. Fac ſtupeant gentes inuictã tuam potentiam hodie, & robur quo polles ad ſalutem generis Iacob [a] exerceas. Tibi ſupplicat omnis infantium multi-
C tudo, & eorundem parentes cum lachrymis. Palàm fiat omnibus gentibus te nobis adeſſe Domine, nec faciem tuã à nobis auertiſſe: ſed ut locutus es, †q; ne in hoſtili quidẽ terra tuos neglexeris, ita rem ô Domine perfice. Hæc orandi cum Eleazarus iam finem faceret, rex cum belluis omniq́; copiarum ſtrepitu ad hippodromum aderat: quod ubi uiderũt Iudæi, ingentem in cœlum clamorẽ extulere, adeo ut adiacentes ualles reſonãdo, largos toti exercitui fletus excuterent. Tum perq; glorioſus, omnipotens, & uerus Deus ſanctam faciem ſuam oſtendens, cœleſtes portas aperuit, è quibus decori duo ac terribiles †angeli deſcendere, omnibus præterquàm Iudæis conſpicui. †Hi obſiſtendo copias hoſtiles perturbatione ac pauore repleuerunt, & præ quibus ſe mouere non poſſent compedibus conſtrinxere. Tum corpus regis inhorruit, & iracundam eius audaciam cepit obliuio. Belluæ quoq; in conſequentes armatas copias conuerſæ obterebãt eas, & perimebãt. †Ergo rex iram uertit ad commiſerationem, & ad ea quæ antea molitus fuerat, deploranda. Audito enim clamore, poſtquam proſtratos ad interitũ omnes uidit,
D lachrymans, & iracunde increpitans amicos, Rege abutimini, inquit, & tyrannos crudelitate ſuperatis, mihiq́; adeo ipſi de uobis benemerito imperium & ſpiritum iam adimere conamini, clàm ea quæ regno minime proſunt machinantes. Quis hos qui ditionis noſtræ munitiones fideliter obtinebant, ſedibus [b] ſuis euerſos ſingulos huc congregauit immeritos? Quis eos qui iam inde ab initio beneuolentia erga nos gentes omnes per omnia anteceſſerunt, peſſimaq́; ſæpe rerum humanarum ſubiere pericula, tam nefarijs ſupplicijs implicuit? Soluite iniuſta uincula, ſoluite, & hos ad ſua remittendo ſaluos antefacta deprecamini: dimittite filios omnipotentis, cœleſtis ac uiui Dei, qui à temporibus maiorum noſtrorum uſq; adhuc ſtatũ rebus noſtris præbet imperturbatum. Atq; hic quidem hæc dicebat: illi uero cõtinuo ſoluti cum modo mortem effugiſſent, ſanctũ deum ſeruatorem ſuum prædicabant. Poſt deinde rex in urbem reuerſus, acerſitum redituum diſpenſa-
E torem, uina reliquaq́; ad conuiuium pertinentia Iudæis per dies ſeptem ſubminiſtrare iuſſit, decreto, ut quo in loco mortem ſibi ſubeundam putauiſſent, in eo ſalutiferã diem celebrarent. Tum illi contumelijs appetiti antea, mortiq́; uicini, imò iam mortem ingreſſi, pro acerbo & luctuoſo leto ſalutare cõuiuium inſtruentes, pleni lætitiæ, locum ruinæ ſuæ ſepulchroq́; deſtinatum deſignabãt ſedilibus, miſ-

ſoq;

Dan.6. Ion.2. Deut.28. 2.Mach.14. 10.c.11.b Ioseph. contra Apion. lib.2. Prou.21.

[a] [Greek marginal variant, illegible]
[b] [Greek marginal variant, illegible]

ſóq; flebiliſſimo lamentationis carmine, ſeruatorem ac mirificum Deum laudan-
Psal. 29.a do †patrium ordiebantur canticum, omniq; comploratione & eiulatione remota,
choreas indicio pacificæ lætitiæ inſtituebāt. Similiter autem rex quoq; ſuper his
ingens conuiuium celebrans, laudes in cœlum indeſinenter ac magnifice, propter
inopinatā ſalutem datam extollebat. Qui uero antehac ad interitū, auibusq; de-
uorandos deſtinabant illos, & addicebāt cum gaudio, ij ſuſcepta in ſe ignominia,
atq; ardenti audacia inglorie extincta, gemebant. Iudæi ergo, ut iam diximus, ſu- F
pradictæ ᶜſaltationi & conuiuio dediti, in lætis gratulationibus & canticis erant, c [illegible]
Ioseph. contra Appion lib. 2. ab initio. †communiq; ſancita de his lege per omnem ſuam peregrinitatem ad poſteros, ſu-
pradictos lætitiæ dies agendos conſtituerunt, non compotationis gratia aut com
meſſationis, ſed propter datam ſibi à Deo ſalutem: deinde rege adito, ut ad ſua di
3.Mach.4.c.d mitterentur, poſtularunt. Cæterum †deſcriptio eorum celebrata fuit à uiceſima
quinta Pachonis die, uſq; ad quartam Epiph, per dies quadraginta: perdendis au-
tem eis opera nauata eſt, à quinta die ᵃEpiph uſq; ad ſeptimam eiuſdem tribus die a Al. Abib.
bus, quibus miſericordiam ſuam magnifice oſtendēs, dominator omnium illæſos
ſimul omnes conſeruauit: conuiuia uero agitarūt, ſubminiſtratis à rege ſibi rebus
omnibus, uſq; ad quartamdecimam diem, qua die illum de ſe dimittendis adierūt.
Quibus rex collaudatis, ad præfectos ſingularum ciuitatum ſubiectam ſcripſit epi
ſtolam, magnificam animi uehementiam continentem.

CAP. VII.

REx Ptolemæus Philopator ſparſis per Aegyptū præfectis, omnibusq; rerum A
adminiſtrationi præpoſitis, ſalutem & ſanitatem: nam nos quidem cum libe
ris noſtris ualemus. Cum magnus Deus nobis ſucceſſum rerum pro uoto dediſ-
ſet, quidam amicorum moroſitate crebrius inſtando nobis perſuaſerunt, ut ſubie-
ctos regno Iudæos uno loco congregatos, ut perduelles inuſitatis ſupplicijs affice
remus: q; dicerent res noſtras nunquam in tranquillo fore, propter odium quod
hi gererent in omnes gentes, donec hoc perfectum fuiſſet. Cumq; adeo uinctos
eos huc deportaſſent cum uexationibus, ut mancipia, imò ut inſidiatores, citra o-
mnem quæſtionem cauſæq; dictionē perimere conati ſunt, crudelitate more Scy-
thico feriore ᵃpræditi. Nos autem his propterea acerbius increpatis, quæ noſtra a [illegible]
eſt erga omnes homines ᵇbenignitas, poſtquam eos gratia noſtra uix in uita reti- b Vel, equitas.
nuimus, & cœleſtem Deum Iudæos eſſe tutatum, & tanquam patrem filijs opitu- B
latum per omnia certò cognouimus, tum etiam perpendimus amicitiæ qua firma
proſequuntur nos (ut maiores noſtros) beneuolentiam, merito eos omni quali-
cunq; crimine abſoluimus, mandauimusq; ſingulis ut ad ſua dimittantur omni in
loco, ne quiſquam eos omnino lædat, aut quicquam eorum quæ iniuſte perpeſſi
Ierem. 30.c Zach. 2.b ſunt, exprobret. Etenim ſcitote nos, †ſi quid mali aduerſum eos malitioſe moliti
fuerimus, aut etiam eos omnino contriſtauerimus, non hominem, ſed dominato-
rem omnis potentiæ Deum altiſſimum, ultione factorum infeſtum habituros, per
omnia, ſemper, & ineuitabiliter. Valete. Hac tamen epiſtola accepta, nō pro-
2.Mach.2.d tinus feſtinarunt abſcedere, ſed regem hoc quoq; popoſcerunt, †ut qui ex Iudæo-
rum gente ſanctum deum ac legem eius ultro uiolaſſent, merito ſupplicio ab ipſis
afficerentur: q; dicerent eos qui uentris cauſa diuina mandata tranſiſſent, ne regis
quidem imperijs unquam fidos eſſe futuros. Hæc ille ab his uera dici deputans, C
collaudatis poteſtatem dedit, eos qui legem dei uiolaſſent, in omni regni ſui loco,
perimēdi libere, citra omnem interceſſionem regiæ poteſtatis, aut inquiſitionem.
Tum regi gratijs, ut par erat, actis, ſacerdotes horum unaq; omnis multitudo Al-
leluia clamantes, cum gaudio diſceſſere: atq; ita obuium quenq; impiatorum ſuæ
gentis inter eundū multabant, exemplaq; ſtatuendo perimebant: atq; adeo illa die
ſupra trecentos uiros interfecerunt, gaudiaq; celebrauerunt læti impios trucidan-
tes. Qui autem Deo ad mortem uſq; adhæſerant, plenum ſalutis fructum conſe-

cuti, ex urbe profecti sunt, odoratissimis omnis generis floribus coronati, cum læ-
titia & clamore, per laudes hymnorumq; suauissimum concentum, Deo patrum
D suorum sancto Israelis seruatori gratulantes. Cumq; peruenissent Ptolemaidem
Rodophoron, propter naturam loci, cognominatam, ubi classis eos expectabat,
ex communi consilio conuiuiũ illic per septem dies celebrarunt, rege ipsis propen
so animo cũcta ad profectionem necessaria cuiq;, donec domũ suam peruenisset,
suppeditãte. Ita abscedẽtes salui cum meritis gratulationibus, similiter illic quoq;
statuerunt illos dies lætos tempore peregrinitatis suæ agendos: ijsq; in conuiuali
precationis loco posita columna dedicatis, profecti sunt terra, mari fluuioq; inco-
lumes, liberi ac læti: saluiq; mandato regis domum quisq; suam restituti sunt, am-
pliorem quàm antea in hostes suos, cum gloria & terrore adepti potestatem, nec
omnino à quoquam bonis suis depulsi. Omnes enim omnia sua ex celebrata de
scriptione receperunt, ita ut quicunq; aliquid eorum haberent, cum summo timo-
re redderent eis, summo Deo factis magnificis salutem eorum consummãte. Præ-
dicandus est liberator Israelis ad tempora sempiterna.

ARGVMENTA IN OMNIA
TAM VETERIS QVAM NOVI TESTAMENTI CAPITA,
Elegiaco carmine conſcripta per Rod. Gualth. Tigurinum.

ARGVMENTA IN LIBRVM GENESEOS.

In Caput primum.

COndidit é nihilo DOMINVS mare, ſydera, terrã,
Et certis fecit legibus ire uices.
Hinc hominem formans, illi benedicit, & huius
Imperium pariter cuncta timere iubet.
2 Septima lux DOMINVM uidit periiſſe quietem,
Hæc igitur nobis rite colenda dies.
Atq; uiro é terra, formata ex oſſibus Eua,
Connubio iunctos hortus amœnus habet.
3 Falluntur primi ſerpentis fraude parentes,
Et mortale trahit crimina dira genus.
Pellitur infœlix miſera cum coniuge Adamus,
Pollicitisq; DEVS triſtia damna leuat.
4 Primus Abel inſons fraterno cæditur enſe,
Increpuit fratris tam fera facta DEVS.
Coniuge qui ducta terris noua mœnia condit,
Seth rurſum Eua parit, naſcitur hinc & Enos.
5 A prima primi numerantur ſtirpe nepotes
Ad Noah, qui genuit Sem, Iaphet atq; Chama.
6 Mox genus humanum ſeducit cæca libido,
Iuſtitiæ titulum cum Noah ſolus habet.
Præſidio hunc arcæ dum mundum perdat iniquum
Inſtituit DOMINVS ſurripuiſſe malis.
7 Cœlitus immiſſis pluuiis perit undiq; tellus,
Auxilio Domini non perit ipſe Noah.
8 Flumina ſubſidunt, ſaluam Noah deſerit arcam
Sacrificans ſummo munera ſancta DEO.
Pœnitet inde DEVM, nec porró perdere mundum
Promittit, terris priſtina forma redit.
9 Hic mortale genus rurſum ſibi fœdere iungit
Omnipotens, leges & pia iuſſa ferens.
Ebrius inde Noah ſentit ludibria nati,
Sunt benedicti alii, Cham maledictus erit.
10 Humani generis quæ ſit generatio, uel qui
Regnorum fontes principiúmue docet.
11 Aedificant cœli ſcanſuram nubila turrim,
Confuſis linguis diſſipat hoſce DEVS.
Hinc qui natales, & qua ſit origine natus
Nachorides Abrâm, pagina ſacra docet.
12 Deſeruit patriam diuina uoce uocatus
Abrâm, ſed terras mox premit atra fames.
Hic uero Aegypti dum ſplendida regna ſubintrat,
Fit Sarai Phario mœſta rapina Duci.
13 Loth Abrâmq; ſimul Chananæa in regna reuerſi
Mutuo paſtorum iurgia crebra uident.
Deſerit illum Loth, uicinaq; tecta ſubintrat,
Pollicitis DOMINI denuo gaudet Abrâm.
14 Bella parant reges, capitur Loth, liberat Abrâm.
Victori Salêm Rex pia dona tulit.
15 Semine promiſſo DOMINVS ſolatur Abrâmum,
Seminis hunc pariter fata futura docet,
Scilicet immani cruciandos pondere ſeruos,
Quos tamen é pœnis eripuiſſe uelit.
16 Sara uxor ſterilis cernens incommoda uentris
Abrâm cum famula concubuiſſe iubet.
Concipit illa, ſuam dominam contemnit, ab illa
Eiicitur, DOMINO præcipiente redit.
17 Nomine mutato renouantur fœdera, quorum
Præputium ſectum ſymbola ſancta gerit.
Venturi ſancta dicuntur ſtirpe nepotes
Abramidæ, imperium quos penes orbis erit.
18 Excipit humano uelatos corpore Diuos
Abrâm, qui hunc partus tempora grata docent.
Cœlitus immiſſis ruituras ignibus urbeis
Deuotis precibus ſurripuiſſe ſtudet.
19 Excipit hoſpitio ſanctus Loth numina ſancta,
Conflagrant Sodomæ, Loth pius inde fugit.
At natæ ueteris tentant connubia patris,
Idem auus & pater eſt: Hoc dedit Ebrietas.
20 Nachoridis coniux dum ſe fert eſſe ſororem
Principis externi facta rapina dolet.
Aſt hic in ſomnis diuino numine doctus
Raptam cum donis reſtituiſſe ſtudet.
21 Sæpius á DOMINO promiſſus naſcitur Iſac,
Eiicitur famulæ filius ille prior.
Rex Gerares Phicholq; nouant ſua pacta uidentes
Abrâm ſub DOMINI uiuere præſidio.
22 Tentat Abrâm DOMINVS, iubet ut pia uictima fiat
Filius, hic parens iuſſa tremenda ſubit.
Illa Deo placuit pietas, noua fœdera firmat,
Abrami frater pignora nata uidet.
23 Triſtia defunctæ narrantur funera Saræ,
Extinctæ coniux mœſta ſepulchra parat.
24 Dum pia Abrâm nato quærit connubia, ſeruus
Mittitur ad Bethuel, ſponſa Rebecca datur.
25 Coniugibus ductis aliis noua pignora cernit
Abrâm, ſed rapuit mors trepidanda ſenem.
Abramidum á prima numerantur ſtirpe nepotes,
Et quæ ſint generis ſemina prima pii.
Iſacidæ gemini naſcuntur Iacob & Eſau,
Eſau nataleis uendit, & alter emit.
26 In Gerares regnum peregrinus commeat Iſac
Et mentitæ nomen nupta ſororis habet.
Diuitiis ſurgit liuor, mox fœdera fiunt,
Externis Eſau gaudet ineſſe thoris.
27 Conſilio charæ matris benedictus Iacob
Cernitur, eſt fratri facta repulſa grauis.
Inſidias Eſau meditatur, iuſtus Iacob
Conſilio matris damna parata fugit.
28 Mittitur ad Laban Iacob, noua ſomnia cernit
Fœdus init DOMINVS, hic pia uota uouet.
29 Appulit in Charan Iacob, pro coniuge ſeruit
Sed non quæ meruit dona laboris habet.
Denuo dum ſocero ſeruit, datur inde ſecunda
Coniux, mox natos, pignora chara, uidet.
30 Naſcitur é ſterili diuinus coniuge Ioſeph
Fallaci á ſocero Iacob abire parat.
Fraudibus in generum cum Laban utitur, illum
Quo magis opprimitur fata ſecunda iuuant.
31 A Laban Iacob diſcedit, mox ſocer illum
Dum ſequitur furti clamitat eſſe reum.
Fœdera cum tandem poſt iurgia multa parantur,
Ad patrios tendit lætus uterq; lares.
32 Solicitus fratri famulos præmittit Iacob
Dum timet irati ne cadat ille manu.
Suſtinet angelicam luctam uictorq; uocatur,
Dicitur Iſrael, qui modo Iacob erat.
33 Pectore ſolicito germanum conuenit Eſau
Iacob, & á fratre gratia parta bona eſt.
Fœderibus factis Eſau ſua tecta reuiſit,
Deuenit in Sichem Iacob ibiq; manet.
34 Perdita uirginei narrantur uincla pudoris,
Sichem pro ſtupro præmia ſæua tulit.
35 In Bethel Iacob DOMINO mandante profectus
Illicitos cultus ſuſtulit ante Deum.
Occubuitq; Rahel, Ruben patris, improbe, lectum
Polluis, Iſacum Parca timenda rapit.
36 Narrantur proceres Eſau de ſemine nati,
Sic ſemper uerax cernitur eſſe DEVS.
37 Diligitur Ioſeph, cui dum noua ſomnia cernit
Inſidias fratrum turba nefanda ſtruit.
Eripuit Ruben, ne triſtia fata ſubiret,
Venditus Aegypti mœnia clara petit.
38 Dum rapit incautum Iudam male ſana libido,
Improbus en propriam comprimit ille nurum.

39 Putiphar insignis iuuenem mercatur Ioseph,
Officium curat sedulus ille suum.
Turpis amor dominam rapuit, non paruit ille,
Crimine pro falso uincula dura gerit.
40 Carcere conclusis sapiens sua somnia Ioseph
Exponit, uerum mox quoq; facta docent.
41 A DOMINO ductus Pharao uaga somnia cernit,
A uinclis Ioseph soluitur inde suis.
Somnia declarat, regni fit ductor, & inde
Expectata premit tristia regna fames.
42 Ad Ioseph fratres ueniunt, tentantur ab illo,
Quæ meruit Simeon uincula iusta gerit.
Cætera turba redit portans alimenta parenti,
Euacuant saccos, æra relata uident.
43 Frugibus absumptis redeunt, & Beniamin illis
Est comes, ad fratrem splendida dona ferunt.
Beniamin aspiciens Ioseph flet tristia fata,
Diuite germanos excipit hospitio.
44 Incusat fratres furti, quo cernat amorem
Fraternum Ioseph, repperit esse pios.
Non etenim Iudas uoluit sine fratre reuerti,
Illa placens pietas commoda multa dedit.
45 Fratribus attonitis prodit sua nomina Ioseph,
Solatur uerbis quos stupuisse uidet.
Audijt hæc Pharao, placuit, placideq; remissos
Hunc patrem in Aegypti regna uocare iubet.
46 Accipit à DOMINO cœli solatia Iacob,
Inde petit ripas Nile iocose tuas.
Excipit hunc Ioseph, patri noua gaudia surgunt,
Instruit ad Regem qualia uerba ferant.
47 Conuenit regem Iacob, datur optima terra,
Sed magis insurgens uexat iniqua fames.
Venduntur pecudes, agri campiq; domusq;.
Aegrotus Iacob proxima fata uidet.
48 Decumbit Iacob, dedit huic sua pignora Ioseph,
Queis & adoptatis fausta precatur auus.
49 Fausta precans natis Iacob uentura fata
Edocet, hinc moriens regna superna petit.
50 Patria defuncto Iacob monumenta parantur,
Et Pharij proceres funera mœsta iuuant.
Progenitos Ioseph de se uidet esse nepotes,
Abripuit gelidum mors trepidanda senem.

ARGVMENTA IN LIBRVM EXODI.

1 Rex nouus exurgit, crescit Iudæa propago,
Obsedit regis pectora liuor edax.
Opprimit insontes durisq; laboribus urget,
Et teneros fœtus flumine mergit atrox.
2 Assertor populi Moses in flumine uagit,
Eripitur, tandem hanc filia Regis habet.
Sustulit inde uirum, peregrino iungitur uxor.
Isacidæ plorant, respicit hosce DEVS.
3 Apparens Mosi DOMINVS, Pharaona tyrannum
Carnificem populi mox adijsse iubet.
4 Inuitus Moses metuenda negotia tentat,
Firmantur uarijs pectora mœsta modis.
Ast iter ingressum, neglectæ cæsio pellis
Impedit, ad fratres nuncia diua refert.
5 Conuenit Regem Moses cum fratre, precatur
Vt patrio liceat reddere sacra DEO.
Impius inde furit crudeli mente tyrannus,
Quo magis hi cupiunt hoc magis ille premit.
6 Pacta DEVS renouat, populumq; educere iussit.
Mosaicæ numerat semina prima domus.
7 Ad Regem redeunt Aaron Mosesq; rogantes,
Abnuit hic, illi signa tremenda mouent.
Squammigerum sumit Aaronis uirga Draconem.
Flumina purpureo sanguine mixta fluunt.
8 Garrula Niliacos per campos rana coaxat,
Vermibus immundis terra prophana scatet.
Hinc insecta uolant & uastant impia regna.
Pectore crudeli Rex magis inde furit.
9 Aegypti pecudes populatur feruida pestis,
Et miseros cruciant ulcera nata uiros.
Procumbunt gelida confractæ grandine messes,
Non tamen hæc Regis pectora dura mouent.
10 Dira cunctiuoræ populantur regna locustæ
Et, quicquid frugum grando reliquit, edunt.
Exurgunt tenebræ, nox contegit undiq; terras,
Rex qualis fuerat, talis & inde manet.
11 Hic grauiora DEVS Pharaoni damna minatur,
Sumere Iudæos mutua uasa iubet.
12 Instituit certo celebrandum tempore Pascha,
Eripitur pœnis sanguine sparsa domus.
Et pereunt primi fuerant quæ pignora partus,
Isacidæ fugiunt lucida regna Pharos.
13 Sacra iubet DOMINO fieri quæ maxima natu,
Fermentum cupido tangere dente uetat.
Ducitur Israël intorto tramite, Iosephi
Ossa tulit Moses, dux erat hisce DEVS.
14 Insequitur Pharao fugientes fortibus armis,
Murmurat Israël dira pericla uidens.
Diuisum Pelagus transibant agmina sancta,
Obruitur refluo gens scelerata mari.
15 Egressi Pelagus hilares epinicia cantant,
In populo murmur flumina amara mouent.
Iniecto ligno latices sanantur aquarum,
Hic DOMINVS leges iudiciumq; dedit.
16 Murmurat Israël, operit pia castra coturnix,
Nubigenum populus Man cecidisse uidet.
17 In Raphidim ueniunt, emanant flumina saxo,
In profugos Amelech bella cruenta mouet.
Concurrunt armis, Moses pro gente paterna
Orat, eius precibus statq; caditq; salus.
18 Ad Mosen Iethro natos cum coniuge ducit,
Quæ sint iudicij iura tenenda docet.
19 In Sinai ueniunt montisq; cacumina Moses
Conscendit, DOMINVS fœdera sancta nouat.
Promittit leges & sancti dogmata iuris,
Ad DOMINI leges se pia turba parat.
20 Elisi crepitant concussis nubibus ignes,
Et claros resonant cornua diua sonos.
Incisas tabulis DOMINI dat dextera leges
Et populum terret uox trepidanda DEI.
21 Hic pia per DOMINVM seruorum iura docentur,
Et quo sit dulcis dignus honore parens.
Quæ ratio cædis, quæ pœnæ norma sequenda,
Inscia uel quo sint damna luenda modo.
22 Depositi ratio, furtorum iura feruntur,
Et mala qua lege persoluenda sient.
Virginitas, Sodomia, alieno iniuria facta.
Et uiduæ DOMINVS consuluisse iubet.
23 Rumores fugito, noli contemnere rectum,
Defendas inopem, munera cæca caue,
Pauperibus prosis, DOMINO sua munera solue.
Falsos linque Deos, numina uera time.
24 Firmantur leges DOMINI, noua fœdera fiunt,
Atq; Deo populus uota benigna uouet.
A Domino Moses in montis summa uocatur
Atq; quater denis lucibus usq; manet.
25 Dona petit Dominus, lætos uult esse datores,
Qui sua muneribus sacra iuuare uelint.
Hinc arcam, Cherubim, panes, candelabra, mensam,
Qua fieri cupiat cum ratione docet.
26 Forma tabernacli, uel qua sit rite parandum
Materia & cura discitur hocce loco.
27 Vnigenam signans Christum describitur ara
Hinc atrium ac oleum postulat inde DEVS.
28 Suscipit à DOMINO præscriptas corpore uestes
Qui solus templi limina sancta subit.
29 Hic diuina subit Supremus sacra sacerdos,
Et discit quo sint hæc celebranda ritu.
Aræ sacrantur primum sanctiq; ministri
Vt DOMINO possint munera grata dari.
30 Ara sit incensi, gratos quæ incendat odores,

Et

Et populi census pagina sacra docet.
Hinc oleum sacrisq; simul scribuntur odores
Quæ Domini cultus & pia festa iuuent.
31 Indicat artifices diuino numine doctos,
Vt docta Domini polleat arte faber.
Sæpius inculcat, ne sabbata sancta prophanent,
Scripta Dei digito Lex ueneranda datur.
32 Dum nimis altiugo Moses in monte moratur
Effingit falsos turba relicta Deos.
Iratus Moses diuina uolumina frangit,
Fraterna cecidit gens scelerata manu.
33 Audit uindictam D O M I N I gens improba, luget,
Stant procul à castris tecta remota D E I.
Alloquitur Moses DOMINVM pro gente paterna,
Hic orat, recipit tam pia uota D E V S.
34 Cum tabulis Domini quoq; fœdera sancta nouantur,
Fœderis & Leges edocet ipse DEVS.
Cornigero Mosis resplendet lumine uultus,
Solicito populi corda timore pauent.
35 Septima sancta Deo Lux sit, populusq; iubetur
Ad summi cultum munera ferre Dei.
Vestibus approperant pariter nummisq; redusis,
Et præbent larga munera sancta manu.
36 Hic prohibet Moses ne munera plura ferantur,
Incipit artificum fingere iussa manus.
Prima tabernacli fulgens structura paratur,
Quam queat astripotens incoluisse DEVS.
37 Aedificant arcam, Cherubim, Candelabra clara,
Quæue sacros panes mensa quadrata ferat.
Aram qua sanctos possint incendere odores,
Hinc oleum Domino sedula turba parat.
38 Artifices uigili studio sua iussa capessunt,
Et faciunt sicut iusserat ante D E V S.
39 Quas portent uestes Domini, pia turba, ministri,
Artifices docta composuere manu.
40 Omnibus ut Dominus præcepit rite paratis,
Ponuntur iusto singula quæq; loco.
Erigitur Domini sedes cum fœderis arca,
Hinc extructa DEVS mox sibi tecta petit.

ARGVMENTA IN LIBRVM LEVITICI.

1 QVo ritu Domino possint holocausta cremari,
Siue ex armento sint ea, siue grege.
Aut quocunq; modo sit uictima sancta Volucris,
Hæc D O M I N I iussu pagina scripta docet.
2 Qui prius è uiuis docuit pia sacra dedisse,
Nunc docet & sanctas sacrificare dapes.
3 Vt Domino possis dignas persoluere grates,
Si te fors aliqua iuuerit almus ope,
Hinc discas: Adipem tibi sit tetigisse prophanum,
Sanguineos pariter disce cauere cibos.
4 Criminibus diris Domini succenditur ira,
Iudicis & sequitur iustus in illa furor.
Ne tamen hæc noceant & qua sint lege pianda,
Discito, si propriæ cura salutis adest.
5 Conscius alterius si quis sit criminis & non
Indicet, hic peccat, ira pianda Dei est.
Immundum tangens, uel quisquis iurat inique,
Hic placet simili cum ratione Deum.
6 Publica quo possint purgari crimina ritu,
Quo facienda simul sint holocausta modo,
Hinc quoq; supremus faciat quæ sacra Sacerdos,
Cum primum templi limina sancta subit.
7 Crimina quo purges ritu, quæ gratia danda
Sit Domino, uota hæc siue coacta siet.
Non adipem comedas, nec quæ sunt sanguine tincta.
Vnguntur Domino, mystica turba, uiri.
8 Cum natis Aaron sanctos ornatur in usus,
Atq; aras Moses hic iubet esse sacras.
9 Pro se, pro natis Domino fert sacra Sacerdos,
Et prima altisono dant holocausta D E O.
Imponunt aris pecudes scissasq; relinquunt,
Et flamma è summis nubibus illa uorat.
10 Abstulit incautos Domini uis ignea fratres,
Sacrificis Moses dulcia uina negat.
Esse iubet doctos templi qui munera tractant,
Et quæ sint illis præmia danda docet.
11 Esuris dantur discrimina certa ferarum,
Quæ sumpsisse licet, quæue cauere decet.
12 Quo nam se possit purgare puerpera ritu,
Discito, cui sobolis cura paterna subest.
Si qua marem peperit, sit septem immunda diebus,
Bis totidem si fors nata puella siet.
13 Quæ sint signa lepræ, quæ lex seruanda leprosis,
Vatidicis uerbis Lex ueneranda docet.
14 Si lepra (quod mirum fuerit) mundata recedat,
Quisq; modo immundus denuo mundus erit,
Expurges tali redeuntia corpora ritu,
Qualem te Moses obtinuisse iubet.
15 Si fluidum manet laxato semine corpus,
Aut sint fœmineo menstrua mota gregi,
Non poterit Domini diuina accedere sacra,
Qui non à fluxo semine mundus erit.
16 Quo ritu summus sub uelum intrare Sacerdos
Debeat, æterno hic edocet ore D E V S.
Denique quo ritu populi peccata pientur,
Quæ pro delictis uictima grata cadat.
17 Ad solum cœli Dominum sunt sacra ferenda,
Nec pietas alij facta placere potest.
Abstineas cupidus quamuis à sanguine, non uult
Hanc animæ sedem te tetigisse DEVS.
18 Illicitos prohibet thalamos pia cura tonantis,
Et quæ coniugij sint pia uincla docet.
Incestus fugito pariter pecorisq; uirisq;,
Pro tanto immanis crimine pœna datur.
19 Iustus honor DOMINO charisq; parentibus adsit,
Pauperibusq; feras corde benignus opem.
Furta, dolos, iuramentum, mendacia, fraudes,
Scommata, iudicij & s. ita dolosa fuge.
Scorta caue, ariolos pellas, uenerare senectam
Atq; peregrinum, iusta statera fiet.
20 Non cadat idolis, crudelis uictima, natus,
Augurium fugito, dignus honore pater.
Crimen adulterij thalamosq; relinque nefandos.
Sis sanctus, quoniam est sanctus & ipse Deus.
21 Sacra Dei tractans non tristia funera ducat,
Et casti subeat uincula casta thori
Nata sacerdotis non tractet munera scorti.
Non adsint diuis corpora manca sacris.
22 Corpore sit mundus, sit mundus corde Sacerdos,
Sit procul à Domini turba prophana sacris.
Quæq; Deo offertur summo sit uictima pura.
Sordida non possunt sacra placere Deo.
23 Hic sacros cœtus populi & solennia gentis
Festa modo quo sint concelebranda docet.
24 Poscitur hic oleum purum pro lumine sancto,
Et sacros panes composuisse iubet.
Obruitur saxis, diuino nomine abusus,
Aequalis iusta talio lege datur.
25 Telluris requies semper sit septimus annus,
Non falx, non ueniat in sua rura ligo.
Iubila sancta ubi cum quinquagesimus annus
Surgit, non pressus fœnore frater erit.
26 Pollicitis dominus conatur corda mouere,
Vt populus Legis dogmata sancta colat.
Rursus ne Domini sanctissima scita relinquant,
Intonat horrendis dira pericla minis.
27 Vt promissa Deo quis possit reddere uota
Hac tibi postrema parte libellus habet.

ARGVMENTA IN LIBRVM NVMERORVM.

1 DEsignat tribuum proceres qui cuncta gubernent,
Ponuntur populi nomina, signa, Duces.

Complentur uirides numerato milite campi,
Et capit electus munera sacra Leui.
2 Iudaici populi dicuntur signa Ducesq;,
Et quo sint tribuum castra locanda loco.
3 Qui Dei obire queant ritus cultusq; sacratos
Quæritur, è multis eligiturq; Leui,
His redimit populus primi sua pignora partus,
Cætera at argento turba redempta suo est.
4 Quod Cahath officium sumat, quæ munera Gerson,
Quæq; pius Merari iussa subire queat,
Discito: post etiam quo ritu castra mouenda,
Ne domini uideat sacra prophana cohors.
5 In quibus est Domini sedes, purissima castra
Esse decet, quoniam est purus & ipse Deus.
Zelotypi leges (si forte moribus uxor
Suspectus fuerit) pagina sacra docet.
6 Qui sacer es Domino uinum contemne, capillos
Produc, ne tangas mortua membra caue.
Deniq; quo felix ritu benedictio danda
Discito, qui placidum numen habere cupis.
7 Rite tabernaclo constructo arisq; paratis,
Huc tribuum proceres munera sancta ferunt.
8 Quam sedem poscant candelabra sacra docetur,
Vt radijs lustrent limina sancta suis.
Quo iuuenes ritu deceat lustrare Leuitas,
Officijs ætas quæ tribuenda sacris.
9 Quo ritu & quo sit celebrandum tempore pascha,
Et quæ pollutis norma tenenda siet.
Alta tenet Domini fulgens tentoria nubes,
Quæ uiæ & optatæ signa quietis habet.
10 Quæ populum possint ad iter uel ad arma uocare
Fiunt reddentes classica rauca tubæ.
In Pharan nubes iubet illos castra mouere,
Et cœptæ iustus scribitur ordo uiæ.
11 Murmurat Izrael Domini quos deuorat ignis.
Dantur qui Mosen pondera ferre iuuent.
Et cupiunt carnes, Mannæ fastidia surgunt,
Sed grauis à domino pœna furente uenit.
12 Conuitijs Mosen uexant fraterq; sororq;,
Crimine pro tali est facta leprosa soror.
Denuo mundatur septem semota diebus,
Hac sana populus castra remissa mouet.
13 Mittuntur lecti proceres qui regna perterrent
Promissa, & populo nuncia certa ferant.
Perfida turba redit, trepidanda pericula narrat,
Mendaces sancto reprimit ore Chaleb.
14 Insurgit populus, Dominumq; querendo fatigat,
Pro meritis sequitur pœna cruenta Dei.
Tunc prohibente Deo surgentes arma capessunt,
Deuicti turpi dant sua terga fugæ.
15 Sacrorum repetit ritus, ueneranda prophanat
Sabbata, qui saxis obruitur rigidis.
Ne legis ueniat stultis obliuio sacræ
In uestes huius ponere signa iubet.
16 Murmura dura mouet Corah Mosiq; resistit,
Tellus diducto deuorat ore uiros.
Iurgia cœpta nouant, procumbunt millia multa,
Sic pereat spernens iussa colenda Dei.
17 Eligit è cunctis Dominus qui sacra ministret,
Quiq; sibi placeat signa per apta probat.
Bis senas etenim ponunt ex ordine uirgas,
Signa ministerij uirga Aaronis habet.
18 Instituit sacro diuinos more Leuitas,
Et quæ sint illis præmia danda docet.
19 Qua cineres uaccæ possint ratione parari,
Qui immundos sancto more piare queant.
Immundi qui sint, & quæ sit norma tenenda
Illis, hic sancto protulit ore DEVS.
20 Occubuit Miriam, sitiunt & murmura miscent,
Dulcia de uiua flumina rupe fluunt.
Delinquit Moses, Idumæi septa uiasq;
Concludunt, Aaron fata suprema subit.
21 Vincitur Isacidum pugnis Chananæus iniquus,
Murmura serpentes promeruere feros.
Auspicijs lætis Hebræûm concidit armis
Rex Seon, Og simili uictus ab ense iacet.
22 Iam Moab attingunt Domino ducente ferocem
Rex Balach Hebræos armaq; dira timet.
Accersit Balaam, tarda qui uectus asella
Accipit à summo iussa colenda Deo.
23 Qui fuit à sæuo Moabita rege uocatus
Isacidum populis ut maledicta ferat,
Ecce dei instinctu sanctis benedicit & optat
Prospera: sic Dominus perdere uota solet.
24 Iudææ rursum cupiens maledicere genti
Pro damnis Balaam fausta precatur iners.
Vandicis tandem regnorum fata recenset
Verbis, & propriam repetit inde domum.
25 Deceptus populus Moabitas mente puellas
Infami sequitur, mox furit ira Dei.
Scortantem Zimrium Phinees transuerberat hasta,
Præmia digna capit, millia multa cadunt.
26 Isacides numerant Moses summusq; sacerdos,
Postquam in desertis occubuere patres.
Inde docet ratio quæ sit telluris habenda,
Et quo sit cunctis distribuenda modo.
27 Zelophidæ natæ patris de morte queruntur,
His quoq; telluris portio iusta datur.
Eligitur Iosue, qui tanta negotia tractet,
Nam Mosen terram crimen adire uetat.
28 Repperit hic certo sanctos ex ordine ritus,
Vt Domino deceat sacra dedisse docet.
29 Cœtus solennes docet & solennia festa,
Sacraq; quæ festo sint facienda die.
30 Soluere uota decet, quæ uouit liber ab omni
Imperio, reliquis debet adesse fides.
31 In Madianitas Domino mandante cruenta
Arma mouent, ferro diruta quæq; cadunt.
Virginibus parcunt, cadit omnis fœmina ferro,
Sorteq; diuiditur terra parata pari.
32 Accipiunt Gilead, Gad, Ruben atq; Manasses,
Aedificant forti mœnia uasta manu.
Coniugibus lictis pugnant pro gente paterna,
Donec & illorum terra subacta fiet.
33 Isacidum numerat fortissima castra uiasq;,
Queis ad promissos arma tulere locos.
Extirpare iubet Chananæos fortibus armis,
Impia ne semen gens habuisse queat.
34 Debita nunc certo signatur limite terra,
Quiq; illam possint distribuisse uiri.
35 Scribitur hic terræ sanctis pars æqua Leuitis,
Et Deus incautis ponit asyla reis.
Damnandus quis sit, uel quæ sit pœna paranda
Huic, qui lætifero percutit ense uirum.
36 Ne diuisa queat misceri denuo tellus
Legitimi dantur uincula certa thori.
Coniugiumq; petant tantum de gente paterna,
Ducaturq; tua è fœmina nata tribu.

ARGVMENTA IN LIBRVM DEVTERONOMION.

1 PRoxima iam mortis cognoscens tempora Moses
Ingratis profert talia uerba uiris.
Vos ego deduxi, sed rerum pondere pressus,
Assumpsi qui me talia ferre iuuent,
Promisit terram Dominus, sed murmure patres
Irati pœnas promeruere Dei.
2 Relliquias Esau, Lothides perdere noli,
Hos generis iunxit nam tibi lege Deus.
Sed quia crudeli uæsanus corde furebat
Rex Seon, hei miserum, fata suprema tulit.
3 Rex Basan Isacidum manibus procumbit & omnis
Gens pariter misero cum duce cæsa iacet.
Accipit has sedes Gad, Ruben atq; Manasses,
Eligitur Iosue, qui pia castra regat.
4 Non mutare licet summi mandata tonantis,

Qui

Qui tibi præ cunctis mente colendus erit.
Sculptile non facies Domino qui cuncta gubernat,
Sanguine pollutis signat asyla reis.
5 Marmoreis repetit præcepta inscripta tabellis,
Ne fors é tardo pectore lapsa fluant.
Non fert æthereas Domini gens improba uoces,
Ecce Dei interpres Corniger inde datur.
6 Est unus rerum Dominus nostriq; redemptor,
Non alios quærant pectora nostra Deos.
Narrare & teneris Domini miracula natis,
Vt sancta discant quærere mente Deum.
7 Nulla prophanorum sancti commercia quærant,
Nulla & amicitiæ dulcia iura sient.
A Domino siquidem seducit perfida turba,
Si turpis quæras iura sodalitij.
8 Non cupidus uacui quæras alimonia uentris,
Non animo crescat cura prophana tuo.
Omnia dat Dominus, qui te seruauit ab omni
Damno, fac illum tu modo rite colas.
9 Esses criminibus cum tu gens obruta sæuis,
Te loca cœlipotens duxit in ista Deus.
Non igitur meritis hominum diuina mouetur
Gratia, nec possunt nostra placere Deo.
10 Confractas renouat tabulas, & crimina narrat,
Queis pœnas populus commeruere graues.
Queis tamen officijs repareturgratia diua
Edocet, ut Domini iussa tremenda colant.
11 Magnifica ut summi seruent mandata tonantis,
Ne: diuos alios perfido honore colant,
Hic prohibet Moses, promittit munera magna,
Horrendis terret perfida corda minis.
12 Externos prohibet cultus, subuertere sacra
Præcipit, æterno non benefacta Deo.
Edocet ut possint Domino pia reddere sacra,
Quis simul illorum debeat esse locus.
13 Qua falsos deceat pœna punire prophetas,
Et quicunq; Dei perdere sacra studens,
Instituit, quoniam funesta morte luenda
Pœna est, qui cultum uult perijsse Dei.
14 Externos, Domino qui seruis, desere ritus,
Ne sanctum infames nomen in orbe Dei.
Te dapibus nutri certo discrimine sumptis.
In sacro comedas omnia sacra loco.
15 Debita non poscas properat cum septimus annus,
Atq; inopes prompta disce iuuare manu.
Curato seruos & primi pignora partus,
In sancto comedas mente decente loco.
16 Festa Deo summo semper fac annua soluas,
Et summo discas gratior esse Deo.
Iudicium tibi sit iustum, non munera sume,
Non tibi sit lucus, non simulachra tibi.
17 Vana superstitio semper tibi morte pianda est,
Et quæ iudicij forma tenenda docet.
Et pia susceptis quænam sint munera regis,
Vt sanctos uerset nocte dieq; libros.
18 Qua uiuant scribit sancti mercede Leuitæ.
Non sit qui augurijs facta futura canat.
Nanq; dabit Dominus magnum uerumq; prophetam,
Et quis sit falsus scire propheta, docet.
19 Hic secura reis incautis ponit asyla,
Ne terra insonti sorte cruore fluat.
Terminus immotus maneat, si testis iniquus
Quis fuerit, meritis præmia digna ferat.
20 Bellandi quæ sit ratio, quis nomine dignus
Militis, & quo sint bella gerenda modo.
Qua moderanda fiet fœlix uictoria lege,
Totaq; per pugnas turba prophana cadat.
21 Incerto cædes commissa authore pianda est,
Quæq; in captiuas lex tenenda docet.
Regula coniugij, genitori natus iniquus
Occidat, é fœda rejce membra cruce.
22 Errantes fratris pecudes sub tecta reducas,
Non fortis mulier induat arma uiri.
Sis mitis, cædes fugito, sit uestis honesta,
Virgineum noli commaculare decus.
Virgineum, pereat, si quæ fœdauit honorem.
Turpis adulterij est pœna luenda grauis.
23 Turba prophana procul sacrorum cedat ab aris,
Et quæ castrorum cura tenenda, docet.
Eripito seruos, scortum fuge, fœnus iniquum
Desere, sitq; comes post pia uota fides.
24 Qua ratione queant fieri diuortia, tradit,
Et quæ coniugij sit pia cura noui.
Pignora suscipito cautus, non spernito lepram.
Proiq; suo merces danda labore cito est.
Crimine pro proprio quisquis sua præmia sumat.
Pauperibus promptam serto benignus opem.
25 Iudicium iustum, sed non crudele tenendum.
Fœdera fraterni iunge relicta thori.
Membra obscœna caue mulier, sint pondera iusta.
Contra Amelech semper bella cruenta moue.
26 Primitias Dominus poscit frugumq; meriq;,
Et decimas pura mente dedisse iubet.
27 Mons Ebal & Gerisim sacras ponuntur ad aras,
De Gerisim domini uox maledicta uenit.
28 Maxima pro iustis Domini promissa leguntur,
Ne forté illius spernere iussa uelint.
Vtq; Deum nolint sacrasq; relinquere leges,
Horrendis terret perfida corda minis.
29 Fœdera prima nouat Dominus cum gente rebelli,
Et quæ sit pietas relligióue docet.
Et ne forté Deum linquentes sacra prophana
Instituant, diris territat hosce minis.
30 Quod si peccaris Domino, resipiscere disce,
Hæc uia cœlestis sola salutis erit.
En tibi proponit Dominus uitamq; necemq;,
Tu modo si cupias uiuere, uiue pius.
31 Proxima fata uidens solatia dulcia miscet
Moses, & legis uerba colenda docet.
Substituit Iosua populi qui pondera tractet.
Fata rebellantum prædicat inde Deus.
32 Carmina sancta canit Domino mandante propheta,
Ingenium laudans iustitiamq; Dei.
Mox iubet hunc Dominus celsum conscēdere montem,
Promissas terras unde uidere queat.
33 Vt proprijs genitor natis benedicit & optat
Prospera, sic Moses tata secunda rogat.
Et uelut altiuolans decantans funera cygnus
Extremum resonat uoce dolente VALE.
34 Promissas cupido perlustrat lumine terras
Moses, sed pedibus non tetigisse datur.
Deficiens moritur, Dominus parat alta sepulchra,
Dux Iosue populi sceptra relicta subit.

ARGVMENTA IN LIBRVM IOSVE.

1 Accipit imperium Iosue, solatur & illum
Omnipotens, forti pectore & esse iubet.
Commendat sanctas leges, iubet inde parari
Omnes, ut capiant diua regna cito.
2 Explorant arma & uires Ierichuntidos altæ,
Suspectos seruat Rachab amica uiros.
Quos tereti é summa demittit fune fenestra,
Hi reduces populo nuncia certa ferunt.
3 Promissis instant terris, & Iordanis alti
Immotos fluctus iam superare uolunt.
Defluit hinc flumen, montem hinc consurgit in altum,
Hi penetrant sicco per uada cæca pede.
4 Omnibus é fluuio seruatis, transit & arca,
In solitas ripas Iordanis altus abit.
Bis senos tollunt lapides monumenta laboris
Tanti, quæ uideat symbola posteritas.
5 Impia gens trepidat, peraguntur symbola sancta,
Neglectum Paschan cum pietate colunt.
Man quoq; defecit, peregrino pane fouentur,
Angelus ad Iosua fert pia uerba Dei,

6 Circumeunt duris muros Ierichuntidos armis,
Et resonant graciles classica dira tubæ,
Iamq; ruunt turres, uastantur & omnia ferro,
Et de tot Rachab sola relicta manet.
7 Peccauit populus, quidam mittuntur ad Hain
Qui turpi uertunt terga pudenda fugæ.
Causa latet, quærunt sortes, deprenditur Achan,
Obrutus & saxis fur sceleratus obit.
8 Oppugnant Hain, fugiunt, hos milite fordi
Vrgent, urbs tectis uincitur insidijs.
Rex pendet trunco. Domini mandata leguntur,
Dux Iosue Mosis dogmata sancta colit.
9 Hic trepidant omnes Domini quia robora cernunt,
Et nimis attoniti dira pericla timent,
E Gibeon ueniunt instructi fraude maligna,
Et seruant astu seq; suosq; lares.
10 Cingitur urbs Gibeon armis, mox liberat illam
Dux Iosue, gelida grandine saxa cadunt.
Sol stetit immotus, pendent ex arbore reges,
Totaq; nunc armis terra subacta iacet.
11 Insurgunt uarij Reges pugnare parati,
Isacidum telis gens scelerata cadit.
Diripiunt prædas omnes, cæduntur ad unum
Enachidæ: summi Lex fuit illa Dei.
12 Ter deni Isacidum manibus cæduntur & unus
Reges, hic quorum nomina scripta legis.
13 Quæ nondum fuerant, sed erant subigenda, recenset,
Et terram tribubus distribuisse iubet.
Quas Ruben sedes, quæ ceperit arua Manasses,
Quid Gad magnanimus pagina sacra canit.
14 Reppetiur qua sit tellus ratione secanda.
Postulat officijs debita regna Chaleb.
Hic, quia supremi coluit mandata tonantis,
Fortia sublimis mœnia cœpit Hebron.
15 Debita magnanimi pars hic signatur Iudæ,
Et quo concludi limite terra queat,
Hinc Chaleb oppugnat Kirian, deuincitur illa
Othoniel manibus, cui simul Achsa datur.
16 Debita quæ fuerat uictori portio terræ,
Sortibus en æquis Ephraim acer habet.
17 Accipit à domino fortis sua regna Manasses,
Et promissa Dei sentit habere fidem.
18 In Silo Domini figunt tentoria sacra.
Ignauos Iosue corripit inde uiros.
Explorant terras, describunt sortibus æquis,
Beniamidum tribui portio iusta datur.
19 Accipiunt terras Simeon, Dan, Isachar, Aser,
Et Zabulon fortis Nephtalidumq; tribus.
20 Omnibus, ut iustum fuerat, iam sorte peractis,
Incautis etiam dantur asyla reis.
21 Hic etiam terræ cedit pars æqua Leuitis,
Nempe ut præcepit distribuisse Deus.
Et sua Iudæis Dominus promissa peregit.
Est requies fessis undiq; parta uiris.
22 Dimittit Iosue Ruben, Gad atq; Manassen,
Vt proprios repetant spe meliore lares.
Aedificant aram, subiti est hæc causa tumultus,
Sed graue dissidium cognita causa leuat.
23 Fata propinqua uidens Iosue solatur, & alti
Admonet ut seruent scita colenda dei.
Nam uelut hic iustos summo defendit amore,
Sic etiam iniustos perdere morte solet.
24 Dux Iosue morti uicinus conuocat omnes,
Vtq; Deum timeant cum pietate monet.
Fata subit, sequitur defunctum morte sacerdos.
In Domini iussis turba relicta manet.

ARGVMENTA IN LI-
BRVM IVDICVM.

1 SCeptra relicta ferus populi suscepit Iudas,
Cui socias Simeon iunxerat ante manus.
Inuadunt terras, sed non bene uiribus usi
Seruant, quos Dominus perdere premonuit.
2 Post Iosue tutum peior generatio surgit,
Quæ summi spernit fœdera sancta Dei.
Corripit hos dominus bellis armisq; fatigans,
Relliquiasq; feræ gentis habere facit.
3 Enumerat gentes post prælia sæua relictas,
Othoniel populi tristia fata iuuat.
Surgit Eglon sæuus, tacite quem percutit Ehud,
Et magni Samgar prælia mira refert.
4 Rex Iabin insurgit, Sisaræ qui fortibus armis
Hos urgens dura conditione premit.
Debora cum Barach ueniens deuincit inertem,
Fœmineaq; cadis fœde tyranne manu.
5 Martia cœlicolæ decantat Debora laudes,
Qui parua uicit robora tanta manu.
Collaudat fortes, timidis conuicia miscet.
Sic pereunt Dominum spernere quotquot amant.
6 E Madian populo surgit uesana tyrannis,
Eligitur Gedeon, qui fera regna premat,
Impia sacra ruit, bello fera classica cantat.
Incertum signis roborat inde deus.
7 Ad pugnas apti tota de gente leguntur,
De gelido si quis flumine lambit aquas.
Exurgitq; uirûm clamor sonitusq; tubarum,
Et Madian proprio cæsus ab ense iacet.
8 Ephrain infensus Gedeoni est, ille tyrannos
Insequitur, forti quos capit inde manu.
Sustulit hos etiam spolijs ditatus opimis,
Peruertit summi sacra colenda Dei.
Semine multiplici clarus subit ultima fata.
Erigit infames turba scelesta Deos.
9 Hei scelus infandum, fratres à fratre perempti
Iniustas cernunt præualuisse manus.
Increpat hæc Iotham, cui soli est uita superstes.
Sed tamen in populo Rex Abimælech erat.
Crimine qui miseros diraq; tyrannide uexans
Fœminea cecidit cæsus & ipse manu.
10 Thola regit populum, moritur, succedit Iair.
Hoc quoq; defuncto turpia sacra nouant.
Deseruere Deum, uastantur, pœnitet illos.
Sed Deus Ammonidas arma mouere facit.
11 Eligitur Iephthe populi qui regna gubernet.
Accipit hic forti sceptra relicta manu.
Contra Ammon pugnat, uictor crudelia uouit,
Hei patrijs uotis nata pudica cadit.
12 Ephrain in Iephtah consurgens tristibus armis
Vincitur, hic moriens fata suprema subit.
Hunc Ibzan sequitur, succedit tertius Elon,
Fortia quos Abdon regna secutus habet.
13 Izrael peccat, consurgunt bella cruenta.
Atq; Palæstinis mœsta tributa ferunt.
Promissus sterili est Samson genitrice creatus,
Qui regna immiti pondere pressa iuuet.
14 Ecce Palæstina lætatur coniuge Samson,
Qui mel de cæso dulce leone rapit.
Fraudibus uxoris sinuosa ænigmata soluunt,
Ter denos Samson percutit ense uiros.
15 Eripitur coniux, coniunctis uulpibus inde
Samson hostiles ignibus urit agros.
Ducitur in uinclis, franguntur robore nodi.
Osse asini putris corpora mille iacent.
16 Infœlix Samson meretricis captus amore
Absconsum prodit robur amore miser.
Quem captum proceres effosso lumine ducunt,
Sed moritur muris obrutus atq; uiris.
17 Dum fuerat matri sublata pecunia furto,
Inuentam summo uouerat illa Deo.
Reddidit hanc natus, conflatur sculptile, & aram
Instituunt, iuuenis sacra Leuita facit.
18 Danitæ sedes dum quærunt, abdita sacra
Inueniunt Michæ, diripiuntq; simul.
Fortia securæ deuastant mœnia Lais,
Tectaq; de proprio nomine dicta locant.
19 Infidam thalami sociam sub tecta Leuites
Dum

Dum retrahit Gibeæ regna superba subit.
Hi (scelus infandum) hanc flagrante libidine perdunt,
Dissecta in cunctas mittitur illa tribus.
20 Conuenit Israel ulturus crimina tœda,
Instruit in fratres Beniamin arma suos.
Bis fugit Israel, miseris sed tertia pugna
Beniamidis pœnas excidiumque tulit.
21 Beniamidum reliquis thalami qui parte carebant,
E Iabes Gilead rapta puella uenit.
Siloos aliæ dum gaudent ducere saltus,
Beniamidum fiunt chara rapina manu.

ARGVMENTA IN LIBRVM RVTH.

1 DVra fames surgens Elimælech linquere sedes
Cogit, & infidum suadet adire Moab.
Cum natis moritur, restant Noëmique nurusque,
Hæc redit, est illi Ruthque pudica comes.
2 Ruth abiens flauas in agro collegit aristas,
Et forte affinis uenit in arua Booz,
Excipit hic inopem, uerbis solatur amicis.
Hæc noctu ad socrum fessa labore redit.
3 Consilium quærit Noëmi quo iungere possit
Cum Ruth coniugia fœdera sancta Booz.
Illa socrus iussu affinis petit horrea plena,
Et res euentum cœpit habere bonum.
4 Iure propinquorum fiunt noua fœdera, quæque
Affinis fuerat facta marita Booz.
Concipiens peperit natum fœliciter Obed,
A quo Dauidem tertius ordo dedit.

ARGVMENTA IN LIBRVM I. SAMVELIS.

1 BInas Zophides nuptas Helkana tenebat,
Anna cui sterilis charior uxor erat.
Sollicitat precibus summum pro stirpe parentem,
Et natum soli dedicat illa Deo.
2 Dedicat, ut uouit, Domino sua pignora uentris
Anna, pias grates pro Samuele ferens.
Improbus infames natos non corrigit Heli,
Quem terret diris ultio sancta minis.
3 Criminibus motus Dominus sua uerba negabat,
(Quæ semper utrisque pœna parata fuit.)
Sed Samuel primus diuina oracula sentit,
Ipsi Heli pœnas suppliciumque canens.
4 Arma Palæstini renouant, cæduntur inermes
Iudæi, ac arcam in castra uenire iubent,
Affertur, capitur, Helique arcæque ministri
Occumbunt, partu perditur ipsa nurus.
5 Piscigeri arca Dei fertur sub templa Dagonis,
Ficta Dei membris manca figura iacet.
Mittitur hinc in Gath & Ekron, sed quo uenit illa,
Huc etiam Domini pœna cruenta uenit.
6 Hostibus à sæuis diuina remittitur arca,
Dum domini pœnas præualuisse uident.
Bethsemen affertur, celebrantur splendida sacra,
Bethsemidis Domini pœna cruenta datur.
7 In Kiriath Iearim peruenit fœderis arca,
Et sancti Abinadab sub pia tecta subit.
Admonet Helcanides populum, resipiscere discunt,
Fœda Palæstini dant sua terga fugæ.
8 Aurea Libertas peperit fastidia genti
Iudææ, & cupidi regia sceptra petunt.
Annuit his Samuel Domino mandante, recensens
Quæ lecti Regis iura futura sient.
9 Saul asinas quærens amissas forte parentis
Ad Samuel Domino sic moderante uenit.
Excipit hunc Samuel, Domino dicente futurum
Sui regem, adque dapes hunc iubet ire suas.
10 Vngitur in regem Saulus, subitoque reuersus
Redditus è forti rege propitia fuit.
Sistitur ad populum tandem, cunctisque probatus
Eligitur, dextra regia sceptra capit.
11 Arma noui Regis dum Iabes obsidet urbem
Infœlix sentit pulsus ab urbe Nahas.
Ammonidæ pereunt, crescitque potentia Sauli,
Victori siquidem tradita sceptra nouant.
12 Innocuam Samuel uitam testatur, & illis
Indicat altisoni munera multa Dei,
Consilium culpat, quo Regi sceptra dedere,
Et monet ut Dominum nocte dieque colant.
13 Bella Palæstinis infert, tardante propheta
Impatiens tandem Saul holocausta facit.
Iratus Dominus trepidanda pericla minatur.
Non sunt qui faciant ferrea tela fabri.
14 Ionathan hostiles fundit fausto omine turmas,
Qui propria miseri succubuere manu.
Filius in Regis peccat temeraria uota,
Liberat hunc populus, Saul fera castra mouet.
15 Hic Agag immanem cum tota perdere gente
Præcipit omnipotens, prædia, tecta, pecus.
Saul pecorum turmas uiuo cum principe seruat,
Adimit huic regnum, quod dedit ante, Deus.
16 Reiecto Saulo Dauidem deligit unum
Omnipotens, populi qui pia sceptra gerat.
Improbus infesto uexatur dæmone Saulus,
Quem Dauid cantans carmina sancta fugat.
17 Bella Palæstini renouant, stant agmina campis,
Turbatos Golias territat ense uiros.
Deuictum proprio Dauides ense peremit.
Hoc cæso fugiunt agmina tota procul.
18 Ionathan & Dauid fido iunguntur amore,
Fœminei celebrant fortia gesta chori.
Præficitur bellis Dauid, Saul inuidet illi,
Et datur, ut pereat, regia nata tamen.
19 Saul struit insidias Dauidi, Ionathan illum
Seruat, uictori millia multa cadunt.
Obsedere domum, demissum liberat uxor,
Hic fugit, hunc frustra Rexque suique fugant.
20 Ionathan extorrem uerbis solatur amicus
Dauidem, diras Saul struit insidias.
Hi fidum iungunt fœdus, lachrymisque rigatis
Postremum dicunt ore dolente V A L E.
21 In Noben ueniens sacratis panibus usus
Dauid, de sancto suscipit arma loco.
Sed properans in Gath, hostis cognoscitur, illic
Seruatur ficto corda furore mouens.
22 A patria pulsus Dauid contingit Adullam,
Pressorum hunc sequitur turba parata uirûm.
Insequitur Saulus, quique illum iuuerat ante
Cum patria & tota gente Leuita perit.
23 Obsessam Ceilan crudeli seruat ab hoste,
A Saulo Domini quem rapit alma manus.
Ionathan hunc adiens animat, produntque Ziphei,
Consilio Sauli gens inimica nocet.
24 Insidijs pergit cœptis mens sæua tyranni,
Et patriæ patrem fata subire cupit.
Antra sub ingressum poterat clam perdere Dauid,
Sed seruat, Saulus fœdera fracta nouat.
25 Helcanides moritur. Nabal non debita soluit,
Quem contra Dauid tela cruenta parat.
Eripit Abigail, qua gaudet coniuge Dauid,
Phaltiel in Michol fœdera iniqua subit.
26 Turba Ziphæa ducem Dauidem prodit inique,
Hunc sequitur socia Saul inimicus ope.
Regia castra subit Dauides, occupat illos
Somnus, cum posset perdere, uiuificat.
27 Patria cum non det Dauidi terra salutem,
Auxilium fesso terra Gethæa dedit.
Inscius at cum rex uastari credit Iudam,
Girsæos Dauid uastat iniquus agros.
28 Bella Palæstini renouant, cum milite Dauid
In patrios bellum ferre iubetur agros.
Sancta oracla tacent, tentat necromantica Saulus,
Excitus huic Samuel fata futura canit.

29 Dauidem proceres cernunt in prælia ferri,
Non tamen huic firma fidere mente uolunt.
Rex illum inuitus sub propria tecta remittit,
Ne sociam turbet non bene fidus opem.
30 Aduenit in Ziklag Dauid, subuersaq; cernit
Mœnia, & in cineres tecta soluta nigros.
Hostiles sequitur turmas, uictoria parta est,
Cumq; opibus magnis præda parata redit.
31 Pugnatur, fugiunt, proprio cadit ense tyrannus,
Atq; peregrinis dat sua tela Deis.
E Gilead ueniunt qui condunt mortua membra,
Iudaici flentes funera mœsta Ducis.

ARGVMENTA IN II. LIBRVM SAMVEL.

1 SPe uana in Ziklag properat post funera Sauli,
Qui male Dauidi nuncia falsa ferat.
Hic, quem promeruit mendax, occiditur ense.
Lugentur tanti funera sæua Ducis.
2 Principium regni suscepit Dauid in Hebron,
Isbosæth sequitur cætera turba Ducem.
Bella mouent, iustis Asahel procumbit in armis,
Abner dat turpi terga pudenda fugæ.
3 Dauid habet natos, regni primordia tractat,
A iuuene Isbosæth perfidus Abner abit,
Et regnum prodit, Dauides excipit illum,
Cui Ioab immani confodit ense latus.
4 Rimmonides Sauli natum crudelibus armis
Conficiunt, propria dum iacet illa domo.
Apportantq; caput trunco de corpore raptum,
Præmia, dum sperant læta, cruenta ferunt.
5 Eligitur Dauid, qui regna relicta gubernet,
Hic Solimas cœpit per pia tela domus.
Aedificat sedem regalem, prælia miscet,
Bisq; Palæstini succubuere Duces.
6 Firmatur regnum, Dominiq; reducitur arca.
Cantantur forti carmina sancta Deo.
Vza perit moriens arcam quia contigit, audit
Vxoris Dauid uerba petulca suæ.
7 Splendida constituit Dauides ponere templa,
Quæ possit summus incoluisse Deus.
Cœpta Deus prohibet, promittit nobile regnum,
Quod nullo possit succubuisse die.
8 Diuinis euincit Dauides regna Philistei,
Hinc Moab & Zoban subiugat atq; Syros.
Pacem orant alij, Domino fert munera sancta,
Et procerum uitas officiumq; docet.
9 Cum nato Sauli quæ fœdera facta fuerunt
Atq; datas dextras iam meminisse iuuat.
Quæritur è multis Sauli de gente superstes,
Solus at è multis nunc Mephibosæth erat.
10 Ammonidum Regi mittens solatia Dauid.
Pro grato officio præmia fœda tulit.
Insurgunt clades, incendia, prælia, pugnæ,
Fœdifragi bellis succubuere Syri.
11 Candida quam cernit Dauides membra lauantem,
Hanc uocat, hæc ueniens cassa pudore redit.
Accersitus adest coniux, qui regia iussa
Dum spernit, sæua fraude peremptus obit.
12 Dira Dei uerbum Dauidi fata minatur,
Natus adulterio filius occubuit.
Nascitur hinc Solomon, Iudæo milite Rabba
Vincitur, Ammonidæ quæ meruere ferunt.
13 Illicitos ardet peruerso corde sororis
Concubitus Ammon, fœdaq; stupra facit.
Absolon incestum fallaci pectore fratrem
Indignans inter pocula plena necat.
14 Exul in externo uiuens procul Absolon orbe,
Consilio fidi mox Ioab inde redit.
Forma capillorum & uultus describitur oris,
A patre & acceptus qua ratione siet.
15 Absolon expellit patria de gente parentem,
Et male commota seditione fugat.
Hic fugit, hunc aliquot meliori ex parte sequuntur,
Linquuntur, regi qui noua cuncta ferant.
16 Extorri Regi fert splendida munera Ziba,
In miserum Semei turpia probra iacit.
Absolon erecti ueneranda cubilia patris
Polluit, hæc animi cæca libido fuit.
17 Consilium quærunt, quo possint uincere Regem.
Dissipat illorum cœpta nefanda Deus.
Illico mittuntur qui regi nuncia narrent,
Quos regit astuto fœmina cauta dolo.
Occubat Achitophel laqueo sua guttura fractus,
Munera Dauides ex Mahenaim habet.
18 Prælia miscentur, pereunt bis millia dena:
Sic pereunt, iustum qui perijsse nolunt.
Absolon infamis confixus cuspide pendet,
Rex nati luget fata cruenta sui.
19 Increpat indignus Dauidem fletibus usum
Dux Ioab, & populum conciliare iubet.
Conueniunt, regem sub regia tecta reducunt,
Et sunt dissidij semina iacta noui.
20 Sæba nouat partes, conspirant denuo cuncti,
Hinc Amasam tristi conficit ense Ioab.
Oppugnant Abel, quo fugit Sæba rebellis,
Qui capite amisso fata cruenta luit.
21 Dura fames surgit, diuina oracla petuntur.
Expiat & Sauli crimina sæua nepos.
Bella noua insurgunt, Abisai liberat a morte
Dauidem, cui ingens instuit ense gigas.
22 Dauidem postquam saluauit ab hostibus alma
Dextra Dei & uitæ fata quieta dedit,
Carminibus laudat Dominum uerbisq; benignis,
Qui tulit in cuncta sorte benignus opem.
23 Vltima, quæ dixit, scribuntur symbola Dauid,
Et quibus euexit munera magna Dei.
Inclytus Heroum magnorum ponitur ordo,
Fortia qui forti facta dedere manu.
24 Hic numerat populum peruerso pectore Dauid,
Et Domini in terras ira cruenta fuit.
Pestis atrox miseras nimium grassatur in urbeis,
Conciliant rigidum sed pia sacra deum.

ARGVMENTA IN I. LIB. REGVM.

1 COnfectum senio Dauidem casta puella
Recreat externo membra calore fouens.
Adonias frustra regalia sceptra cupiuit.
Sed qui succedat Rex Solomona facit.
2 Vicinus morti Dauid pia dogmata profert,
Adonias Abisag tentat adire thorum,
Sed moritur tristis sæuo confossus ab ense.
Sic moritur Semei, sic moriturq; Ioab.
3 Vxoris Pharæi Solomon connubia iungit,
In ueteris domino fert pia sacra locis.
Ingenium prudens poscit, litesq; resoluit
Fœmineas, populus pectora docta timet.
4 Enumerat proceres Solomonis, munera quotquot
Publica gesserunt officiumq; uiri.
Qui sumptus regni, quæ pax optata colonis,
Vt cunctos Solomon uicerit arte uiros.
5 Legatis Hiram missis Solomona salutat,
Pro templo Solomon ligna cedrina petit.
Mittuntur serui qui ligna & saxa pararent,
Cumq; Hira Solomon fœdera sancta ferit.
6 Aedificat templum Solomon Rex sumptibus amplis,
Ante quod instituit ædificasse pater.
Apparet Dominus promittens munera magna
Fortunamq; bonam, si sua iussa colat.
7 Describit magni spectanda palatia Regis,
Quam Solomon mira condidit arte domum.
Coniugis inde domus, formantur & omnia uasa,
Queis summo fiunt sacra colenda Deo.

Et

8 Extructam Domino Solomon Rex dedicat ædem,
In sanctam portans uasa sacrata domum.
Inuocat altisoni numen, festum'q; celebre
Instituit Domino splendida sacra ferens.
9 Fausta Deus Regi promittit, dogmata sancta
Si seruet, Tyrio dat quoq; dona duci.
Aedificat lapsas urbes, genus omne Philistei
Subiugat, atq; auro puppis onusta redit.
10 Munera magna ferens uenit Regina Sabæa,
Magnificas pompas ingenium'q; probat.
Diuitias auri narrat, splendens'q; tribunal,
Iudæi & fuerit gloria quanta Ducis.
11 Fœmineis Solomon deceptus fraudibus amens,
Neglecto'q; colit sacra nefanda Deo.
Insurgunt hostes, legitur qui sceptra gubernet
Ieroboam, Solomon fata suprema subit.
12 Scinditur in partes regnum, moderatur Iudam
Rex Roboam iuuenum falsus ab ore miser.
Ieroboam reliquos Domino mandante gubernat,
Hic populo instituit sacra nefanda simul.
13 Impia Ieroboam reprobus dum sacra frequentat,
Horrendis terret corda propheta minis.
Et pia Nubicogæ spernentem iussa prophetam
Admissus rapido diripit ore Leo.
14 Abia decumbit, quærunt oracla parentes,
His Ahia à Domino fata futura canit.
Ieroboam moritur, Phariæ uenêre cohortes,
Diripiunt templum, Rex sceleratus obit.
15 Abia post Roboam populi moderamina tractat,
Quem melior sequitur filius Asa patrem.
Cum Baasa lis est qui Ramam condere tentat.
Post Asam Iosaphat sceptra relicta capit.
16 A Zimri manibus Baasæ genus occidit omne,
Et Zimri propria corruit inde manu.
Amri regna capit, subit hic quoq; tristia fata,
Et patris impurus regna recepit Achab.
17 Dira fames cruciat pluuijs cessantibus orbem.
Heliæ corui fercula grata ferunt,
Hinc adiens Zarphat uiduæq; in tecta receptus,
Hanc cibat, huic natum uiuificatq; suum.
18 Helias patriam Domino mandante reuisit,
Hunc Achab immani suscipit ore ferox.
Asseruere Dei cultum miracula missa,
Heliæ manibus turba prophana cadit.
19 Heliæ profugo mortem Regina minatur,
Solatur miserum uox tamen alta Dei.
Ille quater denas uentris ieiunia luces
Vt tulit, officium ad mox Helisæa uocat.
20 Perdere Iudæas conatur Benhadad urbeis,
Bis tamen audaci Marte repulsus abit.
Fœdera iunguntur, Dominus mala dira minatur,
Impia quod sæuus fœdera iungit Achab.
21 Dum negat infœlix Naboth uinea tyranno,
Insons saxorum grandine pressus obit.
Increpat hæc Dominus, Princeps quia corda superba
Deprimit, has pœnas suppliciumq; fugit.
22 Hic Achab infamem mendaces ore prophetæ
Decipiunt, uerax uincla Micheas habet.
Coniungunt uires, committunt prælia dura,
Subq; Syro perijt milite sæuus Achab.

ARGVMENTA IN II. LIBRVM REGVM.

1 PRæcipiti casu Achasias per tecta uolutus
Externos uoluit consuluisse Deos.
Increpat Helias, cui dum fera uincla parantur,
Deuorat è cœlo flamma cruenta uiros.
2 Flammanti Helias conscendit sydera curru,
Officium cuius mox Helisæus habet.
Corrupti per quem fontes sanantur aquarum.
Blasphemos pueros ursa cruenta rapit.
3 In Moab arma mouent coniuncto milite Reges,
Sed premit inflammans agmina tota sitis,
Hanc leuat à cithara motus cantante propheta.
Infamis sæuo perditur ense Moab.
4 Multiplicato oleo mulier sua debita soluit,
Et natum uiuum iam Sunamitis habet.
Dulcescunt'q; dapes quas herba infecit amara.
Multorum paucis panibus ora cibat.
5 Magnifici Naaman mundatur flumine lepra,
Cui gratis uates munera tanta dedit.
A quo dona petens peruerso pectore Gezi,
Turpiter infecta carne leprosus abit.
6 Ecce natat gelido proiectum in flumine ferrum.
Dum'q; uolunt uatem corripuisse Syri,
Omnes Samariæ cæci ducuntur in urbem,
Et tanti laudem facti Helisæus habet.
Samaria infœlix duris circundatur armis,
Et premit horribilis mœnia clausa fames.
7 Expectata diu promittit pabula uates,
Depulsi à Domino terga dedere Syri.
Datq; cibum Dominus, sed qui contempserat illum
In turpi iacuit turpe cadauer humo.
8 Atra fames surgit, septem quæ durat in annos,
In terras altas cum Sunamitis abit.
Benhadad ægrotat, suscepit regna Syrorum
Hazael, in Ioram qui fera bella mouet.
9 Vngitur in Regem diuino numine Iehu,
Hic rapit audaci tradita sceptra manu.
Sustulit hic Ioram, simul atq; Ochosian iniquum.
Et Iezabel fœdi diripuere canes.
10 Cæsorum Iehu perdit quoq; pignora Regum,
Posteritas ducibus nulla relicta manet.
Sustulit hinc statuas omnes harum'q; ministros,
Sæuus Iudæis Hazael arma mouet.
11 Athalia infœlix Regis genus omne peremit,
Vnus & è tanta stirpe Ioas rapitur,
Ioiada quem seruans committit sceptra paterna,
Quem meruit'q; ferox Athalia ense cadit.
12 Rex Ioas altisoni sedes perituraq; templa
Restaurat, fuerant quæ male lapsa prius.
Hazael insurgit, Ioas illi munera mittit,
Seruorum tandem perditus ense iacet.
13 Imperium Ioachas suscepit & Azahel instat,
Sed precibus sanctis desijt ira Dei.
Inde Ioas regnans morientem Helisæa uidebat,
Defunctus uates facta stupenda facit.
Hazael occubuit populi crudele flagellum,
Et recipit uictor mœnia capta Ioas.
14 Sentit Amasias quod nulla potentia longa est,
Dum uidet arma feri præualuisse Ioæ.
Dum'q; regit fortem uehemens Asarias Iudam,
Ieroboam denas dirigit inde tribus.
15 Hic patre leproso tractat moderamina Iotham,
Zacharias Selli concidit insidijs.
Crudelis Manahem post Sellum sceptra gubernat,
Hunc Phaceah sequitur, Rommalides'q; Phace.
16 Regna Achas accepit, consurgunt aspera bella,
Assyriæ subijt fœdera stultus Achas.
Instituit'q; Deo cultus quos ante Damasci
Viderat, hinc mortis fata suprema uidet.
17 Sæpius admoniti peccant, captiuus Oseas
Captiuo collo uincla pudenda gerit.
Assyrij has habitant sedes, sæuiq; leones
Hos laniant, linquunt quod pia iura Dei,
18 Ezechias summi seruat præcepta tonantis.
Sanherib immanis bella cruenta mouet.
Rapsaces ad populum clamans sonat impia uerba,
Promissis tentans terrificisq; minis.
19 Ezechias trepidat, mittuntur & impia scripta,
Esaias uerbis pectora mœsta leuat.
Angelico hostiles turmæ cæduntur ab ense,
Sanherib à natis cæditur ipse suis.
20 Ezechias morbo uexatus summa precatur
Numina, quæ morbos huic pepulere graues.
Inde peregrinis thesauros diuitis auri

Ostentat, uates tristia fata canit.
21 Inclytus Ezechiæ suscepit regna Manasses,
Terrificasq; mouent numina diua minas.
Hunc sequitur patri similis Rex filius Ammon,
A proprijs seruis qui sua fata tulit.
22 Inclytus assumit male perdita regna Iosias,
Restituit cultus, templaq; sancta nouat.
Absconsam inueniunt legem per sæcula multa.
Rex pius altisonum consuluisse iubet.
23 Inclyta rex iustus renouat mandata tonantis,
Externosq; pie uastat ubiq; Deos.
Occubuit uictus, Ioachas fert uincula dura.
Dat Ioachim Phario dona coacta Duci,
24 Assyrius princeps Iudæas obsidet urbes,
Cum natis Ioachin coniugibusq; capit.
Accepit patriæ Sedechias sceptra ruentis,
Numina qui temnit corde suprema malo.
25 Vrbs capitur, princeps gestat fera uincula, templum
Cum muro & domibus splendida flamma uorat.
Ducuntur capti, Godolias regna recepit,
Qui tandem tectis occidit insidijs.
Rex Euilmerodach tristi de carcere rapto
Iudæo tribuit munera lauta Duci.

ARGVMENTA IN LIBRVM I. PARALIP.

1 A Prima primi numerantur stirpe nepotes,
A quibus immensus semina mundus habet.
Quiq; gubernarint robustam milite Idumen,
Et qui magnorum cœperit ordo Ducum.
2 Inclytus Izrael natorum scribitur ordo,
Et quæ Iessææ semina prima domus.
3 Dauidis natos sancta & de stirpe nepotes,
Hic breuibus numerat pagina sacra notis.
4 Perlege quos natos genuit robustus Iudas,
Et quæ ingens Simeon pignora nata dedit.
5 Enumerat Ruben forti de stemmate natos,
Et quibus hi sedes disposuere locis.
Haggaræa tulit gens quorum prælia dura,
Peccantes cernunt fulmina sæua Dei.
6 Ponuntur sancti sancta cum stirpe Leuitæ,
Officium quorum sanctaq; dona docet.
7 Isachar enumerat natos cum Beniamin acri,
Ephraim immanis Nephthalidumq; tribus.
Magnanimiq; docet primordia clara Manassis,
Quos generis fontes inclytus Aser habet.
8 Qui numerus fuerit, quas terras Beniamin acer
Ceperit, hæc paucis scripta tabella docet.
9 Qui Solymas coluere domus hæc pagina monstrat,
Quæue Leuitarum maxima cura fuit.
Hinc genus elati & splendentia stemmata Sauli,
Qui primus populi tradita sceptra tulit.
10 Prælia miscentur, cæduntur & agmina campis,
Saul propriæ sentit uulnera sæua manus.
Arma peregrinis figuntur Regia Diuis,
Cui Gileaditæ mœsta sepulchra parant.
11 Dauides legitur, cui sceptra relicta dedere,
Quæ promissa diu tradidit ante Deus.
Dux Ioab ascendit Solymorum mœnia primus.
Heroum numerum gestaq; clara docet.
12 Enumerat proceres, cum pulso principe Dauid
Exilium quotquot sustinuere graue.
Quiq; peregrina erranti de gente reducto
In fortem patriæ sceptra dedere manum.
13 E Ciriath Iearim diuina reducitur arca,
Vzaq; non cauta relligione perit.
14 Ligna parat Dauid quo regia tecta struantur,
Multiplicatq; sui fœdera grata thori.
Bina Palæstini cum Dauid prælia miscent,
Et bis dant turpi terga cruenta fugæ.
15 Regia Dauidis sub mœnia ducitur arca,
Dulcisonas uoces cymbala pulsa sonant.
Dauides cithara & sacratis uestibus usus,
A thalami socia spernitur ille sui.
16 Arca suam sedem subijt, qui munera tractent
Sancta, legit princeps, & pia iussa docet.
Facta Dei cantans fortemq; bonumq; fatetur,
Hinc redit in proprios turba remissa lares.
17 Tecta Deo forti conatur ponere Dauid,
Impedit omnipotens non bene cœpta Deus.
Promittitq; diu mansurum & nobile regnum,
Agnoscit Dauid munera magna Dei.
18 Magna Palæstinæ & Moabitica regna repressit,
Iam Zoba & fortis fert sua iussa Syrus.
Pacem orat Thohu, bello succumbit Idume.
Quæ procerum fuerint munera iusta docet.
19 Ammonidum mittit Dauid solatia Regi,
Hic turpi missos afficit ore uiros.
Prælia miscentur, succumbunt millia multa,
Et mala crudeles fata tulere Syri.
20 Rabba cadit, Regis raptam de fronte coronam
In propria Dauid fronte sedere facit.
Bella Palæstini renouant dirique gigantes,
Hi quoq; Dauidis succubuere manu.
21 Dum populi numerum perquirit pectore stulto
Dauides, Domini pœna cruenta furit,
Crudeliq; nimis grassatur tormine pestis,
Mulcentur sacris pectora blanda Dei.
22 Vndiq; materies Domini pro sede paratur.
Vndiq; conueniunt, turba perita, fabri.
Hortatur natum Dauid proceresq; supremos,
Vt summo ponant templa sacrata Deo.
23 Hic addicta Deo numerantur turba Leuitæ,
Quorum scribuntur munera sancta simul.
24 Sortibus hic æquis sacra de gente leguntur,
Qui uicibus tractent munera sacra suis.
25 Qui citharis, fidibus, nablisq; tubisq; sonoris
Decantent summo carmina sancta Deo.
Eligitur Iedithun, Heman, & tertius Asaph,
Qui uicibus certis carmina sancta canant.
26 Constituit Dauid templi queis ianua curæ,
Et qui prudenti lumine cuncta notent.
Et Selomith sacræ thesauros possidet ædis,
Accipit officium cætera turba suum.
27 Bellorum & pacis proceres numerantur in illa
Parte, quibus rerum tradita cura fuit.
28 Conuocat imperij proceres, & Regia sceptra
Qui gestet post se Rex Solomona notat.
Et Domino hortatur diuinas figere sedes,
Et fieri possint qua ratione docet.
29 Hortatur rursum Domini ne iussa relinquant,
Et summo statuant splendida templa Deo.
Munera dant proceres, laudantur nomina sancta,
Et Solomon patris sceptra relicta capit.

ARGVMENTA IN LIBRVM II. PARALIP.

1 I Mperium crescit sceptrum Solomone tenente,
Qui petit à summo pectora docta Deo.
Diuitias Solomon populum largitur in omnem,
Et uenit è Pharia gente uocatus eques.
2 Mittitur ad Tyrium splendens legatio Regem,
De Libano lignum saxa uirosq; petens.
Vota ualent, dantur lignum, lapidesq; uiriq;,
His Solomon prudens uina cibosq; dedit.
3 Extruitur templum, Cherubim, teretesq; columnæ
Vndiq; inauratæ gemma cedrusq; nitent.
4 Quæ templo possint inseruire, aurea uasa
Ingenio, & mira fabricat arte faber.
5 Arca Dei fertur Domini sub splendida tecta,
Et Domino sacræ rite locantur opes.
Sacrificant Domino, decantant carmina sancta,
In templum uenit gloria magna Dei.
6 Dedicat extructam Domino Rex inclytus ædem,

Et summi celebrat numina iusta Dei.
Inuocat hunc unum, quem trito corde precatur,
Vt sinat oblatas posse ualere preces.
7 Victima multa cadit, celebratur nobile festum,
In proprios rediit turba remissa lares.
Apparet Dominus Solomoni, munera magna
Promittit, populus si sua iussa colat.
8 Collapsas reficit subuersis mœnibus urbes,
Hostiles Solomon subiugat inde uiros.
In noua tecta subit coniux, sacrisque ministri
Inuigilant, aurum fert peregrina ratis.
9 Munera magna tulit gentis Regina Sabeæ,
Et Regis nimiæ dinumerantur opes.
Extruiturque noua resplendens arte tribunal,
Magnificus tandem Rex sua fata subit.
10 Consilio Roboam iuuenili regna paterna
Dissipat in partes dissidiumque trahens.
Elapsusque fuga Solymorum tecta subintrat,
Hadoram saxis reproba turba necat.
11 Arma mouet Roboam, reuocant hunc numina cœli,
Vrbibus euersis mœnia celsa nouant.
Confluit ad Solymos muros pia turba Leuitæ,
Rex Roboam natos multiplicatque thoros.
12 Elatus Domini Roboam dum iussa relinquit,
Niliacus forti milite uenit eques.
Diripiunt templum, & thesauros diuitis auri,
Defunctus Roboam tristia fata subit.
13 Abia magnanimi regnum suscepit Iudæ,
Ieroboam quo cum bella cruenta mouet.
Abia dum Domino confidens prælia miscet,
Ieroboam turpi clade repulsus abit.
14 Asa Dei cultum diuinaque sacra reformat,
Consilio renouat mœnia lapsa pio.
Impia & Aethiopum repressit fortiter arma,
Dum mouet altisoni prælia dura manu.
15 Hic iubet altisoni uates perquirere mentem,
Sedulo Rex munus perficit Asa suum.
Victima multa Dei sanctas procumbit ad aras,
Et matris tollit sacra pudenda suæ.
16 Cum Baasa lis est, qui Ramam condere tentat,
Asa Syri quærit fœdera iniqua Ducis.
Arguit hoc uates, monitis qui uincla meretur,
Aegrotus Domini non petit Asa manum.
17 Magnanimus sumit Iosaphat pia sceptra parentis,
Qui populum Domini iussa colenda docet.
Huncque timent omnes, mittuntur munera magna,
Militiæ numerat pagina sacra Duces.
18 Decipiunt uates coniunctos fœdere Reges,
Quod cecinit uerum uincla Micheas habet.
Prælia miscentur, uæsani uiscera Regis
Perforat hostili missa sagitta manu.
19 Quod Iosaphat sæui coniunxit fœdera Regis
Vindice reducem corrigit ore Deus.
Pœnitet hunc, lapsos cultus pietate reformat
Iudicii instituens scita uerenda pii.
20. En Moab arma mouens propriis deuincitur armis,
Quod fecisse piæ sic ualuere preces.
Vndique pax ridet, Iosaphat male peccat iniquus,
Achasiæ subiit quod mala pacta mali.
21 Defuncti Iosaphat suscepit regna Iehoram,
Cui male fraterno dextra cruore madet.
Surgit Idumæus, dat prælia dura Philisteus,
Rex morbo pressus fert sua fata graui.
22 Rex Ochosias habens regnum dum fœdera quærit
Ioræ, cum socio concidit ille miser.
Athaliæ manibus cæduntur pignora regis,
Et Ioan à læto surripit alma soror.
23 Clara Ioas sumit tribuit quæ sceptra Sacerdos,
Athalia & merita morte necata iacet.
Deuastant Baalim, delapsaque sacra nouantur,
Et iusti accipiunt splendida iura Ioæ.
24 Collapsum renouat princeps sub Ioiade templum,
Ioiada contingit fata suprema senex.
Hinc Ioas altisonum linquit, cæditque prophetas,
Crudeles, uastant impia regna Syri.
25 Sumit Amasias regalia sceptra parentis
Fortis Idumæi regna cruenta premens,
Dum tamen elato se tollit corde superbus,
Contemptum sentit præualuisse Ioam.
26 Vzias populi collapsas extruit urbeis,
Inque Palæstinos arma cruenta mouet.
Sed nimio quoniam successu pectora tollit,
Arrodit turpis corpus inane lepra.
27 Suscepit patris Ioatham pia regna leprosi,
Qui sancto Domini pectore iussa colit.
Ammonidas uincit, dat prospera fata Supremus,
Et facit ut clarum nomen in orbe fiet.
28 Regna Achas accepit Domini pia dogmata spernens,
Cumque Syris atrox Ephraim arma mouet.
Liberat & captos diuina uoce prophetes,
Assyriæ quærit fœdera stultus Achas.
Surgit Idumæus, Chananæaque bella mouentur,
In cœpta princeps impietate manet.
29 Inclytus Ezechias diuina uoce Leuitas
Conuocat, & templum purificare iubet.
Hinc sanctos Domini cultus & sacra reformat,
Pro rege & populo uictima crebra cadit.
30 Pascha celebratur cunctique ex more uocantur.
Contemnit legem turba prophana piam.
Sed multi ueniunt Domini pia sacra colentes,
Et ritus celebrant cum pietate sacros.
31 Confringunt statuas, subuertunt impia sacra,
Et solitum munus rite Leuita subit.
Dant decimas sanctas & debita munera templo,
Quas princeps digne distribuisse iubet.
32 Obsidet immanis timibundas Sanherib urbeis,
Sed Domini & natûm concidit ense miser.
Rex pius ægrotat, sanatur, corda superba
Tollit, at admonitus dogmata sancta colit.
33 Impia dum celebrat crudelis sacra, Manasses
Captiuo meruit uincula ferre pede.
Adiuuat abiectum supremi dextra tonantis,
Ammon seruorum cæsus ab ense iacet.
34 Impia subuertit diuinus sacra Iosias,
Collapsi templi sartaque tecta nouat.
Inueniunt legem, legitur, quæruntque propheten,
Et cantat Regi fata futura Deus.
35 Diuinum celebrant sancto cum principe Pascha,
Et subiit sanctus munera sancta Leui.
Cum Rege Aegypti dum miscet bella Iosias,
Hei miserum, diro uulnere succubuit.
36 Captiuo princeps Ioachas fert uincula collo,
Assyrio Ioachim præda parata Duci est.
Nato etiam capto Sedechias peccat iniquus.
Assyrii patriam templaque sancta ruunt.

ARGVMENTA IN LIBRVM EZRAE.

1 QVæ prius exilio fuerat mulctataque uinclis
Gens, patrias reperit spe meliore domus.
Hoc opus est Cyri, qui data munera præbet,
Vt summo ædificent templa sacrata Deo.
2 Enumerat, quotquot peregrina è gente reuersi
Ad patriæ lætos regna tulere pedes.
Pro templo & sacris splendentia dona feruntur,
Hi reduces patriæ tecta relicta colunt.
3 Inclyta nubicogæ sacrorum ponitur ara,
Et patriæ sacro terra cruore madet.
Primaque ponuntur sancti fundamina templi.
Cum fletu & lachrymis gaudia mixta sonant.
4 Fraudibus obturbat cœptum Gens impia templum,
Iudæas postquam crescere uidit opes.
Credulus effictis scriptis Rex fallitur, & mox,
Incœptum prohibet ne bene surgat opus.
5 Cessantes sancti diuina uoce prophetæ
Hortantur, cœptas continuare domus

Incipiunt rursus: Dario litera missa
An cœptas liceat continuasse rogat.
6 Permittit Domini Darius condere templum,
Hoc miræ surgit prosperitatis opus.
Quod Domino cœli deuota mente dicatur,
Et Paschæ repetunt sacra remissa diu.
7 Ezra petit patriam à Persarum principe missus,
Vt summi doceat scita colenda Dei.
Munera scribuntur Iudææ tradita genti,
Vt summum placent cum pietate Deum.
8 Qui secum patriæ subierunt tecta recenset
Ezra, uocans sanctum sub sua tecta Leui.
Hisq; uiæ morem communit & aurea uasa,
Hi Solymas tuto mox subiere domus.
9 Impia Iudæi reduces connubia quærunt,
Dum subit externos turba remissa thoros.
Displicet hoc iustis, referunt qui crimen ad Ezram,
Hic summum sancto mox rogat ore Deum.
10 Impia Iudæi Domino delicta fatentur,
Cumq; Deo patrum fœdera sancta nouant.
Cumq; peregrinis connubia facta resoluunt,
Iratum placant splendida sacra Deum.

ARGVMENTA IN LIBRVM NEHEMIAE.

1 COnterit in lachrymis Nehemias tempora mœsta,
Quod patriæ cœptum surgere cesset opus,
Turpia cunctisono populi delicta fatetur,
Cuius deuota mente precatur opem.
2 Hic datur afflicto Nehemiæ copia, ut urbem
Aedificet patriam, mœnia & alta locet.
Collapsos renouat muros portasq; patentes,
Inuidiam solitam turba prophana nouat.
3 In patriam reduces Iudæi mœnia figunt,
Et lapsas reparant spe meliore domus.
Vrget opus cœptum Nehemias omine fausto,
Singula qui quo sint ordine facta docet.
4 Impedit incœptum nunc Gens uicina laborem,
Dum nimis Hebræas crescere cernit opes,
In cœptis pergunt Neemia cuncta regente,
Nunc hostes arcent, nunc noua tecta locant,
5 Infœlix populum Iudæum uexat egestas,
In proceres tollunt pectora dira suos.
Compescit querulos Nehemias uoce benigna,
A populo tenui nulla tributa petens.
6 Insidijs proceres Nehemiam perdere tentant,
Ficta cui mendax uerba propheta canit.
Et licet à multis mendacia scripta legantur,
Illa tamen cœptum non remorantur opus.
7 Censetur populus totus pariterq; Leuitæ,
Qui templi subeant munera sancta noui.
In templum à Ducibus splendentia dona feruntur,
Incolit extructas cætera turba domus.
8 Scenarum à populo celebratur nobile festum,
Confluit ad Solymas turba uocata domus.
Ezra Librum profert Domini pia iussa docentem,
Et populo attento dogmata sancta legit.
9 Conueniunt rursum, diuinaq; iussa leguntur,
Et Domini sancta uoce precantur opem.
Agnoscunt Domini uirtutem, & sæua fatentur
Crimina, & his ueniam supplice uoce rogant.
10 Fœdera sancta nouant populo cupiente Leuitæ,
Vt Dominum atq; huius dogmata sancta colant.
Hinc templo decimas & debita munera soluunt,
Et cultus gaudent restituisse pios.
11 Qui Solymas coluere domus hic pagina sacra
Enumerat, reliquis dans sua tecta simul.
12 Enumerat reduces peregrina è gente Leuitas,
Et summo laudes qui cecinere Deo.
Et Domino cœli iam mœnia facta dicantur,
Officiumq; facit cætera turba suum.
13 Externos pellunt, Domini ne sacra frequentent,
Templi thesauros area certa capit.
Sabbatha sanctificat, gentis connubia tollit
Impiæ, & altisoni perdita iura nouat.

ARGVMENTA IN LIBRVM ESTHER.

1 SPlendida munifici narrat conuiuia Regis,
Imperio cuius subditus orbis erat.
Reijcit imperium Regis Regina uocata,
Exuitur sceptris, exuiturq; bonis.
2 Altera Rex mitis rursum connubia quærit,
E multis Hester uirgo pudica placet.
Insidiæ fiunt, Mardocheus indicat illas,
In tristi pendent perfida membra cruce.
3 Rex Haman indignum magno ueneratur honore,
Omnia & illius subijcit ante pedes.
Non colit hunc solus Mardocheus, pectore diro
Iudæos uoluit perdere sæuus Haman.
4 Insidias structas Mardocheus indicat Hestri,
Et rogat ut Regis cœpta tremenda leuet.
Vix tamen hæc trepido promittit corde salutem,
In cinere & sacco gens miseranda iacet.
5 Pectore solicito sed non tristi omine Regem
Conueniens Hester fercula ad alma uocat.
Atq; Haman inuidia motus mox erigit altam,
In Mardochei tristia fata, crucem.
6 In Regem Mardochei benefacta leguntur,
Quem Rex pro merito iustus honore colit.
Sæuus Haman cernens inimici splendida fata
Regales adijt corde dolente dapes.
7 Hic epulas inter Regi pia detegit Hester
Insidias, populo quas male struxit Haman.
Mox Haman infœlix ligno suspenditur alte
In Mardochei ligna parata necem.
8 Impij Hamæ recipit Mardocheus splendida tecta,
Et iam magnifico clarus honore sedet.
Scriptaq; in Hebræos reuocantur tristia iussa,
Fataq; pro duris prosperiora uident.
9 Perduntur quotquot Iudæam perdere gentem
Insidijs & ui constituere prius.
Perfidi Hamæ pendent funesta ex arbore nati.
Iudæi festum grataq; sacra parant.

ARGVMENTA IN PROPHETIAM ESAIAE.

1 INgratæ culpat Iudeæ crimina gentis,
Et, Dominus dederit quot benefacta, refert.
Respuit hinc gentis, quæ dantur, sacra prophanæ,
Et Domini pœnam iam properare monet.
2 Indyta Messiæ decantat Regna prophetes,
Et patriæ gentis crimina dura notat.
Culpat auaritiam, fastum moresq; superbos.
Hinc Idolorum tristia fata canit.
3 Iniustis Dominus crudelia damna minatur.
Bella, famem, morbos iudicijq; diem.
Fœmineos taxat mores uestesq; superbas,
Et quæ sit tandem pœna futura monet.
4 Tristibus occumbet bellis gens tota uirorum,
Vnus uix multis inde maritus erit.
Mox tamen à pœnis promittit tempora læta,
Et summi fœdus auxiliumq; Dei.
5 Denotat ingratæ peccatum VINEA gentis,
Et meritum finem suppliciumq; docet.
Increpat iniustos, uinosos, damnat auros,
Et quotquot Domini spernere uerba solent.
6 Apparet Vati Dominus, mittitq; uocatum,
Vt populo infido tristia fata canat.
Indurat miseros, Domini qui dogmata spernunt,
Vt pœnas capiat gens male sana suas.
7 Horret Achaz bellum tristi formidine raptus,

Hunc Vates forti corde timere uetat.
Impius haud credit, dat signum nobile, poenas
Indicat, & factis praemia digna suis.
8 Impia Iudaeae reprehendit foedera gentis,
Et Domino sancta fidere mente iubet.
Sunt etenim Regum conatus semper inanes,
At Deus est, à quo prouenit alma salus.
9 Ostendit poenas horum, qui foedera quaerunt
Impia, Mox Christi regna futura canit.
Crimina describit, quae summi corda tonantis
Ad meritas poenas iudiciumq; uocant.
10 Corrigit iniustos, & tristia damna minatur.
Principis Assyrij facta superba notat.
Reliquijs blanda promittit uoce salutem.
Vltrici claros conteret ense Deus.
11 Ingenium, mores, naturam & tempora CHRISTI,
Imperium, leges iudiciumq; canit.
Depositis pugnis, positisq; ferocibus armis
Vndiq; collectos Pax reget alma uiros.
12 Hostibus erepti Domino pia carmina cantant,
Et summi celebrant splendida facta Dei.
Virtutem laudant, grates sancto ore fatentur,
Deponunt curas tristitiamq; grauem.
13 Quae populum Domini uexant Babylonia regna,
Horribilem poenam, quam meruere, ferent.
His Deus immittet telis crudelibus hostem,
Agrestesq; colent tecta superba ferae.
14 Ereptum undis uates solatur Iudam,
Atq; hostis casus exitiumq; docet.
Insultat uicto, iam tartara nigra petenti.
Inde Palaestinis tristia fata canit.
15 Tristia diuitibus Moabitis damna recenset
Cum luctu & lachrymis excidioq; graui.
Pauperiem duram, casus miserosq; dolores,
Vincendisq; canit praelia dura uiris.
16 Enumerat causas Moabitis saeuaq; facta,
Propter quae Dominus perdere regna uelit.
Perfidiam culpat, mores condemnat iniquos,
Diraq; non tarde fata uenire monet.
17 Fortunam Syriae cantat, casuraq; regna,
Quod Domini fortem non timuere manum.
Iudaeosq; docet Domino confidere soli,
Vtpote, quos hominum foedera nulla iuuent.
18 Aethiopum narrat nigrorum fata propheta,
Queis tunc Iudaeus foedere iunctus erat.
Et docet his caetis nullam spem foederis esse,
Sed soli sancta fidere mente Deo.
19 Aegypti cladem describit & horrida fata,
Quam neq; uir sapiens, nec simulachra iuuent.
Laeta etiam narrat uenientis tempora CHRISTI,
Gentibus hic cunctis foedera sancta dabit.
20 Tempora describit, queis fortia regna peribunt
Aethiopum, pariter Niliacaeq; domus.
21 Subuertenda canit rursum Babylonia regna,
Nec fore qui fatis eripuisse queat.
Fata manent etiam miseram crudelia Idumen,
Et damna accipiet tristia diues Arabs.
22 Praedicit misere Solymorum tecta ruenda,
Et quod spes miseris nulla relicta fiet.
Incusat uitam, & pietatis nescia corda,
Et quae sint Sobnae perfida coepta docet.
23 Diuitibus cantat Tyrijs crudelia fata,
Quae fastu & uitijs promeruere suis.
Inde tamen miseris tandem meliora canuntur,
Per quae sit primus restituendus honor.
24 Qui uarias cecinit gentes diuersaq; fata,
Nunc pariter cunctis fata futura canit.
Delinquunt omnes & crimina foeda sequuntur,
Ergo omneis poenas, quas meruere, ferent.
25 Digna Deo summo decantant Carmina sancti,
Qui forti fregit corda superba manu.
Sanctorum spes est, DOMINVS: Moab impius illum
Sentiet, & poenas pro impietate dabit.
26 Solatur sanctos, qui dura pericla subibant,
Firmiter ut Domini dogmata sancta colant,
Infractamq; fidem seruent, non defore laetum
Finem, nam reddet praemia laeta DEVS.
27 Damnatur Satanas, damnatur & impia turba,
Sanctorum magno surgit honore salus.
Mitia & afflictis praebet solatia, gentes
Ad Domini Leges templaq; sancta uocat.
28 Digna decem tribubus praedicit fata propheta,
Illorum fastum cum ebrietate notans,
Culpat Doctores falsos & dogmata falsa,
Hinc Domini leges consiliumq; docet.
29 Affligenda canit Solymorum moenia Vates,
Quod Dominum falsa relligione colant.
Et fore spem uanam cui tunc fidem habere solebant.
Et fine sanctorum gaudia quanta docet.
30 Quotquot ab Aegypti spem quaerunt fortibus armis
Increpat, & Dominum consuluisse iubet.
Impia turba cadet, Deus at sua iussa colentes
Eripit, inde hostes tristia fata manent.
31 Niliacas oras, peregrina relinquite regna,
Non uos Aegypti tela iuuare queunt.
Vnus enim Deus est, sanctam qui liberat urbem.
Excidio tristi corruet Assyrius.
32 Iudicium iustum floret sub principe iusto,
Criminibus falsis nec locus ullus erit.
Hinc Dominus rursum sed paruo tempore punit,
Mox pax, mox rursum ius pietasq; redit.
33 Obruet infamem fatum miserabile, quisquis
In Domini gentem sustulit arma ferox.
Gaudebunt sancti, uitae solatia cernent,
Assyrij misere cum periere Duces.
34 Immerito Domini gentem qui laedere tentant,
A Domino facti praemia digna ferent.
Perdentur misere tota cum gente tyranni,
Incolet euersos bellua dira lares.
35 Solatur miseros melioraq; fata recenset,
Tristia nempe suas sunt habitura uices.
Si tamen haec aliquis referat sub tempora CHRISTI,
Hunc certa duci cum ratione putem.
36 Sanherib immanis Iudaeas obsidet urbes,
Ezechiae mittens nuncia dira pio.
Impia profatur scelerato Rabsaces ore,
Praemia nunc resonat, nunc resonatq; minas.
37 Ezechias metuit, crudelia scripta feruntur,
Sed timido Vates gaudia laeta canit.
Angelus immissus saeuos interficit hostes.
Natorum infoelix Sanherib ense iacet.
38 Morbus in afflicti grassatur corpora Regis,
Nunciat & mortis tempus adesse Deus.
Flet Rex, & lachrymis exorat numina sancta,
Et uitae adduntur mox tria lustra nouae.
39 Legati ueniunt, thesauros diuitis auri
Ostentat princeps diuitiasq; suas.
Huic Deus indignans crudelia fata minatur,
Externis quod sint praeda futura uiris.
40 Solatur captos Domino miserante propheta,
Et, quàm sint hominum robora nulla, docet.
Solus enim Deus est fortis, quem nulla figura
Facta referi, populi qui memor usq; fuit est.
41 Cum populis lis est Domino, simulachra refutat,
Quae neq; cultores, uana, iuuare queunt.
At Deus altisonans sanctos defendit amatq;,
Et rapit è undis, nox premit atra malos.
42 Prospera describit uenientis tempora Cyri,
Qui captis adimet uincula dura uiris.
Illa notant CHRISTVM: celebrãt pia numina sancti.
Impia pro meritis gens sua fata feret.
43 Sancti non aliquem timeant, nam numen olympi
Hos iuuat, & damnis eripuisse studet.
Non meritis hominum Dominus, sed amore mouetur
Nostro: sic CHRISTI nos quoq; dextra iuuat.
44 Quanta Dei laus sit describit, robora quanta!
Atq; hunc, qui possit, uelle iuuare, docet.
Irridet miseros quotquot simulachra uerentur,

Quæ tamen hi propria composuere manu.
45 Qui redimat captos & uincula dura resoluat
Cantatur Cyrus, cui Deus ipse fauet.
Vnus enim Deus est diuino solus honore
Dignus, in idolis non latet ulla salus.
46 Nulla idola iuuant, oneri sunt, perditur, illis
Qui fidit, Domini dextera sola iuuat.
Ille etenim fortis nostri miseretur amatq;,
In quem qui credit non periisse potest.
47 Alta cadet Babylon externo subruta ferro,
Excidioq; graui tecta superba ruent.
Non illam uires, non Dij, non sydera uisa,
Sed nec opes poterunt eripuisse malis.
48 Enumerat causas, propter quas liberet illos
Omnipotens, nomen crescat ut usq; suum.
Néue suis meritis fidant cultuq; prophano,
Sed Domini credant uerba tenere fidem.
49 Splendida decantat uenientis tempora CHRISTI,
Hic miti Israël uoce uenire iubet.
Sed magis ut crescat fœlix Ecclesia, gentes
Aduocat, & sacris participare iubet.
50 Gens Iudæa cadit propriæ sibi conscia culpæ,
Reproba criminibus pellitur atq; suis,
Nam saluam uellet Dominus, sed pectore cæco
Hunc spernens proprijs nititur illa uijs.
51 Solatur sanctos & uera mente fideles,
Quod nunquam illorum sit peritura salus.
Aeternus siquidem Deus est, sed triste subibunt
Fatum, qui gentem corripuere Dei.
52 Hortatur cunctos diuinæ ut dona salutis
Suscipiant læti iussaq; sancta colant,
Excutiantq; iugum Satanæ moresq; prophanos,
Et CHRISTVM sancta quærere mente uelint.
53 Humani queritur generis tristissima fata,
Quod pauci CHRISTVM quærere rite uelint,
Qui tamen afflictus pro nobis cuncta piauit
Crimina, dans uitæ dulcia dona suæ.
54 Exultare iubet sanctos, Ecclesia sponsum
Cernit, quæ lugens ante relicta fuit.
Promittit natos & lætæ tempora uitæ,
Et facit, ut nullus hostis obesse queat.
55 Dulcia commendat diui solatia Verbi,
Sumere quæ cupida nos iubet aure Deus.
Quosq; ferat fructus, quæ gignat præmia cantat,
Et populi quæ sint fata futura pij.
56 Addictos Domino non ulla pericla timere,
Et cunctos CHRISTI sacra subire, iubet.
Corrigit iniustos Doctores, tristia monstra,
Qui populum fraudes pro pietate docent.
57 Succumbunt iusti, nec quisquam liberat illos,
Turpibus idolis seruit iniqua cohors.
Auxilium quærunt, sed spe luduntur inani,
Gaudebunt sancti, turba prophana perit.
58 *Hypocritas damnat pleno ieiunia uentre*
Qui iactant, uera sed pietate carent.
Ostenditq; simul Dominum quæ uera sequendi
Sit uia, quis fructus, quis pietatis honor.
59 *Contemnit Dominus languentia uota malorum,*
Et sine syncera religione preces.
Induit arma Deus, gentem qui perdat iniquam,
Cum iustis feriens fœdera sancta uiris.
60 *Admonet excipiat ut sancto pectore* CHRISTVM,
Qui ueniens uitæ gaudia uera dabit.
Et quanta surgat crescens Ecclesia laude,
Quæ ueræ à Domino dona salutis habet.
61 *Inclyta describit uenientis munera CHRISTI,*
Et, quæ sint huius præmia sancta, docet.
Qui dabit ut crescat fœlici Ecclesia fato,
Vt populi leges & pia iura colant.
62 *Splendida promittit diuinæ regna Sioni,*
Quæ toto sanctos denotat orbe uiros.
Gaudebis semper, nec te ferus obruet hostis,
Semper enim præsens est pia dextra Dei.
63 *Aduentum CHRISTI narrat lætosq; triumphos,*
Per quos Tartareum subiugat ille ducem,
Et grates referens Domini benefacta fatetur,
Cuius opem pariter supplice uoce rogat.
64 In precibus perstat uates, multumq; rogando
Consilium præsens auxiliumq; petit.
Humani supplex generis delicta fatetur,
Atq; unam à Domino sedulus optat opem.
65 Deuotis precibus respondet numen Olympi,
Et reprobam gentem fata futura docet.
Gens Iudæa cadet, noua Gens, nec nota, subibit,
Reproba turba perit, cætera turba ualet.
66 Quo ritu possint uenerari numina sancta,
Quis placitus Domino cultus in orbe fiet.
Edocet hic Vates, sanctorum gaudia cantans,
Et quæ sint misere fata futura malis.

ARGVMENTA IN PROPHETIAM IEREMIAE

1 A Domino Vates diuina uoce uocatur,
Vt reprobis dicat fata futura uiris,
Aspicit hic uirgam feruentemq; ignibus ollam,
Quæ uentura breui tristia damna notant.
2 Splendida prosequitur Domini benefacta prophetes,
Quem tamen infœlix deseruere cohors,
Crimine polluti tentant manifesta negare:
Sed pœna à Domino, quam meruere, uenit.
3 Impia perstringit non ueri crimina cultus,
Per quem supplicium commeruere graue.
Hortatur redeant rursum & resipiscere discant,
Et summum facili tunc fore mente Deum.
4 Ad Dominum redeant quotquot sua numina spernunt,
Et discant pura quærere mente Deum.
Nunc etenim Dominus crudelia bella mouebit,
Et reprobos merito conteret ense uiros.
5 Omnes esse docet scelerato crimine plenos,
Omnes altisoni commeruisse minas.
Tantorumq; ipsos sibi causas esse malorum,
Tanta etenim Dominus crimina ferre nequit.
6 Tristia nunc genti periturae damna minatur,
Quod summum iniusto respuat ore Deum.
Edocet inde uiam, qua possint ista cauere,
Et proprij causas indicat esse mali.
7 Ritibus externis fidebant impia turba,
Quos sanctus dura uoce propheta notat.
Quæq; Deo placeant ostendit, crimina culpat,
Consilium Domini suppliciumq; canit.
8 Ingratis Vates crudelia fata minatur,
Stultorum taxat dogmata falsa [illegible].
Turpis auaritiæ studium mentemq; dolosam
Corripit, & Dominum consuluisse iubet.
9 *Tristia deplorat populi nunc fata prophetes,*
Illorum & quæ nam causa fit, inde docet.
Crimina fœda notat: proprijs confidere factis
Hos prohibet: Domini iudiciumq; canit.
10 *Vnicus est rerum Dominus mundiq; creator,*
Nilq; potest hominum facta figura manu.
Denuo præfractis Vates sua fata minatur,
Et Domini auxilium supplice uoce rogat.
11 *Sæpius admonitus populus simulachra frequentat,*
Nec sceleris finem perfidiæq; facit.
Hos igitur perdam: non ores: quiq; cruenta
Fata tibi cupiunt, fata cruenta ferent.
12 *Prospera cur uideat (quærit) gens impia fata,*
Et misere sanctos condolet usq; premi,
Respondet Dominus: Pœnas luctusq; minatur
Illis, & sanctis præmia digna canit.
13 *Baltheus obscura positus sub rupe iubente*
Sic Domino, gentis crimina fœda notat.
Hinc miseris pœnas & uincula dura minatur,
Quod summum sancte non coluere Deum.
14 *Iudæos nullæ pluuiæ mittentur in agros,*
Et pro peccatis præmia digna ferent.
Sicq;

Siq; preces fundant, Dominus non respicit illas.
  Repperit afflicta uoce propheta preces.
15 Non locus est precibus, crudelia fata Manassi
  Omnipotens dignum suppliciumq; parat.
Conqueritur mœstus propria de sorte prophetes,
  Promittit misero robora dura Deus.
16 Coniugium facias nullum cum gente nefanda,
  Et caueas horum participare choris.
Vult etenim his Dominus diras immittere pœnas,
  Sed gentes blando suscipit ore Deus.
17 Infœlix homini quisquis confidit inerti,
  Fœlix qui Domino fidere semper auet.
Diuitiæ (moneo) misere perdentur iniquæ.
  Sabbata sancta Deus sanctificare iubet.
18 Exemplo figuli narrantur fata futura,
  Et quare hos Dominus sic perijsse uelit.
Oderunt uatem, cui tristia damna minantur.
  Hic Domini iustam sedulus orat opem.
19 Illicitos cultus mentitaq; sacra frequentant,
  Impia & insontum sanguine squalet humus.
Conteret hos igitur Dominus ceu fictile frangunt
  Vas: fame, crudeli & obsidione premet.
20 Impius obscuro concludit carcere uatem
  Phashur, at huic rursum tristia fata canit.
Impatiens tandem tam tristi in sorte prophetes
  Natales diro deuouet ore suos.
21 Rex rogat obsessus, quæ sit uia tuta salutis:
  Hunc uates hosti tradere cuncta iubet.
Nulla salus etenim Domino bellante relicta est,
  Qui propter populi crimina sæua furit.
22 Iustitiam ut seruent monet alta uoce propheta,
  Quæ nisi seruetur damna cruenta dabit.
Exitium Selli, Ioakimi fata canuntur,
  Quæq; Chononiæ damna parata fient.
23 Iniusti proceres diuina uoce notantur,
  Et quæ sint CHRISTI regna futura docet.
Inde Sacerdotes taxat falsosq; prophetas,
  Consilium Domini suppliciumq; docens.
24 Aspexit dulces ficus, aspexit amaras.
  His, quæ sint populo fata futura, docet.
Abductum Ioakim Domini pia dextra reducet,
  At reliquos pestis, bella famesq; prement.
25 Sæpius admonuit Dominus, sed crimina crescunt,
  Fictitiosq; colit turba prophana Deos.
Vos igitur Dominus perdet, calycemq; furoris
  Omnibus, ut capiant, gentibus inde dabit.
26 Dum populo & templo decantat tristia uates
  Fata, Sacerdotum turba nefanda furit.
Innocuus capitur, conficta fraude notatur:
  Mox Ahikam sanctum liberat inde uirum.
27 Vincla iugumq; gerit Domino mandante propheta,
  Et quæ sint miseris uincla ferenda docet.
Assyrioq; iubet seruire fideliter hosti,
  Si se, si patriæ tecta manere uelint.
28 Impius hic uates Ananias falsa prophetat,
  Et populo pacem lætaq; fata canit.
Vincula confringit Ieremiæ, summus olympi
  Rector eum punit præmia digna ferens.
29 Dulcia captiuis uates solatia mittit,
  Ac animo prompto uincula ferre iubet.
Incusat diro mendaces ore prophetas,
  Qui populum falsò solicitare solent.
30 Solatur captos Babylonia uincla gerentes,
  Promittens tandem fata secunda fore.
Deinde salutiferi describit tempora CHRISTI,
  A Satana qui nos eripuisse potest.
31 Abductos Dominus peregrina è gente reducet,
  Et patriam terram delitiasq; dabit.
Cum reprobis rursum renouabit fœdera prisca.
  Hæc quoq; cum CHRISTI tempore conueniunt.
32 Quod Regi & populo crudelia uincla minetur,
  Vates, inclusus uincula dura gerit.
Agrum emit, & rursum promittit prospera fata:
  E uinclis retrahet dextra parata Dei.
33 Qui manibus duris Babylonia uincla tulerunt,
  Hos Domini è uinclis asseret alma manus.
Hinc rursum attingit uenientis tempora CHRISTI,
  Qui franget Satanæ uincula facta manu.
34 Tristia prædicit Sedechiæ uincula sæuo.
  Deserit fœdus gens scelerata Dei.
Debita non seruis concedunt iura quietis:
  Quare aufert etiam fœdera facta Deus.
35 Dulcia non gustant Rechabitæ pocula uini,
  Vt sancti seruent iussa colenda patris.
Vos tamen, ò miseri, Leges contemnitis omnes,
  Quas dedit astricolæ mens ueneranda Dei.
36 Scripta pij uatis rapido perduntur ab igne,
  Quod sæuo canunt tristia fata Duci.
Scribitur ast aliud Domino mandante uolumen.
  Nulla equidem VERVM uis abolere potest.
37 Niliacæ ueniunt non ulla laude cohortes.
  Excidium uates sæuaq; damna canit.
Percussus misere tandem demergitur atro
  Carcere, mox princeps mitigat illud onus.
38 Obscuro proceres demergunt carcere uatem,
  Aethiopis mersum retrahit inde manus.
Rex uocat hunc, monet hic, sed paret nemo monenti.
  Rex metuit proceres, consilioq; caret.
39 Vrbs capitur, pereunt proceres, Rex lumine cassus
  Quæ meruit dudum uincla pudenda gerit.
Sed melior seruat sanctum fortuna prophetam,
  Et Deus Aethiopi dat meliora pio.
40 Præficitur terræ Godolias, permanet illic
  Vates, in patriam transfuga turba redit.
Insidias structas Godoliæ fama recenset,
  Verba sed illius non habuere fidem.
41 Ismaël iniusto Godoliam interficit ense,
  Inijcit & captis ferrea uincla uiris.
Mox tamen abductos redimit forti ense Ioanna,
  In patriosq; redit turba redempta locos.
42 Inquirunt sancti diuina oracula uatis,
  Splendida dum cupiunt regna subire Pharos.
Hoc prohibet uates, & tristia damna minatur,
  Ni summi seruent iussa tremenda Dei.
43 Non parens uati sancto meliora monenti,
  Niliacas terras turba relicta petit.
Corrigit hoc Dominus, perituros undiq; narrat,
  Aegypti regnum Rex Babylonis habet.
44 Impia festa uetat populo ritusq; prophanos,
  Hic tamen impuro reijcit ore Deum.
Illicitos cultus laudant, celebrantq; probantq;.
  His quæ sint tandem fata futura, docet.
45 Deficiens aliquid tam tristi tempore Baruch
  Tristia non modico corda dolore premit.
Hunc sanctus forti solatur pectore uates,
  Et fata hæc forti pectore ferre monet.
46 Aegypti narrat perituræ tristia damna,
  Et quàm sint horum robora nulla docet.
Hic tamen afflictum uerbis solatur Iacob,
  Quod nunquam illius sit peritura salus.
47 Sæua Palæstinis decantat fata prophetes,
  Qui summi Leges non coluere Dei,
Vltima nunc etenim Deus illis damna minatur,
  Nec finem placitum pœna uidebit atrox.
48 Inflato surgunt Moabitæ pectore, iactant
  Robur, opes, urbes, stemmata clara Ducum.
Nec celebrant Dominum, quare illos perdere tentat,
  Non erit excidij supplicijq; modus.
49 Ammonidum genti cantantur tempora dura.
  Tristis Idumeæ fama pericla docet.
Inde Damasceni & Zedareni tristia fata
  Accipiunt, miser & talia cernet Elam.
50 Afflixit gentes Babylon, uastauit Iudam,
  Nunc etiam, en, illi bella parantur, ait.
Israël sanctus sæuo redimetur ab hoste,
  Quem nimis immani conteret ense Deus.
51 Quas meruere diu, pœnas, Babylonia regna
  Olim, nunc Domino præcipiente ferent.

Alta cadet Babylon, recident simulachra Deorum,
Totaq; gens, nunquam restituenda, cadet.
52 Vrbs capitur, princeps Sedechias lumina captus
In tristi cæcus carcere clausus obit.
Diripitur templum, Tandem Babylonius Heros
Iudæo tribuit munera lauta Duci.

THRENI IEREMIAE.

1 Diruta deplorat Solymorum mœnia Vates,
Et quæ sunt tristi uincla ferenda manu.
Abstulit omnipotens miseros belloq; fameq;.
Verum hæc criminibus reddita pœna fuit.
2 Excidium Solymis Dominus pertriste rependit,
Tristia nam misit bella famemq; grauem.
Causa mali, impietas falsiq; fuere prophetæ,
Nunc misero fletu est continuanda dies.
3 Tristia prosequitur lachrymando fata prophetes,
Sed Dominum mites nouit habere manus,
Hunc rogat, auxiliumq; petit, tristesq; querelas
Huic fundit, si fors eripuisse uelit.
4 Me miserum, misere in terras cecidere superbi,
Crudelis coxit pignora chara parens.
Supplicium tantum meruit mens nescia recti.
Mox & Idumæis tristia fata canit.
5 Conqueritur Domino populi crudelia fata,
Et quantum in miseros sæuiat hostis atrox.
Auxiliumq; rogat supplex melioraq; fata
Postulat, & nobis quæ facienda, docet.

ARGVMENTA IN PROPHETIAM EZECHIELIS.

1 Vno quadruplicem cernit sub corpore uultum,
Taurus, homo, atq; ales, terrificusq; Leo est.
Inde rotas duplici coniunctas ordine binas,
Queis etiam ad motum spiritus almus inest.
2 Inclytus ætherea Vates hic uoce uocatur,
Vt reprobæ genti fata futura canat.
Hoc studium est Domini clementi uoce monere,
Si fortè à uitijs nos reuocare queat.
3 Deuorat oblatum Domino mandante uolumen,
Mittitur ut gentem corrigat inde suam.
Tu, nisi præmoneas, crudelia fata subibis,
Sin moneas, crimen gens feret ipsa suum.
4 Exculptam saxo Vates hic obsidet urbem,
Hinc Solymæ quæ sit pœna futura docet.
Et comedit coctum male olente in stercore panem,
Vt doceat, quæ sit his toleranda fames.
5 Abradit caluo sparsos in uertice crines,
Quos igne & uento perdit & ense secat.
Sic Dominus populum morbis uastabit & ense,
Et captos toto sparget in orbe uiros.
6 Quæritis hei miseri spem uanam idolaq; uana,
Quare etiam à Domino pœna cruenta uenit.
Insurget gladius, ueniet pestisq; famesq;.
Sic uerum disces hæc cecinisse Deum.
7 Excidium finisq; prope est, iam præparat atrox
Supplicium, mundi qui sua sceptra tenet.
Dura fames, languens pestis, crudeleq; bellum
Imminet: hoc meruit perfida turba malum.
8 Impia proponit diuino sacra prophetæ
Hic Deus, & populi festa prophana docet.
En simulachra colunt, & lumina Solis adorant,
Hæc propter pariet tristia fata Deus.
9 Impia turba cadit Domino mandante per urbem,
Qui cultu uero non coluere Deum.
Sancti signantur, qui crimina fœda perosi.
Sic Deus omnipotens liberat usq; suos.
10 Implicitos orbes pariter Cherubimq; uolantes
Quadruplices, quos & uiderat ante, uidet.
E Cherubim rutilos carbones spargit in urbem
Angelus, & quæ sit pœna futura docet.
11 Quod uerbum Domini spernant sanctosq; prophetas,
Atq; inopes gladio, fraude doloq; premant,
Corripit hic Vates, & dira pericula cantat.
Fataq; promittit prosperiora pijs.
12 Obsidione premi Solymorum mœnia pingit,
Vincula captorum, bella Ducisq; fugam.
Corripit audaces, qui uerba prophetica spernunt,
Quod non mox subito sæuiat ira Dei.
13 Taxantur falsi diuina uoce prophetæ,
Qui populum indoctum dogmata falsa docent.
Qui iustos damnant, & purgant crimine plenos,
Quiq; animis laqueos tendiculasq; parant.
14 Falsiloquos carpit, Domini qui dogmata quatrum,
Tristia cum falsum cor aconita tegat.
Cum Dominus punit, non Iob, non Noa iuuare,
Nec Daniel poterit. Nam sua quisq; feret.
15 Vt steriles rapido uites perduntur ab igne,
Cum, dare, quæ debent, dulcia uina negant.
Sic rapient tristeis Solymorum mœnia flammæ,
Quod ueros fructus non pietatis habent.
16 Abiectam misere madidamq; cruore leuauit,
Et tecum fecit fœdera sancta Deus.
Sed tu oblita Dei mox turpis adultera facta est
Turpis adulterij nunc tibi pœna uenit.
17 Castigat miseri Sedechiæ perfida cœpta,
Assyrij rupit qui pia pacta Ducis.
Prædicit pœnam: sed & hic quoq; læta canunt,
Fataq; promittit prosperiora Deus.
18 Non feret iniusti natus peccata parentis,
Si modo syncero quærat amore Deum.
Quisq; suas pœnas feret, & sua præmia quisq;
Accipiet, iusto iudicat ore Deus.
19 Deplorat procerum mores sceleratiq; facta,
Quod populos astu uiq; doloq; premant.
Prædicit pœnam, prædicit uincula dura,
Quæ miseri propter facta nefanda ferent,
20 Me læsere patres spernendo dogmata sancta,
Et nunquam fortem me coluere Deum.
Non tamen abieci: nati quoq; talia patrant.
Fœdifragos igitur deseruisse uolo.
21 Omnia persequitur, quæ sunt uentura perida,
Assyrius quorum factor & author erit.
Non tamen hæc tantum Iudæis prælia surgent,
Ammonidis eadem pœna parata uenit.
22 Vndiq; polluta (miserum) peccatur in urbe,
Hic regnant cædes, stupra, rapina, dolus,
Sunt falsi uates, proceres, populusq; sacerdosq;,
Impia gens igitur præmia digna feret.
23 Assolet ut meretrix fidum liquisse maritum,
Sic Dominum Izraël deseruisse solet.
Prostituit multis petulantia corpora mœchis.
Huic igitur Dominus fata cruenta parat.
24 Feruida ut absumitur crepitantibus ignibus olla,
Sic Solymæ impuræ mœnia celsa cadent.
Et Vatis moritur coniux: nec funera plorat.
Sic nullo fletu gens scelerata cadet,
25 Ammonidæ gaudent, Moabitæ & fortis Idume,
Atq; Palæstini ludicra multa gerunt,
Quod mea gens perijt, sed non lætantur inulti:
Sic qui alijs gaudet, mox sua damna uidet.
26 Magna Tyrus quamuis sæuo circundata ponto,
Assyrijs armis concidet illa tamen:
Læta quod accepit alienis gaudia damnis,
Vsa nec est propria prosperitate bene.
27 Quæ totum Tyrijs impleuit mercibus orbem,
Cuius in imperio pontus & orbis erat,
Quæq; peregrinis tot præbuit hospita tecta,
Hei miserum, in ponto perdita tota iacet.
28 Magne Tyri princeps, princeps generose, superbe,
Qui summum elato reijcis ore Deum,
Commeritas pœnas & tristia fata subibis,
Sidonij tecum dura pericla ferent.
29 Exulit Aegypti princeps se corde superbo,
Omnia, non noscens, qui regat esse Deum.
Nunc

Nunc igitur miſere miſera cum gente peribit.
Aſſyrio dantur præmia tanta Duci.
30 Sæua dies properat Pharijs non proſpera regnis,
Aegypti quoniam concidet omnis honos.
Aſſyrij uenient hoſtes cum fortibus armis,
Qui ſument pœnas ſuppliciumq; Deo.
31 Aſſyrius princeps dum celſo corde ſuperbit,
Deiectus miſere, fœda ruina, cadet.
Sic etiam Pharao quia tollit corda ſuperba,
Fœdus & immunda in ſorte iacebit humi.
32 Oppreſſit cunctos Pharao crudelibus armis,
Horrenda totam cæde repleuit humum.
Ergo te ſimilis fortuna tyranne ſequetur,
Quam reliqui immites ſuſtinuere uiri.
33 Si moneat ſanctus diuina uoce propheta,
Illius in monitis uiuere quoſq; decet.
Pro meritis ſiquidem Dominus quoq; ſua rependet.
Iniuſtus Domino nemo placere poteſt.
34 Infidos taxat paſtores, quotquot inique,
Paſcere quem debent, deſeruere gregem.
Non tamen errantes Dominus ſic deſeret agnos:
Sed iuſtis miſerum paſcet ouile cibis.
35 Magnifice triſteis caſus decantat Idumes,
Quodq; horum cunctus ſit ruiturus honor.
Quod pergant ſemper Iudæam ſpernere gentem,
Huius & ex damnis gaudia læta ferant.
36 Adducam reduces rurſum ex hoſtilibus aruis,
Iudææ quotquot nomina gentis habent.
Non meruere quidem, quam illis præſtabo, ſalutem:
Hæc ago, ne careat nomen honore meum.
37 Arida diſperſi iunguntur corporis oſſa,
Sic deus & gentem colliget ipſe ſuam.
Nam reduces forti tandem ſub principe uiuent,
Hunc, aliquis CHRISTVM dixerit eſſe, Ducem.
38 Incolumes tandem patriæ ſub tecta redibunt,
Non tamen hoſtilis deſeret hoſce timor.
Hoſtis iniquus erit, miſeros qui fortibus armis
Impetet, hinc Dominus præmia digna dabit.
39 Terrificis Dominus uaſtabit caſibus omnes,
Qui ſanctis ſæuo corde nocere ſtudent.
Puniuit duris propter ſua crimina uinclis,
Sed nomen nunc uult aſſeruiſſe ſuum.
40 Captiuos mui ſolatus uoce prophetes,
Nunc finem fati triſtis adeſſe docet.
Quæq; futura ſiet reparandi inſtructio templi
Obſcuris cantat myſtica multa ſonis.
41 Pergit & altigradi deſcribit culmina Templi,
Et quo nam ſteterint ara focusq; loco.
Quisue ſitus menſæ, fuerit quæ forma per omnes
Menſuræ, quo ſint ſingula facta modo.
42 Commoda quàm fuerit facti proportio Templi
Indicat, & ueſtes concinit inde ſacras.
Quis dubitet? tali ſtructa eſt Eccleſia forma,
Cuius & heic fuerit tam bona forma typus.
43 Qui Deus ante ſui Templi ſacra tecta reliquit,
Pacato hæc rurſum corde reuerſus adit.
Hos pariet fructus pura reſipiſcere mente,
Araq; quo ritu ſanctificanda docet.
44 Ianua clauſa manet, quæ expectat principis almi
Aduentum, per quam ſolus hic ire poteſt.
Inde Sacerdotum deſcribit munera, ueſtes,
Ritus, quæue illis præmia danda monet.
45 Quo reparata queat diſtingui limite tellus,
Et quo ſtet templum, mœnia quoue loco.
Principis officium ueri deſcribit & aram
Altiſoni ut deceat ſanctificare domum.
46 Principis introitus in ſacram continet ædem,
Sacraq; quo deceat hunc ſua ferre modo.
Quæq; ſit illorum ratio, quæ munere Regum
Obueniunt: quo ſint ſacra coquenda loco.
47 Gratia grata Dei deſcendit flumine largo,
Quod fundunt ſummi uerba colenda patris.
Inde docet rurſum, quo poſſit limite tellus
Diuidi, & externis quis tribuendus honor.
48 Quæ tribubus cedat terræ pars omnibus æqua,
Principis & quæ ſit portio iuſta docet.
Nomina portarum, ſanctæue quis ambitus Vrbis.
Quam colit unius gratia ſalua Dei.

ARGVMENTA IN PROPHETIAM DANIELIS.

1 ELigit è captis iuuenes, quos artibus almis
Inſtituat, regnum quiq; iuuare queant.
Hos inter Daniel alimenta paterna requirens
Omnes ingenio uincit & arte ſophos.
2 Viderat ancipites nocturno tempore ſomnos
Rex, quorum ſenſum dicere nemo poteſt.
Accedit Daniel ſinuoſaq; uiſa reſoluens,
Quæ ſint regnorum fata futura docet.
3 Aurea adoratur mandato regis imago,
Hebræi hanc ſpernunt corde decente uiri.
Excipit horum ardens fortiſſima corpora fornax.
Illæſi flammas ſuſtinuere graues.
4 Euentus proprios princeps ſub imagine uidit
Arboris, huic Daniel regia fata canit.
Inſanus princeps diſcurrit more ferarum,
Sed reduci ad Dominum mens quoq; ſana redit.
5 Impia Baltazar celebrat conuiuia, ſcriptum
Enicat, huic Daniel triſtia uerba legit.
Nec mora, cum Babylon ſæuo uaſtatur ab hoſte,
Sanguine regali regia tota fluit.
6 Inuidia moti primates crimina fingunt,
Queis uatem inuiſa tollere morte queant.
Proijciturq; feris, ſed non lædentibus illum,
Authores pœna, quam meruere, cadunt.
7 Quatuor exponit terris hic regna futuri
Sæculi, & illorum fata uicesq; docet.
Conſurget quintum ſaxi ſub nomine CHRISTI,
Quod fortis franget comminuetq; Deus.
8 Arietis inuicti confringit cornua fortis
Hircus, & immanis prælia dura gerit.
Quatuor excreſcunt dura de cornua fronte,
Quorum unum Antiochi facta prophana notat.
9 Orat opem ſupplex trepidanda uoce propheta,
Angelus hunc populi fata futura docet.
Promiſſus certo naſcetur tempore Chriſtus,
Sed male contemptus præmia ſæua dabit.
10 Fata ſuæ luget Daniel triſtiſſima gentis,
Solatur miſerum gratia prompta Dei.
Hactenus afflixit Perſarum ſæua poteſtas:
Sed tandem ueniet ſæpe petita ſalus.
11 Perſarum frangent Græcorum prælia regnum,
Mox tamen illorum triſtia fata docet.
Vt ferus Antiochus ſanctam graſſatur in urbem,
Sic Antichriſtus perdere multa ſolet.
12 Vltima deſcribit perituri tempora mundi,
Læta manent ſanctos, triſtia fata malos.
Attamen ante cadent Solymorum mœnia magna,
Et meritas pœnas gens ſcelerata dabit.

ARGVMENTA IN PROPHETAS MINORES.

OSEAS.

1 IVngere cum turpi uates meretrice iubetur
Coniugium, de qua pignora nata uidet,
Nomina ponuntur fortunæ ſigna futuræ,
Principio pœnas, mox quoq; læta canit.
2 Reijciam turpem, quæ lecti fœdera rupit,
Nec ſtetit in iuſſis, improba ſponſa, meis.
Si tamen ad Dominum ueniam conuerſa rogabit
Denuo, quam repuli, nupta pudica mihi eſt.
3 Diuorum illicitos quærens eccleſia cultus
Deſerit impuro corde ſuperba Deum.

Aspicit hanc Dominus, casto sibi iungit amore,
Hæc summi recipit munera sancta Dei.
4 Exulat à uobis Verum, pietasq́ sepulta est:
Non est qui summum nouerit esse Deum.
Impius est populus, scelerato est corde sacerdos,
Mox igitur pœnas, quas meruere, ferent.
5 Impia taxantur uæsanæ crimina gentis,
Exitium à Domino, ni resipiscat, erit.
Nec poterunt alij, nec fœdera facta iuuare,
Quin meritas pœnas dignaq́ fata ferant.
6 Fucatam taxat pietatem gentis, & inde
Quis uerus cultus relligioq́, docet.
Fœda Sacerdotum, quæ fiunt, facta recenset,
Impia uituperat tum simulachra Deus.
7 In populo uitiorum est immedicabile uulnus,
Omnis cumq́ suo principe turba mala est.
Solennes celebrant ludos, fiunt fœdera iniqua,
Ergo parat meritis uerbera digna Deus.
8 Deseruere Deum, uitijs gens impia gaudet,
Et uituli infamis sacra nefanda colit.
Dura fames igitur sterili regnabit in agro,
Nulla hominum poterit eripuisse manus.
9 Prospera fata tibi noli promittere Iuda,
Nam miser, abiectus, transfuga & orbus eris.
Perfidus in Dominum, quoniam sua munera spernis,
Falsorum Vatum dogmata falsa sequens.
10 Infœlix gaudet falsos gens ædere fructus,
Et falsa simulat se fore mente piam.
Idolis fidunt, & spe nituntur inani.
Hei quanta à Domino (credite) pœna uenit!
11 Splendida describit summi benefacta tonantis,
Pro quibus haud unquam gratia lata Deo est.
Iniustus punit miseros Deus, attamen illos
Punier, at mox hos restituisse cupit.
12 Crimina taxantur, reprehendit fœdera iniqua,
Et sua connumerat tot benefacta Deus.
Isacidem iuui, sed non meminere nepotes
Perfidi, & hinc ergo præmia digna ferent.
13 Fœlices, quotquot summo seruire tonanti
Dignantur, Deus his præmia magna parat.
Et miseri, quotquot Domini mandata relinquunt,
Hos etenim tristi corrigit ense Deus.
14 Quin reduces cœli Dominum nunc pectore puro
Quæritis? & laudum debita sacra datis?
Nam reduces sancto Dominus dignatur amore,
Hisq́ saluiferam porrigit ille manum.

IOEL.

1 HOstis describit crudelia bella futuri,
Et quæ sint pœnæ semina iacta docet.
Deficient fruges, pecudes, arbustaq́ pulchra,
Vna salus, Dominum si ueteamur, erit.
2 *Sume tubam ac insta, properat nam bellica turba,*
Quæq́ uenit summi pœna parata Dei.
Corrige præteritos mores, meliora dabuntur
Tempora, quin doctor Spiritus almus erit.
3 *Gentes, quæ summi populo nocuere Tonantis,*
Sæuitiæ pœnas suppliciumq́ ferent.
Iudicat hos Dominus, qui præmia digna rependet,
Dum meritis cernent præmia iusta pij.

AMOS.

1 *VIcinis Domini prædicit gentibus iram,*
Quantaq́ sit narrat gratia lenta Dei.
Fata Palæstinis, Syrijs Tyrijsq́ superbis,
Hinc & Idumæis Ammonidisq́ canit.
2 *Hic Moab immanem & seductum taxat Iudam,*
Atq́ suæ gentis facta nefanda notat.
Incesti summi spernunt benefacta Tonantis,
Sancta prophetarum dogmata reijciunt.
Inficiunt iuuenes Domini ad pia sacra peritos,
Ergo Deo pœnas, quas meruere dabunt.
3 *Non punit Dominus moneat nisi, fata prophetis*
Detegit, hos ergo est spernere grande nefas.

Israël Domini pœnas & dira subibit
Fata, quia lætas res modo ferre nequit.
4 Opprimitis tristes non iusto pondere egenos,
Et falsos colitis, monstra pudenda, Deos.
Ergo fames, pestis, gladius grassatur in omnes.
Viuere si uultis, uiuite iam melius.
5 Venturam exiguo crudelem tempore pœnam
Nunciat, ostendens quæ fiet ansa mali.
Viuitis iniusti, cultus simulantes inanes,
Vestra salus, pura quærere mente Deum, est.
6 Vos Deus instruxit terris regnoq́ beato,
Nulla tamen meritis gratia digna uenit.
Luxuria, ebrietas, iniusta superbia regnant,
Ergo dabit tactus præmia iusta Deus.
7 Sæpe Deus uoluit sceleratam perdere gentem,
Impedijt precibus sed pia turba Deum.
Insontem detert hic coram Rege Sacerdos
Vatem, cui Domini fata propheta canit.
8 Iniustis miseros inopes contractibus urgent,
Et summi pergunt temnere iussa Dei.
Ergo fames Verbi dabitur, solatia demet,
Et mittere perdet pectora cæca Deus.
9 Immittet meritas Dominus pro crimine pœnas,
Nemo fuga poterit consuluisse sibi.
Attamen abductos patriæ sub regna reducet.
Hæc uere in Christo sensum habuere suum.

ABDIAS.

1 CRudelem nimium uates reprehendit Idumen,
Inuidiam, fastum, fœdera falsa notans.
Qui sanctos uexant simili quoq́ lege peribunt,
Omnia deuincet bella futura Sion.

IONAS.

1 MIttitur ad Nineues celeberrima mœnia Ionas,
Imperium Domini sed tamen ille fugit.
Horrida tempestas de nauibus eijcit illum,
Excipit hunc cæco bellua uentre ferox.
2 Pisce latens celebrat Domini pia munera Vates,
Et summi cantat tot benefacta Dei.
Euomit absorptum cæco de gutture Cetus.
Redditur & terræ, qui modo præda fuit.
3 Alta subit Nineues fortis sub tecta propheta,
Et quæ sint urbi fata futura docet.
Ocyus hi Dominum uotis precibusq́ fatigant,
Nullaq́, quæ fuerat pœna parata, uenit.
4 Displicuit querulo Domini clementia uati,
Dum famæ metuit damna nociua suæ.
Huic deus ostendit fruticis per damna ruentis
Quàm non sit iusti pectoris ille dolor.

MICHEAS.

1 ECce Deus fortis cœlo descendit ab alto,
Et populo pœnas suppliciumq́ parat.
Opprimet iniustos idolaq́ turpia franget,
Non aliquis poterit consuluisse sibi.
2 *Affligunt inopes, contemnunt dogmata uatum,*
Et tacet infamis multa rapina domi.
Et falsos quærunt peruersa mente prophetas,
Ergo dabit miseris tristia bella Deus.
3 *Corrigit iniustos diuina uoce monarchas,*
Qui sibi commissum diripuere gregem.
Et propter falsos uates, qui ficta docebant,
Inuisis terret pectora dura minis.
4 *Inclyta describit uenientis sæcula CHRISTI,*
Qui sua perpetuò sceptra tenere solet.
Hinc rursum exponit pœnas & tristia fata,
Supplicium sæuis hostibus inde canit.
5 *Natales Christi, uires & fortia regna*
Edocet, & quæ sit turba parata Deo.
Fœdera tollentur, nec erit qui fata reuelet
Impie, imaginibus non erit ullus honor.

Iudicium

6 Iudicium Domini reproba cum gente notatur,
Et quæ sit sceleri pœna parata canit.
Omne opus humanum Deus abijcit, illa requirit
Quæ iubet, & uitijs præmia digna parat.
7 Infames populi mores & turpia facta,
Atq; illis, quæ sint fata futura, docet,
Quid faciant, quotquot Domino confidere norunt,
Fataq; conuersis prosperiora canit.

NAHVM.

1 OMnipotens cœli rector, quem cuncta tremiscunt,
Sublimi Nineuæ bella cruenta parat.
Causa est impietas & uana superbia cordis.
Erepti cernent gaudia læta pij.
2 Arma pares, moneo, ueniet ubi luridus hostis,
Qui uincet, uicti dispolabit opes.
Vrbs modo uestra fuit sæui uelut antra Leonis,
Hæc tamen expugnat dextera sæua Dei.
3 Excidij causas & tristia fata recenset,
Exemplis, quod sit urbs peritura, docet.
Non poterunt proceres, non extera turba iuuare,
Et locus tanti nemo doloris erit.

HABAKVK.

1 SAnctorum tristi decantat uoce querelas,
Quos premit immani perfida turba iugo.
Dulcia promittit Dominus solatia sanctis.
Impius Assyrias cernet adesse manus.
2 Qui Domino fidunt, cernent pia dona salutis,
Sed meritis pœnis impia turba cadet.
Ebrius Assyrius, crudelis, raptor, auarus,
Idola aspiciet nil potuisse sua.
3 Inclyta describit summi benefacta Tonantis,
Queis domuit gentes asseruitq; suos.
Dura manent miserum & damnosa pericula Iudam,
Spem tamen in Domino iustus habere solet.

SOPHONIAS.

1 CVm terra misere cultor perdetur iniquus,
Falsa quod in cæco pectore sacra tenent,
Mendaces proceres & luxu corda repleta
Auferam, & iniustis fata cruenta feram.
2 Hortatur falsos tandem ut resipiscere discant,
Et iustos forti pergere mente iubet.
Gentibus hinc alijs dicit quoq; fata futura,
Quæ populi rident tristia damna sui.
3 Inclyta supremi contemnunt iussa Tonantis,
Ergo suas pœnas, quas meruere, ferent.
Attamen inde suus fructus prodibit, ut omneis
Gentes astricolæ nomina sancta colant.

HAGGAEVS.

1 COrripit hic proceres, Domini quod templa iacerent,
Cum proprios strueret sedula turba lares,
Prædicit pœnas. Sed cum pia iussa subirent,
Tam bene susceptum fortiter urget opus.
2 Prospera promittit templi nunc fata futuri,
In cœpto ut pergant rite labore monet.
Inde Sacerdotes diuino corripit ore,
Solatur mœstos ultimus inde uiros.

ZACHARIAS.

1 NI ueluti patres cupias trepidanda subire
Fata, tu caueas spernere iussa Dei.
Cernit equos uarios bis binaq; cornua Vates,
Quæ populi signant fata peracta sui.
2 Angelus alter adest promittens tempora læta,
Vtq; locanda fient mœnia celsa docet.
Quotquot adhuc absunt patriæ sub regna redibunt,
Perpetuo quorum Rex Deus unus erit.
3 Clara Sacerdotis describit munera CHRISTI
Crimina qui proprio nostra cruore lauat.
Hunc spectat quisquis uenturæ dona salutis
Expetit, hic pacis fert bona dona suæ.
4 Aurea subductus cernit Candelabra Vates,
Quæ templi incœpti splendida tecta notant.
Hinc monet ut pergant, Dominus pia cœpta iuuabit.
ILLA tuā sponsam, CHRISTE supreme, notant.
5 Quæ dubie uolitant incerta uolumina cernit,
Hæc leges hominum saliaq; iura notant.
Sed tamen aufertur procul hinc in debita regna
Impietas, factis præmia digna ferens.
6 Quatuor exibunt moderantes cuncta Monarchæ,
Sed non impedient fortia fata Dei.
Aurea debetur diuina uoce corona
Huic, qui constanti pectore sanctus erit.
7 Non curat Dominus uacui ieiunia uentris,
His colitur nullo sanctus honore Deus.
Hinc operum quæ sit certissima norma bonorum
Edocet, & patrum pristina facta notat.
8 Prospera promittit uenienti tempore fata,
Et pacti renouat fœdera sancta Deus.
Quæ facienda docet, Ecclesia quanta futura
Sit tandem, ex multis gentibus adueniens.
9 Inclyta Messiæ longeq; patentia regna
Pingit, quæq; fiet forma futura Ducis.
Quis uictor, tum queis instructus uincat in armis,
Dum cunctos proprio subijcit imperio.
10 Vtendum precibus, Dominus dat cuncta roganti,
Qui falsos perdet corripietq; Duces.
Successu crescet fœlix Ecclesia læto,
Nulla hominum uis hanc impedijsse potest.
11 Respuit oblatum Messiam durus Iudas,
Et summi spernit tot benefacta Dei.
A proprijs igitur dominis tristissima fata
Sentiet, & reprobo pastor iniquus erit.
12 Multa feret Christi fœlix Ecclesia damna,
Attamen hæc constans incolumisq; manet.
Gratia nempe Dei defendit, Spiritus illos
Dirigit, ut CHRISTI uulnera rite gemant.
13 Autem mundat nos sancto sanguine CHRISTVS,
Et nec imaginibus tunc locus ullus erit.
Fatidicos faciet procul hinc cessare prophetas,
Omnis & a CHRISTO promitur alma salus.
14 Non impune feret, CHRISTI qui perdere membra
Conatur, tales ferrea fata manent.
Vnanimis toto populi consensus in orbe
Et studium ueræ relligionis erit.

MALACHIAS.

1 VOs Deus elegit miserum dum reppulit Esau,
Sed Domini meritis gratia parua datur.
Polluitis sanctos peruerso pectore ritus,
Regnat amor nummi, regnat ubiq; dolus.
2 Dira Sacerdotes ingrati fata subibunt,
Totius hinc gentis perfida facta notat.
Reijcitis nuptas, alieni fœdera lecti
Quæritis, & summi carpitis acta Dei.
3 Iustus erit iudex uenturo tempore CHRISTVS,
Qui sua peccatis præmia digna feret.
Sacrilegi cum uos sitis, tamen esse beatos
Dicitis hos, spernunt qui pia iussa Dei.
4 Iudicium Domini tradit pœnamq; malorum,
Et quàm sit fœlix uita futura pijs.
Vnde petenda fient pietatis semina ueræ.
Promittit Vatem, qui sua iussa ferat.

ARGVMENTA IN LIBRVM IOB.

1 IOb colit altisonum deuoto pectore Regem,
Qui dederat natos diuitiasq; graues.
Permissuq; satanæ rerum cum damna suarum
Sentit, cum natis & grege perdit opes.
2 Vlcera fœda gerit patienti corpore, ridet
Hunc coniux: errat membra per atra lues.
Adueniunt tristes afflicto pectore amici,
Impedit his uocem uerbaq; cœpta dolor.
3 Iob deflens sæuum lachrymosa uoce dolorem,
Natalem diro deuouet ore suum.
O quanto melius fuerat postrema subire
Fata, nec in tristi ferre dolore dies.
4 Heic Eliphas querulum prudens accusat amicum
Hunc factis dicens digna referre suis.
Angelicis etenim gregibus si parcere non uult,
Non homini parcet dextera iusta Dei.
5 Corrupta est hominis fallax natura miselli,
Nec summi seruat iussa colenda Dei.
Dic igitur, cur nam credis te indigna referre?
Quin potius sancta mente rogato Deum.
6 Iob patiens multis prudentes culpat amicos,
Quod se supplicium commeruisse ferant.
En nunc tempus adest, quo sunt solatia danda,
Cum mea scommatibus lædere corda iuuat.
7 Militibus quoniam similes iactamur in armis,
Sæpe solet iustis mittere flagra Deus.
Et licet in luctu lachrymosas edere uoces:
Non etenim durum cor adamanta gerit.
8 Nunc sua Suhites enarrat dogmata Bildad,
Multaq; non falsa cum ratione probat.
Nempe Deus cum sit iustus pro crimine pœnas
Infert, insonti nec nocuisse studet.
9 Planius hic rursus patiens respondet amicis,
Punior ah insons: iustus at ipse Deus.
Hic etenim affligit pariter prauosq; bonosq;:
Sed tamen hæc iusta cum ratione facit.
10 Non ego commisso plector pro crimine, sed qui
Cuncta regit luctus author & ansa mei est.
O utinam primo periissem tempore partus,
Non hos uidisset uita molesta dies.
11 Mordaci Zophar reprehendit pectore Iobem,
Atq; reum nimiæ garrulitatis agit,
Quod uelit altisoni mentem explorare profundam,
Et fastu tollat pectora celsa suo.
12 Intentata sibi prudens Iob crimina purgans
Accusatores horum agit ipse reos.
En stultus uideor uæsano & corde superbus,
Cum mea, quæ dixi, cum ratione probem.
13 Denuo fallaces patiens conuincit amicos,
Se tales pœnas promeruisse negans.
Hos autem prodit mendaces esse malosq;,
Qui se non meritum fraude doloq; notent.
14 Prouocat ad summum deuoto corde Tonantem,
Omnia qui certa cum ratione regit,
Et breuia enumerat mortalis tempora uitæ,
Interitusq; optat tempora mœsta sui.
15 Afflictum multis Eliphaz reprehendit amicum,
Illius ingenium & corda superba notans,
Quodq; ferat meritas pœnas ratione probare
Nititur, at falsa cum ratione probat.
16 Iob probat heic rursum nullo se crimine plecti:
Sed fieri hæc fortis non sine lege Dei.
Hinc rursum enumerat lachrymosæ tædia uitæ,
Quantaq; in afflicto corpore damna ferat.
17 Iudicio Domini causam permittimus omnem,
Iudicij causas nouit & ille sui.
Vos autem insipidi & uera ratione carentes
Cedite, non me etenim talia uerba iuuant.
18 Aspera Suhites intentat crimina Bildad,
Et miserum diro corripit ore uirum.
Quin etiam interitum supremaq; fata minatur,
Ni tandem hunc sceleris pœnituisse uelit.
19 Admonet infestos nimium Iob tristis amicos,
Ne misero impingant tot maledicta sibi.
Non etenim impietas tanti est mihi causa doloris,
In Christo spes est præsidiumq; mihi.
20 Iniusto rursum condemnat crimine Iobem
Zophar, quod uitijs præmia digna ferat.
Et quia non studeat pura resipiscere mente,
Huic fatum extremum perniciemq; canit.
21 Denuo Iob patiens duris respondet amicis.
Se uera duci cum ratione probans.
Nam si pro meritis hæc iam mihi damna feruntur,
Cur malus incolumi prosperitate uiget?
22 Intentat rursum Themanites crimina Iobi,
Quod ferat hic meritis fata petita suis.
Incusat sceleris, multum suadetq; monetq;,
Vt tandem illius pœnituisse uelit.
23 Non scelus admisi (dicit Iob) rector Olympi
Hæc tamen haud falsa cum ratione dedit.
Ipse etenim nouit mortalis munia uitæ,
Et quo sint illi cuncta regenda modo.
24 Cum sint fœlices omniq; ex parte beati,
Qui uarias fraudes & scelus omne mouent,
Cum doleant sancti: non est quod nostra notetis
Crimina: nempe Deus hæc mihi damna dedit.
25 Denuo prætracto respondet pectore Bildad,
Vt Iobem sceleris comprobet esse reum.
Cum peccent omnes humano semine nati,
Iustitiam propriam cur celebrare iuuat?
26 Iob ait: ah cur uos uacuum sumpsisse dolorem
Sic iuuat, & frustra tot mihi uerba loqui?
Ipse etenim noui, quàm magna potentia summi
Sit patris, humanum quæ latet ingenium,
27 Denuo Iob digno se non pro crimine plecti
Constanti & uera cum ratione probat,
Hinc stupidos etiam digne reprehendit amicos,
Multa quod haud uera cum ratione probent.
28 Omnia perquirit humani industria captus,
Quæ pariter tellus contegit atq; mare.
Sed, cui non desit prudens sapientia, mentem
Solus ab ætherea proferet arce Deus.
29 Vt uideant merito se non pro crimine plecti,
Elapsæ uitæ repperit ipse statum.
Qua pariter laudes propriumq; recenset honorem,
Quem dederat uirtus & pietatis amor.
30 Ipse tamen nuper tanto cumulatus honore
Heu miser, en quæ nunc damna pudenda fero?
Irrident omnes, iaciuntur scommata falsa,
Et queis profueram, iam nocuisse student.
31 Si tamen has merui iustas pro crimine pœnas,
Si nocui miseris, si mala damna dedi,
Si non adiuui lachrymoso pondere pressos,
Disperеam, ac mortis sit mora nulla meæ.
32 Iob tacet & pariter prudens uox desit amicis,
Nec uerbis illum perdomuisse queunt.
At Elihu prudens primis iuuenilior annis
Prodit, & errantes taxat utrinq; uiros.
33 Heic Elihu docto Iobem sermone reprendit,
Hunc propriæ cernens fidere iustitiæ.
Non licet altisonum uerbis taxare tonantem,
Cum nihil incerta pro ratione gerat.
34 Multa quidem patiens Iob iniusti in corpore damna
Sustinuit, quorum mœsta querela sonat.
Sed tamen hæc Domino fuerint tradenda suprem
Hic siquidem leges iudiciumq; tenet.
35 Fert etiam magni peccatum Rector olympi,
Non etenim huic hominum facta nocere q
Sæpius iniusta meliores fraude premuntur,
Cum non syncero pectore uota fluunt.
36 Si summi inspicias tot splendida facta tonan
Hunc dices uera tunc coluisse fide.
Non iniustus enim est, meritis sed digna re
Præmia, multorum sic quoq; fata docet

57 Consilium Domini cum nemo agnoscere possit,
Quid iuuat in cassum fundere uerba diu?
Huius enim sapiens uertat prudentia cœlos,
Vt capiat cæcus pectora nostra stupor.
38 Compellens miserum cœli de turbine Iobem
Altisonus, sacro corripit ore uirum.
Dic age, qui nobis nimium te opponis inique,
Num tibi uirtutis cognita causa meæ est?
39 An nosti qua nam uiuant animalia lege,
Ingenio tantum qui sapis usq; tuo?
Territus his tandem Iob uerba superba fatetur,
Et ueniam cæca pro impietate rogat.
40 Dic age, num sonitu trepidanda tonitrua reddes?
Num, rogo, tu solus corda superba domas?
Num tibi succumbent Elephantis robora magni?
Viribus an cedent grandia cete tuis?
41 Num tibi Leuiathan deuictus robore cedet?
Num uinces, quæ hominum uincere dextra nequit?
En quod totius fit uana potentia mundi
Aspicis: & Dominum corripuisse studes?
42 Iob commissa Deo summo peccata fatetur,
Et ueniam iusto postulat ore pius.
Cum Iobe & Domino redeunt in fœdus amici,
Hic rursum sobole diuitijsq; ualet.

ARGVMENTA IN LIBRVM PSALMORVM.

1 ILle beatus erit, uiuetq; per omnia fœlix,
Quem semper Domini dogmata sancta iuuant.
Qui scelus omne fugit uitij & consortia uitat,
At contra, hei, misere turba prophana cadet.
2 Quo ruitis miseri? num Christi frangere regnum
Conatur sæuo pectore uestra manus?
Irrita sunt cœpta hæc, pugnant contraria fata,
Et magna hinc uestræ damna salutis erunt.
3 Impia cum fugeret crudelis prælia nati,
Hæc cecinit mœsto pectore uerba pater.
Hostis ubiq; ruit, Deus ô defensor fortis,
Nam de te solo prouenit alma salus.
4 Assere me tandem iudex iustissime mundi,
Qui scis nullius criminis esse reum.
Tu quoq; stulta cohors uanis desistito cœptis,
Est Deus, est qui me non timuisse sinit.
5 Hæc cecinit sæui perpessus prælia Saulis,
Et Domini fido pectore poscit opem.
Cui pietas placet, impietas sed displicet, en nunc
Me pium ab immiti surripe quæso manu.
6 Improba crudelis expertus tormina morbi,
Has dedit ad Dominum corde dolente preces.
Crimina condona morbiq; pericula tolle,
Lætetur lato ne mala turba meo.
7 Impius insequitur me nunc Deus alme tyrannus,
Insontemq; reum seditionis agit.
Eripe sancte Deus, tibi nam confidere pergo.
Impius en proprij fit sibi causa mali.
8 Quanta sit æterni docet hic clementia patris,
Quam licet ex factis cernere rite suis.
Deniq; quanta hominis sit laus & gloria quanta
Cuius ad imperium condita quæq; uident.
9 Dum sæuos Domini auxilio compescuit hostes,
Hæc summo cecinit clara trophæa Deo.
Qui iustas sumis fuso pro sanguine pœnas,
Sic semper iustos asseruisse uelis.
10 Ad Dominum fundunt afflicto corde querelas
Heic omnes, quotquot turba prophana premit.
Qui te contemnunt, mundi sanctissime iudex,
Fac uideant, terras qui regat, esse Deum.
11 Plurimus absconsum cum Sauli proderet hostis,
Se docet indignum, qui mala tanta ferat.
Me fecit Regem Dominus, qui uestra rependam
Crimina, cum pœnas gens scelerata dabit.
12 Impia mordaces confingunt crimina linguæ,
Et toto falsus regnat in orbe dolus.
Aspicit hæc Dominus, qui iam sua dira minatur
Supplicia, & Verbum proferet inde suum.
13 Vndiq; damna mihi & trepidanda pericula surgunt
O Deus: an miserum deseruisse cupis?
Impius en uano nunc corde superbiet hostis.
In te sperantem surripe quæso, Deus.
14 Fœda sui queritur corrupti crimina sæcli,
Quo iacuit rectum & cum pietate fides.
Vndiq; fraus, uitium, dolus & uiolentia regnat.
Defendas gentem nunc, Deus alme, tuam.
15 Dic mihi cœlestis quis habebit præmia uitæ?
Qui puro quærit pectore & ore Deum.
Qui nulli nocuit factis, nec fatur iniqua:
Sed potius cunctos rite iuuare studet.
16 Splendida describit sua fint quæ insignia Dauid,
Et summum quod nam credat is esse bonum.
In Dominum spero, quoniam hic mea sola uoluptas.
Ille suis etenim munera læta dabit.
17 Cum nullæ iustis pateant clamoribus aures,
Audi quæso meas, ô Deus alme, preces.
Iustus es, eripias igitur de fraude malorum,
In te sperantem qui perijsse uolunt.
18 Tu Deus es roburq; meum clypeusq; salutis,
Te meritis igitur laudibus usq; ueham.
Pugnabant armis multi, multiq; premebant
Insidijs, semper te duce uictor eram.
19 Omnia quæ Phœbus flammanti illuminat axe,
Sit Domini altisoni gloria quanta, docent.
Omnia sed uincit diui uis maxima Verbi
Irradians dulci pectora cæca face.
20 Exaudi placidus nostri sanctissima Regis
Vota Deus, mitti suscipe corde sacra.
Impia turba cadat, tibi quæ confidere non uult,
Nec tibi fidentem deseruisse uelis.
21 Iam dignas reddit diuo pro munere grates,
Hostilis fregit quod fera tela manus.
Corruit infœlix misera cum gente tyrannus.
Sic perge, ô, nobis semper adesse, Deus.
22 Tristia deplorat expulsus fata prophetes.
Sunt meliora illum fata secuta tamen.
Sic moriens Christus gelidaq; à morte resurgens
Imperij fines prorogat usq; sui.
23 Ampla Dei fœlix Dauid benefacta recenset,
Qui teneras placido pectore pascit oues.
Et licet affligat, tamen hinc solatia sumunt
Sancti, horum nunquam quippe peribit honor.
24 Qui Deus est mundi factor summusq; Monarcha,
Is uere & pura mente colendus erit.
Non tamen externus cesset de pectore cultus,
Cumq; bona uigeat relligione fides.
25 Multiplici pressus Dauides corda dolore
Diuini uerbi dogmata scire cupit.
Hinc orat ueniam peccati & pondera tolli,
Vt plebs in certa uiuere pace queat.
26 Incusant multi pariter, qui fraude maligna
Insidias Regi me posuisse ferunt.
O Deus inspicias insontis munia uitæ,
Nec me non sontem deseruisse uelis.
27 Quamuis multa premant hinc inde hostilibus armis,
Est tamen in Domini lux mihi clara fide.
Eripias ergo, Verbi pia iussa doceto,
Falsiloquis ne sit causa parata uiris.
28 Suscipe clementi, quas fundimus, aure, querelas,
Ne pœnam, impuri quam meruere, feram.
Impia turba cadet, Dominus mea uota iuuabit,
Cui meritas laudes pectora nostra canent.
29 Altisonum mundi nunc decantate monarcham,
Cuius in excelso gloria tanta sedet.
Qui pelago & terris & cœlis imperat altis,
Et placida gentem qui regit arte suam.
30 Hæc cauit extructas dum nuper dedicat ædes,
Et summi celebrat munera multa Dei.
Sæpius occubui, sed te præsente reuixi,
Ergo tuas laudes nostra Thalia canet.

31 Proditus à reprobis infida mente Ziphæis,
Hæc cecinit, mentis ſigna decora ſuæ.
Fidentem ſoli Domino pia dextra redemit,
Hunc igitur ſemper ô pia turba cole.
32 Vndiq; diffuſo cum iam peccetur in orbe,
Eſt fœlix, cui non imputat illa Deus.
Vna uia eſt Domini, pura reſipiſcere mente.
Qui tenet hanc, mitem ſentiet eſſe Deum.
33 Indyta ſupremi celebretis facta tonantis,
Omnia nam Verbo condidit ille ſuo.
Fœlicem gentem, cuius Deus ille Iehouah eſt,
Præſidio humano non uenit ulla ſalus.
34 Altiſono reddit grates, quod tela Gethæi
Depulit, & fidei commoda certa docet.
Qui cupiunt uitam fœlicem, numen adorent:
Aſſerit ille bonos, deſtruit ille malos.
35 Aſſere quæſo meam, Deus ô fortiſſime, cauſam,
En me perſequitur nunc male grata cohors.
Inſidijs ruptis, rogo, confundantur iniqui.
Ipſe tibi ſancto pectore gratus ero.
36 Vna mali cauſa eſt Domini pietate carere,
Et uitij forma blanditijsq; capi.
Vna boni cauſa eſt Domini pietate teneri,
Qui ſua dat ſolis commoda magna pijs.
37 Proſpera non moueat iuſtum fortuna malorum,
Vt cupias horum facta nefanda ſequi.
Proſperitas breuis eſt illis, nec durat in æuum,
Sed quæ ſanctorum eſt, non perit alma ſalus.
38 Peccati pœnam morbos ſæuire cruentos
Sentio, nunc tollas crimina noſtra, Deus.
Deſeruere omnes, uitam ſed tu aſſere noſtram,
Gaudia ne ueniant hoſtibus inde meis.
39 Non uolui quicquam de morbi dicere pœna,
Impulit at ſæuus triſtia uerba dolor.
Friuola res hominum eſt: peccati pondera tolle,
O Deus, & ſeruum perge iuuare tuum.
40 Oraui Dominum, mitis mea uota recepit,
Officijs multis affuit ille mihi.
Ergo Dei ſeruus nunquam ſua facta tacebo.
Tu tamen abiectum tollere, quæſo, uelis.
41 Fœlix eſt, inopum quiſquis miſeretur aliriq;,
Nunc igitur miſerum me Deus alme iuua.
Sunt hoſtes multi, falſi inſidiantur amici,
Eripe tu, nomen tunc celebrabo tuum.
42 Dauides regno pulſus petit inde reduci,
Vt ſolito poſſit ſacrificare modo.
Illudunt multi, ſed tu, Deus optime, nobis
Adſis, pro meritis carmina digna canam.
43 Exul & extorris deiecta mente precatur,
Vt iuſti cauſam nunc Deus altus agat.
Reſtituas regno, laudes ut ſoluere poſſim,
Et ſolita rurſus relligione frui.
44 Opprimimur miſeri, qui numina uera fatemur,
Et uario affligit turba prophana modo.
At tu qui patres iuuiſti, deſeris ecce
In te fidentes: O Deus alme iuua.
45 Indyta ſceptrigeri cantat connubia Regis,
Quæ petijt tori nupta puella uiro.
Pingitur his uiuenti Eccleſia ſancta colore,
Quæ Chriſto eſt læto tradita coniugio.
46 Adiuti à Domino Coritæ ſplendida cantant
Carmina, queis grata mente placere uolunt.
Sic canit euentu fœlix Eccleſia læto,
Quam pius è ſumma protegit arce Deus.
47 Nuper Iudæis tantum celebratus in agris,
Nunc fortis toto regnat in orbe Deus.
Pſallite nunc illi, prudenti pſallite mente,
Hunc etenim cuncti iam coluiſſe ſtudent.
48 Læti ſancta Deo uictores carmina cantant,
Cuius & heic laudes nunc celebrare iubent.
Sic canit & læto uictrix Eccleſia corde,
Quam Deus hoſtili protegit uſq; manu.
49 Nulla fides opibus, res uana eſt multa tenere,
Moxq; perituris fidere diuitijs.
Nec Deus has curat, triſteis ſed punit auaros,
Cum ſancti in uera proſperitate manent.
50 Iudicat heic omnes ſupremi rector Olympi,
Qui falſa fidunt relligione, uiros.
Reſpuo fucatos cultus, nec ſacra requiro,
Quin potius ſancto fidito corde mihi.
51 Turpis adulterij lachrymoſa uoce precatur
Dauides ueniam, ne premat ira Dei.
O Domine emunda miſerum, fac ſpiritus adſit,
Qui renouet uitæ damna probroſa meæ.
52 Impie, quid nimium ſcelerata laude ſuperbis?
Impia quid ſæuit ſic tibi lingua Doëg?
Iam tibi iudicium Domini pœnæq; parantur,
Cum mea non unquam ſit moritura ſalus.
53 Impia conqueritur teneant quod ſceptra tyranni,
Quod non ſit fidei, non pietatis honor.
Opprimitur populus, tibi quem ſeruire decebat,
O Deus, ah tandem nos tua dextra iuuet.
54 Proditus à patria diuinus gente propheta
Hæc canit, inuidiæ cepta doloſq; notans.
Præſidium noſtrum Deus eſt, non deſeret ille,
Cum pœnis hoſtes, quas meruere, cadent.
55 Vt uidet ingratos, quos multum iuuerat ante,
Conqueritur meritis non ſua dona dari.
Terribiles pereant non ſicca morte tyranni:
At tibi fidentem protege, ſumme Deus.
56 Agnitus infœlix crudeli à gente Gethæi
Diuinam triſti mente precatur opem.
Affligunt multi, noſtros tu reſpice fletus,
O Domine, & meritis laudibus iſta uehram.
57 Vndiq; conſurgunt trepidanda pericula mortis,
Inſidias uitæ quæ poſuere meæ.
At tu ſurge Deus diſperdens cœlitus hoſtes,
Vt laudes reſonent carmina noſtra tuas.
58 Iuſtitiæ proceres Dauid reprehendit iniquos,
Qui turpi flectunt iura retorta dolo.
Sed ſubito, & nimium crudeli morte peribunt,
Morsq; horum ſanctis gaudia mille feret.
59 Eripe, ſancte pater, quem ſæua pericula mergunt,
Quem tibi fidentem perdit iniqua cohors.
Ah pereant inopes tardanti morte tyranni,
At tu ſis uitæ portus & aura meæ.
60 Laudatur grata fœlix uictoria uoce,
Qua Deus immanes perdidit ipſe Syros.
Et merito, quoniam tu ſpes es noſtra ſaluſq;,
Ergo tuam noli tollere dirus opem.
61 Obrutus inſanis, hæc clamo, fluctibus, adſis,
Sit tua nunc uotis auris aperta meis.
Te nunc ueracem ſimul ac oſtende benignum:
Sic digna ſemper laude uehêre Deus.
62 Sæpius infidos cum iam ſenſiſſet amicos,
Hæc cecinit fidei ſymbola certa ſuæ.
Quiſquis es humanis noli confidere rebus,
Fide Deo, nullum fallere quippe ſolet.
63 Exul & extorris Domini pia ſacra reliqui,
Queis me præ cunctis ſemper adeſſe uelim.
Impia turba nocet, Domini quam deſtruet enſis,
Saluifica tu me protege, quæſo, manu.
64 Triſtia conqueritur mendacis uulnera linguæ,
Et Domini mœſta uoce requirit opem.
Ecce dabit pœnas linguæ formator iniquæ,
Cum pius à Domino præmia digna feret.
65 Hactenus infelix frugum nos preſſit egeſtas,
Crimina noſtra illud commeruere malum.
Nunc melior nobis Domini pia gratia fulget,
Hinc omnis poterit diſcere turba Deum.
66 Hactenus infœlix ſæuo Bellona flagello
Terruit, & diro miſcuit enſe minas.
Aſſeruit tamen hinc ſupremi rector Olympi,
Hic igitur merita laude canendus erit.
67 Sis clemens Deus alme tuis, tua lumina profer,
Et toto regnet nomen in orbe tuum.
Te cuncti agnoſcant, lætentur corde ſereno,
Et ſumant terræ munera digna ſimul.

68 Crudeles postquam Dauid compescuit hostes,
Hæc cecinit forti carmina digna Deo.
Assolet hic etenim propriam defendere gentem,
Dum cadit in cœptis impia turba suis.
69 Obrutus insanis (miserum me) fluctibus, ora
Vix possum è turpi tollere mœsta luto.
Eripe summe Deus, inimicis digna repende
Præmia, tunc laudes & tua facta canam.
70 Fer festinus opem, pudefiat turba prophana,
Et capiant de me gaudia digna pij.
71 Tu mea spes semper, supremi ô rector Olympi,
Cum fueris, nostras percipe, quæso, preces.
Sunt hostes multi, sed tu defende precantem,
Dicetur meritis gratia multa tuis.
72 Inclyta profundunt forti pro principe uota,
Vt regat illius fortia sceptra Deus.
Hæc tamen & Christi depingunt regna futuri,
Qui ueniat cunctis gentibus alma salus.
73 Prospera conspiciens in mundo fata malorum
Sæpe pium uolui deseruisse gregem,
Sed finem aspexi miserum: cum fata piorum
Improba, suscipiant gaudia multa breui.
74 Sancta cohors summo queritur sua fata Tonanti,
Hostibus ut cernit sic licuisse nimis.
Eripe, sancte Deus, proprium defendito nomen,
Accipiant factis præmia digna suis.
75 Solatur timidos, premerent cum castra prophana,
Sancta Deo pariter reddere uota docens.
Hostibus inde canit crudelia fata cruentis,
Impia ne fidat robore turba suo.
76 Contigit ut fœlix sanctæ uictoria genti,
Ac hostes repulit dextera prompta feros.
Hæc cantant Domino, cuius uirtute geruntur
Omnia, cui nemo se opposuisse potest.
77 Tristia deplorat diuinus fata prophetes,
Et quæ sit mentis cura suprema docet.
Solatur tamen hunc sacri promissio Verbi,
Cui solet haud fallax semper adesse fides.
78 Repperit elapsi clarissima temporis acta,
Vt doceat summi facta stupenda Dei.
Sic decet hæc semper uigilanti uoluere mente,
Et parient fructus sæpe reuisa suos.
79 Digna quidem meritis patimur tristissima fata,
Has tamen exaudi nunc, pater alme, preces,
Eripito tandem tanto nos pondere pressos,
Et meritis dabimus carmina digna tuis.
80 O Deus, ô gentis nostræ fortissime pastor,
Aspicito populi tristia fata tui,
Restituas miseros, benefacta & pristina profer,
Non alium quàm te nos coluisse iuuat.
81 Dita describit summi benefacta Tonantis,
Quæque decet meritis reddere dona suis.
Si leges Domini sancta perceperis aure,
Non deerunt unquam prospera fata tibi.
82 Iniustos culpat proceres, qui fraude dolosa
Iudicij leges flectere sæpe solent.
Quodque sit officium describit carmine docto.
Hoc seruent, pœnam ni meruisse uelint.
83 Vndique consurgunt gentes crudelibus armis,
In nos qui uires consiliumque parant.
Perdere nos cupiunt: sed tu, sanctissime iudex,
Fac uideant cœptis se ualuisse nihil.
84 Splendida commendat supremi templa Tonantis,
Quæ sunt arx fortis præsidiumque pijs.
His tamen ostendit fœlix Ecclesia quàm sit,
Quam regit omnipotens nocte dieque Deus.
85 Restituenda docet melioris tempora fati,
Quæ rogat, ut ueniant, tempora læta, breui.
Sic ueniet læto promissus sydere CHRISTVS,
Et clemens secum commoda multa feret.
86 Da Deus insontem quo possim uiuere uitam,
Eripe de hostili me, Deus alme, manu.
Tu siquidem bonus es, fortis, sanctissimus, ingens,
Te solum gentes totaque terra colet.
87 Inclyta Coritæ Solymorum mœnia laudant,
Quæ clarent fama præsidioque Dei.
Sic habet ipsa suas fœlix Ecclesia laudes,
Quam regit ætherea summus ab arce Deus.
88 Sentit ut infesti metuenda pericula morbi,
Cum prope iam mortis cerneret esse minas,
Hæc canit: Exaudi nos cœli maxime rector,
Ecce tuam posco nocte dieque manum.
89 Quæ sint uera hominis uates solatia scribit,
Cum furit immani subdolus arte Satan,
Scilicet ut uigili meditentur fœdera corde,
Queis Deus æthereo numine iunctus adest.
90 Sæpius iratum Dominum gens impia mouit,
Vt meritis caderet turba prophana malis.
Sed rogat ardenti ueniam nunc pectore Moses,
Disperdat populum ne Deus ipse suum.
91 Tutus agit uere, metuenda pericula nunquam
Hunc tangunt, omni liber & ipse malo est,
Qui summum digno ueneratur corde Tonantem,
Non alibi auxilium consiliumque petens.
92 Quo celebranda sient Domini pia Sabbata ritu,
Heic uates certa cum ratione docet.
Inclyta nempe Dei meditentur facta, sed illis
Reddatur semper gratia digna simul.
93 Gloria quanta Dei sit, quanta potentia, quanta
Maiestas, quæ laus, carmina sancta docent.
94 Sancte Deus, fer opem, profer tua robora tandem,
Declara, qui orbem iudicet, esse Deum.
En miseros misere iudex nunc opprimit audax:
Tu tamen huic pœnas suppliciumque dabis.
95 Admonet, ut Domini decantent splendida facta,
Summaque fœlici numina laude uehant.
Sic tamen ut leges seruent & iussa monentis,
Si cupiant terras incoluisse suas.
96 Fundite supremo præconia digna Tonanti,
Illius laudem cuncta creata canant.
Nunc etenim uenient promissi tempora CHRISTI
Qui regnum teneat magnus in orbe suum.
97 Qualia sint CHRISTI describit regna futuri,
Qui ueniens quatiet numine cuncta suo.
Gaudebunt iusti, quoniam uenit, ecce, redemptor,
Qui ueniet fœlix uitaque luxque pijs.
98 Commeritas olim Domino nunc fundite laudes,
Attollant uocem cuncta elementa suam.
Iustitiam læto quoniam nunc protulit orbi,
Et sancta clemens omnia lege reget.
99 Quæ Domini bonitas & quanta potentia psallit,
Plenius in CHRISTO quam dedit ipse suo.
Hinc monet, ut cuncti celebremus laudibus illum,
Ne meritis desit gratia digna suis.
100 Sæpius unanimes sacros inuisite cœtus,
Cantantes meritis laudibus usque Deum.
101 Officium ueri describit principis omne,
Sceptraque quo deceat credita ferre modo,
Qualem promittit se tunc quoque rite futurum,
Si promissa sibi regna tenere queat.
102 Exaudi nostras miti, precor, aure querelas,
Qui regis imperio sceptra suprema tuo.
Afflictos etenim nos summa pericula mergunt,
Quæ poteris solus tollere, summe parens.
103 Inclyta describit summi benefacta parentis,
Quæ pariter mundo contulit atque sibi.
Incitat inde suos, ut grato pectore laudes
Altricolæ regis factaque magna canant.
104 Aeternas cœli Domino nunc psallite laudes,
Omnes illius nomen in orbe canant.
Hic etenim cœlum, terras pontumque creauit,
Condita prudenti dirigit atque modo.
105 Laudibus ut meritis discant celebrare Tonantem,
Illius in populum nunc benefacta canit.
Scilicet, ut primo sanctum susceperit Abram,
Promissos dederit utque fidelis agros.
106 Cum terret tristi Babylonia uincula collo,
Hæc cecinit summo turba misella patri,

Iustitiam celebrans huius mirandaqꝫ facta,
Et lætam ardenti pectore poscit opem.
107 Nemo sit, æterni quin laudet facta parentis,
Hic etenim terras sydera & alta regit.
Hic iuuat afflictos, morbos tollitqꝫ famemqꝫ.
Liberat hic captos, imperat ille mari.
108 Qui rapuit sæui sæuo de milite Saulis,
Hunc canit, & digno personat ore Deum.
Interea regni memor est, quod & ipse daturum
Se dixit Dominus, fallere at ipse nequit.
109 Hostibus oppressis nostram quæso assere causam,
O Deus, ô uitæ portus & aura meæ.
Eripito miserum, qui se tibi credidit uni,
Et meritas pœnas gens scelerata ferat.
110 Prospera decantat uenturi tempora CHRISTI,
Quæqꝫ sit illius forma futura docet.
Sit Deus ille licet, tamen est é uirgine natus,
Quem iubet à dextra parte sedere Deus.
111 Quanta Dei bonitas, quæ sit prudentia, robur
Sit quantum, paucis pagina sacra docet.
112 Prosperitas hominis quæ nam sit uera, beatus
Quis sit, quæ iustis præmia danda, canit.
113 Maxima cœlestis trepidanda potentia patris
Laudatur, nutu qui regit astra suo.
Qui licet in cœlis habitet, tamen infima terræ
Inuisens, humilem non periisse finit.
114 Magna Dei cantat diuus miracula uates,
Queis populum é Pharia sustulit ille manu.
115 Cum tanta excellat supremi rector olympi
Virtute, hunc omnes nos coluisse decet.
Cur etenim libeat simulachris fidere mutis,
Quæ pariter uita cum ratione carent?
116 Insidias falsa posuerunt mente Ziphei,
Proditum & eripuit dextra parata Dei.
Nunc igitur dignis commendat laudibus illum,
Qui fuerat uitæ spes modo sola suæ.
117 En gentes cunctæ summum celebrate Tonantem.
Hic solus uerax, solus & ille bonus.
118 Cum Dauid regni cepisset fortia sceptra,
Et populus regem hunc diceret esse suum.
Hæc cecinit, mentis certissima symbola gratæ,
Extollens fortis tot benefacta Dei.
119 Quæ sint ætherei non friuola præmia Verbi,
Quid prosit semper hoc coluisse, docet.
Deniqꝫ quis possit Verbi mysteria sacri
Discere, quis mentis debeat esse status.
120 Impia mordacis tentantur uulnera linguæ,
A quibus insontem protege quæso, Deus.
121 Vndiqꝫ cum miserum metuenda pericula tenterent,
Nec sit qui cupidum surripuisse queat,
Ad summum cœli rectorem lumina tollo,
Non etenim seruum deseret ille suum.
122 Hortatur populum sacram quo corde benigno
Aedem, non duri, uisere sæpe uelint.
123 Cum sæua Ammonidum sentiret prælia, cumqꝫ
Immanes struerent bella cruenta Syri.
Hæc cecinit Domino, qui spes est una salutis,
Solus hic é damnis surripuisse potest.
124 Ni Deus altisonans magni mens maxima mundi
Afflictis blanda mente tulisset opem,
Actum erat, & uiuos crudeli dente uorassent,
Sed Deus à sæuo liberat hoste pios.
125 Permanet immotus Domino qui fidere nouit,
Nam Deus auxilium præsidiumqꝫ pio est.
Non tamen hanc sortem poterunt tenuisse prophani,
Sed meritas pœnas impius omnis habet.
126 Quamuis multa premant ludibria sortis iniquæ,
Et ueniant genti multa pericla piæ,
Mox tamen hora uenit, Dominus qua respicit illam,
Et tunc pro lachrymis gaudia læta feret.
127 Quid iuuat infaustos toties subiisse labores?
Sæpius & fessam solicitare manum?
Nam nisi nos Dominus miti respexerit ore,
Iam perit in cassum cura laborqꝫ tuus.
128 O fœlix nimium perqꝫ omnia fata beatus,
Qui Domini leges iussaqꝫ sancta colit,
Non etenim casus fortunæ cernet iniquæ,
Lætus & euentus posteritatis erit.
129 Sæpius insontes nos hostis pressit iniquus,
Dum uoluit telis perdere & arte pios.
Sed frustra: quoniam Dominus nos liberat omni
Damno, dum pœnas gens scelerata subit.
130 Mersus in atroci per sæua pericla profundo,
Ad Dominum uoui corde dolente preces.
Et merito: quem etenim non huius dextra iuuaret,
Qui tollit miti crimina nostra manu?
131 Non fuit in nostro uentosa superbia corde,
Sed pressum, ac uere cor puerile fuit.
Talis erit, quisquis Domino confidere soli
Vult, & non de se sentiet alta nimis.
132 Templa uouet Domino, populum cum pestis iniqua,
Attereret sceleris, feruida pœna, mali.
Hæc tamen agnoscit fœlix Ecclesia, cuius
Gloriam & euentus præsidiumqꝫ canit.
133 Prospera succedat quanto concordia fructu,
Præmia quæ pacis, carmina sancta docent.
134 Tollite diuinas deuoto pectore uoces,
Laudibus æternis & celebrate Deum.
135 Laudibus altisonum dignis celebrate parentem,
Qui fecit pontum, sydera & arua simul.
Est etenim fortis, iustus, sapiensqꝫ benignusqꝫ,
Et populo lætam ferre paratus opem.
136 Psallite supremo nunc carmina digna Tonanti,
Quem Dominum agnoscunt cuncta creata suum.
Hic populum electum Phariis eduxit ab aruis,
Hostibus & uictis tecta petita dedit.
137 Vincula captiui deflent Babylonia tristes,
Funditur æthereo mœsta querela patri.
Illa docent homines deceat quid, quando cruentus
In miseros hostis uim tenuisse solet.
138 Heic meritos Domino memori fert pectore grates,
Sæpius afflicto qui tulit almus opem.
139 Te, Deus, absconsos qui nosti in pectore sensus,
Cui nihil ignotum, nilqꝫ latere potest,
Te ueneror semper, sed toto corde prophanos
Odi, tu insontem me simul esse uides.
140 Eripe quæso, pater stellantis rector Olympi,
Ne struat insidias subdola lingua mihi,
Vndiqꝫ, proh miserum, uiolentis artibus instant,
Fac subeant propria damna parata manu.
141 Adsis, summe Deus, nostram defendito mentem,
Et freno linguam retrahe, quæso, meam.
Ne mala deceptus faciam, ne turpia dicam.
Hostibus ah tandem sit sua pœna meis.
142 Vndiqꝫ cum mortis trepidanda pericula uexent,
Ac instent capiti damna dolosa meo,
Ad Dominum solum fundo mœstissima uota,
O pater, ah tandem me eripuisse uelis.
143 Immeritum uexat cœptis crudelibus hostis,
O Deus, en seruum respice, quæso, tuum,
Fac, ne fors animus quicquam delinquat inique,
Concidat & meritis gens scelerata malis.
144 Impia cum reprobi cessassent prælia Saulis,
Cumqꝫ Palæstinæ gens superata foret,
Hæc canit altisono resonantia uerba parenti,
Quæ sint huic mentis symbola grata piæ.
145 Te Deus omnipotens celebrabo carmine semper,
Atqꝫ tuas laudes & benefacta canam.
Tu quoniam solus cœlum terrasqꝫ creasti,
Et nunc pro nutu dirigis illa tuo.
146 Principibus noli securo fidere corde,
Mox etenim illorum spes perit atqꝫ salus.
In Dominum potius tuta confidito mente,
Hic etenim oppressos dirigit atqꝫ iuuat.
147 Sint licet in miseros uenientia multa pericla,
Sit tamen in forti mens bene firma Deo.
Hic etenim captos peregrina é gente reducet,
Et patriæ reddet mœnia grata piis.

Om

148 Omnia supremum celebrent elementa Tonantem,
Illius & laudes concinat omnis homo.
Ille potest etenim cornu præstare salutis,
Ille dat afflictis, quam petiere, manum.
149 Qui populum asseruit pressum crudelibus armis,
Hic mihi promerita laude canendus erit.
Carmina sic etiam CHRISTVS se digna meretur,
Cuius sub pedibus gens inimica iacet.
150 Splendida cantantur Domini præconia fortis,
Qui solus fortis, strenuus atq; potens.

ECCLESIASTES.

1 MAgna fuit semper doctorum quæstio, summi
Qui nam sit miseris fons & origo Boni.
SCIRE bonum non est, licet omnia noueris: illud
Heic Solomon multa cum ratione probat.
2 Delicias multi quærunt, sed nulla uoluptas
Integra, nulla Boni nomen habere potest.
Nec labor infœlix turba à sapiente probatur,
Cum mentem cruciet cura dolorq; grauem.
3 Quæcunq; orbis habet, fieri certo ordine debent,
Nam Dominus cunctis tempora certa dedit.
Despiunt, quotquot animas occumbere credunt,
Vt luxum possint deliciasq; sequi.
4 Primatus misere multos affligit & angit,
Sunt rixæ, lites, inuidiæq; malum.
Cedit amor longe, fœlix Sapientia cedit,
Ergo bonum non est, sceptra tenere manu.
5 Sit sermo purus tibi, non sint irrita uota,
Ac animo uigili crimina tetra fuge.
Diuitijs nunquam non affliguntur auari,
Ergo bonum summum nullus auarus habet.
6 Hei quantus dolor est, præsenteis cernere nummos,
Attamen & proprijs non bene posse frui!
Quid, quæso, infœlix uenturis prospicis annis?
Omnia, num nescis, qui regat, esse Deum?
7 Fac cures famem & mortem: conuiuia uites,
Et semper magni uerba monentis habe.
Atq; iram fugito, lætos Sapientia fructus
Afferet: omnigeni fœmina causa mali est.
8 Laudatur celebris docta Sapientia uoce.
Et quæ principibus uita tenenda fiet.
Iudicium Domini, non ulli carpere fas est,
Nemo etenim illius cernere facta potest.
9 Iudicium Domini quia nescit turba prophana,
In scelus & uitium perniciemq; ruit.
Sed qui cuncta regit Deus est. Sapientia multum
Proderit, à reprobis spernitur illa tamen.
10 Quis sapiens est? quis stultus? Tentatio nobis
Quo nam sit ritu & corde ferenda, docet.
Ordo peruersus, mala lingua & mente Senatus
Insipida, populis sæpe nocere solent.
11 Munificus gaza de diuite profer egeno,
Et meritis ueniet gratia digna tuis.
Non mora sit, moneo, quin mox resipiscere pergas.
Incertum est etenim quæ ferat hora necem.
12 Affectus reprimas, & recte uiuito semper.
A pueris tua sit cura timere Deum.
Nulla salus cum mors pulsat tristisq; senectus,
Tunc corpus terram, spiritus alta petit.

EXCELLENTISS. CARMEN SOLOMONIS.

1 SPonsa uocans Sponsum, cupit ut secū oscula iungat:
Non cures, quod sim corpore fusca nigro.
Quæsitum reperit diuino corde maritum.
Alternas laudes & pia facta canunt.
2 Thesaurus ubi sum. Sponsus mea summa uoluptas:
Hic sua proposuit mystica dona mihi.
Definite ô falsi doctores fallere sponsam.
Nunc æterni in CHRISTO temporis hora uenit.
3 Sponsa placet Domino petræ quia nixa cauernis.
Doctores uanos, CHRITE supreme, fuga.
O quantis curis quantisq; laboribus illum
Quæsiui, cuius me rapit almus amor!
Nunc tamen inuentum uigilanti corde tenebo.
Hæc fidei fructus mystica uerba docent.
4 Pulchra suæ pingit dilectæ corpora Sponsæ,
His, quæ sint fidei munera sancta, docet.
Inde suum prompto testatur corde fauorem,
Quo sibi deuinctos CHRISTVS amare solet.
5 CHRISTVS amat facili sanctorum pectore fructus:
Sed deuicta graui Sponsa sopore iacet.
Quæ dum cunctatur, diuini pneumatis aura
Exilit, at Sponsum non uidet illa suum.
Hunc quærens digno depingit Sponsa colore,
Dum CHRISTI dotes officiumq; canit.
6 Grata mei subijt cordis penetralia Sponsus.
Hic pariter quanto flagret amore docet.
Describitq; suæ præstantia munera Sponsæ,
Quæ tamen altisoni gratia sola dedit.
Scilicet ut, summis licet hæc uexata periclis,
Præsidio Sponsi uincere cuncta queat.
7 Denuo depingit dilectæ corpora Sponsæ,
Diligat & quanto hanc fortis amore Deus.
Hæc etiam totam se Sponso dedicat uni,
Promittens fidei munera digna suæ.
8 Sponsa suum fœlix castum testatur amorem,
Cuius & est captus Sponsus amore pari.
Non amor hic cedet, sint multa pericula quamuis:
Omnia nam uincens CHRISTVS in alta uolat.

ARGVMENTA IN LIBROS ECCLESIASTICOS, quos alio nomine Apocryphos uocant.

LIBER SAPIENTIAE.

1 INclyta sit uobis, proceres, Sapientia cordi,
Quæ se quærentes sponte iuuare solet.
At fucum damnat, prodit mendacia, fraudes,
Et cadit à propria gens scelerata manu.
2 Perlege quæ prauæ nam sit meditatio mentis,
Gaudia quæ carnis deliciasq; cupit.
Insidias iusto ponunt, ne corrigat illos.
Dæmonis inuidia mors truculenta furit.
3 Vexetur quamuis nonnullo tempore iustus,
Non tamen illius est peritura salus.
Sed pereunt tristi fato, qui iussa Tonantis
Spernunt, atq; horum dira propago perit.
4 Fœlix, si qua piæ Virtutis pignora gignit,
Cuius non unquam dona perire solent.
Et, quæ contingunt iustis, sunt dulcia fata,
Obueniunt autem fata cruenta malis.
5 Cum totus stabit Domino sub iudice mundus,
Damnabunt culpæ conscia corda malos.
Perpetuum uiuent iusti, queis munera magna
Dat Deus, & mentis fortia tela piæ.
6 Quærite iustitiam terræ qui sceptra tenetis,
Inquiret rigide crimina uestra Deus.
Quærite, quæ summi sapientia uera Tonantis.
Cultores nunquam deserit illa suos.
7 Omnibus est eadem nascendi lexq; modusq;,
Omnibus & simili limite uita perit.
Fœlices autem, Domini sapientia quotquot
Cingit, in hac etenim commoda cuncta latent.
8 Quæratur primis Domini sapientia ab annis,
Omnia nam sub se, quæ bona certa, tenet.
Diuitias parit hæc, dignos hæc gignit honores,
Hæc tibi sed sancta mente rogata uenit.
9 O Deus omnipotens, qui Verbo cuncta creasti,
Doctrinæ mittas dogmata sanctæ tuæ.
Possibile haud etenim est hominem tibi posse placere,
Hunc nisi cœlestis spiritus usq; trahat.

10 Seruauit primum fœlix sapientia patrem,
Illa Noah seruat, hæc quoque seruat Abram.
Seruauit Lothum, fortem seruauit Iacob,
Eripuit Phario corpora sancta iugo.
11 Deserto errantes Domini sapientia iuuit,
Perdomuitque famem, perdomuitque sitim.
Fecit & ut iustæ sentirent uerbera pœnæ,
Cum perit in pœnis impia turba suis.
12 Longanimis Deus est, qui uult resipiscere cunctos,
Et leuibus punit corda nefanda malis.
Sed, qui longanimis contemnunt numinis iram,
Iratum cernent se meruisse Deum.
13 O nimium uani, quotquot pia numina cœli
Ignorant, fictum qui quoque numen habent.
Plus tamen his uani, quotquot simulachra uerentur,
Quique animo stulto putrida ligna colunt.
14 Stultitia infœlix fuerit sub imagine falsa
Orauisse Deum: punit & hosce Deus.
Author imaginibus quis nam sit, crimina quanta
Hinc ueniant, multis disserit inde modis.
15 In Dominum sperant sancti, nec imagine falsa
Fallunt, nam nunquam fallit & hosce Deus.
At miseri, quotquot fingunt simulachra coluntque,
Viribus hæc cum sint inferiora suis.
16 Omnes iniustos, Dominum nec rite colentes
Affligit uarijs dextra suprema modis.
Adiuuat hæc sanctos, defendit, ducit alitque,
Protegit & uarijs per sua signa modis.
17 Aegyptum tristes quondam texere tenebræ,
Terruit & gelidus pectora cæca timor.
Impietas semper sic casso lumine uiuit,
Terrores uanos impia turba timet.
18 Occumbunt primi charissima pignora partus,
Dum festum celebrat turba sacrata suum,
Cumque Deus populum in deserto perderet olim,
Auxilio Mosis est reparata salus.
19 Impia gens semper præfracto pectore pergit,
Sic etiam in meritos pergit & ira Dei.
Asserit ille suos, nunquam dimisit inultos
Qui Verbi spernunt iussa colenda sui.

ECCLESIASTICVS.

1 A Solo cœli Domino sapientia manat,
Hanc dabit, illius si pia iussa colas.
Hic etenim solus sapiens, summusque bonusque,
Præcipua est Virtus, pertimuisse Deum.
2 Doctrinam quærens patienti pectore pergas,
Ex animo, caueas, ne cadat alma fides.
Nam pereunt, quotquot Domino confidere nolunt:
Sed sua dona uidet relligionis opus.
3 Prima sit augustos reuereri cura parentes,
Hoc faciens uitæ commoda multa feret.
Sis mitis, quæ sint Domini mysteria noli
Quærere, sis clemens, corda superba cadant.
4 Semper cura tibi sit tristi succurrere egeno,
Sic doctrina Dei præmia læta dabit.
Discere non pudeat Verum, fuge pectoris iram.
Et studium tristis cedat auaritiæ.
5 Viribus atque opibus noli confidere magnis,
Longanimis caueas spernere fata Dei.
Sis animo constans, linguam moderare loquacem,
Nemini & insidias lingua nociua struat.
6 Inclyta amicitiæ scribit præcepta colendæ,
Et quo cognoscas pectora falsa modo.
Semper & à primis annis sapientia cordi
Sit tibi: prudentum percipe uerba libens.
7 Crimina fac fugias, dominatum quærere noli.
Nullum contemnas: sæpe rogato Deum.
Et mendax non sis, commercia sancta sequaris,
Coniugis & famuli sit pia cura tui.
Instruas natos: Dominum colito atque parentes,
Omnibus expositus munificusque sies.
8 Iurgia, probra caue (moneo,) tum sponsor haberi
Noli: sit proprio dignus honore senex.
Audaces fugito, stultos iræque paratos:
Quæque latent tecto pectore nemo sciat.
9 Coniugij leges, scortorum incommoda narrat,
Et quæ nam ueteris lex sit amicitiæ.
Diuitias prauas fugito & consortia praua:
Sit quoque sermonis maxima cura tui.
10 Principis officium certa ratione recenset,
Demouet altitonans corda superba Deus.
Relligio cunctos seruat, suffero labores:
Fac animæ propriæ sit quoque cura tibi.
11 Lauda prudentes, uentosa superbia cedat,
Sit sermo cautus, cedat auaritia.
Omnia proueniunt, Domino sic illa regente:
Cui soli pura fidere mente decet.
12 Cui benefacta feras, cui non, curare memento,
Præmia sunt sanctis, præmia nulla malis.
Res aduersa probat synceri cordis amicos:
Et quoque sic hostes indicat illa tuos.
13 Imparibus (moneo) noli te iungere amicis,
Illorum quoniam fœdera sæpe nocent,
Fortunam Vulgus sequitur, sic semper ubique
Laudatur diues, pauper ubique iacet.
14 Fœlicem, si quis Domino confidat, in amplis
Diuitijs gaudens semper auarus eget.
Stat sua cuique dies, partis ergo utere rebus,
Et summi studeas discere iura Dei.
15 Eximios fœlix profert sapientia fructus,
Quos malus insana percipere aure nequit.
Authorem sceleris Dominum ne dixeris esse,
Criminibus cum non gaudeat ille tuis.
16 Impia multiplici crescens ubi fœnore proles
Damno est, hanc etenim deijcit ipse Deus,
Cuius in immensum diuina extensa uoluntas
Omnia prudenti cum ratione facit.
17 E terra Dominus mortalia corpora sumpsit,
Et docuit mentis dogmata sancta suæ.
Gentibus è cunctis Izraël diligit, ergo
Laudibus hunc dignis concinuisse decet.
18 Nullus facta Dei poterit comprendere sensus,
Qui solus iustus, cunctaque solus habet.
Et breuis est uitæ quia terminus, ille benignum
Se præbet, sancte quem coluisse decet.
19 Fac animo excedat longe damnosa uoluptas,
Et linguæ frenum fac moderere tuæ.
Relligio Domini uera est sapientia, mores
Humani ingenij symbola certa ferunt.
20 Corripe peccantem, non nutri pectoris iram:
Cumque decet loquitor, cum decet ipse tace.
Cedat auaritiæ studium, fuge munera, fraudes.
Pectoris instructi non tege uerba simul.
21 Peccatum fugito, cuius certissima pœna est.
Semper enim a Domino gens scelerata perit.
Differat à stulto quo nam discrimine prudens,
Quæ sint amborum præmia digna, docet.
22 Res fœda est hominis languens ignauia pigri,
Inficiunt clarum pignora praua genus.
Stultum corripiens frustra sudabis, amicos
Syncera semper fac uenerere fide.
23 O Deus ipse mihi linguam moderare loquacem,
Affectusque animi reprime, quæso mei.
Iuranti quæ nam à Domino sit pœna parata,
Turpis adulterij suppliciumque docet.
24 Quanta sit æterni præstans sapientia patris,
Innumeris signis pagina sacra probat.
Hæc fuit à prima sic condita origine mundi,
Hac regit & complet condita quæque Deus.
25 Quæ sint pulchra docet, quæ sint inhonesta, beati
Qui nam sint uere disserit inde simul.
Multa nocent homini, sed cunctis fœmina peior,
Quæ proprio non uult rite subesse uiro.
26 Maxima dos animi est uxorem habuisse pudicam,
Improba sed coniux maxima pœna Dei est.

Scorta caue (moneo) quoniam nil turpius illis,
Vxoris castæ quin tibi crescat amor.
27 Tristis auaritiæ studium mala maxima gignit.
Religio & ratio pectora tecta probant.
Iustitiam serua, lingua sis cautus oportet,
Et fidei caueas fallere iura datæ.
28 Vindictæ cupidus Domini quoq; iura subibit.
Discordes ergo & iurgia dira fuge.
Lingua duplex odio est, quoniam nil turpius illa,
Hæc etiam multis damna nociua dedit.
29 Succurras inopi, fratri quoq; mutua crede,
Quæ tibi cunctisoni dextera larga dedit.
Rite fidem serua, frugalis munia uitæ
Suscipito, ne sis indigus ipse tuis.
30 Corrige, dum poteris, dulces, tua pignora, natos,
Ne fors tristitiæ sint tibi causa grauis.
Nil melius unquam fuerit mihi corpore sano,
Mœrores animi tristitiamq; fuge.
31 Diuitias quotquot cupiunt, sunt pectora curis
Obruti, & insana non satiantur ope.
Sobrietas laudi est, semper miserere petentis,
Nec placeat pleni pectoris ebrietas.
32 Si fueris iudex, mitis sis corde memento,
Dictio, quæ possint dicta decere senem.
Commendat iuuenes formosi cura pudoris,
Consilium prudens, Religionis amor.
33 Religione probus non ulla pericla timebit.
Et semper iustis cura placere fiet.
Distribuit uarijs Dominus sua munera formis.
Sis liber, serui sit tibi cura tui.
34 Fallitur iniusti spes friuola: somnia fallunt,
Sed suffulta Deo spes perijsse nequit.
Non gaudet sacris supremi rector olympi,
Cui pia cultorum uita placere solet.
35 Sacrificat uere, Domini qui dogmata seruat,
Hæc studeas forti munera ferre Deo.
Vindicat oppressos afflicta uoce gementes
Omnipotens, misere turba prophana perit.
36 Assere de manibus nos, maxime Rector, iniquis,
Et populi, quæso, sis memor ipse tui.
Prudens coniugij uenerandi uincla subito.
Possidet omne bonum, cui pia nupta domi est.
37 Quæ sit amicitiæ ratio, quis uerus amicus,
Consilium cuius quærere tuto queas.
Consule prudentes, & qui sint pectore iusto.
Sobrietas uitam continuare solet.
38 Dignus honor medicis tribuatur, maximus author
Illorum Deus est, quem tamen usq; roga.
Defunctos plora, luctu desistito tandem.
Prudentem faciunt otia digna uirum.
39 Qui uoluit Domini non tardo pectore leges,
Prudentis uere nomen habere potest.
Collaudare Deum, qui commoda cuncta creauit,
Nam proprij nobis nos sumus ansa mali.
40 Fortunæ uario quassatur pondere uita,
Sed misere nimium gens scelerata perit.
Permanet æternum fidei Verìq; potestas,
Religionis amor, iustitiæq; modus.
41 Est horrenda malis summi lux ultima fati,
Oblectant iustos fata suprema uiros.
Fac famam serues, casti sit cura pudoris.
Qua causa subeat iustus in ora pudor.
42 Quæ causæ uanum possint arcere pudorem.
Quanta etiam in natas cura locanda fiet.
Fœmina sæpe nocet. Domini laus maxima summi,
Cuius in æternum regna decusq; manent.
43 Quanta sit æterni narrat Sapientia patris,
Qui fecit Solem sydereasq; domus.
Condidit hic nubes, pelagus camposq; patentes.
Ergo huius laudes nos celebrare decet.
44 Laudantur primi resonanti carmine patres,
Quorum non unquam sit moriturus honor.
Raptus Enoch, placuit Domino Noah, nobilis Abram,
Isacides genuit pignora clara sibi.
45 Describit Mosém, sanctiq; insignia fratris,
Cui Dominus templi munus habere dedit.
Occubuit rupta Corch tellure rebellis.
Pro meritis Phinees præmia digna tulit.
46 Victoris cantat Iosuæ præstantia facta,
Et fidi socij fortia gesta Chaleb.
Et quo nam fuerit celebris sub iudice terra.
Quam sancta Samuel rexerit hosce fide.
47 Clarus erat Nathan, Dauidis gloria summa est,
Asserit summi qui pia sacra Dei.
Fœmineo sapiens Solomon deceptus amore
Tristia uenturis regna reliquit iners.
48 Insigni Helias celebratur carmine uates,
Huic par ô fortis laus Helisæe tibi est.
Contulit Ezechiæ bona plurima rector Olympi,
Dum cadit angelico cæsus ab ense Syrus.
49 Inclyta diuini narrantur facta Iosiæ,
Qui populo legem restituitq; sacra.
Dispereunt alij, Domini dum iussa relinquunt,
Restituit fortis quos pia dextra Dei.
50 Oniden celebrat condigna laude Simonem,
Reddidit hic patriæ splendida sacra suæ,
Et sibi commissæ defendit mœnia gentis.
Huic similes multos nunc superesse uelim.
51 Altisono grates uéneranda uoce rependit,
Qui docuit Verbi dogmata sancta sui.
Qui sæpe eripuit premerent cum multa pericla.
Admonet hunc omnes, ut sua scripta legant.

TOBIAS.

1 Tobiæ genus & pietatem factaq; narrat,
Qui studuit summo complacuisse Deo.
Expulsus Nineue, chari per uota nepotis
In propriam redijt uir pius inde domum.
2 Sepelit extinctos, conuiuia lauta relinquens
Tobias, patriæ gentis amore pius.
Irridentalij, cæco cum lumine captus,
Vxoris sentit tristia probra suæ.
3 Inuocat altisoni Tobias numen Olympi,
Vt seruum é terris liberet ille suum.
Huius opem pariter contrito pectore Sara
Orat, pro sponsis tristia corda gerens.
4 Proxima Tobias credens sibi tempora mortis,
Cum nato confert plurima uerba suo.
Admonet ut summo possit seruire Tonanti,
Depositi argenti tum quoq; signa docet.
5 Inquirens comitem Tobiæ filius, ecce,
Inuenit angelicam pectore lætus opem.
Discedunt ambo, lachrymas tristissima mater
Fundit, solatur tristia corda parens.
6 Immanis trahitur uiridanti é gurgite piscis,
Illius & fructum cum comes ipse docet.
Dulcia promittens castæ connubia Saræ,
Coniugij quæ sint debita iura monet.
7 Cognati ueniunt tandem Raguelis in ædes,
Cognatum lætus suscipit ille suum
Iungitur & firmo Tobiæ fœdere Sara,
Sæpe ante infaustis nupta locata uiris.
8 Ingressus thalamos non spurca mente pudicos
Tobias, comitis iussa uerenda facit.
Incolumes seruat diuina potentia utrosq;,
Gaudet & ipse socer, gaudet & ipsa socrus.
9 Angelus in Ragam Gabaeli tendit ad ædes,
Argentum repetens quod pater ante dedit.
Inde simul redeunt, Tobias suscipit illum.
Et noua non soluto pondere sponsa tumet.
10 Dum tardans reditus Tobias tempora differt,
Mater ut amissum deflet & ipse pater,
A socero chara cum coniuge missus ad alam
Tobias Nineuen cœpit inire uiam.
11 Expectatus adest elapso tempore natus,
Gaudia cum lachrymis miscet uterq; parens.

Amissum recipit confecti luminis usum,
Et lætus charam suscipit inde nurum.
12 Instituunt comiti mercedem reddere iusto,
Sumere non quicquam cum tamen ille uelit.
Hortatur sancte, quis sit simul inde fatetur.
Hi celebrant summum pectore & ore Deum.
13 Ardenti celebrat supremi numen Olympi
Pectore Tobias tot benefacta canens.
Hortaturq; alios similes confingere laudes,
Et quæ sint Solymis fata futura monet.
14 Tristia turritæ Tobias fata recenset
Heic Nineues, mortis tempus adesse uidens,
Filius hoc functo soceri mox reppetit ædes,
Fœlices uitæ uiuit ibiq; dies.

BARVCH.

1 PRælegit abductis conscripta uolumina Baruch,
In Solymos mittunt æsq; librumq; simul.
Pro Rege Assyrio, pro se quoq; multa rogantes,
Agnoscuntq; Deo crimina facta patri.
2 Quos nemo potuit meliori adducere uitæ,
Olim commerito sustulit ense Deus.
Veraq; firmauit ueterum præsagia Vatum,
Nos tamen ô tandem respice, sancte Deus.
3 Afflicta cœli Dominum nunc mente precantur,
Vt populum uelit hic asseruisse suum.
Ast opus heic fuerit pura resipiscere mente,
Doctrinæq; sequi dogmata sancta Dei.
4 Criminis hic meminit propter quod pœna Tonantis
Sæuijt, ut sancto numina corde colant.
Horrida sensisti, dolor at discedat inanis,
Fata cito uenient prosperiora tibi.
5 Sumito iucundos lætanti pectore uultus,
Indue lætitiam lætitiæq; decus.
Sublimes redeunt, quos sæuus depulit hostis,
Famaq; uirtutis iam duplicata tibi est.
6 Admonet abductos Ieremiæ litera Vatis,
Assyrios metuat ne pia turba Deos.
Vanaq; depingit proprio simulachra colore,
Nil iuuisse queunt, nil nocuisse queunt.

HIST. SVSANNAE.

ILlicito castum Susannæ pectus amore
Tentatur, thalami seruat at illa fidem.
Insons damnatur, Daniel sed liberat illam.
Et cadit in molles pœna cruenta senes.

HISTORIA BELIS.

BElides pereunt infami morte, iubente
Rege, quod effictos composuere dolos.
Dissilit inde Draco, Danieli sæua leonum
Vis parcit, fortis quem cibat ipse Deus.

LIBER IVDITH.

1 MAgnanimi scribit Arphaxat fortia sceptra, &
Quàm fuerint urbis mœnia clara suæ.
Hunc Nabuchednæzer uincit crudelibus armis.
Quæq; prius fuerat gloria tanta, iacet.
2 Conuocat Assyrius crudeli mente Senatum,
Gentibus & cunctis bella mouere parat.
Deligiturq; ferox Holophernes, bella feroci
Qui mouet immitis sanguinolenta manu.
3 Regna ubi dedunt Holopherne plurima reges,
Quos gelidus uetuit sumere tela metus.
Tu tamen immanis uirideis grassaris in agros.
Nec tibi subiectis parcere, sæue, soles.
4 Tristis Iudæas peruenit rumor in urbeis,
Et capit attonitus pectora quassa timor.
Attamen arma parant, imponunt montibus altis
Præsidia, & Dominum nocte dieq; rogant.
5 Assyrius diro furibundus pectore sæuit,
Fortia quod fortis hostis in arma ruat.
Huic Achior gentis natales narrat & omne
Auxilium, omnipotens quod ferat hisce Deus.
6 Perstrepit indignans Holophernes, dira minatus,
Atq; Achior duras percipit aure minas.
Ducitur hic tandem, Iudæis traditur, illis
Omnia denarrat, dant pia uota Deo.
7 Cingitur hostili montana Betulia uallo,
Arida surreptis turba laborat aquis.
Ad Dominum clamant, hosti iam cedere tentant.
Ozias miseros per sua uerba leuat.
8 Magnanimis procerum reprehendit crimina Iudith,
Et ueterum fatis pectora mœsta mouet.
Et monet ut precibus pergant insistere sanctis,
Consilium mentis prodit & inde suæ.
9 O pater, ô nostræ semper fiducia gentis,
Respice quas fundo, Iudith amara, preces,
Opprimimur miseri, iam nunc ferus ingruit hostis,
Fœminea, quæso, fac cadat ille manu.
10 Egreditur patria seruatrix Iudith ab urbe,
Assyria capitur mox tamen illa manu.
Mirantur uultus, Holopherni adducere captam
Contendunt, formam turba prophana stupet.
11 Aduentus causas Holophernes quærit ab illa,
Quas propter patriam liquerit illa suam.
Plurima cui narrat simulato pectore Iudith:
Sed stupidum oblectant talia uerba ducem.
12 Assyrijs in castris multo cumulatur honore
Iudith, & egressu libera sæpe rogat.
Splendida & Assyrio cum principe fercula sumit.
Sed nimio uictus concidit ille mero.
13 Fœmineo uehemens Holophernes concidit ictu,
Sic Deus exiguis perdere magna solet.
Et caput en patriam spe læta fertur in urbem,
Lætantur, laudes accipit illa suas.
14 Egreditur fortis ceu dura in prælia miles,
Assyrios dubius corripit inde timor.
Principis inueniunt mancum miserumq; cadauer,
Flebilis exterret fortia castra dolor.
15 Diffugiunt hostes & inania castra relinquunt,
Iudæaq; cadunt millia multa manu.
Castraq; diripiunt, Domino pia uota rependunt,
Et merita Iudith laude decora canit.
16 Altisonum digno decantat carmine Iudith,
Quod populum prompta iuuerit ille manu.
Inde reuersa domum castoq; insignis honore
Absoluit uitæ tempora longa suæ.

LIBER ESDRAE III.

1 DIuinum celebrat generosus pascha Iosias,
Concidit & Pharia, proh, miser ille manu.
Post Ioachan captum Ioachimi sceptra gubernant.
Assyrioq; uident se perijsse iugo.
Hinc quoq; sub diro Sedechia crimina crescunt.
Concidit Assyria gens scelerata manu.
2 Inclyta dimissis Cyrus dat munera Templi,
Cuius & inceptum surgere cœpit opus.
Fallitur incautus per subdola scripta Tyrannus,
Et prohibet sacram constituisse domum.
3 Splendida Darius ponit conuiuia: quis nam
Sit sapiens, pugnam tres subiere uiri.
Primus adit Regem, cupiens qui dicta probare,
In uino summum robur inesse, docet.
4 Discito quàm magni sit lata potentia Regis,
Hunc mulier, Verum hanc uincere forte solet.
Immunes patriam rursus mittuntur in urbem,
Vt patrio ædificent templa domusq; Deo.
5 Dimissos numerat peregrina è gente tribules,
Et quæ dimissis Rex pia dona dedit.
Aedificant aram templumq; locare parabant,
Impedit inceptam gens aliena domum.

6 Inceptam Syriæ proceres subuertere templum
Omnibus incumbunt nocte dieq; modis.
Scribitur & fallax Dario litera Regi,
Hic uotum Cyri preualuisse iubet.
7 Splendida diuini consurgunt culmina Templi,
Dedicat & sacram dextera sancta domum.
Hinc læto sanctum celebrantes pectore pascha
Altisoni laudes & benefacta canunt.
8 In patriam fœlix à Rege remittitur Esdras.
Hic ueniens populi crimina fœda uidet.
Impia deplorat reprobæ connubia gentis,
Quæ fœdis dederat cæca libido uiris.
9 Impia cum reprobis connubia facta resoluunt,
Et lachrymis deflent crimina fœda pijs.
Prælegitur cunctis summi lex sancta Tonantis.
Splendida lætanti pectore sacra colunt.

LIBER ESDRAE IIII.

1 OBijcit ingratæ crudelia crimina genti,
Et numerat miris tot benefacta Deus.
Me quia reijcitis simili uos lege repellam,
Atq; dabo genti munera tanta nouæ.
2 Luctificis natos plorat Synagoga querelis,
Hinc gentes suaui uoce uenire iubet.
Solatur tristes & dulcia commoda pandit,
Iustorum capiti digna corona datur.
3 Reppetit afflictus Domini miracula, quæ sint
Iudicia illius corde dolente gemit,
Affligis nostros, sed cur non gentibus illa
Pœna datur, nullam quæ coluere fidem?
4 Angelus ætherea reprehendit uoce querelas,
Quas dederat tristi corde propheta gemens.
Cum tua non possis, quæ sunt terrena, uidere,
Cur petis altisoni quærere fata Dei?
5 Tristia commemorat sæcli nunc signa futuri,
Ieiuno rursum uenire propheta dolet.
Angelus at rediens uarijs sua dicta retundit
Vocibus, & prohibet quærere fata Dei.
6 Se docet esse Deus solum, qui cuncta gubernet,
Et uati uotis fit satis inde suis.
Denuo ieiunat, tristeis funditq; querelas,
Quod populus tristis uincula dura gerat.
7 Ad uitam introitus angusta est ianua parui.
Maiorumq; refert crimina dira Deus.
Inde etiam narrat uenturi tempora CHRISTI
Quæq; tenet miris tuta benigna pater.
8 O Deus inspicias tandem te rite colentes,
Reddere nec cupias præmia digna malis.
Ille refert, Non est quod nos nunc multa precetis,
Gratia danda pijs, suppliciumq; malis.
9 Denuo uenturi describit tristia sæcli
Signa, quibus dicet iura tremenda Deus.
Ducitur in campum flores comeditq; uirentes,
Apparet tristi fœmina mœsta uiro.
10 Lugentem nati solatur funera matrem,
Hæc multum exclamans lata per arua fugit.
Aedificant magnis surgentem mœnibus urbem,
Quæ post ponendæ tecta decora notet.
11 Monstrosas aquilæ pingit pennasq; caputq;.
Quæ terræ leges imperiumq; tenent.
Territat hanc atrox furibundi sermo Leonis,
Qui canit horrendis fata dolenda minis.
12 Exponit quæ sint aquilæ fortissima regna,
Et quis regnorum tum quoq; finis erit.
Inde dies septem nemorosa in ualle moratur,
Cum reditum uatis turba relicta rogat.
13 E Pelago cernit summum conscendere uirum,
Qui flatu perdit agmina multa suo.
Quæ dum miratur stupefacto pectore Vates,
Exponit uisi mystica signa Deus.
14 Exaudit Dominum sancta se uoce monentem,
Perdita qui Legis scribere uerba iubet.
Inde quater denis Domini lex sancta diebus
Scribitur, & summi iussa colenda Dei.
15 Venturæ populo trepidanda pericula pœnæ
Enumerat, factis præmia digna ferens.
Quod uiuant gladio, scortentur corde nefando,
Conteret afflictos ensis & atra fames.
16 Gentibus hic reliquis diuini numinis iram,
Et quæ sint sceleri fata parata refert.
Admonet, ut melius uiuant, si uiuere curent.
Solatur sanctos hinc Deus ipse suos.

LIBER MACHAB. I.

1 IMpius Aegypti famosas diripit urbeis
Antiochus, Solymas deijcit inde domus.
Impia gens etenim Domini mandata relinquens
Se cædi & templi diruta tecta uidet.
2 Sacra nefanda ferens Matathiæ concidit ense,
Sabbati & occumbunt relligione uiri.
Hinc pius in sæuos Matathias irruit hostes.
Et moriens natis dat pia iussa suis.
3 Defuncti recipit Machabæus sceptra parentis,
Hostilesq; fugat per sua tela duces.
Hinc furit Antiochus, bellum trux Lysias infert,
Inuocat altisonum gens generosa patrem.
4 Cedit Iudæis incautus Gorgias armis,
Induit & fato Lysias arma pari.
Instituunt templum renouataq; sacra frequentant,
Et surgit muris urbs quoq; sancta suis.
5 Tristia non fœlix hic prælia sentit Idume,
Ammonidisq; simul bella cruenta mouent.
Oppugnatq; Simon Galilæos pectore forti,
Dum Galaan uincis, dux Machabæe, feram.
6 Antiochus dites Elimas deuincere tentans,
Deuictus morbo tristia fata luit.
In Solymis captam Machabæus ut obsidet arcem,
Hanc cupit hostili Rex tenuisse manu.
Pugnatur, cedunt, rerum penuria uexat:
Fit pax, sed soluit, Rex scelerate, fidem.
7 Accipit imperium sæuo Demetrius ense.
Iudæos falsa decipit arte uiros.
Alcimus ansa mali: tristi Mauorte Nicanor
Occubuit, pœnas impietatis habens.
8 Romanam cernens Machabæus surgere gentem,
Atq; datam certò percoluisse fidem,
Postulat illorum socius cum gente uocari,
Cum Latijs iungit fœdera sancta uiris.
9 Alt miser hostili Machabæus concidit ense,
Imperium frater Ionathan huius habet.
Sæpius armati sæuo certamine pugnant,
Hinc fiunt pacis fœdera læta nouæ.
10 Fortis Alexander Iudaæ fœdera gentis
Ambit, & in fœdus sumitur ille cito.
Postulat hoc etiam frustra Demetrius acer,
Fundit Alexandri quem truculenta manus.
Dulcis Alexandro nubit Cleopatra marito.
Ionathan insigni clarus honore sedet.
Turpia probra iacit falso Demetrius ore,
Vincitur à forti lingua petulca uiro.
11 Perfidus in generum Ptolemæus bella parauit,
Occubuitq; gener, occubuitq; socer.
Regna tenet fortis læto Demetrius ore,
Iudææ & genti munera multa dedit.
Antiochusq; puer suscepit sceptra parentis:
Ionathan hunc rursum fortis in arma ruit.
12 Forma Spartiadum & Romanæ fœdera gentis
Heic renouant, bellis cum furit ora nouis.
Ionathan infœlix Tryphoni ut credit iniquo,
Captus ab hostili cæditur ipse manu.
13 Crudelem contra Tryphonem bella nouantur,
Et fratris tumulat ossa relicta Simon.
Conciliat blanda fortem Demetrion arte.
Expugnat Gazan, hostis ab arce cadit.

14 Persarum capitur tecta Demetrius arte,
Pacificusq; regis sceptra paterna Simon.
Fœdera sancta nouant Spartani & maxima Roma,
Inde Simon meritæ præmia laudis habet.
15 Antiochus lentis Tryphonem uexat in armis,
Legatiq; Roma cum rediere simul.
Euadit Tryphon, Iudæas impetit urbeis
Antiochus, fidei debita iura negans.
16 Magne Simon proprijs commendas prælia natis,
Illi crudelem fers Ptolemæe necem.
Dum cupis elatus magnas regnare per urbeis.
Non tamen euentus res habet illa bonos.

LIBER MACHAB. II.

1 GEntibus externis hæc scripta uolumina mittunt,
Quæ referant fortis facta colenda Dei.
Vtq; diu absconsum populus iam inuenerit ignem.
Cum precibus placat uictima cæsa Deum.
2 Inclyta magnanimi Ieremiæ iussa prophetæ
Describunt, patribus tradita iussa pijs.
Hinc etiam annales ueterum depromere tentant,
Vt quo sit norint urbs reparata modo.
3 Externi Reges Domini quoq; templa colebant,
Dum monet impurus magna pericla Simon.
Sed qui tentabas thesauros prendere sacros
Supplicium sentis, Heliodore, graue.
4 Multa Simon patrat, recipit moderamina Iason
Pontificis multum fraude doloq; furens.
Hinc fugit. Onias iniusto concidit ense:
Sed meritas pœnas crimina tanta luunt.
5 Occupat heic patriæ crudelis mœnia Iason,
Et uisas cœli complet in urbe minas.
Antiochus rursum Pharia de gente reuersus
Mœnia sanguineis cædibus alta replet.
6 Antiochus templum diuinaq; sacra prophanat,
Et prohibet summi iussa tenere Dei.
Cæduntur passim Domino seruire parati.
Lazarus hos inter fortia fata subit.
7 Suppositis fratrum torrentur corpora flammis,
Dum patriam Legem non renegare uolunt.
Multa monent alij, longe at fortissima mater
Admonet, ut fortes fata cruenta ferant.
8 Asserit afflictos constanti pectore Iudas,
Hostiles forti reprimit ense uiros.
Opponit sese non fausto Marte Nicanor.
Iudæaq; cadunt millia multa manu.
9 Iudæam penitus cupiens subuertere gentem
Antiochus, sæuas fulminat ore minas.
Impia sed morbus uiolentus membra pererrans
Impedit immanis cœpta nefanda uiri.
10 Magnanimus sanctam Machabæus possidet urbem,
Et renouat summi perdita sacra Dei.
Insurgitq; nouum non pauco milite bellum,
Sed gentem omnipotens asserit usq; suam.
11 Lysias excelsam dum Bethsuran obsidet, inde
Pellitur à telis, dux Machabæe, tuis.
Hinc positis rursum non faustis Lysias armis
Iudææ gentis fœdera sancta petit.
12 Perfida gens rursum sanctissima fœdera fallit.
Ioppitæ pœnas, quas meruere, ferunt.
Deuictos Arabes iungunt sibi, mœnia Caspis,
Ac alios uincunt Marte fauente locos.
13 Antiochus rursum Iudæos impetit armis,
Et merita pœna dux Menelaë cadis.
Impia cum rursum Machabæus deijcit arma,
Antiochus gentis fœdera firma petit.
14 Alcimus incautum falso Demetrion ore
Commouet in cædem, dux Machabæe, tuam.
Et mendax fallit, quæ dederat, pacta Nicanor.
Magnanimus Rhazes fortia fata subit.
15 Sabbatha contemnens Machabæo bella Nicanor
Inuentat, dira cum impietate furens.
Atq; suas Domini promissis firmat Iudas:
Perfidiæ pœnas impius hostis habet.

LIBER MACHAB. III.

1 CVm forti Antiocho Ptolemæus prælia miscet.
Flebilis Arsinoe bella remissa nouat.
Et Rex dum templi penetralia uictor adire
Nititur, hoc illi gens pia iure uetat.
2 Altisonum flectit magni uox sancta Simonis,
Et meritas pœnas rex Ptolemæus habet.
Rursus at inde ferox Aegypti in regna reuersus
Iudæos uarijs enecat usq; malis.
3 Iudææ surgunt trepidanda pericula genti,
Hanc omnes nullo perdere iure student.
Venit ab Aegypti crudelis epistola Rege,
Iudæos omnes uincla subire iubens.
4 Ah miserum, hostili trahitur Iudæa tumultu
Gens, quæ non meruit uincula sæua gerens.
Et Pharias capti misere ducuntur in urbeis,
Pro sancta ut pœnas relligione ferant.
5 Sæpius admonitus Elephantes præparat Hermon,
Nempe ut Iudæis tristia fata ferant.
Sæpius altisonans conatum perdit iniquum:
Non tamen incœptum sæuus omittit opus.
6 Instabant miseris Iudæis ultima fata,
Liberat hos forti cum Deus ipse manu.
Lugentesq; prius læti conuiuia tractant.
Est & in authores pœna retorta suos.
7 Incolumes abeunt Iudæi in patria regna,
Commendant illos regia scripta simul.
Nempe illis melior spes post tot damna refulsit,
Sic Deus usq; suos rite iuuare solet.

ARGVMENTA IN OMNES NOVI TESTAMENTI Libros.

EVAN. MATTHAEI.

1 MAiores numerat sancti & primordia CHRISTI,
Qui fuit è casta uirgine natus homo.
Multa timet stupida perculsus mente maritus.
Angelicis uerbis cura recedit iners.
2 Fœlici ueniunt deducti sydere Persæ,
Atq; ferunt Regi mystica dona nouo.
Infantes pereunt, Aegypti regna subiuit
CHRISTVS, at in patriam mox tamen inde redit.
3 Edocet abiecta Vates resipiscere mente,
Multorumq; sacra corpora tingit aqua.
Quæ steriles scindat plantas iam facta securis.
Tingitur & CHRISTVS, dat sua signa pater.
4 Pestiferi CHRISTVS tentatur dæmonis astu,
Vincit, & hinc sancto prædicat ore fidem.
Discipulosq; uocat, quos diuina imbuat arte,
Et multos morbo liberat inde graui.
5 Quis uere fœlix, quæ sit pia uita ministri,
Quo sensu Lex sit percipienda, docet.
Ira procul cedat, Veneres, iurataq; uerba,
Sanctus & in fratrem pectore flagret amor.
6 Quæ nam sit miseros inopes pia cura iuuandi,
Et qua nam deceat mente rogare Deum.
Quæq; Deo placeant tenuis ieiunia uentris.
Non amor abripiat uos quoq; cæcus opum.
7 Non damnes alios, proprio te crimine purga,
Nec lanient rapidi dogmata sancta canes.
Funde preces, patulæ placeant non limina portæ.
Doctores falsos cura cauere fiet.
Non satis audire est, si non pia facta sequantur.
Extructam quassat sæua procella domum.
8 Leprosum mundat, fidei fit regula ueræ
Centurio, Petri languida surgit anus.

Sunt sua lustra feris, compescit & æquoris undas.
Dæmonis impulsu porcus in alta ruit.
9 Exurgit ualidus, fuerat qui membra solutus.
Matthæus surgens turpia lucra fugit.
Peccantes sanat Dominus, ieiunia tractat.
Sanguinis à fluxu fœmina sana redit.
Suscitat extinctam, reddit sua lumina cæcis.
Dæmonis imperio liberat inde uirum.
10 Discipulos mittit, doceant ut dogmata CHRISTI,
Euentus quorum heic officiumq; docet.
Non ego do pacem, sed tristia prælia surgent,
Sed, quem non terrent prælia, saluus erit.
11 Laudat Ioannis præstantia munera CHRISTVS,
Quam sit Iudææ gens male sana docet,
Deuouet ingratas urbeis, mysteria parui
Percipiunt: omneis sub sua signa uocat.
12 Sabbata tractantur, sanatur languida dextra.
Insidiasq; fugis, CHRISTE supreme, graues.
Restituit mentem linguæ illi & luminis usum,
Quem nimis immani presserat arte Satan.
Pneuma sacrum uiolant: (moneo) sint uerba pudica,
Signa negat: fratres indicat inde suos.
13 Comparat heic semen, zizania, retia rara,
Fermentum, sinapi: sic sua regna docens.
Ponitur & uetus thesaurus & inclyta gemma.
Doctorem spernit patria dura suum.
14 Concidit Herodis Baptista furore peremptus.
Panibus exiguis millia multa cibat.
Calcat aquas CHRISTVS, Petrus sed mente uacillat.
A uarijs multos liberat inde malis.
15 Humanæ culpat rationis dogmata falsa.
Et quæ sint, hominem quæ uiolare queant.
Von compos abit Chananææ gentis alumna.
Aegrotos sanat, millia multa cibat.
16 Signa petunt, prohibet fermentum gentis iniquæ.
Et CHRISTVM sancto prædicat ore Petrus.
Dat claues, mortem prædicit, præmia quæ sint
Sanctorum, & fidei munera digna docet.
17 Transformat uultum clara sub imagine CHRISTVS.
Quem nequeunt alij liberat ille uirum.
Tristia prædicit mox mortis fata futuræ.
Nummum sub patulo gutture piscis habet.
18 Quis maior docet heic, prohibetq; offendere paruos,
Nam CHRISTVS nostræ causa salutis adest.
Condona fratri quæ in te delicta notauit,
Hoc grauis accepti summa remissa docet.
19 Coniugij quæ sit ratio, & quæ cura pudoris,
Et quæ sit pueris gratia danda docet.
Quæ uia sit uitæ, quam uix adit omnis abundans
Diuitijs, & quæ præmia danda pijs.
20 Agricolas plures conducit, tristia fata
Narrat, pro natis mater inepta rogat,
Quis uere magnus? reliquis qui rite ministrat,
Accepto cæci lumine cuncta uident.
21 Ingreditur Solymas cunctanti uectus asella:
Expurgat templum: paruula turba canit.
Fit sterilis ficus, faciat cur talia quærunt.
Iudaicæ gentis pectora dura notat.
Occidunt seruos Domini, fera fata subibunt.
Perdere non audent, quem perijsse uelint.
22 Eijcitur thalamis impura ueste prophanus.
Cæsaris & quæ sunt reddere rite iubet.
Denuo consurgent defuncti: maxima quæ sit
Lex docet, & Dauid mystica uerba canit.
23 Væ tonat horrendum falsis cultoribus, & quæ
Illorum meritis pœna futura siet,
Quod falso fallant supremum corde Tonantem,
Et sæuo innocuus ense propheta cadat.
24 Tristia quæ immineant Solymis nunc fata recenset,
Et quàm iudicij sit metuenda dies.
Omnibus & quæ nam præcedant signa notanda,
Quæ non ignaua cernere mente iubet.
25 Ianua prudentes admittit aperta puellas,
Qua ueniant fatuæ, ianua nulla patet.
Diuidit hinc seruis Dominus numerosa talenta,
Iudicij quæ sit forma tremenda docet.
26 Consilium capiunt, unguenta fluentia stillant,
Doctorem uendis, perfide Iuda, tuum.
Instituit cœnam, precibus patremq; fatigat,
Cum capitur, forti dimicat ense Petrus.
Pontifices damnant, alapis cum cæditur insons,
Hunc Petrus attonito territus ore negat.
27 Damnatum cernens laqueo se perdit Iudas.
Et populus claro Barraban ore uocat.
Spinea serta gerit: delusus pendet in alto:
Diuidit & uestes barbara turba sacras.
Multa necem diram comitantur signa, sepulcrus
Confossum corpus qui tueantur, habet.
28 Adueniunt Mariæ, queis angelus omnia narrat.
Contrectat CHRISTI dextra pudica pedes.
Militibus nummi, ceu falsi præmia, dantur.
Discipulis uisus regna suprema petit.

EVANG. MARCI.

1 CLamat Ioannes, sacrata tingitur unda
CHRISTVS, tentatus qui sua iussa docet.
Discipulosq; uocat, redimitq; à dæmonis astu,
Surgit & à pigra febre redempta socrus.
Discedens orat, rursum miracula fiunt.
Turpis & à turpi corpore lepra fugit.
2 Consurgit, fuerat qui languida membra solutus.
Matthæus quęstum deserit atq; dolos.
Peccantes reuocat, tractat ieiunia quæ sint,
Sabbata qua deceat relligione coli.
3 Arida dextra ualet, elapsus dogmata pandit
Sancta, simul sanans: discipulosq; legit,
Impuro sanctus uiolatur spiritus ore.
Et CHRISTVS fratres indicat inde suos.
4 Seminat hic Verbum, quod ne spargatur inane,
Sola Dei uirtus sancta iuuare potest.
Vt Sinapi granum sic crescunt semina Verbi.
Commotumq; domant fortia uerba mare.
5 Deserit Satanæ mortalia membra potestas
Correptos porcos cærula in alta ruens.
Sanguinis immodici compescit fœmina fluxum.
Mortua quæ fuerat uiua puella ualet.
6 Patria contemnit: doctores mittit in orbem.
Baptistæ sæuo concidit ense caput.
Millia multa cibat: fluidis superambulat undis.
Aegrotos plures fimbria tacta iuuat.
7 Corripit humanæ rationis dogmata falsa,
Et quæ sint homini non bene munda docet.
Liberat hinc Syrophœnissæ de dæmone natam.
Auditum surdus, uerbaq; mutus habet.
8 Bis duo millia alit: poscit gens perfida signum.
Fermentum caueant: cæcus & ante, uidet.
Discipulis illum fassis sua fata prædicit:
Hortaturq; crucis pondera ferre suæ.
9 Transformat faciem: Satanæ quoq; liberat astu
Quem pia discipuli uincere dextra nequit.
Reprimit elatos: alijs ut dæmona pellant
Permittit: rigide scandala dira uetat.
10 Coniugium instituit, tangit sacra dextra puellos:
Diuitibus durum est regna subire Dei.
Præmia sanctorum: Zebedidas corde superbos
Reprimit; accepto lumine cæce uides.
11 Vox Hosanna sonat, subito perit arida ficus.
Subuertit sanctæ turpia lucra domus.
Quantaq; sit Virtus fidei: quo numine missus
Hæc faciat, Dominum gens odiosa rogat.
12 Agricolæ ingrati pelluntur: reddite censum.
Et caro de putri nostra resurget humo.
Maxima lex quæ sit: CHRISTVS Dauide creatus,
Fastus inest scribis: æra minuta probat.
13 Clara cadent tandem Solymorum mœnia: prauos
Affligent: sanctos multa pericla manent.

Hinc docet extremæ quæ nam sit forma diei,
Quæ cunctis uigili corde notanda uenit.
14 Vnguentis redolent crines: hunc uendit Iudas.
Instituit mortis symbola sacra suæ.
Vota patri fundit, capitur telisq; dolisq;.
Diffugiunt: forti percutit ense Petrus.
Pontifices captum condemnant: cæditur insons:
Doctoremq; negas territe Petre tuum.
15 Traditur Ausonio Prætori: Barraban alta
Voce petüt, CHRISTVM damnat iniqua manus.
Fertq; crucem propriam: clauis configitur insons.
Distribuunt uestes: impia probra sonant.
Tristia sed mortem comitantur signa nefandam.
Et tumulant sanctæ mortua membra manus.
16 Angelus attonitis Marijs facta omnia narrat.
Appares uarijs, CHRISTE supreme, modis.
Infirmos culpat, totumq; ablegat in orbem.
Relictis terris summa sub astra uolat.

EVANG. LVCAE.

1 Decrepito natus patri promittitur: inde
Virgineas ædes angelus alter adit.
Cognatam uiens decantat numen Olympi.
Baptistam sterilis mater at inde parit.
Cum pater exiliens linguæ compage soluta
Supremum sancto concinit ore Deum.
2 Virgo parit CHRISTVM: pastores nuntia læta
Accipiunt, sanctis uocibus aura sonat.
Hunc tenet in templo Simeon ac Anna pudica.
Amissus doctos erudit atq; puer.
3 Baptista altisoni iam profert iussa minasq;,
Et capitur summum dum notat ille ducem.
Ante tamen tingit sacrato in flumine CHRISTVM,
Cuius dinumerat pagina sacra patres.
4 Tentatur CHRISTVS, exponit uerba prophetæ,
Cui parat immeritam patria dura necem.
Liberat à Satana, febris depellitur ardens.
Hinc plures morbis liberat atq; docet.
5 Heic docet ingressus nauim, sunt retia plena
Piscibus, à fœdo corpore lepra fugit.
Exurgit sanus, qui languidus ante iacebat.
Matthæum recipit: conuocat inde malos.
6 Religione docet qua Sabbata sancta colenda.
Discipulosq; legit, & bona summa docet.
Sit syncerus amor, qui se nec deneget hosti.
Non satis audire est, sed mea iussa sequi.
7 Centurio fidei uirtute excelluit omnes.
Restituit uitæ mortua membra nouæ.
Mittit Ioannes: Iudæis pectora dura
Obijcit: extergit fœmina mœsta pedes.
8 Fœmineis opibus alitur, quæ semina Verbi,
Et quis nam frater sit suus inde docet.
Compescit fluctus, porcos fert dæmonis æstus.
Sistitur & sanguis: mortua uirgo ualet.
9 Discipulos mittit, pascuntur millia multa.
Agnoscit CHRISTVM pectore & ore Petrus.
Præmia sanctorum: transformat: dæmona pellit.
Quis sit sanctorum maximus inde docet.
Vltrices inhibet dextras mala sæua precantum.
Ac animo intento se iubet usq; sequi.
10 Emittit plures, qui dogmata sancta docerent.
Ingratis mores exprobrat atq; suos.
Indicat & quis sit tibi proximus, maxima pars est
Quam Maria elegit dogmata sancta petens.
11 Heic orare docet, depellit dæmona mutum,
Et uirtute Dei se facere illa docet.
Fœlices, quotquot læti mea iussa sequuntur:
Signa negat: uitæ facta decora petit.
Externa mundos specie reprendere pergit.
Deuouet hinc scribas sanguineumq; genus.
12 Fermentum caueas: mortem contemnite opesq;,
Thesaurum uigili quærite mente bonum.
Verbera plura feret, qui cognita iussa fefellit.
Dissidium gignunt dogmata nostra graue.
13 Gens Galilæa perit sterilisq; exciditur arbor.
Quæq; prius fuerat fœmina curua ualet.
Est Verbum Sinapi, fermentum, angustaq; porta
Est uitæ: in Solymis sæpe propheta perit.
14 Hydrops sanatur, uentosa superbia fallit.
Ad mensam ueniat indiga turba tuam.
Abstrahit affectus multos ne fercula gustent
Dulcia, res omnes deseruisse decet.
15 Vt saluet miseros à diro crimine CHRISTVS
Venit, id amissus nummus ouisq; docent.
Filius acceptis opibus postquam omnia perdit,
Clementi patrem corde reuersus habet.
16 Oeconomus raptis opibus sibi quærit amicos.
Turpis opum toto pectore cedat amor.
Coniugij Leges: lautus conuiuia diues
Aspicit, ægrotus Lazarus inde perit.
17 Scandala fac caueas: fratriq; remittere sæpe
Conuenit: haud factis est tribuenda salus.
Bis quinque à lepra mundantur, at unus eidem
Est gratus: quàm sit dura suprema dies.
18 Sæpius orandum est: duo sunt, qui limina templi
Intrant: & pueros dextera sancta regit.
Diuitibus grauis est uia uitæ, præmia sanctis
Magna iacent: sano lumine cæcus abit.
19 Excipit unigenam diues Zachæus Iesum.
Distribuit seruis multa talenta suis.
Conscendens asinam Solymarum tristia fata
Flet: sancta merces eijcit atq; domo.
20 Quis licita, inquirunt, dederit sibi iura docendi.
Agricolæ domino debita uina negant.
Reddatis censum: defuncti à morte resurgent,
Christus Dauidis est filius & Dominus.
21 Paruula laudantur uiduæ munuscula grata.
Excidium templi duraq; fata canit.
Sint uigiles animi: fortis patientia seruat.
Hæc etenim grandis pœna futura breui est.
22 Doctorem turpi precio diuendit Iudas.
Instituit cœnam, corda superba notat.
Sit gladius uobis: offert sua uota parenti:
Dum capitur forti dimicat ense Petrus.
Sed negat infœlix hunc, quem defenderat ante.
Illusus CHRISTVS uerbera multa tulit.
23 Pontius Herodi CHRISTVM transmittit, iniqua
Barraban immanem uult tenuisse cohors.
Sistite ploratus: ligno dependet ab alto.
Latroni sæuo gratia læta datur.
Multa necem pariter testantur signa nefandam:
Et noua defuncti marmora corpus habent.
24 Angelus heic Marijs enarrat uiuere CHRISTVM,
Cumq; alijs uiuens urbem Emaunta petit.
Apparens rursum, sumpto se uiuere pisce
Approbat, & toto in orbe docere iubet.
Scripturam enarrans cœlum conscendit in altum.
Ad Solymas redijt cum pia turba domus.

EVANG. IOANNIS.

1 AEterni narrat naturam & semina Verbi,
Quod simul & uerum prædicat esse Deum.
Andræam, Petrum fortem, magnumq; Philippum,
Cumq; illis iustum Nathaniela uocat.
2 CHRISTVS mutat aquas in dulcis pocula uini,
Eq; sacra pellit turpia lucra domo.
Destruite hoc templum, lux illud tertia reddet.
Hinc multos ad se per sua signa trahit.
3 Saluifici discit Nicodemus munera Verbi,
Vtq; sit æterna percipienda salus.
Quis finis CHRISTI, quod & hic sit causa salutis,
Baptista haud uana cum ratione docet.
4 Fœmina Samariæ uigilanti pectore discit,
Quam CHRISTVS sancto prædicat ore, fidem.

Multi illi credunt: Galilæa in regna reuerſus
Reſtituit uitæ qui prope fata uidet.
5 Conualuit CHRISTI uerbo, qui corpore languens
Traxerat in morbo tempora longa graui.
Accuſant ſcribæ, CHRISTVS ſe rite tuetur,
Auxilioq; patris ſe facere illa probat.
6 Multa multa cibat, detrectat regia ſceptra,
Et fluidas ſancto corpore calcat aquas.
Seq; cibum eſſe docet credentis corde receptum.
Deficiunt multi, diſcipuliq; manent.
7 Reppetit in feſto Solymorum mœnia CHRISTVS,
Et populum in templo dogmata ſancta docet.
Accuſant alij, mox uincula dura parantur,
Non habet euentum res tamen iſta ſuum.
8 Turpis adulterij ſontem de morte redemit,
Et Chriſtus mundi eſt luxq; ſalusq; ſimul.
Semen Abræ non ſunt, æterno numine uiuit
CHRISTVS, & euadit cum lapidare uolunt.
9 Lumina reſtituit claro cum luminis uſu
Illi, qui cæco lumine natus erat.
Pontifices illum culpant, expellitur inſons,
CHRISTVS at hunc uera credere mente docet.
10 Eſt uerus paſtor CHRISTVS, eſt ianua uitæ,
Cuius oues norunt dulcia uerba ſequi.
Quiſue ſit exponit: lapides rapit impia turba.
Hic tamen illæſus cœpta nefanda fugit.
11 Lazarus é tumulo CHRISTI uirtute reſurgit,
Obturbant ſtultos talia ſigna ſophos.
Vtiliusq; putant, unum, quàm perdier omnes,
Hunc ergo immerita tollere morte ſtudent.
12 Vnguento redolent ueſcentis crura pedesq;,
Proditor iniuſtus murmura dira mouet.
Lazaro & inſidias ponunt: inuectus aſella.
Quæritur à Græcis uita ſalusq; uiris.
Vox delapſa uenit cœlo, cui credere pergunt.
Non ueni iudex, ſed bene fauſta ſalus.
13 Abluit unda pedes CHRISTO ſic uſa miniſtro,
Elati ponant corda ſuperba uiri.
Vnus & é uobis prodet me, mutuo amate.
Hei ter me miſerum Petre negabis iners.
14 Hortatur forti ut patienter pectore pergant,
Cumq; fide flagrans ut quoq; creſcat amor.
Non inopes linquam, dabitur nam ſpiritus almus,
Omnia qui cupidos edocuiſſe poteſt.
15 Qui palmes CHRISTI fuerit, det tempore fructus
Sitq; comes fidei pectoris almus amor.
Cuncta pater uobis largitur, ſpernite mundi
Conſilia, en ſimili me quoq; mente petit.
16 Solatur miſere perdendos morte cruenta,
Pneumatis officium denotat inde ſacri.
Ferte precor magnos patienti corde dolores.
Quæ noſtro petitis nomine, quippe dabit.
17 Glorifica natum nunc, ô pater optime, ſanctos
Nunc, rogo, clementi perge iuuare manu.
Ipſe quidem iuui, docui pia uerba ſalutis.
Nunc tibi commiſſos tu tueare, pater.
18 Perfide Iuda uenis, proſternitur impia turba:
Quiq; prius pugnas, nunc male firme negas.
Pontifices quærunt, alapa cum cæditur inſons.
Prætori Auſonio traditur inde tamen.
An rex ſit quærit, CHRISTVS ſua regna recenſet.
Iniuſto ſæuum Barrabam ore petunt.
19 Mulctatus uirgis ſpinoſam fronte coronam
Geſtat, quem prætor eripuiſſe cupit.
Sed fruſtra, quoniam ſuſpenſus luditur, inde
Diſtribuunt ueſtes, ſcriptaq; uerba notant.
Commendat matrem: transfigit lancea corpus
Mortuum, & in duro marmore membra locant.
20 Magdalidi apparet uiuens à funere CHRISTVS,
Diſcipulis etiam cernitur inde ſuis,
Pneumaq; dat ſacrum: ſed tunc fors abfuit illis
Thomas, qui tacto credit & ipſe Deo.
21 Denuo comparet, ueſcuntur piſcibus aſſis,
Quos nimio attraxit pondere rete cauum.
Hinc commendat oues Petro, mortemq; recenſet,
Seq; iubet toto pectore rite ſequi.

ACTA APOSTOLORVM.

1 A Solymis prohibet diſcedere mœnibus illos.
Omnibus inſtructis cœlica regna ſubit.
Angelicæ uoces ſolantur, & inde reuerſi
Alterum in amiſſi ſubſtituere locum.
2 Pneuma ſacrum ſumunt, uario ſermone loquuntur.
Et CHRISTVM fortí prædicat ore Petrus.
Pectora compuncti tria millia credere CHRISTO
Incipiunt, precibus ſe pia turba iuuat.
3 Languidus exilijt cœleſtis nomine CHRISTI,
Factum miratur neſcia turba nouum.
Hoſce monet Petrus, quod CHRISTO gloria danda,
Ac illi attento credere corde, iubet.
4 Pontifices capiunt, ſed cum pia cauſa ualeret,
Dimittunt, duras incutiuntq; minas.
Orant unanimes, motu mox terra mouetur.
Qui ſtatus illorum conditione docet.
5 Morte cadit ſubita coniux triſtisq; maritus,
Signa ædunt, captos carcer inanis habet.
Angelus educit, ſtant coram iudice iniquo.
Cæſi diſcedunt Gamalielis ope.
6 Murmura iniqua mouent præfracto pectore Græci.
Oeconomos ſeptem cætera turba legit.
Sed capitur Stephanus, cui falſis teſtibus inſtant,
Angelico uultu ſplenduit ille tamen.
7 Quæ ſit uera fides, qua poſſit quiſq; placere
Altiſono, forti diſſerit ore Stephan.
Obturant aures: lapidoſo grandine preſſus,
Proq; ſuis moriens hoſtibus ille rogat.
8 Perſequitur ſanctos crudeli pectore Saulus.
Samariæ Verbum ſuſcipit ora Dei.
Inde patent falſi fallacia corda Simonis.
Aethiopem doctum, magne Philippe, lauas.
9 Conuerſus Chriſti Paulus iam uerba docebat,
Cum raptum inſidijs pendula ſporta tulit.
Pax floret ſanctis, Aeneæ corpora ſanat.
Reſtituit uitæ funera mœſta Petrus.
10 Centurio Petrum Domino mandante uocauit.
Paruit hic, Domini myſtica ſigna uidens.
Ethnica gens Chriſtum recipit cum munere ſancti
Pneumatis, & Chriſti ſymbola ſancta ſimul.
11 Se Petrus excuſat, quod in Ethnica tecta ſubiuit.
Incipiunt gentes nomen habere Dei.
Et primum CHRISTI dicuntur nomine in urbe
Antiochi: ſurgunt tempora dura famis.
12 Impius Herodes Iacobum perdidit enſe,
Inijcit & forti uincula dura Petro.
Liberat hunc Dominus, cui dum ſcelerate reſiſtis,
Herodes, factus uermibus eſca, peris.
13 Barnaban & Saulum Domini ſors eligit, hiſce
Sergius ut credit, iam Mage cæcus abis.
Paulus & Antiochi Verbum denarrat in urbe.
Hinc tamen excuſſo puluere lentus abit.
14 Iconio fugiunt, ædunt miracula Lyſtris.
Aduenisse Deos barbara turba putat.
Obruitur ſaxis Paulus, mox inde reſurgit.
Hinc uarias numerat pagina ſacra uias.
15 Antiochenſis habet triſtes Eccleſia turbas,
Dum circuncidi pars quota ſæpe monet.
Conueniunt fratres Solymis, ſua dogmata ſcribunt,
Cumq; tuo comiti iurgia, Paule, moues.
16 Timotheum aſſumit Paulus, Macedûm arua peragrans.
Et ſanam diſcit Lydia caſta fidem.
Eijcitur Python, cæduntur corpora ſancta.
Carceris, & fidei dona, magiſter habet.
17 Theſſalonicam adit Paulus, ſuſcepit Iaſon.
Cogitur hinc tacita rurſus abire fuga.
Denuo Berrhœam linquens contendit Athenas,
Queis prius ignotum prædicat ille Deum.

18 In bimari Paulus contexit uela Corintho.
Crimina & illius Gallio nulla putat.
Inde comis rasis Ephesum deuenit: Apollos
Dogmata constanti pectore sancta docet.
19 Bis senos Ephesi baptizat, signaq; multa
Aedit, Scæuidas dæmonis ira rapit.
Infames rutilo conflagrant igne libelli.
Hinc faber insidias dissidiumq; mouet.
20 Discedens Epheso peruenit Troada Paulus.
Decidis ex alto, somniculose, loco.
Et Solymos repetens claræ inter tecta Miled
Charæ Epheso dicit, tristia uerba, Vale.
21 Paulus multum errans contingit Cæsaris urbem.
Heic uates Pauli uincula dura canit.
Verberat in Solymis hunc impia turba, tribunus
Liberat, & uincit dupla catena uirum.
22 Exponit Paulus qua sit ratione uocatus.
Gentibus auditis impia turba furit.
Dumq; uolunt uinctum prolatis cædere uirgis,
Romanum redimit patria terra uirum.
23 Denuo productus Paulus se à crimine purgat.
Iudicium turbant litibus inde nouis.
Insidiæ Paulo deuota mente struuntur.
Cæsaream multo milite tutus abit.
24 Intendit rursum Tertullus crimina falsa.
Inde suam Paulus purgat ut ante fidem.
Sæpius hunc audit Felix præfectus auarus,
Sperans à capto turpia lucra uiro.
25 Rursus ut accusant, appellat Cæsara Paulus.
Sed non certa satis crimina Festus habet.
Aduenit ad Festum chara cum coniuge Agrippa.
Festus ab hoc causas consiliumq; petit.
26 Paulus agit CHRISTI constanti pectore causam,
Et repetit primi pristina facta status.
Rex quoq; deuicto tantum non pectore credit
Et Paulum insontem prædicat esse uirum.
27 Italiam uersus Syrio de litore soluunt,
Et Cretæ aduerso flamine regna tenent.
Non parent Paulo, uenti furit atra procella.
Mergitur insana naufraga puppis aqua.
28 In Melitem ueniunt, prændit fera uipera dextram,
Et multi, Paulo sic operante, ualent.
Delatus Romam Iudæos conuocat omneis,
Et uerum sancto prædicat ore Deum.

EPISTOLA PAVLI AD ROMANOS.

1 SAepe quidem uolui Romanos uisere fratres,
Impediit fortis sed mea uota Deus.
Inde docet quæ nam uitij sit turpis origo,
Si summi ignores numina sancta Dei.
2 Peccarunt omnes humano semine nati,
Omnes iratum commeruere Deum.
Et ne se immunem Iudæus diceret esse,
Vere Iudæus quis siet inde docet.
3 Inclyta Iudææ quamuis sit gloria gentis,
Criminibus pœnas commeruere tamen.
Non etenim prosunt diuinæ dogmata legis.
Sola iuuat miseros gratia læta Dei.
4 Veraci Domino diuinus credidit Abram,
Illa Deo placuit non dubitata fides.
Sic omnis credens dicetur filius Abræ.
Sola fides Domino conciliare potest.
5 Principio fidei describit munera sanctæ,
Ostendens Domini gratia quanta siet.
Hinc quibus emanet peccati fontibus error,
Vnde fluat fidei gratia grata, docet.
6 Ne uitijs posset nunc ianua aperta uideri,
Officium fidei factaq; sancta docet.
Polluti nuper peccati sordibus almo
Pergite nunc sancta mente studere Deo.
7 Edocet æthereæ quæ nam sint munera legis.
Et quàm nos tristi deprimat illa iugo.
Indicat hæc etenim quæ crimina tecta latebant.
Sed nos in CHRISTVM liberat alma fides.
8 Nulla nocere potest damnatio mœsta fideli,
Nempe Deum patrem spiritus esse tacit.
Quantaq; sit summi scribit dilectio patris,
Quam nec crux, nec mors tollere sæua potest.
9 Hæc fuit æterni constans sententia patris,
Esset ut afflicto CHRISTVS in orbe salus.
Agnoscunt gentes credenti corde salutem:
Iudæus CHRISTVM respuit atq; fidem.
10 Quæ reprobis CHRISTVM Iudæis causa negarit,
Iustitia & legis quæ siet illa docet.
Sancta fides nullum cœlo secludit ab alto.
Iudæus proprij nam sibi causa mali est.
11 Fallere non possunt summi promissa Tonantis,
Si quis promissis possit habere fidem.
Nec tamen elatos animos extollite gentes,
Quippe fidem amissam mœsta ruina manet.
12 Victima quæ uere cœlesti grata parenti,
Quæ fidei uirtus officiumq; docet.
Viuite concordes, fucatum pellite amorem,
Nec uos uindictæ cæca cupido trahat.
13 Fac sanctum uigili uenereris mente Senatum;
Nec cedat sancto pectore fratris amor.
Tempus abit, celeri fallax pede labitur ætas,
Nunc igitur uitæ sit pia cura piæ.
14 Multa dapum fuerant discrimina, multa dierum,
E queis surgebant iurgia multa nimis.
Admonet hos igitur nimium ne affectibus illis
Permittant, curæ sit magis almus amor.
15 Ferte rogo infirmos patienti pectore fratres,
Nec moueant duri scripta seuera stili.
Ostendit causam, cur non conuenerit illos,
Illorum sancto postulat ore preces.
16 Vltima commendat uenientem litera Phœben,
Dicatur sanctis fratribus alma salus.
Discordes (moneo) doctores pellite semper,
Ne ueniant lites dissidiumq; graue.

EPISTOLA PAVLI AD CORINTH. I.

1 DIsplicet in famis uestra, ô, discordia, fratres,
Doctores uarios quæ putat esse suos.
Non humili moueat quod sim sermone locutus.
Nempe solent magno parua placere Deo.
2 Non ego iactabam doctæ præconia linguæ,
Sed, solum CHRISTVM me docuisse, scio.
Sed quæ stultitia est uobis, sapientia summa est,
Quam nequit infirmus discere quæ sit homo.
3 Mollia nutriui candenti pectora lacte.
Non quicquam docta uoce minister aget.
Spiritus ipse Dei est, qui nutrit semina Verbi,
Ergo omnis soli gloria danda Deo est.
4 Præcones Verbi quales sint esse putandi:
Hinc male sanctorum corda superba notat.
Hypocrisim damnat, fratrem commendat amicum,
Et se promittit uelle uenire breui.
5 Num iuuat elatas tantum uos tollere mentes,
Cum tantam impingant turpia stupra notam?
Quin potius tantum pœnis sustollite crimen.
Et nunc sit uitæ cura pudica piæ.
6 Fraternum multis Paulus commendat amorem,
Illicite culpans iurgia fœda fori.
Pellite luxuriam, cedat scortatio longe,
Ne sanctam CHRISTI polluat illa domum.
7 Coniugij leges tractat causasq; modumq;,
Quantus uirginei sitq; pudoris honor.
Quid deceat uiduas: prohibet diuortia: cœlebs
Commodius Domino quippe studere potest.
8 Si quæ forte fuit simulachris uictima cæsa,
Cuius quis iubeat parti: ipare cibis.
Scandala tac caueas: fraterni munus amoris
Sectare, in uera te regat ille uia.

Hoc

9 Hoc ego nam feci, ne quos offendere posset
Libertas, multis me caruisse iuuat.
Non etenim pretium pro nostro posco labore:
Nec mihi, quæ poterat, nupta pudica comes.
10 Seducat ne uos libertas cæca cauete,
Nec curæ uobis mensa prophana fiet.
Tristia quin moueant Iudææ crimina gentis.
Sit libertatis regula sanctus amor.
11 Quo ritu deceat sacros inuisere cœtus,
Et quem uir seruet, fœmina quemq; modum.
Perdita restituit sacræ conuiuia Cœnæ,
Ad CHRISTI hanc ritum restituisse docens.
12 Discite doctorum uarias discernere mentes,
Ne sint hi rixis causa parata nouis.
Quin potius uarijs crescat Concordia donis.
Vnum etenim corpus membraq; multa sumus.
13 Murmura quo posset queruli compescere uulgi
Diuitijsq; nimis corda superba simul,
Inclyta fraterni præconia scribit amoris,
Quo sine non uirtus ulla iuuare potest.
14 Quæ nam doctiloqui sint munera sancta prophetæ,
Et quo nam fuerint hæc obeunda modo.
Linguarum quod sit studium, quæ forma docendi,
Vt fructus habeant hinc pia turba suos.
15 Mortua cum multi consurgere membra negarent,
Hoc Paulus multa cum ratione probat.
Hæc etenim nostræ fidei spes unica restat,
Et quæ corporibus forma futura, docet.
16 Munera quisq; precor, miseris seponat egenis,
Repperiam ut ueniens ista parata simul.
Commendat fratrem, qui illis hæc scripta ferebat.
Ardeat in sancto pectore sanctus amor.

EPISTOLA PAVLI
AD CORINTH. II.

1 NOn moueat tristi feruens afflictio turba,
Protegit hanc proprio nempe fauore Deus.
Quod nondum ueni, non fraudis nostra notetis
Verba, meæ iusta est nam mihi causa moræ.
2 Non me crudeli dicatis mente tyrannum.
Consilij ratio nam mihi certa mei est.
Impostor non sum: diuinæ dogmata legis,
Et uos & reliquos me docuisse scio.
3 Vestra fidem ostendit crescens Ecclesia nostram,
Quam docui mitis mitia uerba Dei.
Cur miscere iuuat fidei legalia sanctæ?
Cum CHRISTVS legis spiritus ipse fiet?
4 Pura fidem docui sanctam per dogmata, si quis
Hanc negat, is proprij tunc sibi causa mali est.
Nec mea crux moueat, quæ tanto fœnore CHRISTVM
Per mare, per terram & summa pericla docet.
5 Qua spe tanta ferat patienti in carne pericla,
Edocet, officium tradit & inde suum.
Non tamen affecto uanæ præconia laudis,
Sed pura CHRISTI prædico mente fidem.
6 Cura sit innocuæ nunquam non maxima uitæ,
Et cura impositam sit tolerare crucem.
Impia uitentur turpis consortia turbæ,
Ne templum sancti polluat illa Dei.
7 Non ego uos unquam terrente tyrannide pressi,
Quin potius uestræ cura salutis erat.
Hinc etiam erga illos quanto teneatur amore,
Exemplo & uaria cum ratione probat.
8 Munera non pigeat contemptis tradere egenis.
Quin Macedûm mores uos iuuet usq; sequi.
Quod bene cœpistis, nunc tandem absoluite, Tito
Fratribus & reliquis cura placere fiet.
9 Ipse licet uestræ cognoscam mentis amorem,
Attamen & Titum mittere cura fuit.
Gloria quo maior per munera uestra ueniret,
Et uester fructus maximus inde foret.
10 Officij proprij dignissima iura tuetur
Virtutis narrans munera sancta suæ.
Hac licet ipse usus sim rite per omnia semper,
Non mihi, sed soli gloria danda Deo est.
11 Ambitione pia laudat sua munera Paulus,
Huc etenim inuitum turba coëgit iners.
Non ego uentoso nimium nunc glorior ore,
In cruce nam sola gloria nostra sita est.
12 Quæ Deus exhibuit Paulo sacra uisa recenset,
Visus & hac cur sit post modo laude docet.
Inde suum erga illos sanctum testatur amorem,
Se quoq; promittit uelle uenire breui.
13 Adueniam certe, nec falso mentiar ore,
Nec fidei ostendam robora parua meæ.
Vos tamen alij potius pura resipiscite mente.
Defendat fortis gratia læta Dei.

EPISTOLA PAVLI
AD GALATAS.

1 HAec scribo, qui sum cœlesti uoce uocatus,
Qui ueram docui, dogmata sancta, fidem.
Miror, quæ leuuas animos perturbet inanes,
Vt cadat è uano tam cito corde fides.
Cum mea, quæ docui, non sint mortalia uerba,
Qui docuit, Dominus nempe magister erat.
2 Non me discipuli docuerunt dogmata sancta,
Quin potius restor me docuisse Petrum.
Nanq; is solicito seruabat pectore legem,
Cum nos sola queat iustificare fides.
3 Quis uos, ô stulti Galatæ, seduxit in illum
Errorem, ut fidei non pia cura fiet?
Sola fides sanctum Domino coniunxit Abramum.
Hinc, cur sit Legis tradita forma, docet.
4 Libertas quæ sit fidei, quæ regula legis
Edocet, & reprobos increpat inde uiros:
Indicat illorum quàm sit fœdissimus error.
Lex nos constringit, liberat alma fides.
5 Libera nunc fidei cœlestis iura tenete:
Sin minus: hei uobis CHRISTVS inanis erit.
Pœna manet falsos, qui uos seducere tentant.
Sit pietatis amor, sit superata caro.
6 Clementer (moneo) lapsos attollite fratres.
Sanctus amor uigeat, gloria uana cadat.
Doctores colite, & fidei constantia uobis
Adsit: sit Christus gloria uestra simul.

EPISTOLA PAVLI
AD EPHESIOS.

1 COndidit ut terrenem diuina potentia mundum,
Illius hoc placitum consiliumq; fuit,
Vt miseros solo saluaret munere CHRISTI,
Qui solus nostri fons & origo boni est.
2 Immunis nemo peccati à crimine uiuit,
Omnibus à CHRISTO prouenit alma salus.
Hic etenim ueteris tollens diuortia legis,
E populis unam fecit utrisq; domum.
3 Ferrea pro uobis gestamus uincula, fratres,
Nam Deus hoc uestri munus habere dedit.
Ne tamen hæc timidos offendant uincula, semper
Pro uobis soleo solicitare Deum.
4 Concilict uestras fœlix concordia mentes,
Et castam uitam sit pia cura sequi.
Ira, dolus, fraudes, turpis dicteria linguæ
Cedant, sit puræ religionis amor.
5 Sit fraternus amor uobis, sit lingua pudica,
Ingluuies, fœda & sit procul ebrietas.
Coniugij casto seruentur pectore leges:
Vt propriam sponsam CHRISTVS amare solet.
6 Officium quod sit natorum, quodq; parentum,
Quid deceat seruos, quid dominosq; docet.
Et multis Satanæ describit prælia sæui,
Et, quæ illum possint uincere tela, monet.

Cætera narrabit Tychicus: uos ſedulo pro me
Fundite non falſo pectore uota Deo.

EPISTOLA PAVLI AD PHILIPPENSES.

1 GAudeo, quod ſancti teneatis dogmata CHRISTI.
Nec uos, quæ patior, damna mouere queant.
Plus etenim fidei fructus incommoda portant.
Sed ſanctam referat uita pudica fidem.
2 Concordes animi celſos compeſcite faſtus,
Hoc etenim CHRISTI uos pia uita docet.
Qui quondam uilis ſummo nunc fulget honore.
Doctores Verbi uos coluiſſe decet.
3 Doctores falſos uigilanti mente cauete,
Qui cum lege fidem compoſuiſſe ſolent.
Iuſtitiam humanam ſummi rex ſpernit Olympi.
Sed ſpem cœleſtem nos decet uſq; ſequi.
4 Pergite conſtantes, concordi pergite ſenſu.
Et uos commendet uita modeſta ſimul.
Gratia ſit, fratres, largo pro munere uobis.
Dicatur ſanctis fratribus alma ſalus.

EPISTOLA PAVLI AD COLOSSENSES.

1 GRatulor ob fidei uobis præconia ueſtræ,
Quæ uos non falſa laude beare poteſt.
Et merito: in CHRISTO quoniam pater omnia nobis
Tradidit: hic omnis fons & origo boni eſt.
2 Callida multorum caueatis dogmata cauti,
Queis doctos miſcet ſubdola lingua dolos.
Cur etenim libeat falſo ſeducier aſtu,
In CHRISTO uobis cum bona cuncta fient?
3 Deſerite has terras, iam ſint cœleſtia curæ,
Nec libeat uitiis inuigilare malis.
Sit fraternus amor, ſint & connubia ſancta,
Officium faciat filius atq; pater.
Hoc pariter ſerui faciant dominiq; tenaces,
Perſonas nec enim reſpicit ipſe Deus.
4 Orandi ſtudium ſit uobis, ſermoq; prudens,
Et ſapiens pariter caſtaq; uita ſiet.
Vos etiam fratres fraterno corde ſalutant.
Officium Archippo præcipit inde ſuum.

EPISTOLA PAVLI AD THESSALON. I.

1 GRatulor ob ueſtram uobis nunc ſpemq; fidemq;,
Quam uos ſyncero corde tenere iuuat.
Nempe graues inter conſtanti corde tumultus
Exemplum fidei natio ueſtra fuit.
2 Doctrinæ narrat propriæ præconia Paulus,
Vt fidei cernant ſortia ſigna ſuæ.
Cognoſtis, fratres, uitæ pia ſigna fidelis.
Non igitur moueat impia turba, precor.
3 Timotheum miſi, uerbis qui ſubleuet almis
Veſtram, cum uera religione, fidem.
Quæ tamen haud unquam cum ſe ſubmittat inanis,
Altiſonum dignis laudibus uſq; ueho.
4 Pergite conſtanti pietatem corde tenere.
Nec uitam immunda polluat arte Satan.
Otia ſint procul hinc: moderatum funera luctum
Poſcunt, de terra ſurgere quippe ſolent.
5 Incertum eſt Domini tempus, quo iudicet orbem,
Nos igitur curis inuigilare decet.
Paſtores doctos, ſanctum & commendat amorem.
Cuncta probate: piis fauſta uenire precor.

EPISTOLA PAVLI AD THESSALON. II.

1 GRatia ſumma Deo, fidei qui robora ueſtræ
Adiuuat, ac hoſtes reprimit inde feros.
Adueniet ſiquidē præſcripto tempore CHRISTVS,
Quem nos continua uoce rogare decet.
2 Non tamen adueniet magni præſentia CHRISTI,
Ni prius adueniat ille prophanus homo,
Qui ſpecie falſa CHRISTI pia nomina finget.
Vos autem firmo pectore ſtare decet.
3 Supremum ſanctis precibus compellite patrem,
Vt uerbi creſcant ſemina ſancta ſui.
Otia ſectantes dignis compeſcite pœnis.
Creſcat & in ſancto pectore ſancta fides.

EPISTOLA PAVLI AD TIMOTH. I.

1 INclyta paſtoris deſcribit munera ueri,
Et quæ doctrinæ forma tenenda ſiet.
Vt doceat fidei ſynceri & munus amoris.
Continet hoc totum religionis opus.
2 Summa Deo pietas, precibus ſe dedere ſanctis,
Et uotis ſummum ſolicitare patrem.
Sit pia cura uiris puras attollere dextras.
Ornet fœmineum uita pudica genus.
3 Doctoris uitam tractat ſanctiq; miniſtri,
Cui ſancti à Domino eſt tradita cura gregis.
Coniugibusq; horum quænam ſit uita tenenda,
Ne offendant Domini ſcandala cæca domum.
4 Doctrinam poſſint melius quo agnoſcere falſam,
Illius quæ ſint dogmata uana monet.
Hæc caueas (moneo) Domini pia uerba ſecutus.
Aetatem debet ſpernere nemo tuam.
5 Quo deceat monuiſſe modo iuueneſq; ſeneſq;,
Fœmineumq; genus, præcipit atq; monet.
Inſtituit uiduas pariter ſanctoſq; miniſtros.
Fac ſtomachi infirmi ſit tibi cura frequens.
6 Inſtituit ſeruos: doctrinæ dogmata ſanctæ
Tradit, & hæc uigili mente docere, iubet.
Quanta timenda monet terricis incommoda auaris,
Fac cautus uocum iurgia uana caue.

EPISTOLA PAVLI AD TIMOTH. II.

1 GRatulor ob fidei tibi munera ſancta fidelis,
Qua te, qua matrem cerno ualere tuam.
Tu modo fac pergas conſtanti pectore ſemper,
Nec moueat CHRISTI crux inimica piis.
2 Fac fortis CHRISTI depugnes prælia miles,
Nam CHRISTVM fortem uincula nulla ligant.
Deficiunt multi: moueat non: dogmata ſancta
Fac tene, & errantes ut reuocare queas.
3 Vltima producent doctores tempora falſos,
Qui toto cupiant perdere corde fidem.
Tu tamen æthereæ ſcripturæ uerba ſequaris.
Continet hæc totum religionis opus.
4 Diuini ſemper fac cures munera Verbi.
Hæc omnes puro corde docere uelis.
Tempus enim ueniet, quo dogmata uera negabunt,
Omnia ſed fœlix uincere cura poteſt.
Iuſtitiæ quoniam mihi iam datur alta corona.
Quæ ſibi poſtremo ſint facienda, monet.

EPISTOLA PAVLI AD TITVM.

1 INclyta qui doceas poſui te mœnia Cretæ.
Fac animo officium nunc uigilante tuum.
Presbyteros ſtatuas edoctos dogmata ſancta.
Non deerunt etenim dogmata falſa tibi.

Inſtituit

2 Instituit iuuenes fortes, seruosq; senesq;,
Cumq; uiris pariter fœmineumq; genus.
Veræ etenim nobis apparuit ansa salutis,
Præcipit hæc uitæ munera digna piæ.
3 Principibus iubeat semper parere supremis.
Quæ uitæ fuerit pristina forma, docet.
Diuini ut uideant non friuola signa fauoris.
Quæq; sit hæreticis forma tenenda, monet.

EPISTOLA PAVLI AD PHILEMONEM.

SVscipe clementi fugitiuum pectore seruum.
Clementi fratrem suscipe corde pium.
Nunc etenim ueræ cum norit dona salutis,
Non tibi fucata seruiet ille fide.

EPISTOLA PAVLI AD HEBRAEOS.

1 ANte Deus Vatum fuerat sermonibus usus,
Nunc proprij nati uerba colenda dedit.
Omnibus hic maior cœlestis imago parentis,
Angelicas uires exuperare solet.
2 Ergo decet CHRISTI uos semper uerba tenere,
Quæ Deus ipse pater signaq; multa probant.
Hic quoq; uerus homo miseræ succurrere carni
Assolet, & summum conciliare patrem.
3 Vt Dominus uilem præcellit honore ministrum,
Sic CHRISTVS Mosem uincit honore pium.
Non igitur iubeat CHRISTI contemnere uerba,
Vt Mosem spreuit turba prophana patrum.
4 Non ualuere patres requiem subijsse paratam,
Nutarent falsa cum male corda fide.
Sancta fides uobis sit cordi: uerba Tonantis
Non fallunt, sæuo quæ magis ense secant.
5 Quem modo rite Deum mortali é corpore natum
Sed non humano diximus esse modo.
Idem etiam celebrat non friuola sacra sacerdos,
Quæ nobis possunt conciliare Deum.
6 Culpat Iudææ socordia pectora gentis,
Quæ pœnas magnas suppliciumq; ferant.
Non etenim fallent supremi uerba Tonantis,
Quæ iurans proprio comprobat ore Deus.
7 Rex idem Salem fuerat Dominiq; sacerdos,
Cuius nemo genus exposuisse potest.
Talis enim CHRISTVS Rex maximus atq; sacerdos,
Cui par officium nemo Leuita gerit.
8 Vnicus & summus non falso est more sacerdos
CHRISTVS, in æternum permanet huius honor.
Pristina nam summus Aaronis munera magni
Per CHRISTVM é toto sustulit orbe Deus.
9 Quæ cecidit toties Aaronica uictima nuper,
Amplius haud ullum pondus habere solet.
Vnica nẽpe hominũ est, ꝗ purgat crimina, CHRISTVS
Victima, quæ patrem conciliare potest.
10 Exponit ueteris non uanas fœderis umbras,
Quas morte implesti, CHRISTE supreme, tuæ.
Pergite concordes transire in tramite CHRISTI,
Nam fidei dantur munera digna piæ.
11 Quid sit sancta fides, Domino quæ sola placere
Assolet, huius opes officiumq; docet.
Quotquot enim ueram sancti meruere salutem,
Hanc retinent sola iustificante fide.
12 Sit constans semper forti in patientia corde,
Quæ CHRISTVM nostram spemq; ducemq; uidet.
Hinc Euangelij præstantia dogmata ponit,
Quæ CHRISTO forti fidere corde iubent.
13 Sit facile hospitium, sint & connubia sancta:
Nec nimias tristis quærat auarus opes.
Hinc fidei ueræ constantia munera tractat,
Et quod sit sanctæ religionis opus.

EPISTOLA IACOBI.

1 A Domino cœli sapientia sola petatur,
Quæ tristem doceat sustinuisse crucem.
Non tentat Dominus: factis ostende fidele
Pectus, id est ueræ religionis opus.
2 Non tibi sit potior flauo qui splendet in auro,
Aequalis sancto pectore flagret amor.
Quidq; fidem iactas omni tu crimine plenus?
Hæc tua nempe fides mortua tota iacet.
3 Affectant multi doctorum nomina, qui non,
Quo doceant, possunt sustinuisse modum.
Labijs instituit quare moderamina linguæ,
Et quæ prudentem corda modesta decent.
4 Taxat auaritiæ studium nummiq; tenaces,
Et quorum multis lingua nocere solet.
Magnanimo elatos reprehendit corde superbos,
Qui spernunt uires consiliumq; Dei.
5 Turgida diuitijs reprehendit pectora magnis,
Et docet afflicto corde pericla pati.
Iuramenta uetat, infirmos edocet inde,
Et sanctæ teneant pondera quanta preces.

EPIST. PETRI I.

1 FOrtia non moueat mordax afflictio corda,
Multaq; pro CHRISTI nomine ferre iuuet.
Hic etenim æternæ fons est & origo salutis.
Hic manet: humana at cuncta perire solent.
2 Denuo, qui CHRISTI fuerint per dogmata nati,
Infontes mores obtinuisse decet.
Fac colito proceres, populi qui sceptra gubernant.
Nec pigeat forti pectore ferre crucem.
3 Coniugij leges diuino dogmate docet.
Sit tibi uita insons, sit pietatis amor.
Nec moueat, si quæ pro CHRISTI nomine damna
Eueniant: hic est unica nempe salus.
4 Tollite uæsanæ fœdissima crimina uitæ,
Quæ læto CHRISTVS sustulit ante suo.
Dispenses digne diuini dona fauoris.
Tristia constanti corde pericla feras.
5 Dogmata proponit sanctis seruanda ministris,
Et iuuenum leges officiumq; docet.
Sint humiles animi & uigiles, sit sobria uita,
Vt Satanæ possint tela nocere nihil.

EPIST. PETRI II.

1 OMnia per CHRISTVM supremi rector Olympi
Tradidit, illius nec dubitata fides.
Hancq; probant sancti, simul hanc pater ipse probauit.
Cuncta igitur fidei nomine ferre decet.
2 Nec frustra hæc moneo, doctores nempe futuros
Aspicio falsos, qui mala multa ferant.
Qui fastu turgent, queis cordi est sola uoluptas.
Sed perdet fortis pectora falsa Deus.
3 Condatis memori, quæ dixi pectore uerba:
Nam parient homines ultima secla malos.
Vltima qui spernant uenturæ tempora lucis,
Sed uobis ueræ sit pietatis amor.

EPIST. IOANNIS I.

1 NOn ego falsa fero uobis, sed dogmata certa,
Et quæ præsentes uidimus ante simul.
CHRISTVS enim est solus nobis peccata remittens:
Si peccatorem te fateare modo.
2 Sit pietatis amor, uigiletis pectore cauto,
Nam falsos CHRISTOS ultima secla ferent,
Quorum artis solus poterit uitare dolosq;,
Doctrinæ sanctæ qui pia iussa tenet.

3 Cernite quantus amor CHRISTI, qui morte redemit
Vos propria, & natos uos, dedit, esse Dei.
Non igitur uitam libeat tractare prophanam,
Fraternus casto pectore flagret amor.
4 Edocet ut possint alienæ scita probare
Doctrinæ, & sanctam continuare fidem.
Denuo fraternum post hæc commendat amorem,
Qui sancto similes nos facit esse Deo.
5 Quæ fidei uirtus sit, sancto disserit ore,
Quæ, firma in CHRISTVM credere mente, docet.
Totus hic etenim solus uita unica mundi est,
Quo sine (crede mihi) non uenit ulla salus.

EPISTOLA IOAN. II.

1 GRatulor ob propriam tibi nunc dilecta salutem,
Quæ docuit fortis dogmata sancta Dei.
Tu modo fac pergas non falso insignis amore.
Pseudoprophetarum uerba dolosa caue.

EPISTOLA IOAN. III.

1 MActe animo, Gai, cœptum persoluito cursum,
Sit fortis Veri: sit pietatis amor.
Diotrephem taxat, laudat Demetrion inde,
Et se uenturum prædicat esse cito.

EPISTOLA IVDAE.

1 CRescat sancta fides, aliosq; iuuate fideles,
Conueniens fidei uitaq; sancta fiet.
Doctores pingit digno sermone dolosos,
Illorum mores interitumq; docens.

APOCALYPSIS IOAN.

1 HIC uentura canit uenturo tempore fata,
His scribens, Asiæ qui bona rura colunt.
Apparent stellæ septem, candelabra septem,
Mirifico ac anceps ensis ab ore micat.
2 Admonet heic Ephesum famosæ & mœnia Smyrnæ,
Post illas pariter Pergama clara monet.
Quæq; Thyatiram uictrix Ecclesia gentem
Incolit, his quæ nam fata futura fient.
3 Fata canit Sardis, narrat Philadelphica fata,
Fata canit diues Laodicæa tibi.
4 En Deus altisonans solio sedet altus eburno,
Huncq; senum turba bis duodena canit.
Quatuor hunc etiam clamant animalia Sanctum.
Sic Domino soli traditur omnis honor.
5 Cum clausum nemo posset aperire uolumen
Oblatum sumis, agne supreme, librum,
Te quoniam dignum clamant cœlestia uerba, ut
Fatalis reseres sancta sigilla libri.
6 Bella, famem, pestem, sacriq; incommoda Verbi
Admonitus certa uoce propheta canit.
Accipiunt niueas uestes, qui fata queruntur
Tristia sanctorum, sæuaq; damna simul.
Concutitur tristis uasto molimine tellus,
Territat & reges ira cruenta Dei.
7 Ne noceat Domini ueniens afflictio sanctis,
Signatur forti turba professa cruce.
Tristia quæq; prius mundi sensere pericla,
Astricolam celebrant pectora læta Deum.
8 Angelus ecce Deo nunc offert uota piorum,
Quæ summum possint conciliare patrem.
Quatuor inde tubæ crudeli murmure clangunt,
Cum mare flamma ruit, sydera cæca latent.
9 Ascendunt Stygio fortes de fonte locustæ,
Quæ miseris noceant per mala multa uiris.
Angelus hinc clangit non fausto murmure sextus,
Armataq; cadunt millia multa manu.
10 Angelus en fortis cœlesti uenit ab arce,
Qui terram calcat, qui pede calcat aquas.
Infrendensq; ferox sinuosa uolumina profert.
Oblatum iussus deuorat ille librum.
11 Corrupti Vates metitur limina Templi.
Et Dominus testes proferet inde duos.
Bestia quos laniat, laniatos excitat ipse
Omnipotens, cœli & scandere summa iubet.
Terrentur proceres: iam mœnia magna ruunt.
Angelus ac inflat septimus inde tubam.
12 Parturiens metuit serpentem fœmina sæuum.
Angelica immanem perdidit huncce cohors,
In cœlo pax est, terras discordia uexat.
Excitat in sanctos prælia sæua draco.
13 Romanum signans ascendit bestia regnum,
Quod simul & terras oceanumq; regit.
Altera consurgit blasphemo bestia uultu,
Quam si pontificem dixeris esse, licet.
14 Agnum deducunt cultores agmine casto.
Angelicos audit aure patente sonos.
Ille fidem tradit: Babylonia fata minatur
Alter, & immanis dira pericla feræ.
Iam matura cadit feruenti tempore messis,
Et spumant musto squalida præla nouo.
15 Apparent septem non læto corde ministri.
Tradidit his septem uerbera dira Deus.
Iamq; Deum celebrant resonanti uoce supremum,
Vicerunt tristis qui mala monstra feræ.
16 Cœlesti septem uenientes arce ministri,
Septem pœnarum pocula plena gerunt.
Hæc simul effundunt, his bestia tangitur ingens,
Quæ turpes ranas ore patente uomit.
17 Immani uehitur meretrix obscœna dracone.
Aurato calyce mixta uenena ferens.
Cuius in immensum trepidanda potentia surgit.
Hanc cupiunt reges, hanc cupiuntq; duces.
18 Vasta ruunt magnæ Babylonis mœnia, damat
Angelus, hei nimium mœnia tanta iacent.
Mercantes lugent, summi lugentq; Monarchæ,
Quos duxit nimium tam lupa fœda diu.
19 Vltima narrantur cœlestis prælia pugnæ,
Qua ferus æthereo concidit ense draco.
Iam pereunt quotquot Dominum impugnare parabit,
Mergitur ardenti bestia sæua lacu.
20 Clauditur in tristem Satanas crudelis auernum,
Qui redeat, cum sunt sæcula lapsa decem.
Panduntur summi sinuosa uolumina cœli.
Defunctos fortis iudicat ipse Deus.
21 Ecce nouum cœlum, pariter noua & omnia uidi,
Et noua de summo mœnia lapsa polo,
Pingitur hac nobis uictrix Ecclesia forma,
Quæ forti iuncta est sponsa pudica Deo.
22 Viuentis cernit manantes fluminis undas,
Ac urbis pingit iura colenda nouæ.
Et monet, hæc quàm sint non falsa oracula Vates,
Quæ summa deceat nos coluisse fide.

FINIS.